Словник української мови

Том 9

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У двадцяти томах

КИЇВ 2018

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Том дев'ятий

МІЩАНИН — НАСТУКУВАТИ

УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД

УДК 811.161.2:81'374.3(038)
ББК Ш141.14–420

Дев'ятий том академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах охоплює загальновживану лексику сучасної української літературної мови, поширені терміни, діалектизми, усталені словосполучення. Джерела, використані у Словнику, відображають лексику текстів художньої літератури, починаючи з кінця XVIII століття до наших днів, Біблії, народної творчості, публіцистики, науково-популярних і наукових праць, мови засобів масової інформації, мови Інтернету та ін.

Дев'ятий том Словника містить 8265 словникових статей.

Словник розрахований на широке коло користувачів, усіх, кого цікавить українська мова.

Рекомендовано до друку вченими радами Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України і Редакційною колегією Словника української мови у 20 томах

Науковий керівник проекту
«Словник української мови у 20 томах» *акад. НАН України В. А. Широков*

Укладачі
В. В. Чумак (міщани́н – мовчу́щий, нави́пуск – наговóрюватися),
Л. В. Оліфіренко (мóга – монта́жниця, нама́гання – нанести́, наску́баний – настóйковий),
Г. М. Ярун (монтані́зм – морóзяно, надави́ти – наду́блений),
В. В. Сивокозова (мóрок – мочі́ння, на́кип – нактóуз, напу́дити – нарозвóдити),
А. П. Загнітко (мóчка – м'яшку́рити),
І. В. Шевченко (н – навипи́сувати, настолóчити – насту́кувати),
Н. Є. Лозова (нагóда – надаве́ць),
Г. В. Карнаух (надува́льний – назори́ти, напі́в – напну́тися),
Л. Л. Шевченко (назри́ваний – наки́нутися, напова́л – напува́тися),
Л. М. Томіленко (накува́ти – налящ́атися, нарóздріб – насі́ятися),
М. В. Надутенко (нани́з – нанóшуватися, наскака́ти – на́скрізь),
Н. М. Заїка (нансу́к – напиха́тися),
В. М. Білоноженко, В. О. Винник (усталені словосполучення),
Л. О. Симоненко (термінологія)

Науковий редактор *Н. Г. Озерова*

Рецензент *А. К. Мойсієнко*

Наукові консультанти
чл.-кор. НАН України С. Я. Єрмоленко, *чл.-кор. НАН України О. О. Тараненко*

Комп'ютерна технологія укладання
акад. НАН України В. А. Широкова, К. М. Якименка

Комп'ютерний супровід і тестування
К. М. Якименка, В. В. Манако, І. М. Кондрачук, Ю. В. Леонтьєва, М. П. Слабковської, М. Ю. Кригіна, І. В. Остапової

Редагування *Л. М. Кудрявкіної, Н. В. Щербакової*

Видання здійснено за кошти Цільової комплексної програми «Створення та розвиток науково-видавничого комплексу НАН України» в межах Державної програми розвитку Національної словникової бази України

ISBN 978-966-00-1050-5
ISBN 978-966-02-8696-2 (Т. 9)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Дев'ятий том академічного тлумачного Словника української мови у 20 томах (далі СУМ-20[1]; відповідно Словник української мови в 11 томах[2] позначаємо як СУМ-11) охоплює реєстрові слова на літери **М** (діапазон **МІЩАНИ́Н – М'ЯШКУ́РИТИ**) і **Н** (діапазон **Н – НАСТУ́КУВАТИ**). Ці діапазони нараховують 8265 лексичних одиниць.

Нижче наведено дані лексикографічної статистики щодо дев'ятого тому й об'єднаного діапазону першого – дев'ятого томів СУМ-20. У такий спосіб відтворено статистичні параметри процесу лексикографічного розвитку Словника української мови у 20 томах.

У табл. 1 представлено співвідношення лексики за частиномовною належністю в реєстрах СУМ-11 і СУМ-20 у межах діапазону дев'ятого тому:

Таблиця 1

Частини мови	СУМ-11	СУМ-11, %	СУМ-20	СУМ-20, %
Іменник	1617	31,69	2926	35,40
Прикметник	715	14,01	1358	16,43
Дієслово	1931	37,85	2566	31,05
Дієприкметник	311	6,10	664	8,04
Прислівник	441	8,64	687	8,31
Займенник	0	0,00	0	0,00
Інші	87	1,71	64	0,77

Відповідні дані за сумою діапазонів першого – дев'ятого томів СУМ-20 порівняно із СУМ-11 наведено в табл. 2:

Таблиця 2

Частини мови	СУМ-11	СУМ-11, %	СУМ-20	СУМ-20, %
Іменник	24613	43,24	42595	44,38
Прикметник	9619	16,90	16802	17,18
Дієслово	16174	28,42	20276	27,49
Дієприкметник	2694	4,73	4698	4,60
Прислівник	2751	4,83	4158	4,45
Займенник	39	0,07	70	0,08
Інші	1032	1,81	2071	1,82

Статистичні дані дев'ятого тому СУМ-20 свідчать про значне збільшення відносного обсягу дієслів у загальному масиві представлених лексем порівняно з попередніми томами. Причиною цього є значна кількість дієслів на літеру Н, утворених префіксальним способом (зокрема за допомогою префіксів на-, над- та ін.)

У табл. 3 наведено статистичні дані щодо відносних пропорцій лексикографічних параметрів діапазону **МІЩАНИ́Н – НАСТУ́КУВАТИ** СУМ-20 і відповідного діапазону СУМ-11:

Таблиця 3

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення у СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	5102	8265	62,00
Знаки у словникових статтях	1792202	4500710	151,13
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	7137	11764	64,83
— значень	6042	9846	62,96
— відтінків значень	1095	1918	75,16
Ілюстрації	11558	30605	164,79
Усталені словосполучення, у т. ч.:	703	1651	134,85
— сталі словосполучення	463	384	-17,06
— еквіваленти слів	0	47	–
— термінологічні словосполучення	47	322	585,11
— фразеологізми	193	898	365,28

З цієї таблиці видно, що обсяг реєстру діапазону **МІЩАНИ́Н – НАСТУ́КУВАТИ** у СУМ-20 порівняно із СУМ-11 збільшився у 1,62 раза, загальний обсяг – більш ніж у 2,51 раза. Більш ніж у 2,64 раза зросла кількість ілюстрацій, що є свідченням уваги укладачів до текстово-ілюстративного матеріалу. Так само, як і в першому – восьмому томах, у дев'ятому томі простежуємо особливо істотне зростання (майже в сім разів) кількості термінологічних словосполучень.

У табл. 4 подано порівняльні статистичні дані СУМ-11 і СУМ-20 у межах діапазону **А – НАСТУ́КУВАТИ**:

[1] Ідеться про другу редакцію Словника. Першу його редакцію, як зазначалося у Передмові до першого тому СУМ-20, було здійснено в період 2002–2007 рр.
[2] Словник української мови в 11 томах. — К.: Наук. думка, 1970–1980.

Таблиця 4

Назва показника	СУМ-11	СУМ-20	Збільшення у СУМ-20 порівняно із СУМ-11, %
Словникові статті	56922	90843	59,59
Знаки у словникових статтях	20160311	43471105	115,63
Тлумачення реєстрових слів, у т. ч.:	82631	123760	49,77
— значень	69333	105693	52,44
— відтінків значень	13298	18067	35,86
Ілюстрації	129026	293887	127,77
Усталені словосполучення, у т. ч.:	9625	23577	144,96
— сталі словосполучення	6210	4814	-22,48
— еквіваленти слів	0	432	–
— термінологічні словосполучення	728	4404	504,95
— фразеологізми	2687	13927	418,31

В укладанні дев'ятого тому СУМ-20 взяли участь: В. В. Чумак (міщани́н – мовчу́щий, нави́пуск – наговóрюватися), Л. В. Оліфіренко (мóга – монтáжниця, намагáння – нанести́, наску́баний – настóйковий), Г. М. Ярун (монтані́зм – морóзяно, надави́ти – наду́блений), В. В. Сивокозова (мóрок – мочі́ння, нáкип – нактóуз, напу́дити – нарозвóдити), А. П. Загнітко (мóчка – м'яшку́рити), І. В. Шевченко (н – навипи́сувати, настолóчити – насту́кувати), Н. Є. Лозова (нагóда – надаве́ць), Г. В. Карнаух (надувáльний – назори́ти, напі́в – напну́тися), Л. Л. Шевченко (назри́ваний – наки́нутися, наповáл – напувáтися), Л. М. Томіленко (накувáти – налящáтися, нарóздріб – насі́ятися), М. В. Надутенко (нани́з – нанóшуватися, наскакáти – нáскрізь), Н. М. Заїка (нансу́к – напихáтися). Термінологічну лексику в Словнику опрацювала Л. О. Симоненко, усталені словосполучення – В. М. Білоноженко і В. О. Винник. Керівник колективу укладачів – І. В. Шевченко. Науковий редактор дев'ятого тому – Н. Г. Озерова. Наукові консультанти дев'ятого тому – члени-кореспонденти НАН України С. Я. Єрмоленко і О. О. Тараненко. Рецензент дев'ятого тому – А. К. Мойсієнко. Редагування тому виконали Л. М. Кудрявкіна і Н. В. Щербакова. Технологічну підтримку Віртуальної лексикографічної лабораторії «Словник української мови» здійснювали М. В. Надутенко, К. М. Якименко, І. М. Білятинська, І. М. Кондрачук, М. П. Слабковська. Покажчик словосполучень до дев'ятого тому сформувала І. В. Остапова. Комп'ютерну верстку здійснили І. М. Кондрачук, М. Ю. Кригін та І. В. Остапова. Менеджери дев'ятого тому – М. Ю. Кригін, Ю. В. Леонтьєв і В. В. Манако (планування і контроль робіт, розроблення технологічних схем, організація робіт із розроблення та проведення автоматизованого тестування лексикографічної бази даних Словника). Науковий керівник проекту «Словник української мови у 20 томах», голова редакційної колегії Словника – академік НАН України В. А. Широков.

Під час роботи над дев'ятим томом СУМ-20 його тексто-во-ілюстративну базу було розширено за рахунок уведення до списку джерел творів таких авторів:

Н. Бічуя
В. Кава
Олекса Кобець
П. Коломієць
Дара Корній
М. Павленко
О. Пахльовська
Я. Стельмах
С. Талан
О. Турянський.

Крім того, додано такі переклади:

С. Борщевський, пер. з тв. Г. Гарсії Маркеса
Р. Доценко, пер. з тв. А. Конана Дойла
А. Іллічевський, пер. з тв. Дж. Родарі
О. Кундзич, пер. з тв. М. Лермонтова
О. Логвиненко, пер. з тв. Г. Уеллса
А. Перепадя, пер. з тв. Ж. Амаду
П. Соколовський, пер. з тв. Ш. Бронте
М. Старицький, пер. з тв. Дж. Байрона
В. Стус, пер. з тв. Р. М. Рільке
І. Франко, пер. з тв. Софокла.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа	Бб	Вв	Гг	Ґґ	Дд
Ee	Єє	Жж	Зз	Ии	Іі
Її	Йй	Кк	Лл	Мм	Нн
Оо	Пп	Рр	Сс	Тт	Уу
Фф	Хх	Цц	Чч	Шш	Щщ
Ьь	Юю	Яя			

М

МІЩАНИ́Н, а, *ч.* 1. Те саме, що **містяни́н.** *Селяни й міщани кидали все і сходились до Хмельницького, села і хутори стояли порожні* (І. Нечуй-Левицький); *Міщани були надто лояльними людьми, любили свій город і свої домівки, щоб ризикувати* (А. Чайковський); *Тієї весни рідко який день випадав, щоб на Січ не прибували селяни-втікачі, міщани, реєстровці* (В. Чемерис); *Кожен міщанин чи гість міста мав у визначений час під загрозою кари прибути на тренування в стрільбі з лука, кидання списа* (Ю. Винничук).

2. *іст.* У Російській імперії — особа, що належала до міщанства (у 1 знач.). *Чути пісню було .. і в хатах заможніших міщан та ремісництва* (О. Ільченко); *Гнат уже четвертує баранця, понесе, видно, м'ясо повітовим міщанам, по хатах* (М. Малиновська); *Натягнув* [лікар] *міщанську одежу, щоб викликати більше довіри, бо міщанин то щось середнє між простим чоловіком і чоловіком з шляхетською грамотою* (Г. Пагутяк).

3. *перен.* Людина з обмеженими дрібновласницькими інтересами і вузьким світоглядом; обиватель (у 1 знач.). *Ми, проте, не маємо підстав твердити, що міщанин — це неодмінно довічне тавро людини. Міщанин, певно, може з часом стати нормальною людиною, тобто громадянином* (О. Чорногуз); *Міщанин, звісно, згоден зі мною щодо марнотратства грошей на космос, бо для нього гроші це зайвий меблевий гарнітур і піаніно, на якому ніхто не грає* (І. Жиленко).

МІЩА́НКА, и, *ж.* Жін. до **міщани́н.** — *Мене прозивають міщанкою (вона була донька горожанина таки з того містечка, але тепер уже пані), а за тебе будуть говорити, що купуєш булки по два крейцарі* [крейцари] (Л. Мартович); *Виведена із села, відлучена від нього, Варка не могла стати міщанкою* (Б. Харчук); *Напроти доктора на лаві сидять якісь дві жінки, з вигляду крамарки або багаті міщанки* (В. Гжицький); *Колишній лисянський мешканець, одружений на лисянській міщанці, Дмитрієв був грек родом, перейняв тутешні мову й звичаї, доскочив у війську Самойловича ротмістрського чину* (Ю. Мушкетик); *Вигнаний, він пішов, не дуже образившись, і сказав при відході: "Я так і знав, що ви міщанка"* (В. Підмогильний).

МІЩА́НОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **міща́нка.** — *Жила проти нас міщаночка. Сирітка була, Кривошиєнкова звалася* (Марко Вовчок); *Покровський посватався до одної охтирської міщаночки й, за українською традицією, як того й слід було сподіватись, дістав делікатну відмову у вигляді гарбуза* (Ю. Хорунжий); // *зневажл. Сайгор .. зрозумів так: Татьяна* [Тетяна] *воістину недалека дівчина, типічна* [типова] *міщаночка з обмеженим світоглядом* (М. Хвильовий); *Його почуття до неї не змінилися, коли стало ясно, що вона — всього лише сучасна міщаночка, якій мати втовкмачила найдоцільнішу, найвигіднішу лінію поведінки* (М. Дашкієв).

МІЩА́НСТВО, а, *с.* 1. Збірн. до **міщани́н** 1, 2. *Уподовж дороги гуля міщанство: дівчата у стрічках, у стьожках, молодиці у парчевих очіпках* (О. Стороженко); *Селянство було поневолене до того, що пани звали його бидлом, тобто тварюкою, а міщанство, позбавлене багатьох прав, украй збідніло* (А. Кащенко); *Міщанство, зацікавлене ходом подій, живо обмінювалося думками* (К. Гриневичева); — *Я гадаю об'єднати козацьку старшину, магістрат, ремісників та міщанство — взагалі всі наші сили* (З. Тулуб); *Поширенню української літературної мови сприяла діяльність церковних братств, в які організовувалось міщанство* (В. Русанівський).

2. *іст.* У Російській імперії — соціальна група людей, що проживала в містах і складалася з дрібних торгівців, домовласників, ремісників, нижчих службовців і т. ін. *А міщанство, духовенство, — Що для їх* [них] *дворяни? Кожне дума про "равенство", Панібратство дране!* (Микола Чернявський).

3. *перен.* Погляди й поведінка міщанина (у 3 знач.). *Вона не вибачить йому його ганьби, його міщанства. Треба було щось сказати, щось зробити... Але що? Він не знав* (М. Коцюбинський); *Вікно, стеля, підлога, стіни і все устаткування, просякле міщанством, ну просто вимагали й традиційних квіточок на підлокітнику, і малюночків на стінках* (Д. Бузько); *Нав'язування іншим своїх принципів — безпринципне міщанство* (Люко Дашвар).

МІЩА́НСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **міщани́н** 1, 2. *Бідний вчитель, з убогої міщанської родини, вигнаний з школи, він ніколи не сягав грішною думкою вище наймички або убогої панночки* (М. Коцюбинський); — *Я виріс у маленькому міщанському містечку* (Ю. Шовкопляс); // Такий, як у міщан (у 1 знач.), власт. міщанам. [Є ф р о с и н а:] *Скиньте, мамо, оту міщанську хустку з ріжками та вберіться в чепчик* (І. Нечуй-Левицький); *Будинок у Плачинди просторий, міщанський, на п'ять покоїв* (М. Стельмах); // Належний міщанину, міщанам. *Вже білі лелії можна знайти у кожному міщанському, та навіть у холопському садку* (Леся Українка); *Міщанські двори тріщать від постояльців* (О. Гончар).

2. *перен.* Пройнятий духом міщанства (у 3 знач.); обивательський (у 1 знач.). *Ні церкви, яку колись добре видно було здалека, ще з київської міської пристані, ні дерев'яних будиночків, у яких текло тихе міщанське буття, ні двох слобідок, розділених Русанівською протокою, не було тепер і сліду* (Б. Антоненко-Давидович); *Традиційно міщанською улесливістю на людях замінюють* [обивателі] *сердечну теплоту взаємин* (Іван Ле).

МІЩУ́Х, а́, *ч., заст., зневажл.* Міщанин (у 1 знач.). *Був він* [Іщук] *літ п'ятдесяти, невиразного соціального стану й фаху — не то колгоспний рахівник чи комірник, не то сільський кооператор, не то просто міщух* (І. Багряний); *Хоч і сам був цілковитий міщух, але моя симпатія була на боці селян* (Валерій Шевчук); *Марсалія тоді ще досконально не*

пізнала психологію міщуха, не знала, на яку наживку він ловиться, якого гачка ковтає (Г. Тарасюк).

МЛА, и, *ж.* 1. Неосвітлений простір; темрява (у 1 знач.). *Скільки тут, на землі, У нічній темній млі, .. Плаче юних сердець* (М. Рильський); *Навколо мерехтить тьмяна мла, видно лише найближчі предмети* (О. Бердник); *Коли він вийшов, то з синьої мли неба і моря велично і тихо почало викочуватись пурпурове коло* (В. Чемерис); * Образно. *Весни дитинства — далеко, в солоній млі, на рожевих берегах* (Ю. Яновський); *Смертельна мла Ще молодого не зв'ялила, А двох старіших обпалила, Холодні очі сповила* (А. Малишко); // *перен.* Політичний гніт, відсталість і безкультур'я. *Як наші предки вчилися ставати На дві ноги, — вони* [краса і думка], *немов орли, Вели змагання щире і завзяте, Щоб вирвать нас із вікової мли* (М. Рильський); *Він* [Тарас] *ширяє соколом над запорозьким безкраїм степом і видивляє крізь чорну млу кріпаччини святую волю, чує пісні свого народу ще тих часів, коли його не змусили зійти з коня, віддати гостру шаблю і похилити голову...* (Василь Шевчук).

2. Непрозоре повітря, насичене водяною парою; туман (*див.* **тума́н**[1] 1). *Долини були заповнені млою* (І. Франко); *Мла раннього осіннього вечора спускалася над містом* (В. Собко); *Дмитро довго вдивлявся у його* [міста] *холодну вечірню млу, палив цигарки, кидав недопалки з балкону вниз і думав, що його великі прагнення зазвичай досягалися ціною занадто великих зусиль* (Є. Кононенко); * У порівн. *Народу щоб було як мли* (Ю. Яновський); // Дрібний дощ, сніг, які стушовують, згладжують обриси предметів. *Сонце світило, наче крізь сріблясту млу, дощ густішав і тоншав* (О. Гончар); * Образно. *Стояла мряка над землею, А ми очима і душею Ловили промені у млі* (О. Олесь).

3. Те саме, що **імла́** 2. *Здалеку йшла на село хмара куряви, .. сонце пірнуло в неї і розсипалось рожевою млою* (М. Коцюбинський); *На білу гречку впали роси, Веселі бджоли одгули, Замовкло поле стоголосе В обіймах золотої мли* (М. Рильський); *Над висілком стояла сіра мла від диму і пороху* (П. Панч); *Сонце сідало за верби у малинову млу* (М. Стельмах).

4. Прозорі випари, рух яких ледве помітний у кінці спекотного дня; марево (у 3 знач.). *Воно* [море] *мліло у спеці літнього дня, дихало млою і, делікатними тонами зливаючись з далеким небосклоном* [небосхилом], *чарувало й вабило у свою чисту, теплу й радісну блакить* (М. Коцюбинський); *Неначе дивний хор в липневій теплій млі, — це з зорями небес землі злилися зорі* (В. Сосюра).

◊ **Ца́рство пітьми́ (тьми, мли)** *див.* **ца́рство.**

МЛАДЕ́НЕЦЬ, нця, *ч., заст., уроч.* Мала дитина; немовля. *Марія навіть не ховалась з своїм младенцем* (Т. Шевченко); [Я р о с л а в:] *Насправді Бог младенців умудряє* (І. Кочерга); *Відомо ж, устами младенця глаголе* [глаголить] *коли й не істина, то невинність світу сущого* (П. Загребельний); — *Прийдімо і поклонімося!* — *сказав* [Богорський], *шукаючи клямки.* — *Хоч ми не волхви, так і младенець же не Ісус!* (Василь Шевчук).

МЛАДЕ́НЧИЙ, а, е, *заст., уроч.* Прикм. до **младе́нець.** *І пролились Ще в перший раз младенчі сльози На лоно матернє* (Т. Шевченко).

МЛА́КА, и, *ж., діал.* Заболочена низина; трясовина (у 1 знач.). *Понад опари розлогих млак виднілися дахи й комини невеликого підгірського містечка* (Н. Кобринська); *Святочний спокій царював над понурими волинськими млаками* (Мирослав Ірчан); *Хурдига сипала без угаву, без відпочинку сніжним горохом, калатала ним об пні, хлюпала в млаках, талапала в струменях каламутної води* (Б.-І. Антонич); *Полуденне сонце, що нерухомо зависло в зеніті, спрагло вилизувало останню вологу з русел мілких потічків і лугових млак* (І. Нижник).

МЛИ́ВО, а, *с.* 1. Перемелювання зерна на борошно; помел (у 1 знач.). *Тепер вітер хороший, мливо гарне* (Ганна Барвінок); *Я розказав, що в наших млинах беруть вдвоє більшу міру за мливо, і це підбило молодого мірошника мандрувати на Україну* (І. Нечуй-Левицький); *Вона зайшла не до хати, а до млина, де з широких сіней одні двері вели на ту половину, в якій мололося, а другі — до кімнати приїжджих, котрі дожидали своєї черги на мливо* (В. Шкляр).

2. Зерно, що йде на помел (у 1 знач.). *Мати звеліла того дня одвезти мливо до млина* (І. Нечуй-Левицький); *Тепер він, Когут, перебудує його* [млинок], *і з усієї округи повезуть люди мливо, посиплеться борошно з-під каменя у мішки* (І. Цюпа); — *Батьку! Я все запам'ятав, який усередині вітряк. Де мливо стоїть, де борошно, де макуху у козубах складено* (Ю. Логвин); *Десь коло млинарні дробилися голоси, там засипали перше мливо* (М. Дочинець); * Образно. *Ще не змолола осінь, а в коші Засипала зима багате мливо. Спадає сніг повільно й терпеливо* (Д. Павличко).

3. Те саме, що **бо́рошно** 1. *Нема млива, треба до млина йти* (Сл. Б. Грінченка); *В кошиках та на вишитих убрусах пухкі паляниці, житній хліб нового млива* (Ф. Бурлака); *Запах млива був особливий, олійно-густий, приємний, дуже мирський і подобався Жданові* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Решта тіла зникала в густому тумані, що був як мливо* (В. Чемерис).

МЛИН, а́, *ч.* Споруда, в якій розмелюють зерно на борошно за допомогою вітряної, водяної, парової та ін. енергії. *Порожній млин і без вітру меле* (прислів'я); *Водяні млини, попритулювавшись до високого каміння, поховавшись під зеленими вербами, крутять день і ніч чорними колесами* (І. Нечуй-Левицький); *За городами, мабуть, біля мосту, важко чмихав паровий млин* (А. Головко); *По дорозі зупинився* [Василь] *біля парового млина, прихопив заржавілу трубу до паровичка* (Є. Доломан); *Млин ледь гудів — вітер набирав сили й свистів у крилах* (Ю. Мушкетик); *Колись то була глибока річка і на ній стояло багато млинів* (Ю. Винничук); *У пам'яті виникла дитяча забава в пілота і чомусь — як легко стрибалось у воду, в найзеленіші теплі річкові нетрі в околицях водяного млина* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Брат змінився. Не торохтить, як млин, а розмовляє статечно, стримано і гладить вуса, підносячи до рота чарку* (Василь Шевчук).

◊ **Ли́ти во́ду на млин** *див.* **ли́ти; Язи́к як ло́патень (лопа́та, помело́, млин)** *див.* **язи́к; (1) Як млин ме́ле,** *зі сл.* г о в о р и т и, т а р а т о р и т и *і т. ін., зневажл.* — не думаючи, не розбираючись, швидко, беззмістовно і т. ін. — *Скоріше Тересва попливе назад, аніж якась інша партія, крім аграрної, вам* [селянам] *допоможе ..* — *Говорить, як млин меле!* — *звідкись почув Яків. Пронісся сміх* (І. Чендей).

МЛИНА́Р, я́, *ч.* Те саме, що **ме́льник.** *Млинарі зараз принесли з питля весла, де вони були на схованці, вичерпали коряком воду з човна й витерли дно рядниною* (І. Нечуй-Левицький); *Колись дід розповідав Михайлові, що млинарі спілкуються з чортами, які женуть воду на колеса їх мли-*

нів (М. Томчаній); *Не вернулася з лісу тільки молода дружина найбагатшого колись у повіті млинаря — красуня Гольда* (М. Малиновська).

МЛИНА́РКА, и, *ж.* Жін. до **млина́р.** *А в тім млинчику* [млинку] *млинарка, А в млинарки дві дочки* (П. Чубинський); *Голос служниці-млинарки в той час пролунав недалеко З дому, де жорна мололи муку* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

МЛИНА́РСТВО, а, *с.* Галузь харчової промисловості; перемелювання, перероблення зерна на борошно та крупи у млинах. *З розвитком хліборобства в Азовському козацькому війську великого значення набуває млинарство* (з наук. літ.); *В Україні млинарство набуло широкого розвитку в XVI ст.* (з навч. літ.).

МЛИНА́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до млинарства. *З'явилися* [у Полтаві] *муровані споруди державних установ, вперше прокладено в місті тротуари, засновано лікарні, школу садівництва. Поширились торгівля, млинарська, винокурна промисловість* (І. Пільгук); *Навкруги росли пальмові ліси та розкішні квіти завбільшки як млинарські колеса* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

МЛИНЕ́ЦЬ, нця́, *ч.* Тонкий коржик з рідкого тіста, спечений на сковороді. *Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті* (Номис); *Парувала варена картопля, шкварчали на сковорідці гарячі млинці* (Ю. Смолич); *Плита у нас електрична, дві конфорки несправні, а теща пече і смажить млинці, деруни й налисники, на те ж воно й свято Масниці* (Л. Костенко); *Були ще всякі млинці з начинкою на десерт, їх теж часто замовляли* (Любко Дереш); *Млинці з важкої пательні мали особливий смак дитинства* (Г. Вдовиченко); * *У порівн. Подушку дають одну, тонісіньку, як млинець* (І. Нечуй-Левицький).

МЛИНІ́ВКА, и, *ж., діал.* Канал, яким іде вода з річки до млина. *Мирон .. побіг із кількома сусідськими хлопцями до млинівки купатися* (І. Франко); *Млинівка була велика, далеко заходила у берег і вся заросла* (Г. Хоткевич).

МЛИНКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **млинкува́ти** 1, 2. *Може б, несподівано метнутись до клуні, припасти до току, де лежить ще не млинковане зерно, або скочити в засторонок з сіном?* (М. Стельмах); // **млинко́вано,** *безос. пред. Хлопець хапався знов за корбу, якою млинковано повітря згори до ями, щоб виперти відтам удушливі нафтові сопухи* (І. Франко).

МЛИНКОМБІНА́Т, у, *ч.* Скорочення: млиновий комбінат. *Зерно переробляють в крупи на спеціальних державних круп'яних заводах або в круп'яних цехах млинкомбінатів, харчових комбінатів і т. ін.* (із журн.); *На рисових заводах і млинкомбінатах отримують найчистіший рис* (з газ.).

МЛИНКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *що і без прям. дод.* Очищати зерно після обмолоту віялкою. *Гукович прийшов на тік, заглянув у здорову клуню, де млинкували пашню* (І. Нечуй-Левицький); *Там віють, там млинкують, там коноплі тіпають, там соняшники вибивають, солять, шаткують, сушать...* (Д. Гуменна).

2. *що, діал.* Здійснювати перекачування насосом повітряної маси. — *Ще ніколи в яму не лазив! Все лиш .. глину тягай або вітер у яму млинкуй!* (І. Франко).

3. *перен.* Крутити чим-небудь. *Кинув картки у поштову скриньку і помалу, млинкуючи палицею, проходжувався* (О. Маковей); — *Гиля, гиля, кляті!* — *млинкує руками чоловік, а ноги скоріше виносить на вулицю* (М. Стельмах).

МЛИНО́ВИ́Й, о́ва́, о́ве́. Стос. до млина. *Десь поблизу шумить млинове колесо* (Марко Вовчок); *Відколи пам'ятаю себе, я люблю вітряки, люблю посвист їхніх крил, гудіння млинових жорен, і присвист, і зітхання ковша, коли він вбирає в себе зерно* (М. Стельмах); *Мені так защеміло серце, що вже не чув ні шуму млинових коліс, ні солов'їв, тільки дивовижну сумну мелодію в собі* (Ю. Мушкетик); *Млинові каміння стояли, колеса не гуркотіли, сита не торохтіли* (Ю. Винничук); // Стос. до підприємств, що переробляють зерно на борошно. *Пшеничні відходи отримують на елеваторах і млинових комбінатах під час перероблення пшениці* (із журн.).

МЛИНО́К, нка́, *ч.* 1. Зменш. до **млин.** *На річечці якійсь маленькій Стояв собі млинок, і в нім Мірошник жив* (Є. Гребінка); *На стелі з дрібного кольорового скла якийсь майстер виклав картину: хата-мазанка, ставок, млинок, вишневенький садок і старенький дідок у солом'яному брилі* (О. Чорногуз); *То розумна дівчина знає, що хатку треба збудувати, сіножатку виплекати, ставок запрудити, на ньому збудувати млинок, а вишневий садок — посадити* (Є. Дудар).

2. Машинка, пристрій для розмелювання чого-небудь. [Т ь о т я С и м а:] *Та невже у вас млинок є кав'ярний. Дайте, рідний, хоч на день, а то сил немає товкти* [каву] *в ступці* (І. Кочерга); *Дмитро на старовинному кавовому млинку молов каву* (В. Кожелянко); *Травник відкрив свою скриню, витяг срібний млинок і став перетирати ластовине зілля* (В. Єшкілєв).

3. Те саме, що **віялка.** *У кого є більше збіжа* [збіжжя], *той має до чищення куплений млинок* (Сл. Б. Грінченка); *На цей крик позбігалися зі всіх сторін слуги, .. поспішав щосили опорошений* [запорошений] *від млинка економ* (Н. Кобринська); *Він уже знав, що на млинкові є така гарна штука, як храповик* (В. Шкляр).

4. Іграшка з пристроєм, який крутиться від вітру. *Зверху на хлівці млинок поставив* [Митько]. *Повійне вітрець — млинок і почне лопотіти* (О. Донченко); *Сірко сидів на лавочці під рясною вербою, вирізав з гілки млинка* (Ю. Мушкетик); — *Здібний був хлопець. Яких горобчиків з дерева вирізував, а які млинки робив!* (П. Запаренко); * У порівн. *Колеса з лотерейними білетами закрутились, як млинки* (Леся Українка); *До гурту підходить рухлявий, як млинок, чоловік* (Григорій Тютюнник); *Він* [Василь], *мабуть, трохи залоскотав Сергійка, бо той заливався нестримним сміхом і крутився в моїх руках, як млинок* (М. Руденко); // *у знач. присл.* **млинко́м.** Дуже швидко. *Юра танцював на одній нозі, диким вереском оглашаючи подвір'я, і крутився млинком* (Ю. Смолич).

5. *зах.* Пристрій для перекачування повітря. *Тепер коло ям, по кошарах мертво, пусто, корби бовваніють, мов брудні кості, з котрих обпало тіло, а млинки зазирають своїми темними гирлами до ям, немов запитуючи, чи не жадає там хто свіжого воздуха* [повітря] (І. Франко).

МЛИНО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш.-пестл. до **млино́к.** *Млиночок — всьому віночок* (Номис); *Минуло тижнів зо три, і мені остогидли і ті садочки, і ставочки, і млиночки* (І. Нечуй-Левицький); *Змайстрував* [Гуня] *кілька млиночків-диркалок, що своєю тріскотнею теж відганяють птахів* (Є. Доломан).

МЛИНЦЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **млине́ць.** *При смаженні млинцевої стрічки на жаровні з барабанами, що оберта-*

ються, поверхню жаровні жиром не змащують (з навч. літ.); *Швиденько додайте ваніль, сіль та горіхи і вилийте глазур зверху на млинцевий торт. Подавайте на стіл теплим* (з газ.); // Признач. для випікання млинців. *До складу млинцевого борошна входять пшеничне борошно, молочний порошок, сіль, цукор, розпушувачі* (із журн.).

МЛИ́НЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **млине́ць.** *Миттю подала* [неня] *на стіл гарячих млинчиків, сала кусок положила на кружечку і мисочку сметани* (П. Куліш); *Хтось десь витріпував килими, хтось із кимось розмовляв; смачно пахло млинчиками, які смажились на чиїйсь сковорідці* (Н. Околітенко); *Млинчики з фруктовими начинками і сиром треба подавати з цукровою пудрою або зі сметаною* (з навч. літ.).

МЛИ́СТИЙ, а, е. Зі млою (у 2, 3 знач.). *Настав ранок, сірий, млистий, понурий* (І. Франко); *Догоряє, попеліє дивне щастя... Зажурився день — замріяний і млистий, А думки мої, натхненні та квітчасті, Опадають вересневим, жовтим листям...* (О. Теліга); *Крізь хмари й туман пробивався на сході млистий світанок* (В. Близнець); *Надворі стояла холодна млиста днина* (І. Білик); *Вітри все шаленіють, гонять по дорозі млисту куряву* (І. Цюпа); *Попереду дорога — сіра, млиста, пустельна* (В. Дрозд); * Образно. *В тихому повітрі розлилася млиста радість спочинку* (В. Підмогильний).

МЛИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **млистий.** *Ти з казки тієї, Що нас переносить До сонця Гвінеї .. У млистість Мадейри* (П. Усенко).

МЛИ́СТО. Присл. до **мли́стий.** *І люди млисто пропливали, Щезали й гасли, як у сні, — І ми ішли й мети не знали В вечірній сніжній тишині* (М. Рильський); *Він* [шлях] *веде нас кудись у луги, де далеко-далеко на обрії млисто синіє, димить над Дніпром заводськими димами наше рідне місто* (О. Гончар); // *у знач. пред. На дворі було сіро, млисто і вогко* (В. Гжицький).

МЛІ́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **мліти.** *Спи спокійно до світання, Не тривожся, не будись, Щоб тривало в сні кохання, Мов на явині колись. І вчини, щоб з того мління .. Не вернувсь я до життя* (Д. Павличко); *Думки про парубка наповнювали душу Марійки радістю і приємним млінням* (із журн.); *Коли до закінчення мління бульйону залишиться півгодини, покласти в холодець лавровий лист, запашний горошок та 2–3 зубчики часнику* (з навч. літ.).

МЛІ́СНИЙ, а, е. Те саме, що **мло́сний.** *Я не скінчу тебе, моя убога пісне, в котру бажав я серце перелить і виспівать чуття важке та млісне, все, що втіша, і все, що веселить* (І. Франко); *Як спуститься місяць, млісним мереживом заснує землю, вони* [Григорій і Марійка] *стануть у задумі, прислухаються* (М. Івченко); *Моє хвилювання згасає, і знову млісна слабкість і тупість обгортають .. мозок* (В. Винниченко).

МЛІ́СНО. Присл. до **млі́сний;** млосно. *В одинадцятій годині йому зробилося млісно, здавалося, що ось-ось умре* (І. Франко); *Дивиться* [Відрад] *так сумно, так ніжно, що у Опіди підкошуються ноги, з тіла втікає вся сила. І раптом стає так солодко і млісно...* (Н. Королева); *У вестибюлю* [вестибюлі] *пахло млісно мокрими, вовняними одягами* (Ірина Вільде); // *у знач. пред. — Я такий голодний, що мені аж млісно, — каже Марко* (А. Чайковський); *Після сонного порошка голова важка, і ввесь час мені трохи млісно* (В. Винниченко).

МЛІСТЬ, мло́сті, *ж.* 1. Відчуття розслабленості, знемоги. *Якась невимовна мліcть опанувала мене, якесь ослаблення не то тіла, не то волі* (І. Франко); *Серед млості тіла й зневіри думок, як тоненька цівочка невидимого джерела, струмилась запашна надія* (В. Винниченко); *Він .. прислухався, як солодко б'ється в грудях серце і в усьому тілі розливається приємна хвилююча мліcть* (С. Добровольський); *Старий глянув на Марію спідлоба, пронизливо, і від цього погляду нудотна мліcть розслабила тіло* (Р. Іваничук); *Козак сів на камінь і відчув мліcть, що раптом огорнула його тіло, — спати йому захотілося* (Валерій Шевчук); * Образно. *Никне з млості вся рослина. І розлився дух медовий З нив по тирсі по перловій* (Микола Чернявський); *Задумливий кипарис, здавалося, стояв на сторожі спокою і ніжної млості...* (І. Пільгук).

2. Хворобливий стан, близький до зомління або непритомності. *Він* [Остап] *біг за нею, хоч із кожним віддихом і рухом кололо його в грудях і нападали часом млості* (М. Коцюбинський); *Юзя лежала .. вся посиніла від холоду, що проймав її і тряс до болю, до млості* (Леся Українка); *Вона* [Едіт] *одразу відчула якусь хвору мліcть і моментально заспокоїлася* (М. Йогансен); *При зустрічах вдавала* [Хуррем] *млості, напади невідомих якихось хворощів, жовкла лицем, ставала схожою на безпомічного хлопчика* (П. Загребельний).

3. *рідко.* Те саме, що **мла** 4. *Полуденна спека пашіла мліcтю й духом нагрітого листя* (О. Донченко); *Мліcть і весняна п'янкість лісу дурманили Стаха* (М. Стельмах).

МЛІ́ТИ, млію, млієш, *недок.* 1. Бути в стані млості (у 1 знач.). *А надто той рибалонька, Жвавий, кучерявий, Мліє, в'яне, як зостріне Ганнусю чорняву* (Т. Шевченко); [М а р у с я:] *Тобі б тільки щебетати та мліти від солодких речей!..* (М. Кропивницький); *Відчиняються двері, і вона мліє на батькових грудях, відчуваючи, як на неї пахучим дощем посипалась борода* (М. Стельмах); *— Здається, любов'ю називають оте сидіння увечері в парку, .. коли він сигарету смокче, а вона мліє, схилившись йому на грудну клітку?* (О. Гончар); * Образно. *Ніч, тиха, тепла літня ніч, стояла над землею, виблискуючи зорями, мліючи у своїй розкоші...* (Панас Мирний); *Мліють під місяцем верби, куняють верболози над річкою, а за ними, по тім боці, хилитається, неначе примара, одинока постать у білому* (Ю. Мушкетик); *Сонце мліло над випаленим двором, ніби тисячоватна лампа* (В. Дрозд); // Знемагати від високої температури, спеки. [О д и н н е г р:] *Які пишні наші ліси, облиті гарячим сонцем, де од тепла мліє душа і тіло!* (І. Нечуй-Левицький); *Мліє* [бабуся] *біля самовара і лічить денну виручку* (Ю. Бедзик); * Образно. *Важкі колоски жита замислено хилились вниз, не ворушились, не шепотіли, ніби й вони мліли від спеки* (О. Копиленко); *Тоді оживало місто, що цілий довгий літній день лежало, мліючи під сонячною спекою, тихе і безлюдне* (В. Собко); *Мліло, густо пахло чебрецем і врожаєм повне літо* (М. Стельмах).

2. Утрачати свідомість; непритомніти. *Дітвора аж мліла од утоми та голоду* (Дніпрова Чайка); *Врешті він почув, що мліє. — Стій... не можу... — шепнув він, опускаючись додолу* (М. Коцюбинський); *Коли він почув, що мліє і хитається, він дістався ліжка й заснув* (В. Підмогильний); *Іскри сипались довкола, народ млів од переляку* (І. Пільгук); *Жар дуже сильний, і людина від того болю зразу мліє* (Ю. Логвин).

3. Знемагати від болю, глибоких переживань і т. ін. *Благослови, рідна нене, Старими руками, Щоб вороги в полі*

мліли Перед козаками (П. Куліш); *Нехай душа болить і мліє з мук страшних, Сльоза ж не скотиться на вії!* (В. Самійленко); *— А самі аж мліємо в розпачі: ну, що тут робити?* (А. Головко).

4. *тільки 3 ос.* Утрачати чутливість; терпнути (про руки, ноги, пальці і т. ін.). *Ноги мої мліють, але я біжу...* (М. Коцюбинський); *Руки мліли мені на чужій роботі...* (Г. Косинка); *Мить — і дівчина вже на турніку .. Високо гойдається, бовтає ногами, сміється. Але довго так їй не втриматися — руки мліють* (О. Гончар); *Я навіть відчуваю, як приємна, солодка втома прокочується тілом, мліють руки й ноги, а голова від прохолодного, весняного повітря паморочиться* (А. Дністровий).

5. *тільки 3 ос., кул.* Упрівати (у 2 знач.). *Каша вже давно мліє* (Сл. Б. Грінченка); *А скільки ще варива мліє у печах, вигрівається на печах та мерзне в коморі* (М. Стельмах).

◊ **(1) Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем)** *за кого — що і без дод.* — переживати, уболівати за кого-, що-небудь. *Вночі не спить* [Катря], *його* [дитя] *доглядає, вдень серцем за його* [нього] *мліє, коли робота одірве від його на яку хвилину* (Панас Мирний); *— Сюди, туди — аж воли мої в гречці .. І, лихо!.. що ж це буде! — млію душею* (А. Тесленко); *— Сава!! — зойкнула* [мати], *умліваючи душею. — Сава убив його! — і упала на долівку* (О. Кобилянська); *Вона* [матушка] *довго стояла під дверима, слухала і умлівала своїм добрим серцем* (П. Колесник); *Мати впадає — не спить біля сина, Мліє душею, бо хвора дитина* (М. Гірник); **Се́рце (душа́) ни́є (мліє, тліє** *і т. ін.)* *див.* **се́рце.**

МЛО́ЇТИ, млоїть, *недок.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Виклика́ти відчуття млості (у 1, 2 знач.). *І знову щось темне підіймалося в ньому, .. стирало думки, млоїло тіло і виганяло на чоло холодний, сверблячий піт* (М. Коцюбинський); *Настирлива, улізлива, млосна, солодкава музика дослівно млоїла мене* (Б.-І. Антонич); *І тихий смуток, і радість, і якесь каяття млоїли мені серце* (Ю. Збанацький); *Незвична тиша і парке повітря млоїли і хилили до сну* (В. Козаченко); // *безос. пред. Хотілось чогось святочного, у грудях приємно млоїло і перехоплювало подих* (С. Андрухович).

2. *безос., кого.* Виклика́ти нудоту (у 2 знач.). *— Це, мабуть, дядьку, від солодких ягід млоїть вас...* (П. Козланюк); *При самій думці про той момент, який може прийти, його млоїло* (І. Багряний).

◊ **(1) Мло́їти / замло́їти під се́рцем (на се́рці)** — хтось зазнає сильних переживань, відчуттів. *Під серцем млоїло, й він* [Андрій] *хотів закричати, щоб Сергєєв перестав, не лінієчкою стукати, ні, а стукати його по голові такими своїми словами* (І. Багряний); *Обірвав* [Петро] *цей спогад різко й сердито, бо від того почало млоїти під серцем, починав навіть розчулюватися* (Валерій Шевчук); *Хтось жартує, буцім її* [Лорну] *забрали демони .. Відчуваю, як млоїть на серці* (Любко Дереш); *Ніч яка, Господи, ясная, зоряна... Від цих слів приємно замлоїло під серцем* (І. Білик).

МЛО́СНИЙ, а, е. 1. Сповнений млості (у 1 знач.). *Коло цієї жінки він пережив те млосне завмирання, що справляє на людину височінь, жахаючи небезпекою і разом нею чаруючи* (В. Винниченко); *Доволі млосного зітхання! На повні груди, без вагань Вдихай ненависть і кохання* (М. Рильський); *Фарбована Адочка, яка весь час кидала на Сачка млосні та багатозначні погляди, нахилилась до Тасі* (Л. Дмитерко); *Юля безсоромно розглядала його своїми млосними, ледь прищуленими очима* (Григорій Тютюнник); // Який викликає знемогу. *Крізь імлу гаряче гріє сонце, повітря розпарюється, варить, ломить, по тілу розлилася млосна втома* (К. Гордієнко); *В душі в неї змагалися дикий млосний страх за свою долю і звичайна цікавість живої людини* (Ю. Смолич); *Подруга її, так само млосна від спеки, мала на голові старанно викладену копу кольору промислової міді, що червоно відсвічувала в сонячному промінні* (С. Жадан).

2. Який п'янить, дурманить свідомість. *Анарх зліз на сіновал і, коли ліг, почув млосний запах чебрецю* (М. Хвильовий); *Млосні, солодкуваті пахощі нічних фіалок .. заповнювали все подвір'я, кімнату* (М. Руденко); *Лисиця пройшла трохи його слідом, ніздрі її терпко розворушив млосний запах крові, змішаної із землею* (М. Малиновська).

3. Який млоїть (у 1 знач.), викликає відчуття млості. *В людей спадає з очей полуда і прокидаються ті здорові думки, які дрімали в голові чадної весни та млосного літа* (С. Васильченко); *Млосна теплінь запашного червневого вечора .. навіювала гіркий смуток* (С. Добровольський); *Він, зачарований її освіченістю, ніжним, млосним голосом, просить хоч на хвильку відкрити обличчя, але вона відмовляється зняти маску* (В. Лис).

МЛО́СНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **мло́сний** 1, 3. *Одначе ні утоми, ні тієї доброї млосності, що навесні обтяжує ноги, міцніше притискає їх до землі, не чула молодиця* (М. Стельмах); *Трусити не перестає, і млосність огидними холодно пітними хвилями переливається, як болото, у грудях* (В. Винниченко); *Федосій, як скошений, упав після першого пострілу. Відчув, що млосність заливала свідомість, а ніч чорнішала* (Іван Ле).

МЛО́СНО. Присл. до **мло́сний.** *Серце його затіпалось млосно, стискуючись у безнадії й заздрості* (В. Підмогильний); *Хазяйська дочка засоромиться при місяці, направляючи хустку на голові та млосно дишучи гарячими грудьми* (Ю. Яновський); *Юрине серце млосно стискається* (Ю. Смолич); *Млосно пахло фарбою і свіжими газетами* (В. Кучер); *Швидко і млосно калатало дитяче серце, але думки працювали чітко* (М. Стельмах); * Образно. *Вітер пісню співав стоголосо, Але раптом в екстазі німім Зупинивсь біля тебе і млосно Зазітхав у волоссі твоїм* (В. Симоненко); *Спить долина, ніжним сяйвом Оповита. Млосно місяць Хилить личко блідувате, Зазираючи у вічі* (В. Стус); // *у знач. пред.* Важко дихати. [С т е п а н:] *Нездужаю я, тату: чогось мені млосно...* (М. Кропивницький); *Нерухоме повітря пашить жаром... Душно так, млосно...* (М. Коцюбинський); *Незважаючи на осінь, на розчинені вікна, йому млосно від внутрішнього жару* (Іван Ле); *Під важким берестом куняє візник, — млосно* (В. Добровольський); *Їй ще довго буде млосно від тих парфумів* (Є. Кононенко).

МЛЯ́ВИЙ, а, е. 1. Позбавлений жвавості, бадьорості. [Л ю б о в:] *Тільки млява, боязка людина не любить і боїться риску* (Леся Українка); *А за нею* [хмарою] *чередою інші хмари попливли, ніби йшли до водопою мляві, стомлені воли* (М. Упеник); *Цей раптовий здогад паралізував мене, зробив моє тіло млявим, ватяним і безсилим* (В. Нестайко); *Сава вчора ночував удома, був тверезий, сумний і млявий, наче якийсь непритомний* (С. Процюк); // Який не відбиває експресії; маловиразний. *Ті самі очі, чорні, як безодні, .. Тепер без блиску, мляві та холодні* (І. Франко); *Легка повсякчасна втома була в її сповільнених рухах, у зблякому погляді, у*

млявих, ніби змушених словах (В. Підмогильний); *Голос теж був млявий, наче в'ялений: — Я вас, здається, теж упізнала* (Г. Тарасюк); *Олена в гуртожитку дов'язувала шарф і віталася млявим покивом голови* (Є. Пашковський); *Та все ж писемне слово бліде і мляве перед словом живого життя* (М. Дочинець).

2. Який відбувається без напруження, повільно. *Корова млявою ходою кудись сама собі бреде* (П. Тичина); *Кость підійшов до млявого вогнища, поворушив вугілля палицею, воно спалахнуло червоним, маленькі язички полум'я лизнули дерево* (А. Кокотюха); *Все це було так, зовсім не страшно, немов спроквола, немов у млявому сні* (І. Роздобудько); *При млявому травленні п'ють відвар кореневища аїру* (з навч. літ.); // Малопомітний; неяскравий. — *Де у хвилях тремтить і полискує Млявий промінь нічних ліхтарів; Де бушують вали над безоднею, — Там стояла вона без шляху. Без притулку, з журбою самотньою* (П. Грабовський); *Через вулицю блимав огонь і млявим світлом освітлював пустельний заулок* (М. Хвильовий); *Блимав млявий вогник лампадки* (І. Пільгук); *По хаті розійшлося мляве, ледь вловиме світло* (К. Мотрич).

МЛЯ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **мля́вий.** [Ацій Панса:] *Неначе ти вступив до тої секти, що млявість прищепляє та байдужість* (Леся Українка); *Всіма опанувала якась млявість і неохота* (В. Винниченко); *Ванда, всупереч своїй млявості, швидко одягає пальто* (А. Хижняк); *Зате потім де дівалася млявість — бадьорим веселим вистрибом біг Юрко до намету, вимахуючи на ходу рушником* (А. Дімаров); *Сірко подумав, що недавня раптова кволість — звичайна весняна млявість, підкорення весні, її ще приспаній, не розбурханій силі* (Ю. Мушкетик); *Мене всього враз огорнула якась така млявість-млявість* (В. Нестайко); *Майже двадцять років Запорожжя не мало освіченого й рухливого керманича. У всіх заходах Січі помітна млявість* (А. Кащенко); *Не беріть мені за зле млявість в моїй розмові з Вами у Львові і моє неписання до Вас з Буковини* (Леся Українка).

МЛЯ́ВО. 1. Присл. до **мля́вий** 2. *Важкий човен помаленьку й мляво сунувся по воді* (І. Нечуй-Левицький); *Каганець, потріскуючи, мляво блимав на припічку* (М. Коцюбинський); *Тільки череда, розсипавшись по царині, мляво пересовується вздовж дороги* (В. Винниченко); *Рудик неохоче якось, мляво скінчив останні слова* (Г. Косинка); *Він говорив мляво, стомлено і коротко* (Яків Баш); *Здіймається туман, мляво горять чужі багаття, ніч розпливається на різні консистенції і кольори...* (І. Карпа); *У людей із серцевою недостатністю мляво скорочується міокард* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. пред., діал.* Млосно. *Наче у піч ускочила Христя, так у садку було душно і мляво* (Панас Мирний); *У нього на серці так було тяжко, так якось мутно і мляво, що він не чув у собі доволі сили навіть словом Божим потішити тих зболілих* (І. Франко); *Було тихо, сонячно і мляво* (О. Гончар).

МНЕМОГРА́МА, и, *ж.* Графічний знак, малюнок, зроблені на поверхні чого-небудь з метою запам'ятовування, увічнення (події, місця, явища і т. ін.). *Більшість первісних малюнків служили засобом для запам'ятовування, тобто були мнемограмами* (з наук. літ.); *Перші піктографічні малюнки-повідомлення поділяють на мнемограми та петрогліфи* (з навч. літ.).

МНЕМО́МЕТР, а, *ч.* Прилад для експериментально-психологічного дослідження процесів пам'яті. *Мнемометри дають можливість демонструвати пропонований для запам'ятовування матеріал (окремі склади, слова, фрази, картинки та ін.) протягом чітко визначеного проміжку часу, з однаковими часовими інтервалами між окремими частинами цього матеріалу* (з навч. літ.).

МНЕМО́НІКА, и, *ж., псих.* Сукупність правил і прийомів, які ґрунтуються на утворенні асоціацій, що полегшують запам'ятовування великої кількості фактів, відомостей і т. ін. *Мнемоніка не вдосконалює пам'ять, а полегшує сам процес запам'ятовування через придумані штучні асоціації, які легко й швидко відкладаються в пам'яті* (з наук.-попул. літ.); *Класична мнемоніка рекомендує запам'ятовувати інформацію, попередньо перетворивши її в зорові образи* (з навч. літ.); *Мнемоніка як наука про пам'ять виникла понад дві тисячі років тому* (із журн.).

МНЕМОНІ́ЧНИЙ, а, е, *псих.* Стос. до мнемоніки. *Мнемонічні прийоми включають методи, які роблять запам'ятовування ефективнішим* (з навч. літ.); *Використовуючи мнемонічні техніки, можна допомогти розвинути пам'ять дитини. Це можуть бути різноманітні фрази, віршики, правила* (із журн.).

МНЕМОТЕ́ХНІКА, и, *ж., псих.* Те саме, що **мнемо́ніка.** *Техніка запам'ятовування історичних дат — одна з найпростіших у мнемотехніці* (з наук.-попул. літ.); *Для швидкого запам'ятовування великих обсягів інформації використовують спеціальну техніку, звану мнемонікою, або мнемотехнікою* (з навч. літ.); *Таємна поліція, вербуючи своїх агентів, завжди дає їм такі телефони, які б за допомогою спеціально розробленої мнемотехніки можна було легко запам'ятати* (Ю. Іздрик).

МНЕМОТЕХНІ́ЧНИЙ, а, е, *псих.* Стос. до мнемотехніки. *Класифікаційні дескриптори предметної галузі повинні бути мнемотехнічними та віддзеркалювати структуру понятійної системи* (з наук. літ.); *Мнемотехнічний спосіб запам'ятовування ґрунтується на тому, що матеріал переводиться в іншу знакову систему, в інші образи, які людині легше зберегти в пам'яті* (з навч. літ.).

МНЕЦЬ, я́, *ч., заст.* Кожум'яка. *Ні швець, ні мнець, ні чортзна-що!* (прислів'я); — *Знаємо, що таке сириця і хто такий мнець. То, кажеш, твій батько кожум'яка? — Ага* (В. Чемерис).

МНИ́МИЙ, а, е, *рідко.* 1. Який насправді не існує, відсутній у дійсності; уявний, гаданий. *Про надзвичайну живучість подібних переказів про спустілу столицю Дарія, про бої Олександра Македонського свідчить поклоніння його мнимій могилі, відзначене серед горців Східної Бухари* (з наук. літ.).

2. Несправжній, удаваний. *Мнимий монгол зліз із коня, скинув із себе кожух* (І. Франко); *Не встановлено, хто такий "об'єкт" — винахідник чи лише власник приладу; діє самостійно чи його самостійність мнима* (І. Росоховатський); — *Не говоріть так багато — доганяйте! — вигукнув мнимий купець* (В. Малик); *Коли вчинив ти добре діло, озирнися і пересвідчись, чи не вчинив тим самим діла лихого — є добро мниме і справжнє* (Валерій Шевчук).

МНИ́МІСТЬ, мості, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **мни́мий.** *Генріх Ріккерт (1863–1936), німецький філософ, розглядав історію як особливе знання. Він наголошував на мнимості*

історичних законів, проте визнавав вічні моральні закони (з наук.-попул. літ.).

МНИ́ХА, и, *ч. і ж., діал.* Млява, неповоротка людина. *У чужого прикажчика Обідать пора, А в нашого трихи-мнихи Ще й думки нема. Поки стане, подумає — Одійде пора* (з народної пісні); *Іде нетриха-мниха з обідом нерано* (Сл. Б. Грінченка).

МНИ́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., діал., зневажл.* Зволікати. — *Прошу, пане гетьмане, це ще не все. — А чого ти мнихаєшся?* (П. Панч).

МНИ́ХИ, ів, *мн., діал., розм.* Зволікання. — *Покинь трихи та мнихи та приньмайсь* [берись] *за діло* (Г. Квітка-Основ'яненко).

МНИ́ШКИ, шок, *мн., заст.* Варені коржики із сиру з борошном. *На сніданя була червона риба, гречаники, смажені в'юни, мнишки з сиру* (Ю. Мушкетик); *Уживання побутових слів розкриває кухню українців, переважно мешканців Полтавщини (тетеря з загребами, галушки з постромою, малай, вареники, мнишки...)* (В. Русанівський).

МНО́ГИЙ, а, е, *заст., уроч.* Численний. *Веде* [Галес] *орду велику, многу Рутульцеві на підпомогу* (І. Котляревський); *Дізнала Галя теж усякі різні й многі тривоги та радощі* (Марко Вовчок); *У нас, бачте, сидить у многих головах ідея про "дві правди"* (Леся Українка); *Город Київ ждав з походу своїх воїв — там були отці, сини, брати многих і многих киян* (С. Скляренко); *Через многі літа набралася річка такої силенної сили, що жодна скеля перед нею не встоїть* (І. Муратов); — *Мудрість людська во многих книгах записана, преподобний Іване, — втрутився в розмову Рогатинець* (Р. Іваничук); // *у знач. ім.* **многі,** гих, *мн.* Багато хто. *Многі з тих, що кількома роками випередили його в науках, .. будували тепер* (І. Франко); — *А правда, що двадцять років тому ви теж були між декабристів? — спитав Тарас... — Свобода вабить многих... — ухильно мовив Степан Никифорович* (Василь Шевчук); — *Коли нас притисли до озера, многі кинулися вплав до протилежного берега* (В. Малик); *Многі, дерзнувши розкопати печеру, де було положено чесне тіло преподобного отця Антонія, були покарані вогнем і хворобами тілесними* (Г. Тарасюк).

◊ **[На] мно́гії (мно́гая) лі́та** *див.* **літа́.**

МНО́ГО, *присл., заст., уроч.* Багато (у 2 знач.). — *Жадаєте много, а не дістанете нічого — то весь Борислав вас висміє!* (І. Франко); *Там, Над Волгою, є город, що за нього Лягло братів моїх і друзів много* (М. Рильський); *Благословенна будь, моя незаймана дівице Десно, що, згадуючи тебе вже много літ, я завжди добрішав, почував себе невичерпно багатим і щедрим* (О. Довженко).

МНО́ГО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **мно́го,** напр.: м н о г о г р а́ н н и к, м н о г о к у́ т н и й, м н о г о л і т н і й, м н о г о л ю́ д д я.

МНОГОВИ́Д, у, *ч., мат.* Геометричне поняття, яке узагальнює поняття поверхні без самоперетинів і країв. *Поверхня в математиці, особливо в топології, визначається як двовимірний топологічний многовид* (з наук.-попул. літ.); *Локально у двовимірних многовидів спостерігаються ті ж топологічні властивості, що і в евклідовій площині* (з навч. літ.).

МНОГОВО́ДНИЙ, а, е, *поет.* Який має багато води; багатоводий, повноводий. — *Тепер як його через Черемош перебратися? Черемош весняний, многоводний, бистрий* (Г. Хоткевич); *Поміж двома материками Ліг многоводний океан* (М. Рильський); *В місцях, де не було води, у наші дні, сьогодні, з'явились селища, сади, канали многоводні* (Н. Забіла).

МНОГОГРА́ННИЙ, а, е, *рідко.* 1. Який має кілька граней; багатогранний. *Многогранна колона; Многогранна опора.*

2. *перен.* Який охоплює різні сторони чого-небудь; різносторонній. *Той монументальний, як стара фортеця, фотель, всі ці бронзові витребеньки, це не тільки речі, це співчинники і співтворці мого многогранного діяння* (У. Самчук).

△ **Многогра́нний (багатогра́нний) кут** *див.* **кут.**

МНОГОГРА́ННИК, а, *ч., мат.* Те саме, що **багатогра́нник.** *Мабуть, найвидатнішим відкриттям піфагорійців у галузі геометрії слід вважати відкриття ними правильних многогранників* (з наук.-попул. літ.); *Площина перерізу многогранника має спільні прямі з площинами його граней* (з навч. літ.).

МНОГОГРА́ННІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **многогра́нний** 2; багатогранність. *Нормальні, чи то пак реальні, стосунки між людьми в усій їхній многогранності розказувати, а тим більше показувати на сцені було просто непристойно* (Г. Тарасюк).

МНОГОГРІ́ШНИЙ, а, е, *заст., ірон.* Який має багато гріхів. — *Я — лише многогрішна й недостойна служебниця Божа, але ж з волі Господньої поставлено мене на варті біля отари святого Бенедикта* (Н. Королева); — *Навіть твоєю многогрішною бабою Килиною думає земля, о, і твоїм дідом Гордієм, о, бо земля жива-живісінька* (Є. Гуцало); — *Тобі треба, Параско, бути до кінця* [похорону] *і пом'янути душу його* [Івана] *многогрішну* (В. Яворівський).

МНОГОКРА́ТНИЙ, а, е. 1. *рідко.* Те саме, що **багатокра́тний.** *Серед вихованців спортивної школи — многократні переможці чи призери всеукраїнських та міжнародних змагань* (з газ.).

2. *мат.* Кратний багатьом числам. *Число 12 є многократним, бо воно кратне числам 1, 2, 3, 4, 6, 12* (з навч. літ.).

МНОГОКРА́ТНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **многокра́тний.** *Многократність нагрівання сировини є необхідною умовою нормативної технології отримання олії* (з навч. літ.).

МНОГОКУ́ТНИЙ, а, е, *мат.* Те саме, що **багатоку́тний.** *Застосовані методи дозволили одержати у замкненому вигляді розв'язки змішаних задач теорії пружності для многокутних областей* (з наук. літ.); *Многокутний граф — плоский граф, ребра якого утворюють безліч суміжних многокутників* (з навч. літ.); *Многокутна форма високого зрубу стійкіша від квадратної* (із журн.).

МНОГОКУ́ТНИК, а, *ч., мат.* Те саме, що **багатоку́тник.** *Комбінація правильних многокутників дозволяє отримати різні форми вуглецевих поверхонь у тривимірному просторі* (з наук. літ.); *Многокутники називають рівними, якщо вони при накладанні суміщаються* (з. навч. літ.); *Кімната була невелика, напівтемна. Візерунчаста стеля, де без краю повторюються зорі й многокутники, .. звислі карнизи* (З. Тулуб).

△ **Пра́вильний трику́тник (чотирику́тник, многоку́тник** *і т. ін.) див.* **трику́тник.**

МНОГОЛИ́КИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **багатоли́кий.** *Рідний народе, воїне мій многоликий, Мати твоя вже у весільному віні* (Л. Забашта); *Течіть, народи многоликі, Поміж пустель, степів, дібров, Із нами наші мудрі ріки — Надія, віра і любов* (М. Вінграновський).

МНОГОЛИ́КІСТЬ, кості, *ж., поет.* Абстр. ім. до **многоли́кий.** *І зорі, й дерева, і птахи та метелики — це теж Ти, це — неусвідомлена многоликість Твоєї власної душі та серця* (О. Бердник); *Моє дитя, крізь многоликість миру Ти пронеси ясне своє лице. Ти пам'ятай — тебе назвали Віра, Ти пам'ятай, моє дитя, про це* (Л. Голота).

МНОГОЛІ́ТНІЙ, я, є, *поет., уроч.* Те саме, що **багатолі́тній.** *Вірте у геній народа* [народу] *— Ось мій святий заповіт. Туго зроста він — не шкода. Бо многолітній це квіт* (Микола Чернявський); *Вольтерівський Кандід після многолітніх блукань і тяжких пригод, побувавши у долі на коні і під конем, знайшов спокій і життьову мудрість* (М. Зеров); *Увесь свій талант і многолітній труд поклав* [композитор М. Лисенко] *на те, щоб знайти, зберегти перли народної творчості, обробити їх і повернути народу* (О. Довженко).

МНОГОЛЮ́ДДЯ, я, *с., рідко.* Скупчення людей; багатолюддя. *В сквері теж було пустинно й холодно. Де й поділося все многолюддя* (О. Ільченко); *Цей усвячений віками звичай села — вітатися з кожною зустрічною людиною .. в умовах міського многолюддя здався б особливо смішним* (П. Колесник); *Галич уже славився своїм многолюддям, майстрами-зодчими, котрі своєю чергою вчилися в майстрів сусідніх країв* (Р. Федорів).

МНОГОЛЮ́ДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **багатолю́дний.** *— Ну, так як же вони, погорільські господарі, хазяйнують при такому многолюдному керівництві?* (Остап Вишня); *Всі розуміли, який ворог стоїть перед ними — многолюдний і безпощадний* (В. Малик); *Зустріч з охтирчанами, многолюдна та щира, відбулася біля будинку, де народився Багряний* (О. Шугай); *На цілім многолюднім плацу чути було тільки сапання людей та цвірк щигля в клітці* (І. Франко); *Приємно бачити ціле, не зруйноване місто, ніде ніяких руїн, яскраві неонові реклами, многолюдні вулиці* (У. Самчук).

МНОГОЛЮ́ДНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **многолю́дний.** *Порядної ресторації.., яких так багато у Львові, в Дрогобичі, незважаючи на його многолюдність, не було тоді і нема й досі ані одної* (І. Франко).

МНОГОМО́ВНИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **багатомо́вний** 1, 2. *Взяв я на себе той труд лиш для другів* [друзів], *але посвячених. Сей многомовний вінець муз любих — спільне добро* (І. Франко); *Спи, мій маленький киянине, люлі, Спи, мій ромeновий цвіт! Щедро тобі накували зозулі Цілих п'ятнадцять століть. Скільки прислали дарунків і ласки Із многомовних країв! Кий-сивоус передав тобі казку Аж із полянських гаїв* (Б. Олійник).

МНОГОНАДІ́ЙНИЙ, а, е, *поет.* Те саме, що **багатонаді́йний.** *Перспективи ставлять мені многонадійні, тільки що маю ще з півроку носити кайдани* (Леся Українка); *Ніхто тому не перечив, всі мовчали, хоч кожному було соромно, що така многонадійна справа пішла таким шляхом* (А. Чайковський); *Нехай заграють, заіскряться по всіх просторах України — ці юні многонадійні таланти* (П. Тичина).

МНОГОСЛІ́ВНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **багатослі́вний.** *В початкових своїх творах многослівна, не свобідна від певної манери, вона* [Леся Українка] *швидко росте, доходить до високого майстерства форми, яку завсігди вміє заповнити інтенсивно відчутим змістом* (І. Франко); *Менелай говорив хоч виразно, але швидкомовно Й коротко дуже — не був говіркий, балакун многослівний, Стисло умів промовляти, хоч віком він був і молодший* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

МНОГОСЛІ́ВНІСТЬ, ності, *ж., рідко.* Абстр. ім. до **многослі́вний.** *Многослівність не була притаманною для вечірнього співбесідника* (із журн.).

МНОГОСЛІ́В'Я, я, *с., рідко.* Те саме, що **багатослі́в'я.** *Великий любитель рідного слова, я .. не прихильник великої продукції — не в многослів'ї-бо рятунок* (С. Васильченко); *Справжнє кохання не любить многослів'я* (І. Цюпа).

МНОГОСТРА́ДНИЙ, а, е, *поет., уроч.* Те саме, що **многостражда́льний.** *У блакитному просторі Заходили колом зорі, Ясним світлом все влили Та про землю многострадну, Цю мандрівницю безрадну, Тихо мовоньку вели* (П. Грабовський); *Тінь многострадна Франкова Вольну країну вітає* (М. Рильський); *Наш гордий Київ многострадний перед полками засіяв* (В. Сосюра).

МНОГОСТРАЖДА́ЛЬНИЙ, а, е, *поет., уроч.* Те саме, що **багатостражда́льний.** *Це факт, а не вигадана автором композиція про матір нашого великого многострадального доброго народу* (О. Довженко); *Як довго, впродовж століть і століть.., ми йшли до незалежності своєї многостраждальної України!* (В. Чемерис).

МНОГОТРУ́ДНИЙ, а, е, *уроч.* Який вимагає великих зусиль, значного напруження; дуже важкий. *Вона замріялась, хвильку помовчала, перебираючи в пам'яті різні деталі свого багатого, многотрудного життя* (І. Рябокляч); *Сірко підняв обважнілу голову і тихо промовив: — Спасибі тобі, козаче, за твої щирі, правдиві слова, за твої вболівання і многотрудну подорож...* (В. Малик); *Роки* [повоєнні] *були важкі, многотрудні* (М. Олійник); *— Незмірно велика, милії мої подруги, сила любові, що підіймає закоханих на многотрудні подвиги, що додає їм духу переносити неймовірні муки й випробування* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

МНОГОТРУ́ДНО, *уроч.* 1. Присл. до **многотру́дний.** *Ключ таким способом кується довго, терпеливо, многотрудно* (Р. Федорів); *В облозі і синіх, і помаранчевих він* [Верховний Суд] *засідав довго і многотрудно, а таки визнав недійсними результати 2-го туру і призначив повторні вибори* (Л. Костенко).

2. *у знач. пред., перев. кому.* Про необхідність затрати великих зусиль для чогось. *Буде ще нам тяжко і многотрудно. Труднощів не існує лиш для тих, хто не здатен розмірковувати* (П. Загребельний).

МНОГОЦІ́ННИЙ, а, е, *уроч.* Те саме, що **дорогоці́нний.** *І прикрасив він її* [церкву святої Софії] *іконами многоцінними, і злотом, і сріблом, і начинням церковним* (Василь Шевчук); *Її* [Марусі Чурай] *пісні — як перло многоцінне, як дивен скарб серед земних марнот* (Л. Костенко).

МНОГОЧЛЕ́Н, а, *ч., мат.* Те саме, що **багаточле́н.** *Раціональна функція називається цілою або многочленом, якщо при обчисленні її значень відсутнє ділення на вираз, що містить у собі незалежні змінні* (з наук. літ.); *Коренем многочлена називається таке значення змінної, при якому многочлен перетворюється в нуль* (з наук. літ.); *Розкласти многочлен на множники означає подати його як добуток кількох многочленів* (з навч. літ.).

МНОГОЧЛЕ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **багаточле́нний.** *На відміну від судження, яке завжди є тричленним, речення може бути одночленним, двочленним і многочленним* (з наук. літ.); *Іноді доводиться розкладати на множники і*

такі вирази, які мають спільний многочленний множник (з навч. літ.).

МНО́ЖЕНЕ, ного, *с., мат.* Число, яке множиться на інше число. *Числа, які перемножують, називають множеним і множником, або співмножниками* (з навч. літ.); *Множення на ціле число є дія, за допомогою якої одне число (множене) повторюється доданком стільки разів, скільки одиниць у другому числі* (з навч. літ.).

МНО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **мно́жити** 2. *Прогупавши повз вікно, кроки віддалялися, множені луною, що металась і торохтіла в кам'яному колодязі, утвореному з стін тюрми, управління й комендатури* (І. Багряний); *Велика сила — роками множена ніжність* (із журн.).

МНО́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мно́жити.** *Проте не знайшов* [юнга] *нічого, крім знаків множення, мінусів та зірок, кількість і розташування яких він намагався запам'ятати* (М. Трублаїні); *Знав* [хлопець] *множення й складання, сам я бачив у вікно: як дадуть йому завдання — вмить розв'язане воно!* (Н. Забіла); *Вона* [Фея] *стверджувала, що додавання і множення — заняття для багатих, а віднімання і ділення — то справа бідаків* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі); *Так він* [Мордко] *купував собі полегкість від неробления* [ледарювання], *повагу інших і втіху від множення статків* (М. Дочинець).

△ **Табли́ця (табли́чка) мно́ження** *див.* **табли́ця.**

МНО́ЖИЛЬНИЙ, а, е. Який служить для розмноження текстів, креслень і т. ін.; розмножувальний. *Сьогодні основним засобом наукової організації управлінської праці є так зване офісне обладнання, яке включає комп'ютер, множильну техніку та технічні засоби зв'язку* (з наук.-попул. літ.); *Перші множильні апарати, навіть приватні механічні друкарські машинки були на державному обліку* (з газ.).

МНОЖИНА́, и́, *ж.* 1. *лог., мат.* Сукупність різних об'єктів довільної природи, об'єднаних певним чином як єдине ціле. *Елементами множини можуть бути: точність задання та обсяг вхідної інформації, необхідна точність розв'язку задачі, константи, що обмежують похідні шуканої функції та ін.* (з наук. літ.); *Довільне зібрання певних предметів нашої інтуїції чи інтелекту, які можна відрізнити один від одного і які уявляються як єдине ціле, називається множиною* (з навч. літ.); *Це як нескінченна й скінченна множини: якою б не була між ними залежність, перша все одно буде безмежною, а друга обмеженою* (О. Забужко).

2. *лінгв.* Одна з форм граматичної категорії числа, співвідносна з більше ніж одним об'єктом. *Більшість іменників в українській мові має співвідносні форми однини і множини* (з навч. літ.); *Чи не з поважності до суворої місцини Семен Іванович називає її незмінно в множині, і то конче в місцевому відмінку* (Б. Антоненко-Давидович); *Я вже досить пристойно читав, правильно вимовляв слова і не блукав, як у трьох соснах, в отих артиклях, в означниках однини й множини* (А. Дімаров); *Серце його впало: звертання у множині в особистій розмові і підкреслена офіційність тону не обіцяли йому нічого доброго* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. Велика кількість кого-, чого-небудь. *Людська множина, зовсім розпорошена, темно-сірими постатями всіяла степ, що виднів і ставав проти хмар білий, як березова кора* (В. Барка); *У країнах з перехідною економікою еластичність пропозиції залежить не тільки від наявності невикористаних виробничих ресурсів, а й від множини факторів технологічного та інституційного характеру* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Відкри́та множина́,** *лог., мат.* — точкова множина, будь-яка точка якої є для неї внутрішньою. *Множина називається замкненою, якщо її доповнення є відкритою множиною* (з наук. літ.); *Суспільство моделюється відкритою множиною і не є цілокупністю* (з публіц. літ.); **Теóрія множи́н** *див.* **теóрія.**

МНОЖИ́ННИЙ, а, е. 1. *лінгв., мат.* Прикм. до **множина́.** *До методів статистичного оброблення інформації відносяться дисперсійний аналіз, множинні порівняння, сумарні статистики з окремих змінних тощо* (з наук. літ.); *Одним із граматичних засобів реалізації переносно-образної функції оніма є множинна форма іменника* (з наук. літ.).

2. Який існує в багатьох місцях або виявляється багато разів. *В коло складається життя людське, в коло сплітаються думки й бажання. Од відчуття множинного накладання цих кіл можна і у відчай упасти: де тут початок, а де кінець?* (Валерій Шевчук); *Множинне громадянство є правовою аномалією, оскільки тут не може бути повноти прав і обов'язків як для громадян, так і для держави* (із журн.).

△ **Розсі́яний (множи́нний) склерóз** *див.* **склерóз.**

МНОЖИ́ННІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **множи́нний.** *Експліцитне вираження значення множинності в лексичних засобах спостерігається в неозначено-особових займенниках і збірних іменниках* (з наук. літ.); *Множинність означає те, що існує у багатьох формах, видах і вказує на сукупність елементів, об'єднаних за певною ознакою* (з наук.-попул. літ.).

МНО́ЖИТИ, жу, жиш, *недок.* 1. *що і без прям. дод., мат.* Виконувати множення. *Для знаходження добутку матриць потрібно вміти множити і додавати* (з навч. літ.); *Потім друзі множать 21 на 12* (О. Донченко); *Ще Крошка талановитий математик: він лічить, складає, віднімає, множить і ділить до десяти* (Остап Вишня); *Правда є тільки одна: двічі два завжди буде чотири, а не п'ять, байдуже, чи множитиме визискувач чи визискуваний, і за всіх режимів і влад чорне буде чорним і біле лишиться білим* (Б. Антоненко-Давидович); *Електронний розумник цей уміє ділити, множити, добувати корені, він оперує астрономічними цифрами* (О. Гончар); *Я-то її* [алгебру] *розумів, але не так, як інші. Ну, ніяк не міг уявити, як це можна додавати, віднімати, множити й ділити не цифри, а літери!* (А. Дімаров).

2. *що.* Збільшувати що-небудь кількісно. *Пошли Вам щасна доля вік довгий.., щоб Ви і надалі змогли працювати на нашій рідній ниві, множити і засівати те добре насіння* (Панас Мирний); — *Оце вона* [надія] *і є та сила, Серьожко, що множить і наші з тобою сили!* (О. Гончар); *Множить багатство Полуботків зять, множить. Уміє!* (Ю. Мушкетик); *Не бажаючи множити власних помилок, я волів якомога повніше врахувати помилки інших* (В. Дрозд).

МНО́ЖИТИСЯ, иться, *недок.* 1. Збільшуватися кількісно, за силою вияву. *Соціальна революція тільки одна здатна знищити ту сферу, в якій розвиваються й множаться умови для пошестей та інфекцій* (Ю. Смолич); *Їхній* [плач жінок] *бився під куполом старої церкви, перелунював, множився* (В. Яворівський); *Зима йде, військо множиться, силою обростає, в похід за небокрай проситься, а провіанту де хоч бери!* (Г. Тарасюк); // Те саме, що **розмно́жуватися.** — *Ми* [Ворони] *працюємо — і нас раз у раз менше, а вони*

[Сови] *дармують — і плодяться та множаться на нашу загибель* (І. Франко); *Родове кубло Шамраїв стало множитися і обживати степовий край віддавна* (Григорій Тютюнник); *Народ росте, і множиться, і діє Без ваших нагаїв і палаша. Під сонцем вічності древніє й молодіє Його жорстока й лагідна душа* (В. Симоненко); *Ввижалося, як з великої розгорнутої книги в залу сходять чотири брати Чумаки, горді за свій ковальський рід, а водночас і за того, хто свідомо спалював себе, щоб цей рід жив, множився і перемагав* (О. Шугай).

2. *мат.* Бути помноженим. *Матрицю можна помножити на число, при цьому кожен елемент матриці множиться на це число* (з навч. літ.); *Кожний вид балансових активів банку множиться на відповідний коефіцієнт ризику (від 0 до 100 %), який відображає ймовірність неповернення такого активу* (із журн.); * Образно. *Жадоба перемоги* [у ворогів] *множилася на жадобу грабунку* (О. Довженко); *Вовки страшніші в тічках, зграях, де хижість одного ніби множиться на хижість багатьох* (В. Дрозд).

МНО́ЖНИК, а, *ч., мат.* Число, на яке множиться інше число. *Для ефективного виконання операції множення на цьому графі множене і множник попарно розділені на старші і молодші розряди* (з наук. літ.); *Множення на ціле число є дія, за допомогою якої одне число (множене) повторюється доданком стільки разів, скільки одиниць у другому числі (множнику)* (з навч. літ.); * Образно. — *Отак і книжку пишуть, щоб дія була зв'язана з дією, щоб суму можна було розкласти на множники і кожний з множників був висновком про дію* (Р. Андріяшик).

МНЯ́СО, а, *с., діал.* М'ясо. *Прийшов і старий Наум; обіда і дума: "Зроду Маруся такого мудрого борщу не варила, як сьогодні; і мнясо добре спечене"* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Теперечки, хе-хе, мнясо в ціні, всі мняса теперка хочуть, свіженьке щоб, добреньке, базарне* (Валерій Шевчук); — *Дим тягне долом, — сказав Шугай, — буде дощ. Юро, принеси мнясо з потоку* (М. Дочинець).

МНЯ́ТИ, мну, мнеш, *недок., діал.* М'яти. *Зняв* [Яків] *з голови свій кашкетик, почав мняти* (С. Васильченко); *Він напружено почав мняти в руках свого кашкета, очевидно почуваючи все більшу ніяковість* (В. Винниченко); — *Істина, що за битого двох небитих дають, надто неперехідна; треба, треба і треба їх бити, ламати і згинати, щоб з негнучкого мамули витворилося щось м'яке, як віск, котрий легко мняти і можна ліпити належне* (Валерій Шевчук).

◊ **(1) Мня́ти три́хи-мни́хи** — діяти нерішуче, несміливо. — *Коли йти, так уже ходім! Що там ще трихи-мнихи мняти!* (Б. Грінченко); **Ханьки́ (шаньки́) м'я́ти** *(діал.* **мня́ти)** *див.* **м'я́ти.**

МО *див.* **мо'.**

МО', МО, *вставн. сл., прост.* Може *(див.* **могти́** 3). [Л е в к о:] *А чого ж це, молодице, плачете? Мо', горе яке, мо', біда яка настигла?* (С. Васильченко); — *Тимко парубок, мо', й гарячий, але роботящий* (Григорій Тютюнник); *Вустина бігала звечора з дівчатами на заставу дивитись кінофільм. Мо', кому й допекла. Мо', хто й помстився з ревнощів та з досади!* (О. Гончар); — *То ви з Рогозу родом? Мо, інженер? Поет?* (Д. Білоус); — *Усе ж наказую їй: учись та вчись, мо, хоч з тебе люди будуть* (В. Дрозд).

МО́БЕР, а, *ч., розм.* Те саме, що **флешмо́бер.** *Мобери не повинні порушувати закони і моральні засади — просто вони повинні робити щось безглузде, але так, як ніби в цьому є сенс* (з наук.-попул. літ.); *Мобери намагаються внести оригінальність у повсякденне життя мешканців мегаполісів, здивувати їх* (з газ.).

МОБІЛІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **мобіліза́ція.** *У райвійськкоматі Данило без жодних ускладнень пройшов мобілізаційну комісію* (М. Стельмах); *Він — старший лейтенант запасу, хоча й не міг пригадати, яких військ, і в мобілізаційному розпорядженні чітко вказано, куди і протягом якого часу йому треба з'явитися на випадок війни* (О. Тесленко); *Нутром полководця він* [Каправка] *чув, як двигтять у мобілізаційних процесах і передислокаційних маневрах народні нурти* (Г. Тарасюк).

МОБІЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Призов військовозобов'язаних на службу в діючу армію у зв'язку із запровадженням воєнного стану. — *Що там таке? — запитав він одного. — Якто не знаєте? Загальна мобілізація* (Н. Кобринська); *Чимало їх* [людей] *лишилося в селах: мобілізація запізнилася, а самим виїхати в глибокий тил не пощастило, війна раптово захопила всіх* (Іван Ле); — *Мобілізації підлягають усі, хто не знятий з військового обліку, всі — до двадцять третього року народження включно! — уточнює Смаглій тим, хто перепитує* (Є. Доломан); *Як відомо, наприкінці війни, під час тотальної мобілізації, в армію брали навіть п'ятнадцятирічних хлопців* (В. Нестайко); *Кінець літа приніс у наші понурі краї військову мобілізацію й колони бойової техніки на марші в закарпатсько-чехословацькому напрямку* (Ю. Андрухович); // Залучення кого-небудь для виконання якогось важливого завдання, масового заходу. *Буває, так наспіє полуниці, що жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація* (О. Гончар); *Нічого не було: ні ходіння нашого до директорської приймальні, ні мобілізації мого батька, ні перемов його з другом юності — головою державної комісії* (П. Загребельний); *Організаційній функції держави відповідають діяльність щодо створення й дотримання певного порядку в суспільстві, налагоджування господарських, транспортних зв'язків, мобілізація населення і матеріальних засобів на здійснення громадських справ* (з навч. літ.).

2. *перен.* Приведення кого-, чого-небудь до активного стану, що забезпечує виконання якогось важливого завдання, масового заходу. *Фінансові органи здійснюють систематичний контроль у процесі складання бюджетів і оперативний при мобілізації доходів і фінансуванні видатків* (з наук. літ.); *Процес демократичного розвитку завжди супроводжується соціальною мобілізацією, тобто зміною соціального та майнового становища великих груп населення* (з наук.-попул. літ.); *Широке оновлення технологічної основи сучасного виробництва вимагає мобілізації й концентрації значних ресурсів* (із журн.).

МОБІЛІ́ЗМ, у, *ч., геол.* Наукова теорія про горизонтальне переміщення частин земної кори. *Гіпотеза переміщення материків дала початок принципово новому напряму геотектоніки — мобілізму* (з наук. літ.); *З позиції мобілізму в межах літосфери визначальними є літосферні плити* (з навч. літ.).

МОБІЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **мобілізува́ти.** *Дорослі чоловіки або пішли далі на фронт, або були мобілізовані в міліцію та інші органи місцевої влади* (А. Кокотюха); *Уже мій дід, до слова, розповідав мені про європей-*

ські порядки в Чехії, коли він був мобілізований на трудові роботи до румунського війська під час Другої світової війни (М. Матіос); *Насторожений, весь внутрішньо мобілізований, вступив Аркадій у стіни хати безбожника* (Ірина Вільде); *Поліція і мобілізовані нею двірники не встигали розганяти людей та зривати листівки* (М. Олійник); // **мобілізóвано,** *безос. пред. Для досліджень було мобілізовано половину всіх працівників інституту* (М. Дашкієв); // *у знач. ім.* **мобілізóваний,** ного, *ч.* Військовозобов'язаний, призваний на службу в діючу армію. *На горбах маячіли людські постаті, і коли мобілізовані підійшли ближче, то побачили, що то бійці копають окопи* (Григорій Тютюнник); *Проводжати мобілізованих до армії вийшли, мабуть, усі мешканці села, бо майже з кожної сім'ї комусь випадало йти воювати, а нерідко відразу двом чи навіть трьом* (Є. Доломан).

2. *у знач. прикм.* Який мобілізувався для певної дії. *Спортсмен вийшов на старт максимально мобілізований* (з газ.).

МОБІЛІЗÓВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **мобілізóваний** 2. *Завдяки своїй організованості й мобілізованості діаспора вже не одне десятиліття дає співвітчизникам з етнічного материка урок відданості своїй мові й стійкості до асиміляції* (з наук. літ.); *Вольове регулювання поведінки характеризується станом оптимальної мобілізованості особистості, необхідним режимом її активності* (з навч. літ.).

МОБІЛІЗÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **МОБІЛІЗУВÁТИ,** ýю, ýєш, *недок. і док., кого, що.* 1. *військ.* Проводити мобілізацію (у 1 знач.). — *Та вас же, товаришу Граф, вибачаюсь, — Смаглій ніяково посміхнувся, — товаришу Орлов, не мобілізовують. Вік у вас не той* (Є. Доломан); *Мене мобілізували у військо* (С. Васильченко); *Уже аж у Карпатах Іван отримав од мами трикутничок, де писалося, що батька після визволення села мобілізували, і він десь у війську, може, й біля Івана* (П. Загребельний); *Його* [Микиту] *мобілізували одразу по приходу наших, два тижні навчали воєнної науки в сусідньому селі* (Ю. Мушкетик); *Мене мобілізували на війну, і моє ремесло, можливо, врятувало мені життя* (Г. Пагутяк).

2. *перен.* Приводити до стану, необхідного для здійснення яких-небудь дій. *Це доручення мобілізує всі твої життєві сили, вимагатиме повної віддачі й відповідальності за всіх і за все* (Микита Чернявський); *У стресових обставинах мозок враз мобілізує людину до рішучих дій і зумовлює певні рефлекси* (з наук.-попул. літ.); *Григорій мобілізував всі свої мисливські здібності, а найперше зір* (І. Багряний); // Залучати до виконання термінових завдань. *Полкові артилеристи мобілізували десь хуторян з волами* (О. Гончар).

МОБІЛІЗÓВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **МОБІЛІЗУВÁТИСЯ,** ýюся, ýєшся, *недок. і док.* 1. Мобілізовувати себе (для успішного виконання якого-небудь завдання, певної справи, для досягнення мети). *Робітники, інженери, вчені, академіки .. — все мобілізувалося для боротьби* [з німецьким фашизмом], *всі працюють не покладаючи рук* (О. Довженко); *У часи скрут, невдач умів* [Марченко] *мобілізуватися, боротися, хоч і ціною нервів* (Ю. Мушкетик); *Актив мобілізується через заздрість, через бажання реваншу, — а пасив, більшість, вганяється в страх, щоб заблокувати опір* (О. Забужко); * Образно. *Мобілізуються тополі під хмарним вітром на горі... Уже давно ми на порі, давно всіх кличемо: до волі!* (П. Тичина).

2. *тільки 3 ос.* Приходити в дію, активізуватися (про сили, ресурси і т. ін.). *Томас знав, що в подібні хвилини в людині мобілізуються такі сили, про існування яких за звичайних умов ніхто й не підозрює* (А. Михайленко); *Тепер це був надзвичайно динамічний, швидкісний поєдинок, в котрому внутрішні ресурси мобілізуються, рефлекси аномально загострюються, а темп сягає такого рівня, що найліпший боєць повністю викладається за чотири-п'ять хвилин* (Л. Кононович).

3. *тільки недок.* Пас. до **мобілізóвувати, мобілізувáти.** *Для виконання сільськогосподарських робіт окупаційною владою примусово мобілізовувалося все працездатне населення сіл і міст від 12 до 70 років* (з навч. літ.); *Скіфське військо складалось з професійної частини (дружини) і ополчення. При незначних конфліктах перша діяла без участі ополчення. В разі серйозної потреби мобілізувалося все доросле чоловіче населення* (із журн.).

МОБІЛІЗУВÁЛЬНИЙ, а, е. Який мобілізує (у 2 знач.) кого-небудь. *Специфіку вольовій дії надає вольове зусилля, яке визначається своєрідною напруженістю мобілізувального характеру* (з наук. літ.); *Офіцерові необхідно знати, що стрес в екстремальній ситуації може бути мобілізувальним чи дестабілізаційним фактором* (з навч. літ.).

МОБІЛІЗУВÁТИ *див.* **мобілізóвувати.**

МОБІЛІЗУВÁТИСЯ *див.* **мобілізóвуватися.**

МОБІЛІЗЎЮЧИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **мобілізувáльний.** *Ми не можемо не піддатися мобілізуючому впливу сили титана Гете; сила його підіймає нас, активізує, електризує помимо нашої волі* (І. Волошин); *Емоції — це мотор нашої поведінки, її мобілізуюча сила* (з навч. літ.).

МОБÍЛКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **мобíльник.** *Коли озвалася мобілка, він схопився, як ошпарений, дзвонив Марко — вони уже під'їжджали* (Ю. Винничук); *Навіщо Ліза прихопила з собою мобілку, вона й сама не знала* (І. Андрусяк); *Незважаючи на те, що мобілка більше не озивалася, заснути цієї ночі Марті так і не вдалося* (І. Роздобудько); *Моя мобілка показувала, що то вже пів на дванадцяту ночі* (Любко Дереш).

МОБÍЛЬНИЙ, а, е. 1. Який швидко пересувається; рухливий. *В казармі розгорнули мобільний реанімаційний блок* (В. Єшкілєв); *За нашим задумом, цей авіаносець має стати мобільною базою для технічного обслуговування кораблів п'ятого та шостого класів* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *перен.* Здатний діяти швидко, рішуче. *Саме цей нечисленний, але міцний і мобільний загін мав першим прорватися до міста, закріпитися в одному з його районів на якомога вигідніших позиціях* (Є. Доломан); *Ворог виявився не таким спритним, мобільним та вправним, яким уявляв його Левченко* (А. Кокотюха); *Сучасний спеціаліст повинен мати глибокі знання індивідуальної спеціалізації, бути ерудованим, мобільним, тобто швидко переходити від однієї сфери діяльності до іншої* (із журн.).

3. Те саме, що **стільникóвий** 2. *Я в'їхала в зону мобільного покриття* (В. Шкляр); *Мозаїка склалася моментально: я .. дзвоню на її мобільний номер, називаю себе і тим самим знову засвічуюся* (А. Кокотюха); *Усі програми в маркеті безкоштовні, до того ж оператор не буде тарифікувати мобільний трафік, витрачений на їх завантаження* (із журн.); *Аналітики компанії наголошують, що мобільний інтернет — все-таки лише додаток до основного, а не його повноцінний*

замінник (з газ.); // *у знач. ім.* **мобільний,** ного, *ч., розм.* Те саме, що **Мобільний (стільнико́вий) телефо́н** *(див.* **телефо́н.).** *Наступного ранку Мельника збудила мелодія з "Бумера" — він поставив її на свій мобільний* (А. Кокотюха); *Він відчув, як чиїсь спритні руки хапають його гаманець із кишені куртки та — на додачу — мобільний* (Любко Дереш).

Мобільний (стільнико́вий) зв'язо́к *див.* **зв'язо́к; Мобільний (стільнико́вий) телефо́н** *див.* **телефо́н.**

МОБІ́ЛЬНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **Мобільний (стільнико́вий) телефо́н** *(див.* **телефо́н).** *Комусь дуже потрібний був мій чоловік, бо мобільник не вгавав* (В. Шкляр); *Зібравшись з духом, я взяв мобільник, знайшов в адресній книзі потрібний телефон, набрав номер* (А. Кокотюха); *Я швидко дістав мобільник, відкрив і віднайшов останній набраний номер* (С. Жадан); *Не встиг Пітер увійти до скляної піраміди, як ожив мобільник* (В. Єшкілєв).

МОБІ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **мобільний** 1, 2. — *Оборона для автоматників-десантників — діло нове. Адже вони звикли до мобільності, до наступального бою* (Є. Доломан); *Зустріч з Білогрудом нагадала йому* [генералові] *про надміру роздуті тилові служби, які так прикро відбивалися на мобільності армії* (Ю. Бедзик); *Військо батька Махна вирізнялося мобільністю, організованістю* (А. Кокотюха); *Мобільність на ринку праці — це процес переміщення робочої сили на нові робочі місця* (з наук. літ.).

(1) Соціа́льна мобільність — зміна індивідом чи групою людей місця в соціальній структурі суспільства. *Ось про що треба писати! Взяти якийсь один аспект — питання про землю, припустімо, чи атеїзм — і на конкретних прикладах виявити його наслідки. Або показати, що робила з людьми шалена соціальна мобільність* (В. Діброва); *Соціальна мобільність може бути різних типів: горизонтальна й вертикальна, між різними поколіннями і в межах одного покоління* (з наук. літ.).

МОБІ́ЛЬНО. Присл. до **мобільний** 2. *Рекламні щити, білборди, мигтючі літери світлових реклам: "Дихай вільно, живи мобільно!" — а чому й ні?* (Л. Костенко); *Мобільно просунуті люди поступово холонуть до мене й виключають мене зі свого ексклюзивного клубу* (С. Пиркало).

МОВ[1], *спол.* 1. *порівняльний.* Уживається для приєднання порівняльних підрядних речень і зворотів; близький за знач. до спол. н а ч е, н е н а ч е. *А сивий гетьман, мов сова, Ченцеві зазирає в вічі* (Т. Шевченко); *Весело дзвякнув дзвінок у норі, мов радий розігнати застиглу круг його* [нього] *гнітючу тишу* (В. Винниченко); *Ягідка гойдалась на тоненькій ниточці, мов справжня сережка, а зверху її прикривала, як парасолька, блідо-червона гранчаста шкірка* (О. Донченко); *Слова правди горіли у темряві, мов огнища в холодну довгу ніч* (О. Довженко); *Із вагонів посипалися люди, мов картопля із продертого мішка* (П. Панч); *Спека стала жовтою та жирною, мов гаряча лікувальна багнюка, а тіні від того стали ще більше скидатися на темні отвори* (Любко Дереш).

2. *з'ясувальний.* Уживається для приєднання підрядних з'ясувальних речень; близький за знач. до спол. щ о. *Сонечко крізь густу листву лип пробивається і опадає золотими плямами на траву — здається, мов хто розіслав зелений килим з жовтогарячими квітками* (Панас Мирний); *Їй здавалося, мов того Романа, що так негарно займав її спершу, вже й не було* (Б. Грінченко); *Уявлялося, мов сидить після весілля за столом і розмовляє з чоловіком, дивлячись йому в очі* (Г. Пагутяк); *Всім здавалось, Мов перед ними красувалась Венерина голубка біла* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

МОВ[2]. 1. *част. власне мод.* Уживається для вираження сумніву, непевності в достовірності висловлюваного. *Галя мов не чула.., як стала коло груби, так і стояла* (Панас Мирний); *Ніна мов аж тепер побачила Юрка: розбишакуваті очі її оббігли його з ніг аж до маківки* (А. Дімаров).

2. *вставн. сл., розм.* Уживається для виділення слів, які передають чужу мову або чужі думки. *Була і пасіка у них... Нехай, мов, люди не гордують, Що тільки все вони мудрують У хуторах своїх!* (Л. Глібов); — *Ну-с! — вмить повернувся він* [Гаркун] *до мене з таким виразом, що, мов, жарти жартами, а діло ділом* (В. Винниченко); *Він сяде в човен і навстріч полине Крізь ночі тьму і вітру тьму густу, Щоб слух не йшов, що, мов, Матвій Долина Варив десь юшку, був не на посту!* (А. Малишко); // Уживається для виділення слів, які, за порадою того, хто говорить, має сказати хтось інший. [П а л а ж к а:] *Можна йому й одказати: бачили, мов, очі, що купували!* (Панас Мирний); — *Тобі ж тут жаліється можна в суд: нас, мов, два брати, город батьків, а владієм* [володіємо] *нерівно ним* (А. Тесленко).

МО́ВА, и, *ж.* 1. Здатність людини говорити, висловлювати свої думки. *Має добре слово в світі сирота.., Та ніхто про матір на сміх не спита, А Йвася спитають .. Не дадуть до мови дитині дожить* (Т. Шевченко); *У центрі постійної уваги академіка Олександра Савича Мельничука перебували проблеми співвідношення мови і мислення, ролі мови в суспільстві, знакової теорії мови, системи і структури мови та ін.* (з наук. літ.).

2. Сукупність загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових, словесних і граматичних засобів для формування і формулювання мислення та спілкування. *Мова рідна, слово рідне, Хто вас забуває, Той у грудях не серденько, Тільки камінь має* (С. Воробкевич); *Лікар іде додому, обідає, а по обіді замикається в своїй хатині, щоб ніхто не заважав йому писати популярний виклад з гігієни для селян, звичайно, мовою вкраїнською...* (М. Коцюбинський); *Уклін чолом народу, Що рідну мову нам зберіг. Зберіг в таку страшну негоду, Коли він сам стоять не міг* (О. Олесь); *Нашу мову в час горя-біди, не одної тяжкої навали, не на те рятували діди, щоб онуки її забували* (Д. Білоус); *Мова як гетерогенна система складається з низки рівнів одиниць і завершується інформаційним рівнем* (з наук. літ.); // Різновид, варіант цього явища, якому властиві ті або інші характерні ознаки. *Велич і масштабність подій змушувала мене стискувати матеріал* [у фільмі "Арсенал"]. *Це можна було б зробити, вдаючись до мови поетичної, що й є начебто моєю творчою особливістю* (О. Довженко); *Сідалковський підкреслено розмовляв чистою літературною мовою за випуском останнього доповненого і переробленого групою мовознавців правопису* (О. Чорногуз).

3. Мовлення, властиве кому-небудь; манера говорити. *Живо й просто вилита стареча мова* (Т. Шевченко); *Ось і сам Шелухін узяв слово. Його мова рішуче Чайці сподобалася* (Д. Бузько); *Григорій слухав лагідну, спокійну мову цієї жінки, цієї матері, і було йому дивно приємно* (І. Багряний); *У розмовах ввічливий* [Хома] *і не лихослов .. У його мові переважають пестливі слова* (Григорій Тютюнник); *Лякають дитину й дядьків погляд, і його буркотлива мова* (М. Стель-

мах); *Нетлінні батькові слова, і мова мамина нетлінна, і перед ними на колінах стоїть душа моя жива* (І. Жиленко).

4. Те, що говорять, чиї-небудь слова, вислови. *Поклали шальовки соснові. Кругом наставили мисок; І страву всякую, без мови, В голодний пхали все куток* (І. Котляревський); *Старий Семен говорив довго; його мова чимдальш* [чимдалі] *пливла вільніше та скоріше, як вода на потоках* (М. Коцюбинський); // Розмова, бесіда (у 1 знач.). *Тільки в них* [у панів] *і мови було, що князі та пани вельможнії* (Марко Вовчок); *З Ольгою ніяк мови не зв'яжеш. Хоче чужою стати* (О. Копиленко); *Побачивши ординарця, Монтегю урвав мову. Він глянув на своїх співбесідників* (П. Загребельний); // Звуки розмови. *Ніде не чуть людської мови; Звір тільки виє по селу* (Т. Шевченко); *Не чути було ніякого гомону й мови* (Ю. Яновський); *В мелодії нота, як буква у слові. Мелодія в пісні, як слово в рядку. А пісня алмазом виблискує в мові, А мова у музиці — травнем в садку* (О. Білаш).

5. Публічний виступ на яку-небудь тему; промова. *Раз на мові ксьондз казав: "Не впивайтесь, люди! На тім світі вам смола Замість вина буде!"* (С. Руданський); *Оборонець говорить довго та гарно, а Гнат цілою істотою відповідає на його мову: "так, так"...* (М. Коцюбинський); — *Майте спокій, люди! Я не годен перегаласувати таку силу, — гукає Антін, — мови я ще не скінчив* (С. Чорнобривець).

6. *тільки одн., чого, яка, перен.* Те, що виражає собою яку-небудь думку, що може бути засобом спілкування. *Він десь розумів мову моїх очей, бо повертає обличчя до мене і кидає здивований погляд* (М. Коцюбинський); *Те, що очі не дивляться, коли шепочуть уста, хвилює так само, як мовчазна мова очей* (В. Винниченко); *Перша літургія Іоана Златоустого написана досить складною сучасною музичною мовою* (із журн.).

Вавилóнське змішáння мов *див.* **змішáння**[1]**; (1) Викладóва мóва,** *заст.* — мова викладання, навчання. *Я .. знаю і російську, і французьку викладову мову* (Леся Українка); *Перейшов* [я] *до гімназії саме в р. 1868, коли заведена була шкільна рада і мова викладова німецька змінена була на польську* (І. Франко); **Дар мóви (слóва)** *див.* **дар; (2) Канцелярська мóва** — суха, невиразна, складна для розуміння мова, насичена словами й зворотами, характерними для ділових паперів, документів. *Діловод, що звик до канцелярської мови, може й написати помилково замість "продаж чобіт" — "відпуск чобіт", але те, що можна простити діловодові, важко вибачити мовознавцеві, який тільки припускає можливість заміни в побутовій мові* (Б. Антоненко-Давидович); *Музика — це живе мистецтво. Не можна про музику писати канцелярською мовою* (з газ.); **(3) Крáсна мóва** — мова, що відзначається майстерністю або пишністю викладу думок. *Красна мова находить добрії слова* (Номис); **(4) Рíдна мóва <Рíдне слóво>** — мова, якою володіє певна особа з раннього дитинства (звичайно мова тієї національності, до якої належить ця особа). *Взагалі, коли зможете, пишіть до мене, бо я все ж на чужині і потребую рідного слова* (М. Коцюбинський); — *Я прошу дарувати мені, що не вітаю вас вашою рідною мовою* (Ю. Смолич); *Індієць так перекручував слова, що Майя вирішила перейти на рідну мову* (М. Дашкієв); *Базар гомонів усіма мовами, кольорився* [квітнув] *всіма барвами й щоразу нагадував йому про рідний край, рідну мову й рідні звичаї* (Ю. Мушкетик).

△ **(5) Аглютинатúвні мóви** — мови, в основі яких лежить механічне приєднання однозначних, стандартних афіксів до незмінних коренів у строго визначеній послідовності. *Турецька мова, як відомо, входить до класу аглютинативних мов* (з наук. літ.); *Азербайджанська мова належить до аглютинативних мов, у яких корінь будь-якого слова є самостійним словом і має власне лексичне значення* (з навч. літ.); **(6) Амóрфні (ізолятúвні,** *рідко* **ізолю́ючі) мóви** — мови, що не мають форм словозміни і в яких відношення між словами виражаються аналітичними граматичними способами. *Прикладом аморфних мов може бути китайська мова* (з навч. літ.); **(7) Аналітúчні мóви** — мови, у яких відношення між словами в реченні виражені не формами слів, а за допомогою службових частин мови, інтонації та порядку слів і т. ін. *Словниковий метод, заснований на використанні словника словоформ, може бути з успіхом застосований для аналітичних мов, мов зі слабко розвиненою морфологією (англійської, французької і т. ін.), але для фузійних, подібних до російської та української, він неприйнятний* (з наук. літ.); *Синтетичні мови протистоять аналітичним мовам, в яких слово переважно є лексичною одиницею, а граматичні зв'язки передаються службовими словами* (з навч. літ.); **Генеалогíчна класифікáція мов** *див.* **класифікáція; (8) Гермáнські мóви** — група споріднених мов західного ареалу індоєвропейської мовної сім'ї: англійська, данська, їдиш, нідерландська, німецька, норвезька, шведська та ін. *Германські мови виникли як результат самостійного розвитку однієї з діалектних груп індоєвропейської мови-основи* (з наук. літ.); *Найпоширенішими з германських мов є англійська та німецька* (з навч. літ.); **Іменнá частúна мóви** *див.* **частúна; (9) Індоєвропéйські мóви** — найпоширеніша сім'я споріднених мов, представлена на всіх населених континентах Землі (кількість носіїв перевищує 2,5 млрд), до якої входять слов'янські, романські, германські, балтійські, індійські, іранські та ін. *Успішно вирішено питання про зв'язки праслов'янської з іншими індоєвропейськими мовами, що дало можливість виділити слов'ян в окрему етнічну спільність серед індоєвропейських народів* (з наук. літ.); *Належність окремих мов і мовних груп до сім'ї індоєвропейських мов визначається на підставі подібності їхньої структури, досліджуваної за допомогою порівняльно-історичного методу і пояснюваної як результат їх походження від єдиної у минулому індоєвропейської прамови* (з навч. літ.); **(10) Індоірáнські мóви** — група індоєвропейських мов, поширена в Індії та Ірані. *Давньоперська мова належала до іранської гілки індоіранських мов* (з наук. літ.); *Зовнішня флексія як спосіб словозміни була широко представлена в стародавніх індоіранських мовах* (з навч. літ.); **(11) Інкорпоратúвні мóви** — мови, у яких одним із способів побудови речень є інкорпорація (у 2 знач.). *Комплексні слова-речення інкорпоративних мов здебільшого починаються з кореня-підмета, а закінчуються коренем-присудком* (з навч. літ.); **(12) Класúчні мóви** — давньогрецька й латинська мови. *Ломицький почував, що ця тиша, ця мертвота дуже сприяє його втомленим, пришибленим, змалку пригнобленим нервам, прибитим ще замолоду втомою од великих лекцій, од мертвоти класичних мов, од суворої дисципліни* (І. Нечуй-Левицький); *"Енеїда" засвідчила потенційну можливість української мови бути знаряддям перекладу з класичних мов* (В. Русанівський); **(13) Креóльські мóви** — мови, що сформувалися на базі

піджинів і стали рідними (першими) для певної спільноти їх носіїв. *Креольські мови Карибського басейну ближчі в синтаксисі, ніж у структурі мови, незважаючи на фонетичну, морфологічну і лексичну схожість* (з наук. літ.); *Для креольських мов характерне масове, але не повне засвоєння колонізаторської мови* (з навч. літ.); **(14) Кя́хтинська мо́ва** — піджин, згодом креольська мова, яка існувала на межі XIX–XX ст. у районах Приамур'я та Забайкалля, що межують з Китаєм (назва — від міста Кяхта). *Лексика кяхтинської мови була переважно російською, одначе граматичний лад — китайським: слова не змінювалися, дієслова вживано у формі імператива, іменники й займенники у препозиції ставали означеннями* (з наук.-попул. літ.); **(15) Літерату́рна мо́ва** — вироблена форма загальнонародної мови, яка має певні норми в граматиці, лексиці, вимові і т. ін. *Літературна мова мусить витворитись з усіх діалектів, без жадного насильства, сварки й колотнечі* (Леся Українка); *Українська літературна мова виросла тільки на своїй народній мові, а тому кожному українцеві, чи то селянинові, чи то інтелігентові, сучасна церковнослов'янська мова менше зрозуміла* (І. Огієнко); *Кодифікація літературних мов у багатьох слов'янських народів була процесом складним і тривалим* (І. Дзюба); *Літературна мова тільки тоді розвивається успішно, коли вона не пориває зв'язку зі своїм ґрунтом — мовою широких мас* (із журн.); **Мело́дика мо́ви** *див.* **мело́дика; (16) Ме́ртві мо́ви** — мови, якими вже не говорять; відомі перев. завдяки пам'яткам писемності (санскрит, давньоруська, латинська і т. ін.). *Із класичних мертвих мов дуже добре знаю грецьку й латинську, а філологічно — санскрит* (А. Кримський); *Тільки мертві мови, мови тих народів, що давно зійшли з історичної арени в небуття, наприклад, санскрит, латинь, старогрецька мова, лишаються незмінними* (Б. Антоненко-Давидович); *Вивчивши мову аборигенів, вони водночас довідалися, що це — мертва мова, бо народ, носій її, вже не існував* (І. Росоховатський); *Стратон Стратонович на мертвих мовах не дуже розумівся, а тому не любив їх. Не те що з патріотичних міркувань, а просто важко було їх читати...* (О. Чорногуз); **Мо́вна гру́па (гру́па мов)** *див.* **гру́па; (17) Націона́льна мо́ва** — мова соціально-історичної спільноти людей, яка разом з іншими ознаками (спільність території, культури, економічного життя та ін.) характеризує конкретну націю, охоплюючи всі мовні засоби спілкування: літературну мову, територіальні й соціальні діалекти, просторіччя. *Поетична мова як своєрідна, індивідуалізована форма національного буття є самодостатнім виявом потужностей національної мови у створенні естетичних, культурних надбань* (з наук. літ.); *Національна мова, в свою чергу, породжує свою літературну мову, живлячись з різних діалектів* (Б. Антоненко-Давидович); *Його, Лукича, видно, найбільше турбує питання про взаємини народу й інтелігенції, зокрема в Галичині, про національну мову, культуру* (М. Сиротюк); **(18) Непрямá мо́ва,** *лінгв.* — мова іншої особи, яка передається за допомогою підрядних речень. *На відміну від прямої мови непряма мова завжди займає постпозицію щодо слів автора, які становлять головну частину речення* (з наук. літ.); *У діловому листуванні переважає непряма мова, а пряма вживається лише в тих випадках, коли є необхідність дослівно передати зміст деяких законодавчих актів* (з навч. літ.); **(19) Полісинтети́чні мо́ви** — мови, у яких синтаксичні зв'язки виражаються об'єднанням в одне морфологічне ціле головного члена словосполучення і залежних від нього членів. *Інкорпоративні полісинтетичні мови — мови, в яких різні частини речення у вигляді аморфних слів-основ об'єднуються в єдині складні комплекси, подібні до складних слів* (з наук. літ.); **(20) Прямá мо́ва,** *лінгв.* — точно, дослівно відтворена мова особи, про яку розповідають, пишуть. *Пряма мова в художньому творі багатьма ознаками наближається до розмовного усного мовлення* (з наук. літ.); *Пряма мова супроводжується словами автора, що вказують, кому належить пряма мова, за яких обставин вона висловлена та ін.* (з навч. літ.); *Якби це робилося для телебачення чи кіно, тоді, звісно, я б лишив пряму мову своїх персонажів такою, якою вони звертаються до операторської камери* (А. Кокотюха); **(21) Рома́нські мо́ви** — група споріднених мов індоєвропейської мовної сім'ї: іспанська, італійська, португальська, румунська, французька та ін. *Іспанська мова є мова романська, і грецькі слова, що в неї ввійшли, безперечно, в їй* [ній] *чужомовні* (В. Самійленко); *Звали її Естелла Давидівна, студенти з острахом ставилися до її суворості, а на кафедрі романських мов вона вважалася найкращим фахівцем із французької та іспанської* (Н. Сняданко); **(22) Синтети́чні мо́ви** — мови, у яких граматичне значення синтезується з лексичним у межах слова (граматичне значення виражається за допомогою флексій, формотворчих афіксів, чергування звуків і суплетивізму). *Коли він* [Себастьян] *неголосно, мелодійно розповідав щось про синтетичні мови, вона завмерла і кілька хвилин простояла у проході, дивлячись на лектора* (Любко Дереш); **(23) Слов'я́нські мо́ви** — група споріднених мов індоєвропейської мовної сім'ї, що розвинулися з діалектів праслов'янської мови: білоруська, болгарська, польська, російська, сербська, українська, хорватська, чеська та ін. *Спільнокореневі назви весільних обрядів функціонують у багатьох слов'янських мовах* (з наук. літ.); *Значна кількість наукових досліджень академіка О. С. Мельничука присвячена вивченню синтаксису слов'янських мов, у тому числі української* (з наук.-попул. літ.); *Він* [провідник] *за звичкою говорить по-азербайджанськи з щедрими вкрапленнями братніх слов'янських мов* (С. Жадан); **Схре́щення мов** *див.* **схре́щення; (24) Тю́ркські мо́ви** — група споріднених мов алтайської макросім'ї, що нараховує кілька десятків живих і мертвих мов Центральної та Південно-Західної Азії, Східної Європи. *Каузативність у тюркських мовах передається одиницями морфемного рівня, а в англійській мові — словами або словосполученнями* (з наук. літ.); *Цілком закономірно Мішель опинився в Лазаревському інституті східних мов, де до арабської, фарсі й тюркських мов легко долучив основні європейські* (П. Загребельний); *Щоб зрозуміти внутрішню форму вихідного значення слова "аркан", треба вдаватися до неспоріднених тюркських мов, звідки воно прийшло в українську, і вже тут шукати його внутрішню форму* (В. Русанівський); **(25) Флекти́вні мо́ви** — мови, у яких граматичні форми утворюються за допомогою флексій. *Варіативність лексеми відповідно до її синтаксичної функції в реченні є однією з суттєвих ознак флективних мов, серед них і української* (з наук. літ.); *Українська мова належить до флективних мов, тому в ній існує фузійний спосіб творення граматичних форм наказового способу: неси — несіть, вези — везіть, кричи — кричіть* (з навч. літ.); *У флек-*

тивних мовах лексичною одиницею є основа слова, граматичною — афіксальна морфема (В. Русанівський); **(26) Церковнослов'я́нська мо́ва** — одна з форм старослов'янської мови; мова релігійної літератури у східних та південних слов'ян. *Церковнослов'янська мова богослужіння була, звичайно, зрозумілішою для народу, ніж латинська мова католицького культу* (з наук. літ.); *Учителькою була .. матушка Раїса. Вона викладала російську й церковнослов'янську мови, закон Божий, арифметику і навіть астрономію* (О. Донченко); *Одного дня отець Ільницький зайшов до класу й почав читати лекцію церковнослов'янською мовою* (Р. Іваничук); **Части́на мо́ви** *див.* **части́на.**

◊ **Вести́ мо́ву (річ, сло́во)** *див.* **вести́; Відбира́ти (відніма́ти) / відібра́ти (відня́ти) мо́ву** *див.* **відбира́ти; Говори́ти рі́зними мо́вами (на рі́зних мо́вах)** *див.* **говори́ти; Го́стрий на язи́к (на сло́во, на слова́, на мо́ву** *і т. ін.)* *див.* **го́стрий; До мо́ви прихо́дити / прийти́** *див.* **прихо́дити; (27) Езо́півська (езо́пова) мо́ва,** *книжн.* — замаскований спосіб висловлення думок з натяками і недомовками. *Побіг* [Крайнюк] *дзвонити до Горпищенка. Ледве знайшов його і езопівською мовою, натяками домігся згоди, що полковник вислухає наодинці обох своїх розвідників і прихильно поставиться до їхнього прохання* (В. Кучер); — *Здається, вчорашній запис треба більше прикрити езопівською мовою* (М. Стельмах); *Своєрідне просторове і часове зміщення тих чи тих топонімічних назв у Шевченкових текстах є важливим стилістичним засобом з арсеналу езопової мови* (з наук. літ.); *У наш час, звичайно, відпала потреба в езоповій мові. Але в байці зберігаються вироблені народною творчістю гнучкі алегоричні засоби* (з газ.); **Забра́кло мо́ви** *див.* **забра́кнути; Зав'яза́ло (перепини́ло) мо́ву** *див.* **зав'я́зувати; Заговори́ти і́ншою мо́вою** *див.* **загово́рювати; (28) Захо́дить / зайшла́ мо́ва** *про кого — що* — починають говорити про кого-, що-небудь. *Як де заходила мова про віру, то він не ховав своїх думок* (Леся Українка); *Між братами ще ніколи серйозно не заходила мова про дівчат* (М. Стельмах); *Я знав Покутського як чудового фахівця, сердечного діда і воркотуна, коли мова заходила про політику* (Р. Андріяшик); *Сперечався* [Артем] *з Павлом, про що б не зайшла мова* (А. Головко); *Зайшла мова про неї, про Вутаньку. — Красовита молодиця, — почав худорбастий .. інженер з електростанції* (О. Гончар); **Зво́дити / звести́ мо́ву** *див.* **зво́дити; Знахо́дити / знайти́ спі́льну мо́ву** *див.* **знахо́дити; (29) І́нша мо́ва** — уживається для вираження схвалення чогось; зовсім не те, що було; не так, як було, а краще. — *Гаразд, на завтра вивчу. — Оце інша мова. Це слово мужчини* (О. Гончар); **Марнува́ти мо́ву (слова́)** *див.* **марнува́ти; (30) Мо́ва йде (мо́виться, була́)** *про кого, що* — говориться про кого-, що-небудь. *Сумно стало. Мова не мовилася* (Марко Вовчок); *Микола догадавсь, що мова мовилась, мабуть, про нову дівчину на селі* (І. Нечуй-Левицький); [Р і ч а р д:] *Пробачте, я щось вас не розумію. В нас мова йшла про статую...* (Леся Українка); *У юнака не було ніякого сумніву, що в газеті мова йшла про нього* (О. Донченко); *Була вже мова про те, що дід Григорій був не балакучий, але хочеться ще раз нагадати, що він справді-таки був мовчазний* (О. Довженко); *У ті часи, про які йде мова, тут, на високій кручі, .. ще стояло — впритул одним боком до лісу, а другим до Дніпра — городище* (С. Скляренко); *Данило робить над собою зусилля і не знав: чи він божеволіє, чи це насправді йде мова про нього* (М. Стельмах); **(31) Мо́ва (розмо́ва) коро́тка,** *перев. у кого, з ким* — хтось рішуче діє в певних обставинах; не церемониться, не рахується з ким-небудь. — *Треба, щоб так боялись нас всі оті спекулянти та пройди різні, щоб аж дух із них геть. З спекулянтами розмова коротка* (Ю. Збанацький); — *У нас, знаєте, мова коротка, — креснув офіцера поглядом Баржак. — Хто не схиля голову перед працею — тому нахилимо* (О. Гончар); — *Ти що — здурів? — аж відсахнувся Митрофан. — Чорнобай дізнається — голову зніме! У нього мова — коротка!* (В. Малик); **Мо́ви нема́** *див.* **нема́; На мо́ві ста́ти** *див.* **ства́ти; Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву** *див.* **здава́тися[1]; Не мо́же бу́ти [й] мо́ви** *див.* **могти́; Перево́дити / перевести́ розмо́ву (мо́ву)** *див.* **перево́дити; Позбу́тися мо́ви (язика́)** *див.* **позбува́тися[1]; Пристава́ти / приста́ти на мо́ву** *див.* **пристава́ти; Розко́вувати / розкува́ти сло́во (мо́ву)** *див.* **розко́вувати; Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на сло́во, на мо́ву,** *рідше* **на сло́ві, у мо́ві)** *див.* **скупи́й; (32) Спі́льна мо́ва** — взаєморозуміння між ким-небудь. — *Ні в чому такому тебе не запідозрюємо. І повір, що для твого ж добра ми зараз шукаємо з тобою спільної мови...* (О. Гончар); — *Пане Хмельницький, — поклав Немирич на стіл свої пещені руки, — нащо нам вдаватися в марні конфронтації? Чи не ліпше пошукати спільної мови?* (П. Загребельний); *Щось дивне й незбагненне зводило мене з такими людьми, з якими ніколи не дійду спільної мови* (Валерій Шевчук); — *Між тобою і, як ти його називаєш, паном Коцюбою нема згоди. Навіть спільної мови нема* (А. Кокотюха); *Між подружжям не було спільної мови* (із журн.); **(33) Ті́льки й мо́ви,** *перев. у кого, про кого — що, за кого — що* — хто-небудь говорить винятково про когось або про щось. — *Дам тебе* [панночку] *за князя чи за графа. Та тільки в них і мови було, що князі та пани вельможнії* (Марко Вовчок); *Тільки й мови було, що про ту кралю мальовану* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); **Утрача́ти / утра́тити (загуби́ти) мо́ву** *див.* **утрача́ти; Хапки́й на мо́ву** *див.* **хапки́й; (34) [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)*] **відняла́ся мо́ва** *у кого* — хто-небудь не може говорити від хвилювання, радості і т. ін. *Якийсь час він мовчав, наче в нього віднялася мова* (Д. Бедзик); *Пес загарчав, вишкіривши зуби, тоді й мова віднялась у Дарки, тоді обезуміла вона, з тих пір і не чує, до світу не говорить, і світ не говорить до неї* (Є. Гуцало).

МО́ВБИ[1], *спол.* 1. *порівняльний.* Те саме, що **мов[1]** 1. — *Коли б ви знали, яка я рада, що це ви до нас приїхали. Така рада.., мовби свою рідну дочку уздріла* (Панас Мирний); *Небом, понад дахи кам'яниць, мовби торкаючись червоними ногами димарів, пливе самотній бузько з широко розпростертими крилами* (Ірина Вільде); *Над чорними очима молодиці металися, мовби хотіли полетіти кудись, розкрилені брови* (М. Стельмах); *Дерева стоять блискучі, мускулясті, щасливо притихлі, мовби самі прислухаються до свого росту* (О. Гончар); *Дід Гордій вносить до хліва сиву голову спокійно, мовби остерігається розхлюпати туман сивої хмари, що увінчує його* (Є. Гуцало); *Відійшовши на безпечну відстань, озирнувся — вітер гнав над головою важкі, мовби начинені монетами хмари, які знову затягли обрій* (С. Жадан).

2. *з'ясувальний.* Те саме, що **мов[1]** 2. *Здається, мовби мчу я у санках по сніговім шляху* (Леся Українка); *Здавалося, мовби нічого й не було, адже не дав приводу ні до яких при-*

крих думок про себе, а щось йому підказувало, що повівся не достойно козачого звання (Ю. Мушкетик).

МО́ВБИ², *част. власне мод.* Те саме, що **мов²** 1. *Яка се тяжка річ і для нього і для всіх, оті приступи кашлю. Тепер мовби трошечки легше* (Леся Українка); *— Я творитиму нові дерева, — сказав Мічуріён, і вимовлені слова несподівано мовби підняли його над землею* (О. Довженко); *Гори навколо мовби висіли в повітрі, такі вони були прозорі й легкі в ці останні дні ясного гірського літа* (О. Гончар); *Озеро мовби зачарувало мене* (М. Дочинець).

МО́ВБИТО¹, *спол.* 1. *порівняльний.* Те саме, що **мо́вби¹** 1. *Верх, перед ним лежачий, здолу порослий був густим яловим лісом, котрий здалека синівся вкруг гори, мовбито кусень небосклона* [небосхилу] *відірвався* (І. Франко); *Це все він казав якось так, мовбито батько був винен за те все, що було вчора* (Б. Грінченко).

2. *з'ясувальний.* Те саме, що **мо́вби¹** 2. *— Ти оповідав мені, мовбито наші кумири народилися в сій землі й ми запозичили їх у скіфів? Геродот уважно подивився на молодого друга* (І. Білик); *Спершу здалося, мовбито хтось пошкріб об скло* (В. Лис).

МО́ВБИТО², *част. власне мод.* Те саме, що **мо́вби²** 1. *Почав Кирило Тур збирати зброю да, щоб заспокоїти панімматку, що мовбито в його на думці нема нічого смутного, .. завів козацьку пісню* (П. Куліш); *Життя в угрупованні змінило поведінку й структуру водоростей, викликало мовбито розподіл функцій* (І. Росоховатський); *Перебуваючи на Закарпатті, Марійка Підгірянка написала понад сто дитячих поезій, і всі вони мовбито вихоплені з уст простого народу* (з навч. літ.).

МОВЕТО́Н, у, *ч., заст.* Поганий тон, невихованість; протилежне б о н т о н. *Я ніколи не бачив у її* [Калерії Олександрівни] *руках інших книжок, і мені здається, що читати все не по-французькому писане, навіть і російську класику — вона вважала за моветон* (Б. Антоненко-Давидович); *Як усі убогі в цій країні, мав* [Яжевський] *свою думку на кшталт, що моветон носити білі шкарпетки і таке інше* (О. Ульяненко); *— Зараз повечеряємо на славу, бо їсти посеред ночі — такий моветон!* (Люко Дашвар).

МО́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто користується мовою. *Елементарна порядність передбачає говорити правду завжди, навіть коли це невигідно мовцю* (Б. Олійник); *Однією з важливих функцій синонімів є вираження суб'єктивного ставлення мовця до названої ним особи, предмета, явища, поняття* (В. Русанівський); *Одна річ, коли, мов папуга, на самоті заучуєш слова, і зовсім інша, коли чуєш їх від живого мовця* (О. Шугай); *Літературна мова надає кожному мовцеві можливість широкого вибору мовних засобів* (з наук. літ.).

МО́ВИТИ, влю, виш; *мн.* мо́влять; *недок. і док., що і без прям. дод.* 1. Висловлювати вголос свої думки; говорити, казати (у 1 знач.). *— Ой ви, діти — квіти наші! Наварю вам горщик каші. Поїсте ви до смаку, — Мовить баба у кутку* (Л. Глібов); *Останні слова Бульба вже мовив під тупіт і гуркітню поляків, які щільно підступили до табору* (О. Довженко); *— Я зважився відступити на один крок від документальної точності й зараз караю себе. Мовлю про останній спогад Загажного — з військового життя* (В. Дрозд); *І тихо мовив* [І о с и ф:] *Де ти в бога Загаялась, моя небого?* (Т. Шевченко); *— Це вже Степанидка заснула, — мовив нарешті аж за селом Швачка* (Г. Косинка); *Пан як дізнався про це, так гірше звірюки став, хлопця в солдати віддає, а мене, батька, що слово посмів мовити вголос, просити осмілився, — в батоги* (Б. Левін).

2. Передавати інформацію для масової аудиторії по радіо й телебаченню. *Цифрові технології дають змогу мовити на одній частоті одразу кільком радіостанціям, тоді як в аналоговому ефірі на одній частоті мовить один мовник* (з газ.).

Говори́ти (мо́вити, виголо́шувати *і т. ін.*) **кра́сно** *див.* **говори́ти.**

◊ **Нічого сказа́ти** (*рідко* **мо́вити**) *див.* **сказа́ти; (1) Пра́вду мо́вити (мо́влячи)** — уживається для підкреслення істинності того, про що йдеться, правдивості висловлювання; насправді. *— Та й сам я — мовити правду — не хотів би більш підійматись на ноги. Бог знає, чи трапиться вдруге так гарно вкластись спати* (П. Куліш); *Він, правду мовлячи, не почував ніякої охоти вчитися гри на фортеп'яні* [фортепіано] (І. Франко); *— Та, — по хвилі повторив старий, — якщо вже тобі така гадка впала в голову, то нехай тобі боги помагають. Хоч, правду мовити, є куди гроші подіти* (Б. Лепкий); *— Правду мовити, я не від того, щоб показати вам дещо* (Ю. Смолич); **(2) Так [би] мо́вити,** *у знач. вставн. сл.* — уживається при бажанні висловитися більш точно, точніше охарактеризувати що-небудь. *Але, так мовити, чудо у нас це — дерево (справжнє, живе дерево) росте на дахові і навіть дає тінь...* (М. Коцюбинський); *В поетичних "Вечорах на хуторі біля Диканьки" він* [М. Гоголь] *показав український народ у святковій, так би мовити, одежі* (М. Рильський); *— Тепер, пане полковнику, питання, так би мовити, більш індивідуального плану* (В. Кожелянко); *Сама вона закінчила школу й стояла, так би мовити, на порозі дорослого життя, не маючи особливого бажання цей поріг переступати* (С. Жадан).

МО́ВИТИСЯ, иться; *мн.* мо́вляться; *недок.* Те саме, що **говори́тися** 1, 2. [П а л а м а р:] *Скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться! Скоро я вас, мої друзі, покину!..* (М. Кропивницький); *Хоч це мовилося напівжартома, однак чіпало Миколине самолюбство* (Є. Доломан); *Тут ніщо не відволікає увагу святково одягнених слухачів від того, що мовиться з трибуни* (М. Циба); *За столом лилися вина й меди, їлись прості й вишукані страви, мовилися здоровиці* (І. Білик); // *безос. Не так швидко робиться, як мовиться* (прислів'я); *Я зрозумів, про кого мовиться, й проковтнув боязкий клубок у горлі* (Ю. Мушкетик).

◊ **Мо́ва йде (мо́виться, була́)** *див.* **мо́ва; (1) Як [то] мо́виться,** *у знач. вставн. сл.* — уживається для виділення усталених висловів. *Не плутайся під ногами. Держи, як то мовиться, нейтралітет* (А. Головко); *Люди стояли за ним, як мовиться, горою* (Ю. Мельничук); *З вашого дому я піду іншою людиною, і, як мовиться, вроди, доле, на врожай* (Р. Андріяшик); *Як то мовиться, стрілою попадаєш в одного, а язиком — у тисячу* (П. Загребельний).

МО́ВКНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* мовк, ла, ло *і* мо́вкнув, нула, ло; *недок.* 1. Переставати говорити; замовкати. *Всі робітники мовкнуть і хиляться, де котрий із них* [підмайстрів] *проходить* (І. Франко); *В тінях тих шепотіли закохані пари і, почувши, що хтось надходить, мовкли та притулювалися ще ближче до тинів та до дерев* (Б. Лепкий); *Дарка виставляє свої здивовані, перелякані очі наперед, як слимак ріжки, й мовкне* (Ірина Вільде); *Ясеня розпитувала Олега*

про Харків, він охоче розповідав. Іноді вони мовкли і довго німували (С. Голованівський).

2. Переставати звучати, бути чутним; затихати. *Мовкнуть гучнії струмки під льодами, з шумом чарівним із гір не пливуть...* (Уляна Кравченко); *Вже й завіса піднялась. Мовкне в залі сміх* (І. Муратов); *Той крик страшний, той плач малят когось благав, просив, та порскав чергу автомат, і мовкли голоси* (І. Гончаренко); *Фонтани мовкнуть, що гули віками, І розступаються печальні храми Від помахів осатанілих рук* (Д. Павличко); *Мовкне й видзвін мантачки об косу, косарі повертаються межами* (Є. Пашковський); * Образно. *Серденько мовкне, серденько в'яне...* (П. Грабовський).

3. *перен.* Відходити на другий план, втрачати своє значення. *Кошик з ягідками коштував аж цілих десять крейцерів, що становило половину капіталу, який вона мала. Супроти цього факту мовкли всі уподобання й жадоби посідання* (Н. Кобринська); *Завжди гордлива, — глянь: я покірна віднині! Мовкне іронія — буду співати осанну лицарю честі, найкращому з кращих — мужчині!* (С. Йовенко).

МО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **мо́вити.** *Здавалося б, просте Танине запитання, мовлене тихим голосом, різким болем озвалося в його серці* (В. Малик); *Народ завжди шукає, де ліпше, і треба слухати голос його чи то мовлений, чи й мовчазний* (П. Загребельний); *Згодом я намагався згадати кожне її слово, мовлене того дня* (В. Шкляр); *Звичайно ж, останні слова були мовлені жартома* (О. Авраменко, В. Авраменко); // **мо́влено,** *безос. пред. Хай слово мовлено інакше — та суть в нім наша зостається* (П. Тичина); *Це вже не промовляв піхотний генерал, але й було мовлено з немалою крицею в голосі* (Валерій Шевчук); *Прошу третю канцелярію дослідницько-пошукового підвідділу з'ясувати, до чого це було мовлено* (Ю. Андрухович).

МОВЛЕННЄ́ВИЙ, а, е. Стос. до мовлення (у 1 знач.). *Одиниці мовленнєвої і мовної структур необхідно термінологічно розрізняти, бо інакше за абстраговані сутності можуть видаватися випадки конкретної реалізації явища і навпаки* (В. Русанівський); *Предикація, будучи динамічною основою мовленнєвої діяльності та мовних процесів, відбиває своєрідність поверхневої репрезентації глибинних пропозиційних структур* (з наук. літ.); *Органічного володіння рідною мовою і розвиненого мовного чуття вимагає звичайна мовленнєва ситуація* (з наук.-попул. літ.).

МО́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. Спілкування людей між собою за допомогою мови; мовна діяльність. *Треба твердо знати свою мову й любити прекрасне рідне мовлення* (Б. Антоненко-Давидович); *Я подумав, що Сирота хоче зробити мені приємність і тому вдається до такого не властивого йому способу мовлення* (П. Загребельний); *Від усього того я зненацька усвідомив, що хочу записувати свої внутрішні стани у відмінний від звичайного мовлення спосіб, тобто поетично* (Ю. Андрухович); *— Мені бракує можливості вправлятися в усному мовленні* (Н. Сняданко); *Дієслова теперішнього часу вказують на дії, які відбуваються постійно або в момент мовлення* (з навч. літ.).

2. Передавання інформації для масової аудиторії по радіо й телебаченню. *Про все це ми мали вести мовлення з екрана рівно тридцять хвилин* (І. Роздобудько); *У місцях компактного проживання українців за кордоном варто налагодити мовлення українською мовою на радіо й телебаченні* (із журн.).

△ **Фізіоло́гія зву́ків мо́влення** *див.* **фізіоло́гія.**

МОВЛЯ́В, *вставн. сл., розм.* 1. Уживається при передаванні слів, які належать не тому, хто говорить, а комусь іншому. *То родички мені й переказують: оттак люди плещуть, мовляв* (Ганна Барвінок); *Не встигла* [Катря] *ще й поснідати, прибігла сторожева дівчина: Докія Петрівна послали, мовляв, діло якесь є* (А. Головко); *Адмірал заявив, що ніякого погодження не потребує, мовляв, це його право як начальника експедиції* (О. Авраменко); *Футбольні коментатори у подібних випадках говорять: мовляв, публіці має подобатись те, що відбувається на полі* (С. Жадан); // Уживається при передаванні внутрішнього мовлення персонажа, при розкритті його жесту. *Ясько спокійно кивнув головою: мовляв, зрозумів усе чисто* (М. Чабанівський); *Василько викотився з-за скрині, облизував пальці і значливо потягав носиком, мовляв, уже наївся* (І. Керницький); *Він з усмішечкою витягнув з кишені перев'язану мотузочком пачку грошей, підкинув її вгору, зловив і на мигах показав: бери, мовляв* (М. Стельмах); *Богдан переглянувся з хлопцями: оце, мовляв, становище* (О. Гончар); *Ларивон ухопив князів погляд, покрутив заперечливо головою — мовляв, не погоджуйся з ромеєм* (П. Загребельний).

2. Уживається при уточненні вислову; так би мовити. *А мені дуже весело, що такий мені тепер клопіт великий, таке, мовляв, поле передо мною — і женитись, і на дяка стати* (Марко Вовчок); *Прощавайте, мовляв, зоставайтесь собі здорові, і більше вже мене сюди й калачем не заманите* (І. Нечуй-Левицький); *Раніше не вистачало духу казати правду, мовляв, не хотіла тобі завдавати болю, адже там, на фронті, й без того несолодко* (Є. Доломан).

МОВЛЯ́НИН, а, *ч., рідко.* Те саме, що **мо́вець.** *Унаслідок здійснення мовного акту мовлянин впливає на слухача в плані зміни його думки, ментального або психічного стану, спонукання до дії, вчинків* (з наук. літ.); *Мова в устах небайдужого до неї мовлянина — завжди художнє відкриття* (з наук.-попул. літ.).

МОВЛЯ́ТИ, яю, яєш, *недок., що і без прям. дод., розм.* Те саме, що **мо́вити.** *— До часу глек, — мовляв один розумний лях, — До часу, голубе, нам глечик носить воду* (П. Гулак-Артемовський); *Ніде ні людського гомону, ні вітру, ні рипу, ні стуку. Штиль. Штиль чорного, глухого північчя, тієї години, коли, мовляли старі люди, десь там у пеклі "чорти навкулачки б'ються"* (І. Багряний); *— Туманно для мене мовляєш, а все ж останні твої слова я збагнула* (О. Бердник).

МО́ВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **мо́ва.** *Мовні елементи народнопоетичної творчості були, є і будуть животворним ферментом літератури* (М. Рильський); *Боротьба за чистоту й високу мовну культуру — це боротьба за культуру взагалі* (Б. Антоненко-Давидович); *— О, та ви поет! — навіть не помітив мовного лукавства Данило* (М. Стельмах); *Щойно ми перетнули кордон, мої мовні запаси одразу збагатилися* (П. Загребельний); *Училася вона затято, вечорами дивилася фільми та серіали різного рівня мовної складності, читала книги* (Н. Сняданко); *Культура мислення, культура мови, мовна свідомість є відображенням інтелектуального рівня людини, її загальної культури та інтелігентності* (з наук. літ.).

2. *діал.* Балакучий. *Товариш мовний в дорозі стоїть за віз смаровний* [змазаний] (Номис).

3. Стос. до мовлення (у 2 знач.). *Національна супутникова система зв'язку є системоутворювальним фактором, що дає*

змогу створити на її основі ряд сервісів (телевізійні мовні платформи, телекомунікаційні мережі тощо) (з газ.).

△ **Мо́вна гру́па (гру́па мов)** *див.* **гру́па; Мо́вна па́ртія** *див.* **па́ртія; Мо́вний бар'є́р** *див.* **бар'є́р; Мо́вний знак** *див.* **знак.**

МО́ВНИК, а, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **мовозна́вець.** *Мовник .. диктує друкарці переклад з російської* (О. Кундзич); *Коли спонукає нас мовник досліджувать слово живе, то ніби розвідницький човник по мовному морю пливе* (Д. Білоус); *Ці його філологічні вправи давали підстави думати, що з Стратона Стратоновича міг вийти непоганий мовник, якби він цього бажав* (О. Чорногуз).

2. *розм.* Викладач мови і літератури в загальноосвітній школі; викладач мови у вишах. *"Треба ж учительці мови прилучатися завжди до багатющого народного джерела", — пам'ятала вона вимогу свого інститутського лектора-мовника* (Є. Кротевич); *— Саме тому, що я мовник, і тямлю. Невже те, чого я навчаю моїх учнів на взірцях художньої літератури, має руйнувати безпорадний учитель?* (Г. Усач); *Що ж до знань, то за порадами до Жежери звертались не тільки два біологи, а й мовник Валентина Іванівна* (Ю. Мушкетик); *У них у школі захворіла вчителька, російський мовник, і Уляну попросили вийти на заміну* (О. Ірванець).

3. Організація, що здійснює мовлення (у 2 знач.). *У суспільному мовленні України має бути застосовано таку формулу: повага до глядача з боку мовника й довіра до мовника з боку глядача* (із журн.); *На новий сезон мовники запланували не одну прем'єру серіалів власного виробництва* (з газ.).

МО́ВНО-РОЗУМО́ВИЙ, а, е. Який поєднує мовні і розумові характеристики. *Усна й писемна форми мови фактично служать репрезентантами спостережуваних компонентів станів мовних об'єктів і процесів, що відбуваються в мовно-розумовому апараті* (з наук. літ.); *Усне мовлення є однією з форм комунікації, самостійною формою мовно-розумового процесу* (з навч. літ.).

МОВНОСТИЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до стилістики мови. *Особливість публіцистики не тільки в її більшій чи меншій мовній унормованості. Важливо відзначити й ті мовностилістичні особливості, які наближають епістолярію до публіцистики* (В. Русанівський); *Сатиричним творам властиве більш вільне, ніж гумористичним, ставлення до мовностилістичних форм викладу* (з наук. літ.).

МОВНОСТИЛЬОВИ́Й, á, é. Який стосується мовних стилів. *У прозі з її широкими тематичними обріями і різноманітними мовностильовими напрямками умовно можна розрізнити зображально-описову та характеристичну функції літературної мови* (В. Русанівський); *Тарас Шевченко органічно поєднав елементи народнорозмовної мови з мовностильовими засобами українського фольклору й елементами книжної мови* (з наук. літ.); *Мова твору художньої літератури — це система мовностильових площин, що перетинаються* (з наук.-попул. літ.).

МОВОВЖИВА́ННЯ, я, *с.* Використання мови для спілкування в різних ситуаціях. *Національні літературні мови, що сформувалися були на основі народного мововживання, давно утвердилися — принаймні в деяких західноєвропейських суспільствах, досягли певного розвитку і водночас протягом століть рафінувалися* (І. Дзюба); *Коли йдеться про художній текст, необхідно враховувати у процесі сприйняття особистість автора, його світогляд та особливості мововживання* (з навч. літ.).

МОВОВЖИ́ТОК, тку, *ч.* Те саме, що **мововжива́ння.** *Виникали спроби* [у кінці XIX ст.] *перекладати Шекспіра українською мовою (переклади М. Старицького, П. Куліша), а це розширювало жанри українського культурного мововжитку* (В. Русанівський); *У сучасних умовах словники, що описують мововжиток окремих письменників, стають одним із важливих виразників нормалізаційних ідей у текстах художньої літератури* (з наук. літ.).

МОВОВИ́РАЖЕННЯ, я, *с.* Передавання, висловлювання думок мовними засобами. *Метафори умовно руйнують стереотипи нашого бачення та нашого розуміння мововираження* (з наук. літ.); *Ефективні засоби мововираження зумовили зростання кількості оказіоналізмів з іншомовним графічним складником* (з наук.-попул. літ.).

МОВОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із мовознавства; лінгвіст. *Творення словника є спільна справа мовознавців, письменників і всієї української культурної громадськості* (Б. Антоненко-Давидович); *В Харкові жили й працювали письменники Гулак-Артемовський, Квітка-Основ'яненко, славетний мовознавець Потебня* (П. Панч); *Знаменитий мовознавець не могла терпіти молодого красивого доцента* (Григорій Тютюнник); *М. Рильський був не тільки поетом. Це відомий учений — фольклорист, етнограф, мовознавець* (В. Русанівський).

МОВОЗНА́ВИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мовозна́вець.** *Олена Курило — видатна українська мовознавиця, двічі репресована, у 1933 та 1938 рр.* (з навч. літ.); *Запорукою успіху мовознавиця вважає наполегливу працю та, звісно ж, підтримку висококваліфікованих наставників* (з газ.).

МОВОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука про мову, її суспільні функції, загальні особливості, конкретні прояви її структури; лінгвістика. *Загальне мовознавство вивчає загальні особливості мови як людського засобу спілкування, а також структуру й закономірності функціонування всіх мов світу* (з навч. літ.); *Історія мовознавства починається з пошуку взаємозв'язку між думкою і словом, і пошук цей не закінчено й досі* (В. Русанівський); *Він працюватиме на кафедрі мовознавства аж до пенсії, викладаючи мовознавство молодим, цікавим, але загалом байдужим до чогось позамежового студентам* (Любко Дереш).

МОВОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Прикм. до **мовозна́вство.** *Вчення О. О. Потебні про внутрішню форму слова і художнього образу — це одне з фундаментальних положень сучасної філології, яке об'єднує різні напрями мовознавчих, літературознавчих і фольклористичних досліджень* (В. Русанівський); *Деякі імена із цього альбома я зустрічав у мовознавчій літературі, коли навчався в університеті* (В. Шкляр); *У мовознавчих журналах західно- і південнослов'янських країн проводяться конкурси серед читачів на пошуки питомих відповідників до іншомовних слів* (з наук. літ.).

МОВОЛЮ́БЕЦЬ, бця, *ч., уроч.* Той, хто любить мову (у 2 знач.). *Як прекрасно визначила наше мистецтво літератури велика поетеса нашого народу — великий моволюбець .. Леся Українка!* (Ю. Смолич); *Учні старанно змагалися за звання мовознавців та моволюбців* (з газ.).

МОВОМИСЛЕННЄ́ВИЙ, а, е. Який поєднує характеристики мови і мислення. *Діалогічність притаманна різним типам мовомисленнєвої діяльності людини, але най-*

більш яскраво вона виявляється у мові науки (з наук. літ.); *Використання літературної мови — це свідома цілеспрямована мовомисленнєва діяльність, пов'язана з індивідуальними мовними смаками, уподобаннями* (з навч. літ.).

МО́ВОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **мо́ва** 1–4. *Що було колись тієї Лепестини й кожнісінько слово святе, а тепер же в неї й мовоньку віднято...* (Л. Яновська); *Занедбали сини Рідну мовоньку, Не туди-бо вони Гнуть головоньку* (П. Грабовський); — *Коли правдива мовонька твоя, Так будеш, серденько, навіки ти моя* (з народної пісні).

МОВОТВО́РЕННЯ, я, *с.* Творення нових слів, висловів та інших мовних засобів. *Діаспора, так само як і регіони материкової України, відчуває за собою моральне право на участь у загальноукраїнському мовотворенні* (з наук. літ.); *Досі ще не існує словників, які відображали б власне процес мовотворення, а не тільки його результати* (з наук. літ.); *Живі, невичерпні джерела гумористичної творчості Павла Глазового — народні скарби українського мовотворення, які ліплять людський характер* (з навч. літ.).

МОВОТВО́РЕЦЬ, рця, *ч.* Той, хто займається мовотворенням. *Він* [М. Рильський] *змагається з великими майстрами і .. стоїть в ряду з найвизначнішими мовотворцями* (Л. Первомайський); *Головним інженером слова, його будівничим, мовотворцем виступає народ* (з наук.-попул. літ.); *Національну мовну картину світу щоразу створюють ідеальні мовці, представники духовної еліти нації, мовотворці* (з навч. літ.).

МОВОТВО́РЧИЙ, а, е. Пов'язаний з мовотворенням. *В індивідуальному стилі письменника чітко знаходить своє вираження авторська позиція щодо тих чи інших проблем, щодо вибору тих чи інших виражальних засобів, тобто риси його мовотворчої індивідуальності* (з наук. літ.); *У XIV ст. мовотворчі процеси і поява трьох східнослов'янських мов стимулювалися дивергентними процесами, зумовленими припиненням існування Київської Русі* (з навч. літ.).

МОВОТВО́РЧІСТЬ, чості, *ж.* Те саме, що **мовотво́рення.** *Утримання процесів мовотворчості у межах тієї самої системи для забезпечення зв'язку між поколіннями здійснює граматичний рівень мови* (В. Русанівський); *Мовотворчість народу органічно переплітається з мовотворчістю індивідів, оскільки будь-який індивідуальний акт мовлення — це активний процес самовираження мовця* (з наук. літ.); *Фразеологія є однією з найхарактерніших, найбагатших і найоригінальніших галузей мовотворчості народу* (з наук.-попул. літ.).

МОВЧАЗЛИ́ВИЙ, а, е. Те саме, що **мовчазни́й** 1. *Скорін був мовчазливий, але язик мав гострий, як бритва* (П. Куліш); *В розмові мовчазлива, більше слуха других, ніж сама гомонить* (Панас Мирний); *Загалом була* [Таня] *мовчазлива, не те, що Маня* (І. Франко); *Важко говорити про те, що ховалося в думках. Та й зібралися — обидва* [друзі] *мовчазливі, звиклі більше чути серцем, аніж вірити в слова* (Ю. Збанацький); *Стара хата стоїть німа, мовчазлива* (І. Керницький); *Світанок і смеркання застають тебе серед мовчазливого похмурного лісу, який спиняється на гору, трататься в хмарах* (У. Самчук).

МОВЧАЗЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **мовчазли́вий.** *Її понурість, мовчазливість та забитість .. виразно малювалися на її невродливім .. лиці. Усе те відраджувало від неї* (І. Франко); *Саме ці жінки в бальзаковому віці говорили: "Ця дитина своїми біло-чорними сукнями та загадковою мовчазливістю забирає нам хлопців"* (Уляна Кравченко); *Стриманість і мовчазливість, .. вся поведінка його починали її дивувати* (Г. Коцюба).

МОВЧАЗЛИ́ВО. Присл. до **мовчазли́вий.** *Аж ось Аллан і на поріг. Сідає мовчазливо* (П. Грабовський); *Був тут і дідусь.., мовчазливо поглядав з-під насуплених брів на море, щось думав* (Ю. Збанацький); *Незабаром люди почали сходитись мовчазливо, боязко* (Микита Чернявський); *Горе було в цих мурах і будівлях, у цих безконечних садах, у високих кипарисах, що мовчазливо вигойдувалися під вітром* (П. Загребельний).

МОВЧАЗНИ́Й, á, é. 1. Який не любить багато говорити; схильний мовчати; неговіркий. *Одна* [дівчина] *дуже мовчазна, — ні з ким буде мені й розмовляти, а друга балакуча, дак за тією й я не поспішуся слова сказати* (Б. Грінченко); *Усякі люди трапляються на містку: і щедрі і скупі, і веселі і сумні, і мовчазні і говіркі* (М. Стельмах); // Який мовчить, не вступає в розмову. *Свирид слухав мовчазний, не обзиваючись і словом* (М. Коцюбинський); *Панас Павлович тільки якось раз зайшов до мене, але сидів недовго й був задумливий та мовчазний* (В. Винниченко); *Петро чомусь був мовчазний і тим немало дивував гостей* (П. Панч); * Образно. *Ця шафа підслухала не одну школярську таємницю, тому вона й здається такою поважною і мовчазною, як мудра бабуся* (О. Донченко); *У білих снігових шапках стояли мовчазні кипариси й чинари* (В. Кучер); // *перен.* Не сповнений звуками; безмовний. *Німа і мовчазна, від неба вона* [тюрма] *крилася чорною залізною покрівлею* (Панас Мирний); *Ранок уставав мовчазний і настороженний* (І. Багряний); *Мовчазна атмосфера дому несамохіть передалася всім гостям* (Ю. Андрухович); *Тільки-но заполярне сонце зависало в блідих ночах, вибухала мовчазна колимська весна* (М. Дочинець); // Який не супроводжується словами, розмовами. *Після мовчазного обіду знову пішов* [Гордій] *у свою світлицю* (Б. Грінченко); * Образно. *Знесилено яблуні опустили гілки з повними пригорщами яблук і заклякли в мовчазній молитві до вітру* (Ю. Винничук).

2. Який виявляють, показують без слів. *Він востаннє глянув на принишклого гетьмана і, коли дістав мовчазну його згоду на прийом козака, звелів просити того до світлиці* (Іван Ле); *З мовчазним осудом дивився Павло на оце шумовиння, таке характерне для кожного бурхливого, стрімкого потоку* (М. Дашкієв); *Мовчазний протест, мабуть, набагато страшніший за всі крики незгоди й гучні прокляття. Хіба не так ми вмирали в боях?* (П. Загребельний); *Яцик постійно відчував його* [Богдана-Мирослава] *мовчазну підтримку і знав, що той — єдиний з усіх — за всіх умов залишається з ним* (М. Слабошпицький); *Це не обговорювалося, не планувалося, просто із загальної мовчазної згоди всі вирішили відтепер триматися разом* (А. Кокотюха).

МОВЧА́ЗНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **мовча́льник.** *Голову віддам на відтин, а три чверті з отих мовчазників.., коли дати їм людське життя, змінилися б так, що й батько з матір'ю їх не впізнали б* (І. Муратов); *Високого мовчазника у потертому плащі звали Миколою* (із журн.).

МОВЧА́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **мовчазни́й.** *Кревний плач її пройшов, та німа мовчазність .. найшла на неї* (Панас Мирний); *Мовчазність, як і сум в очах дівчинки, не зникли, вони стали для Ліди мовби її прикметою* (О. Гон-

чар); *Маркіянові дивною здалася мовчазність старих, подумав — сонні, роздягнувся, підбив високо під голову подушку й розкрив книжку* (Р. Іваничук); *Далекі світи і планети пролітали над Лісниками в урочистій мовчазності по своїх орбітах* (І. Цюпа); *В камері тиша. З глумливою мовчазністю поглядають у наш бік, похмуро перезиркуються "хазяї"* (Ю. Збанацький).

МОВЧА́ЗНО. Присл. до **мовчазни́й.** *Я тільки та тінь моя власна Мовчазно по вулиці йшли* (Леся Українка); *Мовчазно й похмуро заходили в хату лісовики* (М. Стельмах); *Поряд мовчазно бовваніла постать батька, чулося пихкання його люльки, жеврів вогник* (О. Бердник); *Коли людина мовчазно й соромливо, на самоті, бореться з своїми пороками, то ця боротьба мусить викликати в нас тільки пошану* (О. Шугай); *— Як же тепер? — мовчазно питають Бронникова бійці* (О. Гончар); * Образно. *Двері з хати не відчинялися і так само мовчазно чорніли шибки у вікнах* (М. Трублаїні); *Мовчазно й суворо дивились високі білі двері класів* (О. Донченко).

МОВЧАКА́, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **мо́вчки.** *Сидить вона мовчака собі, наче її і в хаті немає* (О. Кониський).

◊ **Де́рти мовчака́** *див.* **де́рти.**

МОВЧА́ЛЬНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **мовчу́н.** *Якщо досі цей начальник Гнув за критику в дугу. То тепер він став — мовчальник! Як не крийте — ні гу-гу!* (С. Олійник); *Він підозрював, що встиг уже стати добровільним заручником цього товариства мовчальників і не зможе піти звідси* (Г. Пагутяк).

МОВЧА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **мовча́льник.** *— Уяви, що завтра Лукашевич подасть заяву про вступ до комсомолу. — Хто? Оця мовчальниця? Не думаю. Та й пізнувато для неї* (О. Донченко); *Вона знає, що Соломія Крушельницька мовчальниця і говорить так, аби ухилитися від розмови* (із журн.).

МО́ВЧАНКА *див.* **мовча́нка.**

МОВЧА́НКА, *рідше* **МО́ВЧАНКА,** и, *ж., розм.* Те саме, що **мовча́ння** 1, 2. *Хвилю панувала мовчанка в хаті* (І. Франко); *Флора Германівна порушила мовчанку, зауваживши, що вже видно огні Дніпрельстану* (Г. Коцюба); *Було щось дике й жорстоке в тій згущеній мовчанці багатьох людей* (Б. Антоненко-Давидович); *Директор розумів, що це не проста мовчанка, а виявлення поваги* (М. Циба); *Отава мовчав, і керівникові сподобалася його злякана мовчанка* (П. Загребельний); *Посміхались вони один одному по-різному, бо ж кожен по-різному кохався у цій мовчанці* (І. Карпа); *Вже два дні не маю од тебе ні словечка .. Невже трудно написати кілька слів? Певно, не це причина мовчанки* (М. Коцюбинський).

Відповіда́ти / відповісти́ мо́вча́нкою *див.* **відповіда́ти; Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка>** *див.* **мовча́ння; Перерива́ти (пору́шувати) / перерва́ти (пору́шити) мовча́ння (мо́вча́нку, ти́шу, па́узу** *і т. ін.)* *див.* **перерива́ти**[1].

◊ **Гра в мо́вча́нку** *див.* **гра; Гра́ти (гра́тися) в мо́вча́нку** *див.* **гра́ти; Справля́ти мо́вча́нку** *див.* **справля́ти.**

МОВЧА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **мовча́ти** 1. *Минуло кілька хвилин в мовчанні* (Леся Українка); *Мовчання тривало довго* (В. Собко); *Розгнівана нашим мовчанням, учителька поставила нас до дошки, і ми протягом уроку стояли, як стовпи, похнюпивши голови* (А. Дімаров); *Помолюсь крадькома на твоє праслов'янське обличчя, І зоря покладе на мовчання моє печать* (Б. Олійник); *П'ятсот добровольців з морської піхоти .. сиділи в мовчанні, У хвилях зникали причали Тамані* (М. Нагнибіда); *Мені жаль чоловіка, неймовірно самотнього у своєму багатолітньому мовчанні і неочікувано доброго до мене* (М. Матіос).

2. Відсутність чиїх-небудь прилюдних виступів, друкованих творів, листів, повідомлень і т. ін. у який-небудь період. *Маю надію скоро побачитись з Вами і тоді вже спокутую всі гріхи свої перед Вами за довге мовчання* (М. Коцюбинський); *Причини його* [Черемшини] *мовчання, як і мовчання Стефаникового, нам невідомі, а спроби звести їх до нерозуміння з боку критики не видаються нам переконуючими* (М. Зеров); *Поки дехто оббивав високі пороги, виходжуючи собі премії, Ліна Костенко взагалі мовчала, і це мовчання її було громадськи значимішим за сотні декларовано-уславлювальних книжок* (з газ.).

3. Відсутність яких-небудь звуків; повна тиша. *Там, внизу, у природі, все було величне й мовчазне... Та за тим мовчанням крилося щось грізне, й Дарина відчувала це своєю збентеженою душею* (М. Старицький); *Я спинився біля берега і застиг, зачарований цим первозданним мовчанням* (І. Багмут); *У безмежному білому мовчанні лежали, присипані снігом, хутори* (Григорій Тютюнник); *З першого дня, від тієї миті, як я сюди потрапив, телефонний апарат лежав просто на підлозі серед кімнати, викликаючи ненависть своїм голосом і своїм мовчанням* (С. Жадан).

(1) Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> — абсолютна тиша або відсутність розмови, відповіді і т. ін. *Мертва мовчанка залягла над усім товариством після тої пісні* (І. Франко); *— Мертве мовчання буде тобі відповіддю* (Г. Хоткевич); *— Восьма камера зустрічає нас* [в'язнів] *могильною мовчанкою. Вона порожня* (Ю. Збанацький); *У цім мовчанні гробовому, в покорі віковій оцій, уже ні доброму, ні злому ти не підвладний, гніве мій* (В. Стус); *Натовп і далі зберігав мертве мовчання* (І. Білик); **Перерива́ти (пору́шувати) / перерва́ти (пору́шити) мовча́ння (мо́вча́нку, ти́шу, па́узу** *і т. ін.)* *див.* **перерива́ти**[1].

◊ **Обхо́дити / обійти́ мовча́нням** *див.* **обхо́дити; Печа́ть мовча́ння** *див.* **печа́ть.**

МОВЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *недок.* 1. Нічого не говорити (у 2 знач.). *Складачі також мовчали .. при своїй роботі* (І. Франко); *Капітан глянув на Рубана, Рубан на капітана, але обидва продовжували мовчати* (П. Панч); *Слідчий мовчить, не натискає, не кричить, — він чогось жде* (І. Багряний); *Під ноги тепло стелиться спориш, І подорожник тулиться до хати. Стоїш, мовчиш, і в спогадах гориш, І ждеш, що скрипнуть двері й — вийде мати...* (О. Білаш); * Образно. *Ми ніколи не говорили, та не мовчали наші очі* (М. Дочинець).

2. Не розказувати, не говорити про кого-, що-небудь; зберігати в таємниці. *— Мовчи ж, дочко, щоб ніхто не дізнався!* (Панас Мирний); *— Є комсомольці між вами!.. Я знаю!.. Кожного кулі чекає печать!.. — .. Стиснуто губи в останнім одчаї, всі полонені мовчать...* (В. Сосюра); * Образно. *Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиїмись* (Л. Костенко).

3. Не видавати звуків, не порушувати тиші. *А ліс мовчав* (М. Коцюбинський); *Мовчить в цю мить гора* (О. Ющенко); *Мовчала вулиця, мовчав і великий старий садок* (Є. Гуцало); // Не діяти (про апарати, які подають звукові сигнали, про вогнепальну зброю і т. ін.). *І гармати й пістолі мовчать. Лише хвилі під нами сичать* (П. Воронько); — *Де ви, товариші? Зв'язок мій урвався, апарат мовчить* (О. Гончар); *Коли Іван Кирилович ніс у складальний цех макети двох середніх шпальт, друкарська машина мовчала* (В. Дрозд); *Ольга схопила трубку і не стрималася від нового зойку: телефон мовчав, а якщо брати до уваги останні події — зловісно мовчав* (А. Кокотюха).

4. *перен.* Не давати про себе знати; не виявлятися (про почуття, переживання і т. ін.). [В'язень-лицар:] *Тепер спокій панує в краю, як і в темниці. Людська кров мовчить і не волає до людей про помсту* (Леся Українка); *Що посміхалося — сьогодні у задумі. І що журилося — не журиться, мовчить. Мовчить печаль, і сум мовчить у сумі. І ти мовчиш. Мовчання, й те мовчить* (М. Вінграновський).

5. Не висловлювати відкрито своєї думки, не діяти, не втручатися в що-небудь. *А люде... Хоч бачать* [знущання] *люде, та мовчать* (Т. Шевченко); * Образно. *Хлопець думав, що не можна людський голос відправити на пенсію і нікуди не можна діти людський голос, заховати, примусити мовчати* (П. Загребельний); // *розм.* Не писати листів, не відповідати на них. *Коли не писала — то недобре зробила, .. я вже оце третій лист пишу до тебе, а ти мовчиш* (М. Коцюбинський); // Не писати, не друкувати своїх творів (про письменників). *Тяжко, нудно розказувать, А мовчать не вмію. Виливайся ж, слово-сльози: Сонечко не гріє. Не висушить* (Т. Шевченко).

6. *перен.* Покірно терпіти, зносити що-небудь. *Од молдованина до фіна На всіх язиках все мовчить, Бо благоденствує!* (Т. Шевченко); *Жодна душа в палаті не почула жодного стогону. Він мовчав, і вся його воля пішла на цей напружений і мовчазний опір смерті* (О. Довженко).

◊ **Істо́рія мовчи́ть** *див.* **істо́рія; (1) Мовча́ти, як (мов) ри́ба (риби́на, моги́ла)** — не говорити й слова. [Журавель:] *Та що ж тепер казати? Я мовчу, як риба* (І. Микитенко); — *Я мовчатиму, княже, як могила, — і непомітно вислизнув із гридниці* (В. Малик); — *Не пробуй мені заперечувати!.. — застерігала мама, хоч тато мовчав, як рибина* (А. Дімаров); *Єва мовчала, як риба, викинута на берег* (О. Чорногуз); — *Але поклянися перше, що мовчатимеш, як риба... Це не можна говорити нікому іншому* (Любко Дереш); *Ніхто ніколи не звертав на нього* [цуцика] *уваги, бо, по-перше, не можна було визначити, якої він породи, а по-друге, він завжди мовчав, мов риба* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі); **(2) Мовчи́ (цить) та диш,** *жарт.* — уживається як порада кому-небудь поводитися спокійно, нічим не виявляти себе; сиди тихо. — *Викинь лиш дур з голови; удар лихом об землю, — мовчи та диш!* (І. Котляревський); — *Ні, козаче, викинь із голови, щоб відсіля втекти. Мовчи та диш, а то щоб й тебе на локшину не покришили* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Пішла між рибами про неї* [Щуку] *всюди слава, Сміються всі, карасики найбільш: "Догралася! Тепер мовчи та диш, Безхвостая проява!"* (Л. Глібов); *Є ситуація, коли краще тінню усмішки прикритись, прикусити язика, або, як дехто каже з камишанських: цить та диш* (О. Гончар); **Се́рце мовчи́ть** *див.* **се́рце.**

МО́ВЧЕЧКИ, *присл., розм.* Те саме, що **мо́вчки.** — *За що вип'ємо, жінко? — Мовчечки пом'янемо твого тата Івана Мировича...* (В. Яворівський); — *Я б зараз посиділа з тобою мовчечки, Адюська* (О. Забужко); *Діти ж мовчечки ховали в торбину здобич і знову колінкували.., назбируючи і пробуючи на зуб колоски* (Є. Пашковський).

МО́ВЧКИ, *присл.* 1. Не говорячи ні слова; без слів. *Свекруха поралась коло печі мовчки* (І. Нечуй-Левицький); *Голяр нічого не говорив до в'язнів, в'язні нічого не говорили до нього. Мовчки зайшли, мовчки й вийшли* (І. Багряний); *Деякий час ми йдемо мовчки, кожен думав про своє* (П. Колесник); *Вони ще трохи пройшли мовчки, поглинуті чарами весни* (О. Бердник); *Дід Гордій мовчки насиляє рибу за рибою на шовкову шворку* (Є. Гуцало); *Я тебе не сльозою ждатиму .. Цілую. Мовчки. Задушився чеканням — мовчки. Кулаками — в подушку* (В. Стус); *Увечері Шура мовчки з усіма попрощався й поїхав додому* (С. Жадан); * Образно. *Праворуч .. стоять мовчки темно-сині Карпати в клубках срібних, сліпучо-білих хмар...* (О. Гончар); *Я покажу вам сливи на сучках, що настромились, падаючи мовчки. Затисла груша в жовтих кулачках смачного сонця лагідні жовточки* (М. Вінграновський); // Не здіймаючи галасу; потихеньку. *Люди мовчки готували сокири, кілки, залізні лопати* (М. Коцюбинський); [Кривоніс:] *Але народ у відповідь на кару ночами мовчки точить коси, сокири, ножі* (О. Корнійчук); *Коли на них* [людей] *міцно налягав сон, вони замовкали, дрімаючи, а в цей час недремні мовчки затісувалися в чергу, щоб скоріше просунутися до жомових ям* (Григорій Тютюнник); // Не видаючи звуків (про тварин). *Сів я край могили, В небо углядівся: Мовчки у безмір'ї Жайворонок вився* (Я. Щоголів); *Собака гаркнув ще раз, тоді мовчки втупився в прибульця, навіть зацікавлено схилив на бік голову з гострими вухами* (А. Кокотюха).

2. *перен.* Не виявляючи протесту; покірно. *А ми* [народ] *дивились і мовчали Та мовчки чухали чуби* (Т. Шевченко); *Українці не дивилися мовчки на руйнування стародавніх їхніх прав* (І. Огієнко); *Своїми розповідями про спостереження над життям бджіл він-то найбільше й допікав Павлові. Павло, як гість, мовчки терпить, звичайно* (А. Головко); *Ми не можемо мовчки споглядати, коли гинуть наші співвітчизники. Україна зобов'язана .. зробити все, щоб захистити своїх синів і дочок* (Б. Олійник).

Порозумíва́тися / порозумі́тися без слів (мо́вчки) *див.* **порозумíва́тися.**

МОВЧКО́М, *присл., розм.* Те саме, що **мо́вчки** 1. *Вони помічати стали, що я усе мовчком сиджу...* (Марко Вовчок); *Хлопчина летів* [біг] *мовчком, закусивши зуби, окаменів, так сказати, не тямив себе самого...* (І. Франко); *У самої ж закалатало серце — як то Василько їх стрітить? Мовчком? Стане дорікати? Запобігати перед Варкою?* (В. Лис).

МОВЧКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **мовчазни́й** 1. *Героєм цього дня були не вершники, а старий мовчкуватий мірошник* (В. Земляк); *Цей мовчкуватий Єгям знає якийсь секрет, сам садить їх* [кавуни], *сам доглядає, і колгосп має стиглих кавунчиків уже в червні, і ласують ними всі, хто хоче* (В. Шкляр); *Сергій плечем турнув мовчкуватого Саву, який мало вірив, що пастух заночує вдома, і тому дратувався балаканиною друга* (Є. Пашковський).

МОВЧКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **мовчкува́тий.** *Князь, помітивши мовчкуватість відуна, більше до себе, ніж до нього, сказав: — Болгари — християни, чого ж би тоді наші боги мали їм сприяти?* (Б. Лепкий); *— Сподіваюсь, Тамаро, ви щось корисне встигли почерпнути з професорського красномовства? — усміхнувсь з естакади Заболотний, маючи на увазі мою мовчкуватість* (О. Гончар).

МОВЧКУВА́ТО, *розм.* Присл. до **мовчкува́тий.** *Старий учитель так само мовчкувато маширував до крамниці за провіантом і так само переймав на воротях поштарку з газетою* (Р. Федорів).

МОВЧО́К, *невідм., ч., розм.* 1. Те саме, що **мовча́ння** 1. *— Здорові, рибалки! — Ні слова хлоп'ята. Бо важить багато рибальський мовчок* (М. Шеремет); *Бубон грякнув і вмовк. Настав великий мовчок. Великий, але недовгий* (М. Вінграновський).

2. *у знач. присудка.* Ні слова (не говорити). *Мовчок: розбив тато горшок, а мати і два, та ніхто не зна* (Номис); *— А зараз іди .. і мовчок. Добре? Нікому ні слова, — попередив Кавун* (В. Кучер); *Як підемо на річку, позашиваєм роти — і мовчок. Тоді вже буде не до балачок — тільки робота* (В. Близнець); *— Як будемо бубоніти, то дідька лисого впіймаємо. Все, мовчок* (В. Шкляр).

МОВЧУ́Н, á, *ч., розм.* Той, хто звичайно мовчить, не любить багато говорити. *Жарти розбуджують навіть поважних людей, зачіпають мовчунів, навіть таких, що не люблять жартів* (І. Нечуй-Левицький); *— Мовчун, мовчун, а жінку яку вибрав: і говорить, і сміється, і щебече, і співає, і на виду — води напийся, і розуму — хоч позичай без віддання* (М. Стельмах); *Денис Блаженко, високий кряжистий мовчун, з завжди насупленими чорними бровами, заявив раптом, що він знає Поліщука особисто* (О. Гончар); *Дмитрик кинувся слідом повз остовпілого Тимка, якому на кілька днів відібрало мову, від чого його почали дражнити мовчуном* (Е. Андієвська); *З ким, цікаво, зустрічається цей мовчун, якого за вуха не відтягнеш від книжок і підручників* (І. Роздобудько); // Той, хто не висловлює свої думки. *Він же був таким м'якохарактерним мовчуном, що зі всім погоджувався* (Є. Кравченко).

МОВЧУ́НКА, и, *ж., розм.* Жін. до **мовчу́н.** *Дорога звела Катрю з багатьма жінками, що теж ішли, сподіваючись розшукати когось із своїх, а поміж ними жінка одна, мар'янівська, мовчунка сувора, про неї тихцем говорили, що сина її коло Дніпра вбито* (О. Гончар); *Мовчунка Маруся тільки очицями блим-блим, і вже сльози на них навернулися* (В. Лис); *Бору зазвичай теж можна було б назвати мовчункою, але її мовчання було іншого роду, воно йшло від занурення у себе* (Г. Вдовиченко).

МОВЧУ́НЧИК, а, *ч., розм.* Пестл. до **мовчу́н.** *Нарешті Луся винули* [витягли] *й загорнули в пелюшки так, що стало видно тільки оранжеві щоки, сині оченятка й пухкі губи. Всі операції над собою він терпів стойко* [стійко], *ні разу не зрадивши свою славу "мовчунчика"* (В. Винниченко).

МОВЧУ́НЯ, і, *ж., рідко.* Те саме, що **мовчу́нка.** *Більше інших говорила на правлінні Горпина Гопченко, яку досі вважали мовчунею* (В. Земляк); * Образно. *Ніч-балакуха і земля-мовчуня змінні яйця носять із мілин* (Е. Андієвська).

МОВЧУ́ЩИЙ, а, е, *заст.* Мовчазний (у 1 знач.). *Не вийшла* [Гаїнка] *з своєї хати, лежала на ліжкові нерухома й мовчуща* (Б. Грінченко); *Спричинилась до цього, звісно, не Лінина вдача, а постать самого завідувача Безпалька, людини мовчущої і ділової* (В. Підмогильний); *Іван Іванович до ночі зрання В лікарні працював. Він був мовчущий, Спокійний завжди* (М. Рильський); *Озирнувся злякано: вся зала була забита мовчущим людом* (Валерій Шевчук); * Образно. *Земля повна життя затаєного, пущі з віку не рубані, степи неміряні, мовчущі, наче німе море* (П. Загребельний).

МО́ГА, и, *ж., заст.* Змога, можливість. *Коли бо, дітки, малась мога Знов повернутися між вас!* (П. Грабовський); *Я не не хочу, а не можу я їхати і дожидаю, як буде мога, то й поїду зараз* (О. Іваненко).

◊ **(1) Де ті́льки мо́га** — де тільки можна. *Ми заходили до книгарень .. Взагалі бували де тільки мога* (Олесь Досвітній); **(2) Скі́льки (як) мо́га** — скільки можна, як тільки можна. *А що вже мужика свого, так велича* [Таківська] *скільки мога!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дійсно краще як мога скоріше виборхатися* [вибратися] *з цієї жахливої юрби* (У. Самчук).

МОГА́Р, у, *ч.* Однорічна трав'яниста кормова рослина родини злакових. *По обидва боки схилявся темним колосом до землі могар* (О. Сизоненко); *Крізь порожнину миготять колеса Та відсвітів проріджений могар* (Е. Андієвська); *Могар вирощують у країнах із субтропічним і помірним кліматом* (з наук.-попул. літ.); *Могар може рости на піщаних, супіщаних ґрунтах і на важких суглинках* (з навч. літ.).

МОГЕ́Р *див.* **мохе́р.**

МОГЕ́РОВИЙ *див.* **мохе́ровий.**

МОГИ́ЛА, и, *ж.* 1. Яма для поховання померлого. *Там матір добрую мою, Ще молодую — у могилу Нужда та праця положила* (Т. Шевченко); *Отець Йосип, чорний від батьківського горя, .. перший кинув у могилу жменю сирої землі* (Б. Антоненко-Давидович); // Місце поховання і насип, земляний горбик на ньому. *Викопали хлопці яму чумакові; Наспід положили дошки ясенові; .. Вивели могилу, помолились Богу Та й пішли збираться мовчки у дорогу* (Я. Щоголів); *Ми поїхали з Канева на Шевченкову могилу низом, понад Дніпром* (І. Нечуй-Левицький); *Я відчував, як марить він побачити — хай ще в димах пожеж, у страхітті згарищ, у свіжих горбиках могил — страждену, скровлену, але вже вільну рідну землю, її сплюндровані села, її зруйновані міста* (М. Бажан); *Найближче до входу, оточена окремим ланцюгом, була розташована могила, на плиті якої імені не було* (Н. Сняданко); // *перен.* Про людину, яка не розголошує чиюсь таємницю. *— Вважай, що я твій психотерапевт. Кращого все одно не знайдеш. А я — могила. Ти ж знаєш?* (Ю. Винничук).

2. *перен.* Те саме, що **смерть** 1–3. *— Пусте... тут, знаєш, могила тільки поможе. Після смерті старих піде все краще, — потішав його Рустем* (М. Коцюбинський); *— Все! — вигукнув він, весело похитуючись. — Капець!.. Тут наша могила!* (О. Гончар).

3. Високий насип на місці давнього поховання. *І сказав Яків браттям своїм: — Назбирайте каміння. І назбирали каміння вони, та й зробили могилу, і їли там на тій могилі* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Не бував ти у наших краях! Там же небо — блакитні простори... Там степи, там могили, як гори* (П. Тичина); *Сивий Улас Рева, дебелий, як віл, стоїть на скіфській могилі з двома круторогими волами і вдивляється в степ* (О. Довженко).

(1) **Бра́тська моги́ла** — спільна могила, в якій поховані ті, хто загинув на війні або в боротьбі за спільну справу. *Максимові все здавалося, ніби тому він так ридав, що недалеко біля нього все було копано великі ями та й роблено в них братські могили для розстрілюваних над ними людей...* (І. Багряний); *Надвечір того ж дня у братській могилі ховали загиблих під час бою воїнів* (А. Шиян); **(2) Моги́ла Неві́до́мого солда́та** — могила безвісного воїна, яку вшановують як пам'ять про всіх, хто поліг у боях за Батьківщину. *Вилізли* [ми] *на площі Слави — там, де вічний вогонь і могила Невідомого солдата. І пішки пішли до лаври* (В. Нестайко); **(3) Сторожова́ моги́ла,** *іст.* — високий земляний насип при дорозі, на кордоні і т. ін., який був місцем перебування сторожі. *Припорошений весняною пилюкою степ збігає на південь і стигне там голубим маревом: суворою лінією стоять по ньому сторожові могили, насипані, може, татарвою, а може, волелюбним козацтвом, що .. боронило ці степи від ворожих навал* (Григорій Тютюнник).

◊ **(4) [Аж] до [са́мої] моги́ли:** а) упродовж усього життя, до кінця свого життя; завжди. *За юних літ Нам видиться видимий світ Так свіжо, як його б хотіли Ми бачити аж до могили* (М. Рильський);— *Я Омеляну Овсійовичу завдячуватиму до могили, — бив себе кулаком у груди Федір* (В. Логвиненко); б) ніко́ли. — *Взяла ти, Мар'яно, моє серце, і не буде йому покою до самої могили* (С. Васильченко); **Вбива́ти (забива́ти) / вби́ти (заби́ти) оси́ковий кіло́к (кіл) [у моги́лу]** *див.* **вбива́ти**[1]; **Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі)** *див.* **відпочива́ти; Вме́рти як у моги́лі** *див.* **умира́ти; В моги́лі спочи́ти** *див.* **спочива́ти; Живи́м у яму (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю** *і т. ін.)* **ляга́ти (лі́зти, іти́** *і т. ін.)* **/ лягти́ (полі́зти, піти́** *і т. ін.)* *див.* **ляга́ти; Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ** *і т. ін.)* *див.* **заганя́ти**[1]; **Зво́дити / звести́ в моги́лу (в труну́)** *див.* **зво́дити; Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла** *див.* **земля́; Зійти́ / схо́дити в моги́лу (в зе́млю)** *див.* **схо́дити; Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок)** *див.* **знахо́дити; Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́** *і т. ін.)* *див.* **кла́сти; Лягти́ /** *(рідко* **ляга́ти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му** *і т. ін.)* *див.* **ляга́ти; Мовча́ти, як (мов) ри́ба (риби́на, моги́ла)** *див.* **мовча́ти; На краю́ (на край) моги́ли** *див.* **край**[1]; **На́че (нена́че, немо́в** *і т. ін.)* **моги́лою [тебе́] прида́вить** *див.* **прида́влювати; Не забу́ти дові́ку (пові́к, до моги́ли, до сме́рті** *і т. ін.)* *див.* **забува́ти; Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га** *і т. ін.)* *див.* **піти́; Полі́зти / лі́зти живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му)** *див.* **полі́зти; Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб** *і т. ін.)* *див.* **положи́ти; [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́** *і т. ін.)* *див.* **земля́; Склада́ти / скла́сти у труну́ (в моги́лу)** *див.* **склада́ти; Стоя́ти над моги́лою (над гро́бом)** *див.* **стоя́ти; Стоя́ти одніє́ю (одно́ю) ного́ю в моги́лі** *(рідше* **в труні́, в гро́бі** *і т. ін.)* *див.* **стоя́ти; Хили́ти до моги́ли** *див.* **хили́ти; (5) Хіба́ що (ті́льки) моги́ла ви́править** — хто-небудь залишиться таким, як є, не стане кращим; ніщо не змінить когось. — *Ні, його, мабуть, тільки могила виправить, — зітхнув Цигай* (Яків Баш); *Михайло спохмурнів. "Ні, таки цього Івана, мабуть, хіба що могила виправить"* (Ю. Збанацький); — *По ідеї, мені слід було ще раз відлупцювати тебе, та бачу, що це безнадійно. Тебе тільки могила виправить...* (О. Авраменко, В. Авраменко); **Хоч живи́м (живце́м, живо́му) у зе́млю (в моги́лу, в гріб** *і т. ін.)* **лізь** *(рідко* **клади́сь) <Хоч [живце́м (живи́м)] у домови́ну (у я́му, у моги́лу** *і т. ін.)* **ляга́й>** *див.* **лі́зти; (6) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **у моги́лі,** *зі сл.* т и х о, т о с к н о, с у м н о *і т. ін.* — дуже, надзвичайно. *А кругом тихо, як у могилі* (Панас Мирний); *Ось він* [співець] *руку здійняв, в ту ж хвилину Стало тихо, неначе в могилі* (Леся Українка); *На якусь мить стало тихо, як у могилі* (О. Гончар); *Гіпатія неохоче проковтне якийсь плід, зап'є соком граната чи цитруса, а потім відносять посуд. Тоскно, наче в могилі* (О. Бердник).

МОГИ́ЛКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **моги́ла** 1. *Доокола великанами стояли гори, заглядаючи з підхмарних вершин до вузенької чорної могилки* (Г. Хоткевич); *Стара мати .. вмерла, і навесні її могилка вже травою заросла* (Марко Вовчок); — *У твого товариша, Паливоди, хоч могилка є, зможуть прийти і поклонитися жінка, діти його* (В. Яворівський); * У порівн. *Мазанок було* [в Пісках] *всього, може, хат з п'ять, а то все землянки при самій землі, як могилки повіддималися* (Панас Мирний).

2. *перен.* Те саме, що **го́рбик.** *Степ .. тоді звали Диким Степом. Там бабаків було більше, ніж тепер ховрахів. Ото що зостались на цілині густо могилки невеличкі — то їх нори* (А. Кащенко); *Спить зимою виноградна лоза, вкрившись могилками, а на весну треба визволити її, на світ вивести з-під землі, обчистити, на тички підняти...* (М. Коцюбинський).

МОГИЛКИ́, ло́к, *мн.* 1. *діал.* Кладовище. *Прийшов Кирик на могилки, ямку зачинає* (Сл. Б. Грінченка); — *Мої дні полічені. Звідсіля то вже хіба на могилки мене винесуть...* (А. Чайковський); *Дід Яків.., вертаючись із шинку, замість додому попав на могилки, і там його під каплицею бачили* (У. Самчук); *На тризні голосінь не буває. Приплакують і голосять лише під час несення труни на могилки* (В. Рубан); * Образно. — *Любов творить чуда. Вона відмолодить нас. Вона загоїть наші довголітні рани, покриє муравою забуття могилки наших молодих бажань* (І. Франко).

2. *етн.* Те саме, що **про́води** 2. *Я згадувала сільський обряд гробків. У нашому селі на гробки (у чоловіка на Волині кажуть — на могилки) ідуть не так, як повсюди — через тиждень після Великодня, а у 40 днів після Великодня, на Вознесіння Господнє* (М. Матіос).

МОГИ́ЛОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **моги́лка** 1. *Хіба ворон чорнокрилий, Пролітаючи, закряче!.. І пригорне могилонька!..* (С. Руданський); *Найду собі чорнобривку В степу при долині — Високую могилоньку На тій Україні* (Т. Шевченко); — *Ай, яка бідна могилка, — кричала блондинка .. — Бідна, біднюсінька* [біднесенька] *могилонька* (Л. Первомайський); *Лиш на одній могилоньці — Плитка шлакоблоку І літери дрібнесенькі Надряпано збоку* (П. Глазовий).

МОГИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **моги́ла** 1. *Богобоязний Еней, довершивши обряд похоронний, Насип могильний зробив* (М. Зеров); *Люди йдуть в густій юрбі серед могильних горбків своїх дідів* (М. Грушевський); *Мої .. руки вперлися в холодний і слизький камінь. Це був могильний хрест. Ми були на цвинтарі* (Д. Білий); *Пагорб могильний насип і похорон справ урочистий, Все як годиться* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. Такий, як у могилі. [Д о л о р е с:] *Останній раз я подивлюся ще на сії очі! Бо вже ж вони мені світить не будуть в могильній тьмі того, що буде зватись моїм життям...*

(Леся Українка); *Навколо якісь кущі, хащі і холод могильний, аж мороз поза шкурою ходить* (Григорій Тютюнник); *Двері зачинилися. Могильний морок і могильна тиша окутали оторопілого козака* (В. Малик).

3. *перен., розм.* Який звучить глухо, невиразно (про голос). — *Ходіть сюди, діти! — промовив дід глибоким, .. могильним голосом* (І. Франко); *Василь .. загугнявив могильним голосом: — Життя — це страшна випадковість у Всесвіті* (О. Бердник); — *Щасливого вам вечора! — відповів Бонасьє могильним голосом* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> *див.* **мовча́ння; Ме́ртва (моги́льна, гробова́, смерте́льна, німа́** *і т. ін.)* **ти́ша** *див.* **ти́ша.**

МОГИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто копає могили (у 1 знач.). *Лариса помітила, що .. на кладовищі нікого немає. Лишилися тільки могильники, що закінчували підрівнювати свіжий глиняний горбик* (М. Руденко); — *Складіть акт, — сказав Коммес. — Смерть від запалення легенів. Викличте могильника. Закопайте* (О. Бердник); *Копав Марко-печерник, якого було приставлено у нас могильником* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Те, що несе загибель кому-, чому-небудь, знищує когось, щось. [Г р а с а:] *І звістки не подав* [товариш Окрай]. *Доагітував .. Капіталізму настає край. Його закопає пролетаріат. Пролетаріат — могильник капіталізму. Могильник і гробар* (М. Куліш); *Мало не щороку на пленумах ЦК приймалися історичні рішення про нове подальше піднесення сільського господарства, .. це була кінцева зупинка, тупик, вседержавний могильник всіх щонайкращих намірів і найрайдужніших планів* (П. Загребельний); *Коли з'явилася фотографія, передрікали смерть живопису, а кіно вважали могильником театру. Як бачите, і те й інше живе та є здоровим і досі* (з газ.).

3. Стародавнє кладовище. *Палеолітична стація, розкопана в Ребровій балці під містом, неолітичний могильник коло Ігрені на Самарі, поховання .. доби бронзи, скитські кургани, розкопані довкола порогів, — визначили етапи наших уявних мандрівок* (В. Домонтович); — *Уявімо собі, що всі ці речі, які я розклав отут, є справжні археологічні цінності. І лежать вони в такому самому порядку десь у могильнику чи в печері* (В. Владко); *Найдавніші виявлені могильники датовані епохою мезоліту* (з наук. літ.); *Олефірщинський курганний могильник скіфського часу на Полтавщині належить до поховальних пам'яток землеробського населення V–IV ст. до н. е.* (з наук.-попул. літ.).

4. Місце зберігання в спеціальних резервуарах відпрацьованих речовин, шкідливих для людини й довкілля. *Горлівський могильник із токсичними відходами хімічного виробництва має екологічну загрозу для інших територій Донецької області* (із журн.); *Колись навколо станції та міста Прип'яті було багато лісу. Під час вибуху він порудів і значною мірою загинув. Тому його зняли і разом з верхнім шаром ґрунту вивезли в могильники* (з газ.); // Те саме, що **скотомоги́льник.** *До яких* [коней] *мав підозру, що хворі на сап, — наказав* [Пауль] *постріляти, наш кінський могильник тут є* (О. Гончар); *Знезараження трупів тварин проводять на переробних заводах у спеціальних біотермічних камерах або на тваринницьких могильниках згідно з ветеринарно-санітарними правилами знезараження трупів тварин і відходів з них* (з мови документів).

5. Жук родини мертвоїдів, що живиться падаллю й відкладає яйця на трупи дрібних звірків і птахів. *Могильники поширені скрізь, крім тропічної Африки та Австралії* (з наук. літ.); *Могильники харчуються падаллю — звідси їхня народна назва у багатьох мовах* (з наук.-попул. літ.).

6. Птах родини яструбових, який знищує шкідливих гризунів. *Могильник нагадує беркута, але дещо менший за нього, 80 см завдовжки та з розмахом крил 200 см* (з наук.-попул. літ.); *Могильники часто в'ють гнізда на могильних курганах* (із журн.).

7. *розм.* Те саме, що **барві́нок.** *У народній медицині могильник використовують як кровоочисний, в'яжучий, легкий проносний, кровоспинний, протимікробний та протизапальний засіб* (із журн.); *Могильник є улюбленою декоративною рослиною українців. Його вирощують на кладовищах і в горщиках на балконах* (з газ.).

МОГИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **барві́нок.** *Барвінок відомий як приворотне зілля. А ще — як символ пам'яті. Його висаджують на могилах, з нього плетуть поховальні вінки, тому його й називають могильниця* (з наук.-попул. літ.).

МОГИЛЯ́К, а́, *ч., розм.* Те саме, що **моги́льник** 5. *Могиляки закопують у землю трупи дрібних хребетних (в основному птахів та гризунів), що служать поживою для їхніх личинок* (з наук.-попул. літ.).

МОГИЛЯ́НЕЦЬ, нця, *ч., розм.* Студент або випускник Києво-Могилянської академії. *Виразно тяжів до ідей раньопросвітницької філософії Феофан Прокопович — могилянець, який навчався в Римі, Швейцарії та Німеччині* (з наук.-попул. літ.).

МОГИЛЯ́НКА, и, *ж., розм.* 1. Жін. до **могиля́нець.** *Життя сучасних могилянців і могилянок кардинально відрізняється від умов навчання спудеїв Київської братської школи* (із журн.).

2. *(з великої літери).* Неофіційна назва Києво-Могилянської академії. *Гоцик знущався з філології в універі, Люба вивчала соціологію в Могилянці, а він, Макар, мав стати механіком після "Політехніки"* (Люко Дашвар).

МОГІКА́НИ, а́н, *мн. (одн.* **могіка́нин,** а, *ч.;* **могіка́нка,** и, *ж.).* 1. Вимерле плем'я північноамериканських індіанців; представники цього племені. *Могікани займалися землеробством, полюванням, рибальством, збиральництвом і мали демократичну форму правління* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Найстаріші представники когось, чогось. *Я почав догадуватися, що та гарна, добра пані була не хто інша, як Марія Костянтинівна Заньковецька. А недавно, після розмови з могіканином нашого театру Іваном Олександровичем Мар'яненком, і зовсім у цьому впевнився* (В. Минко); *Ви — могікани дикої епохи, Де квітам і поетам вже не жить!* (О. Бердник).

◊ **(1) Оста́нній могіка́нин (з могіка́н) <Оста́ння могіка́нка>** — останній представник когось, чогось. *Шура скінчила курси (вона була "остатня могіканка", бо курси закриті — Вам, певне, то відомо?) і живе тепер у Полтавщині на своєму господарстві* (Леся Українка); — *Ми — останні з могікан, остання фаланга зайвих людей* (М. Хвильовий); *Коли дивлюсь, як він длубається в майстерні, мимоволі з'являється думка: ось він, останній... могіканин парусів, людина-анахронізм* (О. Гончар); *Відходять останні могікани XX століття. Помер Микола Амосов, видатний кардіо-*

хірург. Чоловік суворий, парадоксальний, розум як скальпель (Л. Костенко).

МОГІКА́НИН *див.* **могіка́ни.**

МОГІКА́НКА *див.* **могіка́ни.**

МОГІКА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **могіка́ни** 1. *Вимерла могіканська мова належить до східної гілки групи алгонкінських мов* (з наук.-попул. літ.); *Могіканський дім — вігвам — мав стіни з очерету або кори каштана, а також отвір у верхній частині даху* (із журн.).

МОГО́Л, а, *ч.* 1. *іст.* Титул колишніх монгольських властителів Індостану, а також особа, що мала цей титул. *Могол Хумаюн виявив себе хоробрим полководцем, чудово знав класичну перську літературу, але не мав здібностей політика* (з наук. літ.).

2. *заст.* Монгол. *Німець скаже: "Ви моголи". Моголи! моголи! Золотого Тамерлана Онучата голі* (Т. Шевченко); *Воркувала не голубка мила, Мати сину гнівно говорила: — Йди із хати, сину-гультіпако, До могола, турчина, — однако* (А. Малишко); *— А хто ж ти? Могол? — Башкір* [башкир]! (В. Шкляр).

(1) Вели́кий Моrо́л, *іст.* — титул мусульманського султана; особа, яка має цей титул. *Вже ж він їм накаже дива!.. і про турків-людожерців, про Великого Могола* (Леся Українка); *Бабур (1483–1539) — нащадок Тамерлана, син правителя Фергани Омар-шейха, засновник імперії Великих Моголів* (з наук.-попул. літ.).

МОГО́ЛЬСЬКИЙ, а, е, *іст., заст.* Прикм. до **моrо́л;** належний, власт. йому. *Аджмер — одне зі стародавніх міст, що має багато історичних пам'ятників, зокрема мечеть XII ст., могольський палац (кінець XVI — початок XVII ст.)* (з наук.-попул. літ.); *Падишах Акбар започаткував політику щодо союзу з індуською знаттю, яка незабаром стала служити при могольському дворі* (з навч. літ.); *Рам-Бак — найстаріший могольський сад в Індії, розташований за п'ять кілометрів від Тадж-Махала* (з публіц. літ.).

МОГОРИ́Ч, у́, *ч., розм.* 1. Частування спиртними напоями з приводу успішного завершення якої-небудь справи. *Могорич — любовна річ* (Номис); *— Ти думаєш, ми не знаємо, скільки відер горілки ти дав на могорич голові, писареві та його рідні* (І. Нечуй-Левицький); *— Ну, Катерино, — почав він дальше, — коли межи нами прийшло до згоди, то мусимо заїсти могорич...* (Т. Бордуляк); *І таке бувало, що підходимо до села, а звідти вже несуть і їсти, й пити, чого тобі завгодно. Потім іще просять у село на могорич* (Г. Хоткевич); // Те, що п'ють при такому частуванні. * Образно. [М о р д о х а й:] *Могорич — це мазь така, що після неї вже колеса не риплять!* (І. Карпенко-Карий).

2. Плата за послугу, допомогу і т. ін. *Добрий могорич і щире слово Балана піддобрили дубовиків, і вони перевезли подорожніх на другий бік річки* (А. Кащенко); *Чого мій татко не робив! Писав "прошенія" селянам за могорич... Він все умів* (В. Сосюра); *— Швиденько збігай, Кузьмо, і до Карпця, і до Підіпригори. Скажи, нехай зараз же до мене приходять. А тобі за дорогу — мій могорич* (М. Стельмах); *Нечерді він давно обіцяв могорич за добре діло, яке той йому зробив* (Валерій Шевчук).

Запива́ти / запи́ти могори́ч *див.* **запива́ти.**

◊ **Пи́ти (розпива́ти) / попи́ти (розпи́ти) могори́ч** *див.* **пи́ти; Ста́вити / поста́вити могори́ч (могоричу́)** *див.* **ста́вити.**

МОГОРИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., кого, розм.* Частувати кого-небудь вином, горілкою (за послугу, допомогу і т. ін.). [І в а н:] *Адже ж Микитин батько всіх людей могоричив, щоб його обібрали за старшину* (М. Кропивницький); *Нехай усі знають, що Перегуда вже не ходить по хатах на чарку. І не базікають, що могоричить виборців і голоси собі збирає...* (В. Кучер); *Каландріно могоричив їх* [Бруно й Буффальмакко] *не раз та й не два, щоб вони йому .. підпомагали* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

МОГОРИ́ЧНИЙ, а, е, *розм.* Стос. до могоричу. *В ділах "могоричних" Він дуже практичний, Безсовісний вкрай, Саливон Могоричний* (С. Олійник); *На знак згоди обидві сторони випивають певну кількість могоричної горілки* (з наук.-попул. літ.); // Який любить брати могорич. *Ох, який ти могоричний!* (Сл. Б. Грінченка); [О к с а н а:] *Ой, який же могоричний! А де ж твоя свідомість? У голові чи в чарці!* (М. Куліш).

МОГОРИ́ЧНИК, а, *ч., заст.* Свідок угоди, що отримує від обох сторін частування. *Укладання договорів, як правило, відбувалося при свідках — могоричниках* (з наук.-попул. літ.); *У разі виникнення суперечок чи невиконання умов угоди могоричники виступали посередниками в улагодженні суперечки й навіть визнавалися законними свідками в офіційному суді* (із журн.).

МОГОРИЧУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Пити те, чим частують при могоричі (у 1 знач.). *— Ну, тепер, Христе, прощайся зо мною. Іду... Назначили помошником* [помічником] *справника. Оце з товариством могоричували* (Панас Мирний); *— Нехай, діду, це діло зостається назавтра. Сьогодні могоричували, а завтра будемо розплачуватись* (І. Нечуй-Левицький); *Усі тут ніби рівні, ніхто не б'є нікого і не примушує віддати даром плоди своєї праці. Торгують, никають по ярмарку, могоричують...* (Василь Шевчук).

МОГТИ́, мо́жу, мо́жеш; *мин. ч.* міг, могла́, ло́; *недок., з інфін., який може випускатися.* 1. Бути в змозі, в силах що-небудь робити. *Ніхто не може світа* [світу] *пережити* (Номис); *— Без сонця я не можу* (М. Коцюбинський); *— Як собі знаєш, а я не можу* [так жити] (І. Микитенко); *Сто два роки бабусі моїй, і вона вже й ходить не може* (В. Сосюра); *Я переконуюся в тому, що знати — це значить могти, бо знання — то могутня сила...* (В. Малик); // Мати можливість що-небудь робити. *Ми, піхота, гвардія, не можемо приковувати себе до шляхів. Ми повинні вміти добре маневрувати в горах* (О. Гончар); *Хотів трохи розвантажити себе, щоб із легкою душею могти їздити на навчальні сесії до Мінська* (О. Шугай); // Бути здатним; уміти (у 1 знач.). *Як міг, так допоміг* (Номис); [Л у к а ш:] *Ось дов'яжи снопів, а я піду.* [М а в к а:] *В'язати я не можу* (Леся Українка); *Вони хворіли, я допомагав, Чим міг. Душа в сльозах вмивалась* (В. Багірова).

2. Означає можливість дії, вираженої інфінітивом. *Запевняю вас, що я оборонялася тільки для того, щоб не вмерти передчасно й могти ще зробити вам одну, як я гадаю, дуже цікаву для вас пропозицію* (Ю. Смолич); *Вона домислилась, що цей пасажир міг зрозуміти їхню розмову* (П. Панч); *— Сам знайшов би дорогу, але мене можуть пізнати прокляті ляхи* (О. Довженко); *Якийсь голос наказував йому діяти, але він не міг збагнути його* (О. Бердник); // У питальних і спонукальних реченнях уживається у знач. слів м о ж н а, д о з в о л я є т ь с я. *І наказав Господь Бог Адамові, кажучи:*

"Із кожного дерева в Раю ти можеш їсти" (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Я можу глянути на креслення? — Прошу* (В. Собко).

3. *тільки 3 ос. одн., у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження припущення. *Перша думка його була: треба піти поглянути, може, що в ямі* (І. Франко); — *Терпцеві так багато років... — Багато, — відповів Щось. — Дуже багато. Може, він навіть вічний* (І. Андрусяк); *Вона виглядала трохи як вельможна дама часів пізнього середньовіччя, може, навіть якась інфанта* (С. Андрухович).

(1) Мо́же ста́тися — цілком імовірно. *Панас Павлович стоїть, немов заціпенівши від думки, що це, справді, може статися* (В. Винниченко); — *Може статися таке, — він знову підняв очі.., — що ми будемо оточені* (Григорій Тютюнник); *"Може статися, — думав Маковей, сидячи вже в себе в окопі, — що вона придивиться до мене уважніше і я їй сподобаюсь..."* (О. Гончар); — *Правда, — знайомий пошкрябав потилицю, — може статися, що й залізницю закриють — немає вугілля* (Р. Андріяшик); **Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів)** *див.* **нема́; (2) Не мо́же бу́ти,** *виг.* — уживається при вираженні недовіри, сумніву. *Ні, се не може бути..! Гукнемо гук на все царство, на весь світ великий: мерщій до рятунку! до зброї!* (Панас Мирний); *Не видно ніде ніяких зір і ніяких щілин. Ні, не може бути. Не може бути!* (І. Багряний); — *Що, вдалося, може, хоч півниви втнути? — Цілу ниву, дядьку! — Та не може бути!* (Д. Білоус); **(3) Не мо́жу (не міг, не могла́** *і т. ін.)* **похвали́тися** *чим* — немає (не було) у кого-небудь чогось, певних успіхів, досягнень і т. ін.; не робить (не зробив) хтось чого-небудь. *Не можу похвалитися, щоб мені добре працювалось* (М. Коцюбинський); *Русевич не міг похвалитися частим відвідуванням лабораторій* (Ю. Шовкопляс); *Про мою мітичну* [міфічну] *сестру знали всі мої колежанки, хоча жодна не могла похвалитися, що її бачила* (Ю. Винничук); *З однаковою гідністю вона отримує оберемок польових квітів від бідного .. і діамант на двадцять каратів від імператора. Але ні той, ні той не можуть похвалитися владою над нею* (І. Роздобудько); **Не турбу́йтесь <Мо́жете не турбува́тися>** *див.* **турбува́тися; Терпі́ти не мо́жу (не міг, не могла́, не могло́** *і т. ін.)* *див.* **терпі́ти; Хто пору́читься (мо́же поручи́тися) <Ніхто́ не мо́же (не міг, не змо́же** *і т. ін.)* **поручи́тися>** *див.* **поруча́тися; Чим мо́жу (мо́жемо, ма́ю, ма́ємо) служи́ти?** *див.* **служи́ти.**

◊ **Воло́ві ши́ю (ро́ги) скру́тить (мо́же скрути́ти)** *див.* **скру́чувати; [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти)** *див.* **ступа́ти; [Й] сказа́ти не могти́** *див.* **сказа́ти; Коли́ [б] (мо́же) твоя́ (ва́ша) ла́ска** *(рідко* **ми́лість)** *див.* **ла́ска[1]; Мо́же б (хоч би) Госпо́дь посла́в** *див.* **Госпо́дь; Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи]** *див.* **зв'я́зувати; Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти)** *див.* **умі́ти; (4) Не могти́ [й] ха́ти перейти́** — бути дуже слабим, хворим, немічним. *Годі, я не можу й хати перейти* (О. Олесь); **Не могти́ наверну́ти лиця́ (пи́ска, облі́ччя** *і т. ін.)* *див.* **наверта́ти; (5) Не мо́же бу́ти [й] мо́ви** *про що* — уживається для вираження неможливості здійснити, досягти і т. ін. чогось; не варто говорити і навіть думати про щось. *Відкласти виконання вироку? Ні, про таке не може бути й мови!* (В. Владко); *Здіймали* [комарі] *такий дзвін, .. що ні про який сон не могло бути й мови* (Ю. Збанацький); *Про те, щоб взяти перевал в лоб, не могло бути й мови* (О. Гончар); *Інна розсердилась і категорично заявила, що ні за які скарби світу не надягне штанів, а про те, щоб сісти в чоловіче сідло, й мови бути не може* (О. Авраменко, В. Авраменко); **Не мо́жна (не міг, не мо́жу** *і т. ін.)* **сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти** *і т. ін.),* **щоб...>** *див.* **сказа́ти; Не мо́жна (не мо́жу, не міг** *і т. ін.)* **поска́ржитися** *див.* **поска́ржитися; Не смі́ти (не могти́) диви́тися в о́чі** *див.* **смі́ти; Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же)** *див.* **оди́н; Спокі́йно мо́же спа́ти** *див.* **спа́ти; Хто б поду́мав (міг поду́мати)** *див.* **хто[1]; Як мо́жеться? <Як ся мо́жеш?>** *див.* **могти́ся.**

МОГТИ́СЯ, мо́жеться, *недок., безос., розм.* Про можливість щось робити, зробити. — *Сам знаєш: іноді не все можеться, що хочеться* (В. Малик); *Узявши карафку.., проказав* [Савка] *відкашлявшись: — Хороші мої жіночки, з неділею святою той... будьте, значить, здорові! Щоб усе хотілося і моглося!* (В. Чемерис); *Життя є життя, подумалося мені, і треба спробувати в ньому жити так, як можеться* (Валерій Шевчук).

◊ **(1) Як мо́жеться? <Як ся мо́жеш?>,** *заст.* — як поживаєш (поживаєте)? як здоров'я? *Ішов лікар у село — селу на безголов'я, А із села біжить, злякавшися, Здоров'я: "Куди, Здоров'ячко? — пита він. — Як ся можеш?" "Та цур тобі!.. я йду, куди ти не заходиш!"* (П. Гулак-Артемовський); *Починаються розмови, як живеться, як можеться?..* (Панас Мирний); — *Як живеться, як можеться? — поспитав Чернега* (Є. Гуцало).

МО́ГУЛ, у, *ч., спорт.* Одна з дисциплін лижного фристайлу — швидкісний спуск по горбистій трасі довжиною до 250 метрів з виконанням стрибків різної складності. *Могул входить у програму Олімпійських ігор* (із журн.).

МОГУЛІ́СТ, а, *ч.* Спортсмен, який займається могулом. *Могуліст, який має високі координаційні здібності, швидко розучує і засвоює техніку нових елементів* (з наук. літ.).

МОГУЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **могулі́ст.** *Українські могулістки вирушили на змагання до Канади* (із журн.).

МОГУ́Р, МОХУ́Р, а, *ч.* Золота монета Індії в XVI–XVIII ст. та в 1835–1891, а потім у 1916–1919 рр. *Перші могури не мали зображень і містили тільки орнамент і надписи* (з наук.-попул. літ.); *Мохур було введено в обіг близько 1562 року падишахом Акбаром* (із журн.).

МОГУ́ТНІЙ, я, є. 1. Який має велику владу, силу, великий вплив. *Хто ж то Цар слави? Господь сильний й могутній, Господь, що потужний в бою!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Я, цар царів, я, сонця син могутній, собі оцю гробницю збудував* (Леся Українка); *Сивий Капітан на ділі довів, який він могутній і непереможний!..* (В. Владко); *А в Іскоростені сидів велій* [великий] *жупан Житомир — сильно могутній і гордий князь* (І. Білик); *Могутньою покровителькою йому* [Жерару] *була імператриця Жозефіна* (М. Слабошпицький).

2. Який відзначається великою силою впливу на кого-, що-небудь. *Може, не один раз і не в одного хіміка в процесі реакції виникав оцей могутній наркотик* (М. Дашкієв); — *Треба сьогодні у це* [перемогу] *вірити, віра — це могутня зброя, чуєте, браття і сестри!* (Р. Федорів).

3. Який має велику фізичну силу; сильний (у 1 знач.). *Що діялося в душі цеї* [цієї] *могутньої людини, — ніхто не знав* (Г. Хоткевич); *Могутній хлопець із мускулатурою Геркулеса, він хотів вірити в щастя* (Д. Бузько); *Масивний* [Авра-

ам], *могутній, червоновидий і білобородий — отакий точнісінько, як намальований* (І. Багряний); *Посередині хреста жовтіли глибокі подряпини — немовби якийсь хижий і могутній звір полоснув стелю жорсткими пазурами...* (Д. Білий); // Який свідчить про велику фізичну силу; сильний. — *Ти .. увесь з слонової кості, сповитий через могутнє плече золотою мантією!* (І. Нечуй-Левицький); *Мокра .. сорочка облипла його могутнє тіло* (М. Коцюбинський); *Ми знаємо голос наших тіл, старий, прекрасний, могутній голос наших предків* (В. Винниченко); *Руки в старого лісоруба вузлуваті, жилаві, могутні* (О. Ільченко); *Напружилися м'язи на могутній шиї в Бутеня* (П. Загребельний); // Дуже великий і міцний (про будівлі). *Стіни тут були зроблені з достатку — роботи ще царської, могутні, розраховані на тисячоліття* (І. Багряний); // Пишний, буйний. *Біла церква серед могутньої зелені робила приємне враження* (М. Коцюбинський); *Хуртовина й ліс змагалися сплетеними в тисячні вузли галуззями .. Висилала їх* [братів] *в його нетрі.., але старий, могутній бір топтав їм голови й впихав їх у трясовину* (Б.-І. Антонич); // З товстим стовбуром і густою, розложистою кроною (про дерева, кущі і т. ін.). *Могутні дуби, що густою лавою стояли понад озером, повилися густими тінями* (С. Васильченко); *Могутній дуб. Він півтисячоліття Стоїть на Хортиці, роняє жолуді* (Л. Забашта); *Росте .. розкішний, з гіркуватим чадним смородом полин, колючий, з могутнім стовбуром і мохнатою червоною квіткою будяк* (Григорій Тютюнник).

4. Дуже великий, значний за силою, ступенем вияву і т. ін. *Вона чує, що могутня течія бере її в свої обійми* (М. Коцюбинський); *В Парижі й на Майорці голубій Одним він* [Шопен] *жив могутнім пориванням* (М. Рильський); *Місячна ніч залила .. річку, і здається, у могутній весняній воді потонуло все — і сама ніч, і одноманітний стукіт парової машини в трюмі, і плюскіт лопатів* [лопатей] *за бортом, і поодинокі людські голоси...* (Б. Антоненко-Давидович); *Зрозумівши, що це відомий розбійник і вбивця Близна Рудобородий, отримуси могутній удар по голові* (С. Андрухович); // Який становить собою велику силу. *Перське могутнє військо .. не мало з ким битися, бо весь час відступали й відступали сколоти, як веліли їм мудрі вожді...* (В. Владко); *В Тибеті безліч монастирів чорної віри. Всі вони об'єднані в могутній орден, зв'язані з чорним європейським окультизмом* (О. Бердник); // Який видає сильний звук. *Йому здалося, що "Магнолія" вже відходить від причалу. Її струнке біле тіло нетерпляче здригається від могутнього двигтіння дизелів* (П. Загребельний).

5. Який має дуже добре оснащення, великі виробничі можливості. *Хай дітям нашим на потребу Ростуть могутні кораблі* (М. Рильський); *Держава прямує до неминучої загибелі. Ні грізна зброя, ні могутня промисловість їй уже не допоможуть — з-під ніг вислизає земля* (М. Руденко); *Вона бачить безмежні ниви хлібів, на яких працюють наші трударі, могутні фабрики і заводи, зелені оази в колишніх пустелях* (Ю. Винничук); // Який має велику потужність. *Могутні, підвладні людині механізми раз у раз з'являються на валу з натужним гуркотом* (О. Гончар).

МОГУ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **могу́тній.** *Дорбатаєві треба зараз якнайбільше задурити людям голови, щоб усі вірили в його могутність* (В. Владко); *І зненацька уявилося Ісідорові, що він сидить на небі, на якомусь осяйному троні, і має велику Божу могутність* (О. Бердник); *Ученицю вражала могутність науки* (О. Донченко); — *Як я втомився, дорогі мої... Усе своє життя воюю за могутність католицької церкви...* (Р. Іваничук); *Шаптала не придивлявся до облич сталеварів. Милувався їхніми тілами, їхньою могутністю* (П. Загребельний); *Помер розумний князь Володимир, за якого Київська Русь досягла найбільшої могутності, а між його синами почалася братовбивча проклята народом боротьба* (з легенди); *І хоча все зараз стояло без руху, Данька потрясла оця затаєна, мовби насторожена могутність машин* (О. Гончар).

МОГУТНІ́ТИ, íю, íєш, *недок.* Те саме, що **могу́тнішати.** *За стінами природа: стосвічник до Царських воріт, завішених блакиттю. Там свіжіти кров'ю, духом могутніти, просвітлятись очима...* (В. Барка); *Музика моря разом з музикою степу гармонійно зливалися в героїчному симфонізмі його творчості, що могутніла й могутніла* (М. Бажан); *І розлігся голос сурми, і він сильно все могутнів: Мойсей говорить, а Бог відповідає йому голосно...* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Чим ближче до кінця промови, тим більше він* [голос Владка] *ріс і могутнів* (І. Франко); *Здалека долинув шум. Він могутнів, сповнював ущелину потужною мелодією сили* (О. Бердник).

МОГУ́ТНІШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати могутнішим. *Поверталися невільні люди назад по своїх домівках, та ставало їх більше, ставали вони більшими, і могутнішав їхній бог* (Р. Іваничук); *І хочеться, щоб вічний ліс Іще могутнішав та ріс* (О. Ющенко); *Уві сні мотив розростався, міцнів, могутнішав, обростав кольорами й образами і згодом перетворювався на кліп, на короткометражний фільм* (С. Андрухович).

МОГУ́ТНЬО. Присл. до **могу́тній.** *Могутньо й велично зображали давньоєгипетські художники богиню війни Сехмет* (з наук.-попул. літ.); *Грецька мова .. протягом багатьох століть .. могутньо впливала на Русь* (І. Франко); *Спортсмени, які тривалий час займаються греко-римською боротьбою, виглядають підтягнуто, могутньо* (з газ.); *Цвіте липа могутньо й задушливо над розпеченим каменем вулиць* (Ю. Яновський); *Широко й могутньо котить весною хвилі Дніпро* (В. Собко); *Могутньо пролунав перший салют на західному кордоні Вітчизни* (П. Автомонов); *Андрій і Кожух могутньо хропіли* (Д. Білий); *Лише за півстоліття незалежності промисловість Сполучених Штатів Америки потужно й могутньо запрацювала* (з навч. літ.).

МОГУ́ТТЯ, я, *с., поет.* Те саме, що **могу́тність.** *Безкрайність барв, речей, понять і тонів, В тільця клітин впресована, стає Мільярдами й мільярдами нейронів, Що в блискавках стрибків і перегонів Могуття випробовують своє* (М. Бажан); *Не сподівався ніхто, щоб з війни коли-небудь додому Він повернувся, уникнувши рук і могуття ахеїв* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Це ж які тут сосни давні І яке могуття віт!* (М. Шеремет); *Україна — це сталеве могуття Донбасу і сонячні грона Криму, це — чудесний край* (І. Цюпа).

МОГУ́ТЬ, і, *ж., поет.* Те саме, що **могу́ття.** *Степ затрясеться од погоні, В садах замовкнуть солов'ї... Хай до шабель сверблять долоні — Узнають всі мою могуть* (В. Сосюра); *Народ — єдина жива ріка, і всі, хто прагне вирватися з її швидкого плину чи упокорити її могуть для власних благ, то тільки піна, сміття...* (Василь Шевчук); *Могуть*

козацька не дає спокійно спати султанам (П. Загребельний); *Та на кожному полі бою Більше крові звитяжці дають. І приганьбленою журбою Обертається славна могуть* (Д. Павличко).

МОГУ́ЧЕ, *заст., уроч.* Присл. до **могу́чий.** *Його дужі руки, обнявши її, забравши її всю цілком, пригортають так могуче і так боляче-солодко!..* (Б. Грінченко); *— Я живу! — важко дихає Іван. — Ах, як я зараз живу!.. Могуче, дуже...* (В. Винниченко); *— Лю-блю! — кликнув молодий голос могуче, а долетівши в глибінь лісу, на хвилину станув* (О. Кобилянська); *Коли бачиш перед себе озброєне військо ворога, озброєне могуче, що от-от кинеться на тебе, — шалене-шалене бажання перемогти охоплює людину* (Л. Старицька-Черняхівська).

МОГУ́ЧИЙ, а, е, *заст., уроч.* Могутній. *Не за горами, не за бескидами, а таки в нашім краю був колись великий та могучий цар, що звався Лев* (І. Франко); *Стояв задуманий, могучий* [Б. Хмельницький], *Дивився в далеч голубу* (Д. Павличко); *Вірші Кобзареві могучі .. Перелив ти* [М. Лисенко] *у пісні співучі!* (Панас Мирний); *Здоров будь, Пушкін мій, землі орган могу́чий!* (П. Тичина); *Орел, .. розпластавши у повітрі могучі крила, кружляє під самою хмарою* (А. Кащенко); *Хвилі кипучі, Вітри могучі, Вас я благаю, — Грудь облегчіте, Вість принесіте З рідного краю* (П. Гулак-Артемовський); *// у знач. ім.* **могу́чий,** чого, *ч.* Той, хто має велику владу, силу. *Не завидуй могучому, Бо той заставляє* (Т. Шевченко).

МОГУ́ЧІСТЬ, чості, *ж., заст., уроч.* Абстр. ім. до **могу́чий.** *Щоб ви поводилися належно щодо Господа в усякому догодженні.., зміцняючись усякою силою за могучістю слави Його* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Кривава битва під Павією 24 лютого 1525 р. поставила Карла V на вершку могучості і слави* (І. Франко).

МОГУ́ЧО, *присл., заст., рідко.* Те саме, що **могу́че.** *Жаль і надія.., гризота і радість — усе валить клубами на її душу, безладно, могучо* (І. Франко).

МО́ДА[1], и, *ж.* 1. Недовготривале панування в суспільстві певних смаків у будь-якій сфері життя або культури. [С и д і р С в и р и д о в и ч:] *Як світ міняється, та й мода міняється* (І. Нечуй-Левицький); *З-під шолому* [шолома] *розсипалося її буйне волосся, підрізане по колишній студентській моді* (І. Багряний); *— Я не люблю скороминущу моду, яка так люба дівчатам* (О. Бердник); * У порівн. [К р и ц ь к и й:] *Переконання міняються, як дамські моди...* (Леся Українка); // *перев. мн.* Зразки предметів одягу, взуття, що відповідають таким смакам. *Минув для них той золотий час, коли можна говорити про дощ і про сніг, про моди і фільми* (В. Шкляр); *Вона не думає про хлопців, шмотки, моди, косметику, танці і п'янки до упаду. Вона читає і пише вірші, вишиває* (А. Кокотюха); *Були це радісні колажі, .. фото з журналів мод* (С. Жадан).

2. *перен.* Загальне визнання, популярність у певний час. *Захоплення іменами іншого народу можна спостерігати не тільки в нашій дитячій літературі — це своєрідна мода, .. коли замість Анн і Ганн з'явились Жанни, а Юріїв і Георгіїв замінили Юджини* (Б. Антоненко-Давидович); *— Тепер мода на все типове. Всі живуть у типових будинках, всі повинні носити типові штани* (П. Загребельний); *У 70-ті роки була така мода — клуби інтернаціональної дружби у кожній школі* (М. Матіос).

3. *перен., розм., перев. зневажл.* Манера поведінки; звичка (у 1 знач.). *У мене нема тієї моди, щоб по обіді спати лягати* (Сл. Б. Грінченка); *Ось уже корови воду Із корита попили, І одна по одній (зроду Не було такої моди) В стійло лагідно пішли* (І. Вирган); *Коли натрапить селянин на патруля, то мусить одразу піднімати руки вгору. Таку моду завів у повіті воєвода Юзефський* (М. Малиновська); *Раптом каналія Спенсер перебиває мене. Він узагалі має таку моду* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

Вихо́дити / ви́йти з мо́ди *див.* **вихо́дити; Пішла́ мо́да** *див.* **піти́.**

○ **(1) За оста́нньою мо́дою,** *у знач. присл.* — модно. [Б а к л а ж а н е н к о:] *Я забрав у Івана цей костюм і одягся за останньою модою* (І. Микитенко); *Нова ситцева кофточка, зшита за останньою обухівською модою, туго обтягала її повні груди* (А. Головко); *Льончик підхопився з ліжка і, ретельно виголившись, виклав волосся за останньою модою* (Н. Околітенко); *Вона помітила іронічні погляди двох .. панночок, вбраних за останньою модою* (Г. Пагутяк).

◊ **Іти́ за мо́дою** *див.* **іти́; [Оста́нній] крик (писк) мо́ди** *див.* **крик**[1]**; Піти́ в мо́ду** *див.* **піти́; (2) У [вели́кій] мо́ді** — хто-, що-небудь має загальне визнання, популярність (у 2 знач.). *Гончарівка через своїх дівчат у великій моді* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Видно, справді, у вас в Галичині "жіноче питання" дуже в моді тепер* (Леся Українка); *— Це колись, коли людям робити не було часу, кохання в моді було... Лицарі там одне одного списами за дам штрикали* (В. Підмогильний); *У нас тепер в моді "Пісня капітанів"* (Ю. Яновський); *Вульгарно наслідувати когось лише тому, що він зараз у моді* (Г. Пагутяк); *Тоді Брехт був у моді* (О. Забужко); **Узя́ти мо́ду** *див.* **узя́ти; (3) Що [це] за мо́да [пішла́]** — уживається для вираження несхвалення чогось, незадоволення ким-, чим-небудь. *— Всюду* [всюди] *недокурки, сліди брудних ніг — що за мода така — ніг не витирать* (В. Винниченко); *І що це за мода пішла: не встигнеш босоніж вискочити з хати, як одразу сварять, а то й духопелять тебе* (М. Стельмах); *І Деркачі, і Лисенки заплуталися в своїх власних почуваннях. Не спроможні були збагнути, що це раптом за мода пішла на світі* (Олекса Ізарський).

МО́ДА[2], и, *ж., мат.* У статистиці — значення випадкової величини, що трапляється найчастіше в сукупності спостережень. *Указане числове значення фактично є модою у статистичному ряду чисел, які входять в обмежувальні інтервали шкал* (з наук. літ.).

МОДА́ЛЬНИЙ, а, е, *лінгв., лог.* Який виражає модальність. *Модальні характеристики суджень зазвичай виражають парними категоріями: необхідність — випадковість, доведено — спростовано і т. ін.* (з навч. літ.).

△ **Мода́льне сло́во** *див.* **сло́во.**

МОДА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лінгв., лог.* Семантична категорія, що виражає відношення змісту мовлення до дійсності, а також суб'єктивну оцінку висловлюваного. *Модальність є істотною ознакою речення. Вона може бути виражена інтонацією, морфологічними, лексико-граматичними та іншими засобами* (з наук. літ.); *Речення "Він одружився", "Він одружився б", "Він міг би й не одружуватися", "Одружився б він" становлять різні модальності — факт, бажання, жаль, пораду* (з наук.-попул. літ.); *Модальність — це явно або неявно виражена в судженні додаткова інформація про ступінь його обґрунтованості* (з навч. літ.).

МОДЕЛІ́ЗМ, у, *ч.* Конструювання, виготовлення та випробування моделей машин, механізмів і споруд (літаків, суден і т. ін.). *Жора сунув руку в кишеню, дістав акуратно складений аркушик, зазирнув у нього і закопилив губи: — Взагалі-то мені треба вже ділом займатися. От бачиш, написано: "Двадцята тридцять — моделізм"* (В. Нестайко); *Моделізм поділяють на такі три види: технічний, стендовий та колекційний* (з наук.-попул. літ.).

МОДЕЛІ́СТ, а, *ч.* Фахівець із моделізму; той, хто займається створенням моделей (у 3 знач.). *Моделісти авіамодельного клубу продемонстрували польоти радіокерованих вертольотів і літаків власного конструювання* (із журн.).

МОДЕЛІ́СТКА, и, *ж.* 1. Жін. до **модеді́ст.** *10-річна моделістка з Одеси презентувала у Львові свої літаки* (з газ.).

2. Кравчиня найвищої кваліфікації, яка розробляє моделі одягу; модельєрка. *Прабабуся була моделісткою, до 1917 року мала власну майстерню з пошиття одягу* (із журн.).

МОДЕ́ЛЬ, і, *ж.* 1. Зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось. *Львівські моделі взуття нагороджені бронзовою медаллю* (І. Цюпа); *Я ще не встигла тобі сказати, що непогано малюю, вишиваю, розробляю моделі одягу* (І. Роздобудько); *Кожна модель* [сукні] *підкреслює переваги фігури та приховує недоліки* (Г. Вдовиченко).

2. Тип, марка *(див.* **ма́рка**[1] 3) виробу, конструкції. *Вони верталися додому вже вдвох маленькою машиною застарілої моделі* (Н. Околітенко); *Це був темно-вишневий форд останнього випуску — з шкіряним салоном, автоматичною коробкою передач, кондиціонером... одна з найвигідніших і найкоштовніших машин цієї моделі* (Л. Кононович); *Реклама .. нової моделі ноутбука зосереджується не на процесорі.., а наголошує на золотистому кольорі корпусу* (Ю. Іздрик); *Люблю саме цю .. модель кросівок* (І. Карпа).

3. Предмет, відтворений у зменшеному, іноді у збільшеному або натуральному вигляді. *Невеличка модель військового корабля в мисці з водою слухняно повернула ліворуч* (О. Донченко); *Професор Тарп побачив, як від стола, де стояла модель апарата, стрибнула людина. То був Охасі* (В. Владко); *У них в родині про цю ракету говорять щодня. Тато багато розповідав про неї, показував малюнки, приносив навіть велику іграшку-модель* (М. Дашкієв); *Ягнич .. обліпив стіни моделями вітрильних суден усіх епох, навіть єгипетських та фінікійських* (О. Гончар); *Якщо підвісити маятник над вершиною зменшеної моделі піраміди, він обов'язково відхилиться вбік або повільно обертатиметься навколо вершини, але ніколи не висітиме прямо і без руху* (В. Нестайко); *На полірованих чеських поличках, окрім книг, стояли макети і моделі фрегатів, бригантин, яхт* (О. Чорногуз); *Андреа витягає велику дерев'яну модель сонячної системи* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); // Схема якого-небудь об'єкта, явища і т. ін. *Естафета Життя й Розуму творить релігію, соціологію, науку, космогонію і шукає осмислені моделі Світобудови* (О. Бердник); *Це перше покоління, яке самостійно може вибирати подальші моделі свого розвитку* (С. Жадан); *Українська модель культури Закарпаття складалася віками й сьогодні не підлягає сумніву* (з наук. літ.).

4. Те, що є матеріалом, натурою для художнього зображення, відтворення. [Р і ч а р д:] *А знаєш, друже, ся статуя, се буде щось нового. Правда, що і модель таку не завжди знайдеш* (Леся Українка); // Особа, яка позує перед живописцем, скульптором або фотографом; натурник, натурниця. [Л е н а:] *Я працювала по крамницях, продавала квіти, газети, була навіть .. за модель у художників* (І. Кочерга); *Ліппі брав за моделі для янголят хлопчиськок з вулиці та своїх власних синів* (О. Іваненко); *Узяв картон з папером та олівець, примружився, щоб роздивитись краще лице моделі...* (Василь Шевчук); *Цієї миті він був би вельми зручною моделлю для художника-різьбяра. Круте надбрів'я, великий, прямий ніс, суворо стиснені губи* (Ю. Мушкетик); *Іван фотографував її весь день .. Яна була хорошою моделлю* (Любко Дереш); // В індустрії моди — той, хто демонструє одяг на показах задля представлення його переваг; манекенник, манекенниця. *Вона стала однією з найбільш оплачуваних моделей у світі й найкрасивішою дівчиною планети* (із журн.).

5. Зразок, з якого знімається форма для відливання або відтворення в іншому матеріалі. *А це зараз прийдуть мене забирати, щоб здіймати з мене гіпсову модель для апарата* (Леся Українка); *І формівна земля слухняно Попід руки лягла веселі... І куди лише око гляне — Всюди нові стоять моделі* (Л. Забашта); *Професія модельника дерев'яних моделей досить складна і вимагає великого досвіду і спеціальних знань* (з навч. літ.).

6. *лінгв.* Конструкція, структура, зразок, за якими побудована певна одиниця мови з одиниць нижчого рівня. *Доцільно дослідити, які афіксальні словотвірні моделі беруть участь у формуванні лексики, що належить до певного квазісемантичного типу* (з наук. літ.); *Словник є нормативним, оскільки визначає та фіксує норму в розумінні й написанні термінів, тобто визначає актуальний склад слів, а також моделі, за якими створюються ці терміни* (з навч. літ.).

△ **Банк моде́лей** *див.* **банк**[2]; **(1) Виїзна́ моде́ль,** *спорт.* — тактична схема спортивної гри на чужому полі. *Виїзна модель гри принесла динамівцям чергові дивіденди — одне очко* (із журн.); **(2) Інфологі́чна моде́ль,** *спец.* — опис, виконаний із використанням природної мови, математичних формул, таблиць, графіків та інших засобів, зрозумілих усім, хто працює над проектуванням даних. *Локальна інфологічна модель забезпечує розв'язання завдань конкретного користувача і є проекцією загальної глобальної інфологічної моделі, яка доступна повністю тільки адміністраторові бази даних* (з навч. літ.); **(3) Інформаці́йна моде́ль,** *спец.* — сукупність інформації, що характеризує істотні властивості й стани об'єкта, процесу, явища, а також взаємозв'язок із зовнішнім світом. *Усі знання людства про реальний світ — це безліч інформаційних моделей* (з наук.-попул. літ.); *Інформаційні моделі поширені у формі таблиць* (з навч. літ.); **(4) Концептуа́льна моде́ль,** *спец.* — абстрактна модель, що визначає структуру модельованої системи, властивості її елементів і причинно-наслідкові зв'язки, властиві системі й суттєві для досягнення мети моделювання. *Одним із елементів концептуальної моделі є мета дослідження об'єкта та напрямок покращення його функціонування* (з навч. літ.); **(5) Лінгвісти́чна моде́ль** — модель, що на основі певних рис конкретної мови формує гіпотези про будову мови як абстрактну семіотичну систему. *Лінгвістична модель установлює відношення між результатами гіпотез та фактами реальних мов, що описуються конкретними лінгвістичними дисциплінами* (з наук. літ.); **(6) Ло́гіко-лінгвісти́чна моде́ль** — модель, яка представ-

ляє зв'язок між елементами пропозиційної логіки та синтаксичною структурою речень природної мови. *Прикладами логіко-лінгвістичних моделей є семантичні мережі та мережі фреймів* (з наук. літ.); *Логіко-лінгвістичні моделі створюють передумови для розроблення методології автоматизованих систем підтримки прийняття рішень на всіх етапах процесу проектування та управління, що виступають інтелектуальним помічником людини* (з навч. літ.); **(7) Маке́тна моде́ль** — реально існуюча модель, що відтворює модельовану систему в певному масштабі. *Макетні моделі застосовують для потреб пізнання (споглядання, аналізу, синтезу) і конструювання* (з наук.-попул. літ.); **(8) Масшта́бна моде́ль** — макет об'єкта в зменшеному масштабі або в натуральну величину, позбавлений, як правило, функціональності об'єкта. *Масштабну модель використовують тоді, коли подання оригінального об'єкта є невиправдано дорогим, неможливим або недоцільним* (з навч. літ.); **(9) Математи́чна моде́ль** — система математичних співвідношень, які описують досліджуваний процес або явище. *При одержанні математичної моделі використовують загальні закони природознавства, спеціальні закони конкретних наук, результати пасивних та активних експериментів, імітаційне моделювання за допомогою обчислювальних машин* (з наук.-попул. літ.); *Учені побудували математичну модель утворення на сталактитах періодичних потовщень* (із журн.); **(10) Форма́льна моде́ль** — модель, задана математичною або будь-якою іншою формалізованою мовою. *Для управлінського рішення розробляють формальну модель найкращої альтернативи на основі критеріальної мови вибору* (з наук. літ.); **(11) Цифрова́ моде́ль,** *спец.* — записана в кодовій формі на машинному носієві інформація, яка відповідає об'єктові моделювання. *Під час геометризації родовищ корисних копалин застосовують цифрові моделі місцевості, рельєфу та ситуації земної поверхні* (з наук. літ.).

МОДЕЛЬЄ́Р, а, *ч.* Спеціаліст з виготовлення моделей (у 1 знач.). *На мікрофільмах .. зафіксовано кільканадцять тисяч зразків сучасного вбрання, створеного кращими модельєрами Парижа, Лондона, Нью-Йорка, Москви* (М. Дашкієв); *Його за німців запрошували працювати модельєром у Стрию, але він не виявив охоти викраювати чоботиська, за що його й упакували за ґрати* (Е. Андієвська); *Стати модельєром так і не вдалося, а робота дрібного клерка на швейній фабриці здавалася їй глухим кутом* (І. Роздобудько); * Образно. *Вона силкується вимовити ім'я свого Мужчини. Її рицаря. Лицаря. Воїна. Оборонця. Заступника. Козака. Гайдамаки. Її кравця. Шевця. Модельєра* (М. Матіос).

МОДЕЛЬЄ́РКА, и, *ж.* Жін. до **модельє́р.** *Вони самі стали жваво радити, куди краще* [вступати], *де буде менший наплив, виявилось, що є в них знайомі і в театральнім училищі, і в медичному... Ще можна б на курси модельєрок...* (О. Гончар); *Того вечора Алла була запрошена на показ нової колекції найкращої модельєрки їхнього містечка* (Н. Сняданко).

МОДЕ́ЛЬКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **моде́ль** 3. *Модельки трипільських хат, знайдені під час розкопок, вказують, що хати розмальовувалися як ззовні, так і зсередини* (В. Домонтович); — *А коли ніхто вирішити не може, діло це чи ахінея, тоді сядь до лещат і зроби модельку і спробуй* (В. Собко); *Чудно було бачити за зеленкуватими гранями скла щонайдрібніші деталі дерев'яної модельки* (М. Дашкієв).

2. *розм.* Те саме, що **моде́ль** 4. *Одягнена дівчина у все коротке й вузьке. В руках шкіряна торбинка на довжелезнім ремінці. Стюардеса? Моделька? Але в нас нема в місті ні стюардес, ні Будинку моделей* (П. Загребельний); *В ньому була якась нордична зверхність. Блискуче захистив дисертацію, працював у престижному інституті, навіть одружився перфектно — зняв з подіуму модельку, еталон краси* (Л. Костенко); *Кошторис відеокліпу передбачав гонорари, достатні для того, щоб запросити пару цілком пристойних модельок* (Ю. Андрухович); *Сонька вийшла зі своєї кімнати. Макіяж, як у відомої модельки, але відчутно перемудрувала з фарбами* (Г. Вдовиченко).

МОДЕ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **моде́ль.** *Місяць тому Аліса подарувала їй просто запаморочливу сукню від майстрів модельного дому Версаче* (О. Авраменко); *Борик познайомив її з власницею модельного агентства* (В. Єшкілєв); *Працюючи в модельнім авіаційнім гуртку, ми ознайомимося з частинами літака* (О. Донченко); *Компанія представила новий модельний ряд холодильного обладнання середнього цінового сегмента* (з газ.); *Білява дівчина модельної зовнішності пообіцяла з телеекрана зміну погоди* (А. Кокотюха); *Через якихось десять днів модельна діва телефонує Вінсенту* (В. Лис); *Усі присутні схвалили модельний проект пам'ятника й подякували його авторам* (із журн.).

2. Вигот., зробл. за останніми моделями, зразками моди (про одяг, взуття і т. ін.). — *Хто поїв модельні черевики? — Ваш Джек поїв модельні черевики!* (Остап Вишня); *Ось дівчина-студентка наділа нові черевички, .. — не модельні, дешевенькі, зате ж модні!* (М. Дашкієв); *Замість простих черевиків, які носив* [Шайба] *у селі, озув добротні модельні туфлі* (В. Земляк); *Вогонь ударив Гарикові по ногах, і підошви його модельного взуття зачаділи* (Л. Кононович); *Сарона досі зберігає кілька суконь як найкольоровіші згадки свого дитинства. Але того разу .. були явно не модельні сукні* (Н. Сняданко).

МОДЕ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто виготовляє моделі (у 5 знач.). *Він працював на металургійному заводі і вважався кращим модельником* (Ю. Яновський); *Модельнику потрібні знання ливарного та механічного виробництв, уміння читати креслення будь-якої складності* (з навч. літ.).

МОДЕ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **моде́льник.** *Модельниця керамічного виробництва.*

МОДЕЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **моделюва́ти** 1, 3, 4. *На куполі .. рубки знову засяяли зорі — але вже не реальні, а модельовані навігаційним комп'ютером* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Композиція пам'ятника відрізняється динамічністю завдяки асиметричному зрізу плеча, детально модельованій пластиці голови* (із журн.); *Обличчя святих на стінописі Михайлівського монастиря м'яко модельовані, відрізняються від декоративних і пласких облич мозаїк Софії Київської* (з наук.-попул. літ.); // **модельо́вано,** *безос. пред. На "Автопортреті зі свічкою" Т. Шевченка обличчя модельовано прозорими перехресними штрихами* (з навч. літ.).

МОДЕЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для моделювання. *При застиганні моделювальний віск набуває відносно високої твердості* (з наук. літ.); *Для моделювання скульптори використовують моделювальні інструменти — стеки, шпа-*

тель, лінійку, штангенциркуль (з наук.-попул. літ.); *Більшість моделювальних матеріалів, які застосовують у стоматологічній практиці, є сумішшю або композицією різних восків* (з навч. літ.).

МОДЕЛЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **моделюва́ти** 1, 3, 4. *Колись я був його улюбленим учнем на кафедрі моделювання надскладних систем* (Є. Кононенко); *Розумом Іван відзначався більше від усіх. "Мав велику фантазію до моделювання", — каже тато* (М. Матіос); *— Наші спеціалісти з моделювання бою вважають, що самооборона належить до категорії боїв короткої тривалості* (В. Єшкілєв); *На давньоєгипетських зображеннях робили акцент на фараонах та їхньому оточенні завдяки глибокій різьбі та об'ємному моделюванню* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Математи́чне моделюва́ння** — метод вивчення процесів або явищ за допомогою їхніх математичних моделей і дослідження цих моделей. *Математичне моделювання застосовують усі природничі й суспільні науки, що використовують математичний апарат для одержання спрощеного опису реальності за допомогою математичних понять* (з наук. літ.); **(2) Параметри́чне моделюва́ння** — проектування з використанням параметрів елементів моделі і співвідношень між цими параметрами. *Параметричне моделювання дає змогу створювати математичну модель об'єктів із параметрами, при зміні яких відбуваються зміни конфігурації деталей, їхнє взаємне переміщення* (з навч. літ.).

МОДЕЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., кого, що, на кому — чому і без прям. дод.* 1. Створювати модель кого-, чого-небудь. *Антіной .. вийшов на терасу, де зачув Масторові слова до Аврелія: — Дуже до речі почала мене скульпторка моделювати* (Н. Королева); *— Забейко, я моделюю на клієнтці, пригляньтеся, це вам придасться!* (Ірина Вільде); *Дизайн — це прагнення свідомо моделювати візуальні й функціональні елементи середовища з урахуванням специфіки промислового виробництва* (з навч. літ.).

2. Бути моделлю чого-небудь. *Під ударом нейтрона рідка крапля, що моделює ядро, починає коливатися, унаслідок чого утворюється перемичка й кулонівські сили розривають ядро на дві частини* (з наук. літ.); *Штучне життя — галузь біоінформатики, що моделює еволюцію організмів, таку, як її описує еволюційна біологія* (з наук.-попул. літ.); *Програмісти вирішили створити систему, що моделювала би кожен високорівневий пристрій, доступний операційній системі як звичайний файл* (з навч. літ.).

3. У скульптурі — обробляти поверхню, створюючи на ній опуклості й заглиблення; ліпити (у 1 знач.). *Леонід Молодожанин з одинадцятирічного віку працював на гончарському крузі та моделював із глини* (з наук.-попул. літ.); *Моделюючи матеріал, скульптор виражає власне ставлення до нього* (з навч. літ.).

4. У живописі, фотографії — передавати рельєфність за допомогою світлотіні. *Т. приніс фенологічну книгу за листопад 1918, він знавець архівів. Незабаром вони будуть точно знати, як виглядав кожен день того листопада і як моделювати фотографування тепер* (Т. Прохасько); *Світлотінь дозволяє моделювати об'єм* (з навч. літ.).

МОДЕЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **моделюва́ти** 1, 3, 4. *Плавні моделюються з метою їх вивчення і визначення нових рекомендацій щодо збереження цього чудового витвору природи* (із журн.); *На навколоземній орбіті моделювалася робота рушійної установки, операцій штатної посадки на Місяць* (з газ.); *Найдавніші скульптури з часом трансформувалися в антропоморфні пластичні зображення, у яких уже моделювалися голова, плечі, лопатки, а інші деталі передавалися за допомогою рельєфу* (з навч. літ.); *Простір, який моделюється іконописом, можна співвіднести з перцептивним простором відкритих і прихованих поверхонь* (з наук. літ.).

МОДЕ́М, а, *ч.* Пристрій для перетворення сигналів за допомогою процесів модуляції та демодуляції, який дозволяє передавати дані для зв'язку між засобами оброблення інформації (комп'ютерами, телефаксами і т. ін.). *Для захисту факсів та модемів використовують скремблери, що мають високий ступінь стійкості* (з наук.-попул. літ.); *Модеми працюють у парі: на іншому кінці з'єднання потрібен інший модем, який перетворює аналоговий сигнал на цифровий* (з навч. літ.); *Були тут .. якісь комп'ютери, ксерокси з факсами, принтери.., там і сям вилежувалися всілякі пульти дистанційного керування та інший дріб'язок на кшталт модемів, гнізд, галогенних світильників* (Ю. Андрухович); *Майка таки вийшла з дому. Відшукала сервісний центр "Київстару", купила модем для підключення до Інтернету, нову картку з номером для свого мобільного* (Люко Дашвар).

МОДЕ́МНИЙ, а, е, *інформ.* Стос. до модема. *Модуляція і демодуляція здійснюються модемним обладнанням* (з наук.-попул. літ.); *На початку 1970-х років було практично неможливо запустити модемну лінію на більш ніж 19 200 біт на секунду* (з навч. літ.); *Користувачі, що мають низькошвидкісне модемне підключення до Інтернету, не можуть оновити гру, навіть якщо в них є її ліцензійна версія* (із журн.).

МОДЕРА́ТО, *муз.* 1. *присл.* Помірно, не поспішаючи (про темп виконання музичного твору). *Андантино — середній темп, трохи швидший від анданте, але помірніший за модерато* (з наук.-попул. літ.); [Л і з а:] *Я хочу стати знаменитою* [піаністкою], *а ви набиваєте мені голову вашими легато, модерато!* (І. Кочерга); *Розпалена жагою публіка на дев'ять десятих складалася з таких, котрі жодного разу в операх не бували, більше того, — жодної опери не чули, а про мецо-сопрано мали уявлення не більше, ніж про модерато кантабіле* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. ім., невідм., с.* Музичний твір або частина його, виконувані в такому темпі. *Концерт для фортепіано з оркестром № 2 С. Рахманінова складається з трьох частин, перша з яких — модерато, написана в сонатній формі* (з навч. літ.).

МОДЕРА́ТОР, а, *ч.* 1. Пристрій у музичних клавішних інструментах для регулювання сили звуку. *Модератор виконує роль сурдини* (з навч. літ.); *У піаніно "Сонет" є імітація клавесина опусканням модератора з металевими язичками* (із журн.).

2. Пристрій для регулювання ходу машини (у 2 знач.). *Модератор дозволяє знизити витрати палива в автомобілі* (з навч. літ.).

3. Людина, яка здійснює модерацію чого-небудь. *Завдання модератора конференції — слідкувати за дотриманням регламенту всіма учасниками заходу* (із журн.); * Образно. *Мати у всьому .. відігравала роль модератора. Закуповувала необхідні продукти, планувала меню, асистувала батькові на кухні, а потім першою починала хвалити батькову*

майстерність (Н. Сняданко); // Те саме, що **веду́чий** 2. *Теледебати між політичними опонентами проводяться за участю модератора під час передвиборчих кампаній з використанням аудіовізуальних засобів масової комунікації та транслюються в прямому ефірі на радіо та телебаченні* (з наук. літ.); // *інформ.* Відповідальний за порядок, дотримання прийнятих правил поведінки користувачів на інтернет-ресурсах, частіше форумах *(див.* **фо́рум**^{2}). *У Вікіпедії для більшості статей немає модераторів, тому всі зміни відразу ж стають помітними для інших відвідувачів* (з навч. літ.); *Модератор сайту має право видаляти чи редагувати чужі повідомлення, видаляти акаунти, обмежувати користувачів у перегляді сайту* (з Інтернету).

МОДЕРА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Організація процесу комунікації під час обговорення або розв'язання задач (проблем) у групі, під час конференцій, семінарів і т. ін. для досягнення необхідного результату. *Продавці рідко обмінюються з колегами особистим досвідом, тому тренінгова форма навчання з використанням техніки модерації забезпечує передачу накопиченого досвіду* (з наук.-попул. літ.).

2. *інформ.* Контроль за виконанням вимог, установлених власником інтернет-ресурсу, форуму *(див.* **фо́рум**^{2}). *Автори відеороликів отримали нові інструменти для модерації коментарів до їхньої публікації* (із журн.); *Для веб-інтерфейсу постають серйозні питання безпеки, зокрема автентифікація та авторизація користувачів, шифрування переданих даних від сторонніх очей, модерація контенту тощо* (з Інтернету).

МОДЕ́РН, у, *ч.* 1. Напрям у європейському мистецтві кінця XIX — початку XX ст., що протиставляв себе мистецтву минулого й прагнув до конструктивності, чистоти ліній, лаконізму та цілісності форм. *Зосі він пояснював, що таке імпресіонізм, абстракціонізм, модерн* (О. Чорногуз); *Будинок гарний .. Що з ним надумали робити? Зносити? Шкода: унікальний зразок модерну, початок століття* (Ю. Андрухович); *Нані .. перебирала книжки і в одному підручнику, присвяченому модерну початку XX століття, побачила невеличку репродукцію* (Люко Дашвар); *Взірці відкритого суспільства набувають актуальності в добу модерну* (з наук. літ.).

2. Стиль, характерний для цього напряму в мистецтві. *У Григора Тютюнника модерн і постмодерн постають не як альтернативи розв'язання тих самих проблем, а як онтологічні відмінні точки відліку* (з наук. літ.); *Створюючи концертні програми чи готуючи артистів до участі в міжнародних конкурсах, я із захопленням беруся за постановку номерів, де засобами виразу є модерн, неокласика тощо* (із журн.).

3. *у знач. прикм., невідм.* Характерний для цього напряму. *Зовні цей будинок, витриманий у стилі модерн, сірого кольору, з вежами і прикрасами на дахах* (С. Скляренко); *Коли Ангеліна одчинила перед ним двері своєї кімнати, він застиг на порозі .. Стиль — "модерн": тонконогі поліровані меблі, .. торшер біля зручної канапи, кілька гравюр та вазончиків* (М. Дашкієв); *Двісті грам* [грамів] *для бадьорості, а там видно буде! Вестибюль — модерн! Решіточки, квіточки...* (П. Загребельний).

МОДЕ́РН-ДЖА́З, у, *ч.* Напрям сучасної зарубіжної хореографії, який зародився на початку XX ст. у США і Німеччині. *Основними принципами модерн-джазу є відмова від канонів, утілення нових тем та сюжетів оригінальними танцювально-пластичними засобами* (з навч. літ.); *Модерн-джаз відкидає традиційні балетні форми* (із журн.).

МОДЕ́РНИЙ, а, е. Новомодний, сучасний. *Сюди щовечора сходились заможні, щоб похвалитися своїм новеньким капелюхом, модерного крою сукнею* (Олесь Досвітній); *Виставка спрямована в один бік — демонстрація модерної техніки* (Олекса Ізарський); *Почулися звуки модерної музики, відчайдушне завивання співака* (О. Бердник); *Жив він у старому .. п'ятиповерховому будинку, обабіч якого стояли модерні дев'ятиповерхові новобудови* (Ю. Мушкетик); *Сава допомагав Кирилові із продажем картин, рекомендуючи його покупцеві як модерного і водночас органічно-національного художника, що трохи випередив свій час* (С. Процюк).

МОДЕРНІЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто модернізує що-небудь. *Ісмаїл Гаспринський відомий як пропагандист сучасних ідей серед кримських татар, модернізатор їхньої традиційної ісламської культури* (з наук.-попул. літ.); *Модернізатори надають явищам минулого не властиві їм сучасні риси* (із журн.).

МОДЕРНІЗА́ТОРСТВО, а, *с., книжн.* Дія за знач. **модернізува́ти.** *Використання традиційних систем письма часто сприймається як культурна спадкоємність, а перехід на інші системи — як модернізаторство* (з навч. літ.).

МОДЕРНІЗА́ТОРСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до модернізатора і модернізаторства. *За межами Франції модернізаторське ставлення до історії не здобуло поширення та навіть засуджувалося як нездорова мода* (з наук.-попул. літ.).

МОДЕРНІЗАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до модернізації. *Це його .. безсоння вкупі з передчуттями другої, а відтак і третьої .. світової війни покликали до життя .. ще один модернізаційний проект* (Ю. Андрухович); *Провідні вчені, політологи і соціологи, поставили під сумнів тезу про те, що здатність до економічного зростання є єдиним критерієм модернізаційного процесу* (з навч. літ.).

МОДЕРНІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **модернізува́ти.** *У тутешніх ремонтних доках з найсучаснішим обладнанням і висококваліфікованими фахівцями .. модернізація вимагала лише кількох днів роботи* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Кирило Розумовський розпочав модернізацію козацького війська систематизацією його вишколу, забезпеченням уніформою та вдосконаленням артилерії* (з наук. літ.); *У Національній академії наук України виконується робота з модернізації електронної бібліотеки* (з наук. літ.); *Нова політична реальність неминуче приводить до модернізації традиційних політичних доктрин* (з газ.).

МОДЕРНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Загальна назва напрямів у літературі та мистецтві XX ст., для яких характерні заперечення традиційних форм та естетики, спирання на умовність стилю, пошук нових естетичних принципів та розрив із реалізмом. *1899 р. перенісся я до Кракова, де попав у сам розпал польського модернізму* (Б. Лепкий); — *У пріоритеті естетичного, ірраціонального над етичним і впорядкованим і криється глибинна сутність модернізму...* (В. Єшкілєв); *Як фундаментальні засади пізнання дійсності модернізм висував три принципи — раціоналізм, об'єктивізм та прагматизм* (з наук. літ.); *В українській літературі одним із перших представників модернізму є О. Кобилянська* (з наук.-попул. літ.); *У добу модернізму запанував верлібр і поети скасували в пое-*

зії три речі — ритм, риму і комунікативну функцію слова (з навч. літ.).

2. Одна з форм пристосування релігії до нових умов її існування. *Радикальний релігійний модернізм припускає, що релігія стоїть в авангарді прогресивних перетворень у суспільстві (наприклад, боротьба католицьких священиків за соціальні перетворення в країнах третього світу в 1960-х роках)* (з навч. літ.); *Мета модернізму — зміцнення позицій релігії* (з газ.).

МОДЕРНІЗÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **модернізувáти.** *1961 р. передавальна антена була модернізована для забезпечення роботи планетного локатора* (з навч. літ.); *Модернізований удруге, позашляховик вийшов на європейський ринок* (з газ.); // *у знач. прикм.* Удосконалений, покращений. *Летовище "Бориспіль" зустрічало нас модернізованим входом до приміщення* (О. Шугай); *Дарині здавалося, що одночасно зникають із її життя два різні світи, один із них — .. світ спальних районів, до яких поволі проникає автономне опалення, супермаркети й модернізований транспорт* (Н. Сняданко); // **модернізóвано,** *безос. пред. У житловому фонді країни — 19 мільйонів квартир, а модернізовано лише тисячу котелень* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який модернізувався. *Батько* [у комедії Панаса Мирного "Перемудрив"] *— старий дряпіга-адвокат і син — модернізований студент університету — змагаються не тільки на принципіальній основі, а й на почутті до наймички Прісі* (С. Єфремов).

МОДЕРНІЗÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **МОДЕРНІЗУВÁТИ,** ýю, ýєш, *недок. і док., що.* 1. Змінювати, удосконалювати відповідно до сучасних вимог і смаків. *Ми й не намагаємося будувати міжзоряні кораблі, лише ремонтуємо й модернізуємо їх* (О. Авраменко, В. Авраменко); *— Ми можемо і хочемо працювати в оборонній сфері, виготовляти або модернізовувати автомобільну техніку для потреб армії та інших силових структур* (з газ.); *Кабінет Анрі Шартена мав дещо старомодний вигляд, але письменник не збирався модернізувати його* (В. Собко); *За ці п'ятнадцять літ Туреччина відновила і модернізувала фортецю* (І. Пільгук); *Фіхте каже: "У взаєминах між державами нема іншого права, крім права сильного". Це вчення Гітлер модернізував* (О. Гончар).

2. Надавати минулому не властивих йому сучасних рис; осучаснювати. *Учений Микола Костомаров не модернізує епоху і свого героя, показує персону Ярослава (на відміну від Володимира) в усій її суперечності* (з наук.-попул. літ.).

МОДЕРНІЗÓВУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **МОДЕРНІЗУВÁТИСЯ,** ýється, *недок. і док.* 1. Змінюватися, удосконалюватися відповідно до сучасних вимог і смаків. *Національні катастрофи мобілізовують народ, змушують його переформатовуватися або модернізовуватися задля виживання* (із журн.); *На цей раз турки цілком модернізувались: вони зняли чадру* (Ю. Смолич).

2. *тільки недок.* Пас. до **модернізóвувати, модернізувáти.** *Вулиці й квартали міста впорядковуються й модернізовуються відповідно до сучасних містобудівних світових стандартів* (з газ.).

МОДЕРНІЗУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **модернізувáти.** *Модернізування правопису авторів кінця XVIII ст. тепер широко практикується в критичних виданнях так званих німецьких класиків* (І. Франко); *У 1970-х роках на Філіппінах було проведено реформу для модернізування екологічної системи* (з наук.-попул. літ.); *Бронювальні пластини призначені для модернізування захисту бронетехніки* (з навч. літ.).

МОДЕРНІЗУВÁТИ *див.* **модернізóвувати.**

МОДЕРНІЗУВÁТИСЯ *див.* **модернізóвуватися.**

МОДЕРНÍСТ, а, *ч.* Послідовник, прихильник модернізму (у 1 знач.). *Він* [В. Самійленко] *не декадент і не символіст, не модерніст і не консерватист, не революціонер і не реакційонер* [реакціонер] (І. Франко); *Модерністи, які не хотіли писати так, як Борис Грінченко, ставили себе, тим самим, на його думку, поза українською літературою* (В. Домонтович); *Марлена розповіла про цього модерніста* [Ф. Кафку] (Олекса Ізарський); *Найблискучіший приклад .. модерніста — французький письменник російського походження Ромен Ґарі* (В. Єшкілєв); // *рідко.* Той, хто робить щось по-новому, не так, як усі. *— Мат королю! Я вам готовий дати .. й ферзя, але й тоді я вийду переможцем. Бо й великий маестро Капабланка не міг перемогти модерніста Реті* (М. Хвильовий).

МОДЕРНІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до модерністів, модернізму (у 1 знач.). *— Жінки не мають розуміння супокою, розуміють інакше супокій, як ми, мужчини, — особливо ті, модерністичним духом перейняті* (О. Кобилянська); *Графіки Г. Якутовича мають вигляд наскрізь сучасних, модерністичних творів* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **модéрний.** *Модерністичне мислення нової доби відмовляється визнати самогубство трагедією* (В. Єшкілєв).

МОДЕРНÍСТКА, и, *ж.* Жін. до **модерніст.** *Леся Українка виступає сміливою модерністкою в драматургії, критичних статтях, листах, — і водночас її поезія лежить переважно в річищі традиційного народницького дискурсу* (з наук. літ.); *За ініціативою українсько-канадського літературознавця Марка Стеха 2004 рік було оголошено роком модерністки Емми Андієвської* (з навч. літ.).

МОДЕРНÍСТСЬКИЙ, а, е. Те саме, що **модерністи́чний.** *У середині 1920-х років про себе заявив український модерністський роман із характерною для нього жанровою відкритістю, експериментаторством* (з наук. літ.); *Модерністи експериментували з літературною формою і вираженням, дотримуючись модерністської сентенції "Зробити це новим"* (з навч. літ.).

МОДÉРНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **модéрний.** *Се й була та елементарна, несвідома оригінальність Данте та його, так сказати, модерність* (І. Франко); *Поетика жанру в епоху модернізму зазнала змістовних трансформацій. Фрагментарність стає суттєвою ознакою модерності* (з наук. літ.).

МОДÉРНО. Присл. до **модéрний.** *І тільки минулого року .. вона* [територія Дермані] *впала. Проти неї вислано три модерно озброєні дивізії* (У. Самчук); *Модерно удосконалена система державного капіталізму .. постала на сході Європи* (О. Шугай); *У повісті "Для домашнього огнища" І. Франко модерно увиразнив настроєву образність міського простору, майстерно змістив часові та просторові виміри опису міського побуту* (з наук. літ.); // *у знач. пред. — То так легко сказати: чоловік тиранить жінку, — то так гуманно, так модерно добиватися для жінки Бог зна

яких широких прав!.. (І. Франко); — *Має бути зовсім модерно. Так, як по великих театрах на сцені* (Ірина Вільде).

МОДЕРНÓВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **модéрний.** *Переді мною просто за вікном за модерновими чіткими рамами .. стояло чисте дерево калини* (І. Драч); — *Хто б подумав, що колишній модерновий поет може перетворитися на придворного співця* (Ю. Винничук); *Вдумливо розділений простір виокремлював модернову кухню з усіма сучасними гаджетами, невеличку вітальню зі шкіряним диваном* (Люко Дашвар).

МОДЕРНÓВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **модернóвий.** *Чути зойк породіллі, а дід відходить, відходить під той крик — і все це біле-біле на чорному тлі. Не знаю чому (може, через модерновість стилю) ця сцена позбавлена символічного пафосу, вона глибоко хвилює* (І. Жиленко).

МОДЕРНÓВО, *розм.* Присл. до **модернóвий.** *Якщо навіть у традиційному одязі ви бажаєте виглядати модерново та стильно, вам якнайкраще підійде яскрава вишиванка ручної роботи* (із журн.); *У новому аранжуванні мелодійна класика зазвучала модерново* (з газ.).

МОДЕРУВÁННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **модерувáти** 1. *Учасники семінару переглянули кінострічку, ознайомилися з основними методиками роботи з документальним кіно та практикою модерування дискусії після перегляду стрічок* (із журн.); *У суспільстві багато різних позицій, концепцій, поглядів. І в цій ситуації хтось мусить узяти на себе місію модерування дискусійних процесів* (з газ.).

2. *інформ.* Дія за знач. **модерувáти** 2. *Мета модерування сайту — забезпечення конструктивного обміну досвідом користувачів* (з Інтернету).

МОДЕРУВÁТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що.* 1. Здійснювати модерацію (у 1 знач.). *Співголовами форуму були євродепутати з Польщі й Великої Британії, модерував дискусію міністр закордонних справ Франції* (з газ.).

2. *інформ.* Здійснювати модерацію (у 2 знач.). *Наш форум — для професіоналів, хто вже модерував не один сайт* (із журн.); *Якщо ви не хочете самостійно модерувати коментарі на своїй сторінці, то це можна довірити одному або кільком користувачам — вони будуть виступати в ролі модератора* (з Інтернету).

МОДЖАХÉД, а, *ч.* В ісламі — борець за віру, учасник джихаду. *Тебе не здолав би повік моджахед, Аби розгадав ти одну із таїн* (Б. Олійник); *Наприкінці 1979 р. у 18 з 26 провінцій Афганістану йшли бойові дії між моджахедами та урядовими військами* (з наук. літ.); *Моджахед, що загинув під час джихаду, вважається шахідом, бо підтвердив свою віру* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *В чалмі білосніжній, немов моджахед, Ельбрус наступає: "Джохаре, вперед!"* (Д. Павличко); // Член збройної організації, яка перебуває під впливом радикальної ісламської ідеології. — *Він з Афганістану повернувся. В полоні перебував. У моджахедів* (О. Чорногуз).

МОДЖАХÉДКА, и, *ж.* Жін. до **моджахéд.** *Невже моджахедка-смертниця йшла на явну смерть з великим задоволенням? Адже, можливо, у тієї ж моджахедки вдома теж підростають діти, але... війна* (із журн.).

МОДЖАХÉДСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **моджахéд.** *Моджахедська пропаганда зараховує до числа моджахедів не лише воїнів, але й будь-кого з мусульман, хто стійко бореться зі своїми вадами й спокусами* (з навч. літ.); *"Моджахедський рух повинен уникати будь-яких дій, яких маси не зрозуміють або не схвалять", — попереджав лідер повстанців* (із журн.); // Власт. моджахедам. *Мій афганський друг одягнутий за моджахедською традицією: довга сорочка, чорна жилетка, чалма і гаманець, прикріплений до одягу за допомогою кобури* (з газ.).

МОДИЛЬЙÓН, а, *ч., архт.* Різновид консолі (перев. у формі літери S), яка підтримує виносну частину карниза. *Модильйон підтримує карнизну плиту в антаблементі коринфського або композитного ордерів* (з наук.-попул. літ.); *Модильйон може виступати суто декоративним елементом* (з навч. літ.).

МОДИ́СТКА, и, *ж.* Майстриня, що шиє плаття, білизну та жіночі капелюхи. *Як то багато значить, коли сукня зроблена у доброї модистки* (Леся Українка); — *А мати є? Чим займається?* — *На машинці шиє. Модистка* (В. Винниченко); *Для київських швачок, кравчинь та модисток не було більшого авторитета, як Ваня-маленький.., товариш Смирнов* (Ю. Смолич); *Зоня піде до модистки замовити жалібні серпанки .. для всіх дочок і дружини покійного* (Ирина Вільде); *У робочий час телефон аж нагрівається. Дзвонять усі. Дзвонять у гастрономи, дзвонять до власних модисток, дзвонять перукарям, касиркам стадіону* (О. Чорногуз).

МОДИ́СТОЧКА, и, *ж.* Пестл. або ірон. до **моди́стка.** *Хіба можна уявити паризькі вулиці, бульвари, парижан без квітів? Біжить якась бідна модисточка з роботи і обов'язково зупиниться купити мікроскопічний букетик з кількох фіалочок* (О. Іваненко).

МОДИФІКÁТОР, а, *ч.* 1. *спец.* Те, що змінює дію, структуру, властивості і т. ін. чогось. *Модальні модифікатори на зразок "можна", "не можна", "доцільно", "не доцільно", "потрібно", "не потрібно" та ін. знижують ранг інфінітивного предиката дії і зближують його з предикатами стану* (з наук. літ.); *Опромінення проростків у малих дозах діє як модифікатор подальшого морфогенезу в межах від незначного пригнічення до стимуляції розвитку рослин* (з наук. літ.); *Існують головні гени — кандидати, що координують функцію інших елементів, і допоміжні гени — модифікатори, які прискорюють патологічний процес* (з навч. літ.).

2. Речовина, яку додають до розплавленого металу або сплаву для поліпшення їхніх механічних властивостей. *Модифікатори вводять у сплави перед кристалізацією для одержання дрібнозернистої структури виливків* (з наук. літ.); *Метал із модифікатором має кращі механічні й технологічні властивості, зокрема, меншу крихкість* (з навч. літ.).

МОДИФІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **модифікáція** 1. *Прислівники вищого та найвищого ступенів порівняння транспонуються переважно в синтаксичну сферу дієслова, а на модифікаційні зміни вказує семантична відмінність цих форм* (з наук. літ.); *Розроблено велику кількість різних модифікаційних домішок у сухі суміші, що впливають на певні властивості кінцевого продукту — бетону* (з наук.-попул. літ.); *Фенокопією є модифікаційна зміна фенотипу, яка імітує мутацію, але не успадковується потомками* (з навч. літ.).

МОДИФІКÁЦІЯ, ї, *ж.* 1. Видозміна (у 1 знач.) предмета або явища, унаслідок якої в нього виникають нові ознаки, властивості при збереженні сутності. *Зона розселення євреїв, так звана смуга осілості, обмежувалася місцями їхнього*

первинного проживання в таких недавно захоплених західних землях, як Литва, Білорусія й більша частина Правобережної України. Попри всі модифікації ця смуга проіснувала до 1917 р. (з наук.-попул. літ.); *Модифікація фізіологічних показників організму є його адаптивною реакцією на дію чинників середовища — температури, освітлення, режиму харчування тощо* (з навч. літ.).

2. Предмет, явище, що зазнали такої видозміни і становлять різновид чого-небудь. *Можливо, десь далі, у глибині сховищ лежать у контейнерах ще й інші породи, види та модифікації — з двома головами, чотирма грудьми й шістьма ногами, або, скажімо, з тулубом слона й ассирійською бородою* (О. Ірванець); *АКМ — наш кращий друг. Заводська ціна новіших модифікацій — 100–240 доларів* (І. Карпа).

МОДИФІКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **модифікува́ти.** *Артефакт — це будь-який об'єкт, створений або модифікований людьми* (з наук.-попул. літ.); *Модифіковані й перетворені людською діяльністю природні ландшафти називають антропогенними, ними охоплено близько 60 % суходолу планети* (з навч. літ.); *Мова оромо використовує модифікований латинський алфавіт* (з навч. літ.); // **модифіко́вано,** *безос. пред. Методи імплантації та виготовлення незнімних зубних протезів було модифіковано* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який модифікувався. *Морські ссавці переважно мають великий розмір, гідродинамічну форму тіла, модифіковані кінцівки* (з наук. літ.); *Стан стресу в рослин характеризується модифікованим (підвищеним або зниженим) рівнем стійкості* (з навч. літ.).

Генети́чно модифіко́ваний проду́кт *див.* **проду́кт.**

МОДИФІКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **модифікува́ти.** *Модифікування титану вуглецем зумовлює значний ефект поверхневого зміцнення* (з наук. літ.); *У результаті модифікування механічна міцність деревини підвищується не менш ніж утричі* (з навч. літ.).

МОДИФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Піддавати модифікації (у 1 знач.); видозмінювати. *Традиційні держави, якими б прапорами та геральдичними знаками вони не прикривалися, є втіленням порочних, демонічних сил незгармонізованої ноосфери. Модифікувати їх — марна річ!* (О. Бердник); *— Модифікувало нове життя людську душу, якщо можна про неї так сказати* (Ю. Мушкетик); *Османська імперія рознесла свої рецепти* [страв] *по багатьох країнах Східної і Південної Європи, частину з яких тубільні народи модифікували* (С. Пиркало).

МОДИФІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Зазнавати модифікації (у 1 знач.); видозмінюватися. *— Ні, — сказав він гордо, — я вільний від цього прокляття, від неминучості, яка там модифікується в кожному, тобто так маскується, що ви перестаєте пізнавати її, особливо в собі самому...* (В. Підмогильний); *Блакитне Світило давало нам необхідне живлення й силу. Внутрішні органи пластично мінялися, відмирали зайві тракти, модифікувалися основні органи, виникали нові* (О. Бердник); *В кінці XVIII — на початку XIX ст. абсолютна монархія в Західній Європі вже вичерпувала себе й або здавала свої позиції, або модифікувалася в бік більшого політичного лібералізму* (І. Дзюба).

2. *тільки недок.* Пас. до **модифікува́ти.** *Реакції гідролізу можуть модифікуватися фізичними й хімічними чинниками* (з наук. літ.).

МО́ДНИЙ, а, е. 1. Зробл., вигот. за модою; який відповідає моді *(див.* **мо́да**[1] 1). *Входить Рита, багато одягнена, в модному капелюсі* (В. Винниченко); *Вони проходили довгою черідкою — ноги, жіночі ноги! В модних туфельках, в чобітках, в подертих черевиках, в ганчіряних* [ганчір'яних] *лаптях, босі...* (І. Багряний); *Естонка підвелася з стільця.., наче манекенниця в ательє на огляді модного вбрання* (Б. Антоненко-Давидович); *Тільки короткозорі можуть припускати, що всі чари жінки — у зовнішній красі чи модному платті* (Ирина Вільде); // *у знач. ім.* **мо́дне,** ного, *с.* Те, що відповідає моді. [Х р и с т я:] *Усі дівчатка вирядяться, як квіточки, як лялечки у нове та в модне* (М. Кропивницький); *— По-перше, вона не вміє танцювати ні твісту, ні взагалі будь-чого модного, а по-друге, вона відмовилася йти на танці* (П. Загребельний).

2. Який дотримується моди, в усьому йде за модою (про людину). *Злегка підведені вії, натурального кольору помада, трохи тіней .. Так, напевне, це роблять модні берлінки чи молоді парижанки* (Любко Дереш); *В яскравих вікнах тіні ходять. Мелькають профілі голів І дам, і модних диваків* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

3. Пов'язаний з рекламою, продажем або пошиттям речей, зробл. за сучасною модою. *— Я собі грошенят понабираю .. і буду собі жити, не журитись. Сама відкрию модний магазин...* (Г. Хоткевич); *Вчора на роботі .. гортала Лідин модний журнал, щоб хоч трохи мати уявлення про моди* (І. Жиленко); *Американський модний сайт уключив українську дизайнерку до п'ятірки найкращих дизайнерів Європи* (із журн.).

4. Який певний час має загальну увагу, успіх, визнання; який став широко відомим. [В і в д я:] *Шкода, голубко, що ви не чули, як моя Стехванія співа модних пісень* (М. Кропивницький); *Іван Антонович замолоду захоплювався модними в ті часи поміж молоддю джіу-джитсу та боксом* (Ю. Смолич); *— Я прихильник Світової Рівноваги. — Що ж, це модна нині доктрина. Тоді ти маєш зрозуміти мої наміри* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Вона постійно відвідувала вишукані вечірки, дипломатичні приймання* [прийоми], *дорогі ресторани, модні театри і нічні клуби* (В. Кожелянко); *Ігорові* [Ігореві] *перепали два квитки на модний вернісаж* (Люко Дашвар).

МО́ДНИК, а, *ч., розм.* Той, хто стежить за модою *(див.* **мо́да**[1] 1), намагається в усьому дотримуватися її; франт (у 1 знач.). *Пан Криштоф Козловський .. в товаристві був незамінимий* [незамінний]. *Мав надзвичайний дар передавати другі особи, карикатуризуючи їх* [їхні] *смішні сторони. От він копіює якогось повітового модника...* (Г. Хоткевич); *Командир полку .. органічно не терпів "модників"* (О. Гончар); *Шкіпер напружено думав. Завзятий модник, він міг замислитися про завтрашній день тільки тоді, коли мала бути якась вечірка* (Г. Усач); * Образно. *Біля вершечка найвищого дуба .. чорніло сороче чи вороняче гніздо, а трохи нижче ходив по товстій гілці лісовий модник і франт дятел-крутиголовка* (Ю. Мушкетик); // Той, хто певний час має загальне визнання. *Нехай співають, звівшись на котурни, Та риторичністю фальшивих слів Нездатні модники літературні Мій щирий, дружній заглушити спів* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра).

МО́ДНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **мо́дник.** *З'явився інтерес до .. замовлень на дамські туфлі, в чому .. не було б нічо-*

го поганого, якби за високими сумами, що платили чоловіки модниць, .. не перестали видіти драматичних дірок на звичайних черевиках (В. Барка); *Молодша сестра з хворобливим рум'янцем на впалих щоках осудливо, як істинно сільська людина, зиркала на голі коліна модниць* (В. Дрозд); *Ці яскраві журнальчики осідали в родинах столичних модниць* (А. Кокотюха); *Вдягалася Ніна .. доволі скромно, могла цілий тиждень, на відміну від наших інститутських модниць, ходити на лекції в тому самому платтячку* (В. Лис); *— А я молода була, то така модниця, страх. Усе на каблучках і накрашена* (Н. Сняданко).

МО́ДНИЧАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **мо́дничати.** *Всередині розписана* [будівля] *в ультрамодерністському стилі, який не опирається на жодну з відомих нам традицій — просто .. модничання — і більш нічого* (П. Загребельний); *Надмірне захоплення екзотизмами в мові не завжди є проявом модничання* (із журн.); *У роки, коли модничання й фатівство видавали за істинно сучасний напрям у мистецтві, С. Рахманінов щиро й схвильовано говорив своєю музикою про те, що в нього на душі* (з газ.).

МО́ДНИЧАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Іти в усьому за модою *(див.* **мо́да**[1] 1), дотримуватися її; модно вдягатися; франтити (у 1 знач.). *Недбайлива була ненька, Діточок не доглядала, Сама ж модничати стала* (Л. Забашта); *1330 р. міська влада Флоренції видала розпорядження, яким забороняла жінкам міста "носити корони або вінці зі срібла, золота, перлів чи коштовних каменів, одяг, прикрашений золотом, сріблом, і пояси більш ніж із 12 пряжками", бо занадто вже модничали середньовічні флорентійки, розоряючи свої родини* (з газ.).

МО́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **мо́дний** 1, 2, 4. *— Як тобі? — гордо спитала я, тримаючи дзеркало навпроти дзеркала, щоби Надька могла заціпити свою невимовну модність* (І. Карпа); *Тут був, одначе, цвіт столиці, І знать, і модності зразки, І кілька дурнів, як годиться, І всюдисущі диваки* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); *Бучма — друг перетворення дійсності. Бучма — ворог порожньої модності* (П. Тичина); *Ресторан "Брюссель" .. розхитував систему — своєю модерністю і модністю, своєю піжонською стиляжністю* (Ю. Андрухович).

МО́ДНО. Присл. до **мо́дний** 1, 2, 4. *Зачіска в неї нова, дуже молодить її. Вона одягнена, як у останній час, модно й підкреслено чепурно* (В. Винниченко); *Половинчик мав приємну зовнішність, просто чарував вороним, модно стриженим вусом, солідною поставою* (Іван Ле); *Входить Оля. Одягнена модно, але не крикливо* (О. Підсуха); *Ця кругловида і модно як на ті часи підстрижена панянка .. мала стати провідною супутницею Антоничевого життя* (Ю. Андрухович); *Вона вдягнута винятково модно* (Любко Дереш); // *у знач. пред. Олесь Васильович згадав, як дуже давно, коли модно було фантазувати.., він вигадав повість про війну світів* (О. Донченко); *Навіщо вона* [борідка] *йому? Мабуть, для оригінальності, тепер це модно* (В. Владко); *Худорлявий — так це нічого. Сиві скроні — так зараз це навіть модно!..* (М. Дашкієв); *— Так... Мітингуй, значить .. Це тепер модно* (О. Гончар).

МОДНЯ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Підсил. до **мо́дний** 1, 2, 4. *Чи розповсюдити в цеху моднячу якусь анкету з короткими запитаннями, які передбачають довгі відповіді?* (П. Загребельний); // Власт. моднику, як у модника. *Людмила .. подала йому* [Василеві] *згорток. — Спасибі вам за трави. Зібрали на моднячу сорочку, тепер старайтеся на кросівки* (В. Яворівський); *— Тітко Ганько, чого це ви не покраситесь?! Не причепуритесь?! Оно Людмила Гурченко! Набагато старша за вас, а ще як дівка! І зачіска модняча, і фігура — супер...* (Г. Тарасюк); *Поки що рано говорити, чи став я самим собою. Військову форму скинув — це справді так. Надягнув цивільну. Ба більше — моднячу, західну* (О. Шугай).

МОДРИ́НА, и, *ж.* Хвойне дерево родини соснових з міцною деревиною, яку використовують у гідротехнічних спорудах. *Вася понуро дивився через одчинені двері товарного вагона на густу .. тайгу, де хирляві модрини й ялиці росли одна при одній* (Б. Антоненко-Давидович); *Модрина дає високоякісні лаки й добре чорнило, яким ми пишемо* (М. Чабанівський); *Над берегом стоять ялини й модрини, вище — в горах — кедри* (О. Бердник); *Прямо над собою, на всіяній круглими шишками-капустинами гілці модрини, я побачила уважну і спокійну рись* (С. Андрухович); *В Україні модрина європейська поширена в західних Карпатах* (з наук.-попул. літ.); *Модрина — морозостійка, швидкоросла, світлолюбна рослина, з кори якої добувають дубильні речовини, з хвої — цінні ефірні олії* (з навч. літ.); // Деревина цього дерева. *Як ніжно пахне стругана модрина* (П. Мовчан); *До оглядового містка настелив* [я] *східці з модрини* (М. Дочинець).

МОДРИ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **модри́на.** *Товариші все підіймалися вгору по річці, з цікавістю оглядаючи береги, то зарослі модриновим лісом, .. то зовсім голі* (І. Багмут); *На модриновій корі в'яляться окуні й карасі* (М. Сиротюк); *Густою щетиною стояли модринові та кедрові ліси* (О. Бердник); *Вони блукали по березових і модринових хащах* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); // Зробл. з модрини. *Легкі хмарки на порцеляновому виснуть небі. А я на цій модриновій колоді читаю про засланця-пустуна* (В. Стус); *Город був оточений дубовими й модриновими палями, заввишки по шолом комонникові* (І. Білик).

МО́ДУЛЬ, я, *ч.* 1. *техн., фіз.* Назва деяких коефіцієнтів, мірил яких-небудь величин. *Модуль пружності є важливим показником у розрахунках на міцність, жорсткість, а також як міра сили міжатомного зв'язку* (з наук. літ.); *Оскільки модуль опору зсуву пропорційний тангенсу кута нахилу кривої, пружний опір зрушенню ґрунту під час вібрування менший, ніж без вібрації* (з навч. літ.).

2. *мат.* Те саме, що **Абсолю́тна величина́** *(див.* **величина́).** *Вимірювання вважають придатними або виконаними правильно, якщо похибки їх результатів за модулем не перевищують припустимої величини* (з наук. літ.); *Числа -4 і 4 мають однакову абсолютну величину, або модуль* (з наук.-попул. літ.).

3. *архт.* Вихідна одиниця виміру, встановлювана для певної архітектурної споруди, що служить мірилом для надання пропорційності всій споруді й окремим її частинам. *В архітектурі різних народів залежно від особливостей будівельної техніки й композиції будівель за модуль приймали різні величини* (з наук.-попул. літ.); *Виникнувши як технічна необхідність, модуль став одним із засобів архітектурної композиції, який використовують для приведення в гармонійну відповідність розмірів цілого і його частин, наприклад, золотий перетин в античній архітектурі* (з навч. літ.).

4. *техн.* Частина приладу, механізму, пристрою, що виконує певні функції. *У деяких системах запалювання напруга*

на котушки подається від електронного модуля (з наук. літ.); * Образно. *У його віці всі об'єднуються в якісь модулі. Той репер, той хіпер, той неопанк. А він окремий, і не говорить сленгом* (Л. Костенко); // Функціонально й конструктивно закінчений пристрій чи блок ЕОМ. *Відповідність діапазону електричного сигналу між входом модуля й виходом під'єднаного до нього датчика обов'язкова для коректної роботи системи* (з навч. літ.); // Конструктивно відокремлена частина космічного корабля, яка виконує самостійні функції. *Для автоматичного дослідження Місяця планують щороку відправляти по одному апарату, включаючи посадкові модулі* (з наук. літ.); *Безшумно перебираючи шістьма ходовими виступами, модуль рушив слідом за дівчиною, й астронавти у захваті подивились один на одного* (Н. Околітенко); *Біля люка нас уже чекав професор Агатіяр — від реакторного відсіку до цього швартового модуля йти було ближче, ніж з верхньої палуби корабля* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Елемент споруди, конструкції (у 1 знач.). *Блакитні стіни довгої зали прикрашали лише карнизи і гаки, трапезний стіл було нашвидкуруч складено з дешевих пластмасових модулів* (В. Єшкілєв).

5. *інформ.* Програма або функціонально завершений фрагмент програми, признач. для зберігання, трансляції, поєднання з іншими програмними модулями та завантаження в оперативну пам'ять. *Модуль проектують зазвичай таким чином, щоб надати програмістам зручну для багаторазового використання функціональність* (з навч. літ.).

6. Розділ навчальної програми. *Кожен модуль є логічно завершеною частиною теми і навчально-пізнавальної діяльності студента* (з наук. літ.); *Модуль може бути й мінікурсом, якщо завершується заліком* (з навч. літ.).

△ **(1) Логі́чний мо́дуль,** *інформ.* — логічно завершена сукупність операцій; в обчислювальних мережах — група взаємопов'язаних програм, що виконує певну функцію. *Для програмування логічних модулів використовують набір функцій, убудованих в їхню операційну систему* (з наук. літ.); **(2) Об'є́ктний мо́дуль,** *інформ.* — програмний модуль, отриманий унаслідок трансляції початкової програми. *Програма, яка збирає в одне ціле незалежно відкомпільовані об'єктні модулі, називається редактором зв'язків* (з навч. літ.).

МО́ДУЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до модуля (у 4–6 знач.). *У сучасних умовах іде пошук ефективних методів конструювання дорожніх машин. Одним із них є модульний принцип, застосування якого дозволяє розробляти надійні дорожні машини, що скорочує терміни проектування* (з наук. літ.); *Наступний напрям програми — модернізація системи тепловодопостачання: буде замінено труби, установлено модульні котельні та спеціальне опалювальне обладнання* (із журн.); *Піонер у сфері модульних роботів з університету Південної Каліфорнії запропонував ідею — створювати малі кубічні модулі, які можна переміщати, як блоки дитячого конструктора, і збирати з них різні фігури* (з газ.); *Необхідним елементом модульного навчання виступає рейтингова система оцінювання знань, що передбачає бальне оцінювання успішності учнів за результатами вивчення кожного модуля* (з наук. літ.).

△ **Мо́дульна систе́ма** *див.* **систе́ма.**

МО́ДУЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **мо́дульний.** *Більш високий рівень модульності, досягнутий завдяки стандартизації інтерфейсів, дозволив поліпшити можливості знаходження надмірностей* (з наук. літ.); *В автомобільного транспорту треба запозичити комфорт і так звану модульність — модульна організація транспорту найпрогресивніша* (з наук.-попул. літ.); *Основними принципами побудови структур сучасних персональних комп'ютерів є модульність та ієрархія керування* (з наук. літ.); *Принцип модульності визначає підхід до організації оволодіння студентом змістовими модулями* (з навч. літ.).

МОДУЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *муз., фіз.* Дієпр. пас. до **модулюва́ти.** *Через дві з половиною хвилини з динаміків зовнішнього зв'язку почувся гарно модульований чоловічий голос* (О. Авраменко); *Модульований сигнал на відміну від носія не є сигналом постійного струму* (з наук. літ.); *Справа полягала в тому, щоб він* [генератор] *надсилав у потрібному напрямі модульований інфразвук, нечутні звичайним вухом звукові хвилі, накладені на мікрочастоту* (В. Владко).

МОДУЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е, *фіз.* Який використовується, признач. для модулювання. *У статті аналізується принцип побудови засобу вимірювання частотних характеристик групового часу запізнювання каналів зв'язку, який базується на одночасному використанні двох модулювальних частот* (з наук. літ.); *Модулювальний електронний потік здійснює передачу сигналу зв'язку завжди в одному напрямі* (з наук.-попул. літ.).

△ **Модулюва́льний сигна́л** *див.* **сигна́л.**

МОДУЛЮВА́ННЯ, я, *с., муз., фіз.* Дія за знач. **модулюва́ти.** *У перші шість місяців у дитини розвивається уміння модулювання голосом різних емоцій, відбувається різкий кількісний ріст різноманітних звукосполучень мови* (з наук. літ.); *При модулюванні частоти звуку створюється ефект частотного вібрато, при модулюванні амплітуди — ефект тремоло* (з навч. літ.).

МОДУЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок.* 1. *муз.* Переходити з однієї тональності в іншу. *Автор говорить від себе, робить признання, сподівається. Але його голос і тут не тремтить, не модулює* (М. Зеров); *Жіночий голос, фальшиво модулюючи, наспівував якийсь циганський романс* (С. Добровольський).

2. *що, фіз.* Змінювати характер коливань високої частоти відповідно до інших коливань нижчої частоти. *Для передавання по радіо мови або музики потрібно змінювати, інакше кажучи, модулювати тим або іншим способом коливання* (з навч. літ.); *Генератор цілком справно .. модулював коливання інфразвуку й стійко працював на ультракороткій хвилі* (В. Владко).

МОДУЛЮВА́ТИСЯ, юється, *недок., муз., фіз.* Пас. до **модулюва́ти.** *У сопілці губник закладено денцем, а голос модулюється закриванням та відкриванням пальцем глухого кінця цівки* (із журн.); *Електрична ємність між зондом і поверхнею п'єзоелемента модулюється залежно від амплітуди коливань поверхні в тій чи іншій її точці* (з наук. літ.).

МОДУЛЯ́ТОР, а, *ч., фіз.* Пристрій, що здійснює модуляцію (у 2 знач.). *Модулятор забезпечує імпульсний режим освітлення крапель, необхідний для виконання градуювальних робіт* (з наук. літ.); *Модулятори застосовують у різних галузях техніки, пов'язаних із передаванням чи перетворюванням сигналів, зокрема, у техніці зв'язку та автоматичного регулювання, вимірювальній техніці, радіопередавачах, кіноапаратах* (з навч. літ.); *Він розрахував опромінення*

насіння буряка з допомогою механічного модулятора, це має підвищити цукристість буряків (Ю. Мушкетик).

МОДУЛЯ́ТОРНИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до модулятора. *Модуляторну лампу застосовують у потужних низькочастотних підсилювачах і модуляторах або в імпульсних модуляторах радіопередавальних приладів* (з наук. літ.); *В основі модуляторного дисплея лежить ідея формування кольорового зображення методом інтерференції світлових хвиль* (з наук.-попул. літ.).

МОДУЛЯЦІ́ЙНИЙ, а, е. 1. *муз.* Властивий модуляції (у 1 знач.), характерний для неї. *У "Сонаті для фортепіано № 2" Ф. Шопена ритмічна напруга поєднується з гармонійною, що досягається застосуванням дисонувальних інтервалів та різких модуляційних зрушень* (з наук.-попул. літ.).

2. *фіз.* Стос. до модуляції (у 2 знач.), пов'язаний з нею. *Периферична нервова система має щонайбільше модуляційний вплив на фантомний біль кінцівки* (з наук. літ.); *Розглянуто методологію побудови модуляційних вимірювальних приладів на основі НВЧ-датчиків* (з наук.-попул. літ.).

МОДУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *муз.* Перехід з однієї тональності в іншу; зміна ладу. *Мелодія, яку розуміють як злагоджене розгортання в часі музичних інтервалів, і є власне модуляцією* (з навч. літ.); *Борис слухав і тремтів. Чи то сила і ніжність голосу, чи красота та виразність модуляцій — .. досить, що він стояв, мов причарований* (І. Франко); *Тиха така вона, нехитра ся мелодія .. Просто скомбіновані акорди, без хитрих модуляцій* (Г. Хоткевич); *Як з кількох модуляцій композитор творить чарівні симфонії та ораторії, так і творці суспільства можуть сотворити унікальні, щасливі мелодії життя — радісні й сповнені любові* (О. Бердник); * Образно. *Мотив волі серця стане однією з констант Шевченкової поезії, набираючи щоразу нових модуляцій* (І. Дзюба); // Зміни висоти й тембру голосу, що надають виразності мовленню. — *Я так роздерла собі ногу на терні, що ледве можу далі йти. Мушу трохи сісти! — сказала в зовсім іншій модуляції голосу* (О. Кобилянська); *Зовнішність у Ананія Горба була значуща, .. голосна з модуляціями мова, відмінна дикція* (Ю. Яновський); *Бертольд слухає й не чує слів .. Не тембр, а сенс — глибокий, таємний, прихований сенс — ловить він у тих модуляціях* (Н. Королева); *Сандро не впізнавав його голосу. Тамоване хвилювання прорвалося гортанними модуляціями* (О. Тесленко); *Цього разу перестаралася* [Гапка], *бо голос набрав таких модуляцій, що панове судді таки стріпнули головами* (Валерій Шевчук).

2. *фіз.* Зміна будь-яких характеристик — амплітуди, частоти, фази і т. ін. — електромагнітних коливань, що використовують у радіотехніці, оптичному зв'язку, звукозаписі, телебаченні тощо. *У результаті модуляції спектр низькочастотного сигналу переноситься в зону високих частот* (з наук. літ.); *Оскільки амплітуда коливань точок поверхні п'єзоелемента становить лише кілька одиниць мікрометрів, то й ступінь модуляції ємності не перевищує десятих часток відсотка* (з навч. літ.); *Передавачі в скафандрах .. — ультракороткохвильові, вони діють на частотній модуляції* (В. Владко).

МО́ДУС, у, *ч.* 1. *книжн.* Спосіб, тип і т. ін. чого-небудь. *За модусом подружнього життя, що його виробив на другий же день після загсу сам Мара, черга розігрівати сьогодні самовар випадала йому* (Б. Антоненко-Давидович); *Слава — це правда буття України, модус самоствердження українського народу* (І. Дзюба); *Психотип Агамова В. М. характеризується яскраво вираженим сангвінічним модусом темпераменту, життєлюбністю і вітальною впертістю* (В. Єшкілєв).

2. *лог.* Видозміна умовиводу тієї чи іншої фігури силогізму залежно від зміни якісної і кількісної характеристик засновків. *Залежно від того, який хід думки — від ствердження основи до ствердження наслідку або від заперечення наслідку до заперечення основи, розрізняють два модуси умовно-категоричного силогізму: ствердний та заперечний* (з навч. літ.).

3. *лінгв.* Відбиття позиції суб'єкта думки щодо об'єктивного змісту. *У пропозиції виражають судження, а в модусі — ставлення мовця до цього судження* (з наук.-попул. літ.).

4. *філос.* Властивість предмета, притаманна йому лише в певних станах. *Письменник створив драму існування, що реалізується в таких модусах людського буття, як добро, зло, кохання, смерть, покликання тощо* (з наук. літ.); *Життя невіддільне від матерії, є її модусом, її закономірним виявом на певному щаблі розвитку* (О. Бердник).

△ **(1) Мо́дус віве́нді** — у міжнародному праві й дипломатичній практиці — тимчасова, здебільшого короткострокова угода, яку укладають у разі відсутності умов для укладення постійного або довготривалого договору. *Прикладами модус вівенді є перемир'я та домовленість про здавання в полон* (з навч. літ.); *По якімсь часі прийшла до мене депутація польської організації, щоб скласти між нами якийсь "модус вівенді" на будуче* [майбутнє] (А. Чайковський); * Образно. *Політики вкотре уклали модус вівенді* (з газ.).

МО́ДУСНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до модусу (у 3 знач.). *Найвиразніше модусна інформація виражається в головній частині складнопідрядних речень з підрядними з'ясувальними, а також за допомогою вставних слів, словосполучень і речень* (з наук. літ.); *У модусному плані виділяють пропозиції сприйняття та оцінки повідомлюваного мовцем із різноманітними виявами суб'єктивності (радість, гнів, обурення тощо)* (з навч. літ.).

МОЖЛИ́ВИЙ, а, е. 1. Який можна здійснити, виконати. *Коли .. точного перекладу дати не можна.., то зоставалося єдино можливим перекладати не букву, а дух первотвору* (Леся Українка); *Вода в Сиваші поступово прибувала, броди псувалися, але переправа ще була можлива* (Ю. Яновський); *Як ветерана полку, його ховали з усіма військовими почестями, які тільки були можливі в цих умовах* (О. Гончар); — *Вічний двигун не лише можливий — він існує* (О. Бердник).

2. Такий, що може або міг існувати. *Отже, севери, сіверяни. Це — можлива самоназва скіфів, і Геродот .. перекладає й назву цього народу: скіфи* (І. Білик); *З усією можливою твердістю він мовив: — Ґаздо Стеніславе, ви дуже розчаруєте мене* (О. Авраменко); *Наступного ж дня він вирушив у .. похід аптеками, .. базарами, скуповуючи усі можливі лікарські трави, пагони, листки, бруньки* (С. Андрухович); // *у знач. ім.* **можли́ве,** вого, *с.* Те, що може існувати, здійснитися. *Із можливого в чудесне Перекинуто мости .. Линьте ж, дні, котіться, весни. До мети!* (М. Рильський); *Марив* [Костик] *юнацькою душею, шугаючи нею десь поза межі можливого...* (І. Багряний); *На острові очікували побачити щось реально можливе, наприклад селище тубільців, але не корабель прибульців* (із журн.).

3. Допустимий, дозволений (у 2 знач.). *Хіба можлива дряглість* [дряхлість] *для стратега? Чого ж поет, коли ідуть бої, бере із допотопного ковчега і образи й епітети свої?* (П. Тичина).

4. Який може відбутися. *Тепер уже хтось добре знав всі можливі капризи тутешнього клімату і вмів .. до них пристосуватись* (Леся Українка); *Треба підготувати свій загін до можливої перестрілки* (М. Трублаїні); *Вона .. складала на колінах руки й мовчки чекала моїх можливих дальших розпоряджень* (Б. Антоненко-Давидович); *З'явився сумнів, чи син дома, і настрахав можливий поворот подій* (В. Барка).

Все можли́ве *див.* **весь**[1]**; На межі́ можли́вого** *див.* **межа́.**

МОЖЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* 1. Абстр. ім. до **можли́вий** 1, 2, 4. *Теорія постмодернізму в принципі заперечує можливість індивідуального висловлювання* (Ю. Іздрик); *Євген був вихований у атеїстичному дусі, й досі він не уявляв собі можливість потойбічного життя* (Б. Антоненко-Давидович); *Тепер, коли стала перед очима можливість катастрофи — тепер ще яскравіше зарисувалась могутня постать Франка* (М. Коцюбинський); *Люди, здається, не вірять у можливість спокійного обіду* (О. Лисяк); *Ніколи не грішила* [Маріца] *.. думками про можливість своєї дочасної смерті, чи, ба, добровільного вкорочення свого життя* (М. Матіос).

2. *перев. з інфін.* Наявність умов, сприятливих для чого-небудь, обставин, які допомагають чомусь. *Притягувала можливість добути в місті хоч трохи хліба* (В. Барка); *Він все ще надіявся, що всі скоро заснуть і запанує те сонне царство, яке дасть йому можливість вийти з хати на побачення* (Григорій Тютюнник); *— Коли б потрапив у полон, то шукав би можливості визволитися* (В. Малик); *Завдяки новій посаді в нього з'явилася можливість пиячити .. безпробудно* (Ю. Андрухович); *Потяг дає можливість не лише відчути реальність, але водночас і відключитися від неї* (Н. Сняданко).

3. *тільки мн.* Внутрішні сили, ресурси (у 2 знач.), здатності. *Що я тільки зміг, усе зібрав і далі збираю; на щастя, мої можливості обмежені самою Любляною, виїжджати мені не можна* (І. Франко); *Завод кульгав не тому, що мав якусь органічну хибу, а просто тут не знають усіх його можливостей* (Ю. Шовкопляс); *— Коли .. збільшаться ваші можливості — може ще щось додамо. Їдьте завтра на свою ділянку .. і приступайте до роботи. Бажаю успіху* (М. Стельмах); *— Е, видно, я переоцінив твої можливості. Ну, ким ти станеш?* (Г. Усач).

(1) До оста́нньої можли́вості — до того часу, поки є сили. *В душі луснуло щось дуже тендітне і завжди натягнене до останньої можливості у моїм єстві* (Т. Осьмачка); *Він* [Світовий Простір] *сам по собі спресований до останньої можливості — так його треба бачити* (М. Руденко); **Нема́є (нема́, не було́) можли́вості** *див.* **нема́; (2) По можли́вості** — наскільки можливо. *Буду писати по можливості щодня* (М. Коцюбинський); *Кожен з хлопчаків, на кого падав вибір Вані пожартувати, вважав це за високу честь, хоч по можливості намагався уникнути її* (Іван Ле); *У них .. було домовлено обминати питання наскрізь ідеологічні, чисто політичні, як також, по можливості, — воєнні* (Олекса Ізарський); **(3) При [пе́ршій] можли́вості** — при нагоді, зручному випадку. *Йонаш лютував, лаяв Цоканів .. і святочно обіцяв, що при першій можливості скрутить хоч одному з них карка* (У. Самчук); *Рибалка при першій можливості, тільки-но побачив перед собою щось схоже на міст, з'їхав з траси* (А. Кокотюха); *Ваш рукопис лежить.., і при можливості будемо давати в роботу* (С. Процюк); **Хапа́тися за все (за будь-яку́, вся́ку можли́вість)** *див.* **хапа́тися.**

МОЖЛИ́ВО. 1. Присл. до **можли́вий.** *Хто знає, може ж, таки доведеться тікати, а не щось інше. І дуже навіть можливо* (В. Винниченко); *Стало можливо точити гладенькі тонкостінні амфори та глеки, легенькі й дзвінкі* (І. Білик); *Як тут зарадити справі, як порятуватися, як вирватися з зачарованого кола — й чи можливо вирватися, чи доцільно так запитувати?* (Є. Гуцало); *— Що ти в ній відчула поганого? — Відчула? Я не відчуваю, я бачу .. — А таке можливо? — Вам важко буде зрозуміти* (В. Єшкілєв).

2. *у знач. пред.* Те саме, що **мо́жна** 1. *Десь, колись, в якійсь країні, — В якій хочте, в тій і буде, Бо у казці, та ще в віршах, Все можливо* (Леся Українка); *— Кинути на Сиваш повстанську групу. Хай — поки ще можливо — негайно переправляються на той бік, на підтримку товаришам...* (О. Гончар); *— Ми спробуємо встановити на телеграфі, хто посилав телеграму. — Ти віриш, що це можливо? — В Америці все можливо!* (П. Загребельний); *— Зараз підемо поїмо. Познайомимось ближче, наскільки це буде можливо при твоєму затятому мовчанні* (І. Роздобудько).

3. *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження припущення чого-небудь. *Десь за лісом піднімалася хмара .. Можливо, вночі буде гроза* (А. Шиян); *От якось прилетіли вони із своїх космічних країв, із сузір'я Рака (а можливо, й Скорпіона) у наше село* (В. Чемерис); *Хтось щойно сидів у цьому кріслі, сидів, курив, щось думав і, можливо, дивився, як переходять вони місток* (В. Шкляр); *Можливо, вони вже давно схопили цього хлопця* (О. Авраменко).

МО́ЖНА, *пред.* 1. Є умови, можливості для здійснення чого-небудь; можливо (у 2 знач.). *Де можна лантух, там торби не треба* (Номис); *Якби не жовте листя в садках, то можна було б подумать, що надворі не бабине літо* (І. Нечуй-Левицький); *Зорі в небесах робляться усе більшими, ближчими, можна навіть розрізнити на них якісь міста, казкові .. ліси, дивовижні палаци* (Ю. Андрухович).

2. Дозволяється, дозволено. *А коли Павло входив до фортеці, то тисяцького поспитався: Чи можна мені щось сказати тобі? А той відказав: То ти вмієш по-грецькому?* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Що можна лялі, того не можна мамі!* (Панас Мирний); *— Можна мені скинути взуття? Грязюка налипла, мені тяжко йти* (Д. Бузько); *Постукав до кімнати .. Двоє голосів — жіночий і чоловічий відповіли разом: "Можна"* (Ю. Яновський).

(1) Збожево́літи мо́жна, *розм.* — уживається під час розповіді про крайність, неймовірність обставин, вищу міру чого-небудь. *— Ми й те загубили, що мали. Чотириста багнетів! Збожеволіти можна* (А. Головко); *Все життя гумористом! Господи! Збожеволіти можна від суму!* (Остап Вишня); *А та дорога, якою вони їхали в Каховку, широкий шлях степовий, на десятки кілометрів обсаджений мальвами-рожами! Збожеволіти можна було від тієї краси!* (О. Гончар); **Мо́жна сказа́ти** *див.* **сказа́ти; Не [мо́жна] впізна́ти** *див.* **упізнава́ти; (2) Ні́як не мо́жна** — зовсім, цілком неможливо. *Просили мене і кликали* [дівчата] *до себе, — так мені ніяк не можна, — поспішаюся я дуже* (Марко Вовчок); *Той викладач літератури був дуже розумна й вельми симпатична людина, але це ніяк не можна брати на*

увагу (Б. Антоненко-Давидович); — *Може б, ми не їхали* [у Сибір], — *припадає Фросина до руки мужа. — Не можна, жінко, ніяк не можна* (М. Стельмах); **(3) Як [же] мо́жна** — уживається при вираженні негативного ставлення до чого-небудь, осуду чогось. — *Чому ж ти мені зараз сього не прописала? — Що се ви, бабуню? Як можна?.. Зараз дознаються...* (Марко Вовчок); [Олімпіада Іванівна:] *Ах, Любочка! Нарешті* [приїхала]! *Ну, як же можна?!* (Леся Українка); — *Як же можна було так! Треба було хоч сухі пелюшки взять* (В. Винниченко).

◊ **І доло́ню проти́снути не мо́жна** *див.* **проти́скувати; [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти)** *див.* **ступа́ти; [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)>** *див.* **склада́ти; [Мо́жна] діста́ти руко́ю** *див.* **дістава́ти; Мо́жна поду́мати** *див.* **поду́мати; Мотузки́ (мотý́ззя, свічки́) мо́жна сука́ти** *див.* **сука́ти; На (по) па́льцях [одніє́ї руки́] [мо́жна (ле́гко)] перелічи́ти (порахува́ти)** *див.* **перелі́чувати; Не мо́жна (не міг, не мо́жу** *і т. ін.)* **сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти** *і т. ін.),* **щоб...>** *див.* **сказа́ти; Не мо́жна (не мо́жу, не міг** *і т. ін.)* **поска́ржитися** *див.* **поска́ржитися; (4) Не мо́жна оче́й пока́зувати / показа́ти** — не можна бувати, з'являтися десь. *Не можна Мотрі нікуди очей показати, щоб на неї пальцями не тикали* (Панас Мирний); **Не [мо́жна] перелічи́ти** *див.* **перелі́чувати; Оче́й не відведе́ш (не відірве́ш) <Оче́й не [мо́жна] відвести́ (відірва́ти)>** *див.* **відво́дити; Па́льцем (ки́єм) не проткну́ти (не проткне́ш) <Проткну́ти па́льцем не мо́жна>** *див.* **протика́ти; Розверну́тися ніяк (не мо́жна)** *див.* **розверта́тися; Що [й] [мо́жна] язи́к (язика́) проковтну́ти** *див.* **проковтну́ти.**

МО́ЖНИЙ, а, е, *заст.* 1. Сильний (у 3 знач.); могутній. *Кент із можного, впливового лорда робиться вигнанцем* (І. Франко); *Оскольд насупився — зухвалець надто нечемний. Не шанує належно його, можного володаря слов'янської землі* (Р. Іванченко); *Запаливши ватри, криком закричав чабанський стан: "Що за витязі тут бродять? Геть ідіть! Наш можний пан Вас мечем своїм понищить чи потягне всіх у бран!"* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); // *у знач. ім.* **мо́жний,** ного, *ч.;* **мо́жна,** ної, *ж.* Про сильну (у 3 знач.), можновладну людину. *Як завжди, смерть можного відкривала безліч вакансій, які король без загайки й розділив, щоб прихилити до себе більше сердець* (П. Загребельний).

2. Заможний. *Колись на Русі за молодою, якщо вона була із можного та знатного роду, давали й рабів* (В. Чемерис); // *у знач. ім.* **мо́жний,** ного, *ч.;* **мо́жна,** ної, *ж.* Про людину зі значними достатками. *Він не звертає уваги на зверхників, і не вирізнює можного перед убогим* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Хто, коли, ставши в обороні бідних і слабих, не прийшов в розлад з можними й сильними?* (Н. Кобринська); *Кажуть, що так Бог звелів, щоб на землі були можні і злидарі* (І. Кочерга).

3. *діал.* Можливий (у 3 знач.). *Громада розглянула можні питання до її делегатів* (з газ.).

МО́ЖНІСТЬ, ності, *ж., заст.* 1. Абстр. ім. до **мо́жний** 1, 2. — *Чудову, панської можності думку я заховаю на спогад,* — *кепливо* [глузливо] *відповів крізь зуби Потоцький* (М. Старицький); *Коли .. життя вдаряє на нас, розгублюємося й починаємо тратити ґрунт під ногами. Але це дуже рідко з нами трапляється — маємо все-таки спромогу вірити у свою можність* (Валерій Шевчук); *Почет віддзеркалював можність і багатство свого пана* (О. Полторацький); *Куркулі помстилися батькові Максима .. за перемогу того нового, котре зводило нанівець їх можність* (Н. Рибак).

2. *діал.* Можливість. *Видані восени 1905 р. нові правила про періодичні видання відкрили українцям можність видавати газети і журнали на українській мові* (М. Грушевський); *Вдова .. переселилася в столицю, щоб дати можність молодшим синам покінчити студії* (О. Кобилянська); *Гроші — суть енергія, що дає людині можність. Можність набувати, управляти людьми, радіти життю, мати повагу...* (М. Дочинець).

МОЖНОВЛА́ДДЯ, я, *с.* Те саме, що **можновла́дство** 1. [Галілей:] *Сонце — не золотий герб можновладдя, а навпаки: Земля рухається, бо її рухає Сонце* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); *Князь Ярослав Мудрий постає перед нами не тільки обтяженим ореолом можновладдя, а й звичайною людиною* (з газ.).

МОЖНОВЛА́ДЕЦЬ, дця, *ч.* 1. Особа, яка належить до верхівки панівних класів; вельможа (у 1 знач.). [Золотницький:] *Слухай! Я шляхтич. Річ Посполита і мені такі права дає, як Вишневецькому, Сопізі чи ще якому можновладцеві. В своїх маєтках, добрах — ми королі* (Б. Грінченко); *Зупинившись на узвишші, вони дивилися на це місто* [Петербург] *розкоші можновладців і злиденності трударів* (Ф. Бурлака); *Спочатку поволі, а далі все швидше почали відпливати за корму палаци можновладців, мечеті, оборонні мури та сторожові башти* (Ю. Логвин); *Зореля не бачив Ірод Великий, не бачили його придворні в Єрусалимі. Не бачили можновладці у Вифлеємі* (В. Багірова).

2. Особа, яка керує державою, краєм; правитель (у 1 знач.), володар (у 2 знач.). *Після недавніх заколотів і повстань — государ, можновладець величезної країни, сахався людей* (О. Ільченко); *Звичай був такий, що не випадало, аби можновладець виїздив за межі своєї землі для взяття шлюбу* (П. Загребельний); — *Це ж нині так просто: написав цидулу вінценосному можновладцю — й маєш за пазухою одразу кілька хуторів, а то й сіл* (Ю. Мушкетик; // Представник правлячих кіл, впливовий чиновник. *Приречена на розвал та система, у якій культура це таке собі сьоме козенятко. А ті можновладці, які цього не розуміють, неодмінно втратять все!* (Г. Вдовиченко); *Місцеві можновладці не минають нагоди пафосно заявити про те, що по своїй суті є звичайною роботою й обов'язком чиновників перед громадою* (з газ.).

МОЖНОВЛА́ДНИЙ, а, е. Який має владу, силу, вплив; сильний (у 3 знач.). *Гордо малювався на горі фамільний палац можновладного магната Юзефа Янковського* (Я. Качура); *А що вона, можновладна султанша? Що вдіє тепер, що робила досі?* (П. Загребельний); *Двірський етикет зобов'язував його як можновладного князя до останньої миті залишатися тут і бути серед перших, хто має почути сумну звістку про смерть короля* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Власт. можновладцеві. [Неофіт-раб:] *Сей рабський дух .. і там служити буде не тільки зо страху, а й по сумлінню душі патриціанській можновладній* (Леся Українка); // Який належить до кола можновладців. *Крім того* — [за столом сиділи] *одриски* [нащадки] *можновладних фамілій Балашових, Потоцьких, Браницьких* (Ю. Смолич);

Ернестіна сподобалась молодому гульвісі з можновладної родини генералів (Ю. Бедзик); // *у знач. ім.* **можновла́дні,** них, *мн.* Ті, хто належить до кола можновладців. *Зараз Твардовський їхав до пана Долинського. Вони вступлять у те змагання, думав Твардовський, а він погріє руки. Річ віри гідна: не треба лише втягати в те можновладних...* (Валерій Шевчук); // Який складається з можновладців. *Єграфами звались раніш лакеї, прикажчики, сторожі й усяка соціальна дрібнота, а не люди з можновладних класів, ба навіть з інтелігенції* (Б. Антоненко-Давидович).

МОЖНОВЛА́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **можновла́дець.** *У XVIII ст. попит на дукачі значно зростає. Носити їх стає модним не тільки серед можновладниць та жінок "середнього достатку", а й серед найбідніших верств населення* (з газ.); *Маестро спитав, яка та герцогівна .. — Се велика можновладниця, і мало є таких домів на світі, що не підлягають її закону* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

МОЖНОВЛА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **можновла́дний.** *На шляху до можновладності він* [пан обозний] *мусив удавати гарячого прихильника Москви* (О. Ільченко).

МОЖНОВЛА́ДСТВО, а, *с.* 1. Становище можновладця. *Через те й повстав проти них Сірко, проти хоромів і кармазинів, проти можновладства й зажерливості, яким немає кінця-краю* (Ю. Мушкетик).

2. Збірн. до **можновла́дець** 1. *Помолившись за спасіння душі в самій крайній дев'ятій церкві Запорозької Січі, він одразу ж з її порога поніс люту злобу свою до шляхетського можновладства* (М. Стельмах).

МОЗ, у, *ч.* Скорочення: міністерство охорони здоров'я. *МОЗ є центральним органом виконавчої влади України в галузі охорони здоров'я* (з наук.-попул. літ.); *Основним завданням МОЗу України є забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я* (із журн.).

МОЗА́ЇКА, и, *ж.* 1. Техніка живопису, вид декоративно-прикладного мистецтва, твори якого утворюють зображення компонуванням, набором і закріпленням на поверхні різнокольорових камінців, смальти, скла, керамічних плиток і т. ін. *Історія мозаїки сягає 2 пол. IV тис. до н. е. — часу, яким датують будівлі палаців і храмів шумерських міст Месопотамії* (з наук. літ.); *Од ескізів театральних декорацій, од малювання картин .. він звернувся до будівництва й мозаїки* (В. Домонтович).

2. Зображення (у 2 знач.), візерунок, виконані такою технікою. *Гул перекочувався хвилями, хлюпав прибоєм у високі, прикрашені мозаїкою стіни* (О. Донченко); *Стіни храму були оздоблені мозаїчними фресками і картинами, особливо цікавою є .. мозаїка центральної абсиди головної бані* (У. Самчук); *На фронтоні* [Палацу культури] *яскрава мозаїка — дебела червонощока молодиця із золотим снопом...* (О. Гончар); *— За дев'ять століть у Софії не горів ніякий вогонь, окрім свічок .. Тільки завдяки цьому збереглися тут фрески й мозаїки* (П. Загребельний); *На що звернули вони увагу, коли входили під склепіння базиліки Сан Марко? .. На мозаїку зі Страшним Судом* (Ю. Андрухович); *На стіні, відразу навпроти віконця каси, красувалася дуже стильна мозаїка, викладена з кольорового скла* (Любко Дереш); // Різнокольорові шматочки скла, мармуру, камінців і т. ін., що використовують для такого зображення, візерунка. *— Цей дід якийсь крем'яний: неначе штукований, складений з крем'яної мозаїки* (І. Нечуй-Левицький); *Микола .. згадував подорож до Помпеї і як вони вдвох зупинилися на порозі руїн житла тисячолітньої давнини і вдвох прочитали викладені мозаїкою літери "Salve"* (О. Іваненко); *А посередині щоб мармуровий палац звівся, кришталем та мозаїкою скрізь прикрашений...* (М. Дашкієв); * У порівн. *Збирав я не тільки безпосередні звістки, але й побічні — потому складав, як мозаїку, ту чи іншу історію* (Валерій Шевчук); // *перен.* Строката суміш різнорідних елементів. *Він записував різні історії, і з цієї строкатої мозаїки мала б колись вималюватися картина світу* (Г. Пагутяк); *Я міркував повільно, але у правильному напрямі. З окремих частин мозаїки в уяві складалася цілісна картина* (О. Авраменко, В. Авраменко); * У порівн. *Це був жидівський квартал, потім греки, група німців, там три турки, там три поляки, там росіяни, але це все, як мозаїка, було вкраплене в основне море українців* (І. Багряний).

3. Дитяча гра, у якій складають малюнки або візерунки з набору різнокольорових елементів. *Мозаїка розвиває логічне мислення, увагу, пам'ять, уяву* (з наук.-попул. літ.).

4. Те саме, що **Моза́чна хворо́ба** *(див.* **хворо́ба).** *Паличкоподібний патоген має спорідненість із вірусом тютюнової мозаїки* (з наук. літ.); *Для вірусу мозаїки характерна спіральна симетрія* (з наук.-попул. літ.); // Мозаїчні плями на листі рослин унаслідок цієї хвороби. *З настанням високих температур мозаїка на листках винограду маскується* (із журн.).

5. *біол.* Організм, у якого внаслідок соматичної мутації частина клітин змінена, а інші його клітини залишаються незмінними. *Число мутантних клітин у мозаїк складає менше 10 %* (з наук. літ.); *Однотипні клітини мозаїки містять різні послідовності нуклеотидів в одному й тому самому гені як наслідок виникнення мутації або злиття ембріонів на ранній стадії розвитку* (з навч. літ.).

△ **(1) Листко́ва моза́їка,** *бот.* — таке розміщення листків на пагоні, за якого вони не затінюють один одного. *Особливо чітко листкова мозаїка виявляється в кімнатних рослин, у рослин із горизонтально розміщеними гілками (у плюща) або з листками в розетці* (з наук.-попул. літ.).

МОЗА́ЇКОВИЙ, а, е. Стос. до мозаїки (у 1, 2 знач.). *Старохристиянські храми Херсонеса та Керчі в X–XIII ст. були осередками мозаїкового та фрескового малярства* (з наук.-попул. літ.); *Світло заломлюється на нерівностях старого склепіння, витворюючи немов темняві хмари на старім золоті мозаїкового скла* (М. Грушевський); *Вхід до Храму Святого Іоанна Золотоустого у Львові прямокутний, над ним тимпан із мозаїковим зображенням Спасителя* (із журн.); // Прикрашений мозаїкою; з мозаїкою. *Вони засіли до вечері біля багато заставлених столів у просторому мозаїковому вестибюлі* (Юліан Опільський); *У 1920 р. під час наступу польських військ на Київ солдати розвели посеред Мозаїкової зали Ілляшківського палацу вогнище* (з наук.-попул. літ.).

МОЗАЇКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд мозаїки (у 2 знач.), подібний до неї. *Мозаїкоподібне зовнішнє оздоблення за новою технікою сягнуло рівня досконалості в церкві Святого Іоанна в Месембрії, датованій XIV ст.* (з наук.-попул. літ.); *Мовна картина світу — це мозаїкоподібна польова система взаємопов'язаних мовних одиниць, що через складну систему лінгвістичних і граматичних значень відбиває об'єктивний стан речей* (з наук. літ.).

МОЗАЇ́СТ, а, *ч.* Фахівець із мозаїки (у 1 знач.); той, хто створює мозаїку (у 2 знач.). *Майстром твору "Упевнення апостола Фоми" був, імовірно, грек, що працював разом із іншими грецькими майстрами — мозаїстами* (з наук. літ.); *Київський мозаїст і живописець, монах Києво-Печерського монастиря Олімпій Печерський навчався у візантійських майстрів* (із журн.).

МОЗАЇ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **мозаїст.** *У столиці урочисто відкрито виставку американської мозаїстки* (з газ.).

МОЗАЇЦИ́ЗМ, у, *ч., біол.* Наявність у багатоклітинної мозаїки (у 5 знач.) клітин різного генотипу. *Мозаїцизм є наслідком соматичних мутацій* (з навч. літ.).

МОЗАЇ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до мозаїки (у 2, 4 знач.). *У вівтарі тьмяно виблискували на золотому тлі якісь-то старовинні мозаїчні лики роботи грецьких майстрів* (З. Тулуб); *В редакції, в цій колишній монастирській свічкарні, .. підлога викладена мозаїчною плиткою* (О. Гончар); *Стіни мінилися дивовижними мозаїчними картинами, виконаними в химерному фантастичному стилі* (О. Бердник); *Мозаїчна підлога, вистелена оніксом і лазуритом, сяяла жовтими та синіми блискітками* (В. Єшкілєв); *Мозаїчні панно, виконані в 1965–1966 рр. колективом митців під керівництвом заслуженого художника України Г. Синиці, прикрашають стіни загальноосвітньої школи в Донецьку* (з газ.); *Мозаїчний вірус рослин легко передається через насіння* (з навч. літ.).

2. *перен.* Який складається з суміші різнорідних елементів; строкатий (у 2 знач.). *Деколи уявляю себе комахою — пам'ять нагадує око метелика. Мозаїчна картина безконечного рівня деталізації* (Любко Дереш); *Сільськогосподарські ландшафти стають більш мозаїчними, їхня структура міняється, інколи ускладнюється* (з наук. літ.).

△ **Моза́їчна хворо́ба** *див.* **хворо́ба.**

МОЗАЇ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **моза́їчний.** *Сучасне культурне життя характеризується новим співвідношенням професійної, художньої, традиційно-народної та релігійної культури, тобто певною структурною мозаїчністю* (з навч. літ.); *Мозаїчність листків передається по материнській лінії і зумовлена тим, що частина пластид не здатна утворювати пігмент хлорофіл* (з наук. літ.).

МОЗАЇ́ЧНО. Присл. до **мозаїчний** 2. *Це наче 40 років, прожитих навспак. Утім, лише "наче" — насправді це 40 років, прожитих мозаїчно* (Ю. Андрухович); *Законодавча техніка в сучасному її розумінні в період Української Держави (1918 р.) знаходилася на початковому рівні формування. Вона складалася не системно, а мозаїчно — шляхом урегулювання нагальних питань поточного моменту* (з наук.-попул. літ.).

МОЗАМБІ́КЕЦЬ *див.* **мозамбікці.**

МОЗАМБІ́КЦІ, ів, *мн. (одн.* **мозамбікець,** кця, *ч.).* Населення Мозамбіку, що складається в основному з народів етномовної групи банту. *Головними сільськогосподарськими культурами мозамбікців є сорго, бавовник, арахіс, цукрова тростина, чай, маніок, кукурудза* (з наук.-попул. літ.); *Мозамбікець за лічені хвилини добіг до воріт суперника — і нарешті мозамбікці перемогли Танзанію з рахунком 5:4* (з газ.).

МОЗАМБІ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мозамбікці** і Мозамбік. *Мозамбіцька українська громада складається з лікарів, викладачів ВНЗ та жінок, які одружилися в Україні з мозамбікцями й обрали місцем свого проживання Мозамбік* (із журн.); *Журналістка розповідає, що кілька років тому брала інтерв'ю в мозамбіцького письменника* (з газ.).

МО́ЗДІР, я, *ч., діал.* 1. Ступка для розтирання ліків, перцю і т. ін. *В часі великої війни .. продавали кухонні моздірі з порцеляни* (А. Чайковський); *На східних іконах святі Косма й Дем'ян у лівій руці тримають коробку з ліками або аптекарський моздір* (з наук.-попул. літ.).

2. *заст.* Короткоствольна гармата великого калібру, пристосована стріляти навісним вогнем; мортира. *Переїжджають гармати, фальконети і гаківниці, за ними вже не коні, а люди на низьких, залізом кутих візках вивозять усяких розмірів моздірі* (Б. Лепкий); // Пристрій на зразок невеличкої гармати, з якого стріляють у свята. *Паски святять коло церкви, дітвора бавиться писанками, парубки скупчилися при тих, що стріляють з моздірів* (І. Франко).

МОЗКОВИ́Й, а́, е́. 1. Прикм. до **мо́зок** 1. *Учені вже нібито виявили в мозкових півкулях центр, що керує людською агресивністю* (О. Гончар); *Світло через зорові нерви й мозковий додаток викликає* [у курей] *появу гормонів і дозрівання яйцеклітин у яєчнику, що веде за собою зріст несучості* (П. Загребельний); *Щось мені не пишеться. Може, в Ірпіні прорве. Але силувати себе не буду. Треба берегти мозковий фосфор для нащадка* (І. Жиленко); *Якщо м'язи твої ще молоді, а мозкові звивини ще недостатньо звивисті, .. то, мабуть, і справді залишається лізти під землю й ганяти щурів* (Ю. Андрухович); *Прийшов лікар і констатував, що це або сонячний удар, або гостре запалення мозкової оболонки* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Власт. мозку (у 1 знач.), характерний для нього. *Мені іноді було цікаво, чи він спеціально це робив, чи це така цікава мозкова реакція* (С. Пиркало).

2. Пов'язаний із діяльністю мозку; розумовий (у 1 знач.). *Мозкова діяльність є найвища здібність людини, те єдине, чим вона від тварини різниться* (В. Підмогильний); *Ефективність методу мозкового штурму зменшується, якщо в групі є сильна особа, що домінує над іншими* (з наук.-попул. літ.); *Підсвідоме зовсім не має психічного характеру, а є фізіологічним мозковим процесом* (з навч. літ.); // *перен.* Який керує ким-, чим-небудь, спрямовує кудись. *Секретаріат — це велике, складне господарство, мозковий центр, який працює, не відаючи перерви* (О. Шугай).

3. Який містить мозок (у 5 знач.). *Йонта думав про ті ж кістки з-під холодцю — давня його солодка пристрасть, особливо коли траплялася мозкова кістка* (Валерій Шевчук).

△ **Черепна́ (мозкова́) коро́бка** *див.* **коро́бка.**

МО́ЗОК, *розм.* **МІ́ЗОК,** зку, *ч.* 1. Центральний відділ нервової системи людини і тварини — речовина, що заповнює череп і канал хребта. *Життя землі заснувало твоє життя, дало тобі покорм, виробило з нього кров, виліпило у твоїй голові мозок, сказало: думай ним!..* (Панас Мирний); *Та що робить з тупим, як камінь, мізком, Чим розігнать нерушливість* [непорушність] *глуху?* (П. Грабовський); *— Приготуйте хвору до операції. Я, звісно, не єдиний у світі хірург, але й мені доводилося оперувати мозок людини* (М. Дашкієв); *— Я знайшов у себе в книжці цікаву картинку. На картинці людський мозок. Череп ніби знятий...* (П. Глазовий); *Великий князь дивився вслід своїм табунам та чередам. Підступна думка точила йому старий мізок* (І. Білик); *Закрила доля мою ясну зорю. Так темно, зимно! Наче серце стине, І думка в мізку, мов пилина, гине* (Р. Горак); *Ступінь розвитку мозку оцінюють за співвідношенням маси спинного мозку і головного* (з наук. літ.);

// Орган мислення в людини. *Вона ні про що не думала, хоча .. її мозок працював* (І. Франко); *Я напружив свій розімлілий за ніч мозок і відразу ж дійшов висновку, що то може бути лише жінка* (В. Винниченко); *Мама навіть годувала мене окремо — щоб мозок краще сприймав науку* (Ю. Яновський); *Мозок йому тільки приймав слова, не розбираючи їх значення, і недбало відкладав їх кудись набік* (Б. Антоненко-Давидович); *Кава і сигарети тонізують мозок, короткочасно збуджуючи його приховані рецепторні резерви* (С. Процюк); *Слідчий .. сів за стіл і взяв перо. — Бачу, граната не всі мозки тобі вибила. Продовжуй* (Д. Білий).

2. *перен., розм.* Розум, розумові здібності. *Простіть, що я, може, обридла Вам .. такими дурницями, але ж після сього Ви* [М. Драгоманов], *може, краще зрозумієте, які в сих людей мозки* (Леся Українка); *Старші .. уже свої мозки пережили, молодші не вспіли ще ним обзавестись, так тоді треба мені на власний розум покладатися* (Б. Лепкий); *Він не був партизаном, ні. На жаль, йому забракло мозку, щоб піти до "макі" в гори* (Ю. Яновський); *Іван IV .. добре захмелив мізки та й скомандував..: "Гайда!"* (Є. Гуцало); *Саме через слабкість свою людина й стала людиною. Не маючи пазурів та іклів шаблезубих для захисту, мусила вона розвивати мозок, щоб розумом, хитрістю подолати ворогів* (В. Нестайко).

3. *тільки одн., перен.* Основне ядро, керівний і спрямувальний центр чого-небудь. — *Ми* [інженери], *можна сказати, мозок заводу* (В. Собко); *Ще на весні був певен* [Врангель], *що він — серце і мозок незліченних людських мас, що він і тільки він управляє ними і що без нього вони ніщо* (О. Гончар); — *Я звертаюсь до вас, кращі вчені світу, мозок людства! Давайте всі разом приступимо до практичних робіт по підкоренню Космосу і розірвемо кайдани Часу і Простору!..* (О. Бердник).

4. *тільки одн.* Страва, приготовлена з умісту черепної коробки деяких тварин. — *Куховарам — нирки і печінка, мозок і ошийок для панів фельдфебелів, а молодшим писарям лише подвійна солдатська порція м'яса* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

5. *тільки одн.* Те саме, що **Кістко́ви́й мо́зок.** *У порожнинах і комірках кісткової тканини міститься мозок* (з наук. літ.); *В святки на третю потраву приносять нам кістки з різниць, та ще й з мозком всередині* (І. Нечуй-Левицький); *Їли* [бідняки на святі] *все, що подавалося.., навіть кістки обгризали і обдирали до останнього сухожилля, висмоктували з них мозок і кидали собакам лише те, чого не могли подолати найміцніші зуби* (З. Тулуб).

Сі́ра речовина́ [мо́зку] *див.* **речовина́.**

△ **(1) Головни́й мо́зок,** *анат.* — вищий відділ центральної нервової системи людини і хребетних тварин. *З-поміж усіх хвороб нервової системи судинні захворювання головного мозку становлять одну з найважливіших медико-соціальних проблем* (з наук. літ.); *Кора великих півкуль головного мозку сприймає зміни довкілля та внутрішнього стану організму й забезпечує пристосування організму до мінливих умов існування* (з навч. літ.); **(2) Довга́стий мо́зок,** *анат.* — нижній (задній) відділ головного мозку людини і хребетних тварин, що переходить у спинний мозок. *Довгастий мозок у дітей уже на час народження цілком розвинений і дозрілий у функціональному відношенні* (з наук. літ.); *У стовбурній частині мозку, зокрема у довгастому мозку, розміщена група нервових клітин — дихальний центр, що відповідає за дихання* (з навч. літ.); **Зви́вини мо́зку** *див.* **зви́вина; (3) Кістко́ви́й мо́зок,** *анат.* — тканина, якою заповнені порожнини кісток людини і хребетних тварин. *Кістковий мозок є особливим видом сполучної тканини, пронизаної кровоносними судинами* (з наук. літ.); **Кора́ вели́ких півку́ль [головно́го мо́зку]** *див.* **кора́; (4) Промі́жний мо́зок,** *анат.* — один із відділів головного мозку людини і хребетних тварин. *Проміжний мозок займає у стовбурі головного мозку найвище положення* (з навч. літ.); **(5) Спинни́й мо́зок** <*заст.* **Ста́нова́ жи́ла**>, *анат.* — нижній відділ центральної нервової системи, розташований у хребтовому каналі. *Спинний мозок виконує функцію каналу, яким передається інформація (вниз та вгору), а також є центром координації деяких рефлексів* (з наук. літ.); — *Так, кажеш, на поправку пішов? Головне, щоб станова жила сили набиралася, а вже від неї усе тіло почне здоров'ям наливатися* (П. Кочура); *Ніколи мій спинний мозок не мав так мало контролю над руками і ногами, а голова — над усім тілом* (С. Пиркало); **Струс мо́зку** *див.* **струс; Сухо́тка спинно́го мо́зку** *див.* **сухо́тка.**

◊ **Бли́скавкою прорізá́ти мо́зок** *див.* **прорі́зувати; Відті́к (відпли́в, відтіка́ння) умі́в (мі́зків)** *див.* **відті́к; В'ї́стися в мо́зок** *див.* **в'їда́тися; Воруши́ти / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мо́зком (мі́зком, мі́зками)** *див.* **воруши́ти; Вправля́ти (вкру́чувати) / впра́вити (вкрути́ти) мо́зок (мі́зки)** *див.* **вправля́ти[1]; До мі́зку (до мо́зку) кісто́к** *див.* **кі́стка; Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп)** *див.* **ду́мка; Ка́пати на мі́зки (на мо́зок)** *див.* **ка́пати; Компостува́ти / закомпостува́ти мі́зки (мо́зок)** *див.* **компостува́ти[2]; Кра́яти [собі] мо́зок** *див.* **кра́яти; Крути́ти голово́ю (ро́зумом, мо́зком, мі́зками** *і т. ін.)* *див.* **крути́ти; Крути́ти мі́зки** *див.* **крути́ти; (6) Ку́рячий мо́зок** *у кого, ірон.* — хтось нерозумний, нетямущий і т. ін. — *Курячий же в тебе, пане Петре, мозок: не зовсім ти пішов по батькові* (П. Куліш); [Х р а п к о:] *Що, і та, тупорила, проти мене? Куди ж уже тій з її курячим мозком?* (Панас Мирний); — *А ви й не розібрали? Бодай же вас, який у вас курячий мозок!* (Б. Грінченко); *Я не можу все це осягнути отак відразу. Забагато всього осягати доводиться останнім часом. Не для мого курячого мозку* (С. Андрухович); **(7) Мо́зки шкере́бе́рть** *у кого, розм.* — про кого-небудь, хто думає, діє не так, як усі. *Ти клоун, ти вічний кривляка, — у тебе й мозки шкереберть...* (П. Тичина); **Поверта́ти / поверну́ти [сво́ї́м] ро́зумом (мо́зком)** *див.* **поверта́ти[1]; Потьма́рити ро́зум (ум, мо́зок** *і т. ін.)* *див.* **потьма́рювати; Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок)** *див.* **прошива́ти; Пу́дрення (запу́дрювання) мі́зків (мо́зку)** *див.* **пу́дрення; Пу́дрити (запу́дрювати / запу́дрити) мі́зки (мо́зок)** *див.* **пу́дрити; Розкида́ти / розки́нути ро́зумом (умо́м, мі́зками, голово́ю** *і т. ін.)* *див.* **розкида́ти[2]; Стримі́ти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шком)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку** *і т. ін.)* *див.* **стримі́ти; Суши́ти / ви́сушити [собі] го́лову (мо́зок, мі́зки)** *див.* **суши́ти.**

МОЗО́ЛЕНИЙ, МОЗО́ЛЯНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **мозоля́стий.** *Старенькі що зберуть од своїх немощів, од своєї праці, мозолених рук, то й одішлють москалеві, меншому синові* (Ганна Барвінок); *Грицько невсипущий хазяїн. Він чесною працею, своїми мозоляними руками надбав те, що має в господі* (Панас Мирний); *З хеканням, гупанням падають на розперезані снопи важкі бичі, повискують у мозоляних долонях ціпилна, і тужно порипує ув'язь* (В. Дрозд).

МОЗОЛЕНО́ГИЙ, а, е. 1. Який має мозолясті ноги. *До середини березня в Еміратах проводять верблюжі перегони. У середньому мозоленогий бігун розвиває швидкість до 60 км/год* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **мозолено́гі,** гих, *мн.* Ряд ссавців, що включає одну родину — верблюдових. *На кінцівках мозоленогі мають шкірні мозолі* (з наук. літ.); *Свійські лами — це не що інше, як приручені гуанако. Усі вони є представниками ряду мозоленогих* (з навч. літ.).

МОЗОЛИ́СТИЙ, а, е. 1. Те саме, що **мозоля́стий.** *Пливе нарід ріками на Кальварію, тягнуться .. помарнілі лиця, підносяться тверді, мозолисті руки* (І. Франко); *Його тверді, мозолисті пальці стереблювали механічно дрібні зернята* (О. Кобилянська); *Коротко заплетена коса впала на тонку руку з мозолистою долонею* (М. Трублаїні).

2. *перен.* Те саме, що **мозо́льний** 2. *Він уже осягнув, яка мозолиста праця шахтаря* (Ю. Мушкетик).

◊ **(1) Мозоли́сте ті́ло,** *анат.* — широкий, плаский пучок нервових волокон довжиною близько 10 см під корою головного мозку. *Пошкодження задніх відділів мозолистого тіла можуть призвести до алексії без аграфії* (з наук.-попул. літ.); *Мозолисте тіло з'єднує ліву й праву півкулі головного мозку* (з навч. літ.).

МОЗОЛИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **мозоли́стий** 1. *Дерматологічні препарати із саліциловою кислотою застосовують для лікування бородавок, мозолів, мозолистості, ороговіння шкіри* (із журн.).

МОЗО́ЛИТИ, лю, лиш, *недок., що, розм.* Важкою роботою або ходінням натирати мозолі (у 1 знач.). [С т е х а:] *Завтра знов за тяжку працю: .. ніженьки томити, рученьки мозолити* (М. Кропивницький); *Він привик до неї* [жінки] *так, як до темної та тісної хатчини, до твердої постелі, до витертого, старенького сардака або до тої сокири, що від тридцятьох літ своїм .. топорищем мозолила йому руки* (І. Франко); * Образно. *Мозолила Тарасові душу власна бідність, надто останні півтора місяця* (Ю. Мушкетик).

◊ **(1) Мозо́лити / замозо́лити о́чі** *кому:* а) постійно або часто перебувати десь; набридати кому-небудь своєю присутністю. *Навіть і очей вам своєю персоною не буду мозолити! .. Прощавайте, Настасіє Андріївно!* (Олена Пчілка); [Б о б *(спалахнув):*] *Я не мозолитиму вам більше очей, прекрасна леді!* (Я. Галан); *Він, як видно, не має наміру мозолити людям очі. Сидить дома* (А. Головко); [М о к р и н а:] *Хтось заколе ворога вилами або пришибне* [приб'є] *колом. А на тобі все скропиться* [позначиться], *коли будеш мозолити їм очі в селі* (П. Козланюк); *Мозолить там очі усім, набрида* (С. Олійник); *Я .. не став мозолити очі Климушняку і його дамам, відійшов убік* (П. Загребельний); б) набридати своїм виглядом, заважати (про речі). *Час кидати цю бісову корчму, що комусь почала мозолити очі!* (М. Стельмах); *Стільці так мозолять йому* [діду] *очі, що він кричить до Оксани: .. — Забери стільці!* (І. Драч); **(2) Мозо́лити [свій (свого́)] язи́к (язика́),** *зневажл.* — говорити багато зайвого, несуттєвого; базікати. *Як би там не мозолили свої язики, але політика .. і далі йтиме* (Ю. Мельничук); *Сидимо .. у кімнаті, мозолимо язики* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

МОЗО́ЛИТИСЯ, люся, лишся, *недок.* 1. *діал.* Важко трудитися. — *Ви, мамо, зосталися з нещасним нашим п'яницею самі вдома, мозолячися й побиваючися* (О. Кобилянська); *Та мозолився я над цією книгою днями й ночами* (П. Козланюк); *Мій дід недбалий був ґазда. Не любив мозолитися ні коло землі, ні коло худоби* (М. Андрусяк).

2. *розм., рідко.* Те саме, що **Мозо́лити / замозо́лити о́чі** *(див.* **мозо́лити).** — *Забирай її* [троячку] *к бісу та не мозолься біля моїх воріт!* (А. Дімаров).

МОЗОЛІ́Н, у, *ч., фарм.* Речовина для виведення мозолів. *У складі мозоліну є саліцилова й бензойна кислоти* (із журн.); *Мозолі лікують спеціальними мозольними речовинами (мозолін, мозольна рідина), мазями, ванночками* (з газ.).

МОЗО́ЛЬ *див.* **мозо́ля.**

МОЗО́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **мозо́ля, мозо́ль.** *Мозольні потовщення шкіри часто виникають унаслідок тривалого тертя або через незручне взуття* (із журн.); // Признач. для виведення мозолів. *Для видалення мозолів використовують мозольні пластирі, до складу яких входить саліцилова кислота* (із журн.); *Перед нанесенням на мозолю мозольної рідини рекомендують спочатку зробити мильно-содову ванночку* (з газ.).

2. *перен.* Пов'язаний із важким фізичним напруженням. *Це не мозольна праця і вимагає лише знавців* (О. Кобилянська); *Пильніше придивлявся він до Стамбула незнаного, схованого від невтаємничених, поглинутого своїми щоденними клопотами, тяжкою мозольною працею* (П. Загребельний); *Літо ще входить у повну силу, ще попереду його принади, його розкоші, ще далеко до мозольних, важких жнив* (Ю. Мушкетик).

3. Те саме, що **мозоля́стий.** *Обхопили його, незламного велетня, клали на землю, топталися по загартованому шорсткому лиці, крутили назад мозольні руки...* (У. Самчук); *Приймають мови дар німі й оглухлі Із рук його* [ректора], *і перед ним на стіл Кладуть вони мозольний свій уділ, Ручища, ніби дерев'яні кухлі* (Д. Павличко); *У спітнілих мозольних п'ястуках — конверти з десятьма долярами* [доларами]... (Г. Тарасюк).

МОЗО́ЛЬНО. Присл. до **мозо́льний** 1, 3. * Образно. *Кинь мені линву — кінцем зашморгнувши тугим душу, мозольно намуляну, наче бурлацькі рамена* (О. Забужко); // *перен.* Напружено, зі значними зусиллями. *Бронко добирав мозольно слів у думці* (Ірина Вільде).

МОЗОЛЬО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **мозо́льний** 2. *Щирая праця мозольованая* (Номис); *Мозольованим трудом здобув дід собі на життя* (з газ.).

МОЗО́ЛЯ, і, *ж.,* **МОЗО́ЛЬ,** я́, *ч.* 1. Розрощення у тварин і людини рогового шару шкіри (перев. на руках і ногах) у місцях, що зазнають тривалого тиснення або тертя. *Почнуть кущі бур'яном заростати — знов сапа в роботі, знов мозолі на руках* (М. Коцюбинський); — *Стрижу, стрижу* [овець], *і кінця-краю не видно... Руки геть у мозолях* (З. Тулуб); *Ті ковані чоботи натирали на його юних ногах мозолі й водяні пухирі* (І. Багряний); — *А я від землі. Дивіться на мої руки: всі в мозолях* (В. Барка); — *Я ж уже півгодини розминаю долоні, щоб зробити тобі справжній тайський масаж... — Дивись, щоб мозоля не виросла* (В. Єшкілєв).

2. *перен.* Важка праця. *Селянськими мозолями пани живуть* (прислів'я).

3. Кістковий наріст на тому місці, де кістка зрослася після перелому або іншого ушкодження. *Через 6–10 днів після перелому гранулярний міст із клітин стає крихкою кістковою масою, яку називають мозолем* (з навч. літ.).

◊ **Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том)** *див.* **добува́ти; Наступа́ти / наступи́ти на мозо́лю (на мозо́ль, на мозолі́)** *див.* **наступа́ти; Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Натерти не одного́ мозоля́>** *див.* **натира́ти.**

МОЗО́ЛЯВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **мозоля́стий.** *Він був допіру від роботи. Його мозолява долоня зустрілася з рукою міністра* (Ю. Яновський); *Вслід гостям привітно замахали людські мозоляві руки, зметнулись над головами селянські капелюхи* (Ю. Збанацький).

МОЗО́ЛЯНИЙ *див.* **мозо́лений.**

МОЗОЛЯ́СТИЙ, а, е. Покритий мозолями. *Сліпі й довговусі, вони* [бандуристи] *чекають, тримаючи мозолясті руки на струнах* (І. Багряний); * Образно. *Те щастя тихе, мозолясте, босе, Ох, чом же не судилося мені?* (І. Франко); // У якого руки в мозолях. *На узгірку стовбичила скульптура "До зірок" — мозолястий чоловічисько замахувався у небо супутником, затиснутим у долоні неприродно викрученої руки* (О. Ірванець); // *у знач. ім.* **мозоля́сті,** тих, *мн.* Про руки з мозолями. — *Як живуть там ремонтники?* — *Порізному. Хто має власну хату, землю, тому байдуже, а котрий харчується тільки з мозолястих, той клацає зубами* (М. Сиротюк).

МОЗОЛЯ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **мозоля́стий.** *Деколи в жінок виникає плоскостопість, з'являється хвороблива мозолястість на підошві на рівні середнього пальця* (із журн.).

МО́ЗОЧОК, чка, *ч.* Відділ головного мозку людини і хребетних тварин, що міститься в задній частині черепної коробки і бере участь у регуляції рівноваги тіла й координації руху. *Крововилив у мозочок розпочинається з запаморочення, сильного головного болю в ділянці потилиці, невтримного блювання* (з наук. літ.); *Мозочок бере участь у регуляції тонусу й рівноваги тіла та координації руху* (з навч. літ.); *На співбесіді .. я скаржився, що мені крутить тіло, що пече в мозочку і просив припинити лікування* (В. Рубан); *Це відчуття вдаряло їй у голову не раз і не двічі — в потилицю, в мозочок, жарким і пекучим, як вибух вийнятої з морозилки пляшки шампанського* (О. Забужко).

МОЇ́ЗМ, у, *ч.* Давньокитайське філософсько-релігійне вчення V–IV ст. до н. е., що проповідувало загальну любов як неодмінну умову подолання суперечностей між людьми. *Моїзм становив серйозну конкуренцію конфуціанству як панівній ідеології Китаю* (з наук.-попул. літ.); *Моїзм як філософсько-релігійне вчення проповідував мир між державами* (з навч. літ.).

МОЇ́СТ, а, *ч.* Послідовник моїзму. *Зразком вірності принципу всезагальної любові моїсти вважали Юя Великого — напівлегендарного китайського правителя, який приборкав річку Хуанхе* (з наук.-попул. літ.); *Моїсти вважали конфуціанські обряди та церемонії марнотратством казенних коштів* (із журн.).

МОЇ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **моїст.** *Вірна вченню моїстка.*

МОЙ, *виг., діал.* Уживається при звертанні до людини. — *А ти що тут робиш, мой?* — *відізвався я до нього* [хлопчини] (І. Франко); — *Мой, хлопці, ану хто хоче бути єпископом?* (Ю. Мельничук).

МО́ЙВА, и, *ж.* Маленька морська риба родини корюшкових із подовженим, стиснутим з боків тілом, поширена перев. у північних частинах Атлантичного, Тихого та в Північному Льодовитому океані, яка є об'єктом промислу. *На нерест мойва мігрує в прибережну зону* (з наук.-попул. літ.); *Мойва відіграє важливу роль у морських біоценозах, є їжею для цінних промислових риб, зокрема тріски, а також для морських птахів та китів* (з навч. літ.); * У порівн. *Таміла .. думала про Айвазяна.., зовсім не схожого на марненького, як в'ялена мойва, Красовського* (Г. Тарасюк); // М'ясо такої риби, яку споживають в їжу. *Замість мороженого хека, сайри наші співвітчизники вважають за краще купувати нототенію, північну путасу й мойву* (із журн.); *Для порятунку птахів від голоду взимку роблять своєрідні годівнички, наповнюють їх вареною картоплею, змішаною з мойвою, хлібом* (з газ.); // Страва, приготована з такого м'яса. *Зазираю в холодильник. Там лежать сметана й редиска, і ще є вчорашня мойва* (С. Пиркало).

МО́ЙРА, и, *ж.* 1. *(з великої і малої літери).* У давньогрецькій міфології — богиня долі; парка *(див.* **па́рка**[2]). — *А як же подвиги, про які ти мрієш? А як же мойри?! Хіба не зіткали вони твою нитку при народженні?* (О. Бердник); — *Десь, кажуть, є страшна богиня — Мойра. Життя людське — як зойк на болотах* (Л. Костенко); — *Тут, на Землі, цих сестер часом звуть парками, або мойрами,* — *сказав помічник Раху* (Любко Дереш); *Все ж, наридавшись удосталь, втамовує врешті скорботу: Серцем-бо надто терплячим Мойри людей наділили* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *За Гесіодом, мойр було три: перша — в образі жінки, що пряде й уособлює неухильну долю, друга — випадковість, третя — невідворотність* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Уособлення долі *(див.* **до́ля**[1] 1). [Л ю б о в:] *Нащо мені перебили се щастя .. Ах, що я дурницю говорю? Хіба се можна перебити чи одвернути? Се фатум, се мойра!* (Леся Українка); *Це не драма, а трагедія. Тут панує невблаганна мойра, що з першого дня вродження людини виголосила свій вирок над нею* (Л. Старицька-Черняхівська).

МОК, у, *ч.* Скорочення: Міжнародний олімпійський комітет. *МОК засновано 1894 р. з ініціативи французького громадського діяча П'єра де Кубертена* (з навч. літ.); *До складу МОКу входять 205 національних олімпійських комітетів* (з мови документів); *МОК опікується організацією й проведенням Олімпійських ігор, керуючись у своїх рішеннях Олімпійською хартією* (з газ.).

МО́КА, и, *ж.* 1. Те саме, що **мо́кко** 1. *Моку, найкращий із сучасних кавових сортів, вирощують в Ємені* (із журн.).

2. Тип кавоварки еспресо, що базується на принципі приготування кави під тиском пари. *За якістю та екстрактивністю приготування напою мока поступається лише напівпрофесійним та професійним кавоваркам* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки своєму класичному дизайну з симетричним восьмигранним корпусом мока стала найвідомішою у світі кавоваркою і була занесена до Книги рекордів Гіннеса* (із журн.); // Напій, приготований у такій кавоварці. *Мока на 2/3 складається з молока, у яке додають гарячий шоколад, та на 1/3 з еспресо* (з навч. літ.).

МОКАСИ́Н *див.* **мокаси́ни.**

МОКАСИ́НИ, ів, *мн. (одн.* **мокаси́н,** а, *ч.).* 1. У північноамериканських індіанців — м'яке взуття зі звірячої шкури, шерстю назовні, часто прикрашене візерунками й малюнками. *У різних племен індіанців були свої традиційні способи крою мокасинів* (з наук.-попул. літ.); *Шиють мокасини*

швами всередину, але передня вставка збористих мокасинів традиційно має шов, що виступає назовні (із журн.).

2. Взуття з м'якої шкіри з особливим (без розрізу посередині) кроєм верху й носка. — *Теж мені парижани із Зачепилівки! — кипів Іваненко-Іванов, струшуючи попіл з французького піджака на шведські мокасини* (А. Крижанівський); *Асура Махарадж не хотів далеко відходити від парку, аби не згубитись. У новому сурдуті місцевого фасону, .. в шкіряних мокасинах він набув цілковито нового образу* (Любко Дереш); *Ми вибрали пару мокасинів і попросили прислати їх додому — заплатимо за них, мовляв, потім* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

МОКВА́, и́, *ж., розм.* 1. Те саме, що **мокроте́ча.** *Ми з ним бачили всяку погоду, А такої мокви не було* (Л. Первомайський); *Надворі була негода: моква, туман, темрява* (С. Чорнобривець); *Часті дощі, суцільна моква — ні прилягти, ні присісти* (Є. Доломан); *Коротке, заквітчане горобиною, черемхою й журавлиною літо топилося у холодній мокві* (Р. Іваничук); — *Їдь собі. Хочу трохи прогулятися на лови.* — *Дощ же! Моква!* — *спробував розраяти його посадник* (П. Загребельний).

2. Низина, залита водою. *Ішло вояцтво, братство ратних діл, І сходило із пагорба на діл. Шикуючись у лави бойові На оболоні, на грузькій мокві* (М. Бажан); *Прилягти нема де — під ногами моква, болото* (О. Гончар); *Все лають Хмеля, лають Хмеля — за москалів, за татарву. За цю мокву непроторенну* (Л. Костенко).

3. Мокро́та, сирість (у 2 знач.). *Гончар цілий день у мокві робе* [робить] (Сл. Б. Грінченка); — *А на моє, то я його виселила б геть та віддала б попівські покої Драбинисі, хай би бідолашна жінка не мучилася з дітьми в тій мокві...* (В. Речмедін); — *Просто я застудився від мокви й холодного вітру, — пошепки сказав собі Доброчин, наставляючи до вогню мокру спину* (І. Білик); *Того дня, коли він прибуде до Гельсінкі, над столицею сіятиметься занудлива мжичка, погода буде похмурою — моква, сльота, якась безнадія, невпевненість* (В. Чемерис).

МО́ККО, *невідм., с.* 1. Високоякісний сорт кави з дрібними зернами виду арабіка; кава цього сорту. *У XV–XVII ст. високоякісну каву вивозили з порту Моха Аравійського півострова, звідси й назва — мокко* (з наук.-попул. літ.).

2. Темно-коричневий (про колір). *Мокко — один із популярних тонів для волосся вже впродовж багатьох сезонів* (із журн.).

МОКЛЯ́К, а́, *ч., діал.* Болотисте місце. *Баба була сама, стара, мала хату та й той кавалок поля далекий від села, на мокляках* (І. Франко); *Від півночі заходило воно* [Острозьке князівство] *в мозирські мокляки, йшло повз київське воєводство, на полуднє займало чималий шмат Поділля* (А. Чайковський); *Є над рікою вільшина, а між нею і берегом мокляк. Він тепер підсох або й зовсім висох, то перейдемо без перешкоди* (Юліан Опільський); *Осінній волинський ліс снувався павутиною, на мокляках жовтіла зжухла жорстка трава* (Р. Іваничук); *Їх* [українців] *великими групами переховували вдень у лісі, в селі — по хатах, а вночі через стави, мокляки, болота перепроваджували таємними стежками на німецький бік* (М. Андрусяк).

МО́КНУТИ, МО́КТИ, мо́кну, мо́кнеш; *мин. ч.* мок, мо́кла, ло *і* мо́кнув, нула, ло; *недок.* 1. Робитися мокрим, вологим; просякатися, покриватися вологою (у 1 знач.). *Цілих десять день* [днів] *довелося пану Суботі їхати отак.., мокнути й мерзнути по дорозі* (І. Франко); *Ворота розчинені навстіж, на аеродромі мокне перекривлений набік легкий літак* (В. Винниченко); — *Годі тобі у воді мокнути. Лізь у шлюпку* (В. Собко); *Охоронці ховалися в будках, полонені мокли під зливою* (О. Бердник); *Хоч ми й мерзли, й мокли, й валялись на сирій землі — нежить і не думала чіплятися до нас* (А. Дімаров); *Це буде чорна магія, священна помста. Тепер мокни під дощем і цокоти зубами в самому светрі* (Ю. Андрухович).

2. Псуватися від надлишку вологи. *Дощі... Хліб у полі некошений мок...* (І. Нехода); — *Допоможіть нам, отче! Кобила там, і сливи мокнуть у тім багні...* (Василь Шевчук).

3. *тільки 3 ос.* Лежати у воді або в якій-небудь іншій рідині для набуття певних властивостей. *Повбували* [парубки] *нові шкапові чоботи з підковами, що ще з п'ятниці мокли у дьогті...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Намочили шкури у таких здорових шапликах, мокнуть ті шкури та й мокнуть* (Панас Мирний); *Мокнув у спирті шафран, гостро лоскочучи ніздрі* (М. Коцюбинський); *На закуску мокли в молоці жирні голландські оселедці, а другі, малосольні, кухар повісив у димарі* (З. Тулуб); *Під стінами стояли низькі широкі корита, де мокли шкури* (В. Малик); *У кутку так і залишилося відучора відро, в якому мокли у солоній воді різки, котрі так і не дісталися Грицькові* (І. Андрусяк).

4. *тільки 3 ос.* Виділяти гній, сукровицю, лімфу (про рану, шкірну хворобу і т. ін.). *Навіть правильно оброблена рана за відсутності відповідного догляду може інфікуватися й мокти* (із журн.).

МОКРА́ВИЙ, а, е, *діал.* Болотяний, болотистий. *Плита глибоко зарита в глейкий, мокравий чорнозем* (У. Самчук); *Хто ж зумів знайти по мокравих луках суху стежечку шириною в декілька метрів, пробивався з своїм возом вперед* (О. Лисяк).

МОКРА́ВИНА, и, *ж., діал.* Болото (у 1 знач.). *На мокравині карловаті* [карлуваті] *вільхи густими купками порозсідалися, мов прачки над калюжею* (І. Франко); *Покрик водяної та болотяної птиці підіймався на мокравині* (Юліан Опільський); *Кахикав* [вихор] *уривчасто спересердя й лягав упродовж у мокравину* (Б.-І. Антонич).

МОКРЕ́НЬКИЙ, а, е, *розм.* 1. Трохи мокрий (у 1 знач.); мокруватий. *Вільно чвалав* [Орест] *по мокренькій жорсткій долівці* [шахти] (Олесь Досвітній); — *Душа, хлопче, вона буває всяка. Одна глибока і бистра, як Дніпро, друга — як Десна ось, третя — як калюжа, до кісточки, а часом буває, що й калюжки нема, а так щось мокреньке* (О. Довженко).

2. Пестл. до **мо́крий** 1. *Піймали щуку молодці Та в шаплиці Гуртом до суду притаскали, Хоча чуби й мокренькі стали* (Л. Глібов); *Сміється заєць з морквою за вухом: Мокреньким носом ловить сніженя...* (М. Вінграновський); *У нас випав сніг. Але такий благенький, мокренький* (І. Жиленко).

МОКРЕ́НЬКО, *розм.* Присл. до **мокре́нький.** *Батько потрапив під дощ, і тепер його вуса мокренько звисали* (з мемуарної літ.); // *у знач. пред. Варто потрапити воді до човна — стає мокренько* (із журн.).

МОКРЕ́ЦЬ[1], ю́, *ч., вет.* Запалення шкіри вінчика й путової ділянки кінцівок у коней і великої рогатої худоби. *Причиною появи мокрецю в коней є рани, бактерії, алергія на деякі види корму, проникнення вологи* (з навч. літ.).

МОКРЕ́ЦЬ[2], ю, *ч., розм.* Те саме, що **зі́рочник**; мокричник. *Мокрець, подорожник та липчиця почеплялись до Іванової одежі* (М. Коцюбинський); *Мокрець — багаторічна трав'яниста рослина заввишки від 2 до 10 см* (з наук.-попул. літ.); *Мокрець росте на луках, лісових галявинах, по берегах водойм, на мілині, берегових урвищах, узбіччях доріг та стежок, на пасовиськах, пустирях* (із журн.).

МОКРЕ́ЧА, і, *ж., розм.* Те саме, що **мокрі́нь.** *Відчувалося, що .. навколо облягла .. понура досада й злоба стомлених, вимучених тяжкою зброєю, невиспаних і мокрих від мряки істот, що вели подібних до себе десь .. далі — в безсоння, холод і мокречу* (І. Багряний); *Текля ходила між хлібами, примарніли деякі колоски, жито спрівало від мокречі* (К. Гордієнко); *Люди лякливо тулилися по берегах великого степу, селилися серед лісів і боліт, на гиблих землях або на пісках, в звіриних норах, серед мокречі, холодного дихання нетрів і надр* (П. Загребельний).

МО́КРИЙ, а, е. 1. Просякнутий водою. *Рукава по лікті були мокрі, із їх* [них] *текла патьоками вода* (І. Нечуй-Левицький); *— Піду хоч у Дніпрі покупаюся, — потішив він себе, неприємно відчуваючи, як мокра сорочка липне до спини* (Д. Бузько); *Гордій Іванович сидів біля пічки, в якій сичали мокрі дрова* (О. Копиленко); *Одежа на грудях парувала, а черевики були мокрі* (В. Барка); // Покритий вологою. — *Івасю! що це з тобою? — ласкаво спитався Федір, дотримуючись* [доторкуючись] *мокрою рукою до його гарячої голови* (Панас Мирний); *У Наталки голова була мокра, на носі і на віях мерехтіли росинки* (І. Багряний); *Босими закляклими ногами топталася* [Катерина] *по мокрому камінні* (С. Чорнобривець); *Він прихилився до холодного каменя, торкнувся щокою мокрої поверхні* (О. Бердник); *Відкритий степ блищав мокрим ковилем* [ковилом] (Д. Білий).

2. *розм.* З великою кількістю опадів; сирий, дощовий (про погоду). *Як на Мокрини (19 липця) буде дощ, то осінь буде мокра* (Номис); *Нині чогось у мене нога болить .. Певно, од погоди, дуже нерівної, то мокрої, то холодної, з вітрами* (М. Коцюбинський); *З усіх відпущених мені досьогодні римських канікул я вибираю той мокрий день наприкінці лютого* (Ю. Андрухович); *Гнила мокра осінь та неврожай на бульбу означали для Урожа більше похоронів, ніж уродин* (Г. Пагутяк).

3. *спец.* Пов'язаний із застосуванням рідини (води, кислот і т. ін.). *Система зберігання нафти передбачає мокрий спосіб розміщення сировини в резервуарах, що виключає можливість потрапляння ло них кисню й утворення вибухонебезпечної суміші* (з наук. літ.).

Мо́кре від сліз обли́ччя *див.* **обли́ччя; (1) Мо́крий (мокрі́сінький) від по́ту** — покритий, просякнутий потом. *Він увесь цегляно-червоний і масно мокрий від поту, наче просто з парової ванни прийшов сюди до брильянтової зали* (В. Винниченко); *Сорочка на плечах* [Олекси] *мокрісінька від поту* (Ірина Вільде); *Йому стало легше. Посвітлішали очі, тільки був він дуже кволий і мокрий від поту* (А. Шиян); *Герой, спухлий, мокрий від поту, червоний, повертається додому* (С. Андрухович); **Мо́крі від сліз о́чі** *див.* **о́ко**[1].

△ **Мо́крий лиша́й** *див.* **лиша́й.**

◊ **[Аж] чупри́на мо́кра** *див.* **чупри́на; [І] мо́крого мі́сця не залиши́ти (не лиши́ти) <[І] мо́кре мі́сце залиши́ти (лиши́ти)>** *див.* **залиша́ти; Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло>** *див.* **спра́ва**[1]**; Мо́крий як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **хлющ** *див.* **хлющ; Мо́крого мі́сця не залиши́ться (не лиши́ться,** *рідко* **не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце залиши́ться, лиши́ться,** *рідко* **зоста́неться>** *див.* **залиша́тися; Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися** *і т. ін)* **мо́крим рядно́м** *див.* **накрива́ти; О́чі на мо́крому мі́сці** *див.* **о́ко**[1]**; [Ті́льки] мо́кре мі́сце лиши́лося (залиши́лося,** *рідко* **зоста́лося** *і т. ін.)* *див.* **мі́сце; [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри)** *див.* **ку́рка; (2) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **мо́кре** *(рідше* **ме́рзле) гори́ть,** *перев. з дієсл.* — дуже повільно, мляво, не поспішаючи і т. ін. *"Катре! — кажу їй, — так ти діло робиш, голубко, як мокре горить!"* (Марко Вовчок); *Князь Борис Іванович не дуже про те дбав, то воно у нього й ішло як мокре горить* (Г. Хоткевич); *І на полі .. жне — як мокре горить: вже й я, жінка, а понажинаю більше* (А. Кримський); *На лісозаводі Станіслава Крапивницького нічна зміна працювала як мерзле горить* (С. Чорнобривець).

МОКРИ́ТИ, ри́ть, *недок., що, розм.* Робити мокрим, зволожувати. *Містичність, казковість його хвилює, піднімає, мокрить блиском очі* (В. Винниченко); *Вода з наповненої циберки* [цеберки] *.. на ноги проливається, мокрить і холодить* (В. Лис); // *безос. Вже з трудом їздять підводи: коні провалюються в сніг. Мокрить, і сонце по-весняному визирає* (Остап Вишня).

МОКРИ́ЦЯ, і, *ж.* 1. Дрібна наземна ракоподібна тварина, яка живе в темних вологих місцях; стонога. *Тут .. чимало павуків, мокриць якихсь* [якихось] *гігантських* (Леся Українка); *На вогкій підлозі льоху заворушилися мокриці, кинулися врозтіч* (М. Руденко); *Артур уявив собі .. лазню з облупленими кахлями і незмивані жовтуваті патьоки, мокриць і павуків на стінах* (Ю. Андрухович); *Під ванною плодяться мокриці, серед білих зерен рису чорніють спинки довгоносиків* (Ю. Іздрик); *Мокриці живуть на суші здебільшого у вологих місцях — під каменями, у льохах тощо* (з наук.-попул. літ.); *У разі небезпеки мокриця, якщо покласти її на долоню, згортається в клубок, нагадуючи мініатюрний кавун* (з навч. літ.).

2. *перен., розм.* Про безхарактерну, слабовільну, нікчемну людину. *З усяких темних кутків і щілин починали виповзати мокриці, безбатченки, у яких, крім отруєного гнилого мозку і неситого шлунка, нічого не було* (М. Стельмах); // Уживається як лайливе слово щодо такої людини. — *Єдине погано, що воно може завтра і тобі до вуха приставить, якщо йому накажуть, "фотогармату". Слизняки! Мокриці! — заводився внутрішньо Стратон Стратонович... — Безхребетні! Амеби! Інфузорії...* (О. Чорногуз).

МОКРИ́ЧНИК, у, *ч., розм.* Те саме, що **зі́рочник.** *На стеблах мокричнику є волоски, по яких стікає дощова вода й роса в ґрунт* (з наук.-попул. літ.); *Мокричник цвіте з квітня до пізньої осені* (з навч. літ.).

МОКРІ́НЬ, і, *ж., розм.* 1. Дощова погода. *Важко було їм голодним стояти в степу просто неба в пронизливий осінній холод і мокрінь* (З. Тулуб); *Було трохи вище нуля, й погода стояла — ні те ні се, мокрінь та й годі* (Л. Кононович).

2. Те саме, що **воло́га.** *По всій підлозі валялося огидне ґноття, сміття, уламки, наскрізь перейняті мокрінню* (В. Підмогильний).

3. Що-небудь мокре, вологе. *Якийсь дідок, потягуючись, вийшов* [на терасу], *Сів біля мене — також на мокрінь — І закурив* (М. Рильський); *Вони* [сонячні промені] *.. тягнуть-*

ся мокрими та гарячими кінцями по землі. І щойно доторкнуться людей чи речей, то зараз же з торкнутого тече розпарена мокрінь (Т. Осьмачка).

МОКРІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Зовсім мокрий (у 1 знач.). *Та як гуркнув грім! — заблискотіло страшно .. І такий тоді полив дощ, що всі, хто був там, поприходили мокрісінькі до нитки — просто текло з них* (В. Барка); *— Тут є де сховатись? — спитала вона. — Жартуєш — у склепах, чи що? Та й для чого ховатись, ми й так уже мокрісінькі... — мовила Ружена* (С. Андрухович).

Мо́крий (мокрі́сінький) від по́ту *див.* **мо́крий.**

МОКРІ́СІНЬКО, *розм.* Присл. до **мокрі́сінький.** *Дідові ставало гірше: на лобі мокрісінько виблискував піт* (з газ.); // *у знач. пред. Дивимося з теплої квартири на вулицю. Осінь. Щодня дощ. Мокрісінько!* (із журн.).

МО́КРІСТЬ, рості, *ж.* Абстр. ім. до **мо́крий** 1, 2. *Всі ходять в батистових блузках і солом'яних шляпах. Після віденської мокрості і туману се вдвоє приємно* (Леся Українка); *Ситник .. впав на коліна. — Князю! Служив тобі вірою і правдою... В поруб, у холод, у мокрість...* (П. Загребельний).

МОКРІ́ТИ, і́ю, і́єш, *недок.* Робитися мокрим (у 1 знач.), вологим. *Січе дощ.., все дужче мокріє на Шумейкові одяг* (А. Шиян); *Коли він* [о. Василь] *втомлювався, а довгі коси мокріли од поту, вони* [Раїса з Тасею] *позволяли йому спочити* (М. Коцюбинський); *Очі у баби мокріють, вона мовчки їх витирає* (Ю. Яновський); *По коліно в болоті грузне кінь, в натузі везе кладь, мокріє, лисніє* (К. Гордієнко); *На його лобі знову виступає піт і волосся на скронях мокріє* (А. Дністровий); // З'являтися на поверхні (про рідину) чого-небудь. *А над верхньою губою дрібно-дрібно, як вогкість на стіні, мокріє піт* (В. Винниченко).

МО́КРО. Присл. до **мо́крий** 1. *Шмати снігу вдарили йому мокро з вітром у лице* (О. Кобилянська); *Гілки дерев мокро блищали, зволожені по-весняному* (О. Гончар); * Образно. *Іде хтось темним садом — ховайсь! Іде й стає знадвору за стіною, і мокро дихає над мокрою губою* (М. Вінграновський); // *у знач. пред. Сьогодні знов страшенний дощ, мокро і холодно* (М. Коцюбинський); *Мокро під смерекою* (Г. Хоткевич); *Спати люди повкладалися на мокрій підлозі. Було бридко — мокро й тісно, — і люди довго не могли заснути* (І. Багряний); *— Я хочу з вами, тату! — припав Андрій, — візьміть мене! — Мокро надворі* (В. Барка).

◊ **(1) На сухо́му [зда́ється] мо́кро** *кому* — хтось перебільшує небезпеку. *— Тільки дивіться, хлопці, бо нам, беззубим, і на сухому здається мокро, а вам усе море по коліно* (П. Панч).

МОКРОСТУ́П *див.* **мокросту́пи.**

МОКРОСТУ́ПИ, ів, *мн. (одн.* **мокросту́п,** а, *ч.), жарт.* Те саме, що **кало́ші.** *Ти добре вмів .. дороги Хвостом лисячим підмітать І вірно берегти полощені пороги, Щоб мокроступи подавать* (Я. Щоголів); *Адмірал-слов'янофіл О. Шишков .. вимагав .. звичайні калоші називати мокроступами* (Б. Антоненко-Давидович); *Мабуть, він і сьогодні з'явиться у своїх мокроступах, як минулого разу* (І. Муратов); *У вогні корчилося різноколірне шмаття, скручувалося, мов зсохле листя, чорний дим валив з пащек гумових чобіт і мокроступів* (Ю. Винничук).

МОКРО́ТА, и, *ж.* Те саме, що **мокроти́ння.** *Зробив мені він* [лікар] *уже і аналіз мокроти* (Леся Українка); *Він страшенно схуд і вже не міг викашлять мокроти, вона душила його* (В. Сосюра); *Посеред ночі батька замучила мокрота. Він запалив світло в кімнаті, поплентав до туалету, півгодини відпльовувався й зливав воду* (В. Діброва); *Пробував щось відхаркати, але вилив зі себе лише кілька згустків .. мокроти* (Любко Дереш); *При крупозній пневмонії мокрота набуває іржавого кольору* (з навч. літ.).

МОКРОТА́, и́, *ж., розм.* Те саме, що **мо́крість.** *Він не відчував ані холоду, ані мокроти* (І. Багряний); *Зі сходом сонця випогодилось. Запахло цвітом, мокротою* (В. Бабляк); *Щось вогка наша зима. Пробирає мокротою до кісток* (Р. Андріяшик); *Жайворонок на мокроту мовчить зрання* (М. Дочинець).

МОКРОТЕ́ЧА, і, *ж., розм.* Мокра погода з дощем, снігом; мокрінь (у 1 знач.). *— Ну хто ж таки їздить на полювання, коли туман, коли за три кроки нічого не видно? Ваш шеф .. сидить тепер удома й на всі заставки кляне вчорашню мокротечу* (Ю. Шовкопляс); *І мокрий холод обнатужив плечі, а під ногами хлюпіт мокротечі* (П. Мовчан).

МОКРОТИ́ННИЙ, а, е. Стос. до мокротиння, пов'язаний з ним. *Добова кількість мокротинних виділень при бронхоектазії може бути від 30 до 500 мл* (з наук.-попул. літ.).

МОКРОТИ́ННЯ, я, *с.* Слизувате або гнійне виділення з дихальних шляхів і легенів; мокро́та. *Восени панич наш звалився з ніг... "Кахи та кахи", та на самого Михайла так закахикався, що мокротиння як сперло йому дух, так він і простягся...* (О. Кониський); *Дослідження характеру мокротиння (кольору, консистенції, запаху) може допомогти в діагностиці порушень роботи дихальної системи* (з наук.-попул. літ.).

МОКРУВА́ТИЙ, а, е. Трохи мокрий (у 1 знач.). *Перебравшися крізь плавні й мокруваті оболоння над Десною та вийшовши на горбкуваті поля, розтаборилася* [козацька армія] *для відпочинку* (Б. Лепкий); *Я пройшлася по мокруватому шпоришу і раптом побачила біля хати Тарасика* (М. Чабанівський); *Удавав* [Саур].., *що розчісує й пригладжує мокруваті ще вуха гнідого* (Д. Міщенко).

МОКРУВА́ТО. Присл. до **мокрува́тий.** *Сніг мокрувато падав на землю й де-не-де вкривав її* (із журн.); // *у знач. пред. — У нас у паді трохи мокрувато* (М. Трублаїні); *На Новий рік в Ужгороді було сніжно й мокрувато* (з газ.).

МОКРУ́ХА[1], и, *ж., розм.* Горілка, настояна на ягодах, травах і т. ін. *Примчали з казанок сивухи, Ентелл її разком дмухнув І од сієї він мокрухи Скрививсь, наморщивсь і зівнув* (І. Котляревський); [Д е х т о:] *Ось ходімо на гору: поспіваємо, побалакаємо, вип'ємо мокрухи-преподобниці!* (М. Старицький); *— Є в мене один дід-болотяник, який .. мокруху настоює на вісімнадцяти помічних зіллях і коріннях* (М. Стельмах); *Тут* [в "Українських стравах"] *ви не знайдете рецептів виготовлення салатів із помідорів, буряків та хрону, .. напоїв домашнього приготування: .. варенухи.., спотикачів.., мокрухи, бурячихи* (О. Чорногуз).

МОКРУ́ХА[2], и, *ж., жарг.* Те саме, що **уби́вство.** [Б а т я:] *Дурненький! Він же на нас .. ліз — не бачив? Він би нас усіх...* [В і т ь к а:] *Але ж ти... ти ж...* [Б а т я:] *Спокійно!.. Потрібна мені мокруха! Я по ногах стріляв. Щоб тільки збити...* (В. Нестайко); *Дизель поки що намагався дотримуватися дещо призабутого кодексу злодія і демонстративно уникати мокрухи* (А. Кокотюха); *Билися мовчки і не довго .. Зрештою почувся крик здорованя: "Колян, уходім* [тікаймо]! *Мокруха!"* (І. Роздобудько).

МОКРЮ́ЩИЙ, а, е, *розм.* Дуже мокрий (у 1 знач.). *Уздрівши — якого мокрющого мене ведуть, Надя сплеснула руками: — Лелечко! .. Отакий забрьоханий...* (О. Ковінька); *— А мокрющий який! — зморщила вона кирпатенького носика, наблизившись до Віктора* (П. Автомонов); *Усі дівчата в обливаний понеділок поверталися додому мокрющі* (із журн.).

МОКРЯ́ВИЙ, а, е, *діал.* Мокруватий. *Зелено-брунатний високий по коліна мох буяв, ніколи не тиканий, лагідними хвилями у мокрявій землі пралісу* (О. Кобилянська); *Під чобітьми мокрявий слід* (В. Свідзинський).

МОКРЯ́К, у́, *ч.* 1. *збірн.* Сирі дрова. *Пам'ятайте, мокряк дає удвічі менше тепла, ніж суха деревина* (із журн.).

2. *діал.* Мокре, болотисте місце. *Не сій жита на борознах і мокряках* (прислів'я); *Ми все держалися придністрянських сторін, мокряків та очеретів* (І. Франко).

МОКРЯ́ЧЧЯ, я, *с., розм.* 1. Що-небудь мокре, вологе. *Наталка нетерпляче смикнула його за рукав: — Знімай оце мокряччя, понесу, хай хоч вода стікає* (П. Загребельний).

2. Те саме, що **сльота́** 1. *Мокряччя. Осінь. Млисте мрево. Під лісом скирта — як промоклий лев* (В. Стус); *А дощ хлющить. Ні просвітку. Мокряччя* (Л. Костенко).

МО́КТИ *див.* **мо́кнути.**

МО́КША[1], і, *ж., збірн.* Одна з двох груп мордовського народу, що живе в південній та західній частині Мордовії. *Мокша — типові європеоїди з переважанням північночорноморського антропологічного типу* (з наук.-попул. літ.); *У XII ст. фіно-угорські племена меря мешкали навкруги Ростова, мокша — на річці Мокша, чудь — біля Ладозького озера* (з газ.); // *ч. і ж.* Представник цієї групи; мокшанин, мокшанка. *Кожен мокша знає, що символізує на неофіційному мокшанському прапорі солярний знак — звільнення* (із журн.).

МО́КША[2], і, *ж.* В індуїзмі та джайнізмі — поняття, що означає звільнення від нескінченного кола народжень і смертей, страждань і обмежень матеріального існування; нірвана. *Гадаю, що багатогранні йогічні пошуки "мокші", "спасіння", "звільнення" є реліктовою програмою виходу з небезпечного регіону космосу* (О. Бердник); *Чудо буває двох видів. Перше чудо — це коли вдається скинути лаштунки світу і за ними побачити Господа. Це чудо називають мокша — свобода, або ж звільнення* (Любко Дереш); *Мокша — найвищий моральний рівень досконалості, після досягнення якого зупиняється еволюція душі* (з наук.-попул. літ.).

МОКША́НИ, а́н, *мн. (одн.* **мокша́нин,** а, *ч.;* **мокша́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **мо́кша**[1]. *Серед відомих мокшан XX ст. — актор, сценарист, письменник Василь Шукшин* (з наук.-попул. літ.); *Спіднім одягом у мокшанок були сорочка та штани* (із журн.).

МОКША́НИН *див.* **мокша́ни.**

МОКША́НКА *див.* **мокша́ни.**

МОКША́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мокша́ни і мо́кша**[1]. *Ерзянська й мокшанська мови утворюють окрему групу фіно-угорських мов* (з навч. літ.); *Пехтім — традиційний мокшанський дівочий головний убір* (з газ.); // Характерний для мокшан, поширений серед них. *Мокшани сповідують православ'я, лютеранство та мокшанську традиційну релігію* (із журн.).

МОЛ, у, *ч.* Захисна споруда в порту у вигляді стіни або дамби, що виступає в море. *Маленький катер з дрібним і проникливим ляскотом виїздив за мол* (Леся Українка); *Тут, у протоці, супротивний берег вибігав назустріч на кілька кілометрів довгою вузькою косою. Здавалося, грайлива природа, пустуючи, спорудила велетенський мол* (Ю. Смолич); *В сонячну погоду маленькі хвильки розбивалися об моли, знесилені котилися до берега* (В. Собко); *Моряки стояли, як укопані в мол палі* (О. Чорногуз).

МОЛА́СА, и, *ж., геол.* Потужна товща уламкових гірських порід (пісковиків, конгломератів, мергелів, глин), що відкладається у передгірних прогинах та міжгірних улоговинах. *Закарпатський прогин утворений неогеновими моласами потужністю до 3000 м* (з наук. літ.); *Газоносними виявилися пласти пісковиків, що зверху екрануються насувом молас* (з навч. літ.).

МОЛА́СОВИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **мола́са.** *Внутрішній район Передкарпатського артезіанського басейну характеризується повним розвитком моласового комплексу порід та інтенсивною лінійною складчастістю* (з наук. літ.).

МОЛДАВАНЕ́СКА *див.* **молдовеня́ска.**

МОЛДАВА́НИ *див.* **молдова́ни.**

МОЛДАВА́НИН *див.* **молдова́ни.**

МОЛДАВА́НКА *див.* **молдова́ни.**

МОЛДАВА́НСЬКИЙ *див.* **молдова́нський.**

МОЛДАВІ́Т, у, *ч.* Напівпрозорий тектит — склоподібне кременисте природне тіло різноманітних форм метеоритного походження. *Поверхня молдавіту структурована, вкрита шрамами, розмір зерен не перевищує 3 см* (з наук.-попул. літ.); *Походження молдавіту пов'язують із падінням метеоритів* (з навч. літ.); *Народні цілителі рекомендують носити намисто або кулони з молдавіту, щоб нормалізувати артеріальний тиск* (із журн.).

МОЛДА́ВКА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **молдова́нка.** *Стара молдавка частувала гостей мамалигою з бринзою та рубіновою наливкою* (з мемуарної літ.).

2. *заст.* Назва овчини з Полтавщини, Поділля чи Бессарабії. *Важливе значення для дослідження шкіряного кустарного промислу має робота В. Василенка про народну технічну термінологію Полтавської губернії, в якій є відомості про такі назви овчин, як молдавка, чунтук тощо* (з наук. літ.).

МОЛДА́ВСЬКИЙ *див.* **молдо́вський.**

МО́ЛДИНГ, *ч.* 1. *род.* а. Металева або пластмасова планка для декорування різних поверхонь — стелі, арок, дзеркал і т. ін., а також для захисту частин кузова легкового автомобіля. *Належність автомобіля до престижної серії можна легко визначити за подвійним боковим молдингом на задніх крилах* (із журн.); *Окрім естетичної функції, молдинг має й практичне значення — убезпечує від порізу об гострі краї дзеркала* (з газ.).

2. *род.* у. Спосіб прикрасити або захистити від пошкоджень, псування різні поверхні за допомогою таких планок. *Молдинг використовують, коли декорують стіни, стелі, двері, каміни, арки, надаючи їм більш виразного, завершеного, акуратного вигляду* (з газ.).

МОЛДОВА́НИ, МОЛДАВА́НИ, а́н, *мн. (одн.* **молдова́нин** *і* **молдава́нин,** а, *ч.;* **молдова́нка** *і* **молдава́нка,** и, *ж.).* Народ, що становить основне населення Молдови (Молдавії). *Од молдованина до фіна На всіх язиках все мовчить, Бо благоденствує!..* (Т. Шевченко); *На базарі стріла знайомих молдаванок та й .. запросила* [до себе] (І. Нечуй-Левиць-

кий); *Оповідання з життя молдаван скінчив уже і послав до "Зорі"* (М. Коцюбинський); *Добряче попогуляли* [загони] *ув Києві та по його околицях. Кажуть, були серед них донці, шляхтичі, посполиті, молдовани, хрещені євреї!* (Г. Колісник); *— А Соломія... Соля де? — Зателефонує, — чемно повідомила молдованка Іоланта* (Люко Дашвар).

МОЛДОВА́НИН *див.* **молдова́ни.**

МОЛДОВА́НКА *див.* **молдова́ни.**

МОЛДОВА́НСЬКИЙ, МОЛДАВА́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **молдова́ни, молдава́ни;** молдовський, молдавський. *Хаброня та Марта виступили серед хати, попіднімали руки вгору та давай пританцьовувати одна до другої, та приспівувати молдаванської пісні* (І. Нечуй-Левицький); *Їй треба було більше на очі насунути молдаванського рушника, замотать у нього все лице* (В. Винниченко); *— Діда звали трохи викрутасно: Венедикт Варфоломійович, його прізвище мати носила й досі — Волощук, що свідчило: в нашому роді була й волоська, тобто молдованська, кров* (Валерій Шевчук); // Характерний для молдован, молдаван. *Жадібні очі врозліт, хтивий молдаванський ніс, губи, як вогонь, сліпучо біле обличчя* (П. Загребельний).

МОЛДОВЕНЯ́СКА, МОЛДАВАНЕ́СКА, и, *ж.* Молдовський (молдавський) народний парний танець. *Гаряча кров землі, розлита в жилах знаменитих артистів, прискорювала кров у жилах тим, хто насолоджувався філігранною роботою тіла її земляків у шаленому темпі молдовеняски чи жоку* (М. Матіос); *Молдаванеска поширена не тільки в художній самодіяльності, але й на професійній балетній сцені* (з наук.-попул. літ.).

МОЛДО́ВСЬКИЙ, МОЛДА́ВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **молдова́ни, молдава́ни** і Молдова, Молдавія. [Д о в б у ш:] *Мадярські таляри, молдавські червінці на дорозі не лежать* (Б.-І. Антонич); *Співали* [заробітчани] *російських, українських, молдавських пісень* (О. Гончар); *— Я сам відвезу тебе в Стамбул, розшукаю польських чи молдавських купців, які за винагороду доставлять тебе на Україну...* (В. Малик); *Вигнанець з рідного краю, поденник на молдовських винокурнях отримує паспорт на ім'я Міхала Вайди і мчить перекладними в Париж з рекомендаційним листом до самого Чарторийського!..* (Р. Іваничук); *Стало знов весело. Палили багаття .. І співали хором молдовські і румунські дойни* (Г. Тарасюк).

МОЛДУВА́НИ, а́н, *мн. (одн.* **молдува́нин,** а, *ч.;* **молдува́нка,** и, *ж.), заст.* Молдовани. *Молдувани обурились. Хто має право рубати їх виноградники? Та вони на шматки розірвуть першого, хто підніме сокиру над кущем* (М. Коцюбинський); *Багато народів жиє під нашим царем. Кацапи, молдувани, жиди, .. греки й турки* (Л. Мосендз).

МОЛДУВА́НИН *див.* **молдува́ни.**

МОЛДУВА́НКА *див.* **молдува́ни.**

МОЛДУВА́НСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **молдува́ни.** *В невеличкій, чепурній молдуванській хаті .. сичала на столі бензинка, а на ній шкварчала яєчня* (М. Коцюбинський).

МОЛЕ́БЕНЬ, бню, *ч.* 1. У християнстві — коротке богослужіння, яке відправляє священик, зі зверненням вірян до Бога, Богородиці, святих. *У Римі правили молебні за успіх хрестового походу* (П. Загребельний); *Уже, мабуть, молебень відслужили, бо затужили дзвони, затужили! І заридали дзвони, загули! — це ж там за браму хлопців провели* (Л. Костенко); *На соборному майдані служився молебень, під час якого військові регалії урочисто окроплювались святою водою* (Д. Білий); *Євангеліє на молебні читають не перед читанням канону, а після його 6-тої пісні* (з рел.-церк. літ.); * Образно. *І знову йде молебень плуга, де війни віяли колись* (Б.-І. Антонич).

2. Те саме, що **моли́тва** 1. *Молебень же вчяли Еолу, Щоб вітрам, по його ізволу* [волі], *В другий бік повелів дмухнуть* (І. Котляревський).

(1) Подя́чний моле́бень — богослужіння, змістом якого є подяка Богові за особливе благодіяння до цілого народу, окремого поселення, родини чи особи. *Отець Андрій .. прослозився, побачивши свою доньку, і відслужив подячний молебень про чудесне спасіння від напасті* (Л. Старицька-Черняхівська); *Штепан з жалем зауважив, що .. ми забули замовити в тамтешній церкві подячний молебень за перемогу* (О. Авраменко); *Традиційний щорічний подячний молебень відбувся на Володимирській гірці у Києві біля пам'ятника Великому князю Володимиру* (з рел.-церк. літ.); **(2) Проха́льний моле́бень** — молебень, змістом якого є звернене до Бога, святих прохання відвернути війну, епідемію, стихійне лихо і т. ін. *Куди б ми з чоловіком не відправлялися, перед поїздкою завжди замовляємо прохальний молебень святому Миколаю, знаючи про його особливе заступництво за подорожувальників* (з газ.); **(3) Хвале́бний моле́бень** — молебень, змістом якого є хваління Бога або святих. *Акафіст — це хвалебний молебень святому, який читають у храмі, але можна читати його й удома* (з рел.-церк. літ.).

МОЛЕ́БНИЙ, а, е. Прикм. до **моле́бень.** *Закований Манасія* [цар Юдеї] *був замкнений у спижевого звіра королем персів, і в нутрі того звіра почав зі слізьми молитися, виголошуючи свою молебну пісню* (І. Франко); *Згомонів строгий голос, ніби від престолу за торжественним* [урочистим] *молебним каноном* (К. Гриневичева); *Прохальнице і Заступнице! Прийми молебний спів цей від нас, недостойних рабів Твоїх* (з рел.-церк. літ.).

МОЛЕ́БНИК, а, *ч.* Церковно-богослужбова книга, що містить тексти молебнів та вказівки щодо їх проведення. *Бабуся була глибоко віруючою людиною, тож у її кімнаті завжди можна було побачити і Біблію, і лампадку перед іконою Святителя Миколая, і молебник* (з рел.-церк. літ.).

МОЛЕ́БСТВО, а, *с., уроч.* Те саме, що **моле́бень.** *Прийшов день святої волі: своїм звичаєм люди молебство відправили* (О. Кониський); *Шлюз відкривали при повному зборі всього народу, з молебством і водосвяттям...* (Ф. Бурлака); *Під час молебства Іван Петрович помітив стару жінку в чорному вбранні, що стояла на колінах і била поклони* (І. Пільгук); *— Іде полями процесія з молебством — я люблю ці співи* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); [О д и н:] *Чи скоро цар вийде з собору?* [Д р у г и й:] *Обідня скінчилась; тепер правлять молебство* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

МОЛЕ́КУЛА, и, *ж., фіз., хім.* Найменша частинка речовини з усіма її основними хімічними властивостями, що здатна існувати самостійно. *Молекула складається з атомних ядер, оточених певною кількістю внутрішніх електронів, та зовнішніх валентних електронів, які утворюють хімічні зв'язки* (з наук. літ.); *— Будуть, мамо, уловлювачі. Такі фільтри поставимо, що й молекула не проскочить* (О. Гончар); *— Хвиля тільки здається рухливою, насправді*

вона нікуди не біжить. Це лише коливання водних молекул на поверхні моря (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); * Образно. — *Я людина. Мені властиве все людське. Не можу я складатися з самих молекул ентузіазму* (О. Довженко).

△ **(1) Гетерополя́рні моле́кули** — молекули, утворені з іонів протилежних зарядів. *Протилежний кінець гетерополярної молекули завжди спрямований у бік до менш полярної фази* (з наук.-попул. літ.); **(2) Гомеополя́рні моле́кули** — молекули, утворені з нейтральних атомів. *У гомеополярних молекул зв'язна електронна хмара розподіляється симетрично між ядрами обох атомів, а ядра однаковою мірою діють на неї* (з навч. літ.); **Зче́плення моле́кул** *див.* **зче́плення.**

МОЛЕКУЛЯ́РНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Прикм. до **моле́кула.** *Українські наукові школи О. Богомольця й О. Нагорного упродовж 1926–1940 рр. заклали основи для розроблення питань молекулярного старіння* (з наук. літ.); *Його свідомість занурилась у химерний світ молекулярних ланцюжків* (М. Дашкієв); *Відштовхувальна сила електростатичних полів атома створює ефект непроникливості, твердості .. В цьому ж плані діють сили молекулярного та ядерного зчеплення* (О. Бердник); // Стос. до вивчення молекул. *Під молекулярним аналізом розуміють аналіз складних сумішей органічних сполук, визначення їхнього молекулярного та кількісного складу* (з навч. літ.).

△ **Молекуля́рна ва́га** *див.* **ва́га**[1]**; Молекуля́рна гене́тика** *див.* **гене́тика; Молекуля́рна медици́на** *див.* **медици́на; Молекуля́рна фі́зика** *див.* **фі́зика; Молекуля́рна фо́рмула** *див.* **фо́рмула; Молекуля́рний спектр** *див.* **спектр.**

МОЛЕКУЛЯ́РНІСТЬ, ності, *ж.:* △ **(1) Молекуля́рність реа́кції,** *фіз., хім.* — число частинок реагентів, що взаємодіють в одній елементарній (простій) реакції. *Молекулярність реакції визначають числом молекул, які беруть участь в елементарному акті хімічної взаємодії* (з наук. літ.).

МОЛЕКУЛЯ́РНО, *фіз., хім.* Присл. до **молекуля́рний.** *Аналіз температурної залежності швидкості реакції показав, що частинки ванадію зв'язані молекулярно, а в продукті реакції — дисоціативно* (з наук. літ.); * Образно. *Читаю Д.Чижевського "Свята Росія". Сприймаю книжку молекулярно, бо книга здається мені вибоїстою, з реверансами у бік України, а по суті вона здається мені принизливою для нас* (Олекса Ізарський).

МОЛЕКУЛЯ́РНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **молекуля́рний,** напр.: м о л е к у л я́ р н о - б і о л о г і́ ч н и й, м о л е к у л я́ р н о - г е н е т и́ ч н и й.

МОЛЕ́ЛЬНЯ, і, *ж.* Те саме, що **молі́льня.** *Він .. цілі ночі простоює на колінах у молельні перед іконами* (В. Винниченко); *Він* [кабінет] *скорше справляв враження келії, молельні високопоставленого грішника, який дав Богові обіт, не виходячи з неї довічно, відмолювати гріхи цілого покоління свого роду* (Іван Ле); *Як і решта священнослужителів нижчого рангу, він почувався ніяково, благословляючи сина святої. Стен подякував йому і пройшов до молельні* (О. Авраменко).

МОЛЕСКІ́Н, у, *ч.* Цупка бавовняна тканина з досить гладкою поверхнею, що має значну міцність і товщину. *Спецодяг з молескіну захищає від будь-яких видів шкідливих частинок, зокрема пилу, радіоактивних викидів тощо* (з наук.-попул. літ.); *З молескіну шиють робочий одяг, військову уніформу, використовують для книжкових палітурок, взуття* (із журн.).

МОЛЕСКІ́НОВИЙ, а, е. Стос. до молескіну. *Під час робіт із пилоподібними речовинами використовують спецодяг, виготовлений з молескінової тканини* (з наук.-попул. літ.); // Зробл., пошитий з молескіну. *У давні часи молескінові роби були в ремісників і золотошукачів* (із журн.).

МОЛИ́ТВА, и, *ж.* 1. Те саме, що **molі́ння** 1. *Інші знов радили зійтись до синагоги і в молитвах провести ніч* (М. Коцюбинський); *Пройшла вечірня молитва й перевірка. Казарма помалу стала затихати* (З. Тулуб); — *Моліться в кожну хвилину. Молитва — найдужча сила на землі* (В. Барка); — *Мамо, а завтра в нас остання молитва, ректор сказав, і я вже буду дома ціле літо* (Р. Іваничук); *Нарешті процесія минає келію Юліуса Мільха і за вікном стихає скорботна молитва* (В. Дрозд); *Псалмоспіви та молитва при смиренних помислах возвишують* [возносять] *розум над недозволеними пристрастями* (В. Багірова).

2. Канонічний текст, який промовляють, виголошують віряни, звертаючись до Бога, святих і т. ін. *І встали священики та Левити, і поблагословили народ. І почутий був їхній голос, а їхня молитва дійшла до оселі святості Його, до небес!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Гапка запалювала перед божничком свічечки, старий читав молитви голосно* (Марко Вовчок); *Упавши навколішки, чернець пошепки проказував молитви* (О. Донченко); — *Одна стара прочанка .. навчила мене помічної молитви: їй самій .. та молитва не раз помагала* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * У порівн. *Дубіють мокрі ноги, та чоловік не помічає цього: тихо, як сівач, переходить з одного урочища на друге, урочисто, наче молитву, шепочучи свої аршини* (М. Стельмах).

(1) Щи́ра моли́тва — молитва з вірою та надією. *Вона впаде навколішки, приникне головою до помосту, — шепче молитву щиру, просить у Бога ласки* (Панас Мирний); *Щира молитва тане в глибині серця, і мовчазно блимають далекі зорі над шатром* (О. Бердник); *Мені дуже хотілося, щоб тих хлопців не було на паші. Але моя щира молитва не дійшла до Бога* (А. Дімаров); *Пресвітер Григорій багато розповідав, на яке диво спроможна щира молитва* (І. Білик); *Мужня постава і щира молитва завжди рятували сміливців* (Ю. Андрухович).

◊ **(2) Тво́їми (ва́шими) молитва́ми** — відповідь на запитання про здоров'я, успіхи. [З о л о т н и ц ь к и й:] *Здоров, здоров, Феноген! А ти, Крез, як поживаєш?* [П у з и р:] *Вашими молитвами* (І. Карпенко-Карий); [К о в ш и к:] *Як твоє здоров'я?* [Р о м а н ю к:] *Твоїми молитвами живу* (О. Корнійчук); — *Як ся маєте, вельможний лицаре* [лицарю]? — *спитав Опанас.* — *Вашими молитвами* (В. Єшкілєв); **Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) моли́тву** *див.* **чита́ти.**

МОЛИ́ТВЕНИК, а, *ч.* 1. Те саме, що **молито́вник.** *Чимчикевич узяв старий молитвеник в дерев'яній, полотном обшитій оправі* (І. Франко); *Як я хотіла вчитися, Господи! Тягло мене до книжок, в чотири роки я вже читала молитвеник* (М. Матіос).

2. Той, хто старанно молиться Богу за себе і за інших. *Янголи незримо їм* [монахам] *кадили Там, де почив отшельник* [самітник] *богомольний, За грішну братію молитвеник безмовний* (П. Куліш); *Призначеного на воєнну славу Ви тягнете до олтарів і ряс, Молитвенику ж даєте державу,* —

Тому й неправильні стежки у вас (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *У православній традиції молитвеника, що допомагає людям триматися віри в Бога, каятися й виправляти власні помилки, називають старцем* (з рел.-церк. літ.).

МОЛИ́ТВЕНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **моли́твеник** 2. *Її чекала доля праведної черниці, довічної молитвениці в тихому пристановищі за монастирською брамою* (Л. Яновська); *Ця молитвениця, міцна в вірі, багато років співала в церковному хорі* (з рел.-церк. літ.).

МОЛИ́ТВОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **моли́тва** 2. *А в тій золотій церкві три золоті престоли. На одному Божі ризи, на другім Божі книги, на третім сам Христос сидить і .. молитвоньку читає* (У. Самчук).

МОЛИТВОСЛО́В, а, *ч.* Те саме, що **часосло́в.** *У грецькій церкві требник і служебник під назвою євхологіон, або молитвослов, являють собою одну книгу* (І. Франко); *Плескачеві .. належалося почесне місце і цехова свічка. Він зараз розвертав свій молитвослов і співав голосно з криласом* (А. Чайковський); [Володимир:] *Там прийшов якийсь мандрівець, видом надто дивен. І передав оцей молитвослов...* (І. Кочерга); *До грубого зошита великими літерами переписує* [бабуся] *молитвослов* (Є. Пашковський).

МОЛИТВУВА́ННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **молитвува́ти.** *Коли вже молитвування не помагає, дак що тут лікар вдіє!* (О. Кониський); *Дійшовши до селян, уклякнули й помолилися; селяни ж, побачивши нас і наше молитвування, почали хреститися* (Валерій Шевчук); * Образно. *Велівши нашому гідальгові стати навколішки, захарамаркав* [господар] *щось, мов читав із видаткової книги якусь урочисту молитву, і серед того молитвування вліпив рицареві доброго потиличника* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

МОЛИТВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., заст.* Проказувати молитву (у 2 знач.); молитися (у 1 знач.). *Знов, як перше, молитвує* [чернець] *Вже без помилки, в спокою* (В. Самійленко); *Панство та попи нічогісінько не робили, тільки воювалися та молитвували* (С. Єфремов); *Звертаємося до всіх вірних нашої церкви з проханням молитвувати за здоров'я і швидке одужання Блаженнішого Митрополита* (з рел.-церк. літ.).

МОЛИ́ТИ, молю́, мо́лиш, *недок., кого і без прям. дод.* Дуже просити (у 1 знач.), благати. *Просив, молив* [Олексій], *щоб вона виплакала своє горе* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Я прийшов утомлений, розбитий, Мовчазний і ніби не живий, Не молить, не плакать, не просити, Я сказав лиш тихо: обігрій!* (М. Рильський); *Як забере мене Морана, то хай відає, за які гріхи молити про мене Дажбога* (І. Білик); *Він мусив змиритися з тим, що .. йому доведеться .. мучитися від невідомості й молити Спасителя про щасливе повернення сестри...* (О. Авраменко).

(1) Го́спода (Бо́га) мо́лити *за кого — що, про кого — що і без дод.* — просити (у 1 знач.) в Бога благополуччя для когось, чогось. *А ми будемо всі разом Господа молити, Щоб ви нарік дочекали всіх нас пригостити* (з коломийки); *— Я за тебе буду Бога молити* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Любітеся, брати мої, Украйну любіте І за неї, безталанну, Господа моліте* (Т. Шевченко); *Мореплавці, які вперше проходили тут* [у протоці], *не один раз молили Бога про щасливе повернення* (Ю. Яновський); *— От бач, може, не все так погано. Молімо Господа Бога і сподіваймося на краще* (В. Шкляр); **Проси́ти (блага́ти, моли́ти** *і т. ін.)* **проще́ння (опроще́ння)** *див.* **проси́ти; (2) Христо́м-Бо́гом моли́ти** — дуже просити (у 1 знач.). *Не нагадуй, не нагадуй... Христом-Богом молю, не нагадуй мені про те, Чіпко! — молила Галя, ще дужче горнучись до його* [нього] (Панас Мирний); *— Одкрийте мені, діду, цю таємницю, благаю, Христом-Богом молю!* (В. Нестайко); *— Ой, Марисько! Ой, Мацю-ю... Покайся, доки не пізно, Христом-Богом молю!* (Г. Тарасюк).

◊ **(3) Сльоза́ми (слі́зьми́, слі́зно) моли́ти** *кого і без прям. дод.* — дуже просити (у 1 знач.) кого-небудь про щось. *Він радніший би був просити.., сльозами молити, аби тільки забути те, що було* (Панас Мирний).

МОЛИ́ТИСЯ, молю́ся, мо́лишся, *недок.* 1. Звертатися до Бога (у 1 знач.), богів *(див.* **бог** 2), святих і т. ін. із проханням, подякою тощо. *Ти, коли молишся, увійди до своєї комірчини, зачини свої двері, і помолися Отцеві своєму, що в таїні; а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Він ніколи не перехреститься на людях, але молиться не тільки вранці й увечері* (Б. Антоненко-Давидович); *Ганна Федорівна .. потай від зятя молилася вдома* (А. Шиян); *"Чого б їм* [гурту людей] *зарання тут стовбичити?.." — подумав* [Терентій], *молячись на кучеряве золото образів* (М. Стельмах); *Певно, колись тут далекі предки молилися древнім богам* (О. Бердник); *— Може, я відзавтра почну молитися, до церкви ходити* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Дівчина .. піднімає горня й обличчя до місяця і так говорить до нього, неначе молиться* (М. Стельмах); // *кому, безос.* Про наявність бажання, сили і т. ін. до молитви (перев. з обставинами способу дії). *Не знаю, Чого маленькому мені Тойді* [тоді] *так приязно молилось, Чого так весело було* (Т. Шевченко).

2. Благати, дуже просити (у 1 знач.); молити. *І просилася, І молилася: "Пусти мене, старий діду, На вулицю погулять!"* (І. Котляревський); *— Піду! — каже Михайло, зриваючись.., а Маруся проситься й молиться, й так пригортається, наче прикипа* (Марко Вовчок); *Спродав Микола волів — оддав проценти. Так знову напосіли, вже з другої хвірми* [фірми] *.. І просився, й молився — не одступаються* [жандарми] (І. Білик).

3. *кому, чому, перед ким — чим, до кого, перен.* Захоплюватися ким-, чим-небудь, схилятися перед кимсь, чимсь. *— Нікому я так щиро не молюся — як жіночій красі!* (Панас Мирний); *Гірш од усього і важче від усього те, що, перед чим молилась, у чім кохалась, тепер дивлюся, як на свою .. погибель!* (Ганна Барвінок); *Юрба вже побачила ідола, вона вже готова молитися перед ним і складати йому жертви* (В. Винниченко); *Як тебе не любить, не молитись тобі, не співати, Моє сонце, мій день, зачарована щастя блакить* (В. Сосюра); // *на кого — що.* Дуже любити, обожнювати кого-, що-небудь. *— Бідний той перший чоловік, як він її любив, — ні, він ледве смів любити її, він молився на неї* (Леся Українка); *Василь .. в студентські київські роки молився на Панька Олельковича Куліша* (О. Іваненко); *Хлопчик був закоханий першою любов'ю, молився на неї* [Юлю] *і втрачав над собою всю владу, як тільки її жагучі очі дивилися на нього* (Григорій Тютюнник); *Іван шепотів, яка вона гарна, і навіть молився на неї* (В. Лис); *Дивовижний чоловік .. відкрив переді мною зелений університет карпатського Мармороша. Се був волхв трави, він молився на неї* (М. Дочинець).

◊ **(1) Моли́тися скляно́му бо́гові (бо́гу),** *ірон.* — випивати, пиячити. *Підріс* [бурсак] *— давай молитися скляному*

богові... (Панас Мирний); *Василь Гнойовий — злидар і конокрад, що молився й молиться скляному богу* (Є. Гуцало); *Знаючи, що муж її любив, крім усього іншого, молитися скляному богові, вона тій його слабості не тільки потурала, а й заохочувала до неї непомітно* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); **(2) Як Бо́гу (Бо́гові) моли́тися / помоли́тися** — приємно, радісно, легко і т. ін. (щось робити). *Та це їй як Богові молитися* (із журн.).

МОЛИ́ТОВКА, и, *ж.* Зменш. до **моли́тва** 2. *Прочитавши коротеньку молитовку, о. Гервасій заговорив: — Дай тобі, Боже, віку та здоровля* [здоров'я] (А. Свидницький); *Наше звертання до них* [ангелів] *є просте. Воно укладається в коротку молитовку* (В. Багірова); *Корові .. зілля замішували теплою водою, давали пити з цеберки й ще читали нещасній худобі молитовку до Святого Пелегріна* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

МОЛИТО́ВНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **моли́тва** 1. [Р і ч а р д:] *Я думав — то зібрання молитовне* (Леся Українка); // Признач. для молитви (у 1 знач.). *Командор виймає з кишені молитовні чітки* [чотки] *з димчастого кришталю* (Леся Українка); *Старенький уже чекає на неї у своєму затишно чистенькому молитовному кабінетику* (В. Винниченко); *Оптиміст Пінхус-Мотя загорнувся в молитовне покривало і став читати молитов давніх* (Л. Первомайський); *Імператор і Євпраксія почули позаду .. голосне сопіння, вмощування на молитовній лаві* (П. Загребельний); *Вона .. повернулась до свого алькова, перебираючи перлини спадкового молитовного намиста* (В. Єшкілєв); // Характерний для молитви (у 1 знач.). *Мати .. зітхає і знову переходить на тихий молитовний тон* (С. Васильченко); // Налаштований на молитву (у 1 знач.). — *Залиш мене, йди собі геть. Не руйнуй мого молитовного настрою* (О. Бердник); // Який виражає молитву (у 1 знач.), прохання (у 1 знач.). *Мій молитовний погляд зупинився на її засмученому, похиленому обличчі* (Б. Антоненко-Давидович); *Дивиться на вас хлоп'ятко такими молитовними і водночас лукавими оченятами, що ви не в силі йому одмовити* (Остап Вишня); *Він протяг до неї руки з трояндою, але вона не побачила того молитовного жесту* (Валерій Шевчук).

2. Який є молитвою (у 2 знач.). *В мертвій тиші пролунав .. урочисто молитовний заклик Дорбатая: — О боги, великі й суворі боги! Прислухайтесь до мене, вашого скромного слуги!* (В. Владко); *Усе голосніше чувся плач і молитовний спів* (Ю. Винничук).

3. Схильний до молитов (у 1 знач.) (про людину). *То не він, то хтось інший у ньому, урочистий і молитовний, писав велетенською рукою по велетенській білій скрижалі землі* (І. Багряний).

МОЛИТО́ВНИК, а, *ч.* Книга, що містить тексти молитов, які використовують поза богослужінням, а також під час деяких богослужінь добового кола; молитвеник (у 1 знач.). *В руках у неї* [дівчини] *були чотки й молитовник* (І. Нечуй-Левицький); *Труда тихенько, скромно сідає в фотель проти пастора, кладе молитовник .. собі на коліна* (В. Винниченко); *Новий піп тільки зрідка показувався людям .. Вечорами виходив з молитовником у руках* (Я. Галан); *Жінка поклала праву руку на невеличкий молитовник .. і урочисто повторила за генералом: — Клянусь Богом всемогутнім, що я буду свідчити правдиво й чесно...* (О. Бердник); *Монах клячив над молитовником біля голови померлого* (Р. Андріяшик); *Молитовник призначений головним чином для мирян* (з рел.-церк. літ.).

МОЛИТО́ВНИЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **молито́вник.** *Дівчатка в білих хусточках жмуться по куточках, соромливо притискуючи до грудей книжки, як молоді черниці молитовнички* (Григорій Тютюнник); — *Словачки та мадярочки, Романе! .. Ідуть тротуаром у червоних чобітках, маленькі молитовнички до грудей притискують та з-під хусток на мене тільки зирк-зирк!* (О. Гончар); *Вітольда швидко перехрестилася і з молитовничком у руках побігла сходами вниз* (Б. Харчук).

МОЛИТО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **молито́вний** 1, 3; набожність. *Храмне місто притягувало молитовністю давнини* (Є. Пашковський); *Граф Адольф .. скручує вниз до лиця принцеси білі дикі очі. — Армія Союзу Східних Держав! І знову в екстазі молитовності впивається в страшну хмару* (В. Винниченко); *Страх .. — велична сила, котра змушує до трепету, до молитовності, жаху* (О. Бердник); *Гіркий смуток заповнив Мокієві груди .. Не був то смуток упокореності та молитовності, і Сироватка сидів, зціпивши зуби* (Ю. Мушкетик).

МОЛИТО́ВНО, *присл.* Як під час молитви; набожно. *Молитовно схилені голови в тихій задумі переливаються вогнями зали* (В. Винниченко); *Біля церкви о. Ананій підніс молитовно очі до неба* (П. Панч); *Корчмар молитовно склав руки і впав навколішки* (Н. Рибак); *Зевса та інших богів почав* [Гектор] *молитовно благати: — Зевсе та інші богове, зробіть, щоб дитя моє любе Стало таким же, як я, у троянському війську найкращим* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

МОЛИТО́ВНЯ, і, *ж.* Те саме, що **молі́льня;** молитовний дім. *Мечеть — місце для молитви й богослужіння, молитовня мусульман, прихильників ісламського віровчення* (з наук.-попул. літ.); *Оскільки протестанти беруть за основу не магічну релігійну дію (богослужіння), а внутрішню віру, то літургія в них усунена, а молитовні більшості протестантських церков мало чим відрізняються від звичайних будинків* (з навч. літ.); *Синагоги та іудейські молитовні Волині нагадують сьогодні про колись багате духовне життя євреїв* (з газ.).

МОЛІБДА́Т *див.* **молібда́ти.**

МОЛІБДА́ТИ, ів, *мн. (одн.* **молібда́т,** у, *ч.).* Нечисленна група мінералів із характерним яскравим забарвленням (жовтих, червонуватих, бурих відтінків); солі молібденової кислоти. *Молібдати утворюються при екзогенних низькотемпературних процесах як вторинні мінерали з родовищ молібденіту* (з наук.-попул. літ.); *Молібдати характеризуються невисокою твердістю й густиною* (з навч. літ.).

МОЛІБДЕ́Н, у, *ч.* Хімічний елемент з атомним числом 42, твердий тугоплавкий метал сріблясто-сірого кольору. *Молібден має одну з найвищих температур плавлення з усіх чистих елементів* (з наук. літ.); *Молібден і деякі його сплави використовують для виготовлення деталей реактивних двигунів і газових турбін* (з наук.-попул. літ.); *Молібден застосовують у виробництві сталі, в електро- та радіотехніці і т. ін.* (з навч. літ.); — *Ми боремося .. з корозією, ми винаходимо різні тривкі сплави металів, — з нікелем, хромом, молібденом, ванадієм та іншими домішками* (В. Владко); *Марганець і залізо вони добували з морської води. Іноді в кругляках попадалися вкраплення золота, урану, молібдену...* (І. Росоховатський).

МОЛІБДЕ́НИСТИЙ, а, е. Який містить молібден; із молібденом. *Молібдениста сталь.*

МОЛІБДЕНІ́Т, у, *ч.* М'який мінерал із класу сульфідів свинцево-сірого кольору з металевим блиском; молібденовий колчедан. *Молібденіт поширений у кварцових ділянках рудних зон* (з наук. літ.); *Родовища молібденіту, як правило, є гідротермальними утвореннями, які генетично пов'язані з кислими породами* (з наук.-попул. літ.).

МОЛІБДЕНО́ВАНИЙ, а, е, *мет.* Дієпр. пас. до **молібденува́ти.** *У ніобієвих зразках, молібденованих при 1300 °С, формується ряд із зерен твердого розчину розміром до 1 мкм* (з наук. літ.).

МОЛІБДЕ́НОВИЙ, а, е, *мет.* Прикм. до **молібде́н.** *Кібер помітив незначне падіння тиску в системі молібденового обміну* (О. Тесленко); *По якомусь часі начальство шукало спосіб спекатися мене, переводило на вольфрамовий, олов'яний, молібденовий рудники* (М. Дочинець); // Те саме, що **молібде́нистий.** *Молібденові руди містять молібден у кількостях, при яких технічно можливе й економічно доцільне його вилучення сучасними методами виробництва* (з наук.-попул. літ.); *Горох добре реагує на внесення молібденових добрив* (з навч. літ.); // Вигот. з молібдену. *Гранична температура для термопар із молібденовим електродом обмежена температурою його плавлення (2620 °С)* (з наук. літ.).

△ **Молібде́нова сталь** *див.* **сталь**[1].

МОЛІБДЕНУВА́ННЯ, я, *с., мет.* Дія за знач. **молібденува́ти.** *Для покращення корозієстійкості поверхневі шари титану модифікують хромуванням, молібденуванням* (з наук. літ.); *Молібденування можна застосовувати для підвищення зносостійкості металів* (з навч. літ.).

МОЛІБДЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, мет.* Насичувати поверхню металів і сплавів молібденом або наносити на неї покриття з чистого молібдену. *Тугоплавкі метали попередньо рафінують, а потім молібденують у порошковій суміші* (з наук. літ.); *На підприємстві молібденували робочу поверхню компресійних кілець двигуна* (з газ.).

МОЛІ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до моління. *У хвилини розлучення душі з тілом читають молільний канон від імені людини, що помирає і вже не може говорити* (з рел.-церк. літ.); // Признач. для моління (у 1 знач.). *Мавпа .. схопила молільний килимок і пішла до мечеті* (Ю. Логвин).

МОЛІ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто молиться (у 1 знач.); молитвеник (у 2 знач.). *Отець Василь .. тихим, злегка тремтячим голосом обернувсь до молільників* (М. Старицький); *Збуджені погляди знатних молільників були вже не стільки звернуті до святих, скільки до нього* [Врангеля] (О. Гончар); *В темряві спалахнули смолоскипи, юрби молільників рушили до яскраво освітлених храмів* (О. Бердник); *Славина ішла до церквиці. У звичних сутінях розглядала обриси зігнутих спин — молільників* (Р. Іванченко); *Читання молитов не лише пов'язує людину з їх творцями — подвижниками і псалмоспівцями, а й підносить молільника до високого душевного стану* (з рел.-церк. літ.).

МОЛІ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **молі́льник.** *Плаче, крекче, кашки їй зварити нікому, подати нема кому, син незграбний, син неуважний .. Уже прочула десь про все стара молільниця* (В. Винниченко); *Молільниця звела покручені від літ, хвороб та праці руки і вдарила низького поклона* (Валерій Шевчук); *Перед образом Спасителя стояла молільниця* (В. Шкляр).

МОЛІ́ЛЬНЯ, і, *ж.* Будинок, кімната для релігійних зібрань, служб і моління (у 1 знач.). *Цей зал, що до пізньої ночі кипів вальсами й рок-н-ролами, уже стане молільнею для людей різних віросповідань* (О. Гончар); *Пішов він до .. молільні, вщерть заставленої образами* (Валерій Шевчук); *Ці церкви і костели, синагоги і молільні ввібрали у себе не лише європейську еклектику, але і осмуту невизначеності* (С. Процюк); * Образно. *Скоро оглядинам край, і єдина справжня молільня — храм кохання, котрий свого стрічає жерця* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

МОЛІ́НІЄВИЙ, а, е. Прикм. до **молі́нія.** *Низинні луки відносять до понижених, добре зволожених ділянок з основними молінієвими та дрібноосоковими угрупованнями, в яких переважає осока* (з наук. літ.).

МОЛІ́НІЯ, ї, *ж.* Рід трав'янистих багаторічних рослин родини злакових. *Молінія росте по всій Україні на болотах, вогких луках, у лісах* (з наук.-попул. літ.); *Часто молінія утворює густі дернини* (з навч. літ.).

МОЛІ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **моли́тися** 1. *Коні здихали цілими табунами від невідомої страшної хвороби. І не допомагали ніякі молитви, тому що боги відвернули своє вухо від сколотів і не прислухалися більше до їхніх молінь* (В. Владко); *Тоді зрозуміла вона, що завершення спостигло її мрії та передбачення і вознесла моління до святого Евлогія і собору мучеників Толедських, що опікують богоспасенну Кастилію* (В. Єшкілєв); * У порівн. *Мати деякий час стояла серед хати, склавши руки на грудях, як для моління* (О. Гончар).

2. Дія за знач. **моли́ти;** прохання (у 1 знач.), благання. *— Люди добрі! На Бога, дайте мені чистий спокій... Але гуцули не звертали уваги на ці моління* (Г. Хоткевич); *На качачий крик.., у якому і хотіння, і прохання — та де прохання, — моління! — .. мчить зачарований селезень і каменем падає в воду* (Остап Вишня); *Бачу його погляд, благальний, сповнений моління й надії* (Ю. Збанацький).

МО́ЛОД *див.* **молоди́й.**

МОЛОДА́Н, а, *ч., розм.* 1. Молодий неодружений чоловік; парубок. *Козаченьку, де ти, молодане?* (Сл. Б. Грінченка); *Ой у мого молодана біле личко, як у пана* (П. Чубинський); *Ігор був молоданом, неодруженим парубком* (В. Чемерис); * Образно. *І видно: з-за туману тьмяно зіходить місяць-молодан* (М. Вінграновський).

2. Те саме, що **молодожо́н;** молодий (у 5 знач.). *Зазвичай молоданам на весіллі бажають родинного щастя, добробуту, поповнення в сім'ї* (із журн.).

МОЛОДЕ́НЬКИЙ, а, е, *пестл.* 1. Пестл. до **молоди́й** 1–4. *Мелашка була молоденька й невеличка на зріст, але проворна, жвава* (І. Нечуй-Левицький); *— Як, я не їм поросяти? Воно ж таке молоденьке, сите й ніжне, йому і трьох тижнів не було* (М. Коцюбинський); *Це був молоденький хлопчисько, галицький селюк з-під Золочева* (Р. Андріяшик); *— Оставайся в нас із Богом, молодичко .. Ти молоденька, то й хату нашу розвеселиш* (Марко Вовчок); *Річка вже стала. Лід на ній молоденький та блискучий-блискучий* (Остап Вишня); *Крізь попіл прорізається молоденька травичка* (Любко Дереш).

2. *у знач. ім.* **молоде́нький,** кого, *ч.;* **молоде́нька,** кої, *ж.;* **молоде́ньке,** кого, *с.* Той (та), хто має небагато років. *Утопився б молоденький, Щоб не нудить світом* (Т. Шевченко);

А ми, русалки, зради не знаєм, Вас, молоденьких, щиро кохаєм (Л. Боровиковський); *Йшла дівчина з козаченьком, — Де те лихо в ката? Любо, мило молоденьким, — Справді голуб'ята* (П. Грабовський); — *Ой час-пора молоденькій Та гіллячко звить!* (Леся Українка).

◊ **Обде́рти (обідра́ти, обібра́ти, облупи́ти** *і т. ін.)* / **обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати** *і т. ін.),* **як (мов, ні́би** *і т. ін.)* [**ту, молоде́ньку** *і т. ін.*] **ли́пку (ли́пу)** *див.* **обдира́ти.**

МОЛОДЕ́СЕНЬКИЙ, а, е. 1. Пестл. до **молоде́нький** 1. — *Повій, вітре, да буйнесенький, Да на мої женці молодесенькі!* (з думи); *Дзвінким голосом вона почала виспівувати про тринадцятилітню молодесеньку прачку* (Панас Мирний); *Співала дівчина-полонянка, тужно, з надривом, з тремтячим клекотом молодесенької журавки* (Григорій Тютюнник); *Любочка — наївне, простодушне створіння, смішне і молодесеньке* (С. Процюк); *Осколки стесували верхівки молодесеньких ялиночок* (П. Автомонов).

2. *у знач. ім.* **молоде́сенький,** кого, *ч.;* **молоде́сенька,** кої, *ж.;* **молоде́сеньке,** кого, *с.* Пестл. до **молоде́нький** 2. *Інструкторок із райкому, молодесеньке таке, скоро і воно у комерцію подалося* (В. Дрозд); *Молодесенька мріє печалі і самоти, Що надії і сни називала коханням* (П. Гірник); *Хай вам, молодесеньким-чистесеньким, косо вслід ніхто непевний не позиркує...* (О. Забужко).

МОЛОДЕ́ЦТВО, а, *с.* 1. Нестримна сміливість, хоробрість, завзяття (у 1 знач.). *Добре було Денисові .. без Василя; а той би його заткнув за пояс чи у танцях, чи так у речах або в молодецтві* (Г. Квітка-Основ'яненко); *З Буймира котили колесо.., і Остап тут не раз показав свою силу, молодецтво, завзяття .. Сім верстов. Теж треба мати силу* (К. Гордієнко); *Обережність і страх змінилися безпечністю, молодецтво помутило голови* (Р. Андріяшик); *Це Соловей-Розбійник, це його молодецтво, так буйствувати йому велено* (Є. Гуцало); *В Яковенка вичерпалися запаси молодецтва, він щось промимрив і неохоче поліз у .. човен* (П. Загребельний); *Гострі кінчики вусів були хвацько закручені вгору, що надавало обличчю отамана веселого молодецтва* (В. Шкляр).

2. Молодість, період юнацтва (у 1 знач.). *Тішся, юначе, своїм молодецтвом, а серце твоє нехай буде веселе за днів молодощів твоїх!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *У легкій розмові, пересипаній жартами й сміхом, звучало безтурботне молодецтво* (М. Старицький); *Молоде, палке кохання В тих піснях одно жило... Так загасли почування. Молодецтво одійшло* (П. Грабовський).

3. Збірн. до **молоде́ць** 2. — *Гей, козаки, якщо ви ще не перевелися в Україні, гей, братове-лицарство, гей, молодецтво!* (В. Чемерис).

МОЛОДЕ́ЦЬ, дця́, *ч.* 1. Молодий неодружений чоловік; парубок (у 2 знач.). *Доки ж тебе, молодця, ждати? Росла коса до пояса, Ні розплести, ні розчесати* (з народної пісні); *Ой удовець не молодець: всі норови знає, — ой він твоє біле личко із своїм зрівняє* (Сл. Б. Грінченка); — *Писанка* [Марія]. *Та ще дітей немає ж, — як дівка. Ну, а Тихін же хворіє, от і найшла собі молодця* (А. Головко); * Образно. — *Місяцю-молодче, в мене краса дівоча, а в тебе — парубоча. Не дай свій вік здівувати та милування не зазнати, приверни його, Юрка, до мене...* (М. Стельмах); * У порівн. — *Бачиш, вуйку, танцюєш, як двадцятилітній молодець, а ти вже себе в діди записав* (О. Маковей).

2. *нар.-поет.* Відважний молодий чоловік міцної статури, бравого вигляду. *Старший староста і каже: — Ми є люди німецькії, а йдемо з землі турецької. Ми собі ловці, удалії молодці* (Г. Квітка-Основ'яненко); *А ще б краще ви зробили, Якби замість старого Та обрали молодого Завзятого молодця, Преславного запорожця Павла Кравченка-Наливайка* (Т. Шевченко); *Дивляться наші на тії намальовані дива, доходять уже до дзвіниці, аж слухають — за оградою щось гуде, стугонить .. і музики грають. — Се, — каже ченчик, .. — се добрії молодці-запорожці по Києву гуляють* (П. Куліш); *Жила та була собі на селі вдова старенька, а в тої вдови старенької та був собі син удалець, молодий молодець...* (Остап Вишня); — *Ці двоє безвусих молодців — фанфари; як заграють, то відразу ж хочеться воювати* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна); * У порівн. *Підлабузнивсь до Горлиці Горобець, Наче справді запорозький молодець* (Л. Глібов).

3. *у знач. присудка, розм.* Уживається для висловлення похвали людині за відмінну роботу або за її позитивні якості. — *Молодець, Івась, молодець! — вихваляють батьки. — Змалку призвичайся свого захищати!* (Панас Мирний); *Михасеву статтю прочитав редактор і сказав — молодець! Від похвали він не чув під ногами землі* (С. Чорнобривець); *Просто молодець ця дівчина! Звідки в неї стільки сміливості і незалежності?* (В. Владко); *Надбіг князь. — Молодець! Я знав, що ви герой!* (Ю. Винничук).

4. *розм.* Те саме, що **моло́дчик** 2. *Що й казать, на Божому світі усього досхочу — не бракує теж і молодців-брехунів* (Марко Вовчок); *Від таких молодців можна всього чекати. В них інколи трапляються і свинцеві кастети* (М. Руденко); — *Ви маєте мене на увазі? — здивувався Стецько, коли двоє молодців у кирзових чоботях і сорочках навипуск схопили його під руки і боляче шарпонули вперед* (Е. Андієвська); *Ці хлопці-молодці останнім часом, потрапивши до маршової роти й довідавшись, що завтра або післязавтра підуть на фронт, виробляють, що хочуть* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

МОЛОДЕ́ЦЬКИ, *присл.* Як належить, як властиво молодцеві (у 2 знач.), молодцям. *Богун, помітивши Немиру, молодецьки свиснув. Заграв конем, піддав духу козакам* (Я. Качура); *Денис роздягся першим, убрав голову в плечі і пішов до дверей, молодецьки рухаючи широченними лопатками* (Григорій Тютюнник); *Молодецьки випнув* [Махно] *груди* (О. Гончар); *Навіть найстарезніші немічні чарівниці, кинувши своє вишивання, пішли навприсядки, звискуючи і молодецьки вигукуючи: — Дам лиха закаблукам! Закаблукам лиха дам!* (В. Нестайко).

МОЛОДЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **молоде́ць** 1, 2. *Заздрівши дівчат, потягнули* [парубки] *за ними, щоб так стіною на них і наперти .. Звісно, молодецьке, парубоцьке діло!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Загула невпинна пісня — Пісня вільного народу. Про славетнії події — Ті події половецькі, Про лицарськії походи — Ті походи молодецькі!* (М. Вороний); // Власт. молодцеві. *А він-то на моїх очах уже прив'яв... Де той погляд молодецький, де усміх веселий!* (Марко Вовчок); *Червоне Свиридове обличчя грало здоров'ям, усміхалося; широкі плечі, молодецька постать доводили про його міць та силу* (Панас Мирний); *Його кремезна постава, тверда хода, гостре око та рум'янець на трохи блідих щоках надавали йому молодецького вигляду* (Олесь Досвітній); *Петро запчихав шипучим, потім зайшовся розкотистим*

молодецьким реготом (Р. Андріяшик); *Вуйко Юлік молодецьким смиком вискочив на перон* (Любко Дереш).

МОЛОДЕ́ЧА, і, *ж., збірн., діал.* Молодь. *Холодна різдвяна ніч не препона молодечі, тільки заставляє швидше бігати* (Панас Мирний); *Коли Омелько з перекидними торбами зайшов до світлиці, там з молодечі вже нікого не було* (Ю. Логвин).

МОЛОДЕ́ЧИЙ, а, е. Прикм. до **молоде́ць** 1, 2. *Цвіт спадає нам на плечі, юні плечі, молодечі* (П. Тичина); *Дивлюсь, Кабице незрівнянний, На молодечий твій портрет, І зачарований, і п'яний Тобі присвячую сонет* (М. Рильський); *Уявіть собі таке: організатори запрошують якийсь молодечий колектив вшанувати ту чи іншу зустріч мистецьким виступом* (О. Шугай); // Власт. молодій людині. *Він любив Анелю всею душею, з молодечим запалом* (І. Франко); *Такі* [люди] *зберігають свій молодечий зверхній вигляд, життєрадісність, .. гостроту дотепу, як довго є студентами* (Ірина Вільде); *Вражають очі* [Єгора], *що горять молодечою запальністю і якимсь одчайдушним веселим зухвальством* (А. Шиян); *Стомлені вої, попадавши на траву, миттю поринули в глибокий молодечий сон* (В. Малик); *Якийсь сміх молодечий рвався з грудей* (П. Загребельний); *На засіданні сипалися громи на голови катів, буря і натиск, молодечий нігілізм* (С. Процюк).

МОЛОДЕ́ЧО. Присл. до **молоде́чий.** *Він .. стиснув мене сильно, молодечо, аж до болю, і тут же й залишив* (О. Кобилянська); *Взялись молодечо ми — І п'єса готова була* (С. Олійник); *Це був таки Соломон, хоч і зарослий, і звучав його голос інакше — чистіше, дзвінкіше і молодечо* (Ю. Винничук).

МОЛОДИ́Й, *рідко* **МО́ЛОД,** á, é, *нар.-поет.* áя, éє. 1. Який має небагато років, не досяг зрілого віку; протилежне с т а р и й (у 1 знач.). *У садочок входить молодий хлопець в солом'яному брилі* (Т. Шевченко); *Ой чогось мені тяжко, на серденьку важко... Я й сам, молод, не вгадаю* (Ганна Барвінок); *Три вершники, три молодих партизани, Влетіли на фольварк у тишу німу* (П. Воронько); *— Добрий день! — привіталася .. люб'язна молода продавчиня* (І. Роздобудько); // Не старий. *Отак на улиці під тином Ще молодий кобзар стояв* (Т. Шевченко); *Мати наша вмерла молодою. Я зосталася у сповиточку* (Марко Вовчок); *У Астрід не може бути такої хвороби. Вона ще молода* (С. Андрухович); // *у знач. ім.* **молоди́й,** дóго, *ч.;* **молода́,** дóї, *ж.;* **молоде́,** дóго, *с.* Той (та), хто має небагато років, ще не старий. *Іде вона* [дочка], *оглядається, а загледівши, що її доганяють, побіжить, як полетить на крилах: не дожене і молоде, не то що підбита мати* (Марко Вовчок); [Х р а п к о:] *Вуси тільки підчорнити трохи, то такий тобі бравий.., що й молодий не справиться!* (Панас Мирний); *Як гарно жить на світі молодому, бо я навік ще серцем не затих* (В. Сосюра); // З прізвищем, прізвиськом і т. ін. — означає дітей (на відміну від батьків). *Ось молодий Куркуленко повчає старого, показуючи на сцену* (О. Довженко); *Відомо було молодому Лободі, що Шпачиха ніколи не належала до прихильниць собору* (О. Гончар); // *у знач. ім.* **молоді́,** ди́х, *мн.* Те саме, що **ді́ти**[1] 2. *Старі поїхали назад, а молоді зостались на своїм господарстві* (Панас Мирний); // Стос. до молодості, належний, власт. їй. *В вас молода ще грає кров, У вас в думках немає бруду* (М. Старицький); *Рябі коні рвуть з копита, в хмарі куряви сміються молоді обличчя* (М. Коцюбинський); *Гетьте, думи, ви хмари осінні! Тож тепера весна золота! Чи то так у жалю, в голосінні Проминуть молодії літа?* (Леся Українка); *Його молоде, прищувате обличчя стало одразу наївнощирим, немов ще більше помолодшало* (Б. Антоненко-Давидович); *У нього на скронях вже блиск сивини, Та очі ласкаві його й молоді* (В. Бичко).

2. З особливостями, властивими тому, хто має небагато років. *— Ще, бачте, молоде, то хоч воно з пекла, а таки ще недоук, не все зна* (Марко Вовчок); *Воно* [цуценя] *дурне ще, молодеє, А ти вже, Вовче, не щеня* (Л. Глібов); *Отак і так, каже* [батько] *дочці: "Сватав тебе Мирон. Чи підеш?" А вона, звісно, молода, сором'язна: "Не знаю" — одказує...* (Панас Мирний); *— Він парубок молодий, то й гуляє; а ожениться, то, може, йому той шум з голови вийде* (Леся Українка); *Молодий я, молодий, Повний сили та одваги* (П. Тичина); *— Невістки, вони що? Молоді, дурні. Їх треба вчити, як на світі жить* (Григорій Тютюнник); *Всі ваші заперечення проти Словодана зводяться до того, що він надто молодий і ще недосвідчений* (О. Авраменко).

3. Який недавно з'явився, народився, почав існувати, рости. *Ліс шумить молодий, В далі потік журчить* (І. Франко); *— Знаєш що, Уласе! Богазі забажалось мать молоде орленя* (І. Нечуй-Левицький); *Молоде сонце било у всі чотири вікна* (М. Коцюбинський); // Який недавно почав свою діяльність у якій-небудь галузі. *Дерижанов, не маючи, яко молодий лікар.., "світочів"* [покровителів], *сидить без роботи* (Леся Українка); *Й мати, й Таня-попівна, і молода вчителька йшли додому* (М. Хвильовий); *Він як молодий спеціаліст ніякої премії не отримає* (О. Чорногуз); // Який недавно виник, утворився. *Як молода держава Україна прагне усвідомити себе в геополітичному просторі в контексті розвитку світової цивілізації* (з наук. літ.).

4. Недавно приготовлений (про продукти). *І хай Бог тобі дасть з роси Неба, і з ситості землі, і збіжжя багато й вина молодого!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *На Корсиці молодий сир броччіо, який дозріває лише два тижні, уважають національним надбанням* (з наук.-попул. літ.); *У літню спеку дуже доречним стане корисний і поживний молодий квас з буряків* (з газ.).

5. *у знач. ім.* **молоди́й,** дóго, *ч.;* **молода́,** дóї, *ж., розм.* Те саме, що **нарече́ний, нарече́на** *(див.* **нарече́ний** 2). *Весілля .. Молодий і молода сидять за весільним столом* (М. Руденко); *Чекаючи, жадаєш перемін, а настроюючись на їх ритм, оволодіваючи ним, стаєш ближче до вінця, який плетуть для молодої...* (Р. Андріяшик); // **молоді́,** ди́х, *мн.* Те саме, що **нарече́ні** *(див.* **нарече́ний** 3). *Одружили Палажку з парубком, і, добре погулявши на весіллі, свекор забрав молодих та й повіз до себе* (О. Стороженко); *Під час вечері не обійшлося без того, щоб двом парам молодих не прокричали гірко* (Ю. Шовкопляс).

Молода́ гва́рдія *див.* **гва́рдія; Молоде́ са́ло** *див.* **са́ло; Молоди́й мі́сяць** *див.* **мі́сяць; (1) Молоди́й та нежона́тий** — уживається для підкреслення вільного, незалежного стану молодого неодруженого чоловіка. *— Є в нас господар, мій брат Панас, хоч цей господар ще молодий і нежонатий, — сказала Тодозя* (І. Нечуй-Левицький); [П е т р о:] *А ти виспівуєш собі, не журишся, Василю?* [В а с и л ь к о *(весело):*] *А чого мені журитись — молодому та нежонатому?* (С. Васильченко); *Уже ворожить біля моїх траншей молодий та нежонатий Зюзів хрещеник Аполлон Комашка*

(О. Гончар); *Йому, молодому і нежонатому, було цікаво вести нічні інтелектуальні розмови з панною* (Г. Тарасюк); **Перев'язувати / перев'яза́ти молодо́го (старостів)** *див.* **перев'язувати; Стар і мо́лод** *див.* **стар.**

◊ **(2) Молоди́й та зеле́ний** — який не набув ще життєвого досвіду; недосвідчений, юний і т. ін. *Секретар зміряв його* [Чіпку] *з голови до ніг своїм мишачим поглядом, котрий, здавалось, казав: "Ой, який же ти молодий та зелений!"* (Панас Мирний); *— Ви ж іще молодиця хоч куди! — Та вже ж! Молода та зелена!* (Дніпрова Чайка); *Гессен, роздратований, нагадав гостеві, що він ще занадто молодий та зелений* (Олекса Ізарський); *Романовський .. поводився стримано, навіть скептично. Називав зятя з донькою молодими та зеленими й пророкав усілякі негаразди* (А. Кокотюха); **(3) Молоди́й, та ра́нній** — не за віком досвідчений, знаючий, здібний і т. ін. *— Гайворон у вас молодий, та ранній. За словом у кишеню не лізе, — сказав Бунчук* (М. Зарудний); *— Файні хлопці, — зауважує один, дивлячись услід офіцерам. — Замолоді тільки. — Молоді, та ранні* (О. Гончар); *— Уже все ясно, дядьку Свириде. Поки ви дибали обхідними стежками, говорили примовками-загадками, молоді самі прийшли до згоди. — Отаке воно, молоде, та раннє, — захитав головою Свирид* (Микита Чернявський); *— Та-ату? — зойкнула Яна. — Мовчи, дівко, молода, та рання!* (В. Чемерис); **Покрива́ти (скрива́ти) / покри́ти (скри́ти) молоду́** *див.* **покрива́ти.**

МОЛОДИ́К[1], а́, *ч.* 1. Те саме, що **молоде́ць** 1. *Знайшлись .. такі, що вклали* [панові] *в уха бунтівничі речі молодика — і от тепер Остап, скривджений і цькований, мусив кинути рідний край* (М. Коцюбинський); *В просторих класах .. лежали, сиділи навпочіпки .. хлопці-молодики* (Ю. Смолич); *Мою увагу привернув худорлявий молодик із запаленими безсонням очима, гострим кістлявим носом і ребруватими вилицями* (Р. Андріяшик); *Чорнявий елегантний молодик .. вклонився по-військовому чітко, клацнувши при цьому підборами* (Ю. Андрухович); * У порівн. [М а к Г а р д і:] *Та інше, справді, хоч і сивоусе, а бавиться, як молодик* (Леся Українка); // *рідко.* Неодружений чоловік (у 1 знач.), незалежно від віку. *Дядько Тимоха пробував собі молодиком. Всі так ізвикли бачити його без подружжя, що надзвичайно здивувались, дочувшися, що він має одружитися* (Б. Грінченко).

2. Те саме, що **нарече́ний** 2, 3. *Наїхали старости Й молодик за ними: Вони собі пішли в хату з батьком розмовляти* (Т. Шевченко); * У порівн. [В і т р о в и й:] *Як себе почуваєте?* [Р о м а н ю к:] *Як молодик... Весілля відбулося, ти був головним дружком, а я молодиком, погуляли добре* (О. Корнійчук).

3. *іст.* Помічник, учень на Запорізькій Січі в XVII–XVIII ст. *— Батько чекають! — звертається до Мельхіседека молодик, один із свити, що постійно була при кошовому, охороняючи його* (Г. Колісник); *На Січі новак проходив обряди залучення до молодиків, які включали урочисту присягу на вірність товариству й прийняття православ'я, якщо молодий козак був іншої віри* (з наук.-попул. літ.); // Підмайстер у ремісничих цехах цього ж часу. *Після завершення навчання в цеху молодик повинен був працювати у свого майстра ще 6 місяців, дістаючи один гріш на тиждень* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДИ́К[2], а́, *ч.* Те саме, що **Молоди́й мі́сяць** *(див.* **мі́сяць).** *Непевний світ місяця молодика серпорогого, зорі меркаючі* [мерехтливі], *і як зараз чую, як було свіжо, пахучо й тепло...* (Марко Вовчок); *Дощ іде... То кажуть — молодик Умивається* (В. Бичко); *Над деревами й стріхами Передславиного щойно-щойно прорізався молодик* (І. Білик); *Вони пливли нічним Кальміусом у хисткому човнику, а над ними вгорі, в зоряному небі плив місяченько, щойно народжений серпик, званий молодиком* (В. Чемерис); *Інтервал між молодиками становить у середньому 29 діб* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Сотнями срібних молодиків зблискують підкови на сонці* (О. Гончар).

○ **(1) На молодику́,** *у знач. присл.* — у фазі молодого місяця. *Треба на молодику вийти на двір і говорить до місяця тричі* (Сл. Б. Грінченка); *Ворожка і дала мені зілля та й каже: — Звари та й дай йому якраз на молодику, у глуху північ, як перші півні заспівають* (Г. Квітка-Основ'яненко); *В цьому році зима впала на молодику, тому й не має вона справжньої сили* (М. Стельмах); *Травознавці твердять, що надземну частину рослини треба збирати на молодику, бо він стимулює найбільшою мірою приплив соків до неї* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДИКУВА́ННЯ, я, *с.* 1. *розм.* Дія за знач. **молодикува́ти** 1. *— А тепер .. ставайте, дідусю, біля дверей відбувати своє молодикування, бо не годиться старій людині бути на побігеньках у молодих* (З. Тулуб).

2. *іст.* Дія за знач. **молодикува́ти** 2. *Новим прізвищем посвячуваного в козаки на Січі ставало кумедне характерне прізвисько, дане за час молодикування* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. *розм.* Жити неодруженим (про чоловіка); парубкувати. *Грицько, молодикуючи, був собі ввічливий, моторний, жартівливий з усіма* (Ганна Барвінок); *— От кіно на старості літ. — На старості, на старості! — перекривила Олена. — А де ж ти молодикуєш у запівнічну годину?* (М. Стельмах); *Ігор тоді молодикував, і молодощі били з нього через край* (В. Чемерис).

2. *іст.* Бути молодиком *(див.* **молоди́к[1]** 3), учнем на Запорізькій Січі. *Потрапивши на Січ років із п'ятнадцять тому, він* [Сагайдачний] *молодикував у Хоми Причепи, тоді запорозького козака* (З. Тулуб); *Молодикуючи, козаки часто виступали об'єктом ритуальних висміювань та принижень, змушені були виконувати роль служителів при старшині й старших козаках* (із журн.); // Бути молодиком *(див.* **молоди́к[1]** 3), підмайстром у ремісничих цехах. *Подорожуючи й молодикуючи по різних містах України, підмайстри цирульного цеху ознайомлювалися з різними засобами лікування* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДИ́ЛО, а, *с.* Багаторічна трав'яниста рослина родини товстолистих; очиток, заяча капуста *(див.* **капу́ста).** *Молодило росте як скупчення багаторічних, вічнозелених, соковитих рослин* (з наук.-попул. літ.); *Розетки листя молодила за смаком нагадують брюссельську капусту* (із журн.).

МОЛОДИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який повертає молодість (у 1 знач.). *Королевич найстарший із трьох оповідає батькові про молодильну воду, вибирається з військом її добувати* (І. Франко); *Що вона не робила, якими травами цілющими не поїла його, які рецепти молодильні не застосовувала — не помагало* (Г. Тарасюк); *Радо ділюся і рецептом молодильного чаю, який списав у горах Абхазії* (М. Дочинець).

Молоди́льне я́блуко *див.* **я́блуко.**

МОЛОДИ́СТИЙ, а, е. Який має зовнішність молодої людини, здається молодшим за свої роки. *Який він міцний, цей молодистий чоловік* (О. Копиленко); *Протагор спершу не міг збагнути, що вразило його в сій молодистій жоні, й по можливості, скільки дозволяли закони пристойності, вдивлявсь у її вид* (І. Білик); // *рідко.* Те саме, що **молоди́й** 1. *Повідають звуки чисті, як із моря на зорі ось виходять молодисті тридцять три богатирі* (П. Тичина); // Стос. до молодості, належний, власт. їй. *Цвіт півонії на обличчях їх, і сріблом дзвенить-видзвонює молодистий сміх* (І. Гончаренко); // Який недавно з'явився, народився, почав існувати, рости. *Ходить полем молодистим, Гонить хвилю з краю в край Золотистий, колосистий, Яровистий урожай* (А. Малишко).

МОЛОДИ́СТО. Присл. до **молоди́стий.** *Хазяйка дому співала на святі завзято, молодисто* (із журн.); // Те саме, що **молоде́чо.** *Заспівали в полі пісню трактористи, виливають серце у словах простих. І злились у хорі вільно й молодисто голоси дівочі з голосами їх* (В. Сосюра).

МОЛОДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *недок., кого, що і без прям. дод.* Робити молодшим. *І дотик твій із терня рожі родить, І по серцях мов чар солодкий ходить, І будить, молодить і оп'яняє* (І. Франко); *Каштанове волосся .. локонами спадало на плечі, і це її* [жінку] *молодило* (П. Панч); *Красиві чорні вусики завжди акуратно підстрижені. Як це не дивно, вони молодили вчителя* (В. Малик); *Відверті й жалісні світлотіні проектора молодили жіноче лице* (Є. Пашковський).

МОЛОДИ́ТИСЯ[1], джу́ся, ди́шся, *недок.* Намагатися виглядати молодшим за свої роки. *Вона хоч ще й молодилась, але вже ніякі білила та рум'яна не могли сховати перших зморщок* (Ю. Збанацький); *Мартин Пушкар .. зупинився на паперті, розправив сутулі плечі, — вже старий, намагався молодитися, виглядати хвацько* (Ю. Мушкетик); *Василь ще й досі намагається молодитися. Одяг, ретельне гоління, коротка зачіска — таки виглядає впевнено й навіть піжонисто* (В. Яворівський).

МОЛОДИ́ТИСЯ[2], и́ться, *недок., діал.* Хмаритися, збиратися на негоду, сльоту (про погоду). *На левадах біліли вже стокротки й жовтіли китички кульбаби, а небо молодилося на дощ* (Р. Іваничук); // *безос. Молодиться-молодиться, та й дощ не піде* (Номис).

МОЛОДИ́ЦЯ, і, *ж., розм.* Молода жінка, заміжня або така, що була замужем. *Венера молодиця сміла, Бо все з воєнними* [військовими] *жила, І бите з ними м'ясо їла, І по трактирах пунш пила* (І. Котляревський); — *Там якийсь чоловік, такий чорнявий, високий, і молодиця гарна, і діточки з ними. Питаються вас* (Марко Вовчок); *Повиймала молодиця перепічки, хату вимела та й сіла прясти* (Б. Грінченко); *Іде по воду молодиця, За нею тюпає хлоп'я* (М. Рильський); *Молодиця сиділа задумана, тримаючи дитинча* (І. Багряний); *Огрядна, мов писанка, молодиця почастувала нас мамалигою з кислим молоком* (Р. Андріяшик); * У порівн. *Засміявсь Старий і внучку привітав, Неначе справді молодицю: "А де ж ти діла паляницю?"* (Т. Шевченко).

МОЛОДИ́ЧИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **молоди́ця.** *Гірке молодиче життя за ледачим чоловіком та за старою свекрушиною головою* (Ганна Барвінок); *Є такі люди, що .. цілий вік цвітуть то молодою дівочою красою, то розкішною повною молодичою, то якоюсь старечою красою* (І. Нечуй-Левицький); *Що день, то більшим смутком огортається молодича її душа* (Іван Ле).

МОЛОДИ́ЧКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **молоди́ця.** *В хаті за столом сидить Назар чорнявий і молодичка гарненька, жінка Назарова* (Марко Вовчок); [М а т и:] *От, Лукашу, поможеш тут в'язати молодичці* (Леся Українка); *Не одному гостеві спадало на думку, як ця .. молодичка пішла за підстаркуватого Суворого?* (Олесь Досвітній); *Весела молодичка .. не жартома закохалася в Багірова. Вона вгадала в ньому надійного мужа й господаря, на плече якого з певністю можна спертись* (О. Гончар); *На скронях посіялася сивизна, та, кажуть, узрить вродливу молодичку — очі спалахують, як лемеші на сонці* (Р. Андріяшик); *Молодичка зиркнула направо, зиркнула наліво, вихилилася з вікна і чмок блазня у губи* (Ю. Винничук).

МОЛОДИЧО́К[1], чка́, *ч.* Пестл. до **молоди́к**[1] 1. *Були там місцеві, тільки не з нашого братства. І один там молодичок щедро пригощав своїх друзяк* (Ю. Логвин).

МОЛОДИЧО́К[2], чка́, *ч.* Пестл. до **молоди́к**[2]. *Як напнутий лучок, Мов краєчок золотої писанки, Поміж хмар пливе молодичок* (В. Бичко).

МО́ЛОДІЖ, дежі, *ж., заст.* Молодь. *Молодіж завжди кохає волю.., пестить інші надії, — свою весну справляє...* (Панас Мирний); *Химка танцювала гарно й легенько, парубок силкувався не податися перед нею. Молодіж оточила їх колом* (Б. Грінченко); *А старі дуби стоять, стогнуть і неначе з жалем і тугою хитають головами на силкування молодіжі* [молодежі] (В. Винниченко).

МОЛОДІ́ЖКА, и, *ж., розм.* 1. Газета або журнал для молоді. *Після дебюту в молодіжці мої гуморески, нариси, статті, фейлетони, рецензії, байки в прозі почали з'являтися в обласній газеті* (В. Чемерис); *Років десять тому Тимчук вів відділ культури в обласній молодіжці, писав доволі дотепні фейлетони* (О. Ірванець).

2. Спортивна молодіжна команда. *Тренер української молодіжки оголосив склад команди на наступний матч* (з газ.).

МОЛОДІ́ЖНИЙ, а, е. Стос. до молоді. *На одному молодіжному літературному вечорі юнаки й дівчата попросили мене докладненько пояснити: — Чому виникає сміх?* (О. Ковінька); *Білоголовий коротун, якого майже не видно було за баяном, виконав попурі на теми молодіжних пісень* (Г. Усач); *В масових сценах були задіяні актори молодіжного та експериментального театрів* (Ю. Андрухович); *Мій менший син іноді влаштовує молодіжні вечірки* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Власт. молоді, характерний для неї. *Лукас послухав про все це і забув з типово молодіжною легковажністю* (П. Загребельний); *Адам .. в сучасному молодіжному одязі — мішкуватих штанях і футболці з написом* (В. Кожелянко); *Отримавши ці молодіжні атрибути* [футболки та кепки], *пенсіонери прямували до іншого майданчика* (І. Роздобудько); *Беконті охоче піддавалась черговій молодіжній моді, тому ходила в чорному* (В. Єшкілєв); // Належний молоді. *Славик .. викликався зареєструвати .. клуб як клуб молодіжних ініціатив* (С. Жадан); // Признач. для молоді. — *Скажу відверто — я не слухаю сучасну молодіжну музику* (А. Кокотюха); *Із вищої школи вона подалася у відділ кадрів, а потім — знову на молодіжну роботу* (В. Діброва); — *Я так зрозуміла з реклами, що це мексиканська молодіжна комедія про .. пляжі і пиво* (С. Пиркало); // Який складається з молоді. — *Це добре, — поспішає із своїм Лобода. — На суботу й неділю треба організувати молодіжну*

бригаду — чоловік так з двадцять найпрацьовитіших (Микита Чернявський).

МОЛОДІ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Зовсім молодий (у 1, 3 знач.). [Христина:] *Один був* [панич] *молодісінький, а що за ніжне, що за миле було хлоп'я* (С. Васильченко); *Рине Космос і тягом в свою галактичну трубу видує душу, закрутить, як аркуш паперу, мою молодісіньку душу* (О. Забужко); *Поміж хмар пливе молодичок — Молодісінький* (В. Бичко); // *у знач. ім.* **молодісінький,** кого, *ч.;* **молодісінька,** кої, *ж.;* **молодісіньке,** кого, *с.* Той (та), хто має небагато років. *Не встиг я й озирнутися, як підходить до мене повновида, молодісінька* (із журн.).

МО́ЛОДІСТЬ, дості, *ж.* 1. Період життя від отроцтва до зрілого віку; протилежне старість (у 1 знач.). [Долорес:] *Все маєш: вроду, молодість, кохання.., хутко будеш мати й шану, належну командоровій дружині* (Леся Українка); *Казали прадіди, що під тим сонцем люди жили багато віків не старіючи, зберігаючи силу й молодість* (О. Бердник); *Здається, минула молодість. Ми дуже пильнували за її проминанням, випивали її по краплі, ніби найкоштовніший напій світу* (Ю. Андрухович); * У порівн. *Дорошенко відчуває, як пробуджується в ньому давня до неї ніжність, росте нездійсненна жага щось повернути — далеке, як молодість* (О. Гончар).

2. Абстр. ім. до **молоди́й** 1, 2. — *Будеш мені мою молодість нагадувати, гей, гей!* (Т. Бордуляк); * Образно. *Ми — світу молодість, Ми — правота людини. Єдине серце в нас І прапор наш єдиний* (М. Рильський).

(1) Зеле́на мо́лодість *чия* — молоді роки, відсутність життєвого досвіду. *Він належав до того покоління, що разом із старшими прийшло зухвало в історію й відчинило само собі й своєму класу двері грудьми, офірувавши за те свою молодість, зелену й буйну* (І. Багряний); *Вся рота нещадно потішалася з свого солов'я* [Маковея], *проте потаємці і зважала на його невинну зелену молодість* (О. Гончар); **(2) По мо́лодості,** *розм.* — через недостатній життєвий досвід. [Печериця:] *Ото по молодості своїх літ .. хотять* [хочуть] [Галя] *бути учителькою...* (Панас Мирний); *Лена .. Весела, більш по молодості, ніж по темпераменту, поверховна* [поверхова] *у всьому* (Леся Українка); *По молодості чи з якихось інших причин не догадався стратег Мартін пошукати на придунайських островах* (Д. Міщенко); — *Чого стовбичиш біля стінки, як ляський пахолок! Я по молодості теж чимало січового хліба з'їв... Так що сідай разом із нами!* (Д. Білий); **(3) У мо́лодості** — коли хтось був молодим. — *Який же він* [дід] *був в молодості?* (Г. Хоткевич); *Найстарша з жінок стала розповідати, як у молодості один студент у неї закохався* (О. Гончар); *Старий уявив небо, яке бачив у молодості, — близьке, запашне, темно-синє з білими зернами зірок* (В. Дрозд); *Після тяжкої хвороби в молодості Пріся втратила мову й тепер чути чула, а сказати нічого не могла* (І. Білик); *Коли людина вже й у молодості так часто хворіє.., то на старість геть слабою буде* (Любко Дереш).

◊ **(4) Дру́га мо́лодість:** а) приплив нових сил, творче піднесення в людини поважного віку. *Війна .. принесла йому революцію.., творчу працю, блискучі очі цієї дівчинки й другу молодість* (Гео Шкурупій); *Наталочко! Моя зелена надо! Тоді кипіла скажено друга молодість, тоді не вірила, що йде тридцята весна* (М. Хвильовий); *Їй минуло за тридцять, і почалася її друга молодість* (Б. Харчук); *Відгуляв Атей своє, відлюбив, пора вже й угомонитися, а він не вгамовується, сподівається на другу молодість* (В. Чемерис); *Добре тоді було .. Возив дітей на екскурсії, проводив уроки на природі — дуже мене це все підносило духом. Це, далебі, й був у мене розквіт мого зрілого життя, друга молодість* (Любко Дереш); * У порівн. *Є щось безмежно сумне в тім, як дерева починають вдруге під морози цвісти. Майже таке безнадійне, як друга молодість людей* (Ірина Вільде); б) новий період розквіту чого-небудь. *Нині Київ є важливим політичним, адміністративним та культурним центром країни. Він переживає свою другу молодість — впорядковуються та розширюються його межі* (П. Загребельний); *Стара ресторанна мережа переживає зараз другу молодість* (із журн.); в) оновлення чогось. *Оброблення різними хімічними сумішами в спеціальних автоматах, як чарівна паличка, приносить речам другу молодість* (з газ.); **(5) Мо́лодість гра́є** *у кого і без дод., жарт.* — хто-небудь дуже енергійний, рухливий, нерозсудливий і т. ін. *Грає молодість, Мов у жилах кров, Розпирає людські груди Воля і любов...* (Б. Лепкий); *Його* [чоловіка] *ніколи ніщо не задовольняло. Спершу думала — молодість грає, з часом усе вляжеться. Еге ж! Он уже за сорок п'ятий перевалило, а він аніскілечки не змінився* (М. Ю. Тарновський); **(6) Не пе́ршої мо́лодості,** *жарт.* — не дуже молодий. *Значить, констатовано, що я для неї не нуль, що й вона думає про мене. Але чому? Я ж не красун, не першої молодості...* (Г. Хоткевич); *Вона, ніде правди діти, не першої молодості жінка* (Б. Антоненко-Давидович); *Хоч Матильда та Марселіна були жіночками вже не першої молодості, від них ніколи не відставав шлейф із палких шанувальників* (С. Андрухович).

МОЛОДІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Набувати молодшого вигляду, почувати себе молодшим. *Запорозьку зброю Виніс батько із комори, Розгляда, радіє, Приміряє... ніби знову Старий молодіє!* (Т. Шевченко); *Ой Ігорю! Всеволоде! Жаль мені вас, діти! Чи б не диво мні* [мені], *старому, Та молодіти?* (С. Руданський); — *Ох, паняночко! Зовіть мене хоч перебабою, уже мені не молодіти* (Панас Мирний); *Я щоденно в труді молодію І дивлюся радіючи в світ!* (С. Крижанівський); *Чоловік був старим і зігнутим, та раптом випростався і став начеб на очах молодіти й випрямлятися* (В. Лис); *Твоя краса — це шати мого серця, Що до грудей покладене твоїх, Твоє ж в моїх, наснаги повне, б'ється, Щоб довго ще я молодіти міг* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра).

(1) Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) — відчувати себе молодим, молодшим. *Співав* [О. Вересай], *похилий, нездужалий, Співав — і серцем молодів* (М. Рильський); *Дивлячись на своїх бійців і командирів, він наче молодів душею* (Ю. Бедзик); *Я полюбив людей більш за все на світі, і вони нагороджують мене своїми багатствами. Я ніби помолодів душею, побагатшав і став людяним і чистим* (О. Довженко); *Пройтися босоніж по прогрітій сонцем траві, дрібному піску або пухнастому килиму квітів — це немов помолодшати душею* (із журн.); **Се́рце (душа́) молоді́є** *див.* **се́рце.**

МОЛО́ДКА, и, *ж., розм.* 1. *рідко.* Те саме, що **молоди́ця.** [Іван:] *Заходилась серед левади танцювать, щоб хто побачив та засміяв: у молодки, мов, жир крутить* (С. Василь-

ченко); *За столом, заставленим мисками і шапликами, сиділи дві малі дівчинки і молодка* (В. Єшкілєв).

2. Молода курка. *Птицю старшого віку відрізняють від птиці першого року життя, або молодок, по грубших лусочках і грубшій шкірі* (з наук. літ.); *Молодок краще купувати навесні: пік їхньої продуктивності припаде на літо — період довгого світлового дня* (з газ.).

МОЛОДНЕ́ЧА, і, *ж., рідко.* Те саме, що **мо́лодь.** *Голоси веселих пісень молодначі, мов щебетання весняних пташок, разом з садовими пахощами проймають усе повітря* (Панас Мирний); *За Уласевичем знов пішли в танець паничі й панни. Уся молоднеча, що була в світлиці, заворушилась, закрутилась* (І. Нечуй-Левицький).

МОЛОДНЕ́ЧИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до молоднечі. *Мій батько — з когорти, як кажуть, спеціалістів старої гвардії, для кого обов'язок перед людьми — над усе, у кого в очах вічно живий молоднечий вогник* (із журн.).

МОЛОДНИ́К, у́, *ч., збірн.* Те саме, що **молодня́к** 2. *Довкола рівними темно-зеленими стінами тягся сосновий молодник* (І. Франко); *Посадив* [Замфір] *на щастя якийсь особливий ґатунок винограду.., а тут хазяїном вже завів молодник* (М. Коцюбинський); *Тут уже росла трава, а надто була широка межа, що відділювала старий ліс від молоднику* (Л. Мартович); *І не тільки над Сулою — всюди В нас ростуть сади-молодники* (І. Вирган).

МОЛОДНЯ́К, у́, *ч., збірн.* 1. Молоді тварини. *Тварини потомилися — посувались повільніше. Особливо молодняк увесь час відставав, і його доводилось підганяти* (В. Гжицький); *Годівля худоби провадилася за графіком, молодняк випоювався молоком, чергування на корівнику було регулярне* (Григорій Тютюнник); *Якраз над нашими штреками конезавод. Молодняк вигулюється...* (О. Гончар).

2. Молоді дерева, кущі. *І вже рідко де серед дубового молодняку можна натрапити на старі кремезні дуби, що бачили коліїв* (Б. Антоненко-Давидович); *Фред швидко пройшов повз кущі.., проминув невисокі зарості свіжого молодняку* (В. Владко); *Берези білі Зросли, стоять, високі та зміцнілі, І молодняк долину обгорта* (П. Дорошко); *Ліс порідшав, старі дерева поступово змінювалися куцим молодняком* (Д. Білий); // Молоді пагони (у 1 знач.). *Яблуні й черешні росли й посихали, пускали молодняки, як хотіли, між густими бур'янами* (І. Нечуй-Левицький); *Скоро й сіяти почнемо. В саду молодняк будемо підсаджувати з дядьком Гаврилом* (О. Копиленко).

3. *розм.* Молоді люди; молодь. *Увіходити в розмову з таким досвідченим супротивником їм, по всьому видно — молодняку першого гуляння, було трохи боязно* (С. Васильченко); *Ввесь сільський молодняк, добровольці.., держать фронт, окопавшися на горі* (М. Зеров); *Я такий чоловік, та й бригада вся теж, хоч і молодняк.., а задніх не пасемо* (Є. Кравченко); — *Молодняк нині зіпсутий .. Ані місцем тобі не поступляться, ні повагу не висловлять* (В. Діброва); — *Гаразд, Александре. Зараз я трохи прогуляюся кораблем, полякаю молодняк* (О. Авраменко, В. Авраменко).

МОЛОДНЯЧО́К, чку́, *ч., збірн., розм.* Пестл. до **молодня́к.** *Із 7–10-го дня молодначок слід привчати до бобово-злакового сіна, з 10–15-го — до просіяної вівсянки, ячмінної дерті та кормових коренеплодів* (з газ.); *Гарне те місце — і дуби віковічні, і великі галявини горбисті — якраз такі, щоб лошата грали і виростали міцними. А ще й молоднячок сосновий острівцями* (Ю. Логвин); *По площі міста бігали радісні учасники фестивалю, переважно молоднячок, звісно* (із журн.).

МО́ЛОДО, *присл.* 1. Як молодий. *Старенька вже* [пані], *а на висках кучері, в перснях у блискучих, у стрічках, то ніби й молодо глядиться* (Марко Вовчок); *Василь без піджака, в самій тільки сорочці.., виглядав молодо, аж по-школярськи якось* (Ірина Вільде); *Якби не очі, Марина виглядала б дуже молодо* (Р. Андріяшик); *Йому було якихось 70 років, та виглядав він досить молодо* (В. Багірова); // Як у молодого. *Її молода, тонка, вбрана в чорне постать рухається легко, молодо, м'якго* [м'яко] *й весело* (В. Винниченко); *Його темні очі виблискували зовсім молодо, в них перебігали вогники задоволення самим собою* (М. Дашкієв); *Кров починає нуртувати в жилах гаряче й молодо* (О. Гончар).

2. *розм.* Те саме, що **за́молоду.** *Не кайся рано встати, а молодо вчитись* (Номис); *Марія Янічек, одна з найбільш талановитих писательок* [письменниць] *молодшого покоління в Німеччині, родилася в Австрії, вийшла молодо заміж за Губерта Янічка* (І. Франко).

МОЛОДОГВАРДІ́ЄЦЬ, і́йця, *ч.* Член підпільної організації комсомольців м. Краснодона (нині — Сорокине Луганської обл.) "Молода гвардія", яка боролася з німецько-фашистськими окупантами під час Другої світової війни. *У штабі молодогвардійців юнь кує відплату ворогам* (В. Сосюра); — *Дмитро Карпович розповідав нам ще про молодогвардійців, так там же й писати нічого. Я й сам молодогвардієць, он у німців хомута вкрав! — Хомут, Марку, це дрібна капость, а в молодогвардійців мученицька смерть* (П. Загребельний); *Течуть мільйонні потоки, схиляються роки і роки Перед молодогвардійцями — бронзове їхнє лиття...* (І. Драч).

МОЛОДОГВАРДІ́ЙКА, и, *ж.* Жін. до **молодогвардієць.** *Серед жертв фашистів були п'ять чоловіків, жінка із трирічною дитиною та активна молодогвардійка* (з газ.).

МОЛОДОГВАРДІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Стос. до молодогвардійців. *Деякі подробиці діяльності молодогвардійської організації в сучасній історичній науці дискутуються* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДОГЕГЕЛЬЯ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Прихильник, послідовник молодогегельянства. *Молодогегельянці критикували релігію, але при цьому не виходили за межі ідеалізму* (з наук. літ.); *Одним із відомих молодогегельянців був німецький філософ, публіцист Д.-Ф. Штраус (1808–1874)* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДОГЕГЕЛЬЯ́НСТВО, а, *с.* У Німеччині 30–40-х років XIX ст. — ідеалістична філософська течія, що заперечувала релігійні мотиви вчення Г. Гегеля й підкреслювала вирішальну роль особистісного фактора в історії (на противагу гегелівському світовому духові). *Прихильники молодогегельянства намагалися філософією Гегеля обґрунтувати прагнення радикальної буржуазії до викорінення феодалізму в країні* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДОГЕГЕЛЬЯ́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до молодогегельянства і молодогегельянців. *Зростання передумов буржуазно-демократичних перетворень сприяло увазі до тих моментів гегелівської філософії, які були оцінені як приховані революційні потенції. Так була закладена так звана молодогегельянська течія* (з наук. літ.).

МОЛОДОГРАМАТИ́ЗМ, у, *ч., лінгв.* Напрям у європейському мовознавстві, що виник у Німеччині в 70-х роках XIX ст., теоретичним підґрунтям якого є погляд на мову як на індивідуально-психологічне явище. *Молодограматизм був панівною течією в лінгвістиці кінця XIX — першій третині XX ст.* (з наук.-попул. літ.); *Школа молодограматизму об'єднувала мовознавців навколо таких учених, як А. Лескін (1840–1916), К. Бругман (1849–1919) та Г. Остгоф (1847–1909)* (з навч. літ.).

МОЛОДОГРАМА́ТИК, а, *ч.* Послідовник молодограматизму. *Вирішальну роль у роботах молодограматиків відігравало порівняльно-історичне мовознавство, зокрема, індоєвропеїстика* (з наук.-попул. літ.); *Молодограматики намагалися перевести мовознавство з розряду гуманітарних наук до природничих, що було пов'язано зі зростаючою конкуренцією між науками гуманітарного і природничого профілю* (з навч. літ.).

МОЛОДОГРАМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до молодограматизму і молодограматиків. *Швейцарський мовознавець В. Маєр-Любке створив фундаментальну порівняльну граматику й етимологічний словник романських мов, витримані в дусі послідовних молодограматичних принципів* (з наук.-попул. літ.); *У порівняльно-історичному мовознавстві є такі напрями: натуралістичний, молодограматичний, логічний і психологічний* (з навч. літ.).

МОЛОДОЖО́Н, а, *ч., розм.* 1. Чоловік, парубок, який бере шлюб або щойно одружився. *Щасливого молодожона теж покликано до війська, видано йому офіцерський мундир* (П. Загребельний); *Пахло чимось пригорілим, цей запах нагадав Віталію аромати гуртожитку, в якому кілька років прожив, поки не вдалося пробити квартиру як молодожону* (А. Кокотюха).

2. *тільки мн.* Те саме, що **молодя́та.** — *О, щоб вас з молодожонами! Як я і себе згадаю, так... ну! усього бувало* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Так почалося невелике сімейне свято. Їх поздоровляли, їх називали молодожонами, їм бажали дожити і до золотого, і до діамантового весілля* (М. Дашкієв); *Увагу .. привернула вітрина ательє для молодожонів* (О. Гончар); — *Ви маєте увійти в їхнє становище, зрозуміти молодожонів. Якби хтось із вас одружувався, то вам теж допомогли б* (Є. Гуцало).

МОЛОДОМУ́ЗІВЕЦЬ, вця, *ч., іст.* Член літературного угруповання "Молода муза" у Львові, що діяло з 1906 до 1909 року як ланка загальноєвропейського руху за оновлення літератури. *До молодомузівців належали Б. Лепкий, П. Карманський, М. Яцків, С. Твердохліб, В. Пачовський, О. Луцький та ін.* (з наук. літ.); * У порівн. *Кожен раз мушу писати тебе натхненно, як молодомузівець* (І. Калинець).

МОЛОДОМУ́ЗІВСЬКИЙ, а, е, *іст.* Пов'язаний із діяльністю молодомузівців. *"Молодомузівська" братія .. не любила Яцківа і навіть Лепкого, вбачаючи у них "чужаків"* (С. Процюк); *Молодомузівський гурток становила молодь: вихідці із сіл та провінційних містечок Галичини, учорашні випускники університету або ті, що його не закінчили, канцеляристи, учителі гімназій чи вільні художники* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДОПИСЕ́МНИЙ, а, е. Який отримав писемність у XIX ст. і пізніше (про мову). *Молодописемна циганська мова розвивається в умовах білінгвізму її носіїв* (з наук.-попул. літ.); *Тофаларську мову відносять до молодописемних* (з навч. літ.).

МОЛОДОТУРЕ́ЦЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **молодоту́рок.** *Французька молодотурецька газета "Жен Тюрк" зазначала, що інтереси українців тісно пов'язані з інтересами Туреччини* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОДОТУ́РОК, рка, *ч., іст.* Член або прихильник партії "Єднання і прогрес", заснованої Мідхатом-пашею 1889 р. *В Османській імперії молодотурки створили політичний рух з метою провести політичну, військову та економічну модернізацію країни, що перебувала наприкінці 80-х рр. XIX ст. у стані деградації* (з наук.-попул. літ.).

МО́ЛОДОЩІ, ів, *розм.* Те саме, що **мо́лодість** 1. *Пом'янімо дні наших веселих молодощів!* (І. Нечуй-Левицький); *Збігають мої молодощі марно* (А. Кримський); *І ти, явивши молодощів чари, Зведеш не менш довірливих сердець* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра).

(1) За мо́лодощів, *розм.* — коли хтось був молодим. *Та це ж і є та сама Феодора, яку він знав за молодощів, з якою ділив амурові пристрасті на віллі свого товариша Ксенофонта!* (Д. Міщенко); — *Здається мені, що за молодощів ваших, коли любов могла швидше запустити пазурі вам у серце, я не помічав за вами ніколи такої пристрасті* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

МОЛОДУ́ХА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **молоди́ця.** *Ой дайте нам стільця.., щоб сіла молодуха* (Сл. Б. Грінченка); *Молодуха розповіла Омелькові, як там родичів шукати, веліла оселитися в них* (О. Ільченко); *Зареєструвала квиток, проходить контроль для посадки в літак .. Сигналізація дзвенить, аж розривається. Молодуха зняла золоту обручку, кульчики, гаманець з грішми — однаково дзвенить* (В. Яворівський); *Зсередини хтось заворушив засувом, двері рипнули, на поріг вийшла міцна молодуха років сорока — фігуриста, червонощока і чорноока* (Люко Дашвар).

2. *заст.* Те саме, що **нарече́на.** — *Їй-богу, тату, я напитав собі молоду. Мені здається, що вона піде за мене заміж. — Напитати молодуху не штука, але чи згодився вже мати з нею, чи так тільки залицяєшся до неї? — спитала мати* (І. Нечуй-Левицький); *Затягуючи вузол, незлобиво посміювались* [московити], *свої шуточки .. здебільшого відпускали, молодій і молодому підморгували. — Як розв'яжеш* [вузол], *твоя молодуха, не розв'яжеш — не збирати тобі сеї ночі меду з квітки...* (В. Чемерис).

МОЛОДЦЮВА́ННЯ, я, *с., іст.* Дія за знач. **молодцюва́ти.** *Біля куреня хлопці гарцювали на конях та стріляли з луків, виказуючи один поперед одного завзяття. Тільки сивоусий тисяцький тримався осторонь, спідлоба, несхвально дивився на їх молодцювання* (із журн.).

МОЛОДЦЮВА́ТИ, юю, юєш, *недок., іст.* Перебувати в Запорозькій Січі, готуючись стати повноправним козаком. *Кандидат у низові лицарі — джура — мав на Січі молодцювати, тобто складати особливий іспит, виказуючи належне завзяття для зміни статусу* (з наук.-попул. літ.); *Молодь відправлялася на літо в Січ до запорожців — бурлакувати чи молодцювати в степу* (з публіц. літ.).

МОЛОДЦЮВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Який має бравий (у 1 знач.) вигляд; ставний *(див.* **ставни́й**[1] 1), спритний (у 1 знач.). *Молодцюватий кирпатенький комендант студії Колька Носов .. пороздавав студійцям папір, і студія вже налагодилась працювати* (Б. Антоненко-Давидович); *Підійшов до саней*

Григорій Волошин .. Широкий у плечах, вузький у стані, молодцюватий з виду, він, здавалось, був не батьком, а старшим братом Романа (М. Стельмах); *Перед козацькі лави виїхав молодцюватий підтягнутий полковник Новицький* (В. Малик); *Молодцюватий портьє запопадливо відчинив перед ними скляні двері до просторого холу* (Ю. Бедзик); // Власт. молодцеві (у 2 знач.). *Коли невідступно .. це чортове зілля* [полин] *вживаєш, тоді в тебе й колір обличчя здоровий, і хода пружна, і виправка, навіть у такому солідному віці, ще брава, молодцювата* (О. Гончар).

МОЛОДЦЮВА́ТІСТЬ, тості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **молодцюва́тий.** *Крадіж панського вважали* [Панас чи Охрим] *за молодцюватість, що примушує їх в кожному панові бачити свого ворога* (В. Винниченко); *Де й поділася та самовпевнена молодцюватість, якою він так відзначався в таборі* (О. Гончар); *На думку багатьох, військова форма надає людині певної строгості, підтягнутості, молодцюватості* (з газ.).

МОЛОДЦЮВА́ТО, *розм.* Присл. до **молодцюва́тий.** *Біля сільради Венедикт Валентинович молодцювато скочив з велосипеда* (О. Донченко); *Бригадир .. виглядав справді молодцювато* (Ю. Збанацький); — *Коня!* — *молодцювато крикнув гетьман нарочито бадьорим голосом, аби не виказати своєї тривоги* (В. Чемерис).

МОЛОДЦЯ́, *у знач. присудка, прост.* Те саме, що **молоде́ць** 3. *Село в захопленні .. гулом ревло:* — *Молодця, Казанок! От тобі й "сірячок-мужичок!"* (Є. Кротевич); — *Правильно! От що правильно, то правильно! Молодця, Любка!* (В. Винниченко); — *Молодця, Семен! Бідняк, за бідняків і дбаєш. Молодця, синашу!* — *і по плечі ударив* (А. Головко); — *Молодця!* — *хвалить тато й наводить на мене очі* — *одне примружене, з приплющеними бісиками, а друге з бісиками на повний зріст* (М. Стельмах); — *Не розумію, з чого мама взяла, що жалобу належить носити рівно три місяці? І все ж вона молодця. Бачив, як тримається!..* (О. Авраменко, В. Авраменко).

МОЛОДЧА́ГА, и, *ч. і ж., фам.* Те саме, що **молоде́ць** 2, 3. *А гребці були молодчаги як один. Аж вилискувала темна засмагла шкіра, і м'язи так і грали на дужих руках* (О. Іваненко); — *Такого молодчагу моїй дівулі треба, аби в кулаці тримав* (Є. Пашковський); *Закінчила Маринка гімназію з срібною медаллю .. Молодчага!* (Ю. Смолич); *Задріботів* [Льоня] *таку чечітку, що в присутніх аж дух захопило.* — *Ну й Льоня! .. Ну й молодчага! ..* — *чулися схвальні, підбадьорюючі вигуки* (Д. Ткач); *Мік, любий робот Мік! Прийшов провідати свого Автора... Молодчага!* (М. Дашкієв).

МОЛО́ДЧИК, а, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **молоде́ць** 1. — *Молодчика б сюди молодого...* (Панас Мирний); — *Я б вас просив, моя панно, щоб ви мене розуму навчили.* — *А нащо тобі, мій молодчику, розум?* (Леся Українка); * Образно. — *Ой, послухай, голубонько, не журись, Ти на мене, молодчика, подивись! Чи є в світі де такії молодці, Як ми, славні та веселі горобці?* (Л. Глібов).

2. *розм.* Чоловік (перев. молодий) зухвалої поведінки, вчинки якого заслуговують на осуд. *Вона не вийшла, сказала* — *недужа. Колісник радів. Видно, молодчики далися узнаки, думав він* (Панас Мирний); — *Е, молодчики, недоварені студенти!* — *закричали деякі з панотчиків* (І. Франко); *Скільки було марної крові! Тих, хто їм не подобався, молодчики з продзагонів розстрілювали на місці* (М. Руденко); *Недавно у Львові вбили композитора, сидів у кав'ярні з друзями, співали українських пісень. Навпроти п'яні молодчики горлали свою попсу, почули ненависну їм мову аборигенів і убили* (Л. Костенко).

МОЛОДЧИ́НА, и, *ч. і ж.* 1. *нар.-поет.* Те саме, що **молоде́ць** 2. *Шиє собі по ярмарку Молодчина жвавий, Підглядає, що в батюшки Гроші у халяві* (С. Руданський); *Крізь стук і шелест по хатах, Як третя лиш проб'є година, Навіть такий веселий молодчина, Що цілий рік у школі не буває, Тепер побожності притоку відчуває І на молитву йде в потемках* (І. Франко).

2. *у знач. присудка, розм.* Те саме, що **молоде́ць** 3. — *Молодчина Семен!* — *.. хвалили* [односельчани] *артиста, коли після кількох арій замовк його голос у саду...* (С. Васильченко); — *Ну, от* — *тепер ти молодчина! Тепер ти поправишся! Відчуваєш, як тепло розливається по всьому твоєму тілі?* (В. Малик); — *Так це про тебе так часто пишуть у газетах? Прокопе! Ну й молодець! Шкода, що я раніше цього не знав. Молодчина!..* (М. Руденко); *Старий Данило зареготався, високо підняв білий конверт і потряс ним.* — *Ні, ти тільки прочитай адресу. От молодчина дівчина!* (О. Бердник); — *Який же ви молодчина, що прийняли наше запрошення! А ми вже й переживали, що нинішній день промине без жодних цікавих подій* (Ю. Винничук).

МОЛОДЧИ́НКА, и, *ч. і ж., у знач. присудка, розм.* Пестл. до **молодчи́на** 2. [М а т и:] *Що робив?* [В я ч к о:] *Вирізував!* [М а т и:] *Покажи! От, молодчинка! Цілі конструкції... Інженером будеш...* (Остап Вишня); — *Ах, як ти сьогодні добре відповідав на англійській!.. Молодчинка!..* (В. Нестайко); *Чи треба казати, як радо зустріла нас Манюня? Не знала, за що хапатися. Молодчинка!* (В. Шкляр).

МОЛО́ДШАТИ, аю, аєш, *недок.* Ставати молодшим, набувати молодшого вигляду. — *І ми з вами, Сергію Петровичу, не молодшаємо! Вже й нам, як то кажуть, не до Петра, а до Різдва!* (Леся Українка); *Не те що по два, а навіть по двадцять два грами поту на добу він видобував з такою легкістю, що почав молодшати катастрофічно швидко* (М. Дашкієв); *Лише в партизанському лісі молодшали їхні обличчя, вирівнювалися плечі, а хода ставала пружною, легкою* (М. Стельмах); *Коли Ганна знімала з голови хустину, вона ніби молодшала* (М. Руденко); — *Уже тиждень я сплю спокійно, і мені не приснився, ласочко, жоден сон. Так, чого доброго, я почну не старіти, а молодшати* (Валерій Шевчук).

МОЛО́ДШИЙ, а, е. 1. Який прожив менше років, ніж інші; менший віком серед кого-небудь; протилежне с т а р ш и й (у 1 знач.). *В Антона Івановича було двоє діток: старшенька Наталочка (Таточка) і молодший Юрко (Жора)* (Остап Вишня); *"Ги-ги-ги",* — *обзивається у третьому дворі її молодша подруга* (М. Стельмах); *Великий київський князь Володимир 990 р. відправив княжити до Тмуторокані свого молодшого і здібного сина Мстислава* (Д. Білий); *Сароні було вісім років, коли у неї народилася молодша сестра* (Н. Сняданко); // *від (од) кого, за кого.* Який має менше років за кого-небудь, менший віком. — *От шкода, що я молодший од тебе на сім років, краще б ти за мене вийшла, і ми б тепер удвох їхали* (О. Іваненко); *Клеомен щойно сів на другий трон і був значно молодший від царя Арістона* (І. Білик); — *Хоча ти молодший за мене, проте займаєш вище становище* (О. Авраменко); — *Я її* [Світлану] *так люблю, що мені просто плакати хочеться. Така гарна дівчина. Мо-*

лодша за мене на вісім років (С. Андрухович); // З ознаками, рисами, характерними для людини, що має менше років порівняно з ким-небудь. *Мотрі було вже за третій десяток, проте вигляд мала куди молодший од своїх літ. Струнка, пружна постать* (С. Добровольський); *Я дав би їй років дев'ятнадцять, якби не ластовиння і невинна веселість обличчя, які робили її молодшою* (Р. Андріяшик); // *у знач. ім.* **молóдший,** шого, *ч.;* **молóдша,** шої, *ж.;* **молóдше,** шого, *с.* Той (та), хто прожив менше років за інших. *Усі доньки в цісаря були гарні, а молодша — найкраща* (з казки); *Якова пригадали. Пригадали всі. І старші, і молодші, і Бачинські, і їхні сусіди* (У. Самчук); *Юра .. простягнув руки до старшої. Вона .. кинулася і мовчки впала йому на груди. Кинулася й молодша* (М. Бажан); *Молодший, років під тридцять, губатий смаглявий здоровань, .. тримався значно напруженіше* (Ю. Покальчук); *Вони ще порадилися, чи від'язувати бранця. Старший був за те, але молодший заперечив, що він неодмінно донесе на них* (В. Лис); *— Мам, ти кликала? — з вулиці прибіг її молодший* (Любко Дереш); // *у сполуч. з прізвищем.* Уживається на позначення дітей на відміну від батьків, а також на позначення родичів, які мають менше років порівняно з іншими. *Другого ж ранку після приїзду Чернова Камков із Чайкою пішли до нього — на шикарне помешкання молодшого Гоца на Літейному проспекті* (Д. Бузько); *Підійшов Черв'яков-молодший од церкви. — А, пташки прилетіли. Поздоровляю* (Є. Доломан); *Семенюк-молодший вихопив з долоні кісточку* [доміно] *і гримнув об стіл* (Валерій Шевчук); *Молодший Бичко повернув-таки голову і побачив тата під горою металобрухту* (С. Жадан).

2. *у знач. ім.* **молóдший,** шого, *ч.;* **молóдша,** шої, *ж.;* **молóдше,** шого, *с.* Молода людина на відміну від старших. *— Щоб я, молодший, не смів проти старшого в рівню ставати* (І. Франко); *За встановленим звичаєм, першим вітається чоловік із жінкою, молодший зі старшим, підлеглий з начальником* (О. Чорногуз).

3. Який стоїть нижче за званням, посадою, службовим становищем порівняно з ким-небудь. *Мені запропоновано працю молодшого контролера-замірника* (Б. Антоненко-Давидович); *Сагайдак зайшов до прохолодної вітальні. Назустріч йому вийшов з фотолабораторії молодший помічник Сашко Помилуйко* (О. Бердник); *Він обкинув поволі очима зібраних і зареєстрував: так, .. є.., обидва інженери-молочарі, редактор і .. професор, доктор .. і ще той молодший інженер...* (О. Лисяк); *Правою рукою цехмістера був молодший майстер, він стежив за порядком, за дотриманням чеснот, за зберіганням матеріалу* (М. Дочинець); // Уживається у складі офіційних назв посад і звань. *Молодший науковий співробітник несподівано виріс у власних очах і сам собі здався поверхом вище горища "Фіндіпошу"* (О. Чорногуз); *Є у студії і представники молодої нашої генерації — це ось Інга, молодший продавець торговельного центру* (О. Ірванець); // Нижчий за владою, значенням, важливістю. *— Просто сміх! Куди цей старий утече! — чмихнув молодший чиновник, але секретар зиркнув строго, щоб не розпускав язика* (О. Іваненко); *І хай удільний князь — це молодший князь в княжій ієрархії Русі, для нього і це було межею устремлінь, мрій і досягнень* (В. Чемерис).

4. Який перебуває на початковому етапі навчання (про клас, курс навчального закладу, школярів, студентів і т. ін.). *З Марією дружив не тільки я. Ніхто з нас не був по-справжньому в неї закоханий, .. ніхто з нас на молодших курсах не збирався до неї свататись* (Ю. Мушкетик); *Ліве* [крило школи] *займали молодші класи, з першого по п'ятий* (А. Кокотюха); *Ми з Толею .. відсиджували всі уроки в одному і тому ж класі "молодшої школи", розміщеної в протилежному від школи "старшої" крилі* (Н. Сняданко).

Молóдший лейтенáнт *див.* **лейтенáнт; Молóдший сержáнт** *див.* **сержáнт; Молóдший спеціалíст** *див.* **спеціалíст.**

МÓЛОДЬ, і, *ж.* Молоде покоління; юнацтво (у 1, 2 знач.). *— От тепер придивляюся я до сучасної молоді. Як багато вона твердіша й просто розумніша від нас* (Г. Хоткевич); *Мама* [працювала] *— лектором товариства "Знання", спеціалістом з боротьби з негативним впливом західної культури на нашу молодь* (А. Кокотюха); // Молоді люди; юнаки й дівчата. *Коло Гущі скоро скупчилась молодь* (М. Коцюбинський); *Людей було вже чимало, і ще надходили. Більше молодь: хлопці, дівчата...* (А. Головко); *І хлопці та дівчата розступилися, утворивши "ворота", і через них вийшла до молодого князя молода княгиня. А молодь пребадьоро заспівала* (В. Чемерис); *Повсюди галасливими зграйками купчилася молодь, я пригадала, що зараз триває літня сесія* (І. Роздобудько).

(1) Золотá мóлодь — молодь, чиє життя влаштовують впливові, високопоставлені батьки, через що воно є легким і безтурботним. *Мені не містилося в голові, щоб той Солонина, якого я досі звик бачити в товаристві провінціальної "золотої молоді", пишного своєю бездоганно модною одежею, коректністю та аристократичними звичками, цей урядовець з блискучою пришлістю та впливовими родинними зв'язками — опинивсь раптом на селі в ролі сільського крамаря!..* (М. Коцюбинський); *Тоді на бульварі гуляла тільки всіма зневажена "золота" молодь* (Д. Бузько); *Група "золотої молоді" разом із папою-поміщиком, що його роль розігрував Сильвестр Іванович, під'їхали фаетоном до мануфактурної крамниці* (Б. Антоненко-Давидович); *Вони, ці хлопці й дівчата, ця золота райцентрівська молодь, уже не знають, як посадити гарбуза, тим більше не вигодують бичка чи бодай овечку, зате на баранячих шашликах тямлять краще за тих, котрі це вміють робити, от і розберися, хто тут дурний, а хто розумний* (В. Шкляр); **Шкóла робітнúчої мóлоді** *див.* **шкóла.**

МОЛОДЮ́СІНЬКИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **молодíсінький.** *Такі веселі, такі файні хлопці визирають з танків. Та молоді-молодюсінькі, ще й лиця рум'яні!* (Ю. Яновський); *— Василина, — засмутився старий. — Така ж молодюсінька — і вже овдовіла* (М. Стельмах); *Згадав, як везли на возах у єпископський двір черниць Троїцького монастиря .. Були серед них молодюсінькі, а були й зовсім старі* (Валерій Шевчук); *Товста, кольорова, лискуча, вона* [гадина] *вилазила з-під .. каменя перед хатою на сонце, і я її гладила долонькою, аж моїй молодюсінькій мамі відібрало було мову від страху* (М. Матіос); *А здорово було б оце тепер на луки вибратися. Трава молодюсінька, роса на ній блищить, квіти ясні* (О. Бердник).

МОЛОДЯ́ВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **моложáвий** 1. *На порозі стояв Ігнатій Романюк, сивоголовий чоловік непевного віку, молодявий, ставний* (О. Ільченко); *Перекладач підбіг до неї, глянув у лице .. Був ще молодявий* (М. Малиновська); *Нарешті він побачив себе — молодявого сорокашестирічного чоловіка, що не може заснути від ніжності*

до чужої дитини (Н. Околітенко); *Ця її усмішка, її молодяве й свіже обличчя заперечували, що їй понад п'ятдесят років* (Є. Кротевич).

МОЛОДЯ́ВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **молодя́вий.** *Молодявості надає йому казенна блуза з низьким коміром, завжди застебнута на всі ґудзики* (Б. Антоненко-Давидович); *Після довгих вагань, тяжких роздумів та безсонних ночей Віктор Колобко обрав ансамбль, який мав підкреслити його патріотизм (вишиванка з синьою та жовтою китицями), молодявість (синя спортивна куртка "Adidas"), інтелігентність (білі ретельно випрасувані штани)* (В. Кожелянко).

МОЛОДЯ́ТА, я́т, *мн., пестл.* 1. Наречений і наречена. *Он в церкву ідуть молодята до шлюбу, Он мати колише дитиноньку любу* (Леся Українка); *Уперше побачивши майбутнього зятя, поквапився* [отець Порфирій] *закликати до кімнати дочку й поблагословив молодят стати до законного шлюбу* (Б. Антоненко-Давидович); *— Ось перед нами сидять двоє молодят — всім нам знайомий наречений Федір Безрідний і .. наречена Катерина Доброхліб* (І. Цюпа); *Старець, поклавши молодятам руки на голови, спитав: — Чи сприймаєш ти святих духів роду нашого?* (І. Білик); *Щоб .. ніяка сила, опріч смерті, не змогла їх розлучити, молодята взяли потаємний шлюб* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Молоде подружжя; молоді. *— Це добре у вас заведено, що цілою громадою ви своїм молодятам допомагаєте на ноги стати, — кажу я їм* (Панас Мирний); *Десь так тиждень по шлюбі прийшов свекор до молодят* (Г. Хоткевич); *Молодята зажили щасливо* (В. Багірова).

3. *рідко.* Молоді люди; молодь. *— Гоп! Гоп! .. Молодята! І дівчата і хлоп'ята! Годі бігать і скакать, Буду загадку казать* (Л. Глібов); *Такі ж хороші в Сенькові молодята: вони й роблять спритно і співають голосно, — вони все можуть* (Остап Вишня).

4. *рідко.* Малята тварин. *Лев грабував для своїх молодят і душив для левиць своїх він, і печери свої переповнював здобиччю* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

МОЛОДЯ́ТКА, ток, *мн., пестл.* Те саме, що **молодя́та** 1, 2. *Чи зійдуться колись разом наші молодятка — Іван Федорович та Віра Іванівна? Поживемо, побачимо...* (Остап Вишня); *Її* [тітки Параски] *добре серце само потяглося до молодяток, бо важко і сумно їй жилося одній* (Григорій Тютюнник).

МОЛОЖА́ВИЙ, а, е. 1. Який має зовнішність молодої людини, виглядає молодшим за свої роки. *Був Якубенко ще моложавий, дужий чоловік веселої вдачі* (Я. Качура); *Хоч скроні вже сріблятья, а з виду капітан ще моложавий, має здоровий колір обличчя* (О. Гончар); *Ввійшла бояриня Анастасія .. Була вона, незважаючи на літа, моложава, гарна і горда жінка, з пишними чорними косами, в яких ще не зацвіла сивина* (В. Малик); *Важко було повірити, що кремезний, сивобородий дід, який навчав мене любити землю, і цей моложавий чоловік без єдиної зморшки на обличчі — та ж сама людина* (М. Руденко); *За столом сидів цілком моложавий зовні чоловік* (Г. Колісник); // Такий, як у молодої людини. *Його моложаве обличчя почало заростати густою бородою* (А. Шиян); *У Мирона Семеновича рідке сиве волосся, охайно зачесане назад. Глибокі залисини розпросторили моложаве, аж лиснюче від засмаги чоло* (Микита Чернявський); *Вороне, фарбоване волосся* [жінки] *гладенько зачесане, темні очі з моложавого лиця дивляться привітно і ніби трішки насмішкувато* (Г. Тарасюк).

2. *рідко.* Те саме, що **молоди́й** 3. *Озерце те огортала запашна зелень бур'янів, трави, нехворощі та розкішних моложавих щавлів* (Іван Ле).

МОЛОЖА́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **моложа́вий** 1. *Він справляв враження ще зовсім молодої людини, тепер він ще зберігав свою моложавість, але сивина вже торкнулася його скронь і в смугливості* [смуглявості] *його обличчя помічалася пожовклість* (В. Домонтович); *Так, він мав презентабельний вигляд і вмів чудово говорити, але його підтягнутість та моложавість були штучними, як і все, що він говорив* (І. Роздобудько); *Тут Одіссея жезлом золотим доторкнулась Афіна. Випраним чисто плащем і хітоном вона йому спершу Плечі укрила й осанку ставну й моложавість вернула* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

МОЛОЖА́ВО. Присл. до **моложа́вий** 1. *Гей, працюй! Не гуляй! Подавай! .. Стій-бо прямо, моложаво* (П. Тичина); *В неї тільки ямочки на щоках .. І від того її обличчя теж виглядає моложаво* (Ю. Бедзик).

МОЛО́ЗИВНИЙ, а, е. Прикм. до **моло́зиво.** *Молозивний токсикоз худоби спричиняється отруйними речовинами, які виділяються з молозивом* (з наук. літ.); *З 4–5-го до 15–18-го дня після пологів молочна залоза продукує молозивне, потім — перехідне і тільки після цього — зріле грудне молоко* (з навч. літ.).

МОЛО́ЗИВО, а, *с.* 1. Густе молоко, яке виділяється молочними залозами самиць ссавців перед пологами і в перші дні після пологів. *— Маєш ти там, стара, ще яке молоко? — питає. — Де вже там тепер молоко. Може, що вицяпну. Молозиво вже у неї* [корови], *не молоко...* (У. Самчук); *На відміну від молока молозиво має підвищену кислотність, містить більше жирів, мінеральних речовин і вітамінів* (з наук. літ.); * Образно. *Про все забудь, коли з її долонь спиватимеш молозиво кохання* (В. Стус); * У порівн. *На світанку випала роса .. Густа, немов молозиво* (М. Стельмах); // Страва з цього молока. *— Дорогі гості! Пригощайтеся колгоспним молозивом, — Марина припрошувала людей, підставляючи їм миски з жовтим та зіркатим молозивом* (С. Чорнобривець); *— Учора отелилась наша Манька, — хвалиться Панас. — Такого бичка привела, що й ну. Весь чорний, мов жучок, а на чолі біла лисинка... Приходь завтра на молозиво* (М. Сиротюк); *Нікому не хочеться в оцю зимову непогоду розставатися з теплою хатою, з гарячими млинцями та солодким молозивом — корови ж почали саме телитися!* (В. Малик); *А от і мама. Виливає з дійниці у ринку перше здоєне молоко, розпалює в печі, і незабаром маємо молозиво, солодке, із золотавою шкуриночкою* (Г. Тарасюк).

2. Секрет молочних залоз жінки, який виділяється в перші 2–3 дні лактації після народження дитини. *Якщо новонародженого не прикладають до грудей матері у перші 0,5–1 год після народження, то дитину позбавляють найголовнішого — молозива, яке сприяє зміцненню імунітету* (з навч. літ.).

МОЛОКА́Н, у, *ч.* Трав'янистий з невеликими квітками бур'ян, який містить отруйну рідину білого кольору. *Коренева система молокану добре розвинена: стрижневий корінь іде на глибину, достатню для того, щоб рослина вижила в посуху* (з наук.-попул. літ.); *Молокан трапляється по всьому світу, але переважно в помірних широтах Євразії* (з навч. літ.).

МОЛОКА́НИН, а, *ч.* Особа, яка сповідує молоканство. *Молокани, як правило, не сприймали радянську владу* (з наук. літ.); *Молокани пили молоко в пісні дні, коли приймання скоромної їжі заборонено православними канонами, за це їх і назвали молоканами* (з наук.-попул. літ.); *Доктор Шмулевич попри все вважав себе християнином. Санька говорила, що він радше вихрест, молоканин, бо прожив на Кавказі не один десяток літ, де заодно поклоняються Хресту і Мамоні* (О. Ульяненко).

МОЛОКА́НКА, и, *ж.* Жін. до **молока́нин.** *У віці 28 років цесаревич Георгій Олександрович помер у грузинському селищі на очах у молоканки* (із журн.).

МОЛОКА́НСТВО, а, *с.* Один із напрямів християнства, що виник у другій половині XVIII ст. у Росії, прихильники якого не визнають ікон, святих, священиків, обрядів, а джерелом віровчення вважають Біблію. *Молоканство є не однією церквою, а швидше релігійним рухом із одним корінням, проте зі значними розбіжностями в поглядах, піснеспівах, ученнях, дотриманні свят* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОКА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до молокан і молоканства. *Зміни в сектах православного коріння після 1917 р. характеризуються тим, що багато течій протестантського напряму почали активно перебирати до себе послідовників духоборських, молоканських та інших громад* (з наук. літ.); *Прихильники молоканського вчення не визнають ікон і хреста, святих, уважають гріховним споживання свинини й алкоголю* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОКО́, а́, *с.* 1. Поживна біла рідина, що виділяється молочними залозами жінок і самиць ссавців у період лактації, признач. для годування дітей, малят. *Я п'ю тебе, сонце, твій теплий, зцілющий напій, п'ю, як дитина молоко з матерніх грудей* (М. Коцюбинський); *Задихаються в спеці немовлята .. І нема в присохлих грудях матерів молока для дітей. Тільки є солоні сльози в очах* (М. Стельмах); *Ще немовлям його вигодувала груддю Горпина Чураїха (у пані хорунжової не виявилось молока), і звідтоді Гриць ніби двох матерів має: рідну і Марусину, годувальницю свою* (В. Чемерис); *Молоко є емульсією крапель жиру у воді* (з наук. літ.); * У порівн. *А той Петро Шостозуб та був перший чоловік у громаді, — вже старезний такий, Боже! Як молоко білий* (Марко Вовчок).

2. Така рідина, одержувана від деяких сільськогосподарських тварин, як продукт харчування. *А святий Іосиф взявсь отару пасти, Щоб хоч козу ту заробить На молоко малій дитині* (Т. Шевченко); *Поле давало хліб, корови молоко, пасіка мед, город ярину, сад овочі* (Б. Лепкий); *Кози самі понесуть молоко з полонини додому* (М. Зеров); *Того дня, як майже завжди, не було в нього нічого, крім свіжого айрану з верблюжого молока* (З. Тулуб); *Стерегли худобу самі лише собаки, призвичаєні задовольняти спрагу овечим молоком* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

3. Білуватий сік деяких рослин. *І він, відчувши п'яний аромат її тіла, пройнятий пахтінням троянди й макового молока та густої рути-м'яти, увесь застиг у щасливім забутті* (М. Івченко); *Шулики вже плавали в маковому молоці* (О. Ільченко); *Соєве молоко не містить лактози* (з наук.-попул. літ.); *Надзвичайно корисне при туберкульозі легенів у дітей конопляне молоко* (із журн.); *Для приготування вівсяного молока чотири столові ложки зерна вівса заливають одним літром води, варять до розварювання, проціджують* (з газ.).

4. Білуватий розчин деяких речовин. *Насичений розчин гідроксиду кальцію називають вапняною водою, а суспензію у воді — вапняним молоком* (з наук.-попул. літ.); *Основою, яка тримає всі компоненти бетону, є цементне молоко — вода з цементом* (із журн.).

(1) Відсто́яне молоко́ — молоко, у якому вершки піднялись догори. *Гість .. заходився жадібно пити свіже, відстояне молоко* (О. Гуреїв); *Перед уживанням відстояне молоко необхідно збовтати* (із журн.); **(2) Зби́ране молоко́** — молоко, з якого зібрали вершки. *Молодняку згодовують зернові корми бобових і злакових культур разом із невеликою кількістю збираного молока, що забезпечує їх потребу в протеїні* (з навч. літ.); * У порівн. *Величезний .. двір був іззовні ввесь із тесаного каменю, а зсередини — геть мармуровий: з білого, як збиране молоко, сицилійського мармуру колони* (І. Білик); **(3) Згу́щене молоко́** — молочний концентрат, який одержують унаслідок спеціального кулінарного оброблення й тривалого кип'ятіння. *Палаючи в жару, роздаєш комусь ковдри Червоного Хреста та згущене молоко з цукром* (О. Гончар); *Він попросив їсти і з жадобою накинувся на маїсові млинці і згущене молоко* (В. Малик); *До горнятка, наповненого чорною кавою, повільно ллється згущене молоко* (Любко Дереш); **(4) Ки́сле молоко́** — кисломолочний продукт, утворений з молока внаслідок молочнокислого бродіння. *Анастасія Андріївна ставить тарілки з кислим молоком і посипає його цукром* (В. Барка); *Мед кріпить серце, якщо споживати його з кислим молоком чи садовиною* (М. Дочинець); **Ко́льору ка́ви [з молоко́м]** *див.* **ко́лір; (5) Па́рене (пря́жене) молоко́** — молоко, приготовлене кип'ятінням і тривалим витримуванням у гарячій печі. *— Ти чого тут? — ніби суворо запитав її Петро. — Хіба не чув? Дзвонили на обід: я біжу з дівчатами пряжене молоко з молочарні принести* (Д. Бузько); *Метушливо кинулася* [Груня] *до печі, вийняла пахучий глечик пареного молока, що аж присмажилося* (К. Гордієнко); *Зимою Гавриловим дітям тільки й рятунок від простуди, що парене молоко з лоєм* (Григорій Тютюнник); *Кожного дня з печі ти виймала борщ, пухкі паляниці, пахучу пшоняну кашу, парене молоко з рожевою плівкою* (О. Бердник); *Пряжене молоко має карамельний відтінок, специфічний смак та аромат* (з наук.-попул. літ.); **(6) Соло́дке молоко́** — молоко, яке не перебродило. *Боризесовою уявою попливли принадні образи: солодке молоко... м'який сир... запах диму від ватри* (Н. Королева); *Жінки розставляють на майдані столи з білими мереженими скатертями, ставлять борщ, хліб, картоплю, молоко — кисле й солодке* (О. Довженко); *Пити холодне солодке молоко і купатися в Дніпрі — це Андрій любив над усе* (П. Загребельний); **(7) Сухе́ молоко́** — дрібно розпилений сухий порошок білого кольору з кремовим відтінком, який виготовляють з пастеризованого молока способом згущення та висушування. *— І телятка були? — І телятка були! А тепер, дітоньки, сухе молоко в нас! Сухе, сухе!* (Остап Вишня); *У нашому раціоні — хліб, масло, цукор, чорна кава, макарони, м'ясо, сухе молоко, яєчний порошок* (О. Шугай); *Сухе молоко відновлюють, розчиняючи його в теплій воді* (з наук.-попул. літ.).

△ **(8) Ацидофі́льне молоко́** — дієтичний кисломолочний продукт, який отримують зброджуванням ацидофіль-

ною паличкою. *Ацидофільне молоко підвищує активність лейкоцитів, нормалізує секреторну та моторну функції шлунково-кишкового тракту* (з навч. літ.).

◊ **(9) [Аж] молоко́ ки́сне,** *перев. зі сл.* глянути, дивитися *і т. ін.* — люто, дуже сердито і т. ін. *Гляне, аж молоко кисне* (прислів'я); — *Яка вона гарна! — закинула молодичка. — Поможеться, що гарна! — гукнув Назар, — коли дивиться так, що аж молоко кисне!* (Марко Вовчок); *Ну, та й погань, Боже крий!.. Глянеш — молоко аж кисне...* (І. Франко); — *О, дивиться жалібно, аж молоко кисне* (Є. Гуцало); **Вмочи́ти в молоко́** *див.* **умоча́ти**[1]; **Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти** *і т. ін.)* **/ всмокта́ти (ввісса́ти, ввібра́ти** *і т. ін.)* **[в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́териним (матери́нським) молоко́м)** *див.* **всмо́ктувати; Збира́ти вершки́ (смета́нку) [на молоці]** *див.* **збира́ти; Кров з молоко́м** *див.* **кров; Молоко́** *(рідко* **мо́ню) на губа́х ви́три** *див.* **витира́ти; (10) По молоко́,** *перев. зі сл.* іти, піти *і т. ін., ірон.* — повз ціль (під час стрільби). [Маша:] *Промазала?* [Валя *(коло мішені, махнула прапорцем):*] *По молоко!* (І. Микитенко); *Гатила куля за кулею в чисте небо, "по молоко"* (Ю. Смолич); *Ще сантиметр ліворуч — і куля пішла б "по молоко"* (І. Багмут); [Комаренко:] *Ну, хто стане зараз заздрити Ковалю? Три ракети пішли по молоко* (В. Собко); **(11) Пташи́не молоко́,** *жарт.:* а) щось найсмачніше, найприємніше, найбільш бажане. *На його весіллі, розповідали гостроязикі, навіть пташине молоко було* (М. Стельмах); б) *(зі сл.* дістати, добути *і т. ін.)* все, що завгодно; будь-що. *Обкрадав* [Семен Виривайло] *усі кінні полки і щодня мав нового коня, а його ескадрон — навіть пташине молоко* (Ю. Яновський); — *У вас такі друзі, що й пташиного молока дістануть* (В. Речмедін); в) *(з дієсл.* забажати, захотіти *і т. ін.)* те, чого й на світі немає; щось зовсім неможливе. — *Каверзують пани-сери. Пташиного молока їм забажалося!..* (О. Гончар); **(12) Скаже́не молоко́,** *жарт.* — про горілку. *Першим осоловів волосний старшина.., скаженого молока лишилося підходяще* (О. Ковінька); *Побачивши накритий стіл, весело потер* [листоноша] *долоні, підморгнув рудим вусом. — От бісів ніс, таки чує, де доїться корівка з скаженим молоком .. Іменинниця .. подала листоноші чарку* (О. Бердник); **Тільки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є** *і т. ін.)* *див.* **нема́; Шука́ти кістки в молоці** *див.* **шука́ти; (13) [Ще] [ма́терине] молоко́ на губа́х** *(рідко* **ко́ло губі́в) [не обсо́хло** *(рідше* **не ви́сохло)] <Ще з молоко́м на губа́х>** *у кого, рідко кому і без дод., зневажл. або жарт.* — хто-небудь дуже молодий, неповнолітній і недосвідчений і т. ін. *Ще молоко на губах не обсохло, а він женитися задумав!* (з переказу); *В іншого материне молоко на губах не обсохло, а воно верзе: "Пекла нема"* (О. Кониський); *Мирон, аби згадали про невістку, каже: "Ще молоко не обсохло коло губів"* (Панас Мирний); *Йосель не тільки студентика з молоком на губах міг поставити руба в питаннях філософії* (Г. Хоткевич); *Хто його послухає? Як у нього материне молоко на губах* (І. Микитенко); — *Не хочемо Кукубенка. Рано йому ще! — Молоко ще на губах не висохло* (О. Довженко); *Жених! Молоко на губах* (Л. Дмитерко); — *Прийде, бувало, з курсів — ще молоко на губах, і роби з нього людину, спеціаліста* (Б. Олійник); **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **з ца́па (з козла́) молока́** *див.* **цап**[1]; **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **ску́паний у молоці** *див.* **ску́паний.**

МОЛОКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **молоко́** у 1 знач., напр.: молокоутво́рення; у 2 знач., напр.: молокозаготіве́льний, молокопро́від.

МОЛОКОВИ́ДІЛЕННЯ, я, *с.* Виділення молока із молочних залоз жінок та самиць ссавців. *Час від початку лактації до припинення молоковиділення називають лактаційним періодом* (з навч. літ.).

МОЛОКОВІДДА́ЧА, і, *ж.* Віддача молока самицею ссавців або жінкою, яка годує немовля. *Крім рефлексу молоковіддачі при смоктанні відбувається рефлекторне вивільнення пролактину* (з наук. літ.); *При обмиванні вимені чистою теплою водою та обтиранні чистим сухим рушником перед доїнням зменшується кількість бактерій у молоці, поліпшується молоковіддача* (з навч. літ.).

МОЛОКОВІДСМО́КТУВАЧ, а, *ч.* Прилад для відсмоктування молока. *За допомогою ручних та електричних молоковідсмоктувачів продовжують природне вигодовування немовляти* (із журн.); // Електродоїльна установка. *У кожному корівнику в районі — молоковідсмоктувач, механізми для приготування й роздавання кормів, прибирання приміщення* (з газ.).

МОЛОКОВМІ́СНИЙ, а, е. Який містить молочні компоненти та замінники молока. *Молоковмісний сметанний продукт містить не менше 25 % молочних компонентів* (з мови документів).

МОЛОКОВО́З, а, *ч.* 1. Автомобіль із кузовом-цистерною для перевезення молока (у 2 знач.). *Куховарки бігли на базар, .. молоковоз проторохтів, свистали й гули фабричні гудки* (Дніпрова Чайка); *Після жартів з доярками водій запхнув путівку до бічної кишені піджака і заніс ногу на приступку молоковоза* (Є. Пашковський); *Позаду нас зупинився молоковоз .. За молоковозом .. під'їжджала ще якась вантажівка* (С. Жадан).

2. Той, хто возить молоко (у 2 знач.). *Молоковоз краєм ока зирнув на Данила, скособоченими варгами вибив насмішку* (М. Стельмах).

МОЛОКОГІ́Н, го́ну, *ч.* 1. Поживна речовина, що сприяє утворенню й посиленому виділенню молока. *Козлятник лікарський латиною означає "молоко", оскільки він є чудовим молокогоном* (з наук.-попул. літ.).

2. Трубопровід для транспортування молока. *У приватному підприємстві на Харківщині змонтовано сучасний молокогін* (з газ.).

МОЛОКОГІ́ННИЙ, а, е. Який сприяє посиленому виділенню молока. *Для дійних корів й овець кульбаба лікарська, пирій повзучий — найдієвіші молокогінні кормові засоби* (з наук. літ.); *Васильковий напій рекомендують для стимуляції імунної системи, як молокогінний засіб при гіпогалактії в матерів-годувальниць* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОКОЗАВО́Д, у, *ч.* Завод для перероблення молока та виробництва молочних продуктів. *Одна, як палець, залишилась* [дружина] *у тому домі. На молокозаводі лаборанткою працює* (Микита Чернявський); *Терешко і .. Ляпка .. металися по всіх усюдах, закуповуючи карасів у рибалок, сметану на молокозаводах, тельбухи на м'ясокомбінатах* (П. Загребельний); *На молокозаводі хижо чахкали насоси* (Є. Пашковський); *Після видоювання, очищення та охолодження молоко транспортують на молокозаводи для повного перероблення* (з навч. літ.).

МОЛОКОЗДА́ЧА, і, *ж., іст.* Планове здавання державі молока (у 2 знач.). *Якби не корови, страшно подумати, як би селяни виживали під час Голодомору, а ще треба було виконати план молокоздачі державі* (з мемуарної літ.); *Більшовицька система планувала, що і як мали робити господарства, безнастанно нагадуючи їм про хлібоздачу, молокоздачу, вовноздачу тощо* (з газ.).

МОЛОКОМІ́Р, а, *ч.* Прилад для вимірювання кількості надоєного молока. *Доярки .. підходили до Марії, зливали надоєне в молокомір і дивилися, скільки набігло* (С. Журахович); *Молокомір застосовують на молокоприймальних і сепараторних пунктах, молочнотоварних фермах* (з навч. літ.).

МОЛОКООХОЛО́ДЖУВАЧ, а, *ч.* Пристрій для охолоджування молока. *Молокоохолоджувач забезпечує рівномірний розподіл жиру в молоці* (з наук.-техн. літ.).

МОЛОКООЧИСНИ́Й, а́, е́. Признач. для очищення молока. *У приймальному відділенні молокозаводу молоко пропускають через молокоочисний фільтр* (з навч. літ.).

МОЛОКООЧИ́СНИК, а, *ч.* Фільтр для очищення молока від механічних домішок. *У молочній промисловості для очищення молока використовують фільтри та відцентрові молокоочисники* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОКОПЕРЕРО́БНИЙ, а, е. Який переробляє молоко. *У сільській місцевості джерелом забруднення атмосферного повітря є тваринницькі та птахівницькі господарства, м'ясопереробні та молокопереробні підприємства* (з навч. літ.); *Харчову галузь Полтавської області представлено на виставці продукцією м'ясної, молокопереробної, цукрової, хлібопекарської, кондитерської, спиртової промисловості* (із журн.).

МОЛОКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до молока за своїм виглядом, кольором, властивостями і т. ін. *Останнім часом особливу увагу споживачі приділяють "рослинному молоку" — молокоподібному напою, який можна використовувати як альтернативний замінник тваринного молока* (з наук. літ.); *Конопляне насіння товчуть у череп'яному посуді, поступово додаючи воду; рідина згодом має стати білою, молокоподібною* (із журн.).

МОЛОКОПОДІ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **молокоподібний.** *Банановий крем для тортів і тістечок відрізняється молокоподібністю та легкістю* (із журн.).

МОЛОКОПОСТА́ВКА *див.* **молокопоста́вки.**

МОЛОКОПОСТА́ВКИ, вок, *мн. (одн.* **молокопоста́вка,** и, *ж.).* Планове постачання молока кому- або чому-небудь. — *Так, ми справді матеріалісти. Люди реальної дії. Реальних, зримих планів, коли хочеш. — Плани хлібопоставок, м'ясопоставок, молокопоставок? — Я мав на увазі генеральні плани нашого життя* (П. Загребельний); *Спочатку вона просила, щоб залишили їй корову, але вони сказали, що залишили б за умови, якби Ганна виконала молокопоставку, а де ж вона візьме того молока?* (Ю. Мушкетик).

МОЛОКОПРИЙМА́ЛЬНИЙ, а, е. Який приймає молоко від виробників. *Молокоприймальні пункти збирають, охолоджують і постачають молоко молокозаводам сусідніх районів* (з навч. літ.); *Щодня населення здає тонни свіжого молока на молокоприймальні точки* (з газ.).

МОЛОКОПРИЙМА́Ч, а́, *ч.* 1. Спеціалізована установа для приймання (закупівлі) молока. *Березанський молокоприймач вчасно розрахувався з селянами за отримане молоко* (з газ.).

2. Елемент доїльної установки, признач. для перекачування молока у молокопровід. *За допомогою молокоприймача автоматично відкачують молоко в місткість після наповнення певного об'єму* (з наук.-техн. літ.).

3. Працівник, що приймає (закуповує) молоко. *Робота молокоприймачів починається ще до схід сонця, адже треба поїздити по всіх селах району, приймаючи молоко від селян* (із журн.).

МОЛОКОПРОВІ́Д, во́ду, *ч.* Те саме, що **молокогі́н** 2. *Ферму обладнано роздавачем кормів, молокопроводом, холодильною установкою* (із журн.).

МОЛОКОПРОДУ́КТ, у, *ч.* Харчовий продукт, що виробляють із молока. *Якщо по правді, Михайло тоді про сумління не думав. Він знав одне: або подвійна норма молокопродуктів, або Сибір* (М. Матіос); *До XVI ст. людству була відома більшість використовуваних зараз молокопродуктів* (з наук.-попул. літ.); *Деякі дієтологи говорять про шкоду молокопродуктів не тільки для людей з індивідуальною чутливістю, а й для всіх дорослих людей узагалі* (із журн.); *Ряжанка й сьогодні — найулюбленіший молокопродукт дорослих і дітей* (з газ.).

МОЛОКОСО́С, а, *ч., зневажл.* Дуже молода, недосвідчена людина. *По селі* [по селу] *загомоніли про Зінька. Казали, що якийсь молокосос половиною села хоче правити* (В. Кучер); — *Я нічого не забув!.. Але ви знайте, що є ще інші закони — закони старшинства! Вони велять, щоб такі молокососи, як ви, слухалися старших!..* (О. Бердник); *Для роботи лишалося обмаль часу. І у всьому винний був отой тонкошиїй молокосос* (П. Загребельний); // Уживається як лайливе слово. — *Мовчи, молокососе! Не смій так говорити про те, чого не знаєш!* (І. Франко); — *Будеш слухняний — не будеш битий. Запам'ятай це, молокососе* (О. Донченко); — *Та що ти мене вчиш? — спалахує Явтух Каленикович. — Молокосос* (Ю. Яновський); — *Ви безтямки* [безтямні]! — *кричали старші, ті, що наполягали йти на Дністер і громити антів за Дністром. — Мста засліпила вам, молокососам, не лише баньки, а й мізки* (Д. Міщенко).

МОЛОКОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до молокотерапії. *У Стародавньому Римі для лікування селезінки як молокотерапевтичний засіб використовували молоко кози* (з наук.-попул. літ.); *Про молокотерапевтичний ефект кисляку знали ще давні греки* (із журн.).

МОЛОКОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., мед.* Використання молока (у 2 знач.) і молочних продуктів із лікувальною та профілактичною метою. *Молокотерапія зменшує ризики ускладнень у діабетиків: випиваючи в день 3–5 склянок молока, вони можуть нормалізувати вироблення інсуліну в організмі й відновити нормальний рівень глюкози в крові* (з наук.-попул. літ.); *У XVI ст. французький лікар Раймонд Ресторо розробив на основі вчення Гіппократа показання та протипоказання для молокотерапії* (з навч. літ.).

МОЛОКОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Утворення молока в молочних залозах жінок і самиць ссавців. *Жовтий осот городній підсилює процес молокоутворення в матерів-годувальниць* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОКОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до молокоутворення. *Молокоутворювальний орган корови-первістки — вим'я — складається переважно з жирової та сполучної тканини* (з навч. літ.).

МОЛОСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, що, діал.* Однокр. до **молосува́ти.** *Щось таке, як біль, тільки устократ гостріше й потужніше, молоснуло мою істоту, пронизуючи всеньке тіло од потилиці до п'ят* (Л. Кононович); // *безос. Шлях, який вона йому відкривала, обіцяє самотність, — молоснуло, як ляпасом* (О. Забужко).

МОЛОСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що, діал.* Бити. *Вони повставали да й його молосувать там* (Сл. Б. Грінченка).

МО́ЛОТ[1], а, *ч.* 1. Великий молоток (у 1 знач.) для подрібнення каменю, кування заліза, забивання чого-небудь і т. ін. *Блищала мідна посуда.., і тремтіли під молотом майстра нові мідниці* (М. Коцюбинський); *І прийде час, коли ми без тривоги перекуєм на молоти мечі* (В. Сосюра); *Батько б'є молотом по розпеченому залізу, поклавши його на мокру латочку на ковадлі* (І. Багряний); *Його шкарубка від молота та всякого заліза рука могла написати, та й то з великим напруженням, тільки своє ім'я і прізвище* (Б. Антоненко-Давидович); *Вони ще якийсь час кували і витягали молотом товсте лезо довгого й важкого меча* (І. Білик); * У порівн. *Серце вистукувало ковальським молотом. Я ледве сидів, обтяжений вином* (Р. Андріяшик).

2. Машина ударної дії для оброблення металевих заготівок і матеріалів способом тиску. *Похмурі фабричні стіни, башти й бойниці* [бійниці], *підкурені димом, далекі, глухі відгуки вдарів парового молота підкреслювали самотність цього будинку* (Б. Антоненко-Давидович); *В кузні молот не простий, В кузні молот — паровий...* (Г. Бойко); *Молот — один із основних засобів ковальсько-штампувального виробництва* (з наук.-попул. літ.); *Потужність молота визначає маса падаючих частин* (з навч. літ.).

3. Спортивне знаряддя для кидання, що складається з металевого ядра з тросом. *Метання молота — олімпійська дисципліна легкої атлетики (у чоловіків — з 1900 року, у жінок — з 2000 року)* (з наук.-попул. літ.); *Вага метального молота дорівнює вазі ядра* (із журн.).

Серп і мо́лот *див.* **серп.**

△ **Хвіст мо́лота** *див.* **хвіст.**

◇ **(1) Між мо́лотом і кова́длом** — рівна небезпека з обох боків, безвихідне становище. *Найбільше відчував те скрутне становище між двома силами, між молотом і ковадлом польський сенатор, київський воєвода Адам Кисіль* (А. Чайковський); *Степ сколихнувся від грізного тупоту й крику. Кримчаки опинилися між молотом і ковадлом* (В. Малик); — *Україна між молотом і ковадлом. Ковадло — фашизм, молот — сталінщина* (Б. Харчук).

МО́ЛОТ[2], у, *ч., діал.* 1. Бурякова маса, з якої вичавлюють цукровий сік. *Буряковий молот.*

2. Розварена м'якоть ягід для киселю. *Ягідний молот.*

3. Пивна гуща (у 1 знач.). *Ой за той пивний молот зробили козаки з ляхами превеликий колот* (Сл. Б. Грінченка).

МОЛОТА́Р, я́, *ч.* Те саме, що **моло́тник** 1. *Пішла відьма до молотаря й каже йому: — Дай мені трохи пшениці для курки, тоді вона дасть мені яйце* (з казки).

МОЛОТА́РКА, и, *ж.* Машина для молотіння (у 1 знач.) сільськогосподарських культур. *Гафійка .. робила на молотарці, розрізаючи перевесла та розгортаючи віялом снопи для барабана* (Д. Бузько); *Гуде й гупає молотарка — молотять електрикою* (Ю. Яновський); *Кнур бігав кругом, і було таке враження, ніби його запряжено крутити рушило до молотарки* (І. Багряний); *Терентій .. пхає снопи в ненажерливу пащу молотарки* (О. Бердник).

МОЛОТА́РНИЙ, а, е. Признач. для молотіння (у 1 знач.). *Для молотіння зерна використовують серійний молотарний апарат* (із журн.).

МОЛОТА́РНЯ, і, *ж.* Те саме, що **тік** 1. *Недалеко від села довідуємось, що на молотарні селяни молотять для держави колгоспне збіжжя* (з мемуарної літ.).

МОЛО́ТИ, мелю́, ме́леш, *недок., що і без прям. дод.* 1. Перетворювати на борошно зерно, подрібнюючи, розтираючи його. *Млин меле — мука буде; язик меле — біда буде* (Номис); *— Що маєш молоти? — завзято вигукував мельник. — Маємо кукурудзу... — пхались до нього дівки* (М. Коцюбинський); *Ну, а третій брат, здоровенний та дурний, і орав, і сіяв, і молов, і пік, а хліб їв найгірший, чорний, з вистюками* (В. Винниченко); *Скільки разів ходила і їздила вона до цих вітряків; поскрипуючи, вони мололи їй зерно і на чорний хліб, і на разову паску* (М. Стельмах); *— Це вже нам з тобою на роду написано: ори, мели, їж* (О. Гончар); // Подрібнюючи, розтираючи що-небудь, перетворювати на порошок (у 1 знач.). *Мати рве на городі росисту цибулю, меле пляшкою сіль і кладе з сухою паляницею до торби-рукава...* (Г. Косинка); *Лариса насаджувала квіти, .. молола каву, вишивала гладдю і хрестиком* (М. Руденко); *Млин ходором пішов, а лотоки заторохтіли і закрутилися жорна, мелючи мишву і тарганів* (Ю. Винничук); *Хліба нема: в тих станицях, в яких є риба, люди сушать риб'ячі кістки, мелють їх, потім замішують з водою — роблять коржі, це замінює хліб* (Д. Білий); // Подрібнювати що-небудь, жуючи. *Хто аж давився та запихався пирогами, хто, мов на жорнах, молов на зубах смачні хрящі смаженої риби* (Панас Мирний).

2. *перен., фам.* Верзти нісенітниці; теревенити. [О д а р к а:] *Годі казна-що молоти! Краще ти мені борошна позич* (Панас Мирний); — *Пани, ох! Наїхали, будуть землю ділити... — Яку землю? Що ти мелеш!* (М. Коцюбинський); — *Твоя правда, — сказав Роман, вичитавши в погляді свого друга недовіру. — Я мелю... зовсім... не те...* (І. Багряний); *Ти щось мелеш тут про чистих і нечистих, я аж плакати захотіла* (Ю. Андрухович).

◇ **(1) Моло́ти / замоло́ти язико́м,** *зневажл.:* а) багато, довго говорити. *А Лушня за те, що добре вміє язиком молоти, частує товариство, примовляючи: "Щоб пани здорові були, щоб нам худібки придбали!"* (Панас Мирний); [О д а р к а *(підвела очі):*] *Та хоч ти собі що хочеш вигадуй, мели собі язиком, скільки влізе, а мені аж нічогісінько!..* (М. Кропивницький); *І ляскають, доки язик не стане колом. І не тільки жінки — у них, кажуть, звичка молоти язиком природжена, — а й чоловіки* (М. Рудь); *Язиком уміє, мабуть, той телепень молоти* (В. Большак); б) вести несерйозні розмови, займатися пустими балачками; базікати. — *Ми вольні, і наше слово вольне. Не дамо собі губи затулити, — відрубали йому. — Але й молоти язиком чортзна-що вам також не пристоїть, — заспокоював Телеп козаків* (Б. Лепкий); *В житті потрібно щось уміти, А не молоти язиком* (С. Воскрекасенко); — *Та що тут розповідати, — змахує рукою дід. — Самі пусті слова. Даремно тільки молоти язиком* (Ю. Збанацький); в) говорити швидко, безупинно і т. ін. *Шарлота .. голосно молола язиком* [по-французьки], *розкидала руками, вигиналася* (Л. Мартович); — *Я вже так дбаю, так дбаю про ваше добро, що й Господи! — замолов*

язиком Юруш (І. Нечуй-Левицький); **Ні (не) кува́ти, ні (не) моло́ти** *див.* **кува́ти**[1]; **Як млин ме́ле** *див.* **млин.**

МО́ЛОТИЙ, а, е. Те саме, що **ме́лений.** *Матінка на решеті просівала молотий овес* (Ю. Логвин); *До знаменитої угорської приправи кухар додає молотого червоного перцю* (із журн.).

МОЛОТИ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для молотьби (у 1 знач.). *Для обмолоту зерна в трипільській культурі застосовували молотильні дошки* (з наук. літ.); *Молотильний камінь-коток вправляли в дерев'яну раму з чотирьох брусків, два з яких своєю серединою кріпилися на осі* (з наук.-попул. літ.); // Який здійснює молотьбу (у 1 знач.). *Лише старий Маковей, що в поті лиця ладнав на тік молотильну бригаду, зміряв Толю проникливо, спитав, чи надовго в гості, й порадував добрим словом* (В. Земляк).

МОЛОТИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Те саме, що **моло́тник** 1. *Левко знайшов у клуні старого ослона, на котрому одпочивали молотильники* (І. Нечуй-Левицький); *Він знав, що молотильники дармують, що віяльники крадуть зерно мішками, несуть до коршми і пропивають, та його душа була розбита, знесилена, він не мав сили ані відваги зробити порядок* (І. Франко); * У порівн. *Конвоїри гупали по наших сухоребрих тілах кольбами, наче молотильники ціпами* (М. Андрусяк).

2. Частина ціпа — палиця (у 1 знач.), що б'є по збіжжю. *Молотильник є невід'ємною деталлю ціпа* (із журн.).

МОЛО́ТИСЯ, ме́леться, *недок.* 1. Подрібнюючись, розтираючись, перетворюватися на борошно (про зерно). *Отут, думаю, поставлю млинка, та ще якби так зробить, щоб він крутився, ще й борошно мололось, як у млині* (І. Нечуй-Левицький); *В нас уже достигають хліба, і мама потихеньку приносить додому трохи колосків, і ми виминаємо зерно з них, але воно ще таке сире, що на моїх жорнах не мелеться* (П. Загребельний); * Образно. *Час мелеться, гуркоче кругле поле, і пахне хлібом борошно беріз* (П. Мовчан); // Подрібнюючись, перетворюватися на порошок (у 1 знач.) (про тверді речовини). *Вода .. творила понижче глибокий вир, що крутився і клекотів, від часу до часу хрускаючи невеличкими кригами, які надпливали згори і тут мололися на дрібні шматочки* (І. Франко); *У закритих барабанах грудкувате вапно мелеться, перемішується з водою до вапняного молока* (з наук.-техн. літ.); // *безос. Вітряк стояв холодний, закостенілий, давно вже тут не мололося, замок із дверей було зірвано, крила скидалися на перекошений хрест* (В. Шкляр).

2. Пас. до **моло́ти** 1. *Хто купує чай, тому робиться знижка і видається премія. Важливо любителям — кофе мелеться електрикою* (В. Нестайко); * Образно. *Вже понад два тижні мололося на Січі виборне борошно* (Ю. Мушкетик).

Не твоє́ ме́леться *див.* **твій.**

◊ **Не ку́ється й не ме́леться** *див.* **кува́тися.**

МОЛОТИ́ТИ, очу́, о́тиш, *недок.* 1. *що і без прям. дод.* Вибивати зерно з колосся, волоття, стручків і т. ін. *Хліб складали в стіжки й молотили на току проти неба* (І. Нечуй-Левицький); *Котрийсь з сусідів молотив при місяці жито на хліб* (Т. Бордуляк); *Він умів жати, косити, в'язати, возити, ворушити, молотити* (Ю. Смолич); *Часто .. він .. дивився здаля, сам непомічений, як дядько Петрун молотить* (В. Барка); * Образно. *Безжальний ціп історії дуже суворо молотить майже кожну людину* (М. Матіос).

2. *кого і без прям. дод., перен., розм.* Бити когось чим-небудь. *Тот ся із коня чрез другого котить, Тот, ся роз'ївши, ворога молотить* (М. Шашкевич); *В одній хвилі кілька дужих хлопців розпростерло бідних лакеїв насеред гостинця та й давай молотити їх ломаками* (І. Франко); *А Колічка, як гнівна молнія* [блискавка], *в'ється круг Уляна і молотить його залізними од справедливої злоби кулачками і в боки, і в живіт...* (В. Сосюра); *Здоровезні кулаки його молотили на всі боки, і я чув, як за кожним замашним ударом дядько гучно кректав і важко відсапував* (Б. Антоненко-Давидович); // *чим по чому.* Те саме, що **ударя́ти** 1. *Миша молотить паличкою по долівці, щось приспівує* (С. Васильченко); *Можна скільки завгодно слухати, як веселі ковалики один з-перед одного молотять по ковадлу* (В. Близнець); *Рязанов над силу молотив колотушкою по дзеркальних вічках контейнера* (В. Логвиненко).

3. *що і без прям. дод., перен., фам.* Їсти з великим апетитом, із жадобою. *Не зав'яжеш рота волові, коли він молотить* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Як побачив* [Ригорович] *добру страву та ще з свіжою рибою, так і прийнявсь молотити, неначе ще нічого зранку і не їв* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І орудували* [Сірки з Морозами] *щелепами так, як тільки в тайзі можуть орудувати при вовчих зубах і при вовчому, хижому апетитові... їли — не їли, молотили, стирали все, як на жорнах...* (І. Багряний).

(1) З коро́бки (за коро́бку) молоти́ти, *заст.* — молотити, одержуючи як плату відповідну міру вимолоченого зерна. *Менший знов просить: — Братику мій, дай мені хоч з коробки молотить. — Не дам, — каже старший, — який з тебе молотник?* (О. Стороженко); *У нас у кого нема свого плуга, волів.., становиться молотити за коробку* (Ганна Барвінок); **(2) Молоти́ти в около́т** — молотити (ціпом), не розв'язуючи снопа. — *Товариші робочі, робітниці, генерали й адмірали. Приказую один процент щорічного врожаю жита й пшениці молотити в околот...* (О. Довженко).

◊ **(3) Молоти́ти зуба́ми (язико́м),** *зневажл., рідко* — говорити непотрібне. — *Її за тоту* [ту] *політику вигнали з гімназії, а вона .. молотить і далі язиком* (Д. Бедзик).

МОЛОТИ́ТИСЯ, о́титься, *недок.* 1. Вибиватися з колосся, волоття, стручків і т. ін. (про зерно). *Погода вже кілька днів стоїть сприятлива, сонячна, тому снопи сухі, тому будуть добре молотитися без підсушування* (із журн.); // *безос. Як на току молотиться, то і в хаті не колотиться* (прислів'я); *Легко було селянинові українському... Не боліла йому голова, — було кому подбати, щоб на землі і сіялось, і віялось, молотилось, мололось та їлось...* (Остап Вишня).

2. *розм.* Битися, стукотіти. — *Дурненька, — він підтягнув її до себе, притиснув так, що чув, як її серце скажено молотиться* (О. Ульяненко).

3. Пас. до **молоти́ти** 1. *Бо ж не бороною чорнуха молотиться, і коло возове не ходить по кмині, а палицею б'ють чорнуху та києм той кмин* (Біблія. Пер. І. Огієнка); * Образно. *Хрущиха взялася в боки. — Наше це, жіноцьке діло. Не ваше молотиться, то й не встрявайте!* (В. Чемерис).

◊ **Не твоя́ копа́ моло́титься** *див.* **копа́.**

МОЛОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **молоти́ти** 1. *Підскочила гаряча пора: оранка, косовиця, гребовиця, жнива, возовиця, молотіння нового хліба* (Панас Мирний); *У нього в полі залишався .. хліб, недомолочений у скиртах, і солома з-під молотіння* (Т. Осьмачка).

МОЛОТКÓВИЙ, а, е. Прикм. до **молотóк** 1. *Для зручності виконання ударів і для більшого розмаху молоткову ударну частину насаджують на ручку* (з наук.-попул. літ.); *Молоткову ручку виготовляють із металу, дерева або пластмаси* (із журн.); // Який має форму молотка або схожий на молоток (у 1 знач.). *Молотковий паяльник використовують переважно для нестандартних робіт із масивними деталями* (з навч. літ.); // Який працює із застосуванням молотків (у 2 знач.). *У молоткових дробарках матеріал дробиться ударом молотків, які підвішені до ротора* (з наук.-попул. літ.); *Здрібнювання стружки, обрізків і компактних матеріалів проводять у молоткових млинах* (з навч. літ.); *Оброблення плитки молотковою установкою надасть їй вигляду, популярного в Європі в минулі століття, — вона матиме шорстку й нерівну поверхню* (із журн.).

МОЛОТКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Формою схожий на молоток (у 1 знач.). *Неоантропи використовували кістку, ріг, бивень мамонта, виготовляючи з них наконечники списів, гарпуни, шила, голки, булавки, тесла, землерийки, молоткоподібні вироби та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Молоткоподібні пальці стопи — це деформація, при якій пальці стопи (зазвичай II і III) стають схожими на молотки* (з навч. літ.).

МОЛÓТНИК, а, *ч.* 1. Той, хто молотить (у 1 знач); молотильник (у 1 знач.). *З надією мусить орати орач, а молотник молотити з надією* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Вони йому — родичі: дідового сусіда молотники* (приказка); *В жнива хоч і заробила* [Марина] *з дочкою кіп з десять, та треба було молотника наймати, позички віддати* (Панас Мирний); *Довгими рядками стояли молотники на току* (І. Нечуй-Левицький); *Як котрий* [стіжок] *треба було змолотити, то кликав* [дід] *молотників* (В. Стефаник); *По жнивах скрізь були потрібні молотники, й він молотив збіжжя по токах багатих господарів* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Вони замахали палицями, мов молотники на току, запротестували палко, бувши добре свідомі своїх прав* (С. Добровольський).

2. *перен., фам.* Той, хто молотить (у 3 знач.). *Як хлопці скінчили, Максим розломив свою пайку надвоє й віддав і її на млин. Хлопці миттю змололи й її. Позбирали крихти й їх теж повкидали в рот. Для таких двох молотників цього було мало, але все ж таки...* (І. Багряний); *Хлоп'ята заходилися біля їжі так, що не можна було помітити, хто з них спритніший. — Ну й молотники з вас добрі! — защебетала Устинка, коли найменший перехилив над головою вже порожню посудину* (К. Гриб).

◇ **(1) Молóтник із миски,** *ірон.* — той, хто їсть з великим апетитом, жадібно і з кого мало користі в роботі. *Степовик скінчив нібито свої оглядини, бо Василь уже ловить знайомі йому слова: — З миски, мабуть, добрі молотники?* (Г. Косинка).

МОЛÓТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **молóтник** 1. *Привозили своє збіжжя і вдови, які були на своєму обійсті й жницями, і молотницями, і косили самі, і дрова рубали, і загороди городили, та й не тільки...* (з мемуарної літ.).

МОЛОТНУ́ТИ, нý, нéш, *док., перен., розм.* Однокр. до **молоти́ти** 2. *Були б ми поруч, на одній відстані од драбини, я б так молотнув ліктями, що годі вам змагатися* (В. Дрозд).

МОЛОТОБÓЄЦЬ, бійця, *ч.* Помічник коваля, який працює великим молотом *(див.* **мóлот**[1] 1); робітник ковальського цеху. *Бився* [полк] *з поляками по-простому, по-донбаському, слюсарі слюсарили з гармат, шахтарі довбали шабельками, молотобійці кували гранатами, газівники давали жару з гвинтівок* (Ю. Яновський); *Край села на горбику батькова кузня .. Гупав молотом Ларивон — надійний батьків молотобоєць* (М. Руденко); *Стоїть край дороги стара-престара кузня. А в ній кує-видзвонює молотком літній коваль. Помагають йому два хлопці-молотобійці* (О. Бердник); *Яблука й справді були як золото. Кожне завбільш з кулак доброго молотобійця, янтарне, мов налите свіжим медом* (А. Михайленко).

МÓЛОТОВИЙ, а, е. Прикм. до **мóлот**[1]. *Найкраща молотова ручка — березова* (із журн.); // Який виробляє молоти. *Молотовий завод у Бахмуті збудували 1745 р. поблизу річки Бахмут, а залізо для нього закуповували на найближчих заводах* (з публіц. літ.).

МОЛОТОВИ́ЩЕ, а, *с.* Ручка молота *(див.* **мóлот**[1] 1), молотка (у 1 знач.). *При підійманні молота молотовище вдаряє по спеціальній поверхні, яка своєю пружністю прискорює й посилює удари молота* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОТÓК, ткá, *ч.* 1. Ручний інструмент у формі металевого або дерев'яного бруска, насадженого під прямим кутом на держак, що слугує для забивання чого-небудь, завдавання ударів по чому-небудь. *Вулкан-коваль тоді трудився, Зевесу блискавку кував; Уздрів Венеру, затрусився, Із рук і молоток упав* (І. Котляревський); *Він гатив молотком по жалу коси* (С. Чорнобривець); *В кожного коваля знайдеться .. молоток і шматок сталі* (Р. Андріяшик); *Дядько Свирид таке виробляє молотком, що розпечене залізо вигинається, наче віск, пирскаючи на всі боки червоними іскрами* (В. Шкляр); * У порівн. *Серце його застукало молотком у груди* (Панас Мирний).

2. Предмет, що формою нагадує такий інструмент і слугує для завдавання ударів по чому-небудь. *Розшукав* [капітан] *мідного дверного молотка, обшитого шкірою* (О. Полторацький); *У крикеті кожний з учасників команди ударами молотка по дерев'яній кулі намагається швидше провести її через відповідно поставлені на майданчику дужки* (з наук.-попул. літ.); *Автомобільні аварійні молотки споряджені безпечним ножем для перерізання ременів* (із журн.).

3. *у знач. присудка, фам.* Те саме, що **молодéць** 3. [Ю р к о:] *Ну, цей хлопець — молоток!.. І халати, і шапочки дістав* (В. Нестайко); *Стіна, біля якої стояв Олег, відійшла вбік, відкривши прохід у неширокий коридор .. — Круто! — захоплено озвався Валько. — Ну, хлопче, ти молоток!* (О. Авраменко, В. Авраменко); *— А ти молоток! — плеснув мене по плечі хлопець* (І. Роздобудько).

△ **(1) Вибійни́й (відбійни́й) молотóк,** *гірн.* — механізований пневматичний або електричний ручний ударний інструмент для розроблення гірських порід, твердих ґрунтів і т. ін. *Сьогодні вибійний молоток використовують рідко, найчастіше при розробленні вугільних пластів крутого падіння* (з наук.-попул. літ.); *Вона повела Едмундо туди, де нещодавно цокотів відбійний молоток* (М. Руденко); *Трусився* [чоловік] *всім тілом, ніби тримався не за чужу правицю, а за відбійний молоток, і рожевеньке черевце смішно трялося холодцем* (А. Кокотюха); **(2) Перфорáторний молотóк,** *техн.* — те саме, що **перфорáтор** 1. *У перфораторного молотка енергія удару сягає кількох джоулів і є його ключовою характеристикою* (з наук.-попул. літ.); *За кілька кроків стояв чоловік у старій подертій спецівці, в шапці-ушанці,*

з перфораторним молотком у руках (Д. Ткач); **(3) Пневмати́чний молото́к,** *техн.* — клепальний інструмент, що приводиться в дію стиснутим повітрям. *Спосіб зменшення зварювальних деформацій полягає в легкому проковуванні пневматичним молотком окремих шарів багатошарних швів у гарячому стані* (з наук.-техн. літ.); **(4) Ске́льний молото́к,** *спец.* — молоток, який застосовують в альпінізмі, скелелазінні та спелеології для забивання й зняття гаків, пробивання отворів і т. ін. *Ручку скельного молотка виробляють зі сплаву алюмінію, робочу частину — із загартованої сталі* (з навч. літ.).

◊ **(5) З молотка́ <З торгі́в>,** *зі сл.* і т и, п у с к а т и, п і т и, п р о д а т и *і т. ін.* — прилюдним, публічним торгом, з аукціону і т. ін. *Описав* [судовий пристав] *усю мою рухомість .. і має .. продавати з торгів* (В. Самійленко); *Все пішло з молотка за несплачені данини й податки* (П. Козланюк); *Художник* [Рембрандт] *(як і всі великі митці), бідуючи й поневіряючись, коли всі його картини спродали з молотка, безслідно канув десь* (О. Ільченко); *Якби не Джозеф, то двоє дівчаток у штаті Алабама давно були б сирітками, і хто знає — чи не пустили б вже з молотка кредитори його ферму* (Н. Рибак); *Родовиті, оторочені садами і стависьками* [ставками] *палаци ставали трухлявими пустками або йшли з торгів* (М. Стельмах); *Як жахливо все розлізлося, розповзлося, пустилося берега і пішло з молотка!* (Ю. Андрухович); **Узя́ти в молотки́** *див.* **узя́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)]** *див.* **би́ти.**

МОЛОТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має форму молота (у 1 знач.). *Робочу частину молоткового паяльника виконано у формі молотоподібного стрижня зі скошеною робочою поверхнею* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОТОЧКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд молоточка (у 1 знач.). *У ямній культурі кінця III — початку II тис. до н. е. створювали специфічні комплекси кістяних прикрас із молоточкоподібними шпильками* (з наук. літ.).

МОЛОТО́ЧОК, чка, *ч.* 1. Зменш.-пестл. до **молото́к** 1. *Скрізь якісь машини, колеса, розкидані молоточки, обценьки* (С. Васильченко); *Артьомов у здоровій руці уміло тримав маленький молоточок й .. забивав у раму цвяхи* (С. Чорнобривець); — *Ось ми вам на літо стребуємо чорну форму і картузи чорні, з молоточками* (Григір Тютюнник); *Він мугикав під ніс пісню, поклепуючи молоточком по шестиграннику* (О. Бердник); * Образно. *Молоточки страху застукали об тім'я* (В. Лис); * У порівн. *Дівчина запинає похапцем хустку і чує, як їй у висках молоточками б'є* (Ірина Вільде).

2. *муз.* Ударний пристрій у деяких механізмах, інструментах. *Бонковський трохи його* [фортепіано] *полагодив, пообмотував нитками поламані молоточки* (І. Нечуй-Левицький); *Пишна така пані витинає молоточками на чомусь такому ніби піаніно та ловко так* (Н. Околітенко); *Ксилофон мені таки дістався. Доста великий, сантиметрів п'ятдесят завдовжки, в світло-коричневому пластмасовому футлярі, з салатовими молоточками і з блискучими металевими клавішами* (І. Карпа); // *спец.* Прилад, яким користуються лікарі, оглядаючи хворого. *Неврологічний молоточок є невід'ємним інструментом лікаря-невролога* (з наук.-попул. літ.); *Лікарі без особливого ентузіазму водили молоточками перед очима дитини, не надто вникали в перебіг хвороби* (М. Матіос); *Мила жінка в димчастих окулярах стукала по колінах гумовим молоточком, ставила дивні запитання і з сумнівом хитала головою: "Все нібито в нормі..."* (І. Роздобудько).

3. *анат.* Одна із слухових кісточок у середньому вусі людини та ссавців. *Молоточок слугує для передавання звукових коливань від барабанної перетинки до ковадельця та стремінця* (з наук. літ.).

Хід молото́чка *див.* **хід.**

МО́ЛОТ-РИ́БА, и, *ж.* Риба підкласу пластинозябрових із головою, схожою на молот *(див.* **мо́лот**[1] 1). *Молот-риба харчується переважно донними рибами та безхребетними* (з наук.-попул. літ.); *Поблизу берегів Нової Зеландії молот-риби стають здобиччю косаток* (із журн.).

МОЛОТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **моло́ти** 1; помел. *Моя дурна голова не раз міркує: чому б то, думаєш, та не могла сама громада тримати той млин? Це ж вигода своя. Самі собі й за молоття платили б* (У. Самчук).

МОЛОТЬБА́, и́, *ж.* 1. Дія за знач. **молоти́ти** 1; молотіння (у 1 знач.), молочення. *Він згадує про важке життя вівчаря взимі, .. про нудну молотьбу і ще нуднішу бездіяльність у великім пості, про важкі передновки* (І. Франко); *Наш сусід Чірібан чи не перший в селі почав молотьбу* (М. Томчаній); *Андрій пригадує безмежні поля своєї батьківщини, потужний гуркіт тракторів, веселий запал молотьби* (М. Дашкієв); *Під час молотьби він топтав солому. Топтав сам, нікому більше не довіряючи цієї справи* (П. Загребельний); *В нас колись молотили волами, хоча найголовнішим знаряддям молотьби був ціп* (І. Білик).

2. Пора, коли молотять збіжжя (у 1 знач.). [О л і м п і а д а:] *Заходився старий помирати у робочу пору. Молотьба приспіла, а тут з ним воловозься* (М. Кропивницький); *Оце вовозиця підходить, а там і молотьба* (А. Головко); *Якось, пам'ятаю, в молотьбу як задощило — на цілий тиждень!* (Є. Кравченко).

МО́ЛО́Х[1], а, *ч.* 1. *(з великої літери).* Бог сонця, вогню і війни, якого шанували в Палестині, Фінікії та Карфагені і для задобрювання якого приносили людські жертви. *Фінікійський Молох вимагав принесення в жертву дітей* (П. Загребельний); *Людські жертвопринесення здійснювали на честь Молоха через спалення, при чому найкращою жертвою вважали новонароджених дітей знатних родів* (з наук.-попул. літ.).

2. *книжн. (з великої і малої літери).* Уживається як символ жорстокої сили, що вимагає багато жертв. *Всякий капітал тоді лише має вартість для людства, якщо обертається на корисні для людства речі, а в противнім разі стає тільки Молохом, що пожирає тисячі жертв, але не творить нічого живого* (І. Франко); *Вся машинерія НКВД намагається пропхати крізь пельку молоха велику силу народу, але все те не пролазить* (І. Багряний); *Молох — річ не мила, бо нам нагадує про смерть; це — символ, це жорстока сила, що вимага багато жертв* (Д. Білоус); — *Всі церковники, всі сектанти, ортодокси поробили з своїх богів тиранів та деспотів, молохів, які пожирають жертви й п'ють кров* (О. Бердник).

МО́ЛО́Х[2], а, *ч.* Австралійська ящірка родини агамових, приплюснуте тіло якої вкрите зверху колючками. *Усе тіло молоха від кінчика носа до кінчика хвоста й пальців укрито шипами — шкірними виростами, оточеними зміненими роговими щитками* (з наук.-попул. літ.); *При небезпеці молох*

опускає голову вниз і ховає її між передніми лапами, виставляючи вперед укриту колючками шию (з навч. літ.).

МОЛОЧА́, і, *ж., заст.* Молотьба. *Молочі у вдови було чимало* (Ганна Барвінок); *Не весело йшла молоча. Не чулося ні пісень, ні жартів. Бабій, заступивши Панька, крутив віялку і все розмахував довгими руками та бубонів* (С. Добровольський); *Ось почнеться молоча, а там приспіють весілля, храмові свята з паляницями та пампушками, коржами та пиріжками, тоді й обидва млини не впоруються* [вправляються] *з горами мішків, які лежать на помостах, чекаючи своєї черги* (Ю. Мушкетик).

МОЛОЧА́ЄВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **молоча́й.** *Соломія .. на траву молоденьку, молочаєвими жовтими квітками густо всіяну, очі опускала* (В. Лис).

2. *у знач. ім.* **молоча́єві,** вих, *мн.* Родина дводольних рослин, у листі та стеблах яких міститься молочний сік. *Більшість представників родини молочаєвих — трави, хоча, особливо у тропіках, багато дерев та кущів, деякі представники є сукулентами* (з наук. літ.).

МОЛОЧА́Й, ю, *ч.* Трав'яниста або кущова рослина родини молочаєвих з отруйним молочним соком, що її використовують у медицині та парфумерії; молочайник. *По їх* [каміння] *голих випнутих боках .. слався м'ясистим листом отруйний молочай* (М. Коцюбинський); *Васько трохи спочив, притулившись спиною до стіни, потім став одною ногою розгортати кущі молочаю і пильно заглядати в них* (В. Винниченко); *Пара конячин ледве тягла наш віз, що аж сичав по піщаній дорозі, порослій по боках жовтявим молочаєм та дерезою* (Олесь Досвітній); *А праворуч і ліворуч стіна озимої пшениці. А на межі ромашки, і молочай, і чебрець, і дзвоники...* (Остап Вишня); *У Київській Русі молочай застосовували для виведення бородавок, мозолів і плям на обличчі, як проносний і блювотний засіб* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОЧА́ЙНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **молоча́євий** 1. *Молочайний сік містить токсичні речовини (смоли, ефірні олії, стеарини тощо), які можуть спричинити опіки, запалення слизових оболонок очей, носа, отруєння* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. ім.* **молоча́йні,** них, *мн.* Те саме, що **молоча́єві** *(див.* **молоча́євий** 2). *У флорі України 44 види молочайних* (з наук. літ.); *Представників родини молочайних використовують як лікарські, технічні й декоративні рослини* (з навч. літ.).

МОЛОЧА́ЙНИК, у, *ч., розм.* Те саме, що **молоча́й.** *А різні там .. козельці або молочайник.., або пасльон та дикий мак — це все неабиякі ласощі, степові гостинці* (Ю. Яновський); *У мене великий з півметра заввишки молочайник, за ним нескладно доглядати, бо це невибаглива рослина* (із журн.).

МОЛОЧА́Р, я́, *ч.* 1. Той, хто приймає, возить молоко на молокоприймальний пункт. *Що Олексій про це не забув, свідчили записка і книжка, які він недавно переслав Уляні колгоспним молочарем* (В. Логвиненко); *Молочар, боком сидячи на драбині, ловко зістрибнув, опорожнював посуд, хімічним послиненим олівцем ставив помітки в блокноті* (Є. Пашковський).

2. Той, хто торгує молоком і молочними продуктами. *Дмитро Іванович .. вийшов на балкон. Поглянувши вниз, справді побачив Степана, молочаря. Той .. вигукував слова, якими ранком скликав до бідонів покупців* (Ю. Мушкетик).

МОЛОЧА́РКА, и, *ж.* Жін. до **молоча́р.** *Одного дня мати Сур'я-Беї, бідна молочарка, ідучи шляхом, сіла спочити під манговим деревом* (І. Франко); *Було взято під обстріл сусідських хлопчаків, молочарку, двірника, але даремне, не зловлено нікого, а букетики в різну пору таки з'являлись* (В. Гжицький); *Ось уже стукала в двері молочарка і разом зі свіжими новинами виливала в слоїки свіже молоко* (Ю. Винничук).

МОЛОЧА́РНЯ, і, *ж.* Приміщення, де приймають, переробляють, а також зберігають молоко (у 2 знач.). *У молочарні гудів великий сепаратор і було повно народу* (В. Підмогильний); *Незмінно чергував* [Петро] *то в коровні* [корівнику], *то на стайні, то в молочарні, щоб добре практично засвоїти різні галузі сільського господарства* (Д. Бузько); *В певний час проїздить там грузовий* [вантажне] *авто, забирає те молоко й везе до міста, де й розвозить, куди вже воно там призначене: чи в крамниці, чи в кав'ярні, чи в молочарні* (Остап Вишня); *Зайнята думками, Шура пройшла повз молочарню, не помітивши Сагайдака* (С. Добровольський); *Ходив увечорі* [увечері] *до молочарні їсти квасне молоко* (В. Домонтович); *Стрілянина вщухла, і я добирався до молочарні вже не задами, а вулицею* (І. Муратов).

МОЛОЧА́РСТВО, а, *с.* Молочне виробництво. *Ну, а до чого вже відділ "Сільського господарства" для селянина корисний..! ..Тут і як орати, і як сіяти, і як жнивувати. Тут і молочарство, і скотарство, і садівництво* (Остап Вишня); *Зі святим Дейвом пов'язано багато народних переказів та вірувань корінного ірландського населення, зокрема, він вважається в давньому ірландському епосі богом .. молочарства* (С. Жадан).

МОЛОЧА́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до молочаря і молочарства. *Колесо його возика, на лихо, зачепилося за колесо молочарського воза* (І. Франко); *І те добре, що сепаратори, маснички, пробірки, реактиви, — просто тобі справжня молочарська станція* (Д. Бузько); *— Моя стара теж по молочарській справі трудиться. Дояркою на фермі* (С. Добровольський); *По закінченні молочарських курсів Яцика разом з іще одним юнаком направляли інспектором молочного господарства до Бережан. Це було сорок другого року* (М. Слабошпицький).

МОЛО́ЧЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **молоти́ти** 1. *В нашого пана-свата горох не молочений* (з народної пісні); *Все сонце, яке я двигав на собі три покоління, воскресло в мені, всі пшениці, що-м вікосив* [що я викосив], *ще не молочені* (В. Стефаник).

МОЛО́ЧЕНИЙ[2], а, е : △ **Моло́чений по́суд** *див.* **по́суд.**

МОЛО́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **молоти́ти** 1. *І молочення досягне вам виноградобрання* [збирання винограду], *а виноградобрання досягне сіяння, і ви будете їсти хліб свій досита, і будете сидіти безпечно в вашому краї* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *А он під брамою купка селян — .. ждуть пана.., чи прийме завтра на роботу до молочення* (І. Франко).

МОЛОЧКО́, а́, *с.* 1. Пестл. до **молоко́** 1–3. *Вовкулака.., дивлячись на Ярка, що вже доминав спорожнілу цицьку, дістав із кишені дві золоті монети .. й поклав на стіл. Це щоб у матусі молочко не пропадало* (В. Шкляр); [1 - а м о л о д и ц я *(до дітей):*] *Ондечки й хата наша .. Прийдем додому, здоїмо коровку* [корівку], *дам вам молочка* (М. Кро-

пивницький); — *От тобі й клуня з сіном, і кожуха дасть дядько вкритись, і молочка зараз із-під корови* (С. Васильченко); — *На тобі перепічку гаряченьку, з молочком із'їж* (К. Гордієнко); *Тримав лише одну кізоньку, щоб молочко попивати* (В. Багірова); *З цієї понівеченої маківки напливало білувате липке молочко* (Ю. Логвин).

2. Особливий вид корму личинок бджіл, який є продуктом виділення залоз робочих бджіл. — *Ви ж там і про нас не забудьте... З усіх своїх медів на нашу долю прибережіть найзапашнішого, квіткового! Та ще маточного молочка для косметики!..* (О. Гончар); *Бджолине молочко містить незамінні для людини амінокислоти та вітаміни* (із журн.).

3. Чоловіче сім'я в риб. *Він об'яснює* [пояснює], *що налима мож* [можна] *спарувати з лящом* [лящем] *і що з того повинна повстати риба, у котрої будуть печінки і молочко налимове, а селезінка лящова* [лящева] (І. Франко); *Рівно плинув срібний карась і лив на ікру молочко* (В. Шкляр); *Молочко риб-самців міститься, як і ікра, в оболонці з тонкої плівки* (з наук.-попул. літ.); *Рибне молочко має високоцінний жир, у якому наявні жирні кислоти* (із журн.).

4. Речовина, якою наливається зерно злакових під час достигання колосся. *Остап перший примітив: вже молочко є, жито почне красуватися* (К. Гордієнко); *Не затверділо ще зерно, ледве молочко затужавіло, воском взялося, але їсти вже можна* (І. Цюпа); *Латочка жита побронзовіла, колосся вже почало нагинати стебло. Хоч .. і в ріст не взяло, а колосисте, і молочко вже в зерні гускне* [гусне] (Микита Чернявський); *Зірвав, між долонями розтер вусатого ячмінного колоска — зерно молочком наливається* (І. Нижник); *Діти на межах обламували кукурудзяні качани, обскубували руді коси, пробуючи, чи цвиркає молочко* (Є. Пашковський).

МОЛО́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **молоко́** 1, 2. *Звідусюди чути мелодійний дзенькіт дійниць і дзвінке тинькання молочних цівок об їх сріблясті стінки* (З. Тулуб); *Під тугими молочними струменями вона* [піна] *почне рости у відрі, немов тісто у діжці* (Г. Вдовиченко); *Оврамова душа любила молочні плівки, і він здирав їх з гладишок у погребі і в коморі* (О. Довженко); *В руках вона тримала маленьке жовте глечення* [глечик] *з квітками по боках, над вінцями в нього біліла шапочка молочної піни* (Григір Тютюнник); *Якщо метелики червоні — то медовий рік, якщо біленькі літають — то молочний рік* (М. Малиновська); // Характерний для молока. *Вулицею вздовж села пройшла череда худоби, залишивши за собою молочний запах жуйки* (С. Чорнобривець); *Тягло молочним, волячим духом, кінським потом, дьогтем і смолистим димом вогнищ та пахощами куліша* [кулешу] *з салом* (Ю. Логвин); // Признач. для зберігання молока. *Забрали все, що можна було забрати в хаті та на горищі. Два кожухи, пудів зо два пшениці та з півпуда меду в молочному бідончику* (Микита Чернявський); *Із ферми несуть корови на рогах бідони й цистерни молочні* (М. Вінграновський); *Ми періодично приносили їй пляшок на карбованець, а то й на два — з-під лимонаду, пивні та молочні* (А. Кокотюха); *Бракувало посуду, і тому декотрі пили з молочних пакетів* (Є. Пашковський).

2. Який виділяє молоко (у 1, 2 знач.). *Теплий дух молочного вим'я та свіжого гною знову вертали втрачений спокій і рівновагу* (М. Коцюбинський); *Застій молока буває, коли відсутній рух молока в певній ділянці молочних залоз* (з наук.-попул. літ.); // Який дає молоко (у 2 знач.). — *Ах ти, голово дурна! Чи осліп ти вже зовсім? Се корова молочна, Що прислала мама в дім* (І. Франко); *Замість робочої худоби тепер вирощується худоба м'ясна і молочна* (М. Руденко); *Пастух гукає до Кози: — Козо наша хорошая, Козо наша молочная, уклонись господарю і господині і усій їхній Родині* (В. Рубан); *У маєтку Аж сто корів молочних, а волів Сто двадцять там годується на м'ясо* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра); // Який дає багато молока (у 1, 2 знач.). *Як тільки загуляюся — пазуха мокра, дві плями на кохті* [кофті] *проступають. Мама казала, що також була молочною* (В. Яворівський); — *Ага! — нібито зрадів офіцер, відводячи її від очей руку. — У тебе там лишилася тримісячна дитина і в грудях зіграло молоко! Видно, ти дуже молочна* (М. Матіос); [М а т и:] *Пора ж тобі коровицю вдоїти, оту молочну, турського заводу* (Леся Українка); *В .. стійлі .. жувала жуйку молода, на диво молочна корівка* (В. Земляк).

3. Який міститься в молоці (у 1 знач.) або добувається з нього. *Молочний білок казеїн забезпечує організм незамінними амінокислотами впродовж тривалого часу, близько 6–8 годин після вживання* (з наук.-попул. літ.); *Часткова чи повна підміна молочного жиру рослинним — поширений спосіб фальсифікації молочної продукції* (із журн.).

4. Вигот. із молока (у 2 знач.). — *З мільйонними фондами має справу наш Кирило Петрович... Дбає, щоб риб'ячий жир постачали дітям Африки. Порошок молочний та різні вітаміни для немовлят Бангладеш...* (О. Гончар); — *Ну, почекайте, .. може, я їй поїсти несу. — Що поїсти? — Ну, поїсти .. Молочні продукти, розумієте? Сир* (С. Жадан); // Приготовлений з молока, на молоці або з додаванням молока (у 2 знач.). *На столі стояла здорова миска вареників в маслі, тарілка з сметаною, молочна каша* (І. Нечуй-Левицький); — *Коти люблять молоко, сметану й усякі інші молочні страви* (В. Владко); — *Діду та бабо, хто мій батько? — дід Гордій начебто й не почув над глиняною розмальованою мискою, в якій парували молочні галушки* (Є. Гуцало); *Я .. з'їла тарілку молочної лапші і заснула міцно-міцно* (І. Жиленко); *Побут кубанців не дуже відрізнявся від традиційного українського. Їли головним чином хлібні й молочні страви* (Д. Білий); *Тіні у лісі поруч нагадували колекцію відтінків найрідкісніших сортів високогірного чаю та найделікатніших сортів молочного шоколаду* (Любко Дереш); *Коли я їм не вдома, то звичайно беру сандвіч із швейцарським сиром і молочний коктейль* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); // *у знач. ім.* **моло́чне,** ного, *с.* Їжа, приготовлена з молока або на молоці. *Я люблю все молочне — і кефір, і ряжанку, і сметану* (із журн.).

5. Який годується тільки молоком, вигодуваний молоком. *І взяв Самуїл одне молочне ягня, і приніс його повним цілопаленням для Господа* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *З нею приїхало два сини, опецькуваті, як молочні телята* (Панас Мирний); *Бугай був ручний, рахманний. Морда лисава, як і в Степана. Не бугай ніби, а молочне теля* (В. Дрозд); *До смажених фазанів подали червоне "Божоле", а до молочних поросят .. — угорський солодкуватий "Токай"* (В. Кожелянко); // Пов'язаний із часом годування молоком. *Молочний період вирощування телят триває 4–6 місяців* (з навч. літ.).

6. Який виробляє молоко (у 2 знач.) або продукти з нього. *Раптом я побачив, що у воді, погойдуючись, пливуть великі бідони з-під молока, і зрозумів — залило молочну ферму і по-*

вивертало бідони (В. Нестайко); *До складу молочної промисловості входять підприємства з виробництва тваринного масла, молочної продукції, молочних консервів, сухого молока, сиру, бринзи, морозива тощо* (з наук.-попул. літ.); // У якому приймають молоко. — *А як він посмів піти працювати на молочний пункт, та й ще на людей гримати, щоб скоріше німцям молоко виносили?* (М. Стельмах); // Признач. для продажу молока і продуктів з нього. *З одного боку* [базарного майдану] *у два ряди ятки з усяким жіночим манаттям, з другого молочний ряд, а посередині тічок* (С. Добровольський); *Біля молочної крамниці дзвеніли бідони з-під молока* (М. Томчаній); // *у знач. ім.* **моло́чний,** ного, *ч.* Магазин або відділ молочної продукції. *У молочному на Хрещатику, після того як Леся вибила у касі чеки, вони розділилися: вона пішла по ряжанку.., а він став у чергу по масло і любительський сир* (В. Нестайко).

7. Виглядом схожий на молоко (про сік рослин). *Молочний сік каучуконосних рослин використовують у промисловості* (з газ.); // Кольором схожий на молоко (у 1, 2 знач.); матово-білий. *Злива шосе круто обривалося своїм краєм у молочну каламуть* (І. Багряний); *Дерева рясно цвіли молочною памороззю* (Яків Баш); *Обережно проглянуло молочної барви сонце. Потеплішало* (У. Самчук); *За ілюмінаторами видно блідо-синє небо, пасма молочних хмар, кришталево-крижані гори* (О. Бердник); *Над каньйоном висіла молочна імла* (І. Білик); // Білий, непрозорий (про скло та вироби з нього). *Йому приємна була й та чистота, якою блищало золото самовара, молочний абажур лампи* (М. Коцюбинський); *Пляшка була з білого молочного скла, що мінилося всіма кольорами й відтінками веселки* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Р. Стівенсона).

Моло́чна ку́хня *див.* **ку́хня; Моло́чна сестра́** *див.* **сестра́; Моло́чний брат** *див.* **брат.**

△ **Моло́чна кислота́** *див.* **кислота́; Моло́чна сти́глість** *див.* **сти́глість; Моло́чне де́рево** *див.* **де́рево; Моло́чний цу́кор** *див.* **цу́кор; Моло́чні за́лози** *див.* **за́лоза; Моло́чні зу́би** *див.* **зуб; Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га>** *див.* **шлях.**

◊ **Моло́чні [та] (медо́ві) ріки [й ма́сляні (киселе́ві) береги́ (з ма́сляними (киселе́вими) берега́ми)]** *див.* **ріка́.**

МОЛО́ЧНИК, а, *ч.* 1. Посудина, у якій подають до столу молоко або вершки. *Потім вона вернулась, взяла в одну руку маслянку з маслом, в другу молочник з молоком* (І. Нечуй-Левицький); *Входить Сусляєв з підносом, на якому дві склянки чаю, молочник, булочки і масло* (І. Кочерга); *Величезний стіл, за яким я опинився, столики правобіч і лівобіч, заставлені посудом .. Чайники й глеки, молочники і посудинки для вершків, .. мисочки, тарілочки, блюдця* (П. Загребельний).

2. Те саме, що **молоча́р** 2. — *Тихо, Мері! .. Може, молочник то, може, поштар* (М. Шеремет); *Вранці Юлія чула крізь сон торохкотіння візків зеленяра та молочника* (Г. Пагутяк); *Ще ніч не прибрала росу, ще молочник не вдарив у браму, а я вже обходив варти і чекав денного присуду* (М. Дочинець); *Містер Качинський любить молоко і завжди бере дві пляшки у молочника замість одної, хоч і живе сам* (Любко Дереш).

МОЛО́ЧНИЦЯ[1], і, *ж.* 1. Те саме, що **моло́чник** 1. *Поки вона приготовлювала* [приготовляла] *підвечірок у невеликій срібній молочниці, побачила нараз, що дитя підняло головку і повело очицями за її рукою* (І. Франко).

2. Жін. до **моло́чник** 2. *Вчителька .. запнула* [Ваню] *великою хусткою, дала спідницю й вивела через сусіднє подвір'я, немовби молочницю, яка приносила молоко* (Ю. Яновський); *Біля дверей квартири утерла хвартухом* [фартухом] *брудне лице й спустила додолу руки гладка хазяйка-молочниця* (Б. Антоненко-Давидович); — *Ну, що ж ви!* — *гукнула Сідалковському молодиця з переповненими сітками в руках, яка скидалася на молочницю пізнього Відродження* (О. Чорногуз); *Молочниця обхопила руками чималий горщик з ряжанкою й обережно вмостила у кошик* (П. Запаренко); [Г а л і л е й:] *Сестри, ви не скажете, де б мені купити молока? Сьогодні вранці молочниця не прийшла, а моя економка не повернулася* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта).

3. *розм.* Те саме, що **годува́льниця** 1. *Дівчинка не брала чужих грудей. Сам Аспар шукав для неї молочниць — дарма, плакала і відверталася* (Д. Міщенко).

4. *розм.* Про корову або козу, що дають молоко (у 2 знач.). — *Ану киш, діти! Ще котре зурочить, то молочниця доїтись перестане. Жінко, бери дійницю!* (Є. Гуцало); *Ми тоді тримали козу Катьку — я виріс на козиному молоці, і, скільки себе пам'ятаю, ми весь час тримали маленьку молочницю (корова була нам не по силі)* (В. Чемерис).

МОЛО́ЧНИЦЯ[2], і, *ж.* 1. Хвороба сечостатевої системи в жінок; вульвовагініт, вагінальний кандидоз. *На сьогодні немає чіткого пояснення, чому одні жінки схильні до молочниці, а інші — ні. Але встановлено ряд факторів, які можуть збільшити ризик захворювання* (з наук.-попул. літ.); — *Якщо їсти багато солодкого, то вимивається кальцій, а якщо з коньяком, то буде молочниця!* (Любко Дереш); *Шавлію використовують у народі для лікування молочниці* (з газ.).

2. Захворювання слизової оболонки рота, що виражається в появі на язику, яснах, піднебінні білуватого нальоту, виразок (перев. у немовлят); оральний кандидоз, плиснявка (у 2 знач.). *Молочниця ротової порожнини є одним із найпоширеніших захворювань у немовлят* (з наук. літ.); *Через молочницю дитина може відмовлятися їсти, відвертається від грудей або, припавши до них, стає неспокійною і примхливою, їй важко ковтати* (з наук.-попул. літ.); *Найпоширенішою причиною зараження молочницею є недотримання правил гігієни* (із журн.).

МОЛО́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Здатність молочної худоби давати, виділяти ту чи іншу кількість молока; удійність. — *Доярка мусить знати ознаки молочності корови, як лікар ознаки хвороби, яку він має лікувати,* — *говорив Сагайдак* (С. Добровольський); *Генетична інженерія може сприяти в набутті тваринами особливо цінних ознак — м'ясності, молочності* (з наук. літ.); *Установлено прямий взаємозв'язок між молочністю вівцематок і розмірами вимені* (з наук.-попул. літ.).

2. Абстр. ім. до **моло́чний** 7. *Чорна рідина в'язка, разюче контрастує з неземною синявою неба та грецькою молочністю піску* (Любко Дереш).

МОЛО́ЧНО. Присл. до **моло́чний** 1, 7. *Віруњка тихо сміється. Білі яблука щік поблискують, і плечі біліють, купаючись в місячнім молоці, і здається – пахне від неї молочно* (О. Гончар); *Коні понуро вступили в ліс. Попереду молочно біліла смужка шляху* (Р. Андріяшик); *Паморозь*

молочно піниться по сінешніх стінах і шпарині навколо клямки (Є. Пашковський).

МОЛО́ЧНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **моло́чний** у 1, 4, 7 знач., напр.: молóчно-білий, молóчно-м'ясни́й.

МОЛОЧНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **моло́чний** у 6 знач., напр.: молочноконсе́рвний, молочнопромисло́вий, молочнотова́рний.

МОЛО́ЧНО-БІ́ЛИЙ, а, е. Білий, кольором схожий на молоко. *Під рудим, жорстким волоссям на молочно-білому лобі вохко* [вогко] *блищав піт* (В. Винниченко); *У нього пухкі руки з короткими молочно-білими пальцями, вкриті білявим, легким, як кульбаба, пушком* (О. Бердник); *Всередині контуру* [арки] *простір немов затягло молочно-білою імлою, а зовні запанувала суцільна чорнота* (О. Авраменко).

МОЛО́ЧНО-ВОСКОВИ́Й, а́, е́. Стос. до фази зрілості зерна, коли його вміст має проміжний стан між рідиною і воскоподібною масою. — *Його, диявола, і на житній соломі не здержиш!... А що з ним буде, як йому молочно-воскової кукурудзи даси?!* (Остап Вишня).

△ **Моло́чно-воскова́ сти́глість** *див.* **сти́глість.**

МОЛОЧНОКИ́СЛИЙ, а, е, *хім.* Який утворює молочну кислоту. *Оскільки біфідо- і лактобактерії виробляють молочну кислоту, їх прийнято називати молочнокислими бактеріями* (з наук.-попул. літ.); — *А що коли справді винищити тільки шкідливі мікроби? Хай лишаються дріжджі, молочнокислі і ті — як їх? — що допомагають гниттю. А решту — знищити* (М. Дашкієв); — *Нам треба продовжувати своє життя. А для нього, як сказав один великий учений, треба зрошувати кишечник молочнокислими бактеріями. Сметанкою! Ти ж сметанку любиш?* (П. Загребельний); *Бузу виготовляють молочнокислим бродінням крохмалю, який міститься у пшеничному борошні* (з газ.).

МОЛОЧНОКОНСЕ́РВНИЙ, а, е. Пов'язаний із молочними консервами, їх виготовленням. *На молочноконсервному комбінаті протягом доби переробляють шістсот тонн молока* (із журн.); *Сир разом із молочноконсервною продукцією і маслом становить левову частку українського експорту молочної продукції* (з газ.).

МОЛО́ЧНО-М'ЯСНИ́Й, а́, е́. Пов'язаний із виробництвом молока і м'яса. *Основні галузі тваринництва Південної України — скотарство молочно-м'ясного напрямку, свинарство, вівчарство, птахівництво, бджільництво і шовківництво* (з наук.-попул. літ.).

МОЛОЧНОПРОМИСЛО́ВИЙ, а, е. Пов'язаний із молочною промисловістю — виготовленням молочних продуктів. *Основні галузі молочнопромислового сектора — маслопереробна, сироробна, виробництво сухого молока й молочних консервів, виробництво на продаж незбираного молока* (із журн.); *Молочна промисловість — складова функціональна ланка молочнопромислового комплексу* (з газ.).

МОЛОЧНОТОВА́РНИЙ, а, е. Який збирає молоко від корів і первісно його переробляє. *Завідував молочнотоварною фермою Кузьма Кирилович Сорняк, така собі заваляща, хоч і з великим гонором людинка* (Остап Вишня); *Корови сюди, на Кіровоградщину, їдуть аж із-за океану, із самої Канади, щоб виробляти молоко на найбільшому в Україні молочнотоварному комплексі* (з газ.).

МОЛЬ[1], я, *ч., фіз., хім.* Одиниця виміру кількості речовини в Міжнародній системі одиниць. *Одному молю будь-якої речовини відповідає однакова кількість молекул* (з наук. літ.).

МОЛЬ[2], *невідм., ч., муз.* Позначення мінору (у 1 знач.). *Мажорний лад позначають словом dur (дур), а мінорний лад — moll (моль)* (з навч. літ.).

МОЛЬБА́, и́, *ж.* Благання, моління (у 2 знач.). *А втім, жінки й дітки малі Катованих ураз юрбою з плачем, риданням і мольбою Поверглись панові до ніг* (І. Франко); *В очах тремтіла не мольба, а страх* (Іван Ле); *Федулиха побачила, що грозьбою не візьмеш. Треба мольбою* (Б. Харчук); *З очей Бережанових, з обличчя чернець вичитав мольбу* (Р. Федорів); *В її очах мольба і жах, мовби ті очі вже глянули на вхід до брами, за якою на цей світ повороту нема* (С. Процюк); [Г р е й:] *Згадай, о Боже, її мольбу за них, як і за нас!* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра).

МОЛЬБЕ́РТ, а, *ч.* Підставка, на якій художник установлює підрамник із полотном, картон і т. ін. для малювання. *Стоїть дівчина, схилившись на цябрину, як над мольбертом замислений маляр* (С. Васильченко); *Стефензон стояв біля мольберта, запнутого простинею* (В. Винниченко); *Аполлон справді сидів за мольбертом у майстерні, старанно щось вимальовуючи* (О. Іваненко); *На мольберті в кутку кімнати виднілась постать людини з собакою* (М. Дашкієв); *Тут стояв рояль з старовинними й новітніми партитурами на ньому, мольберти з незакінченими полотнами* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

МО́ЛЬБИЩЕ, а, *с.* Місце, де язичники молилися й приносили жертви. *Такі погані мольбища їх — ліс і каміння, ріки і болота, джерела і гори, і горби, сонце і місяць, зірки й озера. Усьому існуючому поклонялися вони як Богу* (з рел.-церк. літ.); // Люди, які збиралися на цьому місці для молитви. *Криницю освячували й замовляли. Там, де не було церков, коло неї збиралися мольбища* (М. Дочинець).

МО́ЛЬНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Прикм. до **моль**[1]. *Ацетон і бутиловий спирт одержують у мольному співвідношенні від 2:1 до 3:1* (з навч. літ.).

МОЛЬФА́Р, а, *ч., діал.* Чарівник. *Ще бійка готова вийти з того та сварка, а з мольфаром лиш зачепись...* (М. Коцюбинський); *Гуцул лякався не тільки пана і жандарма, він жахався на кожному кроці відьми, упиря, мольфара і всякого іншого чортовиння* (П. Козланюк); *Мар'яна нас попередила, що мольфар грошей не бере сам і не вимагає ніколи. Допомагає людям як може* (Ю. Покальчук); — *Мій дядько Зенон лишився жити в цій місцевості. Тільки жив він окремо від людей, бо був, знаєте, мольфаром* (А. Кокотюха); *На порозі ґражди з'явилася постать господаря. Мольфар виявився невисоким, одягненим у синю куфайку* (В. Єшкілєв).

МОЛЬФА́РІВ, рова, рове, *діал.* Прикм. до **мольфа́р.** *Марнів Іван .. "Не інакше, як мольфарова справа, — гірко думав Іван, — наважився на життя, хоче з світу мя* [мене] *звести та й сушить..."* (М. Коцюбинський); *Мольфарова загроза безповоротно відходила у найглибинніше підсвідоме* (Ю. Андрухович); // Належний мольфарові. *Знайти дорогу до мольфарової хати було і просто і непросто* (Ю. Покальчук).

МОЛЬФА́РСЬКИЙ, а, е, *діал.* Стос. до мольфара. *Мольфар вирушає в гори, щоб здійснити там давній мольфарський обряд* (з наук.-попул. літ.); *Саме в березні, після весін-*

нього сонцестояння — 21 березня, розпочинається новий рік за мольфарським календарем (із журн.).

МОЛЮ́СК, а, *ч.* Безхребетна м'якотіла тварина без внутрішнього скелета, покрита вапняною мушлею; м'якун (у 1 знач.). *Ми плили вздовж сірих скель, оточених рядом кольорових молюсків* (М. Коцюбинський); *У Києві все видавалось елементарно простим: ну, хлюпаються в солоній водиці оті гідробіологи, бавляться з дельфінами, ловлять та розтинають рибок і молюсків, щоб дізнатися, хто кого з'їв* (М. Дашкієв); *Мороз ішов по шкірі, коли згадував, що доведеться зараз жувати якогось молюска* (Любко Дереш); *Одна з характерних особливостей молюсків — мінералізована черепашка (мушля), форма та будова якої відрізняються в представників різних класів* (з наук. літ.); *Мушлі сучасних і вимерлих молюсків, плечоногих та інших тварин досліджує конхіологія* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Головоно́гі молю́ски** — клас морських хижих молюсків (кальмари, каракатиці, восьминоги і т. ін), довколо ротового отвору яких розміщені 8–10 або більше щупальців. *Глибоководні риби та головоногі молюски мають складні й досконалі органи свічення* (з наук.-попул. літ.); *Він весь час чіплявся з нескінченними запитаннями до .. іхтіологів. В основному його цікавили головоногі молюски* (І. Росоховатський); **(2) Черевоно́гі молю́ски** — клас безхребетних молюсків, які живуть у морській і прісній воді та на суші; слимаки (у 1 знач.), гастроподи. *Слимаки належать до типу черевоногих молюсків* (з наук.-попул. літ.); *Серед черевоногих молюсків найбільш відомі морські завдяки гарним черепашкам* (з навч. літ.).

МОЛЮ́СКОВИЙ, а, е. Прикм. до **молю́ск.** *Надаремно я розтуляв стулки своєї мушлі — навіть мукання не долітало з заслиненого молюскового нутра* (Ю. Іздрик); *В Азовському морі біомаса молюсків становить 70–75 % маси всього зообентосу, це дає підставу деяким біогеографам називати Азовське море молюсковим* (з наук. літ.).

МОЛЮСКОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має вигляд, форму молюска. *Пігментний молюскоподібний невус має підвищену, напівсферичну поверхню коричневого або чорного кольору, яка нагадує ожину* (із журн.).

МОЛЯ́Р *див.* **моля́ри.**

МОЛЯ́РИ, ів, *мн. (одн.* **моля́р,** а, *ч.), анат.* Кутні зуби, якими подрібнюють їжу. *Моляри мають два чи три корені й жувальну поверхню, утворену трьома — п'ятьма горбками* (з наук.-попул. літ.).

МОЛЯ́РНИЙ[1], а, е, *анат.* Стос. до молярів. *Треті молярні зуби виростають у пізньому підлітковому віці або на початку третього десятиліття життя* (із журн.).

МОЛЯ́РНИЙ[2], а, е, *фіз., хім.* Стос. до моля. *Молярна частка оксиду алюмінію удвічі більша, ніж чистого алюмінію* (з наук. літ.); *У молекулярній фізиці, крім відносної молекулярної маси, використовують молярну масу, тобто масу речовини, узятої в кількості одного моля* (з навч. літ.).

МОМЕ́НТ, у, *ч.* 1. Те саме, що **мить.** *Нехай життя — момент і зложене з моментів, ми вічність носимо в душі* (І. Франко); *Момент — і вітрило в човні, зв'язане, скручене, безсиле* (Остап Вишня); *Дія на сцені з першого ж моменту захопила мене* (Б. Антоненко-Давидович); // *чого, який.* Короткий відрізок часу, впродовж якого виконується, відбувається певна дія; короткий час перебування в певному стані. *Деві після моменту вагання вертається на її крик і кидається в її обійми* (Леся Українка); *Він сів на пеньочку, блаженно простяг ноги й довго відсапувався. Сидів, відтягаючи момент насолоди, яка його тут ось чекала* (І. Багряний); *Я не спав повноцінно з моменту пробудження* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Певний проміжок часу, етап у житті, у розвитку чого-небудь. *В його душі почався новий момент життя, тільки зародок нового життя, коли з молодого пустотливого хлопця починає виходити мужній, дорослий чоловік* (І. Нечуй-Левицький); *У найліпші моменти життя доля підсувала мені когось аж зовсім небажаного* (Валерій Шевчук).

3. Окремий бік якогось явища; супровідні умови або які-небудь обставини. *Все одно, який момент викликав ту скаргу зо дна страшної глибини* (Леся Українка); *Вона так намагалася переказати мені сюжет* [книжки] *і найголовніші моменти, але майже не знала моєї мови, а я зовсім не знала її* (С. Андрухович).

4. *мат., фіз.* Числова характеристика розподілу, що має велике значення в механіці та теорії імовірності. *Значення моменту інерції об'єкта залежить від його форми та розподілу маси в об'ємі* (з наук. літ.); *Момент імпульсу характеризує інерційні властивості тіла, що здійснює обертальний рух відносно певної точки* (з наук.-попул. літ.).

(1) Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* **<Перело́мна епо́ха>** — період корінних змін у розвитку чого-небудь або в житті когось. *Це був переломний день в житті мого темного села* (Я. Качура); *Дорога до Винників іде через ліси, а в лісах вештаються в цей переломний час різної масті підозрілі людці* (Ірина Вільде); *Вона відчувала, що у її житті, у їхньому із Зеноном житті настав переломний момент, від якого залежить, що з ними буде далі* (Н. Сняданко); *Інтерес до документальної літератури, зокрема мемуарів, завжди зростав у переломні епохи* (з наук. літ.); **(2) Слу́шний моме́нт** — найсприятливіший відрізок часу для виконання чого-небудь. *Я не хочу впустити слушного моменту* (В. Винниченко); *— Інколи розвідникові доведеться пролежати на снігу і день, і добу, чекаючи слушного моменту* (І. Багмут); *Лосс увесь підібрався, очікуючи слушного моменту* (О. Бердник).

○ **На [яку́сь (одну́, невели́ку** *і т. ін.)***] мить (хвили́ну) <На моме́нт>** *див.* **мить.**

△ **(3) Дипо́льний моме́нт,** *фіз.* — векторна величина, яка характеризує електричні властивості молекули як системи заряджених частинок. *Дипольний момент не залежить від вибору початку координат і визначається взаємним розташуванням і величинами зарядів у системі* (з навч. літ.); **(4) Крутни́й моме́нт <Моме́нт си́ли>,** *спец.* — фізична величина, що характеризує обертальний ефект сили і має розмірність добутку довжини на силу. *У виробництві момент сили двигунів визначають за допомогою спеціальних стендів, на яких характеризують роботу двигуна за один момент сили* (з наук. літ.); *Крутний момент вимірюють у ньютон-метрах* (з навч. літ.).

◊ **Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок** *і т. ін.)* *див.* **пійма́ти; Пропуска́ти / пропусти́ти моме́нт (мент, ви́падок** *і т. ін.)* *див.* **пропуска́ти.**

МОМЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який відбувається, здійснюється вмить, дуже швидко; миттєвий (у 2 знач.). *Випадку треба було звести мене й синьоокого віч-на-віч для якоїсь*

моментальної розмови очима (Д. Гуменна); *Лікарка .. недовірливо спитала, що болить, і сердито запропонувала серцеві ліки моментальної дії* (В. Барка); *Мілена згадала, з моментальним прикрим холодком упокорення, що в поспіху вилетіла з дому зовсім без макіяжу* (О. Забужко); *Електричні дроти з'єднували селище з будинком господарів, забезпечуючи моментальне телеграфне сполучення* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

МОМЕНТА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **момента́льний.** *Сьогодні усна мова набула перед писемною важливої переваги — моментальності, що надзвичайно важливо для стрімких темпів і ритмів XXI ст.* (з навч. літ.); *Моментальність здійснення платежів і високий рівень захищеності системи електронних платежів роблять її привабливою для користувачів* (із журн.).

МОМЕНТА́ЛЬНО. Присл. до **момента́льний;** умить, дуже швидко. *На мій дзвінок двері відчиняються майже моментально, ніби хтось стояв у сінях і чекав на мене* (В. Винниченко); *Моментально я опинився на кілька метрів позаду шаланди* (Ю. Яновський); *Шофер моментально увімкнув мотор* (Ю. Смолич); *Він* [препарат] *моментально стимулював роботу серця* (О. Бердник); *В голові моментально проносяться страхіття вчорашнього вечора* (Любко Дереш).

МОМЕ́НТНИЙ, а, е, *мат., фіз.* Стос. до моменту (у 4 знач.). *Динамічна незрівноваженість складається зі статичної та моментної незрівноваженості* (з наук. літ.); *Моментні двигуни використовують там, де необхідно створити високий обертовий момент із одночасним точним позиціюванням кута обертання, — у радіотелескопах, лазерних установках* (з наук.-попул. літ.).

МОМЕНТОМІ́Р, а, *ч., техн.* Вимірювач крутного моменту *(див.* **моме́нт).** *З метою дослідження крутних моментів, які передаються через приводні вали до робочих органів сільськогосподарських машин, було розроблено моментомір із безконтактним методом отримання сигналу* (з наук. літ.).

МОМОТА́ННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **момота́ти** і звуки, утворювані цією дією; бурмотання. *Старі потихеньку молилися — з-за дверей чулося їхнє момотання* (із журн.).

МОМОТА́ТИ, очу́, о́чеш, **МОМОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок., діал.* Бурмотати, бурмотіти. *Момотати під ніс.*

МОМОТІ́ННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **момотіти** і звуки, утворювані цією дією; бурмотіння. *Вже зовсім смеркало, коли вирушили* [активісти] *до попа. Побіля цвинтаря почули якесь момотіння — хтось десь вовтузився та лаявся* (В. Речмедін).

МОМОТІ́ТИ *див.* **момота́ти.**

МОМОТЛИ́ВИЙ, а, е, *діал.* Який нечітко, невиразно говорить. *Момотливий вуйко.*

МОН, у, *ч.* Скорочення: Міністерство освіти і науки. *Пройшовши експертну оцінку експертної ради МОНу, авторські програми одержують статус "Рекомендовано"* (з наук.-попул. літ.); *МОН є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності* (з мови документів).

МОНА́ДА[1], и, *ж.* Філософський термін, що означає структурну, субстанційну одиницю буття; протилежне д і а д а (у 1 знач.). *Монада — це не одиниця в арифметичному розумінні слова, це і не матеріальний атом. Це подібність математичної точки, що позбавлена просторової протяжності* (з навч. літ.); // У давньогрецькій математиці — назва одиниці (у 1 знач.). *Математичні ідеї — стрункі й прегарні — легко лягають в свідомість еллінки .. Гуру Нарен веде її від конкретного, практичного числення до захоплюючих уявлень про першооснову числа — світову монаду, велику єдність, яка дає початок потокові множинності, але сама залишається незмінною, як джерело і гирло таємничої ріки* (О. Бердник); // В ідеалістичній філософії Г. Лейбніца — одна з непротяжних, неподільних духовних сутностей, що нібито лежить в основі буття. *На думку Г. Лейбніца, монади є абсолютно замкненими й незалежними одна від одної* (з навч. літ.); *Мудрець .. толковав* [пояснював] *якихсь* [якихось] *монадів* [монад] *І думав, відкіль взявся світ* (І. Котляревський).

МОНА́ДА[2] *див.* **мона́ди.**

МОНА́ДИ, а́д, *мн. (одн.* **мона́да,** *и, ж.), біол.* Рухливі джгутикові одноклітинні організми. *У монад розмноження відбувається способом простого поділу клітини — так зване безстатеве розмноження* (з навч. літ.).

МОНА́ДНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до монади *(див.* **мона́да**[1]). *Основною, загальновизнаною у світі цінністю є людина, особистість, усвідомлювана як не одиничне і навіть не особливе, а монадне утворення, оскільки вона може репрезентувати всесвіт, стиснутий у межах конкретного індивідуума* (з наук.-попул. літ.).

МОНА́ДНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Абстр. ім. до **мона́дний.** *Г. Лейбніц першим системно й доказово представив висловлювану ще в піфагорійські часи ідею про те, що монадність Всесвіту — ознака перехідна* (з наук.-попул. літ.).

МОНАДОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Прикм. до **монадоло́гія.** *Сутність монадологічного підходу полягає в тому, що певні типи цивілізацій розглядаються як історичні монади* (з наук. літ.).

МОНАДОЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Абстр. ім. до **монадологі́чний.** *Філософські праці О. Шпенглера, А. Тойнбі вказують на монадологічність існуючих культур, на непроникливість однієї культури в іншу* (з наук. літ.).

МОНАДОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Учення про монади *(див.* **мона́да**[1]) в ідеалістичній філософії Г. Лейбніца та його послідовників. *Необхідність постійного прогресу, удосконалення світу випливає з розробленої Лейбніцом концепції буття — так званої монадології* (з наук. літ.); *За Г. Лейбніцом, не існує межі в жодному з напрямів розвитку монад — ні в бік найменш розвинутих, ні в бік найбільш розвинутих. Тому його монадологія вступала в суперечність із релігійним трактуванням Бога як єдино самодосконалого* (з навч. літ.): *"Філософія життя" з її культурною монадологією перейняла від філософії національної ідеї чи не найбільш типологічно характерну ознаку останньої — плюралізм* (О. Забужко).

МОНА́КСЬКИЙ, а, е. Стос. до Монако. *Наш герой плекав .. наречену, котра на час отримання монакського паспорта була вже на дев'ятому місяці вагітності* (Ю. Іздрик); *Монакський прапор — полотнище з двома рівновеликими смугами, розміщеними горизонтально: зверху — смуга червоного кольору, знизу — білого* (з наук.-попул. літ.); *8 січ-*

ня 1297 року Франсуа Грімальді з групою прихильників захопили монакську фортецю (з навч. літ.).

МОНА́РХ, а, *ч.* Єдиновладний глава держави (король, цар, імператор і т. ін.). *Гетьман розумів, що з московським царем може успішно боротися тільки український володар, гетьман з атрибутами монарха* (Б. Лепкий); *Барклай мовчки пішов виконувати накази монарха* (П. Кочура); *Тільки чесний і справедливий монарх може запевнити нашій країні гідне місце серед великих держав* (Ю. Винничук); *Монархи, як правило, успадковують свій титул і володіють ним довічно* (з наук.-попул. літ.).

Некороно́ваний коро́ль (мона́рх, принц *і т. ін.) див.* **коро́ль.**

МОНАРХИ́НЯ, і, *ж.* Жін. до **мона́рх.** *Сьогодні вночі я пригадав, що коли був у Петербурзі, то .. одержав від монархині якусь грамоту* (М. Старицький); *Генеральний прокурор князь Вяземський провів їх парами до Грановитої палати й вишикував у довгу чергу до ручки монархині* (Р. Іваничук); *Почали угинатися: мовляв, якщо велика монархиня справді жадає служби запорожців, своїх щиропідданих, то прислала б його* [указ] *не через ігумена, а через особливого посланця, як то з віків бувало* (Г. Колісник).

МОНА́РХІВ, хова, хове. Прикм. до **мона́рх;** належний монарху. *Монархова влада є влада самодержавна, якій коритися сам Бог за совість велить* (з рел.-церк. літ.).

МОНАРХІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Політичний напрям, що визнає монархію як єдину форму державної влади. *За монархізму козацька старшина, пізнавши зблизька московські звичаї й порядки, воліла тепер мати діло з конституційним польським королем, ніж з абсолютним московським царем* (з наук. літ.); // Прихильність до монархічної форми правління; переконання, погляди монархіста. *З приходом до влади Миколи I селян охопив наївний монархізм, що, мовляв, новий добрий цар визволить їх із кріпацтва* (з наук.-попул. літ.).

2. *рідко.* Те саме, що **мона́рхія.** *Щодо ставлення кубанців до повернення царської імперської влади, то про це свідчать результати референдуму з питань ставлення населення до більшовизму, монархізму та інших форм державних організацій* (Д. Білий).

МОНАРХІ́СТ, а, *ч.* Прибічник монархізму. *Івашків анархізм — цілком безпечна річ: може, взавтра* [завтра] *виявиться, що він монархіст, а поза тим це щирий українець, золота душа* (Я. Качура); *Як і всі ренегати.., він був крайній монархіст і запеклий русифікатор* (Б. Антоненко-Давидович); *Монархіст Ф. Кене створив вчення, яке стало ідеологічною основою французької буржуазної революції* (М. Руденко); — *Нам дискутувати важко: ви трактуєте цю проблему як монархіст, я ж — як республіканець* (Р. Іваничук).

МОНАРХІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **монархі́ст.** *Кілька років тому це дитя вважало себе запеклою монархісткою і з обуренням писало в щоденнику про нігілістів, які хотіли б убити царя* (М. Слабошпицький).

МОНАРХІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **монархі́ст.** — *Як видно, у поета Карамзіна тлумачення поняття "батьківщина", висловлюючись літературним терміном, класицистичне. Тобто — монархістське* (Р. Іваничук); *Український громадський та політичний діяч С. Шемет у 1919 р. разом із В. Липинським брав активну участь у монархістському Українському союзі хліборобів-державників* (із журн.).

МОНАРХІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до монархії, який ґрунтується на її принципах. *Люди маєтні тягнуть до Росії, бо знають, що тільки монархічна влада може забезпечити їм і землі, і селян* (Л. Старицька-Черняхівська); *Виговський .. признавав усією душею план Хмельницького, щоби з Польщею не зривати, а помогти їй до зміни державного устрою, до зламання олігархії і до заведення монархічного самодержного режиму* (А. Чайковський); * Образно. — *Не забувай, що я заміжня жінка, — каже Барбара. — Заміжні жінки поділяються на держави з монархічним ладом управління і з демократичним* (М. Малиновська).

2. Прикм. до **монархі́зм** і **монархі́ст.** *Орлик доторкнувся дуже вразливої струни в душі гетьмана Мазепи, а саме монархічного принципу* (Б. Лепкий); *Царський жовтневий маніфест 1905 року засвідчував урядову розгубленість і демагогічну гру прихильників монархічного трону* (І. Пільгук); *Королівський лікар був заражений монархічними ідеями* (М. Руденко); — *Всі його камергери, пишнота і прийоми в Тюїльрі — це лише нове видання того самого монархічного безглуздя* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

МОНАРХІ́ЧНО. Присл. до **монархі́чний** 1. *Основними політичними силами в Німеччині в 1918 р. були монархісти, ліберали, соціалісти, а соціальною базою реакції — дворянство, офіцери, служителі церкви, промислові й фінансові магнати, монархічно налаштовані селяни* (з наук. літ.).

МОНА́РХІЯ, ї, *ж.* Форма правління, за якої найвища державна влада зосереджена в руках однієї особи — монарха. *От побачите, ясновельможний гетьмане! — говорив Немирич. — Москва вже склалася з розбитих уділів в монархію, а монархія не стерпить нашої республіки на Україні і чи тепер, чи потім зламає й знесе наші порядки, наші привілеї, наш уклад* (Леся Українка); *Петроград, стоячи на кістках українців, збудований їхніми руками, цілі століття годувався українським хлібом, грівся українським вугіллям, ласував українським цукром і підтримував монархію українським .. жандармом* (В. Винниченко); *Я в своєму виступі не розтлумачив їм* [банкірам], *що, попри титул мого батька, у нас не монархія, а лише диктатура, тому вони вирішили, що я принц і, можливо, наступник престолу* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Держава з такою формою правління. *Дядько .. ходив від Галичини до Австро-Угорської монархії, від Львова до Відня* (Б. Лепкий).

△ **(1) Абсолю́тна мона́рхія** — державний лад, за якого влада монарха не обмежена законами та будь-якими інституціями. *Починаючи з епохи Відродження, роль становопредставницьких органів поступово падає, і до кінця XVIII ст. у багатьох державах Європи встановлюється абсолютна, тобто необмежена, монархія* (з наук.-попул. літ.); — *От має* [монарх] *собі в Берліні цілу державу, має владу, не обмежену ніякими сеймами, ніякими парламентами. Повний абсолютизм! Абсолютна монархія!* (Остап Вишня); **(2) Конституці́йна мона́рхія** — державний лад, за якого влада монарха обмежена конституцією. *Японія — конституційна монархія .. Імператор вважається тільки "символом" держави, вся влада передана двопалатному парламенту й кабінету міністрів* (з навч. літ.); *Муравйов-Апостол .. повідомив, що в товаристві намічаються два крила: одні висловлюються за конституційну монархію, а інші — за республіку* (І. Пільгук); *Україна могла би бути республікою в оточенні*

королівств, як це є Швейцарія, чи конституційною монархією на взірець Голландії (В. Кожелянко).

МОНАРХОМА́Х, а, *ч.* Прибічник монархомахії. *Головне поле полемічної діяльності монархомахів — Франція в 70–80-х рр. XVI ст., коли проти уряду останніх Валуа піднялися провінції* (з наук.-попул. літ.).

МОНАРХОМА́ХІЯ, ї, *ж., іст.* У західноєвропейських країнах 2-ої пол. XVI — поч. XVII ст. — політичний напрям, представники якого відкидали абсолютизм і вимагали обмеження влади короля. *У XVI ст. ідея монархомахії стає надзвичайно актуальною: це свого роду реакція на зміцнення європейського абсолютизму* (з наук.-попул. літ.); *Традиція монархомахії, що склалася як результат засвоєння феодальною Європою класичної культури, була орієнтована на приклади зразкових героїв-тираноборців античності — Гармодія й Арістогітона, Брута й Кассія* (з навч. літ.).

МОНА́РШИЙ, а, е. Прикм. до **мона́рх.** *Справжній же воїн, нехай він і монаршого достоїнства, однаково легко ловить запахи і мирта, і полину* (Ю. Мушкетик); *— Я зачитаю вам прошеніє* [прохання], *а ви підпишете... Доведеться мені звільнитися з фабрики та й сидіти в столиці, очікуючи монаршої ласки. Ну, нічого* (Ю. Хорунжий); *Хан — це особа монаршої гідності, і нікому з простих смертних, хай навіть у княжому званні, не дозволено вимовляти такі слова у його бік* (В. Кожелянко).

МОНАСТИ́Р, я́, *ч.* 1. Релігійна громада ченців або черниць, що з належним їй майном становить церковно-господарську організацію. *Зібрав Олексій Галочку і випроводив її у монастир* (Г. Квітка-Основ'яненко); *П'ятнадцятої весни Галя скінчила свою науку в дівочій школі при одному монастирі* (С. Васильченко); *Вона буде .. молитися, стояти на жорстві, краще вже піде до монастиря, віддасть себе Богові* (В. Винниченко); *Після зруйнування Січі, в потьомкінські часи, повержені запорожці заснували монастир у цих місцях, у плавнях, що належали раніше одній із окраїнних запорозьких паланок* (О. Гончар); *Галицький .. мріє стати князем Путивля. Він хоче зіслати сестру в монастир* (В. Чемерис); // *збірн., розм.* Члени цієї громади. *Монастир уже не спить* (М. Коцюбинський).

2. Церква, будівлі й територія, належні цій громаді. *Далеко від міста на високій скалі стояв багатий жіночий монастир* (І. Франко); *Недалеко.., на мальовничій горі, над чудесною річкою був монастир чоловічий* (Остап Вишня); *Подивився чорт — а монастир мохом заріс, а в монаха борода до землі* (А. Калин); *За давнім звичаєм, кожному, хто рятував своє життя втечею, надавався притулок у будь-якій церкві чи монастирі, а переслідувачі не мали права ступати на святе місце* (Ю. Винничук); *Крім однієї церкви й руїн францисканського монастиря, в Арауко не було що оглядати* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

◊ **Підвести́ / підво́дити під монасти́р** *див.* **підво́дити.**

МОНАСТИ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **монасти́р;** належний йому. *Перед товстим монастирським муром крутий берег увесь поріс бур'яном* (О. Довженко); *Ми зійшли на берег і, взявшися за руки, щоб не погубитися, рушили до монастирських приміщень* (Ю. Андрухович); *Серед колишнього монастирського двору темніли купи будівельних матеріалів* (Д. Білий); // Власт. монастиреві. *Нове життє* [життя] *розвернулося тепер перед ним, з подобою монастирської строгості* (І. Франко); *Бувши побожною святеницею, вона запровадила при дворі монастирський лад* (І. Білик); // Стос. до монастиря. *Кочубеїха звела важкий погляд у бік друкарні, де ще з монастирських часів темніють на вікнах перетинки-ґрати* (О. Гончар).

Монасти́рська це́рква *див.* **це́рква.**

МОНА́Х[1], а, *ч.* 1. Те саме, що **черне́ць.** *Ближче до рампи, за такою ж конторкою сидить ще один молодий, вродливий монах Микита з чорною борідкою на блідім обличчі* (І. Кочерга); *Посеред зали сиділо колом з десяток монахів у білих сутанах і каптурах* (Ю. Винничук); *Діяльність ордену таємна, членами можуть бути не тільки монахи, але й миряни* (В. Єшкілєв); * У порівн. *Доробився* [мій герой] *грошей. Не вживав їх, жив ощадно, як монах. Радості життєві не манили його* (Б. Лепкий).

2. *перен.* Чоловік, який усамітнено живе й дотримується аскетичного способу життя; відлюдник (у 1 знач.). *Даша каже, що дівчата називають мене монахом. Я дивуюся, а Даша продовжує: все тому, що я маю можливість (бо один у кімнаті) жити з коханкою, але цього не роблю* (А. Дністровий); *Наш брат — справжній монах: живе сам, ні з ким не спілкується...* (із журн.).

МОНА́Х[2], а, *ч., техн.* Трубчастий донний водоспуск у греблі. *Монах використовують для повного спуску води зі ставка* (з навч. літ.); *Монах — найпоширеніша у ставковому господарстві гідротехнічна споруда* (із журн.).

МОНА́ХИНЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **мона́х**[1] 1. *В св. Юрі було досить гостей — шляхти, духовних, навіть кілька пань, своячок Винницького і монахинь* (І. Франко); *Хвіртка була низька, для покірних монахинь зготовлена, і гетьман мусив добре зігнути свою пряму спину, щоб увійти крізь неї* (Б. Лепкий); *Навіть дикі татари поважали монахинь і з пошаною вступалися їм з дороги* (О. Назарук); * У порівн. *Жінка років тридцяти .. з суворими і змученими очима, тихо, як монахиня, сказала: — Пан комендант наказав, щоб ви йшли приймати ванну* (Григорій Тютюнник).

2. *перен.* Жін. до **мона́х**[1] 2. *— Вони знали куди їдуть... і твоя сестра теж. Вона і тут монахинею не була* (В. Єшкілєв).

МОНАЦИ́Т, у, *ч.* Фосфатний радіоактивний мінерал від жовтого до червонувато-бурого кольору, що містить торій і рідкоземельні елементи. *Монацит трапляється у важкій фракції осадових порід* (з наук.-попул. літ.); *Звичайно монацит знаходять у пісках, на відлогих берегах та на дні річок. Це дрібненькі, але важкі золотисто-жовті або темно-червонясті камінці* (М. Трублаїні).

МОНАЦИ́ТОВИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **монаци́т.** *Монацитовий концентрат обробляють концентрованою сірчаною кислотою* (з наук.-попул. літ.); *Особливо багато їх* [золотисто-жовтих або темно-червонястих камінців] *буває в монацитових пісках на морських узбережжях* (М. Трублаїні); *— Що це за піски? — запитав Олег у Зрбі. — Монацитові .. Вони утворилися, очевидно, в результаті руйнування гірських порід і виносу їх сюди, на рівнину* (П. Загребельний).

МОНА́ШЕСТВО, а, *с., заст.* 1. Чернечий спосіб життя; чернецтво (у 1 знач.). *Се маленьке оповідання кидає світло на життя нашого автора перед вступленням* [вступом] *у монашество* (І. Франко); *Кирило, закинувши гадки про монашество, не закинув своїх наукових інтересів* (М. Грушевський); *У XVII ст. монашество, або чернецтво, було в Українській православній церкві обов'язковим для кандидата в єпископи* (з наук. літ.).

2. Збірн. до **мона́х**[1] 1. *Монашество зібралося на вечірньому засіданні* (з рел.-церк. літ.).

МОНА́ШЕСЬКИЙ, а, е, *заст.* Стос. до монаха і монашества, пов'язаний із ними; чернечий. *По санові Полікарпові не належало мати дружину. Дав монашеську обітницю, був з чорного духовенства — тих, що не одружувалися* (М. Малиновська); *Після введення християнства ані Папа Римський, ані монашеські ордени не знайшли в Литві жодного мученика, якого могли б проголосити святим* (з наук. літ.); // Власт. монаху, монашеству, характерний для них; аскетичний, цнотливий. *Се, розуміється, певна річ, але вона перечить поглядові автора на церковно-монашеський характер .. первісного християнства* (І. Франко); *Микола Гоголь вів монашеський спосіб життя, у жінках шукав ідеалу — чистоту душевну* (з газ.); // Признач. для монахів. *У середині XVI ст. в селі Піддубці луцькі монахи заснували монашеський скит* (з наук.- попул. літ.); // Належний монаху. — *В Росії тільки тоді могли б зняти з мене монашеський одяг, якби я заслужив покарання смертю* (Г. Колісник); *В одному з монастирів на острові Мальта знайшов останній притулок син Богдана Хмельницького — Юрій, вимушений змінити статус гетьмана на монашеську рясу* (із журн.).

МОНА́ШИЙ, а, е. Прикм. до **мона́х**[1] 1. *Втеча од світу, усамітнення в пустинному місці, цілковита посвята життя Богові — це фактичний вираз монашої практики* (з рел.-церк. літ.); *Проти монаших доводів кривого Павліна .. всякі виправдання безсилі* (І. Багряний); *У монашому слові, священицькій обнові Відкриває лице наша матір ясна* (В. Багірова); *Деякі апостоли Ісуса Христа жили праведним монашим життям* (із журн.); *Зайшло четверо шляхетного вигляду мужів із великими вухами, прикрашеними золотими сережками, зодягнутих у білі монаші одежі* (Любко Дереш).

МОНА́ШКА, и, *ж.* 1. Жін. до **мона́х**[1] 1. *Ганна, одягнена майже в усе чорне, нагадує монашку* (В. Собко); *В цьому довгополому чорному пальті вона схожа на юродиву монашку* (Д. Гуменна); *Гетьман і собі оглянувся туди, куди узрівся козак. Молода монашка, склавши молитовно руки, стояла осторонь* (Г. Колісник); *Щодня вона двічі ходила до .. церкви або до каплиці у супроводі .. однієї монашки* (М. Матіос); * У порівн. *Їсти нам носила якась жінка, вже немолода, синьогуба, .. мовчазна й пісна, неначе монашка* (Ю. Мушкетик).

2. *перен.* Жін. до **мона́х**[1] 2. *Софія не була монашкою, вона хотіла любити і щоб її любили* (Б. Харчук).

3. Нічний метелик родини хвилянкових, який своїм забарвленням нагадує одяг монашки. *Монашка дає одне покоління на рік* (з наук.-попул. літ.); *На початку травня гусені монашки збираються великими групами на стовбурах дерев, іноді вони спустошують усе на своєму шляху, дочиста виїдаючи соснові та ялинові ліси* (з навч. літ.).

МОНГО́Л *див.* **монго́ли.**

МОНГО́ЛИ, ів, *мн. (одн.* **монго́л,** а, *ч.;* **монго́лка,** и, *ж.).* Народ, який становить основне населення Монголії, а також автономного району Китаю — Внутрішньої Монголії. *В історичній повісті "Захар Беркут", з часів нападу монголів на Карпатську Русь в 1241 році, його* [І. Франка] *цікавить боротьба двох елементів: гордого, егоїстичного боярства .. з нижчим, біднішим класом народу* (М. Коцюбинський); *Он той зализаний плискуватий монгол, наче з води витягнений морж* (В. Винниченко); — *Очі у тебе трішки розкосі .. — У школі хлопці називали мене монголкою* (В. Шкляр); *Проносилися кубанськими степами вогняні лави гунів, аварів, угорців, хозарів, булгарів, печенігів і монголів* (Д. Білий); *Батьківщиною монголів був степ Гобі за Байкалом, на південному сході в басейні Амуру* (з наук. літ.).

МОНГОЛІ́ЗМ, у, *ч., мед., заст.* Генетична аномалія, яку спричинює наявність додаткової хромосоми у 21-й парі. *Через епікантус англійський лікар Джон Даун назвав хворих на синдром монголоїдами, а сам синдром — монголізмом* (з наук.-попул. літ.); *До середини XX ст. причини монголізму залишалися невідомими, проте був відомий взаємозв'язок між імовірністю народження дитини з синдромом Дауна та віком матері* (з навч. літ.).

МОНГОЛІ́СТ, а, *ч.* Те саме, що **монголозна́вець.** *Французький монголіст, мандрівник середини XIX ст. Еваріст Гюк відомий описом своєї подорожі Китаєм, Монголією і Тибетом* (з наук.-попул. літ.).

МОНГОЛІ́СТИКА, и, *ж.* Те саме, що **монголозна́вство.** *У сходознавстві є багато галузей — іудаїка, тюркологія, монголістика, африканістика, індологія* (з наук.-попул. літ.); *Основою для розвитку монголістики стали монгольські, китайські, персидські та арабські середньовічні твори, а також літописи європейських мандрівників до Центральної Азії в XIII ст.* (з навч. літ.).

МОНГО́ЛКА *див.* **монго́ли.**

МОНГОЛОВИ́ДИЙ, а, е, *розм.* З формою обличчя, як у монгола. *Балалайники врізали якусь патріотичну інтродукцію, а монголовида співачка відпливла вбік і в пояс уклонилася* (Ю. Андрухович).

МОНГОЛОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із монголознавства. *Монголознавець О. Пріцак досліджував зв'язок давньої історії України та тюркомовного світу* (з наук.-попул. літ.).

МОНГОЛОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Сукупність наук, які вивчають мови, літературу, історію, археологію та етнографію монгольських народів. *Дослідження історичного минулого монголів, а також монгольських завоювань часів Чингісхана та його наступників мають велике значення і сприятимуть відродженню вітчизняного монголознавства* (з наук. літ.).

МОНГОЛО́ЇД *див.* **монголо́їди.**

МОНГОЛО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **монголо́їд,** а, *ч.;* **монголо́їдка,** и, *ж.).* Люди, що належать до монголоїдної раси *(див.* **ра́са**[1] 1). *Араби описували половців так: високі, світловолосі, носи прямі, вуста повні, вуса підковою, на голові чуб, очі великі — сірі або сині, зрідка — карі. Хіба це опис монголоїдів?* (Ю. Винничук); *Є три основні раси — монголоїди, європеоїди та негроїди* (з наук.-попул. літ.).

МОНГОЛО́ЇДКА *див.* **монголо́їди.**

МОНГОЛО́ЇДНИЙ, а, е. Прикм. до **монголо́їди.** *В неї було монголоїдне лице, .. жовтий колір шкіри, .. смоляне лискуче волосся* (Ю. Логвин); — *Де ти підчепив цю рябу кобилу? — спитав він російською і зморщив свою монголоїдну плескату мармизу* (В. Шкляр); *Була вже старшою жінкою, з темнавим монголоїдним обличчям та глибокими чорними очима* (С. Жадан); *Ця неквапність .. доречно додавалася до монголоїдної жорсткості рис його обличчя* (В. Єшкілєв).

△ **Монголо́їдна ра́са** *див.* **ра́са**[1].

МОНГОЛОПОДІ́БНИЙ, а, е. Який має характерні зовнішні риси монголоїда. *Йому завжди подобався монголоподібний розріз очей у дівчат* (з газ.).

МОНГОЛОПОДІ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **монголоподі́бний.** *Епікантус як ознака монголоподібності спостерігається в бурятів, ескімосів, китайців, японців, чукчів* (з наук.-попул. літ.).

МОНГО́ЛО-ТАТА́РИ, а́р, *мн.* На межі XII–XIII ст. — об'єднання монгольських і тюркських кочових племен під проводом Чингісхана. *У XII ст. у монголо-татар з'являється вождь на ім'я Темучин, який у 1206 р. здобув титул Чингісхана — хана над усіма ханами* (з наук.-попул. літ.); *У 1237–1238 рр. монголо-татари під керівництвом хана Батия спустошили Північно-Східну Русь* (з навч. літ.).

МОНГО́ЛО-ТАТА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **монго́ло-тата́ри.** *Монголо-татарські армії не були численними — вони не перевищували 120–140 тис. чоловік, однак були рухливими й добре організованими, а їхні військові операції продуманими, блискуче розробленими* (з наук.-попул. літ.).

МОНГОЛУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* З рисами монгола; монголоподібний. *Арсен підвів голову і стрівся поглядом з Гамідом, що розмовляв з молодим монголуватим чоловіком у дорогому одязі* (В. Малик).

МОНГО́ЛЬСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **монго́ли** і Монголія. — *Тепер твій Данило щез десь, і, хто знає, може, незадовго його побачите в таборі монгольського хана* (І. Франко); *Серед моїх слухачів вирізнявся молодший міліціонер з широкими, випнутими вилицями на плескатому обличчі, що свідчили .. про його монгольське .. походження* (Б. Антоненко-Давидович); *Ми .. добре уявляємо собі придворні й народні звичаї східних племен, у тому числі й монгольських* (І. Білик); // Власт. монголам; такий, як у монголів. *Цар Петро визначався не тільки .. дикою вдачею, але також хитрістю .. монгольською* (Б. Лепкий); *Сєченов .. на мене дивився спідлоба своїми монгольськими очима* (О. Іваненко); *Потім вони стояли перед предавнім степовим маяком — кам'яною масивною бабою з гострим монгольським прорізом очей* (О. Гончар).

2. Уживається в складі деяких ботанічних і зоологічних назв. *Найпоширеніше широколистяне дерево на Далекому Сході — дуб монгольський* (з наук.-попул. літ.); — *Беру монгольський бобівник і схрещую з американським мигдалем* (О. Довженко).

МОНГОЛЬФ'Є́Р, а, *ч.* Повітряна куля, наповнена нагрітим повітрям. *Монгольф'єр отримав свою назву від прізвища винахідників — братів Монгольф'є* (з наук.-попул. літ.); *У Кам'янці-Подільському пропонують оглядову екскурсію на монгольф'єрі над річкою Смотрич і середньовічними мурами фортець* (із журн.).

МОНДІАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., книжн.* Дія за знач. **мондіалізува́ти.** *Прихильники мондіалізації вважають, що при посиленні прозорості кордонів зникнуть приводи для підкорення сусідніх держав, що дасть змогу зосередити зусилля на утворенні та розвитку інфраструктури* (з наук. літ.).

МОНДІАЛІ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Рух за об'єднання світу та його окремих регіонів на федеративній основі із загальним усесвітнім урядом. *Модель мондіалізму розуміють як концепцію, згідно з якою можливе створення нової культурно-ідеологічної цивілізації зі світовим урядом* (з навч. літ.); *У XX ст. США стали головним ідеологічним і політичним центром мондіалізму* (із журн.).

МОНДІАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, книжн.* Робити всесвітнім (у 2 знач.). *Мондіалізувати прогрес; Мондіалізувати торгівлю.*

МОНДІАЛІ́СТ, а, *ч.* Прихильник, послідовник мондіалізму. *Термін "країни третього світу" виник у часи холодної війни, коли, на думку мондіалістів, першим світом були країни Заходу, другим — країни соціалістичної системи, а третім — країни Африки, Латинської Америки, Азії та Середнього Сходу* (з наук. літ.); *Мондіалісти вивчають ідею становлення нового світового порядку* (з наук.-попул. літ.).

МОНДІАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Пов'язаний з мондіалізмом. *Мондіалістична за своїм характером концепція глобальних владних структур 1976 року — "світової державної скарбниці", "всесвітньої адміністрації з продовольства" — висувала ідеї створення глобальних політичних інститутів* (з наук. літ.).

МОНДІАЛІ́СТСЬКИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **мондіалі́ст** і **мондіалі́зм.** *Основною ідеєю мондіалістських проектів є перехід до єдиної фінансової світової системи* (з наук. літ.).

МОНЕГА́СК *див.* **монега́ски.**

МОНЕГА́СКА *див.* **монега́ски.**

МОНЕГА́СКИ, ів, *мн. (одн.* **монега́ск,** а, *ч.;* **монега́ска,** и, *ж.).* Корінні жителі Князівства Монако. *19 листопада монегаски відзначають Національний день Монако, проводять військовий парад, а також урочисту месу в Кафедральному соборі* (із журн.).

МОНЕГА́СЬКИЙ, а, е. Прикм. до **монега́ски.** *Частиною національної монегаської культури є мистецтво фехтування на ножах* (з наук.-попул. літ.).

МОНЕ́МА, и, *ж., лінгв.* Двосторонній лінгвістичний знак, єдність означуваного й означального (акустичного образу), яка далі не членується. *Монема — елемент первинного членування, фонема — вторинного* (з наук. літ.); *Слово "мир" містить одну монему. Якщо ми спробуємо його розчленити, слово втратить сенс. А слово "монізм" — дві монеми: "мон" та "ізм"* (з наук.-попул. літ.).

МОНЕ́ТА, и, *ж.* 1. Металевий грошовий знак, емітований державною скарбницею. *Дмитрик побіг далі, затискуючи в руці мідяну монету* (М. Коцюбинський); *Він копнув носком черевика, нахилився й підняв монету в три центи* (П. Колесник); *Заверещала юрба дітлахів.., жебраючи в мандрівників та купців дрібні монети* (О. Бердник); *До моєї кишені таки втрапило трохи золотих монет з цісарської скарбівні* (Р. Андріяшик); *Гленарван віддячив шинкареві за його поради кількома монетами* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); * У порівн. *У хвилях Дніпра, мов срібні монети, заблискотіли зірки* (Л. Дмитерко).

2. *збірн.* Металеві гроші. *Перший український князь Володимир почав карбувати монету. До того монетними одиницями були зливки срібла певної форми — гривні* (з наук. літ.); // *розм.* Узагалі гроші. [В о л ь д е м а р:] *Ну, .. пожартував ти зо мною вчора, досить! Гони монету* (З. Мороз); * У порівн. *Ґудзики, як і всяка порядна монета, були різної вартості. Металеві, .. перламутрові* (А. Дімаров).

(1) Па́м'ятна моне́та — монета, яку випускають на честь історичних подій, для вшанування відомих осіб. *Сучасні пам'ятні монети вперше були випущені Монетним двором*

Сполучених Штатів у 1892 році на честь проведення Всесвітньої виставки 1893 року в Чикаго (з наук.-попул. літ.); *На реверсі пам'ятної монети 1997 року "Тарас Шевченко" номіналом 200 гривень у центрі поля зображено портрет поета та його автограф* (із журн.); **(2) Розмі́нна моне́та** — монета, признач. для розміну. *Розмінною монетою до нової грошової одиниці України гривні лишилася копійка* (з наук.-попул. літ.); *Бони тимчасово випускають в обіг як розмінні монети* (з навч. літ.); *Пенні — розмінна монета Великої Британії та деяких інших англомовних країн* (із журн.); * Образно. *Всесвіт постачає енергію Сонцю, а Сонце живить нас. Але, мабуть, основною розмінною монетою у Світобудові повсюди є фотон* (М. Руденко); **(3) Ювіле́йна моне́та** — монета, яку випускають для відзначення ювілейних дат. *Не додивився й першою поставив ювілейну монету, автомат проковтнув її, гавкнув і знову загудів* (Ю. Мушкетик); *Ювілейні монети випускають із недорогоцінних або дорогоцінних металів — золота, срібла* (з наук.-попул. літ.).

◊ **(4) За чи́сту моне́ту,** *зі сл.* сприймати, приймати, брати *і т. ін.* — як істину, як щиру правду, всерйоз і т. ін. — *Таки справді щось кава мені не смакує... — Прошу не пити, коли не подобається! — з обуренням виривалася Маруся, схоплюючися. На початках вона брала ще то все за чисту монету* (Г. Хоткевич); — *Надто він, як би сказати... тупуватий і однобічний, а намагається вийти в герої. Ну, й приймає все за чисту монету* (Г. Коцюба); — *Мій глупенький Савонаролочко! — усміхалась Майя, нарочито приймаючи за чисту монету його слова. — Їй-богу, ти доісторичний екземпляр!* (М. Хвильовий); *Ми так часто плутаємося, приймаючи пристрасть за кохання, а кохання за чисту монету...* (Н. Сняданко); **Плати́ти / відплати́ти тако́ю (тіє́ю,** *рідко* **то́ю) са́мою моне́тою** *див.* **плати́ти.**

МОНЕТАРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., екон., фін.* 1. Процес конвертації чого-небудь у законний платіжний засіб. *Усім комерційним банкам було дано розпорядження приймати цінні папери за номіналом, тобто відбувалася постійна монетаризація боргу* (з навч. літ.).

2. Діяльність, спрямована на отримання прибутку від чого-небудь. *При монетаризації сайту або блогу не зловживайте рекламою* (з Інтернету).

МОНЕТАРИ́ЗМ, у, *ч.* Економічна теорія, згідно з якою кількість обігових грошей є визначальним чинником цін, доходів і зайнятості. *Теоретики монетаризму у своїх рекомендаціях щодо розроблення економічної політики головний акцент роблять на регулюванні грошової маси в обігу* (з наук. літ.).

МОНЕТАРИЗО́ВАНИЙ, а, е, *екон., фін.* Дієпр. пас. до **монетаризува́ти.** *Монетаризований державний борг складається з боргів, опосередкованих кредитними відносинами держави з банками* (з навч. літ.); // **монетаризо́вано,** *безос. пред. Основні активи організації може бути повторно використано, поділено та монетаризовано через системи прикладного програмного інтерфейсу, які підвищують потенціал наявних послуг* (з наук.-попул. літ.).

МОНЕТАРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, екон., фін.* Здійснювати монетаризацію. *Уряд країни планує скорочувати частину пільг, а інші монетаризувати* (з мови документів); *Ви можете монетаризувати свій сайт, якщо працюватимете з різними сервісами, за допомогою яких сайт стане прибутковим: реклама, партнерські програми, розсилання листів тощо* (з Інтернету).

МОНЕТАРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., екон., фін.* Пас. до **монетаризува́ти.** *Пільги різним категоріям населення поступово монетаризуються* (із журн.); *Кабмін випустив облігації, які були зараховані до статутного капіталу компанії і які будуть поступово монетаризуватися* (з газ.).

МОНЕТАРИ́СТ, а, *ч.* Прихильник монетаризму. *Науковий опонент Дж. Кейнса американський монетарист М. Фрідмен поділяв думку відомого англійського економіста про суть грошей* (з наук.-попул. літ.); *За монетаристами, кредитно-грошова експансія стимулює інфляцію* (з навч. літ.).

МОНЕТАРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **монетари́ст.** *Монетаристка виклала власну концепцію теорії грошей* (з газ.).

МОНЕТАРИ́СТСЬКИЙ, а, е, *екон., фін.* Стос. до монетаризму, монетариста, пов'язаний з ними. *Для підприємств державного сектора переважають інструменти прямої заробітної плати, засновані на фіскальних і монетаристських принципах* (з наук. літ.); *Монетаристська економічна політика не прийнятна для країн перехідного періоду з нестабільною економікою* (з навч. літ.).

МОНЕТА́РНИЙ, а, е, *екон., фін.* 1. Пов'язаний з монетаризмом. *Досвід деяких постсоціалістичних країн засвідчує обмеженість можливостей надійної стабілізації грошей суто монетарними інструментами* (з навч. літ.).

2. Фінансовий, грошовий. *План економічного й соціального розвитку країни передбачав проведення жорсткої монетарної, фінансово-кредитної та цінової політики для подолання гіперінфляції* (з наук. літ.).

△ **Моне́тарна полі́тика** *див.* **полі́тика; Моне́тарна ре́га́лія** *див.* **рега́лії.**

МОНЕТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж., екон., фін.* 1. Те саме, що **монетариза́ція** 1. *Політика обмеження грошової маси зумовлює низький коефіцієнт монетизації* (з навч. літ.); *Національний банк спрямував більшу частину свого сеньйоражу на монетизацію бюджетного дефіциту, обмежуючи до мінімуму рефінансування комерційних банків* (з газ.).

2. Насиченість економіки грошовою масою, що виражається у співвідношенні грошової маси та валового внутрішнього продукту. *У США рівень монетизації легального сектора економіки становить приблизно 60 %, а в період кризи 30-х років XX ст. він дорівнював 109 %* (з навч. літ.).

3. Те саме, що **монетариза́ція** 2. *Пряма монетизація здійснюється такими сайтами, як інтернет-магазини* (з Інтернету).

(1) Монетиза́ція прое́кту, *інформ.* — отримання прибутку від проекту (стартапу або сайту) за рахунок уведення платних послуг, показу реклами, розміщення посилань і т. ін. *Продаж віртуальної валюти не є окремим способом монетизації проекту, оскільки він є лише проміжною ланкою між реальними грошима та купівлею товарів і послуг на сайті* (з Інтернету).

МОНЕТИЗО́ВАНИЙ, а, е, *екон., фін.* Дієпр. пас. до **монетизува́ти.** *До доходів бюджету зараховують зовнішні ресурси у вигляді монетизованих спеціальних прав запозичень МВФ* (з навч. літ.); *Будь-який сайт може бути монетизований за допомогою розміщення реклами* (з Інтернету); // **монетизо́вано,** *безос. пред. Відео буде монетизовано на користь об'єкта авторського права* (з газ.).

МОНЕТИЗУВА́ННЯ, я, *с., екон., фін.* 1. Те саме, що **монетиза́ція** 1; монетаризація (у 1 знач.). *Львівська область першою в Україні проведе монетизування пільг на житлово-комунальні послуги та проїзд у громадському транспорті* (з газ.).

2. Те саме, що **монетариза́ція** 2. *Через декілька тижнів ваш блог може стати дуже популярним, завдяки цьому ви зможете заробити грошей, використовуючи монетизування ресурсу* (з Інтернету).

МОНЕТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, екон., фін.* Здійснювати монетизацію (у 1, 3 знач.). *Адміністрація популярної соціальної мережі розраховує продовжити монетизувати свої сервіси для мобільних пристроїв* (із журн.); *Для підвищення ефективності соціальної допомоги та пільг необхідно монетизувати соціальні пільги та позбутися неадресних пільг, які надаються на сплату комунальних та транспортних послуг* (з наук.-попул. літ.); *Автори проекту запевнили, що реєстрація в мережі буде безкоштовною, проте в майбутньому планується стартап монетизувати* (з газ.).

МОНЕТИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок., екон., фін.* Пас. до **монетизува́ти.** *У подальшому пільга на проїзд у міському електротранспорті буде монетизуватися, уже прийнято новий закон про електронний квиток* (із журн.); *Новий сервіс буде тісно інтегрований з інтернет-магазином музики і фільмів, а монетизуватиметься він за рахунок купівлі користувачами пісень і аудіореклами* (з газ.).

МОНЕ́ТКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **моне́та** 1. *Дмитро Іванович порився в своїх кишенях, дістав дві монетки по двадцять копійок і передав хлопчикам* (В. Гжицький); *— Щоб до вареників був мед тільки липовий. — Омелько вигріб кілька дрібних монеток і вклав у руку молодиці* (Ю. Логвин); *Перетрушуючи старий одяг, прочанин відшукав свою монетку* (В. Єшкілєв); *Він щодня .. витрачав гроші, а нових взяти не було звідки, і врешті у нього лишилося тільки дві монетки* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

МОНЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **моне́та** 1. *Дати військового просування Риму на схід збігаються з датами римських монетних знахідок, а ці останні з датами розвитку торгових взаємин* (В. Домонтович); *На території України найчастіше знаходять монетну продукцію Стародавнього Риму — срібні денарії II ст.* (з наук. літ.); *В епоху найбільшої могутності Київської держави князі розпочали власне монетне карбування* (з наук.-попул. літ.); *Основною монетною формою є коло, але монети можуть бути й чотирикутними, багатокутними, неправильної форми* (з навч. літ.); *Літра — основна одиниця візантійської монетної ваги, що дорівнювала 327,45 г* (з газ.); // Признач. для карбування монет. *Змайстрував* [Олександр] *монетного верстата, на якому карбував мідні монети й купував за них у довірливих монахів вино* (Р. Іваничук); // Який карбує монети. *Монетний майстер виготовляв монети, наглядав за інструментом і робочим персоналом, діяльністю різальників штемпелів, контролював відповідність проби* (з наук.-попул. літ.); // У якому зберігають, ховають монети. *Де ти, печеро скарбів, монетна яскине? Як далеко ще до тебе!* (Ю. Андрухович); *На місці кіммерійських поселень 1 тис. до н. е. знайдено рештки винокурень та рибальських промислових приміщень, житлові будинки, монетні клади* (з наук.-попул. літ.); *Монетний кабінет у Берліні входить до переліку найбільших монетних колекцій Європи* (із журн.).

△ **Моне́тний двір** *див.* **двір**[1]; **Моне́тний парите́т** *див.* **парите́т.**

МОНЕ́ТНИК, а, *ч.* Той, хто карбує монети. *Тоді монетник: — В тебе, як завжди, Мерзоти повен рот* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Кельти були майстерними ремісниками — ковалями, гончарями, монетниками, землеробами й торговцями* (з наук.-попул. літ.); *Ми повинні все добре зважувати, як досвідчені монетники важать монети* (з рел.-церк. літ.).

МОНЕ́ТНИЦЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **моне́тник.** *І дід, і прадід мої були монетниками. І баба була монетницею* (з мемуарної літ.).

2. Місткість для зберігання монет. *Монетниці призначені для зручного зберігання монет, їх класифікації тощо* (з наук.-попул. літ.); // Допоміжне торговельне обладнання для реалізації грошового обміну між продавцем і покупцем. *Монетниця призначена для накопичення, зберігання й видачі монет* (з наук.-попул. літ.); *Монетниці мають корпус із різними за діаметром циліндричними отворами для розміщення монет* (із журн.); // Відділення гаманця для монет або окремий гаманець для монет. *Шкіряна монетниця;* // Касова тарілочка для реклами товарів і послуг. *Монетниці створюють додаткові можливості для демонстрації рекламованих продуктів покупцям* (з мови реклами); // *розм.* Спеціальний альбом для колекціонування монет. *Пластикова монетниця.*

МОНЕ́ТНО-ГРОШОВИ́Й, а́, е́. Пов'язаний із використанням монет (у 1 знач.). *За давньоруською монетно-грошовою системою X ст., 1 гривня дорівнювала 20 ногатам (25 кунам, 150 векшам)* (з наук.-попул. літ.); *До 1526 р. у Польщі не карбували монети номіналом у гріш — основної монетно-грошової одиниці європейських країн XIII–XV ст.* (з навч. літ.).

МОНЕТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до монети. *Ігровий замінник національної грошової одиниці — монетоподібний значок, який містить інформацію про його номінал і дає право на участь в азартній грі* (з наук.-попул. літ.); *Деякі висипи рідко трапляються в дітей, наприклад монетоподібна екзема, червоний плоский лишай* (із журн.).

МОНЕТОРОЗМІ́ННИЙ, а, е. Признач. для розміну монет. *До запровадження жетонів у метро широко використовувалися монеторозмінні автомати* (із журн.).

МОНЕТОРОЗМІ́ННИК, а, *ч.* Автомат для розміну монет. *Модернізований монеторозмінник.*

МОНІ́ЗМ, у, *ч.* Філософський напрям, що визнає основою світу одне начало (матерію або дух); протилежне д у а л і з м (у 1 знач.). *На відміну від дуалізму та плюралізму, які передбачають існування двох або безлічі субстанцій, монізм відрізняється більшою внутрішньою послідовністю й монолітністю* (з наук. літ.).

МОНІЛІО́З, у, *ч., бот.* Хвороба плодів фруктових дерев, спричинена паразитичними грибками. *Найпоширенішою формою моніліозу на зерняткових є плодова гниль* (з наук.-попул. літ.); *Протягом 1996–1998 рр. учені працювали над удосконаленням заходів захисту вишневих садів від ураження моніліозом* (із журн.).

МОНІ́СТ, а, *ч.* Прибічник, послідовник монізму. *Давньогрецький філософ Фалес як моніст припускав, що все скла-*

дається з одного елемента — води, бо вона може перебувати й у твердому, і в рідкому, і в газоподібному стані (з наук.-попул. літ.).

МОНІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *філос.* Стос. до монізму; який ґрунтується на ньому. *Найпотужнішою серед моністичних доктрин є класична німецька філософія* (з наук. літ.); *Моністичний підхід до історії ґрунтується на визнанні одного вирішального начала: у Г. Гегеля — це світовий дух, у К. Маркса — матеріальне виробництво* (з навч. літ.); *Реалістичний, моністичний розум селянина ці дві категорії, — національне й соціальне, — зараз же зливав у одну, неподільну, органічно пов'язану між собою цілість* (В. Винниченко).

МОНІСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., філос.* Абстр. ім. до **моністи́чний.** *Моністичність духовного світу індивіда конституюється в західній традиції як ідеал* (з наук. літ.); *Ознаками системності естетичного знання є моністичність — пояснення всіх явищ, виходячи із одних і тих самих підстав, а також принцип мінімальної достатності* (з навч. літ.).

МОНІТО́Р, а, *ч.* 1. Баштовий броньований військовий корабель із великокаліберною артилерією, признач. для операцій біля морських берегів і на річках. *Не тільки середній риболовецький траулер був, але й військовий річковий монітор, якраз навпроти київської судноверфі .. зараз на постаменті стоїть* (А. Санченко); *Екіпаж монітора в роки війни уславив себе безсмертними подвигами в боях на Дунаї, Південному Бузі, Чорному й Азовському морях* (з газ.).

2. Те саме, що **гідромоніто́р.** *Пожежники .. прибули, коли вже з гуготінням обрушився дах і весь особняк охопило полум'я, однак минуло ще хвилин з десять, доки, нарешті, з моніторів вирвалися струмені води* (М. Дашкієв); *Монітор застосовують для розмивання гірських порід, ґрунтів тощо* (з навч. літ.).

3. *інформ.* Пристрій комп'ютера, признач. для виведення на екран текстової, графічної або відеоінформації; дисплей. *Зображення на моніторі формується пікселями, кількість яких залежить від конкретної роздільної здатності панелі* (з наук.-попул. літ.); *На екрані монітора писалась пряма лінія* (О. Тесленко); *Угорі над нашими кріслами монітор показував точний маршрут польоту, на ламаній червоній стрілці засвітилася Варшава* (В. Шкляр); *Ольга повернулася до тексту на моніторі комп'ютера* (А. Кокотюха); * Образно. *На моніторі свідомості хочу малювати щось красиве і добре. Натомість у вічі лізе всіляка погань* (Л. Костенко).

4. У деяких європейських країнах у XVIII — на початку XIX ст. — помічник учителя з-поміж учнів старших класів. *Монітори щодня готувалися до проведення уроків разом з учителем* (з наук.-попул. літ.).

5. *спец.* Машинна програма, яка регулює, контролює або перевіряє операції в системі оброблення даних. *Деякі віруси при звертанні до файлів використовують такі алгоритми, що дозволяють "обманювати" антивірусні монітори* (з навч. літ.).

МОНІТО́РИНГ, у, *ч.* Безперервне стеження за яким-небудь процесом для вивчення його динаміки й порівняння з очікуваними результатами або початковими припущеннями. *Я нічого не розумію в шоу-бізнесі. Зате я знаюся на моніторингу преси* (А. Кокотюха); *От би цікаво було провести моніторинг наших мас-медій — що впродовж минулого року найчастіше говорилося в них українському народові про Майдан?..* (О. Забужко); *Щорічний моніторинг мігруючих птахів не виявив суттєвих змін у чисельності та видовому складі масових мігрантів* (з наук. літ.); *Багаторічний досвід соціологічного моніторингу дає необхідний емпіричний матеріал для аналізу* (з наук.-попул. літ.); *Хворий перебуває на штучній вентиляції легень під постійним моніторингом життєво важливих функцій організму* (з газ.).

△ (1) **Моніто́ринг фіна́нсового ри́нку** — система постійного спостереження менеджерів підприємства за умовами та параметрами розвитку фінансового ринку для поточного оцінювання та прогнозування кон'юнктури. *Унаслідок реалізації науково-дослідницької роботи було сформульовано пропозиції щодо основних параметрів комплексної системи моніторингу фінансового ринку та виявлення кризових явищ* (з наук. літ.).

МОНІТО́РИНГОВИЙ, а, е. Стос. до моніторингу. *Моніторинговий підхід дозволяє реєструвати зміни, що відбуваються в системі освіти як у часі, так і в її змісті* (з наук. літ.); // Признач. для моніторингу. — *Товариші з .. обкому підвели під усе це економічну основу, перерахували все, зробили серйозні моніторингові опитування* (С. Жадан); // Який здійснює моніторинг. *Метою роботи Спеціальної моніторингової місії в Україні є збір інформації, встановлення фактів і звітування про ситуацію з безпекою по всій країні* (з газ.); // Який підлягає моніторингу. *Вивчення рослин проводилось у чотирьох моніторингових зонах, розташованих уздовж найбільших автомагістралей міста* (з наук. літ.).

МОНІТО́РИТИ, рю, риш, *недок., що.* Здійснювати моніторинг; відстежувати (у 1 знач.). *Пальц в режимі он-лайн отримував інформацію про переміщення бойових груп.., Кабарда моніторив ситуацію біля об'єктів агентства, а Лавр слідкував за подіями в Інтернеті* (В. Єшкілєв); *Міністерство аграрної політики і продовольства щоденно моніторить ситуацію на ринку аграрної продукції* (з наук.-попул. літ.); *Наявність відеокамери в парку дає змогу моніторити його територію та елементи благоустрою* (із журн.).

МОНІТО́РИТИСЯ, иться, *недок.* Пас. до **моніто́рити.** *Інспектори на митниці мають портативні камери, усе моніториться в режимі онлайн* (із журн.); *Естонці кажуть, що ситуація з правами нацменшин у їхній країні моніториться різними західними інституціями уже багато років* (з газ.).

МОН-КХМЕ́РИ, ів, *мн.* Споріднені за мовою народи, що живуть перев. у країнах Індокитаю. *У перших століттях нашої ери в Індокитаї в дельтових районах виникли ранні держави мон-кхмерів — у Нижній Бірмі та Камбоджі* (з наук.-попул. літ.); *Потомки аборигенів — мон-кхмери — становлять близько 3 % населення Таїланду й зосереджені переважно на північному й південному сході країни* (із журн.).

МОН-КХМЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мон-кхме́ри.** *Мон-кхмерські мови, крім в'єтнамської і кхмерської, є мовами відносно малих етнографічних груп (від декількох сотень до декількох десятків тисяч осіб), переважна більшість яких — гірські мешканці* (з наук.-попул. літ.); *Назва міста Кланг у Малайзії має мон-кхмерське походження — означає "склади"* (із журн.).

МОНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **оди́н** у 1 знач., напр.: м о н о в а к ц и́ н а, м о н о в и с т а́ в а, м о н о г р а́ ф і я; у 4 знач., напр.: м о н о м о́ р ф н и й, м о н о ф а́ з а; у 5 знач., напр.: м о н о б л о́ к, м о н о л і́ т.

МОНОАЛЬДЕГІ́Д *див.* **моноальдегіди.**

МОНОАЛЬДЕГІ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **моноальдегі́д,** у, *ч.), хім.* Органічні сполуки, що містять у своїй молекулі лише одну альдегідну групу. *Масляний моноальдегід (безбарвна рідина з різким неприємним запахом) добре розчинний в органічних розчинниках* (з наук. літ.); *Триатомні феноли можуть легко перетворюватися на моноальдегіди* (з навч. літ.).

МОНОАМІ́Н *див.* **моноаміни.**

МОНОАМІ́НИ, ів, *мн. (одн.* **моноамі́н,** у, *ч.), хім.* Органічні сполуки, що є похідними аміаку й містять одну амінну групу. *Моноаміни — серотонін та дофамін — одні з найважливіших нейромедіаторів у центральній нервовій системі людини* (з наук. літ.); *Під час лікування деякими антидепресантами не рекомендують уживати каву, пиво, квасолю та інші продукти, що містять моноаміни* (з наук.-попул. літ.).

МОНОАМІ́ННИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **моноамі́н.** *Адреналін — моноамінний гормон, що синтезується в корі надниркових* (з наук.-попул. літ.).

МОНОАМІНОКСИДА́ЗА, и, *ж., біол.* Фермент, що каталізує окиснювальне відщеплення або заміщення аміногрупи в органічних сполуках жирно-ароматичних моноамінів. *Моноаміноксидазу виявлено в багатьох тканинах, але найбільшу концентрацію — у печінці, шлунку, нирках* (з наук.-попул. літ.).

МОНОАНЕСТЕЗІ́Я, ї, *ж., мед.* 1. Відсутність чутливості на одній кінцівці. *Моноанестезія руки або ноги, оніміння половини обличчя або голови можуть бути симптомом нейрофізіологічних розладів в організмі людини* (з наук. літ.).

2. Метод знеболювання одним анестетиком. *У разі ускладнення пологів лікарі-акушери можуть застосовувати моноанестезію* (з наук.-попул. літ.).

МОНОАРТРИ́Т, у, *ч.* Запалення одного суглоба. *За частотністю захворювань моноартрит колінного суглоба є на першому місці з-поміж усіх суглобових захворювань* (з наук.-попул. літ.).

МОНОАУТОВАКЦИ́НА, и, *ж., фарм.* Моновакцина, вигот. з мікроорганізмів, виділених із організму хворого, і признач. для його лікування. *При інфекційній бронхіальній астмі застосовують стрептококову та стафілококову моноаутовакцини* (з навч. літ.).

МОНОБІО́НТ, а, *ч., біол.* Організм, який живе лише в одному середовищі. *Риб, водорості, земляних хробаків відносять до монобіонтів, оскільки ці види пристосовані до певних умов* (з навч. літ.).

МОНОБЛЕПСІ́Я, ї, *ж., мед.* Стан зору, за якого людина бачить краще, коли користується лише одним оком. *Задавнена моноблепсія.*

МОНОБЛО́К, а, *ч.* 1. *буд.* Те саме, що **моноліт** 1. *У будівництві котеджів використовують різні будівельні матеріали — дерево, цеглу, моноблоки тощо* (з наук.-попул. літ.); *На відміну від бетонного моноблока цегляна стіна — сама по собі є красивим фасадом* (з газ.); // Будинок, споруда або комплекс чого-небудь, в яких об'єднані, взаємодіють окремі частини, служби різного призначення і т. ін. *Стрімко розвивалося в селі тваринництво, було збудовано величезний моноблок на 1400 голів молодняку великої рогатої худоби* (з газ.).

2. *техн.* Конструктивний блок *(див.* **блок**^{2} 1), який об'єднує в собі окремі пристрої, деталі, елементи. *На відміну від ноутбука моноблок має досить великий розмір екрана, тому набагато зручніший для домашнього використання* (з наук.-попул. літ.).

МОНОБЛО́КОВИЙ, а, е, *буд., техн.* Прикм. до **монобло́к.** *Маючи зовні просту форму, моноблокові котеджі відзначаються оригінальним внутрішнім дизайном та комфортабельністю* (з газ.); *Моноблокові вентиляційні системи використовують, якщо в будинку передбачено окреме технологічне приміщення й продуктивність установки є досить великою* (із журн.).

МОНОБЛО́КОВІСТЬ, вості, *ж., буд., техн.* Властивість за знач. **монобло́ковий.** *Моноблоковість сучасної квартири відповідає принципу ергономічності, співзвучна з ритмом сучасного мегаполіса* (із журн.); *У процесі роботи було спрощено конструкції прицілу, а саме: вилучено повітряні проміжки між оптичними вузлами прицілу за рахунок моноблоковості* (з наук. літ.); *Базова плівка повинна мати такий розмір кристалітів, щоб виконувалася умова моноблоковості* (з навч. літ.).

МОНОБРА́ХІЯ, ї, *ж., мед.* Вроджена відсутність однієї руки. *Монобрахія є хромосомною аномалією розвитку* (з наук.-попул. літ.).

МОНОБРЕ́НД, у, *ч., екон.* Єдиний бренд, під яким виготовляють продукцію компанії; крамниця або відділ із вивіскою одного бренду і таким же асортиментом. *Монобренди винайшли середні та малі підприємства, що протистояли дорожнечі робочої сили й експансії азійських виробників, пропонуючи один вид товарів: одяг, взуття, біжутерію, косметику* (із журн.).

МОНОБРЕ́НДОВИЙ, а, е, *екон.* Стос. до монобренду. *У центрі міста відкрився новий монобрендовий бутик* (з мови реклами).

МОНОВАКЦИ́НА, и, *ж., фарм.* Вакцина, вигот. з одного патогена й признач. для профілактики та лікування одного інфекційного захворювання. *Вітчизняну паротитну моновакцину застосовують з 1981 р.* (з наук.-попул. літ.); *Моновакцину проти кору вводять дітям у віці 12 місяців одночасно з вакцинами проти паротиту, краснухи та гепатиту* (з навч. літ.).

МОНОВАЛЕ́НТНИЙ, а, е. 1. *хім.* Те саме, що **одновале́нтний;** протилежне п о л і в а л е н т н и й. *Оксид азоту опосередковано ініціює моновалентне відновлення молекули кисню* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Здатний вступати у сполучення тільки з одним словом (про слово, мовну структуру і т. ін.). *Моновалентні дієслова в традиційній граматиці відомі під назвою неперехідних* (з наук. літ.).

МОНОВАЛЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *хім.* Властивість за знач. **моновале́нтний** 1; протилежне п о л і в а л е н т н і с т ь. *Домішкові катіони характеризуються моновалентністю, оскільки зміна ступеня окиснення елементів різко змінює їх кислотно-основні властивості* (з наук. літ.).

2. *лінгв.* Властивість за знач. **моновале́нтний** 2. *Власне допустові конструкції формуються на підставі опозиції "моновалентність — бівалентність"* (з наук. літ.).

МОНОВАЛЮ́ТА, и, *ж., фін.* Єдина грошова одиниця, прийнята за основу грошової системи держави. *Швейцарський франк — моновалюта, що діє переважно на території однієї країни й майже не виходить за її межі* (з наук.-попул. літ.).

МОНОВАЛЮ́ТНИЙ, а, е, *фін.* Прикм. до **моновалю́та.** *Фінансові розрахунки можуть проводитися в моновалютному і двовалютному режимах з урахуванням зміни інфляції на внутрішньому ринку* (з навч. літ.).

МОНОВАРІА́НТНИЙ, а, е, *книжн.* Який має один варіант (у 1 знач.); протилежне полі варіантний. *Для оцінки відносного ризику ожиріння дітей використовували моноваріантний аналіз логістичної регресії* (з наук. літ.).

МОНОВАРІА́НТНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **моноварі́антний;** протилежне полі варіантність. *Систематичні назви живих організмів еволюціонували від поліваріантності до моноваріантності* (з наук. літ.); *Моноваріантність паремії "Один цвіт не робить вінка" свідчить про те, що вона для англомовної культури не типова* (з навч. літ.).

МОНОВАРІА́НТНО, *книжн.* Присл. до **моноварі́антний;** протилежне полі варіантно. *Установлено, що в умовах гірського масиву Українських Карпат онтогенез видів деяких багаторічних трав'янистих рослин відбувається моноваріантно* (з наук. літ.).

МОНОВЕ́КТОРНИЙ, а, е, *книжн.* Який має один вектор (у 2 знач.); протилежне полівекторний. *Психологічні рушійні риси обумовлені моновекторними (емоційним, аналізаторним, раціональним) і полівекторними чинниками* (з наук. літ.); *Напрями розвитку підприємства за спрямуванням бувають моновекторні та полівекторні* (з навч. літ.).

МОНОВЕ́КТОРНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **монове́кторний;** протилежне полівекторність. *Активізація близькосхідного вектора зовнішньої політики Анкари стала спробою компенсувати вдавану моновекторність турецької зовнішньої політики попереднього періоду* (з наук. літ.).

МОНОВИСТА́ВА, и, *ж., театр.* 1. Жанр вистави, коли грає один актор; театр одного актора. *Моновистава як жанр вимагає від артиста максимальної зосередженості, повної самовіддачі* (з наук.-попул. літ.).

2. П'єса такого жанру. *2008 року, морозного січня, я ішла .. до Центру Леся Курбаса на моновиставу Галини Стефанової за книжкою Оксани Забужко "Польові дослідження українського сексу"* (М. Матіос); *До Всесвітнього дня поезії Волинський академічний театр ляльок реалізував творчий проект, основною частиною якого стала моновистава "Маруся Чурай"* (із журн.).

МОНОВІ́РШ, а, *ч.* Вірш (у 1 знач.), що складається з одного рядка. *До моновірша часто зверталися авангардистські поети* (з наук.-попул. літ.).

МОНОВІРШОВИ́Й, а́, е́. Стос. до моновірша. *Моновіршова форма.*

МОНОВІТАМІ́Н, у, *ч., фарм.* Лікарський препарат, який містить один вітамін; протилежне полівітамін. *Моновітаміни, на відміну від полівітамінів, не слід приймати без призначення лікаря* (з наук.-попул. літ.); *Курці потребують підвищених доз аскорбінової кислоти, а ласуни — моновітаміну B1* (із журн.).

МОНОВІТАМІ́ННИЙ, а, е, *фарм.* Стос. до моновітаміну; протилежне полівітамінний. *При рахіті в дітей разом з вітаміном D рекомендують уживати моновітамінні препарати* (з наук.-попул. літ.).

МОНОВО́ДЕНЬ, дню, *ч., хім.* Водень, що перебуває в стані окремих, вільних атомів; атомарний водень. *Від звичайного водню моноводень відрізняється високою хімічною активністю* (з наук. літ.); *Моноводень утворюється за високих температур* (з наук.-попул. літ.).

МОНОВОДНЕ́ВИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **монові́день.** *Моноводневий гексан.*

МОНОВОЛОКНО́, а́, *с.* Одинарне хімічне волокно безперервної довжини, яке використовують для виготовлення різних виробів. *Синтетичні волокна випускають у вигляді моноволокна, текстильних або технічних ниток* (з наук.-попул. літ.); *Для нарощування вій використовують синтетичні вії, виготовлені з моноволокна* (із журн.).

МОНОВОЛОКО́ННИЙ, а, е. Вигот. з моноволокна. *Моноволоконний світловод може зміщуватися в дистальному та проксимальному напрямках* (з наук. літ.).

МОНОГА́М *див.* **моного́ми.**

МОНОГА́МИ, ів, *мн. (одн.* **моного́м,** а, *ч.).* Тварини, у яких у шлюбний період самець спарюється лише з однією самицею; протилежне полігами. *Берегові ластівки не є суворими моногамами в період спарювання, але після завершення відкладання яєць полігамні реакції припиняються* (з наук. літ.).

МОНОГА́МІЯ, ї, *ж., спец.* 1. Форма шлюбу, при якій можна бути одруженим одночасно тільки з однією особою іншої статі; одношлюбність; протилежне полігамія. *Не підлягав нікому, опріч своєї жінки Роксоляни, невольниці з руської країни, з котрою жив у моногамії — одинокий зі всіх султанів* (О. Назарук); *Католиком пан Бадовський був запеклим, проте він принципово розходився з Римським Папою щодо моногамії подружжя* (П. Козланюк); *— Ти ж знаєш, Ліно, я не бабій і взагалі прихильник моногамії* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Моногамія та полігамія більше залежать від релігійних та цивілізаційних традицій* (з навч. літ.).

2. У тварин — парування самця протягом одного або кількох сезонів з однією й тією самою самицею. *Величні крутогорі дикі барани .. творять герць .. за право моногамії* (Олесь Досвітній); *Моногамія спостерігається в більшості птахів (лебедів, лелек, орлів, грифів)* (з наук.-попул. літ.).

МОНОГА́МНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до моногамії; одношлюбний; протилежне полігамний. *Для нього моногамний шлюб неодмінна умова народження здорового покоління...* (Д. Бузько); *Ти кохаєш нас обох — і мене, й Інну, просто відмовляєшся визнати це навіть перед самим собою, тобі заважає належність до моногамної культури* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Моногамні тварини переважно створюють пари на все життя, деякі з них навіть не шукають нового партнера в разі загибелі попереднього* (з наук.-попул. літ.); *Усі дикі гуси моногамні* (з навч. літ.).

МОНОГА́МНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **моноѓамний;** одношлюбність; протилежне полігамність. *Правові аспекти моногамності в людей викладають на факультетах права* (із журн.); *Ключову роль у забезпеченні моногамності в полівок відіграють два гормони — окситоцин та вазопресин, причому перший має більше значення для самиць, а другий — для самців* (з наук. літ.).

МОНОГАТА́РІ, *невідм., с.* Жанр японської оповідальної літератури. *Традиційно моногатарі перекладають як "по-*

вість", "роман", "оповідання" або "новела" (з наук.-попул. літ.).

МОНОГЕНÉЗ, у, *ч.* 1. Теорія про походження всіх людей або інших живих істот від однієї первісної пари. *Моногенез людини;* // Теорія про походження чого-небудь з одного джерела. *Моногенез ґрунтів.*

2. *лінгв.* Теорія про походження всіх мов світу від однієї прамови. *Дослідження можливого спадкового характеру мовних здібностей людини та ідея моногенезу мови спираються на біологічне підґрунтя* (з наук. літ.).

МОНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до моногенезу. *Ґрунти моногенетичного ландшафту утворилися у відносно незмінних кліматичних умовах* (з навч. літ.).

△ **Моногенети́чні при́сисні** *див.* **при́сисні.**

МОНОГЕНÍЗМ, у, *ч.* Система поглядів, за якою всі сучасні раси людини — це внутрішньовидові підрозділи одного виду, які утворилися внаслідок заселення людиною різних географічних зон земної кулі; протилежне п о л і г е н і з м. *Зміст наукової гіпотези про моногенізм Іван Франко стисло виклав у розвідці "Народні повір'я, зв'язані з народженням дитини"* (з наук. літ.); *У XVI–XVIII ст. моногенізм був тісно пов'язаний із церковною традицією та догматами церкви про походження людей від Адама та Єви* (з наук.-попул. літ.).

МОНОГЕНÍЯ, ї, *ж., біол.* Наявність в особин нащадків тільки однієї статі. *Отримання моногенії риб можливе за допомогою схрещування різних (близьких) видів риб* (з наук.-попул. літ.).

МОНОГÉННИЙ, а, е, *біол.* Зумовлений одним геном (*див.* **ген**[2]). *До рецесивних моногенних ознак людини відносять прирослі мочки вух, здатність великого пальця сильно згинатися в піднятому стані* (з наук.-попул. літ.).

△ **Моногéнна спадкóвість** *див.* **спадкóвість.**

МОНОГÉННІСТЬ, ності, *ж., біол.* Абстр. ім. до **моногéнний.** *Генеалогічний метод у генетиці людини дає змогу визначити тип успадкування ознаки, а також її моногенність* (з наук. літ.).

МОНОГІБРИ́Д, а, *ч., біол.* Гібрид, одержаний унаслідок схрещення організмів, які генетично відрізняються один від одного лише однією ознакою; протилежне п о л і г і б р и д. *У моногібрида утворюються два типи гамет* (з наук. літ.); *При схрещуванні моногібридів відбувається розщеплення ознак у нащадків за генотипом і фенотипом у співвідношенні 1:2:1 та 3:1* (з навч. літ.); *Новий ранній сорт кавуна є моногібридом з добре розвиненою кореневою системою, що забезпечує хороше живлення* (із журн.).

МОНОГІБРИ́ДНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до моногібрида. *Схрещування чорнотілої гомозиготної самиці з сіротілим самцем з іншої лінії є моногібридним* (з навч. літ.).

МОНОГІБРИ́ДНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Абстр. ім. до **моногібри́дний.** *У разі моногібридності ті особини, що мають домінантний прояв ознаки, є гетерозиготними, а носії рецесивного прояву — гомозиготними* (з навч. літ.).

МОНОГІДРÁТ, у, *ч.* 1. Загальна назва хімічних сполук, які містять одну молекулу кристалізаційної води. *У результаті реакції щавлевої кислоти з карбонатом кальцію утворюється моногідрат оксалату кальцію* (з наук. літ.).

2. Безводна сірчана кислота. *Моногідрати застосовують у хімічній промисловості, для виробництва мінеральних добрив, травлення металів* (з наук.-попул. літ.).

МОНОГІДРÁТНИЙ, а, е, *хім.* Прикм. до **моногідрáт.** *Моногідрат зі збірника насосом подають на моногідратний абсорбер* (з наук.-попул. літ.).

МОНОГІНÍЯ, ї, *ж., спец.* 1. Форма шлюбу, коли чоловік може бути одруженим одночасно тільки з однією жінкою; одношлюбність; протилежне п о л і г і н і я. *Чоловік у первісному періоді міг мати одну (моногінія) або декілька (полігінія) дружин або жінка могла мати декілька чоловіків (поліандрія)* (з наук. літ.).

2. У суспільних комах — наявність лише однієї матки (*див.* **мáтка**[1] 3). *У родинах мурах-хижаків панує моногінія — в одній мурашиній колонії може існувати не більше однієї матки, здатної до розмноження* (з навч. літ.).

МОНОГЛÓТ, а, *ч.* Людина, яка володіє лише однією мовою; протилежне п о л і г л о т. *У XVI ст. населення Європи складалося переважно з моноглотів* (з навч. літ.).

МОНОГÓНІЯ, ї, *ж., біол.* Безстатеве, вегетативне розмноження, що відбувається відокремленням частини батьківського організму або простим поділом. *Моногонія у вищих й особливо у квіткових рослин досягає найскладніших і найрізноманітніших форм* (з наук.-попул. літ.).

МОНОГРÁМА, и, *ж.* 1. Одна або кілька початкових літер імені чи прізвища, з'єднаних в один знак або переплетених у формі візерунка. *Маленький листок з монограмою P дрижав у його руці* (І. Франко); *Елегантно придержуючи котелка правою рукою, він у лівій покручував паличку з монограмою* (М. Йогансен); *Тепер вони вже так реготали, що аж сльози їм виступили на очах, і мусили їх висушувати батистовими хустинками, на кожній з яких виднілися монограми* (Ю. Винничук); // Умовний знак (зображення квітки, тварини і т. ін.) або ініціали, що замінюють підпис на творах художників. *Мініатюра була мальована на слоновій кості, оправлена в срібну позолочену раму і мала монограму, викладену дорогим камінням* (Б. Лепкий); *У XIV–XV ст. художники складали сигнатури з комбінації монограми й знака. Знак відігравав роль марки майстерні, а монограма належала художнику* (з навч. літ.).

2. Іменний напис на подарункові. *Минуло майже десять років, як Турбай повісив шаблю з дарчою монограмою на широкий килим в кабінеті нового .. котеджу* (М. Руденко); [Т о л я:] *Моя куртка! Яку я подарував Чебурашці. І його "Меридіан".* [З о я:] *Тільки монограму з гравіровкою зірвав* (В. Нестайко).

МОНОГРÁМНИЙ, а, е. Прикм. до **моногрáма.** *Буква "X" грецького алфавіту вже з II ст. фігурувала в багатьох монограмних християнських символах* (з наук.-попул. літ.).

МОНОГРАФÍЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **моногрáфія;** який є монографією. *Ось обізвався Олександр Кониський, який багато працював над створенням монографічної біографії Шевченка* (І. Пільгук); *Дисертація є першим монографічним узагальненням сучасних уявлень про мейобентос Чорного й Азовського морів* (з наук. літ.); // Власт. монографії, характерний для неї. *У процесі дослідження застосовували монографічний метод* (з наук. літ.).

2. Присвячений творчості одного художника, композитора тощо (про виставку, концерт і т. ін.). *Робота, уперше показана в Познані під час монографічної виставки художниці, називається "Від Сибіру до Циберії"* (із журн.); *У Києві відбувся монографічний концерт до 80-річчя грузинського класика* (з газ.).

МОНОГРАФІ́ЧНО. Присл. до **монографі́чний** 1. *Тут от і став йому* [М. Вознюку] *в пригоді вироблений вже історично-літературний апарат, що здобув собі історик, працюючи попереду монографічно над деякими питаннями з обсягу історії нашого давнього письменства* (С. Єфремов); *Фактичний матеріал з окремих ділянок теми дозволяє монографічно її узагальнити* (з наук. літ.).

МОНОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Наукове дослідження, у якому висвітлюється якесь одне питання, одна тема. *З 80-х років починається справді вже історичне досліджування українського письменства, попереджене й низкою підготовчих праць та окремих монографій з обсягу давніших періодів* (С. Єфремов); *Іван Семенович одірвав очі від монографії з фізики про світло й придивився* [у вікно] (М. Івченко); *Віктор .. поткнувся до каталога. Лишенько, та тут не одна і не десятки, а тисячі книг про дороги! І підручники, і реферати, і монографії, і дисертаційні праці, і статті в журналах та бюлетенях...* (М. Дашкієв); *Колись він був великим науковцем — фізиком. Уже в 30 років написав таку розумну монографію, за яку йому було присуджено Нобелівську премію* (В. Багірова).

МОНОДАКТИЛІ́Я, ї, *ж., мед.* Уроджена вада, яка полягає в наявності тільки одного пальця на кисті. *З-поміж причин виникнення такої вродженої аномалії опорно-рухового апарату, як монодактилія, виокремлюють генетичні чинники* (з наук.-попул. літ.).

МОНОДАКТИЛОСКОПІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до монодактилоскопії. *При монодактилоскопічній реєстрації використовують ознаки папілярних візерунків одного пальця руки* (з наук. літ.).

МОНОДАКТИЛОСКОПІ́Я, ї, *ж.* Метод ідентифікації людей за відбитком одного пальця. *У деяких державах принципи загальної монодактилоскопії наближені до свого практичного втілення* (з наук. літ.); *Для швидкого встановлення особи за одним відбитком пальця, залишеним на місці скоєння злочину, застосовують монодактилоскопію* (з наук.-попул. літ.).

МОНОДИСПЕ́РСІЯ, ї, *ж., спец.* Розкладання, розділення, розсіювання окремих клітин (у 1 знач.). *Монодисперсію можна отримати під час роботи обертового дискового генератора* (з наук. літ.).

МОНОДИСПЕ́РСНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **монодиспе́рсія.** *У лабораторних умовах монодисперсний порошок отримують диспергуванням водного розчину гігроскопічної речовини на краплі однакового розміру з подальшим висушуванням їх у потоці сухого теплого повітря* (з наук. літ.).

МОНОДИСПЕ́РСНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Якість за знач. **монодиспе́рсний.** *При накладанні сторонніх джерел коливань із постійною частотою спостерігають розділення струменя рідини на краплі, які мають більшу монодисперсність* (з наук. літ.).

МОНОДИ́ЧНИЙ, а, е, *муз.* Стос. до монодії. *Давньогрецькі та давньоримські музичні твори, пісні європейських менестрелів були монодичними* (з наук.-попул. літ.); *Монодичний спів був відомий задовго до введення християнства* (з навч. літ.).

МОНО́ДІЯ, ї, *ж., муз.* 1. Одноголосий спів (сольний, а також груповий в унісон або октаву). *У теорії музики монодію протиставляють гомофонії і поліфонії* (з навч. літ.); *На кафедрі старовинної музики Національної музичної академії вивчають стилістику православної монодії та раннього багатоголосного співу* (з газ.).

2. У Стародавній Греції — спів одного виконавця в супроводі авлоса, кіфари або ліри. *Актори в Стародавній Греції повинні були не лише добре декламувати вірші, а й володіти вокальною майстерністю, виконувати монодії* (із журн.).

3. В епоху Відродження — вид сольного співу з інструментальним супроводом. *Італійські музичні теоретики XVI ст. називали монодією будь-який твір, написаний для голосу з інструментальним супроводом* (з наук.-попул. літ.).

МОНОДРА́МА, и, *ж.* 1. *театр.* Драматичний твір, виконуваний одним актором; моновистава. *Актриса, яка грала у його монодрамі, вразила Шлойму в першу ж репетицію* (О. Ірванець); *У 1994 р. у фойє театру монодрамою "Три життя Айседори Дункан" було відкрито малу сцену, на якій ідуть камерні вистави* (із журн.); // П'єса, кінофільм з одним центральним героєм, які показують перев. долю однієї людини. *На відміну від монодрами "Гамлет" й особливо "Отелло", "Король Лір" має іншу структуру, це трагедія з акцентом на стані світу* (з наук. літ.).

2. *псих.* Одна з технік психодрами. *У монодрамі використовують порожні стільці чи символічні предмети, наприклад, іграшки* (з наук. літ.); *Цей текст було записано на аудіоплівку влітку 2006 року під час сеансу монодрами, проведеної для мене колегою-психологом* (Любко Дереш).

МОНОДРАМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *театр.* Стос. до монодрами (у 1 знач.). *Вибір жанру монодрами драматургом визначається потребою втілити відповідну авторську ідею, яка найбільш ефективно реалізується саме монодраматичними прийомами* (з наук. літ.); *Автор узявся за велику — не монодраматичну, не особистісну — прозу* (з газ.).

МОНОЕ́ДР, а, *ч.* Проста кристалографічна форма мінералів, що має одну грань *(див.* **грань**[1] 2). *У природі моноедр трапляється лише в комбінації з іншими формами* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЕДРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до моноедра. *Для креслення реальних кристалів доцільно вибирати моноедричний вид симетрії, оскільки реальні багатогранники завжди триклінні* (з навч. літ.).

МОНОЕЦІ́ЙНИЙ, а, е, *бот.* Стос. до моноеції. *Науковці інституту вивчають колекційні зразки кавуна столового з метою добору моноеційних форм з домінантними ознаками* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЕ́ЦІЯ, ї, *ж., бот.* Наявність на одній і тій самій рослині жіночих і чоловічих генеративних органів на певній відстані; однодомність. *Для ліщини характерна моноеція* (з наук. літ.); *Моноеція більшою мірою властива однодольним рослинам, меншою — дводольним* (з навч. літ.).

МОНОЗИГО́ТА, и, *ж., біол.* Те саме, що **гомозиго́та.** *Монозиготи утворюються з однієї зиготи, розділившись на стадії дроблення на дві або більше частин* (з навч. літ.).

МОНОЗИГО́ТНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **монозиго́та.** *Описано випадки народження двох монозиготних сестер-близнят* (з наук. літ.); *При вагітності монозиготними близнюками часто виникають аномалії розвитку плодів* (з навч. літ.).

МОНОЗИГО́ТНІСТЬ, ності, *ж., біол.* Властивість за знач. **монозиго́тний.** *Метод, яким можна встановити зиготність зі стовідсотковою достовірністю, — трансплан-*

тація шматочка шкіри: добре приживлення свідчить про монозиготність (з наук. літ.).

МОНОКА́РПІК *див.* **монока́рпіки.**

МОНОКА́РПІКИ, ів, *мн. (одн.* **монока́рпік,** а, *ч.), бот.* Рослини, які розмножуються (квітнуть або плодоносять) лише один раз упродовж життя (льон, коноплі, жито і т. ін.); протилежне п о л і к а р п і к и. *Трав'янисті монокарпіки — специфічна ознака середземноморської флори* (з наук. літ.); *Крім однолітників, монокарпіками є також деякі багатолітники — агава, бамбуки, деякі пальми та ін.* (з наук.-попул. літ.).

МОНОКАРПІ́ЧНИЙ, а, е, *бот.* Прикм. до **монока́рпіки;** протилежне п о л і к а р п і ч н и й. *Агава монокарпічна, тобто вона цвіте й плодоносить тільки один раз, коли рослина досягає десятирічного віку або більше, після чого відмирає* (з наук.-попул. літ.); *Деякі монокарпічні трав'янисті рослини з пагонами не потребують опори* (з навч. літ.).

МОНОКЛІ́МАКС, у, *ч., біол.* Порівняно стійка рослинність плакорів, зумовлена кліматом і незалежна від субстрату. *Кожен великий регіон характеризується своєю програмою розвитку екосистем і своїм особливим клімаксом, який називають моноклімаксом* (з наук.-попул. літ.).

МОНОКЛІ́МАКСНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до моноклімаксу. *У міру накопичення родючості ґрунтів ялина як сильний едифікатор може витіснити сосну і створити моноклімаксну екосистему* (з наук.-попул. літ.).

МОНОКЛІНА́ЛЬ, і, *ж., геол.* Форма залягання шарів гірських порід на великих територіях із нахилом в один бік. *Більша частина площі району припадає на моноклінaль* (з наук. літ.); *Південноукраїнська моноклінaль розташована в південній частині Східноєвропейської платформи і має відносно просту будову* (з навч. літ.).

МОНОКЛІНА́ЛЬНИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **монокліна́ль.** *Подільська плита в структурному відношенні поділяється на моноклінальний схил Українського щита й палеозойський прогин* (з наук. літ.).

МОНОКЛОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол.* Який має джерелом клітини одного клону (у 1 знач.) або походить від них (про біохімічні речовини, антитіла і т. ін.). *При мієломі спостерігають моноклональний білок у сироватці крові або в сечі* (з наук. літ.).

МОНО́КЛЬ, я, *ч.* 1. Кругле оптичне скло для одного ока, що вставляється в очну западину. — *Ви з якої лінії Хмелинських? — питав граф, вкладаючи монокль, причім ліва брова підлізла йому вгору* (Б. Лепкий); *Він вийняв монокль, заправив його в ліве око і поглянув на постанову* (Ю. Смолич); *Один .. навіть монокля для невідомих цілей у ліве око вставив* (У. Самчук); *Якийсь кавалерійський генерал дзвенів шпорами, погрожував стеком і дивився одним оком у монокль* (Б. Харчук); *З його ока випадає монокль і безпорадно розгойдується на золотому ланцюжку* (С. Андрухович); *Монокль раніше використовували замість окулярів або пенсне* (з наук.-попул. літ.).

2. Найпростіший фотооб'єктив, що складається з одного двоопуклого скла. *Фотографи використовують монокль переважно для портретних, пейзажних знімань, а також для знімання натюрморту* (із журн.).

3. *мед.* Пов'язка для одного ока. *Показанням для накладання монокля є пошкодження ока або його захворювання* (з навч. літ.).

МОНОКО́К, а, *ч., техн.* Безкаркасний фюзеляж літаків, що складається лише з обшивки. *Монокок було сконструйовано в 1910-ті роки з метою зменшити опір повітря* (з наук.-попул. літ.).

МОНОКО́РМ, у, *ч.* Корм для худоби із зернових культур, зібраних у стадії молочно-воскової стиглості (стебло разом із зерном), використовуваний також як добавка до інших кормів. *Для відгодівлі худоби фермери використовують гранульовані монокорми з ячменю, вівса та гороху* (із журн.).

МОНОКРАТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Прикм. до **монокра́тія;** автократичний; протилежне п о л і к р а т и ч н и й. *При монократичному режимі немає справжньої демократії, а права й свободи громадян мають формальний, а нерідко й фіктивний характер* (з наук.-попул. літ.); *Правління державою в кожний конкретний момент може бути або монократичним (президентським), або колегіально-представницьким (парламентським) залежно від того, хто і в який спосіб формує уряд та керує його роботою* (з публіц. літ.).

МОНОКРАТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **монократи́чний.** *Монократичність держави зумовлює перетворення посади президента на привабливий об'єкт політичної боротьби та її ескалацію* (з наук. літ.).

МОНОКРА́ТІЯ, ї, *ж., книжн.* Форма державного устрою, за якого правління здійснює одна особа; автократія; протилежне п о л і к р а т і я. *У Стародавній Греції демократичні форми устрою держави тривалий період чергувалися з різноманітними формами монократії — тиранією, деспотією* (з навч. літ.).

МОНОКРИСТА́Л, а, *ч.* Окремий кристал, що має у своєму об'ємі одну кристалічну ґратку; протилежне п о л і к р и с т а л. *У природі часто трапляються великі монокристали деяких мінералів, що відрізняються правильним огрануванням, як, наприклад, кристали гірського кришталю* (з наук. літ.); *Зовнішня форма монокристалів визначається їхньою атомною структурою й умовами кристалізації* (з навч. літ.).

МОНОКРИСТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **монокриста́л;** протилежне п о л і к р и с т а л і ч н и й. *Монокристалічний кремній має ґратку, в якій кожен атом оточений чотирма найближчими сусідами, розміщеними у вершинах тетраедра* (з наук. літ.).

МОНОКРИСТАЛІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **монокристалі́чний;** протилежне п о л і к р и с т а л і ч н і с т ь. *Монокристалічність епітаксійних шарів підтверджується результатами рентгеноструктурних досліджень* (з наук. літ.).

МОНОКСЕ́НІЯ, ї, *ж., біол.* Вид паразитизму, за якого паразит завершує весь свій життєвий цикл на одному організмі-хазяїні; протилежне п о л і к с е н і я. *У цестод моноксенія характерна для свинячого ціп'яка* (з наук. літ.); *Кокцидії відзначаються моноксенією: наприклад, кокцидії кролика не можуть існувати на зайці й навпаки* (з навч. літ.).

МОНОКСЕ́ННИЙ, а, е, *біол.* Стос. до моноксенії; протилежне п о л і к с е н н и й. *Трихомонади, аскариди є моноксенними паразитами, оскільки мають тільки одного живителя* (з навч. літ.).

МОНОКСИ́Л, а, *ч.* Човен, вигот. з цільного шматка дерева. *Знайдений моноксил був зроблений зі стовбура 360-річного дуба ще в X ст. до Різдва Христового* (з наук.-попул.

літ.); *Моноксили були універсальними суднами, придатними для торгівлі, війни, морського й річкового сполучення* (із журн.).

МОНОКУЛЬТУ́РА, и, *жс., с. г.* 1. Вирощування на одному полі протягом кількох років однієї сільськогосподарської культури; протилежне полікультура. *Вирощувати картоплю найдоцільніше в сівозміні. При тривалій же монокультурі необхідно впроваджувати проміжні посіви озимих, добирати сорти, стійкі до хвороб* (з наук. літ.); *Монокультура створює постійне одноманітне навантаження на ґрунти, через що вони однобічно виснажуються* (з навч. літ.).

2. Єдина сільськогосподарська культура, яку сіють, вирощують у певній країні або в якомусь районі. *На узбережжі Нігерії в сільському господарстві вирощують монокультури — тютюн та арахіс, призначені для експорту* (з наук.-попул. літ.); *Цукрова тростина стала монокультурою Ямайки, яка перетворилася у XVIII ст. на найбільшого постачальника цукру-сирцю на світовий ринок* (з навч. літ.).

МОНОКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е, *с. г.* Стос. до монокультури; протилежне полікультурний. *Слово "банан" у жартівливо-іронічному виразі "бананова республіка" символізує орієнтацію економіки на монокультурне сільське господарство та відсутність сучасної промисловості* (з наук.-попул. літ.); *Реконструкція насаджень, озеленення нових районів, створення монокультурних декоративних садів — така програма в ботаніків* (з газ.).

МОНОКУЛЬТУ́РНІСТЬ, ності, *жс., с. г.* Властивість за знач. **монокульту́рний;** протилежне полікультурність. *Істотною рисою рослинництва в більшості країн африканського континенту є його монокультурність* (з навч. літ.); *Монокультурність бавовни призвела до депресії в сільському господарстві штату Алабама наприкінці XIX ст.* (із журн.).

МОНОКУЛЯ́Р, а, *ч.* Оптичний прилад для розглядання віддалених предметів одним оком. *Я показав їй крихітну грудочку ґрунту в мікроскоп. Жах у жменьці праху. Вона відсахнулася від монокуляра, сплеснула руками* (П. Загребельний); *Найпростішим приладом нічного бачення є нічний монокуляр — утримувана в руці оператора зорова труба невисокої кратності* (з наук.-попул. літ.).

МОНОКУЛЯ́РНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **монокуля́р.** *Танки з 37-міліметровими гарматами обладнують монокулярними телескопічними прицілами* (з навч. літ.).

2. Стос. до одного ока. *При монокулярному зорі сприйняття об'єктів відбувається за допомогою одного ока* (з наук.-попул. літ.); *Більшість патологій зорового нерва ведуть до монокулярного ушкодження нерва* (з навч. літ.).

МОНОКУЛЯ́РНІСТЬ, ності, *жс.* Властивість за знач. **монокуля́рний.** *Медичними обмеженнями для майбутніх архітекторів є захворювання нервової системи, дальтонізм, монокулярність зору, психічні захворювання* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЛЕ́ПСИС, у, *ч., біол.* Наявність у нащадка ознак тільки одного (здебільшого материнського) із батьківських організмів. *Монолепсис гібридів.*

МОНОЛІ́НГВ, а, *ч.* Той, хто володіє однією мовою; моноглот; протилежне полілінгв, поліглот. *За результатами досліджень, монолінгви у змозі запам'ятати в середньому до 5 нових слів на день, білінгви — удвічі більше* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЛІНГВА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **одномо́вний;** протилежне полілінгвальний, поліглотний. *З 317 фінських муніципалітетів 17 є монолінгвальними* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЛІНГВА́ЛЬНІСТЬ, ності, *жс.* Властивість за знач. **монолінгва́льний;** протилежне полілінгвальність. *Головний недолік деяких сайтів — їхня монолінгвальність, що виключає оперування ними користувачами з інших країн* (з Інтернету).

МОНОЛІНГВІ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **одномо́вність;** протилежне полілінгвізм. *Досі немає одностайної думки щодо мовної ситуації в Київській Русі в різні періоди її розвитку, монолінгвізму чи білінгвізму в державі* (з наук. літ.); *Лінгводидактика досліджує загальні закономірності навчання мови, вивчає вплив монолінгвізму або білінгвізму на засвоєння мови* (з навч. літ.).

МОНОЛІ́Т, у, *ч.* 1. Суцільна кам'яна маса, брила. *В її* [скелі] *центрі виступає витесаний з моноліту кам'яний столик, як у вагонному купе, тільки трохи коротший* (Є. Доломан); *У Василя захопило дух. А може, це штучна споруда? Хіба в природі зустрічаються такі моноліти?* (О. Бердник); *Врешті в одній з ущелин .. знайшли те, що було їм потрібне: гранітну стіну з кілометр завдовжки, суцільний міцний моноліт, здатний простояти тисячоліття* (А. Дімаров); *Дрібні тріщини і каверни вкривали її* [дороги] *поверхню, але ноги немов відчували віковічну непохитність суцільного базальтового моноліту* (В. Єшкілєв); // Споруда або її частина, висічена з такої брили або збудована з бетону. *Він вказував на колони монолітного мармуру, що підіймалися обабіч. — Це завезені з Швеції... Це з Феррари... Це з Німеччини... Моноліти...* (О. Гончар).

2. *перен.* Про когось або щось, що є цільним *(див.* **ці́льний**[1] 2). — *А чому б вам... не об'єднати свої зусилля з країнами, котрі є прихильниками миру? Це ж велика сила, моноліт* (О. Бердник); *Наші солдати вдарили б кирзяками так, що земля струснулася і небо перехилилося б! Злютованість, моноліт, непорушна єдність!* (П. Загребельний); — *Про Шевченка говорити можна безкінечно! Бо він — це той моноліт! На якому! Стоїть і стоятиме! Українська! Література!* (О. Ірванець).

3. *геол.* Зразок ґрунту, гірської породи з непорушеним структурним складом, на якому видно їх будову у вертикальному розрізі. *Після повного морфологічного вивчення ґрунтових профілів і фотографування з найтиповіших ділянок генетичних горизонтів відбирають зразки монолітів для мікроморфологічних досліджень* (з наук. літ.); *Видобуток на гранітних кар'єрах ведуть випилюванням монолітів та стовпів визначеного розміру* (з навч. літ.).

МОНОЛІ́ТИТИ, ічу, ітиш, *недок., що, буд.* Робити щось монолітним (у 1 знач.). *Якщо стіни будують за технологією монолітного лиття, то сходи монолітять на етапі зведення стін* (з навч. літ.); *На будівництві працювали в три зміни — монолітили шви і стики* (із журн.).

МОНОЛІ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **моноліт** 1; який є монолітом (у 1 знач.). *Ті урвища насправді — масивні монолітні стіни між підземним простором, де жили скіфи, і величезна сталактитова печера, через яку потрапили сюди дослідники* (В. Владко); *На монолітній бетонній тумбі, яку танком не зрушиш, під скляним ковпаком стоїть звичайна гиря* (М. Дашкієв); *Ковбик напускав на себе серйозності і*

сидів, як пам'ятник, витесаний з монолітної брили (О. Чорногуз); *На думку архітектора, весь будинок університету повинен був справляти враження монолітної споруди з цілого каменю на гранітній основі* (з навч. літ.); // Те саме, що **суцільний** 1. *Будівельна компанія завершила зведення монолітного каркаса спортивного комплексу* (із журн.).

2. *перен.* Міцно згуртований, об'єднаний. *Тут сидів увесь Максимів рід, а чи точніше — рештки його, мозолястого, дебелого, жилавого .. роду древнього, роду каменярського. Рештки роду, розметаного війною, але ще таки роду, монолітного* (І. Багряний); *Слов'янофільство не було монолітним, течією одноплинною. Дехто називав слов'янофілами і Пушкіна, і навіть пізніше Льва Толстого* (І. Дзюба); *Усі .. політики виявляли монолітну у своїй ненависті одностайність* (В. Кожелянко); *Монолітна єдність поглядів кількох вибраних родин порушилась* (Любко Дереш); // Цілісний, суцільний (у 3 знач.). *Перегорнімо наступну сторінку, на якій постають одразу аж три монолітні, місткі абзаци, обведені червоною лінією* (О. Шугай); *Структура роману — синтетичне утворення, монолітна структура, що характеризується органічним сполученням усіх складових елементів* (з наук. літ.).

МОНОЛІ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **монолітний.** *П'ятибанна будова, прикрашена різноманітними колонадами, вкритими дивною мозаїкою, статуями роботи знаменитих скульпторів і зодчих, справляла враження монолітності* (І. Пільгук); *Його переконання й твердження носили характер монолітності, нерушимості* (О. Бердник); *Професіонали* [спортсмени] *можуть виказувати на майданчику .. чудеса згуртованості, командної монолітності, залізної міцності* (П. Загребельний); *Гриша зробив свою чорну справу. В наших лавах уже не було колишньої згуртованості й монолітності* (В. Нестайко).

МОНОЛІ́ТНО. Присл. до **монолітний** 2. *Солдати комендантської роти підполковника Сейса монолітно злютованим чотирикутником продвиготіли повз нас* (П. Загребельний); *На чолі маніфестації монолітно йшли депутати і лідери опозиції* (Л. Костенко); *Ми були єдині, але й розрізнені, бо, йдучи отак монолітно, уже встигли розбитися на гуртки і пари, і кожна вела свою розмову, зовсім не слухаючи, що говориться поруч* (Валерій Шевчук).

МОНОЛО́Г, у, *ч.* Довготривала мова дійової особи літературного твору (перев. драматичного), звернена до самої себе, до інших дійових осіб або до глядача; протилежне д і а л о г. *Дай хоч дочитаю до кінця монолог, — було, кажу до його* [нього] (І. Нечуй-Левицький); *Ксана коротенько випиналась із суфльорської* [суфлерської] *будки, підказуючи монолог, і шикала до лаштунків* (Б. Антоненко-Давидович); *Він і далі стояв у дверях, не наважуючись ступити вперед. — Я думав — студент монолог розучує... Аж... Хто ви?* (Ю. Мушкетик); *Я сиджу і виголошую якийсь довгий монолог — без слів, але дуже розумний і красивий... Нарешті скінчив і схилив голову, чекаючи оплесків* (В. Нестайко); // Виголошення думок наодинці або перед слухачами. *Аж нараз арф'ярка .. бренькнула в струни і тим перервала його монолог* (І. Франко); *Надміру зворушений, Нен-Сагор спинився. Його пафосний монолог був зустрінутий загальною мовчанкою* (Ю. Смолич); *Закінчивши свій монолог, він дружньо штовхнув Курта кулаком у груди і побажав йому успіху в дослідженнях* (М. Дашкієв); *Катя слухала бабині монологи, ласкаво кивала* (О. Бердник); *— Взагалі тут досить смачно готують, — продовжує свій життєрадісний монолог .. гурман* (Ю. Андрухович).

МОНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до монологу. *У невеличкій поемі монологічного характеру бачимо таку концентрацію думок і пристрастей, таку температуру кипіння, що поетова мова згущується в суцільний потік афоризмів* (І. Дзюба); // Який має форму монологу, оформлений як монолог. *У монологічному мовленні, на відміну від діалогічного, риторичні питання менш експресивні й прагматично зорієнтовані* (з наук. літ.); *Жанру новели найбільше притаманний монологічний тип комунікації, тому що її характерними ознаками є невеликий обсяг, лаконізм та однолінійність* (з навч. літ.); *В елліністичний період у Греції були популярними міми — діалогічні або монологічні сценки побутового змісту* (із журн.).

МОНОЛОГІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **монологічний.** *Наступна репліка має накладатися не на слова, а на вгадані інтенції .. попередніх смислів. І тут невипадково переважає монологічність* (Ю. Іздрик); *Поемі В. Сосюри "Мазепа" властива діалогічність оповіді, яка поєднується з монологічністю — звертання до героїв, до читача, до України підкреслюють ліричну тональність поеми* (з наук. літ.).

МОНОЛОГІ́ЧНО. Присл. до **монологічний.** *Літературні персонажі можуть мовчати, перебуваючи у стані діалогу, але й можуть монологічно вести багатогодинну бесіду* (з наук. літ.); *Як і поема, повість "Варнак"* [Т. Шевченка] *вибудувана монологічно — це оповідь старого каторжанина про своє життя* (І. Дзюба).

МОНО́М, а, *ч., мат.* Те саме, що **одночле́н.** *Щоб помножити мономи, числові множники перемножують, а до буквених застосовують правило множення степенів із однаковими основами* (з навч. літ.).

МОНОМА́Н, а, *ч.* 1. Той, хто хворіє на мономанію (у 1 знач.), страждає на мономанію (у 2 знач.). *Мономан має одиничний психічний розлад, але його психічне здоров'я в цілому збережено* (з наук. літ.).

2. *перен.* Про того, хто має велике захоплення чим-небудь, пристрасть до чогось одного. *Селяни Золя, се мономани, опановані ненаситною жадобою — мати якнайбільше землі* (І. Франко); *Хоч які ріжноманітні* [різноманітні] *бувають художні образи в творах Карпенка-Карого, та, мабуть, чи не всі вони вкладаються в дві великі загальні категорії — мономанів та людей з роздвоєною, переполовиненою душею* (С. Єфремов).

МОНОМА́НІЯ, ї, *ж.* 1. Психоз, який характеризується перев. одним видом психічного розладу. *Мономанія обмежується однією психопатологічною категорією — афектом, маренням, хворобливим потягом і т. ін.* (з наук. літ.).

2. Хворобливий стан, що проявляється в аномальній концентрації уваги на якійсь одній думці, ідеї і т. ін. *Він розказував за артистів або за усяких регентів, за хори, за півчих, за усякі співи .. Іншої розмови в його* [нього] *не було. Ця однобічність розмови скидалась на мономанію і згодом обридала* (І. Нечуй-Левицький); *Люди .. ходили, кружили з очевидною екзальтацією вірних; чути було, що в їх душах росте і міцніє заразлива мономанія пімсти* [помсти] *і мучеництва* (І. Франко); *Моя мономанія розбуялась на повну силу, і я марно боровся проти її дивного, невідпорного впливу* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По).

3. *перен.* Велике захоплення чим-небудь, пристрасть до чогось одного. *Захоплення археологією стало для неї справжньою мономанією* (із журн.).

МОНОМА́НКА, и, *ж.* Жін. до **монома́н.** *Мономанка могла зберігати певне усвідомлення свого розладу* (з наук. літ.); *Моя сестра — справжня мономанка: не йде з ювелірної крамниці, не купивши чергової золотої прикраси* (з газ.).

МОНОМЕ́Р *див.* **мономе́ри.**

МОНОМЕ́РИ, ів, *мн. (одн.* **мономе́р,** у, *ч.).* Низькомолекулярні хімічні сполуки, молекули яких здатні реагувати між собою або з молекулами інших речовин та утворювати полімери. *Полімер має такий самий елементарний склад, як і вихідна речовина — мономер* (з наук. літ.); *Вуглеводи, ліпіди, білки, вітаміни містять у собі мономери* (з наук.-попул. літ.).

МОНОМЕ́РІЯ, ї, *ж., біол.* Залежність ознаки від взаємодії однієї пари алелів. *Мономерія кіл квітки.*

МОНОМЕ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **мономе́ри.** *Мономерний формальдегід має високу реакційну здатність* (з наук.-попул. літ.); *Ступінь полімеризації — це кількість мономерних ланок у молекулі полімерів або олігомерів* (з навч. літ.).

МОНОМЕТАЛІ́ЗМ, у, *ч., фін.* Грошова система, в якій роль загального еквівалента закріплено лише за одним валютним металом — золотом або сріблом. *Срібний монометалізм існував у більшості країн світу до середини XIX ст., відколи законодавчо почав закріплюватися золотий монометалізм* (з наук. літ.); *Перша світова валютна система сформувалася наприкінці XIX ст. на базі золотого монометалізму у формі золотомонетного стандарту* (з навч. літ.).

МОНОМЕТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. 1. *фін.* Стос. до монометалізму. *Коли відбувся загальний перехід до монометалічної грошової системи, лише золото почало виступати в ролі загального еквівалента* (з навч. літ.); // Власт. монометалізму, характерний для нього. *При римському імператорові Костянтині I (306–337) було уточнено вартість золота в зливках і введено монометалічний золотий стандарт* (з наук.-попул. літ.).

2. Який складається з одного виду металу. *В основі обігрівачів — суцільнолитий монометалічний нагрівальний елемент* (із журн.).

МОНОМІ́СТО, а, *с., спец.* Місто, в якому більшість працездатного населення працює на одному чи декількох (небагатьох) підприємствах перев. одного профілю. *Головним власним ресурсом мономіста є людський потенціал* (з наук. літ.); *Маріуполь — мономісто, яке залежить від однієї галузі — металургії* (із журн.).

МОНОМІ́Ф, у, *ч., літ.* Міф, на основі якого створюються міфи багатьох народів світу. *У сюжетах багатьох творів літератури простежується мономіф про народження героя, його життя в сім'ї, від'їзд на пошуки пригод і повернення змужнілим і мудрим* (з наук. літ.).

МОНОМОРФІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *біол.* Однорідність зовнішньої форми всіх особин, які належать до одного виду; протилежне п о л і м о р ф і з м. *Популяцію називають поліморфною за даним геном, якщо в ній міститься два чи більше його алелів. Якщо ген представлено єдиним алелем, говорять про мономорфізм* (з навч. літ.).

2. *біол.* Теорія, згідно з якою бактерії можна розрізняти і класифікувати, виходячи з постійності їхніх морфологічних і фізіологічних ознак. *Німецький біолог Г. Ендерляйн уважав, що мономорфізм є біологічно неможливим: природа ніколи не створює статичних, незмінних життєвих форм* (з наук. літ.).

3. *вет., мед.* Наявність тільки якогось одного первинного елемента висипу. *Під час огляду хворого визначають мономорфізм або поліморфізм висипу, коли спостерігають декілька морфологічних елементів* (з наук. літ.); *Мономорфізм відзначають у псоріатичних папулах, червоному плоскому лишаї* (з навч. літ.).

4. *мат.* Гомоморфізм алгебричних систем, що є ін'єктивним відображенням. *Мономорфізм від X до Y часто позначають стрілкою* (з наук. літ.).

МОНОМО́РФНИЙ, а, е, *спец.* Такий, що не має варіацій; однорідний (у 2 знач.); протилежне п о л і м о р ф н и й. *Якщо в усій популяції існує лише один алель певного гена, популяцію щодо варіантів цього гена називають мономорфною* (з наук. літ.); *У глинистих осадах Акманайського перешийку виявлено мономорфний комплекс* (з наук. літ.); *Деякі примати, наприклад, ігрункові, мономорфні — зовнішні відмінності між особинами мінімальні* (з наук.-попул. літ.).

МОНОМО́РФНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **мономо́рфний;** протилежне п о л і м о р ф н і с т ь. *Висока генетична мономорфність країни пов'язана зі слабкою внутрішньою міграцією* (з наук. літ.); *Суттєвою клінічною ознакою висипу є визначення його мономорфності чи поліморфності протягом одного дня висипань* (з навч. літ.).

МОНОМО́РФНО, *спец.* Присл. до **мономо́рфний.** *При себорейній екземі клінічні симптоми проявляються більш мономорфно, ніж при псоріазі: немає везикулярної висипки, мокрості* (з наук.-попул. літ.).

МОНОНО́РМА, и, *ж., соц.* У первісному суспільстві — соціальна норма, що поєднувала правила поведінки загальносоціального, релігійного й правового характеру. *Мононорми первісного суспільства мали звичаєвий характер і закріплювали найраціональніші та найвигідніші для роду й племені моделі поведінки* (з наук.-попул. літ.); *У мононормах переплітались найрізноманітніші елементи моралі, релігії, правових засад* (з навч. літ.).

МОНОНУКЛЕА́Р *див.* **мононуклеа́ри.**

МОНОНУКЛЕА́РИ, ів, *мн. (одн.* **мононуклеа́р,** а, *ч.), біол.* Клітини крові з одним ядром. *У гнійному ексудаті переважають еозинофіли та мононуклеари* (з наук.-попул. літ.); *Якщо в плевральній рідині при цитологічному дослідженні переважають мононуклеари, це — хронічний плеврит* (з навч. літ.).

МОНОНУКЛЕА́РНИЙ, а, е. Такий, що має одне ядро; одноядерний. *Мононуклеарні клітинні структури містять одне ядро і є молодими клітинами, що вступають у боротьбу з вірусами* (з наук. літ.).

МОНОНУКЛЕО́З, у, *ч.* Гостре інфекційне захворювання, що спричинюється вірусом, який уражає переважно лімфатичну тканину. *Перебіг мононуклеозу полегшується прийманням настоянки кореня ехінацеї пурпурової* (з наук.-попул. літ.); *Мононуклеоз характеризується слабкою інтоксикацією, помірною гарячкою, тонзилітом, збільшенням печінки й селезінки, характерними змінами гемограми* (з навч. літ.).

МОНОНУКЛЕО́ЗНИЙ, а, е. Стос. до мононуклеозу, пов'язаний з ним. *Мононуклеозний коефіцієнт; Мононуклеозний процес.*

МОНОПАРЕ́З, у, *ч., вет., мед.* Парез однієї кінцівки. *У разі монопарезу відзначається слабкість у м'язах, що іннервуються певним корінцем, сплетінням або нервом* (з наук.-попул. літ.); *Закупорка центральної гілки передньої мозкової артерії зумовлює монопарез стопи* (з навч. літ.).

МОНОПЛА́Н, а, *ч.* Літак або планер з однією парою крил, розміщених в одній площині. — *То будемо моноплан будувати?* (С. Васильченко); *Задеренчав пропелер, і моноплан, знявшися вгору, зробив над юрбою красиву дугу* (О. Донченко); *Колись давно читав він в польському журналі статтю інженера Стенсльовського про моноплани з низько поставленим крилом* (В. Собко); *Зненацька з-за скель виринув одномоторний моноплан, втікачі розгубилися, не встигли сховатися* (О. Бердник).

МОНОПЛО́ЇД, а, *ч., біол.* Клітина, тканина чи організм, які мають лише один набір хромосом; гаплоїд. *Моноплоїдами вважають гаплоїдних нащадків диплоїдних батьків* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПЛО́ЇДНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **моноплоїд.** *Виокремивши одну копію кожної хромосоми, генетики продублювали їх і створили подвійний моноплоїдний геном, у якому кожна пара генів була строго ідентичною* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПО́Д, а, *ч.* Різновид штатива з однією опорою. *Монопод дозволяє зменшити навантаження на руки, оскільки фотографу під час знімання не доводиться тримати камеру й об'єктив* (з наук.-попул. літ.); *Головна перевага монопода — мобільність: фотограф може рухатися, відшукуючи відповідні ракурси* (із журн.).

МОНОПОДІА́ЛЬНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **моноподій** 2. *Для представників родини злаків (наприклад, очерету звичайного) характерний моноподіальний тип галуження* (з наук. літ.).

МОНОПО́ДІЙ, я, *ч.* 1. Давньоримський стіл, стільниця якого спирається на одну ніжку. *Моноподій декорували скульптурними зображеннями, рельєфною орнаментацією* (з наук.-попул. літ.).

2. *біол.* Основний орган (стовбур, гілка, стебло, кореневище, корінь), утворений унаслідок галуження рослин. *У моноподія ріст головної осі триває все життя, а на ній розвиваються таким саме чином гілки другого, третього порядку і т. д.* (з навч. літ.).

МОНОПО́ДІЯ, ї, *ж., мед.* Вроджена відсутність однієї ноги. *Люди, які страждають на моноподію, не мають змоги ходити, але можуть плавати* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПОЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. *екон.* Дія за знач. **монополізува́ти** 1. *Крім монополізації найбільш технологічно розвинених виробництв, сучасному світу притаманні також централізовані та потужні державні структури, дорога робоча сила, високий рівень споживання на душу населення* (з навч. літ.); *Французькі ретейлери звинуватили велику технологічну компанію в монополізації ринку своєї продукції* (із журн.).

2. *перен.* Дія за знач. **монополізува́ти** 2. *Вольність друкованого слова — єдина й необхідна умова для розвитку письменства, що з самої природи своєї не терпить утиску, монополізації* (С. Єфремов).

МОНОПОЛІ́ЗМ, у, *ч., екон.* Система монополій (у 1, 3 знач.). *Державна політика у сфері економічної конкуренції, обмеження монополізму в господарській діяльності здійснюється уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування* (з мови документів); *Монополізм великих об'єднань руйнівно впливає на економіку, консолідує зону застою, пасивності до нових імпульсів попиту* (з навч. літ.).

МОНОПОЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *екон.* 1. Дієпр. пас. до **монополізува́ти** 1. *У XVIII ст. торгівля горілкою була монополізована підрядниками державної скарбниці та скупниками* (з наук.-попул. літ.); *У соціалістичних країнах, де масова культура була монополізована державою, її комерційний характер був замінений організацією пропаганди офіційного політичного курсу, формуванням культу вождів* (із журн.); * Образно. *У XX ст. діалектичний метод майже повністю був монополізований марксистами* (з наук.-попул. літ.); // **монополізо́вано,** *безос. пред. Якщо ринки збуту монополізовано, доступ товаровиробників до них утруднений* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який монополізувався. *Для монополізованого ринку характерна незначна кількість виробників товарів певного виду, дефіцит необхідної інформації, обмежений доступ до ресурсів* (з навч. літ.).

МОНОПОЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. *екон.* Установлювати монополію (у 1 знач.) на що-небудь. *Усюди, де держава монополізувала житловий сектор, неодмінно спостерігалася криза із житлом* (з наук. літ.); *Посумувавши, повернувся Левонтій на свою батьківщину, монополізував "предмет чоловічої стрижки" і, довго не мудруючи, зробився головним чаплівським цирульником* (В. Чемерис); *Організована злочинність намагалася захопити в ринковій господарській системі ключові позиції, монополізувати не тільки сферу незаконного підприємництва, але й провідні сегменти легального бізнесу* (із журн.).

2. *перен.* Установлювати монополію (у 4 знач.) на що-небудь. *Якщо марксизм не вистоїть перед шаленим наступом догматизму, він приречений стати релігією. Ніяке вчення не сміє монополізувати духовне життя людства* (В. Симоненко).

МОНОПОЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док., екон.* 1. Ставати монополією (у 1 знач.), перетворюватися на неї. *Держава — це величезний ринок, який у країні через низьку конкуренцію майже монополізувався* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **монополізува́ти** 1. *Протягом XIV–XVI ст. у Центральній Америці торгівля монополізувалася ацтеками, що обмежувало можливості майянських купців* (з навч. літ.).

МОНОПОЛІ́СТ, а, *ч.* 1. Той, хто має монополію (у 1 знач.). *Синдикат добував кредити, встановлював ціни на цукор і намагався стати монополістом на внутрішньому ринку* (Ф. Бурлака); *Кейз-Ол сміливо кинув ученим понад п'ять мільярдів .. — річний бюджет невеликої країни, дістав першу атомну бомбу і став монополістом у цій галузі* (М. Дашкієв); *Відповідно до закону державні ціни встановлюються на продукцію (послуги) суб'єктів господарювання — природних монополістів* (з мови документів).

2. *перен.* Той, хто має монополію (у 2 знач.). — *Усе йде в мене не так, як повинно б. А ваші літературні монополісти мене донищують* (Р. Андріяшик).

МОНОПОЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *екон.* Стос. до монополії (у 1 знач.); який ґрунтується на її принципах. *Інновації гарантують монополістичну ренту власнику винаходу за рахунок отримання патенту* (з наук. літ.); *Монополістич-*

ний капітал зрощується з державною владою й починає панувати, крім економіки, у сфері політики, права, духовного життя суспільства і т. ін. (з наук.-попул. літ.); // Власт. монополії. *Ринку монополістичної конкуренції належить проміжне місце між монопольним ринком та ринком чистої конкуренції* (з навч. літ.).

2. Прикм. до **монопо́лія** 3; який є монополією. *Діяльність монополістичних об'єднань, не будучи безпосередньо пов'язаною з отриманням прибутку, спрямована на сприяння виробничій і комерційній активності членів об'єднання* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПОЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **монополі́ст.** *Італія стала монополісткою в театрально-декораційному мистецтві Європи XVII–XVIII ст.* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПОЛІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **монополі́ст;** належний монополістам. *Рішення зарубіжної компанії заборонити розповсюдження продукції, створеної на основі ліцензованих технологій, можна розцінювати як монополістське* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПО́ЛІЯ, ї, *ж.* 1. *екон.* Виключне право окремої особи, групи людей, держави тощо на виробництво, торгівлю, промисел і т. ін. *Конституційні спори вирішуються судом, який має монополію на конституційне судочинство* (з наук. літ.); *Встановлена за законом монополія існує в тих випадках, коли доступ конкурентів заборонено законом* (з наук.-попул. літ.); *Стратегія деконцентрації управління передбачає, що здійснення основних управлінських функцій залишається монополією держави* (з навч. літ.); *Тютюн, сіль, смола, поташ, навіть сало — це монополії царські. І жий* [живи] *там бідному чоловікові як хоч!* (Б. Лепкий); *— У Персії він запровадив монополію торгівлі шовком, найкоштовнішим крамом своєї країни* (З. Тулуб); *Злиденна нещасна країна! Хати без димарів .. Тютюн не сій, бо це державна монополія* (О. Гончар).

2. *чого, на що, у чому і без дод., екон.* Ситуація на ринку, коли в його певному сегменті існує тільки одна фізична або юридична особа чи група осіб. *Концерн "Сен-Гобен" безжально розчавлює інших фабрикантів скла, прагнучи повної монополії* (М. Дашкієв); *Торгівля ендокринолом дозволяла залучити ці кошти — але за умови збереження монополії на його виробництво* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. *екон.* Велике об'єднання, що виникло на ґрунті концентрації виробництва й капіталу для встановлення панування в певній галузі господарства та одержання максимальних прибутків. *Гігантські монополії вивчають ринок, платоспроможний попит населення, прогнозують його і під час кризи свідомо скорочують масштаби виробництва* (з наук.-попул. літ.); *Ката зітхає і думає, що про зло брендів і монополій з їх надприбутками заговорювати взагалі не варто* (І. Карпа); *Фірма "Зюськінд" процвітала, розросталася, розгалужувалася, поглинала інші косметичні і парфумерні фірми, ставала монополією* (С. Андрухович); // Підприємство, єдиний постачальник певних товарів і послуг. *Монополія має задовольняти всіх потенційних покупців певного товару в межах певного ринку, тому це підприємство ототожнюють із галуззю* (з навч. літ.).

4. *перен.* Виключне право на що-небудь; перевага, панування в певній галузі. *Ніяке мистецтво й не може животіти серед повної від життя ізоляції, в задушливій атмосфері монополії, примусу, казенщини* (С. Єфремов); *Що за рація Богові віддавати в монополію дияволові так багато всяких приємних і необхідних речей?* (В. Винниченко); *Іншого шляху з заходу до Азії тоді не знали, і ця привілея* [привілей] *компанії перетворилась на справжнє загарбництво. Деякі комерсанти, борючись проти цієї монополії, шукали іншої протоки* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

5. *заст., розм.* Те саме, що **монопо́лька** 1. *У нього ще було в кишені трохи грошей, він зайшов у монополію, купив горілки і випив з горя зараз же під хатою на вулиці* (Б. Грінченко); *Василь Іванович зразу спинився, мов його хто сіпнув за полу, повернувся, хотів щось сказати. Потім плюнув і мерщій подався до своєї монополії* (С. Васильченко).

△ **(1) Фіска́льна монопо́лія** — прибуток держави від реалізації монополізованих державою товарів. *У Канаді податок на спиртні напої має форму фіскальної монополії, переданої під юрисдикцію провінцій* (з наук.-попул. літ.); *У світовій практиці існують три види непрямих податків — акцизи, фіскальна монополія і мито* (з навч. літ.).

МОНОПО́ЛЬ[1], я, *ч., фіз.* Елементарна частинка з одним зарядом, позитивним чи негативним. *Монополь іонізує атоми середовища, через яке він рухається, при цьому іонізуюча властивість має бути тим більшою, чим більшим є значення магнітного заряду монополя* (з наук. літ.).

△ **(1) Магні́тний монопо́ль** — гіпотетична елементарна частинка з властивостями ізольованого магнітного полюса. *Закони фізики допускають існування частинок з одним магнітним полюсом — магнітних монополів* (з наук. літ.); *Досі наукового свідчення про існування магнітного монополя отримати не вдалося, за винятком одного випадку, коли експериментальна установка спрацювала 14 лютого 1982 року. Цей випадок отримав назву монополь Святого Валентина* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПО́ЛЬ[2], ю, *ч., заст.* Монополія (у 1 знач.). *За дідичами залишені деякі феодальні привілеї, наприклад, так зване право пропінації — монополь на викурювання й продаж горілки* (з наук. літ.); *З давніх часів греки мали торговий монополь на Чорному морі* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Лишіть вже мені той монополь мій, усякі туберкули та інше лихо, — нащо воно Вам потрібне?* (Леся Українка).

МОНОПО́ЛЬКА, и, *ж., заст., розм.* 1. У Росії та Україні до 1917 року — винна крамниця для монопольної торгівлі горілкою. [П е т р о:] *Від чого воно так сталося, що були шинки та корчми, а тепер монополька?* (М. Кропивницький); *— Гришка, біжи в монопольку і таскай сюди півкварти...* (В. Винниченко); *Баба спостерегла хатку з двома віконцями і забитими тепер дверима, що .. виходили просто над призьбу. Це була колись монополька* (М. Йогансен).

2. Казенна горілка, що продавалася в такій крамниці. *Пилип з пляшкою монопольки в руках запросив братів за стіл* (О. Гаврилюк); *Монопольку пили маленькими келишками і мало виголошували тостів* (М. Малиновська); *Іван ставить на скриню пляшку монопольки, Стефа виймає з кошика мариновані огірки* (Р. Андріяшик); *Якийсь одчайдух .. пропонує скинутися на пляшчину монопольки* (В. Лис).

МОНОПО́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *екон.* Стос. до монополії (у 1, 2 знач.), власт. їй. *Етап корпоратизації в 1992–1993 рр. був логічно необхідним у перехідний період до приватизації, тобто це був розподіл діючих монопольних економічних структур* (з наук. літ.).

2. *перен.* Стос. до монополії (у 4 знач.), власт. їй. *Так світ належить усім, хто живе в ньому, і не може бути монопольного права на володіння щастям* (П. Загребельний).

3. *заст., розм.* Який продають у монополії (у 5 знач.). *Треба було ще порох мати. Та його дістати легше, ніж монопольні сірники* (М. Малиновська).

△ **Монопо́льна ре́нта** *див.* **ре́нта; Монопо́льний надприбу́ток** *див.* **надприбу́ток; Монопо́льний прибу́ток** *див.* **прибу́ток; Монопо́льні ціни** *див.* **ціна́.**

МОНОПО́ЛЬНИК, а, *ч., заст.* Продавець монопольки (у 2 знач.). *Старий монопольник.*

МОНОПО́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., екон.* Абстр. ім. до **монопо́льний.** *Монопольність електроенергетики сприяє зловживанням через завищення витрат, безконтрольне підвищення цін, зниження якості продукції тощо* (з наук. літ.); * Образно. *Монопольність ідеології обертається однодумністю. Вона згубна для самої ідеології, тому що виключає її саморозвиток* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПО́ЛЬНО, *екон.* Присл. до **монопо́льний.** *Виробники зазвичай не люблять конкуренції, адже вона утруднює легке отримання доходів, наприклад, установленням монопольно високих цін* (з наук. літ.); *Сьогодні держава монопольно володіє землею та її надрами, водними просторами, залізницями, нафтопроводами, газопроводами, мережами електрозв'язку* (з навч. літ.); *Російська преса .. до революції майже монопольно панувала по всіх просторах Великої України* (С. Єфремов); *Глибокий, щирий український патріотизм бунтував .. проти .. великодержавницького .. світогляду, монопольно запропонованого й для української інтелігенції* (Б. Антоненко-Давидович).

МОНОПО́ЛЬЩИК, а, *ч., заст.* Те саме, що **монопо́льник.** — *Торік, — каже писар, — по подщоту* [за підрахунком] *монопольщика, у нашім селі випито горілки більш як на двадцять тисяч* (М. Кропивницький); *Од Галинки йшли далі до старости, до монопольщика, до писаря* (В. Винниченко).

МОНОПО́СТО, *невідм., ч.* 1. Одномісний перегоновий автомобіль, у якому водій займає напівлежаче положення. *Монопосто призначений для участі в автомобільних перегонах, у тому числі для встановлення рекордів швидкості* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* У якому може розміститися тільки одна людина. *У 1938 році за фінансової підтримки міжнародної компанії було створено модель із кузовом монопосто — "Type 155"* (з наук.-попул. літ.).

МОНОПРО́ФІЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Який має один профіль (у 3 знач.); протилежне п о л і п р о ф і л ь н и й. *Інвестиції у 2 млрд доларів дали б змогу забезпечити надійне економічне майбутнє монопрофільного міста* (із журн.); *Монопрофільний ліцей більше двадцяти років готує кравців, закрійників* (з газ.).

МОНОРЕ́ЙКА, и, *ж.* 1. Балка, яка лежить на опорах і признач. для пересування по ній вагонів, вантажних платформ і т. ін. *Монорейки використовують у гірничих виробках, викривлених у горизонтальній і вертикальній площинах* (з наук.-попул. літ.).

2. *розм.* Залізниця, в якій використовують одну рейку, на відміну від звичайної залізниці, де їх дві. *Вартість спорудження монорейки приблизно вдвічі менша від вартості підземного метрополітену* (з газ.).

МОНОРЕ́ЙКОВИЙ, а, е. Прикм. до **моноре́йка.** *Монорейковий візок пересувається під стелею будівлі по монорейці* (з наук.-попул. літ.); *Дістатися на острів можна човном, монорейковою залізницею або канатною дорогою* (із журн.); *У великому туристичному місті через проблеми зі струмом зупинилися два монорейкові потяги* (з газ.).

МОНОРИ́М, а, *ч., літ.* Вірш або частина його з однозвучною римою. *Монорими притаманні переважно східній поезії* (з наук. літ.); *Найчастіше монорими вживають у сатиричних та гумористичних віршах* (з навч. літ.).

МОНОРИ́МОВИЙ, а, е, *літ.* Стос. до монорима. *Касида — це моноримовий вірш, у якому, як і в газелі, римуються між собою лише перші два рядки* (з навч. літ.).

МОНОСЕМІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до моносемії; однозначний (у 2 знач.); протилежне п о л і с е м і ч н и й. *Переважна більшість термінів моносемічні* (з наук. літ.); *Піднятий вгору великий палець руки в українській культурі означає "все добре, все відмінно". Цей жест є моносемічним* (з наук.-попул. літ.); *До моносемічних слів зараховують терміни, числівники, займенники, деякі слова з конкретним значенням* (з навч. літ.).

МОНОСЕМІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість за знач. **моносемі́чний;** протилежне п о л і с е м і ч н і с т ь. *Оскільки моносемічність є однією з основних вимог до термінів, саме моносемічні лексичні одиниці складають ядро термінології* (з наук. літ.); *Жести в різних культурах можуть частково збігатися: в одній культурі вони мають моносемічність, а в іншій полісемічність* (з навч. літ.).

МОНОСЕМІ́Я, ї, *ж., лінгв.* Наявність у слова чи вислову тільки одного лексичного значення; однозначність; протилежне п о л і с е м і я. *Слово "колядка" відзначається моносемією, бо має тільки одне значення — обрядова пісня, виконувана в перший день різдвяних свят сільською молоддю* (з наук. літ.); *Термін, на думку вчених, повинен мати такі ознаки, як номінативність, системність, наявність дефініції, моносемія в межах свого термінополя, стилістична нейтральність, точність семантики та ін.* (з навч. літ.).

МОНОСИЛАБІ́ЗМ, у, *ч., лінгв.* Те саме, що **односкладо́вість.** *Система тонів є багатшою в мовах, де поширений моносилабізм* (з наук. літ.); *Моносилабізм розвинувся в більшості говірок тибетської мови* (з навч. літ.).

МОНОСИЛАБІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до моносилабізму; односкладовий; протилежне п о л і с и л а б і ч н и й. *У деяких бірманських мовах майже всі слова моносилабічні* (з наук.-попул. літ.).

МОНОСИМПТО́М, у, *ч., мед.* Єдина ознака будь-якої хвороби. *При параноїчному синдромі марення нерідко існує як моносимптом за відсутності інших продуктивних розладів* (з наук. літ.).

МОНОСИМПТО́МНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до моносимптому. *При моносимптомному енурезі нетримання сечі не супроводжується психічними, неврологічними, ендокринними, урологічними чи іншими захворюваннями або патологічними станами* (з наук. літ.).

МОНОСКО́П, а, *ч.* Телевізійна трубка для передавання одного нерухомого зображення. *Зображення на моноскопі формувалося на спеціальній пластині та зчитувалося електронним променем* (з наук.-попул. літ.); *Існували два способи передачі телевізійної випробувальної таблиці — зніман-*

ня телекамерою з графічного оригіналу або відтворення за допомогою моноскопа (із журн.).

МОНОСКО́ПНИЙ, а, е. Прикм. до **моноско́п.** *Моноскопна установка.*

МОНОСПОРІО́З, у, *ч., вет., мед.* Мікоз, спричинений паразитичним грибком. *Моноспоріоз виявляють у гної у вигляді зерен білого або жовтуватого кольору, які містять міцелій* (з наук. літ.).

МОНОТЕЇ́ЗМ, у, *ч., книжн.* Те саме, що **єдинобо́жжя;** протилежне п о л і т е ї з м. *Є такі релігії, що визнають одного бога, — це монотеїзм* (П. Колесник); *Скільки дивовижних зусиль і витонченості! Скільки пасток! Міріади богів. Згодом — монотеїзм. А коли теїзм рушиться — приходить атеїзм* (О. Бердник).

МОНОТЕЇ́СТ, а, *ч.* Прибічник, послідовник монотеїзму; протилежне п о л і т е ї с т. *Вважати Ксенофана на основі сього уривка монотеїстом, як це чинить цитований тут німецький учений, на мою думку, нема ще підстави* (І. Франко); *Зазвичай монотеїсти приписують Богу риси досконалості, такі як всемогутність, всюдисущість, всезнання, а також найвище благо в етичному розумінні* (з наук.-попул. літ.).

МОНОТЕЇСТИ́ЧНИЙ, а, е, *книжн.* Стос. до монотеїзму, власт. йому; протилежне п о л і т е ї с т и ч н и й. *Середньовічна філософія поєднує в собі християнську теологію та філософію античності, а найголовнішою ідеєю цього періоду є ідея монотеїстичного Бога* (з наук. літ.); *Найрозповсюдженішими монотеїстичними релігіями вважають юдаїзм, християнство та іслам* (з наук.-попул. літ.).

МОНОТЕЇ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **монотеї́ст.** *На фресці капели Сан-Сильвестро в Римі зображено Святу Олену, уже монотеїстку, але ще не християнку* (з наук.-попул. літ.).

МОНОТЕМАТИ́ЗМ, у, *ч., муз.* Композиційний принцип, що полягає в побудові твору на матеріалі однієї теми. *Наприкінці XIX — на початку XX ст. у струнних квартетах використовують лейтмотивний принцип та монотематизм, зростає значення барвистості, образності, колористичної гармонії (П. Чайковський, Е. Гріг, К. Дебюссі)* (з наук.-попул. літ.); *Принцип монотематизму полягає у варіаційному розвитку всередині провідної теми та її перетворень за рахунок появи нових похідних* (з навч. літ.).

МОНОТЕМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *муз.* Прикм. до **монотемати́зм.** *Композитор С. Людкевич показав діалектику шевченківської драматургії в складній, але логічній і стрункій наскрізній формі, що поєднує монотематичний тип розвитку з сонатним* (з наук. літ.).

МОНОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ, а, е, *вет., мед.* Стос. до монотерапії. *Препарат призначають як монотерапевтичний засіб або в комбінації з іншими ліками* (з навч. літ.).

МОНОТЕРАПІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Лікування певного захворювання одним препаратом. *Зазвичай хворим на гіпертонію монотерапію призначають при м'якій та середній формах захворювання* (з наук.-попул. літ.); *Монотерапію не застосовують у разі швидкого розвитку резистентності вірусу до препарату* (з навч. літ.).

МОНОТИ́П[1], а, *ч., полігр.* Друкарська машина для відливання літер і складання з них рядків тексту. *Монотип було винайдено 1887 р. американцем Толбертом Ленстоном* (з наук.-попул. літ.); *З появою фотонабору та комп'ютерної верстки монотипи вийшли з ужитку* (із журн.).

МОНОТИ́П[2], у, *ч.* 1. *біол.* Тип тваринного або рослинного організму, представлений тільки одним видом. *Монотип секвоя — найвищі дерева на Землі* (з наук.-попул. літ.).

2. *перев. мн., спорт.* Клас яхт, вигот. за однаковими кресленнями, що забезпечує однаковість їхніх характеристик. *Більшість сучасних малих перегонових яхт належить до монотипів* (з наук.-попул. літ.); // Яхта, що належить до такого класу. *Усі монотипи мають однакову форму корпусу, розміри вітрил і вагові характеристики, що впливають на ходові якості яхти* (з навч. літ.); *Монотип може вміщати не більше двох пасажирів* (із журн.).

МОНОТИПІ́СТ, а, *ч., полігр.* Робітник-складальник, який працює на монотипі *(див.* **моноти́п**[1]). *Під час роботи монотипіста перфострічка фіксувала два параметри — який знак і який пробіл був натиснутий на клавіатурі та яка його ширина* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Першими монотипістами, напевно, були стародавні люди, що залишили сліди відбитків своїх рук на стінах печер* (із журн.).

МОНОТИПІ́СТКА, и, *ж., полігр.* Жін. до **монотипі́ст.** *Досвідчена монотипістка.*

МОНОТИ́ПІЯ[1], ї, *ж., полігр.* Спосіб друкування в графіці, коли фарби одного чи кількох кольорів накладають на рівну поверхню металевої дошки й на друкарському верстаті дістають один відбиток. *Монотипія — різновид естампної графічної техніки* (з наук. літ.); *Монотипія дозволяє отримати унікальний відбиток; більшість фарби залишається на папері після притискання* (з навч. літ.); // Зображення, отримане таким способом. *Монотипії можна створювати нанесенням на поверхню фарби з подальшим використанням пензлів чи ганчірок для усунення фарби та створення негативного зображення* (з наук.-попул. літ.).

МОНОТИ́ПІЯ[2], ї, *ж., біол.* Номенклатурна ситуація, коли до таксона вищого рангу належить лише один таксон нижчого рангу або опис ґрунтується на одному типовому екземплярі. *Монотипія спрощує позначення номенклатурних типів при систематичному опрацюванні груп тварин і рослин, у яких типи не були виділені попередніми авторами* (з наук.-попул. літ.).

МОНОТИ́ПНИЙ[1], а, е, *полігр.* Прикм. до **моноти́п**[1]. *Монотипні матриці застосовують для створення очка шрифта і є важливою частиною буквовідливних набірних машин* (з наук.-попул. літ.); // При якому використовують монотип. *Лінотипний та монотипний набір не змогли повністю витіснити ручний набір* (з наук. літ.).

МОНОТИ́ПНИЙ[2], а, е, *біол.* Прикм. до **моноти́п**[2] 1. *Тривалий час лосів розглядали як монотипний вид, проте згодом було визначено, що видів два — лось звичайний та лось американський* (з навч. літ.).

МОНОТИ́ПОВИЙ[1], а, е, *полігр.* Прикм. до **моноти́пія**[1]. *Після нанесення монотипового малюнка на пластину він переноситься на лист паперу шляхом притискання, зазвичай з використанням друкарського верстата* (з наук.-попул. літ.); *Для прикрашання монотипового відбитка застосовують трафарети, акварельні фарби, розчинники, пензлі та інші засоби* (з навч. літ.).

МОНОТИ́ПОВИЙ[2], а, е, *біол.* Те саме, що **моноти́пний**[2]. *Якщо рід включає тільки один вид, його називають монотиповим* (з наук.-попул. літ.).

МОНОТОНІ́ЧНИЙ, а, е, *мед.* Стос. до монотонії. *Перешкоди, які позначаються на комфорті людини, впливають*

на її працездатність, можуть призвести до стресу, монотонічного стану, тривоги (з наук.-попул. літ.).

△ **Монотоні́чний на́голос** *див.* **на́голос.**

МОНОТОНІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., мед.* Абстр. ім. до **монотоні́чний.** *Відчуття монотонічності.*

МОНОТОНІ́Я, ї, *ж., мед.* Стан організму, що розвивається при одноманітному фізичному навантаженні. *Монотонія виникає не лише на конвеєрних роботах, а й унаслідок одноманітної ручної праці, яка ще використовується в багатьох галузях народного господарства* (з навч. літ.).

МОНОТО́ННИЙ, а, е. 1. Те саме, що **одното́нний**[1] 1, 3. *Він говорив тихо, скрипучим, монотонним голосом* (М. Коцюбинський); *Земля і небо, узгірки, ліси і долини зливалися в монотонну сірість* (У. Самчук); *В поїзді можна було поспати під монотонне перестукування коліс* (Д. Ткач); *Підходячи до лісу, ви чули шурхіт перепелів у травах, монотонне подзвонювання цвіркунів* (Р. Андріяшик); *А на ранок випаде сніг, монотонний і чистий* (І. Андрусяк).

2. *перен.* Позбавлений різноманітності, змін; одноманітний. *Пішло потім монотонне життя на водах; пиття вод рано й вечір з музиками в додаток* (І. Нечуй-Левицький); *Вся долина покрита була до втоми монотонними куснями цегли* (О. Назарук); *Заснула тільки часинку під ранок, спробувала блукати в нетрях гарему і вжахнулася. Цілий світ! Заплутаний, безконечний, розділений, монотонний і страшний у своїй безвиході* (П. Загребельний).

МОНОТО́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **моното́нний.** *Для початку посилаю вірші: не здивуйте з їх монотонності, — аже* [адже] *я тут "на засланні", а вкупі зо мною і моя муза* (Леся Українка); *Всіх мимоволі заколисував монотонний рух каравану. Монотонність ще посилювалася подзенькуванням бубонців і лінивими погуками погоничів* (П. Загребельний); *Пан фотограф міг зупиняти час, як на світлині, й насолоджуватися монотонністю буття* (Г. Пагутяк); *Монотонність цієї праці* [швачки-мотористки] *не заважала Лілі думати, і вона мріяла про щось своє* (Н. Сняданко).

МОНОТО́ННО. Присл. до **моното́нний.** *Все це вона говорила байдужно, квапно, монотонно* (О. Кобилянська); *Корови флегматично сунули до своїх дворів, зупинялись коло воріт і монотонно мукали* (Б. Антоненко-Давидович); *— Увага! Крок управо, крок уліво... — монотонно зазвучав хрипкий, холодний, дерев'яний голос* (І. Багмут); *Монотонно цокав на стіні годинник, підкреслюючи тишу* (М. Зарудний); *Тільки десь за виноградним листям веранди коник тонко, монотонно сюркотів* (О. Гончар); *Парубок.., коли проказував найсмішніші слова, був так само монотонно серйозний* (В. Винниченко).

МОНОТРА́ВМА, и, *ж., мед.* Ізольована травма одного органа; протилежне п о л і т р а в м а. *Серед потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах монотравму було діагностовано в 2,6 % пацієнтів, політравму — у 97,4 %* (з наук. літ.).

МОНОФА́Г *див.* **монофа́ги.**

МОНОФА́ГИ, ів, *мн. (одн.* **монофа́г,** а, *ч.), зоол.* Тваринні організми, які живляться одним типом їжі; протилежне п о л і ф а г и. *Монофаги переважно або активні в пошуку їжі, якій вони віддають перевагу, або, навпаки, украй пасивні та живляться малоцінною, легкодоступною їжею* (з наук.-попул. літ.); *За кормовою спеціалізацією 120 видів попелиць (28 %) регіону Українських Карпат відносяться до монофагів* (з навч. літ.).

МОНОФА́ГІЯ, ї, *ж., зоол.* Живлення тваринних організмів одним видом корму; протилежне п о л і ф а г і я. *Монофагія спостерігається переважно у групах з великою кількістю видів, особливо в комах, окремих видів червів, ракоподібних та молюсків* (з наук.-попул. літ.); *Розглянемо явище монофагії на прикладі великої панди: вона живиться лише молодими пагонами бамбука* (з навч. літ.).

МОНОФА́ЗА, и, *ж., фіз., хім.* Єдиний стан речовини, що характеризується однаковими властивостями. *У газовій суміші повітря існують окремі монофази азоту, кисню, аргону і т. ін.* (з наук. літ.).

МОНОФА́ЗНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Стос. до монофази; протилежне п о л і ф а з н и й. *При використанні дефібрилятора, що дає монофазні імпульси, рекомендована енергія становить 360 Дж* (з навч. літ.).

МОНОФЕЛІ́Т, а, *ч.* Прихильник монофелітства. *Через сорок років після смерті Папи Римського Гонорія І його було піддано анафемі на Третьому Константинопольському соборі як прихильника монофелітів* (з наук.-попул. літ.); *Монофеліти визнавали в Ісусі два начала — людське й Божественне* (з навч. літ.).

МОНОФЕЛІ́ТКА, и, *ж.* Жін. до **монофелі́т.** *Переконана монофелітка.*

МОНОФЕЛІ́ТСТВО, а, *с.* Одне з релігійно-філософських учень у християнстві, що виникло в VII ст., яке визнає, що Христос мав дві природи — Божественну й людську, але одну волю — людську. *Отець Северіан вмить вилічував усі єресі, які він знаходив у латинян: .. монофелітство, монофізитство, .. іконоборство* (П. Загребельний); *Згідно з монофелітством, самостійність людської волі Христа зникла внаслідок поглинання Божественною волею* (з наук.-попул. літ.).

МОНОФЕЛІ́ТСЬКИЙ, а, е. Стос. до монофелітства і монофелітів. *649 р. мислення багатьох християн похитнула монофелітська єресь, згідно з якою в Ісуса Христа була одна воля, а не дві, як учить православна церква* (з рел.-церк. літ.).

МОНОФІЗИ́Т, а, *ч.* Прихильник монофізитства. *Монофізити визнають у Христі лише одну Божественну природу* (з навч. літ.); *П'ятий Вселенський собор у Константинополі 553 р. виступив проти єресі монофізитів* (з рел.-церк. літ.).

МОНОФІЗИ́ТКА, и, *ж.* Жін. до **монофізи́т.** *Інтерес імператора до релігії розділяла його дружина, знаменита Теодора, дама з невизначеним минулим і на додачу монофізитка* (із журн.).

МОНОФІЗИ́ТСТВО, а, *с.* Одне з релігійно-філософських учень у християнстві, що виникло в V ст. у Константинополі, основою віровчення якого є догма про єдину (Божественну) природу Ісуса Христа, а не подвійну — Божественну й людську. *Сьогодні монофізитства дотримується більшість віруючих вірмен, яковіти Близького Сходу й Південної Індії, а також християнське населення Ефіопії* (з наук.-попул. літ.); *Монофізитство поширилося у східних провінціях Візантії в V–VI ст. і стало релігійною формою протесту народних мас проти гніту Римської імперії й офіційної християнської церкви* (з навч. літ.).

МОНОФІЗИ́ТСЬКИЙ, а, е. Стос. до монофізитства і монофізитів. *Копти — єгиптяни, що сповідують християн-*

ство в монофізитському варіанті (з наук.-попул. літ.); *Вірмени прийняли ранню монофізитську форму християнства* (з навч. літ.).

МОНОФІЛІ́Я, ї, *ж.* Походження певної групи організмів від одного предка; протилежне п о л і ф і л і я. *Еволюція плацентарних ссавців є типовим випадком монофілії: всі вони походять від одного спільного предка — примітивного ссавця, який нагадує тропічних комахоїдних* (з навч. літ.).

МОНОФЛО́РНИЙ, а, е: △ **Монофло́рний мед** *див.* **мед.**

МОНОФО́Б, а, *ч.* Той, хто хворіє на монофобію. *За статистикою, серед монофобів більше жінок, ніж чоловіків* (з наук.-попул. літ.).

МОНОФО́БІЯ, ї, *ж., мед.* Нав'язливий страх самотності. *Фобія самотності, або монофобія, — єдиний вид фобії, що не поєднується з іншими* (з навч. літ.).

МОНОФОНІ́ЧНИЙ, а, е, *муз.* Прикм. до **монофонія;** протилежне п о л і ф о н і ч н и й. *У 40-х рр. XIX ст. у церквах Західної України панував монофонічний спів* (з наук.-попул. літ.); *У короткохвильовому радіомовленні використовують монофонічне звуковідтворення* (з навч. літ.); *На 16-ті уродини мені подарували магнітофон — він був монофонічний, дводоріжковий, мав лише дві швидкості* (Ю. Андрухович).

МОНОФОНІ́Я, ї, *ж.* 1. Те саме, що **одноголо́сся;** протилежне п о л і ф о н і я. *Загальними рисами музичного мистецтва середньовічного періоду є сильний зв'язок із релігією, перевага монофонії, акапельний спів* (з наук.-попул. літ.).

2. Передавання або відтворення звуків від декількох джерел, що записуються спільно на одному звуковідтворювальному пристрої; одноканальний запис звуку. *Монофонію використовували у звукозаписі, теле- й радіомовленні до середини 1960-х років, коли почалося інтенсивне впровадження стереосистем* (з навч. літ.).

МОНОФТАЛЬМІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Вада зору — вроджена або набута відсутність одного ока. *Монофтальмія спричинена рецесивним аутосомним геном* (з наук. літ.).

МОНОФТО́НГ, а, *ч., лінгв.* Голосний звук з одного елемента артикуляції; однозвук; протилежне п о л і ф т о н г. *В українській та російській мовах англійські дифтонги часто спрощуються до монофтонгів* (з наук. літ.); *В українській літературній мові всі шість голосних є монофтонгами* (з навч. літ.).

МОНОФТОНГІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Стягування дифтонга в монофтонг. *Монофтонгізація дифтонгів перебудувала фонологічну систему, стала причиною такого явища, як друга палаталізація* (з наук. літ.); *Основний етап монофтонгізації в латинській мові завершився у III–II ст. до н. е.* (з навч. літ.).

МОНОФТОНГІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Прикм. до **монофто́нг;** який є монофтонгом; протилежне п о л і ф т о н г і ч н и й. *Фонеми, які складаються з двох звуків і характеризуються однією артикуляцією, не перевищують довготи монофтонгічної фонеми* (з наук. літ.); *Звук* [и] *з призвуком* [і] *уживається як монофтонгічний варіант дифтонгів переднього, заднього й змішаного рядів у південній смузі західнота середньополіських говірок* (з навч. літ.).

МОНОФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Який має одну функцію, здатний виконувати тільки одну функцію; протилежне п о л і ф у н к ц і о н а л ь н и й. *Амвросіївка — монофункціональне місто зі спеціалізацією виробництва будівельних матеріалів* (з наук.-попул. літ.); *До спеціалізованих елементів організму відносять монофункціональні макромолекули, наприклад т-РНК, ферменти-полімерази* (з навч. літ.).

МОНОФУНКЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **монофункціона́льний.** *Монофункціональність сільських територій тривалий час визначалася домінуванням галузевого підходу до сільського розвитку* (з наук. літ.); *На тлі прислівникової монофункціональності деякі мовні одиниці можуть виражати бездвідносну семантику повторюваної дії (наприклад, "щоранку", "щовівторка")* (з навч. літ.).

МОНОХА́ЗІЙ, я, *ч., біол.* Суцвіття, в якому під верхівковою квіткою головної осі розвивається лише одна бічна вісь, що переростає головну та має також одну квітку. *Монохазій часто спостерігають у деяких роздільнопелюсткових дводольних трав'янистих або кущових рослин* (з наук.-попул. літ.).

МОНОХО́РД, а, *ч.* 1. Давньогрецький однострунний щипковий музичний інструмент. *Коли античний однострунний монохорд ускладнили (зробили великий корпус з більшою кількістю струн), виникли гуслі, цитри та цимбали* (з наук.-попул. літ.); *Давні греки грали на монохорді, торкаючи струну або пальцями, або спеціальною пластинкою — медіатором* (із журн.).

2. Загальна назва однострунних музичних інструментів. *Як джерело звуку монохорд має одну струну* (з навч. літ.).

3. Пристрій у фортепіано, за допомогою якого клавішний механізм пересувається вбік на таку відстань, щоб молоточок стукав тільки по одній струні. *Монохорд починає діяти при натисканні лівої педалі фортепіано* (з навч. літ.).

4. Музично-акустичний прилад для вивчення законів коливання струн, визначення висоти тону струни. *Монохорд використовують для ілюстрації математичних властивостей висоти тону* (з наук. літ.); *У монохорда між двома підставками з натягнутою струною над резонатором розміщена рухома підставка, переміщенням якої фіксують частину струни, що звучить, та її тон* (з навч. літ.).

МОНОХО́РДОВИЙ, а, е. Прикм. до **монохо́рд.** *Невід'ємним атрибутом музичного життя чорношкірих рабів Америки була монохордова цитра* (з навч. літ.); // Належний монохорду. *У середні віки монохордову деку почали оснащувати підставками з гострими ребрами* (з наук.-попул. літ.).

МОНОХРОМАЗІ́Я, ї, *ж., мед.* Те саме, що **монохромати́зм.** *Причиною монохромазії є аномалії якісного й кількісного складу колбочок у сітківці ока* (з наук. літ.).

МОНОХРОМА́Т, а, *ч., мед.* Той, хто хворіє на монохроматизм. *Як правило, монохромати взагалі не бачать жодних кольорів, а нерідко мають й інші дефекти зору* (з наук.-попул. літ.).

МОНОХРОМАТИ́ЗМ, у, *ч., мед.* Вада зору, що полягає в нездатності розрізняти кольори; вроджена повна колірна сліпота; монохромазія, ахроматопсія. *Людина, що страждає на монохроматизм, розрізняє кольори тільки за їхньою яскравістю* (з наук. літ.); *Монохроматизм — спадковий дефект зору* (з навч. літ.).

МОНОХРОМАТИ́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **монохро́мний;** протилежне п о л і х р о м а т и ч н и й. *Для досліджень розрізнювальної чутливості ока науковці застосовують як білий колір, так і монохроматичні промені* (з наук. літ.); *Земна атмосфера заломлює промені світла й розщеплює їх на монохроматичні складники* (з навч. літ.).

МОНОХРОМА́ТОР, а, *ч.* Спектральний прилад для виділення вузького інтервалу частот чи довжини хвиль зі складного спектра оптичного випромінювання. *На вихідній щілині монохроматора розміщений прилад, що вимірює інтенсивність радіації з різною довжиною хвиль* (з наук.-техн. літ.); *Монохроматори є основною частиною спектрометрів* (з наук.-попул. літ.).

МОНОХРОМІ́Я, ї, *ж., спец.* Одноколірність мистецького твору; протилежне п о л і х р о м і я. *Гризайль цілком базується на монохромії* (з наук.-попул. літ.); *У XX ст. майстри авангарду звернулися до монохромії, досліджуючи символічні та психоемоційні можливості кольору* (з навч. літ.).

МОНОХРО́МНИЙ, а, е, *спец.* Який має один колір; одноколірний, монохроматичний; протилежне п о л і х р о м н и й. *Сережки, обручки й намиста з коштовних металів у VI–V ст. до н. е. були монохромними* (з наук.-попул. літ.); *На стінах Баламутівської печери в Чернівецькій області знайдено стилізовані монохромні малюнки, зроблені сажею* (з навч. літ.); *Електронна книга має монохромний екран, що не дозволяє відтворювати відео* (з газ.).

△ **Монохро́мне сві́тло** *див.* **сві́тло**[1]**; Чо́рно-бі́ле (монохро́мне) телеба́чення** *див.* **телеба́чення.**

МОНОХРО́МНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Якість за знач. **монохро́мний;** протилежне п о л і х р о м н і с т ь. *Монохромність портрета красуні підкреслено мерехтливим атласом та зеленими бантами* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Відтінки похмурої фатальності й напруженості досягалися у виставі нейтральністю й монохромністю колористичного рішення* (з газ.).

МОНОЦЕНТРИ́ЗМ, у, *ч.* 1. В антропології — учення про походження людини сучасного типу й людських рас на обмеженій території земної кулі від однієї форми людиноподібних мавп; моногенізм; протилежне п о л і ц е н т р и з м (у 1 знач.). *Моноцентризм африканського походження людини підтверджується комплексом сучасних антропологічних досліджень* (з наук. літ.); *Моноцентризм передбачає існування одного центру, де сучасна людина виникла й звідки потім розселилася по всій планеті* (з навч. літ.).

2. Наявність тільки одного центру де-небудь, у чому-небудь (у політичних, економічних, валютних і т. ін. відносинах); протилежне п о л і ц е н т р и з м (у 2 знач.). *У закритій політичній системі соціальна структура формується цілеспрямовано, немає легітимної боротьби за владу, панує моноцентризм* (з наук. літ.); *Поліцентризм економічних сил у світовому господарстві вступив у суперечність із ґрунтованим на монопольному становищі долара моноцентризмом у сфері міжнародних валютних відносин* (з навч. літ.).

МОНОЦЕНТРИ́СТ, а, *ч.* Прибічник, послідовник моноцентризму; протилежне п о л і ц е н т р и с т. *У суперечці між поліцентристами та моноцентристами, крім палеоантропологічних матеріалів, важливе місце займають висновки молекулярної біології та генетики* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЦЕНТРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **моноцентри́ст.** *Відомий політик, моноцентристка, запропонувала власну політико-економічну модель світу* (з газ.).

МОНОЦЕНТРИ́ЧНИЙ, а, е. Який передбачає наявність тільки одного центру, місця зосередження чого-небудь; протилежне п о л і ц е н т р и ч н и й. *Моноцентричне місто зазвичай розвивається в одному напрямку* (з наук.-попул. літ.); *Моноцентричний характер участі населення в масових акціях протесту виражається в концентрації більшості масових акцій політичного й соціально-економічного характеру в обласному центрі* (з навч. літ.).

МОНОЦИ́КЛ, а, *ч.* Одноколісний засіб пересування. *У моноцикла зразка 1867 року над дерев'яним колесом діаметром понад два метри кріпився стільчик, шарнірно з'єднаний з віссю колеса* (з наук.-попул. літ.); *Розмір колеса — основний чинник, що впливає на швидкість моноцикла* (із журн.).

МОНОЦИКЛІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до моноцикла. *Моноциклічне колесо виглядає як велосипедне, однак у моноцикла воно має пряму передачу* (із журн.).

2. Який має один цикл (у 1 знач.); протилежне п о л і ц и к л і ч н и й. *Життя моноциклічної рослини триває один рік або один вегетаційний сезон* (з наук.-попул. літ.); *Американські вугри — моноциклічні тварини й тому гинуть після першого розмноження* (з навч. літ.).

МОНОЦИ́Т *див.* **моноци́ти.**

МОНОЦИТА́РНИЙ, а, е, *біол.* Стос. до моноцитів. *Моноцити відносять до клітин моноцитарного ряду* (з навч. літ.).

△ **Моноцита́рний лейко́з** *див.* **лейко́з.**

МОНОЦИ́ТИ, ів, *мн. (одн.* **моноци́т,** а), *біол.* Білі незернисті клітини крові, одна з форм лейкоцитів. *Ядро моноцита має округлу або здебільшого бобоподібну форму* (з наук. літ.); *Моноцити є макрофагами крові та лімфи й належать до системи мононуклеарних фагоцитів* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЦИТО́З, у, *ч., вет., мед.* Збільшення числа моноцитів у периферійній крові при багатьох інфекційних захворюваннях. *Картина крові під час краснухи характеризується лейкопенією, на третій-четвертий день хвороби виникає моноцитоз* (з наук.-попул. літ.); *У лейкоцитарній формулі при інфекційному мононуклеозі виявляють моноцитоз* (з навч. літ.).

МОНОЦИТОПЕНІ́Я, ї, *ж., вет., мед.* Зменшення кількості моноцитів у периферійній крові. *При тривалому застосуванні деяких синтетичних препаратів із групи кортикостероїдних гормонів можуть спостерігатися лейкоцитоз, моноцитопенія, порушення згортання крові* (з навч. літ.).

МОНОЦУ́КОР *див.* **моноцукри́.**

МОНОЦУКРИ́, ів, *мн. (одн.* **моноцу́кор,** кру, *ч.).* Те саме, що **моноцукри́ди;** протилежне п о л і ц у к р и. *Синьо-зелені водорості використовують для промислового одержання певних сполук, зокрема білків, моноцукрів, вітамінів, амінокислот* (з наук. літ.); *Моноцукор фруктоза майже повністю поглинається й метаболізується клітинами печінки* (з наук.-попул. літ.); *Моноцукри існують і вступають у реакцію не тільки у відкритій ланцюговій формі, але й у циклічних формах* (з навч. літ.).

МОНОЦУКРИ́Д *див.* **моноцукри́ди.**

МОНОЦУКРИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **моноцукри́д,** у, *ч.).* Прості цукри, одна з основних груп вуглеводів, найпоширенішими з яких є глюкоза, галактоза, фруктоза і т. ін.; моноцукри; протилежне п о л і ц у к р и д и. *Моноцукриди добре розчиняються у воді, погано — у спирті* (з наук. літ.); *Глюкозу як вуглевод групи моноцукридів застосовують у кондитерському виробництві, у медицині* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЦУКРИ́ДНИЙ, а, е. Стос. до моноцукридів; протилежне п о л і ц у к р и д н и й. *Олігосахариди містять від 2 до 19 моноцукридних ланок* (з наук.-попул. літ.).

МОНОЦУКРО́ВИЙ, а, е. Стос. до моноцукрів; протилежне п о л і ц у к р о в и й. *Проведено дослідження амінокислотного та моноцукрового складу спиртового екстракту листя евкаліпта прутовидного* (з наук. літ.).

МОНОШИ́ХТА, и, *ж.* Суміш матеріалів, продукт спільного огрудкування шихти доменних та електрометалургійних печей. *Брикетована моношихта призначена для перероблення в руднотермічній печі без використання додаткових матеріалів* (з наук. літ.); *Якщо взяти пиловий концентрат, змішати його з твердим паливом та сирим вапняком, можна отримати моношихту* (з навч. літ.).

МОНПАНСЬЕ́, *невідм., с.* Сорт фруктових льодяників. *На столі вже стояли дві склянки чаю .. і в блюдечку цукерки монпансьє замість цукру* (А. Головко); *У давнину було прийнято самим удома робити для дітей монпансьє з цукру-рафінаду* (В. Нестайко); *Карло Іванович .. поклав у кишеню металеву коробку з монпансьє від кашлю і задишки* (О. Чорногуз).

МОНСЕНЬЙО́Р, МОНСИНЬЙО́Р, а, *ч.* 1. *(тільки* **монсеньйо́р).** У середньовічній Франції звання (у 3 знач.), яке вживали щодо вельможних осіб. *— Пан Рівал де Каерден — лицар Інквізиції. Ось уже двадцять сім років він перебуває при особі монсеньйора герцога за наказом його величності милостивого пана верховного короля* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Юний граф сказав королю згорда: — Виходить, ви, монсеньйоре, хочете одружити мене із знахаркою?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Титул осіб вищого католицького духовенства. *Монсиньйор Гамба дель Цоппо сьогодні .. в супроводі Святого Отця* (І. Франко); *На майдані була сила-силенна людей, .. італійців з гарячими серцями, жадобою волі, .. пройнятих зневагою до абатів, монсиньйорів* (О. Іваненко); *Як служила я в монсиньйора Філіппо покоївкою, то за всі 4 роки не змогла повитирати весь порох у його бібліотеці* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); *Представник Ватикану в Україні Папський нунцій монсеньйор Микола Етерович говорив про необхідність робити акцент на таких спільних для всіх людей цінностях, як сім'я, традиції, мир* (з рел.-церк. літ.).

МОНСИНЬЙО́Р *див.* **монсеньйо́р.**

МОНСТЕ́РА, и, *ж.* Вічнозелена багаторічна тропічна рослина родини ароїдних з великим листям і довгим повітряним корінням. *Вона проводила пальцями по дірчастих листках монстер, стираючи де-не-де пилюку* (С. Андрухович); *Недозрілі ягоди монстери містять велику кількість оксалату кальцію* (з наук.-попул. літ.); *Справжня окраса будь-якого інтер'єру — монстера, крім того, вона зволожує повітря, збагачує його киснем, озоном* (з газ.).

МОНСТР, а, *ч.* 1. Те саме, що **чудо́висько** 1. *Просто до неї, тримаючи в руках пластмасову тацю, сунув справжній монстр* (А. Кокотюха); *Кожен з його* [монстра] *вісімнадцяти бивнів був довшим за чотири людські зрости. Шию монстра захищало панцирне жабо заввишки з невелику церкву* (В. Єшкілєв); *У книзі розповідалось про видіння араба, .. про дуже древніх монстрів, які нібито прийшли з далеких зірок* (Любко Дереш); *Вій — один з найвідоміших персонажів української демонології, монстр, якого народна уява зображала як старого діда з густими й довгими бровами та віями* (з наук.-попул. літ.); // Людина або тварина із вродженими фізичними вадами; виродок (у 1 знач.). *— Що за халупа, — сказав він. — Уявляю, які монстри тут мешкають! Цікава дівчина могла б добрати собі цікавішого приміщення* (В. Підмогильний); *Окрім того, що розважався на святах, цар завше мав якусь свою власну розвагу..: карликів, слонів, зміїних монстрів і всіляких виродків, закрашених у горілці* (Ю. Мушкетик).

2. *перен.* Про людину, вчинки або поведінка якої викликають жах, відразу і т. ін. *Волобуєв став лаяти себе. На біса він зв'язався з цим монстром* [Крамаренком]? *З цим широкоштанним убозтвом?* (І. Муратов); *— Слухай, ти ж страшна людина! Монстр. З тобою треба бути обережною* (Ю. Іздрик); *— Сашку, друже мій, вона ж нас, дурнів старих, зневажає. Вона мене зневажає... — Магда? — Вона ж, Сашко, найсправжнісінький монстр!* (В. Єшкілєв).

МОНСТРА́ЦІЯ[1], ї, *ж., рел.-церк.* У католицькій церкві — посудина з прозорими стінками, в якій зберігають святі дари. *Перші монстрації з'явилися в Західній Європі в XIV ст.* (з наук.-попул. літ.); *Тут і монстрація, схожа на сонце з промінням, і золоті патени (одна з зображенням Вифлеємських ясел, інша — гробу Господнього), і делікатна скринька, інкрустована темно-червоним камінням* (С. Андрухович).

МОНСТРА́ЦІЯ[2], ї, *ж.* Масова художня акція у формі демонстрації з гаслами та транспарантами, які учасники використовують як основний засіб комунікації з глядачами та один з одним. *Монстрація є дійством не за сценарієм: автори визначають лише місце й точний час початку, решта — імпровізація учасників дійства* (з наук.-попул. літ.); *Три тисячі людей зібралися в центрі міста й влаштували молодіжну монстрацію, що стала вже традиційною* (із журн.).

МОНСТРОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до монстра (у 1 знач.). *В Тихому Затоні живуть риби, жаби та раки. Сомів і щук там іноді здоровенних достають, але не монстроподібного розміру* (А. Кокотюха).

МОНСТРУО́ЗНИЙ, а, е. 1. Жахливий (у 1, 3 знач.), страхітливий. *Відтоді, як існує людина, в її творчості відбивається поряд із реальним світом світ надреальний і притім — монструозний* (А. Крижанівський); *Максима дратував монструозний гуркіт потягу, смердюче купейне повітря* (С. Процюк).

2. *розм.* Непропорційно великий, незугарний. *У місті .. височить монструозна писанка* (С. Пиркало).

МОНСТРУО́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **монструо́зний.** *Мексиканські наркокартелі відомі граничною жорстокістю й монструозністю своїх розправ як із конкурентами, так і з військами та поліцією* (з газ.).

МОНСТРУО́ЗНО. Присл. до **монструо́зний.** *В ультрафіолетовому освітленні виставкової зали картини виглядали вражаюче монструозно* (з газ.); *Я ніколи не добирав книжок як товар — раритет до раритету: книгозбірня склалась монструозно велика* (з мемуарної літ.).

МОНТА́Ж, у́, *ч.* 1. Складання та встановлювання різних машин, конструкцій, споруд і т. ін. за певними планами й кресленнями. *Ще електрики нема, йде монтаж лінії* (В. Кучер); *Вдень на цих швелерах лежав дерев'яний настил, і по ньому ходили робітники, закінчуючи монтаж покрівлі цеху* (В. Собко); *Ще добу забрав монтаж додаткового холодильного агрегату великої потужності* (М. Дашкієв); *Власник .. інспектував там роботи компанії з монтажу обладнання для житлових модулів дослідницької станції* (В. Єшкілєв).

2. Укладання композицій з окремих предметів або їх частин, що підбирають за певною темою. *При підготовці рослини до монтажу частину листків повертають нижньою*

стороною, щоб можна було роздивитися особливості листя (з навч. літ.).

3. Добір і з'єднування окремих частин фільму, літературного або музичного твору і т. ін. в одне художнє та змістове ціле. — *Знімайте його* [В. В. Докучаєва] *скрізь у русі, в дії .. Тоді ваші німі кадри, зроблені за всіма правилами звукового синхронного знімання і при монтажі фільму об'єднані дикторським текстом, .. набудуть особливої документальної переконливості* (О. Довженко); *Монтаж — це не просто склеювання, що з безлічі можливих варіантів мусиш знайти один найвірніший — непохибний удар пензля художника!* (О. Гончар); *Мік Уїлсон з ходу ввімкнув камеру, і все відзняте — без монтажу! — пішло у найближчий випуск новин* (А. Кокотюха); — *Отже, той секундний залп у рекламному ролику банальний монтаж? — Можливо. А може, й ні* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Фільм, твір і т. ін., складені таким способом. *Художня частина* [вистави], *яку підготував артист Ростислав Василенко, складалася з театралізованого монтажу з творів Багряного* (О. Шугай); *Шевченківську виставу (монтаж із різних поем Шевченка) готували режисери Л. Дубовик та І. Кавалерідзе* (з публіц. літ.); // Фальшування документального аудіо-, відеозапису і т. ін. *До монтажу матеріалів можуть вдаватися деякі теле- та радіоканали, продукуючи фейкові новини* (з газ.).

△ **(1) На́скрізний монта́ж,** *ел.* — технологія встановлення електронних компонентів, за якою компоненти монтують в отвори в друкованій платі. *Технологію наскрізного монтажу використовують у силових пристроях, блоках живлення, високовольтних схемах моніторів* (з наук.-техн. літ.); **(2) Фотографі́чний монта́ж** — процес та результат створення складеного фотозображення розрізанням та суміщенням елементів різних світлин. *Фотографічний монтаж застосовують у виготовленні плакатів, реклами, політичних карикатур і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

МОНТАЖЕ́Р, а, *ч.* Фахівець із монтажу (у 3 знач.). *На підприємстві Ханжонкова працювало багато .. режисерів, операторів, гримерів, навіть освітлювачів і монтажерів* (М. Бажан); *Раніше Михайло займався постановкою окремих випусків телевізійної програми, працював монтажером і продюсером* (із журн.).

МОНТАЖЕ́РКА, и, *ж.* Жін. до **монтаже́р.** *У монтажній зранку кипіла робота: монтажерка працювала над свіжим відеосюжетом* (з газ.).

МОНТАЖИ́СТ, а, *ч.* Те саме, що **монтаже́р.** *До кінолабораторії я влетів .. і .. запропонував кожному з монтажистів, монтажниць, .. друкарів .. жовтобоких яблук* (Ю. Яновський).

МОНТАЖИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **монтажи́ст.** *Точність монтажу фотографії буде такою, яку здатна забезпечити монтажистка* (із журн.).

МОНТА́ЖНИЙ, а, е. Стос. до монтажу (у 1, 3 знач.). — *Навіщо тобі треба було лізти на кузню, скидати монтажний настил? Ви що, обидва п'яні були?* (В. Собко); *Таль застосовують на монтажних роботах* (з наук.-попул. літ.); *Життя ніколи не дає чогось викінченого, самі уривки й натяки, монтажний матеріал, що мусить бути розпланований, зліплений, підфарбований в ту цілість, що зветься твором* (В. Підмогильний); *Дубль третій .. Монтажна склейка* (Ю. Іздрик); // Який монтує або займається організацією монтувальних робіт. *Начальник монтажного управління .. мовчки потиснув Юрієві руку* (О. Сизоненко); *Захисні каски повинні обов'язково носити всі робітники та інженерно-технічні працівники монтажних, експлуатаційних, ремонтних, налагоджувальних організацій* (з навч. літ.); // Признач. для монтажу. *Давайте ми з вами потиснемо руку Маркові Івановичу Недужку. Він інженер, .. начальник монтажних металоконструкцій* (Остап Вишня); *Одного разу триметрова змія .. провалася до монтажного майданчика* (В. Єшкілєв); *На телеканалі є студія звукозапису з монтажним столом* (з газ.); // *у знач. ім.* **монта́жна,** ної, *ж.* Приміщення для монтування. *Ми замикаємо монтажну й виходимо на вулицю* (Ю. Яновський); — *Камера в мене своя, за монтажну я з хлопцями .. домовлюсь* (О. Забужко).

МОНТА́ЖНИК, а, *ч.* 1. Фахівець із монтажу (у 1 знач.). [Шметелюк:] *Чайченко писатиме книгу про монтажників турбін* (І. Микитенко); *Це ж не жарт — .. бути водночас винахідником, конструктором, монтажником, слюсарем, приймальною комісією і експериментатором!* (В. Владко); *Курт .. порався і за лаборанта, і за слюсаря, і за монтажника* (М. Дашкієв); *Ріс новий будинок..: вже перший поверх перекритий, вже по ньому бігають монтажники* (Ю. Збанацький); *Там, куди опускалася панель, стояли двоє монтажників у брезентових робах і в касках* (В. Нестайко).

2. *рідко.* Те саме, що **монтаже́р.** *Кінорежисер отримав нагороду як найкращий продюсер і монтажник фільму* (з газ.).

МОНТА́ЖНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **монта́жник.** *Батько одразу пішов на роботу, потягнув за собою й Ольгу, навчив її бути монтажницею* (В. Кучер); *Монтажниця хутко клеїла шматки плівки, клацала машиною, намотувала плівку* (Ю. Яновський); *Почали в монтажній передивлятися картину С. Параджанова, раптом я відчув напруженість монтажниці: виявилося, вона фільму не бачила* (із журн.).

МОНТАНІ́ЗМ, у, *ч.* Релігійно-філософський рух, в основу якого покладено відродження елементів ранніх християнських вірувань. *Релігійні ідеї монтанізму відомі переважно з книг Тертулліана — одного з найбільших християнських письменників II–III ст., який жив у Карфагені й підтримував це вчення* (з наук.-попул. літ.); *Монтанізм проповідував крайній аскетизм, категоричну заборону повторних шлюбів і прагнення до мучеництва в ім'я Христа як прямий шлях до Царства Небесного* (з навч. літ.); *Монтанізм виник у середині II ст. у Фригії — одній з областей Малої Азії* (із журн.).

МОНТАНІ́СТ, а, *ч.* Прибічник монтанізму. *Монтаністи відновили зібрання християн зі спільними трапезами, від яких інші християнські громади вже відмовилися, замінивши їх зборами для молінь і слухання проповідей єпископів* (з наук.-попул. літ.).

МОНТАНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **монтані́ст.** *Під час гонінь у Карфагені 203 р. постраждали монтаністки Перпетуя і Феліцитата* (з наук.-попул. літ.).

МОНТАНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **монтані́зм** і **монтані́ст.** *У монтаністському вченні особливе значення надавалося дарам Святого Духа — пророцтву, снам і говорінню незнайомими мовами* (з наук.-попул. літ.); *Монтаністський рух розпочався у фригійській Мізії* (з навч. літ.).

МОНТА́ННИЙ, а, е, *книжн.* Який росте або водиться в горах; гірський (у 1 знач.). *Монтанні фауністичні комплекси представлені в Україні тільки в Карпатах і охоплюють як лісовий, так і субальпійський пояси* (з наук. літ.); *Усі мон-*

танні лишайники — переважно рослини з підвищеними потребами до вологи повітря, а тому здебільшого тіньолюбні (з навч. літ.).

МОНТАНЬЯ́Р, а, *ч.* Під час Великої французької революції — член революційно-демократичного угруповання депутатів Законодавчих зборів і Конвенту. [М о н т а н ь я р:] *Послухай, громадянине, ти знаєш, я, монтаньяр, ненавижу* [ненавиджу] *тебе і всі твої великопанські мрії* (Леся Українка); *21 вересня 1792 р. Францію проголошено республікою. До складу Конвенту було обрано 750 депутатів. Праворуч у парламенті засідали жирондисти, зліва — монтаньяри — "мешканці гори" ("горою" називали верхні місця, де сиділи найбільш революційно налаштовані депутати)* (з навч. літ.).

МОНТАНЬЯ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до монтаньяра. *Монтаньярська конституція 1793 р. містить — уперше в історії — вказівку на те, що "право надання притулку" іноземцям є обов'язком демократичної держави* (з навч. літ.); *2 червня 1793 р. монтаньярські заколотники оточили будівлю Конвенту й вивели з нього всіх тих, хто належав до опозиції революційній "горі"* (із журн.); // Власт. монтаньярові, характерний для нього. [Ж и р о н д и с т:] *Я гадав, що вже такої кари не видумав би й монтаньярський розум* (Леся Українка); // Належний монтаньярові. *У першому розділі підручника історії для дев'ятого класу, який присвячено Великій французькій революції, проаналізовано наслідки повалення монархії, жирондистські та монтаньярські погляди на суспільно-політичне життя Франції наприкінці XVIII ст.* (з навч. літ.).

МОНТЕКРИ́СТО, *невідм., с.* 1. Система малокаліберних патронних рушниць і пістолетів. *Неповнолітніми дітьми вони .. стріляли .. з монтекристо, цієї дитячої рушнички, на придбання якої не треба було спеціального дозволу* (Б. Антоненко-Давидович); *Дід подарував мені коня та монтекристо* (з мемуарної літ.).

2. *у знач. прикм.* Який належить до такої системи. *Наприкінці XIX — на початку XX ст. у багатьох країнах були популярні рушниці й пістолети монтекристо для розважальної стрільби під слабкий кульовий або дробовий патрон калібру від 4 до 9 мм* (з наук.-попул. літ.).

МОНТЕ́Р, а, *ч.* 1. Монтувальник машин та обладнання; монтажник (у 1 знач.). *Вітя зразу виходить на перше місце: без нього ніщо не зробиться — він і столяр, і слюсар, і головний монтер, і декоратор* (С. Васильченко); *Був* [Іван] *монтером на смоковій машині, яка виливала з шахти воду* (Ю. Яновський); *Монтер колії зайнятий на немеханізованому навантаженні, вивантаженні, перенесенні та заміні шпал, охоронних брусів, рейок, хрестовин* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **електромонте́р.** — *Мені так треба монтера! — сказала жінка й усміхнулася, показуючи своєю усмішкою і свою безпорадність в електричних ділах, і крайню потребу в електромонтері* (Б. Антоненко-Давидович); *Слідом ішли монтери з сільелектро, закручували білі чашечки ізоляторів* (В. Кучер); *На площадці біля квартири номер сорок монтери вже колупали стіну, шукаючи пошкодження телефонного кабелю* (І. Багмут).

МОНТЕ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **монте́р.** *На мить запанікувала* [Терезка]: *вихід на монтерський місток знаходився на рівні другого поверху. Входили на нього з будинку* (Любко Дереш); // Признач. для електромонтажу. *Роботу з "кігтями" дозволяють лише з використанням пояса безпеки, яким може бути звичайний монтерський пояс* (з наук.-техн. літ.); *Електрик у своєму арсеналі має круглогубці, кусачки, пінцет, шестигранники, перфоратор, ізоляційну стрічку, молоток і монтерський ніж* (з навч. літ.).

МОНТИЧЕЛІ́Т, у, *ч.* Рідкісний мінерал кристалічної будови, що утворює дрібні призматичні кристали, зернисті маси, безбарвний до сірого, зеленуватий. *Монтичеліт залізистий — штучний силікат заліза і кальцію — містить металургійні шлаки* (з наук. літ.); *Відомі поклади монтичеліту в районі вулкана Везувій в Італії, а також у Тасманії, Тирольських Альпах, на Уралі* (з наук.-попул. літ.); *Характерними акцесорними мінералами є піроповий гранат, монтичеліт, рутил, алмаз* (з навч. літ.).

МОНТМОРИЛОНІ́Т, у, *ч.* Мінерал із класу силікатів білого кольору із сіруватим, червонуватим відтінками і матовим, восковим блиском. *Монтморилоніт використовують у нафтовій, текстильній, гумовій, паперовій та інших галузях промисловості* (з наук.-попул. літ.).

МОНТМОРИЛОНІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **монтморилоні́т.** *За способом утворення осадові гірські породи поділяють на уламкові (зокрема конгломерати, піски, леси), глинисті (каолінітові й монтморилонітові глини, вторинні каоліни тощо) і хіміко-органогенні (наприклад, вапняки, солі, викопне вугілля)* (з навч. літ.).

МОНТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **монтува́ти.** *Індукційний котел не потребує переобладнання опалювальної системи в будівлі, тому може бути монтований у заміських будинках* (з наук.-техн. літ.); *Є три види електричних теплих підлог: кабельні, з нагрівальних матів і монтовані на основі плівкових інфрачервоних моделей* (з навч. літ.); *Запис монтований і добутий, звісно ж, незаконно* (із журн.); // **монто́вано,** *безос. пред. Умивальник монтовано на стільниці* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який монтується (у 1 знач.). *Одним із найперспективніших напрямків у розвитку сучасного будівельного ринку вважають зведення монтованих споруд* (з навч. літ.).

МОНТУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до монтування, пов'язаний з ним. *Пристосування для роботи монтажників на висоті необхідно встановлювати й закріплювати на монтувальних конструкціях до їх підняття* (з наук.-техн. літ.); *Монтувальні роботи систем пожежогасіння та пожежної сигналізації заборонені без позитивного експертного висновку за проектом* (з мови документів); *Після закінчення школи-інтернату юнак пішов працювати в монтувальний цех Київського театру російської драми ім. Лесі Українки* (з газ.); *Праця режисера над виставою — це насамперед робота з акторами, а також монтувальні, прогонні й ґенеральні репетиції* (з наук.-попул. літ.); // Признач. для монтування. *Усі монтувальні ломи мають форму стрижня завдовжки 50–75 см зі злегка відігнутим розплющеним кінцем* (з навч. літ.).

МОНТУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Фахівець із монтування; монтажник. *Зі службового* [входу до глядацького залу] *треба було проходити сценою, в темряві, перечіпаючись через декорації, .. монтувальників* (О. Ірванець); *Перед допуском до роботи монтувальник шин проходить вступний та первинний інструктаж з охорони праці* (з навч. літ.); *У кінолабо-*

раторії Центру Довженка, що стала правонаступницею Київської кінокопіювальної фабрики, працює група монтувальників фільмів українського виробництва (із журн.).

МОНТУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **монтува́льник.** — *Цей фільм про Рахівщину зрозуміють у віддалених містечках Чехії, бо там життя досить подібне до закарпатського, — сказала на презентації стрічки монтувальниця* (з газ.).

МОНТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **монтува́ти;** монтаж. *Монтування турбіни розгорталося дуже повільно* (Яків Баш); *Новий потужний пристрій для електронно-променевого паяння, різання, зварювання та монтування в космосі забезпечить ремонтопридатність нових космічних кораблів* (з наук.-попул. літ.); — *Я декілька років ішов до цієї роботи, — казав екранний двійник Ярчика, внаслідок ретельного телевізійного монтування позбавлений усіх своїх "це саме" і "ну"* (Ю. Андрухович).

МОНТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що.* Робити монтаж чого-небудь. — *Ти її* [машину] .. *монтуй, ти її обслугуй* [обслуговуй], *а вона попсується* (І. Франко); *Щоб прискорити роботу, монтували блоки конструкцій на землі і потужним краном установлювали всю споруду на належне місце* (Д. Ткач); — *Ви працюєте? — Комфорт воякам створюю. То водогін монтував, а тепер дрібноту різну лагоджу* (Р. Андріяшик); *Головну ялинку держави принципово споруджують саме тут* [на Майдані Незалежності]. *Монтують металевий каркас. Звозять сотні ялинок* (Л. Костенко); *Коли ми монтуємо фільм, уже якийсь, хоча ще й не написаний, дикторський текст складається в нашій уяві* (О. Довженко); — *Я писав програму всю ніч... Монтував її* (І. Карпа).

МОНТУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* 1. Пас. до **монтува́ти.** *В новозбудованому цеху почав монтуватися перший у світі корабель для досягнення швидкостей променя* (О. Бердник); *Урал. Люта зима сорок першого. Вони ставили завод просто під ялинами, в снігу, ще не виведено стін цехів, а техніка вже монтувалася* (П. Загребельний); *На площі йшли останні приготування до свята: виносилися столи, напиналися намети, монтувалися помости, прикрашені стрічками, гірляндами і лампіонами* (Ю. Андрухович); *На зйомках кліпу .. включається фонограма, під яку співачка не соромиться старанно розкривати рота. Потім відео монтується* (А. Кокотюха); * Образно. *Доля — це щось таке, як хуртовина. Вона монтується з багатьох складників, про неї просто неможливо сказати всю правду* (Р. Андріяшик).

2. *перев. із запереч., розм.* Те саме, що **вклада́тися**[1] 2; відповідати вже змонтованому (про окрему частину, складник чого-небудь). *Прийшов із Києва лист од Вальки, де вона писала, що режисер Євген Михайлович .. дуже вибачається, але епізод на кладці довелося, на жаль, вирізати, бо він "не монтувався"* (В. Нестайко).

МОНУМЕ́НТ, а, *ч.* Архітектурна або скульптурна споруда на честь видатної події або особи; пам'ятник (у 1, 2 знач.). *Гора, поросла диким деревом. Між деревом на галявині монумент поета* (С. Васильченко); *Не пишний монумент із мармуру Ти залишив по собі, коли туди відходив, звідкіля немає вороття. За бронзу й мідь тривкіше слово* (Б.-І. Антонич); *Брезент почав спадати з монумента, і всі побачили сірий, вилитий з гіпсу і оздоблений меморіальною дошкою, .. пам'ятник учасникам Першої світової війни...* (С. Скляренко); — *Будь моя воля, я видав би вам усім адміральські погони. А ще поставив би на вашу честь монумент* (О. Авраменко); * Образно. *Іслам-Гірей повернув коня і повільно почав спускатися понад урвищем, вирізьблюючись у світлі призахідного сонця дивним монументом самотності* (Р. Іваничук); * У порівн. *Чергова медична сестра, у м'якому пластичному скафандрі герметичного типу, стоїть, як монумент, обводячи пильним поглядом підпорядковані їй пристрої* (М. Дашкієв); // Споруда на могилі з мармуру, бронзи, граніту і т. ін. на пам'ять про померлого. *Чернігівські земляки, вкупі з сином поета, становлять над його* [Л. Глібова] *могилою невеличкий монумент — надгробок* (М. Коцюбинський); *Вони йшли до кладовища. Крізь густі дерева проглядали білі мармури монументів, а поміж ними визирали прості дерев'яні хрести* (М. Івченко); *Прийде час, і останки Покійного будуть перевезені в Україну і на рідній землі, яку він так любив і якій присвятив усього себе, буде поставлений монумент з написом "Іван Багряний"* (О. Шугай); *Традиція встановлення кам'яних скульптур у Скіфії охоплює VII–IV ст. до н. е. На честь та право встановлення кам'яного монумента над могилою могла розраховувати лише найбільш аристократична частина скіфських воїнів* (з наук. літ.).

МОНУМЕНТАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **монументалізува́ння.** *Тяжіння до експерименту, до значного узагальнення й монументалізації форм особливо відчутне в оздобленні будинків певного професійного призначення* (з наук.-попул. літ.); *Під час святкувань 160-річчя з дня народження Івана Франка в селі Нагуєвичі відкрили барельєф класикові іспанської літератури Мігелю де Сервантесу. Це перша спроба монументалізації Сервантеса в Україні* (із журн.).

МОНУМЕНТАЛІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Загальна назва художніх напрямів в історії літератури та мистецтва XX ст. із характерною перевагою змісту над формою у вираженні значущості ідей, у превалюванні духовності над матеріальним, в увічненні людини, події і т. ін., що набувають величі (у 1 знач.). *Михайло Бойчук обрав монументалізм з його тяжінням до вселенських узагальнень, відмовившись від конкретного сприйняття часу й простору заради вічного, позачасового, а динаміці руху й пози протиставив внутрішню, духовну насиченість образів* (з наук. літ.); *Монументалізм у світовому мистецтві та архітектурі виник як альтернатива авангардизму і модернізму* (з навч. літ.); *Монументалізм має багаті традиції, які сягають у глиб віків. Відбувається ніби перегук сучасної та стародавньої епох. І це не примха художників — отакий міст над цілими століттями і навіть тисячоліттями, що так зблизив дитинство людства й епоху його зрілості* (із журн.).

2. Тип, манера художньої творчості, що характеризуються масштабністю відображеного, величністю, ідейним пафосом. *Найвідоміші пам'ятники патетичного монументалізму — скульптурні групи на фронтоні храму в Самофракії, зокрема мармурова скульптура Ніки Самофракійської роботи Піфократа Родоського* (з наук.-попул. літ.); *Оригінальній літературі Київської Русі XI ст. властивий певний стилістичний монументалізм, зокрема синтаксична простота, нечисленні, але виразні порівняння, сталі формули, зосередженість уваги на змісті* (з навч. літ.).

3. *перен.* Ґрунтовність, глибина змісту (творів мистецтва). *Монументалізм роману-епопеї У. Самчука "Волинь" виявляється в глибоких філософських і психологічних уза-*

гальненнях щодо різноманітних аспектів та явищ дійсності, у монументальних образах (з наук. літ.).

МОНУМЕНТАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **монументалізува́ти.** *"Бандурист" скульптора Василя Татарського виготовлений у теракоті в монументалізованих, геометризованих формах, із рвучким жестом руки на струнах* (з наук. літ.); *Фронтальні погрудні зображення жінок у композиціях Л. Лебідь-Коровай переважно висунуті на перший план, монументалізовані, підпорядковані мелодійному ритму графічних контурів* (з наук.-попул. літ.).

МОНУМЕНТАЛІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **монументалізува́ти.** *Пародії та монументалізування у виставі зазнали й самі члени літературного угруповання "Бурлеск-Балаган-Буфонада", заснованого 17 квітня 1985 р. у Львові: сцену прикрашав пам'ятник із трьох фігур у військовій формі з обличчями "Бу-Ба-Бу"* (з наук. літ.).

МОНУМЕНТАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Створюючи образ, зображення і т. ін. кого-, чого-небудь, надавати їм монументальності. *За словами одного з біографів І. Левітана, у працях останніх років художник монументалізує дихання землі* (з наук.-попул. літ.); *Довженківський біполярний міф війни ґрунтується на детальному виписуванні образу ворога, одна з функцій якого — монументалізувати "священність" і "праведність" образу героя* (з наук. літ.).

МОНУМЕНТАЛІ́СТ, а, *ч.* Представник монументалізму (у 1 знач.). *Для монументаліста М. Бойчука важливим було філософське підґрунтя у сприйнятті дійсності* (із журн.); *Українські художники завжди орієнтувалися на старше покоління наших видатних монументалістів — С. Кириченка, В. Бондаренка, І. Литовченка, І.-В. Задорожного, М. Стороженка, хто своєю працею утверджував творчі ідеали вітчизняного мистецтва* (з газ.).

МОНУМЕНТАЛІ́СТИКА, и, *ж.* 1. *збірн.* Сукупність монументальних (у 1 знач.) творів. *У художній спадщині скіфів є три головні складові частини: декоративно-прикладне мистецтво, кам'яна монументалістика та скіфсько-еллінська торевтика* (з наук. літ.); *Свою виставку митці присвятили монументалістиці, яку втілено в камені й бронзі* (з газ.).

2. Те саме, що **монументалі́зм** 1. *Протягом короткого існування кіммерійська монументалістика трансформувала деякі зооморфні мотиви, притаманні протоскіфській скульптурі, на традиційні для аборигенного мистецтва геометричні схеми* (з наук. літ.).

МОНУМЕНТА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який є монументом. [Ф л о р е н т і є ц ь:] *Чому я долю змарнував?!.. І сам Вазарі навіть визнавав, що ця моя скульптура — досконала. Мені її замовив Цех Купецький. Я працював не рік, не два, — роки .. Це твір монументальний, на віки!* (Л. Костенко); *Минуть століття, і на південному краю горба, де колись був первісний Путивль, званий Городком, на честь 800-річчя "Слова о полку Ігоревім" у 1982 році буде встановлена монументальна бронзова скульптура Ярославни* (В. Чемерис).

2. *перен.* Який вражає своїми розмірами, величністю; величний, грандіозний. *Річку перегородять монументальною греблею, яку не прорве сила двохсот тисяч пудів* [води], *що котяться з швидкістю три метри на секунду* (М. Трублаїні); *Фараони Стародавньої держави до своїх монументальних будов спроваджували з Асуану величезні гранітні блоки довжиною до 10 м і вагою 50–60 т* (І. Крип'якевич); *Машина плавно підкотилася до монументальних гранітних сходів* (М. Дашкієв); *Над озером зеленіли кедри, могутні дуби. Стояло кілька монументальних будівель з чорного каменю* (О. Бердник); // Високий, кремезний (про людину, її постать і т. ін.). *Дід складає до місця якесь вориння, і незабаром монументальна його постать з сивою густою бородою ступає на веранду* (С. Васильченко); *Від буденних думок її відриває дзвоник у двері. На порозі — велична, монументальна фігура, притрушена снігом. — Діда Мороза викликали? — весело питає фігура* (І. Роздобудько).

3. *перен.* Ґрунтовний, глибокий за змістом. *М. Костомаров .. в естетиці романтизму творив монументальні трагедії з національної історії: "Сава Чалий" (1838), "Переяславська ніч" (1841)* (І. Дзюба); *Вероніка продовжувала малювати святого Христофора на стіні будинку. Приходив домовласник, .. він схвально оцінив монументальний задум Вероніки* (Любко Дереш); *Таку монументальну видавничо-редакторську працю, як підготовка Острозької Біблії, міг здійснити тільки колектив фахівців-книжників* (з наук. літ.).

△ **Монумента́льне мисте́цтво** *див.* **мисте́цтво; Монумента́льний живо́пис** *див.* **живо́пис; Монумента́льний стиль** *див.* **стиль**[1].

МОНУМЕНТА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **монумента́льний** 2, 3. *В ній* [панорамі будівництва] *гармонійно поєднувались красиві форми, монументальність і сила* (О. Гуреїв); *Верхів'я Чорногори з Говерлою на чолі, темно-зелена стіна смерек довкола оселі, сріблистий струмінь водоспаду. Речислав похитав головою: нам би такої нерушимої монументальності* (О. Бердник); *У будівлі й композиції традиційних православних храмів виражені загальні риси староруської культури: прагнення до монументальності, до чіткості архітектурних членувань та ясності у співвідношенні головних частин, до якнайширшого відображення світобудови в цілому* (з наук.-попул. літ.); *Мистецтво Стародавнього Єгипту позначене величною монументальністю форми, суворим і чітким, майже геометричним стилем, конструктивізмом і фронтальністю* (з навч. літ.); *Коріолан В. Шекспіра немовби виліплений за законами античного мистецтва, його постать вражає суворою монументальністю й монолітністю* (з наук.-попул. літ.).

МОНУМЕНТА́ЛЬНО. Присл. до **монумента́льний** 2, 3. *Оця рука (він зробив гордовитий жест рукою) зобразить нарешті монументально, з розмахом наших сучасних мадонн — жінок-буряківниць* (О. Гончар); *Здавалося, скелі сягають неба, але ця ілюзія була лише наслідком тутешніх оптичних ефектів і зблизька скелі виглядали менш монументально* (В. Єшкілєв); *Гнат уже стояв на возі, м'яв у руках шапку .. На тлі неба постать Гната виглядає монументально* (Григорій Тютюнник); *Художниця трактує образи, як правило, монументально, величаво, малює їх великими площинами плям, підкреслює виразність силуетів* (із журн.); * Образно. *Класично гарна голова* [Ганса Штора] *на твердих плечах монументально, безживне* [безживно] *завмерла* (В. Винниченко).

МОНУМЕ́НТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **монуме́нт.** *Пам'ятник Тарасові Шевченку (скульптор А. Видра, 1914 р., камінь) у с. Завадові є пам'яткою монументного мистецтва місцевого значення* (з газ.).

2. *перен.* Те саме, що **монумента́льний** 3. *Образ стражадальця у знаковій картині "Біль" (1968 р.) О. Міінька лако-*

нічний, монументний і є насправді внутрішнім автопортретом душі художника-шістдесятника (з наук.-попул. літ.).

МОНЦОНІ́Т, у, *ч.* Кристалічна магматична гірська порода, що містить перев. калієвий польовий шпат і плагіоклаз. *Монцоніт утворює автономні масиви, а також є компонентом інтрузивів складної будови* (з навч. літ.).

МО́НЬКА, и, *ж., дит.* Те саме, що **мо́ня;** молоко (у 2 знач.). [Кумедник:] *Знайте: монька тільки з кози капа, — Купуйте кізоньку, не купуйте цапа* (Остап Вишня).

МО́НЯ, і, *ж., дит.* Те саме, що **молоко́** 2. *Вона вже підвелася, роздумуючи, до яких сусідів зручніше зараз одвести на часину Женчика, коли малий попросив: — Ма, моні* (Б. Антоненко-Давидович); *Кізка дасть маленькій доні молочка тепленького. Буде доня пити моню — стане здоровенькою* (Н. Забіла).

◊ **Молоко́** *(рідко* **мо́ню) на губа́х ви́три** *див.* **витира́ти.**

МО́НЯТИСЯ, яюся, яєшся, *недок., діал.* Гаятися (у 1 знач.), довго поратися. — *Снідати пора. Моняєтесь тут удвох цілий ранок, а толку чортма* (Григорій Тютюнник); — *Добре вдієш, воєводо, коли заїдеш та нагадаєш будівничим, най не моняються там, най поспішають* (Д. Міщенко); *Кайдан довго монявся, не сходилися гаплики на кожусі, й довго не міг знайти черес* (Ю. Мушкетик).

МОПЕ́Д, а, *ч.* Двоколісний транспортний засіб, що має двигун з робочим об'ємом до 50 кубічних сантиметрів. *Як вони .. бігали, металися на луках, як галасали..! Тепер так і не вміють. Тепер все мопеди, мотоцикли* (П. Загребельний); *Прогуркотів моторчик — повз чоловіка з насінням протрюхикав на мопеді один з сусідів* (Валерій Шевчук); *Я.., мов заворожений, дивився на місяць .. Згадав сьогоднішній ранок удома, записку, яку залишив на столі, подорож соняшниковим ланом, дівчину на мопеді* (І. Роздобудько); *До пішоходів прирівнюються особи, які ведуть велосипед, мотоцикл, мопед або везуть коляску* (з навч. літ.).

МОПЕ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **мопе́д.** *Є кілька основних напрямків тюнінгу мопедного двигуна відповідно до бажаного приросту швидкості* (із журн.); // Який виробляє або лагодить мопеди. *Наприкінці 60-х рр. XX ст. у Львові будують електроламповий, інструментальний, автобусний і мопедний заводи* (з наук.-попул. літ.); // Який здійснюється за допомогою мопеда. *У гуртку після першого року навчання проводиться заліковий, переважно чотириденний, мопедний туристський похід по рідному краю* (з навч. літ.); *Попри заборону батьків користуватися мопедом уночі, хлопець вирішив здійснити мопедну прогулянку автошляхами міста* (з газ.).

МОПС, а, *ч.* 1. Порода короткошерстих кімнатних собак із великою головою, тупою зморшкуватою мордою та гладкою блискучою шерстю. *Мопси вразливі до респіраторних захворювань унаслідок особливої анатомічної будови голови* (із журн.).

2. Собака такої породи. *Пізно ми вночі вернулись У високу хату відьми. При яснім огні Урака Там сиділа і чесала Мопса грубого, гладкого* (Леся Українка); *Міністр прудко, як для тоненьких ніжок, шмигає до кухні..; сумним поглядом зляканого мопса дає знати пані, щоб вона зателефонувала куди слід* (О. Ульяненко); *Після обіду професорові було не до розмов: читав книжки про вирощування ківі й виховання мопсів* (Люко Дашвар).

3. *перен., розм.* Про людину, схожу на собаку такої породи. — *Згорів у мене на роботі електромотор, тепер .. той мопс вирахує з зарплати* (Ю. Мушкетик).

МОПСЕНЯ́, я́ти, *с.* Цуценя мопса (у 2 знач.). *Розхвилювався неспокійний професор, притискаючи до грудей мопсеня* (Люко Дашвар); *Миле й радісне мопсеня щодня даруватиме вам хороший настрій* (із журн.).

МОР, у, *ч.* Пошесна смерть; пошесть (у 1 знач.). *Мор, голод і війна — то страшні людоїди* (Л. Боровиковський); *За батьком пішли всі — мати, сестра, два брати. Всі вони померли, коли після лютої зими закотився до Остра мор* (С. Скляренко); — *Затямте, ви, сини і дочки великої землі... Затямте, гнані, принижені, затямте, витравлювані голодом, мором!.. Нема кінця нашому життю* (У. Самчук); — *Голод і мор однаково ніхто не зможе звороти, — .. проговорив роздумливо Ярослав, — зате завжди можна винайти спосіб дати пригніченим душам що-небудь, чим би вони могли пишатися* (П. Загребельний); *Базар — як базар: .. коси, серпи, лопати, навіть плуги й борони... Лиш нема кого запрягати — коней в селі нема. Як після війни чи мору...* (Г. Тарасюк).

МОРА́ВА, и, *ж., збірн.* Те саме, що **мора́ви.** *Впав Коб'як в городі Києві, у гридниці Святославовій. Тут німці і венеційці, тут греки і морава прославляють Святослава, жаліють князя Ігоря, що потопив добро-багатство на дні Каяли, ріки половецької* (В. Малик).

МОРАВА́НИ, а́н, *мн. (одн.* **морава́нин,** а, *ч.;* **морава́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **мора́вці** 2. *Не треба і того забувати, що чехи-моравани від віків — католики* (І. Франко); *У 1994 р. моравська громада Словаччини утворила Асоціацію моравран* (з наук.-попул. літ.).

МОРАВА́НИН *див.* **морава́ни.**

МОРАВА́НКА *див.* **морава́ни.**

МОРА́ВИ, ів, *мн.* Те саме, що **мора́вці** 1. *Граматист І. Ужевич підкреслює, що русини, морави та інші народи Слов'янщини мають у своїх мовах неозначену форму на -ити або -ить* (з наук. літ.).

МОРА́ВСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **мора́ви, мора́вці** і Морава, Моравія. [Гільда:] *О мій пане! .. Мимоволі я згадала Про інші свята .. І стародавня ратуша тоді І з нею ціле місто променіло Від безлічі вогнів ..* [Воєвода *(гнівно):*] *Знов спогади безглузді і нікчемні! Ще й досі дух моравських тих майстрів!* (І. Кочерга); *Гомін прийдешніх тріумфів, радісних травневих громовиць уже вчувався бійцям у цих могутніх ритмах, що народжувались над моравською незакінченою переправою* (О. Гончар); *Княгинька Людмила була родом з моравських країв* (І. Білик); *Приставив я в науку до моравських ливарників двох похватливих* [похватких] *хлопців, виписав звідти майстра* (М. Дочинець).

2. Стос. до моравців (у 2 знач.), пов'язаний з ними. *О Їглаво, як близько були ми від тебе! Від срібних твоїх копалень, .. від річок твоїх, так само Їглави та Їглавки! .. Від моравського діалекту з усіма його демінутивами!* (Ю. Андрухович); *Він .. неодноразово пояснював, що до їхньої моравської парафії належать двоє сіл — чеське і німецьке — і що йому доводиться одного тижня виголошувати проповіді для чехів, а другого — для німців* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Вигот., зробл. у Моравії. *Непосполита пані Оленина врода жевріла, мов свічка під баняком, у шкарадних* [гидких] *строях грубого моравського сукна, що хіба міщан-*

кам носити пристало (О. Забужко); *Старенький Грабал знехтував і медициною, і хворобою, і неміччю .. Може, його закликав хтось із тих, хто часто з'являвся і до нього, і до його діда, і тата після кількох глечиків моравського вина — Христос, Фрідріх Великий, Лао Цзи* (Т. Прохасько).

МОРА́ВЦІ, ів, *мн.* 1. Давнє західнослов'янське плем'я, що жило в басейні річки Морава на території Моравії (історичного регіону на південному сході сучасної Чехії). *Тоді німці й венедці, Греки й моравці Святославову славу співали* (Панас Мирний).

2. Одна з етнічних груп, яка проживає перев. на сході сучасної Чехії. *За даними перепису населення 2011 р., у Словаччині проживають, крім угорців (8,5 %), ромів (2,0 %) та представників інших етносів, також чехи (0,6 %), українці (0,1 %), німці (0,1 %) та моравці (0,1 %)* (з наук. літ.); *Генетично моравці відмінні від чехів* (з наук.-попул. літ.).

МОРАЛІЗА́ТОР, а, *ч.* Той, хто моралізує. *У вступах Квітки перед нами автор говорить як моралізатор, проповідник, учитель життя* (М. Зеров); *Здавалось би, за .. творчої установки К. Зіновіїва в текстах буде дуже багато побутових слів. Але автор — моралізатор, тому тут на передній план виступають слова, що характеризують людину, її ставлення до інших людей* (В. Русанівський); *Н. Королева була насамперед художником слова, ученим-археологом, знавцем історії та мистецтва, і якщо у своїх творах опрацьовувала біблійні й релігійні теми, то робила це як учений, а не як моралізатор і популяризатор* (з наук. літ.).

МОРАЛІЗА́ТОРКА, и, *ж.* Жін. до **моралізатор.** — *Я — не моралізаторка, не повчаю нікого, хоч і вважаю себе ідеалісткою* (з газ.).

МОРАЛІЗА́ТОРСТВО, а, *с.* Те саме, що **моралізува́ння.** — *Коли б ти не був містиком, — .. мовив Федькович, — я повірив би, що цей колот просто моралізаторство. Між церемоніями перемог і порятунком втечею* (Р. Андріяшик); — *Ви стукайте, як заходите... — Довідники вчать стукати тільки тоді, коли приходите в гості, а коли на роботу... Вибачте за моралізаторство...* (О. Чорногуз); *Даремно він гортав сторінки книг великих попередників, .. геніальні рядки здавалися .. наївним моралізаторством, школярським відкриттям давно відкритого* (Г. Тарасюк).

МОРАЛІЗА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Стос. до моралізатора і моралізаторства. *Третя риса Кулішевої "України" — це прозові вступи до перших дум поеми з їх дидактичним, моралізаторським тоном...* (М. Зеров); *Клайду Тальботу .. були властиві моралізаторські розмірковування, але ж не в такій мірі, щоб відкидати ідею великого бізнесу* (В. Владко); *У сьомому класі, де я вихователем, ще стоїть парта, на якій видряпане моє прізвище .. І коли я розпочинаю перед семикласниками моралізаторські промови, бісові діти, наче ненароком, зиркають у бік моєї парти* (В. Дрозд); *З часом нахапався* [Гаррі] *деяких знань, читав запоєм, відвідував збори Християнської спілки молоді і в юності міг би стати прообразом героя якогось моралізаторського роману* (В. Бойченко, пер. з тв. Р. Стівенсона).

МОРАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **моралізува́ння.** *Я вже знав, що старий Освіцінський любить моралізацію* (І. Франко); *Мелодрамі властива перебільшена емоційність, гостра інтрига, тенденційна моралізація* (з наук.-попул. літ.); *На ранніх гравюрах А. Дюрера сцени з навколишньої дійсності мають сильний ухил до моралізації* (з навч. літ.).

МОРАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Схильність до моралізування; моралізаторство. — *Я люблю читати дитячі книжки. Особливо мені подобаються старі — дев'ятнадцятого, двадцятого та двадцять першого сторіч. Вони розумні, добрі, але без нав'язливого моралізму, чим грішать сучасні* (О. Авраменко); *Завдяки своїй моральності та моралізму й незважаючи на страшну потворність, пан Баллан .. одружився з дуже багатою жінкою* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

МОРАЛІЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **моралізува́ти.** *Не порядком моралізування, а просто констатуючи факт, слід зазначити, що нечитання газет кінець кінцем обернулось Васькові на велике лихо* (Б. Антоненко-Давидович); *То була банальна сімейна історія: дід покинув матір їхньої матері .. Покинув, бо вона загризала його моралізуванням* (Г. Пагутяк); — *Я прошу надати моєму батькові місце директора притулку для жебраків. — В добрий час,– сказав маркіз і повеселів, — згода! Признатись, я чекав моралізування* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Біблійні постаті й епізоди письменниця Н. Королева вводить у щоденне життя та побут простолюду, наближає їх до розуміння і прийняття своїми сучасниками без будь-якого дидактизму й моралізування* (з наук. літ.).

МОРАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Проповідувати сувору мораль. *"Хіба не моралізували колись вам старі, скрушно поглядаючи на нове покоління..?"* (Б. Антоненко-Давидович); *Якось так виходило в Ганни Остапівни, що ніби й не моралізує вона, а просто дає цим стриженим щиру материнську пораду, як їм поводитись у майбутньому житті* (О. Гончар); — *Я не хочу моралізувати чи логікою намагатися пізнати незбагненність життя. Не спираюся на розум, коли пишу. Тільки на почуття* (з газ.); // Робити моральні висновки з чогось. *Якщо людина здатна в горі моралізувати, значить, вона видужує* (М. Чабанівський); *Я не збираюся моралізувати з приводу Назарієвої невдалої втечі* (Р. Андріяшик).

2. *кого, рідко.* Повчати кого-небудь, читати комусь мораль. — *Ну, ну, ну, пан син починає моралізувати батька! — скрикнув Темницький* (І. Франко).

МОРАЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто схильний до моралізування; моралізатор. *Той старий, мовчазливий дід, той строгий мораліст, котрий раз у раз колов Гапці очі її власною грішною молодістю, .. був усе-таки слабою точкою в вигаслім Гапчинім серці* (І. Франко); *Завзятий мораліст кричав, вимагав розпочати слідство, щоб виявити винного* (П. Колесник); *Може, отой клаптик закиданого фарбами полотна чогось навчить усіх, хто до нього підійде.., — професор ладен був стати мораліcтом заради того дивного своєю неприкритою правдою етюдика, написаного невідомою для нього художницею* (П. Загребельний); — *Чарівні окуляри ж все-таки!.. Все бачать!.. Ми ж можемо у суперлото такий джек-пот зірвати! .. — Ну, це ж... це ж нечесно! — Та ну тебе! Мораліст знайшовся!* (В. Нестайко).

МОРАЛІ́СТИКА, и, *ж., збірн.* 1. Твори літератури й мистецтва на теми моралі. *Поняття "література" на Заході в XVII ст. охоплює не лише суто художні твори, а й моралістику, мемуари, публіцистику, листування, що призначалося для публічного читання в салонах* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **моралізáторство;** моралізування. *Книжка для дітей має бути цікавою, без повчань, настанов та моралістики* (із журн.).

МОРАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який містить повчання; моральний (у 3 знач.). *З якою втіхою читала вона з самого початку .. статті: "..Якщо участь її* [дитячої белетристики] *в справі виховання внаслідок різних умов визнається необхідною, то думаємо, що казки Марка Вовчка задовольнять цю потребу значно краще, ніж так звані моралістичні оповіданнячка"* (О. Іваненко); *Твір італійського поета XIII ст. Гвідо де Колумни "Троянська історія" насичений філософськими, історичними й моралістичними роздумами* (з наук. літ.); *Георгій Амартол у вступі до своєї хроніки запевняє, що він скористався для своєї праці старими еллінськими й новими візантійськими історичними працями, а також різними моралістичними писаннями* (з наук.-попул. літ.).

2. Стос. до моралістики (у 1 знач.), пов'язаний з нею. *В основу однієї з відомих класифікацій казок покладено явища синтетичної асиміляції казки з іншими жанрами літератури (казка-поема, казка-балада, казка-пародія, власне казка), а також застосовано ідейно-тематичний принцип (агітаційно-пропагандистська казка, філософська, "казка життя", моралістична тощо)* (з наук. літ.); *Наприкінці 90-х рр. XX ст. нова генерація авторів запропонувала низку текстів "дуже маленького реалізму". Ці майже публіцистичні тексти збагатили репертуар моралістичного театру* (із журн.).

МОРАЛІСТИ́ЧНО. Присл. до **моралісти́чний** 1; з погляду моралі (у 1 знач.); повчально. *Американська письменниця Г. Бічер Стоу — авторка "Хатини дядька Тома" — від початку й до кінця життя перебувала в релігійному, моралістично налаштованому середовищі* (з наук. літ.); *Ж. Кальвін заявив про себе як представника похмурого й моралістично неприступного християнства, звинувативши своїх сучасників у недостатній моралі, поганій поведінці, недотриманні християнських правил* (з навч. літ.).

МОРАЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **моралі́ст.** *Дурна, вузька, простолінійна моралістка! Дівча, яке береться судити про те, чого не розуміє!* (В. Винниченко); *— Ну, — пробурмотів Бонасьє, ляскаючи по туго набитому гаману, який задзвенів срібним дзвоном, — а що ви скажете на це, пані моралістко? — Звідки ці гроші?* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

МОРАЛІТЕ́, *невідм., с.* 1. У середньовічному театрі Західної Європи — жанр повчальної драми з алегоричними дійовими особами. *У Західній Європі із середини XVI ст. формувався новий стиль духовної драми, яка спиралася на досвід середньовічної драми у використанні жанрів містерії та мораліте, у розробленні релігійних сюжетів, у поєднанні в драмі "високого" (в основній її частині) та "низького" (в інтермедіях)* (з наук. літ.); *Персонажами мораліте були певні чесноти чи вади людини, зокрема Правда, Справедливість, Віра, Гріх і т. ін., що боролися за її душу* (з навч. літ.).

2. *літ.* Дидактичний твір повчального або філософського характеру, перев. у формі вірша. *У європейській літературі мораліте поширюються з XIV ст., хоча витоки цього жанру дослідники вбачають ще в поемі Пруденція "Психомахія" (IV–V ст.), де протистояння християнських чеснот і поганських неподобств асоціюється з біблійними застереженнями: не вбий, не чини перелюбу, не жадай чужого майна, не вкради, не свідчи неправдиво* (з наук. літ.); *Найцікавішою й найважливішою частиною української літератури XVIII ст. є якраз та, яка не була тоді надрукована, а переходила з рук у руки в рукописах .. Сюди належить дуже багата драматична література — релігійні містерії і мораліте, комічні інтермедії* (І. Франко).

МОРА́ЛЬ, і, *ж.* 1. Система норм і принципів поведінки людей у ставленні одне до одного та до суспільства; етика (у 2 знач.). *Польська аристократія з своєю буржуазною мораллю і голим цинізмом в "Основах суспільності" і в повісті "Для домашнього вогнища", робота інтелігента серед .. народної маси .. — от що служить темою більших Франкових повістей* (М. Коцюбинський); *Є в мене лектор — друг. Читає слухачам Про етику й мораль. Він з темою вже зжився* (Л. Дмитерко); *Сократ гадав, що зло — це відсутність освіти, моралі і все в житті можна залагодити розумом .. У темниці .. він зрозумів, що се не так. Є вищий набуток за розум, за силу, за страх. Любов...* (М. Дочинець); *Хто мислить і досяг самої суті, Той вроджену свободу визнає, На ній мораль оперта має бути* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

2. Повчальний висновок із чогось. *— Ні, кінця казочці історія поки не дописала, проте мораль свою казочка має, — скинув ясним оком Іван* (П. Колесник); *— Мабуть, ви так і не зрозуміли моралі цієї історії, — сказала йому Коноплянка. — Чого, чого не зрозумів? — перепитав Водяний Щур. — Моралі. — То ця оповідь має ще й мораль?* (І. Корунець, пер. з тв. О. Уайльда).

3. *розм.* Повчання, настанова, порада. *Олеся помаленьку виїхала з двору .. Їй не шкода було суворого дядька, котрий обрид їй своєю мораллю та вчінням* (І. Нечуй-Левицький); *Холод взагалі намагався не надокучати йому* [синові] *мораллю, багато чого пробачав. Пробачав за правдивість* (Ю. Мушкетик).

△ **Подві́йні станда́рти <Подві́йна мора́ль>** *див.* **станда́рт.**

◊ **Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) нота́ції (нота́цію, мора́ль)** *див.* **чита́ти.**

МОРА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до моралі (у 1 знач.), пов'язаний з нею. *Коли вичерпався запас новин, радо звертав* [батько] *розмову на інші, переважно моральні теми* (І. Франко); *— Хто ж правий? — це питання мучило Миколу Карпова. Великопольський повівся нечемно. Та це, зрештою, питання морального порядку* (М. Дашкієв); *Обов'язок .. є моральною категорією, і, відповідно, усвідомлення й прийняття індивідом своєї національності як детермінанти особистісної долі є проблемою морального вибору* (О. Забужко); *Моральні завдання пов'язані з орієнтацією людини на критерії добра і зла в конкретних життєвих ситуаціях* (з навч. літ.); // Який містить мораль (у 1 знач.). *Він забув, що його парафія не чула од його* [нього] *.. моральної проповіді на зрозумілій для селян народній мові* (І. Нечуй-Левицький); *Розуміння людства як великої світової родини — моральний імператив майбутнього, якому немає альтернативи, якщо Земля — наш спільний дім* (із журн.); // *у знач. ім.* **мора́льне,** ного, *с.* Те, що є мораллю (у 1 знач.). *У творчості мені важлива проблема витіснення морального з людської природи, наступ на саму людську природу. Тому здебільше мої книжки — це реабілітація моральних та вітальних (життєствердних) категорій* (М. Матіос); *Моральне всезагальне й моральне особливе переплітаються між собою, урегульовуючи відносини між людьми як членами сім'ї, колективу, народу чи нації, суспільства загалом* (з наук. літ.).

2. Який відповідає вимогам моралі (у 1 знач.). *Доказував* [отець Альойзій] *Миколі, що брати за голос п'ятку — це річ не моральна, що перекуплюватись при виборах даються лиш люди нечесні* (Л. Мартович); *В ній* [у педагогічній роботі] *вона побачила глибоку моральну красу* (О. Донченко); *Моральним є все, що нікому не завдає шкоди — жодній істоті й самій природі як цілому. Ми аморальні лише тоді, коли своїми вчинками травмуємо ближніх* (М. Руденко); *Карл Євстахійович .. притримується суворих консервативних поглядів, він мужчина глибоко моральний, і сім'я для нього завше залишається на першому місці* (С. Андрухович).

3. Прикм. до **мора́ль** 2; повчальний. *Якщо я сам пишу та пропускаю в газету замовлені та навіть проплачені статті, не роблю з цього жодних моральних висновків* (А. Кокотюха); *А. Радивиловський будував свої проповіді згідно з традиціями київської школи, викладеними в "Науці" І. Галятовського: у вступі обов'язковим є короткий анонс проповіді, у висновку — моральне повчання* (з наук. літ.).

4. Пов'язаний з духовним життям людини; внутрішній (у 2 знач.). *Я бажав би, щоб наші діти в інтересі здорового і морального розвою якнайдовше витали фантазією в тім світі простих характерів і простих відносин, у світі, де все видно ясно і симпатії не потребують ділитися* (І. Франко); *— Море та молодь, — ото дві стихії, без яких не можу прожити, — каже було Марія Дмитрівна, й правду казала, бо то були найкращі ліки на всі її фізичні й моральні болі* (Дніпрова Чайка); *Даремне думаєте, що я вже в такому розпачливому моральному стані* (Леся Українка); *Микола, сьорбаючи чай, почував, як якийсь моральний холод все більше й більше пронизував його всього .. Він почував себе чужим серед цього люду* (В. Винниченко); *— Дух — це .. внутрішній стан, моральна сила людини* (В. Чемерис).

Мора́льне пра́во *див.* **пра́во; Мора́льний со́ром** *див.* **со́ром.**

△ **Мора́льна но́рма** *див.* **но́рма; Мора́льний інтелектуалі́зм** *див.* **інтелектуалі́зм; Мора́льний моти́в** *див.* **моти́в; Мора́льний самоконтро́ль** *див.* **самоконтро́ль.**

МОРА́ЛЬНІСНИЙ, а, е. 1. Стос. до моралі (у 2, 3 знач.), пов'язаний з нею. *Моральнісна компонента особистості відбиває рівень її духовного здоров'я та розвитку* (з наук. літ.); *Совість — категорія моральнісна, і моральність є визначником духовної культури особистості, що задає міру та якість свободи самореалізації людини "не на шкоду собі і людям"* (із журн.).

2. Те саме, що **мора́льний** 4. *Західноєвропейська філософія другої половини XIX ст. сприяла активізації інтересу до внутрішніх психологічних станів людини, до її моральнісних пошуків, до намагання знайти своє місце в суперечностях суспільного життя* (з наук. літ.); *Здатність людини до моральнісної свободи виявляється в любові до добра, прагненні істини, потребі творчої діяльності* (з наук.-попул. літ.); *Найактуальнішим аспектом у дослідженні взаємодії етики й естетики є моральнісна специфіка мистецтва* (з навч. літ.).

МОРА́ЛЬНІСНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **мора́льнісний** 2. *Мораль і моральнісність можуть бути своєрідними регуляторами відносин між людьми у формуванні особистості* (з наук. літ.); *Первинний тип віри в культурно-історичній площині інституціоналізувався як релігія, що має підтримувати моральнісність людей* (з наук.-попул. літ.).

МОРА́ЛЬНІСНО. Присл. до **мора́льнісний.** *У своїй творчості П. Юркевич наполягає на наданні університетській освіті універсального, загальнолюдського значення, адже, крім розумового вишколу, філософські науки моральнісно надихають і виховують особистість* (з наук. літ.).

МОРА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **мора́льний** 2. *Коцюбенко, побувавши в бувальцях і попсувавши трохи свою моральність, швидко постеріг тайну, як можна розмножитись* [збагатитися] *на писарській службі* (І. Нечуй-Левицький); *Зоня виконує в нашому домі роль охоронця моральності. На її думку, завжди щось не так, як треба, завжди щось не личить* (Ірина Вільде); *— Його* [професора] *непокоїло, скажімо, .. чи пожадливий невситенний практицизм не призведе зрештою до всихання найкращих емоцій, до падіння моральності* (О. Гончар); *— Австралійське підсоння сприятливо діє на моральність. Тут метал не іржавіє, а люди — й поготів. Тут чисте й сухе повітря швидко відбілює все — і білизну й душі людські* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Напевно, не мають підстав вважатися елітою ті, хто не вирізняється такими чеснотами, як моральність, патріотизм, мудрість, шляхетність і мужність* (з газ.).

МОРА́ЛЬНО. 1. Присл. до **мора́льний** 2, 3. *— Нині, коли мені хай навіть сто душ говорять: "Те, що ти чиниш, неправильно", я скажу: "Доведіть, аргументуйте. Не бризкайте емоціями, не давіть мене морально"* (М. Слабошпицький); *У М. Чернявського не зустрінеш героїв морально не визначених: домінанта характеру в них заявлена завжди достатньо чітко й точно* (з наук. літ.).

2. Присл. до **мора́льний** 4; духовно. *Кілька разів падав Кухаренко з конем, кілька разів перепливав через холодну воду річок і, змучений фізично й морально, опинився в абадзехськім аулі* (М. Коцюбинський); *Може, він щиро хоче допомогти Максимові..? Він, звичайно, підтримує його морально, різні приклади з життя розповідає* (М. Білкун); *Прийшов він уже з ореолом героя після Берези-Картузької, де його надламали фізично, але аж ніяк не морально* (М. Андрусяк).

МОРА́ЛЬНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **мора́льний** у 1, 2 знач., напр.: м о р а́ л ь н о - е т и́ ч н и й, м о р а́ л ь н о - п о б у т о́ в и й, м о р а́ л ь н о - п о л і т и́ ч н и й.

МОРАТО́РІЙ, ю, *ч.* 1. Призупинення якого-небудь процесу, дії. *Постало питання про повернення будинку колишнім власникам. Кілька років його розглядали в різних судах .. А за цей час квартири продавали і приватизовували, незважаючи на якийсь там мораторій* (Т. Прохасько); *Природоохоронні акції відіграли важливу роль в ухваленні українським парламентом мораторію на спорудження нових АЕС і введення нових блоків діючих атомних електростанцій* (з наук.-попул. літ.).

2. У міжнародному праві — відтермінування, відкладення певних дій, обов'язків і т. ін. на певний період за домовленістю між державами. *У Словенії на зустрічі Міжнародної китобійної комісії Японія намагається скасувати мораторій на вилов китів і виступає проти створення заповідної зони в Атлантичному океані* (з газ.).

3. *екон.* Відтермінування платежів і фінансових зобов'язань, яке встановлює уряд на певний термін у зв'язку з якимись обставинами. *Мораторій може бути оголошений у зв'язку з різними надзвичайними подіями, спричиненими неординарними громадськими явищами* (з навч. літ.); *Мора-*

торію на продаж земель недостатньо — забудовник може взяти землю в оренду й будувати на ній що завгодно (з газ.).

МОРАТО́РНИЙ, а, е, *екон.* Стос. до мораторію (у 3 знач.), пов'язаний з ним. *Кредитор, отримуючи відступне, не позбавляється права на компенсацію мораторних збитків, а також пені або відсотків річних за період з моменту прострочення до моменту отримання відступного* (з наук. літ.).

△ **Морато́рний пері́од** *див.* **пері́од.**

МО́РВА, и, *ж., діал.* 1. Шовковиця. — *У нас були кози, був виноградник, садок .. Багато маслин, і горіхів, і морви* (З. Тулуб).

2. *збірн.* Плоди шовковичного дерева. *Шмигали під руки з стиглою морвою малі татарчата* (М. Коцюбинський); *Морва, як відомо, це кладова* [джерело] *всіляких вітамінів. Зір покращує, кров підживлює, м'язи укріплює!..* (В. Багірова); *Дозрівають абрикоси. Перезріли вишні. Морва настільки солодка, що нею можна повноцінно пообідати* (Т. Прохасько).

МОРГ[1], у, *ч.* Будівля, приміщення для зберігання, розтину, упізнавання трупів; трупарня, покійницька. *Мені було дев'ятнадцять років, і був я начальником моргу* (Ю. Смолич); *У морзі їх зустрів черговий у білому халаті. Григір з жахом поглядав на непорушні тіла, покриті простирадлами* (О. Бердник); *Головлікар повів їх до моргу, що знаходився під церквою. Там було пронизливо холодно й вогко* (Г. Пагутяк).

МОРГ[2], а, *ч., іст.* У Польщі, Литві та на загарбаних ними українських землях у XVI–XVIII ст., а в Західній Україні — до 1939 р. — міра землі, що дорівнює 0,57 га. *Роман доміркувався, що ті три морги землі, котрі недавно купив Семен, .. — непотрібні Семенові* (М. Коцюбинський); *На Голій горі Антон Глущук мав два морги поля* (С. Чорнобривець); — *Кажете, півтора морга тут? А сінокосу над берегом скільки?* (І. Нижник); *Мама мої повінчалися з Дмитром Гайдичуком .. Жили дуже бідно. Не мали ні моргів, ні худоби, ні якихось інших статків, лише невтомні руки та світлі голови* (М. Андрусяк).

МОРГ[3], *розм.* 1. у, *ч.* Те саме, що **морга́ння**. [К о р о л е в а:] *Чого їй треба?* [П р и д в о р н и й:] *Про батька править все .. Слова ті кожен ловить І припасовує до власних дум. То кив, то морг, то жест — по всьому цьому Насправді віриться, що є в тім зміст, Хоч невиразний, та тим більш лихий* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра); *Люди, наче змовившись, раз у раз знаходили оказію згадати при ній за Дмитра, дехто з кивом та моргом — то-то парубок, а поля ж, а худоби! — а дехто й навпрошки бухав — ну, то коли вже погуляємо на весіллі* (О. Забужко).

2. *невідм.* Уживається як присудок за знач. **морга́ти** 1, 2 і **моргну́ти.** *Коли я дивлюсь, мій Омелько приступає ближче та морг на неї бровами* (І. Нечуй-Левицький); *Прийшов полковий лікар та як почав вимахувати мені кулаком перед носом і кричати .. А я дивлюся просто у вічі, ані морг, і мовчу* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Жінці й дітям пан той морг: — Їдем з кучером по борг* (І. Нехода); *Глянув я на нього* [горбаня], *а він переморгується із братом: морг — і знову хреститься, морг — і знову хреститься...* (Григорій Тютюнник).

МО́РГАВКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **блискави́ця** 2; зірниця *(див.* **зірни́ця**[1] 3). *Моргавко, моргавко, моргни ще! нехай я собі огірочка-пуп'яночка знайду* (Номис); *Моргала моргавка з усіх боків; переписувала темряву покрученими стрілами блискавиця; а грім гукав-торохтав на увесь світ своїм страшним гуком* (Панас Мирний).

2. Те саме, що **кагане́ць** 1. *Потім сказав* [Безуглий] *у темряву кімнати: — Олю, засвіти "моргавку"* (А. Головко).

МОРГАНАТИ́ЧНИЙ, а, е: △ **Морганати́чний шлюб** *див.* **шлюб.**

МОРГАНІ́ЗМ, у, *ч.* Хромосомна теорія спадковості, яку висунув на початку XX ст. американський біолог Т. Морган. *Страшенно розлютився* [Сирота], *став стукати своїм протезом по підлозі, кричав, що в нас на факультеті щось таке "бродить і бродить", грозився викорчувати всі залишки вейсманізму-морганізму* (П. Загребельний); *Морганізм є теоретичною основою експериментальних робіт із селекції сільськогосподарських тварин та рослин* (з наук.-попул. літ.); *У 1948 р. в Україні учених примушували зрікатися своїх поглядів і переконань, відмежовуватися від менделізму й морганізму як "прояву ворожої зарубіжної ідеології в біологічній науці"* (із журн.).

МОРГАНІ́СТ, а, *ч.* Прибічник, послідовник морганізму. *Помічниці мої радіють цитрусам не менше за мене .. Відгортають землю, підіймають рами, весело нахваляються: — Підемо та притягнемо того цибатого морганіста сюди! Зігнися, неймовіро, в дугу, залазь у траншею та подивись: живе наш лимонарій!* (О. Гончар); *Він, мабуть, записав себе в генії ще тоді, в сорок восьмому році, коли поліз до трибуни, щоб громити "вейсманіста-морганіста" Миколу Сміяна* (П. Загребельний).

МОРГАНІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **морганіст** і **морганізм.** *Професор .. сидів біля грубки, повної розжареного коксу, і спокійно читав .. статтю "Вейсманістсько-морганістське кубло в серці українських степів"! — Олексію Григоровичу! — простогнав я. — Нащо ви читаєте оту гидоту?* (П. Загребельний); *Вплив ідеологічного фактора більш ніж наочно проявився в розвитку вітчизняної науки і техніки, зокрема в критиці морганістської генетики* (з наук. літ.); *У 1948 р. на серпневій сесії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук погляди вчених, які визнавали теорію спадковості Т. Менделя, були розкритиковані як морганістські, ідеалістичні та реакційні* (з наук. літ.).

МОРГАНІ́Т, *ч.* 1. *род.* у. Мінерал із класу силікатів рожевого, персикового або фіолетово-червоного кольору зі скляним блиском; різновид берилу. *Морганіт має найбільшу щільність порівняно з іншими різновидами берилу, яку зумовлюють лужні метали в його складі — цезій та рубідій* (з наук. літ.); *Основні поклади морганіту є в Афганістані, Африці, Бразилії, Росії, США* (з навч. літ.).

2. *род.* а. Окремий камінець цього мінералу, що використовується як ювелірна прикраса, лікувальний засіб і т. ін. *Прикраси з морганітом — золоті й срібні сережки, кулони, персні — дуже дорогі* (з газ.).

МОРГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **морга́ти.** *Підморгували* [шевці] *корчмареві, а він по тому морганні безпомилково вгадував, хто буде платити нині, а хто проситиме у борг...* (Р. Іваничук); — *Я вже на него* [нього] *ані подивлюся більше! То .. він винен, най сам скаже: хто кого перший раз зачепив? Та ще й з тим морганням своїм поганим!..* (Ю. Федькович); *Клопотовський засміявсь таким дрібненьким сміхом, неначе й досі смакував моргання чудових чорних брівок* (І. Нечуй-Левицький); *Тиха, ясна, запашна ніч весняна! Спокій, сон ллється на землю з морганням* [зірок] (І. Франко).

МОРГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Мимоволі швидко опускати й піднімати повіки та вії. *Слідчий довго чогось моргав за-*

паленими віями (Ю. Збанацький); * Образно. *Сонце моргало довгими-довгими віями, торкаючись ними до його обличчя* (І. Багряний); // Швидко заплющуватися й розплющуватися (про очі). *Його борода тряслася, а червоні очі сльозливо моргали* (Г. Хоткевич); *Панас Павлович у сю мить .. виразно й дуже схвильований .. Насмішкувато-добрі, трохи короткозорі очі .. моргають з-за пенсне напружено й розгублено* (В. Винниченко); *Спрожогу майнула на стерні польова миша .. Обнюхувала цікаво забуті колоски, гойдалася чудернацько на задніх лапках, моргала дрібними, наче порошинки, очками* (Б.-І. Антонич); *Голова хижака з закарлюченим дзьобом звісилася вниз, і око дивиться знизу на мисливця — уважно, не моргаючи* (О. Донченко).

2. *до кого, на кого, кому і без дод.* Подавати знак рухом повіки, брови. — *Хіба ви думаєте, що я не бачу, як ви моргаєте? — повернувся до нього пан становий* (Панас Мирний); *Підпара не любив жартів. Але Максима не легко було спинити. Він вже моргав до Гаврила* (М. Коцюбинський); *Тася стояла збоку, знизувала плечима і моргала чоловікові* (С. Журахович); *Джуді .. завзято моргала Фредові, щоб уже кінчав сперечатися* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека); // Рухаючи бровами, повіками, залицятися, кокетувати, підморгувати (у 1 знач.). *Марніє Маринине лице, линяють чорні брови. Перестали молоді хлопці моргати на Марину* (І. Нечуй-Левицький); [В а с и л ь:] *Коли б був паскудним, не моргала б!* (М. Кропивницький); * Образно. *Місяць моргає на зірки, як козак на дівчат...* (Б. Лепкий).

3. *перен.* Нерівномірно, переривчасто світити, блимати (про предмети, що світять або світяться). *Як тільки світова зірниця На небі зачала моргать, То вся Троянськая станиця Взялася мертвих зволікать* (І. Котляревський); *Лампи серед навислих сутінків коридора моргали полохливо* (І. Франко); *До села Гаїв шляхом мчала машина, раз по раз моргаючи сліпучо фарами* (І. Цюпа); *Трамваї висипáли на асфальт жовтогарячі букети іскор, реклами моргали* (О. Ульяненко).

◊ **І** *(рідше* **ні, на́віть) ву́сом (бро́вою) не моргну́ти** / *рідко* **не морга́ти** *див.* **моргну́ти; (1) Морга́ти брова́ми (бро́вою, ву́сом)** — залицяючись, рухати бровами, вусом. *Козаченько грає, Бровами моргає...* (з народної пісні); *Як побачила* [Пріся] *свого милого, — білою рученькою його привітає, карими очима сміється-грає, чорними бровами моргає...* (А. Кащенко).

МО́РГЕН, а, *ч.* Земельна міра у Німеччині (0,25–0,36 га) та в деяких країнах Південної Африки (0,86 га). *Заклад порятунку для дітей у передмісті Гамбурга в 1858 р. мав 18 житлових та підсобних будівель, розташованих на 18 моргенах* (з наук.-попул. літ.).

МОРГНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **морга́ти.** — *Тебе б'ють, тебе рвуть, .. а ти стій, не моргни!* (Марко Вовчок); *На Марусика зиркнуло сонне око Сашка Цигана. Якусь мить око дивилося безтямно, потім моргнуло і зробилося сердитим* (В. Нестайко); *Хто йде — не мине, То кивне, то моргне. А я шовком вишиваю, В кватирочку виглядаю* (Т. Шевченко); *Михайло почав крутити цигарку, а я моргнув до Янека, і той теж підійшов до нашого гурту* (Олесь Досвітній); *Хай око бакена в фарватері широкім Червоним вогником у темряві моргне* (Л. Забашта); *Котроїсь хвилини моргнула загрозливо свічка й пригасла, мовби їй у тиші забракло повітря* (Р. Федорів).

◊ **(1) І (на́віть,** *рідше* **ані) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти,** *діал.* **не змельну́ти):** а) відразу зробити щось; не роздумувати, не вагатися. *Відповів на репліку, не змельнувши оком, Кулик* (Б. Антоненко-Давидович); — *Ти б допоміг? — Звичайно. І оком не моргнув би* (з газ.); б) не звернути ніякої уваги на що-небудь; не зреагувати. *Це й був той третій, .. що незадоволено скривився, коли їм не подали пива, в той час як інші й оком не моргнули* (Л. Первомайський); *Сухі хімічні формули, повз які звичайна людина пройде, навіть оком не моргнувши, у сталеварів викликали бурю найгостріших почуттів* (В. Собко); *Під час нашої розмови я .. намагався активувати портал у будинку. А Ковач і оком не змигнув* (О. Авраменко); в) впевнено повести себе, приховуючи що-небудь. — *Так чуєш же, Маринко? Завтра ані оком не моргни, коли знайдуть* [медаль] *у Андрія* (В. Винниченко); *Брехати треба буде для цього, — брехатиме. І оком не моргне* (А. Головко); *Певне, тільки тепер розшолопав, як по-дурному повівся. Мусив би й оком не моргнути, нічого, ніякої Лізи не знає й не відає* (Я. Гримайло); г) не відчути ніяковості, не збентежитися. *А він і оком не моргне, наче йому не первина сусіду з біди рятувати* (І. Муратов); ґ) не поворухнутися, завмерти. *А хитрая мишва так іноді морочить, Що треба буть мудрованим котом, Щоб висидіть, неначе неживому, І оком не моргнуть* (Л. Глібов); **(2) І** *(рідше* **ні, на́віть) ву́сом (бро́вою) не моргну́ти** / *рідко* **не морга́ти** — ніяк, жодною мірою не зреагувати на що-небудь, не звернути ніякої уваги на щось, незважаючи ні на що. *"Гей ти, проклятий стариганю! На землю з неба не зиркнеш, Не чуєш, як тебе я ганю, Зевес! — ні усом не моргнеш"* (І. Котляревський); *Приговорює* [Охрім]: *"Кабака гарна, терла жінка Ганна!.." Солдат нічичирк! і усом не моргне* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Щохвилі ціле зібрання переривало його оповідання грімким реготом, але бесідник навіть вусом не моргнув* (І. Франко); *Юрко й бровою не моргнув* (Л. Мартович); *"Цу-цу, Рябко!.. — тут всі, повибігавши з хат: — Цу-цу, Рябко... на-на!.." — гукнули, як на ґвалт. А наш Рябко тобі і вусом не моргає* (П. Гулак-Артемовський); **(3) [І] о́ком (ву́сом) не моргне́ш** — дуже швидко, миттю. — *Я повернусь — оком не моргнеш!* (Ю. Шовкопляс); *Ніч у Севастополі коротка, пролетить, і оком не моргнеш* (В. Кучер); — *Попомни* [запам'ятай] *моє слово — і вусом не моргнеш, як Микита всіх обжене* (Ю. Збанацький); **Не встúгнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти)** *див.* **устига́ти; (4) Не моргну́вши** *(рідше* **не зморгну́вши, не змигну́вши) [о́ком (бро́вою)],** *з дієсл.:* а) дуже швидко, відразу, не вагаючись, не задумуючись і т. ін. — *Брехні повірила! — не моргнувши оком, заперечив, щоправда не дуже упевнено, Грицько* (А. Головко); — *Чого це тебе так радує? — підозріло спитала Антоніна Павлівна. — Бо буде весело, — не моргнувши оком, відповів Володимир* (В. Собко); *Як жаль, що молодість безслідно протекла, Що в ступі Неба нас потовчено до тла! О горе, горенько! І оком не змигнувши, У прах вернулися, покинувши діла!* (В. Мисик, пер. з тв. Омара Хайяма); б) не бентежачись, не ніяковіючи, не соромлячись; упевнено. — *Та мені це все легше було зробити, ніж зайця на ходу підкувати, — не моргнувши оком, продовжував Харитон Макарович* (Ю. Мокрієв); *А він* [Хома Хаєцький], *бровою не зморгнувши, поважно обходив шеренгу і, нівроку його, знав, з чого почати* (О. Гончар); в) без почуття страху; спокійно, рішуче і т. ін. *Дай же,*

Боже, так спокійно І мені в труну зійти... Знавши втіхи, знавши втрати, — Горе й радість заодно, — Не моргнувши споглядати На могильне полотно (П. Грабовський); **(5) Хоч би [тобі] о́ком (ву́сом, брово́ю) моргну́ти** — бути спокійним, байдужим, зовсім не реагувати на дії, спрямовані на когось. *Усі аж витріщилися, слухаючи таку сміливу річ Колісникову. А він хоч би тобі оком моргнув: щебече, наче соловей повесні у садочку* (Панас Мирний); [Г о р п и н а:] *Взяла соломинку та й полоскотала його по щоці, а він хоч би тобі вусом моргнув, — хропе...* (М. Кропивницький); — *Дівчина закохана в нього, а він хоч би бровою моргнув* (С. Добровольський); **(6) Як** *(рідше* **тільки) о́ком моргну́ти (мигну́ти, клі́пнути** *і т. ін.)* — дуже швидко, миттєво. *Огненна стріла прорізала усе небо і, як оком моргнути, вдарила у те саме дерево, під которим* [котрим] *попереду стояв Денис* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Як сполохнута перепілка, вона* [дівчина] *відскочила .. і, тільки оком моргнути, майнула подовж жита* (Панас Мирний); *І Наумиха, як оком мигнути, вхопила граматику та вкинула її в піч* (М. Коцюбинський); *Як оком кліпнути, вихопив* [Грицько] *лук і вмить зіскочив на землю* (Юліан Опільський); *Отаман Голий раптом вихопив свої обидва кольти, як моргнути оком, висадив у короб генеральського авта* [автомобіля] *всі свої двадцять куль...* (Я. Качура).

МОРГУ́Н, а́, *ч., розм.* 1. Той, хто часто моргає (у 1 знач.). *Часте моргання може свідчити про те, що людина перевтомлена, тому моргунам варто звернутися до лікаря* (із журн.); * Образно. *Я наостаннє ще повертаюсь до Києва, шлю привіт моргунам-ліхтарям, що безнадійно простягли до пароплава срібні стежки* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Той, хто залицяється; залицяльник. *Колись Іван був відомим на селі моргуном* (з газ.).

МОРГУ́ХА, и, *ж., розм.* 1. Жін. до **моргу́н** 1. *Через сухість очей Наталка часто-часто моргала, тому в класі її називали моргухою* (із журн.).

2. Те саме, що **коке́тка** 1. *Вам, олімпські зубоскалки, Моргухи, дзиґи, фіглярки, Березової дам припарки* (І. Котляревський); [С т а р ш и н а:] *Гарна у його* [нього] *жінка, моргуха тільки велика!.. Вона таки разів з п'ять мені підморгнула...* (М. Кропивницький); *Не з таких вона, щоб комусь голову закрутити. Не моргуха, не вертихвістка* (В. Речмедін).

МОРҐУ́ЛЯ, і, *ж., розм.* Те саме, що **ґу́ля.** — *Чи велика, мамо, морґуля на голові? — спитав насмішкувато Лаврін* (І. Нечуй-Левицький); [Х и м к а:] *Чи не знаєте, що зробити дитині: отут за вухом отака зробилася морґуля?* (М. Кропивницький); *Вся ліва половина голови в мене була після нападу гусей в морґулях завбільшки з голубине яйце...* (В. Сосюра); *Андрій стиснув зуби, аж набрякли йому щелепи, взялись морґулями* (І. Багряний).

МО́РДА, и, *ж.* 1. Передня частина голови тварини. *Патлатий Цуцик спочивав; То ляже на бочок, то догори на спинку, Або на лапки морду клав* (Л. Глібов); *Узяв* [син] *коня за повід — любовно погладив по морді лисого* (А. Головко); *Білі й зелені плями на морді кота були слідами щойно з'їденої ряжанки* (В. Владко); *Вовки повсідалися за частоколом, повтикали у щілини морди і почали заводити на всі лади* (Р. Андріяшик); *Змія тицялася в шибу своєю тупою мордою, залишаючи на шклі мутні пасмуги слизу* (Л. Кононович).

2. *фам.* Про обличчя (у 1 знач.). — *Подивись лишень, кажу, на свою морду, яка вона стала од злості синя* (І. Нечуй-Левицький); *З брезентовою торбиною через плече він* [Пуголовиця] *простував до лабораторії. Морда була в нього заспана, але задоволена* (І. Багмут); *Кінські голови і прикажчицькі морди вже сновигали попідвіконню і стукали в середохрестя рам окоренками нагайок: — Гей, люди! Економія вже пише контракти!* (М. Стельмах); *Гай з Дунканом .. не зводили з брата заворожених поглядів, і — чесне слово! — на їхніх мордах сяяв захват від побаченого фантастичного танцю* (Г. Вдовиченко); // Уживається як лайливе слово. — *А, морда! — крикнув хтось з купи... — і Василь похитнувся* (Панас Мирний); — *Як ти коня підкував! — кричить Голуб'ятников зблідлому машталірові. — Хіба так кують?.. Я тобі покажу, як кувати, собача твоя морда!..* (Гео Шкурупій).

◊ **Би́ти / наби́ти мо́рду (ри́ло)** *див.* **би́ти; Ду́ти губу́ (ґу́би,** *зневажл.* **мо́рду) <Відставля́ти губу́>** *див.* **ду́ти; Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти** *і т. ін.)* **/ наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти** *і т. ін.)* **че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду** *і т. ін.) див.* **наїда́ти; Натовкти́ (начи́стити) мо́рду (пи́ку, пи́сок** *і т. ін.) див.* **натовкти́; Пиндю́чити ніс** *(вульг.* **мо́рду)** *див.* **пиндю́чити; Розпусти́ти мо́рду (пи́сок)** *див.* **розпуска́ти; Розпусти́ти язика́** *(рідше* **язи́к, мо́рду), як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **халя́ву** *див.* **розпуска́ти.**

МОРДА́НЬ, я́, *ч., вульг.* Мордатий чоловік. *За спиною почулися кроки. Шура сердито обернулась. Перед нею стояв присадкуватий мордань у фуфайці, з нагайкою в руці* (О. Гончар); — *А Йоська нас пустить у свій горо́д? Дідька лисого! Он які мордані біля нього крутяться, скоро від них самим доведеться рятуватися* (Н. Околітенко).

МОРДА́С, а, *ч., вульг.* Те саме, що **ля́пас.** *Пика йому почервоніла, а потім і зелена стала, бо ручка в Параски-Роксолани була нівроку замашненька, — аж йому джмелі в голові загули від того мордаса* (О. Ільченко).

◊ **Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти** *і т. ін.)* **/ хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати** *і т. ін.)* **ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, полі́чника** *і т. ін.) див.* **ухо́плювати.**

МОРДА́ТЕНЬКИЙ, а, е. Пестл. до **морда́тий.** *Батько купив синові кумедну мордатеньку кішечку* (з газ.); *Пріська, тепер вже опецькувата, мордатенька семилітка, сиділа "по-турецьки" на полу* (Леся Українка); — *Диви! Язикатий який, га? — обернувся чорнявий до мордатенького, рум'яного, як яблуко, хлопця* (В. Нестайко).

МОРДА́ТИЙ, а, е. 1. З великою товстою мордою (про тварин). *Один мордатий Кіт до Щуки учащав* (Л. Глібов); *До кімнати вбіг чорний мордатий пудель* (П. Загребельний); *Троє ступали трошки позаду четвертого, волосся якого стирчало йоржиком на голові .. Цей Йоржик прогулював здоровенного мордатого клишоногого бульдожку .. без намордника* (А. Кокотюха).

2. *фам.* Із товстим, широким обличчям (у 1 знач.). *Чорний мордатий чоловік, як ведмідь зарослий, ухопив здоровенну кошівку з рибою і з натугою поніс її у курінь* (Панас Мирний); *В'їхав, як завжди, не сам, а з приятелями, мордатими синками новотроїцьких хуторян* (О. Гончар); *Олігархи є мордаті З круглими пузами. Є між ними й худорляві З довгими носами* (П. Глазовий); *Мене ніхто не зупиняв, у вестибюлі .. не було очікуваних мордатих сек'юриті* (А. Кокотюха); *Портрети першокласника.., згодом і власника альбому випускників робилися саме тут. Напівморок, важкі штори на вікнах, .. громіздкий апарат на триногі й мордата тітонька з поведінкою воєнкома: голову вище! сядь рівно!*

не дивися в об'єктив! (Ю. Іздрик); // *у знач. ім.* **морда́тий,** того, *ч.* Той, у кого товсте, широке обличчя. — *О-о, жаб'ячі очі! — гукнув мордатий .. Миттю рука мордатого опинилася на білій голові* (Панас Мирний); *Пси в мордатого були чутливі. Зразу відскочили від воріт і помчали до паркану між садибами* (Ю. Логвин).

МОРДА́Ч, а́, *ч., вульг.* Те саме, що **ля́пас.** *Петро виждав слушну хвилину — та й дременув у ліс. Тільки й бачили його посіпаки. Довелось їм за це мордачів у райполіції нахапатись* (М. Стельмах); *Даремно лаявся і кричав Осандра, даремно офіцери щедрою рукою відсипали мордачі, матросів і солдатів не треба було підганяти* (М. Білкун).

◊ **Ї́сти мордачі́ (духопе́ли)** *див.* **ї́сти.**

МОРДВА́, и́, *ж., збірн.* Те саме, що **мордви́ни.** *На північ та на схід од слов'ян жили фінські племена, з котрих найбільшими були по річках Оці та Волзі мордва й черемиси* (А. Кащенко); *Бунтували буряти, якути, їх усмиряло військо, а з мордвою, калмиками, чувашами зовсім не знали, що робити — вони відмовлялись приймати хрещення* (Ю. Мушкетик); — *А скільки в автономії вас, татар? — Десь, мабуть, мільйон із гаком набереться. — Ого! .. Цікаво, які ще національності, крім росіян, живуть у вас? — Чуваші, мордва... — А українці? — А чого ж, є й українці* (О. Шугай).

МОРДВИ́Н *див.* **мордви́ни.**

МОРДВИ́НИ, ів, *мн. (одн.* **мордви́н,** а, *ч.;* **мордви́нка,** и, *ж.).* Угро-фінський народ, що становить основне населення Мордовії; представники цього народу. *Дека несподівано кидає, що .. насправді читаємо не автентичного автора, а перекладача .. Вдавано ображаюся на нього: .. пропонуєш вивчити всі мови світу, щоб читати Басьо, Лорку, Рільке, Тагора, а ще ескімосів, чукчів, гагаузів, арабів, мордвинів ..?* (А. Дністровий); *Швейкові справді пощастило. Він опинився в товаристві різних східних народів. У транспорті були татари, грузини, осетини, черкеси, мордвини та калмики* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Найповнішу класифікацію різних значень терміна "Русь" зробив класик російської історичної науки (мордвин за походженням) В. Ключевський* (з наук.-попул. літ.); *У поволзьких фінів був особливо розвинутий культ води й лісу. Мордвин, чуваш, перебуваючи в хащі лісу або на березі глухої річки, почувається в рідній релігійній сфері* (з газ.).

МОРДВИ́НКА *див.* **мордви́ни.**

МОРДЕ́НТ, у, *ч., муз.* Різновид мелізму; мелодійна прикраса, споріднена з треллю. *В системі музичних символів мордент — назва мелізму, швидкого виконання трьох нот: головної, допоміжної (на секунду вище головної) і знову головної* (В. Єшкілєв).

МОРДЕНЯ́, я́ти, *с.* 1. *розм.* Зменш.-пестл. до **мо́рда** 1; мордочка (у 1 знач.). *Я побачив раптом маленького, кудлатого цуцика. Покликав його, і він, смішно дибуляючи, поколивався до мене. Не злякався, а задер маленьке морденя і позирнув добродушно й лагідно* (Валерій Шевчук).

2. *фам.* Зменш.-пестл. до **мо́рда** 2; мордочка (у 2 знач.). *Юркове морденя світлішає .. — Добрі тут люди живуть, — каже він* (О. Гончар).

МОРДОБІ́Й, бо́ю, *ч., вульг.* Биття по обличчю. *Він* [Давид] *похмурився і став розповідати про сход, про Матюшину політику й мордобій, про історію з наймичкою* (А. Головко); — *Тепер уже нема тієї сваволі й мордобою* (П. Колесник); — *За мордобій мені й досі соромно .. Пробач, Володько* (М. Руденко); *Мені зовсім не кортіло закінчити теплий вечір мордобоєм* (О. Ульяненко); * Образно. *Філіпові аж ніяк не всміхалося стати свідком словесного (а може, й не тільки словесного) мордобою* (О. Авраменко, В. Авраменко).

МОРДО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **мордува́ти.** *Петровський.., що так побивався над Андрієвою й Давидовою бідою, а сам про себе мовчав, був мордований в спеціальний спосіб* (І. Багряний); *Мордований, обідраний скороминучими владами, отаманами.., без гасу, без солі, .. в грубій полотняній одежі стояв той дядько на шляхах історії і болючими очима дивився тільки на землю* (М. Стельмах); *Я розпрягав його* [коня], *коли смеркалось... Мордованого в плузі цілий день, Блискучого, змокрілого від поту, Виводив пастися на сіножать* (Д. Павличко); *Затріщало полотно сорочки на мордованій жінці, і ноги у неї враз підкосилися* (В. Чемерис); *За горбочком коза репетувала, як мордована людина, захлиналась у тяжких смертельних зойках* (Ю. Логвин); — *Тут мій народ .. Мордований тяжкою працею, .. покірний судьбі, пану й Богові. Може, за цей хрест, за недолю й дав йому Господь таку красну землю, таку милу бесіду...* (М. Дочинець); // **мордо́вано,** *безос. пред. Його* [Романа] *піймано, мордовано, палено страшно, вимагаючи, щоб він виказав товаришів. Він не виказав нікого* (Б. Грінченко); — *Вона* [Катря] *тут?! .. — Давно, Андрієчку!.. Вона давно тут... Ой, як давно!.. Її мордовано!.. Ой, як її мордовано!! За тебе, Андрієчку... За тебе... За нас...* (І. Багряний); // *у знач. ім.* **мордо́ваний,** ного, *ч.;* **мордо́вана,** ної, *ж.* Той (та), кого мордують. *Мордований пручався, одбивався, звивався, як вуж, у руках у своїх ворогів* (Б. Грінченко); *Філантропи мирно спали, бо на вулиці не лунав зойк мордованого, а лилася милозвучна, що душу захоплює, пісня* (Р. Іваничук); — *Я, щоб не розгнівавсь провідник, Мій рятувальник серед звірів хижих, Від тих мордованих скоріше зник* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

2. *у знач. прикм.* Лютий, злий. *В мечетях, в обителі про кару Аллахову безкарні ішани, як пси мордовані, гарчали* (Іван Ле); // *розм.* Примхливий, норовистий. — *Цур йому, пек йому! Геть його сюди! Нехай старостів шле — піду. — Така мордована!* (Ганна Барвінок)/

МОРДО́ВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мордва́, мордви́ни** і Мордовія. *Ми по мордовськім бродим лісі, а доля по недолі йде* (В. Стус); *Швейк багато чого бачив у своєму житті, але все ж таки .. татарські, грузинські і мордовські імена не лізли йому в голову* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Форма Балаклей, Балаклея розвинулася під впливом поширеного у фіно-волзьких і тюркських мовах географічного терміна мордовського походження лей "річка, яр"* (з наук. літ.); *Ерзяни — один із двох мордовських народів* (з навч. літ.).

МО́РДОЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **мо́рда** 1. *Часом виплигувала на верх, на покрівлю прудка коза, щипала травицю або стояла, піднявши вгору мордочку з борідкою* (І. Нечуй-Левицький); *Сусідський котик такий гарненький! Сам чорний, а мордочка й лапки в нього біленькі* (Б. Антоненко-Давидович); *З-за товстелезного стовбура бука обережно вистромилась цікава мордочка невеличкої білки* (В. Владко); *Роман Блаженко обійняв лоша за шию і притулився шершавою щокою до його атласної мордочки* (О. Гончар).

2. *фам.* Те саме, що **ли́чко**[1]. [Н а т а л я П а в л і в н а:] *Вже по мордочці бачу, що прийшов знов з якимсь "твердим, рішучим" наміром. Правда, котику?* [Т о с ь:] *Я прошу*

залишити цей тон. Я хочу балакати серйозно (В. Винниченко); *Я її* [дівчинки] *навіть трохи злякався: мордочка з кулачок і сиза, як печене яблуко* (О. Довженко); *Внизу, на першому поверсі, живе Ольця — з лисячою хитренькою у ластовинні мордочкою і крихітними губками* (О. Іваненко); *Двері прочинилися. З них висунулась хитрюща дитяча мордочка* (І. Роздобудько); *Адріян .. промовляв, як сомнамбула, .. чуючи власний голос ніби зоддалеки й бачачи перед собою тільки заворожені мордочки трьох хазяйських хлопчиків, загнаних матір'ю на піч* (О. Забужко).

МОРДУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **мордува́ти.** *Скривавленого, ледве живого, стягли Цигулю після мордування з ослона* (А. Головко); *Хотів* [Мирон Данилович] *забутися в дрімоті. Мучений безпорадністю, терпів, як на кутні перед мордуванням, закривши очі* (В. Барка); *Коли б Чорний Вепр хотів заманити русів у пастку, то не піддавав би свого вірного воя такому жахливому випробуванню і мордуванню* (В. Малик); [Прометей *(сам):*] *Земле, мати всіх, І всевидющий сонця круг, .. Погляньте, що — сам бог — я від богів терплю! Подивіться, ганебне яке Мордування довгі тисячі літ Терпітиму я!* (Борис Тен, пер. з тв. Есхіла).

2. Стан за знач. **мордува́тися** 1, 2; мука, страждання. *То як же було ще й вантаж тягти за собою? То вже не їзда, а одне мордування, таку поклажу везти дівчині* (В. Кучер); *Миля мався перед судом покаянно, й каяття його було праведне, це побачив високий суд і присудив йому рік духовних мордувань у монастирі* (Ю. Мушкетик); *Хлопець вдивлявся у залишки міцних замкових стін .. Сумніви, мордування і безпорадна спустошеність залишились у днях минулих* (Люко Дашвар).

МОРДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого.* Завдавати комусь фізичного болю або моральних страждань; мучити, катувати. *Панів за те там мордовали* [мордували] *І жарили зо всіх боків, Що людям льготи не давали І ставили їх за скотів* (І. Котляревський); *Нас мордують однакові муки, Гнітить душу однаковий жаль* (П. Грабовський); — *Бог добрий, простить людям, хоч як вони Його гнівають, хоч мордують одні одних, убивають, ошукують, присягають фальшиво, крадуть. Він все ще добрий для них...* (О. Кобилянська); [Ліда:] *Любий! І ти мене не виказав — тебе мордували!* (І. Кочерга); *Писали в'язні: "Передайте на волю — нас мордував поручник Маєвський. Смерть катам!"* (П. Козланюк); * Образно. *Холодний вітер люто трусив цвітом, мордував дерева, ламав гілляки, гасав по садку* (В. Винниченко); // Не давати спокою; хвилювати, тривожити. *Сором і злість мордували його* [Романа]: *сором, що так їм* [ним] *погордовано; злість за цю зневагу й за те, що нізвідки він не бачив помочі* (Б. Грінченко); — *Мамо! Чуєте чи ні? Мамо! — Та чого тебе мордує лиха година? Ну, кажи, чого тобі? — витріщилась на нього мати, повернувшись од горщика* (С. Васильченко); // *безос. Кирило не чув докорів. Красу природи і її спокій пив хтиво, як спраглий воду, без думки і без сумніву .. Зате по ночах його мордувало* (М. Коцюбинський).

МОРДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Зазнавати фізичних або моральних страждань; мучитися (у 1 знач.). — *А я й не сказала, Як була я людиною, Як я мордувалась* (Т. Шевченко); — *За ті сльози, за ту кров, що сьогодні безневинно пролито... будуть вони* [пани] *довіку мучитися, до суду мордуватися!..* (Панас Мирний); *Промивав* [Хусейн] *рани і гоїв виразки полоненим, що мордувались у глибокій ямі під баштою і чекали викупу* (Ю. Логвин); — *Грішне від праведного відділяти треба. А то не кожному дано! Тому й мордуються святі люди по пустелях, щоб дізнатися, де Божа поміч, а де — від Сатани* (Н. Околітенко); // *з чим, у чому* і *без дод.* Хвилюватися, переживати з приводу чогось. *Сидить дід на стільці, обуває постільці, а баба мордується, що в чоботи не взується* (прислів'я); *Чого вона так мордується з сим весіллям, коли молодого нема!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коли надходить свято, тато, мама, бабуся і прабабуся мордуються: що подарувати дитині?* (І. Жиленко).

2. *з ким — чим, над чим* і *без дод.* Зазнавати труднощів; робити що-небудь з великим зусиллям, без належного успіху; мучитися (у 2 знач.). *Цілу годину мордувався Гануш, направляючи на клавіші пальці своєї старої учениці* (І. Нечуй-Левицький); *Далі мордувалася мурашка з кришкою хліба, маленькою частинкою Якимової поживи* (Н. Кобринська); *Як я не мордувався, як не дув на трут, що вже добре просох і побурів, та жаданого димка не дочекався* (М. Дочинець); — *Ти нудний, чоловіче. Як тебе студенти витримують? Мордуються, певне...* (В. Єшкілєв); *Бачив* [Антін], *як мордується Слижецький над дисертацією про вплив Нечуя-Левицького на прозу М. Хвильового* (С. Процюк).

3. *розм., рідко.* Те саме, що **скажені́ти** 2. *Мордується, як чорт в лотоках* (Номис); — *Вона, куме, мордується, що ти "Волгу" продав! — сказав Микола. — Вони ж, жінки, такі... Як що зробив без її дозволу — прямо казяться!* (Люко Дашвар).

МОРДЯ́КА, и, *ж., вульг.* Збільш. до **мо́рда** 2. [Яким:] *Я тоді Сидорові й кажу: що ти дивишся їй у мордяку, бий її, нехай признається* (М. Кропивницький); *"Та-ак, мандрівнику! З такою пикою тільки в нетрях і жити та живих і мертвих полохати. При таких літах — і така у вас, прости Господи, мордяка! Як у Мефістофеля. Ну ж засмійся! Будь веселіший"* (І. Багряний); [Клеопатра:] *А хто це тобі такі бакени на мордяці поставив?* (О. Корнійчук); *Я згрупувався і тієї ж миті крутонув через голову назад .. Ще у повітрі відчув, що не дотягну .. Гепнувся, як мішок з бульбою, мордякою у траву* (Г. Вдовиченко).

МО́РЕ, я, *с.* 1. Частина океану із солоною водою, відокремлена суходолом, підводним рельєфом або островами. *Як понесе з України У синєє море Кров ворожу... отойді* [отоді] *я І лани і гори — Все покину* (Т. Шевченко); *Хто моря переплив і спалив кораблі за собою, той не вмре, не здобувши нового добра* (Леся Українка); *Та ось і наша шаланда, її хазяїн уже давно виїхав у море й наловив скумбрії* (Ю. Яновський); *Дуже багато могли б розповісти гості з інших земель про шляхи, якими вони потрапляли .. до Києва. Це були далекі, дуже важкі шляхи, доводилось їхати місяцями й роками — безводними пустелями, морями й ріками, горами й степами* (С. Скляренко); * У порівн. *Назустріч котились широкі, як море, степи* (О. Гончар); // Дуже велике озеро з такою водою. *Тут, в Аральськім морі, зіткнутись з іншим судном ще менш ймовірно, як у степу двом вершникам* (Василь Шевчук); *Рівень Каспійського моря не постійний, бо залежить від кількості води, що вливається в нього* (з наук. літ.); // *у знач. присл.* **мо́рем.** По морю. *В Канеї ми були лиш кілька годин. А тепер великий переїзд в 48 годин морем* (М. Коцюбинський); *З Афін суходолом нікуди не втечеш, а щоб повернутися додому чи бодай на узбережжя Західного Пон-*

ту, треба пливти морем (В. Чемерис); *— До Венеції треба прибувати морем, юначе* (Ю. Андрухович).

2. Дуже велике штучне водоймище. *— Кажуть, скоро од Каховського моря канал почнуть копати, і в степу вода буде* (В. Лис); *Богдан зголосився виступити для Людмили в ролі гіда .. Він повіз її у Вишгород — показати Київське море* (А. Дністровий).

3. *чого, перен.* Поросла, вкрита чимось велика, безмежна площина. *Мов кораблі, комбайни пропливають По морю неозорому пшениці* (М. Рильський); *І враз поринув парубок у хвильне море трав* (О. Ільченко); *Красувалась і цвіла земля, розливаючись морем квітів* (І. Багряний).

4. *кого, чого, перен.* Велика кількість когось, чогось. *Ярмарок шумів і гув, як буйна зелена діброва. Море сміху, море гомону-гумору* (С. Васильченко); *Город сіє огнями, Люди, каміння і шум... Я ж пропливаю морями Тихих, розпачливих дум* (М. Рильський); *Тепер внизу, перед очима Столярова, було море облич, піднятих до нього вгору* (Ю. Смолич); *Рік сорок третій. Що обіцяв він Лисенкам доброго?! .. Думку про наближення смерті насправді не вдалося занести і в голову. Там не було для неї місця. Там планувалося життя. Хоч і чудернацьке, за морями недосяжних для передбачення, для уяви, подій, на суходолах чи островах чужих на ділі культур* (Олекса Ізарський); *Малі воєводи за наказом великих воєвод .. робили все можливе, щоб зрушити це неосяжне море людей* (І. Білик); [Г а м л е т:] *Чи бути, чи не бути — ось питання. Що благородніше? Коритись долі І біль від гострих стріл її терпіти, А чи, зітнувшись в герці з морем лиха, Покласти край йому?* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра).

Ви́хід у мо́ре *див.* **ви́хід; Вихо́дити / ви́йти в мо́ре** *див.* **вихо́дити; (1) Мо́ре сліз** — дуже багато сліз. *Все горе те, все море сліз, .. Всі муки ті, що ти поніс, Народе мій, забудь!* (І. Франко); *Чужа душа — то, кажуть, темний ліс. А я скажу: не кожна, ой не кожна! Чужа душа — то тихе море сліз. Плювати в неї — гріх тяжкий, не можна* (Л. Костенко); **Не́бо схо́диться (сходи́лося) з мо́рем** *див.* **не́бо.**

△ **(2) Відкри́те мо́ре <Відкри́тий океа́н>:** а) частина моря (океану), дуже віддалена від берегів. *Промисел в океанічних зонах іноземних держав через його стабільність більш привабливий, ніж у відкритому океані* (з наук. літ.); *Найбільше буває водоростей у прибережних водах, але в значних кількостях вони є й у відкритих морях* (з наук.-попул. літ.); *Решта* [екіпажу] *шукала щасливої пристані у відкритому морі* (В. Стус); б) нейтральна ділянка моря (океану), якою мають право користуватися всі держави. *Будь-яке судно, що перебуває у відкритому морі, підпорядковане владі тієї держави, під чиїм прапором воно плаває (так звана юрисдикція прапора)* (з навч. літ.); **(3) Епіконтинента́льне мо́ре,** *геол.* — мілке море, розташоване на континентальному масиві. *Максимальна глибина новостворених океанічних басейнів не перевищує кількох тисяч метрів. У їхніх межах виділяються зони материкового схилу й великі шельфові ділянки, які поступово переходять в епіконтинентальні моря з максимальною глибиною 400–500 м* (з наук.-попул. літ.); **Рі́вень мо́ря** *див.* **рі́вень.**

◇ **Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди** *див.* **жда́ти; (4) Жите́йське мо́ре,** *уроч.* — життя з його турботами, неспокоєм і т. ін. [І в а н:] *Скрізь хвилює "море житейське", а мій човен без весел і без стерна: куди і як мені пливти і чим мені гребти, та й до якого берега причалити?* (І. Карпенко-Карий); *Дивиться мати вслід* [Уласові], *плаче: чи вистачить у нього сили вигребтися..? Чи піднесе вона* [хвиля життя] *його та й полине він з нею до невідомого щастя, чи замота в житейському морі, як мотає не одного на цьому білому світі?* (Григорій Тютюнник); **(5) За мо́рем <За моря́ми>** — на великій відстані, далеко. [Г а л о ч к а:] *Я знатиму, що і за морем ви за мною скучатимете* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Той блукає за морями, Світ перепливає, Шука долі* (Т. Шевченко); *Будуть Левка Кочубея Знати й за морями, Споминати, мов Енея, Перед королями* (П. Куліш); *Було і тяжко, було й страждали, Та не за морем шукали правди* (О. Підсуха); *Кузьмі здавалося, що Донбас за морями десь* (Григір Тютюнник); **(6) За си́нє мо́ре,** *нар.-поет.* — на велику відстань, куди завгодно, будь-куди далеко. *За вітром слава полетіла По всіх усюдах і кутках, По байраках і по садках, Далеко — аж за синє море...* (Л. Глібов); *— Миколо, коли ти мене любиш, то я піду за тобою за синє море* (І. Нечуй-Левицький); **(7) За си́нім мо́рем <За си́німи моря́ми>,** *нар.-поет.:* а) у далеких краях; дуже далеко. *Якби то далися орлинії крила, За синім би морем милого знайшла* (Т. Шевченко); *Є на світі доля, А де їй* [її] *шукати? — Чи в пана в палаті, Чи в мужицькій хаті? Чи у чорних горах, Чи за синім морем У гарячім краю, В гаю сикоморі?* (Ю. Федькович); *— Один-єдиний був князь, що наводив на поганих свої хоробрі полки за землю Руську, — Володимир Мономах..! .. Німці раділи, що далеко були — аж за синім морем!..* (В. Малик); *За горами, за лісами (дрімучими, ясна річ), за синіми морями, а точніше — за тридев'ять земель у Тридесятому царстві жив собі та був собі невідомий письменник* (В. Чемерис); б) де завгодно; скрізь. *Вона така, що й за синім морем правду шукатиме* (з газ.); **(8) З-за мо́ря** <*нар.-поет.* **З-за мо́ря-океа́ну**> — з далеких країн; здалека. *— Се ми таке для любезних* [люб'язних] *сватів з-за моря придбали, — каже Наум* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Л ю д о м и р *(до вартового):*] *З давніх-давен такого не чували, Щоб сніг новий у квітні. Не гаразд .. (Хитає головою.) .. Кажуть, прилетів З-за моря крук.., і на голубку нашу На білую... він кігті нагострив* (І. Кочерга); *— Ваша величність, до вас посланець з-за моря. З листом. — Хай жде! Завтра або за тиждень, може, за місяць* (П. Загребельний); *Золота й срібла в країні* [Іспанії] *повно. Які там тільки золоті прикраси не носять .. Золота й срібла привозять вони з-за моря-океану* (Ю. Логвин); **(9) [І] мо́ре по колі́на** *(рідше* **по колі́но)** *кому:* а) хтось нічого не боїться, ніщо не лякає кого-небудь; не страшно комусь. *Смілому й море по коліна* (прислів'я); *Нічого не страшно* [Потапові] *і по коліна море* (М. Коцюбинський); *— Коли ти з конем — тобі й море по коліна! Можна з ким завгодно балакати* (М. Рудь); *Отакий може й полетіти. Їм що, жевжикам. Їм і в космос — море по коліна* (Ю. Мокрієв); *Їм, як кажуть, море по коліна, зовсім незнане почуття страху* (з газ.); б) усе видається комусь легким, доступним, простим і т. ін. *— Що ж це ти, дорогий синок? Думаєш, інститут закінчив, то вже й море по коліна?* (С. Журахович); *— Що ж, мрійникам море по коліна...* (В. Підмогильний); в) усе можна, усе дозволено комусь. *Дурневі ж, якийсь казав, море по коліна* (Л. Мартович); *Перші вдалі запровадження в механічному цеху запаморочили йому голову, і він гадає, що тепер йому море по коліна* (П. Автомонов); *Теперішні дівки нічого не бояться,*

море їм по коліна, а потім на старість каятимуться, та пізно буде (Є. Гуцало); г) ніщо не бентежить, не турбує когось; усе байдуже комусь. *— Йому що? Гульня, море по коліна, а вам біда, вам горе, вам смерть!* (М. Старицький); *Їм немає діла до Олечки. І нікому нема. Всі гуляють, веселяться, кожному море по коліна* (В. Кучер); *— Мені воно чомусь було байдуже, — зізнався Андрій. — Бо молодий, що тобі? Море по коліна* (М. Олійник); *Деякі остерігаються, а деяким — море по коліно* (І. Муратов); ґ) ніщо не стримує кого-небудь, хтось не контролює себе. *П'яному і море по коліна* (прислів'я); *Допомагають своїй міліції — гамувати і тамувати отих, кому море по коліна* (О. Ковінька); **Кра́пля (ка́пля, крапли́на** *і т. ін.)* **в мо́рі** *див.* **кра́пля; (10) Не за мо́рем <Не за моря́ми>** — недалеко, близько. *Леонід насторожився. — Де це Шишаки? — Не за морями, — продовжував Сорока* (О. Гончар); *Не за морями, не за горами Учитель! Не в далекому небі. Його кров пульсує в наших артеріях, його серце відлунює в наших серцях, його Образ сповнює наше єство Вогняним Тілом Сина Божого* (О. Бердник); **Розлива́ти / розли́ти мо́ре (ріки) сліз** *див.* **розлива́ти; (11) Розлило́ся мо́ре кро́ві** — загинуло багато людей. *Місяцю мій ясний!.. Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось, І Альту, І Сену, і там розлилось, Не знать за що, крові широкеє море* (Т. Шевченко); **Ши́лом мо́ря не нагріє́ш** *див.* **нагріва́ти.**

МОРЕ́ЛЕВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **море́ля** 1. *Навесні морелевий цвіт Полонив мене у свій літ, І схилили мене вітри До оселі моєї сестри* (В. Свідзинський); // Вигот. з морелі (у 2 знач.). *— Я можу запропонувати соку. Який вам більше до смаку — морелевий чи яблучний?* (із журн.).

2. Кольору морелі (у 2 знач.); жовтогарячий. *У японців є назви для таких кольорів, як світанковий, морелевий, яєчний, кольору сакури, півонії, хурми та ін.* (з навч. літ.); *Морелева сукня.*

МОРЕЛІ́ВКА, и, *ж.* Наливка з морелі (у 2 знач.). [Отець Хрисантій:] *Морелівка, громадяни миряни, воістину веселіє* [веселість] *серця, її і на благочинському соборі ухвалили* (М. Стельмах); *Шибки заслоненого вікна барака тонко дрижать, а галас збільшується ще, коли в руці Анатоля з'являється третя пляшка морелівки* (О. Лисяк).

МОРЕ́ЛЯ, і, *ж.* 1. Сорт абрикоси з дрібними, перев. світложовтогарячими плодами. *— У книзі Майбутнього, — каже Остюк, — я не помітив шахт і заводів. Там росте мореля, слива, яблуко. Цвітуть на грядках полуниці* (Ю. Яновський); *В цвіту гойдаються морелі Під дзвін трудящої бджоли* (М. Стельмах).

2. Плід цього дерева. *Балабушиха розсилала наймичок в садки сусідніх панів та селян за гіркими черешнями, за аґрусом, вишнями-лутовками, морелями* (І. Нечуй-Левицький); *Лунали окрики перекупців* [перекупників], *що продавали вчасні вишні й морелі* (І. Франко); *Шкіра його* [Петра] *обличчя .. дуже нагадувала кольором морелю — золотаво-темна з ніжним пухом на ній* (Д. Бузько).

3. Сорт вишні з темно-червоними, майже чорними кисло-солодкими плодами. *Весна була в буйному розквіті. Цвіли морелі, абрикоси, черешні* (Л. Смілянський); *За забарвленням плодів і їх смаком серед сортів вишні виокремлюють морелі та шпанки* (з навч. літ.).

МОРЕ́НА, и, *ж., геол.* Відклад із глини, піску та уламків гірських порід (валунів, гравію), що утворюється внаслідок руху льодовиків. *За результатами досліджень морен льодовиків Шведської Лапландії, розростання льодовиків характерне для початку XVI ст.* (з наук. літ.); *Тепер іти довелося без стежки, кам'янистою мореною* (Ю. Шовкопляс); *Вдалині подовжисті кряжі каміння й нагромадження валунів, занесених сюди зсувами льодовиків, утворили широченну смугу морен* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

МО́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **мори́ти.** *Морена деревина справді не тріскалась і робилася ще дзвінкіша, але була в синіх пасмугах і надто важка* (І. Білик); *— Берешся маяк мурувати, то муруй. Що для сього треба? — Лопату й цемент, — сказав я. — А матеріали? — Хіба мало тут каменю й піску? І дерева скільки мореного мокне у воді...* (М. Дочинець); // **мо́рено,** *безос. пред. — Ох, бабусечко! І морено, й мучено нас .. І те вчи, і друге, й десяте, й п'яте .. Нащо мені те знати, як по небу зорі ходять або як люди живуть поза морями* (Марко Вовчок).

2. *у знач. прикм.* Виснажений, знесилений, змучений. *І самому лихо, і кінь морений так насилу-насилу допхавсь додому аж опівночі* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Невесела вечеря — морений батько свариться, мати заклопотана, зажурена, марна, їсть як не їсть* (С. Васильченко); *Зітхнув Юхим, як морений віл* (А. Головко); *Радивон Ржа морений, томлений, валився з ніг* (К. Гордієнко).

3. *у знач. прикм., спец.* Який унаслідок моріння (у 2 знач.) набув темного кольору, твердості та міцності. *Майстри-різьбярі виготовляли з мореного дуба вишукані вироби: скриньки, статуетки, крісла, столики* (з наук.-попул. літ.); *При одній з коротших стін стояв величезний із мореного бука письмовий стіл* (Ю. Смолич); *Давно не голені, змарнілі, закопчені димом, вони* [вояки] *здавалися вирізьбленені з каменю, витесані з міцного мореного дуба. Такі не відступлять! Не здадуться!* (В. Малик).

МОРЕ́ННИЙ, а, е, *геол.* Прикм. до **море́на.** *Моренні відклади характеризуються включеннями валунів, гальки і гравійних пісків* (з наук. літ.); *За порядком зниження опору до змиву ґрунтотворні породи розташовуються в такий ряд: моренні супіски та суглинки, важкі покривні суглинки та глини, покривні супіски, легкі й середні суглинки, леси* (з навч. літ.); *Він* [Линник] *малював не квіти, а камінь, скелі.., безплідність моренного ґрунту, на якому ніщо не росте, .. пейзаж, який в своїй архаїчній первісності лишився незмінним від палеоліту* (В. Домонтович); *Навколо стояли старі дуби і граби. А між ними виростали непролазні хащі колючих темно-зелених рослин, і повитиця плелась розкиданим моренним камінням* (В. Єшкілєв).

МО́РЕНЬКО, а, с., *нар.-поет.* Пестл. до **мо́ре.** *З неба темного невпинно Ллється дощ без краю, — Певне, нічка затопити Моренько бажає* (Леся Українка); *От став він* [козак] *ходити Та море просити. До нього він руки здіймає: — Ой мореньку ж, море, Розваж моє горе!..* (М. Вороний); *Цвіту моренько пахуче Відусюди обійма* (П. Грабовський).

МОРЕПЛА́ВАННЯ, я, *с.* Плавання на судні по морях; мистецтво кораблеводіння. — *До нас приїздили вчитися: любові, малярства, мореплавання, .. музики* (Ю. Андрухович); *Історія глобалізаційних процесів бере початок у XVI–XVII ст., коли стійке економічне зростання в Європі було пов'язане з успіхами в мореплаванні та з географічними відкриттями* (з наук.-попул. літ.); *У XVII ст. було усвідомлено значення астрономії для потреб географії та мореплавання* (з навч. літ.); *Порт здійснює державний нагляд за безпекою мореплавання, реєструє судна й видає документи, необхідні для безперешкодного й безпечного пересування в морі* (із журн.).

МОРЕПЛА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Той, хто подорожує по морях. *Він схожий був на мореплавця, який по довгій плавбі ступив на землю* (Я. Качура); *Стен згадав.., як слухав захопливі розповіді батька про великих мореплавців минулого* (О. Авраменко); — *Наш корабель розтрощило й прибило нічної пори до берега десь у західній країні .. Що з нашими мореплавцями сталося, того мені не судилося знати* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * У порівн. *Цього ж ранку бійці Сагайди, видершись на останній хребет, полегшено зітхнули, як мореплавці, що, після далеких мандрів, нарешті побачили довгождану землю* (О. Гончар); *За ті три роки, які минули по зруйнуванні Січі, він постарів .. і почав чекати, як мореплавець порту, своєї гавані, де буде вічний спокій* (Василь Шевчук).

МОРЕПЛА́ВНИЙ, а, е. Стос. до мореплавання, пов'язаний з ним. *Повторюючи у думці ім'я капітана мореплавної компанії, Лужинський .. зім'яв кулькою записочку* (Іван Ле); [А т о с с а:] *Войовничий Ксеркс, твій пагін, весь наш край осиротив.* [Т і н ь Д а р і я:] *Суходолом він чи морем, божевільний, військо вів?* [А т о с с а:] *Мореплавні й піші сили водночас очолив він* (А. Содомора, пер. з тв. Есхіла); *Матеріалом для дослідження обрано більш як шість тисяч термінів, які добиралися способом суцільної вибірки зі словників, посібників і довідників з навігації, лоції й мореплавної астрономії* (з наук. літ.); // Здатний плавати та зберігати маневреність за будь-якої погоди; придатний для мореплавання. — *Краще уже чи життя зберегти, чи загинути зразу, Ніж у змаганнях жорстоких із ворогом слабшим так довго Сили виснажувать тут, біля наших човнів мореплавних!* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // Признач. для мореплавання. *Турки та звільнені бранці котили діжки хліба і соломахи, солонини і здобичі, тягли лантухи, тюки й різне мореплавне приладдя* (З. Тулуб); *Мореплавна карта;* // Який відповідає умовам, вимогам і т. ін. мореплавання. *Майже біля самого борта* [американського судна] .. *кинула якір невелика за тоннажем, але з чудовими мореплавними якостями яхта* (М. Білкун); *Яхта, котра визначалась першорядними мореплавними властивостями, .. стала носом за вітром, підставивши бік навалі невгамовних хвиль. Та чи ж витримають вітрила?* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *У другій половині XVII–XVIII ст. з'явилися нові типи кораблів (баржі, каравели), зросла їх вантажність (від п'ятисот до двох тисяч тонн), поліпшилися мореплавні характеристики* (з наук.-попул. літ.).

МОРЕПЛА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Здатність судна плавати та зберігати свою маневреність за будь-якої погоди. *Для страховиків, як і для судновласників, істотним є питання про мореплавність судна, зокрема особливо важливі ті випадки, коли страховики визнають судно неморехідним і страхове відшкодування не виплачується* (з навч. літ.); *У конструюванні спеціальних човнів для рибальських турнірів і змагань використано найбільш вдалі за гідродинамікою та мореплавністю зразки цивільних катерів* (із журн.).

МОРЕПЛА́ВСТВО, а, *с.* Те саме, що **морепла́вання.** *Експедиція була гідрографічна і головним своїм завданням мала виправлення старих і складання нових карт, потрібних для мореплавства* (М. Трублаїні); *Гленарван упевнився, що має справу з вельми обізнаною у мореплавстві людиною, про це свідчили спеціальні запитання Айртона* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Як символи кохання Венері присвячені мирт, троянда, яблуко, як символи плодючості — мак, голуб, горобець і заєць, як символи мореплавства — дельфін і лебідь* (з наук. літ.).

МОРЕПРОДУ́КТ *див.* **морепроду́кти.**

МОРЕПРОДУ́КТИ, ів, *мн. (одн.* **морепроду́кт,** у, *ч.).* Продукти морського промислу (за винятком риби). *Кухня в неї була дбайливо заповнена різними травами й спеціями, овочами та морепродуктами* (С. Жадан); *Із запису* [лікаря] *Сарон довідався, що у цього чоловіка важка форма алергії на усі види морепродуктів* (Н. Сняданко); *У Японії реалізують програму розширення морських ферм та плантацій, щоб задовольняти потреби громадян у рибі та морепродуктах* (з навч. літ.); *У Севастополі до революції 1917 р. було два заводи з вирощування великої устриці — корисного для здоров'я людини морепродукту* (із журн.).

МОРЕТРУ́С, у, *ч.* Землетрус з епіцентром на дні моря, океану, а також на їх узбережжях. *Окремі моретруси, які супроводжуються швидким опусканням і підійманням значних ділянок дна моря, спричиняють сильні коливання. При цьому починають рухатися значні маси води, які утворюють великі хвилі — цунамі* (з наук. літ.); *Моретруси і землетруси можуть виникати й унаслідок падіння метеоритів* (з наук.-попул. літ.); *Моретрус 1964 року в затоці Аляска відомий як Аляскинський катастрофічний, бо внаслідок цього моретрусу раптово піднялося дно завдовжки до 800 км і завширшки до 100 км* (з навч. літ.).

МОРЕХІ́ДКА, и, *ж., розм.* Навчальний заклад з мореплавства (училище, школа і т. ін.). *Жук вчився в морехідці, в Кронштадті* (О. Іваненко); *Одного морехідка зваблює ділом серйозним, а другому пустої романтики закортіло, давай безкозирку для парадів та моряцьку походку для шику...* (О. Гончар).

МОРЕХІ́ДНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **морепла́вний.** *Я вступив до морехідної школи і потім плавав у морі на справжньому кораблі* (Ю. Покальчук); *Хвиля пурпурна Ізпід корми корабля швидкоплинного вмить зашуміла. Легко по хвилях він біг, верстаючи путь морехідну* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

МОРЕХО́ДЕЦЬ, хідця, *ч., заст.* Мореплавець. *Одважний мореходець Черкаторе і смиренний брат Верідікус провадять мирну розмову* (Леся Українка); *Старший син Олег нарешті подав їм звістку, — він у них мореходець і час від часу дає знати про себе то з Чорного, то з Середземного...* (О. Гончар); *Син, мов дві краплини води, був схожий на вітця .. До моря тільки більше лежало його серце, аніж до суходолу. Через те й прославився у людях як багатий морський гість і великий мореходець* (Д. Міщенко).

МОРЖ, á, *ч.* 1. Водяний ластоногий ссавець родини моржевих із вусатою мордою, великими іклами (у 2 знач.) та ко-

роткою шерстю. *Морж знову з'явився за кілька метрів від човна* (М. Трублаїні); *Ідуть моржі з тюленями по синьому льоду. З північними оленями ведмеді білі йдуть* (Н. Забіла); *— Ти й верблюда їв? — здивувався Вирвикорінь. — Ти запитай, чого я не їв! — гордо сказав Кравчина. — Моржа, тюленя, акулу, каракатицю, гадюку* (О. Бердник); * У порівн. *Відсапуючись, як морж, опускається він у крісло, спритно підсунуте паном Пржембецьким* (З. Тулуб); *З води виринув Хвостенко, пирхнув, як морж, і вхопився за чорне коріння тополі* (В. Малик).

2. *перен., розм.* Про людину, що купається взимку або пізньої осені у відкритих водоймах. — *Як ви поясните разючу зміну, що сталася з Кавуном: після отієї ночі він не тільки не захворів, а, навпаки, вступив до секції "моржів"?* (М. Дашкієв); *Сонячний, задимлений туманом берег Десни. Ми сидимо на купі хмизу, обідаємо. Потім довго блукаємо вздовж ріки.., проходимо повз катери, повз дядечка — осіннього "моржа"* (І. Жиленко); *— Що, ніколи не мали простуди? — Ні, я морж, — збрехав, не кліпнувши, Степан. — У крижаній воді купаюся, навіть не знаю, що таке нежить* (В. Шкляр).

3. *перен., розм.* Про людину, зовні схожу на моржа. — *Сеньйоре доктор! Технік Мігуель виявився чесною людиною .. Він обіцяв не потрапляти на очі Мільхові та отому вусатому моржеві, а пізніше, бодай на рік, виїхати за кордон* (І. Білик).

МОРЖЕ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **морж** 1. *Купець в червоному кафтані .. викладає інкрустовані моржевим зубом шкатулки, соболі, куниці, голубий песець, білосніжний горностай, пухнастий бобер, лляні тканини* (Р. Іваничук); *Щити новгородських лучників стали схожі на їжаків, густо втикані варязькими стрілами, які іноді наскрізь пробивали моржеву скору щитів* (І. Білик); *Моржеве ікло набагато міцніше слонового, кістка менше жовтіє, а тому високо цінується* (з наук. літ.); *Дерев'яна основа човна ескімосів обтягувалася моржевими або тюленячими шкурами* (з наук.-попул. літ.); // Зробл., вигот. зі шкури моржа. *Гейзер сизий, гейзер синій — це з яранг моржевих дим, що злітає, рветься й гине: в нерухомості пустині він рухомий сам-один...* (М. Драй-Хмара); // Який добувають із моржа. *За часів Київської Русі до Європи вивозилися цінні хутра і традиційні товари: мед, віск, льон, деревина, смола, китовий і моржевий жир* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **морже́ві,** вих, *мн.* Родина водяних ссавців ряду ластоногих. *Представники моржевих уперше з'явилися в Північному океані в ранньому міоцені* (з наук. літ.); *Єдиний вид моржевих — морж — водиться у Північному Льодовитому океані та в північних частинах Тихого й Атлантичного океанів* (з навч. літ.).

МОРЖЕНЯ́, я́ти, *с.* 1. Маля моржа (у 1 знач.). *2014 р. у зоопарку Гамбурга вперше за всю столітню історію народилося морження* (із журн.).

2. *перен., розм.* Про дитину, що взимку купається у відкритих водоймах або обливається водою. *Є в дитячому закладі своя традиція: посвята в моржі. Залежно від "стажу" малюки отримують статус морженят* (з газ.).

МОРЖИ́ХА, и, *ж.* 1. Самиця моржа (у 1 знач.). *Моржиха годує морженят протягом двох років* (із журн.).

2. *перен., розм.* Жін. до **морж** 2. — *Знаю я одну вегетаріанку і моржиху, в якої холестерин зрідка може перевищувати норму* (з газ.).

МОРЖУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **моржува́ти.** *Моржування — це серйозна, науково опрацьована техніка, дотримання якої не зашкодить організму* (з газ.).

МОРЖУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., розм.* Бути моржем (у 2 знач.); загартовуватися купанням у відкритих водоймах, обливанням холодною водою чи обтиранням снігом. *Якщо ви тільки почали моржувати, то у воді рекомендується перебувати максимум 5–10 секунд, а потім необхідно відразу ж витерти тіло насухо та одягнути щось тепле* (із журн.); — *Ви морж? — Не зовсім. Регулярно не моржую, проте намагаюся використати першу-ліпшу нагоду* (з газ.).

МО́РЗЕ: △ **А́збука Мо́рзе** *див.* **а́збука; Апара́т Мо́рзе** *див.* **апара́т.**

МОРЗИ́СТ, а, *ч.* Телеграфіст, що працює на апараті Морзе. *Морзист — професія військова* (з газ.).

МОРЗИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **морзи́ст.** *Замолоду наша співбесідниця зазнала всіх труднощів фронтового життя — з вересня 1943 до вересня 1945 р. брала участь у боях як морзистка* (із журн.).

МОРЗЯ́НКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **апара́т Мо́рзе** (*див.* **апара́т).** *На очах Зінаїди Павлівни мінялася й удосконалювалася техніка швидкості передачі слів, думок і почуттів — від старосвітської "морзянки" до .. телетайпів* (Л. Дмитерко); *Це була звичайна морзянка, зроблена із різних запасних частин* (В. Кучер); *Коли морзянка замовкла, знову настає тиша. В неясних шерехах, в незрозумілих звуках напружився ефір...* (М. Дашкієв).

2. Те саме, що **а́збука Мо́рзе** (*див.* **а́збука).** *Перестук, позивних перекличка, пульс морзянки рвучкий, призвичаєний двигіт руки* (М. Бажан); — *Та ти заспокойся, — нахмурюється Бараболя і вибиває пальцями по столу "морзянку"* (М. Стельмах); *Сонце давно зайшло, на обрії переморгувались морзянкою два кораблі* (І. Білик).

МОРИ́ЛКА, и, *ж.* Їдкий розчин, яким просочують деревину перед її фарбуванням. *Основною особливістю морилки є те, що на відміну від лакофарбових матеріалів вона не створює плівкового шару на дерев'яній поверхні, а проникає в її волокна* (з навч. літ.).

МОРИ́ЛЬНИК[1], а, *ч.* Той, хто труїть комах, щурів і т. ін. *Із давніх часів люди прагнули захистити своє житло від побутових комах і особливо гризунів. Була навіть така професія — морильник* (з навч. літ.).

МОРИ́ЛЬНИК[2], а, *ч.* Робітник, що морить деревину. *До професій з оброблення дерев'яних виробів належать, зокрема, морильник, ґрунтувальник, фарбувальник, лакувальник* (з навч. літ.).

МОРИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мори́льник**[2]. *Відповідно до законодавства України працівники деревообробної промисловості, зокрема й морильниці, які готують деревину для подальшого фарбування, мають право на одержання пільг і компенсацій* (із журн.).

МОРИ́ЛЬНЯ, і, *ж.* Приміщення, де морять деревину. *Для будування дитячих майданчиків підприємство використовує високоякісну деревину, заготовлену в екологічно чистих районах України й ретельно оброблену в спеціальних приміщеннях — морильнях* (з газ.).

МОРИМУ́Х, а, *ч.*, **МОРИМУ́ХА**, и, *ж.*, *діал.* Мухомор. *На середині села біля моста стоїть церква з бляшаною, червоно помальованою банею, що виглядає, як червона шапка моримухи на білім стовбурі* (І. Франко); *Над самим краєм лісу цілий ряд червоних моримухів з білими цятками, .. аж просяться, щоб їх брати* (С. Ковалів); *Пика пана Пампушки стала вже схожа на перезрілий моримух* (О. Ільченко).

МОРИМУ́ХА *див.* **моримýх.**

МОРИ́СК *див.* **мори́ски.**

МОРИ́СКА *див.* **мори́ски.**

МОРИ́СКИ, ів, *мн. (одн.* **мори́ск**, а, *ч.;* **мори́ска**, и, *ж.).* У середньовічній Іспанії — частина мавританського населення, яка після Реконкісти змушена була прийняти християнство. [Д о л о р е с:] *Він вернувся і привіз в Кадікс якусь мориску, що струїла брата для дон Жуана... Потім та мориска пішла в черниці* (Леся Українка); *Із XV ст. головним портом для вивезення збіжжя став Гданськ, а головними продуцентами збіжжя були мориски, яких вигнано з Іспанії в 1571 р.* (з наук. літ.).

МОРИ́ТИ[1], морю́, мо́риш, *недок., кого, що.* 1. *рідко.* Те саме, що **труї́ти** 1. — *На торзі Перунові жерці своєю наговореною водою нові овочі кроплять. Дійшли й до Теодора з Іваном. А ті не дають. — Отруйним овочем народ морять! —* *гукають жерці* (Н. Королева); — *Настоянкою із цього гриба — у молоці або в солодкій воді — люди .. навчилися морити мух. Через те й мухомор* (О. Шугай).

2. *перен., розм.* Доводити до виснаження, знемоги; виснажувати (у 1 знач.), мучити. *А лікар скрізь ходив з ланцетом .. І чванивсь, як людей морив* (І. Котляревський); — *Заперли мене не в хату, а в саж .. Згагою морять* (Панас Мирний); *Немало пшениці ще в нас у засіку. Годі ж її берегти — і голодом птаство морити!* (В. Мисик); — *Череду корів мають* [дуки], *а брата нещасного морять голодом* (Є. Кравченко); // *безос. Його морило — на відлигу, а надвечір, зі знанням уже старого бродяги, він відчув, що візьметься на лютий мороз* (О. Ульяненко).

3. *перен., розм.* Дуже стомлювати чимось; знесилювати. *Генерал давай їх* [селян] *утішати, .. що він їх не буде насильною роботою морити* (Панас Мирний); — *А тільки не думай собі, щоб я тобі дав коні морити* (Леся Українка); *Ганяв* [садівничий] *та й ганяв молодця, морив та й морив трудом непосильним* (Д. Міщенко); *Дашкевичка сказала, що коней ось-ось впряжуть у роботу, нема чого їх морити на непролаззях* [важкопрохідних місцях] (Р. Андріяшик).

4. *перен.* Те саме, що **труї́ти** 2. *День півсонно проморгавши, город твердо засинає, а наразливая* [невідступна] *думка серед темряви і тиші у безсонні морить душу, сушить мозок непокоєм* (Дніпрова Чайка); *Думка про Лавріна морила його незгірш за пекельну хворобу — вітряницю* (Ю. Мушкетик).

◊ **(1) Мо́рить (мори́ло) на сон** *кого, безос.* — хочеться спати, дрімається комусь. *Днинка була сьогодні ясна й тепла, то старого трохи морило на сон* (О. Маковей); *Фроленко відійшов од камери і сів на лаву під протилежною стіною. Морило на сон...* (Ю. Хорунжий); *У тролейбусі морить на сон, після двох останніх днів почуваюся втомленим* (А. Дністровий).

МОРИ́ТИ[2], морю́, мо́риш, *недок., що, спец.* Надавати деревині темного забарвлення та міцності, тримаючи у воді чи спеціальному розчині, або фарбувати морилкою. *Для фанерування меблів дубову деревину попередньо морять* (з газ.); *Морити дуб.*

МОРІ́Г, *рідше* **МУРІ́Г**, рогу́, *ч.* Густа молода трава; мурава *(див.* **мурава́**[1]). *Зелений, як муріг* (Номис); *Як упав же той карбованець на муріг, — і заліг там, аж зчорнів; ніхто не доторкнувся* (Марко Вовчок); *Моріг зелений перерізується посередині .. стежкою* (М. Коцюбинський); *Тихая долина, Моріг зелененький. Я стояла й визирала, Чи не йде миленький* (А. Кримський); *Врешті всі ми вдяглись і сиділи на теплім морогу над кручею річки* (Олесь Досвітній); *Скоро, скоро стане сніг, запарують ниви, жде — не діждеться моріг сонця, грому, зливи* (В. Стус); *Какора незграбно сів у воду, а Ягода, заливаючись сміхом, вискочила на муріг, сіла, простягла мокрі ноги* (П. Загребельний); *Олізар сидів на ґанку й дивився на поросле морогом дворище* (Валерій Шевчук); * У порівн. *За час перебування в санаторії відросло на голові густе, як моріг, .. волосся* (Ю. Збанацький).

МОРІЖЕ́ЧОК, *рідше* **МУРІЖЕ́ЧОК**, чку, *ч.* Зменш.-пестл. до **морі́г, мурі́г.** *Тивун тихо мугикав собі в рудий вус: "Ой .. моріжечку, ти гляди не вколи мені й ніжечку..."* (І. Білик).

МОРІЖО́К, *рідше* **МУРІЖО́К**, жку́, *ч.* Зменш.-пестл. до **морі́г, мурі́г.** *Широкий двір зеленів моріжком* (М. Коцюбинський); *На Спаса .. сяде* [дід Євмен] *на муріжку та .. роздає стільнички й старому й малому* (О. Кониський); *Доська мов з-під землі виросла. Дають їй вільху, стає на моріжку, дівчата вінком кругом неї, як на гаївці на Великдень* (Б. Лепкий); *На моріжках пасуться табуни сірих степових гусей* (В. Кучер); *Няня іноді скликала У теплий день на муріжок Всіх Ольжиних товаришок* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна); * У порівн. *У веселій Ульчиній кімнаті було, як на зеленім моріжку* (Д. Бедзик).

МОРІЖЧА́СТИЙ, а, е. Зарослий моріжком. *Із вікна маршрутки видно було моріжчастий берег Тетерева* (з газ.); *Моріжчаста стежка.*

МОРІ́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **мори́ти**[1]. *По горбах та долинах горіли вогні, темніли юрти, вешталися воїни, мчали гінці, ревли верблюди, іржали коні — і від усього цього у киян ставало тужно на душі. Та скільки ж це катування, це моріння голодом триватиме?* (В. Малик).

МОРІ́ННЯ[2], я, *с., спец.* Дія за знач. **мори́ти**[2]. *Наскрізне моріння деревини здійснюють у герметично закритому реакторі термохімічним обробленням* (з наук.-техн. літ.); *Під час моріння зберігається природний малюнок дерева* (з навч. літ.); *Процес природного моріння дуба триває звичайно півтори тисячі років! І ось — з-під води шукач скарбів може дістати важку, як метал, колоду дивного чорно-сірого кольору з білими прошарками і фіолетовим відтінком* (із журн.).

МОРІО́Н, *ч.* 1. *род.* у. Мінерал із класу силікатів, напівпрозорий димчастий кварц, що має буро-чорний кольоровий відблиск. *Моріон використовують у радіо- та електротехніці, оптиці, а також у ювелірній справі* (з наук.-попул. літ.); *У межах Українського щита є родовища моріону* (з навч. літ.); *Коштовним камінням четвертого порядку вважають аметист, димчастий і рожевий кварц, гірський кришталь, моріон* (із журн.).

2. *род.* а. Окремий камінець цього мінералу, що використовують як ювелірну прикрасу. *Перстень з моріоном.*

МОРІО́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **моріо́н.** *Моріонові поклади; Моріонові сережки.*

МО́РКВА, и, *ж.* 1. Городня овочева і кормова дворічна рослина родини зонтичних з пірчасто розсіченими листками й довгастим м'ясистим коренеплодом. *Жужмом лежало понівечене гарбузиння і тютюн .. і тільки незнівеченою залишилась одна легкокоса грядка моркви* (М. Стельмах); *Хлопцям хоч би й зараз оце кинутись прополювати моркву, дертися на черешні* (О. Гончар); *Вирощувала Килина ранню редьку .. Не вилазила вона ніколи із своїх грядок, порпалася в часнику, в цибулі, в моркві, в огірках, у помідорах* (Є. Гуцало); *З овочевих везла* [Агафія] *насіння гарбузів, огірків, капусти, моркви, гороху, цибулі, часнику, ріпи — по весні збиралася зайнятися городом* (В. Чемерис).

2. *збірн.* Коренеплоди цієї рослини оранжевого кольору, що містять каротини, солі, залізо, вітаміни. *Не давай зайцеві моркву берегти, а лисиці курей стерегти* (прислів'я); *— Раз мій господар запряг мене до візка і цілий день возив мною гарбузи, дині, моркву, огірки і всяку ярину з огороду* (І. Франко); *Приготував* [Гордеєв] *з баранячої печінки чудовий паштет і кілька салатів та форшмаків. Усе це він гарно прикрасив шматочками буряка, моркви та кільцями цибулі* (З. Тулуб); *Роблення квашеної капусти належало до татових привілеїв. Через двадцять років він передав його мені. Разом зі своїм рецептом .. Тільки капуста, багато моркви, сіль і кмин* (Т. Прохасько); *Коренеплоди моркви вживають як продукт харчування й цінний лікувальний засіб* (з наук. літ.).

3. Те саме, що **моркви́на.** *Посередині двору стояла велетенська снігова баба з дірявим відром на голові, очима-вуглинками і довгою морквою замість носа, котру припасла тітонька Ніна з середини осені* (І. Роздобудько); * У порівн. *Сидить, як морква в грядці* (Номис); *Макс варився у гніві, як морква в казані* (Люко Дашвар).

◊ **Мо́ркву те́рти** *див.* **те́рти; Наздога́д (навдога́д,** *розм.* **надога́д) буряків [, щоб далі́ капу́сти** *(рідко* **колі́ мо́ркви тре́ба)]** *див.* **наздога́д; Скребти́ (ску́бти, скрома́дити) / наску́бти (наску́ба́ти) мо́ркву** *див.* **скребти́; (1) Ха́тня мо́ркова,** *ірон.* — сварка між подружжям, у сім'ї; лайка *(див.* **ла́йка**[1] 1). — *А там* [на базарі] *купами капуста, буряки, морква городня, — а хатньої* [моркви] *наші жінки не продають, держать про нужду, на нашу голову!* (Г. Квітка-Основ'яненко).

МОРКВИ́НА, и, *ж.* Окремий коренеплід моркви (у 1 знач.). *Ми з Піратом .. кинулись до моркви. Вириваю одну — мала. Гичка велика, а сама морквина дрібненька, біла і зовсім не солодка* (О. Довженко); *Потім звернув* [Сашко] *за очерет, вскочив у свої пістряві штани, дістав з кишені величезну морквину* (Л. Юхвід); *"Чоловіченьку, доброго ранку! Твоя дружина — подвижниця. Читаю Метерлінка і надсилу лікідовую морквину за морквиною, вмочаючи їх у цукор"* (І. Жиленко); *Жив собі Зайчик .. Ходив на базарчик .. З базарчика якось він біг через ліс, велику морквину у торбі ніс і подумки нею вже ласував* (І. Андрусяк); *Можна було б щось приготувати, але, поглянувши по кутках, я знайшла лише дві морквини в ящику під столом і з десяток яєць на дверях холодильника* (І. Роздобудько).

МОРКВИ́НКА, и, *ж., розм.* Зменш.-пестл. до **морк-ви́на.** *Коли хлопець виходив з хати, господиня дала декілька морквинок. Тільки він за поріг виступив — згриз їх, як заєць: такі смачні!* (В. Барка); *Кроленята — глянуть любо: Об морквинки чистять зуби* (Г. Бойко); *Якщо немає можливості почистити зуби після обіду — не біда. Нехай дитина з'їсть яблуко чи морквинку* (з газ.).

МОРКВИ́ННЯ, я, *с.* Гичка (у 1 знач.) моркви. *Морквиння має такі ж лікувальні властивості, як і сам коренеплід, і містить багато важливих для організму речовин* (з навч. літ.); *Для консервації вибираємо невеликі пружні помідори без плодоніжок і зелене бадилля моркви — морквиння* (із журн.).

МОРКВИ́ЦЯ, і, *ж.* Пестл. до **мо́рква.** *У городах чого там немає? .. капуста, морквиця, огірочки, стрючечки...* (Сл. Б. Грінченка); *Зайчиха прийшла з городу втомлена і голодна .. До неї поспішив її синок зайчик Дайчик: — Мамусю, дайте морквиці!* (В. Багірова); *На базарі було всього кілька яток із городиною. Невеличка гірська капуста, геть дрібна картопелька.., малинового кольору морквиця* (І. Карпа).

МОРКВЯ́НИЙ, я́на, я́не. 1. Прикм. до **мо́рква.** *Зайчик забув свої лінощі й пустощі. Грядки заклав і морквяні, й капустяні* (І. Андрусяк); *Морквяне насіння багате ефірними оліями, а тому повільно набухає. Для прискорення сходів посадковий матеріал сортують у воді, а потім на 32–48 годин поміщають у вологе середовище* (з навч. літ.); // Пригот., зробл. з моркви (у 2 знач.). *Сеспель упивався не так морквяним чаєм без цукру, як братньою, дружньою мовою товариша* (Ю. Збанацький); *Для дітей церкви та собори на свій кошт влаштовували вечірні трапези — варили борошняну затірку, капустяну та морквяну юшку або роздавали по одному млинцю-гречанику* (В. Малик); *Сашина мама розбуркала Нелю після безсонної ночі з дитиною, щоб та негайно йшла протирати для Саші морквяний сік з яблучним пюре* (Є. Кононенко); *Морквяний сік з медом використовують у народній медицині при застуді, розладах травлення* (з наук. літ.).

2. Який має колір моркви; жовтогарячий, помаранчевий (у 2 знач.). *Дим летів високо, чорними клубами бурхав угору, клуня горіла гостро-морквяним вогнем...* (М. Малиновська); *Минулого року прочитав у газеті..: якщо її* [моркву] *постійно вживати в певній кількості і щодня, то це неодмінно позначиться на кольорі шкіри та на білках очей: усе стане морквяним* (А. Дністровий); *Назви кольорів рудої частини спектра не належать до активно вживаних в українській мові, зокрема й у поетичній. Найбільш оригінальні вони у поета-конструктивіста В. Поліщука, наприклад, "морквяне сяйво сонця"* (з наук. літ.).

МОРКВЯНИ́К, а́, *ч.* Коржик із моркви (у 2 знач.). *Люди нерідко називають котлетами всі підсмажені овально-приплюснуті вироби, наприклад, з моркви — морквяники* (із журн.); — *Зрозумівши, що я печу оладки з моркви, дочка назвала їх морквяниками* (з газ.).

МОРКІВНИ́К, у́, *ч.* Трав'яниста рослина родини зонтичних, схожа на моркву (у 1 знач.). *На початку літа в рослинному покриві заплави р. Юшанли біля села Зарічне Мелітопольського району домінували морква дика, морківник альпійський та пирій повзучий* (з наук. літ.).

МОРМИ́ШКА, и, *ж.* Різновид блешні для риболовлі — гачок, запаяний у невелике грузило. *Метрів за сто від берега добре ловилися окуні на мормишку і біла риба на мотиля* (В. Чемерис); *Продавці, не викрикуючи ціни, не припрошуючи до пофарбованої цибулинням жилки, до мормишок для літнього лову, попивали пиво й курили, оглядаючи люд меткими очима* (Є. Пашковський); *Національна збірна України перемогла у змаганнях з ловлення риби на мормишку* (з газ.).

МОРМО́Н, а, *ч.* Член релігійної або культурної групи, пов'язаної з мормонізмом. — *Ви щось чули про мормонів? Була така релігійна секта на Землі. Вони сповідували суворий спосіб життя, ізольованість від решти світу, практикували полігамію* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Мормони побудували церкву недалеко від театру, розбили кілька клумб* (С. Жадан); *Досить завести мову про Вольтера, як усі чвари припиняються, мормон знаходить спільну мову з англіканином* [англіканцем] (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); * У порівн. *Юджін дратував англійця. — Нарешті ми п'ємо справжню каву, — говорив він, підморгуючи Сливці, — а то весь час хлебтали воду, немов якісь мормони* (П. Загребельний).

МОРМОНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. Релігійна течія, що виникла у США на початку XIX ст. унаслідок поширення й розвитку створеної Джоном Смітом Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів. *Релігієзнавці нерідко вказують на неприпустимість інакомислення у громаді мормонів та застосування суворих методів впливу до тих, хто бажає розірвати з мормонізмом* (з наук. літ.); *Загалом більшість учених схиляється до думки, що мормонізм, як і інші релігії Нового віку, є розвитком ідей гностиків, яких можна вважати християнами лише частково* (з навч. літ.).

2. Ідеологія мормонів; мормонство (у 2 знач.). *Мормонізм увібрав багато вірувань, зокрема від християнства мормони прийняли віру в Трійцю, жертву Христа, Царство Небесне, муки пекла* (з рел.-церк. літ.); *За словами місіонерів, мормонізм поширюється великими темпами в сучасній Монголії* (з газ.).

МОРМО́НКА, и, *ж.* Жін. до **мормо́н.** — *Із 2008 р. я мормонка, і моє життя змінилося, коли почала застосовувати вчення мормонів* (з газ.).

МОРМО́НСТВО, а, *с.* 1. Збірн. до **мормо́н.** *Ідеї, народжені у столиці світового мормонства Солт-Лейк-Сіті, почали ширитися на весь світ, не оминувши й України, де на кінець 1990 р. було понад п'ятдесят громад цієї доволі екзотичної організації* (з рел.-церк. літ.).

2. Погляди, переконання, поведінка мормонів. *Джон Сміт не був такою похмурою і непривабливою людиною, якою його подають критики мормонства* (з наук. літ.).

МОРМО́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мормо́н.** *Секта, яку навіть складно було назвати мормонською, поволі здавала позиції своїм православним братам* (О. Ульяненко); *У 1971 р. Університет Бригема Янга (Мормонський університет) започаткував проект розробляння системи машинного перекладу мормонських релігійних текстів з англійської на французьку, німецьку, іспанську та португальську мови* (з наук. літ.).

МОРОВИ́Й, а́, е́. Стос. до мору. *Над Люб'ячем прокочувались важкі морові хвороби, що косили безліч люду* (С. Скляренко); *Як тільки війна — доконче з нею в парі морова пошесть іде* (Р. Іваничук); *Хвороба, яка косила людей, не була схожа на чуму, одначе — морова, починалася з живота, найперше валила того, хто ходив біля хворого* (Ю. Мушкетик); *Нас несе, Немов човна без весел і правила, У темний вир трагедій морових* (Б. Олійник); *У народній уяві бог був тією силою, що посилала дощі або засуху, мороз чи тепло, морові пошесті, громи та блискавиці* (з навч. літ.).

Морова́ я́зва *див.* **я́зва.**

МОРОВИ́ЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **мор.** — *Ой, куме..! Хіба ж ти не знаєш того Гострогляда? .. Кажуть, хворобу насилає і на товар моровицю* (Б. Грінченко); — *П'ять років тому померло мало не пів-Чабан-Таша з моровиці* (З. Тулуб); *Найстарший син його не повернувся з Балканських гір.., наймолодший помер у моровицю* (М. Стельмах); *Селом мор пішов, хвороба якась, то їден чоловік умре, то другий, діток почала забирати моровиця* (В. Лис); *Множество* [безліч] *чоловіків і жінок покидали рідне місто .. та й пускалися за город.., нібито гнів Божий, що побивав неправедників сією моровицею, не спостигне їх* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * У порівн. — *Погляньте на скорботні душі ці: Та в груди б'є себе, а та — дивіться — З долоні робить подушку щоці. Бо ж їхній син і зять, як моровиця, Французьку землю знищує притьмом, їм є чого від горя й мук хилиться* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

МОРО́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **моро́зити** 2. *Двічі кип'ятили* [мисливці] *чай, їжі не варили, а просто їли пироги й морожене сире м'ясо* (І. Багряний); *Пахощі міцної кави сповнюють літак, змішуючись із запахами свіжої картоплі, мороженої риби* (Л. Первомайський); *Фури виїздили з ночі, доставляючи на ринки та склади свіжу городину, морожені свинячі туші, зерно, бавовну* (С. Жадан); *Підвищене споживання вишень у будь-якому вигляді — свіжі, морожені, сушені ягоди, сік, компот або варення — зменшує ризик серцево-судинних захворювань* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **ме́рзлий.** *Ніч стала чорнильно-темною, запахи свіжого снігу, морожених трав, гнилуватого моху стали особливо відчутними* (В. Собко).

МОРО́З[1], у, *ч.* 1. Холод (у 1 знач.), коли температура повітря спадає нижче нуля. *Мороз лютує, аж скрипить* (Т. Шевченко); *Я морозу не боюся І хто мерзне — я сміюся* (Л. Глібов); *Мороз холодні вікна помережив* (М. Рильський); *Хурделиця з морозом крутила бешкетні танці на дорогах* (Р. Іванченко); * Образно. *По віках, як по горбах, йде українська Беатріче з морозом долі на губах* (І. Драч); *Прощаємо: ти — сміх, я — глум провин, гримаси вуст, надламаних морозом* (С. Йовенко); // Температура повітря нижче нуля. *Люди кажуть, що тут* [у Чукурларі] *рідко буває 8 ° морозу* (Леся Українка); *При двадцятиградусному морозі почався дуже сильний буран. Він лютував три дні* (М. Дашкієв); *Холод пробирав до кісток: при цілковитому безсніжжі мороз досягав кільканадцяти градусів* (О. Гончар); // *перев. мн.* Холодна зимова погода; холоди. *Вікна з подвійними рамами мали знадвору віконниці, а у великі морози на віконниці ще навішували для тепла товсті мати з сіна* (З. Тулуб); *Вдарять морози, Хуга засвище, Віття найвище Схилить вітрище* (Д. Павличко); *Вербонька-мати зітхає у гаї, Вербонька журно дітей поучає: — Не вірте погрозам морозів, гілки, А відкривайте бруньки!* (В. Багірова).

2. Місце, де є такий холод. *Випаровування може відбуватися і з поверхні твердих тіл (наприклад, білизна висихає на морозі). Це явище називається сублімацією* (з навч. літ.); *Тримати продукти на морозі.*

3. *перен.* Про сивину (у 1 знач.). *Зросли і Менандрові діти, і сам він пристарівсь: кучері чорні припали морозом, думки поорали колись прехороше обличчя* (Дніпрова Чайка); [М о т р я:] *Мій гетьмане! Мій орле!* [М а з е п а:] *Сивий... Глянь, — Морозом геть присипало чуприну...* (Л. Старицька-Черняхівська); *У баби Онисі було три сини. У баби Онисі синів нема. На кожній її волосині морозом тріщить зима* (В. Симоненко); *Морозом шепнула мені сивина, Що вже не повернуться юності нашої коні, Бо надто далека між нами*

лягла далина (Б. Олійник); // Про сріблястий наліт на чому-небудь. *Таня поставила перед собою порожню улюблену блакитну, з морозом, попільничку* (О. Ульяненко).

Берéться [на] морóз *див.* **брáтися; (1) Водохрéсні (хрещéнські) морóзи** — великі морози у другій половині січня, що звичайно збігаються з церковним святом Водохреща (Хрещення). *Наставали святки, а з ними хрещенські морози* (Г. Колісник); *Водохресні морози, відомі своєю жорстокістю, передвіщають родючість* (з газ.); **Дід Морóз** *див.* **дід; (2) Морóз берé** — стає холодно; мороз більшає. *Мороз брав, аж за пальці щипав* (І. Нечуй-Левицький); *Вітер тихне, сніг перестає падати, бере мороз* (Б. Лепкий); *На ніч брав мороз, він похрускував під копитами Мудея, іноді озивався сухим тріском у стовбурах дерев* (В. Шкляр); **(3) Морóз тріщи́ть (ти́сне, ціпить** *і т. ін.)* **/ затріщáв <Морóзи тріщáть (ти́снуть, ціплять** *і т. ін.)* **/ затріщáли>** — дуже сильний, лютий мороз. *Було оце узимку, зимними деньми* [днями], *надворі мороз лускає* (Марко Вовчок); *Вечоріло. Небо вияснилося після кількаденної снігової заметі. Тис мороз* (І. Франко); *На високому небі ясно горіли зорі, люто тріщав мороз* (М. Коцюбинський); *Коло Морозовської повіяли теплі вітри, пригріло сонце, почав підтавати сніг, але ночами ще ціпили дошкульні морози* (В. Кучер); *Задумалася Білокоса* [зима], *а завжди, коли вона думала, морози тріщали великі* (Валерій Шевчук); *Відшуміли снігові бурани, на поля лягли глибокі сніги, затріщали знамениті водохресні морози* (Ю. Збанацький); *Як захурделить, завіє пурга, затріщать морози, загатить усе навколо снігами, гнеться тоді аж до землі моя бідна тополенька...* (В. Чемерис); **(4) Тріску́чий (палки́й) морóз** — дуже сильний, лютий, дошкульний мороз. — *Або зимою... застукають тріскучі морози, зніметься завірюха, хуртовина...* (Панас Мирний); *Ось іти зібрався лицар молодий в дорогу.., пустеля перед ним як жар горить, холодні іскри то роса для нього, біленький сніг то пелюстки лілей, палкий мороз — пал сонця весняного* (Леся Українка); *Надворі був тріскучий мороз, з вітром* (Я. Гримайло); *Затерплі від мотуззя руки не відчували тріскучого морозу* (М. Андрусяк).

◊ **(5) [Аж] морóз (морóзéць) іде (прохóдить, пробігáє** *і т. ін.)* **/ пішóв (пройшóв, пробіг** *і т. ін.)* **пóза шкíрою (пóза спи́ною, по спи́ні** *і т. ін.) кому, у кого, від чого і без дод.:* а) хтось відчуває озноб, здригається, тремтить від холоду, хвилювання, раптового впливу чого-небудь на органи чуття і т. ін. *Холодно було, і мороз йшов поза шкуру, коли вилітали перші свистячі звуки* (М. Коцюбинський); *Оповідання й повісті Івана Франка з селянського та робітничого побуту — це ж такі, мовляв автор, "образки з життя робочого люду", від яких мороз пробігає по шкірі* (М. Рильський); *І хоч мороз проходив по спині, Сергій Коляда стримував тремтіння і стояв непорушно* (І. Багмут); — *Співав про князя Ігоря, — мороз ішов по спині. — Чарівна пісня* (Василь Шевчук); *По спині в неї* [дівчини] *пробігав морозець, бо ся клятва навіки й переступати її не можна* (І. Білик); — *Де вона там тепла? Аж мороз поза шкурою пішов, як черкнувся ногою! — каже Яким і якось неймовірно поглядає на воду* (Панас Мирний); *Чи то від сонячної спеки, чи від вогкості в хаті — йому пробіг мороз поза плечима* (І. Франко); — *Я як подумаю, що мою Галю знівечить який пан, то аж мороз пройде поза спиною...* (С. Васильченко); *Скрикнув таким диким голосом, що мені мороз пішов поза шкірою* (Олесь Досвітній); *Від того сміху* [дівчат] .. *аж мороз поза шкурою пройшов у пана Роздобудька* (О. Ільченко); [Н а з а р е н к о:] *Знаєш, Василю, коли вчора Сокіл сказав своє слово до демобілізованих, у мене аж мороз по спині пройшов* (М. Зарудний); *Венцеслава засміялася. Тихо-тихо. Але в мене мороз пробіг по спині від цього тихого смішку* (В. Лис); б) хтось боїться, відчуває сильний страх, переляк, неспокій і т. ін. *А тії окаяннії .. хваляться такими добрими вчинками, що аж мороз іде поза спиною* (П. Куліш); *Від такого сміху мороз проходив поза шкірою* (О. Полторацький); *З острахом поглядав я на неї* [тюрму], *і мороз ішов поза шкірою* (Ю. Збанацький); *Хіба забудеш рядки Шевченка, пройняті таким гострим почуттям самоти, що аж серце стискується і мороз іде по шкірі* (С. Крижанівський); *У Петра од таких речей аж мороз пішов поза шкурою* (П. Куліш); *Коли це зразу — щось загуло коло двору і стихло. Поза спиною у Петра Федоровича пробіг мороз* (Панас Мирний); *Посидівши трохи й не зводячи очей з Остапа, він* [вовк] *раптом витяг шию, подавсь наперед і так жалібно завив, що Остапові аж мороз пішов поза шкуру* (М. Коцюбинський); *Від деяких поглядів у Андрія мимохіть перебігав легенький, неприємний морозець, бо в тих поглядах світився .. переляк і жаль людей, які щось знають про його долю* (І. Багряний); **[Аж] морóзом (морóзцéм) обсипáє (осипáє, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (пóза) спи́ною (шкíрою), по спи́ні]** *див.* **обсипáти; (6) [Аж] морóз подирáє (пробирáє) / подéр (подрáв, пробрáв) по спи́ні (по шкíрі, за плéчі** *і т. ін.) кого, у кого і без дод.:* а) хтось відчуває озноб, здригається, тремтить від холоду, хвилювання, впливу чого-небудь на органи чуття і т. ін. — *Я пам'ятаю ті люті муки! Ще досі волосся догори стає та мороз по шкурі подирає* (М. Коцюбинський); *У Чіпки аж мороз подрав по спині: він ніколи не чув такого дідового голосу...* (Панас Мирний); *Калинович перший раз почув у оцій канцелярії, як мороз подер його за плечі* (І. Франко); б) комусь стає неприємно, моторошно, страшно і т. ін. від чогось. *Подирає мороз поза шкурою веселих гуляк, як глянуть вони на хрест, що геть-геть здалека чорніє над Ромоданом* (Панас Мирний); *Одійшов я подалі від мерців, від жаху мороз по шкірі пробирає, швидше б утекти звідсіль* (В. Собко); **(7) Морóз íде (хóдить, бігає, прохóдить, пробігáє** *і т. ін.)* **/ пішóв (пройшóв, пробіг** *і т. ін.)* **за (пóза) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, пóза шкíрою, пóза шку́рою** *і т. ін.) кому, у кого і без дод.:* а) комусь холодно, хтось мерзне; когось трясе від збудження, хвилювання і т. ін. *Христя задумалась. Поза спиною у неї ходе* [ходить] *мороз* (Панас Мирний); *За плечима бігає мороз. І втома чеше волос посивілий* (М. Рильський); б) комусь стає дуже неприємно, моторошно, страшно і т. ін. *Як .. стануть вони розкривати один одному свої думки та виявляти темні свої діла — мороз ходе* [ходить] *за спиною* (С. Васильченко); — *Візьміть себе в руки, Грак, і не вибивайте зубами дробу. У мене й без цього мороз іде по спині* (О. Чорногуз); *Я уявив собі, люб'язний читальнику, що можу не дописати цього діаріуша, і мороз пробіг мені поза шкірою — злякався* (Валерій Шевчук); **(8) Морóз із-за (з-за) плечéй берé** *кого і без дод.:* а) комусь стає холодно, хтось починає мерзнути. *Мороз брав з-за плечей, і мерзли ноги* (із журн.); б) комусь стає неприємно, моторошно, страшно і т. ін. — *Так нащо ж ви мені проти ночі таке говорите? Мене вже мороз з-за плечей бе-*

ре (Г. Квітка-Основ'яненко); *Було й слухати, як ваш батько-покійничок розказує, то мороз з-за плечей бере* (Марко Вовчок); **Морóзом проймáє / пройнялó** *див.* **проймáти; (9) Морóз пробігáє / пробіг** *по кому — чому:* а) комусь раптом стає холодно, когось охоплює озноб. *Ось перший сумний, мінорний акорд. Якийсь мороз пробіг по всій істоті Миколи, він здригнувся навіть...* (Г. Хоткевич); б) хтось завмирає, ціпеніє від несподіванки, страху, хвилювання і т. ін. *Мороз пробіг по тілові старого. Тіні вбитих встали йому на очі по всіх кутках хати і дивилися на нього вогненними, повними благання очима* (А. Кащенко); *Рвонули коні! Каміння, болото бризнули з-під копит. По товпі* [юрбі] *мороз пробіг* (Г. Хоткевич); **(10) Морóз торкнýвся** *чого* — мороз, приморозки трохи пошкодили, попсували щось. *Сонце зайшло. Фарби неба вгорі мерхли, ніби квіти, яких торкнувся мороз* (С. Скляренко); **(11) Морóз хапáє (хапáв) / вхопúв за плéчі** *кого і без дод.:* а) комусь стає холодно, хтось починає мерзнути. *Надворі мороз хапав за плечі* (із журн.); б) комусь стає неприємно, моторошно, страшно і т. ін. *Мороз хапав його за плечі од одної думки, що його рідна донька — відьма* (М. Коцюбинський); — *Витріщила на мене очі, аж мене мороз вхопив за плечі* (М. Коцюбинський); **(12) Морóз (хóлод) пробирáється / пробрáвся до тíла (до [сáмих] кістóк, за плéчі** *і т. ін.) кому і без дод.* — комусь стає холодно, хтось мерзне. *Мороз пробирався .. до тіла* (В. Кучер); *Холод пробирався за плечі, руки швидко буряковіли* (Ю. Збанацький); *Холод, здається, пробрався вже до самих кісток* (І. Багмут); **Пóза шкýрою (по шкýрі) подрáло <Морóзом подрáло (продéрло) по шкýрі (шкíрі)>** *див.* **подéрти; Притяглó морóзом (морóзцéм)** *див.* **притягáти; Узя́вся (узялóся на) морóз** *див.* **узя́тися; Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **жáром (окрóпом, хóлодом, жáром і хóлодом, морóзом** *і т. ін.)* **обдатú / обдавáти <Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **хто жáром обдáв>** *див.* **обдавáти.**

МОРÓЗ[2], у, *ч., розм.* Те саме, що **пізньоцвіт.** *Кущ морозу перед вікном сивів росою* (М. Івченко); *Холодний досвіток зачепив крайнього хреста, і той, заяснівши, кинув легкі полиски на металевий вінок. Листки продзвеніли, поволі стишуючись між синюватих квітів морозу* (М. Воробйов); *Мороз зацвітає восени на Покрову* (з газ.).

МОРОЗÉНКО, а, *ч., фольк.* Пестл. до **морóз**[1] 1. *Великі шиби уквітчалися голчастою сосниною, .. шовковою травою і всякими іншими дивовижними візерунками, що вишив та вимережав славний морозенко* (С. Васильченко); *Подивилось небо крізь зорю, Як морозить хвилю морозенко* (М. Вінграновський).

МОРÓЗÉЦЬ[1], óзцío, *ч.* Зменш.-пестл. до **морóз**[1] 1, 3. *Зима-лихоманка морозцем дмухнула* (Л. Глібов); *Любив мене, мати, запорожець, Водив мене босу на морозець* (Ганна Барвінок); *Бачура йшов по грузькій, трохи загусклій від вечірнього легкого морозцю дорозі* (М. Чабанівський); *Невеликий надворі притис морозець — те, що й треба напередодні Нового року* (О. Шугай); — *Узяла* [мати] *бричку, запрягла Бакуна, а мене в пальто і в кожух закутала, як дідугана, бо вже морозці вдарили, і повезла в Загатне* (В. Близнець); *Кавун пречудесний .. з маленьким жовтим насінням .. і з морозцем у його ямочках* (В. Винниченко).

◊ **[Аж] морóз (морóзéць) ідé (прохóдить, пробігáє** *і т. ін.)* **/ пішóв (пройшóв, пробіг** *і т. ін.)* **пóза шкíрою (пóза спúною, по спúні** *і т. ін.) див.* **морóз**[1]; **[Аж] морóзом (морóзцéм) обсипáє (осипáє, сúпле) / обсúпало (осúпало, сипнýло, сипонýло, посúпле) [за (пóза) спúною (шкíрою), по спúні]** *див.* **обсипáти; Притяглó морóзом (морóзцéм)** *див.* **притягáти.**

МОРÓЗÉЦЬ[2], óзцío, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **морóз**[2]. — *Люблю оту пору, коли в обійсті пахне морозець, житня солома, смалятина, а в хаті — узвар та кутя* (М. Стельмах); — *Ось ярочок! Візьму й перескочу. А цей осінній морозець обійду, хай цвіте собі на здоров'я* (Г. Пагутяк).

МОРÓЗИВНИК, а, *ч.* Той, хто робить або продає морозиво. *Коли я виросту, неодмінно буду машиністом .. або навіть хоч би й кочегаром .. Воно добре й морозивником бути: він сам робить морозиво, сам його продає і може скільки завгодно його їсти* (Б. Антоненко-Давидович); *Одного разу Саїд здалеку звернув увагу на лоток морозивника* (Іван Ле).

МОРÓЗИВНИЦЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **морóзивник.** *Морозивниця нас як побачила, одразу здогадалась, хто ми такі:* — *Налітайте, солдатики, добирайте останнє!* (А. Дімаров).

2. Пристрій для виготовлення морозива. *Дуже смачне морозиво можна приготувати протягом 15–30 хвилин у домашніх умовах за допомогою морозивниці* (із журн.).

МОРÓЗИВО, а, *с.* Заморожена солодка їжа з вершків, соку, ягід і т. ін. *Вони підійшли до буфету, де продавали воду й морозиво* (О. Копиленко); *В ресторані замовляли пиво, морозиво, якусь воду, аби тільки сидіти тут у прохолоді* (Іван Ле); — *Оце б зараз морозива хоч по порції! Ти любиш морозиво? Ще б не любив! Ковтаю слину, а Мишко спокушає:* — *Пломбір з ізюмом тобі доводилося куштувати?* (А. Дімаров); *Півгодини сиділи ми на лавочці біля павільйону мовчки. Раювали. От якби щодня обідати морозивом! І снідати морозивом, і вечеряти!* (В. Нестайко).

МОРОЗИ́ЛКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **морози́льник.** *Наліплені, але так і не зварені вареники довелося заховати в морозилку* (І. Андрусяк); *Мама ховає до морозилки коробку з тортом, що принесла сусідка. До морозилки — це означає, що торт увесь зроблений із морозива* (І. Роздобудько); *Нагодувати малу було нескладно — у морозилці .. лежали підписані пакунки, загорнуті в харчову плівку чи фольгу* (Г. Вдовиченко).

МОРОЗИ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для заморожування чого-небудь (перев. продуктів). *Морозильні установки використовують на борту рибопромислових суден, зокрема рибообробних траулерів* (з навч. літ.); *Виробники встановлюють морозильні апарати для охолодження молока, отриманого від населення* (із журн.).

МОРОЗИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Камера в холодильнику чи окреме обладнання для заморожування харчових продуктів, які швидко псуються. *Зелену петрушку (із морозильника, якщо немає свіжої) кидаю уже після того, як вимкну вогонь* (М. Матіос); *Петька Шнур, зачувши за спиною кроки, миттєво сунув ключ від морозильника в кишеню і, обернувшись, виструнчився: перед ним стояв боцман* (І. Роздобудько); — *Візьми в морозильнику кальмарів!* — *У тебе є кальмари?* — гукав я здивовано (Любко Дереш); — *Оплата погодинна?* — *Кароліна взяла діловий тон.* — *Так,* — *зраділа Анна.* — *Плюс бонус .. за те, що доведеться готувати супи. Другі страви .. лежать у морозильнику* (Г. Вдовиченко).

МОРÓЗИСТИЙ, а, е, *розм.* Досить морозний. *Він міг десь упасти, .. міг де-небудь у снігу лежати безтямки й замерзнути там у морозисту ніч* (О. Кобилянська); *Бійці з по-*

легшенням вдихнули свіжого морозистого повітря (О. Гончар); *Зима 2017 року в Україні була морозиста* (із журн.).

МОРОЗИ́СЬКО, а, *ч.* Збільш. до **моро́з**[1] 1. *Один* [синочок] *лежить у гарячці, другий уліз на коліна, надворі морозисько, батька немає* (У. Самчук); *Ох і морозисько надворі! Голубенькі дими над хатами повисли — не ворушаться, наче не течуть угору з рівних чорних димарів над горбатими білими стріхами* (М. Малиновська); *Прислухавшись до розбійницького свисту вітру, Іван збагнув, що його мучить. Тій дівчині на горищі було холодно. Вельми зимно за такого морозиська й вітриська* (В. Лис); *Сніг за саньми палає, морозисько обпалює горобців на льоту* (Є. Пашковський).

МОРО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.* 1. *що.* Дуже охолоджувати (у 1 знач.). *Рано встала ти, Роса студена ще морозить тіло* (І. Франко); *Дощ сік і стьобав їх* [хлопців] *водяними батогами.., а вони сиділи .. й не рухались. Хай іде дощ, хай морозить тіло, хай гудуть ноги, болить око, — все одно!* (В. Винниченко); *Подивилось небо крізь зорю, Як морозить землю морозенко* (М. Вінграновський); // *кого.* Примушувати когось мерзнути на холоді, морозі. *О горе! горенько мені! І де я в світі заховаюсь? Щодень пілати розпинають, Морозять, шкварять на огні!* (Т. Шевченко); *Жінку б'є* [Іван Кривда], *знущається, не пускає в хату, морозить на вулиці* (Грицько Григоренко); *— Піди та скажи: най не морозить ані себе, ані коня, най повертається до своєї весі .. Ще надто зелена, щоб виходити до молодців. Чула? — Чула, татуню* (Д. Міщенко); *— Та чого ж ти морозиш людей? — напосілася Ольга Федорівна на чоловіка. — Заходьте, будь ласка, — запросила* (М. Олійник); // *кого, що, перен.* Виклика́ти неприємне відчуття холоду, страху і т. ін. *Глуха ніч і спів з кам'яниці морозили графиню* (Іван Ле); *Вони* [очі гадюки] *морозили серце, сковували тіло* (О. Бердник); *Вона* [Гримільда] *їхала, мов заціплена, й настирливі слова морозили їй схололе серце .. Таку й побачив її Великий князь київський Гатило* (І. Білик); *В панцир убралася* [Афіна] *.. Й приготувалася збройно до битви, що сльози приносить .. Звада у ній, і завзяття, й гонитва, що душу морозить* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // *безос. Чи знаєш, що, як ти чоломкаться ідеш, Чогось мене морозить* (Є. Гребінка); *Ремо напружено дививсь у північну далечінь дороги, але там не було жодної живої душі. Його почало морозити... Він відчував калатання у грудях...* (Олесь Досвітній); *Її морозило від нервового напруження. І заснути вона ніяк не могла* (В. Владко).

2. *що.* Охолоджуючи, перетворювати на лід; заморожувати (у 1 знач.). *Бреде Микола по грузькій калюжі. За ним мороз крокує по слідах. Йде за хлоп'ям, під ноги кида стужу, Морозить сльози на худих щоках* (Ю. Гойда); // Піддавати продукти дії холоду, морозу для тривалого їх зберігання. *Виловлену рибу необхідно якомога швидше випотрошити й морозити не менш як п'ять днів при температурі –20 °С* (з навч. літ.); *Ягоди й фрукти варто морозити порційно* (із журн.); *— У більших за стандартні формах для льоду я морожу різноманітну зелень на супи* (з газ.).

3. *тільки 3 ос., безос.* Є (було) холодно, є (був) мороз (*див.* **моро́з**[1] 1). *Надворі морозило, дув західний колючий вітер* (С. Голованівський); *— Сніг? — Ненадовго. Морозу ще нема. — Буде. Під вечір уже трошки морозить* (А. Кокотюха).

4. *тільки 3 ос., кого, безос., перен.* Про хворобливе відчуття холоду, гарячковий стан. *Мене морозить. Щось од спини розлазиться холодними мурашками по всьому тілу* (М. Коцюбинський); *Мене морозило, боліла голова, а температура о сьомій вечора піднялась до тридцяти дев'яти з десятими* (В. Гжицький); *Марія скочила, забувши, що погано себе почуває й що її морозить, поцілувала дядечка в шорстку щоку і в сивий ус* (Б. Левін); *Селім-Гірея морозило. Ногу пекло вогнем, кожен удар кінських копит віддавався болем у п'яті, а по тілу повзали крижані пальці холоду* (Ю. Мушкетик).

5. *що, перен.* Стримувати, спиняти вияв чого-небудь. *В чорних невеличких очах доктора доглянула Целя якісь іскорки .. Було щось невідоме і зловіще в тих іскорках, щось, що відбирало Целі апетит і морозило в ній усякий порив радості* (І. Франко).

МОРО́ЗИТИСЯ, о́жуся, о́зишся, *недок.* 1. *розм.* Те саме, що **замерза́ти** 1. *Там, як сказати, то й діла того було на копійку, але через тую копійку тисячі морозилися* (М. Білкун); * Образно. *Оповідання Марка Вовчка найясніше і найпростіше зазначають емансипаційну тенденцію .. простим, скромним та сердечним змалюванням щоденних фактів життя, від якого тільки по довшім вчитуванні морозиться кров у жилах* (І. Франко); *— Цього треба заморозити. Він не подав милостині жодного разу! .. Так і нехай душа морозиться. На Юпітер його!* (В. Багірова).

2. Пас. до **моро́зити** 2. *Для салатів огірки морозяться кубиками та соломкою* (з газ.).

3. *жарг.* Приховувати (у 2 знач.) щось, відмовчуватися. *Ми пробуємо щось зробити, були в прокуратурі, намагались вийти на кукурудзяників, але вони морозяться — формально зачіпок немає, аеродром справді висить на держбалансі* (С. Жадан); *— Твій пес! — морозилася дружна сім'я. Ага. І як шерсть збирати мокрою рукою по доріжці, то мій пес. І як миски мити, теж мій* (І. Карпа).

МОРОЗИ́ЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **моро́з**[1] 1. *З якого ти саду, чудовая роже? Тебе й морозище зв'ялити не може!* (А. Кримський); *Морозище нестерпний, температура спала на вісім градусів нижче .. норми* (Ю. Збанацький); *Лютневі морозища, віхоли, дороги заметені* (М. Сиротюк); *В кімнаті від розчиненої кватирки — морозище* (І. Жиленко).

МОРО́ЗНИЙ, а, е. Дуже холодний (у 1 знач.); з морозом, з морозами (*див.* **моро́з**[1] 1). *Його білий кожух то блисне, то зникне. Ось уже не стало й видно, чутно тільки, як ступні рипотять у тихому морозному повітрі* (Панас Мирний); *Після незвичайно довгої і лагідної осені настала відразу люта, морозна зима* (І. Франко); *Настав сірий морозний ранок* (О. Довженко); *Шалений вітер .. не знати де взявся в морозній тиші сонячного дня* (В. Малик); * Образно. *Душа моя була повна холодного, морозного, як чистий незайманий сніг, захвату* (В. Винниченко).

◊ **Моро́зна (морозо́винна) трі́щина** *див.* **трі́щина.**

МОРО́ЗНО. 1. Присл. до **моро́зний.** *На сході морозно палала зірниця, стукнувся в двері ранок* (Іван Ле); *Соколова .. пішла до кузні, легко ступаючи по пухнастому снігу .. Морозно поскрипував сніг* (В. Собко); *Сонце за вікнами ще буде морозно оманливим, сподіватися на стрімкий прихід весни не варто* (з газ.).

2. *рідко.* Відчуваючи сильний холод; мерзлякувато. *Професор Горбатько .. виліз зі свого насидженого місця, морозно повів плечима, скоцюбився, засунув руки в кишені куртки* (А. Кокотюха).

3. *у знач. пред.* Про дуже холодну, морозну погоду. *Тихо усюди, й біло, й морозно* (Марко Вовчок); *Морозно. Із-за ле-*

вад виплив місяць (А. Головко); *Було морозно. У лісі ще ледь сіріло. Дерева, вкриті інеєм, застигли від холоду* (В. Гжицький); *Тієї вересневої середи морозно стало — хоч нове пальто вдягай* (Люко Дашвар).

4. *у знач. пред., кому.* Про відчуття ким-небудь сильного холоду. *Надворі дівчині стало морозно від сильного вітру зі снігом* (із журн.); // *перен.* Про відчуття внутрішнього холоду (від страху, тривоги і т. ін.). *Нам, дітворі, страшно, нам аж морозно стає, хоч спека палила над Озерами і в тисняві можна було зомліти* (О. Гончар); [Оленка:] *Чуєш, бабо, затихло. Коли стріляли, мені аж морозно було, а затихло — ще страшніше стало* (О. Коломієць); *Своєю невпинною течією він* [легіт] *розповідає .. про щось незбагненне* [незбагненно] *вражаюче, од чого в грудях стає ляклиknown-піднесено, морозно* (Є. Гуцало).

МОРОЗОБІЙ, бóю, *ч.* Те саме, що **морозобóїна.** *Відповідно до розробленої класифікації досліджено такі типи пошкоджень деревних порід: сніголам, вітровал, морозобій та сухостій* (з наук. літ.); *Прокурори звернулися до екологічної служби з приводу вітровалу, морозобою та гнилі на кількох ділянках насаджень Верхньодністровських Бескидів* (із журн.).

МОРОЗОБІЙНИЙ, а, е. 1. Пошкоджений морозобоєм. *Морозобійні зерна визначають за стиснутою, зморщеною, зі зміненим забарвленням поверхні зернівкою* (з наук. літ.).

2. Утворений унаслідок морозобою. *Морозобійні тріщини на схилі є одним із чинників зсуву ґрунтової поверхні* (з наук. літ.); *Середній горизонт витачівського (брянського) похованого ґрунту був червонястим щільним суглинком, розділеним на окремі блоки морозобійними клинами* (з навч. літ.).

МОРОЗОБÓЇНА, и, *ж.* Пошкодження дерева внаслідок сильного морозу (у 1 знач.); морозовина. *Морозобоїна схожа на тріщину, що тягнеться вздовж стовбура паралельно до волокон деревини* (з наук.-попул. літ.).

МОРОЗÓВИНА, и, *ж.* Те саме, що **Морóзна (морозóвинна) трíщина** *(див.* **трíщина).** *При різкому зниженні температури морозовини найчастіше вражають товсті стовбури листяних порід, зокрема дуба, бука, ясена, горіха* (з навч. літ.); *Морозовина на плодовому дереві нерідко спричиняє його інфікування й усихання, зниження врожайності* (із журн.).

МОРОЗÓВИННИЙ, а, е. Який має морозовини. *Морозовинне дерево щовесни борознують уздовж кори для її наростання, і через два-три роки тріщини навіть середнього розміру заростають* (з наук.-попул. літ.).

◊ **Морóзна (морозóвинна) трíщина** *див.* **трíщина.**

МОРОЗОВИТРИВÁЛИЙ, а, е, *с. г.* Який витримує температуру нижче нуля; морозостійкий. *Модрина, найбільш морозовитривале дерево, є листопадною* (з наук.-попул. літ.).

МОРОЗОВИТРИВÁЛІСТЬ, лості, *ж., с. г.* Властивість за знач. **морозовитривáлий;** морозостійкість. *Морозовитривалість рослин зумовлена насамперед їхнім походженням: східні рослини звичайно більш морозостійкі, ніж західні види* (з навч. літ.).

МОРÓЗОНЬКО, а, *ч., нар.-поет.* Пестл. до **морóз**[1] 1. *Як скували морозоньки Дніпровую воду, Ой, звернувсь Богдан Хмельницький до свого народу* (з думи).

МОРОЗОСТІЙКИЙ, á, é, *с. г.* Стійкий (у 4 знач.) до морозу *(див.* **морóз**[1] 1); який витримує температуру, нижчу від нуля. *Рослини ехінацеї пурпурової відносно посухо- та морозостійкі, не схильні до хвороб, не потребують застосування добрив та пестицидів* (з наук. літ.); *Хурма .. морозостійка. Сорт віргінської хурми витримує холод у 22 градуси* (І. Волошин); *Колись юннати вирощували райські яблука і збиралися схрестити їх з відомим морозостійким саблуком* (О. Чорногуз).

МОРОЗОСТІЙКІСТЬ, кості, *ж., с. г.* Властивість за знач. **морозостійкúй.** *Землероб міг підбирати в рослинах необхідне сполучення їстівних і смакових елементів, впливаючи на урожайність, кущистість і морозостійкість* (з наук.-попул. літ.); *Важливе значення для морозостійкості тварин має термоізоляційний покрив їхнього тіла — пух, пір'я, шерсть тощо* (з навч. літ.); *Мене вже й тоді цікавили питання підвищення морозостійкості рослин* (О. Гончар).

МОРОЗОТРИВКИЙ, á, é, *спец.* Тривкий (у 1 знач.) до морозу *(див.* **морóз**[1] 1); який витримує багаторазове зниження й підвищення температури без значного зниження своєї міцності. *Пружні властивості каучуку зберігаються в широкому діапазоні температур, однак при низьких температурах рухливість молекул зменшується і гума стає ламкою. Тому створені морозотривкі каучуки* (з наук.-попул. літ.); *Для конструкцій, що експлуатуються на відкритому повітрі, бетони повинні бути морозотривкими* (з навч. літ.).

МОРОЗОТРИВКІСТЬ, кості, *ж., спец.* Властивість за знач. **морозотривкúй.** *Морозотривкість характеризує експлуатаційну якість будівельного щебеню, гравію, кам'яних блоків, облицювальних плит і фасонних виробів із каменю* (з наук.-попул. літ.).

МОРОЗЯВИНА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **морозóвина.** *Глибока морозявина на стовбурі старенької вже вишні з'явилася в лютому через різке зниження температури* (із журн.).

МОРÓЗЯНИЙ, а, е. Те саме, що **морóзний.** *Як будуть морозяні зими, то це дерево вклякне* (Сл. Б. Грінченка); *Над селом у морозяному повітрі народжуються чарівні звуки* (Ю. Яновський); *Холодне сонце червоно падало за далекі темно-зелені бори, віщуючи на завтра морозяну погоду* (В. Малик); // Пов'язаний з дією морозу. *Мороз розмалював віконця в лісниковій хатині мережками .. В химерних морозяних малюнках дівчинці ввижались невідомі башти незнаного міста, розкішні пальми над срібними озерцями, каравани верблюдів серед піщаних дюн* (О. Донченко); * Образно. *Навчились думать — ну про що? — утупившись у шибку. Сотає вітер білий шовк, морозяную нитку* (П. Мовчан); *Морозяні мальви на шибках виростають без жодного коріння, навіть срібного, буяють безшелесно і .. зникають білими невідомо куди* (І. Калинець); // Який промерз. *Вулиця рипіла морозяним снігом* (Г. Епік); *Для себе на ніч ми вносимо знадвору соломи, морозяної та ламкої, розстеляємо на підлозі і вкладаємось на ній покотом* (О. Гончар); *Вадим одним порухом вихопився з ополонки, могутні м'язи його аж рипіли від морозяної води* (І. Білик).

МОРÓЗЯНО. 1. Присл. до **морóзяний.** *Вони ввійшли в двір — сніг під ногами морозяно рипів, аж вищав* (Ю. Смолич).

2. *у знач. пред.* Те саме, що **морóзно** 3. *За пічкою цвіркун сюрчить. Синочок мій іще не спить. Там за вікном морозяно. Сяє там небо зоряно* (з народної пісні); *Розвідники повкладалися, влаштувавши постіль з плащ-палаток. Холодно уночі в гаю. Вогко і трохи морозяно* (П. Автомонов); *В лісі тихо й морозяно* (М. Андрусяк).

3. *у знач. пред., кому.* Те саме, що **моро́зно** 4. *Мені стає морозяно й лячно* (М. Івченко).

МО́РОК, у, *ч.* 1. Відсутність світла; темрява або сутінки. *Під вершинами діброви Морок падати почав* (Я. Щоголів); *Повертаюсь до себе через морок довгих кімнат і хитаюсь, як п'яний* (М. Коцюбинський); *Люди зрідка входять у морок церкви, навшпиньки, нечутно, і так само нечутно виходять або, лишившись, тиснуться попід стінами...* (І. Багряний); *У напівпідвальне приміщення вповзли сутінки, поступово переходячи в морок* (Л. Дмитерко); *Попереду глибоке провалля .. Туди навіть високе сонце не докидає свого проміння — одвічний морок і сира холоднеча* (П. Воронько); // Те саме, що **при́смерк** 1. *Передвечірній морок раптом розвіявся — промінь зниклого за містом сонця поклав ясну смугу на дахівку сусіднього будинку* (Олесь Досвітній).

2. *перен.* Про що-небудь безвідрадне, безнадійне, сумне. *Гуманістичні ідеї книги "Вепхіс ткаосані"* ["Витязь у тигровій шкурі"] *— самоцвітними літерами серед мороку середньовіччя заблискотіли!* (П. Тичина); *Завжди, коли приїжджала, вона вносила в хату Чорноусів пожвавлення, гомінку веселість. А тепер навіть вона не могла розвіяти мороку, що панував у батьківській хаті* (В. Минко); *Коханню властива така щедрість, всепрощення, і тільки воно здатне повертати тобі інтерес і смак до життя, повертати їх навіть тоді, коли дійдеш межі, коли попереду вже, здається, морок і порожнеча* (О. Гончар).

МОРО́КА, и, *ж., розм.* Те саме, що **клópiт** 2. *І розказать не можна, яка нам морока була з тією дитиною: цілісінький день і цілісіньку ніч кричить* (О. Стороженко); *Знаю, що як своє хазяйство, то мороки багато; робиш не менше, як і по економіях, а клопоту... аж по вуха... А нема нічого, то й клопоту нема* (В. Винниченко); *Трохи було мороки із садом, я ніколи раніше не обрізав плодових дерев* (Любко Дереш).

◊ **Бий / побий тебе́ (його́, її́** *і т. ін.)* **лиха́ годи́на (грім, хрест, моро́ка** *і т. ін.)* *див.* **би́ти; (1) Бода́й (неха́й, хай** *і т. ін.)* **йому́ (їй, їм** *і т. ін.)* **моро́ка,** *лайл.* — уживається для вираження незадоволення, досади з приводу чого-небудь, несхвалення чогось і т. ін. — *А бабка бурчить, викладаючи факти: — Все пишуть і пишуть, бодай їм морока, А ти по конторах літай, як сорока!* (С. Олійник); *Колись оця одноповерхова, плеската, але, поза всяким сумнівом, розкішна будівля правила королю за літню резиденцію. Хай йому морока, жили ж королі!* (О. Шугай); **(2) Моро́ка [його́] зна́є:** а) уживається для вираження невпевненості, необізнаності в чомусь; незрозуміло, невідомо і т. ін. *Таки й справді морока його знає, що воно за молодиця* (С. Васильченко); б) уживається для вираження захоплення, подиву з приводу чогонебудь. *Був собі колись-то якийсь-то маляр... Там морока його зна, як то гарно малював!* (Г. Квітка-Основ'яненко); **(3) Моро́ка несе́** *кого, зневажл.* — уживається для вираження незадоволення у зв'язку з небажаною появою когонебудь або недоречністю чиїхось намірів іти, їхати, збиратися кудись. — *Куди тебе морока несе опівночі? — Ятери хочу потрусити* (Григорій Тютюнник).

МОРО́ЧЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **моро́чити** і **моро́читися.** *Рекламування запропонованих консультантом товарів виявилося звичайним мороченням голови, бо таку косметику можна було знайти в найближчому магазині* (з газ.).

МОРО́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., кого, що, розм.* 1. Завдавати клопоту (у 2 знач.). *Ще довго лікар морочив хлопця: стукав молоточком по колінах, по п'ятах, змушував витягувати руки, заплющувати очі й висолоплювати язика* (С. Добровольський); *— Не лайтесь, бабусю, що я вас морочу!* (С. Олійник); // *перен., рідко.* Турбувати, хвилювати. *На ранок Христя не знає, де ходить, що робить. Почування чогось лихого і разом доброго її душу морочить* (Панас Мирний); *Тут і так тремтиш весь день, спокою не знаєш, а тут ще сни морочать... Тьфу!..* (М. Коцюбинський); *Орлик мовчазливий і сумний. Його морочить погане прочуття* (Б. Лепкий).

2. Уводити в оману; дурити. [М и х а й л о:] *Чи ви мене справді морочите, чи на глуз піднімаєте?* (І. Котляревський); *А що, як то тілько одно марево, що так часто морочить чоловіка в безмірних пісках безводного степу?* (Панас Мирний); *— Михайле, не глузуй хоч, — просив Грабовський. — Пощо морочиш хлопців?* (М. Сиротюк); *— Ти просто морочиш нас, Свамі, — махнув рукою Гаррі. — Вигадуєш казочки, легенди. Де докази?* (О. Бердник).

◊ **(1) Моро́чити го́лову:** а) *(чим, над чим і без дод., часто зі сл.* с о б і, с в о ю*)* розмірковувати, роздумувати над чимнебудь, намагаючись розібратися в чомусь, з'ясувати, зрозуміти щось. *Я не став морочити собі голову цією явною маячнею чи недотепним жартом* (І. Кулик); *— Хто ж то молодого Гризоту порятує? — морочу собі голову. — Не вікувати ж йому в стилягах, у паразитах* (В. Речмедін); б) *(чим, над чим і без дод., часто зі сл.* с о б і, с в о ю*)* займатися якоюсь копіткою, клопітливою справою. — *Нащо ти, дочко, над тим свою голову морочиш та очі збавляєш? Помережала б як-небудь та й годі!* (Панас Мирний); в) обтяжувати себе чим-небудь. *Волосся стригла* [Марина] *коротко, не морочила собі голови зачісуванням, і тому бувала переважно розпатлана — з чубчиком на лобі* (Ю. Смолич); *— Коли б однаково, то ніхто не морочив би й голови, щоб учити солдата стріляти* (І. Багмут); г) *(часто зі сл.* с о б і, с в о ю*)* перейматися якимись турботами; переживати. — *Наробили якихось перегородок, поменшували людей та й душаться у тих тісних суточках; морочать свою голову, нівечать серце* (Панас Мирний); — *А що, тут і залишитесь?.. Перебиралися б до дітей і голови собі не морочили б* (Є. Гуцало); ґ) *(перев. кому, чию, чим)* завдавати кому-небудь клопотів, турбот; заважати, набридати. *Я посилав сей лист і дивувався, як можна комусь так голову морочити, як Вам* (В. Стефаник); *У неділі вечорами .. — ні душі. Ніхто не відриває тебе від праці, не морочить голови* (Ю. Шовкопляс); *— І не мороч мені голову! І людей з пантелику не збивай!* (Л. Дмитерко); д) *(зі сл.* д у м а, к л о п і т *і т. ін.)* непокоїти, турбувати. *А що ж то за дума морочила генеральшину голову, щоб надбати аж трьом генеральським дочкам?* (Панас Мирний); *Усякий клопіт голову морочить, А руки відпочить ніяк не хочуть...* (М. Рильський); е) заводити непотрібні розмови. *Причвалає щовечора й морочить голову... Патякає щось таке, що воно мені зовсім не потрібно!* (С. Васильченко); *— Що це означає? З чого ця метушня? Прошу говорити відверто й не морочити мені голови* (О. Слісаренко); є) зволікати з чимсь. — *Що ж там таке? Кажи вже, не мороч моєї голови!* (Панас Мирний); *— Не морочте мені, Хомо, голови — кажіть зараз — буде фабрика?* (М. Коцюбинський); *В земстві довго морочили голову,*

поки жалування ваше видали, бо спізнився був трохи (С. Васильченко); ж) *(кому і без дод.)* дурити, обманювати когось; хитрувати. [Сміхотвор *(кланяється):*] *Я штуками людей звеселяю і тим собі хліб заробляю; нісенітниці торочу і розумним голови морочу* (М. Кропивницький); [Дудка:] *Тягніть сюди машиніста! Ми йому, сучому синові, покажемо, як нам голови морочити* (Я. Мамонтов); *Нам один морочив голову цілий рік, доки розкусили, що він і в коногони не годиться* (П. Панч); *Часом здавалось, той просто морочить голову. Розповідає, а в самого лукаві очі так і бігають* (Ю. Збанацький); з) *(кому, жарт.)* несерйозно, легковажно ставитися до когось, приваблювати до себе, закохувати в себе. *Ну, зрозуміло, що молодій, цікавій жінці приємно морочити голови джендджикуватим панкам* (З. Тулуб); *— А нащо ж морочиш голову отому кучерявому? — Нікому я не морочу голови, — тихо каже Ольга* (В. Кучер).

МОРО́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок., розм.* Займатися чимось клопітливим. — *А що це ти робиш, лисичко-сестричко? — Рибку їм. — Дай же й мені? — Отак! Я скільки морочилась, ловила та й віддай йому! Піди сам собі налови!* (з казки); *Марія примусила його майже всю ніч морочитися на кухні, перебирати разом з нею сухі вишні* (В. Собко); *Лесь знову припав до книги. Сіма морочилася з кросвордом* (Г. Усач); // Довго поратися біля когось, чогось. *А мені того не хочеться, — Коло старого морочиться* (П. Чубинський); *Побачив Барабаш, що тракторист біля трактора морочиться, підійшов, спитав, що трапилось* (А. Головко); *Більярд збирали два теслі: морочились кілька днів* (А. Дімаров).

◊ **[Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється** *і т. ін.)* **<[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася** *і т. ін.)***>** **<[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)>** *див.* **голова́.**

МОРО́ЧЛИВИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **клопітни́й** 2. — *Перш ніж почати з вами працю, мушу сказати вам от що: ви, певне, негаразд уявляєте собі, яку складну роботу беремо ми на себе: робота має бути морочлива, довга і, може, здаватиметься навіть нудною* (С. Васильченко); *Перед тим, як зайти до батька, Віті довелося зробити ще чимало в своєму невеликому, але морочливому господарстві* (В. Собко); *Лікування було складне й морочливе, оздоблене безліччю примовок та потаємних слів, але нога в юного князя брякла й червоніла* (І. Білик).

2. Те саме, що **па́морочливий.** *Перед нею мигнула блискавка, а під ногами запалась земля. Глибока, морочлива чорна безодня* (М. Коцюбинський).

3. Те саме, що **вередли́вий** 1; капризний (у 1 знач.). — *Ой дитино, який же ти морочливий!* (Марко Вовчок); *Вже старші онуки виросли й повиходили заміж, а Онися все живе, неначе за неї й смерть забула, та все морочить і своїх, і чужих, та вередує, як морочлива та настирлива дитина* (І. Нечуй-Левицький); *На Ксеню з того часу почали косувати як на морочливу ідеалістку* (Г. Тарасюк).

МОРО́ЧЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **моро́чливий.** *Складність і морочливість подібної техніки не зупиняли дівчину, з-під її рук з'являлися все нові вироби, вишиті бісером* (з газ.).

МОРО́ШКА, и, *ж.* 1. Багаторічна трав'яниста або напівкущова рослина родини розових з оранжевими їстівними ягодами. *Морошка росла, як трава* (О. Донченко); — *А раптом нам пощастить знайти морошку! Вона вельми полюбляє вологу, через це і росте частіше всього на болотах* (О. Завгородній, пер. з тв. Е. Рауда); *У народній медицині відваром з листя морошки лікують цистит, подагру, діарею, різноманітні порушення обміну речовин* (з наук.-попул. літ.); *Стебло морошки досягає 30 см, а на його вершині знаходиться одна квітка білого кольору* (з навч. літ.).

2. *збірн.* Ягоди цієї рослини. *Сам* [М. Гоголь] *виконував сьогодні обов'язки господаря. Наливав чай, пропонував гостям варення з морошки, бісквіти* (О. Полторацький); *А ще в нього був план: у вересні-жовтні поїхати десь на далеку північ, зібрати там кілька центнерів морошки або журавлини...* (В. Діброва); *Недозріла морошка має червоний колір, який у міру дозрівання ягоди змінюється на бурштиново-оранжевий* (з навч. літ.).

МОРО́ШКОВИЙ, а, е. Прикм. до **моро́шка.** *Морошкова квітка — одиночна, велика, біла, з п'ятьма пелюстками віночка й жорсткими крилами пелюсток чашки* (з наук.-попул. літ.); *Морошкове листя зморшкувате, доволі шорстке на дотик* (з навч. літ.); // Вигот. з морошки. *Морошкова олія, отримана методом екстракції насіння рослини, має достатньо яскравий золотисто-жовтий колір* (з наук. літ.); *Я випиваю чарочку (не більше 30 грамів) фірмового морошкового шнапсу* (І. Роздобудько); *Особливо популярним серед іноземних туристів у Фінляндії та Швеції є морошковий лікер* (із журн.); *Маючи у своєму складі багато вітамінів, морошкове варення зміцнює імунну систему, є чудовим засобом для лікування та профілактики застуд* (з газ.).

МОРПІ́Х, а, *ч., розм.* Скорочення: морський піхотинець. *Врешті-решт морпіхам вдалося великими силами оточити і казарму, й містечко, але наслідки були кривавими* (В. Шкляр); *Пізніше з'явилася інформація, що ще один морпіх із родиною перебрався до містечка Генічеськ на Херсонщині* (з газ.).

МОРС, у, *ч.* Солодкий напій з води та соку ягід або плодів. *Дениско почав згадувати, що мама приносила йому, як він лежав у маминій лікарні з фолікулярною ангіною. Приносила бульйончик у термосі, какао, морс...* (В. Нестайко); *Побачивши Метра, жінки однаково приязно заусміхались, запрошуючи скуштувати холодного чорничного морсу* (Г. Тарасюк); *Морси не тільки втамовують спрагу, але й зміцнюють організм, покращують психоемоційний стан людини і навіть допомагають скинути зайві кілограми* (з газ.).

МО́РСКАТИ, аю, аєш, *недок., кого і без прям. дод., розм.* Сильно, з розмаху бити, вдаряти. *А тут лях за чуб хватає і скляницею межи очі морскає* (Сл. Б. Грінченка); *Цокочучи зубами, Євка і Юлька бігли з гори, а гілки боляче морскали їх по руках і ногах, лізли в очі, дряпали обличчя* (Ю. Винничук).

МОРСНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого і без прям. дод., розм.* Однокр. до **мо́рскати.** — *Смерть латинці звали mors, мабуть, через те, що як морсне, то й перекинешся, й ноги задереш, і сам не знаєш коли...* (І. Нечуй-Левицький); — *Думка була така, що Микитка товче собою поміж коні та кінь морсне його підковою по чолі та зробить йому амінь* (Л. Мартович); — *Та як виважить* [пан] *долоню, та як морсне по виду мене...* (А. Тесленко); *Я крутонувся, мов дзиґа, однак вістря морснуло мене по руці, й я відчув, як у рукав шкірянки дзюрком побігла кров* (Л. Кононович).

МО́РСОВИЙ, а, е. Прикм. до **морс.** *Популярними серед населення є оздоровчо-лікувальні продукти з натуральної сировини, зокрема фруктово-ягідні й овочеві морсові напої*

(із журн.); // Признач. для виробництва морсу. *У промисловому виробництві соків і морсів часто використовують морсові концентрати* (з газ.).

МОРСЬКИ́Й, á, é. 1. Прикм. до **мóре** 1, 2. *Сидить вона в лузі над водою, умивається сльозою, Промиває карі очі морською водою* (П. Чубинський); *Виносить хвиля перли З морської глибини* (І. Кочерга); *Машина мчить краєм степу, звідки на всю широчінь видно морську затоку* (О. Гончар); *Там улестять* [рибалки] *якогось агу, він дасть їм ярлика, й ловитимуть рибу на морських озерах-лиманах* (Ю. Мушкетик); // Який є, буває над морем, біля моря. *Микола поздоровшав на чистому морському повітрі й покращав* (І. Нечуй-Левицький); *Я стою на палубі, приклавши руку до безкозирки, і груди мої випинаються, і морський вітрюган шмагає в обличчя* (В. Близнець); // Який відбувається, здійснюється на морі. *То ж, бачиш, морська подоріж* [подорож] *корисна мені не тільки сама по собі.., а ще й тим, що скорочує час їзди залізницею* (Леся Українка); — *В морських битвах перемагає нерідко не кількість, а військове мистецтво* (В. Малик); // Який живе або росте в морі. *В лимані ловилась риба більше дністрова, річана* [річкова] *або ставна, ніж морська* (І. Нечуй-Левицький); *Карпати в далекому минулому були морським дном. У горах зустрічаються рештки морських тварин* (Ю. Андрухович).

2. Пов'язаний із плаванням на морі або військовим флотом. *Благословен мечів ясних Огонь, отчизни охорона, Іржання коней бойових, Морських походів даль солона* (М. Рильський); — *Я пройшов в морській піхоті Усю землю нашу двічі* (М. Нагнибіда); *Сажнєву, який ніколи досі не бачив "живого корабля", доводилося не тільки виконувати всі роботи, але ще й вивчати морську справу* (Д. Ткач); // Який використовують у мореплавстві. *Капітан годинами простоював у засклeній рубці з морським біноклем біля очей* (О. Донченко); // Признач. для плавання морем. *Я одразу ж на словах поїхав залізницею до Одеси, сів на морський пароплав і майнув ним у Чорне море* (Б. Антоненко-Давидович); // Признач. для моряків (про одяг, взуття і т. ін.). *Мужчини й хлопці одягнуті в білі морські штани з лампасами, білі сорочки з чорненькими краватками* (Ю. Яновський).

△ **Морська́ зі́рка** *див.* **зі́рка; Морська́ капу́ста** *див.* **капу́ста; Морська́ коро́ва** *див.* **коро́ва; Морська́ ми́ля** *див.* **ми́ля; Морська́ піхо́та** *див.* **піхо́та; Морська́ сви́нка** *див.* **сви́нка**[1]; **Морська́ свиня́** *див.* **свиня́; Морська́ хворо́ба (хво́рість)** *див.* **хворо́ба; Морська́ цибу́ля** *див.* **цибу́ля; Морське́ перо́** *див.* **перо́; Морськи́й ву́зол** *див.* **ву́зол**[1]; **Морськи́й гребіне́ць** *див.* **гребіне́ць; Морськи́й за́єць** *див.* **за́єць; Морськи́й їжа́к** *див.* **їжа́к; Морськи́й кіт** *див.* **кіт; Морськи́й ко́ник** *див.* **ко́ник; Морськи́й лев** *див.* **лев**[1]; **Морськи́й леопа́рд** *див.* **леопа́рд; Морськи́й (океані́чний) клі́мат** *див.* **клі́мат; Морськи́й пі́вень** *див.* **пі́вень; Морськи́й піхоти́нець** *див.* **піхоти́нець; Морськи́й слон** *див.* **слон.**

◊ **Морськи́й вовк** *див.* **вовк.**

МОРТИ́РА, и, *ж., іст.* Артилерійська гармата з коротким дулом для ведення навісного вогню по закритих та горизонтальних цілях. *Замок був озброєний .. гаківницями і важкими мортирами* (З. Тулуб); *Вони удвох відійшли на щойно прориті шанці, де ще вдень козаки поставили великі полкові мортири* (В. Єшкілєв).

МОРТИ́РНИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **мортира.** — *Товариш, — сказав старіший із двох* [військових] — *колишній полковник з довгими вусами, — я командир першого мортирного дивізіону* (Ю. Яновський); // Признач. для мортири. *Іван Закревський добряче за Паліївщину відзначився, .. хоча і мав шляк тоді від мортирної бомби, що під ним коня в клоччя розірвала* (Д. Білий).

МОРУ́ГИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **муру́гий** 1. *Вони* [гончаки] *щулять вуха, здригаються уві сні й розплющують збентежені чимось очі, а наш четвертий, моругий, невиразної породи псище, навіть дзявкнув чогось здуру* (Б. Антоненко-Давидович); *Придивившись ближче, побачив просто перед носом сяючі зеленим фосфором розкосі очі, білі вуса на моругому лукавому писку* [кота] *і впізнав Спиридона Спиридоновича* (Г. Тарасюк).

2. *у знач. ім.* **мору́гий,** гого, *ч.;* **мору́га,** гої, *ж.* Тварина такої масті (перев. про вола). — *Тпру, сірий! Тпру, моругий! Бодай ти сказився! — кричав Кайдаш і сам летів з гори з усієї сили, незгірше волів* (І. Нечуй-Левицький); — *Гей, соб, сивий, соб, моругий! Соб! — Підбадьорив він воликів, налягаючи щиро на плуга* (М. Коцюбинський).

МО́РУЛА, и, *ж., біол.* Зародок багатоклітинних тваринних організмів на ранніх стадіях розвитку, що становить скупчення клітин без чітко виявленої порожнини й нагадує ягоди тутового дерева. *Морула є результатом дроблення заплідненої яйцеклітини* (з наук. літ.); *Морула, як і бластула, має вигляд порожнистого міхура, заповненого рідиною* (з навч. літ.).

МОРУЛЯ́ЦІЯ, ї, *ж., біол.* Процес утворення морули. *Під час моруляції маленькі щілини між клітинами починають зливатися, утворюючи більші порожнини* (з наук. літ.); *Після повного завершення моруляції починається переміщення раннього ембріона в матку* (з навч. літ.).

МОРУ́ХА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **по́рхавка.** *Доки Харита, охаючи над виразками на Ількових ногах, затоптувала їх морухою і обв'язувала ганчірками, .. за вікном зовсім розвиднілось* (П. Панч).

МОРФ, а, *ч., лінгв.* Конкретний текстовий представник морфеми. *Морфи, з яких складаються словоформи в українській мові, поділяються на кореневі й афіксальні* (з наук. літ.); *Кореневий морф обов'язковий у кожній словоформі, він є носієм основного лексичного значення слова* (з наук. літ.).

МО́РФА, и, *ж., біол.* Тип, фенотип усередині виду чи окремої його популяції, який морфологічно різко відрізняється від інших. *Морфи часто різняться не тільки зовнішніми характеристиками, але також поведінкою та екологічними ознаками* (з навч. літ.).

МОРФЕ́МА, и, *ж., лінгв.* Найменша значуща частина слова (корінь, суфікс, префікс, флексія і т. ін.). *Морфема існує тільки в складі слова і є його найменшим компонентом, який наділений значенням і не має синтаксичної автономності* (з наук. літ.); *Характерними особливостями всіх різновидів морфем є їхня відтворюваність і повторюваність у мові* (з наук. літ.); *Морфема — родове поняття, що охоплює такі видові поняття, як корінь, префікс, суфікс, конфікс, інтерфікс, постфікс, флексія* (з наук. літ.).

МОРФЕ́МІКА, и, *ж., лінгв.* 1. Сукупність словозмінних і словотвірних морфем, виділюваних у внутрішній структурі слів і використовуваних у мові за певними правилами сполучуваності. *Морфеміка та лексичний склад близько-*

споріднених мов мають чимало спільних рис, що дає можливість детально дослідити мовні історичні процеси та явища (з навч. літ.).

2. Розділ граматики, що вивчає поділ слова на морфеми, їхню структуру і класифікацію, вичленування морфів у слові. *Морфеміка визначає правила формальної, семантичної та стилістичної сполучуваності морфем* (з наук.-попул. літ.); *Одним із завдань морфеміки є визначення формальних і семантичних відношень морфем у слові, стосунок морфем до слова як цілісного утворення* (з навч. літ.).

МОРФЕ́МНИЙ, а, е, *лінгв.* Стос. до морфеми. *Напівкальками можна назвати такі слова, в яких зберігається той же морфемний склад, що й у відповідних російських, але кожна з морфем відповідно українізована фонетично* (В. Русанівський); *Членування морфем у словнику проводиться на основі сучасного розуміння морфемної будови слів, тобто морфеми як значущі частини слова визначаються порівнянням однокореневих, семантично зв'язаних між собою слів* (з наук. літ.).

МОРФІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *біол.* Збалансоване співіснування різних генетичних форм у популяції, що спричиняє внутрішньовидову диференціацію. *Морфізм сприяє пристосуванню виду до умов зовнішнього середовища* (з наук. літ.).

2. *мат.* Відображення відношень між математичними множинами. *У теорії множин морфізмами є функції, у лінійній алгебрі — лінійні оператори* (з наук.-попул. літ.); *Морфізми, у яких початок і кінець збігаються, називають ендоморфізмами* (з навч. літ.).

МО́РФІЙ, ю, *ч.* Те саме, що **морфін.** *Тепер моя нога в "нормальному" стані, т. є.* [тобто] *болить, але честь знає, спати дає без морфію* (Леся Українка); *Приймаючи вчора на ніч морфій, Юрій сподівався, що спатиме принаймні без снів* (В. Винниченко); *— Я дав їй морфію, і вона спить, — промовив лікар і вийшов з кімнати* (М. Трублаїні); *Дія морфію минула. Порізане й зашите місце боліло* (А. Кокотюха).

МО́РФІЙНИЙ, а, е. Прикм. до **мо́рфій.** *Стефанія пережила справжній морфійний абстинентний синдром* (Т. Прохасько); *Морфійний сон характеризується підвищеною рефлекторною збудливістю* (з навч. літ.).

МОРФІ́Н, у, *ч.* Алкалоїд опію, що використовують у медицині як наркотичний болезаспокійливий і снодійний засіб. *Отримують морфін із застиглого молочного соку, що виділяється із зрізаних незрілих коробочок опіумного маку* (з наук. літ.); *Хоча морфін був відкритий ще 1804 р., широке застосування в медицині він отримав тільки із винайденою в 1853 р. ін'єкційною голкою* (з наук.-попул. літ.); *У сучасній медичній практиці морфін використовують для тамування болю високої інтенсивності, спричиненого серйозними травмами, хірургічним втручанням, інфарктом міокарду, онкологічними хворобами і т. ін.* (з навч. літ.); *— Чому мені так гарно? — Тобі вкололи морфін. Це він так діє. Щоб тобі не боліло* (О. Ірванець).

МОРФІ́НА, и, *ж., зах.* Те саме, що **морфін.** *Ах, як гарно! Але це гарне почуття не тривало довго. На його місце прийшло незабаром інше, яке звичайно буває, коли морфіна перестане діяти...* (Б. Лепкий); *Батько .. приглядався передсмертним мукам дитини, нараз впала йому думка — дати їй більшу скількість* [кількість] *морфіни і вкоротити страшенні муки* (М. Яцків).

МОРФІНІ́ЗМ, у, *ч., мед.* Вид наркоманії — хворобливий потяг до вживання морфіну. *Для лікування морфінізму проводять дезінтоксикацію, призначають нейролептики* (з наук. літ.); *Ознаками морфінізму є сухість і сірий відтінок шкіри, ущільнення вен, руйнування зубів, звуження зіниць з ослабленням реакції на світло, артеріальна гіпотензія, брадикардія, закрепи, зниження лібідо* (з наук.-попул. літ.); *Морфінізм призводить до тяжких порушень психіки й загальної деградації особистості* (з навч. літ.).

МОРФІНІ́СТ, а, *ч.* Людина, хвора на морфінізм. *Був то офіцерина, пияк, морфініст і шантажист, якому він колись позичив гроші під проценти* (Ірина Вільде); *Осип сторопів — чого-чого, а такого відвертого крутійства він ще не бачив. —Де ж ваша честь? — В істінє* [істині]! *— відгукнувся мертвотно-блідий поручник з висмоктаним лицем морфініста* (В. Шкляр); *У морфіністів порушується пам'ять, знижується фізична та розумова працездатність, виникає різка стомлюваність, дратівливість, слабшає воля* (з навч. літ.).

МОРФІНІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **морфініст.** *Краще пролежати лишній місяць, ніж робить такі "проби", від яких рискуєш зробитись морфіністкою* (Леся Українка); *Навіть розумні люди не можуть примиритися з особливістю, непересічністю цієї жінки. Що вже казати про обивателя, який намагається збагнути її феномен в найпростіший спосіб: "Вона, мабуть, морфіністка"* (І. Жиленко); * У порівн. *Лице* [Настусі] *було бліде й лиснюче, неначе в морфіністки* (І. Нечуй-Левицький).

МОРФІ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **морфін.** *Морфінна аналгезія характеризується значним зниженням рівня норадреналіну у стовбурі головного мозку* (з наук. літ.); *Нерідко морфінна залежність виникає через неправильне дозування ліків і їх тривале застосування* (з навч. літ.).

МОРФІНОПОДІ́БНИЙ, а, е. Подібний до морфіну за своїми властивостями та дією. *Наркотики опійної групи — велика група депресантів, що мають морфіноподібний ефект* (з наук.-попул. літ.); *У материнському молоці містяться стимулятори імунної системи, а також деякі природні морфіноподібні сполуки, які діють болезаспокійливо* (з навч. літ.).

МОРФОГЕ́Н, у, *ч., біол.* Продукована клітинами хімічна речовина, яка забезпечує визначення їхньої локалізації під час морфогенезу (у 2 знач.). *Морфогенами є різні гормони, індуктори, інгібітори, фактори росту та контролю клітинного циклу, а також чимало білків* (з наук. літ.); *Клітини-мішені, реєструючи концентрацію морфогенів, інтерпретують її для визначення своєї локалізації* (з наук.-попул. літ.).

МОРФОГЕНЕ́З, у, *ч.* 1. *геол.* Процес виникнення й розвитку форм рельєфу земної поверхні. *У містах значного поширення набуває антропогенний морфогенез, адже наслідком активної інженерної діяльності є техногенні форми рельєфу — терасовані схили, насипи, дамби, кар'єри тощо* (з наук. літ.).

2. *біол.* Процес формування й розвитку клітин, органів і частин тіла організму, що супроводжується диференціюванням клітин і тканин, а також появою чітких відмінностей між ними. *У сучасній науці морфогенез розглядають як в індивідуальному, так і в історичному зрізах* (з наук.-популл. літ.); *Різноманітні порушення морфогенезу під час внутрішньоутробного розвитку можуть стати причиною багатьох хвороб і навіть вроджених вад* (з навч. літ.).

МОРФОГЕНЕТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. *геол.* Стос. до морфогенезу (у 1 знач.). *Викопні ґрунти плейстоцену здебільшого зберігають риси давнього ґрунтоутворення і властиві йому морфогенетичні ознаки* (з наук. літ.).

2. *біол.* Стос. до морфогенезу (у 2 знач.). *Виявлення морфогенетичних особливостей виникнення атеросклерозу відкриває нові перспективи для лікування цієї хвороби* (з наук. літ.); *Фітогормони — особливі органічні сполуки, що активують і регулюють фізіологічні й морфогенетичні програми онтогенезу* (з наук.-попул. літ.).

МОРФОГЕ́ННИЙ, а, е, *біол.* Стос. до морфогену. *За допомогою різних концентрацій і сполучень регуляторів росту в живильному середовищі можна керувати морфогенними можливостями рослин* (з наук. літ.); *Найбільший морфогенний потенціал мають тканини бульбоцибулини шафрану, дещо нижчий — сегменти квітконосів, зав'язі та пелюсток квітки* (з наук.-попул. літ.).

МОРФОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до морфографії. *На геоморфологічних картах для проектування промислового й цивільного будівництва обов'язково відображають морфографічні особливості місцевості* (з наук.-техн. літ.); *Газоносні структури можна виявити засобами морфографічного дешифрування топографічних карт і знімків Землі з космосу* (з навч. літ.).

МОРФОГРА́ФІЯ, ї, *ж.* Розділ геоморфології, що описує та класифікує форми рельєфу земної поверхні та систематизує їх за зовнішніми ознаками. *Морфографія описує форми рельєфу без урахування їхнього віку та генезису* (з наук.-попул. літ.); *Морфографія, класифікуючи та систематизуючи дані про різні типи земної поверхні, є початковим етапом подальших геоморфологічних розвідок* (з навч. літ.); // Загальні зовнішні ознаки форм рельєфу. *Загальні геоморфологічні карти дають характеристику рельєфу сукупністю часткових показників, з яких найважливішими є морфографія, морфометрія, генезис та вік рельєфу* (з навч. літ.).

МОРФО́З, у, *ч., біол.* Модифікаційна (неспадкова) зміна фенотипу, зумовлена фізичними або хімічними чинниками, зокрема мутагенами. *Аномальний морфогенез має нерегулярний характер, виникнення морфозів може чергуватися з формуванням нормальних за морфологічними ознаками органів рослин* (з наук. літ.); *На відміну від звичайних модифікацій морфози з'являються під впливом чинників, дія яких виходить за межі еволюційної пам'яті генотипу* (з наук.-попул. літ.); *Найбільшу кількість морфозів було виявлено в колоссі, однак помітними також є зміни забарвлення, форми, розмірів стебел і листя рослин* (з навч. літ.).

МОРФО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із морфології (у 1 знач.). *Завдання, поставлене перед морфологами, ускладнювалось нечітким визначенням основної клиноподібної кістки* (з наук. літ.); *Структура червоподібного відростка людини в період становлення функції імунної системи в пренатальному періоді онтогенезу привертає особливу увагу морфологів* (з наук. літ.).

МОРФОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до морфології (у 1 знач.). *Морфологічні аномалії серед хвойних рослин часто характеризуються зміною кількості хвоїнок у пучку та кількості щорічних пагонів* (з наук. літ.); *До морфологічних наук належать анатомія, що вивчає макроскопічну (тобто доступну неозброєному оку) будову тіла, гістологія, яка проникає в його внутрішні структури з допомогою мікроскопа* (з наук.-попул. літ.).

2. *лінгв.* Стос. до морфології (у 2 знач.). *Частини мови як основні морфологічні одиниці звичайно розрізняють за сукупністю лексичних, дериваційних і власне граматичних морфем* (з наук. літ.); *Форма інфінітива позбавлена важливих для дієслова морфологічних категорій часу і способу* (з наук. літ.).

МОРФОЛОГІ́ЧНО. 1. Присл. до **морфологічний** 1. *Дегенерація пилкового зерна зумовлена порушеннями мікроспорогенезу, внаслідок чого утворюються морфологічно неоднорідні за розміром та структурою мікроспори* (з наук. літ.); *Кістяк кінцівок птахів морфологічно є менш складною структурою, ніж череп* (з наук.-попул. літ.); *В умовах розроблення морфологічно складних покладів значного простягання дно кар'єру може мати ступінчасту форму* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Присл. до **морфологічний** 2. *Форма плюсквамперфекта в українській мові належить до морфологічно складних* (з наук. літ.); *Зовнішня предикативна транспозиція безприйменникових відмінкових форм здійснюється не морфологічно, а синтаксично — за допомогою аналітичних синтаксичних морфем* (з наук. літ.).

МОРФОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* 1. Наука про будову та форму організмів, речовин і т. ін. *Морфологія вивчає зовнішні ознаки організму, а також його внутрішню будову* (з навч. літ.); // Будова та форма організмів, речовин, мінералів і т. ін. *Рибам властивий складний шлях розвитку, протягом якого змінюються метаболізм, їхні лінійні розміри, маса й морфологія* (з навч. літ.); — *Ми вийняли з контейнерів близько півтонни суміші ґрунту, розкладених біологічних тканин з невизначеною морфологією і декілька компактних об'єктів, схожих на великі ороговілі яйця* (В. Єшкілєв).

2. *лінгв.* Розділ граматики, що вивчає внутрішню граматичну будову слова і граматичні класи слів. *У загальній морфології вивчають сукупність морфологічних засобів вираження граматичного значення, типи морфологічних одиниць, категорій та їхніх взаємовідношень* (з наук. літ.); *Рік пішов у нього на стилістику, півроку — на новий синтаксис, місяців, може, зо два забрали лексика з морфологією, а фонетика, хоч як дивно, зжерла решту зими* (В. Діброва); // Система частин мови, їхніх категорій і форм слів. *У мові геніального поета України відображені цілком народна фонетика й морфологія в їхній варіативності, представленій у говірках Середньої Наддніпрянщини* (В. Русанівський).

МОРФОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до морфометрії. *Стан Шацьких озер визначають з урахуванням морфометричних показників, серед яких найбільше значення має глибина озера* (з наук. літ.); *Морфометричні методи спрямовані на отримання кількісних характеристик рельєфу: його вертикальне та горизонтальне розчленування, деформованість поздовжніх профілів русел, терас, кути нахилів схилів тощо* (з наук.-попул. літ.); *Морфометричні дані необхідні для проектування доріг, розроблення системи засобів для боротьби з ерозійними процесами дорожнього покриття* (з навч. літ.).

МОРФОМЕ́ТРІЯ, ї, *ж.* Розділ геоморфології, що займається дослідженням методів визначення числових характеристик елементів, форм і типів рельєфу земної поверхні. *Морфометрія озер вивчає ряд числових характеристик, які*

дають загальну характеристику горизонтального та вертикального членування котловини озера (з наук. літ.).

МОРФОНЕ́МА, и, *ж., лінгв.* Дві або більше фонем, що замінюють одна одну в межах тієї самої морфеми і представлені в її аломорфах. *До регулярних морфонем належать морфонеми з чергуваннями приголосних у кінці кореня або основи, напр.: г-з-ж, к-ч* (з наук. літ.); *Морфонеми з'являються внаслідок зміни фонемного складу словозмінної чи словотвірної основи слова, що пов'язана з приєднанням до неї службової морфеми або іншої основи* (з наук.-попул. літ.).

МОРФОНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до морфонології. *Спільною рисою слов'янських мов є морфонологічні зміни, які можуть супроводжувати формотворення* (з наук.-попул. літ.); *У морфології української мови поширені морфонологічні чергування — часткові зміни фонемного складу основ, зумовлені приєднанням до них певних афіксів* (з навч. літ.).

МОРФОНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ мовознавства, що вивчає закономірності функціонування морфологічно зумовлених фонологічних засобів. *Залежно від того, в якій мовній підсистемі відбуваються морфонологічні процеси, морфонологію поділяють на морфонологію словозміни, формо- і словотворення* (з наук. літ.); *Об'єктом морфонології є варіювання морфем і парадигматика їхніх аломорфів* (з наук. літ.).

МОРФОФІЗІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до морфофізіології. *Вплив промислового забруднення зумовлює зміни морфофізіологічних показників тварин* (з наук. літ.); *Діагностування бронхіту вимагає спеціальних досліджень морфофізіологічних особливостей органів дихання* (з навч. літ.).

МОРФОФІЗІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Вчення про зв'язки структури та функцій живих організмів і їхніх частин. *Дослідження морфофізіології лейкоцитів дозволяє діагностувати різноманітні захворювання* (з наук.-попул. літ.); *Вивчення морфофізіології нервової тканини із застосуванням новітніх методик та обладнання відкриває людству нові знання про центральну нервову діяльність* (з навч. літ.).

МО́РХЛИЙ, а, е. Те саме, що **змо́рщений** 2. *Промінь сонця Все оглядає в курені: В кутку завислі волоконця, Померхлі фарби на рядні, Кисет, коробочку бляшану І морхлу шкірку баклажана* (В. Свідзинський); *Коли підходить щось за бабуся. Лице морхле, маленьке, — як печена глива, — в руці білий ціпочок* (І. Вирган); *Терентій виходив за ворота, сідав на морхлий криж в'яза, згортав цигарку з самосаду* (В. Дрозд).

Мо́рхле зе́рно́ *див.* **зе́рно́.**

МО́РХЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **мо́рхлий.** *Аномальною спекою та нестачею вологи можна пояснити морхлість картоплі та неврожай зернових* (з газ.).

МО́РХНУТИ, ну, неш, *недок.* Покриватися зморшками *(див.* **змо́ршка**[1] 2) (перев. про плоди). *Давно зірвані огірки морхнуть, стають м'якими й втрачають хрумкість* (із журн.); *Залишена надовго на сонці картопля морхне, зеленіє, а її сходові властивості погіршуються* (з газ.).

МОРЩА́ВИЙ, а, е. Покритий зморшками *(див.* **змо́ршка**[1] 1). *На продавленій скроні зібгалась морщавим шрамом загоєна кругла рана* (М. Бажан); *Дід Журавка обернув до дітей морщаве з червоними прожилками лице* (І. Цюпа).

МО́РЩЕНИЙ, а, е. Який покрився зморшками *(див.* **змо́ршка**[1] 2). *Старий возний львівського магістрату, .. в чоботах із морщеними халявами і при шаблі, тихенько відчинив двері до канцелярії* (І. Франко); *То була надзвичайна передача! Кільканадцять пиріжечків і — всі різні .. І кілька скибок хліба, й теж усі різні. І морщене яблуко... І огірок солоний...* (І. Багряний); *Рукави сорочки в селі Пістинь на Гуцульщині під вуставками були зібрані "призбиркою", внизу — морщені* (з наук.-попул. літ.).

МО́РЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мо́рщити** і **мо́рщитися.** *Мовчанку перервав український журналіст, ще молодий чоловік, високий і худий, що сидів досі тихо, лише нервовим дрижанням уст, морщенням брів і нетерпеливими рухами рук зраджуючи почування, що кипіли в його нутрі* (І. Франко).

МОРЩИ́НА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **змо́ршка**[1] 1. *Старий батько сивіє; на високому чолі морщина у всю довж лягла, глибока та понура* (Марко Вовчок); *Глибокі морщини на чолі свідчили ясно, що нещастя надломило того колись сильного і смілого чоловіка* (І. Франко); *Біля уст уклалась морщина, котрої перше не було і котра надавала тепер цілому лицю вираз глибокого суму і утоми* (О. Кобилянська); *Гетьман зупинився. Між його бровами, від носа у верх чола, пробігла морщина* (Б. Лепкий).

МОРЩИ́НКА, и, *ж., рідко.* Зменш.-пестл. до **морщи́на.** *На тім лиці не було ані одної зайвої морщинки* (Л. Мартович); *У старого єгеря біля очей запромінилися ласкаві морщинки* (О. Бердник); *Розлогі Ревечині брови стріпнулися, і зійшлися рівчаком морщинки над переніссям* (Р. Андріяшик).

МО́РЩИТИ, щу, щиш, *недок., що.* 1. Робити зморшки *(див.* **змо́ршка**[1] 1), складки на обличчі, лобі і т. ін. *Ясь надимався, взявшись у бік рукою, супив брови, морщив своє молоде лице, щоб додати собі більше панського виду* (І. Нечуй-Левицький); *Надаремно Марусяк морщив брови, думаючи, тер собі чоло — з того нічого не виходило. В голову лізли самі дурниці* (Г. Хоткевич); *Старий пастор болюче морщить ріденькі брови* (В. Винниченко); *Чабан Дмитро морщить чоло і дивиться кудись далеко в степ* (Мирослав Ірчан); *Старий Муромець одно морщив носа й незлобиво бурчав* (І. Білик).

2. Утворювати брижі (у 1 знач.). *Вітер гне всі дерева, морщить всю воду* (В. Стефаник); *Не тихне клик чаїний над лиманами, що в них заснули вітри завмерлих бур, немов стяги потоплених човнів, де сплять сповиті у китайку дні минулі, і море морщить хвилі, наче людські чола наглий гнів* (Б.-І. Антонич); *Вітер морщив у калюжах синю воду* (Я. Гримайло); *В округлих заглибинах старої бруківки виблискували калюжі, і навіть тут, у затишку, вітер де-не-де морщив їхню поверхню* (Ю. Винничук).

△ **(1) Мо́рщити постоли́,** *заст.* — робити, шити постоли. *Дід Шайтан ані хижки не мав, ні хатини, а жив тим, що морщив людям постоли* (О. Ільченко); *На току, під грушею, де вночі Мартин наслухався стільки всяких химер, тепер сидів дід Петрунець і морщив постоли з білої сировиці* (К. Гриб).

◇ **(2) Мо́рщити із се́бе сироту́,** *зневажл.* — видавати себе за бідного, нещасного; прибіднятися. *Особливо ж смішна була величезна, могуча* [могутня] *стать Вовкуна, коли він кулився, і кривився, і морщив із себе сироту* (І. Франко);

МО́РЩИТИСЯ, щуся, щишся, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Покриватися зморшками *(див.* **змо́ршка**[1] 1). *Гетьман сердився. Долішня його губа тряслася. Чоло то морщилося, то вигладжувалися складки* (Б. Лепкий); *Від реву в Андрія в самого морщиться шкіра й чоло береться потом, але він*

тримає себе з усієї сили (І. Багряний); *Коли вона запиналася білою хусткою, то лице її видовжувалось, .. а пухкі, пожадливі, соковиті губи морщилися в старечій скорботі* (Григорій Тютюнник); // Збиратися брижами (у 2 знач.), лежати нерівно (про одяг). *На плечах вона* [одежа] *якось морщилась, що здавалося, немов Гринько трохи горбатий* (Л. Мартович); *Заялозена* [заяложена] *вуглем і мастю блюза морщилася на пригнутих додолу плечах машиніста* (Б.-І. Антонич).

2. Морщити обличчя від незадоволення, з болю і т. ін. *Отець Єремія кривився, морщився, довго дивився одним оком на образи, а другим на порося* (І. Нечуй-Левицький); *Він уже не розмовляв, тільки іноді морщився з болю, але не скаржився* (Ю. Мушкетик); *Двомісячне маля лежало і смішно морщилося* (В. Лис).

3. *тільки 3 ос.* Покриватися брижами (у 1 знач.). *Незамітно плила ріка вперед. Лиш як вітер здіймався й шалів по степу, її гладка поверхня морщилася* (О. Кобилянська); *Хмарами котяться хвилі блі́ді, Морщаться кола у темній воді* (М. Семенко); *Гарно тут. Рівненька поверхня гаті морщиться під легким подувом вітру* (У. Самчук); * Образно. *Лиш голубе небо морщиться, як голубе море* (В. Стефаник).

МОРЯ́К, а́, *ч.* Той, хто служить у флоті. *Кажуть, що моряки, повернувшись з Африки і навіть з екватора, говорили, що там не так жарко, як тут в Одесі* (Леся Українка); *Моряки вишикувались парадним строєм на підводних човнах* (О. Довженко); *Це був міцно збитий моряк років тридцяти трьох. Урівноважений, з лагідним, як море в штиль, обличчям, добрим серцем і приплюснутим носом боксера-професіонала* (О. Чорногуз); *Любив говорити* [дядя Саша]: *"Справжньому моряку важливіша честь флоту, аніж репутація корабля"* (С. Жадан).

МОРЯКІ́В, ко́ва, ко́ве. Прикм. до **моря́к;** належний морякові. *За столиком біля вікна Ковальчук помітив людину в морському кітелі і з пов'язкою на оці. Безперечно, це був іноземний моряк .. Три столики поруч морякового стояли порожні* (М. Трублаїні); *Кремезний моряк .. протовпився до дівчини і потім разом з нею пішов до стадіону .. Ще не покохавши, я вже ревнував, майже з ненавистю позираючи на широку морякову спину* (М. Дашкієв); *Корабель не міг наштовхнутися на риф. Отже, він вибухнув. Треба зізнатися, що моряковим міркуванням не бракувало логіки* (В. Омельченко, пер. з тв. Ж. Верна).

МОРЯ́НКА, и, *ж.* Невеликий промисловий полярний птах родини качачих з округлою головою, короткою шиєю і коротким дзьобом. *Самці морянки мають дуже довгий і тонкий хвіст, піднятий над поверхнею води* (з наук.-попул. літ.); *У гніздовий період морянка тримається переважно на мілководді, де харчується личинками комах, хробаками, дрібними молюсками* (з навч. літ.).

МОРЯ́ЦТВО, а, *с.* 1. Збірн. до **моря́к.** *За прикладом Дузя перед ласкавими благодійницями опустилося долі все його товариство! Від похиленого на коліна моряцтва в тіток за столами набігли сльози, краєчком хустин вони промокнули очі і жалісливо подивилися на своїх чоловіків* (М. Вінграновський); *На Маха справило враження, що ні на суднах, ні в березі не горіли вогні й не вешталося моряцтво* (І. Білик).

2. Заняття морською справою. *Маючи 5 літ від роду, стратив* [Ернест Ренан] *свойого* [свого] *батька, що ще перед смертю стратив увесь свій маєток на моряцтві* (І. Франко); *— Я взагалі не розумію, навіщо людина живе на світі .. А все це доросле життя — моряцтво, політика, церковне благочестя і все інше — просто нісенітниця* (В. Бойченко, пер. з тв. Р. Стівенсона).

МОРЯ́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до моряка. *Я пройдусь бочком, Притупну зненацька, Ех, яблучко, Пісенька моряцька* (Л. Забашта); *Безліч різних приповідок ходило про них по Чорномор'ю, звеселяючи моряцькі компанії* (О. Гончар); *Нещастя наше — річ звичайна в світі: Щодня такі пригоди непокоять Жінок моряцьких, капітанів суден І власників купецьких кораблів* (М. Бажан, пер. з тв. В. Шекспіра); // Признач. для моряків. *Там, де проходили Дузеві мореходці, поле ставало, як вилизане. За моряцькими безкозирками не лишалося жодного бурячка* (М. Вінграновський); *У передній трійці колони один був зодягнутий у підбиту хутром шкіру, другий у чорний моряцький бушлат і безкозирку, а третій у блідо-зелену ватянку* (В. Шкляр); // Власт. морякам. *І ось вже трапом з моряцькою спритністю легко збігає Бутаков, а за ним — штурман Поспєлов* (З. Тулуб); *Люди перестали пізнавати його набуту в Одесі моряцьку ходу, про яку Грицько Вертило висловлювався, що вона в нього не від дальнього плавання, хоч він об'їздив усі моря й океани, а ще з дитячих років* (Е. Андієвська).

МОРЯ́ЧКА, и, *ж.* 1. Жін. до **моря́к.** *Дядько Стах погодився взяти мене в рейс. Каже, подивлюся, яка з тебе морячка та рибачка* (М. Трублаїні).

2. Дружина моряка. *Він побачив Шведа, який стояв посеред двору, обіймаючи дебелу свою й рожевощоку морячку* (Ю. Яновський); *Звати її .. тьотя Клава, чи просто Клава-морячка .. Вдова загиблого під час війни моряка (служив старшиною на сторожовім катері) й сама з неабияким стажем трудівниця флоту* (О. Гончар).

МОРЯЧО́К, чка́, *ч.* Пестл. до **моря́к.** *В безкозирці я іду, Честь військовим віддаю, Каблуками тільки чок! — З мене ж буде морячок!* (М. Стельмах); *На стіні безліч сімейних фотокарток .. Армійський Миколин знімок .. Микола з Людмилою у весільному вбранні .. Грицько у формі морячка повис на шиї верблюда* (В. Яворівський).

МОСКАЛЕ́НКО, а, *ч., заст.* Син москаля (у 1 знач.). *У фольклорних джерелах є чимало згадок про москалів та москаленків, однак у переважній більшості зразків народної творчості ці персонажі — негативні* (з навч. літ.).

МОСКА́ЛИК, а, *ч.* 1. Зменш.-пестл. або ірон. до **моска́ль.** *Не слухала Катерина Ні батька, ні неньки, Полюбила москалика, Як знало серденько* (Т. Шевченко); *Під корчмою заблищали здорові труби, засиніли ряди гусарів; бідні москалики мусили вперед пішки дибати з трубами, щоб побавити панів* (І. Нечуй-Левицький); *Принесли вечерю. Моя подвійна порція дуже придалася. Вгостив свого першого, якого зустрів на фронті, свідомого земляка з тамтого боку. На москалика решта скинулася* (У. Самчук); *— Як скасували гетьманство, як настала колегія з царським намісником, запало все. Москалики що хочуть, те й чинять. Посіли всі землі, і право, і закон* (Ю. Мушкетик); *Страх і неспокій поперемінно сковував людей, бо прийшов і пішов твердий на вдачу москалик, прийшов і пішов звиклий до муштри й дисципліни румун, знову вступивши край швидкому до дій москалеві* (М. Матіос).

2. *діал.* Комаха ряду напівтвердокрилих; козачок *(див.* **козачо́к**[2]*). Почалося життя. Почалось... Тільки москалики ніяк не відійдуть од зимової сплячки .. Вони сидять рядком на ка-*

мінці. Спинки у них червонясті з темними крапками. Справжні тобі вояки — при погонах та бойових відзнаках. Їх так і називають: москалики або солдатики (В. Близнець).

МОСКАЛИ́ХА, и, *ж.* 1. *заст.* Дружина москаля (у 1 знач.). *Увійшла й москалиха, несучи в одній руці два хліби, а в другій — здоровенну миску капусти* (Панас Мирний).

2. *розм.* Жін. до **моска́ль** 2. *У Саші був Діма. Тобто він теж був із Росії .. Якби всі москалі на світі були такими, як ці два, я би переписалася на москалиху* (І. Карпа).

МОСКАЛІ́В, ле́ва, ле́ве, *заст.* Прикм. до **моска́ль.** *Громадою при долині Його поховали І долину і криницю На пам'ять назвали Москалевою* (Т. Шевченко); *Переможена Параска здається на москалеву ласку* (М. Зеров).

МОСКАЛІ́ВНА, и, *ж., заст.* Дочка москаля (у 1 знач.). *— Чи не москалівна? так же, казали, у москаля дочка вмерла...* (Панас Мирний).

МОСКА́ЛЬ, я́, *ч.* 1. *заст.* Вояк, солдат російської царської армії. *По вулицях сновигають солдати та пани, лаються якісь москалі* (Б. Грінченко); *У селі Покровському люди згадують, що коли москалі оточили Січ, то козаки закопали свої скарби в Базавлузі* (А. Кащенко); *Нема нікого, тільки москалі на варті* (М. Коцюбинський); *Не було ні хвилини, щоб Яків не допікав матері, чого вона вдруге заміж пішла й нащо вона його в москалі запроторила* (Грицько Григоренко); *Цілі села оточували москалями, собаці не можна проскочить, а Хома Прядка переодягнеться собі за пана, розляжеться в кареті й гайда просто на військо* (В. Винниченко).

2. *розм.* Неофіційна, побутова назва росіянина. *Він усміхнувся і сказав, що українець .. Москалів вона знає, але українців ні, хоч знає, що вони мають прекрасні пісні* (О. Кобилянська); *— А так, ішов разом з нами, бавився, в карти грав, а на старість таки показав московську душу. Москаль москалем* (В. Стефаник); *Знаменита вона* [пісня] *тим, що її тут співають усі і кожен по-своєму — українці, москалі, білоруси і навіть тунгузи* (І. Багряний).

◊ **Голи́ти в москалі́** *див.* **голи́ти; Заголи́ти в солда́ти (москалі́)** *див.* **заго́лювати**[2].

МОСКА́ЛЬКА, и, *ж., розм.* Жін. до **моска́ль** 2. *Такі малесенькі квіточки, а пахнуть — сказитися можна; якась москалька навіть пісню про них співала колись* (К. Москалець).

МОСКА́ЛЬСТВО, а. 1. *заст.* Збірн. до **моска́ль** 1. *У розбиту вщент Полтаву з'їхалося все москальство, аби зібрати та вивезти всі козацькі багатства* (з публіц. літ.).

2. *розм.* Належність до російської нації, культури і т. ін. *Українську вдачу я добре постеріг. Все це москальство лежить на їх* [них], *як на волі сідло; все те — вовча шкура, котра ніяк не прiросте до українського тіла* (І. Нечуй-Левицький).

МОСКА́ЛЬСЬКИЙ, а, е. 1. *заст.* Стос. до москаля (у 1 знач.). *Тимчасом Василь, проскочивши крізь москальський кордон, кинувся прямо у горниці, до панича* (Панас Мирний).

2. *розм.* Стос. до москаля (у 2 знач.). *— Я господар того будинку. Як ви кажете, хмародряпа. — Ми поки що кажемо хмарочоса! — А то ще москальський вплив!* (О. Чорногуз); *Козацтво не противиться, бо най вже ліпше рідна корчма, аніж який москальський трактір* [трактир], *чи китайський ресторан, чи та ж піцерія, де й духом козацьким не пахне* (Г. Тарасюк).

МОСКАЛЬЧУ́К, а́, *ч., заст.* Син москаля (у 1 знач.). *Коли б він був дворянин. А то що він? Писарський син. Москальчук!* (Панас Мирний).

МОСКВИ́Н, а́, *ч., заст.* Те саме, що **моска́ль** 2; москвовець. *Враз ще за Зборовом здибали ми Яроша-лірника. Москвином його взиваємо, бо добре барзо по-московському затинає* (Н. Королева); *Дядько скаржиться, що тут теж верховодить москвин, тому платня — марний карбованець, а робота ж клята!* (В. Барка).

МОСКВИ́Ч *див.* **москвичі́.**

МОСКВИЧІ́, ів, *мн. (одн.* **москви́ч,** а́, *ч.;* **москви́чка,** и, *ж.).* Жителі Москви. *Автоматник Самойлов, високий неговіркий москвич, теж виглянув, наче з башти танка* (О. Гончар); *А мати ж у мене москвичка, все її коріння там* (В. Нестайко); *Я не військовий і не політик, але я нікому в світі не радив би обстрілювати чужі мечеті. Як і церкви, і костьоли, і пагоди. Москвичі знову скорботно кладуть квіти, поминають загиблих* (Л. Костенко).

МОСКВИ́ЧКА *див.* **москвичі́.**

МОСКВОФІ́Л, а, *ч., іст.* Прибічник, прихильник москвофільства. *Любий Михайлику! .. Не тільки світа, що в вікні — не тільки людей, що москвофіли та народовці* (Леся Українка); *Гуцул забився знов у цілину. Мадяри, як панували, так і панують, тільки під зміненою вивіскою москвофілів. Все по-старому* (У. Самчук); *До вух москвофіла Торонського дійшла чутка, що Франко .. глузував з поважної газети "Слово"* (П. Колесник).

МОСКВОФІ́ЛКА, и, *ж., іст.* Жін. до **москвофі́л.** *З-за паркану висунулась зморщкувата жіноча голова в білій хустці й .. запащекувала на всю губу сусідці: — .. А шляк би вас трафив з тотою Україною!.. Я здивовано глянув на Волошина: — Що це таке? У Галичині?.. Волошин не обернувся на ті кпини. — То є, певне, котрась москвофілка або полька* (Б. Антоненко-Давидович).

МОСКВОФІ́ЛЬСТВО, а, *с.* У другій половині XIX — початку XX ст. у Галичині, на Буковині та в Закарпатській Україні — суспільно-політична течія, що відстоювала національно-культурну й державно-політичну єдність із російським народом та Росією. *Розбурхані недавнім повстанням і його невдачею, поляки душили русинів, бачучи* [бачачи] *в них москалів; русини, чуючи свою безсильність, справді хилилися до москвофільства* (І. Франко); *Москвофільство обхопило майже всю тодішню "інтелігенцію" Галичини, Буковини і Угорської України, що найбільше підпала мріям про всесильну Росію* (М. Грушевський); *Москвофільство отця Рошкевича не заважало йому послуговуватись польською мовою, бо це ознака "вищої культури"* (Р. Горак).

МОСКВОФІ́ЛЬСЬКИЙ, а, е, *іст.* Стос. до москвофілів і москвофільства. *В селі — читальня "Просвіти", де гуртується майже ціле село, з виїмком* [за винятком] *нечисленної москвофільської фракційки* (Г. Хоткевич); *Тут він* [Михайло Рошкевич] *опанував не тільки майбутню професію, але й набрався того твердого духу, що згодом буде названий москвофільським* (Р. Горак); *Лесю Українку відвідали знайомі студенти, які розповіли їй про новини політичного життя Галичини: про майбутні збори радикалів та розкол серед москвофілів, перехід частини москвофільської молоді до радикалів* (з наук. літ.); *Мало не до самого вибуху світової війни в 1914 р. національне життя Закарпаття завмерло, а коли й давало про себе знати, то тільки у формі проводже-*

них на ньому москвофільських експериментів (з наук.-попул. літ.).

МОСКІ́Т, а, *ч.* Дрібна двокрила кровосисальна комаха, поширена в тропічному та субтропічному поясах земної кулі. *На постіль надівають од москітів велику сітку, і добре спиться, бо не душно і ніщо не кусає* (М. Коцюбинський); *Цяткою сів у кутку темний від крові москіт* (М. Зеров); *Я плив повз низькі, напівзатоплені береги — міріади комарів і москітів населяли цю місцевість. Волога і спека сприяли розмноженню найрізноманітніших форм тропічного життя* (І. Росоховатський).

МОСКІ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **москі́товий.** *Інна Ягнич .. з відстороні вглядається в змарнілe обличчя наставниці, обличчя, що й фронтові стужі бачило і від москітних жалінь розпухало, та все ж і після всього зберігає в собі якусь майже материнську лагідність* (О. Гончар); *У тому місці річка була глибока, тиха й дуже вузька. Нижче за водою тяглися москітні мочарі та канали* (В. Митрофанов, пер. з тв. Е. Хемінгуея).

Москі́тна (москі́това) сі́тка *див.* **сі́тка.**

△ **Москі́тна пропа́сниця** *див.* **пропа́сниця.**

МОСКІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **москі́т.** *Швидкість дозрівання москітових яєць залежить від виду комахи, швидкості перетравлювання крові та температури навколишнього середовища* (з наук.-попул. літ.); *Москітовий укус може бути причиною багатьох інфекційних захворювань, що супроводжуються підвищенням температури тіла, свербінням і почервонінням окремих ділянок тіла* (з навч. літ.).

Москі́тна (москі́това) сі́тка *див.* **сі́тка.**

МОСКО́ВЕЦЬ, вця, *ч., заст.* Те саме, що **моска́ль** 2; москвин. *Ті самісінькі московці, яким стільки ми служили, чиї землі три століття від бусурманів боронили й чиїх дітей із тяжкої неволі турецької і татарської визволяли, тепер ідуть сюди з великим військом, щоб зруйнувати матір — Січ нашу!* (А. Кащенко); *— Хиляться тутешні, а прислані їдять на повну губу, о! — то такі московці, що мертвого з домовини вивернуть і з рота видеруть зернину: на заготівлю* (В. Барка).

МОСКОВИ́Т, а, *ч., заст.* Те саме, що **моска́ль** 2. *— Ми, мені здається, не гірші за інших людей, за всіх, яких бачив: татар, німців, поляків, московитів* (Ю. Мушкетик); *Всі люблять Польщу в гонорі і в славі. Всяк московит Московію трубить. Лиш нам чомусь відмовлено у праві свою вітчизну над усе любить* (Л. Костенко).

МОСКОВИ́ТСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **московит.** *Пан Сулятицький .. знов повторив своє запитання: — Так звідки ж усе-таки вам відома московитська мова?* (С. Тельнюк); *Бог православний а чи сам шайтан підказав гетьманові повернутися в Київ і перетрактувати з московитськими людьми — людьми царя Олексія Михайловича* (Р. Іваничук); *Поскаржитися немає кому, бо московитські коменданти від українців скарг не приймають* (Ю. Мушкетик).

МОСКО́ВКА, и, *ж., заст.* 1. Дружина москаля (у 1 знач.). *Обіцявся чорнобривий, Коли не загине, Обіцявся вернутися. Тоді Катерина Буде собі московкою* (Т. Шевченко); *Раз він зустрів Настю. Чоловіка її взято у москалі, і вона лишилась московкою* (М. Коцюбинський); *Недалечка від Омелькової хати жила чорнявенька, бистроока, молоденька московка, вдова Одарка* (Л. Яновська).

2. *розм.* Те саме, що **росія́нка.** *— Як мило воно в неї виходить! Як вона чудово вимовляє слова! Ніхто б не сказав, що вона московка чи українка!* (І. Нечуй-Левицький).

МОСКО́ВСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до москвичів і Москви. *Цей романтик .. не хоче вчитися, не хоче працювати і тікає від московського буденного життя на курорт* (І. Багмут); *Це ж виходить, що вони летітимуть не чотири години, а вісім .. Бо вилетіли о шостій за московським, а прилетять о чотирнадцятій за місцевим часом* (А. Дімаров); *У 95-му році ми з Ірваном їхали — знову ж — зі Львова до Праги і сіли у той самий московський потяг, квитки на нього того разу чомусь були* (Ю. Андрухович).

2. *розм.* Те саме, що **росі́йський.** *Зелені московські кафтани змішувалися з козацькими кунтушами та киреями, а три мови — українська, польська і московська — зливалися у якусь мішанину, від якої аж вуха пухли* (Б. Лепкий); *Ось вона: ведмежа шкура, а на ній — турецькі ятагани, сагайдаки зі стрілами, тугі луки, московські мечі, кавказькі кинджали, кілька пістолів рідкісної роботи, а посередині — легендарна шабля з арабської криці* (О. Бердник).

МОСТИ́ВИЙ, а, е, *заст.* Вельможний, іменитий, знатний. *Чи добре наш гетьман Хмельницький починив, Що з ляхами, із мостивими* [панами], *у Білій Церкві замирив..?* (з думи); [Ч а л и й:] *Та краще жить з вовками в лісі, аніж з мостивими панами на слободах!* (І. Карпенко-Карий); *— А я був військовим товаришем ясновельможного пана гетьмана ще тоді, коли мостивий пан під столом пішки ходив, — розпалився ще більше Спихальський* (В. Малик).

Ми́лости́вий (мости́вий) пан <Ми́лости́ва (мости́ва) па́ні> *див.* **пан.**

МО́СТИК, а, *ч., рідко.* 1. Зменш. до **міст** 1. *Ген-ген видніється мостик у балці* (С. Васильченко); *Антон Никандрович поспішає, .. ступаючи по високому мостику з залізними перильцями, до зеленого надбережжя, звідки гори видно* (В. Барка); *Сокрушена* [зламана] *бурею яворина послужила мені за мостик. За кілька ступнів від річища громадився ліс, що стрів мене похмурою вільгістю* (М. Дочинець).

2. Те саме, що **місто́к** 3. *Вранці капітан іде собі на мостик, мавпочку залишає в каюті* (П. Дорошко); *Пароплав вийшов у відкрите море, що дало можливість капітанові на якийсь час покинути командирський мостик* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго).

3. *спорт.* Те саме, що **місто́к** 4. *Петя Бичко легко прогнувся і зробив мостик. Іван Петрович напружився, крякнув, але теж зробив мостик. Публіка зааплодувала* (С. Жадан); *Регулярне виконання мостика забезпечує гнучкість хребетного стовпа, а також тренує м'язи спини, виробляє відмінну координацію* (із журн.).

МОСТИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Признач. для мостіння. *Природний камінь у вигляді бортового й мостильного каменів, бруківки широко використовують у дорожньому будівництві для захисного облицювання мостових опор, парапетних, карнизних, а також тротуарних плит* (з навч. літ.).

2. Стос. до мостіння. *У XIX ст. в Харкові основні проблеми брукування міста вирішувала спеціальна мостильна комісія* (з наук. літ.).

МОСТИ́НА, и, *ж.* Одна з дощок підлоги, мосту і т. ін. *Раз у суботу — тоді мені пішов сімнадцятий рік — мати мене замкнула, а я підняла мостину та й вилізла з-під комори* (О. Стороженко); *Через міст тягнуться підводи, ван-*

тажні машини .. Під бородатими копитами битюга глухо гудуть мостини (П. Панч); *Бабуся не знає, де посадити його, вона і так, і сяк біля внука, а внук втупив у мостини похололі з ляку чи холоду очі й сидить поторочею* (Д. Міщенко); *Було нестерпно — сидіти самотою й слухати порипування мостин* (І. Білик); *Крізь твань під водою прокладено мостини, й ті, що берегли проходи, вже зустрічають втікачів* (Н. Околітенко).

МОСТИ́ТИ, мощу́, мо́стиш, *недок.* 1. *що.* Суцільно вкривати, вистилати камінням, брусками і т. ін. (перев. дорогу, площу); брукувати. — *Хіба мені спадало на думку.., що ліхтарі світять тільки по тих вулицях, де пани гуляють, що каменем мостять тільки там, де заможні люди їздять?* (Л. Яновська); *Теслярі пахли тесаним деревом, шевські учні — шкірою, .. ті, що мостять дороги, — смолою* (М. Томчаній); *То які треба гаразди мати, щоб дубовим тесом мостити дорогу?* (Ю. Логвин); *Тривало так доти, доки замок не перетворився на безнадійну руїну. Камінням його мостили дорогу і не відважувалися використовувати на будові* (Ю. Винничук); // Будувати, споруджувати міст, робити підлогу, щільно укладаючи одну до одної колоди, дошки і т. ін. *Укріплення в городах робити і мости мостити — теж смердівський обов'язок* (А. Хижняк); *Ярослав звелів вислати частину людей для направи волоків, попсованих за зиму й весну, мостити мости й класти шляхи* (П. Загребельний); *Простолюд і вояцтво зігнали мостити греблю, одні носили в'язанки паліччя, інші тягали тайстри з піском* (М. Дочинець); * Образно. *Місяць на небі розгорається, парубоча пісня мостить собі мости до звізд* [зір] (В. Стефаник).

2. *що.* Зручно розміщати де-небудь (про предмети). *Говорячи, якось мимовільно мостила вона ближче до себе дві великі подушки у краплистих темних пошивках* (Марко Вовчок); *Мар'яна мостила пакунки на возі* (С. Васильченко); [К о т и г о р о ш к о:] *Найпрудкіша на світі думка, найсолодше — сон, а найм'якше — кулак, бо на чому б ти не лежав, а все кулак під голову мостиш* (А. Шиян); *Дордже позіхнув і почав мостити соломку під стіною* (І. Карпа); // *кого, розм.* Посадивши, поклавши і т. ін., розміщати де-небудь. *Анатоль з Івашком теж прийшли.., і генерал їх мостить коло себе* (Я. Качура); *Кілька ночей по тому Галя прокидалася й плакала, будячи Славка, і тоді матері доводилося мостити обох коло себе* (А. Кокотюха); // Надавати кому-, чому-небудь певних властивостей, якостей, ознак, якогось вигляду і т. ін. *Зачіска здалась їй не такою. Розпустила косу й заходилася мостити її заново* (І. Білик); *А вранці, коли він вийшов із своєї кімнати, вона чепурилась біля свічада у передпокої. Мостила на шиї довгого малинового шарфа* (Є. Кононенко).

3. *що.* Влаштовувати, звивати (гніздо). *Малий жайворонку, не мости гнізда коло бистрого Дніпра* (Сл. Б. Грінченка); *Прилетіли лелеки й мостили на клуні в Носюри гніздо* (О. Донченко); — *Не знаю, нащо ви, сестриці, — Зозуля каже іншій птиці, — Гніздечка мостите щорік* (С. Крижанівський); *Одуди якраз і мостять гнізда біля річки в дуплах старих верб, на яких родять дикі грушки* (В. Шкляр).

4. *кого, що і без прям. дод., перен., розм.* Сильно вдаряти, бити. *Як почне мостити, то й місця живого не зоставить* (Сл. Б. Грінченка); *Коні.., глухо ржучи самим черевом, в землю мостили копитом* (П. Тичина).

МОСТИ́ТИСЯ, мощу́ся, мо́стишся, *недок.* 1. Займати місце, розміщатися біля кого-, чого-небудь, на чомусь. *Стара циганка накладала червону люльку свіжим тютюном і вигідно мостилася на призьбі* (М. Коцюбинський); *Мостився, мостився* [дід Макар], *шелестів соломою, муркотав щось до себе, вкінці тяжко зітхнув і заснув сном блаженних* (Т. Бордуляк); *Душ з п'ять хлопців мостилося коло стола з книжками* (С. Васильченко); *Коли Варя, ридаючи, падала на білу гору подушок, тут уже Хома не витримував: мостився поруч, гув біля неї голубком до настання повного миру та згоди* (Я. Гримайло); *По ліву руч од Великого князя мостилися менш значні люди* (І. Білик); *Сиділи козаки, або, як їх звали, — гречкосії, пічкури, на одміну від січовиків, маленькими хутірцями-зимівниками, котрі мостилися здебільшого по схилах балок і байраків, часом у глухих, віддалених урочищах, верхів'ях рік* (В. Чемерис).

2. *перен., розм.* Готуватися, збиратися робити щось, ставати кимось. [М а р ф а В а р ф о л о м і ї в н а:] *Кажуть, що Леонід Петрович моститься тебе сватати* (М. Кропивницький); [О к с а н а:] *Що це він ніби вороже зустрінувся з тобою?* [Г у ж і:] *Ну, ще б пак! Він же сам мостився до тебе в чоловіки* (Я. Мамонтов); *Риболов моститься сісти кроків за двадцять від Клима* (Я. Гримайло); *Сини князівські мостяться на батькове місце... Чи ж достойні вони?* (В. Малик).

3. Пас. до **мости́ти** 1, 2. *Матиме* [Вірагаст] *між собою та Сірмією заступ із мечників, надійніше моститиметься міст* (Д. Міщенко); *Болеслав .. вдарив ще дужче на слабкі Ярославові загони, в той час як найдобірніші стояли без діла там, де мали моститися мости* (П. Загребельний); *Через річку перекидався колодник, на ньому з прутиків мостилася дрібна огорожа з вузьким ходом* (М. Дочинець).

МОСТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мости́ти** 1, 3. *Щоб на тротуарах і майданчиках не утворювалися калюжі, необхідно дотримуватися всіх технологічних вимог під час мостіння бруківки* (з навч. літ.); *Існує чимало різновидів мостіння вулиць, найдавніший з них — із каменю* (із журн.); *Мостіння гнізд.*

МОСТОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Який будує мости. *"Мостобуд" — найстаріша та найбільша мостобудівна компанія України* (із журн.); *З початку року мостобудівний поїзд продовжив заміну безбаластового мостового полотна* (з газ.).

МОСТОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Той, хто будує мости. *Справжніми звитяжцями-богатирями були сьогодні для неї оті озброєні толовими шашками бійці та дніпровські мостобудівники* (О. Гончар); *Робота просувалася так швидко, що споруда росла ніби сама по собі, а не творилася руками. Хто не бачив, як працюють військові мостобудівники, той не може собі уявити цього поквапу* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Раніше мостобудівники після завершення будівництва для підтвердження надійності споруди ставали під мостом, по якому мала пройти чи проїхати певна кількість людей* (з навч. літ.); // Фахівець із мостобудування. *Поезію Б. Олійника "Робота" присвячено мостобудівникові Є. О. Патону* (з наук.-попул. літ.).

МОСТОБУДІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Те саме, що **мостобудува́ння.** *У рішенні про внесення акведука в список ЮНЕСКО були особливо відмічені його ідеальна вписаність у складний ландшафт і вплив, який він справив на подальше мостобудівництво* (із журн.).

МОСТОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Будівництво, спорудження мостів. *Фундатором українського мостобудування та електрозварювання вважається видатний інженер і педагог*

Євген Оскарович Патон, який спроектував понад 30 мостів (з навч. літ.); *Після пожежі на межі XII–XIII століть Замковий міст у Кам'янці-Подільському був реконструйований у стилі мостобудування раннього середньовіччя* (з публіц. літ.).

МОСТОВИ́Й, á, é. 1. Прикм. до **міст** 1. *Гірлянди мостових ліхтарів вигнутим ланцюгом відбивались на чорній поверхні ріки* (Л. Дмитерко); *Зореслав поспішає до воріт, гримлять мостові ланцюги від важкої ходи яровита* (О. Бердник).

2. *у знач. ім.* **мостова́,** вóї, *ж., розм.* Те саме, що **брук.** *Гладкі та високі коні .. кресали ясними підковами об кам'яну мостову* (Панас Мирний); *Мостова аж двигтіла під возами, навантаженими мішками з пшеницею та залізом хурами* (І. Нечуй-Левицький); *Люди витягували шиї, намагаючись краще роздивитися, що відбувається на мостовій* (В. Владко); *Як п'ять і десять років тому, лишались величезні вибоїни на мостових, невсихаючі калюжі, на підгір'ї ліпились вросли в землю мазані халупи* (Б. Левін).

3. *у знач. ім.* **мостови́й,** вóго, *ч., заст.* Той, хто збирає плату за проїзд через міст. *На мосту їх затримували .. Та комонники не слухали мостових* (Д. Міщенко); *Сміявся мостовий, сміявся Лаврін, що їхав назирці, тільки Марко сидів на коневі незворушно й, здавалося, не помічав нічого* (Ю. Мушкетик).

4. *у знач. ім.* **мостове́,** вóго, *с., заст.* Плата за проїзд через міст. [Є л и с е й:] *Нехай мені платять за те, що їздитимуть по моїй землі. Платять же по декотрих городах мостове, за пороми?* (М. Кропивницький); *Ноги через Ховхлю перекинув; валки підвід по моїх гомілках на той берег прямцюють, мені мостове платять, хто чим багатий* (В. Дрозд).

△ **Мостови́й перевантá́жувач** *див.* **перевантá́жувач.**

МОСТОВИ́К, á, *ч., розм.* Те саме, що **мостобудівни́к.** *Десятки тисяч теслів, саперів, понтонерів, мостовиків не помічали ні скалок, ні подряпин, ні геть стесаної шкіри на своїх мозолястих руках і змуляних спинах, забували, що не спали вже дві доби й майже не їли* (О. Довженко); *Саперам і мостовикам після війни було багато роботи* (А. Хорунжий).

МОСТОПОДІ́БНИЙ, а, е. Схожий на міст (у 1 знач.). *Мостоподібні протези не стали ідеальним вирішенням проблеми відсутності зубів* (з наук.-попул. літ.); *У цій моделі швейцарського годинника продумано все: від мостоподібного корпусу до браслета* (з мови реклами).

МОСТОПО́ЇЗД, а, *ч.* Спеціальний поїзд із будівниками, які займаються ремонтом і будівництвом мостів. *Вже за декілька років колективом мостопоїзда було зведено залізничні мости через Ворсклу, Коломак, Псел, Хорол і Західний Буг* (з мемуарної літ.).

МОСЦЬ, і, *ж., заст.:* ◇ **Ва́ша (його́, їх) ми́лість** *(заст.* **ми́лость, мосць)** *див.* **ми́лість.**

МОСЬЄ́ *див.* **месьє́.**

МО́СЬКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **мопс** 2. *Супроти нього начальник тюрми Носенко видався .. моською супроти слона* (Ю. Збанацький); *Навіть не уявляю їхню квартиру без собаки, бо ще з порога пекінес і моська зустрічали гостей* (із журн.).

МОСЬПА́Н, а, *ч., перев. у кл. в., заст.* Скорочена форма від **Мости́вий пан** *(див.* **пан).** [М и х а й л о:] *Не хочу, не хочу! Не буду стріляти. Мосьпан глузує з нас* (І. Котляревський); — *Ей, я лиха не боюся, З ним ночую, з ним і днюю... Ти втікай, бо я, мосьпане, На таких, як ти, полюю!* (Леся Українка); *Заманулося комусь похворіти, — лягай, мосьпане, до лікарні на біле простирало, лежи й грейцара* [крейцара] *не плати* (Ю. Яновський); — *Пройдіть, мосьпане, з моєю вихованкою, вона вам покаже кімнату, а потім прошу до столу* (Б. Левін).

МОСЯ́Ж, у, *ч.* Те саме, що **лату́нь.** *То був простий ніж, зроблений з різака, .. ручка коротка й оправлена в мосяж* (Г. Хоткевич); * У порівн. *Хвилями ходить-тремтить безкрая просторінь, гніда зблизька, як старий мосяж* (Н. Королева).

МОСЯ́ЖНИЙ, а, е. Вигот. з мосяжу. *Він видобув із свойого* [свого] *мішка велику дерев'яну орендарську люльку в мосяжній окові* (І. Франко); *Широкий у півстану ремінь .. бляхою мосяжною ціткованою* [цяткованою] *побитий* (Г. Хоткевич); *Груди, шия й руки були окрашені срібними й мосяжними ланцюгами та хрестиками, а широкий пестрий* [пістрявий] *ремінь обвішаний наперсточками, монетами* (О. Кобилянська); *Низька мосяжна лампа у формі вази освітлювала широкий стіл* (Н. Королева); // Який має колір мосяжу. *Линуло* [листя] *жовте, солом'яне, помаранчове* [помаранчеве], *рожеве, мосяжне, бронзове, червоне, руде, малинове, криваве, пурпурове* (Б.-І. Антонич).

МОСЯ́ЖНИК, а, *ч.* Майстер художніх виробів із мосяжу. *Мосяжниками часто ставали мольфари, адже до них нерідко зверталися з проханням виготовити якийсь оберіг, наприклад, перстень* (з наук.-попул. літ.).

МОСЯ́ЖНИЦТВО, а, *с.* Виробництво прикрас до збруї, топірців, табівок, пряжок і т. ін. з мосяжу. *Гуцули — люди витривалі. Невибагливі. Неперебірливі. Але смак і тонкощі кулінарної майстерності знають не гірше, ніж тонкощі мосяжництва, писанкарства, різьбярства, лісівництва і т. ін.* (М. Матіос).

МОТА́ЛКА, и, *ж., розм.* Назва різних пристроїв для перемотування або змотування чогось (пряжі, стрічки, дроту і т. ін.). *Я сиджу біля монтажного столу, а високий режисер ходить по кімнаті. Одною рукою я рухаю моталку, продивляючись частину фільму на руках* (Ю. Яновський); *Електрична моталка значно спростить процес намотування пряжі* (з газ.).

МОТА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до мотання (пряжі, стрічки, дроту і т. ін.). *Паша забігала в чесальний, снувальний, мотальний і красильний цехи і кликала всіх на вулицю* (Ф. Бурлака); // Признач. для мотання. *Утворилося щось на кшталт мотальної машини, і кабелі та дроти потроху скручувалися у великий жмут* (Ю. Іздрик); *На зміну старим мотальним машинам прийшли сучасні мотальні автомати* (із журн.).

МОТА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається мотанням пряжі, стрічки, дроту і т. ін. *Мотальник проводів; Мотальник пряжі.*

МОТА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мота́льник.** *У прядильному виробництві найбільш популярні професії — прядильниця, крутильниця та мотальниця* (з наук.-попул. літ.); *Декілька років жінка працювала мотальницею на прядильній фабриці* (з газ.).

МОТА́ЛЬНЯ, і, *ж., розм.* Приміщення, де мотають пряжу, стрічку, дріт і т. ін. *Працювати в мотальні.*

МО́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **мота́ти** 1. *Геометричні візерунки плетених килимів, оберемки духмяних трав на стінах, мотані ляльки, глиняні глечики, картини — повна еклектика, що, на подив, не утворює жодної дисгармонії* (І. Роздобудько).

МОТАНИ́НА, и, *ж., розм.* Метушня (у 2 знач.), біганина. *І ось тепер вечірньої години Не стало їх, тривог і мотанини* (М. Зеров); *Виснажена цілоденною мотаниною, і не так нею, як марністю всіх тих турбот, Лариса Петрівна жадала хоча б хвилинного спокою* (М. Олійник).

МО́ТАНКА, и, *ж.* Зроблена з тканини вузликова лялька. *Мотанки не мають рук, ніг і тулуба, а лише голову й тіло, такі ляльки є своєрідним оберегом* (з наук.-попул. літ.); *Мотанку дарували на весілля, хрестини, до першого причастя, тому виготовляли її особливо старанно й одягали по-святковому* (із журн.); *Нашвидкуруч зроблена мотанка колись була щоденною іграшкою малечі* (з газ.).

МОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мота́ти** 1, 2, 5 і **мота́тися** 1–3. *Враз почав* [Коська] *спритно-спритно перебирати руками. Я забув про те, що в моїх руках така ж волосінь — ждав, що воно вийде з Косьчиного мотання* (Ю. Збанацький); *Леонардо да Вінчі винайшов маховик для прядіння і мотання шовку* (П. Загребельний); *Очі несвідомо посміхалися, слідкуючи за пацанням ніжок і безладним мотанням червоних пухких рученят* (В. Винниченко); *Коли моя видима оболона мертво застигла посеред класу, як безсловесний бовван, друга, невидима, вільно розсілася за кафедрою і не без утіхи спостерігала за мотанням по класу попечителя* (Валерій Шевчук).

МОТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. *що.* Навивати, накручувати що-небудь на щось. *Понурий отаман під дубом сидить І уси на палець мотає* (Л. Боровиковський); *Баба Зінька скінчила мотати пряжу й почала лічити чисниці та пасма, але помилялась* (І. Нечуй-Левицький); — *По обіді зараз дідуньо казав йому газету читати, потому я бабуні нитки мотала* (Леся Українка); *Якось він підсів до мене, взяв з моїх малих рук величезний клубок і почав швидко мотати .. півмітка* (І. Цюпа).

2. *чим, розм.* Рухати з боку в бік чим-небудь (про голову, руку і т. ін.). *Собаки угледіли Палія і побігли до нього, привітно мотаючи хвостами* (Д. Мордовець); *Опустившися на землю, безсильно крізь сльози мотала* [Маруся] *рукою — іди, іди* (Г. Хоткевич); *Кінь під ним нетерпеливо перебирав міцними ногами, пирхав, мотав головою, брязкаючи позолоченою збруєю* (В. Чемерис); *Яшко слухав уважно, але часто мотав головою, стріпуючи кучериками* (А. Михайленко); // Рухом голови виражати свою згоду чи незгоду. *"Так, невсипно пам'ятаймо про денний свій час. Бо час — то найцінніша монета нашого життя". Йванко погідливо мотав головою* (М. Дочинець); *Людка з кутка мотає головою: мовляв, не кажи нічого!* (Люко Дашвар).

3. *перен., фам.* Швидко йти, бігти кудись. — *Ей, прикажчику, мотай на шлях!* (О. Гончар); *Це в стилі викрадачів — мотати по місту, заплутувати, збивати з пантелику* (А. Кокотюха); // Іти геть, забиратися. [Р о д і о н:] *Ей, хто там копицю розсовує?! Мотай швидше звідси, а то, як устану, погано буде!..* (О. Корнійчук); — *Мотай звідсіля, бо зроблю з тебе халяву!* (М. Андрусяк).

4. *що і без прям. дод., перен., фам.* Швидко, жадібно їсти. *Але Маша, невважаючи на здорову зателепувату ложку, таки добре мотала з миски галушки* (І. Нечуй-Левицький); — *Як мотає? Наче три дні не їв* (С. Васильченко); *Відкусить* [Данько] *паляниці, гляне на шматок (чи ще великий?) і пішов мотати з присьорбом* (О. Гончар).

5. *що, перен., фам.* Те саме, що **марнотра́тити.** [Х р а п к о:] *Добре, бач, діло на батькові гроші жити та мотати* (Панас Мирний); — *Я знаю, що писар поганий чоловік, що він мотає громадські гроші* (І. Нечуй-Левицький); [2-й п і д п а н о к:] *Ну, постривай, я тобі колись зіб'ю пиху! .. Чваниться тим, що жінчине добро мотає!* (М. Кропивницький).

◊ **Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу** *див.* **вимо́тувати; Вимо́тувати (мота́ти, тягну́ти, тягти́) / ви́мотати (ви́тягти) [всі] кишки́** *див.* **вимо́тувати; (1) Мота́ти** *(рідше* **намо́тувати) / намота́ти** *(рідше* **замота́ти, закрути́ти) [собі] на вус (на ву́са)** *що і без прям. дод.:* а) придивлятися, прислухатися до чогонебудь; помічати. — *Так що ти, Кириле, мотай на вус та вчися, як з підлеглими поводити себе, може, пригодиться* (Ю. Збанацький); *Він не міг очей відвести, хоч розумів, що цим нашкодить Феодосії: в селі все бачать, усе на вус намотують...* (Василь Шевчук); *Побачивши, що в хаті все стоїть жужмом, що на городі неполені грядки заростають бур'яном, замотав* [Іван] *те собі на вус та скоса поглядав, очікуючи, до чого воно йдеться* (М. Коцюбинський); б) запам'ятовувати, брати до уваги що-небудь. *Увесь вечір хазяйка усе розказувала, як поводиться в панів, а Ївга все, як там кажуть, на ус мотала* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Радивон усе примічає, .. все намотує на вуса, хмарніє, кида неприязні погляди* (К. Гордієнко); — *У погребі в нього* [багача] *скриня стоїть, залізним цепом до стовпа прикована. .. Парубок намотав на ус* (з казки); *Хтось з моїх школярів намотав на вус сказане мною на Крилоській горі під Галичем... намотав і доніс* (Р. Федорів); в) робити висновки з чого-небудь; враховувати. [Х о м а:] *О, друзі, братіє! Міркуйте та на вус мотайте* (М. Кропивницький); *І між людьми такі ж бувають, Як і на яворі, Шелестуни; Нехай же баєчку вони На вус собі мотають* (Л. Глібов); — *Найперше робота отака, як ваша, лишає слід, — мовив розважно професор. — Мотай на вус, Кузьмо, — підморгнув до хлопця Левко Іванович* (О. Гончар); *"Розповідав йому якось про тебе, сміється, каже: "Отаких нам і треба, енергійних, завзятих." Ти, Павлушо, намотай собі це на вус!"* (А. Головко); *Вони, бач, уже намотали на свої завжди наставлені в бік вищих інстанцій вуса, уже роблять відповідні висновки* (А. Дімаров); г) розбиратися в чомусь, з'ясовувати що-небудь. *Вся інформація в книгах, бери, вичитуй, мотай на вус* (Ю. Збанацький); *Ласточкін таки щось намотав на вус, і в очах його блимнули іскорки* (Ю. Смолич); ґ) розмірковувати над чимсь, прикидати, обдумувати що-небудь. *Дідона зараз одгадала, Чого сумує пан Еней, І все на ус собі мотала* (І. Котляревський); *Він кому підтакує, кого підбадьорює, а то все прислухається і на вус мотає* (Д. Прилюк).

МОТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., розм.* 1. Те саме, що **теліпа́тися** 1. *Довгі без кінця мережі моталися на легкому вітрі, неначе жмути чорних шнурків, вимочених у смолі* (І. Нечуй-Левицький); *Над ним* [степом] *склеплялось небо білочоле, Мотались дзвоники* (М. Зеров); *В іншої на шиї мотались намиста й ланцюжки з золотими хрестиками, відразу двома чи трьома* (С. Жадан).

2. Проводити час у турботах, клопотах. *Старий Рабинович .. мотався по хазяйству, доглядаючи, щоб я часом не гайнував дурно часу* (В. Еллан-Блакитний); — *Люди відпрацювали вісім годин — і додому. А батько ще мотається*

(П. Автомонов); // Заклопотано метушитися, бігати (у 1 знач.). *Бігає, мотається стара Векла по хаті і не зна, за що ухопитись* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Мотався* [Яків] *як ошпарений, з комори на двір і знов у комору, носив, упадав ніби коло свого добра* (І. Багряний); *Варивон Кирпатий мотався вулицями, як тріска в ополонці, то туди, то сюди* (О. Ковінька).

3. *фам.* Те саме, що **блука́ти** 1; тинятися (у 1 знач.). *Вутва, наче сполохана нашими пострілами, знялася з очеретів і табунцями нарізно моталась навколо* (Олесь Досвітній); [Адмірал:] *Я знаю, важко мотатися шість років по морю* (О. Корнійчук); *Батько все життя мотався по селах та хуторах* (М. Чабанівський); *Він мотався разом з вершниками від села до села, підковував коней, шаблі в руки не брав* (О. Бердник).

4. Пас. до **мота́ти** 1. *"Обрядова лялька мотається за рухом сонця — тоді вона принесе удачу та щастя", — вважає майстриня, яка знається на ляльках-мотанках* (із журн.).

◊ **Язи́к по́за ву́хами (по́за вуши́ма, че́рез плече́) теліпа́ється (мота́ється)** *див.* **язик.**

МО́ТАШКА, и, *ж., текст.* Нитки або пряжа, намотані на коток. *Моташка ниток; Моташка пряжі.*

МОТЕ́ЛЬ, ю, *ч.* Готель для автотуристів. *Автозаправка. Шашлична. Мотель: адміністративна будка і три дерев'яні котеджі посеред куцої галявини* (І. Роздобудько); *Щоб забезпечити мандрівників усім необхідним, ведеться широке будівництво туристських баз, готелів, мотелів, кемпінгів* (з наук.-попул. літ.); *У мотелі автотуристи можуть скористатися послугами технічного обслуговування, автозаправки, автостоянки тощо* (із журн.).

МОТЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до мотелю. *З вікна мотельного номера відкривалася неперевершена панорама: морська синява зливалася з небесною, ледь підсвічуючись світанковими променями сонця* (із журн.); *Мотельний комплекс знаходиться в тихому, затишному й водночас зручному місці, за декілька кілометрів від Львова* (з мови реклами).

МОТЕ́Т, у, *ч.* Жанр вокальної чи вокально-інструментальної багатоголосої музики. *На відміну від середньовічного, ренесансний мотет писали тільки для церковних текстів* (з наук. літ.); *Особливого розвитку мотет набув у Франції XII–XVII ст.* (з наук.-попул. літ.); *В основу раннього мотету було покладено літургійний наспів в один голос, до якого поступово приєднуються інші голоси* (з навч. літ.).

МОТЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **моте́т.** *Мотетне виконання передбачає неодночасність проголошення слів у різних голосах* (з навч. літ.); *Розвиток мотетного жанру мав безпосередній вплив на духовну та світську багатоголосу західноєвропейську музику* (із журн.).

МОТИ́В, у, *ч.* 1. Підстава, привід для якої-небудь дії, вчинку; причина (у 2 знач.). *Він вишукав собі нове помешкання .. Начко прийняв цю відомість мовчки, як тяжкий, але заслужений удар, не питав брата про мотиви цього кроку* (І. Франко); *Люди приїздили сюди з різних мотивів. Більшість, особливо молодь, вбачала в поїздці до Морниці веселу розвагу* (Ирина Вільде); *— Слідство, наскільки мені відомо, якраз виясняє мотиви злочину й самогубства, психічний стан Ключара за останній місяць-два* (Р. Федорів).

2. *муз.* Найменша ритмічна одиниця мелодії, що складається з двох-трьох звуків, об'єднаних логічним наголосом. *Урочисто грав духовий оркестр. У найскладніших звукових сплавах, у зіткненні мотивів, мідних сурм, голосів, литавр і нових пісень народжувалась народна героїчна симфонія* (О. Довженко); // Мелодія, наспів. *Веселий мотив вальсу розлився по просторій світлиці* (І. Нечуй-Левицький); *Прості мотиви колядок, танкових і гумористичних пісень, ба навіть на диво мелодійні козацькі пісні, як перлини, вплетені в драматичний речитатив* (І. Франко); *Покличте знову кобзаря! Я так люблю його мотиви І золоті його слова* (В. Сосюра); *Капрієць смалить люльку і мугиче собі якийсь мотив* (Л. Смілянський).

3. Один зі складових елементів теми твору мистецтва. *З того, як художник трактує свої мотиви, можна пізнати його душу* (М. Коцюбинський); *В народній ліриці нашій бачимо ми раз у раз все більш глибокі соціальні мотиви* (М. Рильський); *Це було відлуння тих мотивів, які з'явилися в літературі після приходу в неї "шістдесятників" за часів "відлиги"* (М. Слабошпицький).

4. Зразок, характерна особливість, елемент, часто використовуваний у якомусь зображенні (про малюнок, орнамент і т. ін.). *Як сипле що або вирізує* [гуцул], *— кладе туди сто орнаментів, сто мотивів, сто барв* (Г. Хоткевич); *Розглядав* [княжич] *візантійські стінні малюнки, голови херувимів у спіральних мотивах, з чашами квіток, як язики вогню* (К. Гриневичева); *Прогупотіли літ буй-тури. З лози і глини впали мури. Зарубинецької культури Пропав мотив* (І. Драч); *У вишиванках, виконаних у традиційних народних мотивах, ховається глибокий сакральний зміст* (з наук.-попул. літ.).

Росли́нний орна́мент (моти́в, узо́р) *див.* **орна́мент.**

△ **(1) Мора́льний моти́в** — внутрішнє спонукання особистості до морального вчинку. *У процесі формування морального мотиву індивід співвідносить морально-етичні норми, вимоги суспільства зі своїми почуттями та переконаннями, обирає власну лінію поведінки* (з наук. літ.); *До моральних мотивів належать мотиви, які ґрунтуються на сумлінні, совісті, добропорядності та інших моральних чеснотах* (з навч. літ.).

МОТИВА́ТОР, а, *ч.* Той, хто мотивує (у 2 знач.) до чогонебудь. *Часто саме конкуренти стають чудовими мотиваторами в отриманні кращих результатів у навчанні* (з навч. літ.); *Батьки є постійними мотиваторами своїх дітей, адже саме вони стимулюють їх до активних дій* (із журн.).

МОТИВАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Прикм. до **мотива́ція.** *Тобі, наставниці, по-справжньому невідомі навіть мотиви його втечі, внутрішнє виправдання .. Зумій увійти в цю людину, в її підглибне, потаємне, в саму структуру мотиваційної сфери* (О. Гончар); *Мотиваційною особливістю його психіки є чітке формулювання цілі (як правило, дуже амбітної, яскравої) і досягнення її будь-якими засобами* (В. Єшкілєв); *Система мотивів, які виконують функцію спонукання, спрямування й регулювання діяльності, утворює мотиваційну сферу особистості* (з наук. літ.); *Ефективна мотиваційна політика будь-якого підприємства є запорукою його успіху* (з наук.-попул. літ.).

МОТИВАЦІ́ЙНО. Присл. до **мотиваці́йний.** *Їхнє, хоча й хаотичне й хистке, спільне минуле з Лідою, мабуть, дає йому право мотиваційно так себе поводити* (А. Дністровий); *У статті розглянуто типи актуалізації мотиваційно зв'язаних слів на матеріалі текстів сучасної літератури* (з наук. літ.); *Діти можуть бути готовими до школи і мо-*

тиваційно, і розумово, але їхня емоційна вразливість дуже ускладнює процес адаптації (з навч. літ.).

МОТИВА́ЦІЯ, ї, *ж.* Сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось. *Справи останніх днів вимагали від прокурора поширених мотивацій* (В. Собко); *Ціна життєвого вибору, марність чи немарність його, його зумовленість усією істотою людини, її вищим, може, незбагненним імперативом усупереч будь-яким раціональним мотиваціям — ця, по суті, філософська тема в Шевченка постійно конкретизується як тема посвяти свого життя Україні* (І. Дзюба); *Екологічне виховання сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери учнів, мотивації їх до активної природоохоронної діяльності* (з навч. літ.).

МОТИВО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **мотивува́ти.** *Конфлікт між батьками та дітьми розмінявся на дрібняки. Комедійне закінчення тут цілком випадкове й не мотивоване абсолютно нічим* (С. Єфремов); *"Наталка-Полтавка" майже бездоганна в розумінні архітектоніки та художньої економії. Дія в ній розвивається швидко; всі повороти інтриги мотивовані* (М. Зеров); *Коли діє держава, коли діють організовані маси, чи можуть вчинки окремої особи лишитися психологічно мотивованими? Індивідуальна, внутрішня, особиста мотивація вчинку одпадає* (В. Домонтович); // **мотиво́вано,** *безос. пред. Рішення суду про звільнення підозрюваного з-під варти має бути належним чином мотивовано* (з навч. літ.).

МОТИВО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **мотиво́ваний.** *Правильна мотивованість та зорієнтованість колективу допомагає швидше та якісніше виконати заплановану роботу* (з навч. літ.).

МОТИВО́ВАНО. Присл. до **мотиво́ваний.** *У своїй лінгвістичній розвідці автор мотивовано доводить давність нашої мови та її унікальність* (з наук. літ.); *У залі засідань адвокат мотивовано переконав усіх у непричетності свідка до злочину, звернувши увагу судді на результати додаткових експертиз* (з газ.).

МОТИВУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до мотивування. *У мотивувальній частині суд зазначає встановлені під час розгляду справи обставини, посилається на досліджені докази та вказує мотиви, якими він керувався, приймаючи відповідне рішення* (з наук. літ.); *Основним мотивувальним чинником поведінки індивіда може бути потреба його самореалізації* (з навч. літ.).

МОТИВУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мотивува́ти.** *Шахай ще раз осміхнувся при кінці цього свого мотивування про зміцнення Успенівки і надання їй сили фортеці* (Ю. Яновський); *Звичайна річ, для мотивування розправи над кращими людьми того часу було використано міжнародну кон'юнктуру* (В. Стус); *Мова буде не про остаточну нелогічність вчинків і не про дивний брак мотивувань, яким відзначається ця історія* (П. Загребельний).

МОТИВУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і рідше док.* 1. *що.* Наводити мотиви, що пояснюють, виправдовують певні дії, вчинки і т. ін.; умотивовувати. *— Він, — мотивувала вона цю пораду, — сам один, .. буде, певно, рад, як сестра заживе в нього, оживить його самітну хату* (О. Кобилянська); *Знімаючи окрему квартиру, Савицький мотивував цей крок саме необхідністю періодичного усамітнення, коли всі дістануть до печінок* (А. Кокотюха); *Той таки велів принести до себе цісарські дари, проте лише для того, аби подивитися на них, а придворні таку його поведінку мотивували тим, що воля государя є воля Божа* (Є. Гуцало).

2. *кого.* Наводити мотиви, що доводять необхідність якоїсь дії, вчинку і т. ін.; спонукати. *Батькам варто правильно мотивувати своїх дітей до активної навчальної діяльності* (з навч. літ.); *Потрібно мотивувати студентів і викладачів до змін у пострадянській системі освіти, подолання корупції та відродження наукового потенціалу* (із журн.); *Головне завдання капітана збірної — об'єднувати гравців, робити з них команду, мотивувати й налаштовувати на досягнення найвищих результатів* (з газ.).

МОТИВУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **мотивува́ти.** *Подаю тут в дослівному перекладі основний розділ .. цього статуту, в якому мотивується потреба заснування цього товариства* (І. Франко); *— Чи вона входила до списку тих планет, за висадку на яких передбачалось карне переслідування? — .. Заборона була неофіційною і у закритих документах Служби мотивувалась крайньою небезпекою* (В. Єшкілєв).

МОТИ́ВЧИК, а, *ч., муз.* Пестл. до **моти́в** 2. *Наспівуючи безжурний мотивчик, Ніна почала складати речі* (О. Копиленко); *Вони грали на губних гармошках бравурний мотивчик і посміхалися до Орлюка, як у театрі* (О. Довженко); *Він ішов попереду, нагнувши голову, й насвистував якийсь не зовсім веселий, але й не зовсім сумний, мені здалося — глузливий — мотивчик* (Ю. Мушкетик); *Будь-яке коливання повітря, сторінка книги, новий запах, що линув з-за паркану, невибагливий мотивчик шарманки, віддалений наспів кочівників-циган, навіть споглядання ярмаркових картин кликали в путь* (І. Роздобудько).

МОТИ́КА, и, *ж.* 1. Найдавніше ручне знаряддя для оброблення ґрунту під посів у формі палиці, звичайно з кам'яним або металевим клинком. *Чоловік, худий і зниділий, але з природи кремезний та тривкий, копає ту нивку великою мотикою* (Леся Українка); *Побачивши їх і пізнавши Лену, я був глибоко вражений, відложив на бік мотику, якою обкопував кущі диких оливок, і пішов їм назустріч* (У. Самчук); *Фінікійці обгородили велике поле плотом і глибоким ровом, випалили траву, спушили землю мотиками з рогів антилопи й посіяли пшеницю* (І. Білик); * У порівн. *Пірвався, як з мотикою на сонце* (Номис).

2. Те саме, що **са́па́;** копаниця (у 1 знач.). *Обійде Калина всі ланки, перевірить, а потім знову до своєї ділянки повертається і береться за мотику* (В. Козаченко); *Жінка мене не слухала, маленька, сухонька* [сухенька], *згорблена на сапилно мотики* (Р. Федорів).

3. Те саме, що **ки́рка.** *Людей повно, а все ріпники .. Той з рискалем блудить, той з мотикою* (І. Франко); *Печера його наповнювалася людьми, кожен тримав свічку, мотику й кайло* (Валерій Шевчук).

△ **(1) Ротаці́йна моти́ка** — сільськогосподарська машина для розпушування ґрунту. *Мотика ротаційна призначена для обробітку перших сходів польових культур з метою поверхневого розпушування ґрунту та знищення бур'янів, які ще не вкорінилися* (з навч. літ.).

МОТИЛЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **моти́ль** 1. *Мотилеве червоне забарвлення пояснюється наявністю гемоглобіну в гемолімфі личинок* (з наук.-попул. літ.); *Мотилевий слиз, який виділяється слинними залозами, склеює частинки мулу у*

своєрідну трубку, у якій живуть і дозрівають личинки (з навч. літ.).

МОТИ́ЛЬ, я́, *ч.* 1. Яскраво-червона личинка комах, яка живе в мулі водойм і є цінним кормом для риб; смикунчик. *Тут же, на столі, стояли банки з червами, з мотилями, з різними іншими личинками різних комах, що живуть у мулі на дні ставків* (І. Багмут); *Мотиль — бентосний організм, його можна знайти в мулі різних водойм, де для нього є багато корму* (з навч. літ.).

2. *збірн.* Корм для риби з таких личинок. — *Добре клює? На що ловив? На черв'яка, мотиля, на ощитку... Чи, може, на тісто? Га?* (В. Нестайко); *Збивали річкове плесо рибиголоватиці, хапаючи мотиля, осміліли жаби в озерці, зітхнув у пасіці пробуджений пугач* (М. Дочинець).

3. *діал.* Метелик (у 1 знач.). *Запашні цвіти круг мене і трава висока, мотилі літають* (І. Франко); *Великий мотиль літав .. у поблизькості* [поблизу] *дівчини, сідаючи то тут, то там на хвилину коло неї, неначеб бажав, щоби вона подивляла його оксамитну, темну красу* (О. Кобилянська); *Сидір .. побачив багато птахів на деревах, і смугастих комах на траві, і золотистих мотилів на подвір'ї* (М. Малиновська).

МОТИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Коробочка, в якій рибалки та акваріумісти зберігають мотиль (у 1 знач.). *Мотиль краще зберігати в мотильниці у воді, попередньо додавши до неї трішки марганцівки* (із журн.).

МОТИЛЯ́ТИ *див.* **мотля́ти.**

МОТИЛЯ́ТИСЯ *див.* **мотля́тися.**

МОТИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., що, рідко.* Розпушувати мотикою, кайлом і т. ін. *Я .. копав ями до пояса, садив ці лози, підв'язував їх, обламував і різав, носив під них на горбі гній, обприскував доганом і синім каменем, пудовим кайломдванчаком мотичив двічі в році...* (М. Дочинець); // Сапати, шарувати. *Мотичити буряки; Мотичити кукурудзу.*

МОТИ́ЧКА, и, *ж.* Зменш. до **моти́ка.** — *У брата Марка Гробокопателя позичу мотичку!* (Н. Королева); *Під час розкопок трипільських поселень виявлено реманент із кісток свійських та диких тварин, серед якого є шила, штампи для прикрашання посуду, ножі, мотички тощо* (з навч. літ.); *Менші камінці я переніс у руках, а важчі котив по землі. Аби не перепинав бур'ян, я постинав його мотичкою, яку приніс Мордко* (М. Дочинець).

МОТИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний із застосуванням мотики. *Неолітичне населення Закарпаття та носії культури лінійно-стрічкової кераміки, які займали передгір'я та лісостепові райони Західної України, мали комплексне господарство з мотичним землеробством та м'ясним і молочним тваринництвом* (з наук. літ.); *З розвитком матріархату основним видом виробничої діяльності стало мотичне рільництво* (з наук.-попул. літ.).

МОТКО́ВИЙ, а, е. Стос. до мотка (у 1 знач.). *Пластир мотковий використовують для фіксування пов'язок і серветок на тілі пацієнта* (з навч. літ.).

МО́ТЛОХ, у, *ч., збірн.* 1. Старі речі домашнього вжитку, одяг, ганчір'я і т. ін. *Татари тягли з хати скрині з святковим одягом Повчанських і Настиним посагом. Розкинулися по траві шуби й скатертини, рушники й керсетки .. й усякий дідівський мотлох* (З. Тулуб); *Поль хапає за руку Віктора і біжить стрімголов східцями вгору. П'ятий поверх, темний коридор з усяким мотлохом* (О. Іваненко); // Непотрібні або непридатні для використання речі. *Подвір'я було закидане старими побитими балцанками, ганчір'ям та іншим мотлохом* (І. Микитенко); *Перестрибуючи вагонетки, ноші, будівельний мотлох, підбіг* [Лодиженко] *до моторної дрезини* (Іван Ле); *Під бантинами почали з'являтися скриньки, сувої, бутлі, — всілякий мотлох, що його, звичайно, шкодують викидати і навіки-вічні запихають в якийсь глухий куток* (М. Дашкієв); *То була навіть не кімната, а невеличка комірчина, захаращена різним мотлохом — старими картонними ящиками, драними мішками тощо* (В. Нестайко); // *розм.* Шматки чогось потрощеного, порубаного і т. ін. *Тяжко б'ються* [Змій і Трьомсин] *булавами, Далі того — келепами, Все на мотлох потрощили* (І. Манжура); *Ні на що вже не потрібні, пошматовані гусениці поблискували сталевою лускою, наче побиті велетенські змії. Ями, патрони, гільзи, дрантя й мотлох, і без ліку вбитих* (О. Довженко).

2. *перен., зневажл.* Погані, негідні люди. — *А то ж добре, що ти там на городі балакаєш із політницями, з усяким мотлохом?* (Сл. Б. Грінченка); *Бунтував стамбульський мотлох проти самої султанші, наміряючись, може, й знищити її* (П. Загребельний).

3. *перен.* Те, що не має цінності, нікому не потрібне. *Здебільшого йому траплялися недотепні, а часом і гидкі книжки. Зінько не находив серед цього мотлоху того, чого шукала його розумна .. голова* (Б. Грінченко); *Що важить для нього цей чіпкий мотлох, ці прикрі, на шляхах розкидані шпичаки, дурна мораль забобонів?* (В. Підмогильний); *Яка глибока і грузька яма спогадів. Це звалище, куди скидають всілякий мотлох і найдорожчі речі* (Ю. Мушкетик).

МО́ТЛОХОВИЙ, а, е. 1. Стос. до мотлоху (у 1 знач.). *А може десь на мотлохових горищах чи на дні давно забутих скринь ще знайдуться такі пам'ятки історії, які докорінно змінять погляд сучасників на минуле* (з публіц. літ.).

2. *перен.* Стос. до мотлоху (у 3 знач.). *Сьогодні так важко з-поміж мотлохових фільмів і дріб'язкових сюжетів знайти справжнє кіно, з професійною грою акторів, талановитою режисерською постановкою й авторським задумом* (з газ.).

МОТЛОШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *недок., що, розм.* 1. Перетворювати в мотлох (у 1 знач.); ламати, рвати, трощити (у 1 знач.). *Лазар кидавсь по хаті .. і нищив все, що попадало в руки: стягав килимки, мотлошив, рвав, кидав під ноги* (М. Коцюбинський); *Ми гойдалися на довгій тичці і тупі леза мотлошили оберемки лопухів* (Є. Пашковський).

2. *перен., кого, що.* Сильно бити кого-, що-небудь. *Шрам, ухопивши голоблище, мотлошив ним ворога* (М. Старицький); *Витарабанившися* [вилізши] *на Сука, толочив* [Лемко] *його ногами, як баба капусту в бочці або жвавий парубок сіно на оборозі, мотлошив бідака* (С. Ковалів); *Я добре бачив, як обидві команди мотлошили одна одну від воріт до воріт* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

МОТЛЯ́ТИ, МОТИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., чим, розм.* Те саме, що **метля́ти** 1; махати (у 1 знач.). *Славко заливався дрібним сміхом, мотляючи в повітрі рученятами* (Олесь Досвітній); *Вітер тріпав папірцем, що в руці, мотляв порожньою торбинкою* (А. Головко); *Я би встидалася рота відкрити, хоч я жінка й не ляклива, не те що мотиляти по майдану вишитими рукавами* (Г. Тарасюк); — *Значить, перестала я правди добиватися, — хазяйка вимкнула газ,*

підхопила чайник за ручку, почала мотиляти ним (А. Кокотюха).

МОТЛЯ́ТИСЯ, МОТИЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок., розм.* 1. Те саме, що **метля́тися** 1. *За плечима в кожного* [пішого] *мотлялася порожня торбинка* (П. Панч); *Голова переможеного безвільно мотлялася, зі зламаного носа густо текла руда кров* (Д. Білий); *Я глибоко вдихнула гаряче повітря, заплющила очі, зробила три кроки вперед і .. вийшла в інший маленький дворик, де так само під грибками стояли дитячі "пісочники", висіли на заіржавілих трубах старі гойдалки і мотилялася на вітрі білизна* (І. Роздобудько); *Хоч і мотлялися на шиях у хлопців хрести православні, однаково не впізнати — самогубці то грішні добровільно у воду кинулися чи добрі християни проти волі потопилися* (Люко Дашвар).

2. Те саме, що **метуши́тися.** *Чумаки мотляються поміж возами* (Сл. Б. Грінченка).

МОТНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док.* Однокр. до **мота́ти** 2, 3. *Василь тільки рукою поведе або головою мотне, то вже Маруся і почервоніла* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Раптом білка мотнула хвостиком і, опинившись на другім дереві, зникла у зелених вітах* (Олесь Досвітній); *П'яненький Панас Гичка, що був аж задрімав під тихий, рівномірний скрип гарби, прокинувся, мотнув чубом, приладнав до грудей гармошку* (Григорій Тютюнник); *Шинкарка мотнула з свитою в другу кімнату* (Панас Мирний); *Тут коні захропли, затанцювали і враз мотнули, як навіжені, вбік — вхопили тигрячий дух* (І. Багряний).

МОТНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Те саме, що **метну́тися** 2. [Я в д о х а:] *Прокинулись, вже сонечко височенько, мотнулася по воду, поки зварила страву — обідня доба* (М. Кропивницький); *Швидко порозкладала* [Зоя] *прибори і мотнулася з кімнати, війнувши квітчастою спідницею* (І. Цюпа); *Допоміг* [Марко] *Марті пересісти у крісло, мотнувся на кухню — дзень-дрень чашками. Чай, цукор...* (Люко Дашвар).

МОТО... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **мото́рний**[1] у 2 знач., напр.: м о т о в а г о́ н, м о т о к а́ т е р, м о т о л е б і́ д к а; 2) слову **моторизо́ваний** у 2 знач., напр.: м о т о б р и г а́ д а, м о т о д и в і́ з і я, м о т о п і д р о́ з д і л; 3) **мотоцикле́тний,** напр.: м о т о к р о́ с, м о т о с п о́ р т.

МОТОБЛО́К, а, *ч.* Невелика самохідна машина для виконання комплексу простих господарських робіт. *Мотоблоки застосовують для суцільного та міжрядного обробітку ґрунту, скошування трави, прибирання снігу тощо* (з наук.-попул. літ.); *Мотоблок складається з двигуна, трансмісії, ходової частини, системи агрегатування й управління* (з навч. літ.); *Підприємство спеціалізується на проектуванні та виготовленні мотоблоків для механізації сільськогосподарських робіт на присадибних ділянках* (з мови реклами).

МОТОБО́Л, у, *ч.* Командна спортивна гра з великим м'ячем на мотоциклах. *Мотобол, екзотичний такий спорт, де дюжина мотоциклістів ганяє полем за величезним м'ячем, завзято намагаючись заштовхнути його у ворота* (О. Ірванець); *Правила гри в мотобол і порядок проведення чемпіонатів Європи встановлені Європейським союзом мотоспорту* (з наук.-попул. літ.).

МОТОБОЛІ́СТ, а, *ч.* Спортсмен, що грає в мотобол. *Кожен мотоболіст повинен дотримуватися правил гри, бо від цього залежить його безпека та безпека інших гравців* (із журн.); *Побажаємо нових здобутків мотоболістам і всім, хто підтримує нашу команду* (з газ.).

МОТОБО́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до мотоболу. *У федерації мотоциклетного спорту відбулося нагородження кращої мотобольної команди України* (із журн.); *На Полтавщині мотобольний сезон відкриють команди "Дружба" і "Нива"* (з газ.).

МОТОБО́Т, а, *ч.* Скорочення: моторний бот *(див.* **бот**[1]). *Гарячі мотори гули від роботи. Опівночі в море пливли мотоботи...* (М. Нагнибіда); *Поряд з "Швидким"* [кораблем] *стояли переповнені баржі, мотоботи* (Д. Ткач); *Капітан помахав рукою, і мотобот помчав до берега* (В. Малик).

МОТОБУ́Р, а, *ч.* Бурова переносна установка з бензиновим двигуном. *Сфера застосування мотобура залежить від його потужності та комплектування* (з наук.-попул. літ.); *Мотобур можна використовувати в будь-яку пору року, навіть на зимовій риболовлі для висвердлювання ополонки* (із журн.).

МОТОБУРОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **мотобу́р.** *Мотобуровий стартер забезпечує плавне запускання двигуна* (з навч. літ.); *Потужність мотобурових двигунів впливає на якість і термін їхньої роботи* (із журн.).

МОТОВЕЛОСИПЕ́Д, а, *ч.* Велосипед, оснащений мотором. *Педальний привод мотовелосипеда використовується для запуску бензинового двигуна* (із журн.); *Серійне виробництво вдосконалених мотовелосипедів було розпочато на Львівському велосипедному заводі в 1958 році* (з газ.).

МОТОВЕЛОСИПЕ́ДНИЙ, а, е. Стос. до мотовелосипеда. *Мотовелосипедний завод також виготовляє комплектувальні деталі до мотовелосипедів* (із журн.); *Мотовелосипедний двигун може мати різну потужність* (з газ.).

МОТОВЕЛОСПО́РТ, у, *ч.* Спортивні змагання з їзди на мотоциклах і велосипедах. *Останнім часом особливо популярним серед молоді стає мотовелоспорт* (із журн.); *Мотовелоспорт є доволі травматичним видом спорту* (з газ.).

МОТОВЕЛОСПОРТИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до мотовелоспорту. *Чимало сучасних магазинів спортивного одягу продають спеціальне мотовелоспортивне спорядження* (із журн.); *Погодні умови аж ніяк не сприяють відкриттю нового мотовелоспортивного сезону* (з газ.).

МОТОВИ́ЛО, а, *с.* 1. Знаряддя, пристосування для змотування пряжі, шовку і т. ін. *Одного дня по обіді Мотря витягла з своєї скрині десять товстих починків, взяла мотовило й хотіла мотати* (І. Нечуй-Левицький); *На лаві, на ослоні, на припічку і на печі дівчата і парубки, одні прядуть, другі мотають пряжу на мотовилах* (І. Франко); *Христя снувала на мотовило найтоншу пряжу з шпульки, одлічувала чисниці, пасма і перев'язувала їх десятчаною ниткою* (А. Іщук); *Ми кололи кабана, пряли й перемотували з шпульки на мотовило пряжу, білили полотно, вишивали рушники й сорочки* (П. Загребельний).

2. Машина для змотування прокатного матеріалу (стрічок, дроту, бляхи і т. ін.) в рулони. *Деякі мотовила оснащені спеціальним пристроєм для знімання намотаних бунтів* (з наук.-техн. літ.); *Обертання мотовила здійснюється ремінною передачею* (з навч. літ.).

3. Частина жниварки, комбайна і т. ін., що нахиляє до різального апарата стебла трави, злаків та укладає їх на транспортер. *Шумить пшениця, підхоплена мотовилом, гост-*

рі ножі виблискують сріблом, стинають високе стебло (О. Донченко); *Ніна не могла відірвати очей від величезної машини, що повільно пливла полем, розмахуючи мотовилами, залишаючи за собою купи соломи* (О. Копиленко); *Висунуте вперед мотовило жатки, обертаючись, пригинало стебла укупі з колосками донизу, до зубчастих ножів* (О. Шугай).

◊ **Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти** *і т. ін.)* **ши́ло на шва́йку (на ми́ло, на мотови́ло)** *див.* **міня́ти; Як батіг на мотови́ло** *див.* **батіг.**

МОТОВИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто працює біля мотовила (у 1, 2 знач.). *У другій половині XVII ст. в Києві були відомі ремісники 33 спеціальностей: ткачі, кушніри, ковалі, кожум'яки, кравці, шевці, мотовильники, теслі, колісники та ін.* (з наук.-попул. літ.).

МОТОВИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мотови́льник.** *Тут, на фабриці, трудилась і Вірина мати — мотовильниця* (із журн.).

МОТОВО́З, а, *ч.* Локомотив із двигуном внутрішнього згоряння невеликої потужності. *Мотовози використовують переважно для маневрових робіт на залізниці, а також у деяких промислових, трамвайних господарствах і метрополітені* (з наук.-попул. літ.); *Залежно від свого призначення сучасні мотовози можуть бути двох- і чотирьохосьовими* (з навч. літ.); *Спочатку мотовози не були оснащені гідравлічною передачею, а лише механічною* (із журн.).

МОТОВО́ЗНИЙ, а, е. Стос. до мотовоза. *Мотовозне депо варто розміщувати в окремій будівлі* (з навч. літ.); *Переведення й замикання нецентралізованих стрілок дозволяється робити черговим стрілочного поста, майстрам і локомотивним бригадам мотовозного депо й деяким іншим працівникам* (з мови документів).

МОТОГО́НКА *див.* **мотого́нки.**

МОТОГО́НКИ, нок, *мн. (одн.* **мотого́нка,** и, *ж.).* Те саме, що **мотопереґо́ни.** — *А у нас в селі двадцять один мотоцикл. Кожного літа мотогонки влаштовуємо* (О. Копиленко); *Захоплюються наші хлопці і дельтапланеризмом, і картингом, і мотогонками, і стрільбою...* (В. Нестайко).

МОТОГО́ННИК, а, *ч.* Те саме, що **мотопереґо́нник.** *У колекції нагород мотогонника вже чимало здобутих призів і нагород* (із журн.); *Український мотогонник підписав контракт зі світовим японським брендом* (з газ.).

МОТОГО́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мотого́нник.** *Досвідчена мотогонниця з легкістю подолала всі перешкоди на трасі* (із журн.); *Мотогонниця прийшла другою через травмовану ногу* (з газ.).

МОТОДЕЛЬТАПЛА́Н, а, *ч.* Дельтаплан, оснащений двигуном. *Вони завжди мріяли придбати мотодельтаплан, технічні характеристики якого дозволяють тривалі перельоти* (із журн.); *Одним із експлуатаційних застережень мотодельтаплана є допустима вага до 180 кг* (з газ.).

МОТОДИВІ́ЗІЯ, ї, *ж.* Скорочення: моторизована дивізія. *Крутяться пани, на своїх ліжках лежавши, і весь час їм увижається, що кожний із них не менший, як генерал, а перед ним армії, корпуси, дивізії, артилерія, кавалерія, авіадивізії, мотодивізії, і що в кожного з них у кишені атомна бомба...* (Остап Вишня).

МОТОДРЕЗИ́НА, и, *ж.* Дрезина, що рухається за допомогою мотоциклетного двигуна. *Мотодрезина призначена для перевезення працівників залізничних колій, матеріалів та інструментів для проведення технічних оглядів залізничних шляхів, штучних споруд і пристроїв зв'язку* (з наук.-попул. літ.); *Максимальна швидкість руху мотодрезини з платформами становить 50 км/год* (з навч. літ.).

МОТОДРО́М, у, *ч.* Спортивна споруда для випробовування мотоциклів, проведення мотоциклетних тренувань і змагань. *Особливо популярними серед туристів є розваги на мотодромі, де можна орендувати мотоцикл чи квадроцикл* (із журн.); *У травні на місцевому мотодромі відбудеться щорічний мотокрос* (з газ.).

МОТО́К, тка́, *ч.* 1. Рівно змотаний або намотаний на щось мотузок, стрічка, дріт і т. ін. *Мишко висотав один кінець дроту з мотка, що висів у нього на плечах* (І. Микитенко); *В кухню входить сажотрус .. Він прямо з роботи з драбинкою, віником і мотком мотузок* (І. Кочерга); *Вітер грався напнутими на площі наметами, носив по ній купи святкового сміття, мотки серпантину, жовті газети, повітряні кулі, шматки прапорів і корогов* (Ю. Андрухович); *Бойчук знову поліз до криївки і витяг на поверхню декілька дерев'яних ящиків, два автомати, великий моток шнура* (Д. Білий).

2. *діал.* Міток. — *Я вам моток пряжі напряду* (Панас Мирний); *До нитки вираховувала* [пані Кшивокольська] *мотки пряжі, що їх мусила дістати від молодиць, так що не раз яка баба докладала й свого повісма, аби лише вдовольнити двір* (Г. Хоткевич).

МОТОКОЛО́НА, и, *ж.* Скорочення: моторизована колона (у 2 знач.). *За планом ворожі мотоколони повинні були зайти з тилу* (з навч. літ.); *Містом проїхала мотоколона байкерів, до якої могли приєднатися всі бажаючі* (з газ.).

МОТОКОЛЯ́СКА, и, *ж.* Скорочення: моторна *(див.* **мото́рний**[1] 2) коляска (у 2 знач.). *Вони* [собаки] *непорушно лежали на брукові або покірно сиділи в солдатів на ногах у мотоколясках* (Б. Харчук); *Мотоколяска належить до таких транспортних засобів, які займають проміжне місце між повноцінним автомобілем і мотоциклом* (з навч. літ.).

МОТОКРО́С, у, *ч.* Вид спорту — змагання з їзди на мотоциклах пересіченою місцевістю. *Учасники мотокросу мають пройти спеціальні траси із природними або штучними перешкодами, наприклад, крутими підйомами, спусками, різкими поворотами, канавами тощо* (із журн.); *Як показує досвід, мотокросу не навчишся, якщо немає сили волі. Найтяжче побороти страх* (з газ.); // Окреме змагання з цього виду спорту. *Не підемо удвох поплавати в озері. Або, скажімо, на стадіон .. Не кажучи вже про мотогонки на вертикальній стіні або мотокрос на Вовчинецьких горах* (Ю. Андрухович); *Славик поїхав на змагання з мотокросу* (В. Лис).

МОТОМЕХАНІЗО́ВАНИЙ, а, е, *військ.* Моторизований і механізований. *Прикордонники не могли затримати стрімкого просування німецьких мотомеханізованих частин* (з навч. літ.); *В другій половині дня стрілянина стихла, і в напрямку бою пройшла на машинах мотомеханізована бригада* (І. Багмут); *З тим, щоб операцію провести надійно та блискавично, надумав* [Шульц] *запросити командира пошарпаної мотомеханізованої військової частини, що стала на перепочинок у Вербному* (Микита Чернявський).

МОТОНЕЙРО́Н, а, *ч., біол.* Еферентний нейрон, що іннервує м'язові волокна. *Аксон, що відходить від мотонейрона, при підході до м'яза розгалужується, утворюючи кінцеві гілочки, кожна з яких за допомогою синапсу з'єднується з м'язовим волокном* (з наук.-попул. літ.); *Мотонейрони*

забезпечують моторну координацію і підтримку м'язового тонусу (з навч. літ.).

МОТОНЕЙРО́ННИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **мотонейро́н.** *До невиліковних дегенеративних захворювань центральної нервової системи з ураженням верхніх і нижніх рухових нейронів належить мотонейронна хвороба, що призводить до паралічу та атрофії м'язів* (з наук. літ.); *Аксон мотонейрона іннервує сотні м'язових волокон, утворюючи мотонейронну одиницю* (з наук.-попул. літ.); *Мотонейронні клітини відрізняються своїми розмірами від інших нервових клітин* (з навч. літ.).

МОТОНЕЙРО́НОВИЙ, а, е, *біол.* Те саме, що **мотонейро́нний.** *Мотонейронові аксони проходять через черепні нерви та передні корінці спинного мозку* (з навч. літ.).

МОТОНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Підсил. до **мотну́тися.** — *Ох! — ойкнула Салимонія Пилипівна. Підскочила з місця, підбігла до печі, одскочила від печі, мотонулася до мисника* (Остап Вишня); *В темних сінях здичавілий кіт, приснувши, мотонувся по драбині на горище* (І. Цюпа).

МОТОПЕ́Д, а, *ч.* Те саме, що **мопе́д.** *Право на керування мотопедом надається особам з 16-річного віку* (з навч. літ.); *Одними з перших виробництво веломоторів і мотопедів розпочали німецькі компанії в кінці 1930-х років* (із журн.).

МОТОПЕ́ДНИЙ, а, е. Прикм. до **мотопе́д.** *У 1967 році на Львівському мотозаводі почалось масове виробництво мотопедних двошвидкісних двигунів* (із журн.).

МОТОПЕРЕГО́НИ, ів, *мн.* Перегони на мотоциклах. *Шосейно-кільцеві мотоперегони можна розділити на дві категорії: перегони на шосейному покритті та перегони на бездоріжжі* (із журн.); *У Карпатах стартували екстремальні мотоперегони на витривалість у гірській місцевості* (з газ.).

МОТОПЕРЕГО́ННИК, а, *ч.* Спортсмен, що бере участь у мотоперегонах. *Португальський мотоперегонник перетнув фінішну смугу чотирма хвилинами раніше за австралійця* (з газ.).

МОТОПЕРЕГО́ННИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мотоперего́нник.** *Мотоперегонниця успішно подолала гірські дороги й навіть піски пустелі, хоча такі випробування витримали не всі учасники ралі* (із журн.).

МОТОПІХО́ТА, и, *ж.* Скорочення: моторизована піхота. [Д о з о р е ц ь:] *З Бишева наступають танки. Два важких, три легких. За ними біля двадцяти машин мотопіхоти!* (Яків Баш); *Ясного сонячного дня він вів ланку винищувачів на штурмування ворожих колон мотопіхоти* (А. Трипільський); *Ідуть на захід війська фронту, ідуть колонами поспіль: танки, мотопіхота, бронетранспортери, "катюші", тягачі з важучими гарматами на причепах, автоцистерни, польові кухні, армійські фургони, в яких впряжені трофейні ломовики* (Є. Доломан).

МОТОПІХОТИ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Той, хто служить у мотопіхоті. *Мотопіхотинці можуть ефективно стріляти по шинах машин, а також приладах спостереження та прицілювання, установлених на техніці противника* (з навч. літ.); *Із настанням темноти мотопіхотинці відійшли на основну лінію оборони* (з газ.).

МОТОПІХО́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **мотопіхо́та.** — *Однією мотопіхотною дивізією, двома танковими полками, однією повітряно-десантною бригадою з допомогою морської піхоти за кілька місяців ми цілком придушимо заколот...* (В. Кожелянко); *Батальйон змінив статус — замість підрозділу територіальної оборони став Дев'ятим мотопіхотним батальйоном Збройних сил України* (з газ.).

МОТОПО́ЛК, у, *ч.* Скорочення: моторизований полк. *Великою загрозою був ворожий мотополк, який швидко наближався до лівого флангу* (із журн.); *До Національної гвардії України також увійшли спеціальні мотополки* (з газ.).

МОТОПО́МПА, и, *ж.* Помпа, що приводиться в дію мотором. *Необхідний тиск води створюється стаціонарними пожежними насосами або пожежними автонасосами й мотопомпами, що забирають воду з гідрантів* (з навч. літ.); *Для проведення аварійно-рятувальних операцій під час повені та локальних підтоплень місцева влада приготувала мотопомпи, а також інший необхідний інвентар* (з газ.).

МОТОПРОБІ́Г, у, *ч.* 1. Спортивні перегони на мотоциклах по пересіченій місцевості. *Перші мотопробіги пересіченою місцевістю проводилися у Великій Британії на початку XX століття* (із журн.).

2. Проїзд групи мотоциклістів з якою-небудь метою певним маршрутом. *Основною метою мотопробігу стало збирання коштів на переобладнання військового шпиталю* (із журн.); *Організатори мотопробігу історичними місцями України планують надалі влаштовувати такі заходи щороку, змінюючи маршрути* (з газ.).

МОТО́Р, а, *ч.* Машина, що перетворює різні види енергії на механічну; двигун (у 1 знач.). *З поля, коли прислухаєшся, долітає вуркотання мотора* (П. Панч); *Глущук з Багатирем обходив усе артільне господарство і всюди бачив..: мотори рухали зерноочисні машини, каміння млина, крутили січкарню, доїли корів і підсмажували сало* (С. Чорнобривець); *Загуркотів мотор, і вертоліт піднявся в повітря* (М. Дашкієв); *Жовтий автобус загурчав мотором, біля вихлопної труби забринів синій дим, засмерділо спаленим бензином* (Є. Гуцало); // *розм.* Те саме, що **автомобі́ль.** *Туди й сюди прожогом проносяться мовчазні закутані люди на конях, на гуркотливих моторах і на двоколесах* [велосипедах] (В. Винниченко); *На автостраду в стемнених полях Далеке світло кидають мотори* (Д. Павличко); *Можна буде спробувати відірватися, на вулиці зупинити перший кращий мотор, а з водієм не торгуватися* (А. Дністровий).

Заглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* **заглуша́ти; Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р)** *див.* **приглу́шувати.**

△ **Суха́ вага́ мото́ра (автомобі́ля)** *див.* **вага́**[1].

МОТОРА́ЛІ, *невідм., с.* Ралі на мотоциклах. *До участі в моторалі допускаються доопрацьовані та вдосконалені моделі мотоциклів, які допомагають гонщикам подолати бездоріжжя* (із журн.); *Моторалі проходитиме протягом семи днів у декілька етапів* (з газ.).

МОТОРЕСУ́РС, у, *ч.* Тривалість дії двигуна внутрішнього згоряння від початку експлуатації до планового капітального ремонту. *Моторесурс є одним із основних технічних параметрів, за яким установлюється якість і довговічність будь-якого двигуна* (із журн.); *В Україні продовжують експлуатувати приватні автомобілі, які вже вичерпали свій моторесурс* (з газ.).

МОТОРИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Широке впровадження та використання моторів у всіх галузях економіки. *У XX столітті стрімка моторизація промисловості стала основною причиною викидів в атмосферу газів, що руйнують озоновий шар* (з навч. літ.); // Оснащення чого-небудь мотором,

моторами. *Моторизація мікроскопа дозволяє проводити повністю автоматизовані експерименти* (з наук.-попул. літ.).

2. Оснащення кого-, чого-небудь автомототранспортом. *Моторизація батальйону збільшувала його наступальні сили та спротив ворогові* (з газ.).

МОТОРИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **моторизува́ти.** *Компанія виробляє різноманітну моторизовану техніку: всюдиходи, човни, снігоходи, човнові мотори та катери* (із журн.); *В темряві теплої серпневої ночі рушив далі до Дніпра моторизований полк* (В. Собко); *У лісі — землянкове містечко. В ньому й розташовується наш моторизований батальйон автоматників-десантників* (Є. Доломан); // **моторизо́вано,** *безос. пред. У новій моделі моторизовано фокус, освітлення, зміну положення об'єктивів і рефлекторних модулів, а також інші компоненти, якими можна керувати з комп'ютера* (з наук.-техн. літ.).

МОТОРИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* 1. Здійснювати моторизацію. *Ближче до середини 90-х років XIX століття молодий фабрикант подумував про те, щоб моторизувати свої трицикли, що він і робить у 1896 році* (з наук.-попул. літ.); *Моторизувавши батальйон, благодійні організації продовжують забезпечувати його продуктами харчування та медикаментами* (з газ.).

МОТОРИЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Оснащуватися автомототранспортом. *Браконьєри-мисливці посилено моторизуються, використовуючи у своїх злочинних цілях сучасні позашляховики, прилади нічного бачення, оптичні прицільні пристрої і т. ін.* (з газ.); *Швидко моторизуватися військовій частині допомогли волонтерські організації* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **моторизува́ти.** *Виготовлення моделі космічного апарата є роботою досить копіткою, адже моделі складаються у відповідних пропорціях, моторизуються* (із журн.).

МОТО́РИКА, и, *ж., мед.* Сукупність рухових процесів і пов'язаних із ними фізіологічних і психічних явищ. *Для посилення моторики шлунка варто включати до раціону пшеничні та рисові висівки* (з наук.-попул. літ.); *У мозку центр мовлення й центр тонкої моторики містяться поруч, тому, розвиваючи один із них, одночасно можна отримати позитивну динаміку в іншому* (з навч. літ.).

МОТОРИ́СТ, а, *ч.* Той, хто обслуговує мотори, двигуни і т. ін. *Все зосереджено на вичікуванні. Мотористи ждуть наказу включати великі мотори, всі ждуть моменту, коли підземна фортеця почне заглиблюватися* (М. Трублаїні); *Мельник з мотористом показували їм млина і клопоталися, де тут і як краще встановити генератора* (В. Кучер); *Їм, кіномеханікові та мотористові, який чаклував над припнутим до землі, мов теля, торохтючим двигунцем, без нас не впоратися* (А. Михайленко).

МОТОРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **мотори́ст.** *Он і ківш на сонці блиска, І Марина — мотористка — Через росяну долину Поспіша комусь на зміну...* (М. Нагнибіда); *Моя Тонька як спалахне чого-небудь, так і погрожує: кину к бісу вашу отару, в Чернігівку подамся на полігон! Мотористкою бетономішалки стану!..* (О. Гончар).

МОТО́РИТИ, рю, риш, *недок., що, розм., рідко.* Те саме, що **роби́ти;** діяти (у 1, 2 знач.). *А тим часом місяць пливе оглядать І небо, і зорі, і землю, і море. Та глянуть на люде* [людей], *що вони моторять* (Т. Шевченко); *І досі все здається, що треба кудись бігти і щось моторити скоріш, скоріш...* (Леся Українка).

МОТО́РКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **моточо́вен**. *Моторки деркочуть по дзеркалу ріки, прослизають байдарки, білі крила вітрил пливуть, як уві сні...* (О. Гончар); *Потягло холодком, і холодок той змішувався із запахом води, бензину від моторки, що поторохтіла до Києва* (В. Близнець); *До причалу одна за одною причалювали білосніжні яхти, катери і моторки з туристами* (Г. Тарасюк).

МОТОРНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **мото́рний²**. *Хороші, красиві, моторненькі дівчата у хрещика грають* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Під Гаєм хтось Огонь покинув, .. Вітрець моторненький прилинув І потихеньку роздував* (Л. Глібов); *— Оце взяв собі жіночку. І гарненька, і моторненька* (Григорій Тютюнник).

МОТОРНЕ́НЬКО. Присл. до **моторне́нький.** *Підкралась* [лисичка] *до вікна тихенько, вхопила пиріжок моторненько та й подалась* (з казки); *Вони* [ноги] *в мене бідовенькі: моторненько плигали по коліна в снігу* (О. Ковінька); *Тоді стрибнув* [дяк] *на землю, трохи пожалившись у буйній кропиві, відтак на чотирьох, ніби збирався стати вовкулакою, моторненько погнався через садок до сусіднього городу* (Валерій Шевчук).

МОТО́РНИЙ¹, а, е. 1. Стос. до мотора. *Матрос посуворішав, оглянув ніби із співчуттям юного індіянина* [індіанина], *неквапно рушив до моторного відсіку. Затримався біля трапа* (Ю. Бедзик); *Персонал моторного цеху здійснює обслуговування автомобілів, діагностування, а також ремонт двигунів усіх типів* (з мови реклами).

2. Оснащений мотором, який надає руху чому-небудь. *Незвичайною була сівба над Дніпром у сорок четверту весну. Не гули моторні машини в полі, не красувались свіжою фарбою широкі сіялки* (О. Довженко); *Пополудні залізницею на тому боці продзвеніла моторна дрезина з солдатами* (Р. Андріяшик); *Опісля жорстокої спеки так милосердно розплескується прохолода по селищі, рідшає гул моторних човнів під мостом* (Є. Пашковський); *— А в бухті прямо за курсом — наш невеличкий морський порт. Там раніше стояла й моя моторна яхта* (О. Авраменко).

△ **Детона́ція мото́рного па́лива** *див.* **детона́ція¹.**

МОТО́РНИЙ², а, е. 1. Проворний, спритний (у 1 знач.). *Еней був парубок моторний І хлопець хоть куди козак, Удавсь на всеє зле проворний, Завзятійший* [завзятіший] *од всіх бурлак* (І. Котляревський); *Сергієві здається, ніби мати й зростом поменшала. Однак лишилася вона такою ж меткою в рухах і моторною в роботі* (Ю. Мушкетик); *— І то сказати: птах птахові не рівня! Той птах швидкий, моторний, той повільний, важкий, а той, дивись, і — так собі* (Б. Антоненко-Давидович); // Який виражає спритність, жвавість і т. ін. (перев. про очі). *Очі розумні й моторні, з-під брилика стирчить кирпатий ніс, вуста відтулені з цікавості* (Ю. Хорунжий).

2. *перен.* Який виконується енергійно, швидко, завзято і т. ін. *Недалечко чутно сопілку, що грає якусь моторну, танцюристу мелодію* (Леся Українка); *От якби в Агашкіна взяти оту його моторну вигадливість, запальність та додати до них чесність, порядність, щирість Ясика Гриценка — який би гарний був хлопець!* (В. Нестайко).

МОТО́РНИЙ³, а, е. Руховий (про психофізіологічні процеси). *Основний компонент препарату пригнічує кашльо-*

вий центр, моторну й секреторну функції органів дихання (з наук. літ.); *Для поліпшення кровообігу в печінці та посилення моторної функції жовчного міхура й жовчних проток виконують дихальні вправи з поглибленням діафрагмального дихання в положенні на спині та на правому боці* (з наук.-попул. літ.); *Рисовий відвар пригнічує моторну функцію кишківника, тому його вживають при розладах травлення, дизентерії* (з навч. літ.).

МОТО́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **мото́рний**[2] 1. *Пустка ожила від однієї присутності молоді, від її моторності, від її голосів* (В. Речмедін); *Ольга раптом — де та й моторність взялася — метнулася до світлички* (Микита Чернявський); *Слуги виявили неабияку моторність і вже встигли притягти до зали довгого стола* (О. Авраменко).

МОТО́РНО. Присл. до **мото́рний**[2] 1. *Гаїнка вже була далеко, йшла швидко, моторно* (Б. Грінченко); *Снують вони* [бджоли] *по квітах, перелазять моторно з однієї квітки на другу, щоб швидше набрати меду* (О. Копиленко); *Коропеня пірнуло на дно акваріума і моторно попливло, виблискуючи золотавими лусочками* (І. Багмут); *Левадиха вже не раз із грюкотом переставляла в сінях кочергу, нарешті моторно переступила поріг, злими очима повела по хаті* (Р. Андріяшик).

МОТО́РНО-... Перша частина складних слів, що відповідає: 1) слову **мото́рний**[1], напр.: мото́рно-вітри́льний, мото́рно-па́русний; 2) слову **мото́рний**[3], напр.: мото́рно-вісцера́льний, мото́рно-секрето́рний.

МОТОРО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **мото́р,** напр.: моторобудівни́й, моторореме́нтний, мотороскладáльний.

МОТОРОБУДІВНИ́Й, а́, е́. Стос. до будування, виготовлення моторів. *Розробники радіоелектронних компонентів для автомобільної промисловості мають безпосередній вплив на науково-технічну спрямованість моторобудівних підприємств* (з навч. літ.); *Запорізький моторобудівний завод виробляє авіадвигуни, здійснює їх ремонт та обслуговування, виготовляє приводи для газо- та нафтоперекачувальних агрегатів* (із журн.).

МОТОРОБУДІВНИ́К, а́, *ч.* Той, хто займається будівництвом, виготовленням моторів. *У перспективі українські моторобудівники модернізують двигун Д-18* (із журн.); *Запорізькі моторобудівники відсвяткували ювілей з дня випуску в серпні 1916 року першого поршневого двигуна водяного охолодження "Дека" М-100 для бомбардувальника "Ілля Муромець"* (з газ.).

МОТОРОБУДУВА́ННЯ, я, *с.* Те саме, що **двигунобудува́ння.** *Поряд із київським та харківським центрами літакобудування й моторобудування третім ключовим елементом авіаційно-промислового комплексу України в другій половині XX століття був запорізький авіамоторний осередок* (з наук.-попул. літ.); *Високі досягнення в моторобудуванні є передумовою розвитку авіа-, космо- та автомобілебудування* (з навч. літ.).

МОТОРО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **мото́рний**[1]. *За палубою пливуть назустріч моторові човни, самоходна* [самохідна] *баржа, промчав глісер* (Б. Антоненко-Давидович); *— В колгоспі люди не надривають пупа, — говорив Антон, крокуючи за Багатирем. — За людей працює моторова сила* (С. Чорнобривець); *Тільки після цього Яра вимкнув сигналізацію, відкрив капот, подивився моторове начиння* (В. Єшкілєв).

МОТОРО́ЛЕР, а, *ч.* Різновид мотоцикла без коляски, що має інше розміщення складників, менший робочий об'єм двигуна, менші колеса і т. ін. *От мотоцикли, моторолери, мопеди, велосипеди, самокати... Далі моторні човни. Там яхти з білими вітрилами* (В. Нестайко); *Моторолер підскакував на ямах розбитого шляху* (Люко Дашвар).

МОТОРО́ЛЕРНИЙ, а, е. Прикм. до **мотoро́лер.** *Моторолерний двигун почав чмихкати, випускати клубки їдкого диму* (із журн.).

МО́ТОРОШНИЙ, а, е. Який зумовлює почуття страху, жаху і т. ін. *Краючи повітря, як бляху, .. над головою злісно прошуміла черідка снарядів. Німо спалахнули над чужими окопами .. криваві стовпи в повітрі. Момент — моторошна тиша* (С. Васильченко); *Холодна моторошна думка про те, що він заблудився і не зможе знайти вихід, уперше майнула в мозку Володі* (О. Донченко); *Цей моторошний гомін накочувався хвилями й змушував стискатись людські серця* (І. Білик); *Моторошне безлюддя, ніби ми опинилися на колись заселеній і забудованій, а тепер покинутій планеті* (А. Михайленко).

МО́ТОРОШНІСТЬ, ності, *ж.* Відчуття страху, жаху і т. ін. *Ремо охопила моторошність...* (Олесь Досвітній); *Приємно було відчути, що близько є .. людина. Це бадьорило й гонило прикре почуття моторошності* (Ю. Смолич); *Підслухавши все те, що Ойра-хан оповідав Марічці, я кілька вечорів до моторошності в голові міркував над тими химерами* (О. Бердник); *У кутку, завішаному попонами, заклацало кресало, за мить там хтось захукав і запалив свічку. Каламутна хвиля відринула, з нею відступила й моторошність* (Ю. Мушкетик).

МО́ТОРОШНО. 1. Присл. до **мо́торошний.** *До її тонкого голосу прислухаються на селі собаки й сумно, моторошно виють* (Г. Косинка); *І моторошно в темноті буран завив, як та сирена...* (П. Тичина); *В темряві моторошно бряжчала зброя, непокоїлися коні* (М. Стельмах).

2. *кому і без дод., у знач. пред.* Про почуття страху, тривоги, яке хтось переживає; страшно. [Михайло:] *Жінко! Мені щось моторошно. Чи пити, чи не пити?* (І. Котляревський); *Дивно й моторошно: дзвенить усе тіло, дзвенить, як ударений серцем дзвін* (В. Винниченко); *Тяжко було мені й моторошно самому в полі* (Л. Смілянський); *Стогне* [Грицько] *хриплувато, глухо, мені од того аж моторошно* (Є. Доломан).

МОТО́РЧИК, а, *ч.* Зменш. до **мото́р.** *Він також не може зрозуміти, чому б просто не купити готового човна з моторчиком, не затіваючи, отже, будівництва* (П. Загребельний); *Електричний моторчик легко крутить млинок* (Ю. Мушкетик); *Пливли ми ввечері лиманом, Моторчик чахкав спроквола* (Л. Костенко).

МОТОСА́НИ, е́й, *мн.* Засіб для пересування по снігу у вигляді саней на гумово-металевих гусеницях, що приводяться в рух мотоциклетним мотором, і з передніми напрямними лижами. *Мотосани дуже швидко вийшли із ладу, а гарантійний талон не покрив усіх витрат на ремонт* (із журн.); *Туристичне агентство пропонує екскурсії на мотосанях та оленячих упряжках* (з мови реклами).

МОТОСПО́РТ, у, *ч.* Технічний вид спорту, що передбачає проведення змагань мотоциклістів на краще вміння ке-

рувати мотоциклом (на високій швидкості, важкопрохідних трасах і т. ін.). *Паша накульгував, мав травму після занять мотоспортом* (С. Жадан); *Хоча перші офіційні мотоциклетні перегони відбулися у Відні в 1899 р., активно розвиватися мотоспорт почав тільки у XX ст.* (з наук.-попул. літ.); *Родина була великою, батько та старші брати захоплювалися мотоспортом* (з газ.).

МОТОСПОРТИ́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **мотоспо́рт.** *Мотоспортивні організації готують спорстсменів та організовують мотоциклетні перегони* (із журн.); *У мотоспортивній телепрограмі викладено короткий огляд кращих моментів мотоперегонів* (з газ.).

МОТОСПОРТСМЕ́Н, а, *ч.* Спортсмен, який займається мотоспортом. *Мотоспортсмени показали блискуче вміння керування мотоциклом на трасах із перешкодами* (із журн.); *Після довготривалої реабілітації мотоспортсмен все ж таки повернувся у професійний спорт* (з газ.).

МОТОСПОРТСМЕ́НКА, и, *ж.* Жін. до **мотоспортсме́н.** *На острові Мен відважна англійська мотоспортсменка встановила рекорд за середньою швидкістю проходження кола* (з газ.).

МОТОСТРІЛЕ́ЦЬКИЙ, а, е. Який має автоматичну зброю і броньовані машини високої прохідності (про військові частини й підрозділи). *Далі ми звертали праворуч і проїздили повз величезний табір есесівців, розташований у колишніх казармах мотострілецької дивізії* (П. Загребельний); — *В операції братимуть участь бронетранспортери, два мотострілецьких батальйони, перший і третій* (В. Нестайко); *Пам'ятаю, пам'ятаю те літо в мотострілецькому учбовому полку* (Ю. Андрухович).

МОТОТРЕ́К, у, *ч.* Трек (у 1 знач.) для тренувань і змагань із мотоспорту. *Але з тих безжурних років йому найперше пам'ятався не театр, а мототрек. Старий, ще дерев'яний мототрек, який стояв майже на місці теперішнього стадіону* (О. Ірванець); *Більше тисячі відчайдушних спортсменів і прихильників екстремальних змагань випробували свої сили у вражаючих змаганнях із перешкодами, що відбулися на території мототреку* (з газ.).

МОТОТРІА́Л, у, *ч.* Один із видів тріалу, що полягає в подоланні природних або штучних перешкод різної складності на мотоциклі. *Змагання з мототріалу проводять на відкритих і закритих стадіонах* (з навч. літ.); *Мототріал не внесено до переліку олімпійських видів спорту* (із журн.).

МОТОТУРИ́ЗМ, у, *ч.* Вид туризму — подорожі на мотоциклі, мопеді і т. ін. *У мототуризмі необхідно продумувати все до найменших деталей: місця зупинок, ночівлі, харчування* (із журн.); *Мототуризм передбачає проходження екскурсійних маршрутів на мотоциклі* (з газ.).

МОТОТУРИ́СТ, а, *ч.* Той, хто займається мототуризмом. *Мототурист повинен дбати не лише про власну безпеку, але й безпеку інших учасників руху* (з навч. літ.); *Сучасні мототуристи усе частіше прокладають маршрути через декілька країн світу* (з газ.).

МОТОТУРИСТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до мототуризму. *Туристичні компанії пропонують чимало мототуристичних послуг* (із журн.); *Мототуристичний маршрут передбачає відвідування історичних пам'яток України, зокрема гетьманських резиденцій* (з газ.).

МОТОТУРИ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **мототури́ст.** *Досвідчена мототуристка поділилася враженнями від кількатижневого маршруту* (із журн.).

МОТОТУРИ́СТСЬКИЙ, а, е. Стос. до мототуриста, мототуристів. *Спеціальний мототуристський одяг гарантує комфорт і захист від сильного вітру, пилу, дрібного каміння* (з мови реклами).

МОТОЦИ́КЛ, а, *ч.* Дво- або триколісна машина з двигуном внутрішнього згоряння. *Парася Черевиківна приїхала на ярмарок не батьківськими волами, а мотоциклом* (Ю. Яновський); *Максим ішов навпростець, тримаючись середини поміж двома шляхами, якими повзли без кінця колони машин, танків, мотоциклів* (І. Багряний); *Він приїхав .. на мотоциклі з коляскою* (С. Скляренко); *Вулицею на шаленій швидкості пролітає підліток на мотоциклі без вихлопної труби, від чого тиша здригається від важкого і пронизливого ревіння двигуна* (А. Дністровий).

МОТОЦИКЛЕ́Т, а, *ч., заст.* Мотоцикл. *Лопотить, тріщить, чхає й несподівано стріляє старий Кравтвурстів мотоциклет під доктором Рудольфом* (В. Винниченко); *Скачуть було без кінця вістові, стрекочуть мотоциклети* (О. Гончар).

МОТОЦИКЛЕ́ТКА, и, *ж., заст., розм.* Мотоциклет. *З гиканням і свистом пролітають повз нього розкішні рисаки під кольоровими сітками, проносяться авто і триколісні мотоциклетки, яких у Києві особливо багато* (Л. Смілянський); *Хлопець вискочив з хати і побачив перед хвірткою знайому постать живого, справжнісінького татуся, що заводив у двір мотоциклетку* (Д. Бедзик).

МОТОЦИКЛЕ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **мотоци́кл** і **мотоцикле́т.** *У сараї, в льоху під соломою були знайдені мотоциклетні деталі* (В. Петльований); *Десь після третьої години під вікном захлинувся власним ревом мотоциклетний мотор* (В. Дрозд); *Командир "стрибків" слухняно поліз у мотоциклетну коляску* (А. Кокотюха); // Признач. для їзди на мотоциклах. *Горбань у цій ситуації зовсім розгубився і не знав, куди подіти свої довгі голі руки в мотоциклетних рукавицях* (С. Жадан); *Світловий промінь впевнено вихопив з темряви світловолосого чоловіка у шкіряному одязі з червоним мотоциклетним шоломом у руці* (В. Єшкілєв).

МОТОЦИКЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто керує мотоциклом, займається мотоциклетним спортом. *Шляхом залопотів повз них військовий мотоцикліст в окулярах* (П. Козланюк); *Тільки кіннотники та зрідка мотоциклісти пролітали іноді стрімливо, та ще галопом гримотіла часом артилерія* (І. Багряний); *Наввипередки з нами, обганяючи піших мисливців, мчать, як на пожежу, мотоциклісти* (О. Гончар); *Дорогою надлітав у пилюзі мотоцикліст. Заскрипів гальмами і станув перед хорунжим* (О. Лисяк).

МОТОЦИКЛІ́СТКА, и, *ж.* Жін. до **мотоцикліст.** *Мотоциклістка-поліцейська, вся в чорній шкірі, витка й прекрасна, як чорна змія, вискочила з-під повороту, різко загальмувала біля його машини* (П. Загребельний); *Мотоцикл зачепив передній бампер автомобіля, втратив керування і впав на бік, на щастя, мотоциклістка не постраждала* (з газ.).

МОТОЦИКЛІ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мотоцикліст.** *Одна з них чорна як ворона, інша біла як голубка. Це з'ясовується, коли вони знімають свої мотоциклістські шоломи*

(Ю. Андрухович); *Асортимент магазину поповнився новими надходженнями мотоциклістського спорядження* (з газ.).

МОТОЧАСТИ́НА, и, *ж., військ.* Скорочення: моторизована частина (у 5 знач.). *Наступ танкових дивізій і моточастин, супроводжуваний бомбардуваннями з повітря по наших військах, комунікаціях і глибоких тилових об'єктах, створював пряму загрозу захоплення Києва й переправи через Дніпро* (з навч. літ.); *Німецькі патрулі пропускали через міст безперервні потоки військових моточастин* (із журн.).

МОТОЧО́ВЕН, чо́вна́, *ч.* Скорочення: моторний човен. *Спочатку до крейсера поїхав моточовен із лікарем і начальником порту* (Ю. Яновський); *Яхта випливла з-під моста. Чути було, як зовсім близько торохкотить моточовен* (Л. Дмитерко).

МОТО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **мото́к.** *В безладді лежало столярське начиння, на столі — неприбрані миски, під ногами — шелестливі моточки стружки* (М. Стельмах); *Тимко зняв кришку із козубка .. Там ще лежали кістяні крючки для плетення сіток-тайників, бронзовий наперсток і моточок багряної заполочі* (Ю. Логвин).

МОТОШОЛО́М, а, *ч.* Скорочення: мотоциклетний шолом. *Мотошолом захищає від зустрічного вітру, води, каміння, комах, пилу, а в разі аварії — від удару* (з навч. літ.); *Порушення правил користування пасками безпеки або мотошоломами карається штрафом* (з мови документів).

МОТРИ́СА, и, *ж.* Самохідний залізничний вагон із убудованим двигуном внутрішнього згоряння. *Мотриса іноді має один або два причіпні вагони, становлячи з ними одну секцію* (з навч. літ.); *В Україні перші мотриси з'явилися 1911 року для сполучення лівого й правого берегів Дніпра у Києві* (із журн.).

МОТРІ́ЙКА, и, *ж.* Дерев'яна лялька, що складається з менших фігурок, укладених одна в одну. — *А тепер приймай подарунок. Яшко тицьнув Митькові дерев'яну мотрійку. В ній була ще одна, а в тій — картонна коробочка* (Г. Усач); *Російська мотрійка уперше була виточена й розписана в московській іграшковій майстерні в 90-х роках XIX ст. за зразком, привезеним з Японії* (з наук.-попул. літ.); *Українські мотрійки вже завоювали симпатії по всьому світу. Їх відрізняє своєрідний колорит національного костюма, властивий українському народу гумор та хазяйновитість* (із журн.).

МОТРОШИ́ТИ, и́ть, *недок., розм., рідко.* Іти, падати, порошити (про сніг). *Проти Варвари почало мотрошити сніжком; до світа і геть-то його впало* (Панас Мирний); *Наближався ранок. Сніжок, мабуть, стомився, перестав мотрошити* (І. Рябокляч).

МО́ТТО, *невідм., с.* 1. Дотепний вислів, що має доброзичливий або сатиричний відтінок. *Ми .. говорили про його рекламу, життєву естетику, видумували до цієї серії знімків якесь узагальнююче мотто* (Т. Прохасько).

2. Епіграф (у 2 знач.) на початку книжки, розділу і т. ін. *Мотто до неї* [статті] *взято з Жана Поля* (Олекса Ізарський); *Автор бере мотто з Святої Євангелії і ставить його на чолі свого твору, а пізніше ще двічі згадується про те місце, як Юда зрадив Христа* (О. Шугай).

МО́ТУЗ, а, *ч.* Грубий мотузок. *Врешті мотуз, проведений з шахти до дзвоника, заворушивсь, і дзвоник дзеленькнув* (Б. Грінченко); *Він* [пліт] *був важкий, кострубатий, і його треба було нести так, щоб не ослаб мотуз* (М. Коцюбинський); *Тонкий мотуз, з шарудінням тручись об борти, йшов у воду* (В. Собко); *Сторож ухопився за мотуз. Дзвін заревів, заплакав, застогнав...* (К. Гриб); // Налигач (у 1 знач.). *Надійшов пастушок, що вів корову на мотузі* (Л. Мартович); *Дідо скочили з воза, взяли підручного вола за мотуз і повернули ліворуч з головної дороги* (М. Томчаній).

◊ **(1) Як учéтверо мо́туз,** *зі сл.* слабий, *ірон.* — уживається для вираження категоричного заперечення змісту зазначеного слова. *Слабий, як учетверо мотуз* (Номис).

МОТУ́ЗЗЯ, я, *с.* Збірн. до **мо́туз** і **мотузо́к.** *Він торгував маззю, мотуззям, заліззям і всякою всячиною* (І. Франко); *На палубі метушились турки, смикали якесь мотуззя і готувались відпливати* (М. Йогансен); *Трохим, пролітаючи повз галопом, легко підхопив скручене мотуззя і майнув у степ навперейми дивному коню* (Д. Білий); * У порівн. *Гнівом загоряються очі в діда, жили напружились, як мотуззя, м'язи на руках випинаються, мов ремінні* (С. Васильченко).

◊ **Крути́ти (сука́ти) мотузки́ (моту́ззя)** *див.* **крути́ти; Мотузки́ (моту́ззя, свічки́) мо́жна сука́ти** *див.* **сука́ти; Хоч мотузки́ (моту́ззя) крути́** *див.* **крути́ти.**

МОТУ́ЗИТИ *див.* **мотузува́ти.**

МОТУ́ЗКА, и, *ж.* Те саме, що **мотузо́к.** *Ззаду* [воза] *упирається на мотузці корова, а спереду суворий мужик заніс над кіньми батіг. Се ярмаркова проза спішить на ніч додому* (М. Коцюбинський); *Яків зсунув шапку на потилицю, витер рукавом піт з чола і підперезався тугіше товстою мотузкою* (І. Багряний); *Через вулиці з балкона на балкон перекинуті мотузки, на яких сохне білизна* (М. Руденко); *Той, кому вона* [плоскодонка] *належала, припнув її однією легенькою мотузкою, ще й зав'язав вузликом з бантиком* (О. Ірванець).

◊ **Ви́ти лі́нви (мо́тузки, вірьо́вки)** *див.* **ви́ти**[2]**; Води́ти на моту́зці (на нали́гачі)** *див.* **води́ти; З піску́ мо́тузки (моту́зку) су́чить** *див.* **сука́ти; Не затя́гнеш во́локом (нали́гачем, на нали́гачі, на моту́зці** *і т. ін.)* *див.* **затя́гувати; Тягти́ (тягну́ти) на моту́зці (на нали́гачі, нали́гачем** *і т. ін.)* *див.* **тягти́.**

МОТУЗКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **мотузо́к** і **моту́зка.** *Мотузкове плетення не однакове в різних регіонах, що пояснюється не лише різними властивостями сировини, а й культурними й навіть релігійними уявленнями жителів* (із журн.); // Зробл. з мотузка, мотузки. *Над морем звивався гвинтокрил, викинувши мотузкову драбину, якою спускалися рятувальники* (із журн.); // Подібний до мотузка і мотузки. *Посуд з шнуровим (мотузковим) орнаментом справляє враження посуду глибоко провінційного, посуду глухих і замкнених закутків, що існував десь в ізольованих місцевостях* (В. Домонтович).

МОТУ́ЗНИК, а, *ч.* Той, хто сучить, виготовляє мотузки. *Пенкроф, стаючи то теслею, то мотузником, то муляром, умів усіх насмішити, і його добрий гумор передавався усій компанії* (В. Омельченко, пер. з тв. Ж. Верна).

МОТУЗО́К, зка́, *ч.* Зсуканий із прядива виріб для зв'язування, обв'язування або прив'язування кого-, чого-небудь. *Дівчата достали мотузка, оперезали кругом білого гарбуза й понесли до воза* (І. Нечуй-Левицький); *При дорозі стояла жінка і тримала на мотузку овечку* (Н. Кобринська); *Дівчинка несла книжки й зошити, перев'язані навхрест мотузком* (О. Донченко); *В руці його тьмяно блиснув великий*

старовинний пістолет, прив'язаний до пояса червоним вовняним мотузком (К. Гриб).

◊ **Крути́ти (сука́ти) мотузки́ (моту́ззя)** *див.* **крути́ти; Мотузки́ (моту́ззя, свічки́) мо́жна сука́ти** *див.* **сука́ти; Хоч мотузки́ (моту́ззя) крути́** *див.* **крути́ти.**

МОТУ́ЗОЧКА, и, *ж.* Зменш. до **моту́зка.** *Ось мотузочка від лупи зачепилась за тичку, прип'явши Тиховича до куща* (М. Коцюбинський); *Вона ввійшла до їдальні, несучи в руках чималий пакет, дбайливо загорнутий у газету і зав'язаний мотузочкою* (В. Собко); *Рибалка раптом почав швидко-швидко витягувати мотузочку* (О. Бердник); *Шлойма .. провів рукою по котовій голові, по шиї, й там, під горлом, на мотузочці намацав якийсь продовгуватий металевий предмет* (О. Ірванець).

МОТУЗО́ЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **мотузо́к.** *Петру поважом зібрав куски кори, акуратно склав їх, зав'язав мотузочком* (М. Чабанівський); *Дивився-дивився я з вікна, як рають інші, та й, вибравши слушну хвилину, тихцем шатнувся у сіни, вихопив з-під жорен ночовки, заарканив їх мотузочком і босоніж пометлявся до дітвори* (М. Стельмах); *Ключик від кабінету теліпався на одному мотузочку із ключем від вхідного замка* (А. Кокотюха); *Антон запалив добру нову свічку з воску цього літа, розв'язав мотузочки, без яких книжечка розсипалась, і прочитав на першій сторінці* (Г. Пагутяк).

◊ **Біс одни́м мотузо́чком скрути́в** *див.* **біс**[1].

МОТУЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, **МОТУ́ЗИТИ,** у́жу, у́зиш, *недок., кого, що, розм.* Зв'язувати, обв'язувати мотузком кого-, що-небудь. — *От матінку маю, — скаржився Денис, мотузуючи торбу* (Григорій Тютюнник).

МОТУЗЯ́НИЙ, а, е. Прикм. до **мотузо́к** і **моту́зка.** *Чого тільки не було в тому портфелі! Мотузяний обривок, скляна планка, шматок пахучої шкіри* (К. Гордієнко); *Знявши пасок, Юрко просунув його крізь мотузяний моток, потім знову підперезався, таким чином прикріпивши мотузку* (А. Кокотюха); // Зробл. із мотузка, мотузки. — *Не будемо вже на луб'яних возах та в мотузяних шлеях їздити! — сказав отець Харитін* (І. Нечуй-Левицький); *Василь дуже дивувався з усього, що бачив, а найбільше — з хистких мотузяних драбин* (А. Кащенко); *Гливтяк підібрав на руку мотузяні віжки й жваво заговорив* (С. Добровольський); *Крутим схилом Антон піднімався вгору до своєї хати й на мотузяному поводі вів гнідого коня* (С. Чорнобривець).

МОХ, у, *ч.* Сланка спорова рослина без коріння та квітів, що росте у вогких місцях, на деревах, камінні. — *Обріс мохом сірий камінь* (Л. Боровиковський); *Мох грубо вкрив землю м'яким килимом і манить спочити* (Г. Хоткевич); *Ось його хата, біла, з теплою солом'яною стріхою, порослою зеленим оксамитовим мохом, архітектурна праматір пристановища людського* (О. Довженко); *Тільки мохи зеленими лишаями прикривали голизну репаного каміння* (Іван Ле).

(1) Оле́нячий мох — білувато-сірий лишайник, який є основним кормом північних оленів у зимовий період; ягель. *Глибокі розколини кори вкривав сірий оленячий мох* (А. Шиян); *Я легко добував бурундуків, мишей-полівок, кедрівок, білок, зайців. Ліпив з розтертого оленячого моху коржі* (М. Дочинець).

◊ **Аж мо́хом вкри́тися** *див.* **укрива́тися; Мо́хом порости́ (обрости́, пооброста́ти** *і т. ін.)* *див.* **пороста́ти; Се́рце мо́хом (плі́снявою, цві́ллю** *і т. ін.)* **обросло́ (поросло́, покри́лося** *і т. ін.)* / **оброста́є (пороста́є, покрива́ється** *і т. ін.)* *див.* **се́рце; (2) Уже́ й мох порі́с** *на кому* — хтось дуже постарів, комусь недовго залишилось жити. *Вже на ньому й мох поріс* (прислів'я).

МОХА́СТИЙ, а, е, *рідко.* Який поріс мохом; моховитий. *Буки були старі, мохасті* (З. Тулуб); * Образно. *Мохастий дідусь Боровик аж на дно спустився в глибокий Одудів яр — там йому ловко, сонце не пече, з-під вільхових кущів дише вогка прохолода...* (О. Донченко).

МОХЕ́Р, *рідко* **МОГЕ́Р,** у, *ч.* Вовна ангорської кози. *Основною сировиною цього регіону є продукти тваринництва — шкури, вовна, мохер* (з навч. літ.); // Вироби з такої вовни. *Цієї осені вітрини прикрасять могер, шкірянки й картаті шерстяні палантини* (із журн.).

МОХЕ́РОВИЙ, *рідко* **МОГЕ́РОВИЙ,** а, е. Прикм. до **мохе́р, моге́р.** *Могерова вовна досить дорога, її найчастіше прядуть із штучною ниткою* (із журн.); // Вигот. з мохеру, могеру. *Дістаньте мохерову хустку і тепле осіннє пальто* (І. Жиленко); *Маленька, опецькувата, в сірій мохеровій шапочці, вона була схожа на гриб-боровик* (Л. Кононович); *Зазвичай то були жінки — у темних куртках, у пухнастих мохерових беретах* (І. Роздобудько); *Щороку бабуся в'язала мені новенькі пухнасті могерові рукавички* (з газ.).

МОХІ́ТО, *невідм., ч.* Традиційний кубинський коктейль на основі білого рому та м'яти. *Я отримала мохіто і почала розмішувати крихти льоду в склянці* (С. Пиркало); *Готуючи мохіто, до цукру спочатку додають сік лайма, лід, свіжу м'яту, яку злега переминають, а потім заливають отриману суміш газованою водою і білим ромом* (з наук.-попул. літ.).

МОХНА́ТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **волоха́тий** 1–4. *Протяг* [Хома] *йому мохнату руку з карлючкуватими пальцями* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Марселла безтямно любила цього мохнатого, здичавілого од старості звіра. Кіт був суворий* (Р. Андріяшик); *Були вони* [вовки] *більшими за вівчарського пса, мали широкі голови, мохнаті стоячі вуха, притуплену морду і довгий пухнастий хвіст, як у лисиці* (М. Дочинець); *Пан Темницький був .. з великими вусами і мохнатими бровами, мав рум'яні щоки* (І. Франко); *Хлопець стояв перед трюмо з мохнатим рушником за плечима* (І. Волошин); *Уже горіли мохнатими і червоними, як жар, шапками будяки* (Григорій Тютюнник).

МОХНА́ТІТИ, іє, *недок., розм.* Обростати мохом. *Лежачи і камінь мохнатіє* (Номис); // Виділятися мохнатою, волохатою (у 4 знач.) формою, поверхнею і т. ін. *Де-не-де заледенілу землю розривали низенькі на зріст верби, ще й зеленіли тоненькі дропи ситнику, на високих стеблах мохнатіли коричневі голівки шувару* (М. Малиновська).

МОХОВА́ТКА *див.* **мохова́тки.**

МОХОВА́ТКИ, ток, *мн. (одн.* **мохова́тка,** и, *ж.).* Клас безхребетних водяних тварин, що утворюють колонії, схожі на кущі, нарости і т. ін. *Може, він більше цікавився молюсками, починаючи від головоногих і вище; може, моховатки вже не були для нього таємницею?* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна); *Харчуються моховатки різними мікроорганізмами, а також діатомовими водоростями* (з наук.-попул. літ.); *Моховатки є кормом для морських їжаків і риб* (з навч. літ.).

МОХОВИ́Й, а́, е́. Прикм. до **мох.** *Він сів на вершку гори, на м'який моховий килим* (І. Франко); *Бризкало до пояса з-під мохової купини* (Г. Хоткевич); *З осоки вийшов вовк та,*

обережно ступаючи по зеленій моховій подушці, пішов до мене (В. Дрозд); // Який поріс мохом. *Знай, що вилізе те боком, — ворíття вже не знайти! Бо затягне з головою трясовиця мохова і з душею ще живою під землею похова* (Леся Українка); *Маленький чорноволосий дідисько-маг котився у них під ногами, підстрибував, як старий моховий пень* (В. Близнець); *Почекала* [Петрана] *трохи, подумала і, ледь вириваючи ноги з мохового болота, пішла в той бік, де вив звір* (М. Малиновська).

МОХОВИ́К, á, *ч.* Їстівний гриб із бурою шапинкою, жовтувато-зеленуватою зісподу, який росте в хвойних і листяних лісах Євразії та Північної Америки. *При цих отаманових словах Гарасько і Босий теж підвелися, розправили плечі, ніби вже зовсім оклигали-віджививилися на салі й печених моховиках* (В. Шкляр); *Гриб понад грибами — жовта лисичка .. Не гірший і польський гриб, і моховик, .. і піддубник, і грузд* [груздь]. *Вони давали мені на зиму міх сухих вітамінів* (М. Дочинець); *У тутешніх лісах не лише моховики ростуть, а й лисички, білі гриби. Чимало ягід* (з газ.).

МОХОВИ́ТИЙ, а, е. Який поріс мохом. *На лану .. Без могили, без хреста, Без усяких буде написів Моховитая плита* (А. Кримський); *Він .. нахилився й поглянув на себе в люстерко води, яка набігла в низину по моховитому спаду* (Ю. Яновський); *Сидячи у прохолоді скель, що виступали з моховитої землі, я спробував обдумати чудо, яке зі мною трапилося* (Любко Дереш).

МОХОВИ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **мохови́тий.** *Моховитість дерев, форма й розміри їхніх крон допомогли нам вибратися з лісу* (з газ.).

МОХОПОДІ́БНИЙ, а, е. 1. Схожий на мох. *Для виготовлення декорацій було використано штучні рослини, дерева, а також мохоподібне синтетичне покриття* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **мохоподібні,** них, *мн.* Відділ вищих наземних спорових рослин, що не мають коренів. *У життєвому циклі мохоподібних гематофіт переважає над спорофітом* (з наук. літ.); *У переважній більшості мохоподібні — це багаторічні рослини, поширені на всіх континентах у різних географічних зонах, окрім пустель* (з наук.-попул. літ.); *Хвойні стали основою біогеоценозів середньозволожених і посушливих місцевостей, а мохоподібні створили наземний ярус у рослинних угрупованнях* (з навч. літ.).

МОХУ́Р *див.* **могу́р.**

МОЦА́К, á, *ч.* 1. *розм.* Те саме, що **сила́ч.** *Як цупко він нап'яв на плечі кобеняк! Хто з плеч* [пліч] *зірве його додолу, Хай буде той уже моцак* (Є. Гребінка); [С и р о в а т к а:] *Ну й дівка. Моцак.* [П і в е н ь:] *У мене вдалася* (І. Микитенко); *Супротивники ставали проти нього дужі та меткі, і сам Вільгота на вигляд не такий уже моцак, але справитися з ним ніхто не годен* (Є. Гуцало); *Коли раптом бачить матрос: із підворіття виходить середнього віку моцак у кашкеті та перелицьованому пальтечку* (В. Діброва).

2. *діал.* Варене яйце, яким б'ються навбитки. *З особливим нетерпінням чекали Великодня підлітки, які, набравши моцаків у кишені, збиралися гуртами гратися навбитки* (з мемуарної літ.).

МОЦА́Р, я́, *ч., розм.* Те саме, що **сила́ч.** *Два моцарі схопили за руки й ноги і з розмаху гепнули мною, мов мішком, у кузов студебекера* (М. Андрусяк); *Підросла красуня, з мене ж вийшов лицар і моцар Руставелі* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); * У порівн. *Воюючи з гранітом, як моцар, Трощить він скелю за один удар* (М. Бажан).

МОЦАРЕ́ЛА, и, *ж.* Італійський молодий м'який сир з буйволячого або коров'ячого молока. *Вже протягом першого тижня свого гостювання в Ґернсбаху Роман встиг перепробувати 7 різновидів знаменитого баденського вина, 8 сортів піци, 15 сортів шоколаду, .. моцарелу, еспресо, капучино .. і навіть текілу* (Н. Сняданко); *Моцарела — один з основних продуктів італійської кухні, тому її використовують для приготування піци, різних салатів і запіканок* (з наук.-попул. літ.); *Моцарела є чудовим джерелом білка, який легко засвоюється, фолієвої кислоти, необхідної для нормального внутрішньоутробного розвитку плода* (з навч. літ.); *Хлопці підкріплювали сили вже за півгодини — спагеті, моцарела, яка на смак нагадує бринзу* (з газ.).

МОЦЕ́ТА, и, *ж., рел.-церк.* Одяг вищого католицького духівництва у формі короткої накидки на плечі. *Єпископи носять моцету фіолетового кольору, а кардинали — червоного* (з наук.-попул. літ.); *Моцета з'явилася приблизно в XV ст. й призначена для нелітургійних урочистостей* (із журн.).

МОЦІО́Н, у, *ч.* Прогулянка на повітрі для відпочинку, лікування і т. ін. *Напруга й моціон несподівано розбудили його апетит* (І. Нечуй-Левицький); *Лікар Патрарі не тільки заріс густою бородою, а ще й дуже поповнів; відсутність моціону й сила харчів зробили своє діло* (Ю. Смолич); *Насовую картуза й накидаю шинелю і, захопивши палицю, виходжу з приміщення, маючи ще час пройтися до гімназії, не поспішаючи, — це я вводжу у свій обов'язковий моціон* (Валерій Шевчук).

МО́ЦНИЙ, а, е, *діал.* Міцний (у 1–2, 6, 7 знач.). *Якщо таким робом насипати в моцний оцет мідних окрушин і викласти на порожок* [поріжок], *де припікає сонце, то оцет згуститься* (М. Дочинець); *Панував на Правобережній Україні ясновельможний шляхтич, граф Ліщинський. Моцний був пан і дуже-дуже шляхетний!* (М. Дашкієв).

МОЦУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок., діал.* 1. З великим зусиллям робити щось; силкуватися (у 2 знач.). *Дивиться* [Олекса], *як то хлопці моцуються коло смереки, а вона стоїть* (Г. Хоткевич); *Народ зрушується з місця, моцується, напирає на трибуну* (Р. Іваничук); *Гоца вже моцувалася з дверима. Я допоміг їй — ногою, для ефекту — і ми ввійшли* (Любко Дереш).

2. *з ким і без дод.* Боротися, мірятися силою з ким-небудь. *Він* [Юра] *вився, як в'юн по горі, завертаючи хмару, моцувався із нею* (М. Коцюбинський); *Коні ставали дибки, кабани моцувалися рилами, птахи дзьобали одна одну* (І. Андрусяк).

МОЧА́ЛКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **мачу́лка.** *Обливались крижаною водою, а тоді знову майже окропом. Терли шкіру мочалками, як наждаком, — дерли її. І знову періщили віниками* (І. Багряний); *Іван взяв у руки мочалку й так заходився шарувати Артьомову спину, що шкіра стала червона* (С. Чорнобривець); *Бабега стала стирати з Хуррем леп, омертвілу шкіру, непотріб, .. її мучителька вже розпускала у великому мідному тазу мило, збивала його пальмовою мочалкою до пухкої, високої піни* (П. Загребельний).

МОЧА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до мочання. *Під час короткочасних зупинок сірникового автомата мочальна плита повинна бути опущена в корито* (з наук.-техн. літ.); // Признач. для мочання. *У кінці зміни залишки запалювальної суміші мають бути видалені, а мочальний апарат вимитий*

водою (з мови документів); // Вигот. мочанням. *Мочальні вироби з гуми.*

МОЧА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник мочального виробництва. *Є у В'ятському краї село, де живуть люди рідкісної стародавньої професії — мочальники* (із журн.).

МОЧА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **моча́льник.** *Жінки-мочальниці, виїжджаючи за ликом без мужиків, не валили дерево, а дерли лико зі стоячої липки, роблячи зарубки біля кореня і вище голови, як дістануть руки* (із журн.).

МОЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **моча́ти** 2. *Мочання прикрас; Мочання сірників.*

МО́ЧАР *див.* **мочарі́.**

МОЧА́РИСТИЙ, а, е. Укритий мочарами. *Мешкав Найда десь на мочаристій, загнилій околиці Львова* (Р. Андріяшик); *Цар крикнув усім позсідати й пасти своїх коней на галявинах, а сам заглибився в мочаристий ліс* (І. Білик); *Понад Пслом кишать комашнею мочаристі драговини* (В. Чемерис).

МОЧАРІ́, ів, *мн. (одн.* **мо́чар,** у, *ч.).* Те саме, що **багно́** 1; драговина, трясовина (у 2 знач.). *Над мочаром знявся туман* (М. Коцюбинський); *З низин тягнуло вогкістю мочарів* (В. Козаченко); *Ген мочарі, багно зітхає безоднею в грудях землі, примарні вогники тремтять над багном, румовисько напівзів'ялих і напівзогнилих очеретів* (Є. Гуцало); *Перед ним простягалися безкраї мочарі, помережані острівцями уздовж проймистих озер, порослі березами та кугою* (В. Єшкілєв).

МО́ЧА́РНИЙ, а, е. Прикм. до **мо́чар.** *Ідуть* [канавокопачі] *в наступ на трясовину, роздирають мочарну зарість...* (І. Волошин); *Заледве прочанин проминув мочарне царство, як ізнов закрапав дощ* (В. Єшкілєв).

МОЧАРУВА́ТИЙ, а, е. З мочарами; багнистий (у 1 знач.). *День згасав у болотистому мочаруватому лісі над Пслом* (В. Чемерис); *Ліс цей був мочаруватий і заболочений, в його багнах справді могли водитися чорти, й оскільки перейти ці нетрища було важко навіть своїм, то чужинцям і поготів* (В. Шкляр).

МОЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., що.* 1. Те саме, що **вмоча́ти**[1]. *А не хочеш — вибачай: ложечки не мочай* (Сл. Б. Грінченка); *Біла пара хмарою звилась над горщиком, а старі, присунувшись близенько до нього, руками вихоплювали гарячу бараболю і, мочаючи в сіль, їли...* (М. Коцюбинський); *Два ученики підбігали до нього. Скидали пальто, вішали на кілку, третій брав капелюх і палицю, четвертий відчиняв катедру, розкладав денник, мочав перо в чорнило і чекав* (Б. Лепкий); *У діда були спеціальні подушки, які надівалися на руки, зроблені із ременю і всередині напхані вовною. Ці подушки мочали у краску і добре розмазували її по дошках* (В. Дрозд).

2. Виготовляти щось, занурюючи в розчин, рідину. *Мочати свічки; Мочати сірники.*

МО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **мочи́ти.** *Борців не лякають пригоди: Шлях, мочений кров'ю та потом, Нас виведе в панство свободи, Не нині, не завтра, так потім!* (П. Грабовський).

2. *у знач. прикм.* Який набув певних якостей унаслідок мочіння, тримання у воді, спеціальному розчині. *На двох блюдах принесли Секлета й Зінька печеню й яблука мочені* (А. Головко); *Вона* [вежа] *— на шість ярусів, утричі вища, ніж терем, і міцна-преміцна, рублена з моченого дуба* (Д. Міщенко).

МО́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мочи́ти** 2. *Соління, квашення й мочення овочів і фруктів зберігає більше вітамінів, ніж термічне консервування з оцтом чи іншою кислотою* (з наук.-попул. літ.); *Тарою для соління, мочення й квашення можуть бути великі скляні банки, а також дубові та букові бочки* (із журн.).

МОЧИ́ЛО, а, *с.* Місце (заглибина, ковбаня і т. ін.) для мочіння конопель, льону і т. ін. *Не ходи ти коло води та й коло мочила, Буде мати нарікати, що-м тя* [що я тебе] *зволочила* (з народної пісні); *Відколи я заґаздував у лісовому видолинку, велика звірина сюди не потикалася навіть уночі. У теплому мочилі, що булькало сірчаними пухирями, спочивав інколи я* (М. Дочинець); *У мочилі коноплі розміщували навхрест: один ряд завдовжки, а тоді зверху ряд упоперек, а зверху прикладали землею або купиною, щоб не випливали* (з мемуарної літ.).

МОЧИ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для мочіння у воді, спеціальному розчині для надання певних якостей. *Тресту отримують шляхом занурення рулонів соломи в мочильні басейни з водою та пектиноруйнувальними бактеріями* (з наук.-техн. літ.); *Для запобігання підвищенню кислотності мочильної рідини необхідно періодично здійснювати її часткову заміну* (з наук.-попул. літ.); *Холодноводяне мочіння льону-довгунця здійснюють у спеціальних мочильних ємностях* (з навч. літ.).

МОЧИ́ТИ, мочу́, мо́чиш, *недок.* 1. *що.* Робити мокрим (у 1 знач.), вологим. *А як дістався* [Марусяк до рідних гір] *— упав на землю, і цілував її, і мочив сльозами...* (Г. Хоткевич); *Високий режисер мочив хустку рідиною зі склянки (то був чай) — і клав собі на очі, що були навдивовижу червоні й запалені* (Ю. Яновський); *Тонка крига не витримувала мене, і я не раз мочив ноги по коліна, ступавши на позірно надійну купину* (Любко Дереш); // *безос. Землю нещасну вдень дощиком мочить, А на ніч морозом лютим стискає* (М. Коцюбинський).

2. *що.* Тримати у воді, спеціальному розчині, надаючи певних якостей. *Мочити льон, коноплі та інші волокнисті рослини необхідно у спеціальних господарсько-технічних водоймищах* (з навч. літ.); *Восени, звичайно, сільські ґаздині мочили в мутній воді потоку коноплі* (Н. Кобринська); *Кремезні кожум'яки мочили .. і м'яли шкури* (З. Тулуб); *Щоранку мимо наших воріт Марина носила до Дністра мочити полотно* (Р. Андріяшик); *Дубилися в негашеному вапні волові чи баранячі шкури. Потім ми їх мочили в теплій воді, вимивали й здирали м'ясо* (М. Дочинець).

3. *кого, жарг.* Убивати або сильно бити кого-небудь. *— Заспокойся... Мочити ми їх не будемо — побалакаємо трохи, та й годі!* (Л. Кононович); *В його романах хтось когось постійно мочив, було багато крові й адреналіну* (С. Жадан); *Його мочили так сильно, що поламали всі ребра, руку, в нього трапився розрив печінки, з лиця зробили фарш, а потім відтягнули в кущі й кинули* (А. Дністровий); // *перен.* Поширювати неправдиві чутки; обмовляти (у 1 знач.). *У поліцейському відділку Інга мочила свою ж таки подругу, вигадуючи всіляку нісенітницю, аби тільки самій не потрапити під підозру слідства* (із журн.).

◊ **Гу́би вмочи́ти (промочи́ти) / мочи́ти (промо́чувати)** *див.* **умоча́ти**[1].

МОЧИ́ТИСЯ, мочу́ся, мо́чишся, *недок.* 1. *рідко.* Те саме, що **мо́кнути** 1. — *Іди у хату. Чого там на дощі мочишся* (Панас Мирний); *Деревце, під яким учора ховався, було зламане .. Корона деревця мочилась у калюжі, світлів свіжожовтий злам* (Валерій Шевчук).

2. Пас. до **мочи́ти** 2. *Мочилися коноплі близько двох-трьох тижнів, потім їх ретельно сушили на сонці, тільки після цього тіпали* (із журн.).

3. Випускати з себе сечу. *Вийняв* [Семен] *тютюн і заходився крутити цигарку. Кобила почала мочитись* (М. Коцюбинський); [М а л а х і й :] *Он краще ловіть молодика, бо він мочиться у море* (М. Куліш).

МОЧІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мочи́ти.** *Ольга Павлівна понадавала доволі усякого посуду і до печі, і для мочіння та прання плаття, і до всього* (І. Нечуй-Левицький); *Її* [корову] *купили восени на все, що зібрав батько в полі, заробила мати на мочінні та тіпанні конопель, приніс Антон* (М. Рудь); *Якщо свято ловіння риби було святом переважно чоловічим і парубочим, то мочіння конопель — виключно жіночим і дівочим* (Г. Тарасюк); *Це різні речі — мати спущений зверху план "мочіння" опозиції, і мати бодай би царя в голові, якщо не національну свідомість* (М. Матіос).

МО́ЧКА, и, *ж.* Нижня м'ясиста частина вуха людини. *Обертається* [Люба] *так, щоб добре видно було її сережки, що .. дрімають на темних мочках вух* (М. Стельмах); *Вона відвернула мочку лівого вуха, зазирнула в дзеркало. Справді, там примостилася чорна цяточка* (Є. Гуцало); *Ян, ніби ненароком, почухав мочку вуха* (І. Росоховатський); *Я помітив сережку-крапельку, що зблиснула в мочці вуха жінки* (І. Роздобудько).

МО́ЧКОВИЙ, а, е. Прикм. до **мо́чка.** *У мочковій частині вуха зосереджено багато нервових точок дотику* (з навч. літ.).

МОШВА́, и́, *ж., збірн.* Те саме, що **мошка́.** *Дуже мошва диму боїться!* (Остап Вишня); *Над головою* [хлопців] *роєм вилася мошва та комарі* (Ю. Збанацький); *У повітрі роїлась мошва, а Джомо був майже голий* (В. Малик); *Як прочитаєш про колишню мошву, то аж дивуєшся: як ті предки й терпіли?* (А. Дімаров); * У порівн. *Про що не подумаєш, а вони* [думки] *вже тут, мов мошва ота, над головою крутяться, жалять* (І. Цюпа); *Дрібні сніжинки холодною мошвою прилипають до обличчя, проникають за комір шинелі і тануть* (Є. Доломан).

МО́ШЕЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **мо́шка.** *Після укусу будь-якої мошечки потрібно відразу обробити ранку спиртовим розчином* (із журн.); * У порівн. *Із куряви щось вигляне І знов пропадає. Ніби шапка через поле Котиться, чорніє .. Ховається... мошечкою Тілько... тілько... мріє, Та й пропало...* (Т. Шевченко).

○ **(1) На мо́шечку,** *у знач. присл.* — те саме, що **[І] на копі́йку** *(див.* **копі́йка).** *Гонору повні бесаги, а розуму на мошечку нема* (прислів'я).

МОШИ́СТИЙ, а, е. Який поріс мохом. *Стежки лісові мошисті* (П. Дорошко).

МО́ШКА, и, *ж.* 1. Будь-яка комаха-кровосмок, схожа на мушку. *Піднявши сітку, що захищала обличчя від мошок, він зацікавлено глянув на прибулих* (В. Малик); *Сідх установив захисний силовий купол, що був цілком прозорий для повітря та світла, але не пропускав досередини навіть найдрібніших комарів та мошок* (О. Авраменко, В. Авраменко); *У променях проектора, мов камікадзе, зблискували молі і безіменні зеленаві мошки* (Ю. Іздрик); *Викопні мошки відомі з часу середньої юри (приблизно 160 млн років тому)* (з наук.-попул. літ.); *Коли мошки кусають, одночасно своєю слиною вони знеболюють місце укусу і вводять у ранку речовини, що перешкоджають згортанню крові* (із журн.).

2. *тільки мн.* Родина двокрилих дрібних комах-кровосмоків. *У світовій фауні налічується близько 1800 видів мошок* (з наук. літ.).

МОШКА́, и́, *ж.* Збірн. до **мо́шка** 1. *Мошки багато на городі, — усі руки й лице покусала* (Сл. Б. Грінченка); *Павуки снували павутиння, комарі дзижчали, мошка хмарами носилась* (Панас Мирний); *Дзижчить мошка над скошеними травами* (Г. Хоткевич); *Почала надокучати мошка: поїдом їсть* (І. Багряний); *Зима там* [за Сибіром] *довга, а літо коротке. І мошки багато* (П. Кочура).

МОШКАРА́, и́, *ж., збірн., розм.* Те саме, що **мошка́.** *У воду* [річки] *падала мошкара, і її метушливо хапала риб'яча дрібнота* (О. Донченко); *Комарі, мошкара, нічні метелики б'ються об металеву сітку* (М. Дашкієв); — *Забули одеколон "Гвоздика" .. А тепер мошкара життя не дасть* (Ю. Збанацький); *Навколо ліхтаря, що висів під тентом, водила танок мошкара* (Ю. Бедзик); *Рояться комарі, мошкара, метелики довкола кожної лампочки у вуличних ліхтарях* (В. Яворівський).

МОШО́К, шку́, *ч.* Зменш.-пестл. до **мох.** *Зелененький мошок пробивається між охайно викладеним камінням на стежці до хати* (із журн.); * Образно. *Ніхто .. не пізнав би тепер в цій товстій жінці .. змійкуватої, в'юнкої Софійки Підгірської. Горішня губа засіялась тепер в неї чорненьким мошком* (Ирина Вільде); * У порівн. — *Нехай твій тропок* [стежечка] *буде м'якенький, як мошок* (Ганна Барвінок).

МОШО́НКА, и, *ж.* 1. *анат.* М'язово-шкірний мішечок, де містяться чоловічі статеві залози. *Температура в мошонці нижча, ніж усередині тіла* (з наук.-попул. літ.); *Мошонка в людського плода утворюється на третьому місяці життя* (із журн.).

2. *діал.* Гаманець, капшук. *Царівна, ставши жінкою властителя чудесної мошонки, випитує в нього тайну, краде мошонку і втікає* (І. Франко); *Люди витягають мошонки, лічать гроші та й дають, де треба* (Л. Мартович); *Мартин бере з рук п'ятку, мов залізо гаряче, й хутко ховає її до жовтої мошонки коло ременя* (П. Козланюк); *Тато простягнули Зіновію, а потім і Романові мошонку з покришеним самосадом, і ми з мамою вперше побачили, як наші хлопці при татові закурили* (Р. Федорів).

МОШО́НКОВИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **мошо́нка** 1. *Мошонкова грижа є поширеною патологією, яка полягає в прориві внутрішніх органів у черевну порожнину крізь паховий канал* (з наук.-попул. літ.).

МО́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **мости́ти** 1. *Сіни були невеликі і вели з одного боку на довгий, теребовельськими плитами мощений ґанок* (І. Франко); *Посеред мощеного диким каменем внутрішнього дворика стояв складений з того самого каменю вівтар — святилище Зевса Домового* (І. Білик); *За бродом брід, а там, за бродом — броди, все кам'янисті, мощені ребром* (І. Андрусяк); // **мо́щено,** *безос. пред. Дерев'яні кругляки, що ними мощено вулиці, ослизли так, що падали іноді навіть ковані коні* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм.* Який має настил із твердого матеріалу (каменю, дерева і т. ін.). *Мощений цвинтар проріс травою* (Марко Вовчок); *Вже давно закінчився мощений шлях, і я йшов звичайною польовою дорогою* (Л. Смілянський); *Художники, відтворюючи образ Львова, вимальовують навіть камінчики мощених вулиць* (із журн.).

МО́ЩЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **мости́ти** 1, 3. *Князь же судить щотижня вранці на торгу, визначає кари, уроки вірникам і поплати осьменникам* [збирачам мита] *при мощенні мостів у Києві* (П. Загребельний); *На узвозі плановано облаштувати інженерні мережі й відразу перейти до мощення вулиці та тротуарів, упорядкування фасадів будинків* (із журн.); *На мощення нового гнізда птахам потрібно один-два тижні* (з навч. літ.).

2. Замощена дорога або ділянка місцевості. *На глибині семи метрів археологи знайшли мощену мармуром ділянку дороги часів Римської імперії. Мощення зробили близько 1800 років тому* (з наук. літ.); *Ротонда в парку має оригінальне мощення з фігурної плитки з візерунками* (з газ.).

МО́ЩІ, мощей *і* мо́щів, *мн.* 1. Висохлі, муміфіковані рештки (інколи — окремі кістки) людини, яку церква вважає святою (часто зі словами н е т л і н н і, с в я т і). *Взявши хрест із святими мощами, свячену воду і кропило, він рішився слідувати за отцем Спиридоном* (І. Франко); *Поприкладався* [Павло] *до всіх мощей, до всіх чудотворних ікон* (Остап Вишня); *— Ми й приїхали з тим, щоб просвітити і Русь, привезли з собою нетлінні мощі Климента Римського, священні книги* (С. Скляренко); *Твір було виголошено в день пам'яті перенесення мощей, причому тоді, коли мощі святого ще лежали в раці в Успенському соборі* (І. Жиленко); *Поховати себе заповів* [князь Лев Данилович] *у Лаврівському монастирі, що недалечко від Спаса. Бо там благодатні мощі святого Онуфрія* (Г. Пагутяк); * Образно. *Не май до слова співчуття, як вгледиш з нього тільки мощі, бо гомонить гінке життя у кожній найдрібнішій зморщці* (І. Калинець); *Приходить до нього засушений, як мощі лаврських святих, старець* (С. Процюк).

2. *перен.* Про дуже худу, виснажену людину. *— Ви мені в рот дивитеся, а самі нічого не їсте, скоро з вас мощі будуть...* (М. Коцюбинський); *Живі мощі раптом заворушилися. Малюсенька жінка, скручена і ледь притомна, заходилася вставати з ліжка* (Олекса Ізарський); *Увійшла у всьому чорному ігуменя .. Жовті мощі, а не жива людина* (Г. Колісник).

◊ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **мо́щі:** а) хтось дуже худий, виснажений і т. ін. *— Підходжу я до цього сухого, як тараня* [чоловіка], *.. ну, наче живі мощі тобі, аж дивитися незручно* (М. Стельмах); *Ішла* [жінка] *молитись у святі печери, казали, — десь іздалеку, з Печори. Пудовий костур, і сама як мощі* (Л. Костенко); б) *(зі сл.* х у д и й, с х у д н у т и *і т. ін.)* уживається для підсилення зазначених слів; дуже. *Вихудла, як мощі* (Ганна Барвінок); *Настя, худа, як мощі, стоїть, руки чорні зложені, і молиться* (У. Самчук).

МОЩОВИ́К, а́, *ч.* Місткість, признач. для зберігання святинь, якими можуть бути рештки мощей, дрібки землі і т. ін. *За церковною традицією у фундамент майбутнього собору закладають мощовик* (з рел.-церк. літ.); *У Верховинському районі віднайшли грамоту архієпископа Левицького та мощовик* (із журн.); *В окремому мощовику — мощі царського роду: Йоакима та Анни (батьків Марії, дідуся й бабусі Ісуса Христа), риза Йосифа, чоловіка Пресвятої Богородиці* (з газ.).

МРАКОБІ́С, а, *ч.* Запеклий ворог прогресу, культури, науки; реакціонер. *Потрапив "Буквар" до рук мракобісів, які намагалися не освіту, а темряву ширити в народі* (І. Пільгук); *— У Каткова я свої рукописи забрала, в цього мракобіса нізащо не друкуватимуся, хай хоч без копійки сидітиму* (О. Іваненко); *Дідусь .. сухенький був, з одною ж легенею в грудях жив — оце вони його ногами місили, мракобіси* (О. Гончар); *Опікун Розини — лікар Бартоло, ретроград і мракобіс, не намагається заховати своє неприйняття нової епохи: — Що вона нам дала такого, що ми повинні її вихваляти?* (з навч. літ.).

МРАКОБІ́СІВСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мракобіс** і **мракобісся;** реакційний. *Пішов* [Рисьо] *в життя не торованим розумними людьми чесним шляхом, а бічним, кривулястим, з хитрунськими роздоріжжями та мракобісівськими викрутасами* (Ю. Мельничук).

МРАКОБІ́СКА, и, *ж.* Жін. до **мракобіс.** *Як з'ясувалося, проповідник зумів знайти двох мракобісок і залучив їх до утворення чогось на зразок нової секти* (із журн.); *Я вважаю, що правильною була моя позиція у відстоюванні правди в боротьбі з мракобіскою через керівництво ліцею* (з газ.).

МРАКОБІ́ССЯ, я, *с.* Погляди та поведінка мракобісів; вороже ставлення до прогресу, культури, науки. *— Ви, Стефанівно, не заспокоїтесь ніяк. Усе гороскопи, пасьянси, інше мракобісся, —* сказав [Андрій] *беззлобно, не засуджував, не лаяв, намагався жартувати* (А. Кокотюха); *— Ви несете світові не єдність, а загальне рабство і мракобісся .. Ви не творці історії, а її ймовірні могильники* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Я навіть пошкодувала, що я скептик і прагматик, не люблю фантазій і всякого штибу вигадок .. Хочу мати докази, вірю фактам, аксіомам і не терплю ніякого мракобісся* (І. Роздобудько).

МРЕ́ВО, а, *с., діал.* Марево. *Ти* [Карелія] *стоїш мені в очах лісовим озерним мревом* (І. Гончаренко); *Світ який — ні краю ні кінця! Зорі й трави, мрево світанкове, Магія коханого лиця* (В. Симоненко); *Жайворонки дзвенять над полем, мрево стоїть тремтке, пронизане промінням сонця* (Василь Шевчук); *Сніги метуть. У вікнах біле мрево* (Л. Костенко).

МРЕЦЬ, мерця́, *ч.* Померла людина; покійник. *А чоловік або жінка, коли будуть вони викликати духа мерців або ворожити, будуть конче забиті, камінням закидають їх* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Палагна поправляла полотно на мерцеві, а її пальці чули холод мертвого тіла* (М. Коцюбинський); *Я повернувся і тихо, навшпиньки, як від мерця, подався з кімнати* (Б. Антоненко-Давидович); *І помирали улітку менше. Ціле літо, бувало, місяцями немає ні одного мерця* (І. Муратов); *Вранці ж мрець лежав на тому місці, де його знайшли Людота з Лоськом* (І. Білик); * У порівн. *Гузир м'яв у руці оповістку і зблід на обличчі, як мрець* (С. Чорнобривець).

◊ **(1) Ходя́чий (живи́й) мрець** *(рідко* **мертве́ць):** а) дуже худа, виснажена, немічна і т. ін. людина. *Панни й панії з блідим обличчям, з переляканими очима були схожі на живих мерців* (І. Нечуй-Левицький); *У мене перед очима стоять привиди — київські звільнені з неволі громадяни, живі мерці* (О. Довженко); *Перегодя живий мрець знову підвівся й знову лизнув крапельку на стінці* (П. Загребельний); *Вона*

нагадувала мені ходячого мерця. Кольнула думка, що вона може скоро померти (Любко Дереш); б) людина, що втратила інтерес до життя і стала байдужа до всього. *Він перед нею, живий мрець, її нещасний муж!* (І. Франко); *Не було вже, мабуть, нічого на світі, що могло би вразити бідного Хаїма. Це був ходячий мертвець* (Г. Хоткевич); — *Ти мене не вчи! — важко дихаючи, вигукнув гетьман. — Мене пізно вже вчити! — Правда, ходячим мерцям наука зайва* (В. Чемерис).

МРИЧ, і, *ж., діал.* Туман, імла. *Холодна мрич підіймалась з долини та простягала білі мохнаті лаби до чорних смерек* (М. Коцюбинський); *Як її* [Марічку] *побачить* [Василь] — *дивиться на неї, мов крізь непрозору мрич* (А. Крушельницький).

МРІЙЛИ́ВИЙ, а, е. Який любить мріяти; схильний до мріяння. *Мрійливий вчений надто захоплювався всілякими далекосяжними перспективами* (Д. Бузько); — *Мене в ланці дівчата звали не Марійка, а просто Мріїка, — це тому, що я мрійлива була, все мріяла-мріяла, та ото в мріях собі й жила* (Ю. Яновський); *Коли людина опиняється на лоні природи, вона стає мрійливою* (М. Чабанівський); // Який виражає замріяність. — *А знаєте, — озвався він мрійливим тоном, — захотілося мені зараз сирівцю* (Ю. Бедзик); *Поки наша аудиторія шуміла та всідалась, він, ставши коло вікна, розгорнув якийсь томик, читав із мрійливим виглядом* (Є. Гуцало); *Філіп ішов, неуважно дивлячись поперед себе, на його обличчі блукала мрійлива усмішка* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Сповнений мрій, пройнятий ними. *Перекинувши через плече рушницю, людина вийшла геть з карцеру й з мрійливим смутком іде навмання, навпростець, ген, немов світ за очі* (І. Багряний); *Близький гуркіт і хмара їдкого диму вивели дівчину з солодкої мрійливої задуми, повернули до дійсності* (О. Гончар); // Який навіває мрії, спричиняє замріяність. *Загудів вітер, на тихій, мрійливій річечці раптом хвилі пішли, потемніла вона, як поворонiла, аж старий злякався* (А. Чайковський); *Вона більше не зустрічалася з ним .. Не стерегла мрійливими літніми вечорами зоряного неба* (А. Дімаров).

МРІЙЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **мрійли́вий.** *Мрійливість його натури призвела до зухвальства* (М. Чабанівський); *Окрім елегійних моментів ласки й мрійливості, життя показує свою грубу суть* (О. Бердник); *Він уже перейшов із стану нематеріальної мрійливості до діяльного* (П. Загребельний); *Переповнена спогадами, мрійливістю, суничною чуттєвістю і просто поглинанням ягід із майже заплющеними очима, Зіна, звісно, не побачила й не почула біду* (В. Лис); *Тібальд був досконалістю: розумний, вольовий, ініціативний і цілеспрямований, він, разом з тим, відзначався крайньою непрактичністю, нестримною мрійливістю* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Полтавщино! Ті ж обріїв півтони Сповиті сиззю голубих димів, І тиша благодатна, і мрійливість, І втома, і окраса цього краю* (В. Стус).

МРІЙЛИ́ВО. Присл. до **мрійли́вий.** [Аврелія *(мрійливо):*] *Я довго, довго в тую ніч не спала...* (Леся Українка); — *Колекція молотків — це дуже добре, — мрійливо мовить Олександер* (В. Барка); *Марина мрійливо дивилася кудись за вікно* (В. Собко); *Вона лежала горілиць, мрійливо дивлячись у небо* (М. Дашкієв); *У широкому коридорі, заповненому дітьми, настала мертва тиша. Тільки скрипка співала жалібно, мрійливо* (Ю. Збанацький); *У хатинці солодко запахло кашкою. .. — Яка вона жовта! — мрійливо сказав Жмурко і пересів до столу* (І. Андрусяк); * Образно. *Ніде в світі не було так гарно, як у Поручині. Ніде потік не шумів так казково, не шелестіли так таємничо верби й місяць не заглядав так мрійливо у воду* (Б. Лепкий).

МРІ́ЙНИЙ[1], а, е. Те саме, що **мрійли́вий.** *Вона любила школярів сім'ю, як ми — її, задуману і мрійну* (В. Сосюра); *Олександр поклав руку дівчині на плече, вона довірливо прихилилась до нього і знову стала тиха, мрійна* (Д. Ткач); *Увійшов Володя Сосюра .. Смуглявий, мрійний...* (О. Ковінька); *Він довгенько дивився якимсь мрійним поглядом на широчінь пейзажу* (В. Винниченко); *Коли наші погляди зустрічалися, її очі ставали мрійними і ласкавими* (Олесь Досвітній); *Блакитні очі були мрійними-мрійними* (М. Дашкієв); *Романа охопив мрійний настрій* (В. Минко); *Мене обіймає пестливими обіймами мрійна журба і легенько перекидає з долоні на долоню моє серце* (О. Сизоненко); *Вишневі сади стоять мрійні, білим плесом у нагрітому степу* (Ю. Яновський); *Падь голубіла, заллята сонцем, мрійна і приваблива віддаля, як замріяна дівчина* (І. Багряний); *Заграв оркестр, і зашумів, завирував зал, попливли в мрійному вальсі юнаки та дівчата* (І. Цюпа).

◊ **[Мрі́йна] поволо́ка спа́ла з оче́й** *див.* **поволо́ка**[2].

МРІ́ЙНИЙ[2], а, е. Який ледве видніється, який бовваніє (у 1 знач.). *На тлі .. мрійних контурів далеких верхів, мов рухливі чічки барвисті, посіялися гуцули й гуцулки* (Г. Хоткевич); *Рівний степ. Зелений ряд могил, І мрійна далечінь, що млою синіх крил Чарує і зове до еллінських колоній* (М. Зеров); *На небі засвітилися перші зорі. Далекі свіжі мрійні зорі* (Б. Антоненко-Давидович).

МРІ́ЙНИК, а, *ч.* Той, хто любить мріяти. — *Ви не лише лірик, що не пише поезій, але ще мрійник, котрий, може, й ніколи не віддавався свідомо мріям* (О. Кобилянська); *В душі він був мрійник і поет* (Б. Антоненко-Давидович); *Все життя він був оптимістом і мрійником, але завжди вмів реально оцінювати обстановку* (Л. Дмитерко); *Старий ідеаліст і старий мрійник, я не втратив віри в людей* (Д. Бедзик); — *Я ще мрійник, і мрії мої такі, що коли б я вам розповідав про них рік, ви все одно не зрозуміли б їх, Слупе* (М. Білкун); // Той, хто в мріях відривається від реальної дійсності. *Барило замахав руками. — Фантазії, братчику, фантазії! Зараз видно, що балакає ідеаліст, мрійник, людина, яка не має почуття дійсності!* (Б. Лепкий); *Ходять по заводу чутки: лабораторний працівник з нього, мовляв, непоганий, але ж він .. — мрійник, фантазер* (Ю. Шовкопляс); — *Я тобі ще розповім, який він мрійник і утопіст* (М. Матіос).

МРІ́ЙНИЦТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **мрі́йність** 1. *Флегонт збуджено заговорив зараз саме про це* [про мрії] *з усім запалом юного мрійництва* (Ю. Смолич); *В піклуваннях вашого товариства багато романтики, багато мрійництва* (І. Пільгук).

2. Те саме, що **мрі́яння** 1. *Він докоряв Андрієві половинчатістю, угодовством, підлим дворушництвом, боягузтвом, мрійництвом, підлим невмінням стати вище страху* (І. Багряний); — *Напали на свого, — сказав художник. — Ви ж теж не відстаєте від нього в мрійництві* (В. Гжицький); *Кораблі! Шикуйтесь до походу! Мрійництво! Жаго моя! Живи!* (В. Симоненко); *Неприємності й незадоволення чер-*

гувалися з непомірним захопленням і балакучим мрійництвом хазяїна (Олекса Ізарський).

МРІЙНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мрійник.** *Помітно було, що садила й поливала їх* [квіти] *із прихованою усмішкою жартівлива рука мрійниці, — і виросли вони і цвітуть тимо ж тихим, лукавим жартом дівчини-художниці* (С. Васильченко); *Леся була звичайна собі жінка-мрійниця* (М. Хвильовий); *Вона кілька разів проходила вечорами повз ту церкву, приглядалась на бульварах до кожної юної квітникарки, щоб знайти ту маленьку мрійницю* (О. Іваненко); *Дружина, вірна супутниця Соломія, задумлива мрійниця з хащів Полісся, мовчить* (О. Бердник); *Вона мрійниця, яка ніколи не бачила світу таким, яким він є насправді* (Валерій Шевчук); * Образно. *Україно моя, далі, грозами свіжо пропахлі. Польова моя мрійнице .. Я віддам свою кров, свою силу і ніжність до краплі, Щоб з пожару ти встала, тополею в небо росла* (А. Малишко).

МРІЙНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **мрійний**[1]. *В Настусі дуже зарані розвилась уява та мрійність* (І. Нечуй-Левицький); *Я рано став розуміти батька, та чи не за ті ж хиби й невдачі гаряче любив його бентежною, співчутливою любов'ю, успадкувавши від нього і мандрованість, і пристрасть до полювання, і мрійність, і частково його життєві невдачі* (Б. Антоненко-Давидович); *Ладигін з дитинства відзначався спокійною поведінкою, надзвичайною чутливістю та мрійністю* (Д. Ткач).

2. *рідко.* Те саме, що **мріяння.** *Тепер тільки почала Целя розуміти цілий душевний стан своєї приятельки в останніх часах, .. напади дивної якоїсь мрійності, якої у неї давніше не бувало* (І. Франко); *Зачарування, мрійність охоплювала його, і, прислухаючись до розбіжного стукоту, обіймаючи разом його складові частини, він поволі вбирав у себе цей блискучий рух, зливався з ним, поринав у нього, переймаючи його легкістю й поривом* (В. Підмогильний).

МРІЙНО. Присл. до **мрійний**[1]. *— Завтра наш Доря кінчає десятий рік... — мрійно обізвалася Сусанна* (М. Коцюбинський); *Я люблю осінь. Вона настроює мене елегійно й мрійно* (О. Кобилянська); *Ти мрійно дивився в морську далечінь* (А. Головко); *Там парк і музика, і... пари, що мрійно ходять обіруч* (В. Сосюра); *— О, будь я людиною, я далеко пішов би... — мрійно примовив кіт-підлабузник* (І. Багмут); *Закортіло ще раз — востаннє — розпалити грубу, посидіти, як годиться перед дорогою, мрійно дивлячись у полум'я* (М. Дашкієв); * Образно. *Квіти пахучі гнуться в коханні, Шепчуть про щастя, про вроду, Ліс очерету хилиться п'яний, Дивиться мрійно у воду* (М. Рильський); *П'янким медоцвітом повнились пушкарнянські садки, наливалися силою й красою, мрійно виглядаючи раннє літо* (М. Сиротюк).

МРІТИ[1], мріє; *мин. ч.* мрів, мріла, ло; *недок.* 1. Ледве виднітися; бовваніти (у 1 знач.). *На могилі кобзар сидить Та на кобзі грає. Кругом його степ, як море Широке, синіє; За могилою могила, А там — тільки мріє* (Т. Шевченко); *Верхи їх* [гір] *світять безлісними полонинами, що мріють, мов сіро-зелені плями на темному тлі* (І. Франко); *А на високій горі ще довго-довго мріла тендітна постать дівчини* (П. Колесник); *Десь на краю неба мрів замок, що його тримав у облозі імператор* (П. Загребельний); * Образно. *Їм* [думкам] *страшно й радісно, якась надія мріє...* (Леся Українка); // Ледве світитися. *Світло ледве мріло в хаті* (І. Нечуй-Левицький); *Імла стояла така густа, що фари зустрічних авт* [авто] *мріли в ній, наче оранжеві світлячки* (Л. Кононович); // Мерехтіти (у 1 знач.). *Галя глянула на небо — на небі мріли зорі ледвенько* (Марко Вовчок); *Ясна нічка в Чорногорі, місяць світить, місяць мріє* (Ю. Федькович); *Ми під явором сиділи, А над нами зірки мріли* (І. Манжура); *Зорі так ясно сяли, що ввесь степ, навіть не освічений місяцем, мрів од краю до краю* (І. Нечуй-Левицький); *Поклав* [Філон] *вуглину на підпал і дмухав легенько, боячись загасити іскру, що ледве мріла. Здавалося, вона ось-ось згасне* (Ю. Мушкетик); *Щедріше сонце гріло, щедріше місяць мрів* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

2. *безос., рідко.* Те саме, що **світáти** 2. *Ще й не мріло... На Вкраїні ляхів як не бувало!* (з думи); *На сході ледве мріло* (Л. Первомайський).

МРІТИ[2], мрію, мрієш, *недок., рідко.* Те саме, що **мріяти.** *— Я не раз мріла про хатку серед лісу... Носила би щодень багато диких цвітів, галузок всякого дерева* (М. Яцків); *"Хто знає, як довго мрів він про сю молитву перед чудотворним образом Богоматері?" — подумала Настуня* (О. Назарук); *Недарма мріла матінка І наяву і в снах, Що вийде син із затінку На сонце, як весна* (М. Шпак).

МРІТИСЯ[1], мріється; *мин. ч.* мрівся, мрілася, лося; *недок.* 1. Те саме, що **мріти**[1] 1. *У присмерку ледве-на-ледве по степу росяному шлях мрівся...* (Марко Вовчок); *В снігах несходимих, глибоких, Де темні бори лише мрілись, В тайзі на етапнім привалі Вони несподівано стрілись* (М. Старицький); *Биті шляхи мріються в імлистій далині, як розгорнуті сторінки нескінченої повісті мого життя* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *рідко.* Те саме, що **ввижáтися;** привиджуватися. *Відома річ, кого огнем пече, тому скрізь вода мріється* (Марко Вовчок); *Тепер його надія, що, як виходив на заробітки, ще тільки мрілася, стала виразніше* (Панас Мирний); *Куди б не скинув я оком, Образ твій мріється всюди* (П. Грабовський).

МРІТИСЯ[2], мріється, *недок., рідко.* Те саме, що **мріятися.** *Де те все поділось, що тоді нам мрілось — ясне, урочисте?* (Леся Українка); *Ти снилась, марилась і мрілась, Як мавка в синьому диму* (А. Малишко).

МРІЯ, ї, *ж.* 1. Те, що створене вимислом, уявою, фантазією і т. ін.; витвір уяви. *Образ хоч і поверженого, але прекрасного в своїй сміливості Ікара заполонив мої мрії, витиснувши казкового Івасика-Телесика* (Б. Антоненко-Давидович); *В життя перетворимо мрію, Щоб дійсністю стала вона* (П. Дорошко); *Вже не падає тінь на Злату Улічку, вузьку та покручену пристань середньовічних мрійників-алхіміків... Сьогодні вона стала справді золотою не в мріях, а наяву* (О. Гончар); // *заст.* Привид, примара і т. ін. *Не встигли Улас та Юрко добре роздивитися на ту мрію, вона щезла* (І. Нечуй-Левицький).

2. Думка про щось бажане, приємне. *Мрії про такі розкішні кімнати здались їй пустими* (І. Нечуй-Левицький); *— А навіщо... мріяти? — Як — навіщо? — дивується Валентина. — Людина без мрій, як птах без крил. Тому, хто перестає мріяти, одразу важче стає жити* (В. Логвиненко); * У порівн. *Море далеко леліє так ніжно, як мрія* (Леся Українка); // Бажання, прагнення. *Балабуха й сам схаменувсь і втямив, що він виявив свою палку мрію, яка була зовсім не до речі, що треба було говорити зовсім не таким академічним язиком* [мовою] (І. Нечуй-Левицький); *Що б я*

дав, щоб ти спочила трохи та була зараз зо мною! Але це тільки мрії! (М. Коцюбинський); *Загорілось бажання нетерпляче, невпокійне — не стояти без діла на місці, не марнувати часу, в правду, в життя перетворити мрію. І мене ніби магнітом потягло до того мого чемоданчика, що на дні в йому* [ньому] *поскладані мої підручники та зшитки* (С. Васильченко); *Великий Іван закінчив інститут, Одержав диплом, мрії здійснивши давні!* (І. Нехода); *Була потаємна мрія його* [Свейнальдра] *молодих літ — породичатися з царгородськими імператорами* (І. Білик); // Предмет бажань, прагнень і т. ін. *Коли в Києві організувалась була Академія художеств, мрія мого життя, я вступив і до Академії* (О. Довженко); — *Ти знаєш, — ще тихше промовив Генріх, — зіграти в "Гамлеті" — це мрія всього мого життя* (Ю. Смолич); *І пливли щедрі пожертви з усіх сторін, і тішилися всі, що мрія їхня незабаром здійсниться. Синагога росла, мов на дріжджах* (Ю. Винничук); *Здійснилася мрія чорноморського козака — він приїхав на свою далеку батьківщину — Україну* (Д. Білий); // Про кохану людину. *Сидів .. знайомий красунь. Ольга не йняла віри очам, щоб її мрія, її ідеал сидів так високо в театрі* (І. Нечуй-Левицький); *Перед ним* [Гнатом] *на ослоні сиділа його колишня мрія, свіжа та гарна, як квітка* (М. Коцюбинський).

3. Про щось нереальне, нездійсненне і т. ін. *Сестрице люба, я тобі бажаю Ясного щастя (коли се не мрія!)* (Леся Українка); [А н д р е:] *Скажіть! Це лише мрія, чи є до цього практичний шлях, реальна програма?..* (М. Куліш).

◊ **Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / пол́инути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою,** *рідше* **в ду́мці, мріями, се́рцем)** *див.* **линути; (1) Рожеві мрії** — щось недосяжне, нездійсненне, нереальне і т. ін. *Чебанов просидів щось 2 години, розказував про себе й про свій замір дати концерт в Чернігові .. і т. інші рожеві мрії .. артиста* (М. Коцюбинський); *Німецька адміністрація, яка була призначена ще заздалегідь і їхала до селекційної станції, повна рожевих мрій та сподівань, тепер, побачивши таку непривабливу картину, засмутилася* (Є. Доломан); *Поставивши контейнер на камінь, Джон-Ей за півгодини наповнив його сірими кульками і радісно рушив назад, сповнений рожевих мрій* (О. Бердник); *Соломон Бальзамін спав, закутавшись у біле фередже; захоплений рожевими мріями Едмунд не помічав цього* (Р. Іваничук); *Зося з одруженням втратила рожеві мрії про стародавніх лицарів середньовіччя і, здається, примирилася з реальністю двадцятого віку* (О. Чорногуз).

МРІ́ЯНИЙ, а, е, *поет.* Такий, що про нього мріють. *Ти — не моя дівчинка, Ти — не моя мріяна, Ти — не моя зоряна...* (з народної пісні); *Він дім згадав, і огнище, і втіху, І добрий труд, і дружбу, і сім'ю, Її, ласкаву, ніжноруку й тиху, Свою жадану, мріяну свою* (М. Бажан).

МРІ́ЯННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **мріяти.** *Час для мріяння вичерпано, треба переходити до поточних питань* (В. Кожелянко); *Прокинувшись од свого мріяння, юнак підвів голову і здивувався, побачивши, що опинився в лісі* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Те саме, що **мрія.** *Ми мусимо перемогти* [фашизм], *і тоді перед нами відкриються нечувані перспективи. Дуже багато такого, що здається нам зараз мріянням, фантазіями.., виявляється можливим і навіть мінімально скромним* (О. Довженко); *Він її так високо підносив, що тій панночці і не снилося ніколи в її хуторських мріяннях* (О. Іваненко); *Гори були в спогадах матусиних, у її розповідях, у її мріяннях і надіях. Обіцяла повести Настасю в гори* (П. Загребельний).

МРІ́ЯТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Створювати в уяві образ когось, чогось; поринати в мрії. — *Яка все ж таки прекрасна річ — життя! — мріяла уголос Ліда* (Я. Качура); *Софія дивилась у світлі, проникливі очі Івана Івановича, і їй було радісно, що ось ця людина так само любить мріяти, як і вона* (О. Донченко); *Одставивши ліву ногу наперед, .. він думав, він мріяв, і сам Наполеон був перед ним хлопчиком* (Ю. Яновський); * Образно. *Патріархальні верби .. ліньки спускались до річки, заглядаючи в чорне мулке дно і по-старечому мовчки мріяли. Про що могли мріяти старі борімлянські верби?..* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *про кого — що і з інфін.* Думати про здійснення чогонебудь бажаного; прагнути в думках до чогось. *Вони укладали плани її виховання, мріяли про її долю* (М. Коцюбинський); *А як з першого ж дня була привітна до нього, хоча й стримана, то навіть стало здаватись Павлові.., що саме про таку дівчину він і мріяв завжди* (А. Головко); *Як відомо, Коцюбинський захоплювався опришками, .. мріяв написати повість про Довбуша* (П. Тичина); *Я мрію не просто про математику, а про математику любові* (О. Бердник); *Ще до свого заслання Шевченко мріяв побувати на "вільній козацькій Україні — Чорноморії"* (Д. Білий).

МРІ́ЯТИСЯ, мріється, *недок.* Виникати, з'являтися в уяві, у мріях як бажане. *Кажуть — сироті сонечко мріється, а воно й справді гріється...* (С. Васильченко); *Звик* [Василь] *до поля, до лісу, до дніпровського плину, знав добре мову світанку чи вечора, і мріялася йому русалка з загадковим поглядом* (О. Бердник); *Ми радо пішли до Шляхтича, нам уже мріялися великі відкриття, потрясіння, переворот у прокатній справі, лаври і розкоші слави* (П. Загребельний); // *безос. Ліберальні думки Леона пішли гуляти в далеку далечину, йому мріялося, що ось уже недалеко тото славне "збратання капіталу з працею"* (І. Франко); *Легко мріялось про незабутні дні* (О. Копиленко).

МРТ, *невідм., ж.* Скорочення: магнітно-резонансна томографія. *28 листопада — МРТ, лікар сухо пояснює: результати передасть у відділення своєму колезі, який веде мене* (Люко Дашвар); *Зараз найбільш привабливим для картування є метод, коли за допомогою особливо точної МРТ визначається пересування молекул води в клітинах мозку* (із журн.).

МРУ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мру́жити.** *Боже, як дивно й надзвичайно, що це говорить саме вона, що говорить без сухої погорди, без мруження очей* (В. Винниченко); *Фред розуміюче примружив око. Від того мруження в Миколи мимоволі стиснулись кулаки* (Ю. Збанацький); * Образно. *Мруження пішло по озері* (М. Семенко).

МРУ́ЖИТИ, жу, жиш; *наказ. сп.* мруж; *недок., що.* Стуляючи повіки, частково заплющувати очі; жмурити. *Хоть я ляжу спати, — Сон очей не мружить* (Сл. Б. Грінченка); *Наче вчора виглядав* [Матвійко] *з того хатнього, на схід, віконця та мружив очі проти блискучого сонечка* (Марко Вовчок); *Андрій тільки поводить плечима й зітхає, мружить очі* (І. Багряний); [В е р б а:] *Ніяк не можу схопити вираз твоїх очей. Тільки починаю вглядатись, а ти їх спочатку мружиш, а потім заплющуєш* (О. Корнійчук); *Гривастюк ляскає батогом, бо припізнюємось. Мружить очі,*

дихає ротом, ховаючи під вкритими памороззю вусами усмішку вдоволення (Р. Андріяшик); * Образно. *Вуличка була випріла й мертва. Літо піднялося в небо .. Зліва і справа мружили вікна до сонця самі приватні будівлі* (Ю. Винничук).

МРУ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся; *наказ. сп.* мру́жся; *недок.* Те саме, що **жму́ритися;** мружити очі. *У печі тріскотіли дрова, кіт мружився на вогонь, горбом вигинав спину* (О. Донченко); *Один старший мружився, слухаючи* (В. Барка); *Сонце б'є їй в очі, вона мружиться і сміється* (О. Гончар); *Незнайомка, мружачись, дивилась, як двоє дітей дружно йдуть споришевим подвір'ям* (Є. Гуцало); *Дід хитро мружився до них і вправсь* (І. Білик).

МРУ́КАТИ, аю, аєш, *недок., діал.* Муркотати. *Здоровий величенний кіт мурий, на сонці потягаючись, мрукає — з свого доброго талану* (Марко Вовчок); *Сидить водяник, мрукає щось під ніс і чоботи шиє* (Ю. Винничук); *Блондинка мрукає щось згідливе* (О. Забужко).

МРУ́КНУТИ, ну, неш, *док., діал.* Однокр. до **мру́кати.** *— Слухай, Льонь, — ліниво озвалася Тоська. — Може б, ми кабанця завели? Він невиразно мрукнув, бо все ще мав набитого бігусом рота* (Валерій Шевчук); *— Той скарб можна дістати тільки у Великодню П'ятницю, — казала вона, — бо тоді нечиста сила слабне. Але пам'ятайте, що заки будете копати, аби жоден з вас ані слова не мрукнув* (Ю. Винничук).

МРЯ́КА, и, *ж.* 1. Густий дрібний дощ, краплини якого немов перебувають у завислому стані. *Вночі і ожеледь, і мряка, І сніг, і холод* (Т. Шевченко); *Холодна дрібненька мряка сіялась з неба* (М. Коцюбинський); *За залізною огорожею суцільне царство ночі, і в ньому з тихим шерхотом сіється з неба мряка* (В. Барка); *Накрапав той надокучливий дрібненький дощик, який у нас на Україні зовуть мрякою* (В. Земляк); *Коні, змерзлі на холодній мряці, форкали й тріпали головами* (І. Білик).

2. Те саме, що **імла́** 1; туман *(див.* **тума́н**[1]*)*. *Надворі вже був день, але крізь густу мряку годі було на кілька кроків людей пізнати* (Л. Мартович); *В передранковій тривожній і глухій мряці десь над селом кричали півні* (І. Багряний); * У порівн. *Коли вечір осінній млою-мрякою повисне над містечком, хати нижче стріхи тоді на очі насувають, в сутіні загортаються* (А. Головко).

МРЯ́КОВИНА, и, *ж., розм.* Те саме, що **мря́ка** 2. *Планета в той час оберталася тяжко й повільно, простір був насичений мряковиною* (У. Самчук); *Посіріле, лахмате від мряковини небо навалилося на землю* (Ірина Вільде); * У порівн. *Гайворони метушаться, то осторонь присядуть, то зірвуться кружити, як вихрова мряковина* (В. Барка).

МРЯКОВИ́ТИЙ, а, е, *розм.* Із незначним туманом *(див.* **тума́н**[1] 1), мрякою (у 2 знач.). *Нічого ясного, добре омежованого не вхопить в тому мряковитому просторі моє око* (І. Нечуй-Левицький); *Його* [Гуменного] *вражає, що обличчя, які напливають зараз на нього, ніби крізь мряковиту млу, — не похмурі і не злі* (О. Гончар).

МРЯКУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **мряковитий.** *Людське життя таке поплутане, позасукуване, позамотуване, таке мрякувате, неначе отой імлистий мрякуватий далекий вигляд за Дніпром. Он сумні бори позакутувані в імлу, як сумне людське горе!* (І. Нечуй-Левицький).

МРЯЧИ́ТИ[1], и́ть, *недок.* Падати дуже дрібними краплями (про дрібний густий дощ). *Дрібен дощ, мов крізь сито, мрячив* (М. Старицький); *Надворі мрячив набридливий дощ* (С. Добровольський); *Яскріли бджоли. Дощики мрячили* (І. Жиленко); *Вітер, що дув з денного боку, приніс із собою спеку й духоту, мрячив теплий дощ* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *безос. Надворі мрячило* (Ю. Збанацький); *Земля була м'яка і слизька, кілька днів підряд мрячило* (В. Дрозд).

МРЯЧИ́ТИ[2], и́ть, *недок., діал.* Мріти *(див.* **мрі́ти**[1] 1). *Ледве мрячила вона* [шаланда] *серед хвиль* (Ю. Яновський).

МРЯ́ЧКА, и, *ж., розм.* Зменш. до **мря́ка.** *Колючою мрячкою поспішає дощ* (В. Винниченко); *Над головою стримів у небо гострий шпиль дзвіниці, а із сірих хмар .. сіяла мрячка* (П. Панч); *Немов павутиння, осіння мрячка застеляє світ перед очима* (О. Іваненко); *Густа мрячка на ялівцевих корчиках осіла та й інеєм стала* (Р. Іваничук); *Трохи не до землі нависли важкі свинцеві хмари, пелена мрячки затягла все у світі* (В. Чемерис); *Вже темно, мрячка. Авто трясе, дме вітер* (О. Шугай).

МРЯ́ЧНИЙ, а, е. Із туманом та дрібним густим дощем; із мрякою (про погоду). *Був ранок осінній, мрячний та вогкий* (І. Франко); *У мрячну синяву сповите верхів'я* (О. Кобилянська); *Настав осінній, мрячний ранок* (Б. Лепкий); *Почалися обложні осінні дощі. Потягнулися короткі, тьмяні, мрячні дні* (В. Козаченко); *Неквапно ще ріка тече у досвітках, в мрячних туманах* (С. Йовенко); // Повитий мрякою, туманом; туманний. *Повітря було лагідне, сонце через мрячне небо кидало бліде проміння* (Н. Кобринська); *З ущелин повіяло мрячною прохолодою* (Р. Іваничук); // Дуже дрібний, схожий на мряку (у 1 знач.). *День почався мрячним, осіннім дощиком* (Ірина Вільде); *Дощ, дрібний, осінній мрячний дощ сіявся над землею* (В. Собко).

МРЯ́ЧНО. Присл. до **мря́чний.** *І цей день минув мрячно, буденно, — він* [Синьоокий] *не згадав про мене* (Д. Гуменна); * Образно. *Мені тільки зробилося так якось тісно, тривожно, мрячно на душі* (І. Франко); // *у знач. пред. Ось уже і перші осінні приємності починаються. Мрячно, холодно, паде дрібний дощик* (Уляна Кравченко); *Надворі було мрячно, і крізь малі віконця мало що було видко* (О. Кобилянська); *Січе дрібна мжичка, мрячно й холодно* (Б. Антоненко-Давидович); *Мороз пересівся, а все одно так мрячно стало* (Н. Околітенко).

МСТА, мсти, *ж., поет., уроч.* Помста. *Не втечете І не сховаєтеся; всюди Вас* [лихих синів України] *найде правда-мста* (Т. Шевченко); *А тільки злоба в серці запалає, Мсти забажа моя рука слаба, В той час ніщо спинити не здолає* (П. Грабовський); [М и к и т а:] *А я клянусь зректися мсти і зла, Щоб тільки ти спокійною була* (І. Кочерга); *Дар'яваущ вільно й весело засміявся: — Й не молиш на мою голову мсти? Коли ти досі мовив усе правдиво, то в осе вже тобі я не повірю* (І. Білик); *Кару тут несуть правдиву Уліcс і Діомед; їх ремесло До мсти веде їх, як вело до гніву* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

◊ **Крива́ва (кро́вна) по́мста (мста)** *див.* **по́мста.**

МСТИ́ВИЙ, а, е. Схильний до помсти. *— Він чоловік без серця, без душі, мстивий, а до того консерватист до смішності* (О. Кобилянська); *Я можу лише додати, що вони дали мені багато підстав бути недобрим, жорстоким і мстивим ненависником людства* (О. Довженко); *Якщо він не збожеволів, то перетворився на жорстоку, безсердечну,*

мстиву людину (В. Владко); *Мстивий і чванливий Бова почав робити все, що міг, щоб чимось дошкулити, допекти Білецьких* (Д. Ткач); *Крижак мстивий і злопам'ятний, як змій, як удав* (Є. Доломан); // Який виражає, містить у собі помсту; сповнений помсти. *Очі козацькі променіли одвагою, серця козацькі кипіли гнівом мстивим...* (Марко Вовчок); *Дівер був у вдови — брат покійного чоловіка, багатий .. Сам сивий, а очі чорні, як у цигана — ненажерні, мстиві* (С. Васильченко); *Був злий* [Геннадій] *на весь світ. З душевної каламуті його виплоджувалося щось таке мстиве. Хотілося завдати прикрості й іншим* (І. Волошин); *Недобре, мстиве почуття душило його, палив біль щойно завданої образи* (О. Гончар); *Серце, мстиве, чіплялося за найдрібніші приводи, аби тільки принизити Віктора і спричинити йому біль* (Олекса Ізарський).

МСТИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **мсти́вий.** *В очах його засвітилася мстивість. Він дивився з-під лоба, якось по-вовчому на Комашка* (І. Нечуй-Левицький); *На обличчі* [пана Купи] *не видно було ані тіні збентеження, світились тільки злість, досада й панська мстивість* (О. Ільченко); *Ні Дмитрик, ні його товариство не відзначалися мстивістю* (Е. Андієвська); *Усе, що обурює чоловіка проти людей, що озвірює і заскоринює серце, що сплоджує почуття ненависті й мстивості, — все оце, наче туман осінній, огортало дитинний вік Тарасів* (І. Дзюба).

МСТИ́ВО. Присл. до **мсти́вий.** *Писар мстиво й голосно зареготався* (І. Нечуй-Левицький); *Після вчорашньої поїздки з штабу фронту Матусенко в бою мстиво одводив душу* (О. Кундзич); *Оченята блищали мстиво, вогнисто* (Н. Рибак); *Солодко й мстиво стиснулося серце* (М. Дашкієв); *Тітка Павлина мстиво засміялася* (А. Дімаров).

МСТИ́ТИ, мщу, мстиш, *недок., кому, за кого — що і без дод.* Те саме, що **мсти́тися.** *У краї здійметься війна. — Не задрижить гішпанка* [іспанка] *жвава; Убито друга — мстить вона* (П. Грабовський); *Одурили його, поставили не туди — і от мучився він тепер. Мстив усім за дисгармонію свого життя* (Г. Хоткевич); *Нате вам за Україну! Мстити вам* [фашистам] *я не покину, поки й житиму сама!* (П. Тичина); *Перси мстили за напади на Іран* (В. Домонтович); *Перший раз виступили братчики Успенської й Онуфріївської церков — мстити за печатника-умільця Івана Друкаревича, якого Балабан посадив у яму при церкві Юра* (Р. Іваничук).

МСТИ́ТИСЯ, мщу́ся, мсти́шся, *недок., за що, над ким — чим, кому, на кому і без дод.* Здійснювати помсту над кимось, чимось. *Для неї здалося, що невістка .. мститься над нею за товсті сорочки* (І. Нечуй-Левицький); *Пішла чуткапоговірка по всьому селу. Усі винуватять Пріську: то вона мститься на Хведорові за дочку* (Панас Мирний); [Б у р л а к а:] *Захотілось йому, бач, молоду Олексину собі висватать, а та йому гарбуза піднесла, і то він так мститься* (І. Карпенко-Карий); *Не вмирати, мститись над ворогом хотілось Карналюкові* (О. Довженко); *І тут я вирішив мститися за смерть Славка фашистам, мститися жорстоко, не мати ніякого жалю до ворога* (Л. Смілянський); *Терехівка стала на мить велетенським пожежищем, але він одвернувся, він не хотів помсти, він занадто зневажав, щоб мститися* (В. Дрозд).

МСЬЄ *див.* **месьє́.**

МТАВА́РІ, *невідм., ч.* Представник знаті, який займав важливу державну посаду у феодальній Грузії до XIX ст. *У XVI–XVIII ст. мтаварі перетворилися на спадкових правителів напівнезалежних областей Грузії (Мегрелія, Сванетія, Гурія та ін.)* (з наук.-попул. літ.).

МТС, *невідм., ж., іст.* Скорочення: машинно-тракторна станція *(див.* **ста́нція).** *Бригадири все звалювали на МТС і запевняли, що якби не вона, то весняна сівба була б уже давно закінчена* (Григорій Тютюнник); *Він сам показав нам свій евакуаційний лист, з якого ми дізналися, що він агрономом однієї з степових МТС* (О. Гончар); *Багатьох криничан покликав фронт, молодші евакуювалися разом з МТС* (Є. Доломан); *Незвично було бачити дворище МТС геть у бур'яні* (М. Циба); *Після війни Давид Демидович став уже директором Положаївської МТС* (П. Загребельний).

МУ[1], *виг.* Звуконаслідування на позначення ревіння корови, вола. — *Му-у! — реве на весь ярмарок зголодніла корова* (С. Васильченко); *Замукав віл мурий, жадно шию витягши в степ. А зі степу, з далини, як відгук: — Му-у!..* (А. Головко).

МУ[2], *невідм., с.* Одиниця вимірювання земельних площ у Китаї. *Му становить 0,06 га* (з наук.-попул. літ.).

МУА́Р, у, *ч.* 1. Шовкова тканина з мінливим полиском. [П о е т *(задумується):*] *Прекрасне убрання справлю їй* [дружині] *— муар, — дадуть чималий гонорар. Се буде свято їй тепера...* (Леся Українка); *Мінливим муаром пробігли блідо-фіалкові переливи завоїв і з рясних фалд вимоталась ручка-лілея, осяяна росою самоцвітів* (Н. Королева); *На білому муарі там* [у футлярі] *схрещено два невеличкі прапорці* (Ю. Смолич); * Образно. *Переливалося море ніжним заштиленим муаром* (З. Тулуб); * У порівн. *Поля чорніли, як муар, довкола* (І. Драч).

2. *полігр.* Спотворене, дефектне зображення, яке виявляється на тлі або навколо об'єктів у вигляді контурів ліній, хвиль, ряботиння і т. ін. *Муар може виявлятися у формі зайвих світлих і темних смуг, що виникають на відбиткові з автотипного неправильно виготовленого кліше* (з навч. літ.).

МУА́РЕННЯ, я, *с., полігр.* Дія за знач. **муа́рити.** *Основна причина муарення — це кут виведення колірних матриць, які формують растрову розетку* (з навч. літ.).

МУА́РИТИ, ить, *недок., полігр.* Укриватися зайвими смугами. *Уважають, що картинка муарить, якщо при її розгляді в очах виникають смуги* (із журн.).

МУА́РОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **муа́р** 1. *У святковій фіолетовій рясі з муаровими переливами й золотим наперсним хрестом, він стояв лицем до вікна* (Б. Антоненко-Давидович); *Муарове виробництво;* // Вигот., пошитий із муару. *Павло схопив обидві муарові стрічки з безкозирки і затиснув їх зубами, щоб вітер не зірвав* (В. Кучер); *Княжна Анастасія з собачкою і служницею — та сама "скрипка", з тонкою талією, що в муаровій сукні була* (І. Роздобудько); // Схожий на муар (у 1 знач.). *Скажіть, що подумали б ви, побачивши людину з муаровим забарвленням шкіри рук і обличчя?* (М. Дашкієв); *Тепер мав аж два справжніх ножі! Він крутив їх і ловив на їхні булатні леза червоне світло лампи, милувався грою муарового візерунка* (Ю. Логвин).

2. *полігр.* Стос. до муару (у 2 знач.). *У науковій праці розроблено основи теорії формування муарових зображень дефектів у трикристалічній інтерферометрії* (з наук.-попул. літ.).

МУАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що, спец.* Надавати тканині, паперові і т. ін. переливчастості; підробляти під муар (у 1 знач.). *У цеху створили оригінальну лінію, щоб муарувати і різні тканини, і папір різного ґатунку* (із журн.).

МУБА́Х, у, *ч.* В ісламі — категорія вчинків та дій, які шаріат визнає нейтральними. *Якщо мубах здійснено з добрими намірами, то він стає богоугодним учинком, якщо з поганими, то гріховним* (з наук.-попул. літ.); *Прикладом мубаху є приймання їжі, пиття, сон і т. ін., що не потребують за своєю суттю жодної оцінки* (із журн.).

МУБАШИ́Р, а, *ч., іст.* Намісник султана, який контролював відрахування данини для султанської скарбниці. *Ханська залога і мубашири-урядовці, які постійно перебували в перекопській фортеці, брали за кожного бранця ясак — податок для казни* (В. Малик); *Поспішали мубашири відраховувати п'яту частину з татарського ясиру для турецького падишаха* (Р. Іваничук).

МУГИ́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мугі́кати** і звуки, утворювані цією дією. *За дверима .. шкряботіння ущухло. Натомість чужинець зачув мугикання якоїсь пісні* (Олесь Досвітній); *— Мені коли б оце додому, — чую тихо проказані слова. У відповідь почулося чиєсь мугикання* (П. Колесник); *Стецькові привітання самі собою починають переходити в мугикання, а тоді й просто в спів* (Е. Андієвська); *Котрийсь із них* [веслярів] *навіть почав мугикати собі під ніс, і раптом це мугикання перелилось у загальну тягучу веслярську пісню* (І. Білик); * Образно. *З приходом її* [матері] *усе зразу повеселіло: і хата мов прояснилася, наче вступило в неї сонце, і самовар дужче заблищав, переводячи своє журливе мугикання на дрібну веселу пісеньку з перебоями* (Панас Мирний).

МУГИ́КАТИ, мугі́каю, мугі́каєш *і* мугі́чу, мугі́чеш, *недок.* 1. *що і без прям. дод.* Стиха, невиразно наспівувати або вимовляти щось невиразно. *А Петрусь, її єдиная дитина, Гуляв собі пренеповинний В саду та арію якусь Мугикав стиха* (Т. Шевченко); *Микола час од часу мугикав, підсідав до піаніно, брав акорди* (Олесь Досвітній); *Максим не співав її. Навіть і не мугикав. Він собі йшов, а пісня теж ішла поруч* (І. Багряний); *Дід одразу ж заграв на скрипці пісню, яку перед тим мугикав* (О. Бердник); *Це треба було бачити й чути, як вони* [люди в залі] *дружно співали, .. белькотіли, мугикали, мукали, але все те, хоч як це дивно, зливалося в єдину цільну мелодію* (В. Шкляр); *Дівчинка стрибала на одній нозі по плитах і мугикала щось сумне і невиразне* (Ю. Винничук).

2. Вимовляти "гм", "мг" і т. ін. *Любим голосом малює* [мати] *йому картину .. серед малих діток, що одно говорить, друге белькоче, а третє в колисці мугиче* (Панас Мирний); *Солдат показує фельдфебелю свою записну книжку, фельдфебель схвально мугиче* (Ю. Яновський); *— Це ти, Стародубе? — штовхає мене ліктем старший лейтенант Байрачний. .. Мугикаю йому ствердно* (Є. Доломан).

(1) Мугі́кати під ніс *що:* а) тихо наспівувати щось. *От і пішла* [Домаха] *.. То сюди, то туди озирнеться, то пісеньки під ніс собі мугиче* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Поштарський возик торохтів шляхом, малий хлопець поштарів то ляскав батогом, то щось мугикав собі під ніс* (Б. Грінченко); *Один* [юнак] *лиш не спить у пітьмі коридора, Тихенько мугиче під ніс "Єрмака"* (Л. Первомайський); *Микола .. став веселий, радісний, весь час мугикав під ніс пісеньки, а здоров'я плинло до нього, наче з води* (К. Гриб); б) тихо, невиразно щось говорити. *Він читав більше про себе, коли-не-коли стиха мугикаючи щось під ніс* (Панас Мирний); *Мугикаючи щось собі під ніс, Піхтір з байдужим виглядом пройшовся разів скільки мимо лавки, де сидів Грицько* (С. Васильченко).

МУГИ́КНУТИ, ну, неш, *док.* 1. Однокр. до **мугі́кати** 2. *— А я тобі й забула хвалитись: до тебе Чіпка заходив .. — Ага! .. Чого ж це? .. — Не знаю .. — Гм, — мугикнув Грицько* (Панас Мирний); *Прокашлявшись і кілька разів мугикнувши, заговорив Дем'ян Опанасович* (В. Козаченко); *Я стиха мугикнув ствердно* (Є. Доломан); *Анте Стоїчков схвально мугикнув* (О. Авраменко).

2. Невиразно, знехотя що-небудь сказати. *Копистка мугикнув: — На бабські пересуди я не зважаю, своїм розумом перебиваюсь* (Я. Гримайло); *— Єфрейторе, принесіть з машини вечерю. — Угу! — мугикнув щось нерозбірливе єфрейтор* (Ю. Бедзик); *Хлопець мугикнув щось незрозуміле й шаснув у терем, а трохи згодом виглянув у вікно* (І. Білик); *Мугикнувши щось невиразне, батько вертається до кімнати* (В. Єшкілєв).

МУГИ́Р, я́, *ч., зневажл., лайл.* Вайлувата, неотесана, груба людина. *Пошили сині всім жупани, На спід же білії каптани, — Щоб був козак, а не мугир* (І. Котляревський); *Не хотів він уславитися, як простакуватий мугир, і стати знов посміховищем пана Потоцького* (З. Тулуб); *Мовчуни, мугирі, ще хутірської погорди не втративши, ні до кого словом не хотіли обмовитись* (О. Гончар); *Я, мугир нещасний, навіть не відповів дівчині, вже не кажучи про подяку!* (П. Загребельний).

МУГИ́РКА, и, *ж., зневажл., лайл.* Жін. до **мугі́р.** [Лукерія Степанівна:] *Спасибі тобі, донечко! То це ти вже мене до наймички рівняєш, до якої-небудь репаної мугирки?* (М. Кропивницький).

МУГИРЯ́КА, и, *ч., зневажл., лайл.* Збільш. до **мугі́р.** [Марфуша:] *Довідаюсь, чи правда ж тому, що вона покохала якогось простого парубка? .. Ну, якщо тому правда, то .. виміняла шило на швайку: дияконенка на якогось мугиряку!* (М. Кропивницький); *Прийшла баба до сусіда, Той зветься Уласом. Здоровенний мугиряка* (П. Глазовий); *За столом чаркувалися мугиряки в тільниках* (Є. Пашковський); *Сьогодні на проповіді я нагледів одного мугиряку, що задля сміху розридався* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

МУДЕХА́Р *див.* **мудеха́ри.**

МУДЕХА́РИ, ів, *мн. (одн.* **мудеха́р,** а, *ч.).* Мусульманське населення, що залишилося в південній частині Піренейського півострова після її відвоювання іспанською короною. *Спочатку мудехарам дозволялося зберігати свої земельні ділянки, закони і звичаї, сповідувати іслам* (з наук.-попул. літ.); *Після падіння в 1492 р. емірату Гранади мудехарів почали насильно навертати у християнство* (із журн.).

МУДЖАХІ́Д, а, *ч.* 1. Те саме, що **моджахе́д.** *Секта "Боко Харам" у Нігерії розбудовувалася за зразком іншої екстремістської секти "Ян Таціне", заснованої у штаті Борну в 1970-х роках проповідником, камерунцем за походженням, Мохаммадом Марвою. Останній проголосив себе муджахідом* (з наук.-попул. літ.).

2. *іст.* Під час іранської революції 1905–1911 рр. — член лівої нелегальної революційної організації, яка боролася за національну незалежність і демократичні перетворення. *Радикалізм муджахідів викликав занепокоєння не лише шахської влади, а й більшості депутатів меджлісу* (з наук.-попул. літ.); *Муджахіди вимагали реформи феодально-деспотичної системи влади* (з навч. літ.).

3. *іст.* В Алжирі — учасник національно-визвольної війни (1954–1962 рр.), борець за незалежність своєї країни. *Структури Алжирської армії національного визволення були створені в 1956–1958 рр. на території Марокко й Тунісу, де муджахіди набували військових навичок* (з наук.-попул. літ.); *У повстанських загонах муджахіди були вмілими організаторами й ідеологами* (з навч. літ.); *Муджахіди активно пояснювали основні ідеї боротьби за незалежність Алжиру, напрацьовували тактику боротьби* (із журн.).

МУДЖТАХІ́Д, а, *ч.* В ісламі — учений-богослов, який має право виносити самостійні рішення з важливих питань мусульманського права. *За традицією муджтахідами вважали всіх сподвижників пророка Мухаммеда та їхніх найближчих послідовників, через яких наступні покоління отримували правові знання* (з наук.-попул. літ.); *Починаючи з VIII ст., муджтахідами стали називати засновників богословсько-правових шкіл та їхніх послідовників* (з навч. літ.).

МУДИ́Р, а, *ч.* Начальник губернії або округу в Османській імперії. *Мудири мали право в окремих випадках втручатися в судові справи* (із журн.).

МУДРАГЕ́ЛИК, *рідко* **МУДРАҐЕ́ЛИК,** а, *ч., розм., ірон.* Те саме, що **мудраге́ль.** *Один мудрагелик писав, що поведінка жінки складається на третину з гри, на третину з фантазії і на третину з чекання* (Р. Андріяшик); *Атеїсти можуть заперечити, але я міркую, що мудраґелики даремно відняли у людини право на розмову з Богом, власне, на розмову з самим собою, на осмислення самого себе, на творення поезії* (Р. Федорів); *Поки ми осягали залізну мову кулеметів, автоматів, мін, снарядів і бомб, він спокійненько вивчив іноземні мови, і тепер він мудрагелик, а ми темні* (П. Загребельний).

МУДРАГЕ́ЛІЯ, *рідко* **МУДРАҐЕ́ЛІЯ,** ї, *ж., розм., ірон.* Складний предмет, наука, технологія, рецепт чого-небудь. — *Я другий рік навчаюсь цій* [цієї] *мудрагелії* [малюванню] *і не просунувсь далі ні на йоту...* (Василь Шевчук); *Розібрав* [пан Теодор] *перед нею альт, мов автомат Калашникова, і почав пояснювати всі тонкощі його влаштування. І всі мудрагелії вироблення тростин, лігатур та мундштуків* (І. Роздобудько); — *Що їм Гекуба! — скрушно констатує Роман Теодорович. — То ж він'єтки, мудрагелія, схоластика викладацька, книжність* (В. Єшкілєв).

МУДРАГЕ́ЛЬ, *рідко* **МУДРАҐЕ́ЛЬ,** я, *ч., розм., ірон.* Розумник, лукавець, хитрун. — *Та я вже бачила таких мудраґелів* (А. Свидницький); *Мене він не хотів мати радним через те, що я — мудраґель. Побоюється, що забагато знаю за його вчинки* (Л. Мартович); *Нова мітла добре мете... То вам мудраґель, що другого такого зі свічкою не знайдеш* (Б. Лепкий); *Павло сердито кинув: — На всякого мудрагеля — досить простоти* (Б. Антоненко-Давидович); — *Та то не Дай-Бог, а Юрай, — заперечив п'ятий мудраґель. — Він, прилетівши на промені, вмить обернувся на вродливого юнака й на білому коні літає по небі* (Д. Гуменна); *Процес читання стародруків подобається Антонові Герасимовичу не тільки сам по собі, а ще й тому, що маєш потім можливість .. загнати в глухий кут котрогось із цих шкільних мудрагелів з інститутськими дипломами* (О. Гончар); // Той, хто вигадує щось незвичне, дивне. *Мудрагель ламає дров не менше, ніж дурень* (Ю. Мушкетик); *Коли жорно опинилося на версі пагорба, один мудраґель, якого звали Бодьо, запхав голову в отвір жорна, аби перевірити, чи жорно справно націлене* (Ю. Винничук).

МУДРАҐЕ́ЛИК *див.* **мудраге́лик.**

МУДРАҐЕ́ЛІЯ *див.* **мудраге́лія.**

МУДРАҐЕ́ЛЬ *див.* **мудраге́ль.**

МУДРА́К, а́, *ч., розм.* 1. Те саме, що **мудре́ць** 2. *Де був розум бистроумних, мудрість мудраків?* (І. Франко); *Конфуцій, світовий мудрак, У нас заблискав серед двору* (П. Грабовський); *Піснею сяйною, як алмаз, Хотіли справді виховати брата З гнобителя — наївні мудраки* (Д. Павличко).

2. *ірон.* Те саме, що **мудраге́ль.** *Е, та він у мене мудрак на всячину* (Сл. Б. Грінченка); — *Задля тих мудраків, що отаке* [книжку про соціалізм] *пишуть або про се базікають, є у мене, щоб ви знали, добра схованка... Отака! — додав він* [становий] (Панас Мирний); *Не забули вошиві мудраки, з чого я вчив їх хижі ліпити* (М. Дочинець).

МУДРАЦІ́ЙНИЙ, а, е, *жарт., ірон.* Стос. до мудрації, характерний для неї. *Кошовому видавалося, що лист той вельми мудраційний, читцеві легко заблукати в словесних хідниках та закомірках* (Ю. Мушкетик).

МУДРА́ЦІЯ, ї, *ж., жарт., ірон.* Те саме, що **му́дрість** 1–3. *То ж, як бачите ви, — королем Не така вже мудрація бути* (С. Воскрекасенко); *Вони* [ковзани] *робляться так: береш по довжині чобота брусочок.., виструґуєш з нього копаничку, робиш східчик для каблука, а низом рівненько пропускаєш дріт .. От і вся мудрація* (М. Стельмах); *Він сидів на канапі, загорнувшись у простирадло, і бурмотів собі під ніс якісь мудрації* (Ю. Винничук); // Незвичайна, комічна ситуація. *От Ївга дивиться на таку кумедію і усе ближче просувається, щоб лучче надивитися, бо у селі такої мудрації не побачиш: на те і город, щоб дурням де було вередовати* [вередувати] (Г. Квітка-Основ'яненко).

МУДРЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. або ірон. до **му́дрий** 3. *Потихеньку, помаленьку, то позиченим хлібцем, то влесливим слівцем, мудренький Кирюха і згрібав у велику купу маленькі клаптики земельні ближніх своїх* (О. Ковінька); *Був на долах один дідич — дуже багатий та мудренький* (із журн.).

МУДРЕ́ЦЬ, я́, *ч.* 1. Людина, що має великий розум, досвід, глибокі знання; мудра людина. *Перед мене, де причали Виноградарських човнів, Мудреці людей навчали, Щоб життя цвіло, як спів* (М. Рильський); *На голубій, оксамитній канапі сидить Анненков — величного вигляду старець із срібними кучерями і бородою, з лагідним обличчям мудреця* (І. Кочерга); *О Джамбул, ти в юності своїй, навчившись від мудреця Сююмбая говорити тільки правду, одним із перших виступав проти царів та баїв* (П. Тичина); *Ніякий мудрець не переконає мене, що так поводяться на полі бою лиш необстріляні жовтодзьоби* (Р. Андріяшик).

2. Мислитель, філософ. *Ось ти мудріший від Даниїла, кожен мудрець не прилучиться до тебе* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Мудрець же фізику провадив .. І думав, відкіль взявся світ?* (І. Котляревський); *Мій Херемоне стоїку, смерть вихваляєш надміру? Хочеш мені показать вдачу і дух мудреця?* (М. Зеров); *Стародавній мудрець Архімед, що винайшов важіль, сказав: — Дайте мені точку опори, — і я підніму земну кулю!* (В. Владко); *Вони мандрують думками поза міфічні межі, змуровані древніми мудрецями* (О. Бердник).

3. *ірон.* Те саме, що **мудраге́ль, мудраґе́ль.** [Г о р н о в:] *Довго ще по селах отакі мудреці, як ваш писар, морочитимуть мирян* (М. Кропивницький); — *Я хотів перевірити*

цього мудреця... Ну-с, так облишимо жарти (І. Багряний); *Був час, коли й Василія Блаженного* [собор] *деякі мудреці знести хотіли: площу їм, бачиш, для парадів забаглося розширяти, а він заважав* (О. Гончар).

◊ (1) **Мудре́ць за чужо́ю спи́ною,** *жарт., ірон.* — той, хто вважає себе розумнішим за інших, повчає всіх. — *Посіяли на піщаниках пшеницю, вона там зроду не родила. Посадили б кавунів .. — Ви, я бачу, також мудрець за чужою спиною* (Григорій Тютюнник).

МУ́ДРИЙ, а, е. 1. Наділений, обдарований великим розумом; який має значний життєвий досвід; розумний, досвідчений. *Мудрим ніхто не вродився* (Номис); *Мудрий дід мовляв мені колись: Що вік живи, учися, стережись І пам'ятай, що є на світі свині* (Л. Глібов); — *Навчитель красних мистецтв і шагістики, шановний наш Артур Пилипович раптом виявляє незрілість, що межує з легковажністю. Якщо вас, мудрого, тягне в бродяжництво, то що тоді вимагати від наших бурсачат?* (О. Гончар); — *Мій гуру, мудрий учитель Нарен, буде вчити тебе в дорозі і там, в моїх володіннях* (О. Бердник); *Мудрий боярин, князь Григорій Ромадановський м'яко і христолюбиво Самойловича за плече торкнув* (Д. Білий); // *у знач. ім.* **му́дрий,** рого, *ч.* Про розумну, досвідчену людину. *Підкуп осліплює очі мудрих і викривлює слова справедливих* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Догана мудрого більше стоїть* [коштує], *як похвала дурного* (Номис); *Все йде, все минає — і краю немає. Куди ж воно ділось? відкіля взялось? І дурень, і мудрий нічого не знає* (Т. Шевченко); // Який виражає розум, проникливість. *Я поглянув удруге в її сиві мудрі очі, щоб вгадати в них план, а заразом щоб і збагнути й настрій її душі* (М. Коцюбинський); *Фрідріх Мертенс довго сидить важкою круглою купою з застиглим гірким і мудрим усміхом у пукатих, великих, стомлених очах* (В. Винниченко); * Образно. *Мій старий мудрий стіл, де тепер одна тумба належить мені, бо це ж і далі батьків стіл, середня шухляда — теж його, я й тепер туди не зазираю без потреби* (Н. Забіла); // Написаний розумно, з глибоким розумінням і узагальненням чогось. *Вчіться, діти: мудра книжка Скаже вам чогось багато з того, що колись другими І посіяно й пожато* (Я. Щоголів); *Чи ж не пам'ятає він, як Талочка на пероні, в останній раз, коли його проводжала, аж запінилася, боронячи гетьманівський мудрий земельний закон: він же ж бо залишав цілими всі її лани* (Д. Бузько); *Воїн і поет грузинський Ненаситний розум мав, Він не тільки мудрі вірші В'яззю мудрою писав, — Добрим людям на потребу Млин новітній малював* (М. Рильський).

2. Який ґрунтується на глибокому розумінні чогось, на великому досвіді. *Мені, було, аж серце мліло, .. як хотілось, Щоб хто-небудь мені сказав Хоч слово мудре* (Т. Шевченко); *З миру по нитці — голому сорочка. Максим зарубав собі на умі, що це наймудріше правило на світі* (Панас Мирний); *Лукія замислюється. І такі мудрі думки народжуються в її дівочій голові, наче їй не дванадцять років, а вдвоє більше* (О. Донченко); *Є мудра українська приказка: не шукай розваги, вона сама тебе знайде* (Б. Антоненко-Давидович); *Я пам'ятаю немало мудрих фраз* (Р. Андріяшик); // Який має викінченість і продуманість у структуруванні. *Чимось зійшлися обидва: мандрівник і господар. Сівши на призьбі, неквапом гомонять про дивовижно мудрий бджолиний уклад життя* (О. Гончар).

3. *ірон.* Те саме, що **хи́трий** 1, 2. *І на Січі мудрий німець Картопельку садить, А ви її купуєте, їсте на здоров'я Та славите Запорожжя* (Т. Шевченко); [В о д я н и к:] *Яка ти мудра! Іди на дно! Доволі тут базікать!* (Леся Українка); — *Якщо твій шаман такий мудрий, то чого ж рани й досі гниють?* (І. Білик); — *Як ти така мудра, тра* [треба] *було тобі самій міряти* (Ю. Винничук).

4. *розм.* Нелегкий, складний для виконання, для здійснення. [Г а л я:] *Хазяйства нас не вчать. Та хазяйство не така мудра штука, щоб його у гімназії вчити* (Панас Мирний); *Викохувати вівці діло не мудре* (Остап Вишня).

5. *розм.* Дуже добрий, смачний. — *Ходімо, Прокопе Ригоровичу, до мене. Пазька наварила мудрого борщу* (Г. Квітка-Основ'яненко).

◊ (1) **Му́дрий по шко́ді,** *жарт.* — той, хто, зазнавши втрат, збитків, невдач, став дуже обачним і далекоглядним; той, хто пізно став розумним. *Мудрий шляхтич по шкоді, як коня вкрали, то стайню замкнув* (прислів'я); *Вже 1062 р. вона* [орда] *напала на Переяславщину і погромила Всеволода, а в 1068 р. прийшла знов. Всеволод, по шкоді мудрий, сим разом закликав братів в поміч* (М. Грушевський); *Виявився він мудрим по шкоді, як кажуть. Стільки помилок допущено* (з газ.); **Розу́мна (твере́за, му́дра** *і т. ін.)* **голова́** *див.* **голова́.**

МУДРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *недок., розм., рідко.* Те саме, що **мудрува́ти** 1, 2. *Я виявився не дуже так щоб на висоті, почав щось там таке мудрити, що все робиться для того, щоб не повторювали чиїхось помилок* (М. Білкун); — *Щось мудрять вони з тобою, Уралов...* (О. Гончар); — *Ну... На чиєму возі їдеш, того й пісню співай! Тобі заманулося послужити у війську її імператорської величності? Карпо почухав потилицю: — Мудриш ти, брате. А що, не збагну* (Г. Колісник).

МУДРІ́Й, я́, *ч., розм., ірон.* Те саме, що **мудре́ць.** — *Краще, коли б .. кожен жив у достатках. Так нема ж цього. І ніякі мудрії цього не вимудрують, поки народ сам своєю головою та своїми руками за це не візьметься* (А. Головко); *Кандиба рвучко повернувся до Бровка і аж затрясся від сміху: — Мудрій, ах ти..! Що він викаблучує, га?* (С. Добровольський).

МУ́ДРІСТЬ, рості, *ж.* 1. Властивість і якість за знач. **му́дрий** 1–3. *І збільшилася Соломонова мудрість над мудрість усіх синів Сходу та над усю мудрість Єгипту* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Усі правителі поклоняються тобі, і всі мудреці восхвалять мудрість і хоробрість твого... — Досить! — перебив князь красномовність Калокіра* (Б. Лепкий); *Я завжди любитиму його замріяну мудрість і сивину на скронях* (М. Бажан); *Сенатові вистачить мудрості та розважливості позбутися верховного судді, що заплямував себе участю в заколоті проти законної влади* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Від нього віє мудрістю людини, що багато набачилась і натерпілась на своєму віку, не втративши, проте, життєвої радості* (з мемуарної літ.); *Як не любить любов'ю наснажених, Мудрістю сповнених книг, Троп невідомих, дерзань ще не зважених І небосхилів нових?* (М. Рильський); — *Твоя мудрість назвала тобі ту річ, яку шукаю я в храмі Кадеш? Замість відповіді Антоній зняв із шиї бронзовий медальйон* (В. Єшкілєв).

2. Глибоке знання, розуміння, узагальнення чогось; досвід. *Якби ви вчились так, як треба, То й мудрость* [муд-

ріст] *би була своя* (Т. Шевченко); — *Недурно каже народна мудрість: хрін за редьку не солодший* (З. Тулуб); *На цей раз Гайсин прокинувся від скрипучого голосу господині, яка вичитувала комусь за дверима правила житейської мудрості* (П. Панч); *Скільки мудрості в поглядах* [Оленчука] *на життя, скільки людяності, доброти в серці* (О. Гончар); *З набуттям певної мудрості і знань минулі сторіччя і епохи спалахнули переді мною таким всесвітнім жахом, що я опинився на межі божевілля* (Д. Білий); * Образно. *З черемх читаю — з книг столистих — рослинну мудрість вічних пущ* (Б.-І. Антонич).

3. Що-небудь складне, важке (у 4 знач.). — *Скажу тобі, Кукубенку, спасибі. Це не велика мудрість сказати вірне докірливе слово, а більша мудрість сказати таке слово, яке, не поглумившись над бідою чоловіка, підбадьорило б його і дало б йому духу* (О. Довженко); *Дивно було, що Духнович, цей факультетський вільнодум і філософ, який залюбки студіював навіть позапрограмні науки, так до ладу й не міг збагнути мудрість статуту караульної служби* (О. Гончар); *Царством мудрості одвіку віршування зветься гоже, Людям корисно у вірші зачувати слово Боже* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

Дізна́ти (дозна́ти) му́дрості *див.* **дізнава́ти.**

△ **Зу́б му́дрості** *див.* **зуб.**

МУДРІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Набиратися розуму, життєвого досвіду. *Як голова сивіє, то чоловік мудріє* (прислів'я); *Ти не дав йому ошукати себе, але, навчений нашими болючими досвідами, стережися добре і не будь таким, як каже приповідка, що "чоловік мудріє по шкоді"* (І. Франко); *Ріс молодий джура, мудрів київський спудей, мужнів козак, владності набирався старшина козацький, приймав булаву полководець...* (Р. Іваничук); — *Знаєш, що сказала мені одного разу бабця? Коли я постаршаю, почну мудріти, як почала мудріти й вона* (Валерій Шевчук).

МУ́ДРО, *присл.* 1. Із знанням справи; розумно. [Є п и с к о п:] *Безумний мовив мудро ненароком: ми будемо світити світлом правди* (Леся Українка); *Він мене добре вчив, мамо, і мудро* (О. Кобилянська); *Заводи-велетні, де людський розум Керує мудро, вугілля й чорнозем. Картини й книги, статуї й доми — Це наше все* (М. Рильський); *Хтось мудро сказав: те, що ти написав, уже не належить тобі* (Б. Антоненко-Давидович); *Сам собі дивуюся й милуюся собою збоку, як гідно, мудро і порядно тримаюся* (Ю. Андрухович); * Образно. *Жита мудро шелестять сивими колючими вусами, женуть золотисті хвилі з краю до краю* (В. Винниченко).

2. Уміло, майстерно. *Повісила на кілочок чистий рушник, довгий та предовгий, та мудро усякими цвітами вишитий* (Г. Квітка-Основ'яненко); [С т а р ш и н а т р е т і й:] *А мудро співає! коли не послухаєш, усе іншу. Підкрадьмось, братці, та послухаєм* (Т. Шевченко); *Навіть у будень носила* [Палагна] *шовкові хустки, дорогі й писані мудро* (М. Коцюбинський); *Бойові порядки військ зараз сприймалися Хомою як одне нерозривне ціле, побудоване з біса мудро* (О. Гончар); // *у знач. пред. Гамір кріпшав із хвилі на хвилю. — Мудро у вас тутечки... — уповів Дуж та глянув кругом з-під ока. — На чоловіках пояси з калитками, на жінках уставки в качельцях* (К. Гриневичева).

3. *розм., ірон.* Хитро, лукаво. *А сам, говорячи так, збоку якось на неї дивиться мудро, що горда удова тільки зчервоніє* (Марко Вовчок); *Чує Хо, як сільський учитель обіцяє хитро-мудро керувати поміж підводними камінням сучасних порядків, а таки .. досягти мети своєї...* (М. Коцюбинський); *Він витримав павзу, не довгу й не закоротку, саме стільки, як потрібно, і подивився у залу, мудро й лукаво примружившись* (О. Ірванець).

◇ **Хи́тро-му́дро та неве́ликим (недорогим) ко́штом** *див.* **хи́тро.**

МУДРО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Вишукано, вигадливо мовлений, зроблений, пошитий і т. ін. *Семенович розчулено насвистував якогось довгого затяжного мотиву. Інколи він спинявся, виводив якісь мудровані коліна, а потім знову цілий струмінь звуків лагідно й любовно танув у повітрі* (М. Івченко); *Шляхтянки з служницями вишукували собі по крамницях мудровані вбрання* (З. Тулуб); *Гарненькі шляхетні панянки в мудрованих зачісках та легких, як хмаринка, вбраннях відтанцювали мазурку* (О. Іваненко).

2. Хитрий, виверткий. — *То Шпак мудрований хотів мене звести, — Жалівся менший брат* [Голуб] (Л. Глібов); *З голови ніяк не міг викинути* [князь] *й забути образу від реєстровців Косінського та мудровану відповідь коронних гетьманів* (Іван Ле); *Мудровані питання мають настільки ж мудровані відповіді* (із журн.).

МУ́ДРОЩІ, ів, *мн.* 1. Те саме, що **му́дрість.** — *Я не заздрю мудрощам мудрих, і не надить мене спокій спокійних на прославленій ними землі...* (М. Коцюбинський); *Знання рівне мудрощам пожовклих пергаменів.., накопичених книгозбірень* (Б.-І. Антонич); — *Зайшов подивитися* [на гру] *з цікавості. Бачу — ніяких мудрощів нема...* (З. Тулуб).

2. *ірон.* Те саме, що **мудрува́ння.** [П а р в у с *(вибухнув глумливим реготом):*] *Ха-ха, ха-ха! О, мудрощі поганські! Які ж глибокі! Наче брід в посуху!* (Леся Українка); *Жінки дивувалися, а чоловіки зберігали на обличчі маску офіційної поштивості, щоб догодити високій персоні. Але й ті, й інші в душі сміялися над мудрощами міністра* (О. Бердник); *Коли вони заходжувалися доймати Геврика, аби він пророк якісь мудрощі, то завжди з'являвся Стецько* (Е. Андієвська).

МУДРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мудрува́ти.** *Які дурниці беруться до голови, й гарне місце та гарний час вибрав я для цих своїх мудрувань. А може, це й не є найкращий час* (Ю. Мушкетик); *Сімон по простоті своїй душевній дійшов висновку, значно ближчому до істини, ніж всі мудрування інших чоловіків* (О. Авраменко, В. Авраменко); — *Ану, викладай, Артеме, що там уже вимудрував? — Яке там мудрування! Картина, як на долоні* (А. Головко); — *Коли позичите — віддамо без хитрощів. Ми люди прості, без мудрувань живемо, — говорить* [Марія] *з серцем* (М. Стельмах); *Тяжко й велично упали* [філософи] *додолу з вершин мудрування* (М. Зеров); *Ніна сидить, підперши кулачками голову, зосереджено дивиться на моє мудрування і трішки, приховано всміхається* (В. Близнець); *Настя мене уриває, каже, досить цих непотрібних мудрувань, ти просто живеш так, щоб нічим не перейматися* (А. Дністровий).

МУДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* 1. Удаватися в зайві й непотрібні міркування. *Не мудруй багато, а працюй завзято* (прислів'я); — *Хлопці! Геть його з дороги! Хай так дуже не мудрує!* (Леся Українка); // Щось вигадувати, комбінувати, підлаштовувати. *Покиньмо їх та ходім поки за писарем; будемо дивитись, що той мудрує* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Тепер він фотографує мене, Андрійка й себе. Накладає фо-*

тографії одну на одну, щось мудрує, рівняє (В. Винниченко); [Л у к а:] *Текла собі річка тихо, мирно — і на тобі! Як крота, її під землю! Хто це у вас мудрує?* (Ю. Мокрієв); *Чапай щось мудрує із замком, нарешті ми опиняємось на вулиці* (С. Жадан).

2. *ірон.* Те саме, що **хитрува́ти** 1. *Пархоме, в щасті не брикай! В нудьзі притьмом не лізь до неба! Людей питай, свій розум май! Як не мудруй, — а вмерти треба!..* (П. Гулак-Артемовський); *Як не мудруй, а правди ніде діти* (Л. Глібов); *— Да що це ти, Карпе, мудруєш сьогодні? — засміявся Зінько* (Б. Грінченко); *Коли ми поміняємося ролями, тоді ти ставитимеш запитання, як схочеш, а зараз твоє діло маленьке — відповідати. Та не мудрувати!!* (І. Багряний); *— Не прикидайтеся, не мудруйте, пане сотнику! — перебив Жолкевський* (Іван Ле); *Ну й мудрує ж каверзна лисиця, От була, і вже її нема!..* (В. Бичко).

3. *над чим і без дод., розм.* Те саме, що **розду́мувати** 1, 2; обмірковувати (у 1 знач.). *Правдивий воїн не дрімає, Без просипу же і не п'є; Мудрує, дума, розглядає. Такий і ворогів поб'є* (І. Котляревський); *Ми всі утрьох мудрували над тим трудним питанням* (М. Коцюбинський); *В ці хвилини Лебідь уже нічого не тямив і гарячково мудрував — як би оце вихопитися звідси живим* (Яків Баш); *Утворювалась у голові така каша, що її годі було одразу перетравити простому робочому чоловікові, який звик працювати руками, а не мудрувати неспокушеним мозком над усякими новітніми загадками* (Б. Антоненко-Давидович); *Іван Пісня став одним із найдіяльніших учасників підготовки до втечі* [з фашистської тюрми] .. *Все мудрував, усе зважував* (Ю. Збанацький); *Я мав уже певне становище і то місяцями мудрував, підраховував* (В. Дрозд).

МУДРУВА́ТИЙ, а, е. Важкий, складний для розуміння, запам'ятовування і т. ін. *Дядя Михайло сказав щось мудрувате, і ні Кость, ні Павлик не збагнули гаразд, чого це і як то робота в руки проситься* (Б. Антоненко-Давидович); *Мудрість Сходу є. Та як туди убгати із Заходу цей дотеп мудруватий: спочатку вмій надбать, а потім — дарувати?* (І. Драч); *Українські народні казки не запам'ятали мудруватого імені Китовраса, але добре знають премудрого Соломона і багато разів варіюють мотиви, що є в апокрифічних переказах* (з наук. літ.); // Зробл., виконаний вигадливо, майстерно. *— Дядьку Юхриме, — з опаскою торкаю парубка за не простецьке, а з мудруватим вирізом галіфе, в кишенях якого вмістилося б по доброму поросяті* (М. Стельмах).

МУДЬ, я́, *ч., зневажл., лайл.* Груба, невихована людина. *— А ти, мудю! А ти, хлопе! А ти, опришку!* (І. Франко); *— Ну, сину, як маєш охоту, то я тебе в школу віддам .. — Ні, не хочу .. — О се ще... ціпов'яз! Родився мудьом* [мудем] *— мудьом* [мудем] *і вмреш! — сказав Наум, махнувши рукою* (М. Коцюбинський); *Гайдучок підпер своє підборіддя кулаками. — Слухай, мудю: від сьогоднішнього дня щоб ти себе так не знав, як Тимоху!* (Б. Харчук).

МУЕДЗИ́Н, а, *ч.* У мусульман — служитель при мечеті, який з мінарету в певний час закликає вірних до молитви. *На самій горі, на двох дуже ілюмінованих високих мінаретах стоять два муедзини й скликають турків на молитву* (І. Нечуй-Левицький); *З мінарету тужно кличе Старий і сивий муедзин* (Ю. Дараган); *Мечеті були повні туфель і людей, горів обгорткою Коран, скрипіли голосами з мінаретів муедзини* (Ю. Яновський); *Закликав муедзин свого бога чинити його правду на землі* (Р. Іваничук); *Одноманітність мечетей, мінаретів, водограїв, дзюркотіння води й крики муедзинів викликали якесь дивне дрижання цього міста* (П. Загребельний).

МУЖ, а, *ч.* 1. *книжн.* Державний, науковий, громадський і т. ін. діяч. *Той муж, пан того краю, говорив із нами суворо* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Амінь тобі* [Богдане], *великий муже! Великий, славний! та не дуже...* (Т. Шевченко); *В просторім кабінеті старости, в різних його кутках були присутні три державні мужі та лише одна жінка, господиня дому* (Іван Ле); *А щедрі серцем юнаки, На диво мужам вченим, Знімають зорі залюбки Із неба нареченим...* (С. Воскрекасенко); *Був же Ростислав муж доблесний у бою, а на зріст ставний* (Д. Білий).

2. *заст., уроч.* Чоловік (у 2 знач.). *Всі в домі боялися її, не виключаючи й Куни Гольдбаума, її мужа* (І. Франко); *Що сказала б дружина, коли б княгиня за смерть князя не помстила? Вона мужа забрала від неї, а тепер забирає сина* (Б. Лепкий); *Він сидить поруч Маргарити Порфирівни, вже повінчаний з нею, як її муж* (Б. Антоненко-Давидович); *Дружина мужу зброю подає: — Цілую я озброєння твоє, — Нехай воно нам перемогу дасть* (М. Бажан).

МУЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., заст., поет.* Мужніти. *Ніколи так душа ще не мужала!* (П. Тичина); *— Мати Божа, царице небесна, поможи козакові й заступи його! Спини йому кров, затягни рану живою плоттю, дай у серце снаги, щоб козацьке тіло більше не боліло, щоб душа мужала* (В. Малик); * Образно. *Мужай, прекрасна наша мово, Серед прекрасних братніх мов* (М. Рильський).

МУЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., заст., поет.* Бадьоритися; кріпитися (у 1 знач.). *Ми самі мужаймось і борімся, То самі й передню славу візьмем* (І. Франко); *Вова труснув головою й осміхнувся. "Мужайся, Антоне!" — черкнув він на кінці сторінки щоденника...* (С. Васильченко); *Брати мої в далекому вигнанню, Що ваших голосів давно не чуть, .. Мужайтеся, блукаючи за гранню* (Ю. Клен); *Мужайтеся, діти, Невтомно ідіте* [ідіть] *— Хай путь перед вами страшна. До щастя і волі, До світлої долі Сміливих виводить вона* (П. Воронько).

МУЖВА́, и́, *ж., збірн., заст., зневажл.* 1. Мужики (у 1 знач.), селяни. *— Мужва підійме носа, а в наших кишенях буде — свись!* (І. Нечуй-Левицький); [Є л и с е й:] *Ну так же досадно, що за обідом, опріч попів, одна тільки мужва сиділа. Певно, гордують нами панки?* (М. Кропивницький); *Євмен Жлукто хапається за голову. — Що робити, що робити, пане добродію? Мужва бастує, не виходить у поле, зреклася землі* (Д. Бедзик); *Мужва з сокирами біжить до двору і мстить за панщину* (Р. Іваничук).

2. *перен., лайл.* Про невихованих, неосвічених людей. *Він гнівався на батька й на братів страшенно, лаяв їх мужвою нетямущою* (Б. Грінченко); *— Графа Володимира Романовича Скаржинського не знаєте? Ех, ви ж... мужва!* (О. Донченко); *Упершись поглядом у стіну перед собою, він презирливо процідив крізь зуби: — Мужва! .. Мало їх тесали...* (М. Руденко); *— Мужва з верхньою освітою. Від села не втекло, а до міста не добігло* (О. Чорногуз).

МУ́ЖЕСЬКИЙ, а, е, *діал.* Чоловічий. *В Мавриній хаті мужеський голос. Вона напружує слух... і слухає* (О. Кобилянська); *Весь свій мужеський вік він хату будував* (Б. Лепкий); *На цей тон — гордий і мужеський — настрійте* [на-

стройте] *ваші лютні* (Б.-І. Антонич); *В Уляничевої мав цей мужеський поріст всі риси виродження* (Ірина Вільде); *Молодиця далі посміхується над ним та ще обзирається, чи мужеський рід її слухає* (М. Матіос).

МУЖИ́К, а́, *ч.* 1. *заст., розм.* Селянин. *Пани б'ються, а в мужиків чуби болять* (Номис); *Вона любила це все* [роботу в школі], *як любить мужик оранку, жнива або тверду лаву, на якій спочиває* (М. Коцюбинський); — *Якби мужик з волом не орав, то пан на хорбаці* [хребті] *й дранки би не мав* (В. Стефаник); *Почав ображений панок нашіптувати становому на батька всячину. І бунтівник, мовляв, коваль, і мужиків проти поміщиків та начальства підбурює* (Б. Антоненко-Давидович); *Турбай похмуро посміхнувся. І тут збагнув, що він — мужик, селянський син, і тільки...* (М. Руденко).

2. *перен., заст., зневажл.* Про невиховану, грубу людину; селюк. *Слава Богові, що пішов у москалі, а то б вона його і так покинула... Мужик! неотеса!..* (Панас Мирний); *Майборода не якийсь дурний мужик, він теж знає про науку* (М. Йогансен); — *Мужик ти був, Сидоре Сидоровичу, мужиком і залишився. Пристойний тон тобі однаково, що корові сідло* (В. Козаченко).

3. *розм.* Чоловік (у 1 знач.), мужчина. *І жінки, і мужики, і мала дітвора, та що то! і старі повиповзали з хат дивитись на таку прояву* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Перед Остапом зачорніла велика, як на доброго мужика, постать* (М. Коцюбинський); *Потішав Максим себе тим, що, звичайно, запрошені мужики виберуться на весілля не самі, а в супроводі жінок* (Ю. Смолич); — *Поверне на весну, я заберуся кудись на хутір, а ти — як хочеш. Виберу собі .. молодицю, аби вміла шанувати, — там тепер мужика зі свічкою не знайдеш* (Р. Андріяшик); — *Мужики на хронті* [фронті], *а він — по бабах* (Ю. Винничук).

4. *розм.* Чоловік (у 2 знач.). — *От вже як піду заміж, .. і мужика, і діточок буду обшивати* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Хай лиш спробує, куди воно жінка сама без мужика годиться* (А. Головко); *Хіба добрий мужик з нього був? Не чоловік, а лемішка. Жінка Тишкевича була на двадцять років старша від нього* (М. Малиновська).

МУЖИКІ́В, ко́ва, ко́ве. 1. *заст.* Належний мужикові (у 1, 2 знач.). *Оттак* [отак] *чини, як я чиню, люби дочку аби чию, хоч попову, хоч дякову, хоч хорошу мужикову* (Номис); — *Як даси мужикові культуру, то знову об'явиться якийсь Кармалюк. Батіг, батіг — от мужикова культура* (М. Сиротюк).

2. *розм.* Прикм. до **мужи́к** 4. [Т е т я н а *(співає):*] *Будь у мене мужичок з кулачок, А я таки мужикова жінка... Я за його захилюсь, захилюсь, Та нікого не боюсь, не боюсь* (І. Котляревський); *Ніякого важнішого діла мужик не робить без поради з жінкою, ба, дуже часто розумна і відважна жінка уміє у всім поставити свою волю супроти мужикової* (І. Франко).

МУЖИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., заст., розм.* Бути мужиком (у 1 знач.), селянином. — *Тут мужикував, там* [на тім світі] — *пануватимеш...* (Панас Мирний); — *Ви, певно, не були на службі, а десь тинялись в світах, певно, десь поневірялись... може, мужикували, а може, й старцювали?* (І. Нечуй-Левицький); — *Не хочу мужикувати* (А. Головко).

МУЖИКУВА́ТИЙ, а, е, *розм., зневажл.* 1. *заст.* Який зовнішністю, поведінкою схожий на мужика (у 1, 2 знач.). [П а н і Л ю б а:] *Що воно за людина. Якось наче й на пана не скидається, хоч у тому краї, кажуть, пани якісь мужикуваті* (С. Васильченко); *Було трохи смішно спостерігати, як проти зсохлого на сарану, загубленого в дебелих, прошитих важким золотом шатах митрополита стає світлобородий, мужикуватий руський священик у .. старенькій рясі, в поруділих чоботях-витяжках з грубої шкіри* (П. Загребельний); *Він* [король] *обурений. Як сміють ці голодранці, ці вошиві хами з своєю мужикуватою старшиною чогось добиватися, та ще й ставити якісь вимоги?!* (З. Тулуб).

2. Грубуватий (у 2 знач.), неотесаний (у 2 знач.). *Федорка Мартинова, мужикувата неповоротка молодиця, .. самотою жила у вуличці за прогоном* (Г. Тарасюк); — *У вас є якесь виправдання — досить-таки об'єктивне, щоб вам міг повірити фюрер? Мужикуватий, простодушний на вигляд Крюгер чекав цього запитання* (із журн.).

МУЖИКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж., заст., розм.* Властивість за знач. **мужикува́тий.** *Він не приховував свою вайлувату мужикуватість, намагався виїхати на своїй безпосередності* (із журн.); *Українцям простота, мужикуватість сцен з голландського побуту на картинах Ван Гога дуже імпонує, дуже близька* (з газ.).

МУЖИКУВА́ТО, *заст., розм.* Присл. до **мужикува́тий.** *Ішла вона* [Марі] *якось незвично, трохи мужикувато* (О. Ульяненко); *Виглядав правобережний гетьман доволі мужикувато, але сміливо й войовничо* (із журн.).

МУЖИ́ЦТВО, а, *с., збірн., заст., розм.* Мужики (у 1 знач.), селяни. *Кріпацька старшина пішла на всі боки судити безглузде мужицтво, що як зарубало собі на носі волю, то будь вона і голодна, і холодна, і вся в латах чи дрантях, аби таки воля* (Панас Мирний); — *Корпію, чи в тебе під панськими недоносками і тіло напанилось, на мужицтво не оглядається?* (М. Стельмах); *Гірчак прохопився перед аудиторією, що більшість галицьких інтелігентів добрі спеціалісти, але всім бракує культури. Це патріоти мужицтва, наймані плаксії* (Р. Андріяшик); — *Я, напевне, знаю, для чого захряс поміж славою і непоміченістю, успіхом і поразкою, поміж панством і мужицтвом* (Н. Околітенко); // Стан мужиків. — *Нещасна моя доленька, що я родилась у мужицтві!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дурненьким паннам здавалось, що сам Бог споконвіку призначив полякам панство, .. а українцям — мужицтво, нужду, сіру свиту, мазані дьогтем чоботи та неписьменність* (І. Нечуй-Левицький); *Всі його* [Романа] *мрії про те, щоб зробитися паном, вибившися з мужицтва, блідли й зникали* (Б. Грінченко); — *Я — інтелігент-мужик, що (відчуваю) не вилупився ще цілком з усіх лушпин мужицтва* (О. Кобилянська).

МУЖИ́ЦЬКИЙ, а, е, *заст., розм.* Прикм. до **мужи́к** 1. *Ми заходились розковувать Своїм невольникам кайдани. Аж гульк! .. І знову потекла Мужицька кров!* (Т. Шевченко); *Всі три босі, з великими чорними пальцями на ногах, з якимись запалими сірими обличчями, зарослими бородами, з мужицькими вигорьованими шиями* (В. Винниченко); *Зіна, що вже добре наламалась у панських покоях, чула своїм нутром моє мужицьке походження і не поспішала, як іншим, прислужувати мені за столом* (Б. Антоненко-Давидович); — *А сам ти хто — мужицький син? Кріпацька чорна кістка, значить?* (М. Бажан); // Власт. мужикові, мужикам; такий, як у мужика. *По лісі, нетоптаною стежкою, йшов чоловік у грубім, мужицькім сіряці* (І. Франко); *Мій батько, широка мужицька вдача, потайний алкоголік, що протра-*

чує періодично грубі суми в картах (О. Кобилянська); *Та хіба після цього можна розмовляти з чоловіком, який далі свого носа нічого не бачить і не догадується, що таке мужицька хитрість?* (М. Стельмах); // Належний мужикові. *Серед темної ночі у нашому закуткові, оцьому покинутому й забутому, засвітилася під убогою стріхою мужицькою Божа іскра* (С. Васильченко); *Тверда мовчанка і таке ж уперте лебедіння матері вимовно казали про все, що твориться в .. мужицьких душах* (У. Самчук).

МУЖИЧА́, áти, *с., заст., розм.* Дитя мужика (у 1 знач.). *Це сіни, а он і двері у хату... Там її син... його* [панича] *син... паненя, а не мужича...* (Панас Мирний); *Дядькові не подобалось, що хлопець водиться з мужичатами, навчивсь по-мужичому говорити* (Б. Грінченко).

МУЖИ́ЧИЙ, а, е, *заст., розм.* Те саме, що **мужи́цький.** — *Мужича правда єсть колюча, А панська на всі боки гнуча* (І. Котляревський); [М а к с и м:] *Оця рука трохи на мужичу скидається, кістлява та в пухирях* (М. Кропивницький); *Мужича робота важка, нечиста, часом голодна й холодна* (Б. Грінченко); *Вона, дурепа, могла думати, що її мільйони, мужичі, батьківські мільйони, які ще, здається, пахтять вівцями й потом наймитів, ці мільйони не мають ніякого значіння для його* [нього] (В. Винниченко).

МУЖИЧИ́ЩЕ, а, *ч., заст., зневажл.* Збільш. до **мужи́к** 1. *Кричить мужичище, Взявшись за бочище* (народний жарт); — *І говорив же* [писар], *і приказував, щоб не лізли сюди до мене ввечері! Ні, таки лізуть, мов ті свині, оці мужичища!..* (І. Нечуй-Левицький).

МУЖИ́ЧКА, и, *ж., заст., зневажл.* Жін. до **мужи́к** 1, 2. — *Ти б не бралась не за своє діло, — заговорив він наче не своїми губами, — хіба ти мужичка чи що, щоб коло свиней ходити?* (А. Свидницький); *Чому вона родилась бідною мужичкою, чом не панночкою?* (М. Коцюбинський); — *Ти сміла? — заверещить пані .. — Ти, мужичко, моє добро крадеш!..* (Марко Вовчок); *Катя злісно каже: — Я з цею мужичкою більш ніколи нікуди не поїду!* (В. Винниченко).

МУЖИЧНЯ́, і, *ж., збірн., розм., зневажл.* 1. *заст.* Мужики (у 1 знач.); мужицтво. *Як почула мужичня, Що їх ворог заклятущий Став віднині їх рівня, Хлопський ґрунт держить, ще й хлопські Діти взявся годувать, — Ґвалт піднявсь в селі* (І. Франко); *Розуміється, тепер мужичня може розпускати всякі фантазії. Губернським всяким птицям се, звичайно, не свербить, а йому, приставу, доводиться за се одбувати своїм здоров'ям і навіть життям* (В. Винниченко); *Чоловіки, баби, дівчата, парубки, діди, діти. Вирувала мужичня по розлогих дорогах парку* (У. Самчук).

2. Мужик (у 3 знач.); чоловік (у 1 знач.). — *Ти вже давно не реагуєш на пересічну нетворчу мужичню, що трапляється на твоєму життєвому шляху* (Є. Кононенко).

МУЖИЧО́К, чкá, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **мужи́к** 1, 3, 4. *Хто-хто, а вовки ситі залишаться, виділять мужичкам негідні шматки землі* (О. Іваненко); *Розходився мужичок Аж ґвалт дякувати, Та одна йому біда: Не вміє читати* (С. Руданський); *Один наближається до первого* [першого] *мого ряду, крутнувся разів зо два та й став коло мене. — Мужичок, — каже, — ти не туди попав* (Б. Грінченко); *У нього майнула думка, що цей провідник, сірий мужичок, напевне, веде загін просто в зуби озброєній банді дезертирів* (О. Донченко).

МУЖИ́ЧЧЯ, я, *с., збірн., заст., розм., зневажл.* Те саме, що **мужи́цтво.** *На повітових з'їздах гласних з сірого мужиччя більша половина, а по деяких повітах тільки третя частина справжнього спинкового панства, а то мужиччя та учені молоді верховоди, що за мужиччя руку тягнуть* (Панас Мирний); *Доведеться-таки викликати військо, тоді це мужиччя валятиметься в наших ногах* (Ю. Хорунжий).

МУ́ЖІВ, жева, жеве, *заст., уроч.* Прикм. до **муж** 2; належний мужеві. *В тій хвилі Анеля кинулася до мужевих ніг* (І. Франко); — *Допоможи, Волоте, — підійшла і бережно торкнулася мужевої руки княгиня Малка* (Д. Міщенко).

МУЖЛА́Й, я́, *ч., зневажл.* 1. *заст.* Те саме, що **мужи́к** 1. — *Ти ж мужлай репаний, такий самий, як і ми* (Б. Грінченко).

2. Грубіян, невихована людина. *Добираючись розкопаним напередодні чемпіонату Львовом, він слідкував, чи смикнеться щось всередині від думки: Ірена і Добоцинський. Така тендітна і такий мужлай* (Любко Дереш); [П а к:] *Це що за мужлаї тут галасують Так близько біля ложа королеви?* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра); * У порівн. — *Скиньте шапки, поклоніться матінці ґречно, а не сидіть, як мужлаї необтесані* (В. Малик).

МУЖЛА́Н, а, *ч., зневажл.* Те саме, що **мужла́й.** *Старий генерал допив молоко, пройшовся, шкутильгаючи, до дверей, повернув назад, його дратувала задерикуватість цього мужлана* (Ю. Яновський); *На розраду собі я тут же подумав: "Хай позаздрять тепер ті мої однокласники, що вважали мене нишком за мужлана, а зараз бачать, як мене посаджено поруч самого Кузьміна-Караваєва"* (Б. Антоненко-Давидович); — *Він же звичайний собі мужлан, самозванець... Він зовсім не граф...* (С. Тельнюк); *Пивоваров мовчки ганяв своїх рибок. Грубий мужлан, кістляві руки, червона загрубіла шкіра, робітничо-селянське походження так і пре, а бач — аристократичні забаганки!* (П. Загребельний); — *Вам і цей мій вислів не подобається. І зараз думаєте: неотесаний Ковбик, мужлан...* (О. Чорногуз); *Хто зна, хто ж стане тим переможцем. А раптом який грубий неотесаний мужлан, хай навіть із графським чи й князівським титулом?* (В. Лис).

МУ́ЖНІЙ, я, є. 1. Який виявляє стійкість, хоробрість, рішучість. *Хто ж товариства енейців і хто Іліона не знає мужніх бійців?* (М. Зеров); *В душі він глибоко пишається своїми предками, мужніми людьми, що крізь чуму, крізь безводдя, крізь степові швидкоплинні пожежі прокладали дорогу на кримські озера, .. несли сюди життя* (О. Гончар); *Господь учить нас бути мужніми й незламними в обороні правди і справедливості* (Ю. Андрухович); — *Ти донька великого та мужнього народу, перед яким я схиляю голову* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Який виражає мужність (у 1 знач.). *Та недовго сумує отаман. Його засмалене мужнє обличчя спахнуло вже звагою, і металевим гострим голосом вигукує він над сполоханим табором наказ* (М. Коцюбинський); *Тільки ж ти вмирала мужньо з мужніми словами: — Ми поборем! в нас-бо правда, Всі народи з нами!* (П. Тичина); *Стає могутнім воїном Ісідор: мужня постать, суворе обличчя з ніжними чорними очима, буйні темні брови* (О. Бердник); *Він мав добре й мужнє лице* (С. Жадан); * Образно. *Мово, ти — відкрита часові, мужня, ніжна і дзвінка; муки, помисли Тарасові, серце Лесі і Франка* (Д. Білоус).

2. *рідко.* Те саме, що **змужнілий** 2; зрілий (у 2 знач.). *В його душі почався новий момент життя, .. коли з молодого пустотливого хлопця починає виходити мужній, дорослий чоловік* (І. Нечуй-Левицький); *Різниця між колишнім хлопчиком і цим ставним мужнім козаком була величезна* (Д. Бузько); *Од постійної важкої роботи, від натуги м'язи на лиці виступали тепер іще виразніш, а брови завжди тісно докупи зведені. І це робило лице його не по літах мужнім і суворим* (А. Головко).

МУЖНІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мужніти.** *Діти не повинні відчувати диктату збоку. Вести їх треба так, щоб стежка мужніння й розкриття була радісною й вільною* (О. Бердник); *Про смерть якось не думалося, хоча більшість із нас ще й не вступила в стадію мужніння* (М. Андрусяк); *Щастя жити й відчувати — драматичний момент мужніння людського пізнання* (з навч. літ.).

МУ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Риса характеру людини, у якій поєднуються хоробрість, рішучість, витримка і т. ін. *Тиждень пролежала Олеся в постелі; тиждень Балабуха не одходив од постелі.., благав її витерпіти й з мужністю перенести горе* (І. Нечуй-Левицький); *Благословенна ти в віках .. Печаль і радість наша, пісне. Що мужність будиш у серцях, Коли над краєм хмара висне* (М. Рильський); *Козаки-запоріжці* [запорожці] *своєю мужністю дивували світ* (П. Панч); *Він підтримував мужність у серцях інших воїнів, які, дарма що були в меншості, успішно відбивали атаки ворога* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Відвага, сміливість. *Ми мужність виявимо в Бозі, і Він потопче противників наших!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Чоловіки намагалися вдавати спокій і мужність* (І. Багряний); *Вдруге Єфремов продемонстрував свою громадянську мужність під час протигетьманського повстання, коли український національний клуб було перетворено в казарму російських білогвардійських офіцерів, останніх оборонців збанкрутованого гетьмана Скоропадського* (Б. Антоненко-Давидович); *— Майте мужність визнати, що немає половинних істин* (В. Домонтович); *Вони тіснили ворогів, які нездатні були протиставити їм такої мужності й відваги* (В. Владко).

2. *рідко.* Те саме, що **змужнілість;** зрілість (у 2 знач.). *Входять Вася та Іван Цупрун, стрункий юнак, у якого перші ознаки мужності ще переплітаються з залишками хлоп'ячого* (І. Микитенко); *Давно вже вийшли вони з лагідних юнацьких літ у сувору черству мужність* (О. Довженко).

(1) Му́жність зра́джує / зра́дила (зра́дить) *кого* — хтонебудь втрачає мужність (у 1 знач.). *Біля будинку мужність зраджує мене. — Міхаю, може, ти зайдеш сам?* (Н. Околітенко); *Матильда здригнулась, в очах її з'явився якийсь дивний вираз. Вона чекала вироку. Жюльєн помітив цей рух і відчув, що мужність зраджує його* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Коли Д'Артаньян підійшов до дверей каплиці, мужність знову зрадила його* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

МУЖНІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* 1. Ставати дорослим, фізично й духовно зрілим. *Як людина, що з літами змінюється, зріє, мужніє, так змінилась за роки блукань між людьми і оця її проста дівоча пісенька* (О. Гончар); *Тиміш мужнів поза домом: технікум, армія. Без гребінця тримався його чуб, вибринював тугим колоссям* (Б. Харчук); *І я тут мужнів, не блукав манівцями, а соки землі по краплині вбирав* (М. Сингаївський); *Душа його* [Орка] *відштовхувала усе темне й страшне, як тільки на неї падав найменший промінчик сонця. Коли чоловік мужніє, такому промінчику тяжче пробитися крізь тіло* (Г. Пагутяк).

2. *перен.* Ставати сильнішим, набуваючи досвіду; розвиватися, міцніти. *Пройшли літа. Мужніє ліра* (В. Сосюра); *У славних вікопомних битвах — під Жовтими Водами і під Корсунем .. — виростала і мужніла богатирська сила нашого народу* (І. Цюпа); *Крізь листи відкривається потаємна завіса сімейних взаємин Василя Симоненка, ті умови й обставини, в яких проростав і мужнів талант українського поета з когорти шістдесятників* (з наук. літ.); *Мужніє тільки той народ, який пам'ятає свою історію, і нам час знайти здорове почуття історичної пропорції, почути, нарешті, неголосний заклик історії: будь людиною, а не уламком натовпу* (з газ.).

МУ́ЖНЬО. Присл. до **му́жній** 1; завзято, стійко, хоробро. *Партизани мужньо обороняли кожен метр лісу* (М. Шеремет); *Дружина дивиться віддалік і, мужньо стиснувши уста, мовчить* (І. Багряний); *Кошмари мучили всю ніч, і Бальзак мужньо боровся з ними* (Н. Рибак); *Бойчук мужньо тамував у собі розпач і продовжував наполегливо чекати* (Д. Білий); * Образно. *Фікус мужньо тримався, навіть пустив декілька ніжно-салатових пагонів* (С. Андрухович).

МУЖОЛО́ЖНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **педера́ст.** *На початку 90-х років XX ст. у багатьох країнах світу поступово стало змінюватися ставлення до мужоложників* (із журн.).

МУЖОЛО́ЗТВО, а, *с.* Те саме, що **педера́стія.** *Негідникам було начхати на існування в Карному кодексі статті за мужолозтво* (із журн.); *Незалежна медична експертиза довела, що свідчення референта про акт мужолозтва з обвинуваченим — це брехня і провокація сексуального найманця* (з газ.).

МУЖОПОДІ́БНИЙ, а, е. Те саме, що **чоловікоподі́бний.** *Оригінальна Меркулова .. Мужоподібна здорова жінка, ходить в чоловічому убранні (штани, толстовка, картуз, чоботи)* (Остап Вишня); *— Мужоподібна бабища мститься молоденьким вродливим дівчаткам. Скажеш, таке неможливе?* (А. Кокотюха); *Марлен Дітріх у 30-ті роки минулого століття з початком емансипації ввела в моду мужоподібний зразок одягу* (із журн.).

МУЖЧИ́НА, и, *ч., рідко.* Те саме, що **чолові́к** 1. *Не буде чоловіча річ на жінці, а мужчина не зодягне жіночої одежі, бо кожен, хто чинить це, огида він для Господа, Бога свого* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Тепер він помітив жінку серед купи мужчин* (М. Коцюбинський); *— А ти чого ж не п'єш? — Орися торкнулася губами, скривилася: — Як його ті мужчини й п'ють? — почервоніла .. і засміялася* (Григорій Тютюнник); *Він, як справжній мужчина, який встановлює закони, наклав вето на соковиті шматки пахучого м'яса* (С. Андрухович).

МУЗ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **музи́чний** 1, напр.: м у з г у р т о́ к, м у з к о м е́ д і я, м у з т е а́ т р.

МУ́ЗА, и, *ж.* 1. У грецькій міфології — кожна з дев'яти богинь мистецтва та науки. *О, музо, панночко Парнаська! Спустись до мене на часок* (І. Котляревський); *Трохи осторонь, але на видному місці статуя музи з лірою в руках* (Леся Українка); *Не раз зраджував він Кліо, музу історії, благаючи натхнення в божественної Калліопи, володарки епічної поезії* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Музо, повідай*

мені про бувалого мужа, що довго Світом блукав, священну столицю троян зруйнувавши (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. *перен.* Творче натхнення, його джерело, що втілюється звичайно в образі такої богині. *Коли стріляють гармати, музи мовчать* (прислів'я); *Музо моя — госте одинокої душі! Не покидай мене* (Панас Мирний); *Пісня кохання проспівана. Любов стає поруч муз і надихає разом з ними тільки старомодних поетів* (В. Підмогильний); *За всіх часів і обставин мене бентежило й бентежить тільки одне: писати так, щоб у якійсь мірі мати підстави сказати своїй музі Шевченковими словами: Ми не лукавили з тобою, Ми просто йшли; у нас нема Зерна неправди за собою* (Б. Антоненко-Давидович); *Муза ударила в груди мене гострим, холодним ножем. Юність осяяна блиском жене, кожним осліплена днем* (Б.-І. Антонич); *— Не з тої ноти заспівала твоя муза, дівчино* (Р. Андріяшик).

3. *перен.* Творчість поета, його мистецтво. *Письменник Мирний .. завжди був під великими чарами Шевченкової музи* (С. Єфремов); *Я вважаю "Кожум'яку" за один з найкращих плодів тичинівської музи* (М. Зеров); *Муза Лесі Українки часто допомагала поетесі вирішувати складні питання, по суті, була другим Лесиним "Я"* (з наук. літ.); *Лише людина такої кришталево чистої душевної організації, як Шевченко, могла після десяти років принизливої солдатчини врятувати себе і свою музу* (із журн.).

МУЗЕЄЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із музеєзнавства. *Справжнім літописцем рідного краю був історик, етнограф, археолог і музеєзнавець Ю. Й. Сіцінський* (із журн.); *Нещодавно вчителі, музеєзнавці й просто небайдужі батьки мали чудову нагоду ознайомитися з апробованою в багатьох країнах сучасною методикою естетичного виховання* (з газ.).

МУЗЕЄЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука про організацію та діяльність музеїв. *У музеєзнавстві існує такий термін — "місія", і головна місія всіх музеїв світу — зберегти й передати нащадкам наявні експонати, колекції* (із журн.); *Відомий дослідник залишив декілька фундаментальних праць із музикознавства, етнографії, музеєзнавства* (з газ.).

МУЗЕЄЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до музеєзнавства. *У 30-х рр. XX ст. досить активно розвиваються прикладні музеєзнавчі дослідження* (з наук. літ.); *Цікаві дані про організаційні та наукові зв'язки Всеукраїнської археологічної комісії з музеями, їхніми окремими співробітниками містять опубліковані в 1920-ті роки музеєзнавчі розвідки М. Болтенка, В. Дубровського, С. Дложевського, В. Козловської та ін.* (з наук. літ.).

МУЗЕЄФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **музеєфікува́ти.** *1908 року Покровський храм у Ромнах перевезли до Полтави і таким чином уперше в Україні здійснили музеєфікацію визначної пам'ятки* (з наук.-попул. літ.); *Головне сьогодні — залучити краєзнавчий актив до програм та проектів зі збереження й охорони сакральних пам'яток дерев'яної архітектури України, збереження та музеєфікації пам'яток козацької історії, інших періодів* (із журн.); *Будь-які роботи на території Десятинної церкви мають здійснюватися винятково для музеєфікації та консервації археологічних знахідок* (з газ.).

МУЗЕЄФІКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **музеєфікува́ти.** *У заповіднику музеєфіковані пам'ятки археології, зокрема культові комплекси (святилища) доби міді — бронзи* (з наук.-попул. літ.); *Усі місцеві визначні пам'ятки й історичні декорації Бухари не музеєфіковані, а наповнені життям, як і багато століть тому* (із журн.); // **музеєфіко́вано,** *безос. пред. Переяславський заповідник — єдине місце, де музеєфіковано залишки житла трипільської культури, відтворено житло давніх слов'ян* (із журн.).

МУЗЕЄФІКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **МУЗЕЄФІКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Перетворювати те, що має історичну, культурну і т. ін. цінність, у музей, музейний експонат, об'єкт, що охороняється. *Музеєфікують нині не тільки палаци, а й старі промислові підприємства і навіть міські каналізаційні мережі, пристосовані для екскурсій пішки й човнами* (з наук.-попул. літ.); *У сучасних пам'яткоохоронних містобудівних документах рекомендовано музеєфіковувати втрачені оборонні споруди* (з навч. літ.); *Якщо мине ще трохи часу, то на окремих вулицях історичних міст не буде що музеєфіковувати, бо сніг, дощ і мороз усе зруйнують* (із журн.); *Для збереження автентичних решток церкви Пресвятої Богородиці Десятинної в Києві треба належно музеєфікувати залишки її фундаментів, а над центральною частиною побудувати невеликий меморіальний храм як архетип (праформу) давнього храму, де можна було би вшановувати пам'ять перших святих Києворуської церкви* (з газ.).

МУЗЕЄФІКУВА́ТИ *див.* **музеєфіко́вувати.**

МУЗЕЄФІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **музеєфікува́ти.** *Виявлені залишки підмурків замчища Б. Хмельницького в Суботові зараз музеєфікуються, упорядковуються й паспортизуються* (з газ.).

МУЗЕ́Й, ю, *ч.* 1. Культурно-освітній і науково-дослідний заклад, що збирає, вивчає, експонує та зберігає пам'ятки матеріальної й духовної культури, природничо-наукові колекції і т. ін. — *Нам ще треба б попіклуваться етнографією, вивченням народу, бо ми його й досі гаразд не знаємо. Треба б завести історичний музей* (І. Нечуй-Левицький); *Валя бігав по селу, енергійно стягав для шкільного музею різні цікаві речі* (С. Васильченко); *Для гірського відділу музею були зроблені манекени черкесів у святковому вбранні* (Д. Білий); *Музей Тараса Шевченка став однією з найдорожчих культурних пам'яток для нашого народу* (з газ.); // Приміщення такого закладу. *Він — уже не той, що був, коли вони зазнайомилися в музеї* (В. Винниченко); *Серед апельсинів, пальм та евкаліптів біліє широкий, схожий на вхід до храму, фасад музею палеонтології, одного з найбільших в Америці* (Л. Дмитерко).

2. *перен., розм.* Зібрання яких-небудь речей. [Ш е л е с т *(відкриває валізку):*] *Що це! .. Цілий музей отруйних речовин* (І. Кочерга).

(1) Зоологі́чний музе́й — наукова й культурно-просвітницька установа, у якій зосереджені колекції тварин (у рідинах, висушені або особливо препаровані тварини, скелети і т. ін.). *У зоологічних музеях ведуться наукові дослідження із систематики, фауністики, зоогеографії, мінливості, порівняльної морфології й анатомії тварин* (з навч. літ.); *При Київському університеті було засновано зоологічний музей, широко відомий зараз за межами України* (із журн.); *У Лондоні відкрилася виставка картин, написаних тваринами. Експозиція розташована в зоологічному музеї при університетському коледжі* (з газ.); **(2) Музе́й приро́ди** — музей, що зберігає та експонує колекції рослинного й тваринного

світу. *Нас водили в різні музеї на уроках історії чи літератури. Або щоб підкріпити знання з природничих наук. Найбільше мені подобалося розглядати кістяки мамонтів у музеї природи* (І. Роздобудько); *Академічний музей природи в Києві діє з 1966 року* (з публіц. літ.); *Оскільки на Хортиці більше тисячі різноманітних рослин, тут має бути музей природи* (із журн.); **(3) Палеонтологі́чний музе́й** — установа, у якій зберігаються й демонструються викопні організми, що відображають етапи біологічної еволюції. *Коли б вам довелось побувати в наших палеонтологічних музеях, ви б побачили, як за порівняно короткий час змінилася будова тіла вищих тварин* (М. Білкун); *Одеський палеонтологічний музей — один із найстаріших в Україні, він входить у десятку найкращих палеонтологічних музеїв світу* (з наук.-попул. літ.); *Експозиція палеонтологічного музею ілюструє розвиток життя на Землі від його появи до сучасності* (із журн.).

◊ **Відісла́ти в музе́й** *див.* **відсила́ти.**

МУЗÉЙ-КВАРТИ́РА, ~ю-~и, *ч.* Квартира письменника, художника, історичної особи і т. ін., збережена після його смерті як музей. *Цікаві оригінальні матеріали придбав Київський літературно-меморіальний музей-квартира П. Г. Тичини в 1980–1983 pp. у вдови Анатолія Павлюка Катерини Онуфріївни — автографи поезій, статей, щоденникові записи, листи, рідкісні фотографії і навіть скляні фотонегативи, зроблені свого часу А. Павлюком* (з наук. літ.); *Музей-квартира Миколи Бажана є філією Національного музею літератури України* (із журн.).

МУЗÉЙНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **музе́й** 1. *Діти охоче забрали ваганці* [ваганки], *і Тоня прикидала в умі, де вони їх поставлять в шкільній музейній кімнаті* (О. Гончар); *Всі двері в музейних залах були відчинені, німо й відчужено горіли в глибині самотні ліхтарики* (І. Білик); *Потім натиснув* [Діодор Аристархович] *ще одну кнопку, і на екрані з'явилась величезна музейна зала* (І. Жиленко); *Під музейними стінами я зауважив жовтий настил листопаду* (Ю. Іздрик); *Особливо багато зробив для розвитку музейної справи отаман Бабич* (Д. Білий); *Спеціальною галуззю культурно-освітньої та наукової діяльності є музейна справа, здійснювана музеями для комплектування, збереження, вивчення й використання пам'яток природи, матеріальної й духовної культури* (з наук. літ.); *У майже сторічній хатині також відкрили музейний відділ лемківського побуту* (з газ.); // Власт. музею. *Музейна тиша голосом гречина* [грека] *про одіссею скіфську розповість* (Л. Костенко); *Музейна розкіш Смітсонівського комплексу викликала дивне почуття тривоги, ніби я щось втратила, коли пішла з океанаріуму* (Г. Пагутяк); *Землиста музейна півсутінь налипала на обіддя карети* (Є. Пашковський); // Характерний для минулого; історичний (у 1 знач.). *Ми не знайшли її* [Олени] *довоєнних фотографій, та й з війни одна, музейна* (Н. Забіла); * Образно. *Ніде так парадоксально, як на пароплаві, не переплутується старе з новим, і ніде так не задержуються в цій своїй незайманій цільності живі музейні експонати перейдених епох* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Який годиться для музею; рідкісний, цінний. [К р и в ц о в а:] *Він* [флакон] *у нас тридцять років. Музейна річ* (І. Кочерга); *Швидко пробігає самурай з своїм музейним мечем* (О. Довженко); // Прирівнюваний до речей із музею. *У Терези Кайзер у парадному коридорі, насупроти передпокою, стояв музейної ціни годинник* (Олекса Ізарський).

◊ **Музе́йна рі́дкість** *див.* **рі́дкість.**

МУЗÉЙНИК, а, *ч.* Співробітник музею; фахівець із музейної справи. *Люди глину беруть у горбах та й черепи одкладають на купку, — наїдуть музейники забирати в свої музеї черепи і шаблі* (В. Медвідь); *Музейник, уже не розуміючи, нащо взяв інструмент, роззирнувся круг себе, немов шукаючи свого місця* (А. Кокотюха); *Багатьом музейникам України Д. Яворницький надав можливість займатися улюбленою працею під час утисків з боку тоталітарної системи, не боячись підтримувати й захищати їх* (з публіц. літ.).

МУЗÉЙНИЦТВО, а, *с.* Галузь, пов'язана з організацією, функціонуванням музеїв. *Яскравою постаттю в літопис української науки увійшов академік Олекса Петрович Новицький, автор багатьох оригінальних праць, один із керівників краєзнавчого і пам'яткоохоронного руху, послідовний поборник розвитку вітчизняного музейництва* (з наук. літ.); *Музейництво України 1920–30-х років, що переживало період розвитку, поступового становлення структури, форм і методів роботи, особливо вирізнялося діяльністю Музею українських діячів науки і мистецтва* (із журн.).

МУЗÉЙЧИК, а, *ч.* Зменш. до **музе́й.** *Ми не йшли, а бавились, грайливо оглядали музейчик Говера* (У. Самчук); *Є в тому музейчику також різні подарунки, надіслані колишніми вихованцями школи, що розбрелися тепер далеко по світах* (О. Гончар); *Він повів Олега в одну з башт, і вони опинилися в невеличкому, дбайливо обладнаному музейчику* (П. Загребельний).

МУЗЕÓЛОГ, а, *ч.* Фахівець із музеології. *Німецький музеолог К. Шрайнер визначає музеологію як науку про збирання, зберігання, вивчення й використання музейних об'єктів* (з наук. літ.).

МУЗЕОЛÓГІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **музеєзна́вство.** *Тенденція до утворення власної системи назв і понять музейництва, а особливо впровадження нових термінів, є доказом того, що музеологія ще знаходиться в стані розвитку* (з наук. літ.).

МУ́ЗИКА, и, *ж.* 1. Мистецтво, що відображає дійсність у художньо-звукових образах. *Музика має кілька категорій способів, якими передає свій настрій нашій душі* (І. Франко); *Я тепер не стільки музикою, скільки літературою займаюся* (Леся Українка); *Унікальність української культури й української людини як її суб'єкта і творця засобами художньої літератури та поезії, музики й живопису піднесли до вселюдського рівня такі видатні українські митці, як С. Гулак-Артемовський, М. Вербицький, М. Гоголь, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Котляревський, П. Куліш, Леся Українка та ін.* (з наук. літ.); // Твори такого мистецтва, сукупність їх. *Народна пісня — то ж вона Усій землі окраса, Вона, як сонце, вирина У творчості Тараса, Вона, як пахощі суцвіть, Лисенка музику живить* (М. Рильський).

2. Інструментальний вид цього мистецтва на відміну від вокального. *Видатні діячі нашої кінематографії й музичного мистецтва завжди вважали музику невід'ємною частиною художнього фільму* (з наук. літ.); // Виконання, звучання музичних творів. *Вона змушувала його цілими вечорами слухати музику, переважно класичну — Баха, Гайдна, Бетховена* (М. Коцюбинський); [З е т *(до Амфіона):*] *Тепер я*

вірю в те, що дикі звірі його [Орфея] *музики слухали!* (Леся Українка); *Вона злегка торкнулася клавішів .. і залунала музика, що з кожною хвилиною розливалася, як потік у зливу* (С. Чорнобривець); *Ми піднялись драбинкою на самісінький дах. Але навіть туди ще долинала музика* (С. Андрухович).

3. *чого і з означ., перен.* Гармонійне звучання чого-небудь. *Він захоплено повторював повні чарівної краси вірші Лермонтова, насолоджуючись їх музикою* (З. Тулуб); *Це був початок десятих років, коли я вперше почув музику української мови* (з газ.); // Сукупність яких-небудь звуків. *Оживлялась музика крапель* [з дахів], *сумних і веселих, лінивих і жвавих, глухих та дзвінких* (М. Коцюбинський); *Співна сокира й гостре долото формують глину слів і дерево музики* (Б.-І. Антонич); *Аксьонов стояв на бульварі, зачаровано слухаючи музику морського прибою* (В. Кучер).

4. Те саме, що **орке́стр.** *Шеляга виймає* [Микита] *І за того остатнього Музику наймає* (Т. Шевченко); *Музика різала, пиляла, аж струни лопались* (Панас Мирний); *Музика не вгавала, повторюючи мелодії гімнів обох країн* (Ю. Яновський); *Музика майстерно виконувала геніальні твори українських сучасних і класичних композиторів* (із журн.).

5. *перен., розм.* Про складну, тривалу справу, марудне заняття і т. ін. *Думає* [Сашко] *про ідею космічного ретранслятора, .. а Віталій тим часом думає: "Нащо ти мені все це говориш? Нащо мені твій ретранслятор, і та стаття, і вся ця музика, коли є на світі Тоня"* (О. Гончар).

Навча́тися (вчи́тися) / навчи́тися му́зики *див.* **навча́тися.**

△ **(1) Вока́льна му́зика** — музика для голосу (солістів або хору) з інструментальним супроводом або без нього. *Каталог нотної продукції має такі напрями: вокальна музика, фортепіанна, гітарна; хрестоматії, посібники та підручники з сольфеджіо, теорії музики, музичної літератури, фортепіано та скрипки* (з наук. літ.); *Східна церква впровадила до християнського богослужіння вокальну музику, живий церковний спів, а не інструментальну музику* (з наук.-попул. літ.); *Що монотонніша робота, то більше вокальної музики можна слухати* (з навч. літ.); **(2) Духова́ му́зика** — музика, признач. для виконання на духових інструментах соло, ансамблем або духовим оркестром. *Від саду чути духову музику* (М. Івченко); *Вони не від того, щоб послухати духову музику* (Б. Антоненко-Давидович); *А там* [біля клубу] *уже світло й народ прибува, І весело музика гра духова* (І. Муратов); **(3) Інструмента́льна му́зика** — музика для інструментів (у 3 знач.), на відміну від вокальної, признач. для співу. *Не розуміючи мови молитов і респонзорій* [респонсорій], *вірна громада не могла слідити за ходом літургійної драми, і для того здавна придумували різні способи, чим би заняти їх слух. Се була причина заведення органів і інструментальної музики в костьолах* (І. Франко); *Тихо лунала інструментальна музика* (Г. Вдовиченко); *Популярність музичного гурту не конче залежить від текстів, однак пісня й голос співака є першими ознаками, що вирізняють молодий колектив, коли це не суто інструментальна музика* (із журн.); **(4) Ка́мерна му́зика** — музика, написана для невеликої кількості інструментів (у 3 знач.) або голосів (у 3 знач.). *Камерна музика має теж свою неабияку вагу!* (Б.-І. Антонич); *За повоєнні часи українська симфонічна та камерна музика збагатилася низкою видатних творів* (із журн.); *Неперевершеним зразком камерної музики є мадригали, коріння яких у народних мелодіях* (з газ.); **(5) Рогова́ му́зика** — оркестр російських мисливських рогів. *Своєрідне явище російської музичної культури XVIII і початку XIX ст. — рогова музика — досить широко висвітлене в літературі* (з наук. літ.); *Від виконавців рогової музики необхідне уміння рахувати паузи і витягувати з інструмента звук певної тривалості й сили* (з наук.-попул. літ.); **(6) Симфоні́чна му́зика** — музика, признач. для виконання симфонічним оркестром (симфонії, симфонічні поеми, концерти для інструментів, соло й оркестру, сюїти, увертюри і т. ін.). *В Україні перша симфонічна музика з'явилася в кінці XVII ст.* (з наук.-попул. літ.); *В кімнаті було тихо, через стіну м'яко звучала симфонічна музика* (Валерій Шевчук); *Симфонічна музика започаткована появою жанру симфонії і призначена для виконання симфонічним оркестром* (із журн.); *Визначними представниками української симфонічної музики є Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, В. Косенко, С. Людкевич, В. Сильвестров та ін.* (з газ.).

◊ **Кла́сти / покла́сти** *(рідко* **положи́ти, розкла́сти) на му́зику (на но́ти)** *див.* **кла́сти; Кла́стися на му́зику (на но́ти)** *див.* **кла́стися; (7) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **глухо́му му́зика,** *зі сл.* т р е б а, п о т р і б н о *і т. ін., жарт.* — уживається для вираження заперечення зазначених слів; зовсім не треба, не потрібно і т. ін.; аж ніяк. *Теє му* [йому] *так потрібно, як лисому гребінь, сліпому дзеркало, глухому музика* (прислів'я).

МУЗИ́КА, и, *ч.* Те саме, що **музика́нт.** *Дівчата й хлопці покинули грища й танки, купчаться всі коло темного дуба. Там сивий музика узявся за віщії струни* (Дніпрова Чайка); *Час музикам ладнати скрипки на весілля* (М. Рильський); *Диригент вимахував руками й ходив вихилясом, і всі музики з ним* (І. Багряний); *Я полегшено зітхнув, коли в дверях задренькали музики* (Р. Андріяшик); * Образно. *О туго радісна й велика, слова стрілчасті в небеса! Це місяць — молодий музика настроює, мов скрипку, сад* (Б.-І. Антонич).

(1) Тро́ї́ста музи́ка <Тро́ї́сті музи́ки> — український народний ансамбль, який складається з трьох музичних інструментів, найчастіше зі скрипки, бубна та цимбалів. *Троїста музика гра, що є духу* (Г. Квітка-Основ'яненко); *По обіді на вулиці вдарили троїсті музики* (І. Нечуй-Левицький); *Музики сиділи на дубовій лаві на покуті, під образами. Музика троїста: широкі, схожі на цитру, гуцульські цимбали, скрипка, великий бубон, по-тутешньому — бас* (Т. Масенко); *От колись були весілля, з троїстими музиками, з народними звичаями. Гарно!* (Г. Пагутяк).

МУЗИКА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Здібний до музики, який любить і тонко розуміє музику; музичний (у 2 знач.). *Була* [Оксана] *вражлива* [вразлива], *честолюбива і дуже музикальна* (О. Кобилянська); *Я хочу Саню вчить музиці. Знаєш, надзвичайно музикальна, здібна й багата натура* (В. Винниченко); *Вуйко Муха сказав був раз, що всі музикальні люди є дуже близько Божества, бо ніщо так не нагадує молитви, як музика* (Ірина Вільде); *Душа в нього* [Мігеля] *була тонка й музикальна, і, звичайно, за інших умов з нього вийшов би непоганий артист* (Ю. Бедзик).

2. Який нагадує музику, приємний для слуху; мелодійний; музичний (у 3 знач.). *Почулася мелодія. Власне, то була не одна мелодія, а сплетіння тисяч музикальних тонів* (О. Бердник); * Образно. *Малюнок кожного килима має свій*

музикальний ритм, повільний, як рух каравану в пісках, і мелодійний, як дзюркотіння води в арику (П. Загребельний).

Музика́льний (музи́чний) слух *див.* **слух.**

△ **Музика́льний (тоні́чний) на́голос** *див.* **на́голос.**

◇ **Ма́ти музика́льне ву́хо** *див.* **ма́ти**².

МУЗИКА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **музика́льний;** музичність. *Із співами в мене ніколи до ладу не виходило, всупереч розповсюдженій думці про музикальність української нації, я належав до натур досить далеких, якщо не сказати ворожих, музиці* (П. Загребельний); *Музикальністю вас Бог не обділив, тому я буду вчити вас уміння передати скрипці те, що звучить у душі!* (Ю. Винничук); *— Наділений такою чутливістю душі, музикальністю, внутрішнім потягом до добра, невже ти гадаєш, ніби спроможний убити? — підійшов я до нього з іншого боку* (Ю. Андрухович); *Український народ здавна славиться своєю музикальністю, співучістю. Музика, пісня, як висловився М. Т. Рильський, завжди були найщирішим виявом української душі* (з наук. літ.).

МУЗИКА́ЛЬНО. Присл. до **музика́льний.** *Довкола акцентованого складу стоїть більше або менше число неакцентованих* [ненаголошених], *що можуть відповідати музикально або чвірткам, або й вісімкам* (І. Франко); *Жива народна мова має кілька дуже простих способів до уникання збігу багатьох шелестівок* [приголосних], *і через те слова єднаються плавко, легко до вимови. Мова бринить повноголосо й музикально* (В. Самійленко); *Коли по новій підлозі рухатися, то вона музикально порипує, наче натякає на пам'ять і давність, вік тих дерев, із яких її зроблено* (із журн.).

МУЗИКА́НТ, а, *ч.* Той, хто грає на якомусь інструменті. *Я ціп продала, Пішла, музиканта наняла* (П. Чубинський); *Нікельовані труби хоч і більші за музикантів, але звуки вилітають голосні й бадьорі* (П. Панч); *Вони запізнилися з пошуками музикантів, усі пристойні капели потрапили до інших шкіл* (Ю. Андрухович); *Позаяк того вечора танців не передбачалося, ложа для музикантів була порожня, а підлога всуціль вистелена андалузькими килимами* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Марта тримала мундштук на деякій відстані від себе ледь зігнутою в лікті рукою, посміхалась і дивилася на музикантів, які налаштовували інструменти на сцені* (С. Андрухович); * У порівн. *Будь вільний в своїй пісні, як музикант, що вважає тільки на серйозну критику* (Леся Українка).

МУЗИКА́НТИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. або ірон. до **музика́нт.** *Тільки тепер згадав* [Іван], *що у вагоні теж не спав жодної ночі, і вже дійшов був до того, хоч кидайся під колеса. Може, через те й маячив йому тоді перед очима темношиїй схарапудливий музикантик* (П. Загребельний).

МУЗИКА́НТКА, и, *ж.* Жін. до **музика́нт.** *— Ви ще не заснули? — спитала музикантка* (В. Підмогильний); *Зіна з жахом дивилася на свої тендітні руки, про які вона так особливо дбала, коли мріяла стати музиканткою* (О. Іваненко); *Я вільна! Волю сприймала не візуально, як, очевидно, всі люди, а на слух. Музикантка ж бо* (М. Андрусяк); *За дверима сусідки-музикантки запитують, чи все в мене нормально* (А. Дністровий).

МУЗИКА́НТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **музика́нт.** *— Що ж, Фросиночко... Така наша доля музикантська...* (Є. Кравченко); *Редьці згадався старий музикантський жарт* (І. Карпа); *Невідомо, скільки нових музикантських імен уже відкрила і скільки відкриє нових Болонська академія — один із найпрестижніших навчальних закладів* (з газ.); // Який складається з музикантів. *Двадцять шостого березня диригент вивів музикантську команду на збірний пункт, куди поспішали члени штабу й рядові комуни* (І. Микитенко).

МУЗИ́КИ, и́к, *мн., розм.* 1. Забава з музикою; гулянка, танці. *Якби мені черевики, То пішла б я на музики, Горенько моє! Черевиків немає, А музика грає, грає, Жалю завдає* (Т. Шевченко); *Все на спокій, на спочивок йшло по музиках* (Марко Вовчок); *Василь поїхав з Матвієм, Катерина пішла на музики* (У. Самчук); *Опівдні люди .. почали групуватися, розходитися по домівках. На музиках особливо не затримувались, бо чарка веселіше гріє на холоді, ніж самий гарячий* [найгарячіший] *танець* (Ю. Збанацький).

2. Те саме, що **му́зика** 2, 4. *Навкруги лунали музики* (М. Коцюбинський); *— О, ще, хвалити Бога, держусь міцно на ногах; якби добрі музики, то й козачка б утнув, — сказав Ховрусь* (І. Нечуй-Левицький).

МУЗИКОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із музикознавства. *Не знаю, як оцінять твір дідуся музикознавці, але я нічого подібного не чула в своєму житті* (О. Бердник); *— Марійка — музикознавець, Зоряна, — юнак ввічливо усміхнувся, — наша поетична надія* (Р. Андріяшик); *Нерідко людей репресували за знайдену бандуру чи шевченківський "Кобзар". Саме тоді трагічно обірвалася доля видатного кубанського музикознавця, фольклориста Григорія Концевича* (Д. Білий); *Діяльність Порфирія Бажанського — надзвичайно плодовитого композитора, музичного критика й музикознавця — почалася в 60-х роках XIX ст.* (з наук. літ.).

МУЗИКОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука, що вивчає теорію та історію музики, музичну культуру народів; музикологія. *Сучасне музикознавство охоплює проблеми історії й теорії музики, музичної естетики, фольклору, професійного та народного інструментарію, а також хореографічного мистецтва* (з наук. літ.); *Широке залучення Г. Ф. Генделем матеріалу інших композиторів навіть породило в музикознавстві кінця XIX ст. проблему плагіатів* (з навч. літ.); *Сьогодні вистачить пальців однієї руки, аби перерахувати наукові публікації в українському музикознавстві, присвячені перебуванню композитора Ф. Ліста в Україні* (з газ.).

МУЗИКОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до музикознавства. *До сьогодні немає музикознавчих праць, які б розглядали проблематику українського фортепіанного концерту в історичному й теоретичному аспектах* (з наук. літ.); *Михайло Кречко чудово грав на фортеп'яно, створював музику, писав музикознавчі праці* (з навч. літ.); *Музикознавчий словник — барометр культурних змін — уже затвердив поняття "режисерський театр"* (із журн.).

МУЗИКО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із музикології; музикознавець. *Станіслав Людкевич як перший професійний український композитор, музиколог і педагог Галичини свідомо дотримувався у творчій і культурологічній діяльності двох принципів: з одного боку, плекав окремішність, самобутність національного мистецтва, з іншого, постійно наголошував на необхідності активної взаємодії української та інших європейських музичних шкіл* (з наук.-попул. літ.); *Музейна експозиція пропонує маловідомі українському загалові відомості про педагога, диригента, музиколога, композито-*

ра, аранжувальника, організатора, публіциста, журналіста, історика музики — доктора Павла Маценка (із журн.).

МУЗИКОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до музикології. *Протягом декількох днів учасники конференції обговорювали різні аспекти слов'янської гімнографії — історичний, музикологічний та ін.* (із журн.).

МУЗИКОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **музикозна́вство.** *Історична музикологія має на меті відтворення цілісної картини розвитку музичного мистецтва в соціальному й культурному контекстах* (з наук. літ.); *1912 р. у Львівському університеті при філософському факультеті польським музикологом-медієвістом, етнографом та музичним критиком Адольфом Хибінським була створена кафедра музикології* (з навч. літ.).

МУЗИКОТЕРАПЕ́ВТ, а, *ч.* Фахівець із музикотерапії. *Завдання музикотерапевта — оцінити наявний психоемоційний стан пацієнта і провести експрес-діагностику найважливіших систем організму хворого* (з навч. літ.); *Сучасні лікарі-музикотерапевти й музиканти, які прийшли в медицину, усе частіше говорять про те, що найбільш прийнятним станом пацієнта під час лікувальних сеансів є медитація* (із журн.).

МУЗИКОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до музикотерапії. *Групові, індивідуальні музикотерапевтичні заняття включають, із урахуванням актуальної ситуації в групі, музичну тему, яка викликає у слухачів переживання, пов'язані з їхнім минулим, сьогоденням і майбутнім* (з наук. літ.); *Сьогодні музикотерапевтичні технології з успіхом впроваджують у багатьох дитячих навчальних та лікувальних закладах різних регіонів України, а також використовують безпосередньо в сім'ях* (з навч. літ.); *Музикотерапевтичні вправи є засобом підвищення ефективності навчально-виховного процесу початкової школи* (із журн.).

МУЗИКОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Напрям у медицині, який розробляє методи лікування музикою нервово-психічних захворювань. *Досліджено вплив музики на психофізіологічні процеси організму людини та ефективність використання методу музикотерапії для корекції психоемоційного стану пацієнта* (з наук. літ.); *Музикотерапія допомагає при захворюваннях нервової системи: неврозах, неврастенії, перевтомі, безсонні* (з наук.-попул. літ.); *Незамінна музикотерапія для тих, хто страждає алергією на ліки та іншими хронічними захворюваннями, тісно пов'язаними з психоемоційним станом пацієнтів* (з навч. літ.).

МУЗИКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **музикува́ти.** *Я гукнув старому Анджеліко, щоби виніс із захристії якого-небудь ліхтаря й пару інструментів для музикування* (Ю. Андрухович); *Реалізації завдань навчальної програми сприятиме позаурочне спілкування учнів з музикою: участь у музично-виховних заходах, відвідування музичних гуртків, концертів і спектаклів для дітей, домашнє музикування тощо* (з навч. літ.); *Наприкінці відділення прозвучала композиція-парафраз на Концерт Й. С. Баха для двох скрипок ре мінор, виконана в манері джазового музикування з відповідним ансамблем* (з газ.).

МУЗИКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Займатися музикою, грати на музичних інструментах. *Тичина цілком відповідав тим вимогам, які ставив до поета великий Гете: він музикував і малярствував* (В. Стус); *Я частенько ходила музикувати до Жуків, що мешкали навпроти нас* (М. Андрусяк); *Один із журналістів узяв .. інтерв'ю у Джельсоміно, котрий саме музикував, готуючись тепер уже до справжнього концерту* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі).

МУ́ЗИН, а, е, *рідко.* Прикм. до **му́за.** *Музині химери* (Леся Українка).

МУЗИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **музи́чити.** *Вечори ж вони присвячували спільному музиченню — Штукенгайзен добре співав у контртенор і грав на клавірі, а Чиж-Вишенський про себе писав, що досить стерпно грав на лютні та валторні* (Любко Дереш); *Музика, яка лунала, була чудова, самі музики добре вивчені — у цьому я дещо тямив, бо в юності мав пристрасть до музичення та й тепер, звісно, у Почаєві, того не цураюся* (із журн.).

МУЗИ́ЧЕНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **му́зика** 1. *Нехай гляне Редька в дірку, Переверне долю гірку Догори хвостом, І музиченьку почує, Потанцює, пожартує з товстим Будяком* (Л. Глібов); *Мати любила слухати тиху й ніжну музиченьку* (з газ.).

МУЗИ́ЧЕНЬКО, а, *ч., перев. мн.* Пестл. до **музи́ка.** *Музиченьки заграють, Женчики погуляють* (з народної пісні); *Лиш тоді звела* [Олена] *ясненькі сині свої очі, як заграли музиченьки "Засвистали козаченьки в похід сполуночі"* (П. Тичина); *Тихо-тихо забриніла старовинна пісня, де була рада і порада батька-матері з молодим вояком, де військо запорозьке ішло, короговки маяли, а попереду музиченьки грали* (М. Стельмах); *Стали музиченьки чардаш грати* (Г. Вдовиченко).

МУЗИ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок.* 1. Те саме, що **музикува́ти.** *Музичить треба — от і діло, Коли хотіли знать!* (Л. Глібов); *— Я святкую день своїх уродин і щастя — і влаштовую вечір. Ціль його: музичити, бути щасливою* (О. Кобилянська); *Вони віддавали себе музиці бароко — Букстехуде, Пахельбель, Персел. До них зазвичай заходив музичити котрийсь із їхніх університетських приятелів* (Любко Дереш); * Образно. *Біля монастирської брами Ще день верბі коронуватись та .. вітром наливатись, і величатись житлом пташиним, і крону щебетом музичить* (П. Мовчан).

2. *перен.* Видавати звуки, схожі на музику. *Десь у запіллі шкреблася миша, й цвіркуни немудро музичили під піччю* (Ю. Мушкетик).

МУ́ЗИЧКА, и, *ж., фам.* Пестл. або ірон. до **му́зика** 1. *— За низеньким перелазом .. — замугикав Палярус. — Грановський, як тобі така музичка?* (П. Загребельний); *На сірому тлі аудиторного шуму виникає сторонній звук. Музичка* (В. Єшкілєв); *Йому до вподоби ця музичка* (І. Карпа).

МУЗИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **му́зика** 1, 2. *— Треба повідати людям, які дорогі та музичні мотиви виховує народна пісня!* (Панас Мирний); *За старе піаніно сідала* [Любов Прохорівна] *щодня, вчилася грати й ненавиділа так звану "систему", якою приневолювала її вчителька набувати музичних знань* (Іван Ле); *Був .. молодий студент, закоханий у народну музику, заповзятий збирач музичного фольклору* (О. Іваненко); *Єгор Мовчан створив нову мелодію на текст Думи, скомпонував до неї музичний супровід* (І. Волошин); // Виражений, здійснюваний засобами музики. *Музичні характеристики своїх героїв композитор узяв з українських народних пісень* (з навч. літ.); *На уроці музлітератури діти вчилися визначати характери казкових персонажів за їхніми музичними характеристиками* (із журн.).

2. Те саме, що **музика́льний** 1. *Ми, українці, музичний народ* (М. Рильський); *Диригентом архієрейського хору в Михайлівському монастирі був І. І. Аполонів, дуже музична людина, а меценатом хору вікарний єпископ Сергій* (з наук. літ.).

3. Те саме, що **музика́льний** 2. *Вона милувалась чудовою постаттю Ганушa, слухала його музичний голос, ловила очима його делікатні манери* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Над мною, підо мною Біжать світи, горять світи Музичною рікою* (П. Тичина).

Музи́чна осві́та *див.* **осві́та; Музи́чна шко́ла** *див.* **шко́ла; Музи́чне учи́лище** *див.* **учи́лище; Музи́чний альбо́м** *див.* **альбо́м; Музи́чний ве́чір** *див.* **ве́чір; Музи́чний (музика́льний) слух** *див.* **слух.**

△ **Духові́ [музи́чні] інструме́нти** *див.* **інструме́нт; Кла́вішні [музи́чні] інструме́нти** *див.* **інструме́нт; Музи́чна дра́ма** *див.* **дра́ма; Музи́чна коме́дія** *див.* **коме́дія; Музи́чний інструме́нт** *див.* **інструме́нт; Музи́чний фонд** *див.* **фонд; Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти** *див.* **інструме́нт; Стру́нні [музи́чні] інструме́нти** *див.* **інструме́нт; Уда́рні [музи́чні] інструме́нти** *див.* **інструме́нт; Щипко́ві [музи́чні] інструме́нти** *див.* **інструме́нт.**

МУЗИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **музи́чний.** *Мартович, Стефаник і Черемшина виростають із однакових настроїв, тем і образів; у них однакові об'яви* [вияви] *зворушень душі, однаковий нахил до ритмічності та музичності, до ліризму* (М. Зеров); *Пісня справила на нього таке величезне враження і так захопила своєю музичністю, що він не втримався і тут же спробував відтворити її мотив, замугикавши щось собі під ніс* (М. Трублаїні); *Музичність заполонила .. все його* [Тичини] *світосприймання — і саме слово зробилося для поета не стільки способом висловлювання тих чи інших думок і почуттів, скільки шляхом до виявлення звуку* (В. Стус).

МУЗИ́ЧНО, *присл.* 1. З музичного погляду. *Усе ваше музично гармонійне життя, довгі роки подорожі з ученим доктором Леонардо, остання подорож ваша в Слобожанську Швайцарію* [Швейцарію] *і темний кінець тієї подорожі — усе це, гармонійне і неминуче, постало в думці того, хто створив вас, прекрасну Альчесту* (М. Йогансен); *Микола, трохи старший від мене, музично обдарований* (О. Бердник); *Музично грамотна, освічена людина — це людина, яка здатна розуміти й визначати особливості твору, його жанр* (із журн.); // Засобами музики. *Поезію Михайла Старицького "Ніч яка місячна, зоряна, ясная!" музично оформив легендарний Микола Лисенко* (із журн.).

2. Присл. до **музи́чний** 3. *Прийшли невільниці, знаками покликали її* [Настю], *привели до галерейки, де музично дзюрчав фонтан* (З. Тулуб); *На сонці спіє синій виноград, І синє море майорить музично* (Ю. Яновський); *Павло Тичина давніше писав (це почалось, мабуть, ще року 1913) дуже чепурно, еластично, музично, граціозно* (В. Стус); *По рідній вулиці музично Стукочуть гострі каблучки* (І. Гнатюк).

МУЗИ́ЧНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **музи́чний** у 1 знач., напр.: м у з и́ ч н о - в о к а́ л ь н и й, м у з и́ ч н о - д р а м а т и́ ч н и й, м у з и́ ч н о - л і т е р а т у́ р н и й, м у з и́ ч н о - п е д а г о г і́ ч н и й, м у з и́ ч н о - т а н ц ю в а́ л ь н и й, м у з и́ ч н о - х о р о в и́ й.

МУЗИ́ЧНО-ВИРАЖА́ЛЬНИЙ, а, е. Виражений засобами музики. *Загальне враження від твору, який сприймає наш слух, виникає у взаємодії всіх музично-виражальних засобів: метру й ритму, ладу й тембру, темпу й динаміки* (з навч. літ.).

МУЗИ́ЧНО-ВИХОВНИ́Й, а́, е́. Стос. до музичного виховання. *Ідеями гуманізму й усебічного розвитку людини пронизана музично-виховна концепція видатного угорського композитора, фольклориста, педагога і просвітителя Золтана Кодая* (з навч. літ.); *Форми позакласної музично-виховної роботи в сучасній школі підпорядковані їхнім функціям* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-ДИДАКТИ́ЧНИЙ, а, е. Який поєднує музичну основу й дидактичну настанову. *Музично-дидактичні ігри можна проводити на заняттях і в повсякденному житті: під час дотримання режиму, розваг, прогулянок та ін.* (з навч. літ.); *Для підвищення зацікавлення й емоційної активности дітей можна використовувати музично-дидактичні вправи, інсценування невеликої казки, де діти виконують різні ролі* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-ДРАМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Який поєднує музику і драму. *Старовинний народно-обрядовий театр дав зародки театрального мистецтва як поетичного й музично-драматичного дійства* (з наук. літ.); *Інститут здійснює методичне забезпечення всіх форм художніх самодіяльних гуртків українських освітніх товариств, видання музично-драматичних творів, художньої літератури, керівництво системою підготовки кадрів самодіяльних митців* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-ЕСТЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний із формуванням естетичних смаків музичними засобами. *Розвиток музично-естетичних смаків відбувається поступово у процесі накопичення музично-слухового досвіду, під час якого розвивається вміння емоційно та свідомо сприймати музичну тканину* (з наук. літ.); *Музично-естетична діяльність — це складна діяльність педагога-музиканта, спрямована на виховання школярів, формування в них емоційно-позитивного начала* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-ІСТОРИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до історії музики. *У дисертації розглянуто сучасну методологію темпорального аналізу у філософсько-культурологічному та музично-історичному пізнанні закономірностей зміни стильових течій* (з наук. літ.); *До музикознавчої авторської збірки відомого українського піаніста, композитора, педагога й ученого-історика Михайла Степаненка увійшли багатоманітні за жанрами матеріали, що охоплюють музично-історичний період від XV до XX ст.* (з навч. літ.).

МУЗИ́ЧНО-ЛІТЕРАТУ́РНИЙ, а, е. Який поєднує музику й літературу. *Видання навчально-методичного й музично-літературного журналу радо вітають музичні керівники дошкільних навчальних закладів, учителі музики, керівники художніх студій* (із журн.); *Музично-літературний вечір за творами Лесі Українки до дня народження геніальної українки старшокласники підготували самостійно* (з газ.).

МУЗИ́ЧНО-МО́ВНИЙ, а, е. Який поєднує музичні й мовні виражальні засоби. *Музично-мовна здібність — своєрідний інструмент освоєння музичної мови як системи виразних засобів, що склалася історично* (з навч. літ.); *Образний світ та музично-мовна стилістика фортепіанних альбомів грецьких композиторів другої половини XIX ст. приваблюють багатьох молодих виконавців* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-О́БРАЗНИЙ, а, е. Який виражає образи музичними засобами. *Формування музично-образного мислен-*

ня, що сприяє розумінню змісту музичних творів, можливе лише на ґрунті розвитку музичного слуху — вирішального чинника музичного виховання й навчання (з навч. літ.).

МУЗИ́ЧНО-ПЛАСТИ́ЧНИЙ, а, е. Який поєднує музику і пластику (у 4 знач.). *Вправи з музично-пластичних імпровізацій на відображення життєвих ситуацій розвивають уміння передавати в пластичних вільних образах життєві ситуації в динаміці, формувати вміння творчо імпровізувати* (з навч. літ.).

МУЗИ́ЧНО-РИ́ТМОВИЙ, а, е. Який ґрунтується на поєднанні ритму та музики. *Започаткували роботу тижня маленькі вихованці, для яких провели уроки з класичного танцю, музично-ритмового розвитку дітей та музичної грамоти* (з газ.).

МУЗИ́ЧНО-РИТОРИ́ЧНИЙ, а, е. Який поєднує музику й риторику. *У музичних творах епохи бароко з'являються певні звукові формули (музично-риторичні фігури), призначені для вираження різних почуттів та уявлень* (з навч. літ.).

МУЗИ́ЧНО-СЦЕНІ́ЧНИЙ, а, е. Який ґрунтується на синтезі музики, слова, дії. *Музично-сценічною є вистава, у якій використовують різноманітні засоби естрадної й побутової музики, драматичного, хореографічного та оперного мистецтва* (з навч. літ.); *У XIX ст. набувають широкого розповсюдження різні жанри музично-сценічної творчості: водевіль, народна побутова оперета, історична драма зі співами тощо* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-ТАНЦЮВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який поєднує музику й мистецтво танцю. *Музично-танцювальний напрям джазу започаткували на початку XX ст., а своїм корінням він сягає традицій негритянської народної пісні* (з навч. літ.); *Музично-танцювальну природу мистецтва гуртківці засвоюють під час постановочно-репетиційної роботи, яка триває протягом навчально-виховного процесу* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-ТЕАТРА́ЛЬНИЙ, а, е. Який ґрунтується на застосуванні музики в театральному мистецтві. *Балет — злиття музики й хореографії — це музично-театральний жанр, який синтезує різні види мистецтва* (з навч. літ.); *У добу Київської Русі уже можна спостерігати початки музично-театральних жанрів, основою функціонування яких були народний і так званий княжий, дружинний театр* (із журн.).

МУЗИ́ЧНО-ТЕОРЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до теорії музики. *Музично-теоретичний аналіз охоплює взаємозв'язки музичної форми з образно-художнім змістом твору* (з наук.-попул. літ.); *Музично-теоретичні дисципліни є необхідною базою для виховання та професійного зростання музиканта* (з навч. літ.).

МУЗИ́ЧНО-ХОРЕОГРАФІ́ЧНИЙ, а, е. Який поєднує музику й хореографічно-пластичні елементи, засоби, прийоми. *Музично-хореографічна форма — це втілення певного ідейно-емоційного змісту хореографічними засобами, притаманними тому чи тому народові, хореографічному різновиду, історичній епосі* (з наук.-попул. літ.); *Однією з істотних ознак музично-хореографічного напряму є сама композиція твору, котра поєднує його внутрішню організацію, співвідношення композиційних частин із темами танцю, тобто архітектонікою* (з навч. літ.).

МУЗИ́ЧНО-ХОРОВИ́Й, а́, е́. Який поєднує інструментальну музику й хоровий спів. *Музично-хорове й театральне мистецтво України XVIII ст. (партесний концерт, вертеп, шкільна драма) має низку жанрових та організаційно-постановочних особливостей* (з навч. літ.); *Окрасою музично-хорової майстерності є симфонічний оркестр, який із об'єднаним хором бере участь у різних святкових заходах* (із журн.).

МУЗУЧИ́ЛИЩЕ, а, *с.* Скорочення: музичне училище. *Мама зранку бігла на базар та в магазини, щоб встигнути щось приготувати, бо треба ж було в музучилище* (В. Нестайко); *Обидва* [сини] *вчилися у сільській музичній школі. Один із них закінчив музучилище із класу диригування* (М. Матіос); *А ще є історія дівчинки. Була — жила — вчилася в музучилищі і навіть у консерваторії* (І. Карпа); *Конкурс пам'яті Володимира Горовиця привертає до себе увагу професіоналів-піаністів — учнів і викладачів спеціалізованих і мистецьких шкіл, педагогів музучилищ і професорів музичних вишів із різних країн* (з газ.).

МУЗФО́НД, у, *ч.* Скорочення: музичний фонд. *При музфонді завжди існував спеціальний відділ, завданням якого були організація і пропаганда нових творів* (із журн.).

МУ́КА, и, *ж.* Страждання, зумовлене фізичним болем, духовними переживаннями і т. ін. *Цькують його собаками, Крутять назад руки І завдають козакові смертельниє* [смертельнії] *муки* (Т. Шевченко); *Про боротьбу, муки і страти декабристів написав Шевченко свою поему "Неофіти"* (М. Рильський); *Не знав ніяких творчих мук Цей кандидат* [наук] *Данило Жук* (С. Олійник); *— Ти єдиний, братику, кому виложити можу про муки свої та й про недоленьку!* (Р. Андріяшик); // *у знач. пред.* Про щось болюче, тяжке, нестерпне. *Позика — не штука, та віддача — мука* (прислів'я); *Звісно, при таких умовах праця в газеті — одна мука та й годі* (М. Коцюбинський).

Бра́ти / взя́ти на му́ки (на торту́ри) *див.* **бра́ти; Випи́тування на му́ках** *див.* **випи́тування; Завдава́ти / завда́ти бо́лю (му́ки)** *див.* **завдава́ти.**

○ **На му́ки дава́ти** *див.* **дава́ти.**

◊ **Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки** *і т. ін.*] **[до кра́ю (до дна, до де́нця)]** *див.* **випива́ти; (1) Му́ка (му́ки) се́рця (серде́ць) <Серде́чна му́ка> <Серде́чні му́ки>** — тяжкі страждання. *— Нема краю моєму гніву! Нема сили знести муки серця!* (І. Нечуй-Левицький); *Десь забуто будівничого слово, Ніхто не знає, де кінець; Ми будуємо все наново В труді тіл, в муці сердець* (Б.-І. Антонич); *Як сказав премудрий цар Соломон: "Відсунута надія — мука серця, а здійснення бажання — дерево життя"* (В. Логвиненко); *— Ви, Ваша Щиросте, знали про сердечні муки васалів своїх* (Ю. Андрухович); *Данко витримав іспити в інститут імені Карпенка-Карого, захопився навчанням, і вона перехрестилася: може, отак без сердечних мук потроху й розійдуться — кожному своє* (Люко Дашвар); **(2) Му́ки (до́кори, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння)** — відчуття, переживання, викликані усвідомленням власної несправедливості, провини і т. ін. [Р і ч а р д:] *Тепер мені сидіти, дивитися на сії зайві руки, позбавлені коханої роботи, єдиної, що красила життя, се гірше, ніж непрощена провина, ніж муки совісті...* (Леся Українка); *І жах, і сором, і муки сумління не давали їй спокою* (З. Тулуб); *Гризоти сумління перетворювалися в його душі на страх перед наступним судом* (І. Муратов); *Степан почув між собою і нею велику віддаль, яку*

проложило горе, почув докір совісті, що він перед цим міг думати про любощі (М. Стельмах); *Докори сумління, видно, не особливо гризли його за те, що з-під носа випустив живим того нужденного, більше схожого на чабана, вояку* (О. Гончар); *Бібліотекарка думала-думала, як вгамувати муки совісті, і надумала* (Люко Дашвар); **(3) Му́ки Танта́ла <Танта́лові му́ки>,** *книжн.* — страждання, спричинені великим прагненням до чого-небудь і неможливістю його здійснення. *Коли вона* [мати] *буде їх* [дітей] *обділяти, якбито скоріш, Муки Тантала, здається, не згірш* (І. Манжура); *Замість любові знайшов погорду, .. замість щастя — муки Тантала!* (І. Франко); *Правду кажучи, матері слід було б узяти Коржа під свою опіку. Це було так жорстоко — примушувати товстощокого малюка терпіти Танталові муки* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); **Ході́ння по му́ках** *див.* **ході́ння.**

МУКА́, и́, *ж., розм.* Те саме, що **бо́рошно** 1. *Узяла* [бабуся] *муки пшеничної, замісила водою* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Марійка хитала мовчки головою. .. — Зроблю, як кажете! Дам вам тепер муки, візьміть із собою* (О. Кобилянська); *Явдоха сіяла муку на підситок, готуючись завтра пекти хліб* (Григорій Тютюнник); *— Замололи, загалакали, — ще гнівається чи вдає, що гнівається, на братів Ярина. — Он краще муку візьміть* (М. Стельмах); *Тоді повимітали* [жінки] *з комірок усю крупу й муку, яка там була, й засипали дно хто крупою, хто мукою, а хто зерном так, аби ще й вершок стримів* (Ю. Винничук).

△ **Фунто́ве бо́рошно <Фунто́ва мука́>** *див.* **бо́рошно.**

МУ́КАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **му́кати** і звуки, утворювані цією дією. *І крики, і рев, і жалібне мукання наповнили тиху світло-зелену поляну* (Г. Хоткевич); *А військо все йшло і йшло у гуркоті гарб і гармат, у ревінні верблюдів і тупотінні коней, муканні буйволів та волів* (З. Тулуб); *Надвечір величезне дворище сповнилося муканням корів* (П. Колесник); *Федька розбудило негучне мукання корови, яка, видно, ждала свою господарку з дійницею* (Є. Доломан); *Корови здійняли ґвалт, і повітря всієї округи заповнило мукання впереміш із дзеленьканням дзвоників на їхніх шиях* (Любко Дереш); *Прибігає начальник табору. Крики, погрози, просьби, умовляння... Нічого не діє. Відповідь на всі начальницькі слова — мукання* (М. Андрусяк).

МУ́КАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Видавати звуки "му"; ревіти (про велику рогату худобу). *Обліплене снігом, стоїть по коліна в снігу теля і, витягши морду, жалібно мукає проти вітру* (М. Коцюбинський); *Мукає корова, їй відповідають корови з усіх кутків майдану* (Ю. Яновський); *Корови флегматично сунули до своїх дворів, зупинялись коло воріт і монотонно мукали* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *перен., розм.* Видавати нечіткі, важкі для сприймання, розуміння звуки (про людину). *Тимофій тільки мукав та гикав* (Панас Мирний); *Той, до кого звертався професор, лише мукав, але раптом зойкнув, як зойкають при перев'язці, і Валенброт зрозумів, що це — поранений* (М. Дашкієв); *Він, оцей екс-міністр, хоч і голова, але, як кажуть китайці, — неправий і сам явно почуває, що він неправий, а тому тільки сидить та мукає* (О. Гончар); *У мене перехопило подих, окрім невиразного мукання вичавити із себе нічого не міг* (А. Кокотюха); *Раптом без'язикий, щось уторопавши, перестав мукати і махнув рукою, запрошуючи зайти до його убогого помешкання* (В. Лис); *Федя продовжував мукати, багно засмоктувало його* (Любко Дереш).

МУ́КНУТИ, ну, неш, *док.* Однокр. до **му́кати.** *Борозний віл коротко мукнув і понюхав здалеку коня* (І. Багряний); *Рипнули хатні двері, стиха мукнула в сінях корова...* (М. Олійник); *— Гм? — мукнув Карпо, стоячи коло хати* (І. Нечуй-Левицький); *Сивий дідусь щось мукнув до Маметки, і той в одну мить зник і також непомітно з'явився* (Олесь Досвітній); *Вася невиразно мукнув* (О. Бердник); *Докія аж мукнула від радості* (Р. Андріяшик).

МУКОВІСЦИДО́З, у, *ч.* Спадкове захворювання екзокринної залози (сальної, підшлункової, потової і т. ін.); вражає легені, потові залози та травну систему. *Основними проявами муковісцидозу є хронічний обструктивний процес у дихальних шляхах, порушення травної системи з недостатністю екзокринної функції підшлункової залози, підвищений уміст електролітів у потовій рідині* (з наук.-попул. літ.); *Муковісцидоз проявляється через різноманітну клінічну симптоматику* (з навч. літ.); *Муковісцидоз є рідкісним генетичним захворюванням, викликає серйозні розлади в роботі внутрішніх органів, особливо — травної системи та легенів* (із журн.).

МУКОВІСЦИДО́ЗНИЙ, а, е. Стос. до муковісцидозу. *Ліки для відкашлювання активують муковісцидозний регулятор трансмембранної провідності* (з наук.-попул. літ.).

МУКОЕНТЕРИ́Т, у, *ч.* Запалення слизової оболонки кишківника. *Мукоентерит здебільшого є наслідком неправильного вживання ліків або нерегулярного харчування* (з наук.-попул. літ.).

МУКО́ЇД *див.* **мукоїди.**

МУКО́ЇДИ, ів, *мн. (одн.* **муко́їд,** у, *ч.), біохім.* Складні білки, що містяться в рогівці і склоподібному тілі ока, у хрящових тканинах, у кістках і сухожиллях, у виділеннях слизових залоз і т. ін. *Важливими компонентами органічної частини шлункового соку є мукоїди, що утворюються додатковими клітинами* (з навч. літ.); *Мукоїд захищає вітамін В12 від дії ферментів та мікрофлори. Відсутність його призводить до розвитку залізодефіцитної анемії* (з навч. літ.).

МУКОЛІ́ТИК *див.* **муколітики.**

МУКОЛІ́ТИКИ, ів, *мн. (одн.* **муколі́тик,** у, *ч.), фарм.* Лікувальні засоби, здатні розріджувати мокроту й полегшувати її виведення з легень. *При хронічному бронхіті, абсцесах легень, що зумовлені запаленням мікробного характеру, муколітики комбінують із протимікробними препаратами* (з навч. літ.).

МУКОЛІТИ́ЧНИЙ, а, е, *фарм.* Прикм. до **муколі́тики.** *Протикашльові засоби не можна застосовувати для лікування одночасно з муколітичними* (з наук.-попул. літ.).

МУКОМЕ́Л, а, *ч., рідко.* Той, хто меле зерно в млині. *Мукомелами в народі часто називали тих чоловіків, які працювали у водяних та інших млинах* (із журн.).

МУКОМЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **борошноме́льний.** *Туристи оглядали будинок, зведений як мукомельний цех у 1906 р. у садибі Товариства київського парового мукомельного млина Лазаря Бродського* (із журн.).

МУКОПОЛІСАХАРИ́Д *див.* **мукополісахари́ди.**

МУКОПОЛІСАХАРИ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **мукополісахари́д,** у, *ч.).* Складні лінійні полісахариди, які складаються з численних повторюваних дисахаридних ланок. *Порушення*

обміну мукополісахаридами спричиняє колагенові хвороби, ревматизм (з навч. літ.); *Мукополісахариди поширені в організмі людини і тварин* (із журн.).

МУКОПРОТЕЇ́Д *див.* **мукопротеї́ди.**

МУКОПРОТЕЇ́ДИ, ів, *мн. (одн.* **мукопротеї́д,** у, *ч.).* Складні високомолекулярні речовини, що впливають на імунні властивості організмів. *Механізм дії препаратів бензилпеніциліну полягає в порушенні утворення клітинної оболонки шляхом пригнічення синтезу її складника — мукопротеїду* (з наук. літ.).

МУ́КОР, а, *ч., біол.* Рід нижчих грибів підкласу зигоміцетів, поширених у ґрунті, харчових продуктах, рослинних і тваринних рештках. *Щоб приготувати препарат із клітин грибів, необхідно зібрати плісняву білого кольору зі шматочка хліба або овочів — міцелій гриба мукора — і помістити її на предметне скло та накрити склом* (з наук.-попул. літ.); *Мукори переважно ростуть у ґрунтах, поширені також у більшості морів, континентальних водоймах* (з навч. літ.).

МУ́КОРОВИЙ, а, е, *біол.* 1. Прикм. до **му́кор.** *Продуцентом бета-каротину мікробіологічного походження є мукоровий гриб* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **му́корові,** вих, *мн.* Порядок грибів, що належить до класу зигоміцетів. *Грибниця мукорових добре розвинена, переважно неклітинної будови з органами нестатевого розмноження* (з наук.-попул. літ.); *Відомо близько 350 видів мукорових (44 роди), що об'єднані у 8 родин. Мукорові досить поширені у природі, зокрема в ґрунті, беруть активну участь у розкладанні й мінералізації органічних решток* (з навч. літ.).

МУКОЦИ́Т, а, *ч.* Клітина секреторного відділу слизової або білково-слизової залози. *У мукоцита цитоплазма світла, ядро ущільнене* (з наук. літ.).

МУКСУ́Н, а, *ч.* Прісноводна риба родини лососевих, що зовнішньо нагадує сига. *Нерест муксуна починається в період утворення льоду, здебільшого в жовтні, і закінчується в листопаді* (з наук.-попул. літ.).

МУЛ[1], у, *ч.* Дуже подрібнена, розтерта земля попелястого кольору, що відкладається на дні рік, озер, морів. *"Не буди* [Візантію], *Босфоре, буде тобі горе, Твої білі ребра піском занесу, У мул поховаю!.." — реве синє море* (Т. Шевченко); *Жаби квакають, від ставка мулом несе* (М. Кропивницький); *Він* [шріт] *летить зі свистом у сліпучу синяву, саме туди, куди йому й треба летіти, щоб потім впасти на землю й лежати або пірнути в прозору воду і зануритися в мул* (І. Багряний); *Кучугурами цегли й мулу стирчить з води зруйнований міст* (Б. Антоненко-Давидович); *Під час штормів мул розбовтується, судна брьохаються в густій кваші* (П. Загребельний); *Дельфіни плавають досить повільно й зариваються в мул, відпливши на безпечну відстань* (із журн.); * Образно. *Тоді, в печалі чи радості, добрішим і кращим стає чоловік і з подивом бачить, скільки зайвого мулу невідомо для чого осіло в його середині* (М. Стельмах).

◊ **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **лин му́лу** *див.* **лин.**

МУЛ[2], а, *ч.* Свійська тварина, гібрид осла з кобилою. *Авесалом їхав на мулі. І підбіг мул під гущавину великого дуба, а його волосся заплуталося в дубі* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Аж чую: "туп-туп!" Шкандибають два мули; У них камінюччя на спині* (А. Кримський); *Народ тягнувся юрбами до центру, на в'ючених мулах і верблюдах пробивалися купці крізь натовп* (Р. Іваничук); *Мушмула росте. Молиться мулла. І пасеться мул, наче сива мла* (Д. Павличко); *Цілу ніч у .. таборі горіли незліченні багаття, цілу ніч огидно для скіфського вуха ревли мули та віслюки* (І. Білик); *Мул своєю силою та витривалістю в багато разів перевершує як коня, так і осла* (з газ.); * У порівн. [Є л е а з а р:] *Я далі йшов і бачив, як раба малого .. вавилонець навантажив усяким покупом, як того мула, і києм гнав* (Леся Українка).

МУЛА́Т *див.* **мула́ти.**

МУЛА́ТИ, ів, *мн. (одн.* **мула́т,** а, *ч.;* **мула́тка,** и, *ж.).* Нащадки від шлюбу білих із чорношкірими. *Одягнений у діри й лати, Спітнілий, темний, як земля, Ти усміхаєшся, мулате, Прибульцям хтозна-відкіля* (М. Рильський); *Мулат у солом'янім капелюсі закидає сітку і голодними очима дивиться на похмуру ріку* (Ю. Бедзик); *Був час повного припливу, і тому молодий мулат з курдом схопилися за весла й вдарили ними по каламутно-зеленій воді* (Ю. Логвин); *Джонатан сам був мулатом* (В. Лис); *На багатьох островах Карибського моря більшість населення — мулати* (з навч. літ.); * У порівн. *Степова вишка, .. на ній босий чубатий хлопець .. і смаглява, як мулатка, дівчина* (О. Гончар).

МУЛА́ТКА *див.* **мула́ти.**

МУЛА́ТНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **кори́чневий** 2; бронзовий (у 2 знач.), шоколадний (у 2 знач.). *На куті великий старовинний парк, один з тих парків, що їх колись насаджували та поливали в таврійських маєтках заробітчани та місцеві степовики, ті, чиї внуки та правнуки зараз ціле літо щебечуть у затінках цього парку та смаглявіють біля моря до мулатної смаглості* (О. Гончар).

МУЛА́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мула́ти.** — *Ми сусіди,* — *кротко каже Ленця, склавши свої мулатські губенята курячою гузкою* (О. Забужко); *Об'єднувало мулатську й негритянську верхівку в Сан-Домінго лише бажання зберегти створену французами плантаційну систему* (із журн.); // Власт. мулатам; такий, як у мулата. *Чоловік соромливо тицьнув руку — Георгій, — здавалося він соромиться і цієї своєї величності, довжелезності, загорілості-чорноти (мало не мулатського кольору), сили, незграбності* (В. Лис).

МУЛЕ́ТА, и, *ж.* Шматок яскраво-червоної тканини, яким під час кориди тореро дратує бика. *Тепер матадори, працюючи з мулетою, беруть дерев'яну шпагу, щоб не стомлювалась рука* (В. Митрофанов, пер. з тв. Е. Хемінгуея); *Тореро використовує мулету в останньому фрагменті (терції) кориди* (із журн.).

МУ́ЛИСТИЙ, а, е. У якому є багато мулу *(див.* **мул**[1]**).** *Солод задумливо розминав на долоні грудку землі, підносив долоню до обличчя, ніби принюхувався до родючого мулистого піщанику, здобреного перегноєм* (М. Руденко); *Учень Мелхиседека встиг побачити величезних болотяних гадюк, що звивалися у мулистому потопі* (В. Єшкілєв); // Укритий мулом. *Мулисте дно* [Сиваша] *запружинило під ногами* (О. Гончар); *Незабаром човен врізався в мулисте дно* (В. Малик); *Коли човни ввіткнулися носами в мулистий берег, він важко вистрибнув просто в мул, мало не до колін закалявши сині чоботи* (І. Білик); *Дівчата .. з вереском похапали своє шмаття та кошики і кинулись вузькою мулистою стежкою межи густими вербовими кущами* (Ю. Логвин).

МУ́ЛИТИ *див.* **му́ляти.**

МУ́ЛИТИСЯ *див.* **му́лятися.**

МУ́ЛІВ, ова, ове. Прикм. до **мул²**. *Мулів слід на кам'янистій гірській стежці важко було помітити* (із журн.); // Власт. мулам. *Мулів характер складно розпізнати відразу, тому що мул довго призвичаюється до господаря* (з газ.).

МУЛІНЕ́¹, *невідм., с.* Сукані бавовняні або віскозні штапельні кольорові нитки для вишивання. — *Он уже сватачі йдуть! — каже мама і йде шукати у скрині обичайку, а в прискринку — муліне* (Г. Тарасюк); *Нитки треба добирати відповідно до товщини матеріалу. Так, для вишивання на парусині підійде муліне, для полотна — товсті бавовняні нитки, для мішковини — ірис* (з наук.-попул. літ.); *У кожного виробника муліне свій набір кольорів та система їх кодування* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. прикм. На базарі таємно продавали великі квітчасті хустки та різнокольорові нитки муліне для вишивання* (Т. Прохасько); *Нитки для вишивання муліне були винайдені інженерами у Франції в 1896 році* (з наук.-попул. літ.).

МУЛІНЕ́², *невідм., с.* У фехтуванні — удар із круговим або неповним круговим рухом вістря для обходу зброї супротивника. *Майстерним муліне фехтувальник здобув перемогу* (із журн.).

МУЛІ́Т, у, *ч.* Мінерал підкласу острівних силікатів, силікат алюмінію острівної будови. *Штучний муліт використовують як вогнетрив у керамічній промисловості* (з наук.-попул. літ.); *Муліт — безбарвний, з невеликою домішкою оксидів заліза або титану мінерал, який використовують для виготовлення вогнетривів* (з навч. літ.).

МУЛІ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **муліт**. *Мулітовий шамот сьогодні виготовляють за новітніми технологіями* (з навч. літ.); *Завод пропонує модифіковану мулітову кераміку: антикорозійні керамічні труби, ролики і т. ін.* (із журн.).

МУЛКИ́Й, á, é. Покритий мулом; на поверхні якого є мул *(див.* **мул¹**). *Дні летять, як вітер; рвуть стерно І топлять нас. І білий цвіт латаття Вертають на мулке і чорне дно* (М. Зеров); *Сахно .. мало не по коліна вгрузла у мулке днище озера* (Ю. Смолич); *Ми стояли на мулкому, порослому рогозою березі* (М. Чабанівський); *Найменший струмочок здається бездонним проваллям, непевний крок — і воно поглине тебе, затягне на мулке дно, заселене жабами і гадюками* (І. Багмут); *Зимна вода шпигає тисячами голок, обпікає тіло. Іноді вона сягає аж до підборіддя. Дно мулке, ледве витягуєш ноги* (Є. Доломан).

МУ́ЛКО, *пред.* Про наявність мулу де-небудь. [Р и б а л к а:] *Пішла* [арфа] *на дно? Шкода! Дарма шукати, — не доберешся дна, тут мулко дуже* (Леся Українка).

МУЛКУВА́ТИЙ, а, е. Трохи мулкий *(див.* **мулува́тий**). *Активність водної міграції елементів зменшується при збільшенні вмісту мулкуватих часточок гумусу та глинистих мінералів* (з навч. літ.).

МУЛКУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **мулкува́тий**. *Інтенсивне нагромадження осаду характерне для меліоративних каналів Чорнобильської зони відчуження, де у верхніх ділянках гідротехнічних споруд за час після аварії спостережувано до 60 см мулкуватості* (з наук. літ.).

МУЛЛА́, и́, *ч.* Служитель релігійного культу в мусульман. *Навколо тиша. Лиш од села, з високого стародавнього мінарету, долітають скрипучі, як немазане колесо, різкі згуки побожного поклику мулли* (М. Коцюбинський); *В аулі Джантемир-бая не було свого постійного мулли, тому один з аксакалів прочитав над мерцями всі уривки молитов, що збереглися в його пам'яті* (З. Тулуб); *Цілу ніч під мурами Родосу яріли величезні вогні, били барабани, весело грали зурни, виспівували мулли й імами* (П. Загребельний); *А в руках мулли чотки кам'яні. А в очах мулли — проминулі дні* (Д. Павличко).

МУ́ЛОВИЙ, му́лова́, му́лове́. Прикм. до **мул¹**. *За розрізом мулових осадів Сиваша геологи прочитали цікаві сторінки біографії цієї таємничої водойми* (з наук.-попул. літ.); *У районі затоплення розташовані мулові поля Бортницької станції аерації* (із журн.).

△ **Му́лови́й майда́нчик** *див.* **майда́нчик.**

МУЛОВІДДІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Відділення, відокремлення мулу *(див.* **мул¹**). *У дослідженні наведено математичний опис процесу формування зваженого шару мінералізованого активного мулу під час муловідділення* (з наук. літ.); *Уперше описано спосіб муловідділення мінералізованого активного мулу міських стічних вод, що включає муловідділення з відведенням мулової води в канал стічних вод* (із журн.).

МУЛОВІДДІ́ЛЮВАЧ, а, *ч.* Пристрій для відділення мулу *(див.* **мул¹**) від води. *Муловідділювач складається з основи, шести (або чотирьох) гідроциклонів, арматури і трубопроводів* (з наук. літ.); *Нові муловідділювачі було встановлено для випробувань на бурових свердловинах* (з наук.-техн. літ.).

МУЛОСПА́ЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Який признач. для спалювання мулу *(див.* **мул¹**). *Столиця має намір будувати мулоспалювальний завод* (із журн.).

МУЛУВА́ТИЙ, а, е. Покритий мулом *(див.* **мул¹**). *Мулувате морське дно дає змогу оселятися цілим підводним лісам водоростей* (з наук. літ.); // Із невеликим умістом мулу. *Хмари йшли низько, ніби захищаючи цих вимучених, стерзаних* [понівечених], *зацькованих, обшарпаних і вже деяких босих людей (деякі побили свої черевики й чоботи, а в деяких вони лишилися в мулуватих потічках та в торфовищах)* (І. Багряний); *Мулуваті ґрунти не мають суцільного шару торфу* (з наук. літ.).

МУЛУВА́ТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **мулува́тий**. *Улітку середні й малі окуні обирають собі мілкі води, де сильна мулуватість дна і є водяні рослини* (з наук.-попул. літ.); *Мулуватість дна багатьох річок є першою ознакою порушення екологічної ситуації навколо них* (із журн.).

МУ́ЛЬДА¹, и, *ж.* Сталевий короб для завантаження шихтових матеріалів у сталеплавильну піч. *Кран підхоплював великі жолоби — мульди, сповнені шматків металу і флюсів* (В. Собко); *Коли залізний хобот завалочної машини подав у піч останню мульду з брухтом, у ванні мартена щось вибухнуло* (М. Рудь); *З усієї країни залізний потрощак* [металобрухт] *іде, і його вже чекають ряди порожніх мульд унизу* (О. Гончар); // Металева форма, у яку заливають із ковша рідкий метал, щоб одержати зливок. *Рідкий чавун заливають у мульду за допомогою заливних жолобів* (із журн.).

МУ́ЛЬДА², и, *ж., геол.* Різновид залягання шарів гірських порід у формі видовженого прогину. *Стародавня долина середнього Дніпра є величезним колектором вод не тільки з усієї поверхні, а й з глибин мульди* (з наук. літ.); *Контурними знаками зі штрихуванням усередині зображують великі мульди просідання під гірничими виробками, намивні тераси* (з навч. літ.); *У карбоні в прогині сформувалася потужна формація Львівсько-Волинського вугільного басейну, і лише в південно-західній частині утворився Стрий-*

ський юрський прогин, а в крейді — Львівська крейдова мульда (із журн.).

МУЛЬДЕНПРЕ́С, а, *ч.* Машина, що виконує операцію пресування, оброблення вовняних тканин. *Мульденпрес активно використовують для пресування тканин, текстура яких потребує вирівнювання* (із журн.).

МУ́ЛЬДОВИЙ[1], а, е, *спец.* Прикм. до **му́льда**[1]. *У сучасному виробництві використовують візок мульдовий, призначений для транспортування мульд зі скрапом із шихтового двору до грубного прольоту мартенівської печі* (з навч. літ.).

МУ́ЛЬДОВИЙ[2], а, е, *геол.* Прикм. до **му́льда**[2]. *Учені в передовому прогині Українських Карпат виділяють північно-східне, або платформне, крило, центральну (мульдову) частину та південно-західне крило* (з наук. літ.); *В експедицію до Семенівської мульдової долини, що в чомусь нагадує Торецьку котловину, набирали студентів двох факультетів — геологічного та фізичного* (із журн.).

МУЛЬК, у, *ч.* У країнах Близького і Середнього Сходу — форма приватної власності на землю в середньовіччі. *У мусульманській державі існували три типи земельних володінь: землі, що ними володіли племена й роди на правах спільної власності; приватновласницькі землі — мульк (обробляти їх було необов'язково) — та землі, що перебували в безпосередній власності держави* (з наук. літ.); // За такої форми — приватна власність на рухоме і нерухоме майно. *І рухоме майно, яке в їхніх* [жителів області] *руках, і їхні доми, крамниці й інші будівлі, які є в городах і селах, і виноградники, й сади, які вони розвели, — є їхній мульк (приватна власність)* (П. Загребельний).

МУЛЬКИ́Й[1], á, é. 1. Який муляє, тисне. *Величай ніяк не міг заснути. Якесь ліжко мульке, жарко навіть без ковдри, душно в кімнаті* (О. Копиленко); *Микола приліг у носі човна, сперся ліктями на мулького рюкзака* (Ю. Збанацький); * *Образно. Нічна волога стала незатишною, мулькою, ніби стійло повесні, коли немає підстилки* (В. Дрозд).

2. *перен.* Який бентежить, турбує, гнітить. *На земській службі в Чернігові вибув Коцюбинський аж до половини 1911 р., коли зміг нарешті скинути з себе мульке службове ярмо, щоб цілком віддатися літературі* (М. Зеров); *Дівчина знічувалася, відчувала мульку ніяковість від того, що в розповідях своїх, особливо про себе, Роман Петрович по двічі і по тричі, певне забуваючи, повторювався* (В. Козаченко); *З того сну він прокинувся з мульким осадом якогось невиконаного обов'язку — але одночасно і вперше нарешті нормально виспаним* (О. Забужко); *Мулька тривога повнила простір довкола сього чоловіка* (М. Дочинець).

МУЛЬКИ́Й[2], á, é. Те саме, що **мулува́тий.** *Купатися самого в річку Родим Сивоока не пускав і вирив для нього міленьку копанку, в якій вода прогрівалася до самого дна і можна було лежати хоч цілий день, пускаючи бульки, бризкаючи навпроти сонця, водячи прутиком по мулькому дну, що так нагадувало м'яку глину під дідовими руками* (П. Загребельний).

МУ́ЛЬКО. Присл. до **мульки́й**[1]. *— З рідних є хто на війні? — Син. Мо, десь під кущиком перезувається, щоб не мулько тікати було* (Григорій Тютюнник); *Я, стоячи на колінах, зручніше вмощувався в середині засідки, зняв з плеча ягдташ і обережно розстелив його сітку, щоб чиряті було теж не мулько сидіти* (П. Загребельний); *Хоч і мулько на такому арсеналі спати* [комісарові], *зате безпечніше* (В. Чемерис); *Ось вони, крадії упокою, безсмертя, їх покликали мертві з могильних вершин; мабуть, мулько лежать, дух у глині запертий кличе всіх нечестивців з глухих порожнин* (П. Мовчан); // *у знач. пред. Голому й на сіні мулько* (прислів'я); *Ряжанка навіть боявся дихнути. — Сеньйорові на стільці буде трохи мулько* (І. Білик); *Сидячи на ослоні, Мамій понуро дивився в землю. На душі було якось мулько і трохи соромно* (С. Добровольський); *Їм* [хлопцям] *було ніби мулько. Вони перед очима цілого вагона йорзали на ослонах і говорили межи собою підкреслено байдуже* (І. Багряний); *— Ну що там у вас? — запитав Вертутій. — Мені щось так мулько й погано було на душі* (В. Близнець); *Він інакший. І від цього усвідомлення тривога та страх піднімаються до горла, щось муляє і заважає. Так мулько завжди буває перед невідомістю* (С. Андрухович).

◊ **(1) Му́лько на се́рці** — неспокійно, бентежно, невесело і т. ін. *Надвечір Дмитрик помічає, що йому чогось мулько на серці* (М. Коцюбинський); *— Ох, люба моя, .. — зітхнув Президент. — Нічого, якось проскочимо. Мені після цієї поїздки мулько на серці* (Ю. Бедзик); *Швець не вдягав білої сорочки: надто мулько було на серці* (Валерій Шевчук); *Мулько Остапові на серці, так завжди чомусь буває, коли він вряди-годи проводжає когось на івано-франківський поїзд* (С. Процюк).

МУЛЬТИ... Перша частина складних слів, що означає множинність предметів або багаторазовість якихось дій, функцій, напр.: м у л ь т и в і б р а́ т о р, м у л ь т и п л а́ н, м у л ь т и п р о г р а м у в а́ н н я.

МУЛЬТИБРЕ́НД, у, *ч.* Наявність в однієї компанії декількох самодостатніх брендів. *Уважають, що оптимальний варіант для магазину жіночої білизни — це все-таки мультибренд: від найбільш бюджетних до елітних моделей* (із журн.).

МУЛЬТИБРЕ́НДОВИЙ, а, е. Прикм. до **мультибре́нд.** *Сьогодні в багатьох містах популярними стають мультибрендові магазини жіночого одягу* (з газ.).

МУЛЬТИВАЛЕ́НТ *див.* **мультивале́нти.**

МУЛЬТИВАЛЕ́НТИ, ів, *мн. (одн.* **мультивале́нт,** а, *ч.), біол.* Об'єднання більш ніж двох хромосом, що зрідка утворюються при дозріванні статевих клітин на стадії мейозу. *Мультиваленти призводять до неправильного розходження хромосом у мейозі й утворення нежиттєздатних гамет* (з наук. літ.).

МУЛЬТИВАЛЕ́НТНИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **мультивале́нти.** *Інгібування активності окремих ферментів клітин може відбуватися в їх мультивалентному або кумулятивному синтезі* (з наук. літ.).

МУЛЬТИВАЛЮ́ТНИЙ, а, е, *екон.* Стос. до декількох валют. *Поточні рахунки, як і інші, мають мультивалютний характер* (з навч. літ.); *Оскільки банк може виконувати безліч операцій у різних валютах, то план рахунків комерційного банку забезпечує мультивалютний облік операцій* (з навч. літ.); *Комплексна мультивалютна підсистема "Операційний день банку" здатна працювати як із національною, так і з будь-якою іншою валютою* (з газ.).

МУЛЬТИВАЛЮ́ТНІСТЬ, ності, *ж., екон.* Властивість за знач. **мультивалю́тний.** *Мультивалютність плану рахунків бухгалтерського обліку в банках передбачає ведення*

обліку операцій в іноземній валюті на окремих балансових і позабалансових рахунках (з наук. літ.).

МУЛЬТИВА́РКА, и, *ж.* Багатофункціональний побутовий кухонний електроприлад із програмним управлінням, признач. для приготування широкого спектра страв в автоматичному режимі. *Мультиварка складається з корпусу з електричним нагрівальним елементом, ємності з антипригарним покриттям, має вбудований мікропроцесор для керування приготуванням, паровий клапан і систему герметичного закриття кришки* (з наук.-попул. літ.); *Приготування їжі в мультиварці дає змогу обмежити використання жирів* (з навч. літ.).

МУЛЬТИВЕ́РСУМ, у, *ч.* Світобудова як сукупність світів, одним із яких є всесвіт (універсум), де живе людина. *Людина усвідомлює себе як особливу, відмінну від усього світу, частину універсуму, що співвідноситься з мультиверсумом* (з наук. літ.).

МУЛЬТИВІБРА́ТОР, а, *ч.* Генератор імпульсів електричних коливань, тривалість яких звичайно дорівнює інтервалу між ними. *Прямокутні імпульси, що формує мультивібратор, викликають зменшення ходу лічильника на одиницю* (з наук. літ.); *У режимі очікування мультивібратор виробляє імпульси тільки тоді, коли на його вхід надходять спеціальні сигнали, які його запускають* (з наук.-попул. літ.); *Мультивібратор є одним з найпоширеніших генераторів імпульсів прямокутної форми, що становить двокаскадний резистивний підсилювач* (з навч. літ.).

МУЛЬТИВІБРА́ТОРНИЙ, а, е. Стос. до мультивібратора. *Мультивібраторні імпульси знаходять усе ширше використання в різних технологіях, орієнтованих на збереження та економію енергетичних ресурсів* (із журн.).

МУЛЬТИВІ́ЗА, и, *ж.* Багаторазова віза. *Десантниці з папіросами мали здебільшого річні шенгенські мультивізи або пластикові картки посвідчень мешканців прикордонної зони, які дозволяли перетинати кордон без візи* (Н. Сняданко); *Якщо особа зможе довести своє чеське походження, їй може бути надана чеська мультивіза з річним терміном дії* (із журн.).

МУЛЬТИГРА́Ф, а, *ч.* У теорії графів — граф, у якому допускається наявність кратних ребер. *У мультиграфі ребра мають ті самі кінцеві вершини, тобто дві вершини можуть бути з'єднані більш ніж одним ребром* (з наук. літ.); *Мультиграфи можна використовувати для проектування можливих повітряних шляхів* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНА́РНИЙ, а, е. Те саме, що **полідисциплі́нарний.** *Мультидисциплінарний підхід разом із ретельними лабораторними тестами стає важливим складником успіху* (із журн.); *Мультидисциплінарний міжнародний фестиваль сучасного мистецтва цьогоріч має пройти увосьме* (з газ.).

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **мультидисциплі́нарний.** *Мультидисциплінарність завжди ґрунтована на одночасному чи почерговому вивченні складної проблеми з перспектив кількох галузей знання* (з наук.-попул. літ.).

МУ́ЛЬТИК, у, *ч., розм.* Те саме, що **мультфі́льм.** *Часом і вона .. перемикає канали — мультик, реклама, фільм жахів* (Л. Костенко); *Почалася спеціальна програма, улюблені мультики моїх дітлахів* (О. Ірванець); *Повернувшись до Києва, дівчатка найперше вставили в дівіді-програвач диск із улюбленими мультиками* (І. Андрусяк); *Кобра з'явився на горизонті, наче ковбой Везунчик Люк із мультиків, виповз із марева, мов сонце, що сходить* (Любко Дереш); *Стало чути, як за стіною хтось дивиться мультик* (Г. Вдовиченко).

МУЛЬТИКЕРМО́, а́, *с.* Кермове колесо, на якому встановлено кнопки для керування різними системами. *У більшості автомобілів мультикермо функціонує на певному різновиді програмного забезпечення* (із журн.); *Продається нове мультикермо, оригінальне, в ідеальному стані* (з мови реклами).

МУЛЬТИКО́ПТЕР, а, *ч.* Літальний апарат з довільною кількістю несучих гвинтів, розміщених в одній площині, що обертаються діагонально в протилежних напрямках. *Щоб забезпечити рівновагу в повітрі та стабільне зависання, мультикоптер оснащений трьома гіроскопами* (з наук. літ.); *Мультикоптери можуть виконувати вертикальний зліт і посадку, горизонтальний політ, а також стабільно зависати в повітрі* (з наук.-попул. літ.); *Мультикоптери мають три або більше гвинтів із постійним кутом, кожен із яких приводиться в рух власним двигуном* (з навч. літ.).

МУЛЬТИКРИСТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **полікристалі́чний.** *Більшість сонячних батарей виробляють із фотоелементів, виготовлених із полікристалічного (мультикристалічного) та монокристалічного кремнію* (з наук.-попул. літ.); *Найбільш уживаними та перспективними є фотоелектричні перетворювачі на основі монокристалічного та мультикристалічного каменю* (із журн.).

МУЛЬТИКРИСТАЛІ́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **мультикристалі́чний.** *Особливістю поверхні підкладки фотоелектричних перетворювачів є її мультикристалічність* (з наук.-техн. літ.).

МУЛЬТИКУЛЬТУ́РА, и, *ж.* Існування та взаємодія в одному суспільстві різноманітних рівноправних і рівноцінних культур. *Мультикультура в державному просторі може мати декілька сильних центрів взаємодії різних культур* (з наук.-попул. літ.); *Функціональне навантаження мультикультури в громадянському суспільстві має підґрунтям відповідні законодавчі акти* (із журн.).

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **мультикульту́рність.** *Мультикультуралізм — це природний стан суспільного життя* (з наук. літ.); *Мультикультуралізм, витлумачений як плюралістична доктрина рівноправності культур, одночасно майже позбавлений географічного прив'язування* (з навч. літ.).

МУЛЬТИКУЛЬТУ́РНИЙ, а, е. Стос. до мультикультури. *Культурна глобалізація вищої школи матиме, імовірно, такі наслідки: популяризація глобальних мультикультурних цінностей, посилення світового домінування євроатлантичної культури і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Усе актуальнішими стають проблеми, що стосуються мультикультурного плюралізму, мультикультурного суспільства, діалогу* (із журн.).

МУЛЬТИКУЛЬТУ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Якість і властивість за знач. **мультикульту́рний.** *Одним із виявів розвиненого суспільства є мультикультурність із вільним переміщенням спільнот, які сповідують однакові переконання* (з наук.-попул. літ.); *Багатомовність і мультикультурність світу набувають позитивної конотації, а їх виникнення обґрунтовано потребами комунікації в межах національно-етнічної єдності* (із журн.).

МУЛЬТИКУЛЬТУ́РНО. Присл. до **мультикульту́рний.** *Зміни в системі освіти однієї держави зумовлюють зміни в інших країнах, наукова педагогічна спільнота діє мультикультурно та інтернаціонально* (з наук. літ.).

МУЛЬТИЛАТЕРА́ЛЬНИЙ, а, е. Якому властива різносторонність. *Мультилатеральний маркетинг особливо важливим є тоді, коли у відносинах міжнародного маркетингу беруть участь три й більше країн, об'єднаних послідовними операціями* (з навч. літ.).

Мультилатера́льна уго́да *див.* **уго́да.**

МУЛЬТИЛІНГВА́ЛЬНИЙ, а, е. Пов'язаний з володінням, поперемінним використанням декількох мов; багатомовний (у 1 знач.). *Типи мовної поведінки в мультилінгвальній ситуації здебільшого мотивовані мовними пріоритетами мовців* (з навч. літ.); *Мультилінгвальна освіта активно розвивається й набуває все більшого поширення по всьому світі* (із журн.).

МУЛЬТИЛІНГВА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Якість і властивість за знач. **мультилінгва́льний.** *Мультилінгвальність постає одним із провідних маркерів сьогодення та передбачає оволодіння кожним європейцем декількома мовами* (із журн.).

МУЛЬТИЛІНГВІ́ЗМ, у, *ч.* Володіння та поперемінне використання тією самою особою або колективом кількох мов. *Мультилінгвізм усе більше поширюється по всій земній кулі, що зумовлено активною взаємодією економічних, наукових, культурних і політичних зацікавлень* (з наук. літ.); *Мультилінгвізм як соціальне явище набуває все більшої ваги, стає важливим атрибутом інформаційного суспільства* (з газ.).

МУЛЬТИЛІНІ́ЙНИЙ, а, е. Те саме, що **багатоліні́йний.** *Кореляційний і мультилінійний аналізи підтвердили залежність клінічних виявів хвороби від тривалості захворювання* (з наук. літ.); *Теорія мультилінійної еволюції передбачає, що описати культуру окремих ареалів чи регіонів можна з опертям на розгляд їх взаємодії з іншими культурами* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИЛІНІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **мультиліні́йний.** *Основними ознаками сучасних електронних текстів є нелінійність, фрагментарність, мультилінійність, варіативність, інтерактивність* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИМЕ́ДІА, *невідм., мн., інформ.* 1. Контент, у якому одночасно представлена інформація в різних формах — звук, анімаційна комп'ютерна графіка, відеоряд. *Обширні класи інформаційно-довідкових систем засновані на гіпертекстових документах і мультимедіа* (з наук. літ.); *Мультимедіа синтезують звукові, текстові та цифрові сигнали, а також нерухомі й рухомі образи* (з наук.-попул. літ.); *Різні формати мультимедіа можна використати для спрощення сприйняття інформації споживачем: подати інформацію не лише в текстовому вигляді, а й проілюструвати її звуком або відеокліпом* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який має різні (звукові, текстові, графічні і т. ін.) засоби подання інформації. *У книговидавничій літературі окремі різновиди електронних видань узагальнено називають системами мультимедіа* (з наук. літ.); *У 1990-ті роки з'явились інтелектуальні системи й технології мультимедіа* (із журн.).

МУЛЬТИМЕДІ́ЙНИЙ, а, е, *інформ.* Прикм. до **мультиме́діа.** *Мультимедійні презентації можуть бути проведені людиною на сцені, показані через проектор або ж на іншому локальному пристрої відтворення* (з наук.-попул. літ.); *Мультимедійними є такі ігри, в яких гравець взаємодіє з віртуальним середовищем, побудованим комп'ютером* (з навч. літ.); *Мультимедійні програми.*

МУЛЬТИМЕДІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., інформ.* Властивість за знач. **мультимеді́йний.** *Мультимедійність є однією з провідних ознак низки сучасних засобів масової інформації* (з наук. літ.); *Повна мультимедійність дає змогу користувачеві не лише переглядати фільми та музичні відеокліпи, а й отримувати ефект домашнього кінотеатру завдяки якісній звуковій підсистемі* (із журн.); *Мультимедійність журналістських текстів — це поєднання відео, аудіо, графічної інформації з текстом, що розширює можливості сприйняття інформації* (з газ.).

МУЛЬТИМЕДІ́ЙНО, *інформ.* Присл. до **мультимеді́йний.** *Проведено аналіз принципів формування мультимедійно опосередкованої іншомовної комунікативної компетенції школярів* (з наук. літ.); *Завдяки новим технологіям студенти можуть навчатися мультимедійно та в індивідуальному темпі в будь-якій точці земної кулі* (із журн.).

МУЛЬТИМІЛЬЙОНЕ́Р, а, *ч.* Власник багатства, яке оцінюється в багато мільйонів яких-небудь грошових одиниць. — *Тут і живу! — відважив Вася так, ніби ми зустрілися в Монако. Причому він місцевий мультимільйонер, а я його колишній очкарик-однокласник, приїхав репортером* (І. Карпа); *І мультимільйонер, і мільярдер мають у своєму господарстві досить велику кількість грошових знаків* (із журн.).

МУЛЬТИМІЛЬЯРДЕ́Р, а, *ч.* Власник багатства, яке оцінюється в багато мільярдів яких-небудь грошових одиниць. *Мультимільярдер вирішив, що на грішній землі всі його інтереси скінчилися, тому взявся за підкорення космосу* (із журн.); *П'ятдесятирічний мультимільярдер, який уважається найбагатшою людиною світу, залишить роботу в корпорації* (з газ.).

МУЛЬТИМНОЖИНА́, и́, *ж.* У математиці — множина з кратними входженнями деяких елементів. *У науковому розгляді запропоновано певні операції над об'єктами, що описують деякі сутності, досліджено процес утворення множин та мультимножин об'єктів* (з наук. літ.); *Будь-яку мультимножину, що містить низку елементів, можна зобразити її основою — кортежем, тобто впорядкованим набором усіх її різних елементів* (з наук.-попул. літ.); *Звичайні дії над множинами (об'єднання, перетин та ін.) просто узагальнюють для мультимножин* (з навч. літ.).

МУЛЬТИМОДА́ЛЬНИЙ, а, е. Який передбачає чи використовує декілька способів, режимів реалізації. *До мультимодальних можна віднести перевезення вантажів, для яких використовується кілька видів транспорту: автомобільний, повітряний, морський і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Мультимодальна логіка має застосування в теоретичній інформатиці* (з навч. літ.); *Порт одержав перший мультимодальний поромний комплекс, який створює умови зберігання, швидкого перевантаження контейнерів на пороми із залізничних платформ* (із журн.).

МУЛЬТИНАЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до зв'язку між державами, націями. *Мультинаціональна стратегія враховує значні відмінності культурних, економічних, політич-*

них, конкурентних умов у різних країнах (із журн.); *Мультинаціональні корпорації є національними за капіталом, але інтернаціональними за сферою розташування* (з газ.).

МУЛЬТИПЕРСПЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Який поєднує у своїй структурі декілька підходів, поглядів і т. ін. *Створюючи мультиперспективний спосіб оповіді, Уве Йонсон подає складну композиційну форму своїх творів* (з наук. літ.); *У межах мультиперспективної освіти діалоговий підхід опрацьовують як одну з найперспективніших моделей активізації взаємодії в шкільному просторі* (з навч. літ.).

МУЛЬТИПЕРСПЕКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **мультиперспекти́вний.** *Під час зустрічі учасники наради обговорили специфіку усної історії, яка показує мультиперспективність історії, дає змогу назвати основні етапи її розвитку* (із журн.).

МУЛЬТИПЛЕ́ЄР, *ч.* 1. *род.* у. Тип відеогри, який дає змогу декільком гравцям одночасно брати участь у ній через Інтернет або локальну мережу. *Настільний мультиплеєр — це швидка, доступна й легка в освоєнні стратегічна гра* (із журн.).

2. *род.* а. Мультимедійний комп'ютер або музичний центр, який інтегрує низку інтерактивних аудіо- або відеофункцій. *Над удосконаленням мультиплеєрів працює багато авторитетних компаній* (з газ.).

МУЛЬТИПЛЕ́ЄРНИЙ, а, е. Прикм. до **мультипле́єр.** *Мультиплеєрні ігри набувають дедалі ширшого застосування в різних видах навчання* (із журн.); *Фірма представила командний мультиплеєрний сервер* (з газ.).

МУЛЬТИПЛЕ́КС, *ч.* 1. *род.* у. Об'єднання телевізійних та радіоканалів, що транслюються одним цифровим каналом. *Телеканал узяв участь у конкурсі на отримання ліцензій на мовлення в мультиплексах із загальнонаціональним покриттям* (із журн.); *Небагато людей фахово розуміються на тому, чим відрізняється цифровий сигнал від аналогового, що таке мультиплекс і чи не доведеться за три роки викидати нинішні телевізори на смітник* (з газ.).

2. *род.* у. Кінотеатр із декількома залами, конференц-залом, буфетом, дискотекою і т. ін. — *Це у вашого шефа брат — віце-президент компанії "Релакс-фуд"? — поцікавився Боженко, хоча прекрасно знав відповідь. — Мережа мультиплексів та ресторанів швидкого харчування в Києві, Харкові, Донецьку, Єнакієвому* (А. Кокотюха); *У мультиплексі клієнтам, крім кінопродукції, пропонують багато різного товару: продукти харчування, послуги ресторанів, розваги* (із журн.).

3. *род.* а. Універсальний стереофотограмметричний оптичний прилад для створення топографічних карт. *Мультиплекс використовують для створення топографічних карт за допомогою аерофотознімання* (з навч. літ.).

МУЛЬТИПЛЕ́КСНИЙ, а, е. Прикм. до **мультипле́кс.** *У роботі проаналізовано структури мультиплексного каналу й чинників, що впливають на пропускну можливість каналів* (з наук. літ.); *Коригування різних електротехнічних процесів поліпшується завдяки застосуванню комутатора зовнішніх пристроїв, що забезпечує селекторний і мультиплексний зв'язок зовнішніх пристроїв із центральним обчислювачем технічного комплексу* (з наук.-попул. літ.); *Кількість кіноекранів у країні збільшилася з появою мультиплексних кінотеатрів* (із журн.).

МУЛЬТИПЛЕ́КСОР, а, *ч., інформ.* Пристрій для комутування цифрової інформації, що забезпечує незалежний обмін інформацією одночасно декількома каналами зв'язку між ЕОМ і різними абонентськими групами. *З мультиплексора доступні дані у вигляді пакетів передаються в мережу Інтернет і надходять за призначенням* (з наук. літ.); *Мультиплексори мають декілька інформаційних входів, адресні входи, вхід дозволу мультиплексування та один вихід* (з наук.-попул. літ.); *Кожен з інформаційних входів мультиплексора позначають номером, який називають адресою, а його двійкове число подають до адресних входів* (із журн.).

МУЛЬТИПЛЕКСУВА́ННЯ, я, *с., інформ.* Дія за знач. **мультиплексува́ти.** *Основними функціями протоколів транспортного рівня є розбиття повідомлень або фрагментів повідомлень на пакети, передавання пакетів через мережу і збір пакетів, а також відображення транспортної адреси в мережі, мультиплексування й розщеплення транспортних з'єднань* (з навч. літ.); *Ключовим елементом загальнонаціональної багатоканальної цифрової телевізійної мережі є головна станція цифрового мультиплексування телерадіопрограм* (із журн.).

МУЛЬТИПЛЕКСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що і без прям. дод., інформ.* Передавати дані мультиплексором і демультиплексором із багатьох каналів через спільний. *Мультиплексують дані здебільшого через мультиплексор і демультиплексор, відтворюючи й розділяючи чи синтезуючи сигнали, що подаються зі спільного каналу* (з навч. літ.).

МУЛЬТИПЛЕ́Т, у, *ч.* Група спектральних близько розміщених одна до одної ліній, які відповідають кількості розщеплень енергетичного рівня атома. *Елементарні частинки — складники мультиплету здебільшого мають близькі за значеннями величини мас* (з наук. літ.); *Два мультиплети й чотири дублети відповідають протонам певних груп атома* (із журн.).

МУЛЬТИПЛЕ́ТНИЙ, а, е. Якому властива відповідна кількість можливих орієнтацій у просторі спіну атома чи молекули. *Різноманіття частот коливань структурних груп окремих елементів та їх мультиплетний вияв у кристалічному кремнії зумовлені змінами ефективних локальних сил, що виникають через відмінність у найближчому оточенні сусідніх атомів кремнію* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИПЛЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **мультипле́тний.** *Різне взаємне розміщення радикальних фрагментів у вільних рецепторах і комплексах чинить виражений вплив на мультиплетність сигналів електропарамагнітного резонансу* (з наук. літ.); *Мультиплетність визначає кількість підрівнів, на які може розщеплюватися рівень енергії внаслідок орбітальної взаємодії* (з навч. літ.).

МУЛЬТИПЛІКА́Т, у, *ч.* Те саме, що **Мультиплікаційний фільм** *(див.* **фільм).** *Бурхливому розвитку мультиплікату сприяв технічний поступ — винайдення перфорованого целулоїду, що дав змогу зашифрувати лист із малюнком* (з наук. літ.); * Образно. *Свідомість суспільства ризикує стати інертним екраном, на який влада зможе вільно проектувати будь-який мультиплікат чи заспокійливу комедію замість складної та драматичної реальності* (із журн.).

МУЛЬТИПЛІКАТИ́ВНИЙ, а, е. Який одержують у результаті множення. *Мультиплікативну функцію за рахунок логарифмування можна перетворити в адитивну функцію*

(з наук. літ.); *Мультиплікативною називається похибка, значення якої пропорційне значенню вимірюваної величини* (з навч. літ.); // В економіці — який дає результат, визначуваний як добуток певної кількості чинників. *Туристична діяльність має мультиплікативний ефект — створення одного робочого місця безпосередньо в туризмі створює в супутніх галузях два, а зростання прямих доходів збільшує непрямі доходи країни втричі* (із журн.); *У масштабах держави пріоритетними для інвестицій є ті галузі та виробництва, яким притаманний істотний мультиплікативний ефект* (з газ.).

МУЛЬТИПЛІКАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **мультиплікати́вний.** *Однією з властивостей функції Ейлера, яка визначає кількість натуральних чисел, що не перевищують даного і взаємно прості з ним, є її мультиплікативність* (з навч. літ.); *Деформація пропорцій та зв'язків між складниками виробничих, соціальних, комерційних та інших підсистем підприємств зумовила мультиплікативність дезорганізації та ініціювала наступний виток кризових загальносистемних змін* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИПЛІКАТИ́ВНО. Присл. до **мультиплікати́вний.** *Оскільки реакція різних суб'єктів соціальних процесів на однакову соціальну напруженість може істотно відрізнятися, то їх взаємозв'язок доцільно визначати за допомогою показника, характеристики якого пов'язані між собою мультиплікативно в часі* (з наук. літ.); *Політика впливає на інвестиційні умови, регулюючи грошовий обіг та роботу банківської системи, яка мультиплікативно створює грошові кошти* (з навч. літ.).

МУЛЬТИПЛІКА́ТОР[1], а, *ч.* 1. Кіно- або фотокамера, що має багато об'єктивів і дає відразу багато знімків з одного предмета. *Мультиплікатор було встановлено на спеціальний штатив для отримання чітких кадрів* (із журн.).

2. Фахівець із мультиплікації. *Шестихвилинна чорно-біла стрічка "Сани з дзвіночками" вийшла на екрани в 1928 році. Її головним героєм став кролик Освальд — перший персонаж, створений великим мультиплікатором Уолтом Діснеєм* (з наук.-попул. літ.); *Уперше українське анімаційне кіно заявило про себе п'ятихвилинною стрічкою, знятою 1927 р. мультиплікатором В. Левандовським* (з навч. літ.); *Незважаючи на фінансові проблеми, відомий український мультиплікатор Володимир Дахно до кінця днів продовжував віддаватися улюбленій справі: творити, передавати свої знання молодим мультиплікаторам і мріяти, що його ідеї втіляться в життя* (із журн.).

МУЛЬТИПЛІКА́ТОР[2], а, *ч., екон.* Коефіцієнт, який пов'язує приріст інвестицій із зумовленим ним результатом — зростанням прибутку. *Мультиплікатор інвестиційних витрат — коефіцієнт, який показує, у скільки разів сума приросту національного доходу перевищує суму приросту чистих інвестицій в економіку країни* (з навч. літ.); *Збільшення (зменшення) резервної норми через грошовий мультиплікатор збільшує (зменшує) приріст готівкової пропозиції* (із журн.).

МУЛЬТИПЛІКА́ТОР[3], а, *ч.* 1. Пристрій для нагнітання в парогідравлічний прес води під високим тиском (приблизно в 400 атмосфер). *Гідравлічні мультиплікатори мають обмежене застосування в сучасних гідравлічних пресах (для збільшення зусилля пресування), у пневмогідравлічних підсилювачах (у багатоточкових затискних пристроях металорізальних верстатів)* (з наук.-попул. літ.); *Малогабаритні гідравлічні мультиплікатори тиску широко застосовують у складі систем гідравлічного живлення устаткування, що використовує гідроциліндри різної мобільної техніки, ручного гідравлічного інструменту, технологічного устаткування і т. ін.* (з навч. літ.).

2. Пристрій для збільшення частоти якого-небудь періодичного процесу (частоти обертання вала машини, агрегата і т. ін.). *Мультиплікатор інжекторного прискорювача складається з тіла обертання, капсулоподібної порожнистої конструкції з легких, міцних, жаростійких сплавів металу* (з наук. літ.).

3. Астрономічний прилад для зменшення похибки вимірювання висоти світил. *Використання мультиплікатора в астрономії вимагає спеціальної підготовки та створення належних умов для отримання відповідних результатів* (з навч. літ.).

МУЛЬТИПЛІКАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до мультиплікації. *Мультиплікаційне знімання вимагає особливої підготовки, тому в ньому беруть участь і режисер, і сценарист, і фахівець із переміщення малюнків* (із журн.); // Зробл. способом мультиплікації. *У вільний від роботи час займався* [Алік] *комп'ютерною анімацією. Найглобальнішим його проектом була кількахвилинна мультиплікаційна притча про добрих лісових бобрів, технічно дещо незграбна, проте лірична й повчальна* (С. Жадан); *Звукорежисер зсовує навушники на маківку, від чого стає схожим на мультиплікаційного ведмедя* (Любко Дереш); *Київська школа анімації завжди мала впізнаване обличчя. Створені на українських студіях фільми вирізнялися поміж радянських мультиплікаційних стрічок самобутністю, іронічністю та легкістю* (із журн.); *Український багатосерійний мультиплікаційний серіал "Лис Микита" знятий за мотивами однойменної поеми-казки Івана Франка* (з газ.).

Мультиплікаційний фільм *див.* **фільм.**

МУЛЬТИПЛІКАЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **мультиплікаці́йний.** *Одним із найпотужніших методів маніпуляції є мультиплікаційність, швидкий темп подання інформації, розбивання її на фрагменти за тематикою, шрифтами та ін.* (із журн.); *Весела вигадка режисера, природна мультиплікаційність матеріалу — усе це примушує глядача легко, з приємністю та веселим настроєм дивитися привабливу картину* (з газ.).

МУЛЬТИПЛІКАЦІ́ЙНО. Присл. до **мультиплікаці́йний.** *Мені снився маленький, завбільшки з кроля, яскраво-синій носорожик. Він кусав мене за палець і виглядав страшенно зворушливо, кругло і трохи мультиплікаційно* (С. Андрухович).

МУЛЬТИПЛІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Особливий вид кінознімання, об'єктом якого є серія малюнків або об'ємних фігур, що зображують послідовні фази руху й на екрані створюють ілюзію руху нерухомих об'єктів. *Після тривалої перерви, зумовленої роками Другої світової війни, українська мультиплікація заявила про себе наприкінці 1950-х* (з навч. літ.); *Мультиплікація порівняно з ігровим, науково-популярним і документальним кіно завжди вигідно вирізнялася своєю доступністю* (із журн.); // Фільм, зробл. із використанням такого знімання. *У кінотеатрах зрідка показують повнометражну мультиплікацію* (з газ.).

МУЛЬТИПРОГРА́МНИЙ, а, е, *інформ.* Стос. до мультипрограмування. *При мультипрограмному режимі роботи в*

пам'яті зберігається декілька програм і виконання однієї програми може бути перерване для переходу до виконання іншої з можливим поверненням до перерваної програми (з наук.-попул. літ.); *Мультипрограмна робота вимагає організації оперативного автоматичного контролю працездатності ЕОМ безпосередньо в процесі обчислень* (з навч. літ.).

МУЛЬТИПРОГРА́МНІСТЬ, ності, *ж., інформ.* Властивість за знач. **мультипрогра́мний.** *Усі можливості багатьох мікропроцесорів — мультипрограмність, віртуальна пам'ять, захист даних — повністю реалізуються лише в захищеному режимі* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИПРОГРАМУВА́ННЯ, я, *с., інформ.* Спосіб організації обчислювального процесу на ЕОМ, що забезпечує одночасне виконання декількох програм. *Режим мультипрограмування — це робота з інформацією з таким використанням ресурсів системи (чи ЕОМ), коли вони одночасно задіяні більш ніж в одному процесі оброблення інформації* (з наук. літ.); *Мультипрограмування підвищує ефективність застосування обчислювальної системи* (з навч. літ.); *Один із різновидів мультипрограмування використовують у системах реального часу, призначених для керування з комп'ютера різними технічними об'єктами (наприклад, верстатом, супутником, експериментальною установкою і т. ін.)* (із журн.).

МУЛЬТИПРОЦЕ́СОР, а, *ч., інформ.* Підклас комп'ютерних систем із багатьма процесорами та одним адресним простором, упізнаваним усіма процесорами. *Мультипроцесори з використанням єдиної спільної пам'яті забезпечують однорідний доступ до пам'яті* (з наук.-попул. літ.); *Системи, в яких комп'ютери використовують пам'ять спільно, зазвичай називають мультипроцесорами* (з навч. літ.); *Один мультипроцесор може одночасно охоплювати багато програмних потоків (ниток)* (із журн.).

МУЛЬТИПРОЦЕ́СОРНИЙ, а, е, *інформ.* Стос. до мультипроцесора. *Розпаралелювання виконання операцій на мультипроцесорних системах стало не лише ефективним, а часто єдино можливим способом розв'язування складних задач великої розмірності в багатьох прикладних галузях* (з наук. літ.); *У мультипроцесорних комп'ютерах є декілька процесорів, кожен із яких може відносно незалежно від інших виконувати свою програму* (з наук.-попул. літ.); *Мультипроцесорним системам властива одна характерна особливість — усі процесори мають прямий доступ до спільної пам'яті* (з навч. літ.).

МУЛЬТИРА́МКА, и, *ж.* Рамка, перев. електрична або цифрова, у якій світлини подаються через відеоряд, або звичайна рамка на декілька фотографій. *Мультирамка є красивим і корисним предметом декору, а також чудовим подарунком* (з газ.); *Мультирамка наповнює будинок теплом і ніжними спогадами, адже в ній легко можна помістити багато своїх улюблених фото або світлини з певної події* (з мови реклами).

МУЛЬТИРЕЗИСТЕ́НТНИЙ, а, е, *вет., мед.* Який набув багатократної стійкості до декількох протизапальних препаратів. *Мультирезистентний туберкульоз є одним із найбільш небезпечних його різновидів, коли мікобактерії стають стійкими (несприйнятливими) до найважливіших протитуберкульозних препаратів* (з наук.-попул. літ.); *Мультирезистентні бактерії та гриби здатні утворювати біоплівку, яка захищає бактерії від контакту з антибіотиком* (з навч. літ.).

МУЛЬТИРОТА́ЦІЯ, ї, *ж., хім.* Те саме, що **мутарота́ція.** *Окремі кислоти пришвидшують мультиротацію розчинів, надають їй інтенсивного перебігу* (із журн.).

МУЛЬТИРУ́М, у, *ч., інформ.* Мультимедійна система розподілу звукових сигналів у певному приміщенні чи за його межами. *Мультирум зазвичай застосовують у квартирах, приватних будинках або інших приміщеннях з великою кількістю кімнат* (з навч. літ.); *Мультирум складається з одного комплекту серверної апаратури (блок керування, процесор, контролер), який може встановлюватися в будь-якому зручному місці, та декількох аудіосистем, розміщених у кімнатах і з'єднаних із сервером попередньо прокладеними в стінах кабелями* (із журн.).

МУЛЬТИРУ́МПЕЛЬ, я, *ч., техн.* Підойма з багатьма функціями на судні для повертання керма, руля. *Моторний човен із модернізованим мультирумпелем зручний в експлуатації* (з газ.).

МУЛЬТИСЕ́РВІС, у, *ч.* Надання населенню різноманітних послуг в одному місці для забезпечення його побутових потреб. *Основним стимулом появи й розвитку мультисервісу є прагнення підтримати складні, насичені мультимедіа прикладні програми та розширити функційні можливості мережевого обладнання* (з наук.-попул. літ.); *Салон побутових послуг забезпечує мультисервіс* (із журн.); *Удосконалення потребує мультисервіс різних типів комп'ютерної техніки* (з газ.).

МУЛЬТИСЕ́РВІСНИЙ, а, е. Стос. до мультисервісу. *У дисертації розвинуто теорію та методи структурного й параметричного синтезу мультисервісних телекомунікаційних мереж на основі розроблення нових моделей багаторівневих, багатошарових мереж і методів структурного й параметричного синтезу* (з наук. літ.); *Для забезпечення якісної професійної підготовки фахівців сучасних мобільних мультисервісних мереж необхідно постійно впроваджувати нетрадиційні методи та інновації в освітній діяльності* (із журн.).

МУЛЬТИСПЕКТРА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має багато спектрів зображення, запису і т. ін. *Широкого використання в дослідженнях агроресурсів набули дані, одержані за допомогою мультиспектральних сенсорів* (з наук.-попул. літ.); *Сучасні супутники дозволяють отримувати мультиспектральні знімки з просторовим розрізненням і періодичністю знімання* (із журн.).

МУЛЬТИСТА́НЦІЯ, ї, *ж., спорт.* Силовий комплексний тренажер, признач. для швидкого й інтенсивного нарощування м'язової маси. *Найчастіше використовують мультистанції для облаштування домашнього спортзалу* (із журн.).

МУЛЬТИТА́Ч, у, *ч., інформ.* Технологія, за якою сенсорний екран відстежує одночасно декілька точок натиснення. *Мультитач дає змогу працювати з пристроєм більше ніж одному користувачеві одночасно* (з навч. літ.); *Хоча слово "мультитач" здебільшого стосується до сенсорних екранів, уже існують моделі розпізнавання жестів декількома пальцями* (із журн.).

МУЛЬТИФА́КТОРНИЙ, а, е. Те саме, що **багатофа́кторний.** *Мультифакторні спадкові захворювання найчастіше бувають серед родичів і рецидивують не за принципами Менделевого передавання генів* (з наук.-попул. літ.); *До мультифакторних захворювань належать рак, цукровий*

діабет, шизофренія, епілепсія, ішемічна хвороба серця, гіпертензія та інші (з навч. літ.).

МУЛЬТИФАКТУ́РНИЙ, а, е. Який має декілька рівнів яскраво вираженої фактури. *Мультифактурні штори роблять красивим і затишним приміщення, зберігаючи водночас усі властивості та переваги жалюзі* (із журн.).

МУЛЬТИФЕРМЕ́НТНИЙ, а, е, *хім.* Який містить багато ферментів (у 1 знач.). *До складу комбікорму вводили спеціальний премікс, який містив мультиферментні препарати* (із журн.).

МУЛЬТИФОЛІКУЛЯ́РНИЙ, а, е, *фізл.* Який характеризується станом, за якого в яєчниках одночасно дозріває більше 7 фолікулів. *У жінок, які з лікувальною метою приймали оральні контрацептиви, інколи діагностують так звані мультифолікулярні яєчники* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИФО́Н, а, *ч.* Мультифункційний телефон. *У сучасних мультифонах поєднано звукові, зорові, дотикові та інші функції* (із журн.).

МУЛЬТИФО́РМНИЙ, а, е. Який має багато форм. *Мультиформна гліобластома є найпоширенішим видом гліоми (різновиду злоякісної пухлини головного мозку)* (з наук. літ.).

МУЛЬТИФУНКЦІ́ЙНИЙ, а, е. Те саме, що **мультифункціона́льний;** багатофункціональний. *Мультифункційне реле призначене для захисту двигуна від різких перепадів кожної з електричних фаз* (з наук.-попул. літ.); *У новому мікрорайоні столиці влада пропонує розробити мультифункційний комплекс із торговими павільйонами, дитячим садком та житловою забудовою* (із журн.).

МУЛЬТИФУНКЦІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **мультифункці́йний.** *Мультифункційність комплексу ґрунтована на взаємодії двох близьких за обсягом блоків: статичного блоку багатоярусної автостоянки та динамічного блоку громадських приміщень* (із журн.).

МУЛЬТИФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **багатофункціона́льний.** *Вікна з мультифункціональним енергетичним пакетом сприяють скороченню витрат на опалення взимку й кондиціонування влітку* (із журн.); *Мультифункціональні комплекси, які включають стаціонар та поліклініку, залучають численних спеціалістів для надання всього спектра допомоги — це нові клініки майбутнього* (з газ.).

МУЛЬТИФУНКЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **мультифункціона́льний.** *Мультифункціональність клініки, яку обрав пацієнт, є одним із вирішальних чинників успішного результату лікування хворого* (із журн.).

МУЛЬТИЦЕ́ПС, а, *ч.* Рід стрічкових черв'яків родини циклофілідів. *Личинки мультицепса, які паразитують в головному мозку, викликають швидкоплинне смертельне захворювання* (з наук. літ.); *Оболонка яйця мультицепса відкривається після попадання в кишківний тракт проміжної особини (вівці або людини)* (з наук.-попул. літ.).

МУЛЬТИЦИКЛО́Н, а, *ч.* Апарат для очищення повітря, газу, що складається з кількох циклонів (апаратів). *У мультициклоні зі збільшенням діаметра циклона при постійній швидкості руху газу у вхідному патрубку відцентрова сила, що діє на частинку, зменшується й одночасно знижується ефективність вловлювання пилу* (з наук. літ.).

МУЛЬТИЦИКЛО́ННИЙ, а, е, *техн.* Стос. до мультициклона. *Мультициклонні пиловловлювачі застосовують для очищення шкідливих і відведених газів у сталеварній, металургійній та хімічній промисловості* (з навч. літ.); *Різновидом циклонних уловлювачів пилу є мультициклонні, у яких за рахунок зменшення діаметра патрубка підвищується якість роботи* (із журн.).

МУЛЬТИШИФО́Н, у, *ч.* Надлегка й напівпрозора тканина із синтетичних та шовкових волокон. *Ми знайшли мультишифон — тканину, яка найбільше підходила для пошиття весільної сукні* (з газ.).

МУЛЬТФІ́ЛЬМ, у, *ч.* Скорочення: мультиплікаційний фільм *(див.* **фільм).** *Перша прийшла чомусь у голову пісня з мультфільму* (В. Нестайко); *Спочатку мультфільми озвучували професійні актори Остап Ступка, Ольга Сумська, Богдан Бенюк і Богдан Ступка* (А. Кокотюха); *Вона занотовувала ескізи і робила креслення, а тато малював свої мультфільми* (Т. Прохасько); *Софійка добре пригадувала, як вони тричі підряд дивилися модний мультфільм* (Н. Сняданко).

МУ́ЛЬЧА, і, *ж., с. г.* Матеріал (дрібна солома, листя, торф і т. ін.) для мульчування ґрунту. *Крім ґрунтозахисної, мульча виконує ще одну важливу функцію: вона є енергетичним матеріалом культурного ґрунтоутворення* (з наук. літ.); *Мульча з рослинних решток перешкоджає утворенню ґрунтової кірки, зменшує швидкість стікання талих і дощових вод* (з навч. літ.).

МУЛЬЧО́ВАНИЙ, а, е, *с. г.* Дієпр. пас. до **мульчува́ти.** *Посів у ґрунт, мульчований рослинними рештками, не потребує ранньовесняного боронування для закриття вологи* (з навч. літ.).

МУЛЬЧПАПІ́Р, пе́ру, *ч., с. г.* Скорочення: мульчувальний папір (вологонепроникний папір для мульчування). *Для мульчування застосовують січку соломи, перегній, торф, мульчпапір, тирсу, сухий ґрунт, синтетичні плівки і т. ін.* (з навч. літ.); *Для захисту суниць від морозів використовують мульчпапір і полімерні плівки* (із журн.).

МУЛЬЧУВА́ЛЬНИЙ, а, е, *с. г.* Признач. для мульчування. *Мілкий (мульчувальний) обробіток під соняшник створює належні умови вологозабезпечення рослин, покращує структурний стан ґрунту* (з наук.-попул. літ.); *Невелику кількість скошеної трави, зібраної після стриження маленьких газонів, можна використати в саду як добрий мульчувальний або органічний матеріал для отримання компосту* (із журн.); *Мульчувальні матеріали зменшують випаровування вологи та забур'яненість, регулюють температуру у верхньому шарі ґрунту* (з газ.).

МУЛЬЧУВА́ННЯ, я, *с., с. г.* Дія за знач. **мульчува́ти.** *Мульчування істотно підвищує ефективність дії мінеральних добрив, особливо в посушливих умовах вирощування* (з наук. літ.); *Інтенсивність інфільтрації можна регулювати обробленням ґрунту, щілюванням його перед дощуванням, мульчуванням поживними рештками* (з навч. літ.).

МУЛЬЧУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що і без прям. дод., с. г.* Покривати ґрунт мульчею для захисту його від висихання, перегрівання, розмивання водою та запобігання сходам бур'янів. *Готуючи земельну ділянку під лісові культури, верхній шар збагачують сидератами, мульчують* (з наук. літ.); *Розсаду суниці загортають на глибину, на якій вона росла на маточних кущах, поливають із розрахунку 0,5 л води на рослину та мульчують землю навколо рослини перегноєм або сухим ґрунтом* (з навч. літ.).

МУЛЯ́Ж, у́, *ч.* Зліпок із гіпсу, воску, парафіну і т. ін., який точно відтворює форму та натуральну величину предмета. *Вона* [трав'янка] *була така нерухома, що більше скидалася на муляж, ніж на живу істоту* (Б. Антоненко-Давидович); *На шафі стояли лейденські банки, .. муляжі людського серця і печінки* (Ю. Смолич); *Лаптєв на мить заплющив очі, і перед ним постав бронзовий муляж з численними отворами* (М. Дашкієв); * У порівн. *Яківна виклала пиріжки в полумисок, вони виблискували рум'яними боками, немов муляжі* (І. Роздобудько).

МУЛЯЖИ́СТ, а, *ч.* Той, хто виготовляє муляжі. *Дуже вдала мумія. На початку Театральної ери в нашому місті жили неймовірно вправні муміфікатори та муляжисти .. Більшість експонатів Музею зроблена ними* (В. Єшкілєв).

МУЛЯ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **муля́ж.** *Худий, сутулуватий, він стояв посеред кімнати над рельєфною картою пересічної місцевості, і з його вигляду видно було, що він ще нічого не знає і думає, певне, не про муляжний оцей рельєф, не про війну* (О. Гончар); // Який виготовляє муляжі. *Муляжне виробництво сьогодні є досить перспективним, тому що охоплює все новіші сфери сучасного ринку* (з газ.); // Який має основою використання муляжів. *Муляжний метод з'явився багато років тому як один з перших і не втратив своєї актуальности. Полягає в тому, що шляхом наколювання на манекені з макетної тканини отримують розгортку поверхні манекена* (з навч. літ.).

МУЛЯ́КА, и, *ж., розм.* Те саме, що **мул** *(див.* **мул**[1]**).** *Під водою не муляка, а гостре каміння* (М. Циба); *Муляка пахла дьогтем* (Є. Пашковський); * Образно. *Пускаю погляд свій байдуже за крайнебо, немов зійшлись мої життєві береги. І ні струмка на дні — потріскана муляка, і ряскою луска, і жабуриння жмут* (П. Мовчан).

МУ́ЛЯР, а, *ч.* Будівельник, який виконує роботи з мурування або ремонту конструкцій зі штучних і природних будівельних матеріалів. *Муляр Никифор рано встав* (І. Франко); [Р і ч а р д:] *Якби згубив кітару Аполлон і стратив голос, мурував би тільки, то певне б звався муляром, не богом* (Леся Українка); *По синьому небі пливли попелясті хмарки, і луною дзвеніли в повітрі удари мулярів, що будували новий будинок* (В. Домонтович); *Він пригадав, як на заводі муляри мурували стіни нового корпусу* (С. Чорнобривець); * У порівн. *В одному місці, де стіна трохи нижча, ніж всюди, самі ж вихованці цілою бригадою домуровують її, працюють, як справжні муляри* (О. Гончар).

МУ́ЛЯРКА, и, *ж.* 1. Жін. до **му́ляр.** *Іду, співаючи про тебе, про цвіт весняної пори. І очі мулярки, як небо, на Київ дивляться згори* (В. Сосюра); *Мулярка дебела на ковзанах фігурно чеше твісти* (І. Малкович).

2. *розм.* Будівельні роботи, пов'язані з муруванням (у 1 знач.); мулярська робота. *У Черчені він появився десь наприкінці п'ятдесятих років після закінчення у Бистричанах дворічної школи голів колгоспів, але господарювання на полі й на фермах давалося йому, як циганові мулярка* (В. Шкляр); *Я пішов просто з праці, з мулярки до читальні* (Ю. Винничук); *Дивився, дивився, як хлопці мурують, і мене охота розібрала. Закортіло й собі навчитися мулярки* (М. Андрусяк).

МУ́ЛЯРСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **му́ляр.** [А н т о н і о:] *З конечности бере артист роботу, яку прийдеться. Навіть Аполлон узявся раз до мулярської праці* (Леся Українка); — *Я знаю майстерність теслярську, мулярську, умію ловити рибу* (О. Бердник); // Признач. для праці муляра. *Бенедьо положив свій мішок з хлібом та мулярським знаряддям набік* (І. Франко); *Є спеціальне риштування, котре дозволяє переміщати її* [цеглу] *нагору, де саме в розпалі мулярські роботи* (А. Кокотюха); *Між колонами зі стелі звисали кольорові хоругви, рясно прикрашені циркулями, трикутниками, гілками акації та символічними зображеннями молотків та інших мулярських інструментів* (В. Єшкілєв).

МУЛЯРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Виконувати роботу муляра; бути муляром. *Повернувся* [Іван Іванович] *з війни — школа була зруйнована. Сам ремонтував її, аж поки не прислали робітників, але і з ними працював — мулярував, теслярував* (Г. Усач); *Вони вміли і мулярувати, і штукатурити — своїми власними руками відремонтували сільську школу* (із журн.).

МУ́ЛЯТИ, яю, яєш, *рідше* **МУ́ЛИТИ,** лю, лиш, *недок., що і без прям. дод.* 1. Будучи тісним, терти, тиснути (про взуття, одяг і т. ін.). *Чобіт мулить ногу, подушка мулить в голову* (Номис); [В а с и л и н а М а к а р і в н а:] *А чоботи, Митю, зовсім не муляють* (М. Зарудний); *Я повільно скидаю з себе светр, повстяну сорочку, але відчуваю, що мені муляють шлейки комбінезона* (Любко Дереш); // Торкаючись тіла, спричиняти біль; давити (у 2 знач.). *Грудки муляли в босі ноги, а холодна земля обсипала ноги, неначе сніг* (І. Нечуй-Левицький); *Усі швидко .. поснули, тільки Горпині не спалося: прокляті дошки в боки муляли* (Л. Яновська); *Шабля муляла бік від самого хутірця* (Є. Гуцало); * Образно. — *Не хотілось нагадувати про це, та слово язик муляє* (М. Руденко); // Наминати (у 2 знач.); натирати (у 3 знач.) що-небудь. *Примостилася на лежанці, а сон до віч не йде, нема сну в очах, тільки з боку на бік перевертаюся, боки муляю* (Є. Гуцало).

2. *перен., розм.* Не давати спокою, мучити, турбувати (у 3 знач.). — *Коли чую, що маю що зробити, що можу чогось навчитися, то так мене щось усередині пече, так мене мулить* (І. Франко); *Думка все муляла Зінька* (Б. Грінченко); *Тут журба йому душу муляє, а там його гордощі* (А. Крушельницький); *Піднесений настрій раптом спав, і десь в глибині свідомості досадно муляло трохи усвідомлення, що його поведінка в чомусь споріднювала його з Хлестаковим* (А. Головко); *Горобенкові муляв спину допитливий і гострий погляд Попельначенка* (Б. Антоненко-Давидович); *От ніби й не трапилося нічого особливого, а щось муляє і муляє, і не можна зрозуміти, що ж це таке* (В. Собко).

◊ **(1) Му́ляти (му́лити) / заму́лити о́чі** *чиї, кому і без дод.:* а) перебувати в такому місці, щоб бути видимим; привертати до себе чиюсь увагу (про когось); демонструвати що-небудь перед кимсь. *Не будемо їм* [людям] *очі муляти своїм коханням* (Василь Шевчук); *Аби даром не їсти чужого хліба та не муляти чиїхось очей, Павло зранку брав косу, ішов на далекі мочарі* (М. Олійник); *Якби* [Аби] *не муляти людям очей, сів у пшениці, поклавши рушницю напохваті* (Є. Гуцало); б) набридати своєю присутністю, заважати (про людей, тварин); викликати незадоволення, дратувати і т. ін. — *Корову я заберу, якщо вона так уже вам очі муляє* (С. Добровольський); — *Поки ми в Польщі жили, тен* [цей] *панський звичай нам очі не муляв* (З. Тулуб); *До вечора він то так, то сяк опинявся біля дівчини, але, видно, не муляв її очі* (М. Стельмах); *Тиша, ніхто не турчить про свої клопоти, ніхто не муляє очей, і Санько подумав, що добре було б*

вивчитися десь на лісника та в лісі й жити (Григір Тютюнник); *Коли людина зайвий раз муляє очі представникам справедливості й порядку, цим вона сама напрошується, аби нею докладніше поцікавилися* (Е. Андієвська); *Хлопець замулив очі сусідам, чомусь їх дратувало його бажання все коментувати* (із журн.); в) *(перев. без дод.)* бути на видному місці; виднітися (про що-небудь); бути особливо помітним; недоречно виділятися серед чогось (про речі, предмети і т. ін.). *Серед усіх будівель один він* [сарай] *стояв на замку й муляв очі* (А. Головко); *То місячне сяйво одягає його* [село] *у святешній одяг, кудись ховає все убожество, лахміття, що муляє очі вдень* (М. Стельмах); *Їдем, їдем, а він усе є. Відсунути б його* [собор] *куди-небудь з горизонту, щоб очі не муляв...* (О. Гончар); г) бути предметом чиїх-небудь зазіхань, заздрощів і т. ін. *Батько й пита: — Що ж ти, синку, з перемогою, а хмарієш? — Хіба на дні морському покій матимемо: муляє очі земля наша* (В. Дрозд); *Земля, що її з давніх-давен запосів український народ, була надзвичайно родючою, вона завше муляла очі ворогам нашим і вабила їх до себе* (із журн.); **(2) Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу)** *кому, у кого і без дод.* — непокоїти, бентежити, хвилювати кого-небудь (про думки, переживання і т. ін.). *Ця думка мулила йому серце, йшла за ним усюди, як тінь* (М. Коцюбинський); *Видно було, що на серці йому щось муляє* (О. Гончар); *— Йому таки важко було, йому таки й зараз муляло на душі* (Є. Гуцало); *Дотепер я обходив корчму "Молоко русалки" глухими путиками* [стежками], *а зараз вона припадалася мені. І це недобре муляло серце і водночас тривожно втішало* (М. Дочинець).

МУ́ЛЯТИСЯ, яюся, яєшся, *рідко* **МУ́ЛИТИСЯ,** люся, лишся, *недок., розм.* Виявляти нерішучість; вагатися. *Я бачив, що він мулиться, і добре розумів причину* (М. Коцюбинський); *Кріпаки й наймані слуги вставали одне за одним, але панові здавалося, що вони муляються й не кваляться* (О. Ільченко); *Він мулявся ще одною новиною, але поки що не знав, приємною чи неприємною буде вона для професора* (Ю. Мушкетик); // Тертися (у 2 знач.), м'ятися (у 2 знач.). *— Чого ви муляєтеся? — всміхнувся Сагайдачний. — Це моя наречена* (З. Тулуб); *Жона Великого князя київського — то таки цариця й простим людям не личить мулятися перед нею* (І. Білик).

МУМІЙО́, *невідм., с.* Природний смолоподібний продукт біологічного походження, що його використовують як лікувальний засіб. *А ще от здоров'я підводить мого Уктама, я вже й туди, і сюди, але лікарі нічого путнього не можуть сказати, той лікує йому бронхи, той нирки, один радить пити травичку, а другий мумійо* (В. Шкляр); *Оскільки мумійо розчиняється у воді, то зрозуміло, що воно може зберігатися лише в сухому кліматі* (з навч. літ.); *Мумійо трапляється в багатьох регіонах світу: в Індії, Монголії, Ірані, Аравії, Індонезії, Австралії, М'янмі, Південній Америці та ін.* (із журн.).

МУМІФІКА́ТОР, а, *ч.* Той, хто займається муміфікацією. *Особливу популярність муміфікатори мали в Стародавньому Єгипті* (з наук.-попул. літ.); *Основи фаху муміфікатора були відомі більш ніж 2000 років до нашої ери* (із журн.).

МУМІФІКА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **муміфікува́ти** і **муміфікува́тися** 1. *Щоб жив дух, треба було зберегти неторканим тіло. Так виникло велике мистецтво муміфікації* (П. Загребельний); *Природна муміфікація відбувається, коли тіла померлих людей опиняються в умовах навколишнього середовища, що перешкоджають розкладанню, наприклад, спекотне, сухе повітря або навпаки — низька температура* (з наук.-попул. літ.); *Біохімічні дослідження показали, що в муміфікованих тканинах останків Агапіта й інших ченців зовсім не було дубильних і бальзамувальних речовин, тобто процес муміфікації проходив природним шляхом* (із журн.).

МУМІФІКО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **муміфікува́ти.** *За .. тьмавими шибами вгадувалися муміфіковані шкури змій* (Ю. Іздрик); // **муміфіко́вано,** *безос. пред. Тіло імператора було муміфіковано та поміщено в спеціальний саркофаг* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який муміфікувався. *У кургані Пазирик під час розкопок знайдено природно муміфікований труп коня* (з наук.-попул. літ.).

МУМІФІКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **муміфікува́ти** і **муміфікува́тися** 1. *Багато сил, багато коштів і часу витратили люди на марні заняття — спорудження гробниць, муміфікування тварин, яким фантазія жерців приписала надприродні властивості* (з наук. літ.); *Муміфікування здійснюють на цілком науковій основі, приклад тому — мавзолеї з тілами вождів соціалістичних країн* (з наук.-попул. літ.).

МУМІФІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого, що.* Те саме, що **бальзамува́ти.** *З єгипетських папірусів відомо, що муміфікували не тільки тіла фараонів, верховних жерців і вельмож, але й священних крокодилів, змій, биків* (П. Загребельний); *На Криті вміли муміфікувати тіла й зберігати їх у саркофагах* (із журн.); *Не в змозі пережити втрату матері, Норман викрав тіло жінки й муміфікував труп* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Муміфікую вже, так, так, сувої споминів і втрат, гарячо-журний снігопад, можливість зрад, можливість волі* (П. Мовчан).

МУМІФІКУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок. і док.* 1. Перетворюватися на мумію *(див.* **му́мія**[1] 1). *В умовах високогір'я діяльність мікроорганізмів знижена, тому біомаса з плином часу не розкладається, а муміфікується, полімеризується* (з наук.-попул. літ.); *На останній віковій стадії личинка висмоктує всю рідину з тіла господаря, і той муміфікується* (з навч. літ.); *Завдяки особливому клімату катакомб тіла померлих не розкладалися, а муміфікувалися* (з газ.); *Тіло дитини муміфікувалося, оскільки цьому сприяли низька вологість і постійна температура в склепі* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **муміфікува́ти.** *Тіла, що муміфікувалися з використанням бітуму, мали чорний відтінок* (з наук. літ.); *Певні звірі і птахи у Стародавньому Єгипті вважалися душами богів і жили при храмах, тому після смерті трупи цих священних тварин муміфікувалися й захоронювалися. Археологами знайдені цілі кладовища муміфікованих биків, кішок, крокодилів* (з наук.-попул. літ.).

МУ́МІЯ[1], ї, *ж.* 1. Труп людини або тварини, штучно збережений від розкладу (у 2 знач.); набальзамований труп. *І сміялись безумні нащадки, що й мумії предків не вічні...* (Леся Українка); *Я не мумія, я живий чоловік* (Б. Лепкий); *Набальзамовані трупи — мумії — можуть зберігатися дуже довгий час — багато сотень і тисяч років* (Ю. Смолич); *Царя ж везуть, одягнутого в плис, у захололій капсулі із воску. Селера і товчений кипарис зробили з нього мумію заморську* (Л. Костенко); * У порівн. *Вони* [панни] *були позавірчувані в шуби, .. в кохти* [кофти], *у товсті хустки та хусточки, як єгипетські мумії* (І. Нечуй-Левицький); *Висушені*

тверезі професори (вона їх ненавиділа), котрі з пожовклими щоками, наче мумії, проходжувалися й молодості, мабуть, зовсім не розуміли, вони не могли його зрозуміти! (О. Кобилянська); // Труп людини або тварини, що не розклався внаслідок діяння природних чинників. *Ще трохи — і він обернеться в задубілу мумію, що зупиниться та так і стоятиме посеред степу на ногах, примерзнувши ними до землі* (І. Багряний); — *Через дві-три тисячі років наші нащадки, знайшовши твою мумію, судитимуть по ній і про нас* (Є. Доломан).

2. *перен., зневажл.* Про малорухливу, худу або не здатну до сильних почуттів людину. *Чим він кращий від останнього лихваря? Ця мумія з щурячими очима!* (З. Тулуб); *Чоловік з чорним обличчям придивився до Фатьми: — Ах ти ж мумія засушена!* (Ю. Яновський); *Марієнфельд, єгипетська мумія, прилетів до Полтави з Берліна* (Олекса Ізарський).

МУ́МІЯ[2], ї, *ж., спец.* Мінеральна фарба у вигляді порошку, що має колір від ясно-червоного до темно-брунатного. *Мумію легко приготувати через осад заліза лугами* (з наук. літ.); *До червоних пігментів належать сурик залізний, сурик свинцевий, мумія, кіновар* (із журн.).

МУ́НГУ, *невідм., с.* Розмінна монета Монголії. *Монгольський тугрик розділений на 100 мунгу* (з наук.-попул. літ.); *Перші тугрики й мунгу були виготовлені із срібла та міді, але з плином часу матеріал замінили на сплав міді й нікелю, алюмінієву бронзу та алюміній* (із журн.).

МУНДИ́Р, а, *ч.* 1. Верхня частина військового або цивільного форменого (здебільшого парадного) одягу. *В полки людей розпреділивши* [розподіливши] .. *І всіх в мундири нарядивши, К присязі зараз привели* (І. Котляревський); *А Максимові кривому Нічого не вадить; Шкандибає на милиці І гадки не має. А в неділеньку святую Мундир надіває* (Т. Шевченко); *На околиці була менша загроза від бомб, але більша від людей — отих одягнутих у мундири людей, що могли з'явитися кожну мить з того чи того боку й що зустрічі з ними кожен боявся, як вогню* (І. Багряний); *Дівчина тільки в кіно бачила поліцейські мундири й конфедератки уланів* (Б. Антоненко-Давидович); *Михайло Васильович Соя прийшов у мундирі почесного гірника, — галуни блищали на рукавах і на стоячому комірі, що підпирав старанно поголене підборіддя* (Д. Ткач).

2. *перен.* Про організацію, посаду і т. ін., честь якої хтонебудь захищає. *Я глибоко переконаний, що ми дійшли до того моменту, коли для захисту мундира треба мати моральне право* (із журн.); *Той справжній керівник, який мундир береже, не дозволяє бруднити його ані собі, ані підлеглим* (з газ.).

Карто́пля в кожу́шка́х (в мунди́рах) *див.* **карто́пля.**

◇ **(1) Си́ні мунди́ри:** а) *(іст.)* співробітники жандармерії царської Росії, які носили форму синього кольору. *Дами сиділи кругом столів, перемішані з синіми мундирами* (І. Нечуй-Левицький); *Жандармський поручник, мабуть, той самий, що назвався Григорієм Суярком, увірвався до будинку першим і тепер завмер на порозі. За ним скупчилися "сині мундири", скільки їх — лічити годі* (А. Кокотюха); б) працівники правоохоронних органів, які носять мундири синього кольору. *Сині мундири зібралися перед святом на велику нараду — обговорення напрямів упровадження ініціатив реформування органів прокуратури* (із журн.); **Честь мунди́ра** *див.* **честь.**

МУНДИ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **мунди́р.** *Гість закивав сухорлявою ручкою, що виткнулась з мундирного рукава, облямованого золоченим позументом* (Б. Левін); *Я мав ще час, бо на одержані гроші замовив у кравця мундирну учительську пару й мусив все одно чекати, поки її пошиють* (Валерій Шевчук); * Образно. *Він* [дощ] *не припускав, але й не затихав, із занудливою впертістю шелестів і шелестів над свинцево-сірою Шпреє, над усією препишною імперською столицею, що того ранку наче закуталася в сіро-зелену мундирну накидку* (В. Чемерис); // *у знач. ім.* **мунди́рне,** ного, *с.* Те, що пов'язане з мундиром, муштрою. *У цій проклятій Орській він був відчаївся, зненавидів усе мундирне та еполетне, а познайомився із Бутаковим, Макшеєвим .. й піднісся духом* (Василь Шевчук).

МУНДИ́РЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. або зневажл. до **мунди́р** 1. *Він грізно плинув, колихаючи на хвилях трупи і у ворожих, зелено-синявих мундирчиках, і в рідних, що навівають нам біль, гімнастерках* (М. Бажан); — *Та то ж такі мундирчики носять фертики, що сидять біля паперів у полтавському магістраті, — додав другий. — Але цей не схожий на них* (І. Пільгук); *Що ж до Бориса, то він одразу знайшов собі забаву в тому, щоб дивитися в вікно на фашистів посеред засніженого Києва, бачив, як вони вистрибують у своїх нікчемних шинелях і мундирчиках* (П. Загребельний).

МУНДІА́ЛЬ, ю, *ч.* Чемпіонат світу з певного виду чи видів спорту. *У відборі на мундіаль збірна пропустила два м'ячі, а суперник — лише один* (із журн.); *У французькому місті Нант 17–21 червня 2017 р. відбувся мундіаль із баскетболу* (з газ.); *До офіційної заявки збірної на мундіаль потрапило одразу вісім відомих футболістів* (з газ.).

МУНДУ́Р, а, *ч., діал.* Мундир. *Се був мужчина середнього росту, підсадкуватий, але дуже сильно збудований і мускулистий, одягнений у звичайний арештантський мундур* (І. Франко); *Антін же Антонович розстібнув свій мундур, оживився, розійшовся й почав розказувати, як у них в повіті поширилось тепер це малоросійство, чи то пак українство* (В. Винниченко); *Пан Циммерман відчув, що знову пріє. Але мундур додавав відваги* (Ю. Винничук).

МУНДШТУ́К, а́, *ч.* 1. Трубочка, за допомогою якої курять цигарки. — *Запевняю вас, що чим-чим, а вже янтарними мундштуками Мамайчук не став би по чужих портах торгувати* (О. Гончар); *Оголена до ліктя права рука жінки спиралася на стіл, між середнім і вказівним пальцем був затиснений довгий мундштук, підтримуваний знизу ще великим пальцем, у мундштуку димілася сигарета* (С. Андрухович); *Майстри артілі "Гуцульщина" виробляли такі предмети-дрібнички, як пудрениці, портсигари, шкатулки, мундштуки та ін.* (з наук. літ.); *Суходол переломив цигарку надвоє й одну половину вставив у мундштук* (з газ.); // Частина люльки, яку курець бере в рот. *Біля скелі сів* [хлопець], *витягнув люльку й закурив, щоб погасити цей зрадливий трем рук, зуби його мимоволі вицокують на мундштуку* (Г. Хоткевич); *Павлюк зупинився посеред хати, гриз мундштук люльки й обдумував подальший текст* (В. Чемерис); // Частина цигаркової гільзи з цупкого (компактного) паперу. *Офіцер хитає головою, ніби журить і докоряє Гальці; ось він витяг срібного портсигара, стукає довгим мундштуком папіроси і сміється до дівчини ласкаво-ласкаво* (Г. Косинка); *Поклавши ногу на ногу, пан тільки те й робив, що чиркав сірником і затягувався пахучою цигаркою з тов-*

стим і довгим мундштуком (С. Добровольський); *Він обдирав геть оболонку, брав усі цигарки в жменю, а тоді великими ножицями обрізав геть мундштуки майже при самім тютюні* (І. Багряний); *Він безперестану жартував, намагався говорити дотепно, але без зв'язку з попередньою невідомою дією це звучало так по-дурному, що надпоручник Лукаш від люті аж мундштук перекусив* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. Деталь духового музичного інструмента, яку під час гри беруть у рот або прикладають до губ; сисак. *Він довго трусив мундштуком труби, виливаючи з нього воду* (О. Полторацький); *На радощах Антоненко підняв сурму вгору, приклав мундштук до спухлих уст — урочиста мелодія порушила тишу, підняла вгору диких голубів, що до цього стогнали і стогнали у кронах могутнього дуба* (М. Стельмах).

3. Додаткові залізні вудила з підіймальною розпинкою біля піднебіння, за допомогою яких легше правити конем, мулом і т. ін. *Прекрасна Франція мчить наосліп, як благородний кінь, що не зазнав ще ні мундштука, ні острогів* (М. Зеров); *Гасає на рудому жеребці Гнат. Сідло рипить, із мундштуків — шматками піна* (Григорій Тютюнник); *Трійка гнідих коней, низько пригнувши морди, до крові закусивши мундштуки, рвала під собою землю* (Б. Левін); *Кінь жував мундштук, над білими зубами — гумові губи* (В. Дрозд); *Захоплення викликали .. мули — їхня розкішна збруя, арабські мундштуки, довге сплетене з шкіри повіддя, що правило водночас і за батіг, оздоблені брязкальцями вуздечки та подвійні торбини з барвистого полотна, місцеві сакви* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

4. Деталь у різних апаратах і машинах, яка має здебільшого форму трубочки або наконечника, що приєднується до робочого органа апарата. *Пауль поквапно намацав губами пластиковий мундштук лінії живлення, затис його зубами* (М. Дашкієв); *На кінці шланга був довгий позолочений, прикрашений різьбленням мундштук* (Любко Дереш); *Як наконечник на промивальних трубах мундштук застосовують для покращання розмивання піщаних корків у свердловинах* (з наук.-попул. літ.).

МУНДШТУКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **мундшту́к.** *Мундштуковий папір використовують у виготовленні цигарок* (з газ.); *Козацька труба є духовим мундштуковим інструментом* (з навч. літ.); *Трембіта — старовинний духовий мундштуковий музичний інструмент* (із журн.); *Мундштукову вуздечку застосовують при виїздці та об'їжджанні коней* (з навч. літ.); *Мундштукові накладки використовують для з'єднання труб різного діаметра* (із журн.).

МУНДШТУЧО́К, чка́, *ч.* Зменш. до **мундшту́к.** *Хлопець змовкнув задля того, Щоб прочистить мундштучок* (С. Воскрекасенко); *Вийняв інженер портсигар, дістав папіросу. Раз надкусив мундштучок, другий раз* (С. Журахович); *Христофор Ничипорович, пристрілюючись своїм оком, побачив край відсунутого столу недопиті пляшки із золотими й срібними етикетками .. і довгий мундштучок папіроси з червоною губною помадою* (Б. Харчук); *Мундштучок для трембіти хлопець завжди зберігав удома* (із журн.); *Не на кожного коня відразу можна надягти мундштучок* (із журн.).

МУНІЦИПАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія за знач. **муніципалізува́ти.** — *Ви розумієте різницю між націоналізацією і муніципалізацією? Вам треба знати, за що воюєте* (М. Циба); *Брак республіканського закону про націоналізацію домобудівель спонукав місцеві ради стати на шлях муніципалізації житлового фонду* (з навч. літ.); *Свого часу муніципалізація поширювалася на підприємства, що обслуговують певні сфери комунальних потреб (електричні станції, водогони, місцеву комунікацію та ін.)* (із журн.).

МУНІЦИПАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Система управління, ґрунтована на діяльності муніципальних органів. *Муніципалізм наявний у суспільстві, в якому панують політичний, ідеологічний плюралізм* (з наук. літ.); *Муніципалізм оцінюють як історично еволюційний і закономірний етап лібералізації та демократизації суспільно-політичного життя цивілізованих держав* (з навч. літ.); *Муніципалізм доцільно розглядати в системі категорій сучасного муніципального права* (із журн.).

МУНІЦИПАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **муніципалізува́ти.** *Після революції магазин був муніципалізований, колекції книг і рукописів передані бібліотеці Всеукраїнської академії наук* (із журн.); *У законодавстві розрізняють власність державну (націоналізовану та муніципалізовану), кооперативну, приватну* (з газ.); // **муніципалізо́вано,** *безос. пред. Не підлягають поверненню (компенсації) будівлі та інше майно, що було націоналізовано (муніципалізовано) на підставі відповідних нормативних актів* (з мови документів).

МУНІЦИПАЛІЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., що.* Вилучати майно (землю, будинки і т. ін.) у приватних осіб і передавати його в розпорядження органів місцевого самоврядування. *Зараз ми муніципалізуємо землі населених пунктів шляхом переведення їх у комунальну власність* (з газ.); *Прагнення муніципалізувати землю є об'єктивною реакцією місцевої влади бути повним господарем різних об'єктів* (з наук.-попул. літ.); *Нестача ліків у важкі роки Другої світової війни змусила частину фармацевтів Болгарії дійти висновку, що аптеки слід муніципалізувати* (із журн.).

МУНІЦИПАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **муніципалізува́ти.** *Об'єкти можуть муніципалізуватися особливими законодавчими актами органів місцевого самоврядування* (із журн.).

МУНІЦИПАЛІТЕ́Т, у, *ч.* 1. Орган місцевого самоврядування в ряді країн. *Ніхто нічого не купував, хіба що вимінював шило на мило; в цьому юрмищі існувала теж своя ієрархія та судочинство, — автономний квартал, який не мав жодних зобов'язань перед муніципалітетом Львова, називався Клепарів* (Р. Іваничук); — *Ми вирішили в муніципалітет навіть не звертатися, аби він взагалі не ліквідував нашу Комісію, бо ми тоді залишимося без роботи* (В. Чемерис); *Монумент символізує примирення фінського та українського народів, спонукає до покаяння, застерігає від загарбницьких воєн, його дбайливо доглядає муніципалітет комуни Суомуссалмі* (із журн.); // Будинок, у якому міститься цей орган. *Місто багатих людей, попри незграбну будівлю банку і не дуже привабливий муніципалітет, могло собі дозволити потратитися і на розкішні готелі, і на збереження іспанського кварталу сімнадцятого століття* (П. Загребельний).

2. У деяких країнах (Італія, Франція та ін.) — адміністративно-територіальна одиниця. *Льйорет-де-Мар — муніципалітет в Іспанії, входить у провінцію Жирона у складі автономного співтовариства Каталонія* (із журн.).

МУНІЦИПА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **муніципалітéт;** пов'язаний з місцевим самоврядуванням. *У 1925 р. учений О. П. Новицький звернувся до київської влади з пропозицією створити муніципальний музей, використавши для установи митрополичий будинок у садибі Софійського собору* (з наук. літ.); *Муніципальні районні структури мають бути прозорими, працювати з кожним громадянином індивідуально* (з публіц. літ.); *Муніципальна поліція в багатьох країнах дає змогу оперативно вирішувати проблеми правопорядку* (із журн.); — *У нас є платні ліжка для іногородніх. Це абсолютно справедливо: ми — муніципальна лікарня й живемо з муніципального бюджету* (з газ.); *Муніципальні округи можуть створювати власні виборчі комісії для підрахунку голосів під час місцевих референдумів* (з навч. літ.).

МУНІЦИ́ПІЙ, ю, *ч.* 1. *іст.* У часи Римської республіки — залежне від Риму місто, що мало свої закони, а жителі — усі права римських громадян. *Жителі муніципіїв отримували такі самі обов'язки, як і римські громадяни, а міста — часткове самоуправління чи префекта, призначеного Римом* (з наук.-попул. літ.); *Вироблений щодо муніципіїв підхід як до юридичної особи згодом був перенесений на різні приватні колегії (товариства)* (з навч. літ.).

2. Адміністративно-територіальна одиниця в деяких державах Латинської Америки, Європи (Куба, Молдова і т. ін.). *Муніципії належать до адміністративно-територіальних одиниць першого (тобто нижнього) рівня поряд із містами, селами й комунами* (з наук.-попул. літ.); *Муніципії не входять до складу адміністративно-територіальних одиниць другого (верхнього) рівня — районів* (з навч. літ.); *Муніципій є населеним пунктом міського зразка, що відіграє важливу роль в економічному, соціально-культурному, науковому, політичному та адміністративному житті країни* (із журн.).

МУНІЦИ́ПІЯ, ї, *ж.* Те саме, що **муніци́пій.** *Основною адміністративною одиницею Римської імперії були міста, які мали юридичний статус муніципії, тобто автономного міського центру з приписаною до нього сільською місцевістю* (з наук. літ.); *За едиктом Каракалли від 212 р. усе вільне населення імперії отримало права римського громадянства, а всі міста було перетворено на муніципії* (з наук.-попул. літ.); *Муніципія Кишинів є найбільшою в сучасній Молдові* (із журн.).

МУНІ́ЦІЯ, ї, *ж., збірн., заст.* Амуніція (у 1 знач.). *Муніцію і все для воєнної справи кожний мав при собі* (О. Стороженко); *Треба подбати, щоб з Батурина вивезти не тільки гармати, зброю, припаси муніції, але також якнайбільше грошей, срібла, дорогої посуди й іншого добра* (Б. Лепкий); *А там десь на позиції, Без зброї, без муніції, У полі босі й голі Вмирають козаки...* (О. Олесь); *Скоро посланці повернулися й притарабанили з собою два міномети й цілу купу муніції до них* (І. Багряний); *У них* [денікінців] *найновіша зброя, добірна кавалерія, муніція, харчі, теплий одяг* (В. Шкляр).

МУНТЖА́К, а, *ч.* Невелика парнокопита тварина родини оленевих із жовтим або коричневим хутром, що зустрічається у Східній та Південній Азії. *Мунтжаки, яких називають також гавкаючими оленями, — це найстаріший рід оленів, що виник близько 15–35 млн років тому* (з наук.-попул. літ.); *Від ворогів мунтжак переховується в густих лісових заростях* (з навч. літ.); *Уперше в історії зоопарку народився мунтжак китайський* (з газ.).

МУНЦ-МЕТА́Л, у, *ч.* Мідно-цинковий сплав із домішкою свинцю; свинцевиста латунь. *До деформованої латуні належать томпак (мідь і цинк) і власне латунь (мідь і цинк). Аби сплав краще оброблявся на верстатах, у нього вводять свинець, отримуючи мунц-метал (мідь, свинець і цинк)* (з наук.-попул. літ.); *Мунц-метал використовують для виготовлення труб, дроту і т. ін.* (із журн.).

МУР, у, *ч.* 1. Висока кам'яна або цегляна стіна (у 3 знач.) навколо чогось. — *До кого я прихилюся? ..* — *І небога Кругом зирнула, і о мур, Об мур старою головою Ударилась* (Т. Шевченко); *За муром фортеці чутно пісню* (О. Корнійчук); * Образно. *Всім очужілим виглядом, гіркою нахмуреністю хлопець дає відчути, що твої напучення та нотації зараз його не проймуть, що між вами стіна, мур. Мур образи й завданого йому приниження* (О. Гончар); * У порівн. *Небо було синє, холодне. Скелі стояли, як мури* (І. Багряний); *Козаки не розступилися і стояли нерухомо, як мур* (З. Тулуб); // Невисока огорожа з каменю або цегли навколо чогось. *Перебігли вони міст, заїхали на острів, поїхали попід самим садовим муром* (І. Нечуй-Левицький); *На подвір'ї, огородженому низьким кам'яним муром, колоди лісу, розбитий грузовик* [вантажівка], *звалена апаратура* (Л. Дмитерко); *Вони перейшли площу, забралися у захаращений дошками дворик, крізь розвалений мур перелізли в другий дворик* (Р. Андріяшик); *З кухонних вікон видно траву і низькі білі мури* (С. Андрухович).

2. Те саме, що **стіна́** 1. *Облетіла давно золота свіжість листопаду, потемніли мури будинків, і вже вкривалися вночі сивизною голі віти дерев* (І. Микитенко); *Ось і школи знайомі мури, і до мене біжать школярі...* (В. Сосюра); // *тільки мн., з означ., перен.* Про який-небудь будинок, приміщення, установу, виховний, навчальний заклад і т. ін., де щось відбувається, здійснюється і т. ін. *Загальне піднесення не обминуло й вихованців духовної школи, і в мурах її з запалом дебатовано ті самі питання, що клопотали кращі голови й поза ними* (С. Єфремов); *Знаю тільки, що, хто декілька літ прожив у ваших мурах, не забуває вас ніколи і в думках відвідує вас так радо, як я радо нині відвідати вас хочу* (Б. Лепкий); *Він уже сидить скоро рік в цих мурах, ходить по всіх сферах новітнього цього пекла, носить по тому пеклу своїх вісімдесят років* (І. Багряний).

△ **Берлі́нська стіна́ <Берлі́нський мур>** *див.* **стіна́.**

◊ **Би́тися голово́ю об стіну́ (об мур, в мур)** *див.* **би́тися; Відгороди́ти / відгоро́джувати му́ром (стіно́ю)** *див.* **відгоро́джувати; Кита́йська стіна́ <Кита́йський мур>** *див.* **стіна́; Мур лама́ти / злама́ти** *див.* **лама́ти; Ста́вити (станови́ти) / поста́вити (приста́вити) до сті́нки** *(рідко* **до му́ру)** *див.* **ста́вити; Стоя́ти / ста́ти стіно́ю (му́ром)** *див.* **стоя́ти; Хоч ло́бом (голово́ю) би́йся в (об) стіну́ (в (об) мур, ріг** *і т. ін.)* *див.* **би́тися.**

МУРАВА́, и́, *ж.* Те саме, що **морі́г.** *Води Німріму спустошенням будуть, бо посохла трава, мурава позникала, немає нічого зеленого* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Мабуть, ніхто не живе в тому палаці, бо й двір непрочищений, заріс густою муравою* (Панас Мирний); *І все щось він з того стриху скидав на землю і волік перед хату на мураву* (В. Стефаник); *Посередині на мураві розтаборилась як-небудь, без ладу, ватага опришків* (Б.-І. Антонич); *Люба .. пройшла мимо корови, що лежала на мураві* (М. Стельмах).

МУРАВЕ́ЛЬ, вля́, *ч., діал.* Мурашка. — *О, диви, яку запруту тащить на гніздо! — говорив* [Медвідь] .. *І з щирою, старечою усмішкою торкав справді велику тріску, яку муравель силкувався занести до своєї крутої будівлі* (Б. Лепкий); *Тільки бджолина систематичність і терпеливість муравля служать запорукою успіху* (В. Барка); * Образно. *Гранчасті гірки, що здіймалися кам'яними ступнями серед пустельного безлюддя, — вразили мене хіба що марнотою праці .. Затія безумних муравлів, що замислили звести мертві мурашники до неба* (М. Дочинець).

МУРАВЕ́ЛЬНИК, а, *ч., діал.* Мурашник. *Ніде ні лісу, ні гори, лиш муравельники...* (А. Чайковський).

МУРА́ВИСТИЙ, а, е. Який заріс муравою. *На муравистому дворі дорога гладенька та чисто пронетена — просто котись до заґратованого низенького ґанку* (Марко Вовчок); *Гостину влаштували просто неба, на високому муравистому березі Путилівки* (Р. Андріяшик); *Хлопець знову й знову глипав на широку мурависту стежку* (із журн.).

МУРАВИ́ЦЯ[1], і, *ж.* Зменш.-пестл. до **мурава́.** *Заспівала в лісі птиця, Що рухнула вже травиця; І травиця-муравиця, І листочки на калині, І цвіточки по долині* (Я. Головацький); * Образно. *Реальність виявилася суворішою: удома, у рідному селі, на інститутського приятеля чекала не зелена травиця-муравиця, а колючі будяки* (із журн.).

МУРАВИ́ЦЯ[2], і, *ж., діал.* Жовті або сині плями на тілі того, хто вмирає. *Лице його було страшно худе, запале і мало барву щойно зораної іловатої* [мулуватої] *ріллі або, як кажуть, зайшло цілком муравицею* (І. Франко).

МУРА́ВКА[1], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **мурава́.** [Ш в а ч к а:] *Любо вільно зітхнути б хоч мить; Вашим запахом впитися, квіти; Осягнути небесну блакить, По муравці хоч раз походити!* (П. Грабовський); *Порозпрягали чергові волів, розпустили по муравці на пашу* (М. Коцюбинський); *Зручно вмостився* [Созінов] *на клинчику муравки, що витягнулась біля почорнілого пня, оповитого, як вінком, пахучими переспілими ягодами дикої полуниці* (М. Стельмах).

МУРА́ВКА[2], и, *ж., діал.* Мурашка. *Земля напечена, мов черінь. Ящірка шурхнула в нору, чміль* [джміль] *пролетів, муравки трудяться й трудяться невтомно* (О. Гончар); * У порівн. *Внизу, на вулиці, копошаться, як муравки, люди, маленькі-маленькі* (О. Шугай).

МУРА́ВЛИК, а, *ч.* Те саме, що **мура́шка.** *Чорний муравлик завмер біля тіла бджоли неживої* (К. Москалець); * У порівн. *Виймає* [Штефан] *з-за пазухи мотузочка.., робить петельку, зашморгує нею смеречинку й волоче її, мов муравлик, до себе* (У. Самчук); *Хлопець відійшов за ріг будівлі, сховався в тінь і зразу пооб'їдав шкірки, хрящики і рештки м'яса на кісточках, а їх погриз, пообсмоктував .. Виїв чисто, як муравлик* (В. Барка).

МУРАВЛИ́НИЙ, а, е, *діал.* Прикм. до **мураве́ль.** *Тільки зовсім байдужий міг не помітити великої муравлиної праці цих дивних створінь природи, які не робили жодного зайвого руху без користі у своєму мурашнику* (із журн.); * Образно. *Люди бачать лиш блискучий успіх, муравлина робота скривається в землі* (Б. Лепкий); *Він соромився не йти до тієї ванни. А може, це у них звичай такий муравлиний, що кожного гостя купають?..* (П. Козланюк); // Такий, як у муравля. *Відро тягнуло руки, а Мар'яна, звикнувши до ваготи його при колодязях і криницях, муравлиним терпцем перемагала кволість і втому, як і острах серед темряви* (В. Барка); *Отак і проминають тут день за днем у муравлиних турботах* (Ю. Винничук).

МУРАВЛИ́ННЯ, я, *с., діал.* Мурашник (у 1 знач.). *Бабуня казала собі привезти мішок муравлиння з червоними муравлями* (А. Крушельницький); *Бувало, що ми знечев'я западались аж до пояса й вище у величезне муравлиння, а великі жовті муравлі залазили в чоботи й немилосердно гризли* (з мемуарної літ.).

МУРАВЛИ́СЬКО, а, *с., розм.* 1. Те саме, що **мура́шник** 1. *На Благовіщення ще вона закопала у муравлисько сіль, булку і намисто, і нині треба було все те звідти дістати* (М. Коцюбинський); *Як з муравлиська мурашки, вилазили козаки з куренів і з-під возів* (Б. Лепкий).

2. *перен.* Те саме, що **мура́шник** 2. *Мовчки придивлявся він до життя людей в тих величезних муравлиськах, що звуться столицями світа* [світу] (І. Франко); *Як віко скриню, ніч прикрила муравлисько міста, в долинах забуття ростуть гіркі мигдалі сну* (Б.-І. Антонич); *Навколо бункера кишіло гамірне муравлисько* (Р. Андріяшик).

МУРАВЛИ́ЩЕ, а, *с., розм.* 1. Те саме, що **мура́шник** 1. *А з-за високого муравлища слідили усі рухи несситого* [вовка] *дві чорні точки: очі лисиці* (Юліан Опільський); *Під моїм столітнім дубом за хатою незалежно і гордо росли червоні з білими крапками мухомори і височіла темно-бура піраміда муравлища* (У. Самчук); * У порівн. *Татарин, що прибіг у кіш, засвистав на тривогу. В коші заворушилось, як у муравлищі* (А. Чайковський); *Пошуки нічлігу з романтичної пригоди переходять у прикру конечність. Хат у селі, як муравлищ на зрубі: до котрих дверей застукати?* (Ірина Вільде).

2. *перен.* Те саме, що **мура́шник** 2. *З випеченими на обличчі рум'янцями протискується* [Палащук] *крізь людське муравлище, тужливо шукаючи сріблоносного кашкета* (Я. Галан); *Споглядаючи людське муравлище, він раптом відчув, ще не помітив — відчув, що в його хаосі відбувається щось особливе, є в ньому свій порядок і свої характерні прикмети* (В. Шкляр).

МУРА́ВНИК, у, *ч., діал.* Те саме, що **мурава́.** *Перед нею* [стайнею] *пишавсь муравник благодатного лугу* (І. Франко); *Перед вікном стелився зелений муравник, шуміли корчі* (Б. Лепкий).

МУРА́ВОНЬКА, и, *ж.* Пестл. до **мура́вка**[1]. *І склоню я головоньку На зелену муравоньку* (І. Франко); *Зазеленіла муравонька, розквітли квіти, на деревах з'явилися листочки* (із журн.).

МУРА́ВОЧКА[1], и, *ж.* Зменш.-пестл. до **мура́вка**[1]. [Я в д о к и м:] *На оченьках муравочка, На личеньку китаєчка, На рученьках нагаєчка, Нагаєчка-дротяночка...* (М. Кропивницький); *Воно* [насіння] *потягається і спершу несміливо пускає до сонця паросток — безневинну чарівну муравочку* (А. Перепадя, пер. з тв. А. де Сент-Екзюпері).

МУРА́ВОЧКА[2], и, *ж., діал.* Зменш.-пестл. до **мура́вка**[2]. *Маленька чорна муравочка тягла білу велику .. насінину* (П. Загребельний).

МУРА́Л, у, *ч.* Те саме, що **стіно́пис.** *У муралі використовують різні малярські техніки: фреску, темперу, клейові фарби, олію, за новіших часів — синтетичні гумові фарби та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Мурал виконують безпосередньо на стіні або на штукатурці, закріпленій на стіні. У муралі фігурні образи й декоративні орнаменти підпорядковані архітектурним формам* (з навч. літ.).

МУРАЛІ́ЗМ, у, *ч.* Художній розпис стін будинків, стель, меблів. *З моменту появи в Україні муралізму пройшло зовсім небагато часу, але вже сьогодні можна щиро порадіти успіхам українських митців і в Україні, і за її межами* (із журн.).

МУРАЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто займається муралізмом. *Мотанку, висотою з чотириповерховий будинок, у Харкові намалював французький мураліст* (із журн.).

МУРА́ХА, и, *ж.* Те саме, що **мура́шка.** *Недалечко від цього дуба, на пагорку, здіймалася неоковирна купа — житло невтомних мурах* (О. Донченко); *У долині, подібний до мурахи, настоячи посувався маленький чоловічок* (Р. Андріяшик); *Кілька разів поверталися господарі додому й щоразу знаходили в своїх квартирах ненажерливих мурах* (Ю. Бедзик); * У порівн. *Вода реве поміж тими всіма загатами, а люди, мов мурахи, бігають і кричать* (Г. Хоткевич); *Члени бригади заворушилися біля машини, ніби мурахи навколо велетенського жука* (С. Чорнобривець).

МУРАХОЇ́Д, а, *ч.* Ссавець родини мурахоїдових, який живе в тропічній Америці і живиться перев. мурахами й термітами. *Волога і спека сприяли розмноженню найрізноманітніших форм тропічного життя, тут нестримно множилися, святкували свято життя і жерли одне одного крокодили, мурахи, мурахоїди й бацили* (І. Росоховатський); *Довжина язика великого мурахоїда сягає 60 см. За день ця тварина може з'їсти до 30 тисяч мурах і термітів* (з наук.-попул. літ.); *Мурахоїд мовчки підійшов до ягуара, стис його дужими лапами й почав душити* (із журн.).

МУРАХОЇ́ДОВИЙ, а, е. 1. Стос. до мурахоїда. *Мурахоїдове забарвлення досить контрастне — від сірого до золотисто-бурого на спині, жовтувате або сірувато-біле на животі* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. ім.* **мурахої́дові,** вих, *мн.* Родина ссавців ряду неповнозубих, поширена в Центральній і Південній Америці. *У всіх мурахоїдових довгі трубкоподібні морди з маленькою вузькою ротовою щілиною* (з наук.-попул. літ.); *Мурахоїдові населяють головним чином тропічні ліси, але зустрічаються й у відкритих районах саван, по берегах річок* (з навч. літ.).

МУРАШВА́, и́, *ж., розм.* Збірн. до **мура́шка** і **мура́ха.** *Мертва мурашва лежала на відстані сантиметрів п'ятишести від блюдечка, наче описуючи загалом рівну дугу навколо нього* (В. Владко); *Вона відразу сідає на землю, у високу некошену траву біля самісінького татового порога, де на неї одразу накидається метушлива мурашва* (М. Матіос); *Є прикмети, що перед дощем бджоли не вилітають за взятком, а мурашва не снує біля свого гнізда* (з наук. літ.); * Образно. *Я зі своїм товаришем Тарасиком заздрісно дивився на .. людську мурашву* (О. Бердник); * У порівн. *Діти, як мурашва, розповзлися по зеленій галявині* (О. Іваненко); *Вискочили* [лісові люди] *з-за темних дерев, самі темні й невловимі, незлічимі, як мурашва, зашамоталися, завирували, зачервились, вмить стягнули з коней імператора і його недолугого супутника* (П. Загребельний).

◊ **(1) Як мурашви́ (мурашні́, мура́шок),** *розм.* — дуже багато кого-небудь. — *Правдива кара Божа на наше селище. Ну, глядіть, глядіть, кілько ту* [тут] *тої погані назлазилося, як мурашні* (І. Франко); *Гарячі жнива... Людей у полі, як мурашок* (С. Васильченко); *За його, Ягорової, молодості біля домни людей було ще, як мурашні* (О. Гончар); — *Там покупців — як мурашви. Туди-сюди кидаються, а брати не поспішають, бо за все треба дати справну копійчину* (Є. Гуцало); *Народу тут, як мурашок. Туди-сюди сновигають, із лінії на лінію переходять* (А. Кокотюха); *Мешканців жило тут обмаль, зате баранів кишіло, як мурашні* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

МУРАШИ́НИЙ, а, е. Прикм. до **мура́ха.** *Тепер подорожні побачили, що він стояв у мурашинім гнізді* (М. Йогансен); *Ось мурашина купа, і мурашки починають прокидатись* (О. Копиленко); *Не підіймаючи очей, Майстер пройшовся серед мурашиної метушні раз, вдруге* (Ю. Збанацький); *Інд виїжджає з дому в такий час, щоб бути біля мурашиних нір у найдужчу спеку* (І. Білик); *Із заячою капустою і мурашиними яйцями се була файна страва* (М. Дочинець); // Власт. мурашкам; такий, як у мурашок. *Здобув він* [К. Гедеке] *своє славне ім'я не чудовим стилем, не новизною поглядів і не глибиною критичної думки, але скоріше мурашиною пильністю і скрупульозністю у збиранні деталей та популяризацією серед широких мас читацької публіки шедеврів німецької літератури* (І. Франко); *Може* [Бронко] *на хвилину спалахнути, як його мати у молодості, це правда, але від батька успадкував мурашину впертість* (Ірина Вільде); * Образно. *Снується чорно мурашина пряжа, що вже й очей заплющити несила* (П. Мовчан); *На тих тихих вуличках, якими не рухалася армія, і кипіла мурашина робота: виламували* [батяри і злодії] *залізні штаби й ґрати, виривали двері і вікна, вдиралися всередину і тягли все* (Ю. Винничук).

△ **Мураши́на кислота́** *див.* **кислота́; Мураши́ний альдегі́д** *див.* **альдегі́ди; Мураши́ний лев** *див.* **лев**[1]**; Мураши́ний спирт** *див.* **спирт.**

МУРА́ШКА *див.* **мура́шки.**

МУРА́ШКИ, шок, *мн. (одн.* **мура́шка,** и, *ж.).* Невеликі комахи ряду перетинчастокрилих, що живуть великими колоніями. *Мордувалася мурашка з кришкою хліба, маленькою частинкою Якимової поживи* (Н. Кобринська); *Зібралися мурашки, щоб судити метелика за з'їдене листя* (О. Бердник); *Спостереження показали, що одна сім'я рудих мурашок поїдає протягом доби величезну кількість шкідників* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Ворушаться люди скрізь, як мурашки* (В. Барка).

◊ **(1) [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть** *і т. ін.)* **/ побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́** *і т. ін.)* **по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною** *і т. ін.)* **<По пле́чах полі́зла мурашня́>** *у кого, кому і без дод.:* а) хто-небудь тремтить, здригається від хвилювання, радості, обурення, від сильної (перев. неприємної) дії чого-небудь на органи чуття і т. ін. *Слухаєш — і трепетливі мурашки по спині бігають* (О. Ковінька); *Єлька і слів його не чула, їй аж мурашки бігали по тілу від його фальшивих нот, все боялась, що він таки на півня зірветься* (О. Гончар); *Гриць побачив вперті в нього гадючі очі генерала і знову почув, як мурашки забігали у нього за плечима* (І. Франко); *Нараз він відчув на своїй спині чийсь пильний погляд. Неприємні холодні комашки забігали під шкірою* (О. Донченко); *Синявін .. від тих мажорних, сильних акордів здригнувся, відчув, як мурашки полізли по тілу* (Іван Ле); *Іван .. ще раз проказав ці рядки з таким жаром, з таким піднесенням, що по спині його пробігли мурашки* (П. Колесник); *Вони співали так гарно, що у Терезки мурашки пішли*

спиною (М. Томчаній); *В Жежері поза плечі забігали мурашки. Ще не вистачало, щоб за наймита був вішальник!* (В. Речмедін); *Аж мурашки забігали по Даниловій спині. Він не міг усидіти спокійно в сідлі від обурення* (А. Хижняк); б) хто-небудь відчуває сильний страх, переляк, жах, неспокій і т. ін. від чогось. *Надворі щораз темніше, Михась добачає тут і там ніби зайців, ніби якихось страхопудів — аж мурашки йдуть йому поза плечі* (О. Маковей); *Мурашки бігали по спині, але цікавість перемогла страх* (В. Гжицький); *При одній думці про те, що на його шиї може зненацька затягнутися зашморг, по спині Паршецького пробігають мурашки* (М. Ю. Тарновський); *Роман іздригнувся од того крику .. В Романа ніби полізли по спині комашки* (І. Нечуй-Левицький); *Серце* [Остапа] *затріпалось в грудях і стало. По плечах полізла вгору мурашня* (М. Коцюбинський); *Андрієві стало раптом страшно. Він згадав Донця — й комашки побігли йому поза шкірою* (І. Багряний); *— Ні, Сашко, мені здалося, що хтось тихенько, нишком пройшов на гориці недалеко від нас. В мене знову по спині сипнули мурашки* (Л. Смілянський); *Глянув з височості вниз, і голова йому пішла обертом, а по тілу пробігли мурашки. Він схопився за граніт* (П. Панч); *Коли Маруся підходила до цього місця, їй стало моторошно, по тілу забігали мурашки* (Ф. Бурлака); *Коли ці сталеві громади* [танки] *з'явились зі степу перед лінією укріплень, не одному з бійців мурашки пробігли по тілу* (О. Гончар); *Темінь дихнула глибоко, безнадійно. Порожнеча стисла серце, аж мурашки побігли по спині* (Ю. Мушкетик); в) уживається для підсилення зазначених слів; дуже, надзвичайно. *Навкруги було темно, моторошно, аж холодні мурашки лазили хлопцям по спинах* (П. Козланюк); *Юрко глянув на сестру такими очима, що в неї мурашва побігла спиною* (М. Томчаній); **Як мурашви́ (мурашні́, мура́шок)** *див.* **мурашва́.**

МУРА́ШКО́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **мура́шка.** *Дарка почула, як по спині пробігло в неї дрібними, мурашковими лапками щось гаряче* (Ірина Вільде); * Образно. *Кришаться, мов мурашкова купина, замки Оркапу* (Р. Іваничук).

2. *у знач. ім.* **мура́шко́ві,** вих, *мн.* Родина комах ряду перетинчастокрилих. *Мурашкові утворюють складні соціальні колонії із кастовим поділом особин у них* (з наук.-попул. літ.); *Більшість видів мурашкових для своїх колоній споруджують мурашники, хоча існують види, колонії яких ведуть кочовий спосіб життя* (з навч. літ.).

МУРАШКОЇ́Д, а, *ч.* Те саме, що **мурахої́д.** *Дуже цікавий мурашкоїд, величиною з теля, з довгим і вузьким рилом. Він опускає свій черв'якоподібний язик у мурашник, і мурашки прилипають до нього* (з навч. літ.); *Неповнозубі на Великих і Малих Антильських, Багамських та інших островах представлені трьома родинами — мурашкоїдами, лінивцями, броненосцями* (з навч. літ.); *Одного разу мурашкоїд попросив черепаху доглянути його маленьке дитя, поки він полюватиме* (із журн.).

МУРА́ШНИК, а, *ч.* 1. Конусоподібна купа з хвої, сухої трави, землі, шматочків листя і т. ін., що є надземною частиною житла мурашок. *Якось тихого вечора Улянка побачила безліч великих бабок, які низько снували над мурашником* (О. Довженко); *Ганна в задумі дивилась собі під ноги, копирсала нагаєм мурашник* (О. Гончар); *Очі ловили вовтузіння кожної рисочки на Антоновій шкірі, таке ж розбірливе й закономірне, як рух мурах коло мурашника* (Любко Дереш); *Коли в мурашниках закрита частина ходів і навкруги мало повзає мурашок — чекай дощу* (із журн.); * У порівн. *За вікнами стояла ще ніч, а в приміщенні, як у мурашнику, товклися люди* (Г. Коцюба).

2. *перен.* Про велику кількість людей. *Гордий, холодний, сріблясто-блідий* [місяць], *наче переляканий, сумно дивився на бідну землицю, на її людський мурашник і людську долю* (Н. Кобринська); *Коло ґанку і на подвір'ї вже зібрався увесь розтривожений монастирський мурашник* (І. Микитенко); *— Ми не збираємося уподібнювати людство мурашникові — не треба ловити нас на слові* (М. Руденко); *Снували тролейбуси, автобуси й автомобілі, перехожі перебігали вулиці, людський мурашник кипів і вирував* (О. Ірванець); // Про місце, де перебуває велика кількість людей. *Важко простежити шлях людини в такому кипучому велетенському мурашнику, як місто з кількамільйонним населенням* (Л. Дмитерко); *Будиночок враз перетворювався на мурашник, і всі енергійно хапалися за роботу* (Ю. Винничук).

МУРАШНИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **мура́шник.** *У Варивона до краю загострився слух, зір, нюх, і ноги почали так дерев'яніти, начеб їх втиснули в мурашникові купини* (М. Стельмах); *— А ти скакала, мовби кобиличка, через мурашникові купини і все оберталася й оберталася, так, ніби хотіла вернутися назад* (М. Матіос).

МУРАШНЯ́, і, *ж., розм.* Те саме, що **мурашва́.** *Хустка зсунулася їй з голови, однак вона того не завважала. Її ціла увага була звернена на мурашню, що піднімалась маленьким горбком біля неї* (О. Кобилянська); *Татари ледве бовваніли на обрії. Здавалося, то комашиться мурашня* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Попід річкою, де місця стало, люди, що та мурашня, купки собі понагортали і живуть* (А. Свидницький); *По той бік валів сунули до Подолу, як мурашня, ординські полчища* (В. Малик).

◊ **[Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть** *і т. ін.)* **/ побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́** *і т. ін.)* **по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною** *і т. ін.)* **<По пле́чах полі́зла мурашня́>** *див.* **мура́шки; Як мурашви́ (мурашні́, мура́шок)** *див.* **мурашва́.**

МУРЕ́НА, и, *ж.* Велика морська риба родини муренових, що поширена в тропічних і субтропічних водах. *Розгинає* [Джузеппе] *хребет і показує з сміхом скалічений палець. Що ж таке сталось? А се він вчора ловив мурени* (М. Коцюбинський); *Мурена — риба з родини вугрів; римські патриції розводили її в ставках* (Н. Королева); *З темряви на промінь прожектора випливла зелена змієподібна мурена. Час від часу роззявляючи пащу, всіяну гострими зубами, вона йшла просто на батискаф, ніби мала намір спробувати на міцність його обшивку* (І. Росоховатський); *Мурени мають довгий спинний плавець, що тягнеться від голови до хвоста, заокруглений хвіст* (з наук.-попул. літ.).

МУРЕ́НОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **муре́на.** *Муренове м'ясо окремих сортів риби варто вживати лише після тривалого термічного оброблення* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **муре́нові,** вих, *мн.* Родина вугрів, представники якої поширені здебільшого в морських і почасти в прісних водах. *Шкіра муренових позбавлена луски, вкрита токсичним захисним слизом* (з наук.-попул. літ.); *Живляться муренові переважно рибою, головоногими, іншими молюсками, ракоподібними* (з навч. літ.).

МУРЗА́, и́, *ч., іст.* Титул феодальної знаті в татар, а також феодал, який мав цей титул. *Чули, чули запорожці з далекого Криму, Що канає* [конає] *Гетьманщина, Неповинно гине. Чули, чули небожата, Чули, та мовчали. Бо й їм добре на чужині Мурзи завдавали* (Т. Шевченко); *Була тут також весела й вертлява красуня Мері, дружина багатого кримського мурзи* (О. Гончар); *День і ніч не спиняли вони коні, аж поки хан не допав до юрти мурзи* (Р. Іваничук); *Був років двісті тому найстрашніший поміж найстрашнішими мурза ординський* (Д. Білий); * У порівн. *На літо він завжди голив голову і сидів, як татарський мурза* (Григорій Тютюнник).

МУРЗА́К, а́, *ч., заст., зневажл.* Татарин. *А вже ж мурзак, мурзак Супрунові да позад руки в'яже* (Сл. Б. Грінченка); — *Я добре знаю, завтра їдеш до татар, будеш хана намовляти, підкупляти мурзаків* (І. Франко); — *Соляні промисли були тут, чи як? — Головні промисли це туди, далі, їх кримські мурзаки орендували* (О. Гончар); *Кочубеї виводять свою генеалогію від татарських мурзаків, Безбородьки — від польських шляхтичів Ксенжицьких* (Р. Іваничук).

МУ́РЗАТИ, аю, аєш, *недок., кого, що, розм.* Те саме, що **брудни́ти** 1; замурзувати. *Шовковицю, що навпроти покутнього вікна, обсіли діти. Гойдалися, мурзали веселі личка в сік* (Ю. Мушкетик); *Молода вихователька в садочку добре пильнує, щоб діти не мурзали руки ні їжею, ні цукерками* (із журн.).

МУРЗА́ТИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **забру́днений;** вимазаний; замурзаний. *Яка вона* [дитина] *не є — хай іншим видається вона й сопливою та мурзатою, некрасивою, нерозумною, а для рідних батьків вона і найкрасивіша, і найрозумніша в світі* (Ю. Збанацький); *Хлопчики взяли по пакетику шоколадних цукерок і навіть не помітили, як стали в них руки брудні й щоки мурзаті* (із журн.); // *у знач. ім.* **мурза́тий,** того, *ч.;* **мурза́та,** тої, *ж.;* **мурза́те,** того, *с.* Той (та, те), хто виглядає забрудненим, замурзаним. *Погані мурзатії з вулиці побігли* (Сл. Б. Грінченка); *Як не помиряться* [дітлахи], *гримнуть батько з кутка: "Цитьте, мурзаті!" — і діти одразу принишкнуть* (В. Близнець).

МУ́РЗАТИСЯ, аюся, аєшся, *недок., розм.* Те саме, що **брудни́тися;** замурзуватися. *Їж, та не мурзайся* (Сл. Б. Грінченка); *Вони зупинилися, .. осадивши коней, — несподівано кинулися галопом, на превелику радість дітворі, котрій обридло посипати голови пилюкою, мурзатися в багні* (О. Ульяненко); *У лісі по ровах хлопчики збирали ягоди, ожину, мурзалися стиглою шовковицею за Панасовим садком* (із журн.).

МУРЗИ́НСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **мурза́;** належний мурзі. *Важко було жити на бейській та мурзинській землі, сплачувати податки й данини* (З. Тулуб); *Мурзинський сад знаходився неподалік від мечеті* (із журн.).

МУ́РИЙ, а, е. 1. Темно-сірий або сіро-бурий із плямами (про масть, колір і т. ін.). *Три голови мав пес сей мурий, Він на Енея загарчав* (І. Котляревський); *Здоровий величенний кіт мурий, на сонці потягаючись, мрукає* (Марко Вовчок); *Замукав віл мурий, жадно шию витягши в степ* (А. Головко); *Наш ледащо — мурий кіт — Тихо вибрався на пліт, Позирнув собі убік Та й у хату нишком — скік!* (М. Стельмах); *У багатьох колискових піснях головним персонажем є котик — сіренький, біленький, волохатий, мурий* (з навч. літ.); Трохи відпочивши і поївши ще недозрілих, *зелених, аж мурих, яблук, новосельці взялися до роботи* (із журн.); * Образно. *Мурий світанок моргав за вікнами* (О. Ульяненко).

2. Брунатний, із ластовинням (про обличчя). *Воно* [лице] *у його стало аж муре, одні сірі очі світили, як у кота* (Панас Мирний); — *Так, здаля, наче й хлопець нічого, — думав він, придивляючись до свого зображення .. А от на щоках мурі плями. Це розповзлося ластовиння* (П. Автомонов).

МУ́РИН, а, *ч., заст.* Негр. *І сказав мурин Евед-Мелех до Єремії: Поклади це подерте шмаття та лахи попід пахи своїх рук під шнури!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Мурин ніколи білим .. не буде* (Номис); *Коли гляну, а якісь два мурини тягнуть Євлогія геть у якісь дебрі* (І. Франко); *Панас обійшов наріжну вежу і наблизився до брами, де чатував його знайомий воротар-мурин* (З. Тулуб); *Там* [на виставі], *кажуть, співатимуть і танцюватимуть двоє справжніх муринів з Америки, будуть китайські гімнасти* (С. Андрухович); * У порівн. *За ними* [козаками] *юрмилася сірома, чорна, як мурини, давно не стрижена, обшарпана, у вовчих шкурах, боса, а то й гола* (П. Панч).

МУ́РИНКА, и, *ж., заст.* Жін. до **му́рин.** *Сонце спускалось все нижче. Іскія* [острів] *чатувала на нього і чорніла в золотому тумані, немов обличчя муринки під жовтим вуалем* (М. Коцюбинський); *Були там* [на невільницькому ринку] *жінки й дівчата з різних країв, усякого віку й вигляду — від найчорніших муринок до найбіліших дочок Кавказу* (О. Назарук); *Туга й блискуча, мов чорний баклажан, муринка з віялом на високому, золоченому держалні уважно заслонювала світло бронзової лампи* (Н. Королева); — *Дідусь — мулат, а можливо, креол, Муринка — його жона* (Д. Павличко); — *Слава Йсу, — промовила одна з муринок до Клауса* (С. Жадан).

МУ́РИНОВИЙ, а, е, *заст., рідко.* Прикм. до **му́рин.** *Огли мовчки пихкав люлькою .. Крізь засмалену сонцем його муринову шкіру сором'язливо протислась червона фарба...* (Олесь Досвітній).

МУ́РИНСЬКИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **му́рин.** *Муркотіла* [Мліса] *собі якусь муринську пісеньку, котру, знать, затямила з свого давнішого життя* (І. Франко); *Мене глибоко зворушував опис терпінь муринських невільників* (Б. Лепкий); *Релігійні партії виступали завзято одна проти одної, розгорілася ненависть між арабами й турками, вибухло грізне повстання муринських невільників у Багдаді* (І. Крип'якевич); *З лож, коридорів, бокових кімнат ринула іменита юрба, слуги засвічували свічки на канделябрах і жирандолях, усі гості були в масках — муринських, японських, звірячих, демонічних* (Р. Іваничук).

МУРИНЧА́, а́ти, *с., заст., рідко.* Дитина мурина. *Всі вони з п'ят до маківки вимащені грязюкою і нагадують муринчат* (І. Багряний).

МУРІ́Г *див.* **морі́г.**

МУРІЄ́ЛА, и, *ж.* Одноклітинна зелена водорість родини хлорококових. *Мурієла є однією з активних водоростей, які можуть нейтралізовувати шкідливі бактерії* (із журн.).

МУРІЖЕ́ЧОК *див.* **моріже́чок.**

МУРІЖО́К *див.* **моріжо́к.**

МУ́РКАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **му́ркати.** *За растаманськими піснями причувалося муркання гепардів й інші звуки савани* (Любко Дереш); *Учені дійшли висновку, що кішки здатні за допомогою муркання керувати своїми господарями завдяки спеціальним частотам, схожим на частоти ди-*

тячого плачу (з наук.-попул. літ.); *У відповідь на пропозицію пообідати Оксана почула лише задоволене муркання гостя* (із журн.).

МУ́РКАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Видавати звуки "мур-мур" (про котів та деяких інших тварин). *Дитині хотілось би побавитися з котом, що он під постіллю муркає...* (М. Коцюбинський); *Щоб якось компенсувати збитки, яких я завдав дружині письменника, я стрибнув їй на руки і почав потихеньку муркати* (І. Багмут); *А кішка була мудра. Як царівна лягла, вона скочила на постіль і муркає* (А. Калин).

2. *що і без прям. дод., перен., розм.* Те саме, що **мурмота́ти** 1. *Збіг* [отець Іов] *з паперті. Не кажучи й слова, муркаючи, показуючи на Романові й Марійчині руки: чому вони не зв'язані хустинкою?* (І. Франко); *Посеред хати на оклунку ковдр сидів старенький єврей і щось лічив на пальцях, іноді муркаючи до свого сусіди, років сімнадцяти юнака* (Олесь Досвітній); *І так, і так мені пояснює, повторює* [учитель]. *А мені мовби язик приріс до зубів. Тільки дивлюся, вибріщившись, на дошку та муркаю щось таке, чого і сам не тямлю* (І. Рябокляч); *Я чув, як тут муркала собі якась жінка. Це, видно, вона й покинула цього плаща* (Ю. Винничук).

МУ́РКІТ, коту, *ч.* Те саме, що **му́ркання.** *Не злякався султан і загрозливого бурчання яничарів, схожого на муркіт диких звірів у клітках* (П. Загребельний); *Навколо чути лиш зітхання, скрекіт, муркіт, Де смерть, завинена в залізо, як в сап'ян* (Е. Андієвська); * Образно. *Гості почали з'їжджатися біля години дев'ятої, машини з притишеним, блаженним муркотом під'їжджали і зупинялися покірною чергою вздовж переднього фасаду* (У. Самчук).

МУРКІТЛИ́ВИЙ, МУРКОТЛИ́ВИЙ, а, е. Який має схильність муркотіти, муркотати. *На стільці поруч біла сонна муркотлива кішка: ідилія, тиша, спокій!* (В. Домонтович); * Образно. *Десь над головами спокійно, впевнено ходили кукурудзники. Муркотливі невтомні друзі піхотинців, вони колись бомбили фриців у курських та українських кукурудзах* (О. Гончар); // Який муркоче (про голос, струмок і т. ін.); воркітливий. *Здавалося, хтось перекував йому навіть голос — з громового настав рокітливий, муркітливий* (Ю. Мушкетик); — *Ласкавий пане, — почувся за дверима підкреслено м'який, мало не муркотливий голос Ори. — Вам слід було б пустити мене, тому що те, що я скажу, дуже для вас важливо, мій любий друже* (із журн.).

МУРКІТЛИ́ВО, МУРКОТЛИ́ВО. Присл. до **муркітли́вий, муркотли́вий.** *Все тут дихало святковою простотою. Не порушував її сірий кіт, що дрімливо лежав на осліннику біля печі. Час від часу він муркотливо простягав лапу* (І. Пільгук); *За якийсь час тепло знову наповнює брезентове житло, й озивається муркітливо чайник* (А. Дімаров); *Ти муркотливо потяглася, хруснувши сплетеними над головою руками* (О. Забужко).

МУ́РКНУТИ, ну, неш, *док., що і без прям. дод.* Однокр. до **му́ркати.** *Кіт ще раз муркнув, стрибнув на підлогу й пішов у коридор* (Ю. Мушкетик); *Кішка .. вдячно муркнула, схопила останній рум'яненький пиріжечок із м'ясом і, скрутивши хвостика калачиком, стрибнула в кущі* (І. Андрусяк); *Воловик щось муркнув про себе, хитнувшись на всі боки* (Панас Мирний); *Той* [Грицько] *щось муркнув собі під ніс, кинув у воду цигарку й ще пильніше став вдивлятися в небо* (С. Васильченко); — *Приходь, — байдуже муркнув він і защіпнув вікно* (В. Винниченко); *Іван муркнув незадоволено "ага" і потягнув линвою пса до буди* (П. Козланюк); *Михайло щось муркнув, сердито схопив якусь картату сорочку з коротким рукавом, застібаючи ґудзики, косо глянув на Ніну* (О. Бердник).

МУРКОТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **муркота́ти** і звуки, утворювані цією дією. — *Воробець і Костогриз, летячи якраз попри те місце, побачили Кота. Вони зупинилися і чули його побожні муркотання* (І. Франко); *Хуржик нетвердою ходою доколивав до ліжка, сів і довго хилитався, намагаючись щось заспівати, але співу не виходило — одне муркотання* (В. Малик).

МУРКОТА́ТИ, очу́, о́чеш, **МУРКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Безперестанно видавати звуки "мур-мур" (про котів та інших котячих). [В а р к а:] *Як почне було Зінько читать, то я слухаю-слухаю, а далі й задрімаю, і почне мені вчуватись, що нібито котик муркоче під самісіньким вухом* (М. Кропивницький); *На лаві солодко муркотів кіт* (В. Кучер); *Невідомий сірий кіт задоволено муркотів, облизуючись* (В. Владко); *Кошеня поперва тремтіло в його пазусі, потім нагрілося й почало само випромінювати тепло, так лунко муркочучи, що Еобаз аж завсміхався в пітьмі* (І. Білик); *Леопольд і кішка жваво про щось муркотіли одне одному — розмовляли* (О. Авраменко, В. Авраменко); * Образно. *Гарячковий, бездонний, жаднючий сон підкрадався на м'яких лапах, мов барс, хижо й зловісно муркочучи* (І. Багряний); *Заспокоєне після цілоденної колотнечі місто стиха муркоче, мов левиця коло своїх малят у барлозі* (П. Колесник).

2. *що і без прям. дод., перен., розм.* Те саме, що **мурмота́ти** 1. — *Ну, що, сину? — спитав батько. Густав не відповідав, муркотячи під носом цифри, котрі то додавав, то відтягав* (І. Франко); *Господи! краще з тобою В темних сидіти шинках, Ніж муркотіти без тебе Всі молитви в вівтарях* (А. Кримський); *Знову* [панночка] *почала муркотіти ту саму пісеньку* (Д. Бузько); *Старий іде, посмоктуючи цигарку, муркочучи дідівську пісню* (Ю. Яновський); *Хотілося* [Галі] *муркотіти й крутитися, хотілося, щоб синьо світилося від доброї погоди вікно* (Валерій Шевчук); *Маестро муркоче до себе ласкаві й ніжні слова любові* (Любко Дереш).

МУРКОТІ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **муркоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Чути котяче муркотіння.* [Д ж и м і *(голубить кицьку)*:] *Ну, ну... співай, співай* (І. Кочерга); *Стихло муркотіння під вікнами, шум одійшов за хату* (В. Близнець); *Він ліг спати задоволений цим днем. Коли вже почав засинати, то почув біля себе тихеньке муркотіння* (В. Багірова); *Марта вміла робити горлом чудні звуки, що скидалися на котяче муркотіння, вміла ще й гарчати, як розлючене цуценя з гостренькими молочними зубками* (С. Андрухович); *Я вбігла на сходи під муркотіння нашого добродушного двірника* (Ірина Вільде).

МУРКОТІ́ТИ *див.* **муркота́ти.**

МУРКОТЛИ́ВИЙ *див.* **муркітли́вий.**

МУРКОТЛИ́ВО *див.* **муркітли́во.**

МУРЛИ́КАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **мурли́кати** і звуки, утворювані цією дією. *На його* [Гайдучка] *мурликання ввігнався Тиміш. Не зайшов, як це личить людині в його чині, а ввігнався* (Б. Харчук).

МУРЛИ́КАТИ, аю, аєш *і* и́чу, и́чеш, *недок., розм.* 1. Те саме, що **муркота́ти** 1. *Явдоха Зубиха щось шепче та спльовує, а кіт мурличе на усю хату* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Є леви, що мурликають, наче коти* (В. Симоненко); *Звір мурликає собі, як кіт* (Р. Федорів).

2. *що і без прям. дод., перен., розм.* Те саме, що **мурмота́ти** 1. *Хлопці на дереві сміялись, жартували та перемовлялися, а старий мурликав стиха якусь пісню* (І. Франко); *Хотілось би зразу оголити душу людську і поспитати її — чому вона от мурликає святочні співи, чому плаче* (М. Івченко); *Христофор Ничипорович, позіхаючи, поляскав себе по губах, потягнувся, мружачись і мурликаючи* (Б. Харчук).

МУРЛО́, а́, *зневажл.* 1. *с.* Потворне, бридке обличчя; пика (у 1 знач.). — *Ану, осавуле, сядь на ослінець, — неголосно мовив* [кошовий] *і враз гримнув: — Та не так, мурлом до стіни* (Ю. Мушкетик).

2. *с. і рідше ч., лайл.* Те саме, що **мурми́ло** 1. — *А як він не повірить і не захоче одійти од воза? — Ну, як-таки не повірить! Мурло дурне, зрадіє* (В. Винниченко); *Мене дошкулило, що він з десятьма тисячами прийшов розглядати в вітрині першосортний крам, а я його, видно, добре зачепила, що мурлом назвала* (Д. Гуменна); *Як найостанніше мурло, він поліз поперед жінки в темну глибину машини* (П. Загребельний); *Спробував би ти відмовитися, якби до тебе прийшло таке мурло у скафандрі з антенами* (В. Нестайко); *На письмовому екзамені з історії, де витягнув не білет, а саме щастя, до мене почало чіплятися велетенське мурло з червонющими очима* (А. Дністровий).

МУРМИ́ЛО, а, *ч., зневажл.* 1. Про грубого, невихованого чоловіка. — *Іди ж, кажу, та сій! Не мимри там під ніс! Аби лиш, Господи, на ниві нам вродило, То буде нам і всім... Чи чуєш ти, мурмило!* (П. Гулак-Артемовський); — *Щось мені твоя пика незнакома* [незнайома], — *голосом, як у шакала, тявкнув мурмило. — Я тутечки всіх собак знаю, а тебе не встрічав* [зустрічав] (М. Коцюбинський); *Макариха стала вголос пригадувати то ім'я, то прізвище. — Бач, виходить, що всіх кращих людей села забрали. До армії їх не покликали — вже не підходять роками, а німці та отой мурмило Крижак на роки не зважають* (Є. Доломан); *Номенклатурні дурні, бюрократи, плаcкі мурмила в квадратурі рам! Ваш інтелект не зважать на карати, а щонайбільше просто ка сто грам* (Л. Костенко).

2. Про похмурого, непривітного, замкненого чоловіка; відлюдько. — *Здурів, здурів старий мурмило, — янчить мати* (У. Самчук).

МУРМОТА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **мурмота́ти** і звуки, утворювані цією дією. *І я заснув. Падаючи в мерехтливе провалля, дочував обривки його* [старого] *мурмотання* (М. Дочинець); *Я раптово почув мурмотання дикого звіра, відчув його десь у кущах* (із журн.).

МУРМОТА́ТИ, очу́, о́чеш, **МУРМОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *недок., розм.* 1. *що і без прям. дод.* Говорити тихо, невиразно. *Все військо сумно мурмотало, Сперва* [спочатку] *тихенько, послі* [потім] .. *Гукнули разом: "Все пропало!"* (І. Котляревський); *Гнат провинливо* [винувато] *щось мурмотів, топтався коло жінки, не знав, що порадити і як вгамувати її* (К. Гордієнко); *Слинько голосно прокашлявся: — Про що ти там мурмотиш?.. І ніколи мені з тобою теревені правити* (Ю. Шовкопляс); *Лаврін розтулив вуста, надавши своєму обличчю шанобливого виразу, аби гідно вимовити.., як професор сьогодні напрочуд добре виглядає, той заспішив і, мурмочучи щось до себе, майже вибіг надвір* (Е. Андієвська); // Стиха співати. *Сутінь, і тиша, та дух сіна в хліві накликали Івану Семеновичу сумирність і злагоду, і він, мурмочучи якоїсь пісні, захопив невеликий оберемок сіна й вийшов* (М. Івченко); *Чума, лежачи на нарах, мурмотів пісню* (Ю. Яновський); *Під вікном рипить коляска, і жіночка щось мурмоче над нею* (із журн.).

2. *рідко.* Те саме, що **муркота́ти** 1. *Кіт Жук-Мурка міцніше згорнувся в куточку на нарах і мурмотів під супровід силантьєвського хропіння* (М. Трублаїні); * Образно. *Десь унизу ворушився, мурмочучи, потік, мов виривався, а його не пускали* (Г. Хоткевич).

МУРМОТІ́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **мурмоті́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Хіба те, що він казав, не було жалюгідним мурмотінням підсліпуватого школяра, яке викликало .. іронічну посмішку* (О. Довженко); *В тім мурмотінні не було злоби, а було щось безпомічне, дитяче* (І. Багряний); *Тася звикла до недорікуватого мурмотіння Комахи, до його ніяковості, до його уникань* (В. Домонтович); *Зважаючи на його радісне обличчя, почувши його тихе, лагідне мурмотіння, побачивши в'юнкі кільця диму, які він випускав з незмінної сигарети, можна було сказати, що експериментатор довів справу до кінця* (В. Владко); *Чубай у човнику знову сидів спиною до нас і рибалив, голос його ставав чимраз тихішим і невиразнішим, а незабаром перейшов на тихе мурмотіння, яке котилося над водою* (Ю. Винничук); *М'яке мурмотіння кішки навіювало спокій і затишок у новій оселі* (із журн.).

МУРМОТІ́ТИ *див.* **мурмота́ти.**

МУР-МУ́Р, *виг.* 1. Звуконаслідування, що відтворює муркотіння кота та інших котячих. — *Мур-мур, мур-мур — кажуть, — мур-мур, мур-мур, — троє кошенят, вмиваючись, і на свій лад потягуючись* (із журн.); // *у знач. ім.* Те саме, що **муркоті́ння.** *Якщо мур-мур грубе, то ваш кіт дуже задоволений, і йому подобається те, що відбувається* (із журн.).

2. *розм.* Уживається як присудок за знач. **муркота́ти** 1. *Спи, мій малий! .. В твоє вікно далекі зорі з далеких дивляться небес, і кіт старий казки муркоче, усе мур-мур, мур-мур, мур-мур* (В. Сосюра).

◇ **(1) Ні** (*рідше* **ані**) **мур-му́р,** *у знач. присудка:* а) нічого не говорити, мовчати. *Хведот на печі почав і собі ревіти. Один Василь, залізши далеко в запічок, затих і ні мур-мур...* (У. Самчук); – *Попереджаю, що ані мур-мур мені, хоч би я й десять разів завернув на пробі* (Ірина Вільде); *Петя при цих словах червонів і ні мур-мур* (О. Ковінька); — *Ти син героя і небіж героя, тобто мій. Тому мусиш готувати себе до героїчних вчинків. Але нікому ані мур-мур* (Ю. Винничук); б) нічим себе не виявляти. — *Ванько, племінничок. .. Приїхав на Донбас .. — і ні мур-мур. Висидів, вивчивсь, а тоді вже здумав про дядька* (М. Рудь); в) ніяк не реагувати на що-небудь. *На вулиці всі хатки було вимазано.. в рожеве, а сонечко сиділо собі за горбком і ні мур-мур! — Ніби й не його це робота* (Д. Бузько); — *Мене зло розібрало — упрохувати її. Ти, кажу, по золоту ходитимеш, а вона ні мур-мур* (Є. Гуцало); г) не розбиратися в чомусь, не знати зовсім, не вміти чогось. [К у ц ь:] *А ти читав?* [М а р у д а:] *Та дещо...* [К у ц ь:] *А я ж — ані мур-мур!* (Я. Мамонтов); *Та вони в цьому питанні ні мур-мур* (із журн.).

МУРМУРА́НДО, *невідм., с., муз.* 1. Спів із закритими устами. *Кількагодинний гімн урешті зачах. Але тут-таки вродилося загальне, схоже на бриніння мільйонів мух, мурмурандо* (Ю. Андрухович); *Ніжне мурмурандо в "Чи дома, дома" К. Стеценка створило атмосферу задушевності* (з газ.).

2. *у знач. присл.* Безсловесно, через ніс (про спів). *Справжня розкіш отак стояти собі в хвилях золотого вечора при вікні (руки обов'язково в кишенях від штанів) і співати мурмурандо* (Б.-І. Антонич); // *у знач. прикм., невідм. Чистого інтонування можна добитися під час співу мурмурандо окремих вправ, пісень* (із журн.).

МУРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **мурува́ти.** *Грати, рушниці, дозорці муштровані; .. Стіни з міцного каміння, муровані* (П. Грабовський); *А пригадаймо міста* [Італії] *і всі величаві споруди, замки на урвищах гір, муровані хитро* (М. Зеров).

2. *у знач. прикм.* Побудований з каменю, цегли; кам'яний (у 1 знач.). *Як тільки сонечко зійшло, вона перекинулась голубкою й перелетіла через високу муровану стіну в поле* (І. Нечуй-Левицький); *Спочатку машина підійшла й зупинилась біля якогось мурованого будинку, на вулиці, що йшла паралельно тій, на якій взято Максима* (І. Багряний); *Коло мурованої дровітні стояв у гурті партійців Дробот* (Б. Антоненко-Давидович); *Дзвіниця — висока баштоподібна квадратна, кругла чи багатогранна дерев'яна або мурована споруда для підвішування дзвонів, що зводиться біля храму або є його частиною* (з наук.-попул. літ.).

МУРО́ВАНИЦЯ, і, *ж.* Мурована будівля. *Сусідська мурованиця знаходилася неподалік від межі городу, тінь від неї падала на все подвір'я* (із журн.); *Над вирвою штучного озера бовваніє мурованиця з каскадами водоспадів і будинком рибалки* (з газ.).

МУРОЛО́М, у, *ч.* Пристрій для розбивання фортечних мурів; таран (у 1 знач.). *А ти, сину людський, візьми собі цеглину, і поклади її перед собою, і накреслиш на ній місто Єрусалим. І постав проти нього облогу, і збудуй проти нього башту, і висип вала навколо нього, і постав проти нього табори війська, і постав проти нього муроломи* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Муролом використовують для демонтування особливо складних мурів, коли інші засоби не зовсім придатні для таких робіт* (з навч. літ.).

МУРОЛО́МНИЙ, а, е. Признач. для руйнування стін, мурів і т. ін. *Англійці використали для приступу муроломну машину* (М. Лукаш, пер. з тв. Ф. Рабле).

МУРУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **мурува́ти.** [Ч е т в е р т и й ч о л о в і к:] *Я не вірив, що з того мурування буде діло* (Леся Українка); *Спочатку в бригаді Панько підносив цеглу, потім затирав цемент, аж через місяць підпустили його вчитися мурування* (Ю. Смолич); *Ми завершили мурування печі самостійно* (О. Бердник); *Кіма разом із іншими еллінськими містами .. виконали Курушів наказ, щоб якнайшвидше приступити до мурування нових стін* (І. Білик); *З чорноокою Соломією Толя Горохов зустрівся за десять днів, бо то він від цегляного мурування відірватися не міг, то Соломія від старої синьйори* (Люко Дашвар).

2. Кам'яна або цегляна будівля; частина споруди з каменю, цегли. *Як на гріх, і пічники їй трапились якісь норовливі, свавільні і легковажні. Мурування робили наспіх, незграбно* (Яків Баш); *Справжнє мурування! За ним щось сховано* (В. Владко); *У павільйоні "Наука" експонують амфори й монети, зразки кам'яного мурування й різьблені кістяні прикраси* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *У вікна, як у дірку з нори, видно синє вгорі небесне мурування; тягне туди, як на шнурах* (С. Васильченко).

МУРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., що і без прям. дод.* 1. Споруджувати, зводити щось із каменю, цегли. *У всякого своя доля І свій шлях широкий: Той мурує, той руйнує, Той неситим оком — За край світа зазирає* (Т. Шевченко); *Муруючи стіну, муляр кладе в неї не самі тільки гранітові квадрати, але як випаде, то і труск, і обломки і додає до них цементу* (І. Франко); *Він загріб своїми лапищами цілу купу каміння і потяг до стовпа, муруючи там немов східці* (Б. Грінченко); *Пора сховок мурувати: в квадратній ямці, на середині дна* (В. Барка); *Гриць наносив цегли і збирався мурувати піч з комином та димарем* (С. Чорнобривець); * Образно. *Звичайно, природа мурує основу, недаремно ж кажуть у народі: батьків характер, материн характер* (В. Дрозд); // Замазувати розчином (піску й цементу, глини й піску і т. ін.) щось складене з каменю, цегли і т. ін. *Кам'яна стіна хати вся потріскалася, тож молодий господар почав її мурувати глиною* (з газ.).

2. *перен.* Покривати тонкою льодовою кіркою, снігом (про мороз, вітер і т. ін.). *Зима біснувалась, мурувала вікна холодними квітами* (М. Стельмах); *За вікном завивала хуртовина, мороз мурував дивовижні узори на шибках, а в хаті було затишно й тепло* (О. Бердник).

МУРУВА́ТИЙ, а, е. Трохи мурий. *Мурувате обличчя Григорія з пошерхлим носом раптом просвітліло від блиску його білих зубів* (П. Автомонов).

МУРУВА́ТИСЯ, у́ється, *недок.* Пас. до **мурува́ти.** *У Чигирині ставилися комори й шпіхлери, мурувалися кам'яниці для збереження золота й коштовностей, припасів і обладунку* (П. Загребельний); *Тихо в хаті. Вікна муруються снігом* (С. Васильченко); * Образно. *Тіло — теж хатка, що мурувалася великим скульптором — натурою, природою* (О. Бердник).

МУРУ́ГИЙ, а, е, *розм.* Темно-сірий із темними смугами; мурий (у 1 знач.). *Лежав у бур'яні бровко муругий* (І. Котляревський); *Буланого Наталка розмалювала так, що з буланого став він муругий, як зебра* (І. Багряний); *Круторогі воли, помахуючи муругими головами, протюпали мимо корівника* (Григорій Тютюнник); *Муругий кінь іржить на зорі, в голодні вісі виє вовк* (В. Стус); *Козаки крутили в порепаних, муругих од люльок пучках книгу й так і сяк, не могли знайти її початку — вона була без палітурок і писана не по-нашому* (Ю. Мушкетик).

МУРЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мурча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Он кіт, що по-кролячому пострибав у куток і з мурчанням вп'явся зубами в моркву* (М. Дашкієв); *З глибини кімнат із гучним мурчанням посунула на Пат величезна чотиринога істота в густій рудій шерсті, з поставленим сторчма товстим, як стовп, хвостом* (П. Загребельний); *Тихе мурчання гостя у відповідь на запрошення до обіду дещо насторожило господиню* (із журн.).

МУРЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Те саме, що **муркота́ти** 1. *Слухаю я — і борсук у норі мурчить* (Сл. Б. Грінченка); *Мурчав ситий кіт, жмурив проти сонця зелені очі* (А. Шиян); *Пухнаста кішечка лестилася, мурчала, ніжно-ніжно ворушила своєю м'якісінькою лапкою* (М. Дашкієв); *За півгодини Еобаз пішов собі далі, погладжуючи*

крізь благеньку одежину кошеня, яке вдячно мурчало в нього в пазусі (І. Білик).

2. *що і без прям. дод., розм.* Те саме, що **муркота́ти** 2. *У вікно загляне* [Мафтей], *чомусь у печі довбає довго і все мурчить щось про себе* (Г. Хоткевич); — *Говори, Тучинський, не мурчи. Нічого поглядати на мене* (Олесь Досвітній); — *Иди, іди, поки не дав, — сказав той, скручуючи цигарку .. — Не мурчіть, я маю діло* (І. Микитенко); *Агарко мовчав, тільки часом щось мурчав собі під ніс* (М. Білкун); *Орфей аж мурчав від утіхи, вихиляючись під гаряченькими струменями* (Г. Пагутяк).

МУРШИ́Д, а, *ч., рел.* У суфізмі — наставник мюридів. *Муршид, тобто той, хто виконує функції духовного наставника в суфізмі, нерозривно пов'язаний із шейхами* (з наук.-попул. літ.); *Статус муршида надає його вчитель — шейх* (з навч. літ.).

МУС[1], у, *ч.* Солодка страва зі збитого в піну фруктового чи ягідного сиропу з желатином або манними крупами. *Щоб приготувати французький мус, вам знадобляться: шоколад молочний, масло вершкове, ягідний сироп, желатин і цукор* (з наук.-попул. літ.); *Перед подаванням мус перекладають у креманки або вазочки і поливають сиропом або соком* (з навч. літ.); *Ніжний і легкий мус із малини надзвичайно смачний і ароматний, до того ж корисний і малокалорійний* (із журн.); *Яблучний мус — це чудова страва на десерт* (з газ.).

МУС[2], у, *ч., діал.* Примус *(див.* **при́мус[1]***).* — *Ні, пане, — мовив твердо Гриць .. — Я не піду з вами* [повстанцями]. *Я цісареві присягав. — Але з мусу, Грицю!* (І. Франко); *На чий зазов прийшли ті люди сюди, на гетьманський чи царський? Свідомість їх пригнала чи послух і мус, гроза царської кари?* (Б. Лепкий); — *За хлопа ніхто не подбає. Хлопові мус прийшов — самому дбати* (Ю. Яновський); *Думаю про світогляд: як на мене, це поняття дуже метафізичне. Більш дійове почуття — співвідношення мусу і бажання, волі і логіки, волі і мусу* (В. Стус).

МУСАВАТИ́СТ, а, *ч.* Член азербайджанської націоналістичної партії "Мусават" ("Рівність"), яка була утворена 1911 р. у Баку і діяла до 1920 р. *У кінці травня мусаватисти підняли повстання в Гянджі, яке було легко придушене* (з наук.-попул. літ.); *Мусаватисти проповідували класовий мир усередині азербайджанської нації* (із журн.); // Член сучасної партії "Мусават", що виникла наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. на ґрунті однієї з течій Народного фронту Азербайджану. *Пріоритетними для мусаватистів є національно-патріотичні цінності Азербайджану* (із журн.).

МУСАВАТИ́СТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **мусавати́ст.** *На початку 1919 р. мусаватистський уряд Азербайджану запропонував польському й українському сходознавцеві, азербайджанцеві за походженням Могамеду Садик-беєві Агабек-заде посаду міністра внутрішніх справ* (з наук.-попул. літ.); *Сучасний мусаватистський рух прагне максимально використати національно налаштовані прошарки суспільства для об'єднання в боротьбі за демократичний прихід до влади* (із журн.).

МУСА́К, а́, *ч., розм.* Шматок виточеної сталі, яким вирівнюють лезо коси. *Кожний косар пильнував, щоб до косовиці приберегти доброго мусака, бажано — спеціально загартованого в кузні* (із журн.).

МУСА́КА, и, *ж.* Традиційна на Балканах і Близькому Сході страва з баклажанів, сьогодні поширена в багатьох країнах Європи. *В арабських країнах мусака — це холодний салат із помідорів та баклажанів* (з наук.-попул. літ.); *У Молдові мусаку готують наполовину з м'ясом, хоча популярні й цілком овочеві мусаки* (з газ.).

МУСА́Т, а, *ч.* Сталевий стрижень із насічкою для гостріння ножів, топірців і т. ін. — *Потягніть мусатами топірці! Потім тихо, щоб вас і муха не чула* (М. Шашкевич); *Він раптом помітив те, чого не помічав раніше за всі рази (хоч він пройшов повз цю фреску пару тисяч разів!), а саме — що в Авраама, як у професійного різника, стримів мусат за халявою* (І. Багряний); *Мусат разом із наждаковим бруском (замість якого колись слугувала мантачка) носили в спеціальному дерев'яному футлярі* (з наук.-попул. літ.).

МУСЕЛЕ́ЦЬ, льцю́, *ч.* Напій, приготований із розведеного й провареного меду та настояний на ягодах із наливки. *Рецепти приготування мусельцю можна знайти в найдавніших пам'ятках історії українського народу* (з наук.-попул. літ.); *Здавна в Україні поширеними були варенуха, паленка, спотикач, муселець, різноманітні настої й наливки із фруктів та ягід* (з навч. літ.).

МУ́СИНГ, а, *ч., мор.* Вузол чи потовщення на тросі, канаті, що слугує опорою для ніг під час піднімання по них. *Мусинг є одним із різновидів кнопа* (з навч. літ.).

МУ́СИТИ, *заст., діал.* **МУ́СІТИ,** му́шу, му́сиш, *недок., з інфін.* 1. Уживається як член складеного присудка у знач. п о в и н е н, п о в и н н а, п о в и н н е, п о в и н н і (робити щось, мати якусь властивість або якість і т. ін.). *Мусіла* [Параска] *свій гріх у церкві спокутувати* (Сл. Б. Грінченка); — *Тепер така пора, що людина мусить людині помагати* (І. Франко); — *Йдуть татари на Умань, і мусю* [мушу] *я те місто заступити, щоб на Чигирин татарів не пустити* (А. Кащенко); — *А ти чий, такий чемний? — Я Івана Петрового, але мама мали дитину та й слабі, а я мусю* [мушу] *нести обід, а мене пси кусають, а ви ще б'єте* (В. Стефаник); *Один* [посланець] *мусив дійти, бо не було би цілої тієї історії. А може, Мазепа переловив їх доноси* (Б. Лепкий); *Знов поллється кров, знов нещасний робочий люд буде мусіти приносити в жертву своє життя* (В. Винниченко); — *Я уявляю собі морську школу на високому березі. З усіх вікон школи мусить синіти море* (Ю. Яновський); — *Я мушу подзвонити сьогодні ввечері до директора, — зробив він несміливу спробу, аж заплющивши очі* (С. Андрухович); // Діяти всупереч бажанню, залежно від обставин; бути змушеним. *Буває щастя скрізь поганцям, А добрий мусить пропадать* (І. Котляревський); *Прибій .. заливав прибережну дорогу і підбирався до мішків з сіллю. Татари мусили відступити назад, щоб не замочити капців* (М. Коцюбинський); *Галина спочатку рішуче відмовилася від чаю, але господар так гостинно припрошував її, що, кінець кінцем, мусила погодитись* (Б. Антоненко-Давидович); *Настануть жнива, загадає хазяїн, і мусиш іти, а своє, як знаєш, хоч і вночі збирай* (І. Цюпа); *До минулого звертаються, коли несила жити сучасним і коли мусиш починати з того, на чому тебе вихопило із колії* (Р. Андріяшик).

2. *діал.* Могти. *Полюбила козаченька, не мушу забути* (Сл. Б. Грінченка).

(1) Му́сить бу́ти, *у знач. вставн. сл.* — напевне. *Іде шляхом молодиця, Мусить бути, з прощі* (Т. Шевченко); **[Му́шу**

(тре́ба)] призна́тися <Призна́тися (признаю́ся) по пра́вді (по щи́рості, щи́ро, че́сно *і т. ін.*)> *див.* **признава́тися.**

МУСИ́ЧНИЙ, а, е. У Стародавній Греції — спрямований на естетичне, розумове, моральне та інше виховання. *За Платоном, касті воїнів відповідали мусичні мистецтва (танець, музика, поезія)* (з наук. літ.); *Мусичне виховання мало опертям літературну й музичну освіту, знайомство з основами наук, вивчення ораторського мистецтва, політики та філософії* (з наук.-попул. літ.); *В античну епоху громадяни Ольвії влаштовували міжнародні спортивні й мусичні змагання* (з навч. літ.).

МУ́СІТИ *див.* **му́сити.**

МУСКАРДИ́НА, и, *ж.* Грибкова хвороба тутового і дубового шовкопрядів, яку спричинюють паразитичні плісеневі гриби. *Біла мускардина уражає шовковичного й дубового шовкопрядів на всіх стадіях розвитку* (з наук.-попул. літ.).

МУСКАРИ́Н, у, *ч.* Отруйна речовина, наявна в деяких галюциногенних грибах (мухоморах, плютках і т. ін.). *Отруєння грибами, які містять мускарин, може викликати параліч дихального центру* (з наук. літ.); *Тривалий час уважали, що отруйні властивості червоного мухомора залежать від наявності алкалоїду мускарину* (з навч. літ.); *Природний мускарин не має запаху і є сироподібною рідиною із сильною лужною реакцією* (із журн.).

МУСКАРИНІ́ЗМ, у, *ч., мед.* Форма токсикоманії, зумовлена споживанням висушених мухоморів, що містять мускарин. *Мускаринізм інколи є наслідком випадкового використання в їжу сухих мухоморів як спецій* (із журн.).

МУСКА́РІ, *невідм., мн.* Рід цибулинних багаторічних рослин родини спаржевих, який нараховує близько 60 видів. *Мускарі у природі зростають серед чагарників, на лісових галявинах і на схилах гір Центральної та Південної Європи, Кавказу і т. ін.* (з наук. літ.); *Мускарі мають приємний і досить сильний запах* (з наук.-попул. літ.); *Садові мускарі, мініатюрні й витончені, є окрасою газонів, їх використовують у рабатках і альпінаріях, а також як бордюрні рослини* (з навч. літ.); *Мускарі — одні з найперших весняних квітів, які часто вирощують у спеціальних приміщеннях* (із журн.).

МУСКА́Т, у, *ч.* 1. Те саме, що **Муска́тний горі́х** *(див.* **горі́х).** *Коли цибуляну підливу робить інтелігентна людина, вона бере всі види овочів, тушкує їх на маслі, потім додає приправи, чорного перцю, трохи мускату, кориці* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. Сорт винограду з ароматними плодами; виноград цього сорту. *Якщо хтось вже на виноградниках зірвав гроно мускату, .. то вже на такого не дивилися крізь пальці* (М. Томчаній); *Мускат вирощували у великій кількості ще в Стародавньому Римі для виготовлення першокласних вин* (із журн.).

3. Сорт лікерного десертного вина з цього винограду; вино цього сорту. *Після двох кухлів мускату старий Йонеску залишив свою величавість, розбалакався й гостинно частував гостей* (Ю. Смолич); *Ібрагім підливає Сулейманові густого мускату* (П. Загребельний); — *Не хвастайся .. Останню пляшку мускату оддали послам* (Ю. Мушкетик); *Він якийсь час тримав рота закритим, ніби боявся випустити звідти дух мускату, а тоді для чогось крекнув і тільки після цього промовив, розриваючи друге слово навпіл: — Ловкий напій!* (О. Чорногуз).

МУСКАТЕ́ЛЬ, ю, *ч.* Те саме, що **муска́т** 2, 3. *Мускатель завжди має духмяний аромат, а його зберігання не вимагає суттєвих затрат* (із журн.); *За португальськими законами, мускатель повинен містити не менше 67 % мускатного винограду, а після приєднання до загальноєвропейського законодавства — не менше 85 % соку мускатних сортів* (з наук.-попул. літ.).

МУСКА́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **муска́т.** *Ріс виноград фалернський, анжуйський, мальвазійський, мускатний, таббійський, орлеанський, гравський, корсиканський та всякий інший* (М. Лукаш, пер. з тв. Ф. Рабле); // Вигот. з мускату. *Вони хочуть зацукрити його душу, підсовують чаші з мускатним вином* (Ю. Мушкетик); *Ефірну олію шавлії широко застосовують у харчовій промисловості та при виготовленні мускатних вин* (з наук. літ.); *Згідно з висновками вчених, у флаконі, який належав цариці Хатшепсут, був лікарський або косметичний засіб для шкіри. До його складу входили пальмова й мускатна олія, а також жирні кислоти, за допомогою яких можна було боротися, наприклад, з екземою* (з наук.-попул. літ.); *Сонячний білий мускатний напій виготовляють із двох сортів винограду: Іршаї-Олівер та Мускат-Оттонель* (із журн.).

Муска́тний горі́х *див.* **горі́х.**

МУСКА́ТНИК, у, *ч.* Рід вічнозелених дводомних рослин родини мускатникових. *З мускатнику отримують прянощі, ефірні олії* (з наук.-попул. літ.); *Жовті м'ясисті плоди мускатнику містять насіння — мускатний горіх* (з навч. літ.); *Мускатник поширений у тропіках* (із журн.).

МУСКА́ТНИКОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **муска́тник.** *Насіння мускатникового горіха використовують у кулінарії та для виготовлення ефірної олії* (із журн.); // Вигот. із мускатнику. *Мускатникову олію отримують із плодів мускатнику, на відміну від інших олій, це ефірна олія, добувають її паровою дистиляцією* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **муска́тникові,** вих, *мн.* Родина вічнозелених дводомних дерев з одностатевими квітками, що їх культивують перев. в Індонезії, Малайзії і на деяких островах Океанії. *Плоди мускатникових мають овальну форму, здебільшого жовтого кольору, з м'ясистим навколоплідником, у них міститься велика насінина з гіллястим червонуватим присім'янником* (з наук.-попул. літ.); *Мускатникові охоплюють декілька родів і понад 120 видів* (із журн.).

МУСКОВІ́Т, у, *ч.* Безбарвний мінерал підкласу силікатів — алюмосилікат калію та алюмінію шаруватої будови, сірого, зеленуватого або коричневого кольору зі скляним блиском. *Найбільша кількість амонійного азоту трапляється в осадових породах і шаруватих силікатах, таких як біотит, мусковіт* (з наук.-попул. літ.); *За старих часів прозорі пластини цього мінералу були ходовим товаром: їх часто використовували замість шибок* (з навч. літ.); *Залежно від домішок мусковіт може мати жовте, сіре, зеленувате, рожеве та інше забарвлення, а найтонші його листки — безбарвні* (із журн.).

МУ́СКУЛ, а, *ч.* Те саме, що **м'яз.** *Чи то від присмерків здається, чи справді в лиці Макса ходять мускули, як у людини, яка сильно зціплює щелепи, щоб не закричати чи не заплакати* (В. Винниченко); *Лягаючи на килим робити вранішню гімнастику мускулів тіла, вона ще раз згадала про Креве* (М. Йогансен); *Рись, вибираючи собі жертву, протягом довгих годин тримає свої мускули напівнапруженими,*

щоб у зручну мить використати їх на повну міць (М. Дашкієв); *Відповідальність, лігши йому на плечі, мовби напнула всі його мускули й нерви і залишила їх надовго в такому стані* (О. Гончар); *Ібрагім відчув, як міцніють його мускули, випрямляється мізерне тіло, сповнюється гордістю понівечена душа* (Р. Іваничук).

МУСКУЛАТУ́РА, и, *ж.* М'язи організму; сукупність усіх скелетних м'язів. *Могутній хлопець із мускулатурою Геркулеса, він хотів вірити в щастя* (Д. Бузько); *— Підніми капелюх, глянь, яких орлів дає робітничому класові Зачіплянка: хоч на фестиваль! Краса і сила, статура, мускулатура!..* (О. Гончар); *— У неї* [жінки] *.. атлетично розвинена мускулатура* (В. Єшкілєв); *Для тварин грубої конституції характерна розвинута товста шкіра зі слабко вираженою підшкірною тканиною, грубий масивний кістяк, об'ємна мускулатура* (з навч. літ.); *Дія механізмів розслаблення скелетної мускулатури має основою пригнічення вищих рухових центрів середнього мозку й мозочка* (із журн.).

МУСКУЛИ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **мускуля́стий.** *Робітники, що тут працюють, не герої з мускулистими біцепсами й натхненними обличчями, — звичайні, дуже скромні люди* (Я. Качура); *В правому куті залу на ворсистому червоному килимі під малиновим балдахіном сидів суворий з мускулистим обличчям чоловік* (Р. Іваничук); *Вони мали мускулисті та довгі, з чіпкими й сильними пальцями руки, похилі лоби з горбами надбрів'їв* (А. Дімаров); *Руки Тумаяуа ще міцніше притиснулись до мускулистих грудей* (Ю. Бедзик); *Тріша боляче вдарилася головою, її шию стиснуто худими мускулистими руками* (І. Карпа).

МУСКУЛИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **мускули́стий.** *За голосом можна встановити силу та мускулистість людини, але не її зріст і масу* (із журн.); *У суспільстві досить глибоко вкоренилася думка, що мускулистість і підтягнутість — це природно і що здоровий чоловік мусить мати такий вигляд* (з газ.).

МУ́СКУЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **му́скул.** *Антон Никандрович заплющив очі з мускульним зусиллям, знов розглянувся, навіть протер очі долонями* (В. Барка); *Безбожна і жалюгідна щодо своїх наслідків боротьба за існування випиває людські соки. Тільки мікроскопічні краплини їх перетворюються в скарби, що рухають уперед цивілізацію і розорюють перелоги для нових поколінь. А громаддя мускульних і розумових зусиль стає димом* (Р. Андріяшик); *Завдяки спритності Конселя і мускульній силі канадця ми подолали всі перешкоди* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

МУСКУЛЯ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **м'язистий.** *Старий Чумак, бронзовий і мускулястий, дивився просто кожному в очі примружено і посміхався* (І. Багряний); *Власноручно Хосе Френко намагався будь-що відчинити залізні двері головного входу, прикладаючи до цього всю силу своїх довгих мускулястих, хоч зовні й незграбних рук* (В. Владко); *Легкий одяг підкреслював красиві форми молодих, тугих, мускулястих тіл* (Д. Ткач); *Він глянув на руку Платона. Велика, мускуляста, красива* (М. Дашкієв); * Образно. *Бетон громадять в кучугури, І пахне, як озон, їдкий металу пил, І котяться важкі акорди сил, Широких спин і мускулястих тіл З залізної клавіатури* (М. Бажан); *Дерева стоять блискучі, мускулясті, щасливо притихлі, мовби самі прислухаються до свого росту* (О. Гончар).

МУСКУЛЯ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **мускуля́стий.** *Мускулястість хлопця вирізняла його з-поміж однокласників* (із журн.).

МУ́СКУС, у, *ч.* Запашний рослинний продукт, що міститься в корені дягелю лікарського та деяких інших речовин, або продукт тваринного походження, який виділяють мускусні залози деяких хребетних (оленя, кабарги і т. ін.); використовують у парфумерній промисловості. *Як уступили царевичі до Ємену, то всі міщани пишно їх вітали .. та розводили мускус на вині і лляли на гриву коням* (А. Кримський); *Я сидів біля столу, і її лікті засмалених рук, від яких пахло мускусом, були на рівні з моїм обличчям* (Олесь Досвітній); *Різномовна юрба заповняла порт, де пахтіло мускусом, виноградним вином, солоною рибою, ваніллю, смоленим канатом і фруктами* (З. Тулуб); *Матір обливали солодкою водою, натирали бальзамами й мускусом, щоб вигнати їй з тіла жар* (П. Загребельний); *Пахло конваліями, мускусом, спиртом, трояндами, пудрою* (С. Андрухович); *Мускус самці використовують для мічення територій та приваблення самиць* (з навч. літ.); *Бобровий мускус застосовують у косметології — він розгладжує зморшки, сприяє омолодженню шкіри* (із журн.).

МУ́СКУСНИЙ, а, е. Стос. до мускусу. *Мускусним, пахучим милом гетьман вимив руки, плеснув водою в обличчя* (Ю. Мушкетик); *Мускусні качки походять із Південної й Центральної Америки й одержали свою назву через те, що в період розмноження крижні мають різкий мускусний запах* (з навч. літ.); // Здатний виробляти мускус. *Над джунглями ліниво пливе місяць, і далекими передгір'ями лунають бойові пісні полюючих звірів, і мускусною парою димлять рослини* (Ю. Яновський); *— Хай мені триста разів повторюють, що то ондатра, та я знаю, що це теж мускусний пацюк* (В. Шкляр).

МУ́СКУСО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **му́скусний.** *Аромат мускусовий, загадковий, але водночас юний і кокетливий, ідеальний для вечора або прохолодного дня* (із журн.); *Мускусовий запах;* // Який виділяє мускус. *Кабарга відрізняється від інших оленевих тим, що у самців ростуть довгі верхні ікла і є мускусова залоза* (з навч. літ.).

МУСЛІ́Н, у, *ч.* Легка, тонка й м'яка тканина, вигот. з шовку або бавовни. *Звідкись взявся у неї* [циганки] *в руках шматок прозорого мусліну, вона грайливо вимахувала цією хусточкою* (П. Загребельний); *В легкій, напівпрозорій сукні з білого індійського мусліну, що гарно облягала її струнку постать, Луїза Пойндекстер справді-таки могла б правити за взірець чарівності* (В. Митрофанов, пер. з тв. Т. Майн Ріда); * Образно. *Вона дійсно виглядала як ніжно-рожеве сонце, раннім ранком оточене білою імлою небесних муслінів* (О. Назарук); *Вітер упав, вияснилося небо, але йшли морем широкі плисковаті хвилі, всі у піні, що тяглася за ними лахміттям брудно-білого мусліну* (З. Тулуб); // Виріб, одяг із такої тканини. *Вона* [Сусанна] *проплила од порога до столу, мов літня хмара, в своїх муслінах, по яких лізли урозтіч якісь безглузді лапаті квітки* (М. Коцюбинський); *За горіховою рамою, у світлій порожнечі відображеної кімнати стояла тоненька невисока дівчина, вбрана в дешевий білий муслін з рожевими квіточками* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

МУСЛІ́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **муслі́н.** *Муслінову тканину використовують для виготовлення суконь, театраль-*

них костюмів (з навч. літ.); * Образно. *Понад дахами — хмарин розіп'ята муслінова верша, провесна, таловина, шуми далекі сосон* (Б.-І. Антонич); // Зробл., пошитий із мусліну. *Птахи тріпотіли на гіллі й перелітали в повітрі барвистими клаптями, метелики, легкі й ніжні, як муслінові хустинки, випущені з недбалих рук падишахових, тішили око володарки* (П. Загребельний); *Я любив дивитися, як додають у воду синьку в маленьких муслінових мішечках* (Ю. Винничук); *Він підозріло зиркнув на вікно ще раз, проковтнув ще шматок, а тоді встав і з серветкою в руці підійшов до вікна й опустив штору до білої муслінової завіси на нижніх шибках* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Г. Уеллса).

МУ́СОВИЙ, а, е. Прикм. до **мус**[1]. *Мусовий торт з кавовими нотами підійде тим, хто любить кавово-шоколадні смаки* (з мови реклами).

МУСО́ВИЙ, а, е, *діал.* Прикм. до **мус**[2]; примусовий (у 1 знач.), обов'язковий (у 3 знач.). *Він .. не з самого ж християнського милосердя одружився зі знечещеною Пашею, а таки з кохання, почуття, як відомо, вельми "мусового", здатного підбити під себе цілу мотиваційну сферу особистості до останку* (О. Забужко); *Онука князя К. К. Острозького Анна впровадила мусовий звичай, — щоб усі православні священики в успадкованих нею володіннях приїздили до Острога на католицьке свято Божого Тіла* (з наук.-попул. літ.).

МУСО́ВО, *діал.* Присл. до **мусо́вий.** — *Степанюка неодмінно виключать зі Спілки. Його мусово треба виключити... викреслити, так, викреслити з усіх списків і заборонити займатися творчою працею* (Р. Федорів); // *у знач. пред. Роздавали шинелі. Більшість із них добряче зношена, .. а одягати їх було мусово, бо надворі хоч і тепла, схожа на осінь, але таки зима, яка може кожної днини обернутися стужею і снігом* (Ю. Покальчук).

МУСО́ЛЕННЯ, я, *с., прост.* Дія за знач. **мусо́лити.** *Сьогодні видається незрозумілою гіпотеза про інформаційну енергію Гегеля або мусолення навколо дня Маргарити (чому його відзначають і що він символізує), натомість завтра буде дивно, чому це людство вчора могло в цьому сумніватись* (з наук. літ.).

МУСО́ЛИТИ, лю, лиш, *недок., що і без прям. дод., прост.* 1. Те саме, що **яло́зити** 1. *А розкішні видання! Ви обливаєтесь потом, коли який-небудь невіглас мусолить брудними пальцями вашого "Фауста", за якого ви заплатили чотириста карбованців* (І. Кочерга); *Колись пацаном побачив моток білого мережива — мати працювала в крамниці — і мусолив його в пальцях, намотував, доки засмальцював сантиметрів зо двадцять* (І. Роздобудько); *Келейний пише, ризничий в руці Трима пергамени, реєстри, папірці, Мусолить пальці сизою губою* (І. Багряний); *Деталі — ось що вимагав насамперед Степан. Він допитувався, мусолячи огризок олівця: — ...Так це, значить, за другим поворотом?.. Ага...* (М. Дашкієв); *Він змовкає. Зосереджено мусолить цигарку* (Є. Доломан); *Собака глибше прихопив зубами кістку, підвівся, винувато піджав хвоста і відійшов за кущі. І продовжував там мусолити свою забавку* (Ю. Логвин).

2. *перен.* Те саме, що **яло́зити** 2. *Автор довго мусолив питання про те, що таке робітничий клас* (М. Руденко); *Ми схильні мусолити в голові те, що нам і так уже намусолило очі, замість того, щоби розвивати зосередження на чомусь важливому і поки малозрозумілому* (І. Карпа); — *Скільки можна мусолити одне й те ж саме!..* (С. Андрухович).

МУСО́Н, у, *ч.* Сезонний вітер, що періодично змінює свій напрям: улітку дме з океану на материк, а взимку — з материка в океан. — *Ми, власне, як в експедиції тут; вивчаємо так звану флору та фауну, контури острова, вітри — пасати і мусони* (Іван Ле); *Коли він* [капітан] *приїздить, то у Віталика з хлопцями тільки й розмов, що про далекі рейси, про пасати та про мусони...* (О. Гончар); *Ми пливемо зараз межею мусонів, які тут з жовтня до квітня дмуть в північно-східному напрямку, і коли вони нас заскочать, ми дуже затримаємося* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *На деяких островах Індійського океану рік вимірювався за мусонами* (з наук.-попул. літ.).

МУСО́ННИЙ, а, е. Прикм. до **мусо́н.** *Куала-Лумпур. В результаті багатоденних мусонних дощів порушено нормальне життя* (В. Чемерис); *Вже й китайські купці відпливли додому, вже випали й страшні мусонні зливи* (Ю. Логвин); *Соя як вид формувалася в умовах теплого мусонного клімату, тому більшість її сортів теплолюбні* (з наук. літ.); *Мусонні вітри приносять багато опадів* (з наук.-попул. літ.).

МУСОРА́НА, и, *ж.* Змія родини вужоподібних. *Дорослі мусорани зовсім чорні, молоді — червоні з чорною шапинкою на кінці голови та білим комірцем* (з наук.-попул. літ.); *Південноамериканська чорна двометрова мусорана любить тропіки, активна вночі* (з навч. літ.).

МУСТ, у, *ч., спец.* Щойно вичавлений сік винограду або інших фруктів. *Муст є проміжним продуктом при виробництві вина* (із журн.); // Солодке свіже вино, яке ще не перебродило. *Рікою ллється солодкий "муст", починає грати, і тоді ціле село, — від малих дітей до столітніх дідів, — напідпитку...* (М. Коцюбинський); *У римо-католицькій євхаристії муст може використовуватися замість церковного вина (за умови дозволу священика) у тому разі, якщо вживання вина протипоказано* (із журн.).

МУСТА́НГ[1], а, *ч.* Напівдикий кінь американських прерій, предками якого були здичавілі коні іспанських завойовників в Америці, завезені туди в XVI ст. *Мустанги зграйно Пасуться між саван* (М. Рильський); *Ніхто не думає про те, що мустангів треба приручити, а ракети — побудувати* (М. Дашкієв); *Усміхнувся* [Дорошенко], *згадавши, як одного разу .. доставили з Канади партію закуплених коней, диких, необ'їжджених, справжнісінських мустангів* (О. Гончар); *На похвалу козаків, дітей вони залишають при корчмі, де навчають їх грамоти, бойових мистецтв, хоровому співу під бандуру і ліру і верхової їзди і ловитві диких мустангів для цього* (Г. Тарасюк); * У порівн. *З Дніпра повівало прохолодою, бензиновим чадом від моторних човнів, що йшли табуном, як натомлені мустанги на спочинок, і ще чимось п'янким, незайманим і вічним* (О. Чорногуз).

МУСТА́НГ[2], а, *ч.* Марка легкових автомобілів американського виробництва; автомобіль такої марки. *Мустанг вже ревів двигуном по узбіччю, розкидаючи маленькі камінці і піднімаючи куряву високим стовпом позаду* (О. Іваненко).

МУСТА́НГЕР, а, *ч.* Приборкувач мустангів. *Прекрасна полонянка* [кобила] *належала до табуна, що вподобав собі пасовисько у верхів'ях Аламо, — саме там мустангер тричі ганявся за нею* (В. Митрофанов, пер. з тв. Т. Майн Ріда); *Фізична вправність мустангера вимагала спеціальних і тривалих тренувань* (із журн.).

МУСТЬЄ́Р, у, *ч., архл.* Культура й епоха середнього палеоліту. *Мустьєр припадає на найбільше зледеніння в Україні, коли вдосконалюють техніку оброблення каменя, ручних рубил та ін.* (з наук. літ.); *На підставі вивчення знахідок стоянок часів мустьєру (крем'яних знарядь праці) учені вважають, що розселення на території сучасної України йшло з півдня і південного заходу в обхід Чорного моря — через Кавказ та Центральну Європу* (з навч. літ.).

МУСТЬЄ́РСЬКИЙ, а, е, *архл.* Стос. до мустьєру, пов'язаний з ним. *Творцями мустьєрської епохи були люди нового, більш розвиненого фізично зразка* (з наук. літ.); *Найкраще вивчено мустьєрський період у Криму, де обстежено близько тисячі печер, гротів, скельних навісів* (з наук.-попул. літ.); *Холодний клімат кінця мустьєрської пори змушував людей широко користуватися вогнем, який неандертальці вже, мабуть, уміли штучно добувати* (з навч. літ.).

△ **Мустьє́рська культу́ра** *див.* **культу́ра; Мустьє́рський плювіа́л** *див.* **плювіа́л.**

МУСУВА́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **мусува́ти**[1]. *Мусування вина відбувається в період його дозрівання* (із журн.).

МУСУВА́ННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **мусува́ти**[2]. *Постійне мусування теми боротьби з піратством, без поділу на винних і невинних, уже змусило власників різних компаній підготувати майданчик щодо вдосконалення різних рекомендацій* (із журн.); *Сьогодні в нашому інформаційному просторі спостерігається постійне мусування слова "заможність" і його різних похідних. Наприклад, "заможна країна — заможна людина"* (з газ.).

МУСУВА́ТИ[1], у́ю, у́єш, *недок.* 1. *що.* Збиваючи, робити піністим. *Поки господиня мусувала піну, намагаючись міксером покращити її якість, гості оглядали нову колекцію марок* (із журн.).

2. *тільки 3 ос.* Робитися піністим; пінитися (у 1 знач.), шумувати (у 1 знач.). *Вино шумує, мусує, триває процес його дозрівання* (із журн.); * Образно. *Мусує день, мов склянка золотого чаю, прочищена блакить, ввиш мряки шумовиння* (Б.-І. Антонич).

МУСУВА́ТИ[2], у́ю, у́єш, *недок., що.* Обговорюючи, перебільшувати (у 2 знач.) значення чого-небудь. — *Я тобі .. дам ... три кубічні дециметри сала, бо хліб у тебе, очевидно, є. Починай, о завзятий, невтомний мандрівче. Починай, о соле землі, о їдючий ферменте, що примушуєш мусувати міщанський побут! Починай, хлопче!* (М. Йогансен); *Вертикаль-горизонталь нав'язливо мусує ідею про те, що світ довкола нас структурований* (Любко Дереш).

МУСУВА́ТИ[3], у́ю, у́єш, *недок., про що, над чим і без дод., діал.* Міркувати (у 1 знач.), розмірковувати. *Довго він мусував про своє безталання* (Сл. Б. Грінченка); *Я мусувала й мусувала над тою зроненою поміткою на берегах* (О. Забужко).

МУСУВА́ТИСЯ[1], у́ється, *недок.* Пас. до **мусува́ти**[2]. *Чоловік, який сидів коло вікна, був одним із тих політиків, чиє ім'я щодень мусується на сторінках преси* (Л. Кононович); *Іноді буває так, що подія мусується 20–30 років, а була це перемога чи поразка, з'ясовується через десятиріччя* (з газ.).

МУСУВА́ТИСЯ[2], у́юся, у́єшся, *недок., діал.* Вовтузитися (у 2 знач.). *Чумарка на Якові була застебнута на гаплички, і хлоп'я довго мусувалося, поки одстебнуло її* (Панас Мирний).

МУСУЛЬМА́НИН, а, *ч.* Той, хто сповідує іслам; магометанин. *Круг вогню, підобгавши східним звичаєм ноги, сидять бородаті хаджі у великих завоях і прості мусульмани у фезах* (М. Коцюбинський); *Мусульманин, який влаштував частування, може сподіватися на прощення гріхів і місце в раю* (Н. Королева); *З правовірного ханського роду мусульманин .. Мухаммед Герай відчув біль від гострої уразки в самісіньке серце* (Іван Ле); *На порозі з'явився мусульманин* (М. Дашкієв); *Далеко не всі інквізитори — християни; серед них є також мусульмани, юдеї, брахміни, буддисти, інші невірні* (О. Авраменко, В. Авраменко).

МУСУЛЬМА́НКА, и, *ж.* Жін. до **мусульма́нин.** *Вона ж тут живе, як у в'язниці, не в звичайному .. гаремі, як годиться поштивій мусульманці* (Леся Українка); *Вона вже наскрізь стала мусульманкою* (О. Назарук); *З-під блакитно-зеленої загортки на очі спущений був ще густий, білий серпанок... Підозрілий він, бо ж такі носять старі та найпобожніші мусульманки* (Н. Королева); — *Я султанша і така сама мусульманка, як і ви, моя валіде* (П. Загребельний).

МУСУЛЬМА́НСТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **іслам.** *Відомо, що мусульманство складалося під значним впливом християнства та іудаїзму, а сам Мухаммед часто вживав вирази із християнського вчення* (П. Куліш); — *Ти будеш швендяти по базарах, жебрачачи хліба для своєї дитини, а на тебе плюватимуть правовірні .. Але ти можеш прийняти мусульманство, наректися рабою Аллаха і тоді... — Ні! — скрикнула Марія* (Р. Іваничук); *За п'ять літ полону я не прийняв мусульманства, однак воювати воював, і навіть зі зброєю в руках* (Л. Кононович); *Можна буде зайнятися мусульманством, історією Візантії, стародавнім Китаєм, Африкою або кельтами* (А. Дністровий).

2. *збірн.* Мусульмани. *Іслам став тим інструментом, ідеологією, навколо якої духівники й політичні лідери Сходу намагаються об'єднати мусульманство у відстоюванні своїх економічних і соціально-політичних інтересів* (з публіц. літ.).

МУСУЛЬМА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до мусульман і мусульманства. *Там, за морем, в далекій перспективі сяли перед ним* [хаджі] *мусульманські реліквії* (М. Коцюбинський); *Мовчазна і таємнича, як кругла велетенська куля, причаїлася стародавня мечеть — святиня мусульманського світу* (О. Донченко); *Мурад, хоч і дав гроші на гурт, одмовився пити через мусульманську відразу до алкоголю* (Б. Антоненко-Давидович); *Хтось мимохіть завів про .. мусульманську віру* (М. Білкун); — *Я лише встиг довго пожити на землі. Сходив усі мусульманські краї, звідав кожне село і місто, шукаючи правди не в законах, а в людях* (Р. Іваничук).

Мусульма́нське пра́во *див.* **пра́во.**

МУСУЛЬМА́НСЬКІСТЬ, кості, *ж.* Історично сформована сукупність мусульманських ознак, які вирізняють державу, людину і т. ін. *Мусульманськість держави звичайно встановлюють за кількістю прихильників відповідної віри в ній* (із журн.).

МУСЯ́НЖ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **лату́нь.** *Зала ресторану старовинна, .. під стелею — велетенські люстри, виготовлені з дерева й мусянжу якимись майстрами-гуцулами* (Ю. Андрухович).

МУСЯНЖЕ́ВИЙ, а, е, *рідко.* Прикм. до **муся́нж;** мосяжний. * У порівн. *Одразу двері на вулицю одчинилися, і з сіней вийшов білоголовий хлопець — лице засмажене, темне,*

як мусянжеве (С. Васильченко); // Вигот. з мусянжу. *Вірменин уже не дивився у вікно. Підійшов до вогню, що його розпалив слуга, і поставив мусянжевого кухлика з отрутою — мала вона загрітися* (Валерій Шевчук).

МУТА́БЕЛЬНИЙ, МУТА́БІЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Який має здатність змінювати свої основні характеристики; мінливий, рухливий. *Мутабільний мінерал — це мінерал або продукт його розкладення, який утворюється під час вивітрювання мінералів і для якого характерний змінний склад* (з наук.-попул. літ.); // В інформатиці — який робить припустимою зміну окремих сегментів. *Передавання мутабельного значення є спробою передавання об'єкта на сервер (клієнт), дані якого можуть бути змінені на клієнті (сервері)* (з навч. літ.); // В астрології — багатогранний (у 2 знач.), гнучкий (у 1 знач.); компромісний. *Мутабельний (рухомий) хрест (у гороскопі) передбачає, що людина, народжена під ним, є динамічною, гнучкою, здатною пристосуватися до будь-яких умов* (з наук.-попул. літ.); *В астрології мутабельний знак (знаки, які входять до одного хреста, мають одну якість, у мутабельному знаку — це Близнюки, Діва, Стрілець, Риби) виявляється наприкінці завершення Сонцем відповідного циклу* (із журн.).

МУТА́БЕЛЬНІСТЬ, МУТА́БІЛЬНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Властивість за знач. **мута́бельний, мута́більний;** протилежне с т а б і л ь н і с т ь. *Розвиток медикаментозної стійкості ймовірний при всіх пухлинах та відображає їх посилену мутабельність* (з наук. літ.); *Уперше проведено цитогенетичний аналіз динаміки спонтанної мутабільності клітини при старінні протягом тривалого часу* (з наук. літ.); *У різних генотипів частота мутування різна: одні мають відносно високу мутабельність, інші мутують рідко* (з наук.-попул. літ.); *Поряд з конгруенціями надзвичайно важливою видовою адаптацією є мутабільність, якій властива певна частота виникнення мутацій за одиницю часу* (з наук.-попул. літ.); *Через тотальну мутабельність в окремих комп'ютерних сегментах програміст перебуває в постійному напруженні* (з навч. літ.); *Мутабельність властива деяким знакам зодіаку, зокрема Близнюкам, Діві, Стрільцю, Рибі* (із журн.).

МУТА́БІЛЬНИЙ *див.* **мута́бельний.**

МУТА́БІЛЬНІСТЬ *див.* **мута́бельність.**

МУТАГЕ́Н *див.* **мутаге́ни.**

МУТАГЕНЕ́З, у, *ч., біол.* 1. Процес виникнення мутацій (у 1 знач.) унаслідок мутагенних чинників. *Аналіз цитогенетичних ефектів у клітинах хвої сосни звичайної, яка росте в зоні Чорнобильської атомної електростанції, указує на продовжений характер мутагенезу та морфогенезу, що виявляється в збільшенні кількості аберацій хромосом у клітинах хвої і щорічно спостерігається в широкому спектрі морфологічних змін* (з наук. літ.); *Генна інженерія, йогічні традиції, психотренування, мутагенез, кооперація з природою — все це допоможе людині XXI віку оволодіти течією власної еволюції і розпочати еру самотворення* (О. Бердник).

2. Метод у селекції вищих рослин і мікроорганізмів, що уможливлює штучно отримувати перспективні мутанти тварин, рослин і мікроорганізмів. *Мутагенез широко використовують для вивчення білків і поліпшення їхніх властивостей (спрямованої еволюції)* (з навч. літ.).

МУТАГЕ́НИ, ів, *мн. (одн.* **мутаге́н,** у, *ч.), біол.* Фізичні, хімічні та біологічні чинники, які спричиняють мутації. *Мутагени поділяються на фізичні (рентгенівські та гамма-промені, радіонукліди, протони, нейтрони та ін.), хімічні (пестициди, мінеральні добрива, важкі метали та ін.), біологічні (певні віруси, бактерії)* (з наук. літ.); *Не всі мутагени канцерогенні, проте всі канцерогени завжди спричиняють нестабільність геному* (з навч. літ.); *Випари .. боліт, викиди атомних станцій .. — всі мутагени на нашу психіку* (Л. Костенко).

МУТАГЕ́ННИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **мутаге́ни.** *Актуальною є проблема захисту генетичних структур людини від токсичних і мутагенних факторів довкілля* (з наук. літ.); *Конференція жодним чином не нагадувала традиційні зібрання науковців: тут не читалося доповідей .. і не дискутувалося про мутагенні агротехнології, наприклад* (Ю. Іздрик); *Засвоєння величезних масивів нових знань стає основним мутагенним чинником нашого подальшого розвитку (еволюція завжди пов'язана з мутацією)* (із журн.); *Сьогодні будь-яка вода в целофановому чи пластиковому посуді є щонайменше не корисною, мутагенною, не кажучи вже про отруєну хлором водопровідну воду* (з газ.).

МУТАГЕ́ННІСТЬ, ності, *ж., біол.* Абстр. ім. до **мутаге́нний.** *Рослинні тести активно застосовують для визначення мутагенності різних чинників, а також для біотестування забруднень довкілля* (з наук. літ.); *Часткова інактивація екзогенної дезоксирибонуклеїнової кислоти приводить до зниження, а повна — до втрати мутагенності* (з наук.-попул. літ.).

МУТАЗИЛІ́Т, а, *ч.* Представник раціоналістичної течії в ісламі, що виникла наприкінці VIII ст. *Концепція мутазилітів — антропоцентрична: людина — центр Всесвіту й кінцева мета Всесвіту* (з наук.-попул. літ.); *Мутазиліти першими піддали критиці ідею антропоморфності Бога (тобто подібного до людини), висунувши натомість ідею абстрактного божества* (з навч. літ.).

МУТА́НТ, а, *ч., спец.* Різновид організму, що зазнав різкої спадкової зміни однієї або кількох ознак через дію мутації (у 1 знач.). *Мутанти, які не здатні синтезувати гормони, що регулюють ріст рослин та їхній розвиток, не реагують на дотики* (з навч. літ.); *Сучасна антиутопія — купка мутантів, що веде між собою партизанську війну поміж руїн технократичної цивілізації, яку знищила Третя світова війна без переможців і переможених* (Г. Пагутяк); * Образно. — *Вона з тих, кого наші називають ментальними мутантами, виродками, чудовиськами. Але Аліса не чудовисько. Вона така ж людина, як ми* (О. Авраменко).

МУТА́НТНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **мута́нт.** *Аналіз мутантних фенотипів надає цінну інформацію щодо фізіологічної ролі на рівні цілого організму того іонного каналу, який із застосуванням нової стратегії було клоновано* (з навч. літ.); *Мутантні бактерії можуть зберегти репродуктивну здатність, а відтак пристосуватись і до інших форм життя* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Створені в академічній установі сорти, популяції, унікальні мутантні лінії озимої пшениці й кукурудзи є основою колекції, яку включено до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання України* (із журн.).

МУТАРОТА́ЦІЯ, ї, *ж., спец.* Властивість розчинів оптично активних сполук із часом змінювати обертання пло-

щини поляризації. *Швидкість мутаротації залежить від температури, природи розчинника й зростає за наявності кислот* (з наук. літ.).

МУТАЦІЙНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до мутації, пов'язаний із нею. *Соматичні клітини з мутаційними змінами можуть поставати послабленими в їх функціональній здатності в системі клітин відповідних органів* (з наук. літ.); *Мутаційна мінливість людського організму зумовлена впливом на нього чинників зовнішнього середовища і його фізіологічним станом* (з наук.-попул. літ.); *У сучасній науці набули розвитку методи мутаційної селекції рослин* (з навч. літ.); *Злак зробив те у флорі, що людина серед фауни .. Це мутаційне переродження тканини живого — і в тваринному світі, і в рослинному* (О. Бердник); *У мутаційному періоді умовно розрізняють три стадії розвитку: до мутації, власне мутацію і після мутації* (із журн.).

△ **Мутаційна теорія** *див.* **теорія.**

МУТАЦІОНІЗМ, у, *ч.* Біологічна концепція, що розглядає еволюцію як стрибкоподібний процес, незалежний від зовнішнього середовища. *Представники мутаціонізму намагаються пояснити історичний розвиток органічного світу раптовими змінами організмів* (з наук.-попул. літ.).

МУТАЦІЯ, ї, *ж.* 1. *біол.* Природна або штучно спричинена зміна спадкових ознак і властивостей організму. *Кумулятивний ефект мутацій дав дослідникам змогу моделювати стабільність ферменту з виключенням значного втручання* (з наук. літ.); *Розрізняють три рівні мутації: генний, хромосомний та геномний* (з навч. літ.); *Мутація — це непередбачена зміна спадкових властивостей* (В. Владко); *Він помовчав, напружено думаючи про щось і рухаючи жовнами, — чиста порода могла зазнати мутації в такому ж напрямку не лише в космосі* (І. Росоховатський); *Що за дивовижна мутація мусила відбутися, щоб з голонасінних виникли покритонасінні — квіткові?* (О. Бердник); *Навіть в оптимальних умовах у будь-якої людини в різних клітинах з певною частотою виникають мутації* (із журн.); * Образно. *Якщо є можливість не думати, людина не стане думати. Думати, мріяти, вигадувати — це мутація* (Ю. Покальчук).

2. Зміна голосу в підлітків, що настає в період статевого дозрівання. *У нижчій гімназії, поки не прийшла мутація, співав я разом зі своїми товаришами* (Б. Лепкий); *Мутація відбувається по-різному, залежно від рівня розвинутості психіки, а також від загального стану здоров'я дитини та кліматичних умов* (з навч. літ.).

3. *муз.* Зміна звукоряду при одній тоніці. *Уведення мутації в ужиток музичної практики й теорії музики — традиція з часів середньовіччя — пов'язане з ім'ям Гвідо Аретинського* (з наук.-попул. літ.); *Теоретично мутація була відрефлектована тільки в XIII ст. і була пов'язана з популярними на той час численними навчальними посібниками з контрапункту* (з навч. літ.).

△ **(1) Летальна мутація** — мутація, що призводить до загибелі організму. *Летальні мутації не успадковуються (виняток — рецесивні) й одразу ж у першому поколінні зникають із популяції* (з наук. літ.); *Летальні мутації в гетерозиготному стані можуть тривалий час зберігатися в популяції* (з наук.-попул. літ.); *Після летальних мутацій організм не здатний до розмноження* (з навч. літ.); **(2) Радіаційна мутація** — зміна, яка виникає у клітинах під впливом радіації. *Радіаційні мутації, подібно до спонтанних, бувають домінантними й рецесивними; рецесивні зустрічаються набагато частіше* (з наук. літ.); *Радіаційна мутація сприяє експресії прототипів онкогенів і депресії протилежних онкогенів* (з навч. літ.); **(3) Соматична мутація** — мутація, що виникає в клітині будь-якої тканини організму, крім генеративної. *Досить значні дози опромінення спричинюють значне збільшення частоти хромосомних перебудов і соматичних мутацій, що виявляються в зміні окремих морфологічних ознак* (з наук. літ.); *Соматичні мутації спричиняють розвиток мозаїчної форми спадкової хвороби* (з наук.-попул. літ.).

МУТИЗМ, у, *ч., мед.* Відмова від спілкування при збереженні мовного апарату. *Мутизм є симптомом психомоторного розладу, може спостерігатися після струсу й забиття мозку, важкої психічної травми, пожежі, загибелі близьких* (з наук.-попул. літ.); *Особливості догляду за хворими на мутизм полягають у тому, що медсестра має підтримувати постійне спілкування з такими пацієнтами, використовуючи міміку, письмо, жестикуляцію* (з навч. літ.).

МУТИТИ, мучу, мутиш, *недок., розм.* 1. *що і без прям. дод.* Те саме, що **каламутити** 1. *Баране, не мути води вовкові!* (Номис); *Таж ми разом, вірний коню, Вийшли з Новгороду* [Новгорода]. *Разом пили і мутили Дніпровськую воду* (С. Руданський).

2. *кого, що і без прям. дод., перен.* Те саме, що **каламутити** 2. *Вона далеко була вже од місця пригоди, а все ж ся гидка історія гнітила її, як сонна мара, — і мутила, й підіймала в серці злість* (М. Коцюбинський); [Г о д в і н с о н:] *Лукавий чоловік. Мутив громаду* (Леся Українка); *— Щось ти мутиш, Сергійку, — похитав головою професор, — чогось недоказуєш* (С. Васильченко); *Шуми весняні, шуми весняні... Мутять серце неспокоєм* (М. Івченко); * Образно. *— Ви чуєте, люди? — гукав Бруханда, гупаючи по столу кулаками. — Це Верхуші серед вас воду мутять!* (А. Дімаров).

3. *кого, безос.* Про стан нудоти. *Все-таки його* [Енея] *мутило І коло серденька крутило* (І. Котляревський); *Ти почуваєш, що тебе трохи мутить, бо я знаю: ти вчора нічого не їла* (М. Хвильовий); *Жінка — як жилка, коли схочеш — потягнеш, а чоловік він такий, що тягти ту жилку попри все потребує, бо без неї його мутить і нудить* (Валерій Шевчук).

◇ **(1) Мутити голову (душу)** *кому, чию* — завдавати комусь переживань; хвилювати, бентежити когось. *Вже як вона собі голову мутила й журила, чи не хоче він того, іншого, п'ятого, десятого, сотого — усього, що тільки б її сила та воля йому дати, — ні, він нічого не жадає!* (Марко Вовчок); *"Він* [Чіпка], *мабуть, мене не любить, що не йде..." Такі думки мутили її голову, ображали серце, і Галя сумувала...* (Панас Мирний); *Думка нестерпна. Вона мутить її душу, відбирає спокій* (О. Кобилянська); *Меткі на вигадки дівчата заводили пісень, що мутили душу Несторові* (К. Гордієнко).

МУТИТИСЯ, мутиться, *недок., розм.* 1. Те саме, що **каламутитися** 1. *Мутиться, як в греблі біс* (прислів'я); *Стогне земля, Мутиться вода, Все поле кіптюга покриває* (Панас Мирний).

2. *перен.* Те саме, що **каламутитися** 2; хвилюватися (у 3 знач.). *Як почав він по чужих селах їздити та з чужими людьми знатись, й думали, що, може, подружившсь він з*

яким недобрим чоловіком та й смутиться й мутиться (Марко Вовчок); *Він був іще зовсім блідий лицем, хвиля від хвилі почував якийсь холод за спиною і легку дрож в тілі, а в голові його думки мутились і переверталились, мов вода на млиновім колесі* (І. Франко); *Таке щось почало мутитися з тією агенцією, що вже з місяць квартира була винайнята, а наші нещасні потерпілі все ще проживали в Наді* (І. Карпа); // *безос. В голові Андрієвій мутиться* (І. Багряний).

◊ **Світ [в очах (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темніє, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемнів, помéрк, помути́вся)** *див.* **світ**[1]; **Тьма́риться (туманіє, му́титься** *і т. ін.)* / **потьма́ри́вся (помути́вся, замути́вся** *і т. ін.)* **ро́зум** *див.* **ро́зум.**

МУТНИ́Й, á, é, *розм.* 1. Те саме, що **каламу́тний** 1. *Восени звичайно сільські ґаздині мочили в мутній воді потоку коноплі* (Н. Кобринська); *Над головою мутне, обложене хмарами осіннє небо* (Я. Гримайло); *Я тихо попри мури став пробиратися вперед, трохи згодом перед очима пітьма ледь-ледь розступилась, але все проглядало ніби крізь мутну воду* (Р. Андріяшик); *Князь люботинський куняв у кріслі, заколисаний мушиним дзижчанням, у сни занурений, наче у мутну, теплу воду* (Ю. Винничук).

2. Який утратив блиск, прозорість (про блискучу поверхню, прозоре скло і т. ін.); тьмяний (у 2 знач.). *Тихо стало в хаті. Місяць несміло, блідо проглядає крізь мутні шибки* (І. Франко); *Школа стояла за селом, і щовечора було видно, як світились у селі на часинку каганчики, кволі, мутні — блиснуть і швидко гаснуть* (С. Васильченко); *Світла у вагоні недостатньо навіть для того, щоб відрізняти кольори від цієї мутної жовтизни там, під стелею, і брудних вікон* (С. Андрухович); * Образно. *І сутінки мутні, немов солоні, Десь виповзали з лісу чи ярів* (В. Симоненко).

3. Невиразний (про погляд, очі і т. ін.), тьмяний (у 3 знач.). *Андрій потроху стих, ослаб якось, спер голову на руку й дивився кудись мутними очима, поглядаючи іноді на Килину* (В. Винниченко); *Раптом, стиснувши перстень в кулаці, Фродо завмер нерухомо; потім мутний погляд посвітлішав, він потер лоба, поворушив плечима* (із журн.).

4. *перен.* Те саме, що **каламу́тний** 3. *Я засну уже пізно, і сни мені приснилися мутні, невиразні, страшні* (Л. Старицька-Черняхівська); *Спокою не мав князь Святослав ні вдень, ні вночі. У днину з гадками бився, по ночах мутні сни йому снилися* (Б. Лепкий); *Мутні чутки ширяться з кожним днем і, як змії, розповзлись по вулицях* (М. Хвильовий); *Віктор приготувався до неприємності: що дома він зустріне мутний настрій, незадоволення* (Олекса Ізарський); *Налягала замість сну важка стурбована дрімота, і в мутну ріку тієї дрімоти він вже почав поступово провалюватися, коли раптово рятівне рішення прийшло само по собі* (Ю. Іздрик).

◊ **Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній** *(рідше* **мутні́й)** **воді** *див.* **лови́ти.**

МУ́ТНІСТЬ, ності, *ж., розм.* 1. Якість за знач. **мутни́й** 1, 2. *Ступінь очищення визначався за мутністю соку, що пройшов через фільтрувальні тканини* (з наук. літ.); *Навіть невеликий об'єм стоку, зумовленого зливою, має винятково високу мутність* (з навч. літ.); *Ноги — це ідеальний прес, який дозволяє видавити колір зі шкірки винограду, не розчавлюючи кісточок, що додають вину мутності та гіркоти* (з газ.); *Однією з причин мутності фар автомобіля є порушення технології виготовлення скла до них* (з навч. літ.).

2. Якість за знач. **мутни́й** 3. *Мулла сміявся. Сміх тіпав ним до знемоги, до сльозавої мутності в очах* (М. Дочинець); *Лікаря вразила мутність погляду молодого воїна* (із журн.).

3. *перен.* Якість за знач. **мутни́й** 4. *Мутність висловлених доповідачем думок вражала, хоча захоплювало його вміння приховувати за нею власний погляд* (з навч. літ.); *Мутність історії з оформленням поїздки учнів середніх класів до міста-побратима стала предметом обговорення на спільному засіданні педагогічної ради й батьківського комітету школи* (із журн.).

МУТНІ́ТИ, іє, *недок., розм.* 1. Те саме, що **каламутні́ти.** *Мутніє вода в Дніпрі* (Б. Лепкий); *Сохла трава в лузі, мутніла вода на тихих плесах і в прозорих ріках* (І. Пільгук); *Ліхтар високо вгорі мутнів жовтою плямою в райдузі паморозззя* (Ю. Смолич).

2. *безос.* Про відчуття погіршення стану (потемніння в очах, поява нудоти і т. ін.). *Мутніло пораненому в голові, ставали все важчими ноги, та необхідно було пройти останні три кілометри ще вночі* (із журн.).

◊ **Помутні́ло / мутніє в оча́х** *див.* **помутні́ти.**

МУ́ТНО, *розм.* 1. Присл. до **мутни́й.** *Ріки мутно поплили, порохи поля поприкривали* (Б. Лепкий); *Сині нігті мутно блищали* (М. Коцюбинський); *Мов стара срібна підкова в розкопаній могилі, мутно сяє в хмарках місяць* (С. Васильченко); *Мутно світ стояв — немов він був просвічений з рентгена* (П. Тичина); *Я читав їй вірші, а вона дивилась на мене мутно й загадково* (В. Сосюра).

2. *у знач. пред., перен.* Про неспокійний, тривожний, бентежний стан. *Голова у неї* [Соні] *горить, що в очах якось мутно* (О. Кониський); *Стало мутно й нудно* (О. Ульяненко).

МУТНУВА́ТИЙ, а, е, *розм.* Трохи мутний; каламутнуватий. *По вінця були вони* [банки] *налиті прозорою, трохи мутнуватою, незамерзлою .. рідиною* (Ю. Смолич); *Була особлива затишність у тому, щоб прокинутися, коли захочеш, а потім довго розглядати намерзлі за ніч крижані лабіринти на віконних шибах і тішитися, що не мусиш пірнати у напівморок і незатишну мутнувату сірість зимового світанку* (Н. Сняданко).

МУТО́Н[1], у, *ч.* Особливим способом вичинена овеча шкура. *Шуби з мутону — чудовий варіант зимового одягу, ураховуючи холодні, морозні зими, характерні для нашого клімату* (із журн.).

МУТО́Н[2], а, *ч., біол.* Елементарна частинка гена, зміна якої спричинює мутацію (у 1 знач.). *У дослідженні доведено, що мутон відповідає одному нуклеотиду* (з наук. літ.).

МУТО́НОВИЙ, а, е. Прикм. до **муто́н**[1]. *Мутонові шуби виготовляють з овечої шкури, що пройшла спеціальне оброблення для поліпшення її теплозберігальних властивостей та надання їй естетичного зовнішнього вигляду* (з наук.-попул. літ.).

МУТОСКО́П, а, *ч.* Проекційний апарат, у якому через окуляр можна бачити рухомі фотознімки. *Мутоскоп — запатентований у 1894 р. пристрій, який створює в глядача ілюзію руху за допомогою швидкої зміни світлин* (з наук.-попул. літ.).

МУ́ТРА, и, *ж., розм.* Те саме, що **га́йка**[1]. *Погано! Мутра злетіла. Треба шукати* (Б. Лепкий); *Одну вагу обтяжено*

якоюсь старою заржавілою мутрою (А. Крушельницький); *Він устромив держално* [прапора] *в ту мутру біля передка, куди фурман уставляє батіг* (Ю. Смолич); *Я підігнав мутру. Крутити стало важче, але свердло пішло рівніше* (Р. Андріяшик).

МУ́ТРОВИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **му́тра.** *Перші згадки про мутровий ключ у Європі зустрічаються в пам'ятках XV ст., а широкого застосування він набуе у XIX ст.* (із журн.).

МУТУАЛІ́ЗМ, у, *ч., біол.* Співжиття організмів різних видів, що дає взаємну користь; симбіоз (у 1 знач.). *Мутуалізм є однією з форм співіснування видів, коли кожний із них може пристосовуватися по-різному: один має кращий доступ до їжі, інший отримує захист від ворогів, ще інший має змогу залишити потомство* (з наук. літ.); *Класичним прикладом мутуалізму є зв'язок між термітами, що живляться деревиною* (з наук.-попул. літ.); *Мікроеволюція призводить до мутацій, часом до мутуалізму — такої форми міжвидових стосунків, коли взаємодія двох видів вигідна кожному з них* (І. Роздобудько).

МУТУАЛІСТИ́ЧНИЙ, а, е, *біол.* Взаємокорисний; симбіозний. *Мутуалістичні зв'язки можуть існувати протягом усього життя видів або бути тимчасовими (на період опилення, побудови гнізд тощо)* (з наук.-попул. літ.); *Кормом для термітів є ґрунт і підстилка, перетравлювати які їм допомагають одноклітинні джгутикові, розкладаючи їх на простіші вуглеводи — цукри. Без допомоги цих мікроорганізмів перетравити такий грубий корм терміти не можуть і гинуть. Це свідчить про те, що між термітами і джгутиковими наявні мутуалістичні зв'язки* (з навч. літ.).

МУТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **мутува́ти.** *Серед чинників, які впливають на рівень спонтанного мутування клітин у насінні, особливе значення мають кліматично-погодні умови, за яких воно формується й достигає* (з наук. літ.); *Здатність до мутування закодована в структурі самого геному й визначається точністю й ефективністю роботи клітинних систем реплікації, рекомбінації та репарації* (з наук. літ.); *Фармакологічні антимутагени застосовують для лікування хворих зі спадковими захворюваннями, які супроводжуються аномально високим рівнем спонтанного мутування* (з навч. літ.).

МУТУВА́ТИ, у́є, *недок. і док.* 1. Зазнавати, піддаватися мутації (у 1, 3 знач.). *Гени елементів сигнальних ланцюгів і гени контрольних елементів, як будь-які інші, можуть мутувати* (з навч. літ.); *Деякі спеціалісти твердять, що іхтіозавр у крижаній воді Північного моря просто не вижив би; у всякому разі, для цього йому треба було сильно мутувати* (з наук.-попул. літ.); *Коли Робертіно почав дорослішати, його голос мутував з дитячого дисканта — до тенора й баритона* (із журн.).

2. *перен.* Змінюватися, еволюціонувати, підлягати мутації (у 2 знач.). *Мораль мутує та мімікрує в нові форми, але залишається в основі своїй стійкою* (із журн.); *Якщо традиційну мусульманську родину перемістити з мусульманської культури в західне суспільство, постає ціла палітра варіантів, у які може мутувати ідентичність молодої мусульманки* (із журн.).

МУТУ́Л, а, *ч.* В архітектурі — прикраса у формі плаского похилого виступу, характерна для карнизів доричного ордера. *У доричному ордері на нижній поверхні мутулів були краплі, подібні до тих, що поміщалися під регулами — у три ряди, по шість крапель у кожному* (з наук.-попул. літ.); *Прототипом мутула були крокви похилого даху в давньогрецькій дерев'яній архітектурі* (із журн.).

МУТЬ, і, *ж., розм.* 1. Те саме, що **каламу́ть** 1. *Запорошила темінь, як зима, Стежки й дороги, тільки муть сама* (І. Багряний); *Чимчикував* [Петро] *трасою, загрібаючи ногами хлюпку льодяну муть* (Любко Дереш).

2. *перен.* Те саме, що **серпа́нок** 4, **пелена́** 2. *Цвітучий дим, синява муть, ніч зорями на небі шиє* (Б.-І. Антонич); *Дівчинка підпливла мовчки, нічого не кажучи. Муть вранішнього туману скрадала сумний і стурбований вираз обличчя* (М. Трублаїні); *Ще є такі люди, мозок яких ніби закритий. Не зовсім закритий, але ніби його затуляє якась хмара чи муть* (В. Єшкілєв); *Поки хмарна розтає імла, Наш зір у темряві ще неглибокій Те розрізня, де досі муть була* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

3. *перен.* Бляклість, затьмареність (про очі, погляд і т. ін.). *Він бачив, як .. співи зривали рабську покору й байдужість з кріпацьких облич і запалювали вогні у вогкій муті очей* (І. Пільгук); *Петрові наче муть спадала з очей* (із журн.).

4. Те саме, що **дурни́ця** 1; нісенітниця (у 1 знач.). *Не дивися на мене з докором; я не винний, кохана, ні в чім. В моїм серці печаль і знемога все життя обернули на муть* (В. Сосюра); *Пора й за діло братися тепер би, Щоб ти від муті цеї не заснув* (В. Симоненко); *Коли я тако щодня муть мутити з кожним стану, то вони мене з черевиками з'їдять* (Г. Тарасюк); *Бабця розказувала, скільки її за все життя лякали різними змінами, драконівськими порядками там чи ще якоюсь муттю* (А. Кокотюха); [Г е н е р а л:] *А таке діло, що ви скоро до війська призоветеся, і вам там... і там ви всю цю муть забудете!* (О. Ірванець).

5. *перен., розм.* Те саме, що **каламу́ть** 3. *Липка і темна муть все осідала на серце, але з-під неї уперто, як се часто траплялось, щось добувалось та проростало* (М. Коцюбинський).

МУ́ФЕЛЬ, я, *ч.* Вогнетривка камера або посудина, в яку кладуть керамічні, фарфорові та інші вироби, що їх нагрівають або випалюють у печі, аби уникнути їх контакту з продуктами горіння. *Керамічні, порцелянові й емальовані вироби, випалені в муфелі, мають надзвичайну яскравість і стійкість кольорів* (з навч. літ.).

МУ́ФЕЛЬНИЙ, а, е. Стос. до муфеля. *Під час муфельного оброблення матеріалів необхідно одягати захисні рукавиці, щоб уникнути опіків* (з навч. літ.).

△ **Му́фельна піч** *див.* **піч.**

МУФЛО́Н, а, *ч.* Гірський баран ряду парнокопитих, акліматизований у багатьох гірських районах Європи та на Закавказзі. — *Я знаю, Стратон Стратонович дуже муфлонів любить* (О. Чорногуз); *На території ненаселених острівців, уздовж річки Кринки, розводять диких кабанів, муфлонів і ланей* (з газ.).

МУ́ФТА, и, *ж.* 1. Предмет жіночого одягу з хутра або тканини на утеплювачі для зігрівання рук. *В брамі кам'яниці показалась її постать, у чорнім зимовім пальті .. і з чорною каракулевою муфтою на правій руці* (І. Франко); *Купила собі теплі рукавиці, здається, вони такі теплі, що в них можна й без муфти ходить* (Леся Українка); *Двері обережно, без стуку, відчиняються, і в кімнату входить Шапочка, у своїй оксамитній чорній шубці з білим коміром, у білій шапочці, з білою муфтою* (В. Винниченко); *Непомітно вийня-*

ла [Оленка] *з своєї муфти біленьку батистову хусточку* (В. Кучер); *Наталя зняла муфту, шапочку, розстебнула пальтечко, поглянула привітно* (П. Загребельний); *Є породи маленьких, салонних песиків, карликові тер'єри, завбільшки з рукавичку, які вміщуються в кишені пальта або у дамській муфті, їх там і носять* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Густа шерсть навколо шиї собаки або вовка. *Муфта в окремих пород собак (чау-чау, померанського шпіца та ін.) настільки густа, що її треба спеціально проріджувати* (з навч. літ.).

2. *техн.* Механізм у формі невисокого циліндра для поздовжнього з'єднування валів, труб, зубчастих коліс та інших циліндричних або призматичних частин машин чи споруд. *Що більша швидкість обертання вала регулятора, то більші сили інерції діють на кулі й тим вище піднімається муфта* (з наук.-попул. літ.); *Кількість обертів зубчастих коліс за допомогою магнітної муфти передається лічильному механізму* (з навч. літ.); *Христина відразу зрозуміла, що тут щось негаразд з муфтою зчеплення або коробкою передач* (Ю. Збанацький).

МУ́ФТІЙ, я, *ч.* 1. Вища духовна особа в мусульман, тлумач Корану. — *Споглянь на сих туркень, що по базарах, В покривала закутані стидливо, При спагах, муфтіях і яничарах Розпитують землячку нещасливу, Яке життє* [життя] *і горе на Вкраїні?* (П. Куліш); — *Якщо ваші наміри серйозні, мій повелителю, то, звичайно, треба писати і кам'янецькому паші, і великому візирові, і муфтію, і навіть самому падишахові* (В. Малик); *Інші як найвищу милість сприймали право цілувати полу його одягу або рукав, тільки великий муфтій був удостоєний честі цілувати комір падишаха* (П. Загребельний); *Наприкінці XIX ст. на території Татарії, Башкирії, у Криму та Оренбурзькому краї було утворено два духовні управління на чолі з муфтієм, що мали свої канцелярії, штатних мулл та ін.* (з газ.).

2. Мусульманський богослов-правознавець, якому надано право розв'язувати спірні питання. *Імператор .. звернувся за вістями до ученого муфтія, який без вагань сказав йому правду* (В. Чемерис); *До муфтія приходили з різних кінців купці для вирішення тих питань, із яких не могли досягти згоди* (із журн.).

МУ́ФТОВИЙ, а, е, *техн.* Прикм. до **му́фта** 2. *До переваг використання зварних колон замість муфтових належать герметичність, можливість зменшення діаметра проміжних колон унаслідок зменшення зазору між ними* (з наук. літ.).

МУ́ФТОЧКА, и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **му́фта** 1. *Вона витерла сльози Герді, а потім сховала обидві руки в її гарненьку муфточку, м'яку та теплу* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

2. *техн.* Зменш. до **му́фта** 2. *Муфточка може вільно ковзати вздовж гладенького стрижня, вигнутого у формі півкільця* (з навч. літ.).

МУ́ХА, и, *ж.* Загальна назва дуже поширеної комахи ряду двокрилих, що є переносником збудників заразних хвороб. *На щиті, в самій середині, .. Конала муха в павутині* (І. Котляревський); *Ікрамов не помічає мух, його не турбує високий процент захворювань на малярію* (Б. Антоненко-Давидович); *Розмірено цокав годинник, монотонно гула на шибці докучлива осіння муха* (Л. Дмитерко); *Він помітив на екрані дистанційного маніпулятора, як на досліджувану пластинку вмостилася муха* (М. Дашкієв); *Під замком, відмахуючись від мух, стояли осідлані коні, навколо ліниво бродили роздягнені до пояса, брунатні від загару стрільці* (Р. Андріяшик); *Вона не злиться на нього і не відганяє, швидше відмахується, як від нав'язливої мухи* (С. Андрухович); * У порівн. *Чоловік так, як муха: сьогодні живе, а завтра вмре* (Номис).

△ **(1) Вольфа́ртова му́ха** — двокрила комаха світлосірого кольору родини сірих м'ясних мух, личинка якої є облігатним паразитом, збудником захворювань людини і тварин. *Личинки вольфартової мухи добре пристосовані до паразитування в тканинах тварин, мають сильно розвинені приротові гачки й дрібні шипики по всьому тілі, що допомагають їм утримуватися в тканинах* (з наук.-попул. літ.); *Вольфартова муха відкладає свої личинки в ранки на шкірі* (з навч. літ.); **(2) Ге́ссенська му́ха** — двокрила комаха, небезпечний шкідник хлібних злаків. *Зимують личинки гессенської мухи на сходах озимих, а також на дикорослих злаках* (з наук.-попул. літ.); *Розвиток личинок гессенської мухи триває чотири-шість діб* (з навч. літ.); *Найбільш злісні шкідники цієї пшениці* [Полтавки] — *гессенська муха і шведська муха* (І. Волошин); **(3) Ростко́ва му́ха** — муха, личинки якої живляться насінням, що проростає, сходами рослин і т. ін. *Перевага розсадного вирощування полягає в тому, що рослини не уражуються личинками росткової мухи, яка завдає овочівництву багато шкоди* (з наук. літ.); *Зимують лялечки росткової мухи в коконах у ґрунті, на глибині 7–10 см* (з навч. літ.); **(4) Шве́дська му́ха (му́шка)** — двокрила комаха родини злакових мушок, небезпечний шкідник злаків. *За ранніх термінів сівби ярової пшениці та ячменю, а також при яровизації насіння набагато знижується пошкодження посівів шведською мухою* (з наук. літ.); **(5) Шпа́нська му́ха (му́шка):** а) невеликий жук — шкідник листяних дерев і кущів. *Їжею для шпанської мухи є листя різних дерев: ясена, бузку, клена, тополі, бузини, іноді модрини і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *Вусики в самців шпанської мухи за довжиною становлять половину тіла, у самиць вони вдвічі коротші* (з навч. літ.); *Якби Г. знав, що в XX сторіччі не існуватиме моста, по якому він їде зараз, він думав би зараз про цей міст, присвятив би йому щонайпильнішу увагу, замість того, щоб думати про речі, які існуватимуть завжди, наприклад масове цвітіння бузини, вкритої шпанськими мушками* (Г. Пагутяк); б) пластир, мазь, настоянка і т. ін. із висушеного й подрібненого цього жучка, що їх використовують у народній медицині. [Г р и ц ь к о:] *Тут у містечку лавку маємо, а то — щетинників держимо, — щетину зносять... віск... шпанську муху* (Панас Мирний); *Призначені гірчичники "шпанські мушки" давали лише тимчасове полегшення, але врятувати хворого не могли* (з мемуарної літ.).

◊ **(6) Бі́лі му́хи,** *жарт.* — сніг, сніжинки. *Без крил, без ніг білі мухи літають* (загадка); *Білі мухи монотонно, вперто, безупинно обсідають дахи, дерева, вулиці* (В. Винниченко); *З лісу вийшов дід Данило — Білих мух літає рій!* (А. Малишко); *Над степом ні-ні, та й кружляють білі мухи* (В. Чемерис); **Верті́тися (крути́тися) як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **му́ха в окро́пі** *див.* **верті́тися; Вли́пнути як му́ха в мед** *див.* **влипа́ти; З'ї́сти соба́ку (во́вка, му́ху)** *див.* **з'їда́ти; (7) І му́ха крило́м уб'є́** *кого, ірон.* — когось легко здолати; хтось фізично слабкий, безсилий. *Його й муха крилом вб'є* (при-

слів'я); *Там такий став чоловік у лікарні, що й муха крилом уб'є, як мовиться, зовсім слабий* (з газ.); **(8) Їдя́ть його́ (її́, тебе́** *і т. ін.)* **му́хи [з комара́ми]:** а) *(лайл.)* уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, роздратування, досади і т. ін. *А, їдять вас мухи!* (прислів'я); *— Дурень Терень, от що я тобі скажу по чистій правді. Їдять його мухи з комарями* [комарами]! *Та за таке треба й руками й ногами хапатись* (В. Винниченко); *А та грамота, їдять її мухи, не подається колишньому панському пастухові, хоч голову об стінку!..* (В. Бабляк); *— Без мене ви тут, хлопці, нічого не зробите, їдять його мухи з комарами* (М. Зарудний); б) *(жарт.)* уживається для вираження захоплення чим-небудь. *Мої думи заклопотаними горобцями, — за сніжинками, за летючими... Ех, їдять його мухи з комарями* [комарами]!.. (В. Сосюра); *— Рахубиста товаряка* [верблюд], *— засміявся Кузь. — Їсть і п'є раз на місяць. Отаку б, їдять його мухи, до нас у артіль!* (Григорій Тютюнник); **Леті́ти / налеті́ти як (мов, ніби і т. ін.) му́хи на мед** *див.* **леті́ти; Ли́пнути, як (мов, ніби** *і т. ін.)* **бджо́ли (му́хи) до ме́ду** *див.* **ли́пнути**[1]**; Лови́ти мух** *див.* **лови́ти; Ма́ти му́хи (му́ху) в но́сі <З му́хами (з му́хою) в но́сі>** *див.* **ма́ти**[2]**; (9) Му́ха сі́ла на ніс** *кому* — хтось у поганому настрої, сердиться, нервує. *— Держи старого в хаті, Бог знає доки, а йому наостатку сяде муха на ніс, одуріє та й таки запише кому іншому або продасть і прогайнує* (І. Франко); *Може тебе* [тобі] *боліти голова, може котрийсь із професорів прийти в лихім гуморі, може інспекторові муха на ніс сісти — все може бути* (Б. Лепкий); **(10) Му́хи в но́сі гра́ють** *у кого, жарт.* — хто-небудь гордовитий, норовистий, задерикуватий і т. ін. *Сит Бассім — то хлоп не швайка! Гордий трохи, та се байка — Грають мухи в носі, бач* (І. Франко); *Парасочка мені подобалась. Гарна вона, скажу вам, хоч і мухи в неї в носі грають!* (В. Чемерис); **Му́хи (пта́шки,** *рідко* **му́ху, пта́шку** *і т. ін.)* **не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити** *і т. ін.) див.* **зобиджа́ти; Му́хою (му́шкою, бджі́лкою** *і т. ін.)* **літа́ти** *див.* **літа́ти; [На́віть] му́хи не зачепи́ти [мізи́нцем]** *див.* **зачіпа́ти; (11) На му́ху з обу́хом,** *жарт.* — затрата великих зусиль на що-небудь незначне, не варте уваги; ціною невиправданих зусиль, затрат; нерозумно. *Витрачати значні кошти на сумнівної користі справи — це ж на муху з обухом* (з газ.); **[Ні (і)] му́шка** *(рідше* **му́ха) [ніде́] не забрини́ть** *див.* **му́шка**[1]**; Обсно́вувати (обплі́тати, опліта́ти** *і т. ін.)* **/ обснува́ти (обплести́, оплести́** *і т. ін.)* **[мов му́ху], [як (мов, ніби** *і т. ін.)* **паву́к] (павути́ною, павути́нкою)** *див.* **обсно́вувати; (12) Під му́хою,** *жарт.* — у нетверезому стані; напідпитку. *— Дивуюсь — з якого це часу .. з'являються на роботу під мухою?* (Ю. Збанацький); *Можна б і ці одноманітні коробки* [будинки] *чимось оживити, а то вночі, як добре під мухою чоловік, то й додому не потрапить* (О. Гончар); *Йому сподобалося, що голова під мухою: значить, свій чоловік — негордий* (Григір Тютюнник); *Швейк підійшов до Ванека. Той теж був добре під мухою, але дуже приємний і милий* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **Роби́ти (роздува́ти,** *рідко* **видува́ти) / зроби́ти (розду́ти,** *рідко* **ви́дути) з му́хи слона́** *(рідко* **вола́, бугая́)** *див.* **роби́ти; Ро́том мух лови́ти** *див.* **лови́ти; Уби́ти му́ху (чмеля́)** *див.* **убива́ти**[1]**; (13) Щоб (бода́й, хай би** *і т. ін.)* **тебе́ (його́, її́** *і т. ін.)* **му́ха (ка́чка, ґу́ска, ку́рка** *і т. ін.)* **врикну́ла (брикну́ла),** *жарт.:* а) *(зі сл.* т е б е, й о г о *і т. ін.)* уживається для вираження перев. удаваного незадоволення ким-, чим-небудь, несхвалення чогось. *Хай би тебе муха врикнула!* (прислів'я); *— Хіба ж так смалять хвости та вуха, щоб вам назад п'яти! Щоб вас гуска врикнула!* (Д. Мордовець); *А бодай тебе миша врикнула! А щоб тобі курка на ногу настоптала! — шамкає баба лайку, схожу не то на молитву, не то на замовління од слабості та болісті* (І. Нечуй-Левицький); *Ех, кумцю, кумцю, бодай вас курка врикнула! Давай п'ять рублей* [рублів] *та й бери полові, хочеш?* (М. Кропивницький); *— А щоб же тебе муха врикнула, що ти вигадала! — повеселішав Остап* (М. Коцюбинський); *— А сучого сина перелякав уже як! Щоб тебе качка брикнула* (М. Стельмах); б) *(зі сл.* м е н е*)* уживається для вираження чийого-небудь запевнення в чомусь або клятви. *— А щоб мене та гуска врикнула, то я не буду пороти вишиття! — заклялася бабця* (Ю. Винничук); **(14) [Яка́сь] му́ха вкуси́ла** *кого, ірон.* — що-небудь спричинило комусь поганий настрій, хтось дивно себе поводить, розсердився, нервує і т. ін.; сердитий. [Б а б у с я *(входить):*] *Буря, а не чоловік. Це вже, мабуть, якась муха вкусила* (І. Микитенко); *— Почав* [Павлик] *свої теревені? Чи він забув, до кого прийшов, чи його знов якась муха вкусила* (В. Кучер); *— Та яка тебе муха вкусила, хлопче? Що ти маєш на увазі? — в голосі Валенто Клаудо бриніло щире здивування* (В. Владко); *— Чи ви чули таке? Ще мене й муха вкусила. Сам щоденно тягає дитину в море, морить голодом, виснажує, а мене ще й муха вкусила* (Ю. Збанацький); *— Яка це вас муха вкусила? — посварився Товкач. — Прошу уваги* (О. Бердник); **(15) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **му́ха в смета́ні,** *зі сл.* д и б а т и, і т и *і т. ін., ірон.* — повільно, неспішно, нешвидко і т. ін. *Спритна, як муха в сметані* (прислів'я); *— Я швидко, ваше преосвященство, — відповів отець Зосим. — Диба, як муха в сметані, — сердито буркнув Глек* (О. Ільченко); **(16) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **му́ха до ме́ду,** *зі сл.* д о п а д а́ т и с я, д о п а́ с т и с я *і т. ін.* — без почуття міри; жадібно. *Батько каже, що вони бідують, не вистачає харчів, хлопець кілька днів не їв, тож і допався до зерна, як муха до меду* (із журн.); **(17) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **му́ха крило́м зачепи́ла,** *зі сл.* у д а р и т и, с т у к н у т и *і т. ін., жарт.* — ледь відчутно. *Ударив як муха крилом зачепила* (прислів'я); **(18) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **му́ха (му́хи,** *рідше* **ґе́дзі) у Спа́сівку <Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **спа́сівська (спасівча́на) му́ха>,** *жарт.:* а) хтось злий, сердитий, уїдливий і т. ін. *Мов спасівська муха, усім очі виїдає* (прислів'я); *— То ти, бачу, не біла голубка? Ти .. ще й куслива, як мухи в Спасівку. А я вважав на тебе, як на голубку* (І. Нечуй-Левицький); *Дедалі земля ставала біднішою, а селяни, як мухи у Спасівку, починали кусатись, бо в них забирали останнє* (М. Циба); б) *(зі сл.* з л и й, с е р д и т и й, к у с л и в и й *і т. ін.)* уживається для підсилення зазначених слів; дуже, надто, надзвичайно. *На тому місці, де щойно стояла ота мордяка, зла, як муха у Спасівку, вже нічогісінько не стояло, а тільки валявся велетенський ремінь* (Є. Гуцало); в) *(зі сл.* д і й м а т и, д р а т у в а т и, д з и ж ч а т и *і т. ін.)* набридливо, невідступно, уїдливо і т. ін. *Ох, ці настирливі думки діймають, як мухи в Спасівку, і нічим не відженеш їх* (М. Старицький); *Старий фортеп'ян швидко зрадив Олесі: через рік нитки порозмотувались, молоточки поодскакували, струни почали рватись і дзижчали, як ґедзі в Спасівку* (І. Нечуй-Левицький); *І сьогодні з голови Терентія майже цілий день не виходила циганська скрипка. Вона дратувала його, мов спасівчана муха, вона ж і грала йому, наче на ве-*

сілля (М. Стельмах); **(19) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **собáці мýха <Як собáка мýхою>,** *фам.* — дуже мало, недостатньо (перев. про їжу). *А вовкові підвесятка млинців – як собаці муха: проковтнув і нема* (з казки); *Наївся, як собака мухою* (присłів'я); *— Я ж кажу, що мій батько скоро розчовпав, що пожививсь як собака мухою, то й заскучав по братчиках* (П. Куліш); **(20) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **сóнна мýха,** *ірон.* — млявий, інертний, байдужий і т. ін. *На дворі лазять, мов сонні мухи, ченці* (М. Коцюбинський); *Лазять вони по залі, як сонні мухи, пересовують ногами, а очима бігають по глядачах* (Остап Вишня); *Від неробства зрослися в них пальці, І думки в них — як мухи сонні. Манекени готові вдавитися Своїм самолюбством жорстоким* (Д. Павличко); **(21) Як мýсі в медý** *кому, жарт.* — дуже добре комусь. *От їй, голубочці, як мусі в меду!* (Г. Квітка-Основ'яненко); **(22) Як мýхи:** а) *(зі сл.* г и н у т и, м е р т и *і т. ін.)* у великій кількості; багато, швидко. *Мре малеча, як мухи* (Леся Українка); *І справді, хлопи гинули, як мухи* (З. Тулуб); *— Тікайте на піч, бо вигинете, як мухи! — гукнув на дітвору Іван Побиваний* (І. Чендей); *Діти падали, як мухи, під ударами сонячного проміння, сконало від спраги чимало дорослих чоловіків і жінок* (І. Білик); б) *(зі сл.* л і з т и*)* настирливо, набридливо, безперервно і т. ін. [Б а б у с я:] *А про сватів уже — що й казати? Лізли, як мухи, до нашої хати!* (Я. Щоголів); **Як мýху (мух) роздави́ти (задави́ти)** *див.* **роздáвлювати; Як собáці (сіркóві, сіркý) мýху з'ї́сти** *див.* **з'їдáти.**

МУХАДЖИ́Р, а, *ч.* Мусульманин, що переселяється до мусульманської країни з країни, в якій мусульмани становлять меншість та/або зазнають переслідування. *Пророк, як тільки прибув у Ясриб, оголосив про те, що ансари (корінні жителі Медини) і мухаджири є повноправними громадянами ісламської держави, де немає місця дискримінації за релігійною чи національною ознакою* (з наук. літ.); *Мухаджирами можна назвати палестинських арабів, що змушені покидати впродовж XX ст. свої етнічні землі й переселятися до інших мусульманських держав (Сирії та Лівану)* (з наук.-попул. літ.); // Мусульманин, який за часів пророка Мухамеда переселився з Мекки в Медину. *У 622 р. близько ста дорослих чоловіків — мухаджирів — разом із сім'ями поселилися в Медині* (з наук.-попул. літ.); *Мухаджири самовіддано билися з ворогами в битвах за свою віру, право жити на своїй землі* (з навч. літ.).

МУХАДЖИ́РСТВО, а, *с.* Масове і цілеспрямоване переселення мухаджирів у мусульманську країну з немусульманських країн, де мусульмани є меншістю. *В історіографії кавказьким мухаджирством інколи називають геноцид черкеського народу* (з наук.-попул. літ.); *Мухаджирство мало місце в Османській імперії XVIII–XX ст.* (з навч. літ.).

МУХАДЖИ́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до мухаджира і мухаджирства. *Мухаджирський рух охоплював у різний час чимало країн — здебільшого як наслідок загарбницьких війн (наприклад, загарбання Кавказу і Криму Російською імперією), а також як результат компромісів (переселення індійських мусульман до Пакистану)* (з навч. літ.).

МУХАРÁМ, МУХАРÉМ, а, *ч.* Перший місяць мусульманського місячного року. *Мухарам — один із чотирьох доісламських священних місяців, коли можна здійснювати паломництво в Мекку* (з навч. літ.); *В ісламі мухарем — місяць роздавання милостині* (із журн.).

МУХАРÉМ *див.* **мухарáм.**

МУХЛЮВÁННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **мухлювáти.** *У редакторських справах варто не використовувати мухлювання, тому що можна втратити довіру майбутніх авторів* (з газ.).

МУХЛЮВÁТИ, юю, юєш, *недок., розм.* Те саме, що **шахраювáти.** *Грек, користуючись шпаргалками й місцем за останньою партою, далеко від учительки, вирішив традиційно мухлювати* (І. Карпа); *Як показало проведене в Німеччині дослідження, майже половина студентів не соромляться мухлювати під час перевірки знань, списуючи у сусідів, використовуючи шпаргалки* (із журн.); *Мухлювати гральними картами в сучасних умовах досить складно, тому що на них часто наносять спеціальну фарбу* (з газ.).

МУХОБІ́ЙКА, и, *ж., розм.* Пристосування, яким б'ють мух. *Увійшла Мазайлиха з якоюсь химерною електричною мухобійкою в руках. Почала ляскати на мух* (М. Куліш); *Москітні сітки на вікнах, липучки, мухобійки — усе треба використовувати в боротьбі з комахами* (з газ.).

МУХОЇ́Д, а, *ч.* Горобцеподібний птах, що живе в тропічних лісах Південної та Центральної Америки. *Дзьоб у мухоїда тонкий, хвіст сумірний довжині тулуба, лапи короткі, його особливістю є яскравий червоний чубчик на голові* (з наук. літ.); *Мухоїди живуть у тернистих лісах, інколи неподалік від водойм, багатих на різні види поживи* (з наук.-попул. літ.); *За яскраво-червоний чубок мухоїда інколи називають птахом із короною* (із журн.); *Мухоїд усім своїм виглядом нагадує про те, що і в лісових заростях є місце святу* (з газ.).

МУХОЇ́ДКА, и, *ж.* Комаха родини сфецидів, яка годує свої личинки мухами. *Мухоїдки переважно харчуються мухами та їхніми личинками* (із журн.).

МУХОЛÓВКА, и, *ж.* 1. Невеликий птах родини мухоловкових, що живиться мухами та іншими комахами. *Клали гнізда та виводили своїх пташенят кропив'янки, мухоловки, пастушки та інше дрібне птаство* (Ю. Мушкетик); *Зозуляче яйце можна знайти в гнізді майже першої-ліпшої нашої співучої пташки: вівчарика, волового очка, тинівки, мухоловки і навіть у дуплах дятлів і на болотяній купині серед яєць кулика* (з наук.-попул. літ.); *Створення захисних лісосмуг і штучне залісення територій на півдні країни спричинило переміщення в південному напрямку межі поширення таких птахів, як вівчарик-ковалик, весняний і жовтобровий вівчарики, строката і білошия мухоловки* (із журн.).

2. Комахоїдна рослина родини росичкових. *В американської мухоловки листя по краях утикане довгими зубцями* (з наук. літ.).

3. Членистонога тварина класу губоногих, яка живиться комахами. *Мухоловка зустрічається в людських оселях у північних районах України* (з наук. літ.); *Удень мухоловка переховується у вологих місцях, уночі полює на мух (звідси отримала свою назву) та інших комах* (з наук.-попул. літ.); *Для людини мухоловка нешкідлива, бо її щелепи не можуть прокусити шкіру людини* (з навч. літ.).

4. Пристосування для знищування мух. *Серед стола стояла скляна, кругла, як надутий пухир, мухоловка з сахарним* [цукровим] *сиропом, вже повнісінька мух* (І. Нечуй-Левицький); *В кухні було тихо, тільки муха дзижчала на мухоловці, намагаючись відірватися* (М. Томчаній); *Для знищен-*

ня мух рекомендують застосовувати інсектициди, липкий папір, мухоловки (з наук.-попул. літ.).

МУХОЛО́ВКОВІ, вих, *мн.* Велика родина горобцеподібних птахів, яка поширена на всіх континентах, крім Америки. *Дослідники виділяють різну кількість родів мухоловкових. Класифікація істотно відрізняється залежно від того, чи включають синицевих до мухоловкових, чи виділяють у самостійну родину* (з наук. літ.); *Мухоловкові переважно є невеликими комахоїдними птахами, більшість із яких полюють у польоті* (з наук.-попул. літ.).

МУХОМО́Р, а, *ч.* Шапинковий отруйний гриб родини мухоморових на тонкій високій ніжці. — *А оцей хоч і красивий, Що на шапочці узор, — Це поганий гриб, шкідливий, Зветься гриб цей — мухомор* (І. Нехода); *Попереду — ліс, де під срібними стовбурами буків стелиться смарагдовий мох, на якому подекуди ростуть симпатичні мухомори з яскраво-червоними в білий горошок шапками* (В. Кожелянко); *Невідомо, чи в цьому лісі ми знайдемо саме той різновид мухоморів, які придадуться для виготовлення напою* (В. Єшкілєв); *Безліч червоноголових з білими цяточками шапинок мухоморів нагадує про те, що літня пора вже минула* (з газ.); * Образно. *В ясновельможному тумані, де під березою бугор, при всій-усій своїй осанні коронувався мухомор* (М. Вінграновський).

△ **(1) Мухомо́р це́заря** — отруйний гриб із оранжево-червоною або жовтою півсферичною великою м'ясистою шапинкою. *Мухомор цезаря зрідка трапляється на Закарпатті в дубових і букових лісах і в Криму (діброви на північному схилі Ялтинської яйли), росте здебільшого в липні-вересні* (з наук.-попул. літ.); *Мухомор цезаря збирати та заготовляти заборонено, тому що його занесено до Червоної книги України* (з навч. літ.); **(2) Смердю́чий мухомо́р** — смертельно отруйний гриб із золотисто-жовтою шапинкою. *Мухомор смердючий іноді помилково збирають замість їстівних печериць* (з навч. літ.); *М'якуш у мухомора смердючого білий, при розрізуванні колір не змінюється, має дуже неприємний запах* (із журн.); **(3) Черво́ний мухомо́р** — отруйний гриб із напівсферичною червоною, жовто-червоною або червоно-оранжевою шапинкою. *Мухомор червоний росте у хвойних і листяних лісах групами, поширений по всій Україні* (з наук. літ.); *Мухомор червоний використовують у гомеопатії при атеросклерозі, невралгії та зниженні загального тонусу* (з навч. літ.).

МУХОМО́РОВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **мухомо́р.** *На мухоморову галявину пробилися перші веселі промені й почали свою гру з білими цятками на шапинках грибів* (із журн.); // Вигот. із мухомора. *Мухоморову настоянку здебільшого вокристовують для лікування суглобів* (із журн.).

2. *у знач. ім.* **мухомо́рові,** вих, *мн.* Родина грибів особливого порядку, представники якого мають пластинчасті плодові тіла. *До мухоморових належать такі небезпечні смертельно отруйні гриби, як бліда поганка, весняна поганка і мухомор смердючий, є неїстівні та їстівні види, деякі з них дуже високо цінуються (мухомор цезаря)* (з наук.-попул. літ.); *Мухоморові ростуть у хвойних і листяних лісах, деревних насадженнях (іноді й у степовій зоні), рідше у відкритих степах* (з навч. літ.).

МУХОМО́РЧИК, а, *ч.* Зменш. до **мухомо́р.** *На буреломах сходять мухоморчики — театр ляльковий просто на траві* (Л. Костенко); *Сонька .. навмисне в хату взяла* [Зіну], *щоби всіляким зіллєм* [зіллям] *напувати та мухоморчиками годувати* (В. Лис).

МУХО́РКА, и, *ж., розм.* Гніздо в колосі злакових рослин, у якому міститься зерно. *Вийдеш у поле — сонце. На кожнім колосі сяє, Кожну його мухорку Зернятком наділяє* (І. Вирган).

МУХОРО́К, рка́, *ч., розм.* Те саме, що **мухо́рка.** *Як хороше жито, то так і визирає зерно з мухорків* (Сл. Б. Грінченка).

МУХОЯ́Р, у, *ч., заст.* Старовинна бавовняна тканина з домішками вовни або шовку. — *Зате було матерій на базарі! .. А нащо ті шовки та мухояр? — Тепер купляй китайку про запас* (Л. Костенко); *Кравчиня за власними лекалами викроїла сукню з мухояру* (з газ.).

МУХОЯ́РОВИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **мухоя́р.** *Мухоярову строкату домоткану тканину з льону з домішкою забарелених вовни або бавовни використовували для верхнього одягу селян і містян* (із журн.); // Зробл., пошитий з мухояру. *Мухояровий одяг був надзвичайно зручний у користуванні* (з газ.).

МУ́ЦИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **мопс.** *У няньки був біленький цуцик. Її він завжди забавляв; Не дуже простий — родом муцик* (І. Котляревський); *Мабуть, нема уже на світі правди! Мабуть, вона уже за море утекла! Чим я од Муцика поганший* [гірший], *справді? А пані те щеня учора привезла, Сьогодні вже йому і дзвоник почепили* (Є. Гребінка); * У порівн. *Поволі мелють часу плинні жорна, Де вся свідомість, — як побитий муцик* (Е. Андієвська).

МУЦИ́Н *див.* **муци́ни.**

МУЦИ́НИ, ів, *мн. (одн.* **муци́н,** у, *ч.), біол.* Складні білки, що спричинюють в'язкість і тягучість виділень слизових залоз та деяких інших рідин організмів. *Муцин захищає стінки шлунка від дії соляної кислоти та подразнювальних речовин їжі* (з наук. літ.).

МУЦИ́НОВИЙ, а, е, *біол.* Прикм. до **муци́н.** *Слізна плівка складається з трьох шарів: зовнішнього ліпідного (жирового), центрального водного і внутрішнього муцинового* (з навч. літ.).

МУ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **му́чити.** *Мучений нестерпною непевністю, то блід* [монарх], *то червонів, боячися, аби хто з робітників не ляпнув якого нечемного або бунтівничого слова* (І. Франко); — *І я тебе благословлю, мій сину любий, і тебе, і увесь український гноблений і мучений народ... Хмельницький став навколішки перед старцем, а той тихо поклав свої руки на його голову* (А. Чайковський); *Демон — складна натура, мучена протиріччями* (М. Рильський); *Бутурлін блазнював удома, тобто за власною волею, був це скорше вельми стомлений і сумний старий чоловік, мучений хворобами, катований своєю лихою службою* (Ю. Мушкетик); *Я знаю: цілий довгий вік думки мене урочать: — я завше мучений од тих хвилин, що серце точать* (В. Стус); // **му́чено,** *безос. пред.* — *Ох, бабусечко! І морено, й мучено нас — та все дурницею* (Марко Вовчок); *Щось летить і співає мені: "Ой синочку, порадничку. Ой де ж ти був, мій зрадничку, Як в бік мене улучено, Як в'язано і мучено"* (О. Олесь); *Мучено. Мічено. В душу насмічено. Долю окрадено й плівку засвічено. Втомилась я від філіалів пекла* (Л. Костенко).

2. *у знач. прикм.* Стомлений, зморений. — *Ах, правда, я обіцяла не сміятися, — перебила вона сама свій сміх, бо завважила, що обличчя поетове мало дуже мучений вираз*

(Леся Українка); *Після ситної страви Оверка потягло до сну, хотілося розпластатися на траві, щоб одійшло мучене тіло, квола голова* (К. Гордієнко).

МУ́ЧЕНИК, а, *ч.* 1. Той, хто переносить або переніс муки, випробування і т. ін. *Привітай же в своїй славі І мою убогу Лепту — думу немудрую Про чеха святого, Великого мученика, Про славного Гуса!* (Т. Шевченко); *Встануть мученики-браття. Встануть сестри, як живі...* (П. Грабовський); *Руставелі заслужив славу мученика, якого терзали вороги його за обстоювання нових прогресивних ідей свого часу* (П. Тичина); *Народ не хотів вірити, що його співець, його оборонець, мученик за його щастя й долю, його батько Тарас — помер* (Б. Антоненко-Давидович); * У порівн. [Гаврило:] *Прив'язали* [козаки] *до стовпа, як мученика, зібралась братія запорізька дивитись, як будуть чортів києми вибивати з мого тіла грішного* (О. Корнійчук); *Над Голгофою заходить сонце, і силуети хрестів на ній геть чорні. Камера показує лиця двох розіп'ятих мучеників — вони виснажені болем і сонцем* (Любко Дереш).

2. Канонізований церквою святий, що зазнав мук за віру. *І бачив я жінку, п'яну від крові святих і від крові мучеників Ісусових, і, бачивши її, дивувався я дивом великим* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *У старого Івана Шевченка, Тарасового діда, святами завжди повно людей у хаті: дід Іван грамотний, і в нього є велика книжка про святих мучеників* (С. Васильченко); *Лукія зраділа. Вона давно вже не читала житій святих, а ось у цьому книгосховищі, напевне, є книжки про всіх святих мучеників...* (О. Донченко).

МУ́ЧЕНИЦТВО, а, *с.* Стан мученика; перенесення мук, доля мученика. *Не чув* [Калинович] .. *у собі схильності до мучеництва за справу, якої не розумів* (І. Франко); *Для Тараса образи їхні* [декабристів] *були в ореолі вічної слави і мучеництва* (О. Іваненко); *Мав минути цей день для Сивоока: в ганьбі чужого тріумфу, в мучеництві товаришів на тісному, обставленому хижими натовпами, форумі* (П. Загребельний); *По боках і знизу на підвищеному краю іконної дошки було вимальовано мучеництво Параскеви П'ятниці* (Ю. Логвин); *Петро Дорошенко не поповнив пантеон героїв (мучеництво тут є обов'язковим), і пішов на той світ не мучеником, а воєводою Вятки* (Д. Білий); * Образно. *Піднімаючись сходами до третього відділу на допит, Швейк ніс свій хрест на Голгофу, сам не помічаючи свого мучеництва* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

МУ́ЧЕНИЦЬКИ. Присл. до **му́ченицький.** *Батий тоді, як той розлючений звір, роз'ярився, повелів заколоти князя Михайла, і заколений був він беззаконним Доманом, путивльцем нечестивим, і з ним і заколений був боярин його Федір. Так мученицьки постраждали вони і дістали обидва вінець од Христа* (з переказу); *Знов потемніло йому* [Тарасові] *в очах і стало душно. — Швидше... кватирку... — мовив. — Вітру!.. Михайло виконав його прохання. Скривившись мученицьки, немов йому самому було недобре, мовчки стояв над ним* (Василь Шевчук); *Страх охопив Козака, .. він забув про все на світі, забув навіть про нелюдський біль у ногах і у всьому тілі, стогнучи, скімлячи, плачучи згорілими очима, невміло, мученицьки, став відповзати від потрощеної гармати* (П. Загребельний); *Вона боїться. Боїться страшної, а головне — непотрібної смерті в темені й задусі Климишиної криївки. Корнелія не має сміливості заподіяти собі смерть, щоб мученицьки не вмирати в чорній земляній гробниці* (М. Матіос).

МУ́ЧЕНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **му́ченик** і **му́чеництво.** *Від таких людей* [жандармів, станових], *крім простої та прикрої тяганини, ніякого мученицького вінця не діждешся* (І. Франко); *На весь екран — мученицький лик Антонія. Його монолог на рухливому калейдоскопі подій, минулих, тогочасних і прийдешніх* (Г. Тарасюк); *Ждучи на мученицький рішенець, Оголосив перед султаном пишним Він про прихід Христа й його овець* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Незважаючи на свій невимовний жах перед кіньми, пан де Муаро нарешті згодився взяти на себе цей почесний обов'язок, як мученицький подвиг* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); // Який настає в муках. *Коли пречесний і преблаженний Климент скінчив шлях науки й апостольства і через мученицький кінець перейшов у інший світ.., тоді Господь, який прославляє тих, що прославляють Його, признав несправедливим не прославити своєю чергою того, що так боровся* (І. Франко); // Який виражає муку, страждання. *З таким мученицьким обличчям підводився* [Довбня] *зі стільця, наче сходив на Голгофу* (І. Кириленко); *Побачивши холодну каламуть у очах товариша, зрозумів* [Марко], *що трапилося щось надзвичайне, і якимось несмілим, мученицьким тоном, в якому почувалася вся гіркота відданого рабства, сказав: — Іду вже, чого кричиш? — і, згрібши зі столу крихти, вийшов* (Григорій Тютюнник); *Лице подорожнього змучене, навіть мученицьке якесь, а в очах, проте, світиться веселість, майже щасливе осяяння* (О. Гончар); *— Мамо, — смикнула її за руку Елла. — Перестань. Вибачте, Вікторе Івановичу, — звела вона на мене великі, сухі, мученицькі очі* (Ю. Мушкетик).

Му́ченицька смерть *див.* **смерть.**

МУ́ЧЕНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **му́ченик.** *Еней там* [у пеклі] *бачив щось немало .. мучениць в смолі* (І. Котляревський); *Якщо бідолашні мучениці так стомилися, то треба їм якомога швидше приготувати постіль* (М. Старицький); *Принесла* [Івоніка] *з другої, святочної хати свячену воду й покропила нею зворушене дівча, їй було жаль молодої мучениці, що зі самої гризоти й тривоги про своє щастя бачила майже що не в кождім якогось ворога* (О. Кобилянська); *Обличчя в неї гарне: з тонкими рисами, немов старовинна .. ікона. І страждання на ньому схоже на страждання мучениці* (М. Стельмах); *Занадто рано померла вона — жінка робітника, напівжебрачка, вічна мучениця* (О. Бердник); *Мощі святої мучениці Варвари були перенесені з Греції до Русі, до Києва в той час, коли, після освячення Руської землі святим хрещенням, руські князі перебували в особливо близьких і дружніх відносинах з грецькими царями і брали собі в дружини їхніх сестер і дочок* (з наук.-попул. літ.).

МУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **му́чити** і стан за знач. **му́читися.** *Описує автор чуда при мученні св. Пантелеймона: коли залізними гаками тіло його дерли, а ранені місця свічками пекли* (І. Франко); *Очі киплять бляклою жовчю: вилиняли від безсоння, проведеного в допиті і мученні в'язнів* (В. Барка); *Олениха, сама хвилюючися, оповідала про мучення Марусі, як вона кричить ночами* (Г. Хоткевич).

МУЧИ́ТЕЛЬ, я, *ч.* Той, хто мучить когось. *— А вночі, коли я сам і ніхто мене не бачить, коли спить уся тюрма, сплять і мученики, і їх мучителі, — страждання* [голоду] *стають невиносними* (Г. Хоткевич); *— Ви от нам допомо-*

жете, а ми вже вас не забудемо, — казав далі мучитель (Д. Бузько); *Мишко міг під час допитів потрапити у якусь халепу, за яку вчепляться його мучителі* (Б. Антоненко-Давидович); *Людомир продовжує мовчати, потемнілим від гніву оком пронизує свого мучителя* (А. Хижняк); *Стецько відчув, як його несе до виходу з такою силою, аж його мучителям мало не відірвало рук* (Е. Андієвська).

МУЧИ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Жін. до **мучи́тель.** *Нетерпляча рука досягла до кота, хапа його за вухо й тягне до себе. Кіт .. виривається й тіка під комоду, лишивши на руці мучительки червоний слід гострих пазурів* (М. Коцюбинський); *Скочивши з стільця, Санька рукавом витерла заплакані очі і спідлоба зиркнула на свою мучительку* (О. Донченко); *Мучителька вже розпускала у великому мідному тазу мило, збивала його пальмовою мочалкою до пухкої, високої піни* (П. Загребельний); *Він вихопив із рук мучительки нагайку* (В. Лис); *Минула година, друга .. мучительки нема* (М. Андрусяк).

МУ́ЧИТИ, чу, чиш, *недок., кого, що.* Завдавати мук, фізичних або моральних страждань. *Еней, бідняжка, ізлякався І ввесь, як крейда, побілів, І зараз у яги спитався, Хто їй так мучити велів?* (І. Котляревський); *Хлопчика мучили, та він не сказав ні слова* (О. Донченко); *Часами Андрієві здавалося, що він його мучить справді за те, що вважає за підлого міщуха, затяту нікчемність* (І. Багряний); * Образно. *Мій краю прекрасний, розкошний* [розкішний], *багатий! Хто тебе не мучив?* (Т. Шевченко); // Бути причиною, джерелом страждань. *Найгірш удову мучило безсоння — вона бралася плакати якимись скудними, старечими слізьми* (Марко Вовчок); *Він сам налив собі води й одним духом випив усю склянку, немов його давно мучила спрага* (Б. Антоненко-Давидович); — *Тепер, коли наука так швидко пішла вперед і довела закони, на яких тримається всесвіт, Біблія — це просто збірник казок, розрахованих на старих дідів, яких мучить безсоння* (Григорій Тютюнник); *Я втратив апетит і сон, погіршився зір, мучить печія, тривожать серце, печінка і шлунок* (С. Андрухович); // *безос.* [Генрикова:] *Знов його корчило та мучило, я вже далебі зо страху не знала, що мені з ним почати* (Леся Українка); // *також без прям. дод.* Не давати спокою, хвилювати, турбувати. *Ніч була безмилосердна. Все, що відсувалося за дня, стає перед очі, мучить, гризе й точить душу* (Н. Кобринська); *Тепер мені спокійніше, а то я за турботами не міг часом спочивати як слід, все мучила думка про вас всіх* (М. Коцюбинський); *Його мучила думка про те, що він помилився із сьогоднішнім своїм несподіваним виступом* (М. Івченко); *Я розмовляв з учнями, читав їм прадавні писання мудреців, а сам себе мучив запитанням: навіщо я?* (О. Бердник).

◊ **(1) Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу)** *чиє (чию)* — завдавати кому-небудь горя, страждань, прикрощів, переживань. — *Що се я? що се я?... Геть, геть від мене... Не муч мого серця* (Панас Мирний); *Він любив її щиро, і кажда* [кожна] *звістка про неї, зла чи добра, ранила його душу* (І. Франко); *Раїса чула в серці гостру й холодну крицю. Та криця різала її, ранила серце, доводила до розпуки* (М. Коцюбинський); — *Не муч, не терзай мого серця... Я люблю тебе* (А. Шиян); *Находилась мати й до ворожки, І на панахиди — за живих, — Тільки душу мучила — нітрошки Не було полегкості од них* (І. Гнатюк); **Со́вість (сумлі́ння) му́чить (гризе́, пече́) / заму́чить (загризе́)** *див.* **со́вість.**

МУ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *недок.* 1. Зазнавати мук, терпіти фізичні або моральні страждання; страждати. *О думи мої! о славо злая! За тебе марно я в чужому краю Караюсь, мучуся... але не каюсь!..* (Т. Шевченко); *Тиждень мучилась Настуся, не бачивши милого, неначе в огні пропасниці* (І. Нечуй-Левицький); *Він сам знає, за що він мучиться, він приймає це, як йому належне, стоїчно і складе за все звіт перед Богом* (І. Багряний); *Іванові Євграфовичу доведеться мучитись дві ночі й один день, поки він дізнається, чому, для чого й по що викликає його якийсь слідчий Парфутін* (Б. Антоненко-Давидович); *Спаситель на хресті мучиться, а внизу вони, домальовані, скрегочуть, глядячи на безвинного* (В. Барка); *В неволі і ріс, і мучився Тарас, і на недолюдків — на звірів, як меч, він слово піднімав* (І. Гончаренко); *Мучились люди, стогін стояв у приміщенні. Той просить води, той щось белькоче, лається в маячінні* (О. Гончар); // *чим.* Нудитися, турбуватися, хвилюватися (у 2 знач.). — *За ким можна йти? Він мучився тими думками, старанно заглиблювався у світ різних релігійних ідей, відшукував усе, що в них є найкраще* (О. Бердник); *Від моменту нашого полонення ми не просунулися ні на крок у вирішенні цього питання й лише мучилися всілякими припущеннями* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *від чого, розм.* Страждати від болю, якоїнебудь хвороби. *Пристроївся* [Катранник] *і дожидає, мучачись від простудної лихоманки, втоми, поривів такого жагучого і невтримного болю в глибині істоти* (В. Барка); — *Заночуєш у нас? — спитав Покутський, озираючись на двері до кухні, де мучилась від болю голови його стара. — В такому разі йду загрію чаю* (Р. Андріяшик).

2. *розм.* Робити щось, докладаючи великих зусиль. — *От мені мама каже: "Займись музикою". Ну, що з того? У мене сестра консерваторка, мучилась, мучилась, виламувала пальці і всім життя труїла своїми вправами, а тепер навіть не грає* (Леся Українка); *Мучиться дитина з тими науками* (І. Багряний); *Сестра .. сидить коло столика в кухні й мучиться над новим способом ведення касових книг* (Ірина Вільде).

МУЧНИ́Й, á, é, *розм.* 1. Те саме, що **борошня́ний.** *Одним зі спеціалізованих цехів підприємств ресторанного господарства є цех мучних виробів для випуску пиріжків печених, млинців, біляшів* (з газ.); // *у знач. ім.* **мучне́,** ного, *с.* Їжа з борошна. *Відмовтеся цілком від солодкого і мучного, якомога менше картоплі і масного* (М. Дочинець); *Колись Оля буде схожою на свою товстеньку матір. І це мене, праву кажучи, змушує серйозно задуматися. Не дивно, що так полюбляє мучне* (А. Дністровий).

2. *рідко.* Те саме, що **борошни́стий.** *Зерном наливаються* [качани кукурудзи] *повним, здоровим, мучним!* (А. Крушельницький).

МУЧНИ́К, á, *ч., іст.* Місткість, у яку сиплеться борошно з-під жорна. *Спинивши таратайку, обозний зазирнув до млина, де в ранковім промінні вирувала над кошем та мучником летюча хмара борошна* (О. Ільченко); *Біля мучника червоняста молодиця дощечкою вибирає у мішок муку* (М. Стельмах); *Мучник робили з легких порід дерева, яке спеціально висушували під солом'яною стріхою* (із журн.).

МУЧНИ́СТИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **борошни́стий.** *Обсіяні мучнистим пилом листки гріли руки* (Є. Пашковський).

МУЧНИ́СТІСТЬ, тості, *ж., рідко.* Властивість за знач. **мучни́стий;** борошнистість. *Мучнистість бобів посилюють різні чинники, з-поміж яких важливим є оброблення посівного матеріалу спеціальним розчином* (з наук. літ.).

МУЧНИ́ЦЯ[1], і, *ж.* Сланка вічнозелена багаторічна чагарникова рослина родини вересових. *Мучниця трапляється невеличкими острівцями на Поліссі в соснових лісах, на сухих піщаних ґрунтах* (з наук. літ.); *Відвари з листків мучниці, кори дуба звичайного, кори крушини ламкої, кореневища ревеню, що містять дубильні речовини, проціджують одразу після підігрівання* (з наук.-попул. літ.); *Мучниця звичайна входить до складу багатьох лікувальних препаратів* (з навч. літ.); *Листя мучниці містить фенольні глікозиди, дубильні речовини, кислоти органічні та ін.* (із журн.).

МУЧНИ́ЦЯ[2], і, *ж., іст.* Отвір, через який сиплеться борошно з-під жорна в ящик. *Після точення жорна мельник пильнував, щоб мучницею сипалося борошно без кам'яних домішок* (із журн.).

МУ́ШАЧИЙ, а, е. Прикм. до **му́ха.** — *Жаль йому мухи! Ха, ха, ха! Мушачий тато! — .. сміялися пастухи, скачучи довкола Івана* (І. Франко); *Якщо щоденно дивитися в райдужні мушачі очі, то ви постійно здригатиметеся від будь-якого дзижчання за спиною* (із журн.); // Який поширюється мухами. *Досвід переконує, що найкращим способом боротьби з мушачою інфекцією є уникнення прямих контактів із її носіями* (з газ.).

МУШВА́, и́, *ж., розм.* 1. Збірн. до **му́ха.** *В квартирі на хвилину запанувала мовчанка. Тільки мухи дзичали* [дзижчали], *сідаючи на голови старшин. Маєрфельд ловив їх рукою і кидав крізь вікно: — Тю! Проклята мушва!* (Б. Лепкий); *Довкола бочки з содовою водою деренчала мушва невдоволена, що не може дібратися до спокусливого питва* (Б.-І. Антонич); *Шарудіння й ледве чутний .. гомін раптово вщухли (тільки мушва бриніла над головами)* (О. Ільченко).

2. *збірн.* Те саме, що **мошка́.** *В останньому промінні сонця грала дрібненька мушва і, мов сітка, мигтіла перед очима* (М. Коцюбинський); *В гречці стиха лазив вітер, просили пити перепели, якась мушва, збившись роєм просто над Даньковою головою, дзюрчала одноманітно, як довга закурена дорога* (М. Йогансен); *Ніщо-бо так не відгонить мушви та комарви* [комарні] *від коней, як горіховий запах — треба лише витерти свіжим листом все тіло тварини!* (Н. Королева); *А від комашні доводилося ховати обличчя під сітку або затуляти вуха і ніс клоччям, бо як залізе туди отруйна мушва та відкладе яєчка, то біда буде* (І. Муратов); *Галявину пражило сонце, диміла і гуділа мушва* (Р. Андріяшик); *Хлопець обережно спустився вниз, роздягся і відчув, що на нього впали комарі та мушва, наче покривалом накрили* (Ю. Логвин).

МУ́ШЕЛЬКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **му́шля.** — *Равлик вилазить із своєї мушельки... Слимачок...* (О. Тесленко); *Днями равлики тягали хатки-мушельки, а скоро замете листям дороги* (О. Ульяненко); *Даша .. бавиться, набирає в руки пісок і визбирує з нього мушельки* (А. Дністровий); *Найбільше мені тут подобається земля: попіл торішнього моху пересипаний бірюзовими мушельками степових слимачків* (Любко Дереш); *Чому в мене — якісь дитячі сині штори в кольорові рибки і мушельки?* (С. Андрухович).

МУШИ́НИЙ, а, е. Те саме, що **му́шачий.** *На стінах три малюнки без рамців, прибиті просто гвіздочками: копієчні базарові ляпанці, всі помазані мушиними слідами* (Б. Грінченко); *Він не помітив, бо то був і не удар, а так собі — приторк, як від мушиної лапки, налетіло й відлетіло, мов тінь од малесенької хмарки* (П. Загребельний); *Мушиний дзиск* [дзизкіт] *над головою ставав тонкий і пронизливий — проникав і в мозок* (Валерій Шевчук); — *Коли б ти і прорвав її, цю небезпечну павутину, своїми мушиними крильцями, невже ти гадаєш, що ти досяг би світла!* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго).

МУ́ШКА[1], и, *ж.* 1. Зменш.-пестл. до **му́ха.** *В хаті тишина, мушка не забринить* (О. Кобилянська); *Вимучений і зголоднілий, стріпував* [кінь] *гривою: від злих мушок, що лізли в очі* (І. Багряний); *Вранці перші прокидалися пташки .. Потім прокинулись мушки-цокотушки* (О. Іваненко); * У порівн. *Заплуталось* [село] *в ниві, як в павутинні мушка* (М. Коцюбинський); *Ти заснеш, над очима Мої думи літають, як мушка, І з вечірніми граються снами, І про мене шепочуть до вушка* (Б. Лепкий).

2. Те саме, що **мо́шка** 1. *Виграють і дзеленчать мушки і комарі* (У. Самчук); *Оці тріщини були для жуків справжнісінькі яри й канави, а онде урвище, а он із моху зелений гай, і там сиділа красива золотиста мушка* (В. Близнець).

3. *перен.* Родимка, цяточка на обличчі. *Без перебільшення можна сказати, що ця молода жінка з мушкою на верхній губі чимало доклала зусиль, щоб служба Адама Адамовича стала для нього синекурою* (О. Донченко); *Був би Яким Бузь показний. .. Мав мушку над губою* (Ю. Логвин); // Намальована або наклеєна чорна або червона цяточка на обличчі у вигляді родимки. *За мушку індійську, що в неї на личку, Я дам Самарканд з Бухарою* (А. Кримський); *Мов та пава, проплива* [дама] *.. На щоці дві мушки-цятки, На панчохах чорні п'ятки. Ну, не дама — а реклама!* (С. Олійник).

4. Цяточка на тканині для прикраси. *Зелена баєва керсетка, з червоними мушками, червона в букетах спідниця, на шиї .. золоті дукати — усе гарно пристало до хорошої дівоцької вроди* (Панас Мирний); *Барсова вирядилась у літню сукню з світлої кисеї у темну мушку, оксамитовий поясок елегантно підпирав її округлі невеликі перса, капелюшок з гофрованого газу* (Б. Левін).

△ **Шве́дська му́ха (му́шка)** *див.* **му́ха; Шпа́нська му́ха (му́шка)** *див.* **му́ха.**

◇ **Му́хою (му́шкою, бджі́лкою** *і т. ін.)* **літа́ти** *див.* **літа́ти; (1) [Ні (і)] му́шка** *(рідше* **му́ха) [ніде́] не забрини́ть** — дуже тихо. *В хаті ні мушка не забринить* (О. Кобилянська); *Тихо-тихо. Ніде й мушка не забринить* (з газ.).

МУ́ШКА[2], и, *ж.* Невеликий виступ на кінці дула вогнепальної зброї для прицілювання. *Він .. кинувся до рушниці і став її нюхати всю вдовж — від мушки й до прикладу* (М. Йогансен); *Гольцев ретельно перераховував набої, обережно брав із кутка рушницю, з хвилину оглядав її всю від ложа до мушки* (Б. Антоненко-Давидович); *Гвинтівка непорушно застигла в руках, і око не могло вловити найменшого тремтіння мушки* (І. Багмут); — *Спокійно, приціл точно на мушку, — згадав він* (І. Цюпа).

◇ **Бра́ти / взя́ти на му́шку (на прирі́л)** *див.* **бра́ти; Попа́стися (попа́сти, пійма́тися** *і т. ін.)* **/ попада́тися (попада́ти, лови́тися** *і т. ін.)* **на му́шку** *див.* **попада́тися; Трима́ти на му́шці (на прирі́лі)** *див.* **трима́ти.**

МУ́ШКЕЛЬ, я, *ч., техн.* Те саме, що **кия́нка**[2]. *Мушкель є обов'язковим у комплектації такелажного аварійного на-*

бору (з навч. літ.); *Мушкель використовують під час виготовлення троса для посилення його щільності* (із журн.).

МУШКЕ́Т, а, *ч., іст.* Старовинна ґнотова рушниця великого калібру. *Іде козак в Україну, Мушкет за плечима* (П. Чубинський); [Яким:] *Ще трохи ми пробігли, коли це стрельнуло з кущів ураз із двох мушкетів...* (Б. Грінченко); *Запорожці направляють на вартових мушкети та залізними гаками зачіпають галеру за чардак* (А. Кащенко); *Розлючений поляк підкинув до ока мушкет і стрельнув* (П. Панч); *З блідих місячних сутінків випливла постать, за нею ще кілька — з мушкетами на плечах* (Р. Іваничук); *Офіцер знов махнув рапірою, драгуни виструнчилися шерегою, випалили із мушкетів, стоячи у стременах* (Д. Білий).

МУШКЕТЕ́Р, а, *ч., іст.* Вояк європейських армій XVI–XVII ст., озброєний мушкетом. *Тут бачив я старих мушкетерів, що колись танцювали з Марією Антуанеттою* (І. Франко); *Мушкетери перекололи турків* (С. Добровольський); *Я був спочатку д'Артаньяном, одним із мушкетерів Дюма* (Б. Антоненко-Давидович); *Перед очима юрмляться хоробрі мушкетери, дзвенять у поєдинках шпаги* (А. Дімаров); *Він раптом зірвав з плеча плащ і кинув його до ніг з таким жестом, якому позаздрили б усі королівські мушкетери Франції* (О. Чорногуз).

МУШКЕТЕ́РСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **мушкете́р.** *Першим виступає Стародубський драгунський полк. За ним — Новгородський мушкетерський і 11-й єгерський полки, а вже потім рушить артилерія* (Б. Левін); *Василь Рахманов навчався у Сухопутному шляхетському кадетському корпусі, з якого був випущений поручиком у Тульський мушкетерський полк 6 лютого 1785 р.* (з наук.-попул. літ.); // Належний мушкетерові. *Варто було Атосові в своєму простому мушкетерському плащі ступити, велично підвівши голову, бодай крок, як він одразу ж займав належне йому місце* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма); // Власт. мушкетерові. *Моє волосся було завдовжки з мушкетерське, але вуса не дотягували* (Ю. Андрухович); *Мушкетерської борідки в Саші вже не було, хоча окуляри Артема виявилися не бутафорськими* (А. Кокотюха).

2. Стос. до мушкетера. *Дилетантові, який має своє уявлення про фехтування з мушкетерських книжок і голлівудських фільмів, реальні поєдинки здаватимуться не такими видовищними* (із журн.); *— Якщо ж говорити про перший мушкетерський фільм, то я не міг ні за ті гроші, ні за ті терміни до кінця розповісти про те, про що хотів* (з газ.).

МУШКЕ́ТИК, а, *ч., іст.* Зменш.-пестл. до **мушке́т.** *Вже клацнув десь мушкетик, вже дзенькнули .. виривані з піхов шаблі* (О. Ільченко); *"Це вже поважний ворог. Стрілою його зараз не дістанеш. От мушкетик би мій зараз..." — міркував Омелько* (Є. Доломан).

МУШКЕ́ТНИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **мушке́т.** *Січове товариство, пригадуючи щиру душу, завзяття й лицарство свого отамана, поховало його, як і годилося козакові, з мушкетною пальбою* (А. Кащенко); *Вночі в козацькому таборі цілком несподівано завили сурми. Безладна мушкетна стрілянина і гарматні постріли .. змішалися з покликами й зойками десятків тисяч стривожених голосів* (Я. Качура); *Дружно ударив мушкетний залп* (В. Малик); *З Ринку долинало протяжне ревище й пролунали мушкетні постріли* (Р. Іваничук); *Інші курені, почувши бій, схоплюються і собі... Через кілька хвилин уже стоїть разючий густий мушкетний вогонь* (Г. Колісник); // Признач. для мушкета. *Хіба моїх не треба слів, Палких, немов мушкетний порох, Серед бійців і ковалів, Серед одважних і бадьорих?* (М. Рильський); *Хлопчаки з усіх околиць, зустрічаючи його на вулиці, віддавали знахідки — від орнаментованого череп'я до мушкетних куль включно* (В. Барка); *Пробив* [Омелько] *мушкетним штемпелем всі колінця, щосили продув, ще раз прочистив штемпелем* (Ю. Логвин).

МУШКЕ́ТНИК, а, *ч., іст.* Боєць, озброєний мушкетом. *Вночі розташувалися за мурованими згарищами мушкетники, а рано, хто лише показався на валі або на мурі, падав, поцілений влучним мушкетним стрілом* (А. Чайковський).

МУШКЕТО́Н, а, *ч., іст.* Старовинна вогнепальна зброя XVI–XVII ст. у формі вкороченого мушкета. *Мушкет, аркебуза — це одно, а мушкетон — це старовинна рушниця з набоями в кілька куль, що одразу летять у кілька сторін* (М. Хвильовий); *Рева відразу оцінив небезпеку і намацав біля ліжника заряджений мушкетон* (В. Єшкілєв).

МУШКОВИ́Й, á, é, *діал.* Прикм. до **му́шка**[1] 4. *Хустки повелись мушкові* (Сл. Б. Грінченка).

МУ́ШЛЕВИЙ, а, е. Стос. до мушлі. *До соціально значущих пам'яток можна віднести пояси із сотень мушлевих намистин і кам'яні скіпетри, булави* (з навч. літ.).

МУШЛЕЗНА́ВСТВО, а, *с.* Те саме, що **конхіоло́гія.** *Одним із напрямів у мушлезнавстві є вивчення практичного використання та колекціонування мушель молюсків* (з навч. літ.).

МУШЛЕПОДІ́БНИЙ, а, е. Те саме, що **молюскоподі́бний.** *Лакова личинка зберігає свій хоботок, але не має крил і очей, і існує як мушлеподібний організм* (з наук.-попул. літ.).

МУ́ШЛЯ, і, *ж.* Те саме, що **черепа́шка** 2. *Відтам він писав їй .. листи, які Кошицька ховала в своїм комоді в куточку в коробочці, викладеній італійськими мушлями* (І. Франко); *Він привозив додому співучі мушлі* (Л. Первомайський); *Мушлі повідкривалися стулками, коли зайшла пара* (В. Барка); *Слимакова мушля — лише ілюзія затишку та безсмертя* (В. Дрозд); *Підняв* [Ряжанка] *з піску мушлю й пошпурив нею в невидимого вівчарика* (І. Білик); *Підлога вся викладена була барвистими мушлями* (Ю. Винничук); * У порівн. *Очі в нього горіли безсилим гнівом, а вуха світились, немов рожеві мушлі* (М. Коцюбинський); // Що-небудь подібне формою до черепашки (у 2 знач.). *Мінливо й мляво перебігають світлі струмки по великій круглій фонтанній мушлі* (В. Домонтович); *Корват бачить її* [танцівниці] *профіль, бездоганну будову довгастого лівійського черепа, різьблену мушлю вушка* (В. Єшкілєв).

МУШМУЛА́, и́, *ж.* 1. Кущ або невелике дерево родини розових з їстівними борошнистими кисло-солодкими грушоподібними плодами, поширені на Кавказі, у Криму, Малій Азії і т. ін. *Цілі ліси* [на Капрі] *маслин, солодких каштанів і тих дерев, на яких ростуть фрукти, що ми їли в Криму (мушмула, чи як, тут вони називаються nespola)* (М. Коцюбинський); *І де той храм, і де тепер сади ті, п'янкі алеї з мирту й мушмули?* (Л. Костенко); *Бідняки рибу брали, але дивилися на Жильята скоса: їх непокоїла та ж таки гілка мушмули* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Подібно до глоду збирають насіння мушмули та ірги звичайної* (з наук. літ.).

2. *збірн.* Плоди цієї рослини. *Рука тягнеться торкнутися на прощання достиглої мушмули, а губи дякують тому, хто привіз її сюди* (із журн.).

МУШМУЛИ́НА, и, *ж.* Плід мушмули. *У видолині побачила* [Марія] *кілька дерев мушмули, на них плоди достигають весною, обшукала, знайшла кілька жовтуватих мушмулин, і за це слава Богу* (Р. Іваничук).

МУШНЯ́, і, *ж., збірн., розм.* Те саме, що **мушва́.** *І найшла численна мушня на дім фараона, і на дім рабів його, і на всю єгипетську землю* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Під білою стелею, над ясною невеличкою лампою, дзижчала роями зібрана мушня* (О. Кобилянська); *Ельза йде неквапом. Пофоркує та одбивається від настирливої мушні, як люди від біди* (Микита Чернявський).

МУШТА́БЕЛЬ, я, *ч.* Довгий легкий кийок, що його використовує художник під час роботи як опору для руки. *Муштабель дає змогу тривалий час працювати з деталями картини, особливо дрібними, не перевтомлюючи руки з пензлями* (з наук.-попул. літ.); *Видовжену палицю, або муштабель, іноді використовують для створення первинного ескізу на стіні* (з навч. літ.); *Художник захоплено малює картину. Крім пензлика, фарб та палітри в нього є ще один помічник — муштабель* (з газ.).

МУШТА́РДА, и, *ж.* Особливим способом приготовлена гірчиця. — *У вас, — кажу, — вишивана сорочка; чом же від неї не дуріють дівки?.. — Еге! Минулося моє! Що моя сорочка? Усе їдно* [одно], *що муштарда по обіді* (М. Коцюбинський); *Я розкладала тарелі, срібні підставки, ножі, ложки й видельці* [виделки], *ложечки до компоту, чарки й пугарі, кришталеву сільничку, сервіз до муштарди, оцту й оливи* (С. Андрухович).

МУ́ШТРА, и, *ж.* 1. Військове навчання, виховання, що ґрунтується на механічній дисципліні й несвідомому заучуванні правил військового шикування. *Зайде сонце — Катерина По садочку ходить, На рученьках носить сина, Очиці поводить: "Отут з муштри виглядала, Отут розмовляла"* (Т. Шевченко); — *Увійшов* [обвинувачений] *і став рівно, випроставшись, як солдат на муштрі* (Б. Грінченко); *Він попросився на фронт, хоч у гімназії терпіти не міг військової муштри* (Б. Антоненко-Давидович); *Він, опріч муштри, штабних карт.., не знав і знати не хотів іншого ремесла* (М. Стельмах); // *розм.* Сукупність правил військового шикування. *Мав* [Спориш] *особливий дар власне до виучування свіжонабраних рекрутів військової муштри* (І. Франко); — *Ет, що то трудне! — розпалювавсь Йон, — я і з рушницею всю муштру знаю. Хоч — покажу?* (М. Коцюбинський); *Безсовісний Паткуль захотів муштри німецької навчати* (Б. Лепкий).

2. *перен.* Надмірно суворе виховання та навчання з дотриманням відповідних правил і вимог. *Лорхе, звиклий до пестощів ніжної матері, зів'яе під муштрою фалангістських опікунів, як тендітна квітка* (В. Владко); *Надії на сина — це було зараз найсвітлішим у її житті. Ось тільки чи не забуває він там* [у спецшколі] *свою неню, чи не розучиться за всіма науками та муштрами матусю любити* (О. Гончар); — *Я буду слухняним без спеціальної муштри* (Р. Андріяшик).

МУШТРО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **муштрува́ти.** *Якби ця звірня не була муштрована призначеним для неї живим людським тілом, то так би не виявила своєї хижості* (Т. Осьмачка); *Цінувати вміють вінценосці Своїх собак, муштрованих в поносці* (М. Бажан); // **муштро́вано,** *безос. пред. Військова кафедра. Це та кімната, де їх* [студентів] *стільки муштровано* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який пройшов вишкіл, набув відповідних навичок; натренований (у 2 знач.). *Лягло костьми* [кістьми] *Людей муштрованих чимало* (Т. Шевченко); *Ні попівські тортури, Ні тюремні царські мури, Ані війська муштровані, Ні гармати лаштовані, Ні шпіонське* [шпигунське] *ремесло В гріб його* [революціонера] *ще не звело* (І. Франко); *Професор стрункою муштрованою ходою пішов від нас* (М. Івченко); *Всі виходили з палат Подивитись на верблюдів, На муштрованих звірят* (О. Олесь); *Віктор з дитячих років говорив російською мовою, до речі, теж цілком чужою місту, бо надто вона в нього муштрована, плекана, столична, навіть петербурзька* (Олекса Ізарський); — *Одразу видно муштровану людину, — сказав приставлений до мене командиром "мисливців" стрілець* (Р. Андріяшик); * Образно. *Не народить думку, хоч погану, Муштрований убогий розум* (В. Симоненко).

МУШТРО́ВИЙ, а, е. 1. Стос. до муштри (у 1 знач.). *Я повертався з Загреба додому через муштровий Бєоград* [Белград] (М. Драй-Хмара); *Муштровий статут, затверджений Симоном Петлюрою, був перекладений просто з німецької* (В. Сосюра); *Ніхто з нас не зможе не тільки що полагодити залізничної колії, а й розгвинтити рейки. Ми вміємо тільки стріляти з рушниць і робити нескладні муштрові вправи* (Б. Антоненко-Давидович); *Муштровий вишкіл має великий вплив на всіх, хто вивчає військову справу* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **муштро́ваний.** *А дочка не дуже-то й слухає матері: загне голову, як муштровий кінь, та й вийде з кімнати* (Марко Вовчок).

МУШТРУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто муштрує когось. *Тільки в очах у кожного та в закушених губах Гладун читав приховані насмішки і повне вдоволення, що так провчили його, свого муштрувальника* (О. Гончар); — *Ще там звірі загинули. — Які звірі? — Вони везли для якогось муштрувальника двох африканських левів, двох південноамериканських ягуарів та одного бенгальського тигра* (М. Трублаїні); *На майданах з ранку до вечора йшли вистави: штукарі і муштрувальники зміняли один одного* (З. Тулуб).

МУШТРУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **муштрува́льник.** *Клавдія Петрівна не любила, коли її називали муштрувальницею, хоча за ставленням до учнів вона повністю була нею* (із журн.); *Дівчина нещодавно стала муштрувальницею хижих птахів і віддає цій роботі усю себе* (з газ.).

МУШТРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **муштрува́ти.** *Він так похмуро розповів професорові про порання корів, ніби це було небезпечне муштрування африканських левів* (В. Підмогильний); *Кота звичайно випускали по обіді на прогулянку, і Толька вже пантрував на нього у дворі. Він крадькома ловив його за тулуб і мерщій ніс у суточки між дровітнею та парканом, де починав своє муштрування* (Б. Антоненко-Давидович).

МУШТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок., кого, що.* 1. Навчати військових прийомів, військової справи; піддавати муштрі (у 1 знач.). *Тогді* [тоді] *ну військо муштровати* [муштрувати], *Учить мушкетний артикул, Вперед як ногу викидати, Ушкварить як на калавур* (І. Котляревський); *Єремія звелів осідлати коня й поїхав до казарм муштрувати своє військо* (І. Нечуй-Левицький); *Він не раз пролазив у той двір і дивився, як муштрували юнкерів* (О. Копиленко); *Там, за мо-*

рем, для воєн муштрують полки (Я. Шпорта); *Ось він поблизу муштрує своїх бувальців. — Доки Денис і Анохін гребуться, ти, Романе, ведеш по берегу вогонь. Зрозумів?* (О. Гончар); *Щоранку командир ескадрону муштрував бійців, командував ними на плацу* (К. Гриб); *Муштрував яничарів Алім* (П. Загребельний).

2. *перен., розм.* Навчати, повчати когось. — *А то Венера все свашкує, Енеєчка свого муштрує, Щоб він з ума Дідону звів* (І. Котляревський); *Нічим її* [панночці] *не вгодиш .. І стару панію почне муштрувати було з самого ранку: "Що се ви .. без чепчика вийшли? .. оце, як мужичка, ходите!"* (Марко Вовчок); *Він муштрував її* [Марину] *на загальних заняттях і на індивідуальних, які проводилися не з усіма, а тільки з особливо обдарованими* (Г. Тарасюк); * Образно. *Кібернетичні іграшки були тепер у багатьох людей, їх муштрували, створюючи умовні рефлекси, навчали, а потім вони виконували всілякі дрібні доручення* (І. Росоховатський); // Виховувати (дітей). — *Чоловік мій воює, батальйоном командує, а я дітей вдома муштрую* (Ю. Збанацький).

3. *розм.* Те саме, що **дресирува́ти** 1. *Він допіру прибіг із дому, після того як цілу годину муштрував хазяйського кота, і був захоплений* (Б. Антоненко-Давидович); — *Скажу тобі, синку, отой венецієць, мій наставник, так він мене навчив і коня муштрувати* (Ю. Логвин); *Він навчався керувати собаками, поганяти й муштрувати їх, а цуценята звикали до упряжі* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Дж. Лондона).

4. Те саме, що **тренува́ти.** *Від народження кволий і хворий на селезінку, покинутий зневіреними лікарями й друзями, він почав рятувати себе самосилом. Зробив маленький гімназій — дахівку з піском, і став муштрувати себе тілесними вправами* (М. Дочинець).

МУШТРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок.* 1. Займатися муштрою (у 1 знач.). *Розказує* [Оксана], *і де була, і що бачила, і з якою дівкою говорила, і як солдати муштрувались* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Нагодовані, обуті І кайданами окуті, Муштруються* [москалі]... (Т. Шевченко); *У величезному дворі казарми кілька сотень (а всього в полку понад тисячу чоловік) муштрувалися з гвинтівками* (А. Головко); *Доки ми муштруємось на плацу, доки, впріваючи під нещадним сонцем, вицибуємо, мов гусаки, сюди-туди, в'язень з гауптвахти невідривно стежить за нами* (О. Гончар).

2. *перен., розм.* Наряджатися, причепурюватися. *Настя знов ускочила в залу й муштрувалась перед дзеркалом: притулювала до лиця накуплені стрічки, начіплювала їх на голову, зав'язувала ними шию* (І. Нечуй-Левицький); *Окасті сусіди таки стиснули плечима: до Різдва далеко, до Великодня — ще далі, а дівка муштрується, як до віддавання: певно, таки чекає з війни Петра Северина* (М. Матіос).

МУЩИ́Р, а́, *ч., заст.* 1. Мортира. *На віват* [на славу] — *з мущирів стріляли* (І. Котляревський); *Крик, галас, стрільба з гармат, мущирів і гаківниць огласився* [залунав] *по всій околиці* (О. Стороженко); *Ниньки припекли поляки, зчавили українське поспільство дужче, аніж мущир папушу, й мущир тріснув* (Ю. Мушкетик).

2. Ступа (у 1 знач.). *А до роботи ж яка метка й берка* [Настуся]! *Оце лівою рукою на прядці пряде, а правою в мущирі сіль товче* (Ганна Барвінок).

МУЩИ́РНИЙ, а, е, *заст.* Прикм. до **мущи́р** 1. *Мущирний постріл завжди було чути досить далеко* (із журн.).

МЧА́ТИ, мчу, мчиш, *недок.* 1. Пересуватися, переміщатися з великою швидкістю. *Вітер мчить шалено із півночі, мов тікає від погоні пріч* (Леся Українка); *Там, де зорі огнисті, мчить ракета в космічній імлі...* (В. Сосюра); *Кудлаті хмари шалено мчать над морем, їх безжалісно шмагає ураган* (О. Бердник); *Через які-небудь чверть години він з своїми супутниками мчатиме з неймовірною, приголомшливою швидкістю в міжпланетному просторі* (В. Владко); * Образно. *Думки з відбіжною силою мчали в голові, п'янили мозок, хмільно туманили перспективу* (Б. Антоненко-Давидович); // Швидко їхати; нестися (у 1 знач.). *Колесниці шалено по вулицях мчать, по майданах гуркочуть* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *З гуркотом і громохким брязкотом поїзд упевнено мчав крізь ніч і темряву* (В. Козаченко); *А машина мчала, мчала. Мигали побілені і підфарбовані .. окола хат, телеграфні стовпи, стовбури дерев* (І. Чендей); *Одного вечора він піднявся на вежу і побачив, як татарські загони мчать до Галицької брами* (Ю. Винничук); // Швидко бігти. *Настя, нашвидку переодягнувшись, вже мчала до Соні* (С. Васильченко); *Останніми мчали на четвертий поверх Кіра з Руфою, намагаючись перестрибнути більше східців* (О. Копиленко); *Звідкілясь уже мчали вуличкою карнач, і Заєць, і начальник міліції* (І. Багряний); *Він мчав у степ, по глибоких заметах, падаючи і миттю схоплюючися* (В. Барка); *Мчить теля від зляканої квочки, де трава розхлюпала курчат, а за ним крізь сині молоточки татове і мамине дівча* (М. Вінграновський); // Швидко, бурхливо текти. *Попід стрімкими кручами, запінена, мчала на південь річка* (О. Десняк); *Річкова течія була на вид не така страшна, як вовки, мчала не так швидко* (Є. Гуцало); *На вулиці збиралися струмки, і мчали до каналізаційних стоків, до похованої під кварталами Полтви* (Р. Андріяшик); *Весною, коли тала вода бурхливими потоками мчить у ріки, рівень води в них різко підвищується* (з навч. літ.).

2. *перен.* Швидко, непомітно минати (про час). *Час, що три роки мчав із швидкістю снаряда, раптом зупинився* (О. Довженко); *Злоба дня буває актуальною лише на якихось там етапах чи відрізках часу, що невмолимо мчить і мчить вперед* (М. Білкун); // Швидко поширюватися. *Звістка, що ямищани не хочуть найматись, мчить селом швидше, ніж економів кінь* (М. Коцюбинський).

3. *кого, що.* Дуже швидко везти, нести, переміщати когось, щось. *Ось з-за села піднялася страшенна кушпела. Вихор підхопив її високо-високо і мчав прямо на село...* (Панас Мирний); *Голова її падає йому на плече, руки опускаються, він мчить її в танці омлілу* (Леся Українка); *Другого дня поїзд уже мчав Чайку на південь — до Києва, до Одеси* (Д. Бузько); *Зінька в цю хвилину стежила за провулком, куди з нестримною швидкістю мчали її санчата* (А. Шиян); *Ледь помітною стежкою мчала пара змилених коней невеличкий критий візок-таратайку* (Д. Білий).

МЧА́ТИСЯ, мчу́ся, мчи́шся, *недок.* Те саме, що **мча́ти** 1, 2. *Як лицарі, мчаться вони* [воїни Господа], *немов вояки вибігають на мур, і кожен своєю дорогою йдуть* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *І знову день ішов за днем, мчалися безупинно хмари над головою, стікали до безодні дощові потоки, і все було по-давньому* (Г. Хоткевич); *Десь кричать і мчаться паровози* (В. Сосюра); — *Микито Івановичу, якісь машини мчаться через міст на острів!..* (О. Гончар); *Улянка стояла побіч каруселі й з заздрістю дивилася, як діти мчалися ви-*

хором на каруселі (С. Добровольський); *Насупротиву мчавсь інший звір, теж ошалілий від острогів і небезпечної гонитви* (І. Білик); *Ми мчалися до його садиби, не розбираючи дороги, навпростець* (Д. Білий); *Біжить вона* [вода] *з крутих бурт у глибокі долини, риє задубілу кору землі і мчиться ярами до річки* (Панас Мирний); *Для нього час тепер повільно тягнеться. Колись на конях мчався, а нині все волами неквапно їде* (Василь Шевчук); *Для грека час не мчався. Навпаки. Час був циклічний. Він ішов по колу* (Л. Костенко).

МШИ́СТИЙ, а, е, *рідко.* Порослий, укритий мохом; мошистий. *Крізь сухі віти вбачалося церковне віконечко, узеньке й довгеньке, і частинки сивої, мшистої стінки* (Марко Вовчок); *Ще цвіло жилаве ведмеже вушко, .. ще зеленіли, оповиті мшистим синім оксамитом молоді пагінці, одначе осінь уже владно господарювала в лісах, і оголені кущі шипшини червоніли продовгуватими коралами* (М. Стельмах).

МЮЗЕ́Т, *ч.* 1. *род.* а. Французький народний музичний інструмент, подібний до волинки. *Мюзет з'явився у Франції в XIII ст. і відразу набув популярності* (із журн.); // Духовий музичний інструмент, спрощений гобой. *Мюзет — найвищий за звучанням із різновидів гобоя, його застосовують дуже рідко* (з навч. літ.).

2. *род.* у. Старовинний французький танець, який виконують у швидкому темпі під акомпанування цього інструмента. *Мюзет передбачає творчий підхід до виконання багатьох його фігур* (із журн.); *Мюзети були особливо популярні в 30-ті роки XX ст.* (з газ.).

МЮ́ЗИКЛ, у, *ч.* Музично-сценічний твір, переважно комедійного характеру, що поєднує елементи оперети, балету та естради. *Для багатьох акторів часто ролі стають справді знаковими — чи то Роландас у давній "Казці про Моніку", чи романтичний Еней у мюзиклі "Енеїда", чи харизматичний грек-життєлюб у виставі "Грек Зорба"* (із журн.); *П'єсу англійського драматурга Роберта Шерідана "Дуенья" Київський молодий театр втілює в жанрі нетипового для цього театру мюзиклу* (з газ.); // Кіно або телефільм такого характеру. *Мюзикл був присвячений боротьбі зі СНІДом, про епідемію якого заговорили на початку 1980-х років; Ліза сама написала сценарій і здійснила постановку* (А. Кокотюха); *"Артист" визнано за жанром кращим фільмом у категорії "комедія" або "мюзикл" Голлівудською асоціацією іноземної преси* (із журн.); *"Танцівниця у темряві" проходить за жанром мюзиклу. Думка знімати музичну картину здивувала й заінтригувала багатьох* (з газ.).

МЮЗИК-ХО́Л, у, *ч.* 1. Вид естрадного театру, вистави якого побудовані на поєднанні музично-естрадних, циркових і балетних номерів. *Завтра треба вставати рано, вони йдуть на вранішню виставу мюзик-холу в Радіо-сіті* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); *Артистичну кар'єру Жан Габен починав статистом у паризькому мюзик-холі, потім співав у кабаре і в опері* (з газ.).

2. Приміщення, у якому відбуваються вистави естрадного театру. *Ввечері він примощувався в останньому ряді мюзик-холу і, напівзаплющивши очі, слухав великі класичні концерти* (Ю. Смолич); *Годині о четвертій він дав мені телеграму, якої я не отримав, а ввечері пішов до мюзик-холу* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Г. Уеллса); *Салон мюзик-холу початково був приміщенням, де за певну плату за вхід чи за відповідну ціну в барі проходили виступи з танцями, співом, комедіями й драмами* (з наук. літ.).

МЮЗЛЕ́, *невідм., с.* Складова частина корка у вигляді дротяного каркаса або вуздечки, що використовується для закупорювання пляшок з ігристими винами та шампанським. *Більшість виробників мають мюзле власної конструкції. Завдяки цьому мюзле пройшло шлях від простого технічного вирішення до предмета колекціонування* (із журн.).

МЮЇ́Д, а, *ч., іст.* Старовинна міра сипких тіл у різних країнах. *Найчастіше застосовували мюїди, що дорівнювали приблизно 270 л* (з наук.-попул. літ.); *У Франції мюїд виконував також функцію міри рідини* (з навч. літ.).

МЮЛЬ, я, *ч.* Те саме, що **мюль-маши́на.** *Перші мюлі з'явилися в Англії у XVIII ст.* (із журн.).

МЮЛЬ-МАШИ́НА, и, *ж.* Машина для тонкого прядіння. *Тямковитий, беручкий, він навчився вправно чистити мюль-машини — а чистити їх треба було не зупиняючи! — і його тільки хвалили* (В. Канівець).

МЮ́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, що обслуговує мюль-машину, працює на ній. *Навчання мюльників здійснювали безпосередньо на виробництві* (з навч. літ.).

МЮ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **мю́льник.** *Робота мюльниці складна — вимагає постійної уваги та вміння вести тонку нитку* (з навч. літ.).

МЮЛЬТИ́ПЛЬ, я, *ч., іст.* Телефонний комутатор. *У кінці XIX ст. старі комутатори телефонних станцій замінювали на більш досконалі мюльтиплі* (з навч. літ.).

МЮО́Н, а, *ч., фіз.* Нестабільна елементарна частинка з негативним зарядом. *Для лептонів, до складу яких належать електрони, мюони та всі різновиди нейтрино, характерна слабка взаємодія* (з наук. літ.); *Ти розв'язував нерозв'язні задачі трьох тіл з кулонівською взаємодією (двох ядер і мюона), і двох тіл, і одного тіла, лише, звичайно, все то були пусті зусилля і надії марні* (Ю. Іздрик).

МЮО́НІЙ, ю, *ч., фіз.* Зв'язаний стан електрона і позитивно зарядженого мюона. *Електронна хмара мюонію складається з одного електрона* (з наук. літ.); *Хімічно мюоній поводить себе як атомарний водень і може розглядатися як його надлегкий ізотоп* (з наук.-попул. літ.).

МЮО́ННИЙ, а, е, *фіз.* Стос. до мюона. *Компактний мюонний соленоїд, дані якого було використано в роботі, — лише один із детекторів зіткнення частинок* (з наук. літ.); *Мета проекту — довести гіпотезу перетворення одних типів нейтрино (електронних, мюонних та ін.) в інші* (з наук.-попул. літ.).

МЮРИ́Д, а, *ч., іст., рел.* Послушник, послідовник, учень найвищого мусульманського наставника (шейха або імама). *Шлях очищення людської душі від негативних якостей мюрид починає проходити за допомогою керівника й духовного наставника* (з наук.-попул. літ.); *— Я дервіш, жінко, мюрид ордену найрозумнішого шейха з усіх шейхів — Хаджі Бекташа* (Р. Іваничук); *Сам Шаміль стріляв із рушниці й кидався на шаблі попереду мюридів* (Є. Гуцало); *Мюриди таємно зняли й поховали його* [шейха], *а згодом поставили тюрбе* (П. Загребельний).

МЮРИДИ́ЗМ, у, *ч.* Релігійно-містична течія в ісламі, що передбачає безоглядне служіння мюрида мусульманському наставникові; історична форма суфізму. *Мюридизм, уособлений у майже легендарних постатях Кази-Мулли, який*

вважався його засновником, та послідовника Кази-Мулли Шаміля, дав ідеологію боротьби проти поневолення (І. Дзюба).

МЮ́СЛІ, *невідм., мн.* Пластівці з різних злаків і подрібнених фруктів, горіхів і т. ін. *У натуральних мюслі не міститься консервантів, вони складаються з природних харчових інгредієнтів* (з наук.-попул. літ.); *Мюслі були винайдені в 1900 р. швейцарським лікарем Максиміліаном Бірхер-Беннером для пацієнтів госпіталю, де фрукти та овочі були необхідною частиною здорового раціону* (з навч. літ.); *Музикант відмовився від нездорової їжі на користь овочів і мюслі, які в основному закуповував за знижками* (із журн.); // Солодка страва з розмочених (у молоці, соку і т. ін.) пластівців. *Сніданок — то показник нашого фінансового становища. Коли воно покращиться, будуть мюслі з йогуртом* (І. Карпа); *Дуже скоро все це набридло мені. Надто просто, все надто елементарно. Досить лише приймати зранку холодний душ, робити зарядку, їсти .. мюслі й знати, що ти — крутий психотерапевт* (Люко Дашвар).

МЮТУЕЛІ́ЗМ, у, *ч.* Утопічне вчення П.-Ж. Прудона про мирне перетворення суспільства за допомогою певної системи кредиту. *Мютуелізм має за основу опрацювання моделей добровільного обміну послугами між членами суспільства, коли відправним моментом є кредит як вимір довіри* (з навч. літ.).

МЮТУЕЛІ́СТ, а, *ч.* Послідовник мютуелізму. *Різні шляхи мирного перетворення суспільства за допомогою певних моделей кредиту мютуелісти активно опрацьовували в першій половині XIX ст.* (з навч. літ.); // Член товариства взаємодопомоги ткачам, що було засноване в 1828 р. у Ліоні (Франція). *Мютуелісти не лише обговорювали шляхи взаємодопомоги, а й утворювали фінансові спілки для її реалізації* (із журн.).

М'Я́ВКАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **м'я́вкати** і звуки, утворювані цією дією. *Малому Геневі ще довгий час щоночі причувалося жалібне м'явкання і котячий писк* (І. Франко); *— Не забувай — я для нього кіт. Просто кіт. Що б я йому не говорив — чутиме одне м'явкання* (Ю. Винничук).

М'Я́ВКАТИ, аю, аєш, *недок., рідко.* 1. Те саме, що **ня́вкати.** *Кіт Жанни, наляканий стріляниною й обвалом бруствера, став голосно м'явкати й бігати по шанцях* (Гео Шкурупій); *Кішка так жалібно м'явкала, що Кметеві стало її шкода* (М. Хвильовий); *Десь на ґанку від кухні починає м'явкати кіт* (Ирина Вільде).

2. *перен., зневажл.* Нерозсудливо або набридливо говорити (у 1 знач.), невиразно розмовляти. *— Я маю в Бозі надію, що як їй* [опозиції] *дам понюхати своїх крапель, то перестане м'явкати, а так вам буде коло ніг лащитися, що аж їй будуть із шерсті іскри скакати* (І. Франко); *— Ти мене не любиш... — Знаєш, що не люблю, то чого м'явкаєш?* (Б. Харчук).

М'Я́ВКНУТИ, ну, неш, *док., рідко.* Однокр. до **м'я́вкати** 1. *Я помітив, що в нього тільки півхвоста, і здивувався. Погладив кота, й той низько вигнув спину, нахилив убік голову, тихесенько м'явкнув* (Ю. Мушкетик).

М'ЯВЧА́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **м'явча́ти** і звуки, утворювані цією дією. *Вони* [кицьки] *іноді прибиваються на Січ, й тоді попід січовими куренями лунає закличне м'явчання* (Ю. Мушкетик).

М'ЯВЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *недок., рідко.* Те саме, що **нявча́ти** 1. *Шапочка кінчає фразу, бурно хапає кота Мурзу і з такою жадністю й жагою цілує його, що бідна мала істотка починає жалібно м'явчати* (В. Винниченко); // Імітувати, видавати звуки, схожі на м'явчання; бурмотати. *Герсон став, неначе кіт, м'явчати* (І. Франко).

М'ЯЗ, а, *ч., анат.* Тканина живого організму, що здатна скорочуватися, забезпечуючи функцію руху частин тіла; мускул. *М'яз серця має здатність скорочуватися й розслаблятися — розтягуватися* (з навч. літ.); *Хвилина очікування, під час якої дрижать нерви, в такт стискаються м'язи під звуки .. коломийки* (І. Франко); *Так я йду, аж доки м'язи мені не починають слабнути* (І. Микитенко); *Тисячі коней, запряжених в тисячі возів і саней, всуміш, хроплуть і сходять потом, парують і лускотять м'язами, засікаються розкованими копитами у хлипкій темряві* (І. Багряний); *Гарянюк поборов якийсь легкий подув вагання, випростав свій стрункий стан і з насолодою молодості помацав на руках м'язи* (Б. Антоненко-Давидович); *Підвівся він і походив поодаль від брами — розрухати суглоби і притерплі м'язи* (В. Барка).

△ **(1) Ві́йковий м'яз** — внутрішній парний м'яз ока, що містить гладкі м'язові волокна і забезпечує акомодацію ока. *При розгляданні предметів на великій відстані війковий м'яз розслаблений, кришталик має невелику кривизну* (з навч. літ.); **(2) Краве́цький м'яз** — довгастий тонкий м'яз стегна. *Кравецький м'яз відноситься до волокон, які здатні при скороченні значно змінювати свою довжину* (з наук.-попул. літ.); **(3) Ли́тковий м'яз** — сильний двоголовий м'яз, розташований на задній поверхні гомілки людини. *Литковий м'яз разом з іншими піднімає п'ятку вверх, бере участь у ходінні "навшпиньки"* (з навч. літ.); *Сухожилля та литкові м'язи вже гуділи, як перетягнуті струни* (Любко Дереш); *Під час підготовки до стрибка литкові м'язи жаби скорочуються* (із журн.); **(4) Малогомі́лко́вий м'яз** — зовнішній м'яз гомілки, що виконує функцію згинання. *Бічна група м'язів гомілки починається від малогомілкового м'яза і кріпиться до великогомілкової кістки* (з наук. літ.); *При скороченні малогомілкові м'язи згинають стопу і піднімають її* (з навч. літ.); **(5) Скеле́тний м'яз** — м'яз, який прикріплений до кісток скелета. *Кожний скелетний м'яз складається з м'язових пучків, покритих однією загальною гладкою сполучнотканинною оболонкою* (з навч. літ.); *Скелетний м'яз містить велику кількість м'язових волокон — що їх більше, то сильніший м'яз* (із журн.); **(6) Триголо́вий м'яз плеча́** — м'яз плеча людини та ссавців, що має три головки й починається від лопатки, задньої поверхні плеча та перетинок між м'язами. *Усі три головки триголового м'яза сходяться разом, утворюючи веретеноподібне потужне черевце, яке внизу переходить у міцне сухожилля, і прикріплюються до ліктьового відростка* (з наук.-попул. літ.); *Розглядаючи м'язи плеча, що надають руху передпліччям, увагу учнів звертають лише на два м'язи — двоголовий і триголовий* (з навч. літ.).

М'ЯЗГА́, и́, *ж.* М'яка подрібнена плодоовочева маса, підготовлена для перероблення. *Запропоновано пристрій додаткового руйнування структури м'язги для дробарки, що підвищує реологічні властивості м'язги, збільшує об'ємну долю вільного соку* (з наук. літ.); *Валкова дробарка сприяє збереженню м'язги ягід* (з навч. літ.).

М'Я́ЗИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **м'яз.** *Коротесенькі труси і майка, що показує кожний м'язик Борисового тіла, дра-*

тують Рауслі́та (В. Собко); *Біля кореня кожної волосинки наявний мініатюрний м'язик, який належить до гладенької мускулатури* (з навч. літ.).

М'ЯЗИ́СТИЙ, а, е. Який має розвинені м'язи. *Засмажений* [засмаглий], *м'язистий, в полотняній широкій сорочці, він таки скидався тепер на доброго дядька* (С. Васильченко); *У Романа було красиве тіло, розвинуте, біле, м'язисте* (О. Гончар); *На Байрачному новенька вовняна гімнастерка, вона щільно облягає широкі груди й м'язисті плечі, нова скрипуча туга портупея* (Є. Доломан); *Матрос, перемагаючи біль, зціпив зуби, а підборіддя задер вгору так, що я бачив лише його м'язисту шию* (К. Гриб); *Священне вогнище кидало криваві відблиски на м'язисте тіло чоловіка з кошлатою бородою* (Д. Білий); *Вона тримає в м'язистих руках рушника* (А. Дністровий).

М'ЯЗИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **м'язи́стий.** *Якщо хлопчик успадковує м'язистість батька, то він стає таким самим широкоплечим та красивим за чоловічими мірками* (із журн.); *М'язистість ніг; М'язистість рук.*

М'Я́ЗОВИЙ, м'я́зова́, м'я́зове́. Прикм. до **м'яз.** *Народ, коли він хоче жити культурно-історичним життям, мусить перетворити свою м'язову енергію в розумову* (М. Івченко); *М'язова втома є тією ниткою, що тягне до землі, але незвичність справи, за яку взявся Жильят, тягла його в світ піднесених і неясних марень* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Серце — порожнистий м'язовий орган масою 180–300 г і завбільшки з кулак людини* (з наук.-попул. літ.); *М'язовий шар органів травного каналу розвинений відносно слабко* (з навч. літ.).

△ **М'я́зова́ оболо́нка** *див.* **оболо́нка; М'я́зова́ систе́ма** *див.* **систе́ма; М'я́зова́ ткани́на** *див.* **ткани́на; М'я́зове́ скоро́чення** *див.* **скоро́чення.**

М'Я́ЗОВІСТЬ, вості, *ж.* Те саме, що **м'язи́стість.** *Підвищується м'язовість кіля, стегна і гомілки в птахів при включенні до їхнього раціону спеціальних вітамінів* (з наук. літ.); *До істотних вад або недоліків, властивих свиням, належить провислість спини (або поперека), слабка м'язовість* (із журн.).

М'ЯЗУВА́ТИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **м'язи́стий.** — *Ого-го, не вмираю!* — *І шию трима* [Небаба] *м'язувату, І плює він на шляхту* (А. Малишко).

М'ЯКЕ́НЬКИЙ, а, е, *пестл.* Досить м'який (у 1, 3, 5, 6 знач.). *А почне мені дріматись, Я під голови м'якеньку .. Підгорну мою рученьку* (Я. Щоголів); *Де усу буть, пушок м'якенький Біленьку шкуру пробивав* (І. Котляревський); *Півник одяг постоли, а в постоли на ноги навернув м'якенькі онучі ще й моху наклав, щоб не так ноги тупали об землю, хоч його хода і так була нечутна* (Ю. Логвин); *Та хоч і сирота, а Левкові добре було: був і обмитий, .. щонеділі була й сорочечка біленька, і буханець м'якенький* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Нехай жінка буде, як кропива жижская* [жалка], *а в здатного чоловіка у тиждень стане м'якенька, як шовкова* (Марко Вовчок); *Її* [Кайдашихи] *очі з м'якеньких стали зразу тверденькі* (І. Нечуй-Левицький); *Про від'їзд владики повідомив гетьман Киселя і тим дав йому пізнати, що він не такий м'якенький, як Кисілеві здавалось* (А. Чайковський); *Став Панкратій Семенович таким запобігливо-солоденьким, таким м'якеньким, що хоч до рани прикладай* (В. Козаченко); *Єдиний, кого Петров боявся і не підступав до нього з м'якенькими своїми розпитуваннями, — це штурман* (І. Багряний); * Образно. *Сон налягає. Кладе м'якеньку лапу на очі і на лице і шепче до вуха* [Іванові]*: спи...* (М. Коцюбинський).

М'ЯКЕ́НЬКО, *пестл.* Присл. до **м'яке́нький.** *Добриловський ступав тихенько, м'якенько, неначе закрадався, як закрадається кіт до миші* (І. Нечуй-Левицький); [П е р ш е:] *Нас матуся положила і м'якенько постелила* (Леся Українка); // *у знач. пред. У ліжку так тепло, м'якенько* (І. Франко); — *Та настели ти соломи в холодній, щоб було їм м'якенько!* (М. Коцюбинський); *Скрізь тут затишно, та притульно, та м'якенько* (У. Самчук).

М'ЯКЕ́СЕНЬКИЙ, а, е, *пестл.* Дуже м'який (у 1, 3, 5, 6 знач.). *Здихнув не раз тяжко та важко пан Уласович, згадуючи, на яких би то м'якесеньких подушечках спав би він* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Він ішов, декуди повище кісток босими стопами тонучи в м'якесенькім моху* (І. Франко); *А за квочкою підряд ходить семеро курчат. В них такі маленькі ніжки, в них м'якесенький пушок* (Н. Забіла).

М'ЯКИ́Й, а́, е́. 1. Який угинається, подається при дотику, натискуванні і т. ін.; протилежне т в е р д и й (у 2 знач.). *І з журби та втоми хутко Я на мох м'який схилився* (Леся Українка); *Глиняна долівка була посипана піском і здавалася для Максимових босих ніг м'якою* (І. Багряний); *Вона скинула плащ, умостилася зручніше на м'яких подушках* (Ю. Смолич); *Земля, м'яка, як губка, теплішала під ними, нагріваючись від їхніх тіл* (О. Гончар); // Ніжний, пухкий (про тіло людини та його частини). *Дитя спало, затуливши очі ручками, з м'якими впадинками над кожним пальчиком* (К. Гриневичева); *Коли він за старою звичкою .. потер м'якими долонями сиві скроні, Оксен відчув, що старий занепокоєний* (Григорій Тютюнник); *Тіло, раніше затиснуте корчами страху, відпустило. Воно зробилося м'яким і повітряним, стало продуватися нічними вітерцями* (Любко Дереш); // Тонкий, шовковистий (про волосся, вовну, тканину і т. ін.). *Усе таке веселе в тій хаті було, прибране..: і кужіль м'якого льону на жердці, і чорний кожух на кілку, і плетена колиска з дитинкою* (Марко Вовчок); *Вер могла добре роздивитись Серафікуса: його біле з жовтуватим відтінком м'яке, надто м'яке, ніби пух, ніби дитяче, волосся, гострий, трохи наприкінці червонуватий зі шкірою, що лупиться, ніс, стиснені губи й масивне підборіддя* (В. Домонтович); *Всідаючись, Сашко за звичкою стріпує пасмом м'якого хвилястого чуба* (О. Гончар); *Штефан перебирався в робочий одяг, штани з м'якої тканини, яка не заважала б вільно рухатися й мала колір, на якому не дуже видно плями* (Н. Сняданко); // Свіжий, нечерствий (про хліб та борошняні вироби). *Один Бог знає, де вона видирала задля Пилипка шматок м'якої паляниці або краєчок булки!* (Панас Мирний); *Ах, хліб, справжній, пшеничний, м'який хліб...* (В. Еллан-Блакитний); *Раннє сонце, наче паляниця З печі — розрум'янена, м'яка* (П. Воронько); *Чиїсь матері підходили до них* [солдатів] *в старовинних корсетках, в чорних хустках, пов'язаних ріжечком на голові, виносили їм молока в глечиках, хліба м'якого, вишень у підрешітках* (О. Гончар).

2. Який при натискуванні або обробленні легко змінює форму, гнеться і т. ін. *Курбала відклав набік молоток, узяв кайло і легенькими досвідченими ударами почав відбивати шмат за шматом змішану з плямистим камінням м'яку руду* (Олесь Досвітній); *Він нічого не сказав — тільки за якусь годину сплів з волосіні добру вудочку, з м'якого заліза афри-*

канського зігнув гачок і почепив до нього кілька пір'їн свого поборканого папуги (Ю. Логвин); *Воно* [візерунчасте "павутиння" на клинку] *виникає через правильне і ретельне проковування сплетених пластин твердого і м'якого заліза* (В. Єшкілєв); *Фосфор розріджує чавун, покращує його зварюваність, ливарні властивості й робить м'якшим* (з навч. літ.).

3. *перен.* Який не містить у собі нічого різкого, неприємного, дратівливого; приємний для ока, слуху і т. ін. *До сопрано пристає тенор, плавкий, м'який та палкий* (І. Нечуй-Левицький); *Взяла вона м'яким, грудним сопрано, і сумні згуки чуло рознеслись по кутку і обізвались між високими вербами городів* (В. Винниченко); *За якоїсь півгодини Тася й Сачко сиділи в першому ряді колонного залу філармонії, що вабив око м'якими тонами мармуру й позолоти* (Л. Дмитерко); *Одяг її завжди простий, кольори м'які, як і погляд карих очей з-під довгих вій* (М. Томчаній); // Тихий, приглушений, ледве чутний (про звуки). *Гомоном м'яким і вільним, як шуми весняної поводі, невважаючи на вечірній час, грало й гуло все місто* (С. Васильченко); *Він прислухався до давно не чутої м'якої вимови українських жінок* (Б. Антоненко-Давидович); *З туману почувся м'який тупіт коня* (М. Стельмах); *Акцент Астрід — м'який, зворушливий, вона шелестить, як листя на вітрі, як дощ на листі* (С. Андрухович); // Повільний, плавний (про рух). *Хода дідова м'яка, тиха — підійде ззаду, й не почуєш. І рухи м'які, нечутні, мов кажановий літ* (О. Донченко); *Іван Ярош ненавидячим поглядом зміряв Плачинду і м'якими кроками підійшов до нього* (М. Стельмах); *Спускний модуль Філи вперше здійснює м'яку посадку в центр досліджуваного небесного тіла й дає безцінні відомості, що пояснюють походження Сонячної системи, Землі та життя на нашій планеті* (із журн.); // Ніжний, не різкий (про воду, світло і т. ін.). *Вранішнє сонце висувається з-за голих дерев, і тепласте, м'яке його проміння закрадається в маленькі вікна хатини Мотрі Біловусихи* (С. Добровольський); *Мені добре сидіти серед шерхоту, ластів'ячих тіней, м'якого світла, що пригасає від хмар* (В. Близнець); *Згори лилося м'яке світло, ніби відблиск сонця* (О. Бердник).

4. *перен.* Який має невиразні, нечіткі риси, межі чогось. *За останній час Настя покращала .. М'які, делікатні контури її обличчя вирівнялись, стали ще лагіднішими* (М. Коцюбинський); *Важко було звикнути до суворого, наскрізь продутого вітрами степу, коли перед очима стояли м'які обриси зелених черкаських гаїв* (Д. Бедзик); *Нормальний, навіть симпатичний чоловік із м'якими рисами обличчя, акуратно пострижений, та не прилизаний* (А. Кокотюха).

5. *перен.* Який легко піддається впливу; поступливий, піддатливий. [Б а б и ч:] *Ти, куме, .. занадто м'який, занадто податливий* (І. Франко); *Страшний Гатило, що сіяв у серцях жах, виявився м'яким і згідливим* (І. Білик); // Лагідний (у 1 знач.), ніжний (у 1 знач.). *Роман — людина ніжної і сумирної вдачі .. При його м'якому характерові іншим, зубатішим, здається, легко було б його заштовхати, перетворити в попихача, проте насміхатися з нього, скривдити його ніхто не наважується* (О. Гончар).

6. *перен.* Добрий (у 1 знач.); сердечний (у 3 знач.), чутливий (у 4 знач.). *У дядька м'яка, тепла, привітна душа* (М. Коцюбинський); — *Ви трохи жорстока, але така ви мені й подобаєтесь. Життя не терпить м'яких, сентиментальних людей* (І. Микитенко); [Г а л я:] *Він увесь такий м'який, сердечний...* (О. Корнійчук); *Досі Катаржі знав штабс-капітана як дуже делікатну, в міру наполегливу, але все-таки м'яку людину, і гадки не мав, що він має стільки волі, принадної витримки* (Б. Левін); // Який виражає доброту, ласку, ніжність (про погляд, обличчя і т. ін.). *М'яка посмішка розімкнула Чайчині губи* (М. Івченко); *Просто на нього ішов із м'якою посмішкою на вродливому обличчі "дядя Серьожа", брат полковниці Карташової* (П. Панч); *Синій шовковий халат облягав її струнку, майже дівочу постать, а погляд був докірливо м'який і стомлений* (М. Руденко); *Я радо ходив поміж критян, людей у чорних сорочках — засмаглих, неголених, з довгими носами, тонкими губами й м'яким поглядом* (М. Дочинець); * Образно. *Дивився радо ніжний світ М'яким коневим оком* (М. Вінграновський).

7. Несуворий, поблажливий (про вирок, ухвалу і т. ін.); протилежне с у в о р и й (у 2 знач.). *Особливо небезпечні випадки винесення обвинувального вироку невинному або виправдання винного, застосування м'якого покарання до особи, яка вчинила тяжкий чи особливо тяжкий злочин* (з навч. літ.); *Сторона звинувачення не виключає в майбутньому оскарження м'якого вироку* (із журн.); // Позбавлений грубості (у 1 знач.), різкості (у 1 знач.); ввічливий. *Він пильно поглянув на Івана Семеновича, ніби вивіряючи, яке враження справлять ці слова, а далі з м'яким докором додав: — Бачиш, а ти так завжди сваришся з нею* (М. Івченко); *Тільки до помилок, недоліків молодших товаришів він* [Я. Купала] *ставився з м'якою, доброзичливою іронією* (Т. Масенко).

8. Помірно теплий, несуворий (про клімат, погоду і т. ін.). *У третій декаді грудня 1943 року стояла м'яка, як на цю пору, погода* (Л. Дмитерко); *Я стояв серед густих заростей, окутаний м'якими сутінками вечора* (К. Гриб); *Коли повітря ставало по-материнськи м'яким та лагідним, то барвінок зацвітав, зацвітав так, наче небо бризнуло на землю живою своєю блакиттю* (Є. Гуцало); *На клімат Великобританії дуже впливає тепла течія Гольфстрім, тому клімат у країні вологий і м'який, озера й річки замерзають дуже рідко* (з наук.-попул. літ.); *Зима в Словенії м'яка і лагідна з давніх-давен* (з навч. літ.).

М'яка́ вода́ *див.* **вода́; М'яки́й ваго́н** *див.* **ваго́н; М'яки́й капелю́х** *див.* **капелю́х; М'які́ ме́блі** *див.* **ме́блі.**

△ **Знак м'я́кшення <М'яки́й знак>** *див.* **знак; М'яка́ гру́па** *див.* **гру́па; М'яке́ піднебі́ння** *див.* **піднебі́ння; М'яки́й при́голосний** *див.* **при́голосний; М'яки́й ша́нкер** *див.* **ша́нкер.**

◇ **З м'яко́го ті́ста** *див.* **ті́сто; Ма́ти м'яке́ (до́бре, чу́ле** *і т. ін.)* **се́рце** *див.* **ма́ти**[2]**; (1) М'яки́й се́рцем** — добрий, доброзичливий, лагідний, довірливий і т. ін. *Типово український склад обличчя, рівне високе чоло, а найбільше — то довгі сиві вуса... завжди вводили в обман м'якого серцем любителя української старовини* (Г. Хоткевич); *Не женився* [Петро] *.. З природи інтелігентний, бистрий, серцем м'який, мов дитина, а в роботі був мов вогонь, коли хотів* (О. Кобилянська); — *Чиню так, бо м'який серцем, — сказав Григорій. — От і волосся в мене на бороді м'яке: муха в ньому може заплутатися, аякже!* (Валерій Шевчук); *Кирило, м'який серцем, але скупий язиком, був змушений втрутитися в справу* (М. Матіос).

М'ЯКІСТЬ, кості, *ж.* Якість і властивість за знач. **м'який.** *Аркадій Петрович .. старався нічого не думать і тільки вдивлявся в таємничу глибінь густих заростів жита, тільки чув під ногами ніжну м'якість межі* (М. Коцюбинський); *Бумблякевич ступив до тої вулички межи двох пасем гір, відразу ж занурившись у густі випари, пірнаючи мештами в м'якість гнилі, що пружинила попід кожним кроком* (Ю. Винничук); *За допомогою різних хімічних речовин ми добилися, що наше скло застигає, так би мовити, не зовсім. У ньому залишається деяка м'якість, як в асфальті влітку* (Д. Бузько); *Обличчя набирало вигляду візантійської ікони, голос — м'якість шовку* (У. Самчук); — *Вчіть ви мене, пані, нашої прегарної мови й пісні, вчіть з усією її чудовою м'якістю й музикальністю* (О. Кобилянська); *Навколо була така дивна первозданна тиша, такий спокій, така ніжна м'якість звуків* (Григорій Тютюнник); *Малюнкам Г. Польового притаманна м'якість і живописність* (з наук. літ.); *Він був стурбований, роздратований, але і крізь цю роздратованість так і проскакувала ніжність, м'якість та щирість* (В. Винниченко); *На вдачу вона була іншою, ніж дружина, — її м'якість нагадувала м'якість котячої лапи, а впертість була непробивною* (І. Росоховатський); — *Про який злочин ви кажете? М'якість в оцінках, навіть, коли хочете, поблажливість, — це далеко не злочин* (Б. Антоненко-Давидович); *Мене звинувачували у злочинній м'якості, лібералізмові* (Ю. Мушкетик); *Що може порівнятися з оцією м'якістю повітря, з оцим супокоєм, що настає в природі з першою осінньою серебринкою?* (О. Гончар).

М'ЯКНУТИ, ну, неш, *недок.* 1. Ставати м'яким (у 1–3 знач.). *Забризкана росою дорога м'якла під колесами* (Григорій Тютюнник); *Сипле гомін росу на степ, м'якне тирса, і соняшники опускають голови до молитви* (Р. Іваничук); *Тут голос прихожого почав м'якнути* (І. Франко); *Липи м'якнуть, як локшина* (В. Барка).

2. Ставати розслабленим, млявим. *Під тими поглядами, що або сміялися, або іскрами обсипували його, — м'як* [Сава], *ослабав і тратив усяку волю* (О. Кобилянська); *Доктор Рудольф почуває, як м'якнуть йому руки й ноги і душна млосність хилить його на землю* (В. Винниченко); *Все повільніше й повільніше спливають на пам'ять цифри, голова туманиться, тіло м'якне, очі злипаються, подих стає повільнішим, глибшим...* (Ю. Збанацький); *Вона плакала мовчки, поклавши мені на груди свою голову, а все тіло здригалося, дедалі м'якнучи і важніючи* (Р. Андріяшик); *Рука з шоломом перестала махати, потім шолом вислизнув і впав у траву, а тіло почало безвільно м'якнути* (І. Білик); *Коли нема вождя, народ м'якне, ниціє духом, хилиться за вітром* (Ю. Винничук).

3. *перен.* Ставати добрим, лагідним, чутливим; лагідніти. *Краса жіноча на погибель: од краси тої й загартовані серця м'якнуть* (М. Старицький); *Вона чує, як її серце м'якне, тане, мов той віск палаючої свічки...* (М. Коцюбинський); *Сотник Чуб слухав уважно і м'як* (А. Чайковський); *Батько успокоювався, м'якнув, цілував сина і умовлював* [умовляв], *щоби він уже раз прийшов до свідомості та поправився* (О. Кобилянська); *Мужеська душа потрібує* [потребує] *чогось геройчеського* [геройчного], *потрібує* [потребує] *трудів, небезпек, боїв, без того вона м'якне і бабіє* (Б. Лепкий); *Душа мистецька стовбичила перед намальованим на білому папері простим знаряддям і м'якла, і добріла, і глибшала* (Р. Федорів).

М'ЯКО, *присл.* 1. Викликаючи відчуття податливості, гнучкості при дотику. *Теплі і ніжні, вони* [мохи] *ховали у собі позолочену сонцем воду літніх дощів, м'яко вгинались і обіймали ногу, як пухова подушка* (М. Коцюбинський); *М'яко слизнули пухнастим снігом санки й загойдалися колисанкою* (Д. Бузько); *Під ногами м'яко вгиналась земля, набрякла від розталого снігу, і інколи тихо шаруділи кущі сухої трави...* (Ю. Шовкопляс); // Нетвердо на дотик. — *І м'яко спать мені, і ласо можна їсти* (Л. Глібов); — *Густо збиті хвилею, вони* [водорості] *непорушно киснуть у воді, і по них так м'яко ступати* (О. Гончар); // Ніжно, легко доторкаючись. *Підійшовши, Юра поклав м'яко руку Васильkові на плече* (А. Турчинська); *Шовкун обережно, м'яко перев'язує* [Сіверцеву рану] (О. Гончар); // Нещільно, напіввідкрито. *М'яко стулені Гордієві губи ліниво посіпувалися, йому явно не з руки було починати бесіду* (Р. Андріяшик); // *у знач. пред. Я подумав і ліг просто, — і правда, усюди сіно і усюди м'яко* (Марко Вовчок).

2. *перен.* Спричиняючи приємні відчуття (для ока, слуху і т. ін.); не різко. *Голос його* [Фельса] *звучав м'яко. Вона поглянула на нього й перелякалась, його лице було бліде геть аж до густого волосся, наче б уся кров із нього зникла* (О. Кобилянська); *Хміль м'яко вдарив їм у голову, і вони знов заспівали* (З. Тулуб); // Тихо, приглушено, ледве чутно. *Здалеку м'яко котився грім* (М. Коцюбинський); *Тупотіли ще деякий час глухо й м'яко великі гумові чоботи* (Ю. Смолич); *Краплі лопочуть по листі ритмічно, м'яко і чітко* (С. Андрухович); // Повільно, плавно, не стукнувшись. *Часом легенько-м'яко лягало* [бабине літо] *Ярині на очі* (Леся Українка); *Авто м'яко, як уткнувшись у туго напнуту сітку, зупиняється* (В. Винниченко); *Літак м'яко сів на зелене поле аеродрому і, похитуючись, під'їздив до ангара* (В. Собко).

3. Поступово переходячи з однієї якості, ознаки і т. ін. в іншу. *Зелене світло од лампи м'яко зливалось з рожевим, що стікало з-під образа* (М. Коцюбинський); *За вікнами палати м'яко лягав присмерк* (О. Донченко); *Все було любим, все було хорошим: і те, що ніч м'яко скрадалася над землею, і те, що важкі, теплі, зовсім весняні краплини шаруділи в гіллі і шепотіли щось* (М. Дашкієв); *Після третіх півнів він вийшов на просторе шкільне подвір'я і навмання побрів у тишу серпневої терпкавої ночі, що м'яко сивіла розкиданими по пагорбах і долинках хатами* (М. Стельмах).

4. *перен.* Виражаючи ласку, ніжність, сердечність; ласкаво, ніжно, сердечно. *Погляд її чорних матових очей м'яко поринав у Іванове серце...* (М. Коцюбинський); *За Ясногорську Шовкун піклувався з таким же самозабуттям, як колись за її Юрася .. "Молодий наш цвіт, — м'яко говорив він товаришам, — як же його не берегти"* (О. Гончар); *Очі жерця дивляться в душу Гіпатії м'яко і з надією* (О. Бердник); * Образно. *Тиха ніч м'яко обняла Александрію* (Н. Королева).

5. Несуворо, поблажливо. — *Як тобі не сором чужі гроші красти? Хіба ж ти їх заробив? — тихо й м'яко казав Жук* (М. Коцюбинський); — *Ти мислиш, — м'яко сказав він, — як один автор старої книжки для дітей* (Б. Антоненко-Давидович); — *Треба всіх птахів любити, — м'яко зауважив Доктор* (Ю. Андрухович); // У негострій, нерізкій формі (про висловлення, мовлення, репліку і т. ін.). — *Любо, ти не*

так тримаєш виделку, — раз сказав він дочці; сказав спокійно, майже м'яко, але і дочка, і гувернантка, і навіть мати злякано схвилювались і вмить виправили це маленьке злочинство (В. Винниченко); — *Пробачте, товаришу Ігнатьєв, час у мене трохи обмежений, — м'яко перебив співбесідника Зуб* (В. Собко).

○ **М'я́ко ка́жучи** *див.* **каза́ти.**

◊ **М'я́ко стели́ти** *див.* **стели́ти.**

М'ЯКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **м'яки́й** у 1 знач., напр.: м'якові́вний, м'якозе́рний, м'яконабивни́й, м'якору́нний; у 5 знач., напр.: м'якохара́ктерний; у 6 знач., напр.: м'якоду́хий, м'якосерде́чний.

М'ЯКОВО́ВНИЙ, а, е. Із м'якою вовною. *Кращі селекціонери світу працюють над виведенням нових м'якововних тварин* (із журн.); // Вигот. з м'якої вовни. *М'якововні килими виготовляють за спеціальними технологіями* (із журн.).

М'ЯКОЗЕ́РНИЙ, а, е. Із м'яким зерном. *Золотоколоса м'якозерна озима пшениця є високостійкою до вилягання, борошнистої роси та бурої листкової іржі, проростання та обсипання зерна в колосі* (з навч. літ.).

М'ЯКОСЕ́РДИЙ, а, е. Якому властиве м'якосердя. — *Може, викинути* [червонопірку] .. *в річку? — спитав м'якосердий Іваницький* (П. Колесник); — *Наказ, матінко, наказ, — на ходу кидав якийсь м'якосердий вояк. — Держава, матінко, держава погибає* (Р. Андріяшик); *Гриць насправді дуже довірливий і м'якосердий* (Ю. Андрухович); *Ольга була в палаті сама, мабуть, м'якосерді сестрички просто не наважились когось до неї підселити* (С. Жадан); // Який виявляє м'якосердя. — *Я надто м'якосерда до нього, мені шкода було його покарати як слід* (З. Тулуб); [Едмунд *(до офіцера):*] *Капітане! .. Воякі сором Буть м'якосердим. Не питай, іди. Скажи лише, чи згоден ти вчинити наказане?* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра).

М'ЯКОСЕ́РДЯ, я, *с.* Душевна доброта, чутливість. *Сльози пекли очі молодому козакові, і він, стидаючись свого м'якосердя, крадькома змахував їх рукою* (С. Добровольський); *В суворих його* [Брема] *рисах не було й знаку ні гумору, ні м'якосердя* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Дж. Лондона); *Незабаром він стає докоряти собі за своє м'якосердя, вважаючи, що це з його боку не що інше, як вияв слабкості* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

М'ЯКОТІ́ЛИЙ, а, е. 1. Із м'яким, повним тілом. — *М'якотілі тільки равлики, пане гетьмане! А я б волів залізним бути* (В. Чемерис); *М'якотіла продавчиня здивовано подивилася на покупця, наче він просив не книгу, а щось незвичайне* (із журн.); * Образно. *На стільці поруч біла сонна муркотлива кішка: ідилія, тиша, спокій! Такий м'якотілий, рожево-блакитний канарковий безмежний спокій!* (В. Домонтович); // *у знач. ім.* **м'якотілі,** лих, *мн.* Те саме, що **молюски.** *Молюски, або м'якотілі, поширені по всій земній кулі* (з наук. літ.); *Органом руху м'якотілих є нога — м'язистий виріст черевної стінки тіла (може перетворюватися на орган плавання або редукуватися)* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Безвільний, слабохарактерний, м'який (у 5 знач.). *М'якотілий, схожий характером на покійну сестру свою Настю, він ні в чому не перечив сварливій і діяльній жінці* (Л. Дмитерко); *Після смерті Джучі великим кааном* [ханом] *Західного улусу мав стати його старший син Орду, але м'якотілий добродушний Орду добровільно уступив владу своєму молодшому братові Бату* (В. Малик).

△ **М'якотілі черепа́хи** *див.* **черепа́ха.**

М'ЯКОТІ́ЛІСТЬ, лості, *ж.* Властивість за знач. **м'якотілий** 2. *Ішла, як завжди, зовні спокійна й упевнена в собі .. І нехай звинувачують її в чому завгодно, в несерйозності, непослідовності, байдужості, цинізмі, м'якотілості чи ще в стонадцяти гріхах якихось, — нерішучість, боязкість, сумніви покинули її* (Микола Чернявський); *Ми ще й тішимося своєю слабкістю та м'якотілістю, пускаємо її на люди, на посміховисько* (Василь Шевчук); *Інтегральний націоналізм Донцова виник не лише як критика "м'якотілості" наших провідників, але і як реакція на більшовизм* (Д. Павличко); *Є. Маланюк докоряв співвітчизникам, картав їх за пасивність, байдужість, м'якотілість* (із журн.).

М'Я́КОТЬ, і, *ж.* Те саме, що **м'яку́ш** 1, 2. *І тоді черепашка хутко сховає в стулки слизьку м'якоть, схожу на кінчик язика* (О. Донченко); *Сергєєв кістки обминає зумисне, влучаючи весь час в м'якоть, пильнуючи, щоб не зробити боляче* (І. Багряний); *Камбіс видобув з піхов меч і хотів був протнути черево бичкові, та бичок раптом ухилився, й меч увійшов у м'якоть його задньої ноги* (І. Білик); *Малий відігрівав у роті промерзлу ягоду, а потім висмоктував її пресолодку запашну м'якоть* (Ю. Логвин); *Вони мовчки накладали на тарелі накраяний сир, оливки, шматочки овочів, вправно розтинали наполовину помаранчі, вибирали зсередини трохи м'якоті й наповнювали заглибини дивовижними салатками* (С. Андрухович); // Узагалі щось м'яке. *Шептало упав на спину, покотивсь по м'якоті, з насолодою підминаючи траву та сміючись, як уміють сміятися тільки коні — голосисто й заклично* (В. Дрозд).

М'ЯКОШЕ́РСТИЙ, а, е. Із м'якою шерстю. *М'якошерстого пшеничного тер'єра було виведено в Ірландії як фермерського вівчарського пса* (із журн.).

М'ЯКУВА́ТИЙ, а, е. Трохи м'який. *Сухарі м'якуваті* (М. Дашкієв); *Колеса беззвучно котяться по ще м'якуватій дорозі, глухо гупають копита коней* (В. Дрозд); *Охопив* [Тимофій] *рукою ще м'якуваті плечі Дмитра, пригорнув до себе, струсонув* (М. Стельмах); *Крилов потискував великими м'якуватими долонями тонку руку гостеві* (Б. Левін); *Комаха лишався в зовнішньому житті м'якуватим, безхребетним, аморфним і пасивним* (В. Домонтович); *Завдяки м'якуватому клімату в Андалузії квіти цвітуть майже цілий рік* (із журн.).

М'ЯКУ́Н, а́, *ч.* 1. Те саме, що **молюск.** *Наземні м'якуни та представники класу головоногих розвиваються без проміжних стадій, інші ж мають різні личинкові форми* (з наук.-попул. літ.); *Характерною ознакою м'якунів є те, що звичайно їхнє тіло вкрите жорсткою мушлею* (з навч. літ.).

2. *перен., рідко.* Те саме, що **м'яку́шка** 2. *Вона підхлібствами та пестощами, мабуть, із тебе м'якуна зробила І доведе тебе до того, що з мужчини Ти станеш порохнавкою, нічим* (І. Франко).

М'ЯКУНО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **м'яку́н** 1. *Тіло молюсків несегментоване, м'якунове, у більшості представників складається з голови, тулуба та ноги* (з навч. літ.).

М'ЯКУ́Ш, а́, *ч.* 1. М'яка частина тіла тварини, людини. *Макар начисто відтяв собі м'якуш лівої руки* (Ю. Смолич); *Чутно .. мляскання* [ляскання] *язиком тітки Рузі, яка висисала рештки м'якуша з ракових ніжок* (Ірина Вільде); *Він*

любить спостерігати за рухами лектора, за його жестами, він ніби тішиться з кумедних рук професора, що чухають голову або розтирають м'якуш вуха чи ніс (А. Дністровий); * Образно. *Я тільки зовні залишився Міхалом, а всередині — м'якуш* (Р. Іваничук); *Я пірнув у м'якуш дивана, склепив очі* (Р. Андріяшик).

2. Підшкірна частина плодів, ягід і т. ін. *Два дні харчувався печеною рибою, а третього дня на болоті натрапив* [Володя] *на голубицю і вдосталь наївся чорних ягід із зеленкуватим м'якушем* (О. Донченко); *Італієць мов лекцію вичитував, розповідав, підтримуючи прикладами, незвичайні властивості обкладів з гарбузового м'якуша на хворі очі* (Н. Королева); *Македон .. бере з миски велике яблуко і вдавлює зуби в соковитий м'якуш* (Н. Рибак); *Хлоп'я зовсім не знає смаку хрумкої шкоринки, зуби його не врізалися в м'якуш яблука, не розлузували горіхів* (Ю. Мушкетик); *Для тривалого зберігання плоди кавуна і дині треба збирати на початку їх достигання. У процесі зберігання вони достигають і м'якуш їх набуває відповідного забарвлення, консистенції й запаху* (з навч. літ.); * Образно. *Не здмухнеш ті слова, Що на серці ростуть. Золота далина, Пахне сонця м'якуш* (Д. Павличко).

3. Те саме, що **м'яку́шка** 1. *Стіл великий, темний, на столі хлібина — золотава шкуринка і білий пухкий м'якуш, — як давно я не бачив такого хліба* (Ю. Винничук).

4. *діал.* Багаторічна трав'яниста лікарська рослина родини розових; перстач білий. *М'якуш має антибактеріальну активність, тому його застосовують при колітах, ентероколітах, дизентерії та інших шлунково-кишкових захворюваннях* (із журн.).

М'ЯКУШЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **м'яку́ш.** *За особливостями будови субпродукти поділяють на різновиди: м'якушеві — без кісток, слизу та шерсті; слизові — рубці з сітками, сичуги яловичі та баранячі* (із журн.); *М'якушева середина яблука корисна й дуже багата на вітаміни* (з навч. літ.).

М'ЯКУ́ШКА, и, *ж.* 1. М'яка частина хліба, хлібних виробів, різних плодів і т. ін., що міститься під скоринкою, шкіркою. *Балика добре перев'язав її* [рану], *покривши м'якушкою хліба і павутинням* (З. Тулуб); *Приємний холодок м'якушки плода освіжив піднебіння, і хвиля оп'яніння вдарила в голови мандрівникам* (О. Бердник); *Відпив* [Іван] *кілька ковтків липового чаю, поклавши до рота грудочку хлібної м'якушки, довго пережовував її, нарешті подякував* (Р. Андріяшик); *Колись ще малим, прикутий своїми хворощами до ліжка, рятуючись від нудьги й розпачу, виліплював Ярослав з хлібної м'якушки неоковирних коників і пташок* (П. Загребельний); *Немов зі сну прокинувся Лесь і знову відщипнув пахучої житньої м'якушки* (І. Нижник); * Образно. *Тут і Фед на хвіртку. — Що там нового в центрі? — підняв на нього м'якушки колишніх брів хазяїн* (Микита Чернявський).

2. *перен., зневажл., ірон.* Про м'якосерду, жалісливу (у 1 знач.) людину. — *Я, бачте, такий чоловік — м'якушка, що нехай де яка пригода, або журба, або смуток, то зараз там мої і жалощі...* (Марко Вовчок); — *Ах, — скрикнула Густя, — він умлів! — І заломила руки. — Не бійся .. ти, м'якушко, — відказав Густав, — нічого такому злодієві не станеться!* (І. Франко).

М'Я́КШАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **м'я́кшати.** *Зміна кашлю, ключового симптому бронхіту, залежить від стадії розвитку захворювання, а м'якшання кашлю є однією з ознак одужування пацієнта* (з наук. літ.).

М'Я́КШАТИ, аю, аєш, *недок.* 1. Ставати м'якшим, утрачати твердість. *Сніг м'якшає, лід дірчавіє, чорніє* (Панас Мирний); *Метал піддається, м'якшає і набирає точної потрібної форми* (В. Собко); *Та якось непомітно темний мак почав потроху наче м'якшати. На дні макітри почало з'являтись білувате молочко* (Ю. Логвин).

2. *перен.* Ставати менш суворим, поступливішим, добрішим. *Од щирих слів любої жінки серце його впокоювалось; сувора натура, загартована давнім злиденним життям, м'якшала* (Панас Мирний); *Сергій відчував, що м'якшає, і починав злитися* (І. Білик); *Режим м'якшав. Я в біги тої весни не дався, боявся за грека* (М. Дочинець); // Виглядати менш суворим, більш доброзичливим, привітнішим. *Всеволод м'якшає на обличчі, щиро й довірливо дивиться конюшому у вічі* (Д. Міщенко); *Закостеніле в хижій напрузі Вільготине лице поступово м'якшає, але на ньому немає ні торжества, ні вдоволення* (Є. Гуцало).

3. *перен.* Ставати приємнішим для ока, слуху; ставати менш різким (у 2 знач.). *На заході небо спалахнуло червоним вогнем, поволі остигало, й м'якшали кольори фарб* (С. Чорнобривець); *Потоки музики ще, здавалось, дужчали, та водночас і м'якшали від широких рівномірно-напружених подувів повітря, що густою рікою линуло знизу* (М. Івченко).

М'Я́КШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **м'якши́ти** 1, 4. *М'якшення тканин роблять розчинами спеціальної композиції* (із журн.); *До звукових змін належить м'якшення приголосних, яке має у своїй основі дуже давнє, історичне коріння* (з наук. літ.).

△ **Знак м'я́кшення** <**М'яки́й знак**> *див.* **знак.**

М'ЯКШИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який зм'якшує; зм'якшувальний, пом'якшувальний. *Поширений спосіб оброблення голини, який полягає в її дубленні у відпрацьованому м'якшильному розчині, при деяких своїх перевагах не забезпечує необхідні еластичність та якість оздоблювання готових шкір* (з наук. літ.); *Настій і відвар квіткових головок конюшини має м'якшильну, протизапальну й болезаспокійливу властивості* (із журн.).

△ **М'якши́льні (пом'я́кшувальні) за́соби** *див.* **за́сіб.**

М'ЯКШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *недок., що.* 1. Робити м'яким або м'якшим; зм'якшувати, пом'якшувати (у 1 знач.). *Сей вітер м'якшить сніг. М'якшить суху ріллю на полі* (Сл. Б. Грінченка); * Образно. *Не смійте плакать, нерозумні очі, Бо вирву вас і кину я на землю З водою, що ллєте ви, щоб м'якшити Черству цю глину* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра); // Розминати (у 1 знач.), розтирати (у 1 знач.). *Сухорлявий товариш тонкими пальцями мнув-м'якшив білу цигарку* (І. Чендей).

2. *перен.* Робити лагіднішим, чутливішим; розчулювати. *Вона ж була зденервована, тож його* [Славка] *сум не м'якшив її серце, а радше дратував її* (Л. Мартович); *М'якшила* [невидима вогкість] *мозок, і тіло розпливалось, розтоплювалось у повітрі* (В. Підмогильний); *Трембіта — інструмент суворої вдачі, як і самі горяни. Та стрий Матій прихитрявся м'якшити її мелодію, уплітати в неї радісний мотив* (М. Дочинець).

3. *перен.* Зменшувати силу, ступінь вияву чогось; послаблювати (у 2 знач.), робити менш жорстким (у 1 знач.), м'якшим (про воду, розчин і т. ін.). *Калган-корінь м'якшив гіркоту горілки* (Н. Рибак); *Жорстка вода без мила знежирює поверхню шкіри і забруднює її, утворюючи важкорозчинні сполуки кальцію й магнію, які закупорюють сальні протоки, що призводить до утворення пробок та їхніх наслідків, тому її слід м'якшити* (з навч. літ.).

4. *лінгв.* Надавати м'якості вимові приголосних; палаталізувати. *Голосні звуки И, а також Е, як правило, попередніх приголосних не м'якшать* (з наук. літ.); *В українській мові голосний звук І м'якшить попередні передньоязикові зубні приголосні* (з навч. літ.).

М'ЯКШИ́ТИСЯ, и́ться, *недок.* 1. Ставати м'якшим, пом'якшуватися. [Р о с а у р а *(убік):*] *Слава Богу! Вже минають Мої злигодні й м'якшиться Їх жорстокість* (І. Франко, пер. з тв. П. Кальдерона); *В аморфних тіл немає фіксованої температури плавлення, вони переходять у рідкий стан поступово, м'якшачись зі зростанням температури* (з наук. літ.); // *лінгв.* Набувати ознак м'якості, зм'якшуватися (про звуки). *Оспорюване В. Ягичем та іншими філологами оригінальне українське відкрите Е, перед яким не м'якшаться споконвіку українські приголосні, описано в граматиці С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера* (з наук. літ.); *М'якшитися можуть приголосні звуки в позиції перед голосним І* (з наук.-попул. літ.).

2. Пас. до **м'якши́ти** 3. *Річкова, озерна чи водопровідна вода добре м'якшиться мильним розчином, який ретельно перемішують і залишають на декілька годин, краще на ніч, а потім прозору воду зливають* (з навч. літ.).

М'Я́ЛИЦЯ, і, *ж.* 1. Те саме, що **м'я́лка** 1. *М'ялицю використовують для первинного оброблення конопель та льону* (із журн.); * У порівн. — *Що це ти така, мов тебе з м'ялиці витягли?* (С. Добровольський).

2. М'ята солома. *На Поділлі м'ялицю розсипають на Різдво для виконання різних обрядових дійств* (з навч. літ.).

3. Кришиво з печива, сухарів і т. ін. *Найсолодшою стравою з усіх земних була м'ялиця з сухарів, витрушена з мішка й розділена рівно поміж усіма козаками* (Ю. Мушкетик); *Після тривалого походу в торбинках хлопчиків була одна м'ялиця, хліб перемішався з іншими харчами* (із журн.).

4. *рідко.* Бійка (у 2 знач.); прочуханка. *Піди, ще й тобі м'ялиці дадуть* (Сл. Б. Грінченка).

М'Я́ЛКА, и, *ж.* 1. Машина для первинного оброблення льону, конопель; бительня, терлиця. *У кінці XIX — початку XX ст. оброблення льону виконувалося вручну, за допомогою спеціального знаряддя — м'ялки, яка відома всім слов'янським народам* (з наук. літ.).

2. Машина або пристосування для подрібнювання або розминання чогось. *Побачив* [Чокчо], *що це м'ялка з довбешкою, якими риб'ячу шкуру обробляють. Хтось у м'ялку цвяха забив, а в довбешки держак зламав* (з казки); *М'ялка для ягід має валики, які дають змогу регулювати міру розминання (дроблення) ягід* (з навч. літ.).

М'Я́ЛО, а, *с.* 1. Те саме, що **макогі́н.** — *Мовчи, невістко .. Як ухвачу м'яло, виб'ю тобі зуби!* (П. Чубинський); *Висить м'яло на кілку, Буде жінці і дяку...* (Ганна Барвінок).

2. *перен., зневажл.* Про мляву, нерішучу людину. — *Лежить оце м'яло, оцей лежень, неначе колода! .. — було кричить він* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Облиза́ти макого́на (макогі́н, м'я́ло)** *див.* **обли́зувати.**

М'Я́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для м'яття чого-небудь. *Інженери проаналізували причини низької ефективності роботи м'яльної та тіпальної машин при виділенні довгого волокна льону* (з наук. літ.).

М'Я́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто мне щось, займається розм'якшенням чогось. *М'яльник мне й сортує тресту для машини, пильнуючи, щоб стебла були вирівняні* (із журн.).

М'Я́ЛЬНИЦЯ[1], і, *ж.* Жін. до **м'я́льник.** *М'яльниці збиралися гуртом для первинного оброблення конопель чи льону* (з газ.).

М'Я́ЛЬНИЦЯ[2], і, *ж.* Ручний пристрій, яким мнуть, обробляють шкіру. *В очах темніє, голову ніби хтось у м'яльниці крутить, і нудота без кінця* (Микита Чернявський); *До м'яльниці поставили беручкого хлопця, який швидко засвоїв техніку оброблення шкіри* (із журн.).

М'Я́НМСЬКИЙ, а, е. Стос. до М'янми. *Емісією м'янмського к'ята займається центральний банк М'янми* (з наук.-попул. літ.); *Туристів усе більше приваблюють м'янмські краєвиди та затишний відпочинок* (з газ.).

М'ЯСИ́ВО, а, *с., розм.* М'ясо, м'ясна страва. *На обід у запорожців мало подавали м'ясива, а все тільки рибу* (П. Куліш); *От квапить* [Вовк] *лапу до м'ясива... Як скочить Лев — аж диба стала грива... На Вовка бідного насів* (Л. Глібов); *На повітрі готовилися саженні пироги, котли каші, борщу, цілі запечені барани, величезні шмати м'ясива* (Г. Хоткевич); *На круглому столі накладено усяких зимніх* [холодних] *страв, печива й м'ясива, пиріжків, маринованих риб і грибків* (Б. Лепкий); *За овочами під стінами тяглися сири всіх часів і народів, завали м'ясива та риби* (В. Діброва).

М'ЯСИ́СТИЙ, а, е. 1. Який має багато м'яса (у 1 знач.). *Ловець залюбки перебирав м'ясисту рибу, що пружно звивалася в руці* (К. Гордієнко); *Різницю між двома коровами зразу видно: старіша — худа, молочної породи, а молодша — м'ясиста, літом доїться краще й молоко смачніше* (з газ.).

2. *розм.* Гладкий, товстий (про людину або частини її тіла). *Обличчя жінки стало багровим. Шкіра під бровами ще дужче почервоніла, над м'ясистою верхньою губою виступив піт* (Д. Ткач); *Короткими пальцями Вакуленко лаштував пенсне на своєму м'ясистому носі* (С. Журахович); *Згорнувши папку, він очікувально затримав м'ясисту долоню з короткими грубими пальцями на обкладинці* (Р. Андріяшик); *Біля крайнього столика при вікні сидить бравий майор — чорнобривий, з м'ясистим носом, віком понад тридцять літ* (С. Андрухович).

3. Який має соковиту підшкірну частину (про рослини, плоди і т. ін.). *По їх* [каміння] *голих випнутих боках .. слався м'ясистим листом отруйний молочай* (М. Коцюбинський); *Помідори "Жовтень". Плоди цього сорту м'ясисті, малонасінні, дуже смачні* (В. Минко); *Із-під барв опалих виліз гриб. Він м'ясистий, півкілограмовий. Як йому зрадів беззубий дід!* (П. Воронько); *Хто любить виноград — давай до виноградних лоз, де грона наливаються, кому до смаку помідор — вирощуй м'ясисті, болгарських сортів помідори* (О. Гончар); *Під ногами розквітали фіолетовим цвітом якісь тугі м'ясисті рослини* (О. Бердник); *Він шаснув рукою і витяг троянду. М'ясистими пелюстками розплелася йому на руку разом з легеньким фонтанчиком пари* (М. Воробйов).

М'ЯСИ́СТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **м'яси́стий.** *У процесі багатовікового утримання свійські тварини втратили такі цінні якості, як стійкість проти несприят-*

ливих умов, м'ясистість (з наук. літ.); *Німецькі селекціонери вивели породу кроликів із високою м'ясистістю, що добре адаптується до змінних кліматичних умов* (з навч. літ.); *Інкубаційне яйце гуски породи "Велика сіра" дає змогу вирощувати гусей із високою м'ясистістю* (із журн.); *За допомогою ринопластики можна звузити ніс, прибрати горбочок, зменшити ніздрі, позбутися м'ясистості та безлічі інших естетичних вад* (із журн.); *До найсмачніших належать томати сорту "Бичаче серце", які люблять за м'ясистість, цікаву форму і чималу вагу плодів (до 300 г)* (з газ.).

М'ЯСНИ́Й, á, é. Прикм. до **м'я́со** 1. *Пробіг чепурун-повар з тарілллю пиріжків — запахло м'ясним і капустяним фаршем* (О. Іваненко); *З сумом згадав* [травник], *що закінчуються запаси калганового настою, котрим зберігалось від отрут та несвіжого м'ясного духу дорогоцінне тіло тархана* (В. Єшкілєв); *Через хвилини три відніс* [Хлопака] *тарілку, повну запашного гуляшу, що манив своїм м'ясним перченим запахом, до іншого вікна, куди ставилось брудне начиння* (Любко Дереш); // Пригот. із м'яса або з м'ясом. — *Вже три дні і три неділі, як я зарікся їсти м'ясні страви* (І. Франко); *У Заліссі повивішували гасла: "Заборонені суть продаж і споживання м'яса і м'ясних продуктів у середу і п'ятницю кожного тижня"* (Р. Андріяшик); *Полоцьк за валами похмуро мовчав, над вежами обох воріт висіли знамена з бичачою головою, а між частоколом зблискували шоломи й рожни сулиць. Із города пахло домашнім димком і м'ясним варивом* (І. Білик); *Нічліжан годувалося найрізноманітнішими м'ясними делікатесами, щедро присмаченими цикутою* (Ю. Винничук); *Я ніколи не готую м'ясні страви. Але люблю їх їсти* (С. Андрухович); // *у знач. ім.* **м'ясне́,** нóго, *с.* Страва з м'яса або з м'ясом. — *Прошу .. закушувати; от м'ясне, а от рибне* (І. Нечуй-Левицький); *Він не їв нічого м'ясного, навіть не пив води, біля якої близько лежало м'ясо чи щось подібне* (І. Багряний); *В сусіда вона купила сала й ковбаси і тепер гордилася, що в неї на хусточці так, як у людей, — і паска біла, і м'ясне* (О. Донченко); // Якого вирощують на м'ясо (у 1 знач.), який дає багато м'яса (у 1 знач.). *Сталося те, від чого застерігали Василько Нестеренко та Дем'ян Зарайський: молочних телят для відгодівлі брати нема де, а якщо й набираються до плану, то не м'ясних порід* (Микита Чернявський); — *Ходім краще, я тобі покажу худобу. Намислив виводити м'ясну породу корів* (М. Циба); *Схрещуванням певних ліній батьківського стада отримують гібридні кросові яйця, з яких виводять високопродуктивних м'ясних курчат* (з навч. літ.); // Признач. для перероблення м'яса (у 1 знач.), продажу і т. ін. *Їжте все, що на ятках м'ясних продається, за сумління зовсім не турбуючись, Бо Господня земля, і все, що на ній!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ми попхалися до м'ясних рядів* (К. Гриб); *Протягом двох століть кінна м'ясна промисловість процвітала, але у другій половині XX ст. вона стала занепадати, тому що конина просто вийшла з моди* (із журн.); *У кожному великому продуктовому магазині працює м'ясний відділ, де покупці можуть придбати різні сорти м'яса: свинину, яловичину, баранину, телятину, м'ясо птиці* (з газ.).

М'ЯСНИ́К, á, *ч.* Той, хто торгує м'ясом (у 1 знач.) або працює в різниці, на бойні. *Канцелярію єпарха міста, що була недалеко від Великого палацу, кожного ранку оточували м'ясники, хлібопеки, торговці милом, воском, полотном* (С. Скляренко); *Михайло здебільшого жив на салі, яке купив у м'ясника, йдучи з Василем на виноградники* (М. Томчаній); *Ми йшли до м'ясника й купляли, що дешевше* (К. Гриб); — *Не надавайте переваги м'ясникам, ваша величність* [величносте], — *сказала вона.* — *Пускайте першим будь-кого, тільки не м'ясників* (П. Загребельний).

М'ЯСНИ́ЦІ, и́ць, *мн.* Певний період після посту, коли за статутом православної церкви дозволяється вживати м'ясну їжу, одружуватися і т. ін.; м'ясоїд (у 1 знач.). *Ой все пости та все пости, та будуть м'ясниці* (Сл. Б. Грінченка); *Пройшли різдвянські* [різдвяні] *м'ясниці, прийшла й Масниця* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Удовиця у м'ясниці Сина привела* (Т. Шевченко); *Докія постановила сих м'ясниць невідмінно доньку заміж віддати* (О. Кобилянська); *Згадався тихий вечір у полі. Вона сиділа з Лавріном біля вітряка, і тоді було вирішено, що восени, в наступні м'ясниці, вони справлять весілля* (О. Донченко); — *Заграй їм, най веселяться, бо для цього і є м'ясниці...* (Р. Іваничук).

М'Я́СНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Здатність до посиленого розвитку м'язової тканини і відкладення жиру (у тварин). *Генетична інженерія допоможе відібраним зразкам тварин набути особливої м'ясності, молочності, імунності, дасть змогу фахівцям вирощувати органи для пересаджування людині* (з наук. літ.); *У процесі адаптації до нових умов утримування відбувається формування молочного зразка тварин із незначним відхиленням щодо м'ясності* (з навч. літ.).

М'Я́СО, а, *с.* 1. Туша, частина туші забитих тварин, уживаних у їжу. *І візьмеш барана посвячення, і звариш м'ясо його в святім місці* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Нема над рибу линину, над м'ясо свинину* (Номис); *Комгосп попсував ятки на м'ясо, тепер різники продають м'ясо просто на землі* (Б. Антоненко-Давидович); *Рибу добували з річки, а м'ясо на ловах у пущі, куди Родим брав Сивоока чи не від найпершого дня, як той задомовився в нього* (П. Загребельний); — *Часом у мене бувають миті, коли я страшно хочу з'їсти сирого м'яса, — знову заговорила Ізабела* (С. Андрухович); // Страва, приготовлена з таких частин туші тварин. *Од духу печеного м'яса у мене морочилась голова* (М. Коцюбинський); *Семен нарізав квашених огірків, налив тарілку меду, м'ясо і білий коровай хліба були на столі* (Р. Андріяшик); *Политі кетчупом шматки тлустого м'яса, здавалося, ще ворушилися на тарілці* (Ю. Андрухович); *М'ясо — один із найважливіших продуктів харчування людини, який є джерелом повноцінних білків, незамінних амінокислот* (з наук. літ.); // М'язова частина забитих тварин без кісток. *Всі п'ятеро всілися коло нього* [варива] *й почали відділяти м'ясо од кісток* (І. Білик); // М'яка м'язова частина тіла риби, водяних істот, а також їжа, приготовлена з них. *Ввечері за обідом їли* [Михайло Михайлович та Олексій Максимович] *м'ясо акули і вугрів* (Л. Смілянський); *Поживна цінність м'яса мідій визначається високим умістом деяких мінеральних речовин, зокрема йоду* (з наук.-попул. літ.).

2. *розм.* Те саме, що **тíло** 4. *За рік постирала нігті на пучках, що тільки живе м'ясо лишила* (Ганна Барвінок); — *Треба тобі поправлятися трохи.* — *Були б кістки — м'ясо наросте, — засміявся Дорош* (Григорій Тютюнник); *Рикошетом куля ударила вище коліна молодого партизана Павленка і так вирвала м'ясо, що в рані міг би уміститися кулак* (М. Стельмах); *Вусатий санітар .. почав оглядати рану, що*

виявилась не страшною, просто прошило м'ясо вище коліна, а кістки, видно, не зачепило (О. Гончар); *Побачивши, що я дивлюся, він сказав: — Кубик в м'ясо, кубик по вені* (Любко Дереш); * Образно. *Вони усі деградували, перетворилися на купу м'яса, яка вміє тільки жерти* (Ю. Винничук).

3. *розм.* Те саме, що **м'якýш** 2. *Хлопець розбиває об коліно великий шматок кавуна і вгризається в його соковите, мокре м'ясо* (В. Винниченко); *Рівні, білі зубки сестри прокусили червону шкірку яблука, відламали шматок білого м'яса...* (В. Собко); *Вдарила Катерина рештками кавуна об стовбур дуба, бризнув сік, обліпило кору вогнисте, гаряче кавунове м'ясо* (М. Руденко).

(1) Біле м'ясо — м'ясо, придатне для дієтичного харчування (курятина, індичатина і т. ін.). *Хлопчик відірвав два шматочки білого м'яса* (Ю. Логвин); *Біле м'ясо* [страуса ему] *нагадує м'ясо індички* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Грудинка індички — це біле м'ясо, а от ноги, крила — темне* (з наук.-попул. літ.); *Біле м'ясо (курки, кролика та ін.) має свої дієтичні характеристики: воно легше і швидше засвоюється людським організмом, у ньому міститься менше міоглобіну, ніж у червоному м'ясі* (із журн.); **(2) Дúке м'ясо,** *розм.:* а) хворобливий наріст біля рани, яка довго не загоюється. [М а р у с я к:] *А як там рана?.. Дике м'ясо Не показалось?* (І. Франко); *Вона принесла багато відварів трав і мазей на борсуковому й ведмежому салі та овечому маслі — від загноєння, затруєння, кровотечі, дикого м'яса* (М. Матіос); * Образно. *Не перетопилася крига дикої злоби, ще й досі на серцях наростає дике м'ясо* (М. Стельмах); б) туші, частини туші забитих диких звірів. *Договір .. мав старий Мороз з управлінням лагерів на доставку дикого м'яса для всього .. начальства* (І. Багряний).

◊ **(3) Гармáтне м'ясо** — той або ті, кого посилають на несправедливу, загарбницьку війну, на очевидну загибель. — *Ми не дамо своїх дітей на гарматне м'ясо! — лунає з уст матерів усього світу* (Остап Вишня); *Злидарі усіх країн не хочуть буть гарматним м'ясом, але мети свідомим класом, що світить їм із далини* (В. Сосюра); *Вони готують усіх їх, отаких блакитнооких Ромців, на гарматне м'ясо* (І. Багряний); *Ми мовчимо і навіть не заперечуємо, коли нас використовують як гарматне м'ясо* (С. Жадан); **(4) З м'ясом,** *зі сл.* в і д р и в а т и, в и д и р а т и *і т. ін.:* а) разом із тканиною, шкірою і т. ін., до якої було щось пришите, прикріплене; неакуратно. *Ґудзик, як кажуть, був вирваний з м'ясом* (М. Трублаїні); *Два хрести було за хоробрість. Одірвав з м'ясом від гімнастерки* (А. Головко); *Скільки смислу можна вкласти в отакий от собі відірваний з м'ясом ґудзик!* (І. Багряний); *Помітив* [Хома] *у неї на рукаві жовту нашивку з коротким словом на ньому. Вхопив нашивку, видер її з м'ясом і люто кинув під ноги* (О. Гончар); — *Пішли, Туре, він скажений, — сказав Євген, і тоді, коли Христофор Ничипорович цього не чекав, підступив до нього, вирвав з м'ясом із лацкана його піджака тризуба* (Б. Харчук); б) насильно, не церемонячись і т. ін. — *Якби ти мені не дав* [характеристики], *я б з м'ясом видрав її* (М. Стельмах); *Ми ж були вродливим народом, леді й джентльмени.., дужим і рослявим, самовладно-міцно вкоріненим у землю, з якої нас довго видирали з м'ясом, аж нарешті таки видерли, і ми розлетілись, розтрусились по всіх широтах* (О. Забужко); **Ні рúба ні м'ясо** *див.* **рúба.**

М'ЯСО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **м'ясний,** напр.: м ' я с о - к і с т к о в и й, м ' я с о - м о л о ч н и й, м ' я с о - р и б н и й, м ' я с о - р о с л и н н и й, м ' я с о - с а л ь н и й.

М'ЯСО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **м'ясо** у 1 знач., напр.: м ' я с о к о н т р о л ь, м ' я с о п о с т а ч а н н я, м ' я с о х о л о д о б о й н я, м ' я с о т о р г і в л я.

М'ЯСОВИРОБНИЦТВО, а, *с.* Виробництво м'ясної продукції. *Статистичні дані повідомляють, що м'ясовиробництво в нашій країні збільшується з року в рік* (з газ.); // Підприємство, спеціалізоване на переробці м'яса (у 1 знач.). *Здавалося, що я прийшов не на м'ясовиробництво, а на завод процесорів для комп'ютерів: чистота скрізь ідеальна, усе повністю механізовано* (із журн.).

М'ЯСОЖЕР, а, *ч., розм.* Звір, який живиться м'ясом. *Кішка й птиця скам'яніли, дивлячись одне одному в очі, як мисливець і здобич, хижак і жертва, м'ясожер і його їжа* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Дж. Лондона); * Образно. *Українці травоїди, а я кажу, що треба трохи бути і м'ясожерами, щоб державу свою збудувати* (Е. Андієвська).

М'ЯСОЖЕРНИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **м'ясожер.** *Я припускав, що Рох, птах хижий і м'ясожерний, спокуситься останками необачної сарночки, які все ще пахли кров'ю* (із журн.); * Образно. *М'ясожерний ідол війни забрав життя вже тисяч українців — кращих синів Вітчизни* (з газ.).

М'ЯСОЗАГОТІВЕЛЬНИЙ, а, е. Стос. до м'ясозаготівлі. *Сучасне законодавство дає змогу укладати прямі договори з основними м'ясозаготівельними організаціями* (із журн.).

М'ЯСОЗАГОТІВЕЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто займається м'ясозаготівлею. *Здебільшого м'ясозатівельники надають перевагу прямим домовленостям із великими фермерськими господарствами* (з газ.).

М'ЯСОЗАГОТІВЛЯ, і, *ж.* Планова заготівля м'яса (у 1 знач.). *За урочисте, коли хочете, свято серед мисливців вважається перше відкриття, коли після довгої перерви у вас у руках знову улюблена вами рушниця і ви знову маєте змогу не тільки, сказать би, поповнити свої продовольчі ресурси, не тільки допомогти державі в м'ясозаготівлях, а й задовольнити себе як природознавця* (Остап Вишня); *Серед експортних галузей особливе місце займає м'ясозаготівля — традиційна та специфічна для Аргентини галузь* (із журн.).

М'ЯСОЇД, *ч.* 1. *род.* у. Період, коли за статутом православної церкви дозволена м'ясна їжа. *Кушнір ще в м'ясоїд приїздив* (В. Дрозд); *Традиційно розрізняють чотири м'ясоїди: весняний, літній, осінній, зимовий* (з наук.-попул. літ.).

2. *род.* а, *жарт.* Людина або тварина, яка вживає м'ясну їжу (на відміну від вегетаріанця). [А н т і ф о л:] *Що, синьйоре Балтазаре, в вас на серці гніт? Може, смуток вам розвіє щирий мій обід?* [Б а л т а з а р:] *Лиш гостинність мене вабить, — я не м'ясоїд* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); *Кожний другий вегетаріанець не може собі уявити м'ясоїда як партнера у спілкуванні, творчих стосунках* (із журн.); *Білого ведмедя доречніше назвати не хижаком або м'ясоїдом, а кішкою, що смокче жир, жартують учені* (з газ.).

М'ЯСОЇДНИЙ, а, е. 1. Який живиться м'ясом інших тварин. — *Цей апарат, дорогі мої панове, є визволення людини від теперішніх способів годування! Людина перестає*

бути м'ясоїдною твариною. Кінець! (В. Винниченко); *Щодо способу життя, то серед представників ряду мух спостерігається велика різноманітність. Так, є види рослиноїдні та м'ясоїдні* (з наук. літ.).

2. *у знач. ім.* **м'ясоїдні,** них, *мн.* Тварини, що живляться перев. м'ясом інших тварин. *До м'ясоїдних відносять ряд хижих плацентарних ссавців, деякі види сумчастих, деяких птахів, зміїв, крокодилів, риб, головоногих м'якунів та інших тварин* (з наук. літ.); *За особливостями живлення м'ясоїдних можна умовно розділити на два класи — хижаків і стерв'ятників* (з наук.-попул. літ.); *Питання про походження лисиць — одне із найменш вивчених про м'ясоїдних* (із журн.).

М'ЯСОЇДСТВО, а, *с.* Уживання в їжу м'яса (у 1 знач.). *Вегетаріанство чи м'ясоїдство? З цього питання вже багато десятиліть дискутують учені й прості люди* (з навч. літ.); *Сучасна медицина підтверджує — м'ясоїдство таїть у собі безліч небезпек* (із журн.).

М'ЯСО-КІСТКОВИЙ, á, é. Стос. до перероблення м'яса і кісток. *Зелена трава, трав'яне борошно, комбінований силос, м'ясо-кісткова суміш, кормові дріжджі та мінеральні домішки є джерелом вітамінів та мінеральних речовин для тварин* (з навч. літ.).

△ **М'ясо-кісткове бóрошно** *див.* **бóрошно.**

М'ЯСОКОМБІНАТ, у, *ч.* Промислове підприємство, на якому забивають худобу та переробляють м'ясо (у 1 знач.). *На базах м'ясокомбінату протягом років зібралися великі поклади добрива* (І. Волошин); *Вітчим працював на м'ясокомбінаті вахтером* (А. Кокотюха); *Мати його — директриса м'ясокомбінату* (В. Діброва); *М'ясокомбінат сьогодні — це розвинене підприємство м'ясопереробної галузі з повним циклом перероблення, що має у своїй структурі заготівельну дільницю, цех первинного перероблення великої рогатої худоби та свиней і т. ін.* (із журн.).

М'ЯСО-МОЛОЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з розведенням та використанням тварин, що дають м'ясо і молоко. *Ріо-де-Жанейро перед Ялтою блідне. Це я вам кажу, і це я можу в очі сказати хоч самому міністрові м'ясо-молочної промисловості* (О. Чорногуз); *Прогнозувати розвиток м'ясо-молочного комплексу без урахування змін у рослинництві складно, тому що для росту виробництва м'яса та молока необхідно не тільки враховувати зміни в структурі кормових культур, а й знати про зміни, наприклад, у виробництві зерна, олійних культур* (з наук. літ.); *М'ясо-молочний комплекс — досить складне організаційно-економічне й технологічне утворення, що включає сферу виробництва, перероблення та реалізації м'ясо-молочної продукції* (з навч. літ.).

М'ЯСОПЕРЕРÓБКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **м'ясоперерóблення.** *М'ясопереробка основним напрямом має заготівлю та забій худоби, птиці, кролів і вироблення м'яса, ковбас, м'ясних консервів, напівфабрикатів, котлет, пельменів, кулінарних виробів* (із журн.).

М'ЯСОПЕРЕРÓБЛЕННЯ, я, *с.* Виготовлення продуктів і напівфабрикатів із м'яса (у 1 знач.). *Ковбаси — другий за значенням сектор у м'ясній галузі України після виробництва безпосередньо м'яса. На нього припадає п'ята частина всього м'ясоперероблення* (з навч. літ.); *У сучасному м'ясоперероблені приділяють увагу модернізації технологічних схем виготовлення консервів паштету зі свинини, натуральних та м'ясо-рослинних консервів* (із журн.); *Первинними умовами для створення цехів м'ясоперероблення є повноцінне забезпечення останніх сировиною відповідного ґатунку* (з газ.).

М'ЯСОПЕРЕРÓБНИЙ, а, е. Який виготовляє готові продукти і напівфабрикати з м'яса (у 1 знач.). *Багато фахівців стверджують, що м'ясопереробний цех стає рентабельним підприємством тоді, коли його продуктивність сягає однієї й більше тонни продукції за одну зміну* (з наук.-попул. літ.); *На підприємстві всі процеси м'ясопереробного виробництва відповідають європейським стандартам органічного виробництва, що підтверджується щороку сертифікатом* (із журн.).

М'ЯСОПОСТÁВКА *див.* **м'ясопостáвки.**

М'ЯСОПОСТÁВКИ, вок, *мн. (одн.* **м'ясопостáвка,** и, *ж.), іст.* Обов'язкові планові постачання м'яса, норми якого встановлювали для населення України та інших республік СРСР у 30-50-ті роки XX ст. — *Ондечки новий зоотехнік таку бучу підняв за ті м'ясопоставки, хоч з слободи тікай* (С. Добровольський); *Тепер Ступа вичитував прізвища тих, які саботують м'ясопоставки* (Р. Федорів); *Вона просила, щоб залишили їй корову, але вони сказали, що залишили б за умови, якби Ганна виконала молокопоставку, а де ж вона візьме того молока (пізніше вона довідалася, що її коровою вони виконали план м'ясопоставки по селу)* (Ю. Мушкетик).

М'ЯСОПРОДУКТИ, ів, *мн.* Готові харчові продукти або напівфабрикати з м'яса (у 1 знач.). *Основною сировиною для виробництва м'ясопродуктів є м'ясо сільськогосподарських і диких тварин: великої рогатої худоби, свиней, коней, овець, кіз та птиці, допоміжною — субпродукти, жир, кров, продукти для соління та ін.* (з наук. літ.); *У продовольчий кошик включають хліб і хлібопродукти, м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, яйця, картоплю, овочі, фрукти і ягоди, рибу і рибопродукти та ін.* (з наук.-попул. літ.); *М'ясо і м'ясопродукти для м'ясних холодних страв нарізують уздовж волокон широкими смужками і викладають на блюдо* (з навч. літ.).

М'ЯСОПРОДУКТÓВИЙ, а, е. Прикм. до **м'ясопродýкти.** *М'ясопродуктовий підкомплекс є потужним джерелом розвитку тваринництва й побічних галузей, зокрема рослинництва* (з навч. літ.).

М'ЯСОПРОДУКЦІЯ, ї, *ж.* Різноманітні вироби (ковбаси, сосиски і т. ін.) із м'яса (у 1 знач.). *М'ясопродукція може експортуватися до іншої країни лише за наявності належних ветеринарних документів* (із журн.).

М'ЯСОПРОМИСЛÓВИЙ, а, е. Стос. до м'ясопромисловості. *М'ясопромисловий комплекс в області представлений системою підприємств із вирощування й відгодівлі худоби, заготівлі, промислового виробництва м'яса і м'ясопродуктів, їх зберігання та реалізації* (із журн.).

М'ЯСОПРОМИСЛÓВІСТЬ, вості, *ж.* Галузь промисловості, що займається вирощуванням худоби, її забоєм і переробленням на м'ясо (у 1 знач.). *Підприємства м'ясопромисловості здійснюють заготівлю і забій худоби, птиці, кролів, виробляючи м'ясо, м'ясні консерви, напівфабрикати (котлети, пельмені, кулінарні вироби)* (з навч. літ.); *У м'ясопромисловості багато технологічних процесів повністю комп'ютеризовано* (з газ.).

М'ЯСОРІЗАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для різання м'яса (у 1 знач.). *У двокаскадній м'ясорізальній машині м'ясо подрібнюється дисковими ножами першого каскаду й подається на поворотний барабан* (з наук. літ.).

М'ЯСОРІ́ЗКА, и, *ж.* Пристрій для різання м'яса (у 1 знач.). *М'ясо направляють стрічковим конвеєром на м'ясорізку, звідки елеватором подають на розподілювальний конвеєр* (з навч. літ.); *Конструкція м'ясорізки забезпечує її безпечну експлуатацію у приміщеннях підвищеної небезпеки* (із журн.).

М'ЯСОРУ́БКА, и, *ж.* 1. Електричний або механічний пристрій для розмелювання м'яса на фарш. *Пристрасть до техніки не вгамувалась і після того, як мене полаяли за праску .. В моїх руках побували м'ясорубка, знятий з дверей замок* (П. Автомонов); *На стіні у кабінці хтось синім маркером намалював детальне креслення механізму, що нагадував м'ясорубку* (Любко Дереш); *Особливо старанно треба мити м'ясорубку, бо залишки м'яса на її стінках псуються і, потрапляючи у фарш, можуть спричинити шлунково-кишкові захворювання* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Дурній душі хотілося казок, хотілося ілюзій, хотілося втекти від телевізора, з екрана якого, як із м'ясорубки, валом валив кривавий фарш перемеленої епохи* (Г. Тарасюк).

2. *перен.* Про війну, битву або місце кривавого бою. — *Я думаю, що взагалі, сидячи десь у пухкому кріслі з сигарою в зубах, легко уявити себе господарем світу. Що тут такого? Взяти й кинути в м'ясорубку мільйон чи десять мільйонів простого народу... Хай гниють в окопах, хай конають в шпиталях, а мені що?* (О. Гончар); *Згодом вдарили три чи чотири гранати. Уявляєте, добродію мій Василю, яка це була м'ясорубка* (Р. Федорів); // Про тяжкі обставини, випробування і т. ін. *Він дуже добре знав це відчуття небезпеки. Вона насувалась, і оминути її було неможливо. Так чи інакше, потрібно було пройти крізь цю м'ясорубку* (С. Жадан); // Про те, що знищує, нівечить, травмує і т. ін. людей. *Терещенкові пощастило вирватися з енкаведівської м'ясорубки* (Е. Андієвська).

М'ЯСЦЕ́, я́, *с.* Пестл. до **м'я́со** 1. *Лисиця десь м'ясця дістала* (Л. Глібов); *Птах, з його м'ясцем, був до краю потрібен зголоднілому підліткові і той терпеливо ждав на помилку і необережність жертви* (В. Барка); — *Я уже м'ясця не їм, Перейшов на пампушки, На гречані галушки* (М. Стельмах); *Масні пальці продавщиць перемацують скривавлене м'ясце* (І. Карпа); *Офіціанти готові були пережовувати принесені м'ясце й палюшки, зготовані спеціально на Мартине замовлення, і класти вже пережоване їй до рота* (С. Андрухович).

М'Я́ТА, и, *ж.* 1. Багаторічна трав'яниста запашна рослина родини губоцвітих із довгасто-еліптичними листками та дрібними квітками, зібраними в густі пазушні кільця. *Навкруги ллються пахощі лелій, левкоїв, рожі та м'яти* (І. Нечуй-Левицький); *Вириваючи бадилля, він захопив також листочки м'яти, — вмить пронісся могутній і таємничий пахощ* (В. Барка); *З-під кущів, з потемнілого прибережжя потягло прохолодою, гостро запахла м'ята, а вечірня вода стала ще тепліша* (В. Близнець); *Листя м'яти містить дуже цінну ефірну олію, яку широко використовують у медичній, парфумерній, кондитерській, лікеро-горілчаній та інших галузях промисловості* (з наук. літ.).

2. Настій, відвар із цієї рослини. *Ростила сина, викохувала, маленьким в любистку та м'яті купала* (В. Козаченко); — *Я тебе калиновим цвітом напувала, м'ятою* (К. Гриб); *Рисовий відвар з м'ятою та цибулиною використовують як потогінний, антитоксичний, жарознижувальний засіб* (з наук.-попул. літ.).

△ **(1) Котя́ча м'я́та** — трав'яниста рослина родини глухокропивових, що має пряме стебло, зелене або сірувато-зелене листя. *Голубими квітками приваблюють зір вероніки, котяча м'ята* (з наук.-попул. літ.); *У невеликих дозах він* [медичний препарат] *викликав піднесений настрій, терпкість у тілі (наче тебе натерли котячою м'ятою) та специфічну ходу* (Любко Дереш); **(2) Кучеря́ва м'я́та** — вид м'яти із закрученим листям. *Настя повішала на стінах два ряди гарних образів від жердки аж до мисника, ще й позаквітчувала їх купчаками та кучерявою м'ятою* (М. Коцюбинський); *Он і грядочка з квітками — така малесенька, а чого там тільки нема: .. й канупер, і м'ята кучерява, ще й повної рожі кущик невеличкий* (Леся Українка); **(3) Перце́ва (холо́дна) м'я́та** — вид м'яти з приємним запахом і гострим пряним присмаком. *У народі розрізняють дві форми або різновиди холодної м'яти: "біла" — із зеленими чотиригранними стеблами й "чорна" — з темно-зеленими листками й темно-червонуватими стеблами* (з наук. літ.); *Перцева м'ята майже не утворює насіння, і тому розмножується вегетативно (поділом кореневища, стебел і навіть укоріненням листків)* (з навч. літ.); *В городчику — холодна м'ята та любисток, ще й гвоздики — повні квіти* (Г. Косинка); *Мої ніздрі затопили пахощі саду! Ніжно дихали вишневі листки, розпукувалась до квітування біла акація, мені навіть здалося, що я чую порух кущика холодної м'яти* (Ю. Яновський); *Уперше для виготовлення морозива використано варення з пелюстків троянди, водну витяжку з м'яти перцевої* (з газ.).

М'Я́ТИ, мну, мнеш, *недок.* 1. *кого, що.* Тиснути, стискати (у 1, 2 знач.). *Іванові руки безперестанку мнуть тепле овече вим'я, одтягають дійки, а по руках в нього тече молоко* (М. Коцюбинський); *Ісідор розпростер руки у вічність, хоче зупинитися, затриматися, збагнути. Нащо він є, звідки прийшов у свідомість, у світи відчуття і болю? Безвидна, пружна субстанція несе його, мне, терзає і не дає спочинку* (О. Бердник); *Він шльохав* [схлипував], *поривався щось сказати, м'яв шапку тремтячими руками* (Р. Андріяшик); *Чоловік одразу почав обмацувати та м'яти коров'яче вим'я, боки, шию* (М. Вінграновський); * Образно. *Тороси горя нас і труть і мнуть, тороси болю кличуть нас до бою* (В. Стус); // Стискаючи, згинаючи, робити м'яким; розминати. *Дужі кожум'яки сиділи під дашками ґанків на вулицях і м'яли своїми міцними руками волові шкури* (О. Довженко); *Я мну з огидою цигарку і викидаю її геть в бляшану урну* (В. Домонтович); *Бездарних посилали в цех м'яти шкури* (О. Іваненко); *Тепер я вже знав, як приходив до нього по мечні хитрощі, які шкури він сьогодні м'яє: телячі, волячі чи вепрячі* (І. Білик); *Я глину м'яв і грів у пальцях віск* (Л. Костенко); // Розтираючи, перетворювати в м'яку масу. — *Піти лишень покурити, — мнучи тютюн у жмені.., каже він* (Панас Мирний); *Василько сидів долі та м'яв мак до куті* (М. Коцюбинський); *Валок із м'яким смаковитим хруском душить стеблини, з веселим хурчанням крутить, мне їх, тре їх* (В. Винниченко); *Жінка .. в маленькій ступці пшоно мне — на борщ* (А. Головко); // Наступаючи, робити м'яким (про ґрунт, сніг і т. ін.). *Він ішов — гойдався на місці, м'яв сніг, тиняючись* (І. Багряний); *Коні нетерпляче м'яли копитами рихлий водянистий сніг* (В. Малик); *Перший .. пішов берегом далі, мнучи важкими чобітьми прирічкове бадилля* (Валерій Шевчук).

2. *що.* Виминати кострицю з конопель, льону ногами. *Микола стояв коло лежанки й м'яв ногами коноплі* (І. Нечуй-Левицький); — *Увечері після роботи ще проса на кашу в ступі стовчеш, ну і, звісно, коноплю м'яти* (О. Гончар).

3. *що.* Торкаючись чогось, сідаючи або лягаючи на щось, робити його нерівним, зім'ятим. *Левко кілька разів припрошував, щоб дівчина сіла на санчата, але вона віднікувалась, .. не хотілося м'яти нову спідницю* (М. Стельмах); *Тільки на повозі, вгнічуючи золотом ткану паволоку, придавлюючи крилатих звірів, мнучи небачене листя ґаптувань, лежав у непам'яті Какора* (П. Загребельний); *Таріел стояв похмурий, у печалі никнув стан. М'яв цілунком цар троянди Таріела красовиті* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); // Бгати, скручувати щось. *Стоїть* [Дженні], *мне рубчик з фартушка, засоромлена* (Леся Українка); *Адвокат .. став судорожно м'яти папір у руках* (Л. Мартович).

4. *кого, розм.* Сильно штовхати, бити, до болю стискати. *Вже не попадайсь їм* [парубкам] *на дорозі ніхто: .. усякого прямо лавою і пруть, і мнуть, і з ніг валяють* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Мені пощастило одскочити набік, а Сева схватили* [схопили] *і почали м'яти рибалки* (Ю. Яновський).

5. *що, перен., розм.* Нерішуче, повільно говорити. *Мне язиком, неначе баба лемішку в макітрі тре* (прислів'я); — *Треба хліба, треба й до хліба, треба й сього, треба й того, — м'яв слово по слову женихів батько* (І. Нечуй-Левицький); // Внутрішньо переживати, не промовляючи вголос. *Кинулася Марина та як не витне чолом до бовдура, то аж по хаті залунало. Закляла, приложила мокру шматину і дальше мовчить. Видно, щось в собі мне, а сказати не може* (Б. Лепкий).

◊ **(1) Не м'я́ти трави́** *кому* — уже не довго жити комусь, хтось помирає, скоро помре. *Навколо зеленню одягнуті гаї; Виспівують дзвінкі, чудові солов'ї; Мені ж не м'ять трави, не бачить вас, лани. О, як не хочеться так рано до труни!* (П. Грабовський); **Пом'я́ти / м'я́ти бокí (ре́бра)** *див.* **пом'я́ти; (2) Ханькú (шанькú) м'я́ти** *(діал.* **мня́ти):** а) нічого не робити; гуляти, ледарювати. *Йому б тільки на лавці ханьки м'яти* (Сл. Б. Грінченка); — *Треба діло робити, а не ханьки мняти* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Та ти й так нічого не робиш, тільки байдики б'єш та ханьки мнеш. Граєш же сливе щотижня в карти з сусідами або ходиш на влови* (І. Нечуй-Левицький); *Поки запорожці, обамбурені, приголомшені словами кошового, м'яли ханьки, Сірко пішов просто на Явдокима Вершу, й той відступив, за ним розступилась решта* (Ю. Мушкетик); б) гаяти час, зволікати з чимсь; не квапитися. — *Молода з дружками давно жде, а вони тут ханьки мнуть* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Сидять .. на Чортомлику та з нудьги ханьки мнуть* (Д. Мордовець); — *Найкраще знаю нашого домашнього Кудланя. Ну ще... — Сам ти Кудлань. Як звали собаку Одіссея? Грицько м'яє шаньки* (М. Сиротюк); *Хома Прищепа, лукаво стрельнувши очима, сказав: — Та що це я ханьки мну, так наче діла немає?* (Є. Гуцало); в) *(біля кого — чого, де)* перебувати біля кого-, чого-небудь, десь. — *Та й тобі, Олексію, чого тут ханьки м'яти? Вже вона* [Уляна] *мов просватана; відрізана скиба. Шукай собі другу...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коло Галиної хвіртки щось двоє ханьки мне, рукавами затуляється* (С. Васильченко); г) домагатися чиєїсь прихильності. *Софрон, дивіться, почав ханьки м'яти біля якихось есерів* (Ю. Смолич); ґ) *(за ким)* виявляти особливу увагу, приязнь, залицятися до когось; упадати за кимось. [Х і в р я:] *Там ще у нас новина. Кажуть, що нібито Павло за Варкою Гупаленковою почав ханьки мняти?..* (М. Кропивницький).

М'Я́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **м'я́ти.** *У великій мисці парувала м'ята картопля* (Л. Первомайський); [А н н а:] *Та ну ж бо, ну! Чого така сумна ти? Дивись, як гарно! Сонечко яке! А сніг який чистенький і не м'ятий, Яке повітря свіже і п'янке!* (І. Кочерга); * Образно. *Він виходив його* [життєвий шлях] *без нарікань, без каяття, без заздрості. Пройшов, мабуть, і тому, що ніс з собою віру. М'яту, топтану, але ніс. Віру в людей, в їхні нові, великі ідеали* (Ю. Мушкетик).

2. *у знач. прикм.* Який зім'явся, став пом'ятим. *І знову м'ятий розгортає лист Сошенко — і на контури Сатурна уважно дивиться* (М. Рильський); *Навчання, праця, витримка тривала і роздуми про себе і про час. Листи від мами в м'ятому конверті* (М. Бажан); *В плащі, який не кидається* [не впадає] *в очі, У капелюсі, м'ятому, старому, Вапцаров сам виходить серед ночі Із потайного і глухого дому* (П. Воронько); *Какао* [прізвисько] *виходить на кухню .. у м'ятому піжонському костюмі* (С. Жадан); *Тереза дістала з кишені м'яту пачку "Прилук", добула пштричком* [поштовхом] *погнуту цигарку* (Любко Дереш).

3. *у знач. прикм., перен.* Те саме, що **пом'я́тий** 3. *Не встаючи із-за величезного столу, якийсь несвіжий, м'ятий, із плоским, грубо обтесаним обличчям, граф розірвав пакет* (Б. Левін); *Велике, кругле, як діжа, Милине обличчя, м'яте зі сну, було сердите й спантеличене* (Ю. Мушкетик).

М'Я́ТИСЯ, мну́ся, мне́шся, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Ставати зім'ятим (у 1, 2 знач.). *Коваль вправно орудував молотком .. Розпечений брусок гнувся, м'явся в огняних бризках* (К. Гордієнко); — *А зараз — розібрати одяг і скласти так, щоб не м'явся, пересортувати книжки й зошити, помити після себе посуд, застелити постелю* (В. Малик); // Мати властивість швидко бгатися (у 2 знач.), робитися м'ятим. *Високоякісний натуральний шовк майже не мнеться* (з навч. літ.); *Нашивати накладну канву треба обережно, тому що батист мнеться* (із журн.); * Образно. *Усе міняється, виліплюється, мнеться, мов глина творчая у скульптора в руках* (П. Тичина).

2. *перен., розм.* Виявляти нерішучість, ніяковість; вагатися. *Довго він терся та м'явся, поки зважився сказати про своє лихо...* (Панас Мирний); *Він усе чогось м'явся, .. бажаючи щось сказати, та не насмілюючись* (Б. Грінченко); *Перед бричкою Глюзінського, в позі умильної пошани, мнеться співець* (В. Винниченко); *Андрій — стоїть їм усім, немов кілок, у душі, і тій душі мулько, і через те вони мнуться всі та йорзають* (І. Багряний); // Робити щось повільно; гаятися. — *Що се ви тут мнетесь? Чому вікон не одчиняєте?* (Панас Мирний); — *Вставай, вставай, не лінуйся, — чую ніжний, лагідний, проте невблаганний голос. Мнуся, починаю, позіхаючи, одягатись, сопу* (С. Васильченко); *Він не може дивитися, як син мнеться. Волочить ноги. Молодий, а неповороткий який* (К. Гордієнко).

3. *коло (біля) кого і без дод., фам.* Постійно перебувати біля когось; крутитися, тертися. *Ліворуч, у кутку, де звичайно перед поїздом нетерпляче мнуться в черзі до каси пасажири, не було вже нікогісінько* (Б. Антоненко-Давидович).

4. Пас. до **м'я́ти** 1, 2. *Глина попередньо мнеться руками для того, щоб з нею було легко працювати* (з навч. літ.); *Пе-*

ред тим, як тіпати, коноплі мнуться різними засобами (із журн.).

◊ **Те́ртися та (і) м'я́тися <Те́ртися-м'я́тися> <Те́ртися, м'я́тися>** *див.* **те́ртися.**

М'Я́ТКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **м'я́та.** *Хто ж тобі головочку змиє м'яткою да любисточком, щоб і тепло, щоб і запашно .. тобі було, моє серденько* (Ганна Барвінок); *Бігли дівчата понад воду топити Купайла, вільхову тичку зі жмутом волошків та м'ятки, з горючою свічечкою проміж зелень, та співали веселу пісню старих часів* (К. Гриневичева).

М'Я́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **м'я́та.** *Забуть, забуть благаєш ти — Вечірніх плавнів подих м'ятний* (Микола Чернявський); *Напився, зірвав кілька стебел дикої м'яти, сів на зваленому, омшілому стовбурі й жував, немов перцем заправлені, м'ятні листки* (Н. Королева); *Запахнуть млосно чебреці, захолодяться м'ятними росами п'яти* (М. Дочинець); // Власт. м'яті, характерний для неї. *В холоднім сутінку сухого льоху по стінах тиша кане зерном граду. І п'яний, м'ятний запах винограду й ряди пляшок, що в сповитку із моху* (Б.-І. Антонич); *Хлопчикові щеміє у грудях солодкий м'ятний холодок од знаття, що колись і він стане дорослим* (О. Забужко); // Вигот. з екстракту м'яти чи з його додаванням. *Хто тільки вигадав усі ці медівники, м'ятні, горіхові?* (П. Загребельний); *В склянці теплої води розвів* [Сідалковський] *бактерицидну піну, прополоскав нею рот, попшикав м'ятним дезодорантом* (О. Чорногуз); *Стюардеси ненастанно подавали упокореним пасажирам м'ятні цукерки та мінеральну воду* (Ю. Андрухович); // Настояний на м'яті. [С о т н и к:] *Наготуй нам снідання, та щоб більш було настойок, запіканок, наливок — і полинової, і м'ятної* (О. Стороженко); — *Ти, хлопче, знайди, де в неї оцет і м'ятна настойка, та й зроби їй ганчірки мокрі на чоло і скроні* (Ю. Логвин); *При хворобах органів травлення, нудоті, різях у кишківнику рекомендують м'ятні краплі* (з навч. літ.); // Який добувають із м'яти. *Із ефірних олій холеретичну дію мають м'ятна, болгарська трояндова і кропу запашного* (з наук. літ.); *Дітям старшого віку для натирання та компресів призначають суміш олії блекоти чорної з мурашиним спиртом або олії блекоти чорної, камфорної олії, настоянки гіркокаштана звичайного та м'ятної олії* (з наук.-попул. літ.).

М'ЯТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **м'я́ти** 1, 2. *Після м'яття глини чи пластиліну необхідно помити руки з милом* (із журн.); *Плющення трести льону — необхідна й корисна підготовлювальна операція до м'яття, яка сприяє вирівнюванню механічних властивостей матеріалу* (з наук. літ.); *Завданням механічного перероблення трести на волокно є руйнація деревини стебла і відділення її від волокна. Вона включає процеси плющення, м'яття і т. ін.* (з навч. літ.).

М'ЯЧ, а́, *ч.* Суцільна або порожня всередині куля з пружного матеріалу, що відскакує, вдаряючись об тверду поверхню. *Гей, діти-мотилята! А годі вам цяцьками грать, М'яч бить, метелики ганять: Я байку розкажу — послухайте, хлоп'ята!* (Л. Боровиковський); *Коли б воля — побіг би він тепер на улицю до хлопців у м'яча грати, свинку туряти!* (Панас Мирний); *Я перечекав .. чверть години у прилеглому до церкви садку, де спостерігав за грою в м'яч на молодій траві кількох рухливих підлітків* (Ю. Андрухович); *Під пахвою він тримав футбольний м'яч* (Д. Білий); * У порівн. *Глянеш: через поле Перекотиполе, Наче м'яч, плиг* (П. Грабовський); *Андрій змобілізувався цілком і відбивав удавано невинними або безглуздими відповідями кожне запитання, як м'яч* (І. Багряний).

Відіграва́ти / відігра́ти м'яч (ша́йбу, гол *і т. ін.)* *див.* **відіграва́ти; Сквита́ти гол (м'яч)** *див.* **сквита́ти.**

△ **Бра́ти / взя́ти м'яч** *див.* **бра́ти; Гаси́ти м'яч** *див.* **гаси́ти; (1) Кру́чений м'яч,** *спорт.* — м'яч, кинутий таким чином, щоб у повітрі він крутився й різко змінював траєкторію польоту. *Гравець зі штрафного б'є кручений м'яч у кут, ну а воротар, просто красень, знову рятує від гола!* (із журн.); **(2) Ручни́й м'яч,** *спорт.* — те саме, що **гандбо́л.** *Витривалість удосконалюють у процесі виконання ранкової гімнастики, плавання, ходіння по пересіченій місцевості, катання на велосипеді, лижах, ковзання, гри у баскетбол, ручний м'яч, футбол, хокей* (з наук.-попул. літ.); *Ручний м'яч — це командна гра з м'ячем сім на сім гравців (по шість польових і воротар у кожній команді)* (з навч. літ.); **Хоке́й з м'яче́м** *див.* **хоке́й.**

М'Я́ЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **м'яч.** *Панські діти обручики котять, м'ячиками перекидаються* (В. Винниченко); *Сіли з Телесиком та й поїхали. Проїхали вулицю — хатка в ліску, з дітворою м'ячики грають на піску* (П. Тичина); *Навіть коли закотиться десь під кущ улюблений м'ячик, чорний (за десять копійок), то й тоді треба йти і благати діда, щоб дістав* (П. Загребельний); *Стоять двадцять столів, і білі пластмасові м'ячики стрибають над ними* (В. Нестайко); * Образно. *Вони* [зірки] *водили танок, наближалися й віддалялися, то випускаючи свої довгі щупальця, то згортаючись у сяйливий м'ячик* (І. Роздобудько); * У порівн. *Подекуди по жовто-зеленій скатерті розкидані темно-зелені кущі верболозу, то кругленькі, наче м'ячики, то гостроверхі, неначе топольки* (І. Нечуй-Левицький).

М'ЯШКУ́РИТИ, рю, риш, *недок., що, рідко.* Те саме, що **м'я́ти** 1. — *Та я швидше в турка перевернуся, ніж дам себе пацати по носі і лице м'яшкурити!* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

Н

Н, *невідм., с.* Вісімнадцята літера українського алфавіту на позначення приголосного звука "н" (вимовляється "ен").

НА[1], *прийм.* Уживається із знах. і місц. в. Сполучення з прийм. **на** виражають:

Просторові відношення

1. *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні предмета: а) на який для розміщення спрямовується дія *(знах. в.). Еней на піч забрався спати, Зарився в просо, там і ліг* (І. Котляревський); *Семен вийняв з-під поли око горілки і поставив на стіл* (М. Коцюбинський); *Вона сіла на крісло* (Г. Коцюба); б) на якому розташовується, міститься хто-, що-небудь *(місц. в.). Сидить батько кінець стола, .. Коло його стара мати Сидить на ослоні* (Т. Шевченко); *На тичках виноград висить Густесенько, аж тички нахиляє* (Л. Глібов); *Якщо вже сидиш на болоті, не прикидайся, що ти на покуті, під божницею* (В. Дрозд); *Сонце виблискувало на пасмах її волосся, вії дрібно тремтіли* (С. Андрухович); // *із знах. в.* Уживається при позначенні предмета, який служить опорою для кого-небудь. *Він підійшов до окопу і сперся на сухе ломаччя* (М. Коцюбинський); *— Усі ходимо під сонцем... І то була таки відповідь, яка змусила й Дар'явауша замислитись. Він махнув йому рукою й просидів, спершись ліктем на поручень стільця, добру годину* (І. Білик); // *із знах. в.* Уживається при позначенні того, на що спрямовується дія з іншого об'єкта. *Зграя акордів перлистих Із неба на землю поллється* (Леся Українка); *Один за одним стали грякати в порту важкі снаряди, і не встигли люди опам'ятатися, як кілька темно-сірих сталевих акул уже мчали з моря на порт* (О. Гончар); // *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні особи, предмета: а) на які щось надягається, накладається і т. ін. *(знах. в.). Плащем з клейонки обвернувся* [Латин], *Циновим ґудзем застебнувся, На голову взяв капелюх* (І. Котляревський); б) які одягнені у щось, покриті чим-небудь *(місц. в.). На їх* [них] *плаття пишні, збірочками унизані, складочками обвішані, немов рябесеньким пір'ям заквітчані* (Панас Мирний); *Жовтогаряча хустка на плечах* [у Зіньки], *а обличчя зеленаве й очі глибоко* (А. Головко); *На дівчатах кожушки новенькі, й самі вони чепурні, підтягнуті, шапки-вушанки збиті набакир якось аж кокетливо* (О. Гончар); // *із знах. в.* Уживається при позначенні того, що є ніби центром якої-небудь особливості, стану і на що спрямована дія. *Де вже та їжа піде на душу, як сльози заливають очі?..* (Панас Мирний); *На серце лягло щось страшне, урочисте...* (Леся Українка).

2. *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні предмета, місця, простору: а) у межі яких спрямована дія *(знах. в.). Цілі юрми молодіжі* [молоді] *.. простували на майдан* (М. Коцюбинський); *Полковник Ханенко піднімає повстання проти Виговського. Повстання перекидається на правий бік* [Дніпра], *заколот підтримують полковники Цицюра, Сомко, Золотаренко* (В. Кожелянко); *Сарона стояла посеред супермаркету з візком, забитим продуктами, які збиралася сьогодні завезти на село, бабі з дідом* (Н. Сняданко); б) у межах яких відбувається дія *(місц. в.)* (уживається паралельно з прийм. "в"). *На господі у себе Чайченко такий самий небалакливий, як і в людях* (Марко Вовчок); *Про Андрія забули й думати на селі: порішили, що він загинув де-небудь у тюрмі, чи що...* (М. Коцюбинський); *В тебе мати між старцями сконала на каховському лазареті!* (О. Гончар); // *із знах. в.* Уживається при позначенні місця, простору, що є кінцевим пунктом руху. *— Ходім, — сказала* [Марія] *та й пішла На Ніл сороченята прати В дорогу синові* (Т. Шевченко); *Зважився Максим перебути .. весну до зелених свят, а вже тоді подаватися додому на село* (Б. Грінченко); *Він перший пішов з Микитою на степи засновувати комуну* (Ю. Яновський); *8-ма Самбірська бригада дістала наказ іти на станцію Васильків і Глеваху, а 2-га Коломийська — захопити саме місто Васильків* (У. Самчук); // *із знах. в.* Уживається при позначенні напряму руху або якої-небудь іншої дії. *Встали сіромахи, Помолились на схід сонця, Пішли понад шляхом* (Т. Шевченко); *Він пройшов повз хату і почимчикував прямо на місто* (Панас Мирний); *Я підняв руку. Але крейсер не зупинився й швидко зник у напрямі на північ* (Ю. Яновський); // *із знах. в.* Уживається при позначенні предмета, що є орієнтиром при визначенні руху (з відтінком відношень об'єктних або причини). [Явдоха:] *Послі собі побалакаєте, а тепер ідіть з Богом з моєї хати, бо й другі на огонь почнуть сходиться* (І. Карпенко-Карий); *Чепурненька покоївка, що вийшла на дзвінок, упізнавши Павлушину матір, привітно всміхнулась і помогла роздягтись* (А. Головко); // *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні місця, сфери діяльності або заняття: а) куди спрямована дія *(знах. в.). Броски .. збираються на ярмарок* (М. Коцюбинський); *Мартосі ..* [захотілося] *взяти й Дарку з собою до двора на роботу* (Леся Українка); *Глядачів було вже повно, а маленьке віконце каси ще обліплювали охочі потрапити на спектакль* (Д. Ткач); б) де відбувається дія *(місц. в.). На панщині вона не робила, як другі, а більше бавилась — заводила сміхи та реготи* (Панас Мирний); *Князь Володимир за Дніпром на вловах запізнився. І сам незчувся, як в бору самотній опинився* (Леся Українка); *Докія Петрівна сиділа спокійно-сувора, як бувало в школі на уроках* (А. Головко); *Жевріють іскорки людських надій: там, на війні, ворожі кулі обминуть синів, чоловіків, батьків* (Григір Тютюнник); // *із знах. в.* Уживається при позначенні предмета, до якого обернений або в напрямку якого спрямований інший предмет. *Хата наша — 2 кімнатки — нічого собі .. Кожна кімнатка має двері на балкон і одно вікно* (М. Коцюбинський); *Вікно виходило на море* (М. Рильський); // *із знах. в.* Уживається при позначенні предмета, з яким стикаються або до якого наближаються під час руху, якоїсь дії. *Рука його злегенька посунулась по закутаному тілі, намацала лікоть,*

плече... і раптом наткнулась на шершаву колючу бороду (М. Коцюбинський); *Жодного стрілу не було чутно, і розвідка безнастанно блукала, не натрапляючи на ворога* (В. Підмогильний); *Часто мотика натрапляла на каміння й так скреготала, що нило в зубах* (С. Чорнобривець); *Погляд ковзнув по заголовках, затримався на рубриці "Вірші наших читачів"* (І. Росоховатський).

3. *з місц. в.* Уживається при позначенні місця, на якому або поблизу якого перебуває предмет, відбувається дія або на яке поширюється певний стан. *На улиці невесело, В хаті батько лає* (Т. Шевченко); *Скільки всіляких ласощів росте на степу, яких можна попоїсти* (Ю. Яновський); *Гнат підійшов до печі, де на черені сушилося гарбузове насіння* (І. Муратов); *Марія жде доньку на воротях* (В. Бабляк); // Уживається при позначенні географічних або астрономічних понять, де відбувається яка-небудь дія, поширюється певний стан. *На заході, під безхмарним небом, стояло здорове золоте сонце* (М. Коцюбинський); *В темний вечір сиджу я в хатині, Буря грає на Чорному морі...* (Леся Українка); *Я вже й забув, яке небо на Марсі — брудно-синє, майже сіре, вкрите жовтавими перистими хмарами* (О. Авраменко); *З півночі на південь* [України] *лежать Придніпровська, а на півдні — Причорноморська низовини* (з наук.-попул. літ.); // Уживається при позначенні об'єкта, який змінює свій зовнішній вигляд. *Як нагадають про панів, то Прокіп Іванович і на виду зміниться, і насупиться* (О. Стороженко); *Хлопець міниться на лиці. На ньому розпливаються червоні плями* (В. Речмедін); // Уживається при позначенні того, у межах чого виявляється певний душевний стан. *Гнат виявив перед Настею все, що так довго гнітило його серце, труїло його життя, і йому наче легше стало на серці* (М. Коцюбинський); *На душі у Ван-Ліна неспокійно* (О. Довженко); // Уживається при іменниках, які уточнюють, конкретизують місце перебігу дії. *Коло гаю, в чистім полі, На самій могилі, Дві тополі високії Одна одну хилить* (Т. Шевченко); *Над самим лиманом, на зеленій траві, між двома високими стінами молодого очерету, висіли чорні неводи* (І. Нечуй-Левицький); *Черех — то був колись такий чоловік, жив трохи не в лісі, на галявині, за долиною* (М. Малиновська); // Уживається при позначенні предмета, на якому є якесь зображення. *На фотографії .. Ви маєте такий здоровий вигляд!* (М. Коцюбинський); *Я дивилась на малюнках Не на гордих переможців* (Леся Українка); // Уживається при позначенні ситуації, середовища, де відбувається дія. *Почуваю себе так собі. Не застудився, сплю не дуже добре, але на людях забуваю свої слабості* (М. Коцюбинський).

4. *з місц. в.* Уживається при вказівці на знаряддя дії. *Пранек у літаку був і за бортмеханіка, і за стрільця на баштовому кулеметі, а в далеких рейсах підміняв навіть пілота* (Іван Ле); *Скіф-одиночка швидко .. ішов по застиглій важкій воді Матвіївської затоки .. Тоня Турбай сиділа на веслах* (В. Собко).

5. *з місц. в.* Уживається при позначенні місця покарання людини. *Для неї стало ясним, що .. її зараз поведуть топити або спалять на вогнищі, як відьму в давні часи* (М. Коцюбинський); [П о к л и к а ч:] *Названий Парвусом найгіршу кару зухвальством заробив — його живцем спечуть на дзиґлику залізнім* (Леся Українка); *Підкова на ешафоті поводиться бездоганно і виголошує жорстку промову загальним чином про те, що його козацька кров багато кому з присутніх ще віділлється* (Ю. Андрухович).

6. *з місц. в.* Уживається при позначенні предмета, на якому щось тримається. *У неї була й хата славна, .. і скрині такі на колесах, що, було, перехилишся та й дна рукою не достанеш* (Марко Вовчок); *Недалеко від храму між двома кипарисами статуя Артеміди на високому подвійному п'єдесталі* (Леся Українка); *Я пробіг повз вовка, прохромленого мечем, повз супермаркет на фундаменті, повз обмінний пункт і вже потроху наближався до звалища, яке називалося вокзалом* (Ю. Іздрик).

7. *з місц. в.* Уживається при позначенні фону, на якому хто-, що-небудь виділяється. *Очі в Остапа були заплющені, а на білому виду виразно зачорніли молоді вуса й густі брови* (М. Коцюбинський); *Перед ним на сірому вечірному* [вечірньому] *фоні, як святий образ в неосвіченій* [неосвітленій] *церкві, виринала стать Мотрі, струнка та гнучка, як на виднокрузі тополя* (Б. Лепкий); *На зоряному тлі побачив Давид її, Зіньчине, змучене й зраділе обличчя* (А. Головко).

8. *з місц. в.* Уживається при позначенні меж поширення чиєї-небудь дії. *Йоганна стає на порозі і мовчки низько вклоняється гостям* (Леся Українка); *Віктор з'явився на дверях вже тоді, коли Аркадій Левчук відкрив збори* (С. Журахович); *Поперва Мироніг не випускав мене з княжого двору, ще й сторожу на воротях перестеріг* (І. Білик).

Часові відношення

9. *із знах. в.* Уживається при позначенні часу, дати, події, свята і т. ін., коли відбувається якась дія. *На Наума потепліло* (Панас Мирний); *Юзі справили на роковини таку гарну-прегарну білу довгу сукню...* (Леся Українка); — *Та то планеристи літають... Бачили по телевізору?! Видно, до параду на День Незалежності тренуються...* (Г. Тарасюк); // Уживається при позначенні терміну, на який поширюється результат певної дії. *Прибіжить, було, Парася до мене на хвилиночку... Господи, яка весела, яка щаслива!* (Марко Вовчок); *Мотрі на осінь ніби легшає трохи: хатня робота — спочинок* (Панас Мирний); *У хаті на мент заніміло. Знадвору глухо ревла гарматами ніч* (А. Головко); // Уживається при позначенні часу, терміну, що наступає після чого-небудь. *Він прокинувся на другий день і осовілими очима побачив коло себе розпатлану жіночу постать* (Панас Мирний); *На третю ніч урядник із соцькими робив трус у Цигулиній оселі* (А. Головко); *Уже на третій місяць життє* [життя] *у них після Варчиного приходу стало нестерпним* (В. Лис); // *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні періоду чийого-небудь життя, який настає після зрілості. *А думала* [вдова] *жити... Хоч на старість у невістки В добрі одпочити. Не довелось* (Т. Шевченко); *Образ доктора Фауста — вченого, що на старості літ, зневірившись у науках, зажадав повернути собі молодість і досяг цього за допомогою диявола, — цей образ створив справді народ* (М. Рильський); // *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні конкретно не визначеного відрізка часу (перев. у сталих словосполученнях). *Раз у бабусі Шелестихи Я на тім тижні гостював І любим діткам для потіхи Химерну вигадку дістав* (Л. Глібов); *Кинув Вінницю і осівсь на якийсь час в Лопатинцях* (М. Коцюбинський); *Повинно б уже розвиднитись, однак від хмар, що розповзлись по небу й кудись цей дощик понесли, на певний час аж посутеніло, щоправда, ненадовго* (О. Гончар); // *з місц. в.* Уживається при по-

значенні відрізка часу, в межах якого щось відбувається. *Багато всякого лиха та горя довелося йому* [Т. Шевченкові] *пережити на своєму віку* (Панас Мирний); *Він радо ходив довкола телескопа, постукуючи протезом (свою ногу втратив на війні)* (О. Бердник).

10. *з місц. в., розм.* Уживається (паралельно з прийм. "в") при позначенні відрізка часу, упродовж якого відбувається дія. *Кожному бажалося подивитися на цю людину .. Адже на життю своїм тільки мулла Гасан бачив чужинців* (Олесь Досвітній); *Невдовзі батьки померли на однім році, а згодом і чоловіка не стало* (А. Головко).

Обставинні відношення

11. *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні способу дії, особливостей її перебігу. *То ляже* [Цуцик] *на бочок, то догори на спинку* (Л. Глібов); *Небо сіє дрібненький дощик на густе сито* (М. Коцюбинський); *Побачивши Муху, дівчина зупинилась і на мигах кликала його до себе* (П. Панч); // *з місц. в.* Уживається при позначенні засобу пересування. *Нині ми не поїхали, бо море бурхливе. Поїдемо вже завтра і не морем, а на підводі* (М. Коцюбинський); *Колись давно, можливо, сім з половиною тисяч років тому, .. одне з рахманських племен покинуло Індію на човнах і летючих килимах* (Ю. Андрухович); // *з місц. в., розм.* Уживається при позначенні мови як засобу спілкування між людьми. *Бодай би свою* [мову] *знати добре і на ній принести до своєї хати світло знання* (Г. Хоткевич).

12. *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні умов, обставин: а) які віщують, попереджають щось і т. ін. *(знах. в.). Десь люди пізнавали дощ по ломанню* [ломоті] *в крижах, або по болю зубів, або вкінці по піянню курей. А тепер і крижі ломлять під погоду, і зуби болять на посуху, і кури піють, коли схочуть* (Б. Лепкий); — *Отак заводські гудки у нас над Дніпром: на дощ — хриплять, а на добру погоду — співають лунко* (О. Гончар); *На вітер — п'явка непокоїться і дуже швидко плаває* (з наук.-попул. літ.); б) які супроводжують дію або пов'язані з нею *(місц. в.)*. — *Я .. буду тільки на перешкоді... покиньте мене* (М. Старицький); — *Передай, що пилки потрібні мені для каштанів, бо вони нам на заваді* (О. Гончар).

13. *із знах. і місц. в.* Уживається для увиразнення характеру, способу якої-небудь дії (перев. у порівняльних словосполученнях). *Вчора зробив собі операцію — вирвав зуба — почуваю себе добре, мов на світ народився* (М. Коцюбинський); *Хлопець ріс крикливий і запальний. Як приходив час годування — кричав, як на пуп* (Григорій Тютюнник); *У ранковій тиші, мов солдати на чатах, мовчазно стоять дерева* (з газ.).

14. *з місц. в.* Уживається при позначенні стану або становища, у якому хто-небудь перебуває, діє. *Батько, мати не сплять, На сторожі стоять, Не пускають саму мене У садочок гулять* (Т. Шевченко); *Заіржуть баскі бігуни на ремінним припоні, аж луна відіб'ється від скал* (Б.-І. Антонич); *Кожен у пам'яті на самоті перебирав усе бачене сьогодні та чуте* (А. Головко); *З дочками хліборобові легше. Христя хоч і на порі, але Кирило не дуже гризеться нею* (А. Іщук).

15. *з місц. в.* Уживається у прислівникових словосполученнях при вказівці на супровідні обставини дії. *Гурт розсипався, розбився, і, на ходу прощаючись, розійшлася кожна купка своєю дорогою* (Панас Мирний); *Іній осипався іскорками, які гасли на льоту* (О. Донченко); *Впав другар мій вірний на бігу — Куля в серце* (П. Воронько); — *Молода жінка, гарна, талановита, на злеті життя. І померла такою молодою* (Є. Кононенко).

16. *з місц. в.* Уживається при вказівці на обмеження асортименту вживаної їжі. *Давно це було, а тепер згадалося, живучи на картоплі* (М. Коцюбинський); *Михайло здебільшого жив на салі, яке купив у м'ясника* (М. Томчаній); *Якось Бедаліс надміру розпустив язика, так пан герцог замкнув його в підземеллі і протримав там два тижні на хлібі й воді* (О. Авраменко, В. Авраменко).

17. *з місц. в.* Уживається при позначенні того, за допомогою чого визначається якісна характеристика, властивість, ознака якої-небудь дії. *Я такий обтяжений службовою працею, що не маю навіть часу пройтися.., через що часто занепадаю на здоров'ї* (М. Коцюбинський); [Л е с я:] *Не вірю, щоб сонячний наш баян ослаб на голосі...* (Л. Смілянський); *Вони* [співробітники інституту] *того дня, коли німці почали виганяти міське населення, залізли в підвал інституту, де був басейн з водою, .. і там без повітря, без світла, жуючи сухарі й запиваючи тухлою водою, сиділи й прислухались до відлуння канонади, радіючи, що вона зростала й зростала на силі, наближаючись до їхньої вулиці* (М. Бажан).

18. *із знах. в.* Уживається при позначенні оцінки якоїсь дії, стану. *Жито вродило на чудо, вище хлопа, а колос як праник* (І. Франко); *Твір побудувати можна правильно лише тоді, якщо той, хто пише, та добре знає, добре вивчив, на зубок простудіював техніку писання* (П. Тичина); *Вода текла направо дуже соковитим лугом. А над нею на диво ще росли великі верби і незграбні осичини* (Т. Осьмачка).

Відношення мети

19. *із знах. в.* Уживається при позначенні мети, з якою відбувається дія. *Ми йдем на штурм рядами молодими* (В. Сосюра); *Про свій намір сказав* [Тарас] *Іванові в забої, коли хлопці стали на перекур* (Д. Ткач); *Бородань зайшов до гравера з чорного ходу, обминувши центральний і віконце з картонною вивіскою "Перерва на обід"* (О. Чорногуз); // Уживається при вказівці на емоційну оцінку якоїсь дії, явища. *Не мені тепер, старому, Булаву носити. Нехай носить Наливайко Козакам на Славу* (Т. Шевченко); *Парубки оступили хату: — Нехай вільна козачка не закріпощається, людям на сміх, а своєму селу на сором!* (Марко Вовчок); // Уживається при вказівці на призначення особи або предмета. *Цієї весни я скінчив учительську семінарію і тепер день у день дожидаю призначення в народну школу на вчителювання* (С. Васильченко); *Зовсім зелені помідори на соління непридатні* (з наук. літ.); // Уживається при вказівці на конкретне призначення чого-небудь. [П о е т:] *От працювати мушу, щоб підживити душу, на вбраннячко дружині, на забавки дитині, собі ж хоч би на хліб...* (Леся Українка); *Через 5 років він збере гроші на машину, коли не зіп'ється чи не скалічіє* (В. Стус); // Уживається при вказівці на виявлення глибокої пошани до кого-небудь, відданості якійсь справі (значення прийменника "на" близьке до значення прийменника "в"). [М е л х о л а:] *Твій батько звався Хусою, і сина на честь йому я нарекла так само!* (Леся Українка); *До кінця днів своїх Амалія ходила в жалобі, зберігаючи вірність нареченому і продівувавши на його честь усеньке життя* (Ю. Андрухович); *О шостій годині вечора почнеться свято на честь і славу нашого батальйону* (С. Масляк, пер. з тв.

Я. Гашека); // Уживається при вказівці на привід до чого-небудь. *Тут я купив собі "Житіє Кузьми і Дем'яна", а тобі, голубко, ложку і виделку дерев'яні .. на пам'ятку подорожі в монастир* (М. Коцюбинський); *В двадцятім віці сорок третій рік Тут* [над Дніпром] *прогримів і залишив на згадку Те, що святинею засяє віддалік Тобі, багатий славою нащадку* (Л. Дмитерко); // Уживається перев. у фразеологічних одиницях зі сл. чорт, біс, дідько і т. ін. при позначенні заперечення чого-небудь у знач. навіщо, для чого. — *Скидай своє пальто, я повішу. — На чорта його вішати? — скинувши і жужма кидаючи на стулець, одказав Власов* (Панас Мирний); — *Помовч... що, теж в Америку закортіло? — Та на біса вона мені, ваша Америка. Самі не поїхали, от тепер злоститесь на всіх* (О. Довженко); — *А на якого дідька ти мені здався, старшино Козир? — Потоцький зневажливо закопилив губу* (В. Чемерис); // Уживається при позначенні предмета, для якого щось призначається. *Муки на хліб теж довелось позичати, бо після похорон жінки Петро не мав і гроша в гамані* (М. Коцюбинський); *В Заріччі Антон напитав лісу на хату* (С. Чорнобривець); *Вона взялася чистити буряки на борщ* (Р. Андріяшик).

Причинові відношення

20. *із знах. в.* Уживається при вказівці на причину дії чи підставу для неї. *Хоч їхать жаль, — їхать треба: На те панська воля!* (П. Гулак-Артемовський); — *Мій лицарю, любий пане, не боюсь я поговору, — все чиню по власній волі, бо на те я королівна* (Леся Українка); *Замовчати факт навряд чи вийде .. Буде заява — напали, обстріляли, шукайте, на те ви й закон* (А. Кокотюха).

Об'єктні відношення

21. *із знах. в.* Уживається при позначенні особи чи предмета, на які спрямована дія або стосовно до яких ця дія виявляється. *Той тузами обирає Свата в його хаті, А той нишком у куточку Гострить ніж на брата* (Т. Шевченко); *Роман, орючи свою нивку, скоса поглядає на брата лихим оком* (М. Коцюбинський); *Батько врешті метнув на нього очима, як розпеченими вугликами...* (С. Процюк).

22. *із знах. в.* Уживається при позначенні осіб, предметів, явищ і т. ін., з якими пов'язані якісь сподівання. *Я оце заходився жениться, то мені, бач, і тут треба гроші; а вся надія на Основу та на Кобзаря* (Т. Шевченко); *Найбільше в нього надій було на те, що він зустрінеться з кимось із сільських хлопців* (Григорій Тютюнник); *Якщо пророк Даниїл, покладаючись на Бога, не боявся перебувати в одній ямі з голодними левами, то чим мене злякати?* (Ю. Андрухович).

23. *із знах. в.* Уживається при позначенні схожості, подібності кого-, чого-небудь з кимсь, чимсь (перев. зі сл. походити, скидатися, похожий, схожий). *Такий він був тихий, звичайний, до кожного привітний, — і на панича не походив!..* (Марко Вовчок); *Іван ніс .. весла і скидався на рибалку, що спокійно починає робочу днину* (М. Коцюбинський); *У пітьмі вистелився Дністер із частими закрутнями і схожими на байдаки островами* (Р. Андріяшик).

24. *із знах. в.* Уживається при позначенні об'єкта, на який спрямована дія для оволодіння ним. [Орфей:] *І знову на місто безборонне вдарить ворог, оберне підмурівок у руїну* (Леся Українка); — *Де твій синок? — Блуд пішов звечора на ведмедя* (І. Білик); *Всі брали приклад з Мономаха, який в'язав у пущах руками диких коней, полював на тура, на оленя, на лося, на вепра* (В. Чемерис).

25. *із знах. і місц. в.* Уживається при позначенні предмета, за допомогою якого відбувається дія. *На барабан буду грати, Буду дітей забавляти* (П. Чубинський); *Марічка любила, коли він грав на флояру* (М. Коцюбинський); *Просидів я добру годину — друкувати довелося на Стредлейтеровій машинці, а вона, клята, всю дорогу заїдала* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера); // *із знах. в.* Уживається при позначенні засобу для здійснення, досягнення чого-небудь. — *Ми обоє вчились на народні гроші* (О. Довженко); *Помер П. Верлен 8 січня 1896 р. у лікарні й був похований на урядову субсидію* (з навч. літ.).

26. *з місц. в.* Уживається при позначенні особи, предмета, за якими хто-, що-небудь лічиться або які несуть певну відповідальність за когось, щось. *Батько помер, і на моїх руках опинилася вся сім'я* (М. Коцюбинський); [Груїчева:] *Ви труїли його щодня, щогодини, потім кинули його отруєного на моїх руках, а самі пішли собі геть, просто рішили справу!* (Леся Українка).

27. *з місц. в.* Уживається при позначенні особи, предмета, на які хто-небудь спрямовує свої почуття (перев. гнів, роздратування і т. ін.). *Йому хотілось зігнати ту злість на чім-небудь* (М. Коцюбинський); *Антонове серце стискала злість, яку він завжди зганяв на Катерині* (С. Чорнобривець); *Тут заливають часом свою очманілу голову ревниві парубки, щоб потім .. вдертися в гущу молоді і виміщати всю свою злість і любовні невдачі на суперникові* (А. Шиян).

28. *з місц. в.* Уживається при позначенні предмета, що становить інтерес для кого-небудь. *Хоч на історії дід і не знався, та все ж із ним цікаво було побалакати* (Г. Хоткевич); *Говорив він розсудливо, добре розуміючись на військовій тактиці* (П. Панч); *У мене як у шахіста чудова пам'ять на цифри* (А. Кокотюха); — *А ви, взагалі, вперше на Шипоті? — питається Йостек, він і сам погано знається на грибах та на живій природі в цілому* (Любко Дереш).

29. *з місц. в.* Уживається при називанні особи, з якою хто-небудь вступає в певні стосунки. — *Куди йому уже до Риму? Хіба як здохне чорт в рові! Як вернеться пан Хан до Криму, Як жениться сич на сові* (І. Котляревський); — *Хведір полаявся з матір'ю і оженивсь на дочці нашого сусіди* (О. Стороженко).

30. *із знах. в.* Уживається при позначенні того, у чиїх інтересах щось відбувається або хто-небудь діє. *Діди наші, батьки й самі ми життя ціле робили на пана* (М. Коцюбинський); *Був би в неї* [Вутаньки] *зараз хоч який-небудь лишок* [хліба] — *все б віддала на республіку* (О. Гончар); *Хтось думає про тебе, коли ти думаєш про своє виживання, спочатку ти працюєш на цю країну, потім країна починає працювати на тебе* (С. Жадан).

31. *із знах. в.* Уживається при позначенні професії, посади, звання особи, яка їх здобуває, дістає і т. ін. — *Хлопець менше у військо буде, коли вивчиться в школі, хлопець може на писаря вийти, на вчителя...* (Леся Українка); *Коли старого приятеля призначили на міністра, Воронов міг тільки привітати його* (В. Собко); *У школі вона отримала диплом медсестри, а наприкінці вісімдесят першого року висловила бажання вивчитися на лікаря* (О. Авраменко).

32. *із знах. в.* Уживається при позначенні предмета, особи, на які що-, хто-небудь обмінюється, змінюється і т. ін. — *Жінок там на тютюн міняють* (І. Котляревський); *Галя дивувалася, що всі* [родичі] *зразу гнів свій перемінили на ми-*

лость [милість] *та ласку* (Панас Мирний); *Одні школярські події змінялися на другі, переплітаючись в одне довге шкілярське свято* (С. Васильченко); *Вона тоді запросила Скальковську до себе, це було близенько, вони незадовго перед тим змінялися на центр, роз'їхалися, нарешті, з батьками* (О. Забужко).

Означальні відношення

33. *із знах. в.* Уживається при вказівці на те, що є носієм певної ознаки, якісної характеристики суб'єкта або об'єкта. *І гарна б жінка була Хвеська, усім гарна, та тільки на язик швидка* (народний жарт); *Бакенщик був скупий на ніжні слова, проте дбав про хлопця, як про рідного сина* (Ю. Мокрієв); — *Нікуди ви, пані Мюллерова, не підете, я хоч і хворий на ноги, проте чим я не гарматне м'ясо? А в таку пору, коли Австрії не до танцю, кожен каліка повинен бути на своєму посту* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // Уживається при вказівці на стан чийого-небудь здоров'я (перев. після сл. слабий, хворий). *Вже другий місяць лежу в клініці, слабий на серце і навіть сидіти ще не можу* (М. Коцюбинський).

34. *з місц. в.* Уживається при позначенні предмета, за допомогою якого виготовляється, виробляється що-небудь. — *Витягай, кажу!* — *гукає Параска. Килина витягла кашник... Пшоняна каша на молоці так і пороснула по долівці* (Панас Мирний); *Семена бучно пригостили. Сама Варвара Пимонівна винесла "нашому героєві" настояної на спирту вишнівки* (Б. Антоненко-Давидович); — *Недавно в мене були земляки, то оце передали... Сливовиця на меду* (М. Олійник).

35. *з місц. в.* Уживається при позначенні речовини або матеріалу, з якого виготовлено предмет або його частину. *Тепер думаю на зиму шити теплий на хутрі бушлат (кожушок)* (Остап Вишня).

36. *із знах. в.* Уживається при вставних словах, що виражають ставлення до висловленого в реченні (на жаль, на гріх, на щастя, на лихо і т. ін.) або вказують, кому належить висловлена думка. [Марція:] *Жінки .. може, й непогані, але, на жаль, вони збавляють вроду надмірним малюванням* (Леся Українка); — *Доповідайте, як ви там у млині порядкували.* — *Мусив, товаришу гвардії майор,* — *чесно доповідав Хома, зрадівши, що найголовніша, на його думку, небезпека минула* (О. Гончар); *Бороду давно збирався* [Симеон] *підрівняти, та, на лихо, не міг знайти ножиць* (Г. Пагутяк).

Кількісно-означальні відношення

37. *із знах. в.* Уживається при вказівці на міру, кількість, що визначають межі чого-небудь. *Олександра подалась на два ступені наперед і вклонилась старшині, бгаючи в рукав червону хусточку* (М. Коцюбинський); *Села наді Пслом запалили вогнища височенні, і їх видно стало на багато верст* (Ю. Яновський); // Уживається при позначенні частотності якої-небудь дії. *Двічі на рік пишні квіти Та не процвітають; В життю літа найкращії Двічі не бувають* (Леся Українка); *Він почав плести їй якусь казкову вигадку: нібито такі чарівні ягідки можна знайти тільки тричі на день — по одній в час обіду, сніданку й вечері* (Н. Забіла); *Підробітку — 40 доларів на місяць — вистачало, аби купити один оселедець на три дні* (С. Пиркало); // Уживається при позначенні кількості складових частин предмета. *Сірий на два поверхи дім стоїть, як мрець, серед чорного парку* (М. Коцюбинський); *В майстерні старанно завішані невеликі, на чотири шибки, віконця* (М. Стельмах); // Уживається при позначенні повноти поширення, охоплення дії або виявлення властивості певного предмета (у сполуч. із сл. весь, цілий і т. ін.). *Не дві ночі карі очі Любо цілувала* [Катерина], *Поки слава на все село Недобрая стала* (Т. Шевченко); *Мені хотілось крикнути про це* [що їду на фронт] *на весь голос, але я тільки міцніше стиснув гвинтівку* (І. Багмут); *На ціле Поділля, подейкували вівчарі, не було такого стрижія, як Сергій Майборода* (М. Стельмах); *Вона хотіла заплакати, хотіла заридати на весь цей пустельний світ, але не могла, її очі були сухими* (В. Шкляр).

38. *з місц. в.* Уживається при вказівці на кількість, рівень, віддалення, у межах яких відбувається що-небудь. *Хата наша — 2 кімнатки — нічого собі. На другому поверсі* (М. Коцюбинський); *Микола йде .. довгим підземним тунелем на глибині п'ятисот метрів під землею* (Д. Ткач); *У балці біля села Андріївки смерч позламував тридцятирічні верби на висоті один-два метри від землі і пеньки позакручував за годинниковою стрілкою* (В. Чемерис).

39. *із знах. в.* Уживається при вказівці на кількісну зміну чого-небудь унаслідок певної дії. *Чи може так бути, як йому уявилося? Що земля поділяється на шматочки, що людей усе більшає, а землі не прибуває* (М. Коцюбинський); *Відсвіт зір коловся у снігах На синю, жовту та зелену риску* (М. Бажан); — *Одноклітинні організми практично безсмертні. Вони розпадаються на частини без кінця, і жодна з тих частин не вмирає, якщо її ніхто не з'їсть* (О. Бердник); // Уживається при вказівці на кількісну відмінність (з відтінком порівняння, зіставлення). *Фаня була на два класи старша за неї, але вона добре пам'ятає її* (М. Коцюбинський).

40. *з місц. в., розм.* Уживається при вказівці на численну кількість, множинність кого-, чого-небудь. *І стане купою на купі Смердячий гній* (Т. Шевченко); *А в містечку хатка на хатці!* (І. Нечуй-Левицький); *Дамба нагадувала собою величезний щільник: яма на ямі, окоп на окопі* (О. Гончар).

НА[2], *част., розм.* Уживається у знач., близькому до бери, візьми. *Оце ж то теє: на, небоже, Те, що мені не гоже* (Л. Глібов); — *Ось на, заграй!* — *тиче Івась Грицькові дудку* (Панас Мирний); — *Василю Назаровичу, не плачте,* — *утішав старого Черняк.* — *Не треба плакати. На, випий води* (О. Довженко); *Мефодій тут же скинув свою напівоблізлу баранячу шапку і десь із дна її добув заяложену, складену вчетверо депешу.* — *На, розбирай, Дмитре* (О. Гончар); — *Людину скрізь біда підстерігає. Ось на, бери, добряча патериця. І в мене є, а вистругав, ще б пак. Двох ніг замало, третя пригодиться. Та й одганятись ніччю від собак* (Л. Костенко); // Уживається у знач., близькому до даю. [Нартал:] *Меча! Меча!* [Вояк *(кидає йому меча)*:] *Ось, на тобі, воюй* (Леся Українка).

НА[3], *виг.* Уживається при вираженні подиву; ну, ого. *Бува у службі чоловік Все стогне, каже: жити важко! .. А потім бачиш — той бідняк — Хто його зна, коли і як — Землі накупить, хазяйнує; А далі так собі панує. Що на!..* (Л. Глібов); — *От тобі на! І в нас у криниці вода погожа, але якби так мені довелось, я б не вживала її на ліки відрами* (І. Нечуй-Левицький); *Впізнають у нас здаля Партизана-коваля. Молодий, худий, кирпатий, Ще безусий — але ж на: З Ковпаком ходив в Карпати, Бо війна — то вже війна*

(Я. Шпорта); *І от, на тобі, жоден з учителів не викликав його, хоч Льоня всім своїм виглядом просто наполягав на тому, щоб його спитали* (В. Владко).

НА[4], НА-НА́, НА-НА-НА́, *виг.* Уживається для підкликання собаки. — *Цу-цу, Рябко!.. — тут всі, повибігавши з хат: — Цу-цу, Рябко... на-на!.. — гукнули, як на ґвалт* (П. Гулак-Артемовський); *Діти помітили на судні собаку й висунулись з васага. — Мамо... мамо! а гляньте, який гарний песик! На, цю-цю! на!* (М. Коцюбинський); — *На-на-на! — гукнув його* [собаку] *вагоновод. — Вірний, іди сюди, на, Вірний! На-на, Вірний!* (І. Корунець, пер. з тв. Дж. Родарі).

НАБА́БИТИ, блю, биш; *мн.* наба́блять, *док., кого, заст.* Прийняти певну кількість дітей під час пологів. *Я собі нан бабила онуків, аж п'ятеро* (Сл. Б. Грінченка).

НАБА́ВИТИ *див.* **набавля́ти.**

НАБА́ВИТИСЯ, влюся, вишся; *мн.* наба́вляться; *док.* Багато, досхочу побавитися; нагулятися. *Щасливий то час, коли встигаєш і навчитись, і набавитись досхочу, а дневі все ще кінця-краю не видно...* (В. Гжицький); *Рут, набавившись гвинтиками, коліщатами від старих годинників та іншим добром, поверталась додому* (М. Руденко); *Поки тривали профілактично-ізоляційні роботи, наш герой встиг набавитися вогнегасником, що входив до комплекту разом із сокирою та повним піску відром* (Ю. Іздрик); *Всі давно вже набавились виглядом зеленого Шрека в телевізорі чи кінотеатрі* (І. Роздобудько).

НА́БА́ВКА, и, *ж.* Те саме, що **на́дба́вка.** *У червні 1900-го за успішну діяльність Георгію Афанасьєву підвищили зарплатню — до 7 тис. на рік. Набавка вагома — на тодішню 1 тис. руб. можна було придбати на базарі 250 індиків або тисячу гусей* (з газ.).

НАБА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наба́вити.** *Важливу роль відіграє навіть один відсоток, набавлений "зверху". Тож інвестори у пропозиціях не скупилися на суми відрахувань* (з газ.).

НАБАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набавля́ти.** *Я й собі всміхаюся: отже, набавляння ціни не буде, приємно мати справу з розумним чоловіком!* (О. Забужко).

НАБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **НАБА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* наба́влять; *док., що, чого і без прям. дод.* Те саме, що **надбавля́ти.** *Полупенко наобіцяв багато речей, і від того, що полковник не спиняв його й не торгувався, — вирішив, що дає мало, і все набавляв та набавляв* (Ю. Яновський); *З того часу йому й набавили десять карбованців у місяць* (М. Коцюбинський); — *Всі, значить, кидаємо роботу. Требуємо* [вимагаємо] *від милих братів наших, щоб набавили нам копійок за те, що робимо їм мільйони* (В. Винниченко); *Весняна забастовка мало що дала селянам. Переляканi пани й орендарі спочатку набавили ціну, а коли зерно лягло в ґрунт, зірвали надбавку* (М. Стельмах); — *Як послужу років зо три, то і більше дадуть, карбованець, а може, і два набавлять* (Б. Левін); — *Гаразд, — великодушно набавив я. — Візьмемо п'ятдесят сім секунд і поїдемо. — А коли я зірвуся з ритму? — без недавньої впевненості спитала дівчина* (П. Загребельний); // Збільшувати силу, ступінь, інтенсивність і т. ін. чого-небудь, надавати *(див.* **надава́ти[2]** 2). *Він знав, що отець Ісидор був дуже скупий і що тії слова* [нагодувати голодних] *набавили йому не малого страху* (І. Франко).

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* **/ приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти** *і т. ін.)* **крок (кро́ки,** *рідше* **кро́ку, хо́ду, ході́, хід)** *див.* **приско́рювати.**

НАБАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **набавля́ти.** *На двір, який складався з двох-трьох осіб, виділялося дев'ять десятин землі, а далі до цеї* [цієї] *норми на кожного їдця набавлялася десятина з чвертю* (з мемуарної літ.).

НАБАВНИ́Й, а́, е́. Який є набавкою; додатковий (у 1 знач.). *Набавний попит на сукупність товарів, робіт і послуг, сформований туристською активністю, сприяє організації й розширенню їх виробництва* (з наук. літ.).

НАБА́ВНИК, а, *ч., діал.* Килимовий виріб із дрібним геометричним орнаментом видовженої прямокутної форми для накривання лави. *В інтер'єрі хати раніше значну роль відігравали домоткані доріжки (ряднинки), настінні килими, набавники* (із журн.); *У великій хаті тітки Ганнусі було ніби в іншому світі, в іншому часі, у вічній молитві й чеканні щастя. Чиста одежа, білі подушки, яскраві набавники, доріжки, килими і вибілене полотно розкладені й розвішані в якомусь особливому урочистому порядку* (з газ.).

НАБАГА́ТО, *присл.* 1. Значною мірою; дуже. [К р а в ч е н к о:] *Виходить, що я хоч і запізнилася набагато, а поговорити було про що* (З. Мороз); *Тепер, у другій половині березня, морози набагато зменшились, і ми стали руйнувати непотрібне вже риштовання й зносити нагору бантини й крокви* (Б. Антоненко-Давидович); *Наталка знала: те, що незабаром відбудеться, набагато перевершить всі зловісні чутки* (Д. Білий).

2. *з порівняльним ступенем присл. і прикм.* Значно, багато. *Він стояв і дивився на Великіна згори вниз, бо Великін був набагато нижчий за нього* (І. Багряний); *Повітря в горах дуже прозоре, отже, і видимість тут стала набагато краща, ніж на рівнині* (О. Гончар); *Ще далі вниз, нижче набагато, простяглись вздовж дороги інші двори* (Ю. Логвин); *Вовк був набагато більший, ніж звичайні вовки, — чорна шерсть блищала сріблом під місяцем, і могутні м'язи м'яко перекочувалися під шкірою* (Д. Білий).

НАБАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Побажати кому-небудь багато чогось. — *Панночко наша найясніша, княгинонько ти наша золота, тобі вже стільки люд хрещений і молитовний набажав усіх гараздів, що їх тобі вистачить на все твоє подальше життя з Ігорем князем* (В. Чемерис); *Хіба ти не знав, що ти сам собі набажав усього того, бажаючи дожити старості? Все це неминуче в довгому житті, як у довгій дорозі — курява, болота, дощі* (А. Содомора, пер. з тв. Сенеки).

НАБАЗАРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *рідше* **НАБАЗАРЮВА́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* Удосталь побазарувати. — *Ну, що набазарувалися? (питають у тих, хто повернувся з базару)* (Сл. Б. Грінченка).

НАБАЗАРЮВА́ТИСЯ *див.* **набазарува́тися.**

НАБА́ЗГРАНИЙ, а, е, *зневажл.* Дієпр. пас. до **наба́зграти.** *Перша книжка, яку я прочитав, був "Робінзон" у перекладі Грінченка. Ще один віршик, набазграний тієї зими, запам'ятав я до слова* (М. Рильський); *Дякую, кажу, друже мій.., що ви перехопили цю мерзоту* [анонімку], *хоч не відки-*

даю й такої можливості, що була вона вами ж і набазграна (Ю. Андрухович).

НАБА́ЗГРАТИ, аю, аєш, *док., що, зневажл.* Написати невміло й погано (перев. щось нісенітне). *Віршомазів стільки наплодилось, що якби кождий ховав те на десять рік, що за годину набазгра, то б нігде чоловікові й хати нанять* [найняти] *за паперами!* (П. Гулак-Артемовський); *Малювати в селі пейзажі він уже не збирався — досить і того, що встигнув набазграти до своїх тридцяти п'яти років* (Н. Околітенко); *Бакаляр ізрадів, що задум його починає справджуватися, і взявся за свої химороди: вилив із цини фігурку й набазграв якусь нісенітницю, нібито замову приворотну* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАБАЗІ́КАТИ *див.* **набазікувати.**

НАБАЗІ́КАТИСЯ *див.* **набазі́куватися.**

НАБАЗІ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБАЗІ́КАТИ,** аю, аєш, *док., чого, розм.* Наговорювати багато чого безглуздого, нісенітного або зайвого. *Це вже відомо. Сусідки зазвичай про сімейні конфлікти набазікують бозна-чого* (із журн.); *— Може, де переборщу, а де не дотну, може, такого набазікаю, що і в шапку не забрати, — дарма!* (Марко Вовчок); *— Ведіть мене до неї, — звелів Шульга капітанові. — Сестрі не казати нічого. Досить ви вже сьогодні набазікали...* (П. Загребельний).

НАБАЗІ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАБАЗІ́КАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Наговорюватися вдосталь. *У новому ресторанчику організували для дітей кімнату розваг, щоб вони не заважали батькам, доки ті наїдяться й набазікаються* (з газ.); *У вагоні поїзда можна набазікатися досхочу* (з Інтернету).

НАБАКИ́Р, *присл., розм.* З нахилом на один бік (перев. про головний убір). *Хвіртку мов вихром розчинило, і в загін, танцюючи, ускочив добродій в чоботях.., в картатому піджаці і брилі набакир* (В. Винниченко); *Зайшов високий статний сержант у добре підігнаній шинелі, в пухнастій шапці-ушанці, хвацько одягненій набакир* (П. Гуріненко); *Вдячний Трильовський низько вклонився, подякував, начепив набакир свого циліндра і в такому вигляді подався кудись* (С. Андрухович).

НАБАКИ́РЕНИЙ, а, е, *розм.* Одягнений набакир, на один бік голови. *Тяжкі грузовики проривались .. крізь хвилі плечей і голів, крізь набакирені кепі й розстебнуті куртки* (І. Микитенко); *Анрі-Жак ішов, і йому здавалося, що збоку любо глянути на його хвацьку ходу, набакирений берет* (Ю. Яновський); *Не в артилерію впряжені* [коні], *в звичайну бочку-водовозку. Високо на ній в пілотці набакиреній, в медалях на всі груди сидить Діденко Сашко, артилерист* (О. Гончар); // Начеплений боком, на один бік. *У двір вони заходять спокійно, навіть чогось прояснюються, коли перед порогом бачать старе млинове коло, а на стовпці з кілками — набакирені глечики* (М. Стельмах).

НАБАЛА́КАТИ *див.* **набала́кувати.**

НАБАЛА́КАТИСЯ *див.* **набала́куватися.**

НАБАЛА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБАЛА́КАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* 1. *чого.* Багато говорити (перев. зайвого, непотрібного, неправдоподібного); наговорювати. *Дівчина .. усміхається до дільничного інспектора, що, опершись грубою папкою об коліно, щось набалакує через кватирку* (Є. Пашковський); *Щоб не набалакав Вадик у запалі зайвого, Друзь перебив його* (Ю. Шовкопляс); *— Чує моє серце, щось не те набалакав дід Павло* (А. Крижанівський).

2. *на кого — що.* Говорити неправду про кого-, що-небудь. *— Не набалакуйте на себе, Левку Івановичу, — всміхнулася Ліна* (О. Гончар); *Коли, зрештою, він повертається, то в її очах стоять сльози. — А таке ж набалакують на тебе!.. А ти ж такий добрий!* (Є. Гуцало).

НАБАЛА́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАБАЛА́КАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Наговорюватися досхочу, удосталь. *Любителі погомоніти збиралися тоді в місцевому "Гайд-парку" і набалакувалися досхочу* (із журн.); *Залишив жіночку Марію з молодицями. Хай, думаю, набалакається* (з переказу); *Набалакайся, коли не завізно* (Номис); *Отам-то ми з нею набалакаємось! Отам уже я наслухаюся і її чудових казок, і її веселих приповісток!* (Панас Мирний); *Найбільша насолода для Гаркуші за столом — щоб дали йому змогу всмак набалакатись* (О. Гончар).

НАБАЛАМУ́ТИТИ, ýчу, ýтиш, *док.* 1. *чого, рідко.* Набовтати, наколотити (воду або іншу рідину). *Туристи нарізали канапки й набаламутили розчинної кави собі на сніданок* (із журн.).

2. *що, чого, кого.* Спричинити неспокій, хвилювання в кого-небудь або в багатьох. *Може, там в тім і є якесь зерно правди, але коли його газетяр дістане в свої руки, то зараз таку купу набреше, набаламутить, нароздуває, що сю крихітку правди навіть її рідний батько не міг би пізнати* (І. Франко).

НАБАЛДА́ШНИК, а, *ч.* Округла надставка або потовщення на верхньому кінці палиці. *Гергардт Пешке зодягнутий у старосвітську чорну пару, з бутоньєркою в петельці, в котелку, палиця із срібним набалдашником* (Ю. Яновський); *— Чув, чув. Що ж — завтра подивимося цирк, — відповів Кузьмін-Караваєв, склавши витягнуті руки на вигадливому набалдашнику свого ціпка* (Б. Антоненко-Давидович); *Барон, помахуючи паличкою з латунним набалдашником, не вітаючись, пройшовся підвальною залою і сів за стіл* (Р. Іваничук); *Зараз полетять стільці, перевернеться стіл, трісне ця палиця з собачим набалдашником, розколеться рама вікна і один за одним непрохані гості вилетять прямо на Хрещатик* (О. Чорногуз); // Оправа або потовщення на кінці деяких предметів. *Урядник .. глянув на старосту, якого він весь час легенько ляскав по плечу нагаєм з кістяним набалдашником* (Л. Юхвід).

НАБАЛЬЗАМО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набальзамува́ти.** *В ній* [домовині] *спочивало сповите в золотій матерії і набальзамоване мале, немов дитяче, тіло святого* (О. Кобилянська); *Набальзамовані трупи — мумії — можуть зберігатися дуже довгий час — багато сотень і тисяч років* (Ю. Смолич); *Коли набальзамовані таким способом тіла ханів поклали на сідла.., раптом підняв* [Кза] *угору руки і завив на весь степ, як вовк, так страшно і болісно, що всім стало моторошно* (В. Малик); *Він* [цар] *загорнений у жовте вбрання і набальзамований пахкими травами* (І. Корунець, пер. з тв. О. Уайльда); // **набальзамо́вано,** *безос. пред. — Стійбище, — говорив він, — вирушить в жалобну подорож, може, і завтра. Труп старого Сколота вже набальзамовано...* (В. Владко).

НАБАЛЬЗАМУВА́ТИ, ýю, ýєш, *кого, що.* Док. до **бальзамува́ти.** *Добре набальзамувавши голову за єгипетськими приписами, її відіслали в зимову столицю Персії — Суси*

(І. Білик); *Над тілом князя Кия волхви чаклували три дні, нарешті набальзамували, покрили його шаром воску, одягли в дорогу одежу* (В. Рубан).

НАБАЛЯНДРА́СИТИСЯ, а́шуся, а́сишся, *док., розм.* Наговоритися вдосталь про щось нісенітне, не варте уваги. *Приятелі набаляндрасилися досхочу.*

НАБА́Т, у, *ч.* 1. Сигнал тривоги, що подається ударами дзвона на знак якого-небудь нещастя (пожежі, нападу ворогів і т. ін.). *Він прислухався до тріскоту крижин, а у вухах все ще лунав набат на січовому майдані...* (В. Чемерис); * Образно. *Як будуть мої вороги відступати назад, То спіткнуться і згинуть. Молитва моя їм — набат* (В. Багірова); * У порівн. *Ніби скрикнули вмить дружним набатом паровози на станції* (П. Козланюк); // *перен.* Посилене звертання уваги суспільства на яку-небудь небезпеку; тривога (у 3 знач.). *Поетичний, зрідні Шевченковому дух В. Стуса став нездоланним набатом, знаменом національного пробудження, опору, боротьби* (із журн.).

2. *заст.* Великий барабан або пристрій, у який били на знак тривоги чи за допомогою якого сповіщали про небезпеку. *Щось дуже тьохнуло в серці, швиденько зняв* [государ] *з аналоя срібний набат, затряс ним* (О. Ільченко); *Тулумбаси були різних розмірів. У найбільші з них били одночасно вісім чоловік. Їх називали ще набатом і тримали лише в Запорізькій Січі* (з наук.-попул. літ.).

НАБАТЕ́Ї, їв, *мн., іст.* Арабські племена, що утворили у III ст. до н. е. державу Набатея на території сучасної Йорданії. *Можна б пояснити збереження Петри ще тим, що набатеї вміло її заховали. Дикі безлюдні скелі, неприступні, розпечені сонцем, — хто б міг здогадатися, що між ними заховане багате, прекрасне, мов з арабської казки, місто-привид?* (П. Загребельний); *Коли помер фараон Аб-мосе, цар арабських племен набатеїв припинив чинність священного договору з Єгиптом, не встоявши перед зливою золота й погроз перських послів* (І. Білик); *Петра, що грецькою мовою означає "скеля", була колись столицею арабських племен набатеїв. Її руїни можна побачити неподалік сучасної столиці Йорданії Аммана* (з наук.-попул. літ.).

НАБАТЕ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **набатеї.** *Вся долина покрита була до втоми монотонними куснями цегли, випаленими начервоно, оживлена тільки набатейськими, коптійськими, грецькими й арабськими надписами, вирізаними на великих скелях* (О. Назарук); *— Я так начхався від тисячолітнього набатейського пилу, — залізаючи в машину, сказав безтурботно Лукас, — що залюбки випив би оце чашечку кави з кардамоном. Здається, така кава тільки тут, на вашому сході, Абдаллах?* (П. Загребельний).

НАБА́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **наба́т.** *На Правобережній Україні прозивалася одна гора Звенигора: на вершині її стояв замок, і в разі напасті звідти неслися набатні дзвони* (із журн.); // Признач. для набату. *У 1682 році перед Золотими Воротами спорудили великий бастіон, звідний міст, залізну ґратку й набатну вежу* (із журн.).

2. *перен.* Який служить закликом, сигналом тривоги; закличний. *Шевченко своїм словом — гнівним, пристрасним, набатним — урятував від виродження наш народ, який стояв на краю духовної загибелі, який задихався в неволі* (із журн.); *У постановках ювілейного року набатна тема творчості письменника — нищівна сила дрібного хамства — поступилася у звучанні закликам до самовідчуття особистості* (з газ.).

НАБА́ТНО. Присл. до **наба́тний** 2. *Назва досі мало кому відомого поліського містечка* [Чорнобиль] *раптом набатно прозвучала на всіх мовах світу як знак тривоги, як поминальний дзвін за нашою благодушністю, за нашою звичкою все більше та більше брати від природи, видирати з її дедалі слабших рук, нічого не даючи навзаєм* (А. Михайленко).

НАБАТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, чого, розм.* Нарізати багато чого-небудь великими шматками. *Хазяйки набатували повну миску салату* (із журн.); *Набатувати шинку.*

НАБА́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наба́чити.** *Набачене місце в затінку;* // *у знач. ім.* **наба́чене,** *ного. З .. набаченого впам'яталось, як одноразу* [одного разу] *сокіл-сапсан метнувсь самогубно, блиснув з обридної височини на автобус, та водій встиг вивернути й пригальмувати* (Є. Пашковський).

2. *у знач. прикм., розм.* Який набачився чого-небудь. *Водіям у надмірній сентиментальності не дорікнеш. Народ набачений* (з газ.).

НАБА́ЧИТИ, чу, чиш, *док., кого, що, розм.* 1. Придивляючись до кого-, чого-небудь, помітити, побачити. *Всюди він* [Карпо], *ця нахабна фізіономія. Набачить — і доносить ординаторові* (М. Хвильовий); *— Втечу весною звідси! Варфоломій набачив біля Канева таку, як треба, гору. Дніпро внизу, й за ним далеко видно...* (Василь Шевчук); *Вони* [Василь і Ярина] *одружилися. Село гомоніло, дивувалося. Що він там набачив? — пащекували баби* (О. Бердник).

2. Те саме, що **наба́читися.** [Д е в і:] *Якби ви коли почули, як стане дядько правити про бали, комедії та всякі маскаради, що він набачив по світах. Ото є що послухать!* (Леся Українка).

НАБА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., чого і без дод., розм.* Багато чого побачити; надивитися (у 2 знач.). *Степан за п'ять років свого слугування у Варшаві за денщика .. набачився і людей, і світу, наслухався і правди, і брехні* (Л. Яновська); *— Я не перший рік тут працюю, — сказав Муталіб. — Але такого ще не чув. Усього набачився і наслухався, але такої жінки, як твоя Катерина, я ще не зустрічав* (В. Шкляр); // *перен.* Зазнати, пережити. *Очі в Клави східні, мигдалевидні* [мигдалеподібні], *в них повно смутку, повно ще не прочахлого горя — видно, набачилась страхіть* (О. Гончар); *Від нього віє мудрістю людини, що багато набачилась і натерпілась на своєму віку* (з мемуарної літ.).

◊ **Поба́чити (повида́ти) світа (світу, світ) <Наба́читися світу>** *див.* **поба́чити.**

НА́БГАНИЙ, НА́БГАТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набга́ти.** *Жінка скривилася й піднесла до очей зібгану в кулак і набгану на палець напарфумовану хусточку* (Олекса Ізарський); // **на́бгано, на́бгато,** *безос. пред.* [Х о р м у р а ш о к:] *В кожній тут гілочці Скарбу багато, В кожній тут жилочці Набгом набга́то* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

НАБГА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого.* 1. Нам'яти, наробити жмутків із чого-небудь. *Набгати вати для тампонів.*

2. Жужмом напхати, наскладати чого-небудь у щось; набити (у 1 знач.). *Сергій навіть подбав про вкриванку — набгав у човен кілька оберемків сухої трави та жухлого пальмового листя* (І. Білик); * У порівн. *Ніч була темна, ніби все — й небо, й поле — хтось чорною вовною набгав* (Д. Бузько).

3. Поступово зібрати, придбати, надба́ти. — *І навіщо ви отаку силу книжок набгали? — звернувся до мене пан становий* (Панас Мирний); *Дбає* [польський бібліограф] *тільки про те, щоби якнайбільше номерів набгати в своїй бібліографії, а про докладне видання титулів, про критичність у здогадах при виданнях без року і місяця .. зовсім не турбується* (І. Франко); [Х у д и й:] *Добра набгав я повні скрині, Та це за ваду мають нині* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

НА́БГАТИЙ *див.* **на́бганий.**

НА́БГОМ, *присл., розм.* Щільно; повно-повнісінько. *Набгали мішок конопель набгом* (Сл. Б. Грінченка); *Забиралися* [відпочивальники] *в маленькі кафе, набивалися туди набгом, сиділи там до пізньої ночі, а потім раптом згадували, що на автовокзалі став до дії новий ресторан, надзвичайно модерний, .. і бігли через усе місто туди* (П. Загребельний); *Всюди на лавах, на бетонній підлозі набгом дітей і клунків, циганка на простеленому квітчастому хвартусі лічить нажебрані за день залізячки* (Є. Пашковський).

НАБЕ́ДРЕНИК, а, *ч.* 1. *церк.* Парчевий прямокутник із зображенням хреста, який священики одержують як першу нагороду і носять із правого боку нижче пояса. — *Чи ви чули, що о. Аркадія переведено на другу парафію, а о. Феогност дістав набедреника?* (М. Коцюбинський); *До священицького строю, який так прискіпливо розглядали на його плечах ксьондзи, йому було іще подаровано набедреник* (Г. Колісник).

2. *військ., іст.* У давнину — частина металевої збруї воїна, яка накладалася на стегно. *Боярин був у повній рицарській збруї: в панцирі з залізної, блискучої бляхи, в таких же набедрениках* (І. Франко); *Археологічна експедиція виявила поховання скіфського воїна. Знайдено пластинчастий панцир, набедреники, шолом, сагайдак з бронзовим наконечником для стріл, що належали воїнові* (з газ.).

НАБЕ́ЗБАШ, *присл., діал.* Без пастиря, без пастуха; без догляду. *Чарнецькі зняли крила і до Варшави полинули, а гніздо своє лишили набезбаш* (М. Старицький).

НАБЕЗПЕ́ЧНЕ *див.* **набезпе́чно.**

НАБЕЗПЕ́ЧНО, НАБЕЗПЕ́ЧНЕ, *присл., діал.* Певно (у 1 знач.). *Темера щирими словами подякував старому, але на Бовдуровім лиці при тих словах мигнуло щось мов тривога, неначе от-от йому вирветься щось із рук, що він уже вважав набезпечно своїм* (І. Франко); *На тій* [ниві] .. *не знати, чи й гречка уродиться. Там набезпечне треба буде на рік посіяти лубин* [люпин] *та приорати під жито* (Л. Мартович).

НАБЕЛЬКОТА́ТИ, очу́, о́чеш, **НАБЕЛЬКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док., що і без прям. дод., розм.* Наговорити чого-небудь незрозуміло або багато. *Ти не подумай, що мене так вразив цей плохенький доктор Еріксон. Це я все набелькотіла зі злості* (Ю. Андрухович); *Дівчина набелькотала з переляку якусь дурницю* (із журн.).

НАБЕЛЬКОТІ́ТИ *див.* **набелькота́ти.**

НАБЕНДЮ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., діал.* Надутися, набундючитися. *Чого то вже так набендюжився?* (Сл. Б. Грінченка).

НАБЕНКЕТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Побенкетувати багато, вдосталь. *Досхочу за ніч набенкетувавшись, стояв кінь біля паркана, ліниво помахував хвостом і задоволено мружив очі* (В. Козаченко); *І одіспався вже привідця антської сили після походу, і з мужами дружини своєї набенкетувався досхочу* (Д. Міщенко); *Після церемонії пішли* [Ніла і Гриць] *до мене, набенкетувались, наговорились, полягали спати зовсім пізно* (І. Жиленко).

НАБЕРЕ́ЖЖЯ, я, *с.* Те саме, що **надбере́жжя.** — *Це ви сиділи на лавочці, коли ми прийшли на набережжя?* (М. Трублаїні); *Валка машин заклопотано виплутувалась з невротичної метушні нижнього міста на пряміші й свобідніші дороги набережжя* (У. Самчук); *Тут, на правому боці Дніпра, на набережжі, обставленому старими лісами, значно затишніше й тепліше, аніж у степу одкритому* (Г. Колісник); *Зі слів капітана можна було уявити фасади гостроверхих культурно-громадських споруд, житлових будинків, що сяють чистотою, ошатні вітрини крамниць, привабливу стрічку набережжя* (О. Шугай).

НАБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. 1. Який міститься на березі, біля берега; прибережний. *Море часом досить тихе.., а часом усю набережну вулицю як дощем заливає до самих магазинів* (Леся Українка); *В сутінях набережних вогнів стиха хлюпали човни, й вода під веслами вилискувала ясними брижами* (М. Івченко); *Ворог шалено оборонявся в набережному районі* (О. Гончар).

2. *у знач. ім.* **на́бере́жна,** ної, *ж.* Берег, укріплений похилою чи стрімкою стіною з каменю, дерева і т. ін. *Ледве помітні хвилі дзвеніли, розбиваючись об важке сіре каміння набережної* (В. Собко); *Іноді Павло брав з собою шматок хліба і, стоячи на краєчку гранітної набережної, кидав крихти чайкам* (А. Хорунжий); // Вулиця на березі ріки, моря. *Живу на набережній Анатоля Франса. Навпроти — Лувр. Праворуч — Нотр-Дам* (Л. Дмитерко); *Ось його улюблена набережна, де стоять ті будинки, на які він завжди дивиться з тугою і заздрістю* (О. Іваненко); *Два молодих українці і афганець, очевидно, їхній ровесник, у супроводі невеличкої юрби людей прибули на набережну Іст-Рівер саме тоді, коли закінчилось денне засідання в штаб-квартирі ООН* (О. Чорногуз); *Вечір був задушним навіть для Ялти. В такий час набережна повна народу* (А. Кокотюха).

НАБЕСІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., чого, розм.* Під час бесіди наговорити багато чого. *Набесідувала, наговорила, — взяла мазницю, за медом пішла* (Номис).

НАБЕ́ХАТИ *див.* **набе́хувати.**

НАБЕ́ХКАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **набе́хкати.** *До колишнього хутора Іваськи все під'їжджали і під'їжджали підводи, набехкані по вінця їстівним* (А. Дімаров); *Старшина взяв з тумбочки біля дверей свій туго набехканий "сидір"* (Ю. Бедзик).

НАБЕ́ХКАТИ, аю, аєш, *док., що, розм.* Те саме, що **набе́хати.** *Куме, ануте поможіть зав'язати. — Набехкав, що й не сходиться? — Так пшениця ж. Як золото...* (Григорій Тютюнник); — *О, людино! — загримів він до Романа. — Сирицею мішок набехкав! Тьху!.. Стидався би ся з таким мотлохом на переправу в'їздити!* (О. Гончар).

НАБЕ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАБЕ́ХАТИ,** аю, аєш, *док., що, розм.* Наповнювати, набивати (у 1 знач.) чимсь що-небудь. *Гепнер.., доктор Петров та інші набехували свої торби* (І. Багряний); *Вирушаючи на прогулянку до лісу, друзі набехали повний рюкзак харчів* (із журн.).

НАБЕШКЕТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Бешкетуючи, зробити яку-небудь шкоду. *На копійку випив — на карбованець набешкетував* (приказка); *Дарина сама вкладає Гната і щось йому вичитує: набешкетував, мабуть* (М. Стель-

мах); — *Насмілюсь доповісти, пане обер-лейтенант, все в порядку, лише кицька набешкетувала і зжерла вашого канарка* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

НАБЕШКЕТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Побешкетувати досхочу, вдосталь. *Сплять купці-картярі, спочили п'яні офіцери. Набешкетувалися і сплять* (Ю. Бедзик); *На Єрофея (17 жовтня) особливо безчинствує* [лісовик] *та бешкетує — "дурить у лісах", колобродить, кричить, регоче так, що аж моторошно стає, .. безпричинно ганяє звірів, а тоді, — набешкетувавшись за довгий день, — зникає* (В. Чемерис).

НАБИВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для набивання. *Деревне борошно від усіх жорен шнеками транспортується в борошняні бункери у вибійному відділенні, де за допомогою набивальних апаратів упаковується в мішки* (з наук.-техн. літ.); *Є в продажу набивальний матеріал для м'яких іграшок, подушок і т. ін.* (з мови реклами).

НАБИВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **набива́ч** 1. *Набивальник опудал виконав замовлення* (із журн.).

НАБИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **набива́льник.** *Набивальниці сигар на гаванській фабриці працюють, слухаючи читання класичних романів* (із журн.).

НАБИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набива́ти** 1–6, 8–11. *При боці у нього* [боярина] *теліпався в піхві тяжкий бойовий меч, а за поясом стримів топір, блискучий широким сталевим вістрям і бронзою набиваним обухом* (І. Франко); * Образно. *Над скринею світа запало щільно тяжке віко ночі, набиване цвяхами зір* (Б.-І. Антонич); // **наби́вано,** *безос. пред. Серед вечорових сумерків вони могли чути, як набивано гармати* (І. Франко); *Якийсь час можна було пересуватися по вулицях тільки з допомогою високих палиць, посередині яких набивано приступки — в той спосіб ходили раніше тільки в часи великої негоди* (Валерій Шевчук).

НАБИ́ВАНКА, и, *ж., рідко.* Те саме, що **ви́бійка** 1. *Мавка виходить з хати перебрана: на їй* [ній] *сорочка з десятки, скупо пошита і латана на плечах, вузька спідничка з набиванки і полиняла хвартушина з димки* (Леся Українка).

НАБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набива́ти.** *З села до барака привезли гарбу житньої соломи для набивання матраців, у яких була сама труха* (П. Загребельний); *Я не знаю, чи я вкладаю в яку іншу роботу стільки любові, дбайливості й старання, як у нескладне, механічне набивання гільз* (Б. Антоненко-Давидович); *Малюнок на шпалерах робили за шаблоном, але вже в XVI ст. перейшли на ручне набивання* (із журн.); *14-річний футболіст із Луцька встановив новий рекорд у набиванні м'яча* (з газ.).

◊ **(1) Набива́ння рук** — набування досвіду, уміння, вправності, майстерності і т. ін. в чому-небудь. *Він порадив управлятися з Яном, бо, мовляв, хоч Ян і дужчий у плечі, зате ти верткіший, а це найліпше для обоюдного набивання рук* (І. Білик).

НАБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАБИ́ТИ,** б'ю́, б'є́ш, *док.* 1. *що.* Наповнювати що-небудь кимсь, чимсь, щільно втискуючи або вкладаючи всередину. *Дядько Софрон, не дивлячись на Василя, вийняв люльку й, щось бурмочучи, став набивати її* (В. Винниченко); — *Отут сарай, солома лежить для матраців .. Сюди ніхто не ходить, тільки ми, санітарки, матраци набиваємо* (А. Хижняк); *Слобідські хати мали широкі призьби, які виплітали з лози, набивали землею майже по самі вікна та обмазували глиною* (з наук.-попул. літ.); *Міська влада Івано-Франківська зібралася відучити водіїв маршруток розмовляти під час руху по телефону, лаятися, набивати людьми автобуси* (з газ.); *Їдучи на цілину, я набив чемодан книжками й зошитами* (А. Хорунжий); // Заповнювати чим-небудь у великих розмірах. — *Невже ти, Власе, за те колись кров проливав, щоб тільки набивати комори хлібом, як отой Галушка? — допитувався у старого дід Ярош* (Д. Бедзик).

2. *що, чого.* Ударами, тертям об що-небудь спричиняти якісь болісні ушкодження (мозолі, рани і т. ін.). *Гарцюють* [сини] *та синці один одному на́бивають* (А. Головко); *Мозолі набивають собі й ретельною роботою* (Н. Тихий); *Я зморився до нестями. Моя лопатка, що теліпається збоку, набила мені ногу, і ремінь від рушниці мулить плече. Але я йду і йду* (Б. Антоненко-Давидович).

3. *що.* Роблячи удари по чому-небудь, надівати, насаджувати що-небудь на якийсь предмет. *Хлоп спокійно дальше набивав обручі* (І. Франко); *Оксані часом здавалося, що вона* [свекруха] *на її голову залізні обручі набиває або гвіздки вбиває* (Грицько Григоренко); // Насаджуючи обручі, ободи і т. ін., робити або лагодити що-небудь. *Як ось чоловік помер, дак вона сама було й барила робить, діжки, кадовби набиває* (Ганна Барвінок); *Старий, сивий Бондар набиває діжку, наспівує* (С. Васильченко).

4. *що.* Те саме, що **заряджа́ти** 1. *Увесь у червоному хлопець Рушницю свою набива* (Леся Українка); *Під час розмов Степан чистив рушницю, відливав кулі або набивав патрони* (В. Гжицький); *Кожен був зайнятий своїм. Набивали кулеметну стрічку, чистили зброю, перевіряли гранати* (Д. Ткач).

5. *що, чого.* Забивати, вганяти що-небудь у великій кількості. *Хтось набив у землю прикорнів та ще серед них і залізяку завтовшки в руку встромив* (Панас Мирний).

6. *що.* Прибивати, приклеювати і т. ін. що-небудь до чогось. — *На науку* [швець], *правда, тугий був .. Показав, як каблук набивати, — ото й молоти рік по каблукові* (Ю. Збанацький); *На одну підметку матеріалу не вистачило, і швець косячок набив* (М. Трублаїні).

7. *тільки док., кого, що і без дод.* Ударами, побоями завдати болю кому-небудь; побити. — *Я вже тут чекаю, чекаю, аж мені нудно, а додому йти боюся, мати знов наб'ють* (Леся Українка).

8. *рідко.* Проникати куди-небудь (про дощ, пил і т. ін.). *Зимові хуртовини набивали в терни стільки снігу, що над заметами розпачливо стирчало тільки якесь цурпалля* (П. Загребельний); * Образно. *Вітер набива мені вуха шматками звуків, покошланим шумом* (М. Коцюбинський); // *безос.* — *Іди сюди, на сей бік: сюди не так дощем набиває* (Панас Мирний).

9. *кого, чого.* Убивати, знищувати велику кількість кого-, чого-небудь (людей, звірів, птахів і т. ін.). — *У нас на річках дикі качки сидять, хочу набити на празник* (М. Хвильовий); — *Що ви думаєте про смерть на війні? — Ми про неї не думаєм .. Ми думаєм про одне — як би побільше набити ворогів* (О. Довженко).

10. *чого.* Розбивати, роздрібнювати велику кількість чого-небудь. *Потому набив* [Альоша] *старого лимпачу .. і замісив глину* (І. Микитенко); *Набити каменю.*

11. *що, текст., рідко.* Витискувати на тканині певним способом якийсь візерунок; вибивати (у 10 знач.). *Дошку*

змочували фарбою, перетворюючи її на друкарську форму, після чого її накладали на тканину, простукували дерев'яним молотком і таким чином набивали малюнок на тканину (з наук.-попул. літ.).

12. *що.* Бити по чому-небудь багато разів. *Футбольний фристайл зародився ще в давнину. Тоді люди, в перервах між копанням м'яча, зрозуміли, що його можна набивати* (з наук.-попул. літ.).

(1) Набива́ти / наби́ти но́ги — натруджувати, натомлювати ноги, багато ходячи. — *Шкода, Лейбо, що ти мене потурбував; ліпше було б в господі сидіти та старих ніг не набивати...* (О. Кониський); *Неблизький світ Гетьманське. Набив* [Чіпка] *добре ноги* (Панас Мирний); — *Ноги набив? — Анітрохи. Зараз допомагатиму Михайлові* (М. Сиротюк).

◊ **Би́ти / наби́ти мо́рду (ри́ло)** *див.* **би́ти; (2) Набива́ти / наби́ти го́лову (в го́лову) <Набива́ти го́лову кло́ччям>** *кому* — примушувати себе чи кого-небудь сприймати, запам'ятовувати якусь інформацію, перев. непотрібну, зайву. — *Все ти їй набивала в голову: у миру немає щастя, у миру немає долі* (Панас Мирний); — *Ось прийде літо, попросиш яблучка, то я тебе до твого язикатого Семена Семеновича пошлю! Щоб він клоччям голови вам не набивав* (В. Дрозд); *Він умисно хотів набити собі голову цифрами та рахунками, щоби прогнати другі, погані думки* (І. Франко); **(3) Набива́ти / наби́ти пи́ху́** *кому* — підносити чиюсь зарозумілість, гордовитість, пихатість. [Г а л я:] *Не гукай* [Печерицю], *Дуню, а то ще, справді, подума, що такий нужний* [потрібний]. *Не набивай пихи бурсакові — у його* [нього] *її й так чимало* (Панас Мирний); **(4) Набива́ти / наби́ти [собі] ці́ну** *кому* — підносити себе (рідше когось) в очах інших, намагатися показати себе (або когось) з кращого боку, ніж є насправді, у дійсності. *Він малював страшні жахи.., ще більше набивав собі ціну, видаючи себе мало чи не рятівником* (А. Хижняк); *Гонористий виявився цей пришелець з морів чи просто ціну собі набиває?* (О. Гончар); — *То чого ж маєш бити чоботи на наш куток? Тільки жениха мого, коли трапиться, відіб'єш? — А може, я тобі наб'ю більшу ціну?* (М. Стельмах); *Мені якось здалося, чи не прибрехує* [прибріхує] *він, бува, щоб набити собі ціну* (Ю. Покальчук); **(5) Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево** *і т. ін.), вульг.:* а) *(чим і без дод.)* їсти що-небудь; наїдатися чимсь. *Той борщ був такий смачний, що вербівські бурлаки .. через велику силу набивали ним пельку* (І. Нечуй-Левицький); *Поки він та у панській їдальні набивав собі черево румунським "гратаром", ми на стайні готували коней напоказ* (І. Муратов); — *Ти тільки їж, набивай кендюх...* (О. Гончар); — *Я, пане обер-лейтенант, не вибагливий, мені аби чимось кишку напхати, щоб не кавкала* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); б) *(чию, чий)* працювати на когось; своєю працею створювати матеріальні блага для інших. — *Таке собаче життя маємо. Таж то висотали з мене всі жили .. Цілий вік свій напихав я чужу пельку* (М. Коцюбинський); **(6) Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі] кише́ні** *чим і без дод., зневажл.* — багатіти, наживатися (перев. нечесним шляхом). *Писар писав усім бумаги та набивав кишені* (І. Нечуй-Левицький); *Занедбали сини рідну мовоньку. Не туди бо вони гнуть голоньку. На пожитки густі позіхаючи, Та кишені товсті напихаючи* (П. Грабовський); — *Чужою працею, товариші, не штука набивати собі кишені* (Д. Бедзик); **(7) Наби́ти / набива́ти оскому́:** а) *(перев. зі сл.* с о б і*)* пересититися чим-небудь; утратити інтерес до чогось. — *Я сам колись там служив, — мовив Степан. — Та й оскому набив? — засміялась Пріська* (Л. Яновська); *Миронець хихикнув у кулак, сказав з ехидним смішком: — Баба з воза — кобилі легше. Хай забавляються діти, поки оскоми не наб'ють собі* (Д. Бедзик); б) стати буденним, нецікавим; приїстися, набриднути, спричинити роздратування. *Поезія не набиває оскоми — приїдається одноманітність творчості письменника* (з газ.); в) *(зі сл.* т і л ь к и, л и ш е *і т. ін.)* досягти дуже незначних результатів у здійсненні чогось; вимушено задовольнитися чим-небудь малим, незначним. [Г о р к о в:] *А терпкою я здався їй кислицею: вже вона пробувала кусати мене з усіх боків, та тільки оскому набила* (М. Кропивницький); *Своїми словами: "Ви мусите щось написати про гуцулів" забили Ви мені клин у голову, вони не дають мені спокою, тільки що я зробить годен за 10 днів. Тільки оскому наб'ю* (М. Коцюбинський); **(8) Наби́ти (нава́жити,** *рідше* **налама́ти) / набива́ти [собі] ру́ку** *на (в) чому і без дод.* — набути досвіду, уміння, вправності, майстерності і т. ін. в чому-небудь. *В гімназії, де я кінчав науку, Один довговолосий гімназист До віршів так — з нудьги — наважив руку (За форму дбаючи та нехтуючи зміст)* (Є. Плужник); *Кріпкі дід були, руку на житті набили* (Остап Вишня); *Є загроза, що після війни з'явиться .. багато письменників, .. що наб'ють собі руку на нарисах* (О. Довженко); *По очах Марко знав, чому скотина нудиться, доглядав, годив, наламав руки, вміло роздоював* (К. Гордієнко); *Лікар Солодовников наважив у земській лікарні руку на апендицитах та гилах, але оперувати Миколу Івановича погодився дуже неохоче* (Б. Антоненко-Давидович); *Я гострив окомір і набивав руку в метанні каміння і палиці-списа* (М. Дочинець); **Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Наті́рти не одного́ мозоля́>** *див.* **натира́ти.**

НАБИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАБИ́ТИСЯ,** б'ю́ся, б'є́шся, *док.* 1. Потрапляючи, проникаючи, заповнювати що-небудь, залазити кудись. *Під її* [дівчинки] *ногами проламувався наст, сніг набивався в черевики* (В. Дрозд); *Пил набився їй у ніс, у вуха і навіть у рот* (І. Нечуй-Левицький); // *безос. П'яту ось пробив* [Гнат], *бруду набилося* (К. Гордієнко).

2. Збиратися, скупчуватися десь у великій кількості. *Вустя була вже красунею, співала в церковному хорі, брала там такі піднебесні ноти, що парубки навіть із сусідніх сіл, ставши дивовижно богомільними, щосвята юрбами набивалися в криничанську церковцю* (О. Гончар); *Вмить набилося стільки народу, що стало тісно* (З. Тулуб); *Сьогодні чи то від задухи, чи по якійсь іншій причині її* [риби] *набилося до загати стільки, що Добриня, занурюючи підсаку, відчув під руками живу упругість* (В. Малик).

3. Заповнюватися ким-, чим-небудь. *Шкільний двір набився людьми, дрібне таланіння дзвонів долинає із сорока позаміських дзвіниць* (Р. Іваничук).

4. *тільки недок., розм.* Докучливо чіплятися до кого-небудь; із чимсь набиватися, нав'язуватися комусь. [П и с а р:] *Я й не думав вам набиватися, Орисю, бігме, не думав* (І. Франко); *Чим більше люди від нього відверталися, цуралися його, тим більше він набивався їм* (М. Томчаній); // *ким — чим, з ким — чим, у (на) що, на кого, з інфін. і без дод.* Настирливо пропонувати що-небудь або напрошуватися на

щось. *Щохвилини приходили* [медсестри] *мацали мій пульс і все набивалися читати художню літературу* (Ю. Яновський); *Приїзд Надії став своєрідним святом для всіх сусідок. Кожна набивалася своїми послугами* (Яків Баш); *З того вечора, коли Ганна посоромилася сказати їй правду, Мотя вже не набивалася їй у порадники* (В. Козаченко); *Нема на наші гроші путящого коня. Тут циган якийсь ув'язався, набивається із своєю шкапою, старою, злиденною* (О. Гончар); *Понадаровувала* [мадонна] *йому всячини флоринів на тридцять, а сама не прийняла від нього й найменшого гостинця, хоч він і набивався* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Прагнути до чогось, домагатися чогось. — *Дочка, я чула, їхня набивається до нас у школу* (В. Кучер); *Всіляко набивається* [статистик] *на вчену розмову з учителем, який сидів біля Лісовського* (М. Стельмах); // *кому.* Надокучати, набридати кому-небудь або невідступно переслідувати когось, лізти до нього. *Не схотів я людям набиватись, Ніч проплакав на рідненьких могилках* (І. Манжура); [Д о н Жу а н:] *Чи маю я зложити вам під ноги свою так буйно виккохану волю? Чи ви повірите? — мені з одчаю і сяя думка стала набиватись настирливо* (Леся Українка).

5. *тільки недок.* Пас. до **набива́ти.** *Цілу ніч у пригороді .. насипались землею лантухи, плелися тури з верболозу і набивалися глиною* (М. Старицький); *Пересохлий, та все ще пахучий тютюновий лист податливо хрускає під пальцями. Неслухняно набивається в люльку* (М. Матіос); *Одкладається м'яка коса й береться тверда коса, клепається й на кісся набивається...* (Остап Вишня); *Набивався він* [пістолет] *справжнім порохом та дробом або кулями, і як стріляв, то такий гук давав, що аж у вухах свербіло* (В. Винниченко).

НАБИ́ВАЧ, а, *ч.* 1. *діал.* Палиця, якою в млинах набивають борошно в мішки. *Важкий набивач у млинаря завжди напохваті* (із журн.).

2. Бондарський інструмент для набивання обручів на діжку. *Для відкривання дерев'яної тари використовують знімач обручів, важіль-цвяходер для виймання ден бочок, набивач, цвяходер-ножиці, звичайний молоток* (з мови документів).

НАБИВА́Ч, а́, *ч., спец.* 1. Той, хто набиває (у 1, 4, 11 знач.) що-небудь; набивальник. *Територія Калуша і його околиці були багаті на солеварні. Рубачі рубали готову сіль, набивачі набивали бочки сіллю* (із журн.); *За словами техасця, що працює набивачем опудал, мертве тіло загадкового хижака з гострими іклами він знайшов три місяці тому в загороді для курчат* (з газ.); *Набивач патронів.*

2. Матеріал, яким набивають, заповнюють що-небудь. *Стебло штучної квітки бажано не вивертати до кінця, щоб було зручніше набивати його синтепоном або іншим набивачем* (з навч. літ.).

НАБИ́ВАЧКА, и, *ж., діал.* Те саме, що **наби́вач** 1. *Коли це виходить мірошник, вона* [баба] *до нього: — Висповідайте мене, батюшко. Той як візьме набивачку, давай її сповідати, виманіжив добре та й пустив* (народний жарт).

НАБИВА́ЧКА, и, *ж.* 1. Жін. до **набива́ч** 1. *Набивачка кальяну.*

2. *розм.* Те саме, що **набива́ч** 2. *Оберег для вашого авто містить набивачку з запахом сандалу* (з мови реклами).

НАБИ́ВКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **набива́ч** 2. *З лавсану роблять пухку набивку для подушок* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. — *Я скоро помру? — вона не хотіла цього запитувати, але питання вилізло з неї, немов набивка з тріснутого іграшкового ведмедика* (В. Єшкілєв).

НАБИВНИ́Й, а́, е́. 1. Набитий, наповнений чим-небудь. *Буде пух в набивні подушки; буде сон, мов каблучка з руки* (П. Мовчан); *Стоять діди, пропахлі димом, в дрібному золоті луски; в них трьохлінійки за плечима і набивні дробовики* (І. Муратов); *Для ефективнішого впливу на м'язи та суглоби використовують набивні м'ячі масою 1 кг* (з навч. літ.).

2. Який набивають (у 3 знач.) на що-небудь. *Набивна шина; Набивний обруч.*

3. *рідко.* Те саме, що **вибивни́й** 1. *Стояли лави в килимах порожні, фотель німецький з набивною шкурою* (Л. Костенко).

4. Який здійснює набивання (про фабрику, машину і т. ін.). *Набивна машина; // у знач. ім.* **набивна́,** но́ї, *ж.* Приміщення, призначене для набивання. *Прийшла в набивну Валя Готліб І в коло стала трудове* (П. Усенко).

НАБИНДЮ́ЧИТИСЯ *див.* **набиндю́чуватися.**

НАБИНДЮ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАБИНДЮ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., рідко.* Те саме, що **набундю́чуватися.** *Мовчать Микитині лакеї, набиндючившись чи п'ючи фатальну горілку, чекаючи, як ворони в степу, на мою смерть* (О. Довженко).

НАБИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набира́ти** 1, 2, 5–8. *Жінки Сокальщини носили ще й ґердан, неширокою смужкою набираний на кінський волос, дрібний різнокольоровий бісер з гарними, оригінальними узорами* (з наук.-попул. літ.); *У текстовому полі екрана відображається набираний текст* (з наук.-техн. літ.); * Образно. *І вже дотлів цвітастий ситець літа, оцим полям набираний на смерть* (Л. Костенко); // **наби́рано,** *безос. пред. Пан писар був на зріст високий, навіть занадто високий, тим жінка його мусила щораз набирати сірого черкасину йому на чинару аж на аршин більше, ніж набирано усім іншим людям* (Б. Грінченко).

НАБИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набира́ти.** *Вдячний голова колгоспу нагородив Тамілу вимпелом і дав заявку до інституту .. І вона, певно, згодилася б, якби не щоденна боротьба за набирання балів. Адже навчання стало для неї чимось на зразок спорту* (І. Роздобудько); — *Herr Principal, Herr Principal! — почув* [Герман] *нараз за собою голос вірника, що занімався* [займався] *набиранням робітників* (І. Франко); *Можна зробити й простіше. Приміром, установити над робочим місцем малопомітну відеокамеру і відзняти нею не тільки процес набирання пароля, але й усе, що з'являється на екрані комп'ютера* (В. Єшкілєв); *З набиранням обертів політики українізації на перший план в Українській РСР знову вийшли тенденції національного комунізму* (з наук.-попул. літ.); *Закласти нові параметри руху потяга дозволила технологія, яка забезпечує спочатку звичне набирання швидкості до 160 кілометрів на годину, а потім перехід до магнітної левітації, яка трохи піднімає потяг над рейками* (із журн.).

НАБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАБРА́ТИ,** беру́, бере́ш, *док.* 1. *що, чого.* Брати, збирати яку-небудь кількість чого-небудь. *Набирала вона пригощами запашний цей порох* [тирсу], *а теслярі посміхалися — грайся, дівчинко, грайся* (А. Хижняк); *І цей ліс, і ця липа, що стільки меду з її* [неї] *бджола набрала, — все це пропаде* (Панас Мирний); *Юрко*

кинувсь насипати червінці в кишені, набрав повну хустку (І. Нечуй-Левицький); *Зінька набрала з діжки дощової води, налила в ночви* (А. Шиян).

2. *що, чого.* Убирати, усмоктувати в себе що-небудь. *Мусив у Лубнах купити калоші, бо старі розлізлися, текли і набирали болота* (М. Коцюбинський); *Для компресора, машини, що, як людина, повітря в груди набирає, потрібно вал обточити* (М. Трублаїні); *Моє холодне тіло набирає тепла* (Ю. Яновський); *У місті* [Чорнобилі] *і довкола нього було зосереджено велику кількість техніки .. Частину цих машин, що набрали радіацію, довелося потім лишити назавжди в Зоні...* (Ю. Щербак).

3. *чого.* Погоджуватися на виконання якої-небудь роботи; брати багато чогось. *Я не думаю говорити Вам, щоб Ви більше набирали на себе роботи, бо се вже було б вище сил людських* (Леся Українка); *Окрім своєї науки, набирав* [Павло Діденко] *іще "уроків" заради заробітку* (А. Головко); *— Набрала я додому роботи, сиджу та шию* (І. Нечуй-Левицький); *Набрати замовлень.*

4. *чого, що.* Поступово нагромаджуючи, досягати певної кількості чого-небудь. *На зимовій сесії він не набрав потрібної кількості балів, і з нього було знято стипендію* (Григорій Тютюнник).

5. *кого, що.* Приймати, наймати, вербувати значну кількість кого-небудь. *Пан звелів набирати селян у свій двір* (І. Нечуй-Левицький); *— Якийсь старшина там приїхав з козаками. Каже, що від самого Потьомкіна. Козаків набиратиме до війська* (С. Добровольський); *— Тепер я набираю для експедиції топографів, штурманів, гідрологів та геологів — увесь персонал* (З. Тулуб); *Ясно й сліпому, що коли підприємство набирає нових робітників, то це говорить не про занепад, а навпаки — про його процвітання* (Ірина Вільде); // Вербуючи, наймаючи або приймаючи кого-небудь, створювати, формувати щось. *Еней в чужих землях блукає, Дружину в поміч набирає* (І. Котляревський); *Іде* [капітан] *на кораблебудівний приймати новозбудоване судно, екіпаж новий набиратиме* (О. Гончар); *Марно намагались* [мисливці на китів] *набрати в Окленді нову команду. Всі місцеві китобої вже понаймались на інші судна* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна).

6. *що.* Складати, компонувати що-небудь із різних або однакових частин. *Спочатку слід зв'язати тасьму, замкнути її в коло і вже на дужках тасьми набирати візерунок* (із журн.); *Набирати мозаїку.*

7. *що, друк.* Те саме, що **склада́ти** 6. *Майже всі чоловіки з друкарні .. пішли до армії. Тепер Галя вже самостійно орудувала біля кас, набираючи одна всю газету* (В. Козаченко); *— Фашистську газету друкувати я не бачу, а свою листівку завжди наберу* (І. Цюпа); // Уводити команду, повідомлення, текст документа і т. ін. з клавіатури комп'ютера. *У 1982 році я написав програму, за допомогою якої міг набирати текст десятьма різними, зокрема й старими, мовами й бачити оригінали літер на екрані* (із журн.).

8. *що.* Складати із цифр номер телефона для виклику абонента, кодову комбінацію замка і т. ін. [В е р е с а й *(набирає телефонний номер):*] *Дмитре Васильовичу? Здрастуй. Це я, Вересай* (І. Микитенко); *Жінка, протерши очі, невдоволено взялася за телефонну трубку, набираючи якийсь номер* (М. Руденко).

9. *що і чого, перен.* Поступово збільшуючи або посилюючи, досягати потрібного ступеня, рівня і т. ін. *Корабель набирав ходу, все даленів і даленів* (В. Кучер); *Зрушення в хлібозаготівлях, що сталося в перші дні його приїзду, не набрало відповідного розмаху, а, навпаки, щодня поволі вщухало* (І. Кириленко).

10. *чого і без дод., розм.* Купувати тканину. *Чотири здоровенних подушки замалим не до стелі знімаються* [здіймаються], *та всі в ситцевих пошивках з здоровенними лапатими квітками, — це вже Домаха Денисова набирала* (Б. Грінченко); *Катерина зібралася їхати купувати собі корову. З нею за компанію поїхала і Глафіра — набрати дітям на одяг* (С. Чорнобривець).

11. *чого.* Набувати якої-небудь особливості, властивості; ставати якимсь. *— Позичати?! — каже Йван здивований і раптом набирає такого гоноровитого вигляду, який доводиться бачити хіба в благородних отців на театральній сцені* (А. Кримський); *Кайдашенко не встигав відповідати на запитання, як нові оратори виростали перед ним, і розмова набирала крутого повороту* (М. Чабанівський); *Таня бачила, що кожний клубок* [диму] *набирає дивачних* [дивовижних] *форм, потворних обрисів, рукатих, ногатих* (В. Гжицький); *Над головою небо набрало кольору бузку, що розквітає* (С. Чорнобривець).

12. *тільки недок., кого, розм.* Називати образливими, грубими словами; лаяти кого-небудь. *— Чи ти забув, як тебе на буряках при всьому мирі набирали та кляли?* (В. Кучер).

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* **дістава́ти; (1) Набира́ти / набра́ти висоту́** *(рідко* **височі́нь)** — піднімаючись над землею, досягати певної відстані. *Спочатку побачив чорного літака, що тепер завертав на захід, різко набираючи височінь* (Іван Ле); *Раптом літак одірвався від землі. От він набирає висоту* (О. Іваненко); *Планер почав падати. Але пілот зумів упоратися з ним і знову набрав висоту* (із журн.); **(2) Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) чи́нності** — ставати законним, чинним. *Військовий секвестр набирає чинності від сьогодні* (Ю. Смолич); *Шлюбний контракт між особами, які одружуються, укладається за їхнім бажанням до реєстрації шлюбу і набуває чинності з моменту його реєстрації* (з мови документів); *— Постанова королівського суду набула законної чинності* (З. Тулуб); *Згідно з римським законом, який набрав чинності в часи імператора Клавдія, маєток померлої дитини ставав власністю матері* (з наук.-попул. літ.); **(3) Набира́ти розго́ну** — те саме, що **Бра́ти / взя́ти розгі́н** *(див.* **бра́ти).** *Буря втомилася й тепер посвистувала, сапала, сичала, зикала, чмихала. Коротку хвилину відпочивала, набирала нового розгону, нового розмаху* (Б.-І. Антонич); *Усе швидше й швидше. Усе далі й далі. Потяг набирав розгону* (О. Шугай); **(4) Набра́ти спра́вності** — набути знань, навичок, уміння в якій-небудь справі, професії і т. ін. *Славко набрав справності до тої роботи, бо виконував її вже віддавна* (Л. Мартович).

◊ **(5) Набира́ти / набра́ти води́ в рот** — уперто мовчати; нічого не говорити. *Вже я й мовчу, вже я й набираю води в рот — все одно .. він виведе тебе з останнього терпіння* (Ю. Збанацький); *Писали Насті, аякже, тільки чи листи не доходять, чи води в рот набрала* (Є. Гуцало); **(6) Набира́ти /**

набра́ти на си́лі: а) міцніти, розвиватися. *Деякі зони Поліського заповідника є місцями осінніх скупчень журавлів: тут вони набирають на силі перед відльотом у вирій* (із журн.); б) набувати більшого вияву, зростати. *Північний вітер набирав на силі* (із журн.); **(7) Набира́ти / набра́ти плóті і крóві** — утілюватися в певній формі, наповнюватися конкретним змістом. *Договір є індивідуальним правовим актом, у якому абстрактна модель стосунків осіб, окреслена в загальних рисах у законі, наповнюється конкретним змістом, набирає своєї плоті і крові* (з навч. літ.); **(8) Набира́ти / набра́ти смаку́** *для кого* — ставати важливим, значущим для когось, набувати неабиякого значення. *Все — робота, життя, відносини з товаришами .. — все це набрало для нього особливого смаку* (В. Собко); **(9) Набира́ти сóку** — наповнюватися виразним змістом, набувати певного значення, яких-небудь якостей, властивостей і т. ін. *Факт, переходячи із уст у вухо, обростав, набирав соку з жіночих буйних уявлень, грав, переливався барвами* (А. Головко); **(10) Набра́ти (набра́тись) пересві́дчення** — переконатися, упевнитися в чому-небудь. *Страх хотілося їй з ким побалакати про Михася, набратись пересвідчення, що її намір добрий* (О. Маковей); **Набува́ти (набира́ти) / набу́ти (набра́ти) ваги́** *(рідше* **ваѓу)** *див.* **набува́ти**[1]**; (11) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **води́ в рот набра́ти,** *перев. зі сл.* з а м о в к н у т и, м о в ч а т и *і т. ін.:* а) втратити здатність або бажання говорити. *Замовк, як води в рот набрав* (Л. Мартович); [Г а н н а:] *Відтоді замовкла я, мов в рот води набрала!* (М. Кропивницький); б) мовчки. *Макар не був мовчуном, але тепер сидів, неначе в рот води набрав* (С. Добровольський); *І вони довго сиділи, ніби набравши в рот води. Мовчала переможно і Марія, задоволена тим, що так їм дошкулила* (М. Слабошпицький).

НАБИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАБРА́ТИСЯ,** беру́ся, бере́шся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Збиратися, скупчуватися в якій-небудь кількості. *У неділю перед богами горіла маленька синенька лампадка, в яку завжди набиралось повно мух* (О. Довженко); *Все бігла й бігла* [княгиня] *до невеличкої западини під скелястою стіною, в яку набиралася з джерельця вода* (В. Гжицький); *У сад уже набралося чимало людей, а дедалі, то народ усе прибував та прибував* (Панас Мирний); // Потрапляти куди-небудь. *Я й вихлюпувати пробував воду з човна, думаєш, ні! Та де ж її вихлюпаєш, як вона знову тут же набирається* (В. Нестайко); *Товариш Огре почув у чоботях воду, бо чоботи були діряві — і туди набралась вода...* (М. Хвильовий).

2. *тільки 3 ос., кого, чого.* Досягати якої-небудь кількості або якихось розмірів. *Друга половина наїзду* [в Щавницю на води] *з поляків, великоросіян* [великоросів] *та українців набирається душ на вісімдесят не більше* (І. Нечуй-Левицький); *— А чи не бракує в нас солі? Чи не мало часом? — Ні, бабусенько, солі з кварту набереться* (Д. Мордовець); *До осені у мене набереться стільки нових праць, аби далося з них скласти цілий томик* (М. Коцюбинський); *— А село ж ваше велике? — Та хатів зо сто набереться* (І. Білик).

3. *чого.* Знаходити в собі які-небудь внутрішні сили, якості для здійснення чогось. *Далі набирається* [Наталя] *сміливості, боязко простягає худеньку ручину і легесенько жартує, торкаючи хлопця по .. голові* (С. Васильченко); *В першу хвилину Оля ладна втекти, але .. набирається відваги і пробує все перевести на жарт* (Ірина Вільде); *— Хочу я, Голдо, в цирк поступити, акробатом стати, а от рішучості ніяк не наберусь...* (Д. Ткач); *Час нарешті набратися мужності й визнати, що план з детекторами завів нас у глухий кут* (О. Авраменко).

4. *тільки недок.* Створюватися, формуватися з найманих, зарахованих або завербованих осіб. *Латинь к війні як знаряжалась, Як армія їх набиралась, Який порядок в війську був* (І. Котляревський); *Набиралися нові полки. Озброювалися* (Я. Качура).

5. *чого, розм.* Діставати, одержувати що-небудь (перев. небажане, неприємне). *Не будемо вінчатися й слави набиратися, Ой будуть люди сміятися* (з народної пісні); *Досить вам* [братам] *уже стояти коло печі, ще катару наберетесь!* (І. Франко); *Боялись* [чужоземці] *набратися бліх у гомінливій юрбі гречкосіїв, рудокопів, козацької голоти* (О. Ільченко); *Затовк би на смерть дужий Тихін Марка, так Сень одборонив, хоч і набрався стусанів* (К. Гордієнко); // Відчувати що-небудь (про почуття). *Хто встрявав до такого братства, той на все життя набиравсь у йому* [ньому] *пошани до просвіти і зневаги до безглуздого буяння вчених неуків* (І. Нечуй-Левицький); *Коли дивиться* [Краньцовська] *на нього* [Славка], *то набирається дивного почування* (Л. Мартович); *Ого, я вже набираюся самоповаги!..* (Леся Українка).

6. *чого, розм.* Переймати, запозичуючи що-небудь, навчатися чого-небудь у когось. *З різних кінців, з різних сторін назліталося юнацтво набиратися розуму, слухати правди-слова* (Панас Мирний); *— Ну, тоді послухайте інших, набирайтеся досвіду* (Остап Вишня); *Най би жила* [Зоринка] *при теремі, та набиралась тих норовів, та оберталася в гурті* (Д. Міщенко); *Вона довго терлась коло панів і набралась од їх* [них] *трохи панства* (І. Нечуй-Левицький); *— Да!.. Пожив і я... Світу побачив. Між знатними людьми культури набрався* (А. Шиян).

7. *розм.* Напиватися доп'яна. *— Та я нічого, — ледве повертаючи язиком, каже чоловік. — А от Петро набрався так, що аж чортики по ньому забігали!* (народний жарт); *— Та й кум набрався — ледве ноги волоче* [волочить]! (Панас Мирний).

8. *тільки 3 ос.* Поступово збільшуватися, посилюватися. *— Розгін узято, набиралася інерція* (Іван Ле); *Забубонів* [Іван] *щось незрозуміле, звернув на погоду. — А на ніч, видно, мороз таки набереться...* (Ю. Збанацький).

9. *тільки 3 ос.* З'являтися, виникати. *Як життя почало ширитись, то з ним і мова людська ширилася, набиралися нові слова задля виразу нових вражень, нових потреб* (Панас Мирний); *Звідкілясь наберуться кучеряві сріблясто-рожеві хмарки, пливуть і пливуть вільно кудись в дальню далечінь...* (Є. Кротевич); *Усі справи, які набиралися за тиждень, робилися сьогодні, у неділю* (В. Собко).

10. *чого, чим.* Насичуватися чим-небудь, убирати в себе щось. *Листя на дереві міцнішало, набираючись цілющої води* (І. Нечуй-Левицький); *В Софії тепле пальто висіло у мене даремне і тільки пороху набиралось* (Леся Українка); *— З чого в тебе, дівчино, Руки загорілі? — Сонця набиралися В полі, ув артілі* (А. Малишко); *Зерно набралося водою, обважнів колос, приліг до землі* (К. Гордієнко).

11. *тільки 3 ос., рідко.* Приставати, прилипати і т. ін. до чого-небудь. *Липка глина набиралась на чоботи, і стало важко йти* (О. Гончар).

12. *тільки недок.* Пас. до **набира́ти** 1, 2, 5–8. *Назви статей набираються напівжирним прописним шрифтом, у біографічних довідках після прізвища зазначається його іншомовне написання* (з наук.-попул. літ.); *У 1699–1705 рр. у Росії була запроваджена рекрутська система комплектування армії. Служба була довічною. Солдати набиралися з селян і міщан, офіцери — з дворян* (з навч. літ.).

◊ **(1) Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму)** — поповнювати свої знання, набувати життєвого досвіду. *Як віз ламається, чумак ума набирається* (прислів'я); *Хлопчика опекун* [опікун] *віддав у бурсу розуму добувати* (Панас Мирний); *— Нам треба хати-читальні, щоб .. уму-розуму набиратися* (В. Речмедін); *З розумним розуму наберешся, а з дурнем і останній згубиш* (прислів'я); *— Що вже розумний, то розумний, бо набрався розуму од розумних людей* (І. Нечуй-Левицький); **(2) Набира́тися / набра́тися го́ря (ли́ха)** — неодноразово терпіти, переживати що-небудь тяжке, неприємне. *Всім відомо, куди він звик ходить І де він лиха набирався* (Л. Глібов); *І скаже милосердний Бог: багацько ти, страднице, набідувалася, набралася лиха на землі* (С. Черкасенко); *Під час тимчасової окупації міста обоє* [учитель з дружиною] *зазнали лиха, набралися горя по вуха* (Ю. Яновський); *З розумом тим ще лиха наберешся, біди всякої, бо розум без гордості не ходить, а гордість без честі не днює й не ночує* (Є. Гуцало); **(3) Набира́тися / набра́тися гріха́** — робити те, що заборонене нормами християнської моралі. *До таких непутящих, як оцей бусурман (вона ткнула пальцем на чоловіка), я не придивляюся, гріха не набираюся* (Л. Яновська); *З отцем, з ненькою полаюсь, Гріха наберуся* (з народної пісні); *— З вами, бачу, не одговієшся, а тільки гріха наберешся, — репетувала панія Висока* (І. Нечуй-Левицький); **(4) Набира́тися / набра́тися ду́ху:** а) ставати рішучим, сміливим, переборюючи страх, сором'язливість і т. ін. — *Тамара набирається духу і сміливо відбиває удар: — Я не сиділа за спиною... Я помагала мамі...* (А. Хижняк); [Горнiг:] *Там, майстре, неабиякі новинки. Оце Петеревальдці набрались духу та й вигнали фабриканта* (Леся Українка); б) відновлювати сили, міцніти, відпочиваючи. — *А поки що набирайся духу після походу* (О. Гончар); в) *(чого, якого)* перейматися певними поглядами, думками, ідеями і т. ін.; набувати певних властивостей. — *Се ти, ходивши по всіх усюдах, набрався такого духу* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Хлопці були ще в таких літах, коли вони ще не огрубіли, не постовбуріли, не набралися духу чоловічої самостійності* (Грицько Григоренко); **(5) Набира́тися / набра́тися здоро́в'я** — позбуватися хвороб, ставати здоровим. *Мелашка ніби набиралася здоров'я на волі* (І. Нечуй-Левицький); *— Поправляйся ж тепер, моя дитино, набирайся здоров'я* (А. Тесленко); **(6) Набира́тися / набра́тися краси́** — ставати красивішим. *Поки Явтух ріс та краси набирався, Фрузина ледачіла, старілася* (А. Свидницький); **(7) Набира́тися / набра́тися кро́ві** — ставати повнокровнішим. *Стрівала я тут* [у Ялті] *багато людей, що прожили рік-два і поправились навіть при туберкульозі в легких* [легенях], *то, може ж, і я, коли не поправлюсь, так хоч крові трохи наберусь* (Леся Українка); **(8) Набира́тися / набра́тися си́ли (сил):** а) ставати сильним. *Підростав Сандер, сили набирався* (А. Шиян); *Виріс Зевс, змогутнів, набрався сил і мудрості* (О. Бердник); б) відпочиваючи, відновлювати сили. *Ви можете собі йти спати, відпочивати, набиратися сил* (А. Кокотюха); **(9) Набира́тися / набра́тися смілѝвості (хоро́брості, смі́лості, відва́ги)** — ставати сміливішим; наважуватися діяти певним чином. *Смільчак, перевірившись, що жахався по-дурному, набиравсь нової, ще більшої відваги* (М. Коцюбинський); *Якусь хвилинку Ольга сиділа, збираючись з думками. Потім набиралася хоробрості. І нарешті .. перетнула кімнату і просто вдарила кулаком по широкій кнопці вимикача* (А. Кокотюха); *Заєць набрався сміливості та й каже: "Ще одколи живу в цьому лісі, ніхто передо мною шапки не здіймав"* (І. Нечуй-Левицький); *Сміливості, бачиш, набрались... Що ж? Дошумілись, догрались?..* (М. Рильський); *Розенберг тоді набрався хоробрості — запропонував перевести цех на безперервку. І не тільки запропонував: почав наполегливо вимагати цього* (Ю. Шовкопляс); **(10) Набира́тися / набра́тися со́рому (ганьби́, стра́му)** — роблячи що-небудь осудливе, осоромлюватися. — *Та й що ж оце, з-за нього* [батька] *нам перед людьми очима блимати? Сорому набиратися?* (Григорій Тютюнник); *Тьху, недотепний дідуган! Не знать, чого перелякався. Сховався здуру у бур'ян І тільки сорому набрався* (Л. Глібов); *Такої ганьби набрався Савка, що ані на місто показатися* (О. Маковей); *Набралася страму з отим царем* [портретом, що хазяїн послав продавати] *і пішла* [з базару] *ні з чим* (Є. Кравченко); **(11) Набира́тися / набра́тися терпі́ння** — готувати, налаштовувати себе на тривале випробування, очікування й переборення якихось труднощів і т. ін. — *Йдемо вгору. Набирайтесь терпіння. Дорога довга* (Ю. Мушкетик); *— Ну, що ж, Василю, наберись терпіння. Катерина Іванівна, мабуть, говорила тобі про нашу силу. Ми незборимі, хлопче* (Д. Бедзик); *Груша мала впасти сама, належало тільки набратися терпіння* (І. Білик); **(12) Набира́тися / набра́тися ті́ла** — гладшати, товстіти. *На добрім хазяйстві Палагна набралась тіла, стала повна й червона* (М. Коцюбинський); **(13) Набира́тися / набра́тися ха́лепи** *з ким — чим* — потрапляти в складне становище, зазнавати неприємностей через кого-, що-небудь. — *І куди, думаю, такого молодого взяли? .. Наберемося, думаю, з ним халепи* (Іван Ле); **Набра́ти (набра́тись) пересві́дчення** *див.* **набира́ти; (14) Набра́тися (на́їстися, налига́тися** *і т. ін.),* **як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **до ми́ла>,** *зневажл.* — без почуття міри; дуже багато, жадібно. *Налигався, як Мартин мила* (прислів'я); *До смачного борщу допався* [Володимир], *як Мартин до мила* (С. Чорнобривець); *Припав пастух до приватної власності, як дурний до мила* (В. Бабляк); *Розсердивсь я, плюнув і пішов до торби з харчами — не міг більше терпіти. .. Наївся, як дурень мила* (В. Нестайко); *Чи вже набралися інеесторів, як Мартин мила?* (з Інтернету); **(15) Набра́тися сму́тку** — зазнати багато клопоту, прикрощів, неприємностей. — *Розкажу вам про Якова Харченка, якого він смутку набравсь у Хмелинцях, залицяючись до Коханівни* (Марко Вовчок); **(16) Набра́тися ю́шки (юхи́)** *від кого, чиєї, зневажл.* — перейнятися чиїми-небудь поглядами, думками, настроями і т. ін.; засвоїти чиїсь манери, звичаї і т. ін. *Школярської юхи набрався* (Номис); *— Все одно не послухається. Все по-своєму зробить. А це вже і Ярина від нього юшки набралась, кирпу гне* (І. Цюпа).

НАБИРА́Ч, á, *ч.* Пристрій, за допомогою якого можна набирати (у 8 знач.) який-небудь сигнал. *Якщо якогось номера телефону в пам'яті приладу немає, його можна набрати за допомогою кнопкового набирача* (із журн.); *Клавішний тональний набирач номера.*

НАБИ́ТИ *див.* **набива́ти.**

НАБИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наби́ти.** *До млина вже плентаються на плечах солдатської шинелі чи подраного залатаного пальта набиті житом торби та лантухи* (Б. Антоненко-Давидович); *Набитий соломою матрац відгукувався на кожен його порух сухим шурхотом* (П. Загребельний); *Вранці пішов свіжий, а за день змарнів, в набитих вітром очах застигла сльоза* (В. Земляк); *Передок бойківського дерев'яного плуга складався з двох коліс — більшого діаметра й меншого, без обручів, набитих на дерев'яні осі* (з наук.-попул. літ.); — *У мене мушкет старовинний, картеччю набитий* (Ю. Мушкетик); *Його молодший товариш теж одклав кайло.., підсунувся на купу набитої породи* (Олесь Досвітній); // **наби́то,** *безос. пред. На тапчані не було нікого, та зате на помості набито, мов селедців у бочці, якихось людських істот* (І. Франко); *А іноді там, де снігу набито було особливо багато — по вибалках і ярочках, Максим провалювався по пояс* (І. Багряний); *Очі ховають ніяковість під густими сірими бровами, в яких повно набито пилюки* (О. Гончар).

◊ **(1) Битко́м наби́тий** *ким і без дод.* — переповнений, заповнений вщерть. *Була Грицева стодола битком набита. Зійшлися майже цілі Тунівці* (Л. Мартович); *До початку вечора ще лишалося години півтори, а червоний куток уже набитий битком* (О. Гуреїв); **(2) Битко́м наби́то,** *безос., ким і без дод.* — переповнено, заповнено кимсь. *А народу набралося .. — всюди пóвно, битком набито* (Панас Мирний); **Голова́ не поло́вою (не соло́мою, не кло́ччям** *і т. ін.)* **наби́та** *див.* **голова́; Наби́тий (безнадíйний) ду́рень** *див.* **ду́рень; Наби́тий (по́вний) гамане́ць** *див.* **гамане́ць; По́вна (непоро́жня, наби́та** *і т. ін.)* **кише́ня (калі́тка)** *див.* **кише́ня; (3) Як наби́то** — дуже багато. *Сонце почало вже хилитися на західну половину неба, а в грушатицькій коршмі народу як набито* (І. Франко).

НАБИ́ТИСЯ *див.* **набива́тися.**

НАБИТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **наби́ти, набива́ти** 1–6, 11, 12. *Погано, коли чиновники й посадовці дбають не про інтереси народу, а про набиття власних кишень* (із журн.); *На меморіальному об'єкті залишилося лише завершити роботи з набиття ґонти покрівлі* (з газ.); *Компанія з виготовлення домашнього текстилю зупинила свій вибір на способі набиття малюнку на тканині дерев'яними штампами акриловою фарбою* (з газ.); *Загартуванню способом набиття, популярним у східних бойових мистецтвах, добре піддаються такі ділянки, як підйом стопи і ребро стопи* (з наук.-попул. літ.).

НАБИ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Який набичився. — *Ви погано нас знаєте! — підхопили в один голос усі братчики Момоти і, випнувши груди, подалися вперед настовбурчені і набичені* (В. Шкляр); *Сергій .. позадкував від набиченої постаті* (Є. Пашковський); *Фермери схожі були на байкерів — виглядали похмуро й незадоволено, були бородаті й набичені* (С. Жадан).

НАБИ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., що, розм.* Нахилити, готуючись до якихось рішучих дій (про голову, лоб). *Вона вернулася й притягла за собою Філона. Той переминався з ноги на ногу, набичивши голову, в шапці, яку забув скинути* (Ю. Мушкетик); *Іскра зваби пройшла по ньому, запалила йому кров. Він заціпив щелепи. Набичив лоба...* (Г. Колісник); *Максим осідлав велосипед. Міцно, аж заболіли долоні, стиснув роги керма. Набичив голову* (А. Кокотюха).

НАБИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Набути войовничого вигляду. *Парубок набичився, поправив галіфе, дихнув горілкою в обличчя* (М. Стельмах); *До кімнати ввалилися однокласники. Серед них — Гриць. Він побачив Васю, набичився, подав холодну руку, щось буркнув* (О. Бердник); — *Щезни! В цю хвилину. — Що? — набичився Бодьо і зробив крок до Олька* (Ю. Винничук).

НАБІ́, *невідм., ч.* Мусульманський пророк. — *Людині не дано осягнути Бога, — стояв на своєму набі* (із журн.).

НАБІ́Г, у, *ч.* 1. Раптовий напад, короткочасне вторгнення і спустошення певної території. *У замку в Шешорах люди ховалися від набігів ворогів* (з легенди); *Отої ночі перед набігом козацьким на село .. майже всеньку ніч і гибіла* [Катря] *надворі, все прислухаючись* (А. Головко); *В літні теплі вечори біля степових вогнищ із розповідей Яворницького дізнавались ми про античні міста, які торгували зі скіфами, про Січ Запорозьку, що безстрашно боронила від татарських набігів наш край* (О. Гончар); *Нові люди прийшли на згарища, починають нове життя, яке так само щомиті може урватися від набігу дикої орди* (П. Загребельний); *Чернець легко відкотив візок, і я побачив притрушену тирсою ляду. — Се на випадок набігів, — пояснив він* (Г. Пагутяк).

2. Несподіване раптове відвідання кого-, чого-небудь з якоюсь, перев. недружньою метою. *Денікінська "комісія" мала необмежені повноваження. Вона здійснила набіг на книжковий магазин "Книгоспілки", знищила 95 назв українських видань, не зачепивши жодного більшовицького видання* (з газ.).

НАБІ́ГАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **набі́гати.** *Цікаво, що зараз сниться хлоп'яті, яким своїм за день набіганим радощам так мрійливо усміхається воно?* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який набігався. *Спочатку* [Валентин] *навіть осміхнувся, сон таки зломив набіганого голову* [колгоспу] (Іван Ле); *Набіганий досхочу, Орлик ледве за возом плентався* (М. Вінграновський).

НАБІГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набіга́ти.** *Стенд обладнаний вимірювальними засобами для реєстрації кута набігання колеса на рейку-коток* (з наук. літ.); *Процес передачі енергії хвильового руху в кінетичну енергію потоку можна спостерігати, коли поверхнева хвиля руйнується на воді при набіганні її на берег або іншу перешкоду* (з наук.-попул. літ.).

НАБІ́ГАТИ, аю, аєш, *док., що, чого, розм.* Багато бігаючи, дістати що-небудь або зазнати чогось. — *Чи не набігала ти .. лихоманки?* (Г. Квітка-Основ'яненко); // *зневажл.* Завагітніти (про неодружену жінку). *Солоха чим далі все товщала, це примітила й господиня й думала про себе: — .. Дивно мені тільки, — де така поганка набігала?* (Панас Мирний); — *А це ж... що це ви собі набігали, Варваро Трохимівно? — говорив крамар, сально посміхуючись і пальцем тикаючи у Варин живіт* (М. Хвильовий).

НАБІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАБІ́ГТИ,** біжу́, біжи́ш; *мин. ч.* набі́г, ла, ло; *док.* 1. Наскакувати, натикатися з розбігу, з розгону на кого-, що-небудь. *Вони набігали на нас, штовхали, намагалися забити памороки* (Ю. Яновський);

Раптом нарти набігли на камінь і так підскочили, що Тико не втримався і впав на сніг (М. Трублаїні); *Мені потім здавалось, що то не снаряд знайшов мене, а я сам набіг на нього* (Ю. Мушкетик); // Несподівано натрапляти на когось, на щось, виявляти, зустрічати кого-, що-небудь. *В кінці толоки вони набігли на загублений кимсь кашкет із зіркою* (П. Панч); // Швидко насуватися, перев. покриваючи, закриваючи собою що-небудь (про хвилі, хмари і т. ін.). *Котиться з Африки хвиля .. І, може, та хвиля, що мила ноги араба, набігає тепер на мої ноги як символ єднання...* (М. Коцюбинський); *Темні хмарки набігають на сонце* (М. Руденко); *З моря набігла хвиля з білими густими гребенями* (І. Нечуй-Левицький); // Швидко виникати, починатися, налітати (про бурю, вітер і т. ін.). *Вдень тут тепло, часто громові бурі набігають* (Леся Українка); *Коли набігає вітер, явори гнуться розгойданим верхів'ям* (І. Цюпа); *Набіжить вітерець, покотиться хвилею* (О. Стороженко).

2. Виступати, з'являтися (про зморшки, сльози, усмішку і т. ін.). *На сухому високому лобі набігали густі дрібні зморшки* (І. Нечуй-Левицький); *Що довше вдивляється вона в обличчя Жанни д'Арк, то більше й більше захоплюється художником, їй навіть сльози розчулення набігають після погляду в очі Жанни д'Арк* (М. Слабошпицький); *Серп випав з рук Хариті, лице скривилось від болю, на очі набігли сльози* (М. Коцюбинський); *На вуста набігла звична — привітна і трохи іронічна посмішка* (Т. Масенко); // *перен.* Виявлятися зовні, ставати видимими (про душевні переживання, фізичні відчуття). *Тінь тривоги і турбот весь час набігає на його обличчя* (І. Кочерга); *На лиця набігло занепокоєння* (К. Гордієнко); // *перен.* Виникати раптово (про спомини, думки і т. ін.). *Макс Дальгов відчув, як у нього защеміло серце. Набігли давні спогади* (В. Собко).

3. Збігаючись, збиратися в одному місці (про людей). *Поки в'яжуть Василя, з двору через хвіртку набігають черниці і між ними Кнуриха* (Панас Мирний); *Набігають діти, разом з матір'ю обліплюють Мирона* (М. Стельмах); *Набігла повна хата людей, як почули, що старий Дрот та просватав свою дочку* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Тося ховалася за спини подруг, що вже набігли невідомо звідки* (Ю. Смолич).

4. *розм.* Натікаючи, наливатися куди-небудь, заповнювати щось (про рідину). *Ніхто ніколи не боронив рибу ту ловити. Звісно, вода... набігла собі... ставок став... Риба завелася...* (Панас Мирний); *Він повісив рушника на галузку сосонки, нахилився й поглянув на себе в люстерко води, яка набігла в низину* (Ю. Яновський); // *перен.* Збільшуючись, наростати (про гроші, проценти). *Підростуть курчата, можна буде продати... Глянь — якийсь карбованець чи два й набіжить за рік* (О. Донченко); *Крають землю плуги, обліковець гектари запише, і зарплата набіжить непогана!* (з газ.).

5. Учиняти набіг (набіги) на кого-, що-небудь; нападáти (у 1 знач.), наскакувати (*див.* **наскáкувати**[2] 1). *Стали козаки до города Козлова назад прибувати. Стали на турків, на сонних, набігати. Стали їх рубати* (з думи); *Мокрина з матір'ю продавала на базарі рибу .. і прочула, що становий готується тієї ночі набігти з десяцькими на батькову ватагу* (І. Нечуй-Левицький); *Спати ніхто не клався. Ждали все, що набіжать* [козаки] (А. Головко); // *тільки док., кого, що.* Напавши на кого-, що-небудь, захопити його. *Креши вогонь! Хай буде міць далекобійна, щоб сонного тебе десь ворог не набіг* (П. Тичина).

6. Упритул прилягати до чого-небудь, досягати чогось. *Набігає аж на кручі Зеленая нива* (П. Усенко); *Там далі набігли над річку високі коноплі й залили берег своїм гострим важким духом* (І. Нечуй-Левицький).

7. Виповнюватися, минати (про роки). *Дорка потроху ставала Федорою, ходила до школи і до початку війни саме скінчила семирічку, їй набігало шістнадцять років* (Ю. Яновський); *Сорок літ набіжить незабаром, Наче молот на груди паде: — Де юнацтво поділося з жаром; Де завзяття твоє молоде?* (П. Грабовський).

8. *розм.* Вискакувати, з'являтися, сідати (про болячки, ґулі і т. ін.). *Сонце пече, дорога тверда, мов камінь, аж водянки на ногах набігають* (Григорій Тютюнник); *Пряжка вдарила Грицуня по вусі, а там зараз набіг червоний ґудз* (Л. Мартович); — *Він мене тільки що знов бив... Диви, о... синяк вже набіг...* (В. Винниченко); *Рукою вона гладила велику круглу ґулю, що набігла на голові* (І. Микитенко).

9. *розм.* Надходити, наставати (про свята, дні і т. ін.). — *А тепер же ніхто часом не сидить у тій холодній? — Ні, .. люди відпрошуються, щоб уже як мають саджати, то пізніше, аж коли нагальна робота скінчиться або як свята довші набіжать...* (Леся Українка).

◊ **[Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є** *і т. ін.)* **/ покоти́лася (потекла́, набі́гла** *і т. ін.)* *див.* **сли́на; Збі́гло (набі́гло) на ду́мку** *див.* **збіга́ти; (1) Набіга́ти на о́чі** — проноситись, пропливати повз кого-небудь. — *Сіла й я між своїми синами, їду. Шлях мигтить, гаї та поля на очі набігають...* (Марко Вовчок); **Налива́тися (набіга́ти) / нали́тися (набі́гти, поналива́тися) кро́в'ю** *див.* **налива́тися; Се́рце набіга́** *див.* **се́рце; Ухопи́ти (упійма́ти, набі́гти** *і т. ін.)* **тропи́** *див.* **ухо́плювати; Що на язи́к набіга́є / набіжи́ть (понесе́)** *див.* **що**[1]; **(2) Як набіжи́ть:** а) *(на кого)* кого-небудь охопить злість, лють, роздратування і т. ін. *На нього як набіжить — то чоловік як чоловік, а то й не підступайся* (Сл. Б. Грінченка); б) як доведеться, як трапиться. *Досить жить як набіжить* (прислів'я).

НАБІ́ГАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Побігати досхочу, багато або до втоми. *В літню куряву та спеку вволю не нагуляєшся, не набігаєшся, — восени ж .. можна бігати* (С. Васильченко); — *Стривай-стривай, замішаю* [полову для коня], *тим часом ти прохолонеш трохи, — провадив своєї дід. — Небійсь, набігався за півдня?..* (С. Черкасенко); *Набігавшись за день, вони зараз спали* (С. Скляренко); — *Ми всі занадто нервові... Начитаєшся макулатури, набігаєшся...* (В. Дрозд); * Образно. *Моє серце набігалось за життя й тепер помалу стискується й випростується* (Ю. Яновський).

НАБІГА́ЮЧИЙ, а, е. Який набіга́є (у 1 знач.). *Сивоок звернув трохи вбік, пристанув коло темного дерева, обіперся об його шорсткий стовбур спиною, вхопив набігаючого Лучука, взяв його в обійми, мов малу дитину* (П. Загребельний); *Щільно зімкнувши ряди, стояли вони, мов висока Скеля міцна, що звисає над берегом сивого моря Й твердо витримує буйні вітрів буревійних пориви І набігаючих хвиль величезних бурхливі удари* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАБІ́ГЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **набі́гти** 1, 2, 4, 8. *Бабуся утерла набіглі сльози й нахилила до себе Шапталу, бо той був втричі вищий за неї* (В. Підмогильний); *Колись від зорі міг* [Мирон Данилович] *до зорі рити, забувши про спочинок, тільки набіглий піт з брови струшував, а тепер неспро-*

можний півгодини повертіти лопатою (В. Барка); *Я гаркнув на нього. Хотів гукнути.., а вирвалося хрипке гарчання, чи від набіглої повен рот слини, чи від того уявного бігу, після якого почував себе вимученим і з гіркою печією у горлі* (Ю. Винничук).

◊ **Нали́тий (набіглий, понали́ваний** *і т. ін.)* **кро́в'ю** *див.* **нали́тий.**

НАБІ́ГТИ *див.* **набіга́ти.**

НА́БІГЦІ, *присл., розм.* На бігу, під час руху. *— А чого се ми втікаємо, дядьку? — пита Хапко. — Хто втікає? — відпитує набігці дядько* (Марко Вовчок).

НАБІ́Д[1], а, *ч.* Прихильник своєрідного варіанта стилю модерн в образотворчому мистецтві кінця XIX — поч. XX ст., що нагадує літературний символізм. *Набіди працювали в різних жанрах: прикрашанні інтер'єрів, виготовленні ескізів для вітражів, афіш, килимів, мистецтві театральних декорацій* (з наук.-попул. літ.).

НАБІ́Д[2], у, *ч.* Алкогольний напій із фініків, родзинок, інжиру і т. ін., поширений у країнах Сходу. *Із проса татари виготовляли алкогольний напій, який називали набід. Цей напій також виготовлявся з фініків та меду* (з наук. літ.).

НАБІДИ́ТИСЯ, джу́ся, ди́шся, *док., діал.* Набідуватися. *— То ви вже, Логвине, набідились, а тепер спочинете за синовими плечима. А не загордіться* (з переказу); *Наробилася* [мати] *коло мене, набідилася* (В. Стефаник); *— Ех, оце ж і я набідився так, й жінка з дітьми дома нагорювалися та набідилися без хліба* (П. Козланюк); *— Цілий вік набідилася з твоїм татом, цілий вік терпіла* (Г. Пагутяк).

НАБІ́ДКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Досхочу поговорити про своє лихо, горе, нужду; нажалітися. *Вернувшись од Чіпки, набідкавшись перед ним досхочу, Грицько заводив .. розмову з Христею* (Панас Мирний); *Не встиг Кайдаш набідкаться, як задній віз нагнався на передній і перекинувся* (І. Нечуй-Левицький); *Набідкалась, наплакалась мати, та хоч як їй гірко було, а мусила скоритись: батько — голова сім'ї, споконвіку так заведено* (Б. Антоненко-Давидович); *До побачення, дорогі поля, луги, яри і ліси! До побачення! Досить по них находився, та намерзся, та набідкався. Тепер додому!* (У. Самчук).

НАБІДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Зазнати багато горя, нужди, лиха; нагорюватися. *І скаже милосердий Бог: багацько ти, страднице, набідувалася, набралася лиха на землі, та в Бога милості на небі багато* (С. Черкасенко); *— Подумай, Антоне, — все благала вона. — Хіба мало ми набідувалися, поки почали жити по-людськи* (В. Земляк); *Набідувалися мої діточки разом зі мною* (М. Андрусяк).

НАБІ́ЖКА, и, *ж., діал.* Прибуток, зиск. *Як по копійці набіжки, то й то гаразд* (Сл. Б. Грінченка).

НАБІ́ЖНИЙ, а, е, *рідко.* Позашлюбний, нешлюбний (про дитину). *Це дитя набіжне у неї: вона — покритка* (Сл. Б. Грінченка).

НАБІ́Й, бо́ю, *ч.* 1. Кількість вибухової речовини, необхідної для пострілу, вибуху; заряд *(див.* **заря́д**[1] 1). *— Гармаші, пильнуй! — командував Шрам... — Наводь усі* [гармати] *влучно на он ту площину, підготуй на зміну набої, і як махну люлькою — шквар!* (М. Старицький); *Вони* [рибалки] *закладають на дно ставка набій з динамітом, .. і за хвилину страшенний вибух розтинається навкруги, глушить рибу, й вона випливає поверх води, немов дохла* (С. Черкасенко).

2. Бойовий снаряд, патрон з необхідною для пострілу кількістю вибухової речовини, а також куля, дріб або картеч. *Тут рвалися тридюймові набої, а недалеко робітники в шаленім наступі висадили в повітря цілий артилерійський склад* (І. Микитенко); *Максим прокинувся від несподіваного струсу і розплющив очі. Просто на нього згори сипалося гілляччя з розпахнутої набоєм берези* (І. Багряний); * У порівн. *Той же бік розкішної крони* [дуба], *що був обернений на схід, зеленів, кучерявився і рясно плодоносив смугляві жолуді, тугі, мов набої* (І. Цюпа).

3. *рідко.* Утоптана снігова дорога, а також сліди доріжки від саней, які можна бачити під наметеним снігом. *У вранішньому сонці серед лісу виблискував добре втоптаний набій* (із журн.).

4. *діал.* Навалений на дорозі сніг. *Набій великою купою лежав на дорозі* (із журн.).

Ску́шувати / скуси́ти набі́й *див.* **ску́шувати.**

НАБІ́ЙКА, и, *ж.* Пластинка, що прибивається до каблука. *Ставити набійки на панських туфлях було не важко, а з солдатськими черевиками, які розлазились під руками, доводилось дуже довго морочитися* (В. Нестайко); *На ньому полатаний мундир, чоботи руді із такою кількістю латок та набійок, що гупають навіть на піску* (Валерій Шевчук); *— Перше своє взуття для степу я робив практично місяць. Сам ставив набійки, ще не зовсім знаючи, як потрібно* (із журн.).

НАБІ́ЙКОВИЙ, а, е. Прикм. до **набі́йка.** *В носковій, пучковій та набійковій частинах, які піддаються найбільш інтенсивному зношуванню, доцільно використовувати міцний та зносостійкий матеріал* (з наук. літ.).

НАБІ́ЙНИК, а, *ч.* Те саме, що **патро́нник** 1. *Опам'ятавшись і повертівши головою, почав* [крижень] *пливти від мене, але я зараз же заложив у набійник нового набоя і негайно ж почав його добивати* (М. Хвильовий).

НАБІ́ЙНИЦЯ, і, *ж.* Сумка або пояс з гніздами для рушничних і пістолетних набоїв; патронташ. *Постеля до ладу прибрана. Над нею висіла найбільша і найцінніша прикраса, гордість господарева — дубельтівка й шкіряна набійниця* (В. Підмогильний); *По крутому схилу, чіпляючись за кущі, спускалась людина. В хутрянім капелюсі, у ватяних штанах, в жупані з .. козулячої шкіри, підперезанім мотузкою; через плече набійниця, при поясі ніж* (І. Багряний).

НА́БІК, *присл.* 1. На правий або лівий бік чого-небудь. *Іван вирвав буряк і .. влучив її* [Олександру] *просто в хустку, аж очіпок з'їхав трохи набік* (М. Коцюбинський); *Гнат .. зайшов до кімнати в чистому вбранні з зачесаним набік темно-русим чубом* (С. Чорнобривець); *Ми бачили діда на ровері, який тримав за повідок смішного клаповухого пса — той щодуху мчав перед ровером, звісивши набік язика* (С. Андрухович); // Відхиляючись від нормального (прямого) положення. *Минули літа, а село Не перемінилось. Тілько пустка на край села Набік похилилась* (Т. Шевченко); *Фомушка .. попробував ще раз хмикнути і схилити благально голову набік* (В. Винниченко).

2. На відстань від кого-, чого-небудь. *— Повернись! Щоб ти здохла!.. Шкапа злегка здригнулась, підняла голову й відступила трохи набік* (С. Черкасенко); *Комбат поліз до планшета, наче там лежала відповідь на останнє запитання. Не знайшовши, однак, потрібної відповіді, з досадою одкинув набік планшет* (А. Дімаров).

3. Залишити поза увагою. [В а р е н и к:] *Я готов усі свої діла набік, щоб тільки Вам, Дементій Васильович, догодить* (М. Кропивницький).

◊ **Хвіст на́бік** *див.* **хвіст.**

НАБІ́Л, у, *ч., діал.* Молоко; молочні продукти. *І тут пані йому каже, Щоб набіл забрати І конечне до обіду На ринку продати* (С. Руданський); — *Адже це ті самі хлопи, яких щодня бачимо на торгах, які нам носять набіл* (І. Франко); *Старший вівчар попрощався зі своїм депутатом* [власником полонини], *і той побажав йому щастя в дорозі та на полонині. Дав йому кілька порад, як пасти худобу, як збирати набіл* (В. Гжицький); *Наступного ранку Йосип Мількер, не зраджуючи свого звичаю, подався на Краківський базар, відшукав знайому господиню, яка торгувала набілом, і привітався з такою теплотою, мовби то була найрідніша його душа* (Ю. Винничук).

НАБІ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **набіли́ти.** *Все навколо ходило ходором. Веремія звуків і дівочих грудей, ніг, розмальованих губів, набілених крейдою носів* (І. Багряний).

2. *у знач. прикм.* Який набілився. — *Отой Дандамід, що кожен день ходить набілений та напахчений, як грецька танцівниця? — Так, той самий* (Б. Лепкий); *Високий, кощавий мім, у короткій зеленій туніці, нарум'янений і набілений під кучерявою перукою, справляв враження велетенської висушеної сарани* (Н. Королева); *Ні, каже Дарка, вона не буде пудритися, бо вона провалилася б крізь землю, якби, боронь Боже, дізналися, що вона набілена* (Ірина Вільде).

НАБІЛИ́ТИ *див.* **набілювати.**

НАБІЛИ́ТИСЯ *див.* **набілюватися.**

НА́БІЛО, *присл.* Начисто, остаточно. *Сам управляющий* [управитель] *поспіхом переписував конторські книги набіло та, знаючи добре, чия кішка сало з'їла, заздалегідь збирався тікати* (Дніпрова Чайка); *До неділі лишився один день, а стінгазета ще й не почата набіло* (А. Головко); *Мені давали переписувати набіло важливі папери, а також давали деякі справи до розгляду* (Ю. Мушкетик); — *Почекай ще тиждень, поки я перепишу набіло, а ти якраз підготуєшся і все владнаєш з грошима, товарами і кораблем...* (Ю. Логвин); *Творив Григорій Косинка легко, можна сказати, одразу набіло, майже без виправлень* (з наук.-попул. літ.).

НАБІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАБІЛИ́ТИ,** ілю́, і́лиш, *док.* 1. *що.* Покривати обличчя білилами, пудрою. — *Ой мій милий, милесенький, Голубчик мій сизесенький! Продай коня і кобилу, Справ красило і білило; Щоб лице я набілила, Щоб од сонця не згоріла* (з народної пісні).

2. *що.* Покривати стіну, стелю і т. ін. білилами. *Маляр швидко набілював стіну, накладаючи білила шар за шаром* (із журн.).

3. *що, чого.* Вибілюючи, готувати в якій-небудь кількості. *Телячі шкури мочили, старанно вишкрібали з обох боків, набілювали у вапні, натягали на спеціальні рами і сушили* (з наук.-попул. літ.); *Було у мене в скрині зайве полотенце, аж п'ять сувоїв, так про запас напряла та набілила... і його продала* (О. Кониський).

4. *що.* Робити що-небудь білим. *Цілими днями солдатів ганяли по плацу, муштруючи їх до парадів, і ночі їм не вистачало, щоб надраїти до блиску зброю, ґудзики, бляхи, набілити пояси і напудрити перуки* (з наук. літ.).

НАБІ́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАБІЛИ́ТИСЯ,** білю́ся, бі́лишся, *док.* Покривати своє обличчя білилами, пудрою. *Коли надходить перший день весни, вона встає рано-вранці, згортає постіль, гарно прибирає в хаті й у дворі, підмітає долівку й збризкує її водою. Тоді чисто вмивається й чепуриться: малює собі хною волосся, руки й ноги, набілюється, кладе рум'яна, підводить сурмою очі й чорнить брови* (з казки); *Вона почала й себе прикрашувати, накрашуватись та набілюватись* (І. Нечуй-Левицький).

НАБІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок., кому, діал.* Натякати. *Так мені набіляла, аж не вимовляла* (Сл. Б. Грінченка).

НА́БІР, *присл., розм.* У борг, без грошей; наборг. *Хто набір бере, той з крамарем бійки не мине* (прислів'я); *Лихий та збентежений вертався Хома з порожньою пляшкою з корчми: шинкар не дав набір* (М. Коцюбинський); *Крамарі .. давали їй крам завжди гарний, бо вона ніколи не брала набір* (Л. Яновська).

НАБІ́Р, бо́ру, *ч.* 1. Дія за знач. **набира́ти** 5, 7, 8. *Уже першого дня мобілізації кілька десятків чоловік пішло з села. А через місяць-два — другий набір* (А. Головко); — *Коли буде набір робітників на пилорами, я протегуватиму* (С. Чорнобривець); *Спочатку плани та розклад Неля Петрівна друкувала на машинці, згодом освоїла комп'ютерний набір і лазерний друк* (з газ.); *Між передніми сидіннями поряд з коробкою передач лежала на спеціальному рогачику телефонна трубка з диском для набору номерів* (В. Нестайко); *Через якийсь час у нічній тиші чути переривистий зумер набору номера* (О. Ірванець); // Наймані, завербовані, прийняті для чого-небудь люди. *Гаркуша був вдоволений новим набором* (О. Гончар); *З двадцяти чоловік гагарінського набору в космос злітало дванадцять* (з газ.).

2. Сукупність однорідних предметів, фактів, явищ, властивостей і т. ін., які належать до однієї сфери застосування і разом становлять що-небудь ціле. *Осторонь, так, щоб усім було видно, червоніла атласна коробка набору "Червона Москва"* (В. Собко); — *Поянюй, для чого столовий набір* (О. Чорногуз); *Цей набір учитель купив собі на чоботи ще до війни. Вони необхідні для сільської дороги, особливо весною, восени, адже ходив у благеньких черевиках* (К. Гриб); *Уміння глушити в зародку свої емоції чи таїти їх входить чомусь у набір обов'язкових чеснот цивілізованої людини* (з наук.-попул. літ.).

3. *поліграф.* Сукупність набраних літер, що відтворюють який-небудь текст. *Вісім годин він* [Карпо] *стоїть в .. друкарні, вісім годин збирає набори, підбирає літери, перев'язує мотузком гранки* (М. Хвильовий); *Учитель .. обережно зсував рядок пластинкою на дзеркало в куток рамки і притискав набір планочкою. Так вони набрали всю листівку* (К. Гриб).

4. *діал.* Кладь; вантаж, вага. *Тяглися* [вози] *болотною дорогою з тяжким набором* (І. Франко).

△ **(1) Хромосо́мний набі́р** — сукупність хромосом, що знаходяться в кожній клітині організму. *У своєму хромосомному наборі чоловік має X- та Y-хромосоми. Вони ще називаються статевими. Жінка ж має дві X-хромосоми* (із журн.).

◊ **(2) Набі́р слів** — позбавлені смислу сполучення слів, фраз або слова фрази, якими маскують істинні думки. *Але ж і Мухтаров, нервуючись, так спрямував його думку, що годі було викручуватись, ховатись за набором слів* (Іван Ле).

НАБІРНИ́Й, а́, е́. 1. Признач. для набо́ру (у 1 знач.). *Хтось мусить робити рух — ствердив тверезо Денисюк і .. один із перших зголосився до набірної комісії* (О. Лисяк); *Треба було розжитися набірною касою — свинцевими літе-*

рами для підпільної друкарні (М. Андрусяк); *М'якою ходою, погойдуючись, він перетнув кімнату, ткнув довгим вузлуватим пальцем у набірний диск на пульті зв'язку* (І. Росоховатський); *Кинувши в щілину дві копійки і вже набравши перші цифри, я несподівано зупинив палець у кружальці набірного диска* (А. Кокотюха).

2. Складений з окремих частин. *Він повернувся до Шлойми, по-змовницьки нахилився впритул і з бічної кишені піджака вийняв гарного ножа з набірним руків'ям всіх кольорів райдуги* (О. Ірванець); *Гарячі бітумні мастики застосовують для наклейки набірного паркету* (із журн.).

3. *поліgр.* Те саме, що **склада́льний.** *Стала* [Оксана] *до своєї колишньої роботи в набірному цеху* (В. Кучер); *Науково-дослідний інститут поліграфічного машинобудування працював над створенням автоматичної набірної машини* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **набірна́,** но́ї, *ж.* Приміщення, де готується друкарський набір; складальня. *Я потихеньку вислизнув з набірної, стриб-стриб по щаблях — і вже на горищі. Лежу на сіні й прислухаюсь, як все приміщення здригається від гуркоту друкарської машини* (П. Запаренко).

НАБІСИ́ТИСЯ, ішу́ся, і́сишся, *док., розм.* Побіситися досхочу, довго, аж поки не набридне. *Діти мріють одержати "класні подарунки", досхочу набіситися і під шумок наїстися солодощів* (із журн.).

НАБЛА́ЖИТИ, жу, жиш, *док., діал.* Принести добро, благо. *Дякувати Тобі, Господи, .. за Твій дар, Твою благодать, що нам наблажила* (Сл. Б. Грінченка).

НАБЛИЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наближа́ти** і **наближа́тися.** *Він не знав, що поцілунки бувають такими .. Коли майже втрачаєш свідомість уже від наближання моменту* (Дара Корній); *Містом ходили вперті чутки про наближання більшовицької армії* (із журн.).

НАБЛИЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *рідше* **НАБЛИ́ЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАБЛИ́ЗИТИ,** и́жу, и́зиш, *док.* 1. *що.* Присувати, приставляти, переміщати і т. ін. на ближчу відстань до кого-, чого-небудь. *Святослав підводиться на лікті, — наближає голову до Асмуса* (С. Скляренко); *Герман ще раз похилився до стіни, з якої йшов той газ, ще раз наблизив до неї лампу* (І. Франко); *Доронін, глянувши спідлоба на Сотника, помітив, як той кліпнув очима, неначе йому до самих зіниць хтось наблизив два гострих вістря* (М. Руденко); *Наблизив* [регент] *до мене обличчя, й мені здалося, що воно стало кругле, як місяць, що безживно всміхається* (Валерій Шевчук); // Розташовувати, розміщувати близько або ближче до чого-небудь. *Злет у соціально-економічному розвитку східних слов'ян у II–IV ст. Б. Рибаков пов'язує із впливом Риму, який впритул наблизив свої кордони до слов'янського світу й вів взаємовигідну торгівлю із сусідами* (з навч. літ.); // Показувати у збільшеному вигляді (про оптичні прилади). *Хоч бінокль і сліпий на одне око, а у другому скельця подряпані .. (татові іще у війну, як він був пацаном, подарував його офіцер-фронтовик), але все-таки це бінокль, шестикратний, і у шість разів наближає об'єкт спостереження* (В. Нестайко); // *перен.* Робити близьким до інтересів, потреб, завдань і т. ін. кого-, чого-небудь. [Іван Васильович:] *Милі мої! Треба наближати школу до життя. Дотеоретизувалися вже. Готувати треба підростаюче покоління до суворих законів дійсності* (В. Нестайко); *Необхідно наближати діяльність наукових закладів до виробництва* (із журн.); // Допускати до близького спілкування з собою, включати до кола наближених осіб. *Чи лишив Селім якийсь заповіт своєму синові? Не тримав його коло себе, не наближав, уперто відсилав то в Румелію, то в Анатолію* (П. Загребельний); *Він не може, не має права наближати будь-кого до свого серця* (Ю. Мушкетик); *— Щиро кажучи, я боюсь наближати його до себе. — Чому? — Бо в нього з головою негаразд* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *що, перен.* Пришвидшувати настання, здійснення чого-небудь. *Треба дбати за народну справу. Швидше всім прокинутись від сну, Одігнать минувшину криваву, Наближать годиноньку ясну!* (П. Грабовський); *В земних пластах шахтар, учений в кабінеті, наближуйте прихід прекрасної пори* (В. Сосюра); // *кого.* Вести кого-небудь до швидкого досягнення чого-небудь. *Він же пройшов уже такий тяжкий іспит, і ще живий, і навіть вийшов на рівну й певну лінію, яка вже так реально наближала його до мети* (І. Багряний).

3. *кого, що, перен.* Робити подібним до когось, чогось, схожим із ким-, чим-небудь. *Василь Опанасович і своїх зусиль докладав, щоб наблизити Машу до вимріяного ним образу своєї коханої* (О. Полторацький); *Кращими кормами, що дають можливість наблизити годівлю корів узимку до літньої годівлі, є силос, коренебульбоплоди і плоди баштанових культур* (з наук. літ.).

4. *рідко.* Те саме, що **наближа́тися** 1. *Марко к дому наближає — Встала курява над шляхом* (П. Тичина).

НАБЛИЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *рідше* **НАБЛИ́ЖУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **НАБЛИ́ЗИТИСЯ,** и́жуся, и́зишся, *док.* 1. Рухатися, пересуватися, переміщатися і т. ін. на ближчу відстань до кого-, чого-небудь. *Гомін наближувався: стали виразно доноситись слова* (Панас Мирний); *Здалеку йшла на село хмара куряви. Вона все наближалась, росла, здіймалась до неба* (М. Коцюбинський); *Лукія побачила у вікно цю сцену в той час, коли четверо запінених і охриплих від люті цепних псів вовчими стрибками наближались до парубка* (О. Донченко); *Як тільки вони* [лісоруби] *наблизилися до мосту, один із них аж сплеснув руками від подиву, а інший, певне, від зворушення, зняв капелюха* (А. Турчинська); // Ставати ближчим у відстані. *Дуб наближався. В далекім степу горіли огні. І стояло древнє небо, а позаду туманіли міські оселі* (М. Хвильовий).

2. Ставати близьким у часі; наставати. *Наближався вечір* (М. Коцюбинський); *Наближувалася зима з морозами — усе здавалося якось нудно, якось докучливо...* (Марко Вовчок); // Надходити, наступати (про час здійснення чого-небудь). *Завжди їй отак спиться, коли наближається час приїзду сина у відпустку* (О. Гончар); *Аж наблизивсь для всіх нас відродження час, і життя знов поплинуло спільно* (Леся Українка).

3. Ставати подібним до кого-, чого-небудь, набувати схожості з кимсь, чимсь. *Утворення з -ик, -ник мають неоднаковий ступінь розмовності. Деякі наближаються до нейтральних слів* (з наук. літ.); *У 20-ті роки XIX століття декабристи, зокрема Бестужев і Рилєєв, створили багато агітаційних віршів, які своєю мовою і поетичною формою наближалися до народної пісні* (з наук. літ.); *Я дав собі тоді слово працювати з усіх сил, щоб хоч трохи наблизитися до Дальського* (з мемуарної літ.).

НАБЛИ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **набли́зити.** *Черевик на товстій підошві прогнутий всередині, з наближеним до п'ятки закаблуком, цілком нагадував тріснуте кінське*

копито (Н. Королева); *Анна торкнулася рукою до Маркіянового плеча, крізь сутінок він побачив наближені до нього великі темно-брунатні очі* (Р. Іваничук); *Там, вважайте, фронт, казали їм. Умови, максимально наближені до бойових* (А. Кокотюха); *На Поліссі ще можна зустріти багатокутні клуні, майже наближені до кола* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який близько стоїть до якої-небудь, звичайно впливової особи, має її довір'я. *Тільки імператора Никифора .. і ще небагатьох наближених до нього осіб ця звістка* [про війну русів з болгарами] *не здивувала* (С. Скляренко); *Через два роки мене відпущено вже мовби й не як раба, а наближеного чоловіка турецького адмірала* (П. Загребельний); *Того вечора Єлизаветі стало зле. Розболілася голова, почалася блювота. Метушилася наближена камеристка Марія Петрівна, метушився, ганяв інших лікарів Лесток* (Ю. Мушкетик); *Батько Зосі .. якийсь час був наближеною особою до останнього польського короля Станіслава Понятовського* (В. Лис); // *у знач. ім.* **набли́жений,** ного, *ч.*, **набли́жена,** ної, *ж.* Той (та), що близько стоїть до високопоставлених осіб, має їхнє довір'я. *Король Фіо бере подану йому .. пальмову гілку і передає своєму головному наближеному* (О. Довженко); *Молоді воїни швидко пересвідчилися, що Дорбатай та його спільники аж ніяк не збираються чогось дарувати наближеним небіжчика Сколота, яких вони недарма вважали своїми ворогами* (В. Владко); *Друзі полкові і література відкрили йому очі на життя монархів, зокрема, на життя дому Романових та наближених* (П. Кочура).

3. *у знач. прикм., мат.* Не зовсім точний, приблизний. *Для наочнішого описання багатьох фізичних процесів учені навчилися будувати графіки функцій, а для швидкої обробки результатів експерименту придумали методи наближених обчислень* (з наук.-попул. літ.); *Відносною похибкою наближеного значення називається відношення абсолютної похибки до модуля наближеного значення* (з навч. літ.); *Розв'язуючи прикладні задачі, переважно мають справу не з точними, а з наближеними значеннями величин* (з навч. літ.).

НАБЛИ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **набли́жений** 1, 2. *С. Васильченко використовує поетику народної пісні, .. він чуттєвіший за інших, що, очевидно, випливає з тієї ж таки наближеності до народної пісні* (з публіц. літ.); *Південне рільниче землеробство через наближеність міжнародного античного хлібного ринку (Стародавня Греція, Римська імперія) стає експортним від VI–V ст. до н. е.* (із журн.).

2. *мат.* Абстр. ім. до **набли́жений** 3. *Наближеність рівняння швидкості вильоту частинок комети полягає в тому, що в ньому не враховано незначну поправку, пов'язану зі зменшенням газового тиску з відстанню від ядра комети* (з наук. літ.).

НАБЛИ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набли́зити** і **набли́зитися.** *Почувши про наближення чужинецького війська, Корінь не втікав під захист витицьких стін* (О. Бердник); *Світлофори коло будки заблимали, оповіщаючи про наближення потяга* (С. Жадан); *Будівничі сподіваються, що максимальне наближення до Дніпра, власна зона відпочинку припадуть до душі тим, хто житиме тут* (з наук.-попул. літ.); *В оцих перших квітах відчувався .. подих і нестримне наближення весни* (А. Шиян); *Катерина любила осінь і завжди з бентегою дослухалася її обережного наближення* (В. Шкляр); *Чим довше говорили ми з Червоним, тим ясніше відчувалося наближення омріяної волі: нехай на день, годину, коротший час* (А. Кокотюха).

НАБЛИ́ЖЕНО, *мат.* Присл. до **набли́жений** 3. *Поведінка атмосфери в недалекому майбутньому залежатиме від фізичного її стану в певний момент і від граничних умов, які наближено можна вважати незмінними* (з наук. літ.); *За сучасною методикою досліджень неможливо навіть наближено розкрити механізм використання образних засобів у процесі побудови таксономічних систем* (з наук. літ.).

НАБЛИ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набли́жувати** і **набли́жуватися.** *Від села до села були розставлені стовпи тривоги, пообвивані соломою. На випадок наближування ворога їх запалювали, а озброєні селяни збиралися на призначені місця* (з наук. літ.); *Між "правлячою кастою" і підвладними верствами, на думку Д. Донцова, не може бути ніякого наближування чи змішування, бо це було б порушенням "природного порядку"* (з публіц. літ.).

НАБЛИ́ЖУВАТИ *див.* **наближа́ти.**

НАБЛИ́ЖУВАТИСЯ *див.* **наближа́тися.**

НАБЛИ́ЗИТИ *див.* **наближа́ти.**

НАБЛИ́ЗИТИСЯ *див.* **наближа́тися.**

НАБЛУКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Досхочу, довго, багато поблукати. *Наблукавшися поміж рундуків з баклажанами, сухими ковбасами, насінням та іншими неприступними ласощами, він уже вирішив повертатися до будинку* (І. Микитенко); [Л и с е н к о:] *Значить, з морем вже покінчено?* [А н д р і й:] *Так, наблукався по світу. Годі!* (Ю. Мокрієв); *Стелиться в ноги сонячна смуга, — з неї зійти на обочча* [узбіччя] *боюсь. Бо наблукався уже манівцями, в сутінках вдосталь наспотикавсь, не обминув жодної ями — тільки й робив, що підводивсь весь час* (П. Мовчан).

НАБО́Б, а, *ч.* 1. *іст.* Титул мусульманських правителів провінцій (князів) в Індії, які відокремилися від імперії Великих Моголів, а також особа, що носила цей титул. *У 1717 році Муршид приймає титул набоба й стає фактично незалежним правителем* (з наук.-попул. літ.); *Деравар — резиденція бахавалпурського набоба* (із журн.).

2. *перен.* Той, хто швидко розбагатів і живе в розкоші, як східний правитель. *Мені сподобався перстень на його руці, він і подарував. А йому подарував його якийсь східний набоб* (з мемуарної літ.); *Після смерті угорського набоба законним спадкоємцем став його син Золтан Карпаті* (із журн.).

НАБО́БСТВО, а, *с.* 1. Влада набоба (у 1 знач.); перебування на цій посаді впродовж певного часу. *Британський губернатор відновив принцип, що мав місце за Великих Моголів, згідно з яким набобство було лише посадою і верховна влада могла розпоряджатися ним за своїм бажанням* (із журн.).

2. *іст.* Територія під владою набоба (у 1 знач.). *Зі смертю в 1765 році Мір Джафара набобство Бенгалія перестало самостійно існувати й перейшло повністю під владу англійців* (з наук.-попул. літ.); *Набобство Сурат визнало протекторат Британії за договором 1759 року* (із журн.).

3. *перен.* Східна розкіш. — *Кабінет — в японськім стилі, розкішний і дорогий. Якесь набобство просто!..* (Василь Шевчук).

НАБО́ВТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набо́втати.** *Біда в тому, що ніде її нічого доброго не жде... Вдома ні життя, ні роботи, хіба що продавати на базарі .. "французьку косметику", набовтану в підвалі на Молдаванці* (Г. Тарасюк);

Б'є в голову самотність, як добре набовтаний коктейль (із журн.).

НАБО́ВТАТИ *див.* **набо́втувати.**

НАБО́ВТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, довго побовтатися. *Помер* [старий чумак Забіла] *у татарському степу, біля самого соляного озера (натягався цебрів, набовтався в солоній воді)* (Ю. Мушкетик); *Надихатися морським повітрям, набовтатися в солоних хвилях, позасмагати на яскравому сонечку мріє кожен* (з мови реклами).

НАБО́ВТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАБО́ВТАТИ,** аю, аєш, *док., що.* Готувати що-небудь, збовтуючи, змішуючи з чимсь, або змішувати, збовтуючи щось. *Він.., коли починалася косовиця, ставив на воза баняк кисло-солодкого морсу, що його сам набовтував з криничної води та порошку* (В. Дрозд); * Образно. *Коли я дочитав до кінця, він зморщив брови. — Пощо ви попсували ідиллю* [ідилію]? *Початок заповідав ідиллю, а ви при кінці набовтали якогось квасу* (І. Франко).

НАБОЖЕ́НСТВО, а, *с., діал.* Церковна відправа. *То й любо було в церкві постояти, набоженства послухати* (А. Свидницький); *Пріор звільнював його* [патера] *завсіди від раннього спільного набоженства, коли на нього випадав обов'язок мати вполудне проповідь по сумі, а пополудні сидіти в сповідальниці* (І. Франко); *Міг би він повідомити братчиків, що зляканий рокошем король наказав занести у сеймову конституцію параграф, який дозволяє людям грецької релігії відправляти свої набоженства без жодної переміни обрядів — хто повірить у ці пустопорожні слова, коли нині влада узаконює у Львові єзуїтську сваволю* (Р. Іваничук).

НАБО́ЖНИЙ, а, е. Який вірить у Бога і старанно виконує всі релігійні обряди. *Матері Левко не любив. Була вона якась безпомічна, боязлива, тиха і дуже набожна* (І. Цюпа); *Набожна жінка Грицька П'яного розповіла, що ніби у воду канула їхня рябенька курка .. і що тут, звичайно, не без лихого* (Василь Шевчук); *Трударі з ближніх поселень були люди набожні і на чуже майно руки не підіймали* (Ю. Логвин); *Незнайомий юнак із лицем набожного бедуїна — авжеж, таких вона знала* (Любко Дереш); // Власт. релігійній людині. *Він з набожною обережністю тримав папірець за самий кутик, наче боявся стерти написані на ньому літери* (Ю. Бедзик).

НАБО́ЖНИК, а, *ч.* 1. Рушник, який вішають на ікони для прикрашання. *Залежно від функцій є немало видів рушників. Якщо набожник — на ікону, якщо утиральник — то для рук та обличчя. Якщо весільний — аби стати на нього, беручи шлюб, — і лише один раз* (з газ.).

2. *перев. ірон., рідко.* Той, хто вдає з себе дуже побожну людину. *У самому центрі міста вже більше двох років працює такий собі набожник. Дивний чоловік у рясі та з церковною атрибутикою підходить до перехожих зі скринькою та пропонує "духовну допомогу" за символічну пожертву* (з газ.).

НАБО́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **набо́жний.** *Гетьман Однокрил, душа православна, завше відомий був своєю показною набожністю* (О. Ільченко); *Еві не подобалося в інтернаті, вона ненавиділа тамтешню сувору дисципліну, позірну набожність, плітки й пересуди, зацикленість на формі одягу, меню та вивченні напам'ять катехизису* (Н. Сняданко); *Старші люди одягнені простіше, але теж чисто й охайно. Набожність просвічується в їхніх лицях; до церкви вони наближаються поважним, рівномірним кроком* (з наук.-попул. літ.).

НАБО́ЖНО. 1. Присл. до **набо́жний.** [В'я з е н ь:] *Дозволь мені хоч глянути на тебе! Дозволь мені поцілувать набожно край одіжі твоєї!* (Леся Українка); *Вона* [сестра-жалібниця] *ще набожно похитала над хворим головою, тяжко зітхнула, підіймаючи вгору очі, і тихо вийшла* (Мирослав Ірчан); *— Алаяр-хан, — набожно піднявши очі, почав говорити Саїд-Мухтар, — просить пробачення за те, що перервав ваш солодкий сон так рано* (П. Загребельний).

2. *перен., рідко.* Благоговійно, з особливою пошаною. *Зося вдруге вирішила звернутися до Сідалковського, якого поважала і ставилася до нього так само набожно, як до романів про справжніх лицарів* (О. Чорногуз).

НАБО́КУВАТИЙ, а, е, *розм.* 1. Нахилений на один бік. *— Я й бачила, як вона спиняла якусь машину, тоді з шофером щось на неї стягала .. Ген-ген аж під отим набокуватим кущиком* (І. Вирган); *Ми проходили повз старий набокуватий колодязь із журавлем, з якого давно вже й воду не брали — так замулився* (В. Нестайко); *Там цілий ліс набокуватих сосен, — мабуть такі там віяли вітри* (Л. Костенко).

2. Опуклий з одного боку. *Однією рукою треба було крутити той круг, а другою — виводити з глини амфору чи іншу посудину. Посудина виходила товста, важка й часто набокувата* (І. Білик); *Набокувате яблуко.*

НАБО́КУВАТО, *розм.* Присл. до **набо́куватий.** *Набокувато зроблений віз* (Сл. Б. Грінченка).

НАБОЛІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **наболі́ти.** *Максим мовчки пішов за водою, а вона, стогнучи, силувалася лягти вигідніше на твердій постелі, що давила до кості наболіле тіло* (І. Франко); *Не один мудрець, Цар не один, забувши свій вінець, У сизий ранок, вечором рожевим Сидів з удками, водам кришталевим Оддаючи свій наболілий сум, І славу гірку, і безсилля дум* (М. Рильський); *Відомі вчені, політичні і громадські діячі вважають продовольчу проблему вкрай наболілою й невідкладною* (з публіц. літ.).

2. *у знач. прикм., перев. зі сл.* с е р ц е, д у ш а *і т. ін.* Який багато пережив, зазнав горя. *На лоні матері нашої природи відпочинемо ми наболілим серцем...* (Панас Мирний); *Замість відповіді, Тетяна в останній раз зітхнула, і вилетіла душа легенькою парою з наболілих грудей* (Л. Яновська); *У Мартиній кімнаті, тільки в ній, він виливав свою скривджену, наболілу душу, знаходив хоч насмішкувате й недбале, але свіже співчуття* (В. Підмогильний); *Страшне, гарячкове рішення визрівало в її наболілій душі* (Л. Дмитерко).

3. *у знач. прикм., перен.* Давно назрілий, який вимагає невідкладного розв'язання. *— Ви надзвичайно просто розв'язуєте наболіле питання експлуатаційного цеху* (О. Донченко); *Після обстеження шкіл Юрій зажадав провести у Вижниці учительську конференцію. На ній учасники мали висловити свої міркування з наболілих питань шкільного життя* (І. Пільгук); *— Надто вже велика спокуса вирішити всі наболілі проблеми одним махом. А небезпеки — вони в майбутньому, отже, неістотні* (О. Авраменко); // Який давно турбує, хвилює, вражає кого-небудь. *Хведь викладає свої наболілі думки* (К. Гордієнко); *Всі раптом заговорили, захвилювались, кожен висловлював своє наболіле горе* (І. Цюпа); *Князь київський, широко розплющивши вічі, зорив на дивного смерда, який говорив незрозумілі речі й ятрив у його серці глибоку й давно наболілу, сховану від чужого віча*

[ока] *виразку* (І. Білик); // *у знач. ім.* **наболіле,** лого, *с.* Те, що найбільше турбує, хвилює, вражає. *У Ганни було своє наболіле. Рідний брат її захряс у пияцтві* (І. Волошин); *Токарі Дмитро Снігур, Карпо Пересада і старший майстер вели розмову про наболіле* (П. Автомонов); *Григір думав про своє, недоступне, наболіле. Зустріти її, побачити, торкнутися живої руки — і не треба нічого* (О. Бердник); *Якось так уже вийшло, що поговорити про наболіле не вдалося* (Любко Дереш).

НАБОЛІ́ТИ, іє, *док.* 1. Стати болісним від тривалих болів, незручного положення і т. ін. *На руках наболіли мозолі. Я сиджу, мов у темній тюрмі: Довгі дні, безпросвітні та голі, Повні тільки роботи й неволі, Гнуть мене у важкому ярмі* (І. Франко); *Від тривалого похнюплення Іванові вже наболіли шийні м'язи* (М. Рудь); // *перен.* Стати дуже вразливим, чутливим від тривалих переживань, страждань (про душу, серце). *Барабаш, прислуговуючи шляхті, сховав королівського універсалу з козацькими привілеями й наказав Хмельницькому нікому про нього не говорити. Та Богдан із тим не погодився. В нього вже наболіло серце за покривджене козацтво* (А. Кащенко); *Ах, той Йон!.. У неї серце так наболіло через нього, в неї голова така намучена від думок про нього...* (М. Коцюбинський); [О к с а н а:] *Андрійку мій! То ти, живий?! Ой, як наболіло по тобі серце!..* (З. Мороз).

2. *перен.* Постійно тривожачи, хвилюючи кого-небудь, стати надто тяжким, нестерпним. *Те, що пропонував Мурашко, всім наболіло, кожного, видно, зачіпало за живе* (О. Гончар); *Вона говорила про все, що наболіло їй, над чим вона багато думала в довгі самотні вечори і безсонні ночі* (О. Гуреїв); *Я порушив це питання тому, що вже надто наболіло* (з газ.).

◊ **(1) Наболі́ти на душі́ (на се́рці)** — надто схвилювати, збентежити, занепокоїти, зумовивши переживання. *Я в серцях висказав батькові все, що наболіло на душі* (В. Малик); *Чорні жерла вікон насторожено чатують Марію. І вона виказує їм усе, що наболіло на серці* (В. Дрозд); *Зібралися в хаті гетьмана, до ранку гомоніли про те, що в кожного наболіло на душі* (В. Чемерис); *Вовчик все говорив і говорив, що йому наболіло на серці* (Г. Пагутяк); **Се́рце (се́рденько) боли́ть / заболі́ло (зболі́ло, наболі́ло)** *див.* **серце.**

НА́БОРГ, *присл., діал.* На́бір. — *Роздобудемо товару, часточку на гроші купимо, а то наборг наберемо* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Довкола шниряє* [пан], *глядить, де б грошиків позичить можна, і думка в кожного тривожна, що наборг їсть і наборг спить* (І. Франко); [Ш р а м е к:] *Візьми в крамниці хліба наборг, недобра дитино* (Я. Галан).

НА́БОРЗІ, *присл., діал.* Наспіх, квапливо. *Потім Лета велів відвести її до окремого шатра, котре наборзі приготовано для її батька* (І. Франко); *Я одягся наборзі і вийшов до гостей* (А. Чайковський); *Обринський, поглянувши наборзі на адресу, сховав його* [листа] (О. Кобилянська).

НАБО́РТНИЙ, а, е. 1. Розміщений на борту судна або літального апарата. *Учені планують зробити знімки за допомогою набортної камери для з'ясування причин аварії* (із журн.); *Набортний пристрій.*

2. Прикріплений або пришитий до борта одягу. *Набортні ґудзики.*

НАБРА́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* Напитися (у 2 знач.) спиртних напоїв у великій кількості. *Скинулись гуртом, купили горілки; набражились, як квачі* (Панас Мирний).

НАБРАКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набракува́ти.** *Набракований товар було звалено на столи* (із журн.).

НАБРАКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАБРАКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *що.* Бракувати *(див.* **бракува́ти**[2]) певну кількість чого-небудь. *Наглядач, як завжди, значну частину деталей набраковував* (із журн.).

НАБРАКУВА́ТИ *див.* **набрако́вувати.**

НА́БРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набра́ти** 1, 2, 5–10. *Пити йому, власне, не хотілося, але він теж став дудлити цю теплу вже воду, набрану сьогодні на Центральній з артезіана* (О. Гончар); *Мав* [Спориш] *особливий дар до вичування свіжо набраних рекрутів військової муштри* (І. Франко); *Єдиною пам'яткою гарячих днів лишалась несподівана рясноти на сторінках газети енергійних звернень, закликів та гасел, набраних жирним шрифтом і в розрядку* (В. Дрозд); *Панк .. заліз під капот. Доки його не було видно, я швидко дістав мобільник, відкрив і віднайшов останній набраний номер* (С. Жадан); *Вона глянула на матерію, набрану на спідницю* (І. Нечуй-Левицький); // **на́брано,** *безос. пред. Посеред столу велика миска, у яку за два тижні до Чистого четверга набрано землі і посіяно овес* (В. Рубан); *Десять козаків охорони — надійні хлопці: всі вони з Кагарлика, відкіля набрано й охоронну сотню головного отамана* (Б. Антоненко-Давидович); *Растровий екран набрано з великої кількості радіально розміщених дрібних циліндричних лінз, які вкупі дають просторове зображення* (з наук.-попул. літ.).

НАБРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набра́ти** 2–9, 11. *Порядок видачі кредитів визначають за спеціальним механізмом набрання балів* (з газ.); *Ця група створилася для координування і набрання людей до лав "Самооборони"* (з Інтернету); *Після чергового набрання номера відповів той же чоловік і сказав, що зараз буду розмовляти з сином* (з газ.); *Деякі політичні проекти мають парламентське майбутнє лише за умови набрання ними максимуму електоральної підтримки* (з газ.); *Ще одне джерело набрання музейним зібранням художньої ваги — наукова діяльність з ідентифікації недосліджених творів* (із журн.); *Набрання сили форс-мажорними обставинами формально звільняло нас від відповідальності за виконання своїх обов'язків* (із журн.).

◊ **(1) Набра́ння чи́нності** — отримання статусу законності (про закон, документ і т. ін.). *Договір між країнами після набрання ним чинності буде поданий до Організації Об'єднаних Націй для реєстрації та опублікування* (з мови документів); *Громадянами України є особи, які на момент набрання чинності відповідним законом проживали в Україні* (з газ.).

НАБРА́ТИ *див.* **набира́ти.**

НАБРА́ТИСЯ *див.* **набира́тися.**

НАБРЕ́ЗКЛИЙ, НАБРЕ́СКЛИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. акт. до **набре́зкнути, набре́скнути.** *Лице, подовгасте і трохи набрезкле, низьке чоло .. і вираз невеличких, час від часу дивно блискаючих очей, — все то казало догадуватися, що в голові того чоловіка мало розуму і образовання* [освіти] (І. Франко); *Дрібні сльози розплилися по її набресклому, восковому лицю* (Марко Черемшина).

НАБРЕ́ЗКНУТИ, НАБРЕ́СКНУТИ, ну, неш; *мин. ч.* набре́зк, набре́ск, ла, ло; *док., діал.* Стати брезклим, набряклим

(про тіло або обличчя). *З часу нашої останньої зустрічі обличчя пияка набрезкло ще більше* (із журн.).

НАБРЕ́СКЛИЙ *див.* **набре́зклий.**

НАБРЕ́СКНУТИ *див.* **набре́зкнути.**

НАБРЕСТИ́, еду́, еде́ш; *мин. ч.* набрі́в, брела́, ло́; *док., на кого — що, розм.* Бродячи, ходячи, наткнутися на кого-, що-небудь, опинитися перед кимсь, чимсь. — *Ішов я полями чистими та широкими — далі набрів на діброву густу та красну* (Марко Вовчок); *Зійшов* [Грицько] *на став, набрів на ковзалку й почав ковзаться* (С. Васильченко); *Одного разу Улянка набрела в лісі на щербатий глечик, який стояв під березою* (О. Донченко); *Набрів* [Сивоок] *на криницю, дістав дерев'яним відром води, напився* (П. Загребельний).

НАБРЕ́ХАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **набреха́ти.** *Розтануть набрехані кимось новини* (із журн.); // **набре́хано,** *безос. пред.* — *Набрехано, ваше високо... губернаторство, усе набрехано! Я ні справника і нікого з судящих* [суддів], *що то є, і у вічі не бачив* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Людям заздро, що ви гарно живете, — ну й плещуть. Я це знаю. Мені раз так було, що й про Карпа мого набрехано* (Б. Грінченко).

НАБРЕХА́ТИ *див.* **набрі́хувати.**

НАБРЕХА́ТИСЯ, ешу́ся, е́шешся, *док., розм.* 1. Досхочу, багато побрехати (про людей). *Оттак завистливії люди (вони є всюди!): Якщо завидно їм — куди! Брехати, мов собаки, стануть... А ти собі іди та йди: Набрешуться та й перестануть* (Л. Глібов); — *Я знав, що дядько Филін бреше, але мовчав; думаю, нехай дядько набрешеться досхочу, — говорив Денис та все не зводив очей з Насті* (І. Нечуй-Левицький).

2. Досхочу, багато погавкати (про собак). *Загін залишив село позаду. Голосисті селянські собаки нарешті набрехалися й замовкли* (із журн.).

НАБРИДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набрида́ти.** *Здавалося, вона дня не проживе без залицянь, набридання, переслідувань, пригод* (П. Загребельний); *Утручання "розумної" машини обмежується накладанням різних спецефектів та інших цікавинок на "натуральний" відеоряд. Але важливо дотримати міри, інакше неминуче набридання* (із журн.).

НАБРИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАБРИ́ДНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* набри́д, ла, ло *і* набри́днув, нула, ло; *док.* Ставати неприємним, нудним через одноманітність, часту повторюваність, постійну присутність або багаторазові звертання до кого-небудь; надокучати. *Як вилікуватись без пігулок та мікстур? Стаття "Перш ніж набридати лікарям" дає вичерпну відповідь на болюче запитання* (з наук.-попул. літ.); *Боюся тільки, як би не набриднути Ліді за це літо, все ж таки я певне завдаю їй клопоту* (Леся Українка); // *безос. Нам набридає стояти на місці* (Ю. Яновський); *Набридло сидіти в душній і тісній похмурій школі у той самий час, як ліс гучав од пташиних співів* (Б. Грінченко); [Ф р о с я:] *Що ви там шепочетесь, як змовниці? Набридло, нарешті* (І. Микитенко); — *Сашко зачинив вхідні двері, але не замкнув їх. А мені набридло чекати у вестибюлі* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАБРИ́ДЛИВИЙ, а, е. Який набридає. *Сіявся дрібний набридливий дощик* (С. Журахович); *Його звільняли від тяжких та набридливих вояцьких обов'язків, зате під час походів призначали в дозор* (В. Малик); *Мовчанка, навіть не чути набридливого цокання настінного годинника* (С. Процюк); // Який надокучає своїми діями. *Гриця аж занудило від базікання цинічного набридливого пасажира* (О. Бердник); — *Якщо називати речі своїми іменами, то від мене просто відмахнулись, як від набридливої мухи* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Він полагодить мотора, сяде за кермо і порозганяє набридливу дітлашню, яка уподобала собі місце для ігор під дідовою хатою* (Люко Дашвар); // Якого важко позбутися, який зберігається в свідомості. *Я лежу мовчки, збайдужілий і запаморочений ліками .. Завтра, завтра — відганяю від себе набридливі і, мабуть, хворобливі думки* (Ю. Іздрик).

НАБРИ́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **набри́дливий.** *Як тільки поїзд минав приміські висілки та виповзав у степ, де швидко все ставало до набридливості одноманітним і нудним, пасажири цього незвичайного ешелону починали знайомства та розмови* (Ю. Збанацький); *Однаково зносив* [Віктор] *Валині шпильки, напади Сашкової неприязні, набридливість Ґео* (Олекса Ізарський); *Він .. втомлював своїм знанням, своїм красномовством, в ньому відчувалося щось, чи то набридливість від повторювань, чи то вже й ознака занепаду* (П. Загребельний); *Вперше дитина своєю набридливістю не тільки не заважала мені, а навпаки, мені було дуже приємно* (Ю. Покальчук).

НАБРИ́ДЛИВО. Присл. до **набри́дливий.** *З бляшаної покрівлі стікали каплі в дубовий дзбан, стукали рівномірно, набридливо і безконечно* (Григорій Тютюнник); *А рейка верещала, невтомно, набридливо, зле, аж поки всі в'язні залишили барак та й вишикувалися на площі* (А. Дімаров); *У небі над будинком надовго завис вертоліт, набридливо рокотів, врешті подався геть* (О. Тесленко); *Десь набридливо бринить ґедзь, мухи обліплюють голову коня, липнуть йому до очей, кінь поривається, цар, поляскуючи по шиї, заспокоює тварину* (В. Чемерис); *Страх за фізичний стан свій, що здавався йому похитнутим, набридливо докучав йому* (В. Підмогильний).

НАБРИ́ДЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **набри́днути.** *Почесних гостей проводжають, набридлих — випроводжають* (прислів'я); *Перші — російські — твори Щоголева були досить модними у свій час наслідуваннями "новогрецьких мелодій" — розповсюджений, навіть набридлий жанр* (М. Зеров); *Марія змахнула хвартухом набридлу сльозу і боязко озирнулася до вікна* (В. Кучер); *Над морем шугає пронизливий вітер і висвистує набридлу пісню* (А. Хижняк); *Підвівся* [Тарас], *узяв свічник і важко, ледь похитуючись, пішов по сходах. В ліжку стихав набридлий кашель* (Василь Шевчук).

НАБРИ́ДНУТИ *див.* **набрида́ти.**

НАБРИ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **набри́жити.** *Веслярі обережно занурили весла в набрижену вечірньою хвилькою воду* (І. Білик); *Він всміхався власним споминам, думкам. Але вузьке, ніби стесане назад чоло, од якого швидко, по-осінньому одступало волосся, лишалося набриженим, і очі дивилися не на осяяну сонцем дорогу, не на розлогий кущ калини, а кудись назад, углиб* (Ю. Мушкетик).

2. *у знач. прикм.* Який набрижився. * Образно. *Дівчина сиділа набрижена в приймальні, не розуміючи, що сталося з її шефом* (із журн.).

НАБРИ́ЖИТИ, жу, жиш, *що.* Док. до **бри́жити.** *Ріку і річку хвилями набрижить* [вітер], *на самім дні розводи розведе* (В. Підпалий); *Олійник читав, набрижививши лоба, й видно, не все було йому там утямки* (Ю. Хорунжий); *Шере-*

мет набрижив лоба, пожував губами (А. Кокотюха); *А джура, що то молоде! — набрижив чоботи і йде* (Л. Костенко).

НАБРИ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся. Док. до **бри́житися**. *Наближається буря, річка набрижилася* (із журн.); *Хоча Рінка й не був у тих краях, звідки повернувся сам Мовчун, життя й над ним позбиткувалося. Біля очей, навколо рота та на шиї набрижилися численні зморшки* (М. Циба).

НАБРИ́ЗКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набри́зкати.** *Спеціальний засіб, набризканий на валики, суттєво зменшує засихання фарб і запобігає також утворенню плівки у фарбувальному апараті* (з наук.-техн. літ.); // **набри́зкано,** *безос. пред. Це була найбільша радість Климкова — покласти перед дядьком чепурно списані зошити, а самому заходитись поратися: .. витерти підлогу, де набризкано, і тихо, покрадьки, щоб дядько не обернувся, насипати йому юшки, якої сам і наварив, — гарячої та запашної* (Григір Тютюнник).

НАБРИ́ЗКАТИ *див.* **набри́зкувати.**

НАБРИ́ЗКАТИСЯ *див.* **набри́зкуватися.**

НАБРИ́ЗКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБРИ́ЗКАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. Розлітатися, розсипатися бризками, дрібними частинками або в багатьох місцях. *Він показав йому закровавлену* [закривавлену] *палку і кровав̂і крапки по стіні, що набризкали з неї* (І. Франко).

2. *що.* Наносити рідину на якусь поверхню. *Суть методу полягає в розпиленні стисненим повітрям розплавленого металу, частинки якого з великою швидкістю набризкують на сталеву поверхню* (з наук.-техн. літ.); // Забризкувати якусь поверхню рідиною. *Поверхні, пофарбовані в насичені кольори, набризкують сумішшю світлого кольору, а іноді навіть і білого* (з навч. літ.).

НАБРИ́ЗКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАБРИ́ЗКАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Бризкати себе чим-небудь. *Переодягся я, поголився, набризкався всякими дорогими духами і пішов у ліс* (Григорій Тютюнник).

НАБРИ́НЬКАТИ *див.* **набри́нькувати.**

НАБРИ́НЬКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБРИ́НЬКАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Те саме, що **награвáти.** *Недалеко бандурист набринькував про славу України* (М. Хвильовий); *На сусідньому балконі якийсь підліток набринькує на гітарі одну й ту ж пісеньку з монотонним рефреном* (Л. Костенко); *На другому поверсі хтось набринькує на піаніно початок "Місячної сонати"* (І. Жиленко); *Єдиний варіант — брати гітару й набринькати мелодію самому, чи попросити когось із друзів-знайомих* (з Інтернету).

НАБРІ́ВНИК, а, *ч., діал.* Дівочий головний убір з червоного або чорного плису, бархату, парчі у формі розширеного спереду обруча, що охоплює голову. *Марійка встала рано, .. ув'язувала шовковою хусткою набрівника. Смугле, засмалене обличчя її ставало тонким і ніжним* (М. Івченко); *Дівчата носили набрівник із шовкової тканини, кінці якого зав'язували над чолом* (із журн.).

НÁБРІД, роду, *ч., збірн., зневажл.* Нікчемні, шкідливі для суспільства люди, які випадково зібралися разом. *Якого лише наброду не було в таборі. Страшні розбишаки, вбивці, грабіжники, пройдисвіти...* (М. Андрусяк); *Чи б міг фальшивий зір цінити в скарб Мій серця жар? Здолав його б донести Шпигунський набрід, що кладе на карб Мені все те, за що я годен честі?* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра); // Уживається як лайливе слово. — *Шиз! Словом, шваль, кримінальна дрібнота, рецидивістський набрід!* (із журн.).

НÁБРІХ, у, *ч., діал.* Те, що неправдиво наговорено на когось; наклеп. *Зіжмакавши картуза, який прикривав коліна, Куреня розхитувався на тлі вікна .. — Який набріх... Який набріх... На мою сиву голову...* (В. Дрозд).

НАБРІ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБРЕХÁТИ,** ешу́, е́шеш, *док., що, чого і без прям. дод., розм.* Говорити неправду, нісенітницю. *Ярина Федорівна вдарила об поли руками. — Я набріхую?.. Ой, Варко, гляди, щоб я тебе сьогодні не вибила* (М. Хвильовий); *Такого набрешуть* [люди], *такого наплетуть, що хоч з світа втікай!* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Оцього я вже ніяк не знесу: набрехала Параска, що в мене голова лиса* (І. Нечуй-Левицький); *Марко набрехав Денисові, що коли виходив надвір за картоплею, то бачив біля багаття лисицю, яка хрумала курячі кісточки* (Григорій Тютюнник); — *Я ніколи так не думав і вже тим більше не говорив. Це тобі хтось набрехав* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *на кого.* Зводити наклеп на кого-небудь. [Н е д о р о с т о к:] *Ти на кого ото славу пускаєш? На кого набріхуєш?* (С. Васильченко); — *Здуріла Ладуриха! Отаке паскудне на чесну молодицю набріхує* (О. Ковінька); *Не інакше як хтось щось набрехав на Беймбета. Але — для чого? Хто? Адже Беймбет ні з ким не сварився, нікому не заподіяв шкоди...* (Б. Антоненко-Давидович); *Родина знає, котрий "добрий" чоловік набрехав на діда* (М. Матіос).

НАБРОДИ́ТИСЯ, оджу́ся, о́дишся, *док., розм.* Побродити досхочу, довго, до втоми. *Проблукали наші новобранці цілісінький день по городу; набродилися й надивилися до утоми* (Панас Мирний); *Син з дороги натомився, набродився, виголодався, а вони йому голову затуркали!* (К. Гордієнко); *Не встигнеш досхочу накупатися в річці, набродитись по луках чи набігатися в лісі, а мама вже загадує: — Бери сапку та йди полоти* (А. Дімаров); * Образно. *Не можна розраховувати на якісь "революційні" перетворення в нашій країні. Досить крові, ми досхочу набродилися по ній* (М. Руденко).

НАБРО́ЇТИ, о́ю, о́їш, *док., розм.* Наробити шкоди, чогось неприємного; нашкодити. *Як залицявся* [Хапко] *до Пушкаренкової Мотрі, то у два тижні такого наброїв, набрехав, наремствував, налихословив, нашкодив, що доброму чоловіку на цілий би довгий вік удостачу* (Марко Вовчок); — *А де старший?* — *спитав той, що привів Матроса.* — *Наброїли... Цей герой шпортнув ось цього ножем* (І. Микитенко); *Дощ таки наброїв нам: ціла верства снопів підмокла* (Я. Качура); *В козацькій раді не беруть участі "новики", до трьох літ. За той час вони виконують повинності джурів, а коли що наброять, то їх карають отамани дуже дошкульно* (з наук.-попул. літ.).

НАБРОНЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набронзувáти.** * Образно. *Набронзовані лицарі минулого наче оживають, стають безкомпромісними борцями за визволення свого народу* (з публіц. літ.).

НАБРОНЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБРОНЗУВÁТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Натирати бронзовим порошком, забарвлювати під бронзу. *Майстер набронзував скульптуру.*

НАБРОНЗУВÁТИ *див.* **набронзо́вувати.**

НАБРОСТИ́ТИСЯ *див.* **набро́щуватися.**

НАБРО́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАБРОСТИ́ТИСЯ,** бро́ститься, *док.* 1. Те саме, що **набрунько́вуватися.** *Саджанці ворушаться, ростуть... Вже по шию, вже закрили небо. Набростились, дихають, цвітуть* (І. Вирган).

2. Наповнюватися соками, доспівати, достигати (про колоски, плоди). *Наброщується яблуко; Набростився колос.*

3. *перен.* Виникати, з'являтися; визрівати (про думку, наміри, почуття і т. ін.). *Козаченько вже не об тім думає, як він стоятиме весною з милою під вербою... Ні, в нього на душі вже набростилось ось що* (Д. Мордовець).

НАБРУДНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., що, чого.* Забруднити що-небудь у якійсь кількості. *Яка ж це краса — немиті тарілки? А хтось же їх мусить мити? Хто ж, як не мама? А чому вона, а не він? Сам набруднив, сам і вимий* (О. Бердник).

НАБРУ́НИТИСЯ, иться, *док.* Те саме, що **набрунькува́тися.** *Хоч тепла ще Певного немає, А в садочках стало краще — Верба розпускає. Вже набрунились черешні, Аґрус і порічки* (М. Старицький); *Птицю вабить рідний берег, — І лишає вирій птиця, Лиш дихне весна із півдня, Лиш набруняться сади* (І. Вирган); * Образно. *Душа моя, освітлена сяйвом, що лине з джерел огнецвіту, набрунилася і заквітла щирою милістю* (із журн.).

НАБРУНЬКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАБРУНЬКУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* Покриватися бруньками (про дерева, кущі). *Уже набруньковуються фруктові дерева в нашім садку* (із журн.); *Чи набрунькується гілля, чи встигне вгрітися земля, чи запарують косогори?* (В. Стус).

НАБРУНЬКУВА́ТИСЯ *див.* **набрунько́вуватися.**

НА́БРЯК, у, *ч.* 1. Опух, який виникає через скупчення рідини (випоту) у тканинах. — *Вранці обов'язково викличте сестру і мені сповістіть. Давайте пити й частіше повертайте* [хворого] *з боку на бік, щоб не було набряку легенів* (О. Іваненко); *Кухонну сіль обмежують при захворюваннях серця і нирок, що супроводяться набряками* (з навч. літ.); *Нестача білка спричиняє глибоке порушення обміну речовин, страждає печінка, можуть розвиватися безбілкові набряки* (з наук. літ.).

2. Темно-червона або синювата припухлість на тілі від незначного підшкірного крововиливу, удару та інших причин. *З верхньої губи і з підборіддя в нього стирчали дві тонкі сталеві голки. Але болю в губах не відчував* [Алі], *лише в місцях уколів ніби набряк і тепло* (Ю. Логвин); *Унаслідок тривалого застою венозної крові розвиваються набряки* (з наук. літ.); *Свіже листя капусти прикладають до чола та скронь як жарознижувальний засіб, до гнійних ран, а варене на молоці — до набряків* (з наук.-попул. літ.).

НАБРЯКА́ННЯ, я, *с.* Стан за знач. **набряка́ти.** *Матроси напружувались до набрякання жил на руках і шиях, щосили тягли линви й канати* (Ю. Логвин); *Причиною запалення бувають різні кишкові інфекції, ангіна. При цьому лімфатичні вузли збільшуються. Це призводить до набрякання стінок червоподібного відростка* (з навч. літ.); *Літо в розпалі, в апогеї, в надлишку — співи лісів, тиша озер, очерети, сосни, гудіння джмелів у малинах, злиття з природою, солодке набрякання біосу* (Ю. Андрухович); *Початком вегетаційного періоду у плодових дерев та ягідників є набрякання бруньок після перевищення нижнього порогу ефективної температури* (з навч. літ.).

НАБРЯКА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАБРЯ́КНУТИ,** не; *мин. ч.* набря́к, ла, ло *і* набря́кнув, нула, ло; *док.* 1. *чим і без дод.* Збільшуватися в об'ємі, розпухати (від приливу крові, молока і т. ін.); набуха́ти (у 1 знач.). *В екстазі дикого ритму спітнілі обличчя танцюючих набрякали кров'ю* (Я. Галан); *На крутому чолі* [Карпа] *набрякла жила, виявляючи велику напруженість* (М. Коцюбинський); *Відерне вим'я рекордистки набрякло, з дійок засочилася біла роса* (І. Волошин); *На лобі поручика набрякли жили, але він не зрушив з місця, боровся з собою, боротьба була болісна, і це виразно позначалось на обличчі* (Б. Левін); // Опухати через скупчення рідини (випоту) в тканинах. *Ввечері все тіло у неї розламувалося, а ноги так набрякали, що ледве віддиралися від долівки* (З. Тулуб); *Нога біля кісточки страшенно боліла, не можна було доторкнутися, не те, що стати. І буквально на очах почала пухнути, набрякати* (В. Нестайко); *Руки мої набрякли і взялись пухирями* (І. Сенченко).

2. Те саме, що **набуха́ти** 2, 3. *Брості росли, набрякали і розпускались* (Л. Дмитерко); *Льотчик думає про те, що аеростат набрякає під дощем, важчає і, мабуть, знижується* (М. Трублаїні); *Набрякли бруньки, Вдяглись в зелені мундири дерева* (І. Нехода); *Вікна понамерзали, двері набрякли* (А. Тесленко); *Земля набрякла, блистіла, як масло* (К. Гордієнко); * Образно. *Набрякають там щастям вже зерна оті, Що зібрали ми влітку, в жнива золоті* (М. Нагнибіда).

3. *перен.* Те саме, що **набуха́ти** 4. *Начальник і прокурор набрякали здивуванням і обуренням* (І. Багряний); *Очі малого почали набрякати від сліз* (Д. Білий); *Дощами та весняною водою набрякла Синява й тече собі на захід* (Ю. Яновський).

НАБРЯ́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **набря́кнути.** *З притиском витирає* [Дем'ян Кізка] *полами нового кожушка набряклі від застарілого ревматизму руки* (Є. Кротевич); *Ольга побачила набрякле і синє обличчя* (Я. Галан); *Хворі, голодні, виснажені, з набряклими й підбитими ногами, вони вже не могли йти* (І. Багряний); *Над степом стояла темна, набрякла від вологи, важка хмара* (О. Копиленко); *Він відчинив важкі набряклі двері і опинився в хижі* (С. Скляренко); *Дім ще не прокинувся, дім ще беріг у собі зиму: у вистуджених грубках, .. у рипучих, набряклих вогкістю дверях* (В. Дрозд); *Гриць витер рукавом набряклі від сліз очі й поринув у безрадісну задуму...* (С. Добровольський).

НАБРЯ́КЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **набря́клий.** *Голова лежить на якомусь горбику, лице погідне, губи не стиснені .. Не було властивих мертвим рис — ні твердості, ні в'ялості, ні запалості, ні набряклості, ні навіть гострих зафіксованих кутів* (Т. Прохасько); *Він зауважує набряклість шкіри навколо годинникового браслета і затерплість ніг* (В. Єшкілєв); *Набряклість, огрубіння і сухість шкіри, що поєднуються із загальною слабкістю, сонливістю, закрепами, бувають у разі ураження щитоподібної залози* (з газ.).

НАБРЯ́КНУТИ *див.* **набряка́ти.**

НАБРЯКО́ВИЙ, а, е. Стос. до набряку. *В розпалі променевої хвороби найбільш чітко видно зменшення не тільки набрякової рідини, а й кількості проміжної речовини* (з наук. літ.); *Залежно від переваги в клінічній картині тих чи інших ознак виділяють нервово-психічну, набрякову, цефалічну і кризову форми передменструального синдрому* (з навч. літ.).

НАБУБНЯ́ВІЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **набубня́віти.** *Озима пшениця, густа та листата, стеблина в стеблину, з набубнявілими вже стрілками* (Г. Коцюба); *Картопляне бадилля, набубнявіле та цупке від нічної вогкості, широкими листями теж гнулося від роси* (Т. Осьмачка); *Дерева вже викида-*

ли набубнявілі бруньки — майбутнє листя, пагони (П. Автомонов); *Набубнявіла від вогкості стежка снується стернею, ораним полем, чіпляється за розмиті дощами рівчаки* (В. Логвиненко); *Дерева, кущі, трава, навіть ледь проросле з набубнявілого зерня паростя — усе, безжально розштовхуючи одне одного, пнулося вгору* (В. Дрозд); *До пілоток дочіплювано круглі сукняні латочки, щоб прикривати ними вуха, але вуха не вміщалися під тими латочками, .. почервонілі від морозу, набубнявілі, неначе в утоплеників* (П. Загребельний); * Образно. *Латориця легко зламала посинілу, набубнявілу крижану товщу і вийшла з берегів* (В. Козаченко).

НАБУБНЯ́ВІЛІСТЬ, лості, *ж.* Стан за знач. **набубня́вілий.** *Була вже помітна набубнявілість бруньок* (із журн.); * Образно. *Савині слова мали вагу, вони містили для Іванки гіпертрофований сенс, чи, якщо хочете, розбухлість символу або набубнявілість парадигми* (С. Процюк).

НАБУБНЯ́ВІННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набубня́віти.** *Квітень уже майже на порозі, а довгоочікуваного весняного тепла, не кажучи вже про зелену траву та набубнявіння бруньок, усе нема* (з газ.); *Гостре опромінення насіння проводили після шести годин набубнявіння* (з наук. літ.); *Узяли 30 г насіння гороху. Маса його після набубнявіння — 65 г. Отже, насіння поглинуло 35 г води* (з навч. літ.).

НАБУБНЯ́ВІТИ, іє. Док. до **бубня́віти.** *Забриніли в весняній повітрі мухи та набубнявіли на деревах бруньки, готуючись зеленим листям замаїти гаї та діброви...* (М. Коцюбинський); *М'язи набубнявіли, сповнюються сили — вже просто важко тримати спину схиленою* (М. Дашкієв); *Катерина стоїть на причілку проти сонця, взяла в руку галузку яблуні, що набубнявіла, почувши весну* (С. Чорнобривець); *От завтра встану, вийду на город, а ломака вже обросте гіллям, набубнявіє бруньками, обкидається рожевим цвітом. Загудуть бджоли, появиться зав'язь, а там і яблука* (А. Дімаров); *Я виріс із своєї хати, як виростає соняшник із насінини: зерня набубнявіло, проросло, паросток піднявся до сонця, а лушпиння догниває в землі* (В. Дрозд); *Четверта* [горошина], *що хотіла жити на сонці, потрапила в стічний рівчак і лежала дні й тижні в брудній воді. Вона дуже набубнявіла* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); // Набрякнути від скупчення рідини (випоту) в тканинах тіла; опухнути. *Клинцювате, старанно виголене обличчя неначе набубнявіло і було ніздрювате, як почорнілий весінній сніг* (М. Стельмах); *Він не помітив, як у неї по-дитячому набубнявіли губи, боляче ворухнувся куточок рота* (М. Рудь); * Образно. *На річці загорілось золоте озеро. Краї його набубнявіли криваво й заколивались густо й неспокійно* (М. Івченко).

НАБУБОНІ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., що, чого і без прям. дод., розм.* Наговорити багато чого-небудь нечітко, незрозуміло. *Чисто набубонів мені голову* (Сл. Б. Грінченка).

НАБУВА́ЛЬНИК, а, *ч., юр.* Те саме, що **набува́ч** 1. *За договором довічного утримання одна сторона (відчужувач) передає іншій стороні (набувальнику) у власність нерухоме або рухоме майно, що має значну цінність, а набувальник зобов'язується забезпечити відчужувачу утримання і (або) догляд довічно* (з наук.-попул. літ.).

НАБУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж., юр.* Жін. до **набува́льник.** *Суд задовольнив позов. Картина була повернена дружині, а гроші, отримані за неї дружиною, — набувальниці картини* (із журн.).

НАБУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набува́ти**[1] 1, 2. *Держава має значні засоби впливу на дії приватного сектора. Це стає можливим, зокрема, завдяки кредитам, набуванню нерухомого майна* (з наук. літ.); *Першочерговими завданнями Ради міністрів у 1918 році були перегляд наказу фельдмаршала фон Ейхгорна про примусові посіви та підготовка земельного закону, що регламентував порядок набування землі* (з наук. літ.); *Термін у загальнолітературній мові проходить шлях набування всіх лінгвістичних характеристик слова загальної мови* (з наук.-попул. літ.); *Здібності людини формуються в процесі її розвитку, набування нею знань, умінь і навичок* (з навч. літ.).

НАБУВА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **НАБУ́ТИ,** у́ду, у́деш, *док., що, чого.* 1. Ставати власником кого-, чого-небудь, діставати, здобувати щось. *На те, щоб набути шматок шпалеру* [шпалери] *з червоними рожами під образи — пішли усі яйця, які збирались одно до одного* (М. Коцюбинський); *Цікава все-таки річ, ця приватизація — за безцінь Гарик набуве у повну власність цілісінький комбінат з усеньким обладнанням* (Л. Кононович); // Купувати що-небудь. *Товариство наше* [гурток "Хрестоматія"] *мало невеличкий склад книжок, із якого можна було їх набувати або брати дурно для роздачі при нагоді в селі* (В. Самійленко); *На власні гроші набув сотню примірників* [творів Рябоклячки], *щоб послати на село* (М. Коцюбинський); *Титул легко було випросити, ще легше купити. Під кінець Польщі то можна було набути титул за яких десять-п'ятнадцять дукатів* (Г. Хоткевич); // Збирати, наживати, нагромаджувати що-небудь впродовж якогось часу. *Що ж до золота, яке набувала імперія, не кажучи вже про те, як вона його набувала, — те золото давно вже розтринькали Родзянки, Керенські та всілякі отамани Дутови тощо* (Іван Ле); *Не набув їм* [синам] *батько ні майна, ні грошей про запас, хоч як роздиравсь у роботі* (І. Муратов).

2. Набирати чого-небудь, починати мати щось (про ознаку, якість і т. ін.). *А Ви, Панасе Карповичу, своїм яскравим таланом показали нам ті одмінні ознаки, якими одрізняється одна людина від другої, які набуває вона то своїм довгим життям, то своїми стосунками поміж людьми* (Панас Мирний); — *Люди, Марто, мають здебільшого два обличчя. Одне природжене, часто дуже дике, а друге вони набувають, живучи* (В. Підмогильний); *В сірому світлі передрання речі помалу стали набувати свого звичайного вигляду* (Б. Антоненко-Давидович).

3. Ставати, робитися яким-небудь. *Руками, що враз зміцніли й набули гнучкості, вона перебирала й перебирала мотузки* (С. Скляренко); *Через рік у місті з'явились одночасно два ілюзіони, як тоді звались кінотеатри .. Трохи згодом ілюзіони стали називатися синематографами, а ще далі кінематографами, поки нарешті набули своєї теперішньої назви — кінотеатр, або скорочено — кіно* (Б. Антоненко-Давидович).

4. *діал.* Відслужувати, відробляти де-небудь певний час. — *Набула я два тижні, узяла свої гроші, зв'язала збіжжя, клунок на одну руку, дитину на другу, та й пішла...* (Панас Мирний).

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* **діставáти; Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) чи́нності**

див. **набира́ти; (1) Набува́ти / набу́ти пошúрення** — ставати поширеним. *Як і кожна мовна одиниця, на певних етапах розвитку одні дублетні морфологічні форми можуть набувати більшого поширення, інші — меншого* (В. Русанівський); *Набуває поширення нове хобі — лазіння по високих деревах за допомогою мотузки* (з наук.-попул. літ.); — *Коли людина почала добувати вогонь, то це була велика перемога в її житті. Тому й набула поширення стародавня легенда про боротьбу за вогонь. От і склалася така казка-легенда про Прометея* (І. Пільгук); **(2) Набува́ти / набу́ти си́лу (сил)** — зміцнюватися, укріплюватися, ставати сильним. [К и р и л о:] *І оце на все літечко до нас? Силу витрачену набувати, здоров'я наживати?* (Панас Мирний); *А хлопці спали, набували сили* (П. Воронько); *Часом йому паморочилася голова, і він спинявся, але знову набував сили і починав рити* (Валерій Шевчук); *Тепер мені потрібен час, аби набути нової сили* (Ю. Покальчук); **(3) Набува́ти по́зи (поз)** — робити якісь пози; позувати. *Обершарфюрер глибокодумно робить вправи перед великим дзеркалом, набуває різних поз* (Ю. Яновський); *Якщо середньостатистична дівчина її віку знає, .. яких незалежних й спокусливих водночас поз слід набувати, .. то Редьці було на це начхати* (І. Карпа).

△ **Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства)** *див.* **здобува́ти.**

◊ **(4) Набува́ти (набира́ти) / набу́ти (набра́ти) ваги́** (*рідше* **вагу́**): а) товстіти, гладшати. *А тепер я почуваюся добре, і нічого мені останніми часами не робиться, знов почала ваги набувати, стала добре спати і в грудях ніде не болить* (Леся Українка); — *Опромінені миші й кролі,* — *вела далі Люка,* — *росли значно швидше від контрольних, неопромінених. Вони набирали вагу процентів на двадцять швидше* (В. Владко); — *Ця пещена панянка, мабуть, ревно доглядала своє тіло, стежачи, щоб не набрати зайвої ваги* (Л. Кононович); б) мати значення, ставати важливим. *У клубі Юрко швидко відчув під собою деякий ґрунт, набирав громадської ваги і починав обростати пір'ям* (С. Чорнобривець); *Всіляка вигадка, вважаю, тільки тоді набирає ваги, коли ти повіриш у неї сам* (П. Загребельний); *Сімейне життя — справа делікатна, тут кожна дрібниця набуває величезної ваги і здатна перетворитися на нерозв'язну проблему* (Н. Сняданко); *Вперше за останні три сторіччя формальні повноваження земельного воєводи, як верховного імперського намісника, набули реальної ваги не лише у військових, а й у цивільних справах* (О. Авраменко); **Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир** *див.* **нагу́лювати.**

НАБУВА́ТИ², а́ю, а́єш, *недок.*, **НАБУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *що, діал.* Взувати. *Хапається* [Чіпка], *чоботи набуває, рядном напинається...* (Панас Мирний); *Еней в сю путь якраз зібрався. Шкапові чоботи набув* (І. Котляревський).

НАБУВА́ТИСЯ¹, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАБУ́ТИСЯ,** у́дуся, у́дешся, *док.* 1. Бути довго, досхочу з ким-небудь або де-небудь. *Дід дуже любили з гостями набуватися та й хоть розповідати, та хоть слухати оповідань про давнину* (Марко Черемшина); *Він чекатиме в Лижниці, поки я набудуся в Чернівцях* (Леся Українка); *Відтоді не сумнівалася* [Каломела] *вже: вона люба ханові, він знайшов у ній свою відраду, тому не може набутися з нею* (Д. Міщенко); — *Тут сидять люди, які не бачилися майже три місяці. Зараз вони бажають досхочу набутися, тому ти не повинен встрявати в їхні розмови, а поводити себе так, наче тебе тут немає* (Ю. Андрухович).

2. *розм.* Проводити час. *Іван обіймав молодиці, Палагну цілували чужі чоловіки .. і вдоволені, що набулись так файно, вони вертались знову до щоденних турбот* (М. Коцюбинський).

НАБУВА́ТИСЯ², а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАБУ́ТИСЯ,** у́дуся, у́дешся, *док.* 1. Набувати (*див.* **набува́ти¹** 1–3) чого-небудь, здобувати що-небудь. *У бою Флор Минаєв міцний, тямковитий — либонь, уже устоялася кров і набувся бойного* [бойового] *досвіду* (Ю. Мушкетик).

2. З'являтися, ставати наявним. *Вирушаючи в дорогу, сподівались ми одним ривком вихопитись з кола буденних клопотів, здавалось, усі зв'язки біжучого сьогодення обірвуться враз і поза ними, в дорозі, набудеться щось схоже на абсолютну вільність* (О. Гончар); *Ці спогади зринали, як ряска на воді при вітрі, так багато накоїлося, набулося, що й не знати, як це згадувати* (М. Малиновська).

3. *тільки недок.* Пас. до **набува́ти¹** 1, 2. *В кожній державі є державне і приватне майно, що становить так зване національне багатство. Набувається воно, як ми знаємо, різними способами: і виробництвом, і купівлею, і добуванням і т. ін.* (Остап Вишня); *Громадянство України набувається особами: 1) за народженням; 2) за походженням* (Конституція України); *Вся його оця особиста підтягнутість, тактовність, культурність — це, певне, теж набувалося передусім ради неї* [Вітчизни] (О. Гончар); *Досвід є досвід і набувається людством упродовж віків* (О. Шугай); *Подумав Рогатинець, що коли насправді людство вічне.., то тільки завдяки силі людської радості, яка не набувається удачами, багатством, перемогами чи вином, а лише споконвічною життєдайною силою — як опір смерті* (Р. Іваничук); *Мудрість — навіть та, що набувається життєвим досвідом, — була недоступна для таких людей, як де-Рівароль* (П. Мовчан, пер. з тв. Р. Сабатіні).

НАБУВА́ТИСЯ³, а́ється, *недок.*, **НАБУ́ТИСЯ,** у́ється, *док.*, *діал.* Натягатися на ногу (про взуття). *Чобіт легко набувається.*

НАБУВА́Ч, а́, *ч.* 1. *юр.* Той, хто набуває, купує що-небудь, стає власником чогось. *На основі того самого юридичного факту право власності припиняється у відчужувача майна й виникає у його набувача* (з навч. літ.).

2. Той, хто ставить своєю метою набування, наживу. *Процес нагромадження глитаями грошей і землі як капіталу, процес перетворення куркуля на великого хижака-набувача найкраще відтворений у комедіях І. Карпенка-Карого "Сто тисяч" і "Хазяїн"* (з навч. літ.).

△ **(1) Добросо́вісний набува́ч,** *юр.* — набувач, який придбав майно в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не знав і не міг знати. *Витребування майна власником у добросовісного набувача не обумовлюється виною останнього: для цього достатньо факту незаконного володіння* (з навч. літ.); *Гроші, а також цінні папери на пред'явника не можуть бути витребувані від добросовісного набувача* (з мови документів).

НАБУВА́ЧКА, и, *ж.*, *юр.* Жін. до **набува́ч** 1. *Справа про виселення набувачки залишилася невирішеною* (із журн.).

НАБУДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **набудува́ти.** *Барвіли дахи котеджів, набудованих здовж долини* (У. Самчук); *Великою проблемою є працевлаштування людей, від-*

селених із Чорнобильської зони у величезні, набудовані на голому місці селища, де тепер немає роботи (з газ.); // **набудóвано,** *безос. пред. Мені завжди здавалося, що всі дахи, яких стільки набудовано по всій землі, красуються собі між небом і землею, як ті птахи небесні* (У. Самчук); *Що вже набудовано фабрик та домів!* (Н. Забіла).

НАБУДÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБУДУВÁТИ,** ýю, ýєш, *док., що, чого.* 1. Будувати що-небудь у великій кількості. *— Доводилось мені і скарби знаходить: багацько набудував я церков, монастирів* (О. Стороженко); *Бувши колись у неволі, козаки живуть тепер у радощах, веселощах і свободі. Вони набудували соборних церков, спорудили велелíпні ікони, святі іконостаси, хрещаті коругви* (П. Загребельний); // *розм.* Будувати поступово що-небудь, що складається з багатьох окремих споруд. *Прага потрясає ландшафтово* [з погляду ландшафту]. *Це так, ніби в наших Карпатах, просто на горах і посеред гір, протягом кількох століть набудували столицю імперії* (Ю. Андрухович).

2. Те саме, що **надбудóвувати.** *Над старовинним будинком набудували ще один поверх* (із журн.).

3. *перен.* Ґрунтувати на чому-небудь, формувати на якійсь основі у якійсь кількості. *Потрібно набудовувати платформи, на яких можуть базуватися ті чи інші економічні моделі. Маємо величезний потенціал для розвитку рекреації, оздоровчих і реабілітаційних закладів* (з газ.).

НАБУДУВÁТИ *див.* **набудóвувати.**

НАБУНДЮ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **набундю́чити.** *Староста скинув набундюченого спереду картуза, махнув рукою — і сход притих з того дива, що до нього вперше заговорив незвичний господар села* (М. Стельмах).

2. *у знач. прикм.* Надутий, з розпущеними крилами. *На стежках парку походжають, як дома, набундючені фазани* (О. Гончар).

3. *у знач. прикм., перен., зневажл.* Який набундючився (у 2 знач.); зарозумілий, гордовитий (у 3 знач.). *По вулицях* [міста] *обшарпані поліцаї проторюють серед людей дорогу мандаринові, який сповнений до себе пошани, набундючений, сидить в шовком критому паланкіні* (Олесь Досвітній); *Фінінспектор, поважний і набундючений, з великою, як на його зріст, папахою на голові, стоїть тут у коридорі, оточений свитою помічників* (І. Багряний); *Військо розповзлося по місті, били дзвони на сполох, а набундючений фельдмаршал в'їжджав у кареті й думав, що це його вітають благовістом* (Р. Іваничук); *Лорду Гамільтону більше немає місця в щоденнику* [Марії]. *Вже двадцятилітньою зустрічає його в Парижі — розтовстілого, набундюченого, мов індик* (М. Слабошпицький).

НАБУНДЮ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **набундю́чений** 3. *Увесь той юнак був позначений якоюсь кричущою суперечністю: така зелена-зеленісінька молодість і така, прости Господи, аж до карикатури доведена, грізна суворість, набундюченість* (І. Багряний); *З її обличчя зникає набундюченість і з'являється природна усмішка* (А. Дністровий).

НАБУНДЮ́ЧЕННЯ, я, *с., розм.* Дія і стан за знач. **набундю́читися.** *Щоб прогнати набундючення, інколи достатньо простого поцілунку* (із журн.).

НАБУНДЮ́ЧЕНО, *розм.* Присл. до **набундю́чений** 3. *— Хай говорить, — набундючено промовила Одарка Пилипівна. — Я одразу зрозуміла, що ця жінка спеціально прийшла сюди, щоб про Сашка поговорити* (Р. Федорів); *Зайшов Клавдій Миколайович. Набундючено, навіть трохи пихато, ніби чекаючи від Стратона Стратоновича чергової шпильки* (О. Чорногуз); *— Хочеш говорити — не думай про слова, — сварка вщухала, старий пан набундючено дивився на Дору, повчав* (Люко Дашвар); // Сердито, незадоволено. *Дома її стріли непривітно. Батько набундючено кинув: — Вигнали? — і забрався з хати* (Б. Харчук).

НАБУНДЮ́ЧИТИ *див.* **набундю́чувати.**

НАБУНДЮ́ЧИТИСЯ *див.* **набундю́чуватися.**

НАБУНДЮ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАБУНДЮ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., розм.* 1. *що.* Незграбно розпускати, розставляти, розсувати і т. ін. що-небудь. *Набундючити крила; Набундючити спідницю.*

2. *кого, перен., зневажл.* Робити кого-небудь зарозумілим, гордовитим (у 3 знач.). *Набундючувало його усвідомлення заслуженого дворянства, і бажав він тепер того, що належиться дворянинові, — влади, багатства й розкоші* (Р. Іваничук); *Звершене часто набундючує легковажних, схиляє їх до безрозсудності; натомість майбутнє діяння упокорює мисль непевністю, чи буде воно довершене* (з рел.-церк. літ.).

НАБУНДЮ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАБУНДЮ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* 1. Надуватися, розпускати крила. *Індик набундючився.*

2. *перен., зневажл.* Пишаючись, надимаючись, прибирати зарозумілого, гордовитого вигляду. *— Гм, пане Гнате, — промовив молодий чоловік, набундючуючись і протягуючи поперед себе ноги. — Ви можете мені прислужитися в кількох справах* (І. Франко); *Парубок аж набундючився, пишаючись собою, і з гордою усмішкою на устах повертає з вулиці на вулицю* (М. Стельмах); *Ввійшов Спихальський. Виструнчився, набундючився, наставивши вперед гострі вуса* (В. Малик); *Так кричали козаки, а він стояв, набундючившись і виставивши наперед булаву* (Валерій Шевчук).

НАБУРÁВИТИ *див.* **набурáвлювати.**

НАБУРÁВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАБУРÁВИТИ,** влю, виш; *мн.* набурáвлять; *док., що, чого, рідко.* Буравлячи, робити яку-небудь кількість дірок свердлом. *Столяр набуравив дірок у дереві* (із журн.).

НАБУ́РИТИ *див.* **набу́рювати**[1].

НАБУРИ́ТИ *див.* **набу́рювати**[2].

НАБУРЛАКУВÁТИСЯ, ýюся, ýєшся, *док., розм.* Багато, досхочу побурлакувати. *А коли набурлакувався* [найменший брат], *знайшов собі дівчину, бідну, як і він сам, та й оженився* (з казки); * Образно. *Душа його стужилася по близькій, рідній душі. Набурлакувалася, намерзлася в самотині, напилася гіркої долі* (П. Дорошко).

НАБУРМÓСЕНИЙ, а, е, *розм.* Який набурмосився, насуплений (у 2 знач.). *Іноді він* [Терень] *зовсім мінявся: ставав хмурим, мовчазним, набурмосеним. Дивився спідлоба, понуро, з ворожим підозрінням* (В. Винниченко); *Лукія зупиняється біля набурмосених переселенок, виходить до них, намагаючись розгадати, чим вони на цей раз розлючені* (О. Гончар); *"Де їх, отаких, викопують? — подумала Марта про повну набурмосену жінку в чорному береті. — Оголені нерви і безпричинний вереск"* (Р. Андріяшик); * Образно. *Коли опритомнів* [Василь], *то побачив над головою ранкове набурмосене небо* (М. Чабанівський).

НАБУРМО́СЕНО, *розм.* Присл. до **набурмо́сений.** — *То він ще від спирту лабораторного п'яний, — набурмосено кидає Гриня* (О. Гончар); *Набурмосено дивився* [Яким] *на Ремеза, ладний при першому необережному слові пустити в хід кулаки. Та той мовчав* (Микита Чернявський).

НАБУРМО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *док., що, розм.* Насупити, нахмурити (про обличчя, лоб і т. ін.). *Поет відступив на крок, набурмосив трагічну міну: генії безгрішні* (Є. Пашковський).

◊ **(1) Набурмо́сити гу́би** *(ірон.* **гу́бки)** — набути ображеного, сердитого, незадоволеного виразу обличчя. *Незрозуміла образа отрутою заповзала в її маленьке серце, .. але плакати стало соромно. Катя набурмосила губки й насупилась* (Б. Антоненко-Давидович).

НАБУРМО́СИТИСЯ, о́шуся, о́сишся, *док., розм.* 1. Те саме, що **насу́питися** 1. *Дід іще дужче набурмосився, а стара стала його сварити* (Ю. Яновський); *Іван набурмосився: — Щось неладне виходить у вас: то вона тебе розшукує, то навпаки* (М. Стельмах); *Я не злякався, навпаки, якийсь їдкий холодок пробіг по грудях, я набурмосився. Цей мій грізний, непоступливий вигляд зупинив людей* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Набурмосилися біля своїх тенет велетенські потворні павуки. Ці теж зуміли вижити і пристосуватися до нових умов* (М. Дашкієв).

2. *перен.* Те саме, що **насу́питися** 3. *Надворі вже сутеніло. Хмари осіли ближче до землі, наїжились, набурмосились* (В. Винниченко).

НАБУ́РЮВАТИ[1], юю, юєш, *недок.*, **НАБУ́РИТИ,** рю, риш, *док., що, чого, розм.* 1. *тільки док.* Налити багато чогось. *Замисливишсь, цідила* [Одарка] *молоко в глечик і не помітила, як пролила додолу... — Та що ж бо ти робиш?.. Глянь-но, яку калюжу набурила! — озвався батько з призьби* (С. Воскрекасенко).

2. Те саме, що **надзю́рити** 2. *Денис звівся на ноги, почепив на плече дробовика. — Зайців не бачили? — запитав він, обзираючи поле сонними очима. — Бачили. Набурили тобі на кожух і побігли далі, — зареготав Марко* (Григорій Тютюнник).

НАБУ́РЮВАТИ[2], юю, юєш, *недок.*, **НАБУРИ́ТИ,** урю́, у́риш, *док., чого, розм.* Бурячи, наробити багато чого-небудь. — *Уже сім років ми працюємо з ним у Західносибірському нафтоносному басейні. Набурили стільки свердловин, що й не злічити* (В. Нестайко).

НАБУ́ТИ[1] *див.* **набува́ти**[1].

НАБУ́ТИ[2] *див.* **набува́ти**[2].

НАБУ́ТИЙ[1], а, е. 1. Дієпр. пас. до **набу́ти**[1]. — *О царю, твій гонець жорстокий був і строгий! Не дав мені добро набутеє продать* (І. Франко); *Був час, коли я вірив, що прожиті роки, набутий життєвий досвід роблять людину розумнішою* (В. Дрозд); — *Дюбрюкс і справді самоук, але в нього багатющий досвід, набутий на розкопках, і це частково заміняє йому відсутність спеціальних знань* (В. Чемерис); // **набу́то,** *безос. пред. Як набуто, так і збуто* (прислів'я); *Занадто багато пережито, занадто багато гіркого досвіду набуто, щоб весело й бездумно дивитися в завтрашній день, завбачити й наблизити його* (М. Сиротюк).

2. *у знач. ім.* **набу́те,** того, *с.* Те, що здобув, чого навчився, чим збагатився хто-небудь. *Уперше зустрічається молода вчителька з таким характером, з маленькою затятою людиною, в якій так химерно поєдналось вроджене й набуте...* (О. Гончар); *Любимський глянув на полковника й мовив поштиво: — Своє, пане полковнику, то не тільки те, що в спадок дісталося, а й набуте* (Р. Іваничук); *Кияни не боялися вносити в книгу набуте з світських знань, вели мову про астрономію і географію, користалися грецькою міфологією* (П. Загребельний).

△ **Набу́тий імуніте́т** *див.* **імуніте́т; Синдро́м набу́того імунодефіци́ту** *див.* **синдро́м.**

НАБУ́ТИЙ[2], а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **набу́ти**[2]. *Чоботи, набуті на босу ногу.*

НАБУ́ТИСЯ[1] *див.* **набува́тися**[1].

НАБУ́ТИСЯ[2] *див.* **набува́тися**[2].

НАБУ́ТИСЯ[3] *див.* **набува́тися**[3].

НАБУТНИ́Й, а́, е́, *розм.* Який можна нажити, набути *(див.* **набува́ти**[1]**).** *Господарство — річ набутна* (І. Франко); — *Навряд чи це генетичне. Це скоріш набутне. Таке, що можна людині прищепити. А можна й відщепити...* (О. Гончар); — *Що впало, те пропало, — заспокоїв його кошовий. — Гроші — річ набутна, — були б тільки ми живі та здорові...* (В. Малик).

НАБУ́ТОК, тку, *ч.* Те, що набувають працею, затрачаючи силу й енергію. *Липень і серпень — це найважчі місяці, коли Цукротрест загачує всі кошти в ремонт цукроварень та різні капітальні набутки* (М. Івченко); *Усіма своїми враженнями і духовними набутками я ділився насамперед з Катериною Іванівною* (М. М. Тарновський); *Для селян, які провозили десь на західний торг звичайний набуток своєї праці, такі придорожні села, за панським чи його дозорного посіпаки замочком, ставали страховищем* (Іван Ле); *Не віддасть він* [солдат] *нікому набутку свого — що узято в бою, те здобуто навіки!* (С. Голованівський); *Ще жодному з гетьманів не вдалося запомогтися добром, зібраним своїми руками. Прахом пішли набутки Виговського і Брюховецького.., розгубив по чужих дорогах батькові набутки Хмельниченко* (Ю. Мушкетик); // Те, що належить кому-небудь. *На земляній долівці солом'яна мата, під стіною на дерев'янім полу вовняні матраци і ватяні ковдри, нефарбована дерев'яна скриня, кілька мідних посудин, кам'яний кухоль для води — ось і весь набуток* (П. Загребельний); * Образно. *Поетичні неологізми А. Малишка не тільки виконують відповідні стилістичні функції у його ліриці, але й становлять певний набуток літературної мови* (з наук.-попул. літ.).

НАБУТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **набу́ти**[1], **набува́ти**[1] 1, 2. *Крім набуття спеціальних знань, я мусила швидко пройти так звану "господарську" підготовку* (М. Чабанівський); *Він знову повторив своє твердження про шлях студентів у науку, підкреслював значення систематичності в набутті знань* (М. Дашкієв); — *З часу набуття чинності змін до кодексу Міністерство оборони завербувало .. майже півсотні молодих пілотів, які щойно закінчили стажування* (О. Авраменко, В. Авраменко); *З набуттям Україною незалежності і започаткуванням ринкових трансформацій виникла об'єктивна потреба у здійсненні земельної реформи* (з навч. літ.).

НАБУХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **набуха́ти.** *Емоції відбиваються на обличчі людини мимовільно, навіть набухання кров'яних судин навколо очей відповідає конкретним емоційним станам* (із журн.); *Набухання бруньок говорило про стихійну і священну роботу життєдайних соків* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Під час буріння соленосних міоценових відкладів набухання глин призводить до звуження стовбура свердловини, а розчинення солей — до утворення каверн* (з наук. літ.).

НАБУ́ХАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *чого.* Накласти, накидати, налити і т. ін. куди-небудь багато чогось. — *Багатікам* [багатіям], *знаєш, не важливо, що піца — то їжа простолюду. Варто набухати в неї чорної ікри чи м'яса лобстера — розбирають за страшні гроші* (І. Карпа).

2. *кого і без прям. дод.* Набити кого-небудь, завдати ударів комусь. *При таких нагодах більшість тільки заспокоювала свою потребу попобити кого-небудь, .. натовкмачити, набухати* (І. Франко).

НАБУХА́ТИ, áє, *недок.*, **НАБУ́ХНУТИ,** не; *мин. ч.* набýх, ла, ло; *док.* 1. Те саме, що **набряка́ти** 1. — *Говори! — наказує дід, і Максим бачить, що на його шиї набухають грубі, покривлені жили* (М. Стельмах); // Опухати, потовщуватися через запалення, хворобу і т. ін. *Широко розплющеними од жаху очима дивився, як синіла, набухаючи, нога. Біль ставав усе нестерпніший* (А. Дімаров); *Пародонтоз починається з ледь помітних ознак .. А інколи ясна набухають, напливають на зуби й постійно кровоточать* (з наук.-попул. літ.).

2. Збільшуватися у процесі росту від наповнення соками, поживними речовинами. *Лагідно пригрівало сонце, набухали, починали зеленіти бруньки на деревах* (І. Рябокляч); *Ретельно оглянули* [хлопці] *папороть, але пуп'янків не побачили. — Вони враз набухають. Оком не змигнеш — а вона й одцвіте* (К. Гриб); *Вже в полі чорніли бугри, набух чорнолоз* (К. Гордієнко).

3. Насичуючись вологою, розширюватися, збільшуватися в об'ємі. *Ти сидиш заколисаний, а слух, проте, гострий — чуєш, як скрипить, набухаючи, мокре дерево* (В. Близнець); *У гарячій воді крохмаль набухає і утворює колоїдний розчин — клейстер* (з навч. літ.); *Книжки набухли від вологи, на багатьох з'явилася цвіль* (К. Москалець); *Розколочуємо тісто на юшці, як рідку кашу. Обливаємо цим рибу, обсипаємо перцем, ставимо в піч чи духовку. Як набухне, можна подавати* (із журн.).

4. *перен.* Наповнюватися, переповнюватися чим-небудь. *Річка уже набухає по-весняному, талі води плесами розіллялися поверх криги* (О. Гончар); *Небо весь час змінюється, спалахує і згасає, набухає вологою* (С. Жадан); *Повітря вже набухало ранньою спекою та важкістю автомобільних викидів* (Г. Вдовиченко); *Червоні повіки матері набухли сльозами* (М. Стельмах).

НАБУ́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., вульг.* Те саме, що **наже́ртися** 1. *Возьми* [візьми] *собі, наймиточку, рака, набухайся та молоти* (Номис).

НАБУХА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док., жарг.* Те саме, що **напи́тися** 2. *В когось, здається, був день народження, ми там усі потроху набухались — і хлопці й дівчата* (Ю. Покальчук); *Раптом я зрозумів, що він просто п'яний .. Набухатися в такий день!* (Ю. Іздрик); *Він був просто не готовий щось протиставити світові, окрім хіба що набухатися зранку й їздити занімілим від літа містом у пошуках розради й подальшого алкоголю* (С. Жадан).

НАБУХИ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато побухикати. *Усі ввічливо чекали, поки старий набухикається і врешті почне свою розповідь* (із журн.).

НАБУ́ХЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **набу́хнути** 1–3. *Варя пригорнула своє тепленьке немовля до своїх набухлих грудей* (М. Хвильовий); *Сніг розтав, дерева гуділи чорні, з набухлими бруньками* (О. Донченко); *Бульвар Шевченка гомонить Про ту уже не дальню мить. Коли набухла соком зав'язь Плодами світ обагрянить* (П. Воронько); *А десь цвіли квіти, і набухлі росинки скапували з листків* (Р. Іваничук); Земля .. *лежала чорна, набухла водою, оголена і непривітна* (В. Козаченко).

2. *перен.* Дієпр. акт. до **набу́хнути** 4. *Здавалося, серце, набухле гнівом, уже не вміщається в грудях, тому й дихали люди все частіше і важче...* (Є. Доломан); *Джмелиним роєм линуть лячні спогади, жалять серце. І вже воно, набухле, м'яке, сприймає тільки болі* (Ю. Мушкетик).

НАБУ́ХЛІСТЬ, лості, *ж.* 1. Стан за знач. **набу́хлий.** *З наукових джерел відома клейстеризувальна дія хлоридів барію та кальцію щодо крохмалю. Також відомо про підсилення його здатності до набухлості при добавках* (з наук. літ.).

2. Набухле, переповнене чимось місце. *Вона ще більше відхилила запинало, і стало видно її воласту шию з товстими складками і набухлості повних грудей* (Ю. Логвин).

НАБУ́ХНУТИ *див.* **набуха́ти.**

НАБУЧА́ВІЛИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. акт. до **набуча́віти.** *Низько занурювалися у воду набучавілі колоди* (З. Тулуб); *Грузнув під ногами набучавілий, мокрий сніг* (Б. Антоненко-Давидович); *З поля тягло весняним вітерцем і духом набучавілої ріллі* (П. Панч).

НАБУЧА́ВІТИ, іє, *док., діал.* Набухнути, набубнявіти. * Образно. *По небу кілька білих хмарок снігових набучавіло* (Марко Вовчок).

НАВ, а, *ч., заст.* Мрець, мертва людина. *Він уже років із десять хворів на тяжкий недуг, що не піддавався лікуванню жодним зіллям, рік у рік блід і худнув, був схожий на справжнього нава, проте Морана, всесильна богиня смерті, не відбирала в нього життя* (І. Білик).

НА́ВА[1], и, *ж., архт.* Поздовжня або поперечна частина простору церкви чи громадської споруди, розташована між рядами колон, стовпів, арок або між зовнішньою стіною та поздовжньою колонадою або аркадою; неф. *У храмі-базиліці середня нава, значно ширша і вища за бокові, називається головною* (з наук.-попул. літ.); *Пропхавшись через "тісні ворота", розтікалися* [люди] *під низькими склепіннями бічних нав, освітлених для такого свята надзвичайно багато* (М. Грушевський); *Стрункі, на склі мальовані вікна чинили церков ще просторішою, чим була в дійсності, а головна нава давала через корисну поліхромію двічі скріплене враження висоти* (К. Гриневичева); *Коли проходили навами, соняшний* [сонячний] *промінь упав до ніг Карлоса, немов торкнувся його світляним пальцем* (Н. Королева); *Від центральної нави* [собору] *правобіч і лівобіч відбігають нави бокові, нави гармонійно з'єднуються, сполучаються, непомітно зливаються, переходять одна в одну, їх чергування ритмічне, мов мелодія елегійного вірша* (П. Загребельний).

НА́ВА[2], и, *ж.* За дохристиянськими уявленнями давніх слов'ян — потойбічний світ, де живуть люди після смерті. — *Оволодівши живою душею, Чорнобог прилучає до своєї влади все більший терен Небесного Поля. І Прав згасає, і темрява Нави сповиває Білий Світ...* (О. Бердник).

НАВА́Б, а, *ч., іст.* Те саме, що **набо́б** 1. *Первісно навабами в Могольській імперії XVII ст. були помічниками або заступниками намісника провінції. З початком розпаду імперії в першій половині XVIII ст. навабами деяких провінцій (Бенга-*

лії, Ауду та інших) стали фактично незалежними князями (з наук.-попул. літ.).

НАВА́БСТВО, а, *с., іст.* Територія під владою наваба; набобство (у 2 знач.). *У 1746–54 рр. навабство на півдні Індії стало ареною боротьби між французькою й англійською Ост-Індійськими компаніями, що завершилася перемогою англійців* (з наук.-попул. літ.); *Разом з Бенгалією англійці завоювали ще одну область на середній течії Гангу, що входила до складу бенгальського навабства* (з навч. літ.).

НАВА́ГА[1], и, *ж.* Невелика морська промислова риба родини тріскових, що водиться в морях Арктики і Далекого Сходу. *Це він, Асуар, стоїть серед снігового моря в шкіряних штанях і лисячому башлику і цілими годинами чекає з батьком біля прорубу, доки зловиться навага* (Мирослав Ірчан); *Навагу, скумбрію, ставриду, сріблястий хек перед тепловим обробленням не розморожують, тому що замороженими їх краще обробляти* (з наук.-попул. літ.); *Навага — риба прибережна і придонна, її рідко можна зустріти у відкритому морі. Харчується мальками, ракоподібними, різними молюсками* (з навч. літ.).

НАВА́ГА[2], и, *ж., заст.* Рішучість, зухвалість. *Де це в мене взялась така дурна сміливість, така завзята навага!* (І. Нечуй-Левицький); *Де я? В якому краю? Дико валують вітри, Крають навагу мою Лезами лютої гри* (Яр Славутич).

НАВАЖА́ТИСЯ *див.* **нава́жуватися.**

НАВА́ЖИЙ, а, е. Прикм. до **нава́га** 1. *Наважий промисел біля берегів Сахаліну ведеться за квотами* (з газ.).

НАВА́ЖИТИ *див.* **нава́жувати.**

НАВА́ЖИТИСЯ *див.* **нава́жуватися.**

НА́ВА́ЖКА, и, *ж., хім.* Точно зважена для хімічної реакції або аналізу кількість речовини. *Кількісну пробу (200 зерен) можна відбирати з різної наважки субстрату, тобто концентрація пилку може бути різною* (з наук. літ.); *Зважують на технічних терезах певну кількість солі, висипають її в суху пробірку і вставляють у калориметр через отвір на кришці. Сіль і наважку вказує керівник заняття* (з навч. літ.).

НАВА́ЖЛИВИЙ, а, е, *заст.* Рішучий, зухвалий. — *Скажіть, будьте ласкаві, чого мені ждати і чого мені сподіваться? Ольга, здається, не ждала так швидко почуть те наважливе слово. Вона хотіла протягти час, і протягти як можна далі, а молодого хлопця брала нетерплячка* (І. Нечуй-Левицький); *Ставши коло варстату* [верстата], *вона знову зробилася людиною. В ній прокинулася свавільна наважлива американка* (М. Йогансен).

НАВА́ЖЛИВІСТЬ, вості, *ж., заст.* Властивість за знач. **нава́жливий.** — *Ти забула вже модну мову символістики, — промовив Павлусь, прочитавши на її божевільних очах, на її виду справдішню наважливість викраять серце з грудей* (І. Нечуй-Левицький).

НАВА́ЖЛИВО, *заст.* Присл. до **нава́жливий.** — *Позиваться з вами я не буду, але своєї згоди не дам ніколи! — сказав наважливо батько й вийшов з горниці, ще й дверима гуркнув спересердя й досади* (І. Нечуй-Левицький).

НАВА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., розм.* 1. *що, чого.* Зважувати, відважувати велику кількість чого-небудь. *На базарі нам наважили з півпуда черешні* (із журн.).

2. *що.* Накладати, навантажувати велику кількість чогонебудь. *Наважили чумаченьки та три вози солі* (П. Чубинський).

3. *що і без прям. дод.* Навалюючись, налягаючи на кого-, що-небудь, тиснути своєю вагою. *Не наважуй дуже на цей бік, а то перекинеш* (Сл. Б. Грінченка); *Потім прийшло на подвір'я більше людей, підступили під двері, стали їх виважувати, та двері не були позамикані. Гультяї наважили двері силою, вони відчинилися прожогом, і всі влетіли відразу до сіней* (А. Чайковський); *Дві старі жінки чимдуж наважили на двері горища, щоб міцніше, якнаймiцніше замкнути їх* (В. Митрофанов, пер. з тв. Р. Бредбері).

4. *перев. з інфін., заст.* Після розмірковування, роздумування вирішувати що-небудь; наважуватися (у 1 знач.). *Після празника то і то наважував робить — от і наробивсь* (Панас Мирний); *Поїхав* [Іван] *через ліс. Ніщо інше, як тільки мав гадку забити в лісі панотця. Видко, діло наважив іще дома* (Л. Мартович); *Зміркувала Раїса одну невелику мандрівочку, трохи навіть з науковою метою: наважила вона вільним часом поїхати по Цюрихському озеру, кудинебудь далі, до тихої затоки, набрати молюсків* (Олена Пчілка).

◊ **Наби́ти (нава́жити,** *рідше* **налама́ти) / набива́ти [собі] ру́ку** *див.* **набива́ти.**

НАВА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *рідко* **НАВАЖА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАВА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. *на що і без дод., з інфін.* Відважуватися, насмілюватися на який-небудь учинок, на якусь дію. *До самого вечора не наважувалися Ярошенки вийти зі свого сховища* (О. Маковей); [Т р о х и м:] *То я вас упереджаю: не наважайтесь того робить, бо я можу забуть, що ви мені батько* (М. Кропивницький); *Нарешті, надумавшись і наважившись на відчайдушний план, Максим пустився стовпа, зробив кілька кроків і .. поплив* (І. Багряний); *Марія й сама не пам'ятає, як вона наважилась вигукнути оті слова, що йшли з глибини її серця* (І. Цюпа); *В господаревому голосі чулась неприязнь, і Годой не наважився заперечувати* (І. Білик).

2. *з інфін., рідко.* Мати намір, збиратися. *Гашіца сідає під кущем і, обнявши коліна руками, наважується чекати парубка* (М. Коцюбинський); *Сахно повернула й наважилася була плисти назад, коли це побачила за берегом озерця якісь мережані залізні споруди* (Ю. Смолич).

3. *на що, діал.* Замірятися, зазіхати на кого-, що-небудь; робити замах. *"Не інакше, як мольфарова справа, — гірко думав Іван, — наважився на життя, хоче з світу мя* [мене] *звести"* (М. Коцюбинський); *Гриць спробував боронитися: — Та що ж я? Короп наважився на моє життя!* (Л. Мартович).

◊ **Не нава́жуватися (не смі́ти) / не нава́житися дихну́ти** *див.* **дихну́ти.**

НАВАКСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наваксува́ти.** *Чоботи у Василя Шатохи були свіжо наваксовані* (О. Копиленко); — *Як були ви в нашій Ковалівці, то з грязі ніколи й не вилазили. А тут і підстрижені, й побриті... Чоботи он як наваксовані* (В. Кучер); *Її* [розмову] *перебив Джмелик, що нагло зайшов у хату в коротенькій кавалерійській куртці, .. наваксованих чобітках і шапці-кубанці* (Григорій Тютюнник); *Виглядав він так, як і мав би виглядати справжній капітан — бездоганна чорна форма, тоненькі наваксовані*

вусики, кудлаті бурці з сивиною на повних щоках (Ю. Винничук).

НАВАКСÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАВАКСУВÁТИ,** ýю, ýєш, *док., що.* Покривати, намащувати ваксою. *Стара Марта .. вийшла з кухні і вздріла Максима, що докінчував наваксовувати чоботи до сліпучого лиску* (Ю. Смолич); *Наваксовуючи чоботиська, зрідка розгинаючись над заплюваною підлогою умивальника, Тарас у дзеркалі помічав свою вбогу постать, куці рукави кітеля* (Є. Пашковський); *Яхонтов наваксував чоботи, передав щітку Прохорові* (А. Шиян).

НАВАКСУВÁТИ *див.* **наваксóвувати.**

НАВÁЛ, у, *ч.* 1. Дія за знач. **навáлювати, навали́ти** 1, 2, 4 і **навáлюватися, навали́тися** 1, 2. *Грубі камінні брили стирчать серед водопаду, покриті білою піною, і видержують сотні літ навал фаль* [хвиль] (І. Франко); *Вона знає вже цю неспокійну душу. Вона знає, що під навалом якихось нових ідей отець Кралевич може допуститися особливих дій, що він тоді не порахується ні з чим* (Г. Хоткевич); *У кінцівці "Дніпро" намагався організувати щось схоже на навал, однак "Базель" оборонявся без помилок* (із журн.).

2. Нагромадження чого-небудь у великій кількості; купа, куча. *О, він проб'є навали крижані, Обійде льодові пливучі гори!* (М. Руденко); *Все, що роїлося довкола криниці, притягувало очі в'язня з башти. Він спрагло вдивлявся в навал глею із дна, прислухався до бесід копача з комірником, що сторонилися під вежею* (М. Дочинець); * Образно. *Звучали трембіти в небеса, горіли свічі, голосили жінки, а серед навалу всіх тих звуків, мов труба, гримів дикий голос Юраша* (Г. Хоткевич).

НАВÁЛА, и, *ж.* 1. Вторгнення ворожих військ у яку-небудь країну, на якусь територію. *Не раз лихі навали Наші предки зазнавали* (М. Упеник); *Хіба під час ворожої навали не посилає мати на смерть єдиного сина, хоч немає в світі сильнішої любові за материну?* (І. Білик); *Протягом X–XIII ст. слов'янські поселення на середній і нижній Наддністрянщині зникають у зв'язку з навалою угрів та печенігів* (з наук. літ.); *Народ хотів бачити своїх оборонців від спустошливих навал турків і татар саме такими хоробрими, нездоланними, всемогутніми* (з наук.-попул. літ.).

2. Полчища ворожих військ. *В XIII віці на руські землі вдерлася страшна монголо-татарська навала* (М. Бажан); *Я згадую тяжкі воєнні дні. Коли на нас фашистська йшла навала...* (І. Нехода); *Болгарська земля стогнала від навали. Мов велетенський поліп, присмоктувалося військо тисячними присосками до міст, сіл, полів із снопами, .. і смоктало, смоктало, несло страх, пригноблення і спустошення* (П. Дорошко).

3. Напад великої маси тварин, комах і т. ін. *Це був справжній бій: навала довгоносиків не вщухала ні на мить* (М. Руденко); *Хотілося ще точніше скласти календарі всяких пересторог для землеробів — коли слід чекати повені, коли можлива навала сарани на пшеничні лани та цукрову тростину* (Ю. Логвин); *Ще Геродот описав ганебну втечу військ ассирійського воєводи Саккахериба, який ніколи не знав поразок, перед навалою щурів* (Ю. Винничук).

4. *розм.* Велика кількість людей; ватага, натовп. *Купатися вп'ятьох хлопчача йшла навала* (М. Бажан); *На похорон припливла така навала людей, утворилася така тіснява, що Орест, якому здавалося, що він стоїть осторонь, опинився серед самої гущі* (Ірина Вільде); *От хоч би космонавт Ворон. Нестримний, палкий, шалений в задумах і здійсненні їх. Соратник, помічник, боєць. Як він схопився за Сергієву ідею! Як одгризався від навали ортодоксів!* (О. Бердник).

5. *перен.* Велика кількість фактів, речей, думок і т. ін., що перев. має негативний вплив на кого-, що-небудь. *Борсається отець Кралевич у навалі отих нових думок і ні одної з них не може продумати до кінця* (Г. Хоткевич); *З усієї безладної навали думок, настроїв, фактів Обушний вибирав найзначніше, і в його уяві вимальовувалася безрадісна картина* (І. Кириленко); *Гордий* [слідчий] *докладав зусиль, ловлячи Андрія на різних іменах, вигаданих ним фактах, .. розраховуючи на те, що людина під навалою тих вигаданих фактів впаде у відчай і розкаже вже невигадане, те, що вона має за душею* (І. Багряний); *— Я не зовсім розумію, — розгубився я перед навалою незвичних ідей* (О. Бердник); *Завдяки деяким заходам на певний час удається захистити продовольчий ринок від навали безтоварних грошей* (з газ.).

6. *у знач. присл.* **навáлою.** Швидко й у великій кількості. *Уночі схлюпнулось море темне, тумани навалою пливуть* (Н. Забіла); *Вітрильнику, здавалось, не буде рятунку, його кидало, як тріску, на нього навалою йшли з темряви водяні гори в тисячі тонн вагою* (О. Гончар); *Він повернувсь до троян, закликаючи гурт весь на мури Лізти навалою, й радо наказу послухали вої* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАВÁЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навали́ти** 1, 2, 4. *Я мусив обминати цілі гори різнородного* [різнорідного] *грузу, балок, вапна і каміння, що навалені тут серед вулиць* (М. Коцюбинський); *І раптом, при непевнім вогні ватри, що, хитаючись, висував контури наваленого лому, .. я побачив мого предка з-перед тисячоліть* (І. Кириленко); *Траншея являла жахливе видовище. Це була якась суміш глини, кривавого лахміття і навалених в різних позах людських трупів* (О. Гончар); // **навáлено,** *безос. пред. В кожнім льоху навалено було стільки бочок і барил, що трудно було й повернутися* (М. Старицький); *В полині й лободі навалено всякого штурпаччя й каміняччя, що за багато років викопано на городі* (Є. Гуцало); *На восьмий день у супроводі яничарів у шатра, де було навалено гори їства, прийшли візири, паші, беги* (П. Загребельний).

НАВÁЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навали́ти** 1, 2, 4 та **навали́тися** 1, 3. *Прибирання породи навантажувальними машинами безперервної дії допускається за умови, що висота навалення породи не перевищує 4 м* (з навч. літ.); *Небезпеку становлять зіткнення плавучого засобу з перешкодою або навалення на причальну стіну* (з мови документів).

НАВАЛИ́ТИ *див.* **навáлювати.**

НАВАЛИ́ТИСЯ *див.* **навáлюватися.**

НАВАЛОВІДБИВÁННЯ, я, *с., гірн.* Те саме, що **наваловідбі́й.** *Наваловідбивання на шахтах значною мірою механізовано* (з газ.).

НАВАЛОВІДБІ́Й, бóю, *ч., гірн.* Відбивання вугілля і навалювання його на конвеєр у вибої. *У 1960-ті роки коростишівські машиністи постійно перевиконували норми виробітку наваловідбою* (з газ.).

НАВАЛОВІДБІ́ЙКА, и, *ж., гірн.* Те саме, що **наваловідбі́й.** *Застосування вугільного комбайна забезпечує підвищення продуктивності праці в 2,5–3,5 раза порівняно з врубовою машиною і ручною наваловідбійкою* (з наук. літ.).

НАВАЛОВІДБІ́ЙНИК, а, *ч.* Гірник, який відбиває вугілля та навалює його на конвеєр у вибої. *Молодий навалові́дбійник оглянув свій пай* (О. Донченко); *Кріплення потріскувало, зі стелі кришилися й падали кавалки породи, але навалові́дбійники на це не звертали уваги, без метушні й поспіху робили свою важку, але вже звичну справу* (з мемуарної літ.).

НАВА́ЛОМ, *присл.* 1. Безладною купою. *Море шаліє, прибій стугонить, бетон, поламаний штормами, лежить всюди навалом* (О. Гончар); *Коли снігу багато і він лежить навалом, то так ущільнюється, що стає крупнозернистим* (з наук.-попул. літ.); // Без упаковки; насипом. *Автомобілі з відкритою вантажною платформою в основному використовують для перевезення різних вантажів навалом або в тарі* (з наук.-попул. літ.); *Зберігати покришки шин у штабелях або навалом заборонено* (з навч. літ.); *Помідори та огірки транспортують навалом, через що значна їх частина псується* (з газ.).

2. Усією вагою. *Заплющила* [Наталія] *очі, розкинула руки, навалом похилилась на його* [нього] (С. Васильченко); *Великі натовпи збилися* [на Ходинському полі]! *Почали навалом душити один одного, падати в провалля* (І. Пільгук).

3. Те саме, що **нава́льно;** натовпом. *Гнали Врангеля навалом, Вбрід форсуючи Сиваш* (І. Нехода); *Був один вільний прохід — крутим Боричевим узвозом, ось цим, де зараз Андріївська церква. Татари й сипонули сюди. Навалом, ордою, нещадною силою* (В. Близнець); *Його турмам не звикати навалом іти на супостата і долати його силою* (Д. Міщенко); * Образно. *Новий світ навалом котить повз нього, не помічаючи того, хто стоїть при дорозі* (А. Михайленко).

4. *розм.* Дуже багато. *Вона сердито сказала, щоб я забирався геть і не смів більше приносити без її дозволу ніяких книжок до хати. — Де ти її взяв? — У клубі. Їх там навалом лежить...* (А. Дімаров); // *у знач. пред. Комусь із нас закортіло огірків (хоч у кожного того овочу було навалом на власних грядках), і ми шаснули у чужу гудину* (О. Бердник); *Куди поткнешся із своїм товаром? Тут фінікійських глечиків навалом. Тож грек пливе на північ і на північ, все вище й вище, в землі праслов'ян* (Л. Костенко); *Попри те, що іншої техніки в Гоци було навалом, телевізора вона не мала* (Любко Дереш).

НАВА́ЛОЧНИЙ, а, е, *спец.* Те саме, що **нава́лювальний.** *Навалочна машина слугує для завантаження на забійний конвеєр вугілля, відбитого внаслідок вибуху від масиву в очисному забої* (з наук.-попул. літ.); *Наливні й навалочні вантажі для перевезень і зберігання вимагають спеціалізованого рухомого складу* (з навч. літ.).

НАВАЛУВА́ТИ, у́є, у́ємо, у́єте, *док., діал.* Насунути навалою (у 3, 4 знач.); набігти, прийти куди-небудь натовпом або у великій кількості. *Ті миші, що в степу багато, не тут наплодились; вони відкільсь навалували* (Сл. Б. Грінченка).

НАВА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який відбувається дуже швидко й напружено. *Після битв і походів навальних .. на спокійних станках арсенальних спочивають багнети в чохлах* (М. Упеник); *Доброчин теж мав меча при боці. Він одбив перший навальний випад і став спиною до воріт* (І. Білик); *Ванюшка радів навальному польоту добре полагодженої машини* (М. Дашкієв); // Який відзначається силою і швидкістю виявлення, перебігу і т. ін. *Навальний вітер рве полу накидки, — Ні затишку, ні проблиску ніде* (М. Бажан); *Якось раптово пороснув навальний, важкий дощ — наче ми опинилися на дні величезної, вируючої водойми* (М. Руденко); // Дуже великий, значний. *Мусив* [санбат] *переїздити в інше місце .. До цього готувалося все з навальною поквапністю* (Іван Ле); *Час плинув далі, плинув без упину, з навальною швидкістю* (П. Загребельний); *Коли темп глобальних перемін прискорюється до навального, .. людська психіка переходить до захисту — відгороджуючись від усякого допливу новин* (О. Забужко).

2. Рішучий, настирливий. *Сер Ів Монтеві був зовсім спантеличений таким навальним наскоком і зміною співрозмовця, до того ж він ще змалечку ніяковів при жінках* (Ю. Смолич); *Серед ночі Юрко прокинувся від навального гуркоту в двері* (В. Козаченко); *Навальний кінський тупіт розбудив сонні Каушани* (Б. Левін).

3. Невідкладний, терміновий і у великій кількості. *Праця, швидка, навальна, подобалась їй* (В. Козаченко); *Зо дня на день складалася якась навальна праця* (Іван Ле).

Нава́льні хліба́ *див.* **хліб; Нава́льні хма́ри** *див.* **хма́ра.**

НАВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Гірник, який навантажує вагонетки вугіллям, рудою і т. ін. *Працював* [Гараська] *за навальника біля самої пічки .. Ліворуч, між подом і стелею, тяглася покришена гранчаста стінка вугілля* (П. Панч); *Чорне золото із лави Полилося як вода. І навальники сказали: — Добрі нині наші справи* (С. Воскрекасенко).

НАВА́ЛЬНИЦЯ[1], і, *ж.* Жін. до **нава́льник.** *У роки війни жінки працювали на шахтах коногонами, навальницями, лебідницями тощо* (з публіц. літ.).

НАВА́ЛЬНИЦЯ[2], і, *ж., діал.* Сильна, потужна буря; буревій. *При тій бесіді надстав дощ трохи, хоть в хмарах ще гуділо: знати, надтих крихтинку, як то часто перед великою навальницею буває* (М. Устиянович); *Зорі віщують добро людям або лихії пригоди. Тож ти на них уважай! Особливо пильнуй, коли хочеш Звірить себе кораблю, розізнать, які там неминучі Вказані будуть знаки зимових бур та морських навальниць* (І. Франко).

НАВА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **нава́льний.** *Незважаючи на всю навальність зламу, що стався в ньому, він почувався на диво спокійним* (В. Підмогильний); *Об'явившись тут, на долині, .. утигури не виказували ані спритності, ані навальності* (Д. Міщенко); *Війнула хвостом блискавиця, загримотів грім — гроза покотилася над куренем з усією незагнузданою навальністю* (Валерій Шевчук).

НАВА́ЛЬНО. Присл. до **нава́льний** 1. *Дністер навально мчав свої води, розбухлі від карпатських дощів* (З. Тулуб); *Повертаєшся в Київ — і б'є в лице тугий, свіжий вихор: все мчить, все летить назустріч — машини, люди, квартали, все несеться азартно й навально, як на спортивних гонках* (В. Близнець); *Вони йшли і йшли, все вгору і вгору, а над ними вже розгорався світанок — швидко, навально* (А. Дімаров); *Навально, мов буревій, не знати звідки вихопився поїзд і пронісся так швидко, що хлопці .. ледь устигли відскочити вбік* (В. Митрофанов, пер. з тв. Р. Бредбері).

НАВА́ЛЮВАЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Придатний для навалювання. *У навалювальних вантажів немає чітких розмірів. Основні параметри їх вимірювання — це вага й обсяг* (з наук.-попул. літ.); *На підприємстві діють універсальні та спеціалізовані термінали для перенавантажування різноманітних вантажів — наливних, навалювальних, генеральних* (із журн.).

НАВА́ЛЮВАЛЬНИК, а, *ч.* 1. *мор.* Вантажне судно для перевезення сипких і кускових вантажів без тари, навалом; навалювальне судно. *Розрізняють навалювальні судна, пристосовані до перевезення вантажів широкої номенклатури (універсальні навалювальники), та призначені лише для одного виду вантажу — руди, кам'яного вугілля, цементу тощо* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **нава́лювач.** *Навалювальник лісоматеріалів зайнятий створенням міжопераційних і сезонних запасів хлистів і дерев, навантаженням дерев, хлистів і круглих лісоматеріалів на лісовозний поїзд і розвантаженням їх* (з мови документів).

НАВА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нава́лювати** 1, 2, 4 і **нава́люватися** 1, 3. *Конструктивні властивості наших споруд дають змогу виконувати навалювання зерна на стіну заввишки 2 м, а якщо треба збільшити місткість зерноскладу, монтують напірні стіни, висота яких досягає 5 м* (з наук.-техн. літ.); *Спосіб ліквідації навалювання гірської маси включає утворення отвору в тілі навалювання з подальшим його розпушуванням* (з наук.-попул. літ.); *Застрахований у компанії теплохід був пошкоджений у порту Ліверпуль унаслідок навалювання на причал* (із журн.).

НАВА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАВАЛИ́ТИ,** валю́, ва́лиш, *док., кого, що.* 1. Накладати, звалювати щось або когось куди-небудь. *Ви біжіть по підводу, під'їздіть, навалюйте ведмедя на гарбу, урочисто везіть додому* (Остап Вишня); *На санчата дрова навалили, Поховали вбитих — та й у путь* (П. Воронько); // *перен.* Покладати на кого-небудь якісь обтяжливі обов'язки, велику роботу і т. ін. *Дивно! Сама людина, маючи отакі душевні багатства, навалює на себе гори клопотів... А варто тільки самій їх із себе зняти, сказати: глянь, яка ти багата, яка ти щаслива!* (Д. Гуменна); [Н а т а л я:] *У мене до вас маленька справа.* [Я р ч у к:] *Навалiть на мене хоч цілу гору...* (І. Микитенко).

2. Нагромаджувати, насипати що-небудь у великій кількості. *Вже майже біля шкільного городу рилися в землі екскаватори, навалювали гори піску, чадили їдким перегаром* (Ю. Збанацький); *Уранці копали братерську могилу. Гризуть мотики землю, а лопати навалюють невелику сопку, і дивимося на неї з сумом* (М. Хвильовий); *Цілі гори дров навалили* [селяни] *коло кождої хати* (І. Франко); // *безос. Снігу навалило вище колін* (І. Сенченко).

3. *розм.* Скупчуватися, збиратися у великій кількості. *Умить навалює стільки народу, що злодій і не намагається тікати* (із журн.); *Навалило молодиць стільки, що трохи дяка не задавили* (Панас Мирний).

4. *розм.* Безладно, недбало кидати, накладати багато чого-небудь десь. *До вокзалу подали порожні товарні вагони. В них почали грузитися переселенці. Галасом наповнилось повітря, наче сполошилася пташина зграя. Навалювали вагони торбами, домашнім начинням* (І. Пільгук); *Мукта кладе мені в миску добрячу порцію гречки. Так само щиро навалює й собі* (Любко Дереш); [Ш а л і м о в:] *Послухайте, товаришу Васильєв. Які це речі в моїй кімнаті? .. Навалили повну кімнату якихось ящиків* (І. Кочерга); // *тільки док., зневажл.* Написати, намалювати і т. ін. багато чогось. *За годину на одне твоє повідомлення навалять стільки спаму, що воно просто щезне, як голка в сіні!* (О. Забужко).

НАВА́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАВАЛИ́ТИСЯ,** валю́ся, ва́лишся, *док.* 1. Налягаючи, тиснути своєю вагою. *Ті, що стояли далі, витягали шиї та навалювались на других, щоб було видніше* (М. Коцюбинський); *Він замовкає, ходить по хаті, важко навалюючись на кожну ногу й дивлячись у землю* (В. Винниченко); [О р л ю к:] *Коли мене ранили, я навалювався на тебе всією вагою, і ти тягла мене з поля бою* (О. Довженко); *Кінь навалився на одну оглоблю та й переломив її* (з переказу); *Усією вагою Друзь навалився на кийок* (Ю. Шовкопляс); *Карамиш, навалившись грудьми на край адвокатського столика, крутив увсібіч лисою, на товстій червоній шиї головою* (В. Дрозд); * Образно. *Обрії розпливаються, далина тускніє, небо навалюється на землю брезклою масою, пригнічуючи свідомість* (Р. Андріяшик); *Каміння стає гарячим, задуха навалюється на чагарі* (В. Єшкілєв); // *перен.* Оволодівати ким-небудь, охоплювати когось (про сон, почуття, настрої і т. ін.). *Нічого вже не можна зрозуміти, — сон навалюється, м'який, волохатий* (В. Собко); // *перен.* Обтяжувати кого-небудь, завдавати клопоту комусь. *Юрій рвучко повернувся туди, де мали бути двері. Задушлива темрява і мертва тиша навалювалися на нього, не давали вільно дихати, затискали думки, наганяли розпач* (В. Собко); *Страх навалюється йому спочатку на тім'я, потім наче ламає хребта, ноги. І Север'ян, скрегочучи зубами, падає на пісок* (О. Ульяненко); *Щоразу, як наближалася до заповітного рогу, на мене навалювався страх не знайти цю, як сказав мій сьогоднішній співрозмовник, "лазівку"* (І. Роздобудько); *Засмученим поглядом стежив* [Гриць] *за Улькою, на яку навалилось тяжке, непоправне лихо* (С. Добровольський); *В голові чамріло — жодної виразної думки, .. характером він тугодум, мусить обмірковувати, зважити кожну дрібничку, а тут одразу стільки навалилось* (В. Дрозд).

2. *розм.* Швидко і з великою силою нападати. *Валківські козаки охороняли межу від нашестя хижих тварин. Татари навалювалися з півдня, пробираючись муравським шляхом* (В. Минко); *Фашизм навалився на нашу країну з страшенною силою і жорстокістю, анітрохи не приховуючи своїх планів* (О. Довженко); *Два полки Косінського з гетьманом на чолі вихопилися з-за горба і навалилися на черкасців з флангу* (Іван Ле); // Накидатися на кого-небудь з метою захоплення, пограбування, знищення і т. ін. *З кличем: "Ату його!" — на старого навалилися Макінтошенко та Нагнибіда* (А. Крижанівський); *Максим і Мазан навалилися на дозорця, скрутили, побігли вулицею. Позаду ячили голоси, брехав пес* (Ю. Мушкетик).

3. *розм.* Падати, сипатися у великій кількості. *Скелі почали падати. Вони повільно схилялися, вони наче розсувалися в сторони — і падали, навалювалися з гуркотом на краї майданчика, обсипаючи товаришів дощем дрібних уламків* (В. Владко); *Навалившись важкими, вологими пластами, прим'яв* [сніг] *до землі кущі і пригнув, розкошлатив гілля дерев* (В. Козаченко).

4. *перен., розм.* З охотою, завзяттям, запалом братися за що-небудь. *Сідаємо обідати. На незвичні для армії харчі хлопці навалюються по-солдатськи* (з газ.); *Кроль* [кріль] *закінчив капустину, Горобину, Картоплину, Навалився на окраєць...* (Остап Вишня).

НАВА́ЛЮВАЧ, а, *ч.* Робітник, який навалює що-небудь. *Навалювач вугілля.*

НАВА́ЛЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **нава́лювач.** *Навалювачка солі.*

НАВА́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наваля́ти**[1]. *На складі зберігалися валянки, наваляні за останній місяць* (з газ.).

НАВАЛЯ́ТИ[1], я́ю, я́єш, *док., чого.* Валяючи (у 2 знач.), виготовити в якій-небудь кількості. *Наваляти валянків.*

НАВАЛЯ́ТИ[2], я́ю, я́єш, *док., кому, жарг.* Побити (у 2 знач.) кого-небудь. *Завтра ми поїдемо хрін знає куди і всім там наваляємо, припущення, що наваляють нам, у нас просто не виникає як недоречне* (С. Жадан); *Вже доста на той час виросли* [хлопці] *і могли йому при бажанні неслабо наваляти* (І. Карпа).

НАВАЛЯ́ТИ[3], я́ю, я́єш, *док., що і без прям. дод., вульг.* Нагидити (у 3 знач.), випорожнитися (перев. про тварин). *Півень на жердочці сидить, да все.., все.., да купу таку наваляв, таку здорову* (Сл. Б. Грінченка).

НАВАЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Довго, досхочу повалятися; належатися *(див.* **нале́жатися**[1]). *Ми з Янголом зготували собі тоді їдла, нажерлися, навалялися догори ногами на дивані і надивилися мультфільмів* (І. Карпа); *Жити не хтілося більше й на сонячне світло дивитись. А як наплакався я досхочу і в піску навалявся, Старець морський непомильний тоді лиш до мене промовив: "Годі-бо, сину Атреїв, тобі стільки часу невтішно Плакать"* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАВАНТА́ГА, и, *ж.* Те саме, що **наванта́ження** 3. *Явдоха замислилася. Та й не так Явдоха: вона все ж куховарка. Навантага взимку і влітку однакова. Не так вона, як трохи не всі інші комунівські баби...* (Д. Бузько); *— Я маю навантаги по комсомольській лінії, виконую їх акуратно* (А. Шиян); *Яка велика навантага випадає в наші часи на душу людини...* (О. Гончар); *Мирон лежав, розслабивши м'язи, й думав про те, що людина, коли виникає необхідність, може витримати таку напругу, таку робочу навантагу, які, здається, й не під силу живому створінню* (Микита Чернявський).

НАВАНТА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наванта́жити.** *По дворах, навантажені всяким збіжжям, стоять вози, готові в дорогу* (С. Васильченко); *Платили сорок карбованців з навантаженого пуда* (В. Підмогильний); *Досліджувався зразок, навантажений розтягальними зусиллями. Із ростом тріщини збільшується жорсткість на згин частин зразка* (з наук. літ.); * Образно. *Одвернувсь* [глобус] *і прорік пихато, Що, мовляв, він і так навантажений Океанами, і хребтами, І державами із столицями, І містами многомільйонними, А дрібниці на кшталт Зачепилівки Взагалі не цікавлять його* (Б. Олійник); // **наванта́жено,** *безос. пред. Незабаром уже машину навантажено вщерть* (Є. Гуцало); *На іще одного коня було навантажено якийсь великий і важкий предмет, брезентом перемотаний* (О. Ірванець).

2. *у знач. прикм.* Заповнений вантажем (у 1 знач.), перев. повністю або доверху. *У Кривоноса були такі силачі, що навантажені вози переносили, наче кошики* (В. Поліщук); *Сонце заходило, не поспішаючи, морем пливла навантажена шхуна і тримала курс на захід* (Ю. Яновський); * У порівн. *По тому скаламученому плесу пливли думки тяжкі, як навантажений човен* (І. Пільгук); // Який несе важкий, громіздкий і т. ін. вантаж. *Химерним якимсь караваном ішли навантажені люди* (Іван Ле).

3. *у знач. прикм., перен.* Обтяжений чимось (думками, почуттями і т. ін.). *Виклад Дантів тяжкий, навантажений середньовіковою формалістикою. Теми своїх трактатів автор не викладає систематично, в суцільнім зв'язку, але уривками* (І. Франко).

НАВАНТА́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **наванта́жений** 1, 2. *При розробленні систем транспортування не враховувались у сукупності особливості виконання технологічних операцій і динамічна навантаженість* (з наук.-техн. літ.).

2. *перен.* Абстр. ім. до **наванта́жений** 3. *Для поезій Василя Чумака характерні експресія, емоційність, максимальна естетична навантаженість кожного образу, оригінальний звукопис* (з наук.-попул. літ.).

НАВАНТА́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **наванта́жити** 1. *Для навантаження гною, торфу, компостів у кузов гноєрозкидувачів використовують тракторний універсальний гноєнавантажувач* (з наук. літ.); *Застосування нового типу суден — ролкерів — робить можливим швидкісне горизонтальне навантаження й розвантаження суден* (з наук.-попул. літ.).

2. Те, чим хто-, що-небудь навантажується; вантаж (у 1 знач.). *Розвиток промисловості й транспорту зумовив створення ваг, розрахованих на великі навантаження* (з наук.-попул. літ.); // Те, що приходиться, припадає на щось у результаті якихось дій, роботи. *Покриття, споруджені з використанням модифікованого асфальтобетону, під дією транспортних навантажень будуть довговічнішими, ніж традиційні асфальтобетонні покриття* (з наук. літ.).

3. Обсяг роботи, ступінь зайнятості якою-небудь роботою. *Двадцять п'ять років попрацювати на друкарській роботі — то не двадцять п'ять разів сплюнути. Не кожний організм витримає таке навантаження* (Ірина Вільде); *Замість 6–8 робочих годин жінка має 15-годинний робочий день (разом з домашніми навантаженнями)* (із журн.); // Добровільно взяте на себе доручення, пов'язане з громадською роботою. *Ніяких цехкомів у робочий час! Громадські навантаження після роботи* (П. Панч); *Каргат, обтяжений іншими заняттями, виробничою практикою та громадськими навантаженнями, працював над нею* [дисертацією] *майже до закінчення інституту* (Ю. Шовкопляс).

4. Завантаженість роботою якого-небудь підприємства, машини, апарата і т. ін. *Їдальні не зможуть витягти потрібне навантаження. Отже, треба мати похідні кухні* (О. Донченко); *Навесні треба було пересіяти близько трьох тисяч гектарів яриною. Навантаження на тракторний парк збільшилось удвічі* (із журн.); *Стабільна ціна на телефонні послуги приводить до різкого збільшення навантаження від одного абонента* (з газ.).

5. *спец.* Сукупність сил, що діють на яке-небудь фізичне тіло (організм, його частину, споруду, механізм і т. ін.). *Деформація мембрани під дією зовнішніх навантажень викликає появу внутрішньомембранних сил у площині мембрани* (з навч. літ.); *Свамі нема, а серце не хвилюється. Чи, може, в нього є певна межа навантаження? Занадто багато хвилювань і втрат. І серце ставить незримий бар'єр* (О. Бердник); *— Навантаження на шасі — десять відсотків. Реактивні двигуни запущені* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Коли вітер переходить у штормовий, треба не*

тільки зменшити площу вітрил, а й навантаження на щоглі (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна).

6. *перен.* Величина впливу, дії чого-небудь на когось, щось. *За прогнозами екологів індустріальне навантаження на природне середовище зросте в два з половиною — три рази навіть за умови, що очисні споруди діятимуть бездоганно* (з наук.-попул. літ.); *З кожним роком на місцевий бюджет зростає навантаження* (із журн.); *Передбачено здійснення радіаційного контролю довкілля і харчових продуктів, а також дозових навантажень від техногенних джерел* (з газ.).

7. *перен.* Основний зміст чого-небудь. *Характерною особливістю творів Гончара є прозорість і глибоке смислове навантаження живописного слова, лаконізм вислову* (з наук.-попул. літ.); *Велике ідейно-художнє навантаження мають у творі внутрішні монологи, невласне пряма мова* (з навч. літ.).

НАВАНТА́ЖИТИ *див.* **наванта́жувати.**

НАВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* **наванта́жуватися.**

НАВАНТА́ЖНИК, а, *ч.* 1. Те саме, що **наванта́жувач** 1. *На виробництві є вакансія навантажника* (з газ.).

2. *спец.* Те саме, що **наванта́жувач** 2. *На підприємстві для будь-яких переміщень сировини, готової продукції, обладнання використовуються навантажники (автокари)* (з наук.-попул. літ.); *Продається автомобіль після капітального ремонту. Можливий обмін на трактор або вилковий навантажник* (з мови реклами).

НАВАНТА́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до навантажування. *Діагностування загального стану автомобіля полягає у визначенні значень коефіцієнта корисної дії при певних швидкісних та навантажувальних режимах роботи за допомогою спеціальних стендів* (з наук. літ.); *Колектив порту страйкує в повному складі. Навантажувальні та розвантажувальні роботи на причалах припинено* (із журн.); // Признач. для навантаження. *Для роботи з габаритними вантажами застосовують навантажувальний захват, що дає змогу піднімати вантажі до 800 кг на висоту до 2,7 м* (з навч. літ.).

НАВАНТА́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наванта́жувати.** — *Біль у лікті може виникнути в людей, які виконують рукою одноманітну фізичну роботу з навантаженням, — штукатурів, косарів, ковалів тощо, — розповідає лікар. — Можна сказати, що страждає найбільш активний та навантажуваний суглоб* (з газ.).

НАВАНТА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наванта́жувати.** *Оптимізація технологічних процесів дає змогу створювати оптимальні умови навантажування* (з наук. літ.); *Свідоцтво про стан вантажу на час навантажування підтверджує відповідність властивостей вантажу, заявленого в декларації, умовам його безпечного перевезення морем* (з навч. літ.).

НАВАНТА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАВАНТА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *що.* Заповнювати що-небудь якимсь вантажем (у 1 знач.); завантажувати. *В Ільнику на причалі робітники сплаву навантажували платформи лісом* (С. Чорнобривець); *О дев'ятій годині почали навантажувати пліт. Спочатку перенесли на нього харчі* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *За кілька хвилин вантажники навантажили машину* (Л. Смілянський); // *кого, що, на кого — що.* Поміщати, класти вантаж на кого-, що-небудь, у що-небудь. *День і ніч навантажували на них* [пароплави] *збіжжя в південних портах* (В. Барка); *Мулла просипів до Назмі: — Якщо ти погонич, то маєш знати: худобу навантажують так, аби могла нести, а не так, щоб здихала* (М. Дочинець); *Хлопці дружним зусиллям навантажили водохід на човен* (О. Донченко); *Підпільники, не зволікаючи, навантажили важенькі бесаги з набоями на коней* (М. Андрусяк).

2. *що.* Змушувати працювати що-небудь. *Відома істина: щоб серце працювало вправно, його потрібно регулярно навантажувати* (з наук.-попул. літ.).

3. *перен., кого, розм.* Доручати кому-небудь якусь роботу, покладати на кого-небудь якісь обов'язки і т. ін. *Відколи я себе пам'ятаю, вони працювали, не озираючись навколо, метушилися, допомагали всім підряд .. І чим старішими вони ставали, тим більшою кількістю клопотів навантажували себе* (С. Андрухович); — *Забув вам сказати, що мене, як молодого, навантажили всією тяжкою роботою* (Ю. Яновський).

НАВАНТА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАВАНТА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Приймати вантаж у якій-небудь кількості; завантажуватися. *Есмінець нещодавно прийшов у порт, здав на катер прикордонної охорони Анча і тепер навантажувався вугіллям* (М. Трублаїні); *Визволивши з неволі чимало земляків та навантажившись здобиччю, козаки щасливо повернулися на Січ* (А. Кащенко); *Він та обидва брати, навантажившись городиною, то пригинаючись, то ховаючись у ярах, побігли до недалекого ліска* (І. Франко); *Меншає гора на березі, росте гора кавунів на баржі. Навантажилась баржа, відчалює, рушає* (О. Гончар); *Люди, навантажившись клунками і чемоданами, сходили на берег, розповзалися серед квітучих сіл* (О. Бердник).

2. Те саме, що **ванта́житися** 2. *Він* [пароплав] *і сам би давно вже охоче рушив у заводнену, потужну просторінь весняного Дніпра, та він мусить чекати, поки на нього навантажиться саперна рота* (Б. Антоненко-Давидович).

3. *тільки недок.* Пас. до **наванта́жувати** 1. *В кузов гноєрозкидача тракторною лопатою за 2–3 хвилини навантажується 25–30 центнерів гною* (з наук. літ.); *Для керування потоком корисної копалини або породи, що навантажується, люки обладнують затворами або живильниками* (з наук.-попул. літ.).

4. *перен.* Брати на себе якісь обов'язки, доручення. *Чи не уявляєте ви мене одним з тих йолопів, що з головою навантажуються працею, лізуть із шкури, щоб висунутись, заробити грошей* (В. Підмогильний).

НАВАНТА́ЖУВАЧ, а, *ч.* 1. Той, хто навантажує що-небудь; вантажник. *Вчорашній вантажник нині став висококваліфікованим механізатором, що володіє професіями кранівника, водія, навантажувача* (з публіц. літ.).

2. *спец.* Пристрій для навантажування чого-небудь. *Молоді гірники побачили, що за допомогою навантажувача можна полегшити працю і більше видати руди* (С. Чорнобривець); *Ви мені даєте в оренду один трактор з причепом, двигун з насосом, навантажувач і ще деякі дрібниці* (М. Циба); *Автомобіль точно підставив кузов під навантажувач, і в днище загупали крутобокі буряки* (з газ.).

НАВАНТА́ЖУВАЧ-ЕКСКАВА́ТОР, ~а-~а, *ч.* Агрегат з екскаватором, признач. для навантаження чого-небудь. *Високу оцінку навантажувач-екскаватор "Карпатець" ді-*

став у механізаторів господарств Житомирської, Івано-Франківської, Черкаської областей (з публіц. літ.).

НАВА́Р, у, *ч.* 1. Рідина, насичена соком тієї речовини, того продукту, що в ній вариться, заварюється і т. ін. *В темнику стоїть дев'ятиденний навар із вовчого лика* (М. Стельмах); — *А зараз рекомендую прополоскати зуби наваром дубової кори* (Ю. Збанацький); *Добродушні старенькі господарі кілька днів терпляче витягали молодого розвідника з лабет смертельної гарячки, відпоюючи його наварами з різнозела* (М. Андрусяк); // Жир, що спливає на поверхні рідкої їжі під час варіння в ній тваринних продуктів. *Щоб загладити недогляд, запропонував навіть борщу пенсіонерського, з качатиною сьогодні, з жирним наваром* (О. Гончар).

2. *рідко.* Твердий осад на стінках посудини, у якій що-небудь кипить, випаровується; накип (у 1 знач.). — *Оскардами не лише зрубують навар в котлах, — дізнався Оверко, — а також тешуть дикий камінь* (К. Гордієнко).

3. *перен., розм.* Додаткова плата або якась додаткова вигода щодо основної плати. — *Зарплата добра. До двохсот п'ятдесяти виробляю... — Ну це на хліб, на молоко. А я питаю про навар?* (О. Бердник); // Плата за яку-небудь послугу. *І машинально видав* [механік]: — *Навар буде? Космонавт розгублено помацав кишені оранжевого комбінезона: — Десятку дам...* (А. Крижанівський); *Добре, що не сиджу склавши руки, на дефіцитах добрячий навар, та попробуй їх випиши на базі, тому вклонися, тому всміхнися* (Є. Пашковський); // Прибуток, одержаний від продажу чого-небудь або яких-небудь торговельних операцій. *За кілька годин продали усі, віддали гроші Геркиній мамі за ручки, і мали навару по десять гривень кожен* (Ю. Покальчук); *Я й далі працюю на базарі.. Правда, навару ще кіт наплакав, бо всім треба на лапу дати і податки сплатити, зате — сама собі хазяйка* (Г. Тарасюк); *Члени кооперативу скуповували на базарі оптом м'ясо й перепродували його з великим наваром для себе* (із журн.).

НАВА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навари́ти.** *У хаті усе також напечене та наварене, і такі тут пахощі, що хоч би святим був, то і то не вдержишся, щоб не згрішити і чогось смачного, як мама не бачать, заздалегідь не покуштувати* (У. Самчук); *Наварений метал луснув, і саме цю тріщину на місці зварки* [зварювання] *і постарався зафарбувати Кирило Сидорович* (В. Собко); *Перочинні ножички на всяк смак і калиту. Прості, з дерев'яними колодочками і навареним сталевим лезом* (Ю. Логвин); // **нава́рено,** *безос. пред. Посадили молодих за стіл; страви ж було усякої наварено, була ж і горілка, була й варена* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *За двісті метрів хутір. Тюпайте, тюпайте швидше, ракалії! Там для вас уже пельмені наварено!* (Григорій Тютюнник); *На ньому* [тракторі] *немає живого місця — ту деталь зварено електрикою, ту припасовано з іншої системи, ту знято з танка, ту розточено, наварено вищерблені зубці* (Ю. Яновський); *Будову автомобіля контролер контрольно-пропускного пункту знав добре й досвідченим оком помітив: на бензобак наварено ще один* (з газ.).

НАВА́РИСТИЙ, а, е. 1. З густим наваром (у 1 знач.). *Мати, поставивши перед Василем тарілку наваристого борщу, була не менш здивована з його байдужості до любимої страви* (Ю. Яновський); *Як смачно тут пахло! Які борщі кипіли, танцювали над вогнищами, стікаючи наваристими червоними патьоками по казанах!..* (О. Гончар); *Згадалися йому* [Григорію] *наваристі супи і кулеші з гороху, що їх варила ще покійна мати* (В. Дрозд); *Господиня поставила густий наваристий борщ з білими грибами, щедро заправлений конопляною засмажкою* (Ю. Логвин); // Який дає густий навар. *Їли мої знайомі і дуже прихвалювали. Ще й випитували його: де ви таких курчат берете, що й не тлусті, й такі наваристі?* (Ю. Винничук).

2. *перен., розм.* Який дає навар (у 3 знач.). — *Наваристий рейс учора трапився, — посміхнувсь до себе, — дачника перевіз, людину виручив, а дачник щедро віддячив* (В. Дрозд).

НАВА́РИСТО. Присл. до **нава́ристий** 1. *Казанисько на алюмінієвому дроті червонувато, наваристо парував юшкою з помідорів, печериць, дичини* (Є. Пашковський).

НАВАРИ́ТИ *див.* **нава́рювати.**

НАВАРИ́ТИСЯ *див.* **нава́рюватися.**

НАВА́РКА, и, *ж.* Те, що наварюють (у 3 знач.); наварена частина чого-небудь. *Під печі викладається на подових сталевих листах каркаса, на сталеві листи укладаються 2–3 шари листового азбесту, кладка з магнезитової цегли, наварка з магнезитового порошку (меленого кварцу) завтовшки 100–300 мм* (з навч. літ.).

НАВА́РНИЙ, а, е. Те саме, що **нава́ристий** 1. *Наварна юшка.*

НАВАРНИ́Й, á, é, *техн.* Приироблений, вигот. за допомогою наварювання. *Денце склянки має наварний розеткоподібний валик* (з наук. літ.); *Зразки руйнувалися в зоні термічного впливу на межі основний метал — наварний валик* (з наук.-техн. літ.).

НАВАРНЯ́КАТИ, аю, аєш, *док., зневажл.* Наговорити багато чогось неістотного, пустого або недоречного. *Отак наварнякала наша Маруся, що трохи й сам Василь їй у вічі не насміявсь* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Залускієвський знову кашлянув. — .. Оце, що ти зараз наварнякав, — твоєї паскудної дівки вигадки!* (Люко Дашвар).

НАВА́РХ, а, *ч., іст.* У Стародавній Греції — командувач флоту. *У Спарті й багатьох інших містах-державах наварх міг обіймати свою посаду лише один рік* (з наук.-попул. літ.).

НАВА́РЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нава́рювати.** *Шийки наварюють уздовж осі вала, причому кожен наварюваний шов розташовують на протилежному боці* (з наук.-техн. літ.).

НАВА́РЮВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **нава́рювати** 2, 3. *Сьогодні вранці йому доповіли, що обидва мартени починають наварювання подів* (Іван Ле); *У майстерні ремонтно-технічної станції проведено наварювання лемешів до плугів спеціальним сплавом* (з газ.).

2. *перен., розм.* Дія за знач. **нава́рювати** 4. *Ділки застосовують різні технології наварювання грошей з бюджету* (з газ.).

НАВА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАВАРИ́ТИ,** варю́, ва́риш, *док.* 1. *чого і без прям. дод.* Варячи, готувати в якій-небудь кількості страву або напій. — *Ти мені там не дуже напікай та наварюй! Я тобі на це й грошей не дам* (І. Нечуй-Левицький); — *Навариш завтра мамалиги? Я кукурузи* [кукурудзи] *принесу* (Т. Шевченко); *Поїду на село, там мені мамуня наварять липового цвіту і дадуть молока з гусячим смальцем* (Б. Лепкий); *Наваривши чаю в глиняному горшку й розіклавши на розстеленому рушнику все, що вони мають, вони подовгу сидять на шпориші перед хати-*

ною й дивляться на зелено-фіалкові луки... (І. Багряний); *— Моя стара обіцяє таких вареників сьогодні наварити! І тебе запрошує!* (В. Владко); *І за свій спокій випий... Правда, доброго вина я тобі наварила?* (Р. Іваничук).

2. *чого і без прям. дод.* Виготовляти варінням яку-небудь кількість сталі. *Досвідчений сталевар наварив за своє життя сталі чимало* (із журн.).

3. *що.* Подовжувати який-небудь металевий виріб, приварюючи до нього шматок металу. *Туди до нього чи то підкувати коня, чи наварити леміш .. ішли й ішли люди* (С. Скляренко); *Робочі органи культиваторів наварюють сормайтом* (з газ.); // Приробляти, приєднувати зварюванням; приварювати. *Отвори для кріплення шпор .. до того розбиті, що крізь них вільно пройде будь-який болт. Довелося наварювати електрозваркою* [електрозварюванням] *пластини* (М. Циба); *Цим шлангом під тисненням шести атмосфер піде повітря, розбризкає, видме геть залишки металу і шлаку, і тільки тоді можна буде наварити свіжий магнезит на під і залатати цю прокляту вибоїну* (В. Собко); *Хлопці .. наварили, на нашу просьбу, на арматурні ручки величенькі сталеві кульки* (М. Андрусяк).

4. *що і без прям. дод., перен., розм.* Мати прибутки з якої-небудь діяльності. *Вже за рік почав* [Алік] *робити складні повноформатні сайти, переважно для західних фірм, які на цьому сильно наварювали, використовуючи своїх київських партнерів* (С. Жадан); *Вона ще й наварила грошей в результаті цієї пригоди* (Є. Кононенко).

◊ **Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш)** *див.* **звари́ти**[1]; **(1) Навари́ти ґу́лю (пру́га)** — ударами спричинити набряки, садна і т. ін. у когось. *У нього був такий вигляд, ніби йому щойно у кабінеті* [директора заводу] *наварили ґулю* (Яків Баш); *Його рана в плече була дуже незначною: так собі вшкрябнуло, пруга наварило та й усе* (Іван Ле); **(2) Навари́ти ка́ші (пи́ва, гірко́ї** *і т. ін.)* *кому і без дод.* — зробити що-небудь небажане, неприємне і т. ін.; наробити лиха, завдати клопоту. *Такий-то був той гадюка, що наварив нам гіркої на довгі роки!* (П. Куліш); *Одні лише співчували йому пошепки .. Другі уникали розмови з ним. Мовляв, сам наварив каші, сам і їж* (Д. Ткач); *— Дай спокій, заступило мені, що я не бачив його перший. Наварив я собі пива* (Ірина Вільде).

НАВА́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **НАВАРИ́ТИСЯ,** ва́риться, *док.* 1. Подовжуватися за допомогою наварювання (про металеві вироби). *Раніше спрацьовані котки йшли в брухт. Тепер вони наварюються, працюють довше й після спрацювання знову можуть наварюватись* (з газ.); // Приварюватися, приroблятися за допомогою зварювання. *Пластинки швидкорізальної сталі наварюються на стрижень різця* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **нава́рювати** 1. *Для гостей наварюється велика кількість різноманітних страв* (із журн.).

НАВА́ХА, и, *ж.* Іспанський довгий складаний ніж. *На монахів вийшли хлопці. Всі з навахами й дрючками* (В. Самійленко); *Знайдений предмет виявився іспанською навахою, і з десяток присутніх умить розпізнали в ній власність містера Пенніфезера* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По); * У порівн. *Де тривога і відвага — там людина, як наваха!* (Ю. Яновський).

НАВА́ХО, *невідм.* 1. *мн., одн., ч. і ж.* Індіанський народ, що живе перев. на південному заході США. *У наш час основним заняттям навахо є скотарство, серед них також поширені ремесла* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. прикм., невідм. Його мама пообіцяла відродити призабуті традиції племені навахо і здерти із сина шкіру тонкими смужками, якщо сьогодні той не прополе буряки* (Любко Дереш); *Він запросив мене та ще кількох хлопців до себе на гарячий шоколад і показав нам стару, вистріпану індіанську ковдру — вони з місіс Спенсер купили її в Єллоустоунському парку в одного індіанця племені навахо* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

2. *ж.* Мова цього народу, що належить до атапаської групи. *Навахо — найпоширеніша індіанська мова Північної Америки. Нею розмовляють, за даними перепису, близько 178 тисяч осіб* (з наук.-попул. літ.); *Навахо — маловідома і складна мова. Під час Другої світової війни в збройних силах США її використовували як шифр* (із журн.).

НАВБИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Багато, досхочу повбивати. [А н г е л:] *Досить ти* [Ірод] *вже нагулявся, людських дітей навбивався, Ти пропасти мусиш нині із землі святої* (колядка).

2. *діал.* Настраждатися. *Господи, що та бідна мати не назаводила, не навбивалася! І плаче, і батька проклинає, що-ді* [що, мовляв,] *погубив її дитину* (І. Франко).

НАВБИ́ТКИ, *присл.:* ◊ **Гра́тися (гуля́ти, би́тися) навби́тки** *див.* **гра́тися.**

НАВВИ́МАШКИ, *присл.* Поперемінно викидаючи вперед то одну, то другу витягнуту руку (про спосіб плавання). *Хлопці дивились і сміялись, а Карпо, як гуска, плавав і по-баб'ячи, і голічерева, і наввимашки* (Панас Мирний); *Він обернувся, проплив кілька метрів під водою і, з'явившись на поверхні, пішов наввимашки* (М. Трублаїні); *Дівчина кинулася у воду і сильними, наввимашки, рухами попливла* (М. Бажан); *Вони склали одяг під кущем і зайшли у воду. Ірина одразу ж пішла наввимашки, він плив "по-собачому", намагаючись не відстати* (Ю. Мушкетик); *Тарас як був в одязі, з усього розгону кинувся у воду і поплив наввимашки* (В. Чемерис).

НАВВИ́ПЕРЕДКИ, *рідко* **НАВИ́ПЕРЕДКИ,** *присл.* 1. Намагаючись перегнати одне одного в бігу, плаванні і т. ін. *Коні, почувши волю, .. помчались стрілою наввипередки* (М. Коцюбинський); *Зійшов місяць і блиснув через тонкі хмари, що гнались одна за другою, неначе бігли навипередки* (Леся Українка); *Хлопці .. перепливали річку наввипередки* (А. Головко); *Віктор і Льока з розгону кинулися в воду й наввипередки перепливли Ворскло* [Ворсклу] *раз і вдруге, кинулися обіймати землю руками й ногами* (Олекса Ізарський); * Образно. *Дні бігли якоюсь нерівномірною ходою: раз дуже поволі, то знову навипередки з вітрами* (Ірина Вільде); * У порівн. *Тільки що віз почав спускатись, з-під воза обірвався гарбуз і покотився рядом з возом з гори, неначе наввипередки* (І. Нечуй-Левицький).

2. Випереджаючи одне одного. *Вони наввипередки розповідали матері про свою нову фортецю* (З. Тулуб); *Захлинаючись від захоплення, вони* [кореспонденти] *наввипередки описували розкішні степові пікніки* (О. Гончар); *— Я остаточно відхилив проект під девізом "Посмішка" .. — Ми наввипередки погодилися* (А. Крижанівський); // Намагаючись перемогти, перевершити одне одного в чому-небудь. *В тій отарі, де виросла вона, для дівчини не було дороги, як тільки заміж; то було бігання наввипередки за чоловіком: ковезували, хитрували, скільки сили, й горе, хто відставав, —*

для неї не було вже місця під сонцем (М. Грушевський); *Чи не найбільшою з небагатьох доступних нам розваг було драти гнізда. І ми драли їх наввипередки один перед одним* (Б. Антоненко-Давидович).

НАВВИ́ПИНКИ, *присл.:* **Стоя́ти наввипинки** *див.* **стоя́ти.**

НАВВИ́РИНКИ, *присл., рідко.* Виринаючи з води. * Образно. *Бризнув в воду.., наввиринки пішла душа* (І. Котляревський).

НАВВИ́ШКИ, *присл., діал.* Заввишки. *У тій печері наввишки буде так, що тільки стати схиливши голову чоловіку невеликого зросту* (Марко Вовчок).

НАВГА́Д *див.* **навга́д.**

НАВГА́ДЬ *див.* **навга́д.**

НА́ВГИНЦІ, *присл., розм.* Нагинаючись, зігнувшись. *Стягнувши по дорозі меню, я навгинці почовгав до вільного столика, очікуючи на шрапнельне: — Ти б іще за банкетний стіл вперся!* (А. Крижанівський); *Де якого рушника відрихтуєш* [на кладовищі], *навгинці та скраданням яку бур'янину смикнеш на забутих горбках, та й тобі наче вільніша дорога* (В. Медвідь); *Тричі пересідали втікачі з машини на машину, навгинці перебігали оті кілька метрів, щоб не потрапити під кулю чи снаряд, аж доки дісталися рятівного автобуса* (з газ.).

НАВГЛИ́БШКИ, *присл., діал.* Завглибшки. *Зі східного боку городище не має укріплень, воно захищене яром з майже прямовисними стінками навглибшки до 35 м* (із журн.); *Яма навглибшки кілька метрів.*

НАВДАЛУ́, *присл., розм.* Те саме, що **навмання́.** *Байда хутко стріпонувся І вхопив од турка лук, І тремтячими руками У султана навдалу Понад злісними катами Він пустив свою стрілу* (Г. Чупринка); *Альоша підвівся, побрів байдуже за Чорним* [собакою], *що навдалу ішов шукати якогось пожитку* (І. Микитенко); *Пустившись навдалу, Котився світом я* (М. Рильський); *У завданні пропонується знайти ймовірність того, що кинута навдалу на площину монета цілком попаде в якусь клітинку* (із журн.).

НАВДИ́БКИ, *присл., розм.* 1. На задні ноги (лапи), піднімаючи передні. *Коні звились навдибки і стали* (із журн.).

2. На кінчики пальців; навшпиньки. *Качка стала навдибки, розправила крила, тріпонула ними і знову спокійно присіла* (Олесь Досвітній); *Коло нього зводиться навдибки Степан Княжевич, боїться й слова пропустить* (В. Кучер).

НАВДИВОВИ́Ж, *присл.* Те саме, що **навдивови́жу** 1. *Здавалося, що навдивовиж гармонійно і нерозривно зжилися тут* [поблизу Чорнобиля] *краса поліської природи і сховані в бетон чотири блоки АЕС* (Ю. Щербак); *Високий і плечистий Крига ходив у сірому костюмі, був навдивовиж енергійний і рухливий* (М. Андрусяк); *Не пускаючись дерева, він спробував осунути пласт землі ногою. Це вдалося навдивовиж легко* (Ю. Іздрик); *Чорні окуляри сповзають на кінчик носа, і відкриваються навдивовиж глибокі розумні очі* (В. Єшкілєв).

НАВДИВОВИ́ЖУ, *присл.* 1. Напрочуд; надзвичайно. *В весняному небі снувались навдивовижу ніжні хмарки* (О. Довженко); *Дід з одчаю піддався благанням сина й пустив його до Круківської залізничної школи, яку той навдивовижу успішно закінчив* (Б. Антоненко-Давидович); *Годинник ішов навдивовижу справно* (Л. Дмитерко); *Гетьман навдивовижу сміливо попередив імператрицю, що не сяде до карети поруч зі сутягою та інтриганом* (Р. Іваничук).

2. Дуже добре, чудово. [Семен Мельниченко:] *І свячена верба .. розрослась навдивовижу: мабуть, часто поливана* (М. Кропивницький); *Пшениця розрослась і заколосилась навдивовижу* (О. Стороженко); *Люди у доктора вимуштровані* [вимуштрувані] *навдивовижу* (Ю. Смолич).

3. *у знач. пред., розм.* На подив, здаватися дивним. *Навдивовижу всім турецький огірок* (Л. Глібов); *Якщо з тих дрібних квіточок та зв'язати букета, то всім буде навдивовижу* (Панас Мирний); *Навдивовижу всьому селу, другого дня на добрих конях приїжджає агітатор* (М. Стельмах); *Назад я добирався славно-правно, на куплений квиток, заповненим стрільцями поїздом. Навдивовижу — ніхто мною не цікавився* (Р. Андріяшик).

НАВДОГА́Д, *присл., розм.* Те саме, що **наздога́д** 1. *З Марусею вона про се не заходила у розмову, хіба так, навдогад що, скаже Катря: "Нащо те кохання у світі?"* (Марко Вовчок); *Вже у брамі, глянувши назад, Я почув, стривожений за матір, Як із черги мати навдогад Щось до мене крикнула в сум'ятті* (І. Гнатюк).

◊ **Наздога́д (навдога́д, навздога́д,** *розм.* **надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти** (*рідко* **коли́ мо́ркви тре́ба**)] *див.* **наздога́д.**

НАВДЬО́РИ, *присл., розм.* Бігом від кого-, чого-небудь, швидко тікаючи; навтіки. *Хлопці, як по команді, кинулися навдьори* (Григорій Тютюнник); // *у знач. присудка. — Бач, — добра: матір покинула, а сама навдьори* (Панас Мирний).

НАВЕ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навести́.** *Багато хто в своїх плюшевих кріслах буквально зігнувся, повертаючи й задираючи голови на гальорку, ніби саме там можна було побачити наведені жерла гармат* (О. Довженко); *Наведені через Стрину два мости застановлені возами* (Я. Качура); *Щоб мені сю мить була* [справка] *наведена!* (Панас Мирний); *Наведений вірш розкриває нам тайну авторової творчості* (В. Еллан-Блакитний); *— Курс програми середньої школи, якщо я не помиляюся. Фізику вчила давно і, коли чесно, не дуже любила. А фокус з ложкою в склянці наведений у підручниках* (А. Кокотюха); *Половина пожовклого листу на шовковицях блищала, ніби наведена золотом* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Мов дзеркальце заднього огляду, образ дитинства рукою направ — і наведений промінь схопи* (О. Забужко); // **наве́дено,** *безос. пред. Коли додому повернувся старий Рубан і побачив, який наведено порядок та чистоту, він мимоволі посміхнувся в довгі вуса* (А. Шиян).

НАВЕ́ДЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **навести́, наво́дити.** *Навіть коли припустити, що система наведення спрацює з неймовірною точністю, вистачить короткочасного імпульсу ходових двигунів, щоб за секунду до зіткнення ухилитися на кількасот метрів* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Касета, зробивши свою справу, перетвориться на атоми за тисячні долі секунди до того, як промінь вразить ціль. Якщо наведення на ціль було точним* (В. Єшкілєв); *Частина, де служив Максим, готувалася до наведення понтонів* (Н. Рибак); *Літописець використовує і такий метод, як наведення обширних цитат із Біблії* (І. Франко); *Глафіра Костянтинівна так розхвилювалася, забираючи самвидав, що не помітила, як титульна сторінка лишилася на столі: "104 способи наведення пристріту, порчі, а також 12 способів гадання"* (Н. Околітенко); *Дівчата, особливо Маруся, проявили себе досить тямущими в господарстві, і їх невсипущі руки придалися в наведенні отих передзимових поряд-*

ків (Ірина Вільде); *Завжди бездоганно вдягнена, щоп'ятниці з досвітку просиджує* [Марія] *в перукарні для наведення блиску й кольору* (П. Загребельний).

2. *жарг.* Підказка, вказівка на що-небудь, перев. об'єкт злочину, нападу і т. ін. *Сусіди кажуть: найімовірніше, грабіжники працювали за наведенням. Те, що нікого не буде вдома, вони знали точно* (з газ.).

△ **(1) Пряма́ наво́дка <Пряме́ наве́дення>** *див.* **наво́дка.**

НАВЕ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навезти́.** *Біля ожередів стояли навезені й не викидані копиці* (В. Винниченко); *Нещодавно, видно, пройшов дощ, бо доріжки блищали, як вимиті, а в газонах, де ще не встигла прорости жодна травинка, парував навезений зі степу масний чорнозем* (В. Малик); // **наве́зено,** *безос. пред. Був присутній король, всі міста польські, воєводства, всі вельможі змагалися у вигадливості й щедрості, так що дарунків молодим було навезено на сто п'ятдесят тисяч золотих* (П. Загребельний).

НАВЕЗТИ́ *див.* **наво́зити.**

НАВЕРБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навербува́ти.** *До Донбасу їхала група молоді, навербованої для відбудови всесоюзної кочегарки* (Ю. Яновський); *Сейм рвався до короля, щоб висловити йому своє невдоволення й жадання розпустити навербованих німецьких найманців, скоротити королівську гвардію* (П. Загребельний); *Що могло залишитись? Або якісь секретні документи, які свідчать про щось важливе — чи про агентуру, навербовану з різних зрадників і залишену в нашій країні, чи про якісь військові секрети. Або ж награбовані коштовності* (В. Нестайко); // **навербо́вано,** *безос. пред. Вони зовсім не матроси, а миколаївські люмпени, які не звикли воювати гарматами, їх навербовано за матроське вбрання* (Ю. Яновський).

НАВЕРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВЕРБУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого.* Набирати, наймати людей у повній кількості на роботу або для участі в чому-небудь. *Вельзевул по змілілих серцях бісенят розсилає, навербовує рать для єресі* (Є. Пашковський); *Пан Пулявський навербував полк шляхти* (О. Стороженко); *З пропозиції Осадчого секретар місцевої Просвіти розпочав тут же записувати нових членів і навербував їх під гарячу руку щось близько п'ятдесяти* (Б. Антоненко-Давидович); *Потрібні йому були різні люди: і лікарі, і цирульники, і теслярі, і ливарники .. Сам цар московський Іван просив його навербувати таких людей* (О. Іваненко); *Полковники переглянулись .. Промовив Палій. — Панове комісари, ми згодні навербувати стільки козаків, скільки зуміємо за такий короткий час* (В. Малик).

НАВЕРБО́ВУВАТИСЯ, ується, уємося, уєтеся, *недок.,* **НАВЕРБУВА́ТИСЯ,** у́ється, у́ємося, у́єтеся, *док.* 1. Вербуватися в якійсь кількості. *Незадоволення диктатурою зростало, і до повстанського руху навербовувалося все більше бійців* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **навербо́вувати.** *Європол убачає реальну загрозу того, що біженці із Сирії можуть активно навербовуватися ісламістами* (з газ.).

НАВЕРБУВА́ТИ *див.* **навербо́вувати.**

НАВЕРБУВА́ТИСЯ *див.* **навербо́вуватися.**

НАВЕ́РГАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наве́рга́ти.** *Вітер ущух, спинилась злива.., і на путі, прокладеній бурею, лишилось тільки грубо наверагане каміння* (П. Колесник).

НАВЕ́РГА́ТИ, ве́рга́ю, ве́рга́єш, *док., що, чого, розм.* Те саме, що **наки́дати.** *Хоч побити ми можем тебе, каміняччя навергавши силу, але ж тим тільки вищу тобі і міцнішу насиплем могилу* (Леся Українка); *Здається, якийсь жартівник-велет пройшов по землі і, граючись камінням, навергав його в безладді купу на купу* (О. Бердник); * Образно. *То ж і хата його осміхається вікнами до сонця. І хлів, і повітка — його. Диви, навергав Василь однією рукою!* (Ю. Мушкетик); // *безос. Зима стояла люта. Морози, метелиці, снігу навергало скрізь* (У. Самчук).

НАВЕ́РГАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато вергаючи що-небудь, стомитися. *На пилорамі вкалував* [гарував], *ну його к бісу! Навергаєшся колод за зміну, що й спини не розігнеш потім...* (О. Тесленко).

НАВЕРЕДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Повередувати довгий час або досхочу. *Нам щастить, що до садочка — хвилини три. Дитина не встигне навередуватися* (із журн.).

НАВЕРЕЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *док., розм.* Наговорити, накричати чого-небудь верескливим голосом. *Приїхав чоловік: налаяв, накричав, Наверещав* (Л. Боровиковський); *Він злий, як голодний вовк. Прийде, худобу огляне, наверещить, як тільки щось не по своїй вподобі зауважить, попоїсть і спить тяжким сном* (У. Самчук); // *що.* Співаючи або розмовляючи верескливим голосом, негативно вплинути на що-небудь. — *Коли б уже, Ганю, ти швидше йшла собі заміж! — сказав батько, сміючись. — Так накричали, наверещали мені вуха своїми піснями, аж в голові гуде* (І. Нечуй-Левицький).

НАВЕРЕЩА́ТИСЯ, щу́ся, щи́шся, *док., розм.* Досхочу, довго поверещати. *Співуни, наверещавшись донесхочу, повиходили з школи* (І. Нечуй-Левицький).

НАВЕРЗТИ́, зу́, зе́ш, *док., що, чого, фам.* Наговорити багато нерозумного, безглуздого. *І чого не наверзе баба! Діти все дивуються* (Дніпрова Чайка); *Хтось підійшов, до мене щось балакав. А я мовчав, бо ще щось наверзу. Усе було. Я тільки ще не плакав. Стояв і в душу завертав сльозу* (Л. Костенко).

◊ **Плести́ (верзти́, городи́ти** *і т. ін.)* **нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що** *і т. ін.)* **/ наплести́ (наверзти́, нагороди́ти** *і т. ін.)* **нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́** *і т. ін.)* *див.* **плести́.**

НАВЕРЗТИ́СЯ, зе́ться, *док., розм.* 1. *безос.* Наснитися багато чогось неприємного, дивного. *Оце заснула була, та й такого мені наверзлося, що й купи не держиться* (Сл. Б. Грінченка); — *Як лягали спати, то не так голову положили: або дуже високо, або низько. Ото кров і прилила та й наверзлося такого* (Панас Мирний); *Наснилося, з розлуки наверзлося, тепер збагни — де сон, а де ява!* (В. Стус).

2. Виникнути в думці, в уяві. [Т е р п и л и х а:] *Коли тобі що і наверзеться на ум, то подумай, для кого і для чого виходиш .. замуж* [заміж] (І. Котляревський); *Чого лише не наверзеться людині, коли над головою безперестанку тьохкають кулі і в кожній — смерть* (Є. Доломан); *Він .. врешті заспокоїв себе думкою, що позаяк вийшов зі свого номера без окулярів, то більшість побаченого йому про́сто наверзлася* (Ю. Андрухович); // *безос.* — *І якому це розумнику наверзлося звинуватити двох малих дівчат, ще дітей, у зв'язках із відьмою?* (О. Авраменко).

НАВЕ́РНЕНИЙ, НАВЕ́РНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наверну́ти**[1]. *Мав він на голові солдатську шапку, навернену на вуха* (М. Дочинець); *Навернений грішник, блудний син, загублений баран, лежав тихо, недвижно на помості* (І. Франко); *Воїн-язичник Савл із Тарса, навернутий у хрис-*

тиянство, прибрав ім'я Павла і став апостолом-провідником єдності християнства і важливості милосердя (П. Загребельний); // **наве́рнено, наве́рнуто,** *безос. пред. За час перебування на сибірській кафедрі українця Філофея Лещинського до православ'я було навернено понад 40 тис. корінних мешканців Сибіру* (із журн.); // *у знач. ім.* **наве́рнений,** ного, **наве́рнутий,** того, *ч.;* **наве́рнена,** ної, **наве́рнута,** тої, *ж.* Той (та), хто прийняв певне віросповідання. *До всякого наверненого треба ставитися поблажливо* (З. Тулуб); *Зібрався натовп близ джерел столиці, Хрестили в них Іспанії царицю. Навернуту назвали Юліана — З доброї волі християнка стала* (В. Пащенко, пер. з фр. епосу "Пісня про Роланда").

НАВЕ́РНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наверну́ти**[1] 2, 3 і **наверну́тися**[1] 5. *Головний інтерес у мене був зовсім не в тому, і я звів розмову на тему іншу, для мене пекучішу. Але легко це не давалося, бо бабця всі мої делікатні навернення так само делікатно оминала* (Валерій Шевчук); *Виходжу із гри. Але і це не влаштовує вищеньких. Їм потрібно добитися навернення мене до смердючого корита отої ідеологічно-мундирної поезії* (І. Жиленко); *Лозки багаті, і навернення їх єдиного сина рано чи пізно принесе свою користь* (З. Тулуб); *Всяка віруюча людина має високу хвилину навернення, перші дні, перші літа каяття і віри* (Є. Пашковський); *Після навернення в грецьку віру її шлюб з кузеном Пуатьє вважатиметься недійсним, вірніше, сумнівним за православними канонами* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Згадка про огидний свинячий стейк ледь не доводить мене до навернення у вегетаріанство* (І. Карпа).

НАВЕРНУ́ТИ[1] *див.* **наверта́ти.**

НАВЕРНУ́ТИ[2] *див.* **наві́рчувати**[1].

НАВЕРНУ́ТИ[3] *див.* **наві́рчувати**[3].

НАВЕ́РНУТИЙ *див.* **наве́рнений.**

НАВЕРНУ́ТИСЯ[1] *див.* **наверта́тися.**

НАВЕРНУ́ТИСЯ[2] *див.* **наві́рчуватися**[1].

НАВЕ́РСТАНИЙ, а, е, *полігр.* Дієпр. пас. до **наверста́ти.** *Якийсь час уже наверстаний роман лежав у нього вдома, і я, після високої дідової оцінки, не поминув нагоди ознайомитись* (з мемуарної літ.).

НАВЕРСТА́ТИ *див.* **наве́рстувати.**

НАВЕ́РСТУВАННЯ, я, *с., полігр.* Дія за знач. **наве́рстувати** і **наве́рстуватися.** *Деталізація прийде з практичним досвідом після наверстування кількох сайтів* (з Інтернету).

НАВЕ́РСТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВЕРСТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що, чого, полігр.* Верстаючи, виготовляти в якій-небудь кількості. *У друкарні вже наверстали кілька аркушів книги* (із журн.).

НАВЕ́РСТУВАТИСЯ, ується, *недок., полігр.* Пас. до **наве́рстувати.** *За допомогою нової програми оригінал-макет наверстується швидко* (з наук.-техн. літ.).

НАВЕРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наверта́ти.** — *Слухай, друже Хомо! Ся твоя найновіша теорія, ті комітети розпуки, се навертання на нелегальну дорогу — все те виглядає око в око як робота платних провокаційних агентів* (І. Франко); *Може подумаєте, що з того навертання невелике пуття, то се .. тільки слова* (Леся Українка).

НАВЕРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАВЕРНУ́ТИ,** верну́, ве́рнеш, *док.* 1. *що і без прям. дод., розм.* Повертати що-небудь в якому-небудь напрямку, розташовувати, спрямовуючи в той чи інший бік. *Сонце байдуже світило, знімалося вгору і навертало на нас з конем холодок з розлогої верби...* (Іван Ле); *Заметушився з підручним Шрам, навернув жерлами до греблі гармати .. й двигонув першим набоєм* (М. Старицький); *Бувало, засипе* [засипле] *дід звечора повен ківш зерна, наверне млин на вітер і йде спати* (В. Минко).

2. *що і без прям. дод., перен., розм.* Надавати чому-небудь іншого спрямування, іншого значення; змінювати перебіг чого-небудь (про розмову, думку, здогад і т. ін.). *Схвильована своєю мовою і його мовчанням, Лася починала уперто навертати розмову на самого Шапталу* (В. Підмогильний); *Наливайко зрозумів ці сильні настрої серед повсталих, навертав на своє, але навертав дипломатично* (Іван Ле); [Р о м о д а н:] *Згадувала* [дочка] *мене?* [В а р в а р а:] *Ні. Я навертала розмову, а вона — ні пари з уст* (О. Корнійчук).

3. *кого, перен.* Переконуючи, умовляючи, спрямовувати, залучати до чого-небудь. *Багато порад, побажань і напучувань наслухалась тоді дівчина. Ще з початкової школи навертали її на заманливу стежку — в балет* (Яків Баш); [Р у щ а к:] *Ми хочемо, щоб ти в своїм селі на нашу справу молодь навертала, щоб понесла гаряче наше слово у молоді серця* (А. Турчинська); *Припускаючи, що Наливайко .. побуває серед козаків, говорив з ними і міг навернути на свій бік реєстровців, полковник у своїй промові ставав ніби на бік козаків* (Іван Ле); *Звичайно, вона, Софія, не шкодувала сил, щоб якось навернути своїх упертих тубільців до культури* (О. Гончар); // *до чого.* Схиляти до чого-небудь, змушувати слідувати чому-небудь. *Ні в який спосіб не вдається їм* [Бабаніним] *навернути його до сім'ї. Посудину, що розбилася, вже не стулиш докупи* (М. Слабошпицький); *Протоієрею вдалося ціною копіткої праці й терпіння навернути до нормального життя чотирьох алкоголіків* (із журн.); // Спонукати, заохочувати до прийняття якої-небудь віри, до зміни віросповідання. — *По закінченні школи декількох* [учнів] *повезли назад в Аляску навертати ескімосів на християнську віру* (Мирослав Ірчан); *Прибули апостоли на собор в Єрусалим, щоб домовитись, яким чином навертати язичників до християнства* (з публіц. літ.); *Вона навернула його до своєї віри* (І. Нечуй-Левицький); *Папи хотіли, щоб німці насильно навернули слов'ян у християнство* (з навч. літ.).

4. *що, чого, розм.* Накидати, навалювати багато чого-небудь. *А там уже й зима — замети навертає...* (Панас Мирний); *І скував коваль великого, великого плуга .. Заглибив плуга і як прижав цього змія, як орнув ним, і це такий навернув вал — така летіла з цього плуга скиба* (з легенди); *Внизу на плисковатому зеленому березі було розкидане каміння, неначе хто зумисне навернув на зелену траву* (І. Нечуй-Левицький); // *безос. Замість сіней Пилип зробив .. примостку, обкидавши докола* [навколо] *гноєм. Тепер у той захист навернуло повно снігу!* (Панас Мирний); *Було тепло, хоч снігу навернуло багато* (П. Колесник).

5. *що.* Щільно притуляти або навалювати що-небудь важке. *Її покійний чоловік, тікаючи від неї, вискакував на горище швидше кота й іноді заночовував там, навернувши на всяк випадок ляду* (Ю. Мушкетик).

6. *розм.* Їсти багато, з апетитом, набираючи їжу ложкою або виделкою. — *Тепер — навертайте виделками, панове! А "навертати" було що! Крім традиційних пиріжків, холодцю та різних салатів, тут були дивовижні витвори сільських майстринь-куховарок* (І. Роздобудько).

7. *розм.* Те саме, що **наверта́тися** 2. *Коли б хоч з чоловіком словечко перемовити, так не вирве й годинки вільної: то те він робить, то те, то йде, то їде, як гість додому навертає* (Марко Вовчок); *Як настали буденні дні, то Загнибіда хіба обідати та на ніч наверне додому, а то все на базарі, у крамниці* (Панас Мирний).

8. *що, діал.* Повертати щось утрачене; надолужувати. *Стара хоче те у хазяйстві навернути, що дочка витратила* (Марко Вовчок).

9. *рідко.* Те саме, що **зверта́ти** 1. *Вона* [дебра] *бігла просто, потім навертала вбік, уступаючись перед горбами й пригорбками, оббігала їх довкола та й знов приставала до дороги* (Л. Мартович).

10. *кого, що, рідко.* Те саме, що **заверта́ти** 4. *Птруá... птруá!.. Горляний поклик все навертає крайніх* [овець] в *отару* (М. Коцюбинський); — *То — не дитячого розуму справа.., — якось заклопотано, але досить лагідно відказував батько, навертаючи коня від корита* (Іван Ле).

11. *на кого, розм.* Перекладати, звалювати провину і т. ін. на іншого. *На другого навертати не годиться: це не я, а він зробив* (Сл. Б. Грінченка).

12. *перев. док., кого, розм.* Сильно і швидко вдаряти когонебудь. — *Хай тільки порушник сплигне додолу, я його відразу наверну києм по голові, оглушу і примушу здатись* (Ю. Збанацький).

13. *що, на що, рідко.* Зумовлювати, спричиняти появу якогось почуття, настрою і т. ін. *Ти* [весна] *журавлиним ключем навертаєш нестерпну тугу, Мрії про вольний простір, щастя далеке моє* (І. Франко); *Стелився синій тютюновий дим і навертав обох* [друзів] *на кращий настрій* (Я. Качура).

14. *кого, діал.* Посилати (у 7 знач.). — *Коби лиш яку гідну та роботящу* [невістку] *Бог навернув, — говорить* [Максимиха] *спроквола* (Н. Кобринська).

◊ **(1) І но́са (оче́й) не наверта́ти / не наверну́ти:** а) *(куди і без дод.)* не з'являтися десь, не приходити куди-небудь. [О д а р к а:] *Заходь в хату, сестричко! Від самого весілля ти й очей в хату не навернула* (М. Кропивницький); [Г р и в а:] *Сюди ніхто і носа не наверне! Одно — далеко від двора, .. а друге — пустка* (І. Карпенко-Карий); — *Мотора встановили, а механік і носа не навернув, — бурчав Никанор Павлович* (О. Сизоненко); б) *(до чого)* не братися за щось, не приступати до якої-небудь роботи. — *Зовсім відбилась від рук моя Сова. Певно, вже ви з неї виучите вчительку, бо все читає та й читає. А то раніше до книги й носа, бувало, не навертала* (Ю. Збанацький); **Наверну́ла лиха́ годи́на** *див.* **годи́на**[1]; **(2) Наверта́ти / наверну́ти се́рце** *чиє до кого* — пробуджувати в кого-небудь почуття кохання, дружби до когось. — *Може, один Бог наверне її серце до мого Романа* (І. Нечуй-Левицький); *Ти — Лада, Богиня Кохання, ти — голос нашої статі, яка прагне любові. Наверни серце моєї коханої до мене, мов бджілку до квітки, мов пташку до гілки* (В. Рубан); **Наво́дити (наверта́ти) / навести́ (наверну́ти) на ро́зум (на ум)** *див.* **наво́дити; Наво́дити (наверта́ти, наштóвхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку** *див.* **наво́дити; На се́рце мов (немо́в, на́че** *і т. ін.)* **хто ка́мінь наверну́в <Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **хто ка́мінь на ду́шу наверну́в>** *див.* **хто**[1]; **(3) Не могти́ наверну́ти лиця́ (пи́ска, обли́ччя** *і т. ін.) до чого, на що* — не в змозі вживати що-небудь надзвичайно бридке, противне. — *А я від того часу не міг і лиця свого навернути на горівку* (І. Франко).

НАВЕРТА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **НАВЕРНУ́ТИСЯ,** вернýся, вéрнешся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* З'являтися, виступати (про сльози). [З о с я:] *Говорив* [Завада] *зо мною довго, а так сердечно, так сумно, що мені аж сльози на очі навертались* (І. Франко); *Всі помітили в нього на очах сльози. Він ковтав їх, як сливи, а вони все навертались на очі, все навертались...* (О. Донченко); *Навернулась в Морозенка Теплая сльозина, — Пригорнулася до його* [нього] *Вірная дружина* (П. Куліш); *На глибоких очах його навернулась одна сльоза* (О. Довженко).

2. Приходити, навідуватися куди-небудь. *Уже шістнадцятий годок Олесі, вже й свати почали в хату навертатись* (Марко Вовчок); — *Підождім трохи, може, хто навернеться, може, ще хтось трапиться* (І. Нечуй-Левицький); *Ільчиха знає, що коли він тепер вирветься з її рук, то, можливо, й тиждень, а то й більше до хати не навернеться* (Ірина Вільде).

3. *до чого, куди, рідко.* Те саме, що **поверта́тися**[1] 4, 6. *Застопорений на мілині катер ворухнувся, як хворий, навертався задертою половиною до острова* (Іван Ле); — *Як візьмеш у руки, то жайворончиха прилетить і зараз пізнає, що брали в руки. — Ну, то що? — І більш і не навернеться до гнізда* (С. Черкасенко).

4. Ідучи, наближатися до кого-, чого-небудь; підходити (у 1 знач.). — *Ось навернись сюди! навернись! — піднімаючи здоровенну хворостину, сказав Грицько. — Я тобі дам* (Панас Мирний); *В цю мить навернулася Барвінська. Вона, очевидно, знала Чайку... — О, ви, виходить, давні приятелі з моїм козаком-шукачем українського більшовизму, — пожартувала* (Д. Бузько); *Раз під час такого перечитування навернувся Петро, якого Роман, заглиблений в переживання, вчасно не помітив* (І. Багряний).

5. *на що, до кого — чого і без дод., перен.* Визнаючи кого-, що-небудь, переконуючись у чомусь, змінювати свої погляди, поведінку і т. ін. *Наверніться до Господа — і будете жити* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Отак собі міркуючи, сей чоловік дійшов до сильної постанови навернутися й самому на віру своєї жінки* (І. Франко); *Надто ж мене тішить те, що зачали навертатись на "праву путь" деякі з товаришів* (Леся Українка); *Не тільки рідні брати затялися в невір'ї, але й навіть приозерні міста, які загалом ставились до Ісуса з найбільшою приязню, навернулися далеко не всі* (з наук.-попул. літ.).

6. *тільки недок.* Пас. до **наверта́ти** 1, 3–5, 12. *Поступово запеклі хулігани навертались педагогами й активістами до суспільно корисного способу життя* (із журн.).

◊ **Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися>** *див.* **ду́мка; (1) Наверта́тися / наверну́тися на язи́к** *кому і без дод.:* а) мимохіть вимовлятися. *Слова навертались на язик безвартні і жалюгідні* (Н. Рибак); — *Чого тобі це слово перше навернулось на язик?* (І. Нечуй-Левицький); *Кажу, мамо, не полінуйтеся піти в погріб по картоплю, солдатам наваримо. І слово ж таке на язик навернулося — не полінуйтеся* (Є. Гуцало); б) хто-небудь хоче сказати щось, перев. неприємне для співрозмовника або те, що раптово пригадалось, спало на думку. *Князеві так і наверталось на язик нагадати, що Костянтин теж недалеко відійшов од простого люду* (П. Загребельний); *Вона нібито відповідає на його питання, дає йому раду — першу-ліпшу, яка їй навернулася на язик* (І. Франко);

(2) Не наверта́ється се́рце *чиє до кого* — не подобається хтось кому-небудь, немає у когось потягу до кого-небудь. *Чув отаман пушкарський, що не навертається до нього жінчине серце, — і все йому остогидло* (Г. Хоткевич); **Потра́пити (попа́сти, наверну́тися** *і т. ін.)* **/ потрапля́ти (попада́ти, наверта́тися** *і т. ін.)* **на о́чі** *див.* **потрапля́ти; Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти** *і т. ін.)* **/ спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́** *і т. ін.)* **на ду́мку (на па́м'ять,** *рідко* **в го́лову, на га́дку)** *див.* **спада́ти.**

НАВЕРТІ́ТИ[1] *див.* **навірчувати[1].**

НАВЕРТІ́ТИ[2] *див.* **навірчувати[2].**

НАВЕРТІ́ТИ[3] *див.* **навірчувати[3].**

НАВЕРТІ́ТИСЯ *див.* **навірчуватися[1].**

НАВЕ́РХ, *присл.* 1. На верхню частину чого-небудь, у бік до верхньої частини чого-небудь; нагору; протилежне н а н и з. *Од Дніпра бік Шевченкової гори не рівний, а трохи увігнутий, і такий крутий, що по йому* [ньому] *не можна вийти наверх* (І. Нечуй-Левицький); *Шуміли колеса, ляскотіли ремінні паси, передаючи свою енергію наверх, до жорен* (А. Шиян); *Ось і зараз ми всі зібралися внизу біля містка, щоб уже йти додому! А його нема. Пішов із Зінкою наверх — ще раз з'їхати* (В. Нестайко); *Нормальні люди зверху вниз Андріївським спускаються, а Люба з Макаром і Гоциком наверх почимчикували* (Люко Дашвар); // На поверхню чого-небудь. *А човник Добрості, .. Як селезень, на дно за качкою пірнає Та вп'ять звідтіль наверх без шкоди виринає* (П. Гулак-Артемовський); *Складалося враження, наче хтось бурив свердловину з-під землі — знизу наверх, пробиваючись на поверхню, — а тоді раптово покинув роботу* (М. Кідрук); // На верхній (зовнішній) бік чого-небудь. [Г а н н а:] *А кожух, кумо, де? Не забудьте вивернути вовною наверх, як зустрічатимете зятя!..* (М. Кропивницький); // На верхній поверх будинку, дах, горище і т. ін. *Коливаючись на своїх кривих ногах, поліз* [Мемет] *по східцях наверх* (М. Коцюбинський); *Глуха сила, що стрясала весь величезний будинок, підняла й старого графа, і він, взявши свічку, повільно поплентався наверх* (О. Гончар); *Нарешті Муся побачила залізні перетинки з перилами, почала дряпатися наверх, шаленіючи від думки, що двері можуть бути зачиненими* (І. Роздобудько).

2. У протилежному напрямку від землі; угору. *Він кидав їй наверх порожні мішки або щось наказував різким скрипучим голосом* (М. Коцюбинський).

◊ **Видря́пуватися / ви́дряпатися наве́рх** *(рідко* **наго́ру)** *див.* **видря́пуватися; Віла́зити / ви́лізти наве́рх (назо́вні)** *див.* **вила́зити; Вильну́ти наве́рх де́нцем** *див.* **вильну́ти; Виступа́ти (вихо́дити, сплива́ти) / ви́ступити (ви́йти, спливти́) наве́рх** *(рідко* **напове́рх)** *див.* **виступа́ти.**

НАВЕРХА́, *присл., діал.* Наверху, зверху *(див.* **зве́рху[1]** 1, 2). *Куди оберни, то все діра наверха* (Номис); — *Пізнаєш, де ми? — Пізнаю, — кажу. — Ми вже наверха, не в ямі* (І. Франко); *Жовті вушка од рудих черевиків теліпалися наверха, як свинячі вуха* (М. Коцюбинський); *Скулилася* [баба] *і скорчилася вдвоє, взяла ноги під сєбе, а голову всунула в тулів* [тулуб]. *Лиш очі лишилися наверха* (Б. Лепкий); *Як схочу, то понесу й каміння, якому Творець повелів бути зісподу, а воді наверха* (Г. Пагутяк).

НАВЕРХУ́, *присл.* 1. У верхній частині чого-небудь; нагорі. *То як Семен із заходом сонця вернув додому, то застав на своїм подвір'ї п'ять кованих возів, набитих всіляким добром, ще й колиска наверху була* (В. Стефаник); *Лукія .. загледіла його* [сина] *ще здалеку на металевій вишці, яку він споруджує на подвір'ї баби Чабанихи для телевізійної антени. Сидить* [син] *аж наверху, біліє чубчиком і щось клепає* (О. Гончар); *Дружина його монна Тесса, жінка вродлива і статечна, зустріла його наверху сходів* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // На поверхні чого-небудь. *Він розуміє, без прози трудно прожити. Нехай буде наверху піна, але під нею мусить в келиху грати чисте вино* (М. Коцюбинський); // На верхньому поверсі будинку. *Наверху в залі ще було видно, а чим нижче він спускався плутаними східцями, тим більше темніло* (О. Гончар); *Слотвінський мешкав наверху, його кабінет розміщався над келією бібліотекаря* (Р. Іваничук).

2. *розм.* Угорі, у височині. *Десь наверху глухо шумів вітер, завиваючи в снастях корабля, стогнало в глибині море* (В. Малик).

3. *перен., розм.* У керівних колах, у начальства. *"Дуриш себе! Панувати хочеш, приказувати, стояти наверху, бо насподі важко"* (Б. Лепкий); *Наївно вважати жахливий стан у деяких селах ініціативою місцевих влад, про які начебто "наверху" нічого невідомо, люди писали листи та скарги до ЦК у Києві та Москву* (з публіц. літ.);

НАВЕ́РЧЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **навертіти[1].** *Фланець наверчений безпосередньо на корпус насоса* (з наук.-техн. літ.).

НАВЕ́РЧЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **навертіти[2].** *Біля сухої, складеної неподалік від хмизу трави заздалегідь приготовано товсту з наверченими дірками колоду* (Д. Міщенко).

НАВЕ́РЧЕНИЙ[3], а, е. Дієпр. пас. до **навертіти[3].** — *Хоч гуляти? — питає, підбігаючи, дівчина в здоровенній хустці, що наверчена на шию, як ярмо* (Грицько Григоренко); *На голові у неї наверчене жмутом якесь ганчір'я* (С. Васильченко).

НАВЕ́РЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навертіти[1].** *У разі зірваної різьби наверчення гвинта — марудна справа* (із журн.).

НАВЕ́РШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наверши́ти.** *Як підтверджують археологічні розкопки, це досить прості конструктивні споруди, зведені на невеликій глибині й навершені похилим чи досхилим дахом* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. прикм., розм.* Наповнений доверху. *Піднімав* [циркач] *навершеного воза, а якось, казали, ударом п'ястука повалив вола* (М. Дочинець).

НАВЕРШИ́ТИ *див.* **наве́ршувати.**

НАВЕ́РШНИК, а, *ч.* 1. Надставка або потовщення на верхньому кінці чого-небудь. *Я його* [роман] *писав довго, назвавши "Галицька брама", бо однойменне урочище бачив з гори вище батьківської хати, де пас худобу, жав з батьками жито й пшеницю, .. збирав кремені, вістря стріл, керамічні плитки, навершники патронів, шрапнелі* (С. Пушик); *Було знайдено бронзовий навершник з зображенням бога Папая VII–III ст. до н. е.* (з наук.-попул. літ.).

2. *діал.* Верхня прибудова чого-небудь. *Біля однієї зі стінок кошари будували для доїння овець струнку будову з піддашшям — "навершником"* (з наук.-попул. літ.).

3. *іст.* У Давній Русі — довгий і досить широкий парадний жіночий одяг, що нагадував туніку з короткими рукавами. *Ярина, що була в ошатному навершнику й убрусі, кинулась на груди Оскольдові, навіть не завваживши свого отця, деревлянського князя* (Р. Іванченко).

НАВЕРШНЯ́К, а́, *ч., діал.* Накривка маснички або олійної діжки. *Фігурний навершняк.*

НАВЕ́РШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАВЕРШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док., що.* Покривати чим-небудь верх будівлі. *Розпланувавши розмір житла, викопували ямки для стовпців, закріпляли їх і навершували дубовими підвалинами* (з наук.-попул. літ.).

НАВЕ́РШЯ, я, *с.* 1. Навершник (у 3 знач.). *Безконечно намножувалися кам'яні соти в наверщях колон* (П. Загребельний); *Виводили коней, коли не було у дворі синів. Оддавали* [селяни до повстанського війська] *молодих чоловіків, показували гарного коваля, котрий умів викувати наверщя до ратища чи навіть добру шаблюку...* (Г. Колісник); *Певний зміст криють у собі і такі прикраси, як круглі наверщя стовпців хвірток до гражд, комор* (з наук.-попул. літ.); *Заслуговує на увагу трансформація герба "Архангел Михаїл". Найдавніші його зображення ще цілком язичницькі — у правиці архангел Михаїл тримає списа або традиційного для скитських царів скіпетра з тризубом-наверщям* (із журн.).

2. Вершина, верхня частина гори, пагорба і т. ін. *На самому наверші круглої гори, сріблястої від піску знизу і ласкаво-зеленої по бічних спадах, неприступно кострубатилися дубові кліті, завалені темною землею* (П. Загребельний).

НАВЕСЕЛИ́ТИСЯ, лю́ся, ли́шся, *док., розм.* Досхочу повеселитися. *Навеселившись досить у корчмі, потеліпався* [сержант] *до своєї брички* (А. Турчинська); *А весілля тривало, а весілля гуляло!.. Минав уже який день, а воно все ще ніяк не могло вгамуватися, нагулятися, навеселитися, а тільки тільки-но гучності та розмаху набирало* (В. Чемерис).

НАВЕСНІ́, *присл.* 1. У весняний час. *Як навесні починає Крига розтавати, Збираються русалоньки До моря гуляти* (Леся Українка); *Він співав тихенько, поклавши голову на руки, згорнені на колінях* [колінах]: *Тобі зозуля навесні Кувала щастя, а мені Вороння крякало сумне — Забудь мене... Забудь мене...* (І. Багряний); *Якось навесні, коли Словута небачено виповнився і докотив свої води до поселища царського роду, завітали до ірпінської долини гості з далекого північного краю* (О. Бердник); *Допоки день у погляді не гасне, Цінуйте серцем вистраждану мить, Бо час — не птах, що в вирій полетить І навесні прилине своєчасно* (І. Гнатюк).

2. *перен., поет.* У час розквіту фізичних і духовних сил. *Тішся, дитино, поки ще маленька. Ти ж бо живеш навесні, Ще твоя думка літає легенько, Ще твої мрії ясні* (Леся Українка).

НАВЕСНІ́-ПРО́ВЕСНІ, *присл., фольк.* Те саме, що **навесні́** 1. *Одуд кричав десь біля великого, червоного диску* [диска] *сонця, десь за левадами його дитинства, навесні-провесні* (І. Багряний).

НАВЕСТИ́ *див.* **наводи́ти.**

НАВЕЧЕ́РЯТИСЯ, яюся, яєшся, *док., розм.* Вечеряючи, наїстися досхочу; наїстися під час вечері. *Вечеряти він не хоче, там навечерявся* (І. Вирган); *Навечерявшись, Штепа роздягнувся, ліг і швидко захропів* (О. Гончар); *Лукиря підвелася назустріч заспана, мовчазна, безстороння: — Вечеряти будеш? — Навечерявся... — Ну, лягай...* (Микита Чернявський).

НАВЕ́ШТАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм., фам.* Багато, довго повештатися. *Навештався я по Божому світу, був на возі і під возом, усячини надивився, а тепер відпочиваю та Богові милосердному дякую, що мене в той рай завів* (А. Чайковський); *— Кажи, що думаєш? — Доста навештався по світу. Тра вже братися до берега. Є дівка в мене. Бідна, але щира* (І. Пільгук).

НАВЗА́ВОДИ, *присл.* 1. З максимальною швидкістю; дуже швидко. *Він .. полетів навзаводи до польного гетьмана* (М. Старицький); *Текін на доброму коні Гаса навзаводи по полю* (П. Грабовський).

2. Те саме, що **навви́передки.** *Всі навзаводи трутили хлопцеві свої м'ячі, щоб і вони таке головокрутне літання зробили, та він, забравши три, почав підкидати їх усі разом, як цирковий жонглер, вкрай зачудувавши своїх малих прихильників* (В. Підмогильний); *Улянка бачила, як на тихій галявині навзаводи пнулися рослини до сонця. І всіх перемагав петрів батіг, він з високої гнучкої стеблини озирав галявину блакитними жаринами своїх квітів* (О. Донченко); *Хлопець він був розвинений не гірше за Романа, дужий і плавав добре, причому завжди з Любкою Запорожець навзаводи* (Іван Ле); *Діти навзаводи кинулись до садочка, а мати посміхнулась* (М. Стельмах); * Образно. *Танки мчали легко, навзаводи з вітром* (Я. Качура).

НАВЗА́ЄМ, *присл.* Те саме, що **взає́мно.** *Душа й розум справжнього, мислячого письменника живуть завжди у його героях. Такий відсвіт злагоди благотворний навзаєм* (з публіц. літ.); // Одне одному (про кожного з двох). *Зустрічаючись, іноки цілують навзаєм руки* (П. Загребельний); // У відповідь. *Беруть* [сусіди і знайомі] *у неї* [Марії] *Маврине молоко, привозять навзаєм міського хліба чи торта* (В. Яворівський); *Усі свої знання він* [Ковбик] *черпав з уст свого улюбленця. За те навзаєм Ковбик збагачував Ховрашкевича газетно-журнальною інформацією* (О. Чорногуз); *Руборос поселяється у буфетниці. Пані Стефа — а він звертається до неї виняткова так, навзаєм вона називає його не інакше, як "пан Василь"* (В. Кожелянко); *— Що ти від мене хочеш? — А що ти тут із себе удаєш? — навзаєм запитав він* (І. Роздобудько).

НАВЗАКЛА́Д, *присл., діал.* Об заклад. *— Та я ладен битись навзаклад, що міс Полі ніколи не знала, що таке радість* (із журн.).

НАВЗАМІ́Н, *присл.* На заміну. *Хто за життя труждався і скорбив, Той знає ціну радості своєї, Той щедре серце людям віддає І навзамін собі добра не просить* (Л. Первомайський); *Досі Іван не завважував, що жінки полярно розділяються на тих, які покликані створювати сім'ї, і тих, які дарують кохання, беручи собі навзамін за подарунок не чоловіків, а порожнечу, котра після них залишається* (Р. Іваничук); *Дехто з гарячих голів навіть пропонував піти до Чужих з важкими дрючками і забрати в них усі залізні речі, нічого не давши навзамін* (О. Авраменко); *Навзамін єгипетському папірусу прийшов сирійський пергамент і папір з китайського бамбуку й шовку* (з наук.-попул. літ.).

НАВЗА́ПЛЮШКИ, *присл., розм.* Із заплющеними очима. *Данило став навколішки, хотів заглянути в казанок, та тільки диму набрав у очі, заплющився і так навзаплюшки мішав щербатою дерев'яною ложкою запашну юшку* (Григір Тютюнник).

НАВЗА́ХОДИ, НАВЗА́ХОДІ, *присл., діал.* 1. На заході (про сонце, місяць, інші небесні тіла). *Питаєте, у якій добі поганка буває? У мене саме під обіди, а в хлопця мого, то так, як навзаходи сонце* (Сл. Б. Грінченка); *Сонечко навзаході, дерева й тини попускали на вулицю довгі тіні* (І. Вирган); *От уже і сонце навзаходи* (Григір Тютюнник).

2. У напрямку на захід (про небесні тіла). *Чіпка діда про що-небудь розпитував; дід розказував про всяку всячину, грав на сопілці... Так — аж поки сонце не повертало навзаходи* (Панас Мирний).

НАВЗА́ХОДІ *див.* **навза́ходи.**

НА́ВЗБІЧ, *присл., заст.* 1. Убік, стороною. *Поїхав мужик не навпростець, а навзбіч* (із журн.).

2. Збоку. *Дуже широкий був степ, скрізь був степ — навзиш* [згори], *навзбіч і навперед* (М. Йогансен).

НА́ВЗГИНЦІ, *присл., розм.* Те саме, що **на́вгинці.** *Повз них з білим вузликом у руці, навзгинці, пробігла Тетянка й гукнула старому косареві: — Тату, біжімо до вітряка!* (М. Стельмах); *Роман Воїнов помітив якісь дві підозрілі темні постаті, що, відокремившись від гурту яничарів, навзгинці перебігли січову вуличку і вскочили у відчинені двері першого ж куреня* (В. Малик); *Дід марудився, нишком вибирався з-за столу і поза хатою, навзгинці попід тином тікав з гостей* (Є. Гуцало); *Зненацька з-за рогу біля Критого ринку навзгинці вискочили якісь чорні постаті з автоматами і, пригинаючись, перебіжками, як вийшли з ночі, так і поринули в ніч* (Л. Костенко).

НАВЗДОГА́Д *див.* **наздога́д.**

НАВЗДОГІ́Н, НАЗДОГІ́Н, *присл.* 1. Услід за кимось, чимось, що віддаляється. *Вона вскочила в човен і попливла навздогін за лебедем* (О. Донченко); *Кіннота промчала просто через донбасівців.., донбасівці стали навздогін стріляти* (Ю. Яновський); *Вже третій день, не сходячи з машини, за ворогом ми мчали наздогін* (Л. Первомайський); *— Ти б хоч подякував, — задзвеніли в Ольжиному голосі металево-обережні нотки. — Все. Я поспішаю. Вже навздогін оторопілий Максим кидав коротке "дякую"* (С. Процюк).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* У напрямку, у бік когось, чогось, що віддаляється. *— Хай тобі Бог помагає на все добре, — крикнув навздогін Чіпці Грицько* (Панас Мирний); *Якусь годину пізніше вість про це донеслася до Трояна, що був на Залужжі, і він негайно вислав кінну розвідку навздогін мадярам* (У. Самчук); *Практично в той же час, коли депутати 251 голосом випустили в довгу "імплементаційну" дорогу поїзд президентських поправок до Конституції, навздогін цьому Конституційний суд оприлюднив висновок щодо опозиційного законопроекту* (з газ.).

НАВЗДОГІ́НЦІ, НАЗДОГІ́НЦІ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **навздогі́н, наздогі́н** 1. *Собаки знов загавкали, побігли навздогінці за кіньми* (І. Нечуй-Левицький); *Шибки бряжчали на весь куток, наче тачка.., яку він котив селом до заготовача, дражнячи псів, а Галька гукала навздогінці: "Корявий!.."* (М. Коцюбинський); *Вона швидко піднімалася по доріжці, якою досі ходив лише він, Майстер. Пігмаліон схопився на ноги, метнувся з тераси і побіг селищем навздогінці за нею* (В. Дрозд); *Наздогінці грає вороним конем лицар якийсь, увесь у чорнім обладунку: в руці меч голий, лице так і пашить гнівом* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * Образно. *Гроза відійшла за місто. Вслід за чорною дощовою завісою промчались навздогінці .. шматки розідраних хмар* (Ю. Збанацький).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* Те саме, що **навздогі́н, наздогі́н** 2. *— Куди ти, розхристаний та неодягнений? Мороз надворі лютий! — крикнула вона йому наздогінці* (Панас Мирний); *Всю дорогу їх переслідував постійний страх, що недруги кинуться їм навздогінці, й Володимирові було не до розглядань* (І. Білик).

НА́ВЗНАК, *присл.* Обличчям догори, на спині або на спину. *Марко лежав навзнак, страшно було на його* [нього] *і глянути* (О. Стороженко); *Опинився* [Авраам на пошкодженій фресці] *тепер у незавидній позиції п'яниці, повергнутого навзнак* (І. Багряний); *Він ліг навзнак і, ледве дихаючи, здався на волю хвиль* (Л. Дмитерко); *Графова донька лежала навзнак, та коли Сікур схилився над нею, вона підвелась на лікоть* (І. Білик); // *перев. зі сл.* у п а с т и, п р о с т я г т и с я і т. ін. Пластом, як пласт. *Генерал фон дер Крок спершу витріщив очі, потім хотів розсердитись і посміхнутися разом, але тут же раптом брязнув навзнак* (П. Панч); *Перед вашими очима здіймається вгору водяний смерч, ви падаєте з переляку навзнак* (Остап Вишня); *— Гаплик мені — австрієць переміг! — закричав Пепа і картинно впав навзнак* (Ю. Андрухович); * Образно. *Могильна тиша навзнак упала на площі* (Є. Кравченко).

НАВЗНАКИ́, *присл.* Те саме, що **на́взнак.** *Наніс* [Потап] *сюди сіна, зробив для мами ложе і поклав стару навзнаки* (М. Коцюбинський); *Падаючи навзнаки в рівчак і кривавлячи воду, я чув, як у скроні гупають копита й лункий подзвін протинає вуха* (М. Дочинець); * Образно. *І, звівши вгору темні руки, навзнаки, назад Упала ніч* (М. Йогансен).

НАВЗРИ́Д, *присл., зі сл.* п л а к а т и, г о л о с и т и і т. ін. Дуже голосно, схлипуючи. *Стеха з дочками, зібравшись у сіни, навзрид плачуть і мов .. по мертвому голосять* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Цілу ніч він проблукав по двору, а Галя цілу ніч навзрид проплакала* (Панас Мирний); *На кладовище йшли всі хлопці зо всіх сусідніх вулиць. Спірка, Стьопка й Гаврик плакали навзрид* (В. Винниченко); *Андріїха з дітьми та Гайдучкова невістка заголосили навзрид* (П. Козланюк); *Віста заплакала так, як плачуть діти, — невтішно, навзрид...* (С. Скляренко).

НАВИБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Вибити (у 1–3, 5–7, 10, 11 знач.) багато чого-небудь. *Таке яйце дуже міцне, ним можна навибивати у хлопців багато биток* (із журн.); *Під час прибирання жінки навибивали цілу купу килимів* (з газ.); *Слідчі можуть навибивати таких "свідчень", що ніякий суд присяжних не допоможе* (з Інтернету).

НАВИБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Вибрати багато чого-небудь. *На картоплищі обом жінкам пощастило; до полудня вони навибирали по доброму клунку картоплі* (І. Сенченко); *Став* [лектор] *розповідати Єльці, скільки праці доклав він, готуючи свою лекцію, гори літератури перелопатив, самих лише цитат навибирав більше двохсот!* (О. Гончар); *— Ми зараз удвох із Зульфатом, — сказав Климко. — Додому до нього, правда, навідуємося щодня — води наносимо, вугілля навибираємо під териконом...* (Григір Тютюнник).

НАВИВА́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Признач. для навивання. *Побутовий верстат для виготовлення металевої сітки містить станину, на якій встановлений механізм формування спіралі, що включає навивальний ніж, шнек, датчик обертів, електропривід* (з наук.-техн. літ.).

НАВИВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, що займається навиванням чого-небудь. *Інструкція з охорони праці для навивальника трубок* (з мови документів); *Навивальник металокордного полотна.*

НАВИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **навива́льник.** *Навивальниця основ тканини.*

НАВИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навива́ти.** *У килимовому виробництві механізовано процес навивання основи на вали* (з наук.-попул. літ.).

НАВИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАВИ́ТИ,** в'ю́, в'є́ш, **НАВИНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док., що.* 1. Намотувати, накручувати на що-небудь. *— Не знаю, — відповіла так само щиро, похитуючи головою. — Не знаю, — і чорну оксамитку навивала на палець, як жалібний перстень* (Б. Лепкий); *З повісма витягували "миканки", розкладали їх на мокрій лавці і зволожені туго навивали довкола куделі* (з наук.-попул. літ.); *Мендель приніс із магазину свіжу линву, її навинули на вал* (І. Франко); *Марина обійшла мене, оглянулась на санки, — навинула на руку мотузок і рушила своєю дорогою* (Р. Андріяшик).

2. Наготовляти за допомогою сукання яку-небудь кількість чогось. *Стара тивуниха (хмура, у ряденці) випряла ось куделину, навила повісмо, аж тут — гостей повен двір* (К. Гриневичева); *Мандрівники навили мотузок і заходилися будувати міст через річак* (із журн.).

НАВИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **НАВИ́ТИСЯ,** в'є́ться, *док.* 1. Намотуватися, накручуватися на що-небудь. *Колоски шелестіли. Навивались на осі* [возів] (В. Мисик); * Образно. *Мов тоті нитки шовкові, Навиваються на мотки І розмови довгі-довгі, Й зустрічі, такі короткі* (Б. Лепкий); *Хвилясті струми обпікали, хвиляста музика текла, на кожен напрядалась палець і навивалась вкруг чола* (П. Мовчан).

2. *тільки недок.* Пас. до **навива́ти.** *Він пильно, немов помішаний, дивився в темну глибінь, між тим коли линва поволі навивалася залізними перстенями на вал корби* (І. Франко).

НАВИ́ВКА, и, *ж.* Те, що навите на що-небудь. *З рояльного дроту в механічному цеху виготовляють струни — від дискантових до басових, частина яких має навивку двох рядів канителі з найтоншої міді* (з наук.-попул. літ.).

НАВИВНИ́Й, а́, е́. Який навивають на що-небудь. *Навивні кабелі можуть мати оптичні роз'єми з одного або з обох боків* (з наук.-техн. літ.).

НАВИ́ВОРІТ, *присл.* 1. Лицьовим боком усередину, а внутрішнім назовні. *Хороший, як Микитина свита навиворіт* (прислів'я); *— Чи це воно на лице, чи, мабуть, навиворіт? — питала Онися, придивляючись до матерії* (І. Нечуй-Левицький); *Заходить на колгоспний двір якийсь дід. Кожух навиворіт, шапка насунута на очі, сам згорбився, ціпочком поперед себе постукує* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Що ж іще могло бути сумнівного в його біографії, яку під час чистки треба показати всім навиворіт?* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *перен., розм.* Те саме, що **навпаки́** 1. *Ані одна мрія молодості не справдилася, все сталось якраз навиворіт* (Л. Мартович); *— У людей усе як треба, А у нас навиворіт?* (С. Воскрекасенко); *— Невже в тебе і партизани думають отак, як їхній командир? — Точнісінько так! — трусонув чубом Левко. — У нас демократія. — Демократи навиворіт, може, й голосуєте, чи йти, чи не йти на якесь завдання?* (М. Стельмах); *Вискакували* [полковники] *один поперед одного, тлумачили статті навиворіт, захищали неправе діло* (Ю. Мушкетик).

НАВИГА́ДУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **навига́дувати.** *Автор, звичайно ж, не вірить у всі ті ним самим навигадувані дива, навіть читачів до цього не заохочує* (з наук.-попул. літ.); *Яскраве звучання назви з півтисячолітньою історією — консерваторія — загубилося серед порожняви десятків інших навигадуваних "академій"* (із журн.); // **навига́дувано,** *безос. пред. Я. Гашек мусив би прожити сто років, щоб пережити все те, що йому приписувано, якби воно було хоч наполовину правдою. Багато, справді, навигадувано, немало Гашек навигадував і сам* (з наук.-попул. літ.).

НАВИГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., що, чого, розм.* Вигадати багато чого-небудь. *— Такого навигадують, чого зроду й на думці не було* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коли б я хотів написати неправду, я міг би навигадувати найрізноманітніших страхіть* (О. Донченко); *Катря аж задихнулася від гніву. — Та що ви навигадували, пане! Мені і в сні не могло таке приснитися, як ви мені приписали!* (В. Малик); *— Матері лише натякни, вона в уяві такого навигадує* (О. Бердник).

НАВИГЛЯДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Повиглядати довго і часто. *Ти мене накличешся ночами, Несучи розлуку за плечами, І навиглядаєшся одна* (А. Малишко); *Ти іще наплачешся в тривозі І навиглядаєшся вночі...* (В. Козаченко).

НАВИДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., чого, розм., рідко.* 1. Побачити багато чого-небудь. *Попросив* [Демко] *посідати .. та послухати, що скаже син його, що навидався світу і від людей наслухався усього розумного* (Г. Квітка-Основ'яненко); [І в а н:] *Чого-чого я тільки не навидався за п'ять місяців, чого не наслухався...* (М. Кропивницький); *Багато світа сходив Михайло Подолян і багато чого в тих мандрах навидався* (С. Журахович).

2. Надивитися багато, досхочу. *З ким люблюся — не наговорюся. З ким кохаюсь — не навидаюсь* (П. Чубинський).

НА́ВИДІТИ, джу, диш, *недок., кого, діал.* 1. Любити (у 1, 2 знач.). *Він навидить цю дівчину* (Сл. Б. Грінченка); *Як лишився Славко сам у світлиці, то зважився на думку, що Краньцовська його навидить* (Л. Мартович).

2. Поважати, шанувати (у 1 знач.). *Саїнів усі в селі любили й навиділи* (Марко Черемшина); *— Гм, метка ти господиня, поважаю таких, навиджу, значить. Лиш неробів* [нероб] *за людей не маю...* (І. Нижник); *— На вас люди серця не будуть мати, як будете карати невинних .. Навидіти вас тут ніхто не буде, бо немає за що* (М. Матіос).

НАВИ́ДІТИ, джу, диш, *док., кого, що і без прям. дод., діал.* Помітити, побачити. *А в печі пироги кипіли, А його очі навиділи* (П. Чубинський).

НА́ВИДІТИСЯ, джуся, дишся, *недок., діал.* Любитися. *Ми змаленьку знались, бо нені ваші щось були собі таки не чужі та й дуже обі навиділися, але ніхто вже так не любився, як мій брат з Іллашем, а я знов з Василем* (Ю. Федькович).

НАВИ́ДІТИСЯ, джуся, дишся, *док., діал.* Надивитися. *— Я в халіфову палату — Будь-що-буде, — почухрав. От де я навидівсь дива! Не повіриш, хоч правдива Буде повість моїх справ* (І. Франко); *Е-е-е, Боже святий та праведний, що ці руки навиділися...* (М. Матіос).

НАВИДУ́МУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **навиду́мувати.** *Податківці й силовики часто переслідували підприємців за справжні та навидумувані прогріхи* (з газ.); *Пластичні операції допомагають людям позбутися нерідко ними ж самими навидумуваних комплексів* (з мови реклами).

НАВИДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *док., чого, розм.* Видумати багато чого-небудь. *— Навидумували всього: танків, гар-*

мат, літаків — і все на людину. А хіба їй багато треба? Камінчиком у висок удар — і нема чоловіка (Григорій Тютюнник); *— Ваші гіпотези — ну це навіть не смішно... Зараз кожен може такого навидумувати* (з газ.); *Чого тільки не навидумують про виникнення Стоунхеджа, це й обсерваторія, і майданчик для приземлення інопланетян, і якийсь там портал в інші світи* (з Інтернету).

НАВИЗБИ́РУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навизби́рувати.** *Час виконувати й інші обіцянки — зокрема, познайомити вас із виписками, навизбируваними ще раніше* (із журн.); *До дитбудинку потрапили сироти й напівсироти, навизбирувані в навколишніх селах* (з газ.).

НАВИЗБИ́РУВАТИ, ую, уєш, *док., кого, що.* Зібрати поступово, всіх, все або яку-небудь певну кількість кого-, чого-небудь. *— А рядові ланки, наче ті сироти. І гною їм нема, і коней не допросишся, щоб хоч той гній вивезти, який з трудом навизбируєш у себе* (В. Кучер); *— Обтруси скороспілку і падалиці навизбируй, — загадав* [батько] *роботу Прохорові* (А. Шиян); *Годі й казати, що Загатний суб'єктивно навизбирував цитат, які б виправдали його поведінку в Терехівці* (В. Дрозд); *Дослідники навизбирували на березі моря чимало черепашок* (із журн.).

НА́ВИК, у, *ч., перев. мн.* Те саме, що **на́вичка.** *Од втрати трудових навиків потім бандитизм, крадіжки і т. ін.* (О. Довженко); *Поступово вона набувала навиків* [роботи горнового], *почала працювати краще* (Д. Ткач); *Ми (я про "покоління") виростали в тотальних нестачах, і наша юність — книжки, фільми, картини та, головне, музика — яку ми собі вибрали, прищепила нам навик добровільної відмови від матеріального* (Ю. Андрухович).

НАВИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАВИ́КНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* нави́к, ла, ло; *док., розм., чого, до кого — чого, з інфін. і без дод.* 1. Звикати, набувати звички до чого-небудь; привчатися що-небудь робити, якимсь чином діяти. *— Ви думали, що все вам ваш старий піп буде! Ні, любі мої, треба й до молодих навикати!* (І. Франко); *Наставник любив їх обох дуже, що не ледачіли, як їх багато ровесників, не волочилися по вулицях, але замолоду навикали до чесної і пожиточної праці* (С. Ковалів); *Вже цілий місяць обживаю хату, Що ж, мабуть, навикати вже пора* (В. Стус); *Чого бик навик, того і вночі реве* (П. Чубинський); *Тепер радні сиділи на лаві та й балакали — поволі, ліниво. Кожний сидів, як йому було ліпше і як навик* (В. Стефаник); *Старий розмислив, що син у нього вже великий і добре навик до спасенницького життя, то мирські принади йому не страшні* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Набувати навиків, досвіду в чому-небудь. *Хоч окуліровать я так і не навик, Проте копав, садив, підв'язував щосили* (М. Рильський).

НАВИКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого.* Повикидати багато чого-небудь. *Збираються чабани, .. спускаються у вогку колодязну глибінь, щоб вибирати звідти різну нечисть, мул, залізяччя... Цілу купу, чорну, смердючу, навикидають, наллють осторонь від колодязя* (О. Гончар); *Жінка хотіла ще трохи піску навикидати із своєрідного тунелю. Однак ґрунт обвалився* (з газ.)

НАВИ́КЛИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. акт. до **нави́кнути.** *Бояри ж, не навиклі до таких неприступних і карколомних доріг, пішли здовж валу* (І. Франко); *Всі три висотні споруди викладають муляри спеціальної виучки, навиклі до сміливої праці* (І. Волошин); *Сивоок, міцніший тілом, широкогрудий, біг все ж таки легко, а Лучук, більше навиклий лазити по деревах, корячконого дріботів за своїм товаришем* (П. Загребельний); *Все кличе мандрівця спочить, Коли між горами стрімкими, Над моря водами дзвінкими Навиклий кінь його біжить* (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

2. *у знач. прикм., рідко.* Який увійшов у звичку, звичний (у 1 знач.). *Навиклим рухом Іван хапа вівцю за хребет і тягне до себе* (М. Коцюбинський); // Який звик до чого-небудь. *Я волю панову іще раніше знав, Ніж він торкав мене дзвінкою острогою, Чи стишував ходу навиклою рукою* (М. Рильський).

НАВИ́КНУТИ *див.* **навика́ти.**

НАВИ́ЛІТ, *присл.* 1. Наскрізь із виходом назовні. *Кашкет солдатський, знаменитий. Навиліт кулями пробитий* (М. Шеремет); *Куля роздробила начальнику штабу кістку і вийшла навиліт, розшматувавши при виході литку* (М. Стельмах); *Досі пам'ятаю тих кілька гострих ударів, які мовби прошили тіло навиліт, пром'яли наскрізь, роздробили і перемололи все всередині* (С. Андрухович); *Не витримав і панцир. Крізь все тіло Навиліт спис пройшов, а з ним і стрічка* (В. Пащенко, пер. з фр. епосу "Пісня про Роланда"); * Образно. *І рентгенами поглядів буде, немов палімпсести, божевільне століття навиліт просвічувать нас* (О. Забужко).

2. *розм.* З утратою права продовжувати гру (перев. картярську). *Грають навиліт, і ті, хто чекає своєї черги ввійти в гру, провокують гравців на помилки, щоб швидше закінчилася партія* (В. Яворівський).

3. *спорт.* У тенісі — наскрізь через майданчик суперника так, що він не може дотягнутися до м'яча. *За 2 години 29 хвилин, які триває поєдинок, іспанець чотири рази подавав навиліт і зробив одну подвійну помилку, тоді як аргентинський спортсмен виконав п'ять ейсів і чотири рази помилявся на подачі* (із журн.).

НАВИ́ЛОК, лка, *ч., діал.* 1. Навильник (у 2 знач.). *Хазяїн кинув коневі навилок свіжої трави, і той вдячно заіржав* (із журн.).

2. Невелика копиця. *Каламар-бо пригадав Андрія Майора з сусіднього села — ґазда привіз сіно в здачу волами. І як навилки клалися на вагу, так з одного вивалилася величезна каменюка* (І. Чендей); *Скошену траву просушували, розбиваючи вали граблями і дерев'яними вилами, кілька разів перевертали, щоб добре просохла, а під вечір складали в "навилки", "пласти", "копиці"* (з наук.-попул. літ.); *Щоб скласти копицю, спочатку треба зробити навилки (невеликі купи з сіном); зазвичай жінки роблять навилки, а чоловіки з них вправно складають копицю* (з газ.).

НАВИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Держак вил. *Десь на горищі Юхим знайшов суху деревину, вистругав навильник, біля стіни поставив справні вила* (С. Чорнобривець); *— Я торік оцією рукою за день три навильники поламав у возовицю* (І. Багмут); *Між ними в прикладку житньої соломи стриміли вила. Їхні руки водночас упали на навильник* (Ю. Мушкетик).

2. Кількість сіна, соломи і т. ін., підібрана на вила за один раз. *Він підняв вила і, схопивши ними навильник соломи, далеко шпурнув її від себе* (В. Винниченко); *Орудує* [Настя] *вилами незгірш парубка. Набере сухої отави добрий навильник і — одним махом на копицю* (І. Цюпа); *Кинувши остан-*

ній навильник гною, він хотів зрушити з місця тачку (С. Добровольський).

НАВИ́НЕНИЙ, НАВИ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нави́нути.** *Линва, мов червона змія, почала сховзуватися* [зісковзувати] *з вала, на котрім була навинута* (І. Франко); *Юда труснув розкуйовдженими, як з мосяжу навиненими кучерями* (Н. Королева); // **нави́нено, нави́нуто,** *безос. пред. На ньому розідрана сорочка, .. зверху навинуто цепи: і прямо через плечі, і впоперек через груди, живіт і крижі і до полатаних колін* (В. Барка); *На його руку було навинено линву, якою він тяг свого човна* (із журн.).

НАВИНУ́ТИ *див.* **навива́ти.**

НАВИ́НУТИЙ *див.* **нави́нений.**

НАВИНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., розм.* Раптово, випадково з'явитися де-небудь, перед ким-небудь; навернутися (у 2 знач.). *Колись я із тяжкої туги На лаві дубовій лежав .. Аж тут навинулась дівчина, І я свою тугу забув* (С. Руданський); *Дороги розвезло так, що годі було й думати, що хтось навинеться до Горнилівки* (В. Речмедін); *Ноги вже цвяшками підбиває холод, і хоч-не-хоч, а таки мусиш навинутися на очі матері* (М. Стельмах).

НАВИ́НЯНИЙ, а, е, *рідко.* Навитий, намотаний. *На кийочку навиняний льон* (Сл. Б. Грінченка).

НАВИ́ПЕРЕДКИ *див.* **навви́передки.**

НАВИПИ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навипи́сувати.** *Він зібрав докупи усі навиписувані лікарями рецепти* (із журн.); *Нам потрібна фабула, до котрої ми будемо чіпляти ті наші напрацьовані (точніше — навиписувані) кавалки андеграунду* (з Інтернету).

НАВИПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *док., чого.* Виписати багато чого-небудь. *— А казали, нібито панич ваш машин з Америки навиписував, на машини хоче переходити...* (О. Гончар); *Після останньої сторінки хочеться повернутися до першої, виголошувати окремі уривки, навиписувати купу цитат* (із журн.).

НАВИ́ПУСК, *присл.* Не заправляючи в штани, у спідницю, в чоботи і т. ін. *На йому* [ньому] *солом'яний сіренький капелюшок, штанці навипуск, ковнірчики й синенький коротенький піджачок* (В. Винниченко); *Без картуза, в самій сорочці навипуск поверх штанів, як навіжений, гнав він полем, сам не знаючи куди* (О. Довженко); *За порогом стояв полонений. Босий, у галіфе й гімнастерці навипуск, без ременя, простоволосий* (Б. Харчук); *Дід Ілько також був сухенький, також тоненький, як дубова жердка, на яку одягли полотняну сорочку навипуск та підперезали поясом* (Є. Гуцало).

НА́ВИС, у, *ч.,* **НА́ВИСЬ,** і, *ж., діал.* Навислий на гілках сніг. *Як великий навис на лісі, то врожай буде* (Сл. Б. Грінченка); *Помчали стежкою санки. Над ними темний ліс дрімав Під сніговою нависсю* (І. Франко); *За вікном тихенько хитали вітами повні снігового навису велетні дерева* (Н. Королева).

НАВИСА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **нависа́ти.** *З'явилось зараз у споруді щось недобре, щось геть зловісне вчувалося у цьому її нависанні* (О. Гончар); *Через нависання бурульок мешканців просять триматися далі від будинків* (з газ.).

НАВИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАВИ́СНУТИ,** ну, неш; *мин. ч.* нави́с, ла, ло *і* нави́снув, нула, ло; *док.* 1. Звішуватися на що-небудь, над чим-небудь; звисати (у 3 знач.). *Її берет, трошки перехилений на лівий бік, дозволяв важким та чорним пасмам кіс темними дугами нависати на праве вухо і на праву щоку з мінливою ямочкою* (Т. Осьмачка); *З високої стріхи нависала велика льодова буруля, і з неї дрібно падали перші весняні краплі* (В. Кучер); *Чуб з-під кашкета аж на очі нависає* (О. Гончар); *Вгорі нависали прямовисними стінами скелі, а ще вище, попереду, підіймалася білосніжна голова льодовика* (А. Дімаров); *Очі її потемніли, і брови нижче нависли над очима* (Л. Смілянський).

2. Висіти, розміщуючись низько над ким-, чим-небудь. *Низька ребриста стеля, як і в Ларивона, нависала над самою її головою* (М. Руденко); *Густі, давно необрізувані дерева похмуро нависали над землею, тягнучи чорні костури гілля додолу* (М. Матіос); *Михайло подумав, що лежить розпластаний на дні тухольського ізвору, а стрімкий схил Маківки навис над ним* (Р. Іваничук); *Староста дивився в небо, на хмари, що густою повстю нависли над селом* (Є. Гуцало); *Сонце вставало ліниве, невиспане, похмуре, одинока хмарка нависла над ним розтріпаною бровою* (Ю. Мушкетик); * Образно. *В кутку блимає лампка, а над нею нависла сіра і вогка ворожа тиша* (М. Коцюбинський); *Тепла зоряна ніч нависла над Черкасами* (В. Чемерис).

3. *над ким — чим і без дод., перен.* Виникаючи, з'являючись, загрожувати кому-, чому-небудь. *Бійці з усією гостротою відчули, як близько нависає небезпека — небезпека бути повністю відрізаними від своїх* (О. Гончар); *Коли Анатолій проходив селом, люди проводжали його недобрими поглядами, мовби саме він був винуватцем посухи, що страшною примарою нависала над ланами* (М. Руденко); *Два загаяні дні нависали над нею* [бригадою] *загрозою* (Ю. Мушкетик); *Окрім того, що я не одержав атестат відмінника, наді мною ще й нависла загроза залишитись поза армією через короткозорість, яку я набув, читаючи книжки* (А. Дімаров).

4. *у чому, на що.* Чіпляючись за що-небудь, повисати (у 1 знач.). *Піт струмками збігав по обличчю, нависав у вусах росинками* (Н. Рибак); *І сльози у мене нависли на вії, І з темних могил повставали думки* (О. Олесь).

5. *перен., розм.* Збиратися у великій кількості. [Руфін:] *Я не терплю, як зайві люди в хаті .. нависають* (Леся Українка).

◊ **(1) Нави́снути / нависа́ти на о́чі** *кому:* а) привернути чию-небудь увагу, зацікавити когось. [Горпина:] *Як ти почнеш балакати про те, як ти мене любиш, то мені здається, що тобі нависло на очі моє хазяйство та худоба...* (М. Кропивницький); б) зустрітися, сподобатися кому-небудь. [Виборний:] *Так чом же ви не одружитеся? .. Чи ще, може, сужена* [суджена] *на очі не нависла?* (І. Котляревський); — *Ще як я був в третьому класі військової гімназії, мені нависла на очі одна панна, дочка нашого наглядача* (І. Нечуй-Левицький); **Чо́рні (грозові) хма́ри нависа́ють (збира́ються) / нави́сли (зібра́лися) [над голово́ю]** *див.* **хма́ра.**

НАВИСА́ЮЧИЙ, а, е. Який нависає. *На полях незмірних Сибіри* [Сибіру] *всемогуча панує зима, понад нею .. без кінця і без міри нависаюча хмара дріма* (І. Франко); *Невдовзі крізь нависаюче віття верб прозирнула на воді незграбна, обвішана пелюшками брандвахта, більше схожа на плавучий барак* (О. Гончар); *До самого Києва вели ще одні ворота, обкуті залізом, чорні, мов кажанячі крила, якісь нави-*

саючі, так що, мабуть, зачинялися вони самі собою, як тільки відчіпляли ланцюги, що тримали їх (П. Загребельний).

НАВИ́СЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **нави́снути.** *Високі скелі, гордо навислі над морем, піддались нарешті: море вигризло в них високі й глибокі гроти* (М. Коцюбинський); *Гуркотіло дужче й дужче. Відблиски то пригасали, то коливались на навислих полотнищах хмар* (М. Бажан); *Дорога помалу повзе вгору, ніби впирається в низьке, нависле небо, а потім круто спадає вниз* (П. Колесник); *Заплющила* [Тамара] *очі, щоб не бачити оцей противний, навислий над нею брудний дах* (А. Хижняк); *Навислі повіки часто є свідченням порушення обміну рідини в організмі* (із журн.).

НАВИ́СНУТИ *див.* **нависа́ти.**

НА́ВИСЬ *див.* **на́вис.**

НАВИ́ТИ *див.* **навива́ти.**

НАВИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нави́ти.** *Екран, навитий з мідних і сталевих дротів, виконує захисні функції* (з наук. літ.); *Для захисту кабелів, крім оболонки, застосовується ще броня, яка виготовляється з двох плоских сталевих стрічок, навитих на кабель спірально* (з наук.-попул. літ.); *При декоруванні вироби з перлини, як правило, укладаються поверх навитого раніше бавовняного шнура* (з навч. літ.).

НАВИ́ТИСЯ *див.* **навива́тися.**

НАВИТРУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *док., чого, що.* Витрусити багато чого-небудь. — *І в нас, кажуть, на Полтавщині голод. Всюди тепер зуби на полиці кладуть. — А де ж той хліб, що ти навитрушував у панських маєтках? — Та дещо витрусив...* (В. Чемерис).

НАВИТЯГА́ТИ, áю, áєш, **НАВИТЯ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *док., що, чого.* Витягти багато чого-небудь. *Всі люди на лану бачили, як я показувала панові свої синяки, як скидала очіпок і навитягала з кіс дві добрі жмені волосся* (І. Нечуй-Левицький); *Біля прорубу вони просиділи з годину й навитягали з десяток рибин, а серед них кілька штук і форелі* (С. Чорнобривець); *Наші сапери тисячами навитягували цього зілля* [вибухівки] *з битих доріг, містків та узбіч* (О. Гончар); *Тим часом Свирид Многогрішний навитягував з казана на потріскане і досить брудне дерев'яне блюдо тушкованої баранини, розкинув на землі засмальцьовану бурку* (В. Малик); *Бо й справді: скільки тих цитат можна навитягати! Цілі томи!* (М. Хвильовий).

НАВИТЯ́ГУВАТИ *див.* **навитяга́ти.**

НАВИ́ТЯЖКУ, *присл.* Прямо, виструнчившись, витягнувши руки уздовж тулуба. *Ввіходить* [жандарм] *і стає навитяжку* (Леся Українка); *Сполоханий вартовий прокинувся, став навитяжку, жмурячись від світла* (І. Цюпа); *Ауер рівно, навитяжку, сидів у кріслі, неначе виструнчився перед начальством* (А. Хижняк); *Горовий мовчав, стоячи перед Глобою навитяжку* (О. Гончар); *Він стояв навитяжку, тручи пальцем бічник приставленої до стіни драбини на горище* (Р. Андріяшик).

НА́ВИЧКА, и, *ж.* 1. *розм.* Те саме, що **звичка.** *Мав* [Гриць] *навичку щонеділі впитися* (Л. Мартович).

2. *перев. мн.* Уміння, набуте досвідом, вправами; навик. *Коли знайомився з класом, виголосив* [Антон Сергійович] *невеличку промову про значення трудових навичок* (Г. Усач); *Режисер звикає до своєї сцени. Але він повинен боятися, щоб професіональні навички не переросли у байдужість* (Ю. Мушкетик); *Приїхавши в Київ, він використав ті ж таки мисливські навички* (Валерій Шевчук); *Олег не думав, що навички колишнього прикордонника зовсім призабулися* (А. Кокотюха); *У традиційних способах і засобах мисливства бачимо докладну обізнаність горян із властивими різним звірам і птахам особливостями, характерними навичками і повадками* (з наук.-попул. літ.).

НАВИШУ́КУВАТИ, ую, уєш, *док., чого, розм.* Вишукати багато чого-небудь. — *Вам видніше. Тільки щоб потім не плакались, коли в "Правду" про комплекс напише* [Ягнич], *навишукує неполадок... Начбуд запевнив, що до конфлікту не дійде* (О. Гончар).

НАВІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навіва́ти.** *Під навівання завірюхи спалося їй солодко, міцно і довго* (із журн.); *Допомога свідку в нагадуванні забутих фактів не повинна містити ніяких елементів навівання* (з навч. літ.).

НАВІВА́ТИ, áю, áєш, **НАВІ́ЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **НАВІ́ЯТИ,** íю, íєш, *док.* 1. *тільки недок.* **навіва́ти.** Слабо, злегка віяти (у 1 знач.). *Тут не можна було довго устояти, бо вітер навівав горяччю* [жаром], *що дух захапувало і парило лице* (А. Чайковський).

2. *що.* Приносити вітром, потоком повітря. *Скільки разів возьме* [візьме] *кріпкий мороз, стільки разів віє холодний вітер та й навіває нову верству снігу* (Марко Черемшина); *Вітер прозорий мене вогким торкає крилом .. І навіва з островів дух невідомих рослин* (М. Рильський); *Шумить* [верба] *і навіває прохолоду, Немовби кличе у вечірню тінь* (Л. Первомайський); *Знов піднявся бурей від схід сонця, самий сухий вітер, що ніколи не навіє дощу* (Г. Квітка-Основ'яненко); // *безос. У пані Розумової геть вирвало двері з одвірків і в хату так навіяло, що Льоня зовсім простудився* (Леся Українка); *Нанесло* [снігу] *стільки, навіяло, що засипало ціле місто, а з ратушевої вежі сама шпичка осталася* (А. Чайковський).

3. *що, чого.* Віючи, очищати певну кількість чого-небудь. *У ті голодні роки, якщо вдавалося навіяти хоч кілограм зерна, було неабиякою удачею* (з мемуарної літ.); *Із полови, вивезеної на смітник з елеватора, за допомогою старої віялки навіяли кілька мішків зерна* (з газ.).

4. *що, перен.* Викликати в кого-небудь відповідний настрій, стан; впливати на кого-небудь певним чином. *Наша чудова українська врода, нагріта гарячим полуденним сонцем, навіва на думи насіння поезії та чар* (О. Стороженко); *Ліс шумить, навіває в душу всілякі забаганки, то платви треба, то оголоблів до саней, то молодої смерічки на деревце весільне* (В. Стефаник); *Ці тихі незабруковані вулички з лагідними будиночками серед дерев і квітів навіювали зажуру* (Д. Ткач); *Але ці звуки, що мали навіяти йому потрібний сон, зливалися поступово у невиразний гуркіт, що тоншав і видовжувався* (В. Підмогильний); *Проходжу лісом. Тихий шум Мені навіяв безліч дум* (П. Воронько); *Осінні далі Сумну мелодію навіяли мені* (В. Симоненко); — *Які думки навіють вам сучасне поле, діду! — Інтелігентність скрізь своє візьме, хоч у полі, хоч у холі, — відгукнувся дід* (А. Крижанівський); // *з інфін., рідко.* Примушувати кого-небудь засвоїти чиї-небудь думки, переконання; прищеплювати якісь почуття і т. ін. *Досліджувані протягом ряду сеансів впадали в гіпнотичний сон, під час якого їм навіювали швидко й чітко виконувати наші інструкції* (з наук. літ.).

◊ **Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, наві́ювати** *і т. ін.)* / **навести́ (нагна́ти, наві́яти** *і т. ін.)* **сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу** *і т. ін.)* *див.* **наво́дити.**

НАВІВА́ТИСЯ, а́ється, **НАВІ́ЮВАТИСЯ,** юється, *недок.* Пас. до **навіва́ти, наві́ювати.** *Ігор умів чуйним слухом вловлювати несміливу мову провесни, його втіха першим теплом зливалася із щебетом лісового птаства — такий настрій огороджував світлі словесні образи, а от мінорність навівалася осіннім туманом, що лягає на дзеркало Янівського озера білою пеленою* (Р. Іваничук); *Цілоденний шум, сповнюючи голову, не залишив у ній місця ніяким іншим думкам, крім тих, які навіювалися ділом* (із журн.); *Для повного розслаблення рук навіюється почуття тепла, яке з'являється внаслідок сильного припливу крові* (з газ.).

НАВІГА́ТОР, а, *ч.* 1. Фахівець із навігації. *Командир відклав довідник навігатора, який знав напам'ять, але чомусь тримав при собі* (В. Логвиненко); *Антуан зробив крок праворуч, пропускаючи навігатора та механіка* (О. Тесленко); *Справжній фахівець має бути однаково вправним як у теорії, так і в практиці, тому нерідко бувало так, що штатний пілот виконував навігаційні обрахунки, а навігатор ніс вахту за пультом штурмана* (О. Авраменко); *Каменем спотикання для навігаторів усіх часів були Дніпрові пороги. Скільки наших предків зазнало тут аварій!* (з наук.-попул. літ.).

2. Пристрій для визначення поточного місця розташування кого-, чого-небудь і вибору найкращого маршруту до пункту призначення. *Сучасні автомобільні навігатори здатні прокладати маршрут з урахуванням організації дорожнього руху і здійснювати адресний пошук* (з наук.-попул. літ.); *На екрані будь-якого туристичного навігатора ви побачите значок, який показує ваше місцезнаходження* (із журн.).

НАВІГА́ТОРСЬКИЙ, а, е. Стос. до навігатора. *Він чимось нагадує досвідченого капітана корабля, який, добре знаючи навігаторську справу, маршрут і вірячи в свою команду, впевнено веде судно до мети* (М. Слабошпицький); *Він розклав у навігаторській рубці рисунки і схеми, включив прилади, щоб ще раз перевірити курс корабля* (В. Владко).

НАВІГАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до навігації, пов'язаний з навігацією. *Руббан заходився заміряти зірки і щось креслити вугіллям по дощі, зазирати до своєї потаємної навігаційної книги...* (Ю. Логвин); *Тренажери імітують справжні навігаційні ситуації, відтворюють картини навколишньої обстановки, що оточують судно* (з навч. літ.); *Поволі виростає серед зоряного безміру невелика планетка, над нею спалахують періодичні світлові імпульси навігаційних сигналів* (О. Бердник); // Признач. для навігації (у 1 знач.). *У навігатора на борту — сучасне навігаційне обладнання, потужна радіостанція* (з наук.-попул. літ.); *Судно оснащено сучасними навігаційними приладами — локатором і гірокомпасом* (із журн.).

НАВІГА́ЦІЯ, ї, *ж.* 1. Теорія і практика безпечного плавання кораблів по морях, річках і т. ін.; судноплавство. *Сама ж заступниця стоїть на площі і слухає розповідь капітана далекого плавання Данила Реви про арктичну навігацію* (О. Довженко); *— Необхідно терміново налагодити систему життєзабезпечення корабля. Потім відремонтуємо системи руху і навігації* (І. Росоховатський); *При волостях і установах вільно буде кувати власну монету для заплати козацькому війську. Мати поміж собою загальні спільні ради і спільні сили супроти ворога і дбати всілякими способами, щоб була вільна навігація до Чорного моря* (Ю. Мушкетик); *Вони* [підлітки] *вже прекрасно оволоділи автоматикою крейсера, знали призначення всіх вузлів, розбиралися в навігації, починали розуміти релятивні ефекти часу й простору* (О. Авраменко).

2. Пора, впродовж якої залежно від місцевих кліматичних умов можливе судноплавство. *Переждала з дитиною біля річки — до початку навігації, коли можна вертатися додому* (В. Барка); *Треба було поспішити, щоб переплисти сердите й примхливе восени Каспійське море, поки не припинилась навігація* (О. Іваненко); *На Дніпрі о такій порі ще рух, ще далеко до закриття навігації* (О. Гончар); *Криголамний флот збільшує тривалість навігації на замерзаючих водних басейнах* (з навч. літ.).

3. Теорія і практика безпечних польотів літальних апаратів у авіації й космонавтиці. *Створена зусиллями провідних країн світу система глобального зв'язку й навігації стала нині одним з найбільш практичних, конкретних наслідків освоєння космосу* (з наук. літ.); *Звичайною справою стало використання космічних апаратів для навігації, з космосу йдуть сигнали оповіщення про тих, хто зазнав аварії і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

4. *інформ.* Процес переходу користувача інформаційної системи за логічно пов'язаними даними. *Гіпертекстова система повинна мати спеціальні інструментальні засоби двох видів: засоби для підтримки авторської діяльності та засоби для перегляду інформаційних одиниць у процесі асоціативної навігації* (з наук. літ.); *При дискурсивній комунікації користувача і комп'ютера гіпертекстова навігація проявляється як вибір маршруту читання* (з наук.-попул. літ.).

НАВІ́ДАТИ *див.* **наві́дувати.**

НАВІ́ДАТИСЯ *див.* **наві́дуватися.**

НАВІ́ДВОРІТ, *присл., діал.* 1. Навпаки. *Праці західних славістів швидко ставалися звісними росіянам і навідворіт* (І. Франко).

2. Те саме, що **наві́дліг.** *Як помочив усі пальці Ранньою росою. Так навідворіт і тріпнув Цілою рукою! І з'явилось п'ять чортяків. Адам — утікати* (С. Руданський).

НАВІ́ДИНИ, дин, *мн., розм.* Те саме, що **наві́дування.** *Після навідин Соломії та переодягненого гітлерівського офіцера, котрий так і не відрекомендувався, я став чекати на татарську орду* (Є. Гуцало); *Він .. любить сльозливі навідини прохачів* (Є. Пашковський); *У перші навідини він запитав мене: "Звідки ти, добрий чоловіче?" "З Карпатських гір," — сказав я гордо* (М. Дочинець).

НАВІДИ́ТИСЯ, віджу́ся, відишся, *док., діал.* Збожеволіти, здуріти. [К л ю ч а р:] *Чи ви тут попилися? Що за галас? Ви навідились? Годі!* (Леся Українка).

НАВІДКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого.* Відкласти певну кількість чого-небудь. *Жінка стала одбирати книжки .. Чималеньку вже навідкладала купку і ще відбирала* (А. Головко); *За кілька днів бабуся навідкладала більше десятка яєць для квочки* (із журн.); *Нешвидко, але їй вдалося навідкладати грошей на ремонт будинку* (з газ.).

НАВІ́ДЛІ, *присл.* 1. *розм.* Те саме, що **наві́дліг.** *— Правда, як олива, випливе наверх, — сказав Комашко, вдаривши рукою навідлі об стіл* (І. Нечуй-Левицький); [П а н а с:] *Якби ж я його побив абощо... А то так тільки, мазнув його навідлі...* (М. Кропивницький); *Щосили розмахнувши своїм довгим батогом, вартовий хльоснув хижака навідлі, і шуліка каменем звалився на суху землю* (Олесь Досвітній).

2. *діал.* На певній відстані. *Три сосни стоять — одна навідлі, інші двоє близенько в парі* (Л. Первомайський).

НАВІ́ДЛІГ, *присл.* Розмахнувшись із силою; з розмаху. *Не тямлячи себе, схопив обламаний кінчик бурульки, що трапився мені коло ринви, й навідліг жбурнув його в освічене вікно* (Б. Антоненко-Давидович); *Він розмахнувся і навідліг вдарив кулаком в сите обличчя Юрася* (С. Чорнобривець); *Він навідліг, різко і недбало черконув великим гострим нігтем, навхрест перекреслюючи на картині обличчя дівчини* (В. Козаченко); * Образно. *Мабуть, він таки щось здогадувався, тому й розповідь Боровадянки про теплу та суху місцину вразила його навідліг* (В. Діброва).

Би́ти наві́дліг *див.* **би́ти.**

НАВІ́ДЛІТ, *присл.* Те саме, що **наві́дліг.** *І за віщо він її вдарив? Не згада вже тепер, тільки зна, що вдарив просто навідліт кулаком* (Б. Грінченко); *Потім звівся* [Шарапа] *на полудрабок і що було сили навідліт стьобнув вороного складеними віжками впоперек кряжа* (Іван Ле); *Він підійшов до сухорлявого агента і навідліт ударив його по щоці* (О. Бердник); *Акордеоніст відводить руку з багнетом навідліт, готується нанести вирішальний удар* (Г. Колісник).

НАВІ́ДМАХ, *присл., рідко.* Те саме, що **наві́дмаш.** *Колись це людина була, що шаблею навідмах тяла... Хтось і по ній галазднув* [рубонув] *шаблюкою* (У. Самчук); * Образно. *Чи мали право ці люди навідмах рубати своє родове коріння, зрікатися традицій, мови свого народу?* (Григір Тютюнник).

НАВІ́ДМАШ, *присл.* Те саме, що **наві́дліг.** *Тут Іван з останніх сил з руки другу рукавичку стягнув та як кине навідмаш! — і розбив стайню* (з казки); *Коропов зміряє поглядом Замримуху з ніг до голови, навідмаш відчинив двері й показав на мішок* (В. Земляк); *Марія відірвала від свого волосся цупку руку голомозого нахаби, навідмаш ляснула одного-другого по голених головах* (Р. Іваничук); *Олександр Михайлович аж задихнувся. Було таке відчуття, наче його навідмаш ударили по обличчю* (А. Дімаров).

НАВІДНИ́Й, á, é. 1. Який наштовхує, наводить на потрібну думку, допомагає зрозуміти що-небудь. *Підходжу до них* [режисерів], *вітаюся, починаю ставити навідні запитання* (О. Довженко); *Навідні репліки дозволяють менеджерові виявити потреби та бажання замовника* (із журн.).

2. Тимчасово наведений для переправи. *Під час проведення військової операції використовувалися навідні мости* (з газ.).

НАВІДНИ́К, á, *ч.* 1. Боєць, який наводить гармату, міномет і т. ін. на ціль. *Орлюк сидів у гнізді навідника й кричав у телефонну трубку* (О. Довженко); *Помахавши кулаками вслід гуркотові, навідник облишив зенітку* (І. Багряний); *Навідник гармати Яков Кольчак одбив атаку десяти танків* (С. Скляренко); *Черниш залишив біля мінометів самих тільки навідників, а решту бійців роти повів на підмогу піхотинцям* (О. Гончар).

2. *розм.* Член банди злочинців, який наводить (у 1 знач.), спрямовує їх на місце, де можна здійснити крадіжку, пограбування і т. ін. *Усе б, можливо, обійшлося, аби не навідники, котрі сплутали просту ощадкасу з касою, що обслуговувала якихось дуже наворочених бобрів* [нуворишів] (О. Ульяненко).

3. Робітник, який наводить мости, переправи і т. ін. *Навідники швидко змонтували для переїзду через річку понтонний міст* (із журн.).

НАВІДНИ́ЦЯ, і, *ж.* Жін. до **навідни́к** 1, 2. *Довелося і їй одного разу відпрацювати навідницею гармати* (із журн.); * Образно. — *Не стріляйте, Діку, не стріляйте! Однаково цієї пташки не вистачить на п'ять душ! .. Це "навідниця", вона приведе нас до місця, де є мед* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна).

НАВІДРІ́З, *рідше* **НАОДРІ́З,** *присл.* Рішуче, категорично, зовсім. *Гаврило, побачивши, що старий збирається в степові мандри, відмовився їхати навідріз, але потім передумав, узяв вила, мовчки сів у гарбу* (Григорій Тютюнник); *Давати інтерв'ю хлопець відмовився наодріз і зберіг інкогніто* (М. Дашкієв); *Кликали і її у цей новий, на п'ять кімнат, дім, але Настя відмовилася навідріз* (К. Мотрич); *Свого часу Маруся навідріз відмовилася продавати чи дарувати колгоспу стару Орисину хату* (Люко Дашвар).

НАВІДРУ́Б, *присл., рідко.* Те саме, що **навідрі́з.** *У сорок першому році Дунай навідруб одмовився їхати в евакуацію зі своїм ФЗУ* (І. Муратов); *Закінчивши мединститут, він навідруб одмовився від усього, що пропонував йому батько, і поїхав у Донбас* (Ю. Шовкопляс); *Дехто з утікачів підбігав до розкішних готелів з чорного ходу, але незворушні вартові навідруб відмовлялися пропускати людей через блискучі фойє на центральну вулицю* (І. Малкович).

НАВІ́ДУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наві́дувати** 1. *Ішли* [селяни] *в противну сторону від своїх шатрів, аж найшли відповідне місце, де були певні, що воно і оподалік від села, і... навідуване людьми* (О. Кобилянська); *Він наперед задумав корабельну катастрофу, і доказом цього є речі й провізія, приховані ним у будинку, навідуваному нечистою силою* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго).

НАВІ́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наві́дувати** і **наві́дуватися.** *Неждане Ївжине навідування на який час перервало веселу бесіду* (Панас Мирний); *Щороку вона заново чекала на батьків, хоч це навідування до Полтави її втомлювало* (Олекса Ізарський); *В юності вона заслуховувалася його "кухонними" промовами, .. а тепер її дратували його репетиції перед люстром, навідування до іміджмейкерів, його охороні* (І. Роздобудько).

НАВІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВІ́ДАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *кого, що.* Відвідувати, провідувати кого-, що-небудь. *Часто Христя під свято приходить до Мотрі побалакати, розважитись. Мотря й собі навідувала не вряди-годи Христю* (Панас Мирний); *Старий Перегуда вважав своїм обов'язком навідувати осиротілу Кухтину сім'ю, що без господаря лишилась* (А. Іщук); *Все минає, навіть світова слава, і тепер юні шанувальники навідують мене лише тоді, коли покличу* (Г. Тарасюк); *Тепер мрію якось, хоч пізно ввечері, вирватися і навідати Світличних* (І. Жиленко); *Одного прекрасного дня навідав мене темновидий, неголений чоловік* (М. Дочинець); * Образно. *Куземко дуже вже часто просився додому, аж недобрі думки почали навідувати Вовкулаку* (В. Шкляр); *Нічні фантазії не навідували мене навіть у час відпустки, яку ми з чоловіком проводили нарізно* (М. Матіос); *Там, далеко, на Вкраїні, Сяє сонечко ясне, Світить людям, та в чужині Не навідає мене* (П. Грабовський).

2. *що, заст.* Відшукувати, знаходити що-небудь. *Навідала* [дівчина] *кубелечко, де утка несеться* (П. Чубинський).

НАВІ́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАВІ́ДАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Заходити до кого-небудь, куди-небудь; навідувати, відвідувати когось. *Старий Ключман, звісний на всю околицю лихвар, почав щораз частіше навідуватися до панів* (Н. Кобринська); *Семен частенько навідувався на*

пошту, розпитував, чи немає до нього листа з столиці (М. Коцюбинський); *Хоча до тієї балки далеченько від Криничан — кілометрів чотири з гаком, проте він з хлопцями любив туди навідуватися* (Є. Доломан); *Надвечір Тарас знову навідався до школи* (С. Васильченко); *Перші дніпровські пароплави ще в XIX ст. регулярно здійснювали сюди рейси, і кожен киянин мав тоді за необхідне навідатися до Межигір'я хоч раз на рік* (із журн.); * Образно. *Вже кілька днів перестав навідуватися передранковий приморозок* (Іван Ле); *З роками кольорові сни навідувалися все рідше* (В. Дрозд).

2. *рідко.* Дізнаватися, довідуватися про кого-, що-небудь. *Учора надвечір проходив Толя із своїми друзями повз двір Мармази, і каже Толя хлопцям, щоб вони почекали, а він забіжить до діда, навідається, може, сьогодні той дасть йому перепела в клітці* (О. Копиленко).

НАВІЖЕ́НЕЦЬ, нця, *ч.* Навіжена людина. *Знову думки його заснувались навколо перського царя. Скількох людей позбавив життя цей навіженець?* (І. Білик); *Навіженець вискочив із-за кафедри, ухопив стільця та об підлогу ним — шарах! — тільки ніжка в руках зосталася* (В. Шкляр); *Його так і так збирались повісити, але тут принцеса вступилася за бідолашного навіженця і врятувала йому життя* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАВІЖЕ́НИЙ, а, е. 1. Психічно хворий; божевільний. — *Хіба ж ти не помітив по ній, що вона й здавну навіжена була?* (Марко Вовчок); *Вона була — як усі. Чоловік у неї не то блаженний, не то навіжений* (Олекса Ізарський); — *Не бійся, синку! Вона не навіжена, вона просто німа. Я її раніше не бачив, а тільки чув про неї...* (Ю. Логвин); // Який виявляє ознаки навіженства. *Буба глянув на неї таким навіженим поглядом, що довкола серця стислися судини* (Любко Дереш); *Я заніміло дивлюся в її палаючі навіжені очі* (С. Андрухович); // *у знач. ім.* **навіже́ний,** ного, *ч.;* **навіже́на,** ної, *ж.* Те саме, що **навіже́нець, навіже́нка.** *В перші місяці доводилося тримати ніс за вітром — одне око спить, інше пильнує, аби якась навіжена не підібралася вночі із заточеною виделкою під пахвою* (І. Роздобудько); * У порівн. *Сотник та десятник, як навіжені, бігали по хатах, шукаючи кватир — і не могли ніде знайти* (М. Коцюбинський); *І вона* [Ромка] *слухала спочатку з недовірою, потім задумалась, потім почала, як навіжена, сміятися з радості* (Л. Смілянський); // Уживається як лайливе слово. — *Ґвалт! Рятуйте! — заволав чоловік спросоння серед ночі. — Якого ти дідька, навіжений? — штурхнула його під бік дружина. — Ху-ху! — передихнув чоловік. — Приснилося, ніби я вдруге одружуюсь і — знову з тобою* (народний жарт); — *Хай вони прокляті, прокляті будуть! — аж заскреготів він. — Ти, навіжений, тихше, ходімо!* (О. Іваненко).

2. Який не вміє стримуватися, володіти собою; неврівноважений. — *Познайомлю тебе з таким же навіженим мрійником, як і ти* (М. Чабанівський); *"Чорти його батька знають, а раптом і справді ревізію затіють, — переляканo подумав Северин. — Від того навіженого Вагоміра всього чекати можна"* (І. Сочивець); *З дівчатами всі хлопці мимоволі стають навіженими, а тобі не можна було втрачати над собою контроль* (О. Авраменко); *Потім учні стали жвавішими, ба навіть навіженими* (Любко Дереш); // Власт. такій людині (про вдачу, характер і т. ін.). — *Завела мене сюди моя навіжена весела вдача* (І. Нечуй-Левицький).

3. Позбавлений розумного змісту. — *Піди тільки проти їх* [них], *зроби що таке, що не в'яжеться з їх навіженими звичаями, так і загукають* [люди]: *не можна! не годиться!* (Панас Мирний); *Тоді мені в голову полізли навіжені думки* (Валерій Шевчук).

4. *перен., розм.* Який виходить за межі нормального щодо сили, величини, вияву, напруженості і т. ін. *Гризельда вразила усіх пишними убраннями, золотими прикрасами.., хоч сама судила значних паній за незвичайну розкіш в убраннях та за навіжену розтратливість* (І. Нечуй-Левицький); *Вітер бушував навіжений* (О. Копиленко); *Багрич відчуває, як недобра, навіжена лють насувається на нього* (Л. Дмитерко); *За весь час своєї служби в обласному управлінні у Рити не було такого навіженого дня, як сьогодні* (Ю. Збанацький); *Оце і все із поля наших снів. Скінчилися обжинки навіжені. Я накосив лиш нервів добрий сніп та вимолотив радощів півжмені* (М. Вінграновський).

НАВІЖЕ́НІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **навіже́ний** 1–3. *Я говорив до нього як до хворого, боячись чимсь не догодити й викликати новий напад навіженості* (Ю. Смолич); *Імператор Лев Філософ надав дружині право розлучатися після п'яти років такої хвороби у чоловіка, як навіженість, а чоловікові — терпіти навіженість дружини впродовж трьох років, а після цього вимагати розірвання шлюбу* (з наук. літ.); *Провидіння, воліючи остерегти її від самої себе, привело її до Стецька, щоб вона зазирнула собі всередину, угледівши свою навіженість* (Е. Андієвська); *Вона бачила його навіженість і розгубленість і теж сповнювалась бентежності* (Ю. Мушкетик); *Відчувалась в ній якась необачна навіженість, виснажлива для інших примхливість, були й нежіночі грубощі* (Р. Андріяшик).

НАВІЖЕНІ́ТИ, ію, ієш, *недок.* Утрачати розум, божеволіти. — *Я навіженію, я швидко збожеволію! — крикнула вона* (І. Нечуй-Левицький).

НАВІЖЕ́НКА, и, *ж.* Жін. до **навіже́нець.** *Дударевичу .. вдалося дати ліфтові потрібний хід, і, доки їх несло вниз, він все не випускав Тамару з обіймів, щоб ця його навіженка не могла скористатися кнопками* (О. Гончар).

НАВІЖЕ́НО. Присл. до **навіже́ний** 4. — *А ти думаєш, що я не люблю тебе так гаряче, так навіжено, як ти любиш мене? — сказав Павлусь* (І. Нечуй-Левицький); *Воркович заплющив натхненно очі, і його смичок, передчуваючи кінець, навіжено застрибав на скрипці* (Б. Антоненко-Давидович); *Он за вікном гілка вкривається зеленим, птаха якась навіжено виспівує* (У. Самчук); *Вітер навіжено смикав бунчуки над гетьмановим наметом* (Н. Рибак); *Петров стояв уже без піджака, тримав когось обома руками за петельки й навіжено кричав* (Ю. Шовкопляс).

НАВІЖЕ́НСТВО, а, *с.* Те саме, що **навіже́ність.** *Йому здавалося безперечним, що ця зголодніла на людей людина не раз ще спробує використати його як слухача свого навіженства* (В. Підмогильний); — *А що таке любов? Може, це — суцільне навіженство?* (П. Загребельний).

НАВІ́ЖКИ, жок, *мн., заст.:* ◊ **Наві́жки дава́ти** *див.* **дава́ти.**

НА́ВІЗ, возу, *ч., діал.* Підвіз, привіз. *На ярмарку не купив кавунів, бо навозу не було* (Сл. Б. Грінченка); *Гарне віно принесла йому жінка! Те поле, де ніщо не хоче рости! Хоч як ти скроплюй його своїм потом, а не видобудеш із нього й тільки, що коштує навіз і насіння* (І. Франко).

НАВІЗНИ́Й, *рідко* **НАВОЗНИ́Й,** а́, е́. Який навезли звідкись. *Он з улиць показалися і наїжджі .. Перекупки цілими зграями бігли стрівати їх, .. бажаючи закупити скоріше навозне добро* (Панас Мирний); *Залишки навізного ґрунту поряд з руслом р. Зубра можуть спричинити її замулення* (з наук. літ.); *Дно озера не базальтове, а з навізного гравію* (із журн.).

НАВІ́Й, вою́, *ч.* Велика котушка, вал у ткацькому верстаті для навивання ниток основи. *Охопивши голову руками і впершися ліктями в навій ткацького верстата, сидів Полікарп у другій кімнаті* (М. Стельмах); *Зачали собі* [кавалер і дама] *навзаєм утішатися, .. глузуючи із кросен, навоїв та шпульок* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Щоб транспортувати шовк з комбінату до фабрик, його намотують на бобіни, конуси. На підприємствах-споживачах віскозні нитки ще раз перемотують на ткацькі навої, котушки* (з газ.); * Образно. *Йдуть години, линуть роки, Вічний ткач снує навій* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете).

НАВІ́К, *присл.* 1. Те саме, що **навіки.** *Минають місяці, — село Навік замовкло, Оніміло* (Т. Шевченко); *Хутко прийде година та, коли в сльозах побачу, що я навік зів'яла, помарніла* (Леся Українка); *Як дивовижна птиця, відлетіло, Відснилося навік моє дитинство* (І. Вирган); *Як хороше у нас на Україні, Де пісня нив чарівна та лунка, І шепіт верб, і поклики гудка Злились навік в мелодії єдиній* (В. Симоненко); *Ліси скинули листя, потемніли, важкі хмари низько виснуть над хутором, мрякою сіються й сіються, ніби задощило навік* (О. Гончар); *Настрій Доброчинові підупав, бо виходило, ніби він зраджує щось найдорожче й навік своє* (І. Білик).

2. *із дієсл. у запереч. формі.* Те саме, що **ніко́ли.** *По землях отих наша слава ходила. Вона не зів'яне навік по війні* (М. Нагнибіда); *Гудуть шляхи, копитом биті, та їх навік не вкриє мла, Ніколи юності на світі здолати старість не могла* (В. Сосюра).

◊ **Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к)** *див.* **змика́ти; Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к)** *див.* **змовка́ти.**

НАВІ́К-ВІ́КИ, *присл.* Те саме, що **навіки** 1. *Упивайтесь, бенкетуйте — Я вже не почую. Один собі навік-віки В снігу заночую* (Т. Шевченко); *Він* [Михайло] *усе так любив сей ліс, все його тягнуло до нього, мов додому, аж доки його не затягнуло. Навік-віки не затягнуло...* (О. Кобилянська); *З шахтарями у копальні Я здружився навік-віки* (А. Малишко); *Шуга душа, літа, мов птаха, і що їй лічені роки, якщо піщинкою до шляху я припаду навік-віки́* (П. Мовчан).

НАВІ́К-ВІКІ́В *див.* **навіки-віків.**

НАВІ́КИ, *присл.* 1. Те саме, що **наза́вжди́.** *Нехай свище буря, Ревуть гуррикани* [урагани], *— Закрились навіки, загоїлись рани* (П. Куліш); *Нещодавно ми з Волоковим відвідали оте навіки пам'ятне нам з сорок другого року містечко* (В. Козаченко); *Щось надломилося в їхньому коханні, щось велике і — навіки* (Р. Іваничук); *Було в тих покоях і те, що приваблювало Роксолану, мовби повертаючи в навіки втрачений світ* (П. Загребельний); *Поезіє, сонце моє оранжеве! Щомиті якийсь хлопчисько Відкриває тебе для себе, Щоб стати навіки соняшником* (І. Драч).

2. Значною мірою, надзвичайно, дуже. *Василина перелякалась навіки, хапала все з стола і ховала під лавку* (І. Нечуй-Левицький); *Найбільше за всіх жалкує* [Настя], *що він їде з села. Навіть її навіки злющі очі беруться якоюсь тінню* (М. Стельмах); // Повністю, зовсім. — *Ой, який же бо ти дужий! Коли б ще трохи дужче — задушив би мене навіки!* (Марко Вовчок); *Погоріли ми навіки І нічого не зісталось!* (Я. Щоголів).

— Сла́ва Ісу́су! — Сла́ва наві́ки! *див.* **сла́ва.**

◊ **Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к)** *див.* **змика́ти; Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к)** *див.* **змовка́ти; О́чі скліпи́лися наза́вжди́ (наві́ки)** *див.* **о́ко**[1]**; Склепи́ти** *(рідко* **сплю́щити) о́чі наві́ки (наза́вжди́)** *див.* **склепля́ти; Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном)** *див.* **спочива́ти; Уста́ (вуста́) зі́мкну́лися (зі́мкну́ться) наві́ки** *див.* **уста́; [Хоч] грім би побі́в (прибі́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі** *див.* **грім; Цу́рка наві́ки** *див.* **цу́рка.**

НАВІ́КИ-ВІКІ́В, НАВІ́К-ВІКІ́В, *присл.* Те саме, що **навіки** 1. *Так слухай же: чи в огняній геєні, чи в темряві без краю доведеться мені навік-віків з душею пробувати* (Леся Українка); *Всім їм тепер кінець. Батурин треба безборонним лишити навіки-віків* (Б. Лепкий); *О, скільки, скільки днів печуть ці думи мізок! І кожен з днів цих черво* [червоно] *догоряв Та й гас навік-віків* (І. Багряний); *Перед ним уставала в усій красі мечеть, яка мала прославити навіки-віків діяння великого султана Османа Другого* (С. Тельнюк); *Змайстрували воза та й запрягли в нього Манюню навіки-віків...* (М. Вінграновський).

НАВІ́КИ-ВІ́ЧНІ, *присл.* Те саме, що **навіки-віків.** *Навіки-вічні старий* [рік] *зникає, занесе з собою і добре й лихе, приховає пережите й перемучене і стражданням закручене* (Панас Мирний); *Під бантинами почали з'являтися скриньки, сувої, бутлі, — всілякий мотлох, що його, звичайно, шкодують викидати і навіки-вічні запихають в якийсь глухий куток* (М. Дашкієв).

НАВІКО́ННИЙ, а, е. Розміщений на вікнах, над вікнами або признач. для розміщення на вікні. *Попит на майолікові сервізи, супниці, цукерниці, підвісні й навіконні вази для квітів, настільні декоративні вази-бандури завжди високий* (з наук.-попул. літ.).

НАВІКО́ННИК, а, *ч.* Віконний наличник. *Навіконники і наличники на дверях з вирізками і зарубками, — неначе мережки на рушнику* (О. Стороженко).

НАВІ́НУТИ, ну, неш, *док., діал.* Навіяти (у 2, 4 знач.). *Що Бог навіне, того ніхто не мине* (Номис).

НАВІ́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док., діал.* Набриднути. *Хоч скажи мені, мій милий, чому не буваєш: чи навірилась тобі я, чи вже іншу маєш?* (Уляна Кравченко); *— Тебе не переслухаєш. — А хіба навірилася? — Чого б ти навірилася? Якби не схотів слухати, то пішов би та й ліг спати* (Л. Яновська).

НАВІ́РЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навірчувати**[1]. *У верхній частині посудини є отвір із навірчуваним ковпачком, через який краплями одержують необхідну кількість ртуті* (з навч. літ.).

НАВІ́РЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навірчувати**[1]. *Гайка необхідна для навірчування на різьбу болтів, шпильок та гвинтів* (з навч. літ.).

НАВІ́РЧУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.,* **НАВЕРНУ́ТИ,** верну́, ве́рнеш, **НАВЕРТІ́ТИ,** рчу́, ртиш, *док., що.* Обертаючи по гвинтовій лінії, надівати на що-небудь; нагвинчувати. *Дядько поглянув на механіка і почав навірчувати гайку на вісь* (із журн.); *Тепер же це є реальна, металічна плескувата*

коробочка з нарізом на шийці. Коли навертіти на шийку круглу головку, що лежить окремо, і коли з силою кинути цю коробочку об землю під двадцятиповерховим будинком, то через мент од будинку будуть тільки руїни (В. Винниченко); * Образно. *А ти ідеш, думки перегортаєш, і пучки змучені навірчують черлень...* (П. Мовчан).

НАВІ́РЧУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **НАВЕРТІ́ТИ,** рчу́, ртиш, *док.* 1. *що.* Крутячи, виготовляти що-небудь. *Навірчувати цигарки виявилося для хлопців складним завданням* (із журн.); *Тепер би навертів постоли, і брикайте, хлопці...* (У. Самчук).

2. *чого, що.* Свердлячи, робити заглибини, отвори. — *Ми вам ще раз навертимо дірок, а вибух робіть собі самі* (І. Франко); *Навертіти б дір, а коли підсохне, камінь почне клинитися — лишень встигай підбирати. Мені це й раніше спадало на думку* (Р. Андріяшик).

НАВІ́РЧУВАТИ[3], ую, уєш, *недок.*, **НАВЕРНУ́ТИ,** верну́, ве́рнеш, **НАВЕРТІ́ТИ,** рчу́, ртиш, *док., що.* Намотувати, накручувати на що-небудь. *Він десь роздобув зручного кілка і тепер, навертівши штани й сорочку на голову, .. сміливо всівся в розкаряці* (Ю. Збанацький); *Півник одяг постоли, а в постоли на ноги навернув м'якенькі онучі ще й моху наклав, щоб не так ноги тупали об землю, хоч його хода і так була нечутна* (Ю. Логвин).

◊ **(1) Навертіти в голові** *кому* — запаморочити, закрутити голову кому-небудь. — *Ви так навертіли мені в голові своїми докорами, що я не бачу іншого виходу позбутися вас* (І. Франко).

НАВІ́РЧУВАТИСЯ[1], ується, *недок.*, **НАВЕРНУ́ТИСЯ,** ве́рнеться, **НАВЕРТІ́ТИСЯ,** верти́ться, *док.* 1. Обертаючись по гвинтовій лінії, надіватися на що-небудь; нагвинчуватися. *При поєднанні патрубка та накидної гайки від стандартного змішувача із гнучким шлангом важливо, щоб різьба патрубка і муфти збіглися, а накидна гайка навернулася на спецгайку з аналогічною різьбою* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **навірчувати**[1]. *Гайка навірчується на різьбу оправи й переміщує штифт* (з навч. літ.); *Пластикові ковпачки легко навірчуються на різьбу, забезпечуючи щільність укупорювання* (з мови реклами).

НАВІ́РЧУВАТИСЯ[2], ується, *недок.* Пас. до **навірчувати**[2]. *Оскільки отвори, як правило, навірчуються з обох сторін щита, свердлильні операції можна проводити у два прийоми* (з навч. літ.).

НАВІ́РЧУВАТИСЯ[3], ується, *недок.* 1. Намотуватися, накручуватися на що-небудь. * Образно. *На веретена вересневі навірчувалась срібна нить* (П. Мовчан).

2. Пас. до **навірчувати**[3]. *Поступово пряжа навірчується робітником на веретено* (із журн.).

НАВІРШО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАВІРШУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Складати яку-небудь кількість віршів. *Образ поета-мага не суперечить законам дійсності, адже наворожити, тобто навіршувати митець може рівно стільки, скільки вистачить у нього уяви* (із журн.); // Віршувати, римувати що-небудь. *Наймолодше покоління наших поетів кидається з однієї крайності в іншу: то вони навіршовують прописні істини, то знову хочуть приголомшити нас закарлюченими ребусами* (з публіц. літ.).

НАВІРШУВА́ТИ *див.* **навіршо́вувати.**

НАВІ́С[1], у, *ч.* 1. Покрівля на стовпах або інших опорах для захисту кого-, чого-небудь від сонця, негоди і т. ін. *Десняньск зустрів її весняною, тропічною зливою, і вона довго стояла на пристані під навісом* (Н. Рибак); *Під навісом Антон утворив цілий склад з возів, плугів та борін* (С. Чорнобривець); *Вже через день усі хворі мали місця під просторими навісами на березі моря* (Ю. Збанацький); *Антон налаштовувався на зиму: дорубав дрова, поскладав їх під навіс, лущив вечорами квасолю і горох* (Г. Пагутяк); *Майданчик перед кав'ярнею було охайно викладено рожевою плиткою, навіть столики під смугастим навісом виглядали пристойно* (І. Роздобудько).

2. Те, що нависає зверху над чим-небудь. *Коли вона* [віхола] *трохи ушухла, видко знов зимовий краєвид з важким навісом снігу на вітах дерев* (Леся Українка); *Вибійники не вибирали за зміну своєї полоски по всьому уступі, залишаючи після себе "навіси"* (В. Вільний); *У гірських районах, наприклад у Криму, як житла використовувалися природні печери і навіси* (з наук. літ.); * Образно. — *Еге ж, — нарешті насмішкувато глянув на лісника лемехуватий агроном і пересохлими навісами вій пригасив зневагу* (М. Стельмах).

НАВІ́С[2], у, *ч., спорт.* У футболі, волейболі — передача м'яча іншому гравцеві, при якій м'яч описує в повітрі дугу. *У сучасному футболі захисник повинен володіти фінтом, уміти давати своєчасний і точний пас або навіс, влучно пробити по воротах* (із журн.); *Гравець зробив м'який навіс над сіткою в розрахунку на атакувальний удар гравця передньої лінії* (з газ.); *Нападник одеситів з власної половини поля зробив гарний навіс у штрафний майданчик суперника* (з газ.).

НАВІ́СИТИ[1]*див.* **наві́шувати**[1].

НАВІ́СИТИ[2] *див.* **наві́шувати**[3].

НА́ВІСКА[1], и, *ж., розм.* Шматок тканини для завішування вікон чи дверей, для відгородження чого-небудь; занавіска. *Між двома вікнами з вишневими навісками стоїть пульт, зроблений як шафа* (Леся Українка); *Тріпочуть із простинь навіски...* (П. Тичина).

НАВІ́СКА[2], и, *ж.* Навісний пристрій або пристосування для розширення функцій чого-небудь (про оснащення, знаряддя, устаткування і т. ін.). *На тракторі розділено гідравлічну систему на рульове керування і навіску та окремо на причіпні машини* (з навч. літ.); *Виготовляємо для поліцейських поясне спорядження із синтетичного матеріалу чорного кольору, яке складається з ременя з навісками для спецзасобів та ременя для штанів* (з мови реклами).

НАВІ́СНИЙ, а, е. 1. *військ.* Який виконується по траєкторії, що нагадує дугу (про стрільбу). — *А от якщо вони почнуть стріляти інакше... — Як? — спитав Артем. — Навісним вогнем* (В. Владко); *Накажіть мінометникам вдарити по будинку. Гадаю, для навісного вогню дерева — не завада* (Є. Доломан); *Гаубиця стріляє навісним вогнем по наземних цілях* (з навч. літ.).

2. *спорт.* При якому м'яч під час пасу описує в повітрі дугу. *Шотландські футболісти використовували діагональні передачі з флангів, навісні — на воротарський майданчик* (з газ.); *Після флангової атаки й навісної передачі динамівці забили вирішальний гол* (з газ.).

НАВІСНИ́Й[1], а́, е́. 1. Який нависає над чим-небудь. *Грубе коріння вп'ялося в закам'янілий ґрунт навісної стіни* (І. Муратов); *А он вихопилася з-поміж усіх дерев погірдлива ялиця і розгойдує верхом темно-зеленим, мовби хоче прогнати з неба рештки навісних хмар* (М. Ю. Тарновський).

2. Який навішують на що-небудь або облаштовують навішуванням. *Школа тяглася до косогору, знижуючись у цоколі; у крайньому її кінці, де були двері з великим навісним замком, цоколь пропадав* (Валерій Шевчук); *Розроблено конструкцію навісних риштовань, за допомогою яких можна ремонтувати балкони з монолітних або збірних плит із значно меншими затратами праці* (із журн.); *Навісні жалюзі над вікнами захищають кімнати від сонячних променів* (з газ.); // *буд.* Який навішується, прикріплюється на основний каркас споруди і не несе навантаження конструкції. *Тут, на подвір'ї, під широким навісним дахом, у закутку вони побачили купку рудої землі, наче хто глини нагорнуе для замісу* (В. Шкляр); *Активізувалося спорудження будинків з несучим залізобетонним каркасом і легкими навісними панелями* (із журн.); // Окремо пришитий до деталі одягу, на відміну від розрізаного в тканині. *Новинкою моди стала навісна асиметрична застібка на дерев'яних ґудзиках-паличках* (із журн.).

3. Який навішується на транспортний засіб для розширення його функцій (про оснащення, знаряддя, устаткування і т. ін.). *Засніженим полем валка тракторів знов тягнула цілий поїзд навісних плугів, борін, культиваторів* (В. Кучер); *Навісний електродвигун кріпиться до кронштейна за допомогою гайок* (з навч. літ.); *Екскаватор може виконувати операції з комплектом змінного навісного устаткування* (із журн.); *За допомогою навісної ланки стропи навішують на гак крана* (з газ.).

НАВІСНИ́Й[2], á, é. 1. Те саме, що **навіжéний** 1. *То близнята народились, А навісна мати Регочеться, що Йванами Обох буде звати!* (Т. Шевченко); *Навісна якась дівка — мусив подумати візник, шарпаючи віжки* (О. Забужко); * У порівн. *Я блукав, мов навісний, Без крихти хліба та оселі* (П. Грабовський); // Скажений (у 2 знач.) (про собаку). — *Не займай! — закричала застережливо й злякано через кватирку дружина. — Його навісний собака покачав* (А. Шиян); // *у знач. ім.* **навісни́й**, нóго, *ч.*, **навісна́**, нóї, *ж.* Божевільна людина. *Оженився навісний та взяв біснувату; не мали, що робить, підпалили хату* (з народної пісні); // Уживається як лайливе слово. *Дощ пороснув йому в гаряче лице, густий та холодний. — Пху, навісний! Коли вже ти перестанеш, — сказав уголос Чіпка* (Панас Мирний); *Серед ранішньої тьми Із винарні хтось гука: "Встань, гульвісо навісний"* (А. Кримський).

2. Який виходить за межі чого-небудь, дуже сильний, несамовитий, шалений. *Юрба з навісним лементом жене Тірцу, аж поки та зникає* (Леся Українка); *Старі дуби на косогорі Шумлять під вітром навісним* (А. Малишко); *А хто з нас забуде тривоги У ночі по ранній весні, .. Як свищуть дощі навісні?* (М. Гірник).

3. Ненависний; дуже неприємний. *Шрам збоку слухає-слухає, да не знає, що вже тим навісним речникам і казати* (П. Куліш); *І одна пісня сказала: "Я літала всюди, Восени співала людям про весну, Падала промінням на холодні груди, Проганяла думу чорну, навісну"* (О. Олесь); *Дивились ви гордо і сміло в обличчя катів навісних* (В. Сосюра); *Навіки зосталися в пам'яті Брата Той присмерк вечірній і та навісна, Вузенька і довга, півтемна палата* (Л. Первомайський); *А он вдова (і не одна!) в свитину кута діток .. Хіба не шляхта навісна зробила з них сиріток?* (І. Гончаренко).

НАВІСНІ́ТИ, íю, íєш, *недок.* 1. Утрачати розум, божеволіти. — *Мені дух забиває. Я скаженію, я навіснію од кохання, — сказала вона* (І. Нечуй-Левицький); *Наш директор на старості.., якщо не зовсім навіснів, то впада в дитинство* (А. Кримський); // Шаленіти, біснуватися від злості. *Злість до графа й графині, до цього мимовільного свого супутника, а може, й до цілого світу. Коли находило це на мене, навіснів — мені здавалося, що роблюся наче бомба* (Валерій Шевчук); *Попервах він навіть відмовлявся визнавати свого найменшого сина і просто навіснів при найменшій згадці про нього* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Десь недалеко починають навісніти пси* (С. Андрухович).

2. *перен.* Проходити, проявлятися, протікати і т. ін. бурхливо, перев. з руйнівною силою (про явища природи); бушувати. *Не слухаються боги ні благань, ні проклять: буря навіснів, смерчі ходять над морем* (О. Бердник); *Новий рік прийшов із вітрами. Особливо навісніли вони посеред степу: мели сухий сніг, шарпали люто телефонні дроти* (А. Дімаров).

НАВІСНОГОЛО́ВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **навісни́й**[2] 1. *Сказав* [Петро] *йому своє прізвище. — А! — каже. — Син того навісноголового попа, що мішається не в своє діло* (П. Куліш); // Уживається як лайливе слово. *Тютю на тебе, навісноголовий!* (Номис); [С е к л и т а:] *Дурна ти, навісноголова! За якого харциза заступаєшся!* (М. Старицький).

НАВІ́СОЧКА, и, *ж.*, *етн.* Прикраса, яку підвішують на обрядовому весільному гільці. *Що в нашому гільці сребряні* [срібні] *навісочки* (Сл. Б. Грінченка); * У порівн. *Друга жінка любила мене, коли ми були, як кольорові скляні навісочки, завинені у бавовну* (В. Голобородько).

НАВІСТИ́ТИ *див.* **навіща́ти.**

НАВІ́ТНІЙ, я, є, *діал.* Зайшлий. *Це чоловік навітній, він здалека відкільсь* (Сл. Б. Грінченка); // Не власний, чужий. *У його* [нього] *були воли навітні й коні навітні: часто мінялись то по одній, то по кілька штук* (Сл. Б. Грінченка).

НАВІ́ТРЯНИЙ, а, е. Обернений туди, звідки віє вітер. — *Тепляк міг впасти від того, що обірвалися один або два троси з навітряної сторони?* (В. Собко); *Бійця, який сидів з навітряного боку, зненацька обдало з ніг до голови водою* (О. Гончар); *Ми звернули і вийшли до бурової з навітряної сторони* (І. Росоховатський); *В невеликій улоговині, якраз з навітряного боку, пасся осідланий кінь* (Валерій Шевчук); *Близько двохсот пасажирів побачили з навітряного борту загадкове видовище: то тут, то там шугали прямовисно вгору водяні стовпи, якісь чорні тіла скидались над водою* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

НА́ВІТЬ, *част. підсил.* 1. Уживається для виділення, підкреслення значення того слова або словосполучення, якого стосується. *В степу тихо, сніг не виблискує, не грає, а лежить мертвою лавою, холодною і страшною навіть* (М. Грушевський); *Становище зовсім несподівано стало досить напруженим і навіть загрозливим* (Б. Антоненко-Давидович); *Здалося навіть, що й ця жінка, яка тільки-но допитувала його крижаним своїм голосом, тепер якось подобрішала* (О. Гончар); *Вона* [Ярина] *була істотою такої щедрості й глибини, про які він навіть не міг підозрювати* (О. Бердник).

2. *у знач. спол.* Приєднує члени речення або речення з додатковим підсилювальним відтінком. *Марина не слухала батька, навіть не глянула на нього, а ще дужче заголосила*

(Панас Мирний); *Від людського життя і навіть від життя цілих поколінь людей залишається на землі тільки прекрасне* (О. Довженко); *Б'є вся артилерія, навіть зенітна* (І. Нехода); *Незнайомець підвів голову. Очі дивилися приязно, навіть радісно* (І. Росоховатський).

НА́ВІЧ, *присл.* 1. Своїми очима. — *Ви ж так злякалися колись перспективи злиднів, а тут же побачили їх навіч...* (Леся Українка); *Не було людини, щоб не бажала побачити навіч великого гетьмана* (А. Чайковський); *Гарматки гримнули ще раз, і тепер вже й Данило .. побачив навіч, як ґанок П'ятої гімназії раптом наче вдарило молотом* (Ю. Смолич); // Особисто. *Мені не треба було їх листи читати, брат усе навіч розповів у концтаборі на околиці містечка Домб'є біля Кракова* (Р. Іваничук); *Прибув я сюди задля тебе, Щоб і побачити навіч тебе, й твоє слово почути* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. На очах, перед очима. *Бачили Орисю з якимсь паном, і якась дівчина навіть підгледіла, що то був Гордій; нарешті всім навіч прибігала Орися до Гордія в Радівку* (Б. Грінченко); *Мене ще й на світі не було тоді, а я навіч бачу дядька Павла Трохимовича Музику* (Є. Гуцало); *Завтра не один перейнятий скептицизмом до всілякої містики молодик перповість дружині свій сон й спитає: супроти чого це може бути? Ну мовби навіч...* (Н. Околітенко); [Ф а м у с о в:] *Де іншого шукать тобі взірця, як навіч приклад є отця?* (М. Рильський, пер. з тв. О. Грибоєдова); // Зовні. *Завше певна в собі, тверда, навіч спокійна, — людина ся була чужа й незрозуміла для всіх, між ким доводилось їй жити* (Дніпрова Чайка).

3. Явно, з усією очевидністю. [К о м а н д о р:] *Я зумію одважно боронити прав лицарських, та тільки треба, щоб вони були всім навіч безперечні* (Леся Українка); *То він читав і бачив навіч казку про душі померлих, що блукають мандрівними вогнями... То він сам блукав у середньоазіатській пустелі вночі* (І. Багряний); *Вже навіч бачу, як, за яких півроку, десь так у вересні-жовтні, я безладно метушуся цим самим кортом* (О. Забужко).

4. *у знач. пред.* У наявності. *Чи варто переконувати у шкідливості запізнілого доведення необхідності економії ресурсів? По-перше, такий підхід завдає народному господарству економічних збитків, а по-друге, і це не менш прикро, навіч моральні втрати* (з публіц. літ.); *Навіч — неготовність до нових умов роботи, її неприйняття* (з газ.).

НАВІ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **вічний** 1. *І світ — далекий — за малою тінню миттєвих роздоріж — посиротіє од холоду розлуки, і од стужі, і од навічних сліпосяйних щасть* (В. Стус); *Ось вона* [істина], *на цих стінах. Справжня, навічна. Живіть же під її лагідним крилом, звеселяйте серця, захищайте її од ворогів* (Ю. Мушкетик); *Сором великий на тебе впаде, і ганьба, Менелаю, Буде навічна тепер* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАВІ́ЧНО, *присл.* На весь час, назавжди. *За простим столом, нічим не покритим і залитим чорнилом, що вже давно засохло і ввійшло навічно в деревину, сидів, схиливши голову набік, лисий чоловік і щось писав* (Григорій Тютюнник); *Обличчя його, що й завжди червоне, навічно обпалене полум'ям доменних печей, зараз було ще більш палахкотюче* (О. Гончар); *Він графом ніколи не був, проте прізвисько прилипло, наче тавро, — навічно* (Є. Доломан); *А ми все-таки стримали ворога, не відійшли. Ми стали твердо, навічно* (М. Олійник); — *Він у тобі, страх перед Богом, з народження й навічно* (В. Дрозд).

НАВІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навішати.** *В цьому рядку блиск фарб од образів та навішаних рушників, синього та зеленого скляного намиста та коралів* (І. Нечуй-Левицький); *Через цю бандитську шапку, кожух та зброю, навішану зі всіх боків на хлопця, Чайка ледве признав свого доброго знайомого, студента Лукаша* (Д. Бузько); *Його сорочка, навіть при цьому матовому світлі, виглядала, як райдуга зо всіма її кольорами, а коли додати всі ті звої серпентини, навішані навіть поза вухами, він міг би правити за різдвяну ялинку* (У. Самчук); // **навішано,** *безос. пред. На противній стіні від вікон навішано всілякої зброї* (А. Чайковський); *Ти, правда, хлопак справний, в боях авторитет здобув... І грамотніший за багатьох із нас, і медалі тобі недурно навішано* (О. Гончар); *Величезна піч виставляла, наче роти, кілька жерел, з них куріло синьо-брунатним димом, що пах сосновою живицею; попід стелею навішано пучків сохлих квітів та трав* (Валерій Шевчук).

НАВІ́ШАТИ *див.* **навішувати².**

НАВІ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навісити¹.** *У печі палає, як у гуті. Одсвічують весело білі стіни і божничок, вишиваним рушником навішений* (Марко Вовчок); *Шалапут* [кінь] *стояв біля воза й мотав головою з навішеною торбою* (О. Донченко); *Обабіч рясніли ковані залізом двері з навішеними засувами та замками й замочками* (І. Багряний); *Навколо горщичка були навішені бубонці* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); // **навішено,** *безос. пред. Направо й наліво від хрестика навішено багато образів* (У. Самчук); *Дім пані Раїни якимсь чудом за тиждень відбудовано, настелено нову покрівлю, поставлено новий ґанок, навішено нові віконниці* (П. Загребельний); * Образно. *Гріхів на Тимошеві навішено було на цілу копу з полукіпком* (В. Лис).

НАВІ́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навісити¹.** *Навішення віконних рам і дверних полотен варто робити до встановлення їх у прорізи* (з навч. літ.); *Навішення вогнегасників на кронштейни, розміщення їх у тумбах або пожежних шафах повинні забезпечувати зручність і оперативність користування ними* (з мови документів).

НАВІ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навішувати¹** і **навішуватися.** *Для навішування ланок борін різної ширини захвату кронштейни переміщають по брусу* (з навч. літ.); *У рюкзаках останнього покоління вантаж розміщують як усередині, так і зовні, на спеціальних вузлах навішування* (із журн.); *Для навішування дверей використовують напівшарнірні й шарнірні петлі* (з газ.).

НАВІ́ШУВАТИ¹, ую, уєш, *недок.,* **НАВІ́СИТИ,** ішу, ісиш, *док., що.* Вішати, надівати, прикріплюючи до чого-небудь. *За хвилину вона вже гуркотіла по підвіконню, навішуючи обмерзлі комишеві мати, що були їм взимку замість віконниць* (О. Гончар); *Вояки встигли полагодити паркан, біля конюшні навісити двері* (С. Чорнобривець).

◊ **Вішати (клеїти) / повісити (наклеїти, навісити) ярлик** *див.* **вішати.**

НАВІ́ШУВАТИ², ую, уєш, *недок.,* **НАВІ́ШАТИ,** аю, аєш, *док., чого.* 1. Вішати у якій-небудь кількості. *Зверху на гілках подекуди теліпаються кетяхи, неначе хто навішав пучків усяких сережок* (І. Нечуй-Левицький); — *Ваша правда. Та ось і замок лежить... Збито. — Му-гу. — Сліду майже не знать. Видко, з самого вечора забрано. Воно з вечора реви-*

ще стояло таке, що навішай ти замків скільки хоч, а... (Г. Колісник); * Образно. — *Вони навішають ліхтариків з ракетниць, і ніяка темрява нас не прикриє* (Є. Доломан); *Він* [Морозенко] *і річку скує, і на кожну гілочку по сто дзвоників навішає* (І. Калинець); *Сіли грати в підкидного, і Василь Чучупака до драних штанів ще й навішав Солонькові погонів* (В. Шкляр).

2. *перен., розм.* Бажати кому-небудь щось погане неодноразово. — *Стільки прокльонів навішають, аж небо вгинається підо мною!* (В. Дрозд).

◊ **Вішати (навішувати) / навішати лóкшину** *(розм.* **лапшý) [на вýха]** *див.* **вішати.**

НАВІШУВАТИ³, ую, уєш, *недок.*, **НАВІСИТИ**, і́шу, і́сиш, *док., що і без прям. дод., спорт.* Виконувати навіс *(див.* **навіс²**). *Ярмоленко навішує у штрафний майданчик. М'яч від захисника суперника летить на дальню штангу* (із журн.); *Нападник зробив прекрасну передачу, навісивши м'яча на штрафний майданчик суперника* (з газ.).

НАВІШУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **навішувати¹**. *Додатковий заряд, що в шовковому мішечку навішується на стабілізатор міни, може спалахнути раніше, ніж вона вдариться об бойок* (Є. Доломан); *Двері в курних хатах були одностулкові прямокутні, навішувалися за допомогою дерев'яних виступів* (з наук.-попул. літ.); *Замість ковша в екскаваторі може навішуватися бур для свердління лунок та шурфів малої глибини* (з навч. літ.).

НАВІЩА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАВІСТИ́ТИ**, іщý, істи́ш, *док., кого, що.* Те саме, що **навíдувати** 1. *От тут-то душі ликовали, Що праведно в миру живали, Еней і сих тут навіщав* (І. Котляревський); *Через день навіщав* [свекор] *сватів* (Панас Мирний); *Тоді нема ні кума, ні побратима, Нікому в хату вступити, Добрим здоров'ям навістити* (з думи); *Був гарний осінній день, коли Ґава знову навістив хату Староміського* (І. Франко); *Сорочинська трагедія сколихнула громадськість. Збирався Панас Якович навістити своїх приятелів у потерпілому селі* (І. Пільгук); *Я прийшов .. навістить плацдарм і переправу, і героїв пам'ять вшанувать* (І. Гончаренко); * Образно. *Як вона тремтіла.., як побоювалася, щоб його яке лихо не навістило* (А. Крушельницький).

НАВІЩО, *присл.* 1. Для чого, з якою метою. *Навіщо йому те повноліття, коли саме тепер він відчув себе таким сиротою, таким самотнім і покривдженим долею* (Б. Антоненко-Давидович); *Такий був радий, що навіть не подумав, куди й навіщо везе його Ситник* (П. Загребельний); // Чому, з якої причини. — *Степане, навіщо ти таку негарну жінку вибрав? — Люди добрі! Якби вам мої очі, то вона вам сонцем світила б* (народний жарт); *Навіщо, навіщо це сталося? Навіщо він вистрелив їй у спину двома розривними підряд?* (О. Гончар); *Він говорив правду, але я все ще не знав: навіщо?* (І. Росоховатський); *Навіщо я слухаю цей балаган, навіщо читаю газети, навіщо дивлюся всю цю чортівню, якщо можна слухати музику Паганіні?!* (Л. Костенко).

2. Уживається як сполучне слово в підрядних з'ясувальних реченнях. *Вона тепер знала, навіщо батько шукав хреста в неї на грудях* (М. Коцюбинський); — *Кажи скоріш, навіщо ти мене покликала сюди? Мені ніколи* (М. Хвильовий); *Він почекає, поки Галя не скаже, навіщо вона його кличе* (І. Багмут); *Ярка була здивована, не могла зрозуміти, навіщо такий експеримент* (Ю. Винничук); *Я не знаю, навіщо мені був потрібен цей відступ* (Ю. Андрухович).

(1) Навіщо і провіщо — невідомо для чого. — *Потурати йому, — заклекотіли які заможні, — щоб то своє віддати навіщо і провіщо, а далі й ходи за своїм добром* (Г. Квітка-Основ'яненко).

НАВІЩОСЬ, *присл.* Для чогось, з якоюсь метою. — *Оце, Мелашко, наш шановний гість, товариш скульптор, — ще раз навіщось пояснив голова* (О. Гончар); *Пересмішник навіщось розбудив свого напарника, хоча нікуди й не треба було спішити* (В. Чемерис); *Михайло навіщось приклав вухо до сінешних дверей корчми* (М. Матіос); // Чомусь, з якоїсь причини. *Хшановський та Мошицький виглядали молодими панами, у котрих повиростали навіщось ріденькі бороди* (І. Нечуй-Левицький); *Славинський раптом почервонів, навіщось зняв і почав протирати пенсне* (М. Олійник); *Гоголь зупинився й глянув навіщось на свій гонконгівський годинник з мелодіями* (А. Санченко).

НАВІЩУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док., що, чого.* Наперед передбачити те, що буде, трапиться, або, віщуючи, накликати щось. — *Вона мені навіщувала мою недолю!* (Марко Вовчок); *Я ніби навіщував собі недолю в творах* (О. Довженко); *В цей день весь ярмарок стежив, як заходило сонце. Може, "за стіну"? Може-таки, навіщує дощу оцій спраглій .. землі?..* (О. Гончар); *Говорить він так, ніби щось знає. Це, безперечно, зорі навіщували йому ці слова...* (В. Малик); *Вони навіщували мені таке: той день, коли німий заговорить, стане найчорнішим днем твого життя* (І. Білик).

НАВІЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **навіювати** 2, 3. *Піщаний колосняк має кореневі паростки на своєму листі, що дозволяє швидко проростати крізь навіюваний вітром пісок* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **навіювати** 4. *В історії релігії нас цікавлять вірування, емоції, надії та страхи, навіювані трансцендентними людству силами* (з навч. літ.).

НАВІЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **навіюваний** 2. *Природа гіпнозу — психологічна, ця властивість навіюваності притаманна всім людям тією чи іншою мірою* (С. Андрухович); *Навіюваність буває в тих людей, які не мають стійких переконань, твердих принципів, які некритично наслідують інших, вагаються між протилежними поглядами* (з наук. літ.); *Егоцентрична позиція зумовлює високу навіюваність дошкільника* (з навч. літ.).

НАВІЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навіювати** 4. *Тій же задачі імпресіоністичного навіювання служить і тонкий, не чуваної доти музичності, вірш Тичини* (М. Зеров); *Нищення української культури політичні гіпнотизери вперто називали боротьбою за українську культуру, і це пропагандистське навіювання багатьох позбавляло розуму й волі, давало немалі плоди* (І. Дзюба); *Про всяк випадок я зробив йому легке навіювання, спрямувавши його думки в потрібне русло* (О. Авраменко); *У випадку з операцією без наркозу під впливом навіювання організм хворої виділяв ендорфіни* (з наук. літ.); *В. М. Бехтерев стверджував, що основою навіювання є неусвідомлюване людиною привнесення побічної ідеї* (з наук.-попул. літ.); *Навіювання передбачає некритичне сприймання висловлених кимось думок* (з навч. літ.).

НАВІЮВАТИ *див.* **навівáти.**

НАВІЮВАТИСЯ *див.* **навівáтися.**

НАВІЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **навіяти** 2, 3. *Ломаччя, каміння і навіяне від давніх-давен листя загороджувало, бачилось, усякий приступ до природної твердині* (І. Фран-

ко); *Чоловік зняв з голови чернечий клобук, струсив з нього навіяний сніг, обтер рукавом кожуха ікону* (І. Пільгук); // **навіяно,** *безос. пред. Скрізь навіяно кучугури* (В. Барка).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **навіяти** 4. *Микола Олександрович запевнив себе, що то все був лише скороминучий настрій, навіяний морем* (О. Іваненко); *Це його відчуття не було вигаданим, безпідставно навіяним* (Ю. Мушкетик).

НАВІЯННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **навіяти** 3, 4. *У вас, мабуть, якісь особливі здібності. Ви самі казали, за допомогою гіпнозу, навіяння, чи як воно там...* (В. Нестайко); *Думка про заїзд дорогою до дяка прийшла до неї пізніше, можливо, також не без Хлопцевого навіяння* (Валерій Шевчук); *Так само шляхом навіяння, тобто впливом на центральну нервову систему, без подразнення нервів шкіри, можна досягти змін у хімічному складі тканин шкіри* (з наук.-попул. літ.).

2. Те, що хтось засвоїв, перейняв і т. ін. під впливом кого-, чого-небудь. [Я н і н а:] *От звідки те навіяння в Сергія, про яке ви говорите* (Л. Смілянський); *Відкіля воно — навіяння, підсвідоме передчуття катастрофи?* (Б. Антоненко-Давидович).

НАВІЯТИ *див.* **навівати.**

НАВКАРАЧКАХ *див.* **накарячках.**

НАВКАРАЧКИ *див.* **накарячки.**

НАВКАРЯЧКАХ *див.* **накарячках.**

НАВКАРЯЧКИ *див.* **накарячки.**

НАВКИДКИ, НАВКИДЬКИ, *присл., діал.* 1. Навкидь. *Вдарив кийком навкидки* (Сл. Б. Грінченка); *От тобі.. це право, навкидьки тобі дароване* (В. Медвідь).

2. Нахильцем. *Микита вдавав уже парубка, отже хильнув навкидьки, закашлявся, виступили сльози, хоч він того не хотів показати* (Г. Хоткевич).

НАВКИДЬ, *присл., розм.* Кидаючи з силою; кидьком. *Трах! — кілком, мабуть, навкидь у ворота* (А. Головко); *Стріляли з луків так, що потрапляли птахові в око на льоту, ятаганами не тільки рубалися в рукопашному бою, а й могли навкидь прибивати чоловіка до стіни* (П. Загребельний); // Накидавши, безладно. *Квартира Мироничів тісна, бо захаращена меблями, наче їх розставлено навкидь, тимчасово* (В. Яворівський).

НАВКИДЬКИ *див.* **навкидки.**

НАВКИДЯ, *присл., діал.* Навкидь. *Дала* [жінка] *один вареничок. Ще й дві варениці, А третьою навкидя Вдарила по пиці* (з народної пісні); * Образно. — *Ну-ну! — загримів Какора, пробуючи обійняти Ягоду, але зачепив рукою лиш порожнечу, схитнувся, мало не впав, спробував заховати свою невдачу гультяйською пісенькою, викричаними словами навкидя сипав у спини Ягоді й Сивооку* (П. Загребельний).

НАВКИДЯЧА, *присл., діал.* Навкидь. *Не догнав, так навкидяча кийка за їм* [ним] *кинув* (Сл. Б. Грінченка).

НАВКІЛ, *присл.* Те саме, що **навколо** 1. *Досвітній туман все навкіл заволік...* (І. Нехода); *Гори стояли навкіл, німі, похмурі, вкриті шапками снігів та предковічними лісами* (Л. Первомайський); *Щогли. Порожнеча навкіл, і в ній — стрункі дніпрогесівські щогли* (О. Гончар); *Він раз по раз зупиняється, роззирається навкіл, оцінюючи, мабуть, зручність позиції* (Є. Доломан); *Горобина, вибухнувши жарко, аж іскрами розбризкалась навкіл* (П. Мовчан).

НАВКІС, *присл.* Те саме, що **навскіс.** *Батіг на короткій ручці висів, обвившись навкіс через плечі* (М. Томчаній); *Оглянулась* [Христина], *її обличчя навкіс прорізали тінь і місячне сяйво* (М. Стельмах); *Руси зрубували молоді дубки, берести й граби, вбивали їх навкіс у землю дерев'яними довбешками* (В. Малик); *Чорноволоса в білому плащі жінка навкіс перейшла вулицю* (Є. Пашковський); *Через ліс-переліс, через море навкіс Новий рік для людей подарунки ніс* (І. Драч).

НАВКІСНИЙ, а, е. Те саме, що **навскісний.** *Варава .. високо підніс чарку з оковитою, хитрющо зміряв усіх навкісними очима* (М. Стельмах); *Задув холодний вітер, і незабаром рушив густий навкісний сніг, лапастий і мокрий* (Григір Тютюнник); *Крізь звільнені отвори в трюм падало навкісне проміння ясного місяця* (Ю. Логвин); *Важко заволокла* [хмара] *півнеба, і від неї стелилися навкісні смуги дощу* (Валерій Шевчук); *Найпростішим декором здавна були навкісні та хвилясті лінії, спіралі, завитки, крапки, намальовані або вирізані на глиняному посуді* (з навч. літ.).

НАВКІСНО. Присл. до **навкісний;** навскіс. *Сонце падало навкісно і застеляло гору синюватим серпанком* (Валерій Шевчук); *Куля пройшла навкісно та наскрізь, біль був наче від глибокої ножової подряпини, не більше* (А. Кокотюха).

НАВКОЛИШНІЙ, я, є. 1. Який міститься поряд із кимчим-небудь, розміщений навколо нього. *Раз у раз озирався він* [Хома] *на всі боки, немовби навздогін йому бігли всі навколишні села* (О. Довженко); *У напівприсмерку його* [батька] *присадкувата, незграбна постать розпливалась, зливалася з навколишніми предметами* (М. Дашкієв); *Чоловіки опісля навіть кпили — за десятком пролісків Загатний весь вихідний пролазив по навколишніх гаях* (В. Дрозд); *Здавалось, позбігалась уся дичина з навколишніх рівнин* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); // Який стосується чогось, розміщеного навколо кого-, чого-небудь. *Над чорною кухнею вже стояв димок і танув у навколишній вогкості* (М. Хвильовий); *Арсен байдужим і втомленим поглядом дивився на навколишній світ* (Л. Дмитерко); *Пташині крики так само неприкаяно носилися в навколишньому цупкому повітрі* (Ю. Андрухович); *Через ринок ми пробираємося мовчки, навколишній галас, метушня і скупчення людей не дають можливості поговорити* (А. Дністровий).

2. *у знач. ім.* **навколишнє,** нього, *с.* Те, що оточує когонебудь, розміщене навколо. *Тепер, наче заспокоївшись, він обвів очима навколишнє* (Н. Рибак); *Вистава захоплювала, примушувала забувати все навколишнє* (В. Собко); *Після тої незабутньої ночі усе навколишнє відійшло од нього* (М. Стельмах); *Мов крізь сон доходило до мене навколишнє* (Ю. Збанацький); *Художник не вишукує красивих пейзажів — він знаходить красу у звичайному навколишньому* (з навч. літ.); // Події, які відбуваються навколо когось. *Навколишнє доходило до Орисі через чорні блискавки* (Григорій Тютюнник).

3. *у знач. ім.* **навколишні,** ніх, *мн.* Люди, які оточують когонебудь. *Є люди, які неусвідомлено, поза своєю волею, первородно випромінюють негативну ауру, не за своєю виною створюючи дискомфорт навколишнім* (Б. Олійник).

НАВКОЛИШНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **навколишній** 1. *Вікна і двері виступали в ролі каналів спілкування людини з навколишністю* (з навч. літ.); *Червоняс то лягало сонце за обрій, сизі присмерки обволікали навколишність* (із журн.).

НАВКОЛІНКИ, *присл., діал.* Навколішки. *Тоді тато з мамою заплакали, впали обоє навколінки і почали просити*

дочку (з казки); [Б и ч о к:] *Опам'ятайся, від кого нам ховатись. Краще стала б навколінки та помолилась Богу* (М. Кропивницький); *Він кинувсь цілувати татка, впав навколінки і знов зачав благати його, щоб він не читав далі* (А. Кримський).

НАВКОЛІ́НЦІ, *присл., діал.* Навколішки. *Пастухи з ягнятком перед тим дитятком Навколінці припадають, Царя Бога вихваляють* (з народної пісні); *Гордій упав навколінці, натиснув на двері* (О. Копиленко).

НАВКО́ЛІШКАХ, *розм.* **НАВКО́ЛЮШКАХ,** *присл.* На колінах. *Параскіца стояла навколішках і молилась* (М. Коцюбинський); *Малий Андрійко лазив навколюшках і вищипував біля стовбурів бур'янець* (О. Донченко); [Д р у г и й м о н а х:] *Ти ж подивися, тут нема могили. Чому ж вона навколішках стоїть?* (Л. Костенко).

Плазува́ти на колі́нах (навко́лішках, *рідше* **навко́люшках)** *див.* **плазува́ти.**

НАВКО́ЛІШКИ, *розм.* **НАВКО́ЛЮШКИ,** *присл.* 1. *з дієсл.* о п у с к а т и с я, п а д а т и, с т а в а т и *і т. ін.* На коліна. *Наум кинувсь навколішки, підняв руки догори та й молиться* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона впала навколюшки й, обливаючись гарячими сльозами, звела свої немічні руки до образів* (Л. Яновська); *І от вона* [Христя] *почуває, що їй хочеться стати навколішки. До болю хочеться* (М. Хвильовий); * Образно. *І знову ти лишилась на поталу, і знову панство суне на Полтаву. Щоб знов тебе поставити навколішки, щоб ти була рабою, як колись* (Л. Костенко).

2. *перев. з дієсл.* л а з и т и, с т о я т и *і т. ін.* На колінах; навколішках. *Ілля сидів у своїй хатині і як угледів, що до нього діти рачкують та навколішки повзуть, то повернувсь до вікна, а шкури держав у руках, — 12 шкур і трїснуло* (з легенди); *Грицько стояв навколішки, нагнувшись, й дивився* (М. Грушевський); — *Опам'яталась — стою навколюшки на землі, де танки пройшли, і буквально — цілувала їх слід...* (А. Головко); *Хлопець навколішки міняв циліндр мотоцикла* (Є. Пашковський).

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.)* **/ опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти** *і т. ін.)* **на колі́на (навко́лішки, ниць** *і т. ін.)* **<Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на>** *див.* **опуска́тися; Попа́дати навко́лішки** *див.* **попа́дати.**

◊ **Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць,** *рідко* **на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)>** *див.* **па́дати.**

НАВКО́ЛО. 1. *присл.* Кругом, навкруги (у 1 знач.). *Жили в селі два брати. Поле вони орали, землю сльозами поливали і горби свої наживали .. Навколо й інші селяни так само жили* (з легенди); *Навколо було тихо, тільки тріщало гілля від сильного морозу* (М. Шеремет); *Максим навіть не помітив, як опинився в великій, вогкій, продимленій хаті, повній солдатів, що лежали покотом на соломі попід стінами й скрізь навколо* (І. Багряний); *Пенсіонер мав високе чоло й несподівано чорні вуса, з-під брів навколо пронизливо роздивлялися колючі чорні очі* (О. Ірванець); // З усіх боків. *За хатою буде зелений садочок, Навколо із квітів рясненький віночок* (М. Коцюбинський); *В хатиночці білесенькій сидить малий ведмідь. Малеча радо й весело навколо гомонить* (Н. Забіла); *Не встиг Тимко й отямитись, як навколо щільною стіною стали люди* (Ю. Логвин).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при позначенні предметів, живих істот і т. ін., біля яких з усіх боків щось міститься, відбувається, здійснюється і т. ін. *Софія почала раптово збирати та складати різні дріб'язки, що порозкидала баронеса навколо себе* (Леся Українка); *Навколо Улянки застигли в мовчанні кущі бересклету з жовтими сережками* (О. Донченко); *Забіліли снігі навколо Києва, загуляли хуртовини* (О. Довженко); *Не так важливо, що відбувається навколо тебе, важливо те, як ти себе позиціонуєш і як ти себе відчуваєш* (С. Жадан); *Головна прикмета чумарки — це добре вшитий "стан" (талія) і навколо стану дрібні збори* (з наук.-попул. літ.); // Уживається при позначенні предмета розгляду, зацікавлення, обговорення і т. ін. *Особливе значення мають сучасні дискусії навколо характеру і змісту українського історіографічного процесу* (з наук. літ.); *Той факт, що суперечки навколо Гомера залишали непорушним авторитет Горація, має промовисте значення* (з навч. літ.).

◊ **Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла** *і т. ін.)* *див.* **ходи́ти.**

НАВКО́ЛО... Перша частина складних слів зі знач.: розташований навкруги, біля, неподалік чого-небудь, напр.: н а в к о л о в о́ д н и й, н а в к о л о м і́ с я ч н и й, н а в к о л о с у г л о́ б о в и й.

НАВКОЛОВО́ДНИЙ, а, е. Який живе, водиться, міститься і т. ін. біля води. *Через Полісся проходять міграційні шляхи багатьох навколоводних птахів, які летять як у широтному, так і в меридіональному напрямках* (з наук. літ.); *Чільне місце в орнітофауні Дунайського біосферного заповідника займають водоплавні та навколоводні птахи* (з навч. літ.); *Водойми на малих річках іноді використовуються для розведення водоплавних птахів і навколоводних хутрових звірів* (із журн.).

НАВКОЛОВУ́ШНИЙ, а, е. Розміщений навколо вуха. *Епідемічний паротит — гостре заразне інфекційне захворювання, яке супроводжується збільшенням навколовушних слинних залоз* (з наук. літ.); *Навколовушні лімфовузли пальпують двома — трьома пальцями в проекції гілки нижньої щелепи або позащелепної ділянки* (з навч. літ.); *При болях у навколовушній ділянці іноді важко розмовляти й жувати* (із журн.).

НАВКОЛОЗЕ́МНИЙ, а, е. Який оточує Землю, розміщений навколо неї. *Мені стало відомо, що рухається він* [корабель] *по навколоземній орбіті, що космонавти шукають місце для посадки і хотіли б чути мої поради* (І. Росоховатський); *Якщо багато особин порушує закон любові, аура навколо тіл згорає, так само руйнується і навколоземна аура* (В. Рубан); *Дослідження навколоземного простору космічними апаратами показало, що наша планета оточена потужним радіаційним поясом* (з навч. літ.).

НАВКОЛОЗУБНИ́Й, á, é. Який розміщений навколо зуба (у 1 знач.). *Вивчено стан навколозубних тканин на різних ступенях тяжкості захворювань пародонту* (з наук.-попул. літ.); *За допомогою ультразвукових коливань створюється зона, в якій гинуть патогенні бактерії і призупиняється прогресування кісткових навколозубних кишень* (з навч. літ.); *Пасти з хлорофілом рекомендують тоді, коли ясна кровоточать або запалені навколозубні тканини* (із журн.).

НАВКОЛОМІ́СЯЧНИЙ, а, е. Який оточує Місяць, розміщений навколо нього. *Місячна кабіна призначалася для посадки астронавтів на Місяць і повернення їх назад на навколомісячну орбіту* (із журн.); *Про свої плани створити*

орбітальну навколомісячну станцію оголосили кілька країн, зокрема США, Китай, Індія, Росія, Японія (з газ.); // Який здійснюється навколо Місяця. *Він звітував про навколомісячну наукову подорож на всюдиході* (М. Білкун).

НАВКОЛОНОСОВИ́Й, á, é. Розміщений навколо носа. *При гаймориті виникає запалення слизової оболонки навколоносових пазух* (з навч. літ.); *Уже наступного дня після операції мама побачила, що щоки сина стали рожевими, зник навколоносовий синій трикутник* (з газ.).

НАВКОЛОПЛАНЕ́ТНИЙ, а, е. Який оточує планету, розміщений навколо неї. *Томасон надіслав запит до найближчої орбітальної станції, що контролювала наш сектор навколопланетного простору* (О. Авраменко); *На навколопланетній орбіті залишається один (або кілька) членів екіпажу, а також уся та частина ракетного потяга, яка необхідна для зворотного польоту із навколопланетної на навколоземну орбіту* (з навч. літ.); *Прийнято вважати, що супутники планет-гігантів із газоподібною природою формуються з газопилового навколопланетного диска* (із журн.).

НАВКОЛОПЛІ́ДНИЙ, а, е. Який розміщений навколо плода (у 1, 2 знач.). *Значні просвітлення в гострому й тупому кінцях яєць є ознакою значної кількості навколоплідної рідини* (з наук.-попул. літ.); *Навколоплідні води захищають плід від механічних ушкоджень, беруть участь в обміні речовин і створенні комфортної температури для дитини* (з навч. літ.); *Волоський горіх, поки він росте на дереві, оточений навколоплідною шкіркою* (із журн.).

НАВКОЛОПОЛЯ́РНИЙ, а, е. 1. Розташований навколо полюсів Землі. *Сузір'я поблизу полюса повністю розташовані над горизонтом, їхні зірки ніколи не заходять. Це навколополярні сузір'я: Мала та Велика Кассіопея* (з наук.-попул. літ.); *Люди шукають порятунку від високих температур у навколополярних зонах* (з газ.).

2. Розташований біля полюсів світу (про зірки та інші небесні тіла). *Річний рух Сонця по екліптиці відображається і на положенні навколополярних зір у певну годину доби* (з навч. літ.).

НАВКОЛОРОТОВИ́Й, á, é. Який розташований навколо рота (у 1 знач.). *На кінцях тіла п'явки знаходяться дві присоски — навколоротова і задня, за допомогою яких п'явка прикріплюється до тіла жертви* (з наук. літ.); *У морських зірок є малорухливий навколоротовий скелет* (з наук.-попул. літ.); *Горихвістки мають тонкий дзьоб із небагатьма навколоротовими щетинками, великі випуклі очі та злегка заокруглені крила* (з навч. літ.).

НАВКОЛОСВІ́ТНІЙ, я, є. Який здійснюється, поширюється навколо земної кулі (*див.* **ку́ля**[1]). *Касандра і Флор якось вирушили в навколосвітню подорож і зникли десь на кордоні Франції та Італії* (Ю. Андрухович); *Першу навколосвітню подорож здійснив на кораблі "Вікторія" португальський мореплавець Фернан Магеллан* (з наук.-попул. літ.); *У точку прийому разом з прямим і зворотним (навколосвітнім) сигналами прийшли хвилі, відбиті так званим головним іоносферним провалом* (з навч. літ.).

НАВКОЛОСЕРЦЕ́ВИЙ, а, е. Який оточує серце (у 1 знач.), розміщений навколо нього. *На внутрішній поверхні навколосерцевої сумки виділяється рідина, яка зволожує серце й зменшує тертя під час скорочень* (з навч. літ.); *Хвора скаржилася на серцебиття, біль у навколосерцевій ділянці, головний біль* (із журн.).

НАВКОЛОСО́НЯЧНИЙ, а, е. Який оточує Сонце, розміщений навколо нього. *Вона* [наша планета] *і справді є такою — зародком великого розуму, який, підкоривши навколосонячний простір, підкорить згодом усю галактику* (М. Руденко); *Гравітаційні поля утримують Землю на навколосонячній орбіті* (з навч. літ.).

НАВКОЛОСОСКО́ВИЙ, а, е. Який розміщений навколо соска. *У людини апокринні залози розміщені в основному в промежині, пахвах і навколососковій ділянці* (з навч. літ.); *При ссанні дитина захоплює губами сосок і частину навколососкового кружка* (із журн.).

НАВКОЛОЯ́ДЕРНИЙ, а, е. Розміщений навколо ядра (у 2 знач.). *Крім великої кількості зірок, у центральній ділянці Галактики спостерігається навколоядерний газовий диск* (з наук.-попул. літ.); *Електрон в атомі може рухатися в будь-якій частині навколоядерного простору* (з навч. літ.).

НАВКО́ЛЮШКАХ *див.* **навко́лішках.**

НАВКО́ЛЮШКИ *див.* **навко́лішки.**

НАВКОСИ́, *присл., розм.* Те саме, що **на́вскіс.** *Люди прокопали спуск навкоси, так, як колись радив старий покійний Кайдаш* (І. Нечуй-Левицький); *Неподалеку коло озерця спустився чорногуз. Розпростер крила і, як по нитці навкоси, плавко знизився додолу* (Б. Антоненко-Давидович); *Блиснула сокира в руках у Мусія, — він насікав навкоси дерево* (Л. Первомайський); *Навкоси через майдан у сірій селянській свитці простував козак, а вітер услід за ним гнав червоне листя* (Б. Левін); *Я вже ожив, адже знайшов річ, яка мені необхідна. Вже міг звестися, вже звівся. Підлога і стеля захиталися, стіни стали навкоси, але на ногах стояв твердо* (Валерій Шевчук).

НАВКОСЯ́, *присл., розм.* Те саме, що **на́вскіс.** *Сонце котиться на захід і навкося освічує землю, аж палає трава від того світу, червоніє усе, мов кармазином накрите* (Панас Мирний).

НАВКОСЯКА́, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **на́вскіс.** *З-під гори сонце навкосяка обдає все те* [долину, гори, луки] *своїм золотим світом* (Панас Мирний).

НАВКРУ́Г *див.* **навкруги́.**

НАВКРУГИ́, НАВКРУ́Г. 1. *присл.* Те саме, що **навко́ло** 1. *Де, бувало, пройде* [дівчина], *то мов весною навкруг повіє, а заспіває, то аж Дністер бурхливий затихне* (з легенди); *Пахощі з липи і квіток носилися в повітрі і розвівалися широкими хвилями далеко навкруги* (Панас Мирний); *З вікон її* [кімнати] *можна було бачити все місто навкруги, річку, а за нею лани та гаї* (В. Підмогильний); *З-за обрію викотилося жовте сонце, і все навкруг спалахнуло живими фарбами* (Д. Бедзик); *Баранчики білих хмарок пливли над степом, навкруги щось без угаву дзвеніло, присипляючи* (Р. Іваничук); *В небі жодної хмарки, і видно навкруг — не треба й прожектора* (А. Дімаров).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **навко́ло** 2. *Хо сидить посеред галяви, а навкруги його панує мертва, прикра тиша* (М. Коцюбинський); *На перехрестях вулиць ми зупинялись, бо вітер наче танцював навкруги нас* (Ю. Яновський); *Навкруг Землі мої кружляли мрії, І в серце хлюпав хвилями Дніпро* (В. Стус); *Трохи постояв* [Благоуханний], *а тоді пішов навкруг дерева* (О. Чорногуз); *Я обійшов навкруг хати і городу, але ніде не знайшов ніякої хованки* (М. Матіос).

◊ **Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла** *і т. ін.) див.* **ходи́ти.**

НАВКРУ́Ж, *присл., рідко.* 1. Те саме, що **навкруги́** 1. *Якесь слово ловила* [Одарка Пилипівна] *й не могла зловити, бо мить, як вітер, покотилася світом... і — тихо навкруж* (Р. Федорів).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **навкруги́** 2. *Він майже біжить, нетерпляче й уперто, розмахуючи навкруж себе руками, наче виконує якийсь божевільний танок...* (В. Дрозд); *Її волосся кольору тьмяної бронзи світилось на сонці золотавим німбом навкруж голови* (Г. Вдовиченко).

НАВКРУ́ЖНИЙ, а, е. Розташований навкруг; навколишній (у 1, 2 знач.). *Навкружний ліс, захряснутий туманом, плаї скрадав, відлеглі від очей* (П. Мовчан); *До парафіяльної церкви зійшлося чимало народу з навкружних сіл на службу Божу* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *А ці турбіни нам дають електрику потужну. Дроти блискучі струм несуть у просторінь навкружну* (Н. Забіла).

НАВКУЛА́ЧКИ, *присл., розм.* Кулаками (у 1 знач.), за допомогою кулаків (про бійку). — *Федір за п'ять рублів узявся зо мною навкулачки піти... Ну?* (В. Винниченко); — *Ну, давай навкулачки,* — *сказав Тарас, засукавши рукава.* — *Подивлюся я, що за митець у кулаці* (О. Довженко); *Студент на горішній полиці подався наперед і спустив долі лікті, мов готувався навкулачки* (Б. Антоненко-Давидович).

Би́тися навкула́чки *(рідко* **на кула́чки)** *див.* **би́тися.**

◊ **Ще (іще́) [й] чорти́ навкула́чки [не] б'ю́ться (би́лися)** *див.* **чорт.**

НАВКУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАВКУ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., діал.* Надокучати, набридати. *Забави навкучили йому, товариство було йому не до душі* (І. Франко); — *Ну я вас покинув, а ви мене, бо я вам навкучив* (А. Кримський); *Одяги й повозки, служба й солодощі, оточення султана — все, мов у дзеркалі, знаходило докладне відбиття в розмовах і мріях гарему. Настуня скоро пізнала все те, і скоро воно навкучило їй* (О. Назарук); *Мамі навкучила мовчанка, вони тоненько, впівголосу, немов повісняну нитку прядучи, заколядували* (Р. Федорів).

НАВКУ́ЧИТИ *див.* **навкуча́ти.**

НАВКУ́ЧИТИСЯ, читься, *док., безос., діал.* Надокучити, набриднути. *Монголи не випустять його з своїх рук живого, але скоро їм навкучиться тягати його з собою, заріжуть, як худобину, і покинуть серед шляху* (І. Франко); *Як то буває між людьми: один світа звидить, аж йому навкучиться, а другий сидить та й сидить у своїм гнізді* (О. Маковей); *Іде* [Стефан] *та йде, аж йому навкучилось* (С. Ковалів).

НАВЛЕ́ЖАЧКИ, *присл.* Лежачи, у лежачому положенні. *Навстоячки, навлежачки — заробила сережечки* (Номис); *Викохувала, вигодовувала* [Катерина] *оті рожеві створіння, які навіть їли навлежачки* (М. Стельмах); — *Пошліть зв'язкових по командирів рот!* — *обернувся капітан до огрядного старшого лейтенанта, який поблизу навлежачки підснідував* (Н. Тихий); *Так ми поволі, навлежачки, наближалися до її села* (М. Вінграновський); * Образно. *Сонце ставить ногу через тин, а в сонця хмара — золота крисаня, загони золотавих цибулин навлежачки під ліжком партизанять* (І. Драч).

НАВЛЕ́ЖКИ, *присл., розм.* Те саме, що **навле́жачки.** — *Ну й мчалися ж ми,* — *хвалився тим часом Яшко, навлежки снідаючи поблизу, в товаристві своїх колег* (О. Гончар); *Дулькевич не злякався. Він перевернувся горілиць і так, навлежки, пальнув кілька разів по чотириногих супротивниках* (П. Загребельний); *Коні теж спали, котрий навстоячки, котрий навлежки, тільки Малків кудлач, низько звісивши голову, дослухався болю в пораненому вусі* (І. Білик).

НАВМАНИ́, *присл., розм.* Те саме, що **навмання́.** *Навмани Лазаря співати* (Номис); *Катерина Пантелеймонівна злегка зітхнула, уважно дивиться на карти, — не казать же навмани* (Олена Пчілка); *Пустився в життя чоловік, Не знає шляху, навмани* (В. Поліщук); — *Немов і очі, і руки зав'язали та навмани пустили — йди куди хочеш, роби що хочеш, ти тепер вольний* (О. Іваненко); *Навмани по бездоріжжю, по мерзлих купинах застрибали санки* (М. Стельмах).

НАВМАННЯ́, *присл.* Як вийде, будь-куди, куди завгодно, не цілеспрямовано; не розбираючи; як доведеться, невпевнено. *Вона одна-однісінька йшла густим лісом, ішла без стежки, навмання* (Б. Грінченко); *Прудкою ходою пройшла я через сад і подалась вулицею навмання, сама не знаючи, куди я йду* (Леся Українка); *Я йшов навмання полем, орієнтуючись на ряди тополь над завіяним коритом гостинця* (Р. Андріяшик); *Я біг по безлюдному селу навмання, не розбираючи дороги, і вітер свистів у моїх бакенбардах* (В. Нестайко); *Я не знайшла більш економного рішення, тому почала дзвонити навмання по всіх номерах* (Любко Дереш); * Образно. *Вітерець цілує щічки й плечі і біжить по хвилях навмання* (Н. Забіла); // Без жодної мети. *Він вийшов на тиху надвечірню вулицю й побрів по ній навмання* (Л. Дмитерко); *Було приємно бродити просто так, навмання* (О. Гуреїв); // Без попереднього обдумування, не подумавши. *Старий інженер навмання не покине в гарячий час роботи* (С. Скляренко); // Не знаючи, наздогад. *Підполковник Бережний найбільше не любив, коли хтось говорив навмання, пробував угадати* (І. Багмут); // У будь-якому місці, у будь-яке місце без вибору. *Максим навмання розгорнув один із блоківських томів і прочитав* (Н. Рибак); *Тільки один з них, змилосердившись над старим, врешті-решт не витрима: підведе навмання до чиєїсь свіжої могили та й скаже, що отут лежить його син* (А. Дімаров).

НАВМАНЦІ́, *присл., діал.* Навмання. *Ніщо інше не випадає мені, лиш висунутися з хати та тікати навманці* (Л. Мартович); *Ішов* [Ловач] *хутко. Спочатку — вулицею, потім городами, садами — навманці* (В. Бабляк); *Кожна зморшка — зболена й тривожна, Я вже їх читаю навманці, Хоч мені й не снилося, що можна Прочитати долю на лиці* (І. Гнатюк).

НАВМИРУ́ЩЕ, *присл., розм.* На смерть. *Так йому вже навмируще і йшлось* (Сл. Б. Грінченка); *Варилась каша пшоняна в печі, та взяла й вилізла з горщечка, аж підняла покришку.* — *Хм!* — *здивувалась матуся.* — *Так як навмируще.* — *І подивилась на мене так жалібно, неначе подумала:* — *Хоч би не ти...* (А. Тесленко); *Тещі снилося, що вона жала жито і недожала. Каже, що це навмируще. А я кажу їй, що навпаки, жити вам ще і жити* (Л. Костенко); *Його ж стріли летять несхибно, а меч і спис б'ють ворога навмируще* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАВМИ́СНЕ, *рідше* **НАУМИ́СНЕ,** *присл.* З певним наміром, з певною метою. *Почав він панську посуду бити: отсе було несе в пекарню чи з пекарні посуду, набере її повно, та наумисне або споткнеться* [спіткнеться], *або підковзнеться — посуда лу-лус!* (О. Кониський); *Гетьман звелів покинути шанці та ще й довірився зрадливому хлопові, що*

навмисне завів нас у цю пастку! (А. Кащенко); *Навмисне ми ніколи не шукали собі веселощів, ми їх одкладали надалі* (С. Васильченко); *В джерелах слова — душі криниця, а рідна мова — як чарівниця. Звичайний приклад візьму навмисне, краса ж така в нім, що серце стисне* (Д. Білоус); *Господарка навмисне ввімкнула репродуктор: не вистачало, щоб він спізнився на роботу* (В. Дрозд); *Години того дня тяглися ніби навмисне повільно* (Любко Дереш).

НАВМИ́СНИЙ, *рідше* **НАУМИ́СНИЙ,** а, е. Зробл., учинений з наміром, свідомо; умисний. *Знову отцеві Йосипові вчувся навмисний лукавий підступ* (Б. Антоненко-Давидович); *Та навмисна суворість, якою він відгородився від мене, враз ніби розтанула* (М. Руденко); *І плачуть там* [на цвинтарі], *видушуючи з себе сльозу навмисну, двоє ворогів* (В. Стус); *Метранпажі любили пожартувати і допускали в заголовках усякі навмисні помилки* (Ю. Андрухович); *Більше довіряйте людям, не шукайте причин своїх невдач у чиїхось наумисних підступах* (із журн.).

НАВМИ́СНІСТЬ, *рідше* **НАУМИ́СНІСТЬ,** ності, *ж.* Абстр. ім. до **навми́сний, науми́сний.** *Панна Варка, відчувши навмисність такого явища, зараз же відвернулася до вікна і стала дивитися в садок* (Т. Осьмачка); *Черевики підібрані були в кольор* [колір] *до сукні. Вони кидалися в вічі своєю ґротескною навмисністю* (В. Домонтович); *Все в замку заповзялося слугувати тільки імператриці, та що далі тривало все це, то більше впевнювалася Євпраксія в навмисності й нещирості всіх отих високих слів* (П. Загребельний); *Наумисність нанесення шкоди деревам у лісосмузі помітив не тільки лісник* (з газ.).

НАВМИ́СНО, *рідше* **НАУМИ́СНО,** *присл.* Те саме, що **навми́сне, наумисне.** *Отець Спиридон мусив рад-не-рад віддалитися, засвітив собі одну із погашених свічок і, ідучи мимо, наумисно блиснув нею збоку в лице незнайомому, котрий того зовсім не сподівався* (І. Франко); *— Будьте обережні! Не налазьте навмисно на арешт! Чуєте?* (В. Винниченко); *Йому здалось, що дерева навмисно заступають дорогу* (О. Донченко); *Олександр Іванович розумів, що дружина навмисно перекручує слова материної приповідки* (Б. Антоненко-Давидович); *Капітан навмисно не хотів привертати до себе уваги* (В. Владко).

НАВОВТУ́ЗИТИСЯ, у́жуся, у́зишся, *док., розм.* Поповтузитися довгий час або досхочу. *Батько поволі кладеться, обгортає теплим ноги: — Так його за той день людина навовтузиться...* (У. Самчук); *Кілька парубків рвуться до купала. Чуби розпатлані, груди розхристані, а самі видно добре вже навовтузились, бо аж сорочки змокріли від поту* (М. Олійник); *— Аби ти знала, скільки навовтузився я коло неї: дві ночі не виходив із кузні; зате ж і ніяка попівна не матиме такої скрині* (М. Рильський, пер. з тв. М. Гоголя).

НАВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.,* **НАВЕСТИ́,** еду́, еде́ш; *мин. ч.* навів, вела́, ло́; *док.* 1. *кого.* Приводити куди-небудь у великій кількості. *Громада .. рушила на ведмедів дивитись, що цигани навели в село* (Г. Квітка-Основ'яненко); *То, щоб нагріть його* [старого], *взяли, Царевен паче красотою, Дівчат старому навели* (Т. Шевченко); *— А тепер ти і ввечері, і в свято або сам ходиш то до Васюти, то до Грицька, то до себе наведеш їх повну хату* (Б. Грінченко); // Указувати шлях або сприяти чиємусь приходу, появі. *Ой ти, Ярославе, І всі Всеславові внуки! .. Стали ви своїми незгодами поганців на Руську землю наводити* (Панас Мирний); *Нерозумно, що Олекса, замість замести сліди за собою, наводить поліцію просто на хату Завадків* (Ірина Вільде); *— А ти ж не наведеш на мене десяцьких?.. — з острахом спитав Микола* (І. Нечуй-Левицький); *Одного рибінспектора нібито замінено, була дідові передишка, а тепер і новий дорогу взнав, чи Лобода його навів* (О. Гончар); // *кого, що.* Спрямовувати кого-, що-небудь у певному напрямку. *Свій корабель темнобокий на берег наводить* [Харон] *кормою* (М. Зеров); *Такий* [будильник] *був у них вдома, тільки ніколи не дзвонив, бо стрілка, яку треба було наводити, зламалась* (Г. Пагутяк).

2. *що на що.* Націлювати, спрямовувати щось на кого-, що-небудь. *Літні дами наводили лорнети, здалека оглядаючи молодих гвардійців* (П. Кочура); *Уже й гармати навели на місто* (П. Панч); *— Оточити будинок! Навести прожектори! — горлав переодягнений* (О. Іваненко); *Варто було навести на муху шланг, як вона зникала у пилососі, як кролик у пащі удава* (Ю. Мокрієв); * Образно. *Знову сплинув мовчазний місяць, крізь галуззя навів проміння на Настині ворота* (С. Васильченко); // Настроювати відповідним чином оптичний пристрій. *Убасєв знову схопив фотоапарат і став клацати, наводячи на мене об'єктив* (В. Шкляр); *Навів на фокус, і публіка то затихала, то вголос читала написи на екрані* (А. Шиян); * Образно. *Далекі очі золоті, їм не забути ніч ту душну... А що, як зараз очі ті вже навели мене на мушку?* (В. Сосюра).

3. Будувати, споруджувати (міст, переправу і т. ін.). *Наводили мости по шию у воді серед битої криги* (О. Довженко); *Він* [Іринарх Іванович] *був у війну сапером, будував бліндажі, мости, наводив переправи...* (В. Нестайко); *Полковник Янов наводив моста через Дніпро на якорях — мости для втечі!* (Г. Колісник); *Нижче по Дунаю, на південь від Будапешта, сапери протягом одної ночі навели переправу* (О. Гончар).

4. Повідомляти, подавати щось (цитати, слова, цифри і т. ін.) для підкріплення думки. *Скільки людина може голодувати? Медична наука наводить різні дані. Відомий випадок, коли людина прожила без їжі сімдесят п'ять днів* (В. Кучер); *Зрозуміло, ніхто нічого не знає, довідки там наводили лише для порядку* (А. Кокотюха); *Дозволь уривки навести, дозволь мені процитувати сердечні милого слова* (І. Гончаренко); *На своє виправдання Шемсі-ефенді навів цитати з Корану про людську недосконалість* (П. Загребельний).

5. *кого і без дод., перен.* Скеровувати кого-небудь на щось, спонукати до певних дій, учинків і т. ін. [О д а р к а:] *А люди хіба бачуть* [бачать], *хіба розбирають, — чи по своїй волі вона те зробила, чи мати на те наводила?* (Панас Мирний); *То нагло, то скрито, як злодій, приходять* [людські страсті]. *Одних непомірним гнівом надувають, Других завидющим жалом затрувають; Одного на підлу крадіжку наводять, Другому розпусту смішками солодять* (І. Франко); *Ніщо так не вражало заробітчан, як розповідь бувалого коваля, що простим дохідливим словом розкривав людям очі, наводив на непокору* (К. Гордієнко); *Не плачеш ти і не співаєш, Гадаєш, думаєш-гадаєш, Як його вчити, навести На путь святий святого сина* (Т. Шевченко); // Повертати розмову на що-небудь. *Де-небудь стане* [Максимиха] *з ґаздинями на вулиці чи коло церкви, то й зараз наводить на це, що дихавицю має, а такої-то роботи коло ґаздівства, що ніяк пошануватися* (Н. Кобринська).

6. *кого і без дод., перен.* Наштовхувати, навертати когось на здогад, думку і т. ін. або сприяти виникненню у кого-небудь думки, ідеї, мрії і т. ін. *А музика ллється, мов тиха вода, .. і наводить чарівні мрії* (І. Нечуй-Левицький); *— Ви, Микола Іванович, непоправний ідеаліст-мислитель. Кожда дрібниця наводить вас на якісь високі гадки* (Г. Хоткевич); *Щоправда, такі посиденьки ніколи не наводили її на філософський лад, і вона відчувала, як їй бракує часу на продуктивне читання* (Н. Сняданко); *Ех, на які тільки думки не наведуть розбурхані почуття* (В. Логвиненко).

7. *що, перен.* Викликати якісь почуття, настрої, певний стан і т. ін. *Розбійник доста довго жив у тому лісі й наводив страх на подорожніх* (з казки); *Оголені поля наводили меланхолію* (Ірина Вільде); *Всі миттю припинили розмови і прикипіли поглядами до чоловіка, ім'я якого останні два роки наводило жах на всю Україну* (В. Малик); *Гетьману скажу, що хтось був під вікном, але ману наводити не буду* (Ю. Мушкетик); *Їх* [русалок] *пісня злилася докупи з місячним промінням, долетіла до землі і навела дивні, чарівні сни на молоді душі* (І. Нечуй-Левицький); *Іван Андрійович Душа від щирого серця робив усе, що міг, і не його вина, що своїм незвичайним прізвищем навів пізньої ночі переполох* (М. Рудь).

8. *що.* Фарбувати, наносити малюнок на поверхню чогонебудь. *Сам* [волосний писар] *сторінок зо три олівцем списував, а потім змушував хлопця наводити чорнилом* (І. Цюпа); *Карту одноверстку начальник штабу розбив на сектори і тепер старанно наводив складну, добре продуману схему заслонів, секретів, постів* (М. Стельмах); *Іноді біля вікон на Лемківщині наводили кольорові смужки і "цятки".. Усе це робили з вірою в магічну силу цих знаків* (з наук.-попул. літ.); *Це всі панелі навела Під колір стиглого каштана Ця вміла дівчина старанно* (Л. Забашта); * Образно. *З такою ненавистю говорив він* [В. Маяковський] *про епігонів Пушкіна і про тих людей, що навели на поета "хрестоматійний глянець"* (М. Рильський); // Яскравіше позначати щось, підмальовуючи, підводячи чим-небудь. *Художник швидко наводив оті літери прямо олівцем на матерії, а потім дав мені щіточку і білу фарбу і сказав, щоб я малював разом із ним* (А. Дімаров); *А на сцені, за лаштунками — гармидер. Одягаються, переведягаються, наводять брови* (А. М'ястківський); *Дівчата наводили перед дзеркалами останні штрихи* (Ю. Винничук); *Прямі лінії рисунка, виконаного олівцем, наводять тушшю за допомогою спеціального пера — рейсфедера* (з наук. літ.).

9. *що.* Приводити що-небудь до певного стану, надавати чомусь певного вигляду, певної якості і т. ін. *В аулі йшло прибирання.., а в самих юртах наводили небачену чистоту* (З. Тулуб); *— Ви ж мою думку знаєте. Треба і в селі культуру наводити* (В. Земляк); *Я не з тих людей, що .. заради сторонніх очей зовнішній блиск наводять* (В. Дрозд); [Марія:] *Нехай тільки спробують. Я їм наведу дисципліну* (О. Корнійчук).

(1) Наво́дити / навести́ кри́тику *на кого — що і без дод.* — критикувати кого-, що-небудь. *— Шмаркач, а вже наводить критику* (О. Гончар); *— Коли ж наводить* [Щириця] *на професора критику й самокритику, то все отак — щоб ніхто не чув і не бачив* (П. Загребельний); [Писар:] *Покажіть вірші, я зараз наведу критику* (В. Самійленко); **(2) Наво́дити / навести́ поря́док (лад):** а) чисто прибирати, надавати охайного вигляду. *У домі було чисто. Але Ганна Петрівна завзято заходилася наводити лад, і тільки після її втручання усе довкола засяяло іншою, правдивою чистотою* (Г. Вдовиченко); *Навівши порядок і позбиравши черепки в пелену, довго вичитувала Титарчиха хлопцям, стоячи коло дверей* (С. Васильченко); *В мешканні .. вони швидко навели лад: поприбирали й почіпляли знову на стіни образи та поклали речі на свої місця* (І. Багряний); б) добиватися організованості, злагодженості в діях, дисципліни. *"Я вас нагодую медом!" — подумав учитель і почав наводити порядок на пасіці* (К. Гриб); *Віктор пішов туди* [до поранених] *вияснити, що діється, навести порядок* (Л. Дмитерко); **(3) Наво́дити / навести́ при́клад** — звертати чиюсь увагу на конкретний факт для ілюстрації або доведення чого-небудь. *Наводив* [Неважук] *приклади того невільництва... Говорив про те, як помітують* [поневіряють пани] *мужиком по урядах, як мужик кожній біді звик терпіти* (Л. Мартович); *— Ти що мене із Смиком рівняєш? — Я приклад наводжу, що в нього, може, теж добрі наміри були, та яке нам до них діло?* (Григорій Тютюнник); *Наведу лише кілька прикладів природної прадідової мудрості* (М. Матіос); **(4) Наво́дити / навести́ приці́л** — регулюючи пристрій для точного наведення на ціль, забезпечити правильне наведення артилерійської зброї на ціль. *Террі знімав танк, який його застрелив. Очевидно, танкісти побачили відблиск і подумали, що він наводить на них оптичний приціл* (С. Пиркало); *Денис звичайно навів приціл* (О. Гончар); **(5) Наво́дити на підозрі́ння (на підо́зру)** — давати підставу підозрювати. *Талан був тоді дуже невигідним даром, бо наводив на підозріння в безхарактерності* (Леся Українка); *За якийсь час п. Степаненко набув у Баунд-Бруці гарний дім і простору садибу. Як-не-як, а це наводить на підозріння* (О. Шугай); *Події останніх днів наводили її на чимраз більшу підозру, і настала мить, коли вона все зрозуміла* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна).

△ **(6) Наво́дити / навести́ [на] рі́зкість** — налаштовувати фотоапарат, бінокль і т. ін. так, щоб досягти найбільшого ступеня чіткості, видимості деталей об'єкта. *Лажечников підніс бінокль до очей і став наводити на різкість* (Л. Первомайський); *Припадаємо до телескопа, як до дерева, наводимо різкість в окулярі* (Ю. Андрухович); *Оператор наводить різкість на череп, що стоїть під картиною* (Любко Дереш); *Арсен дістав фотоапарат і, навівши різкість, зробив кілька знімків кімнати в інфрачервоних променях* (Н. Околітенко).

◇ **Зво́дити (ізво́дити, наво́дити) / звести́ (ізвести́, навести́) на́клеп (пеню́)** *див.* **зво́дити; (7) Наво́дити (наверта́ти) / навести́ (наверну́ти) на ро́зум (на ум)** *кого і без прям. дод.* — навчати когось не робити безглуздих вчинків, діяти розважливо, обдумано; наставляти. *Хто спішить, той людей смішить, а хто тихо ходить, той на ум наводить* (прислів'я); *— Це дяка така матері, що тебе на розум наводила?* (Панас Мирний); *Чому не видно ніде євшан-зілля, яке навертає людину на розум..?* (М. Чабанівський); *Піп Наум бабу навів на ум: вона порося продала, а гроші попові віддала* (прислів'я); [Дрейсігер:] *Нехай вже тепер хто прийде та наверне його на розум* (Леся Українка); **(8) Наво́дити / навести́ (прокла́сти) мости́** — намагатися зв'язати, поєднати що-небудь, бути з'єднувальною ланкою. *Дружина прокурора відвела Портоса до сусідньої кімнати й почала наводити мости для примирення* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма); *Радість прокладе мости понад всі*

упередження й протиріччя (О. Бердник); *Хто ми і звідки — ось питання, яке хвилює багатьох. Навести мости між минулим і сьогоденням — зовсім не легке завдання* (з газ.); **(9) Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки,** *рідше* **спра́вку, спра́вки)** — уточнювати інформацію про кого-, що-небудь. *Вадим згадав, що коли він наводив довідки, дізнався, що у Липовецького є доволі великий і напевно гарно обставлений будинок у затишному куточку Львова* (В. Хрущак); — *Та й зажимистий трохи цей Навроцький. — Уже всі справки навів? — Та ще не всі* (М. Стельмах); *Повернувшись до інституту, я навів довідки, хто це зробив, а потім викликав до себе новеньку* (І. Росоховатський); *Як тільки вони розстались, шевальє де Бовуазі навів довідку про Жюльєна: відомості виявились не блискучі* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); **(10) Наво́дити (наверта́ти, намто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку** *кого і без прям. дод.* — спонукати кого-небудь думати певним чином про когось або про щось; переконувати кого-небудь у чомусь. — *Я вже в листах своїх навертав її на таку думку про себе* (П. Колесник); *По суті ще ж ніхто нічого не знав. Склад сольства* [посольства] *наводив на думку, що Василій так чи так мусив сказати щось нове* (І. Білик); *Вивчення розподілу яскравості світла по диску Венери наштовхує на думку, що поверхня її має різко виражені дзеркальні властивості* (із журн.); — *Отже ж ти, Тодозю, навела мене на думку, що тепер в садку краще обідати, ніж в хаті* (І. Нечуй-Левицький); **(11) Наво́дити / навести́ красу́,** *жарт.* — прикрашатися, чепуритися та ін. — *Виявилося, що .. до ланцюжка жіноча пудрениця причеплена, котру баришні в сумочках носять, щоб, посеред вулиці зупинившись, красу наводити* (Григорій Тютюнник); *Людка згадала, як цілісінький ранок наводила красу, щоби шокувати хлопців у школі* (Люко Дашвар); *В одній перукарні, куди Анрі-Жак зайшов, щоб навести красу, перукар запропонував йому свого велосипеда* (Ю. Яновський); **(12) Наво́дити / навести́ на гріх** *кого і без прям. дод.* — спонукати кого-небудь до аморальних вчинків. [Ж а н д а р м:] *Чого ти сам собі шкоду робиш? Роботу докинув, господарство занедбав .. Чи то ладно так, га?* [М и к о л а:] *Ладніше, ніж чужу жінку на гріх наводити* (І. Франко); *Нечистий не спить, людей на гріх наводить* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Навели на гріх та й покинули на сміх* (приказка); **(13) Наво́дити / навести́ на слід** *кого, чий і без дод.* — підказувати розгадку якої-небудь таємниці, давати можливість виявити щось. — *До райкому раджу поки що не звертатися, щоб не навести шукачів на слід* (Ю. Яновський); — *Двох здохляків, що підчепив він їх у Києві.., зоставляти не можна, дуже метиковані та гострокі — наведуть на наш слід...* (П. Загребельний); **(14) Наво́дити / навести́ о́чі (о́ко, о́ком)** *на кого — що і без дод.* — пильно дивитися, поглядати на кого-, що-небудь. *Стрибає, наче дурне теля, і скоса наводить червоне око* (М. Коцюбинський); *Тимко щільніше тулиться до стіни і наводить очі на двері* (Григорій Тютюнник); *Як тільки оком наведу, То і вгадаю, де співака* (П. Грабовський); **(15) Наво́дити / навести́ полу́ду (більмо́) на о́чі** *кому і без дод.* — заважати правильному розумінню, сприйманню чого-небудь. *Щось страшне стуманило мій розум, навело полуду на очі* (І. Нечуй-Левицький); [Р і ч а р д:] *Нехай не вабить грішная краса твоїх очей. Ох, Джонатане! І хто більмо тобі навів на очі?* (Леся Українка); **(16) Наво́дити / навести́ тума́н (тума́ну́)** *на кого* — позбавляти можливості правильно сприймати дійсність, навколишній світ. — *Земляче! Бог з тобою! На тебе десь туман у Литві навели* (Є. Гребінка); — *Сидиш ти отеє, Андрійку, та й читаєш святу книгу... А вони* [безбожники] *брешуть, туману наводять* (В. Підмогильний); **(17) Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти** *і т. ін.)* **/ навести́ (нагна́ти, завда́ти** *і т. ін.)* **жах (жа́ху)** — виклика́ти в кого-небудь почуття великого страху, жаху. *Тигра полюють, як ви знаєте, для того, щоб винищувати цього страшного звіра, що наводить жах на цілу округу, нападаючи на худобу і навіть на людину* (Остап Вишня); *Пустеля наганяла в душу жах* (Ю. Бедзик); *Щоб більше жаху їй завдать І щоб усяк боявся так робити, — У річці вражу Щуку утопити!* (Л. Глібов); *Нагнав жаху Данило на татар* (А. Хижняк); **(18) Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, наві́ювати** *і т. ін.)* **/ навести́ (нагна́ти, наві́яти** *і т. ін.)* **сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу** *і т. ін.)* *на кого — що* — засмучувати кого-небудь, виклика́ти у когось невеселий настрій. *Від казино віяло суворою порожнечею, що наводила сум на присутніх* (Остап Вишня); *В небі крикливі зграї, крик той наводить тоску. Вечір нечутно спадає з листям на землю вогку* (В. Сосюра); *Вітер шелестить у верхів'ї дерев, навіваючи журу* (І. Цюпа); *Той сад, напівмертвий, навіював смуток, смуток від самоти, від тиші, і тої пекучої білини снігу, котра аж колола очі* (Ю. Винничук); *Ці слова навели на Марію журбу* (І. Нечуй-Левицький); *Часом тільки, мов блискавка крізь пітьму, проблиснуть ті давні хвилі* [спомини] *і навіють невимовну тугу на серце* (І. Франко); — *Ваша мама теж працювала лікаркою. — Це так, але мама... — Євген запнувся, бо згадка про маму мимоволі навіяла смуток* (Б. Антоненко-Давидович); *Ота безлюдна лунка порожнеча, ота запахуща післяремонтна холодна сирість були непривітні й одразу нагнали на мене тугу* (В. Нестайко); **Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх)** *див.* **наганя́ти; Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль** *див.* **прово́дити; Сі́яти (наво́дити) / посі́яти (навести́) па́ніку** *див.* **сі́яти.**

НАВОДИ́ТИ, веду́, веде́ш, *док., кого, розм.* Народити в якій-небудь кількості. *А Ївга, вже вона й замужем, вже вона й молодиця, вже і діточок наводила, а в людей усе вона козир-дівка!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Стоїть кутя на покуті, А в запічку діти. Наплодила, наводила, Та нема де діти* (Т. Шевченко); *Вона* [кішка Мурза] *навела під розваленою піччю купу кошенят* (О. Бердник).

НАВО́ДИТИСЯ, диться, *недок.* 1. Націлюватися, спрямовуватися на кого-, що-небудь. *На Макса наводяться плями різнокольорових облич і проводжають аж до його місця, ліворуч біля господині* (В. Винниченко); *Гримучник визначає місцеперебування своєї жертви в абсолютній темряві й наводиться на неї, як ракета на ціль...* (В. Нестайко).

2. Пас. до **наво́дити** 2–4, 8. *Під час астрономічних досліджень гігантські дзеркала телескопа одночасно наводилися на різні космічні об'єкти* (з наук. літ.) *У той час, коли на очах у петлюрівців під Вінницею наводився міст, Богунський полк .. обходив місто з півночі* (С. Скляренко); *Можливо, це вигадка, але серед моряків вона дуже поширена і навіть наводиться у спеціальній літературі* (М. Трублаїні); *Джерела інформації не випадково в жодній з робочих касет не наводяться* (О. Тесленко); *Не впізнати нині села! І знову наводилися факти, рясніли переконливі цифри* (О. Шугай);

У романі описувалося безпросвітне життя робітника, наводилися конкретні факти поліцейської сваволі та утисків з боку хазяїв (з публіц. літ.); *Мистецтво прийшло саме на Мохову, в дім Щербакова. Тарас його побачив уже тоді, коли наводився останній блиск* (Василь Шевчук); *Перша плав* [підмальовка] *наводилася світлою санкир'ю. Нею поправлялися випуклі місця на обличчі: тес, вилиці. Другою наводився рум'янець* (П. Загребельний).

НАВО́ДКА, и, *ж.* 1. Дія за знач. **наво́дити** 2; наведення (у 1 знач.). *Косінський керував першою наводкою гармат і велів випустити на ворога по чавунному ядру* (Іван Ле); *Наводку краще за них* [командирів] *ніхто робити не вмів! Як наведуть — так і там* (О. Гончар); *Тоді він крутнув кілька разів маховичок горизонтальної наводки, скеровуючи ствол гармати в присадисту башту танка, й смикнув за рукоятку спуску* (П. Загребельний).

2. *жарг.* Те саме, що **наве́дення** 2. — *Нічого ми так не знайдемо, — врешті кинув один з молодих. — Хоч би якусь наводку чи що! — Була б наводка, давно би мали!* (Ю. Покальчук); *— Хтось дав наводку про наш транспорт! — закричав Дядько Пацюк* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

△ **(1) Пряма́ наво́дка <Пряме́ наве́дення>** — про стрільбу по видимій цілі за допомогою суміщення оптичної вісі прицілу безпосередньо з ціллю. *Замовкли й батареї, переорієнтовуючись на пряму наводку, щоб розстрілювати ворога* (Іван Ле); *Вогневі позиції зайняли на узліссі, біля яру, щоб можна було бити з прямої наводки* (М. Стельмах); *Дзвінко й різко вдарили протитанкові сорокоп'ятки прямою наводкою* (О. Сизоненко); *Стрілянину вели прямим наведенням з короткої відстані. Сім влучень підряд!* (з наук.-попул. літ.); *Висування танків для ведення вогню прямим наведенням прикривається механізованими підрозділами* (з навч. літ.).

НАВО́ДНЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **наводни́ти.** *Хлопцеві довелося повернутися з Доманинець, бо човняр відмовився перевезти його через наводнену річку* (М. Томчаній); *Тихе постукування в замінованому тишею будинку перенесло мене немовби в якусь предковічну долину, наводнену таємницями* (Р. Андріяшик); *Безрадісною є ситуація, коли книжковий ринок наводнений детективами, сексом, містикою, а справді вартісна література відсовується на другий план* (з публіц. літ.).

НАВО́ДНЕНИЙ[2], а, е, *фіз.* Дієпр. пас. до **наво́днити.** *Запропоновано методику оцінювання залишкової довговічності наводненого елемента труби із тріщиноподібним дефектом на його внутрішній поверхні* (з наук. літ.); *Наводнений метал.*

НАВО́ДНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **наво́днений[1].** *Температура повітря і води та наводненість ставків впливають на особливості та терміни гніздування птахів* (з наук.-попул. літ.); *На вибір гірничого обладнання впливають гірничо-геологічні умови залягання родовища та його наводненість, фізико-механічні властивості гірських порід тощо* (з навч. літ.).

НАВО́ДНЕННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **наводни́ти** і стан за знач. **наводни́тися.** *У древніх індійських і єгипетських писаннях можна зустріти опис обладнання, яке використовувало енергію вітру для наводнення ґрунту та для помелу зерна* (із журн.); *Негативно впливає на конкурентоспроможність наших підприємств наводнення споживчого ринку неякісною та фальсифікованою виноробною продукцією* (з навч. літ.).

НАВО́ДНЕННЯ[2], я, *с., фіз.* Насичення металу воднем. *Наводнення, здійснюване в електроліті під навантаженням, забезпечує вищу концентрацію водню в сталі* (з наук. літ.); *Численні спостереження науковців підтверджують збільшення пластичної деформації при наводненні металу* (з наук.-попул. літ.).

НАВО́ДНИТИ *див.* **наво́днювати[2].**

НАВОДНИ́ТИ *див.* **наво́днювати[1].**

НАВО́ДНИТИСЯ *див.* **наво́днюватися[2].**

НАВОДНИ́ТИСЯ *див.* **наво́днюватися[1].**

НАВО́ДНЮВАНИЙ, а, е, *фіз.* Дієпр. пас. до **наво́днювати[2].** *Розглянуто проблемні прогнозування залишкової довговічності наводнюваних металевих матеріалів на стадіях розвитку втомних тріщин* (з наук. літ.).

НАВО́ДНЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **наво́днювати[1].** *Розроблення гірських порід ускладнюється їхньою високою абразивністю та підвищеною наводнюваністю* (з навч. літ.).

НАВО́ДНЮВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **наво́днювати[1]** і **наво́днюватися[1].** *У тій самій долині побудували греблю для наводнювання виноградників* (із журн.).

НАВО́ДНЮВАННЯ[2], я, *с., фіз.* Дія за знач. **наво́днювати[2].** *Технологічні операції й експлуатація деталей машин у різних робочих середовищах, що містять водень, викликають деформаційне старіння й наводнювання металу* (з наук. літ.); *Наводнювання відбувається при хімічній та електрохімічній обробці сталі* (з навч. літ.).

НАВО́ДНЮВАТИ[1], юю, юєш, **НАВОДНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **НАВОДНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., що.* 1. Затоплювати, заповняти водою якийсь простір. *Весною він* [потічок] *виливав; наводнював подвір'я, топив поросята в хліві, а уступаючи, лишав такий товстий намул, що буряки росли, як колоди* (Б. Лепкий); // Насичувати, збагачувати що-небудь водою. *Бористен, найбільша ріка по Істрі, найкорисніша з усіх, бо наводнює пасовища для худоби та має в собі дуже багато знаменитої риби* (з наук.-попул. літ.); *Річку очистять, наводнять, береги вмурують* (В. Дрозд); *У відкритому морі не так складно наводнити організм. Досить багато води містить у собі риба* (із журн.).

2. *перен.* Заповнювати щось надто великою кількістю кого-, чого-небудь. *Орендатори буквально наводнювали країну* (І. Росоховатський); *Наводнювати текст специфічними термінами є поганим смаком для науковця будь-якого рівня* (з наук.-попул. літ.); *Економічний стан* [сільського населення] *з часом навіть щораз погіршувався внаслідок здирств численної і ненаситної німецької бюрократії, яка разом з австрійською окупацією наводнила країну* (І. Франко); *Вони* [жителі] *наводнили всі вулиці й провулочки маленького міста* (О. Іваненко).

НАВО́ДНЮВАТИ[2], юю, юєш, *недок.,* **НАВО́ДНИТИ,** ню, ниш, *док., що, фіз.* Насичувати метал воднем. *Водневмісні гази, крім адсорбційного впливу, здатні наводнювати матеріал зони передруйнування конструкційних матеріалів* (з навч. літ.); *Запропонована технологія дозволяє наводнити поверхні заготовок без ізоляції місць, які залишають без наводнення* (з наук. літ.).

НАВО́ДНЮВАТИСЯ[1], юється, **НАВОДНЯ́ТИСЯ,** я́ється, *недок.,* **НАВОДНИ́ТИСЯ,** ни́ться, *док.* 1. Затоплюватися

водою. *Щорічно перед приходом зими Венеція наводнюється* (із журн.); *А коли настав вечір, то піднявся лід і ріка наводнилася* (з переказу); *Ввечері ж рушив лід, ріка наводнилася, і тоді запалили на Дністрі міст* (М. Грушевський).

2. *перен.* Заповнюватися надто великою кількістю кого-, чого-небудь. *У селах палали поміщицькі маєтки, і місто наводнювалося втікачами-поміщиками та магнатами* (з навч. літ.); *Оболонська набережна наводнилася перехожими й заграла весняними барвами* (з газ.).

НАВО́ДНЮВАТИСЯ², юється, *недок.*, **НАВО́ДНИТИСЯ**, ниться, *док.*, *фіз.* Насичуватися воднем. *Діагностування та оцінювання водневого деградування матеріалів, що наводнювались електролітично, набуло актуальності щодо оцінки ресурсу експлуатації таких відповідальних об'єктів, як реактори АЕС, магістральні газо- і нафтогони та ін.* (з наук. літ.); *В умовах електрохімічної корозії водень проникає в метал під час катодного процесу, причому зона передруйнування наводнюється в основному через поверхню локальних катодних зон* (з наук.-техн. літ.).

НАВОДНЯ́ТИ *див.* **наво́днювати¹.**

НАВОДНЯ́ТИСЯ *див.* **наво́днюватися¹.**

НАВО́ДЧИК, а, *ч.* 1. *заст.* Навідник (у 1 знач.). *Наводчики розуміють мене; беруть прямий приціл* (Л. Смілянський); *Ніяких відхилень. Крім того, уважно дивись, щоб наводчики, заметушившись, не перебріхували. Щоразу сам перевіряй установки* (О. Гончар); — *Хто вони за військовим фахом? — Один — телефоніст, другий — комендор, наводчик гармати* (П. Автомонов).

2. *жарг.* Те саме, що **наві́дник** 2. *У Довбуша були не особливо великі стосунки з євреями, але все ж малися у нього свої контрагенти, скупщики, наводчики* (Г. Хоткевич); *Слідчий шив йому роль наводчика, проте свої відмастили, взяли на себе статтю* (Є. Пашковський).

НАВО́ДЧИЦЯ, і, *ж.* 1. *заст.* Жін. до **наво́дчик** 1. *У роки війни допитлива дівчина вивчила будову гармати, роботу кожного номера гарматної обслуги, і її призначили наводчицею 76-міліметрової гармати артилерійської батареї* (з мемуарної літ.).

2. *жарг.* Жін. до **наво́дчик** 2. *Арештована наводчиця не заперечувала своєї участі в пограбуванні* (з газ.).

НАВОЖДЕ́ННЯ, я, *с.*, *рел.-церк.* Те, що ніби навіяне "злою силою" для спокуси; мана. *Сестро, молитва й віра хай тебе рятують від навождення злого духа* (Леся Українка); *Пристав підскочив, як опарений: — Що це мені за навождення? Та тут, здається, все кує крамолу, все отруєно одним духом* (С. Васильченко); [Ш е в ч е н к о:] *Маріє! Ви! Це навождення... чари! В цю саму мить мій дух до вас летів* (І. Кочерга); — *Кого ж це згадує хлопчак? — добродушно шпигає Кириленко. — Її* [дівчину] *чи навождення? — Навождення* (М. Стельмах).

(1) Дия́вольське (сатани́нське, чо́ртове *і т. ін.*) **навожде́ння** — привид, який ніби навіяний дияволом (бісом, сатаною і т. ін.). *Отець Никодим став на дибки — відхилив парубоцькі претензії. Узвав нічні витівки зухвалим бісовим навожденням, а самих парубків болотяними чмурами* (О. Ковінька); *Прокіп Тетеря .. дивиться на хлопців такими виряченими очима, ніби перед ним не сільські парубки, а сатанинське навождення* (Григорій Тютюнник); *Він струснув головою, ніби скидав з себе якесь сатанинське навождення, що забило йому памороки* (В. Малик).

НАВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.*, **НАВЕЗТИ́**, зу́, зе́ш; *мин. ч.* наві́з, везла́, ло́; *док.*, *чого, що і без прям. дод.* Привозити, перев. кількома заходами кого-, що-небудь у великій кількості. *Парубки насипували гній, а дівки заношували кошем або навозили тачками замерзлу глину* (Н. Кобринська); *Місця, якими вона* [залізниця] *біжить, були багнисті, і їх треба було висушувати й нову землю навозити* (О. Кобилянська); *Повеселішала панночка, клопочеться своїм посагом, загадує та й опоряджає, і сама до всього береться. Навезли з міста шевців, кравців, швачок, крамарів і крамарок* (Марко Вовчок); *Тож навезуть скіфи возів стонадцять хмизу, ввіткнуть меча та як підпалять зразу! — аж гуготить багаття до небес* (Л. Костенко).

НАВОЗИ́ТИ, ожу́, о́зиш, *док.*, *чого, що.* За кілька заходів привезти що-небудь у великій кількості. — *Якого хліба навозив!.. — подумав він із заздрістю, мало не з ненавистю до брата* (М. Коцюбинський); — *А в кого є чим, понавозили дерева, двори позавалювали. Твій батько, Грицьку, теж на цілу хату вже навозив* (А. Головко); *Бразд подивився навкруг, погладив свою бороду. — Це ж лісу скільки треба. Навозити й пустити за вітром?* (С. Скляренко); *Батько наготував цілі складометри товстої лози і навозив стільки каміння, що з нього можна було б збудувати справжню фортецю* (П. Загребельний); *Навозив дрівець до Маринки, щоб узимку було чим обігріти не тільки "калідор", а й обидва класи* (А. Михайленко).

НАВОЗИ́ТИСЯ¹, ожу́ся, о́зишся, *док.*, *розм.* Навози́ти що-небудь кількома заходами у великій кількості. *Тепер воду возять діжками з сусіднього села, та хіба навозишся — й худобу напоїти, й діти* [дітей] *покупати...* (Ю. Мушкетик); *Хоч би джерело якесь чи криниця — від села води не навозишся* (із журн.); *Треба було літом накоситися, навозитися сіна, щоб купити собі куфайку і сумку мені до школи* (з газ.).

НАВОЗИ́ТИСЯ², ожу́ся, о́зишся, *док.*, *розм.* Повозитися багато, досхочу. *Видно, Кесар вже навозився біля мотора, до керма пересів. Чи, може, то Фред упросив його* (Ю. Збанацький).

НАВОЗНИ́Й *див.* **навізни́й.**

НАВОЛІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАВОЛОКТИ́**, лочу́, ло́чеш; *мин. ч.* наволі́к, локла́, ло́; *док.*, *розм.* 1. *що, чого.* Волочачи, приносити чи привозити велику кількість чого-небудь. *Онсорій волю Махмуда вчиняє, Зараз мулів, верблюдів нав'ючає: Тії багатства, що він наволік, Був би з країни податок за рік* (А. Кримський).

2. *що.* Натягуючи, накривати кого-, що-небудь. *Наволік хлопчик на себе теплу ковдру та й тішиться* (із журн.).

3. *що, перен.* Накликати, наговорювати, зводити щось неприємне на кого-, що-небудь. — *Ну, ну, нема чого лиху славу на наш рід наволікати* (Леся Українка); *Текля, збурена, бліда, мовчки слухала, як наволікали на неї поговір* (К. Гордієнко); *Ми не повинні осторонь стояти, коли на нашу організацію таку пляму наволікають* (А. Хижняк).

НАВОЛО́К, у, *ч.* Стерня, по якій посіяний хліб без оранки. *На наволоку бува часом хліб кращий, як на ораному* (Сл. Б. Грінченка).

НА́ВОЛОКА, и, *ж.*, *розм.* Те саме, що **на́волочка.** *Живо розгортав постіль на своїм лігві, ділив між себе й гостя пір'я з гуски в тонкій наволоці, хоч знав, що цю ніч не зажмурить ока з утіхи* (К. Гриневичева); *Поклали* [раби] *перед київським князем дари — коштовні наволоки, узороччя, позо-*

лочений щит і меч (С. Скляренко); *По підлозі циновки розкидані, подушки в помаранчевих наволоках* (Люко Дашвар).

НАВОЛО́КОМ, *присл.:* **Сіяти / посіяти наволо́ком** *див.* **сіяти.**

НАВОЛОКТИ́ *див.* **наволіка́ти.**

НА́ВОЛОЧ, і, *ж., зневажл.* 1. *збірн.* Підлі, нікчемні, шкідливі для суспільства люди; набрід. — *Ой, боюся я за свою дочку. Там же збирається всякий народ, уська наволоч* (І. Нечуй-Левицький); *Яка тільки наволоч не затуманює, не задурює голову наївним .. українським дядькам* (О. Довженко); *Згадавши Санкт-Петербург, промовив* [Тарас] *тихо: — Там чужина... Є, правда, люди душевні, чесні, мудрі... А скільки, брате, панства! Собачники та горлохвати, кріпосники, лакузи царські, наволоч у позолочених мундирах!* (Василь Шевчук); *У труби грають. Наволоч вельможна сама з собою танчить полонез* (Л. Костенко).

2. *лайл.* Нікчемна, підла людина; негідник. [С т а с ь:] *Мамо, я не маю жодного бажання говорити з цею наволоччю* (С. Васильченко); *Рубанюк посміхнувся куточками губ, потім рішуче ступив два кроки і з насолодою плюнув провокаторові в лице. — Одержуй і від мене, наволоч* (І. Цюпа); — *Ти? — скрипнувши зубами, процідив Круглов. — Ти, "ідейний рівень"?! Наволоч!* (М. Руденко).

НАВОЛО́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наволочи́ти.** *Онде й стежка, й могилка! Онде й гілка наволочена! Генген горить свічка!* (Леся Українка); *Князь у супроводі старшої дружини рушив угору Боричевим узвозом, над ними маяли наволочені барвисті стяги всіх земель Русі, дзвеніли цимбали* (С. Скляренко).

НАВОЛОЧИ́ТИ, лочу́, ло́чеш, *док., кого, що і без прям. дод., розм.* Те саме, що **натяга́ти** 1. *Князь Уліб не послухав старого воєводи, велів наволочити стяги, але йти не вперед, а назад, до річки Колубави* (С. Скляренко); // Поволочити (у 3 знач.) довго. *Ой умирав Бармаш Та вмирав старий: Наволочили за правду по тюрмах* (В. Поліщук).

НАВОЛОЧИ́ТИСЯ, лочу́ся, ло́чишся, *док., розм.* Поволочитися багато, довго або досхочу. *Але ж бо й напрацювався, налітався він через тих три неділі, назнався неспокою, тривоги, наволочився з усілякими людьми* (І. Франко); *Наїздився, наволочився, наслухався і надививсь... Урвався шлях, повітря скисло, і час немовби перекис* (П. Мовчан).

НА́ВОЛОЧКА, и, *ж.* Чохол з тканини, який надівають на подушку. *Простирадла на постелях, наволочки не міняються по шість неділь* (І. Нечуй-Левицький); *Донька, побрязкуючи намистом, мела косою долівку, складаючи пухкі, в квітчастих наволочках подушки у широчезне рядно* (Григорій Тютюнник); *Ольга Петрівна сама постелила свіжі простирадла, наділа на подушки чисті наволочки* (М. Олійник); *На табуретці залишилася тільки що викручена білизна: фіранки, наволочки, простирадла* (О. Чорногуз); *Розвішану на мотузці білизну — простирадла, підковдри, наволочки — розгойдувало й напинало вітром* (Г. Вдовиченко).

НА́ВОЛОЧНИЙ[1], а, е. Прикм. до **на́волочка.** *На ніч застилали багатієві ліжко, прикрашене слоновою кісткою, з наволочними перинами й узористими, шовковими простирадлами* (з наук.-попул. літ.).

НА́ВОЛОЧНИЙ[2], а, е, *зневажл., рідко.* Прикм. до **на́волоч.** *Він дивиться у вітрину, за якою стоїть продавщиця в білому халаті і теж дивиться, як за вікном на вулиці, якраз проти неї, стоять двоє наволочної зовнішності ублюдків...* (С. Жадан).

НАВОНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., чим і без дод., розм., рідко.* Те саме, що **насмерді́ти.** — *А то тут сидиш в чотирьох стінах цілісінький день, як в лавочці. Накурять тобі, навоняють, вибачте* (М. Івченко).

НАВОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наворожи́ти.** — *Це мені таке кохання наворожене, — зітхнула дівчина* (із журн.); // **наворо́жено,** *безос. пред. Ярошенко підняв вище шапку й задивився. — Та тут чудно якось, — промовив він, — немов справді наворожено* (С. Васильченко); *Староста Засядьвовк говорить, як то любив і любить Дарку й сина Грицька їхнього любить, ніколи так жінку й дітей від своєї жінки не любив, мабуть, наслано, мабуть, наворожено* (Є. Гуцало).

НАВОРОЖИ́ТИ *див.* **наворо́жувати.**

НАВОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВОРОЖИ́ТИ,** рожу́, ро́жиш, *док., що, чого і без дод.* Ворожачи, пророкувати що-небудь комусь або ворожінням спричинювати кому-небудь щось. *Ворожить Ількова мама молодицям, і всім наворожує, що їхні чоловіки живі наперекір смертям* (Григір Тютюнник); *Баба зналася на приворотах, відворотах, вроках і пристрітах, викачувала яйцем переляк, відвертала хвороби, кидала на картах, наворожувала судьбу* (Р. Федорів); — *Це тобі ворожка наворожила?.. Такої правди в тім ворожінні, як світла в льоху* (М. Руденко); *Сусідка якось сказала мені, що то її лиха свекруха наворожила, аби вона була завжди скорботна* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Я слухаю зозулю й вірю, що вона мені не бреше. Років п'ятнадцять уже наворожила!* (Ю. Яновський).

НА́ВОРОТ, у, *ч., діал.* Повернення. *За кожним наворотом додому каявся* [Краньцовський] *й приобіцював, що вже поправиться* (Л. Мартович); *За третім, а може, четвертим наворотом кашель зовсім втих, і в хату увійшов хорий* (Б. Лепкий).

(1) Двома́ (трьома́) на́воротами, *рідко* — двома (трьома) заходами. *Хтось був не дуже здоровий, тижнів зо три кис, двома наворотами на велике безсоння хорував* (Леся Українка); *Ярослав зустрів їх* [печенігів] *на Альті.., і була страшна битва трьома наворотами* (П. Загребельний).

НАВОРО́Т, у, *ч.* Ворожіння, яке має чаклунську силу. *Лес і його люди мали лік від усього, приворот чи наворот, тільки б заманулося* (Ю. Покальчук); *Дикий втомлено відмахнувся: — Ой, ну тільки без цих відьомських наворотів* (Любко Дереш); *Що ж до чорної магії, приворотів, наворотів, присушки, відсушки та іншого зурочення, то сьогодні це не дивина* (із журн.).

НА́ВОРОТИ, *присл., діал.* Знову повертаючись. *Так підемо навороти Моченюка драти* (Сл. Б. Грінченка).

НАВОРОХО́БИТИСЯ, блюся, бишся; *мн.* наворохо́бляться; *розм.* Док. до **ворохо́битися** 2. — *У вашій голові тільки борги та проценти ворушаться. — Які проценти? — наворохобився Магазаник* (М. Стельмах); *Хотіла* [Зоя] *розцілувати його* [Яшу], *але він наворохобився, як їжак* (В. Земляк); — *Павло, чого наворохобився? — поклав* [Федір] *одним ударом розбити мовчанку* (Ю. Мушкетик).

НАВОРОХО́БЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Який наворохобився. *Мальва немовби бачила цих пташат — сонних, наворохоблених і тихих, як грудочки* (В. Земляк).

НАВОРСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наворсува́ти.** *На спеціально плетену клітку натягували матерію, вимиту й наворсовану* (із журн.).

НАВОРСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **ворсува́ти.** *Наворсувати сукно вдалося їй з величезними труднощами* (із журн.).

НАВОСКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навоскува́ти.** *Салон аж лиснів .. новісінькою бронзою; лиснів чистий, навоскований паркет* (І. Нечуй-Левицький); *Ми йдемо поруч, інколи обнявшись, незручно вузькими, навоскованими сходами наверх до її відчиненої навстежінь* [навстіж] *кімнати* (У. Самчук); *Зверху на полотно кладуть навоскований папір і обмотують сухим бинтом* (з наук. літ.); *Блискуча, навоскована підлога віддзеркалювала його нечищені похідні чоботи* (із журн.).

НАВОСКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навоско́вувати** і **навоско́вуватися.** *Навосковування паркету виявилось не такою вже й приємною працею* (із журн.); *Для навосковування підлоги використовують спеціальний пристрій* (з газ.).

НАВОСКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВОСКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Те саме, що **воскува́ти;** навощувати (у 1 знач.). *Бувало, як вимиють стелі, вибілять стіни, навоскують підлоги, то наша хатина нагадувала стареньку бабусю, що на свято причепурилася й буцімто відмолодніла* (Б. Лепкий); *Нитки для вишивання можна навоскувати за допомогою свічки* (з навч. літ.).

НАВОСКО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **навоско́вувати.** *Щотижня підлога в квартирі має навосковуватися* (із журн.); *Після замазування сколів пошкоджена частина корпусу автомобіля навосковується* (з газ.).

НАВОСКУВА́ТИ *див.* **навоско́вувати.**

НАВО́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навощи́ти.** *Прикла́д був не полірований, лише навощений* (М. Йогансен); *Підлога була натерта фарбою й навощена до блиску* (І. Багряний); *Земля під ногами лежала тверда й рівна. Точніше, то був добре навощений паркет, який підносив його на сьоме небо* (О. Чорногуз); *Папір був добре зім'ятий і наче навощений* (Ю. Логвин); *Береста на Русі до винайдення паперу займала таке саме місце, як папірус у Стародавньому Єгипті, навощені таблички у Стародавньому Римі і т. ін.* (з наук. літ.); * Образно. *Січневі морози так міцно стиснули сніг, що під ногами скриплять навощені струни* (М. Івченко).

НАВОЩИ́ТИ *див.* **наво́щувати.**

НАВО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наво́щувати** і **наво́щуватися.** *Навощування нитки під час роботи з бісером значно полегшує процес вишивання* (із журн.); *Для навощування на рамки штучної вощини на пасіці треба мати луджений дріт* (з наук.-попул. літ.); *Багато бджолярів рекомендують натягувати дріт на рамки вулика взимку, а навощування рамок штучною вощиною робити навесні* (із журн.).

НАВО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВОЩИ́ТИ,** щу́, щи́ш, *док., що.* 1. Натирати що-небудь воском. *Робота не яка там була: прийми, подай, набий панові люльку, вичисти чоботи, перемий посуду, навощи долівку* (О. Кониський); — *Отой галстук зніми, надіватимеш лише по неділях та й то тільки після того, як навощиш на завтра дратви* (М. Чабанівський); *Приглянувся добре до Максимової* [скрипки], *витесав денце, дістав міцних ниток, навощив їх порядно воском, натягнув на денце, підпер кобилкою — і скрипка готова* (У. Самчук).

2. Закріплювати штучну вощину на рамку вулика. *Після того, як виготовлена рамка з натягнутим дротом, її навощують за допомогою спеціального лекала* (з навч. літ.); *У квітні бджолярі замінюють віск на вощину та навощують рамки штучною вощиною* (із журн.); *Цього разу пасічник старанно навощив рамки перевезеного вулика* (з газ.).

НАВО́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **наво́щувати.** *Паркетна підлога в залі засідань регулярно навощується* (із журн.); *Щоб уберегти стільник від обривання та деформації під час відкачування меду, використовують дріт, на який навощується штучна вощина* (з навч. літ.).

НАВОЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Повоювати деякий час. [Б о г у н:] *Шкіру зашивати не доведеться. Сама заживе. А вчити їх треба, бо косою багато не навоюєш* (М. Кропивницький); *"Ото вже як одна жінка втрапить до гурту козаків, то навоюєш," — прикро подумав Сидір* (М. Малиновська); *Одна річ — парубоцькі бійки, інша — війна з озброєним ворогом. Без вишколу багато не навоюєш* (М. Андрусяк).

НАВОЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* Повоювати достатньо довго, багато. — *У кого серце, як мильна бульбашка, то з таким не навоюєшся* (І. Цюпа); *Обижаються хлопці, що не воювали сьогодні. — Чого, чого, а навоюватися іще встигнуть, — задумливо відповів Дмитро. — Твоя правда: на війні навоюєшся, — погодився начальник розвідки* (М. Стельмах); — *Я прожив уже сорок літ. А ти? Ти й п'ятнадцяти не маєш. У тебе все ще попереду. Ще навоюєшся* (С. Тельнюк); *Не витримав і мій Омелько Хома. — Уже я навоювався, пане Хорунжий, — по саму ґульку* (Р. Іваничук).

НАВПА́К, *присл., заст.* Те саме, що **навпаки́** 5. *Княжна зраділа сумовита І шапку злого ворожбита Навпак швиденько надягла* (М. Терещенко, пер. з тв. О. Пушкіна).

НАВПАКИ́, *присл.* 1. Зовсім інакше, протилежно чому-небудь. — *Цитьте! Цитьте! Слухайте* [Дениса]! — *почали люди спиняти самі себе, але інші кричали навпаки: — Не хочемо його й слухати! Не треба!..* (Б. Грінченко); *Мені здавалося тоді, .. що будуть вільні бідняки, — але все вийшло навпаки* (В. Сосюра); *У нас комедійних персонажів чомусь позбавляють розуму, а треба робити зовсім навпаки* (О. Довженко); *Катерина раптом задивилась на своїх дітей: постоять на правій нозі, ліву підігнувши, а потім навпаки* (Є. Гуцало); *При цьому з'ясувалося, що він вибрав аж ніяк не ті вірші, котрі сам я вважав найкращими, швидше навпаки* (Ю. Андрухович); *Не завжди так усе вдало виходило, бувало й навпаки, і то геть негадано* (О. Забужко).

2. Всупереч кому-, чому-небудь; наперекір. *Колісник уражений пішов від неї, не сказавши ні слова навпаки* (Панас Мирний).

3. *у знач. прийм., з дав. в., заст.* Всупереч. *Що Лемет може шкодувати за Санею, коли вона отруїлася — це так натурально, а щоб вигукувати, що він любить її — це буде навпаки розмові його з Галею* (Панас Мирний); *Контральто Антоніни Павлівни і слабенький, але в саму душу проникаючий Костів тенор — сплелися в чудному, може, й навпаки всяким музичним законам, дуеті, де партію козака вела контральто, а дівчини тенор* (Дніпрова Чайка).

4. *у знач. вставн. сл.* Уживається для підсилення того, що виражається на противагу, всупереч висловленому, очікуваному. *Голос його був зовсім не рокований, а, навпаки, бадьорий та глузливий* (Ю. Яновський); *Іноді, навпаки, натішив-*

шись помстою, він [Орлюк] *почував себе заговореним від смерті й надсильним* (О. Довженко); *Позирала* [Килина] *на Антоніну Петрівну крадькома, але, на диво, не почувала до неї ворожості, а, навпаки, якусь гостру цікавість і навіть мимовільну приязнь* (Є. Гуцало); *О. Пушкін створює монументальне зображення без розробки деталей. Т. Шевченко, навпаки, з окремих деталей складає мозаїчне панно* (В. Русанівський).

5. *заст.* Назад, у зворотному напрямі. *Я дала* [хліба], *та, мабуть, паляниці тогді* [тоді] *їй* [дитині] *забажалось. Воно взяло й кинуло навпаки* (Ганна Барвінок); // У протилежний бік. *Раптом вдарив* [вітер] *поета в обличчя, а за мить — навпаки, в спину* (З. Тулуб).

◊ **Навпаки́ со́нця** *див.* **со́нце.**

НАВПЕРЕБИ́ВКИ, *присл., розм.* Те саме, що **навперебі́й;** наперебій. *До брудної одежі тислися діти, обіймаючи батька, навперебивки розповідали йому про всі новини свого життя* (А. Шиян); *З великим нетерпінням та навперебивки дітлахи приміряли бойовий одяг та спорядження справжніх рятувальників* (з газ.).

НАВПЕРЕБІ́Й, НАПЕРЕБІ́Й, *присл.* Перебиваючи один одного, намагатися зробити щось першим. *У дворі вже було повно людей, і всі навперебій гучно вітали молодого* (М. Чабанівський); *Варя і Клава наперебій обнімають та міцно цілують Надю* (Д. Ткач); *Біля мосту машину оточили босоногі хлопчаки і наперебій почали розказувати, як швидше проїхати до хати Гайворонів* (М. Зарудний); *У гирлі Старця навперебій кумкали жаби, наче радились і ніяк не могли дійти згоди* (В. Чемерис).

НАВПЕРЕ́ВА́ГИ *див.* **напере́ва́ги.**

НАВПЕРЕГІ́Н, *рідко* **НАПЕРЕГІ́Н,** *присл., розм.* Те саме, що **навпереѓони;** наперегони. *День майовий* [травневий] *був красний, шкільна молодь гуляла по лузі, учні співали наперегін із птицями* (С. Ковалів); *І його білі невтомні супутники* [собаки] *раптом зриваються, забігають наперед, мчать знову навперегін і поринають у хвилях запашного прибою* (Л. Смілянський); *Аж з далекої Франції навперегін неслася дивізія* (Іван Ле); *Зеленими долинами, Лугами і лісами, Мов ластівки, ми линемо, Навперегін з вітрами* (В. Бичко).

НАВПЕРЕГО́НИ, НАПЕРЕГО́НИ, *присл.* Намагаючись перегнати, випередити один одного, кого-, що-небудь у бігу, в їзді і т. ін.; наввипередки. *Потім вони бігали по стежці наперегони, або, сидячи навпочіпки, грали в крем'яхи* (У. Самчук); * Образно. *Вітер траси, той відлітаючий вітер, він для нас, загерметизованих, ніби й не існує .. Все ж рух є, метал вібрує, поруч нас і навперегони з нами всюди летять потоки свистючих сліпих енергій* (О. Гончар); *Я люблю хороших коней, люблю мчати на них наперегони з вітром* (Ю. Мушкетик); // *перен.* Намагаючись перевершити, перемогти один одного в чому-небудь. *Ось і почали вони* [багачі] *потаємно наперегони шапкувати перед Іваном, частувати його* (І. Франко).

НАВПЕРЕ́Д, *присл., діал.* 1. Наперед (у 1, 2 знач.). *Коли хочеш добра — треба йти навперед І назад оглядатись раптово не варто* (з народної пісні).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Наперед (у 3 знач.). *Я, мов одурілий, натис крисаню на очі і, похиливши лице вниз, як злочинець, погнав навперед себе* (І. Франко); *Він став, оперся о смереку й подивився далеко навперед себе* (О. Кобилянська).

НАВПЕРЕ́ЙМИ, *рідко* **НАПЕРЕ́ЙМИ.** 1. *присл.* Перетинаючи чий-небудь шлях, чиюсь дорогу, стежку і т. ін., виходячи назустріч. — *Бицю! бицю! — гукнув Грицько, схопившись, і майнув навздогінці. Івась... подрав навперейми* (Панас Мирний); *Мов із гнізда чорний крук стрибнув їй назустріч. Навперейми руки розставляє* (С. Васильченко); *Як тільки вона* [покоївка] *побачила Вадима, зараз же встала й хутко пішла йому наперейми* (В. Винниченко); *Тимко зодяг картуз, крутнувся до дверей. Дівчина кинулась йому навперейми. Він відштовхнув її і вискочив надвір* (Григорій Тютюнник); *Зненацька навперейми коневі кинувся якийсь старий, мало під копита не втрапив* (Ю. Хорунжий).

2. *присл., розм.* Те саме, що **навперебі́й.** *А молоді панночки .. навперейми почали згадувати та декламувати уривочки з декадентських віршів* (Дніпрова Чайка); *Там я і співаю, не раз навіть з полохливими пташками навперейми, любуючись власним голосом* (О. Кобилянська); *Здивувалися всі, замилувалися роботою і навперейми вихваляли винахідника* (З. Тулуб); *Євген, Радіон і Омелян навперейми почали оповідати, як було, Володько мовчить, а Хведот плаче* (У. Самчук); *Замість того, щоб сміятися й глузувати, вони навперейми заспокоювали нас* (В. Нестайко).

3. *присл., розм.* Те саме, що **навпереѓони.** *Гірка редька, та їдять, погано замужем, та навперейми біжать* (приказка); *Почувалося, що він романтично закоханий у швидку їзду, ладен мчати з вітрами навперейми* (В. Минко); * Образно. *Різноманітні здогадки й сумніви навперейми здіймались у його* [чужинця] *голові...* (Олесь Досвітній); *Хвилі бігли навперейми, аж поки не обривались на свіжій стерні, але вітрові було до того байдуже: він перебігав обніжками назад до краю поля й знову гнав нові й нові* (Б. Антоненко-Давидович); *Зривалися бігти навперейми осокори та дуби, й, збагнувши марність тих своїх замірів, зупинялися* (Ю. Мушкетик).

4. *у знач. прийм., кому, чому, з дав. в.* Уживається при позначенні напрямку, що перетинає що-небудь, чийсь шлях. *Гиря підштовхнув Ларивона. Глухонімий вийшов, нахиливши голову, навперейми комісії. Вишкірив зуби. Грізно мугикнув* (М. Куліш); *Дітлахи-пастушки з вереском вибігали навперейми машині* (Ю. Смолич); *Трактори пішли уступом один за одним навперейми вогню* (О. Гончар); *Вони вже майже добігли, аж раптом з кущів навперейми їм вискочив маленький щуплявий хлопчик в окулярах* (В. Нестайко); *Мирович метушливо намагається відчинити люк над головою, але мовчазний дозиметрист кидається йому навперейми* (В. Яворівський).

НАВПЕРЕКІ́Р *див.* **наперекі́р.**

НАВПЕРЕКІ́С *див.* **наперекі́с.**

НАВПЕРЕКОСЯ́К *див.* **наперекося́к.**

НАВПЕРЕМІ́Н, *присл., розм.* Те саме, що **навперемі́нно.** *Маяк навперемін кладе на море то червону, то зелену смугу* (Ю. Яновський); *Їхні статті навперемін з'являлися в журналі, що виходив один раз на квартал, тобто всього лиш чотири рази на рік* (П. Загребельний).

НАВПЕРЕМІ́НКИ, *рідко* **НАПЕРЕМІ́НКИ,** *присл., розм.* Те саме, що **навперемі́нно.** *На протязі* [упродовж] *півтора чи двох кілометрів піщаного узбережжя, над морем, розташувалось певно до тисячі людей, що навперемінки приймали то сонячні, то морські ванни* (М. Трублаїні); *Сердюки, чатуючи біля кулемета, дрімали навперемінки* (О. Гончар); *А носили вони ту хустку навперемінки, хто якого дня перший запне* (І. Кирій); *Ми дмухали то разом, то*

навперемінки, дмухали щосили, аж починали боліти животи і наверталися на очі сльози (А. Дімаров); *Обидві сторони хоробро бились, наперемінки тіснячи одна одну, й було неясно, хто переможе. Сили обложених танули, в Доростолі почався голод* (з наук.-попул. літ.).

НАВПЕРЕМІ́НКУ, НАПЕРЕМІ́НКУ, *присл., розм.* Те саме, що **навперемі́нно.** *Наперемінку: то дощ, то вискалиться* (Номис); *Так навперемінку в одному й ходили мати й Мотря* (Панас Мирний); *Вчилась, коли сама хотіла. Вона вчилася й гуляла, гуляла й вчилась наперемінку, щоб було не дуже важко* (І. Нечуй-Левицький); *— Давай другу гармату, — кричав Петро. — Стріляймо наперемінку!* (А. Чайковський); *До нього* [вогню] *ми приклали сухого бересту, подмухали навперемінку, берест затріщав, задимівся і спалахнув* (М. Стельмах).

НАВПЕРЕМІ́ННИЙ, а, е. Який по черзі замінює один одного. *Дослідники природним чином приходять до необхідності протиставити білінгвізмові як практиці навперемінного користування двома мовами диглосію як практику використання двох форм однієї мови* (з наук. літ.); *Кожний гребок рукою супроводжується трьома-чотирма навперемінними рухами ніг* (з навч. літ.).

НАВПЕРЕМІ́ННО. Присл. до **навперемі́нний.** *Бійці довбали навперемінно, лупаючи стіну все глибше* (О. Гончар); *Яків Брус, на прізвисько Ява, за тридцять повоєнних літ обійшов навперемінно кілька різних посад: то бригадирував, то заступав голову колгоспу, то "брав у руки" ферму* (Григір Тютюнник); *Братові й сестрі, поєднаним між собою таємничим духовним зв'язком, здалося водночас, немов із лона цих хвиль, навперемінно то чорних, то блискучих, почувся якийсь голос* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *У серці жаби є три камери: шлуночок і два передсердя. Навперемінно скорочуються то обидва передсердя, то шлуночок* (з навч. літ.).

НАВПЕРЕМІ́НУ, НАПЕРЕМІ́НУ, *присл., розм.* Те саме, що **навперемі́нно.** *Тільки теплі краплини поту, що наперемінy скапують то з одного, то з другого виска, пригадують їй, що ще жива* (Ірина Вільде); *Незабаром я читав псалтир над усопшим сотником. І читав усю ніч, наперемінy з паламарем* (Ю. Мушкетик); *Ворушилася дідова борода, що оповідав навперемінy з батьком, пахло сушене зілля біля комина, в засіках шамотіло зерно* (Валерій Шевчук); *Мене душили навперемінy то лють, то біль, то невимовний жаль і співчуття* (Ю. Винничук).

НАВПЕРЕМІ́Ш, *присл., розм.* Те саме, що **на́впіл** 2. *Дикі гіллясті черешні, висока трава по підгір'ю навпереміш із квітами раннього літа — все в цім краю таке соковите, таке зелене: зеленіше, ніж будь-де!* (О. Гончар); *Навпереміш з землею падали срібняки, мідяки, кетяги калини...* (М. Сиротюк).

НАВПЕРЕРІ́З *див.* **наперері́з.**

НАВПЕРЕСТРІ́Ч *див.* **наперестрі́ч.**

НАВПЕРЕТЯ́ГИ, *присл., розм.* Намагаючись перетягти один одного. *Був вихідний, ганяли м'яча, бігали стометрівку, виважувались на кільцях білого старого платана, брались тягти — навперетяги — канат* (О. Гончар).

НАВПЕРЕХРЕ́СТ, НАПЕРЕХРЕ́СТ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **на́вхрест.** *На похилих плечах діда висіли наперехрест дві полотняні торби — одна на лівому, друга на правому* (І. Кирій); *Сивоок вельми здивувався, що Бога свого він теж називає тим самим словом, що й склепані наперехрест дві срібні пластинки* (П. Загребельний); *Черкнувши* [лезом] *раз-другий перев'язаний туго, навперехрест, а на кінцях ще й скріплений сургучевою печаткою шпагат, розгорнув сіру паперову обгортку* (О. Шугай); *Прибули, приїхали на чотирьох санях світилки, свашки, бояри. Та всі пов'язані рушниками через плече. У дворі їх ще раз перев'язали навперехрест* (із журн.).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* Те саме, що **наперері́з** 2. *Бічним зором колишнього баскетболіста я помітив, як із сусіднього переліска навперехрест вівчарці вибіг вовк* (Ю. Іздрик).

НА́ВПІЛ, *присл.* 1. На дві приблизно рівні частини; пополам. *Місто лежало більше внизу між двома похилими горами, поділене навпіл вузенькою річкою* (Д. Ткач); *Тарас вийняв свіжий огірочок, розломив навпіл, пригостив і Льошку* (Ю. Мокрієв); *Заковані в лати, кольчуги та залізні шоломи переяславці одним могутнім ударом розкололи орду навпіл* (В. Малик); *Уже були в хаті, коли небо з тріском розірвалося навпіл, і вогняна стріла влучила у вербу* (В. Дрозд); // Порівну, в однаковій кількості. *Вони ділили й ділять все навпіл. Все, що буває на солдатській службі* (Л. Дмитерко).

2. *з чим.* Пополам з чим-небудь; з домішкою чогось; наполовину. *На бурому, навпіл з пашею снопі полуднує Мокрина Карпець* (М. Стельмах); *Хліб! Який це хліб? Тамара вкусила і виплюнула. Сухий, колючий він, в'їдається в ясна. Придивилася — якесь борошно .. навпіл з тирсою* (А. Хижняк); *Поліцейські вже тягли двох хлопчаків у сернягах* [семирягах] *з битого грубого сукна навпіл з полотном* (М. Малиновська); *Схвильованість, тривога, обурення, розчарованість навпіл з презирством, — цими почуттями міняться, спалахують читацькі послання* (з публіц. літ.).

Перело́млювати / перело́мити на́двоє (попола́м, на́впіл *і т. ін.)* *див.* **перело́млювати.**

◊ **Го́ре (ра́дість, ща́стя** *і т. ін.)* **[ділúти] попола́м (на́впіл)** *див.* **ділúти; Ділúти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл]** *див.* **ділúти; Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́дво́є (на́впіл, на дві половúни)** *див.* **душа́; З го́рем (з лúхом) попола́м (на́впіл)** *див.* **попола́м.**

НАВПО́МАЦКИ, НАПО́МАЦКИ, *присл.* 1. Не бачачи нічого, лише торкаючись чого-небудь, обмацуючи щось. *В майстерні таки навпомацки стали розбирати поміж себе люшні, ручиці, поколене дерево, сокири* (А. Чайковський); *Тадей Станіславович, одягнувшись, відчиняє широку кватирку, напомацки шукає сірники* (М. Стельмах); *Рубав гілляччя, доки аж не стемніло. Повносив дрова до хати, знайшов навпомацки псалтир і підступив до хазяїна* (Василь Шевчук); *Спирало подих, шерхли горлянки, дим виїдав очі. Козаки набивали рушниці майже навпомацки* (Ю. Мушкетик); *Михайло навпомацки, щоб не гримнути і не зачепити нічого, олов'яними ногами дістався дверей* (М. Матіос).

2. *перен.* Не маючи впевненості, точних знань, як вийде, як доведеться; навмання. [Кіндрат Антонович:] *Ми, як ті сліпі оводи, живемо навпомацки* (М. Кропивницький); *Ми знаємо, що, перші часи особливо, в деяких галузях доведеться іти трохи не напомацки* (В. Еллан-Блакитний); *І знову поїзд рушав, помалу, навпомацки долаючи ніч* (Григір Тютюнник); *Він навпомацки блукав у своїй спопелілій душі й шукав у ній світлого промінця* (Р. Федорів); *— Знаю, — сказав Сідалковський, хоч насправді нічого не знав і вів діалог*

навпомацки. — Але щоб розшифрувати її [карту], *для цього ветеринарної освіти мало* (О. Чорногуз).

◊ **Іти́ навпо́мацки** *див.* **іти́.**

НАВПО́МІРКИ, *присл., розм.* Підтримуючи рівновагу (перев. під час носіння чого-небудь коромислом). *Вдвох з братом принесуть матері відро води навпомірки на коромислі* (І. Нечуй-Левицький); *Мабуть, уся дітвора дитячого будинку зараз отут — збирають урожай. Корзинами, цебер-ками навпомірки носять із саду* (А. Головко).

НАВПО́ПЕРЕ́К *див.* **напо́пере́к.**

НАВПО́ЧІПКИ, НАПО́ЧІПКИ, *присл.* Зігнувши ноги в колінах і тримаючись на пальцях ніг. *Він в тій хвилі побачив Панталаху, що сидів напочіпки на краєчку даху* (І. Франко); *Старшина присів був навпочіпки, потім передумав і сів, підібгавши ноги під себе* (В. Минко); *Сидять під клунею навпочіпки діди, Немов старі ціпи, спрацьовані на житі* (О. Білаш); *"Головне — без пригод проникнути до кабінету", — подумав* [молодик]. *Поліз навпочіпки...* (А. Крижанівський); * Образно. *У лісі темно. В лісі ніч. Сидить навпочіпки світання* (М. Вінграновський).

Опуска́тися / опусти́тися навпо́чіпки *див.* **опуска́тися.**

НАВПРАВЕ́ЦЬ, *присл., розм.* Те саме, що **навпросте́ць** 1. *Глуха ніч була, коли під Ломнею крізь каміння і кущі пробирався якийсь їздець на сільськім конику, — шукав стежини, а там погнав навправець, долі потоком* (К. Гриневичева); *З кар'єру, обігнувши Левину гору глибокою й зарослою кущами улоговиною, можна навправець зійти на Підзамче* (Р. Іваничук).

НАВПРАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Повправлятися довго, багато або досхочу. *Й коли отак навправлявся досхочу й склав наламані цурпалки в купу, небо перетнув ясний довгий оскіп* [спалах] (І. Білик).

НАВПРАВЦІ́, *присл., діал.* Навправець. *Я йшов навправці через гори, через села та ліси* (І. Франко); *На самий святий вечір по заході сонця йшов молодий жовнір навправці через широкі пусті простори* (С. Ковалів).

НАВПРИ́СІДКИ, НАВПРИ́СЯДКИ, НАПРИ́СІДКИ, НАПРИ́СЯДКИ, *присл., перев. з дієсл.* п і т и, п у с т и т и с я, в д а р и т и *і т. ін.* Присівши, викидаючи то одну, то другу ногу (у танці). *У синій шапці, у жупані, В червоних, як калина, штанях, Навприсідки вліта козак* (Т. Шевченко); *Антін пустує, як хлопець. Він відбиває тропака, садить гопака, впаде навприсідки і вмить підскочить вгору* (І. Нечуй-Левицький); *Біля столу Максим хвацько вдарив навприсядки* (М. Стельмах); *В молодості він на коні, а настане час, прощається з товариством, три дні п'є-гуляє в Києві на Подолі, а потім аж до Межигір'я навприсядки штаньми вулицю мете* (О. Гончар); * Образно. *Широкий шлях. На ньому садить вихор навприсядки курного гопака* (П. Мовчан).

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.) див.* **іти́.**

◊ **(1) Че́рез доро́гу (че́рез ву́лицю, че́рез тин) навпри́сядки,** *зі сл.* р о д и ч, р і д н я *і т. ін., ірон.* — дуже далекий або зовсім ніякий. — *Погукали й мене на весілля, спасибі. Хоч я їм і родичка яка: навприсядки через дорогу* (О. Ковінька); — *А звати мене Микола Єгипта, хоч з египтянами я родич такий .. через вулицю навприсядки!* (О. Гончар); — *Ну ж і рідня ми з Вами — через тин навприсядки* (В. Земляк).

НАВПРИ́СЯДКИ *див.* **навпри́сідки.**

НА́ВПРОСТ, НА́ПРОСТ, *присл., розм.* Те саме, що **навпросте́ць;** напростець. *Не впізнати Снов-ріки весною, Ручаями розлилась вода, Та навпрост прийшла, не стороною Вчителька із школи молода* (М. Шеремет); *Через сусідній садок Віктор і Оксана пішли вже напрост убрід* (Олекса Ізарський); *Я йшов навпрост, підламувались кроки, мене змивали з хатніх шиб глибоких, і двері відчиняли* (П. Мовчан); *Там і стежка після гнилих дощів уже трохи притвердла, тудою, навпрост, і ближче було до Магурака* (І. Нижник).

НАВПРОСТЕ́ЦЬ, НАПРОСТЕ́ЦЬ, *присл.* 1. Найкоротшим шляхом, не по дорозі, перев. по прямій лінії. *Щоб душу в скорботі від муки спасти, Сюди навпростець я задумав пройти хмизами-ярами з святими дарами. Аж греблю нагірня прорвала вода, Тепер же навколо обходить шкода* (П. Куліш); *Двоє червоних партизанів брели полем напростець до битого шляху* (Іван Ле); *Обминувши будинок, він околицею побрів навпростець додому* (В. Барка); *Ще за мить уздрів, що Федір покинув вівці й побіг навпростець* (Валерій Шевчук).

2. *перен.* Без натяків, відверто, прямо. *Деякі сміліші, так ті так, напростець, стануть казати: — Оксано! Я тебе полюбив..!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Я не витримала і запитала* [Маню] *навпростець: — А куди і чому ви збираєтесь виїжджати?* (Ірина Вільде); *Дорош не витримав і вирішив повести із Сергієм розмову, як то кажуть, навпростець* (Григорій Тютюнник); *Є речі, про які не варто говорити навпростець, на них слід лише натякати* (О. Авраменко).

◊ **Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́)** *див.* **іти́; Сказа́ти пря́мо** *(рідше* **навпросте́ць)** *див.* **сказа́ти.**

НАВПРО́ТИ *див.* **напро́ти.**

НАВПРОШКИ́, *присл., розм.* Те саме, що **навпросте́ць.** *По стежці, що біжить навпрошки через сіножаті від млина до Матвієвого хутора, іде зо школи Василь* (У. Самчук); — *А то навпрошки, ліском. Навпрошки кілометрів із вісім, не більше буде. — Що ж, можна й навпрошки, дорога відома* (Л. Письменна); *Заклопотаний люд бігає по магазинах, прокладаючи шлях навпрошки через Майдан* (Л. Костенко); *Ноги його черпали дорожню грязюку, а коли траплялася калюжа, не обходив, а брів навпрошки* (Валерій Шевчук); *Хто найкраще похвалить, але не навпрошки, а тонко, той і виграє найбільше* (Ю. Мушкетик).

◊ **Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́)** *див.* **іти́.**

НАВПРЯМЕ́ЦЬ, *присл., діал.* Навпрямки. *Чорна, коротка голова птаха з піднесеним чолом була закутана в кругласте пір'я, під яким ховалася нерухливо звернена навпрямець світло-брунатна дуга очей* (К. Гриневичева); *Оксен накинув йому на плечі свій плащ, першим спустився східцями в темряву: — Я вас навпрямець проведу* (О. Гончар); *То такий чоловік, що ти йому все навпрямець кажи: гаразд буде* (Сл. Б. Грінченка).

НАВПРЯМКИ́ *див.* **напрямки́.**

НАВПРЯМЦІ́, *присл., рідко.* Те саме, що **навпросте́ць** 1. *Через поле мчаться танки Навпрямці* (П. Воронько); *Хлопці від ранку до вечора йшли навпрямці, обминаючи дороги* (Є. Гуцало).

НАВРА́ТИТИСЯ, а́чуся, а́тишся, *док., розм.* Задумати, твердо вирішити що-небудь зробити. *Це одні примхи старих паннів Матушевських, котрі не знають, де дітись з нудьги, і навратились буцімто робить якесь діло* (І. Нечуй-Левицький); [Н а с т я:] *І люблю ж я тебе* [Хомо] *за твій характер... Вже як навратишся на що, ніхто тебе не зіб'є на*

своє (І. Карпенко-Карий); *Гриць навратився не доторкатись до страви* (С. Добровольський).

НАВРА́ТЛИВИЙ, а, е, *розм.* Нав'язливий, набридливий. *І Мокрієвська чогось неначе одразу покращала, і сам цап став не такий поганий та навратливий* (І. Нечуй-Левицький); *Не збили з ніг її вітри Люті і навратливі, як горе* (А. Турчинська).

НАВРА́ТЛИВО, *розм.* Присл. до **навра́тливий.** *Зоря все миготіла й різала очі уперто й навратливо* (І. Нечуй-Левицький); *Він увійшов під арку* [моста], *де не так навратливо рвав вітер* (І. Микитенко).

НАВРО́К, у, *ч.* Те саме, що **навро́чення.** *Якщо хвороба "людського походження", тобто є результатом навроку, прокляття чи перевтоми організму, то я беруся лікувати* (О. Бердник); *Не уловивши іронії в її словах, покоївка поспіхом зробила знак від навроку* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Маскуватись під хворого і літнього спонукали особливості генералової служби — він боявся навроку* (В. Кожелянко).

НАВРО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **навро́чити.** *Огир твій — він наврочений... попсований... Хтось погане око на нього поклав...* (Ю. Логвин); *Як хтось захоче перевірити, чи я не втекла, то я є тут, лежу наврочена* (М. Матіос); * У порівн. *Був це такий красунь, що не тільки жінки ставали, мов наврочені, коли він переходив вулицю, але й мужчини дивилися залюбки на цього живого Аполлона* (Б. Лепкий); *Вона стояла в протилежному кутку й дивилася надміру поширеними очима на Андрія й не могла тих очей відвести — хотіла відвести, силкувалася, але не могла, очі поверталися назад, мов приворожені або наврочені* (І. Багряний); // **навро́чено,** *безос. пред.* [Н а с т я:] *От горе, от лихо з таким чоловіком!.. Чи тобі що починено, чи тобі наврочено?* (І. Карпенко-Карий); *Домна була певна, що Семена наврочено* (М. Коцюбинський); — *Мене, либонь, наврочено, порадь мені на це, няню...* (А. Чайковський); *Пастка зачинилася, а в пастці — він, Степан Куреня. Ніби кимось було наврочено* (В. Дрозд); // *у знач. ім.* **навро́чене,** ного, *с.* Горе, нещастя, хвороба, невдача і т. ін., заподіяні наврочениям. *Домникія належала до тих відьом, що знімають наврочене* (із журн.).

НАВРО́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **навро́чити.** *За народними віруваннями, чорний півень здатний приймати на себе все зло, а особливо наврочення злого відьмацького ока* (з переказу); *Прийшла* [Ярослава] *так само, в тій самій тонкій сорочці, тільки на шиї мала разок зелених перлів — од наврочення і пошесті* (П. Загребельний).

НАВРО́ЧИТИ *див.* **навро́чувати.**

НАВРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **НАВРО́ЧИТИ,** *рідко* **НАУРО́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.* 1. *кого, що і без прям. дод., етн.* Магічним поглядом, словами або діями накликати на кого-небудь горе, нещастя, хворобу, невдачу, заподіювати комусь, чомусь шкоду; насилати уроки *(див.* **уро́ки).** — *Не каркай, друже, не наврочуй біди, — вона сама нас знайде* (В. Малик); *У такий час добре полювати: заєць ще до снігу не звик, блукає. Добре видно сліди. Ходили ми, ходили: як наврочив хто, ні одного зайця* (з переказу); *Онися все прикривала їх* [глечики] *сіном, щоб часом люди або, й борони Боже, відьми не вгляділи та не наврочили корови* (І. Нечуй-Левицький); [Г е л е н:] *Чи певна ти, що ти її очима своїми не наврочила?* (Леся Українка); *Ольгу як би хто наврочив: вона й слова не зронила, і з місця не рушила* (Ірина Вільде); // *тільки док., що.* Зіпсувати недобрим оком. — *Усі допитуються, у кого взяла та в кого... ще наврочать мені врожай, — не розгинаючись від грядки, відповідає — нібито сердиться* (М. Матіос); *Чоловіків виряджали з хати, щоб ніхто чужий не потрапив у хату, бо міг би наврочити паску* (з наук.-попул. літ.); // *безос.* — *Та чи тебе наврочило?* (М. Чабанівський).

2. *що і без дод.* Пророкуючи, ворожачи, робити що-небудь дійсністю; провіщати щось. *Феня завела сумної: .. Коли донька — в тата, Наврочують люди, Все життя їй — в свято, А як в маму — будень* (М. Циба); — *Не наврочуй, сонечко. Я тебе безтямно люблю, і в нас буде син* (Р. Андріяшик); — *Що ж, ми зустрілися, — зітхнула Сіверська. — Якраз через три роки, ніби наврочили ви колись на процесі* (В. Дрозд); *Ніяке вороння не накаркає так людині, як вона сама собі може наврочити* (В. Шкляр); *Обхід навколо худоби мав на меті наврочити таку вдачу, щоб під час літнього випасу тварини не розбігалися, а трималися купи* (з наук. літ.).

(1) Щоб не навро́чити, *у знач. вставн. словосп.* — уживається як застереження від того, що ніби може загрожувати тому, про що хваляться. *Нам в останні часи щастить (тьфу! щоб не наврочити!) на товсті й гарні книжки* (В. Самійленко); — *Здоров'я моє краще, таки справді, і ходить я стала ліпше, щоб не наврочити* (Леся Українка).

НАВРУ́ЧКИ, *присл., розм., рідко.* Зчепившись руками. *Славка, мов заговорена, пішла сама до хвіртки, Людота метнувся, щоб утримати її, схопивсь навручки з тивуном* (І. Білик).

НАВРЯ́Д, *част. модальн., зі сл.* ч и. Уживається для вираження сумніву в тому, про що говориться; ледве чи. *Петро Федорович закрив очі. Чи то сон був, чи мана його? Навряд чи сон, — бо Петро Федорович кинувся, мов опечений* (Панас Мирний); *Навряд чи десь по інших країнах співають так гарно й голосисто, як у нас на Україні* (О. Довженко); *Причина була така дражлива, що навряд чи можна про неї багато сказати* (Ірина Вільде); *Туман і справді завис такою непролазною кашею, що навряд чи якийсь човен знайшовся би, щоб доставити нас до Венеції* (Ю. Андрухович).

○ **(1) Навря́д щоб,** *у знач. пред.* — малоймовірно, сумнівно; неможливо, нічого й сподіватися. *Коли що, він і руками передавить Січкаря, в якого тепер більше жиру, аніж сили. Але навряд щоб тепер із ним зчепився Січкар* (М. Стельмах).

НАВСЕБІ́Ч, НАВСІБІ́Ч, *присл.* На всі боки; урізнобіч. *Оченята* [дівчинки] *доброзичливо позирали навсібіч* (Ю. Смолич); *На журавлиній оболоні Данило зупинився, тоскно оглянувся навсебіч* (М. Стельмах); *Тендітне листячко суниці теж ніби кущилося навсебіч, а диво-ягід не було, хоч плач* (А. Крижанівський); *Коли спалахувала блискавка, то темрява розсувалася навсібіч, і було добре видно березові гаї, розкішні листяні переліски, озерця* (В. Шкляр); *Наполохані коні рвонули навсібіч, скидаючи лицарів на землю* (Ю. Винничук); *Хлюп! Жаби, сполохані припливною хвилею, панічно тікали навсебіч* (А. Санченко).

НАВСИ́ДЬКИ, *присл., розм.* Те саме, що **навси́дячки.** — *Спробував заснути — не вдалося. Якось і шум заважає, і незручно навсидьки* (А. Головко); *Так навсидьки під столом хлопці й поснули, обійнявшись, біля навушників* (О. Гончар).

НАВСИ́ДЯЧКИ, *присл.* У сидячому положенні; сидячи. *Візьме Олександра дійницю, піде вдосвіта доїти корову, та й засне над дійницею навсидячки* (М. Коцюбинський); *Лейтенант, прихилившись головою до стінки спостережного*

пункту, навсидячки спить (М. Стельмах); *Здавалося, він дрімав навсидячки, зануривши своє широке підборіддя в кучеряві вилоги кожушка* (О. Гончар); *Гурт студентів у обмальованих чортами штормовках* [штормівках] *навсидячки різався в карти* (Є. Пашковський).

НАВСІБІ́Ч *див.* **навсебіч.**

НА́ВСКА́Ч, *присл.* Роблячи стрибки; скачучи. *Іванко сіпнув коня за поводи, вперся в стремена, і кінь з ходу пустився навскач* (А. Хижняк); *Тихоня раптом заграла пишним хвостом, гребонула копитами землю і пішла по полю навскач* (В. Земляк); *В наступну мить обидва козаки теж були в сідлах і з місця пустилися навскач* (В. Малик); *Туман сколихнувся від страху. І коні рвонули навскач* (В. Багірова); *Він підострожив гніду й погнав її галопом, за ним усі помчали навскач* (В. Шкляр).

НА́ВСКІ́С, *рідко* **НА́СКІ́С,** *присл.* Під гострим кутом до чого-небудь; по діагоналі. *Побачивши наших, татари на широкій рівнині вишиковують свої лави, повертають коней своїм звичаєм і, випускаючи густоту стріл, ніби град наскіс уверх, разять зверху коней і воїнів* (І. Франко); *Він пішов понад берегом через густу вільшину. А тоді перетнув її навскіс і вийшов на протилежний її бік* (І. Багряний); *Черкашин .. розгорнув* [папірець] *і ще раз прочитав кілька похапливих слів, написаних навскіс олівцем* (Л. Дмитерко); *Матвій підіймає голову і швидко знаходить в небі трьох лебедів, які, не махаючи крильми, навскіс опускаються на плесо* (М. Стельмах); *Зграя качок, набираючи висоту, навскіс гойднулась над верболозом* (Є. Пашковський); *Місячні промені навскіс падали на сходи через товсте матове скло* (А. Санченко).

НАВСКІ́СНИЙ, *рідко* **НАСКІ́СНИЙ,** а, е. Який є, відбувається і т. ін. під гострим кутом до чого-небудь. *Його навскісні брови, як два ріжки, високо виповзають на лоб* (М. Стельмах); *Місяць затягло тучами, у світлі фар стали пролітати сніжинки, навскісні, бистрі, як градини* (О. Гончар); *Крізь нещільно запнуте шинеллю вікно падає на підлогу навскісний місячний промінь* (Є. Доломан); *Сонце не стояло над самими головами, його навскісне проміння тремтіло над землею* (Б. Харчук); *У духових оркестрах на тарілках грають різними способами. Найбільш розповсюджений — це швидкий, ковзький і наскісний удар тарілки об тарілку* (з наук.-попул. літ.).

НАВСКІ́СНО, *рідко* **НАСКІ́СНО.** Присл. до **навскісний, наскісний.** *Сніг наче ждав, коли загорнуть яму, і навскісно почав падати на землю, притрушувати білим цвітом свіже глинясте груддя* (М. Стельмах); *Осяяні навскісно сонцем гори стояли геть блакитні, жовтіло урвище* (Василь Шевчук); *Через круглий отвір у стелі навскісно падав пекучий сонячний промінь* (Ю. Логвин); *Ту жінку пам'ятав, була то ще молода, статна, міцна в тілі, яскраво чорнява, із розрізаними навскісно очима* (Валерій Шевчук); *Спис з правої руки бородяня наскісно нахилявся над його конем ліворуч, щоби дістати Данила* (Ю. Покальчук).

НАВСКО́КИ, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **на́вска́ч.** *Котиться колобок навскоки, ноги в руки, руки в боки, аж тут назустріч вовк: — Колобок, колобок, я тебе з'їм!* (з казки); *Бігли* [ми] *навскоки поривчастим, дрібним, нерівним підтюпцем* (Б.-І. Антонич); * Образно. *Колеса сполошилися й по стукотіли навскоки по золотистій доріжці* (І. Керницький).

НАВСКОСИ́, *присл.* Те саме, що **на́вскіс.** *Вусатий юрист, що сидів трохи навскоси проти Степана й бадьоро лицявся до білявої дівчини.., зустрів його погляд спочатку суворо, потім, цілком несподівано, підморгнув* (В. Підмогильний); *Штольня повертала навскоси від головного шляху* (М. Трублаїні); *Краплі дощу навскоси падали за віконцем* (П. Тичина); *— Отак іди навскоси, а там побачиш доріжку, саньми їжджену, і тією доріжкою прямо...* (І. Багряний); *Я перестрибнув канаву і пішов ріллею навскоси до дороги* (Р. Андріяшик); *Переметнеться заєць навскоси — горить асфальт у нього під ногами* (Л. Костенко); // *у знач. прийм., з род. в.* Уживається для вираження навскісного розміщення чого-небудь відносно чогось. *Позаду — цибатий, чорновусий, ще молодий чолов'яга з почепленою навскоси грудей гвинтівкою...* (І. Багряний).

НАВСКОСЯ́К, *присл., розм.* Те саме, що **на́вскіс.** *Писати він не вміє строго по лінійках. Чи то вправи, чи диктанти, — все він без розбору Навскосяк, через лінійки тягне знизу вгору* (П. Глазовий); *Наум Ісакович ... пішов навскосяк до своїх* (Б. Харчук).

НАВСКОСЯКА́, *присл., розм.* Те саме, що **на́вскіс.** *Раптом поплавець у глиб навскосяка Пішов* (М. Рильський); *Скочуємося на дно яру. Звідти навскосяка дряпаємося на порослий кущами протилежний схил* (М. Андрусяк); * Образно. *І все — пішло-поїхало навскосяка. Я так спочатку тішилася Григором* (Г. Тарасюк).

НАВСО́ННІ, *присл., діал.* На сонячному боці, на освітленому сонцем місці. *Посіяв гречку навсонні* (Сл. Б. Грінченка).

НАВСПА́К, *присл., діал.* Назад, у зворотному напрямі. [С л у ж е б к а:] *Чи світ навспак поверне? Шкляна гора розтане? Схаменись! Вона ж не з льоду, — з чистого кришталю!* (Леся Українка); *Життя — дивовижна ріка, що котить хвилі навспак, від гирла до істоку* [до витоку] (Л. Первомайський); *Читать слова звичайно і навспак цікаво так, що не списать пером* (Д. Білоус); *Бешкетний сніг, зухвалий сніг надій навспак летить, яскріє, ризикує* (І. Жиленко).

НАВСПИ́НЯЧКИ, *присл., діал.* Навшпиньках. *Навспинячки Христя ходила, щоб не замутити тії тиші, що панувала у хаті; як на те ж — солома шелестіла, аж лущала* (Панас Мирний); *Старшина, високий, гладкий чоловік, виходить з гурту тихо, навспинячки, щоб не грюкати великими чобітьми* (Леся Українка); *Якісь люди йшли улицею, поставали навспинячки, дивляться* (А. Тесленко); *Манюня тепер уже мовчки навспинячки побігла до матері* (Грицько Григоренко).

НАВСПРА́ВЖКИ, *присл.* 1. По-справжньому; як слід. *До роботи ще навсправжки не бралась, була втомлена з дороги і листів мала багато писати* (Леся Українка); *Зажурилася тоді Горпина, навсправжки занепокоїлася* (Л. Яновська); *Стріляли уже навсправжки, намагалися влучити в Сірка, але стріли не долітали* (Ю. Мушкетик).

2. *розм.* Серйозно, не на жарт. [А н д р і й:] *Слухай! Ти навсправжки чи аби бовкати язиком? Кажеш щось про дочку!..* (М. Кропивницький); *Хлопчик стояв і соромливо осміхався, угадуючи, чи навсправжки, чи в жарт говорить до нього суворий Журба* (С. Васильченко); *— Ти навсправжки, Остапе? — неймовірно питала мати. — Ну скажи, що ти шуткуєш, і я засміюся* (В. Підмогильний).

3. *розм.* Насправді, дійсно. *Стіни, стеля, долівка закрутилися, заходили ходором, мов хто навсправжки крутив їх* (Панас Мирний); *Все, що накреслить* [тато], *потім будується навсправжки* (О. Донченко); *Вона злякалася навсправжки,*

очі її розширилися, чорні іскорки повистрибували з них геть (П. Загребельний); *Зараз домовикові здавалося, що він навсправжки жив лише у ці хвилини-вогники, а весь інший час .. він не жив, а був мертвий* (В. Дрозд).

◊ **Сприймáти** (*рідко* **приймáти) / сприйня́ти** (*рідко* **прийня́ти) серйóзно (повáжно,** *рідше* **навспрáвжки,** *рідко* **всерйóз)** *див.* **сприймáти.**

НАВСТЕЖЙ, НАСТЕЖЙ, *присл., діал.* Навстіж. *Зоня помахала хусточкою в себе перед носом, далі відчинила настежи вікно і викинула в нього Дарчин вінок* (Леся Українка); *Вертаємо з одвічного Содому, Який уже нікому не спасти, До навстежи одчиненого дому* (К. Москалець).

НАВСТЕЖІ́НЬ, НАСТЕЖІ́НЬ, *присл., діал.* Навстіж. [К н я з ь:] *Брама настежінь Розчинена була!* (І. Франко); *Гриць, як стояв на порозі, так і не пішов далі. Поволі сів у відчинених навстежінь дверях* (У. Самчук).

НÁВСТІЖ, *розм.* **НÁСТІЖ,** *присл.* Широко, повністю (про відчинені двері, вікна і т. ін.). *Наша мати перед нами Відчинила навстіж брами* (Я. Щоголів); *В кімнаті всі вікна були поодчинені настіж* (І. Нечуй-Левицький); *Піднявшись східцями, Ольга увійшла в широкі, довгі, відчинені настіж сіни* (Ірина Вільде); *Він підійшов до вікна, розчахнув його навстіж* (Ю. Андрухович).

◊ **Душá нáвстіж (нарóзхрист)** *див.* **душá.**

НАВСТÓРЧ, *присл., діал.* Навстоячки. — *Везе ж чоловіку! — Везе! На нього ще ні разу доля не насварилася пальцем, — підсміюючись, фасоновито переступає поріг довгий і гнучкий, наче навсторч поставлений вуж, Юхрим Бабенко* (М. Стельмах); — *Куди ж ви ото берете колосками навсторч? — знущальницьки гримає на редактора Кочубей* (О. Гончар).

НАВСТÓЯЧИ, НАСТÓЯЧИ, *присл., діал.* Навстоячки; настоячки. *І відвернувся* [Шелестіян], *і миттю звівся навстоячи, та й знов ударив коні із усієї сили того й того батогом* (Т. Осьмачка); *Після мого останнього рядка "про Україну і Дніпро" філармонію "зірвало" аплодисментами. Зал настоячи, вигуками, криками щось демонстрував* (М. Матіос).

НАВСТÓЯЧКИ, НАСТÓЯЧКИ, *присл.* У стоячому, вертикальному положенні; стоячи. — *Вибачайте.., але ні вам, ні мені не випадає говорити навстоячки!* (І. Нечуй-Левицький); *В шинку було пусто. Рідко коли який робітник або міщанин заходив, випивав настоячки чарку горілки, платив і йшов далі* (І. Франко); *Він* [гетьман] *схопився на ноги, поснідав навстоячки, вийшов з шатра* (Ю. Мушкетик).

НÁВСТРІЧ, *розм.* 1. *присл.* Те саме, що **назýстріч** 1. *Далекий партизанський ліс швидко-прешвидко наближався, наче й сам він тепер ішов навстріч* (Ю. Яновський); *Такого не проспиш, до схід сонця ти вже на льотному полі, де небо навстріч тобі грає зорею, кличе в свою неосяжність* (О. Гончар); *Із-за горбатого поля плавно сходило навстріч гаряче сонце* (Микита Чернявський); *Останній міст проплив у далині, Колеса змащено росою голубою — І Київ на Богдановім коні Пливе навстріч дніпровою водою* (М. Вінграновський).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* Те саме, що **назýстріч** 2. *Іду шляхом, — боюсь так, що й сказати не можна! Раденька вже, як хто навстріч мені береться* (Марко Вовчок); *Василик біг якраз навстріч Орлюкові* (О. Довженко); *І я пішов, прискорюючи крок, Назустріч людям і навстріч світанню* (В. Симоненко); *Вгиналася під обозом земля, курява застеляла півсвіту, ночами сотні вогнищ рвалися навстріч зоряному небу* (П. Загребельний); *Він падає на коліна і повзе по холодній підлозі навстріч синім тіням діви Марії та її розіп'ятого сина* (В. Дрозд).

НАВСТРІ́ЧУ *див.* **настрі́чу.**

НÁВСТЯЖ, *присл., діал.* Навстіж. *Сінешні двері стояли навстяж* (Т. Осьмачка).

НАВТИКÁТИ, áю, áєш, *док., чого, що, розм.* Повтикати в щось велику кількість чого-небудь. *Тільки в сіно квіточок багато навтикали штучних, що їх зі студії привезли* (О. Гончар); *Еймунд порадив нарубати зеленого гілля й навтикати в городські вали, щоб не дати печенізьким стрілам залітати в Київ* (П. Загребельний); *Розгрібаючи попіл, Дідько навтикав на колишній призьбі соняшникового насіння та квасолин, соняшники невдовзі вигнало до самісінької стріхи, квасоля густо вилася по сохах та соняшниках, ткучи зелені стіни хижки* (В. Дрозд).

НАВТІКАЧÁ, *присл., розм.* Те саме, що **навті́ки.** *Малий злякано драпонув навтікача в садок* (О. Гаврилюк); *Кинувши палицю, селянин припустив навтікача* (О. Бердник); *Ми не стали баритися. Шугонули вниз і кинулися навтікача* (В. Нестайко); // *у знач. присудка. Баче* [бачить] *хлопець, що непереливки, та навтікача* (Д. Мордовець); *Вглядівши таку мальовничу групу, панни крутнулись, повернулись та навтікача!* (І. Нечуй-Левицький); *Марійка вхопить торбу та навтікача, а ми за нею!..* (М. Коцюбинський); — *Кинули і мене в гаражі, а самі нишком витягли авто й навтікача...* (Ю. Смолич).

Дременýти навтікачá (навті́ки, навтьóки) *див.* **дременýти.**

◊ **Удáрити навтікачá** *див.* **удáряти.**

НАВТІ́КИ, НАВТЬÓКИ, *присл., розм.* Бігом від кого-, чого-небудь, швидко тікаючи. *Ми кинулися навтіки* (Б.-І. Антонич); *Вишневецький не зупинявся, за ним пустилась навтіки і шляхта* (П. Панч); *Вздрівши бугаєву статуру, голову-стріху та кнурячі очі, гультяї одразу припинили художню самодіяльність і кинулися навтьоки* (А. Крижанівський); // *у знач. присудка.* — *Як же я довідавсь од матері, що мені така ласка та шаноба простелена, то я, не довго думавши, зараз навтіки, куди очі зирнули, а ноги понесли* (Марко Вовчок); *Заєць лякливий — зашелестить від подиху вітерця папір, затріщить млинок, косоокий боягуз зараз же навтіки* (О. Донченко).

Дременýти навтікачá (навті́ки, навтьóки) *див.* **дременýти; Удáтися навті́ки (до втéчі** *і т. ін.)* *див.* **удавáтися.**

НАВТІШÁТИСЯ, áюся, áєшся, *розм.* 1. *док., з кого — чого і ким, чим, перев. із запереч. част.* н е. Повтішатися, порадуватися вволю. *Росте той синок та й росте, — і такий став гарний, що баба з дідом не навтішаються з нього* (з казки); *Не налюбується* [Мотря], *не навтішається невісткою* (Панас Мирний); *Сидів, не знаючи, що має діяти, і відчував, як кожна найменша часточка його єства кричить, волає, рветься на світ, на вільну волю, якою він не навтішався за дев'ять років* (Василь Шевчук); *Грізельда не могла навтішатися дітьми своїми* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Потішитися досхочу. *Брате мій воїне, ненавидь ворога! .. Вороги не дали тобі навтішатися мирною працею твоєю — не дай же їм побачити їх дім, не дай їм жити!* (О. Довженко); *Якраз мені випало вести в газеті спортивну*

рубрику. Ніби я мало навтішався бігом та штурмовою смугою під час служби (О. Шугай).

2. *док.* Отримати задоволення від горя чи невдач кого-небудь. *Любилися, кохалися. Та й не побралися. Тільки наші воріженьки Та й навтішалися* (з народної пісні); [Х р и с т и н а:] *Буде вже! Досить назнущалися з мене! Досить навтішались! Виволочили в багні, як ганчіркою, та іще вам мало?* (С. Васильченко).

3. *недок., заст.* Тішитися, радуватися. *Недовго Жаби навтішались, Бо виявилось те, чого не сподівались* (Л. Глібов); *Та недовго навтішалась Конвалія біла, — І їй рука чоловіча Віку вкоротила* (Леся Українка).

НАВТЬО́КИ *див.* **навті́ки.**

НАВТЯКИ́, НАВТЯМКИ́, *присл., розм.* Натяками, недомовками, натякаючи. *Навтяки буряки, щоб капусти дали* (П. Чубинський); [П а л а ж к а:] *Не балакай навтямки; кажи товком: чи віддамо Марисю за Миколу?* (І. Карпенко-Карий).

НАВТЯМКИ́ *див.* **навтяки́.**

НАВУГЛЕЦЬО́ВАНИЙ, а, е, *фіз.* Дієпр. пас. до **навуглецюва́ти.** *При значному надлишку ацетилену в газовому полум'ї сплави на залізній основі можуть бути навуглецьовані до дуже високого вмісту вуглецю (приблизно до 1 %)* (з наук. літ.).

НАВУГЛЕЦЬО́ВУВАЛЬНИЙ, а, е, *фіз.* Який використовується для навуглецьовування. *Навуглецьовувальне полум'я використовують у процесі зварювання виробів із чавуну* (з наук. літ.); *Для цементації вироби ретельно очищають, а потім укладають у спеціальний сталевий ящик із навуглецьовувальною сумішшю* (з навч. літ.); *Для навуглецьовування поверхні металу при цементації в атмосферу вводять природний або інші навуглецьовувальні гази* (із журн.).

НАВУГЛЕЦЬО́ВУВАННЯ, я, *фіз.* Дія за знач. **навуглецьо́вувати.** *Навуглецьовування — термічно-хімічне оброблення, яке полягає в дифузійному насиченні вуглецем поверхні металевих предметів* (з наук. літ.); *Важливим кроком у розвитку металургійних технологій стало навуглецьовування заліза* (з наук.-попул. літ.); *В усіх плавках частина вуглецю йде на навуглецьовування металічного розплаву* (з навч. літ.).

НАВУГЛЕЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАВУГЛЕЦЮВА́ТИ,** юю, юєш, *док., що, фіз.* Насичувати метал вуглецем. *Можна штучно створити таку атмосферу, що буде навуглецьовувати сталь, як це робиться при газовій цементації* (з наук. літ.); *У деяких випадках сталь наприкінці плавлення навуглецьовують* (з навч. літ.); *При цементації деталі потрібно спочатку навуглецювати її окремі ділянки* (з наук. літ.).

НАВУГЛЕЦЮВА́ТИ *див.* **навуглецьо́вувати.**

НАВУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАВУ́ДИТИ,** *рідко* **НАУ́ДИТИ,** джу, диш, *док., що і без прям. дод.* Вудячи, наловлювати яку-небудь кількість чогось. *Риби не наудив, а лусту* [шмат хліба] *спудив* (Номис); *Риба клювала погано, і ми на юшку не навудили* (О. Копиленко); *Риби не навудили, зате подружилися з Ваньком* (А. Дімаров); * Образно. — *Вона була замужем за Рибачковим, котрий перед тим був у Києві предсідателем* [головою], *а потім директором в банку та наудив рибки на сто тисяч усякими хабарами* (І. Нечуй-Левицький).

НАВУ́ДИТИ *див.* **наву́джувати.**

НАВУ́ССЯ, я, *с., збірн.* Вуса, які ледь пробиваються. *Дарма, що був молодиком безвусим. Ніхто з його молитви не сміявся: Бо серед братії в своїм навуссі русім В стоянні був рівен монахам довговусим* (П. Куліш); *Коли ж у Гриця вибилось навусся і Чураївна стала на порі, то полюбилась хлопцеві Маруся, — могли б лише раділи матері* (Л. Костенко).

НАВУ́ШНИК, *рідко* **НАУ́ШНИК,** а, *ч.* 1. *перев. мн.* Частина головного убору, яка закриває вуха. *На голові зимою мав* [Сидір] *бойківську хутряну шапку з наушниками, котра його лицю надавала ще дикіший і грізніший вигляд* (І. Франко); *Юра, насунувши навушники своєї незмінної кепки, ішов зі мною* (М. Бажан); *Підійшов невисокий кремезний чоловік у шапці з навушниками* (В. Козаченко); *Старий німець, у картузі з навушниками і в цупких чорних крагах, виповз із погреба* (П. Загребельний); *Солдат у шинелі та в шапці з зіркою, з опущеними навушниками* (О. Шугай); // Спеціальне пристосування, що прикриває вуха від морозу, вітру. *За автоматом з-за колони виволікся й німець. Здоровенний, вищий за Хому, в чорних навушниках, з блукаючими дикими очима* (О. Гончар).

2. *перев. мн.* Пристрій для персонального прослуховування мови, музики або інших звукових сигналів. *Вечорами, на дозвіллі, одягши навушники, слухав* [Володя] *співи та музику* (М. Трублаїні); *Іван Лога одягнув на голову навушники, ще одні дав Михайлові і включив рацію* (С. Скляренко); *В наушниках почувся звірячий рев, щось заклекотіло* (О. Бердник); *Тинейджер, як завжди, сидить у навушниках, з ввічливо відсутнім виразом обличчя, слухає голоси природи* (Л. Костенко); *Татко хотів зв'язатися з аеродромом, але чув у навушниках лише тріскотіння та шум* (В. Багірова); *Пілот у навушниках допомагає з багажем* (Ю. Андрухович); *Орлов присутулivсь над рацією, поправив навушники* (Є. Пашковський); // Пристосування для приглушення чи уникнення звукових сигналів. *Тоді Аугустина купила навушники і скрізь у них ходила, аби уникнути бездумного звуку* (І. Роздобудько); *Кожен був у навушниках й старанно палив з пістолета чи револьвера по мішенях* (із журн.).

3. Частина вуздечки, що міститься поза вухами коня. *"Дончак"* [кінь] *став на диби, перервав навушник і зринув з вуздечки* (С. Чорнобривець).

4. *перен., розм.* Той, хто вислуховує що-небудь і доносить або любить доносити. *На цю мову встав Антось та й каже: — Доки вам тих навушників слухати, а нам терпіти через них?* (А. Свидницький); *Один хлопець-наушник зараз і доніс, що у мене голубеня за пазухою* (з мемуарної літ.).

НА́ВХИЛКИ, *присл., розм.* Те саме, що **на́хильці** 1. *Явень налив другу шклянку й випив її навхилки* (М. Йогансен); *Красноярузький довго тримав миску на колінах, нарешті переміг себе й випив борщ навхилки...* (І. Багряний); * Образно. *Таке ти, полечко життєве, така ти, доленько земна, що день по дневі, день по дневі п'ю безмір навхилки до дна* (П. Мовчан).

НА́ВХИЛЬЦІ *див.* **на́хильці.**

НАВХИ́ЛЯЧКИ, *присл., розм.* Те саме. що **на́хильці** 2. *Обступивши хиткі цямрини, ми навхилячки зазирали в глибину джерела, підштовхуючи один одного* (із журн.).

НА́ВХРЕСТ, *присл.* Хрестоподібно, хрест-навхрест. *Вони* [двері] *були чорні від вогкості і перековані навхрест двома залізними грубими штабами* (І. Франко); *Дівчинка несла*

книжки й зошити, перев'язані навхрест мотузком (О. Донченко); *Між осик білих по траві стежки навхрест переплутались* (А. Головко); *Вони поцілувалися тричі навхрест, як це діяли одвіку діди й пращури перед розлукою* (О. Бердник); *Кривобока хата, в якій уже не раз забивалися навхрест двері, відчинялася перед ним* (Б. Харчук); * Образно. *Звуть мене поеми, де не хвилюють душу спомини, Де всі інтереси й заміри перетнулися навхрест* (М. Семенко).

НАВЧА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до навчання, пов'язаний з ним. *До останнього навчального дня його шофер на уроки мене возив і забирав зі школи* (В. Дрозд); — *Я б запровадив вироблення спостережливості як навчальний предмет в усіх школах! — сердито вигукнув лікар* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Р. Стівенсона); // Який займається питаннями освіти, навчання. *Прийом справ .. не затягнувся. В передбачливого завідувача навчальної частини вже були заготовлені належні документи* (Ю. Збанацький); *Це була навчальна частина, і нас готували на телеграфістів* (Т. Прохасько).

2. Признач. для навчання. *У бухті внизу стоїть кілька навчальних кораблів* (Ю. Яновський); *Дівчата відмовлялися збирати навчальний гербарій на заповідній території* (Т. Прохасько); *Поки наші навчальні вітрильники виходили в море, вони, бувало, ті регати вигравали* (А. Санченко); *Певний інтерпретований матеріал з гуцульських говірок містять діалектологічні статті, навчальні посібники* (з наук.-попул. літ.); *Майстри виготовляють музичні інструменти різного типу й призначення: діатонічні й хроматичні, концертні й навчальні* (з навч. літ.); // Метою якого є навчання, тренування, підготовка до чого-небудь. *Потім Емма стрибнула з літака в навчальному польоті* (Іван Ле); *І вже стояв* [Сірко] *на герці, теж несправжньому, навчальному, з сином кальницького полковника* (Ю. Мушкетик); *Він завжди був меланхоліком, а згадка про навчальний бій остаточно зіпсувала йому настрій* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

Ви́щий навча́льний за́клад *див.* **за́клад; Закри́тий навча́льний за́клад** *див.* **за́клад; Навча́льний за́клад** *див.* **за́клад; Навча́льний рік** *див.* **рік; Сере́дній навча́льний за́клад** *див.* **за́клад; Спеціа́льний навча́льний за́клад** *див.* **за́клад.**

НАВЧА́ЛЬНО, *присл.* Повчально, напутливо. *Я лишуся тут, — навчально проказувала жінка, шурпаючись у човні* (Олесь Досвітній).

НАВЧА́ЛЬНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **навча́льний,** напр.: н а в ч а́ л ь н о - к о н с у л ь т а ц і́ й н и й, н а в ч а́ л ь н о - п р о п о в і́ д н и ц ь к и й, н а в ч а́ л ь н о - с п о р т и́ в н и й.

НАВЧА́ЛЬНО-ВИРОБНИ́ЧИЙ, а, е. 1. Пов'язаний з навчанням на виробництві, на базі виробництва. *Позитивно зарекомендували себе навчально-виробничі об'єднання* (з публіц. літ.); *Навчально-виробнича база кафедри дизайну складається з таких лабораторій: гіпсомодельна, пластмас, механічна, слюсарна, загальномакетна, лакофарбова, фото, комп'ютерна* (із журн.).

2. Признач. для виробничого навчання. *Навчальні приміщення поділяють на власне навчальні, навчально-виробничі та навчально-спортивні* (з навч. літ.); *Навчально-виробничі майстерні щорічно випускають товарну продукцію, яка приносить закладу додатковий прибуток* (з газ.).

НАВЧА́ЛЬНО-ВИХОВНИ́Й, á, é. Признач. для навчання і виховання або метою якого є навчання і виховання одночасно. *Горпині Петрівні було не до навчально-виховних проблем, і Варця опинилася поза школою* (Ф. Маківчук); *Пансіоном вважався приватний або державний закритий навчально-виховний заклад у деяких країнах, у якому вихованці перебували на повному утриманні* (з наук.-попул. літ.); *Стан організації режиму навчально-виховного процесу в сучасній школі, інтенсифікація навчання, зростання обсягу навчальної інформації вимагають від школярів усе більшого напруження зусиль* (із журн.).

НАВЧА́ЛЬНО-ДИДАКТИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з навчальною дидактикою. *Термінами насичені наукові, науково-популярні, навчально-дидактичні тексти з фізики, математики, техніки, наук про Землю і космос* (з наук.-попул. літ.); *На уроках української мови широко використовують навчально-дидактичні ігри як засіб розвитку пізнавальної діяльності учнів* (з навч. літ.).

НАВЧА́ЛЬНО-КОНСУЛЬТАЦІ́ЙНИЙ, а, е. Признач. для навчальних консультацій. *Навчально-консультаційний центр — це відокремлений структурний підрозділ вищого навчального закладу, що створюється для надання допомоги в навчанні студентам заочної форми навчання за місцем їх роботи і проживання* (з мови документів); *У навчально-консультаційному пункті практичне навчання проводиться згідно з планом роботи завідувача пунктом на місяць* (із журн.).

НАВЧА́ЛЬНО-ЛАБОРАТО́РНИЙ, а, е. Признач. для навчання і лабораторних досліджень. *Навчально-виховний процес на факультеті фізичного виховання і спорту проводиться в навчальних і навчально-лабораторних приміщеннях* (з навч. літ.); *Класи та навчально-лабораторний комплекс кафедри обладнані необхідними технічними засобами навчання* (із журн.); *До послуг студентів навчально-лабораторний корпус, гуртожиток, бібліотека, читальний, спортивний, актовий зали* (з газ.).

НАВЧА́ЛЬНО-МЕТОДИ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з методикою навчання. *Підручник "Робототехніка" — одна з нечисленних спроб підготовки спеціальної навчально-методичної літератури* (з наук. літ.); *Пропонований навчально-методичний комплекс має суттєво полегшити сприйняття студентом навчального матеріалу* (з навч. літ.).

НАВЧА́ЛЬНО-ПЕДАГОГІ́ЧНИЙ, а, е. Пов'язаний з педагогікою та навчанням. *Запропонована методика розрахунку вартості підготовки фахівців передбачає, крім іншого, урахування всіх витрат навчального закладу, безпосередньо пов'язаних з організацією і проведенням навчально-педагогічного процесу* (з наук. літ.); *Аналіз дискурсивних особливостей навчально-педагогічної комунікації — це не лише теоретична, а й практична проблема* (із журн.).

НАВЧА́ЛЬНО-СПОРТИ́ВНИЙ, а, е. Признач. для навчання і занять спортом. *Примарився Андрієві навчально-спортивний комплекс "Чайка", де займавсь парашутизмом* (Є. Пашковський); *Навчально-спортивна база олімпійської підготовки "Святошин" у Києві запрошує батьків на день відкритих дверей* (з газ.).

НАВЧА́ЛЬНО-ТРЕНУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Пристосований для навчання, тренування. *"Тисовець" — це навчально-тренувальна спортивна база у Львівській області* (з публіц. літ.); *Комісію зацікавив проект навчально-тренувального комплексу для підготовки операторів безпілотних літальних апаратів* (із журн.); *Участь у навчально-тренувальних*

зборах дає змогу працівникам пошуково-рятувальних підрозділів підвищувати кваліфікацію (з газ.).

НАВЧА́ННЯ, *рідко* **НАУЧА́ННЯ,** я, *с.* Дія за знач. **навча́ти, науча́ти** і **навча́тися, науча́тися.** *Більша частина кімнати зайнята шкільними лавами, кафедрою, дошкою тощо.., тут же стоїть і кістяк для навчання анатомії та для скульпторських студій* (Леся Українка); *Все розповідане вище доповнити нині гадаю Тим, що є доказ найкращий мого научання* (М. Зеров); *— Гарне поводження — перша окраса людини, а пильне навчання — друга* (В. Підмогильний); *Її турбувала байдужість учнів до уроків трудового і професійного навчання* (Г. Усач); *З батькового веління Ліля тричі міняла школу — то з однією, то з другою мовами навчання* (Ю. Мушкетик).

(1) Виробни́че навча́ння — навчання працівників підприємств, установ і організацій для їх професійної підготовки і підвищення кваліфікації, здійснюване за рахунок цих підприємств, установ чи організацій. *Виробниче навчання працівників може здійснюватися на договірній основі в навчально-курсових комбінатах, центрах, пунктах, які створюються підприємствами й відомствами* (з наук.-попул. літ.); **Предме́тна систе́ма навча́ння** *див.* **систе́ма; (2) Програмо́ване навча́ння** — навчання, що ґрунтується на наявності точно окресленого обсягу знань, умінь і навичок, які слід засвоїти, розчленувати на малі дози (порції, кадри) і сприймати їх у строгій логічній послідовності. *Глибокий психологічний аспект аналізу формування мовної свідомості й навчання мови не завжди враховується в процесі так званого програмованого навчання, навчання із застосуванням різного технічного обладнання, навчання під час природного сну і т. ін.* (з наук. літ.); **Шко́ла фабри́чно-заводсько́го навча́ння** *див.* **шко́ла.**

НАВЧА́ТЕЛЬ *див.* **навчи́тель.**

НАВЧА́ТЕЛЬКА *див.* **навчи́телька.**

НАВЧА́ТИ, *рідко* **НАУЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, **НАУ́ЧУВАТИ,** у́чую, у́чуєш, *недок.,* **НАВЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *рідше* **НАУЧИ́ТИ,** учу́, у́чиш, *док., кого.* 1. *також чого (заст. чому) і з інфін.* Передавати кому-небудь знання, уміння, досвід; учити. *Якось розжився* [Г. Сковорода] *грошей і в науку пішов і людей навчав* (з переказу); *Дочка вечерять подає, А мати хоче научати, Так соловейко не дає* (Т. Шевченко); *Дивувалися громадяни його знанню в садівництві, тим більше дивувалися, та він не крився з тим знанням, але радо навчав кождого* (І. Франко); *На кінець весни другим заходом, так би мовити, другим туром підуть вечірні концерти: то солов'їне подружжя навчатиме співу вже своїх малят* (О. Гончар); *Дарма, що малий, а й старого научить* (Номис); *Хто ж заступиться за бідолаху смерда, хто стане щитом червленим між ним і паном, научить правди, істини, яку ховають дуки за сімома замками?* (Василь Шевчук) // Виховувати, прищеплювати, виробляти у когось які-небудь якості, навички і т. ін. *Хто хоче пасти і берегти свою отару, нехай її боронить, .. а не навчає тих ягнят покори* (Леся Українка); *Батько кожного дня навчав доньку стріляти з пістоля, битися на шаблях та їздити верхи на конях* (В. Малик); // *чого або з інфін., заст. чому.* Робити кого-небудь мудрішим, збагачувати розумінням чогось. *Давнє лихо не різнило людей, не розводило їх у різні сторони, не примушувало забувати своїх, навчало держатися купи* (Панас Мирний); *Довгі роки самітного життя серед розлогих просторів, у цьому царстві вітру, навчили його розуміти таємну розмову* (М. Коцюбинський); *Життя навчило... Яке не тяжке чоловікові горе, не мусить він покидати батьківщину* (І. Цюпа); *Для Кузьки мати вибирала в кооперативі найдебеліший крам. Цьому навчив її глибокий життєвий досвід* (О. Донченко); // Учити, привчати до чого-небудь тварин, птахів і т. ін.; дресирувати. *Терпеливо, ласкаво навчив* [Вася] *дикувате пташеня усяким штуковинам* (О. Копиленко).

2. Давати поради, вказівки; наставляти *(див.* **наставля́ти**[2]). *Він підійшов до ліжка й почав навчати її, до кого звернутись у Києві і як знайти нас* (Олесь Досвітній); *— І ви, панове, для нас химерні, — не залишився в боргу Тарас. — Цікаво чим же? — Пихою. Надмірним прагненням навчати жити, переінакшувати на свій манер* (Василь Шевчук); *Що ж діяти? Навчіть мене, люде* [люди]. *Іти хіба до вас в найми? Чи до ладу буде?* (Т. Шевченко); *Лука Остапович навчив, що переказати Тесленкові* (А. Головко); // *розм.* Навчаючи, застосовувати покарання; карати. *Доведеться йому трохи нагадати ті часи, коли Лук'янові хлопці отаких замудрих дрючками навчали* (І. Муратов); *Я її навчу, як поважати брата; як заводити бенкети з бахурами... як з ними прилюдно обніматися, цілуватися!* (Панас Мирний).

(1) Звича́ю навча́ти (вчи́ти) — виховувати ввічливим, пристойним. *Молилася* [Україна], *турбувалась, День і ніч не спала, Малих діток доглядала, Звичаю навчала* (Т. Шевченко).

◊ **(2) Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму (уму́-ро́зуму)** *кого* — виховувати когось відповідно до усталених норм, правил, звичаїв і т. ін. *Доглядала ж* [мати] *сама його, сама й навчала Добру і розуму* (Т. Шевченко); *— Хівря з серця почала Наталцю бити — уму-розуму вчити* (Грицько Григоренко); *І книжки читатимеш, скільки захочеться, і людських дітей розуму будеш навчати* (М. Стельмах); *Подумав, подумав* [горобчик] *та й почав просити курку: — Навчіть мене розуму, пані матусю!* (Леся Українка).

НАВЧА́ТИСЯ, *рідко* **НАУЧА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАВЧИ́ТИСЯ,** чу́ся, чи́шся, *рідше* **НАУЧИ́ТИСЯ,** учу́ся, у́чишся, *док., чого або з інфін. і без дод., заст. чому.* Здобувати знання, вивчати, опановувати щось, учитися. *Не дуріте самі себе, Учітесь, читайте, І чужому научайтесь, Й свого не цурайтесь* (Т. Шевченко); *— Ми, грішні люди, вік свій навчаємось, а проте і ми не до краю розумні кладемось у домовину* (Марко Вовчок); *Я розповідала йому .. про те, як я навчалась співати циганські романси і танцювати на столі* (Леся Українка); *— Що вмієте, того не забувайте, а чого не вмієте — того навчайтесь — як батько мій, дома сидячи, знав п'ять мов, через те й честь йому була в інших країнах* (В. Чемерис); *Він за свої двадцять п'ять так нічому й не навчився, ніякої професії не має* (Є. Доломан); *Отак і жила дівчинка-татарочка в Кирилковій хаті і була всім за сестричку. Навчилася української мови, в школу пішла* (К. Гриб); // Бути учнем, студентом і т. ін. *Підріс Юрасик, пішов у школу. Навчався легко і радісно* (О. Бердник); *Ми навчаємося у другу зміну. Перед тими, хто навчається у першу зміну, ми маємо багато переваг* (В. Нестайко); // *чого або із сполуч. сл., заст. чому.* Переймати чийсь досвід, учитися у когонебудь. *До пустельників приставали молоді учні, котрі й слугували їм і навчались премудрощів святого письма* (Ю. Винничук); // *з інфін.* Набувати навичок у чомусь, умін-

ня що-небудь робити.. *Ой, шануйте, поважайте Ріднесеньку мову, І навчайтесь розмовляти Своїм рідним словом* (С. Воробкевич); — *Тоді йому треба навчитися хоч розуміти по-українському, якщо вже не говорити, як то годилось би, — сказав я* (Б. Антоненко-Давидович); — *Живу, — нахмурився Леонід. — Запальнички навчився робити, а Власівна продає* (О. Гончар); *Дуже швидко юнак збагнув, що не так просто мислити, що треба навчитися володіти думкою, як дитина навчається ходити або пташеня літати у небі* (О. Бердник); // *чого, заст. чому.* Виховувати, виробляти в собі які-небудь якості, риси, уміння і т. ін. [С е р б и н:] *Чарівниці не родяться, а навчаються, живучи на світі* (С. Васильченко); [А н т о н і о:] *Я бачу, ви навчилися покори, як справжній пуританин* (Леся Українка); *Важко дихаючи, Данило кидав гнівні слова. — Перекажи.., нехай він навчиться чемності...* (А. Хижняк); // *на чому.* Збагачуватися знаннями, досвідом з урахуванням досягнень і недоліків минулого, ставати мудрішим. *Наша культура, мистецтво, література і, зокрема, поезія, навчаючись на великих традиціях і зразках минулого, ввібрала в себе .. все краще, цінне, дороге людському серцю* (А. Малишко).

(1) Навча́тися (вчи́тися) / навчи́тися му́зики — вчитися грати на музичних інструментах. [М а к л е н а:] *Це в сорок третьому номері. Там і вчора о цій порі грали. Там панночка хоч музики навчається* (М. Куліш); *З його дочкою Ольгою Леся познайомилася ще в Києві, де вони разом навчалися музики* (М. Олійник).

НА́ВЧЕНИЙ, *рідше* **НАУ́ЧЕНИЙ,** а, е. Дієпр. пас. до **навчи́ти, научи́ти.** *Був то чоловік бувалий, досвідчений, знав кілька мов, усякому ділу навчений* (Б. Лепкий); *Кілька пар гармат з навченими самим Наливайком пушкарями завершили похід десь аж на ранок* (Іван Ле); *Еней научений був добре, — Розвідник справжній був Еней* (С. Воскрекасенко); *Він боявся посіяти в її душі підозру, боявся зійти за одного з тих благодійників, яких, навчені життям люди, обходять десятою дорогою* (М. Руденко); *Скоро вже кожен третій у Парижі називатиме себе художником. Коли нічому не навчений і ні до чого не здібний — іди в художники* (М. Слабошпицький); // **на́вчено,** *безос. пред. Чого там панночки нашої не навчено! а найбільш .. людей туманити!* (Марко Вовчок); — *Коли ми по тюрмах гинемо, на ешафот ідемо.., — вона нам поміч дає. Птиця оця — наша робітнича мрія .. Її горем нашим навчено* (Ю. Яновський); *Довелося замкнути гостинну хату і покласти ключ за зелену віконницю, як було навчено його напередодні* (О. Гончар); // *у знач. ім.* **на́вчений,** ного, *ч.;* **на́вчена,** ної, *ж.* Той або та, кого навчили. *Учену сватати навченому шкода; Та і такому жить з ученою біда* (П. Куліш).

◊ **(1) На́вчений гірки́м до́свідом** — який набув знань, навичок і т. ін. на основі пережитого. *Якби не була научена досвідом гірким, то знов би розсипалась в гірких фразах* (Леся Українка); *Навчена гірким досвідом, вона, чітко вимовляючи німецькі слова, спитала, де можна бачити начальника* (А. Хижняк); *Навчені гірким досвідом перших поколінь, багато Конорів приховували правду про себе навіть від найближчих людей, якщо вони не належали до їхнього роду* (О. Авраменко).

НА́ВЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **на́вчений;** наявність у кого-небудь навичок, умінь, знань у чому-небудь. *Головний воєвода знову завагався в навченості воїв та обох дружин* (І. Білик); *Навченість є сукупністю інтелектуальних властивостей людини, від яких залежить продуктивність будь-якої діяльності* (з навч. літ.); *Висока навченість сприяє більш інтенсивному розумовому розвитку* (із журн.).

НАВЧИ́ТЕЛЬ, НАВЧА́ТЕЛЬ, я, *ч., заст.* Учитель. *Лишень старшим школярам дозволяють деколи пан навчитель дзвонити* (Б. Лепкий); *Присутні, мов по команді, відповідають різноголосим гудом, силкуючись достоту виговорити так, як каже навчитель* (С. Добровольський); *Вони* [в'язні] *розучували багато нових* [пісень], *маючи за диригента й навчителя Миколу, що, здавалось, знав їх незчисленну кількість* (І. Багряний); — *Я знаходжу багато відради як педагог, навчитель музики й співів* (І. Пільгук); *Мене тримали на світі збадьорливі слова старого козака Леська Корсака, колишнього спудея Київського колегіуму, а далі навчателя у школі* (Ю. Мушкетик); *У Батурині він* [Мазепа] *стає навчателем двох синів Самойловича* (Г. Колісник).

НАВЧИ́ТЕЛЬКА, НАВЧА́ТЕЛЬКА, и, *ж., заст.* Учителька. — *Схопився раненько, зараз миється! прилизується до дзеркальця, каже: "Треба йти до барині, чи до тієї навчительки"* (І. Нечуй-Левицький); *Батькові ж сказав* [Славко], *що це навчителька французької мови* (Л. Мартович); *З району навчательку таку прислали .. Зовсім дівчинка!* (І. Кирій); *Доки віку твого, не забудеш мене, як не забула і я своєї навчительки* (Валерій Шевчук); *Довготелеса молода навчителька.., схиливши голову набік, поблажливо дивилася на мої пошуки* (О. Шугай); * Образно. *Вулиця — це велічезне осібне життя, це цікава, одмінна од інших, часом сувора, часом легковажна навчателька* (О. Гончар).

НАВЧИ́ТЕЛЬСТВО, а, *с., заст.* 1. Учителювання. — *Окрему плату видаю йому за навчительство, — поважно відмовив князь* (П. Загребельний).

2. Навчання кого-небудь чогось. *Звідтоді, як за вільнодумне навчительство історії знов спровадили у лікарню й інсуліновим пеклом продірявили, розварили мізки, школа геть опротивіла* (Є. Пашковський).

НАВЧИ́ТИ *див.* **навча́ти.**

НАВЧИ́ТИСЯ *див.* **навча́тися.**

НАВШПИ́НЬКАХ, *присл.* На кінчиках пальців ніг. *Засміявся* [Семен], *підстрибнув і тихенько, навшпиньках почав витанцьовувати* (С. Васильченко); *На крок від ліжка старий зупинився. Важко дихав. Втомила його, певно, хода навшпиньках* (Ірина Вільде); *Чути було, як навшпиньках пройшов* [Богдан] *біля маминого ліжка й обережно влігся на рипучий тапчан* (Р. Іваничук); *Тільки навшпиньках треба ступати, щоб не злякати у лісі луну, не потривожити страх волохатий, не обірвати срібну струну* (П. Мовчан); * Образно. *Ніч упала раптово .. Смугасті таємничі тіні блукали галявиною нишком, навшпиньках* (О. Донченко); *В дощі вдягаються тополі, І квітів жовто-синя повінь біжить навшпиньках до Дніпра* (М. Вінграновський).

НАВШПИ́НЬКИ, *присл.* 1. *з дієсл.* с т а т и, п і д в е с т и с я, з в е с т и с я *і т. ін.* На кінчики пальців ніг. *Литка закрутив ганчірку і, підвівшись навшпиньки, заткнув її під товсту солом'яну стріху* (Г. Епік); *Зазирав* [Санько] *крізь щілину в коридор, приноровлюючись — стаючи навшпиньки або присідаючи, — щоб щось вгледіти* (І. Багряний); *Андрій хотів був понад головами розгледіти, хто ж то завітав до самісінької передньої лінії наступаючих військ, аж звівся навшпиньки. Та дарма — гурт був щільний* (Ю. Бедзик);

Здійнявшись навшпиньки, зриває великі червоні яблука і кладе їх собі до хустки (Ю. Андрухович); * Образно. *Плескали в зелені долоні каштани, тополі спиналися навшпиньки — котра вища* (Ю. Мушкетик); *Глухо падали яблука та груші, й заливалися, аж навшпиньки ставали, цвіркуни; текла волога від рік, і плескав там весельцем рибалка* (Валерій Шевчук).

2. *з дієсл.* с т о я т и *та дієсл. на означення руху.* Те саме, що **навшпи́ньках.** *Із садка вийшла дівка. Побачивши, що дід Касян тяжко замисливсь, підбігла навшпиньки* (М. Куліш); *Вона радісно підстрибує, вищить, склада губи трубочкою і тягнеться навшпиньки, щоб поцілувати свою .. маму* (І. Рябокляч); *Він виразно побачив, що вдосвіта повертається до своєї хатини, входить навшпиньки у теплу-теплу світлицю...* (В. Чемерис); *Микола постояв над синовим ліжком, зітхнув і навшпиньки вийшов з кімнати* (В. Яворівський); * Образно. *Навшпиньки підійшов вечір. Засвітив зорі, послав на травах тумани, і, на вуста поклавши палець, — ліг* (П. Тичина).

На носки́ (на па́льці, навшпи́ньки) става́ти (спина́тися, підніма́тися *і т. ін.)* / **ста́ти (зіп'ясти́ся, підня́тися** *і т. ін.)* *див.* **става́ти; П'ясти́ся (пну́тися) навшпи́ньки** *див.* **п'ясти́ся.**

◊ **Ходи́ти навшпи́ньки (на па́льцях)** *див.* **ходи́ти.**

НАВШПИ́НЯЧКИ, *присл., розм.* Те саме, що **навшпи́ньки.** *Задні аж навшпинячки ставали, щоб заглянути в середину кола, — там, забувши все на світі й навіть самого себе, одбивав танця Семен Барабаш* (Л. Смілянський); *На швидкій ході він ніби підскакував напереміику на кожній нозі, неначе ступав навшпинячки* (І. Нечуй-Левицький); *Вона тихо, навшпинячки, пішла до дверей і прислухалась* (Б. Грінченко); [Ф е о ф а н с ь к и й *(вбігає, але, примітивши пару, навшпинячки виходить за двері й кричить):*] *Можна?* (Є. Кротевич); *Марія .. намагалася ходити навшпинячки й не грюкати дверима* (Валерій Шевчук).

НАВ'Ю́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нав'ю́чити.** — *Вони сидять тут, а чоловік прийшов нав'ючений за трьох! — докірливо сказала партизанам господиня* (П. Автомонов); *Тисячі вершників, ведучи запасних коней, нав'ючених зброєю та припасами, вкрили засніжений степ* (В. Малик); *Трактори тягли від скирт широкі дощаті сани, нав'ючені соломою* (В. Дрозд); *Тим часом жовніри, нав'ючені селянським майном, пригнали на майдан новий гурт жінок, дітей та чоловіків* (В. Чемерис); // **нав'ю́чено,** *безос. пред. Джек побачив, як двоє білих шмагають важкими батогами по голих спинах бідолашних чорних мучеників, на яких було нав'ючено стільки вантажу, що годі піднести дужій людині після цілої ночі спочинку* (Ю. Покальчук, пер. з тв. Е. Берроуза).

НАВ'Ю́ЧИТИ *див.* **нав'ю́чувати.**

НАВ'Ю́ЧИТИСЯ *див.* **нав'ю́чуватися.**

НАВ'Ю́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нав'ю́чувати** і **нав'ю́чуватися.** *Розбираємо своє спорядження, готуємо для нав'ючування міномети* (Є. Доломан); *Для правильного використання і зберігання коня військовим треба суворо дотримуватися порядку нав'ючування* (з навч. літ.).

НАВ'Ю́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВ'Ю́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., кого, що.* Навантажувати кого-, що-небудь поклажею, в'юками і т. ін. *Четверо добрих коней — сірий, буланий, вороний і гнідий — пирскали коло ґанку і стояли слухняно, звичні до такої операції, їх спритно нав'ючували* (І. Багряний); *Нав'ючую на плечі мінометний ствол, прилаштовую речовий мішок, скатку, протигаз* (Є. Доломан); *Ґаля призналась, що справді недавно плакала, бо в неї вийшла незлагода із свекрухою, яка сьогодні нав'ючила її корзинами та посилала торгувати* (О. Гончар); *Та не встигли ми нав'ючити на себе прилади, як від штабного намету пролунав сигнал "всім на лінійку"* (М. Ю. Тарновський); *Швидко нажав соковитої отави, нав'ючив на себе і, покректуючи, заспішив додому* (К. Гриб).

НАВ'Ю́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАВ'Ю́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док.* 1. Навантажуватися поклажею, в'юками і т. ін. *Грищенко зводить Миколу на ноги. — Нав'ючуйся на мої плечі, та й поповземо. Що ти, що плита — одне й те ж!* (Є. Доломан); — *Хлопці набили тим усім повен рюкзак. Так нав'ючились, як верблюди, і вийшли на вулицю* (І. Багряний).

2. *тільки недок.* Пас. до **нав'ю́чувати.** *На запасному коні нав'ючувалося відібране в нападників добро* (із журн.); *Для далекої дороги верблюди нав'ючувалися заздалегідь* (з газ.).

НАВ'Я́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нав'яза́ти.** *Білі обшивані рукава випадали з темної корсетки, мов пучок квіток, нав'язаний на руки* (Панас Мирний); *І ось прийшов той день, надії мої збулися, вузли нав'язані, крім одного і найважнішого...* (І. Франко); *Ця делегація німецьких добрих громадян, звичайно, не могла без протесту прийняти нав'язаний Німеччині "мир"* (В. Еллан-Блакитний); *Він змушений або ж прийняти нав'язаний татарами бій тут, у своєму таборі, або ж тікати за Сиваш* (В. Малик); // **нав'я́зано,** *безос. пред. Почав присікуватися* [піп] *до мене, кажучи, що у нього в домі і так тісно, а тут ще й мене йому нав'язано* (М. Кропивницький).

НАВ'ЯЗА́ТИ *див.* **нав'я́зувати.**

НАВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* **нав'я́зуватися.**

НАВ'Я́ЗЛИВИЙ, а, е. 1. Який набридливо, надокучливо нав'язується до когось із чим-небудь, пропонує щось; настирливий. *Нарешті Сайгор не витерпів і спитав: — У вас він* [пудель] *завше такий нав'язливий?* (М. Хвильовий); — *Ви чули, що я сказав? — не вгамовувався Сава. — Вірші пишете? — почав відповідати Любчик, силкуючись зрозуміти, чого від нього хоче нав'язливий Сава* (А. Хижняк).

2. Який постійно мимоволі зберігається у свідомості, переслідує когось (про думки, мрії і т. ін.). *Адже це стало вже частиною його життя, оці нав'язливі мрії про Людмилу* (А. Головко); *Збентеження, страх, гостра цікавість, неясна, проте нав'язлива думка, що треба щось робити, кудись іти, когось кликати — все це змішалося в голові Марії* (Ірина Вільде); *Ті пекучі не змивні нічим нав'язливі кадри — яснець ночі, дика натура з лазаретними кіньми й русалками! — ти бачиш їх тут* (О. Гончар); *Олександр труснув головою, намагаючись відігнати від себе нав'язливі думки* (С. Тельнюк); *Попробував* [Олексич] *було розігнати його, сон той нав'язливий, та де там: хилить — і край* (Д. Міщенко); // Якого не можна здолати, побороти, позбутися (про запах, звук і т. ін.). *Юркові набридло, щоб за ним цілісінький день нав'язливою тінню волочилось оце дівчисько, — і він сів на велосипед та й утік до хлопців* (Є. Гуцало); *У повітрі висів нав'язливий запах одеколону* (Любко Дереш); *Замкнений простір завібрував надмірними децибелами, викликаючи бажання притишити нав'язливий звук* (Г. Вдовиченко).

Нав'я́зливий стан *див.* **стан**^{3}**.**

НАВ'Я́ЗЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **нав'я́зливий.** — *Ми якось про це зовсім нічого не знаємо... Розкажіть, .. — цікавились уже всі, товплячись коло двох товаришів, соромливо посміхаючись з своєї несвідомості та нав'язливості* (Грицько Григоренко); *Він уже не без труда уникав нав'язливості* (Ю. Іздрик); — *Нав'язливість чужа моїй натурі, але у нас з вами, сер, одна мета, і якщо ми об'єднаємо наші зусилля, то я віддам у ваше розпорядження своє знання законів і свій чималий досвід у таких делікатних переговорах* (В. Бойченко, пер. з тв. Р. Стівенсона).

НАВ'Я́ЗЛИВО. Присл. до **нав'я́зливий.** *Сергія охопив неспокій. То він читав, а це ніщо не йшло в голову, тільки нав'язливо крутилася думка про можливий арешт* (М. Олійник); *Він нав'язливо твердив про себе одне: "Такою ти стала зараз. А чи такою ти була раніше, коли так тебе любив?"* (С. Процюк); *Лопотять крилами птахи. Цей шум крил стоїть у вухах так нав'язливо, що запросто починаєш плутати, що ж ти, врешті-решт, відчуваєш* (Любко Дереш).

НАВ'Я́ЗЛИЙ, а, е. Те саме, що **нав'я́зливий** 2. *Психологи стверджують, що рожевий колір пробуджує інтуїцію, сприяє зміненню застарілих поглядів і допомагає позбутись нав'язлих думок* (з наук.-попул. літ.).

НАВ'Я́ЗНУТИ, НАВ'Я́ЗТИ, зну, знеш; *мин. ч.* нав'яз, ла, ло; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Прилипнути, пристати в якійсь кількості. *Нав'язло біля чобіт багато болота* (із журн.); * Образно. — *Ну от, наші почуття, себто мої і Соломії... — і аж сплюнув* [Дмитро] *спересердя, що на язик нав'язли заялозені слова...* (М. Стельмах).

2. *розм.* Пристати, причепитися до кого-небудь. *Лазар загорнув поли халата і весь підібрався, як перед нападом. — Чого нав'яз? — говорила вся його постать* (М. Коцюбинський); *Чого це панича Моріса так тягне до селища? Каже, що знов поїде туди, тільки-но зловить отого плямистого мустанга. Та й нав'яз-бо йому той плямистий!* (В. Митрофанов, пер. з тв. Т. Майн Ріда).

◊ **Зав'я́знути (зав'я́зти, нав'я́зти** *і т. ін.)* **в зу́би (в зуба́х)** *див.* **зав'яза́ти**[2].

НАВ'Я́ЗТИ *див.* **нав'я́знути.**

НАВ'Я́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нав'я́зувати** 2, 3. *На точці честі він твердий, як камінь, а гордійські вузли, нав'язувані аристократичними руками з шляхетськими гербами на нігтях, розтинає він без вагання* (О. Кобилянська); *Тепер уже й братства не були в стані оборонитися супроти нав'язуваної силоміць церковної унії* (з навч. літ.).

НАВ'Я́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нав'я́зувати** 1, 3 і **нав'я́зуватися** 1. *У ворсових килимах узор створюється нав'язуванням на нитки основи вузлів з кольорової вовни* (з наук.-попул. літ.); *Щось було привабливе і в його манері розмовляти з людьми — спокійно, без нав'язування власної думки* (М. Олійник); — *Я не нав'язуюсь. Бо від нав'язування ніколи не буде у нас контакту в роботі* (В. Логвиненко).

НАВ'Я́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАВ'ЯЗА́ТИ,** в'яжу́, в'я́жеш, *док.* 1. *що.* Прикріплюючи до чого-небудь, обмотуючи навколо чогось, прив'язувати, зав'язувати. *І сюди шатнеться* [Зубиха], *і туди мотнеться: і намисто Олені нав'яже на шию, і голову квітча* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Тарас устигає роздягтися першим. Він так-сяк нав'язує на голову одежу і, коли ще все відділення на березі, пропливає метрів з десять* (І. Багмут); *Нав'язавши брудну ганчірку на палицю, я виставив її в ляду. Кілька куль пронизало її одразу. Я помахав ганчіркою* (Ю. Яновський); *Сама до отари повернула, насмикала сухої вовни зі своїх овечок, на гребінь її нав'язала* (Н. Королева); *Тоді нав'язав* [Руденко] *на тій мотузочці з поміччю інженера вузлик і заходився перемірювати стіну* (І. Багряний).

2. *чого, що.* В'язати (у 1 знач.) певну кількість чого-небудь. *Жнивувало все село. Дівчата нав'язували за світловий день по сім — вісім тисяч снопів* (із журн.); *Настя уже встигла нав'язати копу і тепер загрібала за собою колоски* (Я. Качура); *Павлик приніс довгу вірьовку, нав'язав на ній вузлів* (О. Донченко).

3. *що, чого, перен.* Змушувати кого-небудь приймати, виконувати що-небудь, спонукати, заохочувати до чогось усупереч бажанню. *І знову я не стримався, знову почав нав'язувати іншим своє ставлення, свою волю, знову мені захотілось бачити інших людей не такими, якими вони є* (Є. Гуцало); *Він забув про те, що не можна нав'язувати всім людям свої уподобання, не питаючись їхньої згоди на це* (П. Загребельний); *Я не нав'язувала дружби. Вона прийшла сама у дні випробувань* (В. Дрозд); *Зараз він сам нав'язав синові дискусію, оцю суперечку про музику* (Г. Усач); *Іринка явно прагнула нав'язати контакт* (Любко Дереш); // *кого.* Призначати кого-небудь проти чийогось бажання. *Наростали вигуки, тепер вибори вольні, ніхто не має права нав'язувать старшину* (К. Гордієнко).

4. *чого, що, розм.* Накладаючи, наповнюючи що-небудь, зав'язувати. *Стала* [Ївга] *збиратись, нав'язала у торбу, чого їй треба було...* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Там я тобі вузлик харчів нав'язала* (О. Копиленко); *Нав'язала* [баба Векла] *у вузлик з півдесятка яєць, кілька огірків та варених картоплинок, пляшку молока, вишень* (Микита Чернявський).

НАВ'Я́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАВ'ЯЗА́ТИСЯ,** в'яжу́ся, в'я́жешся, *док.* 1. *розм.* Набридаючи, невідступно приставати до кого-небудь з чимсь, пропонувати щось. *Стане хто нав'язуватись, або що такеє робити, або казати, то його .. узять і до волості привести* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Чорт зна що ж і нав'яжеться.., вчить мене, як з колгоспниками розмовляти* (Ю. Збанацький); * Образно. *Мав багато друзів, але батькова тінь час від часу нав'язувалася в супутники, переслідувала, катувала, не давала відчути себе повноправним громадянином* (Микита Чернявський); // Настирливо напрошуватися на що-небудь, приставати з чимсь. *З дня на день відкладав я розмову з Семенком. Не хотілося мені першому до нього в гості нав'язуватись* (І. Муратов); *Дав* [Юрко] *дідові закурити і той нав'язався допомогти* (В. Козаченко).

2. Постійно, мимоволі зберігатися у свідомості, переслідувати кого-небудь. *Ця пісня мимоволі нав'язується їй* [Тані] *увесь вечір* (С. Васильченко); *Нав'язувались всілякі здогади, пригадалася поліція ...* (У. Самчук).

3. *тільки недок.* Пас. до **нав'я́зувати.** *Для покращання святкового настрою на веранді нав'язувалася низка гірлянд* (із журн.); *Дуже зручне місце для відпочинку. Тут, мабуть, легко зібратися з думками і легко картати себе за якийсь промах — ніщо не нав'язується* (Р. Андріяшик); *Тривалий час вищим навчальним закладам нав'язувалася єдина програма викладання суспільних наук* (з газ.).

НАВ'Я́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нав'яли́ти.** *Для фірмової піци використовують свинячий окіст, попередньо нав'ялений* (з газ.).

НАВ'ЯЛИ́ТИ *див.* **нав'я́лювати.**

НАВ'Я́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАВ'ЯЛИ́ТИ,** в'ялю́, в'я́лиш, *док., що, чого.* В'ялити певну кількість чого-небудь. *Під час нересту риби насолюють цілі бочки, повні горища нав'ялюють* (О. Гончар); *Тільки дехто встиг нав'ялити потроху конини* (І. Білик); *Рибалка встиг насолити й нав'ялити чималий запас риби* (В. Митрофанов, пер. з тв. Т. Майн Ріда).

НАВ'Я́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **нав'я́лювати.** *Звичайно тарань нав'ялюється на спеціальних решітках* (із журн.).

НАГ *див.* **наги́й.**

НА́ГА, и, *ж., заст.* Сором. *Не нага, що тебе сусіди не люблять* (Б. Грінченко); *А він, суперник, неначе не звернув уваги, Лиш усміхнувсь — і переможця сміх Мене ударив, як хльосткий батіг, І я не знав, де дітися від наги* (Д. Павличко).

НАГА́ВКАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. Зустріти гавканням; погавкати при наближенні кого-, чого-небудь. — *Ой-ой-ой! — жалібно заскиглив він* [собака], *коли старечий ватаг Богдан Холод оперезав його посохом по спині. Оце так нагавкав!* (О. Довженко); *Чужий собака може зненацька нагавкати на вас, а потім укусити* (із журн.).

2. *перен., зневажл.* Сказати щось неприємне, образливе, дошкульне. *Нічний сторож на мене нагавкав сьогодні, мовляв, треба мати дозвіл на фотографування споруди* (із журн.).

НАГА́ВКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Погавкати багато, досхочу. *Йому здалося, що нарешті собаки нагавкалися* (із журн.); *І коли тільки сусідський пес нагавкається?* (з газ.).

2. *перен., зневажл.* Стомитися від балачок, розмов. — *Діду, кажіть казки! — кричу я до діда. — .. Ну та й непоміркований ти хлопець, — обізвався дід. — Цебто: кажи казки в Бендерах, а я буду слухати в Акермані! Нагавкався б дід таки добре!* (І. Нечуй-Левицький).

НА́ГАД, у, *ч., розм.* Те саме, що **нага́дування.** *Лишилися наслідки — зневір'я, розпач і незабаром живий нагад про перебуту пригоду* (С. Єфремов); *І в цім однім слові були і наказ про пильність, і нагад про щось колишнє* (Т. Осьмачка); *Ти — спогад сам собі і нагад про майбутнє* (П. Мовчан); *Це нагад, що людська метушня марна й дочасна, але є в ній і висока позначеність* (Валерій Шевчук).

НАГА́ДАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **нагада́ти**[1]. *Як щасливо розв'язалася складна-складна задача, поставлена перед Лисенками в революцію, заново нагадана їм у війну!* (Олекса Ізарський); *Це щось таке давнє, нагадане й, мені здається, ілюзорне* (Валерій Шевчук); // **нага́дано,** *безос. пред. Кілька разів було нагадано, що або я Юлію на колінах перепрошу, або матиму скаргу* (І. Франко); *Міщилові нагадано було, що навіть Константинопольська Софія .. покоїлася на розгалужених підземних склепіннях, таємниця яких не розкрита ще й досі ніким* (П. Загребельний).

НАГА́ДАНИЙ[2], а, е, *прост.* Дієпр. пас. до **нагада́ти**[2]. *Бабуня переписала молитвослов і під лампадний блиск на фіранці почуєш: "недуга найдена, наслана, надумана, нагадана"* (Є. Пашковський); // **нага́дано,** *безос. пред. Хто перший до хати ступить, той суджений для дівчини, що їй першою заміжжя нагадано – така є прикмета* (В. Лис).

НАГАДА́ТИ[1] *див.* **нага́дувати.**

НАГАДА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *кому і без дод., прост.* Док. до **гада́ти**[2]; наворожити. — *Що вже вона тобі нагадала? — від раптової печалі в баби Ликори губи аж наче обвуглюються. — Ой-ой-ой! Бачу, бачу, що вона тобі нагадала недобре щось* (Є. Гуцало); — *Ну що ж, — стримуючи хвилювання, відказала Надія Іванівна. — Цигани то цигани. Нехай заходять, може, щастя нагадають* (А. Михайленко).

НАГАДА́ТИСЯ *див.* **нага́дуватися.**

НАГА́ДУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для нагадування. *У процесі допиту нагадувальні запитання ставлять, якщо потрібно допомогти свідкові згадати обставину, ним забуту* (з навч. літ.); *Нагадувальна реклама має на меті спонукати споживача згадати про товар або послугу* (із журн.).

НАГА́ДУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нага́дувати.** *Важке мовчання залягло у вагоні. Як видно, нагадування про нічну подію пригнітило кожного* (А. Головко); *Минають дні, він на нагадування Леха нічого не хоче відповідати, відкладає цю справу* (Д. Гуменна); *Нічим іншим не можна було болючіше вразити його зараз, як саме нагадуванням про батька* (О. Гончар); *Дмитро без нагадування вимив руки, довго розглядав своє обличчя в дзеркалі* (А. Крижанівський).

НАГА́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАГАДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *кого, що, про кого — що і без дод.* Відновляти в пам'яті спогади про кого-, що-небудь, змушувати згадати про когось, щось. *Рветься пісня в вікно, в'ється птицею у скло і крилами призивно тріпоче, мов нагадує серцю далеке село* (В. Сосюра); *Воно* [дерево] *тут, може, буде лише одне нагадувати про Україну, про той далекий пекельний рай, про милу рідну землю!* (Василь Шевчук); *Господи, благодать яка вселенська, позаземна, стерильно чиста, без домішок, без участі розуму, котрий любить нагадувати про всеминущість...* (В. Яворівський); *Любов моя — моя одна! Тобі ні втіхи, ні розради. Моя ти гідність і вина, а що за цим — ти не нагадуй* (С. Йовенко); *Ви* [проліски] *сьогодні мене звеселили, Нагадали минуле мені: Нагадали коханої очі, Що блакитні були і ясні* (Б. Грінченко); *Я б думкою спинивсь в другім небеснім світі, Куди і сяйво гір не доліта, Але і там же власне сонце світе* [світить] *І знов воно про тебе нагада* (О. Олесь).

2. *перев. недок., кого, що.* Бути, здаватися схожим на кого-, що-небудь. *Довгобразий вид Варвари, карі ясні очі, тонкий ніс, повні рожеві уста дуже нагадували українську вроду князів Острожських* [Острозьких] (І. Нечуй-Левицький); *Великими чорними очима з дугастими бровами, смаглявим кольором обличчя і тонкими губами Надія нагадувала Марину* (Л. Смілянський); *Пузатий комод, потрісканий і облуплений: він нагадував старезну людину, яка зажилася на світі* (А. Дімаров); *Хмари нагадували наше осіннє поле, або вистелені льоном луки, або пустелю* (В. Дрозд); *Дорога додому нагадувала пробудження із затяжного, насиченого сну* (Любко Дереш); *Когось вона Анеля мені нагадала — похиле, в чорній одежі, з блідим, змарнілим лицем* (М. Коцюбинський); *Візуально Львів нагадав мені Прагу, бо в ньому було так само багато старого європейського каміння* (Ю. Андрухович).

3. *кого, що, про кого — що і без дод., розм.* Відновлювати в пам'яті минулі події, явища, образи і т. ін.; згадувати. *Усе не вгавав* [Решетник], *щоразу нагадуючи про Раю...* (О. Копиленко); *Незабаром потяг зник, і лише запах нагрітого заліза нагадував, що він тут узагалі колись проїжджав* (С. Жадан); *Коли вечір нагадував, що минув ще один безнадійний день, Ангеліна накривала у вітальні стіл для чаюван-*

ня (Люко Дашвар); *А як нагадаю Козака в могилі, то й досі не знаю, Чи то було справді, чи то було так, Мара яка-небудь* (Т. Шевченко); *Хто вітриться кудись шукать якогось раю, — Тому я приказку стареньку нагадаю: Там хороше, де нас нема* (Л. Глібов); // Звертатися до кого-небудь із попередженням не забути про що-небудь або зробити, виконати щось. — *Встигнемо. — Валі ніколи не треба було нагадувати про час* (В. Собко); *Коли Христя забуде що зробити — Загнибідиха сама зробе* [зробить], *а не нагадає* (Панас Мирний); — *Він складе іспит і може собі відпочивати ціле літо. Я й не подумаю тоді нагадати йому про книжку* (Г. Хоткевич); [Л ю б а:] *А я забігла, по-перше, нагадати ще раз, щоб ти не спізнився* (І. Микитенко).

4. *що, про що.* Бути свідченням, доказом чого-небудь; свідчити (у 2 знач.). *І в косах перша срібна волосинка Нагадує про осінь і печаль* (М. Рильський); *Хрести тут не нагадували про смерть, вони були тільки знаками з минулих століть, витворами каменярського мистецтва* (Р. Федорів); *О, горе тим рукам, що звикли у неволі Носить кайдани ржаві та важкі. На волю вирвуться, і там бридкі мозолі Їм нагадають, хто вони такі* (Леся Українка).

(1) Нага́дувати / нагада́ти про себе́ — виявляти ознаки чого-небудь, бути помітним, відчутним; відчуватися. *Тепер серце частіше нагадувало про себе: коли доводилося бігти і навіть при звичайному маршируванні, Тарас Григорович задихався* (З. Тулуб); *Віяв теплий вітер. Весна здалеку нагадувала про себе* (Л. Смілянський); *Серце чи печінка, чи що там іще постійно нагадує про себе* (М. Матіос); *Та знов війна про себе нагадала гулом батарей* (І. Гончаренко); *Вже як прилягла та склепила повіки, втома нагадала про себе: наслала сон-дрімоту й примусила скоритися тій солодкій спокусі* (Д. Міщенко); *Реальність нагадала про себе вже за годину* (Люко Дашвар).

◊ **(2) Нагада́ти козі́ смерть** — примусити кого-небудь згадати те, що для нього дуже важливе й болюче, а іншим вже набридло. *От же і нагадали козі смерть! Знов своє. Сказав, так і зроблю* (Т. Шевченко); — *Ат, нагадай козі смерть, а коза й очі витріщила! — сказала сердито Онися* (І. Нечуй-Левицький); *А ти тільки нагадай козі смерть, так і пішло, мужик тобі вже й до смерті не забуде, що йому погано живеться* (В. Винниченко); — *Не потрібний мені ваш заміж! — відповідає Таня .. — Таке! — не витримує — сміється мама. — Нагадай козі смерть... Хто тебе ще сватати збирається, а ти вже заміж збираєшся!* (А. Дімаров).

НАГА́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАГАДА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *розм.* Відновлятися у пам'яті; пригадуватися. *Приходить до такого, що вам нагадується така грушка, що ще як ви дитиною були та виділи її* (В. Стефаник); *Мотрі нагадувалися гарні вечері в Бахмачі, нагадався святий вечір, колядники, вертеп* (Б. Лепкий); *Знов мені нагадалася небіжка неня* (Л. Мартович); *Промінь сонця вдарив у вікно, і чомусь від нього нагадалось йому давнє-давнє дитинство* (М. Івченко); // *безос. Чим нагадатися тобі, Щоб ти не забував мене?* (М. Вінграновський).

2. *розм.* Те саме, що **нага́дувати** 3. *Хотіла схопитись* [Галя] *і побігти до Олі, але в сам раз нагадувалась і заховувала поважний спокій далі* (Л. Мартович); *Пасу вівці на дубрівці, на долину зігнав, Нагадався за дівчину та й додому пігнав* [погнав] (з коломийки); // *безос. У економічних рубриках газет цілком слушно нагадувилося, що торгівлю з саламандрами не можна обмежувати* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

3. *тільки док., розм.* Прийняти рішення після деякого роздуму, вагання; зважитися на щось. [П а н ь к о:] *Е, моя дитино, а що, як Гнат за ті два роки інакше нагадається і іншу візьме?* (І. Франко); *Часом тітка запалить перше свою* [цигарку] *й до половини викурить, а дядько тільки що нагадається смоктати* (М. Коцюбинський).

4. *тільки док., діал.* Подумати, поміркувати. — *Олександре, добре нагадайся. Щоб не було каяття запізно!* (І. Франко).

НАГА́ЄЦЬ *див.* **нога́йці.**

НАГА́ЄЧКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **нага́йка**[1]. *Ой дала ж мя* [мене] *моя мати, за кого-м хотіла. Зашуміла нагаєчка коло мого тіла* (з коломийки); [Я в д о к и м:] *На оченьках муравочка, На личеньку китаєчка. На рученьках нагаєчка, Нагаєчка-дротяночка...* (М. Кропивницький); [Н е д о р о с т о к:] *Жінці волі не давай. Чи любиш, чи не любиш, а нагаєчку держи про звичай* (С. Васильченко); *У новому наряді, як павич, походжаю я по двору, нагаєчкою по сап'янових чобітках себе похльоскую* (Ю. Логвин).

НАГА́ЇЩЕ, а, *ч.* Збільш. до **нага́й.** *Як пішов дідище Да на базарище, Да купив дідище Собі нагаїще* (з народної пісні).

НАГА́Й, я́, *ч.* Батіг із сплетених ремінців з коротким пужалном; канчук. *На голові* [економа] *ярусний, синій картуз із ремінцем, на руці довгий, зложений удвоє нагай* (В. Винниченко); *Сів* [Каретников] *на коня, оперезав його нагаєм* (Ю. Яновський); *Козак свиснув, стрельнув нагаєм, відкинувся плечима і попустив правицю з нагаєм* (Ю. Логвин); *Двоє хлопців на конях гнали череду на пастівень, нагаями стріляли над куцорогими головами* (Є. Пашковський); // Удар таким батогом. *Джон вмер під нагаєм полісмена* (М. Бажан); *Досталось і йому, Ониськові, двадцять п'ять нагаїв, вліпили панські посіпаки* (І. Цюпа); *Ніщо не могло заспокоїти турків: ні умовляння, ні погрози, ні нагаї* (Б. Левін); * Образно. *Народ росте і множиться, і діє Без ваших нагаїв і палаша. Під сонцем вічності древніє й молодіє Його жорстока й лагідна душа* (В. Симоненко).

Дава́ти нагая́ *див.* **дава́ти.**

◊ **Бра́ти / взя́ти в нага́ї** *(рідше* **в нага́йки)** *див.* **бра́ти; Нахапа́тися нага́їв (стусанів, товче́ників)** *див.* **наха́пуватися; Скуштува́ти (покуштува́ти) ві́ника (кия́, лози́ни, різо́к, нага́їв** *і т. ін.)* *див.* **скуштува́ти.**

НАГА́ЙКА[1], и, *ж.* Те саме, що **нага́й.** *Лайка не нагайка — на плечах не лежить* (приказка); *Він сильно оперезав нагайкою коня, і кінь поскакав по невеличкій рівнині* (В. Гжицький); *Вася передав йому свою польову сумку з ротними списками, коня і товсту плетену нагайку* (О. Гончар); *Його обліпили коні й люди, і хоч як періщили їх нагайками козаки з варти, але не могли нічого вдіяти* (Ю. Мушкетик); *Стояв біля чагарнику, теребив у руках нагайку, не знаходячи собі місця* (В. Шкляр); *Раптом ляснули нагайки, і пустились коні вскач* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

◊ **Бра́ти / взя́ти в нага́ї** *(рідше* **в нага́йки)** *див.* **бра́ти.**

НАГА́ЙКА[2] *див.* **нога́йці.**

НАГАЙКО́ВИЙ, а, е. Стос. до нагайки *(див.* **нага́йка**[1]*)*. *На козацьких забавах було проведено показові нагайкові бої* (з газ.).

НАГА́ЙНИЙ, а, е, *заст.* Нагальний. *Ой вийду я за ворота, не бере охота, бо вже мому* [моєму] *миленькому нагай-*

на робота (П. Чубинський); *Никін тільки почухав потилицю. Поволік би він її під цей нагайний час із великою охотою на поле* (Л. Яновська).

НАГА́ЙСЬКИЙ *див.* **нога́йський.**

НАГА́ЙЦІ *див.* **нога́йці.**

НАГА́ЙЧИК, а, *ч.* Зменш.-пестл. до **нага́й.** *Аж мій миленький іде, іде, Гіншую* [іншу] *веде .. Гей, мені молоденькій Нагайчик несе* (з народної пісні).

НАГАЛА́Й-БАЛА́Й *див.* **нагала́й-набала́й.**

НАГАЛА́Й-НАБАЛА́Й, НАГАЛА́Й-БАЛА́Й, *присл., розм.* Абияк, як-небудь, не подумавши. — *Підождемо з півроку, та й годі. Як не одкинеться Денис за цей час, то він буде твій. Треба добре навиглядати його. Без цього я тебе, дочко, не видам нагалай-набалай* (І. Нечуй-Левицький).

НАГАЛАСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Зчинити галас. *Нахлинули вакаційні гості до тихого сільського двора, нагаласували, нашуміли, мало до великого не дійшло, і — від'їхали* (Б. Лепкий); *Щоб заставити онука вивчити уроки, вона накричить, нагаласує* (із журн.).

НАГАЛАСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Погаласувати багато, досхочу. *Спочиває Весела, натрудившись, нагаласувавшись за день* (О. Гончар); *До закінчення свята нагаласувалися всі дітлахи* (із журн.).

НАГА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який потребує швидкого виконання, розв'язання і т. ін., якого не можна відкласти; терміновий, невідкладний, негайний. [А н т е й:] *Чом не сядеш?* [Х і л о н:] *Маю справу...* [А н т е й:] *Аж сісти ніколи, таку нагальну?* (Леся Українка); — *У мене нагальна телеграма в Москву* (В. Самійленко); *Він відчував себе втягнутим у звичайну туристичну подорож з авантюрним ухилом, яка відірвала його від нагальної роботи на фермі* (Д. Білий); *Тут слуга ввійшов до мене, справи маючи нагальні* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Доля поставила на пробу мою чесноту, і я, на превеликий мій сором, тої* [тієї] *проби не видержав. Не жду я собі за те іншої одплати, як нагальної смерті* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Життєво необхідний, вкрай потрібний; настійний (у 2 знач.). *Чи така вже була нагальна потреба витрачати на дорогу цілий місяць, щоб пробути в санаторію лише два тижні?* (М. Руденко); *Стрибати з літака нагальної потреби не було* (І. Карпа); *Як завше, слова Олеся Гончара — неквапливі, неголосні, але продиктовані голосом совісті, наповнені роздумами важливими й нагальними* (з наук.-попул. літ.).

3. *розм.* Раптовий, несподіваний. *За вікном почулось тривожне бухкотіння тулумбасів. — Що там таке нагальне трапилось? — спитав суворо Чепіга* (С. Добровольський); *Почувши крізь відчинене вікно нагальну стрілянину біля мосту, він підняв по тривозі увесь свій гарнізон* (Іван Ле).

4. *діал.* Бурхливий, поривчастий, стрімкий, швидкий і т. ін. *Нехай зачепить* [Максима Гримача] *хто чужий, то й не збудеться лиха: налетить, як той вихор нагальний; дощенту викорчує* (Марко Вовчок); *Воно весною завжди буває вітер, але такого прудкого, такого нагального щось не пам'ятається* (У. Самчук); *Китлів справді був недалеко — якихось чотири-п'ять кілометрів. Нагальним маршем Михайло дійде туди і за півгодини* (Іван Ле).

НАГА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **нага́льний.** *Степан підтримував розмову, а думку свердлило одне: з чим він приїхав? Невже справа набрала нагальності?* (М. Олійник); *Утворення нової державної служби обумовлюється нагальністю адміністративної реформи в Україні* (з наук. літ.); *Вони* [соколи] *вишугували в піднебесся з такою нагальністю, з таким завзяттям, аж ніби в тобі теж щось зривалося й летіло за ними* (П. Загребельний).

НАГА́ЛЬНО. Присл. до **нага́льний.** *Війна все ж не розпочнеться нагально враз* (Є. Кротевич); — *Так ви таки по правді не догадуєтесь, навіщо я вас так нагально викликав до себе? — питав він, не зводячи з Малинки очей* (С. Васильченко); *Я геть чисто забув про облаву, аж поки нагально не зателенькав на дзвіниці дзвін* (Р. Федорів); *Вони побігли по горах так нагально, неначе саме їм належало вирішити наслідок найбільшої сутички* (П. Загребельний); *Повінь прийшла нагально, річка Удай, на якій стояло село, розлилася в одну ніч* (Ю. Мушкетик).

НАГА́Н, а, *ч.* Револьвер особливої системи з обертовим барабаном. *Сухо чмихнув старий наган (Перша нота нової гами...). Надвечірній лягав туман Над житами* (Є. Плужник); *Муся сонно блимнув великими чорними очима, підсмикнув пояска, що на ньому теліпалась кобура нагана* (І. Кириленко); *Прокопович кинув рушницю, вихопив нагана, але чомусь наган не стріляє* (В. Сосюра); *Стояв* [Семен], *відставивши ногу, і, усміхаючись, крутив барабан нагана, застромленого за пояс* (Григорій Тютюнник); *Колодкою нагана вдарив бандита в скроню, і той сторчака полетів з призьби* (Микита Чернявський).

НАГА́НА, и, *ж., діал.* 1. Догана. *Хоч він був слухняний і робив все, що хто не казав би, все-таки не обійшлося без нагани й кари* (Н. Кобринська); *Он у "Зорі" редактор був знайшовся терпимий, дак і дістав нагану зі Львова за те, що ввів провінціалізми* (А. Кримський).

2. Докір, осуд. *Невинний жарт, троха* [трохи] *голосніший усміх або живіший рух — усе те стрічало її* [Грозицької] *докірливий погляд або нагану* (І. Франко); *Наймичка з гуркотом поставила самовар посеред столу й дістала за свою незграбність милостиву нагану* (Валерій Шевчук).

◊ **Да́ти нага́ну** *див.* **дава́ти.**

НАГАНЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наганя́ти** 1–4, 8. *Натаскування, наганяння, вимуштрування, польові випробування і змагання мисливських собак проводять на окремих ділянках, виділених для цієї мети користувачем мисливських угідь* (з мови документів); *У районі міста Вилкове через наганяння вітру на річці Дунай очікують подальшого підвищення рівня води до 170–175 см* (з газ.).

НАГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *рідко* **НАГО́НИТИ,** ню, ниш, *недок.*, **НАГНА́ТИ,** нажену́, нажене́ш, *док.* 1. *кого, що.* Настигати кого-, що-небудь, наближатися до того, хто або що рухається попереду; наздоганяти. *Гайдамаки понад яром З шляху повернули. Наганяють півпаробка* [півпарубка] (Т. Шевченко); *Іван наліг тоді на весла, і його човен почав наганяти передній* (М. Коцюбинський); *Я в момент нагнав гусака, затулив йому рукою дзьоба* (І. Микитенко); *Розгніваний Ванько нагнав її на порозі і з усього маху вперіщив рогачем по чавунцеві* (А. Дімаров); *Увімкнувши аварійну сигналізацію, він вискочив з машини, сподіваючись нагнати хлопчиська і віддухопелити його від душі* (В. Хрущак); * Образно. *Розсердилась хвиля, погналась за страхополохом, нагнала, знесла його в море, втопила* (Дніпрова Чайка).

2. *перев. док., кого, що.* Зганяти кого-, що-небудь кудись, зосереджуючи, збираючи в одному місці. *Прокіп пішов на ставок, позгонив усі людські гуси й нагнав до батюшки пов-*

нісінький двір гусей (І. Нечуй-Левицький); *Тисячі мирних громадян нагнали в портові амбари, зачинили як заложників* (О. Гончар); // *безос.* * Образно. *Весна приспішила: на Євдокії вже й крига пішла. Води нагнало таку силу-силенну, що всю греблю поняла вода і міст на річці знесло...* (О. Кониський); // Змушувати кого-небудь прибути кудись, з'явитися десь. — *Думала я, думала, чого це моя Кирпатка* [свиня] *не хоче бігти сама приймати ванну. Насилу наженеш!* (О. Копиленко); // *що.* Рухом вітру, хвилі і т. ін. доносити кудись велику кількість чого-небудь. *Легенький вітер приходив з південного заходу і наганяв невисокі, навіть неувінчані білою піною, хвилі* (В. Собко); *Вдень був низовий вітер і нагнав з моря багато камки* (І. Нечуй-Левицький); *Знали* [матроси] *добре, що коли з півночі вітер нагонить багато криги, то не проб'ється крізь ту кригу до острова "Сміливий звіробій"* (М. Трублаїні); // *що.* Переміщаючи, приганяти (перев. хмари). *За вікнами вітер наганяє на вигорілий обрій неповороткі плоти білих хмарин* (М. Стельмах); *Повій, вітре, понад яром Та нажени чорну хмару* (Т. Шевченко); *Ще вчора було сонячно, тепло, а сьогодні вітер нагнав хмари* (В. Нестайко); // *що, чого.* Спричинювати собою появу якогось явища природи (дощу, снігу, морозу і т. ін.). *Чорних хмар та непогоди Осінь пізня нажене* (П. Грабовський); *Вітер вирвавсь, — мабуть, нажене Сніг, чи щось подібне крижане* (І. Нехода); *А вечір нагнав із долини туманів* (І. Муратов); *Подув північний вітер, нагнав холоднечі, вдарили морози* (Ю. Збанацький); // *безос. Сподівались, що вітром нажене дощу, а його так і не нагнало* (О. Гончар).

3. *кого.* Женучи, спрямовувати куди-небудь, на кого-, що-небудь. *Пригадав* [Андрись] *панські полювання.., коли ото з'їжджались пани-нероби з усієї околиці, а голодні, обшарпані діти кріпаків наганяли на них звіра* (В. Гжицький); *Снилися зайці, величезні, як стіл. І хоч ми гасали за ними, наганяючи на смолу, довговухі все оббігали її стороною* (А. Дімаров).

4. *що, перен.* Зумовлювати, спричиняти яке-небудь почуття, переживання, якийсь стан і т. ін. *Східна душевна мелодія цієї пісні* ["Суліко"] .. *полонила душі, наганяла смуток, легеньку журу, тиху задуму* (І. Багряний); *Грім вогнестрільної зброї нагонив жах на військо Ружинського* (Іван Лє); *Нагнали дрімоту на неї оті кілометри, що холодної осінньої години виходила їх із самісінького ранку* (Л. Смілянський); *Свідомість першої перемоги нагнала йому на обличчя злостиву посмішку* (О. Бердник); *По селу гомоніли, що Софію зводить біс, що це він нагнав у її серце туги* (Ю. Мушкетик).

5. *що, розм.* Надолужувати, наздоганяти пропущене, згаяне, незроблене. *Овечата, бички щиро прийнялися щипати вогку траву, .. надвечір прийшлося нагонити утеряне* [утрачене] *за день, і вони ген порозтікались понад усім озером* (Панас Мирний); *Трудно спершу доводиться — треба наганяти пропущений цілий місяць* (А. Головко); *Вдень крутишся, пообідати ніколи, ну й наганяєш своє увечері, а потім задихаєшся уві сні* (В. Чемерис); *Іноді Жменяк мусив вириватися наперед, щоб собі нагнати час — погострити косу* (М. Томчаній).

6. *кого, розм.* Спонукати до активнішої дії, примушувати швидше виконати, зробити щось; квапити, підганяти. *Та мимо того ридвани щораз спинялись, а пани нетерпеливились і наганяли своїх слуг до поспіху* (А. Чайковський); *Директор заводу став наганяти всіх, щоб не гаючись їхали до його* [нього] (С. Васильченко); // Заохочувати до чого-небудь. *Тетяна приневолювала їх* [дітей] *до науки, наганяла до книжки* (Н. Кобринська).

7. *кого, розм.* Змушувати кого-небудь піти звідкись, покинути когось, щось; виганяти, проганяти. *А шинкар нивку послідню За горілку взяв І з хатини жінку бідну геть з дітьми нагнав* (І. Франко); *Нагнала* [Секлета] *кота, що закрадався до кухлика з сметаною* (Є. Кравченко); *Не в хаті, а в клуні зібрались брати. До них була прибігла Василинка, але батько відразу ж нагнав її* (М. Стельмах); *Поблизу ящика почала кружляти кицька, але Юрко нагнав її дрючком* (Є. Гуцало); *Він вирішив нагнати сина додому й вийшов на роздоріжжя, де збирались в неділю парубки* (Г. Пагутяк); // Відправляти для виконання чогось. *Чоловік тітки .. жінку шанував, у поле рідко наганяв* (Н. Кобринська); *Тосю .. нагнали до хати збирати плечеві рушники для сватів, білі хусточки для свекра та дружок* (Ю. Смолич); // Позбавляти кого-небудь роботи, можливості працювати десь або виключати з навчального закладу. — *Я тут своє здоров'я втратив, ледве трохи видужав, а як ви мене тепер нажене-те, то де я собі зароблю, хто мене прийме?* (І. Франко); — *Прогнали тебе з землі — на воду перейшов. А як звідси наженуть, що будеш робити? — В землю піду .. На шахти подамся* (М. Стельмах).

8. *що, розм.* Збільшувати, підвищувати що-небудь (ціну, температуру і т. ін.). — *Мені потрібна земля, бо своєї немає, й тобі потрібна... А пан те бачить і наганяє ціну...* (М. Коцюбинський); *Батюшка у Вербівці був молодий і вже нагнав плату за треби вдвоє* (І. Нечуй-Левицький); [М а ю ф е с:] *П'ять літ назад я сам приторговував людям землю по сто двадцять п'ять — сто тридцять, а мужики на свою голову уже нагнали ціну двісті двадцять п'ять за десятину* (І. Карпенко-Карий); — *Щоб не конфузити хлопців перед медициною, мусив навіть на хитрість піти: до тридцяти дев'яти нагнав температуру* (А. Головко); // *безос. І хоч Кузьма .. таки перехворів, температуру йому нагнало, і нога була, як колода, але, бач, вижив* (О. Гончар); *Мати злягла. Нагнало температуру* (Б. Харчук).

9. *що, чого.* Добувати що-небудь за допомогою перегонки в якійсь кількості. — *Та наші вже ж і почастували .. І наварили, і напекли. Ще й самогону з яблук нагнали* (Д. Прилюк); *Нагнати дьогтю; Нагнати медовухи.*

10. *безос., що, розм.* Ставати здутим, розпухлим (про хвору або пошкоджену частину тіла). *Вона впускала собі морфій в ліве плече; на тому місці в неї завсіди наганяло болячки* (І. Нечуй-Левицький); *Помацав рукою голову — ціла, тільки ґулю таку нагнало, як яблуко* (Ю. Збанацький); *А ще мене покусали бджоли, верхню губу нагнало, як у коня* (І. Білик); *Оленці розболівся зуб, нагнало щоку, аж око запливло* (О. Забужко).

(1) Наганя́ти / нагна́ти апети́т (апети́ту) — виклика́ти або посилювати бажання їсти. *Вигляд розкладеної на тарілці шинки нагнав Олі апетиту* (Ірина Вільде).

◊ **(2) [І] ці́пом (дрючко́м) не нажене́ш** *кого* — хто-небудь ні за яких умов не буде жити, перебувати десь. — *Тебе в село і ціпом не наженеш. Ти будеш тертися біля вчених, де-небудь у великому місті* (Григорій Тютюнник); **Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти** *і т. ін.)* **/ навести́ (нагна́ти, завда́ти** *і т. ін.)* **жах (жа́ху)** *див.* **наво́дити; Наво́дити (на-**

ганя́ти, навіва́ти, наві́ювати *і т. ін.)* / **навести́ (нагна́ти, наві́яти** *і т. ін.)* **сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу** *і т. ін.)* *див.* **наво́дити; (3) Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх)** *на кого, кому, на що* — виклика́ти або посилювати у кого-небудь почуття остраху, переляку. *Грім — аж земля тремтить — і гупає і наводить страх на душу* (Панас Мирний); *На прославленого Іскру, що наганяв страх на німців цілої округи, ішли глянути з далеких сіл і хуторів* (Григорій Тютюнник); [Г н а т:] *Поки там що, а ми тепер страху нагнали б їм* [панам] *і сала залили за шкуру!* (І. Карпенко-Карий); **(4) Наганя́ти / нагна́ти пу́ду** — лякати, залякувати кого-небудь. *Такого на їх* [них] *пуду нагнав* (Сл. Б. Грінченка); **(5) Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти хо́лоду** *кому, на кого* — виклика́ти страх, переляк, занепокоєння і т. ін. у когось з певною метою. *Такого бідному хлоп'яті холоду нагнав, що тільки ще Трохим погляне на нього грізно, так він уже й труситься* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Ви на мене нагнали холоду, Андрію. Я вже просто боюся... Ви щось знаєте, і це мене лякає...* (О. Слісаренко); **(6) Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти чо́рну хма́ру** *на кого* — псувати настрій кому-небудь; засмучувати когось. *Було видно, що старий Коваль не в настрої.., оцей виїзд молодих нагнав на нього чорну хмару* (В. Кучер); **(7) Нагна́ти дрижакі́в (тру́су)** *на кого, кому* — дуже налякати, змусити тремтіти кого-небудь. *Такого трусу нагнали йому* (Сл. Б. Грінченка); *Такий .. тихенький горбатий дідусь на нічній галявині міг би нагнати дрижаків і на хороброго* (О. Донченко).

НАГАНЯ́ТИСЯ[1], я́юся, я́єшся, *рідко* **НАГО́НИТИСЯ,** нююся, нюєшся, *недок.,* **НАГНА́ТИСЯ,** нажену́ся, наже́нешся, *док.* 1. *на кого — що.* З розгону наштовхуватися, наскакувати на кого-, що-небудь. *А щоб возик не нагонився на Лиску, як де з гори доведеться їхати, то Даринка ще й нарітники .. приправила* (І. Вирган); *Раз він гнався шістьма кіньми, В шовках та у злоті, Як нагнався на баюру, Застряв у болоті* (С. Руданський); *Не встиг Кайдаш набідкаться, як задній віз нагнався на передній і перекинувся* (І. Нечуй-Левицький); *Лисиця від Мисливця утіка. Нагналася на Лісника І почала благати Урятувати* (М. Годованець); *Здивувалась вона, що він отак із напнутим вітрилом на землю нагнався* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *тільки док.* Помчатися куди-небудь. *Ой туди козаченько нагнався, А під ним кінь вороний розігрався, Та на синьому морі завалився* (П. Чубинський); *Місце зайняте: сидить якийсь незнайомий русявий студент. А вона вже так нагналася — тепер оглядається, збентежена, де б знайти інше місце* (Олена Пчілка); *Тофанка .. нагналася до хлопчини і хотіла бити, та жандарм заступив його* (В. Стефаник).

3. З'являтися, надходити звідкись. *Засумував* [Кармель] *та й засумував .. З чого те лихо повернулося? Звідки нагналося?* (Марко Вовчок); // *безос. Ярмарки в Балті тоді були величезні, навіть з Криму татари нагонили коней, верблюдів; а що наганялося скоту, овець, то оком не скинеш* (Є. Чикаленко).

4. З'являтися (про опух частини тіла). *Прийшлось його* [зуба] *вирвати, та як нагнався опух з болем.., то не давало мені покою ні вдень, ні вночі...* (Леся Українка).

5. Заганятися (у 2 знач.) у великій кількості. *Тільки сердилась, коли в ноги наганялось тут* [у козячому пустирищі] *колючок-якірців* (О. Гончар).

6. *тільки недок.* Пас. до **наганя́ти** 2–4, 8, 9. *На будівництво дамби наганялася небачена досі в цих краях техніка* (із журн.); *Для нормальної життєдіяльності мікроорганізмів в окиснювальних блоках аераторами наганяється кисень* (з навч. літ.); *Турбіни, перемішуючи повітря, змушують поверхню трохи нагріватися за рахунок повітря, що наганяється* (із журн.); *Повітря за допомогою вентилятора наганяється всередину приладу* (з газ.); *Бажання поспати наганялося багатогодинним читанням підручника з філософії* (з Інтернету).

НАГАНЯ́ТИСЯ[2], я́юся, я́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу побігати. *Набігаєшся, наганяєшся за цілий день — а ввечері спать хочеться* (Панас Мирний); *Приїжджали вони додому, наганявшись залюбки та досхочу* (І. Нечуй-Левицький); *Володько не раз за сім дурних наганяється, ніг не чує* (У. Самчук); — *Ти поїж добре, бо за цілий день наганяєшся там за гусьми* (К. Гриб); — *Зіпрієш, наганяєшся весь день по тих яругах і снігах, і добре буде, як вечором усі наниз злiземо* (О. Лисяк); *Наганялися* [хлопці] *в квача між молодих ялинок* (Є. Пашковський).

НАГАПТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що, чого і без прям. дод.* Док. до **гаптува́ти.** *Маруся власними руками нашила й нагаптувала багато всяких .. сорочок* (Г. Хоткевич); *Треба вам, дівчата, нагаптувати, напрясти, щоб було що в скриню покласти* (із журн.).

НАГА́Р, у, *ч.* Те, що утворюється від неповного згоряння палива, оливи і т. ін. *Коні пирхають від нагару смолоскипів, свічок і хмар кадильного диму, що всмоктуються в осінню імлу* (Н. Королева); *Пахнуло свічним нагаром, розігрітим воском* (О. Ільченко); *Василько зняв нагар із свічки, що почала чадіти й часто блимала* (Ю. Збанацький); *Тоді підлила олії в каганець, обскубла нагар на ґноті і поставила на дитячий ослінчик* (Г. Пагутяк); *Відсутність нагару на стінках камери згоряння — важлива умова бездетонаційної роботи двигуна* (з наук.-попул. літ.).

НАГАРА́, и́, *ж.* Ударний музичний інструмент, подібний до литаври, поширений в країнах Центральної Азії, Північної Африки та Південного Кавказу. *Грають на нагарі, вдаряючи паличками чи долонями* (із журн.); *У концерті старовинні азербайджанські музичні інструменти тар, кагара перегукувалися з українськими цимбалами і бандурами* (з газ.).

НАГА́РБАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нага́рбати.** *Він був тепер бідний: увесь кількатисячний маєток, нагарбаний за кілька літ, пішов з димом або з злодіями* (І. Франко); *Якщо тобі відома доля краю, Яку іще не пізно відвернути, То озовися! Або як ти ще за життя сховав У землю скарб нагарбаний* (Л. Гребінка, пер. з тв. В. Шекспіра); *Ранком Юзеф Крапивницький обходив свої конюшні, корівники та вівчарні і ласим оком оглядав нагарбане в людей добро* (С. Чорнобривець); // **нага́рбано,** *безос. пред. Скільки добра було нагарбано братами, точно ніхто не знав* (із журн.); // *у знач. ім.* **нага́рбане,** ного, *с.* Те, що награбував хто-небудь. — *Помруть, як і ми, грішні, наші напасники... Помруть — та нічого з нагарбаного не візьмуть з собою* (Панас Мирний).

НАГА́РБАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *чого, що.* Грабуючи, захоплюючи чуже, привласнити багато чого-небудь. [І в а н:] *У однім селі та жив собі заможний чоловік, ще за кріпацтва він отаманував, так грошей нагарбав стільки,*

що, може, його і в дві тисячі не вбереш (М. Кропивницький); *— Я не думав ні про що, як тільки про те, щоб нагарбати чимраз більше скарбів* (І. Франко); *І так багато земель нагарбав* [князь], *треба б їм лад дати, а не завойовувати нові* (Б. Лепкий); *Багато співців прославили свою добу тими байками, а ті* [багачі], *що хліба собі донесхочу нагарбати поривалися, безславно загинули* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *кого, чого і без дод.* Набрати в якій-небудь кількості. *Хто йде, — горох скубне: гребець скубне у жменю; Іде косар і жнець — нагарбають в кишеню* (П. Гулак-Артемовський); *"Ну та й здоровило яке! Ото якби собі нагарбати таких велетнів у військо!" — подумав Єремія* (І. Нечуй-Левицький).

НАГАРИ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, досхочу погарикати. *За день так наговоришся та нагарикаєшся, що увечері тільки й тягне на самоту* (В. Кучер); *Нагарикалися із сусідкою так, що діждалися дільничого* (із журн.).

НАГАРОУТВО́РЕННЯ, я, *с.* Утворення нагару. *Для оцінювання схильності палива до нагароутворення використовують показник коксівності* (з навч. літ.); *Нагароутворення на днищі поршня та стінках камери згоряння сприяє детонації* (із журн.).

НАГАРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагартува́ти.** *У вальцювальному цеху кипіло штабування нагартованих шматків* (М. Хвильовий); *Нагартована сталь характеризується порівняно зі звичайною підвищеною міцністю* (з навч. літ.); * Образно. *Але було в тій постаті, в тій неквапній прощальній ході ще й інше — залізна витримка нагартованої життям людини* (О. Гончар).

НАГАРТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагартува́ти.** *Механічні характеристики виробів підвищуються внаслідок високої швидкості деформації та динамічного нагартування* (з наук.-техн. літ.); *Значного підвищення опору втомленості пружин можна добитися поліруванням і нагартуванням поверхневого шару* (з наук.-попул. літ.); *Здатність сталі до нагартування звичайно оцінюють еквівалентом вуглецю* (з навч. літ.).

НАГАРТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що.* Гартуючи що-небудь, зробити твердішим, міцнішим. *Щоб нагартувати косу холодним куванням, робочу крайку виклепують* (з навч. літ.).

НАГАРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Те саме, що **напрацюва́тися.** *— Та скільки ж я за тобою нагарувалася, та сонечка не бачила, а тепер тебе везуть, як злодія проклятого, а я остаюся у вічній тьмі* (Ю. Мушкетик); *Ой тату, тату... Нагарувалися ви на цьому світі, назналися з кривдою, пізнали, по чому фунт киселиці* (І. Нижник); *Сказав* [Петро], *що має роботу. Нагарувався за тих пару шісток, Боже! Рук не міг підоймити* [підняти] *догори* (Г. Пагутяк).

НАГАРЦЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу погарцювати. *Тітка Марія .. вкладає Василькові в одну руку теплу картоплину, а в другу — покришку з жаром. — Хутенько йди, аби вогонь не загас. А з Михайликом за день ще встигнете нагарцюватися* (В. Чухліб).

НАГАРЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *розм.* Накричати, побурчати на кого-небудь, висловлюючи незадоволення. *Після такої звістки ми нагарчали один на одного і відмовилися від поїздки* (із журн.); * Образно. *За цілий день трактор у вуха так йому нагарчить, що дома хочеться тиші* (із журн.).

НАГАРЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., розм.* Багато, досхочу погарчати. *Цього разу цуценятко добре нагарчалося* (із журн.).

НАГАСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* Те саме, що **нагаса́тися.** *Бо так по стернях нагасає* [син], *Що вже не збореться зі сном, І мати ніжно укриває Побиті ніжки кожушком...* (М. Гірник).

НАГАСА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу погасати. *Коли надворі стемніло, а двоє молодших хлоп'ят, що за довгий серпневий день добре нагасалися по вулиці, вже заснули, мати покликала до себе Гната* (Д. Бедзик); *Плигнув* [Микола] *під ковдру, витягнув ноги і блаженно посміхнувся — нагасався-таки за день. Ніби й нічого не робив, а як гудуть ходулі* (Ю. Збанацький); *І без того нагасався* [Мирон] *по горах та лісах за своє минуле кіножиття* (Г. Тарасюк).

НАГАТИ́ТИ *див.* **нага́чувати.**

НАГА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагати́ти.** *Переправа була нагачена великим камінням та колодами* (із журн.); // **нага́чено,** *безос. пред. Перейшли річку по камінню, що нагачено було з одного боку до другого* (Л. Старицька-Черняхівська).

НАГА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАГАТИ́ТИ,** ачу́, а́тиш, *док.* 1. *що.* Робити гатки в багатьох місцях. *Тільки не думайте, що то така проста справа — нагачувати гатки на новостворених ставках* (із журн.).

2. *тільки док., чого, розм.* Накласти, налити і т. ін. чогонебудь багато, у великій кількості. *Нагатила пшона в куліш, що й ложкою не повернеш* (Сл. Б. Грінченка); *Тут нагатили стільки морів, що їх спускати треба століття і на осушених приріччях випасати троянських динозаврів* (Є. Пашковський).

НАГВИНТИ́ТИ *див.* **нагви́нчувати.**

НАГВИНТИ́ТИСЯ *див.* **нагви́нчуватися.**

НАГВИ́НЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагвинти́ти.** *Зі шпарини стриміла донизу .. металева ручка, звичайний шматок арматури з нагвинченою згори невеликою круглою ебонітовою кулькою* (О. Ірванець); * У порівн. *Його кругла, мов кавун, голова, вертілася, як нагвинчена* (С. Чорнобривець); // **нагви́нчено,** *безос. пред. На ствол пістолета нагвинчено глушник* (із журн.).

НАГВИ́НЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагви́нчувати.** *Для лабораторних робіт використовують склянку з нагвинчуваним горлом і пластиковою кришкою* (з навч. літ.); *Екстракти зберігаються у скляній тарі, запакованій нагвинчуваною кришкою та корком з прокладкою, в захищеному від світла місці* (з мови реклами).

НАГВИ́НЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагви́нчувати** і **нагви́нчуватися.** *Для прискорення нагвинчування гайок застосовують спеціальний торцевий ключ з магазином для гайок* (з наук.-техн. літ.); *Гайка — це деталь з різьбовим отвором для нагвинчування на різьбовий кінець болта* (з навч. літ.).

НАГВИ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАГВИНТИ́ТИ,** нчу́, нти́ш, *док., що.* Гвинтячи, надівати на що-небудь. *На верхню частину водолазного костюма нагвинчують металевий шолом з віконцями з товстого скла* (з навч. літ.); *— Так ти ж, голубчику, молотком її* [гайку] *насадив, а не нагвинтив* (П. Панч).

НАГВИ́НЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАГВИНТИ́ТИСЯ,** ти́ться, *док.* 1. Обертаючись по гвинтовій лінії, надіватися на що-небудь. *За рахунок реверсу гайка зможе нажитися й нагвинтитися на шпильку* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **нагви́нчувати.** *На ліхтар нагвинчується розтруб, який маскує світло з боків* (О. Сизоненко); *Для вимірювання температури зерна на великій глибині зернового насипу застосовують додаткову штангу, що нагвинчується на штанговий термометр* (з наук.-техн. літ.).

НА́ГЕЛЬ, я, *ч.*, *спец.* Великий дерев'яний або металевий стрижень, який використовують для скріплення частин дерев'яних конструкцій. *Бруси скріплюють дерев'яними нагелями завдовжки 65–70 см* (з наук. літ.); *До циліндричних нагелів належать болти, штирі, цвяхи, гвинти, глухарі та шурупи* (з навч. літ.).

НА́ГЕЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до нагеля; зібраний, змонтований із застосуванням нагеля. *Нагельні плити застосовують для виготовлення конструкцій даху або стін* (з навч. літ.); *Уміст вологи в елементах покрівельної обшивки жодним чином не впливає на роботу нагельних з'єднань* (з навч. літ.).

НАГЕТЬМАНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* Побути гетьманом довгий час, досхочу. * Образно. *Нагетьманувався, козаче! Була вже перемога близько. Та якби знати те, де слизько і де впадеш, то там соломку підстелив би* (із журн.).

НАГИ́БАТИ, аю, аєш, *док.*, *кого, що, діал.* Знайти, відшукати. — *Моїй дочці ти не рівня. Набери торбу сухарів, так як той Макуйло, що, з'ївши дві торби всилу, за третьою таку злиденну, як сам, нагибав!* (Ганна Барвінок); *Знайшов* [Архип] *ключа, одімкнув комору, нагибав у скрині глечик із медом і вправ його мало не ввесь* (С. Васильченко); *Сторожа могла тут нагибати його в першу-ліпшу хвилину* (О. Ільченко).

НАГИ́ДИТИ, джу, диш, *док.*, *розм.* Те саме, що **напаску́дити.** *Він* [чернець] *кидав останні іскри з погаслих очей услід коровам та лаявсь: — У-у!. кля-а-ті!.. нагидили...* (М. Коцюбинський); *На землі нагидив, а тепер думаєш у рай дременути?* (В. Чемерис); *Він у прямому й переносному значенні цих слів нагидив там, де їсть і живе, в рідних стінах, у рідному місті* (О. Ірванець).

НАГИ́Й, НАГ, á, é, *заст.* Голий. *І були вони нагі обоє, Адам та жінка його, і вони не соромились* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Лежала там* [у чагарнику] *велика чоловіча постать .. Майже нага, в лахах, що давно втратили вигляд людської одежі* (Н. Королева); *То між нагими понурими стінами замку рубано голови непокірливим, настромлювано на палі, виставлювано на сонці* (П. Загребельний); *Далеко, доки око сягало, було лише спустошення, а нагі вершини будили жаль у серці* (І. Драч).

◊ **(1) Я́ко наг, я́ко благ** — дуже бідний. *Яко наг, яко благ, яко нема нічого* (Номис); — *То ти, значить, яко наг, яко благ?. Угу... Ну, якщо будеш у наших краях іще колись, заходь прямо до мене .. Нагодую, притулю десь, чого ж...* (Григір Тютюнник); *Він* [народ] *роздав своїх геніїв у сусідні культури, а сам сидить яко наг, яко благ, неконкурентоспроможний* (Л. Костенко).

НАГИЛИ́ТИ, лю́, ли́ш, *док.*, *чого, розм.* Набрати, накласти велику кількість кого-, чого-небудь. — *Пров'янт* [провіант] *вам привіз, — весело сказав Свирид, спускаючи з плечей клунок. — Спасибі. То ти його чимало нагилив* (Панас Мирний); *За пустирищем бовваніли довгі, похмурі пакгаузи. "Склади, — майнуло Хомі. — Може, з вівсом? Добре було б, якби, з вівсом!.. Нагилив би для коней!.."* (О. Гончар); *Чимало нагилив дядько на віз усякого збіжжя* (із журн.).

НАГИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагина́ти і нагина́тися.** *При зборі квіток з дерев застосовують садові ножиці, секатори, ножі, ціпки з гачками для нагинання рослин* (з навч. літ.); *Стрибки на місці, нагинання з присіданням активно виконували цілі родини* (з газ.); *На супротивника такого права У кожного порядного народу є право нагинання до порядку* (П. Куліш); * Образно. *Українці — дуже терплячі люди, але відкрите нагинання може змінити вектор сили* (із журн.).

НАГИНА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАГНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. *що.* Згинаючи, змінювати пряме положення когось або чогось. *Вітер в гаї нагинає Лозу і тополю* (Т. Шевченко); — *Добрий врожай цього літа на вишні .. — А ти б нарвав собі, — сказала Віра, нагинаючи рясну гілку* (А. Шиян); *Тоня, впіймавши його, надавила, стала нагинати у воду, як хлопчака, що не хоче купатись* (О. Гончар); *Щоб нагнути* [ведмедеві] *деревце додолу, бо інакше не можна обірвати ягід, — треба добре поповтузитись* (В. Гжицький); — *Сонька? — перепитала молодичка й так нагнула голову, що її підборіддя стало потрійне* (Є. Гуцало); * Образно. *Несказанна, невимовна туга давить її* [Явдоху] *за душу, щипає за серце, хилить-нагинає до самої землі* (Панас Мирний).

2. *кого, що, перен.* Змінювати щось, змушувати, навертати кого-небудь до чогось. *Він хоче контролювати навіть закони природи і нагинати їх по своїй волі і уподобі* (Б. Лепкий); [Р у ф і н:] *Люцій умів себе примусити до того, до чого я себе не міг нагнути* (Леся Українка); *Яке ж лихо чи розпука нагнули його до журливих струн?* (М. Стельмах); *Хто ж не кориться — ворог або підозрілий чоловік. Тоді хто ж Сивоок? Один раз нагнув князя в свій бік, тепер знов* (П. Загребельний).

НАГИНА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **НАГНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* Згинаючись, нахилятися. *"Серце моє, доле моя! Соколе мій милий! Мій .." — аж верби нагинались Слухать тую мову. Ото мова!* (Т. Шевченко); *Очерет шелестить — Нагинається, Качки тихо пливуть Не лякаються* (Дніпрова Чайка); *Тепер же на їхніх прихатніх подвір'ях ніхто не порався, на городах не нагинався, вуличками не прошкував* (М. Вінграновський); *Він безперестанку нагинався, піднімав камінчик, уламок руди або шматочок кварцу, уважно оглядав і жбурляв зневажливо геть* (Т. Вороновичч, пер. з тв. Ж. Верна); *Марта та Гриць нагнулись надо мною, слухають, а я тихенько їм читаю* (Панас Мирний); *Стежка йшла круто вгору. Рубін нагнувся і поліз рачки* (І. Сенченко); * Образно. *Вчився шалено. Ні, він не вчився. Він нагинався і брав знання з-під ніг оберемками* (У. Самчук).

НА́ГИНЦІ, *присл.*, *розм.* У зігнутій позі. *У передвранішній імлі він помітив, як нагинці й тихо прокрадаються через ринковий майдан тіні* (Р. Іваничук); *Під одним мішком нагинці побігли* [жінки] *городами до крайньої хати* (В. Медвідь); *Сергій пройшовся берегом, приглядаючись, чи немає на піску слідів, щось помітив і нагинці почалапав у городи* (В. Шкляр); *Земля бубнявіла чорною веною, куди тітки нагинці з відер тикали біло покільчені картоплини* (Є. Пашковський).

НАГИ́РКАТИ, аю, аєш, *на кого і без дод., розм.* Сердито нагримати на кого-небудь; накричати (у 1 знач.). *Несподівано навіть для себе Оксана нагиркала на сусідку* (із журн.); *На вас нагиркали у транспорті? Нічого, ця людина зараз глибоко нещасна, а ви спокійний і врівноважений* (з газ.).

НАГИ́РКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, досхочу погиркати. *З початку року Віра почала працювати на престижній посаді, де грошей багато не заробиш, але нагиркаєшся до хрипоти* (із журн.).

НАГІ́ДКА *див.* **нагідки.**

НАГІДКИ́, нагідо́к, *мн. (одн.* **нагі́дка,** и, *ж.).* Рід трав'янистих та напівкущових рослин родини складноцвітих з оранжево-жовтими квітками, зібраними в кошики; календула. *У садочку зелено; цвітуть там гвоздики та нагідки* (І. Нечуй-Левицький); *Двір був повний квітів — пишних, буйних, пахучих троянд, жовтих оксамитових купчаків, нагідок, солодковійних гвоздик, різнобарвних собачих рож і соняхів* (Ю. Яновський); *На обійсті пахло розмаєм, що кущився на грядках і попідтинню, нагідками, настурціями та ще якимсь різнотрав'ям* (М. Олійник); *Засівала* [Ганна] *чорнобривцями та нагідками всі вільні латочки в садочку та дворі* (Ю. Мушкетик); *В Україні знали нагідки як добрий засіб від безсоння* (з наук.-попул. літ.); *Нагідка підсилює серцеву діяльність, знижує артеріальний тиск, заспокійливо діє на нервову систему* (із журн.).

НА́ГІДНИЙ, а, е, *діал.* Зручний, підходящий для здійснення, виконання чого-небудь (про час, випадок і т. ін.); принагідний. *Настав день нагідний, коли Ірод на свої родини бенкет справив* (Сл. Б. Грінченка); *Вирішили* [старші] *— днів з скілька передержать Мишка потайки в будинку; далі .. улучити нагідний момент і всією бурсою прохати Параску Калістратовну* [Калістратівну] *прийняти хлопця до гурту* (С. Васильченко).

НАГІ́ДОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **нагі́дка.** *Порозцвітали гарно квіти: Нагідочки, красолі і мачок* (Л. Глібов).

НАГІ́Н, го́ну, *ч.* 1. Час, нагнаний у дорозі (при русі поїздів, машин і т. ін.). *Нагін запізнень ураховується за кожну поїздку (рейс в один кінець)* (з навч. літ.); *Щоб надолужити втрачений час, машиніст збільшив швидкість локомотива й забезпечив необхідний нагін вже до наступної станції* (із журн.).

2. Підвищення рівня води в певній частині водойми (річки, моря і т. ін.). *Попід ту гору іде Черемош дуже бистро і має нагін до Сокільської скали* (І. Нечуй-Левицький); *Восени вміст завислого фосфору збільшувався через підвищення первинної продукції, активну циркуляцію водної маси, нагони морської води поверхневого шару Чорного моря* (з наук. літ.); *Величину згонів і нагонів у лимані визначають також габарити водойми: її площа і глибина* (з наук.-попул. літ.); *Повені, що виникають під час нагону, спостерігаються на морських узбережжях і на гирлових ділянках рік, що впадають у море* (з навч. літ.); *Фахівці встановили періоди найвищих припливів і нагонів води* (із журн.).

(1) З наго́ном — випереджаючи графік. *Поїзд прийшов із нагоном у 20 хвилин* (із журн.).

НА́ГІНКА, и, *ж., розм.* 1. Вияв у різкій формі незадоволення поведінкою, вчинками кого-небудь. *Дехто потай жував хліб, удаючи глибоке замислення над своїми гріхами та щире бажання спокутувати гріхи, аби тільки швидше кінчилася нагінка* (О. Слісаренко); *— Що мені, нежонатому? Жінка сікається з нагінкою, чи діти плачуть?* (В. Логвиненко); *Притихлий після лейтенантової нагінки Тимощак .. повитягував найдовший з них* [дротів] *і поклав напохваті* (Н. Тихий); // Негативна оцінка роботи, вчинку, поведінки кого-небудь як вид дисциплінарного покарання. *І з якого тільки джерельця він ще добуває посмішку і сміх? Іншого давно б зароганили* [зламали] *всі догани, та попередження, та нагінки, що сиплються, мов із коша* (М. Стельмах); *В повітрі, над вируванням стихії, віддавались й приймались команди, вислуховувались перші подяки і перші нагінки* (О. Гончар).

2. Переслідування, утиск кого-, чого-небудь, вороже ставлення до когось, чогось. *Дивні дива оповідалися при тім про довірочні розмови Хмельниченка з королем, про старостинські нагінки за ним* (М. Грушевський); *Після урядових нагінок, заборон українського убрання та розмови курінь ліквідується, товариство розпадається само собою* (М. Зеров); *Всю країну охопила лихоманка поліцейських нагінок, попереджень і трусів* (П. Колесник); *Нагінка на демократичну пресу ведеться в різних місцях з різним успіхом* (О. Шугай).

◊ **Дава́ти / да́ти на́гінку** *див.* **дава́ти; Діста́ти на́гінки (на́гінку)** *див.* **дістава́ти.**

НАГІ́ННИЙ, а, е. Пов'язаний з нагоном (у 2 знач.). *Частими бувають поводі і на морських та океанських узбережжях. Виникають вони внаслідок нагінної дії ураганних вітрів* (з наук.-попул. літ.); *Нагінний морський вітер завжди сприяє потеплінню води біля берегів Чорного моря* (із журн.).

НАГІ́РНИЙ, а, е. 1. Розташований на горі, у горах. *На нагірній рівнині навкруги могили зеленіє молодий садок* (М. Коцюбинський); *Пісня бриніла і в обвіяному вітрами нагірному старому місті* (Ю. Смолич); *Нагірним шляхом рушило кілька возів з човнами та іншим збіжжям* (Іван Ле); *Трохи на одшибі від великого нагірного села стоїть хата* (Григір Тютюнник); *Тим домініканам належала вся нагірна місцевість Старокиївської гори, на якій був розведений сад* (В. Нестайко); // Який росте, водиться в горах. *Найперше поглянь на тварини. Знайдеш одразу ти рід хижаків лісових та нагірних* (М. Зеров); *Чиясь рука нагірні квіти Поклала в узголів'я їм* [партизанам] (М. Рильський).

2. Гористий, високий. *Уже не раз, хоч долі був покірний, я навертав на схили ці нагірні* (В. Стус); *Чималу площу нагірної частини заповідника займають яри* (з наук.-попул. літ.).

3. Розміщений вище чого-небудь. *Це не зовсім поганий закуток в нагірній частині нашого, як говорить Іван Іванович, .. — нашого "від голови до п'ят революційного города"* (М. Хвильовий); *Канави, які переймають воду в місцях, розташованих вище від будівельного майданчика або споруди, називаються нагірними* (з навч. літ.).

НАГІРЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., що, розм.* Зробити гірким. *Може, й пересолила я страву, але нагірчити ніяк не могла* (із журн.).

НАГІ́Р'Я, я, *с.* Гірська територія, для якої характерне поєднання плоскогір'їв з гірськими хребтами. *Сонце впало за далекі нагір'я, і в долині Бруконвіла відразу посутеніло* (В. Малик); *Ластівко, крилята підведи і мене до світку розбуди. Я ж тобі з підгір'я і нагір'я принесу джерельної води* (М. Сингаївський); *З того боку нагір'я дуже круто обривається в долину, аж не йметься віри, що цю стіну здвигнула*

природа (Ю. Мушкетик); *Галявина здавалася зеленим заповідником серед бурого вигорілого нагір'я* (з наук.-попул. літ.).

НА́ГІСТЬ, гості, *ж., заст.* Абстр. ім. до **наги́й.** *Ніяк не може* [лікар] *одвикнути від студентської звички, коли доводилось економити на білизні. За ту нагість уже тут, у Глинську, його прозвано "Марсіянином"* (В. Земляк); *На головному з пагорбів стояла святиня, а решта то й зовсім світилася нагістю, на пісній землі не росла навіть трава* (П. Загребельний).

НАГЛА́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нагла́дити** 1. *Одна* [жінка] *схожа була на наряджену ляльку: така була нагладжена, крохмально-пишна, у ясних, таких невідповідних до віку, ситцевих спідницях* (Ірина Вільде).

НАГЛА́ДЖУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **нагла́джувати.** *Нагладжування стрілок на штанях було для Остапа складною справою* (з газ.); *Варка займалась нагладжуванням стелі і внутрішніх стін хати* (із журн.).

НАГЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАГЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док., розм.* 1. *що.* Те саме, що **напрасо́вувати.** *Дружина накрохмалювала йому сорочку, нагладжувала краватку* (із журн.); *Щоб не нагладити стрілки на рукавах, використовують спеціальну дошку, що входить у комплект до прасувальної дошки* (з навч. літ.); // Гладити (у 2 знач.) яку-небудь кількість чогось. *Орися нагладила цілу купу речей і акуратно склала в шафу* (із журн.).

2. *що.* Вирівнювати, робити гладеньким що-небудь. *Під час толоки нагладжували внутрішні стіни трипільської хати й формували її внутрішній інтер'єр* (із журн.).

3. *кого.* Те саме, що **гла́дити** 1. *Налюбить-нагладить* [Василина] *вночі свого Кирила, аби добре серце мав, коли за плечима зброя, та й випровадить у передранішній холод* (М. Матіос).

НАГЛА́ДИТИ *див.* **нагла́джувати.**

НАГЛАЗУРО́ВАНИЙ, а, е. Покритий або залитий глазур'ю (у 1, 2 знач.). *Наглазурована плитка для підлоги має підвищену стійкість до стирання* (з навч. літ.); *Наглазуровані молочно-шоколадною глазур'ю цукерки з вафельною крихтою можна зробити і в домашніх умовах* (з газ.).

НАГЛАЗУРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАГЛАЗУРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Покривати або заливати глазур'ю (у 1, 2 знач.); глазурувати. *Керамічну плитку наглазуровують спеціальною сумішшю різних мінералів і хімічних сполук* (з газ.); *Для збільшення термінів зберігання печива його можна наглазурувати* (із журн.).

НАГЛАЗУРУВА́ТИ *див.* **наглазуро́вувати.**

НАГЛЕ́ДІТИ *див.* **нагляда́ти.**

НА́ГЛИЙ, а, е, 1. Який настає, відбувається і т. ін. раптово, несподівано, непередбачено. *Таємниця тої наглої темряви лишилася для Славка нероз'ясненою й по сьогоднішній день* (Л. Мартович); *Спогадами захопились обоє... Та перепинив розмову наглий і сильний стук* (О. Ільченко); *Не знаю як для кого, а для мене війна прийшла, як нагла ніч серед білого дня* (І. Муратов); *Нагла поява пристава, його "прошу іти за мною" захопили Шевченка так зненацька, що він не встиг навіть очутитись...* (О. Гуреїв); *Його вчинок був такий несподіваний і наглий, що всі були приголомшені і не могли сказати й слова* (Григорій Тютюнник); *А може, він десь зовсім близько? Від цієї наглої думки мені стало моторошно* (В. Шкляр).

2. *розм.* Дуже сильний, бурхливий, швидкий своїм виявом, перебігом і т. ін. — *Оце недавно лили ливнем місцями страшні наглі дощі. Подекуди вже повиривало греблі на Раставиці* (І. Нечуй-Левицький); *Від наглої завірюхи нема вже й сліду, тільки на пішоходах лишилися калюжі і з дахів крапає* (Б. Антоненко-Давидович); *А кіннота Ружинського завихрилася, як трава під наглим вітром* (Іван Ле); *На додачу дуже захмарилося, почався невеликий, але дуже наглий дощик* (В. Кожелянко).

3. *діал.* Який треба швидко виконати, розв'язати і т. ін., якого не можна відкласти; невідкладний, негайний; терміновий. [М а р т і а н:] *Я не вечеряю. А ще до того роботу наглу маю* (Леся Українка); *Мотря випростовується на весь зріст і каже тремтливим, хоч таким непевним голосом: — Справа нагла, пане докторе...* (Ірина Вільде); *А зараз проведіть мене до кошового... Маю до нього пильну і наглу справу* (В. Малик); *Шукав собі хід разом із жінкою, лишаючи всі наглі роботи на оборі, аж йому почали дивуватися люди* (М. Матіос); // Життєво необхідний, нагальний (у 2 знач.); настійний. *Якби не така нагла потреба, то ні за що б не сіла я тепер до писання* (Леся Українка).

◊ **На́гла смерть** *див.* **смерть; Щоб тебе́ на́гла смерть прибила** *див.* **смерть.**

НАГЛИТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Проковтнути велику кількість чого-небудь; багато, досхочу поглитати чогось. *Мав би він* [журавель] *розум, хоча б, А то побреде болотом, Там наглитається жаб І не повернеться потім...* (І. Нехода).

НА́ГЛИТИ, лю, лиш, *недок., кого і без прям. дод., діал.* Квапити, підганяти. *Не наглю Вас, не прошу негайної одповіді, але коли будете мати час і охоту перекинутись словом, пишіть* (М. Коцюбинський); — *Скорій* [скоріш] *же, бабусю, — наглила ворожку, — карбованця дам. — Не годиться, дочко, так поспішати* (А. Шиян); *А Телемах уже наглив супутців* [супутників], *звелівши їм швидше Снасті кріпити* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * Образно. *А час наглив, весна летіла буревієм, сніг щезав на очах, сонце шалено горіло* (У. Самчук); *Тоді події наглили, вітри підганяли, якісь незримі сили штовхали вперед і вперед* (П. Загребельний).

НА́ГЛИТИСЯ, люся, лишся, *недок., діал.* Поспішати. *Усе наглиться — скорше, скорше в дім! Старе — мале чекає на свячене, щоби покласти край часам пісним. Не спить і Підзбуж* (Л. Мосендз); *Хлопець прискорив ходу. Не минуло й кілька хвилин, як городовий заволав далеко позаду: — Чого наглишся, як на весілля? Повільніше* (М. Сиротюк).

НА́ГЛІСТЬ, лості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **на́глий.** *Одного з осінніх ранків Романа знайшли мертвим перед його порогом. Багряні синці на шиї видавали наглість його смерті* (з мемуарної літ.); *Наглість діла, котра вчора нас спонукала до ухвали, щоб адрес .. якнайшвидше був уложений, спонукає нас також до того, щоб той же адрес якнайшвидше .. був висланий* (І. Франко); — *Навіщо, скажіть, така наглість, — питала пригноблено Марта. — І що це за така вигадка? Чи не думаєте переселятися до Монтреалу* [Монреаля]? (У. Самчук).

НА́ГЛО. Присл. до **на́глий.** — *Скажи, коню, до кого це Ви так нагло гнались?* (Т. Шевченко); *Так море іноді всю ніч дрімає, І нагло хвилями, як крилами, заб'є* (О. Олесь); *Йому здавалось, що всі його нагло покинули* (В. Підмогильний); *Стрілянина так же нагло замовкла, як і спалахнула* (І. Баг-

ряний); *Максим успокоювався, не кричав уже та нагло задержав коні* (В. Стефаник).

НАГЛУЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., з кого, розм.* Те саме, що **поглузува́ти.** — *Ой мрії мої, мрії золоті! Невже вас оце вітром рознесе по цих безкрайніх степах, а мої вороги ще й насміються, наглузують з мене?* (І. Нечуй-Левицький).

НАГЛУЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., з кого — чого і без дод., розм.* Багато, досхочу поглузувати. *Ану, до чого доведе Брехня його* [свата]? — *сам розмишляю. Та й наглузуюся ж тоді З свого названого я свата!* (Панас Мирний); — *З нас сміятимуться наші знайомі в Ментоні, в Ніцці,* — *сказав Павлусь.* — *Ще й в газетах обсміють, опоганять і наглузуються якісь письмаки* (І. Нечуй-Левицький); *Що вже наглузуються, накепкуються та нагнаньбляться — про те сама знає...* (М. Коцюбинський); *Взялася* [Санька] *в боки, завела вслід Маркові глумливої пісні, аж заходилася, досхочу насміялася, наглузувалася* (К. Гордієнко); *Тут вгадувалось щось від дівочої забобонності, з якої я досхочу б наглузувався, коли б ішлося не про Валерію* (П. Загребельний).

НАГЛУМИ́ТИСЯ *див.* **наглумля́тися.**

НАГЛУМЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **НАГЛУМИ́ТИСЯ,** млю́ся, ми́шся; *мн.* наглумля́ться; *док., з кого — чого, рідко над ким — чим і без дод.* Кепкуючи, насміхаючись, виражати неповагу, презирство до кого-небудь; глумитися. *І, може, той* [тої] *пори дождався* [Еней], *Щоб хто і ребра полічив: Щоб з вдовами не женихався, Над мертвими не наглумлявся* (І. Котляревський); — *Хай би хто другий, да не ти, Петрусю, наглумився з мене да ще й перед людьми* (Ганна Барвінок); — *Що вона в житті без батька? Перший дурисвіт її одурить, наглумиться, насміється* (О. Гончар); *Вона більше не могла залишатися там, де над нею так жорстоко наглумилися* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НА́ГЛУХО, *присл.* 1. Дуже щільно, не лишаючи отворів. *Віконниці в будиночку зачинені наглухо* (О. Донченко); *Одно вікно забите наглухо, друге — наполовину* (З. Мороз); *Полісовщики мовчки доїжджають до наглухо огородженого дощаним парканом будинку* (М. Стельмах); *Тепер на ньому були сині джинси, хороші, фірмові, хоча й сильно поношені зимові кросівки, наглухо застебнута зелена брезентова штормівка* (А. Кокотюха); * Образно. *Він мріяв про гімназію, але двері школи перед ним були наглухо зачинені* (С. Чорнобривець); *Осички просили на зиму чобіток, а дуби наглухо застібали кожухи* (Григорій Тютюнник); *Живемо у відкритому суспільстві, де багато дверей для суспільства закриті наглухо* (Л. Костенко).

2. Дуже міцно, сильно; так, що не можна роз'єднати, перемістити. *Цей примус радше нагадував велику праску або середнього розміру з наглухо прилютованою покришкою баняк* (Е. Андієвська); *Вони сиділи високо в горі, в печерній церкві, наглухо зашпунтувавши сходи* (Ю. Мушкетик); *Гумову підошву можна наглухо прикріпити до взуття* (з навч. літ.).

НАГЛУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наглуши́ти.** *Риба, наглушена браконьєрами, залишилася в човні інспектора* (з газ.).

НАГЛУШИ́ТИ, ушу́, у́шиш, *док., кого.* Вибухами або ударами по льоду оглушити яку-небудь кількість (риби). *Подовбали* [літаки] *берег, наглушили риби, а тепер бомблять потойбічні заводи, налітають майже щоночі* (О. Гончар); *Він справді ходив по ясеню з довбнею та сокирою, наглушив два кошелі щук* (Ю. Мушкетик).

НА́ГЛЯД, у, *ч.* Дія за знач. **нагляда́ти** 1, 2. *Тренувалися хлопці під наглядом Кузьми ціле літо* (Остап Вишня); *Де найглибші рівчаки, де найколючіші будяки, там вони кілометрами повзають під його наглядом по-пластунському* (О. Гончар); *Козаки під наглядом сотників і тисяцьких вивчали військові звичаї і разом з тим охороняли обводи землі від сусідських вторгнень* (В. Рубан); — *А я впевнена, що батько вже встановив нагляд за нашими рахунками* (О. Авраменко); *Нагляд прокуратури за додержанням прав та законних інтересів громадян, тим більш конституційних, повинен визначатися як найважливіший (пріоритетний) напрямок її діяльності* (з наук. літ.).

Бу́ти (перебува́ти) під на́глядом *див.* **бу́ти; (1) Взя́ти під на́гляд** — простежити за ким-небудь, проконтролювати дії когось. *Вони кинуться за ним. Шукатимуть у готелях, пустять нишпорок у всіх напрямках. Контролюватимуть літаки, автобуси, машини. Візьмуть під нагляд усе: сушу, воду, повітря* (П. Загребельний); *Не сказився тільки Самум, та й того взяли під найсуворіший нагляд* (М. Дашкієв).

△ **(2) Негла́сний (тає́мний) на́гляд** — таємне стеження поліції за ким-небудь. *Надія теж збирається до Києва. І я певна: вона давно вже поїхала б, коли б не остерігалась: адже про неї є різні непевні поголоски і, очевидно, вона під негласним наглядом* (Л. Смілянський); *Вона перебувала під негласним наглядом поліції, зазнала неодноразових обшуків* (М. Сиротюк); *Помітивши, що Яблоновський не цілком довіряє йому і встановив за ним таємний нагляд, полковник і у Львові відчув себе незручно, а головне, невпевнено* (В. Малик); *Поліція, знявши з І. Карпенка-Карого гласний нагляд, установила за ним пильний нагляд негласний* (з наук. літ.).

НАГЛЯДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагляда́ти** 1, 2, 5. *Мені треба знати, чи я боюся, чи ні, як я зостануся сам і що вже там буде, як мені йти без наглядання і товариства* (В. Медвідь); *Моніторинг ризику не зводиться тільки до наглядання за діями своїх клієнтів* (з газ.).

НАГЛЯДА́ТЕЛЬ, я, *ч., заст.* Той, хто наглядає за ким-, чим-небудь. *Як я поїду, хай він буде наглядатель до моєї хати* (Сл. Б. Грінченка).

НАГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАГЛЯ́НУТИ,** ну, неш, **НАГЛЯ́ДІТИ,** *рідко* **НАГЛЕ́ДІТИ,** джу, диш, *док.* 1. *док. тільки* **нагля́нути,** *за ким — чим, зі сполуч. сл.* Пильнувати, стежити за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку, нормального здійснення, виконання чого-небудь. *Мати просила бабусю, щоб та наглядала за мною, стежила, скільки я їм, коли лягаю спати* (Л. Смілянський); *Він зовсім не може наглядати за сином: сам перестав готуватись до чергових лекцій у школі, як то робив раніш завжди* (Б. Антоненко-Давидович); *Чорнобривець почав уважно наглядати за його роботою* (О. Гуреїв); *Намагається* [дружина] *поєднати несумісні заняття: куняти, дивитися передачу, в'язати й наглядати за бульйоном, що булькає на плиті* (А. Крижанівський); [П с и х і а т р:] *Так ви наглянете, щоб ваша небога брала купелі регулярно і щоб увечері пізно не засиджувалась* (Леся Українка); — *Нагляньте за моєю хатою, Марто, а я поїду до старшого сина* (В. Медвідь); // *тільки недок.* Здійснювати нагляд. — *Треба нам дуже стерегтися, бо тепер за нами будуть наглядати* (Панас Мирний); *Федорові доручили наглядати за господарством, і він, викуривши люльку, йшов дивиться до теляти* (М. Івченко); *З часу на-*

вчання в гімназії і до останніх днів життя за Л. Мартовичем наглядала австро-угорська поліція (з навч. літ.).

2. *тільки недок., за ким — чим.* Вести спостереження за ким-, чим-небудь, дивитися на когось, щось. *Зразу й подалися з хати: Остап до корови навідатись, а Артем наглядати за вулицею* (А. Головко); *Хлопець тільки назирці наглядав за батьком, чекаючи на його від'їзд* (М. Руденко); *Коней поставили межи возами і мені сказали за ними наглядати* (Ю. Логвин); *Писарі, втираючи піт, нотували, кому яка дитина попала, аби потім можна було наглядати, чи добре їй ведеться* (Ю. Винничук); // *на кого — що, розм.* Час від часу поглядати. *Соломії, очевидячки, сподобалось, що Роман наглядає на неї з садка* (І. Нечуй-Левицький); *Кола виходив, наглядав на шлях, наслухав* (О. Кундзич).

3. *кого, що, перев. зі сл.* с о б і. Вибирати, підбирати, відшукувати кого-, що-небудь, уважно приглядаючись. *Наглядав* [Вова] *собі по кутках безпечне місце* (С. Васильченко); *Я вже нагледів славні виростки на клечання* (Марко Вовчок); *Тим часом я рішив все ж таки наглянути собі що-небудь. Хто знає: а ну ж, раптом я найду на вулиці цілий гаман червінців* (В. Винниченко); [З а р у д н и й:] *Може, й хазяїна собі вже нагледіла? Що ж, діло непогане, Олю* (Ю. Мокрієв); // *що.* Ураховуючи, зважуючи, обирати що-небудь для себе. *Якою стежкою життя краще піти? Чи братися за важку науку, чи без освіти нагледіти якусь вигідну посаду* (І. Волошин).

4. *тільки док., кого, що.* Поглянувши, звернути увагу на кого-, що-небудь, помітити, виявити когось, щось. *Він пішов в гори та в скелі й нагледів орлине гніздо* (І. Нечуй-Левицький); *Між гуртом Андрій нагледів свою жінку і дочку* (Ю. Яновський); *Зачувши нявкання, вона подивилась собі під ноги, озирнулась і, нагледівши кота, сплюнула, а потім перехрестилась* (С. Добровольський); *Задер голову й Кульбака, нагледів і він тую кроковку в небі, що, рухаючись, ледь мерехтіла у високості* (О. Гончар); // Побачити кого-, що-небудь. *Узяв мене за плечі, одвів трохи вбік, люди щоб не нагледіли* (Ганна Барвінок); *Він наглянув дівчину зовсім несподівано* (М. Коцюбинський); *Його жовті зернисті очі одразу ж нагледіли велосипеди, мотоцикли й легковики, що вже сюди притряслися й порозлізалися по колимському прибережжі* (М. Вінграновський); *Богдан, поправляючи ремінець шлема, в тамбурі нагледів тестя* (Є. Пашковський).

5. *док. тільки* **наглянути,** *розм.* Мимохідь або ненадовго заходити, прибувати кудись, навідувати кого-, що-небудь (перев. для контролю, забезпечення порядку і т. ін.). *Вона вчилась аж у столиці, в патріотичному інституті, де їх частенько наглядала сама цариця* (Панас Мирний); *Раніш у хату було* [дід] *не нагляне, — тепер прийшов* (С. Васильченко); *Тільки оце прийшов Скиба на зміну .. Наглянув до молотарки* (А. Головко).

НАГЛЯДА́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **наглядач** 2. *Хто ти, чоловіче? .. Ким ти став? Ради чого сікаєшся до мене, глумишся, досвідченим наглядацьким оком вгадавши, в який спосіб можеш завдати мені найбільшого фізичного болю?..* (О. Гончар); *Для нього* [Т. Шевченка] *сина степу, ця твердь, обмежена бортами шхуни, була така ж мала й нікчемна, як камера або казарма. Тільки й того добра, що тут не мав ні муштри, ні наглядацьких стежень* (Василь Шевчук).

НАГЛЯ́ДА́Ч, я́дача́, *ч.* 1. Службовець, в обов'язки якого входить нагляд, спостереження за ким-, чим-небудь. *Посередині ходить наглядач з жмутами таволги та безжалісно ляскає хворого чи знесиленого* [невільника] (З. Тулуб); *Його батько, наглядач маяка, з дитинства ні в чому не перешкоджав своєму сину* (Д. Ткач); *Після сніданку знову зайшов наглядач, скомандував хлопцям іти на прогулянку* (А. Дімаров); *Полковник постійно вимагав у наглядачів принести ручку, папір і чорнило* (В. Шкляр); *Сержант, що всі п'ятнадцять діб був наглядачем для арештованого, дав Іванові свій — майже новий — армійський одяг* (М. Матіос); * Образно. *Всі меблі стояли на призначених їм місцях, додержуючи принципу симетрії, а буфет здавався зверхнім наглядачем ладу* (В. Підмогильний).

2. *тільки* **нагля́дач.** Особа, яка таємно стежить за ким-, чим-небудь, вистежує когось. — *Я знаю, що писар .. якийсь пройдисвіт і для мене навіть ворожий, бо заздріває* [вбачає] *в мені свого критика й наглядача* (І. Нечуй-Левицький); * Образно. *Не дивися на місяць весною. Ясний місяць наглядач цікавий. Ясний місяць підслухач лукавий* (Леся Українка).

(1) Поліце́йський нагля́да́ч — у дореволюційній Росії — чиновник міської і розшукової поліції. *Поліцейський наглядач за справу благонадійності здере двадцять карбованців* (М. Стельмах).

НАГЛЯДАЧЕ́ВИЙ, а, е. Прикм. до **нагля́да́ч.** *Наглядач хотів ударити Санька замком, але Санько передбачливо відступив на три кроки й з наглядачевого заміру нічого не вийшло* (І. Багряний); *Славні вони люди* [політичні в'язні] — *письменні, чемні і на всілякі штуки вдатні. От хоч би Ліда Лойко: подивилася наглядачеву дружину, потерла скроні, перенісся — і наче стерла мігрень, аж дома веселіше стало* (М. Сиротюк).

НАГЛЯ́ДА́ЧКА, я́да́чки, *ж.* Жін. до **нагля́да́ч.** *Настуся .. ніби їла очима ту капосну наглядачку* (І. Нечуй-Левицький); *В окулярах і в чорному платті, трохи манірна, Ліда нагадувала класну наглядачку старих часів* (О. Донченко); *Все, що він час до часу поривався їй декламувати, озираючись на чуйні вуха присутніх поруч наглядачок, було фікцією і сном* (Ю. Андрухович).

НАГЛЯ́ДІТИ *див.* **нагляда́ти.**

НАГЛЯДІ́ТИСЯ, джу́ся, ди́шся, *док., розм.* Багато, досхочу подивитися на кого-, що-небудь; надивитися. *З рук наробитись, з ніг находитись, з очей наглядітись* (Номис); *Хороші квіточки по садках: не наглядишся, не нарадуєшся, дивлячись на них* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *І якого тільки дива Між людьми я наглядівсь!* (І. Франко); *Відразу поставила Вікторів портрет на комоду. Обперла об дзеркало і — наглядітися не могла* (Олекса Ізарський).

НА́ГЛЯДНИЙ, а, е, *юр., рідко.* Те саме, що **наглядо́вий.** *Якщо особи, які беруть участь у справі, з поважних причин не з'явились на засідання наглядної інстанції, справу доцільно відкласти* (з навч. літ.).

НАГЛЯДО́ВИЙ, а, е, *юр.* Пов'язаний з діяльністю судового, прокурорського та ін. нагляду. *Як контроль за дотриманням вимог Кодексу передбачається створити своєрідну наглядову раду* (з наук.-попул. літ.); *Наглядовий аудит — це аудит, що здійснюється періодично для визначення того, чи підтримується сертифікована система управління* (з навч. літ.).

НА́ГЛЯДОМ, *присл., діал.* Назирці. *Чоловік за нею пішов наглядом* (із журн.).

НА́ГЛЯДЦІ, *присл., діал.* Те саме, що **на́глядом.** *Наглядці ходив* [Явтухів батько] *за батюшкою* (А. Свидницький).

НАГЛЯНСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наглянсува́ти.** *Кринолін пастушки підмітає До блиску наглянсований паркет* (Л. Первомайський); *Все дивилася* [Любка] *вниз, не інакше, як видивлялася у хром своїх наглянсованих чобіток* (В. Земляк); *В такт крокам похитувалося високе перо на капелюсі, блискали наглянсовані краги, тихо шурхотів гравій* (В. Малик).

НАГЛЯНСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАГЛЯНСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Начищати до глянсу. *Жінка .. на приступцях ґанку наглянсовувала хромові чобітки* (В. Земляк); *Батько наділи нову шапку, наглянсували свою медаль і мерщій з хати* (Л. Юхвід).

НАГЛЯНСУВА́ТИ *див.* **наглянсо́вувати.**

НАГЛЯ́НУТИ *див.* **наглядати.**

НА́ГНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагна́ти.** *Роєм вилися попід деревом чужі люди.., нагнані бог зна звідкіль* (І. Нечуй-Левицький); *Нагнаний з одного боку, забіг підступом панотеця із другого: — Оце ж бо й біда, що все хтось та має йому давати. Час уже, аби те давання скінчилося* (Л. Мартович); *До кімнати не ввійшов, а вскочив, як псами нагнаний, інженер Преображенський* (Іван Ле); // **на́гнано,** *безос. пред. Повне місто козаків та війська нагнано* (А. Головко); *Поволі смеркає. Звідкись нагнано хмар, посунули з-за лісу, нагнали присмерку, тужби* (Ю. Бедзик).

НАГНА́ТИ *див.* **наганя́ти.**

НАГНА́ТИСЯ *див.* **наганя́тися**[1].

НАГНИВА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **нагнива́ти.** *При розтиранні відмороженої шкіри може відбуватися інфікування й нагнивання ран* (із журн.); // Запалення якогось органа, при якому утворюється і виділяється гній. *Сучасне оперативне втручання виліковує хворих із бронхоектазіями, природженими кістами, нагниваннями легень* (з наук.-попул. літ.).

НАГНИВА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАГНИ́ТИ,** иє́, *док., розм.* 1. Загниватися, нагноюватися. *Чим сильніше нагниває рана, тим частіше слід робити перев'язки, однак не більше 2–3 разів на день* (з навч. літ.); *Якщо вогнепальна рана нагниває, то застосовують вторинні шви* (з навч. літ.); *Після введення вакцини утворюється невелике ущільнення, яке може нагнити* (із журн.); * Образно. *Вчорашня розмова нарешті прорвала ту рану, що так довго нагнивала взаємними образами та болем* (із журн.).

2. Згнивати в якій-небудь кількості. *Через безперервні осінні дощі в кагатах нагнило багато картоплі* (з газ.).

НАГНИВА́ЮЧИЙ, а, е. Який нагниває. *Свіжий огірковий сік має сильну антимікробну дію, тому застосовується для лікування нагниваючих ран і виразок* (з наук.-попул. літ.); *При фолікулярній ангіні в горлі видно нагниваючі дрібні білувато-жовті бульбашки, що просвічуються крізь слизову оболонку* (з навч. літ.); *На жирній шкірі дуже часто виникають запалені й нагниваючі вугри* (із журн.).

НАГНИ́ТИ *див.* **нагнива́ти.**

НАГНІ́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Який нагнівався; розгніваний. *Він бачив, що жінка тільки вдає з себе нагнівану, бо надворі спокійно гукнула до шофера* (О. Кундзич); // Який виражає гнів. — *Та ти і досі її любиш, — сказала вперто, з нагніваними губами. — Тепер я люблю тебе і тільки тебе, — хотів знову притулити її до себе, але вона відгородилась ліктем* (Ірина Вільде); *Тільки розженуся, — як тут стає переді мною Ваш образ такий серйозний, чогось нагніваний, чи сердитий, чи розчарований* (О. Шугай); *Чувся нагніваний шепіт Павла* (Є. Пашковський).

НАГНІ́ВАНО, *розм.* Присл. до **нагні́ваний.** — *Глядіть, тату, з цього пива не буде й квасу, — нагнівано одказав парубок* (М. Стельмах).

НАГНІ́ВАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Образитися, розсердитися на кого-небудь з якихось причин; розгніватися. *Нагнівався мій миленький та й до мене не говорить* (П. Чубинський); *Здається, Ви трошки нагнівались на мене за мій безладний лист* (Леся Українка); *Настя лише чекала, чи Катерина дійсно так нагнівалась, що навіть не запросить її на весілля* (У. Самчук); *Іван спробував закинути дочці слово про Дмитра, то вона і на нього нагнівалась* (М. Стельмах).

НАГНІ́ЗДНИЙ, а, е, *орн.* Який пов'язаний із народженням і розвитком у гнізді (про птахів). *Нагніздний тип розвитку птахів сформувався на основі виводкового внаслідок певних гетерохронних змін онтогенезу* (з наук.-попул. літ.); *Молоді нагніздні птахи (дятли, пелікани, голуби, зозулі) виходять із яйця із слаборозвиненою мускулатурою кінцівок, неопушені, сліпі* (з навч. літ.).

НАГНІЙНИ́Й, а́, е́. Супроводжуваний нагниванням або який спричиняє нагнивання чого-небудь. *Навіть при сприятливих результатах стафілококи можуть спричиняти нагнійні процеси в легенях* (з наук.-попул. літ.); *Панарицій — збірне поняття, що включає різні види гострозапальних і нагнійних захворювань пальців* (з навч. літ.).

НА́ГНІТ, у, *ч., діал.* 1. Гноблення, гніт. *Ясністю свого протесту, проти неправд і нагніту над народом.., — Шевченко перевищує всіх російських письменників сорокових років* (М. Драгоманов); *Середняки, збуваючись глитайського нагніту, стали поводитися вільніше* (Г. Епік).

2. *перен.* Тяжкий пригнічений стан. *Навкруги всі як один про це* [вбивство Грицька] *говорили, .. воно й робило нагніт на їхні душі* (Б. Грінченко); *Їй важко було стояти, важко ступати крок, важко дивитись. Під тупим нагнітом у мозку вона спроквола думала: "Навіщо я розмовляла з ним? І я кричала... "* (В. Підмогильний); *Уже поснули жовніри, мертвотна тиша обіймала казарми і лягала тяжким нагнітом на його груди* (І. Пільгук).

НАГНІ́Т, у, *ч.* Патологічний процес (перев. на холці коней), що виникає від погано припасованої збруї або неправильної посадки під час їзди. *Правильний вибір розміру сідла для верхового коня позбавить вершника проблем, пов'язаних із нагнітом* (з навч. літ.).

НАГНІТА́ЛЬНИЙ, а, е. Який служить, признач. для нагнітання, пов'язаний з нагнітанням. — *Одразу після вибуху* [на Чорнобильській АЕС] *ми зовсім нічого не відчули. Річ у тому, що нашій ЕОМ створюються тепличні умови.., постійно працює нагнітальна вентиляція* (Ю. Щербак); *Компресор холодильної установки працює як всмоктувальний і нагнітальний насос* (з наук.-техн. літ.); *Перші найпростіші глибинні помпи складалися з циліндра, поршня, всмоктувального й нагнітального клапанів* (з наук.-попул. літ.); *У підлітковому віці нагнітальній силі серця протидіє опір відносно вузьких кровоносних судин, тоді як маса тіла в цей період різко збільшується* (з навч. літ.).

НАГНІТА́ЛЬНИК, а, *ч.* Компресор, признач. для попереднього стиснення повітря, що надходить в циліндри двигуна внутрішнього згоряння для збільшення його потужності. *Пильне "око" автомата слідкує й за тим, щоб конденсат не потрапив до нагнітальників. Усе це різко підвищує надійність роботи компресорної станції* (з наук.-попул. літ.).

НАГНІТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагніта́ти і нагніта́тися.** *Методи площинного нагнітання води, повітря або газу у виснажені поклади називаються вторинними методами видобутку нафти* (з наук. літ.); *Штучне нагнітання крові в серце і повітря в легені примушує серце битися і гнати кров по тілу* (з наук.-попул. літ.); *Не дивно, що не витримала душа пана Каправки такого перекручення фактів і нагнітання ситуації і вибухнула пристрасним речитативом* (Г. Тарасюк); * Образно. *Нагнітання синонімів — одна з ознак індивідуального стилю І. Котляревського* (В. Русанівський).

НАГНІТА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАГНІ́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **НАГНІТИ́ТИ,** ічу́, і́тиш, *док.* 1. *що.* Натискаючи на що-небудь, переміщати і зосереджувати в обмеженому просторі (повітря, рідину і т. ін.). *І тільки легка задуха, з якою промовляв новий начальник, свідчила, що невтомному серцю не легко нагнітати кров у цей гігантський організм* (І. Микитенко); *Після того, як лікар повідомив, що Варивода відкрив люк всередині човна, посилено запрацювали помпи, нагнічуючи в камери повітря* (М. Трублаїні); *Замість повітря компресори нагнітатимуть у свердловину газ* (О. Донченко); *Автоматичний насос нагнітав повітря до дослідних резервуарів у каюті крізь крани в зовнішній стінці астроплана* (В. Владко); *Амірадос нагнітив повітря в паяльну лампу і повернув коліщатко. Полум'я спочатку засичало, потім сердито загуло, показуючи синій язик* (С. Голованівський); *Ґрунту намив, нагнітив туго, спресовано, — посудина наче вросла в нього, — навіки сидить, нікуди не зрушить* (О. Гончар); * Образно. *Плюскаючи на всі боки, він обливав водою шию, груди і чи від руху, чи від води — без сліду зникла задумливість, а натомість по всьому тілу мов нагнітав хтось енергії і бадьорості* (Б. Антоненко-Давидович); *Кілька годин, проведених на заняттях у задушливій, накуреній .. кімнаті осередку, нагнітили голову важкою втомою* (С. Добровольський).

2. *тільки* **нагні́чувати, нагніти́ти,** *кого, що.* Давити, тиснути вагою. *Зазирала* [Роксолана] *султанові в обличчя, обпалювала своїм диханням, ледве не нагнічувала його важкими своїми грудьми* (П. Загребельний); *Повалив мене та ще й коліном нагнітив* (Сл. Б. Грінченка).

3. *що, перен.* Створювати напруження в чому-небудь. — *Розколешся, брат, — ніби зумисне потрапляючи в хід Андрієвих думок, нагнічував свою суворість слідчий* (І. Багряний); *Мовчанка ще дужче нагнітала в ньому* [Ярополкові] *острах* (І. Білик); *Спека наростала і нагнітала липке спітніле очікування* (Ю. Андрухович); *Старий і громіздкий порівняно з сучасними, майже кишеньковими, він* [будильник] *голосно цокав і нагнітав без того напружену атмосферу* (А. Кокотюха); *Перед лицем небезпеки, яку можуть нагнітати в Європі, держави повинні дбати про зміцнення своєї обороноздатності* (з публіц. літ.); *Наша держава рішуче виступає проти гонки озброєнь, ускладнень і конфліктів, які нагнітають напруження у світі* (з мови документів); *Сум найшов на неї несподівано й неначе важким гнітом нагнітив її душу* (І. Нечуй-Левицький).

НАГНІТА́ТИСЯ, а́ється, **НАГНІ́ЧУВАТИСЯ,** ується, *недок.*, **НАГНІТИ́ТИСЯ,** і́титься, *док.* 1. Під тиском переміщатися і зосереджуватися в обмеженому просторі (про повітря, рідину і т. ін.). — *Це легкі аварійні костюми. При перевантаженнях в оті гумові камери автоматично нагнітатиметься стиснене повітря* (С. Плачинда); *Кров нагнітається в артеріальну систему внаслідок скорочення м'язів серця* (з навч. літ.); * Образно. *Весняне небо нагніталося синявою в глибоку цямрину гаремного саду* (Р. Іваничук).

2. *перен.* Напружуватися, збільшуватися, наростати. *Дивне і незвичне, змішане почуття пройняло одразу її: .. і тихий смуток та відчуття великої кривди. І потім весь день у місті почуття це — кривди — не покидало її, а нагніталося* (А. Головко); *Люди тут* [у замку] *не живуть — гризуться, мов скажені собаки, ненависть скупчується в цих кам'яних палацах і церквах, нагнічується за потрійними мурами* (П. Загребельний); *Горбатюк усвідомлював, що палицю дещо перегнуто й атмосфера нагнітається* (І. Білик); *Мабуть, уже на те йшлося, бо події стали нагнітатись* (В. Рубан); *Якщо пристрасті між сторонами конфлікту нагнітилися вкрай, врегулювати конфлікт дуже складно* (із журн.).

3. *тільки недок.* Пас. до **нагніта́ти, нагні́чувати.** *Дизельне паливо подається в камеру спалювання, туди ж компресором нагнічується повітря* (з наук.-техн. літ.); *Понад 100 тисяч кубічних метрів свіжого повітря на хвилину нагнітається в шахти вентиляторами для очищення шахтної атмосфери від пилу і газів* (з наук.-попул. літ.); *У XVI–XVII ст. були значно вдосконалені знаряддя праці та технологія виробництва: в металургії почали будувати більш високі домни, повітря в які нагніталося великими міхами за допомогою водяного колеса* (з навч. літ.).

НАГНІТА́Ч, а́, *ч.* Насос для накачування повітря, газу і т. ін. *Над головами тих, що були внизу, загула помпа нагнітача. Гуцнула перша скиба породи* (А. Хорунжий); *На газопроводах великої довжини газові турбіни виявилися чудовим двигуном для нагнітачів, що перекачують газ* (з наук.-попул. літ.); *Нова система має лише один нагнітач, надуває подушку в момент лобового зіткнення* (із журн.).

НАГНІТИ́ТИ *див.* **нагніта́ти.**

НАГНІТИ́ТИСЯ *див.* **нагніта́тися.**

НАГНІ́ТКА, и, *ж., діал.* Те саме, що **на́гніток.** *Він завжди носив пенсне, що видно з нагніток на переніссі* (І. Багряний).

НА́ГНІТОК, тка, *ч., діал.* Мозоль. — *Пардон! — мовив до мене сей чоловік, бачачи на мені офіцерський мундур і силкуючись випростуватися незалежно від моєї помочі. — Я настолочив вам на нагніток?* (І. Франко); *За нею, не поспішаючи, йшов високий, не старий ще мужчина. Волосся низько стрижене, .. на пальцях, мабуть, нагнітки, бо йшов, як на завісах* (Б. Лепкий);

НАГНІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагніти́ти.** *Нагнічене з надзем'я повітря уже виповнювало тупик тунелю і з відкритих шлюзів дихало ранковою свіжістю* (А. Хорунжий); * Образно. *Так, мабуть, пестили нагнічений магічним смислом камінь грабіжники фараонівських пірамід* (Р. Андріяшик).

НАГНІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагніти́ти і нагніти́тися.** *Обґрунтовано параметри та технологію оброблення*

пласта двопроцентним розчином щавелевої кислоти, яка передбачає буріння свердловин та нагнічення в них розчинів, що порушують міжмолекулярну взаємодію у вугіллі (з наук. літ.); *Доти Льові здавалось, що його чуття дійшло вже крайньої межі .. А ось тепер воно сягнуло ще вгору на кілька ступнів, немов любовний прес, що душив його, збільшив відразу своє нагнічення* (В. Підмогильний); *Постанову про обшук пред'явлено підозрюваній після штучного нагнічення страху й розгубленості* (із журн.); *Кажуть, що черешня може запобігти нагніченню жиру в кровоносних судинах серця і мозку* (з газ.).

НАГНІ́ЧУВАТИ *див.* **нагніта́ти.**

НАГНІ́ЧУВАТИСЯ *див.* **нагніта́тися.**

НАГНО́ЄНИЙ, а, е. Який нагноївся. *Нагноєні рани в ліжку тіснім Зализує хворий Юда* (С. Жадан); *Значні за обсягом нагноєні подряпини треба залишати відкритими і промивати повторно* (з навч. літ.); *Деревій звичайний використовується для загоєння свіжих і нагноєних ран* (із журн.).

НАГНО́ЄННЯ, я, *с.* Те саме, що **нагнива́ння.** *Щоб виписатись на бюлетень — відрубав собі пальця. Кінчика, останню фалангу... Почалося нагноєння...* (Ю. Мушкетик); *М. І. Пирогов уперше в хірургії застосував ефір для наркозу, йод і спирт для запобігання нагноєнню ран* (з навч. літ.); *Понад 80 % населення земної кулі хворіє на пародонтоз. Часточки їжі проникають у тканину ясен. Відбувається їх запалення, нагноєння* (із журн.).

НАГНОЇ́ТИ *див.* **нагно́ювати.**

НАГНОЇ́ТИСЯ *див.* **нагно́юватися.**

НАГНО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **нагно́юватися.** *Антимікробні хірургічні шовні матеріали є надійним засобом профілактики нагноювання післяопераційних ран* (з наук.-попул. літ.); *При переході захворювання в стадію нагноювання підвищується температура тіла, спостерігаються поганий сон і втрата апетиту* (з навч. літ.).

НАГНО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАГНОЇ́ТИ,** ою, о́їш, *док.* 1. *що.* Зумовлювати нагнивання чого-небудь, доводити до гниття. *Щоб не нагноїти рану, довелося повторно продезінфікувати ушкоджений палець* (з газ.).

2. Забруднювати гноєм. *В дворі коло хати сіна натрушено, коні нагноїли* (Панас Мирний); * Образно. [П р о н я:] *Добрі родичі, що не знаю, як і одкадитися* [відчепитися]! *Нагноїть у хаті, розговори* [розмови] *заведе такі!* (М. Старицький).

3. *що, розм.* Те саме, що **угно́ювати.** *Дбайливість китайців про землю не закінчується на тому, що вони різними вмілими способами нагноюють її* (із журн.); *Щороку тітка бідкалася, що треба нагноїти город* (з газ.).

4. *чого.* Гноїти щось у якій-небудь кількості. *Через несприятливі погодні умови цього року дехто з фермерів нагноїв чимало картоплі* (з газ.).

НАГНО́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **НАГНОЇ́ТИСЯ,** о́їться, *док.* Набиратися гноєм. *Березовий дьоготь прискорює загоєння ран і опіків, не дозволяючи їм нагноюватися* (з мови реклами); *Я сильно заслабував. Нагноїлась моя рана, почалась гарячка* (Ю. Логвин); *Харкотиння, яке затрималося в легенях, може нагноїтися та призвести до тяжких ускладнень* (з навч. літ.).

НАГНУЗДА́ТИ *див.* **нагну́здувати.**

НАГНУ́ЗДУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАГНУЗДА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *кого, розм.* Те саме, що **загну́здувати.** *Він бере .. уздечку золоту, нагнуздує нею коня* (Сл. Б. Грінченка); *З величезними труднощами Юркові вдалося нагнуздати кобилу* (із журн.).

НАГНУ́ТИ *див.* **нагина́ти.**

НАГНУ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагну́ти.** *Голова була повернута і нагнута до стіни* (Т. Осьмачка); *Круглі, трошки опущені плечі, нагнута вперед лебедина шия надавали їй стільки жіночої ніжності, що чоловіки в присутності Тамари Розумовської почували себе підкореними* (М. Томчаній); *За вікнами зрідка розцвітала синя гілка блискавиці, нагнуті вітром дерева обтрушували росу й шуми* (М. Стельмах).

2. *у знач. прикм.* Який нагнувся. *Зелені очерети в березі неначе дрімали, заглядаючи в воду своїми легенькими, як пух, нагнутими китицями — вершечками* (І. Нечуй-Левицький); *Трава обіч дороги хилилась, і швидкі хвилі нагнутої трави набирали миготливого сивого відблиску* (Є. Гуцало); *Обважніло нагнуте віття. Гупають яблука об вологу землю* (П. Загребельний).

НАГНУ́ТИСЯ *див.* **нагина́тися.**

НАГОВІ́Р, во́ру, *ч.* 1. Неправдиве звинувачення; наклеп, обмова. — *Ти ще на мене наговори будеш писати? Так забирайся зараз же із ділянки* (Григорій Тютюнник); — *Тату, і ви повірите цим наговорам? — blідну́чи, обізвалася з порога Орина* (М. Стельмах); — *Я не маю ніякого золота! Хоч убийте мене — не маю! Даремно катуєте... — І в мене немає! Це злий наговір* (В. Малик).

2. Нашіптування, заклинання, які, за уявленнями забобонних людей, мають магічну силу. [Я в д о х а:] *І як би то він зміг мене з ума звести, як я того не схочу? Може, зна такого наговору чи приговору або підкурює чим?* (М. Кропивницький); *Вона була певна, що не в небезпеці помилки була справа, а в тім, що чужі розмови перешкоджали чарівним наговорам, без яких найліпші ліки нічого не були варті* (Н. Королева); — *Чи ви мене коло того знахарства заставали? Та я з цим дурнозіллям .. не паскуджусь, всі шепотинаговори перезабула* (І. Волошин).

НАГОВО́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наговори́ти.** *Він радів, як хлопчисько, бо з безладної купи наговорених ним слів ткалось дивне письмо — не лише зрозуміле для читання, а просте, розумне й переконливе* (М. Циба); *Моя обробка всього наговореного матеріалу полягала в тому, що я, поперше, перекладав його з німецької на українську, по-друге, видаляв з нього зайве* (Ю. Андрухович); * Образно. *Ти* [українська мова] *у мені із кореня — Полем мені наговорена, Дзвоном коси прокована, В чистій воді смакована* (В. Бичко); // **наговóрено,** *безос. пред. Се питання вельми важне і вдячне, а в його розв'язці лежить ключ до зрозуміння маси індивідуальних прикмет різних поетів, різних шкіл і стилів поетичних, про котрі досі наговорено так багато шумних та неясних фраз* (І. Франко); *Савич висловив здогад, що генерал натомився, а може, щось попсувало йому настрій, щось йому наговорено по дорозі до Глухова* (Ю. Мушкетик); — *Я прошу, люди, вислухать мене. Багато слів страшних тут наговорено. Ніхто не говорив про головне* (Л. Костенко).

2. *у знач. прикм.* Який після наговору (у 2 знач.) набув магічної сили. *Старий жрець вклав до Святовидової правиці важкий двосічний меч. З лівої руки вийняв ріг з вином, натомість дав "родину стріл наговорених"* (Н. Королева); *Розжеврілі й розсмішені вуста, як квітка розімкнулися, щоб сприйняти люб'язно наговорене свекрівське вино* (Іван Ле).

НАГОВОРИ́ТИ *див.* **наговóрювати.**

НАГОВОРИ́ТИСЯ *див.* **наговóрюватися.**

НАГОВО́РНИЙ, а, е. Те саме, що **наговóрений** 2. *З* [зі] *стаєнь виводили посвятних коней, що їх Водслав пробризкував наговорною водою* (Н. Королева); *Широко використовувалась у лікувальній магії наговорна вода* (з наук.-попул. літ.).

НАГОВО́РНИК, а, *ч., розм.* Той, хто наговорює (у 2 знач.) на когось; наклепник. *Наговорником його називала тітка Настасія за звинувачення у крадіжці снопів* (із журн.).

НАГОВО́РНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **наговóрник.** — *То це я наговорниця й наклепниця? — аж підскочила на лаві Гапка* (Валерій Шевчук).

НАГОВО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наговóрювати.** *Чутно було посуд, чутно було воду, поцілунки й перешіптування, наспівування маршів і наговорювання молитов* (С. Жадан); *Забудьмо всі образи, відкиньмо усілякий гнів, наговорювання та обмови, подаймо ближньому руку прощення й допомоги* (з газ.).

НАГОВО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАГОВОРИ́ТИ,** орю́, о́риш, *док.* 1. *чого, що і без прям. дод.* Розповідати, повідомляти, говорити багато чого-небудь. *Чорновусий полковник підсів до нього і, випиваючи чару за чарою, почав наговорювати всячини* (Іван Ле); *Він такого мені тут наговорював з дитинства, що я диву дивувалась, я й сама багато чого знаю, але такого ні* (Ю. Покальчук); [Хведоська *(сама):*] *Що вони* [батько] *мені наговорили?.. Стривай, нагадала!* (М. Кропивницький); *Кузьма почухав потилицю, винувато глянув на господиню, вже не радий, що наговорив зайвого* (П. Кочура); — *Наговорив, набалакав і швиденько втік, а ти думай, чоловіче, що робити,* — *торкнувся* [Мірошниченко] *рукою до потилиці* (М. Стельмах).

2. *на кого і без дод., розм.* Зводити наклеп, безпідставно звинувачувати кого-небудь у чомусь. *Кожному бажалося вискочити перед начальством .. Через те кожен на кожного клепав, наговорював, всяк підставляв ногу другому* (Панас Мирний); *Хлопець уже, видно, не чув, її, оглушений і засліплений болем образи. Вигадують, наговорюють, виходить, він злодійчук, крадюга якийсь-небудь* (О. Гончар); *Журналіст подивився на мене як на людину, котра наговорює на власного дідуся* (С. Жадан); *Тепер я довідався, що те донесення було неправдиве, що то на тебе наговорили твої вороги* (Г. Хоткевич); — *Не знаю, Петре, чи ти божевільний, чи наговорили на тебе, але я не хотів би, щоб ти й далі жив у моїй сотні* (Валерій Шевчук).

3. *кого, рідко кому і без дод., розм.* Спонукати до якого-небудь вчинку, підбурювати, підбивати на щось. *Він* [писар] *.. підпоює мужиків, наговорює їх проти мене* (І. Нечуй-Левицький); — *Баламутить* [панич] *мені дитину .. Наговорює її, щоб не йшла за Максима* (І. Франко); — *Племінницю свою проти мене наговорюєш?! Га?* (В. Винниченко); *Цар прийшов подивитись і наговорює млинаря продати коня* (А. Калин); *Наказала й наговорила: вибий об пліт, щоб було, як дріт* (Номис).

4. *кого, що і без прям. дод., розм.* Нашіптуючи заклинання, накликати на кого-, що-небудь якесь лихо. [Жінка:] *Бачили її* [відьму] *перед тим, як вона ходила при місяці кругом хати, чимсь кропила її та наговорювала .. от і пожар від того* (С. Васильченко); — *Шептали* [баби], *злизували — нічого. Кущиха каже, треба б достати з рака жовтянок, вона наговоре* [наговорить] *їх* (Панас Мирний).

5. *що і без прям. дод.* Говорити кому-небудь для записування; диктувати. [Ольга:] *Дорогий синочку, цього листа пише тобі наша вчителька, а я наговорюю* (О. Корнійчук); *І листам моїм не повірять, і навіть якщо я касету наговорю* (А. Кокотюха).

◊ **Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти** *і т. ін.)* **пóвну ха́ту (пóвні ву́ха)** *див.* **нагомоні́ти.**

НАГОВО́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАГОВОРИ́ТИСЯ,** орю́ся, о́ришся, *док., розм.* 1. Досхочу говорити. *Вона серед ночі встає, І стереже добро своє, І дожидає того світу, Щоб знов на його* [нього] *надивитись, Наговоритись* (Т. Шевченко); *Гості й господарі квапилися наговоритися й накуритися гуртом, на знак такого знаменитого знайомства* (І. Багряний); — *Поїхали до мене в Ісківці, а звідти вже, як наговоримося, доставлю тебе до Віктора* (Василь Шевчук); *Вона все зманює мене поїхати десь на пару тижнів у село, попрацювати, нагулятися, наговоритися* (І. Жиленко); // *перев. із запереч.* не. Задовольняти бажання поговорити з ким-небудь. *Ой я слави, Слави не боюся, З ким люблюся — Не наговорюся!* (з народної пісні); *Важке наше життя! Як побачиш просвічену людину, то не надивишся й не наговоришся* (І. Нечуй-Левицький); *Повні прихильності одна до одної, жінки не могли наговоритися* (К. Гордієнко).

2. *тільки недок.* Пас. до **наговóрювати.** *Мене переслідує останнім часом почуття непрочитаності всього, що навколо нас наговорюється чи відтворюється за допомогою літер* (С. Жадан); *Текст промови наговорюється на касету* (із журн.).

НАГО́ДА, и, *ж.* Сприятливі, слушні або зручні для здійснення чого-небудь обставини, умови, час, момент і т. ін. *Вер скористувалася з першої нагоди, щоб од верстату* [верстата] *повернутися знов до письмового стола* (В. Домонтович); *Вона не пропускала жодної нагоди, щоб покепкувати* (В. Козаченко); *Б'ються відра, йду босий — це ж нагода: край села, Де грому розгортається палітра, йти босоніж мені до джерела* (І. Драч); *Ця демонстрація виявилася прекрасною нагодою для владнання особистих питань* (Любко Дереш); // Подія, випадок або причина чого-небудь, факт. *В кухонній юрті день і ніч кипіла робота і не згасав вогонь у вогнищах. Найбільш раділа біднота рідкій нагоді на три дні забути про голод* (З. Тулуб); *Меланя з Мартою заплакали вголос, але так і належало на таку нагоду мамам* (Ю. Смолич); *Що недільний сон, всяк знає, чинний лиш до полудня, то вона й зраділа нагоді на той час випхати дівчат із хати* (О. Забужко).

(1) Випада́є / ви́пала нагóда, *з інфін.* — є можливість зробити що-небудь. *Не щодня випадає нагода побавитися з тим котиком, та ще в цю пору, коли мама звичайно кладе Катю спати* (Б. Антоненко-Давидович); *Їм* [дівчатам] *не хотілося спати, сон втікав від них — хіба часто випадає нагода отак зустрітися* (А. Хижняк); *Він розумів у глибині душі цих безмежно самотніх людей, котрим не так часто випадає нагода розширити коло спілкування* (А. Кокотюха); *Минулого літа мені випала щаслива нагода — поїздити по шевченківських місцях* (В. Дарда); **Ма́ти нагóду** *див.* **ма́ти**[2]; **Не мина́ти (не промина́ти) / не мину́ти (не проминути) нагóди** *див.* **мина́ти; Ста́ти / става́ти (бу́ти) у [вели́кій] пригóді** *(рідше* **нагóді)** *див.* **става́ти.**

○ **(2) Від наго́ди до наго́ди,** *у знач. присл.* — іноді. *У дорозі Клекнер, що отримав прізвисько Бурлака Нік, ночував де доведеться, їв від нагоди до нагоди* (із журн.); **(3) З наго́ди,** *у знач. прийм.* — у зв'язку з якоюсь подією, з якоїсь причини. *В шкільному саду збирались школярі на вечірку з нагоди закінчення учбового року* (М. Трублаїні); *Сьогодні тут бал з нагоди звитяги гетьмана Жолкевського* (Р. Іваничук); *Дорогий Саша, говорили вони, запрошуємо тебе до нас у гості з нагоди дня народження нашого Доктора* (С. Жадан); **(4) З якої́ наго́ди?,** *у знач. присл.* — у зв'язку з чим? *Вперше за довгі місяці боїв з полкового знамена було знято чохол. Чому? З якої нагоди?* (О. Гончар); — *На кого чекаємо? І власне, з якої нагоди маємо пити, Михайле?* (О. Лисяк); *Василь .. глузливо спитав: — А з якої нагоди це ви тут розгулялися?* (А. Дімаров); — *З якої нагоди ти так вирядився?* (О. Авраменко); **(5) При наго́ді,** *у знач. присл.*: а) якщо є (буде) можливість. *Я обіцяла школярці передати при нагоді книжку з малюнками* (Ганна Барвінок); *Чому нашому брату, військовому, не потішитись при нагоді...* (І. Пільгук); *Він любив поспати і при найменшій нагоді не відмовляв собі в цьому* (О. Гончар); *Можливо, при нагоді я зупинюсь детальніше. А зараз дуже поспішаю* (В. Дрозд); *Мені потрібно очистити свою душу від будь-якої залежності. А при нагоді обов'язково поїхати в Єрусалим, багато чула про це місто* (В. Єшкілєв); б) у зв'язку з чим-небудь. *Вчора він, при нагоді скористувавшись зайвиною гарячої води в казані, виправ свою білизну, висушив її на сонці й покачав* (В. Підмогильний); *Володьку вважають знавцем народної мудрості. Іноді начальство навіть залучає його при нагоді соковите прислів'я в доповідь вставити* (О. Гончар); *Колишній цар Лідії Крез при нагоді й без нагоди підбурював Дар'явауша до походу проти Скіфії* (І. Білик); в) заодно, водночас. *До Криворівні на цей раз вибираюся конче .. Хочеться мені побачити Вас, а при тій нагоді Карпати й гуцулів* (М. Коцюбинський); *При сій нагоді запитаюся, чому мені не висилають "Вісника"? Чи забувають, чи я не заслужила?* (Леся Українка); *Дорога лежала через Поділ, і Сковорода при нагоді хотів заглянути до Академії* (М. Івченко).

НАГОДИ́ТИСЯ, джу́ся, ди́шся, *док.* 1. Прийти, прибути куди-небудь, з'явитися десь. *На Оксанине щастя, нагодився дядько; відразу розібрав, від чого той клопіт* (Л. Яновська); *Заїхав і просидів цілий вечір ад'ютант генерал-губернатора Смирницький; слідом за ним Амбросимов нагодився — хвалиться: ось-ось почнуть роботи на театрі, тобто земляні роботи під фундамент* (Б. Левін); *Якби тут нагодився Борислав, спитав би Великого князя, чому вирішив чекати грецьких послів .. тут, на лівому березі Дунаю* (І. Білик); — *Я .. вирішив завітати на хвильку, та, бачу, нагодився невчасно* (О. Авраменко).

2. *розм.* Випадково виникнути, трапитися. *Взялась до писання тоді, коли часу до виїзду зоставалось мало, а тут почалися збори, прощальні візити, та ще нагодився реферат* (Леся Українка); *Тут нагодилася йому термінова робота* (З. Тулуб); *Миловидка слухала ті нарікання-пересуди й чула: ось-ось не втримається, вибухне криком-відчаєм. Може, й вибухнула б, коли б не нагодилася тієї миті думка-сумнів і думка-рятівниця* (Д. Міщенко).

3. *розм.* Зібратися куди-небудь, наважитися, наміритися щось зробити. *Обабіч шляху, де проходив погребовий похід, стояли .. гінці з Вишгорода, Білгорода, Родні, що нагодилися на цей час у Київ, смерди з княжих і боярських дворів* (С. Скляренко); *Антон нагодився було зайти до Хомашихи по заробіток і думав, що з холоду дадуть хоч чарку погріти нутро* (С. Чорнобривець); *Як тяжко нагодитися й піти, тамуючи скупу сльозу образи* (В. Стус).

4. *кому, чому, рідко.* Виявитися корисним для кого-, чого-небудь; згодитися. *Боліло його* [Чіпчине] *серце, що знов не нагодився він своїм друзям* (Д. Білий).

НАГОДО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагодува́ти.** *За годину, викупаний у ванні, нагодований, перевбраний у все чисте й біле, Чайка, щасливий, сидів між матір'ю й сестрою* (Д. Бузько); *Він заводив знайомства, менжував і хитрував, аби тільки його бійці були добре нагодовані, зразково споряджені* (О. Гончар); *Хода, добре нагодований, спав під возом у сіні, а Реп'ях його охороняв* (Ю. Логвин); *Незнаний звір трубить, бо не напоєний і не нагодований* (В. Лис); // **нагодо́вано,** *безос. пред. Її сестра в Чорновусі живе, дак, Боже, гарними пампушками її нагодовано!..* (Б. Грінченко); *Малих нагодовано обідом разом з князем* (П. Загребельний); *Руда Голова пояснив, що коней уже нагодовано й напоєно* (І. Білик).

2. *у знач. прикм.* Який нагодувався; ситий (у 1 знач.). *Нам є де тебе заховати. Будеш у теплі й нагодована* (В. Шкляр).

НАГОДО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагодо́вувати** 1. *Він рідко марнословить про нагодовування бідних чи про негайне покращення життя* (із журн.).

НАГОДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАГОДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що і без прям. дод.* 1. Те саме, що **году-ва́ти** 1. *Була мить — йому здавалося: вхопить сокиру з підпіччя і розвалить голову розпорядчикові, бо так ограбував хату, що дітей нагодувати нічим...* (В. Барка); — *Володю, звичайно, нагодує Параскева Петрівна* (О. Іваненко); // *чим.* Давати поїсти що-небудь. *Нагодують калачем, та й в спину рогачем* (Номис); *Згадалась сусідка Відря, яка нагодувала хвору дитину гречаником* (О. Донченко); *Старого пустили до хати, нагодували чим Бог послав і спати поклали* (Ю. Винничук); *Вона каже: дуже приємно, заходьте, я нагодую Вас зупою і крабовими паличками* (С. Андрухович); // Давати корм тваринам, птахам і т. ін. *Щоб нагодовувати 150 своїх підопічних, телятниця витрачає до 4 годин* (з газ.); *Не довго думав* [вівчар] — *розкидав одну, другу, третю копицю. Нагодував овець, напоїв їх в озері й ліг собі на сіно відпочивати* (з казки); *Жебраки були сьогодні надміру люті й не нагодували пса* (Б. Антоненко-Давидович); — *Одного разу заїхали до нього* [діда] *цигани ночувати. Він їх пустив, коней вівсом нагодував, напоїв* (Григорій Тютюнник); — *Нумо, хлопе, — напоїш і нагодуєш коней, і квапся, якщо жити хочеш* (Д. Білий); // Давати грудь дитині. *Пішла в снопи, пошкандибала Івана сина годувать. Воно сповитеє кричало У холодочку за снопом. Розповила, нагодувала, Попестила* (Т. Шевченко); *Цей лабіринт повнився виснаженими молодими жінками, які не мали що добути із пазухи, щоб нагодувати немовлят* (Р. Іваничук); // Годуючи дитину, хворого, класти їм до рота їжу. *Хутенько зварила* [Харитя] *куліш, нагодувала маму, сьорбнула й сама кілька ложок* (М. Коцюбинський); *Вони вдвох старалися нагодувати малого, але тільки облили молоком: він не пускав кухлика до рота* (Б. Харчук); *Сонька прокинеться, треба кашку запарити, нагодувати. Кашки для немовлят тепер не варять* (Г. Вдовиченко); // Утамовувати голод. *Дідові пілюльки, ма-*

буть, не просто нагодовували, але й чудово відновляли сили! (Н. Забіла).

2. *перев. док.* Утримувати кого-небудь. *Вона* [Перепелиха] *жила великою сім'єю, з дочками, сиротами-внуками, за котрими треба було приглянути, нагодувати* (Панас Мирний); *"Що зо мною буде? — турбують думки дитячу голову. — Де я подінусь?.. Хто мене нагодує, хто зодягне мене, каліку непотрібного?.."* (М. Коцюбинський); *Як знайти шлях до рідних родів-племен? Хто проведе, хто нагодує?* (О. Бердник); *Світлий князь радів, що так легко спекався варягів, і по тому всі свої сили кинув на те, щоб одягти, нагодувати й зоружити охочу новгородську, кривицьку та муромську рать* (І. Білик).

3. *перев. док., перен.* Ставати джерелом засобів до існування. *Не буде більше бідних і багатих, земля всіх нагодує. Народ сам скує собі долю, аби тільки не заважали* (М. Коцюбинський); *Пухку, ситу землю краяли залізні плуги, а вона терпляче розкривала чорне черево й пашіла тривними соками, наливаючи ними свої груди, щоб нагодувати колись невизнаних синів своїх* (С. Добровольський); *Земля прислухається до придорожніх пісень і вухатими соняшниками, і вусатим ячменем, і втомленим житом, що ніяк не може нагодувати рід людський* (М. Стельмах); *— Хіба ж маленький хутірець може нагодувати отаку галайстру, — Губа сумовито поглядає на кілька клумаків з картоплею* (Є. Доломан).

◊ **Годува́ти / нагодува́ти гарбуза́ми** *(рідше* **гарбузо́м)** *див.* **годува́ти; Годува́ти (частува́ти) / нагодува́ти (почастува́ти) поти́личниками** *див.* **годува́ти; (1) Нагодува́ти дрижака́ми** *кого і без прям. дод.* — дуже налякати кого-небудь чимсь. *Присниться ж таке, змордує, нагодує дрижаками* (М. Коцюбинський); **(2) Нагодува́ти цибу́лькою** *кого, жарт.* — побити кого-небудь. *Подивіться ж, яка з неї молодиця, що вона виробляє з бідолашним чоловіком! І моркву скромадить, і кирпу гне.., і цибулькою нагодує* (О. Стороженко).

НАГОДУВА́ТИ *див.* **нагодо́вувати.**

НАГОДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. *розм.* Стати ситим, нагодованим. *Коли в Києві почався голод, хлопчик приніс із гори зернятко, посадив його, і з нього виріс чудодійний кущ розкішної пшениці, якою люди й нагодувалися* (з легенди); *— Здоров, Семене! — обзивається Тріска, злізаючи з коня: — Ну, не турбуйся, решту* [каші] *доваримо самі та й нагодуємося...* (А. Чайковський); // Досхочу поїсти; наїстися (про тварин, птахів і т. ін.). *Усього за декілька годин деяким тваринам треба встигти нагодуватися на довгу ніч* (із журн.).

2. Док. до **годува́тися** 2. [М а т р о н а:] *Дванадцять кар уже заплатили, три корови продали, а що карних післанців нагодувалися за тих сім літ, то й не злічити!* (І. Франко).

НАГОЙДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Погойдатися багато, досхочу. *"Лесині джерела" — головне свято Новограда-Волинського. Це дні, коли можна дізнатися щось нове з історії та культури України. А діти можуть досхочу нагойдатися на каруселях у парку* (з газ.); * Образно. *Передзнив'я! .. Жаль було сивого й золотого колоса, що нагойдався, нашелестівся, наспівався за літечко в полі і вже завтра, зітхаючи, впаде на землю, поїде до добрих людей, ляже теплим хлібом на столі* (М. Стельмах).

НАГОЛІ́В'Я, я, *с., розм.* 1. Місце на постелі, куди лягають головою; узголів'я. *Заснув раптово .. Всю ніч сиділа в наголів'ї мати І погляду не зводила сестра* (А. Малишко).

2. Верхня потовщена частина чого-небудь, за яку можна братися; наголовач (у 3 знач.). *Саме нагодилися Агапіт і сінкелл* [синкел] *у ліловій хламиді, з коштовною панагією на грудях і високим посохом чорного дерева з срібним чеканним наголів'ям* (П. Загребельний).

3. *рідко.* Те саме, що **вузде́чка.** *Налобний ремінь не дає наголів'ю зісковзувати вниз* (з навч. літ.).

НАГОЛІ́ННИК, а, *ч., заст.* Частина металевої збруї, що накладалася на голінку. *А на ногах його мідяні наголінники, а за плечима його мідяний спис* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Боярин був у повній рицарській збруї: в панцирі з залізної, блискучої бляхи, в таких же набедрениках і наголінниках* (І. Франко); *То наголінники візьме* [Еней], *.. То розглядає списа, то щита незрівнянну роботу* (М. Зеров); // Що-небудь, що накладалося, надягалося на голінку. *Був на ньому Драний, нужденний хітон, на голінках із бичої* [бичачої] *шкури Латані мав наголінники* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАГОЛІ́ННИЦЯ, і, *ж., заст.* Те саме, що **наголі́нник.** *Товаришів своїх у наголінницях мідних надвоє Я розділив і старшин на обидва загони поставив* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НА́ГОЛО́, *присл.* 1. Без одягу. *З обстриженими головами, З підрізаними пеленами Стояли хльорки наголо* (І. Котляревський); * Образно. *— У нас нема звичаю виставляти себе перед Богом отак-от наголо* (Ю. Покальчук); // *зі сл.* р о з д я г а т и, р о з д я г а т и с я. Догола, коли зовсім скидається одяг. *Опівдні молодих троянівців покликали на медогляд. У темному коридорчику, просмерділому онучами, потом і тютюном, роздягалися наголо* (Григорій Тютюнник); *— Хіба у вас є рація? Але ж нас роздягали наголо. Як вам вдалося її пронести?* (М. Руденко); *Цвичок, роздягнувшись наголо, але прикривши свою срамоту долонею, шубовснув у теплу, як молоко з-під корови, воду* (М. Матіос).

2. Не залишаючи волосся, шерсті; до шкіри (про стрижку, гоління і т. ін.). *Він .. видобув лезо безпечної бритви .. і наголо зняв бороду* (Ю. Яновський); *Кощавий бусурмен приплівся задиханий, без шапки, обстрижена наголо чорноволоса голова скидалась на підкурений затикач від кагли* (Р. Андріяшик); *Гістієй звелів своєму вірному слузі Теодорові принести гострі ножиці й заходився наголо обстригати йому голову...* (І. Білик); *Весь мій попередній, воїнський обладунок, мов шкура обдертого наголо звіра, прилаштувався поруч* (О. Шугай).

3. *тільки* **наголо́.** Вийнявши з піхов або чохлів, в оголеному вигляді (про холодну зброю). *Не встигли ми дійти до одної з скирт, як із-за другої вискочило кілька кінних з шаблюками наголо* (В. Гжицький); *Шлях йому перегородив ще один розбійник з мечем наголо* (О. Авраменко, В. Авраменко).

4. *перен., розм.* Відверто, неприховано, прямо. *Замість того, щоб розмовляти наголо про самостійність української мови й національності, треба було зробити граматику українську (порівнюючи з великоруською, польською й церковнослов'янською) та опрацювати теж порівняльним способом етнографію українську* (М. Драгоманов); *Тут* [у тюрмі] *всяку видно наголо особу* (І. Франко).

5. *перен., заст.* Цілком, зовсім або поголовно. *У го́роді не як у селі, що тільки і є мужики; ні, там усе пан наголо*

(Г. Квітка-Основ'яненко); *Хіба ж не я то Station Станіславу Відказ одрізав наголо?* (Є. Гребінка); [Г н а т:] *Тільки домовся з нею так, щоб вона про мене не знала, бо жінки наголо всі цокотухи* (Т. Шевченко); *Називалася ця місцевість Голою Грушівкою ніби через те, що сюди доходила велика й довга балка Грушівка, "наголо" вкрита колись на протязі 30 верст самим грушевим лісом* (А. Кащенко); *День крізь день занедужували вони* [люди простого стану] *тисячами і, не мавши ні догляду, ні жодної помочі, майже наголо всі помирали* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

Гóлий нáголó *див.* **гóлий.**

НАГОЛÓВАЧ, а, *ч.* 1. Круговий ремінь вуздечки, що йде від вудил поза вуха. [С е м е н *(зняв з одвірка наголовач і віжки):*] *Я піду осідлаю вам коня* (Я. Галан); *Решта речей більше пасувала до цієї хатини: мексиканське сідло з високою лукою, вуздечка з наголовачем із плетеного кінського волосу, такі самі поводи* (В. Митрофанов, пер. з тв. Т. Майн Ріда).

2. *діал.* Наголовок (у 1 знач.). *Целя в літнім бронзовім пальті і в білім солом'янім капелюсі з широкими крисами і червоно-жовтою кокардою на наголовачі спішила на пошту* (І. Франко); *Витягнув стрик Гаврило невеличку крисаню з круглим стіжкуватим наголовачем* (С. Ковалів).

3. *розм.* Те саме, що **наголíв'я** 2. *І Костянтин .. поцілував Ярославові руку, яка тримала наголовач меча* (П. Загребельний).

НАГОЛÓВНИЙ, а, е. 1. Який надягається на голову. *Церемоніально-поховальний одяг у нижньодонського населення включав досить довге плаття, а також шапочку чи наголовну стрічку, прикрашену іклами кабана або платівками з них* (з наук.-попул. літ.); *Для захисту від бризок їдких рідин можна застосовувати наголовний прозорий щиток з плексигласу* (з навч. літ.); *Наголовний мікрофон оснащений спеціальним кріпленням, завдяки якому такі мікрофони забезпечують постійну відстань від мовних апаратів* (із журн.).

2. *діал.* Заголовний. *Мав Карлос оздобити орнаментами наголовні літери та переписати .. сувій* (Н. Королева).

НАГОЛÓВНИК, а, *ч.* 1. Те саме, що **нáголовок** 1. *Пишно вбраний, в крисані з високим наголовником, обвитим кованою бляхою, він ішов, як цар, гордо несучи голову* (Г. Хоткевич); *Виблискували на сонці срібні й золоті наголовники, сяяли коштовні камені на вбранні* (П. Загребельний).

2. Те, що надягають на голову. — *Не хочу я австрійського наголовника, хоч і з гарного він сукна* (М. Стельмах); *На ньому було чорне корзно з наголовником, який спадав мало не на самий ніс* (І. Білик); *Наголовник призначений для кріплення корпусу протигазної маски на голові людини* (з наук.-техн. літ.); *Захисний головний убір пасічника включає лицьову сітку, наголовник з денцем, стояком і полями* (з наук.-попул. літ.).

3. *техн.* Надставка на верхньому кінці чого-небудь для убезпечення його від пошкоджень. *Домкрати тиснуть на трубу, на кінці якої встановлено спеціальний наголовник конусоподібної форми* (з наук.-техн. літ.); *Наголовники для паль служать для захисту голови палі від пошкодження при забиванні* (з навч. літ.).

НÁГОЛОВОК, вка, *ч.* 1. Верхня частина капелюха, картуза, шапки. *Скільки літ він у сільраді, стільки літ і в тому картузові .. Великий козирок. Наголовок виправлений міцною металевою пружиною* (М. Рудь); *На ній була крепова біла сукня з коротким рукавом буф .. На голові — білий капелюшок з високим наголовком і дуже вузькими полями* (Б. Левін).

2. *діал.* Заголовок. *На першім місці свого вибору поезій Міцкевича я кладу політично-сатиричну поему, якій даю наголовок "Петербург"* (І. Франко); *Високоповажний Добродію! Добре, хай буде наголовок "В путах шайтана"* (М. Коцюбинський); *Я переконався, що найулесливіші похвали доходили до мене від тих, що знають мої твори лише з наголовків і ніколи не читали їх* (Мирослав Ірчан).

НАГÓЛОВУ, *присл., зі сл.* р о з б и т и, р о з б и т и й, р о з г р о м и т и, р о з г р о м л е н и й *і т. ін.* Ущент, повністю, остаточно. [Л у б е н к о:] *Отара ця беззбройна під Кодаком буде наголову розбита* (О. Корнійчук); *Назва гірського міста Турка і пішла від того, що в глибокій долині ріки Стрий руське військо наголову розгромило турка* (С. Чорнобривець); *Він .. не приноровлювався, як деякі сільські керівники, до тих чи інших смаків, не піддобрювався до тих чи інших, часом стихійно створених, групок. Тому й розбивав їх наголову, виходячи з одного принципу: "Чи це добре державі? А коли добре державі, то добре й нам"* (М. Стельмах); *У 490 р. до н. е. під Марафоном 11-тисячна афінська армія Мільтіада перемогла в кілька разів більшу сухопутну армію персів, розбивши її наголову* (з навч. літ.).

НАГОЛОДУВÁТИСЯ, ýюся, ýєшся, *док., розм.* Натерпітися від голоду; довго і багато поголодувати. *Довелося йому чималo наголодуватися та натомитися, майже без відпочинку мандруючи пішки на північ* (Д. Бузько); *Він сам досить наголодувався, досить намерзся. Малим підлітком, парубком...* (У. Самчук); — *Якої холери тільки на нас не було, якого мору не насилалося, а що наголодувалася хоч би і я в дитинстві* (Ю. Збанацький); *Свенельд з розпачем думав про те, що.., обложивши Іскоростень, він зумисна відмовився брати його мечем, давши деревлянам донесхочу наголодуватись* (І. Білик).

НÁГОЛОС, у, *ч.* 1. Виділення складу в слові посиленням голосу або підвищенням тону. *Сам інспектор, не довіряючи нікому, заходив по класу, проголошуючи слова з такими чудними наголосами своєї вологодської мови, що дітвора зразу переглядалася й між собою і допитливо з Оленою Петрівною* (Дніпрова Чайка); *Сербські гуслярі співають, а не декламують юнацьких пісень, і слова так само, як і в нашій пісні, міняють свої природні наголоси, підлягаючи законам пісенної ритміки* (М. Драй-Хмара); *Він дістає стоси своїх творів і пропонує їх тут же читати, старанно виправляючи у вашому читанні наголоси* (Б. Антоненко-Давидович); *В якийсь момент він перейшов на англійську і почав називати мене Сашкою, з наголосом на першому складі* (С. Жадан); *Всі якось непомітно для себе самих почали називати дівчинку Міленою, саме так — Міленою, з наголосом на першому складі* (С. Андрухович); // Виділення голосом слова в реченні для підкреслення його логічного значення. — *Хто йде?* — *одхилився раптом один до тину. Голос незнайомий. Давид мовчки пройшов біля них.* — *Хто? Я питаю!* — *грізно й голосно, і наголос на "я"* (А. Головко); — *Нам не по дорозі. Ви люди військові, ми — цивільні.* — *Вигідніше іти з нами. Мої бійці,* — *він зробив наголос на слові "мої", виходило так, що вони існують для того лише, щоб охороняти його персону,* — *народ стріляний* (Григорій Тютюнник); — *Оскільки тут заплуталась іноземка, то я хотів*

би знати: звідки у вас з нею знайомство? — Наголос було зроблено на слові "звідки" (О. Гончар); *Іван Іванович зробив наголос на слові "потворні" — натякнув на назву програми, яку вела Луїза* (Г. Вдовиченко); // Те саме, що **акце́нт** 1. *Витягнувши вперед руку з відтятим вказуючим* [указівним] *пальцем, він гаряче говорить сильним польським наголосом* (В. Винниченко).

2. Значок над літерою, який указує на таке виділення. *Де треба, додаємо до віршів пояснення, а головно — всюди над словами ставимо наголоси* (І. Франко); *Остріжська* [Острозька] *Біблія дуже цікава своїми наголосами — їх тут ставлено по-українському* (І. Огієнко); *Ретельно дібрані кольори, шрифт, розкішний папір, відстань між рядками і строфами, проставлені наголоси, які допомагають триматися стрижневого ритму* (К. Москалець); *У виділених словах поставте наголос* (з навч. літ.).

3. *перен.* Підкреслювання, акцентування на чому-небудь. *Патетичні вигуки в драматичних місцях, в місцях політичного наголосу, збуджували від дрімоти задні ряди* (М. Івченко); *Важливою заслугою майстрів художнього текстилю був наголос на змістовність окремо взятих елементів орнаменту* (з наук. літ.).

△ **(1) Висхідни́й на́голос,** *лінгв.* — наголос із поступовим підвищенням тону або сили звука. *У давніх словах, де був висхідний наголос, нині наголос нерухомий* (з навч. літ.); **(2) Кількісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос,** *лінгв.* — виділення складу більшою тривалістю звучання. *Кількісний, або довготний, квантитативний, наголос можливий у тих мовах, де нема розрізнення довгих і коротких голосних* (з навч. літ.); **(3) Логічний (смислови́й) на́голос,** *лінгв.* — виділення підсилювальною інтонацією найважливішого щодо смислу слова в реченні. *Митець досягає посилення звукового враження повторами слів зі смисловим наголосом на кореневому голосному* (з наук. літ.); *Відповідаючи на екзамені, слід дотримуватися нешвидкого темпу вимови, робити паузи, правильний логічний наголос* (з навч. літ.); *Він .. з притиском і логічними наголосами, достойними самого Богдана Ступки, продовжив* (М. Матіос); **(4) Монотоні́чний на́голос,** *лінгв.* — наголос, при якому зміни основного тону не використовуються в мові для розрізнення наголошеності та ненаголошеності, а також для різних видів наголошеності. *Українській мові властивий монотонічний наголос, тобто такий, що характеризується місцем, а не рухом тону* (з навч. літ.); **(5) Музика́льний (тоні́чний) на́голос,** *лінгв.* — виділення одного зі складів слова висотою тону. *Тонічний наголос був властивий двом давньоіндоєвропейським мовам: давньоіндійській і давньогрецькій* (з наук. літ.); *Залежно від того, який компонент — сила або висота звука — переважає в мові, наголос визначають як динамічний або музикальний* (з навч. літ.); **Пересува́ння на́голосу** *див.* **пересува́ння; (6) Пості́йний (ста́лий) на́голос,** *лінгв.* — наголос, що не змінює місця в межах слова, виділяючи завжди однаковий за порядком склад. *У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками* (з наук. літ.); *Одна з основних відмінностей лемківської розмовної мови (діалекту) полягає в сталому наголосі* (з наук.-попул. літ.); *У польській мові з її постійним наголосом дуже важко .. дати послідовну передачу російського, українського чи білоруського силабо-тонічного вірша* (М. Рильський); **(7) Силови́й (динамі́чний) на́голос,** *лінгв.* — виділення одного зі складів слова більшою напруженістю артикуляції. *Упродовж розвитку акцентних парадигм динамічний наголос витіснив тонічне наголошення повністю* (з наук. літ.); *В українській мові наголос силовий* (з наук.-попул. літ.); **(8) Складови́й на́голос,** *лінгв.* — виділення в слові одного зі складів властивими цій мові артикуляційними способами. *У деяких мовах словесний наголос може поєднуватися в межах слова зі складовим (наприклад, в китайській мові)* (з наук.-попул. літ.); **(9) Спадни́й на́голос,** *лінгв.* — наголос із поступовим зниженням тону або сили звука наприкінці складу. *З індоєвропейської довготної довготи під наголосом розвинувся литовський спадний наголос* (з наук. літ.).

◊ **Роби́ти / зроби́ти на́голос (акце́нт)** *див.* **роби́ти.**

НАГО́ЛОС, *присл., діал.* Голосно, гучно. *Далі ставали вони* [паничі] *сміливішими та реготались уже наголос, незважаючи на Гната* (М. Коцюбинський); *Небагато хибувало до того, щоб наголос був не розплакався* [Петрик] (Марко Черемшина); // Уголос. *— Знаєте що, — мовить Лисичка, — сповідаймося одні одним наголос і відбудьмо покуту кождий за свої гріхи* (І. Франко); *— Не знаю, чи ми розмовляли наголос, чи мовчки, але ми плили* [пливли] *в широкім просторі* (М. Коцюбинський); *Роздумавши, сказав Гаєвий наголос: — Змовте, люди, за душогуба тричі "Отче наш" і тричі "Богородице"!* (Л. Мартович); *Мені до тортів спішно. Кажу це мамі до уха. А мама: "До уха при столі не говориться. Це нечемно. Як чого хочеш, то наголос кажи"* (Б. Лепкий).

НАГОЛОСИ́ТИ *див.* **наголо́шувати.**

НАГОЛОСИ́ТИСЯ, ошу́ся, о́сишся, *док., розм.* Поголосити довго, удосталь. — *Я вже, Панасе, й не плачу. Так наголосилась за війну, що, мабуть, і вріж око, то сльози не добудеш* (М. Стельмах); *Боюсь, що дружина ненароком відчинить шухляду та зазирне. Не люблю голосінь. Ще наголоситься* (В. Дрозд).

НА́ГОЛОСОВИЙ, а, е. Прикм. до **на́голос** 1, 2. *Маршові пісні римських легіонів укладені були ритмом наголосовим* (І. Франко); *Є підстави твердити і про спосіб словотворення, який можна назвати акцентуаційним, або наголосовим* (з наук. літ.).

НАГОЛО́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наголоси́ти.** *Учитель Порхавка виговорює слова поволі, поокремо, відповідно наголошені* (Ірина Вільде); *Марії, видно, подобалось, що поза очі її величали страшним тоді іменем, хоч і наголошеним на останньому складі, — Берія* (Г. Тарасюк); *Щодо релігійного моменту, то коли б він і не був наголошений, автор, одначе, показує позитивні настрої в глибокій основі дії* (О. Шугай); // **наголо́шено,** *безос. пред. У повідомленні Нобелівського комітету наголошено, що успіхи німецького хіміка Герхарда Ертля допомогли створити технології, які використовують у багатьох галузях промисловості* (з наук. літ.); *При визначенні мети державної політики щодо розвитку освіти наголошено, що основним її напрямом є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України* (із журн.); *Десятинній церкві присвячено низку досліджень, де наголошено на її визначальній ролі у становленні християнства на Русі* (з газ.).

2. *у знач. прикм., лінгв.* На який падає наголос. *Наголошений склад вимовляємо з більшою силою і довготою* (з наук.-попул. літ.); *Рима — співзвучність закінчень слів у віршових*

рядках, яка охоплює останній наголошений голосний і наступні за ним звуки (з навч. літ.); *Далі означено ритмічні стопи відповідними знаками наголошених і ненаголошених складів* (І. Франко); *Форми типу стояча вода, лежачий камінь з наголошеними суфіксами -ач-, -яч-.., втративши значення часу й виду та здатність керувати іменником, набули прикметникових ознак* (Б. Антоненко-Давидович).

НАГОЛО́ШЕНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість за знач. **наголо́шений** 2. *Наголошеність префікса зберігалася в праслов'янській мові і в префіксально-суфіксальних іменниках* (з наук. літ.).

НАГОЛО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наголо́шувати.** *Загальнонародна мова — це сукупність слів, граматичних форм, особливостей вимови й наголошення, що їх використовують люди, для яких українська мова є рідною* (з навч. літ.); *Коли в фразі нема наголошення про початок дії, а мовиться про якусь дію взагалі чи про перехід від одної дії до другої, тоді наша класика й фольклор уживали дієслова стати* (Б. Антоненко-Давидович); *Ну знають, що звуть дівчину Мариною, переказують без наголошення — тобі дзвонила Марина* (Ю. Покальчук); *Все проходило з великим піднесенням та постійним наголошенням про свято незалежності* (О. Шугай).

НАГОЛО́ШЕНО, *присл.* 1. *лінгв.* Присл. до **наголо́шений** 2. *Одна з голосних фонем у словах з двома і більше складами вимовляється сильніше, виразніше, наголошено, інші склади ненаголошені* (з навч. літ.).

2. *перен.* Те саме, що **підкре́слено.** *Ще "Думи мої, думи мої" наголошено вводили поняття "козацька воля", масштабом якої є сама природа, сама земля України* (І. Дзюба); *У випадку з Рільковим центральним прозовим твором .. щоразу повертатимемося до його засновку: саме до записок. А отже, до пробілів і пауз, яких не уникнути в будь-якому наголошено приватному наративі* (С. Жадан); *У більш пізньому розвитку поглядів Гегеля чіткіше проявляються теоретичні засади його філософської системи, яку він наголошено називав системою "абсолютного ідеалізму"* (з наук.-попул. літ.); *Поезія Тумаса Транстремера — це наголошено метафорична поезія, у якій стикаються й змінюють один одного, як сформулював Нобелівський комітет, "стислі та пронизливі образи"* (із журн.).

НАГОЛО́ШУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наголо́шувати.** *Слово "той" за термінологією мешканців цієї частини планети має подвійне значіння: .. спеціально наголошуване це слово має означати "той!", тобто особливий, унікальний, непередбачений і неперевершений* (І. Багряний); // **наголо́шувано,** *безос. пред. Особливо багато наголошувано на песимізмі, на мотивах розпачу, на гіркоті в поезії Лермонтова* (М. Рильський); *Наголошувано на ролі Словникової комісії як координаційного, науково-методичного центру* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм., лінгв.* Те саме, що **наголо́шений** 2. *У східнослов'янських мовах одні й ті ж форми займенників виступають і як енклітики, і як наголошувані члени речення* (з наук. літ.); *Фразеологічна одиниця — це відтворювана в готовому вигляді одиниця мови із двох і більше наголошуваних компонентів* (з навч. літ.).

НАГОЛО́ШУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наголо́шуваний** 2. *Неможливість існування пауз усередині синтагми визначає акцентну структуру, що надає кожному слову синтагми той чи інший рівень наголошуваності* (з наук.-попул. літ.); *Акцентологічні норми регулюють наголошуваність слів у сучасній українській літературній мові* (з навч. літ.).

НАГОЛО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наголо́шувати.** *Книжка "Про культуру української мови" А. Коваль являє собою невелику, але дуже потрібну працю, яка містить низку слушних зауважень і порад щодо .. правил літературної вимови й наголошування* (Б. Антоненко-Давидович); *Вплив діалектної стихії найбільше відчувається в наголошуванні* (В. Русанівський); *У наголошуванні відмінності слов'янської ідеї Шевченка та кирило-мефодіївців від російського слов'янофільства відчувається вплив відомих оцінок І. Франка* (І. Дзюба).

НАГОЛО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАГОЛОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док.* 1. *що.* Силою голосу чи підвищенням тону виділяти склад у слові. — *Превелебні отці? — перепитав Філіп, наголошуючи на множині* (О. Авраменко, В. Авраменко); — *Філософов, — повторив він трубним голосом, чітко наголошуючи кожен звук цього екзотичного прізвища* (Л. Кононович); *Другий військовий тре палець об палець, киває тлумачу, і той каже, наголошуючи на останньому складі слова: — Паспорт!!!* (І. Роздобудько); — *Налисники печеш? — Нале-е-сники, наголосила на "е" Марцеліна. — Чому ж налесники, коли налисники? — Бо то є польська страва, і її назву належить вимовлять саме так* (Н. Околітенко); // Силою голосу чи підвищенням тону виділяти слово в реченні. *Той говорив плавко й дотепно, ефектно наголошуючи слова, підкреслюючи речення, немов вставляв їх у блискучі рамки* (В. Підмогильний); *Говорячи, Андрій Петрович без притиску, але якось чудно наголошував то те, то те слово, буцімто в мові його був ще й інший сенс* (Ю. Шовкопляс); *Змінивши тон розмови, Пильчиков ніби декламував, наголошуючи на кожному слові* (І. Пільгук); — *Він — мій син! — наголосив на слові "мій" Ярослав. — Не забувай, Ігорю!* (В. Малик).

2. *що, на чому, на що, із спол.* що *і без дод., перен.* Підкреслювати, ставити на перший план що-небудь важливе, якусь думку, якесь положення і т. ін. *Він* [Іван Бриль] *заговорив повагом, з неприхованою насмішкою наголошуючи на окремі вирази, якими б він хотів особливо дошкулити супротивникові* (Ю. Смолич); *Професор Литвинов замовк, наголосивши востаннє свою правду* (І. Багряний); — *Старшина Разуєв прекрасний моряк і теж, — наголосив я, — виходець з робітничо-селянської сім'ї* (В. Логвиненко).

НАГОЛО́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. Виділятися силою голосу чи підвищенням тону (про склади, слова, частини слів). *Іменники з формантом -иц'- мають різну акцентуацію, проте, як зазначає Л. Булаховський, частіше в них наголошується суфікс* (з наук. літ.); *Засобом розрізнення прикметника і дієприкметника може бути наголос: у прикметниках наголошується суфікс, у дієприкметниках — корінь* (з навч. літ.).

2. *що, на чому, із спол.* що, *перен.* Виділятися, підкреслюватися, ставитися на перший план. *Це навіть не наголошувалось, і так було очевидно, що нікому ні пари з вуст* (Ю. Покальчук); *Я розумів, що наше спілкування відбувається з доброї волі її, Гоци Драли. Це не наголошувалось, але й не приховувалось* (Любко Дереш); // *безос. В популярних працях про Шевченка часто наголошується, що він не раз одержував срібні медалі* (І. Дзюба); *Й про Мойсея в тексті раз у раз наголошується, що він віддав своєму народові "весь вік, весь труд"* (О. Забужко).

НАГО́ЛЬНИЙ, а, е, *діал.* Терміновий, нагальний. *Ой вийду я за ворота — Не бере охота... Десь там тому миленькому Та нагольна робота* (П. Чубинський).

НАГОМОНІ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., розм.* 1. *що, чого, про кого — що і без дод.* Наговорити, повідомити багато чого-небудь. *Прокинеться — питає, як спалось, сяде до столу — подає їй те, подає друге, подає третє і знов питається, чи до смаку матері, чи сита мати. Та й дітям встигла нагомоніти про бабцю Людмилу* (Д. Міщенко); // *без дод.* Наробити багато гомону, погомоніти досхочу. *Нагомонів по самі вуха* (примовка); *Бувало в темну, найтемнішу ніч .. увійдуть у школу: книжки набік, — гомін, сміх, співи. З'явиться скрипка, — танки... Нашумлять, нагомонять і знову в темряву одлинуть* (С. Васильченко); *Десь двічі приходив у мої сновидіння Євген — зустріч була радісна й тужна .. Прийшов, нагомонів своїм прекрасним голосом і залишив по собі радість спогадувань* (В. Стус).

2. *на кого.* Накричати на кого-небудь, вилаяти когось. *Дід Танасій не без того, щоб коли не нагомонів на його* [нього], *часом і за чуба скубне, а за очі хвалить хлопця* (С. Васильченко).

◊ **(1) Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти** *і т. ін.)* **по́вну ха́ту (по́вні ву́ха)** — дуже багато наговорити, сказати і т. ін. *Молода та здорова, вона, як та пташка, нащебетала повну хату* (Панас Мирний); *Забігла ж ото вона до нас в неділю, .. нагомоніла повну хату, знялась, кудись інше побігла* (С. Васильченко); *— Наговорив ти мені, Іоне, повні вуха, — засміявся Петру* (М. Чабанівський); *Забігла привітатися й залишилася до пізнього вечора — наторохтіла повні вуха! — Ляля, сусідка* (Олекса Ізарський).

НАГОМОНІ́ТИСЯ, ню́ся, ни́шся, *док., розм.* Досхочу погомоніти. *Одного разу ми так залюбки нагомонілись* (Ганна Барвінок); *—Давай присядемо, поки Ласуха прийде. Хоч нагомонимося, бо завтра ніколи буде...* (Микита Чернявський); *Німі вулиці, німі городи й двори, німий майдан, лише дерева говорять — лопотять і лопотять, начебто не можуть нагомонітися* (Валерій Шевчук); *Нагомонілися ми з тіткою за кілька днів і ночей!..* (М. Андрусяк); * Образно. *Опівночі дощ збив бурю. До світанку й сам, нагомонівшись з громовицями, втихомирився* (Яків Баш).

НАГО́НИТИ *див.* **наганя́ти.**

НАГО́НИТИСЯ *див.* **наганя́тися**[1].

НАГО́НИЧ, а, *ч.* Те саме, що **гучо́к.** *— Я приєднаю і свої команди до нагоничів, і влаштуємо пишні влови...* (М. Старицький); *Коли нагоничі розсипалися цепом і вигуками почали підіймати дичину, Гасан наблизився до падишаха і застиг у шанобливому поклоні* (З. Тулуб); *Нагоничі швидко означували терен, куди заблукав вовк, прапорцями* (П. Загребельний).

НА́ГОНЦЕМ, *присл., розм.* Те саме, що **навздогі́н** 1. *Я нагонцем побіг моїм конем крилатим* (П. Куліш); *Хоч яка була злякана і стомлена, рушила жваво далі, про одне лише думаючи і дбаючи — як би сховатися в сих горах, щоб не знайшов мене панотець і ті люди, яких він послав за мною нагонцем* (М. Лукаш, пер. з тв. М. Сервантеса).

НАГОНЦЯ́, *присл., діал.* Навздогін (у 1 знач.). *Тепер кинувсь Йоаб і брат його Абесса нагонця за Себою Бихриєнком* (Біблія. Пер. П. Куліша); *Іду я, йду, дивлюся — щось Біліє... сукня... Я за нею Метнувся нагонця, і — тиць! Зустрівсь із кралею моєю* (П. Куліш); *Батько побіг нагонця, піймав за поясину, да й прип'яв до учкура лобуряку* (Ганна Барвінок).

НА-ГОРА́, *присл.* 1. *гірн.* Нагору, на поверхню землі. *Конвеєр швидко поніс породу на-гора* (М. Трублаїні); *Скіп був дуже потрібний, щоб витягати вугілля "на-гора" з другого горизонту, де виявлено багатющі поклади* (Б. Антоненко-Давидович); *— Ти, певно, хотів би сидіти на печі, а вугілля хай іде на-гора самотужки?..* (М. Дашкієв).

2. *перев. з дієсл., перен.* Швидко або у великій кількості (робити, створювати, реалізовувати і т. ін.). *Я став поетом, і мене В глибини потягло .. Іде продукція моя Повільно "на-гора"* (П. Глазовий); *Нарешті він сидить із друзями у їхньому провулку, п'є вино і навіть зумів підняти на-гора глибинні пласти мовної пам'яті свого друга й однокласника* (Є. Кононенко); // На загальний огляд. *Чом би тому моєму протухлому колективному несвідомому й не викинути тепер на-гора яку-небудь давнозабуту детальку?..* (О. Забужко).

△ **Видава́ти / ви́дати на-гора́** *див.* **видава́ти.**

НАГОРА́ТИ *див.* **нагоря́ти.**

НАГОРБА́ТИТИСЯ, а́чуся, а́тишся, *док., розм.* 1. Зігнутися горбом. *В житах заблудилась дорога, нагорбатились верби над нею, за ними проклюовуються зорі* (М. Стельмах).

2. Утомитися, багато працюючи; напрацюватися (у 1 знач.). *Наче забула Гася, як їм тяжко треба було на .. фермі нагорбатитись у тому колгоспі, щоб хоч половину заробити з тої суми, що тепер задурно дають!* (Г. Тарасюк).

НАГО́РБЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **зго́рблений** 2. *Враз усе покращало біля мене: і ясени з блакитнавими тінями й зеленим шумом, і нагорблена клуня з чотирма вітрами, і скрипливі ворота* (М. Стельмах).

НАГОРІ́, *присл.* 1. У верхній або на верхній частині чого-небудь; угорі. *При в'їзді в село п'ятеро плотників* [теслярів] *майстрували, докінчуючи, дерев'яну арку; тут уже стояли готові для прикрашення її корзини цвітів* [квітів]. *Нагорі з квіток і стрічок буде вензель князя* (Г. Хоткевич); *Чижики звили собі гніздо на найвищій гілці найвищої ялини в лісі зовсім не тому, що вони були такі горді і хотіли жити найвище від усіх .. Просто їм здавалося, що там, нагорі, їм буде і безпечніше, і веселіше* (О. Іваненко); *Настася краєм свідомості зауважила густе різьблення, маленькі віконця з химерним плетивом дерев'яних решіток нагорі* (П. Загребельний); *Я підняв очі вгору. Біля віконця нагорі вже нікого не було* (Д. Білий); // На верхньому поверсі будинку. *Нагорі пересувають стільцями, човгають по підлозі ногами, мабуть, вечеряють* (В. Винниченко); *Ми зупинилися в недорогому, але чепурненькому готелі. Михайло із Ляським у дешевенькому номері нагорі, а ми з дружиною — в розкішній кімнаті внизу* (Олесь Досвітній); *Після смерті дружини Паршецький нагорі не мешкав* (М. М. Тарновський); *— Заходь. Вона в себе, нагорі. — Лука піднявся на другий поверх скрипучими крутими сходами* (С. Андрухович); // У вишині. *Шуміли вишні по садах рясні, пахтіло квітами, і зорі щоки рум'янили вітрами нагорі* (В. Сосюра); *Тепер за вікном темрява. Внизу Тигр та Євфрат. І кілька зірок нагорі* (І. Карпа).

2. На поверхні, зверху чого-небудь. *Там, нагорі, вже напевне почалася робота, там напевне вживають усіх заходів, щоб врятувати шахту і людей, які лишилися під землею* (О. Донченко); *Вони* [хлопчаки] *пірнали небезпечно глибоко, і тільки бульбашки, що лопалися нагорі, свідчили про те, що десь там знаходиться жива істота* (Григорій Тютюнник); *Нагорі ж тим часом було не так спокійно й тихо, як здавалося київському князеві. За сей місяць, що він проле-*

жав у порубі, сталося багато дечого (І. Білик); *Попередити всіх на світі про цю підземну небезпеку. Хай щось роблять там нагорі!* (Ю. Андрухович).

3. *перен., розм.* У вищих інстанціях, органах. *Чий то бородань так любо із внуками бавиться? Та то ж Лобода старий, .. батько того Лободи, що тепер там, нагорі...* (О. Гончар); — *Знаєте, чиїм ад'ютантом Білограй був у війну? Знаєте! Отож. Генерала армії. От що за рука в нього там, нагорі* (Ю. Мушкетик); — *Я вірю в те, що моя скромна праця буде визнана там, нагорі, і коли-небудь найясніший пан цісар згадає про мене і викличе до себе до Відня* (Ю. Винничук).

НАГОРІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **нагоріти** 1. *Нагорілий гніт блиснув, зашкварчав, сиза іскорка стрільнула вгору і згасла...* (Панас Мирний); *Гас у лампочці вигорів, і вона ледве блимала і чаділа нагорілим копотом* (В. Винниченко); *Хтось же мусив міняти скіпки, збивати з них нагорілий жар* (І. Білик).

НАГОРІ́ТИ *див.* **нагоря́ти.**

НАГОРЛА́НИТИСЯ, нюся, нишся, *док., розм.* Багато, досхочу погорланити. — *А поки що тихо. Цигулі треба підождати. Нагорланились уже, давайте тепер і голові роботу — думай, мужиче!* (А. Головко); — *Нагорланився? Все викричав?* — *питався він таким голосом, ніби збирався непомітно, але із всією силою вчепитися Тимошеві в горло і перегризти його* (Б. Харчук).

НАГО́РНЕНИЙ, НАГО́РНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагорну́ти.** *Піщаний вал, нагорнутий хвилями прибою, відділяв море від гущавини* (М. Трублаїні); *Петро мчав вулицею не оглядаючись, ступав по затужавілих .. калюжах, обминав біля парканів нагорнуті старанними господарями кучугури останнього снігу* (А. Хижняк); *Он уже трактори прийшли з волокушами, розрівнюють їхні нагорнуті протягом дня вали* (О. Гончар); *За інших обставин можна було би припертися до бука й пересидіти решту ночі, горнувшись куфайкою чи кептарем або зарившись у тепло нагорнутого листя* (М. Матіос); * У порівн. *А очі сміються, зотлілі від старості і теплі-теплі, як нагорнутий на ніч попіл* (М. Дочинець); // **наго́рнено, наго́рнуто,** *безос. пред. Його* [снігу] *нагорнуто було вже гори. За ними проглядав засніжений сад* (Олекса Ізарський); *На могилі Українських січових стрільців відправив священик з Головецька панахиду, а опісля до чаші золотої нагорнено з могили землі* (із журн.).

НАГОРНУ́ТИ *див.* **нагорта́ти.**

НАГО́РНУТИЙ *див.* **наго́рнений.**

НАГОРО́ДА, и, *ж.* Відзначення заслуг, достоїнств і т. ін. — *Кожному зустрічному хвалився* [Охрім], *що він одержав у нагороду іменні золоті часи* [годинник] *за те, що взяв у полон двох фінських генералів* (Григорій Тютюнник); — *Розпочинається конкурс на правильну відповідь! У нагороду — фото* (Г. Вдовиченко); // Те, що дається для відзначення заслуг, достоїнств і т. ін. *Коли мене викликали першого, щоб одержати нагороду* [книжку], *то я почув, що він* [батько] *голосно заплакав* (І. Франко); — *За врятування божественного життя шахіншаха ти заслужив навіть більшої нагороди. На жаль, не маю при собі нічого дорожчого за цей пояс* (І. Білик); *Якийсь шолудивий песик, сподіваючись, видно, нагороди від господаря у вигляді смачної кістки, зробив спробу хапнути чужинця за ногу* (Ю. Винничук); // Почесний знак, орден, медаль і т. ін. *Майже половина делегатів — з бойовими нагородами на грудях, з георгіями, з орденами* (В. Винниченко); *Ми бачимо на синій блузці одну із найвищих нагород. То "Штандар праці"* (Л. Дмитерко); *Декотрі* [есесівці], *не кидаючи зброї, похапцем нацуплювали на себе в кущах цивільне, зривали з себе нагороди та відзнаки* (О. Гончар); — *Я трохи розбираюся в нагородах,* — *він виразно подивився на орденські планки з лівого боку мого парадного мундира* (О. Авраменко, В. Авраменко); *За відвагу під час цієї атаки хорунжий Заводовський і осавул Перехрест отримали нагороди* (Д. Білий); // Грошова плата як винагорода за що-небудь. — *Але, по правді кажучи, Богдане, я жалую тобі цеї дівчини* [шкода мені для тебе цієї дівчини] .. — *Не жалуй мені її .. Нагорода, яку я за неї даю, висока* (О. Кобилянська); *Аюгава вголос прочитав: "З Н-ської тюрми втік у тайгу російський шпигун, сімнадцятирічний юнак. Дуже можливо, що він намагатиметься перейти кордон. Той, хто затримає злочинця, одержить триста ієн нагороди"* (О. Донченко); *Прісьчина звістка .. про те, що отаман Щупак навіть нагороду об'явив тому, хто спіймає його, трохи тішила Артемове. самолюбство* (А. Головко); — *Фото Глобуса отримали наші агенти по всьому місту. Люди чергують на вокзалах, в аеропортах і так далі. Оголошено нагороду...* — *... винагороду?* — *здивувавсь я.* — *От, от... винагороду!* (Л. Кононович); // Дяка, віддяка або честь, ушанування. *Тихо ввійшла маленька громадка маленьких людей до кімнати свого дорогого вчителя, і чисті сльози оросили худу руку, що звисла. То єдина нагорода тобі, бідний труженичє* [працівниче] (Г. Хоткевич); *Хлібороб поспішав зібрати додому дари родючої землі — нагороду за важку працю* (С. Добровольський); *Лише сьогодні усвідомлюю, скільки там було героїв .. Нагородою їм — вдячна людська пам'ять* (М. Андрусяк).

НАГОРО́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагороди́ти**[1]. — *Хто вступить до війська ясновельможного гетьмана, той відразу стане вільний, а на Україні буде нагороджений землею, скотом і грішми!* (В. Малик); *Був нагороджений* [Сазон] *двома Георгіївськими хрестами* (Григорій Тютюнник); *Одіссей, нагороджений щедро царем Алкіноєм.., залишає з наближенням ночі їх острів* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Відповіді лектора були ще раз нагороджені щедрими оплесками* (Ю. Смолич); *Флавіан зробив паузу, поглянув на Маріку й був нагороджений її усмішкою* (О. Авраменко); // **нагоро́джено,** *безос. пред.* — *Одного працівника нашої школи нагороджено орденом* (Ю. Яновський); *Кажуть, служив він у королівській кінноті, має великі заслуги, за це його й нагороджено цим маєтком* (Ю. Мушкетик); *У Вінніпезі мене було нагороджено грамотою почесного громадянина* (О. Шугай); *Безперечно, Наркісове кохання було нагороджено взаємністю* (С. Андрухович); // *у знач. ім.* **нагоро́джений,** ного, *ч.;* **нагоро́джена,** ної, *ж.* Той (та), кого нагородили. [В а т у т і н:] *Поздоровляю всіх нагороджених і бажаю нових бойових успіхів* (Л. Дмитерко); — *А де ж Сідалковський?* — *Він на мить замовк, а тоді розвів руками:* — *У списку нагороджених нема...* (О. Чорногуз); *Разом із пам'ятним знаком нагородженому вручається посвідчення встановленого зразка* (з наук.-попул. літ.); *Ордени надавали чимало привілеїв нагородженим, серед яких важливе місце займало отримання кавалером рицарського звання* (з навч. літ.).

НАГОРО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагороди́ти¹.** — *Указ про нагородження вже є давно, але до цього часу не могли вас знайти, щоб вручити нагороду* (П. Загребельний); *Наш кур'єр з ранковою поштою приніс повідомлення про нагородження мене бойовим орденом Червоного Прапора* (Ю. Мушкетик); *Він багатозначно додав, що князь Куракін .. у разі вдалого завершення операції обіцяв клопотатися перед государем про нагородження Слєпньова орденом, а також чималою грошовою винагородою* (В. Лис); *"На превеликий жаль, змушена повідомити, що через об'єктивні обставини не зможу взяти участь у церемонії нагородження"* (М. Матіос).

НАГОРО́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагоро́джувати¹.** *"Моя перша миротворча місія була в Хорватії", — розповів нагороджуваний миротворець* (з газ.); // **нагоро́джувано,** *безос. пред. Серед Шевченкових товаришів були ті, що одержували срібні медалі першого ступеня, а також ті, що їх нагороджувано золотими* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **нагоро́джуваний,** ного, *ч.* Той, кого нагороджують. *Державними нагородами відзначено 75 військовослужбовців ЗСУ, серед нагороджуваних — 49 бійців, які отримали поранення* (із журн.).

НАГОРО́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагоро́джувати¹.** *Форми нагороджування за військову мужність, описані Т. Кампанеллою, цілком нагадують звичаї стародавніх римлян* (з наук.-попул. літ.); *Церемонія нагороджування — кульмінаційна подія конкурсу, урочистий захід вручення нагороди переможцю конкурсу, змагань або лауреату премії* (з навч. літ.).

НАГОРО́ДЖУВАТИ¹, ую, уєш, *недок.,* **НАГОРОДИ́ТИ,** роджу́, ро́диш, *док., кого, що.* 1. Давати нагороду, відзнаку за певні заслуги, достоїнства і т. ін. *Наприкінці зльоту .. нагороджували значками й медалями тих, хто відзначився на кордоні* (П. Загребельний); — *За безкорисливу відданість трудовому народу і солідарну йому допомогу знімаю з вас гауптвахту і нагороджую премією та медаллю* (М. Вінграновський); *Пан давно хвалився Остапові, що він його нагородить як слід за вірну службу* (Панас Мирний); [Ю л я:] *У мене в інституті такі успіхи... Грамотою нагородили* (З. Мороз); // Виражати задоволення, схвалення, виявляючи прихильність у нагороду за що-небудь. *Дружними оплесками нагороджують лектора вдячні слухачі* (А. Шиян); *Протягом доповіді і заключного слова присутні багатократно нагороджували доповідача рясними оплесками* (О. Шугай); *Вона нагородила Голуб'ятникова таким привабливим поглядом, що він утонув у ньому, як може втонути пес в ополонці* (Гео Шкурупій); *Фрузя прибрала зі столу зайве і, нагородивши любовною усмішкою обранця свого серця, подалася вглиб зали* (Ю. Винничук); // *ірон.* Виражати незадоволення, несхвалення. *Гундос нагороджує Шкіряного зневажливим поглядом* (В. Єшкілєв); *Тепер уже й Пріск розрeготався, за віщо консул Максимін нагородив його важким поглядом* (І. Білик).

2. *перен.* Робити що-небудь комусь як плату, винагороду у відповідь за щось, віддячувати, відплачувати комусь за щонебудь. *Чи любі Вам мої писання, чи ні, а все-таки вони довгі, і я прошу мене нагороджувати хоть короткими листами* (В. Стефаник); *Губернатор Стрекалов любив слабку жіночу стать, яка йому, старому й лисому, віддячувала взаємністю, бо .. родичів жінок, які зігріли любов'ю, він нагороджував теплими місцями ісправників* (Є. Гуцало); — *Даліло, мила, за твоє кохання Чи можу я тебе нагородити? Скажи, повідай, моя зоре, те бажання, Хоч би загинуть — мушу я вволити!* (Леся Українка); *Природа, немов бажаючи нагородити нас за цілий день смертельних небезпек і втоми, посилала нам тиху красу липневого вечора* (Я. Качура).

3. *перен., розм.* Наділяти кого-небудь чимсь. *Тяжкий і складний його шлях. Доведеться не раз падати на ньому, підійматися, марнувати сили і проклинати лиху долю. Такими властивостями нагороджує його суворе життя, невблаганна дійсність* (І. Пільгук); *Ірена володіла тим обдаруванням, яким природа нагороджує щирі жіночі натури* (М. Руденко); *Ти по правді ніколи не розуміла і не знала святого чуття любові і тому нагородила мене в твоїм порожнім житті тільки зневагою, горем і розчаруванням* (О. Кобилянська); *Митцю не треба нагород, Його судьба нагородила* (Л. Костенко); // Давати певну назву (перев. негативну). *Ідіот, незграба, робот, ледащо дурне — такими та іншими прозвиськами в цьому дусі тільки й нагороджує Брага свій бульдозер* (О. Гончар); *Не дивно, що гасконці та каталонці, які полюбляли нагороджувати своїх правителів влучними прізвиськами, називали герцога Філіпа III Аквітанського Справедливим...* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Тут ніхто нічого не може знати про Іляялі, бо цим ім'ям нагородив її я* (Ю. Винничук).

◊ **(1) Нагоро́джувати / нагороди́ти штовхана́ми (стусана́ми, поти́личниками** *і т. ін.) кого* — бити когось короткими різкими ударами. *Якийсь напівроздягнутий чоловік, без шапки й без пояса, намагався виплигнути з човна, але задунайці тягли його назад, нагороджуючи штовханами* (С. Добровольський); *Батальйонерки* [бійці жіночого батальйону] *сильними руками підхопили купчика й, нагородивши його стусанами, викинули до коритару* (Гео Шкурупій).

НАГОРО́ДЖУВАТИ², ую, уєш, *недок.,* **НАГОРОДИ́ТИ,** роджу́, ро́диш, *док., розм.* 1. *що, чого.* Будувати, ставити що-небудь у великій кількості. [О д а р к а:] *Які були старі тини — все за зиму попалила, а нагородити було нічим — хіба своїми пальцями!..* (Панас Мирний); *От уже порубали вони вози, що нагородили ляхи собі на оборону* (А. Кащенко); *Як знайдеш наречену, прийдеш на місце свого проживання, нагородиш великі кошари, аж тоді розіб'єш яйце* (В. Рубан); // Робити багато чого-небудь. *Тисячоліття потрібні були на те, щоб нагородити ті спустошення, які виробляли хижі лісопромисловці .. протягом кількох тижнів* (М. Грушевський).

2. *тільки док., чого, перен.* Наговорити або написати багато беззмістовного, нерозумного і т. ін. — *Ти, Дарино, не малу задачу задала мені і стільки в ній різного нагородила, .. що й самий найрозумніший навряд чи розгородить його* (М. Стельмах); *Хто їм нагородив, що я справді служити буду* (І. Андрусяк); — *Іване! Чуєш? Ничипориха тільки-но мені такого нагородила... На голову не належить* (Люко Дашвар); * Образно. *Боже! — чого-чого не нагородила гуляща уява наших цокотух!* (Дніпрова Чайка).

◊ **Плести́ (верзти́, городи́ти** *і т. ін.)* **нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що** *і т. ін.)* / **наплести́ (наверзти́, нагороди́ти** *і т. ін.)* **нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́** *і т. ін.)* *див.* **плести́.**

НАГОРО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.* 1. Одержувати в нагороду що-небудь. *Хоча мені й важко діставатися маленької відлюдної бухточки, але я там завжди нагороджуюся такими незабутніми враженнями від чарівного, прозорого і теплого моря, що ладна знову і знову дряпати ноги об каміння* (із журн.); *Коли долаєш марафонську дистанцію, нагороджуєшся відчуттям перемоги над собою і піднесеним настроєм, навіть якщо ти й не здобув медалі* (з газ.).

2. Пас. до **нагоро́джувати**[1]. *Труд його нагороджувався. Ніхто не мав ніколи ліпших від його свідоцтв* (Н. Кобринська); *У XII столітті .. цим почесним титулом* [доктор] *нагороджувалися юристи, а у XIV столітті до них приєдналися медики, теологи і філософи* (А. Кокотюха); *Орден "Шлях Сагайдачного" (коштовний витвір мистецтва із срібла; нагороджувались теж усі — від стрільця до генерала, але за визначні подвиги)* (В. Кожелянко); // *безос. Вже після їхнього відбуття прийшла на штаб Богданові звістка про орден, яким його нагороджувалось за якісь подвиги ще за Дніпром* (О. Гончар); *За обидві послуги, було без слів ясно, Марієнфельда нагороджувалося обідом* (Олекса Ізарський).

НАГОРОДИ́ТИ[1] *див.* **нагоро́джувати**[1].

НАГОРОДИ́ТИ[2] *див.* **нагоро́джувати**[2].

НАГОРО́ДНИ́Й, о́дна́, о́дне́. Стос. до нагороди. — *Медаль "За відвагу" — якраз в міру заслуги. — Ну що ж, давайте "За відвагу", — погодився Савичев. — Медаль швидше пройде в нагородному відділі...* (Л. Первомайський); *У нагородній планці ордени На піджачку пліч-о-пліч спочивали* (Б. Олійник); *Тієї ж ночі Гармаш заступив на пост. Із собою він прихопив нагородний "ТТ"* (А. Кокотюха); *Загін, із яким зіткнулася Геліна боївка, йшов на певний тріумф. По легку здобич ішов — по ордени, звання, відпустки, нагородні годинники* (О. Забужко).

НАГОРОЇ́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **нагороїжити.** *На воротах стають з нагороїженими багнетами гусари* (Олекса Кобець).

2. *у знач. прикм.* Який нагороїжився. *Кришка на ньому* [роялі] *піднята вгору, й від цього він ще більше нагадує нагороїженого звіра, що ось-ось ладен кинутись на свою жертву* (Л. Дмитерко); *В кінці дистанції він* [сержант] *просто рвав траву ліктями. Підвівся і, ввесь нагороїжений, підійшов до лейтенанта* (Ю. Бедзик).

НАГОРОЇ́ЖЕНО, *розм.* Присл. до **нагорої́жений** 2. *Данилко нагороїжено дивився блакитними очима* (із журн.).

НАГОРОЇ́ЖИТИ, жу, жиш, *док., що, розм.* Надати загостреної (у 2 знач.) форми; настовбурчити (у 2 знач.). *Тут Бассім свій ум відсвіжив, Свій тюрбан нагороїжив, Вуса остро підкрутив, Кашлянув, мов моздір грюкнув, Палкою в підлогу стукнув* (І. Франко); *На першому поверсі відчинилося вікно: повнощокий чорній, нагороїживши френч на плечах, розглядає вулицю і щось жує* (В. Барка).

НАГОРОЇ́ЖИТИСЯ, жуся, жишся, *розм.* Док. до **горої́житися** 2. *Всюди земля нагороїжилась якимись блискучими, острими кільцями: се вершки шоломів підростаючого нового лицарства* (І. Франко); *В нього* [Антона] *кроки широкі, кожушанка нарозпашку, вуса нагороїжились...* (С. Чорнобривець); // *перен.* Набувати войовничого вигляду. *Богдан одразу нагороїжився: — На яке ви зло натякаєте? — О, ви одразу ж на дибки!* (М. Стельмах); *Вони ледь не побилися, бо Тарас, нагороїжившись, став на захист донського правдоборця* (В. Чемерис); *Тумаяуа ввібрав голову в плечі й нагороїжився, як дика лісова кішка* (Ю. Бедзик).

НАГОРТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагорта́ти.** *І весь люд кинуто Мостовиком на копання ровів, нагортання валів, спорудження веж оборонних* (П. Загребельний); *Процес підгортання — це нагортання ґрунту до рослини у формі пухкої гірки* (з навч. літ.).

НАГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАГОРНУ́ТИ,** горну́, го́рнеш, *док., що, чого.* Горнути, нагрібати що-небудь докупи або в якійсь кількості. *Він не міг бачити того пенька, того місця, де за хвилину перед цим стояла його ялинка, і почав нагортати снігу на пеньок* (М. Коцюбинський); *Василина до глека нагортає жарин* (І. Чендей); *Ми нагорнули невисоку могилу, нарвали волошок, безсмертників і заквітчали її* (О. Гуреїв); *Його, Адріяна, зараз більше турбувало, як їм на ту ночівлю втеплитися: снігу, щоб нагорнути зверху на плащ-намет для термоізоляції, нападало явно недосить* (О. Забужко); // *безос. Пішли чорні бурі .. Намете, нагорне і в колодязь, не один день потім мине, доки цебро за цебром витягаєш, вибереш весь той намул* (О. Гончар); *З глини, з піску, з повалених дерев нагорнуло весною загати* (В. Близнець); // *перен., розм.* Привласнюючи що-небудь, збирати у великій кількості. *Із дукатів штири* [чотири] *купи Рівних нагортає* (С. Руданський); *Кожний тут* [в Україні] *у розкоші, в спокої І граблями добро нагорта* (В. Самійленко); — *Курчат возиш? .. — Не тільки, — заперечив Сіробаба, безцеремонне* [безцеремонно] *нагортаючи собі в тарілку яєчні з салом* (О. Гончар); — *Не треба щастя загребущими руками тільки для себе горнути, бо хто зна, чи воно щастя. Нагорнули мої батьки всякого добра, і невже ж вони щасливі?* (Б. Лепкий).

НАГОРТА́ТИСЯ[1], а́ється, *недок.* Пас. до **нагорта́ти.** *Гребені мають нагортатися точно над посадженими бульбами* (з навч. літ.).

НАГОРТА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *док., розм., рідко.* Багато, досхочу погортати. *Уже не дочекаюся вечора, коли зможу досхочу нагортатися книжок улюбленого автора* (з газ.).

НА́ГОРТКА, и, *ж., заст.* Легкий верхній одяг (звичайно плащ, літнє пальто). *Ніякі шовкові, ні вовняні нагортки не закривали зброї, як це було звичаєм того часу. Тільки два ватажки мали поверх кольчуги скромно шиті червоні сорочки* (Юліан Опільський); *Коні задержано, бабця побігла по нагортку для мами, бо мама була тільки в домашній суконці, як коло хати* (Ірина Вільде).

НАГО́РУ, *присл.* 1. На верхню частину чого-небудь, у бік до верхньої частини чогось; угору; протилежне н а н и з. — *Он, он... — сердилась Настя, тичучи рукою. — Треба он лізти нагору та ночви підставити, то й не буде текти* (Панас Мирний); *Під стіною накладено мішків, Фелікс виліз нагору, відхилив кришку* [витяжної труби] (Ю. Яновський); *Бойки пойняли Ігоря й повели нагору, до святища Дажбожого й думних старців* (І. Білик); *Пани вхопилися за цю можливість і кинулися насипати гору. Землю возили тачками.., і що тільки насиплять* [насиплють] *кілька метрів, зараз котрийсь вибереться нагору і дивиться в далекогляд, чи не видно Відня* (Ю. Винничук); // У протилежному напрямку від землі; угору. *Я відчув, що канат рухається і мене тягнуть нагору* (Ю. Яновський); — *Цим ліфтом ти зможеш дістатися нагору. — Куди нагору, кохана? — Хіба я знаю?* (Ю. Андрухович); // На верхній поверх будинку. *Ло-*

мицький вийшов по узьких сходах нагору і тихенько постукав у двері (І. Нечуй-Левицький); *Тарас зайшов у ворота й подався до себе нагору* (О. Ільченко); *Директор і вчителі кинулися сходами нагору, у наш клас* (В. Нестайко); // На поверхню. *Де-не-де щось чорне швидко пливло по воді, то зринаючи нагору, то знову потопаючи* (Б. Грінченко); *Потім вода знову забила в ключ, і незабаром вареники почали випливати нагору* (І. Сенченко).

2. *перен.* Те саме, що **назо́вні** 2. *Каламуть тридцять третього року, що осіла була в пам'яті, .. знову сплила нагору* (Б. Антоненко-Давидович); *То, виявляється, не зуби цокотіли, то виносився звідкілясь ізсередини нагору, кастаньєтним ритмом, ось цей-от віршовий рядок* (О. Забужко).

◊ **Видря́пуватися / ви́дряпатися наве́рх** (*рідко* **наго́ру**) *див.* **видря́пуватися; Випливáти (виринáти) / ви́плисти (ви́пливти, ви́ринути) на пове́рхню (наго́ру, на чи́сту во́ду)** *див.* **випливáти.**

НАГОРЬО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Який нагорювався, зазнав багато горя. [К а т р я:] *Та я ж тебе, бідну дівчину, натруджену та нагорьовану, винесу з цієї неволі на коні золотому* (С. Васильченко); *Нащо тобі те знать, що є любов, як ніж, Що хтось віддав тобі свою хвилину кожну, І душу, нагорьовану, тривожну* (Л. Забашта); // *у знач. ім.* **нагорьо́ване,** ного, *с.* Горе, нещастя, яких довелося зазнати. *Вона все кричала, і в крикові тому було стільки наболілого та нагорьованого, що Олександрові Михайловичу раптом забракло повітря, зайшлось різким болем серце* (А. Дімаров).

НАГОРЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* Довго погорювати; зазнати багато горя. *Хтось живе — наживеться, а хтось живе — нагорюється* (прислів'я); — *Нагорювалася, сердешна* [Ганна], *за тим п'яницею несусвітнім, то нехай хоч за Байдою порозкошує, — говорили вони* [люди] (Д. Бедзик); *Посмутнів чоловік, думаючи про свою вірну дружину, з якою за вік навіть посваритися не зумів. А скільки ж через нього довелось нагорюватись їй?* (М. Стельмах); — *Йди, та про Микиту матері не ляпай. Вона й так від його чудасій нагорювалась* (Ю. Логвин).

НАГОРЯ́ТИ, я́є, **НАГОРА́ТИ,** а́є, *недок.,* **НАГОРІ́ТИ,** ри́ть, *док.* 1. Давати, утворювати нагар. *Свічка почала нагорати, меркнути* (Панас Мирний); *Світло свічки тремтить, ґніт нагоряє, і це яскраве світло — як спалах тужної пам'яті* (Т. Масенко); *Маленька лойова свічка .. коптіла, нагорівши* (І. Франко); // Те саме, що **розгоря́тися** 1. *Помовчав якусь хвильку, спостерігаючи, як під подихом вітру то заплющується, то розплющується червоне око на кінчику трута — давав нагоріти* (Ю. Мушкетик).

2. *безос., чого і без дод.* Витрачатися в якій-небудь кількості (про електроенергію, пальне). *Ми не вимикаємо світла, бо "скільки там нагорить"...* (з газ.); *Мені нарахували на 32 кіловат-години більше, ніж нагоріло насправді* (з Інтернету).

3. *перев. док., безос., перен., розм.* Діставатися (у 5 знач.) за що-небудь (про покарання, догану і т. ін.). — *Як ви думаєте?.. до начальства ще може полізти. — Еге, — той йому. — То й нам нагорить* (А. Тесленко); *Слідчий казав: — Мені нагорить, коли довідаються, що я вам розповів* (В. Барка); *Василеві добре нагоріло од тата* (А. Дімаров); *Між іншим, дирекції поліції сильно нагоріло з найвищих цісарських інстанцій* (А. Кокотюха).

НАГОСПОДАРЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., розм.* Господарюючи, домогтися чого-небудь або накоїти чогось. *Ївга, бачачи, що вже неділенька близько, давай поратись: хати помазала, столи, лавки позмивала; птицю купує, бо своєї вже дасть Бог: Тимоха нагосподарював!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Спочатку сміялися на селі, свинарем дражнили, а згодом всі звикли .. Не йти ж на свою чвертку до кособокої хатини господарювати, не багато нагосподарюєш* (О. Слісаренко); *Із часом одні новопоселенці встигали нагосподарювати більше, купували худобу і ставали "тяглими", інша частина залишалася "напівтяглими" або "пішими"* (з наук.-попул. літ.).

НАГОСПОДАРЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу погосподарювати (у 1 знач.). — *Ех, Романе, Романе, славний би з тебе вийшов козак, та не в ту пору на світ народився.., на своїй десятинці не нагосподарюєшся, тільки набідуєшся* (М. Стельмах); *Нагосподарюватися не встигли — були жорстко розкуркулені баби-діди з обох сторін* (з мемуарної літ.).

НАГО́СТРЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагостри́ти.** — *За халявою у мене добре нагострений незрадливий товариш* (І. Пільгук); *На возі серед інструментів, завбачливо прихоплених Савкою, Тарас знайшов заступ, добре господарем нагострений* (В. Чемерис); *Він так ще раз кресонув сірими очима — блищали, мов край добре нагостреної коси* (В. Лис); *Майстерно нагострений багнет іде як у масло* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // **наго́стрено,** *безос. пред. От уже й ножик нагострено. Такий уже, що, здається, й самого сімака розріже* (В. Винниченко).

НАГО́СТРЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагостри́ти.** *Догляд за січкарнею зводиться до періодичного змащування вузлів, натягування паса-привода та нагострення ножів* (з наук.-попул. літ.).

НАГОСТРИ́ТИ *див.* **наго́стрювати.**

НАГОСТРИ́ТИСЯ *див.* **наго́стрюватися.**

НАГО́СТРЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наго́стрювати.** *Якісний, легко нагострюваний інструмент для обрізання саду значно збільшує продуктивність і зберігає сили садівника* (з наук.-попул. літ.).

НАГО́СТРЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наго́стрювати.** *Кресало служить для нагострювання шаблі, ножа і т. ін. та для висікання вогню* (з наук.-попул. літ.).

НАГО́СТРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАГОСТРИ́ТИ,** гострю́, го́стриш, *док., що.* Робити що-небудь гострим (у 1 знач.) за допомогою точіння, клепання. *Може, осоружний хоче задушити мене та Іванка, вчора щось нагострював у стодолі* (С. Процюк); *Вона випила молока, нагострила сапку й пішла обгортати картоплю* (О. Донченко); *Він звечора помився, нагострив ножа й підтяв бороду* (Р. Іваничук); * Образно. *В слово думи уложи. Нагостри їх, мов ножі, І тоді пускай їх сміло, — Стане слово те за діло* (Микола Чернявський).

◊ **Гостри́ти (виго́стрювати,** *рідше* **точи́ти, наго́стрювати** *і т. ін.)* **/ ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру** *і т. ін.)* *див.* **гостри́ти; Гостри́ти / нагостри́ти перо́** *див.* **гостри́ти; Гостри́ти / нагостри́ти язи́к (язика́, язики́)** *див.* **гостри́ти; Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати** *і т. ін.)* **/ насторо́жити (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити** *і т. ін.)* **ву́ха** *(рідше* **слух)** *див.* **насторо́жувати.**

НАГО́СТРЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **НАГОСТРИ́ТИСЯ,** го́строиться, *док.* 1. Ставати гострим (у 1 знач.) після точіння, клепання. *В бою ти відновишся, а меч твій нагоститься* (М. Дочинець); * Образно. *Тепер Глущук і Хомаха один перед одним оголили своє нутро, нагострилися, як ножі* (С. Чорнобривець).

2. *тільки недок.* Пас. до **наго́стрювати.** *Нами нагострюється зброя.*

НАГОСТЮВА́ТИСЯ, ю́юся, ю́єшся, *док.*, *розм.* Досхочу, довго погостювати в кого-небудь, десь. [К о н а ш:] *Ну, жінко, і справді вже ми нагостювались у свата, пора й додому* (М. Кропивницький); *Нагостювавшись у Яворницького, в 1916 році кобзар поїхав до Канева, щоб уклонитися могилі Тараса Шевченка* (І. Шаповал); — *Куди ви, дядьку?* — *перша збагнула Катря.* — *Нагостювався, Катре, пора в дорогу* (Василь Шевчук); *Ольгу Юліанівну попросила* [Леся] *прийти одразу ж, як тільки насидиться та нагостюється* (М. Олійник).

НАГОТА́, и́, *ж.* 1. Вигляд, стан голого тіла; голизна. *Понурив голову в землю отаман, соромлячись наготи своєї перед своїми ж козаками* (О. Довженко); *Ввижалось, ніби то горить зоря і жінка зовсім не гола, а вбрана в тонку коштовну туніку. Ніхто не помічав її наготи* (Б. Антоненко-Давидович); — *Коли Господь сотворив Адама і Єву, то ходили вони нагі й не стидалися наготи своєї* (І. Білик); *Впродовж усього життя Дарця пов'язуватиме запах цвіту зі своєю наготою* (Любко Дереш).

2. *перен.* Відсутність рослинності. *Лаврові дерева .. пишно прикривали наготу скель* (О. Назарук); *Я дивлюсь .. на срібну наготу опуклого схилу гори, що .. постає передо мною* (В. Домонтович).

3. *перен.* Неприхованість, відкритість. *Яків був обеззброєний жорстокою щирістю тієї маленької потворки, безоглядною наготою її почувань* (У. Самчук); *Негадано впала перед нами заслона й відкрилася таємниця. Замість її пізнати, ми зрозуміли тільки її невпійманність і побачили її гидку осоружну наготу* (Б.-І. Антонич); *Мій добрий ангел, ця прекрасна дівчина, перебувала в стані дивного оп'яніння, яке вражало наготою і прямолінійністю* (Р. Андріяшик).

○ **(1) До наготи́,** *у знач. присл.:* а) догола. *І тільки-но разоблачився* [роздягнувся] *до наготи.., як на вулиці, коло самого вікна — ба-бах!* (Яків Баш); *Роздягався* [Заверган] *до наготи, ховався при самій воді в очереті й ждав, доки наблизиться .. табун гусей* (Д. Міщенко); б) повністю. *Коли тебе, немов струмки веселі, Вмивають промені любові, ти Сміливо їм відкрийсь до наготи* (Д. Павличко).

◊ **(2) У всій [своїй, його́** *і т. ін.*] **наготі́** — без прикрас, у справжньому вигляді; такий, як є. *Золя .. змалював проституцію у всій її цинічній наготі* (І. Франко); *Коли одного разу суть проблеми постає перед тобою в усій своїй наготі, ти розумієш, що це зовсім не проблема, достатньо було просто подивитися на неї з іншого боку* (із журн.).

НАГОТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наготува́ти;** наготовлений (у 1 знач.). *З наготованого на самокрутку папірця пальці скачали кульку* (А. Кокотюха); *Біла сорочка, лаковані черевики, брюки, смокінг — все вже чекало на нього, наготоване ще кілька днів тому* (О. Ірванець); *Параска зовсім до хазяйства не придалася: для неї байдуже, чи виметена хата, чи ні, чи наготована страва, чи ще треба готувати* (Панас Мирний); *Вранці, коли він устав, на столі його вже чекав наготований дієтичний сніданок* (О. Гончар); *Уже був наготований розкішний бенкет* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // **нагото́вано,** *безос. пред. Він .. переодягся в найкращу святкову одежу з тієї скрині, в якій ніби саме для нього наготовано було різного хлоп'ячого вбрання* (Ю. Покальчук); *Гаразд, що хоч дома наготовано все заздалегідь...* (Ю. Мушкетик); *Розпечений диск сонця осідав на його* [ліска] *хребет, наче там, в самісінькій гущавині, було наготовано йому місце для нічлігу* (Ю. Бедзик).

2. *у знач. прикм.* Який наготувався до чого-небудь; наготовлений (у 2 знач.). *І здалося мені раптом, що це і справді кріт, стоїть насторожено, наготований до втечі чи нападу* (Валерій Шевчук).

НАГОТО́ВИТИ *див.* **нагото́влювати.**

НАГОТО́ВИТИСЯ *див.* **нагото́влюватися.**

НАГОТО́ВІ, *присл.* Те саме, що **напогото́ві** 1. — *Я вже піших порушив, кінні теж стоять наготові* (Б. Лепкий); *Гей, товаришу, вставай .. Коні наготові ждуть. Сурма кличе до походу!..* (М. Шеремет); *Кожух тихо загнав патрон до патронника і, тримаючи карабін наготові, проскочив до великого двору* (Д. Білий); // *у знач. пред. Склади зброї вже в руках, вже під охороною "Друзів Ладу", вже наготові* (В. Винниченко); *Кулаки його були наготові, і від одного погляду на них старий відчув нудоту* (Г. Колісник); *Я відразу здогадалася, що з'явився перший новобранець, і була наготові* (О. Авраменко).

НАГОТО́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагото́вити;** наготований (у 1 знач.). — *Та й свято ж ви нам принесли, хай вас Бог благословить за нього!* — сказала вона на закінчення й розчулено поклала в рот наготовлений цукерок* (В. Винниченко); *Оперезаний сиром'ятною гужовкою, наготовленою для непоступливих баранів, він прив'язав себе до вільхи і дістався до ягничок* (М. Дочинець); *Були в нього гроші, наготовлені для пивовара, він узяв їх і підсів до гри* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); — *Вже ж як собі хочеш, а в мене не дурно ридван наготовлений* (П. Куліш); // **нагото́влено,** *безос. пред. Все було наготовлено, і тільки тоді покликали кумів* (І. Нечуй-Левицький); *Шпаргалок наготовлено всього на три розділи. Куди вже тут іти на екзамен!* (М. Дашкієв); — *Закличте її* [вчительку] *сюди. Скажіть: паничі прохають до вечері. Та подаєте, що там у вас іще наготовлено* (С. Черкасенко); — *Не погордувати ж війтовою гостинністю, для нас же наготовлено того варива та печива* (І. Нижник); // *у знач. ім.* **нагото́влене,** ного, *с.* Те, що наготували. *Наготовленого було досить для кожної праці, щоб зробити її, і ще зоставалось* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

2. *у знач. прикм.* Який наготовився до чого-небудь; наготований (у 2 знач.). *Сивоок стояв так само нашорошено, наготовлений бити своєю ломакою все, що на нього посуне* (П. Загребельний); *Він* [дід] *був до миру наготовлений, адже помста ніколи і ні в які часи миру не приносила* (Валерій Шевчук).

НАГОТО́ВЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагото́влювати.** *Наготовлюваний договір мав розв'язати найважливіші спірні питання* (із журн.); *Страви, наготовлювані на свято, виставляли на стіл* (з газ.).

НАГОТО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, **НАГОТОВЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **НАГОТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, **НАГОТО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* нагото́влять; *док., що, чого.* 1. Готувати, запа-

сати щось у якій-небудь кількості. *Чорнота наготовляв великі скирди в'язанок з лози та всякого хмизу, щоб тими в'язанками закидати рівчак з північної сторони города* (А. Кащенко); *Мати з Наталкою наготовляли всього, чого треба було. Збирали й пакували в мішки, торбинки і торбиночки* (І. Багряний); *Знав, що теплі капці, кашне, сорочку, підтяжки — все йому наготовили турботливі руки Мармусії* (В. Близнець); — *Прошу перевдягатися. Я вам тут наготувала кілька пар чобіт, аби ви могли вибрати найвигідніші* (Ю. Винничук).

2. Куховарячи, готувати багато їжі, питва. *Там, дома, її дожидають, Наготовляють обід, полумиски весело миють* (М. Зеров); *Люди вже не наготовлюють стільки, щоб аж столи вгиналися* (з газ.); *Вибачайте на сей час: не ждали, да сьогодні усе й поїли, що вчора для вас наготовили* (Ганна Барвінок); *Вона нагодувала їх супом. Випрасувала всі їхні речі .. Наготувала обід і вечерю на тиждень* (І. Роздобудько); // Улаштовувати яке-небудь свято, готуючи різні страви. *Гетьман запросив князя з послами до себе на обід, у двір до бурмистра Колодія. Там міщане* [міщани] *наготовили бучний бенкет Брюховецькому з старшиною* (П. Куліш); *Грицько з Палажкою вернулись надвечір додому і наготували обжинки ще кращі від косарського бенкету* (Ганна Барвінок).

3. Заздалегідь приводити все необхідне в порядок, до стану готовності, придатності для використання, здійснення, вживання і т. ін.; наладнувати (у 1 знач.). — *Ой, Марку ж мій, Марку, не дрімай зо мною, Наготуй шабельку та й вояй зо мною* (П. Чубинський); *Макс.., узявши якийсь клуночок, що наготував зранку, теж вийшов* (М. Хвильовий); *Він помився холодною водою, що вже давно наготувала мати* (В. Гжицький); *Наготовивши рушниці, Йдуть на поле два стрільці, Йдуть туди, де є лисиці, Де вигулюють зайці* (С. Олійник); *Ми будем ворогами. Я вже на тебе меч наготувала* (Л. Костенко); *Лікар в окулярах саме наготував шприца і нахилився до хворого* (О. Ірванець).

НАГОТО́ВЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, **НАГОТОВЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **НАГОТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, **НАГОТО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* наготовляться; *док.* 1. Те саме, що **нагото́влювати** 1. *Білка наготовилася горіхів.*

2. *до чого, з інфін. і без дод.* Підготовлятися до чого-небудь, намірятися зробити щось. [Наталя Павлівна:] *А мені ти віриш?* [Саня:] *Ой! Скажіть мені головою вниз кинутись отуди, на вулицю, побачите! Ну, хочете? (Встає й наготовлюється бігти до балкону* [балкона]) (В. Винниченко); *Юхим сплигнув із сходів і підбіг до огорожі. Тут біля воріт за стовпом став і, звівши рушницю, наготовивсь* (А. Головко); *Воронцов дістав аркуш паперу, самописну ручку і наготувався писати* (О. Гончар); *Я вже наготувався стрибати, але глянув на Жорку* (А. Дімаров); *Пєтя, проклінавши відповідь Хомського, тепер наготувався слухати тост* (Ю. Андрухович); *Я чекала, що Олег полізе до мене цілуватися, і вже наготувалася дати йому відсіч* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. *тільки недок.* Пас. до **нагото́влювати, наготовля́ти.** *Поступово наготовлювалася і накопичувалася в таємних сховках зброя, яку потім використовували повстанці* (з мемуарної літ.); *На тій самій площі лісу може наготовлятися різна недеревна лісова продукція рослинного походження* (з навч. літ.).

НАГОТОВЛЯ́ТИ *див.* **нагото́влювати.**

НАГОТОВЛЯ́ТИСЯ *див.* **нагото́влюватися.**

НАГОТУВА́ТИ *див.* **нагото́влювати.**

НАГОТУВА́ТИСЯ *див.* **нагото́влюватися.**

НАГОФРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагофрува́ти.** *Зачіска, у якій коса нагофрована, протримається у вас досить довго* (із журн.); // **нагофро́вано,** *безос. пред. Комірець і рукави блузки нагофровано в ательє* (із журн.).

НАГОФРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **гофрува́ти.** *Майстрині мають нагофрувати спідниці для всіх учасників виступу* (із журн.); *Якщо нагофрувати волосся, зачіска довше збережеться* (з газ.).

НАГРАБА́СТАТИ, аю, аєш, *док., чого, розм.* Грабастаючи, набрати багато чого-небудь. *Він награбастав у свого наймита чимало грошей, а повертати їх і не думав* (з казки); *Награбаставши в обидві жмені мідяків, срібняків і золота, всипав* [Михайлик] *теє багатство в новісіньку смушеву шапку* (О. Ільченко).

НАГРАБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **награбува́ти.** — *В таборі є досить награбованого добра, є і бранці* (А. Чайковський); *Залізниці стояли, й окупанти не могли вивезти награбований хліб і промислову сировину з України* (М. Стельмах); — *Ти — раб і полонений свого царства, війська, землі і багатства, награбованого в походах* (О. Бердник); *Роздягають у вагоні всіх підряд. Награбований одяг через вікно подають конвоїрам* (М. Андрусяк); // **награбо́вано,** *безос. пред. Всюди насмічено, напсовано, наруйновано* [поруйновано], *а може, й награбовано. З гірким почуттям кривди підступила до двора його властителька* (Б. Лепкий); *Які матері народжували їх? Чи й для їхніх убрань награбовано коштовностей з усього світу..?* (П. Загребельний); // *у знач. ім.* **награбо́ване,** ного, *с.* Те, що награбував хто-небудь. *Будь він проклятий віднині, кат, злодійськая рука! Он він полем на машині з награбованим тіка...* (П. Тичина); — *Повернуться* [Джмелі] *вночі, заховають награбоване і почнуть пиячити* (Григорій Тютюнник); *Люди подейкують, що, може, то Самар стукнув Крижака, не поділивши з ним награбованого в заарештованих людей* (Є. Доломан); *Залишивши .. важкий обоз із награбованим і всіх в'ючних ослів, цар Дарій Ахаменід вислизнув з табору, наказавши охороняти його до повернення* (В. Рубан); *Ті, що зробили першу ходку з награбованим, верталися уже з лантухами, виварками, відрами, коцами, дитячими візками* (Ю. Винничук).

НАГРАБУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *чого.* Грабуючи, привласнити багато чого-небудь. *Я був у Вовчихи й до війни і бачив, які в неї були речі в квартирі. Тепер їх набагато більше. Мабуть, вона награбувала їх у покинутих квартирах* (Л. Смілянський); *Наказав* [Гошка] *усім іти на великий шлях, яким вештаються евакуйовані. Постоявши день, вони награбували килимів, подушок, ковдр* (Григорій Тютюнник); — *Накрав добра людського, награбував, а тепер і сам не живеш, і других мучиш* (М. Іщенко); — *А я собі так мізкую, що не людей багато, а землі дехто з людей забагато награбував,* — *каже Данило* (В. Дрозд).

НАГРАВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **нагрaва́ти.** *Під час награвання змія підвела голову, ніби прислухалася до скигління сопілки* (І. Пільгук); *Прагнучи до життєвої простоти, не треба забувати, що найгірший вид награвання, як го-*

ворив К. С. Станіславський, це награвання простоти (з наук.-попул. літ.).

2. Звуки, утворювані цією дією. *Здалека чути награвання каруселі* (У. Самчук); *Один, бородатий, мов Тур Хейєрдал, перемотував магнітофонні стрічки, другий схилився над магнітофоном і мовби й не слухав, а вдихав конвульсивні награвання* (П. Загребельний);

НАГРАВА́ТИ, граю, граєш, *недок.*, **НАГРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *тільки недок., що, чого, на чому, рідше на що і без дод.* Грати на якому-небудь музичному інструменті (перев. тихо, одноманітно або недбало). *Уже виходили на берег, сиділи навіть там. Дивились на село, слухали, як десь під повіткою хтось награвав на балалайку* (М. Хвильовий); *На уроках співу, де він, награючи собі на скрипці, виспівував, аж вуха дерло: "до-ре-мі-фа-соль-ля-сі-до", ми почували себе справді як на похороні* (Б. Антоненко-Давидович); *Вечорами Павло Ганиш награвав на скрипці, пробуючи виношену за день мелодію* (Р. Андріяшик); *Старий волинкар награвав, танцюючи по колу* (Любко Дереш); // Звучати, лунати (про музику, спів і т. ін.). *Через підлогу було чути, як на першому поверсі награє джазова музика* (В. Близнець); *Цілу ніч тоді співали сопілі, і гуслі награвали, бубни бубали, співали гості й княжі отроки* (Валерій Шевчук); *В мене під час перепливання зимної річки в голові награє мелодійка з кіна* [кіно] *"Заспівай мені пісню, смерть"* (І. Карпа); // Відтворювати музичний запис. *Механізм інстинктів — зовсім не магнітофон, який награє обмежену кількість заздалегідь записаних мелодій* (М. Дашкієв); *Тут парує обід на столі, пахнуть квіти, й радіола награє рідних українських пісень* (С. Плачинда); *Коли автобус таки назбирає пасажирів по висілках і на задній сидущці награватиме магнітофон, тебе обійме, огорне тиха заспокійлива рідність до всього* (Є. Пашковський); *Десь у глибині квартири награвало радіо давно забутими позивними* (І. Роздобудько).

2. *що.* Передавати основну мелодію. *Хтось на гармонії похмуро награє Сумні і радісні — однаково — мотиви* (М. Рильський); *Він цілі дні На призобці* [призьбочці] *з бандурою своєю Висиджував та награвав смутне* (В. Мисик); *У Йоська аж руки затряслися, коли він побачив ці стародавні ноти, і він тут-таки сів за піяніно* [піаніно] *та спробував їх награти, але вийшла якась жахлива какофонія* (Ю. Винничук); *Франт сів за рояль і награвав мелодію, від якої в неї* [Майї] *стиснулося горло* (Любко Дереш); *Вона зберігала .. мелодії кінця сімдесятих, що їх тут колись награли смішнючі гіппі* [хіпі] *на своїх розладнаних гітарах* (І. Карпа).

3. *що.* Грати для аудіозапису. *Награти пісню на диск;* // Граючи, заповнювати носій аудіозапису. *Награвати касету.*

4. *тільки док., рідко.* Те саме, що **зігра́ти** 3. *Я супроводжувала її всюди, без мене вона не награла б жодного фільму, не заспівала б жодної пісні* (Ю. Іздрик).

5. *що і без прям. дод., театр.* В акторській грі надмірно застосовувати засоби виразності для створення якогось образу, передавання почуттів і т. ін.; перегравати (у 5 знач.). *Театр має бути живим, не треба нічого вигадувати, награвати* (із журн.).

6. *кого, що, спорт.* Тривалими, посиленими тренуваннями вдосконалювати майстерність нового гравця, команди, передавати їм досвід. *Завдяки антропометричним даним Сергія одразу почали награвати на позиції воротаря* (з наук.-попул. літ.); *Тренерський штаб почне награвати склад на чемпіонат Європи* (із журн.); *У другій частині сезону "Динамо" необхідно награвати молодих гравців* (з газ.); // *що.* Розігрувати можливий хід спортивного змагання. *Готувалися як завжди: переглядали відео поєдинків за участю суперника, проводили тактичні розбори, награвали комбінації тощо* (з газ.).

НАГРАВА́ТИСЯ, грається, *недок.* Пас. до **награва́ти** 2, 3, 6. *Спочатку дітям пропонують співати у супроводі фортепіано (мелодія трохи награється педагогом), потім вони співають разом* (з навч. літ.); *Головне в цих матчах — набрати хорошу форму. А остаточно награватися склад буде, напевно, уже на зборах* (з газ.).

НАГРАВІЙО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **награвіюва́ти.** *На гранітному пам'ятнику награвійовані напис та епітафія* (з наук.-попул. літ.); *Сталеве коліщатко, на поверхні якого награвійований малюнок, стикаючись із заготовкою, закріпленою в патрон токарного верстата, під час обертових рухів залишає слід у вигляді зворотного рельєфного зображення* (з навч. літ.).

НАГРАВІРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **награвірува́ти.** *Перший варіант карти України Г. Л. Боплана був награвірований у Данцигу в 1650 р., останній, четвертий (з повідомленням про битву під Берестечком) — наприкінці 1651 р.* (з наук.-попул. літ.); *Гравюра — відбиток на папері з дошки, на якій був вирізаний (награвірований) малюнок* (з навч. літ.).

НАГРАВІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **награвірува́ти.** *У робочій програмі з навчальної дисципліни "Техніки друкованої графіки" передбачено награвірування композиції з використанням офортної голки* (з навч. літ.).

НАГРАВІРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **гравірува́ти;** награвіювати. *Якщо портрет потрібно награвірувати, він має бути обов'язково ретушований* (з наук.-попул. літ.); *Завдання: награвірувати композицію, використовуючи відповідні офортні голки* (з навч. літ.).

НАГРАВІЮВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **награвіюва́ти.** *Майстерня здійснює награвіювання написів на годинниках* (з мови реклами).

НАГРАВІЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *що.* Док. до **гравіюва́ти;** награвірувати. *Дизайнер розробляє декілька варіантів зображення, яке слід награвіювати на поверхні пам'ятника з граніту* (з наук.-попул. літ.); *Виготовляємо дерев'яні листівки на замовлення! Можемо награвіювати будь-який напис, побажання, імена тощо* (з мови реклами); // Зробити гравіювання на якій-небудь кількості чогось. *Майстер награвіював чимало табличок.*

НА́ГРАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **награ́ти.** *Та й очі сяяли тим звичним для царя, награним за довгі роки державним .. блиском* (О. Ільченко); *Лена все це добре бачила і добре розуміла, її роля була значно простішою, бо відповідала її природі, а також була добре награна* (У. Самчук); *І планета виконує свій колобіг По давно уже награній схемі* (Б. Олійник); *— Як то кажуть, "домашня заготовка". "Награний варіант", як у футболі* (В. Нестайко); // **на́грано,** *безос. пред. На студії звукозапису було награно платівку. Два місяці тривала праця над обробкою аудіоматеріалу* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Удаваний, нещирий, напускний. *Знову той самий награний суворий тон: було враження, що цей хлопчик лише бавиться в слідчого* (І. Багряний); *На суді він намагався триматися зухвало, самовпевнено. Але ця зухва-*

лість була награна, за нею проглядали непевність і глибоко прихований страх (П. Дорошко); *Може, все це було глибоко награне, а може, вона й справді вирішила ігнорувати шефові переживання* (Ю. Мушкетик); *Чому взагалі так боявся* [І. Франко] *вимовити ім'я Целіни? Боявся загального міщанського осудження, отого награного пуританізму..?* (Р. Горак); *Смуток його був справжній, а може, тільки трохи награний* (Валерій Шевчук); *Навіть Ґастонів цинізм.., і той часом здавався Філіпові надто вже награним* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Несправжній, штучний. *Знімок вийшов не дуже динамічним, більше статичним, награним* (О. Шугай).

НА́ГРАНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Властивість за знач. **на́граний** 1. *У традиційному міжнародному турнірі команди протестували себе, відчули награність комбінацій, зіграність і могли стартувати в національних європейських першостях* (із журн.).

2. Властивість за знач. **на́граний** 2. *Господарі плескали своєму чемпіонові, та від уваги Соколова не приховалася награність цих овацій* (Іван Ле); *А проте мене вразила надмірність, з якою він виявляв свою радість. В його вигуках та обіймах чулась якась ненатуральність, награність...* (Л. Первомайський); *В усмішці відчувалася якась неприродність, награність, як у актрис, які звикли бути на публіці* (І. Роздобудько); *Актори несподіваними своїми репліками якось невимучено, без штампованої награності втягували всіх у вир пристрастей* (з газ.).

НА́ГРАНО. Присл. до **на́граний** 2. *Заблудовський з розгону ще й пхнув Лободу, повалив уже мертвого на землю, а сам награно навколішки впав перед Наливайком* (Іван Ле); *— Хелло, Данієлю, а чи не поснідати нам? — награно весело гукнув він ще з порога* (М. Білкун); *— Підемо, га? — награно бадьорим тоном запитав Сторожук* (Є. Гуцало); *Вже не зрозуміло, чи вона плаче награно, чи це — по-справжньому* (Любко Дереш).

НАГРАНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **награнува́ти.** *Камінь, награнований майстром.*

НАГРАНУВА́ТИ, ýю, ýєш, *док.* 1. *що.* Гранyючи, зробити багато граней на чому-небудь. *Якщо відстань між зубцями по колу однакова, то розвертка може награнувати отвір і при парному, і при непарному числі зубців* (з наук.-техн. літ.); *Награнувати алмаз.*

2. *чого, що.* Погранувати багато чого-небудь. *За своє трудове життя він встиг награнувати безліч кришталевих речей* (із журн.).

НАГРА́ТИ *див.* **нагрáвáти.**

НАГРА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док., розм.* Багато, досхочу погратися. *Чи вони* [дівчата] *сплять, чи що? Але і досі не виходять, а там, гляди, і вечір, а там і піст скінчається. Коли ж ми награємось?* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Петякантроп* [хлопчик] *так набігався й награвся, що ледве ноги тяг* (В. Нестайко); *Видно, за тривалі вихідні діти вже встигли награтися з батьками досхочу* (А. Кокотюха); * Образно. *Зривав* [вітер] *з дерева останній лист і котив його по землі, аж доки, награвшись, не жбурляв під тин* (П. Кочура).

НАГРАФИ́ТИ, флю́, фи́ш, *док.* 1. *що.* Док. до **графи́ти;** пографити. *Награфити дошку.*

2. *чого, що.* Пографити певну кількість чого-небудь. *Награфити таблиці.*

НАГРА́ФЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **награфи́ти.** *Усім присутнім роздали зошити, награфлені заздалегідь* (з газ.).

НА́ГРАШ, у, *ч., театр.* В акторській грі — надмірне застосування засобів виразності для створення якогось образу, передання почуттів і т. ін.; награвання. *Вправа "образ тварини" дає зрозуміти, що таке правда, а що таке штамп і награш* (з навч. літ.).

НАГРЕ́БЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагребти́.** *Вони знайшли велику, заметену снігом копицю старого, бозна-коли і ким нагребеного сіна, наносили туди ще хмизу і кілька оберемків сухого бур'яну* (І. Багряний).

НАГРЕБТИ́ *див.* **нагріба́ти.**

НАГРИЗА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАГРИ́ЗТИ,** зý, зéш, *док., що, чого.* Розгризати або прогризати яку-небудь кількість чогось. *Миші нагризли багато зерна.*

НАГРИ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нагри́зти.** *Терміти будують свої житла з землі, нагризеної деревини або з суміші того й іншого* (з навч. літ.); * Образно. *Під танками кресались іскри, нагризений залізом щебінь стріляв від машин, б'ючи в дерева і в мерзлу землю* (О. Гончар).

НАГРИ́ЗТИ *див.* **нагриза́ти.**

НАГРИ́ЗТИСЯ, зýся, зéшся, *док.* 1. *розм.* Багато, досхочу погризти. *Нагризтися сухарів.*

2. *перен., розм.* Удосталь полаятися з ким-небудь; погризтися (у 2 знач.). *Уже ж доволі надивився Я на безпутних земляків, Доволі у книжках нагризся З кагалом темних письмаків* (П. Куліш); [З а в а д а:] *Нібито чоловік так тяжко не робить, а проте за цілий день набігається, намотикається* [намотається], *нагризеться то з тим, то з другим, то з десятим* (І. Франко); *— Що я за тими нашильниками не наплакалася, що ми обоє з Іваном не нагризлися* (Л. Мартович).

3. *діал.* Багато пережити, намучитися, перев. турбуючись про кого-небудь. *— Нагризся я, нагризся за тобою, нагризлася мати, але все-таки світ навчив тебе розуму* (С. Ковалів); *— Ти маєш надію, що все закінчиться добре? — спитала наново несміливо і стиха. — Маю! — відповів він певним голосом. — Не журися вже стільки! — просив, обнімаючи її щиро. — Ти вже так нагризлася, що стала чорна, як он та земля* (О. Кобилянська).

НАГРИ́МАТИ, аю, аєш, *на кого і без дод., док.* Гримаючи (у 2 знач.), вилаяти, насварити кого-небудь; накричати (у 1 знач.). *З хижі вийшла Павлина й нагримала на псів, вони відступили від Микули* (С. Скляренко); *Степа Семенчукова крадькома, щоб не почула мати й не нагримала, виходить з хати* (П. Гуріненко); *Мечислав сам себе вилаяв у думках. Такому і всій його бригаді можна було не доплачувати, а просто як слід нагримати на них* (М. Білкун); *— Тобі його треба, того черевика? Ще мала до черевиків! — нагримала на мене мама* (Г. Тарасюк).

НАГРИ́МАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, доволі погримати (у 3 знач.). *— Будете старі, .. нагримаєтесь з мужиками, налаєтесь з дітворою* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Щоб уникнути ескалації конфлікту під час з'ясування стосунків зі співбесідником, варто дати змогу йому нагриматися, дати вихід емоціям, переконавши його в тому, що ви слухаєте його* (із журн.).

НАГРИМІ́ТИСЯ, ми́ться, *док., безос., розм.* Довго, багато погриміти (у 1 знач.). *Настучиться* [настукається], *нагримиться, дрібен дощик зійде* (з народної пісні).

НАГРИМÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагримувáти.** *Як виявилося пізніше, у "побитого чоловіка" сліди від поранення були нагримовані* (із журн.); // **нагримóвано,** *безос. пред. Я особисто бачив того хлопця й відверто скажу, що нічого в нього не нагримовано: такі синці на обличчі можливі при переломі перенісся* (з газ.).

2. *у знач. прикм., перен.* Навмисне прихований, завуальований (у 2 знач.). *На словах заперечуючи ідеального героя, на практиці ніяк не можемо втекти від нього, повсюдно виглядає його нагримована персона* (з публіц. літ.).

НАГРИМУВÁТИ, ýю, ýєш, *кого, що.* Док. до **гримувáти.** *Прихоплені за день небезпечним весняним сонцем, обличчя здавалися такими, начебто їх густо нагримували* (із журн.); *Мене можна гарно причесати, нагримувати — буду як ляля* (з газ.).

НАГРИМУВÁТИСЯ, ýюся, ýєшся. Док. до **гримувáтися.** *На День усіх святих, що святкують щорічно 1 листопада в католицьких та протестантських країнах, учні одного з ліцеїв аж занадто нагримувалися* (з газ.); *Нагримуватися перед ефіром.*

НАГРІБÁЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який займається нагрібанням чого-небудь. *Нагрібальник піску.*

НАГРІБÁЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **нагрібáльник.** *Нагрібальниця опалого листя.*

НАГРІБÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагрібáти.** *Мета екологічної акції "Кожному дереву — тепло" — подарувати деревам тепло за допомогою нагрібання коло них снігу* (із журн.); *Коли ви намазуєте ікру на бутерброди, є ризик пошкодити крупинки. Тому її акуратно викладають на спеціальне блюдо — ікорницю, а поруч кладуть невелику ложечку для нагрібання ікри* (з мови реклами).

НАГРІБÁТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАГРЕБТИ́,** бý, бéш; *мин. ч.* нагріб, греблá, лó; *док., що, чого.* 1. Гребучи що-небудь граблями, лопатою і т. ін., збирати в купу в якій-небудь кількості. *Ґрунт нагрібали лопаткою в лоток і, намивши води, струшували лоток над потоком* (М. Дочинець); *Нагребли* [заробітчани] *сухого листя, хмизу, розклали в яру огнище* (К. Гордієнко); *Ми нагребли колись сухого листя у заглибину, куди не потрапляв дощ* (Г. Вдовиченко).

2. *розм.* Брати, набирати у що-небудь певну кількість або багато чогось. *Він* [запорожець] *скинув сакви, почеплені через плече, і почав гарячково нагрібати в них зерно* (С. Добровольський); *Досить лишень злізти з воза, ступити кілька кроків у ліс — і хоч нагрібай тих суниць* (М. Олійник); *Любомир нагріб з мішка під стіною дерті в шапку* (В. Дрозд); *— Заморився? — спитав Омелько, нагрібаючи у шкіряне відро, видобуте із Степанової торби, зайву землю...* (Ю. Логвин); *В очі хлопцеві вдарило яскраве сяйво золота. Хутенько нагріб його в капелюх* (Ю. Винничук).

3. *перен.* Жадібно забирати, захоплювати що-небудь у великій кількості, привласнюючи. *Поки один, пускаючи слину, валанцався* [валандався] *магазином, відволікаючи увагу продавців, інший нагрібав у свій ящик пандори все, що погано лежало* (І. Карпа); *Господи прости, в чужу комору густи, поможи нагребти та ще й винести!* (приказка); *У демократа Бараболі й справді були власні чималенькі і ставки, і млинки, і вишневі сади. І земельки підходященько нагріб* (О. Ковінька).

4. *тільки док., перен., розм.* З труднощами назбирати необхідну кількість (про гроші). *Того року, коли баба народилася, її тато, Прокіп Дідурик, вернувся з бессарабського строку і .. на хату таки нагріб* (В. Бабляк).

НАГРІБÁТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **нагрібáти** 1–3. *Сніг нагрібається двірниками на машини.*

НАГРÍВ, у, *ч.* 1. Те саме, що **нагрівáння.** *Для того, щоб заварити тріщину, треба було познімати деталі, змонтовані близько від місця нагріву* (В. Собко); *В камері тиску величезна температура. А від нагріву метал пом'якшає...* (М. Циба); *Відвернувся* [Шляхтич], *щоб показати щось електрикам, які монтували нам пристрій для попереднього нагріву заготовок струмом* (П. Загребельний).

2. Ступінь, до якого нагрівають що-небудь; тепло́ (у 2 знач.). *Цього невеличкого нагріву було цілком досить, щоб стрілка в мікроскопі стала на нуль* (В. Собко).

НАГРІВÁЛЬНИЙ, а, е. Признач. для нагрівання чого-небудь. *Синя спецівка його промайнула між нагрівальними печами і зникла* (В. Собко); *Від Чемериса вимагали слів, заяв, запевнень, побажань, але не на того напали, з таким самим успіхом вони могли шукати торішнього снігу коло нагрівальних печей* (П. Загребельний); *Забравшись .. в гондолу, він якийсь час вовтузиться в ній, підкручує щось у нагрівальній машинці* (Ю. Бедзик); *З-за муру .. виглядає плаский дах двоповерхової будівлі, з потворними гіпсовими амфорами і нагрівальними бачками* (В. Єшкілєв).

НАГРІВÁЛЬНИК, а, *ч.* Фахівець із нагрівання чого-небудь. *— Кантуй, кантуй, хлопче, — гукає старший зварник-нагрівальник* (М. Руденко); *Один нагрівальник обслуговує дві установки потужністю 250 кВт кожна* (з навч. літ.).

НАГРІВÁЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **нагрівáльник.** *Нагрівальниця металу;* * Образно. *Піч — основний елемент планування хати на Поліссі, "годувальницю, лікувальницю, нагрівальницю й розважальницю" — розташовували при вході в хату* (з наук.-попул. літ.).

НАГРІВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагрівáти** і **нагрівáтися.** *Що більша швидкість корабля, то дужче нагрівається його обшивка від тертя об повітря, і межі цьому нагріванню немає* (М. Дашкієв); *— Що таке? Що ти сказала? — склала зошит Лань, куди вона записувала почуте від Лесі про нагрівання металу* (А. Хижняк); *Лікар Вайнер вивів штам золотистого стафілокока .. Потім, діючи на нього нагріванням, висушуванням, вакуумом, Вайнер одержав стафілококи, здатні утворювати спори* (І. Росоховатський); *— Ось ми спробували нарешті з Гришею нижчі температури нагрівання — і що ж?* (П. Загребельний); *У мікрохвильовці нагрівання їжі відбувається набагато швидше, ніж на плиті* (з наук.-попул. літ.).

НАГРІВÁТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАГРÍТИ,** íю, íєш, *док.* 1. *що.* Віддаючи своє тепло, робити що-небудь гарячим або теплим. *Не треба забувати, що Сонце нагріває поверхню Місяця до плюс 120 ° по Цельсію* (М. Білкун); *Обидві грубки, якими Маринка безуспішно намагалась обігріти класні кімнати, нагрівали тільки її закапелок* (А. Михайленко); * Образно. *Зайнялася Смілянщина, Хмара червоніє. А найперша Медведівка Небо нагріває* (Т. Шевченко); // Використовуючи нагрівальні прилади, обладнання і т. ін., робити що-небудь гарячим або теплим. *Санітар-чех завжди добре нагрівав приміщення, не жаліючи ні дров, ні вугілля* (Б. Антоненко-Давидович); *— Я зараз нагрію вам на машинці чаю. В одного шахрая в лавці знайшов справжній чай* (Ю. Яновський); *Вікна зовсім замерзали; але тоді*

діти нагрівали мідні гроші коло печі і прикладали до замерзлих вікон, відразу з'являлося чудове віконечко (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена); — *Марі, я тебе прошу, випий трохи теплого червоного вина — я тільки-но нагрів, воно підкріпить тебе* (О. Іваненко); *Розтопила* [Явдоха] *піч, нагріла води* (Григорій Тютюнник); *Він намірився ввімкнути електричну пічку й нагріти чайник із залишком у ньому вчорашньої води* (Олекса Ізарський); // *кого, що чим.* Зігрівати кого-, що-небудь теплом свого тіла, диханням. *Труда прикладає зверхні боки руки до лиць, в одну мить нагріваючи руку* (В. Винниченко); *Ми мусили робити на ліжку шатро з ковдри, нагріваючи собою хоч трохи повітря* (Т. Прохасько); * Образно. *Він постійно нагрівав її теплом своїх слів* (О. Чорногуз); // *кого і без прям. дод.* Посилювати або викликáти відчуття тепла в організмі перев. теплим приміщенням, одягом або гарячою стравою. *Одрях старий, і покривали Многими ризами його, А все-таки не нагрівали* (Т. Шевченко); *Хлопець і дівчинка стали відчувати, як проміння нагріває нічим не накриті їх голови* (М. Трублаїні); *Лаврін стоїть біля рубленої комірки .. Відчуває, як гаряче проміння входить йому просто в кров, нагріває її, жене по жилах* (Ю. Мушкетик); *Всі знали Трохима Білоуса, колесника, як доброго чоловіка, що під лиху годину прийме тебе, нагодує, нагріє* (Панас Мирний).

2. *кого, що, перен., розм..* Хитрістю, обдурюванням і т. ін. завдавати збитків кому-небудь. *Баришники часто нагрівали княгиню на каліках та на підмальованих конях* (з мемуарної літ.); *Він часто зупинявся, відставав, роззирався по місячній пустелі і думав, як би нагріти цього лохуватого австралійця* (Ю. Андрухович); // *кого, розм.* Викривати кого-небудь у чомусь, зненацька впіймавши на місці злочину. *До Карпа пішла. От якби підслідити та Прохора гукнуть з парової. — Давайте нагріємо їх, га?* (А. Шиян).

◊ **Грíти (пáрити) / нагрíти чýба** (*рідше* **чуприну, лóба**) *див.* **грíти; Грíти** (*рідше* **нагрівáти**) **/ нагрíти (погрíти) рýки** *див.* **грíти; (1) Нагрівáти / нагрíти** (*рідше* **зігрíти**) **[собí] мíсце** — звикати жити, працювати і т. ін. якийсь час на одному місці; приживатися, освоюватися десь. — *Взяв каганець, пішов дивитись у клас .. Думаю: знову починати, знову привикать, нагрівати собі місце в цьому сумному закутку?..* (С. Васильченко); [Д о м а х а:] *Ходім, дитино моя, з таткової хати. Не нагріли ми тут місця, пошукаємо деінде...* (М. Кропивницький); *За останній рік він і вулиці мостив, .. і мурував печі .. І ніде місця не зігрів* (М. Ю. Тарновський); *На душі було маркітно. Ніде не міг нагріти місця, ніде не знаходив душевного спокою* (В. Чемерис); **(2) Нагрíти бокú** *кому, зневажл.* — побити когось. — *Сьому вже треба так боки нагріти, щоб не діждав більш рясту топтати!* (П. Куліш).

НАГРІВА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **НАГРІ́ТИСЯ,** íюся, íєшся, *док.* 1. Ставати гарячим або теплим. *Поверхня дерева нагрівається від сонця: пахне як сіно в копиці* (Ю. Яновський); *Машину заправлено звичайним бензином і легким мастилом, яке на підйомі швидко нагрівається* (І. Білик); *Інна втретє міняє батарейки — .. калькулятор нагрівається і від нього смердить паленим* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Було вже літо, болото нагрілося, і купіль сповила мене лагідно та ніжно* (В. Дрозд); * У порівн. *Голос Маланчин ставав теплішим, немов нагрівався од сонця, що тихо сідало перед самою хатою* (М. Коцюбинський); // *розм.* Те саме, що **зігрівáтися** 2. *Олесь підніс руки до рота й почав дмухати на них. Руки стали нагріватись* (В. Підмогильний); *Як їсть, так нагріється, а як робить, так ізмерзне* (Номис); — *Як тобі, Андрійку? — Я нагрівся, — сказав хлопець* (В. Барка); *Кошеня попервах тремтіло в його пазусі, потім нагрілося й почало само випромінювати тепло* (І. Білик); * Образно. *Сироватка .. корячок горілки всипав просто в щербу, сьорбав гаряче пійло й почував, як одтає, нагрівається душа* (Ю. Мушкетик).

2. *тільки док., перен., розм.* Зазнати невдачі в чомусь, збитків від чогось. *Він нагрівся на обміні: віддав Чарлі Вудмену свою колекцію камінців і черепашок за глиняного Тарзана* (В. Митрофанов, пер. з тв. Р. Бредбері).

3. *тільки недок.* Пас. до **нагрівáти** 1. *Дослідники продемонстрували, як наночастинки, що нагріваються радіохвилями, запускають вироблення інсуліну в мишей* (з наук. літ.); *Отримано нові результати щодо механізму випаровування провідників, які нагріваються потужним імпульсом струму* (з наук.-попул. літ.).

НАГРІВА́Ч, á, *ч.* Те саме, що **нагрівнúк.** *Машиніст заліз до будки, звиклим оком оглянув запобіжні заглушки, глянув на рівень води у трубці, зазирнув у топку, перевірив нагрівач води* (П. Панч); — *Замість роздобути нагрівач і деталі для генератора, ви через свою лінь мерзли всю ніч* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Індивідуальні споживачі почали використовувати нагрівачі невеликої потужності* (з наук. літ.).

НАГРІВНИ́Й, á, é. Те саме, що **нагрівáльний.** *Саїд свідомо пішов з підземки навскоси до нагрівних печей* (Іван Ле); *Будьте особливо обережні під час роботи з нагрівними приладами* (з навч. літ.); *Нагрівний мат — це монтажна сітка з прикріпленим до неї нагрівальним кабелем* (з наук.-попул. літ.).

НАГРІВНИ́К, á, *ч.* Пристрій, апарат і т. ін. для нагрівання чого-небудь. *Їй* [Тіні], *бач, потрібний високочастотний нагрівник для дослідження синтетичної їжі!* (М. Дашкієв); *Теплообмінник-нагрівник забезпечує попереднє підігрівання повітряного потоку до відповідної температури* (з наук. літ.).

НАГРІ́ТИ *див.* **нагрівáти.**

НАГРІ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагрíти** 1. *Жінки поралась в городі, вив'язували з вузликів насіння й висаджували з пристрасним запалом в нагріту весняним сонцем землю* (О. Довженко); *На веранді, нагрітій сонцем, дихати не було чим* (В. Дрозд); *Я собі любесенько всідаюся на нагріту денним сонцем кам'яну долівку* (І. Карпа); * Образно. *Раз добром нагріте серце Вік не прохолоне!* (Т. Шевченко); // **нагрíто,** *безос. пред. Кімнатки для султанші й султанських дітей вистелено килимами, нагріто жаровнями* (П. Загребельний); *З крана гаряча вода не тече. Нагріто з десяток чайників* (І. Карпа).

2. *у знач. прикм.* Який нагрівся (у 1 знач.). *І солодка гадючка вплилася йому в серце, як згадав, що прийде в хату, ляже на теплу, нагріту постіль, засне, забуде* (Мирослав Ірчан); *На сонячних лісових горбках солодко пахло нагрітою стиглою полуницею* (О. Донченко); *Просохлими, нагрітими онучами обмотую йому* [хлопцеві] *ноги* (Є. Доломан); *Повільно пройшлася* [Терезка] *вздовж платформи, смакуючи теплом нагрітого бетону* (Любко Дереш).

НАГРІ́ТИСЯ *див.* **нагрівáтися.**

НАГРІТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **нагріти** і **нагрі́тися.** *Навіть найблагородніші мужі .. вважали, що їхнім обов'язком є також відвідувати ті місця, де звичайно збирався люд, вимагати там чистоти й сприятливого для здоров'я нагріття води* (А. Содомора, пер. з тв. Сенеки); *Конфорка електроплити обладнана звичайними круглими поверхнями для нагріття, під якими розташовані тени* (з наук.-попул. літ.).

НАГРІШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *док., розм.* Наробити гріхів (у 1 знач.). *Хоч я й нагрішу за цілий тиждень, зате ж одмолюсь, як прийде свята неділенька* (І. Нечуй-Левицький); *— З ким нагрішила? Свята та божа! Нагрішила вже? Нагрішила? Кажи! — Ще ні... на жаль! — і Роксолана загадково посміхнулась* (О. Ільченко); *— Мені не страшно помирати. А тобі — страшно. Бо багато нагрішив!* (О. Бердник); *— Ти спочатку нагріши, а потім уже й молися* (Н. Околітенко).

НАГРО́БНИЙ, а, е. Те саме, що **надгро́бний.** *Донна Анна в глибокій жалобі повагом іде, несучи в руках срібний нагробний вінець* (Леся Українка); *Всі полягли. Тільки жіноцтво лишилось, щоб мертвих поховати, плач нагробний вчинити* (Н. Королева); *Він не лежав накритий червоною китайкою, йому ніхто не казав нагробної промови* (О. Лисяк).

НАГРО́БНИК, а, *ч.* Те саме, що **надгро́бок.** *Його* [Іллі] *тіло спочиває під захованим ще й досі нагробником у каплиці св. Степана в Печерськім монастирі в Києві* (І. Франко); *Попід східною стіною церкви ряд могил з чавунними або кам'яними хрестами, деякі з тяжкими, темної барви, гранітовими нагробниками* (У. Самчук); *Ерік Лясота бачив у Софії кілька нагробників, а між ними й домовину Ярослава* (з наук.-попул. літ.).

НАГРО́БОК, бка, *ч.* 1. Те саме, що **надгро́бок.** *За цією огорожею видно кілька кам'яних саркофагів, з них один, головний, — з темно-зеленого нефриту, — нагробок самого Тімура* (І. Кочерга); *Мама також складала чудові віршики для нагробків, справжні шедеври, які не робили байдужим нікого* (Ю. Винничук); *А там було поле в заметах могил, Цвинтарна горожа, Нагробків сторожа* (Ю. Андрухович).

2. *заст.* Намогильний напис; епітафія. *Твір "Відлуння жалю" (1635 р.), присвячений Петру Могилі, має циклічну композицію часто вживаного тоді "вінця": 12 тренів, нагробок, дві еклоги і вірш до Зоїла* (з наук. літ.).

НАГРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАГРОЗИ́ТИ**, ожу́, ози́ш, *док., розм.* Роблячи погрозливий жест чим-небудь, виражати погрозу, незадоволення, гнів, заборону і т. ін.; сваритися (у 3 знач.). *Та що ж це Я тут нагрожую, а він там дише* [дихає] (П. Куліш); *Агукала* [Ружена] *до рожевенького, пухкого хлопка, котрий .. норовить вкласти великого пальчика на лівій нозі в заслинену губу .. Одвівши ніжку геть, нагрозила: хто таке видів!* (Г. Колісник); *Дуже шкода, що політик детально не пояснив, як саме змінити ментальність українських державних службовців. Нагрозити вказівним пальцем?* (з газ.).

НАГРО́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАГРОЗИ́ТИСЯ**, ожу́ся, ози́шся, *док., розм.* Те саме, що **нагро́жувати.** *Комісар Курцвайль, завзятий ворог шляхти, кілька разів нагрожувався арештувати його сина* (І. Франко); *Цей молодик заїхав до Новгорода лиш для того, щоб заявити старшому братові, що виступить проти нього разом з Володимиром, нагрозився й поїхав собі* (П. Загребельний); *Коли сгомость* [його мосць] *нагрозився, що запроторить її в пащу до Люципера, вона з великого страху запила з ним змирщину молодим вином* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАГРОЗИ́ТИ *див.* **нагро́жувати.**

НАГРОЗИ́ТИСЯ *див.* **нагро́жуватися.**

НАГРОМА́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагрома́дити.** *Стаття вельми цінна задля нагромадженого в ній матеріялу* [матеріалу] (І. Франко); *Передо мною на столі росте .. нагромаджений канцелярський смітник, одсів моєї нудьги* (В. Домонтович); *Тільки на нерівностях тротуару іноді доводилося напружуватися, і тоді давався взнаки тягар, нагромаджений на них* [санчатах] (П. Загребельний); *Я добув із гармонізованого простору за спиною ще важкеньке полінце (ліси довкола Шипота букові), поклав поверх уже нагромадженої деревини* (Любко Дереш); // **нагрома́джено,** *безос. пред. І все ж таки підготувалися вони ґрунтовно .. Незліченні запаси харчів нагромаджено в рефрижераторах* (О. Ірванець); *Ви можете собі уявити, скільки мерзоти, обману, ошуканства, злочинів, ненависті нагромаджено в ноосфері Землі..!* (О. Бердник); *— На мій погляд, у такій війні, як ця, коли нагромаджено стільки війська і фронт дуже розтягнений, більших успіхів можна досягти вправним маневруванням, ніж якимись розпачливими атаками* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. *у знач. прикм.* Який нагромадився. *Ішли легким поковзом, безшумно, в білих балахонах, зливаючись з навколишнім простором білого царства безмовних засніжених лісів і хаотично нагромаджених кругляків дикого каміння* (Я. Качура); *Раділа* [Анна], *коли вітер розвихрював нагромаджені хмари і сонце позолочувало крайнебо* (І. Пільгук); *Бездумне поглинання тексту чи рухомих зображень було потрібне тільки для того, аби витіснити попередній, нагромаджений за день спам* (Н. Сняданко).

НАГРОМА́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **нагрома́дити** і **нагрома́дитися.** *Вони, зрештою, зрозуміють, до чого може призвести безперервне нагромадження ядерної зброї* (М. Руденко); *Навіть нагромадження каміння має сенс не менший, ніж його визбирування із землі задля того, щоб дати місце корінню* (Г. Пагутяк); *Наші подорожі до "інших світів" — це лише польоти у власну пустоту, непотрібне нагромадження інформаційного сміття* (О. Бердник); *В міру нагромадження історичного досвіду, часом гіркого, царизм і його держава переставали бути в очах багатьох уособленням російського народу* (І. Дзюба).

2. *тільки мн.* Те, що поступово збирається, зберігається і не витрачається; заощадження (у 2 знач.). *Банківську кризу було б легко погасити, якби найзаможніші люди зняли хоча б десятину своїх валютних нагромаджень у зарубіжних банках і помістили їх у будь-який із банків України* (із журн.).

3. *чого.* Безладна купа (у 1 знач.) або скупчення (у 2 знач.) чого-небудь. *За мисиком .. почалися нагромадження каменю, диких, замшілих скель* (Ю. Смолич); *Антін прикладає до чола руку і вдивляється на захід. Перед його очима вимальовуються безладні, дивні нагромадження гір* (С. Чорнобривець); *Нагромадження скель, бідні чагарі, майже повна відсутність життя .. — все це говорило подвижникові, що він перебуває не в рідному краю, а мандрує далекими шляхами чужини* (О. Бердник); *Здавалося, ніякого ладу немає в отих нагромадженнях смальти й камінців* (П. Загребельний).

НАГРОМА́ДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для нагромадження чого-небудь; накопичувальний. *До фінансових*

установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи нагромаджувального пенсійного забезпечення (з наук.-попул. літ.); *При купівлі книги у вас є шість різних способів розрахуватися: готівка, чек, кредитна картка, дебетова картка, автоматизований безготівковий дебетовий рахунок або нагромаджувальна (ощадна) картка* (з навч. літ.).

НАГРОМА́ДЖУВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагрома́джувати.** *Глибинний потік проривав невидимі печери й порожнини десь під берегом, і в ті прірви провалювалося безслідно все нагромаджуване людьми на поверхні* (П. Загребельний); *У центрі, у глибині, стояв сам палац Сен-Поль з його численними фасадами, поступово нагромаджуваними з часів Карла V прикрасами* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); *О. Ф. Лосєв говорив, що "в слові, і особливо в іменах, — усе наше культурне багатство, нагромаджуване впродовж століть"* (з наук. літ.); *Нагромаджуваний капітал ефективно використовують для створення благ із доволі високою економічною прибутковістю* (з наук. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який нагромаджується (у 2 знач.). *Нагромаджувана в лісі біомаса в десятки разів перевищує біомасу трав'яних і рослинних співтовариств* (з навч. літ.); * Образно. *Ми потребуємо чистої річкової води, яка винесе геть нагромаджувані десятиліттями кізяки* (К. Москалець).

НАГРОМА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагрома́джувати** і **нагрома́джуватися.** *Ввесь цей час Віктор обходився без мандрів напіврозбитою, спаленою землею. Уникав нагромаджування цегли, руїн у пам'яті* (Олекса Ізарський); *Мета менеджменту полягає в нагромаджуванні знань та їх трансформації в конкурентні переваги* (з наук.-попул. літ.); *Воло у птахів є місцем нагромаджування та початкового перетравлювання їжі під дією ферментів слини та травного соку* (з навч. літ.).

НАГРОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАГРОМА́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *що.* Насипа́ти, накладати, навалювати і т. ін. купою. *Він* [самум] *нагромаджує несподівані горипересипи навперейми .. морю* (Леся Українка); *Якщо довго щось нагромаджуєш (а тим більше каміння), воно починає давити, обтяжувати* (М. Дочинець); *Велетні, діти Землі, запрагнули влади над Небом І, нагромадивши гори, до зір намагались сягнути* (М. Зеров); *Осипко показав рукою на заломи, де природа нагромадила велике каміння й повалені бурею дерева* (І. Пільгук); * Образно. [О т е л л о:] *Зречись свого сумління; нагромаджуй Страшне злочинство на страшне злочинство* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. *що, перен., розм.* Приєднувати одне до одного, нанизувати (факти, думки, докази і т. ін.). *Я й не стану нагромаджувати подробиць, а скажу так, як тоді відчувала: не лише чоловік, а й жінка здатна закохатися в таке диво* (М. Руденко); *Та не будемо, Друже, нагромаджувати жахів. Хіба не краще нам пошукати іншого шляху, альтернативи?* (О. Бердник); *Тут стільки злої суєти ми нагромадили круг себе, що вже розведено мости між тротуарами і небом* (І. Жиленко).

3. *що, чого.* Збирати (у 1, 3, 6 знач.) у якій-небудь кількості. *Нагромаджуючи хмиз та суховій, щоб працю збирачам топлива полегшити, притомився Антоній старечим тілом* (Н. Королева); — *Бери он мішок і граблі та біжи на майдан, трохи паші нагромадиш корові...* (П. Козланюк); * Образно. *Як могло бути інакше в цих палацах, де ненависть вирощували, мов квіти, збирали, як дощову воду в пустелі, нагромаджували, як хліб у засіках?* (П. Загребельний).

4. *що.* Поступово збирати або відкладати, заощаджувати що-небудь у якійсь кількості (гроші, капітал, матеріальні цінності і т. ін.). — *Воно* [суспільство] *нагромаджувало величезні матеріальні блага і розподіляло їх. Але чи були такі системи тривкими?* (І. Росоховатський); *Кочівник-плебей буде доти попереду, доки буде життєздатнішим, тобто краще нагромаджуватиме капітал і доки ця його діяльність не шкодитиме цілому суспільству* (О. Шугай); *Грошей Гаврило Клумак нагромадив мільйони* (С. Скляренко); // Накопичувати, вбирати в себе і т. ін. що-небудь. *Ми ніколи не будемо мати високих і сталих урожаїв без посіву багаторічних трав: вони від ранньої весни і до пізньої осені нагромаджують у ґрунті органічні речовини* (М. Стельмах); *Ні, їсти гриби уже не можна, бо вони в собі нагромаджують нукліди, а це шкідливо для здоров'я* (Н. Околітенко); *За два роки трави встигають добре розгалузити коріння, нагромадити в землі багато поживних речовин і дають силусиленну зеленої маси для годівлі худоби* (П. Оровецький); // Поступово набувати (досвіду, знань, сили і т. ін.). *Останні два тижні ходжу люта як меч .. А все тому, що нагромаджую в собі злі сили, аби виставити свого Каліґулу за двері разом з його дірявою валізою* (Г. Тарасюк); *Впродовж багатьох років Спілка письменників уже нагромадила певний позитивний досвід роботи з літературною молоддю* (В. Козаченко); — *Ми довго готувалися і нагромадили великі сили* (В. Єшкілєв); * Образно. *Вогонь ніби нагромаджував силу, щоб доїсти обвуглені недопалки* (В. Фіялко).

НАГРОМА́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАГРОМА́ДИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Насипа́тися, накладатися, навалюватися і т. ін. купою. *Знову на мандрівника наповзали драглисті кулі й циліндри, нагромаджуючись суцільною рухливою стіною* (В. Владко); *Блискавично вилітали гільзи і падали, нагромаджуючись купою біля курсантів* (І. Багмут); *Біля під'їзда нагромадилися купи сміття* (з газ.).

2. *перен., розм.* Приєднуватися одне до одного, нанизуватися (про думки, факти, докази і т. ін.). *А тим часом теорії нагромаджувались на теорії, одна гіпотеза заперечувала іншу* (Ю. Мушкетик); *Питання нагромаджувалися одне за одним, ціла лавина питань* (В. Лис); *Емоції нагромаджувалися, їх ставало тим більше, чим сильніше Майя намагалася розібратися у собі і в тому, що з нею відбувається* (Любко Дереш); *Народ почуває, мислить; багато чим переповнилась його душа, багато страждань у ній нагромадилось* (І. Дзюба); *СРСР врешті-решт завалився од власної брехні. Од усієї, що за сімдесят років була нагромадилась* (О. Забужко).

3. Поступово збиратися, скупчуватися в якій-небудь кількості. *З усіх боків нагромаджувалися височенні хмари. Переплітаючись одна з одною, помалу затуляли вони останні світлі місця* (В. Собко); *Десь там вдалині праворуч нагромаджуються чорні привиди скель* (І. Карпа); *У ґрунті нагромаджуються величезні запаси тепла, а підґрунтя — завжди вологе* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна); *Той шар гумусу, котрий ми маємо і яким користуємося, нагромадився всього-на-всього за десять — дванадцять тисяч літ...* (О. Бердник); *На моїй ощадній книжці нагромадилася кругленька сума* (О. Шугай).

4. Збиратися докупи, в одне місце. *Не минуло й півгодини, як довкола майдану нагромадилося звірів і птахів видимо-невидимо* (І. Франко); *Так сталось і в тюрмах — люди нагромаджувались, як обчухрані дерева на "заломі". Через те слідчі роблять аврали* (І. Багряний).

5. *тільки недок.* Пас. до **нагрома́джувати.** *Велетенські дерев'яні колеса й шестерні з дубовими трибами, а також маленькі коліщатка та шестеренки — все те припадало пилом. На нього нагромаджувалися .. господарем солома й сіно* (І. Багряний); *Стіг ніколи нічим не покривався, але завжди нагромаджувався навколо високого кола, вбитого в землю* (з наук. літ.).

НАГРОМА́ДЖУВАЧ, а, *ч.* 1. Той, хто нагромаджує майно, гроші і т. ін. *Куди простує цей люд, віками уярмлений, нуждою сповитий, темрявою вкритий? .. Це збіднілі, спролетаризовані працівники родючих нив, загарбаних чіпкими руками хижих нагромаджувачів багатства* (І. Пільгук); *Платон зневажливо ставився до нагромаджувачів грошового багатства, що розкладають суспільний лад і душі людей* (з навч. літ.).

2. Те, що може нагромаджувати (у 3 знач.), збирати щонебудь. *В мене буде сплав, з якого можна одержати кристали-нагромаджувачі* (І. Росоховатський); *Звучаща матерія* [матерія, що звучить] *є, звичайно, формою мови, якщо брати до уваги функціональне призначення мови: бути засобом, нагромаджувачем і передавачем інформації* (В. Русанівський); *Трави — чудовий природний азотно-бактеріальний нагромаджувач* (з наук.-попул. літ.).

3. *техн.* Пристрій, пристосування і т. ін., признач. для накопичення чого-небудь. — *Це нагромаджувач сили. Думаю, ви бачите, скільки в ньому зібрано енергії* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Надпровідники можна успішно застосовувати в електричних двигунах і генераторах, трансформаторах і перетворювачах, індуктивних нагромаджувачах енергії* (з наук. літ.).

4. *інформ.* Пристрій або носій, признач. для зберігання даних з можливістю їх подальшого зчитування. *Збільшуться місткість зовнішніх нагромаджувачів так, щоб можна було ввести в них знання у відповідній галузі, які людство назбирало за весь період свого розвитку* (з наук.-попул. літ.); *Сервер використовують лише як спільний віддалений нагромаджувач інформації великої місткості* (з навч. літ.).

НАГРОМА́ДИТИ *див.* **нагрома́джувати.**

НАГРОМА́ДИТИСЯ *див.* **нагрома́джуватися.**

НАГРУБИ́ТИ, блю, би́ш; *мн.* нагрубля́ть; *кому і без дод.* Док. до **груби́ти.** *Він міг нагрубити і вважав, що йому, керівникові, так і належить* (Д. Ткач); *Лейтенант знав Оленченка як хлопця нестриманого і був майже певен, що нагрубив таки він* (І. Багмут); — *А розказував тобі браток, що його жіночка сказала, коли він мені нагрубив?* (Валерій Шевчук); *Ніяк не можу примусити себе вимовити це ім'я, воно мені здається таким чудним і неприродним. Хоч би не нагрубити* (С. Пиркало).

НАГРУБІЯ́НИТИ, ню, ниш, *кому і без дод.* Док. до **грубія́нити;** нагрубити. — *Як ходили ви з візитом до попечительки — нічого такого не траплялось тоді?.. Не нагрубіянили ви їй?..* (С. Васильченко); — *Нагрубіянив хтось кондукторці — Борис уже захищає її. Причепився до дівчини хуліган — Борис уже лізе битися з ним* (І. Муратов); *Поводжуся чемно, та й кому в цій темниці нагрубіяниш?* (Ю. Іздрик).

НАГРУ́ДНИЙ, а, е. 1. Признач. для носіння на грудях. *Юнак помацав квапливо: чи не забув нагрудного хреста — римської реліквії, благословення небіжки-матері* (Н. Королева); *Омелько запхав пістоль у нагрудну кобуру, вхопив молодицю за плечі і так трусонув, що вона аж зубами клацнула* (Ю. Логвин); *Він видобув з-під сорочки нагрудний медальйон і, розкривши його, показав мініатюрний* [мініатюрний] *овальний портретик цілком юної жінки* (Ю. Андрухович); *Ця священна табула* [дощечка] *була точною копією нагрудної прикраси прадавнього первосвященика Аарона* (В. Єшкілєв); — *Вдягніть ось це, — і граф дістав зі скрині два сталевих зі срібними інкрустаціями нагрудних панцири* (Д. Білий); *Після набуття депутатом місцевої ради повноважень йому видають посвідчення і нагрудний знак* (з мови документів).

2. Який міститься на грудях. *Рагузін засунув руку в нагрудну кишеню, дістав аркуш паперу* (П. Гуріненко); *Ця дивовижна комаха з родини твердокрилих випромінює через дві плямки на її нагрудному щитку світло* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Зразки золотої вишивки або гаптування знайдені в Києві, Чернігові, Білгороді, Галичі, на Княжій Горі, літописному Юр'єві на Росі. Це головні пов'язки, обшивки коміра, нагрудні вставки, вилоги з різноманітними мотивами кіл, розеток* (з наук. літ.).

НАГРУ́ДНИК, а, *ч.* 1. Фартух або частина фартуха, яка надягається на груди для захисту їх від чого-небудь або як частина уніформи. *На листках* [альбома] *манячили групи інститутом, товаришок Ольги, в білих хвартушках і нагрудниках* (І. Нечуй-Левицький); *Висока й кістлява, вона майже ніколи не скидала грубого фартуха з поворозками за плечима і квадратним панцирним нагрудником, утиканим шпильками та голками* (Р. Доценко, пер. з тв. Ч. Діккенса); *На сорочках із білим вишиттям є нагрудники, які закривають пазушний розріз і рукави без манжетів* (із журн.); // Те саме, що **мани́шка** 1. *Скрипаль у чорному фраку з білим нагрудником і довгими, схожими на пташиний хвіст фалдами, скидався на печальну сороку* (В. Шкляр).

2. Частина збруї, яка накладається на груди коневі. *Баязид, хоч і вагаючись, все ж їхав далі й далі. Кінь під ним у золотій вуздечці, сідло золоте, чепрак і нагрудник у бірюзі* (П. Загребельний); *Князь .. перекинув нагрудник і притяг підпругу, тільки тоді розпутав нетерплячому жеребцеві передні ноги й одяг вуздечку* (І. Білик).

3. У давні часи і в Середньовіччі — частина бойового спорядження у формі щитка або панцира для захисту грудей. *Сонце, завішене над головами, з їдкою силою розпікало тяжкі скрижалі щитів, сліпучу луску нагрудників, червоні вістря мечів* (К. Гриневичева); *Схований під одежею нагрудник твердої дамаської сталі надійно захищав* [Богуна] *від куль* (Я. Качура); *Оце вояк! — не те що козаки. Шолом, нагрудник, все на нім як влито* (Л. Костенко); *Ще хвилину тому блискучий нагрудник поляка узявся сухою іржею, кунтуш втратив блиск і висів подертим рванням* (Д. Білий); // Такий щиток або панцир для занять деякими видами спорту. *Ми придбали собі рапіри, маски, нагрудники, рукавиці* (Л. Старицька-Черняхівська); — *А тепер трохи розімнемося, — сказав він, надягши нагрудник та маску для фехтування* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАГРЮ́КАТИ, аю, аєш, *чим і без дод., розм.* Док. до **грю́кати.** *Щоб не нагрюкати дверима, у будинку слід установити дверний обмежувач* (з газ.).

НАГРЮ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Довго, багато або досхочу погрюкати. *Йшли знайомою дорогою, повз глинище, на якому замовк, нагрюкавшись за день, екскаватор* (Л. Первомайський); *Нагрюкатися у двері.*

НАГРЯ́НУТИ, ну, неш, *док.* 1. Несподівано, раптово з'явитися. *Євген Вікторович, справді, здивувався. Навіть ладу в кімнаті не встиг навести, як вони* [група друзів] *буквально нагрянули* (Іван Ле); — *Тобі доведеться грати роль моєї коханки лише в тому разі, коли нагряне поліція* (М. Дашкієв); — *Ми й додому до вас нагрянем, ми не горді...* (О. Гончар); *Тої ж осени* [осені] *нагрянули в хату й перші старости, хоч Ганнусі щойно п'ятнадцятий минув* (О. Забужко); // Напасти раптово, несподівано. *Можна було зараз на той ліс нагрянути, вночі їх голими руками взяти* (С. Скляренко); [Д и к т о р:] *Вранці на .. села, в яких діяла "Партизанська іскра", нагрянули .. загони окупантів* (О. Гончар); — *Ніщо так не стомлює, як чекання, чекання противника, який невідь-коли і невідь-звідки має нагрянути...* (Є. Доломан); *На Березів нагрянула каральна експедиція. Німці нишпорили по дворах* (М. Андрусяк).

2. З великою силою або зненацька розпочатися. *А коли нагрянула війна — чашу лиха випив він сповна* (І. Гончаренко); *Біда нагрянула раптово, коли її ніхто не чекав* (В. Малик); *Всім давно відомо, що природа створила чоловіка фізично сильнішим від жінки. Але нагрянула скрута, і все вийшло навпаки: міцнішою виявилася жінка* (П. Запаренко); *Сліди згорають легко, мов папір, коли нагряне день, але повір, що ми без них — немов свіча без ґнота* (Ю. Андрухович).

НАГУДІ́ТИ, уду́, уде́ш; *мин. ч.* нагуді́в, і́ла, ло; **НАГУСТИ́,** уду́, уде́ш; *мин. ч.* нагу́в, ула́, ло́; *док., розм.* 1. Довго, надокучливо погудіти, погусти. *Дитина нагула в дудку.*

2. *перен.* Повідомити багато чого-небудь; наговорити (у 1 знач.). — *Мо, Гаврило у вухо нагудів, старий баглай?.. Чи вже сам багато розуміти почав?* (Р. Іваничук).

2. *що, зі сл.* г о л о в а, в у х а *і т. ін., перен.* Багато розмовляючи, гудучи і т. ін., стомити кого-небудь. — *Ідіть собі, йдіть! Іще мало голову нагули* (С. Васильченко).

НАГУКА́ТИ *див.* **нагу́кувати.**

НАГУКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу нагукати (у 1, 2 знач.). — *Яво! Яво! Яво! Яво! Яво!.. — Нагукавшись до хрипоти і заглянувши на подвір'ї у найглухіші закутки, я побіг до школи* (В. Нестайко).

НАГУКНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого і без прям. дод.* Однокр. до **нагу́кувати** 2, 3. [Ш и н к а р к а *(становить валізи додолу):*] *Ага, заждіть, заждіть, я зараз нагукну його* (С. Голованівський); — *Дивіть! Нас перекинув, а сам ще й рюмає! — ще дужче розсердився пан. — Чого лежиш?! — суворо нагукнув він* (А. Кримський).

НАГУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАГУКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *тільки недок.* Час від часу кричати. *Певно, йому* [Горошку] *обридло нагукувати на людей, і він узявся й сам носити сіно* (М. Івченко); *Двірник у білому фартусі з мітлою нагукує: — Проходь звідсіль* (В. Кучер); *Щоп'ять-щодесять хвилин деренчить телефон і щось нагукує з апарата її* [дружини] *схибнута колега* (Л. Костенко).

2. *кого і без прям. дод.* Кликати, запрошувати когось куди-небудь, до кого-небудь. — *Хтів тікати з того видовиська. Коли це нагукує пан професор. Пішов. А вони вже папірчики на вогні палять, речі пакують* (Ю. Яновський); — *Я знаю, ти зараз можеш нагукати солдата, але не клопочися даремно, — вони мене не впіймають* (В. Кучер).

3. *тільки док., на кого.* Вилаяти кого-небудь з криком, у різкому тоні; накричати на кого-небудь. *Коли батько нагукає на його* [нього], *він .. піде з двору* (Панас Мирний); — *Чого це я, справді, так-о* [ось так] *на Оксану нагукав? Чим вона винувата, що той чортяка її до мене підослав?* (Грицько Григоренко).

НАГУ́Л, у, *ч., спец.* 1. Дія за знач. **нагуля́ти, нагу́лювати** 1. *У господарствах використовують два способи відгодівлі: нагул у літній період на пасовищах і прив'язну стійлову відгодівлю* (з навч. літ.); *Крім нерестово-вирощувального господарства, рибокомбінат має рибодільниці зі ставками для вирощування й нагулу риби* (з газ.); *Зарості макрофітів є основним місцем нересту риб, розвитку ікри та нагулу молоді* (з наук. літ.).

2. Ступінь угодованості худоби, риби і т. ін. *Після дорожньої перетряски жива вага товару дещо знизилась, але нагул після останнього контрольного переважування вийшов такий високий, якого ще ні разу не було* (С. Добровольський); *Велесе всюдисущий, охорони мою худобу від хвороб і дай їй гарний нагул і здоровий приплід* (В. Рубан); *Риба, — сказати вам? — пішла в скажений нагул, отакенні корописька, не дам збрехать* (Є. Пашковський); // Те саме, що **жир**[1]. *Беруть шмат м'якого м'яса з нагулом, вибирають жили і добре січуть. Потім формують* (з навч. літ.).

НАГУ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для відгодівлі, нагулу (у 1 знач.). *Для овець, нагульних гуртів великої рогатої худоби на Поліссі і в деяких районах Лісостепу використовують переважно природні пасовища* (із журн.); *Нагульне поголів'я;* // Пов'язаний з відгодівлею худоби. *Провідними галузями в зоні р. Сули можуть бути буряківництво й нагульне скотарство* (з наук.-попул. літ.); // Відведений для відгодівлі риби. *В нагульних ставках уже приладжують столики для розкладання кормів рибі* (І. Багмут); *Умови відтворення на Дунаї цінних прохідних, напівпрохідних риб погіршаться внаслідок скорочення нерестових і нагульних площ* (з наук.-попул. літ.); *Великий вплив на рибопродуктивність ставків має вага цьоголіток, тобто зарибка, який запускається в нагульні ставки* (з газ.); // Який нагулює жир. *Флот рибалок почав промисловий лов нагульних оселедців* (з газ.); // Одержаний унаслідок відгодівлі. *Нагульний жир.*

НАГУ́ЛЬНИК, а, *ч.* Місце, відведене для нагулювання риби. *Як тільки зійде лід, рибоводи намагаються розвантажити зимувальник і провести раннє зариблення ставів із тим, щоб подовжити строк росту риби в нагульниках* (із журн.).

НАГУ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нагу́лювати** 1, 2. *Частина території парку — це місце масового розмноження та нагулювання жиру 225 видів птахів* (із журн.); *У заказниках створено умови для розмноження й нагулювання ляща, судака, коропа, чехоні, плітки та інших риб* (з газ.); *Дорослому собаці прогулянки потрібні для розвитку його мускулатури, запобігання ожирінню й нагулювання апетиту* (з наук.-попул. літ.).

НАГУ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАГУЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.* 1. *кого, що.* Дорощувати і відгодовувати (перев. худобу на пасовиськах). — *Жди тебе тут, — блимнув* [Без-

хатько] *очима. — Чого так, пізно? — А я... я гусей нагулювала* (Л. Юхвід); // *що, чого.* Набувати жир, вагу і т. ін., споживаючи добрий корм (про тварин). *Ходять отари, вовну нагулюють!* (Остап Вишня); *Струнко ступали браві козацькі коні, що встигли нагуляти тіло на соковитій молодій траві* (С. Добровольський); *Не відкриватися нікому і ні за яких обставин. Як дві перлівниці, що нагулюють поміж рожевих мантій дивні перли* (Любко Дереш); * Образно. *Курс валют: євро нагуляв копійку* (із журн.); // Ставати більш міцним, товстим від їжі, відпочинку і т. ін. (про людину). *Хай спить арештант. Хай нагулює тіло, щоб не боліли у тюремників кулаки на допитах* (М. Сиротюк); *В сідлі Полікрат тримався дуже добре, але й після цих трьох років не нагуляв собі зросту та ваги* (І. Білик); *Саша Тимченко трошки нагуляв щік і діафрагми, але від часів наукового комунізму практично не змінився* (Є. Кононенко).

2. *що, чого, розм.* Гуляючи, одержувати, набувати, діставати що-небудь. — *Чи в тебе вже й так синець під оком,* — *помітив Давид підбите око в братухи. — Де це ти нагуляв собі?* (А. Головко); *Дай потомства, яке б мало міць, знало давнє й нагулювало свого, щоб мало втіху покоїти старість своїх...* (Г. Колісник); *Він чоловік сімейний: де б апетиту не нагуляв, а все вечерять лучче дома...* (О. Забужко).

3. *перев. док., розм.* Вагітніти, не перебуваючи у шлюбі. — *Як подивлюсь на твій .. живіт, так би й розірвала твого Серьогу. Таки обдурив, падлюко... Коли ж це ти з ним нагуляла?* (М. Хвильовий); *Нагуляла* [дівчина] *собі та до знахарки за порятунком. А потім .. не один місяць провалялася в ліжку* (А. Головко); — *Могла* [панночка] *нагуляти від одного панича, а вийти за іншого* (А. Кокотюха); // *кого.* Народжувати позашлюбну дитину. — *Чому вона відцуралась назовсім! Ну, нагуляла мене, коли була молодою, ну, хотіла видати себе за бездітну .. Але ж потім!* (Є. Гуцало); — *Дівкою я на заробітках була, там дитя нагуляла* (В. Лис); — *Всі знають, що ти свого Тарасика від Залусківського нагуляла, а брешеш, ніби від Федьки* (Люко Дашвар).

4. *тільки док., діал.* Погуляти досхочу; нагулятися (у 1 знач.). *Вже пора додому. Вже аж у хаті потемніло, так нагуляли. Потомилися, час далі йти* (О. Кобилянська).

◊ **(1) Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир** — поправлятися, товстіти. *На їх* [кукурудзяних] *зернах нагулюють жир гуси, індики та качки* (М. Рудь); *В будинку відпочинку зібралося нагулювати жир шістдесят офіцерів* (М. Стельмах); *У букових і дубових лісах стадами збираються кабани, щоб перед зимою нагуляти жир* (з навч. літ.).

НАГУ́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАГУЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *док.* 1. *розм.* Багато, досхочу гуляти (у 1–5 знач.). *Закінчувалася Масляна, скрізь по місту лунали музики, співи — парубки та дівчата нагулювалися на всенький довгий Великий піст* (Ю. Мушкетик); — *У мене зараз гості. Ось поїдуть. А поки нагулюйтеся досхочу!* (Г. Колісник); *Місяченьку! Наш голубоньку!.. Світи довше в чистім полі, Щоб нагулятись доволі* (Т. Шевченко); *В чого тільки за день не нагуляються вони: і в високого дуба, і в квача* (П. Колесник).

2. *тільки недок.* Збільшувати свою вагу, ставати гладким, угодованим (про тварин). — *Восени старий Підпригора возами вивозить на торг карасі і коропи. Коропи в нього на півпуда нагулюються* (М. Стельмах); *У прибережній смузі, де суцільний покрив утворювали зарості куничнику, нагулювались окунь річковий і чорноморсько-каспійський бичок* (з наук.-попул. літ.); // Наростати, збільшуватися в об'ємі (про сало, жир і т. ін.). *Ген на видноколі гасають табуни лошаків-однолітків, що вилискують проти сонця гладенькою шкірою, під якою вже нагулювався молодий жирок* (В. Малик).

3. *тільки недок.* Пас. до **нагу́лювати** 1, 2. *Корови влітку нагулюються пастухами на пасовиськах* (з газ.).

НАГУ́ЛЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нагуля́ти.** *Соми зимували в мулі найглибших почаївських ям, обходячись нагуляним за літо жиром* (І. Білик); *Хор свіжих, нагуляних за літо голосів співає бадьоро, шумко* (С. Васильченко); *Куди ж було нести їм силу, за зиму нагуляну, молоду?* (А. Головко); *Кажуть, нібито вона дівоцька дитина, нагуляна матір'ю з лісниками...* (О. Гончар); *Гонорові ґаздівські дівки без вінка і батьківського благословення приносили у подолах нагуляних дітей* (М. Матіос); // **нагу́ляно,** *безос. пред. З червоточиною дама була, да. Її приваблювали люди, як би вам сказати простіше, надламані чи що .. Але крапля породи була, була, аякже. Від Капністів її нагуляно, тому так кров і гуляла в ній* (О. Ульяненко).

2. *у знач. прикм.* Який нагулявся (у 2 знач.); угодований, гладкий (про тварин). *А плов Гусейна — аж липне до рук — Нагуляний, жирний гірський баранчук* [баранчик] (І. Муратов); *Принаджували родючі поля мальовничої Сіверщини, повні дикої птиці, нагуляної звірини, ягід та грибів ліси* (П. Дорошко); *Карась попадався чималий, нагуляний, з ікрою* (В. Шкляр).

НАГУЛЯ́ТИ *див.* **нагу́лювати.**

НАГУЛЯ́ТИСЯ *див.* **нагу́люватися.**

НАГУ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Довго, до втоми погупати (у 1 знач.) чим-небудь. — *Ніч темна, довга, я нагупався ціпом за цілий день і спав як забитий* (Ф. Малицький); *Гупав залізом об землю .. Нагупавшись, Василь сідав на краю ями* (І. Чендей).

НАГУРКОТІ́ТИ, очу́, оти́ш, *док., розм.* Багато, довго погуркотіти. — *Нагуркотіли, настукотіли московські ці чорні хмари та й посунулись на північ і бодай не вертались!* — *сказав старий Остап Виговський* (Леся Українка).

НАГУРКОТІ́ТИСЯ, очу́ся, оти́шся, *док., розм.* Те саме, що **нагуркоті́ти.** *Тракторист був літньою людиною, і .. Колодуб побачив на його .. худому обличчі вираз спокійної і доброї втоми. Ось так, напрацювався, нагуркотівся за день* (Ю. Бедзик).

НАГУСА́ТИ, а́є, *недок., рідко.* Поступово ставати густим, густішим. *Я зосталась у вітальні сама і стояла в незатуленому вікні, за яким стрімко нагусала щільна, флюоресцентно-яскрава синява* (О. Забужко).

НАГУСТИ́ *див.* **нагуді́ти.**

НАГУСТИ́СЯ, уду́ся, уде́шся, *док., розм.* Досхочу погусти. *Тепер моя молода дівчина. Як голубка гуде. Нехай гуде, та нехай гуде — Вона нагудеться* (П. Чубинський); *Нагулись мотори до агоній...* (Б. Олійник).

НАҐОҐО́ШЕНИЙ, а, е, *розм.* Який наґоґошився. *Вони стояли один проти одного, як молоді наґоґошені півні* (Ю. Збанацький); *Скріпивши повітря, насичене киснем, сидить наґоґошений птах і мовчить, і в аркуш небесний вже й звуку не втиснеш, і крик не запишеш в холодну блакить* (П. Мовчан).

НАҐОҐО́ШИТИ *див.* **наґоґо́шувати.**

НАҐОҐО́ШИТИСЯ *див.* **наґоґо́шуватися.**

НАҐОҐÓШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАҐОҐÓШИТИ,** шу, шиш, *док., що, розм.* 1. Надимати, скуйовджувати (про пір'я птахів). *Індик наґоґошив своє пір'я і пішов в атаку на сусідського кота* (із журн.).

2. *перен.* Нашвидку, поспіхом, недбало надівати (про шапку). *Із кутків біжать кутяни — хто свитку напинає біжучи, хто шапку наґоґошує* (В. Мисик); *Я хвацько наґоґошив свою шапку, крутнувся дзиґою на місці, вдарив закаблуками.., ще й заспівав* (М. Стельмах).

НАҐОҐÓШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАҐОҐÓШИТИСЯ,** шуся, шишся, *док., розм.* 1. Надиматися, скуйовджуючи пір'я і витягаючи голову (про птахів). — *Чуєте, добрі люди вже ніч по шматках розібрали, а півні наґоґошуються, щоб ранок проспівати* (М. Стельмах); *Птиці, здається, сказилися від цьої* [цієї] *духоти та жари — одні крила свої порозпростягали у розпачі, .. другі .. стулилися й наґоґошилися* (Марко Вовчок).

2. *перен.* Надуватися, нахмурюватися. — *Тітко Докіє, чого це Дмитро як сич наґоґошився?* (М. Стельмах).

НАҐРУНТÓВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наґрунтувáти.** *Картон, наґрунтований для роботи.*

НАҐРУНТУВÁТИ, ýю, ýєш, *що.* Док. до **ґрунтувáти** 2. *Наґрунтувати полотно;* // Покрити ґрунтовкою певну кількість чого-небудь. *Я залишаю сохнути все, що встиг наґрунтувати за день* (із журн.).

НАД, *для уникнення важкого для вимови збігу приголосних —* **НÁДІ** (*розм.* **НÁДО**), *прийм., із знах. і оруд. в.*

Просторові відношення

1. *з оруд. в.* Уживається при позначенні предметів, осіб, вище яких відбувається дія. *Над хатою щось свистало і дзижчало* (С. Васильченко); *Вийся, жайвороньку, вийся Над полями* (М. Рильський); *Був саме ярмарковий день, .. людей тут — як маку, а надо всім те ж таки незмірне небо з купчастими хмарами* (Валерій Шевчук); *Наді мною пливли сині небеса* (С. Жадан); // Уживається при позначенні предметів, осіб, до яких хто-небудь нахиляється, схиляється і т. ін. *Стурбоване чоло сивої жінки схилялось над столиком* (М. Коцюбинський); *Мати спить, над колискою сина схилившись* (Леся Українка); *Похилився поет над рікою Понад сонячним дзеркалом хвиль* (Б.-І. Антонич); *Нахилилася верба Низько над водою* (О. Білаш); // Уживається при позначенні місця, біля якого на вищому рівні хто-, що-небудь розміщені. *Над річкою, в чистім полі, Могила чорніє* (Т. Шевченко); *Постать Загатного височить наді мною* (В. Дрозд); *Дві сестри, тоненькі і сухенькі, осінь ловлять в пелени над ставом* (І. Драч).

2. *із знах. в.* Уживається при позначенні місця, куди спрямована дія. *Цікавіші подались навіть горою над Прут, звідки можна було бачити все* (М. Коцюбинський); *Вітер поніс звуки голосу над воду* (О. Ільченко); *Дорога вивела валку над море* (П. Загребельний); *Усе почнеться мовби випадково: над місто позлітаються птахи* (І. Андрусяк).

Об'єктні відношення

3. *з оруд. в.* Уживається при позначенні предметів або осіб, з якими пов'язана чи на які спрямована дія. *Він всеньке літо сидів над книжками, писав диктанти* (Григорій Тютюнник); *Я сидів біля вогнища і розмірковував над ситуацією, в якій опинився* (Д. Білий); *Робота над черговим шедевром у мого чоловіка просувається як мокре горить* (Г. Вдовиченко); // Уживається при позначенні осіб, предметів, стосовно яких виявляється яке-небудь ставлення або почуття і т. ін. *Як мати, надо мною осінь плаче, Ласкаво просить: "Сину, не журись!"* (Д. Павличко); *Вона читає французькі романи, плаче над ними ночами* (В. Кожелянко); // Уживається при позначенні осіб, предметів і явищ, стосовно яких хто-, що-небудь займає керівне, панівне становище, виражає зверхність і т. ін. [Н а р т а л:] *Тоді-то й почалася повна влада, безмежне панування надо мною* (Леся Українка); *Мені стало дивно, чому владика підкреслює свою перевагу наді мною* (Р. Іваничук); — *Зараз йому усе байдуже, тільки б грати, тільки б відчути .. свою перевагу над посередностями* (В. Дрозд); *Деміург перемагає землеміра. Алхімік підноситься над аптекарем* (Ю. Андрухович).

Часові відношення

4. *із знах., рідко з оруд. в.* Уживається при позначенні часу здійснення дії. [В і т а л і й:] *Зберу всіх* [дітей] *над захід сонця і по одному у сіни заганяю, як овечат* (І. Карпенко-Карий); *Вже над світом, змучена, змерзла й зневірена — повернула Гащіца додому* (М. Коцюбинський); *А над осінь прилітає птиця Із північних сивих чагарів* (М. Рильський); *Над ранок ми лазили Мідними Буками, як п'яні* (Любко Дереш).

Кількісні відношення

5. *із знах. в.* Уживається при позначенні вищої міри, ступеня порівняння, більшої кількості і т. ін. чого-небудь. [Л ю б о в:] *Я люблю тебе, давно люблю, над життя, над щастя, над усе на світі* (Леся Українка); *Тихо брязнуло намисто — та дешевенька окраса, яка на грудях української жінки завжди сяяла дужче над усі діаманти* (В. Речмедін); *Над усе хотілося тепер Богданові додому, до матері* (І. Білик); *Ну а хлопці в перемогу твердо вірили ж — Над погрози, що їх кулями посилено* (В. Коротич); // Уживається при позначенні предметів, осіб, явищ, яким надається перевага над ким-, чим-небудь. *Краще в полі нашому над мене немає, Аж до моря славонька про мене літає* (Л. Глібов); *Що в світі любіше Над зоряні ночі. Що в світі ясніше Над милого очі?..* (М. Кропивницький); *Нема зв'язку, святішого над товариство* (О. Довженко); *Було життя осяяне красою, любов і честь цінились над життя* (Л. Костенко); // Уживається при позначенні перевищення якої-небудь міри, ступеня і т. ін. чого-небудь. *Над силу і кінь не потягне* (Номис); *Я не маю чого відповісти. Над силу не відводжу погляд* (В. Лис).

НАД..., *для уникнення важкого для вимови збігу приголосних —* **НÁДІ...** (*розм.* **НÁДО...**). Префікс, що вживається для творення слів зі значенням: 1) вище за що-небудь, понад, напр.: н а д б р á м н и й, н а д б р í в 'я, н а д з é м н и й; 2) збільшення чого-небудь чимсь, додавання чого-небудь до чогось, напр.: н а д б у д ó в а, н а д в я́ 'з у в а т и, н а д с т а в л я́ т и; 3) перевищення якої-небудь міри, норми, напр.: н а д а г р é с и в н и й, н а д в а ж к и́ й, н а д в и с ó к и й; 4) перед яким-небудь часом, напр.: н а д в é ч і р, н а д з á х і д н и й, н а д р á н к о м; 5) дії, що поширюється на невелику частину чого-небудь, напр.: н а д б и в á т и, н а д í р в а н и й, н а д 'ї д á т и; 6) дії, що відбувається не дуже інтенсивно, трохи, напр.: н а д г и н á т и, н а д г н и в á т и; 7) початку дії, напр.: н а д г о р я́ т и, н а д ж и н á т и; 8) прибувати куди-небудь, доставляти куди-небудь що-небудь, напр.: н а д б і г á т и, н а д в ó з и т и, н а д і с л á т и.

НАДÁВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надавáти**[2] 1–4. *Ті теперішні людові прозвища, надавані народною пам'яттю*

лише по старому звичаю, не потрібні при офіціальних, закріплених у документах, являються тепер лише культурним пережитком (І. Франко); *Допоміжними послугами, надаваними експедитором клієнту, як правило, є отримання документів для експортно-імпортних вантажів* (з навч. літ.); *Стипендії на відсотки з капіталу, заповіданого Шеленговським, поки що ніхто ще не одержував; стипендії мають бути надавані в університеті св. Володимира* (із журн.); *Контроль, безумовно, дозволить підвищити якість надаваних лікувальних послуг* (з газ.); // **нада́вано,** *безос. пред. Нові ж бо назви Тим вулицям надавано. Слова ж Старі на язиці сидять, мов язви* (Ю. Клен); *Дружина імператора Оттона І Адельгейда була покровителькою абатства, відтоді .. багатьом від народження надавано ім'я Адельгейди* (П. Загребельний); *На сни звернена була пильна увага вже у старих єгиптян, греків та римлян, їм надавано віще значення* (І. Франко).

НАДАВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надава́ти²** 1–4. *В очах живими стають картини з-перед року. Надавання підстаршинських ступенів, Денисюк, зустріч з Базильком і Остапченком у кантині* [солдатській їдальні] (О. Лисяк); *Однією з найважливіших функцій діагностичних інформаційних систем є надавання необхідних даних для оптимізації програм ремонтно-технічного обслуговування агрегатів* (з наук.-попул. літ.); *Поет називає богів і всі речі тим, чим вони є. Це не є надавання назви чомусь, що попередньо вже було відоме, — суще іменується тим, чим воно є, лише завдяки істотному слову поета* (із журн.); *Те, що я підношу в загальній характеристиці карпаторуської літератури XVII–XVIII в., — дар надавання апокрифічним повістям локального колориту, бачимо й тут у досить значній мірі* (І. Франко).

НАДАВА́ТИ¹, даю, дає́ш, *док., розм.* 1. *чого і без дод.* Дати що-небудь у якійсь кількості або за кілька заходів. *Як показав* [дурень] *ще гроші, так брати аж руки догори підняли, аж зацмокали. — Хто се тобі, — питають, — надавав стільки грошей* (О. Стороженко); *Він забрав усе, що діти надавали, і поніс Олександрі. Але вона нічого не хотіла їсти* (Б. Грінченко); *Мама вже ні копійки не давала .. Вже стільки надавала, що й чіплятися сором було* (В. Винниченко); *— У мого старшого кашовара уже є тридцять сім складаних ножиків і півтонни цукру. Солдати надавали* (Є. Кравченко); *— Від'їхав* [Рум'янцев] *задоволений? — Ще й як. Рота до вух розтягував. Яків йому подарунків надавав* (Ю. Мушкетик).

2. *кому.* Побити або покарати кого-небудь. *— Я мушу його* [гетьмана] *бачити! — завзявся Данило. — Гей, вартові! — гукнув Блясь. — Викиньте його за браму, та надавайте добре, щоб не сперечався!* (А. Кащенко); *— Ну, та й ми ж із хлопцями їм надавали. Оце після уроків аж за млин гнали кілками* (А. Головко); *До Франика я повернувся наступного дня цілком приголомшеним. Так ніби мені добряче надавали по голові* (Ю. Андрухович); [А н д р е а:] *Ах ти ж дурень! Чого захотів .. Віддай* [модель сонячної системи], *бо враз надаю* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); // Завдати поразки кому-небудь, перемогти когось. *— Теж мені святого знайшли, отця Симона! Та він же в січовиках ходив, а коли їм добре надавали, кинув кріса і взявся до хреста* (І. Цюпа).

(1) Надава́ти книшів (поти́личників, плескачів *і т. ін.)* — побити кого-небудь долонею. *— Улянко, ти на мене не гніваєшся, що я вчора ввечері ото... — Гніватись? Скажеш таке. Навпаки, розважила нас! Правда, Петро надавав би тобі книшів, коли б ти йому в руки потрапила* (О. Копиленко); *Якось Ява з Яришкою, сестричкою меншою, посварився і при всіх плескачів їй надавав* (В. Нестайко); **(2) Надава́ти лозанів** — побити лозиною кого-небудь. *— Треба було б надавати тобі, непослуху, лозанів, але ж незручно: ти начебто дорослий уже і все розумієш* (із журн.); **(3) Надава́ти прочуха́на (прочуха́нки)** — побити кого-небудь. *Мати .. й прочухана надає, а батько байдуже* (Ганна Барвінок); **(4) Надава́ти стусанів (по стусано́ві)** — побити кого-небудь кулаком. *Опівночі, коли все стихло, учні старшого класу потихеньку вивели з бурси ледь живих жаків* [спудеїв катедральної школи] *і, надававши кожному по стусанові, погнали їх униз Зацерковною* (Р. Іваничук); *Мати підкралася, однією рукою — за наган, другою — за чуприну. Стусанів надавала, скільки хотіла, а наган — на колоду та обухом сокири хрясь!* (В. Дрозд).

◊ **Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла)** *див.* **дава́ти; Дава́ти / да́ти (надава́ти) чортів** *див.* **дава́ти; Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́)** *див.* **дава́ти.**

НАДАВА́ТИ², даю, дає́ш, *недок.*, **НАДА́ТИ,** да́м, даси́, *док.* 1. *що.* Давати можливість мати щось, користуватися чимсь і т. ін. *Понад ту* [громадську] *раду нема вже нічого вищого ані старшого; вона надає всі права, вона й суд і весь уряд* (Л. Мартович); *— Я надаю їй роботу, а вашій сім'ї — житло. Відтепер весь другий поверх цілком у вашому розпорядженні* (О. Авраменко, В. Авраменко); *— Я безмежно вдячний твоєму батькові, бояринові Дмитру, за те, що надав мені, смердові, .. притулок у своїй господі* (В. Малик).

2. *чого.* Додавати, підсилювати яку-небудь якість, властивість і т. ін. у кому-, чому-небудь. *В школі дитина швидше розвивається, світогляд її ширшає; гурт надає товариського духу* (О. Кониський); *Гарячі промови товаришів надавали упевненості в силах* (О. Донченко); *Ти звертав увагу, друже милий, що таке в житті веселе слово? Гумор надає людині сили, коли в серці сяє веселкове* (Д. Білоус); *Святості місцю може надати навіть польова криничка, навіть самотній дуб на узліссі* (Р. Федорів).

3. *кого, що, чого кому, чому.* Наділяти якими-небудь рисами, робити якимсь на вигляд. *Та чалма, вкупі з білою довгою бородою, надавала йому вигляд старозаконного* [старозаповітного] *патріарха* (М. Коцюбинський); *Мати раптом надає своєму голосові штучно-сварливого тону* (Б. Антоненко-Давидович); *Грюнвальд подумав і усміхнувся, але зразу ж поспішив надати своєму сухому, зморщеному обличчю звичайного суворого виразу* (В. Собко); *Х'ю випростався, надав собі суворо-офіційного вигляду охоронця закону і ступив крок із свого сховку* (В. Чемерис); *Далекі, лисі, недавно золоті горби потемніли — хліб із них уже звезли, і стерні надали їм землисто-жовтого кольору* (Валерій Шевчук).

4. *чого.* Примушувати кого-, що-небудь здійснювати якийсь рух чи переходити до якогось стану або набувати якоїсь форми. *Вилітав* [вітер] *із-за гори — зачепив три флюгери. За дитсадом на шпилі обертався на щоглі — руху крилам надавав, дім до ранку осявав...* (М. Рудь); *Землі, щоб зусюди була одностайна, Він* [Творець] *надає заокруглої форми* (М. Зеров, пер. з тв. Овідія); // *тільки док., перев. безос. або в сполуч. зі сл.* л и х и й, н е ч и с т а м а т и *і т. ін., розм.*

Напоумити або змусити кого-небудь робити щось. *Надала мені нечиста мати встрять у се діло!* (Номис); *Та надало батюшці пожалітись кудись — учитель читає мужицькі газети й книжки* (С. Васильченко); [М а л ь в а н о в:] *І надало ж людині оженитись та ще в такий час!* (І. Кочерга); *Я пошкодував за свою відвертість. Надало ж мені бовкнути! .. Життя вчить, вчить і нічого не навчає* (О. Шугай).

5. *кого, що, заст.* Призначати (у 4 знач.). *І праведно Господь великий .. Вомісто* [замість] *кроткого пророка... Царя вам повелів надать!* (Т. Шевченко); *Он у Опеньківцях та піп, як тополя, такий високий... А нам надали якесь!* (Л. Мартович).

6. *що, діал.* Відправляти, надсилати щось кому-небудь. *Вранці він купив у листоноші конверт і, заадресувавши з тремтінням.., пішов сам на станцію надавати листа* (П. Козланюк); *Припадком зустрілася* [Дарка] *з Лялею на пошті .. — О, Дарка... Ви теж надаєте лист? І теж "рекомандо"...* (Ірина Вільде); *Я прийшов до пошти надати листа* (Г. Хоткевич).

Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) смі́ливості *див.* **додава́ти; (1) Надава́ти / нада́ти допомо́гу (по́міч)** *кому, чому і без дод.* — допомагати, помагати кому-, чому-небудь. *Він, Світозар, не хтось там — учений муж, що .. давав клятву Гіппократа — будь-де, будь-коли і будь-кому надавати медичну допомогу* (Д. Міщенко); *Вирішено було також надати допомогу бідноті Чаплинки, Каланчака та інших сіл* (О. Гончар); *Князь надав поміч, і монастир знову нагадував жвавий бджолиний вулик. Поспішали, працювали з ранку до ночі: вимуровували церкву, а вночі під нею трудились копачі* (Г. Пагутяк); **(2) Надава́ти / нада́ти зва́ння (науко́вий сту́пінь, ти́тул** *і т. ін.) кому і без дод.* — присвоювати, присуджувати звання (науковий ступінь, титул і т. ін.). *Вояк мав плетені відзнаки зондерфюрера, але це не перешкоджувало громаді, що прилипла до нього, надавати йому всяких можливих рангів до майора включно* (О. Лисяк); *Ганс Вебер має звання сублейтенанта, тоді як другий і третій пілоти — повні лейтенанти. Просто так вийшло, що вже три роки йому не надають чергового звання* (О. Авраменко, В. Авраменко); [К у р а т о р:] *Не забувайте, що республіка .. гарантує свободу досліджень. Ми, в Падуї, допускаємо до слухання лекцій навіть протестантів. Ми навіть надаємо їм наукових ступенів* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта); — *З огляду на моє високе, — тут Олександр криво всміхнувся, — походження, надали мені титул графа Чорногорського* (С. Тельнюк); **(3) Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння)** *кому, чому* — урочисто присвоювати ім'я видатної особи. *Радість запанувала по всім Єгипті. Почали святкувати день його* [сина фараона] *уродин, почали надавати дітям його ім'я* (І. Франко); *Піднявши вгору очі, священик замислився. — Надаю тобі ім'я Марія, — закінчив він. — Малушею ти була і Марією вознесешся...* (С. Скляренко); *Всеукраїнському фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини надали ім'я Олеся Гончара* (із журн.); **(4) Надава́ти / нада́ти креди́т** *кому, чому і без дод.* — надавати позику кому-небудь; кредитувати. *Нацбанк повинен надавати фабрикам і заводам кредити на впровадження нової техніки і технології* (з наук. літ.); *Для зниження ступеня ризику банк надає кредит позичальникові за наявності гарантії платоспроможного суб'єкта господарювання чи поручительства іншого банку* (з мови документів); **(5) Надава́ти / нада́ти сло́во** *кому* — дозволяти, пропонувати кому-небудь виголосити промову, висловитися (на зборах, мітингу і т. ін.). *Ми люди ввічливі, сказав гросмейстер, тому перше слово надаємо жінкам* (В. Стус); — *Ваша честь, — звернулася в повній — майже могильній — тиші. — Вам іще ніхто не надавав слова, потерпіла!* (М. Матіос); *Надамо їм слово, хай вони скажуть про свої почуття і враження, які справило на них наше місто* (І. Цюпа); *Він повів очима по залі, де серед публіки мали бути вже підготовлені "громадські обвинувачі": саме момент надати їм слово* (В. Шкляр); **(6) Надава́ти / нада́ти хо́ду (в хо́ді)** *чому і без дод.* — прискорювати рух чого-небудь. *Філон так задумався, що й незчувся, як воли надали в ході, а тоді й зовсім побігли* (Ю. Мушкетик); *Вітром попутним ісповнив* [сповнив] *вітрила Нептун-мореплавець, Ходу надав кораблям і проніс повз плеса підступні* (М. Зеров, пер. з тв. Вергілія).

◊ **(7) Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ>:** а) посиленням подання пального зрушувати транспортний засіб з місця або підвищувати швидкість його руху. *Сашко натискав на газ, витискаючи максимум швидкості, але міліцейська машина була вочевидь потужніша* (Ю. Покальчук); *Обганяючи машину, Іван іще прибавив газу* (А. Головко); *На обстановку, радисте, зваж ти, газу надай, водій* (А. Малишко); *Барон дав газу і круто розвернув човна до далекого берега* (Ю. Бедзик); б) *(прост.)* швидко тікати, зникати звідкись. *Хлопці дали газу з місця подій* (з газ.); **(8) Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності):** а) *(кому, чому)* розглядати, уважати що-небудь як щось важливе, цінне, потрібне і т. ін. *Стіл у відділі інформації — чи не єдине законне і затишне місце, відтепер закріплене тільки за мною .. Свідомість цього приємного факту .. підносила у власних очах, надаючи моїй особі ваги та значущості* (О. Шугай); — *Тато надає таємничого значення навіть такій дрібниці, як ім'я...* (Ю. Винничук); *Джіафер надав йому* [спектаклеві] *велику вагу* (М. Коцюбинський); б) *(чому, перев. у запереч. формі)* зважати на кого-, що-небудь; цікавитися кимсь, чимсь. *Ядзя тим залицянням лікаря не надавала жодної ваги* (Н. Кобринська); *Хоч Олександр Іванович і далекий був від того, щоб надавати снам якоїсь віщої ваги, та проте він з досвіду знав, що Маруся уві сні — несе йому радість у дійсності* (Б. Антоненко-Давидович); *Тадзьо не надавав Левковим словам жодного значення* (Е. Андієвська); **Нада́в [же] [мені] чорт** *див.* **чорт.**

НАДАВА́ТИСЯ, дається, *недок.* 1. Підходити, годитися для кого-, чого-небудь, відповідаючи певним вимогам. *Тільки та долина, де лежало село, а також кілька поменших порічин, не покритих лісом, надавалися для хліборобства* (І. Франко); *Збруя небіжчика боярина Юрші, яка при виїзді з Руди була ще обширна на нього* [Андрія], *тепер надавалася в сам* [самий] *раз* (Юліан Опільський); *Це було типове шосе для машин, щоб полегшити їм підйом, але для пішоходів воно не надавалося аж ніяк* (П. Загребельний); *Парою переможців було визнано нас із Германом .. Гарольдом, хоча написані нами сонети навряд чи надаються до друку навіть із самокритичною метою* (Н. Сняданко); // Бути відповідним чому-небудь, пасувати до чогось. *До місячних ночей, як відомо, дуже надаються українські пісні, отже, ті пісні гомоніли тепер в лісах пана Погоржельського* (О. Маковей); *Чоловік ішов поволі, і їздець встиг зауважити .. м'які чобо-*

ти та європейського крою пальто, яке ніяк до чобіт не надавалось. Бозна в чім тепер люди ходять! (О. Лисяк).

2. Пас. до **надава́ти**[2] 1–4. *Посполитим надавалося право позову козаків і старшин, простим безмаєтним людям — маєтних, суд став відкритим для всіх* (Ю. Мушкетик); *За допомогою визначення іменам надається строго фіксований смисл* (з навч. літ.); [Юрій Гнатович:] *Не забувайте, в який історичний етап живемо: весь державний механізм переживає інтенсифікацію, надається рух резервам, від нас вимагають дій* (В. Яворівський); // *безос. Дієслівному римуванню в історичних .. піснях українського народу не надається такої явної переваги, як у думах* (М. Рильський).

НАДАВА́Ч, а́, *ч., юр.* Фізична або юридична особа, яка надає споживачеві продукти свого або чийогось виробництва, діяльності, послуги і т. ін. *Ціни за послуги, пов'язані з перевезенням пасажирів, багажу та вантажобагажу, на які не поширюється державне регулювання, установлюють надавачі послуг* (з мови документів); *ЖКГ є одночасно і замовником, і надавачем послуг* (із журн.); *Держава є такий самий надавач послуг, як і будь-яка інша структура* (з газ.).

НАДАВЕ́ЦЬ, вця́, *ч.* 1. *юр.* Те саме, що **надава́ч.** *Система автоматичної ідентифікації передбачає теоретичну неможливість появи двох ідентичних товарів з різними штрих-кодами, оскільки надавець цього символу має обов'язково дотримуватися відповідних принципів позначення* (з наук. літ.); *Головний надавець медичної допомоги — медичний працівник* (з газ.).

2. *розм.* Те саме, що **дарува́льник.** *Відповідно до програми збирання коштів на побудову храму надавець заповнює, а канцелярія церкви підтверджує відповідну форму* (із журн.).

НАДАВИ́ТИ *див.* **нада́влювати.**

НАДА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надави́ти** 1, 2, 5. *Кітель його був розстебнутий, на шиї, надавленій тугим коміром, горіли рожеві плями* (Григорій Тютюнник); *— Добре ти, пане отамане, на суді держався .. — А чого перед ними хвостом крутити? — Туз осмикав рукави френча, приховуючи пруги, надавлені мотузком* (В. Шкляр); *Під імерсійним об'єктивом надавлену покрівним скельцем краплю суспензії перевіряють на відсутність грубих частинок* (з навч. літ.); *Надавлений сік африканського огірка допомагає при болях у серці* (з наук.-попул. літ.); // **нада́влено,** *безос. пред.* * Образно. *Лиш те жиє* [живе], *лиш те жиє, Чим від дитячих днів Надавлено життя моє, Чим мучивсь я й болів* (І. Франко).

НАДА́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нада́влювати** 1, 2, 5. *Перестигле зерно від надавлювання не виділяє соку* (з наук. літ.); *При підвищеній вологості м'якушка хліба після легкого надавлювання пальцями не набуває початкової форми* (із журн.); *У тайському масажі ніг застосовують техніку надавлювання на окремі точки стопи* (з газ.); *Відцентрові соковижималки використовують переважно для надавлювання соку із твердих фруктів та овочів, зокрема яблука, груші, моркви, буряка, селери, капусти* (з навч. літ.); *Із тими, хто повернувся після воєнних дій, варто говорити без надавлювання й наполягання розповісти про все пережите: якщо схочуть, то першими розпочнуть таку розмову* (із журн.).

НАДА́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДАВИ́ТИ,** давлю́, да́виш; *мн.* нада́влять; *док.* 1. *що, на що, кого і без дод.* Давлячи, натискати на кого-, що-небудь. *Гликерія почуває, як гаряча хвиля крові підіймається їй у груди, надавлює їх і вогнем суне до лиця* (В. Винниченко); *Дерев'яне рідке склепіння* [штреку] *.. все ще тримало мільйоннотонний тягар породи, що непереборно все нижче надавлював кріплення* (Олесь Досвітній); *Глибоко всадив* [Демид] *лопату в землю, надавивши її ногою* (Б. Грінченко); *Тонкі пальці твердо надавили курок* (Г. Епік); * Образно. *Лихо знову так надавило на її душу — мов недавньої радості і не було* (Панас Мирний); // Стискаючи руками або налягаючи тілом, заподіювати фізичний біль або спричинювати незручність. *— Батько матір б'ють! Усю на їх* [них] *одежу порвали, звалили додолу, надавили і за горло давлять* (Панас Мирний); *Зваливши Костя на землю лицем униз, надавив* [Лановий] *коліном, хапливо скинув з себе ремінний пояс і .. почав бити хлопця* (В. Винниченко); *Тоня, впіймавши його* [Віталія], *надавила, стала нагинати у воду, як хлопчака, що не хоче купатись* (О. Гончар); // *що.* Торкаючись якоїсь частини тіла, намулювати її. *"Та, котрої руки, Мов пучки рожі, ніжні, запахущі, Тепер надавлювать мозолі мусить На пальцях, мелючи на жорнах збіжжя Та хусти перучи у річці!"* (І. Франко); *Стали на ніч в Ярославі, Лежить русин десь на лаві, Всю ніч ока не стулив, Костомахи надавив* (І. Франко); *Мав мороку він велику, Бо п'ятак у черевику Відіграв одну лиш роль — Надавив йому мозоль!* (С. Олійник).

2. *чого.* Видавлювати яку-небудь кількість рідини з чогось. *Протягом серпня-вересня надавлюють сік із яблук, готуючись до зими* (з газ.); *— Оце їду в Сінеу олійки трохи надавити... — пояснює візник* (М. Чабанівський); [Лука:] *А я по три кіла* [кіло винограду] *з лози зняв!.. Надавив вина... Частував ним усе село* (Ю. Мокрієв); *Вже вони соків надавили, вже грибів наконсервували, і помідорів, і огірків, і чого тільки не наробили, насушили* (М. Воробйов).

3. *перев. док., кого, чого, розм.* Давлячи, знищувати якусь кількість кого-, чого-небудь. *Ми йдемо в поле з надією надавити колорадських жуків, щоб позбутися головного ворога картоплі* (із журн.).

4. *кого і без прям. дод., перен., розм.* Дуже дошкуляти, діймати чим-небудь, не даючи спокою комусь. *Аж зорі злічиш (як недуга надавить)* (Номис); *Марина не раз і не два вмивалася рясними сльозами, як надавлять її злидні та недостачі* (Панас Мирний).

5. *на кого — що, перен., розм.* Тиснути на кого-, що-небудь, змушуючи робити, виконувати щось. *Телефоную Ляні, щоб була готова — через півгодини зайду. Вона знову каже, а може, не підемо .. Трішки надавлюю на неї інтонацією: — Ми йдемо. Вона глухо каже "добре" й кладе слухавку* (А. Дністровий); *Всі бориславські предприємці* [підприємці] *згодилися на те, що тепер, коли розбурхана хвиля робітницького руху раптом притихла, треба з подвійною силою надавити на непокірних* (І. Франко); *Як затявся старий. Ну, думає собі Понятовський, це він тут хоробрий. А от поїду я до Парижа та звідти на нього як надавлять із Версаля, то, не бійсь, підіжме хвоста* (Г. Хоткевич); *Якщо намагатися надавити на аудиторію емоційно, це викликає опір* (з навч. літ.).

◊ **Натиска́ти (нати́скувати,** *рідше* **дави́ти) / нати́снути** *(рідше* **надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі)** *див.* **натиска́ти.**

НАДА́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **нада́влювати** 1. *Плід розрізається навпіл, прикладається м'якушем*

до насадки преса, злегка надавлюється — насадка повертається і вичавлює сік (із журн.).

НАДАГРЕСИ́ВНИЙ, а, е. Якому властива посилена агресія; надзвичайно агресивний. *Поняття "жорстокість" у сучасних школярів асоціюється із крайніми варіантами надагресивного поводження з іншими* (з наук. літ.); *Епідеміологи очікують на спалах надагресивного вірусу грипу* (із журн.); *Футболісти відомого італійського клубу змінюють тактику гри: повільніше й ретельніше розгортають свої атаки без звичного для них надагресивного пресингу* (з газ.).

НАДАГРЕСИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **надагреси́вний.** *Дітям 11–12 років з високим рівнем інтелекту й креативності притаманні прагнення привернути до себе увагу, самовпевненість і незалежність, а також надагресивність* (з наук. літ.); *Дослідна миша набула надагресивності внаслідок підвищеної концентрації мозкових регуляторів — серотоніну й дофаміну* (з наук.-попул. літ.).

НАДАГРЕСИ́ВНО. Присл. до **надагреси́вний.** *Господарів поля влаштовувала нічия, але гості грали надагресивно, намагаючись будь-що перемогти* (з газ.).

НАДАКТИ́ВНИЙ, а, е. Надзвичайно активний *(див.* **акти́вний**[1] 1, 2). *Надактивний відпочинок забезпечують різноманітні види спорту, зокрема футбол, волейбол, пейнтбол* (з газ.); *Період надактивного споживання природних багатств — передусім відкриття нових родовищ і прагнення видобути якомога більше корисних копалин — пережили в XIX — на початку XX ст. усі промислово розвинені країни* (з наук. літ.).

НАДАКТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **надакти́вний.** *Про надактивність дитини свідчать насамперед метушливість в її поведінці та неспокійний сон* (з навч. літ.); *Багато хто з лідерів політичних сил в Україні виявляє надактивність саме напередодні парламентських виборів* (з газ.).

НАДАКТИ́ВНО. Присл. до **надакти́вний.** *Зі стартовим свистком надактивно розпочали гру футболісти обох команд* (з газ.).

НАДА́ЛІ, *присл.* На майбутній час; у майбутньому, потім (у 1, 2 знач.), далі (у 2 знач.). *Хотілось би похазяйнувати і надалі дещо заробити* (Сл. Б. Грінченка); *І вас — Спроборники святої волі — Із тьми, із смрада і з неволі Царям і людям на показ На світ вас виведу надалі Рядами довгими в кайданах...* (Т. Шевченко); *Князь і цього дня, і надалі більше не зачіпав болючої теми, дракон відчув себе вільніше й виявився приємним співрозмовником* (Ю. Винничук); // *також із спол.* і. На продовження розпочатого; далі (у 3 знач.). *Гюлле для ока й надалі була замкнена у своїй кімнаті* (Олесь Досвітній); *Марат Нилович охоче консультував хлопців, радив, що і як робити, дозволив і надалі працювати у майстерні* (Ю. Збанацький); *Нічого з того, про що я мріяв, що планував, здійснити наразі не вдається. Хоч розірвися! Невже так буде й надалі?* (О. Шугай).

НА́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нада́ти**[1] 1–4, 6, 7. *Для інформації слово було надане Лодиженкові, й засідання набрало потрібної солідності* (Іван Ле); *Генерал-губернатор хотів нагадати, що існує непорушна влада, надана йому від вседержителя-монарха* (І. Пільгук); *Надана в моє розпорядження квартира була стандартною лейтенантською каютою з деякими додатковими зручностями* (О. Авраменко, В. Авраменко); *І ось тепер, ставши начальником, він* [Хома] *раптом заспівав отакої... Мовби застидався тих широких прав, які були йому надані* (О. Гончар); — *Я особисто певний, що поштова ракета долетить до Землі. — Чому? — .. Насамперед їй буде наданий по можливості найточніший напрямок* (В. Владко); *Повернувся до танків наданий їм* [танкістам] *сапер після того, як розмінував шлях до мосту* (Ю. Яновський); // **на́дано,** *безос. пред. Жінка нарешті відчула всю підступність милості перського царя. Їй долею надано право пощадити або знищити. Пощадити одного, а знищити всіх* (І. Білик); *Споконвіку і довіку Ходить* [планета] *колом без кінця, Шлях без міри, вік без ліку Їй нада́но від Творця* (В. Самійленко); *Звався він Тиміш Іванович і був дяком у нашій церкві. До нас тоді його надано, як у Макуха спразнили церкву, то звідти він переведений* (Марко Вовчок).

НАДА́ННЯ́, а́ння́, *с.* Дія за знач. **нада́ти**[1] 1–4, 6, 7. *В своїх славних ділах як вогонь ти* [Леонардо да Вінчі] *вставав — за людину труда, за надання її прав* (П. Тичина); *Симона Тодорського вигнали .. під приводом надання вищої посади при дворі. Сковороду не запросили* (Р. Іваничук); *Питання стояло про надання імені нашому університетові* (Ф. Бурлака); *Архаїзми традиційно використовують у художній літературі для відтворення історичної реальності, для надання мові урочистості, для характеристики негативних явищ* (з наук. літ.); *Найскладніша операція у виробництві шиферу — надання йому хвилястої форми* (з газ.).

НАДАРЕ́МНЕ *див.* **надаре́мно.**

НАДАРЕ́МНИЙ, а, е, *розм.* 1. Те саме, що **даре́мний** 1. *Мої надаремні міркування — бо хіба ж од них щось зміниться у взаєминах між Марією та Грищенком? — порушує сам Грицько* (Є. Доломан); *Хтось пирхає зо сміху, і я відчуваю, що хвальба моя надаремна, що хлопці мають важливіші доручення* (М. Олійник); // Який не має успіху, не досягає мети; безуспішний, безплідний. *Всі розуміють — будь-які розмови і вмовляння надаремні. Вона все ще не вірить, що він мертвий, їй здається — він отямиться* (О. Іваненко); *Я безсилий продовжувати надаремні спроби поглянути з іншого ракурсу на очевидне — на демагогію деяких політиків* (з газ.).

2. Який не приносить користі; непотрібний, даремний (у 2 знач.). *Підняття народного добробуття* [добробуту], *народна просвіта, — були б багато вищими завданнями для польських панів, ніж надаремна й непотрібна іграшка в полонізацію галицьких українців* (І. Нечуй-Левицький); *Читав колись Сивоок гіркі нарікання святого отця-пустельника на безлад, що запанує повсюди..: "Почнуть люди надаремними бідами рятуватися, і повсюдно за такії гріхи почнуть бути голод і мор часто"* (П. Загребельний).

НАДАРЕ́МНО, НАДАРЕ́МНЕ, *розм.* Присл. до **надаре́мний.** — *І свиту надаремно шукаєте, бо я до вас не поїду,* — *сказала Маруся* (І. Нечуй-Левицький); [Ж і н о ч а п о с т а т ь:] *І змовкло все — ні одгуку, ні згуку, І вслалось все туманом забуття .. Невже ж своє життє* [життя] *Пошарпали ви, друзі, надаремне?* (Л. Старицька-Черняхівська); *Курибіда надаремне заплющував очі, заснути він не міг* (П. Панч); *Тут він, рибалка з-над Бугу, мабуть, закінчить свій шлях. Нема чого тішити себе надаремно, він не дитина* (О. Гончар); *Рушниця тремтіла в моїх руках, я намагався*

цілитись .. Ах, я надаремно стріляю, і мої кулі не досягають мети!.. (Б. Антоненко-Давидович); *Надаремно постановник п'єси Джильберт Міллер намагався створити на сцені потрібну таємничість: всі хитромудрі спроби його декораторів і костюмерів не давали бажаного ефекту* (В. Владко); // Без потреби. — *Тікаймо заздалегідь! Нащо тобі надаремно, з доброго дива накладати головою? — сказав пан Казимір* (І. Нечуй-Левицький); — *Не взивай імені Господа Бога надаремно, а мене не доводи до того, щоб я мав загнуздувати тебе, як нев'їджену коняку, — відповів Кочубей, виведений жінкою з рівноваги* (Б. Лепкий); // *у знач. пред.* Марно, безрезультатно. *Дівчата щось пояснили старій на мигах, показували на дім, на село, але все надаремне: стара не розуміла, хоч махала головою та удавала, що дуже добре тямить, чого вони хотять* [хочуть] (М. Коцюбинський); *Забили знадвору вікно. Але все це тепер надаремно. Засвітало, а в хаті у них все одно, Як в могилі тій, зимно і темно* (Л. Первомайський); — *Чи ви .. ніяк не хочете забути минулого? — Не можу. — І знову ж таки надаремне! За те минуле я маю більше гніватись на вас, аніж ви на мене* (М. Стельмах); *Потрібні були нові гіпотези, та як ми не намагалися віднайти їх у своїй уяві — все надаремно* (І. Росоховатський).

НАДАРИ́ТИ *див.* **надаря́ти.**

НАДА́РМА, НАДА́РМО, *присл., розм.* Те саме, що **надаре́мно.** *Щоднини визирав я вас, .. щоднини переконувався наново, що надіявся цього надармо* (О. Кобилянська); *Замкнула* [Любов Федорівна] *часослов, перехрестилася тричі й поклала книжку на стіл, на тії мережки й вишивання, що від кількох днів надармо рук її дожидали* (Б. Лепкий); — *Ви, пане сотнику, надарма виходите на привокзальний майдан самі, без варти* (Б. Антоненко-Давидович); *Навзаводи мчали козацькі полки до Львова, а поруч, не витрачаючи надарма своїх воїнів, не відставав Тугай-бей* (Р. Іваничук); *Вона, стогнучи, силувалася лягти вигідніше на твердій постелі, що давила до кості наболіле тіло, силувалася, та надармо* (І. Франко); *Кривоніс .. кусав собі губи з досади. Стільки зусиль, стільки крові та життя, а все надармо, бо гетьман того не хоче...* (А. Чайковський); — *Твій наречений .. розпитував за тобою зо два роки. Кудись їздив, шукав. Все надармо* (О. Назарук); [Я р ч у к:] *Ви одкрили тільки краєчок свого серця, і я вже починаю втрачати розум.* [Н а т а л я:] *Це надарма* (І. Микитенко); — *Пиши, Володю, .. бо то наш обов'язок перед тими, хто загинув, розумієш .. Аби не забулося, аби ніщо не було надарма* (Ю. Покальчук).

НАДА́РМО *див.* **нада́рма.**

НАДАРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надарува́ти.** *Ледве знайшовши собі місце на вороному, обвішаному з усіх боків торбами з гостинцями, надарованими йому в Ярополчому, Волоколамську, Звенигороді, нарешті брав* [гість] *курс на стольний град* (В. Чемерис); *Міцно притискував* [Сивоок] *схрещені руки до грудей, так ніби там зібралися в нього всі барви, щедро надаровані колись малому дідом Родимом* (П. Загребельний); — *Писати про все треба, — задумано сказав він Протагорові. — Лиш олімпійці надаровані віщим зором і здатні одвіяти зерно істини від полови слів* (І. Білик); // **надаро́вано,** *безос. пред. Син старого пана поодні-мав ґрунти й садки, кому що було надаровано до живоття* (І. Нечуй-Левицький); // *у знач. ім.* **надаро́ване,** ного, *с.* Те, що надарував комусь хто-небудь. *Віддай усе, що взяв, і освятись .. Тепер тобі платити час настав. Зумій-но надароване віддати* (Б. Олійник); *Гості йдуть, а ти повертаєшся до надарованого й бачиш, скільки в тих речах уважності до твоїх колись жартома кинутих слів* (із журн.).

НАДАРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДАРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *тільки док., чого, кому.* Подарувати багато, у великій кількості. — *От двісті рублів, що пані мені надарувала* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Коло свекрухи Галя, як коло рідної матері, ходить .. Нашила їй очіпків, платків надарувала* (Панас Мирний); *У мене на руках неоціненні скарби — "Кобзар" Тараса Григоровича Шевченка і твори Миколи Васильовича Гоголя. Надарувала хороша, незабутня Ніна Андріївна* (О. Ковінька); // *кого, розм.* Віддячити подарунком за послугу. — *За те, що ви вчинили мені послугу, я вас надарую* (І. Нечуй-Левицький); // *чим.* Обдарувати (у 1 знач.) кого-небудь чимось. — *Чим це дитятко та й надарувати? Винесли йому полумисок злота. Він на сей дар ані подивився, Шапочки не зняв, низько не вклонився* (з народної пісні).

2. *кого чим і кому чого, перен.* Те саме, що **обдаро́вувати** 3. *Кожен письменник.., створюючи літературне полотно, неодмінно виписує в ньому ландшафт своєї душі, надаровує персонажів епізодами своєї біографії* (М. Слабошпицький); *Кожного з нас Господь щедро надаровує різноманітними талантами* (із журн.); *Чимало смішних рис надарував Карпенко-Карий своєму Мартинові Борулі* (М. Рильський).

НАДАРУВА́ТИ *див.* **надаро́вувати.**

НАДАРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАДАРИ́ТИ,** дарю́, да́риш, *док., кого, розм.* 1. Дарувати що-небудь або багато чогось; надаровувати (у 1 знач.). — *Я чоловік з достатком. Маю добрі доходи. Посланці з усяких держав надаряють мене багатими подарунками* (І. Нечуй-Левицький); *От з'явивсь язичник Вальдабрун .. Прийняв він схвально зраду Ганелона І надарив мечем, багатством добрим* (В. Пащенко, пер. з фр. епосу "Пісня про Роланда"); * Образно. *Іще хлоп'ятком бувши, чарував* [Б. Сметана] *Пражан вибагливих своєю грою, А виріс — і почав їх надаряти, Одважний учень сміливих майстрів, Натхнення невсипущого дарами* (М. Рильський); *Уже найближча хвиля надарила її* [Дозі] *до того добру нагоду* [надати послуги повстанцям] (І. Франко).

2. *чим.* Наділяти чим-небудь, давати щось як подарунок, нагороду. *Надарив Бог зайця хвостом* (приказка); *"Покинув мене! Не схотів зо мною втікати! А яким щастям я тебе надарила б!" — неначе говорили її очі* (І. Нечуй-Левицький); // Віддячувати подарунком за щось. — *Хто поб'є кого, того цар надарить, А хто битий буде, того Бог простить!* (М. Рильський (ред.), пер. з тв. М. Лермонтова); // *чим, перен.* Давати кому-небудь добрі поради, побажання і т. ін. *Балабуха не спромігся дати за Настю приданого ні мідного шага й тільки надарив своїм благословенням на дорогу* (І. Нечуй-Левицький).

НАДА́ТИ[1] *див.* **надава́ти[2].**

НАДА́ТИ[2], да́м, даси́, *док., чого, розм.* Дати в достатній кількості, задовольнити кого-, що-небудь чимсь. *Дома ж то не надасть Тихон ніяк хліба. Народу, народу! один за одним як плав пливуть* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Полюби мене, дівчино, То-то срібла надаю!* (С. Руданський); *На кожную стеблиночку Пошлеш* [хмаро] *одну росиночку — А віку додаси, — А морю широченному, Глибокому, силенному Води не надаси!* (Л. Глібов).

НАДБАВА́ТИ, ва́ю, ва́єш, *недок., рідко;* **НАДБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *що, чого.* Придбавати, наживати що-небудь (гроші, матеріальні цінності і т. ін.). *Іду та й думаю: оце двісті карбованців є. Що мені на них купити? .. Прийшла додому, хвалюся паничеві. "Чи так, то й так. Багато його, — каже, — нічого надбавати, а що слід купити — купи"* (Панас Мирний); *Фарисей молився так: "Боже! Пощу два рази на тиждень, даю десяту частину з усього, що надбаваю"* (з рел.-церк. літ.); *Ще змалечку удвох ягнята пасли, А потім побралися. Худоби діждалися, — Придбали хутір, став і млин. Садок у гаї розвели І пасіку чималу, — Всього надбали* (Т. Шевченко); *Добру калитку грошей надбав* [доктор] (Ганна Барвінок); [Н е р і с а:] *Та й ти, як спадок одібрав по батьку, то не питав, хто й як його надбав* (Леся Українка); *— Де ж брати припаси, воєводо? За який кошт? .. — .. За наш кошт, бояри, за наш! Залишимося живі — ще надбаємо* (В. Малик); // *кого.* Уступаючи в які-небудь стосунки (звичайно родинні, товариські), наживати дітей, друзів і т. ін. *У своїй книжці американський педагог радить, як надбавати друзів* (із журн.); *— Ціла боса команда в хаті. Одне менше другого!.. — В літах дядько, а потомків, бач, надбав* (О. Гончар); *Прибігали до неї сусідки .. й розпитувалися з політикою, що то вони за кумів для сина надбали* (Валерій Шевчук); *Під час пошуку скарбів двоє київських школярів надбали собі на Полтавщині купу друзів* (А. Кокотюха).

2. *чого, рідше що.* Здобувати що-небудь, набувати чого-небудь (властивість, якість, стан і т. ін.). *— Мабуть, не погано жилось на віку, коли надбали од безклопіття такого зайвого здоров'я!* (І. Нечуй-Левицький); *Ти — цілий Всесвіт. Ти — живе проміння .. Надбай уміння В безмежності впізнати справжній дім* (М. Руденко); *— Дорогий мій друже, чи не стати б вам мистецтвознавцем?.. На додачу до всіх інших ваших прекрасних якостей .. Тих, що ви вже надбали, а особливо тих, які надбаєте в майбутньому* (Є. Гуцало); *Її* [дівчини] *погляд прояснився, надбав осмисленого виразу...* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАДБА́ВИТИ *див.* **надбавля́ти.**

НА́ДБА́ВКА, и, *ж., розм.* Додана до чого-небудь частина, сума; надвишок (у 1 знач.). *Митрофан Юхимович подав .. пропозицію про процентні надбавки на тарифну ставку* (П. Панч); *— Значить, і на море не вирвешся? — Яке море, мамо?! .. У серпні іспит з англійської, якщо складу, отримуватиму надбавку до зарплатні* (Люко Дашвар); // Усе, що одержують понад план, усталену норму і т. ін. *Завферми не дала йому скінчити. Знову посипалися скарги. Можна було подумати, що надбавка молока завдає цій жінці прикрості* (С. Журахович).

НАДБА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надба́вити.** *Не все, надбавлене до ціни комплектувальних частин, стає прибутком компанії-постачальника* (з газ.); // **надба́влено,** *безос. пред. Пенсію надбавлено тим, хто має на своєму утриманні дітей віком до 18 років* (із журн.); *До ціни товару надбавлено десять відсотків його вартості* (з газ.).

НАДБАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надбавля́ти.** *Де-факто переважна частина податків перекладається на кінцевого споживача за рахунок включення до собівартості або надбавляння до ціни продукції, тобто левову частку податкових доходів держави оплачують фізичні особи* (з наук.-попул. літ.).

НАДБАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАДБА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* надба́влять; *док., що і без прям. дод.* Збільшувати ціну, суму, плату і т. ін. *Я поступово надбавляв, а вони знижували, аж поки різниця склала півтисячі карбованців* (Ю. Збанацький); *— Ти не думай, Христе, що ми тобою робитимемо за стару плату: ми тобі плати надбавимо* (Панас Мирний); *— Куди?.. На Жилянську... — .. Було б од вокзалу повернути праворуч. — Так треба, друже, — м'яко сказав Фроленко. — Я заплачу і надбавлю* (Ю. Хорунжий); *Генерал Батіс дав Себастьяну аудієнцію .. Після цієї зустрічі Себастьянові надбавили жалування й пообіцяли згодом перевести в одну із центральних округ* (Ю. Бедзик); // *розм.* Узагалі додавати що-небудь понад звичайний рівень, норму. Раз по раз насінину за насіниною .. *трощила* [Мар'я] *своїми дрібними зубами. Уже чимала купа лушпайок лежала перед нею на столі, а вона одно знає — надбавляє ще* (Панас Мирний); *— Дитбудинок запросив Ванюшу погостювати. Так ось і я прошу вас, товаришу військовий начальник, надбавте йому якийсь деньок, аби він зміг побути і в нашій сім'ї* (В. Логвиненко).

НАДБАВНИ́Й, а́, е́. Стос. до надбавки. *Під час проектування транспортного засобу враховують надбавні величини, в основі яких лежать коефіцієнти прирощення площі, габаритів і т. ін., що визначають його комфортабельність* (з наук.-техн. літ.); *Помноживши надбавку рентабельності у відсотках на чистий дохід франчайзі, ми отримаємо своєрідний надбавний грошовий потік від бренду* (з навч. літ.).

НАДБАЛО́Н, а, *ч., спец.* Пневматичний балон (у 2 знач.) наднизького тиску. *Авто з надбалонами використовують в умовах бездоріжжя* (із журн.).

НАДБАЛО́ННИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **надбало́н.** *Надбалонна шина спортивного велосипеда.*

НА́ДБАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надба́ти.** *Кожний думав зараз про себе, як би то заховати перед ворогами надбане добро* (О. Маковей); *Люди падали коло житниць, .. так і не збагнувши дивної речі: як же так, що он там, за товстими дерев'яними стінами житниць, лежить хліб, надбаний ними, а вони вмирають з голоду* (П. Загребельний); *На тлі тайги, у нетрях стихійної могутності природи і багатого добробуту, працею надбаного, Багряний розкриває мужні, витривалі й мудрі характери української людини* (О. Шугай); *Це не значить, що вона* [культура] *одкидає все надбане за часи панування інших класів* (В. Еллан-Блакитний); *Юнацтво розворушилося, загомоніло. Незабаром кожен понесе надбані знання, щоб віддати їх улюбленій справі — хто до чого навчився* (І. Пільгук); // **на́дбано,** *безос. пред. Надбано* [у Дениса], *хвалити Бога, і на дочок, і на синів: є в чому походити, є що з'їсти й спити* (Б. Грінченко); *Осінь всім багата, Досить є на дворі, Не пустує хата, Надбано в коморі* (П. Грабовський); *Як її тільки терпить отой Оприщенко, Клавдія Іванівна на його місці давно б розвелася з цією ропухою; але ж спробуй розділитися, коли стільки всього вже надбано* (В. Шкляр); // *у знач. ім.* **на́дбане,** ного, *с.* Те, що придбав, нажив хто-небудь (гроші, матеріальні цінності і т. ін.). *Тлінне тіло.., мов мураха, стягує докупи по дрібці збіжжя, множачи майно, і надбане щодня рахує тупо, хоч дні його зраховані давно* (П. Мовчан); *Щоб рухатися вперед, потрібно звільнити себе від минулого, щоб прийшло щось нове, треба залишити надбане раніше* (з наук.-попул. літ.).

НАДБА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надба́ти.** *Нам кумир заступив ідеали. Дух надбання нам жить не дає* (П. Грабовський); *Прикупив до своїх ґрунтів .. сінокосу. Здається, треба втішатися чоловікові, але замість радості надбання, чорна гризота судомить душу Терентія* (М. Стельмах); *Лізингові фірми нерідко залучають товарні кредити від виробника певного обладнання, беручи на себе частину кредитного ризику при надбанні лізингового майна* (з навч. літ.); *Бібліотечна самоосвіта — це самостійна діяльність бібліотекарів з удосконалення наявних і надбання нових знань теорії та практики маркетингу* (з наук. літ.).

2. Те, що хто-небудь здобув, що йому неподільно належить; здобуток. — *Ви пробачте мені, але я дивуюся, чому ви не опублікуєте своїх досягнень, чому ви не зробите їх надбанням людства і науки?* (Ю. Смолич); *Хоч яким сучасним буде Київ, він завжди дбайливо зберігатиме витвори стародавнього зодчества як величезне народне надбання* (з наук.-попул. літ.); * Образно. — *Кожен талант — це надбання народу, і використовувати його треба тільки за призначенням* (В. Нестайко); // Результат роботи (перев. позитивний). *Надбаннями хвались, здобутими учора, Та йди щодня вперед, не зупиняй ходи* (П. Усенко); *Інформація має відповідати закону, правилам, нормам у державі й ураховувати загальнолюдські надбання* (з навч. літ.); // Те нове, що має важливе значення для кого-, чого-небудь. — *Досвід його інституту мусить стати надбанням для інших* (Н. Рибак); *Що б не сталося з учасниками експедиції, інформація, зібрана ними, все одно стане надбанням їхньої цивілізації* (А. Дімаров).

3. Те, що придбане, нажите. — *Не одна молодиця та дівка на селі тобі завидує: Клим надбав усякого надбання* (І. Нечуй-Левицький); [Ю д а:] *Їм* [рибалкам] *що, які маєтки їм потрібні?.. Мені ж таки було про що подумать!* [П р о ч а н и н:] *Вжеж! Батьківське надбання не абищо!* (Леся Українка); — *Єдине надбання в господарстві — корова, мушу врятувати* (Іван Ле); *Генеральний суддя відчинив вікно .. Куди не глянув, усе його, усе кочубеївське. Багато надбав, та чи в тім надбанню* [надбанні] *щастя?* (Б. Лепкий).

НАДБА́НОК, нку, *ч., розм.* Те саме, що **надба́ння** 2, 3. *Він* [Т. Шевченко] *подумав про свою книжечку з віршами — єдиний надбанок. Де вона? Так, так, за халявою. Отже, не пропаде* (О. Гуреїв); *Чоловік він був тихий норовом, хоробрий серцем і не жадібний до чужих надбанків* (Р. Іванченко).

НАДБА́ТИ *див.* **надбава́ти.**

НАДБЕРЕ́ЖЖЯ, я, *с.* Смуга землі вздовж берега (у 1 знач.). *На березі сидів кроншнеп і встромив кривий ніс у мулку землю надбережжя* (М. Йогансен); *Весна кримського надбережжя огорнула його* [робітника] *старе тіло, мов соки землі вливалися в душу* (Ю. Яновський); *Одно ім'я її запалює душу. Ходити з нею, коханою, по надбережжях, .. стежити птахів над парусними човнами* (В. Барка); *Чим далі вони в море* [пливуть], *тим ширше відкривається їм надбережжя своїми безлюдними кучугурами* (О. Гончар).

НАДБЕРЕ́ЖНИЙ, а, е. Прикм. до **надбере́жжя;** який росте, розташований і т. ін. на березі, біля берега або понад берегом. *Попадались маленькі озера, що грали лускою і тріпотіли, як срібна риба, кинута з річки на надбережну траву* (М. Коцюбинський); *Він* [хлопець] *не пішов на міст, а пішов бережиною, по вузенькій стежечці, що крутилася поміж надбережними лозами* (А. Кримський); *Велика ріка темніла внизу перед ними, позначена вздовж надбережними ліхтарями й вогнями Труханова острова* (В. Підмогильний); *Трохи постояв* [Лужинський], *пригадуючи план надбережних вулиць* (Іван Ле); *В надбережних гаях виспівували безтурботні птахи* (О. Бердник).

НАДБИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надбива́ти.** *Акуратно надбиваємо кожне яйце й виливаємо у глибоку миску так, щоб при надбиванні в неї не потрапила шкаралупа* (із журн.).

НАДБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДБИ́ТИ,** надіб'ю́, надіб'є́ш; *наказ. сп.* надби́й; *док., що.* Б'ючи, ударяючи по чому-небудь, пошкоджувати — робити тріщини, щербини і т. ін. *Миючи посуд, дівчина випадково надбиває край своєї улюбленої чашки* (із журн.); // Розбивати не зовсім, не до кінця. — *Розпочнемо переговори з Несміяновим ніс до носа, а там буде видно. — Хто кого... — докинув отаман Лихо й надбив вершечок яйця об кухоль* (В. Шкляр); // Відбивати шматочок чого-небудь. *Мулярі, зводячи стіни будинку, нерідко надбивають цеглу або ж обчищають її поверхню* (із журн.).

НАДБИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **НАДБИ́ТИСЯ,** надіб'є́ться, *док.* 1. Робитися, ставати надбитим. *Дзвін упав на ґанок і надбився по краю, тому голос його був надтріснутий* (із журн.); *Надбився пластиковий ящик для овочів з холодильника* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **надбива́ти.** *Спала вона* [киця] *на високому п'єці, шаліла, коли чула, що надбивається яйце, і любила ходити по клавіатурі фортеп'яно* (Т. Прохасько).

НАДБИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДІБРА́ТИ,** надберу́, надбере́ш, *док., що.* Відбирати від загальної кількості чого-небудь якусь частину. *Сипкі реактиви треба надбирати спеціальними ложечками або шпателями* (з навч. літ.); *Вийняв* [господар] *пшоно в клунку, обкутаному старою цератою, що краями злипалась. Надібрав трохи і .. зарив* (В. Барка); *Вони* [вузлики з гарбузовим насінням] *були чималі, і дещицю можна було з них надібрати* (М. Стельмах).

НАДБИРА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **надбира́ти.** *Із піролізного котла порційно через термостат з регулятором надбирається до будинку тепло* (з наук.-техн. літ.).

НАДБИ́ТИ *див.* **надбива́ти.**

НАДБИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надби́ти.** *Чадить світло, скло заяложене, зверху надбите, а все-таки видно Петрові* (А. Тесленко); *Сторож Юхим, із якимось сусідом .. сидять за столом, читають до кухонної гаснички із завжди надбитим склом* (С. Васильченко); *Цегельня дала першу продукцію. Василь Іванович взяв до рук цеглину, — ще гарячу, трохи нерівну, шершаву, один ріжок надбитий, тріщинка вздовж* (Ю. Яновський); *Варта містилась через сіни у малій "дідовій" хатині .. Під сволоком висіла на дротині лампа-ліхтар, надбита й закурена* (У. Самчук); *Сильний бій був... Тут я витягав дерево з нашої хати надбитої. Двері плавали майже цілі і обаполи. А вікон — ні однісінького і в тріскàх не знайшлося...* (Григір Тютюнник); [Ф л о р е н т і є ц ь:] *Яка самотність! Монастирські мури, Чиїсь надбиті плити у траві* (Л. Костенко).

2. *у знач. прикм.* Із тріщинами, зазублинами; щербатий (перев. про посуд). *Борис не смів і очей піднести, не смів глянути на свого друга і вчителя. Його голос змінився, тремтів, як надбитий баняк* (І. Франко); *Латали* [міст], *заповняли нові щілини, бандажували рани, дротували, мов надбитий горщок* (Б.-І. Антонич); *Хвора мати дістала над-*

битий чавунець і колотила в ньому крейду; збираючись, мабуть, білити хату (М. Циба).

3. *у знач. прикм., перен.* Ледь чутний, несильний (перев. про голос). *Бліде звичайно, справді аж матове обличчя письменника* [М. Коцюбинського] *та його тихий, ніби надбитий чи надщерблений, тембр голосу просто ніби якось пасували до ясної, делікатної, завжди рівної вдачі* (С. Єфремов).

НАДБИ́ТИСЯ *див.* **надбива́тися.**

НАДБІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДБІ́ГТИ,** іжу́, іжи́ш, *док.* 1. Біжучи, досягати чого-небудь, наближатися до якогось місця. *І все до жолоба старого надбіга: Вечірня з'єднує усіх тварин жага* (М. Рильський); *Надбіг* [Лис Микита] *до калюжі, скочив у воду, щоб обмитися з фарби* (І. Франко); *Олекса, надбігши до рову, як був, у повнім розбігу, стрибнув прямо перед собою* (Г. Хоткевич); // Швидко, поспішно приходити, прибігати. *Заспані діти і ягнята на толоці собі збір мають. Тут мами надбігають і приносять хліб і сир своїм, аби не поголодніли, в поле* (В. Стефаник); *З лісу надбігав вістун: — Де тут чотовий? Наказ від курінного!* (О. Лисяк); *Ось надбіг отрок і звістив, що на шляху за ними показуються поодинокі їздці* (Юліан Опільський); * Образно. *Надбіг і майже відбігає вже, не оглядаючись, кучерявий червень* (Є. Кротевич); *Вже з піснями розколисаними Голий березень надбіг* (М. Рильський); // Швидко приїжджати, прибувати. *Машини то надбігають, то відходять, а мені й не рушитися без білета* (Н. Кобринська).

2. *тільки 3 ос.* Швидко насуваючись, покривати собою. *За хатами надбігає з піль теплий вітерець і аж до ніг стелиться, щоб дальше, тільки дальше йти...* (Ірина Вільде); *Валом надбігла вода і заплюскотіла при ногах монголів* (І. Франко); *З моря надбігла прибійна хвиля і залила Тико* (М. Трублаїні).

НАДБІ́ГТИ *див.* **надбіга́ти.**

НАДБРА́МНИЙ, а, е. Розміщений або збудований над брамою. *Під час перерви можеш хіба що вибігти до надбрамної арки (арка — то єдине, що зосталось від колишнього монастиря)* (О. Гончар); *Над Дніпром, на цій святій горі, — тут ціле місто, з гутами, ровами, з надбрамними кремезними церквами, з монастирями вже в монастирі* (Л. Костенко); — *Ми вже й дзвіницю надбрамну розпочали* [будувати] (Н. Околітенко); *Місто* [амазонок] *обнесене кам'яним муром і сімома брамами і надбрамними вежами* (В. Рубан).

НАДБРІ́ВНИЙ, а, е. Стос. до надбрів'я, пов'язаний з ним. *Могутній голос Дев'ятого залунав ще дужче, сірі скалки його очей, глибоко запалих під надбрівними кістками, збуджено розблищалися* (О. Гончар); *У науковій статті досліджено анатомо-топографічні особливості будови надбрівної ділянки з погляду реконструктивної окулопластики в пацієнтів із травматичними та інволюційними змінами* (з наук. літ.).

Надбрівні ду́ги *див.* **дуга́.**

△ **Надбрі́вний рефле́кс** *див.* **рефле́кс.**

НАДБРІ́В'Я, я, *с.* Частина лоба над бровами. *Зблідла, з великими карими очима під мармуровим точеним надбрів'ям, у коштовному хутрі, на оксамитовому сидінні карети, вона скидалась на царівну* (Н. Рибак); *Примружить старий очі від сонця, поставить долоню біля надбрів'я і, позираючи на сині Карпати, тихо веде далі: — Радується моє серце, коли я читаю листи від своїх синів* (В. Кучер); *Промовив третій, хмурячи надбрів'я, Та всі слова на панське безголів'я* (А. Малишко); *Козуб масажував собі надбрів'я. — Майже не спав цієї ночі. Не повірите — зачитався* (О. Тесленко).

НАДБУДО́ВА, и, *ж.* 1. Надбудована частина чого-небудь; те, що надбудоване над чимсь. — *Буде кафе! Літнє кафе для шахтарів .. — Ваша роль — це, власне, роль експерта, консультанта, старшого радника .. Тут уже хай попрацює фантазія! Фундамент .. є, а надбудова за вами...* (О. Гончар); *Сусіди підказали Макарисі, що цегляної надбудови зводити не можна, підмурки не витримають, за першої ж повені стіни осядуть* (М. Руденко); *На другому поверсі, в дерев'яній надбудові, жив сам поліцмейстер* (М. Малиновська); * Образно. *Тоня сміливо стояла понад усякими надбудовами кохання* (В. Підмогильний); // *мор.* Приміщення закритого типу, розташоване на палубі судна. *У надбудові бойової рубки одкрився маленький ілюмінатор, і відтіля знов почувся голос Анча* (М. Трублаїні); *Пронизливий вітер .. жбурляв на палубу важким громаддям хвиль, ніби хотів будь-що закрутити, перевернути утле суденце .. Затріщала щогла і з грюкотом упала на носову надбудову* (В. Малик); *Білі стіни палубних надбудов злегка рожевіли в сонячних променях* (Ю. Бедзик); *Про естетичний аспект модернізації .. говорити не випадало — через ці вертикальні надбудови .. корвет втратив значну частину своєї зовнішньої елегантності* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *екон., соц.* Сукупність історично зумовлених суспільних відносин і поглядів — правових, моральних, релігійних, естетичних, філософських і т. ін. — та відповідних їм установ і організацій, які залежать від базису (у 2 знач.) і впливають на нього. *Надбудову комплексно формує система духовних структур — думок, почуттів, ідей, властивих суспільству* (з наук. літ.); *Однією із системних галузей знань у групі суспільних наук, зокрема наук про політичну та юридичну надбудову, є правознавство* (з навч. літ.); *Діло, справді, було в ідеології, у світогляді?! Віктор здивувався.., що майстер такого калібру, як Ореля, міг так серйозно сприймати в людях саме цю "надбудову" й брати її за основу для кваліфікації митців* (Олекса Ізарський).

△ **Я́рус надбудо́ви** *див.* **я́рус.**

НАДБУДО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надбудува́ти** 1. — *Києво-Могилянський колегіум, — сказав Чак, показуючи на одноповерхову кам'яницю з церквою .. З надбудованим другим поверхом вона стоїть і зараз на Червоній площі* (В. Нестайко); *Вони .. затягнули полоненого до Клепарова, в один із невеличких, нічим не прикметних будиночків з надбудованою мансардою* (А. Кокотюха); *Когенераційні технології реалізуються в енергетичних установках (скажімо, газова турбіна з генератором) із надбудованим теплоутилізатором* (із журн.); *Перед нами реконструйований майже до невпізнанності пологовий будинок — з надбудованим поверхом і внутрішнім переплануванням* (з газ.); // **надбудо́вано,** *безос. пред.* — *Мені цей будинок видається звичайнісіньким. А всі кажуть — стиль. Пригляньтеся уважніше — третій поверх надбудовано пізніше, через тридцять років* (Ю. Мушкетик); *Надбудовано ратушу над готичним підвальним склепінням та склепінчастими ходами саме так, як її можна побачити й нині* (О. Шугай).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **надбудува́ти** 2. *Образотворення, ймовірно, пов'язане із потребою створення первинної метамови, надбудованої над природною мовою* (з наук. літ.);

Над конституційним правом як основною галуззю права всієї правової системи надбудовані адміністративне та цивільне право — дві профільні галузі, що втілюють у предметі й методі регулювання первинні начала публічного і приватного права відповідно (з навч. літ.).

НАДБУДÓВКА, и, *ж., розм.* Невелика надбудова (у 1 знач.). *В ньому* [старопольському шляхетському дворі] *росло не менше як три покоління й кожне клало свою печать на будову всіма отими прибудовками, надбудовками, прикрасами й оздобами* (Г. Хоткевич); *Пожежними сходинками дісталися вони до металевої ляди, над якою була ще дощана надбудовка* (із журн.).

НАДБУДÓВНИЙ, а, е. Прикм. до **надбудóва** 2. *Мовні одиниці не лише є будівельним матеріалом структури тексту, а й відіграють у ньому надбудовну художньо-образну роль* (з наук. літ.); *Згідно з колишніми ідеологічними уявленнями, адміністративно-правові відносини розглядалися виняткові з позицій поділу суспільних відносин на матеріальні й надбудовні, або первинні та вторинні* (з навч. літ.).

НАДБУДÓВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надбудóвувати** 1. *У зернозбиральних комбайнах на всі надбудовувані сушарки за необхідності можна встановлювати зернові інвертори* (з наук.-техн. літ.).

НАДБУДÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надбудóвувати** і **надбудóвуватися.** *Надбудовування мансарди може призвести до руйнування всього будинку* (з газ.); *Дехто з учених уважає, що формування особистості відбувається за рахунок надбудовування соціального досвіду над біологічним* (з навч. літ.).

НАДБУДÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДБУДУВÁТИ,** ýю, ýєш, *док., що.* 1. Прибудовувати зверху чого-небудь. *Бобри, .. передбачаючи повінь, надбудовують свої греблі* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна); *Прихильники курганної традиції не лише зводили нові кургани, а й здійснювали поховання в існуючі, відтак надбудовували старі насипи, додавали нові елементи до їхньої конструкції* (з наук. літ.); *Можна збудувати дім, ще й пентхауз надбудувати, але треба не одного життя, щоб навчитись той дім на собі носити* (О. Забужко).

2. *перен.* Формулюючи, розвиваючи і т. ін. що-небудь на певній теоретичній основі, створювати надбудову (у 2 знач.); доповнювати (у 1 знач.), будувати (у 3 знач.). *Наш вік не хоче залишати місця привидам, містиці, навіть незнанню. Він оголошує відомим все, надбудовує одну теорію над іншою, старі відкриття заперечує новими* (Ю. Мушкетик); *Парентеза надбудовує ще один семантичний план у висловлюванні поза темо-рематичними структурами, що відображає функціональну перспективу як ставлення, оцінку автора висловлювання щодо певної ситуації* (з наук. літ.).

НАДБУДÓВУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. Пас. до **надбудóвувати** 1. *Забудова території навколо Володимирського собору майже до кінця XIX ст. була особняковою, двоповерховою, проте вже з 1890 р. будиночки в цьому районі Києва почали надбудовуватися до чотирьох-п'яти поверхів* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Виникати (у 1 знач.), розвиватися (у 1 знач.) і т. ін., ґрунтуючись на якій-небудь основі. *Генетично визначені характеристики кольорів забезпечують точку відліку, початкову структуру, над якою надбудовуються пізніші когнітивні здібності* (з наук. літ.); *Психоемоційні реакції людини надбудовуються над первинними відчуттями болю, жаху, голоду* (з навч. літ.).

НАДБУДУВÁННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надбудувáти.** *В архітектурному ансамблі Андріївського узвозу майже кожна будівля — пам'ятка історії чи архітектури, тому різноманітні надбудування, добудування й перебудування тут не припустимі* (із журн.); *Не варто зловживати можливістю мансардного надбудування, яке може призвести до руйнування всієї споруди* (з газ.); *Важливим ресурсом, який визначає здатність будь-якої системи до саморозвитку, є процеси надбудування нових життєстійких структур* (з наук. літ.).

НАДБУДУВÁТИ *див.* **надбудóвувати.**

НАДВАГÁ, ú, *ж.* Надмірна, зайва вага. *Восьмирічна донька з помітною надвагою замріяно дивилася у вікно на світло довколишніх маяків* (Н. Сняданко); *Зниження маси тіла в пацієнтів із надвагою сповільнює прогресування атеросклерозу* (із журн.).

НАДВАЖКИ́Й, á, é. Дуже, надзвичайно важкий (у 1, 4, 5, 11 знач.). *Колишній чемпіон світу з боксу в надважкій вазі повернувся на ринг* (з газ.); *Хмельничанка подолала надважкий забіг, обійшовши 150 спортсменів* (із журн.); *Театр — це не просто гра акторів, а й надважка праця* (із журн.); *Знайте, безтурботні щасливці, що існують трагіки, для яких кохання є надважким тягарем, паралічем мислення* (С. Процюк); *На наших очах ці мирні машини перетворювалися в лінійні кораблі, озброєні надважкою артилерією* (М. Трублаїні); *Надважкі кораблі лінійного класу .. теоретично здатні дістатися центра Галактики — щоправда, на це їм знадобиться близько семи років* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **Надважкá водá** *див.* **водá.**

НАДВАЖЛИ́ВИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно важливий (у 1 знач.). *На очах Володимира Івановича .. приймалися важливі й надважливі рішення. Швидко, без зволікань, зайвих погоджень, резолюцій і віз* (А. Михайленко); *Дора знала: має бути в її житті щось надважливе і непорушне* (Люко Дашвар); *Підтримка освіти і науки є надважливим завданням уряду в реалізації соціальних та науково-технічних програм* (із журн.).

НАДВАЖЛИ́ВО, *пред.* Має дуже велике значення; надто, дуже важливо (у 1 знач.). *Надважливо приділяти потрібну увагу посиленню принципів правової держави в Україні* (із журн.).

НАДВÁРТІСТЬ, тості, *ж.* 1. Надвелика вартість (у 1, 2 знач.). *В умовах інформаційної економіки вартість може породжувати надвартість* (з наук. літ.).

2. *екон.* Те саме, що **Дóдана вáртість** *(див.* **вáртість).** *Надвартість товару або послуги створюється від початку їх виробництва до моменту продажу споживачеві. Вона включає фонд оплати праці, орендну плату, амортизацію, ренту, відсотки за користування кредитом, а також отриманий прибуток* (з наук. літ.); *Експерт пояснив, що збільшення ціни на газ автоматично спричинить надвартість електроенергії та води* (із журн.).

НАДВЕЗТИ́ *див.* **надвóзити.**

НАДВЕЛИ́КИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно великий (у 1, 3, 4 знач.). *Найменшу частку ми завжди можемо розділити ще на дві, а кожну з тих ще на дві і так далі. Точнісінько так само можна збільшити надвелике тіло, а там збільши-*

ти збільшене... (М. Білкун); *У добу надвеликих обсягів інформації, що з ранку до ночі пронизують нас своїми невпинними потоками, запам'ятовується щось лише дуже лихе чи дуже гарне* (В. Герасим'юк); *Вільна конкуренція спричиняє утворення надвеликих підприємств, концентрацію виробництва й капіталу, монополізацію* (з навч. літ.); *Усі небесні тіла, очевидно, мають "родоначальника" — так звану дозоряну речовину з надвеликою густиною* (з наук.-попул. літ.); *Тенденція зростання обсягів виробництва газових турбін надвеликої потужності зумовила зміни в структурі світового енергетичного ринку* (із журн.).

НАДВЕРЕДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАДВЕРЕ́ДЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **НАДВЕРЕДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док.*, *розм.* 1. *що.* Ушкоджувати тіло чи якусь його частину, роз'ятрювати рану; вередити. *Все ж перелом гірше і небезпечніше. Тепер тільки треба витримати, щоб нічим не надвереджувати ноги, а за це .. я боюся, знаючи, що ти не дуже-то вмієш витримувати до кінця скільки-небудь затяжну курацію* [затяжне лікування] (Леся Українка); [А р к а д і й:] *Де бував? Мабуть, що геть усюди. І спину натрудив, і надвередив груди, Намуляв ноги, руки понатер...* (Є. Плужник); *Вона й не почула, як змерзла. Її охоплює .. неспокій за своє тіло, — за наче вперше в повному обсязі відкриту їй крихкість цієї посудинки, котру так легко надвередити, — і вона заходжується енергійно розтирати задубілі ноги* (О. Забужко); * Образно. *Куля .. ні в кого не влучила, тільки Остапове серце надвередила назавжди* (М. М. Тарновський); // *кого.* Знесилювати, виснажувати фізично. *Надвередити коня.*

2. *що, перен.* Завдавати шкоди, вражати *(див.* **вража́ти**[1] 2) — про психічне здоров'я. — *Уявіть собі, Піпе, що надмірні переживання й жах перед смертю трохи надвередили розум жінки, і, опинившись на волі, вона побоялася жити серед людей* (Р. Доценко, пер. з тв. Ч. Діккенса).

НАДВЕРЕДЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **НАДВЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **НАДВЕРЕДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док.*, *розм.* 1. Знесилюватися, виснажуватися фізично. *Був дядько роботящий, землю шанував, і хоч змагали його злидні, та працював чоловік. Знесилювався, надвереджувався, сяк-так вибивався з голоду* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *перен.* Надто переймаючись чим-небудь, знесилюватися, виснажуватися психічно; уражатися *(див.* **вражатися**[1]). *Двері були зачинені на висячого замка. Вони завмерли на мить, порозтуляли роти. — Це, певне, в Максима щось у голові надвередилося, — сказав Федір* (Валерій Шевчук); *Заглибившись у самотні думи, вона надвередилась розумом, як то завжди бувало, і буде, і не може не бути з кожним, хто чинить насупроти усталеного ладу Творця* (Р. Доценко, пер. з тв. Ч. Діккенса).

НАДВЕРЕ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надвереди́ти** 1. *"Незважаючи на похилий вік і надвереджене здоров'я, мій батько .. найняв бричку, взяв мене зі собою, й ми поїхали з Коломиї до Черча..."* (Р. Іваничук); — *Через тиждень мусите прийти де мене, бо ще є надвереджений зуб* (Р. Андріяшик).

2. *у знач. прикм., перен.* Психічно не зовсім здоровий; дивний (у 1 знач.). *Софроній, здається, трохи надвереджений, а може, належав до благих, що не раз трапляються між ченців.., відтак і ставляться до них, як до дивакі*в (Валерій Шевчук).

3. *у знач. прикм.* Пошкоджений (про рослини, плоди і т. ін.). *Володя .. мав би показати себе професіоналом старіння, бо хіба ж не на те він усенький вік і тренувався, копирсаючись .. у розверзтій м'якущі гнилих і надвереджених .. плодів, де для нього жодних несподіванок уже не мало б бути?* (О. Забужко).

НАДВЕРЕ́ДЖУВАТИ *див.* **надвереджа́ти.**

НАДВЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ *див.* **надвереджа́тися.**

НАДВЕРЕДИ́ТИ *див.* **надвереджа́ти.**

НАДВЕРЕДИ́ТИСЯ *див.* **надвереджа́тися.**

НА́ДВЕСІЛЬ, *присл.*, *розм.* Те саме, що **напідпи́тку.** *Усилковується* [Химка] *одпихнути Палажку. Та не пускає. На сей саме час увіходять Одарка, Грицько і Ївга — трохи надвесіль* (Панас Мирний).

НАДВЕСТИ́ *див.* **надво́дити.**

НА́ДВЕ́ЧІР, *присл.* У надвечірній час; перед вечором. *Надвечір Остап почав турбуватися: де ділася Соломія, що її нема досі? Чом вона не приходить?* (М. Коцюбинський); *Інколи надвечір, коли тиша і сутінь заповнюють садок і входять у будинок, на веранді чути тиху музику скрипки* (В. Собко); *Надвечір дзвонили дзвони січової церкви Святої Покрови, закликаючи козаків на молитву* (В. Чемерис); *Він вийшов у сад і спинився біля куща блідо-рожевої жимолості, яка починає пахнути надвечір* (Г. Пагутяк).

НАДВЕЧІ́РНІЙ, я, є. Який буває надвечір. *Година була надвечірня, закутана в сумерк* (О. Кобилянська); *Із степу летить бадьорий надвечірній вітерець* (М. Хвильовий); *В саду ще тремтливо догоряли останні промені, а вже в кутку поміж вишнями синіли надвечірні сутінки* (П. Кочура); *Надвечірнє світло було слабким* (Г. Пагутяк).

НАДВЕЧІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надвечі́рній.** *Тепер і новачок, серйозний, неговіркий, .. дивиться в морську надвечірність* (О. Гончар); * Образно. *Надвечірність малюнків художниці скоріш зумовлена близькістю до Півночі, до зими, до коротких днів і довгих вечорів* (із журн.).

НАДВЕЧІ́РНЬО. Присл. до **надвечірній.** *Хотілося* [Любові Прохорівні] *цвісти квіткою, прибираючи надвечірньо теплих барв* (Іван Ле).

НАДВЕЧІ́РОК, рка, *ч.*, *розм.* Те саме, що **надвечі́р'я.** *Весна пробивалася з землі, линула з неба, пломеніла в барвистих загравах світань і надвечірків...* (Я. Галан); *Стояв свіжий осінній надвечірок* (І. Сенченко); *Придивляється* [Василь], *як надвечірок барвить блакитні шати у сині: іще один день пройшов* (М. Стельмах); *Схудлий і пропахлий димом, але чисто вибритий, виринув* [Петро] *з глибини саду, з осіннього надвечірка* (В. Лис).

НАДВЕЧІ́Р'Я, я, *с.* Час перед вечором; початок вечора. *В тривожному синявому надвечір'ї непомітно підступив до Максима вартовий* (І. Багряний); *Гірські надвечір'я на мальовничих схилах Алатау завжди лагідні і тихі* (Т. Масенко); *Надвечір'я розгодинюється, і видно скибочку сонця* (В. Барка); *Ясним надвечір'ям .. поволі почала спадати денна спека* (В. Фіялко); *Ліс накрив їх* [людей] *з головою своїм надвечір'ям* (Ю. Андрухович).

НАДВЕЧОРИ́, *присл.*, *розм.* Те саме, що **на́две́чір.** — *Чи не вас то я бачив колись влітку на скелі над водою в цій самій сукні? Ви стояли навколішки так надвечори і молились Богу* (І. Нечуй-Левицький); *Сонце було вже надвечори* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАДВИ́Д, у, *ч., біол.* Група близькоспоріднених видів *(див.* **вид**² 3), особини яких мають морфологічну подібність. *Широке розуміння виду домінувало в середині XX ст., коли, наприклад, до виду миші хатньої було включено 112 форм, з яких частина тепер становить інші види чи навіть надвиди* (з наук. літ.).

НАДВИДОВИ́Й, á, é, *біол.* Прикм. до **надви́д;** який об'єднує види *(див.* **вид**² 3), стоїть над ними. *Популяції різних видів, які населяють спільну територію, входять до складу надвидових біологічних систем — екосистем* (з наук. літ.); *Друга половина XIX ст. — це інтенсивний опис таксонів надвидового рівня та вивчення біології окремих видів* (з наук.-попул. літ.); *Чи існують реально в природі надвидові систематичні категорії? Можна виділити рівні надвидових таксонів — роди, родини і т. ін. аж до царства* (з навч. літ.); *Із десяти обстежених водних об'єктів Києва найбільшим видовим і надвидовим багатством фітопланктону характеризується озеро Бабине* (із журн.).

НАДВИРОБНИ́ЦТВО, а, *с., екон.* Виробництво товарів, що перевищує попит на них і можливості збуту. *Надвиробництво продукції зумовлює падіння цін на ринку* (з наук.-попул. літ.); *У 2009 р. настала ера надвиробництва автомобілів: їх випуск став у рази більший, ніж було необхідно* (з газ.).

НАДВИРОСТКО́ВИЙ, а, е, *анат.* Стос. до надвиростка, пов'язаний з ним. *Лікування згинального надвиросткового перелому плеча полягає в місцевому або загальному знеболюванні та закритій ручній репозиції* (з навч. літ.).

НАДВИ́РОСТОК, тка, *ч., анат.* Виступ на поверхні виростка (у 2 знач.). *Переломи внутрішнього надвиростка плеча нерідко трапляються внаслідок різкого відведення передпліччя, коли розігнута рука* (з навч. літ.).

НАДВИСА́ТИ, áє, *недок.,* **НАДВИ́СНУТИ,** не, *док., розм.* Спускаючись низько, простягатися над ким-, чим-небудь. *Сумно, сумно кругом нього* [Івася] *Хмара надвисає, І у хмарі ясне сонце Гасне, погасає* (С. Руданський); *Висота скель каньйону в Черкаській області, що надвисають над річкою Гірський Тікич у басейні Південного Бугу, — 30–40 м* (з наук.-попул. літ.); *Ой надвисли сині хмари, надвисли, надвисли, Полюбив я дівчиноньку, не сходить ми* [мені] *з мисли* (з народної пісні).

НАДВИ́СНУТИ *див.* **надвиса́ти.**

НАДВИСО́КИЙ, а, е. 1. Дуже, надзвичайно високий (у 1 знач.). *Нерідко власникам саду важко визначитися — їхнє дерево надвисоке чи нормальне заввишки, що варто врахувати під час осіннього обрізування насаджень* (із журн.).

2. *спец.* Вищий за звичайний ступінь (якості, стану і т. ін.); дуже високий (у 3 знач.). *Нейтронні зірки-пульсари оточені густим щитом розпеченої плазми, яка сприяє виникненню й випроміненню на величезні відстані космічних променів надвисоких енергій* (з наук. літ.); *Проблема міцності й надійності металів особливо гостро постала в наш час надвисоких швидкостей, температур і тисків* (з наук.-попул. літ.); *Початковим у розвитку Всесвіту був стан надвисокої температури* (з навч. літ.); *Надвисока яскравість на моніторах персонального використання непотрібна* (з газ.).

△ **Надвисо́ка частота́** *див.* **частота́.**

НАДВИ́СОКО. Присл. до **надвисо́кий.** *Надвисоко сягнули верхів'я столітніх сосен* (із журн.); *Ціни на паливо стрибнули надвисоко* (з газ.).

НАДВИСОКОТО́ЧНИЙ, а, е, *спец.* Який має, забезпечує і т. ін. надвисоку точність (у 2 знач.). *Надвисокоточний цифровий процесор є ідеальним інструментом для налаштування звука в інсталяціях* (з наук.-техн. літ.).

НАДВИСОКОЧАСТО́ТНИЙ, а, е. Який перевищує високі частоти (у 2 знач.). *У монографії досліджено реакції головного мозку і нервової системи цілісного організму тварин на вплив електромагнітних хвиль надвисокочастотного діапазону* (з наук. літ.); *Радіовізор дає можливість бачити недоступні людському оку інфрачервоні промені й надвисокочастотні радіохвилі* (з навч. літ.); // У якому використовують надзвичайно високі частоти. *Відкриття вченими турбулентного нагріву та аномального опору плазми дали змогу досягти значного прогресу у створенні потужних надвисокочастотних генераторів* (з наук. літ.); *Надвисокочастотними печами широко користуються на підприємствах і в лабораторіях* (із журн.).

△ **Надвисокочасто́тна терапі́я** *див.* **терапі́я.**

НАДВИСО́ТНИЙ, а, е. Який перевищує звичайну висоту. *У статті розглянуто основні напрями розвитку надвисотних телекомунікаційних платформ для систем військового зв'язку* (з наук. літ.); *У столиці Тайваню Тайбеї 2003 р. урочисто відкрито перший у світі надвисотний хмарочос, побудований у зоні підвищеної сейсмічної активності* (з наук.-попул. літ.).

НА́ДВИ́ШКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **надви́шок** 1. *Вона* [Ядзя] *продукувала свої вироби в значній надвишці понад потреби навіть панського дому* (Н. Кобринська); *Дуже стурбований містер Кларк: знову ціни надвишка!* (М. Шеремет); *За надвишку понад норму належала додаткова оплата цукром і грішми* (В. Кучер); *Сказав* [майор], *щоби жінці його в жодній разі не передавати про нього жодної вістки, .. — хай краще справді нічого не знає й дістає по нім пенсію з надвишкою* (О. Забужко).

2. *розм.* Те саме, що **надви́шок** 2; надмір (у 2 знач.). *Здавалося мені, .. що десь заблисне її ясна одіж з-поміж смерек. Ніжна, з гордим капризним елементом у душі, з надвишкою якоїсь сили* (О. Кобилянська).

НАДВИШКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **надви́шка** 1 і **надви́шок** 1. *Надвишкові ціни на енергоносії.*

НАДВИ́ШОК, шку, *ч.* 1. Додана до чого-небудь частина, сума, що перевищує звичайну; надбавка. *Для наданих кредитів процентна ставка закладається у платі за використання і встановлюється як надвишок над базовою кредитною ставкою* (з навч. літ.).

2. *розм.* Те саме, що **на́дмір** 2. *— Якби вона була хлопцем, — почав наново лікар, — були б з неї і вийшли люди. А так жінка .. що почне жінка з надвишком розуму при горшках і мисці?* (О. Кобилянська); *Він почував у собі надвишок сили і не міг лишатися довго на однім місці. Йому з'явилась потреба багато ходити* (В. Підмогильний).

НАДВІ́ДОМЧИЙ, а, е. Вищий за ієрархією, спільний для низки відомств. *Правовою основою надвідомчого контролю є Конституція України та законодавчі акти, що регулюють діяльність у відповідній сфері* (з наук. літ.); *У законодавстві України послідовно втілено принцип надвідомчого характеру рішень органів Мінекобезпеки України* (з наук.-попул. літ.).

НАДВІКО́ННИЙ, а, е. Який міститься над вікном. *Ризаліти триповерхового будинку Тиверовських, або будинку з*

рушниками, мають стриманий декор у надвіконній частині (з наук.-попул. літ.); *Якщо віконний отвір зроблено з дотриманням усіх правил, то надвіконний брус повинен лягти ідеально рівно* (з навч. літ.).

НАДВІКО́ННЯ, я, *с.* Виступ, карниз над вікном. *Фасад будинку оформлено декором з елементами народної творчості, надвіконня другого поверху прикрашає геометричний орнамент* (з наук. літ.); *Ще й зараз на Поділлі можна побачити надвіконня хат, оздоблені візерунковим різьбленням* (з газ.).

НАДВІ́Р, *присл.* 1. За межі чого-небудь, у напрямку назовні. *Я стояв край вікна та дивився надвір* (П. Грабовський); *Двері їдальні раз у раз рипали, і люди заходили й виходили, випускаючи надвір пахучі клубки пари* (Олесь Досвітній); *Розвідники обережно визирнули надвір* (А. Кокотюха); // За межі приміщення; на подвір'я, на вулицю. *Раз, після Великодня, чудового весняного ранку, вся Паляникова сім'я висипала з хати надвір* (І. Нечуй-Левицький); *Прочинив* [хлопець] *двері .. без скрипу. Нечутною тінню виступив надвір* (В. Барка); — *Коли мені треба було вийти надвір, я брав мамині черевики* (І. Багмут); *Знялася страшна хуртовина, навіть надвір не можна було вийти* (Г. Пагутяк).

2. *розм.* Для відправлення природних потреб; до вбиральні. [С т р е п с і а д:] *І хоч кричав, і ойкав я, Й просивсь надвір, проте мене, Негіднику, не виніс ти, .. і мусив я під себе наробити* (Борис Тен, пер. з тв. Арістофана).

НАДВІ́РНИЙ, а, е. 1. Розміщений у межах двору, подвір'я, садиби. *На подвір'ї стояли рядами надвірні хати для челяді* (І. Нечуй-Левицький); *Данило підхопив Тосю за стан і скочив на горбок надвірного погреба* (Ю. Смолич); *Раптом все горище залило сонячне світло: то відкрився хід з надвірної драбини* (К. Гриб); // *у знач. ім.* **надвірні,** них, *мн.* Ті, хто перебуває у дворі (про людей). *Народ більше і більше заколихався: ті, що стояли в церкві, посунулися надвір прохолодитися, надвірні, дивлячись на червоні обличчя вихожих* [тих, хто виходив], *не поспішали на їх місце* (Панас Мирний); [Х в и л и м о н і п а р у б к и:] *Добривечір хатнім!* [Х в и л и м о н:] *А надвірнім* [надвірним] *прощавайте!* (М. Кропивницький).

2. Який міститься із зовнішнього боку, виведений назовні. *Вони довго ходили, обнявшись, по вогких лугових стежках, аж поки надвірний дзвінок з дворища не сповістив, що пообідній відпочинок кінчився* (О. Слісаренко); *Надвірний термометр показував 5 градусів вище нуля* (В. Минко); *Звечоріло, .. мати ввімкнула надвірну лампочку, щоб падало світло з веранди, щоб краще було видно бесідникам одне одного* (О. Гончар); // Який виходить у двір. *У невеличке надвірне віконечко заглядав світ рожевим поглядом* (Панас Мирний); *Нарешті вони ввійшли до великої кімнати з скляною надвірною стіною* (Ю. Смолич); *Біля надвірного входу почулася тупотнява, гомін* (А. Хорунжий); *Хата у мене торішня.., надвірних робочих кабінети аж три (над морем, в саду і на найвищім балконі)* (А. Шиян); // Стос. до дворового господарства, пов'язаний з ним. *Потім наріже* [Олексій] *січки на ввесь день і, як скінчить надвірну роботу, наносить у куховарню води, наскіпає підпалу, тоді вже йде до світлиці* (П. Куліш); — *Ось, Ганно, тобі й Парасці на поміч молода наймичка... Поки ти слабуватимеш, вона доглядатиме разом з Івасем надвірне господарство...* (В. Малик).

3. Який міститься, існує поза межами приміщення. *Він* [о. Василь] *приніс з собою в душну й сперту атмосферу зачиненої хати .. свіжість літнього дощу, і надвірне повітря трохи очутило Раїсу* (М. Коцюбинський); *Він* [Степан] *почував .. якусь переміну .. В грудях йому запалюється новий вогонь, але хисткий, що тремтить від кожного подиху надвірних вітрів* (В. Підмогильний); *Клекіт надвірний набирав свого вечірнього апогею* (Іван Ле); *Лишаючи двері вскрізь порозчинювані, щоб хатнє й надвірне тепло перейшло одне в одне, баба ступила назад в хату* (В. Медвідь).

4. *іст.* Який службою, перебуванням і т. ін. пов'язаний з двором (*див.* **двір**[1] 3); придворний (у 2 знач.). — *Ми, значить, вільні були козаки, а то надвірні — панські. Ті у пана на всьому його жили й годувалися, й одягалися від його* [нього], *а ми собі на волі* (Панас Мирний); *Серед плацу, на баскому коні, який загрібав копитом землю, сидів князь Вишневецький, а повз нього проходили частини надвірного війська* (П. Панч); *Вибігла надвірна варта Гаміда. Зав'язався рукопашний бій* (В. Малик); *Старшим у посольстві був ротмістр надвірної хоругви Дорошенка Іван Мазепа* (Ю. Мушкетик); // *у знач. ім.* **надві́рні,** них, *мн.* Ті, хто служить, перебуває і т. ін. при дворі. — *А от, пам'ятай, що покійну матір твою один пан, що наїздом мій хутір спалив, хотів був до себе узяти... Так вона йому сокирою голову провалила; побоялися приступити до неї надвірні та й спалили з хатою разом* (М. Старицький); — *Ті твої реєстрові та надвірні, і гайдуки, і драгуни стануть з панами проти нас* (А. Чайковський); *Цар і всі його надвірні сумували, побивались* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

△ **Надві́рний ра́дник** *див.* **ра́дник.**

НАДВІРНЯ́К, а́, *ч., діал.* Кнур. *Діалектне "надвірняк" у різних говорах має різні лексичні значення, порівняйте: "порося, посаджене в особливе приміщення для відгодівлі" і "порося, яке ще не поставлене на відгодівлю"* (з наук. літ.); *Підгодувати надвірняка.*

НАДВІ́РОК, рку, *ч., діал.* Надвір'я. *Тяжкі ті, невідступні мисли* [мислі] *Його* [пана] *пекли, і гнали, й тисли, І він, затисши кулаки, Біг мов безумний по надвірку* (І. Франко); *Покидавши моркву в кропиву, біг панотець простісінько до кухні. Пазі там не було. Шукав її по надвірку* (Л. Мартович); *Старалася* [Домніка] *все по надвірку вештатися, аби не задержуватися в кухні межи челяддю* (О. Кобилянська).

НАДВІ́Р'Я, я, *с.* Обгороджена ділянка землі біля будинку; подвір'я (у 1 знач.). *А у будень, то він тобі Не посидить в хаті, Все нишпорить по надвір'ю* (Т. Шевченко); *Вантажні машини та підводи одна по одній вирушають з надвір'я* (Ю. Смолич); *Щасливий Котько! Ні тобі уроків, ні вчительки, ні школи! Знай, гасає собі по надвір'ї* (А. Дімаров); * У порівн. — *Мені чудно й навіть сумно буде жити в багатих .. світлицях .. Здається, що я оце не в хаті, а десь надворі... Хожу* [ходжу] *по тих покоях, неначе по надвір'ю. Де ж пак, од кутка до кутка сливень цілі гони!* (І. Нечуй-Левицький).

НАДВЛУ́ЧНИЙ, а, е. Який значно перевищує звичайний ступінь влучності. *Снайпер — це надвлучний стрілець на далекі дистанції* (із журн.); *Надвлучний вогонь.*

НАДВЛУ́ЧНО. Присл. до **надвлу́чний.** *Майстерність снайпера визначає не тільки вміння надвлучно стріляти, а й володіння прийомами спеціальної підготовки* (з навч. літ.).

НАДВО́ДДЯ, я, *с.* Надводна частина поверхні морів, озер, річок. *Збігає .. туман з надводдя* (В. Барка); *У зелені надводдя бринять голоси птаства, усього живого, обійнятого диханням літа* (із журн.).

НАДВО́ДИТИ, джу, диш, *недок.*, **НАДВЕСТИ́,** еду́, еде́ш; *мин. ч.* надвів, вела́, ло́; *док., кого, розм.* Проводити кого-небудь кудись, до якогось місця. *Є звичай, що дівчину просить парубок до танцю, а потім надводить її на місце і дякує чемно за танець* (з навч. літ.); *Поцілувала* [Мартоха] *пані в руку за лікарство* [ліки] *і відпровадила її за ворота, ще й надвела трохи вулицею, для пошани* (Леся Українка); *Я вас надведу аж додому* (А. Кримський).

НАДВО́ДНИЙ, а, е. 1. Який міститься над поверхнею води. *Надводні гостряки каменюк вмить щезли під шумним і каламутним потоком* (І. Волошин); *Білі квіти лілії .. мають контакт між собою не в надводному просторі, а в глибині баговиння, у невидимих для ока надрах, куди сягає їхнє коріння* (О. Бердник); [Є л и з а в е т а:] *Хай всі струмки в очах моїх зіллються, Щоб, місяцю надводному підвладна, Весь світ могла залити я слізьми За мужа любого, мого Едварда* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); *Звичайний очерет має занурені у воду листки, надводні й ті, що перебувають у повітряному середовищі* (з наук. літ.).

2. Розташований, збудований над водою. *Незабаром помічник подав командирові розшифроване повідомлення, передане надводною базою* (М. Трублаїні); *У надводних оселях* [доби неоліту] *заховався дерев'яний посуд: миски, черпаки, ложки* (І. Крип'якевич); *У науковій праці скоректовано модель надводного хвилеводу* (з наук. літ.); *Для позначення кораблів умовного противника були використані різні типи надводних мішеней* (із журн.).

3. Стос. до плавання на поверхні води. *Підводний човен дуже вразливий. Досить, щоб у нього влучив снаряд, бомба або сильно вдарило надводне судно, і човен гине* (М. Трублаїні); *До самого вечора відкинутий страждениик сидів у буфеті .. і вже не вітійствував на всі боки, усім розповідаючи .. про свої підводні й надводні одісеї...* (О. Гончар); *Відомо, що енергоозброєність сучасного флоту — підводного й надводного — дає можливість кораблям довгий час плавати автономно* (з наук.-попул. літ.); *Надводні атомні кораблі потребують мало часу для завантаження паливом* (із журн.).

НА́ДВО́Є, *присл.* 1. На дві частини; навпіл (у 1 знач.). *Розбивається* [камінь] *надвоє, начетверо, на мільйон шматків і шматочків* (Г. Хоткевич); *Будь вона* [шабля] *не з дамаскинської* [дамаської] *сталі, а звичайна, то луснула б надвоє* (Б. Лепкий); *В лісі ворог, а до лісу зостається з кілька гін. Командир надвоє ділить, розділяє свій загін* (Л. Первомайський); *Блискавиця розірвала простір надвоє* (О. Бердник); // *перен.* На протилежні або ворожі табори. [Р у ф і н:] *Чи се так важно, що для того варто на небезпеку наражатись?* [П р і с ц и л л а:] *Важно. Се може церкву розколоти надвоє* (Леся Українка); *Неждано-негадано завелась у тій Англії усобиця між королем та його сином, і ввесь острів надвоє розколовся — той за одного руку тягне, а той за другого* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // *рідко.* Удвічі, удвоє. *Стежка від озерця до хати неначе надвоє покоротшала* (Марко Вовчок).

2. *перен., розм.* Двозначно, непевно. *Стеха б то йшла, та надвоє думала, зачим її з дітьми ведуть до губернатора?* (Г. Квітка-Основ'яненко); // *у знач. пред. Пішов я, накопав молочаю, натовк його багато і дав випити, та й кажу: "Оце, сину, надвоє: пий! Хоч житимеш, хоч помреш"* (Ганна Барвінок).

Перело́млювати / переломи́ти на́дво́є (попола́м, на́впіл *і т. ін.) див.* **перело́млювати.**

◊ **Ба́ба (ба́бка, бабу́ся) [ще] на́двоє ворожи́ла (гада́ла)** *див.* **ба́ба[1]; Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́дво́є (на́впіл, на дві полови́ни)** *див.* **душа́; Перерива́тися / перерва́тися на́дво́є (напопола́м, наче́тверо** *і т. ін.) див.* **перерива́тися[1]; Хоч (на́дво́є) розірви́ся (перерви́ся)** *див.* **розрива́тися[1].**

НАДВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *недок.*, **НАДВЕЗТИ́,** зу́, зе́ш; *мин. ч.* надвіз, везла́, ло́; *док., що.* Доставляти, підвозити до якого-небудь місця. *Жолкєвський видав наказ, яким забороняв під страхом смерті надвозити або продавати запорозькому війську будь-яку живність чи харч* (З. Тулуб); *Хвора попросила надвезти з міста богослужбових книг* (Є. Пашковський).

НАДВОЗИ́ТИ, везу́, везе́ш; *мин. ч.* надвіз, везла́, ло́; *док., чого, розм.* Привезти, звезти частину чого-небудь. *Уже надвозили трохи жита з лану* (Сл. Б. Грінченка).

НАДВО́РІ, *присл.* Поза приміщенням, на повітрі. — *Авжеж! оце встану вам відчиняти! .. Досиділи до ночі, то про мене ночуйте й надворі* (І. Нечуй-Левицький); *Заснути* [матері] *надворі не давали москіти* (Б. Антоненко-Давидович); *Коли прибуде до своєї сестри на дідизну в гості, тоді і в хаті стає тісно від його друзів, тож сідають надворі під абрикосом* (О. Гончар); *Упоравшись надворі, мати пхають у двері в'язку соломи і кидають біля грубки* (Григір Тютюнник); *Наймит лишився надворі, присів на вузеньку лавочку біля тину, а хазяїн зайшов до корчми* (Ю. Мушкетик); *Вітер надворі дужчав* (В. Шкляр); *Пан Вербовський ошелешено перечитав листа і .. почав швидко збиратись. Радник тим часом жадібно пив воду надворі* (Д. Білий); // У природі. *Сім погод надворі: сіє, віє, мутить, крутить, рве, зверху ллє, знизу мете* (приказка); *Уже й літо минулося, Зима вже надворі* (Т. Шевченко).

[Білий] день надво́рі <Надво́рі вже день> *див.* **день.**

НАДВОРІ́ТНИЙ, а, е. Розміщений, збудований і т. ін. над воротами, брамою. *Князь і княгиня, верховні ієреї церкви, мужі київські старші й молодші стали на заборі перед надворітною церквою, .. коли Євпраксія проходила через золоті ворота* (П. Загребельний); *У надворітній башті мурованого замку Казимира III була решітка, яку опускали в разі небезпеки, перекриваючи проїзд у замок* (із журн.).

НАДВ'Я́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надв'яза́ти.** *Серветка, надв'язана ланцюжком з елементами візерунка, матиме довершену форму* (із журн.); // **надв'я́зано,** *безос. пред. Маркери петель під час в'язання гачком допомагають позначити місця у виробі, де буде надв'язано інші частини* (з навч. літ.).

НАДВ'ЯЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надв'яза́ти.** *Надв'язання пальця рукавички виконують на двох спицях* (з навч. літ.).

НАДВ'ЯЗА́ТИ *див.* **надв'я́зувати.**

НА́ДВ'Я́ЗКА, и, *ж.* Те, що надв'язане; надв'язана частина чого-небудь. *Перебрала я свої спіднички і ті з них, що подобаються мені особливо, вирішила подовжити надв'язкою з полотна чи мережива* (з газ.).

НАДВ'ЯЗКИ́Й, á, é. Який значно перевищує звичайний ступінь в'язкості. *У статті подано термопластичний аналіз надв'язких кріопротекторних розчинів* (з наук. літ.); *Створений японськими вченими наноматеріал для лікування опіків є надгнучким і надв'язким* (з наук.-попул. літ.).

НАДВ'Я́ЗКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **надв'язки́й.** *У деяких феромагнетиках спостерігається так звана надв'язкість, для якої час магнітної релаксації становить декілька хвилин і більше* (з наук. літ.).

НАДВ'Я́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надв'я́зувати.** *Надв'язувані до звичайних рукавів манжети нададуть светру святкового вигляду* (із журн.).

НАДВ'Я́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надв'я́зувати.** *Під час нашої тривалої бесіди дівчина закінчила надв'язування рукавів светра* (з газ.); *Весільний вінок одягають тільки раз на весілля, і на його виготовлення має вистачити однієї нитки без її надв'язування, щоб не обірвалося життя молодих* (з наук.-попул. літ.).

НАДВ'Я́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДВ'ЯЗА́ТИ,** в'яжу́, в'я́жеш, *док.*, *що.* 1. Приєднувати до чого-небудь в'язаного додаткові ряди петель. *Шкарпетки або панчохи замість звичайного штопання надв'язують, вони тоді значно міцніші* (із журн.); *Якщо рукав дитячого светрика, що зв'язаний зверху, став закоротким, потрібно просто надв'язати манжету* (з навч. літ.).

2. Прив'язувати один відрізок чого-небудь до іншого для збільшення довжини. *Готуючи вудку, Коля побачив, що волосінь на ній закоротка, тож довелося надв'язувати до неї ще шматок* (із журн.).

НАДВ'Я́ЗУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **надв'я́зувати.** *Ремонт рукавичок починають з видалення ушкодженої частини, а потім надв'язується необхідна довжина* (з навч. літ.).

НАДГАБАРИ́ТНИЙ, а, е. Який розміром значно перевищує габарити (у 1 знач.). *Розрізняють габаритні вантажі, розмір яких не перевищує габаритів кузова, і надгабаритні, розмір яких більший від розміру кузова (балки, дошки, рейки)* (з навч. літ.); *При перевезенні спортивного спорядження, як правило, стягується збір за понаднормовий і надгабаритний багаж* (із журн.); *Для транспортування надгабаритного великовагового обладнання використовують основні й допоміжні автомобілі* (з газ.).

НАДГАБАРИ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **надгабари́тний.** *Засоби несмертельної дії, що використовують високочастотні або низькочастотні коливання, навряд чи можна вважати ефективними в охороні об'єктів на відстанях більш як тридцять метрів через їхню надгабаритність і низьку мобільність* (з наук.-техн. літ.).

НАДГАЛА́КТИКА, и, *ж.*, *астр.* Скупчення галактик, яке утворює окрему космічну систему. *Важливе завдання сучасної астрономічної науки — знайти сусідню надгалактику* (з наук.-попул. літ.); *Зірки у Всесвіті об'єднуються в різні системи і розподіляються нерівномірно, утворюючи групи, скупчення й велетенські системи — надгалактики. Зараз відомо більш як двадцять надгалактик* (з навч. літ.).

НАДГАЛАКТИ́ЧНИЙ, а, е, *астр.* Прикм. до **надгала́ктика.** *У сучасній космологічній картині світу зароджуються сумніви в справедливості, здавалось би, таких незаперечних принципів, як закон збереження енергії чи принцип росту ентропії, при переході до надгалактичних масштабів Усесвіту* (з наук.-попул. літ.); *Надгалактичний екватор.*

НАДГИНА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАДІГНУ́ТИ,** ігну́, і́гне́ш, *док.*, *що.* Трохи згинаючи що-небудь, нахиляти. *Олесь обережно надгинає бузкову гілочку* (із журн.); *Щоб зробити ромашку власними руками, клеїмо на серединку паперові пелюстки, а коли клей висохне, надаємо їм форми, злегка надігнувши кожну пелюстку* (з навч. літ.).

НАДГИНА́ТИСЯ, áється, *недок.*, **НАДІГНУ́ТИСЯ,** і́гне́ться, *док.* Згинаючись, нахилятися. *Гілки яблуні надігнулися під вагою плодів* (з газ.).

НАДГІГА́НТ, а, *ч.* 1. Той (те), хто (що) вражає надзвичайно гігантськими розмірами. *Біля берегів Нової Зеландії на глибині 7 км знайшли величезних ракоподібних амфіподів завдовжки 34 см, які є надгігантами, оскільки вдесятеро більші за звичайних своїх представників* (з наук.-попул. літ.).

2. *астр.* Клас зірок, що мають найбільші розміри і найбільшу світність. *Астрономи й фізики вважають перспективними створення теорії зоряної активності та фундаментальні дослідження пізніх стадій зоряної еволюції надгігантів, пульсарів, чорних дір* (з наук. літ.); *Радіус надгігантів дорівнює сотням радіусів Сонця, а їхня маса сягає від 10 до 70 його мас* (з наук.-попул. літ.); // Зірка такого класу. *Дослідники довели існування зірки-надгіганта, що має всередині нейтронну зірку* (із журн.).

НАДГІГА́НТСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до надгіганта (у 1 знач.). *Сім надгігантських істот, схожих на креветок, виловили у південно-західній частині Тихого океану вчені з національного інституту водних та атмосферних досліджень Нової Зеландії* (із журн.); *Плануючи містобудування, варто передбачати обмеження в розвитку гігантських і надгігантських міст* (з газ.).

2. *астр.* Прикм. до **надгіга́нт** 2. *Коли підходити до Всесвіту з людськими мірками і підраховувати, у скільки елементарна частинка менша якої-небудь надгігантської зірки, то Всесвіт втратить поняття вічності і безконечності...* (М. Білкун).

НАДГЛИБИ́ННИЙ, а, е. 1. *гірн.* Який буриться на глибину понад 600 метрів. *Основними методами дослідження надр Землі є надглибинне свердлування та вивчення швидкості поширення коливань під час землетрусів* (з навч. літ.); // *геол.* Розташований на глибині понад 1000 метрів. *Зони надглибинних розломів закладені в астеносфері* (з наук. літ.); *Надглибинні тектонічні рухи виникають у низах мантії* (з навч. літ.).

2. *перен.* Який сягає надзвичайної глибини (у 4, 5 знач.). *Надглибинний рівень культури організації підприємства віддзеркалює етично-ціннісні настанови службової діяльності, які поділяє переважна більшість членів колективу* (з навч. літ.); *Когнітивну лінгвістику можна визначити як надглибинну семантику в її намаганні побачити за змістовими категоріями мови результат освоєння світу людським пізнанням* (з наук. літ.).

НАДГЛИБО́КИЙ, а, е. Який значно перевищує звичайну глибину (у 1, 2, 5 знач.). *Для того щоб пробурити надглибокі свердловини до 4–5 км, які відповідають максимальній висоті антарктичного крижаного масиву, потрібні роки* (з наук. літ.); *Щоб надглибокі скарбниці землі стали доступними для нас, потрібна нова досконала техніка* (з наук.-попул. літ.); *За підрахунками спеціалістів, розвідані за-*

паси блакитного палива з надглибоких покладів Комишнянського родовища вже сягають більш як десять мільярдів кубометрів (із журн.); *Ніде, ніхто й ніколи не пояснить вам, чому саме так звучить .. велична музика надглибокого душевного потрясіння. Мабуть, той, хто першим поклав почуту в собі мелодію на струни, зазнав усього, що може знати чутлива в житті людина* (М. Матіос).

НАДГЛО́ТКОВИЙ, гло́ткова́, гло́ткове́, *анат.* Який міститься вище глотки, гортані й стравоходу. *Нервова система членистоногих складається з надглоткового ганглія, навкологлоткових конективів і черевного нервового ланцюжка* (з навч. літ.).

НАДГЛЯДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., за ким — чим і без дод., діал.* Уважно стежити за ким-, чим-небудь; наглядати (у 2 знач.). *Мав Андрусь Басараб з Деркачем піти по сусідніх селах і .. позамовляти .. будинки для своїх складів. Прочі побратими мали остатися в Бориславі і надглядати, щоб усе йшло в порядку* (І. Франко); *Він* [пан Олесь] *.. мусив відтепер .. надглядати за робітниками ще й сам, бо рад би матір якнайскорше перевести до свого дому* (О. Кобилянська).

НАДГНИВА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАДГНИ́ТИ,** иє́, *док.* Трохи або частково загнивати. *У вологому приміщенні яблука можуть надгнивати* (з навч. літ.); *Той шлях, що ним я в молодості снив, .. Заорано. Рілля переді мною. Розхристаний чубок стерні надгнив* (Д. Павличко);

НАДГНИ́ЛИЙ, а, е. Який надгнив. *Всякої бесіди було багато, але вона розліталася в найріжніші сторони, як надгнилі дерева в старім лісі* (В. Стефаник); *Спіткнулася* [Ольга] *об щось тверде — підняла: торішня кислиця, що під листям перезимувала, кисла і терпка, трохи надгнила* (Я. Качура); *— От ви підкинули мені надгнилого помідора і думали, що я не помічу* (Ю. Винничук); *Пізнавши ту недугу, маестро заявив пацієнтовим родичам, що треба вийняти з ноги надгнилу кістку, тоді хворий міг би одужати* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАДГНИ́ТИ *див.* **надгнива́ти.**

НА́ДГОЛОДЬ, *присл.* Без достатньої кількості їжі, не наїдаючись, відчуваючи голод. *Він не звик до ситого життя, скільки пам'ятає — жив завжди надголодь* (Ю. Збанацький); *Працювали ми на сонці по вісімнадцять годин, надголодь, задихалися від спеки, від спраги* (О. Бердник); *— Самі сидите надголодь, а людям даєте, — невдоволено каже тітка* (Є. Гуцало); *Призвичаївся я їсти мало. Ходив надголодь* (М. Дочинець).

НАДГО́НИТИ, ню, ниш, *недок.,* **НАДІГНА́ТИ,** наджену́, надженéш, *док., кого, що.* 1. Женучи кого-небудь, досягати якого-небудь місця. *Сонце вже хилиться за обрій — час надгонити стадо з пасовища* (із журн.); *Із села надженуть хлопці худобу. Пасуть по сіножатях, плетуть з лозини кошики, співають, бавляться* (У. Самчук).

2. *розм.* Те саме, що **наздоганя́ти** 1. *— Ой десь, коню, пана скинув? Кажи, коню, чи не згинув? — Мене турки надігнали, Пана мого з мене стяли* (з народної пісні); *Величезна хвиля наскочила на жінку .. і звалила з ніг. Та вона ще здужала піднятися. Побігла дальше. Аж тут другі хвилі надігнали, кинулись їй на плечі, на руки, — потягли її своїми зеленкуватими пащеками* (І. Франко).

НАДГОРА́ТИ *див.* **надгоря́ти.**

НАДГОРІ́ЛИЙ, а, е. Який трохи надгорів. *Ми скупчилися біля перекинутого й надгорілого авто на узбіччі дороги* (Р. Андріяшик); *Трут загорівся не відразу: .. обтерся надгорілий крайок вивареної в селітрі губки, й іскрі ні за що було зачепитися* (Ю. Мушкетик); [Д і к е о п о л ь:] *З двора женуть мене! А я того, й того ще, і того хотів .. Дай кошик надгорілий від світильника, О Евріпіде.* [Е в р і п і д:] *Що ж ти з ним робитимеш?* (А. Содомора, пер. з тв. Арістофана); *Вишня під вікном, мов надгоріла свічечка* (із журн.).

НАДГОРІ́ТИ *див.* **надгоря́ти.**

НАДГОРНУ́ТИ *див.* **надгорта́ти.**

НАДГОРО́ДА, и, *ж., діал.* Нагорода. *— Ти .. смієш рівняти себе зо мною? Зо мною, що вік звікував між князями, вдостоївся княжої похвали і надгороди за рицарські діла!* (І. Франко); [І в а н:] *А яка ж, Галю, буде надгорода Петрові за його працю?* (В. Самійленко); *Коли співи мої жалібнії Знову викличуть сльози чиї, То над скарби усі дорогії Надгорода то буде мені* (Леся Українка).

НАДГОРОДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАДГОРО́ДЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАДГОРОДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док., кого, діал.* Нагороджувати. *Цариця Веляміна Хоч надгороджала, А все-таки великої Волі не давала* (С. Руданський); *До вашої пенсії додаю ще 240 р. на рік. Я вмію надгороджувати, як хто того варт, і надалі не забуду про вас* (І. Франко); *Спів скінчився. Молоде товариство надгородило співця плесканням* (Леся Українка); *— Не знаю, чим надгородити тебе, старче Божий, — сказала* [султанка], *помалу вимовляючи кожде слово* (О. Назарук).

НАДГОРО́ДЖУВАТИ *див.* **надгороджа́ти.**

НАДГОРОДИ́ТИ *див.* **надгороджа́ти.**

НАДГОРТА́ННИЙ, а, е, *анат.* Розміщений над гортанню. *Видихуваний повітряний струмінь, беззвучний у трахеї, стає в гортані носієм голосу, набуваючи членороздільності в надгортанних порожнинах* (з навч. літ.).

△ **Надгорта́нний хрящ** *див.* **хрящ**[1].

НАДГОРТА́ННИК, а, *ч., анат.* Те саме, що **Надгорта́нний хрящ** *(див.* **хрящ**[1]*). Із глотки повітря потрапляє у гортань, яка відіграє головну роль у голосоутворенні. Гортань прикрита спеціальним хрящем — надгортанником* (з навч. літ.); *За формою надгортанник наближається до овала* (із журн.).

НАДГОРТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДГОРНУ́ТИ,** горну́, го́рнеш, *док., що, чого.* Нагортати трохи або частину чогонебудь. *На пришкільній ділянці садка учні надгортають опале осіннє листя* (з газ.); *Надгорни трошки жару* (Сл. Б. Грінченка).

НАДГОРЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **НАДГОРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДГОРІ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док.* Те саме, що **підгоря́ти** 1. *Молоді держали в руках засвічені свої весільні свічки: у кого з них свічка більше надгоряла, то це означало, що той раніше помре* (з наук.-попул. літ.); *Не встигла одна цигарка надгоріти з краєчку, як він байдуже жбурляв її і запалював іншу* (С. Добровольський).

НАДГРИЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надгриза́ти.** *Миша постійно добиралася до ліків, але надгризання таблеток від застуди, заспокійливих і навіть проносних чомусь зовсім їй не шкодило* (Н. Сняданко); *Щоб узимку захистити молодий сад від гризунів і не допустити надгризання штамбів, у приштамбовій смузі шириною 50–70 см ущільнюють сніг* (з наук.-попул. літ.).

НАДГРИЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДГРИ́ЗТИ,** зу́, зе́ш, *док., що.* Відгризати частину чого-небудь. *До нашого дому*

часом прибивалися сирні коники з Косова (класичні, так би мовити). Об них можна було зламати зуби. Іноді я таки намагався їх надгризати (Ю. Андрухович); *Самиця вусача ліщинового надгризає кору над місцем кладки* (з наук.-попул. літ.); *Помітив* [Грицуньо], *що в однім місці надгризли пси трохи плота сподом* (Л. Мартович); *Зайде .. хоч одне теля на баштан, — за півроку служби вищитується* [вираховується]. *Отож півроку служи дурно за те, що теля якогось соняшника надгризе* (В. Винниченко); *Із солодким хрустом Зайчик місяця надгриз — Думав, що капуста. Місяць скік та й утік В небо синє-синє* (А. М'ястківський); — *Немає на світі чистішої худібки за козу .. Надгризи скибочку кавуна, то воно вже після тебе не їстиме, носом крутить* (В. Шкляр).

НАДГРИ́ЗЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надгри́зти.** *Парубок поверта до їх* [них — дівчат] *своє мокре, негарне, худе лице і протягує надгризений, невеличкий вже шматок хліба* (В. Винниченко); *Дідусь витяг із жилетної кишені величезний зубок часнику, надгризеного!* (Остап Вишня); *Місяць висить на протилежному боці неба, як білясте крижане денце, надгризене на третину* (Ю. Яновський); *З лівого боку у неї* [хазяйки] *біля ноги стояв Шарик, кудлатий двірняк з надгризеним вухом і з трьома глибокими шрамами на голові* (І. Сенченко); *На тарілках лежать два-три малих огірочки, кілька шматків вареної ковбаси, надгризений сир і купа хліба* (А. Дністровий); // **надгри́зено,** *безос. пред. Круасан надгризено.*

НАДГРИ́ЗТИ *див.* **надгриза́ти.**

НАДГРО́БНИЙ, а, е. 1. Який міститься на могилі; признач. для могили. — *Ані хреста, ані надгробного каменя на своїй могилі не веліла* [Кинецька] *класти* (І. Франко); *Надгробні кам'яні плити блищали золотом висічених імен загиблих* (Іван Ле); [С т а р и й:] *Оце умреш, ніхто й не спом'яне. В надгробний камінь не вкарбують дати* (Л. Костенко); *Слава впала на бідного хлопця зненацька, як надгробна плита, зачавивши в нім людину і залишивши одне тільки ім'я, нашкрябане на скрижалях історії вітчизняного кіномистецтва...* (Г. Тарасюк); — *Так от, сестро моя, радійте, — промовив священик, холодний, як надгробна статуя, — саме її смерть ви сьогодні побачите* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); * Образно. *Дзвіниці, блискучі бані прагнули до неба .. і завмирали на віки, ніби надгробні пам'ятники забобонам і померлим сподіванням* (О. Бердник).

2. Зробл. на могильній плиті, на пам'ятнику. [Л е о н т:] *Веди мене, прошу, до королеви й до сина. Ми покладемо обох В одну могилу, і надгробний напис На вічний сором мій усім розкаже Про смерті їхньої причину* (В. Коптілов, пер. з тв. В. Шекспіра); *Оскільки архімандрит Захарій Копистенський помер 1626 р. великої середи, квітня 5, як сказано в надгробному напису, то, ймовірно, у тому ж році обраний і висвячений в архімандрита Петро Могила* (із журн.).

3. Який відбувається, здійснюється і т. ін. біля могили. *Наприкінці першої половини V ст. до н. е. полемарх здійснював жертвоприношення на честь богів війни Артеміди й Еніалія, влаштовував похорони загиблих воїнів і на їхню честь — надгробні змагання* (з наук. літ.); // Стос. до уболівань за померлим над труною, могилою. [П о е т:] *Тепер виходить щось зовсім сумне І жалібне, неначе плач надгробний* (В. Самійленко); *Ніч ревла й стогнала. Неначе сама Геката Триформіс зчинила лемент надгробний над прадавніми Титанами...* (Н. Королева); — *Влада маленькою їздила до бабусі, до батькової матері на похорон, і там чула надгробне голосіння, яке їй на ввесь вік запам'яталося...* (О. Забужко).

◊ **Надгро́бне (проща́льне) сло́во** *див.* **сло́во.**

НАДГРО́БНИК, а, *ч.* Те саме, що **надгро́бок.** *Спочатку помагав* [Абібула] *батькові тесати надгробники, далі покинув, став мідником* (М. Коцюбинський); *Найкраще увічнення пам'яті І. П. Багряного — це видання написаних ним .. творів, впорядкування спадщини, поставлення надгробника на могилі та допомога вдові з дітьми* (О. Шугай); * Образно. — *На цій обширі неозорній поставив своїми діями Іван Котляревський надгробник вікопомний!* (І. Пільгук).

НАДГРО́БОК, бка, *ч.* Пам'ятник, камінь, плита і т. ін., установлені на могилі. *Всі запорожці, як один, пішли за своїм отаманом і, поскидавши шапки, обступили могилу з надгробком тісним колом* (А. Кащенко); *Чернігівські земляки, вкупі з сином поета* [Глібова], *становлять над його могилою невеличкий монумент — надгробок* (М. Коцюбинський); *Ліворуч, зразу від курної дороги, по високому узгір'ю розсипались кам'яні надгробки тюркського цвинтаря* (О. Донченко); *На кладовищі снігу було багато й одноразово обмаль .. Місцями проглядала глина, поміж надгробками позмерзалися камінці* (Олекса Ізарський); * Образно. *Він здібний був сприймати лише непохитні істини, величні, громіздкі, важкі, виллят і з чавуну, висічені з граніту, істини-пам'ятники, істини-монументи, надгробки над істиною* (В. Домонтович).

НАДГРУДНИ́ННИЙ, а, е, *анат.* Розміщений над грудниною (у 1 знач.). *Між поверхневим і глибоким листками шийної фасції над грудниною утворюється надгрудинний простір, де залягає яремна венозна дуга* (з навч. літ.).

НАДГУСТИ́Й, а́, е́. Який значно перевищує звичайну густину. *У кожнім залі просто на купках солі лежали хворі, обмотані незнаним листям. Лікування полягало у періодичних натираннях надгустою ропою* (Т. Прохасько); *Специфічний характер американських міст — надгуста забудова внутрішньої зони, над якою панують "кущі" хмарочосів ділового центру, — сформувався в 30-ті рр. XX ст.* (з наук. літ.); *Пульсари є надгустими тілами: один кубічний сантиметр речовини пульсара містить масу, що вимірюється мільйонами тонн* (з наук.-попул. літ.).

НАДҐРА́ТКА, и, *ж., мат., фіз.* Твердотіла структура, у якій, окрім періодичного потенціалу кристалічної ґратки, наявний додатковий потенціал із періодом, що суттєво перевищує сталу ґратки. *Перші теоретичні роботи, у яких досліджено проходження струму в структурах із надґратками, показали, що провідність визначається тунелюванням через потенційні бар'єри* (з наук. літ.); *Надґратки відкрито на початку XX ст. унаслідок дифракції рентгенівських променів* (з наук.-попул. літ.); *До надґраток, які не пов'язані з напівпровідниками, належать, зокрема, магнітні та сегнетоелектричні* (з навч. літ.).

НАДҐРАТКО́ВИЙ, а, е, *мат., фіз.* Стос. до надґратки. *У науковій праці досліджено електронні та діркові стани в одновимірній надґратковій структурі з урахуванням можливого тунелювання частинок* (з наук. літ.).

НАДҐРУНТОВИ́Й, а́, е́. Розміщений над ґрунтом, поверх ґрунту. *Відтворення ресурсу родючості відбивається в педосфері за допомогою біоекологічних процесів, тобто*

внаслідок життєдіяльності надґрунтової та ґрунтової біоти — продуцентів, консументів і редуцентів (з наук. літ.); *Пористість ґрунту забезпечує постійний обмін газів між ґрунтовим повітрям і зовнішньою, надґрунтовою атмосферою* (з навч. літ.).

НАДДАВА́ТИ, даю́, дає́ш, *недок.*, **НАДДА́ТИ,** да́м, даси́, *док.* 1. *чого, що і без прям. дод.* Додавати що-небудь до того, що вже було. *Гарно мені, що він* [чай] *і в руки гріє.., і бадьорить мене, неначе сили наддає* (Панас Мирний); *Утікання наддавало страху, діти бігли ще швидше* (Іван Ле); *Сонце немовби наддало рішучості людям, що скупчились перед ворітьми. Гомін піднісся, зміцнів* (Є. Кротевич); *Вона .. не спинилася б нізащо, навпаки, наддала б ще більшої моторності ногам, побігла б, як вітер* (В. Фіялко); // *кому, чому.* Робити кого-, що-небудь якимсь, надаючи певної якості, властивості. *Червоний убір на голові .. наддавав їй вид сільської дівчини в квітках* (І. Нечуй-Левицький); *Тьмяне світло з вулиці, без проміння яскравого сонця наддає всім речам в хаті якийсь похмурий вигляд...* (Л. Старицька-Черняхівська).

2. *чого і без дод.* Прискорювати, збільшувати швидкість руху. *Мусій крутив над головою кінцем віжок, від чого розпалений жеребець наддавав бігу* (Л. Смілянський); *Не знаю випадків, коли .. втікач зупинявся. Навпаки — наддавав, і наш сьогоднішній втікач не виняток* (А. Кокотюха); *Як наддав* [листоноша] *зі своєю поштою — лиш смуга встала, зашелестіло золоте листя під ногами* (Є. Гуцало); *Антілох до баских гукнув .. батькових коней: — Ну-бо, наддайте і ви! Й біжіть якомога жвавіше!* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / **приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти** *і т. ін.)* **крок (кро́ки,** *рідше* **кро́ку, хо́ду, ходи́, хід)** *див.* **приско́рювати.**

НАДДАЛЕ́КИЙ, а, е. 1. Дуже, надзвичайно далекий (у 1 знач.). *У 1918 р. Ігор Сікорський здійснив наддалекий переліт Петербург — Київ* (з наук.-попул. літ.); *Спортсмени мали намір здійснити наддалекий пробіг за маршрутом Шовкового шляху* (з газ.); // Здатний долати дуже, надзвичайно велику відстань. *Наддалекий електромобіль, який побудовано в Японії, здатний проїхати 550 км на одному заряді батарей — це рекорд для машин такого класу* (з газ.); // Розташований на такій відстані. *Виробництво труб для наддалеких газопроводів уперше було запроваджено на Харцизькому трубному заводі* (із журн.).

2. *спец.* Який значно перевищує звичайний радіус дії чого-небудь. *За допомогою космічних апаратів можна здійснювати не тільки наддалекі телепередачі, а й телеграфний і телефонний зв'язок* (з наук.-попул. літ.); *Світло двадцяти шести наддалеких галактик проходить через так звані гравітаційні лінзи, що виникають унаслідок викривлення світла під дією масивних об'єктів* (з навч. літ.).

НАДДАЛЕ́КІСТЬ, кості, *ж.* Абстр. ім. до **наддале́кий** 1. *Сенс подорожей, про які розповідають фольклорні твори, акцентування їхньої наддалекості полягали у створенні відчуття кардинальних змін, що мають статися та, власне, й відбуваються з їхніми учасниками-героями* (з наук. літ.).

НАДДАЛЕКОБІ́ЙНИЙ, а, е. Який має далекобійність, що значно перевищує звичайну. *Реактивні наддалекобійні балістичні снаряди названо міжконтинентальними* (з наук.-попул. літ.).

НАДДА́ЛЬНІЙ, я, є, *рідко.* Те саме, що **наддале́кий.** *Двигунами О. Мікуліна було оснащено літак, у якому легендарні пілоти В. Чкалов та М. Громов здійснили наддальній переліт через Північний полюс* (з наук.-попул. літ.); *Гармати ефективні для стрільби на ближні дистанції, а мортири для обстрілу прибережних будівель та оборонних споруд супротивника — на наддальні* (із журн.); *Наддальній удар українського футболіста відбив воротар суперників* (з газ.).

НАДДА́ТИ *див.* **наддава́ти.**

НАДДА́ТОК, тка, *ч., розм.* 1. *рідко.* Те саме, що **дода́ток** 1. *Зала гула. Якраз скінчив свій виступ худорлявий баритон у фраку, і він кланявся, відповідаючи усміхами на домагання наддатків* (О. Лисяк).

2. Те саме, що **на́дба́вка.** *Виплатила* [жінка] *будівничому всю плату ще й з наддатком* (І. Франко).

○ **(1) У надда́ток,** *у знач. присл.* — додатково, зверх того, понад те. *Зозуля* [відповідає]: — *Замісто горобця я з'їм жуків десяток Да гусені, черви десятків три в наддаток* (Є. Гребінка).

НАДДВЕ́РНИЙ, а, е. Розміщений над дверима. *В інтер'єрі парадних кімнат палацу переважає різьблене дерево у стилі пізньої англійської готики: панелі темного дуба на стінах, наддверні арки та рами для картин* (з наук.-попул. літ.); *Наддверний турнік кріпиться над дверним отвором на невеликій відстані від стіни* (із журн.).

НАДДЕРЖА́ВА, и, *ж.* Держава, яка за економічною та воєнною потужністю, політичною вагою переважає інші держави і має вирішальний вплив на міжнародне життя. *Україна як регіональна держава не претендує на роль наддержави, а тому її зовнішні відносини мають бути спрямовані насамперед на забезпечення власних економічних інтересів* (з наук. літ.); // *у чому.* Держава, яка в певній галузі значно переважає інші. *Бразилія — це наддержава у виробництві кави* (з газ.).

НАДДЕРЖА́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **міждержа́вний** 2. *Тільки перед нею він прохопився про ту невидиму наддержавну таємну організацію, до якої нібито належав, та про служби особливої місії* (Г. Тарасюк); *У традиційних правових системах основні джерела мають наддержавний характер і ще зберігають властиву докласовому суспільству єдність норм, що закріплюються в них* (з наук. літ.); // Те саме, що **наднаціона́льний** 1. *Екологічна політика є однією з царин політики, в якій Євросоюз має великі наддержавні повноваження* (з газ.).

НАДДЕРЖА́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наддержа́вний.** *Резолюція Європейського конгресу 1948 р. є першим офіційним документом, де йдеться про наддержавність у зв'язку з необхідністю створення наддержавного органу для гарантії прав людини* (з наук. літ.); *Наддержавність визначає формування нового типу соціальної політики, суб'єктами якої є, зокрема, Організація економічного співробітництва і розвитку, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі* (з наук.-попул. літ.).

НАДДЕ́РТИ *див.* **наддира́ти.**

НАДДЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надде́рти** 1. *Він зрізував наддертий ремінь із яловичного* [яловичого] *взуття* (К. Гриневичева); *Посохлі фіалки... Зажовклая стрічка... Та локон, що пилом укривсь... Наддерті записочки... Пам'ятки з того, Чим тішилось серце колись* (А. Кримський).

НАДДЕ́РТИСЯ *див.* **наддира́тися.**

НАДДЗЬО́БА́ТИ *див.* **наддзьо́бувати.**

НАДДЗЬО́БОК, бка, *ч.* Верхня частина дзьоба (у 1 знач.) у птахів. *Щелепні й міжщелепні кістки у птахів утворюють кістковий наддзьобок з роговими зубоподібними виступами по краях* (з наук.-попул. літ.); *Дзьоб птахів складається з двох частин: наддзьобка й піддзьобка, які вкриті роговим чохлом — рамфотекою* (з навч. літ.).

НАДДЗЬО́БУВАТИ, ує, *недок.*, **НАДДЗЬО́БА́ТИ,** дзьо́бає, *док., що.* Дзьобаючи (у 1 знач.), відривати шматочки чогонебудь в одному або кількох місцях; надклъовувати. *Щоранку синичка сідала на гілку яблуні й наддзьобувала кору* (із журн.); *Наддзьобали сороки гарбуза в полі* (із журн.).

НАДДЗЮ́БА́ТИ *див.* **наддзю́бувати.**

НАДДЗЮ́БУВАТИ, ує, *недок.*, **НАДДЗЮ́БА́ТИ,** дзю́бає, *док., що, розм.* Те саме, що **наддзьо́бувати.** *Зграйка горобців наддзюбує стиглу черешню* (із журн.); *Курка наддзюбала стиглі ягідки полуниці, яку бабуся берегла для внука* (із журн.).

НАДДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАДДЕ́РТИ,** деру́, дере́ш; *мин. ч.* надде́р, де́рла, ло *і* надідра́в, дра́ла, ло; *наказ. сп.* надде́ри́; *док.* 1. *що.* Трохи розривати, роздирати щонебудь зверху, скраю; надривати. *Ілько наддер шкоринку з картоплі, припав губами — картопля була ще тепла і смачнасмачна, зроду такої, либонь, не доводилось куштувати* (Є. Гуцало).

2. *кого, що, діал.* Здирати частину шкури з тварини. *Їдну козу наддер, та вона вирвалася та побігла* (Сл. Б. Грінченка).

НАДДИРА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **НАДДЕ́РТИСЯ,** дере́ться; *мин. ч.* надде́рся, де́рлася, лося *і* надідра́вся, дра́лася, лося; *док., розм.* Трохи розриватися, роздиратися зверху, скраю; надриватися. *Сорочка наддерлася біля коміра й манжет* (з газ.).

НАДДІАЛЕ́КТ, у, *ч., лінгв.* Різновид національної мови зі спільними для різних її діалектів одиницями, рисами та ознаками. *Етнолінгвістика не обмежується лише діалектами й народною традицією, а охоплює всі різновиди загальнолітературної мови, у тому числі наддіалекти, — літературну мову в усьому її історичному й сучасному багатстві (різновиди, стилі, мовні жанри)* (з наук. літ.); *На думку більшості вчених, наддіалект є потенційною предтечею національної літературної мови* (з наук.-попул. літ.); *У 1180–1240 рр. відбуваються дезінтеграційні процеси в спільній церковнослов'янській мові, зокрема й виділення наддіалектів* (з навч. літ.).

НАДДІАЛЕ́КТНИЙ, а, е, *лінгв.* 1. Стос. до наддіалекту. *Писемна мова чеської та польської літератур порівняно рано стала свідомо будуватися як кодифікований наддіалектний варіант народнорозмовної* (з наук.-попул. літ.); *Уснорозмовний стиль виявляє себе як усне літературне й розмовно-побутове мовлення на наддіалектному та діалектному рівнях української мови* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **міждіале́ктний** 1. *Окремим випадком взаємодії діалектів є наддіалектне контактування, яке виникає з потреб спілкування кількох діалектних масивів* (В. Русанівський).

НАДДІАЛЕ́КТНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Абстр. ім. до **наддіале́ктний.** *Наддіалектність літературної мови полягає в тому, що вона, на відміну від територіальних діалектів, функціонує без будь-яких обмежень на всій території України* (з наук. літ.); *Наддіалектність літературної мови допускає її регіональне варіювання* (з навч. літ.); *Шевченко, який добре знав фольклор і відчував наддіалектність його мови, зробив ще один крок назустріч тому, що не роз'єднує, а об'єднує всі українські діалекти, — назустріч виділенню їх спільних рис* (В. Русанівський).

НАДДНІПРЯ́НЕЦЬ *див.* **наддніпря́нці.**

НАДДНІПРЯ́НСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **наддніпря́нці** і Наддніпрянщина. *Воно* [село] *лежало, як у колисці, в затишному наддніпрянському лузі... З гори мені було видно далеку блискучу смугу Дніпра* (В. Винниченко); *Остання бантина мигнула перед очима і впала в темряву. Колеса жваво застукотіли наддніпрянськими рейками* (Б. Антоненко-Давидович); *Є такий одчайдушний народ, є такий могутній Дніпро, й наддніпрянські гори, і чудові ліси й степи* (О. Іваненко).

НАДДНІПРЯ́НЦІ, ів, *мн. (одн.* **наддніпря́нець,** нця, *ч.;* **наддніпря́нка,** и, *ж.)* Жителі, уродженці Наддніпрянщини. — *Найцінніше, що ви створили, це ваші повісті! .. В ім'я братерства, єднання буковинців з галичанами та наддніпрянцями ваші повісті мають бути надруковані в Києві* (І. Пільгук); *Старий належав до породи класичних українців-наддніпрянців. Був приземкуватий і кремезний, із довгими козацькими вусами, просмоленим обличчям і широкою запорізькою натурою* (Д. Білий); *Ухвалено було ставити драму "Украдене щастя" Івана Франка в первісному вигляді: Миколу Задорожного готувався грати старий добрий артист Михайло Яцків, Ганну — наддніпрянка Марія Мохнацька, Михайла Гурмана — Степан Чарнецький* (з наук.-попул. літ.).

НАДДОВБА́ТИ *див.* **наддо́вбувати.**

НАДДО́ВБУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДДОВБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Довбаючи (у 1 знач.), робити невеликі заглибини в одному або кількох місцях чого-небудь. *Рибалка наддовбує кригу на річці* (з газ.); *Щоб відкрутити шуруп із зірваними шліцами в дереві твердої породи, слід стамескою наддовбати місце його кріплення, а потім викрутити плоскогубцями* (з навч. літ.).

НАДДО́ВГИЙ, а, е. 1. Дуже, надзвичайно довгий. *Гіпоглікемічний стан може виникати й на тлі нормальної діяльності підшлункової залози в умовах інтенсивного і тривалого фізичного навантаження, наприклад, під час бігу на довгі та наддовгі дистанції* (з навч. літ.).

2. *лінгв.* Стос. до подовжених голосних, дифтонгів або складів. *Квантитативна система в поезії арабів ускладнена супроти греко-латинської наявністю не двох елементів (склади довгий і короткий), а трьох (склади довгий, короткий та наддовгий)* (з наук. літ.); *В естонській мові розрізняють короткі, довгі й наддовгі голосні* (з навч. літ.).

НАДДОРОГИ́Й, а́, е́. Дуже, надзвичайно дорогий (у 1 знач.). *Неврожай може перетворити оливкову олію на наддорогий кулінарний дефіцит* (із журн.).

НАДДОХІ́Д, хо́ду, *рідше* **НАДДОХО́Д,** у, *ч., екон.* Надлишок доходу, що утворюється внаслідок якої-небудь діяльності; надприбуток. *Прагнення до наддоходів призводить до великих розкрадань, фінансових махінацій, порушення податкового й митного законодавства* (з навч. літ.); *Законопроектом "Про соціальну відповідальність великого бізнесу перед суспільством" передбачена сплата податку на*

наддохід з фізичних осіб, а також відповідальність за невиконання його вимог (із журн.).

НАДДОХІ́ДНИЙ, *рідше* **НАДДОХО́ДНИЙ,** а, е, *екон.* Прикм. до **наддохід, наддохо́д.** *Створювати наддохідні фірми через підставних осіб, як свідчить правова практика, невигідно й небезпечно* (з газ.).

НАДДОХО́Д *див.* **наддохід.**

НАДДОХО́ДНИЙ *див.* **наддохідний.**

НАДДРЕДНО́УТ, а, *ч., іст.* Дредноут надвеликих розмірів. *Дредноути та наддредноути підходили з моря до цих узбереж, палили з гармат багатодюймових, висаджували десанти* (О. Гончар); *Гонка морських озброєнь перед Першою світовою війною зумовила появу наддредноутів* (з наук.-попул. літ.).

НАДЕ́РЖАТИ *див.* **наде́ржувати.**

НАДЕ́РЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДЕ́РЖАТИ,** жу, жиш, *док., кого, що, рідко.* Те саме, що **притри́мувати.** *Ладко згріб кількох парубчаків у обійми, стулив докупи й притис до стіни. Притис — і надержує* (Григір Тютюнник); *— Грошей у дядька обмаль, якраз оце перед урожаєм — де ти тих грошей набереш... — Нема "сурйозного"* [серйозного] *купця. Надержує на осінь... На зиму спродуватимуться — тоді дешевше й гарбатиме...* (Остап Вишня); *По якомусь часі вони вже йшли нога в ногу. Навіть Михайло ледь-ледь надержував ходу* (Ю. Мушкетик); *— Тпрру-у! — чуєте ви голос Якимів, що відразу надержав гнідка* (Панас Мирний).

НАДЕ́РТИ *див.* **надира́ти.**

НАДЕ́РТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наде́рти.** *Бралися гноєм надерті із старої сорочки бинди* (Н. Околітенко); *Гадали скоморохи на тонко надертихликових смужках* (В. Рубан); *Гнітять у печах бадилляччя, гарбузове гудиння, стебла посоняху* [соняху] *і надертий з-під снігу лист* (М. Дочинець); *Колись вона дивилася знічев'я пізнавальну програму про татарських ювелірів, що вижили в .. засланні, роблячи прикраси з мідних дротиків, надертих зі старої техніки* (І. Карпа); // **наде́рто,** *безос. пред. За день було нарізано й надерто кілька великих копиць моху* (із журн.).

НАДЕ́СЯТЕРО, *присл.* На десять частин. *— Тебе як слухати, то треба надесятеро розірватись, — огризнувся отець Миколай* (Панас Мирний); [М и к и т а *(один)*:] *Я тебе надесятеро розірву, стопчу, як гадюку, на шматки роздеру тебе, чортів брехуне!..* (М. Кропивницький); *Якесь залізо краяло її душу надесятеро і скреготало там: "Не буде того, не буде..."* (Г. Хоткевич).

НАДЖАРОМІЦНИ́Й, á, é, *спец.* Дуже, надзвичайно жароміцний; який значно перевищує звичайну жароміцність. *Для одержання самовідновлювального шару на деталі з композитного матеріалу наносять щонайменше один наджароміцний оксид* (з наук.-техн. літ.).

НАДЖАРОТРИВКИ́Й, á, é, *спец.* Дуже, надзвичайно жаротривкий; який значно перевищує звичайну жаротривкість. *Реній застосовують у наджаротривких сплавах, вакуумній техніці, а також як каталізатор у крекінгу нафти* (з наук.-попул. літ.).

НАДЖАРОТРИ́ВКІСТЬ, кості, *ж., спец.* Властивість і стан за знач. **наджаротривки́й.** *Дифузійною металізацією можна посилювати жаротривкість сплавів до властивостей наджаротривкості* (з навч. літ.).

НАДЖА́ТИ *див.* **наджина́ти.**

НАДЖИДА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАДІЖДА́ТИ,** діжду́, діжде́ш, *док., кого, що, розм.* Перебувати десь якийсь час, щоб побачити, зустріти кого-, що-небудь; піджидати. *Він* [гетьман] *ледве посунувся на схід, часто спиняючись, щоб наджидати вози з порохом і збіжжям* (Іван Ле); *Брате мій рідненький, Як соколе ясненький! Станьмо ми, брате, надождімо .. Брата свого найменшого* (з думи).

НАДЖИНА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАДЖА́ТИ,** надіжну́, надіжне́ш, *док., що.* Починати жати *(див.* **жа́ти**[1]); трохи жати. *У полі Олеся першою наджинала сніп пшениці* (із журн.); *Наджали житніх колосків дівчата, щоб сплести вінок — символ щедрого врожаю та успішного завершення жнив* (з газ.).

НАДЖОРСТКИ́Й, á, é. Який значно перевищує звичайну жорсткість. *Бетони на основі наджорстких сумішей виготовляють для індустріального виробництва* (з наук.-техн. літ.); *Наджорсткий утеплювач використовують у теплоізоляції плоских дахів* (із журн.); *В умовах наджорсткої конкуренції у світі одна людина керувати державою не може* (з газ.).

НАДЖОРСТО́КИЙ, а, е. Надзвичайно жорстокий. *Герої романів Е. Хемінгуея намагаються не втратити душу в наджорстоких воєнних умовах* (з навч. літ.); *Науково-документальна книга "Київ. Війна, влада, суспільство. 1939–1945 рр." є одним із перших досліджень у вітчизняній історіографії про вплив війни на життя киян і їхню долю в наджорстокий час* (із журн.).

НАДЖОРСТО́КІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **наджорсто́кий.** *У межах класичного права будь-який злочин зачіпав володаря, тому за рахунок наджорстокості влада возвеличувалася над злочинцем* (з наук. літ.).

НАДЗАВДА́ННЯ, я, *с.* Завдання, що є важливішим за звичайне або основне. *Я їду на Святвечір до Черчена без надзавдань, не маю також, сказати б, "творчих планів", я приїжджаю до матері — і цим усе сказано* (Р. Федорів); *У поемі "Гайдамаки" помітне бажання Т. Шевченка подати картину цілої епохи. Відповідно до цього "надзавдання" .. використовуються фольклорні мотиви, фольклорна образність, але все ж переважає авторська оцінка історії* (В. Русанівський); *Надзавданням нашої бесіди було з'ясувати особливості взаємодії професійного та людського досвіду митця* (із журн.).

НАДЗАПЛА́ВНИЙ, а, е. Який міститься над заплавою, вище заплави. *Місто Переяславль було поставлено на краю (уступі) другої надзаплавної (лесової) тераси лівого берега річки Дніпро* (з наук.-попул. літ.); *У надзаплавних поселеннях болгар уздовж лівих приток Сіверського Дінця в першій половині VIII ст. з'являються гончарний посуд і котли з "внутрішніми вушками"* (з навч. літ.).

НАДЗА́ХІДНИЙ, а, е. Який буває перед заходом *(див.* **за́хід**[2]). *Надзахідне сонце червоніє за мостом. Велике, розпечене* (О. Гончар); *Споночіло. Згоріли надзахідні хмари, до річкової колиски злетіли нові зорі* (Г. Усач); *Надзахідним сонцем золочено гай, красо вечорова, ти мрій, не зникай* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

НАДЗА́ХОДИ, НАДЗА́ХОДІ, *присл., діал.* Перед заходом *(див.* **за́хід**[2]). *Він проїхав упоперек пустелі аж до гір, перевалив два кряжі цілинного каміння і .. надзаході сонця пробився до обителі* (Іван Ле); // *у знач. пред. Вже надзаходи сонечко, скоро вечір* (Г. Квітка-Основ'яненко).

НАДЗА́ХОДІ *див.* **надза́ходи.**

НАДЗВИ́ЧА́Й, *присл.* Те саме, що **надзвича́йно.** [Ху с а:] *Моя жона здоров'ям занепала і їздила до батька у Сарон, на купелі з квіток, бо їй ті ліки надзвичай помічні* (Леся Українка); *Матвій з місця пом'якшав. Можливість набути ще одну десятинку підкуплювала його надзвичай* (У. Самчук); *Мама наша — людина надзвичай вольова і рішуча* (Ю. Покальчук); *Він до мовчання мав надзвичай слух тонкий, Бо над усе любив веселі теревені...* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

НАДЗВИЧА́ЙНИЙ, а, е. 1. Дуже сильний за ступенем вияву і не схожий на інші; винятковий. *Якась надзвичайна туга лилася слізьми з тих давніх лаврських пісень, складених сотні літ* (І. Нечуй-Левицький); *Десь із безвісті простягається рука, від якої тхне лікарським запахом. Я бачу тонкі пальці надзвичайної краси* (Ю. Яновський); *Роман був у надзвичайному піднесенні, розпалений і несамовитий* (І. Багряний); *У неймовірному гуркоті й ревінні пролунали три удари надзвичайної сили* (М. Дашкієв); // Не такий, як звичайно, як завжди або як інші, чимось відмінний; особливий, своєрідний. [А р к а д і й:] *У тебе сьогодні надзвичайний пацієнт. Павло Семенович Берест — хазяїн нашого міста* (О. Корнійчук); *Олесь відчув, що якась тепла хвиля .. примушує стискуватися серце, сповнене поваги до цієї надзвичайної людини, яка .. знайшла в собі силу пожертвувати власним життям, рятуючи товаришів* (В. Владко); *Її благородна й незалежна манера триматись .. збільшувала в очах абата чарівність цієї надзвичайної красуні* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); // *у знач. ім.* **надзвича́йне,** ного, *с.* Те, що є не таким, як інші; особливе, своєрідне. *Я розумів, що сталось надзвичайне* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Який захоплює (у 7 знач.), вражає своєю незвичністю; рідкісний, чудовий. [А н т е й *(торкає струни недбало, не беручи з рук раба. Струни озиваються тихим, але напрочуд гарним і чистим голосом. Антей здригається від подиву):*] *Який прекрасний, надзвичайний голос! Дай ліру, хлопче!* (Леся Українка); *Від себе подарували* [опікуни] *дві перини і ще надзвичайної роботи хрест* (Г. Хоткевич); *В кафе прекрасний майстер на поганській скрипці грав надзвичайні речі* (В. Собко); *Ціле місто говорило про надзвичайну пташку* (О. Іваненко, пер. з тв. Г.-К. Андерсена).

3. Який має особливе значення, заслуговує на виняткову увагу. *Говорив він з надзвичайним авторитетом .. і весь час мав вигляд людини, що на своїх плечах носить таку вагу обов'язків, яку не кожний витримать може* (В. Винниченко); *Це питання тепер хвилює всіх металургів. Питання надзвичайної ваги* (М. Руденко); *Двадцяте сторіччя входить в історію людства як період великих перемін і надзвичайних подій* (О. Шугай).

4. Непередбачений, зумовлений певною необхідністю, спеціально признач. для чого-небудь; екстрений, позачерговий. *Люд нуртував, адже в литаври били тільки в надзвичайних випадках — або коли біда насувалася на місто, або якщо козаки в похід збиралися...* (В. Чемерис); *Асоціація бібліотек України була заснована в листопаді 1991 р. за ініціативою бібліотекарів наукових установ, медичних, технічних і навчальних закладів — учасників Надзвичайного з'їзду бібліотекарів України* (з наук.-попул. літ.).

△ **Надзвича́йна ситуа́ція** *див.* **ситуа́ція; Надзвича́йний і Повнова́жний посо́л** *див.* **посо́л; Надзвича́йний стан** *див.* **стан**[3].

◊ **Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна** *і т. ін.)* **річ** *див.* **річ**[1].

НАДЗВИЧА́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надзвича́йний.** *Всі .. цілком визнавали надзвичайність наших товаришів .. Сі люди — люди іншого світу, з іншими чуттями* (В. Винниченко); *Кажуть, що роз'ятрена фантазія мистця може химерністю і надзвичайністю своєю випередити найдивовижніший витвір Натури* (М. Йогансен); *Вер сподобалась надзвичайність і своєрідність Серафікусових думок про кохання, — все це було ефектно, парадоксально й риторично* (В. Домонтович); *Неначе пробуджені від сну надзвичайністю того, що сподіялось, люди набули раптом немовби нового бачення світу, і .. все постало перед ними у величезній небуденній єдності* (О. Довженко); *Всі розуміли надзвичайність, історичність моменту, й усі почували спорідненість своїх доль* (Олекса Ізарський); *Відчинилися двері, за ними ще одні. На знак надзвичайності справи апеляцію Хмарочоса розглядали позачергово* (Б. Харчук).

НАДЗВИЧА́ЙНО. 1. Присл. до **надзвича́йний** 1, 2. *Море — надзвичайно гарного кольору, далеко краще тут, ніж в Криму* (М. Коцюбинський); *До кабінету увійшов високий на зріст, немолодий вже чоловік, надзвичайно імпозантної зовнішності* (О. Довженко); *Костомаров, хоч і мало знав музику, розумів, що Аліна грає щось надзвичайно складне з технічного боку* (О. Іваненко); *Вона, як завжди, була одягнена в народний одяг, який їй надзвичайно пасує* (Д. Білий).

2. *у знач. пред.* Про дуже сильне почуття захоплення, замилування і т. ін. ким-, чим-небудь; чудово (у 2 знач.). *В будинку гримнув оркестр .. Молодий граф Скаржинський скочив з коня: — У матері бал — чудово, надзвичайно!* (О. Донченко); *Поклав* [професор] *руку Сахно на плече. — Це надзвичайно! — сказав він. — Я дуже вдячний вам, що ви прийшли саме до нас* (Ю. Смолич); *— Мій покійний чоловік навчив мене розбиратися в ювелірному мистецтві, — говорила стара пані. — Те, що я бачу, — надзвичайно!* (І. Роздобудько).

НАДЗВОНИ́ТИ *див.* **надзво́нювати.**

НАДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* **надзво́нюватися.**

НАДЗВО́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДЗВОНИ́ТИ,** оню́, о́ниш, *док., розм.* 1. *тільки недок., кому і без дод.* Багато, довго або час від часу дзвонити (у 2 знач.); телефонувати. *Поклав* [Широков] *трубку. — Зайнято, — крізь зціплені зуби вимовив він. — Звичайно, з усього міста надзвонюють...* (В. Собко); *Містер Ор з самовпевненістю селезня, .. ледь прочумавшись, починав надзвонювати "по своїх каналах", милувався собою перед дзеркалом* (П. Загребельний); *Білан-старший взявся за телефон, відійшов подалі в сад і близько години комусь надзвонював* (А. Кокотюха).

2. *тільки док., розм.* Дзвонячи (у 2 знач.), витрачати певну кількість грошей. *У мобільних операторів скільки надзвонив — стільки й заплатив* (з газ.).

3. *тільки 3 ос., тільки недок., перен.* Утворюючи перев. мелодійні тремтливі звуки, дзвеніти (у 2 знач.). *Так і надзвонює в ухо гекзаметр: — Будеш колись в Чернівцях, шукай там Народного дому* (Ірина Вільде); *Чайник починав закипати і надзвонював, як музикальна скринька* (І. Жиленко).

4. *тільки* **надзвони́ти,** *перен., діал.* Док. до **дзвони́ти** 3. *Чи Ляля десь там, у Відні, пам'ятатиме.., що надзвонила сьогодні до вуха Підгірському..?* (Ірина Вільде).

НАДЗВО́НЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАДЗВОНИ́ТИСЯ,** оню́ся, о́нишся, *док.*, *розм.* 1. *тільки недок.* Те саме, що **надзво́нювати** 1. *Він телефонує в екстрених ситуаціях всім і запитує, що робити. І поки надзвонюватиметься, може статися лихо* (із журн.); *Є волонтери, яких я жодного разу не бачила, а вони надзвонюються й запитують, що прислати, що потрібно* (з газ.).

2. *тільки недок., перен.* Те саме, що **дзеніти** 2. — *Ти, може, лісова мавка? — Ні, я дівчинка з лісу, — сріблом надзвонюється знайомий голос* (М. Стельмах).

3. *тільки док.* Багато, довго дзвонячи (у 1 знач.), утомитися. *Цей музика-дзвонар так бувало надзвониться, що й уві сні завжди вчувались йому дзвони* (О. Ільченко); *"І напрацювались, і надзвонились ви на віку, — поглянув* [дід Корній] *на свої роками підсушені долоні. — Час, щоб і над вами хтось задзвонив. Тільки хто? Не всякий тобі розуміє тужливу душу дзвонів. Чи не пора сходити до вербівського дзвонаря? Напевне пора...* (М. Стельмах); — *Добрий музика — як добрий коваль. То .. вам кажу .. я, старий циган, що і смичком по струнах, і молотком по ковадлі* [ковадлу] *людям надзвонився* (І. Нижник).

4. *тільки док., рідко.* Подзвонити (у 3 знач.) багато, досхочу. *Прослуховування музичних творів, виконаних на дзвонах, заспокоює, має знеболювальний ефект, лікує безсоння. Проте ліпше слухати живий дзвін якомога ближче до джерела хоча б один раз на рік, а в ідеалі — самому надзвонитися* (з газ.).

НАДЗВУ́К, у, *ч.* 1. Звук, який значно перевищує звичайний за частотою коливань; ультразвук. *М'які матеріали — пух, вата, шерсть — поглинають надзвук* (з наук.-попул. літ.); *У гальванічних цехах надзвук виникає під час роботи очищувальних та знежирювальних ванн* (з навч. літ.).

2. *розм.* Те саме, що **Надзвукова́ шви́дкість** *(див.* **шви́дкість).** *В історії першого надзвукового пасажирського літака Ту-144 були успіхи та невдачі битви за надзвук* (з наук.-попул. літ.).

НАДЗВУКОВИ́Й, а́, е́, *спец.* Який перевищує швидкість поширення звуку. *Дисоціація надзвукового потоку молекул кисню на атоми відбувається в наземному імітаторі під впливом вакуумного ультрафіолетового випромінювання* (з наук. літ.); *В надзвуковому польоті людина переходила в якийсь небувалий ритм буття. Кожного разу я ніби народжувався вдруге, втретє, всоте!* (О. Бердник); // Здатний розвивати таку швидкість. *Висота польоту надзвукових лайнерів над населеними пунктами має перевищувати 18 км* (з навч. літ.); — *Людство передчасно відкрило атом, непідготовленим ні духовно, ні технічно .. Це те саме, що першокурсника льотного училища посадити за стерно надзвукового реактивного літака. Куди його занесе незборима сила?* (А. Михайленко); // Який створює, використовує і т. ін. літальні апарати з такою швидкістю. *Авіація стала надзвуковою, ракетоносною, всепогодною* (з наук.-попул. літ.).

△ **Надзвукова́ шви́дкість** *див.* **шви́дкість.**

НА́ДЗЕЛЕНЬ, *присл.* Не зовсім дозрілим, достиглим. *Жали жито ще надзелень* (Сл. Б. Грінченка); *Вона* [хата] *була .. товсто обставлена очеретом, скошеним улітку надзелень і так висушеним* (І. Багряний); *День крутивсь і терпко пах, неначе ще надзелень розтовчений горіх. Отак дитинство в жилах трепетало* (В. Стус); *(Яблуко зірвавши над собою, ще надзелень, із хрускотом гризнув* [перший монах]). [П е р ш и й м о н а х:] *Ух, кисле!* (Л. Костенко); * Образно. *Чи ж не втрачала весь час на своєму скорботному шляху й українська література свої таланти, скошені ворожими руками ще надзелень або перетерті між жорнами реакцій і революцій?* (Б. Антоненко-Давидович).

НАДЗЕ́МНИЙ, а, е. 1. Розміщений над поверхнею землі. *Мій рідний край — чорнозем невичерпний, І попідземні надра, і надземні Будови ті, що гордий з них народ* (М. Рильський); *Ідучи вздовж вузьких, брудних, повних світла, гуркоту, руху магістралей, Курт часто запитував сам себе, що загнало людей у ці страшні надземні катакомби* (М. Дашкієв); *Мікроелементи впливають не тільки на ріст і розвиток надземної маси рослин, але й на їхню кореневу систему* (з наук. літ.); // Який відбувається на землі. *Тебе просив я в ночі темні оповідать мені казки про фей і про бої надземні, коли, як блискавки, клинки в руках богатирів сіяли* (В. Сосюра); *Ті бійці, що вчора бились на Далекому Сході, сідали в автомобілі та надземні поїзди, щоб наступного дня взяти участь у боях на Західному фронті* (М. Трублаїні).

2. Який міститься поза землею, у просторі; небесний (у 1 знач.). *Я б віддав отой надземний, Твій таємний світ надхмарний За наземне справжнє графство, За підхмарний замок гарний* (Леся Українка); *Житиму самою математикою та ідеями Ренесансу або ідеями підземної археології чи надземної астрономії* (А. Кримський); *Лисенки втрьох спостерігали, як фотель перед карельським бюро тата заніс Базаревського в надземні простори, в надхмар'я* (Олекса Ізарський); // *у знач. ім.* **надзе́мне,** ного, *с.* Те, що міститься поза землею, у просторі; небесне; протилежне з е м н е. *Душа бажає скинуть пута, Що в їх* [них] *здавен вона закута, Бажає ширшого простору — Схопитись і злетіти вгору, Життя брудне, життя нікчемне Забути і пізнать надземне* (М. Вороний).

3. *перен.* Надприродний, потойбічний, загробний. *Спориш не смів уже сумніватися, що чув надземний голос* (І. Франко); — *А містицизмом взагалі ще менше займаюся. А ще менше вірю в силу надземних об'явлень, феноменів, снів і т. ін.* (О. Кобилянська); // Який перевищує звичайну міру чого-небудь; неземний. *Билася* [душа] *в сумнівах, в печалі надземній, плакалася й скаржилася на відсутність гармонії* (Г. Хоткевич); *Очі отця Ізидора покрилися імлою якоїсь надземної туги* (Б. Лепкий); *По її серці розлилося таке щастя, така надземна розкіш, таке внутрішнє вдоволення, якого не зазнала вже віддавна* (А. Крушельницький); *Для студента першого курсу явища відбувалися в надземному сяєві: був закоханий так, що замість побуту відбувався урочистий сон* (В. Барка); // *у знач. ім.* **надзе́мне,** ного, *с.* Те, що перевищує звичайну міру чого-небудь; надприродне *(див.* **надприро́дний** 1). *Дбайливо, мов золоті персні, оберігав* [Антон Никандрович] *таємницю свого потягу до надземного, вічного; він щоночі перед сном виймав з найглибшого куточка шухляди іконку Богоматері і .. прошіптував слова молитви* (В. Барка).

НАДЗЕ́М'Я, я, *с.* Простір над землею. *Оксамитова святкова тиша сповивала весняну землю, в цій тиші роїлось глибоке бездонне небо, поміж його роями до самого надзем'я гнувся Чумацький Шлях* (М. Стельмах); *Нагнічене з надзем'я повітря уже виповнювало тупик тунелю і з відкритих шлюзів дихало ранковою свіжістю* (А. Хорунжий); *З густим шипінням злітають одна за одною дві зелені раке-*

ти. Лишаючи по собі світлі пасмуги, скочуються до над-зем'я і гаснуть. Це — сигнал для загального наступу (Є. Доломан).

НАДЗИЖЧА́ТИ, чи́ть, *док.* 1. Продзижчати, прогудіти певний час. *Стільки зробив, як комар надзижчав* (прислів'я).

2. *що і без прям. дод., перен., розм.* Наговорити багато чогонебудь (перев. недоброзичливого, неприємного) про когось або щось; нашептати (у 2 знач.). *Імператор Австрії мав непостійний характер. Хтось щось надзижчав йому у вуха, і він змінив милість на гнів: обіцяних на університет коштів казна не виділила* (із журн.).

НАДЗИРА́ННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **надзира́ти.** *Заглянув* [Герман] *через вибитий сук досередини* [кошари]. *Такий спосіб надзирання був у нього не новина* (І. Франко); *Ще зрання управляющий* [управляючий] *відділив кілька душ* [челяді] *для спеціального надзирання* (Г. Хоткевич).

НАДЗИРА́ТЕЛЬ, я, *ч.* 1. *іст.* Службова особа, що наглядала за ким-, чим-небудь (перев. щодо дореволюційної Росії). *Двері з гімназії відчинились, на рундуці появився надзиратель* (О. Кониський); *Покійний її чоловік був надзирателем робітників у копальнях земного воску в товаристві французькім на Волянці* (С. Ковалів); *Він уже поспішався до карцеру. Слідком за ним ішов надзиратель і брязкав ключами* (С. Васильченко); *Крізь жалюзі сусіднього вікна прошивають його* [Серпокрила] *налиті густою чорнотою широкі й трохи косі очі. Дивиться .. колишній "квартальний надзиратель", себто важна особа в провінційному місті царської імперії* (В. Барка).

2. *заст.* Те саме, що **нагляда́ч** 1. — *Покиньте службу надзирателя, — серйозно сказав Ковальський* (Валерій Шевчук); *Тисячі гектарів древніх пущ на Лівобережжі обгороджено високою дротяною сіткою .. А в надзирателях — мало не полковники* (П. Загребельний).

НАДЗИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., кого, що, за ким — чим, над ким — чим і без дод., заст.* Уважно стежити за ким-, чим-небудь, пильнувати кого-, що-небудь; наглядати. *Гамза вірно служить своєму дворянству: як орел той надзира над своїм гніздом, так Гамза над повітовим дворянством* (Панас Мирний); *Восени мав Ван-Гехт приїхати в Галичину до Дрогобича, щоб надзирати за будовою фабрики* (І. Франко); *Дехто з молоді, користаючись з того, що око старших не надзирає за їх роботою, полягали собі на сонці або бігали, ганяючися один за одним* (Г. Хоткевич); *Робітників, коли надзирав* [старий Петро] *їх у полі або коло стодоли, держав, мов кліщами, при роботі, та проте був він добрий і щирий, а серцем м'який* (О. Кобилянська); *Побігла мама... А білоголове — вже семилітнє дівча .. з двору надзирає* (Остап Вишня).

НАДЗИ́СК, у, *ч.* Дуже значний зиск (у 2 знач.); надприбуток. *Мета монополій — одержання не звичайного середнього прибутку, а величезних надзисків* (із журн.); *Господарюючи в найдохідніших секторах економіки й одержуючи надзиски, клани душать середнього та дрібного підприємця* (з газ.).

НАДЗІ́Р, зо́ру, *ч., діал.* Нагляд. — *Тут* [у селі] *у нас надзір дуже острий* (І. Франко); — *Я тебе не віддам з-під свого надзору так легко, як думаєш. Будь ти собі і який повнолітній мужчина* (О. Кобилянська); *З усього було ясно, що всі ті заяви далі не підуть, як до рук цього начальника .. А якщо ті заяви потраплять навіть до рук цього прокурора по надзору, то й що з того?* (І. Багряний); *До нього приставлено надзір, і в скорому часі був* [Юра] *змушений відійти в гори* (У. Самчук).

НАДЗІ́РКА, и, *ж., астр.* Надвелика зірка; квазар. *Поштовх до розвитку нового погляду на гравітацію дало відкриття надзірок* (з наук.-попул. літ.); *Надзірки — це космічні автономні тіла з масою, що вдесятеро більша за масу Сонця* (з навч. літ.).

НАДЗО́РЕЦЬ, рця, *ч., діал.* Наглядач. *Приходить надзорець, відмикає двері, робітники мовчать і стоять, не йдуть до кошари. — Ну, до роботи! — гукає надзорець. — Е, маємо час, — відповідає холодно сей або той ріпник* (І. Франко); — *Лишіть їх, панно Маріє! — перебила тітка скоро, — лишіть їх! Не знаєте? Молодіж чується свобіднішою, коли не бачить надзорців над собою* (О. Кобилянська).

НАДЗО́РЯНИЙ, а, е, *поет.* Який міститься вище зірок, за межами земної атмосфери. *Я не літав в надзоряні країни, А все державсь бездольної землі* (П. Грабовський); *Інші* [партизани] *похилили голови за борт і бачили зірки далеко внизу під собою, й здавалося їм в останню смертну мить, що пливуть вони в надзоряну сяючу далину* (О. Довженко); — *Якщо .. шлях буде такий же безмірний і величний, як зоряний... і надзоряний... підемо разом по ньому... — Я спробую, учителю. Я шукатиму...* (О. Бердник).

НАДЗУСИ́ЛЛЯ, я, *с.* Надвелике, надзвичайне зусилля (у 1 знач.). *Вона стримує себе надзусиллям волі* (В. Єшкілєв); *Крупка-молодший надзусиллями змусив себе підвестися. Голова йшла обертом* (Люко Дашвар); *Діалектика — це таке надзусилля думки, що з'єднує суперечності, розділені й розведені розумом на різні полюси* (з навч. літ.).

НАДЗЬО́БА́ТИ *див.* **надзьо́бувати.**

НАДЗЬО́БА́ТИСЯ[1] *див.* **надзьо́буватися**[1].

НАДЗЬО́БА́ТИСЯ[2] *див.* **надзьо́буватися**[2].

НАДЗЬО́БУВАТИ, ує, *недок.,* **НАДЗЬО́БА́ТИ,** дзьоба́є, *док., чого, розм.* Дзьобаючи, пробивати оболонку чого-небудь, пошкоджувати його; наклювовувати *(див.* **наклюво́вувати**[1] 1). *Папуга надзьобує улюблені страви: цукор, макарони, картоплю й хліб* (із журн.); *Домашні голуби надзьобали зерна* (з газ.).

НАДЗЬО́БУВАТИСЯ[1], ується, *недок.,* **НАДЗЬО́БА́ТИСЯ,** дзьоба́ється, *док., чого і без дод., розм.* Дзьобаючи (у 1 знач.) багато чого-небудь, удосталь наїдатися; наклювовуватися *(див.* **наклюво́вуватися**[1]). *Надзьобувалася синичка зерна й проса, а потім пір'ячко чистила* (із журн.); *Маленький, сіренький на соняшник сів, надзьобався добре й далі полетів* (загадка); *Сороки вже кілька років, як унадились до мого саду. Надзьобаються тихо — то я й не чую, як вони шкодять* (Ю. Логвин); *Якщо корму дуже багато, то горобець не поспішає надзьобатися проса або пшона наодинці — спочатку злітає за своїми* (із журн.).

НАДЗЬО́БУВАТИСЯ[2], ується, *недок.,* **НАДЗЬО́БА́ТИСЯ,** дзьоба́ється, *док.* Те саме, що **пророста́ти** 1, 2. *Паросток пшениці повинен досягти довжини 1–1,5 мм, тобто зерна мають тільки надзьобуватися, бо саме в цей час вони є максимально біологічно цінними* (із журн.); *Насіння для яровизації намочують і пророщують лише доти, доки надзьобається три-п'ять процентів від загальної його кількості* (з навч. літ.).

НАДЗЮ́БА́ТИ *див.* **надзю́бувати.**

НАДЗЮБА́ТИСЯ *див.* **надзю́буватися.**

НАДЗЮ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДЗЮБА́ТИ,** дзюбáю, дзюбáєш, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос., що.* Те саме, що **надзьо́бувати.** *Курча надзюбує просо* (з газ.).

2. *чого, рідко.* Те саме, що **налу́зувати** 2. *Надворі опар, а ми посідаємо в холодку, розмовляємо, регочемо .. а того насіння — у! Надзюбаємо стільки, що лушпайки аж лящать попід ногами* (А. Кримський).

НАДЗЮ́БУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАДЗЮБА́ТИСЯ,** дзюбáється, *док., чого і без дод., розм.* Те саме, що **надзьо́буватися**[1]. *Ой не жаль ми* [мені], *моя мамо, що-м дав червоного, Коли .. націлував личка рум'яного .. Та й наобіймався, Як соловій у садочку ягід надзюбався* (з коломийки).

НАДЗЮРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Те саме, що **натекти́.** — *Може, нарешті дасте себе забинтувати? Дивіться, яка калюжа надзюрила!* (Ю. Винничук); // *безос. — Діжка тече, — глянь, скільки надзюрило* (Б. Грінченко).

2. Помочитися (у 2 знач.) куди-небудь. *Тицяла* [кішка] *голову в речі, тривожно муркотіла, навіть стрибнула досередини валізи і надзюрила в один куток* (І. Роздобудько); *Нахабно надзюрило* [мопсеня] *професору на коліна і побігло гризти усе, що втрапить ув око* (Люко Дашвар).

НАДЗЮ́РКАТИ, аю, аєш, *док., чого, розм.* Із дзюркотінням налити яку-небудь кількість рідини. *Їй* [доярці], *сердешній, два центнери молока за день у дійницю треба струмками надзюркати* (І. Волошин).

НАДЗЮРЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док., розм.* 1. Натекти із дзюркотінням. *Вони* [жінки] *з глечиками чекали, доки надзюрчить з джерела ота цілюща рідина* (Іван Ле).

2. *чого.* Те саме, що **надзю́ркати.** *Він стомлено одкинувся у фотелі й надзюрчав у фужер шипучого вина* (із журн.); * Образно. *Хай би забиралася* [Марія] *зі своїм відром, хай би ця колонка швидше надзюрчала повне відро* (Валерій Шевчук).

НАДЗЯ́БРОВИЙ, а, е, *біол.* Який міститься, розташований над зябрами. *У риб із повітряним типом дихальний процес здійснюється за допомогою надзябрових органів* (з наук.-попул. літ.).

НАДИ́БАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нади́бати.** *З давніх часів полюбили цю гору мавки, або лісниці. Вони вміли ставати подібними до дівчини чи жінки, про яку думав надибаний у лісі леґінь чи молодий ґазда* (з легенди); // **нади́бано,** *безос. пред. Герман .. слухати не хотів скептичних уваг оберштайгера* [старшого штейгера], *що там, у тій ямі, нема ані сліду воску, що поклад глини, який там надибано, .. виключає віск* (І. Франко).

НАДИ́БАТИ *див.* **надиба́ти.**

НАДИБА́ТИ, áю, áєш, **НАДИ́БУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАДИ́БАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* 1. *кого, що.* Зустрічати на шляху, по дорозі кого-, що-небудь. *Іде козак дорогою. Дівку надибає* (С. Руданський); *Він оглядався по дорозі, чи не можна б до когось прилучитися, але нікого такого не надибував* (Н. Кобринська); *А вона все йде та йде. Нарешті, надибала якусь високу-високу хату без вікон і без дверей* (І. Цюпа); * Образно. *Ходив собі Вовчик-братик по лісі, ходив, та й надибала його тяжкая пригода* (І. Франко).

2. *кого, що і без прям. дод.* Знаходити або виявляти кого-, що-небудь десь; відшукувати. *На стіні надибую портрет господаря, мальований олівцем* (Іван Ле); *Коли вода спала, я ходив далеко в луги, надибував каміння, одшліфоване до вроди* (М. Воробйов); *Лиха доля й під землею надибає* (Номис); *Сьогодні я надибав народну мудрість: боягуз тричі вмирає* (В. Дрозд); // *на кого — що.* Випадково натрапляти, натикатися на кого-, що-небудь. *Тоня, заглибившись в ті простори далеко, надибує часом лише на міцні укриття у землі та на сліди клумб біля командного пункту* (О. Гончар); *Ходили хлопці Огнивка за ріку Шкловку, надибали там на козаків. Прийняли їх, як побратимів. Частували, розпитували* (Н. Рибак); *Він ще з дитинства надибав на пораду Фрідріха Шлоссера за будь-яких умов не порушувати душевної рівноваги й раціонально розміщувати в душі силу й лагідність, суворість і поміркованість* (Олекса Ізарський).

НАДИ́БАТИСЯ *див.* **надиба́тися.**

НАДИБА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *рідко* **НАДИ́БУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **НАДИ́БАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Випадково зустрічатися; здибáтися (у 1 знач.). — *Я писати не можу. Знайдуть за штемпелем .. — Та що я, не розумію, Повсюдо! Ой, як же ми надибалися?!* (Р. Андріяшик).

2. *на кого — що і без дод.* Випадково натрапляти (у 2 знач.) на кого-, що-небудь; надибáти (у 2 знач.). *Я сам, у свій хлоп'ячий вік, у 50-ті роки, надибавсь, напр., на сліди впливу Капністів, .. із кружка котрих в перший раз здобув і "Сон" і "Кавказ" Шевченка* (М. Драгоманов).

3. *тільки 3 ос.* Те саме, що **з'явля́тися** 3. *У розмові надибалась красива пауза для зміни ритму* (Любко Дереш); // *безос. Він .. знов заглиблюється в споминках, нагадує всі хороші і щасливі хвилі свого життя .. Але що ж, споминок таких мало, дуже мало надибається в пам'яті Івася* (І. Франко).

НАДИ́БУВАТИ *див.* **надиба́ти.**

НАДИ́БУВАТИСЯ *див.* **надиба́тися.**

НАДИВИ́ТИ, дивлю́, ди́виш, *док., кого, що, перев. зі сл.* с о б і, *рідко.* Те саме, що **нагле́діти** 3. — *А ці, .. що в дівчачому училищі, красиві? — Всякі є. — Ти там собі ніякої ще не надивив?* (Григір Тютюнник).

НАДИВИ́ТИСЯ *див.* **надивля́тися.**

НАДИВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **НАДИВИ́ТИСЯ,** дивлю́ся, ди́вишся; *мн.* нади́вляться; *док.* 1. *на кого — що і без дод.* Довго, досхочу дивитися на кого-, що-небудь. — *Оце дивіться, діти, на вашого дядька, надивляйтеся, бо вже, мабуть, більше не побачите ніколи* (С. Васильченко); *Сліпуче сонце залило світ .. Ніби .. хотіло сказати всім, що от нате, надивляйтеся на мене, на моє радісне, золоте, життєдайне сяйво* (І. Багряний); *Ніби востаннє надивлялись присмучені заробітчани на рідне село* (О. Гончар); *Що таке жити? Це — приймати і труднощі як благо .. Це — надивлятися на сомнамбулічну усмішку первістка. Авжеж, у нього син* (Н. Околітенко); *Вона* [мати] *серед ночі встає, І стереже добро своє, І дожидає того світу, Щоб знов на нього* [Івана] *надивитись, Наговоритись* (Т. Шевченко); // *також за ким — чим.* Уважно спостерігаючи, пізнавати, вивчати кого-, що-небудь. *Ворона з легенькою усмішкою, ніби йому по губах провели пір'їною, надивлявся за хапливими приготуваннями оперуповноваженого* (М. Малиновська); *Пришпоривши, Григорій поскакав уперед. Петрик надивлявся услід. Щось відкривалося такого, що бередило душу* (Г. Колісник); — *Надивилась я на Прісю за ті два тижні влітку. У неї тільки кавалери в голові* (А. Головко).

2. *тільки док., кого, чого, на кого — що і без дод.* Багато побачити чого-небудь, не раз зустрітися в житті з кимсь,

чимсь. *Світове горе велике. Він надивився на нього. І вдома і по світах* (М. Коцюбинський); *Наїздивсь я в Парижі тім, Ще більше находився, А що набачився, а що вже надивився!..* (С. Воскрекасенко); *Скрізь побував, всього надивився, а скажу вам: нема країни кращої, ніж правда* (О. Гончар); *Всяких людей надивився* [бувалий муж], *міста їх* [троян] *і звичаї бачив* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

3. *тільки док., на кого — що і без дод., перев. із запереч.* не. Вволю, до повного задоволення намилуватися ким-, чим-небудь. *Дивлюсь на сади зелені, Та й не надивлюся* (П. Куліш); *Василина несла в руках шматок нової свіжої матерії і не могла надивитись на неї* (І. Нечуй-Левицький); *— Ну й чого воно із дітьми отак-о носяться та не надивляться? Нічого в них нема* (Грицько Григоренко); *Старий Мазепа все дивився І надивитися не міг У очі їй, немов молився Лиш їй, забувши про святих* (В. Сосюра).

НАДИВОВИ́ЖУ, *присл.* Те саме, що **навдивови́жу.** *Тимко виявився надивовижу приємним чоловіком* (Любко Дереш); *Надивовижу близький герой дочасно померлим* (В. Стус, пер. з тв. Р. М. Рільке); *Вже як що скаже, то не збреше; як за що візьметься, то втне всім надивовижу!..* (Панас Мирний).

НАДИВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Багато, досхочу подивуватися (у 2 знач.). [В а р к а *(сама):*] *Дивлюсь на свого чоловіка і не надивуюся, зовсім неначе не Демко, а якийсь підпанок або купець!* (М. Кропивницький); *Пріська надивувалася вволю, дивлячись, як пані спокійно, з легким серцем, натягала на чорні сорочки своїм дітям новомодні сукні* (Л. Яновська); *Гнатко, шкіряними міхами сопучи, сіє тими оповідками, тими небилицями, мов із бездонного мішка: слухати — не переслухаєш, дивуватись — не надивуєшся* (В. Дрозд); // Намилуватися ким-, чим-небудь вволю, до повного задоволення. *Та не бери її весною В свій рай небесний, не бери, А дай твоєю красотою Надивуватись на землі* (Т. Шевченко); *Не спиться. Я сиджу надворі. Не надивуюся ніяк На небо, на холодні зорі* (В. Мисик).

НАДИКТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надиктува́ти.** *— У неї заклякли руки .. Лікарі тут безсилі. Листа тобі привезуть... Завтра. Живого. Надиктованого на касету магнітофона* (О. Чорногуз); *Голос її був суворим і віддаленим, здавалося, що вона повторює слова, надиктовані їй згори, щораз зупиняючись і прислуховуючись до нових підказок* (Ю. Винничук); *Цей щоденник, надиктований Іржі, буде нарешті останнім* (Т. Прохасько); *Увімкніть функцію диктування на панелі "Диктування" в меню "Клавіатура", а потім надиктуйте текст. Вікно зворотного зв'язку рахує обсяг надиктованого тексту* (з наук.-техн. літ.); // **надикто́вано,** *безос. пред. Багато книг написано, аудіозаписів надиктовано й чимало фільмів знято про красу життя* (з газ.); // *у знач. ім.* **надикто́ване,** ного, *с.* Те, що надиктував хто-небудь. *Здавалося б, ще зовсім недавно глядачів вражали мобільні телефони, портативні комп'ютери, пристрої, що вміли говорити, і друкарські машинки, що могли друкувати надиктоване* (з наук.-попул. літ.).

НАДИКТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надикто́вувати.** *Учитель, пояснюючи новий матеріал, замість надиктовування тексту може використати опорні схеми, переглянути з учнями словник основних понять і запропонувати їм висловити свої міркування* (з наук. літ.); *Спецкурс із психолінгвістики орієнтований на динамічний режим опрацювання матеріалу, а тому не передбачає надиктовування конспектів* (з навч. літ.); *У планшетному комп'ютері передбачено режим голосового надиктовування тексту* (із журн.).

НАДИКТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДИКТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Диктувати (у 1 знач.) що-небудь для запису. *Починав* [Едгар] *швидко надиктовувати помічниці відомості про хворобу пацієнта і про методи та способи її лікування* (І. Росоховатський); *Уперше Григорій зголосився допомогти гетьману. А коли виявилося, що у нього гарний чіткий почерк, Мазепа заходивсь надиктовувати рядок до рядка* (Г. Колісник); *З Книги знань херувими, як Святі Духи, надиктували землянам Тору, Біблію, Коран* (В. Багірова); *— Мені доведеться написати листа або надиктувати його на магнітофон. Краще обидва варіанти* (А. Кокотюха); *Надиктував* [тренер] *номер* [телефона] *свого колишнього приятеля, давнього знайомого* (С. Жадан).

НАДИКТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАДИКТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. *розм.* Тривалий час або забагато диктувати що-небудь. *Хлопцеві сподобалися телефонні конкурси, в яких можна виграти різні призи. Ось він і не відходив від телефона, надиктовуючи відповіді. Та до того надиктувався, що через півроку батькам прийшов величезний рахунок* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **надикто́вувати.** *Кожен текст надиктовувався трьома різними голосами: жіночим, чоловічим і дитячим* (з наук. літ.); *У голосовий модуль системи охоронної сигналізації заздалегідь надиктовуються повідомлення про тривогу* (з навч. літ.).

НАДИКТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надиктува́ти.** *У так званій дискретній мові, наприклад, надиктування окремих команд, паузи між словами значно більші за природні паузи всередині слів* (з наук. літ.); *1972 р. стало доступним перше комерційне програмне забезпечення систем розпізнавання мови, яке передбачало "попереднє тренування" системи за допомогою надиктування слів* (з навч. літ.).

НАДИКТУВА́ТИ *див.* **надикто́вувати.**

НАДИКТУВА́ТИСЯ *див.* **надикто́вуватися.**

НАДИМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надима́ти** 1 і **надима́тися** 1. *Як уявляється мені, громадська слава й популярність обмежувалися сидінням у президіях і надиманням щік. Але ж було це, вважайте, ще до моєї ери* (П. Загребельний); *Оскільки у фазі видиху просвіт бронха звужується, виникає накопичення залишкового повітря в сегменті і його прогресуюче надимання* (з наук. літ.).

НАДИМА́ТИ *див.* **надува́ти.**

НАДИМА́ТИСЯ *див.* **надува́тися.**

НАДИМИ́ТИ, НАДИМІ́ТИ, млю́, ми́ш; *мн.* надимля́ть; *док.* Напустити багато диму. *Крізь позеленілі шибки ледве пробивається світ у хату, окриваючи її мороком; здавалося мов хто надимив, і спертий дим снував по хаті* (Панас Мирний); // *чим і без дод.* Курячи, наповнити повітря тютюновим димом. *Павло надимів цигаркою так, що не стало видно ні жеребчика, ні Павла* (Григорій Тютюнник); *— Давайте цигарки запалимо. Це врівноважує нерви. — Я не палю. — Тоді пробачте, що надимлю, але, не закуривши, не можу говорити* (А. Хижняк); // *безос. Від іскорки почав тліти тютюн. Надимило спочатку рідким димом, а потім і густішим* (із журн.).

НАДИМІ́ТИ *див.* **надими́ти.**

НАДИ́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надими́ти, надиміти.** *Через деякий час в накурене, надимлене цигарками приміщення робіткому вбігає задихана семикласниця Ніна Чумак* (О. Гончар); // **нади́млено,** *безос. пред. В кімнаті .. так було надимлено, що Ганна зразу й не побачила синього шведського капітана* (Б. Лепкий); *Тут* [у курені], *як у печері, було тепло й надимлено, сичав ясиновий сушняк у вогні, гойдалось чорне волоття, що звисало з прокурених стін* (В. Близнець).

2. *у знач. прикм.* Наповнений димом. *В надимленій хаті зробилося тихо* (Б. Лепкий).

НАДИ́Р, у, *ч.* 1. *астр.* Найнижча точка небесної сфери, протилежна зеніту (у 1 знач.). *Надир збігається з напрямком дії сили гравітації в даній точці* (з наук.-попул. літ.); *Перетин прямовисної лінії з небесною сферою утворює дві точки: зеніт і надир* (з навч. літ.).

2. *перен.* Найнижчий ступінь розвитку чого-небудь; протилежне з е н і т (у 2 знач.). *Київ вивищує і просвітляє: очищає дух. Натомість на Петербург герой "Сну" дивиться згори, з висоти пташиного польоту вниз, у метафізичний надир* (О. Забужко); *Себе він радо порівнював з труною Магомета, яка весь час притягується двома магнітами в протилежні сторони і через це вічно хитається між височінню та безоднею, між небом і землею, між занепадом і зльотом, між зенітом і надиром* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго).

НАДИРА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надира́ти** 1, 2, 4. *Заготівельні пункти в районі охоче приймали вербову кору, адже в ній багато дубильних речовин. Тому ми з хлопцями підробляли надиранням кори з верб, яких над річкою росло вдосталь* (із журн.); *Інструмент призначений для надання шорсткості (надирання) поверхні безпосередньо біля проколу чи інших маленьких отворів у камері* (з навч. літ.).

НАДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАДЕ́РТИ, НАДРА́ТИ,** деру́, дере́ш; *мин. ч.* наде́р, де́рла, ло *і* надра́в, дра́ла, ло; *док.* 1. *що, чого і без дод.* Відриваючи, відокремлюючи невеликими частинами, збирати що-небудь у якійсь кількості. *Дискові лущильники під час обробітку пересушеного, твердого, монолітного ґрунту надирають пил, руйнуючи структуру ґрунту* (з навч. літ.); *У лісі Олекса наказав розкласти великі вогнища і послав легенів надрати смоли* (з казки); *Хома послав Луку в свій ліс надрати лика: А мій Лука за ликом увесь ліс очистив, до пенька* (Л. Боровиковський); *— Ще не заклеєний* [конверт]. *А чим би його... — Як чим? А ґлеєм! Там на 'дній* [на одній] *вишні, як кулаки, понагонило. Ось я побіжу надеру...* (І. Вирган); *Треба було збігати в ліс, — нарвати ягід бузини, надерти дубової кори, а потім зварити їх з іржею, щоб назавтра було те чорнило, яким писали тоді* (М. Стельмах); // *кого, чого.* Руйнуючи гнізда, забирати яйця, пташенят. *Незабаром Грицько вернувся з повною пазухою горобенят. — А я, діду, ось скільки горобенят надрав!* (Панас Мирний); *Так я надрав там* [на дзвіниці] *яєць, ґав'ячих і горобиних, повну пазуху* (І. Микитенко); *У мене .. гостро боліло праве плече. "От і надрали яєць", — перше, про що подумав я, й лишився задоволеним, хоч не знав ще, чим моє падіння закінчиться* (І. Кирій); *Не сам ти в полі, за тобою тягнеться ще аж шість плугів .. Побіжать до болота, надеруть яєць крячиних і напечуть у жару. Всі ж бо хлопці молоді, нежонаті* (Ю. Мушкетик).

2. *що з чого.* Подрібнювати очищене від лушпиння зерно на крупу. *Довелося робити жорна, щоб надерти з неї* [кукурудзи] *якоїсь крупи* (В. Логвиненко).

3. *тільки док., з кого, перен., розм.* Беручи з кого-небудь більше, ніж належить, назбирати яку-небудь кількість чогось. *— Якби сюди горілки .. — Де б же ти взяв? — питає Пацюк. — Голова б приніс... він з людей надрав* (Панас Мирний); *Все в житті розсідається на свої місця — або з часом, або від самого початку, але нам потрібно трохи надерти із себе нервових волокон, перш ніж це зрозуміти* (І. Карпа).

4. *кого, що, розм.* Тручи, розчісуючи що-небудь, завдавати болю; натирати (у 3 знач.). *Коли вона розплутала голову — буйна гриваста темно-руса хвиля впала їй на очі, заслонивши хату. Майї стало шкода своїх кіс, шкода, що надерла себе. Вона стала легко, легесенько пускати гребінець згори додолу* (Б. Харчук).

Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку) *див.* **де́рти.**

◊ **Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко)** *див.* **де́рти; (1) Надира́ти / наде́рти (надра́ти) чу́ба (чуби́)** — карати кого-небудь, тягаючи, сильно смикаючи за чуба. *А для Зайця річ нелюба. Що надрав учитель чуба? Ніби нас не драли всіх?* (І. Франко); *Побиті* [донські] *козаки почали підводитися, збираючись продовжити бійку. — Що, соколики, надер вам оселедець чуби! — зареготав урядник* (Д. Білий).

НА́ДИТИ, джу, диш; *наказ. сп.* надь; *недок.* 1. *кого чим і без дод.* Приваблювати до себе, манити (у 2 знач.). [М а л а х і й:] *І надили, і спокушали велехитро, що є у вас їсти й пити, .. мило духовите, гігієна, шоколад...* (М. Куліш); *Сам колір зерна непереможно надив. Ось він — спасенний хліб. Перед очима. Чиста пшениця* (В. Барка); *— Живеш тут, а надить тебе нетутешнє, краї далекі і як люди далекі живуть* (О. Гончар); *Б'ється серце, як пташа німе, буде спогадами надити* (В. Стус); *Ми помаленьку просувалися вперед: дорога надила нас солодким запахом соломи* (Валерій Шевчук); // *кого, що, також з інфін.* Заманювати кого-, що-небудь кудись. *Степанові соняхи схиляли свої золоті голови до Дем'янової тичкової квасолі, що п'ялася попід лісою по тонких тичках і .. надила Степанові соняхи лицятися до неї* (О. Кониський); *Ганяється* [Лукаш] *то за одним* [вогником], *то за другим, вони непомітно надять його до драговини* (Леся Українка); *Життя надить поета* [В. Еллана-Блакитного], *покинувши своє особисте, влитися розпеченим шуканням в ціле море руху-колективу* (М. Зеров); // *безос. Віктор уже не думав, що будь-коли повернеться до університету, проте його так і надило продовжувати свої київські студії "Вертера"* (Олекса Ізарський).

2. *кого.* Ловити рибу, приманюючи на що-небудь. *Не надь, Рибалко молоденький, На зрадний гак ні щуки, ні лина!..* (П. Гулак-Артемовський); *Пробивши луночку між льодових полявин, На блешню надимо було ми окунів* (М. Рильський); *— На Дніпрі, не як інші рибалки, вдень, але ж нічмо* [уночі] *"на світло" рибу надить* [батько Олодарчин]! *Люди кажуть: "З русалками знається!"* (Н. Королева).

(1) На́дити зір (о́чі) — приваблювати погляд. *Цвіла у серці квітка, й надив очі знайомий погляд* (М. Коцюбинський); *На подвір'ї можна було знайти чимало затишних куточків, .. надили очі квітники: які тільки квіти не буяли на тих грядках, у які химерії не сплітались* (Ю. Мушкетик).

НА́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *недок.* 1. *на що, чим і без дод.* Захоплюватися (у 2 знач.) чим-небудь; спокушатися (у 1 знач.). *Випробовуваний, хай не каже ніхто: Я від Бога спокушуваний. Бо Бог злом не спокушується, і нікого Він Сам не спокушує. Але кожен спокушується, як надиться й зводиться пожадливістю власною* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Син Яця-коваля, Іван рудоволосий. Рибалка і мудрець, поет і каменяр, Не надився на блиск і на позверхній чар, На Чайльд-Гарольдів плащ, на Лорелеї коси* (М. Рильський); *Ця, молодша, аж променіла нерозтраченою життєвою енергією, на яку мало хто досі, певно, й надився, сподіванням знайти свого "судженого"* (О. Шугай).

2. *на кого — що, розм.* Намірятися (у 1 знач.) на кого-, що-небудь; зазіхати. *Зоставсь я в тій сім'ї ні наймит, ні хазяйська дитина. Люди вбогі, а дівка друга підросла, — на другого приймака надились* (Ганна Барвінок); *Надились* [слуги] *на велику аж надто платню* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *— Та хіба ж можна надитися на чуже?!* (з газ.).

НА́ДИХ, у, *ч.* 1. *поет.* Те саме, що **надиха́ння;** спонукання когось до яких-небудь дій, учинків; вплив на когось. *Несказанно, невимовне* [невимовно] *Кобза промовляє .. І святими почуттями Серце надихає.., Щоб .. поезії спасенним Надихом сповнилось, До всіх вір і всіх язиків Рівно прихилилось* (П. Куліш); *Можливо, що татове записування українських пісень було надихом Метлинського, відомого збирача їх* (Олена Пчілка); *З Божого надиху прийшла* [дівчинка] *сюди шукати такого, хто б навчив її, як повинно служити Богові* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *поет.* Душевне піднесення; натхнення. *Де ж ділися високі явори, що вартою стояли понад ставом?.. Там я уперш почув душі тремтіння Від надиху почуттів неземних* (М. Старицький); *Червоні яблука в кімнатах Насипані, що ніде стать. Це нашого кохання надих Зійшов на яблуневу стать* (Д. Павличко).

3. *розм.* Відтінок, ледь помітна ознака чого-небудь. *Вона відвернулась, мов попечена несподівано вогнем, не обзивалася, і лиш надих блідості уклавсь на її лице* (О. Кобилянська); *1960 року .. книга Григорія Костюка побачила світ англійською мовою .. Передмова має виразний публіцистичний надих, ідеться у ній про те, які ми ще аморфні, недалекоглядні* (О. Шугай).

НАДИ́ХАНИЙ[1], а, е. 1. Дієпр. пас. до **нади́хати.** *Сумерк був тихий, теплом надиханий* (К. Гриневичева); *Десь недалеко по-нічному пахла м'ята .. І той любовний запах м'яти, і крони дерев у холодному сріблі, і та росою надихана ніч — все воно створено для любові* (Ірина Вільде); *Надиханий іній на комірі її пальта осипавсь від доторку тернової гілки* (Є. Пашковський); // **нади́хано,** *безос. пред. Лився спирт, накурено, надихано в вагоні* (С. Скляренко).

2. *у знач. прикм., перен.* Який нади́хався; сповнений повітря, різноманітних пахощів і т. ін. *Цеї ночі упав знов свіжий сніг. Уклався на гіллі дерев, на всім, немов надиханий* (О. Кобилянська); *"Заповідаю вам сей ліс, упокорений, намолений і надиханий. Заповідаю його чари і його багатства"* (М. Дочинець).

НАДИ́ХАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **надиха́ти.** *Я надиханий тобою, Краю рідний — сторонó, Сонцем, квіткою, весною* (П. Усенко); *Кожний, читаючи його* [вірш М. Старицького] *сам, відчує і правдивість чуття, яким він надиханий, і ту концентрацію та інтенсивність його, що дає поетові в маленькім образочку виявити далеко більше, ніж вимовляють слова, і старанність його форми* (І. Франко); *Гуморески й сатири незабутнього Остапа Вишні напоєні любов'ю до рідного народу .. Цими самими почуттями надихані твори Степана Олійника, Сергія Воскрекасенка, Федора Маківчука, Дмитра Білоуса та інших* (М. Рильський); // **нади́хано,** *безос. пред. Численні лапідарні образи міста, архітектурні пейзажі-роздуми, найбуденніші ландшафти — усе надихано щирим і вільним від зайвої риторики мистецьким поглядом* (з наук.-попул. літ.).

НАДИХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надиха́ти.** *Автор щиро дякує науковому керівникові за постійну увагу, керування та надихання на творче написання роботи* (з наук. літ.); *Мета виховання — забезпечити інтелектуально-емоційне прийняття ідеалу й надихання вихованця на перебудову своєї особистості за духовними законами* (з навч. літ.).

НАДИ́ХАТИ *див.* **нади́хувати**[1].

НАДИХА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАДИ́ХУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАТХНУ́ТИ, НАДИХНУ́ТИ,** ну́, не́ш, *док.* 1. *кого.* Викликáти душевне піднесення, натхнення; надавати душевної сили. *Якима надихувала надія чинів, надія вислужитись, вийти в люди, дійти до панства* (І. Нечуй-Левицький); *Читання надихало Лесю, голос її з кожним рядком міцнів, виразнішав* (М. Олійник); *Нас натхнуло благо спільне; Геть змести поклали ми Бідування підневільне Та нерівність між людьми* (П. Грабовський); *Тобі* [Україні] *несу я сили всі, що маю; І працю тиху, і мої пісні На вівтар твій побожно я складаю. Натхни ж мене! Нехай у мертвім сні Я днів моїх даремно не загаю!* (В. Самійленко); *Ідуть брати твої на бій — не тисячі, а мільйони... Ти надихнути їх зумій, створи пісень залізні тони!* (П. Тичина); // *кого, що, кому, чим.* Викликáти що-небудь у когось. *Тобі, хто у серцях дітей живе, Хто старість молодістю надихає, Подяка вічна за життя нове* (М. Рильський); *Ти загинув, але твоя кров Натхнула до брата любов* (М. Старицький); [А н т е й:] *Ти віддався у руки ворогу, як мертва глина, з якої кожне виліпить, що хоче. Та хто ж тобі натхне вогонь живий, коли з творця ти творивом зробився?* (Леся Українка); *Я знаю: нечестиве те кохання, .. його ж мені вона сама натхнула* (А. Кримський); *Як в душу б він* [Тарас Шевченко] *заглянув кожну, Як кожний біль би наш відчув. Він влив би міць непереможну, Серця б він вірою натхнув!* (О. Олесь).

2. *кого на що.* Спонукати когось до яких-небудь учинків, дій (перев. благородних, високих). *Всім у домі порядкувала дружина — Карпиха, це вона, власне, й надихала Карпа на гонитву за багатством* (Ю. Яновський); *— Ти, здається, вірші пишеш. Тебе така ось буйна весна на рими не надихає?* (А. Кокотюха); *— Вельможна пані .. Краса ваша не тільки на любов мене натхнула, а ще й до нового життя відродила* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАДИ́ХАТИСЯ *див.* **нади́хуватися**[1].

НАДИХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **НАДИ́ХУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **НАТХНУ́ТИСЯ, НАДИХНУ́ТИСЯ,** ну́ся, не́шся, *док.* 1. Відчувати приплив сил, бадьорості, душевного піднесення під впливом чого-небудь. *Творчість не підкоряється ні обліку, ні регулюванню. Не можна надихатися за замовленням* (П. Загребельний); *Повертаючись в минуле, ви надихаєтесь майбутнім і здатні по-справжньому оцінити його переваги* (І. Роздобудько); *Надихнувшись чарівної*

сили, на баского скочив він [Всеслав] *коня* (Н. Забіла); *— Нас до бабусь мама з татом для того й привезли, щоб, як тато казав, діти вільним духом надихнулися!* (І. Андрусяк).

2. *тільки недок.* Пас. до **надиха́ти** 1, **нади́хувати**[2] 1. *— Всіляка ворожба і зв'язане з нею провидство, окрім лише церквою освяченого пророцтва, надихається диявольською силою* (Р. Іваничук); *Народився в поезії молодий напрям "саламандріанців", виникла тритонічна (на три тони) музика й пелагічний живопис, що надихався багатством форм світу медуз, морських зірок та поліпів* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека); *Хоча матерія, за Сковородою, оформлюється й надихується Творцем, вона залишається при цьому лише зовнішнім покровом, що прикриває внутрішнє, правдиве буття, основою якого є Бог* (з наук. літ.).

НАДИХА́ЮЧИЙ, а, е. Який надихає. *Увічнено поета* [Т. Шевченка] *не тільки в бронзі. Він увічнений в серці народу, живий, надихаючий, рідний* (М. Бажан).

НАДИХНУ́ТИ *див.* **надиха́ти.**

НАДИ́ХНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надихну́ти.** *Я зрозумів просту річ — я є. Я реальний. Я існую. Надихнутий цим новим усвідомленням, я вивчав обличчя людей* (Любко Дереш); [Д і в а:] *Походжу я від роду королів, Свята і чиста, обрана згори, Прийшла, надихнута небесним сяйвом, Небачені творити чудеса* (І. Драч, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. *у знач. прикм.* Сповнений натхнення; натхненний. *Він .. стояв серед нас із піднесеним та надихнутим лицем, а коли всі виговорилися й замовкли, почули ми його голос, що височувався майже зі стулених вуст* (Валерій Шевчук).

НАДИХНУ́ТИСЯ *див.* **надиха́тися.**

НАДИ́ХУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **НАДИ́ХАТИ,** нади́хаю, нади́хаєш *і* нади́шу, нади́шеш, *док.* 1. *що, чого і без дод.* Дихаючи, нагрівати повітря, робити його теплим, душним. *Під заколисливий грай вогню сон здолав хлопця; зрідка пробуджуючись, він.., скоцюрблений, під ковдрою з трьох інвалідських покривал, надихував тепло на груди* (Є. Пашковський); *— Худобі головне, щоб не було протягів і дощу. А тепло надихує сама, — каже фермер. — У корівнику навіть вода не замерзла при 30 градусах морозу* (з газ.); *— Сім'я чималенька — надихають, то ото так і рятуються від холоду* (А. Головко); *— На, не мерзни! — взяв своє пальто Дратва і накрив ним Юрка. — Затягни на голову і надихай собі тепла, а то застудишся* (М. Томчаній); *Загорнувся* [Климко] *у плащ-палатку й ліг. Зразу тремтів, .. тоді надихав собі в пазуху, зогрівся й принишк у теплі* (Григір Тютюнник); // Дихаючи, наповнювати повітря чимсь. *Розпукались цвіточки* [квіточки] *і, порозівавши* [пороззявлявши] *ріточки* [роточки] *свої, надихали на усю долину таким запахом, що, почувши його, забудеш про усе...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Справді, біля воза й по долині проростав туман. Якби я меншим був, то, напевне, повірив би, що його надихали воли* (М. Стельмах); * Образно. *Привіт тобі, мій друже вірний, гаю, повірнику моїх найкращих дум! Все чисте, ясне, що лиш в серці маю, надихав свіжий запах твій і шум* (І. Франко).

2. *док., тільки* нади́шу, нади́шеш, *кого, що, чим, перен.* Ви́кликати в кого-небудь душевне піднесення, вплинути на когось, щось (перев. позитивно). *Діалект, а ми його надишем Міццю духу і огнем любові І нестертий слід його запишем Самостійно між культурні мови* (І. Франко).

НАДИ́ХУВАТИ[2] *див.* **надиха́ти.**

НАДИ́ХУВАТИСЯ[1], уюся, уєшся, *недок.*, **НАДИ́ХАТИСЯ,** нади́хаюся, нади́хаєшся *і* нади́шуся, нади́шешся, *док.* Багато, досхочу дихати. *Життя на чистім здоровім воздусі* [повітрі] *було для нього* [Германа] *великим щастям. Він .. тепер повними грудьми розкішно надихувався чистого сільського повітря* (І. Франко); *Їй хотілося, як тому вітрові, по степу ганяти, надихатися польового повітря, щоб аж у грудях займалось* (Панас Мирний); *Після підвалу це повітря здавалося таким цілющим, що вона не могла надихатися* (А. Хижняк); *Захотілося* [Ользі] *поблукати лісами, надихатися сосни* (Олекса Ізарський); *Ми бігли, штовхались, падали .. І ось — на горі... А сонця, а спеки, а пахощів тут..! Постояли вдвох, як сліпі, зігрілись, надихались вволю* (В. Близнець); // Дихаючи, вбирати в себе що-небудь. *Вона надихалась у церкві ладану, і їй тепер здається, що його запах стоїть і тут, на вулиці* (О. Донченко); *— Коли надихаєшся голубого диму, голова закрутиться, сп'яніє і не встоїш на ногах* (С. Чорнобривець); *Він з острахом поглянув на колбу з кип'ячим розчином осадку. Яка необережність: .. не застерігся, надихався випарів* (М. Дашкієв); * Образно. *Борис сидів, впивався тим чудовим видом, надихувався якимсь дивним, чистим супокоєм* (І. Франко).

НАДИ́ХУВАТИСЯ[2] *див.* **надиха́тися.**

НА́ДІ *див.* **над.**

НАДІ... *див.* **над...**

НА́ДІБОК, бка, *ч.* 1. *діал.* Придатний для чогось шматок дерева чи заліза. *Взимку надолужував* [Карпо], *корчовані надібки стягав геть* (Іван Ле); *Бере* [Пригара] *відра, простує до дров'яника. Кидає на землю надібок і зорить по схилу* (І. Чендей).

2. *збірн., розм.* Господарські речі. *Далі маленька господиня знайшла десь капусти, сала й увесь хазяйчин надібок і почала поратися, як справжня хазяйка* (Б. Грінченко); *Ви з дідом Гордієм ступаєте вслід за ними, дід несе косу на плечі, а в торбині через плече — всякий свій косарський надібок* (Є. Гуцало); *Одні весь час ждуть чогось страшного, як ми — кінця світу. Другі сміються. Треті плачуть. Четверті тягнуть до свого житла всілякий надібок* (П. Загребельний).

НАДІ́БРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надібра́ти.** *Примітила* [баба], *що її жито було чимало надібране, бо значок, зроблений колись вуглем, був височенько от* [од] *пашні* (І. Нечуй-Левицький); *— Та ще мало того, що дам коли четвертака якого, а ще почав і в куховки заглядать. Дивись, то коли не гречка то борошенце, та й надібране...* (А. Тесленко); *Біля надібраної скирти стояли .. підводи* (В. Земляк); // **надібрано,** *безос. пред. І в моїй діжці більше меду надібрано, ніж незабраного зосталось на дні* (Є. Гуцало).

НАДІБРА́ТИ *див.* **надбира́ти.**

НАДІ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наді́вати** 1. *Горпина сама не пішла* [до церкви], *а невістку пустила, ще й дала їй свою новісіньку, ні разу не надівану коленкорову сорочку надіти* (Л. Яновська); *Тарасе, бідний ти — у тебе й сорочка не біла. — Де там буде вона біла — третій тиждень як надівана. — Нема кому випрати, бідний ти!* (С. Васильченко); *Її* [підводу] *оточили з усіх боків і кричали, піднімаючи над головою у кого що було: — Візьми в мене! Новісіньке, подивися!.. — Бери костюм. Шевйотовий, не надіваний і разу. — Черевики хромові треба?..* (Григір Тютюнник).

НАДІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наді́вати.** *"Ні, Бог учув наші молитви і посилає зливу!" — хотів сказати отець Йо-*

сип, підходячи до престолу й пригладжуючи скуйовджене під час надівання фелоні густе волосся (Б. Антоненко-Давидович); *Обидва боки мав до надівання пас: Ясний для празника, а темний — в будній час* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича); *Звичай осліплення рабів через ревнощі перегукується, на наш погляд, із практикою надівання хрестоносцями на своїх жінок "поясів вірності"* (з наук. літ.); *На властивості сталі розширюватися при нагріванні ґрунтуються деякі прийоми роботи, наприклад, надівання в гарячому стані бандажів і шин на колеса* (з навч. літ.).

НАДІВА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАДІ́ТИ,** íну, íнеш, *док.* 1. *що.* Надягати на себе або на когось одяг, взуття, головний убір. *А в неділеньку святую Мундир надіває* [Максим] (Т. Шевченко); *Я вже його* [плаття] *надівала разів зо два, дуже добре вийшло* (Леся Українка); *Надівав батькові чоботи, мати підперізувала якимсь обривком, і я човгав собі* (О. Ковінька); *Я надіваю картузик, обертаюсь і клацаю клямкою* (М. Стельмах); *Кайдашиха наділа тонку сорочку, зав'язалась гарною новою хусткою* (І. Нечуй-Левицький); *— Холодно, Ліко, надінь моє пальто, — говорить Іван, сидячи біля неї. — Вогко, застудишся...* (В. Винниченко); *Зовсім не квапливими рухами він скинув піжаму, надів шкарпетки, черевики, штани* (Ю. Шовкопляс); *— Хто ж має стати тепер вождем сколотського народу?.. Хто має право надіти цей золотий шолом, ознаку влади й пошани?..* (В. Владко); // Надягати маску, окуляри, прикраси і т. ін. *Надіває* [Храпко] *окуляри, бере перо, папір, примощується писати* (Панас Мирний); [К о з а к:] *Вона .. дала Мені оцей пакуночок, казала Ясновельможному віддать до рук ..* [М а з е п а *(розгортає пакунок)*:] *А! (Вийма персня, надіва його на палець)* (Л. Старицька-Черняхівська); *Чому він вимагає, щоб ці коштовні і дуже часто вульгарні дрібнички — всілякі браслети, кольє, персні — вона обов'язково надівала, коли вони виходять удвох?..* (М. Дашкієв); *Щось згадавши, він витяг з кишені маленький ручний годинник і подав його Вальтеру. — Надіньте* (В. Собко); * Образно. *Його* [професора] *погляд спинився на хінських та гіндуських* [індуських] *божествах .. — .. Ці ідоли надівають личини мрій, безумних солодких поривів і бунтують нашу кров, що повинна спокійно живити мозок* (В. Підмогильний); *— Надівають* [дівчата] *захисну машкару, щоб ви, чоловіки, не поранили їх. Ви добираєтесь до серця, щоб одразу... осідлати його...* (О. Бердник); // *на що.* Натягати *(див.* **натяга́ти**[1] 1), насувати щось на який-небудь предмет. *На постіль надівають од москитів велику сітку, і добре спиться, бо не душно і ніщо не кусає* (М. Коцюбинський).

2. *на кого — що і без дод.* Приладжувати, прикріплювати щось на кому-, чому-небудь, до кого-, чого-небудь. *Коли корова, не надівай сідла* (приказка); *Гордій, зашморгнувши торбу, став надівати її з грішми на плече* (Т. Осьмачка); *Маленька дівоча рука один по одному бере з кошика легкі алюмінієві персні, надіває на пташину ніжку, ловкенько пристібує на ній — як амулет, як знак спілки людини і птаха... Лети!* (О. Гончар); *— Дівчинонько-рибчинонько! Виводь мені коня мого. Коня мого, козацького. Надінь збрую із цвяхами. Із цвяхами, із бляхами* (Я. Щоголів); *Я знайшов щось подібне до рятувального пояса й надів його на дівчину. Вона плигнула за борт* (Ю. Яновський); *— Кого ж ви стережете? — Кажуть, якесь велике цабе... Бо добрячі на нього кайдани наділи!* (В. Малик).

3. *кого, що і без прям. дод.* Щільно вставляти, закріплювати, насаджувати на що-небудь. *— Як ото на рибу червачка на гачок надівають, так оце й нашого брата — волею приманюють. Я .. і досі кріпак* (Г. Хоткевич); *Вона* [рушниця] *була така старовинна, що її курок мисливець носив завжди в кишені і надівав його куди слід вже перед самим пострілом* (О. Довженко); *— Уже й вирушаю. Зайшов попрощатися. — Жаль, — сказав Сиріл, спритно надіваючи кружальце лимона на стінку склянки* (В. Шкляр); *Бандаж надівають на частини машин для зміцнення їх або подовження терміну служби* (з навч. літ.); *— Треба двоє звичайних коліс .. надіти на довгу вісь з двох боків* (Іван Ле).

◊ **(1) Наді́ти на се́бе ля́мку** — взятися за важку, виснажливу довготривалу роботу. *— Мені навіть на думку не спало, що він погодиться надіти на себе таку лямку* (М. Руденко); **Надяга́ти (наліва́ти, натяга́ти** *і т. ін.)* / **надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́** *і т. ін.)* **ове́чу шку́ру <Влізáти / влі́зти в ове́чу шку́ру>** *див.* **надяга́ти; Накида́ти (наклада́ти, наліва́ти** *і т. ін.)* / **наки́нути (накла́сти, наді́ти** *і т. ін.)* **ярмо́ (петлю́) [на [своюї] ши́ю (на карк, на се́бе)]** *див.* **накида́ти**[2].

НАДІВА́ТИСЯ[1], áється, *недок.*, **НАДІ́ТИСЯ,** íнеться, *док.* 1. Надягатися на кого-, що-небудь. *Задумався голова. Почухав потилицю, ту круту, атлетичну, на яку не раз уже після гарячих жнив надівались величезні вінки з колосся, колючі кураївські лаври* (О. Гончар); *У діда були спеціальні подушки, які надівалися на руки, зроблені із ременю і всередині напхані вовною* (В. Дрозд); *Скупалася Щаслива раз — стала красунею, скупалася другий — і на неї наділися золоті прикраси* (з казки); // Натягуватися на який-небудь предмет. *Водну бомбу винайшов, мабуть, таки Володька Лобода .. Звичайнісінька гумова соска для немовлят .. надівається не на пляшку, а на водопровідний кран. Потім кран потроху відкручується. Під тиском води соска розтягується* (В. Нестайко); *Ободи легко наділися на дерев'яні колеса дідового воза* (із журн.).

2. Приладжуватися, прикріплюватися на кому-, чому-небудь. *Ефективний засіб від крадіжки автомобільного колеса — секретний болт, який забезпечено спеціальним ключем-головкою і на який звичайний балонний ключ просто не надінеться* (з наук.-техн. літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **надіва́ти.** *Риза, або фелонь, надівається священиком поверх іншого одягу* (з рел.-церк. літ.); *Протигази надіваються учнями у вихідному положенні за командою "Гази", що подається керівником стрільби* (з навч. літ.); *Що таке є вісь? Це така штука, що в кожному возі вона є. І не одна вісь у возі, а дві — передня й задня... На кожну вісь надівається по два колеса: на передню нижчі, на задню вищі...* (Остап Вишня); *Фотоможливості звичайного смартфона можна розширити за допомогою фотооб'єктива: на смартфон або планшет надівається металева насадка, а на неї монтується об'єктив* (із журн.).

НАДІВА́ТИСЯ[2], áюся, áєшся, *недок., діал.* Сподіватися (у 1 знач.). *А ти б на чуже не надівалась, а коло свого дбала* (Сл. Б. Грінченка); *Бо я тужу, бо я плачу. Сльозами вмиваюсь, Веселої годиноньки Вже не надіваюсь* (М. Шашкевич).

НАДІВУВА́ТИСЯ, ýюся, ýєшся, *док., розм.* 1. Дівуючи, багато, досхочу погуляти (у 2 знач.). [К а т р я *(ламаючи руки)*:] *Ну, дівко! Надівувалася? Наступає вже кара людська, невпросима, невмолима .. Не приспало, моє кохання, ти ли-*

ха (М. Старицький); — *В час війни й дівки — люди! — Не без діла ж тинятись! — стукаючи в піхвах шаблюкою, лементувала якась білява дженджуруха* [дженджеруха]. — *Надівувалися! — репетувала інша. — Тепер покозакуємо нарешті! — озвалась і панна Подолянка* (О. Ільченко); — *Чи ти така перестариця? Чи вже нагулялася, надівувалася? Будеш, дитино, не раз нарікати, але не вернеться* (У. Самчук); *Сусідка Юстина дивиться на Галю жалісливо-жалісливо, похитує головою й каже: — Ми з тобою, Маріє, таки надівувалися колись, гріх казати. Й нажилися трохи. А що вона бачила?* (Є. Гуцало).

2. Подівувати, протягом тривалого часу залишаючись незаміжньою. — *Мені вже двадцять сім. Досить надівувалася, тепер і заміж час* (із журн.).

НАДІГНА́ТИ *див.* **надго́нити.**

НАДІГНУ́ТИ *див.* **надгина́ти.**

НАДІ́ГНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надігну́ти.** *Надігнутий зразок металу пружно догинається між стінками скоби до набуття потрібної форми* (з наук. літ.); // **надігнуто,** *безос. пред. Верх одного зі сміттєвих контейнерів було надігнуто* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який надігнувся. *Після тривалого снігопаду надігнуті гілки мало не ламалися* (з газ.).

НАДІГНУ́ТИСЯ *див.* **надгина́тися.**

НАДІЖДА́ТИ *див.* **наджида́ти.**

НАДІ́Й, до́ю, *ч., с. г.* Кількість надоєного молока. *Основними показниками, за якими ведуть відбір і підбір у молочному скотарстві, є величина надою, вміст жиру й білка в молоці, жива маса, племінні якості, стійкість до захворювань* (з навч. літ.); *У комірчині .. сидів Дорош, звіряючи таблицю надоїв* (Григорій Тютюнник); *Поступово група її корів почала виходити на перше місце по надою, а разом з тим виросла й зарплатня* (Микита Чернявський).

НАДІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Який викликає повне довір'я, на якого цілком можна покластися. *Треба їм* [козакам] *призначити надійного та відважного лицаря з залізною волею і рукою* (З. Тулуб); *Він ніжно глянув на дружину: ось вона його надійний і вірний спільник* (В. Собко); *Ще вчора він був скіфом — гордим, вільним — і мав швидкого і надійного коня .. І літав він на коні з вітром навперейми, і всі степи .. були його степами* (В. Чемерис); *Філ належав до найбільш надійних Костикових друзів* (К. Москалець); // Який виражає надію (у 1 знач.); сповнений надії. *Мов ті хвилі на морі, одна на одну налітали в моїй голові нові думки та все такі ясні, веселі, надійні* (О. Кониський); *І кожним рухом, поглядом надійним Сіяч немов дивився крізь війну* (М. Шеремет).

2. Який відповідає своєму призначенню; міцний (у 1 знач.). *Далека, небезпечна путь, — Гей, не зважай, матросе! Та ж хвилі приязно гудуть, Міцні, надійні троси* (М. Рильський); *Хто знає, що краще: гарячий порив солдата, який першим вривається у ворожий окоп, чи мудра розсудливість полководця, що, сидячи в надійному бліндажі, часто-густо вирішує долю битви* (М. Дашкієв); *Доповість Іслам-Гірей ханові, що мури на перешийку надійні* (Р. Іваничук); *Літературна мова в житті кожного народу — це надійна опора в його духовному й матеріальному розвиткові* (В. Русанівський); * Образно. *Білі кудлаті хмари вляглися на видноколо, влаштувавши надійну небесну огорожу нашому пласкому світові* (Ю. Іздрик); // Який забезпечує досягнення мети; перевірений. *Хто знає, скільки часу треба для повної і надійної розробки методики лікування? Може, рік, може, два...* (М. Дашкієв); *Вже вона раз мирила Ткачуків з їхніми сусідами Кухтіями, .. і наче ж після того було вжито надійних запобіжних заходів: курей, щоб не плутати (вони були причиною сварки), старанно пофарбовано* (О. Гончар); *Оскільки немає надійних методів прогнозу морських штормів, актуальним стає розроблення об'єктивних кількісних методів ідентифікації штормових зон* (з наук. літ.).

◊ **У надійних рука́х** *див.* **рука́; У надійні ру́ки** *див.* **рука́.**

НАДІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надійний.** *Уста затиснуті, а в погляді і в усій поставі .. вгадувалась внутрішня сила натури, пристрасність, надійність душі* (О. Гончар); *Найважливішою була надійність і можливість покластися одне на одного: у тому далекому дивному світі вони не могли розраховувати більше ні на кого* (Н. Сняданко); *Ріана вправно керувала своєю силою, кожен її удар був влучним і смертельним, а захист вражав своєю надійністю* (О. Авраменко); *Ця звична і знайома музика створювала атмосферу спокою, цілковитої надійності і правильності всього, що відбувається на світі* (В. Собко).

○ **(1) Для надійності,** *у знач. присл.* — щоб упевнитися, переконатися в кому-, чому-небудь. *Вона.., мабуть, не в стані збагнути, як можна дурно їхати через кордон. — Візьмете блок* [цигарок]? .. *Перепитавши ще кілька разів для надійності, жіночка зітхає* (Н. Сняданко).

△ **(2) Надійність ви́робів,** *техн.* — властивість виробів, технічних приладів, машин, систем і т. ін. зберігати значення встановлених параметрів функціонування відповідно до заданих режимів та умов експлуатації, технічного обслуговування, транспортування тощо. *Запропонована методика контролю систем залізничної автоматики й телемеханіки дає можливість більш як удвічі пришвидшити одержання інформації про надійність виробу* (з наук. літ.).

НАДІ́ЙНО. 1. Присл. до **надійний.** *Дружно з Іваном живуть, надійно себе з ним почуває Вірунька. Є люди, в усьому надійні, — такий він* (О. Гончар); *Спостерігачі лишалися непомітними для тих, хто був унизу: їх надійно ховали скелі* (В. Владко); *Було прохолодно, подихало північним вітерцем, але весна вже надійно взяла все під свою владу* (Ю. Збанацький); *Дріт затягнуто було міцно й надійно* (С. Жадан); *Полотно в багатій рамі кріпилося до стіни надійно* (Люко Дашвар).

2. *у знач. пред.* Без хвилювань; спокійно, впевнено. *Він роздягся .. І якось аж надійніше стало: шинель на ключці й шапка — дома вже буде* (А. Головко); *З ним завжди надійно, навіть затишно, бо для нього не може існувати нічого непередбаченого...* (М. Руденко); *Лячно стало* [Єфросинії] *від однієї лише мислі, що треба покидати отчі хороми, де їй було так надійно і затишно* (В. Чемерис).

НАДІ́ЙСЬ *див.* **надісь.**

НАДІЙТИ́ *див.* **надхо́дити.**

НАДІ́ЙШЛИЙ, а, е, *рідко.* Який надійшов до кого-небудь або кудись. — *Так от що, хлопці, — говорить Платон, кидаючи погляд на Ливаря й по-дружньому обіймаючи надійшлого в цей час до нього Самка* (Олесь Досвітній).

НАДІ́Л[1], у, *ч.* 1. Те саме, що **наділя́ння;** наділювання, наділення. *Між людьми із давніх-давен ідуть чутки про наділ землі* (С. Чорнобривець); *Після наділу, забуваючи за долівку й за все на світі, Бондариха кілька днів гасала по всіх полях*

(М. Стельмах); — *Якщо поступимо до товариства, звільнимося од викупних платежів та ще й безкоштовно отримаємо землю за подушним наділом* (Ю. Хорунжий).

2. Ділянка землі, яку отримують для користування. *Вийшовши з дворових на волю, не маючи наділу, він* [Кирило] *сяк-так справився на хату, приписався до Мар'янівської громади* (Панас Мирний); *Гнат ще здалеку побачив свій наділ. Він чорнів, як і всі наділи, що були по цей бік шляху* (П. Панч); *Лиш господар діставав наділ, ще не маючи ніяких статків, зразу забивав у землю кіл, той кілок — початок всіх початків* (Д. Білоус); — *Маємо й кращий землі ми наділ понад берегом Ксанту Із виноградником гарним і ниву, що родить пшеницю* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); * Образно. — *І тебе запитають колись, Як літа дорогі пронеслись? Чи зробив щось корисне в житті, Чи згубив свій наділ в маятті?* (П. Воронько).

3. *діал.* Відплата, нагорода. *Нехай буде ласкавий привіт щирого серця наділом моїй праці* (Б. Грінченко).

○ **(1) У наділ,** *у знач. присл.:* а) наділяючи когось чим-небудь. *Ти* [мати] *пустила мене сиротою у світ, Та дала ще мені три недолі в наділ, Три недолі важкі, невідступні* (І. Франко); б) віддячуючи, винагороджуючи за що-небудь. *Раб пішов переказати й Тінатін, красі світил: "Несучи приємну звістку, поспішає Автанділ". Наче сонце, діва стала осявати весь окіл І дала рабу, зрадівши, подарунки у наділ* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

НАДІ́Л[2], *присл., заст.* Униз, донизу. *Голова звисла йому* [Андрійку] *наділ, як мертвому* (І. Франко); *В обидва поверхи галереї ведуть з дворика осібні сходи: широкі і низькі — наділ, високі і вузенькі — нагору* (Леся Українка).

НАДІ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наділи́ти** 1, 2. *Промайнула воля, .. людські руки .. приймались за землю, котра колись була "Богова та людська", потім стала "панська", а тепер, хоч силоміць наділена, знову стала "людська"* (Панас Мирний); // **наділено,** *безос. пред. Наділено Мотруну, Ярину, аж ось і Дарчина русява голова з непокритою короною кіс похилилась до білої ручки панни Юзі* (Леся Українка).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **наділи́ти** 3; який має певні властивості, якості і т. ін. *Природний партизан, наділений безмежною хоробрістю і силою, він завжди просився іти у найнебезпечніші місця* (М. Стельмах); *Як дикий тур — нестримний, вольовий, Наділений хоробрістю й красою, Він не одному шапку з голови Здійняв зухвало разом з головою* (І. Гнатюк); // **наділено,** *безос. пред.* — *"Ще мій сміх молодий і душа ще зелена", — так раптово прозріває поет Антонич. Прошу задуматися над цим ще. Чи не є воно початком трагічного у своїй сутності відкриття, що нас наділено проминанням?* (Ю. Андрухович); — *Ох, Флорізелю, Флорізелю! Коли ти навчишся скромності, що пасує смертному, і вже не будеш засліплений блиском сили, якою тебе наділено?* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Р. Стівенсона).

НАДІ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наділи́ти.** — *Ще в вісімнадцятому році Віленський сейм підніс питання про знесення кріпацтва і наділення селян землею* (Л. Старицька-Черняхівська); *Ці древні стіни й високе склепіння собору знову стали свідками урочистого ритуалу наділення Божественною владою нащадка славного маркграфа, шостого принца Беарнського, Філіпа Красивого* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Улюбленим прийомом творення індивідуальних поетичних образів у поезії А. Малишка є персоніфікація — наділення явищ природи, предметів ознаками живих істот* (з наук. літ.).

НАДІЛИ́ТИ *див.* **наділя́ти.**

НАДІЛЛЯ́ТИ *див.* **надлива́ти.**

НАДІ́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до наділу *(див.* **наділ[1]** 2). *Земля в поміщицьких маєтках ділилась на дві частини: поміщицькі орні землі та селянський наділ. Селяни обробляли і поміщицьку, і надільну землю своїм дрібним реманентом* (з наук. літ.).

НАДІ́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наділювати.** *Прізвиська, наділювані народом, здебільшого мають характер осудливий, але тут уже нічого не вдієш: правда завжди жорстока* (П. Загребельний); *У різних контекстах золото — і одвічно наділюваний магічними властивостями метал, і ознака найвищої якості, й указівка на статус товару, і символічний колір* (з навч. літ.); // **наділювано,** *безос. пред. У 1850–1855 рр. селян на Київщині наділювано землею залежно від худоби, якою вони могли обробляти свої наділи* (з наук. літ.); *Від часів Людовіка XIV поетів, музикантів і митців королівського двору щедро наділювано державними стипендіями* (із журн.).

НАДІ́ЛЮВАННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **наділювати.** *Наділювання селян землею дало змогу значно поповнити казну Китаю наприкінці VI ст.* (з наук.-попул. літ.).

НАДІ́ЛЮВАТИ *див.* **наділя́ти.**

НАДІЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наділя́ти.** *Скінчивши наділяння* [стрічками].., *вернулась* [Юзя] *до ясного гурту панночок* (Леся Українка); *Попри відсутність друку, наділяння сузір'їв* [митців] *новими іменами не лишилося непоміченим для направду культурної української спільноти. Завдяки "самвидаву" активно циркулювали тексти Грицька Чубая, Миколи Рябчука, Олега Лишеги та багатьох інших, нині широко знаних літераторів* (К. Москалець).

НАДІЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *рідко* **НАДІ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **НАДІЛИ́ТИ,** ілю́, і́лиш, *док., кого, що.* 1. Виділяти комусь частину чого-небудь для користування. — *Як давати землю, то тим, хто її варт .. Все ж таки повинна бути справедливість. Як наділювати, — то всіх* (Б. Лепкий); *Дворових теж задобрив* [Гамзенко]: *наділив їх даремно огородами, аби проживали два роки у його* [нього], *аби доглядали худоби* (Панас Мирний); — *Як виїдемо орати, я коней пасу, під возом граюся, а розуміннячко є: виросту — і мені наділять, і я господарюватиму...* (Григорій Тютюнник); *Поруч з Недомірковою нивою наділили Насті Гірчак, а ще далі — Михайлині* (І. Цюпа); // Давати кому-небудь щось (звичайно необхідне, корисне). — *Почав я потроху крамарювати і, що, було, зароблю, .. половину собі беру про свою потребу, а половину старцям Божим наділяю; тим-то Сотворитель небесний щедрив мені в ділах моїх* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); [К о з а к:] *Вона Мене усім, як треба, наділила, І грішми, і харчами...* (Л. Старицька-Черняхівська); *Добре, що хтось із танкістів здогадався наділити нас сухими сірниками, а то б і вогню не роздобути...* (Є. Доломан); // Давати що-небудь у подарунок; обдаровувати (у 1 знач.). *Каже цар турецький Бусурманський: — Будеш ти в мене, кобзарю молодий, повік пробува́ти, Буду тебе за рідного брата мати, Незліченними скарбами наділяти* (Б. Грінченко); *І вдвох з Марисею Юзя почала обходити дівчат, наділяючи кожну урізком стрічки* (Леся Українка); *Отож як умирала стара, то благословила наймита з най-*

мичкою побратись, наділила їх худобою і аж руки їм цілувала та просила, щоб вони не обижали її Павлуся (О. Стороженко); — *Було б таки несправедливо й негарно Кривдить гостей Телемаха .. Дай-но гостинцем і я наділю його так, щоб він мав чим Ушанувати служницю .. або інших З челяді, що в Одіссея божистого в домі слугують* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

2. *перен.* Виражати прихильність, вдячність і т. ін. у нагороду за що-небудь. *Слухачі наділили співачок цілим забоєм ляскання в долошки* [долоньки] (Панас Мирний).

3. *перен.* Надавати кому-небудь певних властивостей, якостей і т. ін. — *Жаль, що Бог, призначаючи в королі, не завжди наділяє людину благородством і державним розумом* (П. Кочура); [А г р і п п а:] *Ви, богове* [боги], *волите зумисне Нас наділяти хибами, щоб ми Були людьми, не більш* (Борис Тен, пер. з тв. В. Шекспіра); *Ось, Стецьку, перед тобою те, що ти зробив, а дивися, чим тебе наділили від колиски, тільки ти цим другим ніколи не скористався!* (Е. Андієвська).

Приро́да дала́ *що* <**Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла** *і т. ін.) чим*> <**Приро́да не пошкодува́ла** *чого*> *див.* **приро́да.**

НАДІЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **наділя́ти.** *Кожне підприємство наділяється землею, водними ресурсами* (з навч. літ.); *В урочистій обстановці староста вирізав верхівку короваю, розрізав надвоє і підносив на тарілці молодим. Кожний з роду — батько, мати, брати, сестри — також наділялись куснем короваю* (з наук. літ.); *Речі наділяються почуттями, впливаючи на підсвідомість людини* (Г. Пагутяк); *Здатністю викликати любов протилежної статі наділяються окремі зела: обов'язковим складником магічного напою є первоцвіт* (з наук.-попул. літ.).

НАДІНДИВІДУА́ЛЬНИЙ, а, е, *книжн.* Який виходить за межі особистості. *Соціальні інститути мають надіндивідуальний характер, свою власну системну якість* (з навч. літ.); *Громадська думка — це надіндивідуальний соціальний інститут, що постійно розвивається* (з газ.); // *у знач. ім.* **надіндивідуа́льне,** *ного, с.* Те, що виходить за межі особистості. *Це був індивідуалізм, який уже переходив в свою протилежність, з якого народжувалося плекання надіндивідуального* (В. Домонтович); *Виразний уклін голови Марії в бік пристрасно пригорнутої до неї дитини свідчить про те, що Богоматір уже передбачає хресний шлях, що судився її синові: в її образі надчуттєве, надіндивідуальне поєднуються з емоційним, життєво реальним* (з навч. літ.).

НАДІНТЕЛЕ́КТ, у, *ч.* 1. Інтелект, що перевершує звичайний; надрозум. *Чи може кожна людина мати надінтелект, надздібності і надсвідомість?* (із журн.).

2. Те саме, що **Шту́чний інтеле́кт** *(див.* **інтеле́кт).** *З урахуванням глобалізації процесів можна спрогнозувати можливість виникнення людино-машинного надінтелекту ("гібридного інтелекту"), що охопить усю нашу планету* (з наук.-попул. літ.).

НАДІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **надінтеле́кт.** *Для того щоб досить чітко розрізняти істину й хибу, інтелекту потрібні надінтелектуальні можливості їх аналізу, синтезу та аргументації* (з наук. літ.); *Авторське "я" в сучасній українській прозі насамперед виявляється в мові, що є або вишуканою, надінтелектуальною, або суржиковою* (з навч. літ.).

НАДІ́РВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надірва́ти.** *Остання картка була надірвана внизу* (Леся Українка); *Парубок спритно вхопив за надірвані поводи, неначе цим якось-то міг послабити катастрофічне падіння вершника, яке вже сталося* (Іван Ле); *Вони* [листи] *лежали на столі у надірваних сірих конвертах* (Н. Рибак); *Ось старий пухнатий заєць* [іграшка], — *років п'ятнадцять тому Вовка надірвав йому вухо, і воно так і залишилося надірваним* (В. Собко); *Підіймався* [Мирон Волинець] *міністерськими сходами, встеленими червоними килимовими доріжками, ніби облитими кров'ю його серця, надірваного бездіяльністю, безнадією.., безумом, що діявся довкола* (Г. Тарасюк); // **надірвано,** *безос. пред. Надірвано зайвину папірця .. і взято цигарку в зуби* (В. Барка); *Листа посередині було надірвано майже надвоє* (Р. Доценко, пер. з тв. Е. По).

2. *у знач. прикм., перен.* Позбавлений сили; змучений (у 2 знач.), ослаблений. *На щоках моїх блідих, запалих Мов та пляма червона горить, А в надірваних грудях помалу Щось стиска і нудливо щемить* (М. Старицький); *Хмаринське жіноцтво всякими правдами й неправдами вирятовувало своїх. Одначе вирятувані .. повернулись додому надірваними* (О. Гончар).

3. *у знач. прикм., перен.* Охриплий, різкий, пронизливий, з надривом (про голос). *Спочатку мовчав* [Андрій], *а далі й собі почав верещати тонким і надірваним голосом* (М. Коцюбинський); *Хором керував церковний дячок — згорблений старенький чоловічок з надірваним тенорком* (С. Добровольський); — *Ти в ескадроні, який прославився? — запитав Максим. Голос його був хрипкий і надірваний* (Р. Андріяшик); * Образно. *Де і як сховався Миколка з Первінкою, видно не було, видні були вогонь і дим, та чути надірваний голос повітря* (М. Вінграновський).

НАДІ́РВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **надірваний.** *Якщо зобов'язання особи визначено цінним папером, така особа не має права відмовитися від його виконання, посилаючись на відсутність підстави зобов'язання або його недійсність, а також на неохайний зовнішній вигляд чи надірваність цінного паперу* (з наук.-попул. літ.); — *Я знаю, що в мені щось надірвано, і, можливо, в якусь дуже неслушну мить ця надірваність мені пошкодить, завадить чи призведе до трагедії, але тепер я щасливий* (Р. Андріяшик); *Славко розповідав про кохання з трагічною надірваністю в голосі* (із журн.).

НАДІ́РВАНО. Присл. до **надірваний** 2, 3. *Йона знову бовтнувся у сизе озерко сну .. і .. надірвано дихав* (О. Ульяненко); — *Дивися, хто прийшов до тебе, Стьоп... — тонко, надірвано проказала Катерина* (В. Шкляр).

НАДІРВА́ТИ *див.* **надрива́ти.**

НАДІРВА́ТИСЯ *див.* **надрива́тися.**

НАДІ́СЛАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надісла́ти.** *Спасибі велике за надісланий матеріал* (М. Коцюбинський); *Я нагодився якось у той час, коли панна роздивлялася саме надіслані їй нові моделі* (Л. Яновська); — *Коли редакція збирається публікувати решту надісланих Кулішем віршів?* (М. Сиротюк); *На десятий день після смерті Шакіра повернулися до Джантомира його розвідники, надіслані в Семиріччя* (З. Тулуб); *Дуже меткий хлопчисько .. був, кажуть, надісланий сюди, як певне вухо і око, як нелегальний інструктор ідеологічного вишколу Троянового вояцтва* (У. Самчук); // **надіслано,** *безос. пред. Старшині од інспек-*

тора теж наказ: прослідить, щоб неодмінно за 3 години учитель вибрався з школи. Виявилось пізніше — надіслано було йому мою характеристику (С. Васильченко); — *Едикт сьогодні ж буде надіслано тим, кого це стосується* (Д. Міщенко); — *Адже підкріплень не надіслано!* (О. Довженко); *Для лагодження пробоїни* [корабля], *генератора, електромагнітного захисту потрібно багато часу. А погоню буде надіслано негайно, це ж ясно* (В. Владко).

НАДІСЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надісла́ти.** *Було б надто смішно хвилюватися, що тебе обійшли надісланням якогось канцелярського папірця. Я не маю жадних претенсій ні до кого* (В. Домонтович); *Синод підпорядкував собі особливим актом друкарні Києво-Печерського й Чернігівсько-Троїцького монастирів і 31 серпня 1721 р. видав указ, щоб нові видання давніх церковних книг випускалися після надіслання до Синоду двох примірників для порівняння, щоб "не було ніякої різниці та окремого наріччя в них"* (з наук. літ.); *Надіслання нової партії вихованців відкладати було неможливо* (І. Микитенко); *"Вельможний князю, шановний пане! .. Уклінно звертаюсь з проханням до Вашої вельможності про надіслання в 5-й козацький полк командира"* (І. Пільгук).

НАДІСЛА́ТИ *див.* **надсила́ти.**

НАДІ́СЬ, НАДІ́ЙСЬ, *вставн. сл., розм.* Уживається для вираження припущення висловленої думки і відповідає знач. слів м а б у т ь, п е в н о, м о ж л и в о. — *Йди сам додому цею стежкою, а я піду іншою, бо вже наші стежки, надісь, розійшлись навіки, як туман по лісі* (І. Нечуй-Левицький); *Інші, надісь, дезертирували б нишком один за одним, а ці — ні, тримаються купи: з Кагарлика ж бо!* (Б. Антоненко-Давидович); — *Випий, Мотре, для порядку. — Залий мужицьку біду, — обізвався Якубенко. — Її, надійсь, і моремокеаном не заллєш, — махнув рукою Волошин* (М. Стельмах); — *Тату, ви вже старенькі, і не легко вам, надісь, ноги трудити* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАДІ́ТИ *див.* **надіва́ти.**

НАДІ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наді́ти.** *Сива шапка так пристала до його чорного, як галка, волосся.., немов вона не наділа на його голову, а так він і родився з нею* (Панас Мирний); *Я так виразно уявляю вас у білому халаті, надітому на сірий піджак* (І. Росоховатський); *Присів* [Антін] *до столу і заходився обмацувати каганець: поправив скло, хоч воно й так було добре наділе, викрутив навіщось ґніт, а тоді знову його вкрутив* (Григір Тютюнник); — *От не розумію я, дядьку, — вела далі Лариса, — за що Україна такі муки терпіла. Невже за те, щоби знов стогнати в кайданах, щоправда, надітих уже не яничарами, а іншими поневолювачами?!* (М. Олійник); // **наді́то,** *безос. пред.* [С т а р ш и н а *(придивляється, як путо надіто):*] *Поверни замок у той бік — ногу буде мулять* (І. Карпенко-Карий); *Бабуня .. стала зменшуватись з такою ж швидкістю, як і дід, разом з усім, що було на ній надіто* (Н. Забіла).

НАДІ́ТИСЯ *див.* **надіва́тися**[1].

НАДІХО́ДИТИ *див.* **надхо́дити.**

НАДІ́Я, ї, *ж.* 1. Упевненість у можливості здійснення чогось бажаного, потрібного, приємного; сподівання (у 2 знач.). *Як же його у неволі Жити без надії?* (Т. Шевченко); *Одно тільки скрашало його життя невеселе: надія на краще, що жевріла в його серці* (М. Коцюбинський); *Серед пострілів рушниць і вибухів бомб давно вже загубилася надія* (Б. Антоненко-Давидович); *Найбільше в нього надії було на те, що він зустрінеться з кимось із сільських хлопців* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Ти, надіє, лампу не світи: Найкраще непомітно відійти, Ні визнання не стрівши, ні огуди...* (І. Качуровський).

2. Про того (те), на кого (на що) можна надіятися, покладатися, хто (що) є відрадою, опорою для кого-небудь. *А он розпинають Вдову за подушне, а сина кують, Єдиного сина, єдину дитину, Єдину надію! в військо оддають!* (Т. Шевченко); *Тепер вона* [мати] *одна з Катрею, це її єдина потіха і надія, опора в старості* (Ю. Мельничук); *І от довічна твоя надія — твоя земля — лежить перед тобою і ледь-ледь бринить потемнілою стернею. Але кращої музики, як ця, ніколи не чув Мар'ян* (М. Стельмах); *Ось як вчинив з нею він, її надія, її опора* (О. Гончар); [Д і в а:] *Бургундський вождю, Франції надіє, Дозволь покірно мовити рабі* (І. Драч, пер. з тв. В. Шекспіра); * У порівн. *З ями видно було .. яскраву зірочку вгорі. Вона єдиною надією зазирала в яму до полонянників* (В. Чемерис).

Втрача́ти (тра́тити) / утра́тити (стра́тити) [оста́нню] наді́ю *див.* **утрача́ти; (1) Мала́ наді́я <Ма́ло (нема́) наді́ї>** *на кого — що* — нічого сподіватися на можливість здійснення бажаного, потрібного і т. ін. [Т е т е р я:] *Мамо, мамо! Ви втеряли* [втратили] *дочку, а я молоду жінку. Мамо, покладіться на одного Бога. Другої надії нема* (І. Нечуй-Левицький); *Щось мала надія На такого батька: .. Все проп'є до краю, Чисто все забуде...* (П. Грабовський); *"П'ятизлотник" тепер саме списується з "Зорі"; незабаром буде подано його в цензуру, хоч, правду сказати, і в мене мало надії на те, щоб цензура розв'язала його* (М. Коцюбинський); *Важко тому на світі жити, в кого нема надії, але нестерпно зовсім тому, у кого вона була і згасла!..* (Василь Шевчук); *Підморгнув* [прадід] *жартівливо: — На твоїх бродячих батьків надії мало. Ось тобі моя обіцянка й пророцтво: житиму доти, доки стрінеться тобі твій суджений...* (О. Бердник); **Ма́ти наді́ю** *див.* **ма́ти**[2]**; Плека́ти (пе́сти́ти) наді́ю [в се́рці]** *див.* **плека́ти; Поклада́ти / покла́сти [всю] наді́ю ([всі] [свої́] наді́ї)** *див.* **поклада́ти; Склада́ти / скла́сти наді́ю (наді́ї)** *див.* **склада́ти; (2) Уся́ наді́я** *на кого — що* — дуже віриться, що хто-небудь здійснить бажане, потрібне і т. ін. — *На вас уся надія, товариші. Заради цього і прибув сюди до вас. Неодмінно треба звільнити* [заарештованого] (А. Головко); *Без хана розуміли: тепер уся надія на власну спритність та на бистрі ноги огира .. Тож і рятувались як хто міг* (Д. Міщенко).

○ **(3) З наді́єю,** *у знач. присл.* — із почуттям надії; виявляючи надію; у надії. *Настя Дмитрівна теж поспішила берегом. — Тільки б устигнути, тільки б устигнути, — шепотіла з надією* (Микита Чернявський); — *Є .. спосіб, щоб мене звільнити, — сказала Берізка. — Тільки .. треба так прудко бігати, щоб самого видно не було. — Я це зумію, — сказав із надією в голосі Бігунець* (Валерій Шевчук); [К о р і о л а н:] *Чорна скрута Мене до тебе привела; не думай, Що смерті я боюся, що прийшов З надією життя порятувати* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра); **(4) У наді́ї,** *у знач. присл.* — сподіваючись. *Вони* [Остап і Соломія] *спочили трохи, осмілені тишею, звелись і обережно побрели вздовж гір в надії натрапити на яругу, де можна б було захиститися від дощу й холоду* (М. Коцюбинський); *Федот сидить у Полтаві на вокзалі в надії на попутний транспорт*

(Григорій Тютюнник); *Усе пережите почало раптом .. мінитися. Віктор прикрив очі долонею у надії, що коловорот світла й тіні, фарб уляжеться, відстоїться* (Олекса Ізарський); *Кевін зібрав усі свої сили і якнайгучніше застогнав у надії, що його почують* (О. Авраменко, В. Авраменко).

◊ **Кла́сти наді́ю** *див.* **кла́сти; Подава́ти / пода́ти наді́ю (наді́ї)** *див.* **подава́ти**[1]**; (5) При наді́ї,** *зі сл.* б у т и, х о д и т и — вагітна. — *Як я була при надії, а він напитий прийшов, то й за волоси* [волосся] *мене водив, і ще й кулакував* (Л. Мартович); — *Оленько! Ластівочко! — скрикнула молода жіночка з лапастими плямами на чолі (ходила при надії)* (Р. Андріяшик); *Ірина вже народила сина Ізяслава і дочку Єлизавету та й знов була при надії* (П. Загребельний); **Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою)** *див.* **ті́шити.**

НАДІ́ЯТИ, і́ю, і́єш, *чого, що, розм.* Те саме, що **наробити** 2; накоїти. *Чистим зерном сійте поле, то вродить хліб як море, а нечистим посієте — собі шкоди надієте!* (приказка); *Наче ножем хто шпигонув зразу в серце Хведора, коли він пригадав те. — Що я наробив, каторжний? Що я надіяв, осоружний? — скрикнув він, ухопившись за голову* (Панас Мирний).

НАДІ́ЯТИСЯ, і́юся, і́єшся, *недок.* 1. *на що і без дод., з інфін., із спол.* щ о. Мати надію, розраховувати на що-небудь; сподіватися (у 2 знач.). *Завдала тільки жалю собі Ганна, надіючись на поміч* (І. Нечуй-Левицький); *Я все надіявся, що Ви таки надумаєтеся і зважитесь приїхати до нас разом з Панею Вашою* (М. Коцюбинський); *Полюбив* [Тур] *Малушу, думав про неї й власну свою долю, надіявся...* (С. Скляренко); — *Жить на світі також не солодко, все на щастя надієшся, а недоля по серцю б'є* (Григорій Тютюнник); *І думки, мов тіні, .. летять десь за річку, за тополю, до того шматка землі, на якому і досі надієшся знайти людяність і щастя* (М. Стельмах); *Та що б не сталося — я знову, Допоки Парка ще пряде, Пишу й надіюся на слово, Що всі недуги одведе* (І. Гнатюк); // *кого, чого, розм.* Чекати появи, прибуття кого-, чого-небудь, вірити в настання чогось. *Щебетала пташина, не надіючись собі лиха .. Тонкий, чистий спів щигля дзвенів у тихім воздусі* [повітрі], *мов скло* (І. Франко); *Не ждав я добра, як уходив до своєї хати, але й не надіявся такої біди, на яку наскочив* (Л. Мартович); *Татарин радів дуже. Він не надіявся такого кінця .. Скочив між татарські коні і відшукав зараз свого .. Кінь пізнав зараз свого пана* (А. Чайковський); — *Щоднини визирав я вас, думав, що прийдете відвідати мою матір, .. і щоднини переконувався наново, що надіявся цього надармо* (О. Кобилянська).

2. *на кого — що.* Покладатися на кого-, що-небудь, бути впевненим у комусь, чомусь. [К р и ц ь к и й:] *Бачте, Любов Олександрівно, тут така справа, що треба врядити вечірку чи лотерею, тільки якнайскоріше. Наші комітетські дами тільки на вас надіються* (Леся Українка); *На свої лікті Павло надіявся* (А. Головко); *Козаков не доручив цієї справи нікому з своїх бійців, а вирішив усе зробити сам. Це не тому, що він не надіявся на своїх хлопців* (О. Гончар); *Люди за щось борються, страждають, гинуть..; люди на щось надіються* (Р. Іваничук); *Тримайся за гриву! Не бійся, Що коням копита спалиш. Лісник заблудився у лісі? На себе надіймося лиш* (М. Матіос); // *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження надії на щось, упевненості в чомусь. — *Ну й що, — поцікавився Яремченко, — ви, надіюся, врятували його* [хворого]*?* (Д. Бедзик); — *Всього доброго вам. — До побачення. Ви, надіюсь, іще якось зайдете до Григорія? — Не знаю. Мені дуже далеко добиратися до лікарні* (М. Стельмах); — *Про Орисю не можу забути. Все ще болить отут, — приклав* [Грищенко] *ліву руку до грудей, — ніби там незарубцьована рана. Тобі, Петре, надіюсь, це почуття знайоме...* (Є. Доломан); *Книга В. Багірової "Славення", надіємося, буде настільною для прочитування християнських славень під час посту, нестримного пориву душі до Бога* (з рел.-церк. літ.).

НАД'ЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАД'Ї́СТИ,** ї́м, їси́; *мин. ч.* ї́в, ї́ла, ї́ло; наказ. сп. ї́ж; *док., що.* Відкушувати, з'їдати частину чого-небудь. *Капустянка і дротянка навесні пошкоджують насіння, а влітку над'їдають коріння рослин* (із журн.); — *Запросив* [косар] *до вечері. Казаночок маленький, їмо, як за себе кидаємо, а хоча б на палець над'їли* (Ю. Мушкетик).

НАД'Ї́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **над'ї́сти.** *Розвиднялося. На мостині, в головах у Володьки, показалася над'їдена житня пайка, глечик з водою, насипана на діл купка солі* (С. Васильченко); *За давнім звичаєм дівчата клали під подушку над'їдений кусень хліба з сіллю, щоб принадити ві сні нареченого* (із журн.); * Образно. *Плавав у калюжі біля колодязя над'їдений окраєць місяця, з лісу тягло вільгістю* (Ю. Мушкетик); // **над'ї́дено,** *безос. пред. Біляш було трохи над'їдено* (з газ.).

НАД'ЇЖДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАД'ЇЗДИ́ТИ,** ди́ш, ди́ть, *недок.,* **НАД'Ї́ХАТИ,** ї́ду, ї́деш, *док.* Їдучи, прибувати кудинебудь (незабаром або на короткий відрізок часу). *Одні ридвани від'їздили від високого ґанку, а другі — над'їздили* (Панас Мирний); *Сонце вже заходило. Ніхто не над'їжджав* (І. Нечуй-Левицький); *Я перейшов сад, покликав свою велику собаку й пустився в сторону.., звідки мав над'їхати батько-мужик* (О. Кобилянська); — *Я над'їду сюди через два тижні* (М. Дашкієв); // Їдучи, наближатися до кого-, чогонебудь. *Петро над'їжджав усе ближче да ближче, а як побачив, що Леся махає хусткою, то ще більш почав гнати коня* (П. Куліш); — *Я поставлю сторожа на вежі, і той мені дасть знати, що ви над'їжджаєте* (Б. Лепкий); *Наступне авто, якийсь сіро-зелений фронтовий фольксваген, над'їздить, заки ще озброєні вояки встигають виконати наказ сотенного* (О. Лисяк); [К и л и н а:] *Чую, щось гуркотить, придивилась: їде щось на повозці... Далі ви над'їхали ближче і привітались* (М. Кропивницький); *Не помітив* [Гриць], *коли дорогою із Вовчка над'їхали сани, переповнені людьми* (Ю. Збанацький).

НАД'ЇЗДИ́ТИ *див.* **над'їжджа́ти.**

НАД'Ї́СТИ *див.* **над'їда́ти.**

НАД'Ї́ХАТИ *див.* **над'їжджа́ти.**

НАДКІ́СНИЦЯ, і, *ж., анат.* Щільна білувата волокниста оболонка зі сполучної тканини, яка покриває зовнішню поверхню кісток у людини та хребетних тварин. *Інфекційне захворювання кісткової тканини, яке переважно зумовлюють бактерії, може виникати внаслідок відкритих пошкоджень, коли порушується цілісність шкіри, м'язів, надкісниці* (з наук.-попул. літ.); *Надкісниця, переходячи з однієї кістки на другу, утворює суглобну сумку — капсулу суглоба* (з навч. літ.).

НАДКІ́СНИЧНИЙ, а, е, *анат.* Прикм. до **надкісниця.** *У дитячій практиці для розтину та дренування кореневого каналу зуба за наявності під'ясенного або надкісничного*

абсцесу використовують анестетики з мінімальним умістом вазоконстрикторів (1:200 000) (з навч. літ.).

НАДКІСТКОВИ́Й, á, é. Розміщений над кісткою. *Одномоментну імплантацію проводять за допомогою традиційних титанових коренеподібних або спеціальних компресійних імплантатів з нерозбірною надкістковою частиною* (з навч. літ.).

НАДКЛА́С, у, *ч.* 1. Таксономічна категорія в межах певної класифікації, що є вищою за клас (у 1 знач.). *У науковій праці виокремлено два надкласи власних назв ономастичних об'єктів відповідно до поділу природи на органічну й неорганічну* (з наук. літ.).

2. *соц.* Відносно невелика група людей, що є елітою (у 3 знач.) і вирізняється з-поміж соціальних класів (у 2 знач.). *Основою розвитку сучасного суспільства є економіка, яка передбачає генерування, поширення та застосування нового знання, а її передовим суб'єктом стає креативно-інноваційний надклас — так звані працівники знань* (з наук.-попул. літ.); *Процеси глобалізації зумовили формування кількісно невеликої нової еліти — надкласу, який символізує зв'язок багатства й політичної влади* (із журн.).

3. *біол.* Таксон, що об'єднує ряд класів (у 4 знач.) у межах типу (у 2 знач.). *Хордові класифікуються на підтипи, надкласи, підкласи, надряди, підряди і т. ін.* (з наук.-попул. літ.); *До саркодових належать два надкласи — кореневіжки і промененіжки* (з навч. літ.).

НАДКЛА́СОВИЙ, а, е. 1. Стос. до надкласу (у 1 знач.). *Предметні слова мають таку семантичну структуру: конкретний предмет дійсності (береза, гора, вовк) — узагальнений факт дійсності ("рослина", "земний рельєф", "тварина") — факт надкласового узагальнення ("елемент живої чи неживої природи")* (з наук. літ.).

2. *соц.* Який стоїть над класами і представляє інтереси всього суспільства; позакласовий. *Надкласова держава відокремлена від суспільства механізмом здійснення влади і як апарат влади має власні закономірності становлення, функціонування та розвитку, особливі інтереси і потреби* (з наук. літ.); *Держава виникає історично як надкласова сила, покликана врегулювати мирним способом відносини між класами, що вели антагоністичну боротьбу* (з навч. літ.); *Сучасна влада в будь-якій державі прагне репрезентувати себе надкласовою, а відтак втрачається традиційна роль партій* (із журн.).

НАДКЛА́СОВІСТЬ, вості, *ж., соц.* Абстр. ім. до **надкла́совий** 2. *Ознаками соціальної держави більшість учених уважає її надкласовість, спрямованість на соціальну справедливість і забезпечення громадянам соціально-економічних прав* (з наук. літ.).

НАДКЛЕ́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надкле́їти**. *Надклеєна стрічка.*

НАДКЛЕ́ЇТИ *див.* **надкле́ювати.**

НАДКЛЕ́ЇТИСЯ *див.* **надкле́юватися.**

НАДКЛЕ́ЙКА, и, *ж.* Частина чого-небудь, яку надклеїли. *Надклейка до сторінки була задовгою* (із журн.).

НАДКЛЕ́ПАНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **надклепа́ти.** *Надклепана деталь.*

НАДКЛЕПА́ТИ *див.* **надкле́пувати.**

НА́ДКЛЕ́ПКА, и, *ж., техн.* Частина чого-небудь, яку надклепали. *Залізна надклепка.*

НАДКЛЕ́ПУВАННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **надкле́пувати.** *Перед надклепуванням деталей інструментами відцентрово-ударної дії їх поверхню попередньо обробляють шліфуванням або тонким точінням* (з навч. літ.).

НАДКЛЕ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДКЛЕПА́ТИ**, надклепа́ю, надклепа́єш *і* надклеплю́, надкле́плеш; *мн.* надкле́плють; *док., техн., що.* Приклепуючи, подовжувати, збільшувати що-небудь. *Надклепують циліндричні та плоскі поверхні деталей, виготовлених із кольорових металів і сплавів, чавуну і сталі* (з навч. літ.).

НАДКЛЕ́ПУВАТИСЯ, ується, *недок., техн.* Пас. до **надкле́пувати.** *Труби надклепуються.*

НАДКЛЕ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надкле́ювати.** *Інкрустуючи вироби з деревини, рівномірно наносять клей на основу з надклеюванням на її зворотному боці спеціального шпонового шару* (з навч. літ.).

НАДКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАДКЛЕ́ЇТИ**, е́ю, е́їш, *док., що.* Приклеюючи, подовжувати що-небудь. *Надклеювати видавничий аркуш.*

НАДКЛЕ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **НАДКЛЕ́ЇТИСЯ**, їться, *док.* 1. Подовжуватися додатковим приклеюванням чого-небудь. *В авторському тексті були сторінки, обсяг яких виходив за межі встановленого формату: ці сторінки надклеїлися під час опрацювання побажань і зауважень редактора* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **надкле́ювати.** *Деформоване місце картонної палітурки надклеюється відповідним матеріалом* (з навч. літ.).

НАДКЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надклюва́ти.** *Ворони п'ють надкльовані горіхи* (Л. Костенко).

НАДКЛЬО́ВУВАТИ, ує, *недок.*, **НАДКЛЮВА́ТИ**, юе́, *док., що.* Клюючи, відривати шматочки чого-небудь в одному або кількох місцях. *Цвірінькали горобці, надкльовуючи смачну м'якоть плодів, і там, де наклювано, сік був ще густіший та смачніший* (А. Шиян); *З усіх птахів тільки сойки надкльовують пізньої осені рожеві, із чорними цяточками, отруйні плоди тисового дерева* (із журн.); *— Я люблю, щоб сливу притиснув перший мороз, тоді вона солодша. А як вишня, то треба, щоб її надклював горобець* (О. Донченко).

НАДКЛЮВА́ТИ *див.* **надкльо́вувати.**

НАДКЛЮЧИ́ЧНИЙ, а, е, *анат.* Розміщений над ключицею. *Біль, що виникає внаслідок порушення плечового сплетення через травму, відчувається у плечі та в надключичній ділянці* (з навч. літ.); *Якщо надключичні лімфатичні вузли збільшені, варто бути особливо обережним і не зволікати з візитом до лікаря* (із журн.).

НАДКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надкува́ти.** *Надкованою сапкою легко обробляти грядку* (з газ.); // **надко́вано,** *безос. пред. Сокиру було надковано, і тепер парубок пішов до лісу заготовляти на зиму дрова* (із журн.).

НАДКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДКУВА́ТИ**, ую́, уе́ш, *док., що.* Куючи, подовжувати що-небудь. *Надковувати лопату.*

НАДКО́Л, у, *ч.* Те саме, що **надко́лина.** *Харчовим неповноцінним продуктом є яйця, що мають пошкоджену шкаралупу без ознак протікання — із зім'ятим боком або незначним надколом* (з навч. літ.).

НАДКО́ЛЕНИЙ, НАДКО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надколо́ти.** *Сашко міг завжди тримати в них* [кишенях] *рогатку з бойовим припасом череп'яного дріб'язку до неї*

та ще знайдений десь на шляху .. складаний ножик з одним-однісіньким, ба й надколотим лезом (Л. Юхвід); *Мружачись, Софія взяла зі столу маленький срібний дзвоник, теж десь трохи надколений, і подзвонила* (О. Гончар); *На столі — відкоркована пляшка з вином і два бокали. Один — з надколотою ніжкою, ніби його хтось спересердя поставив* (І. Роздобудько); *Надколоте старе дзеркало висіло на стіні в кінці коридору* (із журн.).

НАДКО́ЛИНА, и, *ж.* Щілина, тріщина, утворена надколюванням. *Надколина утворюється вздовж усієї верхньої частини поземної каналізації за 15–20 років через постійний перепад температури в низовій її частині* (з наук.-техн. літ.); *Надколини усувають внутрішнє напруження дощок і забезпечують вільне переміщення деревини під час зволоження й висихання* (з навч. літ.).

НАДКОЛІ́ННИЙ, а, е. Розміщений вище коліна, над коліном. *Надколінні м'язи у нього* [Отто] *танцювали ще швидше, і жила ривками бухала на шиї* (Григорій Тютюнник); *Водія фури з відкритим переломом надколінної кістки було прооперовано, і тепер стан його задовільний* (з газ.).

△ **Надколі́нна ча́шка (ча́шечка)** *див.* **ча́шка.**

НАДКОЛІ́НОК, нка, *ч., анат.* Плоска округла кістка, розміщена в сухожиллі м'язів стегна в ділянці колінного суглоба. *Спадковий характер певних захворювань у собак пов'язаний із дисплазією кульшового суглоба, вивихом надколінка, деформацією кісток* (з наук. літ.); *Найбільш типовими ушкодженнями борців є бурсит надколінка й розриви менісків* (з навч. літ.).

НАДКОЛО́ТИ *див.* **надко́лювати.**

НАДКО́ЛОТИЙ *див.* **надко́лений.**

НАДКОЛО́ТИСЯ *див.* **надко́люватися.**

НАДКОЛУПА́ТИ *див.* **надколу́пувати.**

НАДКОЛУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДКОЛУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Злегка колупати в одному місці або в кількох місцях. — *Малою я надколупувала маківки для випікання булочок* (з газ.); *Один камінь був схожий на дикого голуба, а другий — на людську стопу завдовжки 15 см. Бабуня дозволила надколупати їх для лабораторного аналізу* (із журн.).

НАДКО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надко́лювати** і **надко́люватися.** *Коли потрібно зігнути багатошаровий або гофрований папір, роблять надрізування або надколювання лінії його згину* (з навч. літ.); *Процес варіння слив для джему пришвидшують надколюванням плодів* (з газ.); *Надколювання сальників поршня через крихкість потребує обережності під час їх заміни* (із журн.).

НАДКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДКОЛО́ТИ,** колю́, ко́леш, *док., що.* 1. Трохи, не до кінця розколювати. *Кремінь швидко щербився, і його треба було щоразу надколювати заново, довго б'ючи по одному й тому ж місцю іншою каменюкою* (А. Дімаров); *Згадую, як провалився в геологічний... Як ще років зо п'ять після цього збирав каміння, надколював його спеціальним молоточком, полірував та роздивлявся дивовижні візерунки на зрізі* (І. Роздобудько); *Дошки завширшки понад 100 мм надколюють і надколи заклинцьовують, щоб утворилися щілини завширшки 5–12 мм* (з наук.-техн. літ.); *Вугляр узяв сокиру та надколов здоровенну букову колоду з одного боку, забив у неї клин* (з казки); *— Пам'ятаєш, був такий Омелечко Чагура? Я йому зроблю шаблю і навмисне надколю ножиком, .. він махне раз, а вона — трісь — і нема, нема шаблі* (Григорій Тютюнник).

2. Злегка проколювати що-небудь чимсь гострим. *Для забору крові спеціальним ланцетом або голкою надколюють пучку пальця* (з навч. літ.); *Помідори попередньо гарненько промийте водою, надколіть голкою біля плодоніжки, щоб не пошкодити шкірку, обдайте окропом* (із журн.); * Образно. *Сміх надколов Олегів страх. Далі він вже почував себе сміливіше* (О. Гончар).

НАДКО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **НАДКОЛО́ТИСЯ,** ко́леться, *док.* 1. Трохи, не до кінця розколюватися (у 1 знач.). *Є рослини, в яких коробочки надколюються (неповне розтріскування) і зерна втрачаються* (з навч. літ.); *Під час транспортування емальований посуд нерідко тріскається та надколюється* (з газ.); *Хтось уже приніс матері ночовки, що встигли чомусь надколотись* (М. Стельмах); *Із урвища звисав велетенський камінь, обмитий вітрами, він уже надколовся зверху і погрожував загородити вузький прохід* (Р. Іваничук); * У порівн. *Якось чудно затремтів йому голос, немов десь надколовся* (І. Микитенко).

2. *тільки недок.* Пас. до **надко́лювати.** *Дошки злегка надколюються, щоб уникнути їх деформації під час штукатурення* (з навч. літ.).

НАДКОМПЛЕ́КТ, у, *ч.* Те, що не входить до комплекту, перевищує комплект. *Через надкомплект штатного складу при деяких основних військових частинах Криму в 1921 р. були сформовані "безкадрові" батальйони* (з наук. літ.).

НАДКОМПЛЕ́КТНИЙ, а, е. Стос. до надкомплекту; надмірний (у 1 знач.). *Винятковими особинами вчені назвали мух, у клітині яких виявлено надкомплектний набір X-хромосом* (з наук. літ.); *У 90-х рр. XIX ст. Миколаївська міська лікарня мала 100 надкомплектних ліжок для інфекційних хворих* (з наук.-попул. літ.); *Зайва кількість зубів найчастіше пов'язана з прорізуванням надкомплектних зубів* (з навч. літ.).

НАДКОМПЛЕ́КТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **надкомпле́ктний.** *Як надкомплектність, так і недостатня кількість зубів спостерігаються вкрай рідко* (із журн.).

НАДКОРО́НА, и, *ж., астр.* Дуже віддалені від Сонця ділянки навколо його корони (*див.* **коро́на**[1] 4). *Надкорона Сонця була відкрита радіоастрономічними методами* (з наук.-попул. літ.); *Земля, розташована практично в магнітній надкороні Сонця, є майже недоступною для прямого потоку частинок із міжзоряного простору* (із журн.).

НАДКОРО́ТКИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно короткий. *Спостереження в лазерній локації штучних супутників Землі полягає у вимірюванні часу, упродовж якого надкороткий лазерний імпульс подорожує від наземної станції до супутника та у зворотному напрямі* (з наук.-попул. літ.); *Її* [тубільної мови] *характерною особливістю було домінування голосних і напівголосних, а нечисленні приголосні вживалися здебільшого в редукованій формі — як короткі й надкороткі звуки* (О. Авраменко); *Диктор, читаючи текст у студії звукозапису, використовує лише короткі та надкороткі паузи навіть наприкінці надфразової єдності* (з навч. літ.); *У Чернівцях уже традиційним став фестиваль надкороткого кіно* (з газ.).

НАДКОСИ́ТИ *див.* **надко́шувати.**

НАДКОТИ́ТИ *див.* **надко́чувати.**

НАДКОТИ́ТИСЯ *див.* **надко́чуватися.**

НАДКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДКОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., рідко.* Те саме, що **підко́чувати**[1]. *Авто повільно надкочує до залізної брами* (із журн.); *Кілька молодших панів пішло на вулицю, де саме надкотило кілька бричок з дамами* (І. Франко).

НАДКО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАДКОТИ́ТИСЯ,** очу́ся, о́тишся, *док., рідко.* Те саме, що **підко́чуватися**[1] 1, 2. *На польовому летовищі біля містечка рух, мов у казані: щодекілька хвилин надкочується транспортний літак і, забравши вантаж, стартує в дальшу дорогу* (з мемуарної літ.); *Ще хвилинка, й вал той надкотився Понад них* [хлопців], *і щез увесь зарінок* (І. Франко).

НАДКОШТО́РИСНИЙ, а, е. Який перевищує передбачені кошторисом витрати, виходить за його межі. *Аналіз касових та фактичних видатків за кошторисом і за кожною його статтею окремо дає змогу встановлювати надкошторисні витрати й характеризувати фінансово-економічну діяльність установи* (з навч. літ.); *Зберігаючи стабільність гривні, Національний банк України отримує надкошторисний прибуток* (із журн.).

НАДКО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДКОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док., що.* Скошувати невелику частину чого-небудь скраю. *Уже здалеку було видно, як дівчина надкошує ниву* (з газ.); *Хлопці надкосили невелику ділянку очерету* (із журн.).

НАДКРА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надкра́яти.** *Батько взяв ножа, відкраяв три скибочки, поклав на столі, а надкраяну перепічку подав дочці* (Є. Гуцало); * Образно. *Він сильно вдихнув повітря, бо округлилась складка під нижньою губою, окреслюючи вперте, пряме, ледь надкраяне посередині підборіддя* (М. Стельмах); // **надкра́яно,** *безос. пред. Надкраяно торт.*

НАДКРА́ЯТИ, а́ю, а́єш, *док., що.* Розкраяти що-небудь трохи, не повністю, не до кінця. *Перед тим, як надкраяти хліб, ґаздиня його хрестила, благословляючи й дякуючи Богові* (із журн.)

НАДКРИ́ЛА, кри́л, *мн. (одн.* **надкрило́,** а́, *с.), зоол.* Тверді передні крила жуків і перетинчастокрилих комах, які захищають м'які літальні крила. *Літає жук за допомогою нижніх крил, а верхні крила — надкрила — виконують функцію своєрідного керма* (з наук.-попул. літ.); *До впливу підвищених температур краще пристосоване сонечко з червоними, а до впливу низьких температур — із чорними надкрилами* (з навч. літ.); *На створення чутливого сенсора інженерів надихнула система фіксації надкрил у деяких жуків, яка має ворсинки, що змикаються одна з одною, коли надкрила комах закриті й перебувають у стані спокою* (із журн.); * Образно. *О Боже милий, Ти, — що — над усе, Розправ в мені заліплені надкрила* (Е. Андієвська).

НАДКРИ́ЛЛЯ, я, *с., зоол.* Те саме, що **надкрило́** *(див.* **надкри́ла).** *Крила вуховертки прибережної зверху прикриті короткими твердими надкриллями, з-під яких назовні виступають тільки кінці лусок* (з навч. літ.); — *Комахо,* — *вигукнув я ..* — *Я розкрив твою таємницю: ти — радіоцвіркун!.. Коли ти дирчиш зубчиками ніг по надкриллю, від тертя виникає електрика* (М. Дашкієв); *Серед пучків червоного листя звисали продовгуваті плоди завбільшки з чималий огірок, покриті зверху блискучою фіолетовою шкірою, схожою на надкрилля якогось фантастичного жука* (О. Бердник); *Він вловив рух темної цятки і, придивившись уважніше, побачив здоровенного чорного жука, який затягував під надкрилля прозорі мембрани крил* (В. Єшкілєв); * У порівн. *Ніби чорне надкрилля жука, зводиться кришка багажника* (І. Драч).

НАДКРИЛО́ *див.* **надкри́ла.**

НАДКРИТИ́ЧНИЙ, а, е. Який виходить за межі критичного *(див.* **крити́чний**[2]) стану, перевищує гранично допустимі норми, умови і т. ін. *Фінансовий стан підприємства має ознаки надкритичної неплатоспроможності, коли задоволення визнаних судом вимог кредиторів можливе тільки через застосування ліквідаційної процедури* (з навч. літ.).

НАДКУВА́ТИ *див.* **надко́вувати.**

НАДКУ́С, у, *ч.* Виїмка, залишена на чомусь після надкушування. *На рудій полірівці дві плями (а може, то сльози?) і надкушене яблуко, де надкус ще не взявся іржею* (О. Забужко); *Розрізняють два види слідів зубів: статичні (надкус) і динамічні (унаслідок повного відділення частини об'єкта ріжучими крайками зубів верхньої та нижньої щелеп — відкушування)* (з навч. літ.); *Надкус на скибці хліба.*

НАДКУСИ́ТИ *див.* **надку́шувати.**

НАДКУ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надкуси́ти.** *Перед ним стояла недокінчена вечеря: картопля з гуляшем і надкушеним огірком* (Ірина Вільде); *Калинка .. відібрав надкушену пайку* (А. Дімаров); — *Моя дружина ревнує навіть до надкушеної мною грушки.* — *Так це чудовий поштовх для вірша!* (С. Процюк); — *Перепрошую, але ця відбивна надкушена.* — *Остання фраза пана Маргаритка стосувалася вже кельнерки.* — *Надкушена? Не може бути* (Н. Сняданко); * Образно. *Може, душу неможливо вполювати тому, що за життя її так багато і часто гнуздають, влаштовують такі єзуїтські сафарі, що вона — надірвана, надкушена, труєна, зраджувана, розчавлювана — по смерті свого носія нарешті дає фору всім своїм кривдникам, набуваючи статусу безсмертної, незнищенної* (М. Матіос).

НАДКУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надку́шувати.** *Основною ознакою періодонтиту є виникнення спочатку слабкого болю, який потім посилюється при надкушуванні* (з навч. літ.); *Гастрономічні конкурси з надкушування яблук, поїдання каші, сосисок і вареників роблять програму "Галицькі дефіляди" в Тернополі різноманітнішою й динамічнішою* (з газ.).

НАДКУ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДКУСИ́ТИ,** ушу́, у́сиш, *док., кого, що.* Відкушувати невелику частину кого-, чого-небудь. *Дівчата брали по тістечку, намагаючись узяти найменше, надкушували його несміливо, немов мишка гризнула, і клали поштиво на тарілочку біля склянки з чаєм* (Ірина Вільде); *Галасували* [мавпи] *на гіллі* [смоківниці] *та обривали зів'ялі плоди. Вони надкушували ягоди і кожну другу з плюванням і вереском викидали геть .. З гілок дощем сипались і дозрілі, і зів'ялі фіги* (Ю. Логвин); *Риня надкушує бутерброд і говорить із Капустою про їхній майбутній відпочинок у Карпатах* (А. Дністровий); *Покуштує* [Валя] *малини, надкусить кислу сливу і лусне нею об дерево* (С. Васильченко); *Вийняв інженер портсигар, дістав папіросу. Раз надкусив мундштучок, другий раз* (С. Журахович); *Він дав їй велике красиве яблуко, подумавши, що в такому красивому неодмінно виявиться черв'ячок, і сказав:* — *Обережно їж, дивися не надкуси черв'ячка* (В. Шкляр).

НАДЛА́М, у, *ч.* 1. Те саме, що **надло́м** 1. — *Клянуся вам, монсеньйоре, що ці прути зламав візок .. А надлам на залізі*

зовсім свіжий!.. (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); *Нахил гілок змінюють за допомогою згинання, підпилювання, надламу пагонів* (з навч. літ.).

2. *перен.* Те саме, що **надло́м** 2. *Після Калмикії, в Києві, ми ще проведемо разом з тиждень, .. зберігаючи правильну відстань і повагу, просто тому, що така це пора — пора надламів, і ти дивишся й бачиш надлами іншого вже як власні, ти дивишся на них зі співчуттям* (Любко Дереш); *Англійський історик XX ст. А. Дж. Тойнбі вважав, що цивілізації живуть своїм життям, але кожна з них проходить загальні фази виникнення, росту, надламу, занепаду й розкладання* (з наук. літ.); *Душевна тривога веде до душевного надламу, вона паралізує душу* (з рел.-церк. літ.).

НАДЛА́МАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надлама́ти** 1. *Оглядають* [дід і Дмитро] *плуг, борони, дерев'яний дряпак, що схожий на гусака. В нього надламана одна лапа, і Дмитро зразу ж береться виготувати нову* (М. Стельмах); *Простяг він руку до хліба. Нахмурив брови, коли побачив, що хлібина надламана* (Василь Шевчук); *Журавель так старався, що держак його заступа раптом — хрусь! — і зламався. Не без того, правда, що був він уже й надламаний* (В. Нестайко); *Стояв юнак, сивіший від туману, З обличчям сірим, як сира земля, А з правого плеча звисало в нього Замість руки надламане крило* (Б. Олійник); * Образно. *Прощаємо: ти — сміх, я — глум провин, гримаси вуст, надламаних морозом. Відлига буде точно за прогнозом, і Київ не покриє голови* (С. Йовенко); // **надла́мано,** *безос. пред. Вже коли і спів завершився, і священик розповів .. притчу про благочестивість, і хліб було надламано, .. всі почали збиратись до святкового столу* (С. Жадан).

2. *у знач. прикм.* Який надламався (у 1 знач.). *Соляні озера простяглися без кінця-краю, й тільки на деяких надламана кірка* (Ю. Мушкетик); *Я потягся до того граба-калічки: видирав з голови волосся і перев'язував, кріпив надламаний стовпець. Я хотів, щоб деревце жило* (М. Дочинець); * Образно. *Задрижать надламані сироти — громові дерева, які завжди приймають на себе удари наелектризованого неба* (Р. Андріяшик); *Я стояв перед ним* [ангелом] *білокрил і щаслив, Але вчув, що неправда в мені вже надламана* (Д. Павличко).

3. *у знач. прикм., перен.* Який утратив сили; знесилений, виснажений (у 2 знач.). *Новітній був чоловік твердий, хоть надламаний віком і лихом. Він таїв у собі всякий біль* (І. Франко); *То був молодий ветеринар Карпо Заворотний .. Дуже знервований, вразливий і ніби надламаний* (М. Сиротюк); [К е н т:] *Спить мученик. Нехай же відпочинок Надламаний твій розум покріпить, Бо випроб ще зазнає він багато* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра).

4. *у знач. прикм.* Який має форму дуги; надломлений (у 4 знач.). *Холодна тиша. Місяцю надламаний, Зо мною будь і освяти печаль мою* (В. Свідзинський); *Кру-кру... — від осені. Кру-кру — від холоду. Полетів надламаний журавлиний клин до чужого ирію* (Р. Іваничук); *Бездоганно прямі предмети, коли їх занурюш у воду, видаються кривими, надламаними. Важливо не тільки те, що бачиш, але й те, як бачиш* (А. Содомора, пер. з тв. Сенеки).

5. *у знач. прикм., перен.* Те саме, що **надло́млений** 5. *Він лише міцно потис материну руку, проказавши надламаним голосом одне тільки слово: — Мамо...* (Н. Рибак); *Юльку майже не було чути, і я здригнувся: її голос був безбарвний, розпачливий і якийсь надламаний* (Г. Усач); *Голос у нього був надламаний, як у ректора Саковича* (В. Єшкілєв).

НАДЛАМА́ТИ *див.* **надла́мувати.**

НАДЛАМА́ТИСЯ *див.* **надла́муватися.**

НАДЛА́МУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надла́мувати** 1 і **надла́муватися** 1. *Хвороба соняшнику, ознакою якої є бура плямистість, спричиняє втрату врожаю від надламування уражених стебел і вилягання рослин унаслідок поживного дисбалансу* (з навч. літ.); *Надламування пагона нерідко призводить до повної його загибелі — відмирання й висихання* (із журн.).

2. *перен.* Дія за знач. **надла́мувати** 2 і **надла́муватися** 2. *Церковний спів мусить бути скромним і величним, без надламування душі й серця вірян: він має допомагати сконцентруватися на молитві* (з рел.-церк. літ.); *Якщо дитину не навчити сприймати проблему з гумором, може статися надламування й розвинутися комплекс у майбутньому* (з газ.).

НАДЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДЛАМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* 1. Те саме, що **надло́млювати** 1. *Не перший раз Соломійка зрізувала чи надламувала вишневу гілку* (В. Лис); *Рибу промивають, глибоко підрізають м'якоть уздовж хребта з обох боків, надламують хребетну кістку біля голови і хвоста* (з навч. літ.).

2. *перен.* Те саме, що **надло́млювати** 2. *Діброва .. пересварювалась з хуртовиною і вітром; не злинялі закучерявлені дуби .. стояли плечем в плече проти них, надламували їхню силу, а самі по коліна вгрузали у сніг* (М. Стельмах); *Біля штабу бригади ранкова метушня: ординарці, зв'язківці, писарчуки .. Поглядають з цікавістю на полоненого, що надламує хребет під важенним ящиком* (Є. Доломан); [А н д р і й *(один):*] *Допік ти мені, Йосипе Степановичу, .. витяг ти у мене жили, щастя моє надламав, серце кров'ю облив!..* (М. Кропивницький); — *Вона* [пані] *у мене дуже амбітна. То я хочу троха зігнути, надламати її амбіцію* (І. Франко).

НАДЛА́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАДЛАМА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Те саме, що **надло́млюватися** 1. *Більшають і наливаються силою крижані бурульки, а потім надламуються і падають під тягарем власної ваги* (Н. Сняданко); *Став ногами на гілку, вона не витримала і надламалась. Я полетів униз, звалився на землю* (С. Жадан).

2. *перен.* Те саме, що **надло́млюватися** 2, 3. *Хтось знову сухо б'є у надвірні двері. Надламуючись, Оксана припадає до постелі, будить чоловіка* (М. Стельмах); [О р и с я:] *Надламались мої сили, знемоглась я .. Де ж сил візьму для боротьби з тим, що попереду мене чека?..* (М. Кропивницький); *Щось таки .. і справді надламалося в цій системі, котра ще півроку тому здужала б задавить кожного, хто стане їй поперек горла* (Л. Кононович).

3. *тільки недок.* Пас. до **надла́мувати** 1. *Рубанок із подвійним ножем має стружколам, котрим надламується стружка* (з наук.-техн. літ.); *Щоб розрізати вінілову плитку для підлоги, спочатку прорізається верхній шар плитки, а потім по лінії прорізування вона надламується і зі зворотного боку дорізається* (з навч. літ.).

НАДЛЕГКИ́Й, а́, е́. Легший від звичайного; дуже, надзвичайно легкий (у 1–3, 6 знач.). *Вілла, як і більшість сучасних будівель, була збудована з .. універсального будівельного матеріалу двадцять першого сторіччя — надміцного і надлегкого, але імітованого під глиняні стіни і солом'яний дах*

(В. Чемерис); *Проти світла презентабельний костюм здавався надлегким і навіть через підкладку наче прозорим* (із журн.); *За діапазоном надлегкого читання тексту можна вивести загальні індикатори рівня розуміння повідомлень цільовими групами громадськості* (з навч. літ.); *Правила, що регулюють безпеку польотів надлегких літаків, є найбільш жорсткими у Великій Британії, Італії, Швеції та Німеччині* (з наук.-попул. літ.).

НАДЛЕ́ГКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість за знач. **надлегки́й.** *Сучасні технології дають змогу створювати нові композиційні матеріали, які забезпечують високий ступінь радіаційного захисту, керовану надпровідність, надтвердість і надлегкість* (з наук.-попул. літ.); *Надлегкість конструкції інвалідного візка забезпечує максимальну свободу комфортного пересування* (із журн.).

НАДЛЕ́ГКО. Присл. до **надлегки́й.** *Цвітна капуста за вмістом вітамінів і рослинного білка набагато корисніша за білокачанну та надлегко засвоюється* (з навч. літ.).

НАДЛЕТІ́ТИ *див.* **надліта́ти.**

НАДЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДЛИ́ТИ,** наділлю́, наділле́ш; *мин. ч.* надли́в, лила́, ло́; **НАДІЛЛЯ́ТИ,** наділлю́, наділле́ш *і рідше* наділля́ю, лля́єш, *док., що і без прям. дод.* Відливати незначну частину рідини з чого-небудь. — *Ага, — зовсім не по-інтелігентськи пробуркотів .. Миколай, надливаючи з пляшки, додав: — Може б, ви, отці, причастилися?* (О. Ульяненко); *Вася .. дістає напівпорожню пляшку мінералки. Я відкриваю грілку і надливаю звідти до пляшки, приблизно витримуючи пропорції* (С. Жадан); *Учні мають знати, як користуватися склянкою з реактивом, як правильно її тримати і в якій кількості з неї надливати хімічну речовину* (з навч. літ.); * Образно. *Душа не видержала натовпу нерозгаданої сили думок, почала нити, шукати другої душі, у котру б хоч трохи надлити того п'яного трунку... Душі не знаходилося. Іван Микитович почав сумувати* (Панас Мирний).

НАДЛИ́ТИ *див.* **надлива́ти.**

НАДЛИ́ШКО́ВИЙ, а, е. Який перевищує загальноприйняту норму, потребу в чому-небудь. *Він виглядає старшим, ніж є насправді, .. працював і слюсарем, і сантехніком, і барменом, а тепер .. займається .. скеровуванням надлишкових капіталів* (С. Андрухович); *Величина надлишкових грошових ресурсів записується в останній рядок таблиці наявного грошового бюджету* (з наук. літ.).

△ **Надли́шко́ва ліквідність** *див.* **ліквідність.**

НАДЛИ́ШКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **надли́шко́вий.** *Міжмовні контакти .. значно розширюють значеннєві можливості мови, зокрема парадигматичну надлишковість, що збільшує кількість тонів і півтонів у семантичних ключах* (В. Русанівський); *Закон усунення надлишковості означає, що кожна виробнича система має бути завершеною, тобто відмежованою мінімальними зв'язками від інших систем* (з наук.-попул. літ.); *Збільшення потоків зовнішньої та внутрішньої інформації нерідко зумовлює її надлишковість, а відтак і необхідність належного її відбору* (з навч. літ.).

НАДЛИ́ШКО́ВО. Присл. до **надли́шко́вий.** *Гігрофіти мають поверхневу кореневу систему, розміщену в надлишково зволожених горизонтах* (з наук. літ.); *Кінцеві афіксальні елементи іменникових основ можуть приєднуватися до спільної основи парадигматичного ряду, надлишково виражаючи або значення однини (селян-ин — селян-и), або значення множини (неб-о — неб-ес-а)* (з навч. літ.); *Надлишково випущені гривні підірвали платоспроможність господарських суб'єктів, знецінили матеріальні активи* (з газ.).

НА́ДЛИ́ШОК, шку, *ч.* 1. Кількість чого-небудь, що виходить за межі потреб, перевищує їх. *Автобус з жовтими номерами, жукоподібний від надлишку тонованого скла, заповзає на розжарену білу пательню Центральної автобусної станції Єрусалима* (В. Єшкілєв); *Місцевість рясніє гейзерами, кратерами й сірчаними сопками, які повсякчас парують. Крізь них виривається з-під землі надлишок газу* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Кремній стимулює засвоєння азоту рослинами, але за надлишку азоту в ґрунті та високих температур він може гальмувати азотний обмін* (з наук. літ.); *У Наддніпрянській Україні в 1860–1910 рр. величезний надлишок дешевої робочої сили налічував мільйони осіб* (з навч. літ.); // Та кількість, яка залишається після задоволення всіх потреб. *Певний надлишок ресурсів можна було б не витрачати на задоволення повсякденних потреб, а використовувати для інноваційної діяльності* (з наук. літ.); *Найбільш загальним показником фінансової стійкості підприємства є надлишки та нестатки джерел для формування оборотних активів* (з навч. літ.).

2. Дуже велика міра, ступінь чого-небудь. *Людина приймає в свої груди найбільший біль, найдужчі страждання і в них топить надлишки своєї буйної радості* (В. Винниченко); — *Віл, який звик до ярма і погонича, в чистому полі робиться безпорадним. Він пропаде від надлишку свободи* (Ю. Винничук); *Бережний був нижчим від мене за зростом, але значно важчим і дужим, як ведмідь; зазвичай він застосовував свою силу співмірно до обставин, та цього разу від надлишку емоцій трохи не розрахував* (О. Авраменко).

○ **(1) З на́дли́шком,** *у знач. присл.* — перебільшуючи витрати, потреби; понад міру. — *Я збирався років зо п'ять політати на пасажирських або вантажних кораблях .. За цей час .. я б із надлишком відробив усі ваші витрати на моє стажування* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Насправді зорі вміщують велику кількість протонів, і ця обставина з надлишком компенсує низьке значення швидкості реакцій між ними* (з навч. літ.).

НАДЛІКТЬОВИ́Й, а́, е́. Який міститься, розташований вище ліктя. *Надліктьову шину використовують при зігнутому на 90 градусів лікті, щоб знерухомити руку на 10–14 днів та уникнути зсувів і можливої втрати шкірних трансплантатів* (з навч. літ.).

НАДЛІМІ́ТНИЙ, а, е. Який перевищує ліміт. *За Водним кодексом України передбачено заходи економічного регулювання використання, охорони вод і відтворення водних ресурсів, зокрема штрафні платежі за скидання забруднювальних речовин і надлімітний забір води, підтоплення території* (з навч. літ.); *Надлімітний відпуск матеріалів зумовлений нерідко перевиконанням плану виробничої програми та перевищенням норми їх витрат* (із журн.).

НАДЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДЛЕТІ́ТИ,** лечу́, лети́ш, *док.* Летячи, прибувати куди-небудь, з'являтися десь. *Дід, плетучи кошик, наче духом вгадає, що рій надлітає, і йде його накривати...* (Марко Вовчок); *З бурого неба починають ліниво надлітати пухнасті пластинки снігу* (Ірина Вільде); *Надлетіли гуси з броду, Сколотили мені воду* (П. Чубинський); *Із-за лісу надлетіла біла хмара снігу* (О. Кобилянська); *Наче моря дух солоний, Жагучий вітер надлетів*

(М. Рильський); // Швидко підбігати, підходити або під'їжджати до кого-, чого-небудь. *Тут погоня надлітає: — Де він? Де той Лис? — питає. — Показав нам тільки хвіст!* (І. Франко); *Довкола половців мов чорної птиці. І все ще нові надлітають* (Б. Лепкий); *Нарешті й король Казимир надлетів Побачить лицарське буяння, Так поле криваве яснішому гнів Змінило на тяжке зітхання* (М. Старицький); *У повітрі щось загуділо, пролунав пронизливий свист, і надлетіли чорні блискучі коні зі зміїними шиями* (Г. Пагутяк); // Поширюючись, доноситися до кого-небудь. *Зрідка надлітав у регулярних відступах гуркіт трамвая, що зупинявся десь на розі* (О. Лисяк); *По Різдві 1648 року надлетіла у Чигирин радісна вістка, що гетьман вже недалеко* (А. Чайковський); *Сидить Микула на землі з козаками, думає свої думки та слухає, чи не надлетить з темного поля крик такий, що мертвих збудить* (І. Микитенко).

НАДЛО́БНИЙ, а, е. Який міститься вище лоба, над лобом. *Якщо довго працювати за комп'ютером, людина починає відчувати біль у надлобній ділянці, надбрівних дугах* (із журн.); *У надлобній частині головний убір повинен мати захисний дашок, у потиличній частині — регулювальний ремінець* (з газ.).

НАДЛО́Б'Я, я, *с.* 1. Частина черепної коробки, розміщеної над лобом. *Це був невисокий, світло-русий чоловік з клиноподібною борідкою і зарано лисіючим надлоб'ям* (Ф. Бурлака).

2. Частина шолома, що захищає лоб воїна. *Бокові сторони шолома китайського воїна XII ст. до н. е. спускалися майже до плечей, захищаючи щоки й вуха, а надлоб'я прикрашалося стилізованим зображенням морди звіра* (з наук. літ.).

НАДЛО́М, у, *ч.* 1. Надломлене місце, тріщина в чому-небудь. *Всього лишень п'ять чи шість з'єднувальних балок, зігнутих і надтріснутих, але ще не попереламуваних, тримали повислу частину. Їх надломи скрипіли і розширювались під кожним подувом вітру* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Для конструювання свого житла мавпи відривали гілки від дерева не повністю, роблячи невеликі надломи й заплітаючи пагін у потрібному напрямку* (із журн.).

2. *перен.* Різке ослаблення душевних і фізичних сил; пригнічений стан. *І я кричу в нестерпному надломі: — Не винен я!..* (О. Левада); *Пан Сєраковський силкувався збагнути, що саме спричинилося до душевного надлому Гощинського* (Р. Іваничук); *Останнім часом він нічого путнього не їв.., його організм був знесилений довгою подорожжю і психологічним надломом, викликаним тривалою самотністю* (В. Хрущак); *Диспропорція між споживанням і виробництвом є не лише економічною категорією, а й показником духовного надлому, ознакою моральної кризи, яка зачепила і владу, і народ* (із журн.).

НАДЛОМИ́ТИ *див.* **надло́млювати.**

НАДЛОМИ́ТИСЯ *див.* **надло́млюватися.**

НАДЛО́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надломи́ти** 1. *Вітерець дихнув, і жовта комишина, надломлена на самій середині, так жалібно, так сумно заспівала* (Дніпрова Чайка); *Стояли вони коло воріт — батько й син. Один сивий, згорблений важкою працею, як дуб, надломлений грозою, другий високий, чорнявий* (П. Колесник); *На столі лежали чорна, на закальці, надломлена перепічка та кілька в'ялених у попелі (замість солі) рибин* (Ю. Мушкетик); *Пеньки я вибирала щонайменші, але й із ними годі було дати собі раду. Коріння товстезне, тверде, сокира тупа, чокан з ручки зіскакує, лопата надломлена...* (М. Андрусяк).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **надломи́ти** 2. *Хто тоді з сторонніх читачів міг гадати, перечитуючи "Камінного господаря", "Адвоката Мартіана" або "Оргію", що це останні дари надломленого, на близьку смерть рокованого хисту?* (М. Зеров); *Бідою надломлена мати Не жартом у ліжко злягла* (Л. Первомайський).

3. *у знач. прикм., перен.* Який надломився (у 2 знач.); виснажений (у 2 знач.). *— Я, мамо, до вас умирати прийшов!.. Придивлюсь до його* [нього], *— лишенько моє!.. Воно й молоде, та вже надломлене!..* (Марко Вовчок); *— Ви ніколи не були в ролі Єви, і ви ніколи не можете затоскувати* [затужити] *за раєм, як я й тисячі нас, надломлених людей громадянської війни* (М. Хвильовий).

4. *у знач. прикм.* Який має форму чогось перегнутого, заломленого. *Тонкі надломлені брови надавали їй вигляду чимось гостро враженої людини* (Я. Гримайло); *Люди, що входили в замок, привернули Лесину увагу. Було в них щось знайоме, раніше бачене. Надломлені сутулі постаті, важка хода* (М. Олійник).

5. *у знач. прикм., перен.* Охриплий, зі зміненим тембром. *— Не пущу! — голосно крикнув Сафрон .. І вже не тільки острах, а й рішучість була в його надломленому голосі* (М. Стельмах); *Постукав у чорні, оббиті цератою двері кабінету. — Заходьте, — відповів надломлений голос* (В. Логвиненко).

НАДЛО́МЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. **надло́млений** 3; надлом (у 2 знач.). *Я спостерігала трагічне відкидання справжніх людських потреб і бажань, почала бачити за усмішками надломленість, зяючу порожнечу* (із журн.).

2. Властивість за знач. **надло́млений** 5; із хрипотою (про голос). *Восени 1906 р. В. Юренєва вперше вийшла на сцену Київського театру "Соловцов" і причарувала глядачів сяйвом очей, надломленістю голосу, незакінченістю фраз, рвучкістю рухів* (з наук.-попул. літ.).

НАДЛО́МЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надломи́ти** 1 і **надломи́тися** 1. *Зеленими операціями, що є одним зі способів обрізування плодових дерев, уважають виламування, обшморгування, надломлення, переплітання пагонів, пінцирування* (з навч. літ.); *У разі надломлення ветеринарну голку можна легко витягнути за допомогою спеціальної насадки* (із журн.).

2. *перен.* Дія за знач. **надломи́ти** 2. *Складний період у розвитку кожної держави може супроводжуватися не лише економічною кризою, а й великим моральним надломленням громадян* (із журн.); *Спортсмени, що показують відмінні результати на тренуваннях, нерідко програють на змаганнях, бо сильна напруга призводить до психологічного надломлення* (з газ.).

НАДЛО́МЛЕНО. Присл. до **надло́млений** 5. *— Степаночку!.. — вирвалося в неї з грудей. Голос прозвучав надломлено, ніби взяв надто високу, не по своїй силі ноту* (С. Добровольський); *У безкрай, далечінь-дорогу надломлено я закричу про самоту і про тривогу, про дні, яких я не лічу...* (О. Лятуринська); *Голос її звучав хрипкувато, надломлено* (Є. Гуцало).

НАДЛО́МЛЮВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надло́млювати** 1 і **надло́млюватися** 1. *Для того щоб стружка не відколювалася, використовують спеціальний пристрій, який її*

відразу згинає і зламує. Надломлювання стружки поліпшує якість поверхні (з навч. літ.); *Підпилювання нігтів із боків призводить до їх надломлювання* (із журн.).

2. *перен.* Дія за знач. **надлóмлювати** 2 і **надлóмлюватися** 2. *У поетичній збірці "Зів'яле листя" Іван Франко оповідає драму ліричного героя, його душевне надломлювання* (з навч. літ.).

НАДЛÓМЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАДЛОМИ́ТИ,** ломлю́, лóмиш; *мн.* надлóмлять; *док.* 1. *що.* Зламувати не зовсім, не до кінця. *Дмитро підходить до лози, бере руками, помалу розминає поміж пальцями, надломлює, придивляється до кори, серцевини на зламі. Так визначає її вік, щоб заготувати сировину для плетіння посуду й меблів* (з газ.); *Вона було пиріжком у неділю наділить, а надломиш у садку вишню, то за чуприну посмиче* (Марко Вовчок); // Відломлювати трохи, частину від чого-небудь. *Медсестра надломлює ампулу ліків* (із журн.); *Хтось із партизанів узяв кочергу, надломив — вийшов костур* (І. Микитенко); * Образно. *Напевне, так і треба — судилося бо так: упали зорі з неба і надломили мак* (В. Стус); *Правда лежала зверху, як хліб на капустяному листі? Надломи-но тільки й запричащайся, їж, вгамовуй голод?..* (Р. Федорів).

2. *кого, що. перен.* Ослаблювати, підривати душевні й фізичні сили. *Він не мучився сумнівами, не надломлював свого здоров'я ваганнями й пошуками якоїсь прихованої істини* (Ю. Мушкетик); *— Донові Феліпе ще не виповнилося й п'ятнадцяти років, він був зовсім дитиною... та й зараз він ще хлопчисько — а на нього звалилося таке горе, яке нерідко надломлює й дорослих людей...* (О. Авраменко, В. Авраменко); *— Прудка їзда стомлює і надломлює, хоч би й молодого* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Глибокі морщини на чолі свідчили ясно, що нещастя надломило того колись сильного і сміливого чоловіка* (І. Франко); *Кілька місяців переховування по очеретах і нетрях надломили вже його молоде здоров'я* (Іван Ле); *Отаман вже й рушити з місця не міг — Його надломила чарчина остання* (Л. Первомайський); *На щастя, Левицького його перші невдачі не надломили* (В. Хрущак).

НАДЛÓМЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАДЛОМИ́ТИСЯ,** ломлю́ся, лóмишся; *мн.* надлóмляться; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Не зовсім, не до кінця відламуватися. *Він обвис, як гілка, що надломилася і зів'яла* (В. Барка); *Під ногами дзвінко надломилася тонка скоринка великої, засипаної снігом ополонки* (Люко Дашвар); * Образно. *Руки його надломлюються в ліктях, і обважніле тіло незручно, через ліве плече, падає на спину* (П. Колесник).

2. *перен.* Виснажуватися, втрачаючи душевні й фізичні сили. *Мар'яна, надломлюючись в бігу, впала біля хреста, вхопилась за одежу дитини, витягла її* [з кринички] *і притулила до себе* (М. Стельмах); *Вони, оці хлопці, що в найстрашніші для Вітчизни часи, не роздумуючи, важили життям у боротьбі із загарбниками, раптом надломилися* (Микита Чернявський).

3. *тільки 3 ос., перен.* Те саме, що **ослáблюватися** 2; утрачатися (у 1 знач.). *Сили поета* [І. Франка] *надломлювалися, і в його творах починали звучати розпачливі ноти* (М. Зеров); *В недолях сила надломилась* (Я. Щоголів); *Гримнули постріли з трьох карабінів, і хлопця не стало. В душі моїй щось надломилося* (М. Андрусяк).

4. *тільки недок.* Пас. до **надлóмлювати** 1. *Під час операції носова раковина злегка надломлюється й відсовується вбік, що дозволяє значно розширити носові ходи і відновити порушену аеродинаміку в порожнині носа* (з наук. літ.); *Кінець ампули обертається ваткою і акуратно надломлюється. Далі перевіряється концентрація медикаменту* (з наук.-попул. літ.).

НАДЛОПА́ТКОВИЙ, а, е, *анат.* Розміщений над лопаткою (у 3 знач.). *Утворення отруйного секрету в надлопаткових залозах характерне для деяких представників земноводних, наприклад жаби* (з наук. літ.); *Під час діагностики суглобів було виявлено абсолютно нову патологію — синдром стискання надлопаткового нерва* (з навч. літ.).

НАДЛУ́БАТИ, аю, аєш, *док., чого, розм.* Длубаючи, дістати, добути певну кількість чого-небудь. *Павлик з матір'ю другу зиму голодував, і один у них був порятунок: .. мерзлі кормові бурячки, .. якщо вдавалося надлубати їх з-під заметених снігом старих кагатів у степу* (В. Близнець); *Вивернула* [баба] *кишенею до себе одну полу і надлубала в кишені торішню квасолину. Згорнула знов свого піджачка, не знімаючи з штахетини* (В. Медвідь).

НАДЛУПИ́ТИ *див.* **надлу́плювати.**

НАДЛУ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надлупи́ти.** *Хмизонос однією рукою розгорнув свій міх, показав шмат копченини, надлуплений хлібець, підморгнув: беріть мовляв* (П. Загребельний); *Сидять качки від 34 до 36 днів. Каченята вилуплюються дружно протягом трьох діб. Коли качка зійде з гнізда, там уже троє-четверо вилуплених каченят і 5–6 надлуплених яєць* (із журн.); *Старенький бабусин сервант — справжній вінтаж, хоч і дещо пошарпаний, надлуплений, але зрештою стильний* (з газ.).

НАДЛУ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАДЛУПИ́ТИ,** луплю́, лу́пиш; *мн.* надлу́плять; *док., що.* Обчищати, оббирати якусь частину чого-небудь від шкаралупи, лушпиння, кори і т. ін. *Сидимо біля вогнища, надлуплюємо ще гарячу картоплю* (із журн.); *Відданиці на Коломийщині та Снятинщині місили тісто всі разом, а потім кожна зліпила з нього один виріб, який або позначила власним узором (пташкою, листочком, гілочкою), або зробила дірочку, або надлупила* (з наук.-попул. літ.).

НАДЛЮДИ́НА, и, *ж.* 1. У деяких філософських ученнях — людина сильної волі, особистість, чиї бажання й учинки не підпорядковані жодним обмеженням. *Одурманений фашистською пропагандою, може, й справді уявляв* [німець] *себе надлюдиною, був певен, що дійде до Уралу, стане володарем світу* (О. Гончар); *— Ніцше ніколи не імпонував мені яко філософ. Його ідеал надлюдини і натовпу .. викликає протест своєю відкритою проповіддю людиноненависництва* (М. Олійник).

2. Про видатну, визначну, велику людину. *Про артистів, яких Тася бачила в кіно або слухала по радіо, які здавались їй мало не надлюдьми, Семен Григорович говорив панібратськи, як про близьких приятелів* (Л. Дмитерко); *В школі вона вважала, що справжніми героями є люди лише ті, про яких писали в газетах, книгах. Люба вважала їх надлюдьми* (П. Автомонов); *— Ви думаєте, — .. провадив Марко Ісайович, — що гіпнотизер — це якась надлюдина? .. Гіпнотизером може бути майже кожна людина* (М. Білкун).

НАДЛЮ́ДСЬКИЙ, лю́дська́, лю́дське́. Який перевищує звичайні людські якості, властивості, можливості і т. ін.

— У мами надлюдська сила, надлюдський розум! — з подивом шептав Адась (І. Франко); *Максима ноги несли теж уперед — туди, де вже мав бути кінець усьому. Він, власне, не йшов, його гнав якийсь надлюдський інстинкт* (І. Багряний); *Він може почувати до цих людей, і зокрема до професора Трембовського, тільки подяку. Глибоку, надлюдську подяку. Повернути до життя!* (Ю. Смолич); *У священикові було щось .. сильне й неземне: якась магічна міць, що примушувала тверді предмети розчинятись у повітрі, а невисловлені почуття й погляди робила фізичними, відчутними на дотик. Ні, отець мав у собі щось іще набагато потужніше, щось надлюдське* (С. Андрухович).

НАДМАРАФО́Н, у, *ч.* Змагання, що перевищує звичайний марафон (у 1 знач.). *Усі спортсмени мають обстежуватися в лікаря не менш як 3–4 рази на рік, а ті з них, хто пов'язаний з екстремальними для організму марафоном, надмарафоном, альпінізмом, зимовими запливами, потребують додаткового обстеження перед кожним змаганням* (з навч. літ.); *Про надмарафон як про змагання першим згадує Пліній, оповідаючи, що в римському цирку "Максимус" людина набігала 160 римських миль (236 км)* (із журн.); *Світовий рекорд 2013 р. у надмарафоні встановила новозеландка, пробігши без відпочинку 500 кілометрів* (з газ.).

НАДМАРАФО́НЕЦЬ, нця, *ч.* Учасник надмарафону. *— Я ще ніколи так швидко не біг, як ці останні 100 метрів до фінішу, — з усмішкою згадує надмарафонець* (з газ.).

НАДМАРАФО́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до надмарафону, пов'язаний з ним. *Єдина в Україні надмарафонська дистанція протяжністю 67 кілометрів прокладена вздовж унікального солоного лиману Куяльник* (із журн.).

НАДМІНІАТЮ́РНИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно мініатюрний. *Умільці багатьох країн створили низку надмініатюрних книжок, але "Кобзар" українського майстра за форматом найменший у світі: площа книжки — 0,6 кв. мм (у 20 разів менша від найменшої японської книги)* (із журн.); *Другою своєю професією він обрав надмініатюрну радіоелектроніку* (М. Дашкієв); *Серед надмініатюрних предметів ізраїльського ювеліра є й зразки зброї, зокрема й мінігармата* (з газ.).

НА́ДМІР[1], у, *ч.* 1. Зайва кількість чого-небудь, що перевершує потребу в ньому; надлишок (у 1 знач.). *Саме від надміру води криничани терпіли часом справжнє лихо* (О. Гончар); *Я рушив, не обертаючись, все ще засліплений яскравим світлом (порушена надміром ліків акомодація), зіщулений від холоду* (Ю. Іздрик); *Тяжкі від люду прийшлого наруги На місто завжди будуть зле впливать, Як надмір страв на шлунок недолугий* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

2. Дуже велика кількість, вищий ступінь чого-небудь. *— Бачиш, — додала вона, всміхаючись і підводячи на нього очі, — стаю забобонною з надміру щастя* (І. Франко); *Надмір сил у кожнім русі. Кров жива в ударі кожнім* (М. Рильський); *Обличчя кругле, розповніле, але в поворотах голови відчувається надмір вольової енергії, внутрішньої зібраності* (М. Руденко); *Всі тепер стежили тільки за Сивооком і за катом, який наближався до приреченого. Кат відчув увесь надмір скупчення уваги на ньому* (П. Загребельний); *Іноді ж вітру було надмір, особливо стрічного, і судно злітало тріскою, і здавалось, що ось-ось воно піде на дно* (В. Чемерис).

○ **(1) У на́дмірі,** *у знач. присл.* — більш як необхідно, як потрібно. *Вуглекислота, себто сполука вуглецю з киснем, дає рослинам у надмірі необхідний їм матеріал для побудови клітин* (В. Владко).

НА́ДМІР[2], *присл., розм.* Те саме, що **надміру.** [П у б л і й:] *Здоров, Хузане!* [Х у с а:] *Щасливий надмір, що тебе вітаю!* (Леся Українка); *Він побачив людей трохи запізно, надмір захоплений своєю їздою* (Н. Рибак); *"Він справді кумедний чоловік, — думав не раз Дмитрик про Терещенка, — і чого він надмір перейнявся тим, що я трохи поплескав язиком..?"* (Е. Андієвська).

НАДМІ́РНИЙ, а, е. 1. Який перевершує міру, звичайну норму чого-небудь. *Надмірна діловитість Плетенецького дратувала його* [Сагайдачного] (З. Тулуб); *Він говорив скоромовкою, задихаючись від надмірної роботи власного язика* (Ірина Вільде); *В .. мужчині непевного віку з сіруватим обличчям Ольга визначила хворого на виразку, що нажив свою болячку шляхом надмірного вживання алкогольних напоїв* (А. Кокотюха); *Від надмірного навантаження всі члени льотно-навігаційної служби перебували на межі стресового стану й намагались якомога більше спати* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Від надмірного курива бурчить шлунок і важчає голова, очі невдовзі злипаються* (А. Дністровий).

2. Який перевищує звичайний ступінь виявлення чого-небудь. *На хвилю нерви його отупіли з надмірного болю* (І. Франко); [Х м а р а:] *А адмірал помер, до речі, не в бою, а від надмірного апетиту* (О. Корнійчук); *— Мені здається, що саме від надмірного хвилювання й нервозності починаються майже всі прикрощі в організмі людини...* (В. Кучер); *Чиєсь надмірне переймання не своїм болем іноді буває гострішим, ніж удар кинджала у груди...* (М. Матіос); *— Користуюсь нагодою, аби застерегти вас од надмірного захоплення такими "очевидними" тлумаченнями, котрі суперечать одне одному* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

3. Який значно перевищує потребу, необхідність у чому-небудь. *Ремствуючи на професора за надмірні запаси продовольства, Тумаяуа сам узяв собі найважчу ношу* (Ю. Бедзик).

4. Значний щодо розміру, величини, кількості і т. ін. *Коло моїх скляних .. дверей виростають кущі рож і бозу, і сеї ночі, обливані надмірним дощем і похилювані вітром, угинались* (О. Кобилянська); *Несміливий хлопчисько, який соромився навіть свого надмірного росту і тому в юності трохи сутулився, перетворився у гладкого рожевощокого мужчину з статечним голосом і поважною ходою* (Ірина Вільде); *Турок зупинився перед Арсеном .. Йому було років сорок, але надмірна повнота старила його* (В. Малик).

НАДМІ́РНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **надмірний.** *— Відколи ти жінок обмовляєш? — Це я вас застерігаю: стрункість — добре, надмірна худорба — ні. Уникайте надмірностей* (Г. Вдовиченко); *Давно вже жив Федеріго в такій бідності, та тепер лише усвідомив до краю, як він через ті свої колишні надмірності зубожів* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); [Б р а т Л о р:] *І найсолодший мед гидким здається, Бо надто вже солодкий. Він псує надмірністю своєю апетит* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); *Ґулина несамовитість, його надмірність в почуттях, поведінці, вчинках викликала в одних посмішку, в інших подив* (В. Домонтович); *Хто визначить межу чеснот, доброчинностей, аби не зашкодити собі їх надмірністю?* (Є. Доломан); *Вона*

потрапляла поміж безкінечних полиць та вітрин, де надмірність пропозиції, здавалося, робила сумнівним будь-яке рішення на користь того чи іншого предмета, марки, ціни (Н. Сняданко).

2. Те, що перевершує звичайний ступінь, норму чого-небудь, зловживання чимсь. *Кожна земля дозволяє собі якісь надмірності: то попів, то воїв, то священних тварин* (П. Загребельний); *Звик* [Яцик] *завжди задовольнятися тільки справді необхідним. І — ніяких надмірностей* (М. Слабошпицький).

НАДМІ́РНО. Присл. до **надмі́рний.** *Кипуче життя .. подобалось усім, крім покоївки Лізи, якій доводилось надмірно працювати* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *Наші літературні редактори .. іноді надмірно захоплюються "причісуванням" мови на один лад* (М. Рильський); *Вода набувала зимної темрявості, незважаючи на надмірно яскраве освітлення* (Валерій Шевчук); *Остап Антонович сів до скрині, підпер однією рукою свою надмірно велику голову і швидко почав писати* (Г. Епік); *Обоє вони міцно затиснули вуста, надмірно широко порозкривали очі, наче з переляку* (В. Кучер).

НАДМІ́РУ, *присл.* Надзвичайно, дуже, занадто. *В мене почав псуватися характер. Я зробився нервовим і надміру вразливим* (О. Довженко); *Воронцов сидів на стільці, а вродлива, надміру серйозна фельдшерка з санітарної роти робила йому перев'язку* (О. Гончар); *Страх .. робить людину немічною, надміру сприйнятливою і допомагає ворогові розправлятися з нами* (О. Шугай); *Коли в правдивості клянешся ти, Я, навіть бачачи неправду, вірю, Аби лише в очах твоїх зійти За підлітка, ще скромного надміру* (Д. Паламарчук, пер. з тв. В. Шекспіра); // Понад міру. *Юра ніколи не пив надміру, навіть загалом рідко вживав горілки* (І. Франко); *Страждали діти й від ультрафіолету, надміру одержуючи його від білого променя* (Ю. Смолич); *Хліб — річ примхлива. Недодав чогось — погано, й передав — біда! Без дощу не вродить, а дай надміру вологи, зажирує й поляже...* (М. Циба).

НАДМІ́СТО, а, *с.* Дуже, надзвичайно велике місто *(див.* **місто**[1] 1); мегаполіс. *Такі надмістá у світі, як Токіо, Мумбай, Сан-Паулу, Шанхай, Нью-Йорк, Мехіко, Пекін, Джакарта, Лагос, Лос-Анджелес, — мають надскладну структуру, величезну кількість населення й дуже велику територію* (з наук. літ.); *Надмісто є складною урбаністичною системою, що утворюється внаслідок об'єднання кількох сусідніх міст і населених пунктів* (з наук.-попул. літ.); *Поступове зростання міського населення та збільшення кількості надміст істотно змінюють урбаністичну картину світу* (з навч. літ.).

НАДМІЦНИ́Й, á, é, *спец.* Який перевищує звичайну міцність; дуже, надзвичайно міцний (у 1 знач.). *Крізь ілюмінатори з надміцного скла екіпаж гідростата зможе спостерігати й фотографувати косяки риб, роботу тралів, дно моря* (з наук.-попул. літ.); *Може, й справді пізніше буде створено могутні дорожні комбайни, які повзтимуть нескінченними просторами країни, лишаючи по собі надміцну дорогу з матеріалу, що народжується в буянні холодного полум'я* (М. Дашкієв); *Корабель мав повну звукоізоляцію.., а його переборки* [перебірки] *й зовнішня обшивка були зроблені з особливого надміцного сплаву титану* (О. Авраменко, В. Авраменко); * Образно. *Впродовж усієї розмови почував* [Дмитро Іванович].., *як з кожним словом оддаляється од нього Михайло, як навколо нього окреслюється якесь невидиме надміцне коло* (Ю. Мушкетик).

НАДМІ́ЦНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **надміцни́й.** *Щоб надати чавуну надміцності, у нього вводять магній або його сплави* (з навч. літ.); * Образно. *Суть людська, що оточила себе стіною, невмолима, як пісок, що сиплеться. І вся її надійність і надміцність — то ще більше бажання зруйнувати себе* (М. Воробйов).

НАДМОГИ́ЛЬНИЙ, а, е. Розміщений над могилою (у 1 знач.). *Село спало .. Щось нагадувало кладовище з його тишею, таємничістю, надмогильними хрестами* (М. Коцюбинський); *Кілька невеликих груп* [солдатів] *засіло на кладовищі між могилами і з-за надмогильних пам'ятників вели безперервний вогонь* (П. Кочура); *При з'яві своїх недавніх жертв запроданець занімів, наче надмогильний камінь* (М. Андрусяк); *Білих сіріє два камені стовбура того обабіч, Де завертає дорога, а поле навкруг усе рівне. Може, то знак надмогильний раніше померлого мужа* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // Який чується (у 1 знач.), лунає (у 1 знач.) над могилою (у 1 знач.). *Всюди роздаються стони надмогильні* (П. Грабовський); *То в смутку ми, як дим кадильний, То ми цвітем, як цвіт-огонь! Мотив таїться надмогильний В молебні стулених долонь* (П. Тичина).

НАДМО́ДНИЙ, а, е. Надзвичайно модний (у 1, 2 знач.); екстрамодний. *Дивна була це пара: на нареченому санкт-петербурзький надмодний фрак, а наречена — в одязі свого народу, в стрічках, в разках намиста і чобітках* (Василь Шевчук); *Навіть надмодному ландшафтному дизайну інколи бракує яскраво вираженого стилю* (з навч. літ.); *Тоненькі ланцюжки надмодного кольє вишукано переплетені між собою* (із журн.).

НАДМО́ДНО. Присл. до **надмо́дний.** *Надмодно буде носити легінси в парі з ковбойськими чобітками* (із журн.).

НАДМОКА́ТИ, áє, *недок.,* **НАДМО́КНУТИ,** не, *док., розм.* Починати мокнути; трохи промокати. *Надмокає борошно.*

НАДМО́КЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **надмо́кнути;** який надмокнув. *Надмокле від дощу зерно.*

НАДМО́КНУТИ *див.* **надмокáти.**

НАДМОЛЕ́КУЛА, и, *ж., фіз., хім.* Утворена з молекул стійка структура; асоціація молекул; супрамолекула. *Надмолекула може містити різну кількість атомів, молекул і макромолекул* (з наук. літ.); *Надмолекула не лише зберігає властивості вихідних молекул, з яких вона утворена, а й набуває нових якостей та ознак* (з навч. літ.).

НАДМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Стос. до надмолекули, пов'язаний з нею; супрамолекулярний. *Важливе значення в розвитку радіаційної відповіді в клітинах мають зміни надмолекулярної організації мембран* (з наук. літ.); *Серед основних напрямів наукових досліджень Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України — вивчення структури, фізико-хімічних властивостей та біологічних функцій складних білкових і надмолекулярних систем, розроблення нанобіотехнологій* (з наук.-попул. літ.); *Хроматин є надмолекулярною структурою, яка має набагато більше ступенів свободи, ніж реалізується у клітині* (з навч. літ.).

НАДМОНОПОЛІ́ЗМ, у, *ч., екон.* Система надмонополій. *Концепція економічної та політичної влади й відповідна економічна політика держави можуть дати тимчасовий*

виграш (як це було в країнах так званого реального соціалізму), але зрештою такий надмонополізм призводить до занепаду, застою та стагнації (з наук. літ.).

НАДМОНОПОЛІ́СТ, а, *ч.* Той, хто має надмонополію (у 1 знач.). *Поява надмонополістів на міжнародному економічному рівні негативно впливає на світову економіку* (з наук. літ.).

НАДМОНОПО́ЛІЯ, ї, *ж., екон.* 1. *чого на що і без дод.* Те саме, що **монопо́лія** 1. *Законом України "Про форми власності на землю" від 30 січня 1992 р. ліквідовувалася державна монополія (надмонополія) власності на землю* (з наук. літ.).

2. Об'єднання монополій (у 3 знач.) на світовому ринку товарів і послуг. *Новим явищем для економіки США й інших країн у 70-ті — першій половині 80-х рр. XX ст. було утворення надмонополій — конгломератів і транснаціональних корпорацій* (з навч. літ.).

НАДМОНОПО́ЛЬНИЙ, а, е, *екон.* Стос. до надмонополії, власт. їй. *Повна лібералізація цін в умовах збереження в українській економіці надмонопольних структур спричинила монопольно високі ціни, затоварення виробництва й кризу платежів* (з наук.-попул. літ.).

НАДМОНОПО́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., екон.* Абстр. ім. до **надмонопо́льний.** *Перехід від надмонопольності до конкурентності в економіці можливий лише за державного захисту малого й середнього бізнесу* (з наук. літ.).

НАДМО́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до надмор'я. *Одинокий виїмок у тім хаотичнім стовковищі грабіжників становили найдальші окраїни степу, надморські побережжя, передовсім Крим* (О. Назарук); *Була надморська зима, зимовий туман, за його запоною гримів уже серед моря шторм* (Ю. Яновський); // Який міститься, розташований і т. ін. на березі моря, біля моря. *Гарна Фесенкова постать на фоні молодих акацій виступала в усій красі, різко, ясно, як намальована .. Це був тип одеський, гарний, рослий, дужий тип південного надморського краю* (І. Нечуй-Левицький); *Фейлетон розповідав про невеличке південне надморське містечко Яцків Рів* (Ю. Смолич); * У порівн. *На березі синього моря Зростають крицеві раси, Мовчазні, як надморські скелі, І міцні, як приморський воздух* [повітря] (Є. Маланюк); // Який водиться поблизу моря. *Чайкою надморською тужила По співцеві вся земля болгарська. По співцеві, що поліг за неї* (М. Рильський); // Який відбувається над морем; понадморський. *Стомлені надморським перельотом лелеки пробують з Егейських островів перебратися на материк* (П. Загребельний).

НАДМО́Р'Я, я, *с.* Місцевість біля моря. *Година й негода часто міняються в надмор'ї* (Л. Дмитерко); *Сосни з гірських верховин ще не сходили в діл на потоки, Щоби легким кораблем незнані одвідати землі: Жодні надмор'я чужі не манили щасливого люду* (М. Зеров, пер. з тв. Овідія).

НАДМО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надмочи́ти.** *Прасуючи вишиті речі, варто використовувати праску з парою або надмочену марлю* (з газ.).

НАДМОЧИ́ТИ *див.* **надмо́чувати.**

НАДМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДМОЧИ́ТИ,** мочу́, мо́чиш, *док., що.* Трохи, злегка намочувати. *Через несанкціоновані будівельні роботи в житловому будинку дощова вода потрапляє в підвал, надмочує фундамент і стіни з ракушняку* (із журн.); *Якщо надмочите ноги під час холодного осіннього дощу, ви можете застудитися* (з газ.).

НАДМ'ЯКИ́Й, а́, е́, *спец.* Який перевищує звичайну м'якість; дуже, надзвичайно м'який (у 2 знач.). *Індій — надм'який метал спектрального кольору індиго, який можна різати ножем* (з наук.-попул. літ.); *Спирт після багатоступеневого очищення стає чистим і кришталевим, немов сльоза, і має надм'який смак* (з навч. літ.); *Для найменших діточок є спеціальний надм'який пластилін, який не липне до рук і навіть при тривалому зберіганні в контейнерах не втрачає своєї м'якості* (із журн.).

НАДМ'Я́КІСТЬ, кості, *ж., спец.* Властивість і стан за знач. **надм'яки́й.** *Найактивніші метали з властивою їм надм'якістю, зокрема калій і натрій, одержують лише електролізом їх розплавлених солей* (з наук.-техн. літ.); *Сучасна технологія виготовлення імплантатів забезпечує їхню надм'якість, відкриваючи широкі можливості для використання їх у хірургії* (з навч. літ.).

НАДНАДІ́ЙНИЙ, а, е, *спец.* Який перевищує звичайну надійність; дуже, надзвичайно надійний (у 2 знач.). *Автоматизовану систему обліку поставок цукрових буряків на цукрові заводи створено з використанням сучасних комп'ютерних технологій, наднадійних протоколів захисту даних і коригування помилок* (з наук.-техн. літ.); *Шестициліндровий наднадійний двигун мотоцикла класу люкс оснащено електронною системою впорскування палива* (із журн.).

НАДНАДІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість за знач. **наднаді́йний.** *За прогнозами експертів провідних світових виробників телекомунікаційної продукції, до 2022 р. близько 18 мільярдів підключених пристроїв будуть пов'язані з Інтернетом, а це зумовлює підвищені вимоги до інтернет-мережі щодо її наднадійності, доступності й високої пропускної спроможності* (з наук.-техн. літ.); *У жовтні 2015 р. Ощадбанк став лідером у двох незалежних рейтингах наднадійності українських банків, що стало важливим підтвердженням ринкових позицій банку та додатковим орієнтиром для його клієнтів* (із журн.).

НАДНАПРУ́ЖЕННЯ, я, *с.* Напруження (у 2, 3 знач.), яке значно перевищує звичайне. *Ніколи, мабуть, історія не стискалась у такий химерний клубок, ніколи серця мільйонів не бились у такому наднапруженні,* [як у світовій війні] (О. Довженко); *Загальна ознака динамічного стану будь-якого етносу — здатність нової популяції до наднапруження, яке виявляється або в перетворенні природи, або в міграціях, або в підвищеній інтелектуальній, військовій, організаційно-державній, торговельній та іншій діяльності* (з навч. літ.); *У кризові моменти дитина відчуває наднапруження і потребує уваги, участі й підтримки батьків* (із журн.).

НАДНАСИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. *спец.* Який перевищує звичайну насиченість; дуже, надзвичайно насичений (у 2 знач.). *Електролітичні сплави цинку з металами феруму можуть містити складні й наднасичені фази з непевною кристалічною структурою, що додатково ускладнює фазову ідентифікацію рентгеноструктурним методом* (з наук. літ.); *Наднасичена амінокислотами та глютаміном біодомішка є надійним помічником під час тренування спортсмена, бо захищає його м'язи від надмірного навантаження* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Дуже, надміру насичений (у 3 знач.). *Уклинення в контекст поетичного твору наднасичених емоційно-*

смислових образних структур дещо руйнує очікуваний змістовий причиново-наслідковий зв'язок (з наук. літ.); *На учасників чергового форуму видавців у Львові чекають наднасичені культурними подіями вихідні* (з газ.).

НАДНАСИ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. *спец.* Стан за знач. **наднаси́чений** 1. *Високий рівень умісту силіцію підсилює дифузію вакансій і зменшує їх наднасиченість у сплаві* (з наук. літ.).

2. *перен.* Абстр. ім. до **наднаси́чений** 2. *Ситуацію на вітчизняному ринку влітку 2010 р. фахівці визначали як наднасиченість* (із журн.); *Вінницькі дні моди запам'ятаються наднасиченістю свіжими сезонними колекціями відомих українських дизайнерів* (з газ.).

НАДНАЦІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який стоїть вище за органи та інституції окремої країни; спільний для кількох держав. *Європейський вибір України належить до нашого національного ідеалу. Але треба пам'ятати, що ми виходимо з державністю на кін європейської історії в часи глобалізації, тобто об'єднування континенту в наднаціональну організацію* (Д. Павличко); *Держави як суб'єкти міжнародного права можуть створювати наднаціональні або міжнародні структури й інституції і скасовувати їх за взаємною згодою* (з наук. літ.); *Важливим кроком європейської інтеграції стало об'єднання національних грошових одиниць і впровадження в січні 2002 р. в обіг наднаціональної валюти — євро* (з навч. літ.); *Наднаціональні органи Європейського Союзу дедалі більше впливають на політику національних держав* (із журн.).

2. Власт. багатьом націям, національностям; який відображає їх характер, особливості і т. ін. *Перспективи розвитку України на сучасному етапі потребують перегляду традиційних підходів до ролі й значення регіонів на національному та наднаціональному рівнях* (з наук. літ.); *Лейтмотивом геополітичної монографії американського політолога С. Ф. Гантінгтона "Зіткнення цивілізацій" (1996 р.) став розгляд сучасного світу крізь призму складних взаємостосунків наднаціональних культурних спільнот* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **наднаціона́льне,** ного, *ч.* Те, що є спільним для багатьох націй, національностей. *Реалізм* [І. Костецького] *хоче бути реалізмом людської душі .. Цей метод .. підкреслює спільне всім людям, .. — і тим самим виявляє загальнолюдське, вселюдське, надчасове і наднаціональне, що відповідає ідеям вселюдського гуманізму* (О. Шугай).

3. Стос. до людської спільноти незалежно від нації, держави; усесвітній (у 2 знач.). *Рекламна продукція транснаціональних корпорацій відбиває узагальнені уявлення про спосіб життя, стереотипи і загальнолюдські цінності, поширюється в багатьох країнах світу й має наднаціональний характер* (з наук. літ.); *Наднаціональні злочини посягають на інтереси людства* (з газ.).

НАДНАЦІОНА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наднаціона́льний.** *Наднаціональність — це здатність міжнародної організації приймати рішення, обов'язкові для держав, що є її членами* (з наук. літ.); *Феномен наднаціональності виникає внаслідок діяльності міжурядових організацій та передання їм частини суверенних повноважень їхніми державами-членами* (з наук.-попул. літ.); *Рішення в Європейському Союзі ухвалюються відповідно до принципу наднаціональності, який сприяє співробітництву його членів* (із журн.).

НАДНЕБЕ́СНИЙ, а, е, *поет.* Прикм. до **наднебе́сся.** *Місячна дівчина .. зробила зі срібла доріжки все, про що загадав Вітась .. — Я не можу без повітря! — сумно промовив Вітась. Лунеля не вміла робити повітря. Тому зітхнула і відлетіла у наднебесний простір* (В. Багірова); *Святкове богослужіння у храмі Перенесення мощей святого Миколая в Городку розпочалося з освячення престолу, який символізує наднебесний престол невидимого Бога* (з газ.).

НАДНЕБЕ́ССЯ, я, *с.*, *поет.* Те, що міститься ніби над небом, небесами. *Від магми земної до серця дрібного — удари дзвінких молоточків в космічній заходяться грі. Цей здвиг молодечий, оце наднебесся тривожне, .. ця кружна п'янка широчінь* (В. Стус); *Немає рівного, як Господь Бог вознеслий, Що возсіда на троні наднебесся* (В. Багірова); *Платон споглядає вищі ідеї, пізнає гармонію наднебесся, Арістотель занурюється в проблеми практичних, природничих дисциплін* (з наук. літ.).

НАДНЕСТИ́ *див.* **надно́сити.**

НАДНИЗЬКИ́Й, á, é. 1. Дуже, занадто низький (у 3 знач.). *Головними ознаками контрафактної продукції є наднизька ціна та підроблені марки акцизного податку* (з навч. літ.); *2015 р. в Україні зафіксовано наднизький рівень вакцинації населення* (із журн.); *У цивілізованій державі наднизький рівень зарплати неприпустимий* (з газ.).

2. *спец.* Нижчий від звичайного; дуже низький (у 4 знач.). *Радіостанції не мають зовнішніх та внутрішніх електричних кіл, що працюють під напругою, яка перевищує безпечну наднизьку напругу, тому відповідають III класу електробезпеки для електротехнічних виробів* (з наук.-техн. літ.); *Дослідження кріобіологів показали, що за наднизьких температур 92 % ембріонів зберігають життєздатність* (з навч. літ.); *— Співробітники лабораторії висували різні припущення..: це, мовляв, дія ультразвуку, якогось незнаного магнітного поля, радіоактивне випромінювання. Ніякі припущення не виправдались. І тоді підозра впала на інфразвук .. Це коливання наднизької частоти* (В. Владко); *На коротку хвилю він навіть забув, де знаходиться .. У повітрі з'явилось щось нове — дивний звук, наднизька вібрація, відчутна лобовою кісткою і легким коливанням повітря у вушній раковині* (Любко Дереш).

НАДНИ́ЗЬКО. Присл. до **наднизьки́й.** *Наднизько здійснюючи тренувальний політ, літак зіткнувся з високовольтною лінією електропередач* (з газ.).

НАДНИРКО́ВИЙ, óва́, óве́, *анат.* Який міститься над ниркою. *Надниркове вегетативне нервове сплетення утворюють гілки черевного, ниркового та аортального вегетативного сплетень, а також гілки черевних та блукаючих нервів* (з навч. літ.); *Первинна надниркова недостатність у 40 % випадків зумовлена туберкульозом* (із журн.).

△ **Надниркóві зáлози** *див.* **зáлоза.**

НАДНИРКОВИ́К *див.* **надниркoвики́.**

НАДНИРКОВИКИ́, ів, *мн. (одн.* **надниркови́к,** á, *ч.)*, *анат.* Те саме, що **Надниркóві зáлози** *(див.* **зáлоза).** *Хронічна перевтома нерідко призводить до виснаження кори надниркoвиків, а відтак до порушення в організмі вироблених раніше адаптаційних реакцій на дію сильного подразника (стресора)* (з наук.-попул. літ.); *Під дією різних чинників (спадкової схильності, харчових алергенів, охолодження і т. ін.) може розвинутися недостатність функції коркової*

речовини наднирковиків: порушення білкового, водно-сольового, вітамінного обмінних процесів (з навч. літ.).

НАДНОВИ́Й, á, é. 1. Дуже, надзвичайно новий (у 1 знач.). *Наднові ракети будуть невразливими для систем будь-якої протиракетної оборони* (із журн.); *XXI ст. — час наднових технологій і можливостей. Це і вихід у світову мережу Інтернет, і супутникове телебачення, і багато інших винаходів, без яких ми вже не уявляємо повноцінного життя* (з газ.).

2. *у знач. ім.* **наднова́,** вóї, *ж., астр.* Наднова зірка *(див.* **зірка).** *Астрономи виявили новий вид наднових, що утворюються в подвійних зоряних системах* (з наук.-попул. літ.); *Канал веде в зону небезпечних природних катаклізмів, наприклад до Наднової* (О. Авраменко, В. Авраменко); * Образно. *Сподівання на те, що політичний перелом спричинить появу мистецьких творів, які художньою вартістю відповідатимуть великим історичним подіям, поки що не справдилися. Наднова не спалахнула* (із журн.).

△ **Наднові зірки́ (зóрі)** *див.* **зірка.**

НАДНОРМАТИ́ВНИЙ, а, е, *спец.* Який перевищує норматив. *Розміри відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок наднормативних викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря, затверджені наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 18 травня 1995 р.* (з наук.-попул. літ.); *Залежність сільськогосподарського виробництва від природних умов зумовлює необхідність створення значних наднормативних запасів кормів* (з навч. літ.); *Наднормативні залишки незавершеного виробництва сягають половини й більше від установленого нормативу і мають тенденцію до зростання* (із журн.); *Порошки із цеолітами, мийна здатність яких нижча за нормативні вимоги, мають наднормативний уміст пилу й можуть пошкоджувати тканини та їхнє забарвлення* (з газ.).

НАДНОРМАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **наднормати́вний.** *Наднормативність виробничих витрат зумовлена використанням ресурсів на виробництво понад норми, нормативи, розцінки тощо* (із журн.).

НАДНОРМАТИ́ВНО, *спец.* Присл. до **наднормати́вний.** *Для визначення сортової якості наднормативно уражених твердою сажкою посівів озимої пшениці здійснюють їх польову апробацію з перевіркою відповідності сортовим документам, проводять сортові й видові прополювання, оцінюють їх сортову чистоту* (з наук. літ.); *Водоканал оприлюднив перелік договорів про приймання наднормативно забруднених стічних вод* (з газ.).

НАДНОРМО́ВИЙ, а, е. 1. Який перевищує норму. *Я ніколи не покладався на літературний гонорар як на джерело існування, він видавався мені скоріше премією за наднормову роботу у вільний час* (Б. Антоненко-Давидович); *— Халтура — це підробіток такий, приватна наднормова робота, з якої роботяга десь опівночі повернеться, вичавлений, аж спотикається* (О. Гончар); *Якщо особа має більший за визначений законом страховий стаж, то до її пенсії встановлюється доплата за наднормовий* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **наднормо́ві,** вих, *мн.* Плата за наднормову роботу. *Він .. строго ступив до столу .. — Товариші, друкарня чекає на передову, — відкрив теку з гранками. — Платитимемо наднормові* (В. Дрозд).

НАДНО́СИТИ, нóшу, нóсиш, *недок.,* **НАДНЕСТИ́,** сý, сéш; *мин. ч.* надніс, неслá, лó; *док., що, розм.* Те саме, що **прино́сити.** *Вона* [осінь] *все більшала й більшала, щодня, щогодини надносячи холод, мряку і темряву* (Ю. Андрухович); *Робітники наднесли велику плиту і довкола чотигранного прорубу в фундаменті наклали цементу, щоб зараз же замурувати той отвір* (І. Франко); *Надніс бідний хлопчина оберемок, змилосердився і витягнув Якима з яруги* (С. Ковалів); *— Дам вам тепер муки, візьміть із собою, а все, що злагоджу, наднесу завтра до вас сама!* (О. Кобилянська); *Вітер надніс урваний крик, але зараз же розірвав на тисячу частин, завив зловісно і помчався в безвість* (Мирослав Ірчан).

НА́ДО *див.* **над.**

НАДО... *див.* **над...**

НА́ДОБА, и, *ж., діал.* Потреба, необхідність (у 1 знач.). *— Двері одімкни, нехай так і будуть, можу тебе по надобі і вночі покликати* (С. Скляренко); *Відкинув* [син] *ковдру, полежав ще хвильку, доки пройняла ранкова прохолода і виникла знайома, відколи займається спортом, надоба зігрітися різкими рухами* (Г. Усач); *Хоч, може, невеликою буде для нещасних поміч моя.., проте .. туди її слід давати, де вона в великій надобі, — буде од неї більше і вжитку, буде за неї більше й пошани* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

○ **(1) Без на́доби:** а) *(у знач. присл.)* без потреби; даремно, марно. — *Нам нема куди квапитись, воєводо, грушка рано чи пізно сама впаде — пощо ж без надоби трудити руки?* (І. Білик); — *Ну, друзі, до роботи! — мовив Дік Сенд. — І не важити життям без надоби!* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна); б) *(у знач. пред.)* непотрібно. *Що з того, що купці наші торгують з Візантією, — у них беруть тільки те, що потрібно ромеям, а нам продають те, що ромеям без надоби* (С. Скляренко); *Зароїлася в Зубрилова думка про музей .. Подарував* [Єгоров] *йому голову* [викопної тварини]: *мені вона, мовляв, без надоби, а там служитиме доброму ділові* (М. Сиротюк).

НАДОБИ́ТИСЯ, блю́ся, би́шся; *мн.* надобля́ться, *док., діал.* Знадобитися. *А за лінощами Богу не молюся, чим я Богу надоблюся?* (П. Чубинський).

НАДОБІ́ДДЯ, я, *с., розм.* Час перед обідом, передобідній час. *Історія, що сталася зі мною, почалася саме з химерного сновидіння. Того надобіддя я помалу-малу виринав із темних глибин сну* (із журн.).

НАДОБІ́ДІШНІЙ, я, є, *розм.* Стос. до надобіддя. *Команда підривників прибула в надобідішній час* (О. Гончар).

НАДО́БНИЙ, а, е, *діал.* Привабливий, гарний. *Як гуцула не любити, коли гуцул годний, У гуцула діжка масла та і сир надобний* (з народної пісні); *Ой на день добрий, Ясеню надобний, уже я не твоя* (П. Чубинський).

НАДОБОВ'ЯЗКО́ВИЙ, а, е. 1. Дуже обов'язковий. *Відповідно до правил Європейської економічної комісії ООН один із пунктів держстандарту України є надобов'язковим: конструкція кузова мікроавтобуса має забезпечувати можливість термінової евакуації пасажирів із салону* (з навч. літ.).

2. *зах.* Який не є обов'язковим; факультативний. *З публічного виховання наука релігії виключається або, в крайнім разі, толерується яко надобов'язковий предмет у вищих класах* (І. Франко); *За часів Маркіяна Шашкевича сіни були вимощені цеглами .. Гімнастичного залу гімназія не мала, і*

вправи відбувалися вечорами (гімнастика була предметом надобов'язковим) по отсих коридорах (Б. Лепкий); *19 листопада 1875 р. у містечку Винники біля Львова народилася відома галицька письменниця К. Гриневичева, яка закінчила в Кракові народну школу й польську вчительську семінарію, де надобов'язковим було вивчення української мови* (з наук.-попул. літ.).

НАДОБОВ'ЯЗКÓВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **надобов'язкóвий** 1. *Відповідальній особистості властиві такі риси: гіперсоціальність, альтруїзм, щиросердність, надобов'язковість і працьовитість* (з навч. літ.).

НАДОБОВ'ЯЗКÓВО. 1. Присл. до **надобов'язкóвий** 1. — *Як майбутньому лікареві, мені треба було надобов'язково вивчити будову скелета людини* (з газ.).

2. *зах.* Присл. до **надобов'язкóвий** 2. *Дарка відчуває в цій ніяковій, ніби збайдужілій мовчанці якийсь ледве чутний акорд бунту: для чого саме вони мусять вчитися надобов'язково цих поезій?* (Ірина Вільде).

НА́ДОВБА, и, *ж.* Перешкода з рейок, дерева, залізобетонних стовпчиків, тумб і т. ін., укопаних у землю. *Попереду стриміли дротяні загорожі й надовби* (Я. Качура); *В основі картини В. Клименка "1941 рік. Батьківщина в небезпеці" — події, що можуть бути автобіографічними: солдати, які відступали; мати, бабуся й тітка, котрі з ранку до ночі разом з односельцями робили протитанкові надовби* (з мемуарної літ.); *Ще з автівки крізь металеві ґрати паркана можна побачити знайому за численними світлинами "Розу вітрів" — монумент-емблему НАТО в оточенні прапорів країн-членів, сталеві надовби при в'їзді, за якими починається зона безпеки* (із журн.); * У порівн. *Сповзли униз по сипучім піску протитанкові гармати. І лишались, по пояс загрузши в пісок, мертві солдати, мов кам'яні надовби на шляху танків* (Ю. Мушкетик).

НАДÓВБАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надовбáти** 1. *Купи надовбаної золотої руди чекають на перевезення до гут* (з газ.); // **надóвбано,** *безос. пред. Пастух, малий хлопчина, який пас вівці багача, розповів йому, що бачив камінь, на якому щось надовбано* (з переказу).

НАДОВБА́ТИ *див.* **надóвбувати.**

НА́ДОВБЕНЬ, бня, *ч.* 1. Те саме, що **нáдовба.** *По дну міжгір'я, між тисячотонними камінними надовбнями, крізь колючий чагарник продиралися бійці* (О. Гончар); *Добровольці збудували протитанкові .. кам'яні та бетонні надовбні, прорили рови, спорудили дзоти і контрескарпи* (В. Чемерис); *Надовбні міцно закладалися в ґрунт з нахилом 75 ° у бік противника* (з наук. літ.); *Якщо на гребені греблі передбачається проїзд автомобільного транспорту, уздовж проїжджої частини на узбіччі з інтервалом 2,0 м установлюють огороджувальні пристрої (надовбні заввишки 0,8–1,0 м, низькі стінки або парапет) для запобігання з'їзду автомобілів з насипу* (з наук.-техн. літ.); *Для захисту від небезпечних геологічних процесів надовбні розташовують у шаховому порядку в декілька рядів* (з навч. літ.); *Установлення шлагбаумів і влаштування надовбнів дають змогу контролювати заїзд автотранспортних засобів на територію лісових масивів* (із журн.).

2. *перен., розм.* Про нетямущу людину. *Стень-телень, я ваш надовбень* (примовка).

◊ **Ні Бóгу (Бóгові) свíчка, ні чóрту (чóртові) кочергá (коцюбá, лáдан, нáдовбень** *і т. ін.) див.* **свíчка.**

НАДÓВБУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДОВБА́ТИ,** áю, áєш, *док.* 1. *що, чого.* Довбаючи, робити в чому-небудь певну кількість дірок, отворів і т. ін. *Морозним ранком починають комунальники сумлінно надовбувати стежку, прибираючи з неї лід* (з газ.); — *Козаки надовбали до безліку ямок перед своїм валом. Та ще й густо... Наші коні ламають ноги, а гусари, падаючи на всьому скаку, не всі приходять до тями* (В. Чемерис); // Довбаючи, діставати, добувати певну кількість чого-небудь. *Гільгамеша цікавили лише копальні, де наказав він бранцям набирати синій лазоревий камінь, надовбувати його великими брилами* (Ю. Логвин); — *Прийшла ось глини надовбати, щоб припічок підмазати...* (Григорій Тютюнник); *Він надовбав глею, накопав чорнозему й піску* (Ю. Мушкетик); *Ми й справді надовбали цілісіньку гору опалів. І вже жалкували, що в нас усього один рюкзак* (А. Дімаров); *Це не просто надовбати в шахтах руди і вугілля, натопити металу, а вже тоді кувати трактор. Скільки треба робочих рук, скільки майстрів!* (М. Циба).

2. *кого, перен., жарг.* Змушувати страждати кого-небудь, ображаючи, критикуючи і т. ін.; замучувати (у 2 знач.), задовбувати (у 3 знач.). *Я читала Володі нові творіння. Звісно, нас обох надовбували критики .. Звісно, замордовувало безгрошів'я* (І. Жиленко); *Єдиною людиною, з якою мені не було страшно ні ходити в чужі городи, ні закохуватись і нещадно надовбувати сусідського красунчика.., був Андрій Фіняк* (І. Карпа).

НАДÓВГО, *присл.* На тривалий, довгий час, на великий строк. *Їй було жалко, що надовго перервуться їхні стрічі в тихому лісі* (М. Коцюбинський); *Іноді він надовго поринав у такий глибокий роздум, що його будили, як сонного, і тоді він прокидався* (О. Довженко); — *Ви надовго до Львова?* — *запитав я.* — *Лишень навідатися до родича — лежить у військовому лазареті* (Р. Андріяшик); *Батько був у відрядженні. Як приїде, розмов буде надовго* (Ю. Покальчук).

НАДОВКÍЛ, НАДОВКÓЛА, *присл., розм.* 1. Те саме, що **навкóло** 1. *Тисячі людей юрмилися надовкола* (І. Муратов); *Коли повечоріє надовкола і транспорт задвигтить в години пік – я раптом з туги, з затканого неба, із забуття, з безмежної розлуки .. на Брест-Литовський упаду проспект* (В. Стус); *Не здогнати, не піймати Волі вольної в степу! Стоп! За тими табунами Надовкіл та напрямці .. їдуть вершники-ловці* (Д. Павличко); *Хмара знову покрила сонце, і все надовкіл посутеніло* (Валерій Шевчук); *Він усе ще роззирався надовкіл, намагаючись збагнути, куди вони потрапили* (Ю. Винничук); *Ада вже збиралася мовити щось ущипливе, однак звідусюди заграли сурми, і все надовкіл затихло* (Ю. Андрухович).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **навкóло** 2. *Не знаю, чому надовкіл мене завжди утворювалася мертва зона* (Л. Кононович); *Камінна брила у дворі слугувала нам, дітям, для ігрищ. Бігали ми надовкола неї, тішилися* (з мемуарної літ.).

НАДОВКÓЛА *див.* **надовкíл.**

НАДОВКРУ́Г, *присл., розм.* 1. Те саме, що **навкру́г** 1. *Ой обміни мене собою, ввійди в цю шкіру, зір та слух і прóбий стелю* г о л о в о ю, *щоб видно стало надовкруг* (П. Мовчан); *Як назвати землю й зорі, Усе, що в центрі й надовкруг, Що мучить в слабкості й покорі, Що творить мій невкірний дух?* (Д. Павличко).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **навкру́г** 2. *Кіт Мартин купив сачок, Бігав надовкруг рокити, Він хотів ластівочок, Наче мотилів, ловити* (Д. Павличко).

НАДОВКРУГИ́, *присл., розм.* Те саме, що **навкруги́.** *І вечір ника тишкома, надовкруги блукає — ні друга поблизу нема, ні подруги немає* (В. Стус); *Щаслива яблуня! Надовкруги Ті яблука, мов золоті собори* (Д. Павличко).

НАДОГА́Д, *присл., розм.* Те саме, що **наздога́д.** *Після кожного огуку вона пригортається до меншого брата .. А брат менший гладить її по голівці і дає надогад, що славна Галя* (Марко Вовчок); *При світі місяця він розглядів покручену по садку стежку і невеликі, з пожовтілим вже листям вишні. Надогад .. пішов за кущі і за першою ж їх купою побачив Галину* (А. Кащенко).

◊ **Наздога́д (навдога́д, навздога́д,** *розм.* **надога́д) буряків [, щоб далі́ капу́сти** *(рідко* **колі́ мо́ркви тре́ба)]** *див.* **наздога́д.**

НАДО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надої́ти.** *Все надоєне молоко злили в миску і поставили її Тихому* [лошаті] (І. Багмут); *Коли Меланка з надоєним молоком пішла до Марії, Юрко раптом відчув себе зморений і кволим* (С. Журахович); *Молоко протягом перших двох годин після доїння має бактерицидні властивості, тому з лікувальною метою призначають дієту на щойно надоєному козячому молоці* (із журн.); *Вона щодня навідується у вольєр до верблюденяти з повними пляшками тільки-но надоєного від домашньої корівки молока* (з газ.); // **надо́єно,** *безос. пред. Сидір Сидорович .. промовив: — А в мене на фуражну корову надоєно по двісті п'ятнадцять літрів на рік!* (Остап Вишня); // *у знач. ім.* **надо́єне,** ного, *с.* Молоко, яке надоїли. *Надоєне господарники здають на заводи* (з газ.).

НАДО́ЄННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надої́ти.** *У колгоспному тваринництві оплата праці залежала від надоєння молока, настриження вовни, приросту живої ваги тощо* (з наук.-попул. літ.).

НАДОЗБРО́ЄННЯ, я, *с.* Створення і нагромадження зброї, що набагато перевищує оборонні потреби. *Постійне озброєння та надозброєння, крім безпосередньої небезпеки знищення, призводить до виснаження матеріальних ресурсів, необхідних для подолання голоду та епідемій у світі* (з наук. літ.).

НАДОЗО́ЛИТИ *див.* **надозо́лювати.**

НАДОЗО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДОЗО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., кому, розм.* Дошкуляти, набридати чим-небудь. — *А що далі, то гірш та гірш надозолює мені те придбане добро* (Марко Вовчок); *Однак дуже-таки надозолила Кабарда січовикам* (О. Стороженко); — *Не вередуй мені, мов панська болячка! Як ти вже надозолив мені* (М. Стельмах); *Становище й повага месера Мушатта довго прикривали лихі нотареві вчинки, і не займали його ні приватні особи, ні судовики, хоч він усім їм добре надозолив* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАДОЇ́ДА, и, *ч. і ж., розм.* Набридлива людина й узагалі істота. *Коли б хто відігнав цю надоїду-сороку. Зустріла в ліску і до самого узлісся, мов собака, скрекотом своїм провела* (Ю. Збанацький).

НАДОЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДОЇ́СТИ,** і́м, їси́, *док., кому, рідко чому і без дод., розм.* Те саме, що **надокуча́ти.** — *Ого! — сказав Павло і тихо свиснув. — Ну, жінко, це мені починає надоїдати* (В. Кучер); — *Із цим, знаєш, мовчуром і словом не перекинешся. Втюриться в цю дурну коробку, хоч ти йому кола на голові теши. А воно й дивиться надоїда...* (Валерій Шевчук); *Та Хмара надулась і річ таку гуде: — Що вже мені се Сонце надоїло!* (Є. Гребінка); *Розлетілись наші думи, Як птиці бездомні, Надоїли серцю суми І ночі безсонні* (І. Гушалевич); *Катруся мала приходити тоді, коли Ядзя захоче з нею побавитись та надоїсть їй французька бонна* (Н. Кобринська); *Те горе нескінченне, Боже, надоїло; Чую, серденько від його* [нього] *В крові закипіло* (М. Петренко); // *безос. Дарка останньої години .. навмисне не може позбирати своїх книжок, щоб тільки Лідці надоїло чекати на неї* (Ірина Вільде).

НАДОЇ́ДЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **надоку́чливий.** *Були хвилі, коли він почував тиху симпатію до сеї дівчини, мовчазливої, розумної і зовсім не так надоїдливої, як Маня* (І. Франко); *Спроквола ступають коні, махають головами, відганяючи надоїдливих мух* (А. Хижняк); — *Читач мені не пробачить, коли я в епоху надоїдливої соціальної тріскотняви і в художній речі почастую його порцією тарабарщини* (Р. Андріяшик); *Першу ніч Северина спала в яслах.., раз по раз скидаючись від лопотіння крил кажанів на горищі та надоїдливого мишачого шурхоту під підлогою* (М. Матіос).

НАДОЇ́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **надоїдливий.** *Поведінка дітей, які хочуть привернути увагу до себе, нерідко супроводжується манірністю й надоїдливістю* (із журн.); *Є люди, які власну наполегливість перетворюють на недоречну настирливість та надоїдливість* (з газ.).

НАДОЇ́ДЛИВО, *розм.* Присл. до **надоїдливий.** *Під дверима надоїдливо нявчав кіт* (Ірина Вільде); *Кіт виліз на балконні перила й почав надоїдливо м'явчати* (В. Багірова); — *Що говорить дружина? — А нічого. Говорить, що з місяць його не бачила. — Розпитуйте. Шукайте, — надоїдливо повторював я* (О. Ульяненко).

НАДОЇ́СТИ *див.* **надоїда́ти.**

НАДОЇ́ТИ *див.* **надо́ювати.**

НАДОКО́ЛА, *присл., розм.* Те саме, що **навко́ло** 1. *Налетів з скиготом другий вибух, посипалась і розметалась геть-геть надокола з окопів земля* (М. Старицький); *Дощ сіяв дрібний та густий. Все надокола затяглося сірим серпанком* (Л. Старицька-Черняхівська); *Надокола був степ — .. степ вечірній. Данько біг — і немов стояв серед степу, а степ тікав від нього за обрій* (М. Йогансен).

НАДОКУЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надокуча́ти.** — *Ти, сподіваюсь, вволив уже волю дівчини? — Коли, княгине? .. Князеві явно не подобалось її надокучання. — Я вже чув це. Яка є потреба нагадувати вдруге?* (Д. Міщенко).

НАДОКУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДОКУ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., кому, рідко чому і без дод.* Ставати неприємним, нестерпним від повторення, одноманітності і т. ін.; набридати. *Такі думки все ворушились в Мотузовій голові, надокучали йому, як мухи в спасівку* (І. Нечуй-Левицький); *На кілька хвилин забувала* [Іринка] *про прикрість, але тоді починав надокучати стукіт годинника* (М. Томчаній); *Не боронь мені втіху таку — зрідка писати листи, розмовляти й радитися з тобою. Повір — я не буду надокучати* (В. Стус); *Селяни не дуже надокучають лікарні, вони не люблять хворіти* (М. Циба); *Хлопчик надокучив матері запитаннями, коли приїде татко* (П. Автомонов); — *Ночі тепер нескінченні. Є час і поспати, Час є й цікаві розмови послухать ..*

Ще довгий нам сон надокучить (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // *безос. Надокучило йому копати буряки, вантажити мішки з пшеницею, переносити ящики з яблуками на вокзалі, і невдовзі шукач південного раю .. сідає на потяг* (В. Барка); *Дмитрові надокучило стояти, і він присідає на призьбі біля матері* (Ірина Вільде); *Василькові врешті надокучило вдавати, ніби він спить* (Л. Письменна).

НАДОКУ́ЧИТИ *див.* **надокуча́ти.**

НАДОКУ́ЧЛИВИЙ, а, е. Який надокучає, набридає кому-небудь своїми діями, проханнями, вчинками і т. ін. або одноманітністю; набридливий. *Терезка сиділа біля сина, який трохи придрімнув на ліжку, й відганяла надокучливих мух* (М. Томчаній); *Накрапав той надокучливий дрібненький дощик, який у нас на Україні звуть мрякою* (В. Земляк); — *Скоро вже наш санаторій — і ви звільнитеся від мого надокучливого товариства...* (П. Загребельний); *Навчився* [Андрій] *берегти себе — від перевантажень на роботі, від конфліктів у родині, від надокучливих знайомих .. А від спогадів — не вберігся...* (В. Дрозд); // *у знач. ім.* **надоку́чливий,** вого, *ч.* Той, хто надокучає, набридає кому-небудь чим-небудь. *Нині у мене справжнє дозвілля, я належу собі, але тут не тільки моя заслуга, але й видовища — гри у м'яч, — куди подались усі надокучливі* (А. Содомора, пер. з тв. Сенеки); // Який постійно три́вожить кого-небудь, не залишає в спокої; невідступний, настирливий. — *Намагався відігнати від себе надокучливу думку, а вона лізла в голову* (Ю. Збанацький); *Чиє б обличчя він не уявив, які б картини минулого не спливали перед ним, .. зразу ж виникала надокучлива пекуча думка: як визволитися?* (В. Малик); *Куди йшов Лосс, чого він хотів тепер? .. У голові — він це ясно відчував — почала дзвеніти висока надокучлива нота* (О. Бердник).

НАДОКУ́ЧЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **надоку́чливий.** *У класі стало тихо, як у вусі, і кроки отця Данила лунали з дражливою надокучливістю* (С. Добровольський); *Цей мазунчик .. вірив, ніби сльози можуть йому допомогти. Навіть у темряві не було мені спокою від його надокучливості* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Г. Уеллса).

НАДОКУ́ЧЛИВО. Присл. до **надоку́чливий.** *Надокучливо, без мотиву свище в кухні Отто* (В. Винниченко); *У Макаровій голові надокучливо шкреблася, як миша, одна й та ж думка: — Ох і морозисько добрий надворі!* (М. Малиновська); *Сьогодні Федора все дратувало. Навіть кватирка, якою надокучливо трахкав вітер* (Є. Куртяк); *Смереки начебто вміли розмовляти .. Одним надокучливо шуміли звуженими од тісняви верхами, для інших гомоніли про щось давноминуле* (Р. Андріяшик).

НАДОКУ́ЧНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **надоку́чливий.** *Під призьбою лежить замислений собака І вухом одганяє мух надокучних* (М. Рильський); *Шляхом знов назад в Каджеті нашу бранку повели, Всяких бесід надокучних з нею більше не вели* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

НАДОКУ́ЧНО, *рідко.* Присл. до **надоку́чний.** *Як біль зубний, марудно й надокучно Спливає день* (М. Рильський); *Надокучно б'ється в шибку муха* (із журн.).

НАДОЛИ́НУ, *присл., діал.* Униз. *Стрімка обривиста скала, по котрій він з великим трудом виліз вгору, не оставляла* [лишала] *можності злізти надолину* (І. Франко); *З'їхав* [наставник] *надолину до штольні* (С. Ковалів); *Дід заводив такої жалібної, що всі гості надолину голову спускали* (Марко Черемшина); *Мотря глянула з валів надолину* (Б. Лепкий).

НАДО́ЛІ, *присл., діал.* Унизу. *А коли Петро був на подвір'ї надолі, приходить одна із служниць первосвященика* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Зала бібліотечна була надолі, — отці мусили сходити по темних, хоть досить обширних сходах* (І. Франко).

НА́ДОЛОБЕНЬ, бня, *ч.* 1. Те саме, що **на́довба.** *Надолобні на топографічній карті позначають з урахуванням їх виду (М — металеві, ЗБ — залізобетонні), кількості рядів (2) і протяжності (150 м)* (з навч. літ.).

2. *перен., лайл.* Про нерозумну, безтолкову людину; бовдур, телепень; надовбень (у 2 знач.). — *Це я, діду!* — *обізвалась Ліда.* — *Га, га? Це ти? А я думав, знову той Шульженків надолобень ходить...* (Я. Качура); — *Цікаво...* — *проронив фельдшер, щоб не стояти надолобнем, коли людина йому розповідає з таким натхненням* (Іван Ле); *Я навіть не певен, чи він сам іще тямить, як грає — добре чи погано. А втім, тут не тільки його вина .. Тут винне й оте збіговисько надолобнів, що ляпало йому в долоні, — вони ж хоч кого зіпсують* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

НАДОЛУЖА́ТИ *див.* **надолу́жувати.**

НАДОЛУ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надолу́жити.** *Дефіцит індивідуальних способів подолання стресових ситуацій може бути надолужений під час спеціального навчання й тренування* (з наук. літ.); // **надолу́жено,** *безос. пред. Пані Марта, на превеликий жаль, не змогла провести авторський майстер-клас з виготовлення витинанок. Утім після одужання все буде надолужено* (із журн.).

НАДОЛУ́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надолу́жити** 1, 2. *Тепер* [після війни] *на всьому лежала лихоманкова печатка надолуження прогаяного часу. Всі наче пройняті були одним бажанням — зробити так, щоб швидше переступити через страшну межу руїн* (Н. Рибак); *Велетенські події .. наливали змістом цілі пласти .. звичних і несподіваних думок. Час був підсумковий, для збирання врожаю й сумлінного надолуження прогаяного* (Олекса Ізарський); *Надолуження знань у галузі новітньої управлінської науки потребує немалих витрат* (з навч. літ.).

НАДОЛУ́ЖИТИ *див.* **надолу́жувати.**

НАДОЛУ́ЖИТИСЯ *див.* **надолу́жуватися.**

НАДОЛУ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надолу́жувати** 1, 2. *Часу для роботи над помилками та надолужування згаяного в людини нерідко залишається обмаль* (із журн.); *Оскільки бідніші країни наздоганяють багатші, ефект надолужування може переважувати чинники розбіжностей* (з наук. літ.).

НАДОЛУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *рідко* **НАДОЛУЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **НАДОЛУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Наздоганяти, заповнювати, замінювати те, що втрачене, пропущене, згаяне або чого не вистачає. *Відпочивав Семен Денисович, надолужав своє за ті довгі роки тяжкої роботи, що й думати про відпочинок ніколи було* (Б. Грінченко); *Бідність умеблювання* [кімнати] *надолужували старанно, певне, власноручно вишиті килимки* (В. Козаченко); *Оля збиралася йти вчитися, надолужувати пропущене, як зненацька шаленим вихором налетіла війна* (М. Олійник); *Шофер сидів у "Побєді" й куняв. Йому довелося сьогодні рано прокинутися, щоб приготувати машину, і він тепер надолужував прогаяне* (П. Загребельний); *Учорашній день пішов для ґаздівства марно, — треба було те надолужити* (Н. Кобринська); *Хто не вчився за панів з*

дитинства, той надолужив тепер у вечірніх школах (Т. Масенко); *Головне — не пропустити вирішальної миті. Пропущену мить не надолужиш навіть вічністю прагнення й праці* (О. Бердник); [К о л ч а н о в а:] *На все свій час .. Тепер він мій син. Раніше я не могла приділити йому належної уваги, тепер намагаюсь надолужити...* (В. Нестайко).

2. Енергійно, посилено займатися чим-небудь. *Усі мовчали, надолужали над сніданням* (Панас Мирний); — *Я вже і ранніми ранками, й пізніми нічками надолужала й очі добре натрудила* (Л. Яновська); * Образно. *Сонце надолужувало перед близьким кінцем літа. Воно розливалося по бруку гарячою плівкою* (І. Микитенко).

3. *безос., перен., діал.* Надокучати. *Солоха аж упріла, ганяючись за собакою .. Надолужило вже їй бігати, досада й зло стали її проймати* (Панас Мирний).

4. *що, перен., діал.* Уживати що-небудь у великій кількості. — *Він горілку дуже надолужа* (Сл. Б. Грінченка).

НАДОЛУ́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАДОЛУ́ЖИТИСЯ,** житься, *док.* 1. *тільки недок.* Пас. до **надолу́жувати.** *Сіяти треба й після поганого жнива. Не раз усе те, що пропадало через постійну безплідність поганого ґрунту, надолужувалося щедрим урожаєм лишень одного року* (А. Содомора, пер. з тв. Сенеки); *Упущене надолужується, але запізнення дається взнаки* (з публіц. літ.); // *безос. Пан Карпінський .. ремонтував, підправляв, виправляв свою бійницю, але не завжди це робилося впору і не завжди з відповідного матеріалу. Дуже часто надолужувалося глинкою* (Г. Хоткевич).

2. *тільки 3 ос.* Те саме, що **поверта́тися**[1] 5. *Те, що упущено сьогодні, не надолужиться завтра* (із журн.); // *безос. Хто погорджує словом Господнім, той шкодить собі, хто ж страх має до заповіді, тому надолужиться* (Біблія. Пер. І. Огієнка).

НАДО́МНИЙ, а, е. Який виконує оплачувану роботу вдома. *Надомними працівниками протягом останніх років є також представники інженерно-технічної галузі, дослідники, фахівці з інформатики* (з навч. літ.); // Виконуваний удома. *Тих, хто .. не міг працювати в артілі, приєднували до цеху документально й давали надомну роботу* (М. Дочинець); *Надомна праця має приносити не лише гроші, а й задоволення* (із журн.); // Пов'язаний із працею вдома. *Треба ширше застосовувати надомні форми праці* (з публіц. літ.); *Інваліди другої групи можуть виконувати ту чи іншу роботу в надомних умовах з індивідуальним ритмом роботи без обов'язкових норм виробітку* (з навч. літ.).

НАДО́МНИК, а, *ч.* Той, хто працює на умовах надомництва. *Через погіршення здоров'я він усе частіше ставав надомником* (А. Перепадя); *Законодавчого закріплення потребує система обліку робочого часу й оплати праці надомників* (з наук. літ.); *Для широкого залучення до килимарського виробництва народних майстрів значною мірою використовують працю надомників* (з наук.-попул. літ.); *Надомник має бути організованим, зосередженим і мобільним* (з навч. літ.).

НАДО́МНИЦТВО, а, *с.* Форма оплачуваної роботи, яку виконують удома. *В Україні в умовах воєнного часу (середина — друга половина XVII ст.) для забезпечення потреб і дієздатності війська розвивалося надомництво* (з наук. літ.); *Інститут надомництва має перспективи розвитку в сучасному інформаційному суспільстві* (з наук.-попул. літ.); *Надомництво виникло як доіндустріальна (ремісничa) форма організації праці на замовлення посередника* (з навч. літ.).

НАДО́МНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **надо́мник.** *Я воліла б їсти самий хліб і не бігати в упряжці. Воліла б бути хіба що надомницею і виплітати авоськи* [сіточки] (І. Жиленко).

НАДОРБІТА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься над орбітами (у 3 знач.); надочний. *На верхній поверхні голови ящірки розрізняють міжщелепний, надорбітальний, міжтім'яні, тім'яні та потиличний щитки* (з наук. літ.); *Надорбітальний валик характерний для людиноподібних мавп, архантропів та неандертальців* (з наук.-попул. літ.); *У ластівок і жайворонків надорбітальних залоз немає* (з навч. літ.).

НАДОРБІ́ТНИЙ, а, е, *анат.* Те саме, що **надорбіта́льний.** *Згідно з даними про антропологічний склад перших поселенців м. Суми й населення слобідських міст Лівобережжя, для жіночого черепа характерний слабкий розвиток рельєфу кісток надорбітної і потиличної ділянок* (з наук. літ.).

НАДОСІ́ННІЙ, я, є. Який відбувається на початку осені, власт. такій порі. *Так і повели Приходька з Олійником у вечірніх надосінніх сутінках до волосного майдану, до холодної* (Ю. Хорунжий); *Ізмалку, як каже М. Рильський, у його серці жили й розлога далечінь, і "надосінній день, з найкращих у житті"* (з мемуарної літ.).

НАДОСПІ́ТИ, іює, ієш, *док., діал.* Прибути вчасно, у потрібний момент. *Ми надоспіли якраз на кур'єрський поїзд до Відня* (І. Франко); *Мстислав вельми чудувався, як могли парубки Власта .. так скоро надоспіти і вислідити його у дорозі* (Юліан Опільський).

НАДОУ́МИТИ *див.* **надоумля́ти.**

НАДОУ́МЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **надоу́мити.** *Князь Святослав, немов Богом надоумлений, указав людям місце на своєму полі, де поставити церкву* (з рел.-церк. літ.); // **надоу́млено,** *безос. пред. Біди не уникли, хоч дітей і було надоумлено не ходити взимку на річку* (з газ.); // *у знач. ім.* **надоу́млений,** ного, *ч.* Той, кого надоумили. *Надоумлення добре, якщо тільки надоумлений дякує* (із журн.).

НАДОУ́МЛЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **надоу́мити.** *Зло як неминучий супутник і умова добра, необхідного для блага людини, — це допущений Богом засіб надоумлення грішників* (з наук.-попул. літ.).

НАДОУ́МЛЮВАТИ *див.* **надоумля́ти.**

НАДОУМЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *рідко* **НАДОУ́МЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **НАДОУ́МИТИ,** млю, миш; *мн.* надоу́млять; *док., кого, розм.* Те саме, що **напоумля́ти.** *А мати все надоумляли мене, молоду та дурну* (В. Кучер); *Старий Кирпа підсів до Петра і при людях надоумлював: — Гляди, зятьок, роздивляйся добре на нашу доньку, щоб потім жити та людей не смішити* (В. Сологуб); *Ну, що мені в світі робить! Плачу, та й годі. А люди й надоумили мене: піди, кажуть, до волості, та й попроси, щоб, значить, виписку зробили* (Олена Пчілка); — *Хто надоумив тебе рушити на землю Сіверську з мечем і намірами ницими?* — *Славута замовк.., а потім, зважившись на важливий крок, тихо додав:* — *Треба про все розповісти князеві Святославу...* (В. Малик); *Всі дивилися на легіонерів .. Господи, надоум .. їх, аби вдіяли розумне, спроможне відвести варварів від стін, не допустити до спустошення* (Д. Міщенко); // *безос.* — *Як же це тебе надоумило сьогодні одержати незадовільну оцінку з історії?* (С. Добровольський).

НАДО́ЧНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься над очима. *Лобна кістка людини має вертикальну лобну луску та горизонтальні частки, що переходять одна в одну, утворюючи надочні краї* (з наук.-попул. літ.); *Окремі примітивні риси неандертальців збереглися в зовнішності палеоантропів з їхнім ще досить похилим чолом, розвинутими надочними валиками, низько витягнутою до потилиці черепною коробкою* (з навч. літ.).

НАДОЧНОЯ́МКОВИЙ, а, е, *анат.* Який міститься над очними ямками. *Трохи вище надочноямкового краю видно опуклий валик — надбрівну дугу* (з навч. літ.).

НАДО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надо́ювати.** *Виробництво твердого сиру потребує надоювання не менш як 50 літрів молока щодень* (з навч. літ.).

НАДО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДОЇ́ТИ,** ою́, о́їш; *наказ. сп.* наді́й; *док., що і без прям. дод.* Доячи, одержувати яку-небудь кількість молока. *Як зачнуть ото мене випитувати, як я сім тисяч літрів молока надоюю!* (Ю. Яновський); *— Так, — почав я рахувати, схилившись над зошитом. — .. Від корови Миколина мати надоює 16 літрів молока, а від кози Соньчина мати надоює 2 літри...* (А. Дімаров); *Як нагодуєш, так і надоїш* (прислів'я); *— Свирид погнав у череду* [корів], *— одказала Христя. — Чотири глечички молока надоїла* (Панас Мирний).

НАДО́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **надо́ювати.** *Нині із загальної кількості молока, що надоюється в Україні, лише 5 % класу екстра, яке відповідає євростандартам з мікробіології* (із журн.); *В осінньо-зимовий період надоюється втричі менше молока, ніж у весняно-літній* (з газ.).

НАДПА́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **надпали́ти.** *— Що там? — .. Може, й орел. — Чудовий! Он там на тій смереці, що, з одної сторони надпалена, виставляє свої голі рамена. Вона одна надпалена. Бачите?* (О. Кобилянська); *Коли посутеніло, вона знайшла надпалену свічку — ту, що для мами горіла в похороні, — і поставила до рук покійника* (В. Барка).

НАДПАЛИ́ТИ *див.* **надпа́лювати.**

НАДПА́ЛУБНИЙ, а, е. Який міститься над палубою судна. *Це ж ви* [корабельниці] *підводили не раз Понад блакитною рікою Міцний надпалубний каркас* (Л. Забашта); *Попередньо було встановлено, що займання сталося на надпалубній надбудові з боку каюти другого механіка суховантажного судна* (з газ.).

НАДПА́ЛЮВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **надпа́лювати.** *Надпалювання хмизу для вогнища.*

НАДПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДПАЛИ́ТИ,** палю́, па́лиш, *док., що, розм.* Спалювати що-небудь не повністю, частково. *Один з наймолодших боярів* [бояр], *Василь Судиславич, витягнув зі свого ковпака гарне павине перо і скоро надпалив його огнем .. та мигнув ним перед очі київському послові* (О. Назарук).

НАДПАРТІ́ЙНИЙ, а, е. Мета, інтереси і т. ін. якого вищі за партійні; позапартійний. *У концепції створення й функціонування Академії наук засновники повністю відкидали будь-яку її залежність від політичних режимів та орієнтувалися на загальнолюдські надпартійні цінності* (з наук. літ.); *Україні необхідна надпартійна консолідація всіх патріотичних сил суспільства* (з газ.).

НАДПАРТІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надпарті́йний.** *У масових протестах початку XXI ст. є спільні риси: децентралізована природа протестних рухів, відсутність явних лідерів, намагання зберегти надпартійність чи навіть неполітичність акцій представників різних соціальних груп* (з наук. літ.).

НАДПЕРЕНІ́ССЯ, я, *с., анат.* Місце над переніссям між бровами. *Надбрівні дуги сходяться посередині, утворюючи надперенісся* (з навч. літ.); *У доношеного новонародженого було виміряно відстань від надперенісся до потиличного горба* (із журн.).

НАДПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДПИ́ТИ,** наді́п'ю́, наді́п'є́ш, *док., що і без прям. дод.* Випивати трохи, частину чого-небудь. *На ньому* [дивані] *напівлежить Ральф Крауфорд і помалу надпиває з пляшки* (В. Собко); *Абу Амар, заплющивши очі, малесенькими ковточками надпивав вино і довго-довго його розсмаковував* (Ю. Логвин); *Федір, цокнувшись чаркою, зразу вихилив .. Христя надпила трохи* [тернівки] *і постановила* [чарку] (Панас Мирний); *Заруба надпив з кухлика води, витер хусточкою рота* (В. Кучер); *Геродот трохи надпив зілля. — Гірке... — Що вдієш, таке життя...* (В. Чемерис); * Образно. *Життя мого весняну світлу повінь Надпила, у перший раз, — холодна осінь* (О. Теліга).

НАДПИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **надпива́ти.** *Лікувальна вода надпивається з кухлика маленькими ковтками* (із журн.).

НАДПИ́Л, у, *ч.* Надпиляне місце. *Джура передав у тюремну камеру невеличку пилку, якою Наливайко перепилював окови, але, на жаль, польська сторожа швидко виявила ці надпили* (з наук.-попул. літ.); *Отвір на березі для збирання соку має бути на висоті 0,3–0,5 м від землі, діаметром 1,5 см і завглибшки 5 см. Заборонено робити на дереві зруби та надпили* (з газ.).

НАДПИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надпи́лювати.** *Обрізування верхівки дерева й коріння з одного боку, надпилювання стовбура — стрес для рослини* (з наук.-попул. літ.); *Місце надпилювання ампули позначене блакитною точкою* (з навч. літ.); *Розламувати скляні трубки після надпилювання можна тільки тоді, коли руки захищені тканиною* (із журн.).

НАДПИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДПИЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., що.* Розпилювати зверху, неглибоко, не до кінця. *Надпилювати газобетонні вироби можна за допомогою електричної пилки або ножівки й кутника* (з навч. літ.); *Є варіанти протезування, коли не потрібно надпилювати сусідній здоровий зуб* (із журн.); [С т е ф а н *(випустив пильник з рук):*] *Руки мліють, а єще* [іще] *і половини не надпиляв...* (І. Карпенко-Карий); *Щоб узяти насіння зі стиглих плодів кизилу, бажано надколоти або надпиляти їхню тверду оболонку* (із журн.); * Образно. *Розв'язався румунові язик по-українськи, хоч здавалося, що він кожну нашу тверду шиплячу пильником надпилював* (Ірина Вільде).

НАДПИ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надпиля́ти.** *Іноді брався Родим до іншої роботи. Не крутився тоді круг, глина тужавими брусками лежала на широкій липовій дошці і ждала доторку пальців, .. вологості барв, що дрімали до часу в надпиляних турячих рогах* (П. Загребельний); *Мати демонстративно, з пристуком, поставила пляшку на стіл, з таким же стуком — кухлика з надпиляної гільзи* (А. Михайленко); *Зазубрені, надпиляні краї у давній римській монеті викарбовувалися для того, щоб показати, що вона*

зроблена із суцільного срібла (з наук.-попул. літ.); // **надпи́ляно,** *безос. пред. Трос біля стовпа було надпиляно* (М. Трублаїні).

НАДПИЛЯ́ТИ *див.* **надпи́лювати.**

НА́ДПИС, у, *ч.* Те саме, що **на́пис.** *Мармурові скрині над значними покійниками, з пишними арабськими надписами .. пообсипались та завалились від часу* (М. Коцюбинський); *На стіні естради і ще в двох-трьох місцях розліплені свіжі афіші з надписом великими червоними літерами: "Підеш — не вернешся"* (І. Кочерга); *Ранкові небеса й луги незаймані, і хліб, що голубам на площі кришим, і надписи, полишені на камені, нехай уже не нам — нехай мудрішим...* (Ю. Андрухович); *Хроніки і народні пісні, геологічні і археологічні знахідки, рукописи, рунічні надписи .. — всі вони примушували мене довгими десятиріччями шукати в них істини* (Д. Білий); *Каліграфічні надписи на візитівці, виконані вручну, надають їй поміж знавців особливого шарму* (з навч. літ.).

НАДПИ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надписа́ти.** *Якщо в тексті рішення закреслене слово, то потрібне слово пишеться над закресленим і перед підписами суддів робиться застереження: "надписаному слову (зазначається слово) вірити"* (з наук.-попул. літ.); *На столі лежить забута візитівка Труди з надписаною рукою новою адресою* (В. Винниченко); *Цих фото теж у мене є з підвюжини, "На спомин" теж надписані усім. А що за спомин, тямили не дуже ми, бо нам було ще років щось по сім* (Л. Костенко); // **надпи́сано,** *безос. пред. — Це не татусева рука. Надписано дуже гарною рукою! На диво гарною, неначе вимальовано* (І. Нечуй-Левицький); *— Мені мама присвятила "Невільничку", — не поступився Богдан, — там так і надписано: "Богданові Опанасовичу Марковичу"* (О. Іваненко).

НАДПИСА́ТИ *див.* **надпи́сувати.**

НАДПИСНИ́Й, а́, е́. Який має надпис. *У букіністичному магазині нерідко можна натрапити на надписні наукові й художні книжки, а також лексикографічні видання* (із журн.); *У селі Привільне Рівненської області пишаються пам'ятним хрестом і надписною плитою церкви, збудованої 1735 р.* (з газ.).

НАДПИ́СУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надпи́сувати.** *У словах, надписуваних над закресленими, літери мають бути чіткими* (з навч. літ.); *Трактат, надписуваний іменем аль-Балхі (1-ї пол. X в.), так означає головні напрями руської торгівлі: "Русь провадить торгівлю з Хозарією, Візантією й Великим Болгаром"* (М. Грушевський).

НАДПИ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надпи́сувати.** *Відповідно до затвердженого навчального плану студенти протягом семестру виконують одне обов'язкове домашнє завдання. Закреслювання неправильних цифр і надписування правильних у розрахунках не допускається* (з навч. літ.); *Надписування назви об'єкта на географічній карті дає змогу добре його запам'ятати* (із журн.).

НАДПИ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДПИСА́ТИ,** ишу́, ишеш, *док., що.* 1. Писати зверху над раніше написаним. *Сидів* [Константин] *перед великим столом і швидко щось креслив та надписував* (Н. Королева); *"Доб'єм фашистського звіра!" Доб'єм... Хтось уже доклав до гасла руку, закресливши перше слово і розмашно надписавши зверху: "Добили!"* (О. Гончар).

2. Робити напис на чому-небудь (перев. на зовнішній стороні); підписувати. *Оксана Сергіївна знала її ім'я й прізвище, бо грошові перекази од чоловіка стала надписувати жіноча рука* (Ю. Яновський); *Я завжди власноручно шила і надписувала йому зошити* (О. Іваненко); *На пошті .. виявилося повно людей, які заповнювали якісь бланки, надписували адреси на конвертах і перевіряли індекси інших міст* (С. Андрухович); *Орлик підождав, аж присохло чорнило на гетьманському підписі, зложив лист, надписав, прибив велику печать і вийшов* (Б. Лепкий); *Іван дістав конверт, вклав туди листа, кілька аркушиків з віршами, заклеїв і надписав адресу* (П. Колесник).

НАДПИ́СУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **надпи́сувати.** *Дані про зміни ліміту для відпуску матеріалів на будівельні об'єкти вносяться в раніше видану забірну картку. При цьому встановлений ліміт перекреслюється й угорі надписується новий ліміт* (з навч. літ.); *Надписується книга для подарунка зі щирим побажанням успіхів і творчої співпраці з адресатом, на спомин і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

НАДПИ́ТИ *див.* **надпива́ти.**

НАДПИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надпи́ти.** *Перед кожним стояла склянка пива, до половини надпита* (І. Франко); *На кріслі біля неї* [мами] *надпита склянка води й папірець від порошку проти болю голови* (Ірина Вільде); *Не дивився* [покойовий] *.. на мокрий рушник, на надпите молоко й над'їдену пампушку, покірно чекав присуду* (Ю. Мушкетик); // **надпи́то,** *безос. пред. Велику пляшку з вишнівкою вже розкубрено. Ба навіть не тільки розкубрено, а й надпито трохи. Хто це вже причащався?* (Б. Антоненко-Давидович); *У картину* [що уявлялася панові Миколаю] *зухвало вривається темно-червоне — карафа з вином і велика склянка, з якої — бо хто втримається — вже надпито* (В. Кожелянко).

НАДПЛА́НОВИЙ, а, е. Який перевищує передбачене планом *(див.* **план**[1] 2). *Якось люди самі, без розголошення, відчувши ритмічність усього циклу, прагнули дати надпланові тонни* (Яків Баш); *— Додаткову оплату нараховували .. усім тим, хто виробляв додаткову, надпланову продукцію* (В. Кучер); *Залізниця та відправник несуть відповідальність за недотримання зобов'язань з надпланових перевезень вантажів* (з навч. літ.).

НАДПЛАСТИ́ЧНИЙ, а, е, *фіз.* Здатний зберігати пластичність (у 3 знач.); дуже, надзвичайно пластичний (у 4 знач.). *Робочі інструменти і пристрої для надпластичного формування чи дифузійного зварювання титану або алюмінію чи їх сплавів спеціально призначені для виробництва каркасів літаків, аерокосмічних конструкцій, двигунів літальних апаратів* (з наук.-техн. літ.); *Видатний український учений у галузі матеріалознавства й порошкової металургії В. В. Скороход розвинув чіткі уявлення про спікання як реологічний процес, пов'язаний з механізмом надпластичної та дифузійно-в'язкої плинності* (з наук.-попул. літ.).

НАДПЛАСТИ́ЧНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Властивість за знач. **надпласти́чний.** *Надпластичність виявлено у високочистого берилію* (з наук. літ.); *Швидкість деформації для забезпечення стану структурної надпластичності має бути достатньо малою, щоб здійснювалися дифузійні процеси, які беруть участь у деформації* (з навч. літ.); *Учені кафедри фізики твердого тіла досліджують механізми й характеристики надпластичності, надпластичні матеріали та процеси надпластичного формування* (із журн.).

НАДПЛАСТИ́ЧНО, *фіз.* Присл. до **надпласти́чний.** *Особливу увагу дослідників привертають структурні зміни*

та фазові перетворення у зразках алюмінієвих сплавів, надпластично деформованих у твердо-рідкому стані (з наук. літ.).

НАДПЛЕВРА́ЛЬНИЙ, а, е, *анат.* Розміщений над плеврою. *Техніка виконання надплевральної блокади у тварин загалом однакова* (з навч. літ.); *Розчин новокаїну вводять у надплевральну клітковину* (з наук.-попул. літ.).

НАДПЛЕСТИ́ *див.* **надпліта́ти.**

НАДПЛЕ́ТЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надплести́.** *Манжети светра надплетені гачком* (з навч. літ.); // **надпле́тено,** *безос. пред. Привабливою є вишита скатертина, краї якої надплетено мереживом* (із журн.).

НАДПЛЕ́ТЕННЯ, я, *с.* Те, що надплетене; надплетена частина чого-небудь. *Надплетенням оформляють краї серветок, рушників, скатертин і панно* (з навч. літ.); *Надплетення горловини светра надає йому завершеної форми* (із журн.).

НАДПЛЕЧОВИ́Й, а́, е́, *анат.* Стос. до надпліччя. *Від надлопаткової артерії відходить надплечова гілка* (з наук.-попул. літ.); *Ключиця розміщена між ключичною вирізкою груднини та надплечовим відростком лопатки* (з навч. літ.).

НАДПЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДПЛИВТИ́, НАДПЛИСТИ́,** иву́, иве́ш, *док.* 1. *розм.* Пливучи, досягати якого-небудь місця; припливати (у 1 знач.). *Ріка та сама, але її хвилі, кожна краплина вічно інша надпливає...* (Уляна Кравченко); *Парубки й сміливіші з селян вискакують з води і дивляться, як будинок надпливає, хитається і попадає в крутіж* (Б. Лепкий); *Неспокій запанував на галері торговців. Хто се може надпливати? В тих часах моря були .. небезпечні* (О. Назарук); *Через кілька день* [днів] *надплив той корабель тихим ходом (бо вітер був слабкий) до того місця, де вони чатували* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *перен.* Легко і плавно наближатися; напливати (у 3 знач.). *Маленька хмарка виринає і звільна, стиха надпливає* (І. Франко); *Надплив знічев'я місяць, вибілив посвітом півдеревини, стежку з молочієм* [молочаєм] *покрай вікна і дунув сріблом у кожний ромб шибки* (К. Гриневичева); *Стрілянина тривала недовго. Відтак надплив далекий гомін* (Р. Андріяшик).

3. *перен.* Мимовільно виникати, з'являтися (перев. про думку). *Немов з глибини свідомості раптово і навально надплила болюча думка* (М. Чабанівський); *Я зловив себе на підленькій думці (звідкись надпливла ця думка, виповзла з щурячої нори): "Даремно я колись зв'язався .. з Олексою Степанюком"* (Р. Федорів).

НАДПЛИВТИ́ *див.* **надплива́ти.**

НАДПЛИ́ННИЙ, а, е, *фіз.* Здатний утрачати в'язкість. *На відміну від звичайних рідини або газу, які характеризуються хаотичним рухом частинок, надплинна рідина виявляє високий ступінь їх упорядкування* (з наук. літ.); *Дехто з дослідників припускає, що матерія нейтронних зірок може існувати в надплинному стані, тобто її в'язкість стає нульовою* (з наук.-попул. літ.); *Надплинний гелій має властивість вкривати тонкою плівкою будь-яку поверхню, незважаючи на силу тяжіння* (з навч. літ.).

НАДПЛИ́ННІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Властивість і стан за знач. **надпли́нний.** *Фізична суть явища надплинності полягає в тому, що при слабкій взаємодії (відштовхуванні) і низькій температурі утворюється такий конденсат, у якому сильно взаємодіють частинки з протилежними імпульсами* (з наук. літ.); *Надплинність виявляє себе як у мікросвіті (атомних ядрах), так і в макросвіті (пульсарах, нейтронних зірках)* (з навч. літ.).

НАДПЛИСТИ́ *див.* **надплива́ти.**

НАДПЛІТА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надпліта́ти.** *Для надплітання килимка знадобляться довгі смужки кольорових тканин завширшки 2 см* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **надпле́тення.** *Мережані надплітання на рукавах сукні надали виробу довершеності* (із журн.).

НАДПЛІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДПЛЕСТИ́,** ету́, ете́ш, *док., що.* 1. Плетучи, приєднувати, додавати до плетеного нові петлі. *Хтось із дівчат надплітав петлі гачком, а хтось спицями* (із журн.).

2. Доплітаючи, збільшувати, подовжувати що-небудь. *Надплела мати рукави светра так, що треба було їх закочувати* (із журн.).

НАДПЛІТА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **надпліта́ти.** *Надплітаються переважно краї в'язаних виробів* (із журн.).

НАДПЛІ́ЧЧЯ, я, *с.* Частина тіла, що міститься вище плечей, між плечима і шиєю. *З правого надпліччя* [Мирона], *з-під ключиці цебенить кров* (Микола Чернявський); *Від плечового суглоба* [Орлюка] *гангрена поплазувала вже через надпліччя до шиї* (О. Довженко); *Вістря* [стріли] *крізь ніжне надпліччя навиліт пройшло юнакові* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАДПОВНОВА́ЖЕННЯ, я, *с.* Особливе повноваження. *Міжрегіональна митниця — нова юридична особа в структурі Державної фіскальної служби з надповноваженнями* (із журн.).

НАДПОРИ́В, у, *ч.* Бурхливий вияв якого-небудь почуття; сильний порив *(див.* **пори́в**[2] 4). *Вони сиділи, заворожені .. тихими дотиками душ, що в хвилини надпориву бринять срібними дзвіночками весни* (В. Підмогильний); — *Ми сьогодні разом приїхали... з Огеєм! — З Огеєм? — мало не скрикнула Аксель, і її очі взялися вогниками. Та вона одразу опанувала свій надпорив і, байдуже кахикнувши в долоню, звернулася до музик* (Олесь Досвітній); *У церкву вливалося крізь горішні вікна гаряче яскраве сонце, і, дивлячись на наскісно провішені стяги, я не міг не подумати, що звук — це поєднання такого сонця із людським надпоривом* (Валерій Шевчук).

НАДПОРИ́ВНИЙ, а, е. Прикм. до **надпори́в.** *З усім притаманним його молодості надпоривним завзяттям він у думках вигукнув прокльон і на ходу погрозливо звів кулак* (А. Любченко); *Надпоривні слова Т. Шевченка справили на Б. Залеського таке велике враження, що він просив свого родича послати йому автограф поета* (з наук.-попул. літ.).

НАДПОРИ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надпори́вний.** *Йому як людині творчій властива душевна надпоривність* (з газ.).

НАДПОРИ́ВНО. Присл. до **надпори́вний.** *Зворушені вкрай* [Гайка і Майка], *дивляться одне одному в очі. І раптом цілуються. Просто й міцно. Надпоривно* (М. Куліш); *Юнак поспішав. І поспішно, надпоривно в'юнилася думка: — Проклятий Фей-хань! Що йому до вищих інтересів?* (А. Любченко).

НАДПОРО́ТИ *див.* **надпо́рювати.**

НАДПО́РОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надпоро́ти.** *Сорочка була з надпоротим боковим швом* (з газ.).

НАДПОРО́ТИСЯ *див.* **надпо́рюватися.**

НАДПОРУ́ЧНИК, а, *ч., заст.* Старший поручник *(див.* **пору́чник**[1]). *Четвірка заморських коней у вагоні-товарняку й він, Яків, серед них .. В іншому вагоні їде надпоручник* (В. Лис); *Того дня по обіді надпоручник Лукаш уперше побачив чесне і щире обличчя бравого вояка Швейка* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

НАДПО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАДПОРО́ТИ,** порю́, по́реш, *док., що.* Небагато, трохи розпорювати (у 1 знач.). *— На зимовій риболовлі найбільше докучає мороз, тому я з одного боку надпорюю подвійну устілку чобота, вставляю всередину фольгу й зашиваю* (з газ.); *— Надпороти підкладку приставного коміра, і на бортовці* [бортівці] *зеленою ниткою нашито цифру двадцять п'ять...* (В. Кучер); *Щоб не витягати наповнювач із подушки, треба надпороти напірник і помістити в пух три-чотири пластикові м'ячики для пінг-понгу, які завадять його збиванню в пральній машині* (із журн.).

НАДПО́РЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **НАДПОРО́ТИСЯ,** по́реться, *док.* 1. Небагато, трохи розпорюватися. *Мішок із цукром надпоровся і залишав за собою слід* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **надпо́рювати.** *Подвійний шов уздовж штанини джинсів надпорюється для зменшення їхнього розміру* (з навч. літ.).

НАДПОТУ́ЖНИЙ, а, е. 1. Дуже, надзвичайно потужний. *Відповідаючи, мовив їй так тоді Зевс хмаровладний: — Вранці, якщо, велеока володарко Геро, бажаєш, Зевсову міць надпотужну побачиш* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Навіть у бездротовому режимі портативна колонка видає надпотужний звук* (з наук.-техн. літ.); *Бренда принесла свій ноутбук і, керуючись моїми вказівками, стала конструювати для мене надскладні й надпотужні закляття* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Не встигли вони* [перси] *випустити по стрілі, як козацькі стріли, випущені з другої шереги з надпотужних, в ріст людини, луків, то там, то там знайшли жертву* (В. Рубан); *Уява, звичайно, малювала .. грімкотливі цехи надпотужних заводів, над якими вдень клубочать кольорові дими, а вночі буяють заграви* (М. Дашкієв); * Образно. *Це була вона — заграниця. З Монмартрами, Хемінгуеями .. Але чи зможу я знайти для себе тут якусь нішу? Серед цього змащеного, надпотужного механізму* (В. Діброва).

2. *техн.* Який має дуже велику потужність (про машини, механізми і т. ін.). *Основним ринком для надпотужних газових турбін стануть Китай, В'єтнам, Індонезія, Таїланд, Бразилія* (з наук. літ.); *На четвертий день на .. току загула нова надпотужна молотарка — її випустив завод як експериментальну* (В. Минко); *Могло бути й гірше .. Так він себе раз по раз утішав, сидячи .. у тому бункері, якого і пряме попадання надпотужної авіабомби не візьме* (В. Чемерис).

НАДПОТУ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і якість за знач. **надпоту́жний.** *Динаміка, комфорт, надпотужність і безпека гармонійно співіснують у сучасному автомобілі* (з газ.); *Державний концерн "Укроборонпром" розробив новий український бронетранспортер, надпотужність якого відповідає сучасним тенденціям у створенні військових машин* (із журн.); *Для забезпечення надпотужності пристроїв з ультрависоким споживанням енергії використовують лужні батареї підвищеної ємності* (з навч. літ.).

НАДПОТУ́ЖНО. Присл. до **надпоту́жний.** *Надпотужно лунає в залі голос співця, посилений акустичною системою* (із журн.); *За вікнами надпотужно завиває вітер* (з газ.).

НАДПРИБУТКО́ВИЙ, а, е, *екон.* Прикм. до **надприбу́ток.** *Вичерпання можливостей надприбуткової торговельно-посередницької діяльності призводить до загострення конкурентної боротьби, в якій не завжди використовують законні методи* (з навч. літ.); *На початку XIX ст., коли набирав силу експорт українського зерна чорноморськими портами, цю надприбуткову справу прибрали до рук кілька торгових домів, що належали комерсантам грецького походження* (із журн.); *Туризм — повноправний і надприбутковий компонент ринкової економіки будь-якої країни* (з газ.).

НАДПРИБУТКО́ВІСТЬ, вості, *ж., екон.* Абстр. ім. до **надприбутко́вий.** *Надприбутковість рейдерської діяльності є доволі логічною причиною її стрімкого розвитку й набуття системного характеру, що розхитує правовий та економічний механізми України* (з наук. літ.); *Неправомірне використання об'єктів авторського права зумовлене багатьма причинами, зокрема надприбутковістю "піратського" бізнесу й недостатньою увагою до нього правоохоронних та контрольних органів* (з навч. літ.); *Надприбутковість ломбардного бізнесу долає всі перешкоди на своєму шляху* (із журн.).

НАДПРИБУТКО́ВО, *екон.* Присл. до **надприбутко́вий.** *— Якби сільське господарство України працювало надприбутково, наші громадяни жили би краще* (з газ.).

НАДПРИБУ́ТОК, тку, *ч., екон.* Прибуток, що значно перевершує середню норму прибутку; надзвичайно високий прибуток. *Рівень прибутку не нормується, але він може регулюватись економічними методами, наприклад податком на надприбуток* (з наук.-попул. літ.); *Якщо рентабельність підприємства, обчислена за цінами на всі вироблені ним види продукції, набагато перевищує 30 %, це вказує на одержання надприбутку* (з навч. літ.); *— Монополія дозволяє гранично накручувати ціни й отримувати надприбутки* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Ката* [дівчина] *зітхає і думає, що про зло брендів і монополій з їх надприбутками заговорювати взагалі не варто — Нона образиться кревно* (І. Карпа).

△ (1) **Монопо́льний надприбу́ток** — прибуток, який одержують монополії в одній або кількох галузях економіки. *Упровадження інновацій дає змогу підприємцеві певний час одержувати "інноваційну ренту", тобто монопольний надприбуток* (з наук. літ.); *Монопольний надприбуток є результатом монополізації сфери безпосереднього виробництва, обігу, розподілу та споживання* (з наук.-попул. літ.); *Гонитва за монопольним надприбутком породжує жорстоку конкурентну боротьбу між монополістичними об'єднаннями* (з навч. літ.).

НАДПРИРО́ДНИЙ, а, е. 1. Якого не можна пояснити природним шляхом; не підлеглий законам природи. *Властивість усяких чудес і надприродних явищ, як то вже давно зауважила народна мудрість та святі писання, є в тому, що чоловік од чуда ціпеніє, стовпіє й падає ниць* (В. Винниченко); *Івась був тендітне створіння, що трималося на ногах тільки завдяки якійсь надприродній силі* (Олесь Досвітній); *Долгов ніколи досі не бачив справжнього поета або художника, і з дитинства йому здавалося, що це істоти майже надприродні, щось на зразок пророків або*

ясновидців (З. Тулуб); *Ти шукаєш за морями, за горами, в печерах, за далекими зірками, в надприродних сферах радість свою. А вона — в серці! Твоїм!* (О. Бердник); // *у знач. ім.* **надприро́дне,** ного, *с.* Те, що існує поза реальним світом. — *В перевтілення я вірю ще менше, ніж у тисячолітній сон. Межа моєї віри в надприродне — перетворення дорослого на дитину* (О. Авраменко, В. Авраменко); *П'ять хлібів і дві риби втамовують голод п'яти тисяч чоловік .. Це природні дари надприродного* (К. Москалець); *Пустельний морський берег, тиша, виснажлива пригода з яхтою, незрозуміла мова старого з сяйнистими очима .. почали здаватися дівчинці мішаниною надприродного з дійсністю* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна).

2. Який перевищує звичайні міру, норму, ступінь вияву чого-небудь; незвичайний. *Очі з ям глибоких Блищали острим надприродним блиском, Раз в раз десь гублячись в далечині* (І. Франко); *В лабораторію увійшов Гото .. Старий вчений дуже цінив його за дійсно надприродну здібність мовчати* (Н. Королева); *З усіх існуючих у природі звуків бомба увібрала все найстрашніше, найтрагічніше, щоб на цілі покоління отруїти слух людини диким надприродним виттям жаху та смерті* (Іван Ле); *У цьому надприродному, майже казковому оточенні він і сам ставав дедалі більш незвичайним, вигадливим, сміливим, кмітливим* (В. Владко).

НАДПРИРО́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надприро́дний.** *А знання всіх тайн природи Доведе без перешкоди, Що всіх мудрих скаже гурт: Надприродність — це абсурд!* (І. Франко); *Вглядаюся в лице Йванове, шукаю в нім щось із його деді* [батька]. *Але лице звичайне, лагідне. Мабуть, у матір удався. Дедю свого шанує і навіть приписує йому якісь надприродності* (Г. Хоткевич).

НАДПРИРО́ДНО. Присл. до **надприро́дний.** *Чорні поморщені руки дрижать, а один покалічений палець стирчить надприродно* (Г. Хоткевич); *В ті дні над Влтавою .. мене, мабуть, уперше і пройняло враження якоїсь надприродно щасливої країни, невимовно багатшої та кольоровішої за ту, з якої приїхали ми з мамою* (Ю. Андрухович); *Люди любили її, бо вона була неймовірно привітною. Просто надприродно лагідною. Справжня сестра милосердя* (Є. Кононенко); // *у знач. пред.* — *Я вперше відчув, що може людина! Це майже надприродно* (О. Довженко); *Все було неймовірно, надприродно, жахливо. Лихо впало на людство несподівано* (О. Бердник).

НАДПРОВІ́ДНИЙ, а, е, *фіз.* Якому властива надпровідність. *Надпровідність використовують для створення надпровідних магнітів, які можна застосовувати в установках для проведення керованих термоядерних реакцій* (з наук.-техн. літ.); *При наднизьких температурах звичайні речовини стають надпровідними — струм тече по них без будь-яких втрат* (з наук.-попул. літ.); *Якщо підвищувати напруженість магнітного поля, то надпровідний стан руйнується* (з навч. літ.).

НАДПРОВІДНИ́К, а́, *ч., фіз.* Провідник (у 5 знач.), що набуває властивостей надпровідності за дуже низької температури. *Коли до надпровідника прикладають магнітне поле, на його поверхні виникає слабкий електричний струм* (з наук.-попул. літ.); *Сплави та матеріали з домішками відхиляються від поведінки чистого надпровідника* (з навч. літ.); *Із чистих металів кращими надпровідниками є свинець, олово, ртуть* (із журн.).

НАДПРОВІДНИКО́ВИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **надпровідни́к.** *Є два основні види конструкцій кріостатів транспортного призначення — тороїдальна, що повторює форму надпровідникової обмотки, і коробчаста, що охоплює обмотку цілком* (з наук. літ.); *Вивчення синтетичних сполук у структурах шпінелі необхідне для створення конструкційних матеріалів електронної техніки (зокрема напівпровідників, твердих електролітів, надпровідникових сплавів)* (з наук.-попул. літ.).

НАДПРОВІ́ДНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Здатність деяких речовин повністю втрачати електричний опір за критичної температури. *Суть надпровідності полягає в набутті речовиною не пов'язаних одна з одною фундаментальних властивостей фізичного тіла — ідеальної провідності та ідеального діамагнетизму* (з наук. літ.); *Причиною надпровідності є сили притягання між електронами* (з наук.-попул. літ.); *Явище надпровідності експериментально відкрили 1911 р., а теоретично обґрунтували лише 1956 р.* (з навч. літ.).

НАДПРОГРА́МНИЙ, а, е. Який не входить до програми, виходить за межі передбаченого програмою або здійснюється поза програмою. *На інноваційному уроці використовують нетрадиційні методи та прийоми навчання, вивчають надпрограмний матеріал* (з наук.-попул. літ.); *Одним із завдань викладача вищої школи в умовах інформаційного суспільства є надання допомоги студентам у надпрограмній активності, пов'язаній з участю в олімпіадах, конкурсах, виставках і концертах* (із журн.).

НАДПРОГРА́МНО. Присл. до **надпрогра́мний.** *Коли дівчата подали вірші, які вони зобов'язалися надпрограмно вдома вивчити, Івасюк ще раз прочитав назви творів і прізвища учениць* (Ирина Вільде); * Образно. *Сьогодні надпрограмно я охоплю тебе в обійми* (І. Калинець).

НАДПРУ́ЖНИЙ, а, е. 1. Дуже пружний (у 1 знач.). *Модель кросівок для бігу й активного відпочинку виготовляють з надпружного матеріалу* (із журн.).

2. *фіз.* Здатний відновлювати первинну форму; дуже пружний (у 2 знач.). *Вуглецеві наноструктури є надпружними й міцними, що може забезпечити отримання композиційних наноматеріалів з унікальним комплексом фізико-механічних властивостей* (з наук. літ.); *Надпружні сплави та вироби після пластичної деформації під час нагрівання відновлюють форму* (з наук.-попул. літ.).

НАДПРУ́ЖНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Властивість за знач. **надпру́жний** 2. *Дослідження мартенситного фазового переходу в сплавах металів дало можливість виявити їх унікальні фізичні властивості, зокрема ефект пам'яті форми, надпружність* (з наук. літ.).

НАДП'Я́ТКОВИ́Й, я́ткова́, я́ткове́. Який міститься над п'яткою *(див.* **п'я́тка**[1] 1). *Внутрішню частину склепіння стопи утворюють п'яткова, надп'яткова, човноподібна і I–III плеснові кістки* (з навч. літ.); *Переломи надп'яткової кістки вважаються важкими* (із журн.); *Задній край черевика не повинен здавлювати чи натирати надп'яткову ділянку* (з газ.).

НА́ДРА, надр, *мн.* 1. Глибини землі і все те, що міститься під земною поверхнею. *В надрах землі залягають величезні запаси вугілля і залізної руди* (П. Панч); *Уперше розвідники надр мали пустити в дію надшвидкісні бурові верстати* (С. Журахович); *Для фахових дисциплін за спеціальністю*

"екологічний менеджмент" передбачене викладання менеджменту ресурсів надр та кадастру корисних копалин (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Мово моя! .. Ти несеш в надрах своїх невимовні багатства, скарби минулого й майбутнього* (О. Бердник).

2. *перен.* Внутрішній простір або внутрішня частина чого-небудь. *Мудрий дар був у старого шейха: чув він воду в надрах гори, як чує лікар хворобу в грудях недужого* (З. Тулуб); *Весь пополовілий у місячному сяйві парк аж пахтів ароматом південної ночі і таємничо вабив у свої надра* (Ю. Смолич); *Вони й далі просувалися надрами купольного підніжжя. Це була найстаріша частина поселення* (В. Єшкілєв); *Луна .. доносилася звідкись із надр будинку* (І. Андрусяк, пер. з тв. Ч. Діккенса).

3. *перен.* Про широкі верстви суспільства, народу. *Духовне зростання людини, набуття нею все більшої могутності відбувається в надрах нації, разом з нацією* (з наук. літ.).

НАДРАҐУ́ЛЯ, і, *ж., діал.* Беладона. *Уживалися в бойківській народній медицині й отруйні рослини — чистотіл, надраґуля та ін.* (з наук. літ.); *Звичай, пов'язаний з копанням надраґулі — отруйної рослини, якою лікували ревматизм, — зберігається на Закарпатті* (з наук.-попул. літ.).

НАДРА́ЄНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **надра́їти.** *Зненацька в мені прокинулась та їжакувата неприязнь, з якою я того травневого дня дивився на його перехрещену надраєними портупеями спину* (Н. Тихий); *Дід Савка варив щербу в мідному казані, що аж блищав проти сонця, піском надраєний* (В. Чемерис).

НАДРА́ЇТИ *див.* **надра́ювати.**

НАДРАЙО́Н, у, *ч., іст.* Адміністративно-територіальна одиниця, що охоплює декілька районів. *"Стодолиної" волі вистачило б нагнути під себе не десятки, а сотки людей — а може, й тисячі. Надрайон був для нього затісний — йому би працювати в окрузі* (О. Забужко); *Наприкінці травня Орликова сотня отримала наказ відправитися в пропагандивний рейд в Городенківський надрайон* (М. Андрусяк).

НАДРАЙО́ННИЙ, а, е, *іст.* Стос. до надрайону. *10 лютого 1944 р. надрайонний провідник Довбак запропонував припинити протипольські акції і виступи* (із журн.).

НА́ДРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надра́ти.** *Нестор .. потай плете гнуздечку з надраного в долинці лозового лика* (Ю. Мушкетик).

НАДРА́НКОМ, *присл., розм.* Перед ранком. *Надранком прийшла славетна комісія* (С. Ковалів); *Вже надранком, як лише стало прояснюватися, задержалася компанія на крайчику лісу* (А. Чайковський); *Очі мої стулилися. Я аж надранком заснула* (О. Кобилянська); [1-й повстанець:] *Значить, ми надранком підемо?* (Мирослав Ірчан).

НАДРА́ННІЙ, я, є. 1. Який буває перед ранком. *Спав* [гетьман] *коротко та твердо, літнім сном надраннім, — може, години три, не більше, але збудився з почуттям сили і здоров'я* (Б. Лепкий); *І в морозяних полях, У надранній тиші, Заєць, вийшовши гулять, Стежку-слід залишить* (М. Шпак).

2. *с. г.* Який достигає набагато раніше, ніж звичайно. *Лоза надраннього безнасінного сорту винограду добре визріває* (з навч. літ.); *Копистку застав він з лопатою в руках у траншеї, яку закінчували обладнувати для вирощування надранньої бараболі* (Я. Гримайло); // Який провадиться, здійснюється значно раніше звичайного строку. *Замковий вважав, що нагорнуті загати довше затримають під собою замерзлий ґрунт і можуть зірвати надранню посадку лісосмуги* (Іван Ле); *— Що тебе ще муляє? — Надранній сів. Забороніть його* (М. Стельмах).

НАДРА́ННЯ, я, *с.* Час перед ранком. *Найліпше любитись в надрання, Як никне нічна каламуть, Як сон переходить в кохання, І крила на плечах ростуть* (Д. Павличко); *Новорічного надрання дівчата збирались у когось в хаті й визначали з-поміж себе двох дівчат, які нестимуть до церкви велику гуртову свічку* (з наук.-попул. літ.); *Наближається свято Миколая, яке в кожного з нас асоціюється насамперед із дитинством і тими подарунками, які ми отримували від святого Миколая, і в очікуванні його приходу, траплялося, не могли заснути аж до надрання* (з публіц. літ.).

НАДРА́НОК, *присл., розм.* Те саме, що **надра́нком.** *Єндриховський привіз свою родину. З покоїв хлипає сон. Єндриховські вночі пильнують, сплять надранок* (Б. Харчук).

НАДРА́ТИ *див.* **надира́ти.**

НАДРА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАДРА́ЇТИ,** а́ю, а́їш, *док., що, розм.* Начищати, натирати до яскравого блиску. *Негоже офіцерові, який звик до денщика, самому надраювати чоботи* (У. Самчук); *Не потрібно цілими днями намивати, протирати та надраювати квартиру. Варто розділити її на основні зони та приділяти кожній з них не більш як 15 хвилин щодня* (із журн.); *Черевики так надраїв* [Савка], *Що ніби хромові були* (С. Воскрекасенко); *Сідалковський .. випрасував свої штани, надраїв, як він любив казати, черевики* (О. Чорногуз); *— Закінчив прибирання! — Молодець! — похвалив боцман. — А палубу надраїв?* (І. Роздобудько).

НАДРА́ЮВАТИСЯ, юється, *недок., розм.* Пас. до **надра́ювати.** *В гімназії .. ішла велика робота: милися підлоги й вікна, надраювалися мідні ручки дверей* (Валерій Шевчук).

НАДРЕБЕ́РНИЙ, а, е, *анат.* Розміщений над ребрами. *Для коректування деформації грудної клітки в дітей з обох боків груднини виконують поперечні надреберні розрізи завдовжки 1–2 см* (з наук. літ.); *У великої рогатої худоби, свині та собаки є дорсальний (надреберний) драбинчастий м'яз, що починається на дорсальній поверхні реберних кісток* (з навч. літ.).

НАДРЕГІОНА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який об'єднує декілька регіонів. *Реформа адміністративно-територіальної системи має бути спрямована на запровадження надрегіонального рівня, який об'єднував би декілька сусідніх областей, що мають спільні господарські й культурні зв'язки* (з наук. літ.); // Спільний для багатьох регіонів. *До реєстру словників німецького молодіжного сленгу введено й лексичні одиниці, характерні для надрегіонального молодіжного спілкування* (з навч. літ.).

2. Те саме, що **міжрегіона́льний.** *Надрегіональні зв'язки важливі для того, щоб отримувати інформацію про інші ринки й технології* (з наук.-попул. літ.).

НАДРЕСИРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надресирува́ти.** *Тоді — пригадується Лебединському — він щасливо втік від дощу й рано повернувся на хутір з кількома чирятами, яких повиносила з густої лепехи прекрасно надресирована ірландка Діана* (Б. Антоненко-Давидович); *Вдома, повернувшись із роботи, Бумблякевич наставляв призвичаєні вуха і чекав, наче надресирований пацюк, сигналу сміттярської машини, щоби .. очамріло вилетіти з відром покидьків*

на вулицю й зайняти чергу (Ю. Винничук); *"Що в його душі за машкарою добре надресированого чиновника?"* (Н. Околітенко).

НАДРЕСИРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що, розм.* 1. Дресируючи, навчити чого-небудь. *Деяких птахів удавалося так чудове* [чудово] *надресирувати, що вони без помилок писали слова під диктовку свого вчителя* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна); *Перед тим як надресирувати кота, поспостерігайте за ним* (із журн.); *Дуже важливо надресирувати лабрадора, коли він щеня* (з газ.).

2. *перен.* Навчити за допомогою муштри (у 2 знач.); вишколити, вимуштрувати. *Він, по-хлоп'ячому весело блиснувши очима, передає мені ракетку назад: роби-як-я .. Мене можна тільки вислідом тупих і виснажливих повторів надресирувати, як ведмедя, але .. в моїх зазубрячених* [зазубрених] *рухах ніколи не буде свободи* (О. Забужко).

НАДРИ́В, у, *ч.* 1. Надірване місце. *Не можуть бути підставою для відмови в купівлі (обміні) незначні дефекти банкнот унаслідок природного зношення (забруднення, надриву та потертості), а також невеликі плями й надписи, які не змінюють основних ознак платоспроможності* (з навч. літ.); // Часткове порушення неперервності м'яких тканин при закритих ушкодженнях (звичайно в людини, у тварин). *Лікарі діагностували у футболіста надрив правого стегна* (з газ.).

2. *перен.* Надмірне фізичне напруження, зусилля. *З глибини квартири виривається крізь розчинений навстіж балкон прихриплий, з гортанним надривом голос Володимира Висоцького* (В. Яворівський); *Голос коментатора аж надривався, намагаючись передати усю напругу матчу, з не меншим надривом дивився його і Вадимів сусід* (В. Хрущак); // Розпачливість, неприродність, хворобливість у виявленні якого-небудь почуття. *— Не любить він мене, — промовила Зінька з якимсь надривом, і очі її раптом наповнились слізьми* (А. Шиян); *Приїжджій дівчині здалося: ця картина .. рідна, щемливо дорога... І вже не було в душі недавнього надриву почуттів, а стало спокійно й мирно* (Є. Гуцало); *Якось Стефка чула, як читає "Реквієм" Ахматової Алла Демидова — без штучного надриву, самими нервами, уривчасто й невимушено* (І. Роздобудько); *Дискант малого був пронизливо чистий .. У тональності голосу були віра й надія, і якийсь навіть трохи надрив, і відчай, і біль...* (Ю. Покальчук).

3. *у знач. присл.* **надри́вом.** Із напруженням, розпачливо. *Із зелених трав почувся плаксивий голосочок, — то співала дівчина-полонянка, тужно, надривом, з тремтячим клекотом молодесенької журавки* (Григорій Тютюнник).

○ **(1) Без надри́ву:** а) *(у знач. присл.)* не напружуючись, не докладаючи зусиль; спокійно, стримано; протилежне з н а д р и в о м. *Робота* [на гідростанції] *не дуже тяжка, скоріше вона легка. В основному це керування машинами. Так звані різноробочі теж працюють без надриву* (О. Довженко); *Час уже подумати й про тост, Тобто словом — просто, без надриву, Через долю матері навпрост Перейти, немовби через ниву* (І. Гнатюк); *Станіслав ухопився за гітару і без надриву, як те іноді трапляється в іноземців, але мужньо проспівав* (Ю. Андрухович); *— Просто уявіть, що поруч друзі. Ви серед своїх. Читайте* [книжку] *без надриву, без пафосу* (Г. Вдовиченко); б) *(у знач. прикм., невідм.)* який не напружується, не докладає зусиль для чого-небудь; урівноважений. *Ці люди — не лише колоритні, вони природні, натуральні, живі, без надриву* (М. Матіос); **(2) З надри́вом,** *у знач. присл.* — напружуючись, розпачливо; протилежне б е з н а д р и в у. *Він важко дихав, кашляв з надривом* (П. Автомонов); *Її голос зазвучав на підвищених нотах, з надривом: — І так щодня, щодня, усе твоє життя — це намагання втримати рівновагу* (Ю. Винничук); *То була дуже стара, але шедевральна платівка, її записала років двадцять тому негритянка Естелла Флетчер. Вона там співає з надривом* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

НАДРИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надрива́ти** і **надрива́тися.** *Бородавка відпадає без надривання здорової шкіри, якщо використати липку стрічку з нанесеними на її поверхню активними антисептиками* (із журн.); *Вклоняючись його* [І. Багряного] *пам'яті, хай не забувають* [українці], *що ніщо само не робиться, що кожний успіх, кожний хоч малий результат — це закочені рукава, здоров'я, надривання* (О. Шугай); *Надривання під час фізичних вправ шкодить здоров'ю людини* (з газ.).

НАДРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДІРВА́ТИ,** ірву́, і́рве́ш, *док., що.* 1. Розривати трохи, не зовсім, не до кінця. [Г е р а с и м:] *І то правда. (Розгляда гроші.) Не надивуюсь! Настоящі* [справжні], *натуральні! Помітю* [помічу] *й ці. (Надрива краї.)* (І. Карпенко-Карий); *— Від Софочки! — скрикує дружина, .. зразу ж нетерпляче надриває його* [листа] (М. Стельмах); *Я ніяк не навчусь охайно розкривати конверти, лише незграбно надриваю нерівну смужку з боку* (А. Дністровий); *Він схопив листа, надірвав обгортку* (О. Полторацький); *Кочубей вижидав, поки очі присутніх зберуться усі як єсть на ньому, і надірвав край сорочки, — витяг звідти папір* (Г. Колісник); *Я вирвався, але ціною того, що він надірвав мені куртку .. Додому вирішив не повертатись* (Ю. Покальчук); // Відривати частину чого-небудь. *Він видобув із бокової кишеньки піджака гаванську цигару з червоною паличкою, тендітно надірвав кінчиками бездоганно чистих нігтів кінець її* (Б. Антоненко-Давидович); *І раптом, взявши з печі газету, з якої мав надірвати шматок для цигарки, згадав щось* (Д. Бедзик).

2. *перен.* Пошкоджувати собі що-небудь через перенапруження, перевантаження. *Пісня затихла. Винувато я підійшов до Івана Маркевича. — Не виходить у нас, Іване Маркевичу. І роти розкриваємо, і глотки надриваємо, а віз і досі там* (Ю. Збанацький); *Я готовий кричати щосили, Надриваючи голос свій: Не потрібні людині крила, Серце й розум потрібні їй!* (В. Симоненко); *Сухотний кашель надриває груди. Стоїть зима. Короткі сірі дні* (Л. Костенко); [М и р о н:] *Слухайте, Грустний, ви краще заспівайте, а то надірвете голос промовою* (О. Корнійчук); // Завдавати шкоди здоров'ю фізичним або моральним напруженням. [Х о м а:] *Скільки-то я надривав і катував себе, щоб перебороти ворогів* (М. Старицький); *Та мов хто в лісі заблукає, Даремно груди надриває. Даремно кличе і кричить* (І. Франко); *Неможливо протягти довго, коли спиш по дві години на добу, і обідаєш інколи раз на два-три дні, і до того ж надриваєш себе працею* (О. Іваненко); [Ф е р д і н а н д:] *О ні, створіння любе! Я радше м'язи надірву чи спину Переламаю, ніж дозволю вам Принижувать себе* (М. Бажан, пер. з тв. В. Шекспіра).

◇ **(1) Надрива́ти / надірва́ти пу́па (пуп),** *фам.* — перевтомлюватися, знесилюватися від надмірного фізичного на-

пруження, тяжкої роботи. — *Але в колгоспі люди не надривають пупа, — говорив Антон, крокуючи за Багатирем. — За людей працює моторова сила* (С. Чорнобривець); *Чиновництво та ясновельможне панство всюди пупи надривало в криках "віват!", на колінах повзало, запобігаючи в імператриці ласки, титулів та все нових українських маєтностей* (О. Гончар); *Івась опустив воза — перейшов до другого колеса. А їх же в десяти мажах аж сорок! Надірвеш пупа, доки змажеш!* (В. Малик); **(2) Надрива́ти / надірва́ти се́рце (ду́шу)** *кому і без дод.* — виклика́ти в кого-небудь душевні страждання, муки, переживання і т. ін. або дуже хвилювати когось. *Туга і горе Глібовому синові серце надриває* (Панас Мирний); *Бурсаки зачинають битися по боках руками, щоби розігрітися, і стогнуть — душу надривають* (І. Франко); — *Ні, знаєте, гірко! Гірко і боляче! Душу надриваєш, абсолютно на одних своїх плечах вивозиш усю трупу і... Ех!* (В. Винниченко); — *Я плакала. Мені чоловік аж казав — чого ж ти так плачеш, ти ж собі серце надірвеш* (С. Пиркало); **(3) Надрива́ти (надса́джувати) / надірва́ти (надсади́ти) си́ли (си́лу)** — перевтомлюватися, знесилюватися від надмірного фізичного чи морального напруження. *Два вільні дні, замість відпочити, надсаджували* [кріпаки] *останні сили, будуючи собі злиденні хатинки або нашвидку обробляючи городи та клаптики поля* (З. Тулуб); *І Глущуки, надриваючи сили, тягли на гору візок гною* (С. Чорнобривець); *Чого ти гаруєш, надсаджуєш силу, муруєш не житло, а склеп родовий?..* (П. Мовчан); *Я вчився робити все з радістю, з охотою .. І не струджувався. Всієї роботи й так не переробиш, а сили надірвеш* (М. Дочинець).

НАДРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАДІРВА́ТИСЯ,** ірву́ся, ірве́шся, *док.* 1. Розриватися трохи, не до кінця. — *Минуло два роки, як на будівлі зафіксували тріщини. Зробили пробні заклейки, які вже почали надриватися* (з газ.); *Став* [Ілія] *на безлюдному відрізку траси, розмахував плакатиком "Автостоп", що він з зими зберігся, хоч і надірвався якраз посередині* (Люко Дашвар); * Образно. *Низьке сіре небо наче надірвалось над обрієм в одному місці. І в ту щілину бризнули золоті промені низького грудневого сонця* (Ю. Логвин).

2. *тільки недок., перен.* Напружуватися, докладати надмірні зусилля, старатися з усієї сили, роблячи, виконуючи що-небудь. *Ти тягла мене з поля бою, брудна, замазана моєю кров'ю. Чи сказав я тобі хоч раз — не надривайся, не виснажуй себе, бережи свою вроду? Ні* (О. Довженко); *Надриваючись, Даша виволокла на перон два важких чемодани, допомогла жінці вийти з вагона* (С. Журахович); — *Тут, брате, ніякої сили не вистачить, якщо будеш надриватися... До каменю треба братися обережно* (В. Малик); // Дуже голосно кричати, говорити, звучати. *П'ять-шість дужих чоловічих голосів надривалися, щоб перекричати один одного* (Л. Яновська); *Ми собі одбивали долоні, зривали голоси, стоячи біля рампи. І, заплющивши очі, надривалися: — За-а-анько-о-овецька!* (Остап Вишня); *Осадчий кінчав промову. Його голос надривався від останньої напруги і ось-ось перетнеться, як мотузок на вогні* (Б. Антоненко-Давидович); * Образно. *Окаянний вітер надривався в димарі, гудів і лютував* (О. Донченко); *Навкруги стояла дрімотна тиша. Тільки десь вдалині часом протяжно, а часом уривчасто й тривожно надривались паровози* (К. Гриб).

3. *перен., розм.* Підривати свої сили, перевтомившись; підриватися (*див.* **підрива́тися**[1] 2). *Ставить* [Гаркуша] *їх* [дітей] *на важкі роботи, а вони потім хникають, надриваються* (О. Гончар); *Мати й сестра день при дні на панських нивах надриваються* (К. Гриб); *Ряжанка ще й ще намагався зрушити брилу з місця, та мало не надірвавсь од напруження — й даремно* (І. Білик); — *У генерала сьогодні нарада, то треба йти... — Урилов заліз у скриньку і взяв жменю сигар .. — Диви не надірвися! — буркнув я* (Л. Кононович); // *тільки 3 ос.* Обриваючись, раптово зникати (у 1 знач.) (перев. про внутрішній стан, почуття людини). *Повз нас промчала швидка з Мар'яною. Я відчув, як у мені щось надірвалося, я ледве стримався, щоб не заплакати, але непокірна сльоза таки викотилася з ока* (Ю. Винничук).

4. *тільки недок.* Пас. до **надрива́ти** 1. *Документи з грифом секретності, підготовлені до знищення, надриваються і складаються в урну для макулатури, яка опечатується* (з навч. літ.); *Талон, який дає право на пільгове перевезення, надривається кондуктором або водієм (перевізником) та передається в бухгалтерію підприємства* (із журн.).

◊ **(1) Надрива́тися в ярмі́** — знесилюватися від тяжкої надмірної праці, надмірного напруження. *Моє досьє, велике, як майбутнє, напевне, пропустив котрийсь із трутнів, Із тих, що білий світ мені окрали, окравши край, окрали спокій мій, лишивши гнів ропавий і кривавий і право надриватися в ярмі* (В. Стус); **Се́рце рве́ться (розрива́ється, надрива́ється) / надірва́лося [на шматки́]** *див.* **се́рце.**

НАДРИ́ВИСТИЙ, а, е. Те саме, що **надри́вний.** *Надривистий кашель у дитини спричиняють простудні, інфекційні захворювання, віруси або алергічні реакції* (з навч. літ.); *Декому з глядачів сподобався надривистий і хриплий вокал співачки* (з газ.).

НАДРИ́ВИСТО. Присл. до **надри́вистий.** *Застуджений хлопець надривисто кашляв* (із журн.); *Справжній учитель навчає власним прикладом, а самі лише напучування звучать монотонно, надривисто, нудно* (з газ.).

НАДРИ́ВНИЙ, а, е. Надмірно різкий, з великим напруженням (у 1 знач.). *Нараз чутно з дороги довге, надривне бухикання, з пищиками, з присвистом, із проксьонами* (І. Микитенко); *Мені здавалося, що крута гора, яку ми через силу переборюємо під надривний стогін мотора, є найвищою точкою хребта* (С. Журахович); *З Одеського рейду долинули протяжні надривні гудки* (В. Логвиненко); *Губи його скривилися, і з грудей вихопився приглушений, надривний регіт* (Ю. Бедзик); *На холодильнику співало радіо, крутили щось надривне* (С. Жадан); * Образно. *Він написав багато віршів з голосу Вероніки .. У тих рядках був її досвід, її слова, її надривне бачення світу* (Є. Кононенко).

НАДРИ́ВНО. Присл. до **надри́вний.** *Надривно і люто гарчали танки* (Д. Ткач); *Десь над річкою надривно кричали сичі* (І. Цюпа); *Ніколи Таня не бачила його таким. Губи бліді, надривно дихає, щось хоче сказати й не може* (О. Гончар); *Малка плакала. Часом тихо, лише схлипуючи, часом болісно і надривно* (Д. Міщенко); *Десь під припічком тонко й надривно задзижчала муха, б'ючись у тенетах павутиння* (І. Нижник).

НАДРИҐА́НЧИК, а, *ч., рідко.* Чепурун, франт. *То шевчики, такі є надриґанчики, — як у місті* (Сл. Б. Грінченка).

НАДРІ́БНЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надрібни́ти.** *Вітамінні чаї з надрібнених лісових або польових рослин та ягід захищають людину від багатьох захворювань* (із журн.).

НАДРІ́БНЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надрібни́ти.** *Надрібнення зелені для салату.*

НАДРІБНИ́ТИ *див.* **надрі́бнювати.**

НАДРІ́БНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надрі́бнювати.** *Надрібнювання соломи.*

НАДРІ́БНЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАДРІБНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., що.* Подрібнювати певну кількість чого-небудь. *Дівчина надрібнює корм для тварин* (із журн.); *Свіжі шкірки лимона надрібнити, покласти в скляну банку й засипати цукром* (з газ.).

НАДРІ́З, у, *ч.* Надрізане місце. *Зараз мав бути місяць туг, коли .. роблять надрізи на бальзамовому дереві, збираючи його сік* (П. Загребельний); *— Може, ми ще врятуємо вождя .. Бунч тільки зробить невеличкий надріз і запалить на рані порох* (Ю. Бедзик); *Григоренчиха роздобула якісь трави, почала варити відвари й тицяти Артемові, щоб прикладав до надрізу* (А. Кокотюха); *Навіть краючи огірки, він не обмежився звичними поперечними й поздовжніми надрізами, а добивався досконалої імітації справжніх кристалів* (Ю. Іздрик); *Їхні* [тубільців] *тіла були татуйовані й рясніли рубцями від надрізів — вони їх роблять собі звичайно під час обрядів поховання на знак жалоби* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

НАДРІ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надрі́зати.** *Гюлле трималась за ґрати руками: видно, що вона силою підвелась до високого віконця, і її уста кольору надрізаного граната слали йому* [Ремо] *жагуче "кохаю"* (Олесь Досвітній); *Раз, бігши босий по стерні, він сухою надрізаною бур'яниною пробив собі ногу біля пальців* (В. Барка); *Гостро надрізане пірце кілька разів різонуло папір, а потім побігло білим аркушем .. — навкіс, нахилом лягали літери в рядки* (Б. Левін); *Бук, хоча вже й надрізаний наполовину, міцно стояв собі на дебелому стовбурі* (В. Малик); * Образно. *Плугом надрізані нерви оголених стебел Болем збілілим безмовно кричать. Земле!.. Тобі я на рану не висиплю солі — Я окроплю твою рану цілющим зерном* (Б. Олійник); // **надрі́зано,** *безос. пред. Незалежна експертиза пошкодженого автомобіля встановила, що гальмівний шланг було надрізано* (з газ.).

НАДРІЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надріза́ти.** *Один зі способів мічення птиці для обліку її селекційно-господарських ознак і визначення походження та племінної цінності — надрізання перетинок між пальцями ніжок* (з наук.-попул. літ.); *Надрізання рогівки скальпелем або лазером у кількох ділянках для зміни кута нахилу світлових променів ризиковане, а віддалені його наслідки непередбачувані* (з навч. літ.).

НАДРІ́ЗАТИ *див.* **надрі́зувати.**

НАДРІЗА́ТИ *див.* **надрі́зувати.**

НАДРІ́ЗАТИСЯ *див.* **надрі́зуватися.**

НАДРІЗА́ТИСЯ *див.* **надрі́зуватися.**

НАДРІЗНИ́Й, á, é. 1. Признач. для надрізування чого-небудь. *Надрізний ніж верстата.*

2. *бот.* Уживається як складова частина ботанічних назв, термінів. *Дельфіній надрізний — рідкісний вид, що росте на сухих степових і лучних ділянках Прикарпаття й Поділля* (з наук. літ.); // Який має розсіченість (про форму листя, пелюстки). *У любистка листя надрізне, зубчасте* (із журн.).

НАДРІ́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надрі́зувати.** *Падають на землю надрізувані стебла кукурудзи* (із журн.).

НАДРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надрі́зувати.** *Для надрізування металу використовують ручні або спеціальні ножиці, ножівку або відрізний верстат* (з навч. літ.); *Надрізування заготовок для подових виробів (батона, міської булки, паляниці) проводять вручну тонким ножем, змоченим водою* (із журн.).

НАДРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, **НАДРІЗА́ТИ,** áю, áєш, *недок.*, **НАДРІ́ЗАТИ,** íжу, íжеш, *док., що.* Розрізувати що-небудь трохи, не повністю, не до кінця. *— Далебі, ставали* [поети] *кращими, як переставали бути революціонерами, — додав військовий, надрізуючи кінчик сигари з золотим паском* (Олесь Досвітній); *Перед ним у руці дубова паличка. Він виймає ножичок, розправляє його лезо і починає надрізувати десятий карб* (Ю. Бедзик); *Жінки й дівчата дряпали собі в жалобі щоки, а чоловіки притрушували голову порохом і надрізали кінчики вух* (І. Білик); *Лукаш хоче надрізати ножем березу, щоб сточити сік. Мавка кидається і хапає його за руку* (Леся Українка); *Мати надрізала у своїй тарілці шматок курки і поволі почала його жувати* (В. Хрущак).

НАДРІ́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, **НАДРІЗА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *недок.*, **НАДРІ́ЗАТИСЯ,** íжуся, íжешся, *док.* 1. Розрізуватися трохи, не повністю, не до кінця. *Хлопець ледьледь надрізався під час гоління* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **надрі́зувати, надріза́ти.** *Для того, щоб уникнути стягнення тканини у швах, фабрична крайка через невеликі проміжки надрізується ножицями* (з навч. літ.); *Під час операції з лапароскопічного видалення хворої нирки тіло пацієнтки не надрізалося, а проколювалося спеціальними голками* (із журн.).

НАДРІЧКОВИ́Й, á, é. Який міститься, буває біля річки, над річкою. *Тепер він* [водоспад] *був оточений сліпучим надрічковим повітрям* (М. Стельмах); *Парка надрічкова тиша вливається у відчинені двері* (Ю. Бедзик); *Городниця лежить у смузі європейських помірних широколистяних лісів, представлених дубом, грабом і розмаїтими надрічковими заростями* (Т. Прохасько).

НАДРІ́ЧНИЙ, а, е, *заст.* Надрічковий. *Хлопець крихітку здригнувся, коли його обвіяв надрічний вітерець* (І. Франко); *Крізь марево міського пилу виткнувся одинокий димар, блиснула поруч золота баня, і надрічний вітрець жбурнув ще якісь невиразні відгомони далекого міста* (Ю. Смолич); *Буковинські ліси за Черемошем просякають щораз глибше пожежами старого золота .. Ночами не видно тих барв; вони тонуть у надрічних мряках і сутінках, але чути до болю гостру свіжість і шум ріки* (Віра Вовк).

НАДРІ́ЧЧЯ, я, *с.* Місцевість біля річки, над річкою. *Вітер промчав, улігся, і надріччя взялося сивиною: підіймався туман* (Григір Тютюнник); *Там, де надріччя, біле од пісків, змаячене Дніпровою сагою, де тільки верболіз, і ніч, і ти, а більше ні душі — тримавши вудку, снував я довгу думу* (В. Стус); *Вітер шелестів гіллям жерепу. Десь покапувала вода .. Я пройшовся в надріччя* (Р. Андріяшик).

НÁДРО, а, *с., рідко.* 1. Те саме, що **нáдра** 2. *Прийняв чумака вільний степ у своє надро* (М. Коцюбинський).

2. *перен.* Те саме, що **ло́но** 2. *— Мамо!.. Тату!.. рідні мої та любі!.. — Нехай Господь її прийме, мою голубоньку, на своє надро! Так-то вже я попоплакала* (Марко Вовчок).

НАДРОБИ́ТИ, роблю́, ро́биш; *мн.* надро́блять; *док., чого.* Дроблячи, виготувати певну кількість чого-небудь. *Надробила* [дівчина] *каченятам їхніх півхліба і не втерпіла, щоб не відламати й собі шматочок* (Г. Пагутяк); *Люди пекли хліб із соломи і лляної макухи, а коли могли до молока надробити трохи сиру, бо не було хліба, то це вже було велике свято* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Надробити щебеню для будівництва кар'єрних і технологічних доріг.*

НАДРО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надроби́ти.** *Технічний тальк, надроблений сухим способом, випускають порошками з різними за розміром частинками* (з наук. літ.); *Між каменярами лежать купи вже надробленого щебеню* (з газ.); // **надро́блено,** *безос. пред. За добу багато було надроблено каміння* (із журн.).

НА́ДРОВИЙ, а, е. Прикм. до **на́дра** 1. *Йому пригадались .. рудні, шахти, кривулясті надрові нашарування* (Олесь Досвітній); *У 20–30-ті рр. XX ст. західні області України, які були не готові спожити надровий дар, утратили не менш як півтора десятка мільярдів кубів супутнього газу* (із журн.); *Професія геолога, невтомного шукача надрових багатств — нафти, газу, вугілля, різних руд, золота, зрештою — солі й питної води, позначена ореолом романтики* (з газ.).

НАДРОДИ́НА, и, *ж., біол.* Таксон, що об'єднує кілька родин (у 4 знач.). *У науковій праці відповідно до встановлених філогенетичних зв'язків запропоновано нову класифікацію групи молей як основу для формування їх надродини* (з наук. літ.).

НАДРОЗВИ́НЕНИЙ, а, е. Надзвичайно, дуже розвинений. *Увібравши в себе протиріччя, що ними повнилася душа невизнаного надрозвиненого цивілізацією Майстра, він невдовзі зажив за власними законами* (В. Дрозд); *Прогрес у надрозвиненій світовій спільноті XXI ст. не може залишатися культурною монополією* (із журн.).

НАДРО́ЗУМ, у, *ч.* Розум, що перевершує звичайний; надінтелект (у 1 знач.). *Б. Харчук вірив, що "мисленням верховодить надчуттєве серце і надрозум, які народжуються з пристрасті"* (з наук.-попул. літ.); *Неотомісти стверджують, що вища істина пізнається тільки надрозумом, засобами наближення до Бога, оскільки сутність світу визначена Богом* (з навч. літ.); *Надрозум — це інтелект, якісно значно вищий за людський* (із журн.).

НАДРОЗУ́МНИЙ, а, е. 1. Дуже, надзвичайно розумний (у 1 знач.). *Хто знає, чи не ховаються в пружних металевих сяжках легковразливі драглисті "руки" якогось надрозумного спрута? На думку про це Павлові стало моторошно* (М. Дашкієв); *Побутує думка, відображена, зокрема, у фантастичній літературі, що Всесвітом керують невидимі надрозумні істоти, такі собі інтелектуальні супермени, чия розумова сила незбагненна для звичайних людей* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Стос. до надрозуму, пов'язаний з ним. *Методологічну основу пантеїзму становили вчення про витікання (еманацію) нижчих сфер буття з вищої та вчення про безпосереднє надрозумне пізнання Бога* (з наук. літ.); *Відповідно до української філософської думки класичної та нової доби, у людині вивищуються її власна неповторна душа, вільний дух і серце як їхній центр — осередок надприродного й надрозумного світу буття* (з наук.-попул. літ.); *Представник неоплатонізму Плотін уважав, що основою всього, що існує, є надчуттєвий, надприродний, надрозумний божественний принцип* (з навч. літ.); *За І. Кантом, віра пов'язана з релігійною сферою людського буття, а тому все, що стосується одкровення, має надрозумний характер* (із журн.); // *у знач. ім.* **надрозу́мне,** ного, *с.* Те, що перевершує звичайні можливості розуму (у 1, 2 знач.). *Ми живемо в епоху, коли людина проголосила себе та свої творіння сутністю цього світу, ізолювавши й вигнавши з нього метафізичне, надчуттєве і надрозумне* (з наук.-попул. літ.).

НАДРОЗУ́МНО. Присл. до **надрозу́мний** 1. *У листі до монаха Гая святий отець Діонісій зазначає, що Бог у Своєму надприродному бутті перевершує розум і суще, тому існує надприродно та надрозумно пізнається* (з рел.-церк. літ.); *Як усе-таки надрозумно будоване тіло людини!* (із журн.).

НАДРОКОРИ́СТУВА́ННЯ, я, *с., екон., юр.* Порядок, умови і форми користування надрами (у 1 знач.), які належать державі, територіальним громадам або приватним власникам. *Перед Україною стоїть стратегічне завдання — подолати сировинну орієнтацію економіки, що значно посилює відповідальність за зважену й адекватну політику в галузі надрокористування* (з наук. літ.); *Право користування надрами для видобування корисних копалин — найпоширеніший вид права надрокористування* (з навч. літ.).

НАДРОКОРИ́СТУВА́Ч, и́стувача́, *ч., екон., юр.* Фізична або юридична особа, яка користується надрами (у 1 знач.) на певних умовах. *У платежах за користування надрами має бути відображена економічна відповідальність надрокористувачів за виконання своїх зобов'язань* (з наук. літ.); *Платниками збору за геологорозвідувальні роботи є надрокористувачі незалежно від форми власності* (з навч. літ.); *Органам місцевого самоврядування при укладанні договорів оренди земельних ділянок необхідно передбачити участь надрокористувачів у фінансовому забезпеченні програм економічного та соціального розвитку* (з газ.).

НАДРОСТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДРОСТИ́,** ту́, те́ш; *мин. ч.* надрі́с, росла́, ло́; *док.* Трохи виростати (у 1 знач.), збільшувати свій ріст. *Надростають злакові.*

НАДРОСТИ́ *див.* **надроста́ти.**

НАДРОЧИ́ТИ *див.* **надро́чувати.**

НАДРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДРОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док., кого і без прям. дод., розм.* Підбурювати, цькувати проти кого-небудь. *На минуле надрочує той, у кого з теперішнім не склалося* (з газ.); *Надрочив собак на мене* (Сл. Б. Грінченка); *— Ох, не згадуй мені, Власе, про того спекулянта. — Це тебе син так надрочив проти нього?* (Д. Бедзик).

НАДРУ́Б, у, *ч.* Надрубане місце. *Заганяв* [батько] *у надруб широкий дубовий клин* (Ю. Логвин); *Із того боку, куди намічено звалити дерево, роблять надруб на третину діаметра стовбура* (з навч. літ.).

НАДРУ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надруба́ти.** *Запорошений Муха Макар, у надрубаних халявах схожий на сухий корінець, намагався виправдатися* (П. Панч); *Жвавий птах перескакував навкруг — по надрубаних гілках; передчуття і ляклива обережність віднаджували від входу в хатку* (В. Барка); *Ольга вперше побачила на очах механіка сльози. Вони збігали по щоках, як біжить сік з-під кори надрубаної берези* (А. Шиян); *— Кінь тебе приніс непритомного .. У нього було надрубане вухо, але вже загоїлось* (В. Шкляр); *Рибалка — ізумрудно-бірюзовий, ніби дорогоцінний каміньсамоцвіт, птах із дуже коротким, немов добре надрубаним хвостом* (з наук.-попул. літ.); // **надру́бано,** *безос. пред. На-*

передодні зимових свят у сквері було надрубано гілку сосни (з газ.).

НАДРУБА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надруба́ти.** *Легко розпізнати місце надрубання на стовбурі берези для одержання соку* (із журн.).

НАДРУБА́ТИ *див.* **надру́бувати.**

НАДРУ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надру́бувати.** *Загальними операціями кування є протягування й комбінація протягування з прошиванням, надрубуванням уступів* (з навч. літ.); *Готування капусти до квашення полягає в очищенні головок від зелених, забруднених і пошкоджених листків, обрізуванні або надрубуванні качанів* (із журн.); *Варварське надрубування стовбурів беріз для збирання соку непокоїть лісівників, бо після такої процедури дерева хворіють і дуже швидко всихають* (з газ.).

НАДРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДРУБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.*, *що.* Розрубувати або підрубувати трохи, не до кінця. *Батько почав сокирою надрубувати кору на стовбурі* (Ю. Логвин); *Хтось надрубав біля самого кореня молоду березу* (з газ.).

НАДРУ́БУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **надру́бувати.** *У кожного на плечі рушниця, при боці — сокира, якою надрубуються дерева для збирання соку* (Ю. Бедзик); *Ковальський виріб (завіси дверей, воріт і скринь) прикрашають особливою формою — "кучерями": смуга заліза надрубується, розсікається долотом уздовж, і кожна смужка загинається завитком* (з навч. літ.).

НА́ДРУК, у, *ч.* Те, що надруковано (перев. у формі тексту). *Тут йому дали в руку перо, підсунули якийсь папірець і сказали: — "Розпишись!" То був стандартний папірець з друкарським надруком, з великими пропусками, а потім ті пропуски хтось записав чорнилом* (І. Багряний); *На відзначення І Європейського конгресу українських лікарських товариств, що відбувся наприкінці травня 1991 р. в Івано-Франківську, на поштовій листівці й конверті з івано-франківськими сюжетами було зроблено відповідні надруки* (із журн.).

НАДРУКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надрукува́ти.** *Поруч з машинкою лежав цілий стос надрукованих листівок* (В. Шкляр); *Він простягнув мені маленьку картку, на якій англійськими літерами було надруковане незнайоме ім'я та електронна адреса* (І. Роздобудько); *Хоч почав я писати з дитячих літ, але перша моя українська робота надрукована була лише 15 квітня 1890 року* (М. Коцюбинський); *Чим більше працювала Ніна над рукописом, тим усе виразнішим ставало бажання побачити свій твір надрукованим* (О. Донченко); *Ще було досить видно від вечора, і я прочитав два слова, надруковані машинкою* (Ю. Яновський); *На надрукованому банкоматом рахунку, де ще вчора була шестизначна цифра, сьогодні стояли нулі* (В. Хрущак); *Говорити я мав так, ніби читав надрукований текст* (Н. Сняданко); // **надруко́вано,** *безос. пред.* —*Було як напишу що, то так чудово, неначе воно надруковано* (І. Нечуй-Левицький); [Н а с т я:] *В обласній газеті про наше будівництво надруковано* (О. Корнійчук); *Його* [текст] *було надруковано на друкарській машинці з мінімальним інтервалом* (В. Єшкілєв); * Образно. *На Миколиному обличчі надруковано було збудження поспіль заголовковими шрифтами* (Олекса Ізарський); // *у знач. ім.* **надруко́ване,** ного, *с.* Те, що має форму друку, відтворене друкарським способом. *Через годину він сидів уже коло столу, виправляючи надруковане* (В. Підмогильний); — *Багатенько ж ти написав! — сказав насмішкувато татко. — Аж дві неповні сторінки! Прочитав надруковане, поклав до папки* (А. Дімаров); *Копійку свою Чирва мав. Правда, лишався невиїзним і не мав права отримувати гонорари за надруковане "там"* (А. Кокотюха).

НАДРУКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надрукува́ти.** *Дуже прохав би Вас, Ласкавий Добродію, по надрукуванню книжки, вислати мені їх* (М. Коцюбинський); — *Мало втішного привіз я із столиці, — розповідав Стеблін-Камінський. — Орест Сомов просив передати, що з надрукуванням поеми треба зачекати до кращих часів* (І. Пільгук); *В лютому місяці 1574 року, через десять років після надрукування першої книги в Москві, вийшла у Львові перша друкована книжка на Україні* (О. Іваненко).

НАДРУКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **друкува́ти.** *Оповідання Ваші мені дуже подобаються, і мені здається, що їх варт надрукувати* (Панас Мирний); — *Писав я в тяжкі і гарні хвилі цей щоденник. Думав колись надрукувати* (Мирослав Ірчан); *Підручники ми .. доповнили чудовими ілюстраціями Пенелопи й надрукували на високоякісному папері* (О. Авраменко, В. Авраменко); — *Будь ласка, напишіть автору рецензію. Було б бажано надрукувати на машинці і в кількох примірниках* (М. Томчаній).

НАДРУКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся. Док. до **друкува́тися.** *Докладних відомостей про те, що і де надрукувалося, довго не мав, але мені досить було, що мої перші оповідання .. були признані вартими друку* (М. Грушевський); — *Іноді хочеться все залишити... Коли не дуж, не берися за гуж. — І тягни, коли взявся... Та й у чому ти прибіднюєшся? У Санкт-Петербурзі надрукувався* (Б. Левін); — *Я дуже хотів би надрукуватися. У журналі "Вітчизна" або "Київ"...* (Ю. Андрухович).

НАДРУХЛИ́ВИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно рухливий (у 1, 2 знач.). *Надрухливі діти завжди працюють зі швидкістю, наближеною до можливої для них максимальної величини, і не здатні адаптуватися до зміни стимульної ситуації* (з наук. літ.); — *Хлопчик він у мене надрухливий та емоційний, тож усілякі шпалери у квіточку або штори з рюшечками — не для нього* (з газ.).

НАДРУХЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **надрухли́вий.** *Надрухливість у людини переважно пов'язана зі слабкою концентрацією уваги* (з навч. літ.); *Функціонування склоочисника за будь-яких погодних умов є надійним унаслідок надрухливості гумової щіточки* (із журн.).

НАДРЯ́Д, у, *ч.*, *біол.* Таксон, що об'єднує кілька рядів у межах класу (у 4 знач.). *Хордових класифікують на підтипи, надкласи, підкласи, надряди, підряди і т. ін. для максимально точного відображення спорідненості організмів* (з наук. літ.); *Надряд безкільових птахів охоплює шість рядів, зокрема це — страусоподібні, ківіподібні, казуароподібні, нандуподібні* (з наук.-попул. літ.); *У класі пластинчастозябрових молюсків поєднано три надряди: первиннозяброві, пластинчастозяброві та перетинчастозяброві* (з навч. літ.).

НАДРЯДКО́ВИЙ, а, е. Розміщений над рядком. *Практика використання надрядкових літер перейшла в східнослов'янські мови з давньоруської, а та засвоїла її з мов старослов'янської і грецької* (з наук. літ.); *Цінним у граматиці М. Смотрицького було спрощення надрядкових знаків, які утруднювали читання* (з наук.-попул. літ.); *Надрядковий знак апостроф уживається для позначення роздільної ви-*

мови твердого приголосного перед наступним м'яким [й]: в'язати — [вйазати], бур'ян — [бурйан] (з навч. літ.); *Учні, які навчалися латинської мови при монастирях, нерідко фіксували значення латинських слів у формі надрядкових написів над ними* (із журн.).

НАДРЯ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надря́пати.** *Написав* [Семіон Стоколоса] *до неї перший лист, несмілий, надряпаний, очевидно, тремтячою рукою* (І. Франко); *Тільки натреноване око дослідника могло відрізнити павутиння вікових тріщин від ліній, надряпаних людською рукою* (з наук.-попул. літ.); // **надря́пано,** *безос. пред. Невправною малограмотною Ваньчиною ж рукою там* [на паперовій кульці] *було надряпано: "Рівно о дванадцятій"* (Ю. Смолич); *На греблі щось намальовано. Надряпано двох чоловічків .. Та це ж букви-чоловічки! А і Л, Адам і Ленд, два капітани* (В. Близнець); // *у знач. ім.* **надря́пане,** ного, *с.* Те, що хтось надряпав на чому-небудь графічними знаками. *"Я вже чула про твою біду, Рустеме, — читав Рустем надряпане напівписаними, напівдрукованими літерами. — Та не журись"* (М. Коцюбинський).

НАДРЯ́ПАТИ *див.* **надря́пувати.**

НАДРЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДРЯ́ПАТИ,** аю, аєш, *док., що і без прям. дод.* 1. Зачіплюючи чи натискуючи чим-небудь гострим, твердим і т. ін., робити подряпини на чомусь. — *Хіба так ш'ється* [шиється] *чобіт? Я швець на все село; так я вже знаю, що халява ось як бува (та й став пальцем .. надряпувати)* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Поставила* [Марія] *горілку в буфет, але .. надряпала ножиком риску на пляшці* (Валерій Шевчук).

2. Дряпаючи чим-небудь перев. гострим, креслити (у 1 знач.), малювати (у 1 знач.) щось або робити напис. *Якось вже я надряпав кульковою ручкою невеличкий малюночок* (Ю. Логвин); *Кожен вартовий вважав за необхідне завжди щось надряпати на стіні: або малював якісь жіночі принади, або писав якийсь віршик* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

3. *тільки док., розм.* Нерозбірливо, абияк, недбало написати що-небудь (літери, цифри, ноти і т. ін.). *Він був не дуже грамотний: ходив колись (дві зими) у школу, та писати зовсім не навчився (тільки імення своє міг так-сяк надряпати)* (Грицько Григоренко); *Огризком олівця .. Тамара надряпала на шматкові газети записку і зашила її в кінчик поли Тетяниного піджака* (А. Хижняк); // *зневажл.* Нашвидку, безвідповідально написати що-небудь (перев. про текст). — *Що твої метрики? Мало чого не можна надряпати на папері* (Л. Яновська); *Я спокійно надряпав заяву і, тицьнувши йому в руки, забрався геть* (Ю. Винничук); *Менше всього хотілося думати про .. виставку, але я й тут знайшов вихід — прибіжу на п'яту, побуду годину, і досить, надряпаю потім традиційний ура-матеріальчик* (А. Кокотюха).

4. *тільки док., розм.* Недбало, мілко виорати що-небудь. *Він ходив із сажнем по полю, заміряв виоране. — Надряпали, як ворона пазурами. Дві пари волів греблося, а толк який?* (Григорій Тютюнник).

НАДСА́ДА, и, *ж.* 1. Надмірне напруження сил; натуга. — *І ніч і день, і ніч і день на панщині. Чорт їх зна, як вони не виздихали від такої надсади* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Захриплий від крику, від надсади твій перший учитель .. ніби передав тобі і затятість, і невтоленну жадобу відтворити на плівці розвихрений життьовий макрокосм* (О. Гончар); *Я раптом з туги, з затканого неба, із забуття, з безмежної розлуки, од довгої надсади захмелілий, на Брест-Литовський упаду проспект* (В. Стус); *Є і другий вихід .. Плюєш із високої гори на .. комерційні надсади, що спроможні, Кириле, при добрих розкладах дати гроші .. І звільняєшся від цих кайданів несвободи* (С. Процюк); *Як моєї ти послухаєш поради, — З тим, кого хотів зустріти, тут зустрінешся ти радо; Не послухаєш — не стрінеш, .. Прокленеш життя, загинеш од нестерпної надсади* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

2. Ушкодження, шкода від великого напруження сил. — *Нехай прилетить* [Дем'ян] *до мене .. та чи не буде йому якої від того надсади?* (Г. Квітка-Основ'яненко).

○ **(1) До надса́ди,** *у знач. присл., перев. зі сл.* т р у д и т и с я — надриваючись, утрачаючи сили. [М і р а н д а:] *Прошу я вас, — не треба Трудитись до надсади. О, нехай би Спалила блискавка оці колоди, Що мусите тягати ви...* (М. Бажан, пер. з тв. В. Шекспіра); **(2) З надса́ди,** *у знач. присл.* — від напруження. *Кінь під Богданом хропів із надсади* (О. Гончар); **(3) З надса́дою,** *у знач. присл.:* а) напружено, надсадно. *Тут б'ють по руках скажено, з надсадою, з розмахом, що боїшся — ось-ось рука одірветься й покотиться під колесо!* (Остап Вишня); — *Дівко, ти жива? Корнелії здалося, що Коляй питав чи то з надсадою, чи з незадоволенням .. — А ти хотів, аби я була вмерла?* (М. Матіос); б) дуже сильно, голосно, надірвано (у 2 знач.). *Там, далеко внизу, хтось гукав довго, з надсадою* (О. Донченко); **(4) У надса́ді,** *у знач. пред.* — про велике напруження сил, бути в напруженні. *Коли світ у надсаді, людині треба висоти і просторів* (Р. Андріяшик).

НАДСА́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Який надсадився (про людину, тварин). *Надсаджений кінь, надломлений лук та замирений друг рівно не надійні* (прислів'я); * Образно. *В українську літературу кінця XIX — початку XX ст. Ольга Кобилянська принесла своє надсаджене, вистраждане феміністичне "я"* (з наук.-попул. літ.); *У надсадженій душі Григорія багато життєвих цінностей втрачали свій зміст, окрім одного — почуття Батьківщини* (з навч. літ.).

2. Дуже напружений, з надсадою; надсадний. *В його хрипкому, надсадженому голосі відчула Шура затаєну тоску* (В. Собко).

НАДСА́ДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надса́джений.** *У рухах, погляді та інтонації співрозмовника відчувалася надсадженість життєвими негараздами* (із журн.); *Надсадженість голосових зв'язок не дала змоги артистові взяти участь у святковому гала-концерті* (з газ.).

НАДСА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДСАДИ́ТИ,** саджу́, са́диш, *док., що.* Ушкоджувати що-небудь надмірним зусиллям, перевантаженням і т. ін. *Запалі груди ще дужче западали; сухий і болізний* [болісний] *кашель надсаджував їх* (Панас Мирний); *Вона любила школу, любила свою роботу, при якій втрачала голос, хрипіла, надсаджувала груди* (М. Коцюбинський); [Ш е й л о к:] *Ні лайкою, ні криком Печаті на моїй розписці стерти Тобі не пощастить. Собі ти лиш Надсадиш груди* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); * Образно. *Ревіли вгорі вітри, надсаджуючи хрипи велетенського розміру осокора* (У. Самчук).

◊ **Відби́ти (надсади́ти) бе́бехи (печінки́)** *див.* **відбива́ти; Надрива́ти (надса́джувати) / надірва́ти (надсади́ти) си́ли (си́лу)** *див.* **надрива́ти.**

НАДСА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАДСАДИ́ТИСЯ,** саджу́ся, са́дишся, *док.* Дуже напружуватися, докладати надмірні зусилля, роблячи, виконуючи що-небудь. *Микола, крекчучи та надсаджуючись, попхав на тачці мої речі, а я зайняв свій "номер"* (М. Коцюбинський); *Без відпочинку працювала вона, допомагаючи прибирати аул. Надсаджуючись, тягала з колодязя важкі відра води, вибивала повстяні килими щіткою* (З. Тулуб); *Надсаджуючись, мов мурашка, запряжена в двадцять разів довшу за себе стеблину, відважно тягнув* [Жеан] *по бруківці довжелезну драбину* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); // *чим і без дод.* Виснажуватися фізично, втрачати сили; слабнути, знесилюватися. *Навіть надсаджувалася* [Пазя] *роботою, лиш аби не допустити до того, щоби взяли яку наймичку їй до помочі* (Л. Мартович); *Машини за кілька кроків знову зупинялися у липкому, жирному багні, і люди знову надсаджувались, витягаючи їх* (В. Собко); * Образно. *За стодалями* [дуже далеко] *— Вітчизна, перестрашене пташа. То мій трунок і трутизна. Нею витліла душа — надсадилася* (В. Стус); // Надмірним напруженням зусиль пошкоджувати здоров'я; підриватися (у 2 знач.). *— Я, дідусю, не поїду з вами .. — Для чого надсаджуватися самій і мордувати худобину? Перечекаєш* [завійницю] *якийсь день-другий у мене* (М. Стельмах); *— Люба моя матусю, — сказав матері, — ви мене добре годували, та коло цих коренистих буків я боюся надсадитися* (з казки); *— Та що, — кажу я, — будете самі мучитися? Віз страмний, ще надсадитеся абощо. От погодіть, я покличу людей* (І. Франко); *Заходилася* [Рахіль] *сміхом так, що її чоловік Мойша просив: — Тримайте панію, щоб не надсадилася від сміху* (М. Матіос); // Дуже голосно, завзято кричати, говорити, співати. *— Брехня! — надсаджувався Балика, силкуючись перекричати гамір. — Безсоромна брехня!* (З. Тулуб); *Співці надсаджувалися в пісенних змаганнях, де почувалися вже й нові мотиви про Голодний Степ* (Іван Ле); *— Нелюди! Бузувіри! — надсаджувалася П'ятачиха, підскакуючи то до Данька, то до Остапа, а тоді, повертаючися до Андрійка, картала і його, пощо він затесався в бійку* (Е. Андієвська); * Образно. *Вся вулиця ніби якийсь різнобарвний сніп із проміння! А авто, автобуси, мотоцикли — прожекторами її оперізують .. Найбільше, щодо світляного крику, надсаджується реклама!* (Остап Вишня).

НАДСАДИ́ТИ *див.* **надса́джувати.**

НАДСАДИ́ТИСЯ *див.* **надса́джуватися.**

НАДСА́ДНИЙ, а, е. Напружений, з надсадою. *Микола лежав. Ледве стримував надсадний кашель і дивився на німців з особливою цікавістю* (Іван Ле); *Після вибухів почулися дрібні рушничні постріли, швидке надсадне татакання кулеметів* (Ю. Бедзик); *Цар потяг за правий повід і знову поклався на кінський слух. А незабаром і сам почув звуки — надсадний голос людини* (І. Білик); *Відчуття вини готове було ось-ось вихлюпнутися з мого горла надсадним плачем, я .. щільніше тулився до мами* (В. Лис); *Жінка .. була майже безтілесною, висохлою, маленькою, як дитина .. Було чути свистячий звук надсадного дихання* (Г. Вдовиченко).

НАДСА́ДНО. Присл. до **надса́дний.** *За чорними шибками хлюпотів дощ, якось тужно, надсадно шуміли на вітрі мокрі, обважнілі сосни* (В. Козаченко); *Діждався врешті волі і спокою — На волосинці вічності тремчу. Знічев'я щоки мацаю рукою І кашляю — надсадно, досхочу* (І. Гнатюк); *Надсадно хрипіли і коні, і люди, воїни з обох боків* (В. Чемерис); *Міхневич, працюючи, надсадно дихав* (Валерій Шевчук); *Серце надсадно калатало мені у грудях, тіло було вкрито холодним потом* (Д. Білий).

НАДСВЕ́РДЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надсвердли́ти.** *На неправильно надсвердленій дошці може з'явитися тріщина* (з навч. літ.); // **надсве́рдлено,** *безос. пред. Гарматні свердла можна застосовувати й для свердління отворів у суцільному матеріалі за умови, якщо отвір надсвердлено* (з наук.-попул. літ.).

НАДСВЕРДЛИ́ТИ *див.* **надсве́рдлювати.**

НАДСВЕ́РДЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надсве́рдлювати.** *Для надсвердлювання керамічної або кам'яної плитки встановлюйте свердло під кутом 15–30 ° та потроху вирівнюйте його* (з наук.-техн. літ.).

НАДСВЕ́РДЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАДСВЕРДЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док.*, *що.* Трохи, не до кінця просвердлювати. *Для кріплення дверної петлі свердлом слід лише надсвердлити отвір, не пошкоджуючи армування, та вкрутити ступінчастий перехідник спеціальним воротком* (із журн.); // Свердлячи, робити в чому-небудь діру, отвір і т. ін. *Отвори для вкручування шурупів потрібно надсвердлювати заздалегідь, щоб не руйнувати поверхні* (з наук.-техн. літ.); *Використовуючи універсальні алмазні кільцеві різці, можна швидко та якісно надсвердлювати матеріал* (з навч. літ.); *У гальмівному диску довелося надсвердлити вентиляційні отвори* (з газ.).

НАДСВЕ́РДЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **надсве́рдлювати.** *Для балансування в полюсах ротора автомобільних генераторів надсвердлюються на невелику глибину отвори діаметром 48 мм* (з наук.-техн. літ.); *Щоб не відбулося відколу скла наприкінці свердління, попередньо надсвердлюється неглибокий отвір зі зворотного боку* (з навч. літ.).

НАДСВІДО́МИЙ, а, е, *псих.*, *філос.* 1. Який перебуває за межами свідомості, вищий за неї. *Надсвідомий рівень психічної активності особистості не підлягає усвідомлено-вольовому контролю під час виконання творчих завдань* (з наук. літ.); *Надсвідомими психічними актами дослідники вважають процеси запам'ятовування, визрівання творчого задуму та ін., які на певному етапі діяльності людини перебувають за межами її свідомості* (з навч. літ.); // Який ґрунтується на надсвідомості. *Надсвідомими явищами є творче натхнення, що супроводжується раптовим осянням новою ідеєю, а також миттєве розв'язання завдань, які тривалий час не піддавалися свідомим зусиллям* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **надсвідо́ме,** мого, *с.* Те, що перебуває за межами свідомого, є вищим за свідоме. *Свідоме та несвідоме належать до минулого, а надсвідоме — до майбутнього* (з наук. літ.); *Несвідоме та надсвідоме взаємопов'язані у вияві не усвідомлюваних людиною компонентів своєї діяльності* (з наук.-попул. літ.); *К. С. Станіславський першим запропонував розглядати рівень надсвідомого як вищий етап творчого процесу, що відрізняється як від свідомих, так і від несвідомих компонентів* (з навч. літ.).

НАДСВІДО́МІСТЬ, мості, *ж.*, *псих.*, *філос.* Абстр. ім. до **надсвідо́мий** 1. *Надсвідомість не розділяє суб'єкт і об'єкт свідомості й підноситься над ними, об'єднуючи їх в одне цілісне поняття* (з наук. літ.); *Молитва починається зі слів, а потім переходить у духовну молитву, в якій відбува-*

ється вихід на рівень надсвідомості (з наук.-попул. літ.); *Питання надсвідомості постало у XX ст. як протилежна раціоналізму та індивідуалізму проблема* (з навч. літ.); *Я переконуюсь, що моя дитяча свідомість та надсвідомість правдиво заглядали у надра примхливого часу, визначаючи потужні джерела таємничої причинності* (О. Бердник); *Добре .. творити себе самому .. як особу, як дух. Оце велич. Коли людина — іграшка долі і природного хисту — це принизливо. Не розумію, чому пишаються підсвідомістю, а не надсвідомістю* (І. Жиленко).

НАДСВІДО́МО, *псих., філос.* Присл. до **надсвідо́мий** 1. *Людина, вростаючи в культуру людства, надсвідомо робить її здобутком "Я"* (з наук. літ.); *Метафора сприймається людиною, людина на неї реагує і раціонально, і емоційно, і надсвідомо: метафора — психологічно закономірна функція слова* (з навч. літ.).

НАДСВІТЛОВИ́Й, á, é, *фіз.* Який перевищує швидкість поширення світла *(див.* **сві́тло**[1] 1). *У статті проаналізовано праці Л. Я. Штрума з питань спеціальної теорії відносності та визначено концептуальні ідеї теорії надсвітлових рухів, запропоновані ним* (з наук. літ.); *У науковій літературі з фізики надсвітлові частинки прийнято називати тахіонами* (з наук.-попул. літ.); *Хоч сигнал і не можна послати зі швидкістю, що перевищує швидкість світла, але можна спостерігати певні типи рухів, що матимуть стосовно спостерігача надсвітлові швидкості* (з навч. літ.); *Американські вчені сподіваються побудувати надсвітловий двигун, який відкриє людству дорогу до зірок* (із журн.).

НАДСЕГМЕ́НТНИЙ, а, е, *лінгв.* Утворений із декількох сегментів. *Сегментні та надсегментні явища в живому потоці мовлення утворюють неподільну єдність, а окремо існують лише в метамові* (з наук. літ.); *Надсегментні (або просодичні) одиниці утворені із сегментних одиниць, до них належать склад, фонетичне слово, синтагма, фраза, фоноабзац* (з наук.-попул. літ.); *У мовленні різні форми інтонації втілюються в послідовності звуків, а окремі сегментні одиниці — фонеми — реалізуються в супроводі надсегментних одиниць (наголосу, фразової інтонації та ін.)* (з навч. літ.).

△ **Надсегме́нтна фоне́тика** *див.* **фоне́тика; Надсегме́нтна фоноло́гія** *див.* **фоноло́гія.**

НАДСЕГМЕ́НТНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість за знач. **надсегме́нтний.** *Надсегментність зумовлена співвіднесеністю просодичних характеристик мовлення з більшими за фонему одиницями* (з наук. літ.).

НАДСЕКРЕ́ТНИЙ, а, е. Надзвичайно, особливо секретний. *Державний чемоданчик — секретний з надсекретних — був біля нього і вдень, і вночі. Президента .. невідлучно супроводжувала машина спецзв'язку* (В. Чемерис); *— Що я маю зробити? — саркастично спитав я. — Проникнути в їхню секретну мережу і скачати надсекретну інформацію?* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Центр підготовки космонавтів — режимне підприємство, надсекретний об'єкт* (з газ.).

НАДСЕКРЕ́ТНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надсекре́тний.** *— В умовах надсекретності ми розробляли один із конструктивних елементів для балістичних бойових ракет* (із журн.); *Через надсекретність об'єкта до військової частини журналістів не допустили* (з газ.).

НАДСЕКРЕ́ТНО. Присл. до **надсекре́тний.** *Розвідка працює надсекретно* (із журн.).

НАДСИ́ЛА, и, *ж.* Надзвичайна, неприродно могутня сила. *Кучугури іржавого заліза з пекельним гуркотом загрібаєш, гребеш якісь .. обрізки жерсті і зіжмакані якоюсь надсилою рештки того, що було колись жерлами, зброєю* (О. Гончар); *Надсила природи, мабуть, визволила Євпраксію від тягаря горя ще й тому, що настала для неї перша весна в цій землі* (П. Загребельний); *Волинові явились вони і сказали, що наділяють його надсилою, аби він виступив проти Злена, аби зміг протистояти його чарам* (Ю. Покальчук).

НАДСИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надсила́ти.** *Сарона заходила на пошту і ставала за кимось, терпляче очікуючи, коли касирка виконає трудомістку операцію, необхідну для придбання конверта, надсилання рекомендованого листа чи оплати послуг* (Н. Сняданко); *Апеляційна скарга підписується особою, яка подає скаргу, або її представником. До скарги додаються докази оплати державного мита і надсилання копії скарги іншій стороні у справі* (з мови документів); *У кожній країні є громадяни, які не підтримують надсилання своїх військових на захист інших держав* (з газ.).

НАДСИЛА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАДІСЛА́ТИ,** надішлю́, наді́шлеш, *док.* 1. *що.* Відсилати, посилати що-небудь поштою або через когось; присилати (у 1 знач.). *Будьте ласкаві* [до Франка] *— прийміть* [візьміть] *участь у нашому Збірнику своєю працею і надсилайте матеріал* (М. Коцюбинський); *Колишній товариш по засланню, польський революціонер Броніслав Залеський, розпродував у Польщі й Литві Шевченкові малюнки і надсилав йому виручені гроші* (П. Колесник); *Давай помовчимо: щоб ти не питала, чого я змарнів, чого надсилаю листи короткі, чого я так снюсь недобре... Не треба слів* (В. Стус); *Вже скоро місяць, як я одержав батькового листа, а відповіді ще не надіслав* (П. Колесник); *— Мамо, а посилку ми татові швидко надішлемо? — якось не витримує і питає Серьожа* [Сергійко] (О. Іваненко); *"Все, чого я хочу — мешкати у Вашому домі, пекти Вам трояндові пляцки (такі, як той, що я надіслала)"* (С. Андрухович); * Образно. *Несподівано фашист почав надсилати снаряди на цей берег, на переправу* (О. Копиленко).

2. *кого.* Направляти кого-небудь кудись з певною метою; присилати (у 2 знач.). *— От нам привели дівчинку, вона загубилася, ми її до вас надсилаємо* (О. Іваненко); *— Пишіть, — наказав штаб-лікар. — Кадета Біглера .. надсилаємо на лікарський догляд до холерних бараків у Тарнов* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); [П а н С т а с ь:] *І ото не спромоглися, щоб надіслати сюди сотню-другу жовнірів?* (С. Васильченко); *Надіслали до Центральної ради своїх послів і українські губернії та Ради депутатів великих міст* (Ю. Смолич); *Вони пообіцяли .. надіслати свого досвідченого співробітника, який під виглядом пожежника буде пильно стежити за всім, що робиться в дослідному господарстві* (Н. Забіла).

Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / відісла́ти (відпра́вити, посла́ти, надісла́ти) по́штою *див.* **відсила́ти.**

НАДСИЛА́ТИСЯ, áється, *недок.* Пас. до **надсила́ти.** *Листи Джеймса нікуди і нікому не надсилалися* (В. Владко); *— Швейк надсилається в розпорядження пана фельдкурата Каца* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

НАДСИ́ЛУ, *присл., розм.* 1. Докладаючи великих зусиль; дуже напружуючись. *— Мамо, — промовив він. Хвора надсилу повернула голову* (В. Підмогильний); *Аріон .. почав*

надсилу пригадувати, хто він і чому лежить на цьому піску (І. Білик).

2. Примушуючи себе. *Анатолій Михайлович, останнім зусиллям волі стримуючись, щоб самому не кинутись світ за очі, підійшов до оператора і надсилу вичавив із себе: — За-аспокойся... Нам ніщо не за-агрожує... кінця світу не буде* (В. Чемерис); *Фейлан ішов повільно, мало не надсилу, і з кожним кроком його настрій дедалі дужче псувався* (О. Авраменко).

НАДСИ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Який перевищує сили, можливості кого-, чого-небудь. *Він і справді був дуже втомлений; ноги під ним тряслися від довгого і надсильного ходу* (І. Франко); *Тільки Любов Прохорівна зрозуміла надсильну борню волі цього мужчини і полегшено зітхнула* (Іван Ле); // Дуже важкий, непосильний. *Я теж мучився, дивлячись на нього. Я робив усе, що тільки міг, аби відводити його від такої надсильної безумної праці, бо то ж рівносильне було смерті для такого організму* (Г. Хоткевич); *Робота страшна — надсильна; люди падають мертві, а нових все гонять і кричать: роби швидше! роби більше!* (В. Барка); *Надія на якусь мить засмикалась на гарбі з надсильним для неї снопом* (В. Логвиненко).

2. Надзвичайно, дуже сильний (у 1–5 знач.). *Всі монголи стояли довкола нього* [Бурунди], *тремтячи, борикаючись* [борюкаючись] *з надсильним ворогом — водою* (І. Франко); *Почував* [Іван] *себе заговореним від смерті й надсильним. Тоді командири могли посилати його на які завгодно завдання* (О. Довженко); *Не дивлячись на спідометр, не прислухаючись до надсильного виття мотора, він визначав швидкість руху по миготінню стовбурів дерев* (Іван Ле).

3. *техн., фіз.* Який перевищує звичайну силу (у 3 знач.); надпотужний (у 2 знач.). *Проблема створення надсильних магнітних полів є однією з головних у сучасній фізиці й техніці* (з наук.-попул. літ.); *У найефективніших моделях сучасних бойових машин використано надсильні двигуни* (з навч. літ.).

НАДСИ́ЛЬНО. Присл. до **надси́льний** 1, 2. *Лячно озирнувся* [Роман], *надсильно виборсавшись із чергового запіненого гребеня важкої хвилі* (Іван Ле); *Серце надсильно билося в моїх грудях* (І. Франко).

НАДСИНХРО́ННИЙ, а, е, *техн.* Який має найбільшу синхронність. *Необхідною умовою паралельної роботи вітроенергетичних установок з мережею енергосистеми є постійне підтримання синхронної швидкості обертання ротора синхронного генератора і надсинхронної швидкості обертання ротора асинхронного генератора* (з наук.-техн. літ.).

НАДСИ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надси́пати.** *Дід, відмірюючи на аптекарських вагах порох, надсипаний на шальку з картонної пачки, .. розкаже тобі про шершнів, що восени сідають на лоток вулика* (Є. Пашковський); // **надси́пано,** *безос. пред. — Те, що ви зараз бачите, не відповідає повоєнній дійсності — усе надсипано: схили пагорба, на якому стояв палац, були крутішими* (з газ.).

НАДСИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надсипа́ти.** *Під час планувальних робіт із будівництва каналізаційних трубопроводів можливу величину просідання ґрунту від власної ваги визначають з урахуванням передбаченої виїмки або його надсипання* (з наук.-техн. літ.).

НАДСИ́ПАТИ *див.* **надсипа́ти.**

НАДСИПА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДСИ́ПАТИ,** плю, плеш; *мн.* надси́плють; *док., чого.* Сиплючи, відокремлювати певну кількість чого-небудь. *Бабуся збирає в дорогу внукові гостинця, до якого надсипає смачного пахучого печива* (із журн.); *Потім "лікарка" надсипала корінців Василеві, сказала настояти на горілці, поїти Ніколаєва натщесерце протягом шести місяців* (Ю. Яновський); *Він розв'язав торбу, надсипав половину насіння на розстелену сорочку, зав'язав торбу й кинув назад: — .. Лови, брат... Горе й радість — усе пополам!..* (І. Багряний); *Зітхнувши, бережно зачинив віко* [піаніно], *висипав на лаву гриби з бриля, надсипав ще трохи з торби, і так мені чогось добре стало на душі* (М. Стельмах).

НАДСИ́ПАТИСЯ *див.* **надсипа́тися.**

НАДСИПА́ТИСЯ, а́ється, *недок.,* **НАДСИ́ПАТИСЯ,** плеться; *мн.* надси́плються; *док.* 1. Висипатися в якій-небудь кількості (про сипку речовину). *Повільно надсипалася з упаковання вівсяна крупа* (з газ.); // *безос. Тютюн був у пушці, точеній з алябастру* [алебастру], *з накривкою .. Ніс* [хлопець] *його, тримаючи пушку в двох руках, бо була тяжкувата .. Спотикнувся і впав.., трохи тютюну надсипалося* (Б. Лепкий).

2. *тільки недок.* Пас. до **надсипа́ти.** *Чай надсипається невеликими порціями* (із журн.).

НАДСИСТЕ́МА, и, *ж.* Система (у 3 знач.), що містить інші системи; метасистема. *Розвиток соціальної організованості, всесвітньої інтелектуальної діяльності та суспільної праці зумовлює утворення глобальної надсистеми — соціосфери* (з наук. літ.); *Культура будь-якого суспільства у своєму перетворенні реалізується в ідеальній, чуттєвій та ідеалістичній надсистемах, що ґрунтуються на різних ціннісних пріоритетах* (з наук.-попул. літ.); *Надсистемами для економіки є природа та суспільство* (з навч. літ.).

НАДСИХА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАДСО́ХНУТИ,** не, *док.* Висихати трохи, у деяких місцях; ставати сухішим (у 1–3 знач.). *Надсихають трави в лузі; Надсохло каштанове листя.*

НАДСІДА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАДСІ́СТИ,** ся́де, *док., розм.* Опускатися потроху вниз, осідати під дією власної ваги. *У вишневому садку дідусева хата надсідає — час невмолимий і до неї* (з мемуарної літ.); *Гора надсіла і завалила хату* (Сл. Б. Грінченка).

НАДСІДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАДСІ́СТИСЯ,** ся́дуся, ся́дешся, *док., розм.* Те саме, що **надса́джуватися.** *— Чую — кричить жінка... чи там дівчина... аж надсідається. То треба ж рятувати!* (Н. Королева); *Він, ідучи на розмову з такою лютою Опозицією, поступив собі дуже розумно, позатикав вуха ватою .. — Кдивда* [кривда] *нам! .. — м'явчить Опозиція, мало не надсядеться* (І. Франко).

◊ **Хоч [і] трі́сни (ло́пни, надся́дься) <Хоч і трі́сни, хоч і ло́пни>** *див.* **трі́скати.**

НАДСІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надсіка́ти.** *Пригощаючи кавуном, не забувайте про надсікання його сегментів на шматки завтовшки 2 см, які подають на десертних тарілках* (з газ.); *Ріжучі плотери мають ніж для надсікання самоклейної вінілової плівки* (з навч. літ.); *Швейна машинка-напівавтомат дає змогу виконувати низку операцій в обробленні кишені: зшивання, прорізання входу в кишеню, обрізання ниток і надсікання кутиків* (із журн.); *Ніщо так не вражає, як раптова поява спрута .. У вас не впиваються*

кігті, не вгризаються ікла, тільки невиразне відчуття надсікання шкіри (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго).

НАДСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАДСІ́КТИ,** ічу́, іче́ш, *док., що.* 1. Січучи, подрібнювати частину чого-небудь. *Надсікати корм худобі.*

2. Розсікати трохи, небагато, не до кінця. *Листочки зі шкіри зеленуватих тонів надсікаємо по краях* (з газ.); *Обробляючи кишені, припуски шва треба зрізати до 0,5 см, надсікти в куточку* (з навч. літ.).

3. Збивати, ушкоджувати, зранювати що-небудь. *Ріжучий предмет може надсікати надкісницю* (з навч. літ.); *Кінь надсік собі ногу* (Сл. Б. Грінченка); *Позаду нього* [Байди] *тяглася довга тінь з обушком біля голови. Ілько, ступаючи слідом, кожен раз намагався надсікти лопатою тінь від обушка* (П. Панч).

НАДСІКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **надсіка́ти** 1, 2. *Тканина сукні на горловині підрізається й надсікається* (з навч. літ.); *Кореневища хости надсікаються ножиком, а потім руками розламуються й розсаджуються* (із журн.).

НАДСІ́КТИ *див.* **надсіка́ти.**

НАДСІМ'ЯДО́ЛЬНИЙ, а, е, *бот.* Який належить ділянці стебла між сім'ядолями й першими справжніми листочками; розташований над сім'ядолею. *В однодольних рослин на поверхню виходить перший надсім'ядольний листок, який не має листкової пластинки* (з наук. літ.); *Перший надсім'ядольний вузол стебла сої має два простих листки, віночок квітки — фіолетовий різних відтінків і білий* (з наук.-попул. літ.); *Рослини ріпаку надмірно формують надсім'ядольне коліно за рахунок розвитку кореня й утворюють меншу кількість бокових розгалужень* (з навч. літ.).

НАДСІ́СТИ *див.* **надсіда́ти.**

НАДСІ́СТИСЯ *див.* **надсіда́тися.**

НАДСІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надсікти.** *Для відбору проб для спектрофотометричного аналізу відвідний силіконовий катетер поміщали в надсічений легеневий стовбур* (з наук. літ.); *Свою версію пам'ятника жертвам Голодомору художник бачив у формі надсіченої гранітної кулі — символу зруйнованої гармонії* (з газ.).

НА́ДСІ́ЧКА, и, *ж.* Надсічене місце або зарубка. *На технічному кресленні конструкції сорочки позначено необхідні для побудови лекал-еталонів монтажні надсічки на контурах деталей* (з навч. літ.); *Щоб зробити обкладинку для книжки, візьміть шматок не дуже товстого картону і, відступивши від країв, зробіть надсічки гострим ножем або лезом* (із журн.).

НАДСІ́ЯТИ *див.* **надсіва́ти.**

НАДСКА́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДСКО́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., розм.* 1. *до кого — чого і без дод.* Швидко наближатися, підбігати. — *Зараз мені забирайся відси! — кричав запінений підмайстер, чимраз ближче надскакуючи до робітника* (І. Франко); *Покотився* [ніж] *з брязком вниз, Коли козак пахолка стис. Надскочив другий. В тишині хрипіння й грюк глухий борні* (М. Бажан).

2. *коло кого, перен., діал.* Домагаючись чиєїсь прихильності, догоджати, лестити кому-небудь, увиватися коло когось. *Коли* [Онуфрій] *мав у себе гостем когось із панського дому, надскакував коло нього.., раз по раз промовляючи: — Прошу їсти* (О. Кобилянська); *Гостили дорогого свояка чим хата багата і надскакували коло нього, бо боялися, щоби не сказав якого зайвого слова на тему Руїни й упадку* (Б. Лепкий).

НАДСКЛАДНИ́Й, а́, е́. Який набагато перевищує звичайну складність чого-небудь; надзвичайно складний. — *Зв'язок з годинником встановлено, — вигукнув Джо тоном мага, що здійснив надскладний фокус* (В. Чемерис); *Коли він закінчував навчання, його цікавило моделювання надскладних систем* (Є. Кононенко); *Поганий день. Скоріше додому.., зважено обдумати надскладну ситуацію...* (Люко Дашвар).

НАДСКЛА́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надскладни́й.** *Стійкість міфу полягає у відносному спрощенні надскладності життя* (з наук.-попул. літ.); *Надскладність діяльності підприємців у сучасних умовах зумовлена можливими матеріальними й духовними втратами* (з газ.).

НАДСКЛА́ДНО. Присл. до **надскладни́й.** *Надскладно виконувалася залікова робота* (з газ.); // *у знач. пред. За перше місце спортсменам завжди надскладно боротися* (із журн.); — *Надскладно для дорослого піднятися до рівня дитини, зберегти "дитинність" у собі, щирість, відкритість, оптимізм, — каже композиторка* (з газ.).

НАДСКО́ЧИТИ *див.* **надска́кувати.**

НАДСЛУХА́ТИ *див.* **надслу́хувати.**

НАДСЛУ́ХУВАТИ, ую, уєш, **НАДСЛУХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок., до чого і без дод., діал.* Прислухуватися (у 1 знач.). *Максим ішов попереду, пильно надслухаючи та слідячи звірину* (І. Франко); *За тими шанцями неприятель зарився в землю і надслухає* (Марко Черемшина); — *Піду за трембітою. А ви надслухайте, ци файно вдам* (Г. Хоткевич); *Читаючи, вона від часу до часу надслухувала, чи не наближається хто до зали* (О. Кобилянська); *Войнаровському зразу причувалося, немов за ними хтось жене. Погоня. Ставав і надслухував... Тихо...* (Б. Лепкий); — *До двора йдемо всі разом і будемо надслухувати, де свищуть вартівники* (Мирослав Ірчан); *Чорні євнухи ходили на пальцях і надслухували, чи не йде вже султан* (О. Назарук).

НАДСМИ́КАТИ *див.* **надсми́кувати.**

НАДСМИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДСМИ́КАТИ,** аю, аєш *і* и́чу, и́чеш, *док., чого.* Смикати певну кількість чого-небудь. *Край поля хлопець надсмикував травицю для кролів* (із журн.); *Надсмикали з скирти сіна чимало* (Сл. Б. Грінченка).

НАДСМОКТА́ТИ *див.* **надсмо́ктувати.**

НАДСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДСМОКТА́ТИ,** окчу́, о́кчеш, *док., що, чого.* Смокчучи, трохи надпивати. *Надсмоктуючи молоко з пляшечки, маля посміхалося* (з газ.); *Надсмоктати соку.*

НАДСО́ХЛИЙ, а, е. Який надсох. *Люблю золоту осінь і шурхіт надсохлого різнобарвного листя* (з газ.).

НАДСО́ХНУТИ *див.* **надсиха́ти.**

НАДСПА́ЛАХ, у, *ч.* Дуже, надзвичайно потужний спалах (у 1 знач.). *Астрономи вважають, що Сонце здатне на надспалах* (із журн.).

НАДСПОЖИВА́ННЯ, я, *с., екон.* Споживання, що значно перевищує реально необхідне. *Особливість глобальної системної кризи полягає в перетворенні кризи надвиробництва товарів і послуг на кризу надспоживання ресурсів* (з наук. літ.); *Надспоживання нерідко зумовлене імпульсивною купівлею товарів під впливом рекламних та маркетингових акцій* (з навч. літ.).

НАДСТА́ВИТИ *див.* **надставля́ти.**

НАДСТА́ВКА, и, *ж.* Надставлена частина. *Буровий розчин надходить до вибою свердловини через промивальні вікна в надставці кожуха* (з наук.-техн. літ.).

НАДСТА́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надста́вити** 1. — *Я нарешті знайшла свою справжню манеру, і це стосується не самої тільки техніки, цієї мішанки — колажу, живописного тла, підмальованих фотографій, надставлених козирків для об'ємності* (О. Забужко); // **надста́влено,** *безос. пред. Штору було надставлено зверху — для петель* (із журн.).

2. *діал.* Дієпр. пас. до **надста́вити** 2. *Він приймав дуже радо добру ворожбу і віткнув десятку в надставлений школьників* [школярів] *кулак* (І. Франко); *Ударив* [Ілія] *кріпко в надставлену йому жовніром руку* (О. Кобилянська).

НАДСТАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **НАДСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* надста́влять; *док., що.* 1. Приєднувати що-небудь для подовження; приставляти (у 1 знач.). *Буревій пошкодив частину паркана, тож довелося надставляти дошки* (із журн.); *Хлопчик виріс, і мати надставила рукави шкільної сорочки* (з газ.).

2. *діал.* Наставляти *(див.* **наставля́ти**[1] 3), простягати (у 1 знач.). — *Доки я ще тут, цілуй мене! — сказала, обнявши його дико за шию і надставляючи з несказанною щирістю молоді, непорочні уста до поцілунку* (О. Кобилянська); *Василь .. сів на припічок і, не кажучи й слова, надставив руки над поломінь* (І. Франко); *Чатник .. надставив на Козиря мушкет* (В. Чемерис).

◊ **Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати,** *діал.* **надставля́ти** *і т. ін.)* / **наста́вити (нащу́лити, нащу́рити,** *діал.* **надста́вити** *і т. ін.)* **ву́ха (ву́хо)** *див.* **наставля́ти**[1].

НАДСТАВНИ́Й, а́, е́. 1. Який має надставку; подовжений (у 2 знач.). *Надставна драбина завдовжки два метри* (з мови реклами); *Надставна спідниця з яскравим візерунком сподобалася всім* (з газ.).

2. Який надставляють; прироблений як надставка. *Таїландські вантажні човни мають надставні борти, що збільшують їхню місткість* (з навч. літ.); *Надставний елемент для відведення води виготовлений із пластику* (з газ.).

НАДСТРОКО́ВИ́Й, о́ва́, о́ве́. Який триває довше від обов'язкового, установленого строку (у 1 знач.). *Сам він, незважаючи на свою надстрокову службу, носить кирзові* [чоботи] (О. Гончар); *Як йому, такому чуйному та ніжному, було залишатися на надстрокову службу?* (О. Шугай); // Який добровільно залишився на військовій службі після закінчення її обов'язкового, установленого строку. *Гармаш був надстроковим сержантом* (В. Козаченко); — *Пам'ятаю, був у нас у роті один надстроковий фельдфебель* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // *у знач. ім.* **надстроко́ва́,** ко́во́ї, *ж.* Військова служба, яка триває довше від обов'язкового, установленого строку. — *Я туляк, — пояснив шофер, — але живу тут після війни. Вже чималенько. На надстрокову залишився* (Л. Дмитерко); *Водій, напевне, служив надстрокову, він був не такий молодий, як солдат* (М. Руденко); — *Слухай, — отямивсь я нарешті, — а ти в якому званні служив надстрокову?* (Л. Кононович).

НАДСТРОКОВИ́К, а́, *ч.* Військовослужбовець, який добровільно залишився на надстрокову службу. *На поміч солдатові-перукареві став сам помкомвзвод першої роти студбату надстроковик Гладун* (О. Гончар); *Старшина роти — кремезний, ширококостий надстроковик з посрібленими скронями* (Є. Доломан); *Її старший брат, що тепер служив надстроковиком в армії, захоплювався фотографією* (Є. Гуцало); *Я згадав земляка, молодшого сержанта-надстроковика Гришка* (О. Шугай).

НАДСТРОКО́ВО. Присл. до **надстроко́ви́й.** *Він був в армії, два роки служив надстроково* (Яків Баш); *Він підштовхував мене дати згоду залишитися в армії надстроково* (О. Шугай).

НАДСТРУ́ГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надструга́ти.** *Надструганий олівець.*

НАДСТРУГА́ТИ *див.* **надстру́гувати.**

НАДСТРУ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДСТРУГА́ТИ,** надструга́ю, надструга́єш *і* надстружу́, надстру́жеш, *док., що.* Зістругувати трохи зверху і з боків. *Дідусь надстругує дубові кілки для тину* (із журн.); *Надстругати дошку.*

НАДСТРУ́ГУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **надстру́гувати.** *На лісопильні надстругувалися колоди* (з газ.).

НАДСТРУКТУ́РА, и, *ж., спец.* Структура, що містить інші структури. *У циклі наукових праць, присвячених дослідженню функціональних властивостей упорядкованих систем і створенню нових металовмісних матеріалів, учені з'ясовують фізичні принципи та механізми формування електронних надструктур* (з наук. літ.); *Важливим прикладом надструктур, що ґрунтуються на структурі нікеліну, є структури сульфідів заліза з вакансіями металу групи піротину* (з навч. літ.); *Одним із завдань Інституту архітектури, урбаністики та регіоналістики як певної надструктури є створення фундаментальних концептуальних основ та окреслення орієнтирів архітектурної освіти* (із журн.).

НАДСТРУКТУ́РНИЙ, а, е, *спец.* Стос. до надструктури, пов'язаний з нею. *Атоми нанокристалів, що збільшуються з досить великою швидкістю, не встигають зайняти правильні місця й порушують надструктурний порядок кристалізації* (з наук. літ.); *Надструктурний компонент регіональної інноваційної системи характеризує особливості культурного розвитку, звичаї, традиції та правила поведінки, прийняті в регіоні* (з наук.-попул. літ.); *Повністю впорядковані тверді розчини є надструктурними* (з навч. літ.); *Національний інститут громадського здоров'я має забезпечити надструктурний зв'язок усіх наукових установ для системного аналізу здоров'я населення та організації медичної допомоги* (з газ.).

НАДСТРУКТУ́РНО, *спец.* Присл. до **надструкту́рний.** *Аналіз категорії буття у М. Гайдеґґера є надструктурно складним* (з наук. літ.); *Управлінська матриця соціуму може створюватися надструктурно з урахуванням загального й особливого у структурі кожного окремого його складника* (з наук.-попул. літ.).

НАДСУДИ́ННИЙ, а, е, *біол.* Розміщений над судинами. *Надсудинний шар характеризується нерівномірним розміщенням м'язових волокон* (з навч. літ.).

НАДСУЧА́СНИЙ, а, е. Дуже, надзвичайно сучасний (у 3 знач.). *Світ надсучасних передових комунікацій, схоже, поступово перетворює життя людини на суцільне дійство* (з наук.-попул. літ.); *У Харкові відкрили надсучасний десятиповерховий бібліотечний корпус університету імені Ярослава Мудрого, де зберігатиметься більш як чотири мільйони книг і є, крім книгосховищ та читальних залів, інформаційно-аналітичні лабораторії, лекційні й навчальні аудиторії, картинна галерея* (із журн.); *Надсучасний ба-*

сейн, конструкція якого схожа на хімічну структуру молекул, побудовано в китайській столиці (з газ.).

НАДСУЧА́СНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **надсуча́сний.** *Дизайнери не рекомендують промисловій компанії надто акцентувати на надсучасності логотипа і пропонують обирати компромісний (універсальний) варіант для всіх часів та обставин* (з навч. літ.); *Надсучасність обладнання та якість реконструкції відділення анестезіології та реанімації міської клінічної лікарні — це вкрай важлива інвестиція в якість медичних послуг* (з газ.).

НАДСУЧА́СНО. Присл. до **надсуча́сний.** *Чоловіча вишиванка виглядає надсучасно завдяки вдосконаленому крою та легкій бавовняній тканині, а також гармонії чорного кольору в поєднанні з червоними та сріблястими нитками* (із журн.); *Надсучасно й навіть футуристично оформлений центр дозвілля "Скляна ферма" в одному з нідерландських міст змушує перехожих милуватися своєю дивною красою* (з газ.).

НАДТВЕРДИ́Й, á, é. 1. Дуже, надзвичайно твердий (у 1 знач.). *Зігнано до Києва тисячі людей .. Приправляли в лодьях* [лодіях] *з річок Ужу й Уборті до Прип'яті й по Дніпру камінь надтвердий.., щоб закладати підвалини під церкву святої Софії* (П. Загребельний).

2. *фіз.* Який перевищує звичайну твердість (у 2 знач.) (про деякі сплави металів). *Розробити надтвердий склопластик, стійкий у різних середовищах, не можна без об'єднання зусиль хіміків, механіків, фізиків* (з наук.-попул. літ.); *Учені створили нову надтверду форму вуглецю — гібридний матеріал з аморфних компонентів, що перевершує за твердістю та іншими властивостями алмаз* (із журн.); // Вигот., зробл. з таких сплавів. — *Я добре знаю цю модель. Це багатофункційні роботи-термінатори .. Їхню броню .. не прорвуть жодні надтверді кігті. Навіть не подряпають* (В. Єшкілєв).

△ **Надтверді матеріа́ли** *див.* **матеріа́л.**

НАДТВЕ́РДІСТЬ, дості, *ж.* Властивість і стан за знач. **надтверди́й.** *Матеріали з такими функціональними властивостями, як ефект пам'яті форми і надтвердість, одержують нерівноважними методами, зокрема в наноструктурному стані* (з наук. літ.).

НАДТЕКТИ́ *див.* **надтіка́ти.**

НАДТЕРМІНО́ВИЙ, а, е. Дуже терміновий, негайний; невідкладний. *Він знав: тепер для його командира нічого, крім зошитів і чорнила, не існує .. Проте.., коли знадобиться йому, може викликати й послати з будь-яким надтерміновим завданням, яке, як потім виявиться, можна б виконати і на три дні пізніше* (Б. Левін); *Багаторічні зусилля вчених з розвитку ядерної фізики, радіаційної біології та медицини послужили науковою базою при визначенні й здійсненні надтермінових заходів, необхідних для порятунку здоров'я мільйонів людей та екологічної ситуації в Україні* (з наук. літ.); *Застосування новітніх інформаційних технологій в освіті набуває надтермінової актуальності* (з наук.-попул. літ.); *Поважний літератор-лауреат раптом поринав у надтермінову роботу, що ніяк не давала змоги звільнитися бодай на пару годин* (із журн.).

НАДТЕРМІНО́ВО. Присл. до **надтерміно́вий.** *Його попереджено, що комісія РСІ* [Робітничо-селянської інспекції] *має надтерміново перевірити виробничі плани будівництва Сільмашу* (Іван Ле); *Конструкція реактора Чорнобильської АЕС повинна була бути безпечною! Вибух викликав стресову ситуацію, і саме фізикам довелося надтерміново шукати шляхи виходу із ситуації, що склалася* (з наук.-попул. літ.).

НАДТЕ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надтеса́ти.** *Лісник ще здалеку побачив ялинку з надтесаним стовбуром* (з газ.); // **надте́сано,** *безос. пред. Якщо дерева лісогосподарства надтесано в напрямку ділянки головного користування, вони до неї не входять і вирубуванню не підлягають* (з наук.-попул. літ.).

НАДТЕСА́ТИ *див.* **надті́сувати.**

НА́ДТИН, у, *ч.* Надтяте місце. *Змішати цукор з борошном, на вистелене тісто покласти скибочки яблук і накрити другою частиною тіста, в якому зробити надтин у формі візерунка: за півгодини в печі пиріг буде готовий* (з навч. літ.); *Надтин на корі верби почав засихати* (із журн.).

НАДТИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надтина́ти.** *Організатори виставки вишивок влаштували навчальний курс із виконання полтавських мережок і надтинання* (із журн.).

НАДТИНА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАДТЯ́ТИ,** дітну́, дітне́ш, *док.*, *що.* Надрубувати, надрізувати зверху, трохи, не до кінця. *Готуючи вергуни, надтинають краї коржиків і смажать з обох боків до рум'яності* (з навч. літ.); *Для збирання соку обережно надітніть кору берези* (з газ.).

НАДТИ́П, у, *ч.* 1. *зоол.* Таксономічна категорія в систематиці тварин, що є вищою за тип (у 2 знач.). *До надтипу первиннопорожнинних червів належать такі типи: круглі черви, коловертки, скреблянки та ін.* (з навч. літ.).

2. Тип (у 4 знач.), що містить інші типи. *За концептуальними ціннісними орієнтаціями романно-повістевих героїв у М. Старицького можна виокремити кілька літературних надтипів: авантюрно-героїчний, трагічний, житійно-ідилічний і "негативний" ("антигерой")* (з наук. літ.); *Персонажам багатьох творів мистецтва, які належать до авантюрно-героїчного надтипу, притаманні прагнення слави, бажання бути коханими та схильність до боротьби* (з навч. літ.).

НАДТИ́СК, у, *ч.*, *фіз.* Тиск (у 2 знач.), що значно перевищує звичайний; дуже великий тиск. *Видобувні запаси нафти пластових систем оцінюють за диференціальними значеннями коефіцієнтів із надтиском понад десять мегапаскалів стисливості нафти, води й породи в діапазоні зміни тиску від пластового до тиску насичення* (з наук. літ.); *У приміщенні між повітряними об'ємами з плюсовим і від'ємним надтисками розташований проміжний простір нульового надтиску із середньозваженою густиною внутрішнього повітря* (з наук.-попул. літ.).

НАДТИХА́ТИ, áє, *недок.*, **НАДТИ́ХНУТИ,** не, *док.*, *розм.* Трохи притихати, вщухати; зменшувати свою силу. *Часом буря надтихала* (з газ.); *Може, надтихне трохи вітер* (Сл. Б. Грінченка).

НАДТИ́ХНУТИ *див.* **надтиха́ти.**

НАДТІКА́ТИ, áє, *недок.*, **НАДТЕКТИ́,** тече́; *мин. ч.* надті́к, текла́, ло́; *док.*, *розм.* Витікати трохи, небагато. *Із щербинки у дзбанику надтікала вода* (із журн.); *Надтекло з повної бочки трохи горілки* (Сл. Б. Грінченка).

НА́ДТІС, тесу, *ч.* Надтесане місце. *Найкращі будівельні властивості мало те дерево, білий колір надтесу якого швидко змінювався на червоний* (з наук. літ.); *Вільху для бу-*

дівельних робіт вибирали за надтесом стовбура "до живого" (з наук.-попул. літ.); *Така мітка на стовбурі дерева, як надтіс, означала, що борть уже має свого власника* (з навч. літ.).

НАДТІ́СУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надті́сувати.** *На Правобережному Поліссі за надтісуванням стовбура лісоруби визначали придатність дерева як будівельної сировини* (з навч. літ.).

НАДТІ́СУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАДТЕСА́ТИ,** тешу́, те́шеш, *док., що.* Стісувати трохи, частину чого-небудь. *Для відведення лісосіки в користування на місцевості намічають ділянку, надтісують дерева з трьох боків і клеймують їх* (з навч. літ.); *Надтесати ніжку стола.*

НАДТІ́СУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **надті́сувати.** *Дерева надтісуються для визначення достатньої кількості в їхніх стовбурах дубильних речовин, які, швидко окиснюючись, створюють надійний захисний шар* (з наук. літ.).

НА́ДТО, *присл.* 1. Більше від звичайної норми, міри, межі; занадто, надмірно. *Не гріє сонце на чужині, А дома надто вже пекло* (Т. Шевченко); *Хвороба моя була надто занедбана, операція пройшла важко* (Ю. Смолич); *— Він загинув, мабуть, від власної гранати, — похмуро говорив Сагайда, схиляючись над Брянським і шукаючи рани. — Вона розірвалася надто близько* (О. Гончар); *— Невже все це так масштабно? — з сумнівом запитав Сава. — Може, ми надто переоцінюємо себе?* (О. Бердник); *У неволі зайчик жити не буде. І не стане прирученим кролем. Сердечко його буде надто скоро битися, і він захворіє* (В. Багірова); // Ще більше. *Я його прошу: мовчи; а він надто голосить* (Сл. Б. Грінченка).

2. Особливо, насамперед, передусім. *Побачивши мене, вона зараз вдалася до мене з фамільярністю, властивою старим слугам, надто московським* (Леся Українка); *Новаки нетерпляче чекали звільнення до міста, надто ті, що мали тут батьків або родичів* (С. Добровольський); *Не тяжко вилають, ще легше осудить, А надто тим, хто кволий і безсилий, —Далеко тяжче віру не згубить В свої слова* (І. Багряний); *Творче ставлення до оригіналу, як уважають західні дослідники, а надто дослідниці перекладу, започаткували саме переклади в рамках жіночих студій* (Є. Кононенко); // Крім того, до того. *А надто вам розказать би, Як козак чорнявий Під вербою, над водою, Обнявшись, сумує* (Т. Шевченко); *Молодший, хоч уже йому два роки, не вміє ще говорити, а надто мав уже істеричні напади* (Л. Мартович).

○ **(1) Аж на́дто,** *у знач. присл.* — дуже, вкрай, надзвичайно. *А іноді то ще й заплачу, Таки аж надто* (Т. Шевченко); *Січа тривала до ранку, і лише вранці почала згасати .. Та згасала якось аж надто відчутно і зримо* (Д. Міщенко); *Виговський схиляє своє восково-біле обличчя над папером, цілує й собі печатку й тремтливими пальцями довго розправляє хрумкий папір. Аж надто довго* (Р. Іванченко); *Постарів ти, дядьку, сказав я сам собі, .. й рефлекси вже не ті, що десять років тому, і людям почав аж надто довіряти* (Л. Кононович).

НАДТОНКИ́Й, а́, е́. Дуже, надзвичайно тонкий (у 1–6, 9, 11, 12 знач.). *Надтонка плівка .. була така міцна, що могла витримати гігантські напруження, — жоден землетрус, жодна ерозія неспроможна її зруйнувати* (А. Дімаров); *Цінність спеціального мікроскопа — надтонка вольфрамова голка, кінчик якої переміщається на відстань кількох атомів* (з наук. літ.); *Надтонкий дріт протягнуто крізь алмазне вушко* (з наук.-попул. літ.); *На виставці споживчої електроніки було репрезентовано надтонкий телевізор* (з газ.); *Повільне обсмажування та надтонкий професійний помел кавових зерен забезпечують насиченість і повноту напою* (із журн.); *Люди виділяють надтонкі запахи — феромони. Це непомильна інформація для близьких до природи натур* (Ю. Покальчук).

НАДТО́НКІСТЬ, кості, *ж.* Властивість і якість за знач. **надтонки́й.** *Надтонкість пристрою для крадіжки даних і грошей з банківських карт, який клієнт не в змозі помітити, робить людину практично безпорадною перед злочинцями* (із журн.); *Щоб істотно зменшити енергоємність у виробництві продуктів промисловості, необхідні сучасне обладнання й нові технології, які забезпечили б надтонкість подрібнення матеріалів* (з наук.-попул. літ.).

НАДТО́НКО. Присл. до **надтонки́й.** *Для мікроморфологічного вивчення екосистеми Передкарпаття надтонко зрізали непорушений ґрунт* (з наук. літ.); *Надтонко шліфувати алмаз.*

НАДТО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надточи́ти**[1] 1, 4. *Катруся .. споглядала на запинані ґудзиками рукавці сорочки, котрі на неї були закороткі, та на надточену майже від колін спідничку* (Н. Кобринська); *Низькі хороми відбили луну голосів, один хриплий, надточений хмельом* [хмелем], *другий перевитий стужею сумерків, закурений снігами лютневих доріг* (К. Гриневичева); // **надто́чено,** *безос. пред. Жіночу сукню надточено знизу мережкою* (з навч. літ.).

НАДТОЧИ́ТИ[1] *див.* **надто́чувати**[1].

НАДТОЧИ́ТИ[2], точу́, то́чиш, *док., чого, розм.* Націдити яку-небудь кількість рідини. *Надточити березового соку.*

НАДТОЧИ́ТИ[3] *див.* **надто́чувати**[2].

НАДТО́ЧНИЙ, а, е. 1. Дуже, надзвичайно точний. *Відомі п'ять типів конфліктних особистостей: демонстративний, ригідний, надточний, некерований, безконфліктний* (з наук. літ.); *Надточний розкрій листового матеріалу одержують плазмовим і лазерним різанням* (з наук.-попул. літ.); *Широке використання енергії вітру та сонця зумовлює посилений попит на надточні прогнози погоди* (з газ.).

2. *спец.* Який має дуже велику точність. *З огляду на появу надточних систем навігації, що діють на основі сигналів від супутників, різниця в ході годинників на різних висотах має велике практичне значення* (з навч. літ.); *Гучною подією виставки стала презентація першого у світі мобільного телефона із надточним хронометром* (із журн.); *Розташування зірок на оглядових екранах зовсім не змінилося — їх зсув могли виявити лише надточні вимірювальні прилади* (О. Авраменко).

НАДТО́ЧНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Властивість і якість за знач. **надто́чний.** *Для майбутньої Ейфелевої вежі було виготовлено понад вісімнадцять тисяч залізних деталей із такою надточністю, що не треба було підганяти жодну з них* (із журн.).

НАДТО́ЧНО, *спец.* Присл. до **надто́чний.** *Отримані лікарнею спеціальні шприци дадуть змогу медичному персоналу надточно вимірювати кількість препаратів для дітей* (із журн.).

НАДТО́ЧУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **НАДТОЧИ́ТИ,** точу́, то́чиш, *док., що, розм.* 1. Додавати для подовження, збіль-

шення; доточувати (у 1 знач.) частину до чого-небудь; приточувати (у 1 знач.). *Стіни від порога городили, і здавалось, що жилй вони в тому, що надточували жйли* (І. Андрусяк); *Аж до низу на сім миль Мотуза не стало. Згори й кажуть, що скачи! Але я не хочу, Що вгорі собі урву, То внизу надто́чу* (С. Руданський); — *Спідниця ще добра, але я з неї виросла. — То нічого, панно! Я надточу* (Леся Українка); — *Зілля варіть, а Марину не заманюйте, — розсердився я. — Нуну... — промимрила Левадиха і надточила нитку* (Р. Андріяшик); * Образно. *Поля, чи то колгоспні лани, чи клапоть людської ділянки, влітку витискали з селянина сто потів і щоденно надточували йому роботу; нитка прялася, здавалось, без кінця* (Р. Федорів).

2. *перен.* Те саме, що **прито́чувати** 3; додавати щось до раніше сказаного або написаного, продовжуючи попередню розмову, думку і т. ін. *Кошута, мабуть, звик заставати мене в одній і тій же позі на ослоні за скринею і, коли появлявся, надточував попередню бесіду* (Р. Андріяшик); *Зеров непомітно переконує, освітлює правду правдою, ніде й ніколи не намагається надточувати істину своїми тимчасовими бажаннями чи пристрастями* (Д. Павличко).

3. *тільки 3 ос., перен.* Псуючи що-небудь, точити *(див.* **точи́ти**[1] 4); сточувати *(див.* **сто́чувати**[1] 2). — *Скільки, кажете, пересушуєте цю одіж? — питаю .. — Та стільки, скільки треба, щоби не злежалася, щоби міль не надточила, щоби сопуху не набрала...* (М. Матіос).

4. *тільки 3 ос., перен.* Те саме, що **точи́ти**[1] 5. *Я ж зичу тобі, щоб ти міг володіти сам собою, щоб твоя душа, збурювана безладними помислами, врешті, заспокоїлась.., щоб уже не прагнула надточувати собі життя* (А. Содомора, пер. з тв. Сенеки).

НАДТО́ЧУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **НАДТОЧИ́ТИ,** чу́, о́чиш, *док., розм.* Відточуючи що-небудь, робити гострим; гострити (у 1 знач.). *Швець сидів на своєму стільці з плетених пасів і мовчав. Тільки надточував ножа, щоб зрізати шкіру* (Валерій Шевчук); *Трав'яний серп надточили бруском* (з газ.).

НАДТРИВКИ́Й, а́, е́, *техн.* Дуже, надзвичайно тривкий (у 1 знач.). *Барельєф із тонованого надтривкого бетону на честь засновниці однокласного училища у с. Ставки на Радомишльщині обрамлено мальвами* (із журн.); *Застосоване в оптичному приладобудуванні тонкоплівкове покриття, яке наносять на нагріту підкладку, є надтривким* (з наук. літ.).

НАДТРІ́СНУТИ, не, *док.* Злегка, трохи тріснути (у 3 знач.). *Сень видавався старим кремезним дубом, який не впав-таки, вистояв, хоч і надтріснув його твердий, ґудзуватий стовбур* (І. Нижник); *Фасади старих будинків надтріснули і потребують капітального ремонту* (з газ.); * Образно. *І Дорощук рушив далі. Ішов, не оглядаючись .. Боявся, що як оглянеться, — зрадить собі, в ньому надтрісне хрупка ще рішучість, і всі його помисли підуть шкереберть* (М. Ю. Тарновський).

НАДТРІ́СНУТИЙ, а, е. 1. Який має невелику, неглибоку тріщину. *Від старенької дзвіниці линуть мирні звуки надтріснутого дзвона* (Л. Старицька-Черняхівська); *Вона вихоплює з рефлектора велику надтріснуту лінзу й, притиснувши її до грудей, збігає вниз* (В. Кучер); *Терентій нагнувся, підняв з землі надтріснутий з відбитою шийкою монопольський* [для горілки] *шкалик* (М. Стельмах); *На перших, давніх фотокарточках, переважно чорно-білих, у деяких місцях надтріснутих, .. зображено було якісь шалені південні пейзажі* (С. Жадан); * Образно. *Де поділися .. світлі самураї малярства? .. Повноцінного сприймача не може зацікавлювати надтріснута картина світу, .. мистецтво, просякнуте агресією* (С. Процюк); * У порівн. *Дзеньків* [крейцерів] *був сумний, мов звук надтріснутого дзвоника* (Р. Іваничук).

2. *перен.* Дрижачий, тремтливий (про голос, звук). *Дід обняв оскаженілу Орисю й надтріснутим від здавлених сліз голосом сказав: — Вище від цієї любові до своєї вітчизни, дитино моя, немає на світі* (М. Старицький); *Прокидаюся вранці й чую: хтось у хаті тихо сокорить-бубонить .. Мені здається, що оця надтріснута мова йшла здавна-давна й ніколи не втихала* (М. Івченко); *Незрозумілий звук повторився. Здавалося, що він виходить звідкілясь з-під землі. І ось знову — стогін чи зойк, але слабкий, надтріснутий, болісний...* (О. Донченко); *У Шляхових скрадливо скрипнула хвіртка, насмішкувато обізвався дівочий голос, і у відповідь йому бадьоро пролунав надтріснутий тенорець* (М. Стельмах).

НАДТРІ́СНУТО. Присл. до **надтрі́снутий** 2. *Голос звучав хрипло, надтріснуто. Чути було, що гукає вже немолода людина* (М. Трублаїні); *То був запис, скоріш за все, переспис із вінілової платівки .. — ніжно, трохи надтріснуто, співав старий чоловічий голос* (Любко Дереш).

НАДТЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАДТЯ́ГУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **НАДТЯГНУ́ТИ,** ну́, я́гнеш, *док., діал.* 1. Надходити (у 1 знач.), над'їжджати. *По роз'їзді властивої сезонової, панської публіки починає надтягати сіренька вакаційна публіка* (М. Грушевський); *Тільки старий бандурист, що надтягував туди зі своїм поводжатим* [проводжатим], *не боявся підійти до панів, бо знав, що Божого старця і панам годиться шанувати* (Б. Лепкий); *З Наполеоном до Польщі вернулося тільки кільканадцять тисяч війська. Інші розбиті частини надтягали поволі* (І. Крип'якевич); *Митрополит з повним спокоєм повозкою прямує туди, звідки мав би надтягнути ворог: їхав вулицею Сикстуською через Вали в сторону Личакова* (з мемуарної літ.).

2. Надходити (у 2 знач.), насувати (у 5 знач.). *Паморока немов видимо нависала згори, від темних склепінь, та надтягала густими стовпами збоку, з довгого і темного проходу, що провадив до кримінальських будинків* (І. Франко); *Від заходу надтягала буря* (О. Назарук); *Можуть хмари надтягнути, і почнеться дощ* (із журн.).

НАДТЯГНУ́ТИ *див.* **надтяга́ти.**

НАДТЯ́ГУВАТИ *див.* **надтяга́ти.**

НАДТЯЖКИ́Й, а́, е́. Дуже, надзвичайно тяжкий (у 1, 4, 5 знач.). *Надтяжкі, негабаритні, цінні вантажі, а також ті, що швидко псуються, оперативно перемістити на велику відстань може лише авіаційний транспорт* (з наук.-техн. літ.); *Відповідно до ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі й надтяжкі* (з наук.-попул. літ.); *Надтяжка система оподаткування є фінансово-економічним чинником, що впливає на діяльність емітента* (з навч. літ.); *На сторінках незвичайної книжки "Моя друга світова" автор органічно поєднує особистий гіркий, надтяжкий досвід воєнних та повоєнних років на землі української Волині із життям своїх земляків* (із журн.).

НАДТЯ́ЖКО. Присл. до **надтяжкий.** *Часом буває надтяжко зрозуміти логіку декого з реформаторів* (з газ.).

НАДТЯ́ТИ *див.* **надтина́ти.**

НАДТЯ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надтя́ти.** *В калюжі місяць, як надтята редька* (Е. Андієвська); * Образно. *Душе моя, .. Вернись до мене — хай дзвенить навкруг Надтятий голос в зоряній скорботі* (Д. Павличко); *Міжконфесійна рівновага в Речі Посполитій, події і супутні їм поведінкові стратегії лежать уже по той бік розламу часів, надтятого козацькою шаблею* (з наук.-попул. літ.); // **надтя́то,** *безос. пред. Надтято стовбур сосни дуже глибоко* (із журн.).

НАДУБА́СИТИ, а́шу, а́сиш, *кого, фам.* Док. до **дуба́сити** 1; дуже побити (у 2, 5 знач.). *Біжить Сашко і сміючись спостерігає, як дівчатка за ним женуться, щоб надубасити* (з газ.).

НАДУБИ́ТИ, дублю́, ду́биш; *мн.* наду́блять; *док., що.* 1. Док. до **дуби́ти** 1; вичинити шкіру. *Протягом доби шкіру надубили в розчині із запареної окропом дубової кори й зафарбували в жовтий колір* (із журн.).

2. *розм.* Приготувати певну кількість чого-небудь. *Заставили комаря* [комара] *Сала надубити. Штири тики надубили, Сто пар ковбас наточили, Шпаки припекали* [припікали], *До столу давали* (з народної пісні); *Як ускочив, так жменю оріхів і надубив* (Сл. Б. Грінченка).

НАДУБІ́ЛИЙ, а, е, *розм.* Який задубів, став твердим (у 2 знач.); згрубілий (у 2 знач.). *Він скине в коридорі надубілу спецівку і з гідністю старшого сяде за стіл* (О. Гуреїв).

НАДУ́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надуби́ти** 1. *Пергамент виробляли з надубленої шкіри й використовували для письма* (з навч. літ.); // **наду́блено,** *безос. пред. Надублено шкіру овець для пошиття кожушків* (із журн.).

НАДУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до надування. *Інтеркулер, або радіатор охолодження надувального повітря, пропускає через себе та охолоджує повітря, яке надходить від турбіни* (з наук.-техн. літ.); *Якщо надувальний пристрій підняти догори, повільно відходячи назад, потік повітря, що утвориться під час руху, надує мильну бульбашку* (із журн.).

НАДУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто надуває що-небудь. *У Софії Київській, на фресці, крім органа, органіста та двох надувальників (надували повітря в міхи), зображені музиканти зі струнними й духовими інструментами* (з наук. літ.); *У 1950-ті роки якість повітряних куль помітно покращилася, тому зникла необхідність звертатися по допомогу до надувальника* (з навч. літ.).

НАДУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **надува́льник.** *Компанії, що спеціалізується з організації дитячих святкових заходів, потрібна надувальниця повітряних кульок — жінка від 25 до 35, яка вміє поводитися з дітьми* (з мови реклами).

НАДУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надува́ти** 1, 2. *Багато реготу викликало надування поплавців Полянського, з яких дуже швидко й легко можна зробити хисткий місток через річку* (О. Донченко); *Унаслідок надування сильними вітрами великої кількості опалого листя алеї парку засмічуються, а це затруднює рух пішоходів* (з газ.).

НАДУВА́ТИ, НАДИМА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДУ́ТИ,** надму́, надме́ш *і* наду́ю, наду́єш, *док.* 1. *що.* Наповнювати що-небудь повітрям, газом і т. ін.; роздувати (у 3 знач.). *Тішиться дитина — Забавка чудна: Надимає з мила Пухирці вона* (Дніпрова Чайка); *Туго шини надуваєм!.. Гей, сідайте, пасажири, В ряд по два і по чотири* (І. Нехода); *Напустила* [бабега] *тої піни повну наволочку з міцного полотна, ще й надула її, і почала терти Хуррем тою наволочкою-пузирем, била, масажувала* (П. Загребельний); *Я швидко надув шкіряні міхи і пов'язав їх між собою. Припасував до них зброю, линви та вуздечки* (Ю. Логвин); // Натягувати, розпрямляти що-небудь (про вітер); робити пружним. *Вітер надував їх* [вітрила], *і вони виривались з рук* (М. Коцюбинський); *Вона міцно стискала ручку зонтика, бо вітер надимав його і рвав з рук* (М. Трублаїні); *Налетів дужий порив вітру, .. надув за спинами хлопців сорочки* (Ю. Збанацький); // Напружуючись, збільшувати об'єм, розмір чого-небудь. *— А ну-бо покажи! — Стьопа надуває щоки і щипає себе за верхню губу* (В. Винниченко); *Погордливо розправляє* [куховар] *вуса і надимає груди* (Ю. Яновський); *— Хіба що скуштувати, — надув черевань товсті щоки, між якими плавали десь углибу блакитні озеречка очей* (П. Загребельний); // *безос. Стецькові груди надуло від болю* (Е. Андієвська); * У порівн. *Маринина рука розпухала, ніби її надувало* (Р. Андріяшик).

2. *тільки* **надува́ти, наду́ти,** *що.* Дуючи, приносити, приганяти що-небудь кудись або наносити течією повітря, створювати щось. *Вітер снігом мете, кучугури наносить, пороги впоперек шляху надуває, що проїхати тяжко* (Б. Лепкий); *У полі гуляв вітер. Крутив поземкою, гнав снігові гриви чортзна-куди, надував замети та перевали* (Ю. Збанацький); *Вночі зірвався вітер, надув з півночі важкі попелясті хмари, розкуйовдив верховіття верб і ясенів* (О. Сизоненко); *Вітер за якісь миті розвіяв, провітрив увесь трюм. Надув його свіжим, вогким повітрям* (Ю. Логвин); // *безос. Небо надувало сірим, на дощ* (О. Ульяненко); *— Бр-р-ррр! — фиркнув він. — У його сідало надуло з вікна холоду* (Р. Андріяшик).

3. *тільки док., безос., розм.* Продувши певний час (про вітер, протяг і т. ін.), спричинити захворювання. *Владика Полікарп наступає на той килимець, а священики швиденько накидають на його рясу пальто, аби не надуло в спину* (М. Малиновська).

4. *тільки* **надува́ти, наду́ти,** *кого, що, перен., розм.* Уводити кого-небудь в оману діями або словами, звичайно для власної вигоди, користі; обдурювати (у 1, 2 знач.). — *Якщо мені клієнт не до вподоби, а ще такого не було, аби мені клієнт подобався, то я його елементарно надуваю* (Ю. Винничук); *Я не міг зразу зорієнтуватися, бо ще не мав нагоди пізнати повіту як слід. Згодом показалося, що не один з тих людців мене надув* (А. Чайковський); *— Я й тепер просиджую вечорами перед дзеркалом. У формі, при всіх регаліях. І милуюся сам собою. Тільки той ваш вар'ят заважає .. Каже, тату, у вас кітель не генеральський. Невже в Одесі надули? Там можуть!* (О. Чорногуз).

◊ **(1) Надува́ти (надима́ти) / наду́ти гу́би,** *фам.:* а) гніваючись, ображаючись і т. ін., надавати обличчю незадоволеного вигляду. *Він морщить лоба, надимає губи, поглядає скоса на княжого двірського* (А. Хижняк); *Галина Потапівна надула губи, бо на педраді дали їй останній підписать протокол* (М. Рильський); *— Варвари! — повторила Мигельська, презирливо надувши губи* (Р. Андріяшик); б) виражати зверхність, поважність і т. ін.; пишатися, зазнаватися. *Вийшов судящий, на всіх позирнув, Ретязь начеплює, губи надув* (Я. Щоголів); *Відчувши небувалу увагу, він надув губи й мовчки стежив за дідом* (Д. Косарик).

НАДУВА́ТИСЯ, НАДИМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАДУ́ТИСЯ,** надму́ся, надме́шся *і* наду́юся, наду́єшся, *док.* 1. Наповнюючись повітрям, газом і т. ін., збільшуватися величиною, розміром; роздуватися. *Піхтір хапає себе за носа; щоки його надуваються, як пузирі, червоніють* (С. Васильченко); *Жаба ще більше надувається, важко піднімає своє животате тіло на каракатих ніжках і повзе на долоню* (К. Гриб); *Він встиг .. скористатися інструкцією стюардеси: пірнувши в потужну хвилю, смикнув стрічку, яка включала рятівний пристрій. Човник, що блискавично надувся, виніс його на поверхню* (О. Бердник); // Розпрямлятися, натягуватися від вітру, від заповнення повітрям. *Кидалась* [молодиця] в *танець так прудко, що синій плащ її надувався й лопотів на вітрі* (М. Коцюбинський); *Слабкі подуви ледве помітного вітерця .. змінилися наполегливими стривоженими поривами, .. і полотнища палаток надувалися й напружено тремтіли* (В. Владко); *Тугий вітер б'є в груди, розхристана сорочка Гната, мов парашут, надимається йому за плечима* (Я. Гримайло); *Вітрило надулось, хвиля загомоніла, і човен помчав прудко, мов чайка морська* (Леся Українка); // Набираючи в рот повітря і стискуючи губи, роздувати щоки. *Позуючи, повнощокий булькатий Хома надимався ще більше, "аби бути страшнішим"* (О. Гончар); *Дме патлатий у трубу, надувся, топчеться ногами .. й веселим оком підморгує танцюрам* (С. Васильченко).

2. Напружуючись, збільшувати об'єм, розмір. *Заруба й досі уявляв свого прадіда великим і сильним, що стоїть біля палаючого горна, .. рукава закачав по лікті, сині жили надимаються* (В. Кучер); *А в пастуха надулись жили, і він зубами заскрипів* (В. Сосюра); *Весла зігнулись в дугу, м'язи на руках у Гриші надулися, мов волейбольні м'ячі, човен стрибнув метрів на п'ять вперед і зупинився* (П. Загребельний); // Збільшувати об'єм, розмір від переповнення чим-небудь. *Процесія обростала випадковими перехожими, пучнявіла і надувалася, як снігова куля* (Ю. Винничук); *Павло глянув на сумку й спитав: — Від чого вона у тебе так надулася?..* (М. Томчаній); // Підніматися, наповнюватися водою. *Заклекотала хвиля в Псьолі* [Пслі], *Клубками піна надулась* (Л. Боровиковський); *Не сьогодні-завтра зашумлять, загуторять мутноокі струмки в ярах, і Дніпро посиніє, надметься* (О. Донченко).

3. *перен., розм.* Набирати гордовитого, поважного вигляду. *Ясь надимався, взявшись у бік рукою, супив брови, морщив своє молоде лице* (І. Нечуй-Левицький); *Ми почали ходити за Миколою, а він, надуваючись від пихи, вдавав із себе страшенно заклопотаного та неприступного* (А. Дімаров); *На воротях, пихато надувшись, стояли два поліцаї* (Ю. Збанацький).

4. *тільки док., перен., розм.* Насупитися, виявляючи незадоволення кимось, чим-небудь або сердячися, ображаючися на когось, щось. *Нюся роздратовано знизала плечима і, надувшись, сіла перед дзеркалом кінчати свій туалет* (А. Головко); *— Давайте поміркуємо, що будемо робити в Корсуні... — Як то що? — надувся Спихальський, який не терпів, коли не погоджувалися з його думкою* (В. Малик); *Віра схопилася з крісла і, ображено надувшись, відійшла до вікна* (М. Руденко).

5. *перен.* Дуже напружуватися, докладати великих зусиль, роблячи, виконуючи що-небудь. *Сидить, надувається, три дні в чоботи взувається* (прислів'я); *Славний промовець надувався від напруги, наче пухир, пучнявів, ріс, немов на дріжджах, мов би щось підносило з крісла його самого та його голос* (Б.-І. Антонич); *Хаєцький, надимаючись, відвалював лантухи з піском, пробивався до дверей* (О. Гончар).

6. *тільки недок.* Пас. до **надува́ти** 1. *Повітряна кулька надувається газом, як правило, повітрям або гелієм* (із журн.); *Мацеста Єлізарівна виглянула з вікна, з якого видувалася напнута сліпучо-біла фіранка, схожа на вітрило яхти, що постійно надувалося невідомими для Сідалковського пасатами* (О. Чорногуз).

НАДУВНИ́Й, а́, е́. Який надувається; надутий повітрям. *Шофер сів на надувного гумового човника, почав лаштувати свої вудки* (М. Чабанівський); *Хлопчик і дівчинка зосереджено жували бутерброди, а молода мати діставала для них з чемодана надувні резинові подушки* (М. Руденко); *Сідалковський приліг на надувний матрац якоїсь імпортної фірми і, заклавши руки за голову, глянув у небо* (О. Чорногуз).

НАДУДА́РНИЙ, а, е. Який перевершує ударні норми виконання чого-небудь. *Роботи було надзвичайно багато. Тут усі працювали надударними темпами. І на хвилину не залишали заводу Макаренко і Самборський* (М. Трублаїні).

НАДУ́ДКУВАТИЙ, а, е, *розм., рідко.* Який має повне стебло. *Очерет густий та й надудкуватий* (Сл. Б. Грінченка).

НАДУ́ДЛИТИСЯ, люся, лишся, *док., вульг.* 1. *чого.* Випити дуже багато чого-небудь; напитися. *Надудливсь чаю Та й сам не знаю, Як злізти з драбинки У панські будинки!* (П. Гулак-Артемовський); *— Весело було у Кончака? — спитала Настя, щоб звести розмову на інше. — Надудлилися вина, скільки хотіли?* (В. Малик); *Одні буйволи ще пили, як інші .. вже позалазили до води і викачувались в рідкій грязюці .. Та другим ні надудлитись, ні вивалятись у багні не пощастило* (Ю. Логвин).

2. Напитися до сп'яніння. *Горілка лилась з бутлів, неначе в лотоки .. Левко вже зовсім надудлився* (І. Нечуй-Левицький); *Кореспондент випив сто грамів, попоїв і поїхав. А Сиволап не встав із-за столу, поки не надудлився* (Д. Ткач); *Випити нема з ким. Я ж не п'яничка, щоб сама* [самій] *надудлитися* (Ю. Іздрик).

НАДУЖИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надужива́ти.** *Їй* [матері] *стало раптом гірше. Наче всі свої слабкі, надуживані протягом останнього часу сили вона до краю вичерпала, поки їхала до залізниці й пройшла до поїзда* (Б. Антоненко-Давидович); *Надуживаний прийом мовлення перетворюється на стереотип поведінки мовців, набуває загального поширення й урешті-решт утрачає вартість* (із журн.).

НАДУЖИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надужива́ти.** *Його обличчя з підпухлими очима, невиспане й одутле, свідчило про безсонні ночі та надуживання міцними напоями* (Л. Дмитерко); *Надуживання іншомовної лексики породжує небажану варіативність, засмічує мову* (з навч. літ.); *Без галасу і крику, без надуживання окликами, спокійно і вдумливо, по-філософському Василь Мисик порівнює і зважує минуле життя народу, яке йому добре відоме, і сучасне* (із журн.).

НАДУЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАДУЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док., чим, рідше чого.* Надмірно користуватися чим-небудь або вживати, використовувати що-небудь у більшій, ніж потрібно, кількості; зловживати. *Згодом художник став надуживати як вишуканістю кольорів, так і витонченістю форм* (Л. Дмитерко); *Лариса питала в нього, чи він не хворий, і радила не надуживати нічними годинами праці*

(О. Гуреїв); *У подорожніх нотатках не заведено надуживати цифрами, але доводиться вдатися до них іще раз, зауважували автори* (О. Шугай); — *Моя матінка надуживала сил задля спільної кишені, то ви ні гу-гу, а як черга до ваших дійшла, то ви зараз гальмо тиснете?* (Ю. Винничук); *Мабуть, помітивши, що .. надужив влади, міліціонер вирішив поправити діло заспокійливим жартом* (О. Гончар); *Один час він редагував міську газету, але якось, надуживши спиртним, .. потрапив до міліції за грубе порушення громадського порядку* (В. Дрозд); // Неправильно користуватися чим-небудь; використовувати щось на зло, на шкоду. — *Одного лише боюся, щоб ви* [школярі] .. *не надуживали його доброти* (І. Франко); *Розумів* [Дмитро Іванович], *що не має права порушувати обов'язкових для всіх правил і норм, надуживати співчуттям, яке виникло з тяжкого становища сина* (Ю. Мушкетик); *Ми не надуживемо правди, коли скажемо, що, за виключкою* [винятком] *труп Садовського та Саксаганського та ще кількох кращих українських труп, переважна частина їх перевелася ні на що* (Л. Старицька-Черняхівська).

НАДУЖИ́ТИ *див.* **надужива́ти.**

НАДУЖИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надужи́ти.** — *Бідна панно Маню!* — *додав* [доктор], *звертаючися до неї.* — *Ви самі ще реконвалесцентка, а мимо того ваші надужиті сили мусять це ще недовгий час видержати* (О. Кобилянська); // **надужи́то,** *безос. пред.* — *Миколо... А... Підпис?.. Твій підпис?.. А?* — *Бог з тобою!* — *посміхнувся Микола, вгадавши з самого тону, що десь надужито його підписом.* — *Мій підпис?!* (І. Багряний).

НАДУЖИ́ТОК, тку, *ч., розм.* Те саме, що **надужиття́.** — *Надужиток здібністю мислити — ось де наш величезний злочин* (В. Підмогильний); *Українські народні прислів'я застерігають від надужитку, який часто-густо був пов'язаний із переїданням: "Ласа їда — животу біда"; "Хто багато їсть і п'є, той в розум не тне"* (з наук. літ.).

НАДУЖИТТЯ́, я́, *с.* 1. Дія за знач. **надужи́ти.** *Вони* [плани] *і не могли бути здійснені на тому етапі, коли комуна з надужиттям всіх своїх сил пробивалась до своєї першої річниці крізь море матеріальних і моральних труднощів* (І. Микитенко); *Султан Баязид, виснаживши здоров'я різними нездоровими надужиттями, вирішив шукати заспокоєння в одурманюванні опієм* (П. Загребельний); // Неправильне вживання чого-небудь. *Кожний шукає шляху, який йому найдогіднішиий для його цілей. Називати це жертвою — то, на мою думку, надужиття великого слова* (І. Франко).

2. *перев. мн.* Незаконні дії, учинки. *Яким слухав і своїм вухам не вірив, які то там діялися надужиття; та все те побороли чесні виборці* (Н. Кобринська); *Стали* [січовики] *мені розповідати, які надужиття робляться при сільських виборах, як ведеться агітація* (Леся Українка); *Під час кампанії треба за всяку ціну остерігатися провокацій, а про всякі надужиття .. повідомляти тов. старосту* (П. Козланюк).

НАДУ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для дула. *Гвинтівка "Гвинторіз" має систему глушіння звуку пострілу, що складається з камерного надульного глушника та розширювальної камери* (з наук. літ.); *Дульне гальмо, або надульний газодинамічний пристрій, призначене для поглинання частини кінетичної енергії відкотної частини гармати під час пострілу* (з навч. літ.).

НАДУ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. *спец.* Широке сталеве кільце на кінці дула. *Основним призначенням надульника є зменшення коливань ствола, спричинених віддачею, а також вібрацією пружини* (з навч. літ.); *Занадто важкий надульник порушує баланс зброї, що негативно впливає на результати стріляння* (із журн.).

2. Чохол, який надягають на дуло. *Хлопець зняв парусиновий надульник й оглянув зброю* (із журн.).

НА́ДУМ, у, *ч., рідко.* Те саме, що **за́дум** 1. [К е н т:] *Отямся* [королю]! *Схаменись! Відкинь свій надум, бо допоки дишу, Казатиму, що зло єси вчинив!* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра).

НАДУ́МА, и, *ж., діал.* 1. Надум. *Різний зміст* [книжок]: *ця щира, повна віри і серця повна, писана горінням і кров'ю писана, а та важка надумою і правд насінням* (Б.-І. Антонич).

2. Стан того, хто задумався, заглибився в роздуми; задума. *За хвилину надуми додала* [Дора]: — *А як лиш трохи буде дощ падати, Богдане.., то що зробити в такім разі? Ризикувати і їхати?* (О. Кобилянська); — *Курінний командний пункт далеко,* — *сказав з надумою Грозбецький.* — *Сотенного нема, а до його заступника нема що йти. Німець* (О. Лисяк).

○ **(1) Без наду́ми,** *у знач. присл.* — не думаючи, не вагаючись. — *Яку ви любите музику?* — *несподівано запитала вона.* — *Гріга,* — *відповів без надуми я* (У. Самчук); — *Ти віруєш у Бога?* — *спитала потім Ольга ..* — *Вірую,* — *відповів я без надуми. Ніхто ж мене не міг підслухати* (Р. Федорів).

НАДУ́МАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наду́мати.** *Літературна жилка б'ється в Мартовича ще замолоду. В гімназії він розважає товаришів надуманими оповіданнями* (М. Зеров); *Пелех, якому, видно, ті комедії вельми сподобалися.., заходився показувати, як грали лицедії "Блудного сина", надуманого Симеоном Полоцьким* (Ю. Мушкетик); // **наду́мано,** *безос. пред. Навпроти вікна росло велике крислате дерево. Заховавшися серед його віт, можна зручно й до того ж безкарно глянути до кімнати. Надумано — зроблено* (Ю. Смолич).

2. *у знач. прикм.* Позбавлений чогось реального, природного; навмисне придуманий. *В ньому не було й тіні чогось удаваного чи надуманого. І в житті Янка Купала був щирий і простий, .. як сам його народ* (Т. Масенко); — *Я подумав, що Бог, справжній Бог, а не надуманий, фіктивний, ніколи не допустив би існування націй...* (Ю. Андрухович); *Надумані сюжетні схеми згубно впливають на будь-який жанр, а особливо на байку* (з газ.).

НАДУ́МАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наду́маний** 2. *Чайка все більше захоплювався дівчиною, незважаючи на ту огиду, яку спричиняло в ньому її позування, її надуманість — оте все бажання показати себе надзвичайно складною поетичною істотою* (Д. Бузько); *Вадим відразу показав судді копії цих документів, щоби довести надуманість звинувачень міської ради* (В. Хрущак); *Несподіваність і сміливість поетичного образу Е. Межелайтіса йде не від надуманості та намагання будь-що-будь сказати по-новому, а від глибокого заглиблення в саму соціальну природу людини* (із журн.).

НАДУ́МАНО. Присл. до **наду́маний.** — *І чого це надумано славити про мене, буцімто я гарна?* — *казала вона ніби знехотя, аби тільки хоч про що-небудь побазікати з со-*

бою (М. Рильський, пер. з тв. М. Гоголя); // *безос. пред. Ти надто вже просто говориш про кохання, ніби справа йде про якусь купівлю чи то продаж. Якось чи то надумано, чи то навіть меркантильно все це...* (М. Хвильовий).

НАДУ́МАТИ *див.* **наду́мувати.**

НАДУ́МАТИСЯ *див.* **наду́муватися.**

НАДУ́МУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наду́мувати.** *Велика сприйнятливість до слухових вражень, уява, що в ній велике місце належало образам слуховим, — до певної міри з'ясовують нам, чому чисті описи та розповіді вдавалися Лесі Українці гірше, аніж з дитинства надумувані монологи та діалоги улюблених героїв* (М. Зеров).

НАДУ́МУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наду́мувати.** *Повинен був* [Орядин] *без надумування вступити на теологію і навіть не просити Маєвського о гроші, коли цей вже такий скупар* (О. Кобилянська); *Дворецький спокійно й поважно вклонився панові й без надумування відповів: — .. Я, світлий пане, люблю й важу обряд і мову батьків* (Н. Королева).

НАДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **НАДУ́МАТИ,** аю, аєш, *док., що і без прям. дод.* 1. *з інфін.* Міркуючи, приходити до якоїсь думки; задумувати (у 1 знач.). *Гетьман .. вийняв люльку й почав повільно набивати її. Це заспокоювало: гетьман уже щось надумав, бо коли не надумував, люльки не набивав* (Ю. Мушкетик); *Батько з сином думав, думав, де б то взяти грошей, і надумав продати кабана* (І. Нечуй-Левицький); *Я надумав сказати директорові, що матері немає часу* (Л. Смілянський); *Тодосій надумав майнути до Канади* (Р. Андріяшик); *Взагалі, що з ним* [будинком] *надумали робити? Зносити? Шкода: унікальний зразок модерну, початок століття* (Ю. Андрухович).

2. Придумувати що-небудь. *Юрієві добре була відома ця посмішка друга з малоліття: так посміхався Віталій, коли надумував якусь каверзу* (Ю. Смолич); *Хтось надумав ще один маленький драматичний етюд, до пари "Міріам", але не знає, коли напише, тепер ще не має сили* (Леся Українка); *— Ввечері заходьте до мене і весла захопіть. Тільки обов'язково. Я щось таке надумав, що вам і не приснилось!* (П. Панч); *— Гірко без твоїх вигадок. Кажи, що надумав, ясніше!* (О. Бердник); *Деякий час я розмірковував, куди заховати свою знахідку, і не надумав нічого кращого, ніж запхати пакунок собі за ремінь, під шинель* (Д. Білий).

3. Багато думати про щось; передумувати. *Яких-то снів наснила* [мати] *за війну. Яких думок надумала за літа!* (А. Малишко).

4. *тільки док.* Нагадати, пригадати що-небудь, відновити в пам'яті; згадати. *Не встигла Катя надумати* [пісню], *як інша з дівчат почала: — Чорноморець, матінко, чорноморець, — і кілька голосів підхопили: — Вивів мене, босую, на морозець* (А. Головко).

НАДУ́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАДУ́МАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. Те саме, що **наду́мувати** 1. *Щоб шлюб Амура та Психеї був рівним і законним, Юпітер надумується підняти дівчину до рівня богів* (з навч. літ.); *Кайдашиха надумалась піти до священика й просити його, щоб він освятив хати* (І. Нечуй-Левицький); *Тож учора ввечері надумався* [Семен] *було написати їй листа* (Л. Смілянський); *Тато Антін все обіцяв, що от-от надумається. Ну трішечки ще подумає. Ну деньок-другий* (В. Лис).

2. *тільки недок.* Роздумувати над чим-небудь; замислюватися, задумуватися. *Пан був голодний, то й, не надумуючися, почав гризти той твердий хліб* (І. Франко); *Мартоха саме надумувалась над тим, як би його обійтися з чоловіком* (Леся Українка); *Привели стару ключницю. Вона була на диво спокійна і відповідала на все, не надумуючись* (Мирослав Ірчан); *Богданко слухняно повторює за бабусею — і раз, і вдруге, зрештою надумується й питає: — А в тому морі є й острови?* (Д. Міщенко).

НАДУРИ́ТИ, дурю́, ду́риш, *док., розм.* 1. *кого.* Увести кого-небудь в оману; обдурити (у 1, 2 знач.). *Він чекав її ще два дні, а потім вирішив, що вона його надурила і ніколи до нього не приїде* (Ю. Покальчук); *— Коли хочеш, щоб тобі вірили, то спершу навчись прикидатися .. Втім, мене однаково не надуриш — по очах бачу, що ти згоден зі мною* (О. Авраменко, В. Авраменко); *— Заспокойся, — засміявся Дордже, — я надурив тебе .. А ти не ведись на все, що тобі кажуть люди в горах* (І. Карпа).

2. *з кого.* Обдурюючи, діючи нечесно, відібрати в кого-небудь щось. *— Як же його жити, Галю?... Та хіба ми крадемо? Ми своє одбираємо... Пан — наробив нами, жид — надурив з нас... А нам хіба з голоду пропадати?* (Панас Мирний).

◊ **(1) Надури́ти го́лову** *кому і без дод.* — позбавити кого-небудь здатності розсудливо, спокійно міркувати; утомити постійними клопотами. *За цілий день надурять діти голову* (Сл. Б. Грінченка).

НАДУРІ́ТИ, íю, íєш, *док., розм.* Багато, досхочу попустувати, подуріти. *Удосталь надуріти.*

НАДУ́РНО, *присл., діал.* Не даючи бажаного результату; даремно, марно. *— Ми, здається, надурно ждемо на ваших синів і на наші гроші, ватажку, — промовив той сам* [самий] *низенький чоловічок, що перед тим говорив* (І. Франко); *"Ані капля людської крові надурно не упаде. Із тої війни мусить бути якийсь пожиток", — думає, зітхаючи, старий* (Б. Лепкий); *Не знав* [Сень] *ще добре, що це слово — "справник" — означає... Та як побачив, що .. Собенко став справником, відразу зміркував, що воно мусить означати якесь начальство, бо ж такий багатир надурно ним би не хвалився* (І. Керницький).

НАДУРНЯ́К, *присл., розм.* Не витрачаючи коштів; задарма (у 1 знач.). *Омелько вже не одну пляшку самогону ставив, щоб його .. не дражнили. На тому латалося чимало любителів заправитися надурняк* (В. Симоненко); *Ще не бачив світ такого, хай і найвірнішого, слуги вітчизни, що відмовився б випити надурняк* (П. Загребельний); *Славився* [Струмило] *своєю скупістю і тільки й думав, як би то видурити жеребця надурняк* (Ю. Винничук).

НАДУРО́ЧНИЙ, а, е. 1. Який виконується, здійснюється в години понад установлений, признач. нормою робочий час. *Забороняється залучати осіб, молодших 18 років, до нічних і надурочних робіт і до робіт у вихідні дні* (з мови документів); // Який виходить за межі установленого, признач. нормою (про час). *Робота у святкові, неробочі й вихідні дні, якщо вона не компенсується іншим часом відпочинку, а також у надурочний час, оплачується в подвійному розмірі* (з мови документів).

2. Який сплачується за роботу, виконану в години понад установлений, признач. нормою робочий час. *Сорок підручних хлопців весело щипали один одного, вельми задоволені з того, що свій надурочний шилінг вони заробили без будь-якого напруження м'язів чи нервів* (Ю. Смолич); *Веня при-*

йшла додому дещо пізнувато, правда, перед тим подзвонила чоловікові, аби не хвилювався: затримується на роботі, надурочна .. оплата (В. Чемерис); // *у знач. ім.* **надуро́чні,** них, *мн.* Плата за надурочну роботу. — *Тут нікому не треба було старатись. — Ви думаєте, мадмуазель? А що коли це наш Безпалько? Ось побачите, коли він вам ще й надурочних не влаштує* (В. Підмогильний); — *Я сьогодні на п'ять хвилин більше друкувала! Я не кінь! Я не можу! Давайте надурочні!* (Остап Вишня).

НАДУРО́ЧНО. Присл. до **надуро́чний** 1. *Надурочно працюватиму. В нічну зміну попрошуся гіпсолітові плити готувати* (М. Йогансен); *Нову гуту заклали поруч із старою, працювали хоч більше надурочно, але залюбки, і через рік вивели вже під дах* (П. Панч); *Микола розповів, що працював надурочно* (В. Гжицький).

НАДУСПІ́ШНИЙ, а, е. Який супроводжується посиленим успіхом, досяг значного успіху; надзвичайно успішний. *Надуспішний торішній дебют (перше місце) співачка підтвердила й у цьому сезоні, знову посівши призове місце* (з газ.).

НАДУ́ТИ *див.* **надува́ти.**

НАДУ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наду́ти** 1, 2. *Величезна біла сигара, надута воднем, здіймалась над аеродромом* (М. Трублаїні); *Крихітна довгаста кімнатка з округлою стелею .. Вузеньке ліжко з подушечкою, на якій ледве вміщується голова... І ця подушка не звичайна, а надута повітрям* (В. Владко); *Як гарно в парку восени: під ногами виграє багряними та жовтогарячими барвами надуте вітром листя* (із журн.); * У порівн. *Сидів він за столом, ніби надутий насосом, круглий, витріщкуватий, схожий на сову* (І. Цюпа).

2. *у знач. прикм.* Збільшений щодо величини, об'єму і т. ін. *Діти з неприродно надутими черевами, в довгих сорочках з грубого полотна .. з великим недовір'ям приймають .. від чужої людини шматок хліба* (Мирослав Ірчан); *Флегон не звернув уваги на прихований глум і тільки потер долонею спітніле чоло та випустив повітря з надутих щік* (Н. Королева); *Глянула* [мати] *й ледве не кинеться в плач: Ясно! Потрібна примочка! — Сильно розпухла, надута, як м'яч, Ліва щока у синочка!* (С. Олійник); *Сеньйор Помідор, як його тут прозвано, бо щоки надуті й червоні, справді як тугий помідор, мабуть, самими тортами матуся годувала* (О. Гончар); *В руці піднісши для показу надутий шкіряний капшук із грішми, дід Гордій голосом співочим, як калинова сурмонька, став замовляти товари* (Є. Гуцало).

3. *у знач. прикм., перен., розм.* Гордовитий, чванливий, бундючний, пихатий. *З'явились дами, гарно повбирані, надуті, вдаючи з себе значних, навіть великих паній* (І. Нечуй-Левицький); *Він надто розійшовся, надто вже легко давалися йому жарти й дотепи з приводу надутих фалангістських офіцерів* (В. Владко); *Нерозумний король послухав не досвідчених воїнів, а цих надутих крикунів і хвальків* (П. Загребельний).

4. *у знач. прикм., перен., розм.* Який має ображений, сердитий вигляд, незадоволене обличчя. *Олеся никала мовчки по залі й цілий день ходила надута й насуплена* (І. Нечуй-Левицький); *Сашко почервонів від роздратування, але змовк. Він сидів надутий хвилину, другу* (О. Донченко); *Біля контори колгоспу знудьговано жде когось компанія молодих людей..: хлопці в футболках, серед них дівчина кимось ніби ображена, надута* (О. Гончар).

5. *у знач. прикм., перен., розм.* Надмірно урочистий, пишномовний (про стиль, мову, слова і т. ін.). *В противенстві до тяжкої, надутої та риторичної мови духовних драм інтермедії кипіли життям і акцією* (І. Франко); *Царинний, наслідуючи старих генералів.., розповів густим надутим і тому трошки хриплим голосом, що .. управління бригади з одним полком залишаються в місті* (М. Івченко).

НАДУ́ТИСЯ *див.* **надува́тися.**

НАДУ́ТІСТЬ, тості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **наду́тий** 3–5. *Бундючно, з неприродною надутістю, засіли на своїх місцях по боках судді* (Мирослав Ірчан); *Другий Ваш вірш так, як і перший, грішить надутістю стилю і неясністю основної гадки* (І. Франко); — *Тепер я трохи починаю розуміти, що таке прусський стиль. Сумішка хвальковитості, самовдоволення і надутості — ось що воно таке* (В. Собко).

НАДУ́ТО, *розм.* Присл. до **наду́тий** 3, 4. *Настуся ледве підвелась і холодно й надуто привіталась з дядиною Ніною* (І. Нечуй-Левицький); *Проходячи мимо Колосовського, .. Павлущенко щоразу надуто відводив погляд убік, мовби даючи цим зрозуміти, що він не згоден з його присутністю* (О. Гончар); [П р о к і п С в и р и д о в и ч:] *Ну, ну! Не сердься, моя старесенька, то я пожартував! Стара мовчить надуто* (М. Старицький).

НАДУТО́МА, и, *ж., рідко.* Надзвичайно велика втома. *Він обережно підвів її. Вона стояла, притулившись до нього, тремтлива. — Дяку... — відповіла, — надутома... уже гаразд* (В. Підмогильний).

НАДУ́ШЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **надуши́ти[1]** 1. *Холоне тіло, терпнуть надушені об метал кістки* (М. Сиротюк).

НАДУ́ШЕНИЙ[2], а, е. 1. Дієпр. пас. до **надуши́ти[2]**. *Саше, надушені подушечки, кладуть між білизною для надання їй приємного запаху* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який надушився, пахне парфумами. *Попенко — у червонуватому сертуці, у рябій жилетці, у полосатих штанях, пригладжений, як киця, припомажений, надушений* (Панас Мирний); *Ніхто не впізнавав його — не було вже дисциплінованого, прилизаного й надушеного чиновника* (С. Васильченко); *Капітан був свіжовиголений, надушений* (В. Малик).

НАДУШИ́ТИ[1] *див.* **наду́шувати[1]**.

НАДУШИ́ТИ[2] *див.* **наду́шувати[2]**.

НАДУШИ́ТИСЯ *див.* **наду́шуватися[2]**.

НАДУ́ШУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **наду́шувати[1]** 1. *При проведенні зовнішнього масажу серця однією людиною необхідно після кожних двох вдувань повітря провести 10 надушувань на грудну клітку* (з навч. літ.); *Добре пропечене тісто не крихке, рівномірно пористе, без пустот, а при легкому надушуванні пальцем набуває первинної форми* (із журн.).

НАДУ́ШУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **наду́шувати[2]**. *Для надушування білизни застосовують так звані сухі духи, або саше, у формі мішечків, наповнених надушеним порошком* (із журн.).

НАДУ́ШУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **НАДУШИ́ТИ,** душу́, ду́шиш, *док.* 1. *що, на що.* Натискувати, надавлювати на що-небудь. *Фріц тихенько надушує на двері.., вони безшумно трошки відчиняються* (В. Винниченко); — *Хіба взяти рушницю, надушити пружину — і — прощай навіки думки, милі надії!..* (Панас Мирний); *Він, як вихор, скочив у вагон і надушив кнопку дзвінка два рази* (Ю. Яновський); // *кого.*

Натискаючи, придавлюючи кого-небудь, завдати фізичного болю. *Весь натовп безтямно впав додолу, надушуючи один одного.., затримуючи вигук болю* (В. Підмогильний); *Потім один надушив другого, сів на грудях, набрав пороху з дороги в жменю й почав забивать порохом рот, ніс, очі* (І. Нечуй-Левицький).

2. *тільки док., кого, що, розм.* Душачи, знищити велику кількість чогось живого. *Надушити комах.*

НАДУ́ШУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **НАДУШИ́ТИ**, душу́, ду́шиш, *док., кого, що.* Обприскувати, змочувати, натирати кого-, що-небудь духами або чим-небудь пахучим. *У багатьох народів, наприклад Полінезії й Африки, прийнято надушувати парфумами саме волосся* (з навч. літ.); *За допомогою аерозолю можна надушувати одяг, проте варто спочатку переконатися, що він не залишає плям на тканині* (із журн.); [К о н о н:] *Який від вас гарний пах іде?* [Ж е н я:] *Хочеш, я й тебе надушу?* (М. Кропивницький); *Уже надходило свято Першого травня. Напередодні я зробила ванну, вимила й надушила своє тіло* (М. Хвильовий); *Інтересно: чи дорогі ж таки духи, чи так собі? Завтра навмисне зайду. Не я буду, коли не змушу її надушити мене* (І. Рябокляч).

НАДУ́ШУВАТИСЯ[1], ується, *недок.* Пас. до **наду́шувати[1]** 1. *Кнопки для керування магнітолою та електронікою автомобіля на дотик приємні, надушуються м'яко, а кермо виготовлене з якісного пластику* (із журн.).

НАДУ́ШУВАТИСЯ[2], уюся, уєшся, *недок.*, **НАДУШИ́ТИСЯ**, ушу́ся, у́шишся, *док.* 1. Обприскуватися, змочуватися, натиратися духами або чим-небудь пахучим. *Надушуватися парфумами, одеколоном потрібно "в міру", адже занадто сильний та стійкий запах є ознакою поганого тону* (із журн.); *Повернувся Горбенко наприкінці робочого дня, і хоч густо надушився міцним одеколоном, — дух коньячку однак давався взнаки* (Я. Гримайло); *Батюшка був і справді молодий, гарний з лиця, .. ще й духами міцно пах. Останнє Дзякунці не сподобалося. "Надушився, як парубок", — подумала* (Григір Тютюнник); *Щоб якнайкраще надушитися парфумами, треба розсіяти їх у повітрі перед собою та зробити крок уперед* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **наду́шувати[2]**. *В аристократів було прийнято носити при собі носовичок, який надушувався парфумами* (з наук.-попул. літ.).

НА́ДФІЛЬ, я, *ч., техн.* Невеликий напилок з дрібною насічкою для точних робіт. *Із синтетичних алмазів виготовляють безліч абразивних інструментів: круги, відрізні диски, надфілі тощо* (з наук.-попул. літ.); *Цанговий олівець, призначений для грифеля великого діаметра, можна перетворити на зручну рукоятку для кріплення надфіля, мітчика чи свердла* (з газ.).

НАДФРА́ЗНИЙ, а, е: △ **Надфра́зна є́дність** *див.* **є́дність.**

НАДХВІ́СТЯ, я, *с.* Частина оперення птаха біля хвоста. *Молодий птах чечевиці сибірської подібний до дорослої самиці, проте в нього пера на спині з рудуватою облямівкою, а поперек і надхвістя рожевуваті* (з наук. літ.); *У містах живуть ластівки-"воронки". Вони блискучо-чорні з білим надхвістям* (з наук.-попул. літ.).

НАДХМА́РНИЙ, а, е. Який міститься, здійснюється і т. ін. над хмарами, вище хмар. *Покинувши землю, Зірниця вернулась у свою небесну надхмарну палату* (І. Нечуй-Левицький); *В надхмарній синяві, в глибокому забої, На ниві, де прославсь єдваб озимини, В лабораторії, серед імли морської Лунає поклик цей: геть паліїв війни!* (М. Рильський); *Надхмарний гуркіт їх* [голубів] *притьмом сполохав* (Л. Дмитерко); *Мій надхмарний літак повертався назад додому — знову над океаном, над череп'яними дахами Європи до вересневого Києва* (М. Вінграновський); // *поет.* Потойбічний, неземний, небесний. *Традиція романтичної школи веде його* [Каспровича] *в світ примар і фантастичних постатей, утоплеників, надхмарних дів* (І. Франко); *Все, чого душа запрагне, Я створю в одну хвилину, В таємні світи надхмарні Я на крилах думки лину* (Леся Українка); *Вона, певно, розв'язує космічну проблему і весь час витає в надхмарних висотах* (О. Донченко); // *перен.* Відірваний від дійсності; далекий, недосяжний. *Для того, щоб жити, я мушу бути певним в тому, що і де я роблю. Раніше я блукав по різних надхмарних країнах і через те не бачив землі* (В. Винниченко).

◊ **Будува́ти повітря́ні (надхма́рні) за́мки** *див.* **будува́ти.**

НАДХМА́Р'Я, я, *с.* Надхмарний простір, надхмарна височінь. *В небі .. ганялися один за одним літаки. Інколи вони ховалися у хмари, інколи майже торкалися блискучими лижами снігу, щоб у ту ж мить знову зникнути у надхмар'ї* (В. Собко); // *поет.* Небесний, повітряний простір. *Ти* [народ] *завойовуєш надхмар'я, Вогонь ти крешеш із води, Викохуєш у Заполяр'ї Землі південної плоди* (М. Рильський); *Машини вищого класу вже незабаром зможуть замінити людину на різних роботах. Вони підніматимуться в надхмар'я і вгризатимуться в надра планети* (М. Дашкієв).

НАДХО́ДЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надхо́дити** 1–3. *Фрідріх Шакерт тримав телефонну трубку і хотів слухати звіт коменданта збірного пункту про надходження робочих колон* (Д. Бедзик); *Проаналізувавши матеріали цієї справи, я дійшов до висновку, що співробітник "Тартару" .. викрадений був для остаточного уточнення інформації про надходження транспорту* (Л. Кононович); *Просто над тапчаном, у стелі, починався "комин" для надходження свіжого повітря* (М. Матіос); *Шановний автор обіцяє інші дослідження під час своєї подорожі .. подати в низці праць, які будуть публікуватися в міру надходження обіцяних матеріалів* (І. Франко); *Самого лише ходіння на каву цілком було достатньо, аби підтримувати дружні стосунки і добувати інформацію про надходження нових книг* (Ю. Винничук); *Чому Квітчин Шпак не читає газет синхронно, в міру їх надходження, а терпляче відкладає, аби потім проковтнути підряд цілу річну підшивку?* (О. Забужко); — *Вигадайте пристойну легальну діяльність, яка б не заперечувала надходження суперечливих коштів* (Люко Дашвар).

2. Усе те, що надходить куди-небудь і потрапляє в чиєсь розпорядження. *Мала все-таки тверезу голову і теж не довіряла тій нитці, за яку вони трималась: отим щомісячним надходженням від Галиного батька* (Валерій Шевчук); *На всі розпитування сестра відповідала, що її постачальник не бажає розкривати джерела своїх надходжень* (О. Авраменко); — *Ну й куди ж це ти намилилася?* — *запитав її бездомний, що якраз вимацував нові надходження зі сміттєбаку* (І. Карпа); *Фінанси обумовлюють грошові відносини через нагромадження, розподіл і використання грошових надходжень* (з мови документів).

НАДХО́ДИТИ, *рідко* **НАДІХО́ДИТИ**, джу, диш, *недок.*, **НАДІЙТИ́**, дійду́, ді́йде́ш, *док.* 1. Ідучи, прибувати кудись

або наближатися до кого-, чого-небудь, часто трохи пізніше, ніж інші; підходити (у 1 знач.), приходити (у 1 знач.). *Хата усе наповнялася людьми, що надіходили* (Марко Вовчок); *Семен побачив, що надходить Панько й буде попри нього проходити* (Л. Мартович); *Людей було вже чимало, і ще надходили. Більше молодь: хлопці, дівчата...* (А. Головко); *— Сип, дочко, обідати, — казала мати. — Нехай, мамо, Василь надійде, — одказала Ганна* (І. Нечуй-Левицький); *— Мені треба до Олесі забігти. А ви собі йдіть. Я, можливо, надійду пізніше* (М. Руденко); *Днями висиджує* [художник-портретист] *біля ринку на холодній сходинці і чекає, що нарешті надійде групка туристів, і кожен замовить свій портрет* (С. Андрухович); // Ідучи, пливучи, прибувати куди-небудь, наближатися до чого-небудь. *Почувся гугіт: то надходив поїзд. Вже здалека пробивали темряву два його великі вогняні ока* (Б. Грінченко); *Надходить пароплав. Зигзагами хисткими Огні відбилися у чорній глибині* (М. Рильський); *З поля одна за одною надходять гарби і автомашини, навантажені зеленою кукурудзяною масою* (І. Цюпа); *Перші плоти мали надійти в понеділок уранці* (І. Муратов); // Прямуючи, досягати чогось, опинятися де-небудь (про що-небудь, що рухається). *Уявіть собі, що ви дихаєте водою, дуже насиченою киснем. Вода надходить до ваших легень і виходить, як повітря* (М. Білкун); *У криївку надходило небагато повітря, але на ніч чи на один день його якраз ставало, щоб не почувати себе геть кепсько* (М. Матіос); *Кисень до ґрунту надходить здебільшого з атмосферного повітря, тому його більше у верхніх шарах* (з наук. літ.); *Вода, що надійшла в рослину, транспортується від клітини до клітини в усі органи, забезпечуючи всі життєво необхідні процеси* (з навч. літ.); // *розм.* Прибувати куди-небудь з певним завданням (перев. своєчасно, в потрібний момент). *На зустрічних машинах надходили резерви* (О. Довженко); *Вже на сході зайнялась ранкова заграва, коли раптом з лісу надійшла підмога і вдарила на фашистів* (Ю. Збанацький).

2. Наставати, наближатися в часі (перев. про пори року, частини дня і т. ін.). *Надходить осінь. Одробились у полі; справили обжинки* (Марко Вовчок); *А як вечір надіходить, Я виходжу завше з хати* (В. Самійленко); *Як надійшов четвер, Хведір заніс того букета до господи Шмідтів* (А. Кримський); *І червень настиг, новий, І липень надійде Такий заквітчаний, такий, Яких нема ніде!* (М. Рильський); *Та все ж коли надійшов день народження Таратути, ми з хлопцями вирішили відзначити* (О. Гончар); // Починатися, наставати (перев. про суспільні явища). *За першими вибухами революції надійшла незабаром люта реакція* (С. Васильченко); *Вигнанцеві відкрився інший світ; Забулось лихо, надійшло примир'я* (М. Зеров); *Надійшли події, які відсунули все на задній план* (В. Винниченко); // Підходити, наближатися (про події, явища і т. ін.). *— Ох, ноги зовсім не несуть! Враже старість надіходить* (П. Куліш); *З'їхалися оце селяни до млина, а там завізно, хтозна чи сьогодні, чи завтра, чи, може, й післязавтра надійде твоя черга* (Ю. Збанацький); *Багато наслухалась та набачилась Килина, поки надійшла її черга до лікаря* (Є. Гуцало).

3. Доставлятися на місце призначення (перев. про щось відправлене, послане і т. ін.). *Протягом дня надходили телеграми-відповіді. 59 міст дали свої відповіді на заклик із Буджацьких степів* (Ю. Смолич); *До мене почали надходити листи з Києва, від математика Бориса Гука* (О. Бердник); *Серед дипломів увагу привертають кілька незвичних.., грамота у вигляді напівскрученого папірусу з сургучевою печаткою — ця надійшла з Варшави, Сашко й туди досяг* (О. Гончар); *Серед купи різних листів, що надійшли за цей час, я знайшов другу відповідь полковника Коркишка* (В. Логвиненко); // Поширюватися, доходити до кого-небудь (про чутки, відомості і т. ін.). *Звідусюди надіходять непотішнії вісті, усяке тривожиться, сумує* (П. Куліш); *Щоразу надходять чутки про падіння то того, то іншого дота, хоч і бійці-штурмовики часом гинуть разом із ним* (О. Гончар).

4. Оволодівати кимось, охоплювати кого-небудь (про настрій, почуття, стан і т. ін.). *— Диво, як давні Золотовіцькі батьки полишили вже гірше потомство! Гірше ще сплодите ви, позаводяться війни між вами.., Бо вам за злобою вслід надходитимуть болі та муки* (І. Франко); *Знову й знову надходив давній, знайомий біль від непоправної втрати* (О. Донченко); *Збагнув, що до його дружини надходить важка байдужість. Він розуміє, що ця байдужість страшніша за стогони й сльози* (М. Стельмах); *А коли надійде втома, Сон в обійми забере* (О. Олесь).

5. Виникати, з'являтися (про думки, спогади і т. ін.). *Любо йому, і на дитиняче чоло знов немов хмарка набігає — се думка надходить* (І. Франко); *Коли думка надходила зовні і не виношувалась довший час під серцем, він був не сильний і в цьому жанрі* (М. Зеров); *Коли пір'їнка добра лягає на терези — пишуться поеми, складаються вірші, надходить осяяння вченим і митцям, народжуються генії* (І. Роздобудько).

НАДЦА́РСТВО, а, *с., біол.* Найвища систематична категорія, яка об'єднує царства природи; домен (у 4 знач.). *Хижих створінь немає тільки в надцарстві прокаріотів, бо годуватися, активно захоплюючи здобич, через щільну клітинну оболонку бактерії не можуть фізично* (з наук. літ.); *Надцарство доклітинних організмів представлено єдиним царством вірусів* (з навч. літ.).

НАДЦЕНТРАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е. Надто, надміру централізований (у 2, 3 знач.). *Наприкінці 80-х рр. XX століття в СРСР усе виразніше проявлялась вада надцентралізованого державного управління, на місцях не вистачало кадрів, здатних мислити перспективно* (з наук. літ.); *Надцентралізована система планування орієнтує керівні кадри на посилення командно-примусових методів управління сільським господарством* (з навч. літ.).

НАДЦИВІЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Надзвичайно велика, потужна космічна цивілізація, що значно перевершує інші (перев. у науковій фантастиці). *Можливо, ідея про інопланетні надцивілізації та могутніх космічних прибульців — лише фантазія, покликана пробудити інтерес до сучасної науки, особливо в молоді?* (із журн.).

НАДЦІ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАДЦІДИ́ТИ,** іджу́, ідиш, *док., чого.* Цідячи, відливати частину чого-небудь. *Хто це, не питаючись, лазить по буфетах і надціджує наливки?* (Б. Антоненко-Давидович); *Надцідити треба горщика* (Сл. Б. Грінченка).

НАДЦІДИ́ТИ *див.* **надціджувати.**

НАДЦЮ́КАТИ, аю, аєш, *док., що, розм., рідко.* Цюкаючи, надрубати, надсікти що-небудь. *Надцюкати палицю.*

НАДЦЮ́КНУТИ, ну, неш, *док., що, розм., рідко.* Однокр. до **надцю́кати.** *Надцюкнути окоренок.*

НА́ДЦЯТИЙ, а, е, *розм.* Числівник порядковий, який відповідає неозначено-кількісному числівнику **на́дцять.** *Вертес налив ще надцяту чарку бакарді. Виявляється, про нього всі забули. Йому залишалося одне — пити, що він старанно й робив* (М. Білкун); *Всього-на-всього надцятий рік минає від дня проголошення суверенної Української держави, а враження, ніби то було тисячу літ тому* (Г. Тарасюк); *Після надцятого удару Шамрай почав відчувати: все це відбувається не в цьому світі і не з ним* (А. Кокотюха); *Мілена гортала сторінки вже якоїсь надцятої книги, жадібно втягуючи носом пожовклий запах* (С. Андрухович).

НА́ДЦЯТЬ, ти *і* тьо́х, *числ. неознач.-кільк., розм.* Кількість, що дорівнює числу з другого десятка; кільканадцять. *— Помітила пляму на небі... — Не пляму, — зареготав астробіолог Андрій, — а небесне тіло діаметром в надцять мільйонів кілометрів* (О. Бердник); *Ілько позирав то на бабу Мигальку, то на Меланку — обоє понатягували на себе по надцять спідниць, блузок було на них чимало, і хустка не одна* (Є. Гуцало).

НАДЧАСОВИ́Й, а́, е́. Який існує поза часом, не зумовлений категорією часу; позачасовий. *Чудо було саме в цьому: в попаданні в надчасовий .. потік, який держить тебе на плаву, і ти звідкись знаєш, що все робиш правильно* (О. Забужко); *Усе, що людина села зробила своїми руками, ми намагалися показати як зразки образотворчої духовної культури. Розглядаючи народну культуру під таким кутом, ми можемо побачити в ній те, що є надчасовим, ядром культури загалом* (з наук. літ.); *Міфологізм М. Коцюбинського, що розширює художній світ його творів до безмежності й робить текст надчасовим і надпросторовим, сполучається з імпресіоністично закоріненою манерою детального фактографічного опису реалій буття героїв* (з навч. літ.).

НАДЧЕРЕВНИ́Й, а́, е́, *анат.* Який міститься над черевом; стос. до верхньої частини живота. *Булімія супроводжується деколи слабкістю та больовими відчуттями в надчеревній ділянці* (з навч. літ.).

НАДЧЕРЕ́В'Я, я, *с., анат.* Те саме, що **епіга́стрій.** *У надчерев'ї розрізняють праву та ліву підреберні ділянки, а також надчеревну зону* (з навч. літ.).

НАДЧЕРЕПНИ́Й, а́, е́, *анат.* Який міститься над черепом; стос. до верхньої частини черепа. *Надчерепний м'яз укриває майже все склепіння черепа від верхньої потиличної лінії ззаду до скроневої лінії з боків і до надбрівних дуг та надперенісся спереду* (з навч. літ.).

НАДЧИ́СТИЙ, а, е. 1. Який значно перевершує звичайну чистоту; надзвичайно чистий. *— Земні генетики, щоб одержати ідеальні індикатори для космічних кораблів і орбітальних станцій, вивели надчисту породу* [мишей]! (І. Росоховатський); *Для отримання якісних поверхневих плівок необхідні бездефектні, заздалегідь ретельно очищені субстрати, які промивають і висушують у надчистих умовах у знепиленій камері* (з наук.-техн. літ.).

2. *спец.* Який не містить домішок (про метал, матеріал і т. ін.). *Тонкі (до 0,1 мм) шари паладію використовують для одержання надчистого водню* (з навч. літ.).

НАДЧУТЛИ́ВИЙ, а, е. Який має чутливість, більшу від звичайної; надзвичайно чутливий. *Сніг щойно перестав падати, і надчутливе вухо, напевно, вловило б потріскування сніжинок, що влягалися поміж тих, що впали раніше* (Г. Пагутяк); *У дитини буває* [тривог, мрій, мук] *не менше, аніж у дорослого, і часом вони ще сильніші в підлітка, аніж у нас, бо загострені дитячою вразливістю, надчутливою ранимістю юної душі...* (О. Гончар); *Я не взяв до уваги надчутливої конструкції жіночої душі, здатності жінок передчувати все гарне й лихе* (П. Загребельний); *Надчутлива апаратура фіксувала енцефалограми мозку піддослідного і аналізувала, наскільки логічні та доцільні його рішення* (М. Дашкієв).

НАДЧУТЛИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **надчутли́вий.** *У всій своїй надчутливості в естетичних і філософічних речах, справах протиставив і протиставлю я — прасилу землі* (О. Кобилянська); *Паразит використовує організм хазяїна як середовище існування, водночас завдаючи йому шкоди: призводить до порушення або розладів фізіології, спричинює надчутливість до дії токсинів тощо* (з навч. літ.).

НАДЧУТТЄ́ВИЙ, а, е. 1. Який наділений чуттєвістю більшою, ніж звичайно; надзвичайно чуттєвий. *Мисленням верховодить надчуттєве серце і надрозум, які народжуються з пристрасті. В основі ж — інстинкт, тобто природа* (Б. Харчук); *В залі були встановлені надчуттєві детектори, що передавали інформацію на комп'ютерний термінал контрольного центру служби безпеки* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Дослідники паранормальних явищ шукають паралельні світи, .. купують надчуттєву, страшенно дорогу техніку, щоб уловити якісь потойбічні сигнали* (І. Роздобудько).

2. *спец.* Неприступний для чуттєвого сприйняття. *Метафізика є вченням про надчуттєві, недоступні досвідові принципи та про початок буття (існування світу)* (з наук. літ.).

НАДЧУТТЯ́, я́, *с.* Чуття (у 1, 2 знач.), яке значно перевищує звичайне. *Я хочу єднати древність і сучасність в самій собі, шукати надчуття* (У. Самчук); *Зухвалі українські лицарі з пониззя Дніпра, мовби якимсь чарівним надчуттям вловивши в просторі енергію душ відважних мореплавців Колумба, .. злагодили свої вузькі.. човни-чайки і відчайдушно вдарилися грудьми об мури Стамбула* (П. Загребельний); *Ставиш поруч два кадри* [фільму], *віддалені простором і часом, визначаєш їхнє художнє сусідство і мусиш безпомильно, отим надчуттям відгадати, які асоціації це сусідство викличе, якщо викличе взагалі...* (О. Гончар).

НАДША́ХТНИЙ, а, е. Який міститься над шахтою. *Автобус зупинився недалеко від надшахтної будови* (М. Трублаїні); *Часто, виїжджаючи на-гора, Андрій оглядав переповнені надшахтні склади, і йому було радісно, що руди так багато* (О. Гуреєв); *Шахтний клапан застосовують у тих випадках, коли надшахтне приміщення вентиляційного ствола не має герметизувальних шлюзів* (з наук.-техн. літ.).

НАДШВИДКИ́Й, а́, е́. Який має швидкість більшу, ніж звичайно; надзвичайно швидкий. *Закупорювання більш ніж шести тисяч каналів забрало лише кілька хвилин .. Такою надшвидкою технологією керування каналами ми явно не володіли* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Учені розробили технологію забезпечення обчислювальних вузлів кластерного комплексу надшвидкими віртуальними дисками для системи віртуальної пам'яті* (з навч. літ.); *Новий аеровокзал споруджується надшвидкими темпами. Щоправда, не менш фантастично зростає й вартість новобудови* (з газ.).

НАДШВИ́ДКІСНИЙ, а, е. Який набагато перевищує звичайну швидкість. *Уперше розвідники надр мали пустити в дію надшвидкісні бурові верстати* (С. Журахович); *О двадцятий вік! Надшвидкісний, надболісний, великий, — весь час живеш на грані тиші й крику. І жодної хвилини забуття* (П. Мовчан); *У заатмосферному містечку поселиться аварійний загін. У його розпорядженні знаходитимуться надшвидкісні фотонні ракети* (С. Плачинда); *Я швидко спускаюся у нижнє, надшвидкісне метро, переходжу з однієї лінії на другу, заплутую сліди* (С. Пиркало); *Хід годинників і протікання біологічних процесів у надшвидкісному зорельоті відбуваються повільніше, ніж на Землі* (з наук.-попул. літ.).

НАДШВИ́ДКІСТЬ, кості, *ж.* Дуже велика швидкість, яка значно перевищує звичайну. *Конструктори літаків давно вже працюють над створенням стратосферної авіації. А Макаренко розв'язання проблеми надшвидкості шукав під землею* (М. Трублаїні); *Космічна епоха вимагає не тільки надпотужності та надшвидкості. Невибагливі й невтомні штучні м'язи дадуть можливість створити хай і повільні, хай і малопотужні, зате елементарно прості за конструкцією, легенькі й компактні двигуни* (М. Дашкієв); *Надшвидкість — це й швидко спалена нафта, швидко зрізаний ліс, дочасно розсмикані нерви* (Ю. Мушкетик).

НАДШВИ́ДКО. Присл. до **надшвидки́й.** *Астрофізики із США виявили, що Всесвіт розширюється надшвидко. Вони запропонували декілька гіпотез щодо причин прискорення цього процесу* (з наук. літ.); *Сюжет твору розгортається надшвидко, а несподіванки чекають на читача на кожному кроці* (із журн.); *Легкий та компактний туристичний рушник виготовлено зі спеціального синтетичного матеріалу, що надшвидко сохне* (з мови реклами).

НАДШВИДКОДІ́ЙНИЙ, а, е. Стос. до надшвидкодії. *Надшвидкодійна обчислювальна машина виконує кілька мільйонів команд за секунду* (з навч. літ.).

НАДШВИДКОДІ́Я, ї, *ж.* Кількість виконуваних механізмом, машиною, комп'ютером і т. ін. за одиницю часу операцій, що значно перевищує середньостатистичну. *Наукова школа академіка С. О. Лебєдєва сформувалася внаслідок співпраці вченого та його сподвижників над розробленням новітніх засобів обчислювальної техніки, наділених надшвидкодією* (з наук. літ.); *Космічні засоби зв'язку працюють у режимі надшвидкодії* (із журн.).

НАДШИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надшива́ти** і **надшива́тися.** *Надшивання — справа непроста: потрібно вміти добирати тканину, а також робити акуратні, надзвичайно рівні шви* (із журн.).

НАДШИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАДШИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., що.* Пришиваючи, подовжувати, доточувати що-небудь. *Найпростіший спосіб надшити рукава — зробити манжети* (із журн.); // Пришивати що-небудь до чогось. *Надшити латку.*

НАДШИВА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **надшива́ти.** *Якщо річ, яка надшивається, занадто ношена, бажано не використовувати для надшивки нову тканину, оскільки різниця буде дуже помітною* (із журн.).

НАДШИ́ВКА, и, *ж.* Надшита частина чого-небудь. *Щоб приховати шов між надшивкою та основною тканиною подовжуваних джинсів, можна використати металеву блискавку* (із журн.).

НАДШИ́ТИ *див.* **надшива́ти.**

НАДШИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надши́ти.** *Надшиту частину можна оздоблювати вишивкою, мереживом, різними візерунками. Це допоможе суттєво оновити одяг* (із журн.).

НАДШКІ́РНИЙ, а, е. Який міститься над шкірою; стос. до верхнього шару шкіри. *Надлишкове відкладання жирів у клітинах і тканинах організму, головним чином у надшкірній клітковині, спричинене розладом обміну речовин і є фактором ризику деяких захворювань* (з навч. літ.).

НАДШКІ́Р'Я, я, *с.* Зовнішній, або верхній, шар шкіри. *Шкіра людини має три шари: епідерміс (надшкір'я), дерма (власне шкіра) та підшкірна жирова клітковина (найглибший шар)* (з навч. літ.).

НАДЩЕ́ЛЕПНИЙ, а, е, *анат.* Який міститься вище щелепи, над щелепою. *Патологічний осередок при підшкірному актиномікозі розвивається в підшкірножировій клітковині й локалізується частіше в щічній, рідше — у надщелепній ділянці* (з наук. літ.).

НАДЩЕ́ЛЕПОВИЙ, а, е, *анат.* Те саме, що **надще́лепний.** *Метод імплантації дозволяє відновити всю структуру втраченого зуба, а протезування — лише його надщелепову частину* (з навч. літ.).

НАДЩЕРБИ́ТИ *див.* **надще́рблювати.**

НАДЩЕРБИ́ТИСЯ *див.* **надще́рблюватися.**

НАДЩЕ́РБЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **надщерби́ти** 1. *Надщерблені кулями роги будинків застигли в тривожному очікуванні нових ран* (Р. Іваничук); // **надще́рблено,** *безос. пред. Навіть коли б було надщерблено місяць, то ця місячна щербина викликала б не більшу сенсацію, ніж викрадення півтори тонни золота* (М. Білкун).

2. *у знач. прикм.* Який надщербився, має зазублини, щербини. *Заскочили в хижу і все поперевертали. Глечик із смальцем, — надщерблений, без ручки, — поставили до дверей як коштовну здобич* (В. Барка); *Дівчина стояла розгублена, тримаючи в правій руці надщерблений кухонний ніж* (Л. Дмитерко); *Вона* [шабля] *була важка для дитячої руки. Блискуча, гостра і посередині надщерблена...* (Є. Кравченко); *Я доторкаюсь долонями до надщербленого чорного каміння* (С. Андрухович).

3. *у знач. прикм.* Який перебуває на ущербі (про Місяць). *Коли новий молоденький місяць постарів, дозрів і надщерблений зник, Талестрис вже могла за дня* [удень] *вигріватись біля Панової печери* (Н. Королева); *Навпроти машини висів надщерблений місяць, а коло машини бігали якісь люди в цивільному* (І. Багряний); *Пізній надщерблений місяць ніби поспішав заховатися за ближчі високі будинки* (Л. Смілянський).

4. *у знач. прикм., перен.* Який має ушкодження; зіпсований, понівечений. *Максим слухав цю північну містерію і його перегартоване, надщерблене й геть спустошене серце бралось тремтливим холодком* (І. Багряний); *Недавно в мене стався інсульт, пам'ять моя добряче надщерблена, аж тоді я схаменувся, що не записав нот* (Ю. Винничук).

НАДЩЕ́РБЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надщерби́ти** 1, **надщерби́тися** 1. *Надщерблення каміння.*

2. *перен.* Дія за знач. **надщерби́ти** 2, **надщерби́тися** 3. *Відбувалося прищеплення відповідної ідеології частині галицького суспільства. Це були роки спланованого надщерблення потуги Австрії* (з навч. літ.).

3. Місце пошкодження, зазублини, вибоїни і т. ін. на чому-небудь. *Тарілки змішалися, але Павук тримав ту особливу (три надщерблення в ряд..) на прицілі* (Любко Дереш); *На уламках гірського кришталю раптом з'являються багатокутні грані і таємничі надщерблення* (Н. Сняданко).

4. *перен.* Стан за знач. **надщерби́ти** 2, **надщерби́тися** 3. *Він його бив нещадним боєм, бив, як винуватця всієї своєї муки, своєї ганьби, свого психічного надщерблення* (І. Багряний).

НАДЩЕ́РБЛЮВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **надще́рблювати** 1. *Декоративне надщерблювання країв скляного посуду здійснюється за спеціальною технологією, щоб не розколоти його* (із журн.).

2. *перен.* Дія за знач. **надще́рблювати** 2. *Надщерблювання психіки.*

НАДЩЕ́РБЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАДЩЕРБИ́ТИ,** щерблю́, щерби́ш; *мн.* надщербля́ть; *док., що.* 1. Робити щербини, зазублини, вибоїни на чому-небудь; вищерблювати, зазублювати. — *От і вчора напав якийсь поганець-кріт на наше житло... Надщербив нам стіну, пошкодив башню* [башту], *але таки ми доконали його...* (П. Козланюк); *Я щотижня витирав пилюку навіть на шафі, за що одного разу поплатився, бо, зваливши́сь донизу, надщербив собі передній зуб* (Н. Сняданко).

2. *що, перен.* Псувати, пошкоджувати, нівечити що-небудь. *Хотів .. показати* [Ернест], *що новітні археологічні відкриття не тільки не "надщерблюють автентичність і правдивість Біблії, а навпаки, блискуче її підтверджують"* (І. Франко); *Ганьблю того, Хто серце їй* [людині] *розбив, У слово вкутавшись облесне, Хто душу добру надщербив* (С. Воскрекасенко); *Врешті — життєві незгоди, які впали на нього, не надщербили його віри* (Б. Харчук); *Тиху лагідність мандрівки надщербила пригода, яка сталася на Мокієвих очах і з його участю* (Ю. Мушкетик); // Узявши частину від чого-небудь, зменшувати. *Василь Григорович мусив трохи надщербити свого місячного бюджета, купивши .. читанку "Шляхом життя"* (Б. Антоненко-Давидович).

НАДЩЕ́РБЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **НАДЩЕРБИ́ТИСЯ,** и́ться; *мн.* надщербля́ться; *док.* 1. Покриватися щербинами, зазублинами, вибоїнами; вищерблюватися, зазублюватися. *Хоч як не хотілося вірити власним очам, та один із келихів тріснув, надщербився* (О. Шугай); *Тарілка гепнула об підлогу і надщербилась* (Є. Пашковський); * Образно. *І офіцери, і Річинські уникали дискусій на політичні теми, інтуїтивно відчуваючи, що це — підводні скелі, об які могла б надщербитись їхня приязнь* (Ірина Вільде).

2. Зменшуватися, іти на ущерб (про Місяць). *Вже й місяць надщербився наполовину, а ми все зустрічаємося* (В. Речмедін).

3. *перен.* Псуватися, пошкоджуватися, нівечитися. *Благом є лишень те, що ніколи не надщерблюється* (А. Содомора, пер. з тв. Сенеки); *Ганнуся якраз готувалась до останньої дії і не знала, що в цю хвилину, коли вона перенеслась в чуже життя на сцені, там, за рампою, надщербилося її власне* (Р. Іваничук); *Він .. відчував, як в оці кілька днів надколюлось, надщербилось щось у його душі, тонке, красиве, виліплене, виплекане ним раніше* (Ю. Мушкетик).

4. *тільки недок.* Пас. до **надще́рблювати** 1. *Для зістарювання керамічних виробів їх покривають спеціальною фарбою для утворення кракелюру, також вони можуть надщерблюватися механічним способом* (з навч. літ.).

НАДЩІ́ЛЬНИЙ, а, е. Який має щільність більшу, ніж звичайно; надзвичайно щільний. *Бостонський коричневий хліб, відомий як "хліб у банці", — злегка пряний на смак надщільний темно-коричневий хліб із пшеничного й житнього борошна* (із журн.); *Оскільки будова фотополімерів не є зернистою, роздільна здатність такого матеріалу достатня для надщільного запису інформації* (з наук. літ.); *Невдача спіткає тих, хто спробує диференціювати надщільний потік тексту й зображення, яким є вся кінострічка. Це пастка, у яку режисер заганяє ординарно мислячу частину аудиторії* (з газ.).

НАДЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **надяга́ти** і **надяга́тися.** *Зміну статусу жінки символізували своєрідні в різних місцевостях шлюбні обряди (надягання пов'язки на голову як символу невільниці, символічні удари батогом тощо)* (із журн.); *При епідермофітії стоп потрібно перед надяганням шкарпеток присипати шкіру порошком кореневища оману високого* (з навч. літ.); *Фланцевий профіль призначений для надягання елементів вентиляційних коробів на стикові краї* (з наук.-техн. літ.).

НАДЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАДЯГНУ́ТИ, НАДЯГТИ́,** дягну́, дя́гнеш, *док., що.* 1. Натягувати, насувати, накладати і т. ін. одяг на кого-, що-небудь. *Раз став він Свиту надягать. Аж дивиться — рукава вже продрались* (Л. Глібов); *Надяга Нечай кашкета І виходить з двору* (М. Шпак); *Несміло взяв козак сорочку і надягнув* (В. Стефаник); *А твій* [генерале] *мундир із залізним хрестом мої партизани надягли на опудало в городі* (Ю. Яновський); *Батько пройшов до себе, скинув сюртук, надяг хатній піджак, тоді сів до піаніно* (Ю. Смолич); — *Я сподівався, що на зустріч зі мною ти надягнеш не штани, а сукню чи спідницю* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Використовувати, носити який-небудь одяг. *Назносили Марині одежі — той те дає, другий друге тиче. — Мою, Марино, надягай! Нехай хоч моя одежа панича побачить* (Панас Мирний); *Правда, я мав намір вступити в монастир на деякий час, .. надягти на себе підрясник, ходити до церкви, їсти й спати разом із братією* (М. Коцюбинський); * Образно. *Надягнула вона маску доброти й жалю.., щоб їм сподобатись!* (І. Франко); // Натягувати, насувати, накладати головні убори, аксесуари і т. ін. на кого-, що-небудь. *Батько приходив з роботи, вмивався, вечеряв, надягав окуляри, сідав до газет, мама поралася в кухні* (П. Загребельний); *Смарагдову корону надягнув* [старий цар] *на свого сина* (В. Багірова); *Марк надягнув персня на палець Філіпові, потім вклав у його праву руку скіпетр суверена* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Мама надягла ланцюжок із діамантовим кулоном — подарунок покійного тата — і .. це було надзвичайно добрим знаком* (Люко Дашвар).

2. Приладновувати, прикріплювати щось на кому-, чому-небудь, начіплювати щось на кого-, що-небудь; надівати (у 2 знач.). — *Ну-ну! Коші важелезні! — тим часом кректала фрау Тільде, надягаючи на себе шлейки від коша* (Н. Королева); *Роман Блаженко теж надягає на міни додаткові заряди, і рана йому не заважає в цій роботі* (О. Гончар); *Вона перша з жінок Гуцулії надягнула на себе зброю й нарівні з чоловіками стала до лави борців за оборону краю й народу* (У. Самчук); *Капрал надягнув солдатові на спину ранець* (М. Сиротюк).

◊ (1) **Надяга́ти (наділа́ти, натяга́ти** *і т. ін.)* / **надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́** *і т. ін.)* **ове́чу шку́ру** <**Вліза́ти / влі́зти в ове́чу шку́ру**> — лицемірно приховувати під виглядом доброзичливості свої підступні наміри, дії. *Вмів* [дипломат] *точити кігті гострі й хижі, Вмів овечу шкуру надягать, П'ять років підряд брехав в Парижі, Він, мовляв, за мир і благодать* (А. Малишко); *Сірі вовчики наділи овечу шкуру та такі тихі стали...* (Панас Мирний); *— Коли б були* [докази], *ми трусонули б так ті губернії, що тільки пух!.. — розкрився лише на мить і знову вліз в овечу шкуру слідчий* (Василь Шевчук).

НАДЯГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. *тільки 3 ос.* Натягуватися, насуватися, накладатися і т. ін. на кого-, що-небудь (про одяг). *Була* [Марта] *на вдачу моторна .. — за хвилину прибиралась, .. ходила прудко, а капелюх і пальто мов самі на неї надягались, коли вона рушала з хати* (В. Підмогильний); // Приходитися на кого-, що-небудь; налазити (у 3 знач.), підходити (у 6 знач.). *Стах на ходу натягував на себе рибальську екіпіровку, яка ще не зовсім висохла після його вчорашньої купелі й надягалася туго* (В. Шкляр).

2. *тільки недок.* Пас. до **надяга́ти.** *Гроші зараз же пропивалися, проїдалися, а одежинка надягалася на старе рам'я* (Панас Мирний); *Всі парадні костюми надягаються для того, щоб погамувати в людині всі пристрасті, .. прибрати в ній все, що здається зайво-непристойним для урочистих хвилин* (П. Загребельний); *Серед річки в кригу вбивається кілок, на кілок надягається старе колесо, між спицями встромлюються довгі дрючки, а до них на кінцях прив'язуються санчата. Хлопці кілками крутять колесо, а санчата по колу вихором літають* (Остап Вишня).

НАДЯ́ГНЕНИЙ, НАДЯ́ГНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **надягти́, надягну́ти.** *Позад чоловіка пливла задумана Плачиндиха, розгойдуючи барвисту драбинку з п'яти .. спідниць, надягнених одна вище другої* (М. Стельмах); *Приставили її до старого бовдура .. у трьох халатах, надягнутих один поверх одного, у велетенському синьому тюрбані* (П. Загребельний); *Збагнув, що я аж надто надягнений, а тому незграбний і неповороткий* (В. Чемерис); *Я відчував слабке поколювання в пальці, що на нього був надягнений перстень із сапфіром* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Черниця висока, сухорлява. Коли вітер розвіває її вбрання, здається, що воно надягнуте на довгу безтілесну палицю* (І. Роздобудько); // **надя́гнено, надя́гнуто,** *безос. пред. Був* [чаклун] *невисокий на зріст і, вочевидь, міцної статури. Щодо останнього Йорверт не міг судити напевне через довгий плащ; усе залежало від того, скільки теплих речей надягнено під ним* (О. Авраменко); *Він кивнув на мою руку: — Це обручка? — Я поглянула на свій палець, на ньому було надягнуто бублик .. Я засміялася* (І. Роздобудько).

НАДЯГНУ́ТИ *див.* **надяга́ти.**

НАДЯ́ГНУТИЙ *див.* **надя́гнений.**

НАДЯГТИ́ *див.* **надяга́ти.**

НАД'Я́КІСНИЙ, а, е. Який значно перевершує звичайну якість; надзвичайно якісний. *Улітку 2015 р. фахівці НАСА отримали унікальний над'якісний знімок Землі за допомогою космічного супутника* (з наук.-попул. літ.).

НАДЯ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., кому і без дод., із запереч.* н е, *розм.* Виразити великою мірою подяку. *Баби .. просять мене на могорич, бо я їх супроводив аж на ринок. Не можуть мені надякуватися* (Л. Мартович); *Громський почуває себе куди краще, зовсім не кашляє по ночах і не надякується Парасі за її турботи* (В. Земляк); *Подарував* [король] *.. коробочку, на дні якої на подушечці лежав маленький, але вельми цінний блакитний діамант. Іван дякував не надякувався* (В. Лис).

НАЕЛЕКТРИЗО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наелектризува́ти** 1. *Шановний доктор має в собі щось подібне до наелектризованої палички* (І. Франко); *Грім — то лише звук, що виникає від удару наелектризованих хмар* (Л. Юхвід); * У порівн. *І сам* [Микола] *весь тремтів, мов наелектризований, і серце мало не вискочить з грудей* (В. Кучер); // **наелектризо́вано,** *безос. пред. Щоб перевірити, чи наелектризовано ебонітову паличку, треба піднести її до дрібних шматочків паперу* (з навч. літ.).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **наелектризува́ти** 2. *Я був наелектризований бурею, що гриміла і в серці, і кругом... Я працював і в українському радіокомітеті, як поет, і в Українському партизанському штабі* (В. Сосюра); *Вкрай переповнені щастям, наелектризовані його хмільною окриляючою силою, розвідники знову сіли на коней* (О. Гончар); *Віра була наелектризована присутністю Круглова, якого вона давно кохала* (М. Руденко); // **наелектризо́вано,** *безос. пред. Бійці, нашвидку шикуючись, форсованим маршем рвонулися через місто у бік Дніпра. — На захист Дніпрогесу!.. — цим тут наелектризовано повітря* (О. Гончар).

3. *у знач. прикм.* Який наелектризувався (у 1 знач.). *Грім — то лише звук, що виникає від удару наелектризованих хмар* (Л. Юхвід).

4. *у знач. прикм., перен.* Який наелектризувався (у 2 знач.), став надзвичайно збудженим. *Параскіца ревно молилась, а навкруги її хвилювалась зацікавлена та наелектризована юрма* (М. Коцюбинський); *Меланія стала на порозі, вся наелектризована, і не зводила з нього очей* (Ірина Вільде); * Образно. *Ажіотаж під сценою, придушений охоронцями, трохи притих, зате тріумфували задні ряди, які не бачили побоїща, і переповнений, наелектризований балкон, якого бійка ще більше розпалила* (Г. Тарасюк).

НАЕЛЕКТРИЗО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Стан за знач. **наелектризо́ваний** 1, 3. *Для сушіння волосся краще використовувати фен з іонізатором, який зменшує наелектризованість волосся* (із журн.); * Образно. *Юрко озирнувся. Ним безбожно теліпало від безпричинного переляку, а повітря набирало нечуваної наелектризованості* (Любко Дереш).

2. *перен.* Стан за знач. **наелектризо́ваний** 2, 4. *У поводженні бійців, у розмовах, у вибухах дружнього реготу на солоні солдатські дотепи відчувається загальна збудженість, наелектризованість* (Є. Доломан).

НАЕЛЕКТРИЗО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЕЛЕКТРИЗУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Заряджати, насичувати електрикою. *Наелектризовувати металеву паличку можна дотиком будь-якого зарядженого тіла, але вона не має бути заземленою* (з навч. літ.); * Образно. *Розмова в камері наелектризувала навіть повітря* (Т. Осьмачка); * У порівн. *Є жінки, що самою своєю появою вносять довкола себе нервозність і суєтність, мовби наелектризовуючи і речі, і повітря до такої межі, що, здається, ось-ось спалахнуть грозові розряди* (М. Слабошпицький).

2. *кого, перен.* Приводити кого-небудь у надзвичайно збуджений стан. *Сама перспектива дороги, передчуття від-*

станей, що їх доведеться долати, непередбачені труднощі, які можуть виникнути, — все це наелектризовує Заболотного, наснажує бадьорістю (О. Гончар); *Жарти о. Костецького неначе наелектризували й їх* [панів] *і поохотили до жартів* (І. Нечуй-Левицький); *Проста й коротенька промова Криги наелектризувала моряків* (М. Трублаїні); *Зараз ми пройдемо на відстані чотирьох кілометрів від лінії фронту. Ця звістка враз наелектризувала всіх* (І. Багмут).

НАЕЛЕКТРИЗО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАЕЛЕКТРИЗУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Заряджатися, насичуватися електрикою. *Для зменшення здатності наелектризовуватися оброблюваний шовк зволожують* (з навч. літ.); *При сильному терті одна об одну, наприклад, при пересипанні, частинки пороху можуть наелектризуватися до високого потенціалу, здатного викликати іскровий розряд* (з наук.-техн. літ.).

2. *перен.* Ставати надзвичайно збудженим. *Є такі оратори. Поки говорить — наелектризовуються тисячні зали* (П. Загребельний); *Даша наелектризовується і розгублено зиркає на мене. Це настільки кумедне видовище, що я мало не регочу* (А. Дністровий); * У порівн. *Коли командир дав наказ збільшити швидкість понад максимальну, можливу досі, всі мов наелектризувалися і з гарячковою поспішністю виконували покладену на них роботу* (М. Трублаїні); // Напружуватися, ускладнюватися (про обставини). *Хоча всі старанно мовчали, сама атмосфера .. на вечір добряче наелектризувалася. Цікавість розривала нас навпіл* (І. Роздобудько).

3. *тільки недок.* Пас. до **наелектризо́вувати.** *Два тіла з однакової речовини не можуть наелектризовуватися тертям, адже складаються з однакових атомів* (з наук. літ.).

НАЕЛЕКТРИЗУВА́ТИ *див.* **наелектризо́вувати.**

НАЕЛЕКТРИЗУВА́ТИСЯ *див.* **наелектризо́вуватися.**

НАЄ́МНИЙ, а, е, *діал., заст.* Найманий (у 2–4 знач.). *І починали* [пани], *наче з книжки, Вичитувать, які пожитки Приніс би їм наємний труд* (І. Франко); *Окаянний Цицюра послав своїх горлорізів .. Перерізали людей, як баранів, без пощади і без розбору, не питаючи, чи свій, чи наємний чужинець* (Б. Лепкий); *Вельмидостойний чужинець, посол німецького владики, шукає наємного лицарства до хрестоносного походу* (К. Гриневичева); *В Києві Володимир мав наємне вірне військо, а тому крикунів проти нової віри легко могли відправляти в Дніпро за Перуном* (І. Огієнко).

НАЄ́МНИК, а, *ч., діал., заст.* Найманець. *Всі уважали його простим наємником. У свого господаря він повнив зимою всяку службу і немало .. натерпівся від його жінки* (І. Франко); *З глухими, рівночасно видаваними окликами, що мали додавати відваги, .. сповняли наємники сю працю* (О. Кобилянська); *— Примас збирає велике військо .. Йде багато шляхти й німецькі наємники* (А. Чайковський); *Був це офіцер — італієць, що раніше служив як наємник у московському війську і знав гетьмана Мазепу особисто* (Б. Лепкий).

НАЄ́МНИЦЬКИЙ, а, е, *діал., заст.* Прикм. до **нає́мник.** *Наємницьку платню він відробив тобі вдвоє за шість літ* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Наємницька служба.*

НАЖА́БИТИСЯ *див.* **нажа́блюватися.**

НАЖА́БЛЮВАТИСЯ, юююся, юєшся, *недок.*, **НАЖА́БИТИСЯ,** блюся, бишся; *мн.* нажа́бляться; *док., зневажл.* Набирати гордовитого, зарозумілого вигляду; надуватися (у 3 знач.), набундючуватися (у 2 знач.). *— Кажи: сам палив панські стоги чи хтось ще в кумпанії був? — нажаблюється полісовщик* (М. Стельмах); *Нажабиться кожен, напиндючиться; навіть той, що за годинку булки просив* (А. Свидницький); [М а т и:] *А ти проти неї нащо нажабилась? Мирненько треба, мирненько, гарно* (П. Тичина); *— Чоловік нажабиться, ниє під вікнами, віриш, звичайно, гріх, але зраділа, коли забув за нас на режисерських хлібах* (Є. Пашковський).

НАЖА́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нажа́лити.** *Тоні, нажаленій медузами, ще далеко було добуватись до берега* (О. Гончар); *Підліток під вікном чухмарив нажалену кропивкою ногу* (Є. Пашковський).

НАЖА́ЛИТИ, лю, лиш, *док., кого, що і без прям. дод., розм.* Сильно, у багатьох місцях ужалити чим-небудь. *— Я цими горобцівськими лаврами* [кропивою] *нещадимо дала б їй прочуханки .. — А я нещадимо нажалила б язика, щоб дать цій брехусі пам'ятного!* (І. Нечуй-Левицький); *Гуртом нападають на Вітю, намагаючись .. нажалити кропивою* (С. Васильченко); *Рушила* [Софія] *стежкою в дніпровські луки, була навіть задоволена з того, що кропива нажалила ноги* (М. Руденко).

НАЖАЛІ́ТИСЯ, і́юся, і́єшся, *рідко* **НАЖА́ЛУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *док., кому, розм.* Звернутися до кого-небудь із скаргами про когось, щось; пожалітися, поскаржитися. *Тимоха нажалується батькові, а старий попоб'є .. Левка* (Г. Квітка-Основ'яненко); [П р і с ь к а:] *Ото вже нажаліється матері, скаже: й такі й отакі* (С. Васильченко); *— Досить, Васильку, слабувати, — казала вона мені сьогодні. — Належався й нажалувався. Набрався гніву. А тепер... — Ти ж бо бачиш, як наді мною позбиткувалися* (Н. Забіла); *Гербурт продовжував відстоювати віротерпимість навіть після того, як на нього нажалілись Папі Римському* (Г. Пагутяк); *— Відколи я вам нажалілася, то він, мов на зло, чинить мені перекір і де раніше, було, один раз, тепер сім раз попід вікнами моїми проходить* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАЖА́ЛУВАТИСЯ *див.* **нажалі́тися.**

НАЖА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нажа́рити.** *Нажарений сонцем асфальт поливають водою, щоб легше переносити спеку* (із журн.).

НАЖА́РИТИ *див.* **нажа́рювати.**

НАЖА́РИТИСЯ *див.* **нажа́рюватися.**

НАЖАРТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Багато, досхочу пожартувати; пожартувати певний час. *— А ну лишень, Галю: почастуй нас вареною за таку вигадку! — нажартувавшись.., каже Чіпка* (Панас Мирний); *— Коли ви вже нажартувались доволі, то час вам і приступить до діла* (І. Нечуй-Левицький); *Хлопець, комікуючи, визиркує з-під ковдри, ще не нажартувався, оченята — дві іскорки хитруваті — жваво нишпорять по сусідах, вишукують комічне* (О. Гончар); *Зрештою Маруся, нажартувавшись досхочу, впала на лаву між дівчатами, з кимось гомоніла, щось веселе розказувала* (В. Чемерис).

НАЖА́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **нажа́рювати** 2 і **нажа́рюватися.** *У візуальному монохроматичному пірометрі із ниткою, що зникає, і регульованим нажарюванням під час вимірювання температури змінюють нажарювання нитки пірометричної лампи* (з наук.-техн. літ.).

НАЖА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАЖА́РИТИ,** рю, риш, *док.* 1. *чого, розм.* Жарячи, приготовляти яку-небудь кількість чогось; насмажувати (у 1 знач.). [Дремлюга:] *Ходім краще обідати. Моя Надія таких коропів нажарила...* (О. Корнійчук); *Нажарила Катерина яєшні, достала з погреба солоних огірків та баклажанів* (А. Шиян).

2. *що.* Нагрівати що-небудь до дуже високої температури; дуже розжарювати. *Сонце палило немилосердно, нажарювало шоломи, як сковороди* (А. Дімаров); *Двоє жвавих хлопців кололи дубові та соснові дрова і знай підносили їх до баньки, де досвідчений дідок Рибченко нажарював каміння для пару* (П. Загребельний).

НАЖА́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАЖА́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док., розм.* 1. Довго зазнавати впливу високої температури повітря або довгий час бути під гарячим сонячним промінням. *Їй хотілося, як тому вітрові, по степу ганяти, надихатись польового повітря, щоб аж у грудях займалось, нажаритись на сонці палючому* (Панас Мирний).

2. *тільки недок.* Пас. до **нажа́рювати.** *На Русі люди любили паритися в духмяній хлібній парі, для цього каміння нажарювалося до відповідної температури, а потім поливалося квасом* (з наук.-попул. літ.).

НАЖА́ТИ[1] *див.* **нажима́ти.**

НАЖА́ТИ[2] *див.* **нажина́ти.**

НАЖА́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нажа́ти**[2]. *Якось обернулась Харитя назад, щоб покласти нажату жменьку, глянула навкруги і страх обхопив її* (М. Коцюбинський); *Марія не в'яже снопів, а розкладає нажаті жмені по стерні — пов'яже завтра, як висохне* (У. Самчук); *— А ну, складай, що нажав, — каже тато, — і гарненько рівняй. — Нажате мною він оперізує перевеслом* (М. Стельмах); *Цей чоловік із мішком нажатої конюшини виводив мене із золотистого розливу польового спокою, ідилії пшеничної на берег реального життя* (Р. Федорів); // **нажа́то,** *безос. пред. Пасовищної трави нажато достатньо, тож можна вже йти годувати худобу* (із журн.); * Образно. *Нажато вітру в голубі снопи, снопи нажаті складено у копи* (Є. Гуцало).

НАЖА́ХАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **нажаха́ти.** *Стороняться їх* [танків] *чабани в степу. Нажахані їхнім гуркотом, чабанські собаки люто гавкають на них* (О. Гончар); *Нажаханий складністю провадження господарства, новоспечений дідич перед обідом подався до бібліотеки* (Г. Пагутяк); *Я не міг їх* [вірші] *оцінити. Був нажаханий тим, що вона почала бігати до різних редакцій, намагаючись їх надрукувати* (І. Роздобудько).

2. *у знач. прикм.* Який нажахався; зляканий (у 2 знач.). *Хутірський вигін був геть запруджений нажаханими людьми* (В. Малик); *Він давно помітив, що ранені чи нажахані коні верещать, як жінки* (В. Шкляр); *Простягни руку, вона вже близько, твоя покірна і гола, нажахана і вродлива полонянка* (С. Процюк).

3. *у знач. прикм.* Який виражає переляк, переполох. *Вона скинула до нього очима, великими, нажаханими* (О. Гончар); *Вона не кричала, тільки дивилася нажаханими очима, і губи її тремтіли, наче хотіли відпустити на волю якесь слово* (Ю. Винничук); *Сандра осіклася й розгублено забігала очима. На її обличчі застиг нажаханий вираз* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАЖА́ХАНО. Присл. до **нажа́ханий** 2. *Баба нажахано поглядала у вікно, хрестилася, коли блискавиця десь поблизу заганяла громову стрілу в землю* (О. Бердник); *Рука його* [Ганкаура] *потягнулася до Олеся, лягла на його худеньке плече. Хлопець нажахано сахнувся* (Ю. Бедзик); *Крижана вода хлюпнула коневі спершу по животі, почала боками підбиратися до спини, вершник підтяг коліна до холки, й кінь поплив, нажахано форкаючи* (І. Білик); *Вівчарка, яка весь цей час нажахано бігала поміж двома рядами паркана, ніяк не давала рятувальникові приладнати гак* (Ю. Іздрик); *Раптово підіймався вітер, крутив високий стовп чорного пилу .. Схарапуджені дикі коні нажахано носилися степом* (Д. Білий).

НАЖАХА́ТИ, а́ю, а́єш, *кого, розм.* Док. до **жаха́ти**[1]. *— Лізо, все буде гаразд. Льонька — той чисто обработає* [обробить]. *Цих тільки нажахає, а завтра й випустить. Тих двох у тюрму спровадить* (А. Головко); *Почув* [Єгор] *раптом дзвінкий сміх жартівливої Зіньки: — А що, нажахала й тебе добре?* (А. Шиян); *— А таки добре зробили* [галицькі втікачі] *— і угорських баронів нажахали, і галицьких бояр прикрутили* (А. Хижняк); *Тарас тінню метнувся за ним навздогін, не зронивши й слова, і цим ще більше нажахав Вихреста* (В. Чемерис).

НАЖАХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *розм.* Док. до **жаха́тися** 1. *— Ой Прохоре, коли б ти знав, як я сьогодні нажахалася. — Та й кого? — А твого батька* (А. Шиян); [Атосса:] *Мене, скажімо, нині геть усе страшить. Ворожість неба скрізь мені ввижається, Не спів звитяжний чую — крик розпачливий. Ось так душа стряслася, нажахалася!..* (А. Содомора, пер. з тв. Есхіла).

НАЖБУРЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., кого, що і ким, чим, розм.* Жбурляючи, багато, досхочу або до втоми накидати когось, чогось. *В кишенях було повно монет, і я нажбурляв їх у щілину* [лічильника], *як видавалося, трохи не дощенту* (В. Шкляр); // *безос. — Що це за яхта? .. Певно, вони вийшли опівночі, коли ще було тихо, і вітер застав їх у дорозі. — Схоже на те, — сказав Боббі. — Ото їх, мабуть, нажбурляло та нахитало* (В. Митрофанов, пер. з тв. Е. Хемінгуея).

НАЖБУРЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу, до втоми нажбурляти що-небудь. *Діти за цілий день наліпилися снігових баб, нажбурлялися одне в одного снігом, тож увечері повернулися додому задоволені* (із журн.).

НАЖДА́К, у́, *ч.* Гірська порода високої твердості, яка складається з зерен корунду і багатьох домішок інших матеріалів. *Абразивна здатність наждаку в першу чергу залежить від рівня вмісту корунду* (з навч. літ.); // Порошок із цього мінералу, який застосовують для шліфування, полірування скла, металевих виробів і т. ін. *Вичистив* [Турбай] *до блиску* [шаблю], *пройшовся по кінчику леза спершу наждаком, потім брусом, — аж горить!* (М. Руденко); *Рівняла ніжки й поперечини* [стола] *одна бригада. Стільниці випилювала з великих листів фанери і теж рівняла, зачищала краї наждаком — друга* (В. Нестайко); *Він .. щось майстрував — стругав ножем дерев'яний обрубок або зачищав наждаком поверхню столу* (І. Роздобудько); * У порівн. *Берестовський не закричав, коли шорстка, як наждак, рука стисла йому ногу вище рани* (Л. Первомайський).

НАЖДАКО́ВИЙ, а, е. Те саме, що **нажда́чний.** *Перед фарбуванням батарею потрібно зачистити наждаковим бруском, щоб відполірувати поверхню* (із журн.); * Образно. *Шеренга стовбичила перед трибуною, і спітнілі онучі при-*

мерзали до чобіт, підошви прикипали до скрижанілого під степовим наждаковим вітриськом плацу (Є. Пашковський).

△ **Нажда́чний (наждако́вий) папір <Нажда́чна (наждако́ва) шку́рка>** *див.* **папір.**

НАЖДА́ЧНИЙ, а, е. Стос. до наждаку, пов'язаний із ним. *Найбільше наждачне родовище знаходиться на грецькому острові Наксос, що входить в архіпелаг Кіклади* (з навч. літ.); // Зробл., вигот. із застосуванням наждаку або його домішок. *Їй здалося, що свердло тупе. Вона стала гострити його на наждачному верстаті* (О. Донченко); *В одному кутку — бормашина з великим колесом (нею свердлять залізо), у другому ручне наждачне точило* (Григорій Тютюнник).

△ **Нажда́чний (наждако́вий) папір <Нажда́чна (наждако́ва) шку́рка>** *див.* **папір..**

НАЖЕ́БРАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наже́брати.** *— А я, певно, цим нажебраним в бідноти добром не здобрію; мабуть, воно не піде мені на користь...* (І. Нечуй-Левицький); *Рахували ми дні до нового* [урожаю], *як отой каліка нажебрані копійки під церквою* (В. Бабляк); *Циганка на простеленому квітчастому хвартусі лічить нажебрані за день залізячки* (Є. Пашковський).

НАЖЕ́БРАТИ, аю, аєш, *док., що, чого, розм.* Жебраючи, дістати, одержати певну кількість чого-небудь. *— А о. Сава вже розпочинає ставити нову церкву, — промовив о. Порфирій .. — Послав по селах дідів, діди нажебрали грошей* (І. Нечуй-Левицький); *Варфоломей Копистка висипав .. усю свою калитку, все, що нажебрав протягом життя* (О. Ільченко); *Нажебравши, цурганився* [Степан] *до забігайлівки і там набирався — та й чи багато йому вже треба було?* (В. Чемерис).

НАЖЕ́РТИ *див.* **нажира́ти.**

НАЖЕ́РТИСЯ *див.* **нажира́тися.**

НА́ЖИ́В, у, *ч., рідко.* Те саме, що **нажи́вка** 1. *Перед заходом сонця та в короткі сутінки риба клює найкраще, особливо, коли є добрий нажив* (із журн.).

НАЖИ́ВА[1], и, *ж.* Те саме, що **нажи́вка** 1. *Смагляве личко сяяло від щастя. Округлими ставали оченята, Коли хапав наживу окунець Чи лящик хитрий* (М. Рильський); *— Виїхав я на сома оцим човником, пливу собі, похрокую, самицю приманюю.., під човном гак з наживою. Він як ухопить, як смиконе...* (Остап Вишня); [В і т р о в и й:] *Виймайте жаки і готуйте наживу, кинемо на ніч перемети* (О. Корнійчук).

НАЖИ́ВА[2], и, *ж.* Легке нетрудове збагачення; швидке, перев. легке набування матеріальних цінностей, майна, грошей і т. ін. *Путята витратив на невдячних купецьких виправах півмайна та ганявся тепер за наживою* (К. Гриневичева); *Не ради власної наживи Я зодчим виходив краї. Я — син Вітчизни, Я щасливий, Багатий розквітом її* (М. Нагнибіда); *Жадібні до легкої наживи підприємці лише кривилися, коли хтось згадував про розвідування мідних руд Зольного кряжа* (В. Владко); *Гнат уже давно помітив, що його старий охолов до наживи: не вдається ні в лимарство, ні в комерцію, не гониться за орендою* (М. Стельмах); *Слова Хашемі про наживу на чужому горі несподівано боляче зачепили мене* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАЖИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нажива́ти.** *Під тими гарними словами та високими поглядами десь в його* [нього] *притаїлась груба матеріальність, крамарський потяг до наживання грошей, багатства* (І. Нечуй-Левицький).

НАЖИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАЖИ́ТИ,** иву́, иве́ш, *док.* 1. *що.* Поступово збирати, нагромаджувати, збільшувати, набувати матеріальні цінності, майно, гроші і т. ін. *Приніс гроші, аби їх у руках подержати, побачити, які вони є, щоб після знов оддати — процент на процент наживати* (Грицько Григоренко); *Біля Січі годується гибіль усякого люду, їдуть сюди вони з усієї України, декотрі проциндрюють і те, з чим приїхали, інші наживають статок* (Ю. Мушкетик); [П е т р о:] *Що я нажив — все твоє: на, возьми* [візьми]*!.. Щоб пан возний ніколи не попрікнув тебе, що взяв бідну* (І. Котляревський); *— Син усім порядкує. Він сам собі нажив добру худобу, то волами торгував, то свиней перепродував* (М. Івченко); // Мати, одержувати від чогонебудь прибуток, матеріальну вигоду. *Переїжджає* [Прохор] *з села в город, заводить багаті крамниці, наживає часом сотні тисяч і стає банкіром* (І. Нечуй-Левицький); *При старім ладі торговці й всілякі посередники наживали на бідних, пригнічених клясах* [класах] *надмірні капітали* (В. Винниченко); *Він скуповував весь хліб, який довозили до Константинополя, і продавав його по високій ціні, наживаючи тисячі кентинаріїв* (С. Скляренко); // *чого.* Здобувати щонебудь у власність; ставати власником чогось. *Антон думав .. нажити собі фургона з коляскою* (С. Чорнобривець).

2. *чого, що, розм.* Діставати, набувати (про стан, властивості, якості і т. ін.). [К и р и л о:] *І оце на все літечко до нас? Силу витрачену набувати, здоров'я наживати?* (Панас Мирний); *Чим довше люди живуть разом, тим більше і доброго й лихого разом наживають* (М. Циба); *Догода тут тобі у всьому: лежиш, як голка у соломі, вітри на четверо дверей, лиш наживай собі оскому на спілих яблуках ренет* (П. Мовчан); *Високий, широкоплечий, з сивими, довгими вусами.., він* [сотник] *подібен до могучого дуба, що нажив собі силу* (М. Старицький); *Але не догледіла вона, як її син нажив моральні вади* (Ю. Мельничук); // *чого.* Доводити себе до чогось небажаного, неприємного (про нещастя, хворобу і т. ін.). *Батько годинами курили, стоячи у вікні, втупившись у мур будинку навпроти й наживаючи рак* (О. Забужко); *Проценко нажив страшенний нежить і цілими днями не виходив з хати* (Панас Мирний); *— Слухай, Потапов, хочеш горя собі нажити? — сказала вона таким грайливим тоном* (Ю. Бедзик).

(1) Нажива́ти / нажи́ти діте́й — народжувати дітей. *Нехай живуть пароньками. Діток наживають* (І. Манжура); *— Жий* [живи] *собі з Людотою та діток наживай, а мені онуків на старість* (І. Білик); *Отак молодята й жили і трьох старших дітей нажили: Олексу, Ганну й Тимофія* (Г. Тарасюк); **(2) Нажива́ти / нажи́ти [собі] во́рога (не́друга)** — словами або діями зумовлювати вороже ставлення з боку кого-небудь. *Взагалі всякі думки брали. З усіх боків можна було чекати, що скажуть .. Про Марусяка нема чого й говорити: в нім наживала собі вічного і страшного ворога* (Г. Хоткевич); *Своїми розмовами Марко наживав собі тільки ворогів* (К. Гордієнко); *— Я, здається, казав уже, воєводо: мало нам ромеїв, що маємо наживати ворогів і серед слов'ян?* (Д. Міщенко); *— Мати друзів — це набагато краще, ніж наживати собі ворогів* (П. Загребельний); *Нажився він. І недругів нажив. Було йому без року дев'яносто* (Л. Костенко).

НАЖИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАЖИ́ТИСЯ,** иву́ся, иве́шся, *док.* 1. Збагачуватися перев. легким, нетру-

довим шляхом; одержувати прибуток; багатіти. *В ньому* [місті] *наживався якийсь американець Гоуен* (В. Кучер); *Старшина і царські чиновники, котрі понаїжджали в Катеринодар, чинили переселенцям усілякі утиски, наживалися за їхній рахунок* (Д. Білий); *Кравченко розповідав про всякі плутні, хто кого обдурив, хто нажився* (Панас Мирний); *Особливо нажилися на реформі поміщики України. Удаючись до різноманітних хитрощів під час переговорів та перерозподілу земель, вони привласнювали собі ліси, луки та водойми, що раніше вважалися загальною власністю* (з навч. літ.).

2. *тільки док., розм.* Багато, довго прожити (у 1 знач.); добре, досхочу пожити *(див.* **пожи́ти**[1] 1). — *Ти нажилася з милим, Ганно! А я пішла заміж за нелюба і не зазнаю такого щастя, як тобі судилося...* (І. Нечуй-Левицький); — *Чого ви налякались? Що про смерть нагадали? Ну, то що? Вже ж нам з вами й час: нажились уже!* (Грицько Григоренко); — *Ліпше вмерти, аніж з власної волі йти на таку ганьбу!.. — Ви вже старий — нажилися на світі, а ми з сестрою ще молоді, нам помирати рано!* (І. Білик); *Він уже нажився на світі, а дехто ще навіть не усвідомлював конечності власного існування* (Г. Пагутяк).

3. *тільки недок.* Пас. до **нажива́ти.** *Василь пригадав слова Кабанцеві і пойняв йому віри, .. що хазяйство не зразу приходе* [приходить], а *наживається довгими роками* (Панас Мирний).

НАЖИВИ́ТИ *див.* **наживля́ти.**

НАЖИ́ВКА, и, *ж.* 1. Принада (у 1 знач.) для ловіння риби, птахів, звірів. *Ми порозмотували вудки, поначіпляли наживку на гачки* (Л. Смілянський); — *Дядя Льоня сказав, що тато поспішив смикати — треба було дати рибі як слід взятися за наживку* (Н. Забіла); *То була якась важка рибина і тепер, ковтнувши наживку, пливла усе далі й далі від корабля* (Ю. Винничук); — *Кролик справді біг сюди, а ти* [кабан] *перестрів його і зжер! У результаті вийшло так, що він став наживкою* (О. Авраменко); *Я взяв сир.., пішов до комори, поміняв наживку на пастці для мишей* (В. Кожелянко); *На наживку з їжі добре ловляться всі види чайок. Для їх вилову пастки з рибою можна розміщувати на берегах річок або озер там, де годуються птиці* (із журн.).

2. *перен.* Той (те), кого (що) використовують як засіб для принаджування; принада (у 2 знач.). [В і т ь к а:] *Слухай, старий!.. Тобі потрібна моя сеструха, то хай вона з тобою і їздить! Наживкою на гачку я ніколи не був і не буду!* (В. Нестайко); *Полковник пропонував йому щоразу солодшу наживку, і він, сам того не бажаючи, по самі вуха опинився в сітях військових інтриг* (Любко Дереш); — *Володимире Гнатовичу, — закинула наживку. — Є варіант прибрати до рук підприємство, через яке можна гроші на вибори збирати* (Люко Дашвар).

◊ **Проковтну́ти нажи́вку** *див.* **проковтну́ти.**

НАЖИ́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наживи́ти.** *Ловиться* [камбала] *на гаки, наживлені маленькою рибкою-султанкою* (Остап Вишня).

НАЖИ́ВЛЮВАТИ *див.* **наживля́ти.**

НАЖИ́ВЛЮВАТИСЯ *див.* **наживля́тися.**

НАЖИВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **НАЖИ́ВЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **НАЖИВИ́ТИ,** живлю́, жи́виш; *мн.* нажи́влять; *док., що.* Прилаштовувати, прикріплювати принаду, наживку до пристрою, признач. для ловіння риби, птахів, звірів. *Чим наживляти гаки на сома? Черв'яками, живцями, жабами, можна чіпляти шматки м'яса* (Остап Вишня); *Заклопотаний Коська, граючи блакитними очима, наживлював гачок* (Ю. Збанацький); *У професора риба всі черви поїла. Він тільки й знає, що наживляє та плює на гачок...* (О. Бердник); *Марко зручніше примостився за коноплями, розмотав свою копійчану вудочку, наживив гачок, поплював на нього, майже в безнадії закинув його* (М. Стельмах).

НАЖИВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, **НАЖИ́ВЛЮВАТИСЯ,** юється, *недок.* Пас. до **наживля́ти, нажи́влювати.** *Якщо живець наживляється за голову, то краще використовувати подвійний гачок, що дозволить йому подовше залишатися живим і активним* (з навч. літ.); *Черв'як може наживлюватися декількома способами, найпоширеніший — це наживлювання петлями* (із журн.).

НАЖИВНИ́Й[1], а́, е́. Якого можна нажити, придбати; придбаний, набутий, нажитий ким-небудь. *У його* [нього] *земля наживна, а не батьківщина або дідівщина* (Сл. Б. Грінченка); *Чини та багатство, то таке — наживне... Та спробуй це втокмачити Савці Пишногубому!* (В. Чемерис); — *Добро — наживне. Наживемо, як живі будемо, — казали мої баба Наталка, научаючи дітей, як треба душу берегти* (Г. Тарасюк).

Спра́ва (річ) наживна́ *див.* **спра́ва**[1].

НАЖИВНИ́Й[2], а́, е́. Який застосовують як наживку. *Наживна риба;* // На який прикріплюють наживку; який має наживку. *У період нерестової заборони на промисловий вилов калкана в районах, де встановлюється ця заборона, забороняється його промисловий вилов сітками й наживними гаками* (з мови документів); *Спортивно-любительський вилов риби взимку дозволяється тільки наживними вудочками й мормушками* (із журн.).

НАЖИ́ВО, *присл.* 1. Без проміжних ланок, посередництва кого-, чого-небудь; безпосередньо (у 1 знач.); особисто (у 1, 2 знач.). *Мікі мав найкращу з бачених мною наживо рельєфність м'язів* (Т. Прохасько); // У прямому ефірі, не в записі (про радіо-, телепрограми і т. ін.). *Ми з батьком слухали "Свободу" наживо і на радощах багато курили* (Ю. Андрухович); // Не під фонограму (про спів, музичне виконання і т. ін.). *Мене насторожила історія про категоричну відмову Сонцевої співати наживо* (А. Кокотюха).

2. *заст.* На життя. *Пив горілку не наживо, а на смерть* (Сл. Б. Грінченка).

НАЖИМА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАЖА́ТИ,** жму́, жме́ш, *док., розм.* 1. *що, на що.* Те саме, що **натиска́ти** 1. *Доктор Тагабат нажав кнопку. Тоді льокай приносить на підносі старі вина* (М. Хвильовий); *Старий з найсерйознішою міною на обличчі запевняв, що Ілля-пророк іде на пенсію, а замість нього скоро поставлять машину. — .. Хочеш спеки — нажми на газок, і аж зашкварчить усе на землі* (М. Дашкієв).

2. *кого і без прям. дод.* Те саме, що **натиска́ти** 2. — *Ляхи? Не нажмуть вони нас гірш москалів? — Не нажмуть, бо гетьман зговорився з ними. Якщо побідять* [переможуть] *Москву, тоді .. Україна окремою державою стане* (Б. Лепкий); — *Біля Києва і ми їм духу дали. Добре дали. Таки так дали, що не одного земля свята ковтнула .. І все ж таки довелося відступати. Нажали. Ой, скільки нашого брата у Дніпрі!* (Григорій Тютюнник).

3. *кого, що, на кого — що і без дод., перен.* Те саме, що **натиска́ти** 3, 5. *"Половина" з граблями вже на півручки ззаду...*

А Митро Хведорович нажимає... Навмисне, бачу, нажимає й потихеньку всміхається (Остап Вишня); *"Передам у зведенні, що половину хутора вже переселив, а завтра нажму, щоб і останніх перевезти", — вирішив Гнат і, стьобнувши коня, поскакав сонним хутором* (Григорій Тютюнник).

НАЖИ́Н, у, *ч.* Щось нажате ким-небудь. *Жінка раз по раз нахиляє жмути стеблин, зрізує колоски, складає в хустку гіркий нажин* (І. Цюпа).

НАЖИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нажина́ти.** *Великої популярності в українців набуло свято обжинків, у якому широко використовують кращі традиції минулого — плетіння вінків, нажинання останнього снопа* (з наук. літ.).

НАЖИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАЖА́ТИ,** жну́, жне́ш, *док., чого, що і без прям. дод.* Зжинати що-небудь у якійсь кількості. *Була Мар'яна працьовита, невтомна. Ніхто не нажинав більше за неї жита* (П. Кочура); *Ніхто у цих ходячих мощах не пізнав би завзятої до всякої роботи жінки, що заіграшки нажинала півтори копи дорідних снопів* (М. Стельмах); *Перевесла скручувала не з житніх стебел.., а з осоки, яку нажинала за кілька днів перед тим* (Є. Гуцало); *Адже ж вона багато б нажала, коли б мати не сварила за скалічений палець* (М. Коцюбинський); *А як нажали* [діти] *копу, то спочивали* (В. Стефаник); *Перед вечором Орися нажала біля Ташані осоки, потрусила в сінях і в світлиці — всюди запахло* (Григорій Тютюнник).

НАЖИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАЖЕ́РТИ,** ру́, ре́ш, *док., що, вульг.* Те саме, що **наїда́ти.** [Г і д і м б а:] *Гідімбас, бридкий велет, пробуває тут, Брат мій .. м'яса із тіл ваших Божеських нажерти радий* (І. Франко).

◊ **Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти** *і т. ін.)* / **наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти** *і т. ін.)* **че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду** *і т. ін.) див.* **наїда́ти.**

НАЖИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАЖЕ́РТИСЯ,** ру́ся, ре́шся, *док., вульг.* 1. Те саме, що **наїда́тися.** *Ситі не здатні до творчості .. Гусінь теж нажирається і здихає безслідно через день або тиждень, Люди не повинні бути гусінню* (П. Загребельний); *Ніяк не нажереться* (Сл. Б. Грінченка); — *Йому* [немовляті] *що? Аби нажерлось. Ач, смокче як!* (В. Винниченко); — *Що їм якийсь задрипаний Люботин? Понаїжджало тут всілякого зброду — от аби погуляти, нажертися та напитися на дурняк. Їм одне в голові* (Ю. Винничук).

2. *чого і без прям. дод.* Пити спиртні напої у великій кількості; напиватися (у 2 знач.). *Приїхав сюди .. вирішувати літературно-поетичні справи. Нажертися горілки зможеш і у своїй задрипаній Мічурівці, а тут, генерале метафори, на тебе чекають великі звершення* (С. Процюк).

3. *чим, чого, перен.* Повністю задовольняти потреби, бажання і т. ін. в чому-небудь. — *І таки треба видирати землю в тих, хто нажертися нею не може...* (М. Стельмах); — *Ну що, тварюко, нажерлася кубанського тютюну! .. — Кожух .. тріумфально прямував на вервольфа, кидаючи йому в очі свій дорогоцінний тютюн* (Д. Білий); *Більшість диктує попит і отримує на нього спокусливі пропозиції. І ніяк не нажереться тупим маскультом, від якого в мозку випрямляється єдина більш-менш закручена звивина* (І. Роздобудько).

НАЖИРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Добре, досхочу пожирувати (у 3 знач.). *По степу серед білого дня кіньми так і ганяються* [пани]. *І отак тиждень-другий побенкетують, нажируються вволю та й як вітром здмухне їх* (А. Головко); *А це ще кажуть, що Крутьчиха передала комусь крамницю, спакувалась і має виїхати кудись. Нагулялася, нажирувалася* (Ю. Мушкетик).

НАЖИ́ТИ *див.* **нажива́ти.**

НАЖИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нажи́ти.** [Н а т а л к а:] *Хто живе чесно і годується трудами своїми, тому і кусок черствого хліба смачніший од м'ягкой* [м'якої] *булки, неправдою нажитої* (І. Котляревський); *Кому він ту славу передасть? Кому добро, віками нажите, перейде?* (Панас Мирний); *Думав отець ваш і волив тоді Порівну вас* [дітей] *наділити землею, Гірко нажитою нами в біді* (Д. Павличко); *Чорноморці почали готуватися до нового переселення. Залишали нажите майно, хати* (Д. Білий); *Була у цієї людини здавна нажита звичка: висловити невдоволення, навіть зробити вигляд, що сердиться, а вже потім, як милість, піднести візитеру все, що той просить* (Б. Левін); // **нажи́то,** *безос. пред. Один із настоятелів Софроніївського монастиря, за переказами, був готовий пожертвувати власним життям, аби відстояти інтереси монастиря та зберегти все, що було нажито* (з наук.-попул. літ.).

НАЖИ́ТИСЯ *див.* **нажива́тися.**

НАЖИ́ТКИ, ів, *мн. (одн.* **нажи́ток,** у, *ч.), розм.* Нажите добро. — *Що буде? Хто порадить, де дітися з нажитками* (А. Хорунжий); *Люд крізь завірюхи з останнім своїм нажитком пробивався на села, рятуючись від голодної смерті...* (О. Гончар); *Вмираючи, бездітна тітка, що весь вік ярмаркувала, заповіла на мої "школи" всі нажитки* (Р. Андріяшик); // Щось нажите, здобуте ким-небудь. *З неправого нажитку нема пожитку* (прислів'я); — *Говоримо все що пережитки, а воно й нажитки наші нічим не кращі...* (О. Гончар).

НАЖИ́ТОК *див.* **нажи́тки.**

НАЖИТНИ́Й, а́, е́, *рідко.* Те саме, що **наживни́й**[1]. *То все нажитне, ізнов розживемося* (Ганна Барвінок).

НАЖЛУ́КТАТИСЯ *див.* **нажлу́ктитися.**

НАЖЛУ́КТИТИСЯ, *рідше* **НАЖЛУ́КТАТИСЯ,** кчуся, кчешся, *док., вульг.* 1. *чого.* Випити пожадливо і дуже багато чого-небудь; напитися. [К і н д р а т А н т о н о в и ч:] *Чабан як нажлуктиться цього чаю, як розіпре йому живіт, то йому й горюшка мало* (М. Кропивницький); *Рурка так нажлуктився Явдошчиного самогону, що й заснув біля дверей* (Ю. Збанацький); *Якось, нажлуктившись кісточкового самогону, заблудився, неборака, вночі на власній леваді, забрів у болото і — зовсім на мілкому — втопився* (О. Гончар); *Обід у Ґеня з пів першої до пів другої* [з пів на першу до пів на другу], *так що ми з ним навіть не встигаємо як слід нажлуктатися пива* (І. Карпа).

2. Випивши надміру спиртних напоїв, сп'яніти; напитися до сп'яніння. — *Нажлуктався вже, — докірливо констатували дядьки. — Ще й, глядіть, знамено поцупив із волості!* (Ю. Смолич); — *Ви коли нажлуктились, Якиме Федосійовичу, по саму зав'язку, то йдіть та лягайте спати...* (В. Логвиненко); — *Пане полковнику, — відповіли йому реєстровці. — Жовніри, нажлуктившись, сплять. Саме час за шаблі братись!* (В. Чемерис); *Хаус, нажлуктившись у барі, як завжди, подзвонив Вілсону, аби той забрав його додому* (А. Кокотюха).

НАЖУ́ЖМИТИ, млю, миш; *мн.* нажу́жмлять; *док., розм.* 1. *чого.* Наробити, нам'яти із чого-небудь жмутів, клубків і т. ін. *Нажужмити конопляних стебел.*

2. *що.* Скласти що-небудь жужмом, абияк. *Нажужмити одяг.*

НАЖЎЖМИТИСЯ, миться; *мн.* нажўжмляться; *розм.* Док. до **жўжмитися.** *Якщо випраний одяг пересушити, він нажужмиться, а тому його важко буде випрасувати* (із журн.).

НАЖУРИ́ТИСЯ, журю́ся, жу́ришся, *док.* Багато, вволю пожуритися. *Нажурилися господарі за хлопцем — він пропав без сліду, мов у воду впав* (О. Кобилянська); *Начиталися ми "Гайдамаків", Нажурилися од Галайди...* (А. Малишко); *Батько поверстав степові дороги, нажурився по селах, од яких тільки-тільки одійшов голод* (М. Стельмах); *Над висвіченим святковим столом коло образів висів Шевченко: в кожусі, в баранячій шапці, не нажурився за життя — дожурювався на стіні* (Б. Харчук).

НАЗА́ВЖДИ́, *присл.* На все життя; навіки (у 1 знач.), навічно. *Треба попрощатися з Капрі, з морем і з скелями. Може, назавжди* (М. Коцюбинський); [Ліда:] *Прошу не згадувати минуле. Його нема... Я викреслила назавжди* (О. Корнійчук); *Рухався Микола круто, угнувши голову, широко розмахуючи короткими руками. До уст уже, видно, назавжди прилипла насмішка* (Р. Андріяшик); *Марта відчувала, що видужує назавжди* (С. Андрухович); // *розм.* На всякий випадок; завжди. *За те довге парубкування в його* [нього] *назавжди були готові всякі балачки* (С. Васильченко).

◊ **О́чі скліпи́лися наза́вжди́ (наві́ки)** *див.* **о́ко**[1]; **Раз [і] наза́вжди́** *див.* **раз**[1]; **Склепи́ти** *(рідко* **сплю́щити)** **о́чі наві́ки (наза́вжди́)** *див.* **склепля́ти.**

НАЗА́ВСІ́ГДИ, НАЗА́ВСІ́ДИ, *присл., діал.* Назавжди. *Стара Маруся Качуриха оженила свого Захарка, а сама перейшла назавсіди жить до Лукини* (І. Нечуй-Левицький); *Він хотів зробити для неї щось виключне, хотів, щоб їй завжди було радісно коло нього, як зараз, хотів зв'язати її з собою назавсігди* (В. Підмогильний); *Лиха недоля — назавсіди кинути рідний край, та ще гірша — зовсім не мати права кинути його* (О. Шугай); *Маючи в руках таку необмежену власть хоч би лише на короткий час, як легко могли би ті керманичі захопити її назавсігди* (О. Забужко).

НАЗА́ВСІ́ДИ *див.* **наза́всігди.**

НАЗА́ВТРА, *присл., розм.* На другий день; наступного дня. *Ледве я дійшла до хати, На порозі впала. А назавтра, як цар вийшов, Мене поховала Та бабуся* (Т. Шевченко); *Назавтра, як тільки Телесик устав, почали його вчити читати* (П. Тичина); *З-за лісу виплив червоний місяць, який обіцяв назавтра вітер* (В. Шкляр); *Назавтра тато сказав Доні позбирати за хатою сміття* (Г. Пагутяк); *Дружина намагається заспокоїти чоловіка: можливо, назавтра все зміниться* (С. Андрухович).

НАЗА́ВШЕ, *присл., розм.* Те саме, що **наза́вжди́.** *Ніколи, ніколи не хочу я вдруге такої хвилини пережити, як того ранку, коли ми розсталися назавше* (О. Кобилянська); *Наче моторошний сон, врізалась йому в серце назавше ота перша його дитяча зустріч із степовим крилатим розбійником* [орлом] (О. Гончар); *Павло цупко спутав білі коні, що поривалися до України, відігнавши їх назавше на чужі пасовиська* (Р. Іваничук); *Поїхала й Улянка. Назавше. Як в той-таки автобус сідала, що до міста, до поїзда везти мав, у вікні ще оглянулася востаннє* (В. Лис).

НАЗАГА́Л, *присл.* Те саме, що **загало́м.** *Усі наші плани пов'язуємо зі згуртуванням здорових патріотичних сил, котрі поки що діяли назагал розрізнено* (Ю. Андрухович); *На Буковині після приходу румунів .. почали творитися нові часописи, які назагал через постійні цькування влади недовго вдержувались при житті* (О. Шугай); *— Нема потреби зачитувати весь твій список. Кажи назагал — скільки ми маємо бійців під гвинтівкою?* (Ю. Смолич); *Решта розділу, як і цього підручника назагал, щезла безслідно в умовах сумного існування непотрібної книжки по сільських садибах* (В. Кожелянко).

НАЗАГОРА́ТИСЯ *див.* **назагоря́тися.**

НАЗАГОРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, **НАЗАГОРА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато або досхочу позагоряти (у 1 знач.), позагорати. *Я так учора набігалась, настрибалась, наплавалась, нареготалась і назагорялась, що, мабуть, аж занадто* (І. Жиленко); *День у таборі сплановано так, що за першу його половину діти встигають наплаватися та назагоратися на пляжі, а після обіду активно задіяні в різних інтелектуальних змаганнях* (із журн.).

НАЗА́Д, *присл.* 1. У напрямку, протилежному попередньому рухові кого-, чого-небудь; протилежне в п е р е д. *Вона була тиха, поважно проходжувалася то вперед, то назад, мов справді велика пані* (Панас Мирний); *Серце її неспокійно калатало, коли вона бігла назад, одшукуючи свої сліди* (М. Коцюбинський); *Хтось пробіг по сінцях, ляпаючи босими ногами, швидко вернувся назад, гримнув дверима* (Григорій Тютюнник); *— Правда, що ви могли б через океан — туди й назад — без заправки?* (О. Гончар); *Роман круто повернув і побіг назад, до хати.., на даху якої вже танцювало-гоготіло розбурхане полум'я* (В. Чемерис).

2. У напрямку до заднього, тилового боку кого-, чого-небудь. *Вийшла* [Катерина] *з села — серце мліє; Назад подивилась. Покивала головою Та й заголосила* (Т. Шевченко); *Проїхавши трохи, вони оглянулись назад* (О. Довженко); *Нарешті постріли вщухли. — Ви живі? — повертаю назад голову. — Живий* (К. Гриб); *Фріц повернувся до дзеркала лівим боком, закинув голову трохи назад і підняв догори руки* (С. Андрухович).

3. На те саме місце. — *Я шпурнув зневажливо рукопись назад на стіл* (Леся Українка); *Лейтенант хотів звестися на ноги й з протяжним стогоном упав назад на солому* (П. Панч); // Зворотно, у зворотному напрямі. *Візьміть назад свої гостинці, Одправте їх к багатирю* (І. Котляревський); *— Віднеси* [гроші] *назад! Чуєш? Зараз же!* (О. Довженко); *Навіть його командирсько-нажахані крики не змогли повернути Фанні назад — її вже було годі докликатись* (Ю. Андрухович).

4. *після сл., що вказують на проміжок часу, розм.* До цього часу, у минулому; раніше. *Ректор перебував у хорошому настрої, бо ще годину назад одержав дуже втішного листа від свого сина* (Григорій Тютюнник); *Наче й природа повернулась на десять літ назад, щоб рушити заново вже іншою, ліпшою дорогою* (Р. Андріяшик).

Поточи́тися наза́д *див.* **пото́чуватися.**

◊ **Бра́ти / взя́ти [свої́] слова́ наза́д** *див.* **бра́ти; Відсува́тися / відсу́нутися наза́д** *див.* **відсува́тися; Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії** *див.* **зупиня́ти; Іти́ (поступа́тися) наза́д** *див.* **іти́; Крок наза́д** *див.* **крок; Наза́д лі́зти** *див.* **лі́зти; Наза́д рачкува́ти** *див.* **рачкува́ти; Ні кро́ку наза́д!** *див.* **крок; (1) Ні наза́д ні впере́д <Ні впере́д ні наза́д>:** а) нікуди. *Це біляки мінами рейки підірвали, так що тепер ні вперед ні назад не поїдеш* (К. Гриб); *Проїхати неможливо ні в той бік, ні в другий, ні вперед ні*

назад (В. Винниченко); б) не рухатися, стояти на місці. *Негадано-нечекано на дорогу вибігли два вовки. Стали собі — і ні вперед ні назад* (І. Чендей); *Валка збилася, зупинилась — ні вперед ні назад* (У. Самчук); в) нема виходу, цілковита безвихідь. — *За ці коні можна попастися, мов жаба в тенет* [тенета]: *ні назад ні вперед* (М. Стельмах); **Огляда́тися / огля́нутися наза́д** *див.* **огляда́тися; Поверта́ти / поверну́ти голо́блі (огло́блі) [наза́д]** *див.* **поверта́ти**[1]**; Поверта́ти / поверну́ти сло́во [наза́д]** *див.* **поверта́ти**[1]**; Туди́ й (та) наза́д (звідти, ві́дти)** *див.* **туди́.**

НАЗАДГУ́ЗЬ, *присл., діал.* Назад (рухаючись, перев. зігнувшись). *Панько сам не вчувся, коли нахилився, коли зняв руку понад голову й коли борзенько, назадгузь, висунувся з сіней* (Л. Мартович); — *Слухаю вашого величества* [вашу величність]! — *відповів князь, віддав цареві військовий поклін і назадгузь подавався до дверей* (Б. Лепкий); *Кифір заточився і разом з мішком гримнув назадгузь на землю* (В. Бабляк); *Сходячи до села, Головацький тричі гепнувся об землю і почав лізти назадгузь* (Р. Андріяшик).

НАЗА́ДІ, *присл., розм.* Те саме, що **зза́ду** 1. *К Нептуну на поклон побігла .. Поїхала в своїм ридвані, Мов сотника якого пані, .. Із кінними проводниками, З трьома назаді козаками* (І. Котляревський); *Ба, дивлюся Назаді, коло моєї керми, Хлопчик скулився...* (І. Франко); *Я замітілями* [заметілями] *та бурею йду радий, веселий, бо напереді діти, а назаді біла хата* (В. Стефаник).

НАЗА́ДНИК, а, *ч.* Те саме, що **ретрогра́д.** *Життя сільського люду — се предмет послідніми літами звичайний в устах кождого, в устах тямущих і нетямущих, совісних і несовісних, поступовців і назадників, що .. так багато про нього говориться* (І. Франко); *Оддати Франка* [твори] *препарувати назадникам, як вони намагаються захопити й наших клясиків* [класиків], — *це великий урон для республіки працюючих* (М. Драй-Хмара).

НАЗА́ДНИЦТВО, а, *с.* Те саме, що **ретрогра́дство.** *Нинішній час тим, власне, сумний і скандальний, що в ньому переважну рухову силу виявляє .. назадництво, погорда до власного народу і його думок та ідеалів* (І. Франко); *Локальний галицький патріотизм, назадництво, так звані гріхи тогочасного галицького громадянства, знайшли в Драгоманові свого непримиримого ворога* (з наук.-попул. літ.).

НАЗА́ДНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **наза́дник** і **наза́дництво.** — *Всі люди мусять бути рівні.., а ви, працюючи для здвигнення своєї якоїсь нації, робите тільки назадницьку, реакційну роботу* (І. Франко); — *Ви повинні перехопити ініціативу і робити для народу те, що народовці занехаяли через лінивство своє, відсталість і реакційне назадницьке тупоумство* (П. Колесник); * Образно. *Назадницький реалізм присунув: — І мене не забувайте! І я ще живий! — Я аж затрусивсь! — Досягнень хотіли? А ми вам що?! Та кожний із них уперед пнеться, та кожний із них чільне місце посісти хоче!* (Остап Вишня).

НАЗА́ДНІЙ, я, є. Спрямований назад (у 1 знач.); зворотний (у 1, 2, 4 знач.). *Для дискретних систем використано назадню процедуру побудови верхнього й нижнього інтегралів у лінійній мінорантній і мажорантній грі* (з наук. літ.); *От-от почнеться знову рух назадній До хаосу, який на дні безодні?* (Е. Андієвська); *У Меркурія дуга назаднього руху становить близько 13 ° (тривалість назаднього руху — 22 доби)* (з навч. літ.).

НАЗАЛІЗА́ЦІЯ, ї, *ж., лінгв.* Набуття носового відтінку (перев. голосним звуком). *Назалізацію голосних в абсолютному кінці пояснюють загальною млявістю всього мовного апарату, коли він з робочого положення переходить у стан спокою* (з наук. літ.); *Назалізація виникає в українській мові, зокрема, коли голосний передує носовим приголосним або наслідує їх* (з навч. літ.).

НАЗАЛІЗО́ВАНИЙ, а, е, *лінгв.* 1. Дієпр. пас. до **назалізува́ти.** *Відповідно до опису фонетичних змін, запропонованого французьким лінгвістом Мішелем Пере на прикладі французького іменника atande, дві фонеми* [a] *з трьох зазнали фонетичних змін, друга була назалізована під впливом сонорного приголосного n* (з наук. літ.); // *у знач. ім.* **назалізо́ваний,** ного, *ч.* Звук мови, який набув носового відтінку. *У ряді мов, наприклад французькій, польській, португальській, назалізовані й неназалізовані є різними фонемами* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який назалізувався, набув носового відтінку. *При вимовлянні назалізованого звука м'яке піднебіння опускається, і частина видихуваного повітря проходить у носову порожнину* (з наук. літ.).

НАЗАЛІЗУВА́ТИ, ýю, ýєш, *недок. і док., що, лінгв.* Надавати звукові носового відтінку. *Попередній носовий приголосний назалізує голосний, причому безпосередньо після приголосного назалізація сильніша, а потім зменшується* (з наук. літ.).

НАЗАЛІЗУВА́ТИСЯ, ýється, *недок. і док., лінгв.* Набувати носового відтінку (про звуки мови). *Деякі голосні, а також і приголосні на кінці речення або перед паузою назалізуються у своїй кінцевій фазі* (з наук. літ.).

НАЗА́ЛЬНИЙ, а, е. 1. *лінгв.* Який має носовий відтінок. *Назальні звуки утворюються, коли опущене м'яке піднебіння дає змогу повітрю вільно виходити крізь ніс* (з наук. літ.).

2. *спец.* Признач. для носа. *Замість вакцини для введення під шкіру зараз активно використовують ліки у формі аерозольного назального спрея* (з навч. літ.); // Здійснюваний через ніс. *Трансдермальний та назальний шляхи введення препарату більш ефективні порівняно із внутрішньошлунковим* (з наук. літ.).

НАЗА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., лінгв.* Властивість за знач. **наза́льний** 1. *В усіх відомих нам сьогодні мовах ознаки, як-от: назальність, дзвінкість і т. ін. — належать до фонематичних характеристик* (з навч. літ.).

НАЗАМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., чого, розм.* Замовити (у 1 знач.) велику кількість чого-небудь. — *Піди за ним, Пилипе, а то як назамовляє, то в нас і грошей не стане,* — *сказала Соломія* (В. Кучер); *Сьогодні інтернет-магазини пропонують такий вибір, що важко вчасно зупинитися й не назамовляти товарів на суму більшу, ніж місячна зарплатня* (із журн.).

НАЗАОЩА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *док., чого, розм.* Заощадити, зібрати і т. ін. багато чого-небудь (перев. грошей). *Сучасному пересічному українцеві потрібно багато сил та часу, щоб назаощаджувати суму, достатню для купівлі власного житла* (із журн.).

НАЗАПА́СИТИ, áшу, áсиш, *док., чого, що, розм.* Зробити запаси чого-небудь, зібрати, заготовити щось. *Прийшла додому, де яку шустелину свою зв'язала в оклуночок, назапасила сухарів і однесла до .. чоловіка* (Ганна Барвінок); *Звечора Маруся назапасила торбинку й хлібця. Брат не питав*

нащо, зараз постеріг, куди збиралася сестра (І. Франко); *Сокориниха взяла щось з полиці, загорнула в хусточку і побігла до баби Оксенихи, певна, що та .. різного зілля та коріння назапасила...* (П. Кочура).

НАЗАРЕ́ЄЦЬ *див.* **назаре́йці.**

НАЗАРЕ́Ї, ів, *мн. (одн.* **назаре́й,** я, *ч.).* 1. Християнська секта давніх іудеїв. *Назареї вважали за необхідне дотримання Мойсеєвого закону для християн з юдеїв, але не вимагали цього від християн з язичників* (з наук. літ.).

2. У середині XIX — початку XX ст. — відгалуження секти молокан, що існувало в Росії. *За заповітом Кузьми Кабінетова, назареї не повинні були їсти м'ясо, пити вино; їхньою зовнішньою відмінністю мало служити довге волосся* (з наук. літ.).

3. Те саме, що **назаре́йці.** *10 липня 1809 р., у річницю першої зустрічі, назареї поклялися зберігати вірність істині, відроджувати занепале мистецтво і боротися проти академічної манери письма* (з наук. літ.).

НАЗАРЕ́Й *див.* **назаре́ї.**

НАЗАРЕ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **назаре́єць,** е́йця, *ч.).* Неофіційна назва угруповання німецьких та австрійських художників-романтиків XIX ст., які намагалися відродити стиль майстрів Середньовіччя та раннього Ренесансу. *Назарейці виступали проти інтернаціонального пізнього класицизму й намагалися відродити релігійне монументальне мистецтво* (з наук. літ.); *Характерними рисами стилю назарейців є сувора композиція, підкреслений контур і яскраві фарби* (з навч. літ.).

НАЗА́ХВАТ, *присл., розм.* Те саме, що **наро́зхват** 1. *А коли б оце ви навезли нових книжечок, то й люди читатимуть назахват* (І. Нечуй-Левицький); *Хазяїни назахват беруть Остапа. Невтомний орач, косар* (К. Гордієнко); *В густому тумані .. насилу пробивався промінь якогось з .. передморських маяків. Цей промінь назахват ловили біноклі трьох повноважних* [поважних] *подорожніх* (Ю. Смолич).

НАЗБИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назбива́ти** 1. *Над нами пишно зеленіла густа ялинка, і ми тільки тепер помітили, що навколо скрізь лежали гіллячки, назбивані кулями за ніч* (О. Гончар); *Назбиваний у великій кількості білковий крем потрібно швидко викладати у форми, поки не почався процес відокремлення цукру від білкової маси* (із журн.).

НАЗБИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* 1. Збити (у 1, 2, 12, 14 знач.) що-небудь в якійсь кількості. — *Я колись цих перепелів міг би палицею назбивати* (Ю. Мушкетик); *Скаржилася мати на бригадира, який не дав соломи на зиму, і тепер нічим буде топити піч, бо того бур'янцю, що назбивала попідтинню.., хіба ж надовго вистачить* (П. Загребельний); *Уламком коси, що його позичив Тарас, він назбивав .. з десяток кулів очерету — високий і гінкий очерет ріс у березі Лопані* (В. Чемерис); *Бирок* [шишок] *назбивали небагато, зате горіхи були дуже смачні* (І. Багряний).

2. *перен., розм.* Зібрати, нагромадити, набути певну кількість чого-небудь (про гроші, майно і т. ін.). — *Та й де він тільки маєтва* [майна] *назбивав?* (Л. Мартович).

НАЗБИ́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назбира́ти.** *Повернулася вона* [Мелашка] *вже по заході сонця з снопом трави та васильків, назбираних десь на польовій межі* (О. Гончар); *Повільно, ніби граючись, ламає* [Всеволод] *назбираний неподалік сушняк, кидає спроквола в вогонь* (Д. Міщенко); *Павлюк мав незначний запас зерна, назбираний по панських маєтках* (В. Чемерис); * Образно. *Зараз же можна тільки систематизувати назбираний досвід* (В. Еллан-Блакитний); *Галявина, якою брів, пахтіла травою, цвітом, сонцем, назбираним за довгий день* (Василь Шевчук); // **назби́рано,** *безос. пред. Крісел назбирано стільки, що якраз вистачало* (О. Лисяк); — *Може, ви їсти хочете? У мене тут назбирано... Ось варена картоплина, сухарики є, а ще сушені грушки* (Є. Гуцало).

НАЗБИРА́ТИ *див.* **назби́рувати.**

НАЗБИРА́ТИСЯ *див.* **назби́руватися.**

НАЗБИ́РУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **назби́рувати.** *Колекціонування марок — це не просто механічне назбирування маленьких картинок з конвертів, а ціле багатошарове культурне явище, один із способів фіксації часу, простору, життя* (із журн.); *Уміння економити значно прискорює процес назбирування грошей, а бездумне марнотратство робить його неможливим* (з газ.); * Образно. *Назва* ["Зимові дерева"] *мала звучати як символічне означення стану нашої духовності: замороженість, завмерлість, але й уперте .. назбирування сил для весняного пробудження* (І. Дзюба).

НАЗБИ́РУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЗБИРА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., чого, що.* 1. Збирати яку-небудь кількість чогось. *Вулик за день назбирує двісті грамів меду. А в добру весну — кілограм* (К. Гордієнко); *Він, бачте, назбирує охочих у козацький полк на війну Туреччини з Росією* (Р. Іваничук); *Підприємливі львів'янки назбирували цілу купу блискучих різнобарвних гудзиків, коронок, стрічок, пасків .. — і все це виносили на продаж* (Ю. Винничук); *Хлопчик назбирав піврешета яблук, приніс і подав бабусі* (І. Нечуй-Левицький); *Щоб запалити в печі, треба було перше назбирати сухого ломаччя, бо готового палива не було* (М. Коцюбинський); *Я тобі сьогодні назбирав конвалій* (В. Сосюра); *Ми назбирали чимало книжок. Читали запоєм, по-дикунськи* (Р. Андріяшик).

2. *перев. док.* Поступово збирати, нагромаджувати, набувати необхідну кількість чого-небудь (про майно, гроші і т. ін.). *По копійці заробляла, Копу назбирала, Та до сина лист писала, У військо послала* (Т. Шевченко); — *Заробити можна тут добре, а витрачуєм на себе ми не багато, — то й можна назбирати хоч на поганеньке хазяйствечко* (Б. Грінченко); *Улас задумав поступати в Харківський університет. Лук'ян назбирав двісті карбованців грошей на дорогу* (Григорій Тютюнник); *Рибалка сам залишив йому номер, .. коли гроші назбирає — хай дається знати* (А. Кокотюха); *Якщо не здавати мамі троячку, що її веселий тато .. вручав тобі на морозиво, якщо не завжди повертати решту з хліба й молока, можна назбирати сімсот рублів* (І. Карпа).

НАЗБИ́РУВАТИСЯ, у́ється, *недок.,* **НАЗБИРА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Поступово збиратися, нагромаджуватися в якій-небудь кількості. *Вона, мабуть, щось підозрює, бо неоднозначно показує мені очима на порожні пляшки, які я забуваю викидати і вони назбируються десятками* (А. Дністровий); *Тих ляльок та цяцьок назбиралась ціла .. шафа* (І. Нечуй-Левицький); *Єдине надбання в господарстві — корова, мушу врятувати. Та й прання назбиралося* (Іван Ле); *Взяті на показових штрафних естакадах, мертві автомобілі регулярно звозилися до цього провалля, де за кілька років їх назбиралося коло сотні* (Ю. Андрухович); // Поступово сходитися, зосереджуватися в якому-небудь місці. *Розглядав* [гість] *відбитки незграбних гравюр.., що назбиралися й зберігалися в цім домі з самих студентських років*

Максима (І. Багряний); // З'являтися, виникати (перев. про справи, переживання і т. ін.). — *Стільки вражень, як за ці кілька годин, вдома у мене не назбирується за рік, — захоплено розповідав він, повернувшись додому* (Н. Сняданко); *Дика енергія, яка назбиралася у молодця, розбужувала* [розбуджувала] *велику вроджену силу його тіла* (Юліан Опільський); *Був вихідний день, і кожен поспішав зробити багато справ, що назбиралися за тиждень* (В. Кучер); *Буду слухать себе, своє серце, свій крихітний світ. Яка там була в мене школа, і мука, й наука I скільки згадок назбиралося протягом літ!* (М. Бажан); * Образно. *Скасувала* [природа] *всі людські борги і пробачила дрібні провини, що впродовж життя назбируються між людьми на малій території* (М. Матіос); // *безос., кого, чого. Непогано поєднуються між собою й усі чотири українські класики, хоч як на стотисячне місто їх, можливо, й забагато: у деяких мільйонних навіть і двох не назбирується* (Ю. Андрухович); *Коли назбирувалося більше талонів, я запрошував своїх приятелів у дієтичну їдальню* (Т. Прохасько); *Назбиралося в його* [нього] *шкільних грошей, що платили школярі з інших сіл за навчання в школі* (С. Васильченко); *Гостей назбиралося з дві сотні, я майже нікого не знала* (С. Андрухович).

2. *тільки недок.* Пас. до **назби́рувати** 1. — *Вільний город, .. золота назбирується купцями там стільки, що й острів би міг од важкості затонути* (П. Загребельний).

НАЗБИТКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Доволі позбиткуватися з кого-небудь. [Б а ю р а к:] *П'ять літ служив я. Що вже клятий німець Назбиткувався наді мною!* (І. Франко); — *Вже досить над нами напанувалися чужі та й назбиткувалися!..* (Н. Кобринська); * Образно. *Життя вволю назбиткувалося з Катрі, поводило її по наймах* (М. Олійник).

НАЗБІГА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док., кого, розм.* Швидко прибігти звідусіль у якій-небудь кількості, зібратися в одне місце. *Мишей до біса назбігалось* (Л. Глібов); — *Вийду на вулицю та свисну, то до мене назбігається десять таких, як ти* (І. Нечуй-Левицький); *Як назбігалося людей!.. Хто з сокирою, хто з ціпом, хто з вилами, а жінки з кочергами та з рогачами! Давай локшити вовка* (О. Іваненко); *Треба було негайно викурити* [еллінів] *звідти, поки там усього сорок сотень, поки не назбігалося з тих Олімпійських ігр* [ігор] (І. Білик).

НАЗБРО́ЇТИСЯ, о́юся, о́їшся, *док., рідко.* Те саме, що **озбро́їтися.** *Незабаром два брати, назброївшись, потягли степом на страшного ворога* (Панас Мирний); // *перен.* Набути, здобути які-небудь знання, навики і т. ін. — *Ви молоді, це звертаюся до вас! Перше, ніж виступити на шлях життя, перше, ніж назброїтися усяким знаттям* [знанням], *нахиліться до самого дна душі, витягніть те маленьке залякане і затоптане я, придивіться до його оригінальних сил та й розвивайте тільки їх* (Дніпрова Чайка).

НА́ЗВА, и, *ж.* 1. Словесне найменування, позначення кого-, чого-небудь. *Ніяк не можу пригадать її назви, але саму поему читала і дуже вподобала* (Леся Українка); *Вона уявляла його* [терема] *високі світлиці, княгиню Ольгу й різних князів у білих одежах, у золоті, сріблі, малювала багато речей, назви яким не знала* (С. Скляренко); *В центрі села тече річка з дивною, мабуть татарською, назвою — Ташань* (Григорій Тютюнник); *Респондент цікавився, чи знаємо ми з Доктором, де тут знаходиться село під назвою Тенно* (Ю. Андрухович); // Прізвисько, кличка. *Її допікали гіркими назвами, уїдливими докорами, вибивали паничем очі, звали латаною...* (Панас Мирний).

2. *діал.* Прізвище. *На конверті написане було тільки її ім'я і назва, та проте Целя знов запаленілася, скинувши оком на адресу* (І. Франко).

Прибра́ти на́зву *див.* **прибира́ти.**

△ **(1) Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́>** — слово або словосполучення, що є окремою назвою кого-, чого-небудь, напр.: Микола, Київ. *Більшість власних назв у всіх мовах передається приблизно однаково, хоч кожна з них вимовляється згідно з законами тієї мови, що перейняла ці слова* (з наук. літ.); *Тарасик, як метелик, пропурхав до півдня. Оце б дивитись "телик", та є ще завдання. І власні назви спішно на завтра вчити став: — "...наприклад, Рим, Рубіжна, Гаїті, Кокчетав..."* (Д. Білоус); *Подруга Мустафи розповідає про книжку, яка складається з самих власних назв* (С. Андрухович).

◇ **(2) Сама́ (одна́) [ті́льки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько>,** *ірон.* — про що- або кого-небудь, назва якого не відповідає тому, що має бути насправді. *Від старої присяги залишалася в нас* [українців] *сама тільки назва "шлюб", що визначає вінчання, а давніше визначала присягу* (І. Огієнко); *Глянеш на той капелюх — сміх і горе. Одне назвисько. Засмальцьований від поту, облізлий, одним словом — ганчірка* (І. Цюпа); — *Чому ж маю питати дозволу Святослава? — Він великий князь! Він отець руським князям! — Великий князь! Одна назва! — Славута гірко усміхнувся* (В. Малик); — *Та який він... який сом? Так, одна назва! Із справжніми сомами він і не ночував. Невже й ти віриш, — повернувся до мене, — що той сомик був довжиною в п'ять метрів?* (В. Чемерис); — *Ваш чоловік займався бізнесом... — Який там бізнес, так, одна назва* (В. Шкляр).

НА́ЗВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назва́ти.** *Особа, названа панею Кошицькою, тихенько, на пальцях підійшла до Софії* (Леся Українка); *Названий всіма я вами кандидатом в депутати .. Не словами, а ділами буду вам я звітувати* (П. Тичина); *Втім, усі названі явища мають природу тілесну* (М. Зеров); — *У нас з міс Джефсон тільки хороші дружні стосунки .. Названі ресторани ми, справді, відвідали, бо її, як і кожного чужинця, цікавить українська екзотика* (М. Дашкієв); // **на́звано,** *безос. пред.* — *Царевого онука названо в ім'я великого князя Бориса .. — Не доводилося чути про такого, — сказав архімандрит* (І. Білик); *Як водиться, було оголошено розшук, повідомлено куди слід, названо прикмети втікачів* (О. Гончар).

НАЗВА́НИЙ, а, е. Який не перебуває в кровних, родинних зв'язках; нерідний. [В а с и л ь:] *Батьку! тату! хоч не рідний, то названий! Я не знаю, як вам і дякувати за вашу раду* (Панас Мирний).

Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* **дочка́; Назва́на (нарече́на, при́брана) ма́ти** *див.* **ма́ти**[1]**; Назва́на (нарече́на) сестра́** *див.* **сестра́; Назва́ний (нарече́ний) брат** *див.* **брат; Назва́ний (нарече́ний, при́браний) ба́тько** *див.* **ба́тько; Назва́ний (нарече́ний) син** *див.* **син.**

НАЗВА́ТИ *див.* **назива́ти.**

НАЗВА́ТИСЯ *див.* **назива́тися.**

НАЗВЕ́РХ, *присл., діал.* Назовні, зовні. *Біля входу .. стояли вартові, як ідоли, — в довгих шинелях, а назверх кожухи, тримаючи гвинтівки з примкнутими багнетами навскоси*

(І. Багряний); *Дім невеликий, але з однаковими вікнами, одностайною краскою на надвірних стінах, з цілим дахом, цілими коминами, одним словом: назверх порядний* (О. Маковей); *Гетьманові хотів по старому германському звичаю допомогти король. Назверх обидва вони не відрізнялися від своїх людей* (Б. Лепкий); *Чого Оленка домагається, — то побачити Ганнусину злість, як виходить назверх* (О. Забужко).

НАЗВЕ́РХНІЙ, я, є, *заст.* 1. Який упадає в очі з першого погляду; зовнішній (у 3 знач.), видимий. *Є в ґрунті мовлення назверхні виразники структури власне української мови, її окремішності та єдності в усеосяжнім розмаїтті загальномовної та назовницької лексики* (з наук. літ.).

2. Який перебуває за межами чогось, оточує кого-, що-небудь; зовнішній (у 4 знач.). *Клавдія не чує. Вона ніби присмокталась руками, очима, всіма почуваннями до тільця* [дитини], *й уже ніщо з назверхнього світу не доходить до неї* (В. Винниченко).

3. *перен.* Який не відбиває суті чого-небудь; зовнішній (у 6 знач.), неістотний, несуттєвий. *Наслідок переходу одної часті наших діячів у соціал-демократичний табір буде, крім назверхніх безплодних демонстрацій, дешевих паперових тріумфів по газетах, чистою тратою сил* (І. Франко); *Віктор не встиг притримати й розвинути думки .. Одні з них, первинні, снуються з потаємних ниток, другі, вторинні, з назверхніх, інколи фальшивих чи штучних, але, врешті-решт, .. важливих* (Олекса Ізарський).

НА́ЗВИСЬКО, а, *с., розм.* 1.Назва, яка дається людині, крім її власного імені, і відбиває яку-небудь властиву їй рису характеру, діяльності, зовнішності і т. ін.; прізвисько. *В школі мені дали назвисько — зоолог, бо природничі науки найбільше цікавили мене* (О. Копиленко); *Побачив* [Селім] *сяючу пику Абдуррахмана Ешека. "Ех ти, круглопикий дурню! Мабуть, тобі не тільки за регіт і упертість дали віслюче назвисько!"* (С. Тельнюк); * У порівн. *Всі звали тут Євпраксію на латинський кшталт Пракседою, ім'я втратило ласкавість, стало якесь грубе, ніби назвисько* (П. Загребельний); // Ім'я людини. *Маю труднощі при перевірці, як котра дитина називається. Інші бачу назвиська в метриці, а зовсім інші жінки дають* (Уляна Кравченко).

2. Те саме, що **на́зва** 1. *Я зразу побачив, що в їй* [в ній, сумці] *найбільше було друкованого паперу, один аркуш з наштемпельованим назвиськом палати* (В. Самійленко); — *Родом ми з Підгарського району з хутора "Америка". А так, "Америка". Таке назвисько давно закріпилось за нами...* (І. Цюпа); *Розказує Улянка, як вони жили там на висилці. В тайзі, на березі великої річки Об. Коротке дивне назвисько* (В. Лис).

◊ **Сама́ (одна́) [тільки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько>** *див.* **на́зва.**

НА́ЗВИЩЕ, а, *с.* 1. *розм.* Те саме, що **на́зва** 1. *В стіні розвороття для брами, та самої нема, лиш діра та назвище зосталось* (А. Свидницький); *Я списав усі назвища хатні, господарські, назвища одежі, посуду, страви і знайшов мало слів, не схожих з українськими* (І. Нечуй-Левицький); *Знайдеться десь перекручений корінь, Такий незграбний, такий чудернацький і бурий, Що для нього назвищ не стане* (М. Йогансен); *Ще часом назвище йому давали: Шрама: Була на лисині йому при ямі яма* (М. Рильський).

2. *заст.* Прізвище. *Занотувавши назвище хазяїна, Тихович каже циганові копати абиякий кущ* (М. Коцюбинський); *Хлопці запримітили, що на згадку цього назвища* [Рібенгольц] *його обличчя поблідло* (І. Франко).

НАЗВО́ДИТИ, джу, диш, *док., кого, розм.* Привести (у 1, 2 знач.) в одне місце значну кількість кого-небудь. *Староста раз впився, удав, що заслаб, І для сміху казав назводити баб. Баби роблять, що тільки де котора знає: Та тихо шепче, друга в голос примовляє* (з казки); *У маєтку, біля загонів цілий натовп. Назводили люди худоби: корівки, вівці. Дехто з конякою* (А. Головко).

НАЗВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., кого, чого.* Привезти в одне місце значну кількість кого- або чого-небудь. — *Здобудемо город, то здобудемо підставу до дальшої роботи. Сюди можна назвозити припасів на дальшу війну, город добре укріпити* (А. Чайковський); — *Людей забирають з різних тюрем .. й звозять до таких камер .. Бувало, що назвозять в таку камеру по 250 чоловіка* [людей] *й більше* (І. Багряний); — *Платоша сюди назвозив із-за границі того добра.* — *Назвозив би, якби не ви...* — *чомусь знітився Симиренко* (Василь Шевчук).

НАЗВОРІ́Т, НАЗВОРО́Т, *присл., діал.* Навпаки (у 1, 2, 6 знач.). *Здавалось, ніби не баба прийшла по ділу до отця Гарасима, а назворіт: ніби отець Гарасим прийшов до баби Зіньки, і поважна баба вітала його, як господиня* (І. Нечуй-Левицький); *І все робили назворот; Що строїть треба, те ламали, Що треба кинуть, те ховали* (І. Котляревський); *На ній* [стелі], *немов на кіновому екрані* [екрані кіно], *проходили, неначе пущений назворот фільм — картини і простори* (О. Лисяк).

НАЗВОРО́Т *див.* **назворі́т.**

НА́ЗВОЧКА, и, *ж., фам.* Пестл. або ірон. до **на́зва.** *Драматург Олена Ісаєва записала монолог астраханського хірурга й перетворила його на п'єсу "У Содомі, у Гоморрі". "Веселенька" назвочка цілком відбиває суть подій* (з газ.).

НАЗГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **НАЗГО́НИТИ,** ню, ниш, *док., кого.* Зганяючи, зібрати, зосередити в одному місці велику кількість кого-небудь. *Людей нагонили* [москалі], *.. за чуби, як свиней, з болота виволокли. Над став їх назгонили, де більше води* (І. Франко); *Назганяв* [Гнат] *кумів.., помирився із Михайлом та Одаркою. Хрестини вийшли такими, яких вже давно на цьому кутку не було* (У. Самчук); *Тисячі назганяли* [інтервенти] — *і старих, і жінок, і дітей — набили людьми повні амбари, ті самі амбари, з яких перед цим повимітали хліб* (О. Гончар); — *Назганяли сотні й тисячі хлопців із фабрик з Німеччини і на поспіх роблять з них військо* (О. Лисяк).

НАЗГО́НИТИ *див.* **назганя́ти.**

НАЗГРЕБТИ́ *див.* **назгріба́ти.**

НАЗГРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАЗГРЕБТИ́,** бу́, бе́ш; *мин. ч.* назгрі́б, ребла́, ло́; *док., чого, що.* 1. Згрібаючи, зібрати в одне місце що-небудь у якійсь кількості. *Бачура присів, на купі плавіння, що його, видно, назгрібав оцей дід для відпочинку, витяг цигарки* (М. Чабанівський); — *Люблю назирити борсука за роботою, коли він збирає листя на зимівлю: назгрібає купку, охопить її лапами, притисне головою і суне до нори* (М. Стельмах); *Іван Іванович підвівся, назгрібав хмизу й кинув на обвуглений пень* (Ю. Мушкетик); *У яму під вивернутим коренем я назгрібав листя й сухої папороті, зарився, як звіря, і в полохливому сні перебув якось ніч* (М. Дочинець).

2. *перен., розм.* Поступово зібрати, нагромадити, набути що-небудь у великій кількості (про гроші, майно і т. ін.). *— Оця надто практична людина не загине на селі! Кажуть, вона назгрібала незліченну силу грошей то з хліба, то з сього, то з того* (І. Нечуй-Левицький).

НАЗДАВА́ТИ, даю́, дає́ш, *док., чого, розм.* Здати велику кількість чого-небудь. *Всі вони* [кучугури] *у вирвах, у ямах, пориті, поколупані, живого місця нема. Пісок начинений металом, брухту тонни можна було б наздавати* (О. Гончар).

НАЗДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* 1. Відриваючи або віддираючи, діставати яку-небудь кількість чогось. *Він нагнувся і наздирав з пенька модрини червонуватої камеді* (О. Донченко); *Тоді я з старих меблів наздирав повсті, морської трави, якою підбивають дивани, .. і ми тепер мали місце, де можна було добре лежати й відпочивати* (Л. Смілянський).

2. *перен., розм.* Захопити силою, привласнити багато чого-небудь. *— Їм* [дукачам] *добре — грошей наздирали з нашого брата, багатіють* (Панас Мирний); *— Тоді на цукроварні хто все придумав? .. — Вони самі попросили розважити їх .. Наздирали стільки продподатку, що вирішили влаштувати свято* (В. Шкляр).

НАЗДІГНА́ТИ *див.* **наздоганя́ти.**

НАЗДІЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого, розм.* Зняти в якій-небудь кількості. *— А се ж яка в вас така велика каблучка на руці? У нас хлопці б зараз ізняли та собі б на люльки покришечки поробили. Що вони наздіймають у нас!* (Ганна Барвінок).

НАЗДОГА́Д, НАВЗДОГА́Д, *присл.* 1. Точно не знаючи чого-небудь, догадуючись про щось. *— Це якась панія, — сказала одна дівка наздогад* (І. Нечуй-Левицький); *— Знаю, добре знаю, хто в тебе в економії хвостом вертить! — наздогад кидає жінка. — Притулила горбатого до стіни, — з полегшенням говорить Салоган: таки нічого не знає жінка, лише, вивчивши його вдачу, страхає наперед* (М. Стельмах); *— Може, вона теж поетка? — каже навздогад Віруnька* (О. Гончар); // З натяком, натякаючи на що-небудь, щоб хтось догадався. [М и х а й л о:] *Треба здалеку зайти, наздогад закинути і, може, через маму...* (М. Старицький); *Так от про Мар'яну. Похвалився Павлові, що то ж якраз про неї й писав наздогад у листі. Павло досить байдуженько прийняв те* (А. Головко); *А далі наздогад Про Зосю кілька слів закинула підряд, Сипнула жартами* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича); // Як завгодно, не маючи певності в чому-небудь; наугад. *Частенько діло так вершать лихі кінці, Коли, замість спочатку вивчити хворобу, Такі-от фахівці Рецепти пишуть наздогад, на пробу* (М. Годованець); *Гамід завагався. Майбутнє його лякало. Навздогад сказані циганкою слова про кров примусили його здригнутися* (В. Малик); *Ніхто не звертав особливої уваги на двійко дітей, що крокували вранішнім Львовом на початку жовтня першого повоєнного року кудись майже навздогад, не знаючи вгаразд* [точно] *жодної адреси* (Ю. Покальчук); // Не врахувавши, не зваживши, не подумавши чого-небудь. *По його* [Василя] *думці, він, бачиться, закинув Марусі наздогад, що се він її любить* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Збилися куми з ліку, коли несли найменшого хрестити, нарекли наздогад Степаном, і лише потім виявилось, що інший Степан уже лежить у колисці* (О. Гончар).

2. Як пощастить, як удасться; як прийдеться, навмання. *Балабуха трохи постояв, подумав, ще раз пригладив волосся, розтяг вуса, одчинив наздогад двері направо* (І. Нечуй-Левицький); *— А вже те чуття, та простота і ревність, з якою ви відспівували отсю пісню, — се вже прямо виплив теплого .. гарячого чуття. Сего* [сього] *ані вивчиш, ані наздогад не вдаси* (І. Франко); // Будь-куди, без жодної мети. *Була неділя. Як не вийти в місто? Виходжу і рушаю наздогад* (О. Підсуха); *Дорогою проїхала підвода. Якийсь незнайомий селянин заговорив до нього. Роман навздогад кивнув йому головою, та ні одного слова не розібрав* (М. Стельмах).

◊ **(1) Наздога́д (навдога́д, навздога́д,** *розм.* **надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти** (*рідко* **коли́ мо́ркви тре́ба)],** *перев. зі сл.* г о в о р и т и, с к а з а т и *і т. ін.* — говорячи про одне, натякати на щось інше. [В о з н и й:] *Ох, ох, ох!.. Стара не страшна, так молода кирпу гне. Я уже їй говорив, як то кажуть, надогад буряків.. — так де! — ні приступу!* (І. Котляревський); *— Стій, я його зачеплю розмовою. А ти піддержуй. Може, що випитаємо. Я буду закидати надогад буряків, а ти помічай* (Панас Мирний); *— Мені якось ніяково... і трудно це зробити... Але іншого жадного* [жодного] *способу нема, — говорив Ломицький, як то кажуть, наздогад буряків, коли моркви треба* (І. Нечуй-Левицький); *— Одно знаю, хоч не з'їм солодко і напрацююся гіркенько, так ніхто мене не налає.., — говорила Мотря наздогад буряків, поглядаючи на Семена* (М. Коцюбинський); *— Чого се так — хазяйські сини та по наймах тиняються? У голодрабців хліб одбивають... — Тобто, синку: навздогад буряків, щоб дали капусти? — озирнувся, сидячи, Юхим. — Чи не голодрабці й ми собі, благослови нас Господи?* (В. Винниченко); *— Багато, чоловіче, не прошу, але поверни мені з казенної хоч пучку солі, яку вдома взяв. Іван хекнув, засміявся, обернувся міцною спокійною постаттю до Степана: — Це сказала наздогад буряків, щоб дали капусти* (М. Стельмах); **Сипну́ти наздога́д** *див.* **сипну́ти.**

НАЗДОГАНЯ́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **наздоганя́ти** 1. *Багато дав Леонід Первомайський творів за семимісячний період війни; і коли заглянути в них — постійна там напруженість і творча тривога, вічне шукання колізії, наздоганяння й розправа з ворогом* (П. Тичина); * Образно. *За Тимофієм, який спізнав "принад" Першої світової війни, .. женеться, захекуючись, смерть. У парі з любов'ю. І швидкість їх наздоганяння — космічна* (М. Матіос).

2. *перен.* Дія за знач. **наздоганя́ти** 2. *Пинявий хід "наздоганяння Америки" в виробництві різних благ "на душу населення" і відсутність даних для осягнення цієї мети .. штовхає комуністичних володарів на шлях мобілізації уваги і всіх помислів свого населення навколо чогось іншого* (О. Шугай).

НАЗДОГАНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАЗДОГНА́ТИ,** *рідко* **НАЗДІГНА́ТИ,** дожену́, дожене́ш, *док., кого, що і без прям. дод.* 1. Настигати кого-, що-небудь, наближатися до того, хто (що) йде, їде, рухається попереду, порівнятися з ним; доганяти (у 1 знач.). *Марійка, наздоганяючи сани, посковзнулась і шубовснула прямо в калюжу* (М. Коцюбинський); *На переправі стали прикордонники, перевіряючи документи бійців і окремих команд, що наздоганяли фронт* (О. Гончар); *Шлях попереду здавався немилосердно довгим і таким важким, що плакати хотілося від однієї про те думки .. "Старість, Соха, наздоганяє тебе, старість..."*

(Н. Околітенко); *Хлопчаки мене поволі наздоганяли, однак відстань була чималою* (Ю. Винничук); *Наздогнав Павло дівчину коло двору вже панського* (Марко Вовчок); *Він* [Франсуа] *наздігнав фуру та знову заліз туди* (М. Йогансен); *Біля дунайського гирла галери наздогнали козаків* (З. Тулуб); *Війна наздогнала її у Вуглярах* (І. Волошин); // Поширюючись, доходити, доноситися до кого-, чого-небудь або охоплювати когось, щось. *Дідова пісня наздоганяла мене. "Вулиця гуде, де козак іде!.."* (Ю. Яновський); *Ще мить одна, і нас в путі гроза Наздоганяє, мов нещадна кара* (Л. Дмитерко); *Наталка знала, що прокляття знов наздоганяє її* (Д. Білий); *Все почалося вранці при сході сонця, коли звістка про перемогу наздогнала на марші полк* (О. Гончар).

2. *перен.* Намагатися досягти таких же успіхів, показників і т. ін., як хто-небудь інший. *Вона* [Індія] *ще не одірвалася від багатьох умовностей минулих віків, вона ще старанно наздоганяє технізований Захід* (О. Бердник); *Сучасна література не в силі наздігнати життя* (Б.-І. Антонич); *— Дуже ти відстав, Шевчук. Треба тобі до іспитів наздогнати товаришів* (О. Донченко); // Поліпшувати до рівня інших свої показники, успіхи в чому-небудь. — *Усе наздожену, от побачите! — вихопилось у мене, і я благально поглянув на вчительку. — Читати вмію...* (М. Стельмах).

НАЗДОГІН *див.* **навздогін.**

НАЗДОГІНЦІ *див.* **навздогінці.**

НАЗДО́ГНАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наздогна́ти** 1. *Під час третього походу пірату Беніто Боніто не пощастило: його корабель був наздогнаний двома британськими королівськими фрегатами біля узбережжя Коста-Рики* (з наук.-попул. літ.); // **наздо́гнано,** *безос. пред. 1136 р. Святополк на шляху до міста Торчеська ввійшов на Желаню. Але 23 липня тут його самого було наздогнано й розбито половцями* (з навч. літ.).

НАЗДОГНА́ТИ *див.* **наздоганя́ти.**

НАЗДОРО́ВКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Привітатися з ким-небудь достатню кількість разів або привітатися з багатьма. *На всякий пчих не наздоровкаєшся* (Номис).

НАЗЕ́ЛЕНО, *присл.* До зеленого кольору або в зелений колір (про фарбування, зміну кольору і т. ін.). *Збита кінськими копитами та чобітьми трава біліє памороззю, паморозь на гарматній сталі, пофарбованій назелено, і на башлику вартового* (О. Слісаренко); *Штучна окраса райцентрівського парку — водограй. Цементовані — завбільшки півтора метра, фарбовані назелено жаби сиділи по колу, пускаючи тугі струмені* (О. Шугай).

НАЗЕ́МНИЙ, а, е. 1. Який міститься на земній поверхні. *Наземну станцію "Дніпро" увінчують білі статуї, що символізують мир і працю* (М. Рильський); *Це був .. цілий архітектурний ансамбль, що складався з кільканадцяти окремих будівель, поєднаних між собою численними галереями, наземними та підземними переходами* (О. Авраменко); // Який існує, живе, росте на землі. *Складніше було питання з вирішенням долі нових наземних рослин і тварин. Що і кого брати чи не брати із Землі* (О. Бердник); *Земноводні є першими наземними хребетними тваринами* (з наук. літ.); *Для степів характерні розвинені наземні лишайники та водорості* (з навч. літ.).

2. Який діє, відбувається, здійснюється і т. ін. на земній поверхні. *Гул ескадрилій цілком перекривався гулом наземної артилерії* (О. Гончар); *Німці вивозять літаками у зцепі з планерами офіцерів, а солдатська орда з наземною технікою йтиме не один день і не одну ніч* (Р. Андріяшик); — *Я — сержант Пиріг. Всім слухати мою команду .. Відділенню, не видаючи своєї присутності, приготуватися до відбиття наземної атаки!* (В. Чемерис); *Аерофотознімання потребує невеликих грошових затрат та часу порівняно з наземними методами знімання* (з наук. літ.); // Земний; протилежне з а г р о б н и й, п о т о й б і ч н и й. [Д и я к о н:] *З нас кожен певен, що ціни не має в твоїх очах життя наземне марне, що дух твій поривається на волю в горішні височості* (Леся Українка); *Хоч щастя наземне і менше в сто раз, та ми знаєм, яка його суть* (М. Драй-Хмара).

НАЗЕ́МНИК *див.* **назе́мники.**

НАЗЕ́МНИКИ, ів, *мн. (одн.* **назе́мник,** а, *ч.), зоол.* Те саме, що **лігеїди.** *Більшість представників цього ряду харчуються зрілим насінням рослин, причому серед наземників є і поліфаги, і олігофаги* (з навч. літ.).

НАЗИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назива́ти** 1–3. *Я. Розвадовський .. припускає, що існувала річка, яку називали Слова, або Слава, чи бодай болотиста місцевість, називана Словом, а народ, який жив у тій місцевості, отримав од неї назву "слов'яни"* (І. Білик); *За машину відповідали дід Петро, називаний так за бороду, і колишній танкіст Гаврилов* (Ю. Яновський); *"Синопсис", підручник нашої історії від найдавніших часів, хоч називаний "незвичайно убогим з наукового погляду" (проф. М. Грушевський), мав за життя автора три видання* (з наук. літ.); // **нази́вано,** *безос. пред. Третього секретаря посольства звали Валерій. Був москвич, належав до тої епохи, коли не називано дітей ні Петрами, ні Василями, ні, звичайно ж, Іванами* (П. Загребельний); *Амадоками називано людей, які плавали Дніпром на плотах, а це те саме, що й поромники-перевізники, найближчі родичі .. чумакам* (І. Білик); — *Ґаздине! — скрикнула гнівно велика Анна (так звичайно називано служницю для відрізнення від малої Анки, Гутачки)* (І. Франко); *Як незмінний до кінця життя лідер, ідеолог і речник-публіцист цієї партії, він разом зі своєю партією (яку популярно називано "багрянівською") був увесь час у діаспорі фактично ідейним співучасником з віддалі* [звіддаля] (О. Шугай); // *у знач. ім.* **нази́ване,** ного, *с.* Те, що називають. *Шукання назви відіграє певну роль у пізнанні називаного* (з наук.-попул. літ.).

НАЗИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **назива́ти** 1–3. — *Пишуть над твоїми образами грецькі словеса, а ти мовчиш? Хіба не відаєш, що творення і називання — єдині суть* (П. Загребельний); *Бог — це таємниця, що блякне від називання і вимовляння* (Ю. Андрухович); *У цьому Орвеллівському світі називання на ім'я відновлювалося в своїй первісній, біблійній функції* (О. Забужко).

НАЗИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАЗВА́ТИ,** ву́, ве́ш, *док., кого, що.* 1. *перев. док.* Давати кому-, чому-небудь назву, ім'я і т. ін. *Любяч — так здавна називали люди полянського племені городище роду Воїнів над Дніпром* (С. Скляренко); *Громадою при долині Його поховали І долину і криницю На пам'ять назвали Москалевою* (Т. Шевченко); *Сьогодні скінчив невелику річ для "Вісника", назвав її "Intermezzo"* (М. Коцюбинський); — *Назвіть мого внука Павлом* (О. Довженко); — *Що ж ти кожному стрічному пояснюватимеш, на чию честь ти так свою дитину назвав? На честь діда чи баби? Не сміши людей...* (О. Чорногуз); // Давати прізви-

сько, кличку кому-небудь або обзивати когось. — *Називає вона моїх лобурями... а у неї нестеменний лобур! — і дивиться усе спідлоба* (Панас Мирний); *Ще в школі був у нас учитель, ми його називали Колба, мабуть, тому, що голова його, лиса, лобата, на шиї тоненькій, справді нагадувала нам колбу* (О. Гончар); *Зараз-таки назвала мене жінка кримінальником: через те, що обстрижений* (Л. Мартович); // Звати, іменувати кого-, що-небудь. *За що вони тепер мене В палатах вітають, Царівною називають, Очей не спускають З мого цвіту?* (Т. Шевченко); *Данило жодного разу не називав себе королем і всім наказав, щоб не вживали цього слова* (А. Хижняк); *Благолєпов пише духовні вірші про Сергія Радонезького, дихає за йогівськими системами і називає себе учнем Реріха* (Ю. Андрухович); — *Сідайте, будьте ласкаві! — сказала Любка і хотіла назвать Джерю татом* (І. Нечуй-Левицький).

2. Визначати, характеризувати кого-, що-небудь якимсь словом, позначенням і т. ін., виявляючи своє ставлення. *Зять називав тестя божевільним та казав, що він запродав душу нечистій силі* (М. Коцюбинський); [К о с т о м а р о в:] *Кажи — чим закінчилось?* [М о р д о в е ц ь:] *Чим же? Гарним (Самозадоволено). Батьком, заступником покривджених мене тепер вже називають* (П. Тичина); *Переселенцями Ганька називає кілька сімей, які за останні роки перебралися з міста в село, купили собі порожню хату* (Г. Тарасюк); [Г а р а с и м:] *Ну, навряд назвав би я того добрим чоловіком, хто б мені очі повиймав* (Панас Мирний); *Вусатий міліціонер назвав його злодюжкою вголос, і довкола них відразу зібрався гурт цікавих* (А. Кокотюха); // Розцінювати яким-небудь чином. — *Їздових стереже! Коней їм годує! А вони* [їздові] *собі сплять сном праведників... Ну, як це назвати, Хаєцький?* (О. Гончар).

3. Вимовляти назву, ім'я кого-, чого-небудь. *Листоноша роздає листи, називаючи прізвища* (А. Головко); *На дверях знову появилася гарненька секретарка і тихим, іменно секретарським голосом .. назвала прізвище: Хомутенко* (Григорій Тютюнник); *Коли головуючий назвав Федора Голованя, він спершу навіть не повірив, що це стосується його* (Д. Ткач); — *Ах, Дороше-енко... — повторив юний цар, і ніхто не міг збагнути, схвально він назвав прізвище малоросійського гетьмана чи осудливо* (В. Чемерис); // Повідомляти, сповіщати кому-небудь, доводити до відома. *Я ніколи не називав свого прізвища, коли не знав точно, нащо про нього питають* (Л. Смілянський); *Позаписував їх ймення й прізвища. Микола назвав себе Іваном Гриценком. Кавун назвав себе Панасенком* (І. Нечуй-Левицький); // Визначати, призначати (ціну, плату). *І хоч не такі вже великі гроші за щастя назвав агент, але чимало строкарів не могли стягнутися на них, навіть продавши до цурки все своє майно* (М. Стельмах); — *А скільки коштує ця річ? — запитав молодик. Хазяйка назвала ціну* (І. Роздобудько).

4. *тільки док., розм.* Скликати, запросити кого-небудь у якійсь кількості. *Напекла блинців* [млинців], *назвала кравців, а кравець за блинець* [млинець] *та й побіг у танець* (Номис).

◊ **(1) Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними** *і т. ін.)* **імена́ми** — говорити про кого-, що-небудь прямо, відверто, недвозначно і т. ін., не добираючи делікатних слів чи висловів. *Він саме оповідав тепер подробиці любовних своїх авантюр, називаючи речі їх іменами* (Г. Хоткевич); — *Це приміщення істотно відрізняється від вітальні люб'язного начальника поліцейської управи, — сказав Іван Іванович, мацаючи сірі кам'яні стіни. — Називай, тату, речі їхніми власними іменами. Просто — жандарм Куронума, — похмуро обізвався Володя* (О. Донченко); — *А я вважаю, що ви звичайнісінький мракобіс... — Ви ображаєте мене, молодий чоловіче! — Зовсім ні. Я називаю речі своїми іменами* (В. Речмедін).

НАЗИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАЗВА́ТИСЯ,** ву́ся, ве́шся, *док.* 1. *перев. недок.* Мати яку-небудь назву, ім'я і т. ін. *Завтра починаю нове оповідання, яке буде називатися "Подарунок на іменини"* (М. Коцюбинський); *В кожному курені містилися козаки, переважно з одної місцевості, по якій він і називався* (П. Панч); *По-різному говорили люди, чому Іван Ярош, син Петрів, став називатися спочатку Дунаєм, а потім дідом Дунаєм* (М. Стельмах); *У нас з Карлом Євстахійовичем двоє дітей. Хлопчик і дівчинка. Хлопчикові вісім років і він називається Діма, а Русланці три* (С. Андрухович); *Поволі відчайдушна степова вольниця виросла в могутню військово-господарську громаду, що стала надійним вартовим південноруських кордонів і назвалася Січчю Запорозькою* (С. Добровольський); // Приймати яку-небудь назву, ім'я і т. ін. *Ми переповзли розмокле глинисько, яке називалося нічийним, тереном, і захопили живого сплячого ворога* (Р. Андріяшик); *Служив, служив, ще того дочекався, що сукиним сином назвався* (приказка).

2. Визначатися, характеризуватися яким-небудь словом, позначенням і т. ін. *Одного прекрасного вечора приходить у гості до Скоробагатьків якась далека їх родичка, того ступеня родичання, що називається десятою водою на киселі, або — нашому тинові двоюрідний пліт* (Г. Хоткевич); — *А знаєш, Люсю, як це називається? Людмила, не розуміючи, глянула на неї. Тамара мовила з наголосом: — Це називається: сам не гам і другому не дам!* (А. Головко); — *Запам'ятай, Тимку, — перебив Костюченко. — Товариші ви з ним були по сільських грищах та розвагах, а цього мало, щоб називатися товаришами* (Григорій Тютюнник); *Данило називався вже панським мисливчим і не мав жодної іншої роботи* (Ю. Покальчук).

3. *тільки док.* Повідомити своє прізвище, ім'я і т. ін. *Багато з його жертв взагалі не знають його імені, якщо він не назвався сам, як і не пам'ятають, чи висів в його лабораторії портрет його патрона, Миколи Єжова* (І. Багряний); *Хазяйка — Настею назвалася — ловко розливала питво* (Ю. Бедзик); *Грек назвався Олексою, а дружина його — Галиною* (М. Руденко).

4. *з інфін., розм.* Заявляти про готовність або бажання зробити, виконати і т. ін. що-небудь. *Підлісецький сам назвався одвезти папери в штаб* (С. Добровольський); *Коли Сергій назвався провести її, вона не перечила, в серці ще жевріла маленька надія на зближення* (О. Гуреїв).

5. *тільки недок.* Пас. до **назива́ти** 1–3. *Вперто ходять чутки. Називаються імена панів, що їх покарав Довбуш, називаються точно села* (Г. Хоткевич); *В піснях про Кармалюка, про повстання в с. Турбаях (XVIII ст.) .. змальовуються конкретні історичні події, називаються конкретні імена* (М. Рильський).

(1) Що (як) назива́ється, *у знач. вставн. сл.* — дійсно, по-справжньому, як потрібно, необхідно в певному випадку. *Марина .. дала мені виговоритись, а потім спокійно і ло-*

гічно, як називається, виклала свої думки переді мною (Ірина Вільде); *Етажерка, здавалося, от-от має тріснути від книг, вона була, що називається, набита ними* (О. Сизоненко); *На екрані зовнішнього зв'язку знову виник адмірал Бенсон — наразі вже не в запису, а, що називається, в живому ефірі* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАЗИВА́Ч, á, *ч., розм.* Той, хто називає кого-, що-небудь. — *Чоловік честивий ділом являє своє благородство, і як хто його не називає благородним, то винен тут не названий, а називач* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАЗИВНИ́Й, á, é. 1. *лінгв.* Який служить для називання, позначення предметів, явищ, дій і т. ін. *У поезії "Давня абетка" сусідство називних понять виходить за межі просто способу творення метафори, що є виявом художньої філософії Миколи Ільницького* (з наук. літ.).

2. *перен.* Який уживається як типове узагальнення, утілення певних властивостей, якостей і т. ін.; загальний, прозивний. *Письменник нерідко користувався прізвищем Гаркун як називним визначенням далеких від справжнього мистецтва ділків-антрепренерів, режисерів, акторів* (В. Винниченко); *Першорядними здобутками О. Гончара з погляду мистецтва характерописання є образи Грині Мамайчука і Яцуби. При всій своїй індивідуальній конкретності вони можуть стати (чи вже й стають) іменами називними* (з наук. літ.).

△ **Називне́ ре́чення** *див.* **ре́чення; Називни́й відмі́нок** *див.* **відмі́нок.**

НА́ЗИ́МОК, мка, *ч.* Однорічне теля; бузимок. *Назимок і дві корови стояли без захисту од завірюхи* (Ганна Барвінок); *Волів було три, плуги, тепер і поганого назимка нема* (О. Кониський); *Яке там теля — таки добрий назимок був* (М. Коцюбинський); *На той час Брус вже поярмаркував: продав шість назимків і десять волових шкур* (Ю. Мушкетик).

НАЗИРА́ЛЬНИК, а, *ч., рідко.* Те саме, що **надзира́тель.** — *Я .. хочу бути вольною, як пташка в лісі. — Така достоту, як і я. Ненавиджу й я тих назиральників і духу їх не зношу! — сказав Павлусь* (І. Нечуй-Левицький).

НАЗИРА́ЛЬНИЦЯ, і, *жс., рідко.* Жін. до **назира́льник.** — *Це ж мої тіточки, мої непрохані наглядачки та назиральниці, послали її до тебе на вивідки* (І. Нечуй-Левицький).

НАЗИРА́ТИ[1], áю, áєш, *недок.,* **НАЗИРНУ́ТИ,** нý, нéш, *док.* 1. *перев. недок., що, за ким — чим, із спол.* щ о. Уважно, пильно дивлячись, спостерігати за ким-, чим-небудь, оглядати, розглядати когось, щось. *Вчителька була з тих, що в гостях сидять і мовчать.., але все чисто назирають* (І. Нечуй-Левицький); *Обідаю собі десь у куточку, прислухаюсь, назираю за гостями* (С. Васильченко); *Заходилися люди полуднувати, поліз кожен до своєї торбинки по молоко та хліб, а я за другим штабелем ліг і назираю: що буде?* (І. Муратов); *Може, просто вирішив перевірити* [дзвонар], *що за люди припливли на острів і чого? Але ж він швидко виявить, назираючи за ними, потаємний хід у печеру!* (В. Малик); // Поглядати час від часу; позирати. *Сказавши один раз Зарубі, щоб той записував запитання, більше не нагадував Захар Максимович про це, тільки назирав, чи той записує* (В. Кучер).

2. *за ким — чим, із спол. сл.* Здійснювати нагляд, стежити за ким-, чим-небудь з метою контролю і т. ін.; наглядати. *Таракан* [завбудинку] *відпустив його* [Альошу], *хитаючи головою, і звелів хлопцям назирати за ним* (І. Микитенко); *Слюсарі ремонтують, а він ходить і назирає за ними, як начальник* (О. Гуреїв); *Вдень юнак зупиняється десь у затишних затоках, витягає човник на берег у найгустіші лози, щоб вороже око не назирало, і лягає спати* (О. Бердник); *Сам по собі було і обідати варю, і коня напуваю, .. і ще скрізь оббігаю та назирну, де і як хлопці мої справляються* (Г. Квітка-Основ'яненко).

3. *тільки недок., за ким — чим, розм.* Дивитися за ким-, чим-небудь, піклуватися про когось, щось; доглядати. *Недорогий і дуже простий такий годинник, але й з ним чимало мороки, — раз у раз треба назирати за ним* (М. Коцюбинський); — *Годі тобі все на толоці за худобою назирати, іди .. на село та війтуватимеш* (Л. Мартович); *У приміщеннях порядок, чистота. Почувалося, що за всім назирає дбайливе господарське око* (С. Добровольський).

4. *розм.* Заходити, заїжджати куди-небудь на короткий відрізок часу; навідуватися. — *Чому не провести, — каже батько, — мені треба назирнути в Велику Яругу* (Марко Вовчок).

НАЗИРА́ТИ[2], áю, áєш, *недок.,* **НАЗИ́РИТИ,** рю, риш, *док., розм.* 1. Уважно дивитися, придивлятися, щоб краще побачити, виявити кого-, що-небудь. *Все назирав, чи не побачу похилого стовбура або вигідної гілки* (М. Коцюбинський); — *Що ж ти, тут ночувати будеш? Чи, може, назираєш, де можна краще перескочити через тин. Га?* (І. Сенченко); *Баба Марійка заплакала. Плакала, а краєм ока назирала крізь щілини* (В. Дрозд); * Образно. *Щастя миром пролітало В Василеву оце ніч, Прислухалось, назирало, — Де яка велася річ* (І. Манжура).

2. *тільки док., кого, що.* Побачити кого-, що-небудь. *Славко перехилився далі через двері й назирив дві баби в червоних хустках* (Л. Мартович); *Ви йдете до озера, — може ж, де назирите якусь на озері дичину* (Остап Вишня); *Прийшов до городища і пастух Корінь, назирив поміж товпищем сина Зореслава, привітався з ним* (О. Бердник).

НАЗИ́РИТИ *див.* **назира́ти**[2].

НА́ЗИРКОМ, *присл., діал.* Назирці. *Та й пішов* [Гриць]; *а я за ним назирком: до яких се знакомих* [знайомих] *людей він ходить?* (Марко Вовчок); *Їй заманулось ще .. стрінутись з красунем, та хоч почути його голос, хоч зирнуть назирком двічі-тричі на його* [нього] (І. Нечуй-Левицький); *З Пріською Солоха ні разочку не балакала, ніколи не чула її голосу, раз разочком тільки бачила, та й то назирком, у церкві* (Л. Яновська).

НАЗИРНУ́ТИ *див.* **назира́ти**[1].

НА́ЗИРЦЕМ, *присл.* Те саме, що **на́зирці.** *Пішов* [Микула] *подивитися, що діється з його конем. За ним назирцем пішли два опришки* (О. Маковей); *Доктор навмисне відстав і йшов назирцем. Він чув, як, увесь час скиглячи, бубонів Борис, але слів не міг розібрати* (М. Івченко); *Горішки, що узяла у Василя, усе у жмені перемина* [Маруся] *та назирцем за Василем погляда* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Якось надвечір я назирцем прокрався за Семеном на берег Бугу* (О. Бердник).

НА́ЗИРЦІ, *присл.* 1. Слідом, услід за ким-, чим-небудь, не відстаючи. *Ходить Дувид, зблід. За ним назирці — мати, суха й біла, як мармур* (С. Васильченко); *Гуртками по кілька чоловік рушили* [хлопці], *назирці один за одним, в глиб лісу* (В. Кучер); *Причіплювач, .. весело мружачись проти сонця, чвалав назирці за трактором, полохаючи гайвороння* (В. Логвиненко); // Не випускаючи з уваги, постійно стежачи. *Кайдаші таки потягли бабу Палажку в волость. Па-*

раска пішла за ними назирці оддалеки (І. Нечуй-Левицький); *Григорій відчув, що щось негаразд, що за ними назирці хтось іде. І не так відчував, як угадав своїм вовчим інстинктом* (І. Багряний); *Двоє дівчат-служниць мали наказ від Барбари йти далеко назирці, щоб не заважати інтимній бесіді молодих паній* (Іван Ле).

2. Потай, непомітно для інших; крадькома. *Йосип назирці слідив, куди вона піде, Параска сховалася у ратієвському садку* (Панас Мирний); *Ці думки завдали Паньковi такого страху, що він не важився заходити до сіней, тільки назирці заглядав туди* (Л. Мартович); *Хлопець тільки назирці наглядав за батьком, чекаючи на його від'їзд* (М. Руденко); *Долаючи коридор м'якими стрибками від однієї стіни до іншої.., став* [Пепа] *просуватися назирці. Йому й самому робилося трохи дивно з власної бездоганної спритності* (Ю. Андрухович).

◊ **На́зирці ходи́ти** *див.* **ходи́ти.**

НАЗИ́ЧЕНИЙ[1], а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нази́чити**[1]. *Багато хто вірить, що назичені в Новий рік побажання, здійснюються набагато швидше, ніж ті, що людина отримує у свій день народження* (із журн.); // **нази́чено,** *безос. пред. Ювіляру було назичено багато творчих звершень, а іменинник, у свою чергу, пообіцяв своїм гостям незабаром представити своє нове творіння — роман-фентезі* (із журн.).

НАЗИ́ЧЕНИЙ[2], а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **нази́чити**[2]. *Назичені гроші;* // **нази́чено,** *безос. пред. — Те, що в банку назичено, лишиться на гіпотеці* [іпотеці], *а те, що у мене, — ну, з тим якось погодимося* (І. Франко).

НАЗИ́ЧИТИ[1], чу, чиш, *док., чого, розм.* Висловити багато побажань. — *Скільки вже він чортів панам назичив, так моя губа того й не вимовить!* (О. Кониський); *Яка різниця, куди втік Яків! Дезертира гнівно прокляли, назичивши йому всяких негараздів, й скоро забули* (А. Кокотюха); — *Провели мене музиканти на пенсію, подарунків надавали, всякого щастя назичили — живи та рибу лови* (із журн.).

НАЗИ́ЧИТИ[2], чу, чиш, *чого, діал.* Позичити значну кількість грошей або позичити в багатьох. *Мій пан назичив купу грошей, аби спорядитися в похід згідно свого вельможного становиська* [згідно зі своїм вельможним становиськом] (Г. Пагутяк).

НАЗІРЕ́, *невідм., с.* В арабській поезії — ліричний або ліро-епічний твір, створений у відповідь на твір іншого поета. *Поети заздалегідь писали касиди й складали назіре на поеми славетних своїх попередників* (П. Загребельний).

НАЗ'ЇЖДЖА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* З'їхатися в одне місце (про багатьох). *Наз'їжджалися до государя різні королі* (з казки); *Особливо раділи волохи, .. наз'їжджалося* [людей] *дуже багато, й приїхав аж із Ірклієва сотник Славуй Требинський* (Ю. Мушкетик).

НАЗЛІТА́ТИСЯ, а́ється, а́ємося, а́єтеся, *док.* 1. Злетітися звідусіль в одне місце (про велику кількість птахів, комах). *От висипав Ох мірку пшениці, наскликав голубів. Назліталось їх сила, і все один в один* (з казки); — *То якийсь недобрий знак, що того птаства тільки тут назліталося, —* сказав візник (І. Франко); *Зайшов* [Толя] *з Маковеєм до стайні й, сполохнувши горобчиків, що назліталися туди на сніданок, побачив низеньку, принишклу каштанку* [конячину] (В. Земляк); *До човна, мов мухи на мед, незабаром назліталась хмари комарів* (І. Білик).

2. *перен., розм.* З'їхатися, зійтися, зібратися звідусіль в одне місце. *З різних кінців, з різних сторін назліталося* [до університету] *юнацтво набиратися розуму, слухати правди-слова...* (Панас Мирний); * Образно. *Імла ковтнула нагло берег, всотала млосно суходоли, над море назліталась хмари* (Ю. Іздрик).

НАЗМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Багато або досхочу позмагатися. *У літньому дитячому таборі хлопчики й дівчатка можуть досхочу накупатися, удосталь назмагатися, засмагнути та відпочити від шкільного навчання* (із журн.).

2. *рідко.* Те саме, що **наспереча́тися.** *Одначе, налаявшись, назмагавшись та накричавшись досхочу, вернулися* [кріпаки] *знову на роботу* (Панас Мирний).

НАЗМІ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назміта́ти.** *Вздовж сільської вулиці горіло троє багать. Спершу своє багаття — з назмітаного на подвір'ї сміття, з якогось дрантя, бур'яну, хмизу — підпалила стара жінка* (Є. Гуцало).

НАЗМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого.* Змітаючи щонебудь, зібрати в якійсь кількості. *Дід і каже: "Бабусю! Піди у хижку та назмітай у засіці борошенця, та спечи мені колобок"* (з казки); [Р о м а н:] *Волосся літало по хаті, як павутина восени.., як роз'їхалися свати, то в хаті назмітали волосся на землі цілу куделю* (І. Карпенко-Карий); [Р е п а *(помітив клунок):*] *Що це? До млина зібралась?* [К а т е р и н а:] *Думаю змолоти...* [Р е п а:] *Назмітала чи украла?* (С. Голованівський); — *Що у нас є? — Пуд вівсянки тієї, що вчора назмітали з Кирилом* (Микита Чернявський).

НАЗНАВА́ТИ, наю́, нає́ш, *недок.,* **НАЗНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. *що.* Узнавати, вивідувати, дізнаватися про що-небудь. — *Сьогодні оце, напившись чаю, побіжу по місті напитувать та назнавати квартиру для себе* (І. Нечуй-Левицький); [Г р и ц ь к о:] *На що ж ти йому віддала* [гроші]? [Х и м к а:] *Хату хотів купувати. Назнав, каже, двір, що продається* (Панас Мирний); // Знаходити, помічати, виявляти що-небудь. *Назнав десь-то селянин В лісі шпаченята* (І. Манжура); *Серед нас чимало є "мисливців", що назнавши лисичачу нору з маленькими лисиченятами, беруть лопати, йдуть і розкопують ті нори, нищачи цілі лисичачі виводки* (Остап Вишня); — *Я назнав у одному місці свіжу сметану. У старої Прокопихи повна макітра назбирана* (Григорій Тютюнник); *Явдононька пішла до гирла ставу, де назнала близькі холодні джерела* (М. Рудь); *Шукали покинуті стоянки медсанбатів, назнали там закопані відходи їхні* (О. Гончар).

2. *перев. док., кого.* Познайомившись, сподобати. *Таки ж у нашому селі Назнав я дівчину...* (Т. Шевченко); *Став Чіпка часто пропадати на цілу ніч... Жде Мотря, не діждеться .. "Мабуть, пішов кудись погуляти .. А може, назнав кого..."* (Панас Мирний); *Раніше, бувало, назнає парубок дівчину, то зараз же й скаже батькові та матері, а ті підуть на розглядини, роздивляться* (Григорій Тютюнник); *Козак Іван на той час уже назнав дівчину Софію. Видивився чудотворну красу під лахміттям* (Ю. Мушкетик); // Зустрітися, познайомитися з ким-небудь десь. — *Вельмишановний пане! Яку я гарну дівчину назнав в Комарівці. Ой, ой, ой! Такої гарної й на світі нема* (І. Нечуй-Левицький); *Якось у Ташкенті назнав* [Кучугура] *земляка, ученого-виноградаря Огієнка* (С. Чорнобривець).

3. *тільки док., чого, що.* Зазнати багато чого-небудь (неприємностей, горя, радості і т. ін.). *Я кинулася до інших Олесевих знайомих, до котрих мала листи, але назнала стілько прикростей і сорому, що плюнула на все* (І. Франко); *Перед тобою я, може, й сконаю, Але, й конаючи, радість назнаю: Гляну на щічку твою прехорошу, — З болю — утіха* (А. Кримський); *Хай кожен назнає усіх благ цього світу, які тільки Бог нам дає* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

НАЗНАМЕНА́ТИ *див.* **назнаменува́ти.**

НАЗНАМЕНО́ВАНИЙ, а, е, *книжн., заст.* Дієпр. пас. до **назнаменува́ти.** *Йому здаватись починало, що й власна його путь, теж загальному законові підлягаючи, була назнаменована давно заздалегідь* (В. Підмогильний); *І почалась велика дія, Назнаменована пора, — Іще немає чародія, Ще не загострено пера* (М. Рильський); — *Коли б міг я достойно повести вас до назнаменованої мети іншою якою дорогою, а не такою крутою стежкою* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // **назнамено́вано,** *безос. пред. Йому був голос уві сні вночі. "Піди, — сказано було, — туди й туди ловити рибу, матимеш добрий улов" .. Подався* [рибалка] *ловити рибу в указаний бік, куди йому було назнаменовано* (з рел.-церк. літ.).

НАЗНАМЕНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *рідко* **НАЗНАМЕНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що, книжн., заст.* Указати, визначити, установити, накреслити щось. *Шевченко, воздвигши із упадку голосну мову українську, назнаменав широкі границі нашому духу народному* (П. Куліш); *Тарас Шевченко приніс в українську літературу нове слово. Він назнаменував шляхи, якими пішли потім — кожен по-своєму — Панас Мирний, Іван Франко, Михайло Коцюбинський* (з наук.-попул. літ.); // Позначити (у 2 знач.) щось. *Чого на місяці тії плями? Він знав, чого. То ще як Каїн убив Авеля, то Бог назнаменав на місяці той гріх своєю рукою* (П. Куліш).

НАЗНАМЕНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., заст.* Перехреститися (у 2 знач.). *Назнаменувавшися хрестом, Омелянова валка посунула далі* (О. Ільченко).

НАЗНАРО́ШНЕ, *присл., діал.* Навмисне. *По боках* [верби] *невеличкі гіллячки посплітались, позасновувалися, мов хто назнарошне їх посплітав* (Панас Мирний).

НАЗНА́ТИ *див.* **назнава́ти.**

НАЗНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. *кого, чого.* Дістати детальні відомості про кого-, що-небудь. *Варка все ще не знала, що він жонатий. Чи то ж село маленьке, чи то ж усіх назнаться?* (Марко Вовчок); *Скільки довелося переховуватися в сховку та ждати, доки Даная прожене осмуту з серця, назналися всі, а як довідався Келагасі, що вона прогнала вже її, знав лише він* (Д. Міщенко); *Назнається в клубі спеціальна комісія, що варить* [тітка Оля] *чай та роздає хліб. Адже в Києві — голод...* (В. Нестайко); // Багато пізнати, дізнатися про що-небудь. *Змалку кохайтесь в освіті, Змалку розширюйте ум, Бо доведеться у світі Всяких назнатися дум* (П. Грабовський); — *Я .. прожила трохи, всього набачилась та назналась...* (Є. Гуцало).

2. *чого і без прям. дод.* Зазнати, перенести багато неприємностей, горя і т. ін.; натерпітися. — *Ледво* [ледве] *мені дванадцять літ минуло, мусив я йти на панщину. Ой, назнався я за три роки всякого знущання!* (І. Франко); *Чи ми, тиверці, перебуваючи в сусідстві з ромеями і постійно терплячи від ромейських вторгнень, не назналися ще?* (Д. Міщенко).

НАЗНАЧА́ТИ[1], а́ю, а́єш, **НАЗНА́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАЗНАЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док., що.* Ставити позначки на чому-небудь; значи́ти, мітити *(див.* **мітити**[1]*). Отець Харитін назначав нігтем, доки прочитав, і дивився через книжку в вікно* (І. Нечуй-Левицький); *Похилене од вітру дерево назначує журбу, пряме дерево — веселість. Вся українська природа, всі рослини й птиці служать в народних піснях і в живій розмові поетичними символами* (С. Єфремов); *Князь польський дійшов уже аж до такого нахабства, що забивав залізні палі, назначаючи кордони своєї держави, вже й не в дно рік польських, — а навіть німецьких* (П. Загребельний); — *Тільки вбогі духом Йому любі, а найліпших і найдужчих, найвиборніших .. — знай гонить, і понижує, і тавром проклінним назначує* (О. Забужко); *Одібрав пробні картки від Попова. Знов мене не задовольняють. Надішлю тобі завтра рекомендованим листом — вибери, яка краще .. Одну я назначу № 1, а другу № 2* (М. Коцюбинський); * Образно. *Щохвилини в вічко зазирає іскрадлива, як кицька, сатана, мов дірочку під серцем назначає...* (В. Стус).

НАЗНАЧА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *рідко* **НАЗНА́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАЗНА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., розм.* 1. *що.* Установлювати, визначати що-небудь. [Д о в б у ш:] *Дєдю Митре, ви найстарший, назначуйте чергу! Ґазди підходять за чергою до міхів з багатством і беруть свої паї* (Б.-І. Антонич); // Визначати, установлювати кому-небудь щось (зарплату, пенсію, ціну і т. ін.). *Склепар звичайно назначував ціну на всякий товар, здаючи його Гершкові до розпродажі* (І. Франко); *У неї лічитись не дорого, бо вона ціни не назначає, а всякий дає їй скільки може* (Леся Українка); // Покладати обов'язок виконати що-небудь, присуджувати щось кому-небудь. *При менших провинах суддя тільки остерігав однією з п'ятьох різних пригадок, за тяжчі назначав грошові оплати й тільки за найтяжчі злочини карав суворими карами* (І. Крип'якевич).

2. *що.* Визначати наперед що-небудь; призначати (у 2 знач.). — *Голубочко, їй-богу, не спиняю тебе! Назначуй йому рандеву, іди сама до нього — хоч нині! Ані слова тобі не скажу* (І. Франко); *Юлька його так боялася, .. до неї просила не приходить, у парку свідання* [побачення] *назначала* (О. Забужко); — *Коли ж, батьки, назначите весілля?* — *спитав один староста з урядників* (І. Нечуй-Левицький); *Генеральний штурм Очакова Потьомкін назначив на шосте грудня 1788 року* (В. Малик).

3. *що.* Визначати, зумовлювати щось; призначати (у 3 знач.). *Ті вежі назначували все його життя від маленького розплаканого хлопчика посеред темного невідомого шляху до зрілого майстра* (П. Загребельний).

4. *кого.* Офіційно направляти кого-небудь на роботу, навчання і т. ін.; призначати (у 4 знач.). *Воєвод назначував великий князь, але повітових старостів обирала шляхта повіту, а князь їх тільки затверджував* (з навч. літ.); *Через день і списки прочитали, і Антося назначили в семінарію* (А. Свидницький); — *Дивись, щоб зараз прописав, у яку тебе часть назначать* (Григорій Тютюнник); — *Бригадиром назначили Вітьку, уявляєте?* (Любко Дереш); // Давати розпорядження кому-небудь виконувати щось. — *Автомат візьміть собі... Назначаю вас старшим...* — *Єсть бути старшим!* (А. Дімаров).

НАЗНАЧА́ТИСЯ[1], а́ється, *недок.* Пас. до **назнача́ти**[1]. *Не схожі ті літери на .. латину, .. мало спільного в них і з кост-*

рубатістю готики, якою пиховито назначаються німецькі транспорти з Гамбурга, Кіля і Любека (П. Загребельний).

НАЗНАЧА́ТИСЯ[2], а́ється, *недок., розм.* 1. Бути призначеним, відводитися для чого-небудь; призначатися (у 1 знач.). *Треба перше всього усі гроші докупи зібрати та тоді їх і заслати в громаду "Учитель", куди вони і спершу назначалися* (Панас Мирний); *Кожного звіра мета — бути собою. Природа плодить у лоні своєму лиш досконалих дітей. Кожний суглоб назначався згідно одвічних законів* [згідно з одвічними законами] (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

2. Заздалегідь намічатися. *Там же, в кафе, назначаються різні rendez vous* [побачення], *так що людина не потребує бігати по різних кутках міста, аби побачитись на скілька хвилин з яким знайомим* (Леся Українка).

3. Пас. до **назнача́ти[2]**. *Великим візиром назначається паша Асан Мустафа* (В. Малик); *Старшим над військом назначався князь Дмитро Голіцин* (Ю. Мушкетик).

НАЗНА́ЧЕНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **назначи́ти[1]**. *Він* [мужик] *назначений .. Ти .. носиш пятно* [пляму] на *своїй одежі. Твоя ноша кричить кождому* [кожному], *що ти мужик* (Л. Мартович); *Золотий сповивач обвиває хрест-нахрест грубо назначену фігурку бога, що нагадує ворочок сиру, затягнений вгорі зашморгом* (Н. Королева); *Настала вже ніч, змінювалися гребці, дромона поволі посувалася в пітьмі шляхами, назначеними самими лиш зорями* (П. Загребельний); // **назна́чено,** *безос. пред. Насипано на повну вишину нові вали Ярославові й назначено межі великого Києва* (П. Загребельний).

НАЗНА́ЧЕНИЙ[2], а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **назна́чити[2]**. *Де тільки назначені були перепочинки, побудували двірці* (О. Стороженко); *Кілько раз я подумав, ось уже тая хвилина, Що мені краще всього рушить в назначену путь!* (І. Франко); *Дружина і ополчення рать за раттю, стяг за стягом вирушали кожного дня до Путивля, де був назначений збір головних сил* (В. Малик); *Зло, назначене судьбою, Слідитиме скрізь за тобою, Не утечеш за сто морей* [морів] (І. Котляревський); *Тарасчин син, що був назначений опікуном сестриних дітей, бачачи, що хата доходу не дає, рішив її спродати* (Грицько Григоренко); *Перший республіканський уряд утворив комітет, назначений Думою. Більшість у ньому мали конституційні демократи під проводом князя Львова* (І. Крип'якевич); // **назна́чено,** *безос. пред. Конюший добре чув, що зробив з ним король, і, як чоловік хитрий, дорозумівся одразу, навіщо його так назначено* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Врочистий в'їзд до Києва назначено на половину січня 1649* (А. Чайковський); *Суддю Страхоцького .. назначено на повітового суддю в Гумниськах у нашім окрузі вищого суду* (І. Франко).

НАЗНА́ЧИТИ *див.* **назнача́ти[2]**.

НАЗНАЧИ́ТИ *див.* **назнача́ти[1]**.

НАЗНА́ЧУВАТИ[1] *див.* **назнача́ти[1]**.

НАЗНА́ЧУВАТИ[2] *див.* **назнача́ти[2]**.

НАЗНЕСТИ́ *див.* **назно́шувати.**

НАЗНО́СИТИ *див.* **назно́шувати.**

НАЗНО́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назно́сити.** *То траплялися нові повижолоблювані водами рови, .. то купи каміння, назношені гірськими потоками* (В. Гжицький); // **назно́шено,** *безос. пред. Заставлені* [двері до вежі] *балками, рамами, закидані останками возів, воріт, усяким хламом, котрий назношено тут Бог вість звідкіль* (Б. Лепкий).

НАЗНО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЗНО́СИТИ,** о́шу, о́сиш, *рідко* **НАЗНЕСТИ́,** есу́, есе́ш, *док., кого, чого.* Приносити кого-, що-небудь у великій кількості; нано́сити. *Ґазди .. назношували сіна та нароблювали дров на цілі светки* [святки] (Г. Хоткевич); *Навезли вони здобичі, Наче де на вечорниці В складку хлопці та дівчата Назнесуть курчат до ката* (І. Манжура); *З однієї кімнати зробив* [Іван Кіндратович] *справжню майстерню. Назносив сюди всякого інструменту, завалив стіл хитромудрими кресленнями* (Д. Ткач); *Вікінги Сігурда назносили дров, якими був закиданий берег, і над морем спалахнули сотні багать* (І. Білик).

НАЗНУЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., з кого — чого, рідше над ким — чим і без дод.* Багато, вволю познущатися. *Віддали його до пана в економію товар пасти. Що вже тоді назнущалися з його* [нього] *досхочу, що наштовхалися!* (М. Коцюбинський); — *Ні, сказати, сам пан досі не бивсь... — Так зате Олійниченко та об'їзні назнущались* (Б. Грінченко); — *Робиш якомусь до сьомого поту, а він тільки назнущається з твоєї нивки* (М. Стельмах); [Л у ч и ц ь к а *(нервово, істерично, а потім несамовито):*] .. *Мало назнущались, так іще тут привселюдно зняти на посміх, на публіку поставить?* (М. Старицький); *За що скарали матір злі люди? Над щирою правдивою жінкою наглумилися, назнущалися* (К. Гордієнко).

НАЗОВНИ́ЦТВО, а, *с.* 1. Те саме, що **онома́стика.** *Розглянуто методи й техніку назовництва у творах Василя Стефаника* (з наук. літ.); *У львівській топоніміці залишилося небагато слідів минулого назовництва (лише вулиця Коперника не міняла назви від 1871 року)* (із журн.).

2. *рідко.* Те саме, що **терміноло́гія** і **номенклату́ра** 1. *Спроби подати правдиву інформацію про питоме назовництво наукове й технічне доволі часто наражаються на спротив навіть патріотично налаштованих учених* (з наук. літ.).

НАЗОВНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до назовництва. *Для самостійної держави природно поновити умови вільного мовного розвитку, надто назовницького* (з наук. літ.).

НАЗО́ВНІ, *присл.* 1. На зовнішній бік, за межі чого-небудь; протилежне в с е р е д и н у (у 1 знач.), д о с е р е д и н и. *Хтось затягує знайому в цих краях пісню, і вона, ніби зриваючись з гарячого ковадла, вихоплюється назовні...* (П. Колесник); *Соковита, рясна листва крізь гарячу від сонця сітку непокірно лізла назовні* (О. Гончар); *Снилося, ніби я лежу перед отвором у цегляній стіні і виглядаю назовні. Там — прірва* (С. Андрухович).

2. *перен.* На загальний огляд. *Витираючи сльози на очах, він намагався разом з ними стерти і залишки сміху, що нестримно вихлюпувався .. назовні* (В. Владко).

3. Із зовнішнього боку; на зовнішній вигляд; зовнішньо. *Назовні — він повз, але внутрішньо — він ішов страшенно швидко. Так швидко, як швидко билося в агонії його серце* (І. Багряний); *Щось буде, щось велике буде... На такому тоні бринів напружений, назовні звичайний наманганський спокій* (Іван Ле); *Є омоніми міжмовні, відомі вченим з давнини: слова однакові назовні, та різні значенням вони* (Д. Білоус).

◊ **Вила́зити / ви́лізти наве́рх (назо́вні)** *див.* **вила́зити.**

НАЗО́ВСІМ, *присл., розм.* 1. На весь час; назавжди. — *Я назовсім приїхав! — трохи бадьоріше одказав Павло* (В. Кучер); — *Оце ж, діточки, наша земля. Дивіться, надивляй-*

теся на свою матір. — Назовсім наша? — перепитало якесь дитя (М. Стельмах); *Князь лише кілька раз на рік приїжджав до замку, однак, він був уже в похилих літах і обіцяв, що оселиться тут назовсім* (Г. Пагутяк).

2. Остаточно, зовсім. *Хмари зійшлися з землею, і настала така темрява, ніби Морок назовсім поглинув Світовида* (В. Малик); *Мовчазно сяйнула широка блискавка, .. і лиш тоді він* [Сивоок] *прокинувся назовсім* (П. Загребельний); *Сіроманці та рисі часто приходили до куги, але .. жодного разу не посягнули на козаче життя. Влітку вони зникали назовсім, взимку навідувалися часто* (Ю. Мушкетик).

НАЗО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назоли́ти[1]**. *Назолені в діжі сорочки.*

НАЗОЛИ́ТИ[1] *див.* **назо́лювати.**

НАЗОЛИ́ТИ[2], лю́, ли́ш, *док., розм.* 1. Набриднути, надокучити кому-небудь. *Ти мені назолив* (Сл. Б. Грінченка).

2. Зробити неприємність, прикрість кому-небудь; дозолити (у 2 знач.). — *Треба мені було дуже Назолити одному... І Кузьму собі за мужа Взять на зло таки ж тому* (С. Воскрекасенко); — *Мені важко уявити чоловіка, який би витерпів усі твої комплекси і командирський баритон, — каже .. твоя дочка, аби назолити тобі за свого інфантильного батька* (Г. Тарасюк).

НАЗО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАЗОЛИ́ТИ,** золю́, зо́лиш, *док., що.* Парити якусь кількість білизни, заливши її спеціально приготовленим розчином золи (у 2 знач.). *Назолювати постільну білизну.*

НАЗОРИ́ТИ, рю́, ри́ш, *док., кого, що, розм.* Нагледіти, помітити кого-, що-небудь. *Він її очима назорить між дівчатами і вмисне тоді до неї горнеться* (Марко Вовчок); *Повертався* [Запорожець] *назад через .. кладовище і, назоривши лавочку.., присів відпочити* (Ф. Бурлака); — *Яку ж гарнюсеньку* [гарнюсіньку] *назорив дівчину! Ось до кого ти поспішав проти ночі. — Та ні, я вперше бачу її* (М. Стельмах); [Б л а з е н ь:] *Чого носом не дочуєш, очима назориш* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра).

НАЗРИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назрива́ти.** *Коні стояли над купою мерви, лопушшя й кислого хабаззя, назриваного в трясовинній улоговині над потічком, ворушили купину губами й не їли* (Р. Іваничук).

НАЗРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Зірвати в якій-небудь кількості що-небудь. *Квіток було назриваєм та позаквітчуємось, як молоді, та до самого двору тими вінками величаємось* (Марко Вовчок); *Власноручно назривав емір найліпших колосків ячменю, що вже вдруге дозрівав цього літа* (Н. Королева).

НАЗРІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **назріва́ти.** *Конфлікт між ними був неминучий. І Васюта останнім часом зовсім не пасивно спостерігав назрівання цього конфлікту* (Ю. Шовкопляс); — *Прилади заздалегідь помітять назрівання недуги чи перевтоми, й невмолимі медики відкличуть вас у приміщення* (С. Плачинда).

НАЗРІВА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАЗРІ́ТИ,** і́є, *док.* 1. Наближатися, ставати неминучим. *Юрій Юрійович уважно придивлявся до учениці і знав, що назріває серйозна розмова з нею* (О. Донченко); *Садовський виголосив промову про те, що .. тепер назріло питання про утворення постійного українського театру в Києві* (Ф. Бурлака); *У Львові тим часом назріли такі події, що Омелян потрібен був тут* (М. Андрусяк); // Зростати, доходити до повного ступеня виявлення. *О, як люблю я ці хвилини, І ці пісні, і ці слова. Коли в живій душі людини Чуття високе назріва* (П. Воронько); *Взаємну роздратованість, що назріває між ними, вже неможливо приховати* (Г. Вдовиченко).

2. *перен.* Виникати, зароджуватися, з'являтися (про думку, задум і т. ін.). *Під високим лобом, прикрашеним чорнявим волоссям, зразу ж назріває гостра винахідницька думка...* (Остап Вишня); *Дарка дивиться на цього відважного, рудого хлопчиська, і нова, полохлива думка назріває в її мозку: — А на кого є найбільше підозріння... хто, на вашу думку, міг зрадити товаришів?* (Ірина Вільде); *В маленькій Ясиній голівці назрівали найрізноманітніші плани* (О. Іваненко).

НАЗРІВА́ЮЧИЙ, а, е. Який назріває. *В душі від назріваючого заколоту прокидається радість. У грудях жевріє вогник помсти* (М. Циба); *У Середній Азії не раз реєстрували зміни фізичних властивостей великих блоків земної кори за сотні кілометрів від назріваючого землетрусу* (з наук.-попул. літ.).

НАЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **назрі́ти.** *Важко спокійно спостерігати за спробами окремих політичних сил та діячів чинити опір об'єктивно назрілим потребам проведення конституційної реформи* (із журн.); *Будівля, де розташовується театр, закривається на давно назрілий капітальний ремонт* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який наблизився, став неминучим. *Почав від 1 січня виходити новий місячник, що вносить справді дещо нове в наше письменство і свідчить .. про назрілу потребу видання такого типу* (І. Франко); *Дізнався* [Мажит Гафурі] *про назрілий вибух нового вулкана — великого гніву народного* (П. Тичина).

НАЗРІ́ТИ *див.* **назріва́ти.**

НАЗУБИ́ТИ *див.* **назу́блювати.**

НАЗУБИ́ТИСЯ *див.* **назу́блюватися[2].**

НАЗУ́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **назуби́ти.** *Серп, яким зараз жне отаву, Марфа Мусіївна купила вже давно в сусідньому селі. Гарний трапився. Назублений так, що ніби сам жне* (з газ.).

НАЗУ́БЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **назуби́ти.** *Часто стояли біля кузні гуртки людей, чекаючи черги на назублення серпів* (із журн.).

НАЗУ́БЛЮВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **назу́блювати.** *Назублювання виконується ручними напилками різноманітної форми, розмірів і насічки* (з наук.-попул. літ.).

НАЗУ́БЛЮВАННЯ[2], я, *с., діал.* Дія за знач. **назу́блюватися[2]**. *Жолуді засипані змоченим піском для назублювання* (Іван Ле).

НАЗУ́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАЗУБИ́ТИ,** зублю́, зу́биш; *мн.* назу́блять; *док., що.* Робити зубці, зазублини на чому-небудь; покривати насічкою, зарубками щось. *Зварювали і натягали* [Лаврін із сином] *на обіддя коліс шини, назублювали серпи, ремонтували всяку всячину* (А. Іщук); *Батько в кузні серпи назублює* (Є. Пашковський); *Ножі краще назубити з одного боку, як серп, а з другого — гладенько заточити, скажімо, як сегменти в полотні косарки* (із журн.).

НАЗУ́БЛЮВАТИСЯ[1], юється, *недок.* Пас. до **назу́блювати.** *Величезні бур'яни наступають на вашу грядку і не видно світла в цьому темному тунелі? Про те, як бути у всеозброєнні, — тобто як нагострюється сапка і назублюється серп, ви дізнаєтеся в цій статті!* (із журн.).

НАЗУ́БЛЮВАТИСЯ[2], юється, *недок.*, **НАЗУБИ́ТИСЯ,** зу́биться; *мн.* назу́бляться: *док., діал.* Паростититися. *Уже котре зерно на мокрій землі, те назубилося* (Сл. Б. Грінченка); * Образно. *В мужичій душі потайні думи та надії, як зернопадалиця, враз назублювалися і проростали буйно новими чутками* (А. Головко).

НАЗУ́БОК, бка, *ч.* Напилок, яким випилюють зубці, роблять насічку, зазублини і т. ін. *Під час роботи назубок тримають в правій руці за ручку, причому великий палець повинен лежати на ручці в напрямку осі назубка* (із журн.).

НАЗУБО́К, *присл., розм.* Дуже добре, ґрунтовно *(зі сл.* з н а т и, в и в ч и т и *і т. ін.). Северко .. ходив по сцені спокійний, бо всі "репліки Степана" знав "назубок"* (А. Іщук); *— В такому віці, як ти, я вже безкозирку носив, обов'язки свої назубок знав* (О. Гончар); *— Анжеліко Михайлівно, я вчора над хімією до півночі просидів. Вивчив усе назубок* (А. Дімаров); *— Бачиш, я весь "Путівник" від першої до останньої сторінки знаю назубок* (О. Шугай).

НАЗУ́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **назува́ти.** *На голові в неї старенька хустина..; на ногах черевики нові, козлові, ще не назувані* (А. Свидницький); *Нове та назуване взуття з Європи! Тільки оригінал, прекрасна якість!* (з мови реклами).

НАЗУВА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **назува́ти.** *Ріжки для взуття існують з часів Ренесансу. Тоді були на піку моди тільки атласні й дуже вузькі туфлі, які були незручні для назування. Це й послужило винаходу такого аксесуара* (із журн.).

НАЗУВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАЗУ́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що, розм.* Надівати на ноги взуття; взувати. *Сміються з тих чоловіків, що гарно одягаються. Скоро оженився — назувай чоботи здорові з халявами вище колін .. — і скажуть: "Хазяїн!"* (М. Коцюбинський); *Я з поспіхом натягнув штани, як на зло плутався в кожній холошні, назував черевики, ледве накинув піджак* (У. Самчук); *Похапки назула вона на дівчинку старі .. чоботи, накинула юпку, платок* (Панас Мирний); *Назув* [Терешко] *великі шкарбани, знайшов облізлу .. батькову шапку й пішов з хати* (Г. Епік).

НАЗУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАЗУ́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док., розм., рідко.* Те саме, що **взува́тися.** *У що назуються влітку цього року? Ви думаєте, зустрічають по одягу? Будьте певні: недбалість в одязі вам пробачать, погане взуття — ніколи!* (з газ.).

НАЗУ́СТРІЧ. 1. *присл.* У напрямку, протилежному до того, в якому хто-, що-небудь рухається (при зближенні). *Стрів* [Антін] *несподівано Марту. Ішла назустріч* (М. Коцюбинський); *Мій колишній начальник, чимось заклопотаний, ішов назустріч, не помічаючи мене* (Б. Антоненко-Давидович); *Ось і пес його білий, подібний на вівцю, з куцим грубим хвостом. Він навіть не бреше, а біжить назустріч і ластиться* (У. Самчук); *Назустріч котилися важкі незграбні гарби, запряжені сірими круторогими волами* (В. Малик).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* У напрямку до кого, чого-небудь. *Боса стала* [Катерина] *серед шляху, Втерлась рукавами. А москалі їй назустріч, Як один, верхами* (Т. Шевченко); *Цибулини лілій бубнявіли від весняної життєдайної сили, й стебла витикалися з землі назустріч сонцю* (О. Довженко); *Карпо вирвав із кільця кавалок ковбаси, пішов назустріч Микиті* (Григорій Тютюнник); *Вона підійшла і схилилася над Юрою. Юра потягся назустріч їй, весь затремтівши й завмерши від щастя* (Ю. Смолич); *— Прошу хід! — войовничо кинув* [Хаблак] *центрального пішака назустріч мовчазним шерегам чорних* (В. Дрозд).

◊ **Іти́ / піти́ назу́стріч** *див.* **іти́; Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті** *див.* **іти́.**

НАЗУ́ТИ *див.* **назува́ти.**

НАЗУ́ТИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **назу́ти.** *Найменший брат помітив, що чудовисько назуте в чоботи-скороходи. "Ці чоботи стануть нам у пригоді. Треба їх узяти і втекти", — подумав менший брат і почав стягати їх із чудовиська* (з казки).

НАЗУ́ТИСЯ *див.* **назува́тися.**

НАІНДИ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Який наіндичився. *Міщило, набундючений і наіндичений, теж чимдуж вдавав із себе ромея, почав розводити про Агапіта, став показувати князеві пергамен, на якому накреслено було Агапітом, як має виглядати споруджувана ними церква* (П. Загребельний).

НАІНДИ́ЧИТИСЯ *див.* **наінди́чуватися.**

НАІНДИ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАІНДИ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* Те саме, що **інди́читися.** *Площа схожа на мурашник, серед якого сила начальства наіндичується з портфелями або товстими течками; козиряє в автах; протіснюється в установи і висипає звідти, надмірно заносячи лиця* (В. Барка); *Він* [черговий] *страшенно наіндичився, на обличчі його з'явився вираз неприступності. — Де це ви були? Чого не повернулися разом з усіма?* (Л. Письменна); *Тепер уже Іванцеві не треба було підказувати. Став мовби справжнім паном сенатором, набундючився й наіндичився* (П. Загребельний).

НАЇ́Б, а, *ч.* Заступник, помічник начальника або духовної особи в деяких країнах Близького і Середнього Сходу. *Наїби здійснювали військово-адміністративну владу й контролювали дотримання норм шаріату* (з наук.-попул. літ.); *Усю підвладну йому територію Шаміль поділив на області, на чолі яких поставив своїх близьких помічників — наїбів, які походили з середовища заможної верхівки* (з навч. літ.).

НАЇ́БСТВО, а, *с.* Територія, якою управляє наїб. *На території Чечні та Інгушетії на початку 40-х років XIX ст. було засновано кілька великих наїбств* (з наук. літ.).

НАЇ́В, у, *ч., розм.* 1. Те саме, що **наї́вність.** *— Але ж... Це страшно, Кіро! Не можна так жити... — Можна. І живуть! — відрізала Березовська. — Дивно чути такий наїв від дорослої розумної жінки* (А. Кокотюха); *Я вчергове журюся тим, що у світі бракне простих слів і відкритості .. Нема достатньо наїву, що ж поробиш* (І. Карпа).

2. Наївне мистецтво; примітивізм (у 3 знач.). *"Збережене сонце" — перша виставка проекту "Український наїв XX століття", на якій представлена творчість найвідоміших непрофесійних художників Панаса Ярмоленка, Марії Примаченко, Катерини Білокур, Григорія Ксьонза, групи полтавських кустарів та багатьох інших* (із журн.); *Про хорватський наїв чимало позитивних відгуків написали мистецтвознавці різних країн, а нині львів'яни мають змогу побачити колоритні сюжети із селянського життя в живописі* (з газ.).

НАЇВІ́СТ, а, *ч.* Послідовник, прибічник наїву (у 2 знач.). *Першим наївістом, прийнятим всерйоз, був француз Анрі Руссо (1844–1910), який присвятив себе живопису, вийшовши на пенсію. Його картини зображували то події повсяк-*

денного життя, то повні фантазії образи далеких країн, пустель і тропічних лісів (із журн.).

НАЇВНЕ́НЬКИЙ, а, е. Пестл. до **наї́вний.** — *Ну, слухай! Та ти що, справді інститутучка якась наївненька?! В яку ти пору живеш? — поспитала вона* [Маруся]. — *А хіба ж таки ото йти в усьому за модою? .. — сказала серйозним докірливим тоном Тося* (М. Івченко); [Віля:] *Петре Платоновичу, вам не підходить роль наївненького чиновника* (О. Коломієць).

НАЇ́ВНИЙ, а, е. Простодушно-довірливий, який не має життєвого досвіду; безпосередній, недосвідчений. *Вона розсміялась. Не знала, що Славко такий наївний* (Л. Мартович); *Добросердна жінка твердо вирішила взяти, коли б що трапилося, це наївне дівча під свій захист* (Д. Бузько); *Хоч вона була наївна, але все ж розуміла, що не для праці куплено її на вагу золота* (З. Тулуб); // Який виражає, виявляє недосвідченість, простодушність і т. ін. [Сабіна *(з явною насмішкою в голосі, але з наївним виразом обличчя):*] *Сабіна розуміє все, що треба* (Леся Українка); *Валентина Миколаївна посміхнулась. Але не наївною, дитячою усмішкою, як можна було сподіватись* (О. Копиленко); *За ним слідом — його помічник, білявий хлопець із наївними очима* (І. Багряний); // Зумовлений життєвою недосвідченістю, необізнаністю. *Юзя тепер вже багато чого догадувалась без наївних і настирливих питань* (Леся Українка); *Буде цікаво прочитати мої наївні, неохайні, але щирі й правдиві міркування* (М. Чабанівський); *Якось вона влаштувала мені сценку, по-дитячому наївну і потворну, заявила, що через мене зненавиділа поезію на все життя* (Ю. Андрухович); // Простий, безпосередній, без хитрощів. *Вона розповіла наївну й зворушливу казку* (О. Донченко); *Коли подружжя Тичин приходило до Яновських, то теж не обходилося без подібних наївних розігрувань* (М. Бажан); // *у знач. ім.* **наї́вне,** ного, *с.* Що-небудь безпосереднє, просте, зумовлене життєвою недосвідченістю. *Філософські концепції Гречкуна частенько віддавали туманом, було в них немало і дивацтва, і казкових мрій, було багато й наївного* (Ю. Бедзик).

△ **Наї́вний реалі́зм** *див.* **реалі́зм.**

НАЇ́ВНИЧАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Удавати з себе наївного або виявляти наївність. — *Маріє! Ти наївничаєш. Нічого подібного не було* (М. Хвильовий).

НАЇ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **наї́вний.** *Вона була дуже цікава дівчина. Але, мабуть, моя юнацька наївність була їй не зовсім до вподоби* (П. Колесник); — *Може, згодом, перечитуючи ці рядки, я сама посміюся з їх наївності, а може, й ні* (І. Цюпа); *Юліан ще раз переконався у наївності хлопця, і йому стало того шкода* (Г. Пагутяк); *Я часто думаю, що то була не така вже й вада — наша молода наївність* (М. Матіос).

◊ **(1) Свята́ наї́вність (простота́)** — про довірливу, безпосередню, недосвідчену і т. ін. людину. — *О, свята простота! .. Ти й досі, мов дитина, наївний* (Ю. Шовкопляс); — *Яка краса! Який вечір! — вдаючи святу наївність, захоплювався Сидір Сидорович* (Л. Дмитерко); — *Не вдавайте, отче, з себе святу наївність. Все ви добре знаєте* (М. Стельмах).

НАЇ́ВНО. Присл. до **наї́вний.** *Сашко раптом в захваті шпурнув на підлогу кепку й наївно почервонів* (О. Копиленко); *Йому здавалося, що все він говорить наївно* (О. Гончар); *Ця маленька щупла жіночка з кумедною косичкою, що стирчала по-дітвацькому наївно, була у цю хвилину схожа на розворохобленого горобця* (Р. Федорів); — *То ти його й не любиш? — спитала наївно й наче здивовано Броня* (Валерій Шевчук).

НАЇВНЯ́К, а́, *ч., розм.* Наївна людина. — *От наївняк, — знизав плечима Геннадій. — На ваші традиційні візерунки йде навалом нове мистецтво, підсвідомого... — Безумства?! — завоїсто підказав гранувальник* (І. Волошин); — *За всіх не розписуйся, — заперечив Порфир .. — Наївняк ти. Правдою хочеш жити, ну, то й живи* (О. Гончар); *Чи знайшовся б такий наївняк, що поставився б до хвали байдуже?* (О. Шугай).

НАЇВНЯ́ЦТВО, а, *с., розм.* Те саме, що **наї́вність.** — *Ет! — зневажливо махнув рукою Грабер. — Розвели цілу філософію на фікції. Наївняцтво, еклектика — більше нічого!* (О. Бердник).

НАЇВНЯ́ЧКА, и, *ж., розм.* Жін. до **наївня́к.** *Ромця почав розповідати нову історію про якусь гарненьку* [дівчину] *з шлакоблокового, з якою минулої суботи танцював, але притиснув ненароком, а вона, наївнячка, образилась* (О. Гончар); *Вона хоче, щоб мій заклятий ворог, з яким я сьогодні так бився і якого я, по совісті, переміг, був до мене добрим і чуйним! Наївнячка!* (В. Нестайко).

НАЇДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наїда́тися.** *Ті ж самі закони керують людиною, що й звіром. Це — закони наїдання й розмноження, тільки вони в нас інакше звуться* (Д. Гуменна); *Уважаються однаково шкідливими як наїдання досхочу, так і голодування перед сном* (з наук.-попул. літ.).

НАЇДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАЇ́СТИ,** ї́м, їси́; *наказ. сп.* наї́ж; *док., розм.* З'їдати в якій-небудь кількості. — *Які люди? Комісія? Комісія наїсть, нап'є .. та й поїде собі* (І. Франко); — *Ось, багато напили, наїли, один втік, а цей неплатоспроможний! — швидко тараторила офіціантка* (І. Цюпа).

◊ **(1) Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти** *і т. ін.)* / **наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти** *і т. ін.)* **че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду** *і т. ін.), зневажл.* — ставати товстим, огрядним. — *Мій чоловік за вас кров проливав, а ви тут пики наїдаєте* (Ю. Мушкетик); *Благально склав* [чоловік] *руки: — Я бідний хлоп! — Брешеш, таке пузо наїв!* (П. Панч); — *Наїв черево на чужому горі, ще й співає* (М. Стельмах); — *Ач, як мордяки понаїдали на султанських пундиках, — втрутився ще й третій яничар* (П. Загребельний); — *Ади який гоноровий! Мордяку нажер, а сам панові задницю лиже! — Се я лижу?* (В. Кожелянко); *Що є, то є. Наїла* [Тома] *тіла — є чим похвалитися* (Люко Дашвар).

НАЇДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАЇ́СТИСЯ,** ї́мся, їси́ся; *наказ. сп.* наї́жся; *док.* Досхочу їсти, задовольняти потребу в їжі; насичуватися. *Обідом так наїдався* [Славко], *що аж робилось йому гидко, не міг на страву подивитись* (Л. Мартович); — *Може, ти не наїдаєшся? Може, добавки тобі? Ти не соромся!* (О. Гончар); — *Насипай ще, Миколко, — припрошує дядина. — Дякую, — кажу, — дядино, я вже наївся* (І. Багмут); — *Ти голодний? — Ні. В Буковича наївся по саме нікуди* (О. Авраменко); * Образно. *Кати! кати! людоїди! Наїлись обоє. Накралися; а що взяли На той світ з собою?* (Т. Шевченко).

◊ **Набра́тися (наї́стися, налига́тися** *і т. ін.),* **як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **ми́ла** <**Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **до ми́ла**> *див.* **набира́тися; (1) Наї́стися буханів** — бути побитим. *В Аргентині головний арбітр матчу наївся буханів від уболівальників команди, якій*

зарахував поразку (з газ.); **(2) Наї́стися дрижакі́в** — дуже або довго померзнути. — *А ти замерз, либонь? — плескав по плечі Заруба. — Наївся дрижаків у кабінеті?* (В. Кучер); **(3) Наї́стися ма́ку** — здуріти, очманіти. *Юр'яна пішла за Юрком, та так поволі, що й він здивувався: — Що ти, маку наїлася?! Таж під тобою земля двигтить усігди!* (М. Матіос); **(4) Со́рому наї́стися** — пережити почуття сорому. *Наслухалась вона на ярмарку, аж сорому наїлася* (М. Коцюбинський); — *Він знайшов раз на вулиці шістсот крон, віддав їх в поліцію, і в газетах про нього писали як про чесну людину, а він з цього тільки сорому наївся* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **[Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] блекоти́ (кукі́льва́ну, куко́льва́ну, чемери́ці) об'ї́стися (наї́стися)** *див.* **об'їда́тися.**

НАЇ́ДЕНИЙ, а, е, *розм.* Нагодований, ситий. — *От побачиш — як з'їси її* [чарівну ягідку], *то будеш наїдена, начебто цілий обід з'їла, і перше, й друге, і третє!* (Н. Забіла); *Господиня, стара вдова, турбується не про маєтки-статки, а лиш про те, щоб усі були наїдені по саме годі* (Василь Шевчук); *Уроки були виконані, я наїдений, і тепер, поки прийде з роботи мати, можна сходити до когось із хлопців, погуляти* (І. Кирій).

НАЇ́ДОК, дку, *ч.* 1. *перев. мн.* Усе те, що їдять, вживають для харчування; їжа. — *Немає на світі кращого наїдку, як вареники! — каже він* (Панас Мирний); *В пічурках майнули пляшки, бутлі й повні всяких наїдків тарілки, прикриті рушником* (І. Нечуй-Левицький); *Господиня накрила стіл убрусом і почала ставити наїдки на стіл* (Ф. Бурлака); *Федір Іванович часто дозволяє собі зовсім не обідати! Кине в рот якогось бутербродика, от і весь його наїдок!* (Ф. Маківчук); *На столах все що хоч: різні наїдки, шампан, пиво, води* (О. Гончар).

2. *розм.* Ситість, насичення. [З і н ь к о:] *Становий звелів дати мені аж два стакани* [чаю]: *таке солодке та гаряче, тільки що наїдку ніякого* (М. Кропивницький); — *А от щодо холодцю, то я його не так полюбляв, бо це таке: тільки труситься, а наїдку ніякого* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

НАЇЖА́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наїжа́чити.** *Міцний це був горішок — Ігорів полк, оперезаний непробивною стіною черлених щитів, наїжачений гострими списами та смертоносними стрілами, захищений міццю лат, кольчуг та шоломів!* (В. Малик); *Ось пройшов наїжачений гвинтівками взвод: з піснею, з хвацьким висвистом, з командиром-орлом попереду* (А. Дімаров); * Образно. *Повз двері* [вагона] *почали пропливати наїжачені злинялою стернею поля* (П. Панч).

2. *у знач. прикм.* Піднятий догори, який стоїть сторч (про шерсть, волосся, щетину і т. ін.); настовбурчений. *З-під стрижених наїжачених вусів випинались товсті губи, які завжди щось шепотіли* (С. Добровольський); *Микола погладив сина по наїжаченому чубчику, згідливо кивнув головою* (В. Яворівський); // З піднятими догори шерстю, волоссям, щетиною і т. ін. — *Ви мені так говорите, неначе я не розумію вашого настрою, що стирчить супроти нас, чекістів, ніби наїжачений кіт супроти собаки...* (Т. Осьмачка); *Повз нього пробіг вусатий наїжачений пес із колючою шерстю і розумними чорними очима* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

3. *у знач. прикм., перен., розм.* Сердитий, роздратований. *Грізний, наїжачений, він підводиться на покуті, наступає на Смаранду* (М. Чабанівський); *Важко було впізнати в цьому худому, наїжаченому, розлюченому чоловікові колишнього ситого й випещеного сеньйора Осандру, але це був, безперечно, він* (М. Білкун); *Я встав зі стільця й відчинив двері. Тут-таки до кімнати увірвався наїжачений Леопольд; за ним чимчикувала як завше незворушна Лаура* (О. Авраменко, В. Авраменко).

4. *у знач. прикм., перен., розм.* Внутрішньо напружений, насторожений. *Фрайтаг був блідий, .. якось дивно наїжачений* (І. Багряний); *Данько, відкотивши комір шинелі, наїжачений сидить коло матері, жадібно поблискує з-під папахи на рідні місця* (О. Гончар).

НАЇЖА́ЧИТИ *див.* **наїжа́чувати.**

НАЇЖА́ЧИТИСЯ *див.* **наїжа́чуватися.**

НАЇЖА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наїжа́чувати і наїжа́чуватися.** *Шлюбні танці альбатросових є координованим виконанням різних дій, які можуть включати чищення дзьобом власного пір'я, поглядання по сторонах, спів, клацання дзьобом, наїжачування* (з наук. літ.).

НАЇЖА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЇЖА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., що.* 1. Піднімати догори, ставити сторч (шерсть, волосся, щетину і т. ін.); настовбурчувати. *Пси наїжачують блохасту шерсть, стають кільцем біля сміттєбаків, щоб, бува, чужинці не зачепили їхнього хазяйства* (О. Ульяненко); *Запишався півень мій. Наїжачив гребінь свій* (І. Нехода); *Кішка спину дугою вигнула, хвоста сторч задрала, наїжачила шерсть, очі горять, а сама шипить...* (В. Чемерис).

2. *перен.* Виставляти вперед, піднімати (списи, гвинтівки, палки і т. ін.). *У яругах Подолля* [Поділля] *заскочили нас якісь збіглі люди і ми стали кружка в оборону, .. наїжачивши гостряки палиць* (М. Дочинець).

НАЇЖА́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАЇЖА́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док.* 1. Піднімати догори шерсть, щетину і т. ін. від страху, злості і т. ін. *Підійшовши до загороди, Сагайдак якусь мить озирав кнура, що наїжачившись стояв у кутку станка, кліпаючи малесенькими білобрисими оченятами* (С. Добровольський); *Він* [собака] *вибіг наперед, наїжачився і сердито загавкав* (П. Панч); // Підніматися догори, ставати сторч. *При посмішці вуса його ворушилися, наїжачувалися ще більше, ніж звичайно* (В. Собко); *Лід посередині річки наїжачився, надувся, став хребтом, а обабіч того хребта, між ним і берегами, вже текла вода* (І. Багряний); *На голові в нього наїжачився чуб, густий, темно-русий* (С. Чорнобривець); *Потемніли ліси, наїжачились грізними зубцями, зникли за чорними хмарами верхів'я гір* (О. Бердник).

2. *перен.* Виставляючи вперед, піднімаючи (списи, гвинтівки, палки і т. ін.), оборонятися або нападати. *Останній ряд (він ставав тепер першим з тилу) наїжачувався шістьма рядами списів* (В. Чемерис); *А з того боку вже наїжачився ятаганами загін яничарів* (З. Тулуб); *Козаки випалили востаннє, покидали рушниці і наїжачилися списами й шаблями* (Д. Білий).

3. *перен., розм.* Ставати злим, роздратованим; сердитися, гніватися. — *Хто ж ці потрібні люди? — вже зовсім наїжачився Андрій* (В. Собко); — *Кинь, Андрію, ти свої смішки, — наїжачився на цей раз голова* [артілі] (О. Гончар); // Виражати, виявляти незадоволення, обурення, протест проти кого-, чого-небудь. — *Микола Миколайович... знає? — Навіщо йому знати? — наїжачується Майка* (Люко Дашвар); *Її об-*

личчя, вся постать і навіть одежа наїжачились проти непевного нахлібника (М. Стельмах).

4. *перен.. розм.* Внутрішньо напружуватися, бути готовим до чого-небудь. *Всі з цікавістю розглядали гостя зблизька й оддалік і сміялися. Це ще більше змушувало хлоп'я наїжачуватися* (І. Багряний); *Михайло сів, наїжачився і не міг вимовити й слова* (С. Чорнобривець); *Сиволап увесь наїжачився, готовий витримати найгарячішу бійку* (Д. Ткач).

НАЇЖДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наїжджа́ти.** *Щоб запобігти нещасним випадкам і наїжджанню на працівників, в автомобільних господарствах встановлено строго визначений порядок руху автомобілів* (з навч. літ.).

НАЇЖДЖА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАЇЗДИ́ТИ,** їжджу́, їзди́ш, *недок.,* **НАЇ́ХАТИ,** ї́ду, ї́деш, *док.* 1. Приїжджати в якій-небудь кількості. *А пани наїздять та наїздять .. та все радяться, як тих гайдамаків запопасти* (Марко Вовчок); *До нашого пана Гості наїжджали* (Я. Щоголів); *Наїжджають* [стражники] *на ярмарок в числі перших* (О. Гончар); *Андрій не покидав надії, що ось-ось не видко як наїдуть пани, усе полагодять і пустять фабрику* (М. Коцюбинський); *Він .. заявив, що до хазяїв його раптом багато родичів наїхало* (В. Підмогильний); *Наїхали гості з воєводських земель, сусіди, далекі й близькі* (Іван Ле).

2. *розм.* Приїжджати іноді, час від часу або на якийсь час; бувати наїздом. *Почали вони наїжджать у гості й частенько* (Марко Вовчок); *— Який же панич тепер наїжджає до Ваті? — випитував Леонід Семенович* (І. Нечуй-Левицький); *До війни археологи щоліта наїжджали на розкопи* (Р. Андріяшик); // Приїжджати несподівано, раптово. *Під час сівби молодий пан часто наїздив у степ* (Л. Юхвід); *Цього ж ранку, як нежданo наїхав був князь, так несподівано й виїхав* (А. Головко); *На село наїхало начальство — хочеш не хочеш, а йди* (Б. Антоненко-Давидович); *Вранці наїхав із Гадяча суд* (О. Гончар).

3. *на кого — що.* Їдучи, наштовхуватися, натикатися, натрапляти на кого-, що-небудь. *Коли добрався* [Ряжанка] *до живого тунелю, засвітив ліхтарик. Проте раз у раз то наїжджав на гірлянди ліан, які дряпали обличчя й руки, то стукався човном у берег* (І. Білик); *Для тягарівок, які наїздили від несподіванки одна на одну, повстанці також не шкодували прицільного вогню* (М. Андрусяк); [М а т у ш к а г у м е н я:] *То чутно кінь тупа. Ще сюди як поверне, то чого доброго наїде* (Панас Мирний); — *Він* [паровик] *свистить, щоб на путі не стояли, щоб ні на кого не наїхати* (Остап Вишня).

4. *на кого, що і без дод., жарг.* Висувати претензії, вимоги; шантажувати, погрожувати, залякувати. — *Не твоє псяче діло! І на Миколу не наїжджай, не податкова...* (Г. Тарасюк); *— Хто давав тобі дозвіл наїжджати на мою фірму?* (Л. Кононович); *Водночас з'явилися конкуренти, подорожчав утричі камінь, прийшли податківці, наїхав рекет* (В. Шкляр); — *Наїхали на нас дуже серйозні люди. Не дістати ніяк, краще поки що відкупитися* (А. Кокотюха).

НАЇ́ЖДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наї́здити.** *День був сонячний, не дуже морозний, дорога гарно наїжджена, коні добрі, а тому їхали швидко* (В. Канівець); *Вони так гарно усі розминулися на колії, наїжджeній саньми* (М. Малиновська); *На роздоріжжі Павло спрямував коней на золотарівський шлях, вузенький, але добре наїжджений* (М. Циба).

2. *у знач. прикм.* Утрамбований, укочений тривалою їздою (про дорогу, поверхню чого-небудь і т. ін.). *Було чути, як на дворі по наїжджeній дорозі свистіли і скрипіли, від'їжджаючи, сани* (С. Васильченко); *Оксана незчулася, як перейшла селище біля станції і опинилась на грейдерному наїжджeному шляху* (А. Хорунжий); *Обоз у чотирнадцять підвід і п'ятнадцятої Імберхової карети розмірено рухався наїжджeним трактом* (Б. Левін); *Тимко поспішав вийти на широкий наїжджений шлях* (Ю. Логвин).

◊ **Наї́жджений шлях <Наї́жджена ко́лія>** *див.* **шлях.**

НАЇ́ЖДЖИЙ, а, е, *розм.* Який приїхав, прибув куди-небудь; приїжджий. *Отак розмовляли поміж собою наїжджі пани, гуляючи невеличкими гуртами по місту* (Панас Мирний); *Він бачив її не раз на вулицях, у міському саду, в синематографі, але завжди в товаристві акцизних чиновників, наїжджих студентів* (Б. Антоненко-Давидович); *Наїжджих пожильців уникала* [Лукина], *і вони обминали її* (І. Волошин); // *у знач. ім.* **наї́жджий,** джого, *ч.;* **наї́жджа,** джої, *ж.* Той (та), що приїхав, прибув куди-небудь. *Он з улиць показалися і наїжджі* (Панас Мирний); *Батюшки десь довго не було, і правив у церкві якийсь наїжджий* (Т. Осьмачка); *Скільки видно, таборяться по пісках наїжджі, біліють ятки та намети* (О. Гончар).

НАЇ́ЖДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наї́жджувати.** *Розповіді про народження героя, його дитинство, перетворення в богатиря, отримання й наїжджування богатирського коня в цілому присвячено тисяча двісті вісімдесят два віршовані рядки* (з наук. літ.).

НАЇ́ЖДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЇ́ЗДИТИ,** ї́жджу, ї́здиш, *док.* 1. *що.* Тривалою їздою утрамбовувати, укочувати дорогу або яку-небудь ділянку поверхні. *Наїжджувати землю потрібно якісно, використовуючи віброплиту, бо від цього залежить, чи просяде бруківка* (з навч. літ.); *Широка дорога, яку добре наїздили, здавалося, не мала кінця-краю. І попереду, і позаду над нею здіймалися хмари куряви: то був знак, що по ній ідуть чумацькі валки* (із журн.).

2. *кого.* Привчати коня до їзди в упряжі, під сідлом, до рівного і швидкого бігу; виїжджувати. *Вершник-початківець повинен набиратися досвіду в колег, як правильно наїжджувати коня, збагачувати свої знання, спостерігаючи за тренуваннями* (із журн.); *На відміну від зманіжених дівчаток з Афін, спартанки понад усе цінували фізичні вправи, могли хвацько наїздити коней, керували екіпажами, знали прийоми боротьби, влучно стріляли з лука, були прудкі та витривалі* (з наук.-попул. літ.).

3. *тільки док., що, розм.* Проїхати яку-небудь відстань. — *Машина в мене не нова. Більше ста тисяч наїздила, — ухильно відповів Бондар. — Мене не цікавить, скільки вона наїздила. Відповідайте на моє запитання. Коли ви придбали автомашину?* (В. Петльований); — *Грошей тому Юркові дала* [Іветта] *немало. — Навіщо? — випитувала Ліда. — Щоб автівка була у її розпорядженні в будь-який час. Ото хлопцю підфартило! — І що — тисячі кілометрів наїздили?* (Люко Дашвар).

НАЇ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наї́жити.** *Попідвіконню вистрибували наїжені від ранкової прохолоди горобці й цвірінькали на сонце* (Григір Тютюнник); *П'ятий, котрого, як він сам сказав, посадили "через це вбивство пана герцога в Сараєві", ще й сьогодні був з наїженим від жаху волоссям і бородою* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); * Образно. *Дно*

[ставка] *наїжене було великими й малими обломами скал* (І. Франко).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **наїжа́чений** 2–4. *Вона чекала тільки команди, дисциплінована, розумна собака. Про це свідчила її наїжена шерсть, вищирені зуби і глухе гарчання* (В. Владко); *З-під пахи* [кожушини] *стриміли йому три космики чорної вовни, як грубі наїжені вуси* (Л. Мартович); *Мусій мовчки вийняв з кишені банкнот з наїженими .. бровами пана Пілсудського* (П. Козланюк); *Оця рішуча, хижо наїжена, важко дихаюча Марта Пожежа — принцеса Еліза?!* (В. Винниченко); — *Ти чому така наїжена, Нінко, що сталося?* (О. Донченко); *Люди, що кілька хвилин тому веселились тут гучно та буйно, стояли німою стіною, насуплені та наїжені* (О. Ільченко).

НАЇЖИТИ *див.* **наї́жувати.**

НАЇЖИТИСЯ *див.* **наї́жуватися.**

НАЇЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАЇЖИТИ,** жу, жиш, *док.*, *що.* Те саме, що **наїжа́чувати.** *Юнак не забував давати Гоханові м'яса і пересвідчився, що пес зробився лагіднішим і вже не наїжував шерсті і не гарчав* (О. Донченко); *Ціла хмара чорних ворон злетіла звідкись і позасідала на гіллі довкола хатини, наїживши скучно дрібне пір'я* (О. Кобилянська); *Одвернувся* [дід Антип], *наморщивши чоло й наїживши свої кострубаті сиві, як попіл, рясні брови* (С. Черкасенко); * Образно. *Дерева хитались і, від страху наїживши голі віти, ніби силкувались втекти* (В. Винниченко).

НАЇЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАЇЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* Те саме, що **наїжачуватися.** *У мене ж по всьому тілі .. проходив чудний електричний дрож. Я певний, що коли б там у мене була шерсть, вона б наїжилась і стала сторчака* (В. Винниченко); *Горобці цвірінькали, сварилися, піднімали бійку на каштанах, .. падали на тротуар, наїжившись, лементували, захлиналися, кусалися* (М. Томчаній); *Данилові здавалося, що серце йому з переляку луснуло, а під шапкою наїжилося волосся* (М. Трублаїні); *Відцвів будяк, наїжившись сухими колючками* (В. Земляк); *Бомбить* [авіація] *гірські шляхи, бомбить села. Тоді дороги й садки наїжуються стволами зеніток* (О. Гончар); *Гуральський наїжується, як хижий звір, сичить крізь зуби* (Мирослав Ірчан); *Як вовчиця, оберігаючи дітей, уся наїжилася* [Галя], *жде тільки одного замаху, щоб разом кинутись на свого ворога* (Панас Мирний).

НАЇЗД, у, *ч.* 1. Дія за знач. **наїзди́ти, наїжджа́ти.** *"Стандартна схема, — втомлено подумав я. — Викрадене авто, наїзд... а потім машину кидають в якомусь провулку..."* (Л. Компанієць); *У Франції щороку реєструють велику кількість випадків наїзду автомобілів на придорожні дерева* (з наук.-попул. літ.); *Подавати звуковий сигнал у населеній місцевості водій має право лише для запобігання наїзду або зіткненню* (з навч. літ.).

2. Приїзд, прибуття кого-небудь у великій кількості. *Не дивлячись на таку твань та негоду, земський наїзд ні одного разу не був такий людний, як тепера* (Панас Мирний); *Завдяки третьому наїзду тих гостей, панує в Тарнові скрута* (В. Еллан-Блакитний); — *Кажуть, злякалася пані чабанського наїзду, гайнула десь аж в Преображенку на весь день...* (О. Гончар); // Приїзд кого-небудь зрідка, на короткий час. *Майнула думка про Милю: дознав про наїзд непроханих гостей і здимів* (Ю. Мушкетик).

3. *заст.* Раптовий, короткочасний напад на кого-небудь. *Татари почали робити великі наїзди на Україну й Московщину, хапали бранок і бранців і продавали їх туркам* (М. Драгоманов); *Оце батько розкаже про наїзди на Туреччину* (Панас Мирний); *Втікачі на свій розум робили наїзди на ближчі хутори, забивали пана і знову ховалися у хащах* (П. Панч); *Набудувавши кам'яних твердинь, посівши край по всі його тополі, тут потім рід шляхетський не один чинив свої наїзди і розбої* (Л. Костенко).

4. *заст.* Скупчення, зосередження в одному місці великої кількості людей. *Саме великий наїзд... Ціле чорне подвір'я каретами, колясами та повозками заставлено* (Панас Мирний); *Весь цей ворушливий блискучий розкішшю наїзд ставав в великий контраст з задимленими домками та халупками, з плесами багна по улицях, з смердючою гряззю та гноєм* (І. Нечуй-Левицький); *Чи коли й був отакий наїзд у Щербанівці, як під оцей ярмарок. Весь вигін — ярмарковище — був запруджений возами, аж ген туди за вітряки* (А. Головко).

5. *у знач. присл.* **наї́здом, наї́здами.** Приїжджаючи на короткий час або зрідка. — *Вони живуть тут, в Києві, завсіди чи тільки бувають наїздом?* (І. Нечуй-Левицький); *В Озерному він не жив, лише бував наїздами, коли топтав доріжку до Софії* (М. Стельмах); — *Давно не бачив вас, пане Шимонович. — А я до Львова тільки наїздами. З ласки покійного гетьмана Замойського я живу тепер у своєму чернятинському маєтку біля Замостя* (Р. Іваничук); *Боса свого ми у вічі не бачили, він тут наїздами, живе за кордоном* (Л. Костенко).

6. *жарг.* Висування кому-небудь претензій, вимог; шантаж, погрози, залякування. *Про наїзди голомозих, погрози й останній візит "шутого цапа" він слухав, здається, ще з більшою цікавістю, ніж про химерне щезнення потопельника* (В. Шкляр); *В обласному центрі почали масово лисіти діти і дорослі. Заговорили про якісь страшні речі страшними словами: алопеція, стронцій, талій, радіоактивний бор. Влада .. злісно і підступно робила "наїзди" на тих, хто пробував говорити чи бити тривогу* (М. Матіос); — *Ви тут держіть територію... Зброя при собі? — Якісь наїзди? — поспитав я. — Не виключено. Старайтеся, звісно, не стрілять...* (Л. Кононович).

НАЇЗДИТИ *див.* **наї́жджувати.**

НАЇЗДИ́ТИ *див.* **наїжджа́ти.**

НАЇЗДИТИСЯ, ї́жджуся, їздишся, *док.* Багато, досхочу, до втоми поїздити. *Учора я так наїздився по Хоролу на човні, що аж спина пальта мого була мокра од поту* (Панас Мирний); *Наїздивсь я в Парижі тім, Ще більше находився* (С. Воскрекасенко); *Літня природа Сибіру викликає неймовірне захоплення в американця, який по світу і наїздився, і набачився всього* (Є. Гуцало).

НАЇЗНИ́К, а, *ч.* 1. Той, хто їде верхи на коні. *Ніхто з французьких художників не малював коней так майстерно, як Теодор Жеріко .. Він надзвичайно любив коней, був прекрасним наїзником* (М. Слабошпицький); *Султан Магомет Четвертий, сорокарічний, злегка обважнілий чоловік з м'яким невиразним обличчям, сидів на коні звично, як природжений наїзник* (В. Малик); *Азар'ян таки й справді був найкращим наїзником* (О. Ірванець).

2. Цирковий артист, який виконує різноманітні вправи на коні. *Матрос Шурка з Молдаванки був неабиякий їздець:*

змалку він навіть мріяв стати наїзником у цирку (Ю. Смолич); *Бігав я, бігав і одного прекрасного дня кинув гімназію, втік з дому і з трупою Франкарді гайнув мандрувати по світу. І акробатом був, і повітряним гімнастом, і наїзником...* (В. Нестайко).

3. Фахівець, який тренує рисистих коней на іподромах, кінних заводах і т. ін. [С т е п а н:] *Чорт мій знамениту на весь Союз Стрілу обставив на цілих дві з чвертю секунди. Тоді мою особу з кращим наїзником московського іподрому в усіх газетах помістили* (О. Корнійчук).

4. *заст., перев. збірн.* Вершник, який здійснює збройний напад; нападник. *Громада приняла* [прийняла] *його в свої члени, живила його і зодягала за чергою, загально люблячи і поважаючи його за рани, понесені в війні з наїзником* (І. Франко); — *Руське плем'я не терпить чужого наїзника і проганяє його при першій нагоді* (Юліан Опільський); *Не залишали в спокої селищ слов'янських, яровитських наїзники східні, степові, та й володарі гірські з заходу тривожили часто* (О. Бердник).

5. Те саме, що **їзде́ць** 2. *Свою назву наїзник отримав через відкладання яєць в тіло жертви (гусениці метеликів, личинки жуків), сідаючи на неї верхи* (з наук.-попул. літ.); *Наїзник є корисною комахою, яка регулює чисельність сільськогосподарських шкідників* (із журн.).

НАЇ́ЗНИЦТВО, а, *ч.* 1. Їзда верхи на коні. *Наїзництво з часу введення його у цивілізованих народів різко розділилося на два роди: просте користування конем без попереднього його навчання і виховання та їзда на конях, приготованих для цієї мети за певними правилами відомої школи* (з наук.-попул. літ.).

2. Фах, мистецтво наїзника (у 2, 3 знач.). *Протягом багатьох років наїзництво було ключем до розвитку європейського цирку* (із журн.).

3. *заст.* Збройні напади на ворога загонів наїзників (у 4 знач.). *Їх* [черкесів] *кликав невпокорений дух наїзництва, і в найрізноманітніших бойових звитягах вони виражали як свій національний характер, так і утверджували розумові здібності* (Є. Гуцало).

НАЇ́ЗНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до наїзника (у 1–4 знач.) і наїзництва. *Потріскалась бруківка вулиць твоїх так рівно-гладенько мощених, і тепер гриби-печериці крізь тріщини проростатимуть, й ні колесо воза чи карети, ані копито коня наїзницького не зламає їх, не потолочить!* (О. Ірванець); *Поруч із зозулею в символіці наших пісень виступає кінь — релікт наїзницького способу життя* (із журн.); *Наїзницький костюм ніяким чином не повинен обмежувати рух, зачіпатися за спорядження коня і за навколишні предмети, заподіювати незручності наїзникові та коневі* (із журн.); *Кабріолет – це наїзницький цирковий номер — стрибок коня із зігнутими передніми ногами і витягнутими задніми* (з наук.-попул. літ.).

НАЇ́ЗНИЦЯ, і, *жс.* Жін. до **наї́зник** 1–4. *Тут ще наїзниця скакала І військо немале вела* (І. Котляревський); — *Що ж — завтра подивимося цирк,* — *відповів Кузьмін-Караваєв, склавши витягнуті руки на вигадливому набалдашнику свого ціпка.* — *Кажуть, там є чудова наїзниця і навдивовижу спритні жонглери* (Б. Антоненко-Давидович).

НАЇ́СТИ *див.* **наїда́ти.**

НАЇ́СТИСЯ *див.* **наїда́тися.**

НАЇТИВІ́ЗМ, у, *ч.* Учення про містико-релігійний характер пізнання, відповідно до якого істина розкривається не раціонально-логічно, а раптово, без підготовки, завдяки миттєвому осяянню чи натхненню. *У чистому вигляді наїтивізм використовувався в теологічних доктринах середньовічної схоластики, у наш час це вчення поділяє ірраціоналізм* (з наук. літ.).

НАЇ́ХАТИ *див.* **наїжджа́ти.**

НАЙ[1], *част. спонук., діал.* 1. Хай, нехай. [М а н я:] *Хто обвинитель* [обвинувач]? *Най виступить і говорить!* (І. Франко); — *Співай, хлопче. Най серце за неправду болить змалечку* (А. Головко); *Най славиться Господь: спочатку вдалося найняти на Руській кімнатку з сіньми (за сорок золотих річно!), а потім пішло легше* (Р. Іваничук); *Катька й постановила: най Сашка її здивує, тоді вона буде з ним зустрічатися...* (Люко Дашвар).

2. *у знач. спол.* Уживається у знач. щ о б *(див.* **щоб**[1] 1–6). — *Ходім зараз до матері, най вона втішиться, що має таку добру дитину...* (М. Коцюбинський); — *Дай та дай мені того борщу, най хоч похлептаю* [похлебчу] (Л. Мартович).

НАЙ[2], на́я, *ч.* Духовий дерев'яний музичний інструмент; флейта з кількох трубок. *Серце завмерло, не стука, Піснею сповнене вкрай. Грає Феніке Лука, Чари розсипав най* (П. Дорошко); *Через Карпати і Дунай Прислали подарунок — най. А давню має він прикмету: То сім сопілок з очерету* (А. Малишко); *Най складається з 8–24 трубок різної довжини, укріплених у дугоподібній шкіряній обоймі. Від довжини трубки залежить висота звуку* (з наук.-попул. літ.).

НАЙ... Префікс, що уживається для творення форм найвищого ступеня порівняння прикметників і прислівників із значенням найбільшої або найменшої міри якості, напр.: н а й б л а г о р о́ д н і ш и й, н а й б л и́ ж ч е, н а й в а́ ж ч е, н а й в а́ ж ч и й, н а й в і д о́ м і ш и й, н а й д у́ ж ч и й, н а й н и́ ж ч и й, н а й с у т т е́ в і ш и й, н а й т я́ ж ч и й.

НАЙБІ́ЛЬШ *див.* **найбільше.**

НАЙБІ́ЛЬШЕ, НАЙБІ́ЛЬШ, *присл.* 1. Більш за все, більше за інших; особливо. *А роблячи добре, не знуджуймося, бо часу свого пожнемо, коли не ослабнемо. Тож тому, поки маємо час, усім робімо добро, а найбільш одновірним!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Що то воно значить панського роду та благородного коліна!* — *дивувалися люди, а найбільш усіх Марина* (Панас Мирний); *Я став помічати, що дядько Тимоха смутний. Знаєте, дитяче серце чуле на це, а найбільше ще до того чоловіка, кого любить* (Б. Грінченко); — *Моя мама найбільше любила грати тридцять третю сонату Айдена* (В. Кожелянко).

2. *тільки* **найбільш.** У сполуч. з прикметником і прислівником уживається для творення форм найвищого ступеня якості. — *І хто мене покарав тобою та оцією ще дурною роботою, в якій найбільш розумний чоловік за тисячу днів не зможе добратися ані до найменшого смислу* (Г. Хоткевич); *Ніхто не запитував, навіщо Ван Лун привів їх сюди: було ясно, що з цієї скелі відкривався найбільш широкий краєвид* (В. Владко); *Виїжджаючи чи йдучи кудись, він старався повернутись додому в найбільш нежданий час і з найбільш несподіваної сторони* (М. Стельмах).

НАЙБІ́ЛЬШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **вели́кий** 1, 3–6. *Найбільшою була кімната, де проживали робітники* (Н. Кобринська); *Софія дуже худа, а це вже була чи не найбільша ґандж для подільської нареченої* (М. Стельмах); *Знай, що*

людська мисль, Що людська творчість — це найбільша мука, Найбільша радість на планеті нашій (М. Рильський); *Цієї миті я здолаю довершити найбільший подвиг, найбільше геройство, найбільше випробування, зараз я справді все можу, таке світло б'є мені з середини, така радість* (Е. Андієвська); *Скрипка — то був мій найбільший скарб* (М. Андрусяк); — *Він також вірші пише? — Ні, пане после, він найбільший майстер сучасної прози* (Ю. Андрухович).

Режи́м (полі́тика, ста́тус, умо́ви *і т. ін.*) **найбі́льшого сприя́ння** *див.* **режи́м; У всій [свої́й (його́)] повноті́ <З найбі́льшою [усіє́ю (своє́ю, його́)] повното́ю>** *див.* **повнота́.**

НАЙБЛИ́ЖЧЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **бли́зько** 1. *Тодозя стояла найближче до дверей* (І. Нечуй-Левицький); *Мостився тоді Осип найближче до ватага, щоб кожне слово вловити* (І. Пільгук); *Ця галявина була найближче до управителевого двору* (Ю. Логвин); *Найближче жив Симеон — на березі озера* (Г. Пагутяк).

НАЙБЛИ́ЖЧИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **близьки́й.** *Він підтягнувся до найближчої стіни каюти* (В. Владко); *Найближчими днями йому доведеться повернутися в Норвік* (О. Авраменко); *Прийдуть тьотя Лариса з Ярославом. Вони хоча й непрямі, але найближчі родичі* (Є. Кононенко); *Вона нікому не дзвонила, не повідомила про своє одруження навіть найближчим друзям* (І. Карпа); *Мирон вчетверо згорнув папірець .. і обережно поклав на косинчик біля святого Миколи, якому найближчою була мужицька нужда* (М. Стельмах).

◊ **Найбли́жчим ча́сом** *див.* **час.**

НАЙВА́ЖЧЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **ва́жко.** *Йти було дуже важко, а найважче переднім, бо їм доводилось уминати траву, ламати очерети, рвати ногами осоку й ожину* (А. Кащенко); *Витягали човна ручною лебідкою. І то було найважче* (В. Нестайко); *Миколі Губі, мабуть, найважче: він зовсім не може зносити тривалої мовчанки* (Є. Доломан).

НАЙВА́ЖЧИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **важки́й** 1–8. *Телеграма повідомляла, що найважчі частини того устаткування досягали півтори тонни, і коли на місці знайдеться потрібна робоча сила та відповідні плавучі засоби, то пароплав можна розвантажити швидко* (М. Трублаїні); *Після обіду почалася найважча робота* (Т. Прохасько); *Тепер все найважче позаду* (О. Бердник); — *Створено біостимулятор, який дає можливість виліковувати найважчі форми променевої хвороби* (М. Дашкієв); — *Я не славословлю тебе, моя стара хата, — здавалось, примовляв Орлюк, підхоплений нестримним потоком найважчих почуттів* (О. Довженко).

НАЙВИ́ЩЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **ви́соко.** *Людина талановита нагадує квітку, яка піднімається найвище, її хочуть зірвати першою* (П. Загребельний); *Найвище по течії Глибочиці притиски-причали доходять майже до Житнього торжка* (Ю. Логвин); *Говорила* [чужинка] *так спокійно і розумно, якби належала до найвище освічених улемів ісламу* (О. Назарук); *Дбаючи про виконання заводом виробничих завдань, директор ставив найвище те, що потрібно сьогодні ж* (Д. Бузько).

НАЙВИ́ЩИЙ, а, е. 1. Найвищ. ст. до **висо́кий.** — *Заради такої, як ти, можна переплисти моря і подолати найвищі гори* (О. Бердник); *Груба рура, пристосована посередині зовнішньої стіни, з'єднувала найвищий поверх з найнижчим* (І. Багряний); — *Я вже знаю з досвіду, що або треба зникнути ще тоді, коли небезпеку мало хто і передбачає, або ж треба переждати найвище напруження. От я й вичікував* (Н. Королева); *Найвищий рівень життя, побут, культуру мають країни, де переважає протестантська віра* (І. Малкович); *Данте займався головно студіюванням філософії, яку тоді вважали найвищою мудрістю після теології* (І. Франко); *І станеться, якщо дійсно будеш ти слухатися голосу Господа, Бога свого, щоб додержувати виконання всіх Його заповідей, що я наказую тобі сьогодні, то поставить тебе Господь, Бог твій, найвищим над усі народи землі* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Знов різнуло найвищими голосами: — Куркуль!* (В. Барка).

2. Який має найбільші повноваження, владу; найголовніший. *Планета і насамперед її Найвища Рада, що керує всім життям, добре знає, яка небезпека чекає на них* (В. Владко); *Я надибав на глечику клапоть газети з наказом Петрушевича: "Зважаючи на Найвищу раду держав Антанти як представника сил, які мають впорядкувати Європу, наказую українській армії перейти Збруч на велику Україну проти більшовиків"* (Р. Андріяшик); *Запам'ятався виступ якогось найвищого державного силовика у програмі "Час"* (Ю. Андрухович).

3. Який належить до привілейованих верств, груп населення. *Родини розростаються, дають понад двадцять членів, котрі в силу життєвих обставин проникають у всі верстви суспільства від найвищих до найнижчих* (І. Франко); *Досягши найвищого в його становищі ступеня — члена ради в міністерстві фінансів, Іван Рудченко міг заспокоїтися* (С. Єфремов); — *Ти маєш постати .. в усьому блиску й розкоші, які може дати тобі твоє найвище становище в державі* (П. Загребельний).

◊ **На найви́щому рівні** *див.* **рівень.**

НАЙВУ́ЖЧИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **вузьки́й** 1, 2. *В балці в найвужчім її заглибленні росли кущі, а з-межи них випливала вода з джерела* (А. Чайковський); *Серед значень терміна "природокористування" найширшим за обсягом є поняття, що відображає процес праці (суспільне виробництво), найвужчим — освоєння та експлуатація окремого виду природного ресурсу у вузькотериторіальному (локальному) масштабі* (з наук. літ.).

НАЙГІ́РШ *див.* **найгірше.**

НАЙГІ́РШЕ, НАЙГІ́РШ, *присл.* Найвищ. ст. до **пога́но** 1. *Найгірше почував себе Сашко — адже саме він був винен у тому, що пацюки змогли наїстися опроміненого зерна* (В. Владко); // Найбільш за все, особливо (про що-небудь погане, неприємне і т. ін.). *Найгірш удову мучило безсоння — вона бралася плакати якимись скудними, старечими слізьми* (Марко Вовчок); *Обличчю князя найгірш додавало лютості високе чоло з глибокою морщиною між очима* (О. Стороженко); — *Почав я банувати. А найгірше за Марією...* (М. Коцюбинський); // *у знач. пред.* Про щось найбільш лихе, небезпечне, неприємне. *Дощ мрячив, то й найгірше було тим, що сиділи зверху возів* (Н. Кобринська); *Найгірше Олені приладилося зимою, коли майже кожен день чулося від дочки: — Мамо, в мене горло болить* (Григорій Тютюнник); *Зараз Данило повз через чималу, а що найгірш — найнебезпечнішу ділянку свого шляху по невеличкій, в кількадесят метрів, смужці степу, що відділяла султанські юрти від великого табору воїнів* (Ю. Покальчук).

НАЙГІ́РШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **пога́ний** 1–6. *Господар найгіршою пашею годував ослюка* (Л. Мартович); *— Душею він добрий, і в школі зовсім не найгірший...* (О. Гончар); *Дзвінка облизала губи й напружилась, очікуючи найгіршого повороту долі* (Любко Дереш); *Я переконаний, що нема жодної людини — найгіршої і найдурнішої, яка б не дожила до такого моменту, коли їй трапиться слово чи речення, адресоване саме їй. Тоді вона, хай ненадовго, перетворюється на найдобрішу і наймудрішу людину на землі* (Т. Прохасько); [Єпископ:] *Є таємниці й в інших вірах.* [Семпроній:] *Знаю, але, на жаль, про ваші таємниці найгірша слава йде* (Леся Українка); *От я і в Ірпіні. Звісно, дали мені найгіршу кімнату у найгіршому корпусі* (І. Жиленко); // Найбільший (про що небудь страшне, загрозливе, неприємне і т. ін.). *Найгіршу біду застали дома: Юрцьо лежав хорий. Гарячка з'їдала хлопчину* (І. Франко); *Мій краю! за тебе прийнять не лякаюсь Найгіршого лиха* (А. Кримський); // *у знач. ім.* **найгі́рше,** шого, *с.* Те, що гірше за все інше. *Все найгірше минулося, він витримав!* (Г. Колісник); *— Ну, що ж, — сказав Бумблякевич, — готуйтеся до найгіршого* (Ю. Винничук).

НА́ЙДА, и, *ч. і ж., розм.* Те саме, що **зна́йда.** *Як трохи піднявся на ноги "найда", то дідові свині пас, а вже парубком узяли його до замку і перше приставили до панських собак* (Д. Мордовець); *А що ти подієш.., що Найдою його* [сироту] *прозвали і інше, як Найда, не хочуть і звати, і честь йому завше, як найді* (Дніпрова Чайка); *Що тут багато балакати — куди йому до неї. Що є він? Звичайний найда, підкидьок без рідні й без хати* (Б.-І. Антонич).

НАЙДА́ЛІ, *присл.* 1. Далі за всіх, дуже далеко. *Перу, здавалось Роюку, стоїть найдалі з усіх тих країв, куди кликали вербувальники* (М. Малиновська); *Десь в глибині душі він і сам вірив, що американські орли найбільші, літають найдалі і клекочуть найголосніше* (П. Загребельний); *Купка вершників, що заходила на них з лівої руки, була найдалі* (Ю. Логвин).

2. Найпізніше, останнім строком. *— Як довго маємо чекати? — запитала вона згодом. — Найдалі до літа, — відповів я* (У. Самчук); *— Про те знатимеш уже завтра, найдалі — післязавтра. А нині будь нашим гостем, достойний княжичу* (Д. Міщенко); *Найдалі за тиждень я споряджу за твоїм наказом дві тисячі піхотинців на тридцяти восьми човнах і пошлю їх Дніпром, морем аж до Дунаю, під стіни Сілістрійської фортеці* (Р. Іваничук).

НАЙДА́ЛЬШЕ, *присл., розм.* Те саме, що **найда́лі.** *— А зібрали доста милостині в нашім селі? — питає Тетяна і усміхається насилу, а з душі рада би утекти від старця якнайскорше і найдальше* (О. Кобилянська); *Найдальше за півгодини будуть* [драгуни] *під містом* (Б. Лепкий).

НАЙДА́ЛЬШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **дале́кий** 1, 3, 4. *Кілька годин вони про щось розмовляли, усамітнившись у котрійсь із найдальших кімнат* (Ю. Андрухович); *Друге століття — час найдальшої експансії Риму на схід* (В. Домонтович); *Блаж .. оглядав з висоти своєї смертної найдальше і найдивніше з історії свого вільного народу* (П. Загребельний); *Коли-бись* [коли б] *міг, то воскресив би* [Хома] *всю рідню до найдальшого коліна!* (О. Гончар).

НА́ЙДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **найти́**[1]. *На основі сього тексту розвилися дальші легенди, найдені Порфир'євим у соловецьких рукописах* (І. Франко); *Думку про південноруське походження найденої на півночі пам'ятки розвивав Віссаріон Бєлінський* (М. Рильський); *Горну тебе до серця, моя знову найдена доню, моя божественна квітко!* (О. Бердник); // **на́йдено,** *безос. пред. Під огорожею бурси, в огороді, найдено розсипані фіґи, сушені сливи полудневі, турецький мед і горіхи* (А. Чайковський); *Михайло його помер. Застрілено його. Рана знаходилася під лівою лопаткою. В лісі найдено його, оберненого лицем до чорної землі* (О. Кобилянська).

НАЙДЕНЯ́, я́ти, *с.* Зменш.-пестл. до **на́йда.** *Ось прибрали найденя те Та і пестять в переміну* (І. Манжура); *Одеське найденя, трирічний хлопчик Володя, знайшов маму й тата і став третьою дитиною в родині* (з газ.).

НАЙДЕНЯ́ТКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **найденя́.** *Побратими й загадали, Як назвати найденятко, Та ще хто йому за батька Із козаків оце стане* (І. Манжура); *Вся Україна стежить за долею найденятка — дворічної Катюші Коржук, яку перехожий випадково знайшов на зупинці за сім кілометрів від Києва* (з газ.).

НАЙДОРО́ЖЧЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **до́рого.** *Капітан "Цицелії" знав, що найдорожче йому платять за мовчання, а не за решту послуг, і в ім'я бізнесу мовчав* (М. Білкун); *Есперанські візи на аукціонах коштували найдорожче, а лотереї були найпопулярнішими* (О. Авраменко).

НАЙДОРО́ЖЧИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **дорогі́й.** *Марія взяла літру мира, з найдорожчого нарду пахучого, і намастила Ісусові ноги, і волоссям своїм Йому ноги обтерла... І пахощі мира наповнили дім!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Пшеничка жив останні місяці шикарно: в прекрасному номері найдорожчого готелю* (Д. Бузько); *Найдорожчий скарб, що людина має, — це віра в себе і в собі подібних!* (І. Багряний); *— Люди нашого племені, сеньйоре начальник, кажуть, що найдорожчий гість той, який приходить у дощ* (І. Білик); *Я .. був для Елі найдорожчим і найближчим другом...* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *у знач. ім.* **найдоро́жче,** чого, *с.* Те, що найбільше цінується, оберігається, чим більше за все дорожать. *Їх сотні тисяч, отих безневинних жертв війни, — людей, які свого часу віддали найдорожче, аби щасливо жилося тобі...* (М. Дашкієв); *Тепер він ще з більшою наполегливістю взявся до своєї роботи і сина свого Юрія теж почав навчати найдорожчому, на його думку, для людини — музиці* (П. Загребельний).

НАЙДУ́ЖЧЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **ду́же.** *Сьогодні він втомився найдужче. Ледве добрів до хати* (Ю. Мушкетик); *Всі хвилювалися. Але найдужче хвилювалися ми — я і Ява* (В. Нестайко); *Кароліна найдужче боїться двох речей — бідності та перспективи залишитись у Висічі* (Г. Вдовиченко).

НАЙДУ́ЖЧИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **ду́жий.** *Він і найстарший з-поміж нас, і найдужчий, і найсуворіший* (Є. Доломан); *Найдужчий вплив був од попереднього українського письменства* (С. Єфремов); *Сиз .. справді вірив, що цей вітрячок — єдиний у світі! — крутиться навпаки, проти найдужчого вітру* (В. Близнець); *Класом, що єдиний може мати на Україні потрібні для об'єднання та зорганізування нації силу й авторитет — єсть найдужчий з усіх українських класів наш клас хліборобський* (В. Липинський); *Огонь пік обличчя, душив густим своїм подихом! Найдужчі були безсилими супроти нього* (В. Фіялко).

НАЙКРА́ЩЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **га́рно** 1, **до́бре** 1 і **хо́роше** 1; найліпше. *Тепер Соломія вагалась, в якому напрямку йти. Найкраще керуватись вітром: треба, щоб він тепер дув у спину* (М. Коцюбинський); *Як то завжди буває, люди найкраще вірять в те, чого й самі хочуть* (І. Багряний); *Співали, співали, дійшла черга і до "Гандзі". Цієї пісні у нас найкраще вміли ще до війни. Весело так, що хоч танцюй під неї* (Григір Тютюнник); // *у знач. пред.* Про почуття найбільшої приємності, втіхи, яке відчуває хто-небудь. *Вона нікуди не хоче, їй тут найкраще, а з часом усе поліпшиться і вони будуть жити, як і всі люди* (У. Самчук); — *Найкраще мені було з вами, — промовила вона* (О. Авраменко).

НАЙКРА́ЩИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **га́рний** 1, 2, 4, 5, **до́брий** 1–6, 8 і **хоро́ший;** найліпший. *Найкращий парубок Микита Стоїть на лаві в сірій свиті* (Т. Шевченко); *Капітан надав у їхнє розпорядження найкращу каюту* (О. Авраменко); *Для Почаївської друкарні настав тепер найкращий час: вона .. могла вільно друкувати потрібні книжки* (І. Огієнко); *Її недурно вважали найкращою килимницею аулу: вона вміла ткати килими* (З. Тулуб); *А що ж робить поезія? Вона, як те дзеркало, показує нам людську душу в її найкращих поривах і найстрашніших заблудах* (І. Франко); // *у знач. ім.* **найкра́ще,** щого, *с.* Те, що має позитивні якості, властивості, заслуговує схвалення. *Там, у далекому світі, пустка і безнадія. Він втратив найсвятіше, найкраще* (О. Бердник).

◊ **Висо́кої (найкра́щої, пе́ршої** *і т. ін.)* **ма́рки** *див.* **ма́рка**[1]; **Всього́ до́брого (найкра́щого)!** *див.* **до́брий; Найкра́щі умі́** *див.* **ум.**

НАЙЛЕ́ГШЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **ле́гко** 1, 3, 5, 8. *Найлегше це робити — наслідуючи інших, уявно повторювати їхні рухи* (М. Білкун); *Ся частина плавні найдужче волога, найбільш порізана протоками й у ній найлегше заблудити* (А. Кащенко); *Безперечно вчителюватиму тут, у місті, що зробити найлегше* (В. Підмогильний); *У напівжартівливій розмові найлегше вияснити, чого можна сподіватися, в такій розмові, на випадок невдачі, легко відступити, перевести все на жарт* (Ю. Мушкетик); *А воно, виявляється, порядним найлегше бути, так-так, он і в книжках пишуть, що чесним найкраще живеться* (В. Шкляр).

НАЙЛЕ́ГШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **легки́й.** *Оболонка корабля зроблена з найлегшого сплаву металів — супертитану; він легкий, проте дуже міцний і твердий* (В. Владко); *Зашелестіло зовсім поруч, і то були найлегші з легких кроки* (Валерій Шевчук); *Я дивлюсь і дивлюсь на лампу, без руху, щоб ані найлегшим шелестом не збудити раненого* (І. Франко); *Існує найлегший спосіб порозуміння — поставити себе на чиєсь місце* (Г. Пагутяк); *Панасові Федоровичу доручили носити снопи — найлегшу роботу* (М. Івченко); *Археолог узяв проби кріпильної підкладки, яка розсипалася на пил від найлегшого дотику* (В. Єшкілєв); *Маркевич прийняв від Сагайди 2-й взвод — "найлегший", найбільш вишколений* (О. Гончар).

НАЙЛІ́ПШЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **га́рно** 1, **до́бре** 1 і **хо́роше** 1. *Тут Тоньо найліпше любив сидіти з вудкою і ловити рибу* (І. Франко); *Поради, та ще здалеку, давати найліпше, це не вимагає ні зусиль, ні мужності, ні витрат* (П. Загребельний); *Кого-кого, а небожа він розумів найліпше за всіх* (І. Білик); // *у знач. пред.* Про почуття найбільшої приємності, втіхи, яке відчуває хто-небудь. — *Земле моя, матінко моя, — звертається він до неї, — з тобою мені найліпше!* (О. Гончар).

НАЙЛІ́ПШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **га́рний** 1, 2, 4, 5, **до́брий** 1–6, 8 і **хоро́ший;** найкращий. *Катерина — це моя матуся. Колись, татко каже, вона була найліпшою дівчиною у селі* (Д. Бедзик); *Сів* [князь] *на фотелі і замислився. Ох, мав він над чим думати: його справи грошові з якого часу були не в найліпшому стані* (Леся Українка); — *Не забудь же всипати в ясла пшениці, та найліпшої, чув?* (О. Довженко); — *Бог нас має в своїй опіці, але тільки він знає, що є для людини найліпше* (Ю. Винничук); *Були такі, що вважали за найліпший спосіб проти лиха жити помірковано і стерегтися всякої надмірності* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // *у знач. ім.* **найлі́пше,** шого, *с.* Те, що має позитивні якості, властивості, заслуговує схвалення. *Богун зважив за найліпше вибитись з облоги і йти на Вкраїну* (А. Кащенко).

НАЙЛО́Н *див.* **нейло́н.**

НАЙЛУ́ЧЧЕ, *присл., заст., прост.* Найвищ. ст. до **га́рно** 1, **до́бре** 1 і **хо́роше** 1; найліпше. — *Я, сказать по правді, вже випробував усякі системи, а оце в останній час пересвідчивсь власним досвідом, що наша бджола найлучче таки любе* [любить] *прості довбані дуплянки* (І. Нечуй-Левицький); *Ява тепер говорив без перешкод: — Артистом таки найлучче буть. Найвеселіше життя в артистів. Музика, пісні, оплески* (В. Нестайко).

НАЙЛУ́ЧЧИЙ, а, е, *заст., прост.* Найвищ. ст. до **га́рний.** *Бородавкін знав, де можна дістати найлуччих вин, найдобрішого шампанського, найсмачнішого пива, найсмачніших закусок* (І. Нечуй-Левицький); *Домніка була найлуччою товаришкою Марійки, і була їй у радості чи в смутних хвилях необхідною людиною* (О. Кобилянська).

НАЙМ, у, *ч.* Дія за знач. **найма́ти, найня́ти** і **найма́тися, найня́тися.** *Відділ, який очолював Гуго Гонсалес, займався комплектуванням екіпажів пілотами, а також їх наймом на роботу і звільненням* (О. Авраменко, В. Авраменко); *З усіх декораційних робіт, які виконав Шевченко в наймі у Ширяєва і, звичайно, на його прибуток, сам Шевченко згадує лише про великий орнамент al fresco у Великому петербурзькому театрі* (І. Франко); *Нижче .. дошка об'яв, заклеєна запрошеннями на роботу, адресами й телефонами по найму квартир* (Є. Пашковський); // Робота або служба, на яку можна найнятися. *Цієї весни валка підбиралася переважно з молоді, свіжої, міцноногої, настроєної іти хоч до моря в пошуках кращого найму* (О. Гончар); — *Я сам — штукатур, і на цегельні працював; коли ж нема мого найму, в дроворуби гожуся* (В. Барка).

(1) За ві́льним на́ймом, *заст.* <**По ві́льному на́йму**> — на цивільну службу, на цивільній службі у військових установах. — *Вас, звичайно, демобілізують, але ж ви можете залишитися в редакції по вільному найму* (В. Кучер); *Земляків чи землячок моїх, ні, не воїнів строкової служби, яких тримає обов'язок, а тих, що приїхали за вільним наймом, тут достобіса!* (О. Шугай).

НА́ЙМАНЕЦЬ, нця, *ч.* 1. Той, хто найнявся на роботу до приватного власника, підприємця; найманий робітник, працівник. *Син дрібного орендаря, найманця в панських маєтках, .. Янка народився 1882 р. в глухому фільварку* (М. Рильський); *"Ах, навіщо все це мені, навіщо? — крутилася невідступно думка. — Все це чуже, не моє, і я буду найманцем, а не господарем"* (О. Бердник); // Той, кого найняли для виконання певних послуг за плату. *Купці почали лаштувати торгові каравани, кораблі, товарну худобу і найман-*

ців для охорони (В. Єшкілєв); *Студенти-найманці упереміж із пенсіонерами-найманцями мерзли на гарячих точках столиці — біля Кабміну, Верховної Ради й у партійних наметах по всьому місту* (Люко Дашвар).

2. Солдат або офіцер найманої армії. *Хвацько дзенькаючи срібними острогами, Прудивус, перевернувшись нараз на бравого найманця, підійшов до столу* (О. Ільченко); *Особиста гвардія господаря — найманці, боярські сини і пажі, — всі верхи, в кольчугах, з дорогою зброєю* (П. Загребельний); *Десятитисячна зграя заколотників умить роззброїла чужинців, поздирала з них бойові обладунки та одяг і під улюлюкання прогнала геть. Перелякані найманці тільки п'ятами замелькали* (І. Білик).

3. *перен., зневажл.* Той, хто захищає чужі інтереси не за переконанням, а з корисливих мотивів. *Кейз-Ол не був президентом Монії, але і президент, і сенатори конгресу, його найманці, покірно виконають який завгодно наказ трильйонера* (М. Дашкієв); *Блаженний приходить до монастиря і стає істинним пастирем і наставником для тамтешньої братії, а не як найманець, який не піклується про овець* (І. Жиленко); *На відміну від кораблів, людей купити не можна. Тобто, звичайно, можна, але то будуть найманці, позбавлені почуття патріотизму, ладні будь-якої миті перекинутися на бік ворога* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НА́ЙМАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **найма́ти.** *Першими піднялися наймані за гроші волохи й угорці; їхні полковники звеліли своїм воякам сідлати коней і серед ночі покинули табір* (А. Кащенко); *— Свідки не були фальшиві, наймані чи небогобоязкі, а сказали тільки те, що знали й бачили* (Валерій Шевчук); *Подружжя Яновських тулилося по закутках, найманих де трапилось, аж доки не переїхало до наданих їм двох тихих і світлих кімнат у новому письменницькому будинку* (М. Бажан); // **на́ймано,** *безос. пред. Коли розгорнулися жнива, то всіх, хто косити міг або снопи в'язати, наймано підряд* (В. Барка); *У Поромоні стали зупинятися спершу купці, застукані в Новгороді зимовими хурделигами, а потім наймано його двір для дружини, триманої Ярославом* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм.* Стос. до найму. *Наймана плата за обладнання встановлюється на такому рівні, щоб її загальна сума була нижча ціни, за якою можна його купити на звичайних комерційних умовах* (з наук. літ.); // Який провадиться, здійснюється на основі найму. *Коли воїн іде в найманий похід, він повинен мати зброю і коня* (В. Малик).

3. *у знач. прикм.* Який найнявся на роботу, службу і т. ін. і виконує її за плату. *Найманий шофер ладить машину* (Ю. Яновський); *Проти найманої, проти чужої армії іде зараз оця народна озброєна сила, оця улюблена кіннота республіки* (О. Гончар); *Клерк розгубився: — Це не входить в мої компетенції... я лиш найманий працівник...* (Г. Тарасюк); *Сама, мабуть, сприймала його за дешевого найманого танцюриста* (І. Роздобудько).

4. *у знач. прикм.* Узятий у найм, не власний. *— Коли ми найманою хурою їхали пристанційним присілком — здавалось, все вимерло* (Олесь Досвітній); *Він пояснив їй, що пожити у найманому житлі їм доведеться не так вже і довго* (В. Хрущак).

На́ймана пра́ця *див.* **пра́ця.**

НА́ЙМАНКА, и, *ж.* 1. Жін. до **на́йманець** 1. *До кімнати зазирнула смаглява найманка Іоланта з Молдови* (Люко Дашвар).

2. *розм.* Потреба в найманій робочій силі. *Якщо є найманка де, а в тебе й шкапа є, то заробиш* (Сл. Б. Грінченка).

НАЙМА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **найма́ти і найма́тися.** *Наймання на роботу — це ряд дій, що здійснюються підприємством для залучення кандидатів, які володіють якостями, необхідними для досягнення його цілей* (з мови документів); *Пропозиції про наймання квартири на нашому ресурсі структуровані за визначеними критеріями: районом, кількістю кімнат, типом будинку, видом оренди* (з Інтернету); *Наймання артистів у Києві може стати серйозною проблемою, але не з нашим агентством! Ми перетворимо будь-яке ваше свято у блискуче організовані урочистості!* (з мови реклами).

НА́ЙМАНСТВО, а, *с.* 1. Діяльність, заняття найманців. *На ранок після похмурого чудернацького балу, вперше за два місяці столичного найманства, згадала* [Дора] *про мобільний* (Люко Дашвар); *У XVI ст. процес козацького військового найманства був тісно пов'язаний з генезисом козацтва як соціально-правової верстви і став каталізатором його розвитку у військово-політичному відношенні* (з наук. літ.).

2. *юр.* Використання найманців (у 2 знач.) у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності. *Найманство в Україні є кримінально караним, у той час як у деяких інших державах воно не є злочином (наприклад, Французький іноземний легіон)* (з наук.-попул. літ.).

НА́ЙМАНСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **на́йманець, на́йманство.** *З великої злоби і малого розуму зібрала вона* [Антанта] *з усіх усюд найманську челядь, ткнула їм рушниці в руки, галети в зуби, покинула свого Антона і притарабанилась аж до Одеси, щоб воювати з нами* (М. Стельмах); *Їздитиме Назар не раз і не десять за межі українського кордону, але не збирати полуниці чи записуватися у найманський легіон* (С. Процюк).

НАЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАЙНЯ́ТИ,** *заст.* **НАНЯ́ТИ,** найму́, на́ймеш, *док.* 1. *кого і без прям. дод.* Брати, приймати на роботу, службу і т. ін. кого-небудь на певних умовах. *Надвечір у село прийшов прикажчик до машини хлопців наймати* (Панас Мирний); *У ті часи Візантійське грецьке царство було вже дуже утиснуте турками і наймало собі вояків за гроші з різних земель* (А. Кащенко); *Ну, панич як панич, пожартував трохи з старої, але Андрія найняв. До прикажчика в поміч* (М. Коцюбинський); *Піп наняв мене охоче* (В. Винниченко); *— Ще будеш мені в ноги падати, будеш чоботи лизати, щоб найняв у економію* (М. Стельмах); // Запрошувати кого-небудь для виконання певних послуг за плату. *Хлопці змовились та нищечком наймають музики. Музики вдарять голосніше, дрібніше, Марина, як метіль, полетить швидше й легше!* (І. Нечуй-Левицький).

2. *що.* Брати для користування що-небудь за плату на певний час. *З осені він безпремінно наймає десятин з п'ятнадцять, а то і всі двадцять поля* (Панас Мирний); *Мати наймала щороку грядку на городину* (С. Васильченко); *— Дачу ми щоліта наймаємо* (О. Бердник); *Він наняв собі маленьке кавалерське помешкання, дешеве, з вікном на подвір'я*

(І. Франко); *Галя раніш жила у свекрухи, тепер же найняла собі домівку* (Леся Українка); *Я пройшов по мокрому пероні, Дихаючи повними грудьми, І найняв підводу* (М. Рильський).

3. *кого.* Улаштовувати кого-небудь на роботу, службу і т. ін.; віддавати у найми, у розпорядження кого-небудь. — *А з вольними козаками Що я виробляла? Кому я їх не наймала, Не запродавала?* (Т. Шевченко); — *От коли я повів тебе наймати до Варчуків, там обдивилися, обмацали очима з усіх боків і питають: — Скільки ж років синові?* (М. Стельмах); — *Вчора батько на ярмарку найняли мене* (Б. Грінченко); *Спинив* [батюшка] *Артема на вулиці, щоб найняти його луг викосити* (Б. Антоненко-Давидович).

4. *що кому і без дод.* Здавати кому-небудь щось у тимчасове користування, віддавати у найм, в оренду. *От я й надумала собі: "Піду я поденно робити!" Порадились із Прокопом та й вдались до хазяйки, що хату наймала. Своє лихо оповістили, питаємо, чи буде її рада на те, щоб ми поденно за хату їй сплачували* (Марко Вовчок); *Заїхали до великої корчми, що її побудував Кочубей при Полтавськім шляху і за добрі гроші наймав багатій шинкарці* (Б. Лепкий).

(1) Найма́ти / найня́ти *(заст.* **наня́ти) панахи́ду** — домовлятися про відправлення церковної служби по померлому. *Приходили всі три у Ілем'є; наймали панахиду по його душі, молилися на свіжій могилі* (І. Франко); *Найняли ми панахиду за душі наших покійників* (І. Нечуй-Левицький).

НАЙМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАЙНЯ́ТИСЯ,** *заст.* **НАНЯ́ТИСЯ,** найму́ся, на́ймешся, *док.* 1. *куди, до кого, у кого, з інфін. і без дод.* Поступати на роботу, службу за наймом. — *Казала ж — наймайся до панського двору, я на кухні служила б...* (С. Васильченко); — *Наймаєтесь? — Та вже ж не танцювати сюди посходились* (В. Винниченко); *Бідним чоловіком бувши, наймався він до людей за носія, як було кому треба* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *А Евр в поденщики нанявся* (І. Котляревський); *Найду долю, одружуся, Не найду, втоплюся, Та не продамся нікому, В найми не наймуся* (Т. Шевченко); *Тихович поспитав цигана, чи не нанявся б він вартувати вночі виноградник* (М. Коцюбинський); *Перед тим, як найнятися в економію, Мар'ян Поляруш пішов на сповідь* (М. Стельмах).

2. *тільки недок.* Пас. до **найма́ти** 4. — *Набрела я й хатку таку, що наймалась, а грошей нема* (Марко Вовчок); — *В нас на шибці наліплена записка, що одна кімната наймається, — тихо обізвалась Уляся* (І. Нечуй-Левицький); *Наймалося щонайдешевше мешкання десь на відшибі від міського гамору й руху* (Б. Лепкий).

◊ **(1) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **найня́вся (накупи́вся,** *заст.* **наня́вся)** — хто-, що-небудь активно, інтенсивно діє, виявляє себе і т. ін. *Горлиці в кущах жалібно туркотали; зозулі, перелітаючи з деревини на деревину, мов найнялися кувати* (Панас Мирний); *А море ревло й стогнало, наче накупилося. Почався шторм* (В. Кучер); *Отой Панько.., мов накупився .. знущатися над моєю матір'ю* (Ю. Збанацький); *Сонце неначе найнялось, так немилосердно пече* (А. Хижняк); *Він відчував, що плете дурниці, але говорив і говорив, ніби найнявся смішити їх* (В. Дрозд).

НАЙМА́ЦЬКИЙ, а, е. Стос. до наймача, наймання. *Грізний подих заробітчанського берега поступово докочувався й на гору, до наймацьких контор* (О. Гончар); *Ціни на житлову нерухомість останнім часом різко поповзли вниз, наймацький попит мінімальний* (з газ.).

НАЙМА́Ч, а́, *ч.* Той, хто наймає кого-, що-небудь. — *Може б, трапився якийсь наймач та взяв мене на службу до себе* (І. Нечуй-Левицький); *До нас підходили наймачі і питались, чи не найнялись би ми* (В. Винниченко); *У місті рідко хто за тих патріархальних часів купував для себе вишні на базарі. Тоді люди ще не обернулися на наймачів, що винаймають для себе мешкання й живуть по чужих хатах. Кожен жив в своїй хаті, і в кожного при хаті був свій садок* (В. Домонтович); *Батько був наймачем квартири* (Валерій Шевчук).

НАЙМА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **найма́ч.** *Нінуха відпустила доньчину косу, штовхонула до відра. — Морду вмий! Приїхала твоя наймачка!* (Люко Дашвар).

НАЙМЕ́ННЯ, я, *с.* Ім'я людини або її прізвище. — *Їй наймення Ізидора, А вродлива!.. не списати!..* (Леся Українка); *Наймення йому було Думенко, а по-вуличному його дражнили: "невдачливий"* (Грицько Григоренко); *Прийняв Сивоок хрещення, прийняв ще одне наймення — Михаїла, мав тепер носити під грубою вовняною рясою на заяложеній шворці кипарисового хрестика, була тепер у нього нова віра* (П. Загребельний); // Назва чого-небудь. *Вона* [газета] *ґрунтовно відрізняється від річки з тим же найменням. Тоді як у річці Десні занадто багато води, в газеті "Десні" її надто мало* (В. Самійленко); *Село вночі свічок не світить, боїться місяця збудити, що жовтим без наймення квітом цвіте в садах, дощем умитий* (Б.-І. Антонич); // Друга назва кого-, чого-небудь. *О. І. Кандиба зв'язався з харківською Громадою і вирішив зробитися українським письменником під прибраним найменням Олеся* (М. Зеров); *Вони* [літаки] *колись бомбили фріців у курських та українських кукурудзах і там дістали від бійців жартівливе наймення "кукурудзників"* (О. Гончар); *Наймення це до неї міцно пристало, але вона за нього не ображалася* (М. Руденко).

НАЙМЕНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **найменува́ти.** *Тут, в містечку робітничім, найменованім Лисичим, нами знайдено було і проміння, і тепло* (М. Упеник); *Чистий продукт фізіократів був найменований додатковою вартістю. Цим було сказано те, що хотів сказати Сміт: кожна праця продукує вартість* (М. Руденко); *Вежу, споруджену між озером Зміїним та озером-морем і найменовану Великою Лукою, .. князь заповів .. будівничому тої вежі Чужкраю* (Д. Міщенко); // **найменóвано,** *безос. пред. Усі старозавітні апокрифи, які найменовано в тих і пізніших руських індексах, вичислює Тихонравов* (І. Франко).

НАЙМЕНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **найменóвувати.** *Метеорити отримують найменовування переважно за назвами населених пунктів або географічних об'єктів, найближчих до місця їх падіння* (з наук. літ.).

НАЙМЕНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЙМЕНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., кого, що.* Давати кому-, чому-небудь назву, найменування; називати, іменувати. *Верховна Рада України має право найменовувати і перейменовувати населені пункти та райони* (з мови документів); — *Пана Стьопу наші партизани найменували поміж себе старшим, хоча літами він був, кажуть, юнак юнаком* (О. Гончар); — *Як найменувала небожа, Данає? — Ім'ям вітця його — Мезаміром* (Д. Міщенко); *Вдячні сучасники мерщій прозвали Константина Великим, а столицю найменували Константинополем* (П. Загребельний); *Стару бувальщину прознали*

Дівчата тої сторони, І хмурий пам'ятник вони фонтаном сліз найменували (М. Рильський, пер. з тв. О. Пушкіна).

НАЙМЕНО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАЙМЕНУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Мати певну назву, найменування; називатися (у 1 знач.), іменуватися. *Давньогрецький "батько історії" Геродот писав, що Еллада початково найменовувалася Пелазгією* (з наук. літ.); *А наймення у нас немає свого. Нині — Йорик, а завтра вже ніхто. Чекай на роль, якою і почнеш найменуватись, допоки скону* (В. Стус); *Зять — це не тільки назва для чоловіка доньки, так може найменуватися і чоловік сестри* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **наймено́вувати.** *Географічні об'єкти, що утворюються за рішенням Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, найменовуються відповідними рішеннями про їх утворення згідно з вимогами Закону* (з мови документів); *Міськрада розглянула пропозиції істориків, краєзнавців та інших членів міської комісії щодо персоналій, на честь яких будуть найменовуватися нові вулиці міста* (з газ.).

НАЙМЕНУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **найменува́ти.** *Які тільки "посади" не призначали Шевченкові! Найменування його "пророком" так часто і різноманітно практикувалося, що наче й він сам змирився з цим титулом* (І. Дзюба); *До базових когнітивних категорій, які формують основу концептуальної моделі світу, звертається людська свідомість за потреби найменування нових концептів, зокрема людина, процес, мистецтво, метод* (із журн.).

2. Те саме, що **на́зва.** *Коли прикордонник, читаючи документи Черниша, перепитав найменування частини, сержант раптом урвав свою розповідь* (О. Гончар); *Петро Іванович ходив по землі так, буцімто ніде й ніколи не зникала над його головою золота табличка з повним найменуванням його посади* (М. Руденко); *Поспіхом ми пробіглися очима по найменуваннях, написаних у стовпчик, і цифрах, що стояли навпроти кожного найменування* (І. Роздобудько).

3. Вид, різновид. *Працівники їдальні одержували так званий "мікоянівський пайок", що складався з двадцяти різних найменувань продуктів* (П. Запаренко); *Залежно від форми, розміру й ваги сири упаковують у відповідну тару. У кожну одиницю упаковки поміщають сири одного найменування* (з мови документів).

НАЙМЕНУВА́ТИ *див.* **наймено́вувати.**

НАЙМЕНУВА́ТИСЯ *див.* **наймено́вуватися.**

НАЙМЕ́НШ *див.* **найме́нше.**

НАЙМЕ́НШЕ, НАЙМЕ́НШ, *присл.* 1. Менше за все, менше за інших; найменшою мірою. *Хто щасливий? Той, хто дає багато, а бере найменше* (М. Коцюбинський); [Р і ч а р д:] *Ні, пуща ся мене найменш лякає, хоча й вона чимало силу нищить* (Леся Українка); *— Мати пшоняники пекла. Тільки скине з сковороди — летять, як у глинисько. Я найменший, то мені найменше і попадало* (Григорій Тютюнник); *Руська кіннота раптом ударила в середину, в ту саму середину, якій Ецій найменш довіряв і яку й поставив туди, щоб мати її під пильним оком лівого та правого крила* (І. Білик).

2. *тільки.* **найме́нш.** У сполуч. з прикметником і прислівником уживається для творення форм найвищого ступеня якості. *— Як я розумію, за таких обставин це найменш небезпечно...* (В. Владко); *Гарсія перекочував у крісло помічника штурмана — найменш престижне місце з усієї вахтової четвірки* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Найпростіша, найменш страшна і найбільш кінематографічна — це історія про змію з крилами. Сторож бачив, як вона пливла коридором від бібліотеки* (І. Карпа).

НАЙМЕ́НШЕНЬКИЙ, а, е. Зменш.-пестл. до **найме́нший.** *В підпіччі горщечки уряд стоять. Ага, треба ж посуд з собою прихопити. Відібрав найменшенький кашівник* (П. Запаренко); *Буду відвертим: я завжди вважав себе ловцем галюцинацій і навіть до найменшенького видіннячка ставився з гідним пошануванням* (Любко Дереш); *Все вони* [мами] *помічають. Все вони відчувають — будь-яку зміну у вашому настрої, навіть найменшеньку, зовсім незначну* (В. Нестайко); *— Отой сивий горбатий дядечко? Він учора ночував у храмі Гестії! — похопився вперед найменшенький хлоп'ячок* (І. Білик); // *у знач. ім.* **найме́ншенький,** кого, *ч.;* **найме́ншенька,** кої, *ж.;* **найме́ншеньке,** кого, *с.* Про хлопчика, дівчинку, немовля або когось наймолодшого з дітей. *Виснажений чоловік підтрушує на колінах найменшеньке, і зворушення розтягає його зморене лице ніжно та незвично* (В. Винниченко); *Найменшенька вимахувала йому ручкою* (Н. Королева); *Найменшенький зупинився насупроти Юхима й лице його млинцем розлилося в посмішку* (С. Добровольський).

НАЙМЕ́НШИЙ, а, е. 1. Найвищ. ст. до **мали́й.** *Дівчата поспішають вибрати Олечці найменші черевики* (А. Хижняк); *Він* [управитель] *про те тільки й дбає, як би найменшу плату дати* (Панас Мирний); *Покутські побралися двадцятирічними, прожили в цьому будиночку без найменшої суперечки до глибокої старості* (Р. Андріяшик); *— Звідки ж ти? А втім, це для мене не має ні найменшого значення...* (О. Чорногуз); *Варто лиш трапитися якійсь оказії, як ти станеш першою затичкою, бо ти ж тут — найменший чин* (Є. Доломан).

2. Який прожив найменше років серед інших (перев. про дітей); протилежне н а й с т а р ш и й. *І вродилися ті дев'ять синів, як дев'ять соколів, один у одного: .. тільки найменший син був трошечки біліший* (Марко Вовчок); *Самієв був між ними* [командирами] *найменший* (О. Гончар); *Троє старших — хлопці, найменша — дівчинка* (Ю. Мушкетик); // *у знач. ім.* **найме́нший,** шого, *ч.;* **найме́нша,** шої, *ж.;* **найме́нше,** шого, *с.* Той (та), хто прожив найменше років, ніж інші. *На чужину з України Брати розійшлися. Покинули стару матір. Той жінку покинув, А той сестру. А найменший — Молоду дівчину* (Т. Шевченко); [Ж і н к а:] *Там вогко, як в льоху; моє найменше лежить в пропасниці, а я сама над ранок ледве голову підводжу* (Леся Українка); *Заколядували найменші* (В. Гжицький); *Сірі очі його весело поглянули на Софійку: — А це — твоя найменша?..* (А. Дімаров).

Без [будь-якої (найме́ншої, нія́кої *і т. ін.*)**] причи́ни** *див.* **причи́на.**

○ **До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць)** <*рідко* **У подро́бицях**> <**З усіма́ подро́бицями**> *див.* **подро́биця.**

△ **Найме́нше спі́льне кра́тне** *див.* **кра́тний.**

◊ **До [найме́ншої] пороши́нки** *див.* **пороши́нка; До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки)** *див.* **кри́хта; Іти́ / піти́ шля́хо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору** *див.* **іти́; Шлях (лі́нія) найме́ншого о́пору** *див.* **шлях.**

НА́ЙМИ, ів, *мн.* Робота або служба, на яку хто-небудь найнявся. *Співа матрос, як той козак, Що в наймах виріс сиротою* (Т. Шевченко); — *Не пущу я тебе в найми до панів, — сказав батько, — коли хоч, то наймайся в мужика* (І. Нечуй-Левицький); — *Було нас у сім'ї четверо, старші ходили по наймах, а я при батьках перебував* (Григорій Тютюнник); — *Як живеться? У наймах усяк буває, а доброго нема* (М. Стельмах); — *Тут чоловік у найми проситься...* (Валерій Шевчук); *За день Люба знову зібралася у свої найми. Макар і Гоцик не повірили: невже?!* (Люко Дашвар).

Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* **віддава́ти; Іти́ / піти́ в на́йми** *див.* **іти́; Прийма́ти / прийня́ти в на́йми** *див.* **прийма́ти.**

◊ **Тиня́тися по (в) на́ймах** *див.* **тиня́тися.**

НА́ЙМИТ, а, *ч.* 1. Робітник, що працює за наймом у приватного власника, підприємця. *Він ізгадав, як служив колись у лихих людей наймитом* (Марко Вовчок); *Раяла жінка Петрові до пана піти, найнятися. Пішов на сусідній хутір — не взяли: і так багато, кажуть, наймитів* (Б. Грінченко); — *Він був споконвіку наймитом, працював на чужих* (М. Івченко); *Ні в кого з козаків-дуків не було більше наймитів та наймичок, як у Стягайла* (В. Малик); * У порівн. *Чула* [Явдоха], *що він ходив по роботах; він — хазяйський син, як простий наймит, робить на чужих людей...* (Панас Мирний).

2. *перен., зневажл.* Те саме, що **на́йманець** 3. *Ваші господарі — Наймити татарам, Турецьким султанам* (Т. Шевченко); *То були люди, які розуміли, що Фернандес несе на багнетах своїх прислужників і наймитів кінець народній волі, несе народові злидні й лихо* (В. Владко); *Воно являло собою напівмертве місто, місто — спустошене фашистами та їхніми наймитами* (Є. Доломан).

НА́ЙМИТІВ, това, тове. Прикм. до **на́ймит.** *Радюк одягся зовсім по-парубоцькому, надів наймитову шапку й пішов під верби* (І. Нечуй-Левицький); *Жаль звівся раптом з ложа, виліз на батькову ногу й пішов по ній, постукуючи маленькою патеричкою. Він ішов так довго, може, годин зо дві, доки зупинився біля наймитового серця* (Валерій Шевчук); *Наймитова душа цілком протилежна душі ідейного борця, готового й на смерть іти за ідею* (з мемуарної літ.).

НА́ЙМИТІВСЬКИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **на́ймитський.** *Звістка про наймитівський бунт блискавично облетіла шляхту і військо князя* (Іван Ле); *Досить-таки відомим і вельми сумним історичним фактом є те, що в придушенні героїчного Варшавського повстання поляків проти німецької окупації брали участь пронацистські наймитівські формування — військові підрозділи колабораціоністів* (із журн.).

НА́ЙМИТСТВО, а, *с.* 1. Дія за знач. **наймитува́ти.** — *Хіба ж не робить добрий хазяїн те, що саме треба робити, а не те, що йому заманеться? Навіщо ви себе дурною вигадкою бавите? Це казав Павлюк на загальних зборах, коли йому про те наймитство в комуні закинули* (Д. Бузько).

2. Збірн. до **на́ймит** 1. *Спочатку .. Садвокас вагався, але потім рішуче став на бік бідноти й наймитства* (О. Донченко).

3. Система використання наймитів приватними власниками, підприємцями. *Як свідчать історичні дані, наймитство було поширене вже в XVI–XVII ст. Особливого розмаху воно набрало в другій половині XIX — на початку XX ст., коли в Україні почав бурхливо розвиватися капіталізм* (з наук. літ.); *Як важке соціальне лихо, що калічило, нівечило долю багатьох злидарів, змальовано в гуцульському фольклорі наймитство* (з навч. літ.).

НА́ЙМИТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **на́ймит.** *Порішили вони* [діти] *такеньки усі, щоб іти у наймити; а поки наймитська служба, поки що, то було їм страх як нудно сидіти на печі* (Марко Вовчок); *Грицю майже щоліта наймали пастушком чи погоничем до заможних дядьків. Горьоване наймитське життя!* (С. Добровольський); *Він .. скинув з горища кілька навильників сіна та овсяної соломи — понакладав волам у ясла, потім приніс із льоху лантух буряків — дав жеребним кобилам і тільки після цього знову зайшов до свого убогого наймитського житла* (В. Малик); *Була в тому війську наймитська збиранина всякого типу з великою домішкою офіцерні, яка не хотіла йти до військових регулярних формувань* (із журн.).

НАЙМИТУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **наймитува́ти.** *І враз на мить згадалися довгі роки наймитування в Мухамедова, довгі роки безпросвітної роботи* (О. Донченко); — *Силувати тебе ніхто не буде, — сказав Тарас. — Як скучиш за наймитуванням, підеш назад. До волі теж людині треба звикнути!..* (Василь Шевчук); *Наймитування навчило мовчазну, але допитливу Северину знати й уміти робити все без сторонньої допомоги* (М. Матіос).

2. Те саме, що **на́ймитство** 3. *Наймитування як суспільне явище з'явилося після скасування кріпацтва 1861 р.* (з навч. літ.).

НАЙМИТУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Працювати наймитом у кого-небудь, служити за наймом. *Чоловік наймитував, гірко бідив, на чужих робив* (І. Франко); *Він вивчився читати якимсь дивним способом, наймитуючи ще замолоду в дяка* (Б. Грінченко); *Свир учився в сільській школі тільки дві зими, а підрісши, наймитував по панських економіях* (П. Панч); *Молодики, які наймитували по зимівниках, заганяли овець до кошари* (Д. Білий).

НАЙМИТЧА́, а́ти, *с., розм.* Малолітній наймит. *Вона* [Явдоха] *добре тямила, що діється в душі у наймитчати* (О. Кониський); *Степ похмурий тремтів тоді сонячно і всміхався до хлопця-наймитчати* (А. Головко).

НАЙМИТЧА́ТКО, а, *с., розм.* Зменш.-пестл. до **наймитча́.** *По чужихріллях, стернях тинявся я наймитчатком обшарпаним... І куди не гляну, де тяжка праця, де злидні, де бідування, — всюди — я, я, я...* (А. Головко).

НАЙМИТЧУ́К, а́, *ч.* 1. *розм.* Хлопець-наймит. *Увійшов наймит Левко, .. а за ним несміливо вступив наймитчук Петро, погонич коло плуга* (І. Нечуй-Левицький); — *Колись він був наймитчуком у .. дяка* (М. Стельмах).

2. *перен., зневажл.* Те саме, що **на́ймит** 2. *Він збирає політичних наймитчуків, яких вважає пішаками у своїй грі. Джерела в оточенні олігарха в приватних розмовах стверджують, що підприємець платить близько 200 тис. євро деяким із них* (з газ.).

НАЙМИТЮ́ГА, и, *ч., зневажл.* Те саме, що **на́ймит** 1. *Доорався та наймитюга Та до темного луга, Випрягає та наймитюга Та сірі воли з плуга* (з народної пісні); — *Отой решетилівський наймитюга, що про нього колись Нестір плів, справді міг тут збити капітал...* (О. Гончар).

НА́ЙМИЧКА, и, *ж.* Жін. до **на́ймит** 1. *Вранці Марко до наймички Ручки простягає І мамою невсипущу Ганну величає...* (Т. Шевченко); *Пішла я на заробітки в город; стала в*

одних панів за наймичку (Марко Вовчок); *Для себе Євмен не держав ні наймита, ні наймички; та й на що вони йому?* (О. Кониський); *Недалечко жив козак Соломко. Була у нього в наймичках уже літня жінка* (О. Іваненко); *Наймичка вийняла з печі пирога, який солодко запахтів* (Валерій Шевчук).

НАЙМИЧКУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наймичкува́ти.** *Добре, поки ще мале* [дитя], *поки сама годую, а далі? Де ті достатки? — служба, наймичкування* (Панас Мирний).

НАЙМИЧКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок.* Працювати наймичкою; бути служницею, найманою робітницею в кого-небудь. *Як уже ми осілися, — годі й наймичкувати. Гуляти мати не забороняла ніколи* (Ганна Барвінок); *Катря в місті наймичкує, аж поки знайшовсь у сусідньому дворі такий хороший панич, що і ласкавими речами голубив, і солодкими медяниками годував* (С. Єфремов); *У дитинстві наймичкувала* [Наталя] *заради мого навчання в семінарії* (Ю. Хорунжий).

НА́ЙМИЧЧИН, а, е. Прикм. до **на́ймичка;** належний наймичці. *"Чи ця Зінька не знахурка бува? Чи не піддала вона чого хазяйці?.." Такі думки клопотали наймиччину голову* (Панас Мирний); *Йому незручно було втручатися до наймиччиної розваги* (Г. Епік); *А далі Дунька, таке було наймення наймиччине, спиталася: — А навіщо вам здалася панночка?* (Т. Осьмачка).

НАЙМОДА́ВЕЦЬ, вця, *ч., юр.* Те саме, що **орендода́вець.** *На вимогу наймодавця договір оренди може бути розірваний рішенням суду в разі невнесення орендної плати протягом 6 місяців* (з мови документів); *Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві майно в користування негайно або в термін, установлений договором найму* (з мови документів).

НАЙМОЛО́ДШИЙ, а, е. 1. Найвищ. ст. до **молоди́й** 1–4. *Федя — один з наймолодших батьків у радгоспі, син його починав саме лепетати* (О. Гончар); *У дворі росло кілька дерев. Тітка підійшла до наймолодшого, з тонким стовбуром: — Залізеш?* (А. Дімаров).

2. Який прожив найменше років серед інших (перев. про дітей); протилежне н а й с т а р ш и й. *До хати вбіг босий, заболочений по коліна хлопчище Микитка, наймолодший Іванів брат* (Л. Мартович); *В цю вродливу молоду жінку шалено закохався, з усім палом свого східного темпераменту, наймолодший брат Мустафа* (Б. Антоненко-Давидович); *Залишився Гордій удвох із Мотрею при своєму наймолодшому синові — Денисові* (Григорій Тютюнник); *Сидорович запросив мене до чайної. Уявіть собі — мене, наймолодшого в колективі* (В. Дрозд); // *у знач. ім.* **наймоло́дший,** шого, *ч.;* **наймоло́дша,** шої, *ж.* Той (та), хто прожив найменше років, ніж інші. — *Прошу .. покликати службу, всю службу з двора, від найстаршого до наймолодшого* (Б. Лепкий); — *Що ж "лукострільцем" ти наймолодшого свого назвала — борня й війна не переведуться на землі цій* (Н. Королева).

НАЙНИ́ЖЧЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **ни́зько.** *Сиві хвилі газу гойдалися навколо ясного білого полум'я. І ось одна з карбідок, що стояла найнижче, заклiпала і потухла!* (В. Владко); *Найважчий колос найнижче хилиться* (прислів'я); *Через брак доріг усі рубають там, де ближче, особливо над річками, бо там найбільше доріг, там найнижче* (Т. Прохасько); — *Доля звичайно тих найвище підносить, кого думає найнижче зіпхнути* (І. Франко).

НАЙНИ́ЖЧИЙ, а, е. 1. Найвищ. ст. до **низьки́й** 1–5, 7. *Пастушок набрів на кволого дідуся, що порався біля найнижчої, напівзруйнованої вежі* (Е. Андієвська); *Всю вулицю залила величезна калюжа. Це було найнижче місце в яру* (Б. Грінченко); *Краще пропасти в темряві небуття, ніж опуститися до найнижчого рівня — рабства духу* (О. Бердник); *Це — темно-бура маслянистa рідина, яка не замерзає навіть під впливом найнижчих температур* (В. Владко).

2. Який має найменші повноваження, владу. *Найнижчими одиницями організації були "громади"* (І. Франко); *В найнижчій інстанції — в райвідділі того району, звідки людину взято, — начальник змінився, і справа заплуталася безнадійно* (І. Багряний).

3. Який належить до найменш привілейованих верств, груп населення. — *Ми, молоді, покликані поширювати просвіту серед найнижчих верств народу* (Р. Іваничук); — *Коли б цареві царів спало на думку довідатися, хто той заїка... царевий слуга найнижчий одповів би...* (І. Білик).

НАЙНЯ́ТИ *див.* **найма́ти.**

НА́ЙНЯТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **найня́ти.** *Закладається фундамент корівника. Там працюють найняті за готівку муляри* (М. Руденко); *Найняті робітники вже підносили баняки* (А. Кокотюха); *Цей план пізніше реалізує найнята таки знайомим бізнесменом, до якого звернеться Ліда, дівчина на ім'я Світлана* (В. Лис); *Щасливий той, у кого нива Своя, не найнята на рік* (В. Самійленко); *Серед двору стоїть великий, запряжений четвериком фаетон, найнятий Петром Антоновичем для переїзду* (М. Олійник); *Уже два роки він тиняється по друзях і по найнятих хатах* (Є. Кононенко); // **на́йнято,** *безос. пред. На оказію було найнято найліпших кухарів, які хоч і готували пісні страви, але ті мали відзначатися вишуканістю* (Валерій Шевчук).

◊ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **на́йня́тий** *(заст.* **на́нятий)** — дуже сильно. *Господар, від котрого Іван донедавна не чув ніколи доброго слова, тепер трубив о нім на всі боки мов нанятий* (І. Франко); *Сонце пражить як найняте* (Ірина Вільде).

НАЙНЯ́ТИСЯ *див.* **найма́тися.**

НАЙНЯТТЯ́, я́, *с.* Дія за знач. **найня́ти** і **найня́тися.** *Державні органи Великобританії, Італії, Швеції покривають до 80 % витрат підприємств на найняття та навчання молоді 16–18 років, яка не має повної середньої освіти* (з навч. літ.); *Найважливіше для орендодавця — максимально докладно описати як умови, на яких він має право достроково розірвати договір найняття житла, так і саму процедуру розірвання* (з мови документів).

НАЙПА́ЧЕ, *присл., розм.* Більш за все; найбільше, особливо. *Найпаче пам'ятаю одну ніч. Через тиждень після того, як злягла я...* (Панас Мирний); — *Найпаче гнітить мене ця недуга. У рідному краю я її зборю* (П. Кочура); *Співчувати чужому горю — притаманна людям річ; усім воно пристало, а найпаче тим, що самі утіхи потребували і в інших її знаходили* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАЙПЕ́РШ *див.* **найпе́рше.**

НАЙПЕ́РШЕ, НАЙПЕ́РШ, *присл.* У першу чергу, перш за все, перед усім іншим; насамперед, передусім. — *В Свирида така думка, щоб найперш Панамарчука одвідать...* (Марко Вовчок); — *Як же ти думаєш, до кого нам подобніше найперше поїхати? — А я думаю, що слід би до тітки найперше: вона ж моя найближча родичка* (Леся Українка); *Діти дуже боялися, що вони не помітять, на якій же ділянці найперше зійде пшениця* (О. Іваненко); — *Зрештою, в тебе, — він звертавсь найперш до Порфира, — своя голова*

на плечах (О. Гончар); *Чи справді вірив я у перемогу в такій тяжкій нерівній боротьбі? Так, вірив я. Найперше вірив Богу. І вірив людям. Людям і собі* (Л. Костенко).

НАЙПЕ́РШИЙ, а, е. 1. Найвищ. ст. до **пе́рший** 2–4, 6–8. *Я в хаті мучився колись. Мої там сльози пролились, Найперші сльози* (Т. Шевченко); [М о х а м м е д:] *Сонце перший промінь чомусь одному, завжди віддає, найпершому, що стрінеться* (Леся Українка); *Він підходить до столу, посеред якого стоїть паперовий будинок із баштечками — найперша фігурка, яку він нині склав* (С. Андрухович); *Він не пам'ятав, як пахнуть дитячі голівки, не знав, які найперші слова сказали його сини* (Ю. Мушкетик); *Георг жваво цікавився ситуацією в обох частинах України й особливо — в розділеному місті Рівному, а коли з'явилася найперша нагода, негайно приїхав* (О. Ірванець); *Директор вирішив посадити хлопця в другий клас і не помилився. Борис іде тепер одним з найперших* (А. Хижняк).

2. Найважливіший, найголовніший. *Він же* [Ісус Христос] *промовив йому: Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією своєю думкою. Це найбільша й найперша заповідь* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *З борців насміхалася доля, Зростала проте їх громада. Добробут народний та воля — То наша найперша засада* (П. Грабовський).

○ **Найпе́рша (пе́рша, головна́) річ** *див.* **річ**[1].

НАЙПРОСТІ́ШЕ. Присл. до **найпрості́ший** 1. *Добираючи в думці слів і способу вислову, Максим не знаходив нічого такого, що найпростіше б і найделікатніше полагодило б справу* (І. Багряний); *— Необов'язково, будуючи одне, все інше нищити. Вирубати — це найпростіше, найлегше* (О. Гончар); *Найпростіше назвати це сном, але як тоді бути з пробудженням?* (Ю. Андрухович).

НАЙПРОСТІ́ШИЙ, а, е. 1. Найвищ. ст. до **про́сти́й** 1–6, 9. *Вдалося синтезувати лише найпростіші білки та жири* (М. Дашкієв); *Першу і найпростішу частину плану виконроба Полоза було виконано* (В. Собко); *Джейн вбралася в найпростішу і найпрактичнішу з Марічиних суконь* (О. Авраменко); *Струмки полощуть срібло тиші, в росі купається трава. Хай найпростіші з всіх слова у книзі лісу ніч напише!* (Б.-І. Антонич); *— Найпростіша дорога на Київ .. лежить через Полоцьк* (І. Білик); // *у знач. ім.* **найпрості́ше,** шого, *с.* Що-небудь найбільш елементарне, звичайне, неважке і т. ін. *Зосталося ніби найпростіше: поїхати в приміський радгосп, щоб конкретно вказали місце, де нам дозволяється збудувати свій заводський відстійник* (О. Гончар); *Шукай істину в найпростішому, людино!* (О. Бердник); *Тут не обійдешся, як на острові, найпростішим, тяжка зима заганяє людину до житла* (П. Загребельний).

2. *у знач. ім.* **найпрості́ші,** ших, *мн.* Одноклітинні тварини. *Найпростіші поширені в різних середовищах. Переважно вони є мешканцями морів і прісних водойм* (з наук. літ.); *Найпростіші відіграють велику роль у процесах самоочищення водойм* (з наук.-попул. літ.); *Більшість найпростіших — гетеротрофи, що живляться бактеріями, одноклітинними водоростями, іншими найпростішими, детритом* (із журн.).

НА́ЙРА, и, *ж.* Грошова одиниця Нігерії; дорівнює 100 кобо. *Найра введена в грошовий обіг із 1 січня 1973 року замість нігерійського фунта* (з наук.-попул. літ.).

НАЙСЛАБІ́ШЕ *див.* **найсла́бше.**

НАЙСЛАБІ́ШИЙ *див.* **найсла́бший.**

НАЙСЛА́БШЕ, *рідко* **НАЙСЛАБІ́ШЕ,** *присл.* Найвищ. ст. до **сла́бо.** *Не може, наприклад, повторитися факт, щоб в інформаційній брошурі федерації, виданій світовими мовами про ситуацію преси за залізною заслоною, український відділ репрезентувався — разом з білоруським — найслабше* (О. Шугай); *Без сумніву, найслабше оброблена у мене середня доба нашої театральної історії, від кінця XVIII в. до початку 60-х років* (І. Франко); *Допомога внутрішнім переселенцям в американському законопроекті прописана найслабіше* (із журн.).

НАЙСЛА́БШИЙ, *рідко* **НАЙСЛАБІ́ШИЙ,** а, е. Найвищ. ст. до **слаби́й** 2–7. *Оа знав, що він є один з найслабіших, бо не мав він ані гострих зубів, ані пазурів, ані міцних рогів або швидких крил чи ніг для втечі від дужчого ворога* (Н. Забіла); *Найслабший з нас, Вітько, вхоркується перший. — Ох, зупиніться, серце мало не вискочить!..* (А. Михайленко); *Тут козаччина була найслабша і Сенявський погромив тутешніх полковників* (М. Грушевський); *Перший вибух буде найслабший з трьох* (В. Владко); *Вухо Степана, звикле до тиші підземного міста, відрізняло найслабіші звуки* (М. Дашкієв); *Ті твори, де наперед виступає сюжет, як от "Подарунок на іменини" або "Коні не винні", належать .. до найслабших* (С. Єфремов); // *у знач. ім.* **найсла́бший, найслабі́ший,** шого, *ч.;* **найсла́бша, найслабі́ша,** шої, *ж.* Той (та), хто має невелику фізичну силу. *— До мене! Сюди! — наказав фельдфебель солдатам і знову хряснув Андрія по кістках, бо знав, що передовсім треба бити найслабших* (П. Загребельний).

НАЙСТАРІ́ШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **стари́й** 1, 3. *Він — найстаріша в селі людина* (А. Дімаров); *Це був знаменитий на всю Ластовинію фокусник і дресирувальник, найстаріший артист Рудоградського цирку* (В. Нестайко); *Обмисливши все як слід, вона покликала до себе найстаріших і наймудріших людей із графства* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Найстаріша і найбільша в світі нью-йоркська підземка — немале випробування для гостей міста* (О. Забужко); *— Скоро до нас прибуде вчена експедиція, яка досліджуватиме курган. Бо з усіх українських курганів наш — найстаріший* (Люко Дашвар).

НАЙСТА́РШИЙ, а, е. 1. Який прожив найбільше років серед інших (перев. про дітей); протилежне н а й м о л о д ш и й. *Студентка, дочка найстаршої сестри Мар'яниної, пишно до столу Швачки підійшла, привіталася* (Г. Косинка); *Цей чоловік, якого звали Агасфером, жив, здається, вічно, бо пам'ятали його найстарші мешканці міста* (Р. Іваничук); *Його звали Юхимом Юхимовичем, і був він найстаршим учителем у їхній школі* (А. Кокотюха); *Найстарший брат Іван у вісімнадцять років пішов у науку до ткача Івана Яреми* (М. Андрусяк); // *у знач. ім.* **найста́рший,** шого, *ч.;* **найста́рша,** шої, *ж.* Той (та), хто прожив більше років, ніж інші. *— Коли Фатіх заповідав для користі держави передавати владу найдостойнішому, він не мав на увазі найстаршого* (П. Загребельний).

2. Який стоїть найвище в певній ієрархії (за званням, посадою, чином і т. ін.). *Кожен батальйон мав свого карнача* [караульного начальника], *а найстаршим карначем на всю колону був Заєць* (І. Багряний); // *у знач. ім.* **найста́рший,** шого, *ч.;* **найста́рша,** шої, *ж.* Той (та), хто стоїть найвище в

певній ієрархії. — *Ти, гетьмане, поставив мого чоловіченька найстаршим у місті* (В. Чемерис),

НАЙТИ́[1] *див.* **нахо́дити[1].**

НАЙТИ́[2] *див.* **нахо́дити[2].**

НАЙТИ́СЯ *див.* **нахо́дитися.**

НАЙТИХІ́ШЕ, *рідко* **НАЙТИ́ХШЕ,** *присл.* Найвищ. ст. до **ти́хо.** *Минула північ, той час, коли найтихше буває* (Б. Лепкий); *З усіх знаменитих холостяків у нашій літературі (Сковорода, Котляревський, Шевченко, Гоголь) Іван Семенович Нечуй-Левицький жив найтихіше* (з газ.).

НАЙТИХІ́ШИЙ, *рідко* **НАЙТИ́ХШИЙ,** а, е. Найвищ. ст. до **ти́хий.** *Тут у пустелі така тиша, що, перш ніж побачити машину, ми б почули її гул навіть найтихішого мотора за добрих десять миль* (М. Білкун); *Благословляю найтихший шелест пожовклого листу на березі* (М. Івченко); *В найтихішу літню погоду над рікою завжди віяло свіжістю* (П. Загребельний); *Я находилася в найтихішім і найгустішім куті саду* (О. Кобилянська); *Завтра вони розлучались і кожен відбував для подальшого проходження служби у не найтихіші місця* (В. Кожелянко); — *Ти навмисне мене лякав, а насправді добрий Вовчик мухи не зачепить і дійсно найдобріше та найтихіше в світі створіння* (А. Кокотюха); *Бір гув, як море в негоду, од найтихішого вітру* (І. Нечуй-Левицький); *У найтихішої річки найглибше дно* (прислів'я); *Мовчазний край. Мовчазні дні. А я лиш зірка найтихіша. Палахкотіє наймиліше моє проміння в власну ніч* (В. Стус).

НАЙТИ́ХШЕ *див.* **найтихі́ше.**

НАЙТИ́ХШИЙ *див.* **найтихі́ший.**

НАЙТИЧА́НКА, и, *ж., діал.* Вид брички. *З-за вугла вихопилась найтичанка, запряжена у триконь строкатими* (О. Стороженко).

НАЙТО́В, а, *ч., мор.* Мотузка, трос, який використовується для зв'язування кінців двох або кількох канатів, а також для кріплення шлюпок, рухомих предметів на судні і т. ін. *На Нормандському архіпелазі за давньою звичкою застосовували тільки два способи кріплення — плоский найтов і найтов з крижем* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *На штатних місцях шлюпки встановлюють на кільблоки і кріплять по-похідному найтовами, з'єднаними між собою захватами* (із журн.).

НАЙТО́ВАННЯ, я, *с., мор.* Дія за знач. **найто́вити.** *Палубний вантаж необхідно ретельно найтовити. Операція з його найтовання має обов'язково закінчуватися до виходу судна в море* (із журн.).

НАЙТО́ВИТИ, влю, виш; *мн.* найто́влять; *недок., що, мор.* Скріплювати, з'єднувати найтовом. *Найтовлять різні предмети, що знаходяться на судні, щоб при хитавиці вони не падали і не зсувалися з місця* (з наук.-попул. літ.).

НАЙТО́ВНИЙ, а, е, *мор.* Прикм. до **найто́в.** *Метою винаходу є створення кріпильного пристрою, який дає змогу швидко здійснювати найтовне кріплення й відкріплення контейнерів на контейнеровозах* (з наук. літ.).

НАЙТО́ВЩИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **товсти́й.** *Спідня мачта — найтовща. Але її ще потовщують, набиваючи навкруги шальовок для зміцнення й захисту* (Ю. Яновський); *Почав* [собака] *довго обнюхувати дерева. Особливо одне, найтовще* (Ю. Логвин); *Ото найтовщий — то був генерал, А два поменше — то його лакеї* (І. Багряний); *Хлопчик Толя був найвищим, найтовщим і найкучерявішим у нашому класі* (Н. Сняданко).

НАЙТО́НШЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **то́нко.** *Уважається, що найкращий матеріал для літніх капелюхів — це найтонше сплетена солома, вона ідеально підходить для спеки* (із журн.); — *Нумо, — говорить* [лис], — *пісні співати. Хто найтонше голосом потягне, того ми й з'їмо* (І. Франко); *Я зараз хотів би ще згадати нашого .. прапорщика Кочержука. Це була бестія! Це був Кочер-жук! З усіх командирів розумівся на нас найтонше* (Ю. Андрухович).

НАЙТО́НШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **тонки́й.** *Підлога встелена найтоншими в світі килимами* (П. Загребельний); *Ніби в калейдоскопі, переливаються найтонші промені різних відтінків* (О. Бердник); *Я .. виплела йому цю рукавичку з найтоншої вовняної нитки* (М. Матіос); *Вони вслухалися в найменше потріскування динаміків, найтонше поскрипування грамофонної голки на платівці* (Любко Дереш); *Хмарка світла .. розпливалась, розгорталася, відсяваючи найніжнішими, найтоншими небесними барвами й відтінками* (В. Близнець); *Допитливий людський розум проникає в найтонші загадки атомного ядра* (В. Владко); *Хвіст — найпевніший манометр собачих настроїв — то крутився бубличком, то випростовувався рівним кілком, відбиваючи найтонші нюанси його щасливого, безтурботного життя* (І. Багряний); *Вдарили по цимбалах молоточки — як придатні до найгрубішої і найтоншої роботи топірці* (Р. Андріяшик).

НАЙТЯ́ЖЧЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **тя́жко.** *Найтяжче було нести два пуди борошна з Лаври аж на Гоголівську вулицю, в Києві* (Остап Вишня); *Раби збивалися з ніг, надривалися, але старалися. Найтяжче — в глиняному кар'єрі, що знаходився неподалік міста* (В. Чемерис); *За дітей особливо переживала* [Інна], *вони переносять вірус найтяжче* (О. Гончар); *Найтяжче було славному кошовому Петру Калнишевському — 28 років просидів він у кам'яному мішку Соловецького монастиря* (Д. Білий).

НАЙТЯ́ЖЧИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **тяжки́й** 1–7. *Мішки, скриньки — всі найтяжчі хлоп'ячі речі — на возі; за возом — креше чобітьми сільська ватага* (С. Васильченко); *Вона .. невід чесно тягає з рибалками нарівні, не цураючись найтяжчої роботи* (О. Гончар); *Лише той розшукає казку, хто в найтяжчу пору не втратить віри у неймовірне...* (О. Бердник); *Юра бачив і радість, найбільшу зі всіх досі знаних людям, і горе, найтяжче зі всіх людьми пережитих нещасть* (М. Бажан); *Це була найтяжча образа* (Р. Іваничук); — *Ви молода. У вашому віці справляються з найтяжчими хворобами* (Люко Дашвар); *Я мучився, вболівав, думав про різні істоти і явища, аби тільки відвернутися від найтяжчих думок — про Майю* (І. Росоховатський); // *у знач. ім.* **найтя́жче,** чого, *с.* Те, що тяжче за все інше. *Найтяжче — передгроззя для душі В сліпому, незбагненному бентежжі* (П. Воронько); *Найтяжче для розвідників починалося зараз* (О. Гончар).

НАЙШВИ́ДШЕ, *присл.* Найвищ. ст. до **шви́дко.** *Коли поступиться зима, пригріє добре сонце, так ми відразу ж біжимо на вигін. Тут найшвидше тане сніг, прогрівається земля, витикається молода трава* (А. Дімаров); — *Я мушу якомога найшвидше поспішати, бо там уже десь уся організація чекає на мене* (В. Винниченко); — *Я візьму мішка, а ви обоє скриню! — наказав високий. — Треба нам тікати звідсіля найшвидше* (Валерій Шевчук); *Чи закликати він умів, як ніхто, але продавав газети найшвидше з усіх газе-*

тярів (Ю. Покальчук); *Прямую до Ляні, до неї найшвидше можна потрапити дорогою повз будинок Чихаренка* (А. Дністровий).

НАЙШВИ́ДШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **швидки́й.** *Це дуже важкий елемент, непроникливий майже для будь-якого проміння, будь-яких електрочастинок, навіть найшвидших* (В. Владко); *Дух і думка найшвидші в світі, коли вони вільні* (Г. Пагутяк); *Ми дістали найвитриваліших скакунів і найшвидших верхових верблюдів* (П. Загребельний); *— Дозвольте, граф, вашу руку — і до найшвидшої зустрічі...* (О. Чорногуз); *— Я кревно зацікавлений у найшвидшому налагодженні зв'язку з Новою Землею* (О. Авраменко).

НАЙШИ́РШИЙ, а, е. Найвищ. ст. до **широ́кий** 1–7. *Завдовжки вона* [ракета] *має понад тридцять метрів, а в діаметрі, в найширшій її частині, — біля семи метрів* (В. Владко); *Нехай він — невільник, так ось же перед ним цілий світ знання та ідей. Найширший і найвільніший світ, що йому він радо віддає все своє серце!..* (Н. Королева); *Наш прейскурант надає найширші можливості для кожного. Можете сплачувати борг навіть танцями* (М. Дашкієв); *З-поміж його* [І. Багряного] *багатьох уже виданих творів українською мовою роман "Сад Гетсиманський", мабуть, найбільш популярний і має найширшу читацьку аудиторію* (О. Шугай).

НАЙЯСНІ́ШИЙ, а, е. 1. Найвищ. ст. до **ясни́й** 1–4. *Через кілька років комета вже була найясніша зірка на небосхилі* (В. Владко); *Генерал Фрайтаг відмовився від командування дивізією. Покинув її. Це було як грім з найяснішого неба, страшніший за ворожі бомби* (І. Багряний); *Третій день Мірриного гостювання вдався найяснішим і найчорнішим за тиждень* (Олекса Ізарський); *– Понадівваймо сукні, які в нас є найясніші! щоб так і різали в вічі. Це йому, надість, буде до вподоби* (І. Нечуй-Левицький).

2. *іст.* Уживається як почесно-шанобливий епітет до слів, що позначають коронованих осіб, вельмож. *— Богун у замку, найясніший княже, — вклонився Чарнецький* (Я. Качура); *Вони поважно вклонилися королеві, його найяснішому братові Коломану та високому зібранню* (В. Малик); *— Язик мій німіє, уста завмирають, чи ж я смію? Я в султанському палаці перед найяснішою султаншею...* (П. Загребельний); *— Ось наказ найяснішого цісаря. Бачите? Герб, печатка, підпис...* (Ю. Винничук); // *у знач. ім.* **найясні́ший,** шого, *ч., іст.* Про короновану особу, вельможу. *— Оце йду до Парсастахри, маю побалакати з царем. Хочу попросити найяснішого, щоб коли йтиме на скіфську рать, лишив мені мого найменшенького сина, його звуть Сірабаз...* (І. Білик).

НАКАДИ́ТИ, каджу́, ка́диш, *док.* 1. Кадячи, напустити багато диму; надимити, накурити *(див.* **накури́ти¹** 1). *По світлиці клубками вився дим ладану. Олеся ждала з церкви тітки і накадила ладаном, позасвічувавши усі лампадки перед образами* (І. Нечуй-Левицький); *Всі до одного поскручували цигарки. — Оце ж накадите повну хату, — забідкалася Уляна* (Григорій Тютюнник); *— Ти чого ж не спиш, Даниле? Це вже, мабуть, той бусурман збудив. Ото — розкашляється, розшвендяється, накадить своєю люлькою* (Ю. Збанацький); *Пан Сойка такого не курив, полюбляв ароматний, більш тонкий. Накадити міг лише відвідувач* (А. Кокотюха).

2. *рідко.* Здійняти куряву; напилити *(див.* **напили́ти¹**). *Василь помовчав, косо поглядаючи на сестру, потім почав бурчати: — От накадила! Як чорт дорогою... Хоч би віник помочила!* (Панас Мирний).

НАКА́З, у, *ч.* 1. Офіційний документ, у якому викладається розпорядження, постанова і т. ін. військового начальника, керівника установи, підприємства, організації і т. ін. *І трапилося тими днями, вийшов наказ царя Августа переписати всю землю* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Повернувся він наляканий, сердитий і відразу ж написав наказ про звільнення Щербицької з роботи* (С. Журахович); *І хоч бойові накази ще не були обнародувані, кожному бійцеві була ясна стратегія і напрямки наступних ударів* (О. Гончар).

2. Розпорядження, настанова, вказівка і т. ін. *Тільки що пан почав повертатися, як Остап уже стояв, вирівнявшись, наче верства, і, покірливо опустивши руки, дожидав панського наказу* (Панас Мирний); *Сергійко, як тільки зринав із дому, забував про материні накази і запотиличники, робив своє* (Григорій Тютюнник); *Орлик бачив, як швидко навкруг космодрому утворювалося коло порожнечі. З наказу диспетчера всі одійшли за огорожу подалі* (М. Білкун).

Віддава́ти / відда́ти кома́нду (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.) див.* **віддава́ти; Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження** *і т. ін.) див.* **передава́ти¹; Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисциплі́ні, зако́нові** *і т. ін.) див.* **скоря́тися.**

◊ **Шанува́ти нака́з (нака́зу, ро́зказ, ро́зказу)** *див.* **шанува́ти.**

НАКА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наказа́ти¹.** *Ся праця, наказана йому згори, .. була тепер не лише його урядовим обов'язком, але щитом для його сумління* (І. Франко); *Все наказане йому вчителем пильно виконував* (І. Жиленко); // **нака́зано,** *безос. пред. Жінкам було наказано стояти на місці і не виходити з колони* (А. Хижняк); *— Ми що... Ми люди підневільні... Наказано... Ми лише піднести що-небудь* (О. Бердник); *Гена згадав, що йому наказано ще взяти на вокзалі якийсь конспіративний пакунок* (Г. Усач); // *у знач. ім.* **нака́зане,** ного, *с.* Те, про що був відданий наказ, розпорядження. *Все, що виходило згори, було незаперечним законом і несхибною істиною. Роздумувати над ним не доводиться. Не може бути й сумніву щодо слушності наказаного...* (Б. Антоненко-Давидович); *Віталік .. не ризикнув чекати на відповідь і побіг виконувати наказане* (Н. Сняданко).

НАКАЗА́ТИ¹ *див.* **нака́зувати.**

НАКАЗА́ТИ², ажу́, а́жеш, *док., чого, що.* 1. Говорячи, повідомити, висловити багато чого-небудь; наговорити. *— Отам уже я наслухаюся і її чудових казок, і її веселих приповісток! Чого, чого тільки вона не накаже, поки не поснемо обидві?* (Панас Мирний); *— Ти попросиш баштанника Ониська, то він тобі наспіває й накаже скільки хоч!* (І. Нечуй-Левицький); [В а с и л и н а:] *Старі люди, дочко, багато дечого накажуть, та хіба всьому тому і віри йняти?* (С. Васильченко); *— Що сталося — знаю, а чому — не візьму до тями. Та й чи можна про те знати все, тим паче з чужих уст? Люди всякого накажуть* (Д. Міщенко).

2. *розм.* Звести наклеп або просто наговорити неправди, обдурити. *— Чи підемо, дівчата, до Супруненка колядувати, чи минемо?.. — Ти ж, кажуть, його Хведора причарувала, — плеще Ївга. — Чого не накажуть. Он і про тебе кажуть. — Що ж про мене кажуть? — Казаному кінця нема, — одказала Христя* (Панас Мирний); *Зінько й сміявся, й сердився. Вичитав її добре. — Ну, хіба ж ти не бачиш, що ця*

баба брехуха? От же наказала тобі про Ївгу (Б. Грінченко); *Входить він, а біля ковадла батько кує .. А в голові думка перша — про матір: — Що ж то вони наказали? Ну й мати ж — отак піддурили. Он воно що — батько кують, а не вмерли* (А. Головко).

НАКАЗИ́ТИСЯ, кажу́ся, ка́зишся, *док., розм.* Показитися досхочу, довгий час. *Потім ми заходили в парк і відпускали собак побігати, бо ходити на повідку — це не гуляння для них, їм треба досхочу набігатися й наказитися* (із журн.).

НАКАЗНИ́Й, а́, е́. 1. Те саме, що **наказо́вий.** — *Ти знаєш, що має приїхати до Чернівців міністр, і наша гімназія збирається його також вітати. Ти знаєш про це. Але наша гімназія не буде його вітати, — говорить таким наказним тоном Дарка* (Ірина Вільде); — *Агов. Ану повернися до мене, — наказним тоном сказав капітан* (О. Ульяненко); *Згори лунає наказний голос Тюлі* (А. Дністровий).

2. *у знач. ім.* **наказни́й,** но́го, *ч., іст.* Особа, яка тимчасово обіймала керівну посаду в козацькому війську. *Гетьман снарядив козаків, призначив наказним полтавського полковника Іскру* (Г. Хоткевич); — *З весел! — віддав наказ Жмайло .. Хвилі, немов з тої команди наказного, показилися, рвонули, загули пекельним гулом, якого аж від самої Кафи не чули козаки в човнах* (Іван Ле); *І той Богун — чолом під корогвою — що замість мене бувши наказним — подав мені клейноди з булавою, і ми при війську обнялися з ним!* (Л. Костенко); *Із головного писаря війська підійнявсь* [Кочубей] *у судді. Ось... наказним призначено, та не радує ніщо!* (Г. Колісник).

Наказни́й (вата́жний) ота́ман *див.* **ота́ман; Наказни́й ві́йт** *див.* **ві́йт; Наказни́й ге́тьман** *див.* **ге́тьман; Наказни́й пи́сар** *див.* **пи́сар.**

НАКАЗО́ВИЙ, а, е. Який містить у собі наказ; стос. до наказу. *Тон у неї був зовсім не прохальний, а спокійно-наказовий* (О. Іваненко); — *Леонід! Щоб це було востаннє, — в голосі дівчини прохопились наказові нотки. — Навіщо форсити? Ти чуєш?* (О. Гончар); *Я відчув, як міняється мій голос: стає грубшим, сухим, наказовим* (Любко Дереш).

△ **Наказо́вий спо́сіб** *див.* **спо́сіб.**

НАКАЗО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **наказо́вий.** — *Покажи їм фотку. Ту фотку, — маестро надає голосові загадковості та наказовості* (Любко Дереш).

НАКАЗО́ВО. Присл. до **наказо́вий.** *Кесар, як дорослий, наказово кинув водієві* [таксі]: — *За місто. І велів їхати дорогою, що прилягла грудьми до самого Дніпра* (Ю. Збанацький); — *Рушаймо, брати! — Голос його бринів наказово і владно* (Микита Чернявський); *І тут я побачив материні очі. Дивилися на мене знайомим поглядом: наказово і владно* (Валерій Шевчук).

НАКА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нака́зувати.** *Лідерство — це не лише командування людьми навколо вас і наказування їм, що треба робити, лідер сам має бути зразком у всьому* (із журн.); *Домагаючись беззастережної покори дитини шляхом наказування (наказовим тоном), ви проявляєте свою силу і владу. Насправді ж це не сила, а слабість: переконати набагато важче, ніж нав'язати свою волю і домогтись сліпої покори* (з навч. літ.).

НАКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКАЗА́ТИ,** кажу́, ка́жеш, *док.* 1. *з інфін.* Віддавати наказ, розпорядження комунебудь. *Наполеон наказував посилати в бій свіжі сили, дивуючись хоробрості і стійкості росіян* (І. Кочерга); *Дідпровідник зупинився, наказав усім залазити в комиші, скласти свої клунки й бути напоготові* (М. Коцюбинський); *Черниш наказав розвантажити коней і відправити їх назад з двома бійцями* (О. Гончар); // *що, з інфін. і без дод.* Давати вказівки, поради кому-небудь, повчати когось. *Знов мені нагадалася небіжка неня. Бувало наказувала мені, щоби я шанувався, бо не буде з мене господаря* (Л. Мартович); *Ми розпрощалися з батьком, але він ніяк не міг відірватися від нас. Він щось наказував, щось говорив і мені, і бабусі, й матері* (М. Томчаній); *Колись мій дід наказували перед тим, як копати, цілувати землю* (Р. Андріяшик); // *перен.* Вимагати що-небудь, уважаючи це правильним; веліти. *Справи свої на землі так рихтуй, як наказує серце* (Леся Українка); — *Ти буденно говориш, Богдане. — Вже ж, Несторе. Я навчився законів життя, і вони наказують так говорити* (О. Кобилянська); *Коли Уельський принц зійшов на батьків трон, Він, як наказує традиції закон, Перед підданцями промову мав поважну* (М. Рильський).

2. *заст.* Передавати, переказувати що-небудь комусь через кого-небудь. — *Наказували з міста — будете учора. Цілий день ждали, а вас немає* (Панас Мирний); *Ой, недалеко Мій милий від мене, Та ніким наказати* (з народної пісні); — *Брати-товариші! Коли хто вернеться додому, накажіть моїй жінці, нехай не журиться, не плаче* (І. Нечуй-Левицький).

3. *тільки недок.* Супроводжувати яку-небудь дію словами; примовляти. *Чули либонь* [люди], *як напустився Йосип на Параску за ту дитину, як Параска, коли не було Йосипа дома, гойдала його, наказуючи: "Моє ти паненятко!"* (Панас Мирний); *Ступила* [Марина] *до другого пораненого, наказуючи: — Хлопці, біжіть до артільного двору. Там дід Іпат... Нехай запряже щось...* (Микита Чернявський).

(1) Як нака́жете — як хочете, як уважаєте, як треба. [П а л а м а р:] *Коли б у вас настрій до весілля не змінився.* [Р и м а р:] *Як накажете це розуміти?* (М. Стельмах); — *А вас, пане, як накажете величати?* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Як накажете, Ваша ексклюзивносте, розцінювати такий факт, коли герой, звитяжець і орденоносець — взірець для підростаючого покоління — водиться з без п'яти хвилин дисиденткою?!* (В. Кожелянко).

◇ **(2) Наказа́ти до́вго жи́ти:** а) умерти. — *А чи знаєш, брате, ось що? Брат Павлусь наказав .. довго жити* (Г. Квітка-Основ'яненко); б) *(ірон.)* перестати існувати, вийти з ужитку (про щось). — *Боже ж мій, Корній Іванович? А борода, а вуси?.. — Е! Тю-тю, можна сказать, борідка. Наказала довго жить* (В. Чечвянський); *Комунізм і його мета, на велику радість самих застрільників ідеології, наказали довго жити* (О. Ульяненко); *Журнал "Вітчизняний оленяр", у якому він працював головним редактором, давно наказав .. довго жити* (І. Роздобудько); **Як вели́ть (підка́зує, нака́зує** *і т. ін.)* **со́вість (сумлі́ння)** *див.* **со́вість.**

НАКА́ЗУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. *безос.* Вимагатися згідно з наказом, розпорядженням. *Йому швидко вдалося знайти папірці з харківського правління "Книгоспілки", де наказувалось київській філії видати на підставі вимоги Наркомосвіти читанку Іваниці* (Б. Антоненко-Давидович); — *Кілька важливих документів, — інформувала вона. — Наказується посилити догляд за залізницею* (Б. Харчук); *Капсірський .. дав супровідного листа, яким наказується комендантам всіх гасконських гарнізонів всіляко сприяти нашим*

утікачам і забезпечити їм надійну охорону (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Пас. до **нака́зувати** 1. — *Гроші витратив до останнього шеляга, зате купив усе, що наказувалось, до того ж, виторгував дещо, збавив ціну* (Б. Левін).

НАКАЛАПУ́ЦАТИ, аю, аєш, *док., діал.* Набовтати. *Накидала усячини у помийницю та накалапуцала, накалапуцала, та й винесла, — поїли і похапали все* (Сл. Б. Грінченка).

НАКАЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *що, розм.* Док. до **каля́ти** 1. *Накаляла білі ручки, Кватирочку одсуваючи; Заплакала карі очі, Чумаченька виглядаючи* (П. Чубинський).

НАКАНІФО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наканіфо́лити.** *Потрібно, щоб наканіфолена поверхня залишалася статичною і не мала динамічних навантажень, оскільки застигла каніфоль дуже крихка* (з наук.-попул. літ.).

НАКАНІФО́ЛИТИ *див.* **наканіфо́лювати.**

НАКАНІФО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАКАНІФО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* Натирати каніфоллю; каніфолити. *Смичок наканіфолюють, щоб збільшити його силу зчеплення зі струнами, за рахунок чого поліпшується якість звуку* (з навч. літ.); *Щоб запобігти ковзанню балетного взуття, його треба наканіфолити* (із журн.).

НАКА́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нака́пати.** *Вони закричали одночасно, у два голоси: високим фальцетом жінка і низьким хриплим зойком Бора. Ефектним злагодженим дуетом. Заспокійливі, з різким медичним запахом краплі, накапані у воду, вони теж пили синхронно* (Г. Вдовиченко); // **нака́пано,** *безос. пред. Ну але ж бо тут* [у кошарі] *усюди кип'ячки накапано* (І. Франко).

НАКА́ПАТИ *див.* **нака́пувати.**

НАКА́ПОСТИТИ, ощу, остиш, *док., розм.* Наробити пакості, нашкодити. — *І мені ти накапостив неймовірно, бо це ж я тебе, так би мовити, відкрила, рекомендувала, за тебе ручилась. Як ти міг, як ти міг?!* (У. Самчук); *З самого початку Марія Африканівна помітила, як почервонів, зайшовши до кабінету, учень, і зрозуміла, що він таки накапостив* (Ю. Збанацький); — *Признайся, хлопче, чим ти так накапостив пані Марії, що вона сахається від тебе* (О. Авраменко).

НАКА́ПУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **нака́пувати** 1. *Швидкість накапування ліків можна регулювати зміною кута, під яким тримається флакон* (із журн.).

2. *мист.* Розмальовування керамічних виробів нанесенням поодиноких краплин фарби. *Орнамент на глечику виконано технікам накапування і фляндрівки* (із журн.).

НАКА́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКА́ПАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *що, чого і без прям. дод.* Капаючи, наповнювати що-небудь, наливати куди-небудь. *Встав* [Тарас], *одягнув халат-свитину і заходився накапувати собі у ложку ліки...* (Василь Шевчук); *Засвітив* [Балабан] *свічку, дістав з шухляди сургуча, накапав на сувій і відтиснув печатку* (Р. Іваничук); — *Від еліксиру, що я вам накапав у чай, у вас не болітиме шлунок* (Г. Пагутяк); * Образно. *Се він, проклятий, В душу молоду Накапав трути, дикої розпуки* (І. Франко); // Капаючи чим-небудь на щось, заливати або забруднювати його. *Соуси й гарячі супи накладають ополониками дуже акуратно, так, щоб не накапати на скатертину. Якщо все ж таки це сталося, можна, не привертаючи загальної уваги, промокнути серветкою забруднене місце* (з наук.-попул. літ.).

2. *тільки 3 ос.* Падати каплями; капати. — *Оце розридалась, неначе мала дитина: ще в чай накапають сльози* (І. Нечуй-Левицький); *Жінка .. спитає про пляшки, знайдеш однісіньку під батареєю, звідки накапала брудна вода* (Є. Пашковський); // *безос. Вода чогось тут не текла, як з усіх порядних труб, а дрібно скапувала зі шматка марлі, що нею перев'язали кран. — Чекаємо, поки нам накапає, чи підемо по трубний ключ?* (І. Карпа).

3. *тільки док., на кого, кому і без дод., перен., розм.* Донести на кого-небудь, звинуватити кого-небудь у чомусь. — *Навіщо ти бунтуєш чесних колгоспників? — Сергій накапав? — Не твоє діло* (Григорій Тютюнник); *Терешко з презирством глянув на Сашка. — Другом називався. Накапав. Жалітися пішов* (К. Гриб); *Коли доходжу до старого універмагу, на думку спадає, що їй на мене накапали* (А. Дністровий).

НАКА́РАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **накара́ти.** — *Я знаю, що там низка карних справ на нього заведена або ведеться. Я думаю, що він за свою незаконну діяльність обов'язково буде накараний* (з газ.); // **нака́рано,** *безос. пред. Батькам необхідно сказати малюкові, за що того накарано, упевненим, строгим, але спокійним тоном* (з наук. літ.).

НАКАРА́ТИ, а́ю, а́єш, *кого і без дод., розм.* Док. до **кара́ти.** *Накарав міх, що й торби страшно* (Номис); *Слухались його невідмовно, і він умів порядкувати над людьми, умів нагнати страху й накарати, коли треба* (Б. Грінченко); — *Бажав би я, що б ти, Миколо, узяв з собою сього вітрогона та по дорозі беріг його... А молодого завсіди напутити, а деколи й накарати треба!* (Юліан Опільський).

НАКАРА́ЧКАХ *див.* **накаря́чках.**

НАКАРА́ЧКИ *див.* **накаря́чки.**

НАКАРБО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накарбува́ти.** *Він послав Амлета до Англії з двома своїми слугами, котрим дав на дощечці накарбований лист до англійського короля* (В. Підмогильний); // **накарбо́вано,** *безос. пред. Приятель вище підсунув свого розчавленого капелюха, витягнув шию, але навіть зблизька не розібрати було, що там, на скрижалі тій накарбовано, що там охороняється законом...* (О. Гончар).

НАКАРБО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКАРБУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Те саме, що **карбува́ти** 1, 2. *Зі зворотного боку майстер молотком і особливими інструментами вибиває на металі загальний малюнок фігур, а потім вже по лицьовому боку чеканом накарбовує контури та окремі частини рельєфу* (із журн.); *Амлет у часі нічлігу викрав .. дощечку, прочитав, що в ній було написано, і, зістругавши королівські знаки, накарбував нові* (І. Франко).

НАКАРБУВА́ТИ *див.* **накарбо́вувати.**

НАКА́РКАТИ, аю, аєш, *док., що, чого і без прям. дод., розм.* 1. За народними повір'ями — каркаючи, накликати лихо, неприємність і т. ін. (про ворону, крука і т. ін.). *Вона* [ворона] *повернулася з дуба тільки ввечері і накаркала такого дощу й грому, що погноїла все сіно* (О. Довженко); *Чорний крук сидів на тому ж дереві й натужно каркав .. Накаркає йому біди...* (Василь Шевчук); — *Цікава казочка, — обережно промовив Павло. — Дітей забавляти. Чи лякати, хто як собі захоче. Кажеш, крук оце зараз біду нам накаркав?* (А. Кокотюха).

2. *перен.* Розмовами, припущеннями і т. ін. накликати, напророкувати неприємності, біду, нещастя і т. ін. *Клава*

взяла чемодан в другу руку, кинула весело: — Наговорила, накаркала — тьху! Не будемо гадати та загадувати (І. Рябокляч); *Запрошуй після цього тих іноземців! Приїде, накаркає, а ти потім голову суши — так воно було чи інакше?* (Ю. Винничук); *— Нам би спочатку доїхати до неї, — відповіла Іветта. Накаркала. За півгодини, коли до жаданої Петрівки лишалося не більш як із двадцять кілометрів, біля хутірця на десять хат, якого на жодній мапі не існувало, "шкода" вдавилася, закашлялася і вмерла* (Люко Дашвар).

НАКАРЛЯ́КАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **накарлякати.** — *Та тут ось ізсередини на лантусі помітка якась накарлякана* (О. Гончар).

НАКАРЛЯ́КАТИ, аю, аєш, *док., розм.* Написати що-небудь недбало, нашвидку, абияк або необдумано, похапцем. *— Дядьку Кочубею, що це ви тут накарлякали? — Не розбереш? Ах ти ж, ягідко! — Кочубей пробує дотягтися через стіл до Ольжиного плеча* (О. Гончар); *Хитра Гульфем, не маючи змоги пробитися до повелителя в гаремі, підкупила стару хатун-уста* [вихователька молодих одалісок], *і та тремтячою рукою накарлякала любовне послання до падишаха від його вірної одаліски* (П. Загребельний); *Бермут у рецензіях на виставу, які за нього ще треба по-людськи написати, накарлякав, що "Земні радощі" — перша п'єса Ярослава Петруні* (В. Дрозд).

НАКАРЯ́ЧКАХ, НАВКАРЯ́ЧКАХ, НАКАРА́ЧКАХ, НАВКАРА́ЧКАХ, *присл.* Те саме, що **накаря́чки, навкаря́чки, накара́чки, навкара́чки** 1. *Мушу ж я почути, що там за таємна нарада! Зціпивши зуби, накарачках тихо поліз я до альтанки. Тріснуло щось під коліном* (В. Винниченко); *Він насипає в ящик добутого вугілля й навкарачках тягне його, замість коняки, назад, униз, до вагонеток* (Б. Антоненко-Давидович); *Через поріг Юра перелазить накарачках і потім так і зостається — на чотирьох ногах якось зручніше* (Ю. Смолич); *Вчений, опустивши носа мало не до землі, мов пес, що йде по сліду, поповз навкарачках за рідкісною комахою* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна).

НАКАРЯ́ЧКИ, НАВКАРЯ́ЧКИ, НАКАРА́ЧКИ, НАВКАРА́ЧКИ, *присл., з дієсл.* п о п о в з т и, в и л і з т и *і т. ін.* 1. На долонях рук і на колінах; рачки. *Не озираючись, він накарячки поповз у кущі* (О. Донченко); *Я підбіг до канапки, з гуркотом одсунув її геть і поліз накарачки до стінки* (Б. Антоненко-Давидович); *Примружившись, Яків навкарачки виліз з канави* (Ю. Збанацький); *Стецько аж упрів, промацуючися навкарачки повз голови, руки й ноги до дверей* (Е. Андієвська); // *з дієсл.* п і д в е с т и с я, с т а т и *і т. ін.* На долоні рук і на коліна. *Остап ледве підвівся, ставши навкарачки* (Ф. Бурлака); *Гаряча суха хвиля газів забила Чернишеві дихання, кинула геть, і він незчувся сам, як опинився в траншеї, приглушений ударом, поставлений майже навкарячки* (О. Гончар).

2. Те саме, що **навпо́чіпки.** *Тоді він* [Потап] *раптом присів накарячки, наблизив до баби своє лице* (М. Коцюбинський); *Він знову сідав накарачки і з обважнілою головою водив язиком по губах, що запеклися й щеміли* (В. Підмогильний); *В сінцях зашаруділа Копачиха. Саша присів накарачки і взяв мотуза. Копачиха не знайшла в сінцях самовара й одчинила ціпком двері* (Б. Антоненко-Давидович).

НАКАСА́ТИСЯ *див.* **нака́суватися.**

НАКА́СУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАКАСА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., на кого і без дод., діал.* Нападати на кого-небудь, прискіпуватися до когось. *Він на мене накасується та накасується. Вже я й мовчу, нічого йому не кажу, а він усе накасується на мене, — так я і вдарив його* (Сл. Б. Грінченка); *Жінка як накасалась: "Біжи та й біжи за околицю"* (Ганна Барвінок).

НАКА́Т, у, *ч.* 1. Дія за знач. **нака́тувати, наката́ти** 1–3. *Дорожники продовжили фрезування верхнього шару залишків асфальту, вирівнювання та накату його під основу для подальшого укладання асфальту* (з газ.); *Технологія, застосовувана при накаті малюнка на тканину, вимагає суворого дотримання певних умов виробництва — температури, тиску і часу витримки* (з наук.-попул. літ.).

2. *спец.* Фарба, клей, візерунок і т. ін., нанесені на поверхню чого-небудь спеціальними пристроями. *Гайдучкові дуже подобається накат, щоб стіни золотились і сріблились* (Б. Харчук); *Щільно нанесений, без значних проміжків накат дає враження інтенсивно забарвленої поверхні* (із журн.); *Пропонуємо станки для здійснення накату на металі. Після оброблення на їх вальцювальних блоках матеріал набуває фактури з рельєфним малюнком* (з мови реклами).

3. Шар настелених поверх чого-небудь або під чим-небудь колод, дощок і т. ін. *Глибокі траншеї, ескарпи, дроти, Міцні бліндажі — в шість, у вісім накатів, — Це був бастіон!* (І. Нехода); *Він глянув на Діденка, ждучи заперечень, але той мовчки горбився під накатом землянки* (О. Гончар); *Серед буйних, соковитих трав, що сягали майже до пояса, ховалися бліндажі у два-три накати, окопи з міцно укріпленими стінками* (Є. Доломан).

4. Будівля, споруда для накриття, захисту від чого-небудь; навіс *(див.* **наві́с**[1]). *Та ж повітка, сани під накатом, засохла вишня біля порога* (С. Скляренко); *На протилежному пагорбі — конюшні, корівники, пташники, кузня, майстерні, зерносклепи, накати з реманентом, словом, уся маєтність великого господарства* (І. Волошин).

5. *спорт.* У грі в більярд — спосіб удару вище центру кулі. *Якщо ви хоч один раз бували в більярдній, то не могли не помітити, як .. усе тямлять ті, що сидять чи ходять навколо більярдного столу. — Скільки тобі казати — не бий так сильно! Хто ж так б'є? Накатом треба...* (О. Чорногуз); *Накат чудово підходить для новачків, він виконується легко, приціл при такому ударі особливо точний* (з навч. літ.); *Сила накату залежить від близькості кулі до битка* (із журн.).

НАКА́ТАНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **наката́ти** 1, 2. *Металеві вироби з накатаним малюнком є ходовим товаром, який обов'язково приверне увагу покупця* (з мови реклами).

НАКАТА́ТИ *див.* **нака́тувати.**

НАКАТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Покататися довго, досхочу. *Не встигнеш якийсь оберемок дров нарубати, на санках накататися, схопитися з хлопчаками, а тут і вечір додому кличе* (М. Стельмах); *— Оце так намело! — дивувався хлопець. І тішив себе тим, що тепер накатається він досхочу з цих величезних кучугур* (І. Цюпа); *— Підождіть! — махнув рукою. — Я повинен точно знати, куди він іде, цей поїзд. Я вже накатався! — і метнувся тюпцем вздовж платформи* (С. Олійник); *Літак все котився й котився, мовби пілоти перед тим, як злетіти, захотіли накататися досхочу* (А. Дімаров).

НАКА́ТКА, и, *ж., спец.* Те саме, що **нака́тник** 1. *Правку багатониткових кругів здійснюють загартованими стале-*

вими накатками (з наук.-техн. літ.); *Накатка є сталевим загартованим диском із зубцями по колу, що притискується в процесі роботи до виробу* (з навч. літ.).

НАКА́ТНИЙ, а, е, 1. Покритий, устелений накатом (у 2, 3 знач.). *Самозакохані авантюристи червоними олівцями ділять планету на глобусах, а божевільні полковники, ховаючись у накатних і бетонових бліндажах, вершать смерть* (Р. Андріяшик).

2. *спец.* Який служить, признач. для накатування; накотний (у 2 знач.). *Інструментом для накатування різьби є накатні плашки, накатні ролики й накатні головки* (з наук.-попул. літ.).

3. *спец.* Вигот. способом накатування; накотний (у 1 знач.). *Накатний малюнок на стіни, на шпалери і навіть на тканину виконується валиками* (із журн.).

НАКА́ТНИК, а, *ч.* Пристрій, яким накатують що-небудь (фарбу, різьбу і т. ін.) на поверхню. *Для отримання внутрішньої різьби використовують накатники — стрижні з нарізаним різьбленням, що відповідає профілю накатуваного різьблення* (з наук.-техн. літ.).

2. Робітник, який займається накатуванням чого-небудь. *Накатник тканини, полотна, виробів повинен знати будову і правила експлуатації обладнання, яке обслуговує, асортимент і артикули виробів, правила накатки виробів* (з мови документів).

НАКА́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **нака́тник** 2. *Накатниця плетінно-басонного виробництва повинна знати загальну будову накатних, розгінних машин, накатних барабанів* (з мови документів).

НАКА́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нака́тувати** 1, 2. *Механічне поверхневе зміцнення (наклеп) застосовують як кінцеву операцію накатуванням роликом* (з навч. літ.); *У промисловості велике поширення набули процеси накатування різьби. Процес формоутворення при накатуванні відбувається без зняття стружки* (з наук.-попул. літ.).

НАКА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАКАТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* 1. *спец.* Катаючи (у 3 знач.), виготовляти щось у якій-небудь кількості. *Коли різьбу накатують роликами, заготовка розміщується на спеціальній підтримці між роликами, один з яких здійснює рух подачі, перпендикулярний до осі заготовки* (з наук.-техн. літ.).

2. *спец.* Те саме, що **нако́чувати** 3. *У високий та офсетний друк фарбу накатують тільки на друкувальні елементи форми* (з наук.-техн. літ.).

3. *док., розм.* Швидко, поспішно написати (лист, заяву і т. ін.). *Директор скельцями зблиснув, наказ накатав, руку потиснув, і ми поїхали* (В. Москалець); *Я встиг накатати рапорт і звіт* (О. Ульяненко).

НАКА́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **нака́тувати** 1, 2. *У сталевих зірочок ланцюгових передач для сільськогосподарських машин зуби фрезеруються або накатуються* (з наук.-попул. літ.); *Яскраві привабливі зображення, що наносять на плівку за допомогою друку, накатуються на жорстку гладку поверхню* (із журн.).

НАКА́ЧАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **накача́ти**[1]. *У кафе годують здебільшого сендвічами із глевких, накачаних водою булок і перевареними макаронами* (С. Пиркало); *— В мене в курені — он накачаний* [мед] *є* (О. Гончар); *Коли він із ними зустрічається, то приповзає додому на рогах, накачаний портвейнами, і завалюється спати* (С. Жадан); // **нака́чано,** *безос. пред. Потрусив* [Грицько] *у руках велосипед, потім ліг на сідло грудьми, випробовуючи, чи добре накачано* (Є. Гуцало).

2. *у знач. прикм., розм.* Який накачався (у 3 знач.), з добре розвиненими м'язами. *Тортила був також сильний і накачаний, але з маленькою фізіономією, яка здалась комусь схожою на пітона чи черепаху, отак він і став Тортилою* (Ю. Покальчук); *Його супроводжував чоловік-горила з таким накачаним торсом, що, здавалося, він от-от лусне від натиску своїх же м'язів* (І. Роздобудько).

НАКАЧА́ТИ[1] *див.* **нака́чувати**[1].

НАКАЧА́ТИ[2] *див.* **нака́чувати**[2].

НАКАЧА́ТИ[3] *див.* **нака́чувати**[3].

НАКАЧА́ТИСЯ *див.* **нака́чуватися.**

НАКА́ЧКА, и, *ж., розм.* Догана, прочуханка, нагінка. *— Я ж вам говорив, у нас немає книг. Усе зачитане й перечитане. — То й що ж. Все одно за зборами, накачками та нагінками не буде коли читати* (Ю. Збанацький); *— Заїдає проклята текучка. Не те що про батька — про себе подумати нема коли. Дзвінки, накачки, виклики* (О. Гончар); *Йшло обговорення попередніх підсумків жнив, давали накачку тим, хто не впорався із хлібоздачею* (Б. Харчук).

НАКА́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нака́чувати**[1]. *Буріння глибоких свердловин — справа складна. На великих глибинах ми зустрічаємо величезний у 500–700 атмосфер тиск. При проходженні він утримується протитиском накачуваних у свердловини важких розчинів* (з газ.).

НАКА́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нака́чувати**[1]. *Манометр у камері показав тиск у дві з половиною атмосфери. Тоді лікар протелефонував, щоб зменшили швидкість накачування повітря та почав поволі випускати те повітря, що було в камері* (М. Трублаїні); *Сестра привела донора, і він мусив його підготувати. До накачування крові став сам Івановський, і йому допомагав Коломієць* (Ю. Смолич); *Вдома у нього була і штанга, і гирі, й ще якесь дивовижне на той час пристосування для накачування* (В. Лис).

НАКА́ЧУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **НАКАЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *що.* Наповнювати що-небудь рідиною, повітрям і т. ін. за допомогою насоса або якого-небудь іншого приладу. *На кухні жарко горіла плитка, шумів примус, проте спітніла Луківна накачувала ще й другий, позичений у сусідки* (Яків Баш); *Шофер накачував нову камеру, час від часу постукуючи по скату металевою палицею* (Ю. Збанацький); *Дівчина похапцем накачала в котел води* (О. Донченко); *То була кров. Кров, яку мали накачати в жили знекровленому і тим повернути йому життя* (Ю. Смолич).

2. *що.* Добувати мед із стільників у великій кількості. *Гречка — щедрий медонос. Пасічники в період її цвітіння накачують дуже багато меду з гектара* (з наук. літ.); *— Де ти був, Вітю? Глянь, скільки ми вже меду накачали! — весело казали хлопці* (С. Васильченко); [К р я ж:] *Вродять вишні, накачаю меду* (М. Зарудний).

3. *кого, перен., розм.* Нав'язувати кому-небудь певні думки, переконання і т. ін. *Стражник, що до них* [чеченців] *приставлений, і близько не підпускає до них. А сам як тільки їх не накачує, що й вирізати нібито хочемо їх* (А. Головко); *— Признатись, зараз тугувато нам. Навіть дуже туго. План подвоїли, а механізмів не дали. І щодня накачують угорі, аж голова тріщить* (Яків Баш); *— У мене, наприклад, всі корови високоудійні .. — Ясно? — ущипливо резюмував Кологойда. — А ви нас, рабів Божих, викликали серед ночі,*

агітуєте, накачуєте (І. Рябокляч); *Горошко доповів його стримано й офіційно, але представник райкому поставився недоброзичливо. Мабуть, за вечір Сахнович встиг його "накачати"* (М. Івченко).

4. *кого, перен., розм.* Поїти спиртним, давати наркотики, ліки і т. ін. у великій кількості. *Старі вже, мабуть, поснули, а лейтенант все накачував сестер вином* (П. Загребельний); *— Ми регулярно накачували наших воїнів гормонами для загального збільшення маси тіла* (А. Кокотюха); *— Швидше за все, його довго накачували наркотиками* (О. Ульяненко); *— Хіба ти була слабшою за тих санітарів? — Можливо, й ні, але коли тебе накачають галоперидолом, ти стаєш слабшим за камерну мишу* (В. Єшкілєв); *"Мабуть, накачали снодійним, щоби не смикалася зайве", — підбадьорив себе і врешті вже відкрив двері палати* (Люко Дашвар).

5. *що, перен., розм.* Добре розвивати в результаті тренування, вправ (про м'язи). *Хотілося одного: до пенсії крутити на оглядовій вишці платівки та "сонце" на турніку, накачуючи м'язи, двічі або тричі на день повільно пропливати човном серед сонячних леліток* (Н. Околітенко); *Він .. зітхав, збираючись із завтрашнього дня зайнятися спортом усерйоз, накачувати м'язи, щоранку махати гантелями* (Ю. Покальчук); *— Людство надто вперто й бездумно перекроювало свою Землю. Мов акселерат, що витягся вгору і накачав м'язи, а розуму не набрався* (А. Михайленко).

6. *що, перен., розм.* Те саме, що **кача́ти** 6. *Поговоримо про те, як взагалі відбувається завантаження інформації з Інтернету. Які існують способи, чим вони один від одного відрізняються, як накачувати її безпечно* (з наук.-попул. літ.); *Назавтра до обіду я не лише накачав з Інтернету максимально можливу кількість інформації про співачку Сонцеву, а й навіть систематизував її* (А. Кокотюха).

НАКА́ЧУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **НАКАЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Качаючи що-небудь, згрібати, збирати в одне місце. *Ми повибігаємо, Снігу накачаємо Купу за садком* (Л. Глібов); *Усі гуртом враз накачали величезну снігову бабу* (Л. Юхвід).

НАКА́ЧУВАТИ[3], ую, уєш, *недок.*, **НАКАЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що, заст.* Вигладжувати, вирівнювати білизну рублем і качалкою. *Старовинним аналогом праски є рубель — вузька дерев'яна дошка з ручкою і поперечними зарубками. Ним накачували білизну, яку попередньо намотували на качалку* (з наук.-попул. літ.).

НАКА́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАКАЧА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. *тільки недок.* Пас. до **нака́чувати**[1]. *Повітря в гідроакумулятор накачується автомобільним компресором або звичайним насосом* (з наук.-техн. літ.).

2. *перен., розм.* Уживати спиртне, наркотики, ліки і т. ін. у великій кількості. *— А твоє заміжжя яким було сном — приємним чи кошмарним? Чому Брендон пиячив і накачувався транквілізаторами?* (О. Авраменко, В. Авраменко); *— А-а-а... Страх... Що таке страх? — Рома уже встиг накачатися* (Люко Дашвар).

3. *перен., розм.* Ставати сильним, тренувати м'язи. *Пропонуємо головні правила набирання м'язової маси — які вправи найбільш ефективні, чи вживати харчові добавки, скільки часу треба, щоб накачатися* (із журн.).

НАКВА́СИТИ *див.* **наква́шувати.**

НАКВА́СИТИСЯ, а́шуся, а́сишся, *док., жарг.* Напитися до сп'яніння. *Як правило, клубне життя міста нагадувало листи з фронту — в телевізійних сюжетах на цю тему лунали спочатку тости, потім автоматні черги, а іноді, коли оператор не нехтував своїми, скажімо так, професійними обов'язками, себто не наквасився дармового коньяку за рахунок закладу, автоматні черги лунали в унісон із весільними привітаннями й прощальними прокльонами* (С. Жадан); *— Добраніч! Добраніч, люба Саллі! Золотко моє, голубко моя! — кажу. Уявляєте, як наквасився!* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

НАКВАЦЬО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наквацюва́ти.** *Чорне волосся, густо наквацьоване олією, щільно прилягало до круглої голови* (І. Кириленко); *З юрби протиснувся наперед присадкуватий чоловік у наквацьованих дьогтем чоботях* (О. Донченко); *Відчинила* [хазяйка двері], *зупинилася перед Анжелою з обличчям, наквацьованим кремом* (М. Чабанівський); *В Будинку колгоспника молоденьке дівчатко з наквацьованими губами визирнуло у віконце* (Григорій Тютюнник); *Зате ж і змазані вони* [чоботи], *зате ж і наквацьовані: не пожалів Максим із піввідра щонайкращого дьогтю* (А. Дімаров); // **наквацьо́вано,** *безос. пред. Картярі звертались до головного арбітра, діда Кияшка. — Ану, глянь, старий, що воно тут у тебе наквацьовано?* (Ю. Збанацький); *Голову в дядька мовби мідним казаном накрито .. А під мідним казаном геть чорна голова, сажею наквацьовано брови, сажею саджено очі, рум'янці — й ті чорні, биті багровими жилками* (Є. Гуцало).

НАКВАЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *рідко* **НАКВА́ЦЮВАТИ** *і* **НАКВЕ́ЦЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **НАКВАЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *рідко* **НАКВА́ЦЯТИ** *і* **НАКВЕ́ЦЯТИ,** яю, яєш, *док., що.* 1. *розм.* Багато, рясно намазувати, намочувати що-небудь. *Буває, глянеш — і не знаєш: до чого це? Вродлива, красива жінка до того наквецює губи, що вони аж одвисають* (О. Ковінька); *Ті, що служили вже другий рік, ще зранку наряджалися, наквацьовували черевики і шикувалися в один ряд* (А. Дімаров); *Марина Василівна видобула косметичку. — Отже, наквецюємо бойові фарби — і вперед!* (А. Крижанівський); *Антон пішов у свою кімнату, потім мовчки повечеряв, наквацювавши йодом глибоку дряпину на обличчі* (О. Копиленко); *— Чомусь не помічала я раніше, щоб ти у будень, якщо не йшов до церкви чи в місто, надягав обновку... І чоботи наквацював дьогтем* (В. Малик).

2. *тільки док., зневажл.* Невміло, погано намалювати. *— А що ж ти ото наквацяв? — Як обіцяв — цілих п'ять звірів. Всі присутні обступили Олелька з його малюнком* (Ю. Винничук); *Врешті-решт наквацяла* [Марла] *помаранчевий, на тлі рожево-синіх смуг автопортрет і заспокоїлася* (І. Карпа).

НАКВА́ЦЮВАТИ *див.* **наквацьо́вувати.**

НАКВАЦЮВА́ТИ *див.* **наквацьо́вувати.**

НАКВА́ЦЯНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **наква́цяти.** *Степан — короткий кожушок, біла заяча шапка, наквацяні чоботи в стременах — весь празниковий, наче на храм зібрався* (В. Дрозд); *Все його лице було густо наквацяне білою маззю від прищів* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

2. *у знач. прикм.* Який наквацявся. *Наступного дня я побачив Миросю наквацяну, зодягнуту в барвисте плаття з відкритими руками* (В. Лис).

НАКВА́ЦЯТИ *див.* **наквацьо́вувати.**

НАКВА́ЦЯТИСЯ, *рідко* **НАКВЕ́ЦЯТИСЯ,** яюся, яєшся, *док., чим, розм.* Багато, рясно намазатися. *Накрутила чапля бігуді, наквецялася помадою і пошелестіла до журавля*

(з казки); *Бажаючи мати гарний загар, я щедро наквацялася спеціальним кремом, щоб добре засмагнути на сонці* (із журн.).

НАКВА́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наква́сити.** *Наквашені на зиму огірки можна зберігати в льосі в дубових бочках* (із журн.); // **наква́шено,** *безос. пред. Як у справжнього господаря, у нього всього заготовлено на зиму: повна комора закруток фруктів та овочів, наквашено капусти* (із журн.).

НАКВА́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наква́шувати.** *Слід залишити залиті розсолом помідори для наквашування на декілька діб у прохолодному місці* (з наук.-попул. літ.).

НАКВА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКВА́СИТИ,** а́шу, а́сиш, *док., чого, що.* Квасячи, наготовляти, заготовляти що-небудь в якій-небудь кількості. *Багато господинь уважатимуть за краще засукати рукави і самостійно наквашувати овочі, щоб не платити за них втридорога на базарі чи в супермаркеті* (з газ.); *Він обговорював з нею докладно, що нову діжку треба вимочить добре, щоб огірки не пахли, що капусти сей рік треба наквасить менше* (М. Коцюбинський); *З городу діжечку огірків наквасить* [Варвара Яківна], *буде картопля і буряки* (О. Гуреїв); *Петрана з Даркою із самого досвіту кришили на кухні капусту ножами, щоб наквасити її з яблуками діжку на зиму* (М. Малиновська).

НАКВА́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **наква́шувати.** *Десь за добрий тиждень до Різдва наквашувався буряк. Його заливали звичайною водою, посипали цукром і додавали скоринку хліба* (із журн.).

НАКВЕ́ЦЮВАТИ *див.* **накваць́овувати.**

НАКВЕ́ЦЯНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наквецяти.** *Наквецяні губи ще більше розсунулись, а не менш намазане личико радісно засвітилося* (Валерій Шевчук); *Господиня, густо наквецяна жіночка.., повернулась до нього врешті лицем* (Ю. Андрухович); *Довкола простягалася рівнина. Гори вкривали виднокіл, як наквецяні дальтоніком декорації* (Ю. Іздрик); // **наквецяно,** *безос. пред. У хаті круглолиций розімлілий крайсляндвірт смачно орудує дерев'яною ложкою, смачно заїдає борщ хлібом, на який товсто наквецяно масла* (М. Стельмах).

НАКВЕ́ЦЯТИ *див.* **накваць́овувати.**

НАКВЕ́ЦЯТИСЯ *див.* **наква́цятися.**

НАКЕ́РНЕНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **накерни́ти.** *Користуючись накерненими центрами отворів, розмічувальним циркулем і штангенциркулем, можна зробити розмітку контурів майбутніх отворів* (із журн.).

НАКЕ́РНЕННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **накерни́ти.** *При накерненні гострий кінець кернера слід ставити точно на риску деталі, трохи нахиливши кернер від себе* (з навч. літ.).

НАКЕРНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док.. що, техн.* Те саме, що **накернува́ти.** *Якщо необхідно накернити малі кола і круті заокруглення невеликих радіусів, то застосовують спеціальний інструмент — кернер* (з навч. літ.).

НАКЕРНО́ВАНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **накернува́ти.** *Отвори під заклепки свердлять по накернованій розмітці* (із журн.).

НАКЕРНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що, техн.* Док. до **кернува́ти.** *Розмічання за шаблоном полягає в тому, що на площину деталі накладають шаблон і обводять його контур, потім намічені риски потрібно накернувати* (з навч. літ.).

НАКИВА́ТИ, а́ю, а́єш. Док. до **кива́ти** 1. *Він підняв палець в важкому персні і накивав* (М. Коцюбинський); *Сиділи собі* [голови сільських рад] *спокійнісінько, головували собі помаленьку, — коли-не-коли там хтось про нас напише, чи десь розкаже, трішки очима поблимаєш, трішки одбрешемся, іноді на того писаку кулаком накиваємо — дивись, і проминуло* (Остап Вишня); *Ігуменя накивала їй пальцем і зробила знак сідати за стіл* (Н. Околітенко); *Те мовивши, чернець ще й пальцем накивав, Поправив каптура і далі почвалав* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

◊ **(1) Накива́ти** *(рідше* **закива́ти) / кива́ти п'я́тами:** а) швидко кинутися навтіки. *Нічого старостам робити, мерщій за шапки та .. з хати! Закивали п'ятами, скільки видно!* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Дехто вже позадкував, ховаючись за спини передніх, щоб, коли треба буде, вчасно накивати п'ятами* (А. Іщук); *Купець вискочив на вулицю .. і справді побачив, що цигани кивають п'ятами* (Ю. Винничук); б) *(перев. куди)* утекти, швидко вибратися куди-небудь, залишивши місце перебування, проживання. *Зніметься оце чоловік, майне на вільні степи Катеринославські або Херсонські .. Багато тоді накивало п'ятами й одиноких і цілими сім'ями...* (Панас Мирний); *— Доповідайте, як ви там у млині порядкували. — Мусив! Бо власник того млина в Австрію п'ятами накивав, а в людей мливо кінчилось...* (О. Гончар); *Хоч і встиг він у солдатське переодягтися, теж кортить із вагона скоріше п'ятами накивать, бо ж рано чи пізно, а рознюхають німці, хто він такий* (В. Дрозд); в) *(звідки, від кого)* залишити місце роботи, навчання, вийти із складу чогось і т. ін. *Граф відповів, що .. вже накивав від неї* [Державної думи] *п'ятами* (В. Самійленко); *Одне слово, з медичного інституту Геннадій теж накивав п'ятами* (І. Волошин).

НАКИ́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* 1. Кивати злегка або час від часу. *Злегенька накивували* [попівські жінки] *пальчиками на Зельмана і цікавилися, де він примістив нового війта* (Марко Черемшина); *На тих клумбах широколисті канни червоними квітами подорожнім накивують* (Остап Вишня).

2. Те саме, що **підмо́ргувати** 1. *— Ну, которого ж, Оксано, будеш зятем звати? .. Чи не отого кучерявого? — накиває Кирило оком на Вітю* (С. Васильченко); *Гусак накивував Макаронові бровою: — Интересно* [цікаво], *право...* (Б. Антоненко-Давидович); *Молода, ставна тітка стріляла в нього очима-тернинами, накивуючи бровою* (Ю. Мушкетик).

НА́КИД[1], у, *ч.* Те, що накидане купою. *Всі вони* [робітники] *вправляються, всі нарівні роблять. Чому ж тільки він* [Іван] *не здолає свого накиду, не вправиться з снопами?* (Л. Яновська).

НА́КИД[2], у, *ч.* 1. Дія за знач. **накида́ти**[2] 1. *Морський вузол в'яжеться шляхом накиду (перехрещування) кінців один на одний, причому двічі накидається один і той же кінець мотузки* (з наук.-попул. літ.).

2. У в'язанні — нитка, накинута на праву спицю. *Накиди широко використовуються для в'язання ажурних візерунків, подовжених петель, для збільшення числа петель в ряду та ін.* (з наук.-попул. літ.); *Найчастіше використовується накид "до себе": правою спицею захоплюємо робочу нитку з рухом указівного пальця на спиці до себе й залишаємо її на спиці* (із журн.).

3. Дія за знач. **накида́ти²** 3. *Я навів кілька давніх про ці речі думок Лаврова й Михайловського, щоб довести запізненість деяких зроблених поетом накидів* (М. Драй-Хмара); *Виговський не хотів приймати тих накидів з німою покорою, хмуро крутив вуса* (Ю. Мушкетик).

НАКИ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наки́дати.** *Здавлений вузько Черемош реве, пробиваючися поміж накиданим у воду величезним камінням* (Г. Хоткевич); *Спустившись до їдальні, втім, я виявила, що вигляд їжі викликає у мене відразу. Накидані на тарілку шматки якоїсь біомаси, залитий майонезом салат* (С. Пиркало); *Дим виповзав з-під накиданого мотлоху* (Валерій Шевчук); *Тепер у неї були цілком конкретні бажання — щоб вистачило сили переглянути все те, що давно не давало спокою, що лишилося в цих паперах, уривками накидане, замислене, тільки почате* (О. Іваненко); *На мольберті стояло майже чисте полотно з накиданим легкими контурами обличчям* (Василь Шевчук); // **наки́дано,** *безос. пред.* — *А ти, Василю, і не вимостив там, де сидіти? — зиркнувши на віз, де сяк-так накидано було гнилої соломи та трухи, сказала Оришка* (Панас Мирний); *У сутінках здавалось, що на підлогу купами накидано брудного шмаття* (П. Колесник).

НАКИДА́ННЯ¹, я, *с.* Дія за знач. **накида́ти¹.** *Ківш застосовують для накидання розчину на поверхні безпосередньо із штукатурного ящика* (із журн.); *Совкова лопата дуже зручна для накидання піску, щебеню та інших сипких будівельних матеріалів завдяки тому, що вона має широку робочу поверхню* (з мови реклами); *У штриховому начерку (як і в лінійному) накидання контуру є першочерговою справою* (з наук.-попул. літ.).

НАКИДА́ННЯ², я, *с.* Дія за знач. **накида́ти².** *При в'язанні для накидання петель нитку кладемо на вказівний і великий пальці лівої руки* (з наук.-попул. літ.); — *Поділім між собою усі науки та й понаписуємо коротенькі книжечки про кожну науку для народа* [народу] .. *Почалось змагання, кому що брать, почалось навіть силування і накидання декому такої роботи* (І. Нечуй-Левицький); *Фашизм починається не з Бухенвальда, Освенціма й Бабиного Яру, а з непошани до іншого народу, накидання йому своєї мови, звичаїв, порядків...* (Б. Антоненко-Давидович).

НАКИ́ДАТИ *див.* **накида́ти¹.**

НАКИДА́ТИ¹, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАКИ́ДАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *чого, що.* Кидати що-небудь кудись, у щось у якійсь кількості. *У себе в дворі біля повітки на сани накидає Скиба гній* (А. Головко); *Індус промовчав, накидаючи каміння в тачку* (О. Бердник); *Вже перед світом він наламав очерету, накидав у човен, напився води, повечеряв і ліг спати* (І. Нечуй-Левицький); *Підняла Січкариха пелену, а він схопив лопату і накидав з кадуба з півмірки вугілля* (М. Стельмах); // Кидаючи, наповнювати, заповнювати що-небудь чимсь. *Накидали йому повну шапку золота й серебра* (Марко Вовчок); *Сяк-так причесалась* [Єлька] *і похапцем взялася збирати свої небагаті пожитки .. Накидала, жужмом убгала все у валізку* (О. Гончар); *Сірко розв'язав шкіряного мішка й дістав ковбасу, сало та книші, яких їм накидали на якомусь весіллі* (Ю. Мушкетик); // Класти що-небудь для їжі в якійсь кількості. *Я накидаю собі з великої миски салат із огірків та помідорів* (А. Дністровий); *Бабуся накидала повну миску макаронів з сиром та маслом* (Ю. Збанацький); // Нагромаджувати що-небудь. — *Беріть каміння, накидайте, щоб можна було злізти на це! — скомандував він* (Б. Грінченко); *Кожний курінь почав накидати собі через рівчак греблю, щоб нею перейти до валу* (А. Кащенко); *Паничі накидали цілу купу одежі* (І. Нечуй-Левицький); // Наносити на поверхню чого-небудь, перев. кидаючи або набризкуючи. *Мотря дивилась на поколені, пооббивані жовті стіни .. — Треба буде геть пообвалювати та накидати свіжою глиною...* (М. Коцюбинський); *Він пробував сам накидати барви на глину й на дерево, і в нього вийшло відразу, аж він сам не повірив* (П. Загребельний); // *безос., док.* Напа́дати (про сніг). *Але хіба став би Гаврило·йти .. пішки та ще просікою, де накидало снігу?* (С. Скляренко).

2. *що.* Складати, зображувати, малювати і т. ін. що-небудь нашвидку, у загальних рисах. — *А ви все працюєте? Щось малюєте? — Накидаю план Медвина* (М. Стельмах); *Гурій Степанович швидко накидав формули на папір* (В. Собко); *Сергій і Павло швидко накидали проект листа Русову і прочитали його товаришам* (І. Багмут); *До вечора скульптор встиг і відпочити, і накидати кілька ескізів з хлопчаків* (О. Гончар).

3. *тільки док., кого, що, розм.* Залишити в якій-небудь кількості. *Він розійшовся з своєю жінкою, накидавши низку малих дітей* (Панас Мирний); // Помістити куди-небудь. *Висохлі руки трьох десятків в'язнів, яких накидали у кожну камеру, приліплювалися до тих довгих важких лав так міцно, як клешні раків* (М. Малиновська).

НАКИДА́ТИ², а́ю, а́єш, *недок.,* **НАКИ́НУТИ,** ну, неш, *док., що.* 1. Кидаючи що-небудь, обхоплювати, зачіплювати ним когось, щось. *Десяток рук накидали йому на шию зашморг* (З. Тулуб); *Приговорюючи "Манька... Манька", накинув* [Бідний] *вірьовочку на шию корові* (Г. Хоткевич); * Образно. *Горе вже накинуло зашморг на серце* [Надії], *і лише дитя не давало йому зашморгнутись до краю* (Яків Баш); // Накладати, начіплювати що-небудь на щось для закріплювання. *Він мерщій, накинувши клямку на залізний прибой, вийшов з двору* (Панас Мирний); *Ремо накинув на двері защіпку* (Олесь Досвітній); *Не раз забував* [Іван Іванович] *не те що замкнути, а навіть накинути ланцюга свого човна хоч на якогось пеньочка* (Ю. Збанацький); // Надівати, накладати що-небудь, перев. нашвидку, похапцем, недбало. *Хотина пішла, Степан накида на неї кожуха* (М. Кропивницький); *Ніна швидко взуває високі боти, накидає на плечі пальто і виходить* (О. Донченко); *Мотря всміхнулась, накинула хустку на голову* (В. Винниченко); *Ляля, накинувши халат, вийшла вслід за батьком* (О. Гончар).

2. *розм.* Збільшувати, набавляти що-небудь (про гроші, час, міру чогось і т. ін.). — *Коли накидати плату, то треба накидати всім та ще й однаково* (І. Нечуй-Левицький); *Подорож важка і неприємна — старий навмисне накидає гаку, вибираючи найглухіші стежки* (М. Дашкієв); — *Як ти хтів більше грошей, ніж я тобі плачу, то чому ж ти мені не сказав? Я б тобі накинув ще кілька карбованців* (М. Коцюбинський); *Гайчуру взяли на стайню і тому, що він затявся, жодного разу не крикнув, ще накинули двадцять п'ять ударів* (П. Панч).

3. *перен.* Примушувати проти волі, бажання прийняти що-небудь; нав'язувати. *Частіше було так, що один сильніший народ завойовував інших, слабіших, та й накидав їм такі закони і такий державний лад, до якого він сам звик* (Леся Українка); *Шляхетська Польща накинула нам війну*

(П. Козланюк); *Не силкуюся ніколи більш когось переконати... свою правду накинути... Дарма! Кожна людина живе в інших кругах .. та й іншу правду здобуває* (І. Кравченко); *Ішла* [Олена] *побіч нього, навмисне мовчазна, з похнюпленою головою, сердита на Максимовичу, що накинула їй це товариство* (Ірина Вільде); // *розм.* Докучливо пристаючи з чим-небудь до когось, пропонувати щось; набиватися, напрошуватися. *Всі оті місцеві купці й купчики, накидаючи безсоромно свій товар, досить виразно давали зрозуміти, що з боргом зачекають аж до його* [Безбородькового] *одруження* (Ірина Вільде); // Зобов'язувати, змушувати кого-небудь виконувати, робити щось або займатися чимсь. *Кожній молодиці, дівчині, навіть дівчинці пани накидали прясти на зиму по два півмітки* (І. Нечуй-Левицький); *Гордій не бачив мети в сімейному житті, але бачив, що се життя накидає на його деякі обов'язки, і воно йому огидло* (Б. Грінченко); *Я домовився тільки пасти, на мене накидають ще й інакшу роботу, а я не смію ані слова сказати!* (А. Кримський); // *кого.* Давати в розпорядження кого-небудь, призначати. *Зовсім не зрадів він, довідавшись, кого накинули директорові в Хімоб'єднання* (Ю. Шовкопляс); — *Як я, приміром, буду орати, коли мені накинули такого погонича, як Денис? Я йому "соб", а він верне "цабе"* (Григорій Тютюнник); // Приписуючи кому-небудь щось, звичайно звинувачувати його в цьому. *Треба сказати, що й Шевченка — часом при зовнішньому пієтеті, а часом і не маскуючись — не дуже-то полюбляли.., накидаючи йому вузькість, провінціальність, брак "європейської культури" і таке інше* (М. Рильський); *Коли люди здебільша кажуть про інших тільки те, що самі з себе являють у житті, то мені безнастанно щось накидають, щось про мене вигадують* (Р. Андріяшик); — *Ви хочете мені накинути ще й богохульство?* (Валерій Шевчук).

4. *розм.* Пришивати, нашивати що-небудь. — *Візьмеш у тітки голку з суровою ниткою, може, щось треба підтягти чи латку де накинути* (М. Рудь).

5. *розм.* Те саме, що **наділя́ти.** *А через тиждень в Одраду москалі найшли, різками накидати панські наділи. Та не такі одрадяни стали, щоб послухатись: .. від наділів все-таки одкинулися* (Панас Мирний).

Наклада́ти / накла́сти (наки́нути, покла́сти *і т. ін.)* **поку́ту** *див.* **наклада́ти.**

◊ **Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь** *див.* **ки́дати; (1) Накида́ти / наки́нути о́ком:** а) *(на кого — що)* уважно дивитися, поглядати на кого-, що-небудь або приглядатися до когось, чогось. *Софія накидала оком на кожну пані. — Ото вирядилась! Видно, що слаба! А ся!.. І чого таким їздити на води?* (Леся Українка); *Лише скоса ще раз накинув* [водій] *оком на гестапівця, розквашеного на сидінні в солодкій дрімоті* (Іван Ле); *Згаяв майор Яцуба тут часу чимало. Однак за роботою не забував раз у раз накинути оком і на дочку* (О. Гончар); б) *(на кого — що)* звертати увагу на кого-, що-небудь з певною метою, розраховуючи на когось, щось. *Від революції, звичайно, і він почав накидати оком на поміщицькі розлогі ґрунти* (Ю. Смолич); *Вона давненько накидала на Ярину оком* (М. Стельмах); *Сьогодні Ріана поїхала в порт, і Шимас не заздрив власникові корабля, на який вона накине оком* (О. Авраменко); в) *(на кого — що, рідко кого)* цікавитися кимсь, починати залицятися до когось. — *Коли помітиш, що парубок оком на тебе накидає, не липни до його* [нього] *зразу* (С. Васильченко); *Всі помітили, що він накидав оком на дужу, красиву постать Зіньки, на її вродливі очі і чорні кучері, що вибивалися з-під хустки* (В. Малик); — *Та він тебе, раз уже оком накинув, під землею знайде* (А. Головко); **(2) Накида́ти (наклада́ти, наді́вати** *і т. ін.)* **/ наки́нути (накла́сти, наді́ти** *і т. ін.)* **ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)]** *кому і без дод.:* а) ставити когось у залежність, підкоряти своїй владі; поневолювати. *Чув він, яке ярмо накладує* [накладає] *йому Гава на шию, але не бачив змоги обминути його і, недовго думавши, згодився на те, що виложив йому Гава* (І. Франко); — *А це ж усе люди, яких власть на ноги землею поставила, то що за інтерес їм накидати петлю?* (М. Стельмах); — *Рятуєш наші шиї, аби пани мали на що ярма надівати? — запитав Гуня* (В. Чемерис); — *Люди дурні. Дали на себе ярмо накинути, а скинути нема кебети* (Панас Мирний); б) братися за важку роботу, за виконання обтяжливих обов'язків і т. ін. *Горпина з молодих літ була не гуляка, не хотілось їй і тепер сорому: одне те, що чоловіка боялась, .. а друге те, що не хотілось і ярма на свою шию накладати* (Грицько Григоренко); — *Чом же мені не вийти заміж? — сказала Маруся. — І не думай. Надінеш ярмо на шию, то й будеш каятись цілий вік* (І. Нечуй-Левицький); *Куди ж іти? В попи? Накласти на себе вічне ярмо, що його ні скинути, ні послабити?* (Г. Хоткевич).

НАКИ́ДАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, досхочу, до втоми поки́дати що-небудь. — *Стомився, Сашко? — Не стомився, а накидався добре. Мама восьмеро саней одвезли на своє поле. По обіді знов будемо возити* (О. Копиленко); — *Я часто стикаюся з тим, що навіть у Києві недостатньо місць, куди можна відвести дітей, щоб вони награлися, набігалися, накидалися м'ячем. Так і народилася ідея створення дитячого комплексу* (з газ.).

НАКИДА́ТИСЯ[1], а́ється, *недок.* Пас. до **накида́ти[1]** 1. *Сучасники називали козацький табір "рухомою фортецею". При зближенні з противником вози розташовувалися чотирикутником і скріплювалися ланцюгами. На вози накидався хмиз, очерет, трава, які зверху засипалися землею* (з наук.-попул. літ.); *Заміжні молодиці голови покривали очіпком, поверх якого накидалася ще й квітчаста хустка* (з наук.-попул. літ.).

НАКИДА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАКИ́НУТИСЯ,** нуся, нешся, *док.* 1. *на кого — що.* Кидатися, нападати на кого-, що-небудь. *Свинячий гурт, уїдливий і пажерливий, зразу накидався на неї, рвав з рук, глушив її криком і мало не валив з ніг* (М. Коцюбинський); *Ісідор бере дівчину за руку, притримує її за плечі, веде по вузьких східцях на палубу. Ледве він встигає вийти нагору, як на них накидається зграя людей* (О. Бердник); *Йонька встав і накинувся з кулаками на жінку і таки побив би її, якби не Гаврило* (Григорій Тютюнник).

2. *на що і без дод.* Охоче, із завзяттям, запалом братися за що-небудь; зосереджувати увагу на чому-небудь. *Накидаюсь на роботу, горю, а здоров'я тріщить і сили вичерпуються* (М. Коцюбинський); *Процес злиття двох літературних практик ішов не просто. Одні буквально "накидалися" на галицькі слова, вважаючи їх за ознаку вишуканості, інші виступали проти їх проникнення в загальнолітературну мову* (В. Русанівський); *Сім років майже нічого не читала* [Марина]. *Тож накинулась на книги та журнали й почала*

жадібно гортати (Микола Чернявський); // Жадібно їсти, пити. — *Отож як поставлять на стіл щось смачне, то ти не накидайся, наче три дні не їв* (І. Багмут); *До голубців подали пиво. Воно не було найкращим, але гості хапливо накинулись на нього* (Ірина Вільде); *Марта з Мирославою примостилися на лаві. — Цибулькою пахнуть, — прошепотіла, нахиливши обличчя над мискою. Накинулись на вареники, як голодні ворони* (Р. Андріяшик).

3. *на кого і без дод., розм.* Раптово, сердито починати лаяти, сварити кого-небудь, дорікати комусь. — *Ти чого регочеш? — накидається ще більш розлючений батько. — Ач, який! Ану сідай за уроки!* (І. Цюпа); *Підійшов дядько Софрон, запихканий, сердитий. — Що ж ви стоїте? — накинувся він. — Усі вже пішли, а вони стоять собі...* (В. Винниченко); *Давид Феоктистович миттю накинувся на юрбу цікавих, вимагаючи негайно повернути вкрадене колесо* (Б. Антоненко-Давидович); — *Вибачте...* — *озвався* [Тарас]. — *Я накинувся на вас, бо ви потрапили під руку...* (Василь Шевчук); // Настирливо звертатися до кого-небудь з питанням, проханням і т. ін. *Він і за столом тільки те й робить, що на кожного тут накидається з незмінним своїм запитанням: — Як мужики? Як мужики до нас ставляться?* (О. Гончар).

4. *розм.* Невідчепно приставати до кого-небудь із чимсь; настирливо напрошуватися, нав'язуватися кому-небудь. — *Здирають* [попи] *з мужиків послідне* [останнє] *та ще накидаються їм на опікунів, ніби вони так за них дбають!..* (Н. Кобринська); *Вони* [хлопці] *погорджували нею явно і висміювалися з неї голосно. Вона накидалася кождому, і осягнути її ласку не було трудно* (О. Кобилянська); [М а в к а:] *Ну, що се значить "накинулась"? Що я тебе кохаю? Що перша се сказала?* (Леся Українка).

5. *перен.* Стрімко посилюватися, наростати, поширюватися і т. ін. (про стихійні сили, почуття і т. ін.). *Пожежа гналася за людьми, зажерливо накидалася на все, що траплялося на путі: будівлі, дерева, збіжжя* (П. Загребельний); *Дожила до сорока п'яти років і не знала, що таке похмілля. Тепер знатиме: ніби спазм судин головного мозку, що вже не раз накидався на неї від втоми, тільки ще гірше* (Г. Вдовиченко); *Небо затягло справжньою повстю хмар, а разом зі зливою на царський візок накинулися хвилі тугого, мов камінь, вітру* (І. Білик).

6. *тільки недок.* Пас. до **накида́ти**[2]. *Навіть диму напустити в комірчину Адольфа Карловича учні не могли — на шпарину накидалося вічко* (Валерій Шевчук); — *Коли кожен мій воїн почне заглиблюватися у самого себе, самого себе пізнавати, тоді не буде кому виконувати наказів, які завжди накидаються чужою волею* (Р. Іваничук).

◊ **Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися** *і т. ін.)* **мо́крим рядно́м** *див.* **накрива́ти.**

НАКИ́ДАЧ, а, *ч., розм., рідко.* Нав'язлива, причеплива людина; причепа *(див.* **приче́па**[1]). [Л у к а ш *(оглядається):*] *Цить! почують мати! Вони вже й так тебе все називають накидачем...* (Леся Українка).

НА́КИДКА, и, *ж., розм., рідко.* Дія за знач. **накида́ти**[2], **наки́нути.** *Старіші і простіші* [батюшки] .. *були проти накидки плати* (І. Нечуй-Левицький).

НАКИ́ДКА, и, *ж.* 1. Верхній одяг без рукавів, на зразок плаща. *Окремо зібралися жінки, зодягнені у довгі льняні сукні, на яких широкими складками спадали такі ж довгі накидки* (В. Владко); *Бабуся побігла по накидку для мами, бо мама була тільки в домашній сукенці* (Ірина Вільде); *Інколи на дорозі з'являлися вершники у вовняних накидках* (О. Бердник); *Полковник був у святковому строї — в жупані з рясними ґудзиками, підперезаний дорогим поясом, на плечах — накидка, застібнута біля горла застібкою в камені* (Ю. Мушкетик).

2. Покривало для подушки, ліжка і т. ін. *Надя окинула швидким поглядом стіни, диван з білою накидкою, накрохмалені фіранки і салфеточки* (Д. Ткач); *Простирадла ніким до тебе не торкані, пухнаста ковдрочка у квітчастих візерунках, подушка білосніжна... І особливо оця мереживна, сяюча, як піна морська, накидка на ній* (О. Гончар); *Я вже хотів заклинити за собою двері хижки, коли вздрів на своїй постелі розстелену накидку* (М. Дочинець).

НАКИДНИ́Й, а́, е́. 1. Який накидають на що-небудь. *Мандрівець нахилився, відв'язав лижі. Потім і лижі, і палиці ніжно обгорнув накидною сіткою з безліччю глиняних грузилець, а тоді туго стягнув плетеною шовковою шворкою* (Ю. Логвин); *Робочий профіль накидного ключа охоплює кріпильну деталь з усіх боків, повторюючи її профіль* (із журн.).

2. Який носять наопашки. *Накидний одяг надягали через голову, розріз зверху донизу застібався на гачки або на ґудзики* (з наук.-попул. літ.).

3. Споруджений, зробл. способом накидання чого-небудь. *Накидні греблі споруджують із крупного каміння, заповнюючи пустоти дрібнішим камінням* (з наук. літ.); *Багаторічний досвід проектування показує, що найбільш економічними є ґрунтові та кам'яно-накидні дамби, які формуються з місцевого матеріалу, що значно здешевлює будівництво* (із журн.).

НА́КИДОМ, *присл., розм.* У накиданому вигляді. *На ньому* [столі], *як і на шафах, на підвіконниках, накидом лежали книги* (М. Олійник).

НАКИ́ДОЧКА, и, *ж., розм.* Зменш. до **наки́дка.** *Між дверима, що з лівої сторони, — тумбочка з телефоном, накрита накидочкою* (З. Мороз); *Тільки тепер помітив* [Федір], *що паперова накидочка на тумбочці і сама тумбочка обмальовані рядками цифр, закарлюками-формулами* (Ю. Мушкетик).

НАКИ́НЕНИЙ, НАКИ́НУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наки́нути.** *Кожний з них* [деревлянських бояр] *у багатій одежі, накиненій поверх варязької зброї* (Юліан Опільський); *На постіль накинуте покривало, прямо на подушку* (О. Копиленко); — *Ну, як він? — запитав Сафігин у Сергєєва таким тоном, як то питає сердитий дядько в учителя про безнадійного й нелюбого, накиненого під його опіку сестриного дармоїда* (І. Багряний); *Кохання він сприймав як обов'язок, накинений іззовні, якого він охоче уникнув би* (В. Домонтович); *Аттіла прийме тільки римлянами накинені умови бою* (І. Білик); *Накинутий згори попит прив'язує індивіда до тоталітарного суспільства незгірш за Платонові мотузки* (К. Москалець); // **наки́нено, наки́нуто,** *безос. пред. Вона вся в тонких чорних шатах, що майорять на вітрі. Чорний капюшон накинуто на голову* (Любко Дереш); — *А ви не хочете відповідати за свої* [вчинки]*? — раптом тихо каже вона. — Хочу! Готов одповідати. Але ж не за ті, які накинено мені, які обдуром мене примушено зробити* (В. Винниченко).

НАКИ́НУТИ *див.* **накида́ти**[2].

НАКИ́НУТИЙ *див.* **наки́нений.**

НАКИ́НУТИСЯ *див.* **накида́тися**[2].

НА́КИП, у, *ч.* 1. Твердий осад з нерозчинних солей, який утворюється на дні та внутрішніх стінках посудин під час кип'ятіння й випаровування рідини. *Чайник був давно вичищений. Рубін поздирав долотом увесь накип всередині* (І. Сенченко); *Стара подумала: чом це довкіл їхнього обійстя споганіли джерела, жовтий накип на казанах потрібно терти піском, діти змалку слабують нирками?* (Є. Пашковський); *Магнітне оброблення води дає змогу запобігти відкладенню осаду, утворенню накипу й знижує корозію теплопостачального обладнання* (з наук. літ.); *Якщо кип'ятильник укрився накипом і потемнів, прокип'ятіть його у воді з оцтом* (з наук.-попул. літ.); // Піна, яка утворюється на поверхні киплячої рідини. *Як тільки бульйон закипить, треба одразу зібрати з нього накип* (з газ.).

2. *перен.* Важке, неприємне почуття, переживання, що залишаються після якої-небудь розмови, події і т. ін.; намул (у 3 знач.). — *Ми хочемо вірити, що це хороші сльози, які змивають накип з серця* (О. Донченко); *А накип образи .. озвався таким гострим болем, що Надія, знесилено опустившись біля тополі, вже не плакала, а ридала* (Яків Баш); *Передумував* [Гедеон] *усі свої діла і вчинки, важив їх на шальках совісті .. і відчував, що вона мовби очищається від накипу злості, заздрості, честолюбства* (Р. Іваничук).

НАКИПА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **накипа́ти.** *Більшість мийних засобів мають у своєму складі спеціальні компоненти, що пом'якшують воду, захищаючи нагрівні елементи машин від накипання* (з наук.-техн. літ.); *Під час приготування фруктових сиропів необхідно особливо ретельно пильнувати накипання піни* (з газ.); *Андрій мовчки слухав свого товариша, проте накипання гніву робило його погляд ще виразнішим* (із журн.).

2. Результат такої дії. *Установлено, що накипання завтовшки 1 мм знижує коефіцієнт теплопередачі теплообмінника приблизно на 10–16 %* (з наук.-техн. літ.); *Технологія магнітного оброблення води дає можливість знизити утворення карбонатного накипання в системах теплопостачання* (з наук.-попул. літ.).

НАКИПА́ТИ, а́є, *недок.*, **НАКИПІ́ТИ,** пи́ть, *док.* 1. Покриватися осадом під час кип'ятіння, нагрівання і т. ін. *Для проведення експерименту необхідно використовувати лише дистильовану воду, інакше на стінках приладу накипає осад, що псує устаткування* (з навч. літ.); *Чим горщик накипів, тим буде смердіти* (Номис); * Образно. *В потомлених коней темна від поту шерсть накипає крихітним бісером* (М. Стельмах).

2. Збиратися на поверхні киплячої рідини (про піну, накип і т. ін.). *Під час приготування холодцю на поверхні води накипає піна, яку треба вчасно зняти, щоб страва була прозорою* (з навч. літ.); *Для отримання калинового джему спочатку доведіть ягоди до кипіння, зніміть піну та жмаки, що накипіли* (із журн.).

3. *перен.* Збиратися, нагромаджуватися (про неприємні почуття, переживання і т. ін.). *Вилив Порох у жалобі всю свою злість, що накипала довгі роки* (Панас Мирний); *По рухах князя і по його голосі крізь зуби знали, що в нім накипає нова злість і що він її довго не вдержить* (Б. Лепкий); *Що то розлука! Який учитель вона! Як уміє відсіювати, відкидати все, що в буднях накипіло, і злобу гасити, і кривди зм'якшувати* (О. Гончар); *Далі козаки виказали все, що накипіло на бояр та воєвод* (Ю. Мушкетик); // Зростати, збільшуватися, посилюватися ступенем свого вияву (про який-небудь стан). *Пісня .. жене кров Ґудзикові в голову. Настрій накипає. Хочеться когось ударить, пригнітить, хочеться чим-небудь виявить напружене почуття* (В. Винниченко); *Розширились у султана зіниці, .. приступ скаженої люті повільно накипав, але ще не міг прорватися* (Р. Іваничук).

◊ **(1) Накипа́ти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на се́рці, у се́рці, ко́ло се́рця):** а) *(що, чим і без дод.)* дуже хвилювати, непокоїти, бентежити кого-небудь. *Що про се говорити, коли все одно не поможеться, та так уже на серці накипіло, що невидержка!* (Леся Українка); *Ой не згине пісня, хоч прогомоніла, бо та пісня в серці болем накипіла* (Уляна Кравченко); *Йому треба було висловити те, що накипіло на душі* (С. Журахович); *Кирило все розповідав матері, що накипіло на душі* (В. Вільний); б) *(у чиїй, у чиєму, у кого)* з'явившись, поступово наростати, відкладатися (про неприємні почуття). *В серці у Гната накипала ненависть до нелюбої жінки* (М. Коцюбинський); *В душі* [Олексія] *накипала відраза до Регеди* (М. Іщенко); *Злість, що накипала останніми часами в його душі, шукала виходу* (П. Колесник); в) *(у кого і без дод.)* хто-небудь дуже обурюється чимсь, протестує проти чого-небудь. *Вона не наймичка йому, щоб тільки годити, а він і головою не кивне, і словом не обізветься, аж хата пусткою дише! Ні, годі! Вже в неї накипіло коло серця!* (М. Коцюбинський); *Знаю, що ви мого листа не надрукуєте, але на душі накипіло від соціальної несправедливості* (з газ.).

НАКИПІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **накипі́ти** 3. *Він шукав за що-небудь причепитися, вилаятись, зірвати на кому-небудь своє накипіле зло* (Панас Мирний); *Очі всім стають круглими, дикими, повними жаху й накипілої люті* (В. Винниченко); *Наче прокинулась і заговорила в ньому накипіла болями кров батьків, кров бунтівних провісників визволення* (І. Пільгук); *Устим Кармалюк був народним улюбленцем, несхитним оборонцем сіроми, він ніби зібрав у собі накипілу віками в серцях невольницьких лють і чимдуж виплеснув її на голову панам* (із журн.); // *у знач. ім.* **накипі́ле,** лого, *с.* Те, що накипіло, нагромадилося (про неприємні почуття, переживання і т. ін.). *Софійчина мама говорила і говорила, виливаючи накипіле із поквапливістю нервового спринтера, що мусить першим перетнути фінішну лінію* (С. Процюк); *Його вже дістали і це місце, .. і відчуття, що він програв, ділячись накипілим із незнайомим чоловіком* (Любко Дереш).

НАКИПІ́ТИ *див.* **накипа́ти.**

НАКИПНИ́Й, а́, е́. Прикм. до **на́кип** 1. *Утворення накипних відкладень на теплообмінних поверхнях є однією з головних проблем теплоенергетики* (з навч. літ.); *Накипний осад призводить до корозійних процесів і псування деталей пральних машин* (із журн.).

НАКИП'ЯТИ́ТИ, ячу́, яти́ш, *док., чого.* Скип'ятити що-небудь у великій, достатній кількості. *Щоб випрати білизну, українським жінкам доводилося накип'ятити в печі декілька великих чавунів води, додати туди просіяного попелу, скласти усю білизну в жлукто й полити її приготовленим розчином* (з наук.-попул. літ.).

НАКИСА́ТИ, а́є, *недок.*, **НАКИ́СНУТИ,** не, *док.* 1. Ставати кислим унаслідок бродіння; скисати (у 1 знач.). *Моло-*

ко накисає швидше, якщо додати до нього декілька ложок сметани (із журн.); *Господиня поставила глечик з молоком біля теплої плити, щоб воно швидше накисло, бо онуки дуже любили свіжий сир* (з газ.).

2. *розм.* Довго мокнути (у 1, 2 знач.). *Доки в теплому молоці накисає хліб, маємо час приготувати інші інгредієнти для котлет* (із журн.); *Може, дещо конюшини продати вдасться, але через такі мокрі жнива все те накисло, зерно руде й легке, як полова* (У. Самчук).

НАКИ́СНУТИ *див.* **накиса́ти.**

НАКІ́БЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Який накібчився. *Сироватка .. бачив накібчений профіль виголеного до синяви (коли і де встиг поголитися?), бронзового від засмаги отаманового обличчя, крутий злам брови, задумливу чи гнівну зморшку в міжбрів'ї* (Ю. Мушкетик).

НАКІ́БЧИТИ, чу, чиш, *док., кого, розм.* Прискіпуючись до когось, напасти на нього. — *Ну, здається, тут ми накібчимо цього. Безрукого... Дорвуся, нарешті, і я до нього! Вимотаємо з нього бюрократичні жили...* (О. Копиленко).

НАКІ́БЧИТИСЯ *див.* **накі́бчуватися.**

НАКІ́БЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАКІ́БЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* Те саме, що **наїжа́чуватися** 3. *Як розлютиться, знесамовитіє Мина Омелькович, накібчиться на когось, аж посірівши від люті, то можна і в ті його скажені гирі повірити* (О. Гончар); — *Перевір краще в своєму зошиті, — накібчується Сергій, а сам перебігає очима рядки цифр* (Ю. Мушкетик); // *тільки 3 ос.* Набувати злого, агресивного виразу (про обличчя). — *Ви, Максиме Петровичу, складіть з понятими акта і за легкохода справте гроші з її матері. — З матері? Який же ти проворний! — накібчилось усе обличчя Туровця* (М. Стельмах).

НАКІ́ЛЬЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накі́льчити.** *Рано навесні стратифіковане накільчене насіння персика й абрикоса висаджують на глибину 3–4 см, а на важких ґрунтах мілкіше* (з наук. літ.); *Накільчені бульби гладіолусів висаджують у добре прогрітий ґрунт* (з навч. літ.).

НАКІ́ЛЬЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накі́льчити** і **накі́льчитися.** *Висаджування саджанців плодових дерев у ґрунт варто проводити одразу після накільчення бруньок* (з навч. літ.); *Насіння спаржі висівають відразу після накільчення* (з газ.).

НАКІ́ЛЬЧИТИ *див.* **накі́льчувати.**

НАКІ́ЛЬЧИТИСЯ *див.* **накі́льчуватися.**

НАКІ́ЛЬЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накі́льчувати** і **накі́льчуватися.** *На третьому етапі (у період утворення першого зеленого листочка), одразу після накільчування, рослині рису потрібен кисень* (з наук. літ.); *Накільчування багатьох овочевих культур (моркви, петрушки, цибулі та ін.) пришвидшує появу сходів* (з навч. літ.).

НАКІ́ЛЬЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКІ́ЛЬЧИТИ,** чу, чиш, *док., що.* Створювати сприятливі умови для проростання рослин, появи кільчиків, паростків; пророщувати. *Виноградні живці, які перезимували в погребі, обов'язково накільчують, бо тільки пробуджені гілочки дадуть міцне коріння* (з газ.); *Перед висаджуванням картоплі її варто накільчити, залишивши бульби в теплому місці на кілька тижнів* (з наук. літ.).

НАКІ́ЛЬЧУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАКІ́ЛЬЧИТИСЯ,** читься, *док.* Давати, пускати кільчики, паростки; проростати (у 1 знач.), пароститися. *Буває так, що насіння накільчується раніше терміну висіву* (з наук. літ.); *Накільчилось зернятко. Уже ворушиться зародок... Наповнюється соками* (Є. Куртяк); *Осіння сівба закінчилася пізно, тому насіння встигло лише накільчитися, але добре не вкорінилося* (з навч. літ.).

НАКІ́РЧИТИ *див.* **накі́рчувати.**

НАКІ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКІ́РЧИТИ,** чу, чиш, *док., кого, розм.* Поваливши кого-небудь, насідати, навалюватися на нього. *Партнер випорскує наверх, хапає Дениса на оберемок, падає з ним і накірчує Дениса* (І. Сенченко); *Кульбака .. почепився на Бугра ззаду, встиг перегнути, повалити його, і тоді вже вони разом з Геною насіли, накірчили свого недавнього кумира, стали люто товкти його пикою в землю* (О. Гончар); *Надбіг Ситник і накірчив хлопця своїм важким жирним тілом* (П. Загребельний).

НА́КІСТЕНЬ, сня, *ч.* Болісне кісткове утворення на нозі коня, що розвивається перев. внаслідок травм. *Для точного діагностування та правильного лікування накіснів необхідна рентгеноскопія* (з наук. літ.); *На кінних перегонах скакун отримав травму передньої ноги, після чого на ній розвинувся накістень* (із журн.).

НАКІСТКОВИ́Й, а́, е́. Який знаходиться на кістці, пов'язаний з нею. *Для стабілізації заднього відділу тазу при ротаційних і вертикально-ротаційних пошкодженнях використовують накісткові фіксатори* (з наук. літ.); *Накістковий остеосинтез у наш час набув тенденції до використання малоконтактних пластин, які не перешкоджають кровопостачанню до зони перелому, сприяють більш ефективному зрощенню відламків кісток* (з наук.-попул. літ.).

НА́КІСТНИК, а, *ч.* Те саме, що **на́кістень.** *У коней унаслідок пошкодження та запалення окістя можуть утворюватися накістники* (з наук. літ.); *Гостре запалення сухожилля та утворення накістників у коня можуть бути причиною розвитку різних деформацій скакального суглоба* (з наук.-попул. літ.).

НА́КЛАД¹, у, *ч.* 1. Сукупність тотожних примірників якої-небудь книжки, виданих одночасно; тираж *(див.* **тира́ж²**). — *Власне був тут поліційний комісар. Весь наклад простісінько з друкарні поволік до прокураторії* [прокуратури] (І. Франко); *Там до Вас мали приїхати люди .. по сі книжки, не знаючи того, що наклад уже весь розійшовся* (Леся Українка); — *Наклад моєї праці уже давно вичерпаний, але для вас у мене знайдеться ще якийсь екземпляр* (В. Домонтович).

2. *у знач. присл.* **на́кладом.** За чий-небудь рахунок, гроші і т. ін. *Він мав заїхати в ваші краї і казав, що завезе Вам книжки, що в останньому часі вийшли його накладом* (В. Самійленко); *Сумуючи, Григорій зблизився з десятилітнім бідним бурсаком Правицьким Яшею, відвідував, коли малий хворів, пошив йому своїм накладом чоботи...* (Василь Шевчук).

НА́КЛА́Д², у, *ч., розм.* Те саме, що **зби́ток** 1. *Без ями гребля, а без накладу зиск не буде* (Номис); [Х р а п к о:] *Я вам по правді кажу: узявся за Перепадю се діло вести .. А тільки мені шкода, що от ви, може, люди й небагаті, та в накладі зостанетесь!* (Панас Мирний); // Витрата, затрата чого-небудь. *Герман, обмивши з немалим трудом та накладом мила і навіть дрібного піску своє тіло від ропи, .. перебрався по-людськи* (І. Франко); *Чимало їх* [коней] *паслося на великому муравнику, котрий Кочубеїха з таким накладом праці виплекала перед ґанком і на котрий навіть курки не вільно*

було впустити (Б. Лепкий); *Султанка хотіла оглянути старезні шахти. Вони з неімовірним* [неймовірним] *трудом і накладом праці вкопані в надзвичайно тверді, блискучі скелі граніту і що далі, то вужчі* (О. Назарук).

НА́КЛА́Д³, у, *ч., розм.* Що-небудь накладене кудись (перев. у багаття). *Іван встромлює очі в живий вогонь .. Весела грань сміється до Івана з-під важкого накладу і раптом чезне* (М. Коцюбинський); *Ватра! Колись-то, бувало, покладеш добрий наклад, прикинеш його хмизом, і гогоче вогонь на високій полонині; як золоті джмелі, летять і летять іскри до чорного неба* (С. Скляренко).

НАКЛАДА́ЛЬНИК, а, *ч.* Той, хто накладає що-небудь. *Глевку їжу майже неможливо було пхати до рота, вона застрягала в горлі й лишалась на тарілці в такій кількості, що повар точно мав прославитись як найщедріший накладальник порцій у довколишніх селах* (І. Карпа).

НАКЛАДА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **накладáльник.** *Дівчина підпрацьовувала накладальницею тіста на хлібокомбінаті* (з газ.).

НАКЛАДА́НЕЦЬ, нця, *ч., розм.* Те саме, що **бутербрóд.** *На столі красувалися курячі фрикасе, теляча душенина, бараняча печеня .. та велика таця з накладанцями* (Ю. Винничук); *На ранок ми зустрічаємося до сніданку. Трав'яний чай, завивані накладанці з лавашу і сиру, свіжі овочі* (Любко Дереш).

НАКЛАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накладáти** і **накладáтися.** *У бічних приміщеннях стодоли завжди накладали дощану підлогу — "міст" з жолобом посередині, а по боках з дерев'яними жолобами — "яслами" для накладання кормів худобі* (з наук.-попул. літ.); *Олексій з гордістю оповідав про те, що руські хитреці* [хитруни] *винайшли спосіб накладання емалі* (А. Хижняк); *Я розучився писати картини чи просто втратив інтерес до накладання фарб на полотно* (В. Лис); *Накладання на Шевченкову поезію залізної павутини методологічних догм убиває її живу плоть* (І. Дзюба); *Спокійно і зрозуміло вона розповідала про драматичні збіги обставин, накладання часів і просторів, запаморочливі переплетіння екзистенцій та подій, які за хвилину перевертають догори ногами долю людини* (К. Москалець).

НАКЛАДА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАКЛА́СТИ,** адý, адéш, *док.* 1. *що.* Покривати чим-небудь, класти, прикладати що-небудь зверху. *Боян віщий свої десять пальців на струни накладає* (Панас Мирний); *Якось підійшли до нього* [жеребця], *гладимо шию, живіт, тихенько накладаючи сідло* (М. Сиротюк); *Не чекаючи, доки чоловік дістане з буфета салфетку, накладає* [жінка] *йому на груди великого кухонного рушника* (Ю. Бедзик); *Він відчув, як на нього наклали .. маску, і зрозумів, що лежить на операційному столі* (М. Стельмах); // *розм.* Те саме, що **надівáти** 1. *Я приношу маненьку книжечку, тато накладає пенсне на носа й починає читати по-французьки* (Л. Старицька-Черняхівська); *Принцеса велично, рівно підходить до сього капелюша й спокійно накладає на червону корону* (В. Винниченко); *Голову заміжні жінки покривали очіпком, на який накладали домоткану намітку* (з наук.-попул. літ.); *Він ще не встиг накласти окуляри, погано бачив* (М. Коцюбинський); *Наклав* [Юрко] *шапку, зав'язав поворозки, повільно дістав із кишень рукавиці, неспішно натягнув їх* (Є. Гуцало); *Накинув* [Хома] *на плечі сіряк, на голову наклав бриль* (Ю. Хорунжий); // Ставити, встановлювати для роботи, дії. *Радист накладає пластинку, накручує* (О. Гончар); *Він* [Дмитро Іванович] *сам розганяв розчин електрофорезом, сам спорскував розчинником хроматографічний папір, сам накладав рентгенівську плівку* (Ю. Мушкетик); // Кладучи зверху, прикладаючи що-небудь до якоїсь частини тіла, закріплювати. *І батько відмочує теплою водою присохлу намітку та вату, накладає свіжу, зав'язує і відходить знову до машини...* (У. Самчук); *Біля них* [поранених] *клопоталися знахарі та костоправи, що витягали з ран стріли, тамували кров, складали і зв'язували розтрощені кістки, накладали пов'язки* (В. Малик); — *У вас пошкоджені кістки. Лікар наклав гіпс* (Ю. Винничук).

2. *чого, що.* Класти що-небудь кудись у якій-небудь кількості. *Біля довгих на колесах кормушок для коней вештається двоє хлопців: сіна в кормушки накладають* (А. Головко); *Волох накладав на тарілку сріблясті, немов металеві, шматочки оселедця і був цілком зайнятий цією справою* (В. Собко); *Я почав накладати в миски страви й розливати у склянки добову норму трунку* (Р. Іваничук); *Наклавши на плече гору прання, пішла* [Орися] *розвішувати його на тину* (Григорій Тютюнник); // Кладучи, наповнювати, навантажувати що-небудь чимсь. *Стара циганка накладала червону люльку свіжим тютюном* (М. Коцюбинський); *Під горою селяни вже накладали дерево і голосно кричали, гуртом звалюючи його на розведеного воза* (М. Івченко); *Зблизька пізнав* [юнак], *що накладають у човни випарену з морської води сіль* (Н. Королева); *А сам* [Еней], *вернувшися в будинки, Своє лахміття позбирав; Мізерії наклав дві скриньки, На човен зараз одіслав* (І. Котляревський); *Стара Плескачиха наклала школярам повні кишені пряників, медівників, яблук та груш, коли відходили* (А. Чайковський).

3. *що.* Наносити на яку-небудь поверхню шар чого-небудь (про фарбу, лак, клей і т. ін.). *Якби я всіми барвами владала, то я б на барву барву накладала і малювала б щирим самоцвітом* (Леся Українка); *Малювали* [учні] *мовчки, прикусивши язики, старанно виводили лінії, накладали тони й півтони* (Ю. Збанацький); *Я став гарячково накладати фарби на полотно.., бо раптом відчув давню, вже майже забуту пристрасть писати картини* (В. Лис); *Адам .. взяв ринву і вмурував її в греблю; зверху ще наклав товстенько глини* (В. Близнець).

4. *що, перен.* Позначати, залишати слід і т. ін. на кому-, чому-небудь. *Як більшість людей його фаху, на яких бурхливий плин їхнього життя накладає свою познаку, Уралов був життєлюбом, запальним, компанійським хлопцем* (О. Гончар); *Він дивився на Орлюченка і не пізнавав його. Риси суворої мужності наклала Вітчизняна війна на його молоде добре обличчя* (О. Довженко); *Жадібно вдивлялись* [Дмитро і Яринка] *одне в одного очима, радіючи зустрічі, тривожачись і шукаючи ті зміни, які мало накласти на обличчя важке життя і розлука* (В. Козаченко).

5. *що.* Зобов'язувати що-небудь робити, піддавати чому-небудь, приписувати додержання чогось. — *В такому разі я накладаю не цивільний, а військовий секвестр* (Ю. Смолич); *Часом навіть накладав* [Сірко] *на себе єпітимію — спав на голій землі і їв пісну страву, і все одно од кінчика чуприни й до кінчиків нігтів його проймала, пронизувала жага життя, кохання* (Ю. Мушкетик); — *На нас близько тисячі карбованців прибуткового податку наклали!* (В. Підмогильний); — *Гайдучок наклав штраф?* (Б. Харчук).

6. *тільки недок., з ким і без дод., заст.* Мати стосунки з кимсь; діяти заодно, у згоді з ким-небудь. — *А все-таки треба б нам другого голову обрать, бо цей нам не сподобний: вже дуже з шинкарями накладає* (І. Нечуй-Левицький); *Він* [Рябченко] *мало хазяйнував, трохи шив чоботи, а більше — подейкували люди — накладав із злодіями* (Б. Грінченко); [Л ю ц і й:] *Яка б йому вигода була й тобі, як ти тоді центуріона кликав на нашу згубу! Ви обоє вкупі там накладали!* (Леся Українка); — *Я не вірю, ніби полковник війська реєстрового, пан Кричовський, накладав з цим сотником Богданом...* (П. Панч).

7. *кому і без дод., розм.* Бити кого-небудь у щось, по чому-небудь. *Почали накладати* [слуги] *йому палицями по спині, і закричав, застогнав і зав'юнився Василь* (Валерій Шевчук); *То кийок мережаний поламає* [Василь], *то пужално цяцьковане закине, то м'яч украде .., а часом і боки накладе Грицькові* (Панас Мирний); — *Треба змовчувати, а то ще накладе по гамалику отут серед степу. Здоровий же* (Григорій Тютюнник); // *кого.* Убивати кого-небудь масово. — *А до першого батальйону дорога прямо. Туди, де найбільше стріляють. Там нашого брата наклали!* (Ю. Бедзик); *Наліво й направо мечем рубаючи, багато наклав він там сарацинського трупу* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

8. *що.* Розпалювати, розводити (про багаття, вогнище і т. ін); розкладати (у 3 знач.). *Батько накладав багаття із розпиляних полінець вишень, слив чи абрикос, які, перегорівши, надавали нашим копченостям фруктового аромату* (із журн.); — *Няню, піду я доглядати грушу. Прийшов до груші, наклав собі вогню, сів і пече сало* (з казки); *На пасовиську над Дністром конюхи наклали огонь і, сидячи біля нього, курили люльки* (І. Франко); *Неповороткий Вишата постягав сулицею павутиння з кутків ловецької хижі, приніс із лісу трухнявих пнів і наклав у вогнищі багаття* (І. Білик).

(1) Наклада́ти / накла́сти ве́то *на що* — забороняти приймати рішення, з яким не згоден той, хто має на це право. — *І він* [Горленко] *обиратиме короля і накладатиме "veto"* [вето] *на закони, зазнаючи "золотої вольності" й непідлеглості справжньої шляхти* (З. Тулуб); *Перший бій він* [Іван Багряний] *дав наглядачам над літературою, коли цензура наклала була вето на його поему "Аве Марія"* (О. Шугай); **(2) Наклада́ти / накла́сти (наки́нути, покла́сти** *і т. ін.)* **поку́ту** *на кого, кому і без дод.* — покарати кого-небудь якимсь способом за вчинений злочин, провину і т. ін. *І всюди був він — отець Іван Стах. Уводив у життя, вінчав, ховав, наставляв і розраджував, відпускав гріхи і накладав покуту* (І. Чендей); — *Ну що, Степане, якби тебе оце почув отець Пимен? От би покуту наклав!* (Дніпрова Чайка); — *Хай панотець накладе на них* [підмайстрів] *сувору покуту, — задоволено потирав руки іконописний дідок* (З. Тулуб); **(3) Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) обо́в'язок (обо́в'язки)** *на кого* — зобов'язувати кого-небудь діяти певним чином, виконувати, робити щось. *"Але ця праця говорить про Ватині почування... накладає на мене ніби якусь повинність, гм!.." — подумав Леонід Семенович* (І. Нечуй-Левицький); *Остап трохи комплексує через те, що познайомився із батьками Ірен, це, начебто, накладає якісь обов'язки* (С. Процюк); *Дуже Вам дякую за ту віру, яку маєте до мене, бажаючи накласти на мене високий обов'язок стежити за Вашими виданнями* (М. Коцюбинський); *Хто наложив на мене обов'язок будити мертвих, тішити живих калейдоскопом радощів і горя?* (Леся Українка); **(4) Наклада́ти / накла́сти резолю́цію (резолю́ції)** — надписувати на діловому папері свій висновок, своє рішення. *Часом і якісь людські заяви Перегуді підсовував* [Кузьма], *і Перегуда накладав на них резолюції* (В. Кучер); **(5) Наклада́ти / накла́сти стя́гнення** *на кого* — карати кого-небудь за невиконання або порушення чогось. — *А за ваш вчинок, — переходячи знову на офіційний тон, сказав Микола Леонідович, — я накладаю на вас стягнення, суворовець Криничний Ігор* (І. Багмут); — *Накладіть на мене яке завгодно стягнення, я заслужив його* (Д. Ткач); **(6) Наклада́ти / накла́сти шви (шов)** — зшивати краї рани. *Запитує* [Рома] *про рану, чи не було боляче, коли накладали шви* (А. Дністровий); *Заброда швидко і вправно витяг великого осколка, обробив рану, наклав шви* (В. Кучер); *Ольга Дмитрівна вправно і швидко вийняла з ноги Омельчука невеликий осколок бомби, наклала на рану шов* (Ю. Збанацький).

◊ **Дава́ти** *(рідше* **наклада́ти, відва́жувати) / да́ти** *(рідше* **накла́сти, відва́жити) зда́чі** *див.* **дава́ти; Душе́ю наложи́ти / накла́сти** *див.* **наложи́ти; Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь** *див.* **ки́дати; Накида́ти (наклада́ти, надіва́ти** *і т. ін.)* **/ наки́нути (накла́сти, наді́ти** *і т. ін.)* **ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)]** *див.* **накида́ти**[2]; **(7) Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток)** *на кого — що і без дод.* — впливати, діяти на кого-, що-небудь, позначатися на комусь, чомусь. *Казенна обмеженість науки та крайній клерикалізм кладуть видиме клеймо на молодих людей* (Леся Українка); *На вигляд їй років за тридцять. І час поклав уже своє тавро: втома в очах і ледве помітні зморшки в куточках різко окресленого рота* (А. Головко); *Все знову нагадало про себе: і холодна клуня, і вартовий за дверима, і смерть, що вже наклала свій знак на пожовтіле обличчя льотчика* (Ю. Бедзик); *Дитинство наклало відбиток на всю творчість О. Довженка* (із журн.); **(8) Наклада́ти / накла́сти в поти́лицю** *кому і без дод.* — дуже бити кого-небудь (перев. по голові). *Демонстранти змішались і тікали. Їх наздоганяли, накладали в потилицю, накручували вуха* (Ю. Смолич); **(9) Наклада́ти / накла́сти здоро́в'ям** — ослабляти, підривати свої фізичні сили, утрачати здоров'я. — *Не одну я нічку не спала, не один день гірко працювала, здоров'ям накладала* (М. Коцюбинський); *Такий уже характер у старого й молодого Завадків, що скоріше здоров'ям своїм накладуть, ніж дане слово зламають* (Ірина Вільде); **(10) Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) голово́ю** — гинути в боротьбі, у бою і т. ін. *Щодня, щогодини наш брат накладає головою у війні з ворогом* (П. Колесник); *Колись у цьому монастирі жила й тут таки померла .. черниця Марія, в мирі* [миру] *Мотрона Кочубей, донька того Кочубея, генерального судді, що наклав головою на пласі в Борщагівці* (М. Лазорський); *Порозмітала їх козацька сила. Багато шляхти наложило головою* (Я. Качура); *Щось було в його долоні батьківське, лагідне, бо маленька Танька, котрої татко вже рік як наклав в партизанах головою, раптом пустила сльозу* (Ю. Бедзик); **(11) Наклада́ти / накла́сти** *(рідко* **наложи́ти) життя́м** — умирати, гинути. *Два десятки пістолетів, які б знайшлися в делегатів, це було ніщо, та й чи варто накладати життям з дурного протесту?..* (Ю. Смолич); *Семен життям наклав за цюю правду* (Іван Ле); **(12) Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) на се́бе**

ру́ки — заподіювати собі смерть. [А н т о н:] *Нехай накладають на себе руки ті, за котрими є кому жалкувати* (М. Кропивницький); *Не накладати ж на себе руки, не лягати ж заживо в землю* (І. Цюпа); — *Від різок, діду, і в печі не сховаєшся! Вже коли їх присуджено, так і доведеться або прийняти, або руки на себе наложити* (О. Кониський); *А другого дня вся камера піднялася на ноги: отой чоловік наклав на себе руки* (А. Дімаров); **(13) Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) ру́ку** *(грубо* **ла́пу***) на що* — привласнювати щось, заволодівати чим-небудь. *Я починав виразніше бачити обличчя режиму, що так не по-людському жорстоко накладає руку на найсвітліше почуття людини — бажання знати* (Г. Хоткевич); — *Наші опікуни .. хочуть тепер наложити руку на ті ваші гроші* (І. Франко); *А на решту* [грошей] *вона наклала руку* (С. Чорнобривець); **(14) Накла́сти / наклада́ти ру́ки** *на кого, що* — ударити, вбити кого-небудь або посягнути на когось, щось. — *Батько мій не скривдить тебе, не накладе на тебе свої руки* (І. Нечуй-Левицький); — *Я з Денисенком накладу руки на Горицвіта* (М. Стельмах); **(15) Наклада́ти / накла́сти табу́** *на що, книжн.* — забороняти певні дії, слова і т. ін. *Глядач просто не бачить науково-популярних фільмів. На ці короткометражні фільми кінопрокат наклав священне табу* (із журн.).

НАКЛАДА́ТИСЯ, а́ється, *недок.*, **НАКЛА́СТИСЯ,** аде́ться, *док.* 1. Лягаючи зверху, покривати собою що-небудь. *Сюди ще заходили потім дорослі взуті чоловіки, слабенькі відбитки підошов накладалися один на один, й такі слідові візерунки ні про що розказати не могли* (А. Кокотюха); * Образно. *Зависла навколо тиша, солов'ї уже не співали, здається, не пахли бузки, бо темна ніч наклалася на землю* (Валерій Шевчук); // Змішуючись, роблячись невиразним, переставати розрізнятися (для зору, слуху і т. ін.); зливатися (у 2 знач.). *Нечутні коливання інфразвуку модулювалися, накладалися на електромагнітні радіохвилі* (В. Владко); *Голоси співрозмовника й автора весь час перетинаються та змішуються ритмічно і стилістично, накладаються один на другий, уривають один одного в діалогах* (І. Драч); *Може, це просто видіння, яке тане у відблисках променів, що накладаються одне на одне* [один на одний] (Ю. Винничук); *Смарагдові прикраси перемішаються в моїй пам'яті з кольорами опалого листя і назвами станцій підземки, обличчя накладуться одне на одне* (К. Москалець).

2. *розм.* Наїдатися досхочу. *Охрім вишкрібав ложкою казанок. — А ніяк не накладешся! — вилаяв його Латочка* (Григорій Тютюнник).

3. *тільки недок.* Пас. до **наклада́ти** 1–5, 8. *Для вимірювання обхвату грудей чи стегон сантиметрова стрічка накладається по найвищих точках* (з навч. літ.); *Коли торт добре застигне, на нього накладаються ягоди та шматочки фруктів, заливається желе* (із журн.); *Прикрашали селянське помешкання дерев'яні лави з поруччям і спинками, на яких олійними фарбами на темно-зеленому, блакитному, коричневому тлі накладалися мотиви рослинної тематики* (з наук.-попул. літ.); *Українство переслідувалось з особливою ненавистю. За одну розмову по-українському в стінах фабрики накладався штраф* (В. Винниченко); *Видно, багаття накладалося ще ввечері, бо ще й досі в ньому червоно блимали жаринки* (з газ.); // *безос.* — *Треба наперсток собі купити. Тільки на який палець його накладається?* (О. Маковей).

НАКЛА́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накла́сти.** *Серед образа був намальований амвон, неначе дві перекинуті сковороди, накладені одна на другу* (І. Нечуй-Левицький); *Ярмо було накладене на шию дикому турові, загнаному, знесиленому, але овіяному ще степовим вітром* (М. Коцюбинський); *Пов'язка, накладена Ольгою нашвидку там, у шпилях, зсунулася з Марининої голови* (Микита Чернявський); *Городянин, сміючись, везе перекособочену, криво накладену гарбу* (О. Гончар); *На дрібних недорозвинених губах густо накладена помада* (Ірина Вільде); *Знизу були барви, вони зливалися воєдино, хоч і не так, як у Міщила, а тут князь не бачив нічого, окрім сірого розчину, накладеного товстим шаром на стіну, і безладноповтикуваних у той розчин неоднакових скелець і камінців* (П. Загребельний); *Гетьман одповів, що козаки раді б служити королеві, але тільки з умовою: щоб з них було знято присуд, накладений на них безневинно* (А. Кащенко); *Швидко в палениці гудів і тріщав уже чималий огонь; купа вугля, накладена палячем, завалилася, жевріючи та тріскаючи* (І. Франко); // **накла́дено,** *безос. пред. Тут на круглому столі накладено усяких зимніх страв, печива й м'ясива, пиріжків, маринованих риб і грибків, сушених і в меді варених овочів* (Б. Лепкий); *Під стіною накладено мішків* (Ю. Яновський); *Фарб накладено щедро на полотнах, товсто, здається, ось-ось потечуть...* (О. Гончар).

НАКЛА́ДЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накла́сти** 1, 3–5. *При непрохідності стравоходу необхідна операція із накладенням штучної зовнішньої шлункової фістули* (з навч. літ.); *Накладення акрилових фарб на підготовлені поверхні вимагає спеціальних умов* (з газ.); *При виявленні порушень митних правил службова особа митного органу приймає одне з таких рішень: накладення адміністративного стягнення, припинення провадження у справі, порушення кримінальної справи* (з наук.-попул. літ.).

НА́КЛА́ДКА, и, *ж.* 1. *тільки* **на́кладка.** Предмет або пристрій, який застосовують для накладання на що-небудь або прикривання, з'єднання і т. ін. чого-небудь. *Він мало вірив, що оті гіпсові накладки, оте лежання в твердих лещатах дасть хворим якусь користь* (Ю. Збанацький); *Вона виглядає зовсім хворою і змученою, шкіра блідо-сіра, на правій щоці накладка зі складеного бинта й лейкопластиру* (А. Дністровий); *Накладки гальмівних автомобільних колодок зазнають постійного деформування і зношування* (з навч. літ.).

2. *тільки* **на́кладка.** Прикраса із золота, срібла і т. ін., яка накладається на що-небудь для оздоблення. *Перед очима Антона Никандровича .. заблистіла в червонастому світлі, звільнена від кольористого прикриття, металічна розрізачка для книг, подібна до старовинного кинджальчика з кістяними накладками на колодочці* (В. Барка); *Весь у білому, підперезаний ремінним поясом з китицями і срібними накладками, з коротким мечем при боці, він скидався на білого лебедя...* (В. Малик); *Чаші з Гордіївського могильника на Вінничині були оздоблені золотими накладками* (з наук. літ.); *Звичайна наременна гарнітура виготовлялася із срібла та бронзи; відомі розкішно прикрашені в поліхромному стилі накладки та наконечники з золота, срібла та їх комбінацій* (з наук.-попул. літ.).

3. *розм.* Помилка, недогляд, промах у роботі акторів, музикантів, співців і т. ін. *Спектакль повинен був іти "колесом", без жодної накладки. Ролі треба було знати, суфльо-*

ра [суфлера] *треба було слухати* (Ю. Смолич); *Медведев* [Медвєдєв] *не підвів, впорався з роллю, хоча окремі накладки і були: не в той бік повернувся, занадто швидко, легко зробив перші кроки, та це ніхто, крім режисера, не помітив* (Б. Левін).

НАКЛАДНИ́Й, а́, е́. 1. Накладений, прикріплений поверх чого-небудь або на щось. *Мундир кольору хакі з великими накладними кишенями на грудях тиснув його і дратував* (Ю. Бедзик); *Над Людмилиною головою висять імпортні шкіряні пальта й піджаки, легкі спортивні курточки, штани-сафарі з великими накладними кишенями* (В. Яворівський); *Правитель канцелярії сидів за широчезним столом, спокійний і величний, з рудими бакенбардами, накладним, накучерявленим волоссям — ховав у такий спосіб лисину* (Валерій Шевчук); — *Зроблю собі накладні манжети. Вони охоплюватимуть руку, застібатимуться на ґудзик* (Г. Вдовиченко).

2. *у знач. ім.* **накладна́,** но́ї, *ж.* Супровідний документ при перевезенні, передаванні вантажу, різних товарів або грошових розрахунків і т. ін., який є доказом їх прийняття. *Мокієнко виніс чорнило та квач, і одразу ж замаркували вантаж — написали, куди, кому, що і від кого. Потім виписали ще й накладну, як належить* (І. Багряний); *Коли .. Лужінський* [Лужинський], *кропітко перевіривши накладну, урочисто розписався в ній кілька разів, капітан голосно запропонував йому пообідати* (Іван Ле); *Парубок бере з рук Яремчука підписану накладну і біжить до машини* (І. Цюпа).

△ **Накладна́ пла́та** *див.* **пла́та**[1]; **Накладні ви́трати (вида́тки)** *див.* **ви́трати.**

НАКЛА́ДНО, *присл., розм., рідко.* Досить дорого, невигідно. — *При нещасті й розумний подурнішає, а нам, Хомо, дурнішати не з руки, накладно обійдеться* (Є. Гуцало); // *у знач. пред. Наймати ж письменних людей, умілих до лічби, хоча б у тій же Греції — Аріант не захотів: і накладно, і непрестижно* (В. Чемерис); *Та теперка тримати кабанця накладно, не під силу їм — мама каже, що вона стара й недужа, а Іван — ледащо* (В. Лис).

НАКЛА́НЯТИСЯ, яюся, яєшся, *док., розм.* 1. Багато, досхочу покланятися кому-небудь. *Повертаючись із церкви, дядько Яків добряче накланявся, не встигаючи знімати капелюха, бо старий і малий знав цього доброго чоловіка* (із журн.); // Багато разів згинаючись, виконати певну роботу. — *Скільки ми з серпом за свій вік накланялись, — доказала таки свою думку Мокрина* (А. Головко).

2. *перен.* Принизливо запобігаючи перед ким-небудь, попросити про когось, щось багато разів. — *Доки навіть я випрошу коней, то накланяюсь, — скривилась Серафима Марківна* (О. Копиленко).

НАКЛА́СТИ *див.* **наклада́ти.**

НАКЛА́СТИСЯ *див.* **наклада́тися.**

НАКЛА́ЦАТИ, аю, аєш, *док., чого, що, розм.* Клацаючи, нафотографувати або надрукувати певну кількість чого-небудь. *Перев'яз заніс фотографії, які він наклацав у Флоренції* (В. Дрозд); *Батько наклацав так багато фотознімків із краєвидами, що перенесли б мене у знайомі, рідні місця!* (О. Шугай).

НАКЛА́ЦАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, досхочу або до втоми поклацати. *Сергієві вдивовижу, чого це Оксані Іванівні заманулося виїхати в ніч. Хіба не наклацалась за день на рахівницях* (Ю. Мушкетик); *Вони стояли одна біля одної й дивилися на папараці .. Почекавши, доки двоє телепнів — молодий і старий — наклацаються, спинивши перед тим жестом охоронця, Таумі кинулася до старшого* (В. Лис).

НАКЛЕ́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накле́їти.** *За спиною у вартового знайшли наклеєну кимсь... партизанську листівку!* (І. Нехода); *На папці був наклеєний папірець з переліком документів* (М. Зарудний); *Кожна марка акуратно наклеєна, ще й цигарковим папером прикрита* (А. Дімаров); *Іванка з переможним виглядом розкладала .. альбоми з наклеєними панночками і перемальованими квітами, з сукнями, капелюхами, віялами та іншими жіночими дурницями* (С. Андрухович); // **накле́єно,** *безос. пред. У лівому куточку конверта було наклеєно синеньку стрічечку, на якій білими літерами було написано іноземні слова, а у правому — аж сім різнокольорних марок* (В. Нестайко).

НАКЛЕ́ЇТИ *див.* **накле́ювати.**

НАКЛЕ́ЇТИСЯ *див.* **накле́юватися.**

НА́КЛЕЙКА, и, *ж.* Ярлик, етикетка, папірець і т. ін., які можуть наклеюватися на що-небудь. *Кирило Гнатович поставив на стіл пляшку горілки, а Іван Костьович — червоного вина з красивою наклейкою* (І. Сенченко); — *В руках плащ та старий чемодан з наклейками іноземних готелів* (О. Корнійчук); *Найчистіша краса з його дотеперішнього досвіду, київські краєвиди, уподібнилися раптом до барвних наклейок на бонбоньєрках* (Олекса Ізарський); *Коробки з-під сірників — цілий скарб. Їх у мене близько десятка, і майже всі з різними наклейками* (А. Михайленко); *За той час для дітей з'явилося чимало розваг: мультсеріали, комп'ютерні ігри, колекціонування наклейок* (Г. Пагутяк).

НА́КЛЕП[1], у, *ч., техн.* Зміна структури й властивостей металів і сплавів, викликана пластичною деформацією. *Водневий наклеп металу є природним наслідком процесів, які розвиваються спонтанно й призводять до вирівнювання хімічного потенціалу водню в окремих ділянках металу* (з наук. літ.); *Частина металу, що лежить під різцем, стискується ним і деформується, унаслідок чого на ньому утворюється поверхневе затвердіння, або наклеп* (з наук.-попул. літ.); *При низьких температурах кінця кування метал набуває так своєрідного ковальського наклепу* (з навч. літ.).

НА́КЛЕП[2], у, *ч.* Неправда, поширювана з метою знеславити, зганьбити, заплямувати кого-небудь; поширення неправдивих відомостей. *Довго-довго, не один десяток років буде проводжати мене мати, дивлячись крізь сльози на дорогу, довго хреститиме мені слід і стоятиме з молитвами на зорях вечірніх і ранішніх, щоб не взяла мене ні куля, ні шабля, ні наклеп лихий* (О. Довженко); [Г і б с о н:] *Це вже наклеп на цього генерала. Він цілком порядний чоловік* (В. Собко); *А скільки всюди наклепів, єхидних усмішок, прихованих і відвертих намагань знеславити ім'я співця?* (І. Пільгук); — *Хто вам розповів? Це жахливий наклеп! Я князя обожнював! Не смійте мене ганьбити!* (Ю. Винничук).

◊ **Зво́дити (ізво́дити, наво́дити) / звести́ (ізвести́, навести́) на́клеп (пеню́)** *див.* **зво́дити.**

НАКЛЕ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наклепа́ти**[1]. *Зв'язки в наклепаному металі перевищують міцність основного металу* (з наук. літ.); *Після механічного оброблення в поверхневому наклепаному шарі металу можуть з'явитися тріщини, що розвиваються під дією навантаження за підвищеної температури* (з наук.-попул. літ.); *Дай .. швидше наклепані коси, Жниво покірне клади у покоси* (Я. Щоголів).

НАКЛЕПА́ТИ[1] *див.* **накле́пувати**[1].

НАКЛЕПА́ТИ[2] *див.* **накле́пувати**[2].

НА́КЛЕПКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **за́кле́пка.** *Наклепки виготовляють зі сталі, алюмінію, латуні, міді та інших металів* (із журн.); *До комплекту гальмівних колодок також входять алюмінієві наклепки* (з газ.).

2. *техн.* Затвердіння металу, яке утворюється внаслідок його деформації в холодному стані. *Наклепка є результатом ущільнення металу* (з навч. літ.).

3. *рідко.* Те саме, що **кно́пка** 3. *Чоловік у бойовій шкіряній куртці з мідними наклепками підвівся і ґречно привітав непроханих гостей* (Ю. Логвин).

НАКЛЕ́ПНИЙ, а, е. Стос. до наклепу *(див.* **на́клеп**[2]). *Маю в спадок від тюрем сухотні легені, А від матері — слово гірке і сумне. Шпигування, доноси наклепні і дійсні, Перемучене слідство, не схоже на гру...* (П. Гірник).

НАКЛЕ́ПНИК, а, *ч.* Той, хто поширює наклеп *(див.* **на́клеп**[2]) на кого-, що-небудь. *Народна душа плакала над своїм тяжким горем, плакала на наклепників, що жили його* [народу] *потом і кров'ю й завдали йому стільки муки* (Н. Кобринська); *Якщо людина .. приховуватиме свої добрі почуття, то тим легше й охочіше приховуватиме вона зло, неправду, така людина може стати наклепником, анонімником* (П. Загребельний); — *Навіщо ви говорите це? — Він був переляканий і злий, ліва щока його сіпалась. — Це все брехня. Ви... ви — наклепник* (Ю. Бедзик).

НАКЛЕ́ПНИЦЬКИ. Присл. до **накле́пницький.** *Свідок навіть у залі засідань наклепницьки перекручував факти та події, звинувачуючи сусіда в крадіжці* (з газ.).

НАКЛЕ́ПНИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до наклепу; який містить у собі наклеп *(див.* **на́клеп**[2]). *Викидати до кошика наклепницькі заяви вже не доводилось після того, як він, виявивши одного анонімника, врізав йому сувору догану* (М. Дашкієв); *І ще добре, як та анонімка потрапить до Волощука, а не десь далі, Волощук сам колись натерпівся од цих анонімок, одразу розпізнає наклепницький стиль* (В. Шкляр); *Дев'ять разів я стояв перед судом як відповідач — від мене вимагали офіційного спростування власної наклепницької писанини* (А. Кокотюха).

НАКЛЕ́ПНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **накле́пник.** — *То це я наговорниця й наклепниця? — аж підскочила на лаві Гапка* (Валерій Шевчук); — *І не згадуй мені всує Всевишнього, наклепнице! Геть!* (Г. Тарасюк).

НАКЛЕ́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накле́пувати**[1]. *Періодично проходячи через стадії наклепування й відпочинку, металева фаза постійно генерує активні центри, сприяючи крекінгу макромолекул* (з наук. літ.); *Традиційні методи зміцнення металевих виробів — наклепування, легування, термічне, термомеханічне та механотермічне оброблення* (з навч. літ.).

НАКЛЕ́ПУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.,* **НАКЛЕПА́ТИ,** наклепа́ю, наклепа́єш *і* наклеплю́, накле́плеш, *док., що, чого.* 1. Клепаючи (у 3 знач.), виготовляти що-небудь у якійсь кількості. — *Беріть, сміливці, святу зброю! — щедро призапрошував коваль. — Ми з сином потихеньку та помаленьку за весну наклепали* (В. Чемерис); // *перев. док., перен.* Виготовляти, робити, створювати і т. ін. щось у великій кількості. — *Візиток кожен, в кого є трошечки грошей, наклепати собі може будь-яких* (А. Кокотюха); — *Я навіки ввійду в історію, але помру в злиднях, у той час як хтось, скориставшись моїми ідеями, наклепає десяток промислових патентів і за п'ять років стане мільярдером* (М. Кідрук).

2. Те саме, що **клепа́ти** 1, 2. *Щоб виїхати йому на цей лан, спершу довелося зробити до воза люшню, й перемонтувати грабки, і наклепати косу...* (Ю. Мушкетик); *Гарний господар вміє і косу, і сапку наклепати, і топорище гарне витесати* (із журн.); *Накладки на гальмівні колодки можна наклепати власноруч* (з газ.).

НАКЛЕ́ПУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.,* **НАКЛЕПА́ТИ,** наклепа́ю, наклепа́єш *і* наклеплю́, накле́плеш, *док., що, на кого і без дод., розм.* Наговорювати на кого-небудь неправду; поширювати про когось брехню. *Нема бридкіших людей, як отакі боягузи, що .. наклепують всякий бруд на того, кого ще так недавно боялись* (Леся Українка); — *Не наклепуй на себе, Ольго, — заперечила Мар'яна. — Вже коли хтось в нас на факультеті був добрим до товаришів, чуйним з потреби, не з обов'язку, так це, звичайно, ти* (О. Гончар); — *В чому, власне, Степанюка звинувачують? — спитав я Подолюка. — Знову хтось наклепав* (Р. Федорів); *Чи справді так було, чи на нього наклепали, але його звинуватили, ніби він своїм кораблем перевозив зброю ворогові раджі* (Ю. Логвин).

НАКЛЕ́ПУВАТИСЯ, ується, *недок., техн.* Змінювати структуру й властивості металу під впливом його деформації в холодному стані. *Титан легко наклепується при пластичній деформації* (з наук. літ.); *Мідний дріт різних діаметрів виробляють на волочильних машинах. Проходячи через волоки, дріт наклепується* (з навч. літ.).

НАКЛЕ́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накле́ювати.** *Сіра стіна, покрита різнобарвними шматами паперу, наклеюваними день у день, здираними безладно, виглядала, як паяц* (І. Франко); *Перед нанесенням клею на наклеювану деталь її необхідно ретельно очистити від пилу та бруду* (із журн.).

НАКЛЕ́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накле́ювати.** *Наклеювання ярликів на компакт-диск може призвести до зміщення центра його ваги та спричинити проблеми під час зчитування інформації* (з навч. літ.); *Перед наклеюванням шпалер на стіни варто нанести шар ґрунтівки* (з газ.).

НАКЛЕ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАКЛЕ́ЇТИ,** е́ю, е́їш, *док., що.* Прикріпляти що-небудь на якусь поверхню клейкою речовиною; клеїти (у 2 знач.). *Дід позрізував у вуликах сухі вершечки старої вощини й перебирав її на ряднині, вибираючи свіжішу й білішу вощину, котру він думав наклеювать в улики для роїв на будущий рік* (І. Нечуй-Левицький); *Всі люди, які виходили на вулиці, голосно читали гасла і об'яви, що наклеювали хлопчик і дівчинка* (О. Іваненко); *З квачем у руці, він саме наклеював на стіні будинку свіжовіддруковане, набране чорним великим шрифтом оголошення* (О. Гончар); *Було темно, і він не міг розібратися, де літери; адже можна помилитися і всі листівки наклеїти текстом до дерева* (К. Гриб); — *Я напишу та ще й марок вам дам, наклеїмо в альманасі. Добре?* (Г. Усач).

◊ **Ві́шати (кле́їти) / пові́сити (накле́їти, наві́сити) ярли́к** *див.* **ві́шати.**

НАКЛЕ́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **НАКЛЕ́ЇТИСЯ,** їться, *док.* 1. Прикріплятися, прилипати до чого-небудь; приклеюватися. *Захисна плівка на смартфон або планшет може наклеїтися погано, якщо під неї потраплять пил або інші дрібні часточки* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **накле́ювати.** *На шийку пляшки з колекційним вином наклеюється спеціальна етикетка із зазначенням року врожаю винограду, з якого виготовлено напій* (з навч. літ.); *Кожна поштова марка, яка наклеюється на конверт, повинна мати декілька ознак* (з газ.).

НАКЛЕ́ЮВАЧ, а, *ч.* Працівник, що займається наклеюванням чого-небудь. *Рекламне агентство терміново візьме на роботу наклеювача реклами на білбордах* (з мови реклами).

НАКЛЕ́ЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **накле́ювач.** *Наклеювачка шпалер; Наклеювачка ювелірних вставок.*

НАКЛИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накли́кати.** *Болеслав ішов на стольний град з військом, підступали вже до Києва, здається, й печеніги, знов накликані клятим Святополком* (П. Загребельний); *Мабуть, накликана смерть — щось хиже, безжальне, таке, що ворохобить навколо повітря і темряву* (Р. Андріяшик); *Були вони* [слова] *такі неясні, як і накликані негаданим повідомленням почуття, що поступово напливали на парубка й опанували все його єство* (І. Нижник); // **накли́кано,** *безос. пред.* — *Може, тебе наврочено або напуст накликано? Тоді піди до Килини-шептухи в Княжу Слободу, вона тебе відшепче* (Григорій Тютюнник).

НАКЛИКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наклика́ти** 2, 3. *Заздрість, накликання на інших людей усіляких нещасть, бажання їм зла тільки отруюють вашу душу* (із журн.); *Що то було? Привіт товаришам Чи до отчизни скорбне накликання?* (М. Зеров, пер. з тв. М. Лермонтова).

НАКЛИ́КАТИ *див.* **наклика́ти.**

НАКЛИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАКЛИ́КАТИ,** и́чу, и́чеш, *док.* 1. *кого, що.* Запрошувати, скликати кого-, що-небудь у якій-небудь кількості. *Гей, як крикне козаченько до гаю, до гаю: "Наїжджайте, воріженьки, сам вас накликаю!"* (з народної пісні); *Почав* [Дарій] *бенкетувати. Накликав гостей. Справляв відьомські гульбища. І болів, кажуть, тяжко* (У. Самчук); — *Параско! Схаменися! Що се ти робиш? Кого се ти накликала, кому це все наготувала?* (Панас Мирний).

2. *що, на кого — що і без дод.* Своєю поведінкою, вчинками викликати, спричиняти що-небудь небажане (гнів, біду, лихо і т. ін.). *Деякі дітиська не розуміють свого щастя і розривають заручини, накликаючи ганьбу та нещастя на свій рід* (Г. Пагутяк); *Ілліє загадково посміхнувся і цим знову накликав гнів на себе* (М. Чабанівський); *Менгу високо підняв ногу, переступив через поріг, щоб не зачепити його і цим не накликати на господаря нещастя* (В. Малик); // За народними віруваннями — розмовами, припущеннями і т. ін. виклика́ти, пророкувати біду, нещастя і т. ін. *Ганна накликала на голови бунтарів всякі нещастя за те, що через них усі не матимуть спокою, а її коханого сина чекає навіть небезпека війни* (А. Кащенко); *Журбою Не накличу собі долі, Коли так не маю* (Т. Шевченко); // Виклика́ти, розбурхувати що-небудь (почуття, думки, спогади і т. ін.); збуджувати (у 3 знач.). *Скошені трави пахли водянисто-п'янко, накликали спомини оддалеку-далеку, десь із дитинства* (Ю. Мушкетик).

3. *тільки недок., кого і без прям. дод., розм.* Голосом запрошувати кого-небудь підійти або відгукнутися; оклика́ти (у 1 знач.). *Коли невістка побігла в хату, дід став за нею накликати* (Марко Черемшина); — *Я тут!* — *озвалася Оленка, накликаючи Галю, і та проштовхалась до неї* (В. Кучер).

НАКЛИ́КАТИСЯ, и́чуся, и́чешся, *док., розм.* Багато разів покликати кого-небудь. *Ти мене накличешся ночами, Несучи розлуку за плечами, І навиглядаєшся одна* (А. Малишко); * Образно. *Час не накличеться тебе, час — не накличеться* (В. Стус).

НАКЛИКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* 1. *розм.* Те саме, що **виклика́тися** 1. *Параска, котра було проходить ні з ким не поздоровкаючись, одходить — не прощаючись, гордує людьми, тепер Параска сама накликається, сама йде побалакати між людьми* (Панас Мирний).

2. Пас. до **наклика́ти** 1, 2. *Гріховністю та злістю людською накликаються всі біди та негаразди* (з рел.-церк. літ.); // *безос. Вже більше як два роки іде у нас у Галичині театральний рух. Мало не щомісяця появляються в часописах відозви з різними підписами і без підписів, .. накликається всіх і вся до добровільного оподаткування себе на дохід театрального фонду* (І. Франко); *На свята гостей накликалося повна хата, столи накривалися найпишніші, пісні не втихали до перших півнів* (із журн.).

НАКЛИ́КУВАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **накли́кувати.** *Чути накликування Івана на козу, по якімось часі виходить Іван* (І. Франко); *Одностайний туркіт воза й накликування Мортка усипляли, як стукіт млина* (Н. Кобринська); *Король Володислав накликав його* [гетьмана Потоцького], *аби .. якось спокійно залагодив справу з Хмельницьким, та цих накликувань не слухано* (М. Грушевський).

НАКЛИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., діал.* 1. Накрикувати, покрикувати (у 1 знач.). *Діти плакали, жінки голосили, козаки накликували, та ніхто нікого не слухав* (А. Чайковський); *А відходячи накликував* [Тодорика] *ще, сміючися: "Парасинко, я навчу тебе всього, чого ти не вмієш! Чуєш? Усього, аби ти знала!.."* (О. Кобилянська); — *А почекай же ти!* — *накликувала мати.* — *Прийдеш ти мені, драбуго!* — *і вернула в хату* (Б. Лепкий); *Бурмотів* [Прокіпчук] *щось крізь сон, як би накликував на коні* (Мирослав Ірчан); *Я знаю напам'ять ті хвилі. Я стою, я їх прагну, я їх ошаліло накликую, вже по душу залитий отою водою великою* (І. Драч).

2. *кого, що і без прям. дод.* Заклика́ти. *Невідомий співак походу степового .. Давно забуту рать з сну будить віковового І до походу знай накликує нового: "За землю руськую, за рани Ігореві"* (І. Франко); *Священик накликував народ до тверезості та просвітної праці...* (Уляна Кравченко); *Почали з усіх сторін накликувати до спокою, а це знову підсилило гамір. Посипались пшикання* (Ірина Вільде).

НАКЛО́НЕНИЙ, а, е, *заст., розм.* 1. Дієпр. пас. до **наклони́ти** 1. *Під вправними руками господаря наклонений журавель швидко зачерпував воду* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який наклонився (у 1 знач.). *Вона пішла вглиб саду, між старі дерева, туди, де сад, вихилюючися к півночі, розкидався по плоскогорі, злегка наклоненій до сіножаті* (І. Франко); *Над озером здіймався вітерець, шипіли наклонені очерети, кигикали качки* (із журн.).

НАКЛОНИ́ТИ *див.* **накло́нювати.**

НАКЛОНИ́ТИСЯ *див.* **накло́нюватися.**

НАКЛО́НЮВАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **накло́нювати** 2. — *Не чинить приємності снідати з панством!* — *сказала* [Целя] *нараз, гордо підносячи голову догори, немов відповідаючи на якесь наклонювання* (І. Франко); *Попри всі наклонювання, заохочення та заманювання до іншої релігії українка залишалася запеклою християнкою, хоч і провела все життя серед іновірців* (із журн.).

НАКЛО́НЮВАТИ, юю, юєш, **НАКЛОНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **НАКЛОНИ́ТИ,** оню́, о́ниш, *док., заст., розм.* 1. *що.*

Нагинати (у 1 знач.). *Іще Сомко не наважились, що в таку трудну минуту чинити, як ось козаки, підскочивши до війська сторони Брюховецького, наклонили сотня за сотнею корогви да одвернули, да зараз і почали вози своїх старшин жаловати* [жалувати] (П. Куліш); *Вітер скрикне з страху, наклонить туго клена* (П. Тичина).

2. *кого, перен., діал.* Нагинати (у 2 знач.). *Щодо самого Івана Екзарха, знаємо хіба стільки, що він .. згадує, що Дукс наклоняв його до літературної праці* (І. Франко); *— Пане гетьмане, у таборі між черню піймали чотирьох емісарів, котрі чернь наклоняли до бунту* (А. Чайковський); *— Твоя задача була й є наклонити дівчину, щоб прибула сюди, — відповіла вражено Дора* (О. Кобилянська); *— Вони* [сини] *носили йому їжу, .. та ніхто навіть не пробував наклонити старого перейти жити в їх хату* (Юліан Опільський).

НАКЛО́НЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, **НАКЛОНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.,* **НАКЛОНИ́ТИСЯ,** оню́ся, о́нишся, *док., заст., розм.* 1. Нагинатися, нахилятися (у 1 знач.). *Коли постраждалий прийде до тями, попросіть його встати і наклонитися уперед, низько опустивши голову. Це забезпечить прилив крові до мозку* (із журн.).

2. *перен., діал.* Клонячись, нахилятися (у 2 знач.). *Марко намагався дуже їхати. Йому вже не давала супокою та думка, що можуть їх догнати. Він просив Петра, трохи не плакав, щоб уже зараз їхати далі. І Петро дав наклонитися* (А. Чайковський).

НАКЛОНЯ́ТИ *див.* **накло́нювати.**

НАКЛОНЯ́ТИСЯ *див.* **накло́нюватися.**

НАКЛОПОТА́ТИ, очу́, о́чеш, *док., діал.* Наклопотатися. *Дрібних грошей на ярмарку курсує дуже мало. Сотку або десятку розміняєш при кождім возі, але щоби розміняти золотого, треба набігатися та наклопотати не раз дві або й три години* (І. Франко).

НАКЛОПОТА́ТИСЯ, очу́ся, о́чешся, *розм.* Багато, довго поклопотатися. [К а т р я:] *Ви все ж з тими книжками та школярами морочитесь, насердитесь, наклопочетесь раз у раз, отака голова завжди* (С. Васильченко); *Тую хату дістала Настя по батькові, а Василь пристав до неї. Немало він наклопотався, заки до того прийшло* (Б. Лепкий); *Ну, звичайно, жінка як жінка — наклопочеться по хазяйству, наслухається сусідів — хочеться поговорити* (В. Еллан-Блакитний).

НАКЛЬО́ВАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **наклюва́ти** 2. *Земля під калиною була вкрита наклюваними ягодами, а поміж гілками пурхали чудернацькі чубаті пташки* (із журн.); // **накльо́вано,** *безос. пред. Цвірінькали горобці, накльовуючи смачну м'якоть плодів, і там, де накльовано, сік був ще густіший та смачніший* (А. Шиян).

НАКЛЬО́ВАНИЙ[2], а, е, *розм., рідко.* Який наклюнувся (*див.* **накльо́вуватися**[2] 3). *— Отже, бачите, у мене накльована фінансова операція, що позволить мені сплатити все те відразу* (І. Франко).

НАКЛЬО́ВУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **накльо́вувати**[1] 2. *Вчасне збирання ягід може зберегти їх від накльовування птахами* (із журн.).

НАКЛЬО́ВУВАННЯ[2], я, *с.* 1. Дія за знач. **накльо́вуватися**[2] 1, 2. *Якщо відбулося переохолодження інкубаційних яєць, то їх накльовування та виведення молодняку розпочинається пізніше* (з навч. літ.); *За чотири дні до сівби насіння в мішках намочували впродовж 5–6 годин у воді, потім пророщували до початку накльовування* (з наук. літ.); *Вологи від талого снігу вистачає лише для накльовування насіння або для проростання коріння довжиною до 1–2 см* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Дія і стан за знач. **накльо́вуватися**[2] 3. *Захар намагався викорінити зі свого серця всі лихі почуття, навіть найменші накльовування гніву та помсти, але глибока образа не давала йому спокою* (із журн.).

НАКЛЬО́ВУВАТИ[1], ує, *недок.,* **НАКЛЮВА́ТИ,** ює́, *док.* 1. *що, чого.* Клюючи (у 1 знач.), з'їдати, скльовувати щось у якій-небудь кількості. *Щороку на яблуні погойдується годівничка, з якої синиці та інше дрібне птаство накльовують не один кілограм крупів* (із журн.); *За зиму домашня птиця наклювала близько тонни зерна* (з газ.).

2. *що.* Клюючи (у 2 знач.), пошкоджувати що-небудь. *Інколи шпаки тільки накльовують вишні, а кісточку чомусь так і не дістають* (з газ.).

НАКЛЬО́ВУВАТИ[2], ує, *недок.,* **НАКЛЮ́НУТИ,** не, *док., що.* Продовбувати дзьобом (перев. шкаралупу яйця, з якого виводиться пташеня). *Курча з допомогою ніг повертається в яйці, накльовує своїм яєчним зубом шкаралупу, яка за час висиджування стає дуже крихкою* (з навч. літ.).

НАКЛЬО́ВУВАТИСЯ[1], ується, *недок.,* **НАКЛЮВА́ТИСЯ,** ює́ться, *док., чого.* Клюючи (у 1 знач.), багато, вдосталь наїдатися (про птахів). *Тільки птахи не робили запасів навіть на завтрашній день. Вони просто досхочу накльовувалися смачних пшеничних зерен* (О. Іваненко); *— Ой не клюйте, гайворони, Чумацького трупу, Наклювавшись, подохнете Коло мене вкупі* (Т. Шевченко); [К н у р:] *Курка наклюється латаття та здохне* (Панас Мирний).

НАКЛЬО́ВУВАТИСЯ[2], ується, *недок.,* **НАКЛЮ́НУТИСЯ,** неться, *док.* 1. Клюючи, пробивати, продовбувати собі вихід (про пташеня, яке виводиться з яйця). *Коли наклюнулось, то й вилупиться* (Номис).

2. Трохи проростати, пускати паростки (про зерно, насіння і т. ін.). *Під час експерименту зерна кукурудзи обробляли перекисом водню, промивали стерильною водою, у якій вони накльовувалися, а потім переносили в стерилізовану чашку* (з навч. літ.); *Якщо на третій-четвертий день від початку яровизації наклюнеться зерна менше 3 %, проводять додаткове замочування* (з наук. літ.); *Досвідчені овочеводи витримують насіння огірків, що наклюнулося, на льоду для підвищення морозостійкості рослин* (з наук.-попул. літ.); // Розпускатися, розвиватися (про листя, бруньки). *Коли бруньки берези починають накльовуватися, саме час точити сік* (із журн.); *Листя на деревах ще тільки наклюнулось, але воно вже зеленіло* (О. Гуреїв).

3. *перен., розм.* Визначатися в загальних рисах, ставати помітним або відчутним; визрівати (про почуття, переживання і т. ін.). *— А це правда, що в нього з Ясногорською щось накльовується? — Факт. Потайки молиться на її фотографію* (О. Гончар); *В очах засвітилась злість. Мстивість та завидність наклюнулись в серці* (І. Нечуй-Левицький); // Намічатися, з'являтися в перспективі. [В е р н и д у б:] *Лечу. В Онегу, Тасенько .. Там цинга недалеко, — експедиція накльовується* (І. Кочерга); *— Накльовується, власне не накльовується, а вже вирішено, відкрити у Нашому велике українське видавництво* (Ірина Вільде); *— У мене тут накльовується одно діло, для якого я потребую двісті червінців. Чи не позичив би ти мені їх?* (М. Лукаш, пер. з тв.

Дж. Боккаччо); *Коли наклюнулася робота редакційного водія, Гриша поставив умову: йому видають казенне авто* (А. Кокотюха); // *безос. Тут наклюнулось на війну. Гонять нас та й гонять* (Ганна Барвінок); // З'являтися, виникати. *Він вже давненько любив Настусю, і в його* [нього] *вже накльовувалась думка її сватати* (І. Нечуй-Левицький); — *Але спішіться, бо у мене накльовується добрий купець на ті папери* (І. Франко); *Карпо Юхимович наліг раптом грудьми на стіл, палко зашепотів .. У нього наклюнулась ідея: нанести нашому голові новорічний візит* (І. Рябокляч); // Починатися (у 1 знач.). [Василь *(до Горпини):*] *Як тільки діло піде й до кінця так, як воно тепер вже наклюнулось, тоді ти вже певно будеш моєю* (М. Кропивницький).

4. *тільки недок.* Пас. до **накльо́вувати**[2]. *Якщо шкаралупа яєць під квочкою почала накльовуватися, наступного дня вже вилупляться курчата* (з газ.).

НАКЛЮВА́ТИ *див.* **накльо́вувати**[1].

НАКЛЮВА́ТИСЯ *див.* **накльо́вуватися**[1].

НАКЛЮ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., вульг.* Напитися до сп'яніння. *Щоб позбутись досади, вона за обідом наклюкалася і лягла спати* (Панас Мирний); — *Чекай тут, нікуди не ходи, а то наклюкаєшся десь* (В. Винниченко); — *Йди, йди!.. Наклюкався! — не спускає суворої зморшки з чола голова сільради* (В. Бабляк); — *Мій любий Теймураз наклюкався так, що тільки-но ми прийшли в номер і випили ще пляшину, як він повалився і захропів* (Ю. Винничук).

НАКЛЮ́НУТИ *див.* **накльо́вувати**[2].

НАКЛЮ́НУТИЙ, а, е. Який наклюнувся *(див.* **накльо́вуватися**[2] 2). *Нижні шибки вікон зафарбовані, а крізь верхні видно тонке галуззя з наклюнутими бруньками, які стануть незабаром листочками* (П. Автомонов); *Коли насіння штучно яровизувати, тобто тримати його в наклюнутому стані при зниженій температурі, то рослина краще розвивається* (з наук.-попул. літ.).

НАКЛЮ́НУТИСЯ *див.* **накльо́вуватися**[2].

НАКЛЮЧИ́ТИСЯ, чи́ться, *док., діал.* Наклюнутися *(див.* **накльо́вуватися**[2] 2). *Вже наключилося зерно* (Сл. Б. Грінченка).

НАКЛЯ́СТИ́, яну́, яне́ш, *кого, що і без прям. дод., діал.* Док. до **кля́сти́.** *Аж прийшла дівка, відобрала кварту, дала обом хлопцям по кулакові в плечі, накляла погано та й вигнала їх із-перед кухні* (Л. Мартович); *Одно в нього* [Івана] *на устах — щоб найдошкульніше її, небозі, наклясти, як і одно на умі в нього — щоб її найболючіше зневажити* (А. Крушельницький).

НАКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накува́ти**[1]. *Золотий ланцюг цяцькований, Камінцями накований* (І. Франко); *Утиканий зорями, як жаром, тихо світив над селом серпневий вечір, і чітко печатувався на синьому безмежному дворищі, як срібний герб, блискучими бляхами накований, небесний шарабан — Віз* (С. Васильченко); *Пройшов* [Тарас] *довкіл, оглянув коня та вершника і прочитав слова, накован на постаменті* (Валерій Шевчук); *Малайзійський клинок XVIII ст. традиційно виготовляють із декількох шарів металу, накованих один на одний, що творять своєрідний стрижень зброї* (із журн.); // **нако́вано,** *безос. пред. От собі й читаю, що на скелі наковано* (Т. Шевченко); *Металевих коліс вже наковано вдосталь* (із журн.).

НАКО́ВДРЕНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **підко́вдра.** *Чув він за спиною звичайне клопотання дружини — стелила ліжка, змахуючи білими простирадлами й наковдрениками* (Валерій Шевчук); *Для зручності та комфорту наковдреник має бути на декілька сантиметрів ширшим за ковдру* (із журн.).

НАКО́ВЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нако́взати.** — *Снігу не так багато, але яка дорога!.. Так і кортить сісти в санки, стріпнути віжками і помчатись по блискучій наковзаній стрічці* (С. Добровольський); *Машина м'яко слалась по шелесткому бруку, По восьмигранних шашках наковзаних торців* (М. Бажан).

НАКО́ВЗАТИ, аю, аєш, *док., що.* Ковзаючи (у 1 знач.), зробити що-небудь слизьким, гладким. *Перший сніг ще навіть добре не влежався, як дітлахи вже наковзали лижню на пагорбі* (із журн.).

НАКО́ВЗАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, досхочу поковзатися. *Ще не насанкувався* [накатався на санках] *й не наковзався на потоці, а вже збирай свої манатки і вертайся, звідки приїхав* (Б. Лепкий); *Ту зиму сиджу в хаті босий, бо мати кудись пішла і чоботи взула. Так я вискочив на калюжу, наковзався босяка досхочу — і в хату. Так і зашпорів не було* (Григорій Тютюнник); — *Спить Павлик? — Спить без задніх ніг. Наковзається за цілий день — ледве додому чапає* (М. Стельмах).

НАКО́ВКА, и, *ж.* Те, що наковане на чому-небудь. *Парубок не знав, на чому зупинитися, на віщо подивуватись: чи на .. двері, над котрими висіла або стояла по боках здоровенна червона або блакитна дошка з золотою наковкою.., чи на дзеркальце, в чоловічий зріст, вікна* (Панас Мирний); *Він відміряв ситець ковзким, з мідними наковками по краях метром і рвав його різкими владними рухами* (В. Дрозд).

НАКОВТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* 1. Наїстися або напитися чого-небудь, швидко ковтаючи (у 1 знач.). *Згребе* [орел] *її* [вівцю], *за мить порве, розшматує залізними пазурами і, наковтавшись гарячого м'яса, сидить, забризканий кров'ю, на вершині могили* (О. Гончар); *Коли проходили мимо виноградників, раби .. кидались до винограду, рвали грона, давилися ягодами, щоб встигнути їх побільше наковтатися* (В. Чемерис); *Десь Вовчик набрів на жуйки несвіжі, і всі їх поїв, а тоді наковтався із газом води — тож не витримав шлунок такої біди* (І. Андрусяк); // Ковтаючи багато разів, наповнити шлунок чим-небудь. *Вона спритно пірнула під воду, схопила хлопчика за чуприну й витягла його на поверхню: хлопчик навіть не встиг дуже захлинутися. Трохи наковтався води, проте не втратив притомності* (М. Трублаїні); *Довго я пірнав, аж поки води наковтався* (Ю. Збанацький); *Човен нахиливсь набік і перекинувся, накривши його з головою. Сергій насилу виборсався, наковтавшись води* (І. Білик); // Проковтнути перев. багато чого-небудь. — *До тридцяти дев'яти нагнав* [хлопець] *температуру. А що вже хіни наковтавсь! І досі в вухах гуде* (А. Головко); — *Це в мене буває. Все-таки вісімдесят... Але одлежався, ліків наковтався і — нічого* (В. Нестайко); // *перен.* Захоплено прочитати, переглянути і т. ін. у великій кількості твори певного жанру. *Наковтавшись серіалів, Алла раптом дійшла несподіваного висновку: вони містять багато рецептів помсти* (А. Кокотюха); // Дихаючи, увібрати, втягнути в себе велику кількість чого-небудь. *У день пекучий, наковтавшись пилу, Ми спраглими устами припадали До краю дерев'яного відра* (М. Рильський); *Він стояв під вишнею і раз по раз затягався цигаркою, ніби хотів якомога

більше наковтатись диму (А. Михайленко); *Він понад усе любив посидіти коло вогнища, подмухати в нього, поки не спалить вії і брови, не наковтається диму до глибокого кашлю* (В. Шкляр).

2. *перен., розм.* Зазнати, перенести багато страждань, неприємностей і т. ін.; натерпітися. — *Ну, чого ви, тіточко, плачете? — Бо стільки через тебе страху і жалю наковталася!.. Ой, шибеник ти, шибеник* (М. Стельмах); *Як Віктор вдосталь наковтався величі, вдосталь пройшовся, він підсвідомо, цілком невільно, повернувся до міркувань над своїм новим романом* (Олекса Ізарський).

◊ **(1) Наковта́тися сліз** — багато поплакати; наплакатися. *Сама Яресьчиха сліз наковталася вволю на доччиному весіллі — пекуче воно було: замість справжнього батька порядкував за столом одноденний "батько", званий, весільний...* (О. Гончар); *П'ятеро жінок передпенсійного віку в кабінеті — слухаєш — не наслухаєшся, сліз не наковтаєшся — нема лише мексиканського сценариста!* (М. Матіос).

НАКО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нако́вувати** 1. *Робоча поверхня нарощеного шару жорна повинна бути гострошорсткою із зернистою структурою, однорідною в усіх частинах і досить твердою, щоб забезпечити тривалу роботу без наковування* (з наук.-попул. літ.).

НАКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКУВА́ТИ,** ую́, ує́ш, *док.* 1. *що.* Куючи, прикріплювати, приробляти і т. ін. щонебудь до чогось. *З часом майстри навчилися наковувати тонкий шар золота на срібну чи бронзову основу, зосереджуючи увагу на елементах різьбленого, карбованого чи литого орнаменту* (з навч. літ.).

2. *чого, що.* Куючи, виготовляти металеві речі в якій-небудь кількості. — *А мати де? — З татом,* — *відповіли ковалята. — Нав'ючили на коні все, що накували за ці дні...* (О. Ільченко); *Воєвода Дмитро просив мене, не барячись, привезти йому криці, щоб київські ковалі мали з чого накувати мечів та наконечників для списів та стріл* (В. Малик); *Ковалі, готуючись до битви, накували залізних "скорпіонів", тож чимало фараонових найманців уже позсідало з покалічених коней і пішки відбивалось од єгипетських сокир* (І. Білик).

(1) Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) — робити насічки, зарубки на жорнах (камені). [Д і д:] *Піду ж я до млина. Ще треба камінь накуват*ь (І. Карпенко-Карий); *Тепер накувати жорно навряд чи й зумів би хто...* (О. Гончар).

НАКО́ВЧИТИ, чу, чиш, *док., чого, діал.* Наговорити багато неправди, брехні і т. ін.; наплести (у 2 знач.). *Пані й почала: й обікрала її стара, і всі хотіли її душі — такого вже наковчила!* (Марко Вовчок).

НАКО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нако́їти.** *Півень .. дасть одвіт за всі гріхи, накоєні по сусідських дворах* (І. Чендей); *Петрана .. пішла до отця Ераста сповідатись у накоєних гріхах* (М. Малиновська); // **нако́єно,** *безос. пред. Цією бурею накоєно лиха, то нащо чекати її в гості вдруге, рубайте чи ясен, чи клен, чи акацію, коли можуть завадити електромережі* (Є. Гуцало); // *у знач. ім.* **нако́єне,** ного, *с.* Те, що хто-небудь накоїв (перев. погане, варте осуду). *Я чекав, коли вже заповниться та порожнеча. Так ми вчились утікати від накоєного. Вчилися жити* (Любко Дереш).

НА́КОЖНІ, ів, *мн., розм.* Шкіряні рукавиці. *Як у молодої є хрещений батько, то йому мати молодого дає пряник, батькові — накожні, сестрі — черевики* (з наук.-попул. літ.).

НАКОЗАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Те саме, що **накозакува́тися.** — *Не плач, малий! — умовляв Василя брат Петро. — Твоє від тебе не втече — ще накозакуєш на віку! Ще дізнаєшся, почому ківш лиха!* (А. Кащенко).

НАКОЗАКУВА́ТИСЯ, у́ється, *док., розм.* Багато, удосталь покозакувати. — *Мені що? Накозакувався вже досить. Чи сьогодні померти, чи завтра — хіба не однаково?* (А. Кащенко); *Невловимий був цей загін. Накозакувавшись, коло Немирова розсипалися* (Г. Колісник); *Ось-ось Петрик, накозакувавшись, з'явиться голубком сизокрилим...* (В. Чемерис).

НАКО́ЇТИ, о́ю, о́їш, *док., чого, що.* Наробити (у 2 знач.), натворити чого-небудь поганого, неприємного, вартого осуду. *Невеликими гарматами із своїх байдаків накоїв* [Третяк] *трьом кораблям такої шкоди, що весь турецький флот мусив тікати назад у Очаків* (А. Кащенко); — *Слухайте, Галю, ви, очевидно, не розумієте все ж таки, що ви накоїли* (В. Владко); *Багато лиха накоїли татари, потрощили, поруйнували все* (А. Хижняк); — *Малюй, пиши свої вкраїнські вірші — це дасть душі полегкість, і не накой, будь ласка, отих дурниць, що лізуть тобі в голову* (Василь Шевчук); — *Такої кривди парубок накоїв, що не могло це скінчитись добром* (Л. Костенко); *Мені зробилося лячно, як ніколи, я зрозуміла, що накоїла непоправне, і заплакала* (Любко Дереш).

НАКОКСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накоксува́ти.** *Накоксоване кам'яне вугілля; Накоксований торф.*

НАКОКСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, чого.* Наготовити коксуванням яку-небудь кількість вугілля, торфу і т. ін. *Накоксувати денну норму вугілля.*

НАКО́ЛЕНИЙ, НАКО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наколо́ти.** *Біля нього* [будинку] *лежала колода, дрова дрібно наколені* (Є. Кравченко); *Молодечі руки його іще якогось діла собі шукали, а в дровітні ж як на те наколотих дров ані гнилого полінця не було* (І. Нижник); *Дужче заболів той пальчик, що втяла* [Харитя] *серпом, заболіли ноги, наколені стернею* (М. Коцюбинський); *Довгий час навіть на гербі самого Кобилятина була зображена варениця, наколота на виделку* (О. Чорногуз); *Та ось грамота знов згорнута й захована, натомість з'являється сірий шматок парусини й на ньому наколоте щось, схоже на шприц* (О. Гончар); *Короткий рукав легенького плаття ледь прикривав контури якогось ієрогліфа, наколеного на плечі* (із журн.); // **нако́лено, нако́лото,** *безос. пред. На дворі все вправно, січки на цілий тиждень нарізано, дров цілу стосу* [цілий стос] *наколено, води повну діжку наношено* (У. Самчук).

НАКОЛИ́, *спол., рідко.* Те саме, що **коли́**[2]. *Наколи ж дотлівали останні надії, радісно увечері гармати забабахкали...* (В. Сосюра); *Вийшла Докія, здивована, зі світлом із хати, і дівчина була би її дверми звалила, наколи б вона в рішучій хвилі не подалася зо світлом назад* (О. Кобилянська); *Наколи б близько з'явився хтось з гімназичного начальства, він повинен був одягти на костур кашкет і, здійнявши високо над головою, махати* (Ю. Смолич); *І хтозна, як довго б він міркував про свою долю, наколи б не почав рухатись Хведот, а після із церкви повернулись, почали обідати та оповідати про всячину* (У. Самчук).

НАКОЛИХА́ТИ *див.* **наколи́хувати.**

НАКОЛИХА́ТИСЯ *див.* **наколи́хуватися.**

НАКОЛИ́ХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наколи́хувати** і **наколи́хуватися.** *Немає нічого у світі ніжнішого, ніж матусині наколихування під колисковий спів* (із журн.); *Ось*

знову село. Воно з пагорбів будь-як розбігається в зелені левади, в срібні наколихування верб, у сиву задуму достиглого жита (М. Стельмах); *Наші пращури вміли точно спрогнозувати погоду за зорями, поведінкою тварин і навіть за наколихуванням дерев і трав* (з газ.).

НАКОЛИ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАКОЛИХА́ТИ,** ишу́, и́шеш, *док., що.* Злегка, потроху колихати. *Ласкавий Дід Мороз .. пухкими гірляндами вкриває віти дерев, на верхів'ях їх теплі солодкі сни наколихує* (М. Івченко); — *В тебе ж он який голос! Так що, сину, пряма тобі дорога в артисти. — І отим словом батько доконав мене, бо нам усім мамина колиска і степ голоси наколихали* (М. Стельмах).

НАКОЛИ́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАКОЛИХА́ТИСЯ,** ишу́ся, и́шешся, *док.* Багато, довго колихатися. *Спокоєм і тишею дихало поле перед жнивами, тільки високе стигле колосся наколихувалося та коники цвірчали з усіх боків* (із журн.); *За цілий день рибалка наколихався на морських хвилях, наплюскотівся у своїх думках і журбі, тепер нехотя змахував веслами до берега, несучи додому свій нехитрий улов і нехитру долю* (із журн.); *Іванка, яка наколихалась у задушливому потязі, наслухалася монотонного постукування коліс, тепер спрагло пила домашнє повітря й рідне слово* (з газ.).

НАКОЛІ́ННИЙ, а, е. Який надівається, накладається на коліно. *Наколінний бандаж забезпечує правильне та надійне фіксування пошкодженого колінного суглоба, пришвидшуючи реабілітацію хворого* (з навч. літ.); // Розташований на рівні коліна. *Дівчина кивком голови поправляла зачіску, виймала сигарету з наколінної кишені джинсів, ковтала дим крізь сповідь добродієві* (Є. Пашковський).

НАКОЛІ́ННИК, а, *ч.* 1. Пов'язка, накладка, яку носять на коліні. *Дружно зійшли наші буряки. Я вже їм годила, я вже їх плекала .. Аж мені родима шкіра на колінах пооблазила, мусила пошити наколінники з полотна* (О. Гончар); *Для запобігання травматизму й полегшення стану після ушкоджень колінного суглоба лікарі рекомендують використовувати спеціальні фіксувальні наколінники* (з навч. літ.); // *спорт.* Спеціальна захисна пов'язка, накладка і т. ін. на коліно, яку використовують у різних видах спорту. *Правильно підібрані волейбольні наколінники забезпечують надійний захист від травм під час гри* (з навч. літ.); *Щоб навчитися їздити на роликових ковзанах та уникнути пошкоджень, обов'язково одягніть наколінники, шолом та інші засоби захисту* (з газ.); // Латка (у 1 знач.), нашивка на штанях на рівні коліна. *Галіфе фінагента — з лискучими хромовими наколінниками і хромовою чирвою на заду* (В. Дрозд).

2. *військ.* Частина бойового спорядження, що прикриває коліно. *Старшина мав під каптаном лискучу кольчугу, сталеві наколінники, а на голові велику соболеву шапку* (Б. Лепкий); *Він упав на коліна, аж дзвоном жвякнула* [дзвякнула] *мідь наколінників* (К. Гриневичева); *Кольчуга з тоненьких срібних платівок лежала на ньому, немов влита, до неї пасували світлі штани з мідними наколінниками* (А. Хижняк); *Сучасний камуфляж солдата доповнюють спеціальні засоби захисту — військові бронежилети, наколінники, рукавички, ліхтарики тощо* (з наук.-попул. літ.).

НА́КО́ЛКА, и, *ж.* 1. Прикраса з матерії або мережива, яку наколюють на жіночу зачіску. *Коло буфета перешіптувались офіціантки в білих фартушках і .. наколках* (В. Кучер); *Висока дівчина в білій пишній наколці й туго накрохмаленому фартушку принесла їм жовте й червоне морозиво* (В. Собко); *Побачивши Марту, вона .. поправила білу полотняну наколку, що стирчала в копиці волосся, і з цікавістю подивилася на приїжджу* (І. Роздобудько).

2. *тільки* **нако́лка,** *розм., рідко.* Те саме, що **татуюва́ння** 2. *На дитячому тлі дещо незграбно виглядав сорокарічний мужик — з пузом, щетиною і наколками на пальцях* (С. Жадан); *Не було де взяти кредиту, аби оплатити борг перед цим старим чоловіком із руками в наколках* (Любко Дереш).

НАКОЛОБРО́ДИТИ, джу, диш, *док., розм.* Зробити що-небудь погане, варте осуду; накоїти, натворити. *Велетень чомусь відчув себе отаким пустуном, що наколобродив і ладний загладити свою провину* (М. Дашкієв); *За цей час можна такого наколобродити, що потім в очі людям не поглянеш* (М. Стельмах); *По привітному, хоч і кислому, виду дружини зрозумів, що Жоржетта ще не встигла наколобродити* (Г. Тарасюк).

НАКОЛО́ТИ *див.* **нако́лювати.**

НАКО́ЛОТИЙ *див.* **нако́лений.**

НАКОЛО́ТИСЯ *див.* **нако́люватися.**

НАКОЛОТИ́ТИ *див.* **наколо́чувати.**

НАКОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наколоти́ти** 1. *Перегній з міндобривом стояли наколочені в старих кадубах* (В. Кучер); *Зверху Тоня ще й рогачиком придавить* [вівцю], *щоб з головою пірнула в ту наколочену теплу бурду, щоб вся короста з овечки зійшла* (О. Гончар); *На нашому шпилівському подвір'ї їдкувато пахло наколоченою фарбою* (із журн.); // **наколо́чено,** *безос. пред. Вустя бере просяну щітку з відра, в якому наколочено білу глину* (Є. Гуцало).

НАКОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАКОЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док., чого, що.* 1. Змішуючи, приготовляти щось рідке в якій-небудь кількості. *За день бідолашна наколочувала сотні чашок кави й чаю, тому починала ненавидіти свою роботу* (з газ.); — *З такою жінкою не пропадеш .. Бач, якої ряжанки наколотила?* (В. Кучер); — *Прийшов-таки!* — *сказав* [отець Григорій] *сердито і зазирнув у цебер, який нарешті наймичка наколотила свиням* (Василь Шевчук); *Ангеліна заварила міцну каву для Іветти, наколотила домашнього сиру зі сметаною — кальцій!* (Люко Дашвар).

2. *тільки док., перен., розм.* Поширити про когось брехню. *Тим часом Оксана такого наколотила про свою сусідку, що вже не розбереш, де там правда, а де плітки* (з газ.).

◊ **(1) Наколоти́ти горо́ху з капу́стою** — наговорити або наробити чого-небудь нерозумного або непотрібного. [П е т р о:] *Сю штуку написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова.* [В и б о р н и й:] *Москаль? Нічого ж і говорити! Мабуть, вельми нашкодив і наколотив гороху з капустою* (І. Котляревський); [Д р у г и й:] *Просто наколотив чоловічок гороху з капустою, оливи з мухами, намішав Біблії з Марксом, акафіста з "Анти-Дюрінгом"...* (М. Куліш).

НАКОЛОШМА́ТИТИ, а́чу, а́тиш, *кого, що, розм.* Док. до **колошма́тити** 2. *"Пику їй наколошматити добре, щоб не лізла!" — кілька разів думав Вовка* (О. Копиленко); *"Мій, мій пішов. Ще й погавкав під вікном, безсоромний, — бідкалася в душі Одарка. — Удати, що нічого не знаю? Е, ні, не буде цього. Застукаю, наколошмачу, а там що буде, те й буде!"* (І. Сочивець).

НАКОЛУ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наколупа́ти.** *Наколупана глина лежала сухими брилами, чекаючи руки майстра, щоб перетворитися на горщики та глечики для гос-*

подинь та свистки для малечі (із журн.); *Навколо блюдця з наколупаними трикутничками повидла злісно літали оси* (з газ.); // **наколу́пано,** *безос. пред. Подекуди на дорозі асфальт наколупано, ремонтна техніка стоїть* (з газ.).

НАКОЛУПА́ТИ *див.* **наколу́пувати.**

НАКОЛУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКОЛУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., чого, що.* Колупаючи (у 1, 2 знач.), добувати щось у якій-небудь кількості. *Коли наколупував глину у проваллі, то тільки й думав бідолашний, щоб бодай не привалило* (з газ.); *Піди, старий, старесенький, та наколупай меду* (П. Чубинський); *Відтак він опинився на горі. Перед ним відкрилася широка черінь між скелями, де можна трохи наколупати глини* (І. Микитенко); *Луківна квапливо наколупала з-під квітів землі жменьку* (Яків Баш); *— А просто тут не можна солі наколупати десь? Наче ж он купка блищить, і он...* (І. Карпа).

НАКО́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нако́лювати** 3. *Наколювані виделкою коржики рівномірно підходять і краще випікаються* (з газ.).

НАКО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нако́лювати** 3, 4. *Наколювання тіста необхідне не тільки для естетичного оформлення здоби, а й для її рівномірного випікання* (з навч. літ.).

НАКО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАКОЛО́ТИ,** колю́, ко́леш, *док.* 1. *чого.* Колючи (у 4 знач.), приготовляти в якій-небудь кількості. [Г і л ь д е:] *Поклади ти тую сокиру.* [Г о т л і б:] *А хто ж скалок наколе?* (Леся Українка); *Порубав* [Явтух] *м'ясо, наносив води, наколов дровець* (Ю. Яновський); *Від весни до осени все вертався Іван на Дарусине подвір'я і брався спершу за сокиру: паркан поправити, хвіртку підлагодити, дров наколоти* (М. Матіос); // Те саме, що **надко́лювати** 1. *Вітька наколював чурбаки, ставив клин, і хлопці по черзі гупали кувалдою так, що чурбаки із дзвоном розліталися по всьому дворищу* (В. Чемерис).

2. *що.* Ушкоджувати, ранити що-небудь, наткнувшись на щось гостре або торкаючись чогось колючого. *Я взяв .. голку та нитки й поліз у курінь — зашивати свою ганьбу. Там, у напівтемряві, довго й невміло штрикав голкою, наколюючи собі пальці і ковтаючи сльози сорому* (В. Нестайко); *— Ти тоді бачив свою кров, коли наколював ногу колючкою* (І. Білик); *Оповів* [Йон] *їй, як наколов собі руку батьковою бородою* (М. Коцюбинський); *З Нерпою було погано, — десь наколола око, і воно сльозилось, кривавилось. Пес жалібно дивився на людей* (І. Багряний).

3. *що.* Натика́ти, настромлювати на що-небудь. *Біля кошика Васька. Він підхоплює гачок, наколює на нього рибку й укладає гаки правильним колом, один біля одного, під стінкою в кошик* (Остап Вишня); *Довгі макарони вона наколювала виделкою у правій руці, спирала зубцями в ложку, яку тримала лівою, і прокручувала, немов викруткою* (Г. Вдовиченко); *Наколов* [Федоров] *спичкою галушку у відрі, покуштував* (М. Шеремет); *Отець Ераст наколов на виделку найменшого в тарілці малосольного огірка, надкусив його* (М. Малиновська); // Проколювати що-небудь трохи, злегка, не до кінця. *Наколюють тісто в кількох місцях і випікають у помірно гарячій духовці до золотистого кольору* (з навч. літ.).

4. *що.* Прикріплювати що-небудь до чогось. *У кабінеті біології були виставки засушених метеликів та інших комах, яких хтось ретельно наколов шпильками до спеціального стенда* (з газ.).

5. *тільки док., чого.* Колючи (у 3 знач.), убити в якій-небудь кількості. — *Навозив* [Панько] *жита й пшениці, і кабанів наколов колгоспних, і телят нарізав* (Ю. Збанацький).

6. *кого, розм.* Роблячи ін'єкції часто або великими дозами, насичувати організм якимись речовинами. — *Ніяких уколів мені не треба! Досить. Уже наколола... нашпигала... Вистачить надовго...* (Є. Доломан); *У неї була жахлива істерика, коли вона серед ночі отямилася, її накололи заспокійливими ліками, вона заснула* (Ю. Винничук).

7. *кого, що.* Робити на тілі татуювання (у 2 знач.); татуювати. — *О, ні: ти в нас особливий. Винятковий. Мічений. Татуювання он на руці .. Хоч наколювати себе — то не найкращий спосіб утвердити свою особу...* (О. Гончар); *Унікальний розпис, тонка графіка і дуже впевнені лінії. Їх наколював, без жодного сумніву, великий майстер тату* (В. Єшкілєв).

НАКО́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАКОЛО́ТИСЯ,** колю́ся, ко́лешся, *док.* 1. Рухаючися, натикатися, настромлюватися на що-небудь гостре. *Падає жовтогарячий лист, наколюється на сухі бур'яни, що деренчать на вітрах* (В. Чемерис); *Одводив* [Іван] *руками гіллячки і жмурив очі, щоб не наколотись на фою* [хвою] (М. Коцюбинський); *Солдат довго нишпорив по кутках, нічого не знайшов. Потім простяг руку на сволок і ніби на щось наколовся* (П. Панч); *Гнали* [козаки] *полон — кілька десятків турків та татар, що були змушені бігти, аби не наколотися на наставлені іззаду списи* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Скільки разів Дарка підійме очі від паперу, її погляд завжди наколюється на смуток у Лідиних очах* (Ірина Вільде).

2. Давати тріщину; тріскатися, розколюватися. *Глечик з молоком вислизнув із рук і покотився по долівці, але не розбився, а лише наколовся в одному місці* (із журн.); *Лід на річці вже наколовся, тому ходити по ньому дуже небезпечно* (з газ.).

3. *тільки док., розм.* Вжити ін'єкційних наркотиків. *— Що-о??. — дружно подивувалися всі три члени дорожнього патруля .. — Ану дихни!.. Чи, може, наколовся? Нанюхався? Наркоту маєш?* (В. Чемерис).

4. *тільки недок.* Пас. до **нако́лювати** 1–4, 7. *У кожному дворі дрова наколювалися на всю зиму й зберігалися в сухому місці* (з газ.); *Він сумних думок у Оксани сльози виступали, усе з рук падало, не шилося, пальці до крові наколювалися* (із журн.); *В ентомологічних колекціях комахи наколюються спеціальними шпильками* (з наук.-попул. літ.); *Деякі татуювання наколюються на глибину до чотирьох міліметрів й тримаються до п'яти років* (із журн.).

НАКОЛЯДО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наколядува́ти.** *І ти, з торбою наколядованих горіхів і пряників, завмираєш коло хвіртки, шукаючи поміж зорями в небі невидимих срібноголосих янголів і пресвітлих херувимів із серафимами* (Г. Тарасюк); *Зазвичай наколядоване добро ховалося до мішка, щоб згодом розділити порівну* (О. Шугай); *Перший закордонний порт в житті кожного моряка — як .. перший день в першому класі, перша наколядована десятка чи ще щось таке ж епохальне* (А. Санченко); *Студентами ми завжди ділилися наколядованими в старшокурсників конспектами* (із журн.); // **наколядо́вано,** *безос. пред. Тоді нас не цікавило, скільки було наколядовано, значно більше важило ходити від хати до хати й вітати всіх із народжен-*

ням Христа (з мемуарної літ.); // *у знач. ім.* **наколядо́ване,** ного, *с.* Те, що наколядували. *Чоловіки й жінки гостюють разом, пригощаючись наколядованим* (із журн.).

НАКОЛЯДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.* 1. Заробити що-небудь колядуванням. *Вирішили* [дівчата] *зайти до Васильковой хати і там поділити все, що наколядували* (А. Турчинська); *Дівчата не колядують, а збираються у домовленій хаті, куди хлопці приносять те, що наколядують, і там справляють вечірку з різдвяними іграми, піснями і танцями* (В. Рубан).

2. *перен., розм.* Здобути, наполегливо просячи; випросити. *Витяг* [старший лейтенант] *з багажника каністру бензину, яку кілька днів тому наколядував на заправці* (А. Кокотюха).

НАКОЛЯДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу поколядувати. *Молодь завжди з нетерпінням чекала святок, адже можна було досхочу наколядуватися та нащедруватися* (із журн.).

НАКОМА́РНИК, а, *ч.* Сітка або мішок для захисту від комарів. *Коли ж ви не побажаєте тягти з собою спальний мішок та накомарник, візьміть із собою невеличкий розбірний мисливський будиночок з розкладним ліжком — дуже зручна штука* (Остап Вишня); *Отаборились .. А що тут мошка не давала жити — отой клятий гнус, та й комарі, — то понапинали ще й накомарники — такі наметики маленькі для кожного окремо, від комарів* (І. Багряний); *У наметі аж гуло від комашні. Сергій натяг на голову накомарник і поринув у важкий сон* (І. Білик).

НАКОНДУБА́ЧИТИСЯ, читься, *док., діал.* Нахмаритися (у 1 знач.). — *Мерщій, паничу, збірайтесь* [збирайтесь], *а то дивіться, як небо накондубачилось, — мабуть, моква буде* (Сл. Б. Грінченка).

НАКОНЕ́ЧНИЙ, а, е. Який міститься, прикріплений на кінці чого-небудь. *Препарат у формі спрею зі спеціальним наконечним ковпачком дозволяє точно та рівномірно зрошувати горло* (з наук.-попул. літ.); *Наконечна заглушка.*

НАКОНЕ́ЧНИК, а, *ч.* Кінцева частина якогось предмета, що надівається на нього або приробляється до нього. *У юнака в руках олівець, на ньому замість наконечника стріляний патрон* (В. Петльований); *Сипнула ціла ватага озброєних хлопчаків: у того вирізана з дошки гвинтівка, в того спис з соняшника, а у декого через плече лук, а в руках — очеретяні стріли з чорними просмоленими наконечниками* (К. Гриб); *На майданах вдень і вночі дзвеніли ковальські молоти, перековуючи коси в наконечники для ратищ* (Ю. Мушкетик); *На Правобережжі ще в перших століттях нашої ери виготовляли землеробське знаряддя із залізним наконечником* (з наук.-попул. літ.).

НАКО́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накопа́ти.** *Біля кожної накопаної лунки можна одразу ставити кілочок, до якого через деякий час варто прив'язати високорослі томати* (з газ.); *На буряках вона застала Христю Кавунову, що дочищала останні накопані корені* (В. Кучер); *Накопану глину титар витягував з нори відром і скоро заповнив нею половину старого підземелля* (В. Малик); *Я збирав відцвілі вершки в поділ сорочки. Удома се молотив .. Досипав до них головки рогозу, молоді горіхи, накопане коріння, кору, мох, лишайники* (М. Дочинець); // **нако́пано,** *безос. пред. Черв'яків накопано повну жерстяну банку з-під бичків у томаті* (В. Нестайко); // *у знач. ім.* **нако́пане,** *ного, с.* Те, що хто-небудь накопав (у 2 знач.). *У розпорядженні копачів були три екскаватори, металошукач та інша необхідна техніка. Пізно ввечері приїздили фури та забирали накопане* (з газ.).

НАКОПА́ТИ *див.* **нако́пувати.**

НАКОПА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу або до втоми покопати. — *Накопаємось ми з тобою, як ті колодники, що золото добувають. Але ж тоді ми зможемо все, що заманеться, посадити і посіяти* (М. Стельмах); *Після того, як він побув конюхом, відсіявся в колгоспі, накопався канавок, викликали його раптом в сільраду на якусь розмову* (І. Кирій).

НАКОПИ́ЛИТИ *див.* **накопи́лювати.**

НАКОПИ́ЛЮВАТИ, люю, люєш, *недок.*, **НАКОПИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що, розм.* Виставляти, випинати наперед, надувати (звичайно губи); копилити. *Белізер казав, накопилюючи товсті губи: — Ну, годі... Не сердься...* (В. Омельченко, пер. з тв. А. Доде); — *Дідуню, прошу тебе: не перехвалюй мене, бо, може, я не сподобаюсь своєму свекру, — манірно накопилила губи Віруня* (Ю. Бедзик); *Дитя, як тільки ложку побачило, зразу губці накопилило, відвернулося й запхикало* (із журн.).

НАКОПИРСА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. *чого.* Копирсаючи (у 1 знач.), добути щось у якій-небудь кількості. *Накопирсавши в старому глинищі трохи глини, бабуся замазала дірку в стіні мазанки* (із журн.); * Образно. *Буду вдячний, якщо накопирсаєте огріхів у наших напрацюваннях* (із журн.); *Я бачу в себе проблему у спілкуванні з дитиною. Вже накопирсала книжок і буду читати* (з Інтернету).

2. *перен.* Те саме, що **нашкря́бати** 4. *Дійшла черга до мене. Показав я* [паспорт]. *Накопирсав він мені, з якого числа ночую* (А. Тесленко).

НАКОПИ́ТИ *див.* **накопля́ти.**

НАКОПИ́ТИСЯ *див.* **накопля́тися.**

НАКОПИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **накопи́чити.** *Час пустити у справу цей капітал, накопичений роками* (Г. Вдовиченко); *Це кара, помста. Це хвилевий вибух накопиченого за довгі роки гніву* (У. Самчук); *Назустріч сунули жінки, .. поранені солдати. Щасливіші самотужки на возику везли накопичене збіжжя, клунки* (Іван Ле); // **накопи́чено,** *безос. пред. Гриб і Печериця аж за голови взялися, скільки тут усякого добра накопичено* (П. Козланюк); // *у знач. ім.* **накопи́чене,** ного, *с.* Те, що хтось або щось накопичив (у 1 знач.). *Кінець світу розпочнеться із запланованого відключення електрики. Деякий час акумулятори й усілякі батареї віддаватимуть накопичене* (Люко Дашвар).

2. *у знач. прикм.* Який накопичився. *Досвід, коли він уже накопичений, то не зникає, так само як і енергія* (П. Загребельний); *Я зійшов на загиджений, вибоїстий берег і відчув, як вивітрюється з мене накопичене за минулі місяці тепло* (М. Дочинець); *Щоб справитися з накопиченими в організмі радіонуклідами, використовуємо ентеросорбенти, імуномодулятори* (з газ.).

НАКОПИ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія і стан за знач. **накопи́чити** 1 і стан за знач. **накопи́читися** 1. *Та й не тільки задля накопичення грошей живе людина: моральна втіха наслідками власної праці часом перевищує меркантильну радість одержання матеріальних вигод* (М. Дашкієв); *Вожді-шейхи з наполегливістю одержимих прагнули до релігійного панування та накопичення незліченних скарбів* (Ю. Логвин); *Найбільше дбав* [Іваненко] *про накопичення знань і прийо-*

мів практичної ремісницької хімії (О. Ільченко); *Наближаючись до свого тридцять сьомого року, Артур Пепа зауважив за собою .. накопичення втоми* (Ю. Андрухович); *Виникнення пустель, зникнення оазисів та загибель давніх цивілізацій нерідко пов'язують з накопиченням важкої води в питній* (з наук.-попул. літ.).

2. Скупчення чого-небудь, нагромадження (у 3 знач.). *Можливо мені це найбільше імпонує. Це химерне накопичення сірих, кам'яних, пронизаних залізом, споруд* (У. Самчук); *Річка круто завертала тут убік. Вона розлилася широким повноводним озером, високий рівень якого підтримувало титанічне накопичення скель, що замикали міжгір'я* (В. Владко).

НАКОПИ́ЧИТИ *див.* **накопи́чувати.**

НАКОПИ́ЧИТИСЯ *див.* **накопи́чуватися.**

НАКОПИ́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **нагрома́джувальний.** *Перший лазер на вільних електронах, джерелом яких стало накопичувальне кільце — потужна установка для фізичних експериментів, — створено в Лабораторії використання електромагнітного випромінювання* (з наук.-попул. літ.); *В умовах економічної кризи зменшилася кількість людей, які тримають власні заощадження на накопичувальному рахунку* (з газ.).

НАКОПИ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накопи́чувати** 1. *Дослідження ядерних реакцій, які проводив Шульга.., увійшли у загальну скарбницю, накопичувану на протязі наступних років фізиками* (Н. Рибак); *Накопичувані протягом довгих років зміни в фізіології, психології, суспільних відносинах, можливостях і потребах починають вириватися з усталених меж, вимагаючи формування зовсім іншої свідомості* (М. Дашкієв); *Століттями накопичувана родючість ґрунту вичерпується не тільки через формування врожаю, а й під дією різноманітних руйнівних стихійних сил природи* (з наук. літ.).

НАКОПИ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накопи́чувати** 1 і **накопи́чуватися** 1. *В Остаповій праці бачила молодіж надто першу пробу праці, робленої в дусі новочасної історіографії, без сухого накопичування документів і без календарного нанизання шаблонових біографій* (І. Франко); *Часто бачимо у Левицького, поруч з яскравими, сильними живими картинами — бліде накопичування умовних епітетів* (С. Єфремов); *Поки йшло накопичування живої сили, Максим наказав висунути наперед з двох флангів по два кулемети* (Н. Рибак); *Систематичне споживання продуктів харчування та води, що забруднені радіоактивними речовинами, призводить до накопичування радіонуклідів в організмі людини* (з наук.-попул. літ.).

НАКОПИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАКОПИ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., що, чого.* 1. Те саме, що **нагрома́джувати** 3. — *Буду накопичувати запаси хліба, — посміхнувся хлопець* (М. Руденко); *Завдяки таємниці я почав накопичувати таку силу інформації, звісток, історій, що вони почали заважати мені існувати* (Валерій Шевчук); *На цій вулиці алмази з усього світу перетворювалися на діаманти. Тут їх накопичували, оцінювали, зважували, шліфували й огранювали* (Ю. Андрухович); *Результати експерименту показали, що за короткий період часу гриби накопичили в собі не тільки нітрати, але й радіонукліди* (з наук.-попул. літ.); // *перен.* Збільшувати, додавати що-небудь. *Поки жандарм переводягався, я накопичував у собі радість, — сидів і згадував все найкраще, найрадісніше, що було в моєму житті* (В. Нестайко); *Треба відступити, щоб зберегти сили і накопичити їх в час перепочинку* (Ю. Смолич).

2. *рідко.* Накладати, навалювати в якій-небудь кількості або купою. — *Ви тут* [на столі] *навалили, накопичили, ні ладу ні складу, — а тепер о! Все в порядку* (І. Франко); *Упоравшись з господарством, він сідав у фотель і, накопичивши собі квіток на коліна, ворушив їх, поринаючи в їхню запашність* (В. Підмогильний).

НАКОПИ́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАКОПИ́ЧИТИСЯ,** читься, *док.* 1. Те саме, що **нагрома́джуватися** 3. *Оті отруйні випари, мабуть, мали властивість накопичуватись у організмі: цього разу їхня дія тривала значно довше і розвіювалася набагато повільніше* (М. Дашкієв); *Оскільки Шацькі озера практично безстічні, то всі забруднювачі накопичуються у воді та донних відкладах* (з наук. літ.); *Я знову отримав доступ до Інтернету. Справ накопичилося багацько, я до вечора просидів за комп'ютером* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *перен.* Збільшуватися, зростати. *Неусвідомлена огидливість накопичувалась у Катерини до цієї незрілої, до смішного наївної людини* (Ірина Вільде); *Втома накопичувалася в наших тілах з дня у день, з ночі в ніч, короткочасні зупинки на відпочинок не могли її розрядити, а нетривкий сон — поновити наші сили* (А. Дімаров); *В один момент йому стало ясно, що в глибині його свідомості вже накопичилися потайні сумніви в правдивості свого становища, в потрібності й своєї газети* (Д. Бузько).

2. Нагромаджуватися, навалюватися в якій-небудь кількості або купою. *Вони* [скелі] *впали, закривши собою отвір, а на них падали інші, утворюючи безладну велетенську купу брил, що накопичувалася більше й більше* (В. Владко).

3. *тільки недок.* Пас. до **накопи́чувати.** *У Київській Русі мед та віск дуже цінувалися й були предметами данини та зовнішньої торгівлі, тому накопичувалися княжою владою у величезній кількості* (з наук.-попул. літ.).

НАКОПИ́ЧУВАЧ, а, *ч.* 1. Те саме, що **нагрома́джувач** 1, 2. *Люди — накопичувачі тисячолітнього досвіду предків, національної історії та національного духу* (із журн.); *Жива речовина завжди була накопичувачем рудних елементів, які при наступних геологічних процесах перерозподілялися в земній корі й концентрувались у рудні тіла* (з наук.-попул. літ.); *Діатомові водорості, хвощі, злаки, хвойні дерева та багато інших рослин є природними накопичувачами кремнію* (з навч. літ.);

2. *техн.* Те саме, що **нагрома́джувач** 3. *Буферні місткості для систем опалення — це накопичувачі, в яких зберігається надлишок енергії від теплогенераторів* (з наук.-техн. літ.); *Руда, що транспортується підземними трактами, надходить у накопичувачі, а звідти — до барабанів* (з наук.-попул. літ.); *Пірнув* [бригадир] *під хмару пилюки між комбайном і накопичувачем, став на металевий гак і взяв у жменю січки* (М. Циба).

3. *інформ.* Те саме, що **нагрома́джувач** 4. *Інформація на накопичувачах, як і в пам'яті комп'ютера, вимірюється байтами* (з навч. літ.); *Останнім часом користувачі комп'ютерної техніки надають перевагу твердотільним накопичувачам, які порівняно зі звичайними носіями мають ряд*

переваг (із журн.); *Сучасні зовнішні накопичувачі забезпечують легкий доступ до інформації, надійність її зберігання та швидке відтворення* (з мови реклами).

НАКО́ПЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **накопи́ти.** *Найцікавішим убранням стін замку були не килими, не живопис і не контерфекти предків, а віками дбана, цілими поколіннями Потоцьких накоплена зброя всіх ґатунків, древності й походження* (Г. Хоткевич); *Горіло житло, горіло добро, накоплене батьками, дідами й прадідами* (із журн.); // *у знач. ім.* **нако́плене,** ного, *с.* Те, що хтось поступово зібрав у якій-небудь кількості. *Час від часу він відкриває свою банку, виймає звідти накоплене і кудись "укладає". Чи то на рахунок у справжньому банку, чи в цінні папери* (І. Андрусяк).

НАКО́ПЛЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія і стан за знач. **накопи́ти** і **накопи́тися.** *Інвестиційні моделі зазвичай спрямовані на забезпечення найбільш безперешкодного та швидкого накоплення капіталу в інтересах його власників* (з наук.-попул. літ.); *Наукові спостереження за білою акацією показали, що ця рослина реагує на накоплення тектонічних напружень в ґрунті* (з навч. літ.).

НАКОПЛЯ́ННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **накопля́ти** і **накопля́тися.** *Гроші не для накопляння, а для використання* (з рел.-церк. літ.).

НАКОПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАКОПИ́ТИ,** коплю́, ко́пиш; *мн.* нако́плять; *док., що, чого, рідко.* Те саме, що **накопи́чувати** 1. *Дідусь завжди говорив, що людина повинна дбати більше про духовні багатства й Царство вічне, а не бездумно накопляти гроші, а з ними й гріхи земні* (із журн.); *Те, що предки потом збили, Скарб, худобу накопили — Все козак прогайнував* (Л. Боровиковський); *І, забуваючи про втому, що накопив* [Єгор] *за три дні вряд, не завітавши і додому, пішов до шахти, у наряд* (М. Упеник).

НАКОПЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.,* **НАКОПИ́ТИСЯ,** ко́питься; *мн.* нако́пляться; *док., рідко.* Те саме, що **накопи́чуватися.** *Каяття та докори сумління, що накоплялися в її душі роками, раптом вибухнули щирими вибаченнями та сльозами перед матір'ю* (із журн.); // *безос. Я не регочу — відкладаю на потім. Щоби накопилося і ми з Майнесом погиготіли на всю силу* (І. Карпа).

НАКОПТИ́ТИ *див.* **нако́пчувати.**

НАКО́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКОПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що, чого.* 1. Копаючи (у 1, 2 знач.), робити щось у якій-небудь кількості. *Мар'яна спочатку накопує рядок ямок, а потім кидає в них картоплю* (М. Стельмах); *Щороку пристелював* [Флор] *дно ями свіжою соломою, тоді сипав бульби, знов соломою обтулював, а потім накопував землю* (М. Малиновська); *Накопали* [люди] *колодязів, таких глибоких, що в їхніх чорних прірвах навіть удень світилися зорі* (Григорій Тютюнник).

2. Копаючи (у 3, 4 знач.), добувати, діставати щось із землі в якій-небудь кількості. *Задубіла земля. Не витягнеш ніяк буряка. Земля мокра була, змерзлася, хоч кайлом бий. Ящика втрьох не накопували* (К. Гордієнко); *Найшли* [сестри] *зілля, накопали і стали варити* (Т. Шевченко); *Звечора накопав* [Марченко] *черв'яків — вибирав великих і живучих* (Ю. Мушкетик); *До білого дня ми мали накопати двадцять корит глини і волоком притягти їх на заміси* (М. Дочинець); *Накопував* [Олег] *пригорщі іржавих підків, жовтих ягнячих кісток* (Є. Пашковський).

3. *на кого, що і без дод., перен., розм.* Док. до **копа́ти** 5. *Поведінка Віри здалася йому дивною, і, можливо, як показував досвід, він одразу зможе "накопати" щось цікавеньке* (І. Роздобудько); *Наказав* [Сердюк] *розшукати полковника Баклана і на дванадцяту дня мати усе, що тільки можна накопати на Коноваленка, його партнерів, на банки, які їх обслуговують, і на людей, які його прикривають* (Люко Дашвар).

НАКО́ПЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накопти́ти.** *Метою експерименту є моделювання розсіювальних властивостей накопченої на скло сажі* (з навч. літ.).

НАКО́ПЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКОПТИ́ТИ,** пчу́, пти́ш, *док.* 1. *чого.* Коптячи, приготовляти щось у якій-небудь кількості. *За літо старий накопчував тараньки стільки, що взимку можна було все село годувати* (із журн.); *На вишневих дрівцях батько накоптив риби, сала, ще й жменю слив укинув* (з газ.).

2. *тільки док.* Начадити кіптявою, димом і т. ін. *За зиму гасова лампа добряче накоптила, бо ж навіть улітку чується легкий запах диму* (з газ.).

НА́КОРЕ́НОК, *рідко* **НА́КОРІ́НОК,** нка, *ч., діал.* 1. Паросток (у 1 знач.), що росте від кореня (у 1 знач.). *Батько завжди зрубував накоренки навколо яблунь і груш, бо ж такі паростки забирають у дерева сік, а на саджанці не годяться* (з газ.).

2. Нащадок (у 1 знач.). — *Ти, певно, не думав, що прийде і на мене черга відплатити тобі рівним за рівне, вирвати послідній накоренок твого роду, знищити всі твої плани і надії!* (І. Франко); [А н з о р г е:] *З'їдять нас хутко злидні з усею худобою, що й накоренка не зостанеться* (Леся Українка, пер. з тв. Г. Гауптмана).

3. *перен., лайл.* Поріддя (у 2 знач.), виродок (про чию-небудь дитину). *Бодай його кодло з накоренком перевелось!* (Номис); — *Що тут робити! Га, проклятий накорінок! Крокодил поїдає часом своїх дітей, та не дає їх пожирати іншим* (Юліан Опільський).

○ **На пні** <*діал.* **У на́коре́нку**> *див.* **пень.**

НА́КОРІ́НОК *див.* **на́коре́нок.**

НАКОРМИ́ТИ, кормлю́, ко́рмиш; *мн.* нако́рмлять; *док., кого, що, рідко.* Нагодувати кого-небудь удосталь, досхочу; задовольнити чию-небудь потребу в їжі. *Лишу тії дитинята, ой, самих їх лишу, не накормлю, не огрію, ані поколишу* (Уляна Кравченко); *У снопах кувіче* [кувікає] *Демко. Відірветься* [Марія] *хвилинку від праці, накормить, втихомирить і жне далі* (У. Самчук); *Батько заклав у драбини сіно рудо-бурим конятам, бо худобину треба зразу накормити* (І. Керницький); * Образно. — *Таким, яким я тепер є, не могли би ви мене довго любити, не могли би накормити своєї ненаситної уяви; я вам задрібнодухий, замалогордий, забуденний, заслабосильний?* (О. Кобилянська).

НАКОРЧО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накорчува́ти.** *Накорчоване коріння, немов здіймаючи руки до неба, наганяло страху в пітьмі* (із журн.).

НАКОРЧО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКОРЧУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., чого.* Корчуючи, добувати із землі корчі, пні і т. ін. у якій-небудь кількості. — *Там пеньків накорчував, то привезти хочу...* (М. Зарудний); *Минулого літа вони з Миколою накорчували їх* [пнів] *у лісі повну машину* (В. Яворівський).

НАКОРЧУВА́ТИ *див.* **накорчо́вувати.**

НАКОСИ́ТИ *див.* **нако́шувати.**

НАКОСИ́ТИСЯ, ошу́ся, о́сишся, *док., розм.* Багато, удосталь покосити *(див.* **покоси́ти**[1] 1). *Накосившись або нагрібшись, сиділи* [хлопці] .. *проти сонця голяка і стругали химерні палички з зубчиками та плескаті кілочки з зарізами* (І. Багряний); *Вдень накосився він досхочу, увечері погнав Плачиндині воли на переліг* (М. Стельмах); — *А де косар? — Вже накосився, мабуть, і почвалав додому* (Василь Шевчук).

НАКОСТРИ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Який накостричився. *Жив-був колись у нас дід Кирило. Невисокого зросту, миршавенький. Мав підзолочені махоркою-потертухою вуса — накостричені, строгі* (із журн.); *Нахмарився* [Сагайдак], *скочив з коня, кивнув головою, і Ступач неохоче зліз з брички. Накостричені, вони підійшли до лип* (М. Стельмах).

НАКОСТРИ́ЧИТИСЯ *див.* **накостри́чуватися.**

НАКОСТРИ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАКОСТРИ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* 1. Те саме, що **наїжа́чуватися** 1. *Весною, коли повиводяться курчата, вона* [качка] *весь час клопочеться біля чужого виводка. А побачить десь ворону, то так уже пересварюється з нею та накостричується одним крилом і шиєю, що чорнокрила дзьобаха зо зла каркне і полетить далі шукати здобич* (М. Стельмах).

2. *перен.* Те саме, що **наїжа́чуватися** 3. *Це ж просто скандал! Півень хвилюється. На його широкому, засмаглому лиці з щетинкою голеної бороди виступає піт .. Півень .. накостричився* (Б. Антоненко-Давидович); *Впіймана, зловлена людина сидить... Наїжилось, накостричилось, лише іноді спідлоба позирає у вікно* (О. Гончар); — *А чого це ти так уболіваєш за мене? — накостричився Максим* (М. Циба).

НАКО́ТИСТИЙ, а, е, *розм.* 1. Уторований, укочений тривалою їздою. *Накотиста дорога* (Сл. Б. Грінченка).

2. Який накочується, покриває собою кого-, що-небудь (про хвилі, хмари і т. ін.). *Чорнявий парубок виринає ген-ген у молодому житі, наче погойдується по пояс у накотистих хвилях* (Є. Гуцало).

НАКОТИ́ТИ *див.* **нако́чувати.**

НАКОТИ́ТИСЯ *див.* **нако́чуватися.**

НАКОТНИ́Й, а́, е́, *спец.* 1. Зробл. накочуванням; накатний (у 3 знач.). *Накотна підлога; Накотна стеля.*

2. Признач. для накочування; накатний (у 2 знач.). *Тут* [у машинному відділі] *міцніше тхнуло випарами фарби з накотних валів, чути було глухий шелест стиснутого між металом паперу, рівне зітхання коліс і свист моторів у дерев'яних футлярах* (В. Підмогильний); *Накотна машина.*

НА́КО́ТОМ. 1. *присл.* Котячи, пересовуючи. *Дід спостерігав, як чоловіки накотом переміщали величезні колоди, які не один десяток років триматимуть оселю* (із журн.).

2. *присл.* Котячись за інерцією. *Щоб заощадити пальне, солдати спускалися з гори накотом* (із журн.); *Михайло намагався їхати накотом, однак дорога йшла вгору* (з газ.).

3. *у знач. прикм., невідм.* Нахилений з одного боку (про дах). *Етнічне білоруське житло має чимало архаїчних елементів, наприклад, стріху накотом* (з наук. літ.); *Двосхилий дерев'яний дах накотом, на сохах переважав на Поліссі* (з наук.-попул. літ.).

НАКОХА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., кого, що, розм.* Те саме, що **надба́ти** 1. — *Навіщо ж ти накохав того скоту, коли не хочеш сам глядіти?..* (Панас Мирний); *Синів накохаєм немало, Поставим ворота і хату* (А. Малишко).

НАКОХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Насолодитися коханням досхочу. — *Другий покохав мене, та й сам умер. А я, молода, не накохалась і не навтішалась на своєму віку* (І. Нечуй-Левицький); — *Не шкода мені того молодого княженка — накохалася я з ним* (С. Васильченко); *Вони досхочу й накохатися не встигли: Олега викликали до військкомату та й запроторили на перепідготовку командного складу* (А. Дімаров).

НАКО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **накоти́ти** 1. *Володя жив у глибокій землянці, на якій у чотири ряди були накочені колоди* (Є. Кравченко); *Навіть торбина, хоч порожня, тільки з рештками малясників, пляшкою води і рушником, стала вагою, мов камінь накочений* (В. Барка).

2. *у знач. прикм.* Наїжджений, утрамбований, укочений тривалою їздою (про шлях, дорогу і т. ін.). *Вони їхали в темряві м'якою накоченою дорогою* (Б. Грінченко); *Місяць з високого неба сріблив накочений шлях* (І. Кириленко); *Два тижні як упали сніги, а звечора ще й трусила пороша, притрусила накочену дорогу* (Ю. Мушкетик); *Довгий міст лишився позаду, ще з літа накочена дорога спершу тяглася вгору, а тепер пішла круто вниз* (І. Білик).

НАКО́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накоти́ти** і **накоти́тися.** *Передпосівне й післяпосівне накочення ґрунту спеціальним котком допомагає надовше утримати вологу, частково вирівняти зоране поле* (з наук. літ.); *Під час накочення гумової крихти не варто робити сильний натиск* (із журн.); *За кожний робочий цикл машини відбувається зволоження друкарської форми, накочення фарби на друкувальні елементи, подача паперу, власне друкування й виведення готового на приймальний стіл* (з навч. літ.); *Звуки, що нагадують шелестіння трави або помірне накочення хвиль на берег, заспокоюють дитину, покращують настрій* (з наук.-попул. літ.).

НАКО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нако́чувати** 1, 2, 4. *На поромному комплексі проводиться технічний та комерційний огляд вагонів з вантажами перед їх накочуванням на пором через спеціальні містки* (з наук.-техн. літ.); *Коток для накочування руберойду використовують під час покрівельних робіт* (з навч. літ.); *Фальшборт застосовують для стікання води, швартування судна, а також зменшення накочування хвиль на палубу* (з наук.-попул. літ.).

НАКО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док.* 1. *що.* Котячи, переміщати, розташовувати, накладати що-небудь на щось. *Чути було коротку команду, на перон накочували гармати, вантажили ящики* (О. Копиленко); *Вози накочували на ладді* [лодії] *помостами* (І. Білик); *Троянці так і учинили; На вал колоддя накотили* (І. Котляревський); *Юра запевняв, що через місяць .. у них буде справжня горіхова олія! Великий дуб-прес накотили, прилаштували клиння, жаровню склепали з шматків жерсті...* (Іван Ле); // *тільки док.* Привалити, обкласти, покрити що-небудь чимсь. *Високу могилу висипали, Дорогим камінням накотили* (П. Чубинський); *Хлопець взяв лома й накотив на ляду коток з сірого каменю* (М. Циба); // Котячи, збільшувати що-небудь. *Накотивши велику грудку вогкого снігу, старанно притулила* [Ганна] *її до стовбура берези і, немов пластирем, прикрила рану...* (В. Козаченко).

2. *що.* Робити рівною, гладкою поверхню дороги, шляху і т. ін., багато й довго їздячи або обробляючи котком. — *Де*

там ті вибої? Дорогу таку накотили, так уїздили, що тверда, як лоб (Ю. Збанацький).

3. *що, спец.* Покривати чим-небудь (клеєм, фарбою і т. ін.) поверхню чогось. *Для відновлення покрівлі необхідно спочатку очистити її від старого покриття, а потім накотити на неї готову руберойдову масу* (з навч. літ.).

4. Швидко насуваючись на кого-, що-небудь, покривати, закривати собою (про хвилі, хмари і т. ін.). *Накочують хвилі на коси. Підводяться тіні з води...* (П. Усенко); *На берег накочували тисячотонні громади води* (М. Білкун); // Швидко виникати, починатися, налітати (про бурю, вітер і т. ін.). *Над річкою і лісом засинювалось небо: здалеку-предалеку, погуркуючи та поблискуючи, накочувала гроза* (Григір Тютюнник); // *перен.* Раптово виникати, з'являтися (про почуття, думки і т. ін.). *Покупці хапали в Жданова український барвистий посуд, і Шумило бачив, яке щастя накотило до хати* (О. Ільченко); *Ось вранці ще були жарти і сміх, і враз, мов туман, смуток на душу накотив...* (О. Гончар).

5. *розм.* Скупчуватися, збиратися в одному місці (про людей); набігати (у 3 знач.). *Які б тут не були стовпотворіння, хто б звідки не накочував сюди, а мед був корінний тут, бо коріння в такому ґрунті глибоко сидить* (Л. Костенко).

НАКО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАКОТИ́ТИСЯ,** очу́ся, о́тишся, *док.* 1. Котячись, наштовхуватися на кого-, що-небудь. *Редьці на ноги раз по раз накочувався якийсь зашмарований підшипник* (І. Карпа); *Машина спинилась раптом — товариші знову накотились один на одного* (Ю. Смолич); // Насуваючись, покривати собою кого-, що-небудь (про хвилі, хмари і т. ін.). *На Шембеківські луки серпанком накочувався з очеретів туманець* (Ю. Смолич); *Червоніли широкі піщані мілини, на них накочувався білогривий прибій* (О. Бердник); *Остання хвиля накотилась на берег* (Д. Ткач); *Накотився туман, пробирала сирість* (Р. Андріяшик); *Почав* [кораблик] *занурюватися в воду. Віруня нічого потому не пам'ятала, накотилася хвиля, і вона втратила свідомість...* (Ю. Бедзик); // Наближаючись упритул, різко напирати, навалюватися на кого-, що-небудь. *Гуло* [віче], *вирувало, хвилею накочувалося вперед і так само хвилею відкочувалося назад* (Д. Міщенко); *Ми, втомлені й пригнічені, мовчки сиділи в роздягалці, коли той накотився на нас бойовитим круглим черевцем і став розмовляти, ніби з лакеями* (Г. Пагутяк); // Учиняти наскок (у 1 знач.) на кого-, що-небудь; набіга́ти (у 5 знач.). *Темна лавина половців накочувалася швидко, зловісно* (В. Малик); // Надходити, наближатися (про ніч, сутінки і т. ін.). *Накочувалася ніч, моторошна, густа* (О. Бердник); *Соломія сидить у хаті на лавці. Сидить, а на село накочується осінній вечір* (В. Лис); // *перен.* Наближатися, посилюватися (перев. про звуки). *З темряви, з вітряниці накочується обурений протестуючий ґвалт* (О. Гончар); *Виразно накочувався тупіт численних кінських копит* (Г. Колісник).

2. *перен., розм.* Оволодівати ким-небудь, охоплювати когось (про стан, настрій і т. ін.). *Никифор тряс головою, намагаючись відігнати страшні видіння, а вони все накочувались і накочувались, не даючи чоловікові змоги опанувати себе* (Микола Чернявський); *Глухий неспокій жив у його душі ще змалку, ніщо не подобалося, ні на чому не міг зосередитися, зненацька накочувалася дика туга* (П. Загребельний); *Вона мовчить про ту тугу, що накотилася на неї після жнив* (М. Малиновська); *Тим часом напад люті в Степаниди Порфирівни минувся так само раптово, як і накотився* (О. Ірванець).

3. *перен., розм.* Накидатися на кого-небудь з докорами, лайкою і т. ін.; напада́ти (у 2 знач.). *Увіходить Ліза .. Вона в кепському гуморі, сердита і зараз же накочується на Джимі* (І. Кочерга); *Як вернувся додому без грошей Семен, як накотиться на його* [нього] *жінка: ти пішов між чужі люде* [люди] *з грішми та почав пиячити!..* (Сл. Б. Грінченка).

4. *тільки недок.* Пас. до **нако́чувати** 1–3. *Колоди накочуються на канати лебідок за допомогою лома* (з навч. літ.); *Узимку до села накочується дорога навпростець* (із журн.); *Переважна більшість водоемульсійних фарб накочується в декілька шарів* (з наук.-техн. літ.).

НАКО́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накоси́ти.** *Купив Захарій сінця, тільки що накошеного* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Косять очерет здебільшого взимку, .. прямують тоді з плавневих джунглів до Комишанки цілі флотилії човнів, чорних, просмолених, і на кожному з них лежать упоперек довжелезні кулі міцно зв'язаного накошеного добра* (О. Гончар); *Тут вулиця була вся вистелена молодим накошеним вівсом* (І. Білик); // **нако́шено,** *безос. пред. Закінчено жнива. Останній сніп накошено пшениці* (А. Малишко); *Я їздив з ним і записував у книгу пожитків, скільки поставлено стогів, скільки накошено копиць* (Ю. Мушкетик).

НАКО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нако́шувати.** *Накошування сіна.*

НАКО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАКОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док., що, чого.* Косити щось у якійсь кількості *(див.* **коси́ти**[1] 1). *Забродівчани орендують біля Дніпра ділянку лугу, що належить лісництву, і щороку накошують там чимало добрячого сіна* (Ю. Мокрієв); *— Знаєте, косить поліщук сінце, аж приїжджає птиця з району, прицінювалася, примірювалася та й каже: мало накошуєш, марно назад косу тягнеш* (Б. Харчук); *— Приклепаємо косу та поїдемо на сінокіс на Десну, та накосимо сіна* (О. Довженко); *Матвій накосив порядно конюшини* (У. Самчук); *Жінки й підлітки блукали з кошиками, повними суниць, хто ніби йшов наламати зелені кленів, хто накосити трави на заплавах, хто по лозу...* (М. Малиновська).

НАКО́ШУВАТИСЯ, ується, *тільки недок.* Пас. до **нако́шувати.** *На хуторі є сінокіс, на якому в гарний рік накошується більше 10 скирт сіна* (з газ.).

НАКРАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАКРА́СТИ,** а́ду, а́деш, *док., чого і без дод.* Красти щось у якій-небудь кількості. *Чим більше людина накрадає чужого майна, тим жадібнішою стає, перестає вірити й довіряти людям* (із журн.); *Крав Богдан крам, Та повіз у Київ, Та продав злодіям Той крам, що накрав* (Т. Шевченко); *Про Колісника пішла по городу недобра чутка: накрав земських грошей* (Панас Мирний); *Картоплі ми накрали за Ліляківськими ярами вдосталь* (Ю. Смолич).

НАКРА́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накра́сти.** *Напакувавши свої пазухи, кишені та шапки накраденою яриною, невважаючи на близькість господаря, виповзли* [хлопці] *ровом до поблизького яру* (І. Франко); *— Щоб ти подавився своїм золотом награбованим та накраденим!* (П. Загребельний); *Коляди, як ось "Бог предвічний народився", були позамикані, як в'язні, в чотирьох стінах і квилили по-домашньому коло вівсяних дідухів, накрадених у жнива* (Р. Федорів); // **накра́дено,** *безос. пред. Після весілля у понеділок*

до хати сходяться гості, переодягнені в циган, які приносять молодим все, що було накрадено дорогою: горшки, глечики, рушники, овочі, фрукти, курей на нове господарство (з навч. літ.); // *у знач. ім.* **накра́дене,** ного, *с.* Те, що хто-небудь накрав. *А далі слуги всі розбіглись на всі боки: хто дещо мав накрадене — побіг ховати* (І. Франко).

НА́КРАП, у, *ч.* 1. Що-небудь, нанесене на поверхню чогось накрапляннням. *На стіні красувався подарований войовничим вождем галатів глянцевий лук і стріли, оздоблені срібними накрапами* (із журн.); * Образно. *Упав золотий накрап на Гаварецькі ліси. Вчепився кленового листя, крушинових кущів — і понесли прохололі вітри золотий мор по березині та бучині* (Р. Іваничук).

2. Щось дуже віддалене, ледь помітне; крапка *(див.* **кра́пка**[1] 1). *І плямиться вода червоними накрапами форелі* (В. Стус); *Березовий вітер, березовий дим, і березовий запах, і небо березове видко в пташиних накрапах* (П. Мовчан); *Від зеніту небо повнилось зоряним накрапом, морок порідшав і перламутрово й синьо вдалині наростала, безмісячно сходила ніч* (Є. Пашковський).

НАКРАПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накрапа́ти.** *Осіннє накрапання дощу за вікном робило вечір ще довшим, ще самотнішим* (із журн.); *Доходить до краю та переповнюється горішня тарілка, вода переливається, змінюючи тональність, а потім знову починається монотонне накрапання* (Н. Сняданко).

НАКРА́ПАТИ, аю, аєш, *що, чого.* Док. до **кра́пати** 2. *Вона накрапала в склянку з водою краплі* (І. Роздобудько); *Я тим часом накрапала настоянки на грудку цукру і принесла м'ятну олію, щоб натерти Аделі скроні* (С. Андрухович).

НАКРАПА́ТИ, áє, *рідше* **НАКРА́ПУВАТИ,** ує, *недок.* 1. Падати рідкими краплями (про дощ). *Почалася вже осінь, накрапали часом дощі* (Б. Грінченко); *Почав накрапати дрібний, ледве помітний, як порох водограю, дощик* (В. Винниченко); *Година була вітряна, накрапав дрібний дощ, небо заволокли густі хмари* (С. Скляренко); *Небо захмарилось, і почав накрапувати дощ* (В. Гжицький); *Галуззя дерев стирчало, немов кістляві руки, на тлі неба, дощ накрапував далі* (О. Лисяк); // *безос. Миколай і не помітив, що вже накрапає* (Г. Пагутяк); *З неба тихо накрапало* (І. Карпа).

2. *рідко.* Те саме, що **нака́пувати** 2. *Березовий сік, уже без ласкавого "тьоп-тьоп", накрапає в старенький, без вуха глечик* (М. Стельмах).

НАКРАПА́ТИСЯ, áється, *недок., розм.* Те саме, що **накрапа́ти** 1. *Ой, щось хмариться, туманиться, Дрібен дощик іде, накрапається* (П. Чубинський).

НАКРАПИ́ТИ *див.* **накрапля́ти.**

НАКРА́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накрапи́ти.** *На узбіччі монастирської гори ріс кущ, на свіжих, бездоганно зелених листках якого з'явилися окремі, наче накраплені, буряково-червоні цятки* (Ірина Вільде).

НАКРА́ПЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накрапи́ти** 1. *Вологочутливу плівку на сенсори наносять методом накраплення на основу спеціальної речовини* (з навч. літ.); *Листівку ручної роботи можна також прикрасити легким накрапленням акрилових фарб* (з газ.).

НАКРА́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накра́плювати** 1. *Техніка накраплювання й розбризкування фарби на полотно дозволяє художникові передати відчуття бризу й морської прохолоди* (із журн.).

НАКРА́ПЛЮВАТИ *див.* **накрапля́ти.**

НАКРАПЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накрапля́ти** 1. *Накрапляння води; Накрапляння дощу.*

НАКРАПЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **НАКРА́ПЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **НАКРАПИ́ТИ,** плю́, пи́ш; *мн.* накра́плять; *док., що.* Покривати що-небудь крапками, бризками і т. ін. *Буде вітер колисати мою дитиноньку, Буде вітер колисати, дощик накрапляти* (з народної пісні); *Накрапив нам дорогу пізній глід* (В. Стус).

НАКРА́ПУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накра́пувати.** *Для подолання стресу та зняття втоми психологи радять слухати музику, що відтворює звуки природи, наприклад, накрапування дощу, шум моря чи спів птахів у лісі* (з навч. літ.).

НАКРА́ПУВАТИ *див.* **накрапа́ти.**

НАКРА́СИ́ТИ *див.* **накра́шувати.**

НАКРА́СИ́ТИСЯ *див.* **накра́шуватися.**

НАКРА́СТИ *див.* **накрада́ти.**

НАКРА́СТИСЯ, áдуся, áдешся, *док., розм.* Багато, вдосталь покрасти чого-небудь. [Г р о м а д а:] *Мало ще ти накрався нашої праці, мало напився?* (І. Франко); *Чи він гадає, я маю йому за зле, що він свого часу .. не зажирів і не накрався вчасно?* (О. Забужко).

НАКРАСУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.. розм.* Багато, досхочу покрасуватися. *Саме переживав* [Шаміль] *тоді радість одержання ордена — так і не наносивсь, не накрасувавсь...* (О. Гончар).

НАКРА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКРА́СИ́ТИ,** áшу́, áсиш, *док., розм.* 1. *чого, що.* Фарбувати, розфарбовувати що-небудь у якійсь кількості. *Було колись бабуся накрашували писанок більше сотні* (з мемуарної літ.); — *Де вже йому до ікони, коли сюрприз такий викинув, що паски заборонив був пекти... — Та що ви кажете? — Свиням... Крашанок накрасила сито, дак він сви-и-ням... Семий* [сьомий] *годок отак нема в домі порадоньки, супокою* (М. Куліш); *Господині накрасили крашанок завчасно, щоб до плащаниці сходити і у п'ятницю, й у суботу* (з газ.).

2. *що.* Підфарбовувати губи, брови і т. ін.; нафарбовувати (у 3 знач.). *Косметологи не рекомендують накрашувати обличчя тональними засобами, які містять силікон* (з газ.); *Ганна вміла правильно накрасити очі, щоб погляд був ще виразніший, а вії довші* (із журн.).

НАКРА́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАКРА́СИ́ТИСЯ,** áшу́ся, áсишся, *док., розм.* Підфарбовувати губи, брови і т. ін.; нафарбовуватися. — *Ой, твоя мила у лузі над водою Умивається зіллячком купиною, Утирається шитою хустиною, Накрашується червоною калиною* (П. Чубинський); *Вона почала й себе прикрашувати, накрашуватись та набілюватись* (І. Нечуй-Левицький); *Сучасні візажисти допоможуть вам накраситися, підберуть необхідні кольори та текстуру декоративної косметики* (з мови реклами).

НАКРА́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накра́ювати.** *За накраюванням хліба пригадалося, як бабуся виймала з печі запашну паляницю* (з мемуарної літ.).

НАКРА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАКРА́ЯТИ,** áю, áєш, *док., що.* Різати щось на частини, шматки і т. ін. в якій-небудь кількості. *Я постійно калічу себе ножем, коли накраюю хліб* (С. Андрухович); *Насипала* [Мариня] *цукру в цукерничку, накраяла булки* (Ірина Вільде); *Тим часом дівчина у велику череп'яну миску насипала борщу, на рушник на-*

краяла хліба, начистила цибулі і часнику — поставила на стіл (В. Малик).

НАКРА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накра́яти.** *У мисці лежав накраяний грубими шматками хліб* (С. Скляренко); *По короткому часі — гора готової, кольору бурштину, риби височіла на великому порцеляновому блюді, декорована кружальцями накраяної цибулі і цитрини* (У. Самчук); // **накра́яно,** *безос. пред. — Мати, неси хутчій ложку та ще вкрай хліба! — Ложку маєш, і хліба накраяно* (Є. Гуцало).

НАКРА́ЯТИ *див.* **накра́ювати.**

НАКРЕКТА́ТИСЯ, рекчу́ся, ре́кчешся, *док., розм.* Довго, багато покректати. *Трудно було малому .. Борона важка, а нива пиріювата — не раз на гони треба підчищати борону — накречеться за день!* (А. Головко).

НАКРЕ́МСАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **накре́мсати.** *На обід у нас був товсто накремсаний хліб та добрячий кусень сала, що так смакувало в лісі* (з газ.); // **накре́мсано,** *безос. пред. Обід був хоч і невибагливий, але ситний: хліба нарізано, накремсано помідорів, огірків, домашньої ковбаси та копченого сала* (із журн.).

НАКРЕ́МСАТИ, аю, аєш, *док., що, розм.* Кремсаючи, нарізати щось великими шматками в якій-небудь кількості. *— Тоді для чого ти накремсав стільки м'ясця? — я витягнув шию, вказавши підборіддям на чималеньку гірку шматків яловичини* (із журн.).

НАКРЕ́НЕНИЙ, а, е. Який накренився. *Дослідницьке знаряддя, прикріплене до палуби, раптом зрушило з місця, перемістившись на протилежний і без того накренений борт* (із журн.).

НАКРЕНИ́ТИ *див.* **накреня́ти.**

НАКРЕНИ́ТИСЯ *див.* **накреня́тися.**

НАКРЕНЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАКРЕНИ́ТИ,** ню́, ни́ш, *док., що.* Нахиляти що-небудь набік. *Під час польоту над лініями Наски пілотам доводиться постійно накреняти літак майже на 45° то в один, то в інший бік* (із журн.); *Весляр зсовував мішки з товаром до одного борту, аби трішечки накренити благенький човен і не набрати води* (з газ.); // *безос. Амфібія рушила, попливла, її одразу ж закрутило, накренило, довелось мерщій позакривати люки* (О. Гончар); *Кілька жовтих листків прилипло до весла. Я глянув пильніше на човен і тільки зараз побачив: човен накренило на правий бік* (В. Близнець).

НАКРЕНЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* **НАКРЕНИ́ТИСЯ,** ни́ться, *док.* Нахилятися набік. *Раптом здалося, що палуба накреняється, що хвилі сильніше вдаряються в борт* (з газ.); *Пароплав різко накренився на лівий борт* (О. Донченко); *Танк весь здригнувся, шарпнувся на одній гусениці вбік і, незграбно накренившись, закляк* (О. Гончар); *Коли ж судно й зовсім накренилося, тоді вся маса незакріпленого вантажу сповзла до правого борту* (П. Загребельний).

НАКРЕ́СЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накре́слити.** *На столі лежала англійська карта з прокладеним на Лузани курсом. Над курсовою лінією, накресленою м'яким олівцем, стояв напис* (М. Трублаїні); *Вона* [газета] *з тихим шарудінням з'їхала на підлогу, відкриваючи величезний аркуш ватманського паперу і вже майже накреслений літак* (В. Собко); *На фронтоні музею накреслені польською мовою слова* (М. Рильський); *Тут, в записнику, був із математичною точністю накреслений план праці на цілий рік* (Ірина Вільде); // **накре́слено,** *безос. пред. На невисоких столах лежать карти. Там все накреслено, все розраховано* (В. Собко); *Ми вийшли на середину зали, де було накреслено квадрат* (Л. Кононович).

НАКРЕ́СЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **накре́слити.** *Накреслення схеми маршруту вимагає від мандрівників бездоганного орієнтування на місцевості* (з навч. літ.); *Для людей з прагматичною вдачею накреслення планів на майбутнє є першим кроком до самореалізації* (із журн.); *Книга повинна стати зведенням досягнень минулого й накресленням дальшої роботи біологів* (М. Дашкієв).

2. Те, що накреслено, зображено, описано і т. ін. *Кілька молодих інженерів .. з головою пірнули у вивчення проектних накреслень цеху* (Іван Ле); *Я не зробив іще й третини Того, що слід зробить мені, Мої накреслення, картини Ще в думах, не на полотні* (П. Дорошко); *Дванадцять слуг на увитих позолоченими гірляндами ношах піднесли султанові великий годинник, зроблений за накресленнями самого покійного імператора Максиміліана* (П. Загребельний); // Вигляд, особливості зображення, письма і т. ін. *Сідалковський і справді удосконалював свій почерк .. Його цікавило тільки накреслення літер, їхня, так би мовити, наглядність, естетичність, краса* (О. Чорногуз).

НАКРЕ́СЛИТИ *див.* **накре́слювати.**

НАКРЕ́СЛИТИСЯ *див.* **накре́слюватися.**

НАКРЕ́СЛЮВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **накре́слювати** 1. *Накреслюваний план нового будинку поступово вдосконалювався, з'являлися нові ідеї декорування житла* (із журн.).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **накре́слювати** 2. *Коли неокласицизм знаменував собою вищу хвилю європеїзації й заперечення свого, то в накреслюваному синтезі намічався початок нового руху, спрямованого вже знову на своє, глибинне* (Ю. Шевельов); *Рецензії містили не тільки оцінку роботи, а й оригінальні судження Л. Білецького й накреслювану ним програму подальшого розроблення проблем* (з наук. літ.).

НАКРЕ́СЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накре́слювати.** *Накреслювання ліній будь-якої товщини варто починати з поступового нарощування тонких коротких штрихів* (з навч. літ.); *Для якісного накреслювання топографічних планів і карт необхідно точно дотримуватися масштабу та послідовно використовувати умовні позначення* (з навч. літ.); *Режисер загорівся будь-що поставити цю п'єсу, тому накреслювання й продумування основних сюжетних моментів займало всі його думки й увесь вільний час* (із журн.).

НАКРЕ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАКРЕ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* 1. Робити креслення, рисунок і т. ін. чого-небудь; креслити (у 2 знач.). *Він вже почав накреслювати швайкою на вузеньких дощечках, де мають бути висвердлені дірочки* (Ю. Логвин); *Щовечора я обсипав свій закутень сіллю, освяченим натільним хрестиком накреслював круг себе коло* (М. Дочинець); *Загальний план фортів накреслив сам Шахай, і Соса — гарматник, колишній офіцер, розміряв усе на землі* (Ю. Яновський); *— Він накреслить нам схему каховських укріплень* (О. Гончар); *Розіслав* [Мартин] *на дошці папір. Спочатку накреслив коло — це село* (К. Гриб).

2. *перен.* Наперед намічати, визначати, планувати що-небудь. *Долі немає, це теж вигадка людської пихи — мовляв, у мене є призначення, наперед накреслений план..: ніхто вам нічого не призначав і не накреслював* (В. Підмогильний); *Рум'янцев дістав від цариці таємну інструкцію, яка на-*

креслювала програму його діяльності (з наук. літ.); *Мрійник Ціолковський накреслив шлях у космос...* (Н. Рибак); *Не дано знати людині, яку стежину накреслив для неї Господь* (Г. Пагутяк).

3. Писати, описувати, зображати і т. ін. що-небудь. *Гарячих рук стискання. Адрес накреслюєм рядки в пошарпані блокноти* (І. Гончаренко); *Мов розуміючи душевний стан султанші, художник накреслив на полотні обрис її обличчя* (П. Загребельний); *Дві-три хвилини пішло на деякі пояснення і уточнення у формулах, які пані швидко накреслила прямо на стіні палацу* (І. Роздобудько).

4. Давати, розробляти щось у загальних рисах. *Слухаючи улесливу мову Пшенички, він уже накреслював собі в голові свій перший фейлетон. Звичайно — про землю* (Д. Бузько); *Сам він любив порядок у роботі, максимальну зосередженість, він не тільки накреслював плани творів, а заводив "формуляри" на своїх героїв, щоб уявити все їхнє минуле, сучасне й майбутнє* (О. Іваненко); — *Даю вам дві години. Огляньте речі, потім побувайте на Старо-Вокзальній* [Старовокзальній]. *Накресліть план дій. Але... кожен окремо* (В. Петльований).

НАКРЕ́СЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **НАКРЕ́СЛИТИСЯ,** литься, *док.* 1. Позначатися, виділятися своїми обрисами. *Вже третій день над степом вдалині накреслювалася на небі легка смуга напівпрозорих хмар* (З. Тулуб); *Розвіялась непомітно сива завіса, ледь помітною лінією накреслився далекий обрій* (Ю. Збанацький); // Ставати ледь відчутним, помітним. *Весна, власне, ще тільки накреслювалась, але стояла вже на порядкові дня. Сніг ще не танув, але посірів, збувся блиску* (В. Підмогильний); // Визначатися в загальних рисах; намічатися. *В голові моїй вже невиразно накреслювалася одна ідея: треба було ще добре її обміркувати* (Л. Старицька-Черняхівська); *Цієї ночі накреслився новий шлях до порятунку, і його треба було пройти* (В. Собко); // *безос. В написаному розділі всі дійові особи вже на світ білий вийшли, вже накреслилося, хто з них буде герой, хто не зовсім герой* (Остап Вишня).

2. *тільки недок.* Пас. до **накре́слювати.** *За тією подобою чи за уявним трибом накреслювався вугільним олівчиком рисунок ікони* (М. Дочинець); *Накреслюються великі плани й можливості. Треба тільки зрушити справу першою ініціативною групою* (О. Шугай).

НА́КРИ, ів, *мн., іст.* Руський ударний музичний ритмічний інструмент, подібний до парних литавр. *Попереду всіх ішли музики княжі — молоді, одягнуті в білий одяг юнаки, що гучно дули в міхи, гуділи в роги, свистіли в сопілі і били у величезні накри* (С. Скляренко); *Митрополит правив молебень, .. гукали дзвони, била і накри, зойкала півча* (П. Загребельний).

НАКРИВА́ЛО, а, *с., розм.* Шматок тканини, яким покривають що-небудь; покривало (у 1 знач.). *Його вдумливі, пронизливі очі змінилися нараз, запалали гнівом, .. рука нервово стискала й м'яла накривало* (Б. Лепкий); *Жують* [верблюди] *обвислими, м'якими губами, а караван-баша накриває їх сукняними накривалами* (Н. Королева); *Лиця ченців зсохлись на корінець, потемніли, такими ж були й руки, виставлені з-під накривала* (П. Панч); * Образно. *Прокинешся одного ранку — надворі вже біло, і сніжок сіється й сіється. На стріхах — накривала, на городах — полотна, на кущах — шматки марлі* (Є. Гуцало).

НАКРИВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, зайнятий накриванням чого-небудь. *Накривальник даху; Накривальник фанерного цеху.*

НАКРИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **накрива́льник.** *Натисканням педалі накривальниця приводить у дію пристрій автоматизованого накривання пляшок* (з навч. літ.).

НАКРИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накрива́ти** 1. *І вже дзвенить її* [Галі] *голос: Ой на горі огонь горить, а в долині козак лежить, посічений, порубаний, китайкою накриваний* (Є. Гуцало); *В саду біля будинку вони побачили накривані столи, а за ними чималий гурт гостей* (Ю. Андрухович); // **накри́вано,** *безос. пред. Через чотири слідуючі* [наступні] *дні випрацьовувано й доповнювано стрілецькі рови, накривано їх* (О. Назарук).

НАКРИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накрива́ти** 1. *Вся вона* [домовина] *була покрита дорогоцінними килимами, які зміняють що 6 літ й уживають опісля до накривання домовини султанів і дітей султанської крові* (О. Назарук); *Уже тоді у мами був неприємно холодний вираз в його* [Кльоні] *присутності, одвертання очей, відповіді крізь зуби, накривання себе газетою або книжкою і т. п.* (М. Олійник).

НАКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАКРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.* 1. *кого, що.* Покривати, закривати кого-, що-небудь тим, що кладеться зверху. *Поцілував* [Гонта] *мертвих в очі, Христить, накриває Червоною китайкою Голови козачі* (Т. Шевченко); *Марія накривала матір кожухом* (В. Бабляк); — *Слухай, Миколаю, а навіщо той пан щоразу накриває голову чорною хусткою?* (Г. Пагутяк); *Вона полізла з рогачем у піч, засунула горщик, обгорнула жаром, накрила покришкою* (Панас Мирний); *Накривши ношу хусткою, вона хутко пішла за хату* (С. Чорнобривець); // Заплющувати очі. *Мертенс спокійно накриває очі важкуватими повіками* (В. Винниченко); *Гетьман задумався, накрив очі повіками, але сон не брався* (Б. Лепкий); // Робити покрівлю над якою-небудь будівлею; крити (у 2 знач.). *Вони накривали дахи, затуляли стріхи. Весна йшла переможно й весело, аж наче з вистрибом* (І. Багряний); *Коли Антон від'їжджав на заробітки, то обіцяв Катерині .. цинковою бляхою накрити дах* (С. Чорнобривець); *Згодом зліпили* [молоді] *власну хату. Накрили соломою, та буря позривала снопки* (М. Андрусяк); // *перен.* Оповивати, обволікати що-небудь (про туман, темноту і т. ін.). *Бредуть тумани пелехаті — ординський накривати шлях* (В. Стус); *Нас почало по-грудневому стрімко накривати темрявою, і у вікнах руїн .. почало з'являтися світло* (Ю. Андрухович); *Вже вечір темною габою накрив всю землю з краю в край* (В. Сосюра); *Ніч накрила море і степ, вони потемніли* (О. Сизоненко).

2. *кого, що.* Улучаючи в ціль, руйнувати її, пошкоджувати, знищувати і т. ін.; поражати (у 2 знач.). *Піднімається пекло снарядів, Накриває фашистські полки* (М. Гірник); *Глиняну гору накривало кількаразово артилерійськими залпами і бомбовими ударами, і все, що могло там розруйнуватися, було розруйновано* (П. Загребельний); *Важка артилерія накрила ворожі позиції одним залпом* (Ю. Смолич); — *Невже це наші гармаші аж з-під Вишняків так влучно накрили їхню батарею і мінометників?* (Є. Доломан); // *безос.* — *Лейтенанта Чорноволенка накрило міною. На смерть...* (В. Козаченко); *Накрило бомбами пароплав, що з сім'ями моряків пробивавсь до берегів Кавказу* (О. Гончар).

3. *перев. док., кого, перен., розм.* Ловити, захоплювати кого-небудь зненацька (перев. на місці злочину). — *Он на одній чехоні рублів двісті убитку* [збитків] *буде .. Прийдеться у рів вивернути, та коли б ще і поліція не накрила* (Панас Мирний); — *Брешуть розбійники, не тепер, так в четвер, а ми їх накриємо* (І. Цюпа); — *Тільки Синиця вийшов із нашої хати, як тут зразу сільрада та міліція його накрили, забрали* (Є. Гуцало); *Хіба ж не в кумедну-таки халепу встряв її брат! Добре, що його поліція не накрила, красувався б і він тоді в газеті* (І. Білик).

4. *тільки док., кого, перен., іст.* Знеславити, обрізавши коси й покривши голову хусткою (про дівчину, яка народила позашлюбну дитину). *Пішов москаль в Туреччину; Катрусю накрили. Незчулася, та й байдуже, Що коса покрита* (Т. Шевченко).

5. *перев. док., кого, перен., розм.* Напасти, накинутися на кого-небудь, лаючи, погрожуючи і т. ін. — *Наш шановний зоотехнік забув і дорогу на ферму. А коли й загляне, то тільки лайкою й погрозами накриє* (Я. Гримайло).

(1) Накрива́ти (застила́ти) / накри́ти (застели́ти) [на] стіл — готувати все необхідне для їжі, розставляючи прибори, страви. [Я в д о х а:] *Я зараз, таточку; хвилиною на стіл накрию* (Панас Мирний); *Для господаря й гостей накрили довгий стіл у світлиці* (І. Нечуй-Левицький); — *Мариню,* — *гукнула* [Катерина] *через коридор,* — *прошу накрити стіл до сніданку!* (Ирина Вільде); *Потім він накрив шикарний стіл із випивкою. Горілка, коньяк і віскі, різні там м'яса й ковбаси* (Ю. Покальчук).

◊ **(2) Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися** *і т. ін.)* **мо́крим рядно́м** *кого:* а) вилаяти когось (зазвичай раптово, зненацька) або різко висловити своє незадоволення, сказати щось неприємне. — *Підгляда* [полковий писар], *щоб мокрим рядном на нас напасти* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *Тепер ти бачиш сам, що мокрим він рядном Напався на тебе* (П. Гулак-Артемовський); *Друкарю! Не дрімай: де треба, точку* [крапку] *став, Щоб мокрим нас рядном злий критик не напав* (Л. Боровиковський); *Стара напнула її мокрим рядном. Най вона виб'є собі з голови і Гната, і любощі, бо то дурниця!* (М. Коцюбинський); *Він так на дочку обрушився, як мокрим рядном накрив* (Грицько Григоренко); *Обпала* [дружина] *мокрим рядном свого чоловіка за його нехтування приписами лікарів* (Ю. Яновський); *Килина так і вкрила мокрим рядном Зарубу за те, що на фермах і досі немає усіх машин* (В. Кучер); б) піймати, захопити зненацька. — *Ще два-три тижні — і буде пізно. А тепер ще можна накрити Каффу мокрим рядном. Війська там катма* (З. Тулуб); — *Я сигналізуватиму про всяку небезпеку, я не дам війтові накрити нас мокрим рядном* (Д. Бедзик); *Проштовхуючись до виходу, я гарячково міркував, як накрити мокрим рядном брехуна-сусіду* (А. Крижанівський); **(3) Накри́ти ша́пкою** — остаточно, безповоротно вирішити що-небудь. [Т и м і ш:] *Але я, свате, як сказав, то все рівно, що шапкою накрив. Назад я не подамсь* (М. Кропивницький); **(4) Ре́шетом не накри́ти,** *жарт.* — дуже товсте (про обличчя). *Пика така, що й решетом не накрити, а на голові дрібушечки та кучері* (Марко Вовчок).

НАКРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАКРИ́ТИСЯ,** и́юся, и́єшся, *док.* 1. Прикриватися, закриватися чим-небудь зверху. *Хлопці накривались від дощу чим могли* (О. Лисяк); *Однак у неділю його краще не будити — відбрикуватиметься, ховатиметься під ковдрою, накриватиметься подушкою* (Г. Усач); *Кожна чота мала свій барак. Спали просто на долівці, настеливши смерекового гілля, накривалися коцами* (М. Андрусяк); *Вийшов Марко, накрився свитою, як пастух мішком* (Григорій Тютюнник); — *Отам на лаві коло вікна лежить наш дідуньо, кожухом накрився* (Є. Гуцало).

2. *перев. док., перен., розм.* Безповоротно втрачатися (у 1 знач.). — *Пряме попадання міною,* — *докочується зліва.* — *Обслуга загинула, кулемет накрився...* (Є. Доломан); *Коли цей бізнес накрився після загальної фінансової кризи і чоловік насилу знайшов роботу, де платили значно менше, .. зупинити алкогольне падіння ставало з кожним днем усе важче* (А. Кокотюха); *Ще один день накрився — думаю про себе .. Вдома я знову ліниво читатиму, розвалившись на дивані з олівцем у руці, і нічого не відбудеться* (А. Дністровий); // Те саме, що **гі́нути** 1. — *Ми як форсували Дунай взимку, по тонкій кризі, то доводилось за руки братися, чоловік по двадцять .. А якби поодинці рушили, кожен сам по собі, то багато хто з нас накрився б...* (О. Гончар).

НА́КРИВКА, и, *ж.* Предмет для закривання згори, накривання чого-небудь. *Приносив* [прислужник] *страву за стравою в металічних, гарячих тарелях з накривками* (В. Винниченко); *Ось вона* [машинка] *вже на столі. Катря .. зняла накривку* (Я. Качура); *Він тримав в одній руці крихітного бідончика на молоко, а в другій ще крихітнішу баночку, прикриту білою поліетиленовою накривкою* (Валерій Шевчук); *У кутку на підлозі — трохи кукурудзяного бадилля, зверху — брудний матрац і повстяний коц, в іншому кутку — баняк із накривкою* (В. Кожелянко); *Малими неспішними кроками він вимірював кухню, .. відчиняв дверцята буфета, навіть підняв порцелянову накривку цукернички* (С. Андрухович).

НАКРИВНИ́Й, а́, е́. Який служить для накривання чого-небудь. *Часто мікроспори отримують методом роздавлювання пиляків накривним склом* (з наук. літ.); *Нанесіть піпеткою на предметне скельце краплю розчину з проби й накрийте її накривним скельцем* (з навч. літ.); *Магазин пропонує споживачам широкий асортимент накривного матеріалу для утеплення та захисту рослин* (з мови реклами).

НА́КРИ́ВО, *присл., розм.* 1. Нерівно, криво. *На нього дивилося щось таке страшне, така потвора, що він затулився від неї руками... Перекошений рот, гостре підборіддя, накриво закарлючений ніс, довбані дірки замість очей, вугласта голова* (Г. Хоткевич); — *Відчепися, слухати про того бандита не хочу!* — *сердився дядько Мина, за звичкою якось накриво вивертаючи в'язи* (О. Гончар).

2. *перен.* Усупереч кому-, чому-небудь, проти когось, чогось; наперекір (у 1 знач.). *І накриво йому* [народу] *нічого не кажи, бо ти йому слово, а він тобі — десятеро... Розумний дуже став!* (Панас Мирний); *Та він, Овсій Юхимович, ніколи і накриво ні в кого не допоминався за якоюсь платою за свою роботу... Дасть людина сама — візьме і подякує...* (Т. Осьмачка); *Роби все краще, швидше, легше за інших, і тоді тобі ніхто слова накриво не скаже* (М. Рудь); *Такий не стерпить, коли скажеш накриво слово* (Д. Міщенко).

НАКРИ́ЖНИК, а, *ч., заст.* Те саме, що **кригорі́з.** — *Чи ж моста цього льод* [лід] *не зірве весною?* — *Ні, він ще не кончений* [закінчений]; *ще накрижники будуть робить, щоб кригу здержувати* (Сл. Б. Грінченка).

НАКРИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок., розм.* Вимовляючи, повторювати, особливо виділяти звук, слово і т. ін.; наголошувати (у 1 знач.), підкреслювати (у 2 знач.). — *Я змерзла, я, я! — та так уже на те я накрикує* [пані]! (Марко Вовчок); *Бобренчиха лишилася вдовою, лютіша стала до роботи вдвоє .. Така уже зробилась, як Яга. Все на курей накрикує: "Гай-га!"* (Л. Костенко).

НАКРИ́ТИ *див.* **накрива́ти.**

НАКРИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накри́ти** 1, 2, 4. *Видко було великий стіл, накритий червоним сукном* (Леся Українка); *Біля дійниць, накритих цідилками, дрімали кози* (М. Вінграновський); *Чи то їх кульками хата вшита, Чи, може, дереном земляночка накрита* (П. Гулак-Артемовський); *Старший лейтенант пильно стежив за кожним вибухом. — Ціль накрита...* (П. Автомонов); *Знав би ти, пане-брате, Як їх називати. Отих твоїх безталанних Дівчаток накритих* (Т. Шевченко); // **накри́то,** *безос. пред. Колодязь накрито віком* (Б. Грінченко); *На площах і широких вулицях поставлено височезні стовпи для гойдалок, обплетено їх гілками лаврів, олив, помаранчів, накрито зверху яскравими полотнищами* (П. Загребельний); — *Бачиш,* — *говорив він, не спускаючи очей з траншей,* — *накрито! Ціль накрито!* (О. Гончар).

НАКРИ́ТИСЯ *див.* **накрива́тися.**

НАКРИТНИ́Й, á, é, *рідко.* Який має покрівлю; критий (про будівлю). *Накритні крамниці* (Сл. Б. Грінченка).

НАКРИТТЯ́, я́, *с.* 1. Дія за знач. **накри́ти** 1. *Підвечірки або вечері у Річинських супроводила особлива атмосфера, майже урочистий ритуал "накриття столу"* (Ирина Вільде).

2. Покрівля на стовпах або інших опорах для захисту від сонця, дощу і т. ін.; **наві́с**[1] 1. [Юда:] *Налинув дощ і перервав промову. Я сів під накриття і думу думав* (Леся Українка); *Він обережно переліз на таємничу посудину і прив'язав кінець вірьовки до одного з високих стояків, що підпирали палубне накриття* (Ю. Бедзик); *З лівого боку — клуня, теж приземкувата, розчинена навстіж, ще якісь хлівці, сажі та погрібці. Все — під одним накриттям* (Ю. Мушкетик).

3. Те, що накриває собою або приховує під собою що-небудь. *Поскидали* [погоничі] *з возів хвартухи та накриття й почали вивертать* [вантаж] *з хур* (І. Нечуй-Левицький); *Скриня красується мальована, вся в яблуках з листям, і навіть віко скрині, тобто накриття, коли його Надька підніме, шукаючи нам гостинці, яскраво знизу спалахне сноном пишних синіх та червоних квітів та ще гроном винограду* (О. Гончар); *Євпраксія ще сиділа, дивилася на свого мужа. Той поволі вивільнився з-під хутряного накриття* (П. Загребельний); *Зарецький думав про накриття для траншей* (А. Дністровий); // Те, що нависає зверху над ким-, чим-небудь. *Під низьким накриттям смерекових гілок у кутку окопу лежав обличчям до землі бородатий вояк* (Мирослав Ірчан).

НАКРИЧА́ТИ, чу́, чи́ш, *док.* 1. *на кого і без дод.* Різким, підвищеним голосом вилаяти, висварити кого-небудь. *Ще й мати накричали й сказали, що всі люди з них сміються, що у них така дочка дурна* (Грицько Григоренко); *На іншого накричиш, нагримаєш, і воно тобі втече, як опечене. А ці ж — одчайдушні розбишаки, — ні кийка, ні Бога не бояться* (В. Винниченко); *Ніхто ніколи не чув, щоб він* [командир корабля] *задарма накричав на підлеглого, але ніхто ніколи не бачив, щоб з підлеглими він був запанібрата* (Д. Ткач); *Кухарка на мене накричала, підняла дикий вереск* (А. Дністровий).

2. *що, перев. зі сл.* в у х а, г о л о в а *і т. ін., розм.* Неприємно подіяти на що-небудь чи стомити когось, довго і сильно кричучи або співаючи. — *Так накричали, наверещали мені вуха своїми піснями, аж в голові гуде* (І. Нечуй-Левицький); *Прибігла якась цокотуха-перекупка, заверещала, накричала Прісьці повну голову* (Л. Яновська); // Учинити де-небудь сильний галас, крик. *Тільки що сів за писання, прибіг Кравченко й накричав мені повну хату* (М. Коцюбинський).

НАКРИЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., розм.* Багато, вдосталь або досхочу покричати. *Налаявшись, назмагавшись та накричавшись досхочу, вернулися* [кріпаки] *знову на роботу* (Панас Мирний); *Приходилось за тим Мортковї чимало набігатись, накричатись і налютитись: то робітники робили не так, як треба, то поставкували собі там, де треба було квапитись, то млинок зіпсувався, то ключ від магазину загубився* (І. Франко); *Бабі було нелегко забирати дітей із поля. Вона накричалася, поки скликала їх* (Б. Харчук); *В голові аж макітриться і в горлі дере — так накричався* (А. Дімаров); *Почекавши, поки друзі накричаться від радощів, Павло нарешті відрекомендувався старшому за званням* (А. Кокотюха).

НАКРИ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накриши́ти.** *Посеред хати сидів Семенко і сестри .. Коло них миска з зеленими, накришеними огірками* (В. Стефаник); *На широкій, покритій грубезними мозолями долоні, посеред дрібно накришених тютюнових корінців казково блищали двадцять копійок* (А. Дімаров); *Мануела пояснила, як треба їсти: взяла й кілька разів сьорбнула. Потім виловила прямо пучками те, що накришене, розім'яла в жмені й знову вкинула в миску* (І. Білик); // **накри́шено,** *безос. пред.* — *Сала накришено, м'яса нарубано, Всипано в миску по вінце борщу!* (М. Бажан); *На столі було накришено, стояли чашки з недопитою кавою, а в попільниці ще диміла залишена цигарка* (з газ.).

НАКРИШИ́ТИ *див.* **накри́шувати.**

НА́КРИШКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **кри́шка**[1]; накривка. *Саша накрив самовар накришкою, поставив його за шафу* (Б. Антоненко-Давидович); *Час од часу вибухав такий регіт, що .. тонко дзвеніла накришка у графині* (Ю. Мушкетик); *Вона взяла чару з незворушним обличчям, зняла накришку* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАКРИ́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок., рідко,* **НАКРИШИ́ТИ,** ишу́, и́шиш, *док.* 1. *чого.* Подрібнювати що-небудь у якійсь кількості; кришити (у 2 знач.). — *В борщ треба цибулі та часнику багато накришувати, щоб затхлість усю перебити...* (О. Гончар); *Руки не кволі ще, пальці ловко накришують в блюдечко редьку, поливають олією із старої баклажки і, сійнувши з трьох пучок солі, несуть до столу* (Є. Пашковський); — *Трохи не так накришив* [махорку], — *сказав Сопілка* (О. Донченко); *Тесляр зробив мені клітку, я посадив у неї гусенят, поклав їм трави і накришив хліба* (І. Багмут).

2. *чим і без дод.* Насмітити кришками *(див.* **кри́шка**[2]). *Тільки хто накришить хлібом на столі або розіллє борщ з ложки, — Василько так і гукне: "А нащо так накришувати та наляпувати!"* (С. Васильченко); *Молода дівчина, мабуть, продавщиця, схилившись, нарізає хліба на свій скромний сніданок, нарізає обережно, щоб не накришити на підлогу, яку підмела ще вдосвіта* (М. Дочинець).

НАКРО́ЄНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **накро́їти.** *Біля швачки лежала купа накроєних сорочок, які треба пошити за тиждень* (із журн.); // **накро́єно,** *безос. пред. Усе, що накроєно, чекало свого часу, бо в майстерні все шиють у чіткій послідовності* (з газ.).

2. *діал.* Накраяний. *На столі була горівка і накроєний хліб з часником* (В. Стефаник).

НАКРО́ЇТИ, о́ю, о́їш, *док., чого.* Покроїти що-небудь у якійсь кількості. *Виготовляючи оригінальні сумки ручної роботи, майстер спочатку накроює декілька деталей, а потім почергово їх зшиває, проклеює й кладе під прес* (із журн.); *Швачка накроїла з десяток дитячих суконь, а наступного дня взялася за шиття* (з газ.).

НАКРОПИ́ТИ, оплю́, о́пиш; *мн.* накро́плять; *док., кого, що, рідко.* Те саме, що **покропи́ти** 1. *Піп накропив святою водою* (Сл. Б. Грінченка).

НАКРОПИ́ТИСЯ, оплю́ся, о́пишся; *мн.* накро́пляться; *док., рідко.* Те саме, що **покропи́тися**. *Накропитися парфумами.*

НАКРО́ПЛЕНИЙ, а, е, *рідко.* 1. Дієпр. пас. до **накропи́ти.** *У шкатулочці дівчина зберігала так і не відісланий лист, накроплений парфумами* (із журн.).

2. Який накропився чим-небудь. *Він* [Ігор] *теж визирає у Катрі за плечима, чисто виголений, накроплений духами з блискучою від бріоліну зачіскою* (В. Кучер).

НАКРОХМА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накрохма́лити.** *З-під розстібнутої шинелі визирали поли білого, накрохмаленого, хрумкого халата* (О. Копиленко); *В їхній квартирі кухня правила і за їдальню .. Скатертина й серветки накрохмалені туго, блакитна газова плита начищена* (В. Собко); *Спідничка вся наче з білих пелюсток, вони густо накрохмалені і трошки закручуються вгору* (О. Іваненко); *Постіль, свіжа й накрохмалена, так і виблискувала під сяйвом електричного світла, що пучком падало до хатини із світлиці* (О. Чорногуз); // **накрохма́лено,** *безос. пред. Жінка вже приготувалася до приходу гостей: скатертину накрохмалено, випрасувано, застелено, стіл накрито, а з кухні линуть пахощі малинового пирога* (із журн.).

НАКРОХМА́ЛИТИ *див.* **накрохма́лювати.**

НАКРОХМА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накрохма́лювати.** *Накрохмалювання займає не дуже багато часу, проте білизна потім легше прасується і має кращий вигляд* (із журн.); *У розчин для накрохмалювання можна додавати спеціальні барвники, які відновлюють колір тканини* (з газ.).

НАКРОХМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАКРОХМА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* Намочувати білизну, тканину в крохмальному розчині для надання їй жорсткості; крохмалити. *Бабуся завжди ретельно прасувала нашу шкільну форму, накрохмалювала комірці та фартушок* (з мемуарної літ.); *Покликали куховарку Аксинью, дали їй почистити і випрасувати фрак, виправи і накрохмалити сорочку* (З. Тулуб); *Хазяйка накрохмалила йому перед сорочки* (Ірина Вільде); *Мама за звичкою збирала Максима до школи, наче малого. Костюмчик напрасувала, білу сорочечку накрохмалила, краватку нову поклала* (А. Кокотюха).

НАКРУ́Т, у, *ч.* Гранична тривалість дії накрученої пружини, спіралі або якогось механізму, пристрою і т. ін. *Пружина відпрацювала свій накрут і гальма тріснули* (Іван Ле); *Іграшковий ведмедик ще раз стукнув у барабан, але застиг із піднятою паличкою, бо відпрацював накрут* (із журн.).

НАКРУТИ́ТИ *див.* **накру́чувати.**

НАКРУТИ́ТИСЯ *див.* **накру́чуватися.**

НА́КРУТКА, и, *ж., розм.* Додана до вартості товарів, послуг і т. ін. сума, що перевищує звичайну. *Наполегливий туристичний агент розігрує мене, аби врешті-решт таки впарити* [продати] *свої тури з подвійною накруткою* (М. Кідрук); *Зменшення кількості посередників у реалізації продукції суттєво знизить накрутку, а приваблива ціна збільшить споживчий попит* (з навч. літ.).

НА́КРУТО, *присл.* Круто, до твердого стану (про спосіб варіння яєць). — *Там у ньому* [піску] *зараз яйце можна накруто запекти* (О. Гончар); *Видобув* [хазяїн] *із сейфа та порізав на газетному аркуші товстими шматками сало, хліб, розклав холодну картоплю "в мундирі", поклав накруто зварені яйця* (А. Кокотюха).

НАКРУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накрути́ти.** *Розмотав* [чоловік] *з лівої руки другий мотузяний браслет, який був накручений із шовкової линвочки, зачепив за ковані і відполіровані роги сталевого лука* (Ю. Логвин); *Давило ніс попереду смолоскип — палаюче ганчір'я, накручене на уламок потрощеної меблі* (Д. Білий); — *Дивимось: виходить* [губернатор] *із прольотки — на мундирі хрести, вуса накручені* (Григорій Тютюнник); *Після зливи схилами збігала вода, хлопчаки ж завзято пускали кораблики, нашвидкоруч накручені з газет* (із журн.); *Щойно накручений фарш краще використати одразу, бо заморожене м'ясо втрачає смакові властивості* (з газ.); *Двадцять літ рахував він* [Калинович] *скарбові доходи.., живучи з дня на день правильно і пунктуально, мов добре накручений годинник* (І. Франко); *Зараз перша-ліпша відповідальна працівниця тилу накручена закликами про максимальну пильність, бо ворог не дрімає* (А. Кокотюха); *Низькі заробітні плати, безробіття й накручені ціни є одними з основних причин страйків* (з навч. літ.); // **накру́чено,** *безос. пред. На голові не смушева шапка, а накручено шовковий пояс* (Ю. Логвин); *Раптом моряк зупинився і, схилившись над бітенгом, на який було накручено якірний канат, вигукнув: — Оце-то так!* (В. Омельченко, пер. з тв. Ж. Верна).

НАКРУ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накрути́ти** і **накрути́тися.** *На горловині кисневого балона є кільце з різзю для накручення захисного ковпака* (з наук.-техн. літ.); *Залежно від сили накручення пружини, інтенсивності рухів моєї лівої руки, а особливо від стану погоди в кожний момент доби й пори року, коефіцієнт відхилення від норми був різний* (з газ.); *Такий годинник йде рівно добу за одним накрученням* (з мови реклами); *Нам не варто боятися накручення кілометрів, бо наш позашляховик в ідеальному стані* (з газ.); *Ціна нафти на світовому ринку є основною причиною накручення вартості бензину* (із журн.); *Він сам себе накручував, .. перебирав у голові, як колене каміння, слова, зважував їх, чи замашні, чи будуть болючі, потім, раптом забувши про своє накручення, викрикував* (Р. Федорів).

НАКРУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накру́чувати** і **накру́чуватися.** *Накручування локонів варто починати після попереднього нанесення спеціального термозахисного засобу, який захищає волосся від пошкоджень і додає блиску* (із журн.); *Щоденне накручування годинника було своєрідним родинним ритуалом* (з газ.); *Накручування вартості товару не є показником його якості, а лише інструментом для примноження статків монополіста* (з публіц. літ.).

НАКРУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАКРУТИ́ТИ,** учу́, у́тиш, *док.* 1. *що.* Намотувати, обертати і т. ін. що-небудь навколо чогось. *Він накручує на вудлище ліску* (О. Донченко); *Він накручував повід на кулак і хряскав пса шапкою, аби той не будив офіцерів* (М. Дочинець); *Накрутив* [Омелько] *повід на товстого сучка і вийшов із затінку на сліпуче сонце* (Ю. Логвин); *Цирульник накрутив на руку шворку від торби й наліг на ціпок* (Валерій Шевчук); // Намотувати на що-небудь, щоб зробити кучерявим, хвилястим (про волосся, вуса і т. ін.). *Ірма тут же, біля дзеркала, накручувала волосся на бігуді* (І. Муратов); *Оселедець у нього кучерявиться, як баранячий хвіст: накручує його перед сном на стрічку, вусики підголені й стирчать убоки* (Ю. Мушкетик); *Накрутила* [Марта] *пишні кудрі* (С. Воскрекасенко); // *тільки недок.* Час від часу крутячи, щільно, туго звивати що-небудь. *Коли ж заходився сміхом, гостра ріденька борідка, що він її в поважній розмові накручував на палець, — скакала вільно й пустотливо* (Н. Королева); *Він зупинився на середині двору і, накручуючи руді вуса, .. поманив батрака до себе* (С. Чорнобривець).

2. *чого.* Крутячи, виготовляти яку-небудь кількість чогось. *Треба накрутити перевесел тоненьких із сіна* (І. Франко); *Ганна не пропускала нагоди вдосвіта побігти на поле, .. накрутити перевесел* (Ю. Яновський); *Зі сторінок, видертих з журналу, накрутив* [Олег] *паперових літачків* (Г. Вдовиченко).

3. *чого.* Розмелюючи, перетираючи і т. ін., приготовляти яку-небудь кількість чогось. — *Що могла передати мені ненька? Сухариків. З того борошна, що накрутила на важких жорнах* (Ю. Збанацький); *Накрутили ми, значить, тими жорнами кукурудзяної муки* (В. Логвиненко); *Батьки разом ходили на стихійний м'ясний ринок, купували яловичий ошийок, аби ритуально накрутити з півтора кілограма фаршу, щоби вистачило котлет на весь тиждень* (І. Роздобудько).

4. *що, чого.* Приводити в дію мотор, механізм і т. ін.; заводити (у 9 знач.). *Поволі накручує товариш годинника* (О. Довженко); *Юля .. накручувала патефон, що його забули заїжджі бійці* (Григорій Тютюнник); *Радист накладає пластинку, накручує* (О. Гончар); *Він* [Карпо Петрович] *мовчки стежив за пароходом* [іграшкою] *і, коли той зачепивсь за ніжку стільця, одчепив та пустив далі. Потому ще раз накрутив* (М. Коцюбинський); *Шелемеха урочисто накрутив грамофон* (М. Трублаїні).

5. *що, розм.* Повертаючи диск телефонного апарата, складати із цифр потрібний для переговорів номер; набирати (у 8 знач.). *"Зараз я подзвоню на томограф", — лікар за столом біля вікна почав накручувати номер* (О. Ірванець); *Накрутив* [Петро] *номер і став ждати, прислухаючись до розмаїтих шерехів, якими жили телефонні проводи* (П. Загребельний).

6. *кого, перен., розм.* Спонукати кого-небудь до певних дій, вчинків і т. ін. — *Комсомольці .. просять дозволу перевірити рудоуправу* [рудоуправління] .. — *Здорово! — промурмотів Титан. — Їй-бо, молодця! Це все Чемерис їх накручує* (Олесь Досвітній); [М а т и:] *Ой, щось тут не так. Ти, мабуть, ще дужче накрутив їх* [дівчат]? *Я ж тебе знаю* (І. Микитенко); // Те саме, що **ускла́днювати** 2. *Люди всі страшенні коміки, вони не хотять* [хочуть] *жити просто, а все щось вигадують, щось накручують, щось собі уявляють, а потім самі й мучаться* (В. Підмогильний); *Товариш Ступа тим часом починав ходити по сцені сюди-туди, поскрипуючи чобітьми й портупеєю, виглядало, що він сам себе накручував* (Р. Федорів); *Денис зловив себе на думці, що частина злості вже наче випарувалася. Йому не хотілося накручувати себе і починати все знову* (А. Кокотюха); *Я так накрутив себе, що мені вже ввижалося, ніби я його десь бачив, зустрічався із ним* (В. Шкляр); // *що.* Сприяти появі яких-небудь пліток, розмов і т. ін. *Чому Долгін не сказав, що Катря працює в інституті? Взагалі навколо цієї дівчини і нього* [Максима] *чомусь і хтось накручує якусь зайвину* (Н. Рибак); // *кому, рідко.* Відчитувати кого-небудь у грубій формі, вимагаючи виконання чогось. — *Коли б міг* [голова] *накрутить так, як нашим бригадирам, то і наш би комбайн не стояв поламаний* (В. Кучер).

7. *тільки док., що, чого, перен., розм.* Зробити, написати неохайно, нерозбірливо або нерозумно, безглуздо. — *Оце накрутив, — промовив Килигей упівголоса, прочитавши Куликів меморандум* (О. Гончар); *В проекті третього заводського корпусу проектувальники накрутили багато зайвого: якусь неймовірну естакаду, якийсь тунель* (М. Ю. Тарновський); *Пробачте, що такого довгого листа накрутив* (Григір Тютюнник); // Наговорити чого-небудь безглуздого, нісенітного і т. ін. [О л е н а:] *Такого накрутила язиком, що й не розбереш ізразу* (І. Микитенко).

8. *що, перен., розм.* Наїжджувати яку-небудь відстань. *Мешкала* [Аліса] *в дядьковому замку і щодня, крім суботи та неділі, накручувала на своєму новенькому "ровері" по шістдесят миль* (О. Авраменко); *Система оцінки результатів роботи транспорту спонукує дбати не про збільшення перевезень вантажів у тоннах, а про те, щоб накрутити якнайбільше тонно-кілометрів* (із журн.).

9. *що, перен.* Надмірно підвищувати вартість, плату і т. ін. *Забудовники, пропонуючи іпотечні програми, накручують ціни на нові житлові будинки до максимуму* (з газ.); [О л е н а:] *Ну, то й що? Хіба ж я не зможу почекати?* [Я:] *Ще накрутиш мені відсотки!* (О. Шугай).

◊ **(1) Накру́чувати / накрути́ти (наламá́ти) хвостá** *кому* — картати, лаяти когось за щось. *Бухгалтерії накручував* [Мина Минович] *хвоста в широкому масштабі, щоб не грали в робочий час у шахи* (Є. Кравченко); — *Давай, давай, а то прийде дядько Прокіп, він нам за таку оранку наламає хвоста* (Григорій Тютюнник); — *За скиртування соломи .. їм хвоста наламали* (О. Сизоненко); **Наминá́ти (накру́чувати, ску́бти** *і т. ін.)* **/ нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти** *і т. ін.)* **пá́рші (ву́ха, ши́ю** *і т. ін.) див.* **наминá́ти.**

НАКРУ́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАКРУТИ́ТИСЯ,** у́титься, *док.* 1. Намотуватися на що-небудь. *Крутились .. парові барабани, неначе барила, а на тих барабанах накручувалось мокре сукно* (І. Нечуй-Левицький); *На барабан накручується кодола, а до кінця кодоли прив'язаний цебер* (І. Сенченко); *Почали накручуватись на товстенну пальмову вісь линви, якими був пригнутий корабель* (Ю. Логвин); *Воно* [листя] *має повітряне коріння, яким чіпляється до стовбурів дерев і росте, накручуючись на ті дерева, а коли нікуди підійматися, спадає до землі* (Валерій Шевчук); *А тепер латаття... стебла накрутилися на гвинт — і зупинило мотор...* (П. Загребельний).

2. *тільки док., розм.* Дуже втомитися, багато набігавшись, наклопотавшись. *За день так накрутиться* [Надя],

накричиться, нанервується, що на вечір, здається, уже й сили не лишилось (Д. Ткач); — *Приліг би та задрімав трохи, .. біля тих корів накрутився, що й ніженьки мліють* (Григорій Тютюнник); *Гаврило хоч і сам накрутився — з ніг мало не падає, а довірити таку важну справу — стерегти перше безсоння молодих — не довірив навіть кумі своїй Парасці* (М. Матіос).

3. *тільки недок.* Пас. до **накру́чувати.** *За допомогою сучасних побутових приладів фарш накручується за лічені секунди* (з газ.); *Перед очима і зараз бабусина хата, вишиті рушники, образи та годинник, що накручувався кожного дня* (з мемуарної літ.); *Одні свідоцтва і факти промовчуються, а натомість зовсім безцеремонно видумуються інші або накручуються знані вже, щоби обтяжити і найтяжчими закидами обкинути сторону противну* (І. Франко); *З початком опалювального сезону орендна плата накручується в декілька разів* (з газ.).

НАКРЯ́КАТИ, накря́каю, накря́каєш *і* накря́чу, накря́чеш, *док., що, розм.* Те саме, що **нака́ркати.** *Батько, розсердившись за дощ, що вона* [ворона] *накрякала, попросив Тихона .. застрілити її* (О. Довженко); *А дівер ходить поміж людьми, серце матері крає .. Накрякав старий ворон. Рано восени, ще не впало з дерева листя, як грім, прилетіла в село до матері звістка* (С. Васильченко); — *А ти не кряч зараз галкою! — сказав Гриб хмарно. — А то, чого доброго, й дійсно накрячеш біду* (П. Козланюк).

НАКТО́УЗ, а, *ч., мор.* Металева (із спеціально намагніченого сплаву) або дерев'яна шафа, у якій розміщено судновий компас, а також деякі інші навігаційні пристрої. *Нактоуз зверху покривають ковпаком, який захищає його й компас від дощу та снігу* (з навч. літ.); *Прокравшись на корму, кок підклав під нактоуз якийсь важкий предмет* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна).

НАКУВА́ТИ[1] *див.* **нако́вувати.**

НАКУВА́ТИ[2], ую́, уе́ш, *док., що.* За народними повір'ями — напророчити кількість років життя (про зозулю). *Ой зозуле, зозуленько, Нащо ти кувала, Нащо ти їй довгі літа, Сто літ накувала?* (Т. Шевченко); *Вдень накувала зозуля — Жити чотирнадцять літ* (П. Воронько); *Коли б я мала голос зозулі, то накувала б їм вік незмирущий* (В. Медвідь).

НАКУВА́ТИСЯ, ую́ся, уе́шся, *док., розм.* Довго, досхочу покувати *(див.* **покува́ти**[2]*). До Петра зозуля накувалася, До осені дівка нагулялася* (з народної пісні); *Сидять* [дівчата] *гурточком, як сироти, тихо-журливо скаржаться на свою доленьку: Не куй, зозуле, на ліщині, Ще й накуєшся на калині; Не плач, Марисю, у матінки, Ще й наплачешся у свекрухи* (М. Олійник).

НАКУДКУДА́КАТИ, накудкуда́чу, накудкуда́чеш *і* накудкуда́каю, накудкуда́каєш, *док., розм.* Багато, досхочу покудкудакати. *Знесла яйце на копійку, а накудкудакала стільки, що й коня купив би* (приказка).

НАКУКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, розм.* Те саме, що **накува́ти**[2]. *Кукувала перша зозуля, і Василько зразу порахував, скільки йому накукує* (А. Турчинська).

НАКУКУРІ́КАТИ, накукурі́каю, накукурі́каєш *і рідко* накукурі́чу, накукурі́чеш, *док., що, розм.* Кукурікаючи, прикликати що-небудь, посприяти появі чогось (про півня). * Образно. *Жовті купи листя накукурікав півень* (М. Воробйов).

НАКУЛАКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, розм.* Побити кого-небудь кулаками. *Варвара вхопила Параску за барки, але Параска була дужча, то й відтрутила Варвару далеко від себе, ще й накулакувала її в плечі* (Л. Мартович).

НА́КУЛЬГОМ, *присл., розм.* Накульгуючи. *А може, вона помилилась, хтось накульгом інший пробіг?* (Л. Первомайський).

НАКУ́ЛЬГУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наку́льгувати.** *Вона, як завжди, трохи накульгує, те накульгування в неї — наслідок виробничої травми* (О. Гончар).

НАКУ́ЛЬГУВАТИ, ую, уєш, *недок.* Трохи кульгати. *Він запустив бороду, вуса і навіть став накульгувати* (М. Стельмах); *Максим накульгував на ногу помітніше, ніж звичайно* (В. Козаченко); *Незвичне взуття терло ноги, він трохи накульгував* (І. Росоховатський); *На задній лівій копито було збито, і коник ледь-ледь накульгував* (Валерій Шевчук); * Образно. *Далеко десь над полем Накульгувала пісня* (М. Рильський).

НАКУНЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Довго, досхочу покуняти. *Коли Претич урешті накунявся, знадвору почулися схвильовані голоси* (І. Білик).

НАКУ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накупа́ти**[2]. *Другого дня тато взяв мене, обстриженого, накупаного і зодягненого в нову сорочку і штанці, за руку і повів до школи* (М. Стельмах).

НАКУПА́ТИ[1] *див.* **накупо́вувати.**

НАКУПА́ТИ[2] *див.* **наку́пувати.**

НАКУПА́ТИСЯ *див.* **наку́пуватися.**

НАКУПИ́ТИ *див.* **накупо́вувати.**

НАКУПИ́ТИСЯ, уплю́ся, у́пишся, **НАКУПУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, **НАКУПЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *док., розм., перев. із запереч.* не. 1. Закупити що-небудь у достатній кількості. *Чи скоро ви накупитеся? Увесь базар хочете закупити* (Сл. Б. Грінченка); *Морозива не було. Та й добре, що не було, бо все одно за п'ять карбованців на всіх не накупишся* (Ю. Збанацький); *На батькову пенсію та мамин заробіток не накупишся, а взуття на хлопцях так і горить* (П. Автомонов); *Пізніше я писав..: "Картопля цього року вродила, сливок теж рясненько вчепилося, так що приїжджай, Яшо, бо там у вас купувати все треба, а дуже багацько не накупуєшся..."* (В. Шкляр); — *Дорого все стало, спробуй накуплятися з таким заробітком* (з газ.).

2. *тільки* **накупи́тися,** *з інфін. і без дод., перен.* Заходитися дуже активно, інтенсивно діяти, виконувати що-небудь і т. ін. *Настирливі сумні почування не давали мені спокою, .. неначе люті закатовані вороги накупились мучити мою душу серед розкоші рідного краю* (І. Нечуй-Левицький); // Дуже активно, інтенсивно виявитися. *Знову дощ — чи він накупився* (П. Чубинський).

◊ **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **найня́вся (накупи́вся,** *розм.* **наня́вся)** *див.* **найма́тися.**

НАКУ́ПЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накупи́ти.** *Під дзеркалом лежали тільки що накуплені нові книжки* (І. Нечуй-Левицький); *Весело переглянула* [Галина] *накуплені речі* (Є. Кротевич); // **наку́плено,** *безос. пред. Водночас було накуплено чимало лампадок, які розвішувалися під безпосереднім керівництвом самого директора* (Валерій Шевчук).

НАКУПЛЯ́ТИ *див.* **накупо́вувати.**

НАКУПЛЯ́ТИСЯ *див.* **накупи́тися.**

НАКУПО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **накупо́вувати.** — *У мене немає пристрасті до одягу, до накуповування зайвих речей* (із журн.).

НАКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *рідко* **НАКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **НАКУПИ́ТИ,** уплю́, у́пиш; *мн.* наку́плять; **НАКУПУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *розм.* **НАКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., кого, що, чого.* Купувати в якій-небудь кількості. *Накупали* [люди] *хліба, щоб було чим .. посіяти* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Решту того дня Тессі згайнувала у специфічно жіночих турботах: никала по магазинах, накуповуючи всілякий дріб'язок, побувала в перукаря, зайшла до кравчині* (М. Дашкієв); *Чоловік накупував досить хліба і всього, що йому душа забагла* (з казки); *Накупили І краму й пива наварили, Не довелося тілько пить* (Т. Шевченко); — *Зараз усього накупуємо та й заходимося варити* [пиво] (Марко Вовчок); — *Знаєш що, Уласе, — каже Юрко, — вертаймось ми додому з цими грішми та поставимо собі здорові доми, накупимо волів та коней та будемо господарювать* (І. Нечуй-Левицький); *Такий апетит до життя раптом збудився, збожеволіти можна. Накупляв ялинкових цяцьок, хоч у нас торішніх досить* (В. Дрозд).

НАКУ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАКУПА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що, розм.* Добре купати кого-, що-небудь. *Накупати дитину;* * Образно. *Вона стає обличчям до .. сонця, накупує ним свої вії, щось довірливо шепоче йому* (М. Стельмах).

НАКУПУВА́ТИ *див.* **накупо́вувати.**

НАКУ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАКУПА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу купатися. *В селі вашому ставка не було, і ви ходили в сільце сусіднє, і там .. накупувалися в мілкій кольобанці* [калабаньці] *біля качатника* (Є. Пашковський); — *Тільки й зазнав я того щастя, як був малим хлопцем. Що було набігаєшся, .. що було накупаєшся в Росі* (І. Нечуй-Левицький); *Дівчата стрибнули у воду і, весело вигукуючи, попливли. Накупавшись, вони полягали проти сонця на пустельному березі* (А. Хижняк).

НАКУПУВА́ТИСЯ *див.* **накупи́тися.**

НАКУ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **накури́ти**[1]. *Через деякий час в накурене .. цигарками приміщення .. вбігає задихана семикласниця Ніна Чумак* (О. Гончар); // **наку́рено,** *безос. пред. Накурено* [у хаті] *так, що дихати важко було; страшенно смерділо горілкою...* (Панас Мирний); *У пивниці було накурено й неприємно* (Гео Шкурупій); *В кабінеті було накурено — тютюновий дим хмарами клубочився до навстіж розчинених дверей* (Ю. Смолич); — *А накурено! — замахала* [Оля] *руками на дим. — Не кімната, а газова камера* (В. Шкляр).

2. *у знач. прикм.* Наповнений тютюновим димом. *У малесенькій накуреній кімнаті читав* [Улас] *уголос про хороброго капітана Гранта* (Григорій Тютюнник); *Там* [в отчому домі] *голодні діти скимлять, а в накуреній галасливій корчмі не чути їх, за чаркою можна про все забути* (Д. Бедзик); // Насичений тютюновим димом. *До вагона долітає іноді проціджений крізь паровозні гудки й перонний гамір кволий грім і скваппо тане в накуреному, заспаному повітрі* (Б. Антоненко-Давидович); // *у знач. ім.* **наку́рене,** ного, *с.* Щось насичене тютюновим димом (перев. повітря). *Луценко дивиться тільки: не курить — і вже од накуреного в висках сіпає йому* (А. Тесленко).

3. *у знач. прикм., розм.* Який накурився (перев. наркотичних речовин). *Він не міг зрозуміти, чий то голос. Водночас він міг належати і божевільному старцеві, і накуреному молодчику, а можливо, навіть і дитині...* (І. Роздобудько); *Вибач, я сьогодні був накурений цілий день. Не знаю, що найшло* (Любко Дереш).

НАКУРИ́ТИ[1] *див.* **наку́рювати**[1].

НАКУРИ́ТИ[2] *див.* **наку́рювати**[2].

НАКУРИ́ТИСЯ *див.* **наку́рюватися.**

НАКУРІ́ТИ[1], ри́ть. Док. до **курі́ти**[1]; сповнити повітря димом. *Стара плита була потріскана й дуже накуріла* (із журн.); // *безос. У хаті накуріло так, що нічим дихати* (з газ.).

НАКУРІ́ТИ[2], ри́ть. Док. до **курі́ти**[2]. *То вітер здійме куряву, то трактор накурить* (із журн.).

НАКУ́РЮВАТИ[1], юю, юєш, *недок.*, **НАКУРИ́ТИ,** урю́, у́риш, *док.* 1. Курячи, наповнювати приміщення тютюновим димом. *Кричали* [товариші], *сміялись, накурювали в хаті* (М. Коцюбинський); *Вони посідали біля відчинених дверцят грубки, щоб не накурювати в тісній кімнаті* (А. Головко); — *Та й накурили ж ми в тій хаті. — Ніби архієрей у церкві накадив* (Б. Лепкий); // Спалюючи певні речовини, наповнювати приміщення яким-небудь ароматним димом, запахом. *Накурював* [ієромонах] *ладаном, що аж запорожці мовби стояли не на землі, а плавали в хмарах* (Ю. Мушкетик); *І сіркою хлів накуривши, Без крику крадуть слимаки Гусей, качок, курей, індиків* (І. Котляревський); *Накурила* [Галя] *ладаном кріпко і заперла хату, щоб не видихалося* (Г. Квітка-Основ'яненко).

2. *чого.* Курінням, перегоном приготовляти що-небудь у якійсь кількості. *Наш пан ся журит* [журиться], *як пива накурити, женчиків напоїти* (Сл. Б. Грінченка); — *Щоб ніхто з вас більше ні горілки не курив, ні шинкував! Ви мої — й шинок буде мій. Ось вам Лейба й горілки накурить* (Панас Мирний).

НАКУ́РЮВАТИ[2], юю, юєш, *недок.*, **НАКУРИ́ТИ,** рю́, ри́ш, *док.* Піднімати, збивати куряву, пил; курити, пилити. — *Ох і накурила! Не могла віник змочити?* (із журн.).

НАКУ́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАКУРИ́ТИСЯ,** урю́ся, у́ришся, *док., чого і без дод.* Багато, досхочу курити (*див.* **кури́ти**[1] 1). *Накурювалися* [курці] *про запас, бо до обіду навряд чи вирвеш вільну хвилину* (Ю. Шовкопляс); *Вишивала, дарувала Візерунчатий кисет. Щоб пригадував* [боєць] *щоранку. Накурившись табаку, Красну дівку-подолянку* (М. Шпак); *Одна біда, накуритись безсилий, пару раз смикну бичка, і кашель додушує* (Є. Пашковський); // *розм.* Курячи певні речовини, досягати стану наркотичного сп'яніння; обкурюватися. *Більшість меломанів до початку шоу вже так якісно напивалася чи накурювалася, що здавалося, їй було байдуже, вийде зараз на сцену RAMMSTEIN чи Павло Дворський* (І. Карпа); *Коли ж він грав веселої, .. то ще й реготали* [слухачі], *наче турки, що накурились опію* (О. Ільченко); *Накурившись різної гидоти, він їхав на машині з подружкою, теж обкуреною* (А. Кокотюха).

НАКУ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **накуса́ти.** *Вони .. дерли нігтями несамовито по накусаних блощицями місцях* (І. Багряний); * У порівн. *Очі її* [Сузанни] *широко, непорозуміло розгорнені, на чітко-червоних, як накусаних, устах нерішучо-здивований усміх* (В. Винниченко).

НАКУСА́ТИ *див.* **наку́шувати**[1].

НАКУСИ́ТИ *див.* **наку́шувати**[2].

НАКУ́ТАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наку́тати.** *З грубою чулістю Аклан пригортав до грудей накутаний одежею клунок. Маленька діточа ніжка, гола, маяла безпомічно з-під хусти* (К. Гриневичева).

2. *у знач. прикм.* Який накутався. *Майже вся кіногрупа вже була тут, навіть Ярослава .. прибігла сюди, щоправда, накутана в теплє, в чиїхось мисливських чоботях* (О. Гончар).

НАКУ́ТАТИ *див.* **наку́тувати.**

НАКУ́ТАТИСЯ *див.* **наку́туватися.**

НАКУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАКУ́ТАТИ,** аю, аєш, *док., кого, що, на кого — що, розм.* Кутаючи, одягати, укривати кого-, що-небудь (перев. занадто тепло). *Улітку під час прогулянок немовля не варто накутувати та ще й прикривати зверху, щоб не допустити перегрівання* (з газ.); *Довго дивилась Марія услід Христі, як та, накутавши на себе всякого дрантя, коливалася шляхом* (Панас Мирний).

НАКУ́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАКУ́ТАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Кутаючись, одягатися, укриватися занадто тепло. — *Навіщо ти так накутався? Надворі ж зовсім не холодно* (із журн.).

НАКУХОВА́РИТИ, рю, риш, *док., що, розм.* Куховарячи, приготувати що-небудь. *Уявіть собі закоханого, що запрошує дівчину на романтичну вечерю словами: "Я тут накуховарив дещо нашвидкуруч..."* (з газ.).

НАКУЧЕРЯ́ВИТИ, влю, виш, *кого, що, розм.* Док. до **кучеря́вити** 1. *Сиділа* [Олена] *за столом у теплій кофті, в сірій вузенькій спідниці, кучерява — це дядя Ваня її так накучерявив* (В. Земляк); *Накучерявити коси.*

НАКУЧЕРЯ́ВИТИСЯ, влюся, вишся, *док., розм.* Накрутити собі кучері. — *Куди це ти так накучерявилася?*

НАКУЧЕРЯ́ВЛЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **накучеря́вити.** *Правитель канцелярії сидів за широчезним столом, спокійний і величний, з рудими бакенбардами, накладним, накучерявленим волоссям* (Валерій Шевчук).

2. *у знач. прикм.* Який накучерявився. *Декілька голів колгоспів, у тім числі й накучерявлена Оксана Синиця, .. їхали в одному вагоні нашорошені й здивовані* (В. Большак).

НАКУШТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., чого, розм.* Покуштувати багато, досхочу чого-небудь. — *Нема тут у городі, поміж вами, наймичками, ні перших, ні останніх; всі накуштуєтесь різних борщів.., — відповіла їй Пелагея Тихонівна* (Л. Яновська); — *Та він п'яний ізранку, — зареготав Смолюк. — Накуштувавсь первака і висловлюється* (І. Муратов); *Дітлахи .. вже з синіми вустами, щоками й долоньками — накуштувалися шовковиць!* (С. Тельнюк).

НАКУ́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наку́шувати**[2]. *Біль посилюється під час накушування, жування та тиснення на уражений зуб* (з навч. літ.); *Хворий звернувся зі скаргами на постійний ниючий біль у зубі, що посилюється під час накушування* (з навч. літ.).

НАКУ́ШУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.,* **НАКУСА́ТИ,** ушу́, у́сиш, *док., кого, що.* Кусати кого-, що-небудь, робити укуси в багатьох місцях, покривати укусами. *Вона й малою була така спесива, що до крові накушувала їй* [Катерині] *руки* (С. Чорнобривець); — *Накусають бджоли, а я потім проти алергії ліки обов'язково приймаю* (з газ.).

НАКУ́ШУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.,* **НАКУСИ́ТИ,** ушу́, у́сиш, *док., на що і без дод.* Кусаючи, надавлювати, натискати на що-небудь (перев. на зуб). *Пацієнта турбував зуб, на який він не міг накушувати через болісність та виділення гною з нориці* (з навч. літ.); *Каріозну порожнину закривають із деяким надлишком термопластичною відтискною масою і просять пацієнта накусити на цей зуб* (з навч. літ.).

НАКУ́ЩИТИСЯ, щиться, *док.* Прорости кущем. *Жита накущилися, були яро-зелені, добрі жита* (Ю. Мушкетик).

НА́КФА, и, *ж.* Грошова одиниця Еритреї; дорівнює 100 центам. *Накфа отримала назву на честь однойменного міста, яке стало відомим під час війни за незалежність Еритреї* (з наук.-попул. літ.); *Накфу введено в обіг 1997 року* (із журн.).

НАЛА́ВНИЙ, а, е. Яким застеляють лави. *Білі спалахи величезних птахів тривожать гладінь камерної водойми, колоритом схожої на сільський налавний килимок* (із журн.).

НАЛА́ВНИК, а, *ч.* Вузька, перев. килимова, тканина, якою покривають лави. *Килимами царгородськими, замість тонкотканих свійських налавників, застелені лави в княжій їдальні* (Н. Королева); — *Меду внеси, тільки не з горлового горщика, а з липівки і налавник на покуті постели* (М. Стельмах); *В інтер'єрі хати значну роль відігравали домоткані доріжки — рядники, настінні килими, налавники, а також вишиті хрестиком і гладдю рушники* (з навч. літ.).

НАЛА́ГОДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нала́годити** 1, 3, 4–6. *Життя в дзоті було налагоджене, як на бойовому кораблі* (Д. Ткач); *Він упав без сили на призьбу, розсипаючи налагоджену про запас мамалигу* (М. Коцюбинський); — *Налагоджені до затоплення циліндричні понтони, — вони ляжуть на дно по обидва боки судна* (Ю. Яновський); // **нала́годжено,** *безос. пред.* — *Пошліть мене, — заявив Логвин, — я, правда, ще не впорався з Крутим Яром, але там уже все налагоджено* (Г. Епік); *Усе було налагоджено для снідання* (І. Нечуй-Левицький); *Наближалась десята вечора, а портал досі не було налагоджено* (О. Авраменко).

НАЛА́ГОДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **нала́годжений.** *В цій усталеній налагодженості життя гіпертрофія дрібниць, репутацій, постатей, .. необґрунтованих ілюзій сприймалась як суттєва конечність* (В. Домонтович).

НАЛА́ГОДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нала́годити, нала́годжувати** 1 і **нала́годитися.** *Вікторія розповіла, як їхню групу скинули в ворожий тил для налагодження зв'язку з партизанами* (А. Хижняк); — *Тут усі інструкції зі встановлення й налагодження пристроїв, а також необхідне програмне забезпечення* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Я зайнявся програмуванням та налагодженням комп'ютерів* (І. Роздобудько); *Фахівець виконує точне налагодження піаніно й роялів на стандартну висоту тону* (з газ.).

НАЛА́ГОДЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для налагоджування чого-небудь. *Налагоджувальні, дослідні та лабораторні роботи на об'єкті виконують інженерно-технічні працівники спеціалізованих організацій* (з навч. літ.); *Необхідно виробити звичку перед увімкненням машини перевіряти, чи прибраний налагоджувальний інструмент (викрутки, ключі) з робочої зони* (з навч. літ.).

НАЛА́ГОДЖУВАЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який налагоджує машини, верстати, механізми і т. ін. *Розумова праця в сталевара електропечі становить 70 % робочого часу, у слюсаря контрольно-вимірювальних приладів і електромонтерів — 70–90 %, у налагоджувальника автоматичних ліній — 95 %* (з наук. літ.).

НАЛА́ГОДЖУВАЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **нала́годжувальник.** *Робітниця-налагоджувальниця.*

НАЛА́ГОДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нала́годжувати.** *Шнуровики* [племена], *ті, що заступили трипілля, знищивши трипільський, побутовий, століттями налагоджуваний лад, примушені були жити під постійною погрозою власного знищення* (В. Домонтович); *Директор почав сваволити?.. Це свавільство знову зірве так довго налагоджуваний процес роботи на всьому заводі!* (Ю. Шовкопляс); *Програма має багатомовний, легко налагоджуваний інтерфейс* (з навч. літ.).

НАЛА́ГОДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нала́годжувати** і **нала́годжуватися.** *Мова йде не просто про налагоджування системи блискучої освіти, а про створення системи різносторонньої підготовки еліт* (з публіц. літ.); *За тим рисунком або ескізом одразу можна було будувати бездоганний механізм, який починав працювати майже без налагоджування чи підгонки* (В. Владко).

НАЛА́ГОДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАЛА́ГОДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *що.* Приводити що-небудь до нормального стану або створювати, організовувати, здійснювати що-небудь. — *Треба покладатися на свої сили. Налагоджувати видання літератури, підучувати людей, бити тривогу* (Р. Андріяшик); *Він не збирався нічого міняти в роботі клініки, її ритмі, який налагоджував стільки років* (Ю. Мушкетик); *Незважаючи на свою слабість, Ви налагодили стільки робіт!* (М. Коцюбинський); *Христина Данилівна слухала дочку і водночас міркувала, як зробити, щоб все знову налагодити* (І. Сенченко); *Фельдшер налагодив переливання крові* (В. Кучер).

2. *що.* Виправляти що-небудь зіпсоване, пошкоджене, усувати, ліквідовувати неполадки; ремонтувати. *Зустрічні загони солдатів, що йшли на відпочинок, або сапери, що налагоджували поламані гарматами дерев'яні містки, здивованими вигуками зустрічали кінець валки* (Гео Шкурупій); *Петро Петрович засмутився; справді, як же йому налагодити човен?* (Ю. Мокрієв); *Сигналізація ніяк не вмикалася — і вони з Василем Івановичем чекали, поки працівники охоронної фірми налагодять її* (Люко Дашвар).

3. *що, чого, також з інфін., розм.* Готувати, приготовляти що-небудь. *Локшину крише* [кришить] *Олена, горшки наставля, рушники налагоджує...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Хотів* [Семен] *налагодити жінці дров і подавсь у ліс* (М. Коцюбинський); *Софія подоїла корови, а Оксана налагодила тим часом пійло для кабанів* (Л. Яновська); *Мати .. швиденько налагодила вечеряти* (А. Головко); // Робити що-небудь придатним для роботи, користування і т. ін.; налаштовувати. *Вони збирають і продають техніку, налагоджують її, вдосконалюють, модернізують, консультують* (А. Кокотюха); *Увірветься нитка й затихне на якийсь час гуркання прядки, поки її налагодить Галя* (Панас Мирний); *Саме напередодні свят налагодив* [Остап] *косу .. та й пропав з дому* (А. Головко).

4. *що.* Надавати певної висоти звуку, строїти лад (музичного інструмента, співу і т. ін.); настроювати. *Рве* [Настуся] *барвінок, квітчається і співає. А сотник налагожує* [налагоджує] *скрипку* (Т. Шевченко); *Чому ж стоїш без руху ти, Коли весь світ співає? Налагодь струни золоті: Бенкет весна справляє* (О. Олесь); *Щоб пісні мої стали новими, як налагодить струни мої?..* (В. Сосюра); *Чувак з рок-клубу .. не може навіть налагодити гітару, ту саму, на якій він грав добрих п'ятнадцять років* (С. Жадан).

5. *до чого, розм.* Викликати в кого-небудь якесь бажання, певний настрій і т. ін. *Гуркотнява рухомого поїзда зовсім налагодила до інтимної розмови* (Іван Ле і О. Левада).

6. *що.* Починати що-небудь робити, приступати до чогось. *Вечеряли також під грушею, до місяця. Пробували налагодити якусь розмову, не в'язалася* (С. Васильченко).

НАЛА́ГОДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАЛА́ГОДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. Набувати нормального стану, перебігу і т. ін. або організовуватися, іти на лад; нормалізуватися. *Життя агронома Шульженка потроху налагоджувалося* (Я. Качура); *Взаємини мої з Дмитром Паськовим потроху налагоджувалися* (Л. Первомайський); *Школа двокласова, гарна, .. співробітники — учителі — хороші. Робота налагодилась* (С. Васильченко); *Перехресник вагався, не знаючи, з чого почати розмову. Це помітила здогадлива дівчина й заговорила перша .. Поволі розмова налагодилась* (С. Добровольський); *Отець Серафим поцікавився, чи я вже випробувала його снодійне, і я, щоб не образити його, сказала, що сон мій тепер налагодився* (В. Шкляр); // Виходити, складатися яким-небудь чином (про обставини). *Братові минуло десять літ весною, і все налагодилося так, щоб восени відвезти нас у губерню* [губернію], *а тут я візьми та й занедужай* (Панас Мирний).

2. Ставати придатним для роботи, використання. — *Я попрошу вас, як тільки налагодиться телефонний зв'язок, повідомити.., що сталося з нашою експедицією* (П. Загребельний).

3. Готуватися, приготовлятися до чого-небудь. — *Щось не виглядаєш ти так убраний, як до роботи. Борше як на весілля налагодився* (Г. Хоткевич); *Настали різдвяні свята. Ганя налагодилася так, якби це вже мали бути останні свята в її житті. Чого вже не напекла, не наварила* (А. Крушельницький); // *з інфін. і без дод.* Мати намір, збиратися, вирішувати зробити, здійснити що-небудь або піти, поїхати кудись. — *Ти мені, Дарко, не говори за це, — промовила* [Ярина], *налагоджуючись додому йти* (Леся Українка); [О л е к с а:] *А ви, дядьку, що це, в дорогу наче налагодилися?* (І. Карпенко-Карий); — *Може, відкладемо нашу зустріч на два-три дні, — попросився я. — Оце налагодився їхати до Черчена* (Р. Федорів); // *на що і з інфін.* Налаштовуватися на що-небудь. *Кобза налагодився був на цілісіньку ніч не спати, щоб .. бути напоготові* (О. Стороженко); *Тетяна налагодилась на довгу балачку* (А. М'ястківський); // *безос.* Робитися, ставати близьким (про дощ, грозу і т. ін.); насуватися. *Ніч була темна — ні зірочки; небо замазалось хмарами, неначе налагодилось на дощ* (О. Стороженко).

4. *тільки недок.* Пас. до **нала́годжувати** 1–4. *На заводі скловиробів налагоджується технологічна лінія для вироблення нового теплозвукоізоляційного матеріалу* (з газ.); *Кожен верстат налагоджується з урахуванням необхідності оброблення всіх однотипних деталей* (з навч. літ.).

НАЛА́ГОДЖУВАЧ, а, *ч.* 1. Те саме, що **нала́годжувальник.** *Механік-налагоджувач; Налагоджувач музичних інструментів.*

2. Комп'ютерна програма, признач. для тестування й виправлення вад інших програм. *До складу системи програмування входять: текстовий редактор для введення та редагування тексту програми, компілятор, налагоджувач програми тощо* (з навч. літ.).

НАЛА́ГОДИТИ *див.* **нала́годжувати.**

НАЛА́ГОДИТИСЯ *див.* **нала́годжуватися.**

НАЛА́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нала́дити.** *В детерміністів світ наладжений так стало, Що там для Бога місця вже не стало* (Леся Українка); *Сідаючи до вечері, він почув якусь таку спрагу, що тяжко йому навіть було діждатися, поки служниця не поприносила наладжені з Дрогобича бутельки з вином* (І. Франко); * Образно. *Йду поміж люди. Душа готова, струни тугі, наладжені, вона вже грає* (М. Коцюбинський); // **нала́джено,** *безос. пред. З ініціативи Є. Маланюка, А. Крушельницького, плеяди молодших і старших письменників та поетів наладжено видавництво "Веселка"* (з наук. літ.).

НАЛА́ДЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **нала́джений.** *Наладженість системи.*

НАЛА́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нала́дити** 1 і **нала́дитися** 1. *Прагнучи допомогти вчителям в організації й наладженні процесу українізації освіти, І. Стешенко видав брошуру "Поміч учителю в справі національного виховання дітей"* (з наук. літ.); *У ліцеї створено й обладнано 23 кабінети, 3 майстерні, 6 лабораторій, пункт технічного обслуговування, автодром, майданчик для наладження машинотракторних агрегатів* (з Інтернету).

НАЛА́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нала́джувати** 1 і **нала́джуватися** 1. *Молодість подружжя минула в умовах, коли професійне навчання та наладжування родинного побуту було досить складним* (з газ.); *Система керування дозволяє здійснювати наладжування будь-якого механізму в ручному й автоматичному режимах* (з навч. літ.).

НАЛА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАЛА́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *що.* Те саме, що **нала́годжувати** 1–5. *От взялась наладжувати свою кореспонденцію* (Леся Українка); *Ми зачнемо будувати самостійність, наладжувати адміністраційний апарат* (А. Чайковський); *Остряниця кинувся на ліве крило, швидко наладив оборону, між возами велів поставити гармати* (В. Чемерис); *Не барився Володя і скоро наладив свій приймач* (М. Трублаїні); *Розложив* [Іван] *огонь у печі і наладив миску бульби, щоби пекти її* (І. Франко); *Ти б наладив, лірник* [лірнику], *струни Та заграв нам хоч одну Пісню весни* (Я. Щоголів); *О. Хведор .. був незугарний наладити мову на тон дуже поважний* (І. Нечуй-Левицький).

2. *що і без дод., розм.* Намагатися правильно співати мотив; наводити на мотив. *Дід знов почав наладжувати козацьку пісню: Як були ми, козаки, на морі* (Марко Вовчок); [П а н а с:] *Сидимо отакечки поруч з Лахтійоном, а він все затина пісень, та ніяк не наладить* (М. Кропивницький).

3. *тільки док., кого, що, перен., розм.* Відправити, вигнати, прогнати. *— Я й без того на початку цього року наладив із моєї канцелярії комісію, котра мала розслідити кривди, які вам заподіяно, щоб вас удоволити* (А. Чайковський); *Серед публіки зареготали. Мабуть, вони сміялися з того хлопця, що я його так швидко наладив від машини* (Л. Смілянський); *— Комбат сказали, як тільки Ясногорська заявиться на горизонті, знову будуть вимагати її до нас. — А Нюра? — Наладимо геть* (О. Гончар).

НАЛА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАЛА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* 1. Те саме, що **нала́годжуватися** 1, 3. *У нас тепер наладжуються великі діла та зміни* (А. Чайковський); *Була б лиш охота — наладиться кожна робота* (прислів'я); *Лукія тішила сестру. Говорила, що життя їхнє ще наладиться* (А. Головко); *— Відки я маю знати, хто до тебе в гості наладився?* (І. Франко); *Передвиїзний настрій .. не дає наладитись ні на яку роботу* (Леся Українка).

2. *тільки недок.* Пас. до **нала́джувати** 1. *Барановичу не легко було покинути свого Спаського монастиря, якого він упорядкував, де вже наладжувалася й друкарня* (І. Огієнко).

НАЛА́ДИТИ *див.* **нала́джувати.**

НАЛА́ДИТИСЯ *див.* **нала́джуватися.**

НАЛА́ДНАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наладна́ти.** *Система бачення в робота наладнана на тепло, що його випромінює життєвий* [живий] *організм* (В. Чемерис); * Образно. *Сила, яка відходила від нього* [степу], *була п'янка, і це найбільше відчували ті, в кого серце — чутливо наладнана мембрана, готова відбити найменше коливання* (Валерій Шевчук); // **нала́днано,** *безос. пред. Які зв'язки наладнано з польськими хлопцями і дівчатами, що їх вишнянська пані виписала з мазурських сіл?* (Ірина Вільде); *Вітер скидав униз останнє з того, що було створено, побудовано, наладнано* (І. Росоховатський).

2. *у знач. прикм.* Який наладнався, налаштувався певним чином до чого-небудь. *Оцінюючи українську революцію і шукаючи причин її поразки, деякі агресивно наладнані публіцисти (та й тепер є такі) нарікали на те, що Центральна Рада не використала мільйонної армії українців, яка нібито зголошувалася боронити Україну* (Валерій Шевчук).

НАЛАДНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наладна́ти** і **наладна́тися.** *Безпосереднє наладнання творчого життя в середовищі самих письменників не належало до завдань Тимчасового Проводу* (О. Шугай).

НАЛАДНА́ТИ *див.* **нала́днувати.**

НАЛАДНА́ТИСЯ *див.* **нала́днуватися.**

НАЛА́ДНИК, а, *ч.* Те саме, що **нала́годжувальник.** *— Ясно! Запитання до майстра цеху: кваліфікація Каландровського? — Слюсар-наладник, шостий розряд* (А. Крижанівський); *Складний агрегат ще не підключився до виробничої симфонії заводу і вимагав присутності наладників найвищої кваліфікації* (В. Єшкілєв).

НАЛА́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **нала́дник.** *Поруч з Сорокою сидить Зоя Манко, наладниця з 11 прогону моторного цеху* (В. Собко).

НАЛАДНО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* 1. Дієпр. пас. до **наладнува́ти.** *Б'юїк наш стоїть уже наладнований для подальшої їзди* (О. Гончар); *Люди обжались. Заскрипіли вози, замотали головами круторогі, здержуючи з гори високі, мов хати, хури, наладновані золотими снопами* (М. Коцюбинський).

2. *у знач. прикм.* Який наладнувався, налаштувався на що-небудь. *Всміхався* [Іванів дядько] *зі стіни, і чи від того світла, чи був Іван так наладнований, те обличчя раптом ожило перед ним* (Валерій Шевчук).

НАЛАДНО́ВУВАТИ *див.* **нала́днувати.**

НАЛАДНО́ВУВАТИСЯ *див.* **нала́днуватися.**

НАЛА́ДНУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нала́днувати** і **нала́днуватися.** *Українська меншина стала ініціатором наладнування співпраці польських регіонів, повітів та міст з Україною* (з наук.-попул. літ.).

НАЛА́ДНУВАТИ, ую, уєш, *діал.* **НАЛАДНО́ВУВАТИ,** ую, уєш, *недок.*, **НАЛАДНА́ТИ,** а́ю, а́єш, *діал.* **НАЛАДНУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Те саме, що **нала́годжувати.**

Данило повертається до сторожки, збирає дрівця, наладнує триніжок і розкладає багаття (Григір Тютюнник); *Наладнав* [І. Багряний] *знайомства з багатьма визначними пацієнтами, запрошував їх до своєї палати і був частим гостем в їхніх* (О. Шугай); *Ланкова звечора наладнала воза, сама простежила, щоб .. добре нагодували її молодих бичків* (І. Волошин); *Серед буяння в світі зла Чи не піти і нам в господу, Чи не зложити й нам весла? Замкнути серце потай миру Й наладнувати в себе ліру Для власних мук, для власних сліз* (Л. Старицька-Черняхівська); *Тож струни наладнав, хоча й не без зусиль, Митець відслужений* (М. Рильський); // *кого.* Налаштовувати на певний лад, настрій і т. ін. *Чи то так впливало на неї західне небо, чи так наладновувала себе, зрозуміла раптом Галя: оця стара, яка сидить так велично й поважно на порозі, й справді гідна королівської корони* (Валерій Шевчук).

НАЛАДНУВА́ТИ *див.* **нала́днувати.**

НАЛА́ДНУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *діал.* **НАЛАДНО́ВУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.*, **НАЛАДНА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *діал.* **НАЛАДНУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Те саме, що **нала́годжуватися** 1, 3. *Перед Другою світовою війною справи наладнуються й він поєднується з дружиною й дочкою* (з газ.); — *Все буде, — з достойністю відповіла Катерина, — все наладнається, лише трохи терпеливості* (Ірина Вільде); *Як не намагався* [Левко Йосипович] *прошмигнути нищечком, найчастіше ж таке йому не вдавалося. Особливо коли син сам наладнувався не проспати...* (М. Петренко); *Вже наладнався* [Сидорчук] *розгорнути її* [записку], *але враз механічно засунув у кишеню* (Ю. Бедзик).

2. *тільки недок.* Пас. до **нала́днувати.** *Перевіряються рангоути, підтягується такелаж, наладнуються вітрила, відкриті борти човнів запинаються від хвиль* (з газ.).

НАЛАДНУВА́ТИСЯ *див.* **нала́днуватися.**

НАЛАДО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наладува́ти.** *За Сурмачами терплячі мули тягли важкі повози, наладовані військовою здобиччю, присланою з Болгарії імператором Василієм* (П. Загребельний); [Б а ш т о в и й:] *З вечірнім вітром прудко як Летить процвітаний байдак, Хоч наладований з верхом Всіляким скарбом і добром!* (М. Лукаш, пер. з тв. Й.-В. Гете); *Кождий лист — се бомба .. Ніхто не може пізнати, чи та бомба не наладована мелінітом і чи не розірве тебе в найближчій хвилі* (І. Франко); *Сила руху наших армій вперед подібна до сили снаряда, яка несе розпечену масу наладованого вибухівкою металу точно до наміченої мети* (Л. Первомайський); // **наладо́вано,** *безос. пред. На нас чекали товарові вагони з вікнами, заґратованими колючим дротом, до яких нас і наладовано по 40 осіб до вагона* (з мемуарної літ.).

НАЛАДО́ВУВАННЯ, я, *с.*, *розм.* Дія за знач. **наладо́вувати.** *Дуже міцний кран-маніпулятор пристосований до наладовування дерева* (з мови реклами); *Весь артикул наладовування вогнепальної зброї та прицілювання потребував від приблизно 3 хвилин у XVIII ст. до десь удвічі менше у XIX ст.* (з наук.-попул. літ.).

НАЛАДО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАЛАДУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *розм.* 1. *кого, що і без прям. дод.* 1. Те саме, що **нала́днувати.** *Саме розмаєво* [розмаїття] *квіткових барв заспокоює, зцілює, наладовує на молитву* (О. Бердник); — *Сам же, гетьмане, казав тоді, що всі не можуть піти з нами. А вже під Пилявцями Федір був і згодом гетьманичеві наладовував вози з-під Львова* (П. Загребельний); *Я наладував торбу хлібом і з демонстративно піднятою головою пройшов через пропускний пункт* (Р. Андріяшик); *Придбав він собі величезного корабля, наладував його всяким товаром .. та й подався до Кіпру* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *що.* Те саме, що **заряджа́ти** 1. *Витяг* [хлопець] *тяжкого пістоля й почав насупроти Максима наладовувати. Заправив у нього "обойму"* (І. Багряний); *Чому ж молодший вчений її син не викопає автомата та не зніме з нього іржу та не наладує ріжок набоями?* (Р. Федорів); *У мене є рушниця. Тут пригадав, що вона незаряджена. Наладував її на ходу* (Ю. Винничук).

НАЛАДО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, *розм.* Пас. до **нaладо́вувати.** *Човни наладовувалися товаром і на них зводились осли* (Леся Українка); *У XIX ст. англійці стріляли вже з нарізних карабінів Енфільда, що наладовувалися не з дула, а як тепер — патронами* (з наук.-попул. літ.).

НАЛАДУВА́ТИ *див.* **наладо́вувати.**

НАЛА́ЗИТИ, а́жу, а́зиш, **НАЛІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **НАЛІ́ЗТИ,** зу, зеш, *док.*, *розм.* 1. Прилазити в якійсь кількості (про плазунів, комах і т. ін.). *В цьому бочонку Микола Гаврилович тримав воду. Підвішував його до стелі, аби не налазили таргани та миші, які тут кишіли* (М. Сиротюк); *Резервуар був закритий не герметично; запах териленової кислоти, мабуть, привабив комах, ось вони й налізли в неї* (М. Дашкієв); *На хвилі смутного дощового настрою Мацько намалював власну нору, до якої налізло повно нахабних жаб* (Г. Пагутяк); // Проникати куди-небудь (про пил, дим і т. ін.). *Мокрий сніг бив у лице Василька, заліплював очі, налазив за комір...* (М. Коцюбинський); *Курява .. різала очі, налазила в ніс, хрускотіла на зубах* (С. Васильченко).

2. Приходити, прибувати кудись у якій-небудь кількості. *А дім все сповнявся новими* [людьми].., *вони налазили з сіней, як оси з гнізд, і накидались осліп на все, що попадало під руки* (М. Коцюбинський); *З огидою згадував Олесь маленьку кімнатку, в котру налізало одразу чоловік з п'ять* (В. Підмогильний); [Г а н н а:] *Гостей налізло, мов до причастя: повозок та хургонів повне подвір'я...* (М. Кропивницький); — *Пани налізли сюди і хочуть панувати не тільки над черню, а й над козаками* (П. Панч).

3. Приходитися на кого-, що-небудь (про одяг, взуття і т. ін.). *Ні на кого вищого капітанський мундир не налазив* (Ю. Яновський); *Михайло Судима вовтузився з шльопанцями, що не налазили на ноги* (С. Чорнобривець); — *Ти вже щось занадто мале викроїла, ще, гляди, не налізе* (Леся Українка); *Лівий* [чобіт] *швидко наліз на ногу. А з правим довелося поморочитись* (М. Сиротюк).

4. Насовуватися, навалюватися впритул на кого-, що-небудь. *Із серця скреготав* [Ентелл] *зубами, Об землю тупотав ногами, І на Дареса налізав* (І. Котляревський); *Почав* [Сидір Білий] *громити із своїх гармат турецькі кораблі прямою наводкою. Великі, неповороткі, вони не встигали вчасно зманеврувати, налазили один на одного, посилюючи загальне сум'яття й безладдя* (С. Добровольський); — *Ну, бий! бий! — Олександра присунулась до Насті, аж налізла на неї* (М. Коцюбинський); // *перен.* Насуватися, закриваючи або покриваючи собою що-небудь (про хмари, темряву і т. ін.). *Так само, як на сонце відкілясь налізла незграбна білявa хмаринка, перед Горобенком раптом устала .. ре-*

альна дійсність (Б. Антоненко-Давидович); *На Гімалаї тим часом непомітно налізла темрява* (І. Карпа).

5. Звисаючи, закривати собою що-небудь. *Порухом руки підібрав* [Чемериця] *пасмо волосся, що в'їдливо налазило йому на лоб* (Г. Коцюба); *Шапку йому видали не по розміру, і вона весь час налізала на очі* (Григорій Тютюнник); *Перекинула* [Емілія] *їй макітру з пирогами на голову. Пироги розбіглися враз на всі сторони, а макітра налізла на самі очі* (Ю. Винничук); * Образно. *І ті давні смутні картини настирливо, сліпцем налазили на очі, сновигали перед моїми очима* (І. Нечуй-Левицький).

6. *на (до) кого.* Набридливо звертатися до кого-небудь, настирливо просити, умовляти когось. *З сестрами він .. не товаришував, хоч ті завжди налазили на його* [нього] *навчити і їх грамоти* (Панас Мирний); *Така вже моя доля, що все до паннуці* [паннусі] *з листами налажу* (І. Франко).

◊ **(1) І на го́лову** (*рідко* **на ву́ха) не налі́зе** (*рідко* **не злі́зе),** *зі сл.* в е р з т и, в и т і в а т и *і т. ін.* — нерозумне, несерйозне, недоречне або зовсім безглузде. *Федір на який час затих, а з півдня знову почав таке вигукувати, що й на голову не злізе* (Панас Мирний); — *Дурноверхий Вітя витіва таке, що й на голову не налізе: вимагає завтра піти записатись у загсі* (С. Васильченко); [К о с т ь:] *Стара якась не при умі: плела таке, що й на вуха не налізе* (З. Мороз); — *Верзе таке, що й на голову не налізе, — сказала вона збентежено* (П. Панч); **Що на рот налі́зе** *див.* **що**[1].

НАЛА́ЗИТИСЯ, а́жуся, а́зишся, *док., розм.* Багато або досхочу полазити. — *Тільки й зазнав я того щастя, як був малим хлопцем. Що було набігаєшся, .. що було накупаєшся в Росі, належишся по тих високих скелях, де пташки в'ють гнізда!* (І. Нечуй-Левицький); *Гжехоткова належиться весь день, наляпає тим язиком, як помелом, .. та й аби до ліжка або до соломи* (І. Франко); *Цілий день вона носила цеглу і так належилася по риштуваннях, що не могла триматися на ногах* (С. Чорнобривець); *Я вдосталь налазився околицями замку* (Ю. Андрухович).

НАЛА́ЗЛИВИЙ, а, е, *розм.* Який надокучає, набридає чим-небудь; нав'язливий. *Вона хотіла навіть, щоб Радюк був сміливіший, навіть налазливий* (І. Нечуй-Левицький); *Спориш .. кидав у сні то руками, то ногами, рушав вусами, як заспаний пес, якому не дають спокою налазливі мухи* (І. Франко); *В полі, замість лагідних цвіркунів, цвіркали налазливі кулі й вищали шрапнелі* (Я. Качура); *Він не любив людей з нечистими намірами. Налазливий Стіліанос, і скрізь Єлена* (П. Загребельний).

НАЛА́ЗЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Властивість за знач. **нала́зливий.** *Одному вчителеві так остогидла її* [Ладковської] *налазливість та настирливість, що він мусив перейти в другу школу* (І. Нечуй-Левицький).

НАЛАКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налакува́ти.** *Манюся нарешті помітила іще щось особливе, а саме — ніжні тоненькі пальчики з налакованими нігтиками* (Ю. Винничук); — *Ти втомилася, маленька! — чула вона лагідне нашіптування, легкі пальці ледь торкалися її налакованої зачіски* (І. Роздобудько).

НАЛАКУВА́ТИ, у́ю, ує́ш, *що.* Док. до **лакува́ти** 1; покрити лаком. *Налакувати меблі; Налакувати нігті;* * Образно. *Власні думки, здогадки і навіть помилки не можна було впізнати... Віктор умів їх осмислити, взаємопов'язати.., налакувати до нестями, перевтілити їх у стрункі теорії або в шпилясті кряжі парадоксів* (Олекса Ізарський).

НАЛА́МАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налама́ти** 1. *Поміж лопухами лежала ціла купа наламаних качанів кукурудзи* (І. Франко); *Данько, оточений товаришами, мовчки викладає невеличке вогнище з кізяків та наламаного бур'яну* (О. Гончар); *Внизу, під містком, скаженіла, пінилась річка, гнала наламану десь у верхів'ї сріблисту кригу* (М. Олійник); // **нала́мано,** *безос. пред. Як багато наламано дров, як багато зведено лісу!* (Є. Сверстюк).

НАЛАМА́ТИ *див.* **нала́мувати.**

НАЛАМА́ТИСЯ *див.* **нала́муватися.**

НАЛА́МУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛАМА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *що, чого.* Ламати щось у якій-небудь кількості. *Роблять ще такі курені: в густих кущах нахиляють навколишню вільшину на одну купу; зв'язують перевеслом, а потім наламують дрібного гілля й накривають зверху* (О. Воропай); — *Доправте їх у каменоломню! Та скажіть Сулейману, щоб цей гяур кожного дня наламував гарбу каменю!* (В. Малик); [М а в к а:] *Я з калини цвіту наламаю* (Леся Українка); *Віста налила з горнця у миску юшку, поклала ложки, наламала коржів* (С. Скляренко); — *Доброго вівса привеземо, Гаврило! Може, і кукурудзи наламаємо для свиней* (Григорій Тютюнник); — *У нас єдиний вихід — наламати соняхів, — сказав Дан. — Я вже зголоднів* (І. Роздобудько).

2. *кого, перен.* Схиляти кого-небудь до певних дій. — *Саме Кривоніс та ще, кажуть, полковник Головацький і наламують Хмельницького до дальшої війни* (П. Панч); [Б а п т і с т а:] *Не зміг її до лютні наламать?* [Г о р т е н з і о:] *Вона об мене лютню поламала!* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

◊ **Лама́ти / налама́ти хребта́ (спи́ну)** *див.* **лама́ти; Наби́ти (нава́жити,** *рідше* **налама́ти) / набива́ти [собі] ру́ку** *див.* **набива́ти; Накру́чувати / накрути́ти (налама́ти) хвоста́** *див.* **накру́чувати; (1) Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва** — повестися необдумано, допустити багато помилок, завдати шкоди. — *Що ти там дров нарубав? Дуже мені приємно одержувати з редакції листи про твою поведінку* (Григорій Тютюнник); — *Вони дійсно там наламали дров .. Силою дітей заганяли до школи* (Ю. Збанацький); — *Нарубав ти дров, Мостовий, у цих питаннях* (М. Зарудний); — *Чує моє серце, наламаєш ти дров... Раджу тобі зачекати до завтра* (О. Авраменко, В. Авраменко); — *Всі знаєте, як легко й швидко вирішував справи передвоєнний наш голова сільради. І часто ламав дрова* (Микита Чернявський); **(2) Нала́мувати / налама́ти язика́** — учитися добре говорити, вимовляти що-небудь. *Я довго наламував язика, поки навчився вимовляти оте чудернацьке ім'я* (А. Дімаров); — *Думаю, коли відкалатаєте в армії стільки, скільки я, то й ви не гірше язика наламаєте* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

НАЛА́МУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАЛАМА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Призвичаюватися до чого-небудь, набувати навичок у чомусь. *Має він .. кінчати цього року семінарію, то й треба йому наламуватись уже до паннів* (С. Васильченко); *Зіна, що вже добре наламалась у панських покоях, чула своїм нутром моє мужицьке походження і не поспішала, як іншим, прислужувати мені за столом* (Б. Антоненко-Давидович); *Коваль іноді вмів таки вплести модне слівце; наламався в цьому, бувши ще в Полтаві* (М. Рильський, пер. з тв. М. Гоголя).

2. *тільки 3 ос.* Змінюватися щодо тембру й діапазону, ставати іншим (про чоловічий голос). *Голос* [юнака] *уже наламується на баритон* (І. Микитенко).

НАЛА́ПАТИ *див.* **нала́пувати.**

НАЛА́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАЛА́ПАТИ,** аю, аєш, *док., кого, що.* 1. Лапаючи, обмацуючи, знаходити, виявляти кого-, що-небудь. *В той вечір не йшов* [Адольф Карлович] *до своєї кімнати, а біг, на ходу налапуючи ключа, який завжди лежав у нього в кишені* (Валерій Шевчук); *Помацки налапавши сина, вона обережно перехрестила його* (Панас Мирний); *Назар поліз до кишені, налапав сірники, простягнувІлькові* (Є. Гуцало); *Доброчин налапав поночі свічку й вийшов надвір* (І. Білик).

2. *перен., розм.* Розшукуючи, виявляти, знаходити кого-, що-небудь. — *Теперечки, спасибі їм, понасилали тих томів: що треба, хоч не скоро, а налапаєш, а тоді — скоріш скарб ізнайдеш, як чого тобі треба* (О. Стороженко); — *Ти такий мудрий, що бабу спровадиш, а десь по тих схованках синонця* [сина] *мого налапаєш* (В. Медвідь).

3. *тільки док., розм.* Лапаючи, наловити або назбирати в якій-небудь кількості. *Пошли дурня по раки, а він жаб налапа* (Номис); *Наймити швиденько побігли й налапали під камінням п'ять раків* (І. Нечуй-Левицький).

НАЛА́СУВА́ТИСЯ, а́сýюся, а́сýєшся, *док., розм.* Багато, досхочу поласувати. *Отак ми й проїли Сергійкові гроші. Наласувались морозивом, аж язики подубіли* (А. Дімаров); *Знаєте, як воно буває: хоч яка смакота, а досхочу наласуєшся, то й приїдається* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАЛА́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налата́ти.** *І в Єремії ряса на спині поруділа, і в Ісакія спина руда, неначе налатана рудою латкою* (І. Нечуй-Левицький); *Особливо сподобалося, як потішав придворний блазень гостей. А червона чирва, налатана ззаду на штанях, .. весь час мерехтіла в очах і викликала посмішку* (І. Пільгук); // **нала́тано,** *безос. пред.* — *А це що в тебе на заду? Латка?* — *Та налатано,* — *пахкнув Коломойцев.* — *Але під шинеллю не видно, правда ж?* (О. Гончар).

НАЛАТА́ТИ *див.* **нала́тувати.**

НАЛА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАЛАТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Ставити латку на чому-небудь; латати щось. [Сидір:] *Коли, мовляв, на плечах остання свитина розлазиться, то вже не шутки на думці: доводиться латку на латку налатувати* (М. Кропивницький); — *О, вже й подався* [Артем]. *Хоч би ж був латку дав налатати* (А. Головко); * Образно. *Міниться обличчя панотця, але він якось таки налатує його клаптями побожності* (М. Стельмах).

НАЛАШТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **налаштува́ти.** *Уранці вони рушили до покинутої ще вчора домівки, до намету. На чотири пари лижв, мистецьки зв'язаних і налаштованих так, як сани, поставили клітку з живою кішкою* (І. Багряний); *Перед молитвою всі паки повинні бути на верблюдах. І зброя налаштована до бою* (Ю. Логвин); // **налашто́вано,** *безос. пред. Поки я викупувався та чепурився, в світлиці налаштовано столи, накрито лляними скатертями, вставлено печеним і вареним* (П. Загребельний); *Шокер було налаштовано на вузький кут розсіювання, проте обидва постріли влучили в ціль* (О. Авраменко).

2. *у знач. прикм.* Який налаштувався. *Філіпп був рішуче налаштований на поєдинок* (В. Чемерис); *Гуляли Бачинський та Денис не дуже довго. Повернулися до хати ділові та налаштовані на швидке повернення ближче до цивілізації* (А. Кокотюха); *Мені шкода, що ти так рішуче налаштований проти цього шлюбу* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Виходять двоє патрульних, які, судячи з їх рішучого вигляду, вже налаштовані до зустрічі з бешкетними* (А. Дністровий).

НАЛАШТО́ВАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **налашто́ваний** 2. *Продажність і непатріотична налаштованість місцевих князьків сприяли завойовникам* (О. Шугай); *Вся моя рішучість та бойова налаштованість швидко розсмоктались і вивітрились* (С. Жадан).

НАЛАШТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **налашто́вувати** і **налашто́вуватися.** *Головне меню призначене для запуску програм і налаштовування комп'ютера* (з навч. літ.); *У забезпеченні творчого самопочуття важливу роль відіграє емоційне налаштовування вчителя на урок, зокрема на діалог з учнями* (з навч. літ.).

НАЛАШТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАЛАШТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *що.* Готувати що-небудь або приводити до стану готовності. *Сакен почав налаштовувати парус з таким розрахунком, щоб поманити ще турків* (С. Добровольський); — *Не знаєте, чи хазяїн уже устали?* — *спитався він.* — *Казали, сьогодні кудись їхати, так щоб віз налаштувати* (Панас Мирний); *Уляна висипала з пелени квасолю і вже хотіла йти до хати, щоб налаштувати їжу кабанцеві* (Григорій Тютюнник); *Хуржик запряг у воза коней, налаштував Катриній матері подарунків і покликав Катрю* (В. Малик); // *кого, що.* Настроювати на певний лад, настрій і т. ін. *Атей кладе долоню на руків'я меча і, склепивши повіки, налаштовує душу свою, щоб вона очистилась від усього суєтного і зайвого* (В. Чемерис); — *Нам не вигідно карати представників місцевого населення, щоб не налаштовувати людей проти підпілля* (А. Кокотюха); *Галина ж, ідучи сюди, налаштувала себе на звичайність, навіть мимохідність свого завітання* (М. Олійник).

2. *що.* Робити що-небудь придатним для роботи, користування і т. ін. — *Під час вечері Мишуня налаштовував радіоприймача* (Ю. Яновський); — *Братчики, до гармат!* — *закричав Гулик. З ним було до десятка старих гармашів, які одразу ж кинулись до ворожих єдинорогів і почали налаштовувати їх до стрільби* (С. Добровольський); *Жора знову налаштував фотоапарат, клацнув* (А. Кокотюха).

◊ **Настро́ювати (налашто́вувати) / настро́їти (налаштува́ти) на тон** *див.* **настро́ювати.**

НАЛАШТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАЛАШТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. *куди, на що, до чого, з інфін. і без дод.* Готуватися, приготовлятися до чого-небудь; збиратися робити щось. *Розставивши триніжок, налаштовуючись варити кашу, з відром побіг* [Яким] *до річки* (Панас Мирний); *Антон налаштовувався на зиму: дорубав дрова, поскладав їх під навіс, лущив вечорами квасолю і горох* (Г. Пагутяк); *Ще звечора Онисько налаштувався в поле* (І. Цюпа); *Його супротивники добули зброю і налаштувались до оборони* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Настроюватися на певний лад, настрій і т. ін. *Психологи стверджують, що завжди треба налаштовуватися на краще* (з газ.); — *Ви даремно іронізуєте,* — *зауважив той.* — *Треба налаштуватися серйозніше* (І. Роздобудько); *Спробував* [Стас] *налаштуватися на позитив і конструктив* (Люко Дашвар).

2. Ставати налагодженим, налаштованим, придатним для користування (про механізми, пристрої і т. ін.). *Камера на-*

лаштовується автоматично й забезпечує чіткі та різкі фотографії й відеоролики (з мови реклами); *Під час установлення програми необхідні параметри налаштуються в автоматичному режимі* (із журн.).

3. *тільки недок.* Пас. до **налашто́вувати.** *Анімаційні ефекти графічних об'єктів установлюються й налаштовуються тими самими способами, що й для текстових об'єктів* (з навч. літ.); *Зернозбиральна техніка налаштовується під умови конкретного поля. При цьому важливо правильно розташувати й вибрати оптимальну швидкість механізмів жатки* (із журн.).

НАЛАШТУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **налаштува́ти** і **налаштува́тися.** *Усі блага світу будуть складені до твоїх стіп, лише покинь дурнуваті аскетичні медитації та схимницьке налаштування* (С. Процюк); *Соня часом сама просила його почистити пошту чи зробити інші налаштування* (І. Роздобудько).

НАЛАШТУВА́ТИ *див.* **налашто́вувати.**

НАЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* **налашто́вуватися.**

НАЛА́ЯНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нала́яти.** — *Хоч і похила хатина, та свій куток; хоч і поганенька господарка, та не налаяна, не осуджена! — завважила Горпина* (Л. Яновська); *Тепер він сидить смутний і винуватий, зігнувся, як налаяна сирітка...* (С. Васильченко).

НАЛА́ЯТИ, а́ю, а́єш, *док., кого і без прям. дод., розм.* 1. Док. до **ла́яти[1].** — *Ніхто мене не налає, ні від кого не почую докірливого слова, — говорила Мотря* (М. Коцюбинський); — *Чого іноді не трапляється у наймах? І насваряться, і налають...* (Л. Яновська); *Часом і начальник зничев'я налає тебе — і то треба мовчать, коли хоч м'який кусок хліба їсти...* (І. Пільгук); *Я був готовий на все — налаяти Ферапоню, вдарити, навіть застрелити* (В. Малик).

2. *ким, чим.* Лаючи, обізвати якимсь словом. — *Здається, Сомко налаяв Іванця свинею, чи що?* (П. Куліш); [Л у ч и ц ь к а:] *Кого це ви, няню, допіру виганяли та ще й брехунцем налаяли?* (М. Старицький); *Гайдуки побігли. Стріляти вони не думали, .. а оттак, силоміць приволікти, ляпасів надавати дорогою, налаяти найогиднішими словами — це охотно* [охоче] (Г. Хоткевич); — *Мама сердиться на Франка за те, що він налаяв ліберальним міщанином і обивателем її брата* (Ф. Бурлака).

НАЛА́ЯТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Багато, досхочу полаятися. *Будете старі, тоді ще належитеся.., налаєтесь з дітворою* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Налаявшись .. та накричавшись досхочу, вернулися* [кріпаки] *знову на роботу* (Панас Мирний); *Утомлений, знервований Стас повернувся о пів на четверту. Надихався тих хімікалій на складах, .. нарахувався тих коробок, налаявся з вантажниками* (Люко Дашвар).

2. Те саме, що **нала́яти** 1. *Хома одділився од юрми. — Ага! Це ти? Нам тебе й треба. Ходи сюди! — і погано налаявся* (М. Коцюбинський); *Мати, пораючись, не стерпіла і налаялася, а Одарка таки стояла* (Іван Ле).

НАЛЕ́ДВЕ, *присл., розм.* Те саме, що **ле́две.** *Я наледве підвівся з колін, насилу додибав до села* (Ю. Мушкетик); *Ще думка мерехтить вряди-годи, Тримається за ниточку надії, Що в глибині душі наледве тліє...* (О. Бердник).

НАЛЕ́ЖАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нале́жати[2]**; відлежаний. *Належана рука.*

2. *у знач. прикм.* На якому хто-, що-небудь довго лежав, лежало. — *Барис приїхав... і Владимир... — апатично промовляє він своїм хрипким голосом, не рухаючись із свого належаного місця* (Б. Антоненко-Давидович); *От він, лисяра, зірвавшись з належаного, вгрітого в бур'яні кубла, кидається напролам* [напролом] (Є. Пашковський).

НАЛЕ́ЖАТИ[1], жу, жиш, *недок.* 1. *кому, чому і рідше до кого — чого.* Бути чиєю-небудь власністю, перебувати в чиємусь розпорядженні, володінні. — *Закон такий справді є, щоб землі козачі тільки до козаків належали* (Панас Мирний); *Був Щепкін уже жонатою, сімейною людиною, відомим актором, а все ще належав графам Волкенштейнам* (О. Іваненко); *Там* [у мішку] *були новенькі чоботи. Вони* [діти] *почали видирати один в одного ті чоботи, сперечалися, кому вони належать* (Григорій Тютюнник); *Вони збиралися в сільській хаті на околиці міста, яка належала одному кандидатові в майстри спорту з самбо* (В. Яворівський).

2. *до кого — чого.* Входити до якогось розряду, виду і т. ін. або до складу чого-небудь, бути членом, представником чогось. [Д і в ч и н а:] *Вона належала до того товариства?* (Леся Українка); *Один із родів полянського племені, до якого належав Ант, споконвіку жив над Дніпром* (С. Скляренко); *Вступив він до тої партії, до якої належав і його батько* (І. Цюпа); // *до чого.* Стосуватися до якого-небудь періоду, галузі й т. ін. *Література наша (з причин, вияснення яких належить до історії) живилась переважно селом, сільським побутом* (М. Коцюбинський); *Мало не ввесь літературний надібок* [доробок] *Мирного належить до 70–80 років, до того ж часу належать і мало не всі його недруковані твори* (С. Єфремов); — *Хлопець досить успішно склав екзамени .. з української мови. Остання, як мені здається, теж належить до царства філології* (Григорій Тютюнник); // Входити до числа кого-, чого-небудь. [О р е с т:] *Я ніяк не належу до її фаворитів* (Леся Українка); *Старшина Буряченко належав до людей стриманих* (П. Загребельний); *До улюблених ролей Єфросини Пилипівни* [Зарицької] *належала також роль Олесі в п'єсі М. Кропивницького тієї ж назви* (з мемуарної літ.).

3. *кому.* Бути виконуваним, здійсненим, створеним, досягнутим і т. ін. ким-небудь. *Невже ті голоси несміливі, слабії .. належать справді вам?* (Леся Українка); *Українському поетові* [Миколі Бажану] *належить і ряд оригінальних віршів про Грузію* (М. Рильський); *Інна уточнювала, що пісня належить не тільки їй, адже мелодію допомагали підбирати дівчата* (О. Гончар); *Ідея створення цього містечка належала Макару Сидоровичу* (М. Руденко).

4. *кому, чому, перев. безос.* Призначатися кому-, чому-небудь (перев. про гроші). — *Зрештою, нам на культроботу гроші належать, — виходив із становища Микола Васильович* (М. Трублаїні); [Л е с я:] *Ось, прошу, і гроші за вашу роботу...* [Т а р а с:] *Не давайте, панно Лесю! Не візьму!* [Л е с я:] *Вам належить* (Л. Смілянський); — *Ні, твій кінь кращий, — відповів Тритузний, — приз належить тобі* (О. Гончар); // Відводитися, надаватися. [Х у с а:] *Моя жона не простого коліна, та все ж вона сама те добре тямить, яке належить місце їй при тій, хто всіх матрон переважає родом* (Леся Українка); *Запорожжя залишалося важливим центром антифеодальних і визвольних рухів на українських землях. Йому по праву належала роль основного форпосту у боротьбі проти турецько-татарської агресії* (В. Малик);

// Має бути. *Хто примножає людство — от Кому належить слава!* (В. Мисик).

5. *безос.* Потрібно, слід. *Безшумно належало їм* [бійцям] *проповзти Болото і мінні поля* (І. Нехода); *Я просто робив, що належало, і був певен, що роблю все правильно* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Промовці декотрі накреслили питання, А розв'язати їх належить нам усім* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

6. *кому, чому.* Бути властивим, притаманним кому-, чому-небудь (про певну якість, особливість і т. ін.). *Справжня міць належить їй* [зброї] (М. Зеров); *О чорні кучері кохані! Вони належали Мар'яні* (В. Сосюра); *— Справедливість у цьому місті, наскільки я пам'ятаю, належала вам і попові Христофору* (О. Довженко).

(1) Нале́жати перу́ *кого, чиєму* — хто-небудь написав, опублікував щось. *В ній* [посилці] *знайшов три томи підручника з математики, що належали перу харківського вченого Осиповського* (Б. Левін); *Проза належала, безумовно, його перу* (Любко Дереш); **(2) Нале́жить за шта́том** — про те, що відповідає посадовому, суспільному становищу, заслугам, призначенню кого-, чого-небудь. — *Ну-ну, це не архів, а мертвецька якась, — покрутив носом Василь Панкратов. — Тлінь і сон, та ще інкубатор для миші. — Як і належить за штатом кожному архівному сховищу, — пожартував товариш Груздьов* (О. Донченко).

○ **(3) Як [і] нале́жить (нале́житься, нале́жало, нале́жалося),** *у знач. присл.:* а) як потрібно, відповідним чином. *Професор раз у раз ходив коло лавок, заглядаючи .. до зошитів, чи всі пишуть і чи так пишуть, як належиться* (І. Франко); *Щербань прощається з дружиною інакше. Озброєний як належить, він заходить у свою хату з товаришами і так міцно обнімає свою подругу, .. що їй нічим дихати* (О. Довженко); [П а в л о:] *Почали працювати* [шахтарі] *як належить* (О. Корнійчук); *Валерій виправдав довір'я — і сам прийшов, і гроші використав, як належало* (В. Петльований); б) як личить, як заведено. *Корсуниха прибралася в пісну плахту, як і належить статечній молодиці, що носила барвисті плахти замолоду* (Ю. Яновський); *Як належить справжньому українцеві, хазяїн коротко і неквапливо відповідав на запитання гостя, а хазяйка .. враз заметушилася, готуючи вечерю* (З. Тулуб); *На стіл, як і належало в такому випадку, подали чай з лимоном* (С. Чорнобривець); *Гатило ж сидів, як і належалося Великому князеві й самодержцю всієї неосяжної держави, на високому версі* (І. Білик); *— Приблизно через півгодини прибудемо на орбітальну станцію і звідти перейдемо на наш корабель, — сказав я новачкам. — Там, як і належить, представлю вас екіпажеві* (О. Авраменко).

НАЛЕ́ЖАТИ[2] *див.* **нале́жувати[2].**

НАЛЕ́ЖАТИСЯ[1], жуся, жишся, *док., розм.* Багато, досхочу полежати (у 1 знач.). *Уже ти в садочку та й належався* (П. Чубинський); *От уже наїлися* [опришки], *напилися, належалися* (Г. Хоткевич); *— А може, й справді тобі полежать треба? — Належуся... Ну, як твоя наука?* (Василь Шевчук); *Зимові .. ночі довгі-довжелезні. І виспишся, і належишся, і боки вже намнеш, а воно й не думає світати* (В. Чемерис).

НАЛЕ́ЖАТИСЯ[2], жуся, жишся, *док., заст.* Належати *(див.* **нале́жати[1]** 1, 2, 4–6). *Ми самі боронити потрапим Ті права, що належаться нам* (Леся Українка); *— Ти ж належишся до категорії людей вчених. Ти ж професор!* (І. Нечуй-Левицький); *Він враз ясно усвідомив собі, що їх чекає: при фронті, без документів — їм належиться розстріл* (І. Багряний); *За рукоприкладство до чужоземця, який виконує дипломатичну службу, звичайно, кара належиться* (Р. Іваничук); *Гуляй-День говорив неквапно, немов вибирав найголовніше, о чім гетьманові неодмінно відати належиться* (Н. Рибак).

○ **Як [і] нале́жить (нале́житься, нале́жало, нале́жалося)** *див.* **нале́жати[1].**

НАЛЕ́ЖНИЙ, а, е. 1. Який є чиєю-небудь власністю, перебуває в чиємусь розпорядженні. *Я тепер день крізь день в роботі .. Я не знаю, де час, належний мені, а де — колективу* (А. Хорунжий); *Законний син Ференц стає його законним спадкоємцем і власником родового замку та всіх належних графові сіл та маєтків* (В. Лис).

2. Який входить до складу кого-, чого-небудь. *Я заїхав у відлюдне, належне до того повіту гірське село* (І. Франко); *Брат Ізоген — значний християнин, належний до кліру* (Леся Українка); *Він уже настільки відчув себе належним до ліпших людей, що погордував йти дивитися на страту трьох розбійників на Голій горі* (В. Кожелянко); // Який стосується чого-небудь, пов'язаний із чимсь. *У хвіртку входить старий диякон з речами, належними до ритуалу, загорненими в платину* (Леся Українка).

3. Признач. кому-небудь. *Юра притиснув носовичком в кишені двадцять три карбованці тридцять дві копійки, належні бабі* (Ю. Смолич); *Узявши заповнений бланк і належну суму грошей, задоволений поштар покинув купе* (Л. Дмитерко); *Геродот узяв належну частку дичини й заходився вечеряти* (І. Білик).

4. Потрібний, необхідний або відповідний. *Кирило приїхав на дачу. Гість дістав вже належну честь* (М. Коцюбинський); [Х і л о н:] *Ти в громаді не займаєш місця, належного твоєму талану* (Леся Українка); *Всіх належних заходів було вжито. Палуба й надбудови були ретельно промиті* (О. Гончар); *— Простежте за тим, щоб усі поранені отримали належну медичну допомогу* (О. Авраменко).

○ **(1) Як нале́жне,** *у знач. присл.:* а) як те, що треба, має бути. *Красу природи і її спокій пив* [Кирило] *хтиво, як спраглий воду, без думки і без сумніву, як щось належне* (М. Коцюбинський); *Зачарування Мухтарова помітила* [Люба] *й сприйняла як належне, як ренту молодості* (Іван Ле); *Перестала* [Каломела] *знічуватись і дивуватися, хвалу та й дарунки сприймала як належне* (Д. Міщенко); б) як годиться. *Знову почав* [батюшка] *на всі заставки чехвостити полісовщика. Той, як належне, вислухав усе* (М. Стельмах); *Треба прийняти цей удар як належне, один-єдиний удар, іншого не буде* (Ю. Винничук).

◊ **Віддава́ти / відда́ти нале́жне** *(рідко* **справедли́ве)** *див.* **віддава́ти; Посі́сти / посіда́ти своє́ (яке́сь, нале́жне** *і т. ін.)* **мі́сце** *див.* **посіда́ти[1].**

НАЛЕ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **нале́жний** 1, 2. *Пектораль з могили скіфського царя виявилася пошкодженою, ба навіть зі слідами ремонту. Про її належність скіфському цареві ніхто не сумнівається* (В. Чемерис); *Ними* [віршами] *завжди козиряв Соса, виказуючи свою належність до культури* (Ю. Яновський); *Розкішні чорні вуса з вкрапленою в них сивиною .. свідчили про колишню належність гостя до знаменитого запорозького лицарства*

(С. Добровольський); *Простим людям більше важить їхня належність до місцевої громади — міста або села, де вони мешкають, ніж до того чи іншого королівства* (О. Авраменко).

2. Те, що є складником чогось, органічно властиве кому-, чому-небудь. *Посередині ж города, на .. площі був торг — неодмінна належність кожного города того часу* (С. Скляренко).

НАЛЕ́ЖНО. Присл. до **нале́жний** 4. *Він замовк на хвилину, щоб дати всім належно почути весь жах свого біблійного віщування* (І. Франко); *Я сказав до нього, ніяковіючи з неуміння належно висловити співчуття: — Ах, яке лихо сталося сьогодні у вас на селі!* (Ю. Смолич); *І ось тоді, коли вони зібрались мій труд прийнять, належно оцінить, — я, подолавши острах свій і радість, сказав — і чув, як голос мій дзвенить!* (Л. Костенко); *— Тебе, скіфський мій гостю, належно зустрінуть мої люди* (В. Чемерис).

НАЛЕ́ЖУВАТИ[1], ую, уєш, *недок., розм.* Довго, досхочу лежати, відпочивати; відлежуватися. *Вона виспалась зарані, належувати — обридло, іти — нікуди* (Панас Мирний); *Доки мати засвічувала бликуна й торохтіла заслінкою біля припічка, лаштуючи снідання, Їгорко ще трохи належував* (Григір Тютюнник).

НАЛЕ́ЖУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **НАЛЕ́ЖАТИ,** жу, жиш, *док., що, розм.* Довго лежачи, спричиняти застій крові, оніміння якоїсь частини тіла. — *Уночі я часто належую руку й прокидаюся від того, що відчуваю оніміння* (з газ.); *— Лягав би ти, Матвію, відпочивати. — Ніч довга, встигну боки належати* (І. Цюпа).

НАЛЕМЕНТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Довго, багато полементувати. *Налементувалися наші баби, аж похрипли* (Сл. Б. Грінченка); *Їздці довго й розпачливо на нього кричали, тягли за хвіст і за вуха, але підвести вже не могли. Налементувавшись, вони нарешті кидали ішачка й плენталися далі* (І. Багряний); *Мина, налементувавшись і ще раз ковтнувши з цебра, .. рушив нарешті з подвір'я* (О. Гончар).

НАЛЕПЕТА́ТИ, ечу́, е́чеш, *док., чого, що і без дод., розм.* Багато, досхочу полепетати; наговорити чого-небудь. *— Нехай наймички не насмілюються з тобою отак балакати .. Прибігла, нагуркала, налепетала, ніби в корчмі* (І. Нечуй-Левицький); *Щось вона тоді налепетала, про якусь пропозицію, її пропозицію на класних зборах, яку не підтримала Ліна* (В. Лис).

НАЛЕПЕТА́ТИСЯ, ечу́ся, е́чешся, *док., розм.* Довго, досхочу полепетати. *Ви думкою найвищого сягнули, Про Всеблагого теревені гнули, А в тайне прозирнути не змогли: Налепеталися — й навік заснули* (В. Мисик, пер. з тв. Омара Хайяма).

НАЛЕТІ́ЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **налеті́ти** 1–3, 5, 6. *Серед страховищ іздіймається .. миготіння різнокольорових вогнів, звуки труб. Вони прожогом летять одне до одного. Але тут же, як налетілий на яму кінь, одстрибують убік, летять угору й гаснуть* (В. Винниченко); *Собор завжди несе в собі певний настрій, але найбільше любить Баглай його уночі, в розшумілі вітряні ночі, коли налетілий східняк рве листя з .. дерев* (О. Гончар); *Я пішов далі.., все ще відчуваючи несподівано налетілий смуток, який так раптово мене пойняв* (Валерій Шевчук).

НАЛЕТІ́ТИ *див.* **наліта́ти**[1].

НАЛИ́В, у, *ч.* 1. *спец.* Дія за знач. **налива́ти** 1, **нали́ти** 1. *Налив етилової рідини дозволяється тільки в цистерну, цілком справну й відповідно підготовлену відправником* (з навч. літ.).

2. Набухання від припливу соків (про плоди, зерно і т. ін.). *Жито спідсподу жовте, не стає сили для наливу* (К. Гордієнко); *Достигання зерна поєднує процеси наливу й остаточного формування зрілої насінини* (з навч. літ.); * Образно. *І я його* [рушник], *мов долю простелив.., Той найдорожчий матері дарунок, На молодий, грядущих днів, налив* (А. Малишко); // *поет.* Сік, яким наповнилися плоди чи зерно. *Сизий налив плоду стоїть під тонкою шкіркою, що не має жодної зморшки* (Ю. Яновський); *Металевим наливом Колос жита зважнів* (П. Дорошко).

3. *вет.* Розширення вен на нозі в коня, що спричиняє опухання. *Наливи — м'які неболючі пухлини на внутрішньому й зовнішньому боках скакального суглоба* (з навч. літ.).

(1) Бі́лий нали́в — сорт яблуні та її плоди; папіровка. *Перебрались* [учні] *у сад, бо саме достигла малина, смородина, визріли соковиті плоди білого наливу* (Ю. Збанацький); *По обіді я збігав на базар і купив білого наливу, черешень та абрикосів* (Ю. Мушкетик); *Колись дороги обсаджували яблунями, серед яких ми найбільше тішилися білим наливом* (Г. Пагутяк).

НАЛИВА́ЙКА, и, *ж., розм.* Магазин, кафе і т. ін., де торгують (звичайно на розлив) дешевими алкогольними напоями. *Музика .. наздоганяє мене постійно: з динаміків FM-станцій, з музичних телеканалів, у дорогих ресторанах та дешевих наливайках* (А. Кокотюха); *Зелений джип завис спочатку в повітрі, потім гепнувся на всі чотири колеса перед самою наливайкою* (О. Ульяненко); *Вартість горілки в тутешній наливайці — кілька гривень* (з газ.).

НАЛИВА́ЙКІВЕЦЬ, вця, *ч., іст.* Козак війська Северина Наливайка та його прихильник. *Наливайківці боронили свого ватажка, але козаки приборкали його й видали полякам* (М. Грушевський); *Хмельниченко ввесь пішов у свого діда, переяславського козака, наливайківця...* (Іван Ле); *Була жменька наливайківців, а жовнорів* [жовнірів], *як вороння, нагнав Жолковський, і все-таки не могли осилити козаків* (П. Панч).

НАЛИВА́ЙКІВЩИНА, и, *ж., іст.* Повстання українських козаків проти польсько-шляхетського гніту наприкінці XVI ст. під проводом Северина Наливайка. *Катастрофа під Берестечком стала тією останньою краплею, що переповнила чашу взаємної помсти, нагромаджуваної з часів наливайківщини, і зробила неможливим спільне проживання Польщі й козацької Русі під одним державним дахом* (з наук. літ.).

НАЛИВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для наливання чого-небудь. *Наливальні та зливальні пристрої для спирту, естакади, металеві сходи до них мають бути заземлені* (з мови документів).

НАЛИВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який наливає (у 1 знач.) що-небудь. *Наливальник цистерн.*

НАЛИВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **налива́льник.** *Наливальниця води.*

НАЛИ́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **налива́ти** 1. *Ой, візьмемо, панібрате, Старі кухлі полив'яні, Горілкою наливані* (Я. Щоголів); // **нали́вано,** *безос. пред. Поміж возами бігали мазярі* [мазальники] *з конвами чорної мазі, яку купу-*

вали в них візники і яку з коновки наливано до дерев'яної чорної мазниці (І. Франко); // *у знач. ім.* **нали́ване,** ного, *с.* Те, що налив хто-небудь. *Наливане приймаю, а сам нікому не наливаю* (приказка).

2. *у знач. прикм., поет.* Те саме, що **нали́тий.** *Хоч на виставку — наливані жита!* (І. Муратов); *В жилах дудонить буйна кров, Гаряча, шалена, незряча .. Сонцем п'яна, наливана, Жаром жаги огрівана* (Б.-І. Антонич); * Образно. *Вечір широкий, рожевий, наливаний* (У. Самчук).

НАЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **налива́ти** і **налива́тися** 1–4. *Радюкові й справді не дали говорить далі про свої справи. Знов почалось наливання чаю та подавання* (І. Нечуй-Левицький); *— Звідки він? Невже тутешній? — запитав я, боячись, коли б не вийшло, що тутешній. Тоді пропала марно моя робота з фальшуванням Івана Федоровича і з наливанням фіалкового атраменту попід хатами* (Д. Бузько); *Виноград уже достигав. Цілий день під палаючим серпневим сонцем поволі ішов таємний процес наливання ягід* (М. Коцюбинський).

НАЛИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАЛИ́ТИ,** ллю́, лле́ш, *рідше* **НАЛЛЯ́ТИ,** наллю́, налле́ш *і рідко* наллЯ́ю, налля́єш, *док.* 1. *що, чого і без прям. дод.* Уливати яку-небудь рідину або щось рідке кудись. *— Що, зап'ємо яєшню? — простягаючи руку до пляшки, пита Дзюба. — Наливай! — гука Яків* (Панас Мирний); *Вже в радіатор шофер налива з криниці воду, чисту і прозору* (І. Гончаренко); *Наливає* [Юлія] *собі відвару в порцелянове горнятко й вмочає сухарик* (Г. Пагутяк); *Михайло в мисочку налив олії і сіллю потрусив* (А. Головко); *Став і думає Невмий: "Це аби була Оляна, Вона б борщику наляла"* (М. Стельмах); * Образно. *Ранок наливає В прозору чашу, що країв не має, Рожевого цілющого вина* (М. Рильський); // *що.* Наповнювати який-небудь посуд рідиною або чимсь рідким. *Хома наливає склянку білого вина і випиває одним духом* (О. Гончар); *Налляла* [Харитя] *горщик водою і приставила його до вогню* (М. Коцюбинський); *Челядники принесли два великі й закіптюжені мідні казани й налляли їх водою* (І. Білик); *Ніна Іванівна налила склянку розсолу* (Люко Дашвар); // *безос. Коли переводив* [Оленчук] *останніх, Сиваш уже наливало водою* (О. Гончар).

2. *кого, що, перен.* Сповнювати кого-, що-небудь чимсь (певними почуттями, властивостями і т. ін.). *Лісове життя, рух, свіже повітря наливали його* [Степана] *силами, він знову почував себе дужим, як колись* (В. Гжицький); *Горе наповнило гіркістю моє серце, гнівом налило мої думи* (І. Франко); // Заповнювати, заполоняти або захоплювати кого-, що-небудь (перев. про почуття). *Дашкович приглядавсь до неї, і якась радість все більше та більше наливала його серце* (І. Нечуй-Левицький); *Вщерть душу налива чуття велике* (О. Ющенко); *— Ой, хліборобе мій, отакий малий! — тепла ласка налляла очі материні* (А. Головко); // *що, чого.* Уселяти в кого-, що-небудь певні почуття або сили. *— Весна наливає в душу кожної людини сил і надій* (М. Чабанівський); [М а р у с я:] *Сі новини, ся неповна слава Мені ще більш наллє кохання в серце* (В. Самійленко).

3. *що і без прям. дод., розм.* Розливати, розхлюпувати рідину по поверхні чого-небудь (навмисно або через необережність). *— Бач, й налила на столі! — тихо сказала хазяйка* (Панас Мирний); *— Дістати б смоли, налити на дорогу — заєць і вскочив би... От тільки де смоли дістати?* (А. Дімаров).

4. Те саме, що **налива́тися** 4. *Як хилиться і наливає жито.., Тоді працюй без крику і зупинок, Хай осторонь од бур і хвилювань Скиртами твій підноситься ужинок* (М. Зеров); // *що, перен.* Наповнювати соком. *В котиках срібних ряснієверба, бузина і собі наливає свої кострубаті бруньки* (Дніпрова Чайка); *Красуються ниви, наливають зерно, хилять додолу важкий колос...* (В. Підмогильний); *Налило нам сонце знову вишні у садах* (В. Сосюра).

5. *що.* Заливати спиртом, горілкою для приготування наливки. *— Послужи, — кажуть, — громаді, годі тобі сливи сушить, та солить, та наливать* (О. Стороженко).

◊ **Зали́ти (залля́ти, нали́ти) / залива́ти са́ла за (по́за) шку́ру (шкі́ру)** *див.* **залива́ти.**

НАЛИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАЛИ́ТИСЯ,** ллю́ся, лле́шся, *рідше* **НАЛЛЯ́ТИСЯ,** наллю́ся, налле́шся *і рідко* налля́юся, налля́єшся, *док.* 1. *у що.* Уливаючись, натікаючи, потрапляти куди-небудь, у щось. *Собака не навчиться плавати, поки не наллється вода в уха* (Номис); * Образно. *Сонячне проміння тугими струменями наливалося в бункер* (О. Гончар); *Темрява охопила її всю, обкутала її, налилась в очі, в легені, зайшла за комір* (І. Микитенко).

2. *чим.* Наповнюватися рідиною. *Враження було таке, що судно вже налилося водою і потопає* (Ю. Смолич); *На полях ще лежить сніг, але видолинки вже налилися зеленою водою* (Ю. Збанацький); // *перен.* Насичуватися, заповнюватися чим-небудь (перев. якимсь кольором). *Темніла вода за ілюмінатором, наливалася чорнотою* (О. Бердник); *Мряка відступає, наповнюється досвітньою синявою, котра з часом стає все більше світлою, поки небо остаточно не наливається прозорістю й чистотою* (А. Дністровий); *Небо за Дніпром пожовтіло, налилось багрянцем* (С. Скляренко); *Присутнім здалося, що жива чорна булька збільшила свої розміри і налилася зсередини нестерпним блиском* (В. Єшкілєв).

3. *чим, перен.* Сповнюватися якимись почуттями. *Смішно їм обом, наливаються радістю їх невеличкі душі* (Панас Мирний); *Вона вся наливалася щастям, світліючи, розквітаючи на очах* (О. Гончар); *— Він читав мій щоденник, — майже скрикнула Варя. Голос її налився обуренням, задрижали руки й недобре блиснули очі* (Г. Епік); *Тривогою наллялось серце вщерть, І вкрилося чоло холодним потом* (І. Багряний); *Дід Влас в одну мить налився холодною рішучістю* (Д. Бедзик).

4. Наповнюватися соком (про плоди, зерно і т. ін.); спіти. *Виноград по садах жовтів, наливався* (М. Коцюбинський); *Наливалось високе жито, хвилювалось на вітрі, наче озеро* (В. Минко); *Налились уже вишні* (Ірина Вільде); *Жито біля Великої дороги мізерне. Колос, правда, налився добре, але посіви вийшли зріджені* (В. Москалець); *Якщо плід наллявся й достиг, сказав він вірному сотникові Ждану Будимировичу, грушу не треба трясти: плід сам упаде з дерева* (І. Білик); // *перен., розм.* Повніти, здоровіти, міцніти. *Ріс, наливався Олекса Довбуш. Звик до полонинської свободи, вжився в неї усім своїм єством* (Г. Хоткевич); *За тиждень Тишко налився, як червоне яблучко* (Марко Вовчок); *Постать її струнка, пружна. Засмагле тіло округлилося, налилося* (М. Чабанівський).

5. Збільшуватися в об'ємі через скупчення рідини в тканинах тіла; пухнути. *Коли тіло почало наливатися, пухнути і стали підніматися на йому* [ньому] *якісь червоні пу-*

зирчики, — побачила [мати], *що Солоха справді недужа* (Панас Мирний); *Лісавета пір'їнкою мазала дитині ліву ногу, що налилася.., взялася пухирями* (К. Гордієнко); // Надуватися від напруження. *Антоша поривався щось говорити, і сині жили наллялись у нього на білому лобі* (М. Коцюбинський); *Світолюб розправив плечі, стиснув руки молодечі, аж налився кожен м'яз* (Н. Забіла).

6. *чим і без дод., прост.* Напиватися доп'яна. [Палажка:] *Та проїжджий же не стане наливатися у вашому трахтирі* [трактирі]! (Панас Мирний); *Роман тихенько сидить у дальньому кутку і, здається, повільно, але впевнено наливається горілкою* (А. Кокотюха); *— Дай, Боже, гостя, то й наллюся* (П. Чубинський); // *чим.* Пити або їсти багато чого-небудь рідкого. *Чим більше він наливався супом, тим дальше все блідніша та білішав* (Панас Мирний).

7. *тільки недок.* Пас. до **налива́ти** 1–3, 5. *Микола здогадався, що оковита тут наливається у пляшки з-під мінеральної для конспірації* (В. Шкляр).

◊ **(1) Налива́тися (набіга́ти) / нали́тися (набі́гти, поналива́тися) кро́в'ю** — червоніти від злості, напруження і т. ін. — *Н-н-о!! — прошипів він, дрижачи весь і наливаючись кров'ю* (В. Винниченко); *Обличчя товстого Оникія наливається кров'ю* (І. Багмут); *Страшно й глянуть на його постать: плечі й груди, як башта, кулаки, як дві довбешки; пополотнів, очі кров'ю поналивались* (О. Стороженко); *Обличчя хлопчика набігло кров'ю, зуби заскреготали* (І. Франко); *Очі в провідника наллялися кров'ю і вилізли наверх, як у барана* (М. Коцюбинський); *Стадницький налився кров'ю, та сказати нічого не міг* (М. Стельмах); **(2) Налива́тися / нали́тися жа́ром (фа́рбою)** — червоніти від сорому, збудження і т. ін. — *Я думала, ти хотів мені щось сказати.. — І скажу, — наливається фарбою Омелько* (І. Цюпа); *Оторопіло помітив* [Лісовський], *як мінився, наливаючись жаром, тонкий вид молодиці* (М. Стельмах); *Гаврило налився рожевою фарбою і затис вуста, щоб не розсміятися* (Григорій Тютюнник); **(3) Налива́тися / нали́тися свинце́м (о́ловом, чавуно́м)** — ставати дуже важким (про частини тіла). *Коли груди йому наливалися чавуном, мозок тупів і чулість зникала, Тимергей валився до кімнати, падав на ліжко й засинав одразу* (В. Підмогильний); *Кам'яніли ноги, кам'яніло серце, голова наливалася важким оловом...* (О. Донченко); *Ноги наливалися свинцем, а голова набрякала* (Валерій Шевчук); *Бумблякевич відчув, що не тільки рука, але й геть усе тіло наливається свинцем* (Ю. Винничук); *Сулейман простягнув до згортка руку і налякано відсмикнув. Знов попхав її до столика, але рука налилася свинцем і не слухалася* (П. Загребельний); *Кров відхлинула в Миколи від скронь. Стало важко дихати. Свинцем налилися повіки* (О. Чорногуз); **(4) Налива́тися / нали́тися слізьми́ (сльоза́ми, сльозо́ю)** — ставати заплаканими (про очі). *Хлопчик довго і прикро дивився на крильця, очі його наливалися слізьми* (Панас Мирний); *Очі в жінки відразу налилися сльозами — не здержалася, од плачу затремтіла* (С. Васильченко); *— Ну ось, діти, іду від вас, — сказав, а очі засвербіли і таки налилися сльозою* (Ю. Збанацький); *Гриць уп'явся поглядом в отамана. Його сплюснуті оченята раптом округлилися і налилися слізьми* (В. Шкляр); **(5) Налива́тися / нали́тися со́ком (со́ками):** а) дозрівати (про плоди, зерно і т. ін.). *Одцвітали яблуні, на вітах з'являлись зелені пуп'янки, наливалися соком, і вже пашіли сонцем рум'яні плоди* (В. Дрозд); *Зерно коріння постеле в ту пору, Кине струнку стеблину угору, — Йди тоді килим зелений глядіти, Щоб опісля уже більш не ходити, Аж поки соком колосся наллється, Повне вагою додолу погнеться* (Я. Щоголів); б) *(чого)* міцнішати, досягати розквіту (про людей). *Відчував* [Михайло], *як з кожним днем його тіло наливається соками життя, твердіють мускули на його довгих, ніби витягнених непосильною працею руках* (Ю. Збанацький).

НАЛИ́ВКА, и, *ж.* Солодкий фруктово-ягідний алкогольний напій, перев. середньої міцності. *Копронідос наливав чарки наперемінку то вином, то наливкою, то горілкою* (І. Нечуй-Левицький); *На підвіконнях важким рубіновим кольором горіла вишнева наливка* (Є. Гуцало); *Сохне в печі насіння. Бродить наливка з терну* (І. Жиленко); *Наливки були надто солодкі й нудотні, а горілки я не п'ю* (Ю. Винничук).

НАЛИ́ВКОВИЙ, а, е. Прикм. до **нали́вка.** *Серед назв смаку більшу частину становлять номінації індоєвропейського (медовий, солоний) і праслов'янського (наливковий, пивний, горілковий) лексичного фонду* (з наук. літ.).

НАЛИВНИ́Й, а́, е́. 1. Спілий, соковитий (про плоди, зерно і т. ін.). *В садах рясніють пізні яблука і груші, жовтіє наливний виноград* (В. Кучер); *А жито, з росою, з пилком, наливне, В степах обвіває братерські могили...* (М. Стельмах); *Все, все земне відлетіло, мов полова від наливного зерна!* (Ю. Логвин).

2. *спец.* Пристосований для перевезення рідких вантажів. *Наливні баржі перевозять рідкі продукти (переважно нафтопродукти) безпосередньо в трюмах або в спеціальних умонтованих ємностях* (з наук.-попул. літ.); *Наливні судна, або танкери, — найбільші серед вантажних суден* (з навч. літ.); // Який наливають у що-небудь для перевезення. *Наливні вантажі (рослинні олії, нафтопродукти тощо) зберігають у резервуарах (баках), а також у бочках, бідонах і т. ін.* (з навч. літ.).

3. Який приводиться в рух водою. *Наливне водяне колесо слугувало для перетворення енергії води, що падає (гідроенергії), на енергію обертового руху* (з навч. літ.).

4. Штучно створений (про водоймище). *Наливні ставки рибогосподарського призначення поширені по всій території України. Найчастіше їх улаштовують у заплавах річок* (з навч. літ.).

НАЛИ́ВОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **нали́вка.** *— Може, наливочки, вишнівочки або тернівочки, — промовила Онисія Степанівна солодким голосом* (І. Нечуй-Левицький); [Марта:] *Буде й вино, й мед, і настоєчка, й наливочка* (С. Васильченко); *— То прошу ж до столу, та вип'ємо наливочки, згадаємо про все хороше та любе* (О. Бердник); *— Мені щось голова боліла, так боліла! А щоб заснути, так я півчарочки наливочки випила і зразу заснула* (Ю. Логвин).

НАЛИ́ВЧАТИЙ, а, е. Те саме, що **наливни́й** 1. *Сонячна пригара зійшла з її повного обличчя — біле воно в неї та рум'яне, мов те яблучко наливчате* (Панас Мирний).

НАЛИ́ГАНИЙ¹, а, е. Дієпр. пас. до **налига́ти.** *Погонич повиймав занози з ярем, і налигані воли пішли пастися* (Б. Грінченко); *Візок, запряжений однією конякою, стрибав по баюрах, а позаду розкидала ратицями налигана теличка* (П. Панч).

НАЛИ́ГАНИЙ², а, е, *вульг.* Який налигався (у 1 знач.); п'яний. *В цій церкві колись-то був за дяка Волоський, любив*

Бога хвалити, та любив і в горло лити. Так і вмер налиганий (А. Свидницький); — *Випив, то й помовч, коли ти є людина... не смій співать налиганий* (О. Ільченко); *Я, правда, був тоді налиганий, то сів навпочіпки й теж почав тулубом крутити, мов та ящірка* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

НАЛИГА́ТИ *див.* **нали́гувати.**

НАЛИГА́ТИСЯ *див.* **нали́гуватися.**

НАЛИ́ГАЧ, а, *ч.* 1. Мотузка або ремінь, який накидають худобі на роги (рідше на шию), щоб кудись повести чи десь прив'язати. *Не доглянув* [Михайло], *що налигач якось обкрутився круг шиї* [вола], *та й задавилася товаряка* (Б. Грінченко); *Катерина .. взяла корову за налигач і повела до саней* (С. Чорнобривець); *Федір намотує довгий налигач на роги корові, і вона наче в короні* (В. Яворівський); *Двоє слуг Гозького вели на налигачі бика. Той схилив буйну голову і помахував нею* (Валерій Шевчук); * У порівн. [А н д р і й *(один)*:] *Ти допомагав мені і радив, спасибі тобі, доки не скрутив мене, мов налигачем, твоєю позикою!* (М. Кропивницький).

2. *перен., розм.* Те, що позбавляє кого-небудь волі; поневолення. — *Не заглядайся на його чорні брови, щоб вони тобі не сталися налигачем* (Ганна Барвінок); — *Добре вам. Нам так не можна. — Чому не можна? Хіба і вас не рівняє панський налигач?* (Панас Мирний); *Я не вмію орудувати моральним налигачем, навіть і тоді, коли діло йде о справі для мене цікавій* (Леся Українка).

◊ **Води́ти на моту́зці (на нали́гачі)** *див.* **води́ти; Не затя́гнеш во́локом (нали́гачем, на нали́гачі, на моту́зці** *і т. ін.)* *див.* **затя́гувати; Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́, на коро́ткому нали́гачі)** *див.* **трима́ти; Тягти́ (тягну́ти) на моту́зці (на нали́гачі, нали́гачем** *і т. ін.)* *див.* **тягти́; Хоч на нали́гачі тягни́** *див.* **тягти́; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача** *і т. ін.)* **зірва́тися** *див.* **зрива́тися; (1) Як на нали́гачі** — не бажаючи, усупереч волі. *Ішов* [Храпков], *як на налигачі, з Ельясбергом і не спускав очей з Саїда* (Іван Ле); *Євнухи бігли, себе переплигуючи. Назад приплентали, як на налигачі* (Л. Костенко).

НАЛИГНУ́ТИ[1], ну́, не́ш, *док., кого, що, вульг.* Ударити; лигнути. *Налигнув його палицею.*

НАЛИГНУ́ТИ[2], ну́, не́ш, *док., що, вульг.* Випити (горілки, вина і т. ін.). * У порівн. *Він скривився, наче налигнув одним ковтком повну склянку перваку* (із журн.).

НАЛИ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛИГА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що.* Накида́ти налигач на роги (шию) худоби. *Моталися люди з вірьовками в руках, — хто налигував корову і тяг уже з двору, вилочлювали овець, з конюшні виводили коні* (А. Головко); *Ранком Демко налигав волів, а Галя заквітчала їм роги червоними стрічками, щоб усі, хто зустрінеться в дорозі, знали, що по шлюб дівчина їде* (А. Кащенко); *Я так собі, не плачу, тільки серденько в мене болить, як у молодесенького телятка-сосунчика, якого налигали й ведуть продавать на ярмарок* (Григорій Тютюнник); * Образно. *Він посадив коло себе онука з букварем, начепив на носа окуляри і за півроку, як колись .. круторогих, налигав мудру грамоту* (Д. Бедзик); // Зв'язувати кого-небудь. *Василько скинув з себе шнурок і налигав ним Микиту. Всі разом потягли його за налигач до гілляки* (П. Панч); *Хотіли* [ногайці] *нас зненацька застукати, налигати і разом з кіньми в ясир* (В. Чемерис).

НАЛИ́ГУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАЛИГА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., вульг.* 1. Напиватися до сп'яніння. — *Повіз пшеницю у город, та дала морока земляків побачить. Ну, звісно, у погріб... Ну, звісно... поналигувались, як... бодай їх чорт батька налигувавсь!..* (А. Тесленко); *Вітя був справді п'яний і п'яний люто .. Кость суворо: — Та й де це ти так налигався, Вітю?* (С. Васильченко); *Серед простолюду було багацько таких, хто ще зранку встиг добряче налигатися* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *чого.* Багато випити або з'їсти чого-небудь. *От і стоїть* [Бреус], *у боки взявшись, саме тільки налигавсь чаю з перегінкою* (П. Куліш); *Буржуа, налигавшись рому та портеру, підняли такий ґвалт, неначе в хаті стало пекло* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Набра́тися (на́їстися, налига́тися** *і т. ін.),* **як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **Марти́н (дурни́й, ду́рень** *і т. ін.)* **до ми́ла>** *див.* **набира́тися.**

НАЛИЗА́ТИСЯ *див.* **нали́зуватися.**

НАЛИ́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАЛИЗА́ТИСЯ,** лижу́ся, ли́жешся, *док.* 1. *тільки док., чого і без дод., розм.* Досхочу полизати чого-небудь. *Собачі помиї були направду смачні .. Поживне, але не солене. "Нічого, налижешся поту через день, — утішив мене сторож. — А може, й крові. Крівця солена"* (М. Дочинець); // Лижучи, наїстися чого-небудь. *Якось підмовив він його залізти в хижу, коли мати забулася замкнути її, нализатися меду, що стояв на полиці в глечику* (Грицько Григоренко).

2. *вульг.* Напиватися до сп'яніння. [Я в т у х:] *Ти, Гавриле, дивись, не нализуйся зразу. А то почнеш таке брехати* (О. Корнійчук); *На заручинах Максим так нализався, що трохи-трохи не побив свого .. тестя* (Панас Мирний); — *Ти сам себе компрометуєш, Якове, — сумно промовив Чумак. — Де це ти так нализався?* (В. Речмедін); — *А ти, братику, бачу, вчора добряче нализався, — вилив на нього цеберку холодної води Рибалко. — До ранку, мабуть, пиячили?* (В. Лис).

3. *тільки док., перен., зневажл.* Досхочу націлуватися. — *Налижіться вже нарешті десь наодинці, навіщо це робити на людях, щоб на вас всі дивилися?* (із журн.).

НАЛИ́ЗЬКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., чого, розм.* Досхочу полизькати чого-небудь. *Телята понапивалися молока, старшенькі нализькалися піспи* (із журн.).

НАЛИ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., діал.* Нализатися (у 2 знач.). [М а т р о н а:] *Он як! Податки відбирав і так наликався?* (І. Франко).

НАЛИМО́НИТИСЯ, нюся, нишся, *док., прост.* Те саме, що **наліза́тися** 2. [Й о с и п:] *Писар наперед усіх налимониться: питиме цілий тиждень; а другий похмелятиметься* (М. Кропивницький); *Дружина сплеснула од відчаю руками: — Уже налимонився!* (з газ.).

НАЛИ́НУТИ, не, *док.* 1. Прилетіти у великій кількості; налетіти. *Налинули голуби із чужої сторони* (П. Чубинський); *Налинули до ґанку голуби, дзьобають просо* (І. Нечуй-Левицький); // Швидко з'явитися, виникнути (про хмари, вітер і т. ін.). *Налинув із півночі вітер, замовкли струмки балакучі, зчорніла зелена травиця* (Дніпрова Чайка); *Враз хмарка налине і тіні змішає, і сутінь поплине, мов сивий серпанок...* (Леся Українка); *Вітри налинули зі сходу й принесли холод і хмари* (Ю. Винничук); // Поширитися (про зву-

ки, запахи). *Задзвеніла* [Ворскла] *голосами, що налинули згори* (І. Вирган).

2. Приїхати, прийти кудись у великій кількості. *До благочинного вже налинули батюшки, диякони, дяки, паламарі .. — з 18 парафій* (І. Нечуй-Левицький); *У брацлавські землі налинули жовніри Жолкєвського* [Жолкевського] *і відчували себе, як у завойованім краю* (Іван Ле); *Німецькі туристки налинули на столики, за одним з яких сидів Шульга, і пролинули, мов сірі стамбульські горлиці, що налітають і пролітають безслідно* (П. Загребельний).

3. *перен.* З'являючись, виникаючи, охоплювати кого-небудь (про думки, мрії, почуття). [Т а н я:] *Буває іноді, Катре, що як налинуть ті думоньки та як підхоплять на крилоньки, та й занесуть-занесу-уть...* (С. Васильченко); *Стільки думок, стільки спогадів налинуло на нього в цю останню хвилину!* (В. Владко); *Сум налине на хвилинку й полинний трунок в серці розіллє* (Н. Забіла).

НА́ЛИП, у, *ч.* Те, що налипло. *До вечора випало стільки снігу, що перестали ходити трамваї; під тягарем налипу порвалися електролінії* (Р. Андріяшик); *Ви плавали там* [у копанці], *.. вхопившись за чорні дерев'яні корита з налипом дерті і посіченої зелені* (Є. Пашковський); *Терезка пригнула черевиком папороть, і серед налипів глиці та прілого листя побачила головку іржавого костиля* (Любко Дереш).

НАЛИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **налипа́ти.** *"Сніг. Налипання мокрого снігу". Димлять польові кухні. Люди гріються в автобусах, молодь танцює* (Л. Костенко); *Дослідники вважають, що розкладання органічних полімерних сполук — целюлози, лігніну — не може відбуватися без налипання до них мікроорганізмів* (з наук. літ.); * Образно. *За вікном сіріло. Перше, що чітко відчув Максим, було налипання жаху* (С. Процюк).

НАЛИПА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАЛИ́ПНУТИ,** не, *док.* Прилипати до кого-, чого-небудь у якійсь кількості. *Сніг великими ком'яхами* [кім'яхами] *налипав до гарматних коліс* (В. Чемерис); *Той сон запам'ятався, а не змився з мене, як змивається грязюка чи глина, що налипає на нас повсякчас* (Валерій Шевчук); *Я котив перед собою візок, і опалий цвіт з мокрих тротуарів налипав на колеса* (Ю. Андрухович); *Земля пудами глею Налипла їй на чоботи нові* (І. Муратов); *На обличчя й на губи їй, видно, налипло просякнуте пилом павутиння* (М. Руденко).

НАЛИ́ПЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **нали́пнути.** *Витирає* [доктор Рудольф] *рукавом лице, по якому розвозяться налиплі бризки болота, і йде до будинку* (В. Винниченко); *Матвій позирав на свої .. постоли й струшував ногою з них налиплу грязюку* (Іван Ле); *Ловець поволі зводився, обтрушуючи землю й налиплє листя з рукавів та холош* (І. Білик); *Ілля йшов перший, гостра січа різала йому обличчя, .. а коли зиркав вряди-годи вперед, не бачив світу від налиплих на повіки сніжин* (Валерій Шевчук).

НАЛИ́ПНУТИ *див.* **налипа́ти.**

НАЛИ́СНИК, а, *ч.* Тонкий млинець, у який загортають яку-небудь начинку, найчастіше із сиру. — *Сьогодні замісто налисника з сиром будете на третю страву їсти пироги з черницями* (І. Франко); *На станції, як звичайно, в неділю були на десерт налисники з конфітурами* (Ірина Вільде); *На столі — свіжий хліб, .. гречана каша з гусятиною, солоні огірки та квашена капуста, налисники, перекладені сиром і запечені в сметані* (В. Малик); *Вона тримала в руці кухоль із молоком та тарілку з налисниками — трикутними млинцями із сиром, жовтими від справжньої домашньої олії та яєць* (І. Роздобудько).

НА́ЛИСО, *присл.* Без залишків волосся. *Голова в того чоловіка була налисо виголена* (Ю. Смолич); *Перед ними — мужчина, високий, широкий у плечах, із йоржиком волосся на голові. Схоже, колись його голили налисо, череп поволі заростає* (А. Кокотюха); *За наказом пані син управителя привів сюди пострижену налисо Яринку* (В. Лис); *Він .. був смішний, з вусами, але з поголеною налисо головою* (Любко Дереш).

НАЛИ́ТИ *див.* **налива́ти.**

НАЛИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нали́ти** 1–4. *Поважно запросила* [пані] *всіх до налитого вже чаю* (Олена Пчілка); *Буксир вів три величезні баржі, налиті нафтою та гасом* (Г. Епік); *Любувався* [Чіпка] *веселим голосом Галі, налитими радістю очима* (Панас Мирний); *Вона рвала вишні. Великі, налиті темним, тягучим солодом ягоди сипалися крізь її пальці у траву* (Г. Тарасюк); // **нали́то,** *безос. пред.* — *Прозору шклянку вщерть налито Вином, червоним і хмільним!* (М. Рильський); *Не радісною таємницею було налито душу Марини... Її оповила темна нудьга* (А. Кащенко); * Образно. *Навперегін з вітрами Сонцем налито небо голубе...* (В. Бичко); // *у знач. ім.* **нали́те,** того, *с.* Те, що хто-небудь налив. — *Тепер бачите його манери? — сказав Музиченко і, вихлюпнувши налите вбік, недбало відшпурнув геть і посудину* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який налився (у 4, 5 знач.). *Налиті ягідки* [винограду] *.. звисали з віт, низько згинаючи їх* (Олесь Досвітній); *Колос уже тужавіє й дзвенить налитим зерном, похитуючись на гнучкому стеблі* (І. Микитенко); *Віти яблунь з великими налитими яблуками лізуть у вікна* (В. Собко); *Я не міг відірвати очей від її налитого загорілого тіла* (Р. Федорів); *Сухе, вплощоке обличчя його з землистими налитими мішками під очима набирає пісного виразу* (О. Гончар).

◊ **(1) Нали́тий (набі́глий, пона́ли́ваний** *і т. ін.)* **кро́в'ю** — почервонілий від злості, напруження і т. ін. *Бігли людонькове* [людоньки] *польовою стежкою, задихані, червоні, присипані пилом, очі кров'ю поналивані, бо спека була велика* (І. Франко); *Витріщив* [Лукавий] *на них заспані, кров'ю набіглі очі й розкричався сердито: — Хами, мурло, як ви смієте мене будити?* (Б. Лепкий); *Його налиті кров'ю очі вп'ялись у Бертрама, зуби вишкірились і здавалось, що він, мов хижий звір, зараз кинеться йому на шию* (Н. Королева); *Вася намагався не дивитися на Глобу, на його червоні, налиті кров'ю очі. З усієї сили, ламаючи нігті, розв'язував він туго затягнутий вузол* (В. Владко); **(2) [Як (мов, ні́би** *і т. ін.)*] **свинце́м (чавуно́м) нали́тий** — надзвичайно важкий (про частини тіла людини). [В о в к:] *Голова свинцем налита, Даль туманом оповита* (Є. Фомін); *Руки й ноги Максимові — ніби хто прикрутив шрубами — ні звести, ні ворухнути, а голова — ніби налита свинцем* (І. Багряний); *Немов чавуном налиті ноги, такі важкі, що й не відірвеш від килима* (А. Хижняк); *Його трясло, щелепи тіпались, рот конвульсивно скривився, а руки були ніби налиті чавуном* (М. Руденко); *У голові паморочилося. Хилило до землі. Що це зі мною? Руки й ноги немов налиті свинцем!* (О. Бердник).

НАЛИ́ТИСЯ *див.* **налива́тися.**

НАЛИХОСЛО́ВИТИ, влю, виш; *мн.* налихосло́влять; *док., чого і без дод.* Наговорити багато недоброзичливого,

лихого про кого-, що-небудь. *У два тижні такого наброїв* [Хапко], *набрехав, поремствував, налихословив, нашкодив, що доброму чоловіку на цілий би довгий вік удостачу* (Марко Вовчок); [П р о х о р:] *Тату! Це Іван налихословив, невже прокрався?* (М. Кропивницький); — *Бач, якого при дітях налихословив .. Коли вже ти, поганче, прийдеш по розум до голови, а не до іншого місця?* (М. Стельмах).

НА́ЛИЧКА, и, *ж.* 1. Знак, який указує на звання; відзнака. *Кадет пересмикнув плечем, ніби показував Смолярчукові на свої налички старшого унтер-офіцера* (Г. Косинка).

2. Наліпка, етикетка; ярлик (у 2 знач.). *Налички з цінами аж ніяк не турбували вродливого хлопця — надто бо незмірні були вони з його фінансовими спроможностями* (В. Підмогильний); *Активізовано й золотоординську спадщину, якої Україна, історично беручи, не знала (ярлик — замість наличка, чемодан — валізка)* (Ю. Шевельов); *Сьогодні відбувається актуалізація питомих українських слів, пошуки "більш українських" замість поширених русизмів, кальок, а також запозичень, які ввійшли в українську мову за посередництвом російської: тло замість фон, маляр — художник, книгозбірня — бібліотека, наличка — ярлик та ін.* (з наук. літ.).

3. *перен.* Дискримінаційна характеристика, що її дають за шаблоном, традицією, звичкою кому-, чому-небудь; ярлик (у 3 знач.). *Протягом усієї історії Російської імперії в ній був .. ярлик для таврування всіх тих "націоналів", які сміють любити свій нарід і свою культуру.., які не люблять російську окупацію, — це наличка "шовінізм", "шовініст"* (І. Багряний); *Будь-кого з українців, хто стане в оборону свого, національного, одразу ж чекає наличка зрадника, "націоналіста"* (О. Шугай).

НАЛИ́ЧНИК, а, *ч.* Накладна планка, що обрамляє вікна або двері; лиштва. *Навіконники і наличники на дверях з вирізками і зарубками, — неначе мережки на рушнику* (О. Стороженко); *Тут, де тепер стоїть будинок під шиферним дахом, стояв колись будиночок під білим залізом з голубими різьбленими наличниками на вікнах* (М. Руденко); *Всі три вікна, повернуті на схід сонця, соромно сказати, без наличників. І тому-то видавалися просто дірками чи стрільницями* (О. Шугай).

НАЛІ́ВО, *присл.* 1. У лівий бік; ліворуч; протилежне н а п р а в о. — *Ми втрьох: Антон Никандрович, Ольга і я, повернемо направо, до водогону, а ви вдвох — наліво, до пристані* (В. Барка); *Світличний подивився праворуч — ні живої душі! Глянув наліво: там стояла підвода, вимощена сіном* (А. Дімаров); *Режисер повернув голову наліво і швидко тричі тьхукнув через ліве плече* (В. Нестайко); // З лівого боку; зліва; протилежне с п р а в а *(див.* **спра́ва**[2]*).* *У праву руку їжився дахами та коминами фабрик задимлений город, наліво стелились зелені луки і вигинались фестони лісу* (М. Коцюбинський); *Князь негайно почав справляти військо до бою. Посередині поставив свій власний полк, справа полк брата Всеволода, наліво небожа Святослава* (Б. Лепкий); *Мій кабінетик був у кінці коридору, крайні двері наліво* (Любко Дереш).

2. *розм.* Те саме, що **незако́нно.** [Г а л у ш к а:] *А що це калим?* [Д о в г о н о с и к:] *Підвезе* [шофер] *кого-небудь, щоб ніхто не знав, наліво значить* (О. Корнійчук); *Старий здебільшого незаконних сомів наліво збував* (О. Гончар); *Колись ходили* [люди] *сюди як на прощу, щоб я їм якогось баранця продав наліво* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

◊ **Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч>** *див.* **напра́во; Ході́ти / піти́ (сході́ти) налі́во** *див.* **ході́ти.**

НАЛІ́ВОБІЧ, *присл., рідко.* Те саме, що **налі́во;** протилежне н а п р а в о б і ч. *Подивитися налівобіч.*

◊ **Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч>** *див.* **напра́во.**

НАЛІ́ЖНИК, а, *ч.* Вовняне домоткане покривало на ліжко; ліжник. *Народні ткачі ткали з льону й конопель полотно, рядна, декоративні рушники, з вовни — килими, килимці, наліжники тощо* (з наук.-попул. літ.); *Підлога вимащена жовтою глиною, ліжко застелене білим, мереженим наліжником* (із журн.).

НАЛІЗА́ТИ *див.* **нала́зити.**

НАЛІ́ЗТИ *див.* **нала́зити.**

НАЛІ́КОТНИК, а, *ч.* Пов'язка, накладка і т. ін., признач. для захисту ліктьових суглобів. *Будь-який налікотник повинен зручно сидіти на руці, добре кріпитися, а також вільно згинатися й розгинатися, повторюючи рухи руки* (з наук. літ.).

НАЛІКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що, розм.* 1. Полікувати кого-, що-небудь. *Медики благодійність лише вітають. Позаяк обіцянками бюджетного фінансування пацієнтів не налікуєш* (з газ.); *Обклали вже тих медиків купою папірців, що вони тільки хвилину лікують, а годину описують те, що налікували* (з Інтернету).

2. Погано, непрофесійно полікувати. — *Так мене налікували, як у тому анекдоті: боліла нога, а лікували голову...* (з газ.); — *Траплялися випадки, коли в якесь село району приїжджає приватний лікар (часто без досвіду роботи), який так налікує, що людей привозять до нас уже з досить важкими ускладненнями* (з газ.).

3. *перен.* Заробити на лікуванні певну суму (грошей). *На Запоріжжі співробітники санаторію налікували дітей на 186 тис. грн* (з газ.); *Налікували нас на немаленьку суму* (з Інтернету).

НАЛІКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* 1. Пролікувати довго кого-, що-небудь або багатьох. *Хлопець каже: — Чи я, пане, мало налікувався людей? Дуже багато* (з казки); — *За 30 років практичної педіатрії я вже достатньо й налікувався, і надіагностувався* (з газ.).

2. Достатньо полікуватися. *На екрані дванадцята крива — ну, точно фібриляція! Хтось, думаю, узяв квиток на той світ. Налікувався* (О. Тесленко); *"Радикуліту не матиму ніколи, — жартує бджоляр, — налікувався-бо на два життя наперед"* (з газ.); // Унаслідок неправильного або поганого лікування погіршити стан свого здоров'я. *Зараз так налікувався в санаторії, що маю бронхопневмонію* (з Інтернету).

3. *перен.* Витратити на лікування певну суму (грошей). — *Тисяч на сто п'ятдесят гривень налікувався, — припускає поранений* (з газ.).

НАЛІНІЙО́ВАНИЙ, НАЛІНІ́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налінію́вати, налініяти.** *Блокнот у твердій палітурці розміром 9х13,5 см, 50 аркушів. Папір світлий, налінійований* (з навч. літ.).

НАЛІНІ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАЛІНІЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, **НАЛІНІ́ЯТИ,** і́ю, і́єш, *док., що.* 1. Проводити прямі паралельні лінії на чому-небудь; розлініювати. *Налініювати аркуш.*

2. Лініюючи, приготовляти в якій-небудь кількості. *Налініяти стос формулярів.*

НАЛІНЮВА́ТИ *див.* **налініювати.**

НАЛІНІ́ЯНИЙ *див.* **налінійо́ваний.**

НАЛІНІ́ЯТИ *див.* **налініювати.**

НАЛІ́П, у, *ч.* Те, що наліпилося. *Світився місяць посеред зірок, .. і при ньому видно було долі: всюди — наліпи грязюки, всюди сміття, клапті газет* (В. Барка); // Наліплена деталь на глиняному виробі. *Для зображення бика достатньо було показати наліпами його роги на боці посудини* (з наук. літ.); *У верхній частині статуеток конічним наліпом зображено ніс, іноді насічками — очі* (з навч. літ.).

НАЛІПИ́ТИ *див.* **наліплювати.**

НАЛІПИ́ТИСЯ *див.* **наліплюватися.**

НА́ЛІПКА, и, *ж.* Етикетка, ярлик або просто папірець, який наклеюють на що-небудь. *Позирнув* [старий Птаха] *на пляшки. — А наліпки які чудернацькі, та все золоті!* (Ю. Смолич); *Пан Жабський .. доручив мені інше заняття — клеїти наліпки на різні пачечки з продуктами* (Ю. Винничук); *Аліса влаштувалася за столом і підсунула до себе ноутбук, на клавішах якого були наліпки з літерами грецького алфавіту* (О. Авраменко).

НАЛІ́ПЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наліпи́ти.** *Раптом побачила* [Тамара] *листівку, наліплену на дверях колишньої хлібної крамниці* (А. Хижняк); *Наліплені, але так і не зварені вареники довелося заховати в морозилку* (І. Андрусяк); *Бразиліа видається просторою й вільною. В інших мегаполісах країни висотки наліплені одна на одну дуже щільно* (із журн.); // **наліплено,** *безос. пред. На стіні було наліплено якусь барвисту картинку* (П. Колесник); *Чи не за ці вічні бійки на храмах та ярмарках і наліплено тернівщанському забіяці кличку: Олекса-баламут* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який наліпився, пристав до чого-небудь. *Стояла* [дівчина] *на порозі, обшкрябуючи об одвірок наліплене на босу ногу болото, і мовчки дивилася на нього* (В. Речмедін).

НАЛІ́ПЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наліплювати** і **наліплюватися.** *Мама цілими вечорами приготовляла бандеролі, .. тоді вона писала адреси, ми завершували роботу наліплюванням поштових марок* (з мемуарної літ.); *Має бути сталий і продуманий розвиток міста, а не хаотичне наліплювання чого-небудь і де попало* (з Інтернету).

НАЛІ́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *рідко* **НАЛІПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **НАЛІПИ́ТИ,** іплю́, і́пиш; *мн.* налі́плять; *док., що, чого.* 1. Прикріплювати що-небудь до чогось, перев. клеєм або іншою липкою речовиною. *Їм тяжко в пеклі докоряли, Смоли на щоки наліпляли, Щоб не дурили так людей* (І. Котляревський); *Виходячи кудись, я непомітно для Олафа став щоразу наліплювати воском на двері й на косяк чорну ниточку. Коли б хтось ввійшов без нас, ниточка мусила бути порваною* (В. Винниченко); *Не вірячи собі, Параска Федорівна нахилилася ближче і, придивившись, легко впізнала, що вуса Остап Антонович наліпив собі* (Г. Епік); *Стіни оці сірі й нужденні — дерево й глина. Чому б на них не наліпити веселеньких шпалерів* [шпалер]? (Ю. Яновський).

2. *перен., розм.* Давати кому-, чому-небудь якесь прізвисько, назву і т. ін. — *Кому вони тільки цих прізвиськ не наліплюють? — добродушно сказала Ганна Остапівна. — Мене ось, скажімо, Буддою позаочі звуть...* (О. Гончар).

3. Ліплячи, виготовляти щось у якій-небудь кількості. *Пазька наліпила .. вареників* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Наліпили* [дівчата] *бубликів, жайворонків, із жартами, співами виложили все на траві, як на ярмарку* (К. Гордієнко); *Дмитро Іванович .. почав ліпити глиняні буханці. Він наліпив їх кілька десятків, великих, завбільшки з середнього розміру кавун* (Ю. Мушкетик).

4. *перен., розм.* Наробляти в якійсь кількості. *Каже вчитель на уроці патланеві Жорі: — Наліпив ти нісенітниць у домашнім творі* (П. Глазовий); // Багато, густо ставити, розміщувати, будувати що-небудь. *Біля виходу з метро наліпили кіосків, які нерідко перешкоджають нормальному рухові пасажирів* (з газ.).

НАЛІ́ПЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **НАЛІПИ́ТИСЯ,** і́питься; *мн.* налі́пляться; *док.* 1. Прикріплюватися, приставати до чого-небудь (про щось липке, мокре і т. ін.). *Сніг .. наліплювався на лиця і на одежу арештантів* (І. Франко); * Образно. *Банзай зайшов у клас. Всі очі наліпились на нього* (Любко Дереш).

2. *тільки недок.* Пас. до **налі́плювати.** *Використані, висмоктані до останньої клейкої субстанції жуйки наліплюються .. на стільці і стіни, під столи і вікна, попросту кажучи — всюди* (Ю. Іздрик).

НАЛІПЛЯ́ТИ *див.* **налі́плювати.**

НАЛІПНИ́Й, а́, е́. Який наліплюють на що-небудь. *"Покрова Богородиці" з портретом Богдана Хмельницького зберігається в Національному художньому музеї в Києві. Це чотирикутна ікона, з країв декорована наліпним орнаментом* (В. Чемерис).

НАЛІ́Т, льо́ту, *ч.* 1. Дія за знач. **наліта́ти**[1]. *З погодою коїться казна-що, і знову ж скажені оці нальоти суховіїв...* (О. Гончар); // Раптовий, стрімкий збройний напад на позиції супротивника (перев. авіації, артилерії і т. ін.). *Нам треба туркам і татарам за всі нальоти одсіч дать* (В. Сосюра); *Мати Юрчика під час нальоту фашистських літаків була поранена* (Л. Смілянський); *Раптовий шквальний мінометний наліт на нашу позицію загнав нас усіх в окопи* (Є. Доломан); // Розбійний напад на кого-, що-небудь. *Коли опришок, блищучи очима, оповідав о смілім орлинім нальоті на місто, на двір, — Маруся тремтіла* (Г. Хоткевич); *Кожен наліт на сейф, яким би цей сейф не був складним, тривав не більше 30 хвилин* (В. Кожелянко); *Банда ще раніше вчинила кілька грабіжницьких нальотів на міські магазини й помешкання* (з наук. літ.); // *розм.* Захоплення якогось приміщення, організації і т. ін. для обшуку. *Поліція зробила вночі наліт на ковбасню, але .. нічого там не знайшла* (С. Скляренко).

2. *розм.* Кількість часу або відстані, налітаних пілотом. *Ці* [льотчики] *літали на тому, що було. У них не було нальотів. Їм сказали зробити номер. От вони й зробили. Смертельний номер* (Л. Костенко); *За п'ять років льотчик став спортсменом повітря. Тисячі годин нальоту має він* (з газ.).

3. Тонкий шар якоїсь речовини, що осіла, з'явилася на поверхні чого-небудь. *Вода зійшла, і Гниле море оголилося дном, сивіє, покрите соляним нальотом* (О. Гончар); *Далі від берега, де хвилі не ворушили пісок, це вже був не просто поверхневий наліт, а глибокий сірий намул, у якому можна загрузнути по коліна* (М. Руденко); *Срібна ложка, опущена у відвар з отруйних грибів, покривається бурим нальотом* (з наук.-попул. літ.); // Відтінок чого-небудь (перев. кольо-

ру). *Російське "тятя" — простонародне.., а українське "тато" не має того повіву, нальоту простонародності* (М. Рильський); *Далі, вглиб, зеленкуватий колір* [моря] *темнішає, стає голубим, а ще далі сріблиться якимсь дивним нальотом...* (І. Цюпа); *Я заглянув у його хитрі, полуджені золотим нальотом очі* (Р. Андріяшик); // *перен., чого, з означ.* Слабо, нечітко виражена риса, ознака чого-небудь або незначний вияв чогось. *Легкий наліт провінційної нерішучості, .. цей ніжний пушок персика досить швидко розвіявся під вітром не дуже цнотливих порад, що їх троє мушкетерів давали своєму другові* (Р. Терещенко, пер. з тв. А. Дюма).

4. *вет., мед.* Скупчення найдрібніших гнійничків у зіві хворого горла, а також мікроорганізмів на язиці, зубах і т. ін. *Зниження слиновиділення приводить до висихання слизової оболонки, яке супроводиться утворенням нальотів і тріщин слизової язика* (з навч. літ.); *Кровожерлива посмішка оголила зуби Середи, вкриті жовтавим нальотом зуби затятого курця* (А. Кокотюха); *Офіцер підніс півника до губів і один раз повільно лизнув його по всій поверхні, так повільно, що стало видно товстий шар білого нальоту на його язикові* (М. Матіос).

5. *у знач. присл.* **нальо́тами,** *розм.* Неритмічно, нерегулярно, час від часу. *Шульга .. бував у Києві нальотами* (Н. Рибак); *— В тебе думка має рівний, анкерний хід, — говорив Сагайда Чернишеві. — А в мене все якось нальотами, з припливами та відпливами* (О. Гончар).

(1) Вогневи́й налі́т — раптовий напад ворожої артилерії. *Там під бомби навернусь, там під вогневий наліт заїду* (В. Кучер); *Нема штабу. Рознесло штаб. Після цього вогневий наліт припинився* (О. Гончар); **(2) Повітря́ний налі́т** — напад ворожих літаків. *Сіли вечеряти. На місто в цей час почався повітряний наліт* (Ю. Яновський); *Ще до повітряного нальоту тюремне начальство й варта розбіглися, залишивши всі камери, набиті в'язнями, замкненими і прихопивши з собою ключі* (М. Малиновська).

○ **(3) З нальо́ту,** *у знач. присл.:* а) не зупиняючись, на повному ходу, з розгону. *З нальоту Льоня збив його з ніг* (В. Владко); *Недалеко від Петронеля у фланг колони несподівано вдарила п'ятнадцятитисячна кримська орда. З нальоту вона розтрощила полк німецьких кірасирів* (В. Малик); б) дуже швидко, легко, без труднощів, без великих зусиль. *— А вона, дружба, не народжується з нальоту* (О. Донченко); *Щоб пізнати село, треба б довше пожити в селянській гущі, а так, з нальоту, нічого не вийде* (В. Гжицький).

НАЛІ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налі́тати[2]**. *Пілотам, як відомо, в спеціальній графі особистої справи нараховують налітаний кілометраж* (Ю. Смолич); *Молоді пілоти й досвідчені повітроплавці, що вже мають сотні й тисячі налітаних годин, готуються до Дня авіації* (з газ.).

НАЛІТА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.,* **НАЛЕТІ́ТИ,** ечу́, ети́ш, *док.* 1. Летячи, наштовхуватися, натикатися на кого-, що-небудь або наближатися до когось, чогось. *Незчисленні комахи з набридливим дзижчанням налітали на його шолом, билися об нього* (В. Владко); *З галасом налітають* [горобці] *один на одного, тріпочуть крильми і тріскотять* (І. Волошин); // Наштовхуватися на кого-, що-небудь або наближатися до когось, чогось під час швидкого руху. *Тоня з розгону налітає на брата, кидається йому на шию* (О. Гончар); *Він біг, натикаючись грудьми на паркани, налітаючи на колючі кущі, і, продершись крізь них, полетів раптом у яму* (О. Сизоненко); *Пароплав міг налетіти на шлюпку і зім'яти її, а разом ударити по шхуні* (М. Трублаїні); *Розігнавшись, мчав* [бугай] *двором, як вітер, як злий дух, і раптом, налетівши на людську стіну, зупинявся, ніби вростав у землю* (Григорій Тютюнник); // *розм.* Несподівано зустрічати кого-небудь. *Хутором Левко їде обережніше. Ось він минає будинок пана Варави, бере в долинку і неждано біля самої греблі налітає на двох людей* (М. Стельмах).

2. Накидатися на кого-, що-небудь під час польоту. *Дві дрібних пташини в'ються над дятлом, сміливо налітаючи на нього* (А. Шиян); *На дорозі галасували горобці, налітаючи на зелені м'ячики кінського гною* (М. Руденко); *Шуліка налетів на чайку і ось-ось устромить в її тіло свої гострі пазури* (Б. Антоненко-Давидович).

3. Учиняти раптовий напад, атакувати. *Був у Києві князь переяславський Добислав, скаржився, що налітають і налітають печеніги на його землю* (С. Скляренко); *Ніхто не сподівався нападу од поляків. Коли це несподівано налетів Вишневецький з військом. Усе Погребище попалось йому в руки* (І. Нечуй-Левицький); // Нападати на кого-, що-небудь (перев. для пограбування). [Н е з н а й о м и й:] *Краще було б з ним* [Кармелюком] *у злагоді жити. Налетить, пограбує, а то ще спалить...* (С. Васильченко); *Не побоявся* [Кульбака] *ж із тими негідниками зчепитись, коли цілою хуліганською ватагою вночі вони налетіли на радгоспні виноградники* (О. Гончар); // Атакувати з повітря, вчиняти повітряний напад. *На тили "блакитних" налітає ескадрилья бомбардувальників* (М. Малиновська); *П'ятсот літаків налетіло на Рим! Тікає населення в паніці з Рима...* (І. Нехода); // Зненацька захоплювати кого-, що-небудь (перев. для обшуку, перевірки і т. ін.). *Ось уже й почалися репресії. Тільки за радянських часів "воронки" під'їжджали вночі, а тепер налітають вдень "беркути"* [беркутівці] *в чорних масках* (Л. Костенко); *Столична міліція невідомо з якого дива налетіла на заміський кемпінг, залучивши до цього ще й озброєний автоматами спецзагін* (А. Кокотюха).

4. Жадібно накидатися на щось (перев. на їжу). *Накричавшись, зголоднілі школярі налітали на вареники, як сарана на Китай* (Г. Тарасюк); *Дітки відразу налетіли на солодощі* (з газ.).

5. *перен., розм.* Раптово напускатися на кого-небудь із докорами, звинуваченнями, лайкою. *Він* [адміністратор] *налітає на режисера: — Ви мене зарізати хочете! Призначено зняти сьогодні двадцять кадрів, а ви ще й не починали?* (Ю. Яновський); *Вона, темнолиця, розлючена, з'явилась тут з дітьми і налетіла на нього з лайкою, що не виїхав зустрічати* (О. Гончар); *— Що ви, мамо, так налетіли на доброго козака, — почулося від дверей* (В. Єшкілєв).

6. Раптово з'являтися, виникати, починатися (про хмари, вітер і т. ін.). *Важкі хмари висіли над Ростоком, з моря налітав пронизливий холодний вітер* (В. Собко); *Незабаром налетіла сиза хмара і вкрила блискуче сонце* (Панас Мирний); *Позавчора налетів було такий шквал дощовий, що море з небом змішалося* (Леся Українка); *На безкраї пшениці несподівано налетів шалений вихор* (І. Білик); // *перен.* Раптово охоплювати кого-небудь (про думки, почуття і т. ін.). *Веселощі ніби дражнилися з нами. Вони налітали до нас разом із Тетяною* (С. Васильченко); *Незчулися батько-мати, як з літами й думи про синів до них налетіли* (А. Головко);

Наші руки роз'єдналися, і, сам не знаю звідки, на мене налетів цілий шквал емоцій (Любко Дереш).

7. Прилітати в якій-небудь кількості. *Був вогкий день.., Коли, прорвавши млу тонку, Чирки і крижні налітали На грізний Каспій під Баку* (М. Рильський); *Налетіли птахи з теплих країн, заспівали й защебетали* (Марко Вовчок); *— Тільки двері вчасно причиняй — мухи налетять* (П. Запаренко); *Пташок багато налетіло, сині такі, тріпотіли вони дуже крильми* (Валерій Шевчук); // Несподівано, раптово або час від часу прилітати куди-небудь. *У чорнім небі літака прожектори шукали, він налітав і знов тікав* (Л. Первомайський); *А чужої молодиці не займай, Бо налетить часом сивий голубок — Болітиме головонька і чубок* (Л. Глібов); // *перен.* Прибувати кудись у якій-небудь кількості. *Поміж возами нігде стать: Неначе в ірій, налетіло з Смілянщини, з Чигирина Просте козацтво, старшина, На певне діло налетіли* (Т. Шевченко); // Залітаючи куди-небудь, осідати в якійсь кількості. *У великі світлі вікна завжди налітала тонка пилюга* (В. Собко).

◊ **Летіти / налетіти як (мов, ніби** *і т. ін.)* **му́хи на мед** *див.* **летіти; (1) Шулікою (як (мов, ніби** *і т. ін.)* **шуліка (шуля́к)) наліта́ти (ки́датися, па́дати** *і т. ін.)* **/ налетіти (ки́нутися, впа́сти** *і т. ін.) на кого* — раптово, хижо накидатися, нападати на кого-небудь. *Мов той орел, літав він* [Богун] *по Київщині й Брацлавщині, звідкіля тільки мав звістку про наскок татарів; шулікою несподівано падав на бусурменів і вигубляв їх до ноги* (А. Кащенко); *Кепські, чує шпак, діла Та з шпаківні — як стріла. Окрутнувсь — та на кота, мов шуліка, наліта* (Д. Білоус); *Роман, почувши крик, прибіг до стайні і шулікою кинувся на Загубу* (Я. Мамонтов); *Рука на мить повисла над головою Андрія Антоновича, як шуліка впала вниз, схопила в свої пазурі славнозвісну хутряну шапку, з якою старий майже не розлучався, — і підняла її вгору* (В. Владко); *— Чи так я мовлю, Іове? — шулікою упав на нього Крайський* (Василь Шевчук).

НАЛІТА́ТИ² *див.* **налітувати.**

НАЛІТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Досхочу, багато політати. *Налiталося по світі, Натомилось павутиння — Почіплялося на вітті, Пообсновувало тиння...* (І. Вирган); *На тополі ворон помирає, глянув вниз — чи плакав він колись? Увостаннє землю споглядає, налітавсь, набачивсь — не нажививсь!* (М. Вінграновський).

НАЛІ́ТНИК, а, *ч.* Той, хто бере участь у нальотах, перев. для пограбування; бандит. *Його несподіваний партнер виявився жорстким налітником, справжнім грабіжником* (А. Кокотюха).

НАЛІ́ТНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **налітник.**

НАЛІТОГРАФО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налітографува́ти.** *Портрети були прекрасні, і я виконав його прохання; вони були налітографовані найкращим літографом* (з мемуарної літ.).

НАЛІТОГРАФУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, чого.* Літографуючи, виготовити в якій-небудь кількості. *Налітографувати картин.*

НАЛІ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛІТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* Літаючи, проходити яку-небудь відстань або перебувати в повітрі якийсь час. *Льотчики французької пілотажної групи "Патруль де Франс" за рік налітували 300–350 годин* (з газ.); *Астронавт-пілот повинен налітати мінімум 1000 годин як льотчик-командир екіпажу реактивного літака* (із журн.).

НАЛІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налічи́ти** 1. *Премія дорівнює 20 % від налічених грошей* (з навч. літ.); // **налі́чено,** *безос. пред. На території України річок завдовжки понад 10 км налічено 3212* (з наук. літ.); *На Землі налічено близько 600 тисяч видів рослин* (з наук. літ.).

НАЛІЧИ́ТИ *див.* **налі́чувати.**

НАЛІ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налі́чувати.** *Найскладнішими серед близько 3000–6000 мов, налічуваних у світі, є мови північноамериканських індіанців, ескімоська та китайська мови* (з навч. літ.); // **налі́чувано,** *безос. пред. Під кінець XIX ст. кількість українських іммігрантів у США зросла до півмільйона, а в 1914 р. їх налічувано 800 тис.* (з наук. літ.).

НАЛІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **налі́чувати.** *Згідно з постановою Директорії, налічування пені в розмірі, зазначеному в ст. 1-й — від 1 % до 4 % в день, проводиться з 1 лютого 1919 р.* (з наук. літ.).

НАЛІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛІЧИ́ТИ,** іч́у, ічиш, *док.* 1. *кого, що.* Рахуючи, визначати кількість кого-, чого-небудь; нараховувати. *Запорожці налічували порогів менше, ніж їх нараховують нині, а саме — дев'ять: Кодацький, Сурський, Лоханський, Звонецький, Ненаситецький, Вовниги, Будилівський, Лишній та Вільний* (А. Кащенко); *Ботаніки налічують на земній кулі понад півмільйона видів рослин* (з наук.-попул. літ.); *— А я вже тутечки підмовив на повстання чимало людей: можу налічити сотнягу або й більше, — сказав Кривоніс* (І. Нечуй-Левицький); *У цієї досить дивної планети ми налічили п'ять грубих відхилень од норми* (М. Руденко); *Персів Хтайарша не налічив і півтора десятка* (І. Білик).

2. *тільки недок., кого, що.* Мати в собі, у своєму складі певну кількість кого-, чого-небудь. *Наш загін, коли ми біля Черкас перебралися через Дніпро, налічував близько сотні чоловік* (В. Малик); *Його особиста бібліотека налічувала кілька тисяч книжок* (М. Матіос).

3. *тільки недок., що.* Існувати якийсь час. *Коли й хто будував ці містки — нікому невідомо. Найновіший серед них, здавалося, налічує уже віки* (Іван Ле); *Держава їхня налічує вже кількасот літ* (П. Загребельний).

НАЛІ́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок., безос.* Бути, існувати в якій-небудь кількості; нараховуватися. *Біля двадцяти опублікованих — повних і часткових — перекладів і переспівів "Слова" налічується в українській літературі* (М. Рильський); *Тепер налічується понад 3500 малих планет* (М. Руденко); *Лише в нашому селі, де налічувалося біля двохсот дворів, — було репресовано, знищено десятки людей* (О. Бердник); *Війська того налічувалося вже понад 30 тисяч* (П. Загребельний).

НАЛЛЯ́ТИ *див.* **налива́ти.**

НАЛЛЯ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **налля́ти** 1–4. *Присядкуватий* [присадкуватий] *масивний каламар, вщерть повний свіжо наллятого атраменту, одкриває недоторкнену цноту своєї блискучо-чорної, злегка опуклої поверхні* (В. Домонтович); *В Зопіра було видно тільки рот і наллятi болем очі* (І. Білик); *В багажникові авто налляті сонцем, злегка рипучі кавуни* (Є. Пашковський); // **налля́то,** *безос. пред. В моєму намальованому підніжжі стояла карафка, в яку наллято води і встромлено чималий пучок осінніх рожевих айстр* (Є. Гуцало); * Образно. *Безодні неба в ці струмки*

наллято, І все вокруг [навкруг] *радіє і співа...* (Л. Первомайський).

2. Наповнений чим-небудь. *Пшениці стояли повноколосі, налляті молоком* (О. Донченко); *Змійка була молоденька, гостриписка, наллята першим ядом* (М. Дочинець).

НАЛЛЯ́ТИСЯ *див.* **налива́тися.**

НАЛО́БНИЙ, а, е. Який надягають на лоб. *В цей момент кінцево почив у Бозі останній налобний ліхтарик. Редьці, не зважаючи на те що дещиця світла проникала крізь щілини-вікна, стало моторошно* (І. Карпа).

НАЛО́БНИК, а, *ч.* 1. *іст.* Металеве покриття, яке захищало лоб воїна від ушкодження; начільник. — *Ні, брат* [брате!] *У мене хоч і мідний налобник, але лоб не мідний* (В. Кучер); *На голові* [в царя] *бронзовий шолом з налобником* (В. Чемерис); // Таке покриття, що захищало голову бойового коня. *В кожного коня металевий налобник, і в кожного вершника важкий спис напереваги* (В. Рубан); *Захищеним був і бойовий кінь, що мав масивні налобники, посилені металевим набором нагрудники, повстяні чепраки* (з наук. літ.).

2. Ремінь кінської вуздечки, що проходить поперек лоба коня. *Шкіряний налобник;* // Прикраса вуздечки з різних матеріалів. *Бронзовий кінський налобник із кургану поблизу Майкопа — це чудова прикраса вуздечки, що нагадує мереживний візерунок* (з наук.-попул. літ.).

3. Жіночий головний убір — пов'язка на лоб. *Налобники з металевими підвісками — архаїчна форма головного убору* (з наук.-попул. літ.); *Ще в далекому минулому жінки та дівчата одягали собі на голову стрічки, вінці, так звані налобники, виготовлені з оксамиту, парчі, шовку* (із журн.).

НАЛОВИ́ТИ *див.* **нало́влювати.**

НАЛОВИ́ТИСЯ, овлю́ся, о́вишся; *мн.* нало́вляться; *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Піймматися в якій-небудь кількості. *Рибка сама не наловиться* (Сл. Б. Грінченка); — *З якої нагоди свято серед будня? — питали його. Ягор відповідав ухильно. Рибка, мовляв, наловилася, та й не збиралися давненько...* (О. Гончар).

2. Багато, досхочу половити. *Хіть до рибальства пригасла. Колись він думав, що цій хіті не буде погамування, що він не наловиться зроду* (Ю. Мушкетик); — *Я вже не люблю риби — наловився за своє життя* (з газ.).

НАЛО́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налови́ти.** *Кінні висланці в скорому часі вернулися з наловленими в рідних річках раками* (В. Барка); — *Дід Гордій уже почистив наловлену в Дніпрі рибу, тепер попід жабра насилює на шворку* (Є. Гуцало); // **нало́влено,** *безос. пред. Щоб утихомирити турків, наловлено кілька-десять* [кількадесят] *козаків, ніби головних провинників, і стято у Львові на очах турецького посла* (М. Грушевський).

НАЛО́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАЛОВИ́ТИ,** овлю́, о́виш; *мн.* нало́влять; *док., кого, чого.* Ловлячи, здобувати в якій-небудь кількості. *Князі звично розважалися на ловах... Ні, не супостатів, — звірів, яких наловлювали багато і тому перебували в добрій приязні та веселощах* (В. Чемерис); *Більше лілій наловлював* [вожатий], *аніж щук* (Є. Пашковський); *Та ось і наша пливе шаланда. Її хазяїн уже давно виїхав у море й наловив скумбрії* (Ю. Яновський); *Приклепаємо косу та поїдемо на сінокіс на Десну, та накосимо сіна, та наловимо риби* (О. Довженко); *Отак наловлять чорні бусурмани чорних дикунів-язичників у лісі і приводять у місто* (Ю. Логвин).

НАЛОВЧИ́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., розм.* Набути вправності, уміння, навичок у чому-небудь. *Кум городив пліт і запросив мене, щоб я допоміг йому. Так я там коло того плота так наловчився, що вже потім і сам почав городити* (М. Ю. Тарновський); *Тікати від неприємностей хлопець наловчився досить скоро* (А. Кокотюха).

НАЛО́ГА, и, *ж., діал.* 1. Звичка (у 1 знач.). *У нього налога пити горілку* (Сл. Б. Грінченка).

2. Гніт, гноблення. [П а л і й:] *Мов повідь та, пливуть ізнов прочани І осідають селами. І хліб Збирають всі і поживають вільно, Не маючи налоги нізвідкіль* (Л. Старицька-Черняхівська).

3. Наступ, натиск. *Козакам вдалося налогу відбити* (Ю. Мушкетик).

НАЛО́ГОВИЙ, а, е, *діал.* Затятий, запеклий. *Він був налоговий п'яниця, але не з тих буденних п'яниць .. Як же вхопився вже до п'янства, то пропадав з дому на два-три тижні* (Л. Мартович); *Купер'ян .. готовий і випити, але "при компанії", не п'яниця налоговий* (Леся Українка).

НАЛО́ГОВО, *діал.* Присл. до **нало́говий.** *Він, Маргарето, як-небудь і не пив налогово, однак пив радо* (О. Кобилянська).

НАЛО́ЖЕНИЙ, а, е, *заст.* Дієпр. пас. до **наложи́ти.** *В одному місці, мало не біля самої стіни, каміння було наложене стовпом сажнів на півтора* (Б. Грінченко); *Формою мистецтва є більші або менші клаптики полотна чи паперу, що на них наложена тонка верства фарби або туші* (Б.-І. Антонич); *Божеє клеймо, Наложене на нього, гнало геть Від нього всяку твар, усяку смерть* (І. Франко); // **нало́жено,** *безос. пред.* — *Маю певні вісті, що вже наложено на мою голову велику нагороду* (А. Чайковський).

НАЛОЖИ́ТИ, ожу́, о́жиш, *док., що, чого, заст.* Накласти. *Він* [Іван-царенко] *наложив мідну стрілу на срібний лучок, хотів стріляти* (з казки); *Сидір підперезався і наложив шапку* (Б. Лепкий); *Суддя наложив люльку, створив дверці і вдивився в палаюче полум'я* (Н. Кобринська); *Грошей я роздобуду. Наложу податки на крамарів, що сюди з-за границі приїжджають* (А. Чайковський); *Раз заманулось бахурові наложити огню ще й над річкою* (У. Самчук).

Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) обо́в'язок (обо́в'язки) *див.* **наклада́ти.**

◊ **(1) Душе́ю наложи́ти / накла́сти** — загинути, умерти. — *А тепер ще плентайся до Гудзя!.. — сердився Грицько.* — *Душею наложиш через їх, проклятих!..* (Панас Мирний); *Пощо ж ти, Григорію, душею наложив? Які потойбічні сили посягли на неї?* (Р. Іваничук); **Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) голово́ю** *див.* **наклада́ти; Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) на се́бе ру́ки** *див.* **наклада́ти; Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) ру́ку** *(грубо* **ла́пу)** *див.* **наклада́ти; Наклада́ти / накла́сти** *(рідко* **наложи́ти) життя́м** *див.* **наклада́ти.**

НАЛО́ЖНИК, а, *ч., заст.* Коханець, утриманець якоїсь впливової особи. — *Чого ти ходиш, звісивши ніс? — спитав одного разу граф Завадовський чи Зорич, словом, один із наложників цариці Катерини ІІ, у одного чесненького дворянина, котрий служив у нього за блазня* (І. Франко); — *Наложниці і наложники Великого хана настільки ж поступаються вродою перлинам моєї колекції, наскільки корови поступаються грацією ланям з імператорського парку* (В. Єшкілєв).

НАЛО́ЖНИЦТВО, а, *с., заст.* Утримання наложниць. *Згідно з Кораном, шлюб, сім'ю та народження дітей розглядали як обов'язок кожного правовірного мусульманина. Дозволялося багатоженство (але не більше чотирьох дружин одночасно), наложництво (у гаремах)* (з навч. літ.).

НАЛО́ЖНИЦЯ, і, *ж., заст.* Коханка, утриманка (перев. правителя або якогось впливового чоловіка). *Став* [Левицький] *грати роль польського шляхтича, утримував наложницю, на яку витрачав великі гроші і для якої закупив село Збору* (І. Франко); [П о л і к с е н а:] *Ой лихо тяжке! Батеньку! Матусю! Наложницею стане ваша доня!* (Леся Українка); *— Я ніколи не погоджуся стати наложницею навіть самого падишаха! — гордо випросталася Златка* (В. Малик); *Жінка .. походила із султанського роду. Казали, що її бабка народилася від наложниці султана* (Ю. Логвин).

НАЛО́Й, я, *ч., прост.* Те саме, що **анало́й.** *Та стоїть вона при святому налої, Подала руку свому женихові* (М. Костомаров); *У кутку, з книжкою в руках — ксьондз; перед ним — налой; на налої — розп'яття* (С. Васильченко); *Свічки горіли на налої, і отець Федір стояв навколішки перед іконами й молився* (П. Загребельний).

НАЛОКІ́ТНИК, а, *ч.* Те саме, що **налікóтник.** *Турботливі батьки воліють доповнювати велосипед засобами безпеки — шоломом, наколінниками й налокітниками, які захищають руки, ноги та голову дитини від подряпин і ударів* (з газ.); // *іст.* Металеве покриття, яке захищало лікті воїна від ушкодження. *Для забезпечення цілковитої рухомості в суглобах налокітники, наколінники, наплічники виготовляли з кількох пластин, які рухалися на шарнірах* (з наук.-попул. літ.).

НАЛОМИ́ТИ *див.* **нало́млювати.**

НАЛОМИ́ТИСЯ *див.* **нало́млюватися.**

НАЛО́МЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наломи́ти.** *Руська публіка, .. вихована в схоластичних правилах перестарілої естетики і наломлена до теологічного та догматичного способу думання, була зовсім незнайома з новішою літературою* (І. Франко).

НАЛО́МЛЮВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нало́млювати.** *Довгі-довгі літа пробув він* [Ежен] *в тій клітці, не тільки держаний взаперті, але тиранізований на кождім поступі, наломлюваний до беззглядного послуху* (І. Франко).

НАЛО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАЛОМИ́ТИ,** омлю́, о́миш; *мн.* нало́млять; *док., кого, що, розм.* Те саме, що **нала́мувати.** *Пастушки .. печуть у приску бараболі, яблука, варять сливове вариво. При тому наломлють оберемки ліскових дубців, розпарюють їх у приску і згучно* [гучно] *хльоскають об гладеньке дерево чи пеньок* (У. Самчук); *До тих російських слів ми призвичаїлись! Нас наломлює школа, книжка* (Олена Пчілка); *Ой зацвіла калинонька недалеко хреста, А я пішла наломила, додому принесла* (з народної пісні); *Його натура, блага та податлива, не приводила йому й на голову думки — взяти твердо в свої руки хлопака, .. як то люблять робити інші опікуни, котрі, хотячи ніби наломити свого вихованка* [вихованця] *на добру дорогу, приб'ють і приголомшать бідну дитину доразу* (І. Франко).

НАЛО́МЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАЛОМИ́ТИСЯ,** омлю́ся, о́мишся; *мн.* нало́мляться; *док., до чого, чого, з інфін. і без дод., розм.* Набувати вправності, уміння, навичок у чому-небудь, звикати до чогось. *— Він у мене з далекої землі .. Тепер таки наломивсь балакати по-козацьки* (П. Куліш); *Коли вже обвикнувся* [Янош] *і трохи наломився мови, скупо розповідав літніми вечорами біля вогнища про свої далекі краї* (О. Гончар); *Я так ніколи й не наломилася називати його бодай "папа Володя"* (О. Забужко); // *безос. І училось так охоче, так ревно! Тяжко лиш приходилось, що наука говорила чужою, нелегко зрозумілою мовою .. Потроху привчалося, наломлювалося і до слухання, і до вивчування* (Олена Пчілка).

НАЛО́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., вульг.* Те саме, що **на́їстися.** *— Луципір! — зиркнула Галька. — Сам напився, налопався, а дітям — то й нема?!* (Панас Мирний); *— Я, мамо, так налопався, що ось-ось лусну, — хвалиться далі Володько* (У. Самчук).

НАЛО́ПОМ, *присл., діал.* Раптово, несподівано. [П о л к о в н и к:] *Довелося налопом зібратись в похід* (М. Кропивницький).

НАЛОСКОТА́ТИ, очу́, о́чеш, *док., кого, що, розм.* Довго полоскотати кого-, що-небудь. *— Татку, — раптом гаряче задихала мені у вухо доня, — ти бачиш, хто попереду нас сидить?.. — Стривай, Наталко, — кажу їй, — ти мені налоскотала вухо!* (Ю. Яновський); *Таке враження, що тележурналіста хтось добряче налоскотав на початку передачі* (з газ.).

НАЛОСКОТА́ТИСЯ, очу́ся, о́чешся, *док., розм.* Довго, досхочу полоскотати один одного. *В одному кутку ще захлиналась якась* [дівчина] *сміхом, немов од лоскоту. Костя подався наперед на крок і кинув через голови: — Ану там, — не налоскоталися ще?* (А. Головко).

НАЛО́ЩЕНИЙ, а, е, *рідко.* Дієпр. пас. до **налощи́ти.** *У великому залі з налощеною паркетною підлогою .. сиділи два вихователі і кілька лікарів* (С. Добровольський); *Папір, на якому вона* [газета] *друкувалась, чогось дуже хрустів. Видно, був зайве налощений* (С. Олійник); *Зосталось стільки всього: налощені листки, вузласті реп'яхи* (П. Мовчан).

НАЛОЩИ́ТИ, щу́, щи́ш, *док., рідко.* 1. *що.* Док. до **лощи́ти**[2]. *Налощити підлогу.*

2. *що, чого.* Лощачи, приготувати якусь кількість чого-небудь. *Налощити паперу.*

НАЛУ́ДЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налуди́ти.** *Налуджена жерсть.*

НАЛУДИ́ТИ, уджу́, у́диш, *док.* 1. *що.* Док. до **луди́ти**[1]. *Налудити чайник.*

2. *чого.* Лудячи, виготовити яку-небудь кількість чогось. *Налудити по́суду.*

НАЛУ́ЖИТИ *див.* **налу́жувати.**

НАЛУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., що, чого.* Обробляти що-небудь лугом *(див.* **луг**[2]*). Налужувати волокно.*

НАЛУ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налуза́ти.** *Налузані зернята;* // **налу́зано,** *безос. пред. Доповідь ця відбувалася перед хатою на колоді, де вже багато було налузано насіння* (М. Йогансен).

НАЛУЗА́ТИ *див.* **налу́зувати.**

НАЛУЗА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Досхочу, багато полузати. *Налузатися гарбузового насіння.*

НАЛУ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛУЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *що, чого і без прям. дод.* Лузаючи, очищати від шкаралупи певну кількість чого-небудь. *Із двометрової тички налузували до відра квасолі* (з газ.); *Налузати насіння.*

2. Накида́ти лузги на підлогу. *А це хто тут налузав?* (Сл. Б. Грінченка).

НАЛУПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Лупаючи, набити, наколоти, надробити чого-небудь у якійсь кількості. *Недалеко від села, під лісом, стояв великий камінь .. Журавель наказав налупати уламків молотами та залізними долотами* (А. Чайковський).

НАЛУПИ́ТИ, уплю́, у́пиш; *мн.* налу́плять; *док., розм.* 1. *що, чого.* Луплячи (у 1 знач.), очистити в якійсь кількості. *Взяв собі Яків сирого кия тополевого, і мігдалового* [мигдалевого], *і каштанового, і налупив з них білих лушпин* (Біблія. Пер. І. Огієнка); // Здерти в якійсь кількості (про шкуру тварин). *Виторгу від шкурок* [нутрій], *які встиг налупити дядько, стачило тільки, аби зварити з броньованих плит .. цільнометалеву коробку гаража* (В. Дрозд).

2. *кого.* Висидіти (про птахів). *Налупити курчат;* // *вульг.* Народити (про людей). — *Помрете, й сліду по вас не зостанеться. Налупили дітей, та що з того?* (Л. Яновська).

3. *кого, фам.* Док. до **лупи́ти** 4; побити кого-небудь; налупцювати, відлупцювати. *Хотів* [Микита] *вискочити з рову та й скільки духу гнати, не озираючись. Побоявся тільки, щоб панич не наздогнав та не налупив* (С. Васильченко); *Папа здорово маму налупив* (Б. Антоненко-Давидович); *Вони горлали: — Ми всіх наб'ємо, налупимо!* (Л. Костенко).

НАЛУПИ́ТИСЯ, уплю́ся, у́пишся; *мн.* налу́пляться; *док., розм.* 1. Дзьобом пробити шкаралупу; наклюнутися. *Вже як налупилось, то й вилупиться: колись таки дождемось!* (Номис).

2. Вивестися, вилупитися (перев. про пташенят). *У живої тварини — і хробаки, га! А він* [ґедзь] *ото з літа жигне та й покладе під шкіру яєчка, а з них за зиму налупиться ота погань і живе там до весни* (І. Багряний); // *вульг.* Народитися (про дітей). — *У їхній сім'ї налупилися самі дівчата* (з газ.).

3. *вульг.* Те саме, що **наї́стися.** *Налупивсь, як рябко дерті* (Сл. Б. Грінченка); *За одне Йосьці дякую, що* [ковбаси] *налупитися дав* (Є. Пашковський).

НАЛУПЦЬО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **налупцюва́ти.** *Налупцьованого Майкла забрав зі сцени один підсобний робітник* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Дж. Лондона).

НАЛУПЦЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., кого, розм.* Док. до **лупцюва́ти.** — *Де він, мій гуляй-вітер? Кинусь на розшуки, зловлю, натовчу, налупцюю, та хіба ж биттям виховаєш?* (О. Гончар); — *Ну от, бачиш! Як же ти його налупцюєш після цих слів!* (В. Нестайко).

НАЛУ́СКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налу́скати.** *Дівчина простягнула мені жменю налусканих горішків* (із журн.).

НАЛУ́СКАТИ, аю, аєш, *док.* 1. *що, чого і без прям. дод.* Лускаючи, очистити від шкаралупи якусь кількість чого-небудь. *Діти із задоволенням виготовили годівнички. Підготували корм: налускали горіхів, принесли з дому зерно, шматочки хліба й сало* (з газ.).

2. Накидати лузги на підлогу. — *Ох, і налускали ж!*

НАЛУ́СКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Досхочу, багато полускати. *Налускатися горіхів.*

2. *вульг.* Те саме, що **наї́стися.** *Якби дали попоїсти* [ласощів], *Віддав би ягницю... А вже б, певне, налускався...* (Л. Глібов); *Робота добра ще й тим, що дає мені змогу знудьгуватися за моєю келією і за самотністю. Прийти, налускатися макаронів з маргарином і .. слухати музику, дивитися на присмерк за вікном* (І. Жиленко).

НАЛУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАЛУ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., розм.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Спрямовувати зброю в ціль; націлювати. *Як налучив* [князь], *Так .. забив голуба з голубкою* (з думи).

2. *на що, перен.* Надавати певного напрямку чому-небудь (виду діяльності, поведінці, розмові і т. ін.). *Значення реалістичного принципу в живописі насамперед полягає в тому, що він налучає мистецтво на глибоке й усебічне вивчення життя з позицій гуманізму* (із журн.).

3. *у що, на що.* Опинятися де-небудь, потрапляти кудись. [П а л а ж к а:] *Хіба вона на одну тебе ремствує? На увесь мир! Їй усюди погано... Збилась з пантелику дівчина, та й не налучить на добру путь* (Панас Мирний); *Пам'ятаєш мудру раду — Не пускатись в згубний мир? Ти ж подався без огляду І налучив просто в вир* (П. Грабовський); // Випадково натикатися на щось. *От там, край очерету, яма, коли б на неї не налучить* (Панас Мирний); // *у що.* Просовуючи що-небудь, потрапляти в щось. *Не налучу ніяк ниткою у вушко* (Сл. Б. Грінченка).

4. *кого, на кого, рідко.* Зустрічати кого-небудь. *Цибулину десь налучив Гнучкий Хміль зелений; — Ой, здорова будь, смердюча! — Здоров був, шалений!* (І. Манжура); — *Як був я ще парубком, та зимував раз .. там же таки* [у Чорноморії]. *Ну, вже ж і на людей на добрих налучив!..* (А. Тесленко).

НАЛУЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАЛУ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* 1. Випадково з'являтися де-небудь, приходити, заходити і т. ін. кудись. *Обступили* [собаки] *її кругом і, не налучись на той час дід Улас, певно, розірвали б* (Панас Мирний); *Трапилася нагода — налучився мені у співподорожани купець Іван Рона, що так само, як і я, прямував до Могилева* (Валерій Шевчук).

2. Націлюватись на кого-, що-небудь. *Ото він прикравсь та рушницею налучається на качки* (Сл. Б. Грінченка).

НАЛУ́ЧИТИ *див.* **налуча́ти.**

НАЛУ́ЧИТИСЯ *див.* **налуча́тися.**

НАЛУ́ЧНИК, а, *ч., іст.* Те саме, що **налу́ччя.** *Вершник прив'язував з одного боку до пояса лук з налучником, а з другого — сагайдак для стріл* (В. Чемерис).

НАЛУ́ЧЧЯ, я, *с., іст.* Чохол для лука; горит. *Омелько опустив зброю і, не дивлячись, стрілу закинув до сагайдака, а лук у налуччя* (Ю. Логвин); *На золотих бляшках і посудинах трапляються зображення скіфського лука в налуччі* (з навч. літ.).

НАЛУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **налу́щити.** *Півень клював налущене жито, але воно порско розліталося з-під його дзьоба* (Є. Гуцало); *Я так заслуховувалася тих розповідей, що не завжди ловила момент, коли миска із налущеною кукурудзою зненацька випадала дідові з рук* (М. Матіос).

НАЛУ́ЩИТИ *див.* **налу́щувати.**

НАЛУ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛУ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док., що, чого.* Лущачи, очищати від шкаралупи, лушпиння і т. ін. певну кількість чого-небудь. — *Відро кукурудзи за допомогою цього агрегату ми налущуємо за п'ять хвилин, — говорить господар* (з газ.); *Улянка налущила курям кукурудзи* (О. Донченко); — *Куди там тим молодим жевжикам, що шмигляють туди-сюди, та за тисячу років і трьох жмень зерняток не налущать!* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАЛЬО́ТНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **налі́тник.** *Царі нічної вулиці, нальотники, під дулами наганів роздягали необережного перехожого* (Ю. Смолич); *Дружину .. схопили* [кадебісти] *на вулиці, силоміць кинули в машину і дві години возили Києвом, поки нальотники подалися з нашого помешкання* (В. Стус); *Щоб уникнути зіткнення й не пошкодити свою машину, водій-жертва гасив швидкість і зупинявся там, де вимагали нальотники* (з газ.).

НАЛЬО́ТНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **нальо́тник.**

НАЛЬО́ТЧИК, а, *ч., заст.* Нальотник. — *В пожежному порядку вже організовано кілька ватаг нальотчиків* (А. Головко); *Федька Горох став нальотчиком і ходив тільки вночі вічно в тривозі, блідий і напружений* (В. Сосюра); *Вантажник Григорій задумався. Сваритися з Мишкою Япончиком — королем одеських бандитів, нальотчиків і контрабандистів — поки що не годилося* (Ю. Смолич).

НАЛЬО́ТЧИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **нальо́тчик.** *Кличе смуглява нальотчиця .. Постріли... кроки... гудок* (В. Сосюра).

НАЛЮБИ́ТИ, юблю́, ю́биш; *мн.* налю́блять; *док., розм., рідко.* Любити довго або досхочу. *Даруся схиляє .. голову, сама не знаючи перед ким: чи перед сонечком, чи отим голосом, що пеленає з ніг до голови, ніби хоче зігріти, чи налюбити, чи нажаліти...* (М. Матіос).

НАЛЮБИ́ТИСЯ, юблю́ся, ю́бишся; *мн.* налю́бляться; *док., розм.* Любитися довго або досхочу. *По травиці ходжу — не находжуся; Кого вірно люблю — не налюблюся* (з народної пісні); *Може, і він, з яким не налюбилася, десь хоч серцем почує тебе, хоч у думці побачить* (О. Гончар); *Ти схуд, Джордано. Одіспався б трохи. Ти ж був дитя, вони вважали — тигр. Ти все віддав для людства, для епохи. Чи ти хоч, хлопче, налюбитись встиг?* (Л. Костенко); *Правду вона каже: вік людський короткий. Не встигнеш і нажитися, і налюбитися, як уже й усе...* (В. Чемерис).

НАЛЮБУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., ким, чим, на кого — що.* Досхочу, вволю полюбуватися, помилуватися ким-, чимнебудь. *Хто втерпів би не зостановиться, щоб налюбуватися тією чарівною красою?* (Панас Мирний); *Ждав* [Олег], *поки князь налюбується донею, поки сам не згадає про її рятівника* (Д. Міщенко); // *перев. із запереч.* н е, н і. Любуючись, задовольнитися. *Надворі така краса весняна, що ні надивитися на неї, ні налюбуватися* (О. Маковей); *Мало не щодня він виходив у поле. Не міг ніяк налюбуватися своїм хлібом* (І. Цюпа); — *Людочка, вона ж така красунечка вродилася — не налюбуєшся* (Валерій Шевчук).

НАЛЮТИ́ТИСЯ *див.* **налютува́тися.**

НАЛЮТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *рідко* **НАЛЮТИ́ТИСЯ,** ючу́ся, юти́шся, *док., розм.* Довгий час, багато або досхочу полютувати. *Приходилось .. Морткові чимало набігатись, накричатись і налютитись: то робітники робили не так, як треба, .. то млинок зіпсувався, то ключ від магазину загубився* (І. Франко); *Напився циган з горя, налютувався: ух!* (Л. Костенко); * Образно. *Тим часом згодом буря впала, неначе, налютувавшись в твердині, втекла в степи* (І. Нечуй-Левицький).

НАЛЮ́ШНИК, а, *ч.* Кільце, яким приєднують люшню до полудрабка. *Гість зліз поволі з високого воза й плигнув додолу, держачись за налюшник* (І. Нечуй-Левицький); *Северко назавжди запам'ятав, що гужівками зветься та лоза, з якої крутять налюшники* (А. Іщук); *Довго .. славилася Красноталівка налюшниками до возів та кошелями для фруктів і городини* (М. Іщенко).

НАЛЮ́ШНЯ, і, *ж.* Те саме, що **налю́шник.** *Другі їздять на Пегасі, Правлять на конюшні, Я ж глядю* [гляджу] — *були б в запасі Налюшні та люшні* (І. Манжура).

НАЛЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **налягáти.** *Діти насходилися.., але не вирушали, невважаючи на налягання деяких надто нетерпеливих* (І. Франко); *Характерною ознакою представників родини сцинкових є налягання кругластої луски одна на одну (як у риб)* (з наук.-попул. літ.); *Щось .. величне є в тім тихім наляганню* [наляганні] *вечора* (Г. Хоткевич).

НАЛЯГА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАЛЯГТИ́,** я́жу, я́жеш; *мин. ч.* налíг, ляглá, ló; *док.* 1. *на кого — що.* Давити, натискати на кого-, що-небудь, перев. навалюючись, лягаючи. *Я підходжу до дверей і налягаю на них плечем. Двері відчиняються* (І. Микитенко); *Чоловік тремтячою рукою хапається за лікоть несподіваного рятівника, налягає на нього всією вагою свого розм'яклого тіла й полегшено зітхає* (М. Сиротюк); *Коли б отут їх* [танкістів] *не було, то вже б сто тонн цегляних глиб на тебе б налягло* (І. Гончаренко); // Спиратися на що-небудь. *Прочанин важко дише і налягає на ціпок, ідучи* (Леся Українка); *По стежечці неквапливо ступав головатий, худий ченчик, спокійно налягаючи на костуря* (Валерій Шевчук).

2. *на кого — що, перен.* Охоплювати кого-небудь (про певні почуття). *Тривога кам'яною горою налягає на її груди!* (І. Франко); *На Чіпку налягла ще гірша журба, ще міцніше оповив його смуток* (Панас Мирний); *Іноді настрій наляже такий, що на все зважишся* (О. Гончар); // Оволодівати ким-небудь (про думки, сон, утому і т. ін.). [О л е с я:] *Несила моя згорнути їх думки докупи, через те щоразу все гірш налягають вони на душу* (М. Кропивницький); *По роботі налягала втома, тіло дерев'яніло, хотілося одразу лягти і не рухатися* (М. Ю. Тарновський).

3. *на що.* Напружуючись, докладаючи зусиль, працювати чим-небудь. *Зняв* [Павло] *з пліч вила і приступив до праці: так налягав на них, що вони заганялися в гній по самий держак* (Григорій Тютюнник); *Лобода, щоб не відстати, і собі наліг на інструмент, але руки в'янули, жовтіло в очах* (В. Дрозд); *Гуня пильно глянув на старшину (той ураз чомусь знітився) і знову наліг на лопату* (В. Чемерис).

4. *на що, перен., розм.* Завзято, наполегливо братися за що-небудь, займатися чимсь. *Дівка засоромлено тільки ложку пригублювала, а Короп налягає на їжу* (Г. Косинка); — *Знав він більше, ніж ми, бо дуже налягав на книжки, і вчителі його любили* (Л. Первомайський); *З того часу він не злюбив свого батька й наліг на науку...* (Панас Мирний); *Максим наліг на підготовку до екзаменів* (Н. Рибак); *Доки сусіди по столу причащалися винами, він наліг на салати й паштети, бо в цілоденній крутанині нічого не їв* (О. Бердник).

5. *на кого — що і без дод.* Наступати, насуватися, натискати на кого-, що-небудь (про військо, ворога і т. ін.). *Стали ляхи дуже вже налягати на козаків* (з казки); *Ось уже пішли до бою з вилами, сокирами, а ворог — стіною-муром налягає, щоб розбить селянські ряди...* (Г. Косинка); *Видно було, як налягає вража сила, як долиняни .. відступають знов* (О. Ільченко); *Драгуни розступились, а з-поза них виступили піхотинці і налягли на козаків* (А. Чайковський).

6. *тільки недок., перен., розм.* Наполегливо домагатися, вимагати виконання, здійснення чого-небудь. *Тугар Вовк, а*

особливо Мирослава й Максим, налягали конче, аби кінчити розпочате діло (І. Франко); *Будьте ж ласкаві, звістіть мене про результати Карпенкової критики, бо автор налягає на мене* (М. Коцюбинський); *Не дуже налягайте на дядька з роботою, бо він і так робить .. більше, ніж може* (Леся Українка); *Максим налягає на конкретні терміни видання своєї геніальної книженції* [книги] (С. Процюк).

7. *тільки недок., на що, перен., розм.* Підкреслювати, наголошувати на чому-небудь. *"Хо" мені менше усього вподобався: дуже вже Ви в ньому налягаєте на все те, що так любо Вашому серцеві* (Панас Мирний); *Тепер я зрозумів, чого панотець так налягав у проповіді, щоб люди були тверезі, не дуже пили горілку. Видно було, що тверезість не дуже процвітає в Карпатах...* (І. Нечуй-Левицький).

8. *на що.* Розташовуватися шарами на чому-небудь. *Земна кора складається з окремих верств, які налягають одна на одну* (з наук. літ.); *Крила метелика вкриті тисячами дрібних лусочок, що налягають одна на одну* (з наук.-попул. літ.); // Оповиваючи, заповнюючи, поширюватися (про мряку, туман, темряву і т. ін.). *Мряка зачала налягати на луки* (І. Франко); *На гори налягали тумани* (В. Гжицький); *Тиша налягла на весь світ, м'яка і тепла* (В. Собко); *На землю важко налягла осіння ніч* (Ю. Збанацький).

Журба́ (жура́) налягає (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* **журба́; (1) Налягáти / налягти́ на ве́сла** — веслувати, гребти (перев. сильніше). *Ще дужче налягали на весла Андрюша і Гриша, все швидше й швидше мчав по притихлій воді човен* (В. Собко); *На Дніпрі легко погойдувалися білі спортивні човни, засмаглі юнаки та дівчата неквапливо налягали на весла* (М. Руденко); *Тимко впав на дно човна, а Сірко наліг на весла, й човен шалено летів серединою річки* (Ю. Мушкетик).

◊ **(2) Налягáти / налягти́ на коле́са (на ко́лесо)** — швидше їхати. *Парубки ще міцніше налягають на колесо, і все в шаленій круговерті меркне* (М. Стельмах); **(3) Налягáти / налягти́ на но́ги** — прискорювати ходу, швидше йти. — *От якби-то так сталося!* — *забігає вперед думкою Пилипко та знай налягає на ноги, поспішаючи до лісу* (Панас Мирний); *Максим поспішав, одчайдушно налягаючи на ноги* (І. Багряний); *Коли наближалися до села, дитина почала кричати. Грицько і Катерина налягли на ноги* (Д. Косарик); **(4) Налягáти / налягти́ на се́рце** — охоплювати кого-небудь (про сум, тугу, тривогу і т. ін.). *"Співаю я, співаю, та й досі не доспівалась до своєї долі... І весело мені, і чогось сум вже налягає на моє серце", — думала Соломія* (І. Нечуй-Левицький); *Я спав у клуні. Тьма тривоги чомусь на серце налягла, і снив про огняні дороги, куди я вийшов із села* (В. Сосюра); **(5) Налягáти на но́гу** — шкутильгати. *Часом серед найбільшого розгону, на самій середині гори Іван починав налягати на ногу* (В. Стефаник); *Після недавнього паралічу він ще добре не виходився й налягав на праву ногу* (С. Добровольський); **Сон налягáє (нахо́дить, прихо́дить** *і т. ін.)* **/ налі́г (найшо́в, прийшо́в** *і т. ін.) див.* **сон[1].**

НАЛЯГТИ́ *див.* **налягáти.**

НАЛЯ́КАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **налякáти.** *Діти зовсім притихли, налякані її словами* (М. Стельмах); *Швець здавався йому вельми сумирним чоловіком, засмиканим нуждою та наляканим турками й татарами* (Ю. Мушкетик); *Вовки, налякані спалахами смолоскипів, галасом і гавкотом псів, розбіглися* (Ю. Винничук); *Тьма-тьмуща питань раптом, умить, розвертається в протилежному напрямку, наче табун коней, наляканих сіроманцями* (Люко Дашвар); // **наля́кано,** *безос. пред. Налякані відчувають себе винними в тому, що їх налякано* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго).

2. *у знач. прикм.* Який налякався, злякався; охоплений страхом, переляком. — *Синку, там дзвонять! Василь ще не бачив її такою наляканою* (А. Дімаров); *Ослаблі, ледь живі, налякані люди із сподіванням дивилися на рабина, що він їм доброго нарадить* (М. Малиновська); // Який виражає переляк. *Один маленький хлопчик заліз у куток і наляканими очицями поглядає навкруги* (Б. Грінченко); *Панас не знає, куди діти налякані очі, водить ними по долівці* (Ю. Яновський); *Я не забув мужицькі очі хмурі, Обличчя матерів налякані, тривожні, Коли писали ви, продажні шкури, Про їх життя, щасливе і заможне* (В. Симоненко); // *у знач. ім.* **наля́каний,** ного, *ч.* Той, хто налякався. *Мусив пан послати по фершала й сам із ним прийти в кухню, щоб заспокоїти наляканих* (В. Винниченко).

НАЛЯ́КАНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **наля́каний** 2. *Погані думки, наляканість тоже* [теж] *зникають, як удалину дивишся, особливо на чисте безхмарне небо* (В. Лис).

НАЛЯ́КАНО. Присл. до **наля́каний** 2. *Налякано глянув* [економ] *на юрму і хрипло крикнув: — Мусію! запрягай бричку!* (М. Коцюбинський); *Пес налякано заскавулів і почав із останніх сил відповзати подалі від незнайомця* (Ю. Логвин); *З гучним тріском повалилися щогли, хльоснули в повітрі зміїними арканами линви, і Бумблякевич налякано відскочив од стерна* (Ю. Винничук); *Фіннела дивилася на професора захоплено і трохи налякано* (О. Авраменко).

НАЛЯКА́ТИ *див.* **наля́кувати.**

НАЛЯКА́ТИСЯ *див.* **наля́куватися.**

НАЛЯ́КУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наля́кувати.** *Великий падишах, ніби лев, створивши собі пазурі з стріл і лука, став метати в гарбуз стріли випробування, заохочування і налякування* (П. Загребельний); *Тероризм може спрямовуватися на повалення керівництва країни (регіону), зміну політичного ладу, порушення територіальної цілісності, стабільності або налякування суспільства* (з наук. літ.).

НАЛЯ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛЯКА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого.* Викликáти страх, переляк; лякати. *Олександр вдається до воєнних хитрощів, налякує персів і підбадьорює своїх воїнів* (з наук. літ.); — *Ви мене, Онисіє Степанівно, таки добре налякали. Мені здалось, що в сінях пораються злодії* (І. Нечуй-Левицький); *Чому ж у цю пізню годину .. не спить княгиня Ольга?.. Може, налякали слова купців про нову фортецю на Дону* (С. Скляренко); *Мама мені до того гнізда заборонила й підходити: боялася, що я пташенят налякаю* (А. Дімаров).

НАЛЯ́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАЛЯКА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* Відчувати страх, переляк; лякатися. *Навіть незначне потрапляння води в дихальні шляхи (аспірація) спричиняє спазм м'язів гортані, шиї, людина налякується, утрачає самоконтроль, що призводить до потоплення* (з навч. літ.); *Знов забрехали собаки. Налякалася Хівря. Ну, що його робити, що чоловіка нема?* (Грицько Григоренко); *Налякалися хозари І в степи біжать гуртом. І дружина здобуває Пишний Київ над Дніпром* (О. Олесь); — *Я нічого не боюся,* — *засміялася Марійка.* — *А ти хіба налякався?* (І. Муратов); — *Ти поспішаєш услід за іншими, які налякалися якихось привидів?* — *запитав його Олег* (П. Загребель-

ний); *Бідний хлопчина так налякався, що хотів було вже втекти звідси, але ноги його не слухали і мовби вросли в землю* (Ю. Винничук).

НАЛЯ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наля́пати** 1, 2. *Наляпана фарба;* * Образно. *По темному блакитному небу, немов велетенським пензлем, наляпані були широкі смуги з рожевого золота* (О. Довженко); // **наля́пано,** *безос. пред. Хата часто не заметена в неї, на лаві наляпано* (А. Тесленко); *На полотнищі чорно наляпано шаржований портрет Карналя* (П. Загребельний).

НАЛЯ́ПАТИ *див.* **наля́пувати.**

НАЛЯ́ПУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАЛЯ́ПАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. Розбризкувати, розливати рідину по поверхні чого-небудь. *За обідом нехай тільки хто накришить хлібом на столі або розіллє борщ з ложки, — Василько так і гукне..: — А нащо так накришувати та наляпувати!* (С. Васильченко); // Бруднити де-небудь чимсь мокрим. *— Нащо ти наляпуєш зайвий раз у хаті? — сказала Кайдашиха* (І. Нечуй-Левицький).

2. *що, розм.* Наносити що-небудь на якусь поверхню (перев. недбало, неохайно). *— Та таке й я нарисувать можу!.. подумаєш, велике діло, наляпать краски побільше, щоб аж погорбилося!* (О. Забужко).

3. *тільки док., чого і без дод., розм.* Наговорити багато непотрібного, пустого, зайвого. *Гжехоткова налазиться весь день, наляпає тим язиком, як помелом... та й аби до ліжка* (І. Франко).

НАЛЯ́СКАТИ, аю, аєш, *док., кого, що, розм.* Надавати ляпасів. *Першим зродилося мстиве бажання наляскати негідницю й гукнути робів, аби прогнали її геть із сього терему* (І. Білик).

НАЛЯЩА́ТИ, щу́, щи́ш, *док., що і без прям. дод., розм.* Багато наговорити чого-небудь (перев. у швидкому темпі, голосно й пронизливо). *Усе так жіночки йому у вуха налящали* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Маю похвалити інтер'єр, Машеньку і що там ще, налящати купу компліментів і забезпечити йому чисте сумління й здоровий сон* (О. Забужко).

НАЛЯЩА́ТИСЯ, щу́ся, щи́шся, *док., розм.* Багато, досхочу полящати. *Вже ж і наспівалися, налящалися, наглузувалися* [дівчата] *з пригінчого!* (К. Гордієнко).

НАМАГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намага́тися.** *Намагання відшукати вас за допомогою потужних телескопів не дали успіху* (В. Владко); *Її дратує ота його впевненість у власній безгрішності, намагання всіх на свій лад перевиховувати* (О. Гончар); *Не була то цікавість, а скорше заздрість і звичайне вояцьке намагання* (П. Загребельний); *Сьогодні о десятій початок, знайомлення і намагання всіх усім подобатись* (Ю. Андрухович).

НАМАГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., діал.* 1. Намагатися (у 1 знач.). *Іван намагає міркувати за снопи, кілько зажав* (Л. Мартович).

2. Надолужувати (у 1 знач.). *— Роздобув, хвалити Бога, старий трохи грошей .. Та що з тих грошей? Не надовго й вистачить, треба картоплею намагати...* (М. Коцюбинський).

НАМАГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАМОГТИ́СЯ,** можу́ся, мо́жешся; *мин. ч.* намі́гся, намогла́ся, ло́ся; *док.* 1. *перев. з інфін.* Пробувати робити що-небудь; докладати зусиль до чого-небудь. *Хоч як намагався я, але ніяк не міг уявити собі намісника римського імператора в далекій Юдеї* (Б. Антоненко-Давидович); *Тримаючи в руках яблуко, воно* [дитинча] *вперто намагалось вкусити його двома своїми першими зубками* (О. Довженко); *Мстислав намагався бути спокійним, але його хвилювання помітили всі* (А. Хижняк); *Цісар .. був наляканий моїм наближенням, та намагався не подати знаку і посміхався* (Р. Андріяшик); [Ксенія Михайлівна:] *Коли б тепер котрий з хазяїнів намігся платить своїм наймитам вдвоє, то його сусіди-хазяїни заїли б...* (М. Кропивницький).

2. *розм.* Настирливо, невідступно вимагати зробити що-небудь, наполягати на чому-небудь. *Мотря намагалась, щоб Карпо нагородив такий тин, щоб і птиця через його не перелітала* (І. Нечуй-Левицький); *Справник уже давно намагався в шкільній раді, щоб Корецького скинуто з учителювання* (Б. Грінченко); *Пріська мала була додому йти, та Одарка намоглася. — Посидьте, тітко. Погомонимо ще* (Панас Мирний); *Намігся .. чоловік Любиної сестри: "Гірко!" та й "Гірко!" гукає! Корнієвич вагувався, далі огорнув рукою Любу і поцілував у самі уста* (Олена Пчілка); *— Про кого це вона?.. — насторожився Марчевський, пильно дивлячись в обличчя Сидорчука. — Е-е! Слухайте теревені!.. Намоглася в одне та й годі: ірод, ірод...* (Ю. Бедзик).

НАМАГНЕТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намагнетизува́ти.** *Відомий цілитель організовував колективні сеанси, використовуючи свій так званий намагнетизований бак* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Холодний Яр — це ліс, намагнетизований якоюсь енергетикою, котра притягує людей* (з публіц. літ.); * У порівн. *Так вони стояли якусь мить, тримаючись удвох за одну паляницю, — один давав, другий брав, а вона* [паляниця], *немовби намагнетизована чи зачарована, тримала їхні руки при собі* (І. Багряний).

НАМАГНЕТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що.* Док. до **магнетизува́ти.** *Відомий німецький лікар Франц Месмер, засновник так званого тваринного магнетизму, коли кількість бажаючих лікуватися в нього почала перевищувати його реальні можливості, повідомив, буцімто намагнетизує Місяць і той зцілятиме страждених* (з наук.-попул. літ.); *Щоб отримати можливість лікувати якомога більше людей, Арман де Пюісегюр у Безансоні намагнетизував ясен* (із журн.).

НАМАГНІ́ТИТИ *див.* **намагні́чувати.**

НАМАГНІ́ТИТИСЯ *див.* **намагні́чуватися.**

НАМАГНІ́ЧЕНИЙ, а, е, *фіз.* 1. Дієпр. пас. до **намагні́тити.** *Коерцитивна сила чисельно дорівнює напруженості магнітного поля, в якому феромагнітний зразок, спочатку намагнічений до насичення, розмагнічується* (з наук. літ.); * Образно. *Намагнічені люттю, одні і другі аж захиталися і потяглися по колу* (М. Вінграновський); // **намагні́чено,** *безос. пред. Щоб визначити, намагнічено тіло чи ні, слід піднести до нього метал, але не кольоровий: якщо притягує — значить, намагнічено* (з наук.-попул. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який набув властивостей магніту. *Вислів "магнітна вода" свідомо беремо в лапки, бо він суперечить істині. Скоріше це — намагнічена вода — водний розчин, пропущений через магнітні силові лінії* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Довго петляв* [Василь] *по місту, пересідав з тролейбуса в тролейбус, губився на людних перехрестях метро..; а тоді покірно, як намагнічений, потягся до підземного переходу* (І. Андрусяк).

НАМАГНІ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж., фіз.* Стан за знач. **намагні́чений.** *У феромагнетиків намагніченість може існувати без зовнішнього магнітного поля* (з наук. літ.); *Тіла, які довго зберігають намагніченість, називають постійними магнітами, або просто магнітами* (з навч. літ.).

НАМАГНІ́ЧЕННЯ, я, *с., фіз.* Дія і стан за знач. **намагні́тити** і **намагні́титися.** *Кристали феромагнітних речовин характеризуються осями легкого намагнічення — кристалографічними напрямками* (з наук. літ.); *Магнітометрична розвідка полягає у виявленні й вивченні магнітних аномалій, які виникають унаслідок неоднакового намагнічення різних гірських порід* (з наук.-попул. літ.); — *Ми говорили, Степане Михайловичу, про ту властивість намагнічення, яку має вся земна куля* (М. Стельмах).

НАМАГНІ́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е, *фіз.* Який намагнічує що-небудь. *Намагнічувальні апарати призначені для магнітної флокуляції магнітних частинок* (з наук.-попул. літ.).

НАМАГНІ́ЧУВАНИЙ, а, е, *фіз.* Дієпр. пас. до **намагні́чувати.** *Дослідники записали матеріальні співвідношення в нелінійних намагнічуваних і поляризованих рухомих середовищах* (з наук. літ.).

НАМАГНІ́ЧУВАННЯ, я, *с., фіз.* Дія і стан за знач. **намагні́чувати** і **намагні́чуватися.** *Сигнал відгуку на поляризацію залежить від орієнтації намагнічування нікелевого зразка* (з наук. літ.); *Андре-Марі Ампер перший експериментально знайшов ефективні методи намагнічування заліза* (з наук.-попул. літ.).

НАМАГНІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМАГНІ́ТИТИ,** ічу, ітиш, *док., що, фіз.* Надавати якому-небудь тілу властивостей магніту; магнітити. *Слабке магнітне поле створило потік спіну в напрямі, перпендикулярному потоку електричного струму, намагнітивши графен* (з наук.-попул. літ.); *Надзвичайно потужне .. випромінювання "Люцифера"* [корабля] *намагнічувало всі металеві частини й системи електричного запалювання навколишніх моторів на досить великій відстані* (В. Владко); * Образно. *Поет будує рядок, низку рядків, намагнічує ліричну колізію, звертаючись до повторення й градації лексичних форм* (із журн.).

НАМАГНІ́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАМАГНІ́ТИТИСЯ,** ітиться, *док., фіз.* 1. Набувати властивостей магніту; магнітитися *Феромагнітні метали мають властивість намагнічуватися під дією електромагнітної енергії Сонця* (з наук. літ.); *Шматочком металевого дроту проводять в одному напрямку по поверхні шовкової матерії до тих пір, поки він не намагнітиться* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Я сам відчував, як крок за кроком у мені намагнічується кожна жилочка* (В. Шкляр).

2. *тільки недок.* Пас. до **намагні́чувати.** *Деякі викрутки спеціально намагнічуються, щоб вони могли утримувати на своїй поверхні дрібні деталі — залізні цвяхи, скоби, скріпки* (із журн.).

НАМА́З, у, *ч., рел.* У мусульман — щоденна п'ятиразова молитва. *Полуденний намаз у п'ятницю здійснюють у мечеті* (з наук.-попул. літ.); *Тут саме мулли заспівали по мінаретах на намаз, і хан пішов через двір свого палацу до найбільшої ханської мечеті* (А. Кащенко); *Карач-мурза опустився навколішки, затулив обличчя руками і став чинити намаз* (Н. Рибак); *Саабзіфоруш доводив, що жити без овочів — все одно, що не робити намазу* (П. Загребельний).

НАМА́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нама́зати.** *Жінки й дівчата, виблискуючи намазаними олією тілами і подзвонюючи латунними браслетами, танцювали по колу* (В. Малик); *На столі хліб, намазаний маслом, — дві скибки, в мисочці віхтик редьки* (Б. Харчук); // **нама́зано,** *безос. пред. Однієї помади на губах французької на двадцять карбованців намазано* (В. Нестайко).

НАМА́ЗАТИ *див.* **нама́зувати.**

НАМА́ЗАТИСЯ *див.* **нама́зуватися.**

НАМА́ЗКА, и, *ж.* Речовина певного складу, яку намазують на що-небудь. *Під час тертя головки сірника об намазку на сірниковій коробці відбувається хімічна реакція* (з наук.-попул. літ.); *Обов'язковий атрибут будь-якого святкового столу на Прикарпатті — пляцки — великі торти-пироги з різноманітними кремами, намазками, начинками й посипками* (з газ.).

НАМА́ЗНИЙ, а, е, *рел.* Стос. до намазу. *У намазний день .. Іслам-Гірей прийняв прохачів* (Р. Іваничук).

НАМАЗНИ́Й, а́, е́. Який намазують на що-небудь. *Герметизовані акумулятори мають, як правило, намазні позитивні та негативні електроди* (з навч. літ.).

НАМА́ЗУВАЛЬНИЙ, а, е. Який використовують або признач. для намазування чого-небудь. *Намазувальна машина має стрічковий транспортер і валковий намазувальний механізм* (з навч. літ.); *Намазувальне устаткування; Намазувальний валик.*

НАМА́ЗУВАЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який наносить намазку на що-небудь. *Намазувальник наносить суспензії на керамічну поверхню ручним способом* (з навч. літ.).

НАМА́ЗУВАЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **нама́зувальник.** *Намазувальниця пасти.*

НАМА́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нама́зувати** 1 і **нама́зуватися.** *Тертя титанових сплавів разом зі сплавами на мідній основі зумовлює налипання й намазування частинок мідних сплавів на титанові* (з наук. літ.); *З-поміж прийомів аплікації розрізняють: вирізання елементів аплікації, намазування клею, наклеювання фігурок за зразком, створення композиції* (із журн.); *На автоматичних лініях меблевих фабрик одночасно здійснюють операції намазування крайки щита спеціальною масою та шліфування* (з газ.).

НАМА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМА́ЗАТИ,** а́жу, а́жеш; *наказ. сп.* нама́ж; *док.* 1. *кого, що.* Покривати кого-, що-небудь шаром чогось рідкого, липкого, густого, жирного і т. ін.; намащувати. *Тетяна намазує мерщій огниво лоєм із свічки й кладе рушницю на те саме місце* (І. Котляревський); *Оленка рішуче бере печатку .. і починає намазувати її* (В. Собко); *Шкільний географ .. просто насолоджувався сніданком, ретельно намазував хліб маслом і їв з відвертим апетитом* (Олекса Ізарський); *Чисто помивши мене і жирним намазавши маслом, Плащ на мене чудовий вона і хітон одягає* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // *на що.* Класти шар чогось рідкого, липкого, густого, жирного на що-небудь. *Сало таке, що хоч ножиком на паляницю намазуй, само в роті тане* (Остап Вишня); *Ех, і земелька ж то! Хоч бери і ножем замість масла намазуй на хліб* (М. Стельмах); // *чим, розм.* Підмальовувати обличчя гримом, фарбою. — *Обголив я вуса й бороду, намазав щоки рум'янцями* (І. Нечуй-Левицький); *Ірюся така гарненька, навіщо вона намазала губи майже чорним і намастила кучері якимось розчином, ніби голова щойно з душу?* (Є. Кононенко); — *Навіщо ти*

так?.. Вона ж мала. — Мала?! А губи вже намазала (Люко Дашвар).

2. *тільки док., що і без прям. дод.* Мажучи чим-небудь, набруднити щось. *Наїлися діти першим літнім медом, тарілки намазали — аж пальці липнуть* (з газ.).

3. *тільки док., що і без прям. дод., розм.* Погано, недбало або невміло намалювати, написати і т. ін. *Хіба ж це стаття оте, що Лукіянович намазав?* (Леся Українка); *Сцену найвищого моління зовсім недавно намазав якийсь місцевий маляр-самоук* (В. Шкляр).

◊ **Ма́зати (масти́ти, нама́зувати** *і т. ін.)* / **нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти** *і т. ін.)* **[са́лом (сма́льцем)] п'я́ти** *(рідше* **п'я́тки)** *див.* **ма́зати.**

НАМА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАМА́ЗАТИСЯ,** а́жуся, а́жешся; *наказ. сп.* нама́жся; *док.* 1. *чим.* Намазувати себе чим-небудь рідким, липким, густим, жирним і т. ін.; намащуватися (у 1 знач.). *Первісні люди під час магічних ритуалів намазувалися зіллям, яке викликало в них збудження* (із журн.); *Микита Єгорович намазався купленим в аптеці мастилом від комарів* (М. Циба); // *розм.* Підмальовувати обличчя гримом, фарбою; гримуватися, фарбуватися. *Актори почали мазатися, як кому подобалось. Публіка стала .. вимагати, щоб учителька дозволила й їм намазатися хоч однією сажею* (С. Васильченко); *Гаркун .. за кулісами готувався повернутись в четвертій дії звідтіля* [з Сахаліну], *себто: чіпляв собі бороду, намазувався крейдою, бо з Сахаліну вертаються блідими* (В. Винниченко); *Всі гроші викида* [Бронька] *на креми, рум'яна, білила, помади, нама́жеться, .. — тьху! Думає, що помолодшає* (Валерій Шевчук).

2. *тільки недок.* Пас. до **нама́зувати** 1. *Улітку шкіра обличчя намазується зволожувальним кремом безпосередньо перед виходом на вулицю* (із журн.).

НАМАЗЮ́КАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **намазю́кати.** *Це була одна з тих численних картин-образів, нашвидкуруч намазюканих яскравими олійними фарбами, якими торгують на базарах богомази* (Б. Харчук); *— То, може, ота двійця, намазюкана у вашому храмі, це якраз і є ми? — запитав Бумблякевич* (Ю. Винничук); // **намазю́кано,** *безос. пред. Найбільше винуватий у всьому той, хто дозволив вивісити цей нісенітний плакат. Це ж курям на сміх — те, що тут намазюкано!* (Ю. Шовкопляс).

НАМАЗЮ́КАТИ, аю, аєш, *що і без прям. дод., розм.* Док. до **мазю́кати.** *З кам'яним обличчям я пройшов повз нього, навіть не подивившись на його дикточку, хоч мені дуже кортіло глянути, що він там намазюкав* (В. Нестайко).

НАМАЛЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намалюва́ти.** *Здавалось, от-от стіни .. заваляться і помнуть так гарно намальований ліс* (С. Чорнобривець); *І чим довше стирала, хукала, малювала Таня, тим сумнішими і сумнішими ставали намальовані нею чоловічки* (А. Дімаров); * Образно. *Ти — як срібна лілія, на шибі Вранці намальована морозом!* (М. Рильський); * У порівн. *Все її життя майнуло перед її очима, неначе намальоване на полотні* (І. Нечуй-Левицький); // **намальо́вано,** *безос. пред. Італійським олівцем там* [на папері] *було намальовано дівчину безмірної краси* (Ю. Яновський); *Тоді здалека, з-під брами, на якій намальовано таких чудернацьких людей, .. вийде старий полковник із дрібненькими хрестами на грудях* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *у знач. прикм., розм.* Який намалювався, наклав грим, фарбу на своє обличчя. *— Дивися, Григоре, як полюбиться фіфа намальована, то краще й не приводь її до нас, не пущу на поріг* (О. Бердник); *Дбайливо зачесана й намальована, Руся взяла його за руку і повела сходами нагору* (Ю. Винничук).

◊ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **намальо́ваний (змальо́ваний, мальо́ваний** *і т. ін.)*: а) дуже вродливий, гарний. *А з виду* [Василь] *як намальований: очі йому як зірочки* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона* [дівчина] *стояла навпроти парубка як намальована* (Панас Мирний); [З і н ь к а:] *Гарна* [Хведоска]! *Гарна, як змальована!..* (М. Кропивницький); *А дівчата й хлопці, всі мов на картині змальовані* (В. Кучер); *— Гарний парубок! Тьху, тьху, щоб не наврочити! Як мальований!* (Ю. Логвин); б) дуже чіткий, яскравий (про зображення, уявлення і т. ін.). *Наче намальовані, встають передо мною всі картини, всі місця* (І. Нечуй-Левицький); *Як змальована, встала перед Вовою постать паняночки, якоїсь родички слідчого* (С. Васильченко); *Перед очима, мов намальовані, встають і обриси хати, і дерев'яний віз* (М. Стельмах).

НАМАЛЮВА́ТИ, юю, юєш, *кого, що.* Док. до **малюва́ти.** *Випросивши в когось шматочок сірого .. паперу, розірвав* [дід Кияшко] *його на рівні мініатюрні шматочки й намалював справжні картини* (Ю. Збанацький); *Марта бачила, як Лука намагається намалювати Луквицьке озеро* (С. Андрухович); *Просто, але яскраво намалювала* [жінка-делегатка] *картину хвороб, недоїдання, холоду, злиднів, з якими воно* [місто] *веде боротьбу* (В. Еллан-Блакитний); * Образно. *Мороз намалював узори на вікні* (О. Донченко); * У порівн. *Всього надбала стара мати. Саму тебе мов намалювала. Хоч молись перед тобою* (Т. Шевченко).

НАМАЛЮВА́ТИСЯ, юю́ся, юєшся, *розм.* Док. до **малюва́тися.** *Сухоровському почало здаватися, що він знає її віддавна, тільки впізнати не може через ті рум'яни* [рум'яна]. *Чому вона намалювалася, хотіла стати подібною до моєї героїні..?* (Р. Іваничук); *На горизонті намалювалося невідоме подружжя* (із журн.); *Шміло й собі ж вліпив котячий, хитрий погляд в парубка. Зразу на його лиці намалювався якийсь неспокій* (І. Франко); *Ще не одна сторінка напишеться, не один мистецький твір намалюється про легендарний поліський край* (з газ.).

НАМАНДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Те саме, що **намандрува́тися.** *— Ну, вставайте, хлопці, та будемо йти додому. Намандрували вже, — будив товаришів Кость, похмурий і сердитий* (С. Васильченко); *— Ти питав мене про цей капелюх? Без такого .. в Лівії довго не намандруєш!* (І. Білик); *За сім днів я намандрував 850 км, із них — принаймні 460 км — автостопом* (з газ.).

НАМАНДРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Помандрувати багато, досхочу. *Сказати правду, нас все те не вельми обходило, ми вже намандрувалися й набачилися всього* (Ю. Мушкетик); *"Ну, ось і все, — подумала Лада. — Зараз виголосять промову, заграє музика, і те, ради чого я стільки намандрувалась, закінчиться..."* (Г. Пагутяк).

НАМАНИ́ТИ *див.* **нама́нювати.**

НАМАНІКЮ́РЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наманікю́рити.** *Мав* [Георгіані] *білі замшеві черевики, білі шкарпетки, наманікюрені нігті на руках* (І. Багряний); *Ія так і не запалила цигарки. Вона безцеремонно стисла її в своїх наманікюрених довгих пальчиках* (О. Чорногуз); * Образно. *Моє бажання розбивалося об глуху стіну наманікюреного віку* (М. Хвильовий).

НАМАНІКЮ́РИТИ, рю, риш, *що, розм.* Док. до **манікю́рити.** *Готуючись до свята, дівчата наманікюрили нігті* (з газ.).

НАМАНТА́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намантá́чити.** *Коса добре одклепана, намантачена, трава лягає рівними рядочками* (із журн.); // **намантá́чено,** *безос. пред. Як косу намантачено, так вона і косить* (прислів'я).

НАМАНТА́ЧИТИ *див.* **намантá́чувати.**

НАМАНТА́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМАНТА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., що.* Наточувати, нагострювати, направляти (у 3 знач.) косу мантачкою; мантачити. *Косарям одне лиш дбай — Намантачуй коси!* (В. Бичко); — *Та це я, товаришу бригадир, косу намантачив, грабки припасував* (Остап Вишня); * Образно. *Очеретом роги намантачив Журавлиний місяць... Суховій... Як давно, либонь, уже не бачив Я твоїх тривожних чорних вій!* (О. Влизько).

НАМА́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАМАНИ́ТИ,** аню́, а́ниш, *док., кого, що, розм.* Приваблюючи чим-небудь, запрошувати, зазивати когось у великій кількості. *Давай до себе наманювати людей* (Сл. Б. Грінченка); — *Я закличу до себе троїсті музики та наманю хлопців повну хату і кімнату, ще й подвір'ячко!* (І. Нечуй-Левицький); *Кажуть, у Києві жили лише чародії та козаки-відьмарі, а вже потім і відьми з'явилися .. Не інакше, як нечистий їх там поселив. Чи козаки-відьмарі їх до Києва наманили, щоби мати подруг* (В. Чемерис); * Образно. *По обіді настирливий західний вітер таки наманив темно-сірих хмар; вони вщерть заполонили світ* (В. Логвиненко).

НАМАРИНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намаринувá́ти.** *Намариновані крильця занурюють спочатку в кляр, потім обсмажують у великій кількості жиру* (з навч. літ.); *Намариновані овочі по-італійськи — смачна закуска на зиму* (із журн.); // **намарино́вано,** *безос. пред. У цьому році в господарстві засолено, намариновано, заморожено чимало грибочків* (з газ.).

НАМАРИНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *чого, що.* Док. до **маринувá́ти.** *В лісі урожай. Я вже ходила разів з п'ять по гриби. І насушила, й намаринувала* (О. Бердник); *Поріжте свіжу рибу на невеликі шматки, намаринуйте тим самим маринадом, посмажте і викладіть гіркою у центрі зелені* (М. Матіос).

НАМА́РИТИ, рю, риш, *кого, що.* Док. до **мá́рити.** *До сліз дивись: за обрієм, де ліс проти очей, як проти сонця — хмара, що він наобіцяв, що він намарив?* (С. Йовенко); *Хоч не ходи по тих печерах... Але ж він не раз там бував, а голос йому чувся тільки двічі... Однак й цього було задосить, щоб повірити в бозна-що! Аби бозна-що намарити собі...* (Г. Тарасюк).

НАМА́РИТИСЯ, рюся, ришся, *док., розм.* 1. Багато, досхочу помарити. — *Набалакавсь та намарився з Павлом Антоновичем так, що аж у горлі посохло, аж чаю знов забажалось,* — *сказав гість* (І. Нечуй-Левицький).

2. *кому і без дод.* Док. до **мá́ритися.** *Хвилинний настрій наліг, щось тобі намарилось, вдарило в прихмелену твою голову* (О. Гончар); *Снилося геть не те, що намарилося тиждень тому* (із журн.); // *безос. У жодному сні їм не намарилося б самохіть виходити на вулиці з якоюсь .. вимогою* (О. Забужко).

НАМА́РНЕ *див.* **намá́рно.**

НАМА́РНИЙ, а, е, *розм.* Марний, даремний (у 1 знач.). *Сніданок і всі ранкові готування — обопільне намарне намагання приховати тривогу* (Ю. Мушкетик); *Літо видалось сухе, і Дідько ночами носив з ріки в пригощах воду та хлюпав на свій город, а русалки .. і навіть клопотущий Водяник хіхікали з його намарної товканини* (В. Дрозд); *Господь спасає покірний свій люд, Принижує гордих, намарний їх труд* (В. Багірова); *Пошуки фоторепортера виявляються намарними* (Ю. Іздрик).

НАМА́РНО, НАМА́РНЕ, *присл., розм.* Марно, даремно (у 1 знач.). *Ще діточки сповиті спали, Ще купіль гріли матері, Намарне гріли: не купали Маленьких діточок своїх!* (Т. Шевченко); *І треба сказати, що мої старання намарне не пішли* (В. Винниченко); *Артюхов дуже хвилювався, і перші постріли в нього пішли намарно* (Л. Первомайський); *Я подививсь в її великі очі. Вони такі самі, такі, як в тої, Що я намарно стільки літ кохав* (Д. Павличко); *Старання головного воєводи сходили намарне* (І. Білик); *Значна частина енергії вибуху другої ракети пішла намарне* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Наступних два тижні намагалися розігнути скоцюрблені пальці старого, щоб визволити птаху, але все намарно* (С. Андрухович); // *у знач. пред. Шкода, стільки праці — і все намарне* (Ю. Винничук).

НАМАРУ́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *розм.* Док. до **мару́дитися** 1. *Від самого досвітку сьогодні, ще й батьки не вставали, так намарудився тут, попідправляв з усіх боків пухку, як попіл, землю, старанно розрівняв зверху граблями — не грядка, а лялечка* (І. Нижник); *Добре намарудилися туристи, поки знайшли похилий берег* (із журн.).

НАМА́СЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намá́слити.** *Для виконання різьблення на трубі плашка має бути намаслена, а поверхня труби очищена від бруду та фарби* (з навч. літ.); *Готовий до випікання пиріг рекомендують класти на намаслений пергаментний папір* (із журн.).

НАМА́СЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **намá́слений.** *Намасленість поверхні сковороди.*

НАМА́СЛИТИ *див.* **намá́слювати.**

НАМА́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАМА́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* Змащувати що-небудь маслом (у 1 знач.). *Для приготовування пирога спочатку намаслюють сковороду, а потім розкладають на ній яблука* (із журн.); *Намаслив хліб, посипав його цукром — і сніданок готовий* (з газ.).

НАМАСТИ́ТИ *див.* **намá́щувати.**

НАМАСТИ́ТИСЯ *див.* **намá́щуватися.**

НАМАТРА́ЦНИК, а, *ч.* Чохол для матраца. *Наматрацник захищає поверхню матраца від забруднення плямами, а наповнювачі — від потрапляння пилу* (із журн.).

НАМА́ХАНИЙ, а, е, *вульг.* Дурнуватий, дивний (у 1 знач.). — *Вони всі, дівчата, намахані,* — *філософствує Ванько.* — *Як тільки семирічку закінчить, так і цілиться заміж* (А. Дімаров); * У порівн. — *Може, вона теж поетка?* — *каже наздогад Вірунька.* — *Бо як біжить до ларка за хлібом, то, мов намахана, людей жахається* (О. Гончар).

◊ **[Як (мов, ні́би** *і т. ін.)***] з-за ро́гу (з-за вугла́, з-за угла́) [мішко́м] приби́тий (приши́блений,** *рідко вульг.* **намá́ханий)** *див.* **приби́тий.**

НАМАХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., чим, розм.* Багато, довго помахати чим-небудь. — *Намахався я шаблею на Яна-Казиміра вкупі з польськими панами* (І. Нечуй-Левицький); — *А дайте мені, панове-товариші, кухоль горілки, бо*

щось моя рука вже намахалася! (А. Кащенко); *Намахавшись за день косою, він спроквола йшов піщаним берегом, полощучи ноги в рожевій на заході сонця дніпровській воді* (В. Дрозд); *— Та й було б за що* [помирати], *а то ж таки задаремно. Не вельми намахаєшся голим кулаком* (І. Білик); *— Ну й намолотили! — вигукує Гордій Чурай. — Ціпом так не намахаєшся, як голоблею!* (В. Чемерис).

НАМАХЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *розм.* Док. до **махлюва́ти.** *Нечесний банк махлював із кредитами, махлював із картками, тепер і з депозитами вирішив намахлювати* (із журн.).

НАМА́ЦАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нама́цати** 1. *Ще вібрує двигун, як нетвердо намацаний пульс...* (О. Забужко).

2. *перен.* Дієпр. пас. до **нама́цати** 2. *Як молотом стукало* [Лужинського]: *куди ж тепер, серед білого дня, намацаний поліцією?* (Іван Ле); // **нама́цано,** *безос. пред. У критичній статті І. Світличного "Словникові холодини" було намацано больові точки панівної русифікаторської словникової політики* (з наук.-попул. літ.).

НАМА́ЦАТИ *див.* **нама́цувати.**

НАМА́ЦАТИСЯ *див.* **нама́цуватися.**

НАМА́ЦУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нама́цувати.** *Всюди ці чоловіки* [сліпі] .. *з білими паличками, якесь таке безперервне намацування стежок, вузлів, поворотів, торкання ринв, порогів, трамвайних сходів, тротуарної кромки* (Ю. Андрухович); *Намацування шляху полягало радше в оббиванні колін, аніж в просуванні до мети* (Ю. Іздрик); *— Тільки майте на увазі! — погрозливо, гнівно підняв руку Олаф. — Це ще зовсім не те, це малесенький натяк, це намацування. Чуєте?* (В. Винниченко).

НАМА́ЦУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАМА́ЦАТИ,** аю, аєш, *док., кого, що.* 1. Мацаючи, шукати, знаходити кого-, що-небудь. *Він довго намацував засув, поки відчинив двері* (С. Чорнобривець); *Он вона, та потвора, розплющує сонні й голодні очі і повільно, але несхитно намацує свою жертву* (Валерій Шевчук); *Він намацав під стіною в сінях грубий дрюк* (І. Франко); *— Фу, ти, чорт!.. — нарешті намацав Семьонов Максима. — Де ж ти шляєшся?* (І. Багряний); * Образно. *Поповз прожектор берегом поволі, Намацуючи в хащах темноти Понтони, дерева, човни, плоти...* (Л. Первомайський).

2. *перен.* Виявляти, знаходити внаслідок пошуків. *— Уже! — Що таке "уже?" — спитав Іван Панасович, здивовано подивившись на юнака. — Чи не склад снарядів ти десь намацав?* (М. Хвильовий); *Вперше дослідники відчули довгу руку фалангістів, яка намацала їх і наче зависла над їхньою працею* (В. Владко); *Він покликав цього хлопчину, щоб трохи покопирсатися в його душі наодинці. Щоб намацати в ній найвразливіше місце* (П. Колесник).

НАМА́ЦУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАМА́ЦАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Визначатися, відчуватися під час мацання. *Я мовчу й обережно беру торбинку .. Намацується щось тверде, мабуть, дзеркальце, портмоне і щось м'ягке* [м'яке], *мабуть, хустка* (В. Винниченко); *— Дорога, я зробив усе так, як ти мене вчила! — браво відрапортував Капель. І почав сипати з історії хвороби Кукіної, як по писаному: "Пульс ледь намацується", "дихання уривчасте"* (А. Санченко); *У схованці мала бути старовинна монета. Під рукою у мотлоху справді намацалося щось схоже* (із журн.).

2. *тільки 3 ос., перен., розм.* Унаслідок пошуків виявлятися, знаходитися. *Намацуються основні лінії розвитку театральної справи* (В. Еллан-Блакитний); *Я починаю проект, не особливо уявляючи, що вийде в кінці: колір, форма, динаміка в найкращому поєднанні можуть намацатися в процесі і круто змінити початкові ескізи* (із журн.).

3. *тільки док.* Помацати довго, досхочу. *По черзі корчить* [Роман] *і напружує то ліву, то праву руку й мацає їх м'язи. Намацавшись, іде без сорочки до їдальні, щоб похвалитись своїми м'язами Володькові* (У. Самчук); *Новий альбом. Ліцензійний. Щойно із Фінляндії. Подарунок від Тані Іллюк на день народження. Не маю слів, щоб виразити захват! Не можу не лише наслухатися, але й надивитися і намацатися* (М. Кідрук).

4. *тільки недок.* Пас. до **нама́цувати.** *До художнього відкриття завжди веде ніким не протоптана стежка. Вона підказується життям і намацується письменником* (з газ.).

НАМА́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намасти́ти.** *Окраєць паляниці, намащений липовим медом, що лежав на столі, не давав їм* [мухам] *спокою* (Б. Антоненко-Давидович); *Пані Тереза в щілину висунула своє кругловиде намащене мастилами та пудрами лице* (С. Чорнобривець); *Чоботи на ньому ті ж самі: кирзові, густо намащені чорною ваксою* (М. Руденко); *Тепер горщик блищав, як намащена яйцем паска* (М. Дочинець); * У порівн. *Білки́ його* [чоловіка] *очей виблискують, ніби намащені олією* (С. Андрухович); // **нама́щено,** *безос. пред. Сорочка вишивана, жилеточка, чобітки юхтові, волосся оливою намащено, — як до церкви зібрався* [Яким] (Григорій Тютюнник).

НАМА́ЩЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан і властивість за знач. **нама́щений.** *Намащеність шкіряного взуття суттєво подовжить час його носіння* (із журн.).

НАМА́ЩУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нама́щувати.** *Намащуване для оздоровчого масажу тіло спочатку розігрівають, а потім обмивають ледь теплою водою* (із журн.); *Намащуваний окраєць.*

НАМА́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нама́щувати** і **нама́щуватися.** *У разі тертя титанових сплавів разом з іншими металевими матеріалами вирішальне значення має намащування частинок одного металу на інший* (з наук. літ.); *За часів Стародавнього Риму були спеціальні приміщення для намащування тіла пахощами* (із журн.).

НАМА́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАМАСТИ́ТИ,** ащу́, а́стиш, *док., кого, що і без прям. дод.* Покривати кого-, що-небудь шаром якоїсь жирної або густої маси. *І вийшли вони* [апостоли], *і проповідували, щоб каялися. І багато виганяли демонів, і оливою хворих багато намащували і вздоровляли* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Себастян мало не плакав, коли .. мусив намащувати черевики тютюновим розчином* (Т. Прохасько); *В кутку за кулісами гримуються: Тригубенко — якогось парубійка під діда, а поруч Мамай — сам себе, невідомо ще під кого: тільки обличчя намастив та загрунтував* (А. Головко); *Дістав* [Валерик] *у комірчині лижі, намастив їх мастилом, перевірив кріплення* (Ю. Збанацький); *Одягла* [володарка ферм] *розкішне модне пальто, хтось аж надто дбайливо намастив її щоки косметикою* (А. Хижняк); *Ніна Іванівна тицьнула Тетянці свою червону помаду і наказала намастити губи* (Люко Дашвар); // *що.* Мазати що-небудь чимсь їстівним (густим або жирним). *Набирає* [Данило] *прозорого тягучого меду, намащує скибку* (В. Ко-

заченко); *Покуштувала* [молодиця], *помацала пучками і тільки тоді заходилась намащувати цей здоровенний лист пісного тіста* (Ю. Логвин).

◊ **Ма́зати (масти́ти, нама́зувати** *і т. ін.)* / **нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти** *і т. ін.)* **[са́лом (сма́льцем)] п'я́ти** *(рідше* **п'я́тки)** *див.* **ма́зати.**

НАМА́ЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАМАСТИ́ТИСЯ,** ащу́ся, а́стишся, *док.* 1. Мастити себе чим-небудь жирним, густим і т. ін. *І послав Йоав до Текої, і взяв звідти мудру жінку, та й сказав до неї: — Удавай жалобу, і вберись у жалобні шати, і не намащуйся оливою* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Ніжився* [Агапіт] *в теплих купелях, пронизаних пахощами. Намащувався оливою по купанню* (П. Загребельний); [С а ш к о:] *Діду, комарі уже кусають. Треба дьогтем намаститись* (О. Корнійчук); *— Якоюсь бузиною намастився? — Не знаю. Бузиною чи синькою* (В. Шкляр); *Комахи липнули до рідини, грузли в ній. Час від часу ми зчищали їх разом із залишками солідолу, аби намаститися знову* (А. Кокотюха).

2. *розм.* Просякатися жиром. *Так мало масла, що й не намастилися млинці* (Сл. Б. Грінченка).

3. *тільки недок.* Пас. до **нама́щувати.** *Серед відомих красунь світу нова мода: все, що раніше вони полюбляли їсти й пити, тепер намащується на обличчя, тіло й волосся* (із журн.).

НАМЕ́Л, у, *ч.* Кількість намеленого борошна. *Низьким повторним помелом одержують пшеничне, житнє й обдирне борошно. Високі намели зерна технологічно є більш складними* (з навч. літ.).

НАМЕ́ЛЕНИЙ, НАМО́ЛОТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намоло́ти** 1. *Раніше, якщо треба було на паски змолоти, то їхали, звісно, до вітряка, бо кожен знав: борошно, вітром намелене, — найзапашніше...* (О. Гончар); *У Давній Греції намолотий перець використовували як грошовий еквівалент* (з газ.); // **наме́лено, намо́лото,** *безос. пред. Жнивам передували зажинки. Під жнива мусило бути намелено достатньо борошна, підготовано кабанця тощо* (із журн.); *Намолото перший мільйон тонн зерна нового врожаю* (з газ.).

НАМЕ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наме́лювати** 1. *Моделі кавоварок із маленьким бункером розраховано на намелювання однієї порції* (із журн.).

НАМЕ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАМОЛО́ТИ,** мелю́, ме́леш, *док., чого, що.* 1. Мелючи що-небудь, готувати в якійсь кількості. *З борошном у заможного селянина неабиякий клопіт. Не будеш же щотижня возити до млина, а з іншого боку й намелювати багато не можна — борошно зляжеться, зіб'ється в кетяги* (М. Циба); *Встигли наші люди і скосити, й зібрати, і зерна намолоти, а все ще було тепло, як влітку* (І. Муратов); // Подрібнюючи, розтираючи що-небудь, приготовляти яку-небудь страву. *— Я наказала запекти для нього голубів.., намолоти свіжого печінкового паштету — он він який блідий і безсилий* (С. Андрухович).

2. *тільки док., перен., розм.* Наговорити чогось зайвого, пустого, непотрібного. [Г а п к а:] *Що ти мені й слова не даєш вимовити?* [З а х а р к о:] *Багато вже й так намолола!* (М. Кропивницький); *— А коли не маєш, — з обуренням промовила женщина* [жінка], *— то не треба й брати її* [роль] *на себе. Хто тобі намолов, що це легенький флірт?* (М. Хвильовий); *— Ох я дурна баба! Намолола чортзначого! Не слухай мене, Лідусю* (Люко Дашвар); *Він хотів щось сказати, але намолов такої нісенітниці, що Тарас нічого не зрозумів* (М. Садовський, пер. з тв. М. Гоголя).

НАМЕНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док., кого, діал.* Назвати. *Син батькові не "тату", чи як інако, сказав, а менням наменив* (Номис); *Наменили батьки сина Олександром, тож тепер і переможцем йому бути!* (з газ.).

НАМЕНУ́ТИ, ну́, не́ш, *док., кого, що, діал.* Згадати. *Він розказав, де його хата стоїть, пойменував сусід своїх — не наменув тільки про Галю* (Марко Вовчок).

НАМЕНУ́ТИСЯ, ну́ся, не́шся, *док., діал.* Почати, спробувати. *— Мені слова промовити не вільно при батьку: тільки наменусь, усі моргають і кивають, що треба мені за язик вкуситися!* (Марко Вовчок).

НАМЕРЕ́ЖАНИЙ, НАМЕРЕ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намере́жати, намере́жити.** *На його довгі вуса напирав червоний, як перчина, ніс, а з щік вибивався жовтавий, намережаний прожилками рум'янець* (М. Стельмах); *Крутий льодовик весь намережений глибокими тріщинами, верхня його частина вкрита снігом* (із журн.); // **намере́жано,** *безос. пред. — Візьми, хлопче, ось цього листа, до ладу прочитай та й мені розкажи, що там намережано* (П. Запаренко); // *у знач. ім.* **намере́жане,** ного, *с.* Те саме, що намережали (у 1 знач.). *Намережане продавали на ярмарку цілий день* (із журн.); // *у знач. ім.* **намере́жане,** ного, *с., перен.* Те саме, що намережали (у 2 знач.). *Вчора прочитав власною рукою намережане й подумав: "Мо й справді напишу роман? Ото буде номер! У декого з наших терехівських обивателів жовч розіллється, слово честі"* (В. Дрозд).

НАМЕРЕ́ЖАТИ *див.* **намере́жувати.**

НАМЕРЕ́ЖЕНИЙ *див.* **намере́жаний.**

НАМЕРЕ́ЖИТИ *див.* **намере́жувати.**

НАМЕРЕ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМЕРЕ́ЖАТИ,** аю, аєш, **НАМЕРЕ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., чого, що і без дод.* 1. Мережачи (у 1, 2 знач.), виготовляти у великій кількості. *Шиття, вишивання — це моя мрія! Хотіла би щось таке намережувати, але поки ще не насмілююсь* (з газ.); *Христя за всю осінь з хати не виходила: сиділа та від нудьги вишивала сорочки. Намережила та нацяцькувала і собі, і Колісникові* (Панас Мирний); * Образно. *Засинаючи під очеретом, хапався нутряним зором за їх ниточки й снував павутину, наближену до тієї, яку намережив для мене мудрий дидаскал із Паланку* (М. Дочинець); // *заст.* Прикрашати різьбленням дерев'яні речі. *Майстри-різьбярі намережували дерев'яні цвинтарні та придорожні хрести, які ставили на роздоріжжях, перехрестях шляхів, коло церков і криниць* (із журн.).

2. *перен.* Писати барвисто, пишномовно. *Намережив би хтось статейок про М. Гужву* (В. Дрозд).

НА́МЕРЗ, у, *ч., розм.* Те саме, що **па́морозь** 1. *Він іде — увесь як біль білий: геть намерзом намерз* (Сл. Б. Грінченка); *Важким, з намерзом, уламком штовхнув* [я] *Ілька просто в груди* (Ю. Мушкетик); *І вже дідько був біля Йоськи Терена, .. уже повз по заметах через городи, уже котився з кручі і далі, по тертушкуватій, у намерзах, кризі* (В. Дрозд); *Лице вже взялося намерзом, очі були заплющені, на впалих віях біліло дві смужечки паморозі* (В. Шкляр); // Те саме, що **буру́лька.** *На оздоблених барвистою керамікою фасадах .. виноград поміж крижаними намерзами, немов справжній, зеленіє* (О. Гончар); *О скрипки тьмавий гуд — мов скапує*

живиця, зникають намерзи, і вже хмеліє гін дзвінкого дерева — і світ тобі святиться, і вплав іде вода — і небо до колін (В. Стус).

НАМЕРЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намерза́ти** 1. *Розмір бурульки збільшується внаслідок намерзання води* (з навч. літ.); *Найближчими днями можливі такі небезпечні погодні явища, як налипання мокрого снігу, намерзання криги на дротах і деревах, ожеледиця* (з газ.).

НАМЕРЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАМЕ́РЗНУТИ, НАМЕ́РЗТИ,** зну, знеш; *мин. ч.* наме́рз, ла, ло *і* наме́рзнув, нула, ло; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Замерзаючи, укривати поверхню чогонебудь або нагромаджуватися на чому-небудь (про лід, сніг і т. ін.). *Борода* [у Морозенка] *сплетена з довгих-предовгих вістряків, що намерзають у ясний день під стріхами* (Панас Мирний); *Під чобітьми скрипів сніг, з дерев і корчів сипався іній, на вусах мужчин намерзали бурульки* (Б. Лепкий); *На клапанах шапок намерзали бурульки* (Є. Пашковський); *Ось і будинок. Темні сходи, затоптані снігом, на дверях намерзла крига* (Ю. Яновський); * Образно. *Крижини, що на серці намерзали, Сльозами й зойками з грудей моїх Виходити крізь очі й рота стали* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте); *Я дивився на лошатко, що пробувало зіп'ястись на ніжки, й лід, що намерз мені на серце за сю зиму, почав кришитися й відпадати* (Г. Пагутяк); // Покриватися льодом. *Від ставу до двору намерзала горбата дорога, якою возили воду* (В. Кучер); *Шаліє вітер, рве, мете, намерзли шибки* (К. Гордієнко); *Дерева в січні стояли як скляні — багато гілок зламалося від льоду, що намерзнув на них* (з газ.).

2. *тільки док., розм., рідко.* Те саме, що **наме́рзнутися.** — *Най .. намерзне* [хлопець] *бодай, най знає, що то красти!* (І. Франко).

НАМЕ́РЗЛИЙ, а, е. 1. Дієпр. акт. до **наме́рзнути, наме́рзти** 1. *Він* [лось] *поворушив спідньою губою з намерзлими на ній льодяними бурульками* (В. Гжицький); *Арсен .. теплою долонею зігнав з брів і вій шорсткий намерзлий сніг* (В. Малик); *Намерзла на вуса бурулька льоду заважала Драпакові говорити* (Ю. Мушкетик); *Спорядження знайшли по критим кіркою намерзлого снігу з льодом* (Любко Дереш).

2. *у знач. прикм.* Покритий льодом. *Зимовий вечір .. Хатка заметена снігом. Намерзлі, манесенькі вікна ледве пропускають той світ* (М. Старицький); *Он уже й світ бовваніє надворі, білуваті смуги пробиваються крізь намерзлі шибки в хату* (Панас Мирний); *Стоять намерзлі дерева. Тремтить береза, віти клонячи* (Ю. Яновський); *Намерзле гілля тріщить на кущах* (Б. Антоненко-Давидович); *Данило, згадавши недавню бувальщину, мимоволі зупинився біля придорожньої верби, погладив рукою намерзлий стовбур* (М. Стельмах).

3. *у знач. прикм., розм.* Який намерзнувся, намерзся. *Намерзла та наморена, вона лягала на вогке ліжко .. і вставала, наче після якої хвороби* (Л. Яновська); *І що я йому на то скажу — намучений, голодний, намерзлий, хіба він зрозуміє, що діти також не можуть вічно в хаті сидіти?* (У. Самчук); *Холодний туман пробирається під одежу, судомить намерзле тіло* (В. Кучер).

НАМЕ́РЗНУТИ *див.* **намерза́ти.**

НАМЕ́РЗНУТИСЯ, НАМЕ́РЗТИСЯ, знуся, знешся; *мин. ч.* наме́рзся, ме́рзлася, лося *і* наме́рзнувся, ме́рзнулася, лося; *док., розм.* Сильно змерзнути, перев. перебуваючи довго на холоді, морозі і т. ін. *Намерзнусь, було, взимку, бо кожух такий, що волосина від волосини на палець* (Ганна Барвінок); *Для Гави, що намерзся в воді, .. була се таки дуже далека дорога* (І. Франко); *Івашко навіть вечеряти не схотів. Сказав, що дуже намерзся, виліз на піч і ліг на своє місце лицем до стінки* (В. Винниченко); *Видно, намерзся* [сторож], *сидячи при воротах* (В. Барка); — *Приліг би ти, синку, відпочив трохи, ще ж час є. То ж, певно, находився, то ж, видати, намерзся* (Ю. Збанацький); — *Незабаром буде зима, на днях обіцяють морози. Так що краще зразу запастись теплим, бо потім у полях намерзнетесь* (Ю. Покальчук).

НАМЕ́РЗТИ *див.* **намерза́ти.**

НАМЕ́РЗТИСЯ *див.* **наме́рзнутися.**

НАМЕРКА́ТИ, а́є, *недок.*, **НАМЕ́РКНУТИ,** не; *мин. ч.* наме́ркло *і* наме́ркнуло; *док., рідко.* 1. *безос.* Те саме, що **смерка́ти** 1. *Стало намеркати, Стукотить, грюкотить коло хати — То ж приїхали зовичку брати* (з народної пісні); *Тілько стало намеркати* (Сл. Б. Грінченка); *Дід і навсправжки став Горпининої хати не минати: як намеркне — так він і шкандиба* (Л. Яновська).

2. Заходити (про сонце). *Стало ж сонце намеркати, Стали сизокрилії орли налітати, На козацький на молодецький На чорний чуб наступати* (з думи).

НАМЕ́РКНУТИ *див.* **намерка́ти.**

НА́МЕРТВО, *присл., розм.* 1. Так, що наступає смерть; до смерті. — *Я стріляв* [у зайця] *так просто, щоб налохати, а він намертво* (Остап Вишня); *Коли пальці Отелло вже намертво схопили горло Дездемони, в двері постукали* (О. Ільченко); [О р е л:] *Моє крило б'є намертво* (О. Корнійчук); *Може, й доведеться упасти намертво стятим, та не захлинеться в їхній крові виправа* (Д. Міщенко).

2. *перен.* Так, що не можна роз'єднати; дуже міцно. *Десь внизу, між камінням, кінь намертво застряв копитом* (В. Близнець); *Кремінь намертво вріс у деревину* (А. Дімаров); *Візок їхав не тільки вперед, але й метлявся врізнобіч.., і як подивитися на нього довше, то створювалося враження, ніби оратай п'яний намертво і конячина його впита* (П. Загребельний); *Схарапуджені коні, прив'язані до тину, намертво позашморгували вузли на поводах* (В. Шкляр); *Ці пальці не знають милосердя, ці пальці звикли чіплятися намертво* (С. Андрухович).

НАМЕСТИ́ *див.* **наміта́ти.**

НАМЕ́Т[1], у, *ч.* 1. Тимчасове приміщення з напнутої на каркас тканини, шкіри, гілля і т. ін.; шатро (у 1 знач.). *Просторий гетьманський намет не вміщував усієї генеральної старшини* (Я. Качура); *На руїнах колишньої церкви стояли величезні брезентові намети, мов колосальні киргизькі юрти* (І. Багряний); *В сквері виднілися військові намети з червоними хрестами* (П. Панч); *Сам Кочубей виходить з намету, щоб стрінути монаха* (Г. Колісник); *Йди на схід сонця крізь поля неорані І дійдеш до кочів'я скіфів. В плетених наметах, на колесах вік живуть вони На вольній волі* (Борис Тен, пер. з тв. Есхіла); // Навіс із дерева або тканини. *До маленького ліжечка з серпанковим наметом присунула вона маленьке бюрко* (Дніпрова Чайка); — *Їх* [коней] *би можна поставить на ніч під намет коло стайні,* — *обізвався Антоша* (М. Коцюбинський); *На балконах під наметами сиділо магнатство* (М. Садовський, пер. з тв. М. Гоголя); // Навіс, що утворюється переплетінням гілля й листя дерев. *Десь угорі віяв вітрець, але внизу, під наметом з хвої,*

було тихо й задушливо (О. Донченко); *На пагоркові, під наметом дубового гілля, старий-престарий костьол* (Б. Антоненко-Давидович); *Схил поріс шипшиною, її довге і тонке пагіння, майже безлисте, зате з патерчаками голок, пронизувало листяний намет* (В. Дрозд); *Бук, граб чи липа мають потужне фітогенне поле: під їхнім наметом інші листяні породи рости не зможуть* (з наук. літ.); * У порівн. *Ідем лісом; нас ліс, Мов намет, осяга* (П. Грабовський).

2. Наметена вітром кучугура снігу; замет. *За садком видко було чиюсь хатину стареньку, снігові намети підходили їй аж попід віконечка* (Леся Українка); *Яскраво, по-дитячи* [по-дитячому] *радісно синіли довгі смуги лісів і білі намети снігу* (М. Івченко); *Волошин грузько сів на високий сніговий намет. — Передихнімо, — відсапнув* (М. Сиротюк); *Генію, кого ти любиш, того в снігових наметах ти укутаєш в тепло* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете); // *рідко.* Купа чого-небудь. *Між деревами, в наметах рудого листу, щось пахло непевне* (М. Коцюбинський).

(1) Наме́т не́ба <Небе́сний (блаки́тний) наме́т>, *поет.* — небо, небозвід. *Одного Єремію не брав сон. Він лежав горілиць і втопив очі в темно-синій намет неба* (І. Нечуй-Левицький); *Вітер стих, чистий свіжий сніг сріблом сяє під блакитним наметом* (М. Коцюбинський); *Під ясним, блакитним наметом .. в міцних скелистих берегах лежить, пеститься глибоке безмежне море* (С. Черкасенко); *Він побачив синій, рідко поцятькований зорями намет неба* (Ю. Мушкетик).

НАМЕ́Т², у, *ч.* Хода коня галопом. *Жеребець поволі осідає на задні ноги, робить стрибок і стелеться в наметі, збиваючи копитами хмару куряви* (Григорій Тютюнник); *Ансеїс пустив коня наметом* (В. Пащенко, пер. з фр. епосу "Пісня про Роланда").

НАМЕ́ТАНИЙ¹, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намета́ти¹** 1. *В'язанка сіна, що лежала перед моїми очима на возі, перемінилася в моїй уяві в купу хворосту та гілля, наметаного на таке місце в лісі, де забито і закопано чоловіка* (І. Франко); *Як ваблять зір — вечірня даль, Стоги наметані, високі!* (М. Шеремет).

2. *у знач. прикм., перен.* Досвідчений, добре натренований (про руки, очі і т. ін.). *Обстоюючи для перекладача певну свободу руху, розуміючи його, як поета-творця, а не літературного лише техніка з наметаним оком та добре вправленою рукою, я зовсім не хочу обнижати вимог, які до перекладача ставляться* (М. Зеров); *Жодна лісова пригода не уникне наметаного погляду патрульної вахти служби охорони й захисту лісу* (з газ.).

НАМЕ́ТАНИЙ², а, е. Дієпр. пас. до **намета́ти²**. *Великими стібками зробіть наметаний шов на відрізку, який ви залишили для вивертання* (з навч. літ.).

НАМЕТА́ТИ¹, наметаю, наметаєш *і* намечу́, наме́чеш, *док.* 1. *що, чого.* Накидати в одне місце в певній кількості чого-небудь. — *Ферапонте, зараз мені перекидати гній поза стайню! Наметав купу перед дверима* (М. Коцюбинський); *Наметав раз .. медвідь колоддя на зимівлю* (К. Гриневичева).

2. *кого, що.* Народити у певній кількості (про тварин). *А Львиця* [Левиця] *так Свині сказала: — Ти наметала Десяток поросят, а я одно — львеня* [левеня] (Л. Боровиковський); *Парад був грандіозний .. Все обліпили грона блакитних і жовтих кульок, наче якась велетенська риба наметала патріотичну ікру* (Л. Костенко).

НАМЕТА́ТИ² *див.* **наме́тувати.**

НАМЕ́ТЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намести́.** *З-під неї* [хвіртки] *з мокрим шелестом туго відсувається вбік наметена купа осіннього листя* (В. Винниченко); *Вона вправно вивернулася, схопила мене за комір і пхнула головою в сніг, наметений вітром під парканом* (Л. Смілянський); *На городах і царинах посиніли, осіли й розтопталися наметені за зиму кучугури* (С. Скляренко); *Ромко .. змів з одежі уцілілою рукою наметений сніг і спробував піднятися* (Любко Дереш); // **наме́тено,** *безос. пред. Він .. без шапки вийшов на балкон, де було наметено снігу по коліна* (М. Малиновська); *Вже давно наметено в лісі величезні замети* (В. Москалець).

НАМЕ́ТИК, а, *ч., розм.* Зменш.-пестл. до **наме́т¹** 1. *Засмучена Доброслава .. побігла до свого візка, нахилилась, ніби щось шукала під напнутим наметиком, а сама, впавши в подушку, плакала* (А. Хижняк); *Заведуть* [Володька з Єлькою] *наметик на дві персони і в лісі під зорями ночуватимуть* (О. Гончар); *Море .. наче сподівається, що знову побережжя вкриється білими наметиками, знову дітвора в легеньких, як метелики, панамках бовтатиметься у прибережних хвилях* (О. Сизоненко).

НАМЕТІ́ЛЬ, і, *ж., розм.* Те саме, що **заме́т.** *Роман оглянувся, зійшов на обочину дороги: на нього, вибиваючи поперед себе снігову наметіль, летіла пара добрих коней* (М. Стельмах); *Ішов* [Оксен] *з галявини, намагаючись ступати по своєму ж сліду, бо йому жаль було топтати оцю .. чисту снігову наметіль, що цнотливо біліла довкола ялинки* (А. Дімаров).

НАМЕ́ТНИЙ, а, е. Те саме, що **наме́товий.** *Пошир місце намету свого, а завіси наметні помешкань твоїх повитягай!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); // Який складається з наметів (у 1 знач.). *Вирішено відкрити ще одне наметне містечко для тих, хто приїздить до Бердянська без путівок* (з газ.).

НАМЕ́ТОВИЙ, а, е. Прикм. до **наме́т¹.** *Наметове місто, вибудуване раніш уявою Порфира Кульбаки, нарешті стало реальністю* (О. Гончар); *Увечері я пішов до нього, у студентський наметовий табір* (Л. Костенко); // *у знач. ім.* **наме́товий,** вого, *ч.* Той, хто доглядав за наметом, служив у наметі. *Він* [товмач] *ненавидів візиря. Той .. потішався над ним за кожної нагоди .. Й тим дав привід іншим — своїм і султановим слугам, усім його чашним, стремінним, наметовим .. — кепкувати з нього...* (Ю. Мушкетик); // Який формою нагадує намет. *На Слобожанщині в 1880-х роках, окрім цибулястих бань, у церквах використовували наметові конструкції* (з наук. літ.).

Наме́тове (полотня́не) місте́чко *див.* **місте́чко².**

НАМЕ́ТУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до наметування. *Наметувальні строчки розташовують близько від зрізів деталей. Їх використовують, наприклад, при наметуванні підбортів на борти* (з навч. літ.); // Признач. для наметування. *Наметувальна машина спеціально створена для підвищення продуктивності процесів наметування* (з наук.-техн. літ.).

НАМЕ́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наме́тувати** 1. *Усі кравчині край борта обметували косим наметуванням: це правильно, так написано в підручниках* (з газ.).

НАМЕ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАМЕТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* 1. Прошиваючи великими стібками, назнача-

ти лінію шва. *Майбутні кравці наметували пілочки на бортову прокладку* (з газ.).

2. Підготовляти що-небудь до примірювання. *Наметати фартух.*

НАМЕ́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **наме́тувати.** *Нитка контрастного кольору наметується по борту виробу* (із журн.); *Спідниця наметується.*

НАМЕТУШИ́ТИСЯ, шу́ся, ши́шся, *док., розм.* Багато, досхочу пометушитися. *Пройшов звичайний день. Люди наметушилися й полягали спати* (з газ.).

НАМИ́В, у, *ч.* 1. Дія за знач. **намива́ти, нами́ти** 3. *Укріпні роботи берега супроводжують намивом пляжів із використанням дрібнозернистого піску* (з наук. літ.); *На судноремонтних заводах ведуть розрахунки розмиву і намиву ґрунту в місцях спуску або піднімання суден* (з наук.-техн. літ.).

2. Частина берега, яку нанесла вода. *Палко доводив* [Сокол], *що після зливи слід, не відкладаючи, вивчити намиви, створені водоспадами* (В. Владко); *Усе інститутське містечко Бережок розмістилося на високому широкому піщаному намиві, що проліг уздовж лівого берега Десни й поріс лозами та вербами* (Ю. Мушкетик); *На піщаному намиві Дніпра будівельники зводять багатоповерхові житлові будинки* (з газ.).

НАМИ́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намива́ти** 2, 3. *Піщані острови на річці мало не щороку змінюють своє розташування, змиті льодами й намивані знову весняною водою* (із журн.); *Штучні намивані острови й півострови могли б замінити дорогі естакади в зонах шельфу, в яких ведуться нафтовидобувні роботи* (з газ.).

НАМИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намива́ти** і **намива́тися** 1. *Під час сніготанення або випадання злив відбувається намивання ґрунту* (з наук. літ.); *Там, де морські води відступали, відбулося намивання поверхневого шару піску* (з наук.-попул. літ.); *Почалось намивання котловану для шлюзу* (Л. Дмитерко); *Намивання земляного шару розпочали в районі Березняків у 1969 році* (з газ.); *Дід та його друг знищили свій інструмент для намивання золота* (з мемуарної літ.); *Намивання тіньових капіталів — це випуск у платіжний обіг фіктивних грошових коштів* (з навч. літ.).

НАМИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАМИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., чого, що.* 1. Мити що-небудь у якій-небудь кількості. — *Намий помідорів відра зо три. Будемо сік давити* (Люко Дашвар).

2. Наносити що-небудь течією води, хвилями. *Острови .. то намиває, то руйнує вода* (А. Кащенко); *Плюскоче хвилька тепла і жива, на камінці пісочок намива* (Л. Костенко); *Сьогодні Чорторий вже не такий. Частково сам винуватий — риє ж бо постійно, віками клекоче, вертить, то намиваючи перекати й мілини, то навпаки, виверчуючи ями та вирви* (В. Чемерис); *Волочити* [човен] *спробували з мілини. Та гай-гай, нічого не виходило, бо швидка течія вже встигла намити навколо пісок* (Ю. Логвин); * Образно. *Стишив голос лісник, придивляючись до її очей, біля яких нестатки вже намили перші зморшки* (М. Стельмах).

3. Створювати земляні споруди земснарядами. *Щоб роботу не змели весняні води річки, в стіну шпунтів їх узяли, намили перемички* (М. Шеремет); // Укладати ґрунт за допомогою водяного струменя земснаряда. *Незабаром почнуться випробування нового земснаряда, після цього він намиватиме ґрунт* (з газ.); *Земснаряди намили фундамент під новий житловий масив* (з наук.-техн. літ.).

4. Промиваючи водою, добувати що-небудь в якій-небудь кількості (перев. про золото). *З золотом нам зовсім не щастило. Ми не намивали його й на харчі* (Ю. Яновський); *Прикордонники знайшли двадцять кілограмів самородків та золотого піску, його намили японські хижаки-бандити* (О. Донченко); * Образно. *Лікарі постійно застерігають: якщо п'єте неякісну воду, то мимоволі намиваєте собі підступні недуги* (з газ.).

5. *перен., жарг.* Заробляти гроші. *Кілька мільярдів доларів намили корупціонери, використовуючи банківські ресурси* (з газ.).

НАМИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.* 1. Пас. до **намива́ти** 2. *Відпочивати на пляжах Азовського узбережжя стало небезпечним: з моря почав намиватися природний радіонуклід, який залишається на суші як чорний торієвий пісок* (з публіц. літ.).

2. Пас. до **намива́ти** 3. *Дамба намивалась земснарядами не один рік, роботи у верхів'ях яру ще й зараз ведуться* (О. Гончар); *У Саудівській Аравії намиваються острови у формі пальм, на яких будують комфортне житло та готелі* (із журн.).

3. *розм.* Вволю, досхочу митися. — *Годі намиватися. Кінчай, кажу, — донісся той самий грубий голос. Тільки зараз побачили конвоїра, що стояв на березі і наказував етапникам, які ще купалися, вилізати з води* (М. Сиротюк); *Федір Шаляпін із захопленням розповідав: "У яке б місто я не приїздив, йшов у баню й там без кінця мився, намивався, обливався"* (з газ.).

НАМИВНИ́Й, а́, е́. 1. Нанесений течією. *Намивний пісок отримують й обробляють з використанням гідромеханічних установок* (з навч. літ.).

2. Зробл. за допомогою намиву (у 1 знач.). — *Ви знаєте, станцію збудовано на намивному суглинку — пісок ущільнився й просів* (Ю. Мушкетик); *На намивній території почалося будівництво житлового масиву Троєщина — 3265 га за планом забудови* (В. Чемерис); *Санаторій-профілакторій споруджено на намивному півострові в Бузькому лимані* (із журн.).

НАМИ́КАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **нами́кати.** *Панотець напхав намиканою морквою повні кишені* (Л. Мартович).

НАМИ́КАТИ, нами́каю, нами́каєш *і* нами́чу, нами́чеш, *док., що, чого і без прям. дод.* 1. Начесати вовни для прядіння. *А кулик намиє, А чаєчка намиче, А сорока напряде, А кочубей витче* (дитяча лічилка).

2. *діал.* Висмикуючи, нарвати яку-небудь кількість чогось. *Як я, бувало, явору наламаю, Відтак барвінку дикого намичу* (з народної пісні); — *Ти б пішла в кукурудзу, Сандо, та й намикала бур'яну пацятам* (О. Кобилянська); *Вранці .. намикаєш коням трави, принесеш хмизу для ватри... Набіжить вечір — вкладешся між кіньми спати* (Р. Андріяшик).

НАМИ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *діал.* Багато помикатися. — *Я така рада, що нарешті ми до своїх дісталися! Намикались в дорозі чимало* (В. Чемерис).

НАМИ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нами́лити.** *Макс обережно ставить намилену пухку шапочку щітки на стіл, засуває руки в кишені і, одкинувшись на стілець, дивиться у вікно* (В. Винниченко); *Він тримав люстерко перед Рома-*

новою намиленою фізіономією (І. Багряний); *Вона підійшла до нього збоку і намиленим .. віхтем стала натирати спину* (Григорій Тютюнник); *Той, що з намиленим обличчям, витріщився на неї, забувши про воду, яку тримав у пригорщі* (Є. Доломан); *— Арканьте їх! Беріть живцем! — наказав Сафар-бей .. Над Анкою, Стояном і Драгомиром прошуміли тонкі довгі аркани з намиленими, щоб блискавично затягувалися, зашморгами* (В. Малик).

2. *у знач. прикм.* Який намилився. *На верхньому балконі водного каскаду ви побачите намилених хлопців та дівчат. Це для них нагода прийняти душ* (із журн.).

НАМИ́ЛИТИ *див.* **нами́лювати.**

НАМИ́ЛИТИСЯ *див.* **нами́люватися.**

НАМИЛУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* 1. *ким і без дод.* Досхочу помилуватися (у 2 знач.), поголубитися. *Намилувавшись собі, як є меж молодими парубком і дівкою, що хотять собі побратися, Семен Іванович посадив Галочку біля себе* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Улас намилувався Лукиною, натішився й покинув її, як зірвану квітку* (І. Нечуй-Левицький).

2. *часто із запереч.* н е, *ким, чим, рідше на кого — що, з кого — чого і без дод.* Досхочу помилуватися (у 3 знач.), полюбуватися ким-, чим-небудь. *Скільки сонця, праці, втіхи! Не надивишся, не наслухаєшся, не намилуєшся!* (К. Гордієнко); *Місто вліті — чудове. Я не намилуюся ним* (Б. Антоненко-Давидович); *Хмельницький .. глянув на Кривоноса захопленими очима. — Не намилуюсь я з тебе, пане полковнику!* (П. Панч); *Не надивлюсь, не намилуюсь, Як гай зимовий занімів* (І. Муратов); *Перш ніж їсти качку, на неї треба добре надивитись, треба натішитись, намилуватись, а потім уже їсти* (Є. Гуцало); *— Ти така гарна, Алісо, — захоплено мовила Маріка. — Ніяк не можу намилуватися тобою...* (О. Авраменко).

НАМИ́ЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нами́лювати.** *Намилюване обличчя.*

НАМИ́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нами́лювати** і **нами́люватися.** *Іван заніс руку, щоб розпочати намилювання другої щоки, як раптом почув шкрябання за дверима* (П. Загребельний); *Під час другого-третього намилювання голови, коли фарбуєте волосся, не завадить нанести підсилювач кольору* (із журн.).

НАМИ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАМИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., кого, що.* Натирати милом, змоченим у воді, або покривати мильною піною. *Макс із гидливою посмішкою ліниво вмочує щіточку в воду й намилює щоку* (В. Винниченко); *Марківна .. намилювала її м'яке волосся, аж поки мило не зайшло Каті в очі* (Б. Антоненко-Давидович); *Леся довго стояла біля умивальника, намилювала руки, споліскувала водою і знову намилювала* (А. Хижняк); *Марту супроводжували раби і невільники, вона була оточена служками, що намилювали її руки, плечі, живіт і стегна* (Ю. Іздрик); *Береговенко намилив свого пацієнта так, що в того лише поблискували задоволено прищурені очі та кінчик червоного кирпатого носа* (Ю. Збанацький); *Хірург змилком намилив руки, злив собі з глека воду* (Б. Харчук).

◊ **(1) Нами́лити ши́ю (го́лову, в'я́зи)** *кому і без дод.:* а) покарати кого-небудь за якусь провину. — *Обіцяю вам, що мій допис в десятках примірників буде розісланий по всіх газетах, і будьте певні, що до нього прислухаються, зроблять .. висновки і намилять вам шию* (Григорій Тютюнник); *Викличуть, шию намилять, а спробуєш характер показати, то й зовсім виженуть: доводь тоді, що ти не верблюд* (О. Гончар); *— Погано! — зітхнув Бракватіста. — Якщо дізнається генерал, тобі намилять шию* (Ю. Бедзик); б) виразивши незадоволення, добре вилаяти кого-небудь. *Піде* [дівчина] *до хати сама або й покличуть її, а там ще й голову намилять: чого сидиш, посидільнице?* (А. Свидницький); *Під впливом замирення та ще й прикручена трохи матір'ю, що добре їй намилила голову за її вчорашню поведінку, Талочка поїхала з Чайкою* (Д. Бузько); в) побити кого-небудь за щось (перев. з погрозою). [Ш к л я н к а *(до Тихона):*] *Ти чого сюди приперся? От же я тобі сьогодня* [сьогодні] *таки шию намилю!* (М. Кропивницький); *— Ну-ну, не займай, а то намилимо в'язи! — Це слобідські свого захищають* (А. Шиян); *— Держись, захиснику ляхів. Поспішімо до пана Гонти, поки тобі тут шию не намилили* (Г. Колісник).

НАМИ́ЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАМИ́ЛИТИСЯ,** и́люся, и́лишся, *док.* 1. Натиратися милом, змоченим у воді, або покривати себе мильною піною. *Він довго намилюється, обличчя в нього, вуха і шия в білій піні* (О. Донченко); *Ще раз прийняла* [Варвара] *душ. Старанно намилювалась, обливалася холодною водою, зойкала* (В. Яворівський); *Роздягаємося догола, намилюємось оцупком прального мила, до болю натираємо шкіру гумкою, виколупуючи з пор тіла радіацію* (А. Михайленко); *Достав з шкатулки бритву, намиливсь, черк... так мої вуси, неначе скошена трава, і впали на рушник* (О. Стороженко).

2. *тільки недок.* Пас. до **нами́лювати.** *Шампунь наливається не безпосередньо на голову, а спочатку на долоні, а потім вже долонями намилюється волосся* (із журн.).

3. *фам.* Намірятися робити що-небудь. *Коли общага* [гуртожиток] *поволі засинає, я намилююся до Даші. Заходжу, але сусідки кажуть, що вона вийшла* (А. Дністровий); *Він* [Макуха] *намилився в Америку, нібито в діаспору, а куди насправді — дізнайся...* (Г. Тарасюк); *Завтра останній день праці — потім шукай нас... Я, наприклад, до Польщі намилився...* (І. Роздобудько).

НАМИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАМ'Я́ТИ,** мну́, мне́ш, *док.* 1. *чого, що.* Розминаючи, готувати яку-небудь кількість чогось. *Сидів* [Артем] *зосереджений, прислухаючись до шереху в хаті біля припічка, де саме батько наминав тютюну* (А. Головко); [С т а р о с т а:] *Не хапайся. Він надвечір табаку мне, то поки намне — поспієм...* (І. Карпенко-Карий); *— Для корови нарви трави в лузі. Курям намни кукурудзи, каченятам змішай сир з вареною картоплею* (О. Коломієць); *Нам'яти б відро-друге зерна, насушити бодай на лежанці, намолотити на ручному млині і вже завтра нагодувати косарів хлібом нового врожаю* (М. Циба).

2. *що.* Натискаючи, натираючи чим-небудь, викликати біль, робити рану і т. ін. *Повід вуздечки підтягається так, щоб кінь міг опускати голову тільки до зап'ястка, але не нижче, інакше сідло може зсуватися і наминати спину* (з наук. літ.).

3. *тільки док., кого, розм.* Побити кого-небудь. *— Там один в нас... Дорка Сосновський... — Віце-губернаторський син? — Ми його добре сьогодні нам'яли* (М. Коцюбинський); *— Завтра підемо в село на вибір, та ми тих богачиків трохи намнемо* (В. Стефаник).

4. *тільки недок., що, чого і без прям. дод., розм.* З апетитом їсти. *Савка ухопив шматок хліба і, сопучи, почав наминати його* (В. Винниченко); *— Справді, тут що не хата,*

то окрема індивідуальність, — говорив він, наминаючи пирога (О. Гончар); — *Він куркуль, коли брав нового батрака, то .. спостерігав: як тільки добре наминав — залишав, а того, що не вмів швидко їсти, відразу спроваджував* (П. Інгульський); — *Коли треба чорта, то й іди собі к чорту! — відказав Пацюк, навіть не зводячи на нього очей та наминаючи далі свої галушки* (М. Рильський, пер. з тв. М. Гоголя).

◊ **За оби́дві щоки́ умина́ти (намина́ти, уплíта́ти** *і т. ін.)* *див.* **умина́ти**[1]**; (1) Намина́ти / нам'я́ти (насади́ти) бо́ки** *кому:* а) бити, карати кого-небудь за щось. — *Мабуть, така вже доля філософів, бо й Сократова жінка не раз наминала йому боки* (І. Нечуй-Левицький); *Кулачки заведуть, граючись, і насадять боки Василеві* (Панас Мирний); — *Чекай! Я Вікторові розкажу, як ти воркуєш отут біля дівчини. Він тобі намне боки* (П. Автомонов); б) завдати поразки кому-небудь, перемагати ворога в бою, на війні. — *Старієте, Антоне Андрійовичу, — зауважила Уляна Григорівна. — Нічого не вдієш, матінко; вважай, за половину шостого десятка перевалило. Але ми ще повоюємо, матінко. Ще намнемо туркові боки* (С. Добровольський); **(2) Намина́ти (накру́чувати, ску́бти** *і т. ін.)* **/ нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти** *і т. ін.)* **па́рші (ву́ха, ши́ю** *і т. ін.)* *кому, грубо* — бити, карати кого-небудь. *У них хто хитрий, то і старший, І знай всім наминає парші, Чуприну всякому скубе* (І. Котляревський); *Демонстранти змішались і тікали. Їх наздоганяли, накладали в потилицю, накручували вуха* (Ю. Смолич); *Оце було зачеплю її* [сестру] *або штовхну.,. то вона зараз біжить до матері жаліться: а мати мені зараз тиць кислицю в зуби: було добре .. наскубе вуха* (І. Нечуй-Левицький); [П о л і н а К а р п і в н а:] *От коли твій Льонька ще раз покаже сюди свій товстий ніс.., я йому намну вуха, будь певна* (І. Кочерга); — *Намну я тобі шию, коли зустрінемося* (Ю. Яновський); — *Треба накрутити мені вуха за те, що ви досі не в ліжку* (Ю. Шовкопляс); **(3) Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну)** *кому і без дод.:* а) бити, карати (перев. тягаючи за волосся) кого-небудь за провину. *Вже не раз доводилося йому, йдучи з роботи, рятувати Павлика й скубти за чуба напасників* (С. Черкасенко); *За Катерину та й нам'яли чуприну* (прислів'я); *Паллант, любесенький хлопчина, Скріпивсь, стоїть, як твердий дуб, І жде, яка то зла личина Йому нам'яти хоче чуб* (І. Котляревський); *Дивлюсь — до мене суне Гася... Ну, чуба, думаю, намне!.. І відкіля вона взялася? Неначе стерегла мене* (Л. Глібов); — *А скоро вже біда прийшла. То обороннику од нас бува ще й лихо: Всі лихословити почнуть, І якщо чуба не намнуть, То ще й тихо!* (М. Старицький); *Микита ледве стримував себе, щоб не бурчати. Кілька разів таки підіймав бучу, погрожував спіймати Сапуна і наскубти чуприну* (І. Рябокляч); б) дуже лаяти, критикувати кого-небудь за яку-небудь провину, невиконання чогось і т. ін. — *То вам ніколи, то вас .. немає... То, — з неприхованою іронією додав він, — хтось інший чуба намне і вже не хочеться за другою порцією ходити* (С. Журахович).

НАМИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., розм.* Затримуватися, возячись із чим-небудь. — *Іване! — Га? — Та рушай! Що ти там наминаєшся?! — Та шину ось ув'язую* (А. Головко); *Мокеїч уже зібрався йти і чекав тільки Нестора, а Нестір усе ще наминався* (О. Гончар).

НАМИНА́ЧКА, и, *ж., розм.* 1. Те саме, що **бі́йка** 1, 2. *Наминачка між п'ятикласниками завершилася внічию* (з газ.).

2. Те саме, що **прочуха́н** 2. *Алла прибігла на роботу раненько, бо боялась дістати від директора доброї наминачки* (із журн.).

◊ **Да́ти намина́чки** *див.* **дава́ти.**

НА́МИСЕЛ, слу, *ч., діал.* 1. Роздум, роздумування. *Він попросив Мендля дати йому пару день* [днів] *до намислу* (І. Франко); — *Ти, — сказала Рахіра по хвилині бистрого намислу, — як довго він ще там буде?* (О. Кобилянська).

2. Замисел (у 1 знач.). *Дід поспішає .. переписати своє добро внукам, минаючи невістку, але, наївна душа, не в силі укрити свого намислу перед приставленими до нього лісовими сторожами* (М. Зеров).

○ **(1) Без на́мислу,** *у знач. присл.* — не роздумуючи. *Без намислу пішов він.., щоб допомогти братові* (І. Франко); [Л ю ц і й *(поспішно, без намислу):*] *Ти казав про Теофіла що-небудь Крусті?* (Леся Українка); *Не розкидай без намислу по світі Думки, як скарби, повні дивини* (Д. Павличко); *Ганнуся .. мчала без намислу до панотця, мов оглашенна* (О. Забужко); **(2) З на́мислу,** *у знач. присл.* — навмисне, свідомо. *Гортаючи сторінки його* [І. Нечуя-Левицького] *повістей та оповіданнів* [оповідань], *ви стрінете повний букет образів і порівняннів* [порівнянь], *згаданих у цитованій .. статті. Це стало йому немов естетичним каноном, рецептом на писання, на стиль. І .. це зроблено свідомо, з намислу, з певного виміркування* (С. Єфремов).

НАМИ́СЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нами́слити.** *У храмі мечі заблищали.., щоб там довершити намислений злочин* (М. Зеров, пер. з тв. Овідія); *Потім пізніше стала вона догадуватись, що не випадкове, а заздалегідь намислене ними було це вгощання* (О. Гончар); *Вони пішли з дружиною до церкви й ревно помолилися за успіх намисленого діла* (Валерій Шевчук); // **нами́слено,** *безос. пред.* — *Добре намислено, — каже старий доменщик, — кошти зберемо у народу* (Ю. Яновський); // *у знач. ім.* **нами́слене,** ного, *с.* Що-небудь надумане, вирішене. *Він був за ступінь від намисленого: прийти, замкнути двері зсередини, скрученим .. журналом заткнути пельку старої розпузатілої ропухи* (Є. Пашковський).

НАМИ́СЛИТИ *див.* **нами́слювати.**

НАМИ́СЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАМИ́СЛИТИ,** лю, лиш, *док., що, з інфін., зі спол.* щ о, *розм.* Те саме, що **наду́мувати** 1–3. *Художник тупцював біля своєї картини, .. часом примружувався, пильно придивлявся до якогось штриха, щось намислював собі, морщив лоба, відступав назад* (Ю. Бедзик); — *Схаменися! — скрикнула Галя. — Що ти намислив? Ти ж себе занапастиш!* (А. Кащенко); *У Василька було своє на думці. Він уже собі намислив, що мусить найти Юру* (А. Турчинська); — *Дивні у вас фантазії, — сказав Тарас похмуро. Проте нараз отямився і посміхнувся: — Дякую за генеральський високий чин. Це ж треба таке намислити!..* (Василь Шевчук).

НАМИ́СНИК, а, *ч., діал.* Полиця для посуду; мисник. *Дарці стелять на лаві під намисником* (Ірина Вільде); *У господарських ямах Бревенецького поселення X–XIII ст. знайдено фрагменти кераміки, намисники, фрагмент скляного браслета тощо* (з наук. літ.); *У намиснику як компоненті інтер'єру селянського житла здавна використовували різьблення та профільне вирізування* (з наук.-попул. літ.).

НАМИ́СТЕЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **нами́сто.** *А жіночка Мов цього й не знає, У доброму намистечку В садочку гуляє* (Т. Шевченко); *Славна донця. Я їй за те з війни гостинця привезу: намистечка й дуката* (Б. Лепкий); *Предслава схоплюється, стискує руками шию — рветься й розсипається на підлозі зелене намистечко з Тмутаракані — дарунок її батька* (С. Скляренко); * Образно. *Птиця славна, Живе собі, як панна, Гуляє у садку, нічого не псує, По гілочках намистечко кує* (Є. Гребінка).

НАМИСТИ́НА, и, *ж.* Одне зерно намиста. *Всі дівчата кинулись збирати розсипані намистини* (І. Нечуй-Левицький); *Перед ним був низенький столик, заставлений .. мисочками з різнобарвними скляними круглими й довгастими намистинами й тонесенькими срібними та мосяжними дротиками* (Н. Королева); *Хлопчик .. подивився на те, що в нього лишилось на долоні. А це виявилась велика намистина, як яєчко кругла, рівненька* (Ю. Логвин); * Образно. *Ось повисає на стелі туга намистина, круглішає, наливається .. І раптом — лусь! .. То була крапля* (В. Близнець); * У порівн. *Сльози перлинисті, як ті намистини,.. котилися по її змарнілому обличчю* (В. Речмедін); *Чи ти задумувавсь, відкіль оті у нашій мові злитки золоті? Як намистини, диво калинове — частини мови!* (Д. Білоус); *На плоту й воротях виснула дітлашня — самі смушеві клобуки та намистинами очі* (І. Білик).

НАМИСТИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **намисти́на.** *Веселка промінилася, сліпила очі. Нарешті він її дістав! Дістав, торкнув, але... Веселка згасла. То була маленька стеклярусова намистинка, але звідки йому було те знати* (І. Багряний); *Кептарик на ньому такий чудовий! Багато намистинок жовтих, білих, синіх, нашивки з різних клаптиків хутра* (Т. Масенко); * Образно. *Вона* [миша] *понюхала повітря, блиснули на мить дві намистинки її оченят, і звірючка сховалась* (О. Донченко); * У порівн. *Дідько .. перебирав у пам'яті яскраві, відчуті ним миті дня, як бурштинові намистинки* (В. Дрозд).

НАМИ́СТО, а, *с.* Прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців і т. ін., яку жінки носять на шиї. *Гарні щічки твої поміж шнурами перел, а шийка твоя між разками намиста!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *На стіні рясно карток — дівчата у вишиваних сорочках, у намисті, парубки в шапках і киреях* (І. Багряний); *Жінкам бажалося оксамитів та шовків заморських, намиста бурштинового або коралового, вишиванок бісерних, стрічок мерехтливих* (О. Бердник); * Образно. *На вулицях блідне огнів намисто, і ранок злітає, як спів, на місто* (В. Сосюра); * У порівн. *Роси чисті На топольках, як намисто, Самоцвітами горять* (І. Вирган).

(1) До́бре нами́сто, *заст.* — дороге коралове намисто. *Ой надіну я сережки І добре намисто* (Т. Шевченко); *По всій Україні справжні коралі ще й тепер під назвою "доброго намиста" вважаються великою цінністю* (О. Воропай); *У неї було добре намисто на грудях, а з голови спускалося на спину кілька стрічок* (Валерій Шевчук); *Жінка здорова, плечиста.., голос — як з труби, а на голові — червона хустина, на могутній шиї — кільканадцять разків доброго намиста* (П. Запаренко); **(2) Товсте́ нами́сто,** *заст.* — коралі з великими в поперечному перерізі намистинами. — *Йди, дочко, та причепурись! — сказала мати. — Надінь товсте намисто та квітки на голову* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Хри́стя в нами́сті,** *ірон.* — неохайно, без смаку вдягнена дівчина або жінка. — *Ви тільки подивіться на неї! Справжня Христя в намисті* (Сл. Ужченків).

НАМИ́СТОВИЙ, а, е. Схожий за формою на намисто. *Між зовнішнім кантом і намистовим півколом десятигривневої монети 2002 року написано "Іван Сірко", внизу — дата смерті (1680)* (із журн.).

НАМИ́ТИ *див.* **намива́ти.**

НАМИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нами́ти.** *Жодне дитяче свято не обходиться без фруктів. Та лежать вони, намиті і рум'яні, на блюді цілий вечір* (із журн.); *Під ногами був намитий течією твердий пісок, тому йти було легко* (В. Малик); *Вони зустрілися на жовтій, намитій водою, піщаній косі* (Валерій Шевчук); *У пониженнях рельєфу з намитими ґрунтами степи змінюються справжніми луками* (з навч. літ.); *Як пружна гума, вгинається намитий земснарядами пісок* (С. Журахович); * У порівн. *Пісок тут був зернистий і чистий, як свіжо намите золото* (В. Терещук); // **нами́то,** *безос. пред. Довкола неї* [лайби] *намито піску, — працював, видно, спеціально для цього земснаряд* (О. Гончар); *Надвечір було намито чимало золотого піску* (Ю. Яновський).

НАМІБІ́ЄЦЬ *див.* **намібі́йці.**

НАМІБІ́ЙКА *див.* **намібі́йці.**

НАМІБІ́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **намібі́йці** і Намібія. *Він уже не був самим собою, а був південнокорейськими студентами, яких .. диктатор давить американським газом, .. він був намібійськими партизанами, яких розстрілюють .. вертольоти* (П. Загребельний); *Вибір м'яса в намібійських ресторанах вражає: вам запропонують стейк із зебри, величезну свинячу ніжку й навіть шашлик зі страуса, крокодила чи антилопи* (із журн.).

НАМІБІ́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **намібі́єць,** і́йця, *ч.;* **намібі́йка,** и, *ж.).* Населення Намібії. *Намібієць, колишній чемпіон світу з боксу, вдало дебютував у першій важкій вазі* (із журн.); *Намібійці в останні десятиліття відреставрували деякі будівлі, намагаючись підтримувати містомузей Колманскоп у доброму стані* (з газ.).

НАМІЗКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, розм., рідко.* Мізкуючи, додуматися до чого-небудь. — *Та сідай, хитруне, кажи, чого завернув до старого? Ти ж запросто не заїхав? Що там намізкував своєю головою?* (М. Стельмах).

НАМІ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАМІНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док., чого, що.* Обмінюючи, діставати, одержувати яку-небудь кількість чогось. *Батько спеціально для хрещеників намінював високий глечик дрібних грошей, купляв цукерок* (з мемуарної літ.); *Жінка в одну душу — забирай усе на воза, їдь куди знаєш, може, хліба наміняєш* (В. Підмогильний); *За плечима* [незнайомого] *теліпався клунок, очевидно, йому пощастило наміняти десь муки* (Я. Качура); *В роздумі пожував* [дідок] *порожньо, не розкриваючи рота. — От що: борошна багато не наміняєте; достанеться торбина, одберуть на станції. Зерна теж дадуть мало — з сім'єю, як ваша, довго не продержитесь* (В. Барка); *Ми інтелігентно наміняли у касі п'ятаків, кинули і пройшли...* (В. Нестайко).

НАМІ́НЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наміня́ти.** *Застави обминали, а де зробити це не вдалося, — показували довідку: ніби повертаються до Харкова з наміняними продуктами* (Я. Гримайло); *Коло напільного вікна стоїть пишне ліжко, застелене дорогими, ненаськими ковдрами, наміняними*

в голод двадцять першого року (М. Стельмах); *Двоє* [міліціонерів] .. *перемацували на возах наміняні ягоди, борошно, всякий скарб* (Є. Пашковський).

НАМІНЯ́ТИ *див.* **намінювати.**

НА́МІР, у, *ч.* Задум, бажання зробити що-небудь. *Своїх намірів він не сповіряв дома нікому* (Панас Мирний); *Чужі хлопці .. зовсім не виказували наміру захищати, а навпаки — стоячи купкою посеред вулиці, вони злобно реготалися з бідолашних молодиць, що бігли з манатками ховатися* (І. Багряний); *Мирон Данилович зрікся наміру — переходити до земляка, і притих, боячися нової недолі* (В. Барка); *Антон .. вперто здійснював свій намір добратися до міста* (С. Чорнобривець); *Четвертого дня дід вирушив до Криту, маючи намір побувати в порту* (О. Бердник).

(1) Благи́й на́мір — добрий, найкращий намір. *Ми позбавили самих себе тих засобів, якими могли здійснити свої благі наміри* (В. Винниченко); — *Спасибі, пане приставе, за благий намір дати мені гарну атестацію* (В. Канівець).

НАМІ́РЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Наперед продуманий, намічений, навмисний. — *Ти собі того у голову не бери, а роби намірене діло* (А. Чайковський); — *Скажи йому* [Калокирові], *що .. нема на світі небезпеки, яка здержала б мене від наміреного та вирішеного походу* (Юліан Опільський); // *у знач. ім.* **намірене,** ного, *с.* Щось наперед продумане, намічене. — *Елементи свідомого й несвідомого, наміреного й ненаміреного мішаються в ній* [історії] (І. Франко).

2. *перев. з інфін.* Який намірився, має бажання, намір зробити, здійснити що-небудь. *Завжди особи без золотини співчуття намірені рятувати людство скопом, тим самим утверджуючи свою вищість і право на владу* (Є. Пашковський).

НАМІ́РЕННЯ, я, *с.*, *заст.* Те саме, що **на́мір.** *І за такі його наміреня ви мусите на нього жалобу мировому посреднику* [посереднику] *подати* (М. Старицький); *І що ж перепиняло йому зреалізувати плани, в діло ввести наміреня* (І. Франко).

НАМІ́РЕНО, *розм.* Присл. до **намірений.** *Сойка ..* [мав] *витонченість мрійника й людини, що багато перетерпіла, з смішною й намірено нахабною, мляво солодкою й одночасно невдало брутальною поведінкою* (Б.-І. Антонич); *Чирва тут, у лікарні, намірено зводить рахунки з життям* (А. Кокотюха).

НАМІ́РИТИСЯ *див.* **наміря́тися.**

НАМІРКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док.*, *що*, *розм.* Те саме, що **наду́мати** 1, 2. *Нині Вельямінова немає — подався до північної столиці з наклепами, підказками цареві — видивився багато, наміркував підступів також* (Ю. Мушкетик); *Питання було не лише в тому, де взяти гроші, а й як ними розпорядитися, коли майже всі рахунки судами заблоковані. Тож для початку наміркували, що суди потрібно виграти* (з газ.).

НАМІРКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.*, *розм.* Те саме, що **наду́матися.** *Чи наміркуюсь встать, чи сісти, чи лягти, Вже ти й попередив, вже й думку знаєш ти* (П. Гулак-Артемовський).

НАМІ́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намірювати.** *Намірювання землі.*

НАМІ́РЮВАТИ, юю, юєш, **НАМІРЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **НАМІ́РЯТИ,** яю, яєш, *док.*, *що*, *чого і без дод.* Відмірювати яку-небудь кількість чогось. *Метровим ціпком намірював я здорові ворини, що лежали по підліску, і стягував на своє дворище* (М. Дочинець); *Тимофій уміло починає витесувати .. ніжки і поперечку для кроковки, якою завтра буде наміряти землю* (М. Стельмах); *Ото ж цілісіньке літо міряли вони землі .. На осінь обміряли, взявся наш землемір списувати, скільки він наміряв* (О. Кониський); — *Засіяла лани свої? Багато тобі наміряли?* (М. Коцюбинський); *Шинкарка Параска, висока, гарна молодиця, одіта в святкове серед будня, наміряла хлопцеві горілки і почала розпитувати, нащо горілка* (С. Васильченко).

НАМІ́РЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намі́ряти.** *Наміряні величини вказані в таблицях, а потім оброблені графічно* (з навч. літ.); *Сотні тисяч гектарів унікальних лісів по всій Україні наміряні й уже надані в так зване тимчасове довготермінове користування* (із журн.); // **наміряно,** *безос. пред. Антось міг правити з "індусів" спілку, бо їм на горбах наміряно з його поля* (Б. Харчук); *Про роки я боявся навіть думати .. "Скільки наміряно тобі, стільки понесеш .. Бо хіба ти не колосок терпіння з великого людського поля смирення? Хіба ти не онук свого діда?"* (М. Дочинець).

НАМІРЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наміря́ти, намі́ряти.** *Наміряння ділянки.*

НАМІ́РЯТИ *див.* **намі́рювати.**

НАМІРЯ́ТИ *див.* **намі́рювати.**

НАМІРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **НАМІ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* 1. *з інфін.* Мати намір робити що-небудь. *А тепер уже, он бачиш, Доходить до чого, Що я стратить наміряюсь Максима святого* (Т. Шевченко); *Він, не панькаючись з нами, як учителька, міг і потиличника дати, а до того ж завжди намірявся зірвати з голови провинного шапку* (Б. Антоненко-Давидович); *Я зі самого ранку шукав його, я намірявся знайти його, тому і знайшов* (Любко Дереш); *Щось мені здається, що він ніби намірився сватати мою дочку* (І. Нечуй-Левицький); *Мар'ян .. намірився як-небудь відкараскатися від надокучливого свата* (С. Чорнобривець).

2. *на кого — що*, *в кого — що і без дод.* Націлюватися в кого-, що-небудь, замахуватися на когось, щось. *Левіт береться за камінь і наміряється в пророка самарійського* (Леся Українка); *Дід Опанасій ні з того ні з сього почне наміратись на хлопця палицею, і той ладний вже плакати* (М. Івченко); *У шинелях зелених кати. Наміряються із автомата* (В. Сосюра); *Уже намірився* [стрілець], *вже курок відвів, щоби вбити Селезня* (І. Франко); *Побачивши, як бугай на мого хлопця рогами намірився, кинув я все та й лізу прожогом із даху* (І. Муратов).

НАМІСИ́ТИ *див.* **намі́шувати**[1].

НАМІСИ́ТИСЯ, ішу́ся, і́сишся, *док.*, *розм.* Багато або довго помісити що-небудь. *Кому ж хочеться все життя місити багнюку — намісилися вже!* (з газ.).

НАМІ́СНИЙ, а, е. На якому зображено святого, особливо шанованого в певній місцевості, або церковне свято, на честь якого зведено храм. *Глянув він* [Кайдаш] *на намісні образи, і вони співають, а разом з ними співають усі образи в церкві...* (І. Нечуй-Левицький); *Іконостас монастиря Великий Скит у Маняві є зразком класичного компонування українського іконостасу XVII ст.: він має п'ять ярусів — цокольний, намісний, празниковий, апостольський та пророчий* (з наук.-попул. літ.).

НАМІ́СНИК, а, *ч.* 1. Службова особа, яка від імені глави держави здійснює державну владу на якійсь території. *А в*

Соломона було дванадцять намісників над усім Ізраїлем, і вони годували царя та дім його (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Намісником у Варшаві тоді був Паскевич. Відомо, він дуже любив українців і знав декого з поступових людей* (Ганна Барвінок); *Я належу людству як художник і йому я служу, а не кон'юнктурним намісникам України моєї* (О. Довженко); *Усі, сміючись, навперебій розповіли Іванові, як намісник краю наказав зібрати по Галичині всі примірники його першої збірочки віршів* (П. Колесник).

2. Помічник настоятеля монастиря або довірена особа митрополита. *В неї в кишені вітер свище, і вона таки зараз піде циганити .. до багатеньких намісників по монастирях* (І. Нечуй-Левицький); *Радивиловський як лаврський намісник був у близьких стосунках із архімандритом Інокентієм Гізелем* (з наук. літ.); *У середовищі Києво-Печерської лаври з ініціативи Петра Могили та печерського намісника Ігнатія Старушича 1640 р. виникла ідея впровадження шкільної освіти за прикладом Києва* (з наук.-попул. літ.).

3. *заст.* Заступник кого-небудь. [Є п и с к о п:] *Поручаю, брате, тобі сю душу. Ти ж бо в сій громаді зостанешся намісником моїм* (Леся Українка); — *Як гетьманський намісник на час, коли його нема, я можу на місці над вами суд зробити і зроблю його* (Б. Лепкий); *Він вказав: — Отут партизани убили гауляйтера, намісника Коха* (Г. Колісник); // *рідко.* Спадкоємець, наступник. *Бог зглянувся на Ферідуна, зробив його знову зрячим, і цар побачив свого внука, свого майбутнього намісника* (А. Кримський).

НАМІСНИКУВА́ТИ, ́ую, у́єш, *недок., розм.* Бути намісником, виконувати обов'язки намісника. *Аппій Клавдій, хоч як довго намісникував він, А в Евбої тій скелястій досі не бував він* (І. Франко).

НАМІ́СНИЦТВО, а, *с., іст.* 1. Адміністративний орган правління, очолюваний намісником (у 1 знач.). *Течія верховодної ієрархії .. обома вухами прислухується до того, що робиться в Відні і що говорять у намісництві* (І. Франко); *На Губернаторських валах — ні душі. Лише біля намісництва стояло кілька фіакрів* (Є. Куртяк).

2. Територіальна одиниця, якою керував намісник (у 1 знач.). *А коли прибув Фест до свого намісництва, то він по трьох днях відійшов із Кесарії до Єрусалиму* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Височайшим* [найвищим] *указом справу цю було доручено вести правителеві Катеринославського намісництва генерал-майору Каховському* (О. Гончар); *Завдяки Топографічному комітетові та Академії наук було проведено низку описів українських губерній і намісництв* (з наук. літ.); *1781 року Катерина II скасувала полковий поділ, як і козацтво: Україну поділили на три намісництва — Новгород-Сіверське, Київське та Чернігівське* (з навч. літ.).

3. Діяльність намісника. *Сулейман оволодів високим умінням лучника в час свого намісництва в Криму, куди, ще малим, відсилав його дід султан Баязид* (П. Загребельний); *Ішлося про часи не такі вже й давні, коли південно-західний край був під намісництвом государевого брата Костянтина Павловича, людини неймовірно запальної і дратівливої* (Валерій Шевчук); *Даремно Володимир спокушав Антонія хоромами і посадою духівника, даремно пропонував митрополичий сан або намісництво в котромусь з київських монастирів* (Г. Тарасюк).

НАМІ́СНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **намісник.** *Федір Стрипський, ще їдучи з Ужгорода, встиг скласти в голові план "реформ", як він сам назвав заходи, пов'язані з намісницьким його чином* (С. Скляренко); *Під ранок гучна асамблея у пишному намісницькому палаці міста .. дійшла свого апогею* (Д. Білий); *Вже ті стражники щезли за рогом — Тільки натовпу гук від намісницьких лине палат* (О. Забужко).

НАМІ́СНИЦЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **намісник** 1. *1 грудня 1640 року сорок заколотників захопили королівський палац у Лісабоні, змусили намісницю Португалії Маргариту зректися посади* (із журн.).

2. *заст.* Жін. до **намісник** 3. *Тітка, пішовши на небеса, .. залишила своєю намісницею на землі економку Фріду* (Г. Пагутяк).

НАМІСТИ́ТИ, іщу́, і́стиш, *док., кого, що, діал.* Помістити (у 1, 2 знач.). — *А не знати, кумо, — кажуть мої провідники, — де би тут його* [злодія] *намістити?* (І. Франко); — *Йдіть, пане, до церкви помоліться, а тоді придумаєм, де вас намістити* (Г. Пагутяк); *Чоловік зв'язав із сурової нитки петельку й намістив на підвіконні, підсипав у неї сухих комах* (М. Дочинець).

НАМІСТИ́ТИСЯ, іщу́ся, і́стишся, *док., діал.* Поміститися (у 1, 2 знач.). *Другий* [чоловік] *намістився .. коло дверей* (І. Франко).

НА́МІСТЬ, *прийм., діал.* Замість. *Підклав* [Семен] *під голову правий кулак і дивився в сніп, що був йому намість подушки* (Л. Мартович); *Вона схопила руку паничеву й хтіла була поцілувати. Він швидко висмикнув руку, а намість того .. поцілував стару* (А. Кримський); *Зненацька олівець задирчав у його руці і, намість ясно-червоної лінії, полишив за собою на стінці тільки синю дряповину* [подряпину] (М. Йогансен); — *Рюрик-вовк помер у Новгороді. Намість нього возсів Ольг-воєвода із малолітнім княжичем...* (Р. Іванченко).

НАМІТА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАМЕСТИ́,** мету́, мете́ш; *мин. ч.* мі́в, мела́, ло́; *док., що.* Метучи, утворювати що-небудь. *Стугонів вітер у верховітті дерев, .. намітав високі кучугури снігу* (П. Кочура); *Сильний приземний вітер ніс снігову куряву, намітав кучугури навколо .. жител* (О. Бердник); *Сніг іще пролітав, ніч була м'яка, оксамитна, все навколо гарно припушилося, хуга ще не намела стільки, щоб важко було йти* (Валерій Шевчук); // *чого.* Наносити, навівати чого-небудь (перев. якусь кількість). *Не намітай, зимо, піску жовтого I не спали личенька мого білого* (з народної пісні); — *А їм я, — відказує чоловічок, — крихти. Ти мені щодня кришечок від хліба намітаєш, картопельки шмат часом перепаде або качанчик від яблука* (з казки); *Намела Снігу білого зима* (Г. Бойко); *Північний вітер .. дув три дні й три ночі. Пригинав дерева, намів снігу, завивав і хрипів* (В. Багірова); // *безос. А в сіни як намітало, так і намітає... От і попробуй тепер одчиняти!* (Григір Тютюнник); *Снігу намело так багато, що й тинів не видно* (О. Копиленко); *Пішли чорні бурі .. Намете, нагорне і в колодязь, не один день потім мине, доки .. вибереш весь той намул* (О. Гончар).

НАМІ́ТИТИ *див.* **наміча́ти.**

НАМІ́ТИТИСЯ *див.* **наміча́тися.**

НАМІ́ТКА, и, *ж.* 1. *іст.* Покривало з тонкого серпанку, яким заміжні жінки зав'язували голову поверх очіпка. *Хима завилась гарною наміткою, заколола її здоровими шпильками з червоними головками* (М. Коцюбинський); — *Ой щаслива ж ти, дівчино вродливая! — виблискуючи очима та білими зубами, солодко виспівує ворожка. — І рік не скінчиться,*

а вже будеш у намітці ходити... (Н. Королева); *Перед ним* [запорожцем] *стояла висока босонога жінка в білосніжній намітці, гаптованій червоно-чорними яскравими нитками* (Г. Колісник); *Тут вискочили дві молодиці: Настя в очіпку, а господиня Христя у намітці, підхопили Омелька під руки і повели під грушу до столу* (Ю. Логвин); *Підстаркуваті жінки, в білих намітках, у білих суконних свитках, побожно хрестилися, біля самого входу стоячи* (М. Рильський, пер. з тв. М. Гоголя).

2. *заст.* Тонка прозора тканина (вид серпанку). *Намітка темна покривала Головку й личко... Я відкрив...* (Л. Глібов); *Саму Галину Андріївну я бачив усього двічі і бачив обидва рази на вулиці — під наміткою, в манті, капелюсі* (Л. Яновська); [П а р у б о к:] *Коли буду живий, вернусь, добуду слави і всякого добра, золота, дукачів, шовку, намітки привезу стілько, що хватить од самого верху дзвіниці додолу* (С. Васильченко); *На знак того, що в хаті померла, знадвору біля вікна повісили білу намітку* (І. Пільгук); * Образно. *Де оком гляну, сумно та темно, Ніби намітка на очах* (С. Руданський).

3. *рел.-церк.* Покривало, яке накладають поверх клобука православні монахи. *І, мов дрімучий бір, заколихались Чернечі голови під намітками, У пеклі тканими* (П. Куліш); *Він .. так швидко шугнув у двері, що намітка од клобука заколивалась, майнула* (І. Нечуй-Левицький); *Входять Олексія та Ольга у високих чорних клобуках з довгими намітками* (І. Микитенко).

4. *перен.* Те саме, що **пелена́**[2]. *Над гіллям миготіло блискуче марево сонця, слалась тонесенька намітка сизого туману* (І. Нечуй-Левицький); *Огорне скелі снігова намітка* (М. Рильський); *Біля узлісся, обходячи свіжу калюжу, він оглянувся і в димчастій намітці дощу побачив матір і дитину* (М. Стельмах); *В сонячній тиші безкрайнього степу сіявся дрібний срібний сніжок, білою наміткою покривав землю* (В. Малик).

НАМІ́ТОЧКА, и, *ж.* 1. *іст.* Зменш.-пестл. до **намі́тка** 1. *У хату ввійшла молода панночка, гарна, кругловида, злегка нап'ята білою, легенькою наміточкою* (Олена Пчілка).

2. *заст.* Зменш.-пестл. до **намі́тка** 2. *На приставному столику Марфа Іванівна розстелила газету, потім заслала її білою наміточкою, у яку в'язала вузлика із сніданком* (О. Сизоненко); *Й не сниться йому ніколи власна новенька хата — нехай навіть маленька, .. з квіточками в горщиках і черепочках при вікні, з мальованими по комину голубами й рядняною наміточкою, що нею завішена піч* (Ю. Мушкетик).

НАМІ́ТЧИНА, и, *ж., іст.* Невелика або стара намітка (у 1 знач.). *Завернула пані білу намітчину* (П. Чубинський); *Явдонька ледь осміхнулася очима, поправила білу намітчину, якою вона наче перед купанням, вив'язала малу, красиву голову* (М. Рудь).

НА́МІЦНО, *присл., рідко.* Дуже міцно. — *Через свою неоднакову важкість по-різному вдавлюються вони* [будівлі] *в землю. Тому не слід поєднувати наміцно будівель легких і важких, бо розруйнуються між ними покрепи* [кріплення], *водночас пошкоджуючи й самі будівлі* (П. Загребельний); *Тарас спробував поворушити руками — де там! Скрутили наміцно, самому не розв'язатися* (В. Чемерис); *Щось осіло наміцно в моїй пам'яті з учорашнього вечора* (В. Лис).

НАМІЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намі́ча́ти** 1–3. *Виконайте шов без попереднього намічання точок на тканині* (з навч. літ.); *Слід одразу, без попереднього намічання контурів предметів, відобразити їхню форму за допомогою акварелі* (із журн.); *Панування більшовиків в Україні від лютого до половини серпня 1919 року визначилося намічанням різних проектів в освітній справі* (з наук. літ.).

НАМІЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *рідко* **НАМІ́ЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАМІ́ТИТИ,** і́чу, і́тиш, *док.* 1. *що.* Робити позначку на чому-небудь; відмічати, помічати. *Роби, рубай, розрубуй зруб! Тягни, рівняй, намічуй шруб!* (П. Тичина); *Шворкою треба розбити площу шахматним порядком, а за допомогою дошки — намічати розмір ямок під дерева* (Ю. Збанацький); *Кат намічає ножакою перше пасмо шкіри по спині* (Г. Колісник); — *Отут ми її й примантачимо, .. — сказав він, приставляючи до стіни полицю, щоб намітити, де заганяти цвяхи* (О. Копиленко).

2. *що.* Тонкими лініями, штрихами визначати контури чого-небудь. *Художник робив "опис"* [портрет] *сажею, намічаючи контур, а білилами наносив "движки" на означення рис обличчя* (П. Загребельний); * Образно. *Риси обличчя у неї* [дитини] *ще не вирізьблені, природа ледь діткнулася різцем, ледь намітила ніс, і губи, і брови, і очі, залишивши роботу і на потім, щоб з року у рік повертатися до неї* (А. Дімаров).

3. *що і без прям. дод.* Планувати *(див.* **планува́ти**[1]), мати намір зробити що-небудь. *Вечірка, яку намічали після концерту, не відбулася* (М. Олійник); — *В останню хвилину мені хочеться говорити інакше, ніж я намітив собі* (О. Донченко); *Одразу ж після зборів намітили бойову операцію на станції Зерново* (А. Шиян); // Попередньо розробляти, накреслювати що-небудь у загальних рисах. *Наука лише намічала шлях до пізнання цієї хвороби* [пухирчатки] (О. Донченко).

4. *кого, що.* Наперед визначати кого-, що-небудь. *Генеральний секретаріат .. зараз орієнтовно намічає склад дипломатичного корпусу* (А. Головко); *Деградація, розпад, ненависть, протистояння.. — всі ці якості породжені світом відносності та ілюзії, тому одвернися від них, намічаючи для себе шлях пошуку* (О. Бердник); *Лейтенант ще заздалегідь намітив грань, на якій мав зустріти вогнем першу машину* (П. Панч); // Попередньо вибирати кого-, що-небудь, зупинятися у виборі на комусь, чомусь. *А чого, власне, намічають Швейцарію на місце осідку майбутнього уряду?* (В. Винниченко); *Дельфін намічає жертву* [рибу] *в цьому хороводі, та вона відразу зникає, а на її місці з'являється інша* (І. Росоховатський); *І не був його* [Посейдона] *спис непорушним, всечасно Ним потрясав він, лише у думках намічаючи власних* [ворогів], *Чи віддаля ним метнути, чи краще ударити зблизька* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Вже й гарну дівчину у Павлограді для його* [нього] *намітив* [батько]: *міщаночка і хорошого роду* (О. Стороженко); [Х р а п к о:] *Може, він, святий, уже й пару тобі намітив* (Панас Мирний).

НАМІЧА́ТИСЯ, а́ється, *рідко* **НАМІ́ЧУВАТИСЯ,** ується, *недок.,* **НАМІ́ТИТИСЯ,** і́титься, *док.* 1. Ставати видимим, помітним; накреслюватися (у 1 знач.). *На них* [гілочках] *іще тільки намічалось крихітне сім'я веснянок, які потім аж накипають на кожному молоденькому паростку* (М. Стельмах); *На майже чорному вітряному небі намічується вели-*

чезна зграя ворон (Любко Дереш); *Ранком в повітрі сонному берег намітився* (Н. Королева); *Хоч його* [міста] *ще й не було, але воно вже намітилось, його контури були нанесені пунктирами неповоротких кранів, цих символів будівництва* (Ю. Збанацький); *Ледь-ледь намітився ранок* (В. Земляк); *Поступово вона* [пляма] *збільшувалася, набувала форм людського обличчя, ось з'явилися очі, намітилися контури вух, носа, смужки губ* (А. Кокотюха); // З'являтися в перспективі. *Викликали* [однокашники] *свого отамана, бо десь намітилось пильне діло* (Григорій Тютюнник); // Визначатися, відчуватися в загальних рисах. *Я люблю моїх друзів, і вони люблять мене. І все ж... якась тріщинка (внутрішня!) вже намічається* (із журн.); *Перший крутий злам у надоях намітився швидко після того, коли на ферму пішла працювати молодь* (І. Волошин).

2. *тільки недок.* Передбачатися, плануватися *(див.* **планува́тися¹**). *На цьому місці намічається будівництво школи* (з газ.); // *безос. Намічається запровадити систему загальної диспансеризації населення* (з мови документів).

3. *тільки недок.* Пас. до **наміча́ти, намі́чувати** 1, 2. *Виточки всередині деталі намічаються чотирма лініями* (з навч. літ.); *На топографічній карті контури об'єктів намічуються чітко для забезпечення розпізнавання на знімках з похибкою не більше 0,1 мм у масштабі карти* (з навч. літ.).

НАМІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намі́тити.** *Дійшовши до наміченої оком плями на підлозі, .. Проць зупинився* (В. Бабляк); *Панас Петрович підвів голову і зразу ж констатував, що намічений полковником Безруком план почав обертатися в жорстоку дійсність* (Г. Епік); *— Не треба побоюватися, що річкових транспортників мало. Вистачить для намічених робіт* (А. Хижняк); // **намі́чено,** *безос. пред. Штольню намічено у схилі .. товстої рудної жили* (Олесь Досвітній); *Операція вже почалась. Уже намічено на операційному місці зигзаг розтину* (Ю. Шовкопляс); // *у знач. ім.* **намі́чене,** ного, *с.* Те, що намітили. *Бажаю вам, щоб намічене збулося, а задумане здійснилося* (із журн.); *Кожному зрозуміло: успішно виконати намічене можна, лише сповна використавши наявні резерви* (з газ.).

НАМІ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намі́чувати** 3. *Ставлення всіх присутніх до самого факту намічуваної забастовки було однакове* (А. Головко); *Намічувана операція секретна, державного військового значення* (В. Нестайко).

НАМІ́ЧУВАТИ *див.* **наміча́ти.**

НАМІ́ЧУВАТИСЯ *див.* **наміча́тися.**

НАМІ́ШАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наміша́ти.** *Багато* [людей] *відверталося від їдучої гнилі, намішаної на продаж* (В. Барка); *Під хрипіння якогось співака неквапно потягували* [гості] *крізь трубочки намішаний господарем коктейль* (Г. Усач); // **намі́шано,** *безос. пред. У червоному листі сонця з вітром намішано, голі гілки на тлі неба — ієрогліфами про незвідане* (Люко Дашвар); *— Скільки, Максиме, намішано суперечностей у каламутних водах довкола твого серця* (С. Процюк).

НАМІША́ТИ *див.* **намі́шувати².**

НАМІША́ТИСЯ *див.* **намі́шуватися.**

НАМІ́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намі́си́ти.** *Намішені фарби, якщо їх нічим не прикрити, швидко висихають* (із журн.).

НАМІ́ШУВАНИК, а, *ч., діал.* Різновид хліба (у 1 знач.). *Було, що понапікаємо паляниць, намішуваників!* (Ганна Барвінок).

НАМІ́ШУВАТИ¹, ую, уєш, *недок.,* **НАМІСИ́ТИ,** ішу́, і́сиш, *док., що, чого.* Місячи, готувати певну кількість чогонебудь. *Ми влітку робили ремонт і дуже довго намішували кольори, щоб вийшло те, що хочемо* (із журн.); *Поки накрили тентом машину, намісили глиняних балабух для принади, хлопець приніс черв'яків* (Ю. Мушкетик).

НАМІ́ШУВАТИ², ую, уєш, *недок.,* **НАМІША́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., чого, що і без прям. дод.* Додаючи, примішувати певну кількість чогось до чого-небудь. *От натовчемо ми грибів, з м'якиною намішаємо, та й борошенця наперсточків зо два таки підсиплю, замісимо, напечемо коржиків* (І. Франко); *Святий Марцел, патрон наш, може, тільки й відає, чого він намішував у свої таємничі тинктури* (Н. Королева); *— Напечемо коржів, замнемо маку та намішаємо з медом, та й посідаємо, та й їстимемо* (Остап Вишня).

НАМІ́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАМІША́ТИСЯ,** а́ється, *док., розм.* Те саме, що **домі́шуватися²** 1. *Дівчата мають щось і від цієї трави, і від звірів, і від сонця. Це все сповнює глеки їхніх душ, там важко щось збагнути, бо намішується туди й казна-що* (Валерій Шевчук); *За сім століть намішалося до того роду* [циркачів] *крові найрізноманітнішої — саксонської й циганської, жидівської і баскської, сицилійської й мадярської* (Ю. Іздрик).

НАМЛИНКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *чого.* 1. Док. до **млинкува́ти** 1. *Намлинкувати зерна.*

2. *діал.* Док. до **млинкува́ти** 2. *— Чому ж ти млинка де не роздобув та свіжого воздуху* [повітря] *не намлинкував до ями?* (І. Франко).

НАМЛІ́ЛИЙ, а, е, *діал., рідко.* Дієпр. акт. до **намлі́ти.** *— Любонько, пан дома? — А де ж йому бути, — взяла дитину з намлілих рук молодиці і почала її гуцикати* (М. Стельмах).

НАМЛІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., діал., рідко.* Дуже знемогтися від чого-небудь. *Що то душа наболіла, серце намліло!* (Ганна Барвінок).

НАМЛІ́ТИСЯ, і́юся, і́єшся, *док.:* **(1) Намлі́тися го́лодом,** *діал.* — наголодуватися. [П р е д с л а в а:] *Мої дітусі сплять. Мої бідната! Набідувались, голодом намлілись* (І. Франко); *— От намлівся голодом, — невгавав Мамай. — Уже ж на вечір закандзюбилось!* (О. Ільченко); *Синиці голодом намлілись — така зима, така зима!.. Оце б у вирій полетіти, — так батьківщини ж там нема* (Л. Костенко).

НАМНО́ЖЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **намно́жити.** *Намножені за десятиліття, гріхи облягли, як проказа духовна* (В. Барка); // **намно́жено,** *безос. пред. Від часу появи Цотенбергової праці .. намножено стільки гіпотез і навалено стільки справдішніх трудностей, що відповідна розв'язка всіх сих питань відсунулася досить далеко в будущину* (І. Франко).

2. *у знач. прикм.* Який намножився. *А опанувавши їзду на конях, вміючи швидко пересуватися, само собою виникає проблема розширення простору для намножених табунів* (Д. Гуменна).

НАМНО́ЖЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **намно́жити** і **намно́житися.** *У книзі буде про жінку й трапезу, про тварин, серед яких житимеш, про здобич і каяття, .. про місяць, і залізо, і охоту до намноження, і вознесіння, й па-*

діння, і страсті (П. Загребельний); *У роки масового намноження шкідників лісу оголюються дерева, пропадає листя та хвоя* (із журн.).

НАМНО́ЖИТИ *див.* **намно́жувати.**

НАМНО́ЖИТИСЯ *див.* **намно́жуватися.**

НАМНО́ЖУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **намно́жувати** і **намно́жуватися.** *Рівень глютаміну зумовлює темп намножування клітин імунітету* (із журн.); *Нинішній вік дехто називає віком намножування достатків* (з газ.).

НАМНО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМНО́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., кого, що, чого, розм.* Множити (у 2 знач.) кількість, обсяг, розміри і т. ін. чого-небудь. *Він* [новий султан] *справжній турок, в найвищій мірі поважає закон, .. намножує знання і все робить свідомо, упертий у своїх намірах* (П. Загребельний); *Вони* [пани] *старалися намножити тих господарств якнайбільше: відбирали від селян ґрунти й присаджували "загородників" і "халупників", що поля не мали зовсім або дуже мало і не платили чиншу* (М. Грушевський); // Плодити, розводити у великій кількості. *— Господи! І хто намножив таку нечисть? — спитав, знову зітхнувши, Івась* (Панас Мирний); *Усі небеса розтворилися, Усі світи поклонилися. А це ж не птах, це — Син Божий, Це Син Божий людей намножив* (О. Бердник).

НАМНО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАМНО́ЖИТИСЯ,** житься, *док., розм.* Народжуватися, множитися (у 1 знач.) у великій кількості. *А коли наближавсь час обітниці, що нею Бог клявсь Авраамові, розрісся народ і намножився в Єгипті, аж поки настав інший цар ув Єгипті, що не знав уже Йосипа* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Народу намножилося стільки, що вже йому не ставало тієї землі* (Б. Грінченко); *— І як ми ген туди далі, років за десять, у світі й житимемо? Народу ж намножиться* (А. Головко); // Збільшуватися кількістю, обсягом, розміром і т. ін. *Бажання намножувалися щодень, князівська влада несла безліч турбот, але дарувала вона й безліч поваб* (П. Загребельний); *Так багато недовір'я, ненависті, антагонізмів намножилося серед людей* (І. Франко); *— Ого! Знаємо ми вас. Намножилося вас, тих вчених, що не знають важкою працею хліб заробляти, та й вишукують якусь філоксеру, чи що, на наші голови!* (М. Коцюбинський).

НАМО́ВА, и, *ж.* 1. Підбурювання, підмовляння до яких-небудь учинків, дій і т. ін. *— А те, що мене злі душі ошукували, обдирали.., се, небого, все були твої намови* (І. Франко); *Все допитувався* [панотець], *з чиєї намови хотів війт йому картки помішати?* (Л. Мартович); [М и к и т а:] *Не вадило б їй також помолитись За тисячу мужів тих іменитих, Що за її намовою убито* (І. Кочерга); *Ахейці з намови Богів зробили великого дерев'яного коня і відпливли від берегів Трої* (В. Рубан).

2. *перев. мн.* Те саме, що **на́клеп**[2]. *Наших нащадків здивує .. Чорні доноси й намови (Винних, невинних — в тюрму!)* (М. Гірник); *— З диявольською намовою, забувши наше колишнє побратимство, ви відправляли з порожніми руками наших послів* (Р. Іваничук); *Як же злісним намовам міг я піддатись, щоб навіть щастя не бачити свого!* (В. Стус, пер. з тв. Й.-В. Гете).

3. *перев. мн.* Те саме, що **умовля́ння.** *— Дай спокій! Не згадуй мені про неї* [Фрузю]! *— мовив він і, піддаючись її* [Ґанки] *намовам, пішов .. до її комірки* (І. Франко); *Славкові здавалося спочатку, що ніяким світом не згодиться піти до Кваньцовської. Отже, .. послухав просьби. Найбільше промовила йому до серця Сенькова намова* (Л. Мартович); *Він почув,.. як чернь схилялася до їх намов* (А. Чайковський).

4. *розм.* Домовленість, умова про що-небудь. *У нас з ним була намова спалить того за те, що обіжав* (Сл. Б. Грінченка); *Без слів, без намови, очі їх стрілись, .. і уста простяглися до уст* (М. Коцюбинський).

НАМО́ВИТИ *див.* **намовля́ти.**

НАМО́ВИТИСЯ *див.* **намовля́тися.**

НАМО́ВЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намо́вити.** *Почали гукати й інші козаки та старшини — невідомо, чи були намовлені звечора гетьманом та його підпомічниками, чи з власних розуму та спонуки* (Ю. Мушкетик); // **намо́влено,** *безос. пред. — І що сталося з чоловіком..! Чи його намовлено, чи зіллям напоєно!* (В. Кучер); *Конрада намовлено виступати проти батька* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм.* Який, за народними повір'ями, після наговору (у 2 знач.) набув магічної сили. *Нелюба можна було одвадити, якщо покотити "по його слідочку каменя", або напоїти його водою з кухля, в який попередньо посипали намовлений пісок з обох берегів ріки* (із журн.).

НАМО́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намо́вити.** *Вони побачили, що по намовленню тих людей до уділу в повстанні і бесіди бути не може* (І. Франко); *Ця частина* [промови] *дуже скидається на домисел по намовленню Катапчукона* (І. Росоховатський); *За намовленням Австрії і Польщі турецький султан дав паші наказ іти разом з молдаванами й волохами воювати в Україну* (з наук. літ.); *Саломія, дочка Іродіади, за намовленням матері спонукала Ірода Антипу відрубати голову Івану Хрестителю* (з наук.-попул. літ.).

НАМОВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намовля́ти.** *Стара Кукурбиха .. наказувала дочці .. не слухати нічиїх злих намовлянь, не читати "непотрібних" книжок та газет* (Ірина Вільде); *Знущався* [Василь] *з неї теж по Масловому намовлянню, не бачив у ній ні друга, ні любимої дівчини* (А. Хижняк); *— Якщо ти думаєш, що моя безталанна жіночка діяла за намовлянням свого батька, то помиляєшся* (О. Авраменко); *— Ви добре робите, що заходились затягать до себе на ліки наших селян, — сказав отець Яків, — а то в нас знахурки зовсім-таки опанували селян та й держать їх у своїх руках під своїм містичним намовлянням* (І. Нечуй-Левицький).

НАМОВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАМО́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* намо́влять; *док.* 1. *кого і без прям. дод.* Переконувати кого-небудь у чомусь, умовляти кого-небудь робити щось. *Староста з старшиною навіть у волость кликали деяких батьків і намовляли їх забрати своїх дітей зо школи* (Б. Грінченко); *Гринько проводжав Варвару і безперестанку намовляв її, аби ішла за нього заміж* (Л. Мартович); *З тим вернулись вірні слуги До Бертольда і сказали: — Так і так, поет відмовив, Ми даремне намовляли* [його]... (Леся Українка); *Жалкую, що не намовив тебе їхати зо мною* (М. Коцюбинський); *Увечері отець Сидір сам прийшов до діда Олофіра .. Мовляв, намовте вашу приймачку співати в хорі. Намовляти довго не довелося* (О. Донченко); // *до чого.* Схиляти, навертати кого-небудь до чогось. [Г і л ь з е:] *То се ти чоловіка свого до гріха та до нечесті намовляєш?!* (Леся Українка); *— Так, він намовляє його до всього злого! — відповів Івоніка зажурено* (О. Кобилянська); *— Не слід мені було кидати тебе .. Слід було .. знайти щось спільне у нашо-*

му житті, намовити до чогось гарного (Д. Бедзик); // Підмовляти, підбурювати кого-небудь зробити, здійснити щось. *Розказав* [Чіпка], *як Дмитренко намовляв перед виборами людей у Пісках; розказав, як крутив уса на виборах* (Панас Мирний); *Коли хто намовляє своїх товаришів до якого іншого видавництва, то се вже виходить "моральна тиранія"* (Леся Українка); *Микола замість панського лану вийшов на своє поле; він стрівся з людьми і тих намовив жати своє жито* (І. Нечуй-Левицький); *Вінцусиха, як в'юн, так і крутилася біля Марії, щоб вивідати, де ми лісу на хату взяли, може, з цікавості, а може, й Худик намовив...* (І. Муратов).

2. *на кого і без дод.* Наговорювати, зводити наклеп на кого-, що-небудь. *Тракторист Сень бачить нікчемні витівки недругів, що із заздрості намовляють на Марка* (К. Гордієнко); — *Не вірю. Намовляєш на себе,* — *майже лагідно промовив Кас-Бос* (І. Росоховатський); — *Тихо!* — *засичав Ярослав.* — *Що варнякаєш? П'яний чи біси в тебе вселилися? Що мелеш? Чи відаєш, на кого намовляєш?* (П. Загребельний).

3. *що, на кого* — *що, розм.* Нашіптуючи заклинання, накликати на когось що-небудь. *Ой, я не з тим прийшла сюда* [сюди], *Щоб намовлять з води на парубка невзгоду* [лихо]! (П. Гулак-Артемовський); *Особливо хвацьким було одне закляття на дев'яти мовах, що його я намовляв упродовж півгодини* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАМОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **НАМО́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* намо́вляться; *док., з ким і без дод., розм.* Домовлятися між собою або з ким-небудь про щось. *Не втаїв він нічого: .. розказав, як пани намовлялись не пустити мужиків у земство* (Панас Мирний); — *Віддам стрілу тому, хто мене за дружину візьме.* — *Я,* — *каже царенко,* — *тебе візьму.* — *Намовились* (з казки); — *Так намовились між себе* [собою], *щоб уже всіма голосами Сомка обрати і присягу йому виконати* (П. Куліш); *Намовились* [троє чоловіків] *іти до озера* (М. Івченко).

Да́ти намо́витися *див.* **дава́ти.**

НАМО́ВНИК, а, *ч.* Той, хто підмовляє, підбурює когось робити що-небудь. — *Ти, Миколо, бунтуєш мені усіх забродчиків, бо їх намовляєш. Для таких намовників .. в мене нема місця* (І. Нечуй-Левицький); *Вислухавши своїх намовників, .. Дмитрик торгується, витискаючи з них якомога більше* (Е. Андієвська).

НАМО́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **намо́вник.** *Зла намовниця дивилася на мене з-під темних брів* (із журн.).

НАМОВЧА́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., розм.* Довгий час або досхочу помовчати (у 3 знач.). *Гості розбрелись по залі. Настя, намовчавшись всмак з Амалією, трохи не позіхнула й встала* (І. Нечуй-Левицький); *Він уже видужував, за час хвороби намовчався, тепер хотілось наговоритись* (В. Гжицький); *Намовчавшись у степу, він зараз хоче балакати, розповідає про те, як .. був у кругосвітніх мандрах* (О. Гончар).

НАМОГИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який міститься на могилі або признач. для неї. *З-під грубої верстви жовтого листя вихиляються декуди почорнілі верхи намогильних плит* (Уляна Кравченко); *Сходи з намогильних плит, написи на них час постирав* (Б. Лепкий); *Вони .. почали писати намогильну табличку* (І. Сенченко); * У порівн. *Шелести, плачі, ніби намогильні, розсипалися чимраз ширше* (К. Гриневичева).

НАМОГИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Намогильний пам'ятник. *Після пожежі Лаври 1716 року намогильник доповнено пишним бароковим обрамуванням* (з наук. літ.); *На сільських та містечкових цвинтарях намогильники з елементами різьби вперше з'явилися наприкінці XVII ст.* (з наук.-попул. літ.).

НАМОГОРИ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Помогоричити досхочу. *Намогоричився до самого підборіддя!* (приказка); — *Намогоричився?* — *кажу.* — *Які такі в тебе торжества?* — *питаю. А він:* — *Комуну свою пропивали з Троянами* (С. Добровольський).

НАМОГТИ́СЯ *див.* **намага́тися.**

НАМОЗО́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намозо́лити.** *А руки у нас немощні уже, добре намозолені, не працюють, як колись* (Ганна Барвінок); *Він почуває свої незвичні до праці руки, немовби вони не його. Почуває в плечах, де їх неначе викручують в суглобах, почуває в ліктях, в намозолених долонях* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Він одлітає від намозолених, зім'ятих офіційних слів і б'є в натовп своїми, тими, що линуть невідомо відкіля з середини, від серця, від нервів* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *у знач. прикм., перен.* Який багато, довго працював; натруджений (про людину). *Намозолений денною працею, Іван увечері прилягав на галявинці* (І. Чендей); *Дивимося у низьке вікно й бачимо: йдуть з поля скоцюрблені, намозолені люди* (з мемуарної літ.); // *рідко.* Важкий, виснажливий. *Ніхто поганого слова про них не скаже .. Чесною намозоленою працею набули все* (К. Гордієнко).

НАМОЗО́ЛИТИ *див.* **намозо́лювати.**

НАМОЗО́ЛИТИСЯ *див.* **намозо́люватися.**

НАМОЗО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАМОЗО́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що.* Натирати мозолі. *Підібравши зручне й практичне взуття, ви не намозолюватимете ноги* (із журн.); — *Сідайте, сідайте з нами,* — *застрибав на одній нозі по хаті Кирило,* — *чим багаті, тим і раді. Видно, намозолив чоловік культю, тому й одкинув дерев'янку* (Микита Чернявський).

◊ **(1) Намозо́лити (наму́лити, наму́ляти) о́чі** *кому і без дод.:* а) набриднути своєю присутністю, виглядом або неодноразовим нагадуванням про що-небудь. *Дурно Маланка збирала насіння, дурно плекала надії. Вузлики з зерном так довго висіли під образами в хаті, аж намулили очі. Нарешті зняла та винесла в хижу* (М. Коцюбинський); [Г о р н і г:] *Нехай би вони до мене прийшли, ті панки з уряду, коли вони не вірять, що тут голод. Я б їм дещицю показав. Я б їм очі намозолив отими всіма голодними пустками* (Леся Українка); *Я так намозолив очі господині ілюзіону, що вона дозволила мені безплатно ходити на картини* (В. Сосюра); *Чи вони наткнулися на нас випадково, а чи ми намозолили німцям очі* — *не знаю. Та так чи інакше* — *факт був неприємний* (В. Малик); б) привертати до себе увагу, нагадувати про щось. *Дмитро входить засніжений, з недобрим поглядом, міцно стуленими вустами.* — *Знову хутір очі намуляв, нагадав усю кривду!* — *зітхає* [мати] (М. Стельмах).

НАМОЗО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **НАМОЗО́ЛИТИСЯ,** литься, *док., розм.* Укриватися мозолями. *Важко було колись коням працювати на шахті* — *шиї так намозолювалися!* (з газ.); *Три місяці тому й мати померла. Прала довгими днями чужу білизну, зігнувся стан, намозолилися руки, а налетів тиф* — *скосив на дванадцятий день* (Б. Антоненко-Давидович).

НАМОКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намока́ти.** *Лляна тканина майже не пропускає воду, набрякає в разі намокання* (з наук. літ.); *Щоб запобігти забрудненню й намоканню оперення, птахи змащують його жировими виділеннями з куприкових залоз* (з наук.-попул. літ.); *На ніч і в дощову погоду кошики айстри закриваються, захищаючи пилок від намокання* (із журн.).

НАМОКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАМО́КНУТИ, НАМО́КТИ,** ну, неш; *мин. ч.* намо́к, ла, ло *і* намо́кнув, нула, ло; *док.* Ставати мокрим, вологим, просякнутим чим-небудь. *Часто ішли обложні дощі, від них усе намокало, і на пні гнив недорідний овес* (С. Чорнобривець); *Цілий день падає змішаний із снігом дощ, цілий день намокає важка зимова куртка* (О. Лисяк); *"Сніг, — подумав він, — від якого намокають крила паперового дракона"* (Г. Пагутяк); *Пальто на ній намокло, набрякло, замерзло* (І. Нечуй-Левицький); *Його жупан намокнув кров'ю, і у чоботях хлюпа кров* (В. Сосюра).

НАМО́КЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **намо́кнути, намо́кти.** *Повиходили* [рибалки] *на берег, Човни пов'язали, А одежу намоклую Сушитись поклали* (Б. Грінченко); *Нарцис ледве волочив свої намоклі за день ноги* (Н. Королева); *Повітря було повне запаху золи, вапна, .. намоклого дерева, гнилих трісок* (М. Томчаній).

НАМО́КНУТИ *див.* **намока́ти.**

НАМО́КНУТИСЯ, нуся, нешся, *док., розм.* Довгий час помокнути. *А рука до того натрудиться, до того намокнеться, до того рука та нараниться, що потім, як колода, візьметься корою і ниє довго та болить* (І. Багряний); *Ти щит бери, хлопчино, та й рушаємо. Ще й сніг пішов. Прокляття! Ну й намокнемось!* (А. Содомора, пер. з тв. Арістофана).

НАМО́КТИ *див.* **намока́ти.**

НАМО́ЛЕНИЙ, а, е, *рел.-церк.* Біля якого або в якому багато й довго молилися. — *Ікона, як кажуть, намолена — перед нею понад сто років молилися* (В. Нестайко); *Тут кожна щербинка намолена, тут і павутина простягне тобі спасенну нитку* (М. Дочинець); *Лики святих були свіжі, бо ж церква нова, ще як слід не намолена* (Г. Пагутяк); *Монастир святої Катерини в Єгипті в оточенні гір. Святе, намолене місце, тисячі прочан* (з газ.).

НАМО́ЛЕНІСТЬ, ності, *ж., рел.-церк.* Абстр. ім. до **намо́лений.** *У церкві відчувається особлива енергетика, одухотвореність і намоленість* (з газ.).

НАМОЛИ́ТИ, лю́, лиш, *док., кого, що, рел.-церк.* Молитвою, проханням отримати що-небудь. *Намолила* [Марта] *собі Сашка, розщедрилася здуру — надто вже до серця припав. А тепер хвилюється — аби не задурно...* (Люко Дашвар); *В обряді колядування діє духовний принцип: щоб змоделювати позитивну життєву програму, слід її намолити, виспівати — хай усе буде добре, буде щастя й здоров'я* (з газ.).

НАМОЛИ́ТИСЯ, молю́ся, мо́лишся, *док., розм.* Багато, довго помолитися. *Боже! Боже! .. Не даєш на рай веселий, На світ Твій великий Надивитись, намолитись І заснуть навіки* (Т. Шевченко); — *Так є... Що я напросилася, щоб не висилав мене з Бихова, що не намолилася, — ні й ні! Намітив шлях, підібрав людей, вирядив мене і — їдь!* (Б. Лепкий); — *Ну, намолився? А я що тобі казав, чи не краще було податися в парубоцьке братство* (Г. Колісник).

НАМОЛО́Т, у, *ч.* Кількість намолоченого зерна. — *Та де там той хліб! Молотиш, молотиш, а намолоту ніякого — сама полова кружляє* (М. Стельмах); // Намолочене зерно. *Господар на тоці .. Із сином промахав ціпами, Провіяв намолот* (І. Франко); *Люди з'юрмилися довкола з блаженними усмішками на спечених сонцем вустах, з простягненими до потічка руками — кожному хочеться відчути на долоні живлюще тепло першого намолоту* (Микола Чернявський).

НАМОЛО́ТИ *див.* **наме́лювати.**

НАМО́ЛОТИЙ *див.* **наме́лений.**

НАМОЛОТИ́ТИ *див.* **намоло́чувати.**

НАМОЛО́ТНИЙ, а, е, *діал.* Урожайний на зерно, добрий намолотом. *Якщо березень спершу хмарний, а потім болотний — буде сніп намолотний* (приказка); *Жито намолотне, а на солому не дуже гарне* (Б. Грінченко).

НАМОЛО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намолоти́ти** 1. *Просо намолочене розбризкалося у засторонки й запорощало* (Г. Косинка); *Повітря було напоєне пахощами полови, свіжої соломи, намолоченої пшениці, конюшини, печеного хліба з нового борошна* (М. Томчаній); *Закурилися дороги, замелькали прудкі автомашини .. і однією з них поїхав на елеватор з першим хлібом, намолоченим на його бригаді, Петя Уманський* (О. Сизоненко); *Намолочене таким способом зерно в хлібопоставку не придатне* (П. Запаренко); // **намоло́чено,** *безос. пред. Цього року намолочено майже 100 тис. тонн зерна, що є немалим досягненням з огляду на несприятливі погодні умови* (із журн.); // *у знач. ім.* **намоло́чене,** ного, *с.* Те, що намолотили (у 1 знач.). *Настане ніч — заставить* [глитай] *на току при місяці товкатися, гарманувати до зорі або намолочене віяти...* (О. Гончар).

НАМОЛО́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намоло́чувати** 1. *Намолочуваний хліб; Намолочувані зерна ріпаку.*

НАМОЛО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намоло́чувати** 1. *Вітряні млини застосовують для намолочування зерна, підйому й перекачування води* (з газ.).

НАМОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАМОЛОТИ́ТИ,** очу́, о́тиш, *док.* 1. *що, чого.* Молотячи, отримувати якунебудь кількість зерна. *Сумські аграрії третій рік поспіль намолочують рекордний урожай зернових* (з газ.); *Оттак молотив сердега цілісіньку зиму, а намолотив тільки з пригорощ* [пригорщ] *пшениці* (О. Стороженко); *Підраховуємо, .. чого ми накосили, чого намолотили та в засіки зсипали* (Остап Вишня).

2. *тільки док., кого, що і без прям. дод., розм.* Знищити певну кількість кого-, чого-небудь. *Підходив* [Прудивус] *до них з дубовою голоблею в руках, що нею він намолотив сьогодні не так уже й мало ворогів* (О. Ільченко); *Візник виявився бунтарем: робив різні зауваження щодо непереможності австрійської зброї, як, наприклад: "Та й намолотили ж вам у Сербії", тощо* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

НАМОЛО́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **намоло́чувати** 1. *Усе збіжжя, яке намолочувалося на полях, одразу йшло до току, де його й обробляли* (з газ.); // *безос. З кожного гектара намолочується в середньому по 28,5 ц зерна* (з публіц. літ.); *Коли почали збирати врожай, виявилося, що там, де було внесено дорогий препарат, більше намолочується кукурудзи, пшениці* (з Інтернету).

НАМО́НЯТИСЯ, яюся, яєшся, *док., діал.* Довго, багато помонятися. [П е т р о *(до Дуні):*] *Що там збиратись? Поки*

ти намоняєшся, то й старий пронюха... (Панас Мирний); *— Куди ж це? — заклопоталася стара. — Я ще й снідати не зварила. — Еге, будемо тебе ждати, доки ти тут намоняєшся* (Григорій Тютюнник).

НАМО́РДНИЙ, а, е. Який надягають на морду коня або іншої тварини. *Недоуздок складається з головного, двох щічних та намордного пасків* (з навч. літ.).

НАМО́РДНИК, а, *ч.* Дротяна, ремінна і т. ін. сітка, яку надівають на морду собаки або іншої тварини. *Котра* [собака] *й на волі ходить, То намордник має кожна* (В. Самійленко); *Мовчки сидів* [майор Воронцов] *під стіною на купі трофейних німецьких протигазів, схожих на телячі намордники* (О. Гончар); *Брати стоять, як пси у намордниках, — люті, але безсилі* (В. Кожелянко); *Пінчер ставився до Швейка дуже по-панібратському, намагався бодай намордником розірвати йому штани й вистрибував на нього* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Зніми намордника із пса — він враз кусати стане* (В. Стус, пер. з тв. Б. Брехта).

НАМОРДУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що, розм.* Помордувати багатьох. — *Лука заслужив собі на кару. Чи мало він намордував людей? — Нехай його карає Бог, не ми* (Б. Лепкий).

НАМОРДУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато, довго помордуватися. *Скільки людей кістьми полягло, висушуючи ці болота, скільки намордувалося на цих казкових спорудах, що зводилися во славу всевладного імператора* (О. Іваненко); *Соха у нас була не дуже поширена — чорнозем, то на піщаних ґрунтах намордуєшся, а врожай малий* (з мемуарної літ.); // Те саме, що **натоми́тися.** *За день так людина наштовхається та намордується, що, тільки схилиться до подушки, .. засинає, мов загіпнотизована* (Ю. Збанацький); *Нехай поспить* [дружина] *— намордується у своїй конторі за день, вислуховуючи претензії передплатників* (Ю. Хорунжий).

НАМО́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намори́ти** 2. *Вона, наморена ходою трохи не цілого дня.., зразу закрила натомлені очі* (Панас Мирний); *Наморений спекою, .. добувся я до ріки* (Ю. Мушкетик).

2. *у знач. прикм.* Який наморився. *Б'є гармата лунко й тяжко, Сплять наморені бійці* (А. Малишко); *Пилили битим шляхом наморені за день воли* (Василь Шевчук); *Килина, як завжди, повернулась додому наморена, зла* (Є. Гуцало).

НАМОРИ́ТИ, орю́, о́риш, *док., кого, що.* 1. Морячи, знищити якусь кількість кого-небудь. *Тварина, яка довше за всіх може не пити, — пацюк. Майте це на увазі, якщо захочете наморити щурів у вашому підвалі* (із журн.).

2. *розм.* Дуже втомити, зморити кого-небудь. *Багато днів їхали брати, шукаючи дороги, коней наморили, та під ніч знову були під тим самим явором. Лягли під деревом та й заснули...* (з казки).

НАМОРИ́ТИСЯ, орю́ся, о́ришся, *док., розм.* Сильно втомитися, зморитися. *Іноді так наморишся — рук, ніг не чуєш, спини не розігнеш...* (Панас Мирний); *— Ху! От так наморився, братця! Ну, так і робота була!* (В. Винниченко); *Євген Вікторович наморився за цей рік* (Іван Ле); *— Бува, і наморюся, а виду не подам, — хвалилася вона* (А. Шиян); *— Хай таки відпочинуть. Бо ж наморилися. Правда?* (Г. Усач); *Сердега* [Мирон] *був схожий на живого чоловіка, який, наморившись, сів на підлогу подрімати* (В. Шкляр).

НАМОРО́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наморо́зити.** *Наморожена на зиму вишня смачна і така ж корисна для здоров'я, як і свіжа* (із журн.); * Образно. *Може б, одно твоє слово, щире та привітне, осолодило їм* [нещасним] *їх долю, .. розломило вокруг* [навколо] *їх серця грубу льодову кригу, наморожену безконечним невсипущим горем!* (І. Франко).

2. *у знач. прикм.* Який укрився кригою, наморозззю. *В шинку сутеніло, в наморожені шибки ледве пробивався світ* (І. Пільгук).

НАМОРО́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наморо́жувати.** *Наморожувані продукти.*

НАМОРО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наморо́жувати** і **наморо́жуватися.** *Спосіб інтенсивного наморожування льоду на водоймах включає процес замерзання води з передачею теплоти кристалізації води в повітря ребристими поверхнями* (з наук. літ.); *Якщо в моделі холодильника захисту від наморожування немає, процедуру розморожування проводять один раз на рік, інакше він може зламатися вже в перший рік експлуатації* (з наук.-попул. літ.).

НАМОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМОРО́ЗИТИ,** о́жу, о́зиш, *док.* 1. *що, чого.* Заморожувати що-небудь у якійсь кількості. *Багато м'яса стараємося не наморожувати, а купувати свіженьке й відразу його готувати* (з газ.).

2. *що.* Заморожуючи, утворювати кригу на чому-небудь. *Прийшли морози і уструґнули штуку: вода тече, а вони її приморожують. Так і наморозили цеє диво — від низу, від річки і геть до найвищого потічка, що ліг угорі рудими візерунками* (І. Багряний).

НАМОРО́ЖУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАМОРО́ЗИТИСЯ,** иться, *док.* 1. Заморожуючись, утворювати кригу на поверхні чого-небудь. *Лід наморожується на ділянці контакту барабана з водою* (з наук. літ.); *Бурульки не встигають наморозитися. Сніг на даху тане й скапує на землю* (з газ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **наморо́жувати.** *Недостиглі ягоди і фрукти наморожуються для приготування компотів або начинок для пирогів* (із журн.).

НАМОРО́ЗИТИ *див.* **наморо́жувати.**

НАМОРО́ЗИТИСЯ *див.* **наморо́жуватися.**

НА́МОРОЗЬ, і, *ж.* 1. Схожий на іній шар снігу, що утворюється на гілках дерев, дротах і т. ін. під час туману й морозу. *Земля холоне у пухкім снігу, І висне наморозь на вітах саду* (М. Зеров); *Сміючись, скувала* [зима] *тоненькою крижаною плівкою калюжі й злегка напудрила наморозззю галузки дерев* (Б. Антоненко-Давидович); *На його товстих вусах аж дзеленчали крижані бурульки. Привітавшись, він зірвав їх з вусів, стер наморозь з дугастих брів* (М. Стельмах); * У порівн. *Кобзар Ковдуш.., сивий, як наморозь.., оповідав, де бував, що чував-бачив у світах* (Н. Королева).

2. Тонкий шар льоду, що утворюється на поверхні землі, дороги і т. ін. в холодну сиру погоду. *Костури наосліп невпевнено промацують землю, чавлять крихку наморозь* (М. Стельмах); *Накрапав зимовий дощ. Поверх крижаної наморозі блищала вода* (В. Дрозд); // Намерзлий на вікні лід. *Мороз розмалював віконця в лісниковій хатині мережками. Улянка любила розглядати їх, особливо під час заходу сонця, коли наморозь на склі пройметься .. теплим рожевим світлом і ніжно затріпоче* (О. Донченко); *Можна було лежати і любуватися наморозззю на вікні, наче картиною у золотих шторах* (Олекса Ізарський); *Що таке люта зима та холодна хата, коли наморозь шерстує вікна, .. він звідав* (В. Логвиненко).

НА́МОРОЧИТИ, чу, чиш, *недок., кого, що і без прям. дод., розм.* Те саме, що **па́морочити.** *Їдкий чад, нудотний запах крові, двигтіння всього будинку не наморочили його. Думки його прояснилися* (О. Гончар); *Нуся відчула, як очі її почали злипатися, п'янкий запах матіоли наморочив голову, присипляв...* (В. Нестайко); *Дим самокрутки наморочив* (Є. Пашковський).

НАМОРО́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Багато, довго поморочитися. — *Ой, не кажіть... Наморочимось іще з ним. Заброда й Лобода дуже вже потурають йому* (Микола Чернявський); *Перший* [друг] *наморочився з гаражем. Другий і тут не мав клопоту* (А. Крижанівський).

НАМО́РЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намо́рщити.** *Радість помалу проступає знову, розгладжує покривлені уста, наморщене болючими горбиками чоло, знову вогко проміниться з очей* (В. Винниченко); *Максим розгублено підіймає голову. На гіляці крислатої груші-дички сидить наморщений усміхом дід Дунай і погойдує ногами* (М. Стельмах); * Образно. *Звідти наморщене хвилями море мені здавалося ще величнішим* (В. Логвиненко).

2. *у знач. прикм.* Який наморщився. *Полковник середнього зросту, .. ніс горбинкою.., наморщений, як горіх* (Р. Андріяшик).

НАМО́РЩИТИ *див.* **намо́рщувати.**

НАМО́РЩИТИСЯ *див.* **намо́рщуватися.**

НАМО́РЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМО́РЩИТИ,** щу, щиш, *док., що.* Збирати зморшками шкіру обличчя або якоїсь його частини. *Сердито наморщував* [Лазар] *сіре у цеглястих плямах обличчя* (М. Коцюбинський); — *Все папери й папери...* — *наморщуючи лоба, вона згребла аркуші в купу* (М. Дашкієв); *Промовець наморщив спітніле чоло* (Ю. Андрухович); * Образно. *Здавалося, що земля тут в хвилину гніву наморщила свою кору, як дикий звір шкуру, та й так і захолола* (М. Коцюбинський); // Нахмурювати, насуплювати (брови). *Часами болізно* [болісно] *у сні наморщить* [велет] *густі брови* (Леся Українка); *Люба взяла газету, кумедно наморщила брівки* (В. Собко).

НАМО́РЩУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАМО́РЩИТИСЯ,** щуся, щишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Збиратися, вкриватися зморшками (про шкіру обличчя і його частини). *Чоло його наморщилось, і уста міцно стиснулися* (І. Франко); — *Сідайте, Степане Васильовичу. Не знаю, чи діти щось наварили на вечерю,* — *наморщилось її обличчя* (М. Стельмах); *Його* [Христофора Ничипоровича] *ніс наморщився* (Б. Харчук).

2. Морщачись, робити яку-небудь гримасу. *Наступного дня зранку мене викликав директор. — Тільки не треба поздоровляти, — попередив він, наморщуючись* (І. Росоховатський); *І од сієї він мокрухи скрививсь, наморщивсь* (І. Котляревський).

НАМОСТИ́ТИ *див.* **намо́щувати.**

НАМО́ТАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намота́ти.** *Сидить чоловік у хорошому жупані, .. червоним платком підперезаний, другий на шиї намотаний* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Парубок здивовано ворухнув рукою з намотаними віжками* (М. Стельмах); // **намо́тано,** *безос. пред. Дідусь узяв до рук вудку, на якій було намотано цілий клубок волосіні* (Ю. Збанацький); *Таку відстань подолано, стільки намотано миль, щоб тільки глянути зблизька на рідкісне полотно, котре стало для нас чимось навіть більшим, ніж просто твір мистецтва* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який намотався (у 1 знач.). *На другий день недалечко від отряду* [загону] *знайшли розтрощеного "хейнкеля", на гвинті в нього намотаний трос, а під його уламками трупи фашистських загарбників...* (Остап Вишня).

НАМОТА́ТИ *див.* **намо́тувати.**

НАМОТА́ТИСЯ[1] *див.* **намо́туватися.**

НАМОТА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато їздячи, ходячи, стомитися. — *З дороги, либонь, натомився товариш Заруба, та й ви, Миколо Івановичу, вже встигли намотатися по району* (В. Кучер); *Мій брат намотався по світу. Але, де б не був, завжди повертався додому з радістю* (із журн.).

НАМО́ТКА, и, *ж.* Предмет, який служить для намотування чого-небудь, на який намотують щось. *Вироби зі скла в музеї представлено окремими намистинами, глиняні — пряслицями, грузилами, намотками та культовими речами* (з наук. літ.); *В Ольвії намотки для ниток виготовляли з плескатих керамічних черепків та шматочків кістки, які обточували по периметру* (з наук.-попул. літ.).

НАМО́ТУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для намотування. *Леонардо да Вінчі винайшов веретенну машину з намотувальними рогульками та ручним приводом* (з наук.-попул. літ.); *Обмотувальні операції виконують на швидкісних намотувальних верстатах та автоматичних лініях* (з навч. літ.).

НАМО́ТУВАЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, що здійснює намотування чого-небудь. *Намотувальник котушок.*

НАМО́ТУВАЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **намо́тувальник.** *Дівчата-намотувальниці сиділи за своїми столами в білосніжних халатах* (з газ.).

НАМО́ТУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намо́тувати.** *Капронову тканину у формі стрічки навивають таким чином, щоб намотуваний виток перекривав попередній на 15–20 мм* (з наук.-техн. літ.); *Трос, намотуваний на барабан лебідки, має бути паралельний підставці лебідки* (з навч. літ.).

НАМО́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намо́тувати** 1 і **намо́туватися**. *Для створення постійного натягу в пасмах волокна та усунення їхнього намотування на поверхню барабанів запропоновано чергування дій нерухомих вузлів протягування барабанів* (з наук.-техн. літ.); *Існує кілька способів витягування волокон, наприклад, механічний спосіб полягає в намотуванні волокон на бобіну, що обертається* (з наук.-попул. літ.).

НАМО́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМОТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., що.* 1. Навивати, накручувати що-небудь на щось. — *Признавайся, хлопці, хто онуч не вміє намотувати, то зараз покажу* (М. Трублаїні); *Монтажниця хутко клеїла шматки плівки, .. намотувала плівку на рулон* (Ю. Яновський); — *Нитки хай намотує кожен, скільки зуміє* (В. Дрозд); — *Треба вам прибратися добре, йдучи на сватання. А то, бач, що намотав ти собі на шию!* (І. Нечуй-Левицький); *Намацав* [Скоряк] *вірьовку й намотав собі на руку* (А. Головко).

2. *перен., розм.* Їздячи, покривати, проїжджати яку-небудь відстань. *Щодня півтисячі кілометрів намотую по пісках* (В. Яворівський); *Таксист тим часом .. завзято намотує кола довкола якої-небудь клумби* (І. Карпа); *І фургон, слухняно міняючи курс, зникає в безлюдній степовій далечі,*

щоб, намотавши за день десятки кілометрів, повернутись на Центральну уже з іншої сторони (О. Гончар).

◊ **Мота́ти** *(рідше* **намо́тувати)** / **намота́ти** *(рідше* **замота́ти, закрути́ти) [собі] на вус (на ву́са)** *див.* **мота́ти.**

НАМО́ТУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАМОТА́ТИСЯ,** а́ється, *док.* 1. Навиватися, накручуватися на що-небудь. *Електромотор внизу .. почав діяти, сталевий трос намотувався, відтягував струга назад* (Ю. Яновський); *На гусениці танків намотується її* [пшениці] *червінкове стебло* (В. Логвиненко); * Образно. *Наче сірий клубок, намотувалася асфальтова дорога на балони машини* (Н. Рибак); *Намотайся на хмару думками, нетерплячий, штани підв'яжи, бо витати тобі над віками, що не хоч або що не кажи* (В. Стус).

2. *тільки недок.* Пас. до **намо́тувати** 1. *Розроблено методику оцінки міцності трубчастих деталей вузлів конвеєрів з використанням армованих композитів, які намотуються в місці стику труб у формі насадного бандажа* (з наук.-техн. літ.).

НАМО́ТУВАЧ, а, *ч.* 1. *техн.* Механізм, який забезпечує намотування чого-небудь. *Швейна машина оснащена автоматичним намотувачем ниток на шпульку* (з навч. літ.).

2. Той, хто займається намотуванням чого-небудь. *А який-небудь охоронець султанських пантофель, намотувач тюрбанів або спальник-хаджиб випромінював всемогутність мало не таку саму, як великий візир або члени султанського дивану* (П. Загребельний).

НАМО́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **намочи́ти.** *Перше, що впало їй в очі в кімнаті тоді, — намочена в ночвах білизна* (А. Головко); *Від таких морозів .. на ноги надівали намочені в спирті шкарпетки* (П. Панч); *Галя забула раптом про свій дім на горі, бабцю, намочену звідучора білизну, обід, який треба було ще зготувати* (Валерій Шевчук); * У порівн. *Шовк облипав тіло, мов намочений водою* (Ю. Логвин); // **намо́чено,** *безос. пред. Коли Гапка поперемивала все, а пані Олімпія зі свого покою принесла в фляшечці оковиту, котрою намочено губку і приложено до рани, він* [отець Нестор] *швидко вспокоївся, і здавалось, що заснув* (І. Франко).

2. *у знач. прикм.* Який намочився, просяк якою-небудь рідиною. *Батько .. впевнився, що око Володька ціле .. Грубезними своїми пальчищами вичавлював з намоченої намітки кров* (У. Самчук).

◊ **(1) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **у воді (у во́ду) намо́чений** — незадоволений, сумний, зажурений, злий і т. ін. [Д о м к а:] *Що це ти сьогодні якась мов у воду намочена?* (М. Кропивницький); *Мирон був сердитий сам на себе: цілий тиждень ходив як у воді намочений; він і в шинку, як зять його та громаду частував, сидів сумний та пив мовчки* (Грицько Григоренко).

НАМОЧИ́ТИ *див.* **намо́чувати.**

НАМОЧИ́ТИСЯ *див.* **намо́чуватися.**

НАМО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намо́чувати** і **намо́чуватися.** *Намочування насіння соняшнику в розчинах марганцевокислого калію дає помітний приріст урожаю* (з наук. літ.); *Чим натуральніша тканина — тим більше вона збігається після намочування* (із журн.).

НАМО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док., кого, що.* Робити мокрим, вологим; змочувати чим-небудь або в чому-небудь. *Бабуня намочує рушник в оцті, і мама добре натирає ним Дарчині скроні* (Ірина Вільде); *Це дивна річ — на замерзлій річці при такім морозі намочити ноги, бродити по коліна в воді* (І. Багряний); *Щоб не намочити волосся, Терезка підібрала його під голубу гумову шапочку* (М. Томчаній); *А зараз — слід добряче намочити підошви бензином. Про всяк випадок, якщо чекісти будуть з собакою...* (М. Дашкієв); // Уміщати що-небудь на деякий час у рідину. *Доводилося постійно намочувати одяг у балії з дощівкою* (Т. Прохасько); — *Ти б її* [баранину] *порізав на шматочки та гарненько намочив у ночовках* (О. Стороженко); // Розмочувати що-небудь у чомусь. *Шинелі позамерзають, бувало, гуркочуть на гвардійцях, як дзвони, раз у раз доводиться знов їх намочувати в воді, щоб не гриміли, щоб не побудили ворожих вартових* (О. Гончар); *Бурлаки посідали над водою, намочили житні сухарі і почали вечеряти* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Щоб тебе́ (вас) дощ намочи́в** *див.* **дощ.**

НАМО́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАМОЧИ́ТИСЯ,** очу́ся, о́чишся, *док.* 1. Ставати мокрим від обливання рідиною або занурення в неї. *За гороскопом моя стихія — вода. Тож я постійно хочу пити, вмиватися, купатися, бризкатися, хлюпатися, намочуватися, тонути, виринати, обливатися...* (із журн.); [Л е в к о:] *Ач як намочився, хоч викрути!..* (М. Кропивницький); *Підходите ви до моря, умочуєте ліву ногу й, вигукнувши — ох! — витягуєте назад. Досить! Намочилася!..* (О. Ковінька).

2. *тільки недок.* Пас. до **намо́чувати.** *Намочувалися паперові аркуші й прокладалися сухими, аби ті ввібрали воду* (М. Дочинець).

НАМО́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намости́ти.** *Я мацаю по намощеному в ґринджолах сіну й не знаходжу її* [сокири] (Б. Антоненко-Давидович); — *Нема ходу, братця! Всю дорогу поламало. — Яку дорогу? — З дощок намощену, що по їй* [ній] *вагончики бігають. Далі не проїдем* (Б. Грінченко); // **намо́щено,** *безос. пред. Дід заліз на дерево, зруйнував старе гніздо і забрав колесо, де було намощено лелечине гніздо* (Ю. Збанацький).

НАМО́ЩУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намо́щувати.** *Намощуване сіно; Намощуваний настил;* // **намо́щувано,** *безос. пред. Проїзну частину вулиць у XIX столітті в деяких містах України намощувано бруківкою* (з газ.).

НАМО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **намо́щувати.** *Для намощування підстилки в курнику використовують січку соломи, качани, деревну стружку, тирсу* (з навч. літ.); *На черзі реконструкція системи водопостачання, повна заміна вікон на пластикові, установлення пожежної сигналізації та намощування тротуарних доріжок* (з газ.).

НАМО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАМОСТИ́ТИ,** ощу́, о́стиш, *док., що, чого.* 1. Мостячи, накладати певну кількість чого-небудь. *Любив він пахощі — і всякої трави Намощує було в тім курені надводнім* (М. Рильський); *На ніч отаборювались просто на снігу, намету не хотіли розв'язувати і ночували так, .. розкладали багаття, а посередині намощували гілок з ялини та з смеречини* (І. Багряний); *Стрункі поставою намощували собі горби під сорочками на спинах, щоб здаватись горбатими* (О. Гончар); *Та все-таки заплакав* [Антосьо], *як прийшлось на бричку лізти. Високо так намостили, що наче дзвіницю на колеса взяли, — так-то всячини напакували* (А. Свидницький); *Загадала* [Кайдашиха] *Лаврінові намостити на возі високо сіно, ще й*

заслати килимом (І. Нечуй-Левицький); // Мостячи, влаштовувати, приготовляти що-небудь. *З радощів Гнат майже всю ніч не спав і, вставши досвіта, почав з свого жупана та з чепрака намощувати сідельце для Катрі* (А. Кащенко); *Спихальський почав згрібати солому і намощувати собі .. ложе* (В. Малик); *Одарка кинулася і витягла усяке дрантя, намостила кубельце на полу, куди баба й положила дитину* (Панас Мирний); *У нього* [дядька] *на вербі чорногуз гніздо намостив* (Григорій Тютюнник); // Вистилати камінням, брусками і т. ін. (перев. дорогу, площу). *Городяни на власні очі бачать результати зусиль міської влади: шляховики ремонтують, наносять розмітку, намощують дороги* (з газ.).

2. Те саме, що **настила́ти**[1] 2. *Довелося намощувати ще один настил* (А. Шиян).

НАМО́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **намо́щувати.** *У середньовіччі вулиці та майдани в низьких місцях, що підтоплювалися, нерідко намощувалися своєрідними тротуарами з дерев'яних колод* (з наук. літ.).

НАМРІ́ЯНИЙ, а, е, *поет.* Дієпр. пас. до **намрі́яти.** Про якого мріяли, який поставав у мріях; вимріяний. *Мушу жить у іншому краю, Оподаль від твого намріяного лану...* (М. Зеров); *Де ж ті білі, легкі бригантини? Це намріяний сон* (П. Воронько); // **намрі́яно,** *безос. пред. Скільки в юнацькому віці було прочитано, скільки намріяно!..* (із журн.); // *у знач. ім.* **намрі́яне,** ного, *с.* Те, про що мріяли. *Гряди, намріяне, Гряди!* (П. Воронько); *Якимось дивним чином у витворі поєдналось реальне й намріяне, будень і свято, юнацьке жадання просторів і туга згасаючих літ* (О. Гончар).

НАМРІ́ЯТИ, ію, ієш, *що, рідше чого, поет.* Док. до **мрі́яти.** *Блакить мою душу обвіяла, Душа моя сонця намріяла, Душа причастилася кротості трав — Добридень я світу сказав!* (П. Тичина); *Сніжний віночок сплітає зима, Такий, що не можна й намріяти. Йду я тихенько, немов крадькома, — Жалко віночок розвіяти* (П. Воронько).

НАМРІ́ЯТИСЯ, іюся, ієшся, *док.* 1. Багато, досхочу помріяти. *Досить намріявшись і понавтішавшись своїми світлими думками, Ничипір пішов на стайню, щоб забрати інструмент* (С. Добровольський); *Наказавши челяді своїй лишити його на самоті, щоб досхочу про неї намріятися, пішов він навмання, куди ноги несуть* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Док. до **мрі́ятися.** *Але то було давно, то було дуже давно, то було дуже давно... Та чи й було? Може, то лиш наснилося-намріялося в тиху весінню ніч* (Г. Хоткевич); *Коли вперше глянеш на .. море жовтого листу, зразу аж серце стенеться: на мить намріється обмареним очам, що то повно скрізь весняного сонця, його золотого, гарячого проміння* (С. Васильченко); *Люди хочуть іншої волі. І десь вона мусить бути багато разів краща за те, що намріялося йому в тюрмі, — раз вони такі муки приймають за неї* (А. Турчинська).

НАМУГИ́КАТИ *див.* **намуги́кувати.**

НАМУГИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАМУГИ́КАТИ,** аю, аєш, *док., що і без прям. дод., розм.* Тихо або час від часу мугикати що-небудь. *Прояснiло* [у Чумака] *на душі.., бо був веселий і намугикував про себе* (В. Речмедін); *Повагом чвалає Баглай-студент у трикотажному спортивному костюмі, щось намугикує йдучи* (О. Гончар); *Якщо ви написали гарну пісню, можете її заспівати або намугикати і записати, хоча б на телефон — у вас є шанс увіковічнити свої твори* (із журн.).

НАМУДРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Зробити, сказати що-небудь, без потреби ускладнивши, заплутавши. *Сам до пуття не знаю, чому так сталося. Мабуть, начальник політвідділу щось намудрував* (О. Шугай); *Тітка щось намудрувала з заповітом, наче з того світу мала змогу перевірити, чи годиться Герман їй у спадкоємці, чи виконав усі її умови* (Г. Пагутяк).

НАМУДРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Дуже довго і багато помудрувати над чим-небудь. *Намучились і намудрувалися найрізніші годинникарі над тим механізмом, ніхто не вмів .. віднайти, де там було щось попсоване* (І. Франко).

НАМУ́Л, у, *ч.* 1. Осад на дні водоймищ із найдрібніших часток мінеральних та органічних речовин. *Дівчина стала над ковбанею й дивилась, як поволі осідав намул і вода очищалась* (М. Коцюбинський); *У густому намулі, в глибині, чатував на здобич великий сом* (С. Васильченко); *Розгрібаєш ряску, а під нею намул і жабуриння* (Ю. Винничук); * У порівн. *Мої знайомі збурили в мені дитячі роки, які трохи призабулися і наче намулом осіли на дно пам'яті* (М. Томчаній).

2. Шар піску, землі, нанесений водою, течією річки і т. ін. *В одному місці нанесло намулу й трісочок, утворилась маленька загата, мов озеречко* (О. Донченко); *Брила сиділа міцно і досить глибоко в піщаному намулі берега* (Іван Ле); *Жовтий намул по берегах трясеться, вгинається під ногами великими пластами, міняючи щоразу відтінки* (О. Гончар); *Омелько, не гаячи й миті, підхопив товстуху і витяг її на самий уріз води, на гарячий рідкий намул* (Ю. Логвин).

3. *перен.* Те саме, що **на́кип** 2. *Хотів* [Дорошенко] *заговорити, але неприємний якийсь намул від недавньої розмови .. не давав цього зробити* (А. Головко); *Він раптом відчув себе зовсім тверезим і навіть міцним фізично, наче вчора й не пив. Тільки на серці лежав якийсь гіркий намул* (Д. Ткач); *Дитячі голоси зливали з її душі той намул, що осів там за довге життя, і від того душа оновлювалася, ставала світлою* (П. Кочура); *Звичайна людина .. прагне звільнитися від намулу, що осів у душі, од згадок про трагічні безумства* (Р. Андріяшик).

НАМУ́ЛЕНИЙ[1], а, е. 1. Дієпр. пас. до **наму́лити**[1]. *А довкіл жовтіє степу мідь З намуленою річкою мілкою* (П. Воронько); *Невдовзі колеса фургона, залишаючи глибоку колію в чорнуватому намуленому ґрунті, покотили широкою долиною поміж буйними травами* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

2. *у знач. прикм.* Укритий шаром мулу. *Земля була гарна, намулена, затишна* (І. Франко).

НАМУ́ЛЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **наму́лити**[2]. *Прокинулася* [Пріська] *на світанку. Болять намулені боки, болять груди, кашель душить* (Л. Яновська).

НАМУ́ЛИНА, и, *ж.* Те саме, що **наму́л** 2. — *По заболоченій місцевості йдемо, і знов поміж гадюками, по намулинах, поміж купами мурашників величезних, — в житті я не бачив таких!* (О. Гончар); *1956 року вище Великого Мигіївського острова утворилася намулина, що виступає з води на 5–8 см* (з наук.-попул. літ.).

НАМУ́ЛИСТИЙ, а, е. Який містить у собі багато намулу (у 1, 2 знач.). *Життя текло, мов річка, плитка і намулиста* (І. Франко); *Дніпровські плавні — це цілий край з низовими*

лісами, з намулистими лугами (О. Гончар); // Покритий або нанесений намулом. *Береги її* [ріки], *як і намулисті острови, вкриті зрідка мізерними кущами* (П. Козланюк); *Ледь чутно плещеться Стрипа об намулисті береги* (Р. Іваничук); *Болотні ґрунти мають зверху намулистий, глибше — торфовий горизонт завтовшки до 15 см* (з наук. літ.).

НАМУ́ЛИТИ¹ *див.* **наму́лювати¹.**

НАМУ́ЛИТИ² *див.* **наму́лювати².**

НАМУ́ЛИТИСЯ¹ *див.* **наму́люватися¹.**

НАМУ́ЛИТИСЯ² *див.* **наму́люватися².**

НАМУ́ЛЮВАННЯ¹, я, *с.* Дія за знач. **наму́лювати¹** і **наму́люватися¹.** *Делювіальні відклади, що є на дні балок і частково в річкових долинах, утворилися внаслідок намулювання делювіальними водами* (з наук. літ.); *Намулювання піску та глини на берегах річок відбувається через змив землі під час великих дощів* (з навч. літ.).

НАМУ́ЛЮВАННЯ², я, *с.* 1. Дія за знач. **наму́лювати²** і **наму́люватися².** *У туристичних подорожах треба швидко реагувати на зміну погодних та інших умов і відповідно задавати темп руху, змінювати одяг, не допускаючи тривалих перегрівів тіла, руху в сирому одязі, намулювання ніг* (з газ.).

2. Результат такої дії. *Намулювання на ногах змащують міцним розчином марганцівки, заклеюють бактерицидним лейкопластиром* (із журн.).

НАМУ́ЛЮВАТИ¹, юе, *недок.*, **НАМУ́ЛИТИ**, лить, *док.* Нано́сити що-небудь течією води, хвилями і т. ін. *Мільйони, десятки мільйонів тонн піску вимиваються з русла ріки й намулюють озера багатометровим шаром* (із журн.); // *безос. На луку намулило чимало піску* (з газ.).

НАМУ́ЛЮВАТИ², юю, юєш, *недок.*, **НАМУ́ЛЯТИ**, яю, яєш, **НАМУ́ЛИТИ**, лю, лиш, *док., що.* Тертям об що-небудь пошкоджувати тіло (перев. ноги). *Збираючись у довгу пішохідну прогулянку, простежте за тим, аби взуття не намулювало ноги* (із журн.); *Раптом Цимбал заявляє, що намуляв ногу* (І. Багмут); // Натирати (у 3 знач.) якусь частину тіла до болю, до пошкодження. *Дуже ярмо намулило мені шию* (Леся Українка); *Йому плече намуляла рушниця* (С. Голованівський); // *безос. Мені намуляло спину, і я схиляюсь на Осадчого, що безтурботно сопе* (Б. Антоненко-Давидович).

◊ **Намозо́лити (наму́лити, наму́ляти) о́чі** *див.* **намозо́лювати.**

НАМУ́ЛЮВАТИСЯ¹, юеться, *недок.*, **НАМУ́ЛИТИСЯ**, иться, *док.* Покриватися мулом, піском і т. ін. *Сміття осідає в дельті Дунаю, дно намулюється, покривається гумусом* (з навч. літ.); * Образно. *Стільки туги намулилося вже в моїй душі* (О. Кобилянська).

НАМУ́ЛЮВАТИСЯ², юється, *недок.*, **НАМУ́ЛЯТИСЯ**, яється, **НАМУ́ЛИТИСЯ**, иться, *док.* Ушкоджуватися, покриватися пухирями внаслідок тертя тісним одягом, взуттям і т. ін. *Через зволоження потом шкіра може м'якнути, швидко намулюватися, і там, де черевик натискає, можуть з'являтися пухирі* (з наук.-попул. літ.).

НАМУ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наму́ляти.** [Н е з н а й о м и й:] *Подивися там, чи не намуляна шия у карого, бо чогось він увесь час мотав головою* (С. Васильченко); *В поході за намуляну ногу неодмінно покарають* (М. Трублаїні); *Це були все робочі, тяглові коні з розбитими копитами, з намуляними шлеями грудьми* (Б. Харчук); * Образно. *Зігрію чай. Посидимо вночі, Підсолодивши думи невеселі. Вже спить село, ухоркане за день. Сплять язики, намуляні плітками* (П. Гірник).

НАМУ́ЛЯННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **наму́ляти** і **наму́лятися.** *Найкраще від намуляння ніг — частіше мити ноги* (Остап Вишня); *Тісне взуття призводить до деформування ступні, ускладнює нормальний кровообіг, а надто вільне — до намуляння* (із журн.).

2. Результат такої дії. *Під час ветеринарного огляду тушок птиці звертають увагу на зміни на шкірі, в суглобах і м'язах (травми, намуляння, ущільнення, набряки тощо)* (з наук.-попул. літ.).

НАМУ́ЛЯТИ *див.* **наму́лювати².**

НАМУ́ЛЯТИСЯ *див.* **наму́люватися².**

НАМУРМО́СЕНИЙ, а, е, *розм.* Який намурмосився. *Чорне, коротко підстрижене волосся надавало їй* [Марині] *виразу скоріше хлопчака та ще й розсердженого чи намурмосеного* (З. Мороз); *Вранці забіг на хвилину до редакції Кочубей, чимось оприкрений, намурмосений, уже з велосипедною защіпкою на холоші* (О. Гончар).

НАМУРМО́СЕНО, *розм.* Присл. до **намурмо́сений.** — *Добрий у вас чоловік, — зненацька каже до Бражихи професор, що досі кутуляв собі намурмосено* (О. Гончар).

НАМУРМО́СИТИ, о́шу, о́сиш, *док., що, розм.* Насупити, нахмурити. *Явдоха сиділа, насупивши чорні брови на очі, намурмосивши лице* (Панас Мирний).

НАМУРМО́СИТИСЯ, о́шуся, о́сишся, *док., розм.* Насупитися, нахмуритися. — *Чи не за губернією засумувала? Бач, як надула свої губи? Намурмосилася?* (Панас Мирний); *Присоромлена сміхом подруг, Ксеня враз намурмосилась і з перебільшеним старанням почала цюкати сапою* (С. Добровольський); *Кіндрат з надією жде, доки перекипить Олифір. А той ще з хвилину сидить намурмосившись* (М. Іщенко).

НАМУРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намурува́ти.** *В будці прохолода, тут навіть у середліття спеки нема; стіни товсті, намуровані ще монастирськими мулярами* (О. Гончар); // **намуро́вано**, *безос. пред. Протягом цілого життя блукаємо у власній душі з ліхтарем у руках, .. блукаємо, немов у підземеллі, в якому на кожному кроці намуровано анфілади ходів і переходів* (Р. Федорів).

НАМУРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., що, чого і без прям. дод.* Муруючи, зробити багато. *Намурував я в Києві після війни, ніде правди діти, чимало* (В. Кучер); *Тих стін, що за ці роки намурували в країні заробітчани, могло б вистачити на Вавилонську вежу* (з газ.).

НАМУТИ́ТИ, учу́, у́тиш, *док., що, чого, розм.* Те саме, що **набаламу́тити.** *Для вдалої риболовлі руками слід намутити воду макухою або крихтами хліба* (із журн.); *Ну от, пустив їх* [дитину й матір] *до Праги і вони там усякого намутили, а мені після них увесь той бардак розрулювати* (Ю. Андрухович).

НАМУ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наму́чити.** *Ах, той Йон!.. У неї серце так наболіло через нього, в неї голова така намучена від думок про нього...* (М. Коцюбинський); *І сидять вони двоє, понижені й намучені, покірно ждучи дальших мук* (В. Винниченко); [М е л а н к а:] *Намучена і скривджена од всіх — Повік твоєї ласки не забуду* (І. Кочерга).

2. *у знач. прикм.* Який намучився. *Намучене серце бажало спочину* (Б. Грінченко); — *Умре* [Володька] *під погибель лиху і тоді що... І що я йому* [батькові] *на то скажу — намучений, голодний, намерзлий, хіба він зрозуміє, що діти також не можуть вічно в хаті сидіти?* (У. Самчук).

НАМУ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., кого, що і без прям. дод.* Багато, довго помучити; завдати комусь багато мук, страждань. *Розумний научить, а дурний намучить* (приказка); *Вставати на цей раз Данило не поспішав. Чудернацький сон намучив* (О. Копиленко); *Спиш, Пенелопо, скорботою любе намучивши серце! Вічні боги, що безжурно у небі живуть, не дозволять Плакать тобі і журитись* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАМУ́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., з ким — чим і без дод.* Багато, довго помучитися. — *Натрудився, намучився* [батько] *на своєму віку, нехай хоч у могилі вже спокій має* (А. Головко); *Він з приємністю згадує, скільки намучився з будовою* (М. Стельмах); — *Намучились ми з нею, — промовив старий, зупиняючись біля воза. — Просто під кулі йде, хотіла, щоб убило* (О. Гончар); — *Ох, як же я намучилася, доки цю школу знайшла...* (І. Андрусяк); *Цим матеріалом .. Галя особливо намучилася* (Г. Вдовиченко).

НАМУШТРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **намуштрува́ти.** *Там у них собаки-шукачі здорово намуштровані, будь-який слід візьмуть* (О. Гончар); *У полковника добре намуштрованих Козаків загін* (Б. Олійник); // **намуштро́вано,** *безос. пред. У противника на головних напрямках було більше гармат, літаків, танків, солдатів, яких було добре намуштровано* (із журн.).

НАМУШТРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що.* Док. до **муштрува́ти.** *Намуштрувавши так Хведота, він починає його навчати далі, як то ловити рибу* (У. Самчук); — *Це ви його намуштрували, Сідалковський? — Сідалковський не відповів* (О. Чорногуз).

НАМЮ́Р, у, *ч.* Пізній вік ранньої епохи кам'яновугільного періоду геологічної історії Землі, а також відклади, які утворилися в цей час. *Намюр — верхній ярус нижнього відділу кам'яновугільної системи за вітчизняною стратиграфічною схемою, або нижній ярус верхнього відділу за схемою, прийнятою в Західній Європі* (з наук. літ.); *Назва намюру походить від назви міста й провінції Намюр (Бельгія)* (з наук.-попул. літ.).

НАМЮ́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **намю́р.** *Товща аргілітів намюрського ярусу має потужність від 70 до 200–300 м і є регіональним водотривом* (з наук. літ.); *У Львівсько-Волинському басейні видобувають горючий камінь з основної вугленосної товщі намюрського віку* (з газ.).

НАМ'ЯКА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАМ'Я́КНУТИ,** не; *мин. ч.* нам'я́к, ла, ло *і* нам'я́кнув, нула, ло; *док.* Ставати м'яким від вологи. *Другий день поспіль село заливає водою. Нам'якають скирти під проливним дощем* (із журн.).

НАМ'Я́КНУТИ *див.* **нам'яка́ти.**

НАМ'Я́ТИ *див.* **наминати.**

НАМ'Я́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нам'я́ти** 1–3. *Мовчки скидає* [Володько] *снопи, .. стрясає з дошки нам'яте зерно і мовчки виїжджає* (У. Самчук); * Образно. *Тьмяними слізьми перешіптуються в ошелешеній, притихлій тьмі нагойдані, натіпані дерева, часом потрушуючи нам'ятими чубами* (В. Винниченко); * У порівн. *Чорні очка блищали в неї* [Тасі], *як у звірка, а настовбурчені вуха червоніли, як свіжо нам'яті* (М. Коцюбинський).

НА-НА́ *див.* **на**[4].

НАНА́ЄЦЬ *див.* **нана́йці.**

НАНА́ЙКА *див.* **нана́йці.**

НАНА́ЙСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **нана́йці.** *Серед традиційних нанайських ремесел особливо було розвинуте ковальство* (із журн.); *Духовна нанайська культура представлена надзвичайно багатим шаманським комплексом* (з наук.-попул. літ.).

НАНА́ЙЦІ, ів, *мн. (одн.* **нана́єць,** а́йця, *ч.;* **нана́йка,** и, *ж.).* Народність, яка живе в басейні нижньої течії Амуру. *Основні традиційні заняття нанайців — рибальство та мисливство* (з наук.-попул. літ.); *У багатьох народів світу існували божества, духи дому: в українців — домовик, Чур, у римлян — Веста, у литовців — Габія, у тибетців — Далха, у нанайців — Дюлін* (з навч. літ.); *Стара нанайка носила взуття з риб'ячої шкіри, під халатом — довгий нагрудник, оздоблений бісером і металічними підвісками* (з газ.).

НА-НА-НА́ *див.* **на**[4].

НАНА́ШКА, и, *ж., діал.* Хрещена мати. *Докія і Василь Чоп'як .. йшли враз із донькою й нареченим, з батьками, нанашками (хрещеними матерями) і дружбами до пана, щоб просити його на весілля* (О. Кобилянська); *Коли .. Юркові хочеться молока, він мовчки бере тоді кварту й біжить до нанашки — Григорчихи* (П. Козланюк).

НАНА́ШКО, а, *ч., діал.* Хрещений батько. *Кождий старший чоловік був для нього нанашком, себто хресним батьком* (І. Франко); — *Ніхто вже й не пам'ятає, нанашко, чи був на нашому обійсті рай, — промовили мама навдивовиж спокійно* (Р. Федорів); *Нанашко Андрон жив .. у невеличкій глиняній хижі з одним манюнім віконцем* (В. Шкляр).

НА́НДУ, *невідм., ч.* Рід безкільових птахів, поширених у Південній Америці; американський страус. *Індіанець полював страуса не заради мисливської втіхи; м'ясо нанду надзвичайно смачне, і Талькав хотів додати цю страву до загальної вечері* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Нанду мешкають у саванах субтропічних і помірних широт Південної Америки* (з наук.-попул. літ.).

НАНДУПОДІ́БНІ, них, *мн.* Ряд безкільових птахів із недорозвиненими крилами, поширених в Африці, Австралії, Південній Америці та Новій Зеландії. *Нандуподібні регулярно ковтають камінці, що допомагає подрібнювати їжу в шлунку* (з наук.-попул. літ.); *Нандуподібні, як і ківіподібні, харчуються рослинами та невеликими тваринами* (з навч. літ.).

НАНЕРВУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато, довго понервувати. *Любить Надя Волошко таку гарячу роботу. За день так накрутиться, накричиться, нанервується, що на вечір, здається, уже й сили не лишилось* (Д. Ткач); — *Та хоч як нанервувалась* [Ганна], *а їсти хочеться...* (В. Собко); *Й інших дід нервував, і сам нанервувався* (з газ.).

НАНЕ́СЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нанести́** 1–5. *Порох з-під ніг брав* [Саїд] *і, перетираючи в міцних долонях, запевняв професора: — Це дійсно лес, нанесений водою з гір* (Іван Ле); *Долівка встелена сивашським* [сиваським] *мулом, нанесеним з чобітьми штабників* (О. Гончар); *Неправильної форми концентричні кола на озері, нанесені на ту карту, свідчили про те, що озеро глибшає чи не відразу, наче провалля* (В. Владко); *Сік, вижатий з листя деревію і нанесений на свіжу рану, спиняє кровотечу і сприяє загоюванню* (з наук.-попул. літ.); *Ми залікували рани, нанесені війною. Але ніколи не зітреться в пам'яті героїзм нашого народу* (із журн.); // **нане́сено,** *безос. пред. Зі сходу і з заходу нанесено .. велику силу різних творів, апокрифів, легенд* (І. Фран-

ко); *13-й кілометр — зараз його було нанесено на всі Цумбрунненові таємні мапи* (Ю. Андрухович); *Літографія — спосіб плаского друку, коли текст чи зображення нанесено на поверхню каменя, пластини цинку, алюмінію жирною речовиною* (з наук. літ.).

НАНЕ́СЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нанести́** 1–5. *Першопоселенцями на схилах вулканів є лишайники. Потім у міру нанесення вітрами ґрунту з'являються мохи й трав'янисті рослини* (з наук.-попул. літ.); *Нанесення на карту маршруту екологічної стежини здійснюють методом маршрутної окомірної зйомки* (з навч. літ.); *Останні штрихи у вбиральні — нанесення парфумів* (І. Роздобудько); *На початку II тис. до н. е. у праслов'янських племен переважала шнурова техніка нанесення орнаменту на кераміку* (з наук. літ.); *Ніхто не почне позиватися до суду через нанесення комусь чергової моральної шкоди* (А. Кокотюха).

НАНЕСТИ́ *див.* **нано́сити.**

НАНИ́З, *присл.* У напрямку до нижньої частини чогонебудь; униз; протилежне н а в е р х, н а г о р у. *Фургони виїхали на гору і з крутої гори покотились наниз* (І. Нечуй-Левицький); *Плуг спустився наниз, і Данило угледів жінку* (Л. Яновська); *— Бачите отой садок, що спускається наниз од церкви? — показав учитель рукою на Рось, — от у тому садкові й живе Райко* (С. Васильченко); *По низу — Із-за борів, із степу, із-за гаю — Тягучі хмари сунуться, повзуть, Обклали обрії, Наниз, Наниз лягають* (І. Багряний); // На нижній поверх будь-якої споруди. *Вхід під палубу видається ще як звичайна дірка, без східців, куди ставлять малу драбину, коли хочуть оглянути каюти і трюм. Ми сходимо наниз* (Ю. Яновський); *Навколо склепу Джульєтти — загорожа: решітка, іржавий чотирикутник. Камінні східці ведуть наниз* (В. Барка); // У напрямку до гирла річки. *Над Волгою лягав молодий весняний вечір. Пароплав ішов наниз* (Г. Епік); *Багато снігу і дружна весна сповнили ріку водами, які враз розламали кригу, закрутили й з шаленою хусткістю* [швидкістю] *понесли наниз, до моря* (П. Панч).

НАНИ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нанизáти.** *Чернець у довгій сутані з каптуром на голові перебирає нанизані на нитку крем'яшки* (А. Хижняк); *Всіх перипетій сеї погоні годі оповідати; маємо тут найдивогляднїші пригоди, нанизані одні за одними* (І. Франко); *Ці листи, списані дрібними й чіткими літерами, нанизаними на рівні й густі рядки, .. були адресовані до Антоніни Семенівни* (Ю. Смолич); *Наче рідко нанизані чотки, чорніли журавлі в лускатих хмаринках* (З. Тулуб); // **нани́зано,** *безос. пред. Це надзвичайно цікава передісторія Балавара, що збереглась у грузинському варіанті, в той час як у грецькому та арабському від неї залишились лише окремі епізоди, що їх без жодного зв'язку нанизано один на один, героями яких є різні безіменні придворні, про яких далі нічого не повідомляється* (І. Франко).

НАНИЗÁТИ *див.* **нани́зувати.**

НАНИЗÁТИСЯ *див.* **нани́зуватися.**

НАНИЗУ́, *присл.* У нижній частині чого-небудь; унизу; протилежне н а в е р х у, н а г о р і, в г о р і. *Я кинув оком униз з гори на Поділ, що розстелявся глибоко нанизу, неначе в безодні* (І. Нечуй-Левицький); *Челядь мешкала нанизу* (А. Чайковський); *Далеко збоку, нанизу, впізнав* [Саїд] *зелений, мов величезний кущ бузини, кишлак Алмаз* (Іван Ле).

НАНИ́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нани́зувати.** *Не виключено, що один із них відчитав би ці нескінченні нанизувані переліки загальновідомих фактів, які легко знайти в будь-якій радянській енциклопедії* (К. Москалець); *Скрупульозно нанизувані ознаки й події нової історії зовсім позбавлені так званої революційної романтики* (з наук. літ.).

НАНИ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нани́зувати.** *Почніть із нанизування фруктів і ягід. Найкраще використовувати довгі гострі дерев'яні шпажки* (з газ.); *Пиво трохи розв'язало мені язика і, щоразу спотикаючись у вимові довжелезних німецьких слів та порядкові їхнього* [їх] *нанизування, я розповів Міхаелеві кілька цікавих речей* (Ю. Андрухович); *Намагаючись якнайтонше відтворити найменші деталі, Г. Квітка-Основ'яненко часто вдається до безмежного нанизування окремих дрібниць* (з наук. літ.).

НАНИ́ЗУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАНИЗÁТИ,** ижу́, и́жеш, *док.* 1. *кого, що.* Проколюючи, протикаючи, насаджувати, настромлювати кого- або що-небудь на щось (перев. певну кількість). *Він вправно нанизував на вила цілі оберемки сіна і легко жбурляв їх у драбини* (С. Добровольський); *Марія ножем розрізає яблука-падалицю, нанизує ті кружальця на сирову нитку* (А. Шиян); *Оддалік, біля жаровні клопотало троє хлопців, які нанизували на довгі шампури шматки м'яса* (О. Авраменко); *Юрій нанизав черв'яка на гачок і, замахнувшись, кинув волосінь на воду* (П. Автомонов); * Образно. *За роком рік, як дорогоцінні діаманти, нанизував він безповоротні літа на таке нерівне часом вузлувате прядиво життя* (Іван Ле); * У порівн. *Подія за подією, рік за роком ішли спокійно, послідовно, немов хтось невидимий нанизував їх на рівну сталеву нитку* (Ірина Вільде); // Нижучи, виготовляти що-небудь. *Схоже було на те, що хтось навмисне нанизав оці червоногарячі разки* (М. Чабанівський).

2. *що, перен.* Легко, вільно, без затримок приєднувати одне до одного (слова, думки і т. ін.). *Погойдуючись у сідлі, нанизував* [Довбуш] *думи, мов перли* (В. Гжицький); *Покришень нанизував і нанизував рядок на рядок, читав з глибоким почуттям* (Ю. Збанацький); *У залі — вибух сміху, а я, нанизуючи слова на слова, рвучи репліки, випалив свій текст і прожогом утік за куліси* (з мемуарної літ.); // Поступово збирати щось однорідне. *Я їх* [пісні] *почав визбирувати та нанизувати, і вийшли з цього нанизування пісні про кохання* (Панас Мирний); *Писар нанизав таких перлин поезії цілу низку* (І. Нечуй-Левицький).

НАНИ́ЗУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАНИЗÁТИСЯ,** и́жеться, *док.* 1. Проколюючись, протикаючись, насаджуватися, настромлюватися на що-небудь. * Образно. *Біля села вона* [річка] *виписувала примхливі петлі, на які нанизувались крихітні левадки, ставочки і копанки* (М. Стельмах).

2. *перен.* Легко, вільно, без затримок приєднуватися одне до одного (про слова, думки і т. ін.). *Отак вони довго балакали. Слово за слово чіплялося; одна думка нанизувалась на другу* (Панас Мирний); *Слова наче мимоволі самі нанизувались на пружний стрижень одвертості* (Н. Рибак); *А якщо не закономірність, то принаймні якийсь зв'язок чи натяк згори, та все одно події самі по собі тяглися до певного порядку й нанизувалися на оту єдину нитку, як намистини* (В. Шкляр).

3. *тільки недок.* Пас. до **нани́зувати.** *— Прокльони ж знімаються, казала бабуся, білою ниткою, довкола голови обв'язаною, на яку сім квіток нанизуються* (В. Лис); *Федору Васильовичу іноді здається, що ті давноминулі дні були щасливі, скидалися на підрум'янені запашні бублики, які на-*

низувалися в довгий разочок (Є. Доломан); *Підвіски нерідко з'єднувалися ланцюжком або шнурком, на який нанизувалися бронзові трубки або спіралі* (з наук. літ.).

НАНИ́КНУТИ *див.* **нани́кувати.**

НАНИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАНИ́КНУТИ,** ну, неш, *док., діал.* Приходити (у 1 знач.). *Невже ж таки нікому з наших і з Драгоманових не було часу хоч на вокзал наникнути, щоб провести приятеля* (Леся Українка).

НАНІВЕ́ЦЬ, *присл.* Зовсім, цілком. *Усе живе завмерло нанівець У савані одноманітно білим...* (М. Старицький); *Як далеко люди гомонять, Нанівець заглушені серцями!* (М. Рильський); *Зітерти в пил, на попіл, нанівець!* (І. Багряний).

◊ **Зво́дити / звести́ наніве́ць** *див.* **зво́дити; Піти́ (оберну́тися) наніве́ць (внів́ець)** *див.* **піти́; Схо́дити / зійти́ наніве́ць** *див.* **схо́дити.**

НАНІ́ЗМ, у, *ч., мед.* Патологічний стан, який характеризується ненормально низьким, карликовим ростом (нижче за 130 см для чоловіків і 121 см для жінок), що є наслідком порушення функції залоз внутрішньої секреції. *За недостатньої діяльності мозкового придатка у дітей спостерігається значне уповільнення росту (нанізм)* (з навч. літ.).

НА́НКА, и, *ж.* Груба бавовняна тканина, перев. жовтого кольору, яка зараз вийшла з ужитку. *Одежа йому була з жовтої нанки, довга, чернеча ряса, і підперезана широким, як у попа, поясом* (Д. Мордовець); *Вздовж стін стоять полички для складання нанки, на лавці, присуненій до полиці, сидять ткачі з розкладеними сувоями тканини* (І. Франко); *Катанки були підшиті нанкою та мали комір яскравого червоного або малинового кольору* (з наук. літ.).

НА́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до **на́нка.** *Вибілене тонке нанкове полотно використовувалося для виготовлення постільної й натільної білизни* (з наук.-попул. літ.); // Зробл. з нанки. *Паламар, у звичайному сірому нанковому халаті, волосся з проділом посередині голови прямо проти носа і з кіскою* (М. Маркевич); *З-під ряси визирали нанкові .. зелені штани з чобітьми некрашеної юхти* (Д. Мордовець); // Який виготовляє нанку. *В першому акті зображена фабрична канцелярія на нанковій фабриці...* (І. Франко).

НАНО... Перша частина складних слів, що має значення: 1) вигот. за допомогою нових технологій, пов'язаних з дуже малими об'єктами, напр.: нанокомп'ю́тер, наноманіпуля́тор, наноро́бот; 2) пов'язаний із вивченням дуже малих об'єктів, що в числовому розумінні дорівнюють одній мільярдній частині вихідної одиниці, напр.: наноана́ліз, нанобіоло́гія, наноелектро́ніка, наномедици́на, нанонау́ка, наноструктýра; 3) одна мільярдна частина якої-небудь величини, напр.: наноампе́р, наноме́тр, наносеку́нда.

НАНОБАКТЕ́РІЇ, ій, *мн. (одн.* **нанобакте́рія,** ї, *ж.).* Круглі або овальні білково-неорганічні структури нанометрових розмірів. *Доведено, що розмір нанобактерій менший від деяких вірусів різних таксономічних груп* (з наук. літ.); *Нанобактерії існують у межах діапазону 30–200 нм, що менше за загальноприйняту нижню межу розміру живої клітини* (з навч. літ.).

НАНОБАКТЕРІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанобактеріології. *Виконано нанобактеріологічний посів, рану дренували* (з наук. літ.).

НАНОБАКТЕРІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ бактеріології, який вивчає нанобактерії, способи і можливості їх використання. *Нанобактеріологія вивчає життя найдрібніших організмів наносвіту — мікробів, розмір яких дорівнює розміру вірусів* (з наук. літ.).

НАНОБАКТЕ́РІЯ *див.* **нанобакте́рії.**

НАНОБЕЗПЕ́КА, и, *ж.* Безпека створення та використання нанооб'єктів. *Заходи нанобезпеки спрямовані на розроблення нормативно-методичного забезпечення контролю наночастинок у продукції сільського господарства та харчових продуктах* (з наук. літ.); *Підвищений інтерес суспільства до теми нанобезпеки є природною реакцією людства на загрозу від нанопродуктів* (з наук.-попул. літ.).

НАНОБІОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанобіології. *Завдяки інноваційній нанобіологічній технології вдається виростити більші та здоровіші качани капусти з мінімумом витрат* (з наук.-попул. літ.).

НАНОБІОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ науки, що досліджує загальнобіологічні закономірності взаємодії наночастинок із живими структурами. *Основою нанобіології є вивчення структурних, біологічних, біофізичних процесів у природних біологічних структурах чи їх нанобіологічних аналогах* (з наук. літ.); *Нанобіологія поєднує засоби, підходи й матеріали нанонауки та біології* (з наук. літ.).

НАНОБІОТЕХНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Напрям науки і техніки, який поєднує біологію та нанотехнологію. *Діагностика, лікування і профілактика поширених захворювань, розроблення фармацевтичних засобів для збереження й поліпшення здоров'я людини є пріоритетними напрямами наукових досліджень у галузі нанобіотехнологій* (з наук. літ.); *Нанобіотехнологія займається створенням біотехнологічних продуктів, розміри яких становлять від 1 до 100 нанометрів* (з наук.-попул. літ.); *У нанобіотехнології використовують біологічні молекули, нанотехнологічні прилади та наноматеріали* (з навч. літ.).

НА́НОВО, *присл.* 1. Знову, ще раз. *Довелося нанову прати білий мішок* (М. Коцюбинський); *Замість хат і парканів — руїни. А на руїнах тих вже хтось будується нанову...* (І. Багряний); *Через кілька хвилин Ганна Іванівна повернулась до їдальні, щоб нанову накрити на стіл* (Ю. Шовкопляс); *Поки тривав короткий обмін люб'язностями, Клим нанову прокрутив у голові почуте* (А. Кокотюха); // Від самого початку. — *Мене вже з одного місця на друге перегонили вісімнадцять разів, то це щось коштує: кожний раз отож приходилось будувати своє життя нанову* (С. Васильченко); *З дворів виходили заклопотані жінки, і Сашкова мати перед кожною починала нанову свою тужливу розповідь* (Л. Юхвід); // Нещодавно, щойно. *І хата, і будинки всенькі Обшиті нанову були* (С. Руданський); *Мишуня ліг трохи полежати на своє ліжко, що його нанову пофарбував і поставив до своєї кімнати сам Парамон Пархомович* (Ю. Яновський).

2. По-новому, інакше; не так, як раніше. *Зажив Ревун нанову в тітки Рипці, їв здорово* (О. Маковей); *Кохання і пісні не старіють: скільки не співаєш, а пісня щораз зацвітає нанову...* (М. Ю. Тарновський).

НАНОГЕНО́МІКА, и, *ж.* Розділ генетики, що вивчає структуру і функцію геному та генів живих організмів із застосуванням нанотехнологій. *Завдяки новим підходам у наногеноміці з'явилася можливість швидко передбачити*

функції тисячі білків (з наук. літ.); *На сьогодні передній фронт біологічних та медичних досліджень перемістився з мікро- до наномасштабів та нанотехнологій, що значною мірою пов'язано з розвитком наногеноміки* (із журн.).

НАНОЕКОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Напрям екології, що вивчає закономірності формування і функціонування нанобіологічних систем у їх взаємодії між собою та довкіллям. *Одночасний розвиток нанотоксикології та наноекології спрямований на дослідження впливу наноматеріалів на здоров'я людини, тварин, довкілля* (з наук. літ.); *Шкідливість азбесту підтверджує наноекологія, що пропонує новий погляд на проблему впливу наночастинок на живу клітину* (з наук.-попул. літ.); *Наноекологія — це новий науковий напрям, який формується в екології для вивчення полідисперсних та аерозольних фізико-хімічних систем, які негативно впливають на довкілля* (з навч. літ.).

НАНОЕЛЕКТРО́НІКА, и, *ж.* 1. Галузь електроніки, що вивчає і використовує фізичні явища і процеси в електронних приладах, розміри робочих зон яких сумірні з розмірами молекул і атомів. *Об'єктами фундаментальних досліджень у галузі наноелектроніки є низькорозмірні структури* (з наук. літ.).

2. *збірн.* Сукупність електронних приладів, сконструйованих із нанорозмірних компонентів. *Сучасна електроніка — це елементи нової техніки — мікро- та наноелектронні прилади і пристрої, розроблені на основі результатів фундаментальних досліджень у галузі наноелектроніки* (з наук. літ.).

НАНОЕЛЕКТРО́ННИЙ, а, е. Стос. до наноелектроніки. *Наноелектронні елементи претендують на роль нової нанорівної елементної бази майбутнього покоління засобів обчислювальної техніки* (з наук. літ.); *Перспективу подальшого впровадження має застосування наноелектронних компонентів для бездротової передачі надшвидкісних потоків даних* (з наук.-техн. літ.).

НАНОЕЛЕМЕ́НТ, а, *ч.* Елемент (у 1, 2 знач.) нанометрового розміру. *Багато сучасних сонцезахисних препаратів містять наноелемент, який легко проникає через шкіру в лімфатичну систему і є токсичним* (з наук.-попул. літ.).

НАНОЕ́ТИКА, и, *ж.* Розділ етики, що вивчає етичні та соціальні аспекти впливу нанотехнологій і наноматеріалів на людину та навколишній світ. *Досліджено методологічні засади формування етики поводження з нанотехнологіями та наноматеріалами, або наноетики: наноетика як різновид професійної етики; формування наноетики за аналогією з біоетикою* (з наук. літ.).

НАНОЗО́НД, а, *ч.* Зонд нанометрового розміру. *У нанотехнологіях керуюча інформація передається нанозондом окремо кожному атому і молекулі* (з наук. літ.).

НАНОІНДУ́СТРІЯ, ї, *ж.* Індустрія (у 1 знач.), яка виробляє продукцію на основі нанотехнологій і наноматеріалів. *Наноіндустрія є умовою становлення інноваційного суспільства в Україні* (з наук. літ.).

НАНОІНЖЕНЕ́РІЯ, ї, *ж.* Галузь інженерії (у 2 знач.), що застосовує нанотехнології. *Наноінженерія охоплює науково-практичну діяльність із конструювання, виготовлення та застосування нанорозмірних об'єктів і структур* (з наук. літ.).

НАНОІНФОРМА́ТИКА, и, *ж.* Галузь інформатики, що вивчає можливості створення та практичного використання надмініатюрних пристроїв інформатики на основі нанотехнологій. *Нанонауки (нанофізика, нанохімія, нанобіологія, наноінформатика, наноелектроніка і т. ін.) дають можливість ученим обмінюватися інформацією в закодованій формі за допомогою електромагнітних сигналів між людиною та наноструктурами* (з наук. літ.).

НАНОКА́ПСУЛА, и, *ж.* Сферична частинка субмікронного діаметра з лікарською речовиною всередині. *За розмірами розрізняють макро-, мікро- і нанокапсули* (з наук. літ.); *Властивості нанокапсул залежать від методу їх одержання* (з наук. літ.); *Нанокапсули дозволяють речовинам без перешкод проникати крізь клітинні мембрани* (з навч. літ.).

НАНОКОМПОЗИ́Т, у, *ч, спец.* Комбінація двох або більше матеріалів (у 1 знач.), фізичний розмір елементів хоча б одного з яких менший за 100 нанометрів. *Створено гнучкий нанокомпозит, який самостійно регенерує себе після багаторазових поломок* (з наук.-попул. літ.).

НАНОКОМПОЗИ́ТНИЙ, а, е, *спец.* Прикм. до **нанокомпози́т.** *У дисертації проаналізовано емісійні властивості кремнієвих нанокомпозитних структур* (з наук. літ.); *Українськими вченими створено нанокомпозитні і наноструктурні матеріали для кріогенної та аерокосмічної техніки* (із журн.).

НАНОКОМП'Ю́ТЕР, а, *ч.* Комп'ютер, вигот. на основі електронних, механічних, біохімічних, квантових та ін. технологій із розмірами логічних елементів порядка декількох нанометрів. *Вчені створили унікальний нанокомп'ютер, який складається всього з 17 молекул органічної речовини, однак може здійснювати паралельні обчислення* (з наук. літ.).

НАНОКОСМЕ́ТИКА, и, *ж.* Косметика (у 2 знач.), до складу якої входять наночастинки корисних елементів. *Механізм взаємодії клітин і нанокосметики дуже м'який і природний, що дає можливість лікування і профілактики шкірних хвороб на ранніх і пізніх стадіях* (з наук.-попул. літ.); *Нанокосметика допоможе вирішити будь-які косметичні проблеми завдяки використанню нанотехнологій і наночастинок на клітинному рівні* (із журн.).

НАНОКРИСТА́Л, а, *ч.* Кристал, хоча б один з вимірів якого знаходиться в нанометровому діапазоні. *Властивості нанокристала можуть суттєво змінюватися зі збільшенням розміру* (з наук. літ.).

НАНОКРИСТАЛІ́ЧНИЙ, а, е. Прикм. до **нанокриста́л.** *Нанокристалічний металевий матеріал, що має високу твердість, міцність і в'язкість, виготовлений із металевих нанокристалічних зерен* (з наук. літ.).

НАНОМАГНІ́Т, у, *ч.* Магніт нанометрового розміру. *Наномагніти використовують при проектуванні процесорів для квантових комп'ютерів* (з наук. літ.); *Процесори можуть споживати майже в 100 разів менше енергії завдяки наномагнітам* (з наук.-попул. літ.).

НАНОМАГНІ́ТНИЙ, а, е. Прикм. до **наномагні́т.** *Наномагнітні процесори — перспективний напрям розвитку обчислювальної техніки* (з наук. літ.).

НАНОМАТЕРІА́Л, у, *ч.* Матеріал, вигот. з частинок нанорозмірної величини. *До важливих функціональних наноматеріалів належать оксиди металів та їхні похідні, що виявляють нові фізико-хімічні властивості, якщо зменшувати розміри частинок до наномірного масштабу* (з наук.

літ.); *Властивості наноматеріалів значною мірою визначають за характером розподілу, формою та хімічним складом кристалітів (нанорозмірних елементів), з яких вони складаються* (з навч. літ.).

НАНОМАТЕРІАЛОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Галузь матеріалознавства, що вивчає нові властивості різних матеріалів на атомарному й молекулярному рівнях та нові методи виробництва наноматеріалів. *Наноматеріалознавство виникло з напівпровідникової галузі знань при переході до надмалих нанорозмірів* (з навч. літ.).

НАНОМЕДИЦИ́НА, и, *ж.* Розділ медицини, який застосовує результати нанотехнологій. *Наномедицина охоплює такі функції, як стеження, виправлення, конструювання та контроль над біологічними системами людини на молекулярному рівні за допомогою розроблених нанопристроїв та наноматеріалів* (з наук. літ.); *Медичне застосування нанотехнологій сприяло виникненню нового наукового напряму — наномедицини* (з наук.-попул. літ.).

НАНОМЕДИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до наномедицини. *У світі створено чимало наномедичних технологій, серед них — адресне доставлення ліків до хворих клітин та органів, діагностика у формі квантових міток* (з наук. літ.).

НАНОМЕ́ТР, а, *ч.* Одиниця довжини, яка дорівнює одній мільярдній метра. *Для визначення яскравості зірки застосовують світлофільтри завширшки від 20 до 30 нанометрів* (з наук.-попул. літ.).

НАНОМЕТРИ́ЧНИЙ, а, е. Те саме, що **нанометро́вий.** *У сучасному машинобудуванні використовують технології та обладнання для виготовлення деталей машин з нанометричною точністю* (з наук. літ.); *Для вирішення різноманітних завдань у мікрометричному, а тим більше в нанометричному діапазонах, необхідні нові технології та технічні засоби* (з наук.-попул. літ.); *Під час використання електронно-променевого оброблення можна отримати багатошарову нанометричну структуру* (з навч. літ.).

НАНОМЕТРІ́Я, ї, *ж.* Складова метрології, що займається вимірюванням об'єктів у нанометровому діапазоні. *Методи та засоби нанометрії забезпечують точне вимірювання об'єктів у нанометровому діапазоні* (з наук. літ.).

НАНОМЕТРО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **наноме́тр.** *Лінійні вимірювання на нанометровому рівні відіграють важливу роль у розробленні принципово нових технічних рішень при створенні мікроелектронних приладів і мікросистемної техніки різного призначення* (з наук. літ.).

НАНОМЕТРОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанометрології. *Нещодавно з'явилася нова галузь лінійних вимірювань — нанометрологічні вимірювання, які широко застосовують у нанонауці* (з наук. літ.).

НАНОМЕТРОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ метрології, що розробляє теорію, методи та інструменти для вимірювання параметрів нанооб'єктів. *Провідні країни світу, що займають ключові позиції в мікроелектроніці, упроваджують нанометрологію в практику лінійних вимірювань у мікро- й нанометровому діапазонах* (з наук. літ.).

НАНОМЕХА́НІКА, и, *ж.* 1. Галузь механіки (у 1 знач.), що досліджує механічні властивості наносистем. *Конференція була присвячена таким питанням: математичне моделювання в механіці; математичні методи механіки і термомеханіки; механіка неоднорідних твердих тіл та наномеханіка; механіка контактної взаємодії* (з наук. літ.).

2. Галузь механіки (у 2 знач.), що займається створенням нанороботів. *Засоби наномеханіки дозволяють ефективно здійснювати діагностику та терапію в кровоносних судинах і кишковому тракті* (з наук. літ.).

НАНОМЕХАНІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до наномеханіки. *Вимірювання параметрів сигналів, здійснені за допомогою реєстрації змін частоти коливань наномеханічного резонатора, мають найвищу точність* (з наук. літ.); *Нанороботи є важливим здобутком молекулярної наноінженерії, які автоматично виконують складні наномеханічні завдання* (з наук.-попул. літ.).

НАНОМІ́РНИЙ, а, е. Який має нанометровий розмір. *Наномірна молекула дорівнює приблизно одній мільярдній частині звичних для нас розмірів* (з наук. літ.).

НАНОМОЛЕ́КУЛА, и, *ж., фіз., хім.* Молекула нанометрового розміру. *Наноструктурні утворення складаються з наномолекул, розміри яких відповідають нанометровому діапазону* (з наук. літ.).

НАНОМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ, а, е, *фіз., хім.* Прикм. до **наномоле́кула.** *В особливостях мікроскопічної будови кістки розрізняють два рівні — наномолекулярний та мікроструктурний* (з наук. літ.); *Наномолекулярний прилад, створений шотландськими вченими, може переміщати фрагменти молекули в різні положення і приводиться в дію світлом* (з наук. літ.).

НАНОНАУ́КА, и, *ж.* Галузь науки, що вивчає фізичні, фізико-хімічні, біологічні та інші властивості наночастинок, можливість їх синтезу за допомогою нанотехнологій та застосування в різних галузях народного господарства. *Нанонаука виникла на стику фізики конденсованих систем, неорганічної та фізичної хімії, біохімії, електроніки і є інтегрувальною наукою на кшталт кібернетики* (з наук. літ.).

НАНООБ'Є́КТ, а, *ч.* Об'єкт (у 2 знач.) нанометрового розміру. *Об'єкти із розмірами в межах 1–100 нм класифікують як нанооб'єкти, але такі обмеження є досить умовними, розміри можуть стосуватися як всього зразка, так і його структурних елементів* (з наук. літ.); *Вчені створили мініатюрний мозок, що працює за рахунок хімічних реакцій та зможе керувати нанооб'єктами* (з навч. літ.).

НАНОО́ПТИКА, и, *ж.* Галузь оптики, яка вивчає особливості взаємодії випромінювання з частинками, розмір яких менший від довжини хвилі. *Практичний розвиток нанооптики передбачає розроблення лазерів та створення наноструктур (кластерів, плівок, трубок)* (з наук. літ.).

НАНООПТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанооптики. *Дослідники з Гарвардського університету створили нанооптичний пристрій, який може перетворювати спрямовані ззовні оптичні сигнали в хвильові коливання* (з наук. літ.); *Одним із основних елементів нанооптичних технологій є оптичне волокно, а саме загострені до нанорозмірів волоконні голки* (з наук. літ.).

НАНООРГАНІ́ЗМ, у, *ч., біол.* Організм нанометрового розміру. *Де гарантія, що штучні наноорганізми не будуть використані у воєнних цілях для створення супервірусів?* (із журн.).

НАНОПРЕПАРА́Т, у, *ч.* Препарат, вигот. за допомогою нанотехнологій. *Створено нанопрепарат, який швидко затягує рани в діабетиків* (з наук.-попул. літ.); *Застосування нанопрепаратів у рослинництві сприяє підвищенню врожайності продовольчих та технічних культур* (з наук.-по-

пул. літ.); *Технологія виробництва нанопрепарату є доступною, екологічно чистою, економічно вигідною* (з наук. літ.).

НАНОПРИ́ЛАД, у, *ч.* Прилад для дослідження наноматеріалів і нанокомпонентів. *Наномедицина вивчає можливість застосування нанотехнологічних розробок (наноприладів, нанопрепаратів) у медичній практиці для профілактики, діагностики і лікування різних захворювань* (з наук. літ.).

НАНОРЕЧОВИНА́, и́, *ж.* Речовина, яка складається з наночастинок і має специфічні властивості. *Малі розміри наноречовини та оболонки (наноконтейнера) дозволяють їм досить довгий час циркулювати у кров'яному руслі без перешкод з боку клітин імунної системи* (з наук. літ.).

НАНОРЕЧОВИ́ННИЙ, а, е. Стос. до наноречовини. *Наноречовинна неоднорідність бетону є причиною анізотропії його властивостей* (з наук. літ.).

НАНОРО́БОТ, а, *ч.* Робот нанометрового розміру. *Медичні нанороботи є кібернетичними пристроями нанометрового розміру, виготовленими з атомарною точністю. Вони здатні функціонувати в організмі людини, проводячи контрольовану корекцію молекулярних і клінічних процесів* (з наук. літ.).

НАНОРО́ЗМІР, у, *ч.* Розмір (у 1 знач.) у нанометровому діапазоні. *Нанорозмір частинок виключає можливість відшарування великих елементів нагару, які могли негативно позначитися на робочому процесі двигуна* (з наук. літ.); *Наночастинки металів завдяки своїм фізичним властивостям (нанорозмір та елекронейтральність) здатні до швидкого проникнення в рослинні клітини* (з навч. літ.).

НАНОРОЗМІ́РНИЙ, а, е. Стос. до нанорозміру. *За кількістю наноматеріалів, що перебувають на стадії розроблення, домінують наночастинки і нанокомпозити, які в найближчій перспективі перехоплять лідерство в нанорозмірних плівок* (з наук. літ.); *Нуклеація органічної фази індукується в порах гелю, які діють як нанорозмірний реактор росту кристалів із розчину* (з наук. літ.).

НАНО́С, у, *ч.* Земля, пісок, мул, нанесені водою, вітром і т. ін. *Трохи вище, з вузенької, запорошеної вітровими наносами щілини, витикалася велика, червона, мов пломінь, квітка* (М. Олійник); *Під рештками Печерських воріт XVII–XVIII ст. у м. Києві виявлено замулений глиняно-піщаними наносами проїзд давніших воріт* (з наук.-попул. літ.).

НАНОСВІ́Т, у, *ч.* Умовна назва багатофункціональної системи матеріального нанорозмірного світу. *Вивчення фізичних законів наносвіту є певною мірою фундаментом пізнання процесів мегасвіту* (з наук. літ.); *Наносвіт — унікальна царина окремих атомів і молекул, де панують закони квантової та молекулярної біології* (з наук.-попул. літ.).

НАНОСЕКУ́НДА, и, *ж.* Одна мільярдна частина секунди. *Упродовж наносекунди світловий промінь проходить 30 см* (з наук.-попул. літ.).

НАНОСЕКУ́НДНИЙ, а, е. Стос. до наносекунди. *Спектроскопічне дослідження наносекундного розряду у воді з електродами на основі алюмінію та його сплавів становить значний інтерес для визначення характеристики плазми* (з наук. літ.); *Фахівці використовували наносекундний лазер, випромінювання якого посилювало й підтримувало плазмовий шнур у стабільному стані* (з газ.).

НАНОСЕ́НСОР, а, *ч.* Сенсор, вигот. на основі нанотехнологій. *Наносенсори значно відрізняються від існуючих датчиків не лише своїми малими розмірами, а й робочими характеристиками* (з наук. літ.); *Для виготовлення наносенсорів широко використовують нанотрубки і нанострижні в поєднанні з органічними та неорганічними молекулами* (з навч. літ.).

НАНОСЕ́НСОРНИЙ, а, е. Прикм. до **наносе́нсор.** *Суттєвою новизною посібника є наявність навчального матеріалу про наносенсорні системи та сенсори* (з наук. літ.).

НАНОСИСТЕ́МА, и, *ж.* Система (у 6 знач.) тіл нанометрового розміру та їхнє навколишнє середовище. *Нанотехнології — розроблення нового покоління наноматеріалів, наноприладів та наносистем* (з наук. літ.); *Наносистеми — розподілені середовища зі складними механізмами взаємодії на нанорівні* (з навч. літ.).

НАНОСИСТЕ́МНИЙ, а, е. Стос. до наносистеми. *Наносистемна техніка та наноелектроніка — сучасний напрям у науці, техніці та виробництві, що дуже швидко розвивається в усьому світі* (з наук. літ.).

НАНОСИСТЕМОТЕ́ХНІКА, и, *ж.* Розділ системотехніки, у якому застосовують нанотехнології. *Наносистемотехніка — сукупність методів моделювання, проектування та конструювання виробів різного призначення, у тому числі наноматеріалів* (з наук. літ.).

НАНО́СИТИ, о́шу, о́сиш, **НАНЕСТИ́,** су́, се́ш; *мин. ч.* нані́с, несла́, ло́; *док.* 1. *чого, що.* Приносити багато, велику кількість чого-небудь. *Отець Вікентій стрічає селян на подвір'ї, запрошує до хати, але вони, оточивши його, не хочуть наносити грязі в чисту оселю* (М. Стельмах); — *Павло вернувсь із полку, .. гостинців наніс тобі повну торбу* (Ганна Барвінок); *Другого дня надвечір трибуна була готова. Дівчата нанесли квітів, трави, прикрасили її* (Є. Кравченко).

2. *чого, що.* Рухаючись, захоплювати з собою й нагромаджувати куди-небудь багато чогось. *Річки розмивають глиняні гори і наносять глину в морські води* (М. Коцюбинський); *Ой тече вода, тече, та нанесла лому, Чекаю тя* [тебе], *легінику, кождий день додому* (з народної пісні); // *безос. Поки Настя світила у хаті, дощ і геть-то залопотів. Вітром його наносило аж під піддашки* (Панас Мирний); *В одному місці* [струмка] *нанесло намулу й трісочок, утворилась маленька загата* (О. Донченко); * Образно. *Ріки історії багато піску нанесли в його* [Фірдоусі] *біографію, і сам він, перехилившися, стояв наполовину замулений в легендах* (П. Тичина); // Доносити звуки, запахи і т. ін. *Іноді в тиші нестерпній нагло ніби вітер наносив далекі приглушені дзвони* (А. Головко); [М а р т а:] *А я ж тебе ждатиму — дожидатиму .. Прислухатимусь до буйного вітру — чи не нанесе твого голосочку?..* (М. Кропивницький); // *безос. На заході, звідки наносило двигтюче гупання і дими згарищ, починали то там, то інде загорятися дозрілі хліба в степах* (Іван Ле).

3. *що.* Позначати, відбивати що-небудь на карті, схемі і т. ін. *Креслярі вже знімали копію з топографічної карти і наносили позначку на висоті 805* (О. Гончар); *Меридіани і паралелі наносять на глобуси і на всі географічні карти* (з навч. літ.); // Робити малюнок, узор і т. ін. на чому-небудь. *Його* [камінь-самоцвіт] *на гранувальній фабриці шліфують, грані наносять, щоб заблищав він, як веселка* (О. Донченко); *Техніка нанесення черні складна. Спочатку на срібний предмет спеціальним різцем наносять малюнок, потім на граніроване зображення насипають чорну масу* (з газ.).

4. *що.* Покривати шаром чого-небудь. *Фарбують вироби з деревини розчинами різних барвників, протрав і солей, які*

наносять на оброблювану поверхню тампонами, м'якими щіточками або губками (з навч. літ.).

5. *чого, рідше що, рідко.* Заподіювати, завдавати, чинити кому-небудь щось. *Вона* [Пріська] *зневірилася тим словам; і вони, як і люди, тільки одного лиха їй наносили, а утіхи ніякої* (Панас Мирний); — *Може, з журби та з туги і померла* [мати], *щоб не бачити сорому, який я нанесла на її стареньку голову?* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Вона все знає. Приміром.., що він мав брата чи родича, котрий йому багато прикростей .. наніс* (О. Кобилянська); // Спричинювати що-небудь. *І навіть якщо вони зневажали когось зі своїх колег і мали свідчення про його лікарські помилки, які нанесли шкоду здоров'ю пацієнту чи навіть призвели його до смерті, вони ніколи не висловлювали цього вголос* (В. Хрущак).

6. *тільки док., чого.* Знести яку-небудь кількість яєць (про птахів). *Нанесла яєць, висиділа, а коли повикльовувалися Вороненята, стара Ворона полетіла шукати для них поживи* (І. Франко); — *Діти! — гукнула мати з порога. — Ану подивіться, чи кури не нанесли яєць у соломі!* (М. Томчаній).

НАНОСИ́ТИ *див.* **нано́шувати.**

НАНО́СИТИСЯ, иться, *недок.* Пас. до **нано́сити** 1–5. *У східному Середземномор'ї спостерігається істотна ерозія берегових ліній через брак піску, який раніше наносився Нілом* (з наук.-попул. літ.); *Джерелом пізнання прадавньої ідеології є орнамент, який прикрашав глиняний посуд та кістяні вироби. Без сумніву, він наносився фарбами або різьбленням і на інші предмети з дерева, шкіри, можливо, також тканини* (з наук.-попул. літ.); *Майстри культури лінійно-стрічкової кераміки прикрашали свій посуд прокресленими лініями та ямками, які наносилися приблизно з рівним інтервалом, створюючи так званий нотний орнамент* (з навч. літ.); *З печенігами зводиться рішуча боротьба, і їм наноситься удар під самим Києвом, після якого Русь дістала на деякий час перепочинок* (із журн.).

НАНОСИ́ТИСЯ, ошу́ся, о́сишся, *док., розм.* Багато, довго поноси́ти (у 1 знач.) що-небудь. *В артільному дворі Іван за день стільки попобігав, наносився плугів та борін, насперечався з людьми, що не можна було собі й уявити* (С. Чорнобривець); — *Ви торфу, торфу в ці піски. Він силу має, дарма що травиця. — Тепер можна: коня дали. А на плечах не наносишся* (М. Стельмах).

НАНОСНИ́Й, а́, е́. 1. Нанесений водою, вітром і т. ін. *Острови Чорноморського заповідника поділяються на дві групи: материкові, що утворилися з берегової суші, та піщано-черепашкові, утворені з наносного морського піску* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Не властивий кому-, чому-небудь, запозичений у когось, привнесений звідкись. — *Це все наносне, це пір'я цинізму. Облетить, і зостанеться щось малече, беззахисне, непристосоване* (О. Гончар); *В ній* [збірці поезій "Мости"] *проявились кращі якості обдарування поета, звільнені від наносних тенденцій* (С. Крижанівський); // *у знач. ім.* **наносне́,** ного, *с.* Те, що запозичене у когось або привнесене звідкись. *Традиції живуть своїм життям, вбираючи мудрість і досвід поколінь, відкидаючи скороминуще й наносне* (з газ.).

НАНОСТРУКТУ́РА, и, *ж.* Молекулярна структура розміром від 1 до 100 нм. *Наноструктура має особливі властивості та використовується в різних областях хімії, фізики та біології* (з наук. літ.); *Мікроорганізм — це крихітна наноструктура, яка була отримана методом самоскладання з коротких ланцюжків ДНК* (з наук.-попул. літ.).

НАНОСТРУКТУ́РНИЙ, а, е. Прикм. до **нанострукту́ра.** *У наноструктурних композиційних матеріалах зменшення розмірів зерен металевої матриці і керамічних частинок до нанометрових призводить до зміни фізичних механізмів деформації та руйнування наноматеріалів* (з навч. літ.); *Є приклади використання наноструктурної нікелевої стрічки, отриманої методом електроімпульсного осадження* (з наук. літ.).

НАНОСХЕ́МА, и, *ж.* Схема (у 3 знач.), створена із застосуванням нанотехнологій. *Запропоновано наносхему на базі одноелектронних транзисторів із використанням п'ятиходового елемента для комп'ютерного моделювання повного однорозрядного суматора* (з наук. літ.); *Тонкі та пружні наносхеми настільки легкі, що дозволяють скомпонувати їх велику кількість та розмістити на тонкій наносхемі 10 млрд транзисторів* (з наук.-попул. літ.).

НАНОТЕРАПІ́Я, ї, *ж.* Терапія (у 1 знач.) із застосуванням нанотехнології. *Вітчизняними фахівцями запропонована магнітна нанотерапія раку, яка заснована на принципі керування магнітно-спіновими ефектами хімічних реакцій* (з наук. літ.); *Використання нанотерапії у комбінації зі змінними магнітними полями вважається перспективним підходом до лікування хворих зі злоякісними пухлинами* (з наук. літ.); *Нанотерапію, лікування причини хвороби на молекулярному рівні, уже використовують при терапії інфекційних хвороб та онкології* (з наук.-попул. літ.).

НАНОТЕХНОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанотехнології, пов'язаний з нею. *Нанотехнологічні дослідження забезпечать можливість створення нанороботів, здатних відновлювати клітини живих організмів* (з наук. літ.).

НАНОТЕХНОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Сучасна технологія, яка забезпечує можливість створювати й модифікувати об'єкти з компонентами, розміри яких не перевищують 100 нм. *Завдяки нанотехнологіям стає можливим створення твердих тіл та поверхонь зі зміненою молекулярною структурою* (з наук. літ.); *Найзначніші досягнення прикладної нанотехнології мають місце у сферах виготовлення різноманітних наноматеріалів, електроніки та медицини для забезпечення потреб людини* (з наук. літ.); *Нанотехнології дають змогу скоротити обсяги відпрацьованого тепла, навіть зменшуючи пристрої до атомних розмірів* (з навч. літ.).

НАНОТОКСИКОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ токсикології, що вивчає теоретичні та практичні аспекти токсичності наноматеріалів. *Мета нанотоксикології — дослідження ризиків, пов'язаних із впливом наноматеріалів на організм людини та довкілля* (з наук. літ.); *Нанотоксикологія досліджує характер взаємодії наноструктур з біологічними системами, приділяючи особливу увагу взаємовідношенню між фізико-хімічними властивостями наночастинок та зумовленими ними токсичними відповідями біологічних структур* (з наук. літ.).

НАНОФАРМАКОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Розділ фармакології, що вивчає фізичні, фізико-хімічні, біологічні, біохімічні властивості розроблених на основі нанотехнологій нанопрепаратів, показання та протипоказання до їх застосування. *Нанофармакологія вивчає нові методи доставлення лікарських речовин і медикаментів в організм людини* (з наук. літ.).

НАНОФІ́ЗИКА, и, *ж.* Розділ фізики, що вивчає фізичні властивості структур та матеріалів нанометрового розміру, а також фізичні явища, що тривають упродовж кількох наносекунд. *Основні напрями розвитку нанонауки — це нанофізика, нанохімія, наноелектроніка, наномедицина* (з наук. літ.).

НАНОФІЗИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанофізики, пов'язаний із нею. *Наукова новизна дослідження полягає у створенні на основі аналізу інформаційної моделі предметної галузі, що описує систему проведення нанофізичних експериментів* (з наук. літ.).

НАНОХІМІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанохімії, пов'язаний із нею. *Науковці обґрунтували вплив температури на нанохімічні та магнітні властивості наношарів за допомогою методу атомного зондування* (з наук. літ.).

НАНОХІ́МІЯ, ї, *ж.* Розділ хімії, що вивчає хімічні властивості тіл у нанометровому діапазоні. *У процесі дискусії науковцями визначені основні напрями, за якими розвивається сучасна неорганічна хімія в Україні — фізико-неорганічна хімія, нанохімія та нанотехнологія* (з наук. літ.); *Дослідники в галузі нанохімії створюють унікальні речовини та препарати для сучасної медицини й охорони довкілля* (з наук.-попул. літ.).

НАНОХІРУРГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до нанохірургії, пов'язаний з нею. *Група канадських учених упровадила новітній нанохірургічний метод з'єднування окремих нейронів* (з наук.-попул. літ.).

НАНОХІРУРГІ́Я, ї, *ж.* Галузь хірургії, що вивчає захворювання, основним методом лікування яких є оперативне втручання із застосуванням нанотехнологій. *Досягнення в галузі лазерної нанохірургії на внутрішньоклітинному рівні дали змогу вивчити роботу клітини, що зумовило розвиток надточної хірургії* (з наук. літ.).

НАНОЧАСТИ́НКА, и, *ж.* Частинка (у 2 знач.) розміром від 1 до 100 нм. *Було розглянуто понад 30 методів отримання наночастинок металів за рахунок подрібнення вихідного монолітного матеріалу, механічних, біотехнологічних процесів та складання з окремих атомів* (з наук. літ.); *Альтернативний безпрепаратний метод руйнування ракових клітин без пошкодження здорових тканин здійснюється за допомогою використання синтетичних наночастинок на основі вуглецю* (з наук. літ.); *Одним із напрямів розвитку нанотехнологій у фармації є використання наночастинок магнітного матеріалу для створення фармацевтичних препаратів* (з наук.-попул. літ.).

НАНОЧИ́П, а, *ч., інформ.* Чип нанометрового розміру, вигот. за допомогою нанотехнологій. *Наночипи до атомно-силового мікроскопа використовують для діагностики інфекційних та соматичних хвороб* (з наук. літ.); *Розроблено наночип для виявлення ракових клітин в організмі людини* (з наук.-попул. літ.).

НАНО́ШЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наноси́ти.** *Лялечка поїсть, так потім і дає їй поради, і втішає в горі, а на ранок всяку роботу справляє за Василину; та тільки відпочиває, а в неї вже й гряди виполоті, і капуста полита, і вода наношена, і піч витоплена* (з казки); *Навколо все повите різноманітними квітами, диким виноградником і хмелем, клумби й грядочки зроблені на землі, наношеній сюди в мішках* (з Інтернету); // **нано́шено,** *безос. пред. На дворі все впорано, січки на цілий тиждень нарізано, дров цілу стосу наколено, води повну діжку наношено* (У. Самчук).

НАНО́ШЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нано́сити.** *У поліграфічній технології багато однотипних операцій: промивання, проявляння (вимивання), травлення, наношення захисного шару тощо* (з навч. літ.).

НАНО́ШУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нано́шувати.** *Багато часу займало наношування води* (з газ.); *Національний стандарт України установлює загальні вимоги до графічного зображення відбитків штампувальних поштових пристроїв, які використовують для наношування службових позначок на поштові відправлення* (з мови документів).

НАНО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАНОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док., чого, що.* Кількома заходами *(див.* **за́хід**[1] 1) приносити велику кількість чого-небудь. *Вона розпалює вогонь у печі на кухні школи-садка, сама наношує води і дров, аби нагодувати 22 дошкільнят та 25 учнів* (з газ.); *Як скінчить* [Олексій] *надвірню* [надвірну] *роботу, наносить у куховарню води* (П. Куліш); *За літо й осінь Катерина, ніби в жарт, в'язками на плечах наносила до двору більше десятка валків* [сіна] (С. Чорнобривець); *Наносив* [Павло] *повну діжку води* (В. Кучер).

НАНО́ШУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **нано́шувати.** *На Трійцю бабусею завжди наношується до хати багато татарського зілля — лепехи, м'яти, любистку* (із журн.).

НА́НСУК, у, *ч.* Дуже тонка міцна бавовняна тканина полотняного переплетення з гладкою поверхнею і приємним шовковистим блиском, яку використовують перев. для пошиття жіночої та дитячої білизни. *Нансук був популярним у XIX ст. як доступна альтернатива дорогому батисту* (з наук.-попул. літ.); *З нансуку шили жіночу та дитячу білизну (сорочки, нижні спідниці, штани, пеньюари, капоти, домашні кофтинки, носові хустинки та ін.), а також легкий одяг — дитячі літні сукні, дамські блузки* (із журн.).

НА́НСУКОВИЙ, а, е. Прикм. до **на́нсук.** *Нансуковий відріз;* // Зробл., пошитий із нансуку. *Він одягав білу сорочку.., убирався в чорний сурдут з фалдами.., одягав нові нансукові штани* (М. Йогансен); *Нансукова білизна.*

НАНЮ́ХАТИ *див.* **нанюхувати.**

НАНЮ́ХАТИСЯ *див.* **нанюхуватися.**

НАНЮ́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАНЮ́ХАТИ,** аю, аєш, *док., кого, що.* 1. Нюхаючи, знаходити кого-, що-небудь. *Кадошка* [собака] *потихеньку відійшов і ліг під лісу .. Потім він .. почав нанюхувати щось крізь лісу й часом помахував хвостом* (Ю. Яновський); *Бик нанюхав на покуті сіно, на якому стояли горшки з кутею й узваром. Смикнув — і торохнули череп'я по підлозі* (Є. Кравченко); *Мені аж у носі засвербіло, як у хорта, що нанюхав у норі лисицю!* (І. Роздобудько).

2. *перен., розм.* Дізнаватися про когось чи про щось; винюхувати (у 3 знач.). — *Ми свої шпали заробляли чесненькою службочкою! — похвалився капіташа. А сам уже місяць огинався.., нанюхуючи блат, щоб уникнути фронту* (П. Загребельний); — *Шукатимуть убивцю ретельно, тут я згоден .. Можна пустити по сліду, який нікуди не приведе. Все ж таки я дещо нанюхав серед людей* (А. Кокотюха).

НАНЮ́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАНЮ́ХАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, довго або досхочу нюхати що-небудь. *Запах матіоли справді п'янив, коли нанюхувався я ним літніми вечорами* (із журн.); *Тут так пах-*

не рибою, що, коли нанюхаєшся того повітря, і самої риби їсти не схочеш (Ю. Збанацький); *В ботанічний сад Софія заходить лише, щоб розігнати меланхолію та нанюхатись бузку* (О. Гончар).

◊ **(1) Ню́хати по́рох / поню́хати (наню́хатися) по́роху** *див.* **ню́хати.**

НАНЯ́НЬЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Багато, довго поняньчити кого-небудь. *За тиждень сестри добряче наняньчилися з молодшим братом* (із журн.).

НАНЯ́ТИ *див.* **найма́ти.**

НА́НЯТИЙ, а, е, *заст.* Дієпр. пас. до **наня́ти.** *Чигиринський полк і три тисячі нанятих татар завжди стояли сторожею на варті коло його* [Богдана] *двору...* (І. Нечуй-Левицький); *Щасливий той, у кого нива Своя, не нанята на рік, Йому і праця важлива Не здасться тяжкою вовік* (В. Самійленко); // **на́нято,** *безос. пред. Ще два тижні до переїзду Клавдії. Кватиру вже майже нанято* (В. Винниченко).

◊ **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **на́йнятий** *(заст.* **на́нятий)** *див.* **на́йнятий.**

НАНЯ́ТИСЯ *див.* **найма́тися.**

НАОБДИРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Пообдирати щось у великій кількості. *Вони наобдирали дубової кори, заскорублої, порепаної* (Б. Харчук).

НАОБІ́ДАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Добре пообідати. *Матвійко наобідався, і йому кортіло гратися з дідовим галстуком* (Б. Харчук); *Ніколи ж не було лінійки вдень. Вишикувалися на плацу, вирівнялися, гудемо веселенько, наобідавшись* (Григір Тютюнник).

НАОБІЙМА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу пообійматися. *Поки там жінку знайшов* [Заєць], *поки всю свою сім'ю скликав, поки попрощалися, та наплакалися, та наобіймалися, то вже сонце геть з полудня звернуло* (І. Франко); *Маркіян з Анною .. добре націлувались і наобіймались* (В. Кожелянко).

НАОБІЦЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., чого, розм.* Пообіцяти багато чого-небудь. — *Я вже їй і так багато дечого наобіцяла, .. та все нічим віддати* (Панас Мирний); *Оцей відставний полковник наобіцяв усім добра, забив баки своєю дурною казочкою* (М. Чабанівський); * Образно. *З лісів довкільних сірі зозулі предовгого наобіцяли строку. Чи й вистане* [вистачить] *здоров'я нам, нівроку, на цій пахкій, а не своїй землі?* (В. Стус).

НАОБРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Пообривати щось у великій кількості. *Наобривали ми яблук у саду, солодких та соковитих* (із журн.).

НАОДЕКОЛО́НЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **наодеколо́нити.** *Німець стежив за собою, усе на ньому вичищене, напрасоване, наодеколонене* (М. Малиновська); // **наодеколо́нено,** *безос. пред. У приміщенні наодеколонено.*

2. *у знач. прикм.* Який наодеколонився. *Тьотя Фрося вже стояла перед дзеркалом прибрана, наодеколонена і навіть припудрена* (В. Земляк); *Я завжди з підозрою дивився на цього товариша — він був не рівня моєму хлопчикові. Старший років на десять.., завжди наодеколонений, підмазаний* (Любко Дереш).

НАОДЕКОЛО́НИТИ *див.* **наодеколо́нювати.**

НАОДЕКОЛО́НИТИСЯ *див.* **наодеколо́нюватися.**

НАОДЕКОЛО́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАОДЕКОЛО́НИТИ,** ню, ниш, *док., кого, що, розм.* Багато, рясно одеколонити кого-, що-небудь. *Перукар наприкінці обов'язково наодеколонював клієнтів* (із журн.); *Наодеколонити потилицю.*

НАОДЕКОЛО́НЮВАТИСЯ, юю́ся, юєшся, *недок.,* **НАОДЕКОЛО́НИТИСЯ,** нюся, нишся, *док., розм.* Багато, добре одеколонитися. *Після гоління дідусь любив наодеколонюватися* (із журн.); *Толя гарно виголився, рясно наодеколонився* (із журн.).

НАОДИ́НЦІ, *присл.* 1. Удвох з ким-небудь без свідків, сам на сам. *Наталка .. більше мовчала і навіть наодинці з Даркою не згадувала про Циганюка* (Ірина Вільде); *Вчителька пробувала бесідувати з ним наодинці, підбирала тон довірливий, відвертий* (О. Гончар); *Всім було ясно, що полковник хоче поговорити з Арсеном наодинці, тому залишилися стояти біля двору, а вони вдвох поволі пішли вздовж вулиці* (В. Малик).

2. На самоті, самітно, без інших. — *Хто там? Увійдіть!* — *гукнув Шурабуря, незадоволений, що йому заважають наодинці гаразд подумати* (Б. Антоненко-Давидович); *Наодинці Дмитро відчував своє горе значно гостріше, аніж на людях* (Ю. Збанацький); *Ніхто не наважився наодинці вирушати в дорогу, ба, навіть наближатися до тієї гори* (Ю. Винничук).

◊ **(1) Наоди́нці з собо́ю** — сам (сама), без нікого. — *Паскаль сказав: чоловік грає в карти, щоб не лишатись наодинці з собою* (П. Загребельний); *Айстра повернулась до стінки: — Я хочу сьогодні побути сама. Наодинці з собою...* (О. Чорногуз); *Віра давно помітила цей парадокс: що більше вона замикається в собі, то нестримніше її тягне в натовп, у центр уваги, у відчайдушність безглуздих спілкувань, аби тільки не лишатися наодинці із собою* (І. Роздобудько).

НАОДЛУ́ЦІ, *присл., розм.* Одноосібно, відокремившись від усіх. *Жити наодлуці* (Сл. Б. Грінченка); *І назирцем махає наодлуці якась пташина круглими крильми, маліючи, кругліючи в розпуці, в сполуці з білим подихом зими* (П. Мовчан); *Прийду до жінки — залишу бурю. І це ж роками, не день, не тиждень, я все в поході, все наодлуці. А ти ж би змерзла була. А ти ж би рознемоглася в такій розлуці* (Л. Костенко); // Відділившись господарством. *Другий син наодлуці, а цей з батьком живе* (Сл. Б. Грінченка).

НАО́ДМАШ, *присл., рідко.* Те саме, що **наві́дліг.** *Мов чарівник могущий чорну хмару Наодмаш рукавами розмаває* [розмаює], *Так сей чернець святий од Бога кару Заслужену в чернецтві відхиляє* (П. Куліш); *Він б'є хлопця по зубах — дзвінко, наодмаш* (Г. Косинка); *Наодмаш там рубне* [Матвій], *що падають рушниці І люди падають, як жито од серпа* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

НАОДРІ́З *див.* **наві́дріз.**

НАО́ДРІЗІ, НАО́ДРІЗНІ, *присл., діал.* Окремо, відокремившись. *Я тепер живу від батька наодрізі, окроме* [окремо] (Сл. Б. Грінченка); *Мій син живе наодрізні в мене: що в його робиться в хаті, — я не знаю* (Сл. Б. Грінченка).

НАО́ДРІЗНІ *див.* **нао́дрізі.**

НАО́ДШИБІ *див.* **наві́дшибі.**

НАОКІ́Л *див.* **наоко́ло.**

НАОКО́ЛО, НАОКІ́Л, *присл., розм.* 1. Те саме, що **навко́ло** 1. *Страшно розносився той галас по гаю і одкликався наоколо луною* (О. Стороженко); *Дитячий гомін іздаля летить і лине наоколо* (І. Гончаренко); *Якимаха дивився на білі засніжені поля, що відкривались наокіл* (Є. Гуцало);

Світ наокіл пропах гіркотою дубового падолисту, туманець над лісом нагадує дим обпалених блакиттю березових свіч (Є. Пашковський).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **навко́ло** 2. *Щоб захистити свою столицю, Володимир сипав високі вали наоколо Києва* [Києва] (М. Грушевський); *Прикрашали сад альтанки, так збудовані на схилі, Щоб було з їх вікон видно наоколо моря хвилі* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі); *Йменння скажи, яким батько і мати тебе називали Й інші, хто в вашому місті живе і наоколо нього* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); *Тільки непохитна сила людського духу, здатного навести лад у самому собі і наокіл себе, побороти лжу й відстояти справедливість, може бути спадком, якого не торкнеться тлінь* (з публіц. літ.).

НАОКО́ЛЬНИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **навко́лишній** 1, 2. *Не міг я за густою млою До наокольних приглядатись див* (М. Рильський).

НАО́КРУ́Г *див.* **нао́круги́.**

НАО́КРУГИ́, НАО́КРУ́Г, *присл., розм.* 1. Те саме, що **навкруги́** 1. *Я між старі верби, та скоком на пеньок, та з пенька черк на вербу, та з верби й захрестився наокруги* (Марко Вовчок); *Не засну я в оцій глухомані, Що пітьмою злягла наокруг* (Л. Первомайський); *Електролампа спить. Пітьма розсипалася по підлозі, сядь на диван і вимий нозі* [ноги], *нікого наокруг нема, лиш ти. Як перст* (В. Стус).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **навкруги́** 2. *Здається, тільки й видко небо й землю, а скільки ще наокруги тебе тієї тварі Божої* (О. Стороженко); *Нічна зміна сторожі закінчувала свою варту, приходили сторожі денні, на вежах і наокруг стін Гори .. лунали звуки бил* (С. Скляренко).

НАЛИ́ВИТИ *див.* **наолі́влювати.**

НАОЛИ́ВЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наоли́вити.** *Його* [Гната] *мізок працював тепер, як нова наоливлена жатка* (Я. Галан); // **наоли́влено,** *безос. пред. Наоливлено діжку.*

НАОЛИ́ВЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАОЛИ́ВИТИ,** влю, виш, *док., що, розм.* Змащувати, мастити що-небудь оливою (у 2, 3 знач.). *Наоливлювати форми для випікання; Наоливити завіси.*

НАОЛІ́ЄНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наолі́їти.** *Він був надто байдужий, навіть бридкий, бо запаскуджував і своїми чобітьми, і своєю наолієною головою повітря* (Б. Харчук); *Ми не дрімали .. Наші скорострілі вичищені й наолієні* (У. Самчук); * У порівн. *Двері з сіней ледь одчинилися, й крізь щілину стали вповзати окремі деталі .. фізіономії: лискучий, мов наолієний, ніс з нюхливими ніздрями, задерте, як свинячий п'ятачок, підборіддя, кругленькі надуті щічки* (П. Загребельний); // **наолі́єно,** *безос. пред. Форми для випікання пирогів заздалегідь було наолієно* (із журн.).

НАОЛІ́ЇТИ *див.* **наолі́ювати.**

НАОЛІ́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАОЛІ́ЇТИ,** ію, ієш, *док., що, розм.* Змащувати, мастити що-небудь олією (у 1, 3 знач.). *Наоліювати форму для кексу варто в міру* (із журн.); *Мати вечерю готує. Сковорідку наоліїла і — до вогню* (В. Дрозд).

НАО́ПАК, *присл., заст.* 1. У протилежний бік, у зворотному напрямку. *Написав письмо наопак* (Сл. Б. Грінченка).

2. Те саме, що **нао́пашки.** *З церкви вийшов Мартин Пушкар .. у гороховому жупані, в малиновому, старенькому кунтуші наопак* (Ю. Мушкетик).

НАО́ПАЧ, *присл., заст.* Те саме, що **нао́пак** 1. *Він сам розвернув її* [кобилу] *наопач і помчав назад, щоб .. визволити Петра й Павла* (В. Шкляр).

НАО́ПАШ, *присл., розм.* Те саме, що **нао́пашки.** *Данилко хутко озувся, наопаш накинув піджак і шмигнув за двері* (П. Панч); *З гущі саду .. вийшов чорнявий юнак у синьому жупані наопаш* (Р. Іваничук); *З них* [човників] *повистрибували на пісок високі дебелі чоловіки з шаблями й рушницями, в грубих білих сорочках і киреях наопаш* (П. Загребельний).

НАО́ПАШКИ, *присл.* Накинувши на плечі, не всовуючи рук у рукави. *Оникій накинув свиту наопашки і почвалав за Грицаєм* (І. Нечуй-Левицький); *Віра Павлівна швидко підвелася з ліжка й, накинувши наопашки пальто, поквапно пішла за медсестрою до шпиталю* (Б. Антоненко-Давидович); *Біля нього* [Гриця] *сидів молодий, білявий хлопець у цивільному костюмі, білий халат був накинутий на плечі наопашки* (О. Бердник); *Я сиділа на лаві, в білому у червоні маки махровому платті, вільному на животі, і в яскраво-червоному оксамитовому піджаку наопашки* (І. Жиленко).

НАО́ПАШКУ, *присл., розм.* Те саме, що **нао́пашки.** *Мабуть, хазяїн пізнав, чий голос, бо зараз вийшов, накинувши наопашку свиту. — Ти, Яроше? — Атож* (Б. Грінченко); *Із-за хати виходить Савка в кожусі наопашку* (С. Васильченко); *Якось завзято, гордо накинувши наопашку свиту, вийшов і Андрій* (В. Винниченко).

НАО́ПІЛ, *присл., рідко.* Те саме, що **на́впіл** 1. *Лікарі беруть Гургена і кладуть його на стіл, Серце стукає шалено, ріжуть марлю наопіл. Чує: скальпелі холодні — і уже він в забутті* (Я. Шпорта); *Черству хлібину крає* [Устим] *наопіл* (А. Малишко).

НАОПОВІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого, розм.* Багато розповісти чого-небудь. *Бідна Оля, — вона ще й досі вірить у байку, що їй наоповідала мама!* (Ірина Вільде); *К. трохи соромно за те, що наоповідала М. в поїзді, але вона бачить, що про це говоритися не буде* (Т. Прохасько).

НАОПОВІДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Розповісти про що-небудь багато, досхочу, до повного задоволення. *Сусід Рябина .. раз якось підслухав оті розмови малого Мирона і не міг потім наоповідатися про нього* (І. Франко).

НАО́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наора́ти.** *Повільно, надто повільно чорнів шмат землі, наораної кіньми* (С. Скляренко); // **нао́рано,** *безос. пред. Насіяно, наорано, та нікому жати* (з народної пісні).

НАОРА́ТИ *див.* **нао́рювати.**

НАОРА́ТИСЯ, орю́ся, о́решся, *док., розм.* Багато, довго поорати (у 1 знач.). *Чимало Грицько наорався чужого поля, немало гибнув у хурманці* (М. Стельмах); *Батько, пам'ятаю, встигав до обіду наоратися, а потім поїхати в сусіднє село допомагати матері* (із журн.).

НАО́РНИЙ, а, е. Який створюють за допомогою наорювання. *Наорні тераси, які зменшують змив ґрунту й забезпечують екологічну стійкість агроландшафтів, широко застосовують у Карпатах та інших гірських районах* (з навч. літ.).

НАО́РЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нао́рювати.** *Розроблено прискорений метод створення агротерас наорюванням плугом, коли полиця весь час відкидає скибу вниз по схилу* (з наук. літ.).

НАО́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАОРА́ТИ,** орю́, о́реш, *док.* 1. *чого.* Орати велику кількість. *Скільки хліба за жит-*

тя наорали вони, скільки сіна накосили, скількох людей нагодували! (О. Довженко).

2. *тільки док., що і без прям. дод., розм.* Те саме, що **зора́ти.** *Наори мілко та посій рідко, то й уродить дідько* (Номис); *Поки він* [царевич] *будувавсь, кабан наорав зубом, насіяв вухом і заскородив хвостом* (О. Стороженко); — *Наоріть, насійте, та тоді й будете господарями* (І. Нечуй-Левицький); — *Ось наоремо їм двісті гектарів, тоді будемо тиждень в них, тиждень удома, — виправдовувалася Феня* (М. Циба).

3. *що.* Орючи, створювати, накидати яку-небудь кількість чогось. *Східчасті тераси нарізують терасером, бульдозером чи наорюють плантажними або звичайними плугами* (з навч. літ.).

НА́ОС, у, *ч., архт.* 1. *іст.* Головне приміщення (святилище) античного храму, де знаходилося скульптурне зображення божества. *Святилище античного храму, де знаходилося скульптурне зображення божества, називали "наос"* (з наук.-попул. літ.); *Характерною рисою всіх базилік Херсонеса є застосування мармурових деталей в їхньому інтер'єрі, зокрема, колон, що поділяють наос на нефи* (з навч. літ.).

2. Центральна частина християнського храму, де під час богослужіння перебувають прихожани. *Зі сходу до наосу примикає вівтар — найважливіше приміщення храму, де розташований престол і відбувається літургія* (з наук.-попул. літ.).

НАО́СЛАБ, *присл., розм.* Не натягуючи, досить вільно, слабо. *Накиньте мені латочку на чобіт та наослаб* (Сл. Б. Грінченка); *Навантажено його* [віз] *було наосліп, натрусом, наослаб, наохляп* (Олекса Ізарський); *Він прив'язав ту поворозочку наослаб, вона сковзнула з пальця* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАО́СЛІП, *присл.* 1. Не бачачи нічого, не дивлячись кудинебудь. *Турецькі пушкарі, очевидно, не бачили у лісі обозу і стріляли наосліп* (О. Маковей); *Не треба на карту дивитись — він міг би наосліп Знайти оцю стежку в дитинство* (Л. Первомайський); *До трапа Ганя йшла наосліп, навіть руку тримала поперед себе* (С. Журахович); *Орда мчала наосліп до горбів, звідки почала свій наступ* (В. Малик); *Мілена наосліп вичовгалася з кабінету й щільно примкнула за собою двері* (О. Забужко).

2. *перен.* Не маючи точних, конкретних даних про щось, упевненості в чому-небудь. *Нема жадних вістей, нема надії на добру поживу, а так, наосліп, іти не хотілось би* (Г. Хоткевич); *Мені доводилось наосліп шукати істини* (О. Довженко); *Ти був зрілою, досвідченою, навченою життям людиною. Я — зеленим дівчам. Ти діяв розумно, продумано. Я наосліп, навмання* (Л. Дмитерко); *Нікому було допомогти йому, він діяв самотужки, наосліп* (П. Колесник); // Точно не знаючи обставин. *Я не можу кидати решти дивізії наосліп, у прірву, не знаючи, що там мене жде* (В. Кучер).

◊ **(1) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **нао́сліп** — навмання, як доведеться. — *Ти ніколи не хочеш подумати як слід, до чого може привести тебе твій вчинок. І робиш немов наосліп, не думаючи про наслідки* (В. Владко); *Спітнілий Октав першим вивалюється з кабінету і незграбно, наче наосліп, прямує на подвір'я* (М. Стельмах); *Матвій ішов мов наосліп, виснучи на Левковій руці* (І. Білик).

НАОСТА́НКУ, *присл.* Те саме, що **наоста́нок.** *Після всіх наостанку прийшли офіцери* (І. Нечуй-Левицький); *Наостанку велика, майстерно виведена літера F давала на здогад, що либонь то був кінець книжці* (Леся Українка); *Наостанку попричіплювали* [Хмелинський і панна Марія] *тоненькі білі, червоні, сині і жовті свічечки і кілька грубших свічок, щоб у великій салі* [залі] *не було темно* (Б. Лепкий); [Коваль:] *Вся ця сцена йде у вас добре, але наостанку ви надто драматизуєте* (З. Мороз); *Востаннє гляньте, рицарі скупі, На золото у вогких сутеренах, Уста фарбованих своїх коханок Цілуйте наостанку* (М. Рильський); *Здригнулися наостанку губи, безпорадно ловлячи повітря* (З. Тулуб).

НАОСТА́ННЄ, *присл., розм.* Те саме, що **наоста́нок.** *Він сам .. вийшов, кинувши наостаннє: — Твоє щастя, Куценку! Коли б не рука, я б тобі показав!* (В. Владко); — *Даруйте, простіть, коли що не так, дядьку Лазаре! — Стефанович намагався утримати Тененику, але той .. кинув наостаннє, перед тим як піти до свого гурту: — Бог простить... А я вже... простив* (Ю. Хорунжий); *Певно, задрімав і господар корчми, бо каганець почадів, кілька разів наостаннє блимнув і погас* (П. Кочура).

НАОСТА́НОК, *присл.* Під кінець, наприкінці, на завершення всього. *Між кріпаками теж ішли свої суди та пересуди .. Нащо ці два роки? Щоб останнє висмоктати з нас, щоб наглумитися над нами наостанок?* (Панас Мирний); *Байрачний наостанок суворо додав: — Пам'ятайте, що саме зараз самовладання і витримка — над усе!* (Є. Доломан); *Анатолій вийняв з тумбочки сало, яйця, помідори, а наостанок ледве витягнув височенну і білу, як сонце, сільську паляницю, спечену на черені* (О. Сизоненко); *Леся ледве відпустила нову няньку. — Завтра прийдеш? — прискіпливо глянула наостанок* (Г. Вдовиченко); // В останній раз, востаннє. *Знав-бо* [хан]: *жона його розлучається з кревними надовго, хто відає, може, й назавжди. Хай побуде з ними наостанок та вдовольниться тим, що дозволяє останок* (Д. Міщенко); — *Я зрозуміла, що не можу полетіти не попрощавшись. Я мусила побачити тебе наостанок* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАОСТА́НЦІ, *присл., розм.* Те саме, що **наоста́нок.** — *Прощай, Марусю, та поговори з Лукиною.., — сказав наостанці Клим* (І. Нечуй-Левицький); *Наостанці зроблю вам ще одне зауваження..: уникайте, якомога уникайте загальних міркувань, загального філософування* (П. Тичина); *Розпрощалися ми з ним майже друзями. Наостанці, як піти, дав мені парашутист пакунок з листівками* (В. Логвиненко); *Важко зітхнув наостанці старий та й став помирати* (Дніпрова Чайка).

НАО́ТВІР, *присл., діал.* Навстіж. *Дикарка, улучивши момент, поки громада ще не оговталась, зривається і прожогом втікає в покинуті наотвір двері* (Леся Українка); *Двері були залишені наотвір* (Р. Андріяшик).

НАО́ХЛЯП, *присл., розм.* Те саме, що **о́хляп.** *Пройди трохи вбік від забрукованого центру міста — і ти побачиш посеред вулиці загрузлого в багнюці воза, з якого хазяїн випряг з одчаю коня й поїхав наохляп додому* (Б. Антоненко-Давидович); *Невже то він, той самий Федько, який колись наохляп ганяв коней на водопій* (Н. Рибак); — *Юрко у новому пальті подався на грище. Трохи наохляп, але зноситься* (В. Дрозд).

НАО́ХРЕСТ, *присл., розм.* Те саме, що **на́вхрест.** *Махнув рабин головою, Подивився всюди І складає собі руки Наохрест на груди!..* (С. Руданський); *На складі лежали тисячі дощок, .. зложених наохрест* (О. Кобилянська); *Наохрест по стрітах* [вулицях] *та авеню Снують .. авта* [авто] (Д. Павличко).

НАО́ЧНИЙ, а, е. 1. Який можна безпосередньо бачити, цілком очевидний при споглядані (у 1 знач.). *Пригода окрилила селян надією, як наочний приклад і доказ, що "наші" мають силу, й то неабияку, коли їх і німці бояться* (І. Багряний); *Стінами розвішано було дивну наочну агітацію, в якій застерігалось не перегріватись на сонці, не переохолоджуватись у воді* (С. Жадан); *Таблиця містить перелік цифрових даних і є наочною формою висвітлення фактичного матеріалу* (з навч. літ.).

2. Який ґрунтується на показі предметів, моделей і т. ін. під час їх вивчення. — *Що більше знань має людина, то ширше їй відкриваються горизонти непізнаного. На лекції з філософії наш викладач навіть малював на дошці наочну схему: мале коло — мала границя, велике коло — велика границя* (О. Авраменко); *Одним із ефективних прийомів наочного навчання ми вважаємо рисунок педагога на очах у студентів* (із журн.); // Який використовують для такого показу під час навчання. [О л е н к а:] *Я погано знала геометрію, і тато мені зробив стіл трикутником. Як наочне приладдя до теореми Піфагора* (О. Коломієць); *Розповідаючи про механічні властивості металів, слід максимально використовувати наочні посібники* (з навч. літ.).

Нао́чний сві́док *див.* **сві́док.**

НАО́ЧНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **нао́чний** 1. *Як танковий маршал Рибалко перед кожною черговою операцією для більшої наочності ставив перед своїми командирами ящик з піском і маніпулював у ньому, довільно переставляючи танкові корпуси, дивізії, полки* (П. Загребельний); — *Якщо можна — чаю. З лимоном. Міцного такого, — Рибалка, демонструючи, яким повинен бути чай, стиснув для наочності пальці на руці і труснув кулаком. — У-ух!* (А. Кокотюха); *Я. Коменський — засновник дидактики як науки — сформулював принципи поступовості та наочності навчання* (з наук.-попул. літ.).

2. Предмети, які використовують для показу під час навчання, а також метод навчання, що ґрунтується на використанні таких предметів. *На основі безпосереднього сприйняття предметів чи за допомогою зображень (наочності) у процесі навчання в учнів формуються образні уявлення і поняття про історичне минуле* (з наук. літ.); *Ефективне застосування наочності забезпечується активізацією різних органів чуття, тому головним на уроках мови є використання дидактичних засобів, які активізовують слухові, зорові, мовленнєво-рухові аналізатори* (з навч. літ.).

НАО́ЧНО. 1. Присл. до **нао́чний** 1. *Найуважніше він оглянув Поділ, ту частину міста, де сам жив, наочно переконуючись, що не тільки від людей лишаються мертві написи, а й цілі доби історії минають майже без сліду, покидаючи там і там невиразні здогади про колишню велич* (В. Підмогильний); *Марія Василівна не повірила у переміни. Щоб переконатись наочно, одягла своє святкове вбрання і пошкандибала в місто* (В. Гжицький); *На передмісті осінь відчувалась більш наочно. Попід стріхами майже кожної хати висіли пов'язані .. качани кукурудзи* (Ірина Вільде); *Зіставляючи "Словник мови Т. Шевченка" із загальномовним словником, укладеним його сучасником, ми насамперед наочно переконаємось, що поет постійно дбав про збагачення виражальних можливостей української народної мови* (В. Русанівський).

2. Відверто, неприховано. *Ніколи Ляхович наочно не виявляв стану тривоги чи радості* (Іван Ле); *Записки Артема були єдиною її* [Ліди] *втіхою. Крім усього іншого, вони наочно свідчили про те, що товариші весь час турбуються про долю полонених друзів, думають про них і шукають засобів, аби їх звільнити* (В. Владко).

НА́ПАД, у, *ч.* 1. Дія за знач. **напада́ти, напа́сти**[1] 1, 2. *Сірий* [голуб] *блискавкою промчав під самою шулікою. Тоді шуліка, бачачи, що напад їй на всю зграю зіпсовано, рвонулася за сірим* (В. Винниченко); *В селі неначе ждали татарського нападу* (І. Нечуй-Левицький); *Чути про якісь там напади степовиків галичани чули, але цього лиха ніколи не знали. А тому й нападами кочівників не переймалися* (В. Чемерис); *Нагоріло тоді онуці й Надії. Перепадало їм і в наступні дні. Лише тактику нападу стара міняла* (Яків Баш).

2. Момент загострення, посилення чого-небудь (про почуття, настрій, стан, хворобу і т. ін.); приступ (у 3 знач.). *Дома дівчинку зараз роздягли і поклали в ліжко, бо в неї почався напад пропасниці* (Леся Українка); *Його опанував напад гнітючої туги й терпкої гіркоти* (О. Довженко); *Миттєва гостра радість пройняла мене, заглушивши навіть напади болю* (М. Матіос); *Напади безпричинної радості й гарячки змінювалися в мене на приступи нудоти й холодного поту* (Любко Дереш).

3. *спорт.* Група гравців футбольної, хокейної чи іншої спортивної команди, яка атакує противника, щоб забити м'яч, шайбу і т. ін. в його ворота; протилежне з а х и с т. — *А центр нападу у команді "Динамо" як м'яча жене? Коля .. м'яча нікому не дає, з-під своїх ніг не випускає* (О. Ковінька); *Захист нашої команди грав дуже добре, а напад — ще краще. У результаті — 4 : 0* (з газ.).

4. *заст.* Спосіб здійснення чого-небудь; прийом (у 4 знач.). — *Еге-е, — регоче Яким з того берега, шаруючи руки піском. — Ви всіма нападами* [плаваєте]? *А нуте, ще по-жіночому!* (Панас Мирний).

5. *у знач. присл.* **на́падами,** *розм.* Нерівномірно, окремими періодами, захо́дами *(див.* **за́хід**[1] 2). *Добре все-таки, що тут зима буває тільки нападами, я не знаю, як я терпітиму наші .. зими* (Леся Українка); *Коло неї* [драми-поеми "Діди"] *поет* [А. Міцкевич] *працював нападами, сливе все життя* (М. Рильський); *Плач рвався з грудей нападами, її горе торкнуло і старого чоловіка* (Т. Осьмачка); *Вітер міцнішав і дмухав нападами* (Ю. Яновський).

(1) [За] кількома́ на́падами — кількома захо́дами *(див.* **за́хід**[1] 2). [П е т р о:] *Мої ліки, може, не поможуть одразу, а за кількома нападами* (В. Самійленко); *Хоч прекрасні блакитні очі молодої жінки були сухі, мокра, зіжмакана хустка в руках свідчила про те, що вона плакала ще до розмови і, мабуть, кількома нападами* (Іван Ле); *Кількома нападами намагався він підійняти головою й плечима важке віко, та все даремно* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); **Центр на́паду** *див.* **центр.**

НАПА́ДАНИЙ, а, е. Який напа́дав. *Хлопці тим часом мовчки поклали Кіндрата на м'якому листі нападаному*

(П. Тичина); *Запала* [хата] *із нападаним листям, із приблудними островами моху .. Ти виглядаєш поїзда* (М. Воробйов).

НАПАДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напада́ти.** *Всі ліберальні журнали й газети обороняють народ, народний волосний суд від нападання аристократичних газет* (І. Нечуй-Левицький).

НАПА́ДАТИ, ає, *док.* Падаючи, зібратися в якій-небудь кількості. *Ой пив би я та водицю. Водиця не чиста: Напа́дало у кирничку Яворово* [яворове] *листя* (з народної пісні); *— Як по-вашому, коли отак багато снігу нападало, на врожай це чи не на врожай?* (Остап Вишня); *Ошелешений вітер припав до кущів: Ревно листя ганяв, а нападало — сила!..* (І. Муратов).

НАПАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПА́СТИ,** аду́, аде́ш, *док.* 1. Накида́тися на кого-, що-небудь, щоб захопити, пограбувати, знищити і т. ін. — *Чи на батька теж розбійники нападали, мамо? — спитав менший брат* (Марко Вовчок); *Кидались* [діти] *не раз навіть бити Гордія, та міцний хлопець давав їм завжди таку відсіч, що відбив зовсім охоту нападати на нього* (Є. Кротевич); *Олена .. уявляла собі, як Василько збився з дороги, як напали на нього вовки* (М. Коцюбинський); *Прийшли* [браконьєри], *напали вночі на виноградники, що дідусь їх стеріг, берданку поламали, поглумилися над старим* (О. Гончар); // Чинити ворожі військові дії проти кого-, чого-небудь. *Доведені до відчаю безконечними поборами, знущанням і глумлінням, селяни і міщани навколишніх сіл і містечок тікали в ліси, збиралися в купи і нападали на татарські й турецькі загони, що розбрелися по Поділлю збирати ясак* (В. Малик); *Флотилія Сагайдачного із 40 чайок зайшла серед ночі в бухту і зненацька напала на місто* (В. Чемерис); // Накидатися у великій кількості на кого-, що-небудь (про комах, черв'яків і т. ін.). *Дики цілими стадами нападали на селянські поля й нищили картоплю* (Б. Лепкий); *— На пшеницю ковалики напали!.. Колосків не видно!* (О. Донченко); *Дядько почав просити в Мар'яни зілля від вошей, що напали на овець* (М. Стельмах); // З'являтися у великій кількості (про прищі, чиряки і т. ін.). *На Дору якісь чиряки нападають* (Леся Українка).

2. Різко і несхвально виступати проти кого-, чого-небудь, висловлювати незадоволення кимсь, чимсь або, докоряючи, звинувачувати кого-небудь у чомусь, сильно лаяти. *Ті книжки, на які у Вас нападають клерикали, найбільше вподобались мені* (М. Коцюбинський); *Тремтіла* [Жанна] *від тяжкої образи на людей, які чомусь так несправедливо нападали на батька* (М. Руденко); *Жінка розсердилася, розпалилася, напала на чоловіка, вищала на всю хату* (К. Гордієнко); *Баба Оришка напала на Славка, батько докоряв йому хвилин з десять .. — Чого тебе понесло у ті вирви самого, куди люди й не потикаються?* (О. Бердник).

3. Випадково натрапляти на кого-, що-небудь; несподівано знаходити, виявляти когось, щось. *Я йду ясною стороною вулиці. Я нападаю на несмак архітектури* (В. Домонтович); *Напала* [Маруся] *на рижики, та так же їх багацько було* (Г. Квітка-Основ'яненко); *І з великим-великим трудом, випадково напавши на якісь переконуючі аргументи, удалося йому* [отаману] *нарешті сяк-так заспокоїти побратимів* (Г. Хоткевич); // Зненацька захоплювати, заставати кого-небудь (про дощ, вітер і т. ін.). *Вітер нападав накотами і тріпотів кінчиками одежі* (Валерій Шевчук); *Як напав мене ще з Флоренції дощ, то не давав спочити цілу дорогу* (М. Коцюбинський); *Гарна злива, що зничев'я напала на Княжу Вдову, була так до пори, що радості збудила море!* (Г. Колісник).

4. Раптово оволодівати ким-небудь, охоплювати когось (про почуття, настрій, стан, хворобу і т. ін.). *Якась втома вечорами нападає і часто голова болить* (Леся Українка); *На Василька нападав кашель* (П. Панч); *В такі хвилини нападала на Олену тривога, гіркі сумніви закрадалися в душу* (Григорій Тютюнник); *Василина й справді збентежилась. Якийсь страх напав на неї, наче облив її холодною водою* (І. Нечуй-Левицький); // *безос.* Статися з ким-, чим-небудь. *Глузують іно з Карпа, сміються .. Отоді на Карпа й напало. Спохмурнів він, мовчазний став, вовкуватий* (М. Коцюбинський).

Хапа́ють (напада́ють, кру́тять *і т. ін.)* **/ вхопи́ли (напа́ли, скрути́ли** *і т. ін.)* **ко́рчі** *див.* **ко́рчі.**

◇ **Баглаї́ напа́ли (вки́нулися)** *див.* **баглаї́; Дрік напа́в (укуси́в)** *див.* **дрік**[2]**; Ли́шенько [ли́хо] напа́ло** *див.* **ли́шенько; Лі́ньки напа́ли <Лі́нь напа́ла>** *див.* **лі́ньки; Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися** *і т. ін.)* **мо́крим рядно́м** *див.* **накрива́ти; (1) Напа́сти (натра́пити, попа́сти** *і т. ін.)* */ рідше* **напада́ти (натрапля́ти, попада́ти** *і т. ін.)* **на слід (на сліди́)** *чий (чиї), кого* — знайти, виявити ознаки чийогось злочину або перебування чи переміщення кого-небудь. *Як заходила небезпека, що поліція попадала на слід злодіїв, то вони передавали йому речі на сховок* (Л. Мартович); *Ховався* [Філон] *в лісах, спав під копицями, годувався вим'ятим з колосків зерном, і знову хижі ловці нападали на його слід, і знову він утікав* (Ю. Мушкетик); *Ой то не сороки скрекотали: То Гза та Кончак на слід Ігорів напали* (Панас Мирний); *Соломія ладна була за що-небудь учепитися, аби напасти на Остапові сліди* (М. Коцюбинський); *На третій день повернулися* [міліціонери] *в район і доповіли начальству, що цигани нагло загубилися серед лісостепу і що на їхні сліди натрапити не вдалося* (Григорій Тютюнник); *Треба творити свій бойовий загін, поки не напали на слід, поки не вистежили* (Б. Харчук); **Наступа́ти (насіда́ти, напада́ти** *і т. ін.)* **сло́вом** *див.* **наступа́ти; (2) Не на тако́го (таку́, то́го, таківського** *і т. ін.)* **напа́в (натра́пив, наско́чив,** *грубо* **нарва́вся, напа́ла, напа́ли** *і т. ін.)* — хто-небудь не такий, за якого його вважають; не такий наївний, некмітливий, нерозумний і т. ін., як це здається. *Не один батьків син і худобу б свою усю віддав.., аби б його полюбила Тетяна! Так-бо ні, не на таківських напали* (Г. Квітка-Основ'яненко); [Г и р я:] *Ну, йди, доню, до нього... Та гляди лишень, щоб не обдурив!..* [Л и з я:] *Пхи! Ще що вигадаєте! Не на таку напав...* (М. Куліш); — *Мовчить? — усміхнувся Сагайдак. — А ви хочете, щоб він одразу свої карти виклав на столі? Дзуськи! Не на такого нарвалися* (В. Кучер); — *Що ти думав? Що я повірю твоєму базіканню? Що Стась — простачок, якого легко обдурити? Е-е, дядечку, не на такого натрапив!* (В. Малик); — *Що розшукувать? .. То не на того напали, він не з тих, хто дасть собі в кашу наплювать* (О. Забужко); **Падь па́ла (напа́ла)** *див.* **падь**[2]**; Перело́ги напа́ли** *див.* **перело́ги; Сказ напада́є (нахо́дить) / напа́в (найшо́в)** *див.* **сказ; Сміх напа́в <Сімішки напа́ли>** *див.* **сміх; Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює** *і т. ін.)* **/ узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в** *і т. ін.)* *кого* **<Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в)** *на ко-*

го> *див.* **страх**[1]; **Сум (сму́ток) обійма́є (обніма́є, обгорта́є, нахо́дить, напада́є** *і т. ін.)* / **обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшо́в, напа́в** *і т. ін.) див.* **сум**[1]; **[Як (мов, ні́би** *і т. ін.)]* **ґедзь (ґедз) напа́в (укуси́в)** / *рідко* **напада́в** *див.* **ґедзь.**

НАПАДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАПА́СТИСЯ,** аду́ся, аде́шся, *док.* 1. Накида́тися, наскакувати на кого-, що-небудь. *Щирий козак ззаду не нападається* (Номис); *Їй все здається, що вовки .. нападуться й на шматки Розірвуть вмить її, небогу* (Я. Щоголів); *Звів він плечима. Зітхає: "Дурний!.." Тут мій терпець увірвався, І .. Я з кулаками напався* (А. Кримський).

2. Те саме, що **напада́ти** 2. [Пані Вельцельова:] *Ти-бо, чоловіче, не нападайся на дівчину! Що ж тут лихого, що людина шукає, де краще* (Леся Українка); *Мені стало жаль дідуся — даремно на нього нападається бабуся* (Ю. Збанацький); *Мама Гарбузиха так зраділа, що й не нападалася на неслухняця, гладила його по голові* (В. Чухліб); *Тільки що Оксана з водою у двері — мати на неї і напалася: і де вона була, і чого так довго ходила* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Він, не знаючи, куди подіти зло, що поволі заливає його, напався на Марка, що той буцімто погано ганяє волів* (Григорій Тютюнник); *Ганнуся напалася на сестру — де поділа мої чоботи* (О. Забужко).

3. *перев. док.* Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про настрій, хворобу і т. ін.). — *Бач, трясця його матері! — желіпнув Грицько. — І землю їй дай, ще й податки за неї плати. — Не тряси лишень, бо трясця не розбирає, на кого напастись* (Панас Мирний).

4. *перев. док.* Жадібно накидатися на що-небудь їстівне. *Горобці налетіли з садка й напались на пшеницю, як вовки на свиню* (І. Нечуй-Левицький); *Він все хотів знати, всьому хотів учитися, нагадуючи голодного, що напався на силу-силенну їжі, ризикуючи собі пошкодити* (І. Багряний).

◊ **Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися** *і т. ін.)* **мо́крим рядно́м** *див.* **накрива́ти.**

НАПАДА́ЮЧИЙ, а, е, *рідко.* 1. Який напада́є. *Підносячись вище й вище, наче сковзнув* [літак] *у повітрі вбік від тієї уявлюваної лінії, якою линули вниз нападаючі літаки* (В. Владко); *Приноровитися до незвичної роботи було нелегко, та незабаром Лукас відчув, що в ній є щось спільне з тим, як баскетбольний центровий знімає посланий нападаючими супротивниками м'яч з кільця кошика* (П. Загребельний).

2. *у знач. ім.* **напада́ючий,** чого, *ч.*; **напада́юча,** чої, *ж.* Те саме, що **напа́дник, напа́дниця.** *Тут було по-справжньому жарко. Нападаючі лізли вгору, мов сарана, і вже тіснили русичів до внутрішнього заборола* (В. Малик); *Нападаючому краще. Він довільно вибирає момент і місце нападу, може зберігати сили аж до вирішальної хвилини. Той, хто обороняється, мусить бути завжди напоготові* (М. Дашкієв); *У футболістів київського "Динамо" сьогодні не клеїлася гра, нападаючі "Арарату" весь час крутилися з м'ячем біля їхнього штрафного майданчика, раз по раз били по воротях* (Ю. Мушкетик); — *Знаєш, у школі я був центральним нападаючим* (Любко Дереш).

НА́ПАДЕНЬ, дня, *ч., діал.* Рибальське знаряддя — ятір, натягнутий на великий обруч на довгій жердині. *Закинути у воду нападень.*

НА́ПАДКА, и, *ж., діал.* Рибальське знаряддя, різновид сака *(див.* **сак**[1]*). Хлопці полагодили нападку, щоб зранку вчасно зібратися на річку* (із журн.).

НАПА́ДКИ, док, *мн.* Докори, звинувачення, перев. безпідставні. *Уже невмоготу йому стало нападки терпіти од старого Макухи* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Чуплак мовчки вислухав нападки дочки* (С. Чорнобривець); *Якось .. дівчата .. образили її; задавака, довгими своїми віями хвастає, думає, як вії довгі, так уже й на екран! Була в цих нападках частка правди* (О. Гончар); *Чинити на нас тиск у такий спосіб, як він звик, у директора не вийде. Його нападки ніхто з наших батьків не сприйматиме серйозно* (А. Кокотюха).

НАПАДЛЮ́ЧИТИ, чу, чиш, *док., розм.* Зробити підлоту, наробити підлот. *Він спершу катував себе і мучив, Якщо комусь, бувало, нападлючить...* (С. Воскрекасенко); — *А що ти інше вмієш? Ти вже й на рідну матір, і на стеблину, і на зернину дивишся очима збірщика* [збирача]. *Нападлючив у селі, нападлючиш і в місті* (М. Стельмах).

НАПА́ДНИЙ, а, е. 1. Призначений для нападу (у 1 знач.). *З берега золотопогонна офіцерня гатила по ескадрі з гвинтівок. За термінологією старих морських боїв, відбувалося таке: корвет нападного флоту втратив фок і грот, на палубі паніка, борт пробито ворожою бомбою* (Ю. Яновський).

2. *розм.* Те саме, що **напа́дницький.** *Жолкєвський* [Жолкевський] *не дуже довіряв обіцянкам Граціані, але схилявся до своєї старої думки вести нападну війну* (З. Тулуб).

3. Прикм. до **на́пад** 3. *Нападний удар з короткої передачі; Нападні комбінації київських динамівців.*

НАПА́ДНИК, а, *ч.* 1. Той, хто нападає з метою агресії, пограбування, поневолення; загарбник. *Перший бій з нападниками стався, вже коли запалали оселі хуторів* (Іван Ле); *Це була невеличка перемога, але молоді воїни щиро зраділи, дивлячись, як вовтузяться нападники, намагаючись підняти драбину знову* (В. Малик); *Нищився* [Київ] *ворогами-нападниками, руйнувався негодою, вітрами й часом. І знову зводився, відроджувався, розбудовувався* (В. Нестайко); // Той, хто нападає, пристає до кого-небудь, щоб скривдити; кривдник. *Дівчата з несамовитим вереском завзято оборонялися, пирскаючи нападникам у вічі бризки води* (Л. Юхвід); *Міліції поблизу не було (!), але трьох нападників схопили й закували в наручники* (О. Забужко).

2. *спорт.* Гравець нападу (у 3 знач.), передньої лінії у футбольній, хокейній чи іншій спортивній команді; форвард. *В футбольній команді мене поставили нападником* (А. Хорунжий); *У хокеї з м'ячем нападники не мають права перетинати лінію штрафного майданчика противника* (з навч. літ.).

НАПА́ДНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **напа́дник** 1. *Щось літописне було в цих блискавичних чоловічих об'єднаннях, схожих на військові маневри, щось із "Літопису" Величка, з наших сарматських нападницьких тактик — гайдамацьке, козацьке, повстанське...* (О. Забужко); *Брутальне втручання партійних органів у термінологічну справу (нападницькі статті, репресії українських науковців) призвело до припинення еволюційного розвитку української фізичної термінології на кілька десятиліть* (з наук. літ.); *Нападницькі сторінки намагаються встановити програми, що крадуть конфіденційну інформацію, використовують ваш комп'ю-*

тер для подальших атак чи ушкоджують вашу систему (з Інтернету).

НАПА́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **напа́дник.** *Леся зіщулилася, інстинктивно захищаючись від дорослої нападниці* (П. Кочура); — *Бува, на гніздо ластівки налетить сорока, аби поживитися чужими яйцями. І яке спасіння? Тільки велика ластів'яна зграя спроможна прогнати нападницю...* (Ю. Хорунжий); *Шура не звикла, щоб їй перечили, із кулаками до тієї. Горда, волелюбна гуцулка не давала нікому поштуркувати собою, бойова була. Не довго думаючи, казанком нападницю по голові* (М. Андрусяк); *У шкільній волейбольній команді Ірина завжди була нападницею* (із журн.).

НАПА́Й, ю, *ч.* Те саме, що **напа́йка** 2. — *Бери, приймай! — щоразу повторювала* [Ганна] *цеховій табельниці .. — Це* [ключ] *од кабінету.., з мідним напаєм — од вітрини в червоному кутку* (М. Рудь).

НАПА́ЙКА, и, *ж.* 1. *рідко.* Дія за знач. **напаяти, напа́ювати;** напаювання. *На виробництві застосовано технологію напайки твердосплавних пластин* (із журн.).

2. Напаяний на чомусь шматок металу. *Масивний фалер з Високої Могили композиційно складається з трьох концентричних кіл, обмежених золотою напайкою, прикрашеною насічками, які здаля нагадують техніку зерні* (з наук. літ.); *Срібна напайка на виробі.*

НАПАЙНИ́Й, а́, е́, *техн.* Признач. для напаювання чого-небудь на щось. *Для напаювання обрізних зубів на інструмент, що виготовляється, проектом передбачено напайний верстат* (з наук.-техн. літ.); // Вигот., зробл. напаюванням. *Твердосплавні пластинки до різців звичайно припаюють. Різці з таким кріпленням називають суцільними напайними* (з навч. літ.).

НАПАКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напакува́ти.** *Шість осіб і тяжко напакований віз був аж надто тяжкий на .. коні Мортка* (Н. Кобринська); *За плечима в Марти Никифорівни стримів туго напакований зелений мішок* (В. Козаченко); *На залубних санях, напакованих сіном і пристелених вовняною пілкою, сидів Кузьма Одновухий* (М. Сиротюк); *Хата, освітлена лойовою свічкою, була вщерть напакована людьми, що лежали, як дрова* (І. Багряний); // **напако́вано,** *безос. пред. Лист! Що в ньому може бути так багато напаковано?* (І. Франко); *Було напаковано гостинцями добрячу торбегу, мати провела мене на автовокзал, простежила, куди купив я квитка* (Валерій Шевчук); *Всюди* [у вагоні] *напаковано людей, як снопів на возі* (М. Ю. Тарновський).

НАПАКО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПАКУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.* 1. *що.* Пакуючи, щільно наповнювати що-небудь чимось. *Вона споглядала дивовижні витвори мистецтва у найвідоміших галереях .. А головне — не напаковувала в торбинку, як це робили інші, безкоштовні готельні джеми, вершки та шампуні* (І. Роздобудько); *Всячини напакували: і курей, і гусей — все печених, і печене порося начинене, і масла — і всього, всього, — сказано: дитина в чужий край виїжджала* (А. Свидницький); *Дід Євмен .. напакував біля переддвір'я люльку їдучою кореневою кришанкою і заходився вибивати огонь з кремінця* (М. Стельмах); *Напакував Яків тестеві гостинців — цілого глабчастого воза заставили бутлями, барилами, корзинами* (Ю. Мушкетик).

2. *кого, перен., розм.* Заповнювати що-небудь кимось. *Ну, та й напакували ж нас у сей вагон, нема де й голкою штрикнути* (Леся Українка).

НАПАКО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПАКУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Пакувати свої речі в дорогу. — *Ти що, зимувати там зібралася? — трохи роздратовано спитав Степан. — Чого це зимувати? — А напакувалася, наче в голодні краї їдеш. — Це ж я не нам, Стьопо. На гостинець узяла* (В. Шкляр).

2. *тільки недок.* Пас. до **напако́вувати.** *У буркотливе черево сміттєвоза крізь шнекову систему, яка, немов велетенська м'ясорубка, перемелює і спресовує відходи, напаковується усякий непотріб* (із журн.).

НАПА́КОСТИТИ, ощу, остиш, *розм.* Док. до **па́костити.** — *Так ти кажеш — ременем? — повторював крізь сльози Максим-коваль. — Атож! — Як кота, що напакостив у хаті?* (З. Тулуб); *Напакостить панові .. стало утіхою для його* [нього] (Панас Мирний); — *Хто-хто, а я у вашому братові розбираюсь... Ваш брат, як кот шолудивий, напакостить, напакостить, а тоді в пісок...* (О. Чорногуз); *Ми з напарником після всіх наших митарств потай повернулися до Мехіко і безрадісно гаяли час, вигадуючи, де б то його ще напакостити* (М. Кідрук).

НАПАКУВА́ТИ *див.* **напако́вувати.**

НАПАКУВА́ТИСЯ *див.* **напако́вуватися.**

НАПА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напали́ти.** *Взимку можна було іноді погрітися біля гаряче напаленої груби* (З. Тулуб); *Повсідаються* [хлопці] *долі, сплівши ноги по-турецьки, і гомонять — без світла, серед червоних райдуг від напаленої до вишневого кольору чавунної "буржуйки"* (Григорій Тютюнник); *У кутку рясніли образи, королівськими рушниками прибрані, кропило з васильків за Миколою Чудотворцем. Чорні страстяні хрести напалені на стелі...* (І. Багряний); // **напа́лено,** *безос. пред. Вже мали вкладатися спати, то лісник сказав своїй старенькій матері, щоб двері хатні й сінешні повідчиняла, бо наче ж надворі не холодно, а напалено так, що дихнути немає чим...* (Є. Гуцало); *Як тільки зайшли до приміщення на Старожитомирській, де було вже напалено, грубка аж пашіла, поскидали верхній одяг, сіли до столу* (Ю. Хорунжий).

НАПА́ЛЕННЯ, я, *с., рідко.* Дія за знач. **напали́ти.** *Опалення, принаймні у бідних верств населення, було курним, і дим із печі виходив через отвір, який після напалення печі закривався дошкою* (з наук. літ.).

НАПАЛИ́ТИ *див.* **напа́лювати.**

НАПАЛИ́ТИСЯ *див.* **напа́люватися.**

НАПА́ЛМ, у, *ч.* Липка запалювальна суміш, вигот. з рідких нафтових продуктів із домішкою спеціального загусника, яку використовують у запалювальних авіабомбах, ракетах, мінах і т. ін. *Включив* [Кошман] .. *часову міну з напалмом й метнувся до дверей* (О. Авраменко); *Напалм легко пропалює навіть броню танка* (С. Жадан).

НАПА́ЛМОВИЙ, а, е. Стос. до напалму. *Світло висот купає твій лайнер, і тебе, і .. запаси чутливої плівки .. Привезете на ній спеку тропіків, джунглі, і горе чиєсь, і чорний напалмовий дим* (О. Гончар).

НАПА́ЛОК, лка, **НАПА́ЛЬОК,** лька, *ч., розм.* Частина рукавиці, в якій розміщується великий палець. — *Сиди там та не писни! — скрикнув* [Пилипко] *на неї* [рукавичку] .. *Рукавичка виставила до його* [нього] *напалька, наче, глузуючи, дразнила* [дражнила] (Панас Мирний).

НАПА́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **напа́льчник.** *До складу аптечки невідкладної допомоги мають входити й напаль-*

ники для незначних травм пальців (з навч. літ.); *Євген Адамцевич грав без напальників, не схвалював їх використання — адже, на думку кобзаря, потрібно, щоб пальці відчували кожну струну* (з наук. літ.).

НАПА́ЛЬОК *див.* **напа́лок.**

НАПА́ЛЬЧНИК, а, *ч.* Гумовий, тканинний і т. ін. ковпачок, який надівають на палець для захисту від ушкоджень або забруднень. *Кістку використовували у військовій справі для виготовлення кістяних накладок луків, наконечників стріл, напальчників для натягування тятиви лука тощо* (з наук. літ.); *Роботи, пов'язані із застосуванням бакелітового лаку, здійснюють в гумових або тканинних напальчниках* (з навч. літ.); // Спеціальне пристосування, яке надівають на палець під час гри на деяких струнно-щипкових музичних інструментах. *Силіконові напальчники чудово захищають пальці під час гри на будь-яких струнних інструментах* (з наук. літ.).

НАПА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАПАЛИ́ТИ,** палю́, па́лиш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Спалюючи дрова, вугілля і т. ін., нагрівати що-небудь. *Коли Климко добре напалював її* [буржуйку], *повітря вгорі робилося запаморочливо гаряче, від нього ломило голову* (Григір Тютюнник); *Я дивився.., напалюючи піч до світіння кахлів вилежалими буковими дровами* (Т. Прохасько); *— А як же буде сьогодні? Гості теж будуть мерзнути, чи що? — Ну, вже ж для гостей напалять!* (Леся Українка); *Вона напалила піч, виробила хлібини, посадила їх на гарячу черінь і закрила заслінкою* (С. Чорнобривець).

2. *чого.* Перепалюванням виготовляти яку-небудь кількість чогось. *— Піч лише одну треба підремонтувати. Другу ми цього року чіпати не будемо, доки не напалимо вогнетривкої цегли* (О. Копиленко); *Разом з людьми він звалив чимало дубів, напалив вугілля* (С. Скляренко); // Спалювати яку-небудь кількість чогось. *— А в нас оце в Троянівці пастухи картоплю печуть .. — Напалять сухого картоплиння, а тоді понаносять картузами картоплі, позагортають, у попелі печуть* (Григорій Тютюнник); *Жига напалив кукурудзяного бадилля, відсіяв "золотий" попіл і розчинив його у льняній оливі й кістяному вариві. Тим покрив пам'ятник* (М. Дочинець).

3. *що, рідко.* Випалювати на поверхні чого-небудь якусь мітку, позначку і т. ін. *Марині кинувсь в вічі хрест, що батько напалив на сволоці, як із страсті вернулися* (Панас Мирний).

4. *тільки док.* Курячи, наповнити приміщення тютюновим димом. *— Напалили в гаражі так, що дихнути важко, — обурилася Оксана* (із журн.).

НАПА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **НАПАЛИ́ТИСЯ,** па́литься, *док.* 1. Ставати теплим або гарячим; нагріватися. *Напалюється піч довго, але потім добре тримає тепло* (із журн.); *Напалилася груба добре* (Сл. Б. Грінченка); *Коли піч напалиться вполовину, горнець саджався в полумінь* (М. Дочинець).

2. *тільки недок.* Пас. до **напа́лювати.** *Спочатку напалювалося вдосталь жару, а потім у нього клали картоплини і з нетерпінням чекали, коли вони спечуться* (із журн.).

НАПАМ'ЯТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., рідко.* Затримати в пам'яті, постійно пам'ятаючи, не забуваючи. *У мене діти дрібні, то я не можу напам'ятатися* (Сл. Б. Грінченка).

НАПА́М'ЯТЬ, *присл.* З пам'яті, без підказки, не дивлячись у текст. *Марта напам'ять витвердила "Плавай, плавай, лебедоньку"* (Панас Мирний); *— Мій батько був простий сільський коваль.., читав він тільки одну книгу, яка була в нас у хаті й яку він знав майже всю напам'ять. Це був "Кобзар" Тараса Шевченка* (Б. Антоненко-Давидович); *— Ви любите вірші? .. Я все знаю напам'ять. Ось послухайте: "Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі, Розвійтесь, як тихе зітхання! Незгоєні рани, невтишені жалі, Завмерлеє в серці кохання..."* (Р. Андріяшик); *Я сюди часто їздила у дитинстві з батьками, дорогу знаю майже напам'ять, он уже Писана Скала видніється, за нею — акведук.., потім будинок-музей Лянцкоронських в готичному стилі* (Ю. Андрухович).

НАПАНУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* 1. Багато, досхочу попанувати. *Що ж, напанувались* [пани], *попили заморських вин.., пора й честь знати* (М. Стельмах); * Образно. *Тепло було зараз конче потрібне, бо літо, напанувавшись донесхочу, залишило після себе по-мародерськи розшарпаний ліс, пронизливу сірість над ним і холоднечу* (Ю. Іздрик).

2. Довго поволодарювати над ким-небудь. *— Вже досить над нами напанувалися чужі та й назбиткувалися!..* (Н. Кобринська).

НАПА́НЬКАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, довго попанькатися з ким-небудь. *— Коли б ви знали, Олександре Петровичу, як ми з ними напанькалися. І так, і так, і доводили, і пояснювали, і просили, і погрожували — нічого не діє* (О. Довженко).

НАПА́Р, у, *ч.* Настій якої-небудь рослини на окропі. *Випарена діжка знов припала памороззю, і нема татарнику, і гіркого не поп'єш напару* (В. Стус); *На трав'яних напарах я помалу відживав, виходив з потьмарення, але руками й ногами не владав* (М. Дочинець); *Для нормалізації сну готують напар суміші трави м'яти перцевої та меліси лікарської: 1 столову ложку сировини залити 250 мл окропу, настояти 1 годину* (з навч. літ.).

НАПА́РЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напа́рити.** *— А що, як стріхи власної нема? Бував я скрізь. Душа у мене боса. Пройшла тернами множества земель. І брагу пив, напарену із проса, мальвазію також і мушкатель* [мускатель] (Л. Костенко); *— Всипати десять гарячих, — наказав полковник, і драгун дістав з цебра напарену в окропі лозину...* (Ю. Хорунжий); // **напа́рено,** *безос. пред. На сніданок у матері завжди було напарено молока та зварено кашу* (із журн.).

НАПА́РИТИ *див.* **напа́рювати.**

НАПА́РИТИСЯ *див.* **напа́рюватися.**

НАПА́РНИК, а, *ч.* Той, з ким у парі хто-небудь щось робить, виконує і т. ін. *Я любив дивитися, як Марко і його напарник сукають дратву, .. як із різного з'являлося, народжувалося в їх чарівних руках єдине і гармонійно-ціле* (В. Сосюра); *Маковей, передавши апарат напарникові, плигнув з насипу вниз* (О. Гончар); *Потрібен напарник. Без напарника, самому щось устругнути, по-перше, дуже важко, а по-друге, просто нецікаво. І я пішов на вигін до хлопців* (В. Нестайко).

НАПА́РНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **напа́рник.** *— Мені в кіоск ще треба зайти, у мене там напарниця працює* (В. Собко); *Вже третій рік з напарницею Ніною Пічкурою Феня виро-*

щує соняшник. Торік зібрали по двадцять чотири центнери, а цього літа соняшники ще кращі (М. Циба); *Євка була моєю ліпшою подругою, напарницею відповідальною* (І. Карпа).

НАПА́РНИЧОК, чка, *ч.* Пестл. до **напа́рник.** *Мій маленький напарничок, сусідський хлопчина років семи, вправно подавав мені інструмент* (із журн.); // *ірон. Іван зупинився нарешті, відпустив хирлявого напарничка* (Микита Чернявський); *— До речі, земляка вашого, пана Рудого, теж опанувала. — Гм... — розгубився напарничок, — Георгія Михайловича я добре знаю. — Так отож! — зраділа Муся, побачивши, що перемагає горе-напарника* (І. Роздобудько).

НАПАРТА́ЧИТИ, чу, чиш, *зневажл.* Док. до **парта́чити;** напартолити. *Він побачив, що восени, готуючи ґрунт до сівби, трактористи добре напартачили: то тут, то там на поверхню виходили огріхи* (Д. Бедзик); *— Роби як знаєш. Але якщо напартачиш, нарікай тільки на себе* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАПАРТО́ЛИТИ, лю, лиш, *що і без прям. дод., зневажл.* Док. до **парто́лити;** напартачити. *— Оце як сама не догляну, то напартолить* [невістка] *такого борщу, що й собаки не їдять* (І. Нечуй-Левицький); *— Усе в неї виходить, та тільки боюся, що при сестрі .. знову почне нервувати і щось напартолить* (О. Авраменко).

НАПАРУБКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Пробути довго парубком. *— Жеребець так у короcті весь, а йому іграшки... Не напарубкувався?!* (Остап Вишня).

НАПАРФУ́МИТИ, млю, миш; *мн.* напарфу́млять; *кого, що.* Док. до **парфу́мити.** *— Чим можу служити? Вас вбрати, взути, напарфумити?* (Ю. Винничук).

НАПАРФУ́МИТИСЯ, млюся, мишся; *мн.* напарфу́мляться. Док. до **парфу́митися.** *Наштукатурилася* [красуня], *напарфумилася — свіжа французька булочка* (В. Дрозд).

НАПАРФУ́МЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напарфу́мити.** *Він не дуже пристойно потягнув ніздрями напарфумлене повітря* (А. Кокотюха); *Тобі .. раптом захотілося .. витерти рота напарфумленою хустинкою і піти по-англійськи* (С. Процюк); // **напарфу́млено,** *безос. пред. Після вечірки в залі було душно та надто напарфумлено* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який напарфумився, обприскав себе парфумами. *До його хати прийшов гарно вбраний, напарфумлений .. панок* (І. Багряний); *У ліфті вже стояла якось напарфумлена жінка* (Валерій Шевчук); *— Вас щось тривожить? — спитала висока напарфумлена директорка конкурсу* (В. Лис).

НАПАРФУМО́ВАНИЙ, а, е. Те саме, що **напарфу́млений.** *Зоня, притримуючи напарфумовану хустинку біля носа, вийшла на сцену* (Ірина Вільде); *Молодий, напарфумований і якийсь злючий, мов щеня, панок гримнув до нього* [Юрка] *з-за столу* (П. Козланюк).

НАПА́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок., рідко,* **НАПА́РИТИ,** рю, риш, *док.* 1. *що, чого і без прям. дод.* Парячи, приготовляти щось або якусь кількість чого-небудь. *Пшеничка кінчилася; напарювали буряк і їли* (з мемуарної літ.); *Вона* [кухарка] *варила страву на всіх, на відміну від інших шпиталів, де кожен напарив страву собі сам* (Ю. Мушкетик); *Напарити молока;* // Настоювати *(див.* **насто́ювати**[2]) на окропі. *Окріп стояв у печі, кинула* [Ганна] в *нього сухої материнки, підклала трісок, напарила добре* (Ю. Яновський); *Напарила* [чаклунка] *любистку* (Л. Костенко); // *перев. док.* Прогрівати, нагрівати тіло (гарячою водою, парою і т. ін.). *Напарювати ноги — дієвий народний спосіб лікування простуди* (з газ.); *Він скинув чоботи, які за день добряче напарили ноги* (із журн.).

2. *що, чого і без прям. дод., розм.* Сильно нагріваючи, зумовлювати випаровування та утворення чого-небудь. *У нас он і сахарю* [цукру] *ще немає. Солдати наші, як прийшли, то давали грудковий. А тепер хіба що з буряків мама меду напарить...* (П. Загребельний).

3. *перев. док., кого, перен., розм.* Бити, шмагати; парити (у 5 знач.). *— Ти будеш на вишні лазити, поки я не візьму кропиви й не напарю! — З дерева одразу впав, як зірваний овоч, хлопчик років семи і сховався в бур'янах за повіткою* (М. Малиновська).

НАПА́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАПА́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док., розм.* 1. Багато, досхочу паритися. *Натомившись та напарившись, збиральники подалися до ставу купатись* (Є. Гуцало).

2. *тільки недок.* Пас. до **напа́рювати** 1. *Для лікування кашлю нам завжди смакував чай, який напарювався бабусею у спеціальному глечику* (із журн.).

НАПАСА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *рідше* **НАПА́СУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАПА́СТИ,** су́, се́ш, *док., кого, що і без прям. дод.* Пасучи худобу, птицю, давати їм можливість наїстися. *За садком біля ставу в отаві помукують воли (Лука напасує)* (А. Головко); *Правда ж вівці в нас красиві?.. А пасуть їх чабани; Цілий день із ними в полі, Напасають їх доволі* (М. Познанська); *О, з тією коровою, то ціла історія! Я вставала ранесенько, напасала її, доїла* (М. Андрусяк); *— І така вже тварина клята* [коза], *що її ніколи не напасеш. Усе бігає, усе скаче, там урве стеблинку, там — другу* (Г. Хоткевич); *— Наші коні голодні, з ніг падають. Півсвіту проїхали — травиночки не бачили. Треба ж напасти?* (Григорій Тютюнник).

НАПАСА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПАСТИ́,** су́, се́ш, *док., що, чого і без дод., розм.* Заготовляти що-небудь у достатній кількості для використання в разі потреби; запасати. *Нащо живете?.. Лій напасати для царя-екзарха?* (Леся Українка); *А на весілля — скільки б не напасав срібних карбованців — не напасешся* (Ф. Бурлака).

НАПАСА́ТИСЯ[1], а́ється, *недок.,* **НАПА́СТИСЯ,** се́ться, *док.* Пасучись, наїдатися (про худобу, птицю, диких травоїдних тварин). *Корова вискочила на волю й напасається на молодій траві* (М. Стельмах); *Коні після зими пооживали, їх пасли вночі, бо вдень не напасалися — дошкуляли мухи* (М. Руденко); *Оленка її* [гуску] *й пасла, і гуска вигулювалася й напасалася — досхочу. І знай гладшала* (О. Забужко); *Як на Стрітення півень води нап'ється, то на Юрія віл напасеться* (прислів'я); *Вискочила* [корова] *з подвір'я, вскочила у панську конюшину, напаслася її з росою і рано здохла* (І. Франко); *Ніби між іншим, поки там гуси напасуться, запросив* [дід] *Дениса посидіти з ним* (Д. Бедзик).

НАПАСА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАПАСТИ́СЯ,** су́ся, се́шся, *док., розм.* Забезпечувати себе чи когось чим-небудь у достатній кількості для використання в разі потреби; запасатися. *Бабуся Ганна напасалася сушеними грибами в такій кількості, що забезпечувала ними всю родину* (із журн.); *Мати .. за звичкою сплескувала в долоні й бідкалася: "І де ж на тебе напасешся тої одежі, безсовісний!"* (Б. Антоненко-Давидович); *Свистить плетениця, кричить*

наглядач: "Ану бігом..! Ніяк не нап'єшся! Води для вас не напасешся!.." (В. Чемерис); — *Кому жаліти тих грошей! На всіх не напасешся, але коли можеш дати, дай* (Ю. Покальчук).

НАПА́СЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напа́сти²**. *Іслам-Гірей все ж обіцяв вибратися мені на поміч, по першій траві, як коні будуть напасені* (П. Загребельний); *Ілько гнав Лиску без налигача. Але вона, добре напасена, вертала додому без вибриків* (Ю. Логвин); *Візник зупинив свою напасену конячину біля власного дому* (Н. Околітенко); // **напа́сено,** *безос. пред. Худобу напасено, отаву привезено — порядок на господарстві* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який напасся *(див.* **напа́стися²**). *Біжить* [Марія] *на вигін і, приклавши до чола долоню, дивиться в сторону заходу сонця. Звідти має прийти напасена її теличка* (У. Самчук).

НАПАСКУ́ДИТИ, джу, диш, *розм.* Док. до **паску́дити.** — *Ану, бери вила та чисть, що напаскудив за зиму! — Кузь злякано метнувся в куток, .. потім вийшов з вилами в руках і мовчки заходився вичищати* (Григорій Тютюнник); — *Дрібна людина зараз не в лісах душу студить, а теплої печі шукає. Дрібна людина.., коли життя веселе, перша буде кричати ура, перша буде чарку підіймати, жерти хліб, вона ж першою і напаскудить, наригає в чистій хаті* (М. Стельмах); — *Це мій пеньок* [син] *напаскудив... Повернулася до Листопада, Романенка .. і висипала на стіл повну жменю дрібних клаптів паперу* (Микита Чернявський); — *Та ми вже стільки напаскудили природі, що можна тільки дивуватися з її терплячості* (В. Дрозд); *Він, як сорока: де посидить, там і напаскудить* (прислів'я).

НАПА́СЛИВИЙ, а, е, *розм.* Нав'язливий, надокучливий, набридливий. *Серпом черкнула її по серцю згадка про напасливого парубка* (Панас Мирний); [Бавмертиха:] *Такий напасливий чоловік, міг би трохи людяніш* [людянішим] *бути* (Леся Українка); *Мусив тікати* [Матвій Домницький] *від напасливих псів, що гнались за ним від церкви* (Г. Пагутяк).

НАПА́СЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм., рідко.* Абстр. ім. до **напа́сливий.** *Ніхто не мав відваги підступати до пані, котрої не любили за її великопанську гордість та невмолиму напасливість зглядом мужиків* (І. Франко).

НАПАСНИ́Й, á, é, *розм.* 1. Уїдливий, прискіпливий, задирливий. *Та він всміхнувсь і каже: "Звільна, звільна, Мій друже! Лиш не будь такий напасний! І назва й доля вся обом нам спільна!"* (І. Франко); *Думає він, як то мати тепера сама з немилими пасинками зостанеться, хто її бідну тепер порятує від напасного вітчима* (Леся Українка).

2. Нав'язливий, надокучливий. *Хоче* [Ольга] *відігнати напасні думки, а вони кружляють в голові* (А. Хижняк); *Що ти мрієш, страднику нещасний? Що ти мрієш — сонцем світовим? Грім гримить — громохкий і напасний, землетрус, і блискавиця, й дим* (В. Стус).

НАПА́СНИК, а, *ч.* 1. Той, хто нападав, нападає або збирається нападати на кого-, що-небудь; нападник (у 1 знач.). *Спочатку хотіла* [Параскіца] *оборонятися, але, коли її стрів град камінців та грудок, побачила, що не дасть собі ради з отарою напасників, і пустилась навтьоки* (М. Коцюбинський); *Собака скаче і гавкає на індика, а індик дується і пересварюється з напасником* (А. Крушельницький); *Попереджені Романом спудеї не спали, вони впустили напасників досередини і кинулися на них з кутів, мов шуліки* (Р. Іваничук).

2. Те саме, що **зага́рбник.** *Дідам, батькам і синам доводилося і по весні, і в жнива, і в осінню негоду виступати рідними шляхами .. на битву з напасником* (А. Хорунжий).

НАПА́СНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **напа́сник.** *Стогнав він* [храм] *під напасницьким бичем, тиранам груди пробивав мечем, укупі з бранцями ридав він у полоні* (Леся Українка); *О Львове, батьку мій правічний, знаю, Як мучила тебе страшна жада В бою, коли напасницька орда Топтала й роздирала Русь безкраю* (Д. Павличко).

НАПА́СНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **напа́сник.** *Галас і репет ущух, отож Явдоха, використовуючи погідну хвилину, голосно заявила, що покличе напасницю до права і попросила присутніх бути за свідків* (Валерій Шевчук); * Образно. *Ні слава, ні заможність — ніщо не захищало його від тієї напасниці-туги, що, не розбираючи, гризе людське серце і в багатого, і в убогого* (Панас Мирний).

НАПА́СНІСТЬ, ності, *ж., розм., рідко.* Абстр. ім. до **напасни́й** 2. *Я не маю до кого вдатись і сподіваюсь, що ви мені вибачите мою напасність* (Леся Українка).

НАПА́СТИ¹ *див.* **напада́ти.**

НАПА́СТИ² *див.* **напаса́ти¹.**

НАПАСТИ́ *див.* **напаса́ти².**

НАПА́СТИСЯ¹ *див.* **напада́тися.**

НАПА́СТИСЯ² *див.* **напаса́тися¹.**

НАПАСТИ́СЯ *див.* **напаса́тися².**

НАПАСТУВА́ТИ¹, у́ю, у́єш, *недок., кого, що, діал.* Зачіпати, ображати кого-небудь, нападати на когось. *Микитка навмисне дражнив бабу, аби його побили. Баба аж посиніла зо злості: — Та це чортеня напастує мене в моїй питомій хаті. Іване! А ти мовчиш?* (Л. Мартович); — *А люди так мене вже напастують, що вчора ледве мене не побили* (А. Крушельницький); *Григорій Комарницький лежав нерушно, .. а сни десь загулялися й забули, що йому треба заспокоїтися та й вимкнутися з усього цього, що тривожило, й напастувало, й кошлатило* (Валерій Шевчук); *Та й бачив я: ідуть Жовніри ордами, жіноцтво напастують, Грабують кожного, костьоли й то плюндрують* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

НАПАСТУВА́ТИ², у́ю, у́єш, *що, розм.* Док. до **пастува́ти.** *Напастувати підлогу.*

НА́ПА́СТЬ, і, *ж., розм.* 1. Біда, лихо, нещастя або неприємність. *Любов не напасть, як би полюбивши не пропасть* (прислів'я); — *А знаєте що? Щоб не було напасті якої, краще розійтись* (Панас Мирний); *Веселі очі Оксена дивилися з такою відчайдушністю, що капітан відчув: від цих очей можна чекати всякого клопоту і напасті* (Григорій Тютюнник); *Що за день, як ворог лютий! Напасть за напастю! Спочатку — нічний кошмар, потому огидний скандал з Миколою і, на тобі, ще й ця зустріч!* (Г. Тарасюк); * У порівн. *Нечистий обплутав мене, неначе яка напасть* (І. Нечуй-Левицький); *Боєць боявся Сагайди, як напасті* (О. Гончар); // Усе те, що приносить біду, нещастя, неприємність. — *Раз війна, то вже і всякі інші напасті — і голод, і сипняк...* (А. Головко); *Віки люди не могли збавитись пирію, вивести з ланів страшну напасть, а тепер рілля як сонце, на очах збулось неосяжне диво...* (К. Гордієнко); — *Ти не знайшов цю чортову напасть* [гвинтівку]? — *грізно накинувся він на сина* (І. Цюпа); // Погана погода; негода. — *Горить розум-*

ний той маяк, А ми оливи наливаєм, Та й байдуже собі співаєм Чи то в годину, чи в напасть (Т. Шевченко).

2. Нападки, безпідставні звинувачення. *"В напасть, — сказала* [Амата], *— не вдавайся I битися не поспішайся"* (І. Котляревський); *Христя розказала і про батька, і про матір, і про напасті Супрунові* (Панас Мирний).

(1) Що за на́пасть [така́]! — уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь. *Оп'ять* [знов] *забула... Що за напасть така!.. Почну, почну та й теє .. і зіб'юсь з пантелику...* (О. Стороженко); — *За вами скоро нікуди не встигнеш. Ну, що за напасть!* (О. Довженко); *Коні сахались від них, як від чужих, не впізнавали. — Що за напасть! — вирвалось у Івашка* (Г. Пагутяк); **(2) Якої на́пасті (тря́сці)?,** *лайл.* — навіщо, чому. — *Ну, як так, то якої ж ти напасті з Петром засваталась?* (Леся Українка); *У третьому гурті тієї ж миті підхоплювали: "Якої трясці, Якої напасті? Хутчій молоду забирай, Під вінець веди. Буде тобі, князю, рай, А нам хмільнії меди Та ще й коровай!"* (В. Чемерис).

○ **(3) До на́пасті** *чого, у знач. присл., заст.* — велика кількість, дуже багато кого-, чого-небудь. *Курей тут до напасті* (Сл. Б. Грінченка).

◇ **Біда́ (скру́та, на́пасть** *і т. ін.)* **принесла́** *див.* **біда́**[1]; **Вскочити (встря́ти) в хале́пу (в на́пасть, в раху́бу** *і т. ін.)* *див.* **вска́кувати.**

НАПА́СУВАТИ *див.* **напаса́ти**[1].

НАПА́ТЛАНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Дієпр. пас. до **напа́тлати.** *Вітрець підколисував його великі напатлані брови і тіні під ними, підбивав їх на високе чоло* (М. Стельмах).

НАПА́ТЛАТИ, аю, аєш, *кого, що, розм., рідко.* Док. до **па́тлати.** *Вітер напатлав чуб.*

НАПА́ТРАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напа́трати.** *Напатрані кури.*

НАПА́ТРАТИ, аю, аєш, *док., чого, що.* Патраючи, заготувати яку-небудь кількість чогось (гусей, курей та інших птахів). *Господині напатрали з десяток курей* (із журн.); *З однієї гуски можна напатрати до 300 г сировини* (з газ.).

НАПАТЯ́КАТИ, аю, аєш, *док., чого і без прям. дод., розм.* Наговорити багато зайвого, нісенітного і т. ін. *Василь одвернувся і відстав, наче й не чув нічого, а сам подумав: "І звідки вона, ліліпутик, знає все? Мабуть, Ванька напатякав?"* (О. Копиленко); *Чого й справді .. сунутися було* [хазяйці] *до штабу? Ще напатякає чого зайвого* (Ю. Бедзик); *Її страшенно розважало все те, що Іллі про неї напатякали їх спільні знайомі* (І. Карпа).

НАПА́ХАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напаха́ти.** *Олеся сіла на канапі й затулила носа напаханою пахощами хусточкою* (І. Нечуй-Левицький); *Він наблизився до матері, поцілував у холодне, напахане парфумами чоло* (П. Кочура); *Акторка так напахана парфумами, що й у залі чути було їх* (І. Пільгук); // **напа́хано,** *безос. пред. У кімнаті напахано дорогими парфумами* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який напахався (у 1 знач.). *В світлицю ввійшов жених, вже прибраний до вінця, зачесаний, напаханий, радий, аж ніби сяючий* (І. Нечуй-Левицький).

НАПАХА́ТИ *див.* **напа́хувати.**

НАПАХА́ТИСЯ *див.* **напа́хуватися.**

НАПАХТИ́ТИСЯ, хчу́ся, хти́шся, *розм.* Док. до **пахти́тися.** [Ш а л і м о в:] *Ну, то й іди ж до нього, — для кого ти напахтилася цими розкішними парфумами (нюхає рукавичку)* (І. Кочерга); — *Ну, мамо, кажіть! Кажіть! Чим пахне? — Де ж це ти, синочку, такими гарними духами напахтився?* (М. Вінграновський).

НАПАХТІ́ТИ *див.* **напа́хчувати.**

НАПА́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПАХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що.* 1. Обприскувати, змочувати, натирати кого-, що-небудь чимось запашним. *Напахувати обличчя одеколоном;* [Г р е м і о:] *Візьміть свій список, а книжки оці Звелю я напахати — адже та, До кого ви понесете їх зараз, Ще запашніша, ніж самий бальзам* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. Насичувати, наповнювати яким-небудь запахом. *Букет напахав кімнату ніжним ароматом бузку* (із журн.).

НАПА́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАПАХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док.* 1. Обприскувати, змочувати, натирати себе чим-небудь запашним. *Донька полюбляла напахуватися найкращими парфумами* (із журн.).

2. Вбирати в себе, вдихати разом з повітрям запах чого-небудь. *Не одну таку ніч провела Параска з паничем у Ратієвщині, напахуючись пахощів з зеленого листу, квітучих квіток* (Панас Мирний); *Дивлюся на цвіт* [вишень] *— і надивитись не можу, Пахаю — і не напахаюсь* (І. Вирган); // Насичуватися, наповнюватися яким-небудь запахом. *Пахощі резеди та левкоїв лились з клумбів* [клумб]. *Усе небо, і повітря, й усі алеї напахались і пропахались наскрізь тим солодким духом* (І. Нечуй-Левицький).

НАПА́ХЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напахті́ти.** *Ця пані була напахчена міцними пахощами Парижа, і їхній дух стелився круг неї, як марево* (В. Підмогильний); *Над ланами гуляв вітерець, напахчений весняними трунками* (Я. Гримайло); *Була ніч. Літепна і напахчена матіолою* (М. Дочинець); // **напа́хчено,** *безос. пред. У всіх кімнатах було напахчено лавандою* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який пахне парфумами або іншими запахами. *Дівчата .. приходили до хати-читальні чистісінькі, напахчені* (Григорій Тютюнник); *А в центрі столу — мама. Така щаслива й збентежена! У білій вишитій блузі, з кулоном на грудях, трохи підпудрена й напахчена* (В. Близнець); *Увійшов Таленті, чемно вклонився. Як завжди, акуратно підстрижений, напахчений, в гарно пошитому одязі* (В. Малик).

НАПА́ХЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПАХТІ́ТИ,** хчу́, хти́ш, *док., кого, що.* Те саме, що **напа́хувати.** *Він узяв флакончик, обережно відіткнув його, розірвавши тонку плівку на скляній затичці, і в пориві ніжності почав напахчувати Зоську, водячи долонею, змоченою в жовтаву рідину, по її шиї, руках і обличчю* (В. Підмогильний); *У давнину напахчували одяг і предмети туалету для того, щоб захиститися від мікробів* (з газ.); *У просторій хаті Антона Уманця завізно. Натопили, надихали, напахтіли кожухами і змащеними дьогтем чобітьми, цибулею і таким бакуном, від якого очі на лоба лізуть* (М. Циба).

НАПА́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напа́ювати** і **напа́юватися.** *Механічне кріплення різальної пластинки має ряд переваг перед напаюванням* (з навч. літ.); *Поверхня виробу покрита дорогоцінним металом шляхом напаювання* (із журн.).

НАПА́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАПАЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Паяючи, прикріплювати, приєднувати що-небудь до чогось. *Учні навчилися напаювати на металеву основу прикраси дрібнесенькі кульки, що створю-*

вали багатий рельєфний орнамент (з наук.-попул. літ.); *Не було доброго контакту при ввімкненні лівого повороту — довелося напаювати* (з Інтернету); *Ви можете спробувати випаяти наявну пам'ять, напаяти більшу і перепрограмувати прошивку комп'ютера* (з навч. літ.).

2. *чого.* Паяючи, виготовляти яку-небудь кількість чогось. *Напаяти дротів.*

НАПА́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.* 1. Прикріплюватися, приєднуватися до чого-небудь паянням. *Металокераміка має здатність легко напаюватися на мідну поверхню* (із журн.).

2. Пас. до **напа́ювати.** *Слово "філігрань" має два значення: 1) видимі на світло зображення (літери, фігури тощо) на різних сортах паперу, створені в процесі його виробництва; 2) зображення або літери з тонкого дроту, що напаювалися на дно відливної форми для отримання водяних знаків* (з наук. літ.).

НАПА́ЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напая́ти.** *На тій дротині, приблизно на відстані півметра одне від одного, були напаяні невеличкі металеві кульки* (М. Руденко); *Литво за восковою моделлю відоме з другої половини I тис. н. е. Широко застосовувались орнаменти з крученого дроту, напаяного на пластинку (скань) або з'єднаного в об'ємну композицію (філігрань)* (з наук.-попул. літ.); // **напа́яно,** *безос. пред. Кожна частина кінських голівок відливалася окремо, а потім вони спаювалися за центральною віссю. Окремо напаяно гриву, далі інкрустовано вуха та очі* (з наук. літ.).

НАПАЯ́ТИ *див.* **напа́ювати.**

НАПЕ́ВНЕ *див.* **напе́вно.**

НАПЕ́ВНО, НАПЕ́ВНЕ, *присл.* 1. Точно, безперечно, безсумнівно. — *Ну, моя матінко! Ізнайшла вже я чоловіка, що мене визволить... Напевно вам говорю, що визволить...* (Марко Вовчок); [П р о ч а н и н:] *Стривай-но, хлопче! Та я ж таки тебе напевне бачив! От навіть пригадав і як зовуть* (Леся Українка); *Коробка тримається досить непевно. Блок крутиться занадто вільно. А коминець напевно відпаде, як тільки апарат зачне працювати* (В. Винниченко); *Павлина, хоч і напевно знала, що отримає свої вісім злотих, вийшла дуже незадоволена з дому Річинських* (Ірина Вільде); *Пора додому, бо напевно хвилюються давно батьки, та не поспішають хлопець і дівчина, йдучи берегом до міста* (О. Бердник); // *у знач. пред.* — *А може, кохає, та когось іншого... — Його! його!* [Чайченка]. *Се напевно. І давно вже кохає* (Марко Вовчок); // Неодмінно, обов'язково. *Танки в ліс не пройдуть, втрати в живій силі будуть незначні, плацдарм буде втримано напевно* (О. Гончар); *Між жінками зав'язалася невинна на перший погляд розмова, в якій атаки і демонстрації були сповнені вбивчої чемності. Лідія перемогла б напевно в цьому нерівному поєдинку — вона була старша за Ліліан, а крім того набагато спритніша і підступніша* (Ю. Винничук, пер. з тв. Е. М. Ремарка).

2. З упевненістю, не боячись помилитися. *Поводитися на полюванні треба обережно. Стріляти тільки туди, де ви напевно знаєте, що не стоїть ваш товариш* (Остап Вишня); *Коли вже діяти, то — напевно й неабияк, а не пасти задніх або, ще гірше, ганьбитися* (Б. Антоненко-Давидович); *Він беріг патрони, стріляв тільки напевне* (В. Собко); *Постріли, .. нікому не зашкодивши, наробили тільки розголосу. Ніхто напевно не знав, хто стріляв* (Б. Харчук).

3. *у знач. вставн. сл.* Уживається для вираження ймовірності чого-небудь. *Не знаю, що писати Вам далі. Звісно, я міг би написати цілу повість життя, але цей шлях дуже далеко завів би, — я і так боюся, що подав вам багато зайвого і вже, напевно, нецікавого* (М. Коцюбинський); *Десь близько шуміла вода — напевне, поруч за стіною, а може, й над ними вирувала Камчія* (С. Скляренко); *Ви плачете? У вас, напевне, горе, І ваші сльози варті співчуття, Та хай ніколи смуток не побоpe Нестримної любові до життя* (В. Симоненко); *Сковорода .. замахав руками: — .. Я не зробив і чверті того, що міг зробити. Напевно, я міг би бути Сократом чи Цицероном. Хто ж я сьогодні? Старець, що написав десятків зо два книг, в яких полови більше, аніж зерна* (Василь Шевчук).

НАПЕВНЯКА́, *присл., розм.* Те саме, що **напе́вно** 1, 2. *Ніколи не шукав* [Начко] *у них* [нотатках] *довго, всюди йшов напевняка* (І. Франко); *Писав* [Степан], *що мріє стати снайпером — стріляти з гвинтівки з дзеркальним прицілом, який дозволяє бити німця напевняка* (Л. Первомайський); *Усе тут нове, інакше і напевняка добротне: із цегли та бетону, збудоване ціною неймовірних зусиль* (О. Шугай).

НАПЕКТИ́ *див.* **напіка́ти.**

НАПЕКТИ́СЯ *див.* **напіка́тися.**

НАПЕЛЕХА́ТИ, áю, áєш, *док., кого, чого, діал.* Набрати (у 1 знач.) кого-, чого-небудь. — *Ото рай! Ото пишний панський рай! Ой вшелепаються в тебе через тини та перетинки наші козаки і напелехають райських яблучок повні приполи й пазухи, — сміявся Кривоніс* (І. Нечуй-Левицький); — *Глянь, дівка майже на відданні, а цілий тобі день грається: то з зайченятами, то курінчат або перепеленят повну пазуху напелехає* (Дніпрова Чайка).

НАПЕРЕБІ́Й *див.* **навперебі́й.**

НАПЕРЕ́ВАГИ, НАВПЕРЕ́ВА́ГИ, *присл.* Тримаючи перед собою, з нахилом уперед (про гвинтівку, піку і т. ін.). — *Візьміть рушниці навпереваги і зарядіть .. — сказав козак, досвідчений у полюванні* (Василь Шевчук); *В кольчугах і в латах, зі списами напереваги безстрашно летіли руські витязі в саму гущу половецьких полків* (В. Малик); *Начальник, з вудлищем напереваги, повернувся до Холода* (Ю. Мушкетик); *Ворон зняв з-за спини карабін, взяв його навпереваги* (В. Шкляр).

Гра́тися напере́ва́ги (навпере́ва́ги) *див.* **гра́тися.**

НАПЕРЕ́ВЕРТ, *присл., діал.* Навпаки. *Тепер стало діло навпереверт: на людському полі стояли полукіпки, а панський хліб стояв незжатий* (І. Нечуй-Левицький).

НАПЕРЕВІ́С, *присл., рідко.* Те саме, що **напере́ва́ги.** *Він перший кинувся в атаку на горбок із заступом наперевіс* (О. Донченко); *Яскравий світ блискавиці відірвав од села криву смугу чорних постатей, що бігли з гвинтівками наперевіс до річки* (М. Стельмах).

НАПЕРЕГІ́Н *див.* **навперегі́н.**

НАПЕРЕГО́НИ *див.* **навперего́ни.**

НАПЕРЕ́Д, *присл.* 1. У напрямку перед собою, уперед; протилежне н а з а д. *Стрічаються на Стрітення зима з літом, щоб побороться, кому йти наперед, кому вертатися назад* (Номис); *Іван йшов далі, простягнувши наперед руки, неначе сліпець* (М. Коцюбинський); *Він видивлявся вправо й наперед, обмацуючи зором кожен зустрічний стовп, кожен отвір у паркані, кожні ворота* (І. Багряний); *Жінка вийшла з машини, плечем протаранила живу стінку з чоловічих спин, виступила наперед* (А. Кокотюха); // Попереду, перед ким-небудь. *Попід руками шниряла малеча, пролазила напе-*

ред і розташовувалась на підлозі (А. Головко); *Тітонька Іра сідає наперед. Микола Іванович повертає ключ, авто здригається* (І. Роздобудько); // *перен., розм.* У напрямі дальшого, поступального розвитку; до вищого рівня. *Виховання теж багато посунулось наперед* (Леся Українка); *Тепер я знову мав щастя побачити на екрані новий крок наперед. Кіномистецтво дійшло апогею. Якими смішними здались мені вивороти його на зорі існування* (Ю. Яновський).

2. За якийсь час до чого-небудь; заздалегідь. — *Я ж наперед вам казала, що буду сьогодні жорстокою, бо ви примусили мене...* (Г. Хоткевич); — *Я хочу вам допомогти.* — *Наперед дякую. Ви дуже люб'язні* (В. Собко); *Почувався* [Тритузний] *аж надто впевнено, наперед похвалявся: — Головний приз буде мій, це вже як собі хочте* [хочете] (О. Гончар); *Маріка вже звикла, що брат зазвичай поступається їй у суперечках і вже наперед смакувала свою чергову перемогу* (О. Авраменко); // Авансом (про гроші). — *Нехай дадуть мені наперед гроші* (Б. Грінченко); — *Моє правило — ніколи не брати гроші наперед. Виконаю роботу, тоді й розрахуємось* (Б. Антоненко-Давидович); // На майбутнє, надалі. [М а р т и н *(до Олени)*:] *Не загадуй наперед, що буде, а живи тим, що сьогодня* [сьогодні] *є!* (М. Кропивницький); — *Чи не надто самовпевнено з твого боку? Переінакшити людину, змінити в ній те, що в первісних формулах закодовано і, може, визначено наперед?* (О. Гончар); — *Ми вміємо наїдатись на кілька днів наперед, — пожартував Христолобенко* (Є. Гуцало); // Спочатку, передусім. *Наперед спитайся, а тоді лайся* (приказка); *Коли ж ви будете бенкет справляти, Згадайте мертвих словом жалібним... І наперед, ніж келих сповнений підняти, Ударте в дзвін по ним!* (О. Олесь); — *Давай раду, кошовий...* — *Хай старі наперед скажуть...* (О. Довженко).

3. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при позначенні предметів, осіб, попереду або раніше яких відбувається дія. *Середа нехай не ходить наперед четверга* (Номис); *Усі засміялись, а Черевань наперед усіх. Веселий і негнівливий був собі пан* (П. Куліш); *Алла Михайлівна поблідла і глянула наперед себе широко розкритими очима* (Леся Українка); *Ворон вимчав наперед нього, зупинив коня* (Ю. Мушкетик).

○ **За́дом напере́д** *див.* **за́дом.**

◇ **Ви́нести / вино́сити нога́ми впере́д (напере́д)** *див.* **вино́сити; Да́ти сто очо́к напере́д** *див.* **дава́ти; Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)>** *див.* **ду́мка; Забіга́ти [ду́мкою] напере́д** *див.* **забіга́ти; Забіга́ти / забі́гти [ро́зумом] напере́д (впере́д)** *див.* **забіга́ти.**

НАПЕРЕДВИ́ЗНАЧЕНИЙ, а, е, *книжн.* Зумовлений, установлений наперед. *Згідно з ученням Левкіппа та Демокрита, атоми відрізняються один від одного лише формою, величиною та положенням у просторі, знаходяться у порожнечі та безперервно рухаються за напередвизначеними траєкторіями* (з навч. літ.).

НАПЕРЕДВИ́ЗНАЧЕНІСТЬ, ності, *ж., книжн.* Абстр. ім. до **напередви́значений.** *На зміну домінуванню поетичного епосу приходить захоплення романтичною поемою, що знаменувало вихід на літературну авансцену героя-індивідуаліста, який виламується з епічної напередвизначеності та з детермінізму історичних обставин і більш-менш виразно протистоїть їм* (І. Дзюба); *Поет ніколи не досягає напередвизначеності* (із журн.).

НАПЕ́РЕДІ, *присл.* 1. На передньому плані, у передній частині чого-небудь; спереду (у 1 знач.). *Світлиця Сави, гарно убрана килимами. На стінах зброя. Під стінами турецькі канапи; напереді стіл. В глибині колиска* (І. Карпенко-Карий); *Адась сидів напереді і сам поганяв кіньми* (І. Франко); *Тільки де-не-де вихоплюється чепурний домок з упорядкованим квітником напереді* (Ірина Вільде); // На деякій відстані перед ким-, чим-небудь; попереду інших. *Хто напереді ставник несе, як ідуть весною святити парубоцьку криницю? Максим несе* (Панас Мирний); *На полеву* [польову] *доріжку вийшли. Гетьман напереді, Кендзеровський кілька кроків за ним, коня веде* (Б. Лепкий); // *рідко.* У майбутньому, попереду; спереду (у 2 знач.). *День як день, хмурий, непогожий, яких багато проминуло вже в поході і невідомо скільки стояло ще напереді* (С. Васильченко).

2. *у знач. прийм., з род. в., рідко.* Уживається при позначенні подій, процесів і т. ін., які відбувалися перед чимось. *Ректор напереді вчительського збору вітав гетьмана вченою промовою* (А. Чайковський).

НАПЕРЕДО́ВЕЦЬ, вця, *ч., рідко.* Той, хто йде попереду. *Коли душа потроху відмокає, напередовець із підгір'я, де й пісні — живі, вертепи відмикає і скрипку притискає до грудей* (І. Римарук).

НАПЕРЕДО́ДНІ, *присл.* 1. У попередній день або взагалі у попередній час. *Напередодні всю ніч падав сніг* (О. Донченко); *Пригадавши, що завтра ярмарок у Гайсині, він осідлав коня і поїхав туди напередодні* (З. Тулуб); *Одної суботи, пополудні, після доброго дощу напередодні, коли небо випогодилось і засяяло всіма своїми барвами, він вибрався в далеку мандрівку — верстви дві від дому* (У. Самчук); *За другий день праці вдалося перекласти ще третину статті. На цей раз робота йшла повільніше й тяжче, ніж напередодні* (Олекса Ізарський).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при позначенні подій, процесів і т. ін., незадовго перед якими відбувалася дія. *Давно це діялось. Забув, котрого року, навесні, напередодні Паски, повідь була така, якої ніхто, ані дід наш, ні дідова баба не знали* (О. Довженко); *Надвечір напередодні ярмарку в'їхав по мелітопольському тракту верхом до Каховки й Сава Гаркуша* (О. Гончар); — *Напередодні Різдва і Нового року, на Святвечір і Щедрий вечір, вносити цей сніп у хату, ставити на найпочеснішому місці — на покуті і бажати, щоб Новий рік був такий же щедрий і багатий для господарів, як і цей золотий сніп!* (В. Малик).

НАПЕРЕ́ЙМИ *див.* **навпере́йми.**

НАПЕРЕКІ́Р, *рідко* **НАВПЕРЕКІ́Р,** *присл.* 1. Протилежно до того, чого можна було б сподіватися або бажати. *А Грицько, як нарочито — не тільки не слухає, а ще і наперекір робить* (Панас Мирний); — *Е, буде тяганина! ..* — *мовив Північенко понуро.* — *А що ти хотів, Тихоне, як така сила наперекір пішла* (А. Головко); *Він* [мул] *тяг сани, хоч на них сідало десятеро, і тяг з упертістю.., щоб тільки зробити наперекір, на зло* (І. Багмут); *Юза скаржилася на нікчемне своє життя. Сутички з матір'ю скоро доконають її. Все вона робить наперекір* (П. Колесник); — *І все ж словом можна досягнути більше, ніж шаблею,* — *не здавався Курка, й не розпізнати, зі щирого переконання чи од ворохобства власної душі, од звички казати всім навперекір* (Ю. Мушкетик); * У порівн. *Наче наперекір, виринало в*

пам'яті напівзабуте, про що чув [Потап] *од мами або од баби своєї* (М. Коцюбинський).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* Уживається при назві осіб, предметів, явищ, процесів, усупереч яким що-небудь здійснюється, відбувається. *Місто принишкло.., і тільки невгамовний базар, пульсуючи зрання до пізнього вечора, висмоктував із вулиць решту енергії і, здавалося, наперекір усьому місту — клекотів безтурботним, похапливим і веселим життям* (Б. Антоненко-Давидович); *І тільки той прожив немарно, Хто злу ішов наперекір* (І. Муратов); *Перше, що він побачив тут* [на пісках], *була ділянка, на якій раптова буря звела нанівець кількарічну працю жменьки ентузіастів, що наперекір стихіям насаджували й насаджували сосну* (С. Журахович); *Славлю мудрих я, що сміло йдуть життю навперекір. Так мою ж послухай повість і словам моїм повір!* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

НАПЕРЕКІ́С, *рідко* **НАВПЕРЕКІ́С,** *присл., розм.* 1. Те саме, що **на́вскіс, на́скіс.** — *Якщо стіну викладено навперекіс, краще розкидати її й викласти заново, бо рано чи пізно сама впаде* (І. Білик).

2. *перен., перев. зі сл.* і т и, п і т и. Не так, як треба; не так, як має бути. — *Боюся знову вас загубити. У мене якось все йде наперекіс* (П. Загребельний); *Його життя пішло наперекіс* (В. Чемерис).

НАПЕРЕКОСЯ́К, *рідко* **НАВПЕРЕКОСЯ́К,** *присл., розм.* Те саме, що **наперекі́с, навперекі́с** 2. *Не допустить же він, щоб знову життя його йшло навперекосяк...* (О. Гончар); *Молоде життя пішло наперекосяк* (П. Загребельний); — *Може, в Америці щось наперекосяк* (А. Кокотюха); *Він побачив Аліну.., а поруч із нею — Пашу, її чоловіка.. Пашу, через якого все пішло наперекосяк. Через якого Аліна кинула Вадима, через якого почалася вся розруха, через якого...* (Любко Дереш).

НАПЕРЕМІ́НКИ *див.* **навпереміі́нки.**

НАПЕРЕМІ́НКУ *див.* **навпереміі́нку.**

НАПЕРЕМІ́НУ *див.* **навпереміі́ну.**

НАПЕРЕРІ́З, *рідко* **НАВПЕРЕРІ́З,** *присл.* 1. Намагаючись перетнути що-небудь під час руху. *Дядько, похапцем устромляючи весла в сіру крицю води, спішить перепливти човном напереріз і вимахує в такт білими рукавами, як чайка крилами* (В. Винниченко); *Зрозумівши Лесин маневр, Юрій пішов напереріз. За якусь хвилину їхні яхти пройшли близько одна одної* (А. Хижняк); *Був то буденний шлях для Хлопця: з гори, далі стежкою навпереріз повз скелю, що складалась із потрісканих, безладно нагромаджених одна на одну брил* (Валерій Шевчук).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* Уживається при назві осіб, предметів, шлях яких намагається пересікти суб'єкт дії. — *Дивись, гайдуки!* — *сказав Карамлик.* — *Де? Я нікого не бачу.* — *Ось поглянь на той бік долини, вони йдуть нам напереріз...* (В. Малик); *Хвилина була занадто вирішальна, щоб батько став чекати на мої підштовхування, з дивною для нього сміливістю він ступив напереріз комісії, сказав без передмов і зайвих церемоній:* — *Так, а ми вас ждемо оце всі...* (П. Загребельний); — *А постривайте-но, прудкі,* — *крикнув осавул, вихоплюючись з яру напереріз двом вершникам.* — *Хто за їдні* [одні]*?* (В. Чемерис).

НАПЕРЕСТРІ́В, *присл., рідко.* Те саме, що **наперестрі́ч.** *Нехай і вовкулаки Нам виють з-під кущів, Нехай відьми, чортяки Летять наперестрів, .. Ми папороть шукаєм — Вони нам не страшні!* (Дніпрова Чайка).

НАПЕРЕСТРІ́Ч, НАВПЕРЕСТРІ́Ч, *присл., рідко.* Намагаючись перестріти кого-, що-небудь. *Взяла* [Марія] *Мальву за руку і звела на стежку, що виводила повз мури в степ. Побачила, як із воріт виходила людина .. Чоловік ішов їм наперестріч* (Р. Іваничук); *Навперестріч ішла ти, доле, аби здійснитися життям; та розминулись — і по колу і досі ходим — дні ж летять...* (П. Мовчан).

НАПЕРЕХРЕ́СТ *див.* **навперехре́ст.**

НАПЕ́РСНИЙ, а, е. Признач. для носіння на грудях; нагрудний (у 1 знач.). *Того дня та поховали неаполітанського архієпископа Філіппа Мінутола, і поховали не абияк, а в пишних орнатах* [парадному одягу церковного служителя] — *один тільки рубін наперсний коштував понад п'ятсот золотих флоринів* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *У вітринах музею — розсипи орнаментованих ґудзиків від козацьких жупанів, персні з печатками й без, литі наперсні іконки та хрестики* (із журн.).

Напе́рсний хрест *див.* **хрест.**

НАПЕ́РСНИК[1], а, *ч., заст.* Улюбленець, який має особливе довір'я, прихильність кого-небудь. *На порозі вже став прездоровий гайдук, охоронець і наперсник пані Роксолани* (О. Ільченко); *Ні разу не замислився* [Русевич] *над тим, чому саме завідувач відділу капітального будівництва став його наперсником* (Ю. Шовкопляс); *Ібрагім своїм становищем Сулейманового улюбленця й наперсника завдячував саме тій обставині, що ніколи не давав волі своєму природному знахабнінню, вмів стримуватися, до того ж робив це непомітно* (П. Загребельний).

НАПЕ́РСНИК[2], а, *ч., рідко.* Те саме, що **напе́рсток** 1, 2. *Алюмінієвий наперсник;* * Образно. *Наперсники надів мороз на кожен перст, і холод видиха луска рясного бруку, що плутано проліг із норду і на вест...* (П. Мовчан).

НАПЕ́РСНИК[3], у, *ч.* Те саме, що **наперстя́нка.** *Серцеві глікозиди, які одержують із листя наперснику та деяких інших рослин, посилюють скорочувальну силу м'язів серця* (з наук.-попул. літ.).

НАПЕ́РСНИЦЯ[1], і, *ж., заст.* 1. Жін. до **напе́рсник**[1]. *З подальшої розмови ченця з Петром, який знову діє нерухомо, тим разом у варіанті псевдокласичної "наперсниці", виясняється таємниця народження Ати* (О. Шугай).

2. Те саме, що **нало́жниця.** *Вона самому да-муллі мазару Дихана в наперсниці за гріх батьків віддана* (Іван Ле).

НАПЕ́РСНИЦЯ[2], і, *ж.* Те саме, що **наперстя́нка.** *Вінки .. увиті були з пахучого розхіднику, переплетеного квітками диких каштанів, черемхи та крушини; десь-колись бачив він між ними також брудно-жовті дзвоники наперсниці або ядовитого вовчого перцю* (І. Франко); *Наперсниця — дворічна трав'яниста рослина родини ранникових, стебло якої пряме, мало розгалужене, листки прості, по краю зубчасті, квітки двостатеві* (з наук.-попул. літ.).

НАПЕ́РСТКО́ВИЙ, а, е. Стос. до наперстка. *Наперсткова гра;* // Який виготовляє наперстки (у 1, 3 знач.). *Наперстковий майстер.*

НАПЕ́РСТОК, тка, *ч.* 1. Ковпачок, який накладають на палець, щоб не вколотися голкою під час шиття. [М о т р о н а:] *Скидайте скоріше! Скидайте — зашию... (Стягла з Марка пальто). Я зараз! Ось тільки голку й наперсток дістану. Зараз!* (П. Куліш); *У кухні на столі стояла мамина робоча корзиночка — гачки до в'язання, наперсток, нитки, голки і ножиці* (Ю. Смолич); *Під капою не було вже нічого,*

крім наперстка й білих ниток (Ірина Вільде); * У порівн. *Євгешка пальцем торкнувся по черзі кожної ніздрі. Широкі, капосні! У других ніздрі, як наперсток, а в нього, мов навмисне, як глечики* (О. Донченко).

2. *перен., розм.* Надзвичайно мала величина, малий обсяг чогось рідкого або сипкого. *Він був учора напідпитку, але зовсім ледь-ледь. Ніяк не міг відмовитись і випив якийсь наперсток* (Л. Дмитерко); — *Ти хворий! — обступили Романа товариші .. — Чаю мені! Хоч наперсток! — мовив Роман* (П. Автомонов); *Доки дорогі гості зітхали, стискали вуста ниточкою і закочували очі, мої баба наливали собі добру чарку, а гостям — наперсток* (Г. Тарасюк).

3. *розм.* Металеве кільце, яким прикріплюють косу *(див.* **коса́**[2]) до кісся. *Швидко й обережно йшов Левко. Проти місяця, над його головою, до самого наперстка світилась холодним сяйвом коса* (М. Стельмах); *Сергій захапався, набиваючи косу, забув підкласти під наперсток трави* (Ю. Мушкетик).

○ **(1) З (як) напе́рсток:** а) *(у знач. прикм.)* дуже малий на зріст або величиною, розміром і т. ін. *"Коли б же добра чарка, не така, як наперсток", — подумав Балабуха* (І. Нечуй-Левицький); *Євпташка був завбільшки з наперсток, хоч йому йшов сімнадцятий рік* (І. Микитенко); б) *(у знач. присл.)* дуже мало, трохи. — *Всього* [м'яса] *не доїдай, а трішки залиш на тарілці .. Ну хоч з наперсток* (І. Багмут).

НАПЕ́РСТОЧНИК, а, *ч., розм.* Шахрай, який промишляє азартною грою з наперстком (у 1 знач.), за правилами якої потрібно відгадати, під яким наперстком міститься кулька. *Це явно був той привокзальний лабіринт, у яких зазвичай губляться лохи-приїжджі й де точиться нелегальна торгівля, відбуваються кишенькові крадіжки, .. чекають гадалки, наперсточники й фіктивні таксисти* (Ю. Іздрик); *Треба засвоїти елементарне правило — не грати ні в які ігри з наперсточниками* (із журн.).

НАПЕ́РСТОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **напе́рсток.** *Груди, шия й руки* [гуцула] *були окрашені срібними й мосяжними ланцюгами та хрестиками, а .. ремінь обвішаний наперсточками, монетами* (О. Кобилянська); *Любила* [панна Зуза] *різні прикраси й пацьорки, любила коралі, венецькі скельця, мосяжні ланцюги і хрестики, наперсточки й монети* (С. Андрухович); — *Ми, по старому звичаю, покуштуємо цієї aquae vitae* [води життя], *котрої давні римляни, певно, не пили, — сказав Терлецький, наливаючи наперсточок* (І. Нечуй-Левицький); *От натовчемо ми грибів, з м'якиною намішаємо, та й борошенця наперсточків зо два таки підсиплю, замісимо, напечемо коржиків* (І. Франко).

НАПЕРСТЯ́НКА, и, *ж.* Трав'яниста лікарська рослина з квітками, схожими на наперсток, настій з листків якої використовують при хворобах серця; дигіталіс. *Просяться в очі .. жоржини, ромашка, дзвіночки, троянди, наперстянка, альпійська айстра, півонії* (М. Матіос); *Наперстянка в дикому стані росте в гірських районах південно-західної Європи* (з наук. літ.); *Деякі види наперстянки культивують як декоративні, окремі використовують як лікарські рослини* (із журн.); // Препарат, вигот. з цієї рослини. *Вплив лікарських речовин різноманітний, наприклад, кофеїн, атропін, адреналін, алкоголь пульс прискорюють, наперстянка сповільнює* (з навч. літ.).

НАПЕ́РТИ *див.* **напира́ти**[2].

НАПЕ́РТИСЯ *див.* **напира́тися.**

НАПЕ́РЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наперчи́ти.** — *Сконаєш, Ложечко! — відмовив песикові хазяїн, але все-таки жбурнув йому під стіл шматок наперченої баранини* (О. Ільченко); *Потім їли люля-кебаб, наперчений до того, що здавалося, ніби в роті було не смажене м'ясо, а принаймні тліюче вугілля* (П. Загребельний); // **напе́рчено,** *безос. пред. Бограч було в міру наперчено, смакували ним усі гості* (із журн.); * У порівн. *Ліжко теж було до пари Кухні тій. Блощиць в нім сила, Мов наперчено* (Леся Українка).

НАПЕРЧИ́ТИ *див.* **напе́рчувати.**

НАПЕ́РЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПЕРЧИ́ТИ,** чу́, чи́ш, *док.* 1. *що.* Класти у страву яку-небудь кількість перцю або посипа́ти, приправляти перцем (у 2 знач.). *Наперчувати страви варто в міру. Якщо ж ви передали перцю у м'ясо або рибу, ситуацію врятують подрібнені помідори, оскільки мають властивість убирати зайву гостроту* (із журн.); *Пироги добрі, та начинку дуже наперчили* (Сл. Б. Грінченка).

2. *кому і без дод., перен., розм.* Сказати кому-небудь щось дошкульне, ущипливе, їдке. — *Та й бриклива ж ти, Мотре, хоч я тебе колись любив за той перець. Вже дуже наперчила!* (І. Нечуй-Левицький); [В о є в о д а:] *Прочитай йому мерщій.* [К е з г а й л о:] *Попався, друже, — він тобі наперчить.* [В о є в о д а:] *Читай отут* (І. Кочерга).

НАПЕТЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., розм.* 1. Пересуваючись, наробити петлі (у 2 знач.). *Тимко постояв ще хвилину і тихою ходою пішов до хати, напетляв за собою темну мережку слідів по росистому спориші* (Григорій Тютюнник).

2. *перен.* Висловити свої думки нечітко, заплутано, не розкриваючи суті і раз у раз відхиляючись від теми. *Наговорив, напетляв голова, але суті справи ніхто так і не зрозумів* (із журн.).

НАПЕ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напекти́.** *Вже хліб напечений і на шматки покраяний...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Надіне* [чоловік] *картату сорочку, а другу, білу, сховає в торбину, покладе туди ще пиріжків з калиною, матір'ю напечених, коробочку солі й горнятко полив'яне, квітами розмальоване* (Г. Пагутяк); *Ольга .. побігла в пекарню й прикликала куховарку, котра ввійшла в залу з позакачуваними рукавами і напеченим лицем* (І. Нечуй-Левицький); *Вона мить роздумувала, потім міцно вхопилась рукою за гарячий, напечений сонцем ілюмінатор* (О. Гончар); // **напе́чено,** *безос. пред. Коли на світі розвиднілося і настав новий день, і напечено хліба, він ставав перед старшим братом, діставав хліба, щоби мав що їсти в полі, і гнав воли на пашу в поля* (І. Франко); *На Різдво готовилося свіжину .. Напечено гори повних паляниць, книшів* (У. Самчук).

НАПЕЧЕРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., кого, що, розм.* Печеруючи, наловити в якій-небудь кількості. *Покликавши наймитів, він звелів їм мерщій піти на річку .. й напечерувати раків* (І. Нечуй-Левицький); *Я б таки напечерував повне відро раків, коли б не гадюка* (А. Дімаров).

НАПИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПИ́ТИ,** п'ю́, п'є́ш; *наказ. сп.* напи́й; *док., розм.* Випивати яку-небудь кількість чогось. — *Що він зробив? — допитував Яць .. — Продав* [грунт], *і не знаю за кілько* [скільки]. *Вже другий тиждень напиває десь* (І. Франко); — *А нащо ж ви радите оддати Гафійку в найми? — Раджу. Однаково пропаде дівка. Наїсть, нап'є вдома, тобі ж гірше буде... А її одна доля — у наймах* (М. Коцюбинський); // Випивати що-небудь на якусь суму грошей

(перев. про алкогольні напої). — *Ось, багато напили, наїли, один втік, а цей неплатоспроможний! — швидко таторила офіціантка* (І. Цюпа); *У корчмаря вже напили в борг на рік рейтарської платні* (Ю. Мушкетик).

НАПИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАПИ́ТИСЯ,** п'ю́ся, п'є́шся; *наказ. сп.* напи́йся; *док.* 1. Досхочу пити що-небудь, угамовувати спрагу. — *Напивайтеся солодкої води, — сказав Галабан* (О. Бердник); *Іде святий Петро Та, йдучи в Рим благовістити, Зайшов у гай води напитись І одпочити* (Т. Шевченко); *Нахилившись, Ганна зачерпнула пригорщею води, напилася всмак* (О. Гончар); *З беріз ми соку напились, все ходим і когось гукаєм, й відлунок кожен, наче спис, у свої руки заплітаєм* (П. Мовчан); * Образно. — *Ох, і сьорбнув же я тоді горенька, і напився ж біди!* (М. Олійник).

2. Уживаючи спиртні напої, ставати п'яним. *Ой, у полі билинонька колихається, А в шиночку вдовин син напивається* (з народної пісні); *Це були алкоголіки, ладні продати батька-матір за чарку спирту. Бувало, що вони напивались і не працювали* (О. Донченко); *Він напивався, а потім п'яний вештався по слобідських вулицях* (А. Шиян); *А прийде ввечері товариство .. Наїдяться, нап'ються, погуляють, — та й з двору, й Чіпка з ними!* (Панас Мирний); *Коротше, напилися ми, як дурні. Якісь коктейлі, якесь вино, коньяк* (І. Карпа).

3. *перен.* Убирати в себе вологу. *Ось і господар у двір уступив, зупинився: "Чуєш, свистить у шпаківні? Коли б не на дощ це свистіло! Досить вологи, земля напилась"* (В. Мисик); — *Як прийде велика вода, то змінить весь край. Уволю нап'ється дніпрової степ і зазеленіє...* (О. Гончар); // Жадібно вбирати в себе, поглинати що-небудь. *Напивались* [ми із Стасиком] *різким осіннім повітрям, яке грало на сонці, наче шампан* (М. Коцюбинський); *Розлийтеся ж, роки кохані, З землі напивайтеся сили* (М. Нагнибіда).

◊ **(1) Напива́тися / напи́тися до рига́чки,** *вульг.* — пити зайву кількість алкоголю; перепивати. *Напившись до ригачки, курінний скидав з себе френч і сорочку, крутився по землянці голий до пояса* (П. Загребельний); **(2) Хоч [з лиця́] води́ напи́йся (во́ду пий)** — надзвичайно гарний, вродливий. — *А що то за молодиця, дядьку! Хороша, хоч води з лиця напийся* (Ганна Барвінок); [П у з и р:] *Та ти ж його* [жениха] *ще не бачила, подивися перше: з лиця хоч воду пий, Бова королевич!* (І. Карпенко-Карий); — *От Петро — багатир, хазяйська дитина, не тинявся по наймах... Ще до того веселий, моторний і з лиця гарний, хоч води напийся* (М. Коцюбинський); — *Коли б у того чоловіка та жінка була якась нетіпаха, то вже Бог з ним. А то ж писана краля, хоч з лиця воду пий* (В. Кучер); **(3) Як води́ напи́тися:** а) дуже швидко, дуже просто. *Позбувся Микита, як води напитись, батьківщини та й не знав довго про свою пригоду* (Л. Яновська); б) цілком, безсумнівно. *Телеграми говорять о згаданій позичці лаконічно, немов це річ так звичайна, як води напитися* (І. Франко).

НАПИ́ЛЕНИЙ, а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **напили́ти²**. *Розроблено методику вивчення елементарних процесів при взаємодії повільних електронів з конденсованими системами — кристалічними та аморфними твердими тілами, напиленими плівками та адсорбованими молекулами* (з наук. літ.); // **напи́лено,** *безос. пред. У субміліметровому діапазоні використовують піроелектричні приймачі. Їхньою головною частиною є тонкі пластинки з піроелектричних кристалів, на яких з двох боків напилено металеві шари* (з навч. літ.).

НАПИ́ЛЕННЯ, я, *с.*, *техн.* 1. Дія за знач. **напили́ти²**. *Швидкість напилення безпосередньо залежить від швидкості розпилення матеріалу катода* (з наук.-попул. літ.); *Електронно-променева гармата може бути застосована для зварювання, напилення і плавлення металів* (з газ.).

2. Шар якої-небудь речовини, нанесений у дисперсному стані на поверхню чогось із захисною або декоративною метою. — *Вони* [ножиці] *насправді діамантові? — ледь тамуючи серцебиття, запитав Орест. — Майже. На лезах — алмазне напилення* (І. Роздобудько).

НАПИ́ЛИЙ, а, е, *заст.* Який напився; п'яний. *В походах напилого козака карано смертю* (П. Куліш).

НАПИЛИ́ТИ¹, лю́, ли́ш. Док. до **пили́ти.** *Напилити у хаті.*

НАПИЛИ́ТИ² *див.* **напи́лювати²**.

НАПИ́ЛКОВИЙ, а, е. Стос. до напилка. *Напилкове нарізування.*

НАПИ́ЛОК, лка, *ч.* Сталевий різальний інструмент у формі довгого бруска з насічкою, який признач. для обточування металевих та деяких інших виробів. *Яворський дав Іванові напилок та мідну трубку* (С. Чорнобривець); *Не може Іван Кіндратович жити без цього. Все щось мудрує. Все щось тре напилком, пиляє ножівкою* (Д. Ткач); *І хоч би до чого підійшов Орест Іванович, за що б не взявся — чи то на токарному точив, чи на свердлильному свердлив, чи то просто напилком чистив деталь — усе в нього виходило так ловко, так легко* (В. Нестайко).

НАПИ́ЛОЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **напи́лок.** *Невеликий напилочок.*

НАПИ́ЛЮВАНИЙ¹, а, е. Дієпр. пас. до **напи́лювати¹**. *Напилювані на уроках трудового навчання дерев'яні заготовки використали для виготовлення шпаківень та годівничок* (із журн.).

НАПИ́ЛЮВАНИЙ², а, е, *техн.* Дієпр. пас. до **напи́лювати²**. *Дослідники одержали математичні залежності швидкості напилюваних часток нікелю та їх температури від конструктивних параметрів імпульсно-плазмового прискорювача* (з наук. літ.); *Газотермічне напилення використовується для нагрівання і перенесення частинок напилюваного матеріалу на поверхню підкладки для формування покриттів із заданими складом, структурою і властивостями* (з наук.-техн. літ.).

НАПИ́ЛЮВАННЯ¹, я, *с.* Дія за знач. **напи́лювати¹**. *Напилювання дров.*

НАПИ́ЛЮВАННЯ², я, *с.*, *техн.* Дія за знач. **напи́лювати²**. *Напилювання на скло люмінофору — одна з найвідповідальніших операцій у виготовленні електролюмінесцентних індикаторів* (з наук.-попул. літ.); *Пошуки оптимальних шляхів підвищення теплоізоляції без зменшення жаростійкості й міцності зчеплення — важливе завдання під час вибору і розроблення технології напилювання захисних покриттів* (з навч. літ.).

НАПИ́ЛЮВАТИ¹, юю, юєш, *недок.*, **НАПИЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.*, *що і без прям. дод.* Пиляючи, наготовлювати яку-небудь кількість лісу, дров і т. ін. *У родині завжди напилювали вдосталь дров на зиму* (із журн.); *Труда неодмінно з ним ходитиме на полювання, от тільки напиляє з доктором Руді багато дров. І пиляє. Старанно, серйозно.., тримає обома руками держальце пилки й з усієї сили тягає туди й*

сюди (В. Винниченко); *Треба заготовити дрівець сухих та поховати у сторожці од негоди — взяв пилку, сокирчину, напиляв, наколов, у куточку посклaдав і сиди собі в лісовій хатині та слухай, як шумить дощ у деревах* (Григорій Тютюнник).

НАПІ́ЛЮВАТИ², юю, юєш, *недок.*, **НАПИЛИ́ТИ,** пилю́, пи́лиш, *док., що, техн.* Наносити в дисперсному стані якусь речовину на поверхню чого-небудь із захисною або декоративною метою. *Саме біля цих експонатів виникає виняткова мить — накочується відчуття гордості за співвітчизників, котрі придумали, як різати електронним променем пластини в космосі, сполучати їх і шар за шаром напилювати метал* (із журн.); *Створено установку "Булат", за допомогою якої можна у вакуумній камері напилити зносостійке покриття нітриду титану* (з наук.-попул. літ.).

НАПІ́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **напі́лювати².** *На поверхню азбоцементу, бетону покриття з нових облицювальних матеріалів напилюються за допомогою двоструменевого плазмотрона* (з наук. літ.).

НАПИ́ЛЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напиля́ти¹.** *В кутку бліндажа солдат підкидав у чавунну пузату грубку коротко напиляні товсті полінця* (Л. Первомайський); *Чирва забрів аж на господарче подвір'я. І там, під високим штабелем напиляних дров, побачив Ганну* (В. Козаченко); *Серед напиляних на зиму дров побачив цей кубок* (А. Михайленко).

НАПИЛЯ́ТИ *див.* **напі́лювати¹.**

НАПИНА́ЛО, а, *с.* 1. Покрівля на стовпах або інших опорах для захисту від чого-небудь; навіс *(див.* **наві́с¹** 1). *Гембля свого під напиналом в саду знайшовши, він ясенові дошки струже* (П. Тичина); *Фаетончика, бач, зберегли. Напинало на ньому було дуже доречним, бо ще зранку почало супитися на дощ* (В. Шкляр); * Образно. *Ніч накинула на них темне напинало, і через те Нестеренко і його кобила видаються здалека як велетенський силует чорного центавра* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Жіночий одяг, яким покривають голову й плечі. *Але Назіра-хон не зрушила з останньої лави. Тільки щільніше загорнулася в своє шовкове напинало* (Іван Ле).

НАПИНА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напина́ти** і **напина́тися.** *Значна кількість кістяних знарядь праці у скотарських племен була задіяна в технологічному циклі оброблення шкіри. Напинання шкір здійснювалося за допомогою невеликих шпильок із фігурними головками* (з навч. літ.).

НАПИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАПНУ́ТИ, НАП'ЯСТИ́,** пну́, пне́ш, *док., що.* 1. Надимаючи, надуваючи, робити що-небудь тугим, пружним (про дію вітру). *Той же вітер напинав червоно-жовті фригійські й пурпурні генуезькі паруси* (З. Тулуб); *Голову підвів* [Павло] *до неба, вуста заціпив. Тільки вітер напинає чорні крила розхристаного бушлата* (В. Кучер); *Вітер напинав на Павловій спині висмикану сорочку* (Григорій Тютюнник); *Повіяв вітер морський, дужий, нап'яв барвисті вітрила* (А. Шиян); *Попутний вітер туго напнув вітрила, тонко свистів у снастях, ніби співав якусь киргизьку сумну й безмежну пісню* (Василь Шевчук); // Натягувати що-небудь (про лук, тятиву). *Омелько легко і плавно підняв рукометь лука і почав напинати тятиву* (Ю. Логвин); *В повній зброї всі дружинники стали в ряд перед боярським домом, піднявши списи, нап'явши луки, мов до битви* (І. Франко); // Розправляти що-небудь, розтягуючи. *Орися зіскакує з лави, очі її туманяться слізьми, лице горить, як у вогні, груди напинають кофтинку* (Григорій Тютюнник); *Ніби ще більше роздався* [Хома] *в плечах, смаглява туга шия напинала йому комір* (О. Гончар); // Натягуючи, закріплювати або прикріплювати що-небудь краями, кінцями до чогось. *Шум у залі. Лагодяться музиканти — набренькують. А двоє хлопців уже екран напинають* (А. Головко); [С п і в е ц ь:] *Були покручені* [струни], *страшенно ржаві, я виправив, почистив їх, як міг, нап'яв на арфу та й, як бачиш, граю* (Леся Українка); *Вбив* [Юра] *кілька гвіздків і напнув на них тоненький дріт* (Ю. Смолич); *— Забили два стовпи на вигоні, де кози пасуться, — переказував він Петрані увечері новини.., — отож нап'яли між тими стовпами мовби рибальську сітку і тепер цілими днями перекидають через неї м'яча* (М. Малиновська); * Образно. *Вийшла осінь у намисті, .. напина прозорі ниті на поорані лани* (М. Рудь); // Докладаючи зусиль, напружувати що-небудь. *Напинає пупа* (Номис); *— Ану! — крикнув він, напинаючи на шиї жили, і лице його зробилося блідим і рішучим* (Григорій Тютюнник); *Коні напинають блискучі шиї, м'язи так і грають на їх грудях* (І. Цюпа); *Водосвятський стояв коло столу, поважно напнувши шию і поглядаючи на Олесю, яка, видно, почувала себе трохи ніяково* (В. Винниченко); // Розтягуючи, накриваючи, ставити, зводити що-небудь (про шатро, намет і т. ін.). *Тут же* [на горбочку] *Ничипір з матросом Васьком напинали якусь дощату халабуду* (С. Добровольський); *Служники закінчували вже напинати князівський намет* (А. Хижняк); *Спочатку ми з Галею та її дівчатами нап'яли курінь для них, а потім для нас* (І. Сенченко); * У порівн. *Липи люблять чорноземлю, а ця вкоренилася на супіску й за багато літ виросла на диво людям: вигналася вгору — здається, аж хмар черкає, роздалася гіллям ушир, ніби нап'яла величезне шатро* (В. Чухліб); // Розставляючи, приладновувати що-небудь. *Ось кухар напина тагани, повісив казан і, червоно осяяний палаючим огнем, нагнувся над чумацьким сніданням...* (М. Коцюбинський); // Тягти до себе, у свій бік, натягувати (поводи, віжки і т. ін.). *Коні бігли весело, знали, що додому. Мовчун все напинав віжки, утихомирюючи: — Ще натанцюєтесь!* (М. Циба); *Пара сірих у яблуках коней ледве стояли на місці, забирали на себе віжки, й Оленка щосили напинала їх* (Ю. Мушкетик); *Учора мій сусід купив собі Коня Із табуна, татарського, презлого, Такого жвавого, такого вже баского! Дивлюсь: сусід і вся його сім'я Уздечки не напнуть на його* [нього] (Є. Гребінка); *І видно: над кіньми, віжки напнувши, підвідчик* [підводчик], *що звуть його Тенча, далеко весь одхилився назад* (П. Тичина); *Ілько нап'яв поводи й ще дужче одкинувся на коні* (А. Головко).

2. *розм.* Надягати, накладати на себе який-небудь одяг (перев. недбало, наспіх). *Хазяйка, хоч було тепло, напинала на плечі кожух і теж приставала до гурту* (М. Коцюбинський); *Валя напинала на плечі хустку і бігла до бакалійки* (Ю. Смолич); *Кость нап'яв на себе водолазне спорядження* (Ю. Яновський); *— Я вже напнув на себе все тепле, що тільки було, і все одно холодно...* (В. Владко); *Напнув* [Юрко] *на голову братову ватянку й уважно вдивляється в темінь* (В. Козаченко); // Приладновувати, прикріплювати що-небудь на щось. *Бабуся сиділа за маленьким столиком, нап'явши окуляри на круглого зморщеного носа* (В. Бабляк).

3. *рідко.* Робити покриття на чому-небудь, накривати щось. *У новому будинку Головатих, над яким ще тільки на-*

пинали дах, панувала метушня і біганина (С. Добровольський); * Образно. *І зорі ясні, й зоренята малі Мережать узори по синій імлі, Нічний напинаючи дах* (М. Гірник).

4. *перен., розм.* Нападати на кого-небудь з докорами, звинуваченнями; лаяти. *Лисавета її часто напинала за те, що чотири десятини й город через неї втеряла* (Грицько Григоренко).

◊ **Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися** *і т. ін.)* **мо́крим рядно́м** *див.* **накрива́ти.**

НАПИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАПНУ́ТИСЯ, НАП'ЯСТИ́СЯ,** пну́ся, пне́шся, *док.* 1. Натягуючись або розтягуючись, ставати тугим, пружним. *На вилицях туго напиналася шкіра* (Н. Рибак); *Суха шкіра на скронях напнулась* (В. Підмогильний); // Надуваючись, надимаючись, ставати тугим, пружним під дією вітру. *Така і отака летіла на мене хвиля, а я пронизував її, а я плив далі, і парус напинався, і машина розвивала оберти, і дим...* (П. Загребельний); *Примчався вихор-брат... Вітрила нап'ялись. Вперед! Завжди вперед несіть мене, вітрила* (В. Еллан-Блакитний); // Випинатися, здуватися, збільшуватися в об'ємі від напруження, хвилювання. [Д у д а р:] *На кісся як наляже* [дядько]... *похитується над покосом, аж жили йому напинаються* (І. Микитенко); *Марія гребла сильно, і м'язи на її руках напинались кульками* (Ю. Смолич); *Раптом погляд його впав на Грицька. Жили йому напнулися. Шия стала червоно-синя* (З. Тулуб); *Жили на його тонкій шийці нап'ялись, обличчя було бліде й напружене* (С. Жадан); // Підійматися від вітру. *Вона* [річка] *ще не звільнилась від криги, але по ній вже розливається вода, грають, напинаються від вітру тоненькі хвилі* (Ю. Збанацький); — *Люди он! — піднявся з сидіння Президент, і біла теніска на ньому напнулася від вітру* (Ю. Бедзик).

2. Напружуватися, докладаючи великих зусиль для виконання, здійснення чого-небудь. *Курені стояли од печі таки далеченько. Дідові й мені треба було таки добре напинатись, щоб перегукуватись* (І. Нечуй-Левицький); *Антон Никандрович легенько, ніби граючись, ніс за одну ручку, в той час як коло другої ручки з усіх сил напиналося двоє молодців* (В. Барка); *Брели мовчки, разом витримуючи удар хвилі, разом напинаючись тілами вперед* (О. Гончар); *Конячка дідова, постоявши в задумі кілька хвилин, з власної ініціативи справді нап'ялась і рушила* (С. Васильченко); *Он жук напнувсь — травинку тягне В одну мільйонну кінських сил* (І. Нехода).

3. Покривати голову чим-небудь або взагалі покриватися чимсь. — *Чіпко!.. Чі-п-ко!.. Чуєте? — Зараз, зараз, бабусю... Я зараз!.. — Хапається, чоботи набуває, рядном напинається...* (Панас Мирний); *Горпина напнулася хусткою й пішла* (Б. Грінченко); *Текля під деревом стояла, нап'ялася хусткою, змарніла, засмучена* (К. Гордієнко); *Сагайда, напнувшись плащ-палаткою, сидів, не втручаючись у розмову* (О. Гончар).

4. *тільки недок.* Пас. до **напина́ти** 1–3. *Напинається через річку сітка, а рибалки заїздять човнами .. — наганяють рибу...* (Остап Вишня); *Щоб не пекло сонце, на лопаті чи просто на кілку напиналася ганчірка* (Іван Ле); *Ми обоє подивилися в той бік, де між стовбурами сосон вже напинався білий екран* (А. Шиян); *На площі йшли останні приготування до свята: виносилися столи, напиналися намети, монтувалися помости* (Ю. Андрухович); *Кунтуш шився з дорогого кольорового сукна й напинався поверх жупана* (з наук. літ.).

НАПИНДЮ́ЧЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **напиндю́чити.** *Він побачив лише напиндючене обличчя і кілька косих поглядів, почув незадоволене бурчання* (О. Полторацький); *Пані, тримаючи на шворці песика, здивовано зиркнула на залізничника, перевела напиндючений погляд на переселенців* (М. Стельмах).

2. *у знач. прикм.* Надутий, з розпущеними крилами; набундючений (у 2 знач.). *Напиндючений індик гордовито походжав серед усього домашнього птаства* (із журн.).

3. *у знач. прикм., перен.* Який напиндючився; набундючений (у 3 знач.). *Билися й на весіллях, особливо з напиндюченими багачиками, коли ті вже занадто задирали носи та насміхалися з бідноти* (П. Козланюк); *За Оксентієм з одного боку цибав Софрон — напиндючений, неначе то його самого на делегата обрано; з другого — дріботіла Меланя* (Ю. Смолич); *Так і сиділи* [бояри], *як кам'яні боввани, тлусті, як степові байбаки, велично-хвалькуваті, кукібливі, чванливі, набундючені й напиндючені, ніби гиндики* (В. Чемерис).

НАПИНДЮ́ЧЕНО, *розм.* Присл. до **напиндю́чений** 2, 3. *Сидять молодиці пишні, як пави, нерухомо і напиндючено* (В. Речмедін); *На одному з нечисленних приземистих пагорків пащекуватий гід попрохав водія пригальмувати, а тоді підвівся й напиндючено прорік: — Ось подивіться — це наші юкатанські джунглі!* (М. Кідрук).

НАПИНДЮ́ЧИТИ *див.* **напиндю́чувати.**

НАПИНДЮ́ЧИТИСЯ *див.* **напиндю́чуватися.**

НАПИНДЮ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПИНДЮ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., що, розм.* Те саме, що **набундю́чувати.** — *І ти гадаєш, що почервоніють з сорому Щупаки, Клоччя й Динамови? їй-богу, ні! Повипинають рахітичні груди, напиндючать губи й стоятимуть важно...* (Остап Вишня).

НАПИНДЮ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПИНДЮ́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* Те саме, що **набундю́чуватися.** *Індик напиндючувався щоразу, коли до нього підходили* (із журн.); *А той* [молодий тур] *і собі надувся, напиндючився, наставив свої тонкі ріжки проти замшілого пакілля старого* (П. Загребельний); *Як почепив він звізду* [зірку] *на серці, то напиндючивсь так, що до його* [нього] *ані приступу!* (І. Нечуй-Левицький); [Д о м а х а:] *Ну, вже ж хоч гола, так зате ж, бачиш, красавиця* [красуня], *а ще до того напушилась та напиндючилась, куди тобі!* (Олена Пчілка); — *Які ви, тітко, злоязичні, — напиндючився Стьопочка і пішов* (М. Стельмах).

НАПИРА́ННЯ¹, я, *с.* Дія за знач. **напира́ти¹.** *Напирання дитячої білизни було обов'язком старших у сім'ї* (із журн.).

НАПИРА́ННЯ², я, *с.* Дія за знач. **напира́ти².** *Напирання натовпу стримала поліція* (з газ.).

НАПИРА́ТИ¹, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАПРА́ТИ,** перу́, пере́ш, *док., чого, що.* Прати певну кількість чого-небудь. *Мати завжди напирає та напрасовує купу сорочок для чоловіка та синів* (із журн.); — *Білизни купи, що напрали пралі* (Е. Андієвська).

НАПИРА́ТИ², а́ю, а́єш, *недок.*, **НАПЕ́РТИ,** пру́, пре́ш, *док., розм.* 1. Навалюючись, давити, натискати на кого-, що-небудь. *Андрусь напирає обома руками, грудьми й жи-*

вотом, щоб здушувати жердку вниз (І. Франко); *Людей прибувало, задні напирали на передніх, на площі вже не було де голці впасти* (Р. Андріяшик); *Часу на розпити він не мав, бо на воза напирали ззаду інші вози* (Г. Пагутяк); *Тремтить млинок од хвилі. Вода напре, дивись, то вискочить гвіздок, То паля тріснула* (Є. Гребінка); // Розміщуватися близько, впритул до чого-небудь. *Хата старенька виглядає з-під груші, зеленіє садочок. Над вигоном он берести скупчились, на хлівці напирають* (А. Тесленко).

2. Наступаючи, тіснити (ворога). *Виступили з-за лиману з турками татари. Із Полісся шляхта лізе, А гетьман-попович Із-за Дніпра напирає* (Т. Шевченко); *Атака за атакою. Шалено напирають ворожі полки* (М. Хвильовий); *У них поставлено в громаді, Коли на їх* [них] *пан Турн напре, То всім сидіть в своїй ограді, Нехай же штурмом вал бере* (І. Котляревський); *Ганжа напер на Осецького з такою завзятістю, що прогнав його за річку* (А. Чайковський); // Наполегливо вимагати, домагатися чого-небудь від когось, наполягати на чому-небудь. *Мати напирала на дочку доконче виходити заміж* (Л. Мартович); *Сотник не хотів зразу розказувати, боявся обидити гетьмана, бо гетьман до вченого слова привик, а він невчений вояк. Але на нього напирали з усіх боків, і він почав* (Б. Лепкий); *Треба чимшвидше когось вибирати. Місцева влада напирала, — посада слідчого в таких краях не порожніє* (О. Ульяненко); [Б р а х м а н е ц ь:] *Швидко Вона напре на мене, щоб пішов Невольника купить її молодого!* (І. Франко).

3. *тільки недок.* Наголошувати на чому-небудь, звертати особливу увагу на щось. *Він чув, що Чіпка натякнув, що його бито: щоб уже зовсім розжалобити товариша, він давай напирати на це* (Панас Мирний); *— Така жінка.., як ви, повинна все мати! Все! — напирав Гаманюк. — Повну шафу вбрання, у квартирі килим* (М. Ю. Тарновський).

4. Збиратися, скупчуватися у великій кількості. *Важкі тумани, неначе вороже військо, напирали з моря, робили все сірим, безликим, глухим* (Ю. Мушкетик); *З Вовчого Горла пішла крига .. — Не дивно, — додав старий лоцман, — що вона так шумить та гуркотить, бо там її наперло аж у три шари!* (А. Кащенко); // *кого.* Примушувати кого-небудь прийти, прибути кудись (або присилати кого-небудь кудись) у великій кількості. *— Ти думаєш, навіщо Гітлер повну Фінляндію німців напер? Думаєш, задаром вони біля нашого кордону крутяться?* (Григорій Тютюнник).

НАПИРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАПЕ́РТИСЯ,** пру́ся, пре́шся, *док.* 1. *1 і 2 ос. одн. немає, розм.* Приходити куди-небудь або збиратися десь у великій кількості. *Наперлося багато народу* (Сл. Б. Грінченка).

2. *розм.* Наполягати на чому-небудь. *— А чого ви так напиралися, аби жінки вписувалися до читальні? — запитався Славко* (Л. Мартович); *Чоловік її не пускав із хати, а вона таки наперлась і пішла* (Сл. Б. Грінченка); [П а н ь к о:] *Пішли обі* [жінка й дочка] *жати до Завади. Наперся старий рано: конче та й конче ходіть!* (І. Франко).

3. *перев. док., вульг.* Багато їсти, наїдатися. *Наперся каші, аж дихати важко* (Сл. Б. Грінченка).

НАПИ́РСКАТИ *див.* **напи́рскувати.**

НАПИ́РСКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПИ́РСКАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Пирскаючи, покривати що-небудь бризками, обприскувати щось; наприскувати. *Напирскати водою на столі.*

НА́ПИС, у, *ч.* Короткий текст, уміщений на чому-небудь. *На полуденній стіні церкви була залізна дошка з написом над могилою гетьмана* (І. Нечуй-Левицький); [М а р т і а н:] *Се що таке? Від кого і до кого? Немає напису* (Леся Українка); *Якось на розі одної з улиць бачу шуцмана з червоною пов'язкою на рукаві, а на тій пов'язці білими літерами написано .. Щось аж сім чи вісім таких написів. І по-італійському він говорить, і по-англійському, і по-польському, і по-чеському* (Остап Вишня); *Він бачив у якихось книжкових фондах книжку, подаровану Кобзарем П. Кулішу, і на ній рукою Шевченка було відтворено ці рядки в дарчому написі...* (Т. Масенко); *Ось тут, за рогом, недалеко, Будинок з написом "Аптека"* (І. Муратов); *Витягнув* [гетьман Виговський] *з-за халяви свого темно-вишневого чобота книжку у брунатних шкіряних палітурках, на титулі виблискував золотий напис* (В. Кожелянко); // Стародавній текст, вирізьблений, висічений і т. ін. на твердому матеріалі. *Часом з'являвся несподівано у фрамузі стіни фонтан, весь покарбований написами з Корану* (М. Коцюбинський); *Розпечене азербайджанське сонце сліпучо виграє на сірих надгробках з тюркськими написами, зазирає у темні западини печер* (О. Донченко).

НАПИ́САНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **написа́ти.** *Понад шляхом стоять стовпи, на котрих були написані верстви* (І. Нечуй-Левицький); *Це була написана ним самим грамота до Василя, в якій він дякував імператору за те, що той визнав його царем Болгарії* (С. Скляренко); *Тиха така вона, нехитра ся мелодія, і видко відразу, що написана тим великим композитором* (Г. Хоткевич); *Мої романи вже написані, лежать по бібліотеках* (Ю. Яновський); *Проміння призахідного сонця по-іншому освітлює весь пейзаж. І вода не написана на першому плані* (О. Довженко); * У порівн. [П р і с ц і л л а:] *В пам'яті моїй усі розмови, які я мала з чоловіком, стали, немов написані...* (Леся Українка); // **напи́сано,** *безос. пред. Треба надіслати нові вірші. Але які? Написано їх безліч* (П. Колесник); *Першу згадку про чоловіка знайшла в польському часописі. Чи то була книжечка? Вже й не згадаю. Пам'ятаю лише, що написано було по-польськи, а видано в Америці* (М. Андрусяк); // *у знач. ім.* **напи́сане,** ного, *с.* Те, що зображене на чому-небудь графічними знаками. *Прижмуркувато водив* [майор] *очима по рядках, час від часу хмурячись або посміхаючись до написаного* (О. Гончар); *Членам Ради буде легше розібрати написане від руки, ніж роздруківку* (О. Авраменко); // *у знач. ім.* **напи́сане,** ного, *с.* Те, що створив митець (письменник, художник, композитор). *Врешті не те мене тривожить, що я так мало написав, а те, що написане не вдовольняє мене* (М. Коцюбинський).

◊ **(1) На ло́бі (на чолі́) напи́сано** *у кого і без дод.* — відразу видно, помітно для всіх що-небудь із зовнішнього вигляду когось. *Нікому на чолі не написано, що він* (Номис); *— Заходимо, а там сидить .. товариш інженер. Ну, хто він такий, на чолі в нього не написано* (М. Ю. Тарновський); *Навіть найсуворіший учитель, гроза всіх непослухів та розбишак, забудьків і ледарів, — навіть він не помітить тебе в щасливий твій день, хоч на лобі твоєму так і буде написано, що ти не вивчив уроку...* (А. Дімаров); *— Ваша зброя — дух і ум. Се написано на вашому високому чолі* (М. Дочинець); *Я ходжу вулицями — і здається, що на чолі в мене написано: причинна від химерної любові* (М. Матіос); **(2) На ро-**

ду́ (*рідше* **на віку́**) **напи́сано <На роду́ напи́саний>** *кому* — кому-небудь судилося щось заздалегідь або від народження. [Н а т а л к а:] *Так йому на роду написано, щоб жити багатим до старості, а умерти бідним* (І. Котляревський); *— Оце поїдемо до превражого сина Гвинтовки та вкрадемо ще раз Череванівну. Мабуть, їй на віку написано моїх рук не минути* (П. Куліш); *— Ой сестриці! І Ясь мені сподобавсь, а бідність, здається, вже на роду мені написана — і дома не зазнала я розкоші* (І. Нечуй-Левицький); *Так що ж воно таке — покликання? Схоже ніби на те, що кожній людині на роду написано, як говориться в народі, ким бути* (В. Сухомлинський); *Малювати, творити прекрасне — це, він вважав, написане йому на роду, заповідане від матері* (О. Гончар); **(3) Як (мов, ні́би** *і т. ін.*) **на доло́ні напи́сано** — відразу зрозуміло, помітно. *— Доживе! — глибоко переконаним голосом завіря Козолуп. — .. Це ж, брат, як на долоні тобі написано* (В. Винниченко).

НАПИСА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **написа́ти.** *Написання українських слів із звуком g на початку чи в середині слова раз у раз змушує гостро відчувати брак скасованої літери при нескасованому звуці, який, звісно, скасувати в живій мові не можна* (Б. Антоненко-Давидович); *Олексій Братов вирішив почати своє життя на кораблі з написання листа* (Д. Ткач); *Всю свою силу, весь розум очищу од дрібного, повсякденного. Заклинатиму себе піднестись до висот написання тривалого твору на довгі літа* (О. Довженко); *Ні незаймана краса Південного Криму, ні раптова свіжість, ні навіть увага коханої тіточки Олени, доля якої колись спричинила написання першого вірша, ніщо не радувало Лесиного серця* (М. Олійник); *Усе було ретельно (я б навіть сказав — із художнім смаком) розставлено, нібито художник справді приготував усе це для написання картини* (І. Роздобудько).

НАПИСА́ТИ, ишу́, и́шеш, *кого, що.* Док. до **писа́ти** 1–3, 5. *Юрко виcтругав маленьку дощечку, написав кілька слів* (І. Нечуй-Левицький); *Вмочив* [Григорій] *перо і написав латиною: "Здрастуй, мій скарбе! Найдорогоцінніший Михайле!"* (Валерій Шевчук); *Напишіть про себе, що поробляєте, чим заняті* (М. Коцюбинський); *— Якби знаття, я б .. заяву написав до вищого командування, щоб мене ні в льотчики, ні в моряки не брали* (Григорій Тютюнник); *Сценарій "Аероград" я написав у Москві за два з половиною місяці* (О. Довженко); *— Недавно написала великого вірша. — Про що? — Про любов, — зітхнула Галя* (О. Бердник); *На аркушику, вкладеному окремо, між сторінками, поет-земляк натякнув, що про свої враження можу написати до газети "Літературна Україна"* (О. Шугай); *Йому* [Брюллову] *хотілося написати історичну картину* (О. Іваненко).

(1) Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти, розказа́ти *і т. ін.*) — коротко написати, сказати про кого-, що-небудь. *Як скінчу життя страждение, .. Щоб не чути більш образ, — Киньте часом і про мене Пару щирих, теплих фраз!* (П. Грабовський); *Дуже був би Вам вдячний, коли б написали хоч пару слів про себе* (М. Коцюбинський); *— Я, Сузанно, власне, на хвилинку. Так, пару слів сказати. Маєш час?* (В. Винниченко); *І прийшла оце якраз черга, аби я вповів пару слів за стрийкову доню* (Ю. Винничук); *— Віка, розкажи пару слів про Вітаса, — каже Алік* (Любко Дереш).

НАПИСА́ТИСЯ, ишу́ся, и́шешся, *док.* 1. *розм.* Багато, досхочу пописати (у 1 знач.). [Т е к л я:] *Вже вволю начиталися і написалися?* (М. Кропивницький); *Хочеться усамітнитися у лісовій хатинці, де не було б поїздів і автомобілів .. Усамітнитись. Очиститися. Написатися, врешті, досхочу* (К. Москалець).

2. *тільки 3 ос.* Вийти, удатися (про що-небудь написане). *Маю тепер настрій до балачки на зачеплені у Вас теми, от і писатиму "згарячу" — як напишеться, так нехай і буде* (Леся Українка); // Створитися (про який-небудь літературний твір, текст і т. ін.). *Багато напишеться книг про цю дивовижну весну, багато складуть пісень, наукових праць та спогадів* (О. Довженко); *Відповідь сувора Написалась на ходу* (М. Бажан); *Наявність ідеї ще не означає, що роман напишеться. Має ще щось зійтися, збігтися, злитися в одне ціле* (Г. Вдовиченко).

НА́ПИСЬ, і, *ж., заст.* Напис. *Засилаю Вам пригадану мною напись до малюнків "Енеїди"* (Панас Мирний); *В Мукачеві була напись руська на одноповерхій* [одноповерховій] *камениці парохіяльній* (І. Франко); *Від східець* [східців] *на хресті блищить позолочуваними літерами напись: "Шевченко"* (М. Коцюбинський); *Ще заготовили напись широку, Щоб видніла на дальні долини: "Спить боєць із двадцятого року, Невідомо якої частини"* (А. Малишко).

НАПИ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напита́ти.** *Ми впевнено йшли напитаною дорогою до сусіднього села, обминувши ліс і річку справа* (із журн.).

НАПИТА́ТИ *див.* **напи́тувати.**

НАПИ́ТИ *див.* **напива́ти.**

НАПИ́ТИЙ, а, е, *розм.* 1. Який багато, досхочу напився, випив чого-небудь. *— Кажеш, Кузьмо, не пропадемо? — Ніколи в світі! — весело одгукнувся Кузьма. — Ситі-напиті будемо і ніс у табаці* (А. Головко); *— Є люди, — сказав* [Тритузний] *нарешті, — що мало чим цікавляться... Одним днем живе, як та качка: ряски нахапавсь, воло набив і чого йому ще... Наїдений, напитий* (О. Гончар).

2. П'яний, нетверезий. *Незабаром Іван побачив стрічу ворожих родів. Вони вже вертали з храму, тато був трохи напитий* (М. Коцюбинський); *— Він напитий прийшов, то й за волоси* [волосся] *мене водив, ще й кулакував* (Л. Мартович).

НАПИ́ТИСЯ *див.* **напива́тися.**

НАПИТЛЬО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напитлюва́ти.** *Напитльоване борошно.*

НАПИТЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., чого.* Питлюючи, намолоти і просіяти певну кількість борошна дрібного помолу. *Тобі муки намелю й йому напитлюю!* (С. Руданський).

НАПИ́ТОК, тку, *ч., заст.* Напій. *Купував я твоїй дочці солодкі напитки, Були в мене два жупани — тепер нема й свитки* (П. Чубинський); *У Марка запеклись уста, аж почервоніли. Він жадно глотав* [ковтав] *солодкий напиток, бо спрага його мучила* (А. Чайковський); *Видно було, що той наркотичний напиток більше дає йому сили, ніж їжа* (А. Кримський); *— Стіл зі всіма їхніми напитками і наїдками почав нудити мене, і не такою гарною здається Тетяна* (М. Стельмах).

НАПИ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПИТА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що, чого, розм.* Розпитуючи, шукати, знаходити кого-, що-небудь або дізнаватися про що-небудь. *Заходили* [брати] *в села, напитували собі служби* (І. Нечуй-Левицький); *— Я невлаштований бакалавр філософії, отче. У Страсбурзі вчився. Напитував у Києві посади — не напитав, а повернувся додому* (Р. Іваничук); *А він на тих сусідочок*

важким духом дише: бодай їх слід запав! Стара тим часом розпитує про його [нього], *як він собі мається, та й напитала, що в його* [нього] *хутір є* (Марко Вовчок); — *Напитав я, значить, собі до хати господарку. Вона і зараз у мене живе* (В. Логвиненко).

(1) Напи́тувати / напита́ти ли́ха (біди́, го́ря, кло́поту *і т. ін.)* — діючи у який-небудь спосіб, зазнавати чогось небажаного, неприємного. *Марудний сам собі клопоту напитує* (прислів'я); *Хто з людей сміятись поривався.., сам наруги приймав і лиха собі напитував* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); — *Коли б ще лиха собі не напитав, бо на кордоні не вільно стріляти* (М. Коцюбинський); — *Пощо ви собі напитали клопоту з тою парцеляцією? І так маєте багато роботи* (Б. Лепкий); *Він поглядав на всі боки, кудись поривався бігти, але бігти тепер не міг, бо перед ним був вищий чин і треба було дозволу, щоб так просто лишити розмову й бігти. Напитав собі біди* (І. Багряний).

НАПИХА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **напиха́ти** і **напиха́тися.** *Коли ми твердимо, що нічого з минулих наших політичних та духовних надбань не зрікаємось, що все те є наша велика спадщина, то це не значить, що це треба розуміти так, як напихання в наш мішок усього того, чим наша барвиста і багатогранна історія нас обдарувала* (О. Шугай).

НАПИХА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., розм.* 1. *чого.* Пхаючи, накладати яку-небудь кількість чогось. *Бабуся гладила Степанка по голові, напихала йому в кишені горішків, цукерок* (В. Шкляр); *Дівчина напхала повнісіньку піч соломи* (І. Нечуй-Левицький); *Петро схопив Марусю й напхав їй за комір мокрого снігу* (Л. Юхвід); *Напхали* [Сеспель і Гурій] *в торбину цибулі, трохи хліба, подалися на станцію* (Ю. Збанацький); // *що і без прям. дод.* Пхаючи, наповнювати, набивати що-небудь. *Шелест мовчки напихає й закриває чемодан* (І. Кочерга); *Бора поспіхом зібрала сумку з одягом, напхала, ледве застебнувши блискавку* (Г. Вдовиченко); // *кого, перен.* Поміщати, заштовхувати, перев. насильно, кого-небудь кудись. *Причепивши кілька порожніх вагонів до паротяга, ми напхали туди наших полонених і відправили далі з місця полтавського бою* (Ю. Яновський); *У машині ми сиділи й лежали один на одному, бо напхали нас туди стільки, що аж мотор стугонів од надмірної ваги* (І. Муратов).

2. *кого, що.* Надмірно або насильно годувати кого-небудь. *Я тримаю малого за ноги й за руки, а хазяйка напихає. Котька верещить, аж у вухах лящить* (Є. Кравченко); *Орися ловила комах і напихала пташенятам в ненажерливі пельки* (Григорій Тютюнник); *В мене взагалі хороша мама. Вона ніколи не намагається напихати мене їжею, як ото напихають Асика* (Ю. Збанацький); // *чим, перен.* Примушувати кого-небудь запам'ятовувати, вивчати і т. ін. якусь інформацію, перев. непотрібну, зайву. *Я вже зовсім відвикла від алегорій та фігуральних висловів, що ними напихали нас у школі* (Ирина Вільде); *Студенти газет не читають, душі їхні рвуться в майбуття, а мозок занурений у минуле, бо наука з її здобутками — вся в минулому, принаймні та наука, якою напихають голови студентам* (П. Загребельний).

(1) На́пхом напиха́ти / напха́ти — дуже щільно, перев. неакуратно, недбало поміщати кого-, що-небудь кудись. *Можна було напихати машини напхом. І дехто з припізнілих перехожих .. іноді ставали свідками того, як довгі, фарбовані в біле фургони мчали на повній швидкості і їхні хрипкі сирени будили луну в чорних проваллях вулиць* (А. Перепадя, пер. з тв. А. Камю); — *Ти, то ладен напхом напхать мою залу міщанками та й молодицями. А я цього не зроблю!* — *аж крикнула Сусана Уласівна* (І. Нечуй-Левицький).

◊ **Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево** *і т. ін.) див.* **набива́ти; Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі] кише́ні** *див.* **набива́ти.**

НАПИХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАПХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. *1 і 2 ос. одн. немає.* Приходити куди-небудь, збиратися, скупчуватися десь у великій кількості. *І було шумно, і весело, прибігали і з села, напихалось дітвори* (У. Самчук); *Новгородці чекали звістки. Від самого ранку вони напихалися до Дідинця, й здавалося навіть дивним, скільки люду може вмістити княжий двір* (І. Білик); *На більших річках і заїздки великі, і верші такі, що їх коловоротом викручують; напхається туди іноді з десяток пудів риби* (І. Багряний); *В гірські села напхалося стільки жандармів, що на собаку кинь дрючок, а на жандарма влучиш* (С. Чорнобривець).

2. Наповнювати шлунок їжею; наїдатися. — *Ет, тобі аби лиш напихатися! Будеш так багато їсти, то скоро й ходити не зможеш. Будеш повзати, як отой слимак, і на спині замість хатки мішок з пиріжками носитимеш* (І. Андрусяк); — *Ану, хлопче, спробуй і ти щастя. Я оце трохи напхався, може, й тобі дадуть* [поїсти]. *Я з кухарем запанібрата* (Д. Бедзик); *От він .. прийде з морозу й холоду і всмак напхається картоплею, смаженою на салі* (Ю. Андрухович).

3. *тільки недок.* Пас. до **напиха́ти.** *Коли подружжя Тичин приходило до Яновських, то теж не обходилося без .. наївних розігрувань .. в калоші напихалося ганчірок і газет, щоб Павло Григорович помарудився зі взуванням* (У. Самчук); *Витяг узято навмання, він абсолютно типовий. Такими витягами напихалися шкільні збірники граматичних вправ* (О. Забужко).

НАПІ́В, *присл.* Те саме, що **наполови́ну.** *Лиха доля чекала втікача: його оддавано в некрути .. або з оголеною напів головою .. досилано в кайданах назад до пана* (М. Коцюбинський); *Максим, схопивши Грицька за груди, заговорив до його* [нього] *щось по-російськи напів з українським* (В. Винниченко); *Машиніст ще подавав свистки, вимагав ще більшого спіху, бо молотилка* [молотарка] *йшла напів упорожні* (Л. Яновська).

НАПІВ... Перша частина складних слів, що відповідає слову **наполови́ну** у 2 знач., напр.: напіванекдоти́чний, напівжи́рний, напівкристалі́чний, напівсамості́йний; у 3 знач., напр.: напіввико́наний, напівзако́ханий, напівкваліфіко́ваний, напіврозту́лений.

НАПІВАВТОМА́Т, а, *ч.* Машина, механізм, агрегат і т. ін., що самостійно виконують робочий цикл, але потребують втручання людини для пуску та підготовлення його до наступного циклу. *Добре зарекомендувала себе конструкція машини-напівавтомата для холодного стикового зварювання* (з наук. літ.); *На великих підприємствах громадського*

харчування застосовують спеціальні формувальні напівавтомати (з навч. літ.); // Механізм з неповним циклом автоматики (про зброю). *Для студбатівців привезли зброю найновішого зразка: десятизарядні напівавтомати з плескатими багнетами-ножами* (О. Гончар).

НАПІВАВТОМАТИЗÓВАНИЙ, а, е. 1. Не повністю, частково автоматизований (у 1 знач.). *Через проблеми з програмним забезпеченням мережа швидкого харчування "Смакота" поки лише напівавтоматизована, але це ненадовго* (з газ.); // **напівавтоматизóвано,** *безос. пред. Новим керівництвом було здійснено перший етап автоматизації оброблення інформації: усі розрахунки, що виконувалися "вручну", тепер автоматизовано чи принаймні напівавтоматизовано* (із журн.).

2. Не повністю, частково автоматизований (у 2, 3 знач.). *На підприємстві було введено в дію 310 напівавтоматизованих цехів і дільниць* (з газ.); *У гінекології застосовують два різновиди тестів для профілактики та діагностики онкологічних захворювань: "традиційний" (повністю ручний) та напівавтоматизований (на основі рідинної цитології)* (з навч. літ.).

НАПІВАВТОМАТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до напівавтомата; не повністю автоматичний (у 1 знач.). *Зростає технічний рівень газового господарства: телемеханізовано газорозподільні пункти, упроваджено карусельні та напівавтоматичні газонаповнювальні установки зрідженого газу тощо* (з наук.-техн. літ.); // Заснований на застосуванні напівавтоматів. *При напівавтоматичному виробництві завдання людини обмежується виконанням простих операцій з обслуговування верстата: подати матеріал для оброблення, запустити автоматичний пристрій, забрати оброблену деталь* (з навч. літ.).

НАПІВАВТОНÓМІЯ, ї, *ж.* 1. Право на часткове, обмежене ким-, чим-небудь самоврядування, самостійне управління певної частини держави, закріплене конституцією або іншими правовими актами. *6 березня 2012 року Східна Лівія проголосила напівавтономію. Керівники місцевих племен зібралися на конгрес й ухвалили створення регіону Барка з центром у Бенгазі* (з наук. літ.).

2. Часткове, обмежене право установ, підприємств, організацій на самоврядування. *При напівавтономії вищого навчального закладу загальний контроль за його діяльністю здійснюють міністерство освіти, профільне агентство, інший уповноважений статутний орган чи державна корпорація* (з наук. літ.).

3. Незалежність, самостійність, частково обмежена ким-, чим-небудь. *Напівавтономія передбачає, що викладач і студент співпрацюють як рівноправні партнери. Однак процес формулювання мети й завдань, які визначають подальшу стратегію і тактику навчальної діяльності, відбувається під керівництвом викладача* (з навч. літ.).

НАПІВАВТОНÓМНИЙ, а, е. 1. Стос. до напівавтономії. *У 1815 році Пруссія отримала західну третину Варшавського герцогства та надала цій провінції напівавтономний статус — Велике Князівство Познанське* (з наук. літ.).

2. Частково, не повністю автономний (у 2 знач.). *У Європі стартував проект, мета якого — розробити напівавтономний літальний апарат для широкого вжитку* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВАВТОРИТА́РНИЙ, а, е. Не зовсім, частково авторитарний. *Прихильники так званої санації домоглися прийняття квітневої конституції 1935 р., яка закріплювала в Польщі напівавторитарний режим* (з наук. літ.); *Напівавторитарний президент використовує державні правоохоронні органи як ідеальний інструмент керованої демократії* (з навч. літ.).

НАПІВБАЛКÓН, а, *ч.* Виступ у стіні будинку у формі балкона, який є частиною внутрішнього приміщення. *Напівбалкон — відмінне рішення для тих, хто хоче мати панорамний вид із вікна* (із журн.).

НАПІВБЕЗРОБІ́ТНИЙ, а, е. Який не завжди має роботу, майже безробітний. — *Я тоді археолог був кепський, тому безкоштовно лише планував створення музею — за власною ініціативою, будучи напівбезробітним* (з газ.); // *у знач. ім.* **напівбезробітний,** ного, *ч.;* **напівбезробітна,** ної, *ж.* Той (та), хто не завжди має роботу або зайнятий неповний робочий тиждень. *У країнах, де соціальна допомога є дуже низькою або відсутня взагалі, складно визначити реальне число безробітних та напівбезробітних, оскільки багато осіб не реєструються на біржі праці* (з газ.).

НАПІВБІ́ЛИЙ, а, е. Який має не чисто білий колір. *Виконавці були одягнені у напівжовті, напівбілі костюми, які різнилися лише ґатунком тканини* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); *Для виготовлення споживчої тари з широкою шийкою застосовують безкольорове та напівбіле скло* (з навч. літ.).

НАПІВБÓГ, а, *ч.* 1. В античній міфології — божество нижчого розряду, яке походить від богів. *Арістон посилав спитати оракул Мертвих на річці Ахерон, і там підтвердили, що до мене приходив саме напівбог Астрабак* (І. Білик); *У народному середовищі набули слави святі, що їх образи якимсь чином асоціювалися з образами старих язичницьких богів і напівбогів* (з наук. літ.).

2. *перен.* Про незвичайну, особливу людину, яка виділяється чим-небудь серед інших. *Був* [отець Парфентій] *для мене напівбогом. Світловолосий, голубоокий, охайно вбраний.., він самою вже зовнішністю своєю справляв чарівне враження* (Б. Антоненко-Давидович); *Сам того не бажаючи, раджа значно підірвав свій авторитет в очах тих, хто звик вважати його за напівбога* (М. Дашкієв); *Дайте їй* [людині] *на стіл добрий, мов сонце, хліб, та милу працю в руки, та любов у груди — і вона не зігнутою тінню, а напівбогом піде по землі* (М. Стельмах); *Газоном нестримно пересуваються напівбоги з найсильнішого і — до 1969 року — непереможного клубу* ["Динамо"] *країни* (Ю. Андрухович).

НАПІВБОГИ́НЯ, і, *ж.* 1. Жін. до **напівбóг** 1. *Прекрасними напівбогинями, утіленням сил природи античного світу є німфи* (з навч. літ.).

2. *перен.* Жін. до **напівбóг** 2. *Це була вже не Едіт Мак-Лейстон, що її пальця боялися більш, ніж блискавки. Не горда напівбогиня, а слаба нікчемна дівчина* (М. Йогансен); *Я вперше зустрів її аж тепер. То не жінка, а напівбогиня. В її зіницях я бачив любов і зненависть, кригу й вогонь* (І. Білик).

НАПІВБОЖЕВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Не зовсім нормальний, з ознаками божевілля. *Один напівбожевільний товариш .. написав в місцевій газеті статтю — донос проти українофілів, як мовбито прихильників Польщі* (М. Драгоманов); *В тому обдертому й зимному притулку животіє ціла роди-*

на старих і напівбожевільних венеційських аристократів (Ю. Андрухович); // Який поводить себе нерозсудливо, потрапляючи в незвичну (перев. жахливу, небезпечну і т. ін.) ситуацію. *Загорівся третій барак, і серед ночі люди, напівбожевільні від страху, виплигували з вікон у самій білизні, рятуючися від полум'я* (Е. Андієвська); *В наших тилах бродили тисячі напівбожевільних вояків, часто зовсім без зброї, їх відловлювали, як зайців, зганяли на збірні пункти* (Р. Андріяшик); // Який виражає, свідчить про чийсь не зовсім нормальний стан. *Підняв він* [дід] *угору кігтистий палець і обвів усіх напівбожевільними очима* (Григорій Тютюнник); *Його очі зустрілися з напівбожевільним поглядом Георгія. — Скажи, Георгію, все це... тільки сон?.. — Ні, не сон!..* (О. Бердник); *Майкл на роботі вже не з'являється, вдень невідомо де ховається, а ночами бродить по віллі з напівбожевільним виглядом та все кличе Дженні* (В. Чемерис); *Слова незнайомої мови нагадували крякання ворона. Зосереджене, напівбожевільне обличчя його було повернуте до ліжка* (Д. Білий); // *у знач. ім.* **напівбожеві́льний,** ного, *ч.;* **напівбожеві́льна,** ної, *ж.* Людина з ознаками божевілля. *Вдавати з себе напівбожевільного підло, коли ти лише втомлений і виснажений* (Г. Пагутяк); *Я прийшов із кафкіанської хати .. Там усі лаялися на Великдень і всі зневажали за це один одного. Ця хата була вимазана брудом щоденного співжиття напівбожевільних* (С. Процюк).

2. Частково позбавлений розумного змісту (про вчинки, думки і т. ін.). *В нього раптом виникає напівбожевільна думка, що і Златка в цю мить дивиться на це зоряне небо, на місяць, і її думки й почуття передаються йому* (В. Малик).

НАПІВБО́КС, у, *ч.* 1. Різновид чоловічої стрижки, яка за формою схожа на бокс *(див.* **бокс**[2]), але волосся має більшу довжину. *Коли їжачок Ройтберга та напівбокс Василенка перетворилися на зачіску "клану бритоголових", Зоя просто запропонувала одному завітати до неї на каву* (І. Роздобудько).

2. *у знач. прикм., невідм.* Який належить до цього різновиду. *Директор пригладив зачіску напівбокс і нервово струсив прах "Казбеку" на френч* (А. Крижанівський).

НАПІВБОЛОТИ́СТИЙ, а, е. Не повністю, частково болотистий, грузький, багнистий. *Саме на тій ділянці, де зараз прокладається залізниця, в окремих місцях зустрічаються напівболотисті ґрунти* (О. Лупій).

НАПІВБОЛО́ТНИЙ, а, е. Який може жити, рости і на болотах, і в інших місцях. *Напівболотна трава; Напівболотний птах.*

НАПІВБОЛО́ТЯНИЙ, а, е. Те саме, що **напівболоти́стий.** *Деякі науковці обстоюють думку: зрошення в майбутньому може призвести до утворення темно-сірих каменеподібних і напівболотяних малородючих ґрунтів* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВБО́СИЙ, а, е. У поганому, подертому, дуже зношеному взутті. *Дивно було чути сміх оцих напівбосих, погорблених холодом людей, що, пригортаючи до тіла гвинтівки, приклацуючи зубами, шукають один біля одного затишку...* (О. Гончар); *По руїнах* [будинків], *запушених сивим інеєм, між розваленими стінами никали діти... Брудні, обдерті, вишпортували напівбосими ногами паливо із звалищ* (Р. Іваничук); *Вона обернулася. Колючі сірі очі були зовсім поруч. Задиханий, напівбосий, я стояв, не знаючи, що сказати* (В. Лис); // Не повністю взутий. *Хлопці .. виходили з вагонів під мокрий дрібний сніг напівбосі, у багатьох ноги були обмотані ганчір'ям* (В. Шкляр).

НАПІВБРЕХНЯ́, і, *ж., розм.* Неповна, часткова брехня. *Туга, біль, сором сповнювали Айта. Але доводилося знову брехати, щоб пом'якшити вже висловлену раніше напівбрехню* (М. Дашкієв); *Він ще не знав, у чому ж була напівправда, а в чому — напівбрехня, однак те, що його намагалися взути, було очевидно* (Любко Дереш).

НАПІВВАЖКИ́Й, á, é, *спорт.* Який є проміжним між важким і середнім (про вагові категорії спортсменів). *Увесь рік італійський боксер провів у напівважкому дивізіоні, змагаючись за титул тимчасового чемпіона* (із журн.).

△ **Напівважка́ вагова́ катего́рія <Напівважка́ вага́>** *див.* **катего́рія.**

НАПІВВАЖКОВАГОВИ́К, á, *ч., спорт.* Борець, боксер, штангіст напівважкої ваги. *Перспективний 25-річний український напівважковаговик, пропагуючи здоровий спосіб життя, уклав контракт з вітчизняною компанією, що виробляє екологічно чисту харчову продукцію* (з газ.).

НАПІВВАЖКОВИ́К, á, *ч., спорт.* Те саме, що **напівважковагови́к.** *Наш напівважковик свій наступний бій на професійному рингу проведе проти екс-чемпіона світу* (з газ.).

НАПІВВИ́ВЕДЕННЯ, я, *с.:* △ **Періо́д напіввиведення** *див.* **періо́д.**

НАПІВВІДІ́РВАНИЙ, а, е. Наполовину або не повністю, частково відірваний. *Одне вухо його* [кота] *було напіввідірване. Сам він був геть обліплений сміттям. Худючий і облізлий* (В. Владко); *Він улігся поруч мене, засапаний, знесилений, з напіввідірваним рукавом гімнастерки* (Н. Тихий).

НАПІВВІДКРИВА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАПІВВІДКРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., що.* Наполовину або не до кінця, не повністю відкривати (у 1–6 знач.) що-небудь. *Зовнішній розріз на рукаві, напіввідкриваючи передпліччя, закінчується в зоні манжети, надаючи сукні вишуканого та витонченого вигляду* (із журн.); *Удосконалені віконні пристрої дозволяють відкривати й напіввідкривати стулку поворотом її в різних площинах* (з наук.-техн. літ.).

НАПІВВІДКРИ́ТИ *див.* **напіввідкрива́ти.**

НАПІВВІДКРИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напіввідкри́ти.** *Залишиться* [шухляда] *напіввідкритою, аж поки вона не сяде за стіл і потайки не засуне ящик коліном* (Ю. Іздрик); *Не впізнати сьогодні й Наталку: красується .. у квітчастім платку — голова напіввідкрита — лускає насіння* (О. Гончар); *Пряженківська йшла коридором .. Довга темна сукня шурхотіла від кожного її кроку, вузькі напіввідкриті плечі під рідкою мереженою накидкою похитувались* (Б. Левін); *Крізь щілини й верхнє напіввідкрите віконце ранкове сіре світло пробивалося до вагона* (Олесь Досвітній); *Суліман з-під напіввідкритих повік спокійно стежить за процесом, що відбувається в Катерині* (Ірина Вільде); *Вовк був набагато більший, ніж звичайні вовки .. Паща була напіввідкрита* (Д. Білий).

2. *у знач. прикм.* Наполовину або не повністю, частково відкритий (у 2–10 знач.). *Вільне утримання худоби, в т. ч. і дійних корів, здійснюється здебільшого в будівлях напіввідкритого типу — під навісом* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВВІДКРИ́ТО. Присл. до **напіввідкри́тий** 2. *Колоскові луски та квіткові плівки жита гладенькі, не опуше-*

ні. Зерно в лусках сидить відкрито або напіввідкрито й ніколи повністю не закривається (із журн.); *Теперішня конституційна модель "застерігає" українську еліту діяти напіввідкрито, усі їхні дії мають бути прозорими* (з газ.).

НАПІВВІДТУ́ЛЕНИЙ, а, е. Трохи, не зовсім, наполовину відтулений. *Щириця сидів з напіввідтуленим ротом, щоб негайно відповідати на щонайменше зауваження партійного начальства* (П. Загребельний); *Стояла* [дівчина] *задихана, руки притисла до грудей, ледь-ледь усміхалася. В очах — бистрінь, немов ще й досі летіла в танку, крізь напіввідтулені губи було видно невеликі міцні зубки* (Ю. Мушкетик).

НАПІВВІДЧИ́НЕНИЙ, а, е. Трохи, не зовсім, наполовину відчинений. *Через напіввідчинені двері з другої кімнати ледь доносився тихий голос слабої матері* (І. Цюпа); *Перед ними мелькали незнайомі обличчя, що виглядали з напіввідчинених вікон* (О. Підсуха); *Я знову дістав парабелума й прослизнув у напіввідчинену браму, що вела в цех. Усередині панувала тиша* (Л. Кононович); *Я помчав асфальтовою доріжкою туди, де виднілася будка сторожа й напіввідчинені ворота* (Ю. Іздрик); // **напіввідчи́нено,** *безос. пред. Вікно в кімнаті лише напіввідчинено, тож у приміщення потрапляє свіже повітря, але температура при цьому залишається помірною* (із журн.).

НАПІВВІЙСЬКО́ВИЙ, а, е. Який не має всіх ознак військового. *Постать зодягнена була в напіввійськовий мундир із офіцерськими еполетами та шпагою при боці* (І. Франко); *Тонкий, як смичок, він ходив у напіввійськовій формі* (С. Чорнобривець); *Швидко він повернувся, бадьоро козирнув і попросив напіввійськового відвідувача зайти позачергово* (Л. Дмитерко); *Волосся мав* [капітан] *пряме і непокірне і, не дивлячись на трошки завільну напіввійськову стрижку, копицею стовбурчилось на голові* (В. Рубан); *— Ви .. порушуєте українські закони ще більше, ніж ми, даючи згоду розпочати незаконну напіввійськову операцію* (А. Кокотюха); *Табір оточило близько сотні невідомих людей, одягнутих у чорну напіввійськову уніформу без знаків розрізнення* (В. Кожелянко); // *у знач. ім.* **напіввійсько́вий,** вого, *ч.* Той, хто не є повністю військовим. *На тротуарах впадало в очі — серед виряджeної публіки безліч офіцерні, просто військових, напіввійськових* (А. Головко); *— До професора вселили двох напіввійськових, а йому зоставили тільки кабінет* (В. Барка).

НАПІВВІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Наполовину або не повністю, частково вільний (у 1 знач.). *Асканійський заповідник — місце, де широко застосовують методи вільного й напіввільного утримання диких тварин* (з наук.-попул. літ.); *Дикими тваринами називають хордових, зокрема хребетних і безхребетних, у всьому їх видовому й популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку, які перебувають у складі природної волі, утримуються в напіввільних умовах чи в неволі* (з навч. літ.).

2. *іст.* Наполовину або не повністю, частково вільний (у 3 знач.); який перебуває в частковій рабській, кріпосній і т. ін. залежності. *На кінець XVIII ст., коли в Західній Європі почалося потужне піднесення визвольного руху, було повністю знищено українську автономію і остаточно закріпачено напіввільний селянський люд* (І. Франко); *Боярин .. невдоволено насупив брови. — Ти, Півню, поки що єдина напіввільна людина. І тому будеш старший .. Якщо вправитесь.., скину зразу з тебе дві гривни срібла* (Ю. Логвин); *При первісному стані природного господарства велика земельна власність набирала ціни залежно від кількості напіввільного або залежного населення, прив'язаного до землі* (з наук. літ.); *За "Руською Правдою" закупи, або напіввільні селяни, мали майно та могли входити в договірні відносини* (з навч. літ.).

НАПІВВО́ВНЯ́НИЙ, а, е. Не повністю вовняний, з домішками інших волокон. *Коло* [комина] *.. порається господиня дому .. На ній жовтогаряча напіввовняна сукня, дуже пишна ззаду й дуже коротка в стані — і взагалі дуже куца, бо не сягає й до півлитки* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По); *Анадарак — спідниця з вовняної або напіввовняної саморобної тканини червоного кольору з закладеними ззаду складками, які по низу прикрашалися широкою смугою тканого та вишитого орнаменту. Характерна для півночі Чернігівщини* (з навч. літ.).

НАПІВВОДЯНИ́Й, á, é. Який існує, живе, росте у воді й на землі; земноводний (у 1 знач.). *Нутрію, напівводяну тварину ряду гризунів, розводять на звірофермах заради цінного хутра й м'яса* (з навч. літ.).

НАПІВВОЛО́ГИЙ, а, е. Не повністю, частково або майже вологий. *У собаки з хронічним гастритом з раціону треба виключити компоненти, що спричинюють проблему. М'ясний напіввологий корм треба давати замість звичного сухого* (із журн.); *Використання полімеру як плівкоутворювача — найбільш надійна форма вирішення проблеми захисту насіння від дії на нього несприятливих чинників під час висівання в напіввологий ґрунт* (з газ.); *Помірний напіввологий клімат характеризується температурами від 10 до 20 °С та річною кількістю опадів до 1000 мм* (з навч. літ.).

НАПІВГЛУЗЛИ́ВИЙ, а, е. Трохи, частково або майже глузливий. *Був* [Млінг] *безмежно йому відданий. Монтгомері інколи помічав це, голубив його, називаючи то напівглузливими, то напівжартівливими іменами, і служник аж підстрибував з невимовної радості* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Г. Уеллса); // Який виражає незначну глузливість. *Напівглузлива усмішка.*

НАПІВГНИЛИ́Й, á, é. 1. Частково або майже гнилий (у 1 знач.). *Пообідали. Бридке щось, бридке їли: з напівгнилою картопелькою* (А. Тесленко); *Під дикою грушею метелик снідає на пригладженій запиленій траві напівгнилою грушкою, хоботком смокче сік* (М. Малиновська); *— Хмизина з напівгнилого тину, — сказав я, — не складає людського майна* (Валерій Шевчук); // Про запах, який поширює що-небудь, зіпсоване гниттям. *Заходимо в цілковитий морок, де смердить цвіллю, сирістю і ще напівгнилим запахом не знати якого походження* (А. Дністровий).

2. *перен.* Частково або майже гнилий (у 3 знач.). *У посланні "І мертвим, і живим..." Тарас Шевченко зображує напівгнилу українську еліту, яка, зневажаючи український народ, відкидає почуття національної гідності* (з наук. літ.).

НАПІВГО́ЛИЙ, а, е. Частково, не повністю або майже голий (у 1–3 знач.); не повністю прикритий одягом. *Тільки-но ви до хати, як напівгола дітвора шарахнулась на піч, і з-за комина на вас визирають злякані бліді обличчя дітей* (Г. Косинка); *Тоді вона підвелася й ступила в його бік раз і вдруге й охопила в'юнкими напівголими руками Гатила за шию* (І. Білик); *Тоскно шелестіли високі дерева, торкаючись одне одного напівголими гільками* [гілками] (В. Винни-

ченко); *Небо тремтіло зірками, вже дихало по-зимньому. Від того дихання, здавалось, замерзала напівгола осика* (В. Логвиненко); *Стар поглянув у дзеркальце над вітровим склом .. Рідке, сиве, розкошлане волосся на напівголому черепі, зморшкуватий лоб, блідо-зелене худе обличчя* (О. Бердник); // *у знач. ім.* **напівго́лий,** лого, *ч.;* **напівго́ла,** лої, *ж.* Людина, одягнена наполовину або частково. *Студінь до кості пронизувала напівголих. Вони бачили свою згубу і з німою рішучістю вичікували її* (І. Франко).

НАПІВГОЛО́ДНИЙ, а, е. Майже голодний; який лише частково задовольнив потребу в їжі. *Діти ходили обірвані й напівголодні* (О. Донченко); *Нерідко вони, артисти цирку, були напівголодні і ледве-ледве стягались на пристойний одяг та костюми для виступу* (Д. Ткач); *Напівголодна дивізія все ж таки рухалася до свого місця призначення* (Григорій Тютюнник); *Стогнали чи марили поранені, ревла напівголодна худоба у нашвидкуруч збитих стійлах, чулися короткі, ділові накази старшин* (В. Малик); // Дуже бідний на продукти харчування (про край, місцевість і т. ін.). *Прийдуть майстри-морози, повіють сніги, і принишкне напівголодне село* (М. Стельмах); *Захід поділиться своїм .. багатством .. з напівголодним і скаліченим Сходом* (Ю. Андрухович); // Який характеризується недостатністю необхідних продуктів харчування (про життя, пору, період і т. ін.). *Два роки ми жили в робітфаці напівголодним життям, одержували по фунту хліба на добу* (Т. Масенко); *Панас повертався в місто і там те ж саме — розкішне життя поміщиків і заводчиків, напівголодне існування робітників* (Ю. Мартич); *Може, усе його напівсирітське, напівголодне дитинство наснилося? (Власне, лише у Києві, коли став одержувати підвищену стипендію, він уперше по-справжньому наївся)* (В. Дрозд); *Бог Південного Вітру висушив усі річки та озера країни, попереду напівголодна зима* (І. Білик); *Мої спогади замерехтіли на тлі напівголодного тридцять другого року* (П. Запаренко).

НАПІВГО́ЛОСА, *присл.* Те саме, що **напівго́лосно.** *Починає* [Леся] *співати напівголоса улюблену пісню* (А. Хижняк); *Він .. повів Ївгу до літака. Щось напівголоса сказав льотчику* (Н. Рибак); *Напівголоса полтавці називали Сергія Волконського та інших, що їх більше як сотню чоловік заслано на каторгу та на поселення в Сибір* (І. Пільгук); *П'ять вершників, які супроводжували підводи, про щось напівголоса погомоніли між собою, і один з них, припоручивши коня товаришеві, лінькувато поплентав до дверей* (М. Сиротюк).

НАПІВГОЛОСНИ́Й, а́, е́. 1. Неголосний, притишений; сказаний не на повний голос. *Часом він також сміявся... Але це був напівголосний, трохи замкнений у собі сміх, яким, як кажуть, сміються великі розважні уми* (О. Кобилянська).

2. *лінгв.* З елементами шуму (про звук). *Напівголосна фонема;* // *у знач. ім.* **напівголосни́й,** но́го, *ч.* Голосний з елементами шуму. *Її* [тубільної мови] *характерною особливістю було домінування голосних і напівголосних, а нечисленні приголосні вживалися здебільшого в редукованій формі* (О. Авраменко).

НАПІВГО́ЛОСНО. Присл. до **напівголосни́й** 1. — *Прощай, Трохимчику, моє дитяточко! — гукала напівголосно Горпина* (Л. Яновська); *Дехто з духовенства погоджувався мовчки з "розумними міркуваннями" скептичного падре, але ж більшало й тих, що починали протестувати вже напівголосно* (Н. Королева); *Намагаючись не привертати на себе уваги, козаки розмовляли напівголосно* (П. Панч); *Напівголосно вичитував* [професор] *у пітьму щось довге й жалісливе, від чого Стецькові стислося серце* (Е. Андієвська); *Ольга говорила напівголосно. Рука Романа машинально пестила її волосся* (А. Кокотюха).

НАПІВГО́ЛОСОМ, *присл.* Те саме, що **напівго́лосно.** *Він знову говорив напівголосом і люди в дворі попритихали, немов — перед грозою* (Ю. Бедзик); *Ходили вони з Тіною й на колодки до лісівництва, де дівчата співали сумних пісень і тільки напівголосом* (Ю. Мушкетик); *Доктор Козюра напівголосом, майже шепочучи, натякнув на важливість зборів і що розмови про всілякі забобони тут недоречні* (О. Ульяненко).

НАПІВГОТО́ВИЙ, а, е. Наполовину або не до кінця, частково готовий. *Не слухайте тих, хто каже, що води в напівготовий продукт додавати не можна .. А от дерев'яний черпак у борщі залишати на ніч справді протипоказано* (С. Пиркало); *У разі потрапляння концентрату напівготового або інфузійного розчину на шкіру її слід негайно й ретельно промити водою з милом* (з навч. літ.); *Щоб листковий пиріг був пухким, начинку потрібно викладати на напівготовий пласт тіста* (із журн.).

НАПІВГОТО́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **напівгото́вий.** *Мінрегіон повідомив про напівготовність ЖКГ до опалювального сезону* (з газ.); *Дідові голубці. Відварити до напівготовності головку капусти в підсоленій воді. Розібрати її на листя і кожен загорнути конвертом, обваляти в сухарях і обсмажити на олії* (М. Дочинець); *Короткочасне підварювання, зокрема бланшування, ошпарювання, обварювання, пропарювання, плодів до напівготовності застосовують при консервуванні* (з навч. літ.).

НАПІВГРА́МОТНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **напівписьме́нний;** малограмотний. *По всіх церквах* [у Московії] *не однаково правилась Божа служба, не однаково хрестилися, не одне писалося в церковних книгах, переписаних напівграмотними дячками* (Ю. Мушкетик); *Пелагея Тимофіївна Кусько .. була звичайною поліською селянкою, напівграмотною. Усе життя вона працювала на власному, а після війни .. на колгоспному полі* (В. Лис); — *Ти зберегла листи старого напівграмотного чоловіка? — Ні, мій друже .. Жаль, що я їх не обнародувала багатьом грамотіям свого часу .. У тих листах, окрім науки, було серце* (М. Матіос); // *у знач. ім.* **напівгра́мотний,** ного, *ч.;* **напівгра́мотна,** ної, *ж.* Той (та), хто ледь уміє читати й писати. *Напівграмотних часом важче навчити правильно писати, ніж тих, хто зовсім не знає правопису, адже спершу доводиться виявляти та ліквідовувати помилки в уже засвоєному матеріалі* (з навч. літ.).

2. *перен.* Відсталий у культурному розвитку; малоосвічений, малокультурний. — *Страшна небезпека для надбань техніки літературної форми, небезпека для культурних здобутків від напівграмотних варварів* (В. Еллан-Блакитний); *Мовлення напівграмотних чиновників і можновладців, трансльоване щодня ЗМІ всіх ґатунків, засмічує не лише нашу свідомість і словникові ресурси, але й ноосферу* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВГРА́МОТНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість і стан за знач. **напівгра́мотний.** *На початку XX ст. відсутність широкого кола українських читачів пояснювалася малочисель-*

ністю української інтелігенції, напівграмотністю українського сільського та міського населення (з навч. літ.); *Першочерговим завданням нашого навчального закладу є усунення засвоєних у ранньому дитинстві діалектних рис вимови, котрі нерідко зумовлюють орфографічну напівграмотність учнів* (із журн.).

НАПІВГУ́СЕНИЧНИЙ, а, е. Наполовину гусеничний (у 3 знач.); у якого не на всі колеса накладаються гусениці (про автомобілі, танки, трактори і т. ін.). *Залежно від конструкції двигуна автомобілі підвищеної та високої прохідності поділяються на колісні, напівгусеничні, колісно-гусеничні та амфібії* (з наук.-техн. літ.); *У роки Другої світової війни основним бронетранспортером німецької армії був напівгусеничний автомобіль "Ханомаг", який слугував для транспортування мотопіхоти й важкого озброєння* (з навч. літ.); // При якому частково застосовують гусениці (у 3 знач.). *Для роботи комбайна на твердому ґрунті напівгусеничний хід можна замінити звичайними пневматичними колесами* (з наук. літ.).

НАПІВДА́РМА́, *присл., розм.* За півціни або дуже дешево. *В таких випадках, коли чую за собою якусь провину перед жінкою, то ще із-за порога стараюсь сказати, що купив те й те для дому, що дістав напівдарма* (з переказу).

НАПІВДАРМОВИ́Й, á, é. Майже дармовий (у 1 знач.) або дуже дешевий (у 1 знач.). *У Європі під час Першої світової війни депортованих українців (визнаних владою неблагонадійними) використовували як напівдармову робочу силу* (з наук. літ.).

НАПІВДЕРЖА́ВА, и, *ж.* 1. Форма організації суспільства, що наближається до державної, але не має усіх ознак, властивих державі. *Соціальна практика XX ст. підтвердила можливість переродження пролетарської еліти й напівдержави в еліту й державу тоталітарного типу, формування нової бюрократії, що використовувала державну владу та власність більше для задоволення власних потреб, аніж інтересів народу* (з наук. літ.).

2. Країна або територія з такою формою організації суспільства. *У 2-й половині IV ст., за даними готського історика Йордана, виникає напівдержава, очолена готським "королем" Германаріхом* (з наук. літ.); *Сучасні історики дійшли висновку, що Запорізька Січ була напівгромадою, напівдержавою* (з навч. літ.).

НАПІВДЕТЕКТИ́ВНИЙ, а, е. Який має деякі ознаки детективу. *Твір "Детективи в "Артеку", або команда скарбошукачів" має напівдетективний, авантюрний, дуже динамічний сюжет, сповнений інтриги, й тримає читача в напрузі впродовж усього твору* (із журн.).

НАПІВДИ́КИЙ, а, е. 1. Доволі дикий; з ознаками дикості. *Напівдикі степові коні не одразу скорялися людині* (З. Тулуб); — *Я теж вдома виноградом займаюсь, ну в мене різносортиця, більше напівдикі, не те що ваші "сенсо" та "карабурну"* (О. Гончар); *Нові нафтові свердловини прикрасили в минулому напівдикий пейзаж* (І. Цюпа); *Хутір Ожиновий лежав у вибалку .. Навколо хутірця напівдикий степ* (М. Циба); *Колись татари — напівдикі кочівники-завойовники разом з луком і стрілами приторочували до сідел цілі снопи звіробою і вживали від усіляких хвороб та ран* (Микола Чернявський); *Арекуни .. не схилялися перед можновладними білими володарями. Жили напівдиким, мисливським життям, обробляли свої нужденні поля* (Ю. Бедзик); *Скіфський степ в уяві багатьох істориків .. був територією, де орди напівдиких кочових племен знаходили на якийсь час відпочинок після набігів на сусідні царства* (В. Чемерис); *Це була в'язниця кримінальних злочинців. Петер побачив озвірілі, напівдикі обличчя вбивць, злодіїв, бродяг* (О. Бердник); *Вона так ним знала верховодити, що не було ні одної майже точки між ними, в котрій він не згоджувався б з нею і не піддавався б наслі́по її видумкам або напівдиким химерам* (О. Кобилянська).

2. *перен.* Недостатньо культурний, цивілізований; відсталий (у 4 знач.). *Ремо відчував свою безсилість у цім середовищі напівдикого суспільства, де .. ніхто не вміє одрізнити місяця від сонця* (Олесь Досвітній).

НАПІВДИ́КІСТЬ, кості, *ж.* 1. Властивість і стан за знач. **напівди́кий** 1. *Там, де панували напівдикість і навіть справжня дикість, виросли чудові міста* (з газ.).

2. *перен.* Властивість і стан за знач. **напівди́кий** 2. *Завдяки нерозвинутості й напівдикості населення, шкода, яку завдає населення, може виражатися не тільки в замахах на майно засланця.., а й в особистому нападі на нього* (Є. Гуцало).

НАПІВДИКУ́Н, á, *ч.* Людина, яка своїм розвитком і способом життя наближається до первісної людини, дикуна (у 1 знач.). *Він належав до тих теж ніби демократів, які мріяли про розвиток не демократії, які дбали не про якихсь там селян-напівдикунів, а про розвиток великих національних капіталів* (В. Винниченко); *Вітя Марченко з неї* [книги] *вперше дізнався, що навіть скіфи, яких він вважав напівдикунами, вимощували камінням вулиці своїх селищ* (М. Дашкієв); *Знову й знову я мав нагоду пересвідчитися, що ці напівдикуни зовсім не дбають про своє майбутнє. Думки про добробут, про безпеку родини їх не турбують* (І. Росоховатський); *Хто його знає, які в індіян* [індіанців] *ченці. Щоправда, вони хрещені. Навіть оці напівдикуни з Тальталя* (І. Білик).

НАПІВДИКУ́НСЬКИЙ, а, е. 1. Прикм. до **напівдику́н.** *Відомий англійський фотограф подорожує світом і знімає дикунські й напівдикунські племена, яким удається зберігати традиційний життєвий уклад у сучасному світі* (із журн.); // Власт. напівдикунам. *У центральній Австралії вчені натрапили на плем'я, спосіб життя якого до наших часів залишається напівдикунським* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Який відзначається грубістю, жорстокістю; майже дикунський (у 2 знач.). *Брутальний, напівдикунський, грабіжницький імперіалізм Росії з своїми націями-колоніями поводився найпримітивнішим способом* (В. Винниченко).

НАПІВДИТЯ́ЧИЙ, а, е. Майже дитячий, такий, як у дитини. *Виробляючи ясельне, напівдитяче, дитяче взуття фабрика повинна дотримуватися санітарно-епідеміологічних правил, установлених МОЗ України* (із журн.); *Вона не гордувала увіходити у всі ще напівдитячі інтереси Юзині* (Леся Українка); *Вона білява, середнього зросту, з цікавими і ясними очима, з напівдитячою радісною усмішкою* (М. Стельмах); *Виділялася* [Віола] *в класі і зростом, і яскравою (напівдитячою, напівдорослою) вродою, і модним одягом* (В. Близнець); *Сотні разів перечитуючи ці листи, Віра ніби входила у теплі хвилі, що їх котить час, її охоплювала ніжність до цього круглого напівдитячого почерку* (І. Роздобудько).

НАПІВДОМА́ШНІЙ, я, є. Не повністю або майже домашній (у 1–3 знач.). *Кафе "Гості" — напівдомашній заклад у новому елітному мікрорайоні "Новопечерські Липки", його світлий і просторий інтер'єр простий і ненав'язливий* (з мови реклами); *У Європі більшість лебедів-шипунів приручені або ведуть напівдомашній спосіб життя* (з навч. літ.).

НАПІВДОСТИ́ГЛИЙ, а, е. Не зовсім, частково або майже достиглий; напівстиглий. *Капають від часу до часу напівдостиглі жолуді з дубів* (І. Франко); *Ткачикам краще давати зерна в колоссях, також вони добре їдять зріле й напівдостигле насіння лугових злаків* (з навч. літ.).

НАПІВДРІМА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.* 1. Майже дрімати (у 1 знач.); бути в стані напівдрімоти (у 1 знач.). *Моя мати спала спокійно, пані Міллер сиділа напівдрімаючи непорушно в фотелі коло неї* (Н. Кобринська); *Янек напівдрімав, напівмріяв про своє майбутнє* (З. Тулуб); *Вже напівдрімаючи, Гончаренко склав малюнки, запхав їх у тумбочку і зачинив дверцята на гачок* (А. Кокотюха); *Я .. замовив розмову із селищем у поважної чорноволосої тітоньки, що напівдрімала за високим подряпаним бар'єром* (В. Лис).

2. *перен.* Майже дрімати (у 2, 3 знач.); бути в стані напівдрімоти (у 2 знач.). *Працювали лише ноги, все інше напівдрімало, приспане повністю* [наповненістю] *шлунка* (В. Підмогильний).

НАПІВДРІМО́ТА, и, *ж.* 1. Стан, близький до дрімоти (у 1 знач.). *Галя відчула глибоку втому й розпуку. Вона безсило впала на східці, напнулася запоною і швидко впурнула в напівдрімоту* (М. Івченко); *Він увесь дрижить, голова палає від жару. Якась напівдрімота охоплює його* (В. Козаченко); *Бондар лежав у напівдрімоті* (А. Хорунжий); *Мельник зміг поспати не більше двох годин. Причому поспати — сильно сказано. Ворочався з боку на бік, у напівдрімоті будуючи плани на найближчий час* (А. Кокотюха).

2. *перен.* Стан, близький до дрімоти (у 2 знач.). *Процес розчісування був тривалим.., пальці* [бабці] *.. ледь чутно торкалися шкіри голови, і від цих доторків у голові приємно паморочилося, хотілося пробути подовше у цій напівдрімоті* (Н. Сняданко).

НАПІВДРІМО́ТНИЙ, а, е. Майже дрімотний. *Потяг заколисує, заспокоює.., Максим поринає у важку напівдрімотну прострацію* (С. Процюк); *Карлос Кастанеда увірвався в традиційну течію напівдрімотного духовного пошуку, ніби вогняний болід* (О. Бердник).

НАПІВЖА́РТ, у, *ч.* 1. Щось сказане не зовсім серйозно, з відтінком жарту; майже жарт (у 1 знач.). *За його напівжартами, за веселістю почувалося, що в душі він чимось збентежений, чимось хвилюється* (О. Гончар).

2. *у знач. присл.* **напівжа́ртом.** Те саме, що **напівжартома́.** — *Любов — то поважна річ, хоч би і в жарті, — остерігала Оксана напівповажно, напівжартом* (О. Кобилянська); — *Гаразд, — напівжартом відповів Іван, — продирайтеся крізь стіни. Я почергую біля вашого біоробота* (М. Руденко).

НАПІВЖАРТІВЛИ́ВИЙ, а, е. Недостатньо або майже жартівливий. — *Ви, здається, хочете втекти? — промовив невідомий спокійно, навіть з напівжартівливими нотками в голосі* (О. Донченко); *Він усе ще намагався говорити у напівжартівливому тоні, але відчув, що сталося щось дуже прикре й неприємне* (М. Дашкієв); *У напівжартівливій розмові найлегше виявснити, чого можна сподіватися, в такій розмові, на випадок невдачі, легко відступити, перевести все на жарт* (Ю. Мушкетик); *"Добре втомленому прийти в дім жінки, народженої під сузір'ям Панни", — згадала вона уривок з колись вичитаного напівжартівливого гороскопа* (Н. Околітенко).

НАПІВЖАРТІВЛИ́ВО. Присл. до **напівжартівли́вий.** *Скиба повернув голову до Левченка, примружив око і теж напівжартівливо подивився на того* (А. Головко); *Наталка .. напівжартівливо поскаржилася, що батько тримає її в надто жорстоких шорах* (М. Дашкієв); — *Ой Романе, Романе, що з тебе буде, як ти виростеш? — напівжартівливо говорить вчитель* (М. Стельмах); *Вона й далі вела розмову напівжартівливо, напівіронічно, кидала й йому кінчик тонкої мережаної крайки, але йому не вдавалося вхопити її* (Ю. Мушкетик).

НАПІВЖАРТОМА́, *присл.* Майже жартома; не зовсім серйозно, з відтінком жарту; напівжартівливо. *За столом утворились гуртки й напівжартома, напівсерйозно виривали пляшки з рук* (Ірина Вільде); — *Тепер за діло, Володимире Михайловичу, — напівжартома звелів собі хлопець* (Д. Бедзик); — *Ара вітає тебе, Ягу. — Я не можу відповісти тобі тим же, Арімане, — напівжартома сказав Ягу. — Земля ще не вітає тебе. Зате вітаю я* (О. Бердник); — *Дивіться мені! — Соболь напівжартома помахав кулаком, потиснув кожному руку і спритно .. заскочив у кабіну* (А. Кокотюха).

НАПІВЖЕБРА́К, а́, *ч.* Майже жебрак (у 2 знач.); доволі бідна людина. *Поміщикам потрібен був "наймит з наділом" — напівжебрак, малоземельний селянин, змушений орендувати поміщицьку землю за ціну, яка набагато перевищувала б звичайну орендну вартість* (з навч. літ.).

НАПІВЖЕБРА́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **напівжебра́к.** *На догоду міфологізації "зримих рис" комунізму в напівжебрацькій країні возводилися* [зводилися] *клуби й палаци культури* (П. Загребельний); *Відносний добробут і спокій .. не приносили* [Марині] *задоволення, як і колишнє напівжебрацьке існування у штаті науково-дослідного інституту* (І. Роздобудько).

НАПІВЖЕБРА́ЧКА, и, *ж.* Жін. до **напівжебра́к.** *Занадто рано померла вона — жінка робітника, напівжебрачка, вічна мучениця* (О. Бердник).

НАПІВЖИВИ́Й, а́, е́. 1. Близький до смерті, з ледве помітними ознаками життя; ледь живий (у 1 знач.). *Експедиція не загинула. Напівживих людей відшукав у сипучих пісках літак* (О. Донченко); *Ну, думаю, втопилась, от біда. То добре, що Іван тут нагодився та витяг із води напівживу. Бо там колись мій шурин утопився, то гибле місце, я й не допливу* (Л. Костенко); *Усе, що зміг я запропонувати провідникові, — це обважнілого напівживого сома, який невідомо звідки взявся у мене в торбі* (Ю. Андрухович); *Я була вдячна дівчатам, що напівживу принесли сюди і вблагали лікарів прийняти* (М. Андрусяк); * Образно. — *Хіба може бути вибір у інженера, що працює в напівживому проектному інституті?* (І. Роздобудько); // *у знач. ім.* **напівживи́й,** во́го, *ч.;* **напівжива́,** во́ї, *ж.* Той (та), хто вмирає, має ледь помітні ознаки життя. *Ту ніч були ми серед мертвих, а цю ніч будем між напівживих* (Л. Костенко).

2. *перен., розм.* Який утратив сили, дуже ослаб від яких-небудь переживань, випробувань і т. ін.; ледь живий (у 2 знач.). *Олена, яка чекала Ольгу напівжива, побачивши її "цілою",*

зайшлась нервовим риданням (Ірина Вільде); *А все ж я є. Хоч і напівживий.., так і живу — зі світом у комплоті, довкола мене — обрій гробовий. А я живу* (В. Стус); *Дядько підхопив зброю, на другу руку — Півника, що був напівживий від хвилювання, і побіг з галявини* (Ю. Логвин); *Вранці Жоржетта знайшла Віорелію Віорелівну за шафою напівживою від страху* (Г. Тарасюк).

НАПІВЖИ́РНИЙ, а, е. 1. З невеликою кількістю жиру *(див.* **жир**[1]); злегка жирний (у 1 знач.). *Напівжирний сир (показник жирності 9 %) не менш поживний, ніж жирний, його часто використовують як начинку для вареників і запіканок* (із журн.).

2. Не зовсім жирний (у 4 знач.). *Позначають вектори напівжирними літерами або світлими літерами зі стрілками над ними* (з навч. літ.).

△ **Напівжи́рний шрифт** *див.* **шрифт.**

НАПІВЖОРСТКИ́Й, á, é. 1. Недостатньо або майже жорсткий (у 1 знач.). *Трест "Дирижаблебуд" у свій час успішно почав працювати, будувати м'які та напівжорсткі дирижаблі різних типів* (з наук.-попул. літ.); *Залежно від здатності зберігати свою форму торговельна тара поділяється на тверду (жорстку), напівтверду (напівжорстку) і м'яку* (із журн.).

2. *перен.* Недостатньо або майже жорсткий (у 2, 3 знач.). *Система напівжорстких списків передбачає можливість голосування як за списком загалом, так і викреслення або вписання прізвища одного або декількох кандидатів* (з навч. літ.).

3. *спец.* Недостатньо або майже жорсткий (у 4 знач.). *Напівжорсткі муфти, що застосовують у турбозубчатих агрегатах для з'єднання роторів турбін із шестернями редукторів, поділяють на два види: зубчасті й кулачкові* (з наук.-техн. літ.).

НАПІВЗАБОРО́НЕНИЙ, а, е. Не остаточно, частково або майже заборонений. *Фільм* ["Іван"] *був підкорочений, вважався напівзабороненим, я був зачислений до табору .. сумнівних попутників, яких можна лише терпіти* (О. Довженко); *Підлітки пили вино, обнімалися, танцювали, слухали напівзаборонену тоді музику* (В. Лис).

НАПІВЗАБУ́ТИЙ, а, е. Не остаточно, частково або майже забутий (у 2, 3 знач.). *Напівзабуту рідну розмову Хоч би з минулого вітер приніс* (А. Малишко); *Могли .. чернігівці похвалитися .. пам'ятками напівзабутої давнини* (О. Левада); *Юнак пригадав напівзабутий вірш, що якраз пасував до цього моменту* (О. Бердник); *Ми з сином .. знехтували великими благами цивілізації, щоб почути пригнічений пульс древніх, напівзабутих народів* (Ю. Бедзик); *Куль-Обу оточували напівзабуті прадавні легенди. Казали, що буцімто курган заклятий* (В. Чемерис); *Берлінське життя, навчання, Гретхен тепер здаються далекими, напівзабутими і нереальними* (Д. Білий); // *у знач. ім.* **напівзабу́те,** того, *с.* Те, про що майже забули. *Косили косами, як у давнину, дзвін мантачок, перегук голосів вертали в давнє, напівзабуте* (Ю. Мушкетик); *Цвітуть бузки, садок біліє І тихо ронить пелюстки, Напівзабуте знову мріє, Як помах милої руки* (М. Рильський).

НАПІВЗАБУТТЯ́, я́, *с.* Майже забуття (у 3, 4 знач.). *З напівзабуття її вивели стривожені голоси пасажирів* (Ю. Збанацький); *Радник застав Горевія в тяжкому напівзабутті* (О. Бердник); *Цілу вічність просиділа в лікарському передпокої у напівзабутті. Нарешті лікар виносить на руках зі свого кабінету мою дитинку* (М. Андрусяк); *Іноді він* [хлопчик] *легенько ворушив пальцями, але більше був у на́півзабутті* (О. Копиленко); *Він лежав у напівзабутті, не маючи сили розкрити очі, прислухатися, думати* (М. Дашкієв).

НАПІВЗАКРИВА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПІВЗАКРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док.* 1. *кого, що.* Наполовину або не повністю, частково закривати (у 1, 2 знач.). *Стали. Виступ скелі напівзакрив постаті обох. Але слова їх чути* (Н. Королева).

2. *що.* Наполовину або не повністю, частково закривати (у 3 знач.). *Важкі, набряклі з утоми повіки напівзакривали очі* (Н. Тихий); *Закинувши голову назад, вона стояла якийсь час нерухомо, немов про себе перевіряючи те, що збиралася співати. Повіки напівзакрили її очі* (В. Винниченко).

3. *що, розм.* Наполовину або не повністю, частково закривати (у 4 знач.). *Напівзакрити вікно.*

4. *що, перен.* Наполовину або не повністю, частково закривати (у 6 знач.). *На подвір'ї, напівзакриваючи прохід до саду, стояла величезна металева бочка, по вінця наповнена дощовою водою* (із журн.).

НАПІВЗАКРИ́ТИ *див.* **напівзакрива́ти.**

НАПІВЗАКРИ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напівзакри́ти.** *Вздовж правої стіни, напівзакритої, як і дві інші, полицями для бархану, поставлена довга лава, — там ткачі розкладають роботу* (Леся Українка); *На високих вікнах, напівзакритих товстими шторами, мороз малював складні візерунки* (В. Собко); *Я бачу скляний уже погляд напівзакритих очей* (М. Коцюбинський); *Звичайно на полі споруджують систему валів-терас, які повинні мати напівзакритий вихід (водозлив) на залужені водотоки для скидання екстремального стоку* (з навч. літ.); * Образно. *Понад усім тим пеклом* [битвою], *напівзакритим заслоною ночі, виривається вгору радісний оклик тухольців* (І. Франко).

2. *у знач. прикм.* Наполовину або не повністю, частково закритий (у 3 знач.). *До напівзакритих належать різного типу навіси. За конструкцією вони можуть бути або зовсім без стін, або мати одну, дві, три стіни* (з навч. літ.).

3. *у знач. прикм., перен.* Наполовину або не повністю, частково закритий (у 4 знач.). *Читав* [Йостек] *на одному напівзакритому форумі в Інтернеті, буцім жила собі одна дівчина* (Любко Дереш).

НАПІВЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е. Наполовину або не повністю, частково залежний. *Скіфо-кизил-кобинське населення, яке увійшло до складу перших сільських поселень, очевидно, було напівзалежним як від Феодосійського полісу, так і скіфів* (з наук. літ.); *Київська Русь розпалася на безліч незалежних і напівзалежних країн, які об'єднувалися договірними васальними зв'язками з певною ієрархією* (з навч. літ.).

НАПІВЗАМЕ́РЗЛИЙ, а, е. Не остаточно, не зовсім або майже замерзлий. *Поглядаючи в напівзамерзлі віконечка автомобіля, Степан Петрович раптом побачив у лісі, не дуже далеко від дороги, якісь чудні істоти* (В. Винниченко); *Я, глянувши в напівзамерзле скло, грізне й барвисте вгледіла видіння, переблиски вогнів у чорноті внизу* (М. Бажан); *Ян Собеський .. стояв біля вікна і крізь напівзамерзлі шибки дивився на засніжену Варшаву* (В. Малик); *Він* [літак] *так і шубовсне у напівзамерзлий океан, ефектно протаранивши носом нетривке заборало свіжої півтораметрової криги* (Ю. Андрухович); *В маленькім садочку — шестеро диких*

гусей. Від холоду і холоднечі вони вибилися.з сил і, напівзамерзлі, попадали з неба в мокрий сніг (О. Довженко); *Голодна, напівзамерзла, покалічена я торжествувала маленьку власну перемогу. Витримала, не зламалася, нічого не сказала на тортурах* (М. Андрусяк).

НАПІВЗА́МКНЕНИЙ, НАПІВЗА́МКНУТИЙ, а, е. 1. Не повністю, частково замкнений, замкнутий (у 1–3 знач.). *Вона надто занепокоєна .. Приглядається напівзамкненими очима цвітам і їх листю; силується підхопити, як ростуть. То знов думає над Бог зна чим...* (О. Кобилянська); *Для побудови гістограми весь діапазон отриманих значень розбивають на малі інтервали (вісь ординат — це вісь імовірностей попадання випадкової величини в даний інтервал, а вісь абсцис — результатів спостережень, котрі розбиті на напівзамкнені інтервали)* (з наук. літ.); *Азовське море, за міжнародною оцінкою, належить до типу замкненого або напівзамкненого моря* (з навч. літ.); *Житловий комплекс складається з шести секцій, що формують напівзамкнутий простір внутрішнього двору* (із журн.).

2. *перен.* Не повністю, частково замкнений, замкнутий (у 4, 5 знач.). *Напівзамкнена система спілкування підлітків передбачає взаємодію з представниками інших груп лише після отримання членом напівзакритої групи схвалення від свого лідера* (із журн.).

НАПІВЗА́МКНУТИЙ *див.* **напівза́мкнений.**

НАПІВЗАНУ́РЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напівзану́рити.** *Для утримання напівзанурених бурових платформ використовують восьмиточкову якірну систему, яка забезпечує обмеження переміщення устаткування* (з наук.-техн. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який напівзанурився (у 1 знач.). *Підводний човен ішов напівзанурений* (М. Трублаїні); *Тепер шлюпка йшла попід поручнями напівзануреного лівого борту* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна); *Напівзанурені рослини іноді ще називають маргіналами. Вони ростуть біля берега водойми, їхні коріння закріплюються в ґрунті, а стебла стирчать із води* (з навч. літ.).

3. *у знач. прикм., перен.* Який напівзанурився (у 2 знач.). *Людина, напівзанурена у свої думки, хоч і здатна спостерігати за тим, що відбувається навколо, однак не спроможна відтворити дрібні деталі конкретної ситуації* (із журн.).

НАПІВЗАНУ́РЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напівзану́рити** і **напівзану́ритися** 1. *Найкращий спосіб встановлення зливного гідравлічного фільтра — напівзанурення: він забезпечує компактне розміщення пристрою, а також легкий доступ до його елементів* (з наук.-техн. літ.); *Під час напівзанурення бегемот завжди розміщується так, щоб невеликі вуха, очі та ніздрі залишалися над поверхнею водоймища* (з навч. літ.).

НАПІВЗАНУ́РИТИ *див.* **напівзану́рювати.**

НАПІВЗАНУ́РИТИСЯ *див.* **напівзану́рюватися.**

НАПІВЗАНУ́РЮВАТИ, юю, юєш, *рідко* **НАПІВЗАНУРЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **НАПІВЗАНУ́РИТИ,** рю, риш, *док., кого, що.* Не повністю, частково занурювати. *Під час купання немовляти рекомендовано лише напівзанурити його у ванну, притримуючи голівку рукою, щоб уникнути потрапляння води у вушка та носик* (із журн.).

НАПІВЗАНУ́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *рідко* **НАПІВЗАНУРЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.,* **НАПІВЗАНУ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* 1. Не повністю, частково занурюватися (у 1 знач.). *Туристи із захопленням спостерігали за жайворонками, які, кружляючи над полем, раз у раз напівзанурювалися в золото достиглого колосся* (з газ.); *Мандрівники, котрі вчепилися за сітку, були надто важкі для кулі, тому незабаром вони напівзанурились у море і по них люто били розбурхані хвилі* (В. Омельченко, пер. з тв. Ж. Верна).

2. *перен.* Не повністю, частково занурюватися (у 2 знач.). *Напівзануряючись у сон, хлопець усе ще розрізняв з-поміж шуму зливи за вікном голоси батьків, які в сусідній кімнаті тихенько радилися між собою, як допомогти синові* (із журн.).

3. *тільки недок.* Пас. до **напівзану́рювати.** *Водяна баня становить собою посудину з речовиною (наприклад, колба, пробірка або інше тіло), що напівзанурюється в більшу ємність з водою та нагрівається до відповідної температури* (з навч. літ.).

НАПІВЗАНУРЯ́ТИ *див.* **напівзану́рювати.**

НАПІВЗАНУРЯ́ТИСЯ *див.* **напівзану́рюватися.**

НАПІВЗАПЛЮ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напівзаплю́щити.** *На веранді лежить Кость. Очі напівзаплющені* (С. Васильченко); *Тьмяний погляд напівзаплющених очей* [старого] *був холодним і байдужим* (М. Дашкієв); *Із води, випереджаючи ятір, з'явилося спокійне, з напівзаплющеними очима обличчя Тимофія* (М. Стельмах); *Річка рожевіла під промінням вечірнього сонця, веслярі механічно, тупо, з якимись сонними, напівзаплющеними очима, гнали вперед пірогу* (Ю. Бедзик).

НАПІВЗАПЛЮ́ЩИТИ *див.* **напівзаплю́щувати.**

НАПІВЗАПЛЮ́ЩИТИСЯ *див.* **напівзаплю́щуватися.**

НАПІВЗАПЛЮ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПІВЗАПЛЮ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док., що.* Наполовину або не повністю, частково заплющувати (про очі, повіки). *Проголошуючи з кафедри пишні й громіздкі гекзаметри, .. очі напівзаплющував* [Парфеній Іванович] (О. Полторацький); *Під час другої фази токування глухар стоїть, відкривши дзьоб, напівзаплющує очі, а кінці нижньої щелепи притискує до барабанних перетинок, тому на декілька секунд він справді "глухне"* (з навч. літ.); *Мовчки сиділа* [Ганна], *не доторкуючись до їжі, підперши голову долонею, напівзаплющивши очі* (Ю. Шовкопляс); *Закатова, відкинувшись на спинку сидіння, сиділа, напівзаплющивши повіки, і неуважно крутила в руках зібганий у кульку папірець* (М. Дашкієв); *Семен сидів у незручній позі, зігнувшись, поклавши підборіддя на коліна і напівзаплющивши очі* (І. Росоховатський).

НАПІВЗАПЛЮ́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАПІВЗАПЛЮ́ЩИТИСЯ,** щиться, *док.* Наполовину або не повністю, частково заплющуватися (про очі). *Очі собак напівзаплющилися, пащеки щасливо вишкірилися* (Ю. Покальчук, пер. з тв. Е. Берроуза).

НАПІВЗАРО́СЛИЙ, а, е. Трохи, частково або майже зарослий. *На узгір'ї Гострого бугра, серед високого бур'яну, можна було помітити напівзарослий отвір темного підземного ходу* (В. Владко); *Стежечка якась.., уже напівзаросла травою-муравою, поперед них зміїлася між трав високих* (В. Чемерис); *Коли спинилися на дорозі, теж вже напівзарослій, Яків попросив Ростислава вийти, а потім пождати його коло чагарника* (В. Лис); *Напівзаросле волоссям чоло.*

НАПІВЗАСИ́ПАНИЙ, а, е. Наполовину або не повністю, частково засипаний. *Скривлений, цегляний мур давнього часу, з затилля, зостався: весь на валу, біля канави, напівзасипаної і закритої мертвими бур'янами* (В. Барка); *Внутрішній вхід.., що вів із сіней першого поверху, .. напівзасипаний уламками розтрощеної стелі* (Є. Доломан); *Блискучі скалки .. тьмяно вилискували у світлі прожектора .. Здавалося, це були пластинки світлого металу, напівзасипані сірим порохом* (В. Владко); *Низенькі, напівзасипані снігом хатки стояли віддалік одна від одної* (М. Олійник); *Від води вела лише одна стрічка напівзасипаних слідів* (І. Білик); *На краю саду чатувала на мене стара напівзасипана криниця* (В. Лис); // **напівзаси́пано,** *безос. пред. Нижній поверх напівзасипано землею. Про те, що відбувалось тут під час війни, не знайшов ніяких матеріалів* (із журн.).

НАПІВЗАСО́ХЛИЙ, а, е. 1. Не повністю, частково або майже засохлий. *В руці* [у хлопчака] *на шнурочку виблискують під сонцем три напівзасохлі підлящики* (О. Довженко); *До напівзасохлих водопоїв у глибоких долинах ми боялися спуститись, бо там зібралося багато великого і небезпечного звіра* (Ю. Логвин); *Яка там їжа в школі: кваша і шматок напівзасохлого хліба* (Валерій Шевчук); *Далі відкриється панорама села, ніби виліпленого з пап'є-маше: білі хати, білі квіти на деревах, тьмяно жовта смужка напівзасохлої річки* (І. Роздобудько); *Злива на напівзасохлій березі без угаву скреготала .. жовта пишна птиця* (В. Бабляк).

2. *перен.* Який майже утратив свіжість, красу, здоров'я. *На одних городянах були білосніжні запинала, на других лише зотліле смердюче шмаття. Алі побачив і могутніх оголених стражників, і напівзасохлі людські живі кістяки* (Ю. Логвин).

НАПІВЗА́СПАНИЙ, а, е. Трохи заспаний. *Біля дитячого садочка нас зустріли напівзаспаний трирічний Юрко та його бабуся, які поверталися додому* (із журн.).

НАПІВЗАСУ́ШЛИВИЙ, а, е. Недостатньо або майже засушливий. *Ананас вирощують на Гавайських островах, у напівзасушливих районах Південної Америки* (з наук.-попул. літ.); *Країни з засушливими та напівзасушливими зонами, прибережними й гірськими районами є найбільш уразливими в екологічному плані* (з навч. літ.).

НАПІВЗАТЕ́МНЕНИЙ, а, е. 1. Наполовину або не повністю, частково затемнений (у 1 знач.). *Федя виходить на сцену. Море людей в напівзатемненій залі* (Д. Ткач); *Віра увійшла у напівзатемнену затишну кімнату* (І. Роздобудько); // **напівзате́мнено,** *безос. пред. Для посилення контрасту перед нанесенням одноколірного зображення скляну поверхню напівзатемнено* (із журн.).

2. *перен.* Наполовину або не повністю, частково затемнений (у 2 знач.). *Початковий смисл назви міста Ашгабат напівзатемнений. Однак туркменською вона означає "місце, гідне любові"* (з наук. літ.).

НАПІВЗАТО́ПЛЕНИЙ, а, е. Не повністю, частково або майже затоплений (*див.* **зато́плений**[2]). *Я плив повз низькі, напівзатоплені береги* (І. Росоховатський); *Військова шлюпка знайшла серед бухти напівзатоплений каюк* (М. Трублаїні); *Він устиг побувати в кількох напівзатоплених приміщеннях і каютах катера* (Іван Ле); *Біля берега з води виглядає напівзатоплений човен, а поряд з ним сторчма стирчить загнане держалном у мул міцне довге весло* (В. Малик); * Образно. *Хати .. скидалися на незвичайну флотилію білих кораблів, що пливла .. серед якихось дивовижних кущів, рясно всіяних жовтими, білими, червоними плодами (так незвично виглядали крони дерев напівзатоплених садків)* (В. Нестайко); // **напівзато́плено,** *безос. пред. Унаслідок сильних зливових дощів напівзатоплено приватний сектор м. Чернівці та повністю затоплено сільськогосподарські посіви* (з газ.).

НАПІВЗАТУ́ЛЕНИЙ, а, е. Наполовину або не повністю, частково затулений. *Вії* [Асоль] *спали на щоці, в тіні опуклої ніжної скроні, напівзатуленої темним пасмом* (Л. Кононович, пер. з тв. О. Гріна); *Олена не могла добре бачити його обличчя, бо єдине віконце було напівзатулене* (Ірина Вільде); *Маріка .. оглянула .. просторе приміщення, залите розсіяним денним світлом, що проникало крізь напівзатулені шторами середньовічні стрілчасті вікна* (О. Авраменко); *Скульптор перевершив самого себе: згасаючі напівзаплющені очі* [воскової фігури] *були повні небесної благодаті. Вуса, що ледве пробивалися, обрамляли напівзатулені чарівні губи* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); // **напівзату́лено,** *безос. пред. Обидва вікна було напівзатулено шторами* (із журн.).

НАПІВЗАХИСНИ́К, á, *ч., спорт., рідко.* Те саме, що **півзахисни́к.** [Б о б о ч к а:] *От напівзахисник із "Торпедо" — це цілком сучасно* (В. Собко); — *Удар! Воротар Сніжко відбиває м'яч, м'яч іде праворуч, його бере напівзахисник Степан Рогов, та Несмєянов атакує знову... Ось він ближче... ближче. Удар!..* (М. Дашкієв); — *Небезпечна ситуація на штрафному майданчику, напівзахисник .. намагається зіграти проти правил* (Любко Дереш).

НАПІВЗА́ХИСТ, у, *ч., спорт., рідко.* Те саме, що **півза́хист.** *Під час другої передачі гравці нападу і напівзахисту активно йдуть уперед, сковуючи дії суперника* (з газ.).

НАПІВЗА́ХІД, ходу, *ч.* Малодійовий захід, який лише частково або тимчасово забезпечує вихід із скрутного становища; паліатив (у 2 знач.). *Хоча українізація і вдовольнялася статусом офіційної лінії, її перебіг не був зовсім гладким. Центральне партійне керівництво намагалося надати їй характеру напівзаходу* (з наук. літ.).

НАПІВЗАЧИ́НЕНИЙ, а, е. Трохи, не повністю або майже зачинений. *Арлен уже на ходу заскочив у напівзачинені двері, в салоні зняв капелюха і струсив з нього дощові краплі* (О. Тесленко); *Вона.., скориставшися з промінчика світла, що вирвався з напівзачинених дверей булочної, раптом зупинилася, щоб пильно розглядіти* [Гренгуара] (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); // **напівзачи́нено,** *безос. пред. Двері до зали було напівзачинено, тож мелодійні звуки сонати Бетховена заповнювали тишу безлюдних коридорів* (із журн.).

НАПІВЗВІ́Р, а, *ч.* 1. Істота, яка має ознаки тварини й людини; майже звір (*див.* **звір**[1] 1). *Недосліджені материки були безконечні, населені фантастичними чудовиськами, амазонками та кентаврами, напівзвірами, напівлюдьми — такими їх бачила еллінська уява з свого п'ятачка* (О. Гончар); *Скажи, .. Що напівянгол, напівзвір? Де ж у моїм єстві моє, Що само з себе постає, Що незалежне від Твоїх жадань — невже це тільки гріх?* (Д. Павличко); *У повісті "Страшна помста" Микола Гоголь зображує ворога напівзвіром, аби подати образ зрадника в найгіршій інтерпретації* (з наук. літ.).

2. *перен., розм.* Про щось достатньо потужне, сильне; майже звір (*див.* **звір**[1] 3). *Про надпотужне авто звичайно*

кажуть "звір", однак запропоновану нам модель автівки можна назвати лише напівзвіром, адже вона не спроможна розвивати надпотужні швидкості (із журн.).

НАПІВЗВІРЯ́ЧИЙ, а, е. 1. Прикм. до **напівзвір** 1. *Мартин спав на ліжкові поруч. Він дихав важко, і з його вуст виривалося якесь напівзвіряче бурмотіння* (М. Йогансен); *Божества, що спочатку мали напівзвірячі прикмети, приймають постаті людей, і то людей вищого стану — царів, володарів, що орудують людською долею* (І. Крип'якевич).

2. *перен.* Майже тваринний (у 2 знач.); частково власт. тварині, звірові. *Якесь отупіння огорнуло мене і заморозило все, що було в мені людського, крім сього одного напівзвірячого почуття болю і тривоги* (І. Франко).

НАПІВЗГА́СЛИЙ, а, е. Не остаточно або майже згаслий. *Вона справді стояла серед високої густої трави біля напівзгаслого вогнища* (В. Владко); *Земля, здавалось, узялась величезними пухирями. Це були напівзгаслі кратери, посмуговані численними розколинами, крізь які гази виходили назовні* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Жульєн переконався, що ніщо не порушує глибокої тиші цієї кімнати. Справді, ніякого нічника, хоч би напівзгаслого, не було на каміні* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля); *З напівзгаслого ока у баби стікала сльоза* (М. Коцюбинський); *За її сумовитонепроникним обличчям завжди відчувалися напівзгаслі зблиски якогось божевілля молодої, невистудженої крові* (М. Малиновська); *Напівзгаслу вояцьку славу своїх друзів дідусь намагався відновити, розповідаючи про їхні подвиги в невеличких оповіданнях* (з газ.).

НАПІВЗГИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПІВЗІГНУ́ТИ,** зігну́, зі́гне́ш, *док.* Наполовину або не повністю, частково згинати (у 1, 2 знач.). *Злива все не вщухала: краплі води спадали з неба стіною, напівзгинаючи гілки дерев* (із журн.); *Під час руху з місця за підготовчою командою корпус трохи подати вперед, руки напівзігнути, лікті трохи відвести назад* (з навч. літ.).

НАПІВЗГИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАПІВЗІГНУ́ТИСЯ,** зігну́ся, зі́гне́шся, *док.* Наполовину або не повністю, не до кінця згинатися (у 1, 2 знач.). *Вітер гойдав колос, що напівзгинався під важкістю дозрілого зерна* (із журн.); *Гітлерівці кинулися на наш узгірок широким ланцюгом. Бігли, напівзігнувшись, лавіруючи між дерев та кущів* (Є. Доломан).

НАПІВЗГНИ́ЛИЙ, НАПІВЗОГНИ́ЛИЙ, а, е. Наполовину або не повністю, частково згнилий. *Омелько перший схопив цебро і кинувся до невеличкого затону між камінням, де було повно напівзогнилих коричневих водоростей* (О. Донченко); *Падає лист на чорну, напівзгнилу стерню, на розверзений, перепрілий полукіпок, на розпухлі снопи* (М. Стельмах); *Ліворуч дорога по краю круто уривалась, іноді траплялися напівзгнилі дерев'яні стовпчики, що лишилися від колишньої огорожі* (І. Росоховатський); *Всі вони, жителі вулиці, були зігнані у спільну кошару, котра була збита з напівзгнилих дощок* (Валерій Шевчук); *Доріжка, що вела до хвіртки, була всіяна напівзогнилими сливками, що попадали за ніч з дерева* (Ю. Винничук).

НАПІВЗДИЧАВІ́ЛИЙ, а, е. 1. Не остаточно, частково або майже здичавілий (у 1, 2 знач.). *За походженням усіх безпритульних псів поділяють на групи: умовно-наглядові, напівздичавілі, здичавілі тощо* (з навч. літ.); *На жаль, нині від колись величного парку лишився напівздичавілий лісовий масив* (із журн.); *Напівздичавілий від холоду й голоду натовп мало не перекинув обладнання соціального патруля, який привіз гарячу їжу для бездомних* (з газ.).

2. *перен.* Не остаточно, частково або майже здичавілий (у 3 знач.). *Далеко в горах туристи натрапили на колибу. У ній жив напівздичавілий старий чоловік, якого ніхто не розумів, адже той від самотності майже розучився говорити* (з газ.).

НАПІВЗЕМЛЯНИ́Й, а́, е́. Нижня частина якого заглиблена в землю, а верхня — міститься над землею. *З появою кочових пасік виникла потреба в омшаниках: ця переважно напівземляна господарська споруда забезпечувала надійну перезимівлю бджіл* (з наук. літ.).

НАПІВЗЕМЛЯ́НКА, и, *ж.* Будівля, нижня частина якої заглиблена в землю, а верхня міститься над землею. *Аж коли добре почало смеркати, Захар прибув до крайніх хат-напівземлянок якогось населеного пункту* (Іван Ле); *Були й теплі печі в напівземлянках для батраків та чабанів* (О. Гончар); *Жили вони* [іудеї] *тут здавна, ще з десятого сторіччя, у невеликих дерев'яних та мазаних хатинах, нерідко в напівземлянках* (В. Малик); *Уже й п'ять років минуло по війні, потім сім, а тітка Одарка все ще залишалася на Буртах у своїй напівземлянці* (В. Чемерис).

НАПІВЗЕМЛЯ́НКОВИЙ, а, е. Прикм. до **напівземля́нка.** *У районі могильника, що прилягає до міста Ольвії із заходу, були відкриті землянкові і напівземлянкові однокамерні житла з предметами побуту VI–V ст. до н. е.* (з наук. літ.); *Ще недавно науковці вважали, що русини віддавна жили у напівземлянкових помешканнях. Правда, писемні джерела подавали відомості про дерев'яне житлове будівництво* (з наук.-попул. літ.); *Зрубна забудова кінця IX–XII ст. (на території Подолу) спростувала теорію напівземлянкової масової архітектури стародавнього Києва* (з навч. літ.).

НАПІВЗІГНУ́ТИ *див.* **напівзгина́ти.**

НАПІВЗІ́ГНУ́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напівзігну́ти.** *Старий легким, швидким рухом провів пучками напівзігнутих пальців знизу карти і сказав: — Бубнова дама* (М. Дашкієв); *Вгорі розпрямлялася* [хвиля] *в напівзігнуту велетенську долоню. Гребінь її розсипався й падав на основу хвилі, приминаючи океан* (В. Багірова); *Едикова напівзігнута в лікті рука випирала крізь приспущене вікно "Москвича"* (Є. Пашковський); *Мої руки знов обхопили праву ногу і потягли її вгору, лікоть уперся в напівзігнуту опорну ліву* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *у знач. прикм.* Який напівзігнувся. *Ще раз труснув* [Марко] *мішком і подибав (був від постійного копання напівзігнутий) у відчинені двері церковки* (Валерій Шевчук); *Напівзігнутий чоловік обережно зачовгав до матросів* (Ю. Покальчук, пер. з тв. Е. Берроуза); *Щось привабливе й красиве було в напівзігнутій дужій постаті косаря* (М. Стельмах); // Такий, як у людини, що напівзігнулася (про вигляд, позу і т. ін.). *Хитнувся весь зал, одні вставали й зразу ж сідали, інші заклякали в напівзігнутих позах, а блазень стояв у ложі й вичікував, поки йому буде віддана належна честь* (Р. Іваничук); *Типи з недвозначно напівзігнутою зовнішністю таємних поліційних інформаторів подають мені записки від знайомих* (Ю. Андрухович).

НАПІВЗІГНУ́ТИСЯ *див.* **напівзгина́тися.**

НАПІВЗІТЕ́РТИЙ *див.* **напівсте́ртий.**

НАПІВЗЛИДА́Р, я́, *ч.* Майже злидар; дуже бідна людина. *Люди, що тут живуть, підуть за Пілсудським в огонь і воду. Він їх ощасливив. Ким вони були раніше? Безперечно, злидарями чи напівзлидарями, інакше не подалися б на схід* (Р. Андріяшик).

НАПІВЗЛИДЕ́ННИЙ, а, е. Майже злиденний (у 1 знач.). *Головний персонаж роману Ф. Достоєвського "Злочин і кара" — напівзлиденний студент, що живе в малюсінькій комірці, схожій на труну* (з навч. літ.); *У 1872 році Іван Манжура скитався по селах і містечках Харківської і Катеринославської губерній, вів напівзлиденний спосіб життя* (з наук. літ.).

НАПІВЗОГНИ́ЛИЙ *див.* **напівзгни́лий.**

НАПІВЗОМЛІ́ЛИЙ, а, е. Майже зомлілий. *Пані Олімпія .. вискочила на чисте поле, вся тремтячи і важко дишучи, так само як тоді, коли ніччю, напівзомліла, вирвалася з пожару* (І. Франко); *Соломія стояла на колінах напівзомліла, притулившись лобом до стовпця* (В. Лис); *Мері Грант, напівзомліла з хвилювання й щастя, схилилась на Геленине плече* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

НАПІВЗОТЛІ́ЛИЙ, а, е. Не остаточно або майже зотлілий. *Купки босих дітей порпались в теплій землі, знаходячи всякі уламки та дрібні речі, напівзотлілі* (М. Коцюбинський); *Один з них* [солдатів] *досить безцеремонно схопив Антоні за рукав, відштовхуючи вбік. Благенька, напівзотліла сорочка вмить розірвалась* (В. Малик); *Обережно далі розгортав* [чорноризець] *пожовклий і ледь вже чи не напівзотлілий сувій* (В. Чемерис); *Оберемок напівзотлілої рисової соломи лежав у кутку, під вкритою цвіллю стіною* (П. Загребельний); *Від несподіванки я впустив на землю напівзотлілу сигарету, проте не став піднімати її, а розчавив каблуком* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Іноді нам траплялися залишки покинутого і потрощеного військового знаряддя — .. уламки гвинтівок і порожні набої — напівзотлілі згадки про "соціалістичну інтервенцію"* (Д. Білий).

НАПІВЗРІ́ЛИЙ, а, е. 1. Не повністю, частково зрілий (у 1, 2 знач.). *Для споживання використовують ягоди різного ступеня зрілості. Зелені та напівзрілі — у консервній промисловості, зрілі споживають свіжими, переробляють на повидло, джеми, мармелади* (із журн.); *Традиційним способом зберігання напівзрілого та зрілого сиру від утрат (пліснявіння й усихання) є парафінування* (з навч. літ.).

2. *перен.* Недостатньо зрілий (у 3 знач.). *Твори напівзрілого майстра слова здатні зацікавити, однак завжди потребують доопрацювання* (із журн.).

НАПІВЗРУЙНО́ВАНИЙ, а, е. Не остаточно, частково або майже зруйнований. *Йшли понад шляхом два ряди .. лише сміттям і гноєм завалених садиб, зовсім зруйнованих або напівзруйнованих, і не тільки війною, але ще й довоєнним "щасливим життям"* (І. Багряний); *Що ж до Київської Русі, то її, ослаблу і вже напівзруйновану княжими міжусобицями, прикінчили нові завойовники* (В. Чемерис); *Хата мала вигляд смутний і непривітний. Особливо цей настрій дуже підкреслювало на хаті чорногузяче гніздо. Воно було напівзруйноване* (Т. Осьмачка); *Хата була стара, напівзруйнована* (С. Васильченко); *Вони плавали вузенькими каналами, над якими стояли напівзруйновані від постійної вологи колишні палаци* (О. Іваненко).

НАПІВІМЛА́, и́, *ж.* Негуста імла; півімла. *Підбившись трохи, місяць ясніє, світло його лягає на протилежний схил яру, минаючи дно в прозорій напівімлі* (Ю. Яновський); *Від обрію до обрію небо зараз помітно притемнене, неяскраве, пливе в напівімлі* (О. Гончар); *Я гарячково взявся накидати ескіз. Змістив тінь на нижню частину обличчя .. Змінив пропорції — і величезний лоб виплив з напівімли, мов білий корабель* (І. Росоховатський).

НАПІВІНТЕЛІГЕ́НТ, а, *ч.* Той, хто наділений не всіма рисами, ознаками інтелігента (у 1 знач.). *За тих часів становище українського інтелігента й напівінтелігента було таке нуждене і таке безпорадне, що йому справді лишалось тільки писати вірші й оповідання* (Б. Антоненко-Давидович); *Селянин усвідомлює боротьбу за .. 1–5–10 десятин, але він не розуміє ідеї володіння сотнями тисяч квадратних кілометрів.., цього не розуміє й напівінтелігент, а часто не розуміє й інтелігент, який не спеціалізований в суспільних проблемах* (О. Шугай).

НАПІВІНТЕЛІГЕ́НТНИЙ, а, е. Прикм. до **напівінтеліге́нт, напівінтеліге́нція.** — *Певний період я безперестанку читав лекції перед фільмами в кінотеатрах. Від мене вимагалося пояснювати інтелігентній та напівінтелігентній аудиторії характер тієї чи іншої кінострічки* (із журн.); // Власт. напівінтелігенту, напівінтелігенції. *Ликера мала напівінтелігентний вигляд, що видно було з мови, одягу й манери триматися. Про Шевченка вона розповідала з великим жалем і побожністю* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВІНТЕЛІГЕ́НЦІЯ, ї, *ж., збірн.* Люди, наділені не всіма рисами, ознаками, властивими інтелігенції (у 1 знач.). *Хто ж вступає до цього* [українського] *театру? Переважно студенти, що не закінчили навчання, вчителі-невдахи або торговельні практиканти і інша подібна напівінтелігенція* (І. Франко); *Велику частину так званої агітаційної літератури писала безпринципна міщанська напівінтелігенція, яка нічого не мала і не має з пролетаріатом* (М. Хвильовий).

НАПІВКАМ'ЯНИ́Й, а́, е́. 1. Не повністю, частково кам'яний (у 1 знач.). *У кінці вулиці всі будинки були напівкам'яними: основна будівля була з каменю, а прибудови, у т. ч. веранда, — з дерева* (з газ.).

2. *перен.* Майже кам'яний (у 2, 3 знач.). *На його напівкам'яному обличчі на мить відобразилося здивування* (із журн.).

НАПІВКВАЛІФІКО́ВАНИЙ, а, е. Недостатньо, не на належному рівні кваліфікований (у 2 знач.). *Вартість праці кваліфікованих і напівкваліфікованих працівників у своїй країні не є важливим джерелом конкурентної переваги* (з наук. літ.); *Початок індустріалізації "спричинив" появу напівкваліфікованого робітника, якого упродовж декількох тижнів можна було навчити виконувати прості рутинні операції, що їх вимагала машинна праця* (з навч. літ.).

НАПІВКО́КС, у, *ч.* Різновид твердого палива, яке одержують напівкоксуванням. *З бурого вугілля одержують бензин, парафін, напівкокс, дьоготь* (з наук.-попул. літ.); *Кабмін своєю постановою ввів квоти на ввезення вугілля та заборону на імпорт коксу й напівкоксу* (з газ.).

НАПІВКОКСУВА́ННЯ, я, *с., спец.* Перероблення викопного вугілля, горючих сланців або торфу на різновид твердого палива нагріванням без доступу повітря до 500–600 °С. *Напівкоксування є одним із раціональних способів використання бурого вугілля порівняно з його спалюванням* (з наук. літ.); *Для добування рідких та газоподібних вуглеводнів можуть бути придатними сланці не тільки з висо-*

ким умістом органічної речовини, а й з високим виходом смол під час напівкоксування (з наук.-техн. літ.).

НАПІВКО́ЛО, а, *с., рідко.* 1. Те саме, що **півко́ло** 1. *На аркуші було написано синіми друкованими літерами "КУМ ЦИБУЛЯ" і червоним олівцем цифра п'ять. Причому оте напівколо у п'ятірки внизу закручувалося в маленький бубличок і закінчувалося кумедним хвостиком* (В. Нестайко); *Вона клацнула запальничкою, й на мить я побачив напівколо щоки та блиск чорної зіниці* (І. Роздобудько).

2. *у знач. присл.* **напівко́лом, напівко́лами.** Те саме, що **півко́лом, півко́лами** *(див.* **півко́ло** 2). *Груди його мов прорізані були глибокою канавою, і ребра звідти випинались напівколом* (В. Підмогильний); *Напівколом стоять столики* (І. Роздобудько).

НАПІВКОЛОНІА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **напівколо́нія.** *Мужню боротьбу народів колоніального і напівколоніального світу проти колоніалізму активно підтримувала світова громадськість* (з наук. літ.); *Протягом віків український народ перебував у напівколоніальному становищі* (з навч. літ.).

НАПІВКОЛО́НІЯ, ї, *ж.* Формально самостійна країна, яка перебуває в економічній та політичній залежності від іншої держави. *На початку XX ст. у колоніях і напівколоніях розгорнулась національно-визвольна боротьба, поширились революційні настрої, спрямовані на національне самовизначення цих країн і народів* (з наук. літ.); *Провідні європейські нації тривалий час розглядали Східну Європу лише як напівколонії, сировинні придатки та ринки збуту власної продукції* (з наук.-попул. літ.); *До 1917 р. Іран був відсталою аграрною країною, напівколонією Англії та царської Росії* (з навч. літ.).

НАПІВКОМБІНЕЗО́Н, а, *ч.* Костюм, що є поєднанням нагрудника на лямках та штанів. *Уніфікований чоловічий робочий напівкомбінезон призначений для частого використання та захищає від різних виробничих забруднень і механічних впливів* (із журн.).

НАПІВКОПЧЕ́НИЙ, а, е. Який спочатку обсмажують, варять, а потім коптять. *Напівкопчена курка.*

Напівкопче́на ковбаса́ *див.* **ковбаса́.**

НАПІВКОЧІВНИ́К *див.* **напівкочівники́.**

НАПІВКОЧІВНИКИ́, ів, *мн. (одн.* **напівкочівни́к,** а́, *ч.;* **напівкочівни́ця,** і, *ж.).* Народ, плем'я, що веде частково кочовий, а частково осілий спосіб життя; майже кочівники (у 1 знач.). *Позаду степ і напівкочівники-казахи, позаду баї, що де-не-де ще лишилися, хоч з підрізаними крилами, в аулах, а попереду країна металу, країна машин* (О. Донченко); *Кочівник чи напівкочівник не має батьківщини. Голосу землі він в собі не відчуває, любові до неї він не знає* (О. Шугай).

НАПІВКОЧІВНИ́ЦТВО, а, *с.* Життя напівкочівників; напівкочове (у 1 знач.) життя. *Напівкочівництво, а особливо кочівництво, зробило передкласові соціуми супермобільними* (з наук. літ.); *Для Південно-Західної Азії все ще притаманні кочівництво і напівкочівництво, хоча абсолютні та відносні їх розміри зменшуються* (з навч. літ.).

НАПІВКОЧІВНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **напівкочівни́к** і **напівкочівни́цтво.** *Про напівкочівницький, а може, навіть осілий спосіб життя берендеїв і торків свідчать стаціонарні кладовища, які з'являються біля поселень або зимовищ* (з наук. літ.).

НАПІВКОЧІВНИ́ЦЯ *див.* **напівкочівники́.**

НАПІВКОЧОВИ́Й, а́, е́. 1. Перехідний між кочовим й осілим; майже кочовий (у 1 знач.). *Лівобережні племена кочових або напівкочових скотарів рушили на Правобережжя, перетворюючи ниви в пасовища* (з наук. літ.); *Московська держава, що заснувала на сході Європи російську православну цивілізацію, виникла як улус імперії монголів. Її напівкочові володарі запозичили з Китаю монократію, примат держави над особистістю, культ військової сили* (з навч. літ.); *На початок XIX ст. башкири перейшли від кочового побуту до напівкочового: кочували вони влітку, а взимку жили в постійних житлах* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Пов'язаний із періодичною зміною місця проживання, праці; майже кочовий (у 3 знач.). *Для людей, не звичних до кочових або навіть напівкочових умов життя, часта зміна місця проживання чи то праці спричинює стрес* (із журн.).

НАПІВКОШТО́ВНИЙ, а, е. Наближений за своїми якостями до коштовного (про каміння, мінерали і т. ін.). *Серпи й молоти на зорях з червоної міді були викладені уральським напівкоштовним камінням — аметистом, олександритом* (В. Чемерис); *У нашому магазині ви можете придбати напівкоштовні ювелірні прикраси за привабливими цінами* (з мови реклами).

НАПІВКРІПОСНИ́Й, а́, е́. Який частково складається з кріпаків *(див.* **кріпа́к**[1]). *1805 року Михайло Семенович Щепкін почав сценічну діяльність у напівкріпосній трупі Курського театру братів Барсових* (з навч. літ.).

НАПІВКРІПОСНИ́ЦЬКИЙ, а, е. Для якого характерні ознаки кріпосництва. *Гострі суперечності між новими умовами економічного розвитку та напівкріпосницьким становищем селян, зумовленим їх прив'язаністю до невикуплених земель, а також революційною ситуацією в країні, змусили царат внести зміни в правове становище селян* (з наук. літ.); *Велике поміщицьке землеволодіння було основою напівкріпосницької експлуатації* (з навч. літ.).

НАПІВКРО́ВКА, и, *ж., розм.* 1. Тварина, яка походить від схрещування тварини чистокровної породи з твариною простої породи. *Віддам безкоштовно півторамісячного сіамського котика-напівкровку добрій людині, яка любить та поважає тварин* (з мови реклами).

2. Той, хто походить від батьків різних національностей. *Джулай .. був напівкровкою, помісcю вірменина та татарина* (О. Ульяненко); // Один з батьків якого належить до знатного, аристократичного і т. ін. роду. *Принц-напівкровка.*

НАПІВКРО́ВНИЙ, а, е. 1. Який походить від схрещування тварини чистокровної породи з твариною простої породи; змішаний, не чистокровний. *У дисертаційному дослідженні було визначено та проаналізовано особливості росту та розвитку напівкровного молодняку м'ясної худоби різних генотипів* (з наук. літ.).

2. Який походить від батьків різних національностей. *Украдених коней знайшли на фермі якогось напівкровного шотландця* (з газ.); // У якого один з батьків належить до знатного, аристократичного і т. ін. роду. *"Гаррі Поттер та Напівкровний Принц" — це шоста книга про хлопчика-чаклуна, автором якої є британська письменниця Джоан Роулінг* (із журн.).

НАПІВКРУ́ГЛИЙ, а, е. Який має форму половини круга *(див.* **круг**[1] 1). *Зразу повернули всі три мужі ліворуч, де у напівкруглому виступі здіймалася церква* (Юліан Опіль-

ський); *Звідси зовсім добре було видно .. і сходи, що вели з гори до самої заводі, й східчастий, напівкруглий амфітеатр Діоніса* (І. Білик); *Я бачу своє відображення у напівкруглих височенних вікнах кам'яниці* (С. Андрухович); *Бора поставила сумку на крісло з низькою напівкруглою спинкою* (Г. Вдовиченко).

НАПІВКУЛЯ́СТИЙ, а, е. Те саме, що **півкуля́стий.** *Крона у фісташкового дерева розлога, густа, напівкуляста* (з наук. літ.); *Однією з особливостей берези є те, що на її гілках, стовбурах і корінні іноді росте так званий кап — своєрідний напівкулястий наплив* (з навч. літ.).

НАПІВКУРНИ́Й, á, é. Який опалюється піччю без димаря, але з відведенням диму через отвір в сіни або на горище (про приміщення). *Курна та напівкурна хата з укритими сажею стінами, глинобитною долівкою й примітивними саморобними меблями була типовим житлом для більшості населення Бойківщини* (з наук. літ.).

НАПІВКУСТА́РНИЙ, а, е. Наполовину, частково кустарний (у 1 знач.). *Будували японці в Кореї, власне, не промисловість, не заводи, а заводики. І часто напівкустарні* (В. Козаченко); *Шевське ремесло здавна було поширене в містах України у формі цехового, а в селах — кустарного чи напівкустарного* (з наук. літ.); *У перші повоєнні роки тут, на краю Куренівки, було невелике напівкустарне підприємство з виготовлення фарб* (з навч. літ.).

НАПІВКУСТА́РНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **напівкуста́рний.** *Домашнє, неавтоматизоване виготовлення солодощів передбачає різноманітність рецептур, кустарність чи то напівкустарність, додержання нетрадиційних технологій, що не обмежуються державними стандартами* (з навч. літ.).

НАПІВКУ́Щ, á, *ч.* Багаторічна рослина, яка має деревоподібну нижню та трав'янисту верхню частину. *Малина — напівкущ, з багаторічною кореневою системою й однорічними та дворічними надземними стеблами до 1,5–2 м заввишки* (з наук. літ.); *Напівкущі й напівкущики формуються, як і кущ, однак тривалість життя їхніх скелетних осей менша (5–8 років)* (з навч. літ.).

НАПІВКУЩОВИ́Й, á, é. Прикм. до **напівку́щ.** *В українському фольклорі образ полину має негативні ознаки: ця трав'яниста або напівкущова рослина родини айстрових має гіркий смак, тому символізує сум, печаль, душевні муки, гірку долю* (з наук. літ.); *Ягідні культури — велика група кущових, напівкущових і багаторічних трав'янистих рослин, що дають ніжні їстівні плоди-ягоди* (з навч. літ.).

НАПІВЛЕГА́ЛЬНИЙ, а, е. Не зовсім, частково або майже легальний. *Ще в середині 1925 р. було створено напівлегальну організацію "Ділове об'єднання поступового студентства", яка об'єднувала всіх студентів-українців на території Польщі, Чехословаччини та інших країн* (з наук. літ.); *Українська греко-католицька церква швидко відродилася після її легалізації в листопаді 1989 року. На той час церква мала 138 напівлегальних громад* (з навч. літ.).

НАПІВЛЕГА́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **напівлега́льний.** *Наявність на товарах акцизної марки підтверджує сплату акцизного збору платником та виключає нелегальність або напівлегальність їх ввезення та реалізації* (з навч. літ.).

НАПІВЛЕГА́ЛЬНО. Присл. до **напівлега́льний.** *Напівлегально практикує* [Вассак] *за нотаря* (Д. Бузько); // *у знач. пред. — В тебе перекантуватися можна? — набрався я нахабства .. — Не можна, — грубувато відрізала вона. — Я сама там напівлегально. Лімітної прописки позбавили* (А. Кокотюха).

НАПІВЛЕГКИ́Й, á, é, *спорт.* Який є проміжним між легким і найлегшим (про вагові категорії спортсменів). *Бразильська спортсменка є чемпіонкою світу зі змішаних бойових мистецтв у напівлегкій ваговій категорії* (із журн.); *Всесвітня боксерська організація призначила дату промоутерських торгів за право організації бою за титул чемпіона світу в напівлегкій вазі* (з газ.).

НАПІВЛЕЖА́ТИ, жу́, жи́ш, *недок.* Лежати, трохи підвівши верхню частину тулуба. *На канапі з пов'язкою на голові напівлежить пані Люба* (С. Васильченко); *Галат, поранений у щоку, напівлежав на тачанці* (Ю. Яновський); *— Послухайте ж, дітки, мене, старого, — почав свою промову Бовдюг, напівлежачи в задку воза* (О. Довженко); *На одному з мішків напівлежав чоловік з майже сивою бородою, вбраний у щось чорне* (Г. Пагутяк); *Напівлежав під цим небом чоловік у безпам'ятстві, тамуючи горе своє невимовне* (О. Ірванець).

НАПІВЛЕ́ЖАЧИ, *присл.* У напівлежачому положенні. *Шість годин він працює тут* [у шахті], *не маючи змоги випростатись. Тільки напівлежачи він може довбати "чорне золото"* (Б. Антоненко-Давидович); *Мабуть, ще принесе* [отець Тимофій] *чогось випити, подумав я, сідаючи до столу і п'яніючи від самого погляду на Тіну, що примостилася напівлежачи в ліжку* (В. Шкляр); *7 літ змушений* [І. Багряний] *перебувати в лікарні, але бореться — навіть напівлежачи пише нові твори* (О. Шугай).

НАПІВЛЕЖА́ЧИЙ, а, е. Який лежить, трохи підвівши верхню частину тулуба. *Перед нею плавко проходить ця картина прогалини з розстеленими скатерками, повними .. всяких наїдків, напоїв, з сидячими, напівлежачими постатями знайомих мужчин і подруг* (В. Винниченко); *Напівлежачого дукача Мар'ян без жалю і злоби, як непотріб, одсунув ногою від порога і вийшов з хатини* (М. Стельмах); // Про такі позу, положення і т. ін. *Невидимі пестливі руки підхопили нас, підтримуючи в повітрі в напівлежачому положенні* (О. Бердник); *По бородах.., по легких напівлежачих посадках на низьких конях і довгих списах враз пізнав Остап донських козаків* (Д. Білий).

НАПІВЛЕ́ЖАЧКИ, *присл., розм.* Те саме, що **напівле́жачи.** *Розгинання ніг у позиції напівлежачки дозволяє тренувати не лише м'язи ніг, але й черевний прес* (із журн.).

НАПІВЛИСТОПА́ДНИЙ, а, е. У якому листопадні породи утворюють верхній ярус, а вічнозелені — нижній (про тропічний ліс). *Тропічний і субтропічний напівлистопадний ліс покриває схід Бразильського нагір'я, де опадів випадає менше, ніж необхідно для розвитку сельви* (з навч. літ.).

НАПІВЛЮДИ́НА, и, *ж.* 1. Істота, яка має ознаки людини і тварини. *Палеоліт має три поділи. У нижньому і середньому з'явилися неандертальці. У тих напівлюдей уже проявлялися зблиски свідомості, зачатки релігії* (М. Дочинець); *Біля Йогана стояв, вигнувши спину, засипаний сажею величезний напіввовк-напівлюдина* (Д. Білий); *Шумерські легенди розповідають про Оанна — вождя чудовиськ, напівриб, напівлюдей, які вийшли з вод Перської затоки й оселились в містах Шумеру* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен.* Людина, що надзвичайно ослабла, втратила силу, енергію через тяжкі переживання, перевтому і т. ін. — *Він оскопив мене, — сказав Роман .. Коміт Самуїл стежив за Романом, що стояв перед ним розтрощений, знівечений, напівлюдина* (С. Скляренко); *В електричці, мовчки плачучи від безсилля у підземному світі, населеному .. байдужими і втомленими напівлюдьми.., дивлюсь на ангела* (Г. Пагутяк); *Табірне невільницьке життя зробило з нас якихось напівлюдей* (М. Андрусяк).

НАПІВЛЮ́КС, у, *ч.* 1. Готельний номер, купе, каюта, які мають не всі ознаки приміщень класу люкс *(див.* **люкс**[2] 1). *Завтра приїздить Хомухін з командою, в готелі "Жовтневому" вже замовлено люкс і три напівлюкси* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм., невідм.* Який належить до такої категорії. *Автотуристичний комплекс "Меджибіж" пропонує невеличкі котеджі класу "люкс" та "напівлюкс"* (з мови реклами).

НАПІВЛЮ́МПЕН, а, *ч.* Людина, яка за своїм соціальним становищем наближається до люмпена. *Сталіністи рубали під корінь. Ба навіть корчували найкраще, найздоровіше коріння, лишаючи в селах нездібних, непрацездатних або напівлюмпенів та зледачілих п'яниць* (М. Руденко).

НАПІВЛЮ́МПЕНСЬКИЙ, а, е. Стос. до напівлюмпена. *Хоч революція і звалась робітничою.., все ж основною силою, що здійснювала її, була не робітнича, а плебейська маса: .. міський люмпенський та напівлюмпенський елемент* (О. Шугай).

НАПІВМА́ВПА, и, *ж.* 1. Підряд ссавців надряду приматів з густим волосяним покривом і видовженими задніми кінцівками (лемури, руконіжки і т. ін.). *Мадагаскар належить до тих небагатьох куточків на землі, де ще живуть на волі лемури — напівмавпи надряду приматів* (з наук.-попул. літ.); *Більшість напівмавп проводить життя на деревах* (з навч. літ.).

2. Істота, яка має ознаки мавпи й людини або іншої тварини. — *Це велетенський ванара, напівлюдина-напівмавпа. У вас не знають, хто такі ванари .. У "Рамаяні" сказано: "ва-анара". "Майже як людина"* (Любко Дереш).

НАПІВМА́РЕННЯ, я, *с.* 1. Напівсон, під час якого людина часом марить (у 1 знач.). *Сон довго не приходив. Михайло лежав у напівмаренні* (О. Бердник); — *Тітонько, а корова ваша жива? Ота, що любила тертися у барбарисі? .. — Лялька, — стрепенулася від свого напівмарення Мохуренчиха* (Н. Околітенко); *Добрий тиждень Сергій не прокидався. То був стан якогось напівсну-напівмарення* (І. Білик).

2. Хворобливий, гарячковий стан, близький до марення (у 2 знач.). *За час грипування не раз Інні в напівмаренні — крізь реальний сніг із дощем за вікном — постане тропічний той Читтагонг і напівзатоплені щогли* (О. Гончар).

НАПІВМА́ТОВИЙ, а, е. Не повністю матовий *(див.* **ма́товий**[1] 1); з незначним блиском. *Напівматовий лак для нігтів з ефектом сатину допоможе створити стильний та модний манікюр* (із журн.).

НАПІВМЕ́РТВИЙ, а, е. 1. Близький до смерті. *Два таких завзятих і хоробрих вояки проти напівмертвого Ягельського раптом принишкли, мов шкідливі коти* (І. Багряний); *Той чоловік був уже напівмертвий, і його можна було брати, але Джмелик вистрелив ще раз* (Григорій Тютюнник); *Палала хата, мачуха скривавлена лежала .. напівмертва* (А. Іщук); *Він хапнувся рукою за волосся й зачавив напівмертву муху, безнадійне зудіння якої супроводжувало весь його сон* (Валерій Шевчук); // *у знач. ім.* **напівме́ртвий,** вого, *ч.;* **напівме́ртва,** вої, *ж.* Людина, яка близька до смерті. *Вона розпиталася в сина про все докладно, пожаліла ту нещасну, розвела вогонь і гарячою купіллю пробудила напівмертву до життя* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Який не виявляє майже ніяких ознак життя. *У чорної матушки смертельно бліде обличчя й напівмертві уста* (М. Коцюбинський); *Їхав* [Вербовський] *посередині вулиці, старанно минаючи мертві й напівмертві тіла* (Д. Білий); * Образно. *Ти йдеш повз ці потріскані напівмертві стіни, твої підбори цокають, остроги дзвенять, плащ розвивається, шпага .. креше об камені* (Ю. Андрухович).

2. *перен.* Який дуже ослаб, утратив силу, енергію від яких-небудь переживань, перевтоми і т. ін. *До того гра дійшла, що лисиця напівмертва впала й ноги простягла* (Н. Забіла); *Як і завжди, напівмертві від утоми, вимучені, заснули ми того вечора рано* (В. Козаченко); *Автобус, пихкаючи, повіз кудись далі решту людей, напівмертвих від денної втоми й вечірньої задухи* (Є. Кононенко).

3. *перен.* Дуже міцний, непробудний (про сон). *Мій хорий спить важким, напівмертвим сном* (І. Франко); *Коней слідок на галявині пропав, звичайне, на облесливого діда подумав* [хлопець], *зашептав до напівмертвого сну і чортзна-де випирає зараз* (Є. Пашковський).

НАПІВМЕТА́Л, у, *ч., спец.* Те саме, що **металоі́д** 1. *Напівметали мають аномально мале число носіїв заряду, що припадають на один атом речовини* (з наук. літ.); *Електропровідність напівметалів скінченна при низьких температурах, цим вони відрізняються від напівпровідників* (з навч. літ.).

НАПІВМЕХАНІЗО́ВАНИЙ, а, е. Наполовину, не повністю механізований. *Розвиток науки й техніки зумовив процес механізації виробництв, тож у середині XX ст. деякі цехи заводу для випікання хліба були напівмеханізовані* (з наук.-попул. літ.); *Напівмеханізований траншейний спосіб закладання саду застосовують на ділянках з малородючими ґрунтами* (з навч. літ.); *Сьогодні все більше використовують тканини з орнаментом, виконаним технікою ручного й напівмеханізованого фотодруку* (із журн.); // **напівмеханізо́вано,** *безос. пред. У першій половині XX ст. в Україні було напівмеханізовано збирання кормових культур на силос і зелену масу, а наприкінці 60-х років цей процес повністю механізовано* (з наук.-техн. літ.).

НАПІВМЕХАНІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Не повністю, частково або майже механічний (у 3 знач.). *У напівмеханічній клавіатурі замість нижньої мембрани застосовують друковану плату: завдяки більш товстому шару металізації термін придатності такої конструкції довший* (з наук.-техн. літ.).

2. *перен.* Не повністю, частково або майже механічний (у 5 знач.). *За методом Пальмера, попереднє пасивне сприймання, напівмеханічне заучування слів і речень є початковим етапом при вивченні іноземної мови* (з навч. літ.).

НАПІВМЕХАНІ́ЧНО. 1. Присл. до **напівмехані́чний** 1. *Особливістю наших цукерок, виготовлених напівмеханічно, є унікальність (завдяки домінуванню ручної праці), адже Ви не знайдете двох абсолютно однаково укомплектованих коробок!* (з мови реклами).

2. *перен.* Присл. до **напівмеханічний** 2. *На перемінах* [перервах] *в учительській, замість записувати лекції в графі "что пройдено", я малював напівмеханічно у відповідних графах профілі попа, зава* (С. Васильченко); *Звичні руки хіміка-органіка майже без контролю з боку свідомості маніпулювали з реактивами та апаратурою, очі пильно, — але теж напівмеханічно, — фіксували ті перетворення* (М. Дашкієв); *Слуп .. методично обстежував кишені Вертеса. Робив він це професійно, напівмеханічно, швидко* (М. Білкун).

НАПІВМІФІ́ЧНИЙ, а, е. 1. Існування якого остаточно не доведене; недостатньо реальний (у 1 знач.). *З теперішніх механізаторів нікому, здається, не довелось бачити під цими зорями Романа-степового, для нових поколінь він існує скорше як особа напівміфічна* (О. Гончар).

2. *перен.* Який певною мірою овіяний легендами *(див.* **леге́нда**[1] 1); майже міфічний (у 2 знач.). *Його* [Берди] *одяг (кожух навиворіт) зближає його до тих напівміфічних постатей народного культу природи, як коза, тур і т. ін.* (І. Франко); *Він* [Інокентій Петрович] *є .. символ всього його племені — уже напівміфічного племені удеге, що .. стоїть на порозі в небуття* (І. Багряний); *Хто не відчував себе невизнаним і неприкаяним генієм, виходцем із напівміфічного для середньостатистичного європейця західноукраїнського регіону?* (Н. Сняданко).

НАПІВМО́РОК, у, *ч.* 1. Дуже погане освітлення, крізь яке майже нічого не видно; майже морок (у 1 знач.). *В напівмороці за дверима вона помітила метушливу постать Голосарського* (М. Руденко); *За вікном клубочився сірий зимовий туман. У кімнаті — напівморок. Обличчя у всіх сірі, вимучені* (Ю. Хорунжий); *Була особлива затишність у тому, щоб прокинутися, коли захочеш, .. і тішитися, що не мусиш пірнати у напівморок і незатишну мутнувату сірість зимового світанку* (Н. Сняданко).

2. *перен.* Про що-небудь майже безвідрадне, безнадійне, сумне; майже морок (у 2 знач.). *Щоб побороти психічний напівморок, що заповнює душу після поразки, потрібно виробляти для себе нові цілі та думати про майбутні досягнення* (із журн.).

НАПІВМ'ЯКИ́Й, á, é. 1. Не зовсім, частково або майже м'який (у 1, 2, 7, 8 знач.). *НБУ закупив італійські меблі — напівм'які стільці з тканинною оббивкою від 9 тис. грн за штуку* (з газ.); *Мильний камінь був сформований з м'яких і напівм'яких корисних копалин* (з наук. літ.); *Напівм'які або тверді сири, зокрема чедер або гауда, можна зберігати упродовж двох-трьох тижнів* (з навч. літ.); *Мати подивилася на дочку з напівм'яким докором, однак не насварила* (із журн.).

2. *перен.* Не зовсім, частково або майже м'який (у 3–6 знач.). *Люди з напівм'яким характером є гарними вчителями: вони наділені достатньою силою вимагати від своїх учнів послуху, однак при цьому не жорстокі* (з наук.-попул. літ.); *Напівм'яка іронія навколишніх часто допомагає нам "подивитися на себе збоку" та скоригувати власні недоліки* (із журн.).

3. *лінгв.* Середній між м'яким і твердим (про вимову приголосних звуків). *Губні напівм'які приголосні всередині слова перед приголосними стверділи в усіх східнослов'янських говорах, що засвідчують писемні тексти, починаючи з XII ст.* (з наук. літ.).

НАПІВМ'Я́КІСТЬ, кості, *ж.* 1. Властивість за знач. **напівм'яки́й** 1. *Напівм'якість та жовтуватий колір сиру зумовлені недотриманням технології виготовлення цього продукту* (з газ.).

2. *перен.* Властивість за знач. **напівм'яки́й** 2. *Штучне світлодіодне освітлення поєднує в собі такі якості, як напівм'якість та яскравість, тобто зберігає "силу" світла без зайвої різкості* (із журн.).

3. *лінгв.* Властивість за знач. **напівм'яки́й** 3. *У саамській абетці є літера, утворена від Ь, що позначає напівм'якість попередніх приголосних Д, Т, Н* (з наук. літ.).

НАПІВНАСИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Не повністю, частково насичений (у 1 знач.). *Важко було дихати напівзадушливим, напівнасиченим вологою повітрям* (із журн.).

2. *спец.* Не повністю, частково насичений (у 2 знач.). *До 20 крапель нерозведеного яєчного білка додають 20 крапель насиченого розчину амонію сульфату й перемішують — утворюється напівнасичений розчин амонію сульфату, у якому випадає осад яєчного глобуліну* (з навч. літ.).

3. *перен.* Не до кінця сповнений чим-небудь; не повністю насичений (у 3 знач.). *Культурний шар Кам'янського городища потужністю 0,6–1 м на всіх поселеннях напівнасичений будівельними залишками та речовими знахідками* (з наук. літ.).

НАПІВНАСМІ́ШКУВАТИЙ, а, е. Трохи, іноді насмішкуватий. *Незалежна у своїх думках і поглядах, іронічна, напівнасмішкувата й дотепна, Марія Флоріанівна не схилялася перед жодними авторитетами, науковими чи владними* (з наук.-попул. літ.); *Його ставлення до студентів залишалося незмінно дружнім, напівнасмішкуватим, але позбавленим жодного панібратства* (із журн.).

НАПІВНАТУРА́ЛЬНИЙ, а, е. Не повністю, частково або майже натуральний (у 2–5 знач.). *Напівнатуральні оліфи виробляють з олії (звичайно соняшникової), але від натуральних їх відрізняє наявність значної кількості органічного розчинника* (з наук.-техн. літ.); *Атлас-котон є напівнатуральною тканиною, що має два шари: зовнішній атласний та внутрішній котоновий* (із журн.); *Домінування натуральної і напівнатуральної форм господарювання стримує зростання товарності сільськогосподарського виробництва* (з навч. літ.).

△ **Напівнатура́льне господа́рство** *див.* **господа́рство.**

НАПІВНА́ТЯК, у, *ч.* 1. Наполовину або майже натяк (у 1 знач.). *Вона шукає натяків і напівнатяків у словах співрозмовника* (Любко Дереш); *Письменник уміло наповнює розповідь найтоншими ниточками гумору, прихованого цитування й напівнатяків* (з навч. літ.).

2. *перен.* Наполовину або майже натяк (у 2 знач.). *Не можна, мабуть, знайти такі слова, щоб визначити ними ті найтонші .. натяки й напівнатяки.., якими мережила й вишивала Затиркевичка .. роль баби Риндички* (Остап Вишня).

3. *у знач. присл.* **напівна́тяками,** *рідше* **напівна́тяком.** Не повністю, частково розкриваючи думку. *Зоня, хоч і сама намовила Лесю підмалювати оті нещасні брови, тепер почала напівнатяками підглузовувати* [підсміюватися] *собі з дружини свого шефа* (Ірина Вільде); *Я відповідав їй напівнатяками, й мені було трохи смішно, бо ми розмовляли неначе двоє шпигунів або змовників* (Ю. Мушкетик); *Філарет Карлович, п'яний від щастя чи від коньяку, нахилявся весь*

час до вуха Сідалковського і шепотів йому напівнатяками, що він про все здогадується (О. Чорногуз).

НАПІВНЕЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е, *від кого — чого і без дод.* Не повністю, частково або майже незалежний. *Герой візантійського твору Дігеніс народжений від сарацинського еміра та матері-гречанки зі знатного роду напівнезалежних захисників кордонів Візантійської імперії* (з наук. літ.); *Виснажений будівництвом пірамід та соціальними протиріччями, Єгипет наприкінці правління VI династії почав розпадатися на напівнезалежні номи* (з навч. літ.).

НАПІВНЕЗАЛЕ́ЖНО. Присл. до **напівнезале́жний.** *Останнім часом зафіксовано цілі комуни хворих на синдром Дауна, де вони живуть напівнезалежно, самі обслуговують себе, допомагають одне одному, ведуть спільне господарство* (із журн.); *Якийсь час після завершення боїв регіон існуватиме напівнезалежно* (з газ.).

НАПІВНЕПРИТО́МНИЙ, а, е. Майже непритомний; який майже втратив свідомість; напівпритомний. *Вона довго не могла прийти до себе, оперлася руками об стіну і зсунулася напівнепритомна на землю* (Н. Кобринська); *Він напівнепритомний лежав у кутку якогось льоху* (А. Турчинська); *Філіп підхопив напівнепритомну дівчину на руки, переніс її на канапу* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Напівнепритомне, уткнуте лицем у пісок тіло в'яло хилитається, й уже не хрипить, і не сопить* (В. Винниченко); *Пролежав* [поранений] *майже весь час у напівнепритомному стані, весь палав червоним вогнем* (А. Кокотюха); // *у знач. ім.* **напівнепритóмний,** ного, *ч.;* **напівнепритóмна,** ної, *ж.* Людина, яка майже втратила свідомість. *Мовчазні лікарі швидко потягли напівнепритомного до машини швидкої допомоги* (із журн.).

НАПІВНЕПРИТО́МНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **напівнепритóмний.** *Коли увійшов* [Гордій] *у двір і побачив хату на замку, .. там напівнепритомність з його душі неначе хтось здув* (Т. Осьмачка); *Інколи без будь-якої видимої причини я помалу западав у стан якоїсь напівнепритомності* (Ю. Лісняк, пер. з тв. Е. По).

НАПІВНЕПРИТО́МНО. Присл. до **напівнепритóмний.** *Серед поріділих вже шеренг воїнів, які залишилися живими й продовжували, як в гарячці, напівнепритомно, але вперто відстрілюватися, лежали вбиті найкращі солдати й офіцери полку* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВОБГОРІ́ЛИЙ, а, е. Не повністю, частково обгорілий. *Дід Іван уже чиркав сірниками, запалюючи гнотика напівобгорілої свічки, що стирчала в глиняному горщику* (А. Кокотюха); *В парках і скверах палять листя .. Один листок, напівобгорілий, напівживий, злетів над вогнем і впав просто Ясеневі до ніг* (Ю. Бедзик); *Коли Орік, скрегочучи зубами від болю, дістався туди — Крайнє зустріло його напівобгорілими хатками* (В. Чемерис); *Біля однієї з хат Слєпньов знайшов напівобгорілу стрілу і зрозумів, як підпалювали дахи* (В. Лис).

НАПІВОБЕ́РНЕНИЙ, НАПІВОБЕ́РНУТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напівобернýти.** *Для виявлення тремору руки пацієнта мають бути витягнуті вперед і напівобернуті відносно серединної лінії, а також напівзігнуті в ліктях* (з навч. літ.); // **напівобéрнено, напівобéрнуто,** *безос. пред. З усіх декорацій особливо вражала своєю витонченістю скульптура балерини, яку було розташовано збоку сцени, однак напівобернуто обличчям до глядачів* (із журн.).

2. *у знач. прикм.* Який напівобернувся. *Вона стала перед ним, яка була в ту мить, коли він постеріг її з юрби, напівобернена до нього, досить висока, в сукні...* (В. Підмогильний); *На іконі "Христос Виноградар" невідомого народного майстра XIX ст. зображений Гріб Господень у формі кам'яної лежанки. На ньому, напівобернутий, з золотистим круглим німбом над головою, сидить Христос* (з наук. літ.).

3. *у знач. прикм., спец.* Не повністю, частково обернений (у 3 знач.). *Для визначення прямих, обернених, напівобернених морфоструктур застосовують аналіз гіпсометрії рельєфу та різновікових структурних поверхонь* (з навч. літ.).

НАПІВОБЕ́РНЕНО. Присл. до **напівобéрнений** 2. *За ним простував, тримаючи кінець петлі, другий вартівник, він ішов напівобернено до Олізара* (Валерій Шевчук); *Щоб уникнути швидкої втомлюваності, кухар повинен стояти рівно, напівобернено до столу; права нога попереду, упор на ліву ногу* (з навч. літ.).

НАПІВОБЕРНУ́ТИ *див.* **напівобертáти.**

НАПІВОБЕ́РНУТИЙ *див.* **напівобéрнений.**

НАПІВОБЕРНУ́ТИСЯ *див.* **напівобертáтися.**

НАПІВО́БЕРТ, у, *ч.* 1. Те саме, що **півóберт** 1. *У такт нечутному ритмові танець починається швидкими пасами рук і жорстко різкими напівобертами торса* (В. Єшкілєв); *Ти виринаєш зі свого таємного світу, якого насправді ніколи не існувало і не буде існувати, і перестають у тебе перед очима мелькати чиїсь руки, і губи.., і чийсь напівоберт* (С. Пиркало).

2. *у знач. присл.* **напівóбертом, напівóберта.** У напівоберненому положенні. *Побачив* [Парцюня] *Олену Антонівну. І, видно, її впізнавши, зупинився напівоберта* (Т. Осьмачка); *— Я ж вас чогось таки навчила... — Навчили, Тамаро Михайлівно! — вголос погодився Рудик, розвернувся напівоберта до класу: — Так, ану давайте — кому що було неясно* (А. Кокотюха); *Сидить* [жіночка] *у кріслі незграбно, напівобертом до чоловіків, поклавши руку на бильце* (А. Дністровий); *Він сів до мене напівобертом, відгородивши мене від лівого краю стола, з якого .. лунали зацікавлені голоси* (І. Роздобудько).

НАПІВОБЕРТА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАПІВОБЕРНУ́ТИ,** ернý, éрнеш, *док., кого, що.* Не повністю, частково або майже обертати (у 1 знач.). *— А яку ви, господарю найдобріший, покладете ціну за цього красюка? — Циган картинно напівобернув коня, щоб ми побачили його лебедину шию* (М. Стельмах).

НАПІВОБЕРТА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.,* **НАПІВОБЕРНУ́ТИСЯ,** ернýся, éрнешся, *док.* Не повністю, частково або майже обертатися (у 1 знач.). *— А він здорово б'ється! — сказав Бульба, напівобертаючись до жінки і оправляючись після ударів* (О. Довженко); *Дівчина напівобертається, дістає з пазухи книгу в крамних палітурках, урочисто подає мені* (М. Стельмах); *Василенко напівобернувся до своїх супутників, певно, щось їм сказав* (Ю. Збанацький); *Омелько, вже із стрілою на тятиві, схилився, напівобернувся до Бубки* (Ю. Логвин).

НАПІВОБЛІ́ЗЛИЙ, а, е. Не повністю, частково або майже облізлий. *Мефодій тут же скинув свою напівоблізлу баранячу шапку* (О. Гончар); *Зняла* [невістка] *з жердки і розстелила напівоблізлого кожуха, поклала подушку* (М. Олійник); *Неподалік стояв будинок на два поверхи, на-*

півоблізлий, напіврозхитаний зі строкато латаним дахом і з чотирнадцятьма телеантенами (Валерій Шевчук).

НАПІВОВА́ЛЬНИЙ, а, е. Який має форму, наближену до овальної. *Озеро показалось несподівано .. Напівовальне, повноводе, воно вражало своїми обширами й незайманою красою* (М. Сиротюк); *Нечутно відчинились напівовальні двері, автоматичні східці винесли прибулих вище, до других дверей, за якими відкрилась панорама численних коридорів* (О. Бердник).

НАПІВОДЯ́ГНЕНИЙ, а, е. 1. Частково, не повністю одягнений (у 1, 2 знач.). *Там стояв напіводягнений чоловік її і жмурив послiпуваті очі* (М. Коцюбинський); *Біля щілини світла, не маючи права світити, він одягається і напіводягнений, у шлафроці зверху, виходить* (В. Винниченко); *Двоє малих напіводягнених хлопців дивилися на мене недовірливо* (Мирослав Ірчан); *Ревіння мого мотоцикла змішалося з лементом напіводягнених людей, котрі повибігали з довколишніх хат* (А. Кокотюха); // *у знач. ім.* **напіводя́гнений,** ного, *ч.;* **напіводя́гнена,** ної, *ж.* Людина, яка не повністю одяглася (у 1 знач.). *На мить Джек розсердився, але, пробувши без сорочки якийсь час, він вирішив, що напіводягненому жити гірше, аніж просто голому* (Ю. Покальчук, пер. з тв. Е. Берроуза).

2. *перен.* Частково, не повністю одягнений (у 3 знач.). *Сонячні промені просвічували крізь напіводягнені золотим та багряним листям дерева* (із журн.).

НАПІВОПА́Л, у, *ч.* Різновид непрозорого опалу з механічними домішками. *У Карпатах та на Закарпатті розвідано значні поклади гранату, опалу, напівопалу, гірського кришталю тощо* (з навч. літ.).

НАПІВОПУ́ЩЕНИЙ, а, е. Наполовину, не повністю або майже опущений (у 1 знач.). *Нелька .. дивилася кудись повз нього з-під напівопущених повік* (В. Дрозд); *Вікна позад нього були напіввідчинені, а штори напівопущені, хоча ранок був хмарний і прохолодний* (В. Бойченко, пер. з тв. Р. Стівенсона).

НАПІВОСВІ́ТЛЕНИЙ, а, е. 1. Не повністю, частково освітлений (у 1, 2 знач.). *На часок стало тихо в напівосвітленій хаті* (О. Кобилянська); *На вузькій напівосвітленій смужці, яка проходить між освітленою і затемненою півкулями, клімат Венери можна вважати помірним* (В. Владко); *Не кваплячись, йшов імператор анфіладами напівосвітлених кімнат і думав про своє* (П. Кочура); *Гіпатія поволі йде вузьким напівосвітленим переходом до святилища, захованого в горі* (О. Бердник); *Чоловік .. звісив ноги з напівосвітленого салону* [машини] *на підмерзлий пісок* (Є. Пашковський).

2. *перен.* Не повністю, частково освітлений (у 3 знач.). *Напівосвітлений матеріал.*

3. *спец.* Не повністю, частково освітлений (у 4 знач.). *Жінки з освітленим та напівосвітленим волоссям застосовують спеціальний кондиціонер для пошкодженого фарбуванням волосся* (із журн.).

НАПІВОСІ́ЛИЙ, а, е. Не повністю, частково осідлий, напівкочовий (у 1 знач.). *Напівмандрівний і напівосілий, уже й якусь маєтність запосілий, він мав овець і поле сочевиці неподалік від царської столиці* (Л. Костенко); *Первісні, відомі за етнографією, суспільства мисливців та збирачів вели напівосілий спосіб життя, мігруючи за промисловими тваринами* (з навч. літ.).

НАПІВОСТРІВНИ́Й, á, é. Не повністю острівний (у 2 знач.); який має форму півострова. *Складна конфігурація узбережжя та наявність субширотних острівних і напівострівних пасм зумовили формування затоки* (з навч. літ.).

НАПІВОФІЦІ́ЙНИЙ, а, е. Не зовсім, частково офіційний. *Під тиском дедалі міцнішої суспільної думки напівофіційні інституції, засновані з очевидною русифікаційною тенденцією.., перетворюються у все нові важелі національної свідомості* (І. Франко); — *За напівофіційними даними, на одного чоловіка у нас припадає чотири жінки* (О. Чорногуз); *У російських офіційних документах другої половини XVII — початку XX ст. Лівобережну Україну називали Малоросією; назва Гетьманщина була напівофіційною* (з навч. літ.); *У жовтні 1918 р. Д. Дорошенко виїхав до Швейцарії для проведення неофіційних та напівофіційних зустрічей із впливовими дипломатами* (з наук. літ.).

НАПІВОФІЦІ́ЙНО. Присл. до **напівофіці́йний.** *Чуйно прислухається Іван Багряний до відгомону його творів серед масового читача. Напівофіційно відомо, що до цього відгомону він прислухається незрівнянно пильніше, ніж до суджень фахової критики* (О. Шугай); *Наступного дня після Лободиних відвідин Сеня напівофіційно доповів йому про майбутній недільник* (Микола Чернявський); — *Мені ці детективчики вже починають приїдатися, товаришу Сідалковський, — напівофіційно заявив Стратон Стратонович* (О. Чорногуз).

НАПІВПАНСІО́Н, у, *ч.* Утримання мешканців із неповним обслуговуванням (ночівля, дворазове харчування). *Якщо путівка з напівпансіоном не задовольняє туриста, він може на місці доплатити необхідну суму та користуватися послугою "все включено"* (із журн.).

НАПІВПА́Р, у, *ч.* Поле, виоране під озимі або ярові зразу ж після збирання попередньої культури. *Напівпар сприяє поліпшенню фізичних властивостей орного шару ґрунту* (з наук. літ.); *Озимі, посіяні на площах, оброблених за способом напівпару, дають дружні сходи, добре розвиваються й устигають до зими розкущитись* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВПАРАЗИ́Т, а, *ч.* 1. Рослина, яка паразитує на іншій рослині, отримуючи від неї лише воду й елементи мінерального живлення. *Рослини-напівпаразити дзвінець великий, омела біла завдяки зеленим листкам засвоюють вуглекислоту з повітря* (з наук. літ.).

2. *перен.* Майже паразит (у 2 знач.). *У поемі німецького письменника-гуманіста Себастьяна Бранта "Корабель дурнів" висміювалися дурні, п'яниці, паразити та напівпаразити, брехуни, лікарі-шарлатани, наділені владою* (з навч. літ.).

НАПІВПАРАЗИТИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Форма співіснування між двома організмами різних видів, у яких один частково використовує другий як джерело живлення. *При напівпаразитизмі експлуатувальні рослини зберігають здатність до фотосинтезу, але використовують неспецифічні пластичні речовини рослини-господаря* (з навч. літ.).

2. *перен.* Існування напівпаразита (у 2 знач.). *Просвітництво зіткнулося з кризою міського паразитизму та напівпаразитизму, а також антропогенною екологічною катастрофою, що були відомі здавна* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВПАРАЗИ́ТНИЙ, а, е. 1. Прикм. до **напівпарази́т** 1. *Напівпаразитні чагарники з ґрунтом не зв'язані: живуть на інших деревних рослинах, присмоктуючись до них специ-*

альними органами — гаусторіями (з наук. літ.); // Такий, як у напівпаразита, характерний для нього. *Усім представникам роду шолудивників притаманний напівпаразитний спосіб життя* (з навч. літ.).

2. *перен.* Прикм. до **напівпарази́т** 2. *На жаль, щороку певний відсоток випускників середньої школи відмовляється здобувати професію, надаючи перевагу напівпаразитному існуванню* (із журн.).

НАПІВПАРОВИ́Й, á, é. Стос. до напівпару. *Система ґрунтозахисного безполицевого обробітку ґрунту передбачає застосування напівпарового оброблення після збирання на полях основних культур* (з навч. літ.).

НАПІВПАТРІАРХА́ЛЬНИЙ, а, е. З пережитками патріархальності. *На його* [О. Капто] *думку, .. помітне місце серед авторів журналу посідають "люди, чиї моральні критерії сходяться на ідеалізації духовних цінностей церкви, минулих напівпатріархальних стосунків між людьми"* (Б. Антоненко-Давидович); *В історії слов'янства дофеодальний період, перехідний від первіснообщинного до феодального, період виникнення феодалізму можна назвати напівпатріархальним, напівфеодальним* (з наук. літ.).

НАПІВПЕРЕМО́ГА, и, *ж.* 1. Неостаточна, часткова або майже перемога (у 1 знач.). *В універсальних боях, зокрема в кікбоксингу, є нокдаун (напівперемога) та нокаут (абсолютна перемога)* (з навч. літ.).

2. *перен.* Неостаточна, часткова або майже перемога (у 2 знач.). *Відомий тележурналіст та автор цілої низки історичних фільмів зазнав поразки чи то здобув чергову напівперемогу. Це вже як хто оцінить (йдеться про відгуки на його новий документально-публіцистичний фільм)* (із журн.).

НАПІВПЕРЕПРІ́ЛИЙ, а, е. Частково або значною мірою перепрілий. *У районах достатнього зволоження краще застосовувати напівперепрілий гній, а в регіонах з дефіцитом вологи — перепрілий* (з наук. літ.); *На складі було здійснено ревізію: злежану, напівперепрілу тканину замінено новими рулонами* (із журн.).

НАПІВПИСЬМЕ́ННИЙ, а, е. 1. Який не вміє добре читати й писати; недостатньо освічений *(див.* **осві́чений**[2] 1). *Почали* [репетицію] *з напівписьменними й неписьменними, що вчили роль прямо з чужого голосу* (С. Васильченко); *Невже йому цікавіше з Мері, .. простою, напівписьменною дівкою, ніж зі мною* (О. Іваненко); *Петро Яцик — не напівписьменний сільський дядько з Бойківщини. Талановитий самоук простудіював чимало важливих праць з економіки, юриспруденції, філософії, історії* (М. Слабошпицький); // *у знач. ім.* **напівписьме́нний,** ного, *ч.;* **напівписьме́нна,** ної, *ж.* Той (та), хто ледь уміє читати й писати. *Щоб виявити напівписьменних серед селян середнього віку, філологи розробили спеціальний тест* (із журн.).

2. *перен.* Те саме, що **напівгра́мотний** 2. *У віртуалі літсновидінь завжди чигає на тебе небезпека: .. з глибин Кальміусу випливе якийсь напівписьменний релікт і назве тебе страшним космічним циніком* (В. Єшкілєв).

НАПІВПІДВА́Л, у, *ч.* Наполовину підвал (у 1 знач.); приміщення, у якому лише частина розміщена нижче рівня землі. *В нужденному, перехнябленому будиночку, у вогкому напівпідвалі, де жив Яновський, було дуже непривітно цього зимового надвечір'я* (М. Бажан); *— Посадіть його на гауптвахту отуди в напівпідвал, це в тому будинку, де штаб бригади* (Є. Доломан); *Вікно кухні, що виходило на правий бік, має визирати назовні з напівпідвалу* (Г. Вдовиченко).

НАПІВПІДВА́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **напівпідва́л.** *Раніше Грінчак жив на Ровені у напівпідвальній кімнаті, що в ній ніколи не висихали стіни* (С. Чорнобривець); *У напівпідвальне приміщення вповзли сутінки, поступово переходячи в морок* (Л. Дмитерко); *Спустившись вузькими сходами на перший, напівпідвальний поверх, поминув* [Ціммерман] *невелику залу* (В. Малик); *В Києві добре знав* [Микола] *лише Хрещатик із усіма паралельними винними погребами, напівпідвальними кафе* (В. Рубан).

НАПІВПІ́ТЬМА́, ітьми́, *ж., рідко.* Те саме, що **напівте́мрява.** *Тільки Трохим .. та ті, що спали або так собі лежали на обгорнутому напівпітьмою полу, не рухались і не звертали на його* [нього — діда] *уваги* (В. Винниченко); *Хоча стояла напівпітьма, просяяна двома свічками, він бачив, він пам'ятав усе довкіл* (Василь Шевчук); *Сошенко зайнявся іконою.., обертаючи її і так і сяк проти оскупілого* [оскуділого] *світла, бо ж мала висіти в найтемнішому кутку і бажано, щоб світилася, висявала і в напівпітьмі* (Н. Околітенко).

НАПІВПОКЛІ́Н, ло́ну, *ч.* Неповний, з незначним нахилянням голови або верхньої частини тулуба поклін (у 1 знач.). *Бабуся привіталася за руку з Донатом, який схилився перед нею в напівпоклоні* (Є. Гуцало); *Посторонившись, жестом з напівпоклоном запросив* [юнак] *радника зайти* (В. Чемерис); *Біля вікна сидить адвокат Павелка, завжди зігнутий у догідливому напівпоклоні* (М. Слабошпицький).

НАПІВПОРО́ЖНІЙ, я, є. 1. Наполовину, частково або майже порожній (у 1, 2 знач.). *Сиділи куми біля столу .. Коло їх стояла четверть монопольки вже напівпорожня* (Грицько Григоренко); *Закинувши за плечі напівпорожні сакви, ми мандрували по росяних стежинах нашого краю* (Б. Левін); *Провора тихо оглядав напівпорожній цех* (О. Донченко); *Сотні, тисячі сіл залишилися порожніми або напівпорожніми — люди переселилися під дубові хрести* (М. Руденко); *Туди й сюди із шипучим рипом проскакують авто, добродушно гуркочуть напівпорожні трамваї* (В. Винниченко); *Рука немічно зламалась у зап'ясті .. В ліктевому* [ліктьовому] *суглобі темніло напівпорожнє і в'яле, мов вичавлені п'явки, жилля* (М. Олійник).

2. *перен.* Наполовину, частково або майже порожній (у 3 знач.); позбавлений змісту (у 3 знач.), пустий (у 3 знач.). *Сумлінний автор завжди декілька разів редагує свій текст, боячись пропустити напівпорожні фрази, думки, ідеї* (із журн.).

НАПІВПО́СМІШКА, и, *ж.* Ледь помітна посмішка. *— Приїхали. Ось тут, будь ласка. Прошу, — Костюк простягнув карбованець. Шофер дивився на нього, і від його напівпосмішки Костюкові раптом стало навіть соромно ("Не візьме!")* (Ю. Покальчук); *Розвернувся* [посол] *і пішов усе з тою ж зневажливою напівпосмішкою* (І. Роздобудько); *Мама лежала в труні на столі, і обличчя її, освітлене однією тонкою свічкою, застигло в ніяковій, болісній напівпосмішці* (В. Собко); *Губи відкриваються у напівпосмішці, оголюючи рівну сяючу лінію зубів* (В. Єшкілєв).

НАПІВПО́ШЕПКИ, *присл.* Неголосно, майже пошепки. *Низенький, мовчазний чоловічок, який ступав завжди скрадливою ходою і розмовляв напівпошепки, справлявся в друкарні за всіх* (В. Козаченко); *Слухаючи майора, хлопці ..*

дають напівпошепки колективну клятву, що житимуть правильно (О. Гончар); *Слово було сказано напівпошепки, але почули його всі* (Б. Левін); *Бандит навіть почав говорити напівпошепки. Сполошилися й усі інші* (А. Кокотюха).

НАПІВПРА́ВДА, и, *ж.* Неповна, часткова правда (у 1 знач.), те, у чому знехтувано суттєвими деталями, подробицями. *Рожевий туманець напівправди полюбляла Аліна, і подруги часто сперечалися з цього приводу* (В. Дрозд); *Невже знову почнемо тішити себе і заспокоювати напівправдою, закриваючи очі на гіркі істини, що відкрилися в ті* [чорнобильські] *дні?* (Ю. Щербак); *Він ще не знав, у чому ж була напівправда, а в чому — напівбрехня, однак те, що його намагалися взути, було очевидно* (Любко Дереш).

НАПІВПРАВДИ́ВИЙ, а, е. Який є частковою правдою, містить неправду. *Напівправдива негативна інформація осідає на денці мозку хворобливою плямою* (С. Процюк); *Ромко знав страшний напівправдивий міф, що він оселився у стінах інтернату* (Люко Дашвар).

НАПІВПРАВДИ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **напівправди́вий.** *Інформаційна наповненість ЗМІ, їхня правдивість, напівправдивість чи неправдивість у висвітленні подій та фактів упливають на життя суспільства, настрої людей* (з навч. літ.).

НАПІВПРАВДИ́ВО. Присл. до **напівправди́вий.** *Дуже важливо не втратити духовність і самоідентичність у світі, який проповідує ліберальні цінності, оманливо й напівправдиво підмінюючи християнські моральні принципи* (з публіц. літ.).

НАПІВПРЕЗИ́РЛИВИЙ, а, е. Який виражає ледь помітне презирство. *Очі Ірен напівпрезирливі, напіввідсторонені* (С. Процюк).

НАПІВПРЕЗИ́РЛИВО. Присл. до **напівпрези́рливий.** *Тася насуприлася. Підібрала губи. Напівобережно, напівпрезирливо кинула: — Це з вашого боку нечемно!* (В. Домонтович).

НАПІВПРИКРИ́ТИЙ, а, е. 1. Трохи, частково або майже прикритий (у 1 знач.). *Минаючи купи битої цегли, білі плями вапна, напівприкриті молодими бур'янами, .. Андрій згадував колишнє* (М. Коцюбинський); *Модний осінній капелюшок, напівприкритий чорним вуалем, невиразно прикрашував і без того вродливу голівку* (Г. Хоткевич); *Напівприкриті довгими віями лукаві очі — вони з розуму зводять, ті очі* (О. Бердник); *Вікна були напівприкриті грубими дерев'яними віконницями з непевним різьбленням* (М. Кідрук); *Він захоплено милувався її гарними оголеними руками, напівприкритими накинутою наспіх шаллю* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

2. *перен.* Ледь прикритий (у 2 знач.). *Запрошені до школи ветерани ділилися з учнями своїми "воєнними" спогадами, інколи напівприкритими жартівливими вигадками, щоб не злякати дітей важкою правдою* (із журн.).

НАПІВПРИМРУ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напівпримру́жити.** *Корсунь завжди ввижався йому, майстрові абсолютно влучного образу й точної думки, — дикуном, навіть звірем з напівпримруженими очима* (Олекса Ізарський); *Крізь напівпримружені повіки він невідривно дивився на грубеньку книжечку в руках Кейз-Ола* (М. Дашкієв); *Мілена напівпримруженими очима спостерігала за бузковими вивертами цигаркового диму, який і сам нагадував змійок, аж доки не розвіювався, змішавшись із хмарами* (С. Андрухович).

НАПІВПРИМРУ́ЖИТИ *див.* **напівпримру́жувати.**

НАПІВПРИМРУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПІВПРИМРУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., що.* Трохи, не до кінця або злегка примружувати (про очі, повіки). *Авто завертає назад, шарпається і знову летить. Еліза ж знову напівпримружує очі від вітру* (В. Винниченко); *Задум художника стає зрозумілим, якщо дивитися на його картину здалека, напівпримруживши очі* (із журн.).

НАПІВПРИПЛЮ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напівприплю́щити.** *Пан президент злегка відкидає голову назад і приплющує очі. .. Хто знає, які великі комбінації пропливають перед цими напівприплющеними очима* (В. Винниченко); *Тільки здригались повіки біля напівприплющеного ока та зморшки біля обох очей* (Т. Осьмачка); *Він знову схилявся над Мирославою, зазирнув у її напівприплющені очі* (М. Стельмах); *Швець дивиться на них усіх крізь напівприплющені повіки, він вимірює подумки шлях до лісу* (Валерій Шевчук).

НАПІВПРИПЛЮ́ЩИТИ *див.* **напівприплю́щувати.**

НАПІВПРИПЛЮ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПІВПРИПЛЮ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док., що.* Трохи, не до кінця або злегка приплющувати *(див.* **приплю́щувати**[2]*). Макс поспішно відхиляє тіло в другий бік, закладає ногу на ногу й напівприплющує очі* (В. Винниченко); *Усміхаючись, дівчина напівприплющила очі* (із журн.).

НАПІВПРИТО́МНИЙ, а, е. Майже без свідомості (у 2 знач.); напівнепритомний. *Сонна, напівпритомна, Маланка розкладає в печі вогонь і приставляє окріп, щоб зготувати Андрієві вечерю* (М. Коцюбинський); *Він ішов напівпритомний просто по замінованому шляху* (І. Багряний); *Знову отамана вдарили по голові і напівпритомного штовхнули в бочку* (В. Чемерис); *Мене, напівпритомну від шоку, відвели в учительську* (Г. Тарасюк); // *у знач. ім.* **напівприто́мний,** ного, *ч.;* **напівприто́мна,** ної, *ж.* Той (та), хто майже втратив свідомість (у 2 знач.). *Попереду їхала підвода з напівпритомними, за нею — зв'язані дужчі заарештовані* (Микита Чернявський); // Який виражає такий стан. *Напівпритомною рукою Начко вписав своє ім'я та прізвище на карточці* (І. Франко); *Мотря, вагаючись хвильку, пише з напівпритомними очима одне лаконічне речення* (Ірина Вільде).

НАПІВПРИТО́МНО. Присл. до **напівприто́мний.** *Дівчина сиділа й напівпритомно вдивлялася в нього своїми великими чорними очима* (І. Франко); *Вмираючий вхопив рукою його рам'я і спитав напівпритомно: — Де він, цей злодій?* (Юліан Опільський); — *Книжка мені потрібна, — напівпритомно, але з самовиправданням сказав Антон Никандрович* (В. Барка).

НАПІВПРИХО́ВАНИЙ, а, е. Частково, не повністю або майже прихований. *На водіїв дивляться з придорожніх рекламних щитів великі кольорові обличчя, інколи напівприховані деревами* (із журн.); *Поглядів таких Вовка Дизель не любив. Хоча б через те, що часто відчував їх на собі: недовіра, змішана з напівприхованим презирством* (А. Кокотюха); *У багатьох листах відбивається висока тверезість художника, який .. цілеспрямовано виводив на перший план дії ті боязкі, напівприховані прояви незадоволення сталінізмом-шовінізмом* (О. Шугай).

НАПІВПРИЧИ́НЕНИЙ, а, е. Трохи, не зовсім або майже причинений. *Валерій та Нюрка спустились до базару, тихцем підійшли до напівпричинених дверей морозівської крамниці* (О. Ільченко); *Пішов* [парубок] *до стайні з напівпричиненим .. віконечком* (М. Стельмах); *Таня помітила в кутку, до якого Володя стояв спиною, напівпричинені залізні дверцята* (В. Малик).

НАПІВПРИ́ЧІП, чепа, *ч.* Різновид причепа на двох колесах, який передньою частиною прикріплюють до трактора, автомашини і т. ін. *Автомобільний напівпричіп є складною технічною системою, що містить кілька вузлів-підсистем* (з наук.-техн. літ.); *Унаслідок аварії утворилася яма діаметром вісім метрів, куди згодом влетіла 30-тонна фура з напівпричепом* (з газ.).

НАПІВПРОВІДНИ́К, á, *ч., фіз.* Речовина, що має здатність проводити електрику залежно від впливу зовнішніх чинників (температури, світла і т. ін.) і посідає проміжне місце між металами та ізоляторами. *Сріблясто-сірий крихкий метал телур є напівпровідником і горить при нагріванні* (з навч. літ.); *Один з іноземних інженерів знайшов новий напівпровідник, .. яким варто лиш покрити площу в кілька квадратних метрів, щоб мати достатню кількість електричної енергії для приведення в дію установки* (П. Загребельний).

НАПІВПРОВІДНИКО́ВИЙ, а, е, *фіз.* Прикм. до **напівпровідни́к.** *Ферит відзначається феромагнітними та напівпровідниковими властивостями* (з наук. літ.); *Промисловість рідкісних металів пов'язана з виробленням рідкісних металів, сполук і сплавів на їхній основі та напівпровідникових матеріалів* (з навч. літ.); // Який ґрунтується на застосуванні напівпровідників. *Хоча ідея активно-імпульсного спостереження була запропонована ще 1936 р., реальне її застосування стало можливим лише після створення сучасних напівпровідникових імпульсних лазерів* (з наук.-техн. літ.); *Стибій застосовують у напівпровідниковій промисловості, для виготовлення сплавів, особливо зі свинцем* (з навч. літ.).

НАПІВПРОДУ́КТ, у, *ч.* Проміжний продукт (у 3 знач.), який підлягає подальшому, остаточному обробленню. *Зменшення обсягу відходів виробництва можливе завдяки технологіям, за яких відходи окремих базових виробництв стають для інших виробництв напівпродуктами або сировиною* (з наук. літ.); *Ароматичні аміносполуки широко застосовують у різноманітних галузях промисловості, зокрема використовують як напівпродукти у синтезі органічних сполук, барвників* (з навч. літ.); *На аркуші були проміжні реакції з короткими поясненнями латинською мовою. Кінцева формула, певно, теж давала структуру напівпродукту* (М. Дашкієв).

НАПІВПРОЗО́РИЙ, а, е. 1. Не зовсім або майже прозорий (у 1 знач.). *Напівпрозорий блакитнуватий туман стелеться над містом* (І. Франко); *Алессандро вже не бачив ні ворожого ока наглядача, .. ні напівпрозорих хмаринок, що пропливали за ґратами* (О. Бердник); *Крізь напівпрозорі фіранки на вікнах виднілися обриси башт* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Напівпрозора сніжинка задрижала на верхній вії і одразу ж розтанула* (М. Руденко); *Шмулєвич мимохіть подумав про майора Балабанова .. з різьбленими тонкими рисами обличчя, напівпрозорою шкірою, втомленим поглядом голубих очей* (О. Ульяненко).

2. *перен.* Не зовсім, частково або майже прозорий (у 2 знач.). *Деякі прямо говорять те, що думають, інші ж користуються напівпрозорими натяками, розбурхуючи фантазію адресата* (із журн.).

НАПІВПРОЗО́РІСТЬ, рості, *ж.* 1. Властивість за знач. **напівпрозо́рий** 1. *Її очі все ще дивилися на мене, але крізь пелену напівпрозорості* (Ю. Іздрик); *За блакитною напівпрозорістю ситалових блоків у лабораторіях буяє вогонь* (М. Дашкієв); *Нахилився* [Олександер] *і торкнувся каменя.., в його напівпрозорості була замурована якась істота* (Г. Пагутяк).

2. *перен.* Властивість за знач. **напівпрозо́рий** 2. *Науковий стиль вимагає від автора точності, об'єктивності, інформативної насиченості та не визнає напівпрозорості думок і висловів* (з навч. літ.).

НАПІВПРОЗО́РО. 1. Присл. до **напівпрозо́рий** 1. *Одночасне застосування художником олії та акрилу дає змогу пігментам поєднуватися напівпрозоро: відтінки підіймаються на поверхню з глибини, наче проступають під шкірою* (із журн.).

2. *перен.* Присл. до **напівпрозо́рий** 2. *Колегію з питань, пов'язаних із виконанням програми соціально-економічного та культурного розвитку області, проведено напівпрозоро* (з газ.).

НАПІВПРОЛЕТА́Р, я́, *ч.* Представник напівпролетаріату; той, хто працює у власному господарстві та одночасно наймається на капіталістичному підприємстві. *Андрій Волик, один з героїв "Fata morgana" Михайла Коцюбинського, був напівпролетарем. "Живі" гроші, хоч і малі, давали йому відчуття якоїсь матеріальної впевненості, але одночасно відвернули від землі* (з наук. літ.); *За своїм становищем бідніші селяни були найближчими до пролетаріату. Їх називали сільськими пролетарями або напівпролетарями* (з навч. літ.).

НАПІВПРОЛЕТАРІА́Т, у, *ч.* У капіталістичному суспільстві — близький до пролетаріату прошарок найманих робітників, що володіє невеликою власністю та деякими засобами виробництва. — *Велика частина нашої сільської людності — це цілковитий пролетаріат, а друга частина — напівпролетаріат* (П. Колесник); *В останній чверті XIX ст. до 70 % найманих робітників в Україні становила категорія так званого напівпролетаріату — селян-заробітчан, котрі, не припиняючи працювати на землі, їздили в місто підробляти на заводах і фабриках* (з навч. літ.).

НАПІВПРОЛЕТА́РСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **напівпролета́р** і **напівпролетаріа́т.** *Із захоплених запасів було виділено зерно напівпролетарському населенню* (О. Гончар); *Ілюзію "влади народу" у перші пореволюційні роки, що складалася з пролетарських і напівпролетарських лідерів, в художній формі розкрив Михайло Булгаков у повісті "Собаче серце"* (з навч. літ.).

НАПІВПРОНИКНИ́Й, á, é. Не повністю або майже проникний. *Осмотичний тиск виключає дифузію розчинника через напівпроникну перетинку, що розділяє чистий розчинник і розчин* (з наук. літ.); *Для проведення гемосорбції застосовують мікрокапсульовані вугільні частинки, оточені напівпроникними мембранами* (з наук.-попул. літ.); *Напівпроникними гірськими породами є, зокрема, глинистий пісок, супісок, лесоподібний суглинок* (з навч. літ.).

НАПІВПРОЧИ́НЕНИЙ, а, е. Наполовину, частково або майже прочинений. *Клацнула клямка, і в голубому просвіті, між напівпрочиненою хвірткою і тесаним стовпом, застигла, вся в червоному, здивована Марта* (М. Стельмах); *Мій проводир показав мені напівпрочинену кватирку* (Ю. Андрухович); *Почулося шарудіння, клацнув замок і з напівпрочинених дверей висунулася голова* (А. Кокотюха).

НАПІВПУСТЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Прикм. до **напівпусте́ля.** *Вона вже добре знала, що цей сорокалітній чоловік, повелитель великого, але напівпустельного краю, — людина зла і жорстока* (В. Малик); *Національний золотий запас зберігався серед напівпустельного степу за сто чи більше миль від найближчого населеного пункту* (М. Білкун); *Ногайським степом буде називатися напівпустельна рівнина в Передкавказзі, у межиріччі Тереку й Куми в межах Дагестану* (В. Чемерис); *Він звелів узяти двох немовлят, відвезти в напівпустельне пасовище й віддати на виховання чабанові* (І. Білик).

НАПІВПУСТЕ́ЛЯ, і, *ж.* 1. Підзона поширення світло-каштанових ґрунтів; за кліматом і характером рослинного покриву посідає проміжне місце між степами й пустелями. *В дикому степу, в сухій напівпустелі, де недавно ще блукали кочівники-казахи, виросте незабаром робітниче місто* (О. Донченко); *Починається безплідна іспанська .. напівпустеля, де не видно жодної деревини, жодного джерельця чи річки* (Л. Дмитерко); *Дженні досліджувала термітів у напівпустелях Сомалі* (В. Чемерис).

2. Майже пустеля (у 2 знач.). *Холодними зимовими вечорами місто наче напівпустеля: більшість людей намагається якомога швидше сховатися в теплих домівках* (із журн.).

НАПІВПУСТИ́ННИЙ, а, е. Прикм. до **напівпусти́ня;** напівпустельний. *Араби належали до семітських народів. Замешкували великий напівпустинний півострів* (І. Крип'якевич); *Дно западини пагорбисте і вкрите напівпустинною рослинністю* (з наук.-попул. літ.); *Ще в кінці XX ст. київська Оболонь була напівпустинною, однак сьогодні цей престижний спальний район щільно забудований висотками* (з газ.).

НАПІВПУСТИ́НЯ, і, *ж.* Те саме, що **напівпусте́ля.** *Рослини степів, напівпустинь і пустинь здатні регулювати водообмін, тому є активними навіть у період тривалої засухи* (з наук. літ.); *На південь від Сахари в зоні напівпустинь і напівсаван нерідко посухи тривають кілька років, а потім випадають зливові дощі* (з навч. літ.); *Сучасні українські села все більше перетворюються на напівпустиню, адже значна кількість їхніх мешканців вирушає до міст у пошуках кращого майбутнього* (із журн.).

НАПІВП'Я́НИЙ, а, е. Трохи, не зовсім п'яний (у 1, 2 знач.). *Це був вгодований справник, .. завжди чи то напівп'яний, чи напівтверезий* (О. Довженко); *Підбігши до Годоя, він обмацав його всього, тоді придуркувато гигикнув, і все зібрання п'яних і напівп'яних людей зареготало* (І. Білик); *Звикли* [дівчата] *до напівп'яних голосів і перестуку доміно у сірих сувоях диму* (В. Дрозд); *Ти насміхаєшся над Михайловими напівп'яними фантазіями, але що ти можеш протиставити йому?* (С. Процюк); // *у знач. ім.* **напівп'я́ний,** ного, *ч.;* **напівп'я́на,** ної, *ж.* Той (та), хто перебуває у стані часткового сп'яніння. *Твереза людина серед п'яних і навіть напівп'яних часто почуває себе зайвою* (із журн.).

НАПІВРЕА́ЛЬНИЙ, а, е. Не повністю або майже реальний (у 1–3 знач.); з ознаками нереального. *Всі вони вирішили чекати на якийсь свій експрес, напівреальний, напівфантастичний* (І. Багряний); *Згадуючи ті напівреальні кроки, які вони робили назустріч одне одному, Марта зітхнула* (Р. Андріяшик); *Казна-звідки з'явилась ця напівреальна дівчина, закохана (принаймні, їй так здається) в мене* (І. Карпа); *Маючи в голові всю цю мішанину з напівреальних ідей, .. він продовжував дивитися в очі своєму майбутньому і здаватися не збирався* (Любко Дереш).

НАПІВРЕА́ЛЬНО. Присл. до **напівреа́льний.** *Висока якість відеоматеріалів відкриває глядачам віртуальний простір, забезпечуючи можливість напівреально "доторкнутися" до об'єктів, які існують лише на папері* (із журн.).

НАПІВРІДКИ́Й, á, é. Трохи, не зовсім або майже рідкий (у 1–3, 6 знач.). *За певних умов коагуляція золів зумовлює утворення драглистої маси (гелю), при цьому вся маса колоїдних частинок, зв'язуючи розчинник, переходить у своєрідний напіврідкий-напівтвердий стан* (з наук. літ.); *Вранці Меггі вдалося зварити собі яйце з напіврідким жовтком, і це підняло їй настрій на цілий день* (Н. Сняданко); *Вони розрізують його начетверо і поїдають сирим, як устрицю. Дехто в їх напіврідкий м'якиш умочує хліб. Тому морського їжака називають ще "морським яйцем"* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Тіло амеби містить напіврідку цитоплазму, що має всередині невелике пухироподібне ядро* (з навч. літ.); *Волосся, що в'ється, варто розчісувати рідким або напіврідким гребінцем, щоб уникнути пошкодження волосин* (з газ.); *Над містом піднявся напіврідкий туман* (із журн.).

НАПІВРОЗБИ́ТИЙ, а, е. 1. Трохи, не зовсім або майже розбитий (у 1–8 знач.). *Кілька годин просиділа* [жінка] *в напівтемній кімнаті карцеру, розмазуючи по обличчі сльози і ковтаючи воду із напіврозбитої склянки* (І. Роздобудько); *Край тротуару лишився напіврозбитий ящик* (С. Жураховиич); *Анарх .. вперто розглядав сусідній флігель. Цей напіврозбитий будинок, який пережив грозу молодої епохи, .. переносив мислі в інші сфери відчувань* (М. Хвильовий); *Дороги Сокальщини напіврозбиті, у ямах та вибоїнах* (з газ.).

2. *перен.* Не остаточно, частково або майже розбитий (у 9 знач.). *"Ви, щоб заспокоїти свою душу і напіврозбите серце, хотіли б знати, що ж насправді коїться"* (О. Чорногуз).

НАПІВРОЗВА́ЛЕНИЙ, а, е. Майже або наполовину розвалений. *Серце забилося.., коли побачив здалека свою напіврозвалену хату* (І. Франко); *Кроків сто на схід невеличкий сливовий садок, далі — руїни давно згорілої клуні. Стоять напіврозвалені цегляні стовпи, засипані снігом* (У. Самчук); *Зупинив Міхал коней біля старого хатища, посеред якого стирчав напіврозвалений димар* (Р. Іваничук); *Чоботи були напіврозвалені, і з дірок визирали темні, поморщені пальці* (Валерій Шевчук).

НАПІВРОЗДЯ́ГНЕНИЙ, НАПІВРОЗДЯ́ГНУТИЙ, а, е. 1. Частково, не зовсім роздягнений (у 1, 2 знач.). *Напівроздягнена Зоня сіла коло Юзі на постіль* (Леся Українка); *З Таниної кімнати вибігає Любуша. Вона напівроздягнена, з накинутою на плечі великою хусткою* (І. Кочерга); *Тільки торкнулася Устина сінешніх дверей, як з хати вискочила напівроздягнута Люба* (М. Стельмах); *Стояв* [Іонов] *і напружено вдивлявся у той берег, де лежали вбиті і стояли напівроздягнуті полонені* (М. Малиновська).

2. *перен.* Частково, не зовсім роздягнений (у 3, 4 знач.). *Під осінніми високими зорями затихають оселі, і тепер стає чутнішою мова роси, напівроздягнених дерев* (М. Стельмах); *Погляди наші звернені до вагонного вікна, за яким місячно й вітряно і напівроздягнені дерева гнуться-хитаються на тлі* (О. Гончар); *Червона вишенька згубила за ніч половину листків і стояла напівроздягнена, але так само осяйна* (Валерій Шевчук).

НАПІВРОЗДЯ́ГНУТИЙ *див.* **напівроздя́гнений.**

НАПІВРОЗІ́БРАНИЙ, а, е. Не повністю, частково або майже розібраний. *Між житом у різних місцях, нагадуючи допотопні створіння, височіли напіврозібрані кістяки совєтських танків* (У. Самчук); *Ось невеличкий гайок, .. хатинка з підсліпуватим віконцем, напіврозібраний парканець* (Ю. Бедзик); *Перси почали підходити до напіврозібраного мосту в кінці сьомого дня* (І. Білик); *Тонкий серпанок тягнувся від химерної надбудови з напіврозібраним дахом* (О. Ульяненко).

НАПІВРОЗКВІ́ТЛИЙ, а, е. 1. Частково, не повністю розквітлий (у 1, 2 знач.). *Стояли* [на столику] *два прибори і навіть у невеличкім вазоні бузок з напіврозквітлими квітами* (Є. Кротевич); *На крутих пагорбах дивовижними брамами злітали і опускались додолу напіврозквітлі яблуні* (М. Стельмах); *В руках у мене була напіврозквітла троянда* (Любко Дереш).

2. *перен.* Частково, не повністю розквітлий (у 3, 4 знач.). *Цей таємничий незнайомець у плащі є безумовним архетипом, постійно присутнім на межі несвідомого та свідомого у фантазійному світі кожної напіврозквітлої жіночністю дівчинки* (Ю. Андрухович).

НАПІВРОЗКРИ́ТИЙ, а, е. Трохи, не зовсім або майже розкритий. *Нас повели полем до довгої, напіврозкритої будови — корівника чи свинарника* (Ю. Збанацький); *Біла ніч уже засяла; вітер шепче, хилить роси; а я пещу покривала і хвилясті світлі коси, і напіврозкриті крила, що над миртом ти спустила* (М. Драй-Хмара); *Люба сиділа, бліда, напіврозкриті уста жалісно кривились* (П. Кочура); *Палубний настил зігнувся, як напіврозкрита книга* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Молоденькі напіврозкриті листочки давали приємну тінь* (Г. Пагутяк); *Редакція газети надрукувала матеріал про напіврозкритий злочин, зашкодивши розслідуванню* (з газ.).

НАПІВРО́ЗПАД, у, *ч.* 1. *фіз.* Розпад (у 1 знач.), за якого кількість атомних ядер певної речовини внаслідок радіоактивного перетворення зменшується вдвічі. *Час напіврозпаду для стабільних частинок дорівнює нескінченному інтервалу часу, а для нестабільних і резонансних — обмеженому, який залежить від їхнього типу* (з навч. літ.).

2. *перен.* Частковий або майже розпад (у 2 знач.). *Хвилини тягнулися так повільно, мовби відбувався експеримент із часового напіврозпаду* (С. Процюк); *Російськомовна еліта XVIII–XIX ст. була наслідком напіврозпаду українського світу та його поглинення світом імперським* (з навч. літ.).

△ **Період півро́зпаду (напівро́зпаду)** *див.* **період.**

НАПІВРОЗПЛЮ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напіврозплю́щити.** *Наче прикувала партизанка мене нерухомим поглядом напіврозплющеного ока* (Л. Смілянський); *З-поміж напіврозплющених повік ледь-ледь сутеніли очі* (М. Сиротюк); *Напіврозплющеними очима він все це бачив, але не міг зрозуміти, що це був порятунок* (В. Малик); *У хворого були напіврозплющені очі, але він нічого не бачив* (І. Білик).

НАПІВРОЗПЛЮ́ЩИТИ *див.* **напіврозплю́щувати.**

НАПІВРОЗПЛЮ́ЩИТИСЯ *див.* **напіврозплю́щуватися.**

НАПІВРОЗПЛЮ́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПІВРОЗПЛЮ́ЩИТИ,** щу, щиш, *док.*, *що.* Не повністю, не до кінця або майже розплющувати (око, очі). *Несподівано загорається світло — дівчина повільно напіврозплющує очі* (із журн.); *Жук-Мурка, напіврозплющивши оченята, переклав з боку на бік хвоста і знову замуркотів дрімотливої пісні* (М. Трублаїні); *Засинаючи, я почув, як щось мовби обмацує мене, напіврозплющив очі й побачив, що то Миля вкрив мене своїм кунтушем* (Ю. Мушкетик); *Смерд напіврозплющив обидва ока й подивився на Марію з любов'ю* (Валерій Шевчук).

НАПІВРОЗПЛЮ́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАПІВРОЗПЛЮ́ЩИТИСЯ,** щиться, *док.* Не повністю, не до кінця або майже розплющуватися *(див.* **розплю́щуватися**[2]). *За чверть години поранений, котрий лежав досі нерухомо, заворушився. Очі йому напіврозплющились, уста зашепотіли якісь уривчасті слова* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

НАПІВСВІДО́МИЙ, а, е. 1. Який частково або майже втратив свідомість (у 2 знач.); майже свідомий (у 1 знач.). *Повели* [Василька] *на другий тюремний двір, потім напівсвідомого виштовхнули в якийсь вузенький коритар* (А. Турчинська).

2. Не повністю перейнятий свідомістю (у 2 знач.); не остаточно свідомий (у 3 знач.). *Поволі в ній воскресали її давні напівсвідомі сумніви* (Д. Бузько); *Якісь думки снуються в голові, Напівжурливі і напівсвідомі...* (М. Рильський); *Під цими ліжниками, в напівсвідомих обіймах їм обом не загрожує абсолютно нічого, тут їхня безпека* (С. Андрухович).

НАПІВСВІДО́МІСТЬ, мості, *ж.* Абстр. ім. до **напівсвідо́мий;** неповна, часткова свідомість (у 3 знач.). *Непродумані теми, непобачені образи й символи накопичуються в ній, зсідаються в шари, пригнічують ліниву напівсвідомість* (К. Москалець); *Сюрреалізм спирається на діяльність фантазії, уявлення, а часом і напівсвідомості* (з наук. літ.).

НАПІВСВІДО́МО. Присл. до **напівсвідо́мий.** *Той напівсвідомо хитав головою. Бойчук щосили вдарив його руків'ям револьвера по скроні* (Д. Білий); *Всі пани переляканні на смерть, напівсвідомо підходять до канапи і безвладно сідають рядом* (Мирослав Ірчан); *Жукова майже напівсвідомо повернулась* (О. Донченко); *Якось напівсвідомо, більше за інерцією, ми взялися вигрібати пісок з-під днища* (М. Кідрук).

НАПІВСЕРЙО́ЗНИЙ, а, е. Не зовсім серйозний (у 1–3 знач.). *— А хіба то не пекло, як нема чого з'їсти... і... випить... — А надто випить! — зітхнувши, додає з напівсерйозним жартом .. чоловічок у фартусі* (В. Винниченко); *Перед ним стояв той самий майор Кривцов — хай у цивільному одязі, та з тими ж добродушними очима, з тими ж напівжартівливими-напівсерйозними інтонаціями* (М. Дашкієв); *Добрий настрій немовби змушував батька й сина продовжувати напівжартівливу, напівсерйозну розмову* (з публіц. літ.).

НАПІВСЕРЙО́ЗНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **напівсерйо́зний.** *Намагаючись визначити стан і сенс західноєвропейського мистецтва початку XX ст., О. Шпенглер указав на його карнавальний еклектизм і маскарадну напівсерйозність як вираження історичної ексцентричності* (з наук. літ.).

НАПІВСЕРЙО́ЗНО. Присл. до **напівсерйо́зний.** *Писав, як завжди: напівсерйозно, напівжартома. Назвав її і Настусею, І Ящіркою* (Ю. Збанацький); *Одного разу співачка застудилася, захрипла, і Анжела напівсерйозно попросилася спробувати заспівати замість неї* (А. Кокотюха).

НАПІВСИ́ВИЙ, а, е. Не повністю, частково або майже сивий (у 1–3 знач.). *Олесю зупинив на вулиці високий кремезний чоловік із шапкою напівсивого волосся* (Є. Кононенко); *Савина сестра, ця напівсива дівка, теж нічого не питає мене* (С. Процюк); *Міферкант погладив свою пещену напівсиву-напівчорну хвилясту бороду* (В. Кожелянко); *По вулиці розіслався напівсивий туман* (із журн.).

НАПІВСИДІ́ТИ, джу́, ди́ш, *недок.* Сидіти, трохи відхиливши назад верхню частину тулуба. *Він напівсидів, напівлежав на своїй постелі* (О. Маковей); *Командуючого поклали на сани, обмостили ногу і .. влаштували так, що він міг напівсидіти* (Григорій Тютюнник); *Мати Захара Івановича, Єлизавета Володимирівна, напівсидить у ліжку* (Є. Кононенко).

НАПІВСИ́ДЯЧИ, *присл.* У напівсидячому положенні. *Агент щось бурмоче, пильно вдивляється в темноту спальні, позирає на Труду, що злякано притулилась до Макса, напівсидячи з ним на ліжку* (В. Винниченко); *Степан одразу приліг, і вона підмостила йому ще й свою подушку — так він останнім часом спав, майже напівсидячи* (В. Шкляр).

НАПІВСИДЯ́ЧИЙ, а, е. 1. Який напівсидить. *На Холмській іконі Богородиці відтворено малопоширений на православному Сході варіант зображення Богородиці з напівсидячим Христом* (з наук. літ.).

2. У якому перебувають при сидінні з трохи відхиленою назад верхньою частиною тулуба (про позу, положення і т. ін.). *При травмах та захворюваннях, що супроводжуються задишкою (перелом ребер, астма і т. ін.), переносити потерпілого або хворого треба в напівсидячому положенні* (з навч. літ.).

3. Пов'язаний із тривалим сидінням або перебуванням на одному місці; малорухливий. *Сидячий та напівсидячий спосіб життя спричинює зменшення м'язів в об'ємі, послаблення організму людини загалом* (з навч. літ.).

НАПІВСИРИ́Й, á, é. 1. Не повністю сирий (у 1–3 знач.); частково насичений вологою. *Він стояв і дивився на: .. столик із десятком пляшок пива, пляшкою горілки й купою тарані, напівсирої і з червами* (О. Ульяненко); *Надворі вже тиждень тримається напівсира погода* (із журн.).

2. Не повністю сирий (у 4, 5 знач.); не до кінця зварений. *Вони* [браконьєри] *хлебтали з бутля самогон, жадібно рвали зубами напівсире м'ясо* (О. Бердник); *Посьорбав я з огидою недовареної юшки, яка ще не встигла витекти, пожував напівсирої риби і сиджу* (В. Нестайко).

НАПІВСИРІ́ТСТВО, а, *с.* Становище напівсироти. *Тільки прохопилося слово "напівсирітство", як хлопець одразу ж насторожививсь* (О. Гончар); *Він відчув тоді важкий .. припадок ненависті до людини, що не подарувала Саві навіть прізвища.., лише архаїчне російське по батькові та ефемерну легенду напівсирітства* (С. Процюк).

НАПІВСИРІ́ТСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **напівсирота́.** *А може, й не існувало, може, усе його напівсирітське, напівголодне дитинство наснилося?* (В. Дрозд); *Усе більше прихилялась вона своєю .. напівсирітською душею до баби, з цікавістю зазираючи в руки та очі, жовтий віск яких теплів-теплів, аж доки не засвітився до онуки таємничим циганським сонцем* (Г. Тарасюк).

НАПІВСИРОТА́, и́, *ч. і ж.* Той (та), у кого немає батька або матері. *Гриші судилася особлива доля. Він ріс напівсиротою, без батька* (П. Загребельний); *Десь у п'ятому класі хлопці перестали дружити з однолітками, що мали татів, і спілкувались тільки з такими, як самі, напівсиротами* (Г. Тарасюк); *Зростала* [Ейрін] *напівсиротою: її мати .. померла, коли доньці ще не минуло й двох років* (О. Авраменко).

НАПІВСЛІПИ́Й, á, é. 1. Трохи, не повністю або майже сліпий (у 1 знач.); який погано бачить. *Тяжко було напівсліпому кобзареві плекати бідолашне дитя* (О. Бердник); *За нами слідом шкутильгає напівсліпий дідок з костуром* (С. Андрухович); // *у знач. ім.* **напівсліпи́й,** по́го, *ч.;* **напівсліпа́,** по́ї, *ж.* Майже сліпа людина. *Дехто з "представників преси" користувався фальшивими журналістськими посвідченнями. Ці документи сприйняти за справжні міг тільки напівсліпий: на них не було не лише підписів редакторів, а й печаток* (з газ.); // У якого лише одне око здатне бачити; сліпий на одне око. *Внаслідок самодіяльних маніпуляцій при активному втручанні Пальохи око в Пилипа витекло зовсім.., не інакше як напівсліпий Пилип, певно, все життя лаяв за каліцтво Пальоху* (Б. Антоненко-Давидович); // Який погано бачить (про очі). *Зураб .. з Лукою вітався чемно, довго й міцно тиснув йому руку, плескав по плечу, навіть випустив зі свого напівсліпого ока сувору сльозу* (С. Жадан); *Дві постаті стали перед старенькою, сонце загородили. Напівсліпі очі звела — двійко хлопців розхристаних товчуться розгублено* (Люко Дашвар).

2. *перен.* Трохи, не повністю або майже сліпий (у 2–4 знач.). [Хмельницький:] *Язик потрібен нам, без нього ми напівсліпі* (О. Корнійчук); *На порозі свого .. спаленого палацу він застав напівсліпу від горя матір* (В. Лис); *Той біль, що плугом проходить по нашому корінні, уже почав чоловік перебороювати. Міцніли опір і напівсліпа злість* (М. Стельмах); *Напівсліпі ліхтарі безсило гойдались* (Мирослав Ірчан).

НАПІВСОЛО́ДКИЙ, а, е. 1. Не дуже, не зовсім солодкий (у 1 знач.). *Найперше, що мені трапилось* [у продовольчих рядах] *— були сухарі. Височенні стелажі з галетами найрізноманітніших ґатунків. Галети й печива, солоні й напівсолодкі* (О. Ірванець); *Соковиті луски напівсолодкої цибулі середньої товщини або товсті, але їх менше, ніж у цибулин гострих сортів* (з навч. літ.).

2. *перен.* Не дуже, не зовсім солодкий (у 4–8 знач.). *Напівсолодка втома обхоплює людину, байдужність закрадається в серце* (М. Коцюбинський); *Моє покликання напівгірке-напівсолодке — бути біля мови найнепокірнішої* (В. Неборак).

Напівсоло́дке вино́ *див.* **вино́**[1].

НАПІВСО́Н, сну́, *ч.* 1. Стан, близький до сну (у 1 знач.). *Він, Джузеппе Гарібальді, лежить у полоні, поранений, і, коли біль трохи вгамовується, напівсни, напівспогади прилітають до нього* (О. Іваненко); *Гарматій, прокидаючись від напівсну, підтягнув обвислу нижню губу і перелякано зашамкав до Якова* (М. Стельмах); *Напівсон з новою силою здолав* (Ю. Андрухович).

2. *перен.* Частково бездіяльний пасивний стан існування когось, чогось; майже сон (у 4 знач.). *Найтяжчим із проклять може стати вічний напівсон — не сон і не ява, не*

життя і не смерть, вічне "напів" і "поміж" (І. Карпа); *Напівсон душі.*

○ **(1) У напівсні,** *у знач. присл.* — у стані, близькому до сну (у 1 знач.). *В напівсні, напівгарячці минула для Лосса перша ніч* (О. Бердник); *Усі ті дні, відколи удома, Федькович жив якимись сполохами і спалахами, .. мовби в напівсні* (Р. Андріяшик); *Ще якийсь час я лежала в напівсні, .. а тоді остаточно прокинулась* (О. Авраменко).

НАПІВСО́ННИЙ, а, е. 1. Прикм. до **напівсо́н** 1. *Тіло було безсиле, ліниве, незрушне, він перебував у якомусь напівсонному стані* (П. Загребельний).

2. Який ще не зовсім проснувся, перебуває у стані напівсну (у 1 знач.). *Хлопці зірвалися з постелі і, напівсонні, взяли кибель за залізні вуха й винесли його на коридор* (І. Франко); *Ще напівсонний схоплюється Кость з ліжка й продирає очі* (О. Донченко); // Власт. тому, хто перебуває в стані напівсну (у 1 знач.) або який виражає такий стан. — *Ой Боже мій! Що там таке? — говорив він якимсь задавленим, напівсонним голосом* (І. Нечуй-Левицький); — *Води б оце холодненької, — забажав Денис, націлившись напівсонними очима на пусту пляшку* (Григорій Тютюнник); *Лейтенант подивився на його напівсонне обличчя* (О. Ульяненко).

3. *перен.* Млявий, бездіяльний, байдужий до всього; частково сонний (у 6 знач.). *Друга* [Марія] *веде напівсонне, сите існування разом з родиною* (М. Слабошпицький); *Філіп уже в десять років .. зміг організувати при батьковому дворі щось на зразок невеличкого власного двору. Це внесло певне пожвавлення в розмірене, напівсонне життя Тараскона* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Тихий, безлюдний. *Напівсонні вулиці міста після свят почали поступово оживлятися* (з газ.).

НАПІВСО́ННО. Присл. до **напівсо́нний** 2. *Трохи згодом ми натрапили на колонію черепах. То тут, то там підіймали вони з води свої зморшкуваті шиї і напівсонно розглядали нас* (І. Росоховатський); — *Ти спиш, Василю? — ще кидає напівсонно Богдан* (О. Лисяк); *Коли вже падав в знемозі, .. він дивився ліниво і напівсонно* (Ю. Покальчук); * Образно. *Нам залишалося здолати останню перепону — вузеньку річечку Уж, що напівсонно, без жоднісінького звуку, застигла на піщаному плесі* (А. Михайленко).

НАПІВСПА́ЛЕНИЙ, а, е. Не повністю, не до кінця або майже спалений. *Анатолій Галактіонович одірвав од коробки з-під цигарок кришку, взяв напівспаленого сірничка* (Остап Вишня); *Хата була напівспалена й ще не відбудована* (Ю. Яновський); *Вони обійдуть із відрами цілий берег, збираючи цурпалля й напівспалене кам'яне вугілля* (Валерій Шевчук); *Шлях пролягав напівспаленою сонцем пустелею* (із журн.).

НАПІВСПІ́ЛИЙ, а, е. Не зовсім, частково або майже спілий; напівдостиглий. *У саду рясніють напівспілими плодами яблуні* (із журн.).

НАПІВСТЕ́РТИЙ, НАПІВЗІТЕ́РТИЙ, а, е. 1. Трохи, не зовсім або майже стертий (у 1, 2 знач.). *На дошці ще лишився напівстертий дитячий малюнок крейдою: кумедний чоловічок біля кривобокої хатки...* (О. Донченко); — *Це Пхайко! Генерал був .. — Харитон .. не став тривожити Пхайкового минулого .. Тепер це мумія, тінь, напівзітертий ієрогліф* (І. Багряний); *На краю стола помічаю напівстерту чорнильну пляму* (В. Лис); *Хлопець напівстертим ножичком .. стругав поплавка з вербової кори* (Є. Пашковський).

2. *перен.* Трохи, не до кінця або майже стертий (у 3 знач.). *Від міста Прип'ять залишились будинки, зруйновані негодою й часом, і напівстерті емоції людей, які поспіхом покинули його* (Г. Пагутяк); *Хвилі котяться на берег, розбиваються на тисячі скалок — і ти знову згадуєш про калейдоскоп .. Ніби дивишся стару кінострічку — з напівстертими від часу голосами* (К. Москалець).

НАПІВСТИ́ГЛИЙ, а, е. Не зовсім, частково або майже стиглий (у 1 знач.); напівдостиглий. *Напівстиглі черешні ще не стали оселею блідо-рожевих хробачків* (Г. Пагутяк); *У найвищу спеку їм напівстиглі яблука, слухаю гарячу тишу міста й милуюся смарагдовим узором листя* (Любко Дереш).

НАПІВСУ́ТІНКИ, ів, *мн. (одн.* **напівсу́тінок,** нку, *ч.).* Майже сутінки (у 1, 2 знач.); напівсутінь. *Швиденько одяглася* [Докія], *крутнулася перед люстерком і вискочила у світанкові напівсутінки* (Микита Чернявський); *В кімнаті в напівсутінках видніються постаті військових* (О. Гончар); *У галереї — напівсутінки, але я не велю світити ліхтарі* (Р. Андріяшик).

НАПІВСУ́ТІНОК *див.* **напівсу́тінки.**

НАПІВСУ́ТІНЬ, і, *ж.* Майже сутінь; напівсутінки. *В напівсутіні біля одвірка схилилась жіноча постать* (М. Іщенко); *В кімнаті стояла напівсутінь і тиша* (В. Собко); *Хата захиталася од сильного вибуху. Синій дим поповз до вікна. Напівсутінь заполонила все* (К. Гриб).

НАПІВСУХИ́Й, á, é. 1. Не зовсім або майже сухий (у 1–3, 7, 10 знач.). *У разі підвищення відносної вологості повітря в книгосховищах підлогу не миють, а протирають добре викрученою напівсухою ганчіркою* (з наук.-техн. літ.); *Шукаючи бекасиного полювання і найшовши його на якомусь напівсухому озері, .. молодий мисливець думає, що саме в людних місцях бекас і тримається* (М. Хвильовий); *Я притулився з одного боку біля стовбура напівсухої черешні* (Ю. Збанацький); *Я переліз через огорожу .. в садок: три яблуні — одна напівсуха, — під нею й стояв віз* (Ю. Мушкетик); *Шкіра тутешніх гір була кам'яною шкірою великої втомленої тварини — сіра й холодна, з довгими пасмами напівсухої трави по ній* (І. Карпа); // З невеликою кількістю дощів, опадів. *За характером зволоження виділяють такі групи кліматів: дуже вологі, вологі, напіввологі, напівсухі, сухі й дуже сухі* (з навч. літ.).

2. *спец.* Який здійснюється або виробляється майже без вологи, рідини; майже сухий (у 6 знач.). *Напівсухим способом можна пресувати не лише повнотілу цеглу, а також дірчасту, різні керамічні плитки* (з наук.-техн. літ.); *Напівсухе протруювання застосовують для плівчастого насіння вівса та ячменю* (з навч. літ.).

3. *перен.* Не зовсім або майже сухий (у 11–13 знач.). *Організатори свята, на жаль, поставилися несерйозно до своїх обов'язків, тож учасники оцінили захід як напівсухий та занадто стриманий* (з газ.); *Стара розмовляла напівсухим, скрипучим голосом* (із журн.).

Напівсухе́ вино́ *див.* **вино́**[1].

НАПІВТВЕРДИ́Й, á, é. 1. Середній між твердим і м'яким; майже твердий (у 2 знач.). *Гумову напівтверду трубку використовують в електромонтажній практиці* (з наук.-техн. літ.); *Важливою ознакою тари є її твердість. Розрізня-*

ють тару тверду, напівтверду та м'яку (з навч. літ.); *Продукти, багаті на мононенасичені жирні кислоти, звичайно залишаються рідкими при кімнатній температурі і напівтвердими при охолодженні* (з наук. літ.); *Стіни сховищ виготовлені з напівтвердого пластику, який зберігає тепло вночі і відбиває сонячне випромінювання вдень* (з газ.).

2. *перен.* Недостатньо певний (у 3 знач.), чіткий (у 3 знач.); майже твердий (у 5 знач.). *Радував необмежений вибір рішень і можливість припасувати щойно створене до наступної книги, до майбутніх романів, до цілості напівтвердого ще задуму* (О. Іваненко).

НАПІВТВЕРДОКРИ́ЛІ, лих, *мн.* Ряд наземних або водних комах з неповним перетворенням, тіло яких найчастіше помірно сплощене. *Передні крила у багатьох представників напівтвердокрилих ущільнені, задні завжди м'які, перетинкові* (з навч. літ.); — *Я сподівався... знайти на цьому собаці якихось представників напівтвердокрилих, властивих тільки африканській фауні* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна).

НАПІВТЕ́МНИЙ, а, е. 1. Трохи, не надто або майже темний (у 1, 2 знач.). *На Борисовській вулиці мав Остап Шантала другу кімнату, напівтемну й маленьку* (В. Підмогильний); *Вутанька з тривогою оглянулась у сутінь напівтемного, переповненого людьми приміщення* (О. Гончар); *За мить на напівтемний берег вислизнула жовто-коричнева тінь Шіти* (Ю. Покальчук, пер. з тв. Е. Берроуза); *Дівчина була одягнена в напівтемних тонах, однак яскравою плямою на суцільному образі вирізнялися прикраси на шиї й у вухах* (із журн.).

2. *перен.* Трохи, не надто або майже темний (у 7 знач.). *Сьогодні селян прийнято вважати неамбіційними і навіть напівтемними, однак скільки талановитих українських діячів є вихідцями з села!* (з газ.).

НАПІВТЕ́МНО. Присл. до **напівте́мний.** *Він повів машину .. далі. Глухо і напівтемно тягнувся він Повітрофлотським, потім зупинився на роздоріжжі і повернув на Солом'янку* (О. Ульяненко); // *у знач. пред. В його вузенькій, голій кімнаті .. було вже напівтемно* (І. Франко); *В кабінеті тихо й напівтемно* (І. Рябокляч); *Церква пахла ялиновими дошками, й було у ній напівтемно* (Г. Пагутяк).

НАПІВТЕ́МРЯВА, и, *ж.* Погане, недостатнє освітлення; неповна темрява (у 1 знач.). *Напівтемрява первісного лісу панувала тут — і жодна рослина, крім оранжевої папороті, не могла витримати відсутності світла* (В. Владко); *Призвичаївшись до напівтемряви, що затопляла кузню, Тимко розглядів ще одну людину* (Григорій Тютюнник); *В напівтемряві нахмурене обличчя воїна здавалось незвичайно білим* (М. Стельмах); *У напівтемряві кімнати, освітленої лише однією свічкою, її смарагдові очі сяяли, як дві зірки* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАПІВТІ́НЬ, і, *ж.* 1. Негуста, слабка тінь (у 1–3 знач.); півтінь. *Останні промені сонця золотими пасмами вкривають дерева, зоставляючи густі напівтіні* (М. Івченко); *Дерев напівтінь і співи птахів дарували безсмертя нам обом Тоді, як у сад ми спускались безмовний* (П. Загребельний); *На підставі нових експериментальних даних установлено особливості множника ослаблення електромагнітного поля діапазону високочастотної терапії при поширенні поблизу схвильованої водяної поверхні (у тому числі в зоні напівтіні)* (з наук. літ.); *Крізь відчинені двері в напівтіні виднілося щось, прив'язане до верстака* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Г. Уеллса).

2. *перен.* Те саме, що **тінь** 5, 6. *Зустрівся з пильним поглядом Олі і промовчав. Навіщо завдавати їй прикрості? Напівтони, напівтіні... Яка невимовно складна штука, ота людська психіка!* (М. Дашкієв); *Хитро-цинічні бізнес-леді розуміють усе, окрім того, що вони є невдахами-акторками у трагіфарсі для двох (зрештою, завжди існують напівтіні і чвертьтони)* (С. Процюк); *Мистецтво — не тільки в гарному, воно і в тінях, і в напівтінях, в трагедії людського буття...* (Ю. Покальчук).

НАПІВТО́Н, у, *ч.* 1. *муз.* Те саме, що **півто́н** 1. *Вітонька володіє .. надзвичайним слухом, бо чує навіть те, що звичайному вуху не дано чути. Ще й розрізняє такі нюанси, тони й напівтони, що для інших зливаються вони в один акорд* (В. Чемерис); *Разом зі звуками, у ритм тонів та напівтонів, мелодії, що звучала повсюди, до нього почало підбиратися відчуття недовершеності* (О. Ульяненко).

2. Те саме, що **півто́н** 2. *Я залюблений у львівські декорації при тому освітленні, яке дещо деформує ясність бачення: вечір, ніч.., туман, осінній дим, паде сніг або дощ. Лише контури, напівтони й окремі вихоплені деталі* (Т. Прохасько); *Вона любить натяки, чорний колір, напівтони* (Л. Денисенко); // Перехід від світлого, яскравого кольору, тону до темного. *Все на Місяці нагадувало надміру контрастні знімки фотоаматора-початківця: різке біле, різке чорне і ніяких напівтонів* (М. Білкун); *Навряд чи хто міг перебалакати його* [Христофора Ничипоровича] *про буйноцвіття фарб, тонів і напівтонів пейзажу — сонячної музики* (Б. Харчук).

3. *перен.* Те саме, що **півто́н** 3. *Його творча палітра лишилася такою ж багатою, та разом з тим у ній з'явилося більше напівтонів, а піднесені слова розбавилися зниженими, такими, що досі були поза прийнятими естетичними критеріями* (В. Русанівський); *Любов не знає сумнівів, вагань, напівтонів, розрахунків* (І. Роздобудько); *Глибокий ліризм, який виявляється у напівтонах, Іван Франко вважав однією з найсуттєвіших рис поетичної індивідуальності Павла Грабовського* (з наук. літ.).

НАПІВТОНКИ́Й, а́, е́. Середній між тонким і товстим, грубим; майже тонкий (у 1 знач.). — *Оця* [вовна] — *напівтонка. Раніше у нас тільки грубошерстих овець розводили* (І. Багмут); *Для вивчення тканин та їхніх структур на світлооптичному та електронно-мікроскопічному рівні виготовляють напівтонкі зрізи* (з навч. літ.).

НАПІВТОНКОРУ́ННИЙ, а, е. Який має не зовсім тонке руно (про вівцю); наполовину тонкорунний. *Нову породу напівтонкорунних овець виведено в Казахстані* (з наук.-попул. літ.); *Відповідно до сировини, яку отримують від тварин, у вівчарстві виділяють такі напрямки: тонкорунний, напівтонкорунний, каракульний, м'ясо-сальний, овчинно-шубний, м'ясо-вовняно-молочний* (з навч. літ.).

Напівтонкору́нне вівча́рство *див.* **вівча́рство.**

НАПІВТО́НОВИЙ, а, е. 1. *муз.* Прикм. до **напівто́н** 1. *До техніки бурдона, що поєднує принципи раннього багатоголосся із сучасною сонорною технікою, за допомогою повільного глісандо (із точною уявною фіксацією напівтонових і чвертьтонових відстаней) нашаровуються наступні звуки* (із журн.); *Напівтонова градація.*

2. Прикм. до **напівто́н** 2. *Об'ємність зображення рельєфу досягається за допомогою напівтонового відтінення нерівностей земної поверхні* (з наук. літ.); *Напівтонове зображення передбачає наявність значної кількости тонів і напівтонів, а також їхню обов'язкову безперервну плавну зміну* (з навч. літ.).

3. *перен.* Прикм. до **напівто́н** 3. *Для раннього періоду творчості поета характерне напівтонове звучання ліричних настроїв твору* (з навч. літ.).

НАПІВТРУ́П, а, *ч.* Слаба, виснажена, знесилена хворобами, ранами і т. ін. людина, схожа на труп (у 1 знач.). *— Але нащо в такому разі вам сотня напівтрупів? — Е, ні. Напівтрупів я не беру! У мене правило: або цілковиті трупи, або зовсім здорові індивідууми!* (Ю. Яновський); *— Ти напівтруп! Ти спершу прийди до пам'яті й вернися до людського стану. Оживи. Щоб мав що втрачати. А тоді будемо говорити* (І. Багряний); *Боївкарі спершу перелякалися, побачивши в лісі шкутильгаючий напівтруп, але швидко оговтались і надали мені необхідну допомогу* (М. Андрусяк).

НАПІВТРУ́ХЛИЙ, а, е. Те саме, що **напівтрухля́вий.** *Старий любовно і ніжно погладив шершавий бік човна, немов це було не напівтрухле дерево, а жива істота* (Ю. Збанацький); *"А як не їстимуть* [коні]? *— майнула у мене думка. — Солома ж суха, напівтрухла"* (І. Кирій).

НАПІВТРУХЛЯ́ВИЙ, а, е. Трохи, не повністю або майже трухлявий (у 1 знач.); напівтрухлий. *Поїздка завершиться біля хутора Городок. Перед нами лише садок серед лісу та порожня хатинка. На перехресті лежить напівтрухлявий хрест-фігура як пам'ять про те, що тут було поселення* (із журн.).

НАПІВТЬМА́, и́, *ж.* Тьмяне освітлення; майже пітьма (у 1 знач.); напівтемрява. *А по вагонах дим і напівтьма, і по кутках розмови ледве чутні...* (С. Голованівський); *У маленькій церкві Санта-Марія панувала напівтьма, печерність* (П. Загребельний); *Нарешті сцена потонула у таємничій напівтьмі, угорі заблискали полохкі ліхтарики* (В. Дрозд); *Їй буде приємно дивитися, як вони* [діти] *вечеряють, і вона сидітиме коло них збоку, ні, не сяде, стоятиме в напівтьмі коло припічка* (Б. Харчук).

НАПІВУКЛІ́Н, ло́ну, *ч.* Те саме, що **напівпоклі́н.** *Зробив* [генерал] *напівуклін в напрямку дам: — Дам відпустити!* (І. Драч); *Асистент закам'янів у напівуклоні, боячись підвести очі* (М. Слабошпицький).

НАПІВУСО́ХЛИЙ, а, е. Частково, не до кінця або майже усохлий. *Уже далеко від хати Дарки Сторони, а чомусь в очах горить охоплений полум'ям напівусохлий дуб* (Є. Гуцало); *Зліва від дороги, за невеличкою балкою, виднівся напівусохлий став* (із журн.).

НАПІВФАБРИКА́Т, у, *ч.* Первинно оброблений продукт; виріб, що потребує подальшого остаточного оброблювання. *— Кулінар з мене теж ніякий, та й ліньки гріти навіть напівфабрикати* (А. Кокотюха); *Ввечері купувала* [Кароліна] *якоїсь їжі, частіше — напівфабрикати, щоб швидше приготувати* (Г. Вдовиченко); *З металевих порошків виробляють також листи, труби, прутки та інші напівфабрикати* (з наук.-попул. літ.); * Образно. *Такі* ["рожеві"] *романи ліплять з літературних напівфабрикатів із стереотипними сюжетами, в основу яких покладено вічне прагнення жінки заволодіти чоловіком і оженити його на собі* (В. Чемерис).

НАПІВФАНТАСТИ́ЧНИЙ, а, е. Частково, не повністю або майже фантастичний. *Перед її очима .. виникали дивні, розкішні картини життя на Венері. Буйні ліси.., і серед цих хащ — неймовірні напівфантастичні страховища* (В. Владко); *Дія "Старшого боярина" Осьмачки відбувається взагалі в роки перед революцією 1917 року і має напівфантастичний характер* (О. Шугай); *За склом панував зелено-жовтий підводний присмерк, .. розвівалися напівфантастичні вусища водоростей* (В. Близнець); *Роса, і блиск яблунь між листям, і запах квітів нічних — все було якимось напівфантастичним, причаєним, тривожним і відгукувалось болем в душі* (О. Гончар); *На базарі цілий день товклися люди і передавали з уст в уста напівфантастичні чутки* (М. Хвильовий).

НАПІВФЕОДА́ЛЬНИЙ, а, е. Частково феодальний; з елементами феодалізму. *Росія була передовсім хліборобською, аграрною країною з напівфеодальними формами землеволодіння* (О. Шугай); *Напівфеодальні аграрні відносини на селі призводять до сильної роздробленості земельних ділянок, які не в змозі прогодувати великі родини* (з наук. літ.); *Кооперація, яка створювалася на селі, фактично поставила селян у напівфеодальну залежність від державних та партійних чиновників* (з навч. літ.).

НАПІВХВО́РИЙ, а, е. 1. Трохи, не зовсім або майже хворий (у 1 знач.); не зовсім здоровий (у 1 знач.). *Напівхворий Погиба тупо прислухався до .. чуток* (М. Стельмах); *Чому мистецтво так часто твориться надламленістю, пограничним станом, психічною дисгармонією? Невже красу дозволено відтворювати лише напівхворому мозкові?* (С. Процюк).

2. *перен.* Трохи, не зовсім або майже хворий (у 2 знач.). *Останній роман письменника критики одностайно назвали "результатом напівхворої фантазії автора"* (із журн.).

НАПІВХО́РДОВІ, вих, *мн.* Тип двобічносиметричних вториннoротих тварин, які за своєю організацією займають проміжне положення між безхребетними та хордовими. *Кровоносна система напівхордових складається з поздовжніх спинної і черевної кровоносних судин* (з навч. літ.).

НАПІВЦУКРО́ВИЙ, а, е. Який містить невелику кількість цукру (про рослини). *У коренеплодах гібридних буряків міститься менше водорозчинної сухої речовини, ніж у цукрових буряків, зате більше, ніж у напівцукрових* (з наук.-попул. літ.).

НАПІВЧАГАРНИ́К, у́, *ч.* Зарості напівкущових рослин. *Подекуди в цих місцях ще натрапляємо на заболочені галявини, укриті травами та напівчагарниками* (із журн.).

НАПІВЧАГАРНИКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **напівчагарни́к.** *Напівчагарникові формації представлені асоціаціями чорниці, що займають близько 25 % площі полонин* (з наук. літ.).

НАПІВШЕ́ПІТ, поту, *ч.* 1. Стишений шепіт. *Я підвів читання до кінця, стишуючи голос до напівшепоту* (Ю. Винничук); *Я лежав, доки не почув тихі кроки і десь, наче крізь стіну, жіночий напівголос-напівшепіт* (В. Лис).

2. *у знач. присл.* **напівше́потом.** Дуже тихо, майже беззвучно. *Грициха на такі тверді слова* [війта] *.. притихла, але журу свою виливала далі перед Семенихою напівшепотом* (Л. Мартович); *— Вікторе, забирай спорядження, їдьмо! — напівшепотом гукнув сапер* (Іван Ле); *Він, сидячи за столом і проказуючи напівшепотом слова, що зринали з глибин душі, награвав на гуслях* (В. Малик).

НАПІВШЕ́РСТЬ, і, *ж.* Шерстяна тканина або пряжа з домішкою інших волокон (шовкових, бавовняних і т. ін.). *Щоб уникнути зсідання тканини, вироби з напівшерсті потрібно прати в прохолодній воді* (із журн.).

НАПІВШЕРСТЯНИ́Й, á, é. Прикм. до **напівше́рсть.** *Напівшерстяна пряжа;* // Вигот. з напівшерсті. *Кілька разів я танцював з Інною. І двічі проводив її з іншою дівчиною до двору, ризикуючи напівшерстяними штаньми, які намагався перекроїти на свій лад пес Бобик* (Ю. Мушкетик).

НАПІВШКІРЯНИ́Й, á, é. Частково, не повністю шкіряний. *За столом, схилившись над синім папером, симетрично почерканим білими рисками, стояли Огей, Титан і вчорашній знайомий — білявий чоловічок у напівшкірянім кашкеті* (Олесь Досвітній); *Папки з фотографіями поміщені в спеціально виготовлений напівшкіряний футляр у формі книжкового блока* (із журн.).

НАПІВШО́ВК, у, *ч.* Шовкова тканина або пряжа з домішкою інших волокон (вовняних, бавовняних і т. ін.). *Напівшовк — ніжна та досить примхлива тканина: вона вимагає ручного прання та прасування тильної сторони виробу* (із журн.).

НАПІВШОВКО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **напівшо́вк.** *Атлас належить до напівшовкових або шовкових тканин спеціального переплетення ниток з гладенькою блискучою лицьовою поверхнею* (з навч. літ.); // Вигот. з напівшовку. *Напівшовкова сукня.*

НАПІДПИ́ТКУ, *присл., розм.* У стані незначного сп'яніння. *Леся прекрасно знала чоловіка і знала, який він має язик, особливо напідпитку* (М. Хвильовий); *З ярмарку старі повернулися веселі, напідпитку* (М. Стельмах); *Він прийшов напідпитку й поводився безцеремонно* (І. Білик); *Влаштував він собі мандрівку у ліпший світ тим робом, що упав напідпитку з кладки у струмок, де й води було жабі по коліна* (Ю. Винничук); * У порівн. *Я підвівся і, похитуючись, ніби напідпитку, вийшов з приймальні* (В. Дрозд); // *у знач. пред. Семен був веселий, трохи напідпитку* (М. Коцюбинський); *Всі вже були добре напідпитку.., ледве стримувалися від того, щоб не встрянути в суперечку* (Д. Бузько); *Хома був трохи напідпитку* (О. Довженко); — *Я тут всі виходи знаю... навпомацки розшукаю дорогу...* — *Не дуже хвалися... Нові посадки, кущі, багато чого змінилося... А ти ще напідпитку...* (О. Бердник).

НАПІДСКО́КИ, *присл., рідко.* Роблячи на бігу стрибки, підскоки. *Танцювати напідскоки;* * Образно. *Тріснє лампадка, захвилює на всі боки полум'я — і пішли* [тіні] *навприсядки, напідскоки, вихиляються, руками вимахують — усі разом, як одно* (С. Васильченко).

НАПІ́Й, пóю, *ч.* Спеціально приготовлена рідина, признач. для пиття. *На столах понаставляли багато тарілок, багато стаканів та чарок, а наїдків та напоїв було трохи* (І. Нечуй-Левицький); *Чай був улюбленим напоєм професора* (В. Підмогильний); *Раптом він спиняється під зеленими деревами, де багато людей сидять на килимах і п'ють з великих піал чудовий напій з маринованих черешень* (О. Гончар); — *Сік манго... Це зміцнить тебе, дасть сили... Пий, люба чужинко... Гіпатія випила ніжний напій, подякувала* (О. Бердник); *Яке ж було здивування короля, коли побачив заставлений наїдками і напоями стіл* (Ю. Винничук); * Образно. *Радій же, серце! До останку пий Життя людського пінистий напій* (М. Рильський); * У порівн. *Прохолодне повітря, наче ароматний напій, сповнювало легені* (М. Трублаїні).

(1) Охоло́джувальний (*рідко* **охоло́джуючий) напі́й** — напій, який охолоджує, освіжає під час спеки. *Кавалери проводять своїх дам до крісел, вклоняються низько .. Дехто приносить своїм дамам з буфету охолоджуючі напої, лимонад* (І. Франко); *Охолоджувальні напої з кореня імбиру допомагають швидко втамувати спрагу* (із журн.); **(2) Спиртни́й (алкого́льний, хмільни́й) напі́й** — напій, приготовлений на спирті, зі спиртом. *До останнього моменту був* [Яцуба] *категорично проти хмільних напоїв на шкільному вечорі* (О. Гончар); *Згадалися слова старшини Кайнарова: "І пиво — теж алкогольний напій!"* (П. Загребельний); *Видав* [Віталій] *наказ про звільнення кожного десятого робітника, який вживав спиртні напої на території заводу* (О. Ульяненко).

НАПІКА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАПЕКТИ́,** ечý, ечéш, *док.* 1. *чого.* Випікаючи, наготовлювати яку-небудь кількість чогось. — *Я не знаю, чи багато його напікати* [пасок]? (Панас Мирний); *Привозили кухаря з Раю або з Замостового фільварку, і він наварював і напікав такого, що пахощі розходилися по цілім Олімпі* (Б. Лепкий); — *А де ж ти діла паляницю? Чи, може, в лісі хто одняв? Чи попросту — забула взяти?.. Чи, може, ще й не напекла?* (Т. Шевченко); *Галина одразу метнулась до діжечки з мукою, щоб напекти якихось коржиків* (М. Стельмах); *Стрийна .. напекла таких курчат у сметані, що гості мало пальці не проковтували* (Ю. Винничук).

2. *кого, що.* Дуже перегрівати, перев. сонячними променями. *Посміливішав* [Сошенко] *і вже зважувався на тривалі прогулянки луками, де його по самі плечі обсипало пилком дозрілих трав, а голову напікало сонце* (Н. Околітенко); *Доки сонце напікало лопатки, скусана мухами спина нагадувала решето, свербіла холодом і розливалося по дворі світло маминого сміху* (Є. Пашковський); *Сонце напекло йому лисину* (М. Коцюбинський); — *Де це ти картуза посіяв?* — *питає Явтух.* — *Сонце голову напекло* (Ю. Яновський); // *безос. Брезент намету так напекло сонцем, що не було чим дихати* (І. Білик).

◊ **Пекти́ / напекти́ (спекти́) ра́ків (ра́ки, ра́ка)** *див.* **пекти́.**

НАПІКА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **НАПЕКТИ́СЯ,** ечýся, ечéшся; *мин. ч.* пíкся, пеклáся, лóся; *док.* 1. Дуже нагріватися, перегріватися, перев. під сонячним промінням. *Нога трохи стухла, але ще була червона на місці зарубцьованої рани й пашіла вогнем. Наказав* [лікар] *матросові покласти її проти сонця. Хай напікається* (В. Кучер); *Була вона коло печі, коло роботи: рукави позасукувані, себе обв'язала чорним рушником, лице напеклося коло печі* (І. Нечуй-Левицький); [Дід Северин:] *Наробиться* [молодь], *на сонці напечеться, насилу ноги додому приволоче* (С. Васильченко); *За день Юрко набігався, накупався та напікся на сонці й стомився* (С. Чорнобривець); — *Я, бувало, молотом намахаюся, біля горна як напечуся, а вибіжу, снігом витруся — і знову свіжий, як огірок* (В. Чемерис).

2. *тільки недок.* Пас. до **напіка́ти.** *За народними традиціями в Чистий четвер напікалися паски на весь святковий тиждень (на диво, вони залишалися свіжими та м'якими впродовж свят)* (з навч. літ.); *Купуючи шезлонг, потрібно*

враховувати, що білий дуже маркий, а чорний швидко напікається сонцем (із журн.).

НАПІ́ЛЬНИЙ[1], а, е. Стос. до полу. *Напільне простирадло.*

Напільна стіна́ *див.* **стіна́; Напільне (запільне) вікно́** *див.* **вікно́.**

НАПІ́ЛЬНИЙ[2], а, е, *спец.* Звернений до поля (про бік фортеці, укріплення і т. ін., інші два боки яких розташовувалися над береговим мисом, у місці злиття двох рік). *По лінії напільного фасаду фортечної стіни Верхнього замку в проміжках між зрубами не виявлено жодних конструкцій, які можна було б віднести до XVII–XVIII ст.* (з наук. літ.); *У I ст. до н. е. виникли городища, для яких вибір місця визначався з позицій безпеки. Вони розташовувалися на важкодоступних мисах, що мали природні перешкоди, напільний бік був захищений оборонними спорудами* (з навч. літ.).

НАПІ́НИТИ *див.* **напі́нювати.**

НАПІ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАПІ́НИТИ,** ню, ниш, *док., що.* Наносити піну на що-небудь. *Перш ніж напінювати пінополіуретан для утеплення стін житлового будинку, слід здійснити підготовчі роботи* (з мови реклами); *Я зайшов у ванну, напінив лице і став голитися поволі, бо чомусь думав, що ось-ось сюди зайде Сана* (В. Шкляр).

НАПІ́Р, по́ру, *ч.* 1. Дія за знач. **напира́ти[2]** 1, 2. *Тягне* [молодиця] *воду з колодязя... Скрипить і гуде журавель, підіймаючи угору* своє *півколесо та чималу довбню під напором дебелої руки* (Панас Мирний); *Під напором підземних нафтових джерел ями часто валилися, засипаючи робітників* (І. Франко); *Ворог, я впевнений, доти не знав ще за люті бої такого напору піхоти і гніву такого її* (М. Упеник); *Одні ще ратилися з воями Яна Усмошевця, інші намагалися встояти під напором київської дружини* (І. Білик); *За столом журі в складі 3–4 професорів. Біля дверей швейцар ледве стримує напір кандидатів, що бажають виступить перед журі* (І. Кочерга).

2. *спец.* Лінійна величина, що характеризує механічну енергію рідини в певній точці потоку. — *А чи не надто сильний напір? — спитала Інна, занепокоєно стежачи за тим, як швидко наповнюється ванна* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАПІ́РНИ́Й, напі́рна́, напі́рне́, *спец.* 1. Признач. для утворення напору (у 2 знач.) рідини. *Перевагу слід віддати системам крапельного, синхронно-імпульсного й надкронного зрошення, закритим зрошувальним системам із застосуванням залізобетонних напірних, азбестоцементних труб* (з наук.-техн. літ.); *Спорудили* [робітники] *механізований водогін з напірною баштою, проклали сітку труб, змонтували автопоїлки* (І. Волошин); *Гідротехнічні споруди й гідромеханічне устаткування Кременчуцької ГЕС, що входять до складу напірного фронту гідровузла, у працездатному експлуатаційному стані* (з газ.).

2. Який діє з великим напором (про рідину). *Необхідно розрізняти води підземної стратисфери — води напірні (часто більш глибокі) і води, що виходять на земну поверхню — мінеральні джерела* (з наук. літ.); *Опівночі зненацька зібралася гроза, .. затріщало й розкололося в небі, застогнало під землею, і за ревом стихій, за напірним періщенням дощу півкутка почуло.., як закричала Ганнуся* (О. Забужко).

НАПІ́РНИК, а, *ч.* Мішок із щільної тканини, куди насипають пір'я для подушки або перини; насипка. *Замість пуху напірник можна соломою або сінцем набити* (Панас Мирний); *Вона поклала для мене свіже рядно і подушку в червоному напірнику на вузьку лаву* (Л. Первомайський); *Позавішувані* [вікна] *ряднами, ще й внизу .. закушкані великими подушками без наволочок. Із полотняних сірих напірників стирчить пір'я* (Є. Доломан); *Мимоволі сльози бризкають з моїх очей, і я, лежачи ницьма, окроплюю сльозами тверду подушку, що колеться пір'ям з напірника* (Є. Гуцало); * Образно. *Над плавнями, освітлені знизу сонцем, пливли по небу тугі, схожі на подушки в рожевих напірниках, хмари* (Ю. Мушкетик).

НАПІ́ЧНИЙ, а, е. Розміщений у стіні, до якої прилягає піч. *Сонячною, ласкавою та щедрою малювалась йому Таврія крізь напічне, розмережане білими морозними квітами віконце!* (О. Гончар); *В напічне віконце діти побачили, що хтось .. повернув до їхнього двору* (В. Канівець).

НАПЛА́ВАТИ, аю, аєш, *док., що, розм.* Плаваючи (у 1, 2 знач.), подолати яку-небудь відстань. *Досвідчений спортсмен-плавець за годину може наплавати п'ять тисяч кілометрів* (із журн.); * Образно. *У Сполучених Штатах Америки плаває католицький місячник "Ковчег" .. Так у тому "Ковчезі" їх екселенція високопреосвященний Кир Константин Богачевський наплавала* [наплавав] *"спомини" про "Останні дні життєвої подорожі Івана Франка"* (Остап Вишня).

НАПЛА́ВАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* 1. Багато, досхочу поплавати (у 1, 3 знач.). — *Гиля, гиля, та сірії гуси, та вже ж ви наплавались* (П. Чубинський); *Митя й Богдан воліли вранці побігти самі й наплаватися, і накупатися досхочу* (О. Іваненко); *Спочатку ми досхочу наплавалися. Потім я вибрався на берег, розклав багаття* (І. Роздобудько); *Я за професією історик, а за покликанням моряк. Мене постійно кличе до себе море. Але профспілка не відпускає. До цього вже наплавався* (О. Чорногуз).

2. *на чому, чим.* Багато, досхочу поплавати (у 2 знач.). *Відвідавши наше затишне курортне містечко, ви зможете відпочити на чистих золотих пляжах, наплаватися на круїзному лайнері морськими водами, відвідати пам'ятні місця* (з мови реклами).

НАПЛА́ВИТИ *див.* **наплавля́ти.**

НАПЛА́ВКА, и, *ж.* Шар металу, сплаву, наплавленого на що-небудь. *Реліт використовують як наплавку у майже чистому вигляді або в суміші з залізом та його сплавами на буровому інструменті для глибинного буріння* (з наук. літ.); *Оснащення шарошок бурильних головок може бути виконано у формі вставних твердосплавних чи фрезерованих зубків з наплавкою твердих сплавів* (з наук.-техн. літ.).

НАПЛА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напла́вити.** *Наплавлені різці заточують на наждачному верстаті без охолодження, що запобігає утворенню тріщин* (з наук.-техн. літ.); *Для усунення частого затуплення лап культиваторів при роботі на підвищених швидкостях доцільно застосовувати самозагострювальні лапи, наплавлені сормайтом* (з навч. літ.); // **напла́влено,** *безос. пред. Для одержання якісного зварного з'єднання чи шару, який наплавлено електрозварюванням, першорядне значення мають правильний вибір електрода й дотримання технології зварювання* (з навч. літ.).

НАПЛА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напла́вити.** *Наплавлення зношених поверхонь деталей, що не піддаються термічному чи хіміко-термічному обробленню, можна проводити зварювальними електродами* (з навч. літ.).

НАПЛА́ВЛЮВАЛЬНИЙ, а, е. Який використовують для наплавлювання. *Завдяки київським науковцям, які розробили вміст наплавлювального матеріалу та технологію наплавлення, так звана ходимість двигунів зілівських автомобілів збільшилася вдвічі* (з газ.).

НАПЛА́ВЛЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напла́влювати.** *Вибір електрода залежить від характеру дефекту, що усувається, марки сталі, з якої виготовлена деталь, і вимог до наплавлюваного шару* (з навч. літ.).

НАПЛА́ВЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напла́влювати.** *У машинобудуванні впроваджено нові технології автоматичного наплавлювання та плазмового покриття, що збільшують тривалість служби деталей у кілька разів* (з наук. літ.).

НАПЛА́ВЛЮВАТИ *див.* **наплавля́ти.**

НАПЛА́ВЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **напла́влювати.** *Керни повинні бути виготовлені зі стійкого до зношування металу або наплавлюватися твердим сплавом* (з наук.-техн. літ.).

НАПЛАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наплавля́ти.** *Експлуатація устаткування дільниць, підготування валків повинні відповідати санітарним правилам при зварюванні, наплавлянні та розрізанні металів* (з навч. літ.).

НАПЛАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, **НАПЛА́ВЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **НАПЛА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* напла́влять; *док.*, *що.* Паяючи, плавлячи, приєднувати що-небудь до чогось. *Для захисту від сірководневої корозії внутрішню поверхню посудин наплавлюють під флюсом аустенітною нержавілою сталлю* (з навч. літ.); *Уже давно створено автомат, завдяки якому автоматично наплавляють і зварюють деталі дуже складної конфігурації, наприклад, штампи* (з газ.); *Швидкісний спосіб наплавлювання зносостійких шарів дав змогу одночасно наплавити на виріб два шари металу* (з наук.-попул. літ.).

НАПЛАВЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.* Пас. до **наплавля́ти.** *При наплавленні термічно оброблених деталей їх потрібно поміщати у ванну з водою так, щоб поверхня, яка наплавляється, виступала над рідиною* (з наук.-техн. літ.).

НАПЛАВНИ́Й[1], а́, е́. Який тримається на плавучих опорах (понтонах, човнах, плотах і т. ін.). *Берег запруджений людьми, худобою, возами. Вузька смужка наплавного мосту не встигає пропускати всіх, що підходять сюди* (О. Гончар); *Фортеця розташована на просторому острові, ліворуч і праворуч од нього перекинуті наплавні дерев'яні мости* (П. Загребельний); *У 2-й пол. XIX ст. в Україні зерно на борошно перероблювали на вітряках, водяних і наплавних млинах* (з навч. літ.).

НАПЛАВНИ́Й[2], а́, е́. Те саме, що **напла́влювальний.** *Двошаровий і тришаровий прокати, пористі й непористі матеріали, електродні стрічки для наплавних робіт, алмазоподібні диски — не перелічити всього, що можна зробити з металевих порошків* (з наук.-попул. літ.); *Застосування стрічкового електрода значно підвищує продуктивність наплавної установки* (з навч. літ.).

НАПЛА́КАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **напла́кати** 1. *Тоді вона ще не замислюється над тим, що біле вино в одній пляшці може не скласти і п'ятої долі сліз, наплаканої в іншу пляшку іншим хлопчиком* (І. Карпа).

2. *у знач. прикм.* Заплаканий, змочений сльозами. *Ридала наймичка Христя, утираючи наплакані очі рукавом* (С. Васильченко).

НАПЛА́КАТИ, а́чу, а́чеш, *док.* 1. *що, розм.* Плачучи, пролити певну кількість сліз. *Та плач, хоч і цілий океан-море наплач, а лиха не обійдеш, не об'їдеш* (А. Свидницький); *Царевич посадив .. невірну сестру на кам'яний стовп та поклав з одної сторони скирту сіна, з другої цебро і каже: — З'їж те сіно та наплач повен цебер сліз, тоді прощу тобі!* (Юліан Опільський); *Командир Ігор Дмитруха сидів навпочіпки під ринвою біля калюжі і гірко-гірко плакав. І можна було подумати, що то він наплакав цілу калюжу* (В. Нестайко); *Живе у казці Злотослізка, а мною бешкетує зух: узяв сльозу її на зуб, чи з неї щира Злотослізка? Та хай наплаче цілу миску — міняю на Гірку Сльозу* (І. Калинець); *Сіла* [дівчинка] *на камінь і довго-довго плакала. Поки не наплакала маленьке озерце* (І. Карпа).

2. *що.* Спричинити плачем припухлість, почервоніння очей, головний біль і т. ін. *Не раз гірко й плакала* [Мар'я]. *Та що сльозами поможеш? Тільки очі наплачеш та себе засушиш* (Панас Мирний).

3. *що, чого, розм.* Плачучи, накли́кати горе, нещастя і т. ін. *Може, справді се йому мої сльози одливаються. Нехай же Мати Божа прощає мене, грішну, що я свойому* [своєму] *братику лихо наплакала!* (Марко Вовчок); [К и л и н а:] *Ой, Боженьку, що я наробила! Це ж я наплакала їй* [Жені] *таку долю!..* (М. Кропивницький); *Султанші не плачуть. А вона лишалася султаншею. Бо мала ще синів. Не стримаєш сліз — наплачеш лиха на себе* (П. Загребельний).

◊ **Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **кіт напла́кав** *див.* **кіт.**

НАПЛА́КАТИСЯ *див.* **напла́куватися.**

НАПЛА́КУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., рідко,* **НАПЛА́КАТИСЯ,** а́чуся, а́чешся, *док.* 1. Багато, досхочу плакати. *Хто сиротою не бував, той не наплакувався* (прислів'я); *Наплакався* [кобзар]. *Струни рвані Три перебирає* (Т. Шевченко); *На кладовищі що вже наплакались* [жінки], *що вже натужилися. Надвечір, як додому вернулись, кожна не в силі вже була ні плакати, ні на ногах устояти* (А. Головко); *— У дитинстві день довжелезний-предовжелезний: і набігаєшся, і напрацюєшся, і насмієшся, і наплачешся* (М. Дашкієв); *Удосталь наплакавшись, Гертруда Лемнітцер встає з-за столу, витирає сльози і виходить у двір* (В. Лис).

2. *перен., розм.* Переживати, переносити багато горя, неприємностей. *Нащо його мати на світ породила? Хіба щоб наплакавсь та взяла могила?* (П. Грабовський); *Скільки наплакалась* [Надія] *потім, набідувалась* (Яків Баш); *Мабуть, уже вміє* [хлопець] *бути винахідливо злим і жорстоким, наплакалась, видно, мати від нього* (О. Гончар).

НАПЛАСТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напластува́ти.** *Степан підійшов до ліжка і сів на м'які ковдри, напластовані одна на другу* (Ю. Бедзик); // **напласто́вано,** *безос. пред. Напівпустельне Тургайське плато напластовано над сідлоподібним прогином фундаменту між Уралом і Внутрішнім Казахстаном* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який напластувався. *З якимсь дивовижним натхненням чи несамовитістю, ніби шахтар шари напластованого вугілля, відривав я підшивку за підшивкою* (О. Шугай); *Оскільки осадові породи, як правило, відкладаються шарами, пластами або рівнями, їх ще називають на-*

пластованими породами (з навч. літ.); *Історична пам'ять українського народу є суперечливою й конфліктогенною, бо в ній напластовані різні світоглядні та життєві установки* (з публіц. літ.); // **напласто́вано,** *безос. пред.* * Образно. *Мені раптом страшно стало стояти обіч цього чоловіка, здається, він перевищував мене розумом і якоюсь недозволеною відчайдушністю: коли на мені напластовано два єства, то на ньому їх було — як кілець на розрізі дерева* (Валерій Шевчук); // *у знач. ім.* **напласто́ване,** ного, *с.* Що-небудь, що напластувалося. *Повернути людей до старовини, на думку Конфуція, мали б старовинні твори, але їх слід "очистити" від безлічі напластованого* (з наук.-попул. літ.).

НАПЛАСТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПЛАСТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Те саме, що **нашаро́вувати** 1, 2. *Сучасні прилади, використовувані для дослідження співвідношення "потік–об'єм", дозволяють напластовувати криві одну на одну й аналізувати результат, який найбільше відповідає умові тесту* (з навч. літ.).

2. *перен.* Те саме, що **нашаро́вувати** 3. *Прагнучи увічнити в назвах імена діячів української культури та історії, міська управа не стала за більшовицьким прикладом напластовувати їх на об'єкти історичного центру міста. Старовинним вулицям були повернені їхні колишні назви* (з газ.).

НАПЛАСТО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАПЛАСТУВА́ТИСЯ,** у́ється, *док.* 1. Те саме, що **нашаро́вуватися** 1. — *Забуваєте, мабуть, Майстре, — таки мусив йому відповісти, — як напластовується родючий ґрунт, гумус тобто. Порошина до порошини, корінець до корінця* (Р. Федорів); *За тривкий час під сонцем тут не було води, і рослинність напластовувалася в товсті шари чорнозему* (М. Дочинець).

2. *на що, перен.* Те саме, що **нашаро́вуватися** 2. *У поезії Максима Рильського "Ці яблука так передчасно спілі" образи напластовуються один на одний, ніби для того, щоб створити з них єдиний, суцільний, всевладний* (з навч. літ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **напласто́вувати.** *Для отримання ідеальної венеціанської штукатурки спеціальний розчин напластовується поетапно на ідеально вирівняну поверхню* (із журн.).

НАПЛАСТУВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **напластува́ти** 1, **напластува́тися** 1. *Археологи визначили, що швидкість напластування вапняків з кладки Римського акведука складала 1 мм/рік* (з наук. літ.).

2. *перен.* Дія за знач. **напластува́ти** 2, **напластува́тися** 2. *Остання третина XX ст. для сучасного людства характеризувалася прискоренням напластування суперечностей у соціально-економічному поступі* (з публіц. літ.).

3. Ша́р, пласт чого-небудь, нанесений на основне, первісне. *Орудував* [Грицай] *скальпелем.., видобував з-під пласту ядучого сурику і сажі прекрасну маленьку кінську голівку, а трохи нижче оддалік сидів під деревом, уже розчищений від пізніших напластувань, ошатний, у червоному жупані козак Мамай* (Р. Федорів); — *"Художник-варвар" замальовував цю потемнілу ікону своїм сюжетом і теж покривав його оліфою. І так під отими темними напластуваннями жила собі древня ікона* (П. Загребельний).

4. *геол.* Ущільнені осадові утворення у формі кількох шарів ґрунту, що налягають один на одний. *Зсування бокових порід по площинах напластування при розробленні крутих і похилих пластів називають сповзанням порід* (з навч. літ.); *Знайшли вони родовища залізняку і сланцю. Все уважно нанесли на карту. Наступні геологічні експедиції мають оконтурити ці райони, з'ясувати багатство напластувань* (О. Донченко).

5. *перен.* Певна риса, особливість пізнішого походження в свідомості, характері і т. ін., що приєднується до основного, первісного. *В будь-якій події є збуджувальне магнето, першопричина себто. Іноді до неї справді важко пробитись крізь напластування, історичні і суспільно-політичні* (Б. Олійник).

НАПЛАСТУВА́ТИ *див.* **напласто́вувати.**

НАПЛАСТУВА́ТИСЯ *див.* **напласто́вуватися.**

НАПЛЕ́СКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наплеска́ти**[1]. *Воду або будь-яку іншу рідину, наплескану на дерев'яні вироби, потрібно якомога швидше видалити, щоб уникнути набухання поверхні* (із журн.); // **напле́скано,** *безос. пред. Під час застілля на скатертину було наплескано стільки вина, що вибілити її було дуже складно* (із журн.).

НАПЛЕСКА́ТИ[1] *див.* **наплі́скувати.**

НАПЛЕСКА́ТИ[2], ещу́, е́щеш, *що, чого і без прям. дод., розм.* Наговорити багато зайвого, неправдивого; набрехати (у 1 знач.). [С т е п а н и д а:] *А пам'ятаєш, як скоро ми з тобою побрались і ти .. пішов на заробітки .. та ціле літо там був, вже аж у заморозки вернувся?.. То чого тільки не наплескали на мене щирі сусідочки!..* (М. Кропивницький); *Хіба люди не набрешуть? На неї саму таке раз у раз наплещуть!.. А він їй так усе гарно розказує про себе* (Б. Грінченко); *Якщо Леон не пустодзвін, не хвалько і підприємство його справді так розвивається, як він тут наплескав, то йому, мабуть, скоро доведеться поширити виробництво* (Ірина Вільде); — *Ні, Галю, вони добрі люди. Це їм злі язики наплескали про мене бозна-що, а "Вістей" вони, на жаль, не читали. Тепер ми вже порозумілися* (О. Шугай).

НАПЛЕСТИ́ *див.* **наплі́тати.**

НАПЛЕ́ТЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наплести́** 1. *Перед Великоднем дід швидко розпродав всі кошики, наплетені ним за зиму* (із журн.); // **напле́тено,** *безос. пред. Членами волонтерської організації "Допомога армії своїми руками" було наплетено понад 100 квадратних метрів маскувальної сітки* (з газ.).

2. *перен., розм.* Дієпр. пас. до **наплести́** 2. *Усі безглузді звинувачення, наплетені незадоволеними клієнтами, спричинили закриття магазину, унаслідок чого значна кількість селян залишилася без роботи* (з газ.); // **напле́тено,** *безос. пред. Далі було наплетено немало інших дурниць, буцімто .. на баталіях пошатковано на капусту Галагана й Танського* (Ю. Мушкетик).

НАПЛИ́В, у, *ч.* 1. Те саме, що **наплива́ння.** *Тілесні мотори .. понесли усю живицю в найтемніші і найзимніші закутини тіла, .. язик здригнувся .. — це закололо його від напливу крові* (Ю. Винничук); *Дата останнього рішучого напливу океану на наше узбережжя відома. В 709 році .. море одним ударом відкололо від Франції Джерсей* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Мене гнав між люди страх непричетності, тоскний досвід самотніх дівочих вечорів, коли, вкутана в ватяний кокон німої квартири, ковтаєш, як сльози, щемні напливи музики з освітлених вікон у будинку навпроти* (О. Забужко); *Від напливу людей у читальні не зачинялися двері* (С. Чорнобривець).

2. Те, що напливло, натекло на поверхню чого-небудь; шар якоїсь речовини, яка розпливлася по поверхні іншої. *— У нього оплавлені — оплавлені! — боки. Ось видно навіть напливи й нашарування. Він, цей метеорит, з величезною швидкістю пролітав крізь нашу атмосферу* (В. Владко); *Нині повені майже не було, вода вже відступала, залишивши на піску маленький зміюнець* [зміястий слід] *напливу* (Ю. Мушкетик); *Фартух був густо залитий кров'ю, аж напливами лискучими. В одній здоровенній, мов ведмежа лапа, руці тримав* [козолуп] *рожеву, зі смужками свіжої крові козячу шкуру* (Ю. Логвин); *На деяких схилах часто виднілися напливи лави з химерними візерунками* (В. Омельченко, пер. з тв. Ж. Верна); // Те, що плавно наблизилося, насунулося (про дим, хмару, туман і т. ін.). *Тільки натреноване око могло б відрізнити на видноколі легкі димки, що прошивали смугасті напливи туману* (Б. Левін); *Місяць і зорі то зникали за напливами хмар, то виринали знову* (Ю. Винничук).

3. *перен.* Охоплення кого-небудь певним настроєм, почуттям і т. ін. *При таких важких обставинах вся істота моя проникласе поетичним чуттям, і я під сим напливом стала мріяти й скорбіти* (Ганна Барвінок); *Наступа несподіваний наплив ніжності* (Грицько Григоренко); *Не спалося. Тривога за очі мішалася з іншими напливами неспокою* (І. Волошин); *Князь відчув наплив страшенної втоми* (І. Білик).

4. *біол.* Наріст, перев. хворобливий, на стовбурі, гілках і корінні дерев, кущів. *Якщо на окремих частинах кущів винограду з'являться ракові утворення, то їх треба очистити від напливів та обробити рани 5-процентним мідним купоросом* (з навч. літ.); *Особливо цінятьс стовбури горіха з напливами (так звані капи), з яких виготовляють вищі сорти фанери* (із журн.).

5. *кін.* Поєднання двох кінозображень, одне з яких поступово замінює інше. *З болем я думаю про те, як ми збіднили свої фільми, коли почали уникати в кіно напливу роздумів і спогадів* (О. Довженко); *У кінематографі чергуються сцени й кадри, напливи й затемнення* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Спливають і проходять, як напливи, спогади останніх дивних і незабутніх днів* (А. Головко).

НАПЛИВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напливáти** 1–5. *Слід уникати напливання пилки на задню спрямувальну, щоб запобігти утворенню тріщин з тильного боку* (з навч. літ.); *"Не справдилися песимістичні прогнози про масове напливання дешевих працівників зі Сходу," — заявив представник Європейської Комісії* (з газ.); * Образно. *Ми всі, по суті, живемо якоюсь мірою в тумані .. Нема прозрінь в тумані підозрінь. Потрібна філософія. Натомість — всі форми напливання на свідомість* (Л. Костенко).

НАПЛИВА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАПЛИСТИ́**, иву́, иве́ш; *мин. ч.* напли́в, илá, лó; **НАПЛИВТИ́**, иву́, иве́ш; *мин. ч.* напли́в, ивлá, лó; *док.* 1. Припливаючи (у 1 знач.), збиратися в якій-небудь кількості. *Крячки стрілами падали на воду і хапали рибу: то був знак, що риби наплило до берега доволі* (І. Нечуй-Левицький); // Припливаючи, натікати, збиратися десь у якійсь кількості (про рідину). *Не одна галера наїхала на іншу, а крізь пробиту в боці судна діру напливала вода до середини* (Юліан Опільський); *Куди не глянь — білясті гребінці хвиль, що напливають хтозна-звідки і зникають хтознакуди* (В. Малик); *Побіг* [Яць] *заглянути до ями, чи за ніч не наплило кип'ячки* (І. Франко); *— Пішла з малими на вокзал, але вхід зачинено: не впускають селян. Зоставайтесь ночувати під стінами, де сніг протанув і в морозному бруді напливли калюжі* (В. Барка).

2. *тільки 3 ос.* Набігати на що-небудь (про сльози). *Дівчина чує, як їй на повіки Чомусь напливає гаряча сльоза* (Л. Первомайський); *Ми мовчали, і сльози розлуки напливали на вії твої* (В. Сосюра); *На очі мені вряди-годи напливали сльози, тоді світ ставав каламутний і чужий, я не бачив .. стежки, яку топтав* (Валерій Шевчук); *— Я зроду не ходила до жандармів, — сказала Санда.., втираючи сльози, що нараз наплили на очі* (О. Кобилянська); *На очі красуні-персіянки Ніссо напливли сльози, вона до крові прикусила нижню губу* (Ю. Логвин).

3. *тільки 3 ос.* Плавно наближатися, насуватися (про дим, хмару, туман і т. ін.). *Улянка зупинилась, їй здалося, що дим напливає зовсім з іншого боку* (О. Донченко); *Морок напливав спереду й з боків* (М. Іщенко); *Туман напливав, і капітан зупинив машину, спостерігаючи, як біла молочна піна находить і відходить хвилями* (О. Ульяненко); *Чорна хмара, як ніч, наплила, сліпучі спалахи залили небо* (К. Гордієнко); * У порівн. *— Порадь же що-небудь, бо на мене мовби туман наплив* (І. Нижник); // Проникаючи куди-небудь, нагромаджуватися, скупчуватися в якомусь місці (перев. про повітря). *Через відчинене вікно напливав з городів росистий холодок* (Ірина Вільде); // Насуваючись, закривати, заслоняти собою що-небудь. *Ген-ген чорнів ліс зубчастим муром, а туман на нього тихим морем напливав* (Леся Українка); *Вгорі латкою палає жовтогаряче небо вечора .. Часом на латку напливає мерехтлива зграя голубів* (В. Винниченко); *Довгаста, темна зсередини хмарка напливла на місяць і пригасила його металічне блищання* (Л. Первомайський); *Дві хмаринки наплили одна на одну* (Ірина Вільде); // Поширюючись, доходити, доноситися (про запахи, звуки). *Пахощі квіток напливали тихими хвилями* (Леся Українка); *Хвилями напливав аромат квітів* (В. Домонтович); *Юстина ще кілька хвилин стояла коло призьби, наслухаючись до звуків, що напливали звідусюди* (П. Кочура); *Напливає з далини пісня* (М. Стельмах); // Повільно наставати, наступати. *Сонце вже сіло, почав напливати присмерк* (Олесь Досвітній); *Напливає синій вечір* (М. Стельмах); *Анарх знову сідав на пеньок і думав про осінь: напливе осінь — прозорі простори, стиглі яблука, таємні мислі, далекі спогади* (М. Хвильовий); // *перен.* Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про настрій, почуття і т. ін.). *У серце пливуть-напливають забуті Чуття молодії* (І. Франко); *Завжди, коли він пригадував сестру, щось тепле й світле напливало на душу* (М. Руденко); *На Ярослава знов напливала темна лють* (П. Загребельний); *Коли він дивиться у вікно, до нього приходить думка; руйнуючи затишок, вона напливає, мабуть, звіддалік* (О. Ульяненко); *— О, Саво, Саво! — кликнула все ще півголосом, із сильною радістю, що наплила раптово до її серця* (О. Кобилянська); *"Ну, що ж, хай ведуть, — подумав він. На мозок його напливла якась страшна тінь. — Хай ведуть. Все одно мені після цього не жити"* (І. Сенченко); // *перен.* Виникати, поставати в уяві. *Мати голову журно схилила При біденькім, чаднім каганці. Напливають думки. І безсило Вишивання повисло в руці* (В. Бичко); *Інколи, під стукіт коліс, напливали зовсім інші видіння: хтось у весняній стіні туману вирізав велетенські отвори, і крізь них виднілася розкішна лісова земля* (М. Стельмах); *Між кар-*

тинами запеклого бойовиська, між обличчями диких степовиків .. раз по раз напливали великі сині очі та чорні брови незнаної дівчини (І. Білик); *Все, що він робить, здавалось, робить отак, без думки. Що напливе, то й робить* (У. Самчук).

4. *тільки 3 ос.* Находити на що-небудь, покривати щось. *Криж головою звисав з канапи, слабо ворушачи губами. Опухлі повіки конвульсивно напливали на очі* (Р. Андріяшик); *Пародонтоз починається з ледь помітних ознак: інколи ясна набухають, напливають на зуби й постійно кровоточать; швидко відкладається зубний камінь* (з наук.-попул. літ.).

5. Сходитися в одне місце, збиратися, скупчуватися де-небудь у великій кількості. *До міського великого парку все ще напливає публіка й любується гарним повітрям* (О. Кобилянська); *З'явилося ледь чутне гудіння, воно поволі наростало і наростало, й ось уже вся маса народу — а з усіх боків усе напливали і напливали — уся ця маса загула водночас* (Ю. Винничук); *Натовп займав мало не піввулиці, а люди напливали далі* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Буфети і пивні наспіх організували румунські комерсанти, яких вже до біса напливло в Хотин* (В. Петльований); // Поступово збиратися, з'являтися, нагромаджуватися (про роботу). *Вже по місяці він побачив, що сам не здолає всеї* [всієї] *роботи, яка напливала до нього* (І. Франко); *— До біса маємо роботи, Що день — то інша наплива* (Л. Первомайський).

6. *перен.* Плавно рухатися, переміщатися; іти плавною ходою. *Він не помітив, як з'явилася в кімнаті Юлія. Побачив, коли вона вже наближалася до нього.., не йшла.., а напливала на нього* (П. Загребельний); * У порівн. *Не йшла* [Меланія], *а ніби напливала із золотого духмяного моря, гордо випроставшись* (О. Гончар); // Показуватися, з'являтися звідки-небудь, стаючи видимим. *Льошка скеровував човен .. на шахтарське селище, що напливало, ближчало, мигтіло першими вогниками* (Ю. Мокрієв); *Десь попереду вже виразно густим розсипом мерехтіли вогники: наближалося Запоріжжя. Воно напливало із далини, наче гори, обсипані жаром* (Яків Баш); *Семафор. Водогінна башта. І раптом вирвалась, напливла з сіряви така рідна станція* (Є. Кротевич).

При́смерки спуска́ються (насува́ються, напліва́ють *і т. ін.)* <**При́смерк спуска́ється (насува́ється, напліва́є** *і т. ін.)*> *див.* **при́смерки.**

НАПЛИВА́ЮЧИЙ, а, е. Який напливає (у 1–5 знач.). *Напливаючий потік не міг у ній* [протоці] *зміститися і залляв майже цілу половину подвір'я* (І. Франко); *— Панно Маню! — упімнув я її, здержуючи в собі напливаючу нетерпеливість* (О. Кобилянська); *Вона всміхається .. лиш коли-не-коли, залежно... невідомо від чого! Про ті її то зникаючі, то знов напливаючі усмішки Клим-дзвонар розбемкав по всій окрузі* (О. Гончар).

НАПЛИВНИ́Й, á, é. Який утворився внаслідок напливу (у 1 знач.); намивний, наносний (у 1 знач.). *Зерна мінералів вкриває дрібнодисперсна маса напливного характеру. Рельєф поверхні неоднорідний, з бульбашковими утвореннями* (з навч. літ.); *Одну з кримських вапнякових печер, що нагадує мініатюрну залу, прикрашають червонясті та світло-сірі мережані напливні завіси, гребінці, сталактити й сталагміти* (із журн.); * Образно. *Душу напливною хвилею огортає туманна надія* (Є. Доломан).

НАПЛИВТИ́ *див.* **напливáти.**

НАПЛИГА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *док., розм.* Багато, досхочу поплигати (у 3 знач.); настрибатися. *Діти за день так наплигалися, що поснули прямо в машині, не доїхавши додому* (із журн.).

НАПЛИ́НУТИ, не, *док.* Те саме, що **напливти́** 1, 3, 5. *Здавалося — в темну камеру наплинуло багато весняної неспокійної води* (С. Васильченко); *На небі діялось те саме, що у мене в душі. Наплине хмара – світ потемніє, смутні думки вертаються* (Г. Пагутяк); *А потім, коли знов наплине сутінь, я думаю: я знала се, я знала* (Леся Українка); *До неї несподівано й нагально наплинув дзвінкий сонячний день, і вона спробувала затримати в душі цю чудову святковість* (Валерій Шевчук); *На мить наплинув страх* (Ю. Мушкетик); *Гордій пізнав своє рідне місто. Тисячі спогадів наплинули враз* (О. Гуреїв); *Польське панство, наплинувши сюди* [в західні українські землі], *перемінило все на польський лад* (М. Грушевський).

НАПЛИСТИ́ *див.* **напливáти.**

НА́ПЛІД, лоду, *ч., збірн., діал., зневажл.* Нащадки. *Здавен постав у нас переказ між ратайства, Що кодло се з зерна невірного взялось, — З якогось наплоду між руссю азіатства, Що в нашу чисту кров отрутою вплелось* (П. Куліш); *Писав* [Іван Франко], *що не може поважати народу, що дав з себе стільки зрадницького, ренегатського наплоду* (М. Зеров).

НАПЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПЛЕСКА́ТИ,** áю, áєш, *док., чого, що.* Плескаючи що-небудь, наливати, нахлюпувати на щось. *Перед тим як мести двір, бажано наплескати води, щоб прибити пилюку* (із журн.).

НАПЛІТА́ТИ, áю, áєш, *недок.,* **НАПЛЕСТИ́,** етý, етéш, *док.* 1. *чого, що.* Плетучи, виготовляти яку-небудь кількість чогось. *Святкування Івана Купали в розпалі: дівчата наплітають вінків з трав та квітів, хлопці розкладають багаття* (із журн.); *— Кумові давно б слід вив'язати скатертину, .. Вона* [пані] *ще гостріше подивилася, мов казала очима: для тебе? Знаємо ми вас! Є у вас ті, що наплетуть і нав'яжуть* (Панас Мирний); *— До конопель мене приділили.., насукаємо кріпких-кріпких ниточок, та наплетемо сіточок* (Остап Вишня); *З лози Ждан наплів десятків два верш, рубав лід і заставляв їх в ополонки у рибних місцях* (В. Малик); *"Свято в нас буде дуже цікаве. Дівчата наплетуть вінків, і ми уквітчаємо ними вишню, що росте над Вашою криничкою"* (К. Гриб); *Старається дівчина, весь день товчеться: удвох з Лесею .. плетуть віночки. Там уже стільки їх наплели! І в кімнатах, і попід хатою понавішували* (М. Олійник).

2. *тільки док., чого, що і без прям. дод., із спол.* щ о, *перен., розм.* Док. до **плести́** 2, 3. [В л а с:] *Зовсім я не хворий. І хто це наплів матері, що я хворий?* (М. Кропивницький); *— Я нічого протиправного не робив. Пацан вам щось наплів, а ви... Не маєте права! Недарма, недарма пишуть про зловживання міліції* (В. Нестайко); *— Я не вірю жодному слову з того, що наплели мені Бланка з Маргаритою* (О. Авраменко, В. Авраменко).

◊ **(1) Наплести́ кошів** — наговорити багато зайвого, безглуздого. *Брус наплів сп'яна кошів, але той налив по похмільній чарці — тільки по одній — і сказав суворо: — Ти не забув нашої вчорашньої домови?* (Ю. Мушкетик); **Плести́ (верзти́, городи́ти** *і т. ін.)* **нісені́тницю (дурни́цю, ка́знащо** *і т. ін.)* / **наплести́ (наверзти́, нагороди́ти** *і т. ін.)* **нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́** *і т. ін.) див.* **плести́.**

НАПЛІ́ЧНИЙ, а, е. Признач. для носіння на плечі (плечах); нашитий на плечову частину одягу. *Капітан .. витяг пістолет, засунув його в кобуру під пахвою. Примірявся. Здається, муляє. Трохи зсунув наплічні ремені. Усе як треба* (О. Чорногуз); *Дмитро витяг парабелум із наплічної кобури і запхав його до правої кишені пальта* (В. Кожелянко); *Наплічна сумка, що я тримав за шлейку в одній руці, була важкою від продуктів* (Любко Дереш); *У деяких арміях аксесуаром парадної форми одягу є аксельбанти — золоті, срібні, нитяні наплічні шнури з металевими наконечниками* (з наук.-попул. літ.); *Палантином називають жіночу наплічну накидку переважно з хутра або оксамиту* (з навч. літ.).

НАПЛІ́ЧНИК, а, *ч.* 1. Наплічна прикраса на одязі або знак розрізнення на військовій формі (погон, еполет і т. ін.). *Дерева давно пожовкли і сипали вже золотим листям. Здається, це єдине, що було тоді в місті золотого. Бо тих, що носили золоті наплічники, вже не було* (І. Микитенко); *Мундир на ньому з отакенними ґудзиками, тільки куций, мов собаки обгризли, і наплічники з сукна* (О. Донченко); *Щосили заволав Давило, однією рукою ледве відбиваючи атаку створіння, яке колись було ротмістром, про що можна було здогадатися по залишках леопардової шкіри на іржавому наплічнику* (Д. Білий); *Брат Рінальдо був роздягнений — без ряси, без наплічника, в самій сорочці* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. Частина спортивного спорядження, що оберігає плечі від пошкоджень. *Груди, спину й плечі хокеїста захищають наплічники, розмір яких залежить від росту гравця, а також позиції, у якій він виступає* (із журн.).

3. Металеве покриття, яке захищало плечі воїна від ушкодження. *На голові він шолом мав спижевий, а на тілі в нього Спижевий панцир був, .. а на плечах Наплічник був завішений спижевий ворогам на страх* (І. Франко); *Шило кинувся на пана. Довго рубалися вони! І наплічники і нагрудники погнулися в обох від ударів* (О. Довженко); *Гордо, гучно наказав я готувати зброю й лати. Ми наплічники й кольчуги одягли на світлі шати, — Грізно виладнавши військо, я вперед звелів рушати* (М. Бажан, пер. з тв. Ш. Руставелі).

4. Те саме, що **рюкза́к.** *Він таки дивним дивом натрапив на веранду, де впізнав поскладані з ночі й досі не розпаковані сумки, саквояжі та наплічники* (Ю. Андрухович); *Бойчук знову поліз до криївки і витяг на поверхню декілька дерев'яних ящиків, два автомати, великий моток шнура і набитий незрозумілим причандаллям наплічник* (Д. Білий); *Мерічка допомагає мені покласти букет до наплічника; добре, що він закривається на два замочки: букет посередині, голівки стирчать назовні, справа — один замочок, зліва — другий* (С. Андрухович); *До поїзда було ще дві години, а квиток вже лежав у кишеньці наплічника* (Г. Вдовиченко).

НАПЛО́ДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наплоди́ти.** *Не треба забувати, що вовченята, наплоджені вовчицею, теж зростають вовками* (із журн.); *Якщо людина зациклюється на своїх думках, наплоджених нереалізованими, ілюзорними бажаннями, то позбавляє себе можливості бачити красу реального світу* (з наук.-попул. літ.); // **напло́джено,** *безос. пред. За роки незалежності нашими чиновниками було наплоджено велику кількість приписів, мета яких — створювати умови для викачування грошей з бізнесу та громади* (з газ.).

НАПЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПЛОДИ́ТИ,** оджу́, о́диш, *док., розм.* 1. *кого, чого, що.* Виводити, приводити яку-небудь кількість (птахів, тварин, комах). *За народним віруванням, перший посівальник приносить до хати щастя. Подекуди господині просять його обов'язково посидіти на порозі — "щоб кури сідали та курчат наплоджували"* (із журн.); [Д р у г и й п о б р а т и м:] *Пресвітлий князю, я тобі не раджу Коня турецького в табун пускати: Бо він уб'є твого Арапа, Бурю. Шкода такого жеребця втеряти!* [Б а й д а:] *Нехай уб'є: сим ділу не зашкодить: Не коней він, левів мені наплодить* (П. Куліш); — *Он яку череду за кілька років* [свиня] *наплодила* (Д. Мордовець); — *Що це, Палажко, в тебе так сокоче в городі? Це, мабуть, твої квочки наплодили тобі курчат повнісінький ставок* (І. Нечуй-Левицький); // Народжувати яку-небудь кількість (дітей). [В і д ь м а:] *Стоїть кутя на покуті, А в запічку діти. Наплодила, наводила, Та нема де діти* (Т. Шевченко); *"Нужда, а не чоловік! Купу дітей за свій вік наплодив", —* подумав *Рудик* (Г. Косинка); — *Дай Боже, вам на світі пожити, діток наплодити, а там і попарувати* (Ю. Смолич); — *Похваляється, що падишах триматиме її коло себе, аж вона приведе йому спадкоємця, наплодить синів, як ви, ваша величність* (П. Загребельний).

2. *кого, що.* Розводити, вирощувати велику кількість когось, чогось. [Г е р а с и м:] *Давай за поросят Пузиреві так, щоб він не продав, — дешево давай, на біса терять гроші: женишся на Пузирівні — сам наплодиш завідських* [заводських] *свиней* (І. Карпенко-Карий); *Породичавшись між собою, вони* [Фальц і Фейн] *стали Фальцфейнами, а наплодивши хмари овець, стали благородними* (О. Гончар); // *кого, чого, що, перен.* Дати можливість розмножуватися, з'являтися кому-, чому-небудь у великій кількості (перев. шкідливому, небажаному). *Я знав, що починаю з найтяжчого: ще не пішовши на війну, розпочинав війну проти себе, наплоджував ображених, скривджених, неоцінованих* (П. Загребельний); *Яких тільки пошестей не наплодила війна та оця руїна громадянської міжусобиці* (П. Кочура); — *Наплодили пани економій і на свою, і на хазяйську голову* (М. Стельмах); — *Та хіба це світова спільнота?! — заревів Урилов .. — Це — світова свинота .. Вони нам зразу колорадських жуків закинули, а тепер оцих феміністок наплодили, щоб ми тут повмирали всі!* (Л. Кононович); — *В силу своєї недалекості й стремління вчитися, вона на все погодиться. І звикне. — Ага, просто скажи, що виконає будь-яку команду. Наплодив у кобіти умовних рефлексів* (І. Карпа).

НАПЛО́ДЖУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАПЛОДИ́ТИСЯ,** о́диться, *док., розм.* 1. Народжуватися, з'являтися на світ у якій-небудь кількості. *Чом тісно так в світі, нелюдяно жить? Чи люду замного* [забагато] *наплодилось нам, Чи більш до життя потребує він сам?* (І. Франко); *Родове кубло Шамраїв стало множитися і обживати степовий край віддавна. Шамраїв наплодилося чимало* (Григорій Тютюнник); *Хотів* [Васько] *уже вилити ту воду з ампули і нової з криниці набрати, але потім заманулося йому подивитися, скільки і яких мікробів наплодилося... Глянув у мікроскоп — чисто* (М. Дашкієв); *В мусульманських країнах і порядку більше, і жінки з дому не тікають по закордонах, як наші, і народ не вимирає... Он їх скільки наплодилось!* (Г. Тарасюк); *А що вже тих овець наплодилося... п'ять вівчарів полони-*

нами наймитують, а троє наймитів, окрім москалиці, коло хати порядкують (М. Матіос).

2. *перен.* З'являтися, виникати у великій кількості (перев. про шкідливе, небажане). *За кілька днів ярликів знову наплоджується ціла хмара. Чомусь мені легше зберегти щось на робочому столі, аніж розсортовувати по папках* (з Інтернету); — *Достається і писачкам. Наплодилося до ката у вас таких, що пишуть повісті .. і усякі теревені* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Микола Степанович лагідно жив і працював з людьми .. Не полюбляли його тільки молоді письменники, яких наплодилось тепер так багато, що їх і не запам'ятаєш усіх* (Б. Антоненко-Давидович); — *В місті наплодилася тьма всяких ворожок і ворожбитів, — невесело говорив Серьожка* (О. Гончар); —*Де в біса тут наплодилося стільки партій? — мовив я, витягуючись* (Р. Андріяшик); *Йому потрібен був якийсь особливий знак, особлива відзнака, яка б вирізнила його з-поміж численних дрібних банд, яких немало наплодилося тоді у воєводствах Речі Посполитої* (В. Лис).

НАПЛОДИ́ТИ *див.* **напло́джувати.**

НАПЛОДИ́ТИСЯ *див.* **напло́джуватися.**

НАПЛО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наплоїти.** *Перекладачка, дівчина у жовтому пуловері, з наплоєними, вибіленими перекисом водню кучерями, .. переклала, що сказав Фумлер* (Н. Рибак); *В центрі збільшене фото Ігоря. Він у шкіряному пальті, картатий галстук .. Чуб хвилястий, наплоєний* (В. Кучер); *Сьогодні сторінки глянцевих журналів переповнені фото юнаків-красенів з модними зачісками, у дорогих костюмах, з ідеально наплоєними стрілками на брюках, і ці образи суттєво впливають на формування смаків сучасної молоді* (із журн.).

НАПЛО́ЄННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наплоїти.** *Сьогодні існує безліч різноманітних пристроїв для наплоєння волосся, особливим попитом користуються ті, що мають керамічне покриття (для щадіння верхнього шару волосини)* (із журн.).

НАПЛОЇ́ТИ, ою́, оїш, *що, чого.* Док. до **плоїти.** *Перш ніж наплоїти волосся, потрібно нанести на нього термозахист — спеціальний засіб, який запобігає пересушуванню волосини* (із журн.); *Щоб наплоїти на спідниці акуратні складки, потрібно використовувати праску з режимом відпарювання* (з газ.).

НАПЛУ́ТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наплу́тати.** *Забивало дух. Його оточили молоді студентки, він фундував* [майстрував] *коктейлі, відбивався від танців, мав облиту вином білу маніжку, на правій щоці виразний знак мальованих уст і цілу купу наплутаного на шиї серпантину* (У. Самчук); * Образно. *Северинові томограма нагадувала мапу наплутаного рельєфу, а пухлина виглядала на ній як пляма озера* (Т. Прохасько); *З того, що я досі писав про Берлін, усе одно виходить щоденник. Його дати розмиті, бо радше несуттєві .. Ось деякі шматки цих наплутаних навколо Берліна часових поясів* (Ю. Андрухович); // **наплу́тано,** *безос. пред. Над засохлим мулом .. ще й кінську волосінь, як антену, наплутано, тією волосінню ластівка малят своїх прив'язує, щоб не повипадали з гнізда* (О. Гончар); — *Тут щось таки добре наплутано. Цей клятий дідок мастак крутити ґудзики .. Розберімося* (Ю. Смолич); * Образно. *Безліч шляхів у степу, доріг і стежок. Перехрещені, кривулясті, колінкуваті. Ніби навмисне наплутано їх там, щоб ходити й блукати без краю* (В. Підмогильний).

НАПЛУ́ТАТИ *див.* **наплу́тувати.**

НАПЛУ́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПЛУ́ТАТИ,** аю, аєш, *док.* 1. *що.* Намотуючи або розмотуючи, переплутувати, заплутувати яку-небудь кількість чогось. *Наплутала ниток та й пішла, а мені треба розплутувати* (Сл. Б. Грінченка); *Пара наплутала попід стелею всі оті шкіряні паси, які піднімаються, опускаються, перехрещуються і тягнуться до шківів, молотів, ковальських міхів* (В. Омельченко, пер. з тв. А. Доде); *Якщо транспортувати бухту незафіксованою, до того ж почати розмотувати кабель неправильно, можна наплутати вузлів* (із журн.).

2. *перев. док., що, чого і без прям. дод.* Нароблювати плутанини, помилок у чому-небудь. *Добутий експериментальний матеріал не лише розв'язував давні вузли, а й наплутував безліч інших* (О. Бердник); *Ніяка вона не Маргарита, а Марта — то брехня, начебто куми чи священик наплутали й через те в метриці написано — Марта* (Б. Антоненко-Давидович); *Попрошу Миколу Петровича передивитися ці сторінки, може, я десь наплутала* (В. Владко); *Якби обман згодом виплив, Магда б знизала плечима, мовляв, медсестра щось наплутала або недочула* (Г. Вдовиченко); * Образно. *Їздить він сюди, в Грушівку, не вибирати місце для пасіки, а... щоби розібратися в самому собі. В тому, що наплутало життя, в тому, чого не зрозумів сам* (Ю. Мушкетик).

НАПЛЮВА́ЛЬНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **наплюва́цький.** *Боюсь, що він настільки вже втягнувся в мушлю діогенівського, на все наплювального споглядання, що відхилить пропозицію* (О. Шугай).

НАПЛЮВА́ТИ, юю, юєш; *наказ. сп.* наплю́й; *док.* 1. Зробити один або декілька плювків куди-небудь, на щось. — *Був тут Медвідь і назвав нас потерчатами, ще й наплював у наше гніздо* (І. Франко); *Була казочка про філософа, який, потрапивши в гості до одного з .. багачів, довго дивився, куди б сплюнути, але не найшов такого місця і вимушений був плюнути хазяїнові в бороду .. Подумки Сивоок став вибирати підходящу бороду, хоч ще й не був певен, що неодмінно наплює в неї* (П. Загребельний).

2. *перен., розм.* Виявити до кого-, чого-небудь зневагу, презирство, байдужість; не порахуватися з кимсь, чимсь. *Наплювали На тебе* [Марію], *чистую, кати; Розтлили кроткую! А ти, Мов золото в тому горнилі, в людській душі возобновилась* (Т. Шевченко); *Він хотів зо мною купатися, а я на нього наплювала: таке плюгавеньке та паршиве* (М. Хвильовий); *Лейстон, приїхавши до Нью-Йорка й наплювавши на телефонограми й таке інше, поїхав просто до Моргана сам своєю особою* (М. Йогансен); *Йому вже давно хотілося наплювати на все — на школу, на рідний дім, на книжки* (Ю. Збанацький); *Рибалка .. наплював на обережність, наставив ствола на Патика, опустив його на потрібний рівень, двічі натиснув на спуск* (А. Кокотюха); *Дарця перетворилась у* [на] *повністю антисоціального типа, якому було наплювати абсолютно на всіх* (Любко Дереш).

3. *тільки інфін., перен.* Уживається для вираження цілковитої байдужості. — *Це, знаєте, зовсім не входить в наші плани. Будь інший час — тоді що! Наплювать* (Г. Хоткевич); *Досі від нього вимагалося тільки одне: дати фірмі зиск. Промисловцям наплювати, чи має містер Керроун диплом та чи вміє розв'язувати інтегральні рівняння*

(М. Дашкієв); *Мені пропонували деякі польоти, від яких я відмовився. Це надовго затьмарило мою кар'єру. Наплювати! Я не прагнув ні слави, ні багатства* (О. Бердник).

◊ **Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ)** *див.* **дава́ти; Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці)** *див.* **плюва́ти; Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ві́чі (в о́чі, межи́ о́чі** *і т. ін.)* *див.* **плюва́ти; Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу** *див.* **плюва́ти; Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в крини́цю** *див.* **плюва́ти; Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в обли́ччя (в лице́, в пи́ку** *і т. ін.)* *див.* **плюва́ти; Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти,** *рідше* **начха́ти) в борщ (в ка́шу)** *див.* **плюва́ти; Плю́нути (наплюва́ти) і розте́рти** *див.* **плю́нути; (1) У ха́ту наплюва́ти** — зайти, навідатися до кого-небудь. — *До мене! до мене! хоч у хату наплюйте! — кричала Параска і на Івана Трохимовича і на Зіньку* (Панас Мирний).

НАПЛЮВА́ЦЬКИ, *розм., рідко.* Присл. до **наплюва́цький.** *Той, хто себе поважає, не ставитиметься наплювацьки до громадського майна й території, на якій проживає* (з газ.).

НАПЛЮВА́ЦЬКИЙ, а, е, *розм.* Недобросовісний, зневажливий, байдужий. *У великих містах пам'ятки архітектури, рекреаційні зони занепадають через некомпетентність чиновників, які відповідають за розвиток міста, жадібність інвесторів і просто наплювацьке ставлення до генерального плану міста* (з газ.).

НАПЛЮ́ЙСТВО, а, *с., розм.* Зневажливе, недбале ставлення до кого-, чого-небудь. *Невір'я, наплюйство починається од опльовування того, що зроблене матір'ю чи батьком, од потоптування рідної землі з тією недбалістю, що після Потапа — хоч потоп* (М. Рудь).

НАПЛЮ́СКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наплю́скати.** *Скрізь: у вибоїнах, канавах, навіть у поіржавілих відрах, покинутих кимось у дворі, — було повно води, наплюсканої туди дощем* (із журн.); // **наплю́скано,** *безос. пред. На підлозі було наплюскано стільки води, що не можна було пройти, не замочивши повністю чобіт* (із журн.).

НАПЛЮ́СКАТИ *див.* **наплю́скувати.**

НАПЛЮ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПЛЮ́СКАТИ,** аю, аєш, *док., що, чого.* Те саме, що **наплі́скувати.** *Море вирувало, хвилі підіймалися все вище, наплюскуючи воду в човен* (із журн.).

НАПНУ́ТИ *див.* **напина́ти.**

НА́ПНУ́ТИЙ, НА́П'Я́ТИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напну́ти, нап'ясти́** 1, 3. *Молодість тим і принадна, що летить під напнутими вітрилами, що сповнена рвійності, дерзань* (Ю. Мушкетик); *В руках у кожного бринів напнутий лук* (І. Білик); *Проти вікон стояли рядками п'яльця, на них було міцно напнуте біле, тонке, як шовк, сукно* (І. Нечуй-Левицький); *Відчув* [Диводар] *гладеньку поверхню музичної ладунки, туго нап'яті струни. Вони задзвеніли від доторку* (О. Бердник); *У руках Шовкун тримав туго напнуті віжки* (О. Гончар); *Рипів сніг під колесами напнутих халабудами возів* (А. Хорунжий); // **на́пну́то, на́п'я́то,** *безос. пред. Отаманський байдак йшов посередині, а на ньому з прапорів було нап'ято гасло* (А. Кащенко); *Поміж дерев, де його не могли бачити сторонні, було нап'ято білосніжний шовковий намет* (Г. Колісник); *Коли напнуто було дах і поставлено на місце вікна без шибок, дітлахи вже нізащо не хотіли вертатися й на одну ніч до землянки* (Ю. Яновський).

2. *розм.* Дієпр. пас. до **напну́ти, нап'ясти́** 2. *Прийшов Тихін в довгому сіряці з відлогою, нап'ятою на голову* (А. Головко); *Ворожка.., випростовуючи руку з напнутої на плечі теплої хустки, широко розкинула на столі замусолені карти* (Б. Антоненко-Давидович); *Старий стояв у роздзяплених дверях своєї хати в якійсь куцині, нап'ятій на голову, і розмахував руками* (Григір Тютюнник); // **на́пну́то, на́п'я́то,** *безос. пред. Ходитиме він босий там іноситиме м'яке легке хутро і білу лляну одіж, а не ці шорсткі шиті золотом шати, які на нього напнуто* (П. Загребельний).

НАПНУ́ТИСЯ *див.* **напина́тися.**

НАПОВА́Л, *присл.* 1. Відразу на смерть. *Рутульці кинулись на вал. Троянці, як чорти, озлились. Рутульців били наповал* (І. Котляревський); *Цей* [боєць] *був убитий наповал: куля пройшла крізь горло і вийшла на потилиці* (О. Гончар); *Ібрагім цілиться з рушниці і кладе наповал одну тварину за другою* (Р. Іваничук).

2. *перен., розм.* Надзвичайно сильно, до смерті. *Украдене сонце зизить схарапудженим оком, мов кінь навіжений, що чує під серцем метал. Куріє руїна. Кривавим стікає потоком, і сонце татарське стожальне разить наповал* (В. Стус); *Чоловік повернувся як пес приблудний — з опущеним хвостом. Що заробив в Сибіру на лісорозробках, те там і пропив. Тож мучається чоловік, як про те ненаглядній своїй повідати, аби не вразити її наповал?* (В. Чемерис).

НАПОВЕ́РХ, *присл., рідко.* Те саме, що **наве́рх.** *Хвилі Трубежа викинули смердючий труп пана Януша наповерх* (А. Кащенко).

◊ **Виступа́ти (вихо́дити, сплива́ти) / ви́ступити (ви́йти, спливти́) наве́рх** *(рідко* **напове́рх)** *див.* **виступа́ти.**

НАПОВЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наповза́ти.** *Для однорічних льодів Арктики й Антарктики характерні тороси — нагромадження крижин, що виникають в результаті бічного тиску крижаних полів, утворення тріщин і хаотичного наповзання крижин одна на одну* (з наук. літ.); *Клейову масу застосовують для захисту плодових дерев і винограду від наповзання шкідливих комах із землі та нижніх частин стовбура* (з наук.-попул. літ.).

НАПОВЗА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПОВЗТИ́,** зу́, зе́ш; *мин. ч.* напо́вз, ла́, ло́; *док.* 1. Повзучи, збиратися в якійнебудь кількості (про комах, плазунів і т. ін.). *На буряки п'ятої бригади довгоносик напав навалою. Від нього обкопувалися, .. а він наповзав хмарами і пожирав молоді сходи* (В. Минко); *Чого тільки не наповзало, щоб сховатись від зливи — змії, павуки, скорпіони, якісь ящірки, хробаки...* (Ю. Логвин); *Мурахи наповзали до солодкої чарки* (Є. Пашковський); *Того ж літа страшна сила сарани наповзла на степи* (П. Загребельний).

2. *перен., зневажл.* Находити, прибувати куди-небудь у якійсь кількості (про людей). *Колись там* [понад Волгою] *вовками ганяли сибірські козаки, лісовими гадами наповзали чехи* (Ю. Яновський); *Наповзала шляхта на майдани, А за нею хмари та тумани* (А. Малишко); *Справді-бо, сонмище його нових людей було ненаситне. І звідки вони наповзли — оті конюші, стременні, чашники, стольники, постельничі, мечники* (Р. Іваничук).

3. Рухаючись, наштовхуватися, насуватися на кого-, щонебудь. *Другий танк наповзав збоку* (Н. Рибак); *Величезні крижини нестримно наповзали одна на одну* (О. Гончар); *На берег наповзають дрібні-дрібні, ледь помітні хвильки*

(Ю. Збанацький); — *Ти, хлопче, чого без рукавиць? — тінь схитнулася, наповзла ближче* (Ю. Мушкетик); * Образно. *Скільки разів над річкою П'явою в Італійських Альпах, коли смерть наповзала і з землі, і з неба, я, завзятий радикал і атеїст, гаряче вимовляв слова "Отченаш"* (Р. Іваничук).

4. Насуватися, находити на що-небудь, покриваючи, заслоняючи його собою (про дим, хмару, туман і т. ін.). *Було вогко, теплий туман серпанком наповзав на галявину* (О. Донченко); *А ніч насувалася нестримно, множачи навколо гущавину, — чорна, тривожна, захланна ніч. Вона наповзала з усіх боків* (І. Багряний); *Зорі ще де-не-де блискотіли на небі .. Та от наповзло хмаровиння і заховало їх* (А. Турчинська); *На місто наповзли сутінки* (В. Єшкілєв).

5. Насуваючись, закривати собою що-небудь. *Найстарший* [хлопчик] *був одягнений у батьківську заячу вушанку, яку йому часто доводилося підбивати знизу засніженим рукавом, бо вона наповзала на очі* (М. Руденко); *Важкі жаб'ячі повіки наповзли на Гартманові очі, й це мало означати, що йому все зрозуміло* (М. Білкун); *Серафима підняла руку, поправила пасмо, що наповзло на око і заважало* (О. Ульяненко).

6. *перен., розм.* Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про настрій, почуття і т. ін.). *Лежить і думає Тамара. Темною хмарою наповзають важкі думи* (А. Хижняк); *Душу мав би охопити розпач. Але замість нього наповзла холодна, розсудлива байдужість: станеться так, як має статися* (М. Дашкієв); *У хаті було тихо — всі заснули. Від хвилювання на мене теж несподівано напо́вз сон* (І. Роздобудько).

НАПО́ВЗАТИСЯ, аюся, аєшся, *док.* Поповзати досхочу або довго. *Для того щоб у дитини була можливість безпечно і вдосталь наповзатися, частіше викладайте її на рівний простір, краще на підлогу, покриту теплим пледом або ковдрою* (з наук.-попул. літ.).

НАПОВЗА́ЮЧИЙ, а, е. Який наповзає. *Сталева наповзаюча гора була вже зовсім близько. Духнович уже чув на собі мазутний дух полум'я, запах горілого заліза й фарби, бачив, як струмливе полум'я повзе, обтікає башту* (О. Гончар); *Адріян знову відчув наповзаючий незручний холодок* (О. Забужко).

НАПОВЗТИ́ *див.* **наповза́ти.**

НАПО́ВНЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напо́внити.** *У склянці, .. наповненій аж по сам край свіжою водою, стояли вони* [рожі]... (О. Кобилянська); *Таця була заставлена шклянками, пляшками пива, й вина, і крем-соди, наповнена шоколадом й тістечками* (І. Багряний); *Снилися йому вечірні львівські вулиці, наповнені запахами кави* (Ю. Винничук); *Трамваїв проходило багато, і кожен з них поспішав, доверху наповнений людськими душами* (Ю. Яновський); *Ось гірськолижна база в Швейцарських Альпах, тепла, із запахом сосни, наповнена красивими та веселими молодими людьми* (Любко Дереш); *Пахнуть черешні, наповнені соком і ґлеєм* (К. Герасименко); *Головний герой, набравши повні легені повітря, пірнає в холодний, наповнений водою тунель, намагаючись винирнути на сусідній станції* (С. Жадан); *Марина готує стіл, когось чекає, вся наповнена радістю* (Г. Епік); // **напо́внено,** *безос. пред. Карту треба знищити. Сірників немає, та це, мабуть, і добре, бо невідомо, яким газом наповнено дирижабль* (М. Дашкієв); *Сад було наповнено подихом квітів* (І. Роздобудько).

2. *у знач. прикм., перен.* Який наповнився (у 2 знач.), охоплений якими-небудь почуттями, думками, ідеями і т. ін. *Ці люди уважно стежать за всіма новинами, життя їх до краю наповнене, нудитися чи вдаватися в сум їм ніколи, вони ж бо у безперервному русі* (Б. Левін); *Є майбутнє наповнене, цікаве, плідне, а є просто тупе тривання, суцільна несправжність* (П. Загребельний).

НАПО́ВНЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **напо́внений.** *Анджеліко зник у темряві з порожніми пляшками, щоб оновити їхню наповненість* (Ю. Андрухович); *Євпраксія почула від Генріха про його тяжке, сповнене змагань і неймовірного напруження життя, .. побачила наповненість того життя і подумала про своє власне й не розпочате ще* (П. Загребельний); *Їх коханню видимо бракувало взаєморозуміння, гармонійної єдності, емоційної наповненості й розмаїтості* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Мудрі кажуть, що чоловік є те, за кого себе має. Я б ще додав: скільки має в собі свободи. Оце головний хребет людської істоти, головна наповненість, важніша за силу, багатство й щастя* (М. Дочинець).

НАПО́ВНЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **напо́внити** і **напо́внитися.** *Льотчики й шофери мають одну спільну рису: їх настрій кращає в міру наповнення пальним баків* (М. Трублаїні); *Він слухняно вліз у скафандр, закріпив шолом і вирушив з каюти, щоб узяти пристрій для наповнення зонда воднем* (В. Владко).

2. Результат такої дії. *Людина, індивідуум є одночасно носієм мови (її формальної структури і певної частини семантичного наповнення) і мовлення* (В. Русанівський); *Входило у недавно порожнє нутро щось сакраментальне і переповнювало вщерть. То було зовсім легке, аж голубе, наповнення, зовсім таке, як світло* (Валерій Шевчук).

△ **Пульс до́брого напо́внення** *див.* **пульс.**

НАПО́ВНИТИ *див.* **напо́внювати.**

НАПО́ВНИТИСЯ *див.* **напо́внюватися.**

НАПО́ВНЮВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для наповнювання чого-небудь. *Наповнювальний агрегат призначений для наповнення водою магістральних трубопроводів під час їх гідравлічного випробовування* (із журн.); // Який сприяє наповненості чим-небудь. *Наповнювально-шпаклювальна маса, що має прекрасні наповнювальні властивості, використовується для так званого суцільного шпаклювання автомобіля* (з наук.-попул. літ.).

НАПО́ВНЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напо́внювати.** *Дуже добре суть уряджені водопроводи, беручі* [що беруть] *воду з 9 резервуарів, уміщених над театром, а наповнюваних водою прямо з Волтави при помочі машини парової* (І. Франко); *Наближення до Дрогобича породжує видива його нафтового розквіту: блискавично наповнюване капіталом і просто неконтрольованою по-каліфорнійськи грошвою містечко, що знагла вирішує перетворюватися на місто* (Ю. Андрухович); // **напо́внювано,** *безос. пред. Кілька разів на день порожню бочку наповнювано свіжим напитком* (Юліан Опільський).

НАПО́ВНЮВАНІСТЬ, ності, *ж.* Ступінь наповнення чого-небудь ким- або чим-небудь. *Наповнюваність класів закладів загальної середньої освіти не може перевищувати 30 учнів* (з мови документів); *Планується, що згодом до проекту приєднається Туркменістан для забезпечення наповнюваності газопроводу* (із журн.); *Детальний аналіз земельних ресурсів району дав змогу переукласти або ж укласти нові договори оренди там, де вони були відсутні, що реально вплинуло на наповнюваність місцевих бюджетів* (з газ.).

НАПО́ВНЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напо́внювати.** *Саме у Львові я вперше зрозумів суть вислову "наловити води". Це таки справді були лови, це вічне наповнювання ванн з іржавими патьоками на стінках, ці всюди понаставлювані й повні по вінця відра й тази* (Ю. Андрухович); *Глибоке розчленування поверхні, особливо у південній частині зони, зумовлює зниження рівня підземних вод, що відіграють важливу роль у наповнюванні водотоків, зокрема, в посушливі періоди* (з наук. літ.).

НАПО́ВНЮВАТИ, юю, юєш, **НАПОВНЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.*, **НАПО́ВНИТИ,** ню, ниш, *док.* 1. *що.* Накладаючи, насипаючи, наливаючи що-небудь, заповнювати ним щось. *Поки тут одно* [відро] *випорожнять, друге внизу наповняють* (І. Франко); *Молодиця через лійку наповнювала пляшки, складала до кошика, кудись збираючись* (Р. Андріяшик); *Лакеї знов наповнили чарки* (Панас Мирний); *Пані Баличина дістала шкіряну торбинку, наповнила її золотими дукатами й міцно зав'язала ремінцем* (З. Тулуб); // Поширюючись, насичувати повітря, приміщення запахами, заповнювати звуками, димом і т. ін. *Пахощі наповняли свіже повітря весняного ранку* (Юліан Опільський); *Паровоз .. наповнював чадом усе депо* (П. Панч); *Кімнату наповнював мелодійний передзвін* (О. Авраменко, В. Авраменко); *І крики, і рев, і жалібне мукання наповнили тиху світло-зелену поляну* (Г. Хоткевич); *Щебет молодих голосів і веселий заливчастий сміх наповнили всі поверхи величезного квадратного будинку університету* (В. Собко).

2. *що.* Займати, заповнювати приміщення, простір і т. ін. (про людей, тварин). *І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її Він створив, як чоловіка та жінку створив їх. І поблагословив їх Бог, і сказав Бог до них: Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте землю, оволодійте нею* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Кімнату наповнювали перелякані, розпучливі обличчя членів хазяйської родини* (Б. Антоненко-Давидович); *Коридор швидко порожніє. Суворовці і гості наповнюють зал* (І. Багмут); *Поранені наповнили все місто* (О. Довженко).

3. *що.* Заповнювати, переповнювати собою що-небудь. *Скрізь шуміли каламутні потоки снігової води. Вони наповняли всі заглибини* (Юліан Опільський); *Обсипають* [сніжинки] *кожен прижовклий кущик, мертву траву, бур'ян, дрібні деревця і горби, наповнюють вижолобини біля них і вибиті колії на дорозі* (В. Барка); *На початкових дільницях каналу вода вже наповнила русло* (О. Гончар).

4. *перен.* Охоплювати, заповнювати чим-небудь (про думки, ідеї, почуття і т. ін.). *Думав* [Герман] *про торгівлю худобою, хоча свіжі згадки про ярмарок у Лютовиськах наповняли його страхом* (І. Франко); *Душа, мов та пташка із клітки, геть рветься, І сум і ридання її наповня* (В. Самійленко); *Почуття гордості за подвійну перемогу наповнювало його* [розвідника] *хмільною радістю* (І. Багмут); *Вона, любов, груди* [Івана] *наповнила такою силою, що взяв би на плечі свою Голу гору та й поніс куди захотів...* (С. Чорнобривець); // Виклика́ти у кого-небудь якісь почуття, думки і т. ін., спричинювати їх появу. *Він мав вроджену магію зачаровувати словом, вчинком, кожним своїм порухом. Він наповнював людей радістю й енергією дії* (Б. Антоненко-Давидович); *Погляд тих очей наповнює його душу якоюсь невимовно солодкою млістю* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // *що.* Забезпечувати, збагачувати чим-небудь. *До часу обидва* [захоплення] *вперто боролися між собою, кидаючи його то в один, то в другий бік і своєю боротьбою наповнюючи його внутрішнє життя* (Д. Бузько); *Ми працею і піснею наповнюємо світ* (С. Голованівський); *Удій молока — хвилююча міжнародна тема. Отака тема вимагає простого: наповнити лекцію конкретними життєвими фактами й уміло, задушевно її прочитати* (О. Ковінька).

НАПО́ВНЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, **НАПОВНЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **НАПО́ВНИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.* 1. Ставати заповненим, насиченим, зайнятим ким-, чим-небудь. *Щосьріднило душу Гафійки з сею легендою, і старі очі наповнялися сльозами* (Г. Хоткевич); *Площа наповнювалась людьми* (І. Цюпа); *Ванна стала швидко наповнюватися* (О. Авраменко); *Весь кабінет наповнився приємним запахом лимона* (С. Чорнобривець); *Раптом повітря наповнилося нерівним виючим гудінням літаків* (І. Багмут).

2. *перен.* Пройматися, бути охопленим якими-небудь почуттями, думками, ідеями і т. ін. *Чим ближче під'їздив Андрій до села, тим серце його билось скоріше і сильніше й наповнялось то смутком, то радістю* (М. Коцюбинський); *У легені солодким нектаром вливалося свіже гірське повітря, і я відчував, що тіло моє з кожним днем міцніє, наповнюється новою силою* (О. Бердник); *В тім герці волею наповниться душа, А тіло силою наллється молодою, — Ріка млини затопить до коша, А може, й греблю пустить за водою* (П. Воронько); *Кукулик перейшов на крик. Стриманість покинула його. Він наповнився гнівом* (П. Загребельний).

3. *тільки недок.* Пас. до **напо́внювати, наповня́ти.** *Тривала мирна бесіда господаря й гостя. Чарки наповнювались не часто* (М. Руденко); *Величезний акваріум з водою наповнювався безліччю рибок найцінніших різновидів* (Ю. Андрухович).

НАПО́ВНЮВАЧ, а, *ч.* 1. Те, що наповнює що-небудь. *Всенька ванна була вкрита коротесеньким, тонким чорним волоссям. Таким самим, як колись пізніше одного разу трапилося мені як домінантний наповнювач у ліверній ковбасі* (І. Карпа); *Надто відверті зображення оголених частин людського тіла, реклама чи статті про протизаплідні пігулки для тварин — це наповнювач газети, а не її зміст* (Н. Сняданко).

2. *спец.* Речовина, яку додають до іншої для поліпшення її технічних властивостей. *Широкого застосування набули склотекстоліти — пластики, що містять як наповнювач скляну тканину* (з навч. літ.); *В цеглі наших будинків, і в черепиці, і в папері, на якому ми пишемо, — глина як наповнювач, і в гумі — теж наповнювач, і мило з глини, і пудра з глини* (П. Загребельний).

НАПОВНЯ́ТИ *див.* **напо́внювати.**

НАПОВНЯ́ТИСЯ *див.* **напо́внюватися.**

НАПОВРА́ТИТИСЯ, а́чуся, а́тишся, *док.*, *діал.* Упертися, наполягти. *Зоя тримала місце для своєї подруги, а він наповратився і самовільно зайняв його* (О. Гуреїв); *Він як наповратиться, то живцем в могилу чоловіка зажене...* (А. Іщук); *Як не збивав* [бабу — не їхати до сестри] — *нічого не вийшло. Наповратилась, і хоч ти їй що* (С. Олійник); *— Я не вередую. Вдача така дурна: як уже наповратився, то не відступлюся* (В. Шкляр).

НАПОГОТІ́В, *присл.* 1. У положенні готовності до стрільби. *Підійшов, взяв рушницю напоготів, ступнув кроків три — зірвався перепел. Олекса Іванович вистрілив* (Остап Виш-

ня); *Падаємо на розгаслу землю, беручи автомати напоготів* (Є. Доломан); *Джомо обережно виглянув і завмер: просто на нього мчали полісмени з рушницями напоготів* (В. Малик); *Не кажучи й слова, він знімає з плеча свою довгу рушницю й кладе її на згин лівої руки, так щоб першоїліпшої миті взяти напоготів* (В. Митрофанов, пер. з тв. Т. Майн Ріда).

2. Те саме, що **напо́хваті** 1. *Та завжди в пам'яті своїй Часів колишніх анекдоти Від Ромула до наших днів Держав* [Онєгін] *для всіх напоготів* (М. Терещенко, пер. з тв. О. Пушкіна).

НАПОГОТО́ВІ, *присл.* 1. У стані бойової готовності. *У мідь закуті, збройні легіони напоготові раз у раз були, щоби повстанські нищити загони* (М. Драй-Хмара); *Стоїть зима. Короткі сірі дні. Вночі горять сторожові вогні. Щодня, щомиті полк напоготові* (Л. Костенко); // Те саме, що **напоготів** 1. *Прокотився наказ: негайно розгорнутися в бойові лави. Тримаючи зброю напоготові, підрозділи почали спускатися в якісь темні байраки* (О. Гончар); *Орел попереду, з автоматом напоготові. За ним Леонід, потім Кудрявий і полонений* (П. Автомонов); *Він посадив одного з молодих за кермо мотоцикла, інший сів позаду водія, а Григорій у коляску, тримаючи напоготові револьвер* (Ю. Покальчук).

2. *перев. з інфін.* Готовий зробити що-небудь. *Дівчина й собі скривилась і була напоготові заплакати* (І. Нечуй-Левицький); *Потяг до малювання прокинувся в ньому* [Тарасі] *з такою непереможною силою, що він не залишав фарб і олівців на возі, щоб бути напоготові зробити першу-ліпшу зарисовку* (З. Тулуб); — *Ми вирушаємо в дикі простори, де нас можуть підстерігати різні несподіванки. Мусимо бути напоготові* (Ю. Винничук).

3. У положенні готовності до чого-небудь. *На всякий випадок я зібрав у торбу всі свої книжки, познаходив онучі і все поклав біля себе напоготові* (І. Микитенко); *Тітка стояла біля неї і тримала напоготові рушник* (М. Томчаній); *Вона* [кішка] *шипить, блискає очима і, задкуючи, ховається в найдальшому кутку приміщення, несміливо визирає звідти, тримаючи кігтики напоготові* (С. Андрухович).

◇ **Ма́тися напогото́ві** *див.* **ма́тися.**

НАПО́ЄНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напої́ти.** *Як вийдуть гості з хати, то хлопці зараз і підводять їм коней, напоєних, нагодованих і осідланих* (О. Стороженко); *Анатолієві хочеться відчути зблизька, як дихає поле, напоєне дощем* (М. Руденко); *Тепле повітря навкруги було напоєне густими пахощами степових квітів* (О. Гончар); *Весь напоєний радістю визволення, він говорив палко, натхненно* (Д. Бузько); // **напо́єно,** *безос. пред.* — *І що сталося з чоловіком.. Чи його намовлено, чи зіллям напоєно?* (В. Кучер); *Руда Голова пояснив, що коней уже нагодовано й напоєно* (І. Білик); *Весняні сутінки було напоєно запахом конвалій* (Ю. Яновський).

НАПО́ЄНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **напо́єний.** *Напоєність думкою — одна з найхарактерніших рис творчості автора "Онєгіна"* (М. Рильський); *З усього досі сказаного могло б скластися уявлення, що літературної школи Багряному саме бракує. З одного боку, кричущі ляпсуси в деталях. З другого — стихійність, напоєність почуттям до нібито цілковитої сп'янілості* (О. Шугай).

НАПОЗИЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.*, *чого і без прям. дод.* 1. Набрати в борг, позичити багато чого-небудь або декілька разів. *Правити через суд довг із Семена — так мало ще напозичав, ще не час...* (М. Коцюбинський); *Напозичавши грошей, хлопчина купив дошки й заходився власноруч будувати височенний паркан* (Н. Околітенко); *Майка вискочила із сарая, оббігла навколо дому, впала на лавку під акацією: та бути не може, щоби вона по всьому Генічеську завтра до опівдня дві тисячі не назбирала! Напозичає й поїде!* (Люко Дашвар).

2. *кому.* Дати багато чого-небудь у борг, у позику. *Вернувши додому, почав* [чоловік] *нарікати на жінку: — Що ти говорила мені про свого Бога! Чи бач, я кілько свого добра напозичав Йому, а Він мені от що дав!* (І. Франко).

НАПОЗИЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., чого і без прям. дод., розм.* Те саме, що **напозича́ти** 1. — *Батько напозичався в пана грошей на одробіток, насилу настачає хліба на сім'ю* (І. Нечуй-Левицький); — *Напозичався я по самі вуха, що вже й нікуди далі* (Б. Грінченко); *За п'ять років напозичалась моя Марія, з двома дітьми бідуючи по наймах без чоловіка* (І. Муратов).

НАПОЇ́ТИ *див.* **напува́ти.**

НАПОЇ́ТИСЯ *див.* **напува́тися.**

НАПОКА́З, *присл.* Щоб побачили, звернули увагу, оглянули інші; для створення враження. *Бали Т. Г. Волховської були для Малоросії своєрідним Версалем: туди везли напоказ наймодніші сукні, найновіші мазурки, найдотепніші каламбури* (О. Афанасьєв-Чужбинський); *Хотілося стати, вивернути свої долоні всьому майданові напоказ — гляньте: в мозолях, порепані, чорні, як шкуратки!* (О. Гончар); — *Крім цих мішків із грішми, що стоять напоказ біля дверей залу дивану, в особистій султанській скарбниці небагато знайдеться* (Р. Іваничук); *Наступного дня Уляся попросила, щоб я прогуляв її в місті. Ступала впевнено, аж величаво, несла свою вроду усім напоказ* (Ю. Мушкетик).

Виставля́ти / ви́ставити напока́з *див.* **виставля́ти.**

НАПОЛЕ́ГЛИВИЙ, а, е. 1. Завзятий, стійкий, непохитний у здійсненні, досягненні певної мети. — *Я знаю, ти — впертий... Наполегливий. Що задумав — не відступиш...* (О. Донченко); *Семен Ларивонович — ентузіаст механізації, а Мишуня вважався за його здібного й наполегливого учня* (Ю. Яновський); *Друзі вважали, що він з'їхав з глузду, чекали на його повернення і жартували, чи не переховується він таким чином від наполегливої нареченої* (І. Роздобудько); *Можливо, я взагалі не надто наполеглива, і в цьому причина моєї невлаштованості* (Н. Сняданко).

2. Який виражає, містить у собі завзяття, стійкість, непохитність. *Дорош добре знав, що наполегливою вимогою від зама нічого добитися не вдасться* (Григорій Тютюнник); *Колючі дідові очі з наполегливою цікавістю дивилися з-під сивих брів на дебелу постать Матвія* (В. Москалець); *Почувся легенький, проте наполегливий стукіт у скло* (А. Кокотюха); // Який здійснюється з виявленням завзяття, стійкості, непохитності. *Здати роботу недбалу або недороблену він не міг — це означало б самому закреслити всю наукову цінність дворічної наполегливої праці* (З. Тулуб); *Знав він, що це будуть роки сумнівів і вагань, роки зльотів і падінь, роки невсипущої, наполегливої боротьби* (П. Оровецький); *Заціпенілий від жаху, я довго стояв і дивився на понівечені корпуси касет і на пожмакані плівки, мало не плачучи від того, що кілька років наполегливих пошуків рідкісних записів пішли коту під хвіст* (А. Дністровий).

НАПОЛЕ́ГЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **наполе́гливий.** *З волячою упертістю, з фанатичною непохитністю, з терплячою наполегливістю робив він свою справу* (В. Підмогильний); *Він знав, що таке наполегливість, впертість, прагнення до перемоги, і добре уявляв, якою ціною дається цирковому артистові кожен його новий трюк* (Д. Ткач); *Так часто наполегливість людини минає разом з її молодістю, вичахає з роками, як тепло згасаючого вогнища* (М. Слабошпицький); *Він надзвичайно тішився наполегливістю своєї учениці* (О. Авраменко).

НАПОЛЕ́ГЛИВО. Присл. до **наполе́гливий.** *Його рука м'яко, але наполегливо підштовхувала Льоню* (В. Владко); *— Все одно я з вами йду, — наполегливо заявив Єгор, і всі троє вони вийшли з приміщення* (А. Шиян); *Ярослав Мудрий наполегливо й послідовно здійснював широку і багатогранну культурно-просвітительську політику в своїй державі* (Р. Іванченко); *Осип наполегливо вивчав чужі мови, відчуваючи, що вони знадобляться йому в житті* (М. Андрусяк).

НАПОЛЕО́Н, *ч.* 1. *род.* а. Кондитерський виріб із декількох шарів листкового тіста, промазаних кремом. *— А літератори наші пищать, — сказав професор, беручи улюблене тістечко "наполеон"* (В. Підмогильний); *Вони* [паненята] *ледве упросили Ольгу взяти смачного наполеона* (Я. Качура); *— Що це ти маєш? Невже "наполеон"? Твій?... — Мій. Позавчора спекла, поки Сонька спала* (Г. Вдовиченко).

2. *род.* у. Сорт яблуні. *Наполеон — зимовий сорт яблук, виведений у Південній Європі* (з наук. літ.); *Достоїнства наполеону полягають у чудовому смаку плодів, їх гарному зовнішньому вигляді та тривалій збережуваності* (з наук.-попул. літ.).

3. *род.* у. Сорт черешні. *Приємного солодко-кислого смаку, із соковитою м'якоттю, великі (вагою до 7 г) ягоди черешні наполеон без перебільшення відносять до шедеврів саду* (з наук.-попул. літ.); *Черешня наполеон дає надзвичайно смачні плоди за рахунок того, що дуже любить сонечко і тепло* (із журн.).

НАПОЛЕОНДО́Р, а, *ч.* Французька золота монета вартістю 20 франків, яку карбували за часів Наполеона І Бонапарта та Наполеона III. *Швейцар дав мені все, що мав: три наполеондори і кілька франків сріблом* (В. Бойченко, пер. з тв. Р. Стівенсона); *— Гаразд. Тоді шість наполеондорів. — Сказав — шість луїдорів* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Перші наполеондори були випущені в емісію 28 березня 1803 року першим консулом Наполеоном Бонапартом. На монеті був зображений профіль Наполеона* (з наук.-попул. літ.).

НАПОЛЕО́НІВСЬКИЙ, а, е. 1. Стос. до Наполеона Бонапарта. *Безсмертним прикладом .. патріотизму може бути незрівнянно-велична епопея боротьби з наполеонівською навалою* (М. Рильський); *1812 року, коли навіть Москва палала від наполеонівських сірничків, наполеонівському військові було не дуже тепло, було йому, навпаки, дуже холодно* (Остап Вишня); *Хто не знає легковажного Доллера! Нащадок полоненого наполеонівського солдата, Доллер .. мав у своїх жилах веселу французьку кров* (Б. Антоненко-Давидович); *— Ми перемогли наполеонівські полчища, але вітчизна вимагає від нас нових подвигів* (І. Пільгук); // Власт. Наполеонові Бонапартові. *— Так, я один раз бачив Наполеона, в Італії. Він мав неабиякий ораторський хист, я тільки перекажу його слова, з якими він звернувся до нас, польських патріотів, а ви вже уявіть собі наполеонівські інтонації* (Р. Іваничук); // Такий, як у Наполеона Бонапарта. *Закам'янівши в наполеонівській позі, .. Федір Іполитович не зміг удруге відвести очей від такого ж, як і був, упертого й свавільного сина* (Ю. Шовкопляс); *— З вашими наполеонівськими даними ви могли піти значно далі* (О. Чорногуз); *Вони, кожна по-своєму, бачили у першому випадку лише облисілий лоб і богемні мішки під очима, а в другому — лише наполеонівський зріст, руді вуса і веснянки* (С. Процюк).

2. *перен.* Грандіозний, глобальний. *— Ні, ні, не забігайте поперед батька... — перечив агроном. — Я за конвеєр, але не в такому наполеонівському розвороті* (С. Добровольський); *На самому почесному місці майбутній маршал Возлико чи Водянко, коротко стрижений курдупель зі своєю наполеонівською манією* (Н. Сняданко).

◊ **Наполео́нівські пла́ни** *див.* **план**[1].

НАПОЛЕОНІ́ЗМ, у, *ч.* 1. *іст.* Суспільний напрям, що прагне встановити реакційну диктатуру на зразок диктатури Наполеона Бонапарта. *Наполеонізм як ідеологія вищого рівня, філософська система виник у першій половині XIX століття. Спочатку теорія захопила європейські уми, потім поширилася і в Росії* (із журн.).

2. *перен.* Крайній індивідуалізм, нестримне прагнення до панування, влади. *У романі Ф. Достоєвського "Злочин і кара" ідеологія наполеонізму розкрита за допомогою образу головного персонажа — Родіона Раскольникова. Герой заснував свою теорію, в основі якої лежав поділ людей на "звичайних" і "незвичайних"* (з наук. літ.); *Розрізняють два типи наполеонізму: один — людина, яка хоче самоствердитися, для своєї мети використовує тільки одну людину — жертву, інший — людина не зупиняється навіть на натовпі, їй потрібна ціла країна, світ* (з наук.-попул. літ.).

НАПОЛЕОНІ́СТ, а, *ч., іст.* Прихильник Наполеона та наполеонізму (у 1 знач.). *Як старий вояк-наполеоніст зараз дістав* [Валігурський] *під свою руку цілу роту, яку мав учити муштри* (І. Франко); *Авторитетний французький наполеоніст Жан Тюлар буквально по хвилинах описав життя Бонапарта* (із журн.).

НАПОЛІРО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наполірува́ти.** *Зовсім неждано у проході поміж наполірованими лавами виринув аж надто насуплений, аж надто серйозно настроєний ведмедик — Віктор Платонов-Барський* (Олекса Ізарський); *Вирізьблювати фігурки із самшиту — одне задоволення. Його поверхня після оброблення нагадує наполірований до блиску малахіт* (із журн.).

НАПОЛІРО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наполіро́вувати.** *Наполіровування виробів широко застосовують при підготовці поверхонь під гальванопокриття, а також для надання деталям блиску після гальванування* (з наук.-попул. літ.).

НАПОЛІРО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПОЛІРУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що, чим.* Те саме, що **полірува́ти.** *Автомобіль необхідно наполіровувати для усунення різних подряпин і дефектів, які можуть виникнути після фарбування* (із журн.); *Наполірувати — це зняти найтонші шари оброблюваного матеріалу механічними, хімічними, електролітичними або методами іонного опромінення, надати поверхні малої шорсткості і дзеркального блиску* (із журн.).

НАПОЛІРУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наполірува́ти.** *Наполірування пластмасових виробів здійснюють у бара-*

банах, куди разом з ними завантажують полірувальну суміш, або на полірувальних верстатах (з наук.-попул. літ.).

НАПОЛІРУВА́ТИ *див.* **наполіро́вувати.**

НАПОЛІ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПОЛОСКА́ТИ,** лощу́, ло́щеш, *док.*, *чого, що.* Полоскати яку-небудь кількість чогось (звичайно велику). *Спочатку пряжу вимочували у воді, потім заливали гарячим лугом, після цього наполіскували і розвішували сохнути на повітрі* (з наук.-попул. літ.); *Стоячи на помості, який дітвора використовувала як трамплін для стрибків у воду, Галя наполоскала в річці виправу білизну* (із журн.).

НАПОЛОВИ́НУ, *присл.* 1. У розмірі або обсязі, що охоплює половину кого-, чого-небудь. *Нудить .. і через те не можу їсти, навіть молока випиваю наполовину менше* (М. Коцюбинський); *Дагаров озирнувся навколо і, пригнувшись, пірнув у майстерню. Слідом зайшов Баглам, але вліз тільки наполовину, бо більше вже не було місця* (П. Панч); *— Навіть якщо хлоп'ята перебільшують тільки наполовину, так і то тут є про що подумати* (В. Собко); *Боцман, бачачи, що надто загнув, поквапливо збавив ціну наполовину* (М. Дашкієв).

2. Навпіл з чим-небудь; з домішкою, з ознакою, з елементами чогось. *Чай, наполовину з вином, мов цілюща вода, гасив ту страшенну печію, що піднялася і в роті, і в грудях від однієї ложечки рому* (Панас Мирний); *Батько .. час від часу приносив то кусник хліба, змішаного наполовину з м'якиною, котрим усі ділилися, мов манною, то кілька пригорщів* [пригорщей] *зерна* (І. Франко); *— Сів я за стіл, перехрестився, наколов спичкою галушку, а вона наполовину з висівок, видно, як і остюки стримлять* (Григорій Тютюнник).

3. Частково, не зовсім, не повністю або значною мірою. *Великий гурт людей стоїть коло похилої хати, наполовину розваленої* (Леся Українка); *Голова цього досить ще молодого чоловіка була наполовину сива, аж біла!* (Іван Ле); *Колись широкий і глибокий рів був наполовину засипаний зруйнованим валом* (Д. Білий).

НАПОЛО́СКАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наполоска́ти.** *Випрана й наполоскана білизна матиме блиск, якщо до крохмалю додати жменьку солі* (із журн.).

НАПОЛОСКА́ТИ *див.* **наполі́скувати.**

НАПОЛОСКА́ТИСЯ, лощу́ся, ло́щешся, *док.*, *розм.* Пополоскатися досхочу. *Влітку ми частенько приходили на Бахмутку, де вдосталь могли наплаватися й наполоскатися* (із журн.).

НАПОЛО́ТИ *див.* **напо́лювати.**

НАПОЛО́ХАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наполо́хати.** *Наполохана й розгнівана козаками польська шляхта кинулася із скаргами у Варшаву до короля* (А. Кащенко); [Пан Стась:] *Ви собі не можете уявити, до чого наполоханий цим розбійником дурний мужик* (С. Васильченко); *Неживого Людомира боялися загарбники, наполохані смердівською твердістю* (А. Хижняк); *Кимсь наполохані, з-під даху злетіли кажани* (Г. Бойко); *Наполохана тими зловісними голосами, тут же виринула з темряви зозуля й низько, над самою водою облетіла човен* (В. Близнець).

2. *у знач. прикм.* Який наполохався; охоплений страхом; наляканий. *Владко зручний, сміливий, рішучий, вродливий, а його брат якийсь ніби наполоханий, заїкуватий* (І. Франко); *На постелі посхоплювалися, туляться одне до одного наполохані діти* (А. Головко); *До палати вбігла наполохана медична сестра* (І. Чендей); // Який виражає страх, переляк, свідчить про них. *Я глянула на нього .. наполоханими очима* (О. Кобилянська); *Поруч відважних людей окублилися боягузи. Наполохана думка їх весь час потрапляє у безвихідне коло і вертить і крутить його, як білка своє колесо* (І. Волошин); *З тягучим, неприємним почуттям він переступав високий поріг, знаючи, що знову стріне наполоханий погляд дівчини* (М. Стельмах).

НАПОЛО́ХАНО. Присл. до **наполо́ханий** 2. *Дівчата — їх тепер у нашій бригаді лишилося восьмеро — наполохано причаїлись окремою зграйкою* (Є. Доломан); *— Придумаєш! — нагримав на неї голова сільради, хоча й сам наполохано кліпав очима* (М. Циба); *— Вас кличе князь! — чітко й різко сказав вартівник, і Розенрох наполохано підхопився* (Валерій Шевчук).

НАПОЛО́ХАТИ, аю, аєш, *кого, що.* Док. до **поло́хати.** *— Матінко! — по-дитячому якось вирвалось у Василя, і він сунув сопілку за пазуху. — Ну й наполохав ти мене, Степане* (С. Скляренко); *Він боявся наполохати Катрю, бо могла захлинутися ненароком, і тому виплив біля неї зовсім тихо* (В. Кучер); *Недалеко скинулась риба, це наполохало Данила* (М. Стельмах); *Трапилося таке незвичайне і таке страшне, що наполохало в районі навіть найповажніших і найвідповідальніших товаришів* (Остап Вишня); *Пригадалось, як наполохала вчителів новина, що Вахрамцев відмовився виборювати звання чемпіона з п'ятиборства заради складання нової програми кібернетичного діагноста в гуртку юних техніків* (І. Росоховатський); *Того ж дня "Gazeta polska" наполохала громадян Речі Посполитої статтею під назвою "Слідами Монте-Крісто"* (М. Малиновська); *Над скелями закружляло кілька риболовів та чайок. Видко, хтось наполохав їх при воді* (Юліан Опільський); *Обережно, ніби боячись когось злякати чи наполохати, підійшов* [Мирослав] *до своєї хати, прочинив двері* (В. Собко); *Помчали дикі коні од Кам'яного Затона, певне, наполохали їх ординці* (Ю. Мушкетик); *Бродив він вздовж берега по коліна в воді, обережно переставляючи ноги, щоб не наполохати рибу* (В. Нестайко).

НАПОЛО́ХАТИСЯ, аюся, аєшся. Док. до **поло́хатися.** *І Славкова, і Людина мами .. їм говорили, щоб вони* [діти] *не видирали яєчок і не ходили до кубелець, бо пташки можуть наполохатись і покинути свої гніздечка* (Остап Вишня); *З обличчя не видно було, що він дуже наполохався* (П. Панч); *— Я до вас... якщо ви мама Юрія Васильовича... — Це я, — наполохалась Ярина. — Що з ним?* (О. Бердник); *А вранці нам з Васьком стало соромно. Може, там нічого страшного й не було, а ми так наполохалися* (М. Слабошпицький).

НАПОЛО́ШЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **наполоши́ти.** *Але з-над Калки нагло, немов наполошені хоробрістю русичів, вони* [монголи] *вернули назад* (І. Франко); *Марусик не зреагував. Не на жарт наполошений, Журавель ляснув його ще раз — з усієї сили* (В. Нестайко).

2. *у знач. прикм.* Який наполошився; охоплений страхом; наляканий. *Може, ось зараз бемкне дзвін, вогнисто-загривлені коні з пожежною бричкою промчать вихором по вулиці, а там посуне й наполошений люд з відрами, сокирами, заступами...* (Ю. Бедзик).

НАПОЛО́ШЕНО, *розм.* Присл. до **наполо́шений** 2. *— Відчиніть ці двері! Але Пабло наполошено замахав руками. — А що, як там засів хто-небудь із зброєю? — квапливо за-*

говорив він, відступаючи у протилежний куток трюму (Ю. Бедзик); * Образно. *Синьоокі волошки наполошено розплющились: підемо під серп?..* (І. Керницький).

НАПОЛОШИ́ТИ, ошу́, о́шиш, *кого, що, розм.* Док. до **полоши́ти.** — *Агій на тебе! Ще хто знає, чи я й наполошив* [птицю], *а він уже аж почервонів, так розлютився!* (І. Франко); — *Тут, у нас, опришків наполошить Пшелуський, вони передадуться на Угорщину. А там стріне їх свій Пшелуський* (Г. Хоткевич); *Зненацька вгорі на дзвіниці вдарив дзвін .. Людмила Іванівна задирає голову. Її той дзвін трохи навіть наполошив* (Ю. Бедзик); *Ти не двадцятилітній хлопчисько, поете, і повинен усе усвідомлювати і навіть бути готовим до... своєї несподіваної прижиттєвої слави, принаймні, на батьківщині. І це не може тебе — навіть при такому пасьянсі долі — застати зненацька, наполошити...* (С. Процюк).

НАПОЛОШИ́ТИСЯ, ошу́ся, о́шишся, *розм.* Док. до **полоши́тися**. — *Взагалі мені незрозуміло, чому генерал так наполошився. Мені здається, що голландець давно зламав собі шию. Історія з радіограмою — це суцільний блеф* (Ю. Бедзик).

НАПОЛУ́МИТИ, млю, миш; *мн.* наполу́млять; *док., кого, діал.* Переконати, умовити. *Я зовсім не хтів його позивати, але Грицько як зачав, як зачав, та таки наполумив мене позиватись* (Сл. Б. Грінченка).

НАПОЛУ́МИТИСЯ, млюся, мишся; *мн.* наполу́мляться; *док., діал.* Рішуче зважитися на що-небудь, вирішити щось зробити. *Він як наполумиться на що-небудь, то нічим його не зіб'єш* (Сл. Б. Грінченка).

НАПО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАПОЛО́ТИ,** полю́, по́леш, *док., що, чого.* Полючи, очищати від бур'янів якунебудь кількість зайнятої під посівами землі. *Дівчата за день не тільки наполювали грядки, а й встигали натішитися красою природи, наспіватися* (із журн.); — *Зило* [зело] *принесеш із городу, я наполола, — командує мама* (В. Лис).

НАПОЛЮВА́ТИ, ю́ю, ю́єш, *док., чого, що і без прям. дод.* Полюючи, здобувати що-небудь, перев. у якійсь кількості. — *Ну, що, — каже* [Лев] *до Осла і показує йому свою здобичу, — бачиш, кілько я наполював?* (І. Франко); — *Подивимось, що наполюєте! Відповів* [Григорій]: — *Якби ви знали, що то за Богомольські Болота — птиці сила!* (М. Хвильовий).

НАПОЛЯГА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наполяга́ти.** *Граф Адольф під наполяганням сім'ї покинув на довгі літа Львів і Галичину* (І. Франко); *Малахов замислився. Було щось дуже переконливе в настійливих, безперервних наполяганнях Боровика* (В. Собко); *За наполяганням лікарів маршала відвезли в Португалію, на лікування, яке відбулося успішно* (В. Чемерис); *До Херсона доїхали близько півночі, але, попри наполягання Дарини, до родичів не поїхали* (Н. Сняданко); — *Жоден якір тобі там не допоможе, тільки наполягання на весла допоможе утриматися в чорторий на місці. Яма в Гарматному проломі глибока, чоловіче, але морський окунь там дуже й дуже великий* (із журн.).

НАПОЛЯГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАПОЛЯГТИ́,** я́жу, я́жеш, *док.* 1. Наполегливо вимагати, домагатися від когонебудь виконання чогось. — *Коли Сукурамі буде далі наполягати на своїй тактиці, я не ручусь за цілість армії. І за його життя* (В. Винниченко); — *Не знаю я, що говорити.* — *А ти скажи, не викручуйся, — наполягав Черняк* (О. Довженко); *Якийсь осавул з міліції старого князя гаряче наполягав негайно ж напасти на табір Косінського* (Іван Ле); *Без начальства починати незручно, але Олексій наполіг відкрити збори* (В. Логвиненко); // Гаряче обстоювати свою думку. *Кожен бачить у тих химерних будовах своє. Хомі ввижається золотий, величезний трактор .. А Маковей наполягав, що то таки — місто* (О. Гончар); — *Я вже сказав, тут єдиний вихід, — наполягав Хомський* (Ю. Андрухович); *Ми вмовляли, як уміли, але вона наполягла на своєму* (В. Логвиненко).

2. *розм.* Насуваючись, натискаючи, давити на що-небудь. *Він був свідомий тільки того, що якийсь незвичайний тягар наполягає йому на пояс. Багато-багато сот метрів він механічно ішов уперед і не міг розгадати, що саме заваджає* [заважає] *йому іти* (М. Йогансен); * Образно. *Одна головна думка — як се сталося? Невже все правда? — всією вагою своєю наполягла на чоло* (С. Черкасенко); // Оволодівати ким-, чим-небудь, охоплювати когось, щось (про почуття, настрій і т. ін.). *Наполягає було на мене добра нудьга, і сон якийсь змагає* (Марко Вовчок); *Туга й сум наполіг на мою душу* (І. Нечуй-Левицький); *В кімнатах наполягла на все тиша, якась отруйна, сонлива* (С. Васильченко).

3. *розм.* Енергійно, із завзяттям діяти, робити, виконувати що-небудь. — *Хоч трудодень у нас, сказать, і не дуже вже такий рясний та важкий, так ми ж і не дуже й наполягаємо на колгоспну роботу, завжди є час у себе на вгороді і посадити, і прополоти, і прибрати, і на базарі в городі продати... Живемо, одне слово, непогано!* (Остап Вишня); *Ковбаси не переводились на столі, і, хоч як наполягали на них майстри з підмайстрами, — здавалося, що нічого не зменшується* (З. Тулуб); *Серед темної ночі довгим ключем пливли лодії, і на всіх них одноманітно гриміли весла, наполягали гребці* (С. Скляренко); // Напружуючись, посилено діяти яким-небудь знаряддям. — *Веслуйте, бо знов захоплять нас людолови, — вигукнув він і міцно наполіг на стерно* (З. Тулуб); — *Держіться, хлопці! — гучно вигукнув лоцман, наполігши на весла* (І. Шаповал); // *тільки недок., на що.* Приділяти особливу увагу чому-небудь. *Зайшов Павлуша попрощатись і знову завів мову про те, чи справді ж таки на російську мову не дуже наполягати?* (А. Головко); *Василь Григорович волів учитись української мови .. Василь Григорович забив собі баки голосними та приголосними і наполягав на речівники* (Б. Антоненко-Давидович).

НАПОЛЯГТИ́ *див.* **наполяга́ти.**

НАПОЛЯГТИ́СЯ, я́жуся, я́жешся, *док.* Добитися, домогтися чого-небудь. *Наполігся пан одібрати у мене землю* (Сл. Б. Грінченка); *Усе ж наполігся Яцько-партизан — завжди твердий був на своєму — переконав Махтеїху, що "до мислі, до любові" йому тільки вона* (Є. Кротевич).

НАПОМА́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напома́дити.** — *Я ніколи його не бачив, а уявляю напомаджений чуб, акуратненький проділ, манікюр* (О. Донченко); *Вона стояла в дверях. Її губи були густо напомаджені, а обличчя занадто підпудрене* (Б. Харчук); *Він щось лементував своєю мовою і підкручував напомаджені спеціальним шмаровидлом кінчики вусів* (В. Кожелянко).

2. *у знач. прикм.* Який напомадився. *Самозадоволений, напомаджений, з наклеєною усмішечкою Карл Фішер по-спортсменському вилетів з машини* (М. Стельмах); — *Ти тільки на роботу, а вона з хати, така вифранчена, напома-*

джена, намазана. Чи, може, це у вас такий уговор? — Ну да, тьоть, — не моргнув Вася Равлик. — Це вона до матері йде (Валерій Шевчук); *Напомаджені мадам та набріолінені (за давнішньою звичкою) мсьє виходять до вечері в сукнях та метеликах* (І. Роздобудько).

НАПОМА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПОМА́ДИТИ,** джу, диш, *док., кого, що і без дод.* Намазувати, натирати помадою; помадити. *Треба сказати, що впоратися вранці з густим волоссям дівчинки — завдання не з легких: його потрібно розчісувати, напомаджувати, заплітати у дві довгі косички і зав'язувати банти* (із журн.); *Напомадять помадами тими, Що не всяк вже тебе й пізнає* (П. Усенко); * Образно. *Григорович виводить жизнь* [життя] *своїх героїв не щиронародну, а пригладжує її, напомаджує* (І. Нечуй-Левицький).

НАПОМА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАПОМА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док.* Намазуватися, натиратися помадою. *У відділі виникла весела метушня, зарухалися крісла, хлопці почали швидко домовлятися, що взяти з собою, жінки дивилися в дзеркало, поправляли зачіски, напомаджувалися* (із журн.); *Накрутивши чуба, нафарбувавши вуса та напомадившись, віршомаз найняв фіакра, що мав чекати на нього біля дверей* (В. Омельченко, пер. з тв. А. Доде).

НАПОМА́ДИТИ *див.* **напома́джувати.**

НАПОМА́ДИТИСЯ *див.* **напома́джуватися.**

НАПО́МАЦКИ *див.* **навпо́мацки.**

НАПОМПО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напомпува́ти** 1. — *Насмілюсь доповісти, пане лейтенанте, — відповів Швейк сміливо, — я у порожню пляшку з-під коньяку напомпував трохи питної води* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

2. *перен., розм.* Дієпр. пас. до **напомпува́ти** 2. *Малолітній криміналіст, Сашко Грязнов, боронився, як дикий звір, бив і кусав за руки наглядачів, коли його тягнули до камери політичних. Напомпований пропагандою про ворогів народу, молодий злодійчук боявся їх як вогню* (О. Шугай); *Вночі місто вимирало. Тільки де-не-де скрадалися одинокі налякані перехожі або чвалали підлітки, напомповані допінгами найрозмаїтішого походження* (С. Процюк); *Між столиками з діловим виглядом снує якийсь курдупель. Росту малого, але напомпований понад міру — непропорційно широкі плечі і груди колесом* (Ю. Винничук).

НАПОМПО́ВУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напомпо́вувати.** *Пахло вугольком* [вугіллячком]. *Повітря, напомповуване до шахти, текло через нього, мов теплий вітер* (Ю. Яновський).

НАПОМПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПОМПУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Накачувати або нагнітати що-небудь рідиною або газом за допомогою помпи, насоса; помпувати. *Напомповуючи шину, товариш Н. конфіденціально повідомляє нас: — Тільки — ша!.. А чи знаєте ви найцікавіше: де саме цього Будду Богдо-Геген замовляв? — У варшавських золотарів!* (О. Полторацький); *Повітря у водолазний дзвін безперестанку напомповують за допомогою спеціальних помп* (П. Соколовський, пер. з тв. Ж. Верна); *Напомпують* [робітники] *повітря в понтони, щоб підіймання було повільне й рівномірне* (Ю. Яновський).

2. *перен., розм.* Те саме, що **нака́чувати** 3–5. *Він доказував, що гуцули — це .. частина великого народу. Про це він докладно довідався в Галичині й у лікарні. Там лежали вони разом з галичанами й ті встигли напомпувати його належно* (У. Самчук); — *У мене вже півроку не було ніяких приступів. До того ж мені тут напомпували магнезії з транквілізаторами* (Ю. Іздрик).

НАПОМПО́ВУВАТИСЯ, у́юся, *недок.,* **НАПОМПУВА́ТИСЯ,** у́єшся, *док.* 1. *тільки недок.* Пас. до **напомпо́вувати** 1. *У 1818 році Роберт Стірлінг винайшов двигун, за допомогою якого напомповувалася вода, а потім він знайшов йому більш широке застосування* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен., розм.* Пройматися, охоплюватися чим-небудь (думками, ідеями, почуттями і т. ін.). *Юрма дедалі напомповувалась власними вигадками, дедалі розпалювалась* (М. Коцюбинський); *Сакраментальний читач .. напомповувався усім, чим завгодно, тільки не "значними творами"* (К. Москалець).

НАПОМПУВА́ТИ *див.* **напомпо́вувати.**

НАПОМПУВА́ТИСЯ *див.* **напомпо́вуватися.**

НАПОНЕВІРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док., розм.* Поневіряючись, зазнати багато горя, нестатків, злигоднів. *Вирісши на панській роботі, напоневірявшись по наймах мало не ввесь свій вік молодий, вона* [Маланка] *зберегла, проте, інстинкт прив'язання до землі* (С. Єфремов).

НАПО́ПЕРЕ́К, НАВПО́ПЕРЕ́К, *присл., діал.* 1. Упоперек, поперек. *Від Косова вже не йшли* [опришки] *дорогою, а навпоперек, через ліси й на Краснопільський потік* (Г. Хоткевич); *За часок опинились ми всі над потоком. Хто конем доктора, хто просто через воду, а дехто по великій сосні, що лежала напоперек у потоці, — мали ми через воду переходити на другий бік* (О. Кобилянська).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на предмет або місце, по ширині якого спрямована дія або розташоване що-небудь. *Перед ними, і то в невеликім віддаленні, стояв високий чорний чоловік, — вони при тусклім світлі ліхтарні виразно бачили його. Одна рука була витягнена напоперек хідника, друга держала каганець* (І. Франко); *Щось упало з висот на землю .. і стануло навпоперек Дарчиної дороги* (Ірина Вільде); *Я не мав сірника, тож рушив навпоперек Бутирської до якогось дядька чи дідька з протилежного боку, позаяк у нього в писку жевріло* (Ю. Андрухович).

НАПОПОЛА́М, *присл., розм.* Те саме, що **попола́м.** — *Напополам купимо тобі газову плиту, поки що даю тобі лектричну* [електричну] (Валерій Шевчук); *Він усе частіше думав про те, що станеться, коли він допише останню сторінку, і місця більше не залишиться — думав із жахом і надією напополам* (І. Андрусяк); *Вовки виють в степах, буран рве землю, мете за вікном сніговицею напополам з піском* (О. Гончар).

◊ **Перерива́тися / перерва́тися на́двоє (напопола́м, на́четверо** *і т. ін.) див.* **перерива́тися**[1].

НАПО́РАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напо́рати.** — *О п'ятій ранку у нас на фермі уже починається доїння, а до того часу вдома має бути все хазяйство напоране* (із журн.); // **напо́рано,** *безос. пред.* — *Та я же отсе, Домахо, лежу, дивлюсь, що тут напорано, та й згадав, як ми з тобою побралися* (Г. Квітка-Основ'яненко).

НАПО́РАТИ, аю, аєш, *док., що, чого.* 1. Док. до **по́рати** 1. *Цілими днями вони або ж сидять за книжками, або з притишеним гомоном порпаються на монастирських угіддях. Не стільки й напорають тієї городини, як наберуться доброго духу від землі* (Ю. Бедзик).

2. Запасти, заготовити яку-небудь кількість чогось. — *Цить, Сашко, не плач .. Напораєм сіна та наваримо каші. Не плач, хлопчику* (О. Довженко).

3. Наготувати багато їжі, страв. — *А ти, Горпино, давай нам борщу, каші... Всього давай, що напорала* (Панас Мирний).

4. *перен., розм.* Заподіяти, натворити чого-небудь (перев. поганого, неприємного). *Пронюхала Мишва, що вже нема Котів, Та швидше до мішків — І почала хазяйнувати, — Не стільки їсти, як псувати. Напорала Мишва купцеві баришів, Аж плаче він біля своїх мішків* (Л. Глібов).

НАПÓРАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, тривалий час пораючись, стомитися. *На вечерю Домаха виклала все, що мала: пляшку самогону, мед, сушене м'ясо, мандрички із запеченого в маслі сиру, смажену капусту з грибами. Саверій тихо всміхнувся: заробив-таки, напорався по господарству* (М. Малиновська).

НАПÓРИСТИЙ, а, е. 1. Настирливий, рішучий, завзятий у досягненні чого-небудь. *Звали її Тоня. Це була негарна, дебела жінка, але жвава, весела, напориста* (В. Підмогильний); — *Він такий напористий у роботі, що голову може свою закрутити* (Ю. Яновський); — *Для мене цей Мина теж не пропащий. Натура крута, напориста, не заперечую...* (О. Гончар); // Який виражає настирливість, рішучість, завзяття (про слова, голос, погляд і т. ін.). *Слова у Савченка завжди були молоді, напористі і міцні, як весняні води* (М. Стельмах); *Коли Гена почув у прихожій голоси — запобігливий тенорок Максима і напористий бас гостя, він зрозумів, хто верховодить у їхній компанії* (Г. Усач); — *Показуйте документи, — напористим голосом почав перший, старший і, до того ж, вусатий* (Любко Дереш).

2. *перен.* Який ведеться настирливо, рішуче, завзято. *Безладна, але гучна й напориста пальба справляла враження і на ворога* (В. Шкляр); *Після кількох напористих атак стало зрозуміло, що справу маємо з неабиякими вояками* (М. Андрусяк); // Значний за силою, ступенем вияву. *Погнали довбанки Кабанячою річкою, проти напористої течії* (В. Близнець); // Сповнений сили, темпу, бадьорості (про пісню, мелодію і т. ін.). *Головна скрипка, що час від часу виринає з-під напористого плину мелодії, сідлає її, мелодію, пливе по ній, як човен, і залишає за собою борозну* (Р. Федорів).

НАПÓРИСТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість за знач. **напóристий.** *Він уперше зустрів Леваду, і його дратувала напористість цього чорнявого стрункого хлопця* (І. Кириленко); *Завів* [Максим] *вуса, щоб виглядіти старшим, набув впевненості, напористості, руху, дії...* (Ю. Покальчук); *Ніяка напористість меценатів і самовпевненість неофітів мистецтва ніколи не заскочать його зненацька, не змусять капітулювати, видати їм бажане за дійсне* (М. Слабошпицький); *Міщани, яким було обіцяно смажене на вогні м'ясо і кілька бочок доброго вина, так ретельно взялися воювати, що за мить розтрощили в'їзну вежу, міст не витримав ваги й напористості і завалився* (Р. Іваничук).

НАПÓРИСТО. Присл. до **напóристий.** *Він їм* [бійцям] *награвав напористо й весело, так що й самому кортіло танцювати* (Л. Смілянський); *Фомич завжди діє рішуче й напористо* (Є. Доломан); *По тому, як напористо прибуває вода, бачив Оленичук, що це не край, що загроза .. не минула* (О. Гончар).

НАПОРОМІ́Р, а, *ч.* Прилад для вимірювання малих величин вакуумметричного або надлишкового тиску в газоподібних середовищах. *Принцип роботи напороміра ґрунтується на свідченнях мембрани, що складається з двох пластин: під тиском вона розширюється і таким чином дозволяє зафіксувати його рівень і силу* (з навч. літ.).

НАПОРÓТИ *див.* **напóрювати.**

НАПОРÓТИСЯ *див.* **напóрюватися.**

НАПОРÓШЕННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **напороши́ти** 3. *У статті описано мікроструктуру, мікротвердість і фазовий хімічний склад ледебуритної сталі, одержаної імпульсно-плазмовим напорошенням, у порівнянні з традиційним способом виливання у піщану форму* (з наук. літ.).

НАПОРÓШУВАННЯ, я, *с., техн.* Дія за знач. **напорóшувати** 3. *Газополуменевий спосіб напорошування використовують для нанесення покриттів на окремі ділянки поверхні крупногабаритних виробів* (з наук. літ.).

НАПОРÓШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПОРОШИ́ТИ,** рошу́, рóшиш, *док., що, чого і без дод.* 1. Намітати, насипати (про сніг). *Різкий сильний вітер (до 20 м/с) напорошує сніг на проїжджу частину, і перемети місцями досягають 50–70 см, а подекуди метрової висоти, що ускладнює проїзд* (з газ.); // *безос. То син її* [Варки] *порох чобітьми свіжий сніг.., де мав бути битий шлях повз кар'єр і де напорошило стільки чистого, пухкого снігу* (Г. Колісник).

2. *розм.* Сипати що-небудь кудись; посипати зверху. *Якщо на кімнатній рослині завелись мошки, на ґрунт, де вона росте, напорошують тютюн або деревну золу* (із журн.); — *Чогось мені в скриню напорошила* [свекруха], .. *і золоті очіпки мої потемніли, і пояси червоні полиняли...* (Марко Вовчок).

3. *техн.* Те саме, що **напи́лювати**[2]. *Металеву трубу спочатку обробляють, наносять на її поверхню канавки, напорошують шар пластмаси (0,3–0,5 мм)* (з навч. літ.).

НАПÓРСКЛИВИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **напóристий.** — *Такий, Хомо, напорскливий, як ви, і під льодом не прохолоне* (Є. Гуцало).

НАПÓРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАПОРÓТИ,** порю́, пóреш, *док., що, чого.* Пороти *(див.* **порóти**[1]) велику кількість чого-небудь. — *Можна сказати, що моя кар'єра дизайнера одягу розпочалася завдяки періоду дефіциту, коли доводилося напорювати, шити, перелицьовувати, дошивати і навіть декорувати* (з газ.); *Розмахує велетень мечем праворуч і ліворуч, усе зносить на своєму шляху, безліч дерев напоров, що вони в друзки розлетілись, по скелях та горах гатить, аж земля гойдається й дрижить* (з казки).

НАПÓРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАПОРÓТИСЯ,** порю́ся, пóрешся, *док., розм.* 1. Наскакуючи, натикаючись на що-небудь гостре, ушкоджувати, ранити собі щось. *За кілька кроків з-під моїх ніг виповзає вузенька стежечка, і я напорююсь грудьми просто на якийсь колючий кущ* (П. Колесник); *Коні невідь-чому почали спотикатися, падати, хоч по них ніхто не стріляв .. — У траві розкидано металеві шипи, от коні й напорюються на них. Будемо обминати* (В. Чемерис); *Ксенька напоролась ногою на залізні граблі* (М. Коцюбинський); *Долонею напоровся* [Антось] *на скло, кров потекла* (Ю. Винничук).

2. Несподівано наштовхуватися, натикатися на що-небудь (перев. на якусь перешкоду). — *Айсберги навколо, не напоротись би* (О. Довженко); *Вночі капітан Сперанський,*

обходячи бойові порядки, напоровся на міну і підірвався (О. Гончар); *Поки кораблем керує Вовчек, він ніколи не зіб'ється з курсу, не сяде на мілину, не напореться на рифи* (О. Авраменко).

3. *перен.* Несподівано зустрічатися з ким-, чим-небудь, перев. небажаним, натрапляти на когось, щось. *На подвір'ї Муха напоровся на Нестора* (К. Гордієнко); *Вони йшли цілу ніч, а на світанку напоролися на засаду* (П. Кочура); *Тепер треба лише подбати, щоб не напоротися на поліцаїв чи німців* (А. Дімаров); *"Артурові Брати", безумовно, напоролися на одностайно гостру відсіч критики і такий же бурхливий читацький успіх* (Ю. Андрухович).

(1) Напо́рюватися / напоро́тися на неприє́мність (на біду́) — зазнавати неприємностей, біди і т. ін. *За кількасот метрів після знака з кущів раптом висовувалася міліцейська палиця і всі, хто не дотримувався обмеження швидкості, напорювалися на неприємності* (Н. Сняданко); *Може виявитися, що в гонитві за сьогочасною вигодою людство ризикує напоротися на серйозну біду* (з газ.).

НАПОРЯДКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., розм.* Порядкуючи, наробити, натворити чого-небудь (перев. небажаного, поганого). *Радивон Ржа .. повів гнівну річ: хто тут хазяїн? Порядкує хто? Я веду господарство чи Павлюк? Буде вже, напорядкував!* (К. Гордієнко); — *А що там у моєму чулані робиться?* — *запитує Ягнич про свою парусницьку майстерню.* — *Хто порядкує?* — *Та хто ж, крім курсантів... Ото вже напорядкують!* (О. Гончар).

НАПОСІДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напосіда́ти.** *Червоні польські корови дуже витривалі, добре пристосовані до місцевих кліматичних умов. На бідних, грубих кормах кислих низинних боліт, в умовах напосідання гнусу вони здатні давати чималі надої з жирністю понад 4 %* (із журн.); *Відкрили вогонь з гармат по танках, відстрілюючись з гвинтівок від напосідання автоматників* (А. Трипільський); *Охоплений розпачем від її напосідання, він намірявся вже послати під три чорти, .. але знову рятівнича думка спала йому, і він спокійно відповів* (В. Підмогильний); *Перекладачеве досить настирне напосідання на нас, видно, не сподобалось навіть юристові* (О. Гончар).

НАПОСІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАПОСІ́СТИ,** ся́ду, ся́деш, *док.* 1. Насідати, навалюватися на кого-, що-небудь перев. у великій кількості. *Шведи, вихиляючись навсібіч, відбиваючися від великих звірів, що на них напосідали, дременули в джунглі* (Ю. Покальчук, пер. з тв. Е. Берроуза); *На Ромку напосіло кілька хлопчаків* (Л. Смілянський); *Гіпербол не встиг і стямитись, як з усіх кутків і закутків на нього напосіли озброєні короткими мечами слуги й скрутили йому руки* (І. Білик); * Образно. [Д і д:] *Іди, Маріє, та вирішуйте швидше. Бо мені довго ждати все-таки не випадає: літа, вони, знаєш, таки напосідають, га?* (О. Левада); // Накидатися на кого-, що-небудь у великій кількості (про комах, гусінь і т. ін.). *У Кропивницькому дендропарку, у той самий період, що й минулого року, на ясени знову напосідають сотні ясеневих пильщиків — гусінь, що поїдає листя цих дерев* (з газ.); — *У мене в цукроварні Були б наслідки з роботи гарні, Коли б на буряки Не напосіли шкідники* (В. Еллан-Блакитний).

2. *розм.* Натискати, давити своєю вагою на що-небудь. *Завзято напосідав* [Канушевич] *ломом на скелю, відриваючи від неї великі, ледве порушені вибухом брили* (Г. Коцюба); *Рибалки напосідали на опачини, але що могли вони вдіяти проти стихії!..* (З. Тулуб); *Я .. наблизився до криниці, взявся за жердину й потягнув на себе. Вона виявилася несподівано важкою, та я напосів дужче* (А. Кокотюха).

3. Наступаючи, тіснити кого-небудь; вести наступ. *Прийшла весна. Тяжка і безрадісна воєнна весна. Лютий ворог напосідав* (П. Оровецький); *Скіфи почали тіснити македонців. Відчувши свою перевагу, вони напосідали так завзято, з таким ревиськом і галасом, що македонці, затупцювавшись, позадкували* (В. Чемерис); *З наказу Ґалаґана його військо напосіло на них, безоружних, і почало всіх колоти й різати* (А. Кащенко).

4. *перен., розм.* Наполегливо вимагати, домагатися чого-небудь від когось; наполягати (у 1 знач.). — *Що ж там таке привіз ти? Чого мовчиш? Хвалися вже!* — *напосідає мама* (Панас Мирний); *Затялась* [Катря], *мов окаянна, нічого не сказала. А почав напосідати* [Павло], *гірко заридала* (В. Кучер); *Тепер на професора Тарпа не напосідали незнайки-репортери* (В. Владко); *Повісив* [Карпо] *голову, мовчить. А тут біда: .. той чоловік, що позичав гроші, теж напосів, у суд хоче позивати* (М. Коцюбинський); — *Ще більше напосів* [Макар] *на трактористів:* — *Дітки, дітки, рушайте в добру годину!* (П. Панч).

5. *перен., розм.* Охоплювати кого-небудь, оволодівати кимсь (про хворобу, настрій, почуття і т. ін.). *Непереможна дрімота напосідала все міцніше й міцніше* (О. Донченко); *Деколи напосідали на нього страшні і нічим не виправдані підозри і ревнощі* (Григорій Тютюнник); *Чи не напосіла на мене ота пропасниця, що голову приском пече, а по тілу морозом сипле, аж зуби цокотять?..* (Панас Мирний); *Новий рій думок знов напосів мене* (М. Івченко).

6. *перен., розм.* Наближатися, наступати (про явища природи, пори року і т. ін.). *Міг піти дощ, осінь напосідала* (Іван Ле); *Вітер лютував, напосідав, виробив шматки охмар'я, гнув їх в три погибелі, колошматив, висвистуючи* (Я. Гримайло); *Як тільки сонце ховалося десь у хвилях океану, кинувши останній промінь на прощання, темрява невмолимо квапилася напосісти* (Іван Ле); *Крапля за краплею дощ розігнався і напосів, дорогою заджеркотіла вода* (М. Вінграновський).

НАПОСІДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАПОСІ́СТИСЯ,** ся́дуся, ся́дешся, *док., розм.* 1. Насідати, накидатися на кого-, що-небудь у великій кількості. *Стручисі не спалося. То думки всякі розганяли сон, то блохи напосідалися. Вона крутилася по полу* (Б. Грінченко); *Напосідалися такі лихі та в'їдливі комарі, що не можна було втриматися* (Ю. Збанацький); *Заворушився Половецький степ, піднялися кочові племена і напосілися на наші землі* (В. Малик); *На них раптом напосілося душ із п'ять. У темряві було годі розпізнати, хто то є, але не малося жодного сумніву, що напасники — з Білого городу* (І. Білик).

2. Приставати до кого-небудь з вимогами, докорами, звинуваченнями і т. ін. — *Ви шпигували на користь Японії?* — *напосідався Сергеєв* (І. Багряний); [О л е к с а:] *Що вам завадила наша бідна читальня, що ви так на неї ні за що ні про що напосілися?* (І. Франко); *Бабуся якусь мить помовчала, а тоді знову напосілася на дідуся.* — *Отож іще звичка в людини! Як вітер, влетів, і готуй йому торбу* (Ю. Збанацький); *Мати Купава гнівається, і так, і сяк відмагаєть-*

ся. Та що вона вдіє, коли напосілися всі: і сусідські дівки та молодиці, і власна дитина? (Д. Міщенко).

3. *на кого — що.* Переслідувати, тіснити кого-, що-небудь. *Напосілися злодії Раз на мужика І, чи з поля, чи із стайні, Вкрали лошака* (С. Руданський); *"Яструбок".. короткою кулеметною чергою про всякий випадок підпалив "Мессершмітт". Потім він ще лютіше напосівся на бомбардувальників* (Ю. Яновський); *— Чому ж вони так напосілись на вас? Обклали просто, пастку влаштували...* (А. Кокотюха).

4. *перен.* Те саме, що **напосіда́ти** 5. *Напосідався голод. Хоч би чогось трохи пожувати або хоч покурити!* (І. Багряний); *Страшна нудьга знов напосілась на неї, неначе лихий ворог* (І. Нечуй-Левицький); *Глухов сидів у машині зосереджений і неговіркий. Невеселі, тривожні думи напосілися на нього* (І. Рябокляч).

5. *тільки док., без дод., з інфін.* Твердо вирішити що-небудь зробити. *Вона мене напосілась З світу ізігнати* (С. Руданський); *— Правду каже дівчина! Така зубами вирве того акордеона, раз напосілася!* (В. Кучер); *— Чого ж, думаєш, так ревно напосівся дервіш навернути вас на бусурманство* (Р. Іваничук).

6. *діал.* Посягати. *Розгарячкована уява царівни наповняла тепер все те убивцями, які напосідалися на життя її героя* (Юліан Опільський); *Всі зрозуміли, що се .. й є той ворог* [про боярську дружину], *який напосівся на їх свободу й незалежність* (І. Франко); *Жорстокий, лютий ворог, переповнений одвічної злоби і зненависті, знав, на кого напосівся, і вергав на них, на їхні голови й на їхні душі усе, що мав* (І. Багряний).

НАПОСІ́ДЛИВИЙ, а, е, *розм.* Який напосідається (у 1, 2, 4, 5 знач.). *Потім обліпили* [комунари] *його з усіх боків, мов та напосідлива комашня* (І. Микитенко); *Щонеділі навідують його Михайло та Марія. І тоді він щасливий, тоді йому легко й радісно: слухаючи рідні дзвінкі голосочки, забуває і брудну та холодну камеру, і напосідливих пацюків* (М. Сиротюк); *— Годі вже, годі... — відмахнувся од напосідливої плетухи Бровко, а в самого аж губи тряслися* (С. Добровольський); *Змучений бентежними думками, тільки-но задрімає* [гетьман Косінський] *тривожно, як одразу схоплюється від напосідливих і страшних кошмарів* (Іван Ле); *Байда навіть не оглянувся. Напосідлива думка за всяку ціну стати знову на роботу підганяла його на шахту* (П. Панч).

НАПОСІ́ДЛИВІСТЬ, вості, *ж., розм.* Абстр. ім. до **напосі́дливий.** *Скрізь свого досягне* [Віганд] *хитрощами, звинністю або й просто напосідливістю* (Леся Українка); *— Ви одружилися по любові? — з тією ж напосідливістю і ніби аж переконаністю, що справді було навпаки, допитувався Дмитро Іванович* (Ю. Мушкетик); *Вона .. була в захопленні від тієї енергії та напосідливості, з якою Горбенко відроджував досліди Березіна* (Я. Гримайло).

НАПОСІ́ДЛИВО, *розм.* Присл. до **напосі́дливий.** *Собака напосідливо кидався до воріт, потім почулося декілька сполоханих голосів* (П. Панч); *Думка про втечу напосідливо свердлила йому мозок* (З. Тулуб); *Інстинкт самоохорони, такий брутальний та немудрий зовні, скільки міг провадив у хлопцеві хитру роботу, напосідливо доводячи, що його турбують тільки дрібниці невстаткованого побуту, дрібниці минущі й виправні* (В. Підмогильний).

НАПОСІ́СТИ *див.* **напосіда́ти.**

НАПОСІ́СТИСЯ *див.* **напосіда́тися.**

НАПО́СЛІ, *присл., рідко.* Те саме, що **пóтім.** *Якби мені той розум наперед, що напослі!* (прислів'я); *Вони немов хотять* [хочуть] *вимовити: нехай все те напослі, бо зараз не до того...* (С. Черкасенко).

НАПОСЛІ́ДКУ, *присл., розм.* Те саме, що **напослі́док.** *Допалась мати на його* [нього]; *лаяла-лаяла, а він і губи не роззявив. Аж напослідку каже: — Ото треба було справити мені сіртук* (А. Свидницький); *— Що та любов може, — вимовила вона напослідку, важко зітхнувши* (Панас Мирний); *Вона ходила цілий тиждень із захмуреним лицем, сварила на Ілію щохвилі за кожду нісенітницю, а напослідку станула перед панею* (О. Кобилянська); // У кінці, позаду. *За повозами оддалік купа селян, господарів, баб і молоді, а напослідку, мов вівці, .. шкільна дітвора під проводом учителя* (І. Франко).

НАПОСЛІ́ДОК, *присл., розм.* Під кінець, після всього. *— Та що, може би ми вже спати пішли? — сказав напослідок Іван* (І. Франко); *— Лишайся в селі й чекай мене. Підроблю і вернуся... — була його обіцянка напослідок, як ми коло Зеленої прощалися...* (В. Бабляк); *— Будемо орати спочатку найкращі землі, а солонці напослідок* (М. Циба); *— Напослідок виконаємо будь-яке ваше прохання. Просіть усе, що хочете* (В. Нестайко).

НАПОСТІ́ЙНО, *присл., розм.* На весь час, постійно. *В Кухтиній хаті напостійно оселився смуток, що пройняв навіть малих дітей* (А. Іщук); *Для Проводів немає одного визначеного напостійно дня, — цей день кожного року призначає священик* (О. Воропай); *Напостійно в неї* [араукарії] *є не більше трьох ярусів. Решта поступово осувається, відмирає й усувається. А на вершечку наростають нові міліметри* (Т. Прохасько).

НАПО́ТЕМКИ, *присл., рідко.* У темноті. *Шарив* [Герман] *напотемки по кутах, поки не надибав деяку страву або кусник хліба* (І. Франко); *— Ти не йдеш, бідний чоловіче, спати, але ти тягнеш ціп та й молотиш напотемки, аби завтра мали з чим іти в жорна* (В. Стефаник); *Я сів напотемки* (Р. Андріяшик).

НАПОУ́МИТИ *див.* **напоумля́ти.**

НАПОУ́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напоу́мити.** *Були люди, що вважали Шевченка тільки творцем пісень у народному дусі, випадково напоумленим книжному мистецтву, а тому відомим по імені продовжувачем безіменних народних співців* (М. Рильський); [Провідник хору:] *Здається нам, Едіпе, що його слова, Як і твої, лиш гнівом напоумлені* (Борис Тен, пер. з тв. Софокла).

НАПОУ́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напоу́мити.** *— Ти так захопився напоумленням того... як його? — Він показав очима на Черевика* (Ю. Шовкопляс).

НАПОУМЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напоумля́ти.** *Деякі церкви лише зрідка використовують гімни хвали та прославлення, а здебільшого пісні, що спрямовані для навчання та напоумляння. Але Боже слово закликає нас до збалансованості, щоб під час богослужіння були і псалми, і гімни, і духовні пісні* (з рел.-церк. літ.).

НАПОУМЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **НАПОУ́МИТИ,** млю, миш; *мн.* напоу́млять; *док., кого і без прям. дод.* Навчати кого-небудь діяти розумно, розсудливо; давати пораду. *Хто напоумляє людину, той знаходить вкінці більшу ласку, ніж той, хто лестить язиком* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Циганочка Мар'яна пошепки напоумляла знавіснілого пана Роздо-*

будька (О. Ільченко); *Чому в свою пору не стрівся йому старший роками і досвідом друг, розумний і щирий, який напоумив би і остеріг проти помилок, проти хибної стежки?!* (І. Волошин); — *Я не схвалюю поведінку дона Феліпе, постійно намагаюся напоумити його, переконую, що час уже взятися за розум* (О. Авраменко, В. Авраменко); // *безос.* — *З речей тільки й лишилося те, в чому була, — добре, що хоч кожушка та чоботи напоумило вдягти!* (Ю. Збанацький).

НАПÓХВАТІ, *присл.* 1. Поряд, під рукою. — *Ось, приміром, мені потрібна стамеска або терпуг; у мене, як і в більшості робітників, їх немає напохваті; мушу я йти до майстра й просити потрібний мені інструмент* (Б. Антоненко-Давидович); *Вузол її в кутку. Вранці прихопила на роботу з собою, щоб усе було тут, напохваті, коли доведеться зніматись в евакуацію* (О. Гончар); *Щоб вести журнал, у ад'ютанта все напохваті: донесення з частин, карти, листи, чергові розпорядження командуючого* (Б. Левін); // На видному місці. *Осавулину жінку давно дражнили на селі злодійкою, і хазяйки нічого не клали напохваті, де вертілась осавулиха* (І. Нечуй-Левицький); // При собі, у наявності. *Матвій Чинбар заметушився, думав було забігти до свахи Меланії, може, є у неї напохваті хоч трохи червінців* (Р. Іваничук).

2. У стані або положенні готовності; напоготові (у 2, 3 знач.). — *Омельку! — гукнув він до наймита, що тримався поблизу, сказати б — напохваті, коли б господареві виникла якась потреба* (Ю. Смолич); *До світання ще Святополк вийшов з схованки — із терема воєводи Вовчого Хвоста, — вдерся з дружиною своєю, що стояла напохваті на Подолі, до древнього княжого терема* (С. Скляренко); — *Часу вільного фактично будеш мати доволі, але треба весь час перебувати напохваті* (Ю. Винничук); // У стані готовності до використання. *Єгиптолог Леонід Столиця знав безкінечно багато, умів тримати накопичене багатство в порядкові, напохваті* (Олекса Ізарський); *Словечко "елементарно" у Вадика завжди напохваті* (М. Білкун); *Він тут страшенно нудьгував і писав німецькі вірші, призначені для дівочих альбомів, щоб завжди мати їх напохваті* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека).

НАПОЧÁТКУ, *присл.* Те саме, що **спочáтку** 1. *Свічки горіли тільки напочатку, пізніше жодна свічка не витримувала консистенції повітря й гасла — не могла перемогти людських випарів, аромату онуч, махоркового диму* (І. Багряний); *Комісар здригнувся й відступив у темний куток кімнати. Вийшло зовсім не так, як думалось напочатку* (Ю. Бедзик); *Часто людині взагалі треба понести напочатку невдачу. Вона вигартує душу, викує її для борні* (Ю. Мушкетик); *Яніна раптом збагнула, наскільки незахищеним і неприкаяним був цей самовпевнений (як їй здалося напочатку) чоловік* (В. Лис).

НАПÓЧІПКАХ, *присл., діал.* Навпочіпки, напочіпки. *Старий оперся на палиці не сідаючи, а син стояв напочіпках коло валізи* (І. Франко); *Дурник сидів напочіпках біля могили, сварився пальцем на великого слимака, що повз по плиті* (Н. Королева).

НАПÓЧІПКИ *див.* **навпóчіпки.**

НАПÓШЕПКИ, *присл., діал.* Пошепки. *Перша жінка промовила до нього напошепки: — Йой, чоловіче! А се що таке?* (І. Франко).

НАПÓЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напóювати.** *Препарат використовують для напоювання бджіл в літньо-осінній період, додаючи в поїлку з водою, з розрахунку 20 г на 10 л води* (із журн.).

НАПÓЮВАТИ *див.* **напувáти.**

НАПÓЮВАТИСЯ *див.* **напувáтися.**

НАПРÁВА, и, *ж.* 1. Порада, наставляння. *Усе Писання Богом натхнене, і корисне до навчання, до докору, до направи, до виховання в праведності* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Виходить, треба людей до того нахиляти — і направою, і ділами. А хто ж те робитиме? Та, мабуть, кожен, хто розуміє, що цього треба* (Б. Грінченко); — *Панотче, .. мені досить легко було б з вашої направи на ту путь ступити, що веде, як ви кажете, до вічного блаженства* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Направленість, спрямування. *Лепетливий товариш своїми жартами та вигадками дав направу його думкам, дуже поетичну та мрійну* (І. Нечуй-Левицький).

2. *рідко.* Те саме, що **намóва** 1. *Він цього сподівався, що таки Денис колись під'юдить батька вигнати його, — він певний був, що батько це говорив з направи* (Б. Грінченко); — *Цей отаман, певно, з направи чиєїсь .. має зле на нього серце за Рокитну і руйнує маєтності князя* (Іван Ле).

3. *діал.* Лагодження, ремонт. *Треба хліб молотити, а машина і досі стоїть без направи* (М. Коцюбинський); *Збудована була* [школа] *з дуже доброго матеріалу, бо хоч дуже стара, то не вимагала навіть ніякої направи* (Л. Мартович); *Швець лагодить прохожому сандалію, не поспішаючи й незважаючи на те, що замовник чекає босоніж закінчення направи* (Н. Королева); *Ярослав звелів вислати частину людей для направи волоків, попсованих за зиму й весну* (П. Загребельний).

НАПРÁВДУ, *присл., розм.* 1. Справді, насправді. *Легінь таки й направду був дуже красний: суті рум'янці грали на здорових, темного кольору лицях* (Г. Хоткевич); *У горах моєму ґазді-аптекарю направду легшало* (М. Дочинець); *Маестро провів разом із Колею направду незабутній тиждень у мандрах* (Любко Дереш); *Все потроху стало на свої місця: доброзичливість колег видавалася цілком щирою, стосунки з Ігорем стали направду дружніми* (Люко Дашвар).

2. Істинно, правдиво. — *Я направду кажу: віддай мені Олену!* (Ю. Федькович); — *Скажи направду — хто ти?* (М. Вінграновський); — *Направду кажуть, — ущипливо промовила Бренда, — примусь дурня Богу молитися, він і лоба розіб'є* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАПРÁВИТИ *див.* **направля́ти.**

НАПРÁВИТИСЯ *див.* **направля́тися.**

НАПРÁВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напрáвити.** *Відсуваються двері теплушки — в теплушці кулемети, направлені на гайдамаків* (О. Довженко); *Тепер його гнів був направлений проти Катрі, що стояла похнюплено віддалеки* (В. Малик); *Ціла сотня кріпаків з сокирами, заступами, лопатами була направлена на Зелену горку* [гірку] (Панас Мирний); *Дивізія була відкликана з резерву і направлена на Північно-Західний фронт* (Григорій Тютюнник); *Я роблю висновок, що валізи направлені мені як посилка, а інформація ексклюзивна, якщо не сказати — секретна* (С. Пиркало); *Взяв* [бритоголовий] *списа з дуже довгим вістрям, направленим, як бритва* (Ю. Логвин); — *Фортеп'ян і добре направлений, але дуже вже розбитий, старий* (І. Нечуй-

Левицький); — *Несправедливість очевидна і мусить бути направлена!* (У. Самчук); // **напра́влено,** *безос. пред. В наш бік було направлено, очевидячки, не менше чотирьох гвинтівок* (Ю. Яновський); *В Буду було направлено другого парламентера з перекладачем* (О. Гончар); *З кайзерської канцелярії Фердинанда I в 1560 році в резиденцію в Римі направлено циркуляр* (Є. Гуцало); *Греблю направлено, дорогу вирівняно, а по боках, як наказував* [пристав], *повтикано молоді деревця* (В. Винниченко).

НАПРА́ВЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Спрямованість, зосередженість (думок, поглядів і т. ін.). *Де та Правда Істини, котра принесла б мені заспокоєння, те вдоволення, повноту, сенс, осмисленість, направленість, ентузіазм?* (Любко Дереш); *Іммануїл Кант наголошував, що сенс та направленість історії визначаються зростанням індивідуальної свободи у поєднанні з розвитком моралі, яка обмежує свободу особистості, якщо вона заважає свободі інших* (з наук. літ.).

НАПРА́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **напра́вити.** *Найбільше було творів церковних і релігійних, призначених для зрозуміння християнства та направлення на побожне християнське житє* [життя] (М. Грушевський); *Леді чекала направлення на румунський фронт, що — доходили вірні дані — вже розвалювався й агонізував* (В. Чемерис).

2. Документ про призначення на роботу, лікування, медичне обстеження і т. ін. *Випускна комісія погодилася з проханням Надії і дала їй направлення на завод "Запоріжсталь"* (Яків Баш); *Біль — психосоматичний, самонавіяний. Рентгенолог сказав, що в поліклініку Дмитро Іванович може більше не приходити, а направлення в диспансер порвати* (Ю. Мушкетик); — *Ніхто мені не дав ніякого направлення в Чорнобиль. Ніхто не може зрозуміти, що мене штовхає у зону* (В. Шкляр); *Лікар підписав направлення на медогляд* (Є. Пашковський).

НАПРАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **направля́ти.** *Сульфат алюмінію додають у природну воду для її очищення перед направлянням у водопровід* (з навч. літ.); *Принципово змінилася система направляння застрахованих осіб на відновлювальне лікування до реабілітаційних відділень санаторно-курортних закладів за рахунок коштів Фонду соціального страхування України* (із журн.); *Верховна Рада схвалила рішення про направляння коштів від екологічного податку в екоспецфонд* (з газ.).

НАПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАПРА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* напра́влять; *док.* 1. *кого, що.* Спрямовувати, скеровувати кого-, що-небудь у певному напрямку. *Керманичі направляють дарабу на берег, і вона тикається носом у каміння* (Г. Хоткевич); — *На коліях є така стрілка, що за її допомогою переводять колію і направляють поїзд туди, куди йому треба* (Л. Юхвід); *Не додому справив він коня, котрий було повертав у знайому улицю, а круто направив його до поліції* (Панас Мирний); — *Я натиснув контакти кулеметів і мчав до землі, стріляючи в ешелон, на який я направив свій винищувач* (Ю. Яновський); // *перен.* Давати напрям чому-небудь. [Воронюк:] *По-вашому виходить, що людина не може направляти розвиток рослин і тварин у корисному для себе напрямі* (З. Мороз); — *Якщо ти помітила, гола логіка та розумування самі по собі нічого змінити не можуть, вони тільки направляють волю* (Р. Андріяшик); [Любов:] *Се добре, що я все це знаю, бо я знатиму, як направити своє життя* (Леся Українка); // *перен.* Зосереджувати на чому-небудь, спрямовувати на щось (про думки, здібності, зусилля і т. ін.). *І ось тепер, коли бурхливі сили На мирний труд почав я направлять, То знов труба тривогу протрубила І знов на бій я мушу вести рать...* (І. Кочерга); *Стеценко розумів роздвоєність думок співбесідника й намагався направити їх в одне русло* (Микита Чернявський).

2. *кого.* По́силати, відправляти кого-небудь кудись з певною метою. — *Ну, змотуй вудки, — сказав Штукаренко телефоністу. — А ти, Петренко, станеш внизу біля входу і всіх направлятимеш на берег* (С. Голованівський); *Якось улітку направили нас, студентів, допомогти .. зібрати врожай* (Є. Кравченко); — *Імператор Леопольд з благословення папи Інокентія направив послів у Варшаву до короля Яна Собеського, щоб домовитися про союз...* (В. Малик); // Давати призначення. — *Прямо не знаю, чого вас оцей робітземліс* [профспілка робітників землі і лісу] *направляє сюди? — здвигає плечима лісник* (М. Стельмах); *Мобілізовані ведуть між собою тихі розмови: — Куди ж то нас направлять?* (Григорій Тютюнник); *Гук привітався з ним* [Савою], *гостро глянув у очі .. — А сюди як? Сам чи направили* (О. Бердник); // *що.* Виділяти, призначати що-небудь для чогось. *"Я, — каже, — розповідав про ці зустрічі на зборах ООН, пропонував зробити рік миру: направити кошти від військової промисловості на лікування, науку, освіту"* (Любко Дереш).

3. *що.* Адресувати, відправляти. *Закон підписує Голова Верховної Ради України й невідкладно направляє його Президентові України* (Конституція України); *4 березня 1946 року Карл Густав Маннергейм, президент Фінляндської республіки, направив до уряду листа (доклавши до нього свідчення лікарів), у якому повідомив про свій намір піти з поста глави держави — у зв'язку з різким погіршенням здоров'я* (В. Чемерис).

4. *що.* Робити що-небудь гострим; гострити. *Його кипуча енергія часом била через край, і тоді зупинити її міг лише широкий батьків, з мідною пряжкою ремінь, який однаково добре направляв бритву і, як засіб чисто педагогічний, спрямовував синову енергію у відповідне русло* (В. Козаченко); *Алі .. ретельно направляв лезо сокири* (Ю. Логвин); *Направив я косу і пішов: тільки шелест переді мною!* (І. Муратов).

5. *що.* Надавати музичному інструментові певної висоти звука; настроювати. *Іван Микитович зняв скрипку. Довго-довго він її направляв, рвучи часто струни* (Панас Мирний); *Кобзар почав направляти бандуру* (А. Кащенко); *Бурдик приніс хмиз і сів направляти гітару* (В. Діброва); *Микола направив струни, повів смичком, — і жалібна пісня розляглася по хаті* (І. Нечуй-Левицький).

6. *що, розм.* Лагодити що-небудь зіпсоване, пошкоджене і т. ін.; поправляти. *Клопоталися чоловіки у тому саду: пісок возили, східці по згір'ю направляли та місточки через рівчаки ладили* (Марко Вовчок); *З правого берега човни довозять будівельний матеріал. Направляють міст* (Б. Лепкий); *Здалося б направити черевики, та грошей нема* (О. Маковей); — *В селі не пізнали мене* [після солдатської служби], *дивувалися. А я хатчину свою направив, а я городець почав орати* (Мирослав Ірчан); // Підправляти, усувати недоліки. *Ніс у хлопця на картинці вийшов синій, .. хотіла Маня тую біду направити: набрала на пензель червоної краски і .. цяпнула хлопця квачиком по носі* (Грицько

Григоренко); // *перен.* Змінювати на краще або повертати до попереднього становища (життя, умови і т. ін.); поліпшувати. *Усюди, де око лиш гляне, Де звернеться ухо, все чути одну Відвічную пісню: Ой життя погане! А як би направить, ніяк не збагну!* (І. Франко); *Тепер доторкнулася вона речі, про яку дівчина ніколи в житті не хотіла згадувати, та яку хотіла направити молитвами, постами та щирим каянням перед Богом* (О. Кобилянська).

7. *кого і без прям. дод., розм.* Спонукати, схиляти кого-небудь до якої-небудь дії, вчинку; примушувати щось робити (перев. недозволене, злочинне); підбурювати. — *Ви б ще повинні навчати людей, а не направляти їх супроти закону!..* (Л. Яновська); *Земський загрожував ковалеві Сибіром за те, що направляє заробітчан проти Харитоненка, щоб домагалися своїх прав* (К. Гордієнко); *Він присягався в душі зробити все можливе й неможливе, щоб відомстити своїм кривдникам — Юрію Хмельницькому та Іванові Яненченку, а також тому, хто направляв їх на це чорне діло, — великому візирові Кара-Мустафі* (В. Малик); *Але й ті, що набралися, як почули оце про козаків — не згірше бідкаються й галасують. Підбурили, направили, а тепер що робити?* (А. Головко).

8. *кого, розм.* Учити, наставляти кого-небудь, давати поради комусь. *Тільки, як дійшли до арифметики, бідолашний ніяк не міг рішити завдання; і даремно направляв його учитель* (Б. Грінченко); *Пріська направила мужика! Вже не то, щоб він не пив: не проливав козак, як де лучалася чарка* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Тово ріс собі й ріс та викидав дедалі то гірші штуки; батьки його не могли його ніяк направити* (М. Йогансен).

9. *чого, що, діал.* Виправляти (у 2 знач.). [К а м б:] *І наша рада батьківська тобі направить каяттям свою нечемність* (Леся Українка); *Щоби свою помилку направити, грізно подивився* [суддя] *кругом себе (це мала бути повага) і сказав до Олени: — Іди* (Л. Мартович); *Може ж, він даремно так опирається. Може ж, то марно, безвиглядно. Може ж, то помилка, яку потім тяжко, взагалі неможливо буде направити?* (І. Багряний); *А тепер уже й по біді. Тобто по страхові перед бідою. Звикла. Що сталося, того не направиш* (Р. Іваничук).

◊ **(1) Направля́ти (спрямо́вувати) / напра́вити (спрямува́ти) [свої́] сто́пи** *куди, жарт.* — іти, прямувати куди-небудь. *Потресов і Струве направили свої стопи в будуар мадам Половцової* (Ф. Бурлака); — *Куди ж ви думаєте направити свої стопи? — Додому, звісно. Хочу в Варшаву, якщо пустять* (М. Сиротюк); *Порадилися і спрямували стопи свої до лодій: там напевно започатковується стезя, що веде до жител* (Д. Міщенко); **Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати** *і т. ін.)* **/ наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти** *і т. ін.)* **на до́бру (пра́ведну, ві́рну** *і т. ін.)* **доро́гу (сте́жку, путь** *і т. ін.)* **(на до́брий (пра́ведний, ві́рний** *і т. ін.)* **шлях)** *див.* **наставля́ти**[2]; **Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум** *див.* **наставля́ти**[2].

НАПРАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.,* **НАПРА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* напра́вляться; *док.* 1. Іти, рухатися в який-небудь бік, у якомусь напрямку, куди-небудь; прямувати. *Вона побачила, що дід направляється в її сторону* (Г. Хоткевич); — *Я гадаю, що ви перебільшуєте! — сказав анарх, беручи під руку сестру Катрю і направляючись за нею до кручі* (М. Хвильовий); *Горпина здригнула, підвелася і направилася в кухню* (Панас Мирний); *Ігор залишив товариша і направився до Миколи Леонідовича* (І. Багмут); *Швидко промайнула* [яхта] *повз французький крейсер на зовнішньому рейді і направилась у відкрите море* (В. Собко).

2. *розм.* Іти на лад, налагоджуватися. — *Повір мені — скільки я живу, все само з себе направлялось на краще. Чудово направлялось* (В. Підмогильний); — *Підождіть трохи, може, справа якось сама направиться* (І. Нечуй-Левицький); *Погано теж, що матеріальний стан ваших справ такий непевний, але сподіваюсь, що помалу все направиться* (Леся Українка); *Він вирішив, що життя піде, заплутається по-інакшому і якось направиться* (О. Ульяненко).

3. *тільки недок.* Пас. до **направля́ти.** *Він став крадієм, котрий відбув належний термін, має довідку про звільнення та направляється за місцем постійного проживання, в Московську область* (А. Кокотюха); *Рішення громадських слухань та нарад направлялися міському голові, голові обласної ради* (з навч. літ.).

НАПРАВЛЯ́ЮЧИЙ, чого, *ч., військ.* Те саме, що **напрямни́й** 4. *Й самому йому* [помкомвзводу] *вже духу не вистача, хочеш не хочеш — треба спиняти. — Направляючий! Стій!* (О. Гончар).

НАПРА́ВНИЙ, а, е. Який направляє, скеровує. *Точне транспортування стрічки відбувається завдяки тонкому регулюванню направних роликів* (з наук.-попул. літ.).

НАПРА́ВНИК, а, *ч.* 1. Фахівець, майстер, який лагодить, направляє що-небудь. *І руїни відвічні сини твої позабудовують, поставиш основи довічні, і будуть тебе називати: Замуровник пролому, направник шляхів для поселення!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Якщо владці вважали себе за "майстрів-виробників" часу, то письменники андеграунду виконували ролю "майстрів-направників", уперто "лагодячи" час, понівечений людською сваволею* (О. Забужко).

2. *розм.* Той, хто направляє (у 7–9 знач.). *То такий порадник, тільки на зле направник* (Сл. Б. Грінченка); *Радивон, проте, не розгубився з хвали. Із властивою йому доброю звичкою відзначив своїх направників, радників* (К. Гордієнко).

НАПРА́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **напра́вник.** — *Загинула направниця амулетів Агнеса. Я продовжу її діяльність, хоча з неї сміялися маги* (із журн.).

НАПРА́ВО, *присл.* У правий бік; праворуч; протилежне н а л і в о. *Чорною марою тиняється вона по тому сліду, хиляє то направо, то наліво, куди він поверне* (Панас Мирний); *Штурман випростався, сапнув повітря на всі свої широченні грудища, помовчав, а тоді промовив тихим голосом: — Ану, здай направо!* (І. Багряний); *Колона звернула направо і хутко почала відходити* (П. Панч); // З правого боку; справа; протилежне з л і в а. *В одчинені двері наліво кричала Мотря, в двері направо репетувала стара мати* (І. Нечуй-Левицький); *Хата ділиться сіньми на дві половини: в одній — направо від вхідних дверей живе* [живе] *сторож, а наліво — світлиця для туристів* (М. Коцюбинський); *Як тільки вони ввійшли, зараз же побачили направо кроків на десять від вхідних дверей юрбу, яка тислася до центру й когось слухала* (В. Винниченко).

◊ **(1) Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч>** — не розбираючись, не вибираючи; туди й сюди; на всі боки. — *Люди, які накидаються на все, які розмінюють свої почуття направо й наліво, по-моєму, кінець кінцем мусять*

відчувати себе злидарями (О. Гончар); *Люд вавилонський весь висипав до воріт, Фабіян вітався налівобіч і направобіч* (В. Земляк); *Він сипав удари направо й наліво, не помічаючи тих, що перепадали йому* (А. Дімаров); — *Ви багата людина, подорожуєте з красунею-дружиною, але без охорони, розкидаєтеся грошима наліво й направо...* (О. Авраменко); — *Я бачу, всі ви тут любите поради роздавати направо і наліво* (Любко Дереш).

НАПРА́ВОБІЧ, *присл., розм.* Те саме, що **напра́во;** протилежне н а л і в о б і ч. *Ми повернемо направобіч і підемо стежкою попід колією, що йде на Черкаси просто через Ірдинське болото. Стежка приведе нас до мальовничої Чорної річки — улюбленого місця відпочинку смілянських жителів* (із журн.).

◊ **Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч>** *див.* **напра́во.**

НАПРАВЦІ́, *присл., розм.* Те саме, що **навпросте́ць** 1. *Юрко вхопив наопашки сердак, перескочив пліт і пішов направці до двору* (Н. Кобринська); *Не йшов* [Марусяк] *плаєм коло ріки, а пішов упоперек, через верх, без дороги, направці* (Г. Хоткевич); *Він тепер здогадувався: вони йдуть направці й мають вийти або на широкий дніпровий рукав, або на Дніпро* (Ю. Мушкетик); *Вони мали піти туди. Це в річковій долині прямо за хребтом. Направці — кілометрів 20, але йти можна тільки в обхід* (І. Карпа).

НАПРАКТИКО́ВАНИЙ, а, е. Який добре напрактикувався. *Для школи така біда, що замість учителів спосібних, напрактикованих, таких, що люблять науку і дітей, чимраз частіше приходять учителі неспосібні* (І. Франко); *Прокурорів у нас вистачить на всіх .. Всі цілі і здорові, як ведмеді, і досвідчені в холодному своєму фахові. Напрактиковані краще од німців ще з тридцять сьомого року* (О. Довженко).

НАПРАКТИКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Практикуючись, здобути навички, уміння і т. ін. *Красномовство його було невичерпне. Він, видно, добре напрактикувався* (Н. Рибак); — *Хай він перш у мене заступником побуде, напрактикується,* — *відповів Перегуда* (В. Кучер); *Ми з Павкою були певні, що дядя Кузя, напрактикувавшись звечора, почне завзято рибалити. Але він чомусь не дуже пильно слідкував за поплавком, а все більше роздивлявся навколо* (Л. Письменна); *Юстик, повернувшись із війни, сам себе фельдшером призначив, на тих підставах, що буцімто напрактикувався в медицині ще як у воєнному шпиталі санітаром служив* (Г. Тарасюк).

НА́ПРА́НИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напра́ти.** — *Замість грошей за напрану білизну у вашої милості попрошу трохи якогось ліку от тим триклятим Гюнтерчиним козам* (Н. Королева).

НАПРА́СНИЙ, а, е. 1. *заст.* Несправедливий. *А на мене, молодую, напрасная слава* (Сл. Б. Грінченка); *Боляче відчував Юріштан, що напрасну велику кривду чинить батькові й матері, що піддався злобній хвилі* (Г. Хоткевич).

2. *у знач. ім.* **напра́сна,** и, *ж., заст.* Несправедливе звинувачення, наклеп. — *Люди... пани... Вони сказали, що він убив Грицька .. Де ж це видано, щоб на Зінька таку напрасну вигадувати?* (Б. Грінченко).

3. *діал.* Раптовий, несподіваний. *Одного літнього ранку вмер* [о. Василій] *нагло, напрасною смертю од паралічу, гуляючи в зятя по дворі* (І. Нечуй-Левицький); *Напрасний дощ захопив мене серед вулиці, і я змушений був схоронитися* (І. Франко); *Тиху задуму вечірнюю напрасна буря розвіяла* (Леся Українка); *Відповідала* [Настя] *на низенькі поклони, але майже незначно, бо ще в своїм почуванню із-за напрасної зміни свого становища не могла мати певності, чи ті поклони не кпини, не глум і не шутка гаремової служби* (О. Назарук).

НАПРА́СНИК, а, *ч., діал.* Задирака; кривдник. *Відчепися, напраснику, я не була на празнику* (Номис).

НАПРА́СНИЦЯ, і, *ж., діал.* Жін. до **напра́сник.** *Напрасниця, обійди около!* (Номис).

НАПРА́СНО, *присл.* 1. *заст.* Присл. до **напра́сний** 1. — *Ой на тобі, дівчинонько, ще й діжечку масла, Та не кажи на мене напрасно* (П. Чубинський).

2. *діал.* Присл. до **напра́сний** 3. *Хтось застукав, і напрасно створилися* [відчинилися] *двері; в порозі з'явився — хто? Тарас зі своїми сестричками* (С. Ковалів); *Стрепенулася* [княгиня], *ніби її напрасно зі сну розбудили* (Б. Лепкий).

3. *заст.* Даремно, марно, безпідставно. — *Гріх великий,* — *каже Наум,* — *божитись, а ще пуще, як напрасно; я ж тобі і без божби вірю* (Г. Квітка-Основ'яненко); — *А Созоненко що?* — *Перелякався, гроші в капшук з стола і позадкував до дверей, наче рак. Тільки вже надворі зітхнув: "Напрасно ви, Сафроне Андрійовичу, зобижаєте мене. Дружба дружбою, а комерція комерцією"* (М. Стельмах); — *Як там моя ідея?* — *поцікавився Сідалковський, не піднімаючись з ліжка.* — *Ви про місячник торгівлі?* — *перепитала Карапет ..* — *З мене, Сідалковський, могорич. Ви не напрасно хліб їсте* (О. Чорногуз).

НАПРАСО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напрасува́ти.** *Вуйко закінчив голитись, вуйчина налила йому води в тазик і стояла біля нього, тримаючи чистий рушник і напрасовану сорочку* (М. Томчаній); *Халатик на ній новенький, накрохмалений, напрасований, мабуть, купила десь, косинка біла, любо глянути* (В. Шкляр); *Був він високий, строгий, офіційний. Чорний костюм, чорний галстук, накрохмалений і напрасований до білості ватманського паперу комірець* (Ю. Мушкетик); // **напрасо́вано,** *безос. пред.* — *Мабуть, дипломати навіть перед тим, як втратити свідомість, перевіряють, чи напрасовано рубчик на штанях?* (П. Загребельний).

2. *у знач. прикм.* Одягнутий у добре випрасуваний одяг. *Сама* [Ірина] *завжди накрохмалена, напрасована, .. йде так, ніби глек води несе на голові* (М. Циба); *Молодий капітан стояв такий вже радий, підтягнутий, в новісінькій формі, до синяви поголений, вичищений, напрасований* (М. Малиновська); *Ніхто не міг впевнено сказати, скільки років цьому завжди гладенько вибритому, ідеально підстриженому, білозубому та напрасованому чоловікові* (А. Кокотюха).

НАПРАСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПРАСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Те саме, що **випрасо́вувати.** *Традиція напрасовувати постільну білизну поступово відходить у минуле, сучасний текстиль такої операції не вимагає* (із журн.); *Поламані погони, що горбились і трималась на плечах, як перебиті крильця, він радив розмочити і трошки напрасувати* (С. Добровольський); // Ретельно прасувати що-небудь. *Штани зім'ялися в дорозі, звівши на пси всі старання їхнього господаря напрасувати стрілки, як того вимагала міська мода* (А. Кокотюха); *За тиждень-два моя*

28-річна мама-вчителька напрасує мені шкільну форму, я пов'яжу великі білі банти у заплетені кіски (М. Матіос); // *що, чого.* Прасувати яку-небудь кількість білизни, одягу і т. ін. *Якщо запитати в будь-якої жінки, чи любить вона прасувати чоловічі штани — відповідь скоріше за все буде негативна, ніж позитивна. Простіше напрасувати велику купу постільної білизни, ніж рівно випрасувати стрілки на кожній холоші* (із журн.).

НАПРАСУВА́ТИ *див.* **напрасо́вувати.**

НАПРА́ТИ *див.* **напира́ти**[1].

НАПРАЦЬО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напрацюва́ти.** *Просувалися ними* [шляхами] *на торг і вантажені сіллю чи воском, а чи іншим напрацьованим крамом мажі, запряжені круторогими волами* (Іван Ле); *Ми готові до такого повороту подій, запевняв він, будемо стосувати західноукраїнський досвід кінця сорокових, там є достатньо багато напрацьованих нашими батьками методів* (Ю. Андрухович); *Кількома майстерними, вочевидь, давно напрацьованими ударами пузатий більярдист завершив партію* (А. Кокотюха); // **напрацьо́вано,** *безос. пред. Напрацьовано практичні рекомендації щодо удосконалення чинного національного законодавства, яке регулює процеси конкуренції* (з наук.-попул. літ.); // *у знач. ім.* **напрацьо́ване,** ного, *с.* Те, що вироблене, створене кимнебудь. *Сільськогосподарська культура розвивалася там, де не було що збирати і за чим полювати, з обмалі ресурсів. Тому довелося винайти іригацію, агрономію, стежити за погодою, обгороджувати напрацьоване муром* (Ю. Покальчук).

2. *у знач. прикм.* Який напрацювався. *Вона прибігла в хату, впала на постіль і незчулась, як одразу заснула міцним сном напрацьованої, але спокійної й серцем щасливої людини* (І. Нечуй-Левицький); *Велика вантажівка поперед тебе мчить з блідолицими заводськими мадоннами. Сидять під брезентовою халабудою в робочому одязі, напрацьовані, неговіркі* (О. Гончар).

(1) Напрацьо́вані ру́ки (па́льці) — згрубілі й стомлені щоденною важкою працею руки. *Сяде* [Тимофій] *біля перелазу, що відділяє садок від городу, покладе важкі напрацьовані руки на коліна, зустріне її темними сумовитими очима* (М. Стельмах); *Вихопивши з внутрішньої кишені пачку грошей, Міхал настирливо тулив її у червону загрубілу долоню літнього поліщука з напрацьованими темними пальцями, марно стараючись зігнути її з грошима в кулак* (М. Малиновська); *Сидів* [кошовий], *поклавши засмаглі, напрацьовані руки з вузлами вен на коліна* (В. Чемерис); *Довірливо на руку мою сперта стареча напрацьована рука* (С. Йовенко).

НАПРАЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПРАЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Працювати яку-небудь кількість годин; відпрацьовувати. *Аби чоловік міг лікувати сина, його колеги напрацьовують на роботі понаднормово* (з газ.); *— Думав у той колектив вступити, що взялися будинки будувати своїми силами .. Тільки нікому у нас працювати, .. я сам не напрацюю стільки годин, бо ще й у вечірню школу треба ходити* (А. Хижняк); *Гаррі зітхнув, скептично поглянув на дно посудини: — Багато не напрацюєш на таких харчах* (О. Бердник); // *що, чого.* Працюючи, виробляти яку-небудь кількість чогось. — *Схочуть Адам і Єва їсти, ми поведемо їх у поле і вони там напрацюють гори хліба* (Т. Осьмачка); *Підійшла стара до підводи і вмовляє вартового: — Оддайте харчі, то ж не ваше — не ви напрацювали! Дітям їсти треба, оддайте зараз, я вам кажу!* (В. Барка).

2. *що.* Працюючи, набувати чогось, отримувати що-небудь. *Відбулося перше засідання робочої групи при Державному агентстві лісових ресурсів, яка має напрацьовувати зміни до законодавства з метою реформування лісового та мисливського господарства України* (з мови документів); *Не було того, щоб кожному жити собі мирно, працювати коло хазяйства та науки та мінятись один з одним тим, що напрацював та вивчивсь* (М. Драгоманов); — *Зв'язки я там напрацювала, а більшого з них не вициідиш* (Люко Дашвар).

НАПРАЦЬО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПРАЦЮВА́ТИСЯ,** ю́юся, ю́єшся, *док.* 1. Багато, досхочу працювати. *І люди кажуть: — Ну, що ж, велике серце в Удовенка, знає чоловік, для кого живе, задля кого напрацьовується* (Д. Бедзик); — *Ти, гетьмане, напрацювався чимало. Чи на пожиток, чи на шкоду — це будучність покаже* (Б. Лепкий); *Жаль тільки, що влітку ночі короткі — ні тобі виспатись, ні напрацюватись для себе* (М. Стельмах); — *Годі! Напрацювалися! Заготовили криці на дві підводи — аби довезли до Києва* (В. Малик); // Утомлюватися, багато працюючи. *Пішов він мовчки з хати, а я вже так напрацювалась, що й заснула* (І. Нечуй-Левицький); *Напрацювавшись за день, Киян незчувся, як заснув у майстерні* (І. Волошин).

2. *тільки недок.* Пас. до **напрацьо́вувати** 2. *У Мінагрополітики напрацьовуються ефективні заходи підтримки аграрного сектора на наступний рік* (з газ.); *У Дрогобичі напрацьовується концепція розвитку трьох студентських парків* (з газ.).

НАПРАЦЮВА́ННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **напрацюва́ти.** *Модернізація політичного розвитку повинна здійснюватися напрацюванням та урахуванням політичної теорії* (з наук. літ.); *У Кабінеті міністрів України відбулося організаційне засідання Міжвідомчої робочої групи з напрацювання змін до законодавства у сфері свободи слова* (із журн.).

2. Щось напрацьоване; доробок. — *Усі його напрацювання повинні опинитися тут. За будь-яку ціну* (Ю. Винничук); — *До теми цієї всі ми ставимось якомога більш відповідально. І слід відзначити, маємо вже непогані напрацювання* (О. Ірванець); *Отримали вони дріб'язок — лише деякі теоретичні напрацювання, що були введені в комп'ютер недавно померлого фізика* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАПРАЦЮВА́ТИ *див.* **напрацьо́вувати.**

НАПРАЦЮВА́ТИСЯ *див.* **напрацьо́вуватися.**

НАПРЕСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напресува́ти.** *Компанія закуповує напресовані пластикові пляшки* (з газ.); *На зовнішню поверхню диска напресований сталевий зубчастий вінець, що забезпечує провертання колінчастого вала при запуску двигуна за допомогою стартера* (з наук.-техн. літ.); // **напресо́вано,** *безос. пред. Крильчатку виготовлено з сірого чавуну й напресовано на задній кінець вала* (з наук.-попул. літ.).

НАПРЕСО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПРЕСУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* 1. Пресуючи (у 1 знач.), виготовляти певну кількість чогось. *Паливні брикети можна напресовувати з відходів торфу, деревних залишків (тирса, тріска, стружка), а також із сільськогосподарських відходів (солома, кукурудзяні стебла, лушпиння гречки й соняшнику)* (із журн.).

2. Те саме, що **запресо́вувати** 1. *Для більшої надійності всередину хвостовика саморобного садово-городнього культиватора треба напресувати ззовні відрізок трубки завдовжки 180 мм відповідного діаметра* (із журн.).

НАПРЕСТО́ЛЬНИЙ, а, е. Стос. до церковного престолу (у 3 знач.). *Маляр уважно розглядав образки й різьбу на новій напрестольній скинії* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

Напресто́льний хрест *див.* **хрест.**

НАПРЕСУВА́ТИ *див.* **напресо́вувати.**

НАПРИ́ВЕЧІР, *присл., рідко.* У надвечірній час, перед вечором; надвечір. *А ще полюбилося дідькові напривечір сидіти на дахові біля вежки з бляшаним півником-погодником, що давно заіржавів* (В. Дрозд).

НАПРИВО́ЗИТИ, о́жу, о́зиш, *док., чого, рідше що, розм.* Навози́ти чого-небудь у якійсь кількості. *Кавунячий закуток з двох боків од пішоходів знов ніби облямований возами з кавунами. Це напривозили на продаж кавуни з своїх баштанців околишні селяни* (І. Нечуй-Левицький).

НАПРИДУ́МУВАТИ, ую, уєш, *док., чого, розм.* Придумати яку-небудь кількість чогось. *Оце попав, так попав. Але чого б їм тебе затримувати? Та чи мало, з якої причини? Наприклад... Прикладів можна напридумувати просто зараз необхідну кількість* (О. Ірванець); *Повірить можна в будь-яку легенду. Теорій напридумувать за трьох. Не можна брати істину в оренду І сіяти на ній чортополох* (Л. Костенко).

НАПРИЗВОЛЯ́ЩЕ, *присл.* Без догляду, без нагляду, без допомоги, без будь-яких засобів і т. ін. (кинути, залишити і т. ін.). *Місцева міська картинна галерея завдячувала своїм збереженням і дальшим своїм розквітом виключно його наполегливості та невсипущій енергії. Він збирав для неї експонати в місті по будинках, що їх кинули власники напризволяще* (В. Домонтович); *Гетьман низовиків не покинув напризволяще, не дасть їм блукати гнаними сіромами по світах* (Н. Рибак); *Явдоха, як неприкаяна, йде на роботу, покинувши своїх малят напризволяще вдома* (Д. Бедзик); *До саду прилягав виноградник. Ніхто про нього не дбає, урожай кинуто напризволяще* (О. Гончар); — *Я кілька разів був покалічений, вибухав разом зі своїми установками для прокату, горів і сам гасив, хоч інші вискакували з вікон, лишаючи мене в лабораторії напризволяще* (П. Загребельний).

НАПРИЙМА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., кого, що, розм.* Прийняти велику кількість кого-, чого-небудь. *Як гукнула сестра убогая — Обізвалась доля недобрая: — Чи ти всі мички вже попряла, Бо я тобі других наприймала!* (з думи); — *Наприймали спершу чужих, не дали їм заробленої плати* (Панас Мирний); [В і к т о р:] *Ольго, ось тобі моя порада: плюнь ти на цю історію з театральним інститутом .. Я знаю, кого вони там наприймали, я перевіряв. Самодіяльних геніїв з периферії* (О. Левада).

НАПРИ́КІНЦІ. 1. *присл.* У кінці, під кінець. *Прийшовши додому, Антоніна переказала мені цю розмову і сердито додала наприкінці: "Ти здогадуєшся, про що йде мова, я тебе попереджала декілька разів"* (В. Барка); *Далі вже розбиралося по кісточках Уласа. Наприкінці із усіма подробицями описувалося, як і при яких обставинах Улас підривав авторитет Гната* (Григорій Тютюнник); *Наприкінці капітан поскаржився Воронцову, що ось цей сержант .. змушував його, капітана, всю дорогу грати на губній гармошці* (О. Гончар).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при позначенні процесу, дії, часу і т. ін., на останньому етапі яких щось відбувається. *Наприкінці концерту виступив Лисенків хор, і пішли українські народні пісні* (І. Нечуй-Левицький); *Наприкінці XVI століття спалахнуло на Україні селянсько-козацьке повстання проти пансько-шляхетської Польщі* (М. Рильський); *Лише наприкінці вечірки я наважилася підійти до неї й познайомитися* (О. Авраменко).

НАПРИ́КЛАД, *вставн. сл.* Уживається при переліку, уточненні, при поясненні слова в реченні, для ілюстрації попереднього викладу. [Л ю б о в:] *Ви забуваєте ще другу любов поетів, наприклад, любов Данте до Беатріче, а я власне таку мала на думці* (Леся Українка); *Слів таких, наприклад, Як "не можна", як "нема", Доня змалку не сприймала Взагалі і зокрема* (С. Воскрекасенко); — *Бувають такі дні, коли ви працюєте менше, наприклад, зимою, отоді беріть у руки книжки і читайте* (Григорій Тютюнник); — *Ось ти, наприклад, що закінчував?* — *Музичне училище* (С. Жадан).

НАПРИ́КРИТИСЯ *див.* **наприкря́тися.**

НАПРИКРЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **НАПРИ́КРИТИСЯ,** рюся, ришся, *док., діал.* Набридати, надокучати. — *Я не приходжу до вас.., щоби вам чим-небудь наприкрятися!* (І. Франко); *Постараюся не наприкрятись довгими листами, хоча й я не зарікаюсь* (Леся Українка); *Жінкою почав* [Квасюк] *поштурхувати. Вона йому вже наприкрилася, бо була стара й негарна* (Б. Грінченко); [А н д р і й Н е щ а д и м а:] *Мабуть, наприкрилась вже людям старшина?* (Л. Старицька-Черняхівська).

НАПРИ́НДЖЕНИЙ, а, е, *розм.* Який наприндився. *Він уже йшов, як завжди, поперед себе несучи свою пиху, напринджений та набундючений* (О. Ільченко).

НАПРИ́НДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПРИ́НДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док., розм.* Набувати гордовитого, бундючного вигляду; пишатися. *Пан Демид, причепурившись, вийшов на середину дороги і, випнувши черево, почав .. надиматись, напринджуватись* (О. Ільченко); *Ходить* [Добробит] *було .. по нашім краю, наприндиться і через губу не плюне* (І. Франко); // Ображатися, сердитися, бути незадоволеним. *Ич який, уже й слова сказити не можна, уже він наприндився, як будяк на вогні* (Ю. Збанацький); *Зятьок наприндився і заявив, що в таку малокультурну обстановку він .. більше не прийде* (П. Загребельний).

НАПРИ́НДИТИСЯ *див.* **напри́нджуватися.**

НАПРИ́СІДКИ *див.* **навпри́сідки.**

НАПРИ́СКАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **напри́скати.** *На рожевих з жовтинкою пелюстках цієї троянди гармонійно розташувалися наче наприскані малиново-фіолетовою фарбою крапельки і штрихи* (із журн.).

НАПРИ́СКАТИ *див.* **напри́скувати.**

НАПРИ́СКУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПРИ́СКАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* Прискаючи, змочувати що-небудь дрібними бризками рідини. *Мийний засіб треба наприскати на поверхню скла та залишити на 3–4 хвилини* (з мови реклами).

НАПРИ́СКУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПРИ́СКАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., розм.* Прискаючи, змочувати себе дрібними бризками рідини. *Лесі залишилося ще де-*

сять хвилин, щоб привести себе в порядок: змити запах кухні, переодягнутися, наприскатися духами (із журн.).

НАПРИ́СЯДКИ *див.* **навпри́сідки.**

НАПРИ́ЧУД, *присл., рідко.* Те саме, що **напро́чуд** 1. *Та й сон же, сон, напричуд дивний, Мені приснився* (Т. Шевченко); *Кажуть люде* [люди], *що лицем я гарна І всім тілом напричуд вродлива* (І. Франко); *День напричуд паркий видався* (Н. Королева).

НАПРОВА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАПРОВА́ДИТИ,** джу, диш, *док., кого, що, розм.* Наштовхувати, спрямовувати кого-небудь на щось (на думку, розмову і т. ін.). *Деякі з тих формулювань правного цивільного кодексу викликали гомеричний сміх в аудиторії, інші натомість напроваджували на глибоку задуму навіть панів правників* (І. Франко); *Що напроваджувало його на думку, що я могла би його матір покинути, саме тепер, коли потребувала щирішої особи?* (О. Кобилянська); *Брат напровадив її на думку стати на тому місці, де Сусанна Уласівна завсігди ставала в церкві* (І. Нечуй-Левицький); *Він таки вистежив поночі слона й пішов за ним, щоб побачити, чи цілі в нього обидва бивні, а тоді повернувся, знайшов батька та Джуму й напровадив їх на слід* (В. Митрофанов, пер. з тв. Е. Хемінгуея).

НАПРОВА́ДИТИ *див.* **напрова́джувати.**

НАПРО́ВЕСНІ, *присл.* На початку весни, ранньою весною. *Чули ви, як напровесні рано Жайворонкова пісня бриніла?* (Леся Українка); *Спи, земле, спи! Приспи у собі всі злидні і горе, а як збудишся із сну напровесні, засій нам щастям, силою, красою* (Б. Лепкий); *Пеаном-океаном грайте, О, грайте нам, дні, Цього ранку, на світанку, Нового життя напровесні!* (Б.-І. Антонич); *Любисток ріс біля вікна, напровесні між сухотрав'я з'являлись й зубки півонії* (В. Дрозд); * У порівн. *На вербах листя порідшало, поблідло, і здавалось здалеку, що вони тепер лише розвиваються, як напровесні* (М. Коцюбинський).

НАПРО́ДИВ, НАПРО́ДИВО, *присл., діал.* На диво, напрочуд. *Настуся справді напродиво була здатна до музики* (І. Нечуй-Левицький); *Були вони* [очі Роксолани] *напродиво хороші* (О. Ільченко); *Свічка наповнювала кімнату химерними мерехтливими блищиками, що робили обличчя молодої жінки напродиво глибоким і втаємниченим* (В. Дрозд); *Цього разу на виставці чомусь нема картин ще однієї жінки .. — Вікторини Меран, особи напродив легковажної і талановитої* (М. Слабошпицький); *Під кінець зими, напродив кріпкої цього року, Латориця відкрила мені своє серце* (М. Дочинець).

НАПРО́ДИВО *див.* **напро́див.**

НАПРОДУКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., чого, що.* Продукуючи, виробити, створити і т. ін. певну кількість чого-небудь. *Це ж треба так скористатися свободою, щоб напродукувати стільки сміття! Потрібен якийсь літературознавчий Фройд, щоб поставив діагноз цій шизофренічній продукції* (Л. Костенко).

НАПРОКА́Т, *присл.* У (на) тимчасове користування за плату. *Всі поспішають на парад, І фрак узяти напрокат Біжить щодуху дипломат* (О. Олесь); *Ми брали напрокат ковзани і вчилися ковзатися* (Л. Смілянський); *З аеропорту вона поїхала у взятій тут же, на місці, напрокат машині* (А. Кокотюха); *Одного разу ми взяли напрокат фільм китайського режисера, стрічка називалася "Герой"* (Любко Дереш).

НАПРОКУ́ДИТИ, джу, диш, *док., що, розм.* Наробити, накоїти чого-небудь поганого, неприємного, непорядного. *В того учителя був такий спосіб карати учнів: котрий школяр щось там напрокудить у класі, то вчитель каже йому взяти обома руками книжку, держати її над головою і так стояти.., поки вчитель не скаже "годі"* (Олена Пчілка); *— А правда була така, що хто б ти не був, що б ти не напрокудив, — сміло йди до князя* (Г. Хоткевич).

НАПРОЛО́М, *присл., розм.* 1. Незважаючи на перешкоди або енергійно їх переборюючи (під час руху вперед). *Ось він уже й бачить болгарина, що напролом біжить через кущі, низько пригнувши голову* (В. Кучер); *Той Фред, що вів напролом м'яч, скажений Фред, як його всі називали, готовий зламати будь-який опір і увірватися до воріт противника. Зараз я бачив саме цього Фреда* (В. Владко); *Десь, налякане голосами людей, ломилося напролом, через хащі, стадо зубрів* (В. Малик); *— Пропуск, — повторив румун і перегородив дорогу карабіном. Гельмут завагався. Лізти напролом — буде стріляти, залишається повернутися і виробити собі в комендатурі пропуск* (В. Кожелянко).

2. *перен.* Незважаючи на умови, обставини (при досягненні мети). *У складних обставинах ніколи напролом не ліз* [Когут], *а завжди, навіть п'яний, зважував усі "за" і "проти"* (Микита Чернявський); *Отже, вони мене бояться! Ну, нехай так — побоюються. Тепер хоча б не пертимуть напролом, у психічну атаку* (А. Кокотюха); // Відверто, не криючись. *За своєю наївністю він звик діяти прямо, напролом, говорити в очі те, що думав* (А. Хижняк); *— Всі військові пробираються на базар тихцем, бояться патрулів, а ви напролом...* (П. Загребельний).

◊ **Іти́ / піти́ напроло́м** *див.* **іти́.**

НАПРОПАДИ́МЕ, *присл., діал.* Напропаще. *Хто іде на Сибір, то певне не на добро, а напропадиме* (Сл. Б. Грінченка); // *у знач. пред. Куди ведеш мене, моя гордине? В яких вершин позаторішній сніг? Ти суньголов. Ти скрізь напропадиме. Чи ти вже зовсім розуму одбіг?!* (Л. Костенко).

НАПРОПА́ЛЕ, *присл., розм.* Повністю віддаючись чомусь; не зважуючи, не думаючи. *Люди охали, стогнали, З голоду вмирали; А Давид, що тільки бачив, Грабив напропале* (С. Руданський); *Лукина почала бігать до корчми та напропале пити за чоловікове добро* (І. Нечуй-Левицький); *А пісня клекотіла. Бондарі, шевці й теслі, ковалі й муляри .. розгойдували її з усією жагою й пристрастю, напропале — і, замруживши очі, кружляли на ній, як на велетенській гойдалці, над чорною безоднею* (І. Багряний); *Страх не любив* [Лесь], *коли до нього прискіпувалися, тож, не здаючи собі справи, чим ця розмова обернеться, говорив напропале, всупереч здоровому глузду* (І. Нижник); // Дуже сильно. [В с і:] *Грайте, скрипки і цимбали. Гудіть, баси, напропале!* (М. Кропивницький); *Накинувши раз і вдруге оком на дочку їхню відданицю, красиву, люб'язну і скромну, він закохався в неї напропале, але пильно почуття свої приховував* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАПРОПА́ЩЕ, *присл., розм.* На смерть або на біду. *І вже б'ють козаки напропаще; іскри сипляться густо, і от-от комусь погибель* (П. Куліш); *Я пізнаю лоби чавунні І тулуби, немов плющі. В бетон б'єтеся напропаще (Не жаль ні спини, ні чола), Щоб уклонитись пану краще Від ін-*

щого ж таки хохла (Д. Павличко); *У старого серце скаче, Наречена гірко плаче: "В монастир піду я краще, Ніж вінчатись напропаще!"* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАПРОРОКО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напророкува́ти.** *Гойдалось відображення: собаки, червень, ангели і мед вечірній, чистий та густий, і час майбутній, у якому все збулося, напророковане тобою юним* (К. Москалець); *Будівля славна своєю архітектурою, коштовним камінням, яке в ній зберігається, знаками, на ній зображеними, що показують майбутні діла, події, напророковані тим коштовним камінням* (з наук.-попул. літ.); // **напророко́вано,** *безос. пред.* — *Цікаво знати, що саме напророковано? Знаєш подробиці?* (Н. Королева).

НАПРОРОКУВА́ТИ, у́ю, у́єш, **НАПРОРО́ЧИТИ,** чу, чиш, *кого, що, чого.* Док. до **пророкува́ти, проро́чити.** — *Однаково збудеться все, що я отут напророчила* (М. Чабанівський); *Їдучи в Росію, Марія передумувала все, що їй напророкував знаменитий у Парижі сомнамбуліст-ясновидець Алексіс* (М. Слабошпицький); *Перш ніж указати синові шлях на Костьольну, пані Женя сама рвонула до Єви-Марії, аби в деталях пояснити, що саме та повинна напророчити Максові* (Люко Дашвар); // Пророкуючи, накли́кати, зробити дійсністю що-небудь. — *Бодай тебе, чоловіче! Напророчив нам дочку! — Ми молили собі у Господа хлопчика* (О. Стороженко); — *Вража, дівчино! — каже* [Тиміш], — *напророкувала мені лихо!* (Марко Вовчок); *Одного лише Авеля-віщуна не велено виводити з каземату, це ж бо він багато років тому напророкував сей скорбний день* (Р. Іваничук).

НАПРОРО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напроро́чити.** *Для нього це був страшний плач над містом його похованого дитинства. Над чорною пустелею — на порозі біблійного, напророченого кінця світу...* (І. Багряний); *Ванька теж не минула лихая година, напророчена тіткою Одаркою* (А. Дімаров); // **напроро́чено,** *безос. пред.* [П а с т у х:] *Колись мені напророчено, ніби феї дадуть мені багатство* (В. Коптілов, пер. з тв. В. Шекспіра).

НАПРОРО́ЧИТИ *див.* **напророкува́ти.**

НАПРОСИ́ТИ *див.* **напро́шувати.**

НАПРОСИ́ТИСЯ *див.* **напро́шуватися.**

НА́ПРОСТ *див.* **на́впрост.**

НАПРОСТЕ́ЦЬ *див.* **навпросте́ць.**

НАПРО́СТО, *прийм., з род. в., розм.* Те саме, що **напро́ти** 2. *Напросто Лаговського містився за столом грецький консул* (А. Кримський); *Напросто мене — синя панна, А поруч — згорблений дідок. Трамвай зареготався п'яно і перебіг через місток* (М. Рильський); *Дивовижні рожі Горять всіма кольорами веселки Напросто вікон* (І. Вирган).

НАПРО́ТИ, НАВПРО́ТИ. 1. *присл.* Прямо перед ким-, чим-небудь; з протилежного боку до когось, чогось. *Панна Анеля сидить у куточку канапи .. Підходжу і сідаю напроти* (М. Коцюбинський); *Із дверей навпроти пробивається тоненька смуга світу* (С. Васильченко); *З лісу буйними соками линули співи птаства, і в густій вечірній темряві лунко відбивались в ярках напроти* (М. Івченко); *Говорилось не про його кооператив, а взагалі за якийсь, що стоїть на майдані, а через вулицю, напроти, приватна крамниця з зеленими дверима* (А. Головко); *Будинки, в яких мешкали хлопці, стояли навпроти, через вулицю* (О. Гончар).

2. *у знач. прийм., з род. в., розм.* Уживається при позначенні кого-небудь, всупереч чиїм інтересам, думці і т. ін. щось робиться, здійснюється. *Стане батько на сина, а син проти батька, мати проти дочки, а дочка проти матері, свекруха навпроти невістки своєї, а невістка навпроти свекрухи!...* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Вони здужали зберегти й деяку позитивну традицію самостійного літературного розвитку українського народу і цю традицію поставити навпроти чужої узурпації* (С. Єфремов); *Він карав халамидників: то ногою одного штурхне, то ляпаса другому дасть, то плечем іншого штовхне так, що той аж ноги догори задере. І ніхто-ніхто не смів йому й слова напроти сказати* (В. Винниченко).

3. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при позначенні особи, предмета, напроти яких міститься хто-, що-небудь або щось відбувається. *Христя .. стояла напроти дверей* (Панас Мирний); *Напроти цих гір .. стояв панський двір* (Н. Кобринська); *В невеличкій їдальні з темного дерева Василя посаджено поруч з самим Рейнеке й напроти Ельзи* (М. Йогансен); *Шестикласники припали до металевої загорожі навпроти будинку учителів* (Ю. Збанацький); *Хряскає віття — це майже навпроти мене* (Є. Доломан).

4. *у знач. прийм., з род. в., заст.* Відносно, щодо. [Ю д а:] *Напроти мене він байку склав про гостя, що понурий та нечупарний втисся на весілля і з соромом був вигнаний* (Леся Українка).

НАПРО́ХАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **напроха́ти.** *Вона навіть не глянула на баских крайніх прохачів: певно, знала, що то за прохачі й куди дівають вони напрохану милостиню* (І. Нечуй-Левицький).

НАПРОХА́ТИ *див.* **напро́хувати.**

НАПРОХА́ТИСЯ *див.* **напро́хуватися.**

НАПРО́ХУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПРОХА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док., кого, що, розм.* Те саме, що **напро́шувати** 2. *Всім стало відомо, що о. Хведор не звелів справляти весілля, напрохувати гостей, — всі знали, що й музик не буде* (І. Нечуй-Левицький); *Багацько гостей Марія Петрівна не напрохувала* (Олена Пчілка); *Старий .. каже, що се він навчив і напрохав людей* (Г. Квітка-Основ'яненко).

НАПРО́ХУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПРОХА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *док., розм.* Те саме, що **напро́шуватися.** *Дівчатка-художниці часто навідуються, напрохуються на допомогу* (І. Жиленко); *"І де ти такий взявся?" — так і напрохується те питання, яке сам Карпенко-Карий ставить до одного з своїх персонажів у "Хазяїні"* (С. Єфремов); — *Я не втискувався, Соню. Пам'ятаєш, ми зустрілись випадково, і ти сама запрохала мене заходити. — Ні, ти втисся! Ти напрохався. Ти знав, що я повинна була ненавидіти тебе всі ці вісім літ* (В. Винниченко).

НАПРО́ЧУД, *присл.* 1. Надзвичайно, дуже; навдивовижу. *Погода була напрочуд гарна* (І. Франко); *Наш рідний край справді благословенний край; .. яблука родять напрочуд рясно* (Леся Українка); *Ах, що там біль, муки, сором, честь, ганьба! Це ж мізерні, мінливі, скороминущі частинки одного великого, вічно-єдиного й напрочуд гарного, що є на світі, — життя* (В. Винниченко); *Ксьондз схилив голову набік .. В цю мить він напрочуд скидався на свого брата* (З. Тулуб); *Співали дівчата напрочуд злагоджено* (М. Андрусяк).

2. *рідко.* Дуже добре, чудово. *Напрочуд грають кобзарі, Кипить шпарке весілля* (П. Грабовський).

3. *у знач. присудка.* Чудовий, прекрасний. *Пам'ять у нього* [Шимека] *була напрочуд* (І. Франко); *Слух у нього* [Микити] *був напрочуд* (Ф. Бурлака); *Показав* [Каландріно] *зарізаного кабана, якого гадав засолити про домашню потребу. Кабан був і справді напрочуд* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАПРО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАПРОСИ́ТИ,** ошу́, о́сиш, *док., кого, що, розм.* 1. Випрошувати яку-небудь кількість чогось. *Коней не допросишся, щоб хоч той гній вивезти, який з трудом навизбируєш у себе та напросиш у людських подвір'ях* (В. Кучер); *— Бач, яку торбу носиш! Це ж, певно, і напросиш, не буває порожня* (Є. Гуцало); // *перев. док.* Просячи про що-небудь, добиватися згоди. *Та ще й маму напросила* [учителька], *щоб доглядала Масі* (А. Свидницький); *Оце було напросить мати священика, щоб .. написав та спитав про здоров'я й життя, то й одпише Катря на три листи одним* (Марко Вовчок); [Б а н д у р и с т:] *Та гетьман Брюховецький, Як їздив се вклонятися Москві, Сам напросив, щоб звідти нам прислали У городи й містечка воєвод, Аби з людей збирали всі податки* (Л. Старицька-Черняхівська).

2. Запрошувати кого-небудь у якійсь кількості. *Батько радив не справлять бундючного весілля, не напрошувать багато гостей, бо не було за що й бундючиться* (І. Нечуй-Левицький); *Напросила* [Ївга] *свашок, світилок, батьків .. і всякого народу, якого треба на весілля* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— Підожди. Оті пани нам! І нащо ти їх напросив до себе? — каже крамар. — Хіба я їх просив? Самі набилися* (Панас Мирний).

НАПРО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПРОСИ́ТИСЯ,** ошу́ся, о́сишся, *док.* 1. *тільки док., розм.* Попросити чого-небудь, про що-небудь багато разів. *— А я то скілько наплакалася, скілько їх напросилася!* (І. Франко); *Що вже стара напросилася та намолила панотця, аби й його з братом укупі ховали, — не помагало* (Ю. Федькович).

2. Просячи або натякаючи, добиватися, домагатися чого-небудь. [Г о р п и н а:] *В мене швидко будуть гості, бо я в четвер іменинниця; обіцялись і напрошувались таки самі мої куми* (І. Нечуй-Левицький); *До привітної господині хлопці один з-перед одного напрошувалися в зяті* (С. Чорнобривець); *Одпровадила* [Ївга] *Левка і до поліції, та таки .. напросилась і сама тут сидіти з Левком* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Федір уже пожалкував, що напросився на розмову з Кузьмичем* (М. Руденко); *Щоб заробити якусь копійчину, Марко напросився чистити конюшню* (Д. Ткач).

3. *на що і без дод.* Своєю поведінкою викликати певне ставлення до себе. *Мені здавалось, що вона напрошується на компліменти, але тон у неї був щирий* (Леся Українка); *— Та чого ж ти мовчиш?! Сам на образу напрошуєшся!.. — скрикнув Бородавка* (З. Тулуб); *Коли людина зайвий раз муляє очі представникам справедливості й порядку, цим вона сама напрошується, аби нею докладніше поцікавилися* (Е. Андієвська); *Побачивши опришків, челядники вхопили шаблі. — Притримайте їх хлопці, — сказав Данило, — але без крайнощів, зайвої крові не треба, як самі не напросяться* (Ю. Покальчук).

4. *тільки недок.* З'являтися, виникати в свідомості. *Якось сама собою напрошувалась думка, що книги в цьому кабінеті є лише окрасою* (М. Руденко); *Навіть там, де сама по собі напрошувалася замашна зваблива фантазія, я віддавав перевагу бодай малозначному історичному факту* (Ю. Мушкетик); *Моя пропозиція Хмарі не сподобалася. Але іншої просто не напрошувалося* (А. Кокотюха); *Висновок напрошувався сам собою — ці молоді люди були не ті, за кого себе видавали* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАПРУ́ГА, и, *ж.* 1. Дія і стан за знач. **напру́жувати, напру́жити** і **напру́жуватися, напру́житися.** *Балабуха з великою напругою підвівся з стільця й пішов слідком за Олесею в садок* (І. Нечуй-Левицький); *— Ти б нам, батьку, трошечки підсобив, — захекано відповідали нетяги, — бо з нас вже кишки лізуть від напруги* (З. Тулуб); *Від напруги руки мені зовсім затерпли, а поперек так болів, наче його буками бито* (І. Муратов); *Аж гуде вірьовка від напруги* (І. Гончаренко).

2. Те саме, що **напру́ження** 2. *Внутрішня непоборна напруга щосекунди зростала й зростала. Все тіло було як струна* (О. Донченко); *Стояв червень невиданої спеки, дні й ночі були сповнені великої напруги й нелюдських зусиль* (В. Кучер); *Берегли її* [Ніну] *від найменших нервових напруг, потурали їй у всьому, а хвороба просто зачаїлася і вдарила знову* (В. Яворівський); *Він широко посміхнувся, але за його вдаваною зухвалістю виразно відчувалася напруга* (О. Авраменко, В. Авраменко).

3. *спец.* Те саме, що **напру́ження** 4. *Причинами виникнення напруги є дія зовнішніх сил, температурних полів (термічна напруга) чи проходження у матеріалі тіла фізико-хімічних процесів* (з наук. літ.); *Зварювання, як і інші процеси обробки металу, викликає у виробах внутрішню напругу. При значній напрузі виникають деформації* (з навч. літ.); *За Уралом дні і ночі заграв виснули підпруги, сталь засліплювала очі, сталь найвищої напруги!* (М. Рудь).

4. *спец.* Різниця потенціалів між двома точками електричного поля. *Напруга чисельно дорівнює відношенню роботи, яку необхідно виконати для переміщення заряду з однієї точки поля в іншу, до величини цього заряду* (з наук.-попул. літ.); *У виселок нещодавно провели електрику, але напруга була дуже слабка* (Л. Дмитерко); *Руки його любовно погладжували мідні котушки, опуклі контури базальтових ізоляторів, що несли на собі голі дроти, які мали підвести сюди електрику високої напруги* (В. Владко); *— Я взявся усунути обрив, не вимикаючи струму. Ви уявляєте, що це значить? Струм іде по мережі напругою в тисячі вольтів* (О. Гончар).

△ **(1) Кро́кова напру́га** — електрична напруга, що виникає між двома точками поблизу струмопровідної лінії, яка торкається землі, на відстані одного кроку. *Крокова напруга виникає при обриві та падінні проводу на землю діючої лінії електропередач* (з наук.-попул. літ.); *Чим ближче людина перебуває до місця витоку струму, тим вищою є крокова напруга та небезпека ураження електричним струмом* (з навч. літ.).

НАПРУ́ГИЙ, а, е, *поет.* 1. Те саме, що **напру́жений** 2, 3. *Дні ішли.., Напругі і важкі, гарячим потом вмиті* (А. Малишко).

2. Твердий, міцний, тугий. *Наче яблука спілі, у мене вони* [щоки] *і округлі, й напругі, й рум'яні* (Л. Первомайський); *Прокатники прокатали напругі, тверді листи* (Я. Шпорта); *Там кожен дуб за мене відповість Шумним гіллям напругим*

проти бурі (А. Малишко); *Гострих багато списів повтикалося круг Кебріона, Стріли крилаті з напругих тятив здіймалися часто* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАПРУ́ГО, *присл., діал.* 1. Наполегливо, рішуче. *Він казав мені так напруго йти спати в дідівській хаті!* (І. Франко); * Образно. *В проломи між кронами срібло струмує напруго, і нитка блакиті струмить, мов прожилок агату* (П. Мовчан).

2. Раптово, несподівано. *На другий тиждень заслаб щось напруго й професор* (І. Франко).

НАПРУ́ГОВИЙ, а, е, *спец.* Стос. до напруги (у 4 знач.). *Напруговий блок живлення під'єднується до вторинних кіл трансформатора напруги* (з наук.-техн. літ.); *За числом жил напруговий жильник є одно-, дво-, три- і чотирижильним* (з навч. літ.).

НАПРУЖА́ТИ *див.* **напру́жувати.**

НАПРУЖА́ТИСЯ *див.* **напру́жуватися.**

НАПРУ́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напру́жити.** *Уже входять в життя нові зерна, напружені тими енергіями, котрі отримали свій розвиток в сферах незримих* (О. Бердник).

2. *у знач. прикм.* Який напружився, перебуває в стані напруження (у 2 знач.). *Напружені нерви не видержали того гуркоту струн, тієї веселості мелодій* (І. Нечуй-Левицький); *Як приємно відчути напружені м'язи, що враз ожили й покотилися під шкірою рухливими м'ячиками* (О. Донченко); *Напружений слух Олександра Івановича вхопив тільки частину слова — якесь "пере..."* (Б. Антоненко-Давидович); *Юрко сидів мовчазний і напружений* (І. Білик); // Сповнений напруження (у 2 знач.). *Сій статті не годилось придавати характер самооборони, бо при напружених відносинах .. се могло ще більше пошкодити* (Леся Українка); *Панував напружений рух, настороженний настрій передової лінії* (М. Бажан); *Та напружена зловісна мовчанка тривала зовсім недовго* (О. Полторацький); // Який виражає напруження (у 2 знач.). *Раптом двері хутко одчинились і в кімнату вбіг захаканий* [захеканий], *з напруженим, зляканим лицем Грегуар* (В. Винниченко); *На Олю дивиться Мотря уважними, напруженими очима* (Ирина Вільде).

3. *у знач. прикм.* Який відбувається, здійснюється з великим напруженням, не ослаблюючись; який потребує напруження сил, енергії, уваги і т. ін. *Кілька секунд тривав гострий, гранично напружений поєдинок поглядів* (Ю. Бедзик); *В цеху, де ремонтувались паровози, кипіла напружена робота* (О. Донченко); *Вона спинила на ньому уважний погляд, за яким він відчув напружене внутрішнє життя* (С. Журахович); *На шахівниці зав'язалася напружена боротьба* (В. Малик).

4. *у знач. прикм.* Позбавлений природності, невимушеності. — *Невже Вадим Стельмашенко? — теж простягаючи руку, сказав він нервовим напруженим голосом і якось мертво-приязно посміхаючись* (В. Винниченко); *В Кульбаки, якщо вже його притискують, мимоволі з'являється на губах оцей напружений, сухий, наче павутиною наснований осміх* (О. Гончар); *Воно* [хвилювання] *відбивалося в нервових змахах віял, у притупуванні ніжкою чи просто в напружених виразах облич* (І. Роздобудько).

НАПРУ́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Абстр. ім. до **напру́жений** 2–4. *На крутому чолі* [Карпа] *набрякла жила, виявляючи велику напруженість* (М. Коцюбинський); *Розмова зняла з нього напруженість й відігнала страх* (Г. Пагутяк); *Вся ця біганина й напруженість праці, може, й виснажила б його, коли б він не вирішив остаточно перемінити помешкання* (В. Підмогильний); *Напруженість у взаєминах хлопця та дівчини поволі зникала, зароджувалась дружба* (А. Головко); *В музиці молодого композитора з'являються аритмічність, галаслива напруженість* (В. Домонтович).

2. *спец.* Характеристика електромагнітного поля, пропорційна густині зарядів тіл. *При стисненні магнітосфери напруженість магнітного поля збільшується, при розширенні, навпаки, зменшується* (з навч. літ.).

НАПРУ́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **напру́жити** і **напру́житися.** *В мені було щось із вдачі факторів, з їх нахилом і замилуванням до якнайбільших напружень волі* (М. Грушевський); *Тимон груз у мокрому снігові, човгав калюжами, весь спітнілий від напруження: він поспішав додому* (Д. Бузько); *Від напруження у Тамари зашуміло в голові, замиготіло в очах* (А. Хижняк); *Рука від напруження почала терпнути* (І. Білик).

2. Стан піднесення, збудження, зосередженості на чому-небудь. *Вона жила у вічному напруженні, її рухи зробились жвавими, нервовими, а малі чорні очі неспокійно поблискували* (М. Коцюбинський); *Всі слухачі перебувають у дуже нервовому напруженні, ніби чекаючи наближення чогось надзвичайного* (О. Довженко); *Втомлена від надлюдського душевного напруження, Катерина, стуливши повіки, припала головою до паперів* (Ирина Вільде); *Вона затулила долонями личко, тихенько схлипувала від нервового напруження* (О. Бердник); // Крайня межа, вищий ступінь вияву чого-небудь. *В момент крайнього напруження боротьби, коли немає жалю і милосердя, — його нерви не витримують* (В. Еллан-Блакитний); *Напруження в ворожнечі розгорілось до краю* (В. Барка); *Треба було знову пережити смертельне напруження бою* (В. Собко).

3. *перен.* Складне, важке, неспокійне становище в чому-небудь. *Науковці прагнуть вивести нові культури різного строку дозрівання, щоб полегшити у жнива напруження робіт* (П. Оровецький); *Сатіапал з дружиною не витримали голодного напруження епохи воєнного комунізму, втекли з обложеного Петрограда в сонячний Крим* (М. Дашкієв); *Ворог відступав, а вони лишилися живі і вперше після гіркої задухи й виснажливого напруження цих днів дихали вільно, на повні груди* (О. Гончар).

4. *спец.* Величина тиску або розтягання, що виникає в твердому тілі внаслідок зовнішніх впливів (сили, температури і т. ін.). *Майстер не може відзначити, з'явилося напруження чи ні* (В. Собко); *За силою коливальних рухів земної поверхні можна визначити, як наростають внутрішні напруження у породах, а значить, прогнозувати землетруси й вживати застережних заходів* (з наук.-попул. літ.).

НАПРУ́ЖЕНО. Присл. до **напру́жений** 2–4. *Вночі прокидаюсь, сідаю на ліжко й напружено слухаю* (М. Коцюбинський); *Корж увесь час мовчав, але напружено працював його мозок, обмірковуючи втечу* (З. Тулуб); *Всюдихід посувався далі й далі. Шофер уважно вглядався вперед, напружено тримаючи баранку* (В. Владко); *Обличчя* [Кондрата] *з довгим гострим носом і маленькими сіренькими очима дивилось пильно, напружено й збентежено* (В. Винниченко).

НАПРУ́ЖИТИ *див.* **напру́жувати.**

НАПРУ́ЖИТИСЯ *див.* **напру́жуватися.**

НАПРУ́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напру́жувати.** *Впровадження бетонних та залізобетонних конструкцій забезпечило економію електроенергії на натягання напружуваної арматури на 40–50 %* (з наук. літ.).

НАПРУ́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напру́жувати** і **напру́жуватися.** *Ольга знов розгорнула книжку й почала читати, але, не звикши до наукових книжок, вона швидко втомилась од напружування своєї голови* (І. Нечуй-Левицький).

НАПРУ́ЖУВАТИ, ую, уєш, *рідко* **НАПРУЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПРУ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *що.* Робити що-небудь пружним, тугим; натягувати. *Вам стає гарно, несказанно гарно серед тієї рідкої прохолоди; вас обіймає якась міць, напружує ваші жили* (Панас Мирний); *Напружали* [козаки] *тятиву на луках дужче і гостряки до стріл, розжаривши на багаттях.., вкидали в коновки* (О. Ільченко); *Тілько що спостиг стрілець за один великий камінь стати та лук свій напружити, аж тут як загримить скала, як вискочить зелізний тур, як сипне вогнем* (Ю. Федькович); *Напружив* [Альоша] *м'язи і стрибнув на другий припічок* (І. Микитенко).

2. *що.* Докладаючи зусиль, посилювати діяльність, ступінь вияву чого-небудь (про пам'ять, зір, увагу і т. ін.). *Вилізли* [Яким і Олекса] з *коша, стали напружати зір, розглядатися* (С. Ковалів); *Ще уважніше вглядаються* [люди] в *тьму ночі, ще сильніше напружують слух* (Г. Хоткевич); *Йому хочеться згадати обличчя батька, він напружує пам'ять, та вона воскрешає лише побляклу, вицвілу од часу фотокартку, а живого образу вималювати не може* (Є. Доломан); *Миколка почервонів, спідлоба озирнув усіх, напружив увагу* (С. Васильченко); *Він* [Котька] *напружив зір, але, як не вдивлявся, нічого не побачив — кущі були дуже густі* (В. Нестайко); // Дуже підвищувати, підсилювати (голос). *У великому залі доводилось напружувати голос, і тоді зникали нюанси і та .. теплота й емоціональна забарвленість, що були характерні для його читання в кімнаті* (О. Донченко); *Баритон Богдана Петровича став зразу дзвінкий, хрипота зникла, голос не треба напружувати* (О. Копиленко); *— Читай голосніше! — попросила Надя. Козак напружив голос* (П. Загребельний).

3. *що.* Робити більш сильним, різким, гострим і т. ін. (про почуття, відчуття, стан і т. ін.). *Кожна дрібниця, як-от і ця доповідь трохи чудного юнака, нервувала його, напружувала мізок* (Д. Бузько); *Через дві-три години їх приводили назад і поспішно вели коридором далі — не знати, чи до камери смертників, чи десятирічників. Це напружувало всім нерви й викликало ще більшу тривогу* (Б. Антоненко-Давидович); *А гроза он яка дужа, і частка тієї сили повинна неодмінно влитися в молоде тіло, пожвавити його і напружити* (В. Фіялко); *Режисер знає засоби, як напружити увагу публіки, дати короткий відпочинок і далі знову ще більше натягати нерви* (О. Шугай).

4. *кого і без прям. дод., перен.* Спантеличувати, тривожити кого-небудь, доводити до межі і т. ін. *Всі бачили, що саме існування незрозумілого артефакту напружує і дратує шефа* (В. Єшкілєв); *— Мене напружує... сам факт того, що я змушений звертатися по допомогу до... людини. Бо я потерпаю саме... від людей!* (Люко Дашвар); *— А перехід до новин? — озвався грубасик .. — Чи воно буде органічно виглядати? Жінка повернулась до Кароліни спиною: — Що тебе напружує?.. Цілковито органічний перехід* (Г. Вдовиченко); *Померлі не мають до нас претензій, живі вміють нас напружити* (С. Жадан).

(1) Напру́жувати / напру́жити [всі (оста́нні)] си́ли — зосереджувати всю енергію на здійсненні чого-небудь. *І трудно ж було тоді! Щоб подолати розруху, доводилось напружувати всі свої сили* (Ю. Шовкопляс); *Вона розуміла своїм напівдитячим серцем, як напружують сили в цій боротьбі люди — друзі й вороги* (К. Гриб); *"Може, о Боже великий, напружити силу і йти далі тою самою дорогою?"* (О. Кобилянська); *Прискорили* [арештанти] *кроки, а деякі навіть напружили останні сили й побігли* (Ю. Мушкетик).

НАПРУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *рідко* **НАПРУЖА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАПРУ́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. Ставати пружним, тугим; натягуватися. *Ухопляться разом із братиком за кінець* [крисанчини] *і тягнуть, тягнуть, кілько сили. Вітер розвиває біле волоссячко, малі тільця напружуються* (Г. Хоткевич); *Риплять наші щогли... Вітрила напружились білії* (М. Старицький); *Ланцюги, що ними були вози поміж себе сковані, напружилися й почали рватися* (А. Кащенко); *Мускули його* [бугая] *напружилися і застигли непорушно, виразно вимальовуючись під шкірою* (Григорій Тютюнник).

2. Докладати великих зусиль, дуже старатися, зосереджувати всю енергію, роблячи що-небудь. *Горпиниха, .. з усієї сили напружуючись, тягла стражника за собою* (Панас Мирний); *Дитина .. мусить напружатися і означене число годин працювати. Тому-то .. дитя, тим розчароване, нерадо йде в школу, плаче* (І. Франко); *Вершомет був певний, що прийде до фінішу першим. Він не дуже напружувався* (М. Трублаїні); *Двері шкільні були замкнені .. Калатав* [Стефан] *закруткою, тиснув, напружався — не отворив* (І. Білик); *Він хотів ще потягнути мотуза, напружився і таки потягнув* (М. Стельмах); *В один стрибок кінь перелетів його* [струмочок], *напружившись, поніс вершника на крутий схил* (Григорій Тютюнник).

3. Нервово збуджуватися, дуже хвилюватися. *Раптом я чую ліворуч тупотіння. Я весь напружуюся, роблю два кроки від хати, щоб розлога вишня не заважала бачити вулицю, і жду* (І. Багмут); *Кожного разу, коли Юра звертався до мене, я внутрішньо напружувався* (Любко Дереш); *Ярина добре розуміла, що розмова має бути дуже важлива, і вся напружилася, як струна* (В. Собко); *Надійка внутрішньо аж здригнулася, вся напружилась, але навіть і знаку не подала, що вражена тим чи здивована* (В. Козаченко).

4. Підсилювати свою діяльність, ступінь вияву дії і т. ін. *Крок їх став твердий, а литки яничарів мов сталь напружалися...* (О. Назарук); *У Горобенка напружуються нерви, як чутлива тятивка лука* (Б. Антоненко-Давидович); *Коли він позирав на Саїда та на техніків одним здоровим оком, воно напружувалося за двоє* (Іван Ле); // Ставати неприродним, звучати напружено, з особливим відтінком (про голос). *Меланка кваплившою, не своєю ходою йшла до корови, щось примовляючи. Голос у неї все напружувався, ось-ось зірветься на сльози* (С. Журахович).

НАПРЯГТИ́, яжу́, яже́ш, **НАПРЯ́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., що, чого.* Пряжачи, приготувати яку-небудь кількість їжі. *Коли й яблук напечемо, губ* [грибів] *напряжимо, потапців ізробимо, да й живемо* (Ганна Барвінок); *Мотря напрягла*

яєчні й подала на стіл (І. Нечуй-Левицький); — *Може б, ти мені юшки з опеньками зварила та зайчатини з часником напряжила?* (М. Стельмах).

НАПРЯДА́ТИ, áю, áєш, *недок.*, **НАПРЯ́СТИ,** ядý, ядéш, *док., що, чого.* Прядучи, виготовляти яку-небудь кількість чогось. *День у день вона вставала вдосвіта, сідала з наймичками за гребінь прясти, напрядала більше за наймичок* (І. Нечуй-Левицький); *Душа убога встала рано, Напряла мало та й лягла Одпочивать собі, небога* (Т. Шевченко); *Є тільки два сувої полотна, які напряла й виткала* [Ярина] *власними руками* (С. Скляренко); *До полудника Рогніда напряла двоє веретен* (І. Білик); — *Мені треба в суботу до міста, вовну здати, що напряла, та прядку полагодити* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАПРЯДА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок.*, **НАПРЯ́СТИСЯ,** ядýся, ядéшся, *док.* 1. *перев. док., розм.* Багато, довго прясти. — *Мабуть, уже вдосвіта засвітили: прядуть жіночки, тільки я лежу.* — *Напрялась на своєму віку — буде з тебе!* — *обізвався Макар* (Л. Яновська); // Багато прядучи, стомлюватися. *Поки багатая проспалась, Убога-небога напрялась* (П. Чубинський).

2. *тільки недок.* Пас. до **напряда́ти.** *Шетлендська вовна напрядається з вовни овець з Шетлендських островів; шерсть з цих овець не зістригається, а зчісується протягом усього року* (із журн.).

НАПРЯ́ДЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напря́сти.** *В скрині в Кайдашихи лежало полотно, в котрому, може, третя нитка була напрядена Кайдашихою* (І. Нечуй-Левицький); [В а л е р і я:] *Ти станеш другою Пенелопою, але знай, кажуть, що від напряденої за відсутності Одіссея пряжі вся Ітака наповнилася міллю* (Д. Павличко, пер. з тв. В. Шекспіра).

НАПРЯ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напря́жити.** *Постановила* [Кулина] *обідати: .. тараня у масличку напряжена, та молошної* [молочної] *каші півмакітри* (Г. Квітка-Основ'яненко).

НАПРЯ́ЖИТИ *див.* **напрягти́.**

НА́ПРЯМ, у, *ч.* 1. Лінія руху або лінія розміщення кого-, чого-небудь. *Євгеній ішов із Регіною вулицею в напрямі її помешкання* (І. Франко); *Чи там темно було, чи не видно було за тином вікон, але Вадим ніякого світла в тім напрямі не побачив* (В. Винниченко); *Вчитель почекав, доки вона* [бджола] *полетіла, і простежив очима за напрямом її льоту* (Ю. Яновський); *На четвертий день вітер змінив напрям* (З. Тулуб).

2. Шлях діяльності, розвитку кого-, чого-небудь; спрямованість якоїсь дії, явища. *Гордієнко хотів бачити Військо Запорозьке незалежним ні од якої сусідньої держави й у такому напрямі повів справи військові* (А. Кащенко); *Я знаю, що ти і всі наші дивуєтесь моїй психології в сьому напрямі, але вже така вона — що робить* (Леся Українка); *Між листом та секретаркою не було ніякого зовнішнього зв'язку, та для Мишуні Бойченка .. обидва факти міцно поєдналися, вплинули на його долю, змінивши напрям цілого життя* (Ю. Яновський); // Спрямованість думок, інтересів, прагнень і т. ін. *Тихович бігає по хаті в нервовому роздратуванні .. Але помалу-малу думки його приймають інший напрям* (М. Коцюбинський); *Нарада практичних наслідків не мала, але самий факт участі в ній Антоновича виразно промовляє про напрям його політичних інтересів* (С. Єфремов).

3. Суспільна, наукова, літературна і т. ін. школа, течія. *Зміст мав би подаватися лише кількома словами, але так, щоби кождий, бажаючий щось розумного прочитати, знав із спису відразу, що за річ бере в руки, з якого часу, напряму і т. д.* (О. Кобилянська); *Іджі був не тільки філософом неоплатонічного напряму, але ще й філологом, дуже добрим арабським філологом* (А. Кримський); *Він мало не став засновником десятка нових для нашого мистецтва художніх напрямів* (В. Діброва).

4. Ділянка фронту, що розгортає воєнні дії в який-небудь бік. *Всю друкарню розбило, коли вона переїздила з винзаводу ближче до Північної сторони, де був напрям головного удару ворога* (В. Кучер); *На початку серпня розгорнулись бої на одеському напрямі, де наступали 18 румунських дивізій, підсилених німецько-фашистськими військами* (В. Кожелянко); *Декілька хвилин він дивився, як біженці розчиняються в прозорому лісі, потім уважно роздивився очікуваний напрям наступу поляків* (Д. Білий).

НАПРЯМЕ́ЦЬ, *присл., розм.* 1. Те саме, що **напрямки́** 1. *Ворона напрямець літає, та ніколи дома не ночує* (Номис); *Ні доріг, ні стежок дід ніколи не визнавав — завжди йшов напрямець* (Г. Хоткевич); *Він* [вітер] *біжить напрямець, Добіга до алеї І затих, і — кінець* (С. Крижанівський).

2. *перен.* Те саме, що **напрямки́** 2. *Василь з якоюсь затаєною журбою поглядає на неї, намагається потрапити їй на очі .. Однак приставати до дівчини чи знову напрямець сказати їй про свої почуття не наважувався* (В. Малик); — *Змилуйся,Ващихо,* — *сказала надто вже напрямець, без жодних перевалок,* — *скажи, чи син твій удома?* (Валерій Шевчук).

Іти́ напряме́ць *див.* **іти́.**

НАПРЯМИ́ТИ *див.* **напрямля́ти.**

НАПРЯМИ́ТИСЯ *див.* **напрямля́тися.**

НАПРЯМКИ́, *розм.* **НАВПРЯМКИ́,** *присл.* 1. По прямій лінії, найкоротшим шляхом; навпростець. *Він помчав палубою навпрямки до капітанського містка, бо ведмідь перетяв шлях до трюму* (М. Трублаїні); *На гору Олімпіада піднімалася напрямки й заросила халяви чобіт* (С. Чорнобривець); *За підрахунками, по карті від Москви до островів Фолкленд напрямки 20 тисяч кілометрів, чверть обводу земної кулі* (В. Владко); *Уралов повіз її* [Галю] *напрямки, там, де раніше й не їздив* (О. Гончар).

2. *перен.* Щиро, відверто; прямо (у 4 знач.). [П р и б л у д а:] *Не вмію я багацько балакати, а скажу вам навпрямки, що ви мені дуже вподобались...* (М. Кропивницький); — *Софроне, я не з своєї охоти,* — *мовив Кирило напрямки, бо не любив, як сам частенько казав, розводити антимоній* (Микита Чернявський); — *Критися перед тобою не буду. Скажу напрямки. Мені Кіндрат Дорофійович пообіцяв зразу виписати твою додаткову оплату* (В. Логвиненко).

НАПРЯ́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напрями́ти.** *Її погляд напрямлений був кудись повз мене* (В. Винниченко); *Вектор прискорення вільного падіння завжди напрямлений вертикально вниз* (з навч. літ.); *Якщо сила напрямлена паралельно основі похилої площини, то для піднімання вантажу треба прикласти більшу силу* (з навч. літ.); *У Чіпці справді було багато чогось доброго, чого Грицько своїм, на прибуток напрямленим розумом не зміг зрозуміти* (Панас Мирний).

НАПРЯ́МЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **напря́млений.** *Гостра напрямленість променів у складних системах вібраторів досягається внаслідок інтерференції хвиль* (з навч. літ.); *З'ясовано, що в давнину напрямленість геомагнітного поля була іншою, ніж тепер, що магнітні полюси дрейфують по поверхні* (з навч. літ.); *Напрямленість на споживачів означає, з одного боку, пристосування підприємницької діяльності до реальних потреб, побажань і в цілому поведінки споживачів, а з другого — активний цілеспрямований вплив на споживачів з метою формування належного попиту на товари чи послуги* (з наук.-попул. літ.).

НАПРЯ́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напрями́ти.** *Напрямлення розповсюдження світла змінюється, коли воно заломлюється на кордоні розмежування двох середовищ або відбивається від нього* (з навч. літ.); *Пропонуємо дослідити ваші інтереси. Визначення інтересів створює можливість напрямлення ваших пошуків у потрібне професійне русло* (з наук.-попул. літ.).

НАПРЯМЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напрямля́ти.** *Операції на мозку стереотаксичним методом проводяться з використанням спеціальних апаратів, що здійснюють напрямляння хірургічного інструмента в заздалегідь розраховану точку глибоких структур мозку* (з наук. літ.); *Прагнення людини до постійних нових вражень ніколи не спаде. Воно є рушійною силою напрямляння її діяльності таким чином, щоб завжди була можливість отримувати нову інформацію, інакше у людини просто пропадає інтерес до того, що відбувається навколо* (з наук.-попул. літ.).

НАПРЯМЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **НАПРЯМИ́ТИ,** млю́, ми́ш; *мн.* напря́млять; *док.* 1. *кого, що.* Спрямовувати кого-, що-небудь кудись, надавати напряму чомусь. *Стає зрозумілою роль сторонньої сили в електричному колі: напрямляти електричні заряди проти електростатичних сил, відділяти негативні заряди від позитивних і приєднувати їх до негативних* (з навч. літ.); *Христя не знає, куди свої очі напрямити, на чому їх зостановити* (Панас Мирний); *Дядя Дум-Дум напрямив світло на стелю* (В. Винниченко).

2. *що.* Скеровувати на що-небудь (думки, розум, інтереси і т. ін.). *Він глянув на зоране поле і сливе силоміць напрямив свої думки на щоденну роботу* (М. Коцюбинський); *"На 13-му році, — пише в автобіографії Коцюбинський, — я випадково дістав кілька томів "Основ" і оповідання Марка Вовчка, а потому "Кобзарь"* [Кобзар] *уже безповоротно напрямили мене на свідомий український шлях"* (С. Єфремов); *Всю ласку своєї старечої душі бабуся Одарка напрямила на Бога* (В. Підмогильний); // *кого, що, розм.* Повчати, давати вказівки, поради; навчати, наставляти. *Не було у них учителів, що напрямляли б, як іти і куди іти, не було перед собою стежки, ніхто ще її ні разу не прокладав* (Панас Мирний).

НАПРЯМЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **НАПРЯМИ́ТИСЯ,** млю́ся, ми́шся; *мн.* напря́мляться; *док., розм.* Іти, рухатися в якому-небудь напрямі; направлятися (у 1 знач.). *— А що вам? — спитався він, напрямляючись до прохожих* (Панас Мирний); *Ягнич уже напрямився далі йти, але ж молодиця знову його спинила* (О. Гончар); // *з інфін.* Готуватися, збиратися прямувати куди-небудь. *На другий день він знов перед вечором зняв скрипку з кілочка й напрямився йти до школи* (І. Нечуй-Левицький); // Спрямовуватися куди-небудь. *Пилипко не спав, лежав тихо; широко розкриті очі напрямилися в куток печі* (Панас Мирний).

НАПРЯМНИ́Й, а́, е́. 1. Який надає певного напряму. *Поняття епохи як структурної цілості є однією з вирішальних, напрямних засад в наших сучасних історіософічних концепціях і студіях* (В. Домонтович); *Більшість дослідників надають східним враженням поета* [Рільке] *вирішального й напрямного значення* (Олекса Ізарський); *На місці колонки з водою з-під землі било напрямне проміння (у цьому Стецько вже пересвідчився), яке само несло людину в потрібному їй напрямку* (Е. Андієвська).

2. *у знач. ім.* **напрямна́,** но́ї, *ж.* Направленість якоїсь дії, явища. *Хаос новітньої літератури не є знову такий великий, як це видається деяким посторонним глядачам. Коли їй* [до неї] *ближче придивимося, знайдемо в ній виразні напрямні* (Б.-І. Антонич); *Бесідник змінив напрямні своєї промови .. Він перейшов до планів реальної праці* (Ірина Вільде); *Мене глибоко вразило мотто покійного президента Дж. Ф. Кеннеді: не питай, що народ дасть тобі, а що ти даси народові, і я прийняв його за напрямну свого життя* (М. Слабошпицький).

3. *у знач. ім.* **напрямна́,** но́ї, *ж.* Деталь, яка визначає напрям переміщення яких-небудь частин пристрою. *Напрямні верстатів призначені для переміщення інструмента, заготовки та пов'язаних з ними вузлів по заданій траєкторії з необхідною точністю* (з наук.-попул. літ.); *Конструктивні рішення напрямної, а також забезпечення переміщення по ній дуже різноманітні та підпорядковані виконанню конкретних завдань металооброблення* (з навч. літ.); *Станина має напрямні, які забезпечують рух суворо прямолінійно* (із журн.).

4. *у знач. ім.* **напрямни́й,** но́го, *ч., військ.* Військовослужбовець, який рухається на чолі строю у визначеному напрямку; направляючий. *За напрямним має переміщуватися решта військовослужбовців (підрозділів, машин)* (з мови документів).

НА́ПРЯМОК, мку, *ч.* Те саме, що **на́прям.** *Тепер Соломія вагалась, в якому напрямку йти* (М. Коцюбинський); *Юнак пішов далі, намагаючися весь час триматися вірного напрямку — на північ* (О. Донченко); *Вітер за вікном змінює напрямки* (Г. Вдовиченко); *Нема що таїти, покійник .. вельми цінив послух і поважання батьків і старших родичів і любив напучувати в цім напрямку* (М. Грушевський); *Кирило Розумовський від'їхав додому з твердим наміром триматися в своїй діяльності попереднього напрямку* (Ю. Мушкетик); *Багато ідей і знахідок українського футуризму (хоч часто і незалежно від нього) лягли в основу багатьох культурно-мистецьких напрямків середини — кінця нашого століття* (С. Жадан); *Вся техніка зосереджувалась десь північніше: напрямок головного удару проходив там* (О. Гончар).

НАПРЯМУ́, *присл., розм.* 1. По прямій лінії, найкоротшим шляхом. *Коні не могли напряму подолати гору. Тому Омелько спинився і повів коней схилом навкіс від тераси до тераси, повертаючи коней праворуч, ліворуч, праворуч, ліворуч* (Ю. Логвин); *Навряд чи тунелі прокладалися за принципом, щоб кожна з планет була напряму сполучена з будь-якою іншою* (О. Авраменко).

2. Прямо, безпосередньо, без посередництва. — *Малий обіцяв до завтра кров з носа дізнатися, що ж то за будино-*

чок у Пущі і чи можна якось вийти напряму на пана консультанта (А. Кокотюха); *Ковалеве рішення — що робити далі з Вадимом — напряму залежало від розмови з ним* (В. Хрущак); *Поляк Пішольський сидів у Ковелі, затарював склади тканинами напряму від виробників Польщі та Білорусі, продавав швейникам України* (Люко Дашвар); *Світлана була Лідиною подругою дитинства. Бора саме так сприймала її, через Лідію; бо напряму вони, мабуть, і не товаришували б* (Г. Вдовиченко).

3. *перен.* Те саме, що **напрямки́** 2. — *Мабуть, вам гроші потрібні, Стратоне Стратоновичу? — пішов Кнюх напряму, без дипломатії, з якою ніколи й близько знайомий не був* (О. Чорногуз); *А я, коли злюся, то просто починаю розмовляти із собою .. і мені ніби від цього легше. Бо ніби звільняєшся від рамок і умовностей, а говориш напряму — грубо і просто, але правду* (Ю. Покальчук).

НАПРЯМЦІ́, *присл., розм.* 1. Те саме, що **напрямки́** 1. *Через поле мчаться танки Напрямці* (П. Воронько); *Кінь почвалав напрямці, печатаючи по густо розписаній зеленою паростю оболоні рогаті підкови* (В. Дрозд).

2. *перен.* Те саме, що **напрямки́** 2. — *Сердишся, Дем'яновичу? — запитав напрямці Денис Гордійович. — Іншого виходу не було, зрозумій... Давай удвох... Поможи...* (Микита Чернявський).

НАПРЯ́СТИ *див.* **напряда́ти.**

НАПРЯ́СТИСЯ *див.* **напряда́тися.**

НАПСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напсува́ти.** *Газові опалювальні печі забезпечені газовідвідним пристроєм, який витягує в димоходи і продукти згорання, і напсоване повітря* (із журн.); // **напсо́вано,** *безос. пред. Стільки напсовано паперу на тему занепаду сучасної літератури, стільки набалакано, що питання стало ще більш заплутане, ще туманніше* (Б.-І. Антонич).

НАПСУВА́ТИ, ую́, ує́ш, *док.* 1. *чого.* Зіпсувати яку-небудь кількість чогось. *Не був він творцем Святого союзу, хоч напсував багато паперу на пропаганду і оборону його принципів* (І. Франко).

2. *розм.* Заподіяти неприємність кому-небудь, нашкодити кому-, чому-небудь. *Зрозумів* [батько], *що він може напсувати Данилові своєю лячною метушнею* (Іван Ле); *Він нічого не говорить про свою розмову з прокурором, але видно було, що його мучить совість. Невже він чимсь напсував Іванові?* (П. Колесник); — *Напсував він вам у житті, як нікому в світі* (Б. Харчук); *Борислав ще не йняв віри вухам своїм і дуже несміливо, щоб не напсувати справі, промовив: — Поїдьмо в Західну Русь* (І. Білик).

НАПТА́ШИТИ, шу, шиш, *док., чого, розм.* Накласти, запасти́ багато чого-небудь. *Чого тільки не напташила Кесарева мама в свої шафи. І крупи різні, і консерви, і мішечки з цукром* (Ю. Збанацький); *Похитав Клим ручицю — візок важкий. Чого тільки не напташив. Передбачливо спаковувався, клав усе те, що знадобиться .. в дорозі* (М. Рудь); *Із тих клумаків сипалась до котелків всіляка всячина: горох, пшоно, квасоля, навіть кукурудза. Певно, все це не з дому. Значить, роздобули вже по дорозі. Напташили* (Є. Доломан).

НАПУВА́ЛКА, и, *ж.* Посудина, з якої напувають худобу, птицю; поїлка. *Курей на птахофабриці тримають у спеціальних клітках; годівниці й напувалки стоять поза клітками, у жолобах, а птахи беруть корм, просовуючи голови крізь вічка сітчастої стінки, щоб їжа не засмічувалася* (з навч. літ.); *При безприв'язному утриманні худоби відпадає потреба в стійлах, прив'язах, підвісних дорогах та індивідуальних напувалках* (із журн.).

НАПУВА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для напування. *Комплект клітки для перепелиць на 30–35 голів містить напувальну систему, піддон для калу, годівницю, яйцезбірник* (із журн.).

НАПУВА́ЛЬНИК, а, *ч.* Чашка з носиком і закритим або напівзакритим верхом для напування лежачих хворих, маленьких дітей. *Подбав Танцюра й про воду, й про напувальник, і про те, щоб була в ньому огорнута марлею ложка. От її, не дуже щедро змочену водою, Женя й дала Василеві Максимовичу посмоктати* (Ю. Шовкопляс); *Як тільки відпадає необхідність у застосуванні зонда, поранених потрібно привчати до звичайних способів харчування спочатку з напувальника, а потім і з ложечки* (з навч. літ.); *Напувальник допомагає дитині перейти від грудного годування або пляшечки до звичайної чашки* (із журн.).

НАПУВА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **напува́лка.** *Водогін з вітряком та механічними напувальницями уже вимріяний кожною жилочкою на жіночих руках* (І. Волошин).

НАПУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напува́ти** 1. *Виконувати таку делікатну працю, як напування коней та ще в темному, претісному трюмі, було нелегко* (Ю. Логвин); *Ми проминули колодязь, довкола якого вже юрмилися пралі і кметі, що розносили відра з водою по дворах. Приторочено було й довбане корито для напування вартових псів* (М. Дочинець).

НАПУВА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАПО́ЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **НАПОЇ́ТИ,** ою́, о́їш, *док.* 1. *кого, що.* Давати комусь пити, напитися чого-небудь. *В тім потоці напоювали пастухи худобу* (Л. Мартович); *Малі хлопці стовпились біля криниці, коней напувають* (Леся Українка); *Мирослава напувала Лукерку Василівну чаєм* (І. Сенченко); *На берег поведе* [наймичка] *Козу з козяточком сердешним І попасти, і напоїть* (Т. Шевченко); *Тайах підбігла до нього і, піднявши йому голову, напоїла водою з чайника* (Ю. Яновський); // Частуючи, давати пити спиртні напої. *Давидів кривдник напував сільських суддів горілкою, давав, де треба, хабарів* (Б. Грінченко); *Побавився Іван в місті добре. Трактував і напоював знайомих ще ліпше* (В. Стефаник); — *До того дійшов був, що всякий непотріб напував, загощав, щоб тільки слави добути* (О. Гончар); *Напоїв* [Грицько] *Андрія самогоном* (В. Сосюра).

2. *що, перен.* Зрошувати, насичувати що-небудь вологою. *Хмари мусять землю напувати, Зволожувати ниву для сівби* (Л. Первомайський); *Крутить турбіни дніпрова вода й .. скрізь напуває зелені лани* (Н. Забіла); *Насунуть грозові хмари, розсипляться блискавками й буйними теплими дощами, зливами напоять землю* (І. Багряний); *Пішов такий дощ, що напоїв усю землю* (М. Стельмах).

3. *кого, що, перен.* Наповнювати, насичувати чим-небудь (звуками, запахами і т. ін.). *На луці розстилались* [квітки] *чудовим цвітним килимом, напували пахощами повітря* (Панас Мирний); *Думає поле глибокую думу, Спокоєм душу свою напуває* (О. Олесь); *Змішалися клени з ясенами, калина з ліщиною, дуби з соснами, напоюючи повітря ароматом* (Олесь Досвітній); — *Я був наче п'яний од духу дикого поли-*

ну, що залляв скелі і напоїв повітря своїм диханням (М. Коцюбинський).

4. *кого, що і без прям. дод., перен.* Заповнювати, переповнювати чим-небудь (про думки, почуття і т. ін.). *Професор втішно подумав: "Як повно напоює радістю, що хтось такий близький і принадний іде поруч у житті, як найвірніший друг"* (М. Івченко); *Уважно вчитувався* [Яновський] *в твори молодих письменників, шукаючи в них те справді талановите, що напувало його радістю* (М. Бажан); *Вся любов, яку він плекав до Мальви, Мотрі і Хіврі, вихлюпнулася на новий об'єкт. А те, що цей об'єкт із кожною хвилиною усе безнадійніше вислизав із рук, віддалявся і ставав чужим, напоювало його душу розпачем і болем* (Ю. Винничук).

НАПУВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **НАПО́ЮВАТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок.*, **НАПОЇ́ТИСЯ,** ою́ся, оїшся, *док., чим.* 1. П'ючи що-небудь, угамовувати спрагу. *Цей край, куди ви переходите посісти його, то край гір та долин, із небесного дощу він напоюється* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Мама, втішаючи Зоряного, тихенько іржала йому на вухо, що бойові жеребці, котрі гинуть, захищаючи рід, напуваються живою водою Зоряної Ріки і стають позахмарними кіньми, граючись з грозами та вітрами* (О. Бердник); *Раніше в селі криниця могла бути одна на цілу вулицю або околицю, сюди сходилися всі стежки, тут люди спілкувалися. Для подорожнього тут завжди стояв посуд, щоб можна було напоїтися води* (із журн.).

2. *перен.* Втішатися чим-небудь, зазнавати насолоди, втіхи від чогось. *Довго він стояв над нею, дивився, напувався чарами красної вроди* (Панас Мирний); *Хвилю стояли наші пішоходи, напуваючись тою безсмертною і живущою красою природи* (І. Франко).

НАПУ́ДИТИ, джу, диш, *док.* 1. *кого, що, діал.* Налякати. — *Тож і виклич його до свого кабінету .. й налякай його добре, щоб боявся мати справу з Гилаками, тюрмою його напудь* (М. Ю. Тарновський); — *А тобі що?* — *відказала Марійка й побігла за товаром, напудивши овець* (Б. Харчук); — *Так і скажеш: ввірвалися серед ночі з лісу, вчинили у хаті погром, напудили зброєю, пограбували і щезли, як щезники* (М. Матіос).

2. *розм.* Помочитися (у 2 знач.) де-небудь. *Собачка княжни, спущена з рук, від того погляду вмить калюжу напудила біля ніжки столу* (І. Роздобудько); *Все-таки цього було достатньо для того, щоби Джеймі напудив під себе вдруге за вечір* (М. Кідрук).

НАПУ́ДИТИСЯ, джуся, дишся, *док., діал.* Налякатися. *Андрій поглянув на нього і напудився того неситого виразу лиця* (І. Франко); *Як я напудився! Не годен я з такою силою змагати. Сиджу, не озиваюся, браму не одмикаю* (Ю. Яновський); *Клочурек так напудився,* — *що не міг повернути язиком. Хотів гукнути, не міг встати,* — *руки й ноги, як повідрубувані* (У. Самчук).

НАПУ́ДРЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **напу́дрити.** *Микола показав на портрет стрункішого чоловіка в напудреному парику* [напудреній перуці], *зеленому камзолі, з орденами святої Анни другого ступеня і святого Володимира четвертого ступеня* (Ю. Хорунжий); *Чорна спідниця, темно-синій светр, чорні колготки і туфлі. Це страшенно підкреслює блідість її обличчя, яке до того ж надто напудрене* (А. Дністровий).

2. *у знач. прикм.* Який напудрився. *Прийшов у ложу .. братанець баронеси, біленький, тоненький і, либонь, напудрений* (Леся Українка); *Казимир та ще два напудрених та розкішно вдягнених лакеї прибирають у кімнаті й запалюють усі свічки* (І. Кочерга).

НАПУ́ДРИТИ *див.* **напу́дрювати.**

НАПУ́ДРИТИСЯ *див.* **напу́дрюватися.**

НАПУДРО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Напудрений. *Це була друкарниця, панночка з установи .. Червоні пофарбовані вуста, напудрований носик і очі з підведеними віями* (Гео Шкурупій); — *Кава...* — *відказала тета, а на її напудрованих щоках розплився здоровий жіночий рум'янець* (Ю. Винничук); — *Вона* [Маня] *не змінилася. Або, може, була й добре напудрована й позакривала зморшки* (О. Кобилянська).

НАПУ́ДРЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАПУ́ДРИТИ,** рю, риш, *док., кого, що.* Покривати пудрою кого-, що-небудь. *У XVI–XVIII ст. серед аристократії було модно напудрювати обличчя, виділяючи губи та щоки різними рум'янами* (з навч. літ.); *Балабушиха так напудрила лице й нарум'янила щоки, що наймички в пекарні почали говорити пошептом: "Що це за кумедія!"* (І. Нечуй-Левицький); *Треба було поправити зачіску, напудрити носика й поновити аромат парфумів* (І. Роздобудько); *Йому дуже кортіло напудрити волосся* (Р. Доценко, пер. з тв. Ч. Діккенса); *Перед виходом в ефір стилісти поправили мені зачіску й ще раз напудрили* (з газ.).

НАПУ́ДРЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАПУ́ДРИТИСЯ,** рюся, ришся, *док.* Покривати своє обличчя, волосся і т. ін. пудрою. *Напудрюватися варто через декілька хвилин після нанесення основи під макіяж* (із журн.); *Покінчивши з одежею, Марта злегка напудрилась і напахтилась дешевеньким одеколоном "Конвалія"* (В. Підмогильний); *Ще одна дзеркальна вітрина. Дівчина схотіла напудритись* (Ю. Яновський).

НАПУ́ЖИТИСЯ *див.* **напу́жуватися.**

НАПУ́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАПУ́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док., розм.* 1. *тільки 3 ос.* Натягуючись або розтягуючись, ставати пружним, тугим; напинатися (у 1 знач.). *Летить* [сотник] *попід небесами: .. черкеска йому роздувається, ногами дриґа, шаровари напужились* (Г. Квітка-Основ'яненко).

2. Набирати гордовитого, поважного вигляду. *Пан Демид, причепурившись, вийшов на середину дороги і, випнувши черево, почав .. набундючуватись, напужуватись* (О. Ільченко).

НАПУ́ЛЬСНИК, а, *ч.* Пов'язка на руці, яку накладають у тому місці, де прощупується пульс. — *Хлопці, а що таке напульсники, справді? Їх як зодягати?* (М. Білкун); *Вантажний корабель доправив до Одеської митниці все, що я потребував для щастя: зшиті докупи три пера (не інакше як орлині), наголівну* [наголовну] *пов'язку з різнокольорового бісеру, такий же напульсник і — головне — алебастровий томагавк з дерев'яним розмальованим держаком* (Ю. Андрухович); *Напульсник як спортивний аксесуар захищає суглоби зап'ястя від розтягів* (з навч. літ.).

НА́ПУСК, у, *ч.* 1. Дія за знач. **напуска́ти.** *Для експлуатації очисних систем немає необхідності в безперервному напуску стічної води* (з навч. літ.); *Готуючись до напуску* [псів], *я став набивати в онучі й за пояс притлумлену м'яту* (М. Дочинець).

2. *розм.* Те саме, що **на́пасть** 1; наслання (у 2 знач.), напуст. — *Се напуск на нас!* (О. Кониський); [Х р а п к о:] *Що се? Напуск на мене? наговір? Усі проти мене, всі!..* (Панас Мирний); — *Я вправо поперся. Отут і кажи, що не напущено на чоловіка. Напущено, то вже й дурному зрозуміло. — Ніякого напуску. Ти з дороги збився, — заперечив Тимко* (Григорій Тютюнник).

3. Частина чого-небудь (одягу, волосся і т. ін.), яка нависає, виступає над чим-небудь. *Вдягнений був* [Потопальський] *.. у люстринові штани з напуском на, видно, ще довоєнні чоботи з халявами-пляшками* (Ю. Збанацький); *Біля крайньої тачки на дерев'яних колесах стояла дівчина, з напуском на очі зап'ята старенькою чорною хустиною* (Григір Тютюнник); *Він заплющив очі. А коли знову широко розплющив їх та придивився, то побачив за тином, під біленькою хатинкою, яку чомусь не оббили дощі (може, стріха з довгим напуском, може, вишняк прикрив її), квітку* (Ю. Мушкетик).

НАПУСКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напуска́ти.** *Дезінфекцію басейну проводять одразу після напускання свіжої води, а також регулярно раз на тиждень* (з навч. літ.); *У текстах замовлянь знаходимо різні варіанти напускання чар* (із журн.); *Часто люди вдаються до напускання серйозності й пихатості, бо бояться видати свої страхи, комплекси та невпевненість у собі* (з газ.); *Напускання хусток на очі рятувало жінок від палючого сонця на сіножатях* (із журн.).

НАПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАПУСТИ́ТИ,** ущу́, у́стиш, *док.* 1. *чого, що.* Давати можливість чому-небудь проникати кудись, заповнювати, займати собою що-небудь у якійсь кількості. *Бабина онука, дівчина, знай снувала з хати в сіни, а з сіней в хату та напускала холоду* (Панас Мирний); — *Зачини двері, не напускай холоду!* (Г. Пагутяк); *Ви ж .. перекидали покоси, відрами напускали в саджалку рибу з пересохлих озер, стригли овечок, сушили вовну на паркані* (Є. Пашковський); *Кожний раз такого диму з тютюну напустить* [майор] *на всю хату, що я аж млію* (Леся Українка); — *Насипали ми височенну греблю, збудували млин. А в став напустили різної риби* (З. Тулуб); // *кого.* Дозволяти, давати можливість кому-небудь увійти, в'їхати і т. ін. кудись у якій-небудь кількості; впускати (у 1 знач.). *Ворота в баштах запирали* [троянці], *Своїх ховатись не пускали, Бо напустили б і чужих* (І. Котляревський).

2. *кого, що на кого — що, розм.* Направляти, посилати кого-, що-небудь проти когось (з метою нападу, загарбання і т. ін.). *Заводив він у думках свого товариша в темні лісові нетрі, напускав на його* [нього] *розбійників, .. тоді сам вибігав з-за кущів з рушницею, розгонив розбіяк* (С. Васильченко); *Пани не мають границь своїй жорстокості і, виливши весь запас ярості своєї на голови невинних підданих, оголошують їх бунтівниками, напускають на них військо, а те іноді до ноги вирізує цілі села* (П. Загребельний); — *На них .. напустити б парочку вуликів з натренованими бджолами. Ото було б діло!* (Є. Доломан); // Намовляти, підбурювати, підбивати кого-небудь проти когось; нацьковувати (у 2 знач.). — *Тебе так і шпигає щось зайняти, розгнівати матір, напустити її, розгнівану, на мене* (Панас Мирний).

3. *що на кого, кому, розм.* За народними віруваннями — насилати на кого-небудь щось (біду, страждання, горе і т. ін.). [М е к д у г е л *(до робітників):*] *Хіба я навмисне напускаю на вас недугу, чи, може, отрую вас чим-небудь?* (Мирослав Ірчан); — *Може, це він пошесть нам напускає?* (П. Панч); — *Мене зурочили! На мене напустили якісь чари! Я роблю одно, а думаю інше* (Н. Королева); *Лісові духи відомстили за мавку, напустили на селюків злидні та розорили їхнє кубло* (М. Олійник).

4. *що, у сполуч. зі сл.* н а с е б е, *розм.* Надавати своїй поведінці, зовнішності удаваного, неприродного і т. ін. вигляду, характеру і т. ін. *Він* [отаман Каленик] *через те і в старшину не вийшов, через свою ту маломовність .. А може, й умисно старий то на себе напускав, бо таки не любив старшинувати* (М. Грушевський); *Дівчина одразу напускала на себе серйозність, навіть робилась суворою, кидала на юнака сердитий погляд темно-карих очей* (В. Владко); *Я напустила на себе поважний вид* (І. Франко); *Він розкланявся, посміхався туди й сюди, намагаючись напустити на себе недбалу жартівливість* (П. Загребельний); // Виражаючи невдоволення, хмурити, зсувати брови, морщити лоба; насуплювати (у 1 знач.). *Андрій Коваль напускав брови* (Я. Качура); *Продає тут маківники якась огрядна молодиця .. Непривітна, Напустила брови, як пущик* (Марко Вовчок).

5. *що.* Насовувати, спускати на що-небудь (про волосся, одяг і т. ін.). *Чуба Федько зачісував на лівий бік, а на лоба напускав* (Остап Вишня); *Дівчата, навпаки, передусім помічають молодого сержанта. Спотикаючись на рівному, вони напускають свої барвисті шалі на самі брови і проходять, зашарівшись* (О. Гончар); *Почав* [Вітя] *визиратись: зіб'є кучері на голові, напустить їх хмарою на чоло, тряхне головою — одірватись не може* (С. Васильченко); *Він пообмотував ноги і обкрутив мотузками; зверху напустив холоші* (В. Барка).

◊ **(1) Напуска́ти / напусти́ти дурману́** — змушувати вірити в що-небудь нереальне; обманювати. [П е т я:] *Стривайте. Ніби хрест поворухнувся.* [К о в а л ь:] *Облиш. Дурману напускаєш* (І. Микитенко); *Тамара Микитівна з качалкою в руках безцеремонно смикнула його* [Гайсина] *за рукав і погрозливо сказала: — Гляньте, який знайшовся. Напустив дурману, та й уже. Ні, голубе, любив кататися, люби і саночки возити!* (П. Панч); **(2) Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти** *і т. ін.)* **/ напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти** *і т. ін.)* **тума́ну [в о́чі (у ві́чі)]:** а) робити що-небудь незрозумілим, заплутаним і т. ін. *Андрій знав, що вони лише ради нього пускають туману, до начальства ж вони про цей випадок не донесуть* (І. Багряний); *Туману в очі не пускав* [Сошенко] — *навпаки: боявся, аби про нього подумали інакше, не прагнув до тих, що зверху, хоча і міг* (Н. Околітенко); *Воїни не напускали туману, а відверто розповіли, що Бог у них один і звати його Отець Небесний* (О. Авраменко); [П а в л е н к о:] *Березняк взагалі крутивертієвич* [крутій], *а тут, як на лихо, такого туману підпустив, що на що вже я мастак на ці діла — проте нічогісінько не второпаю* (Є. Кротевич); *Щось багато цей молодий колега напустив туману* (М. Стельмах); *Оксана Петрівна — витівниця на всі руки. Щоб пустити туман у зірке око поліції, вона підказала зіграти уявне весілля між мною та Якимом* (М. Сиротюк); б) *(на кого)* обманювати, зваблювати когось. *Важко буде цьому гульвісі туману напускати на Оксану, бо вона таких наскрізь бачить* (з газ.); **(3) Напуска́ти (насила́ти) / напусти́ти (насла́ти) мару́** *на кого* — за народними віруваннями — заворожувати кого-небудь, напускати чари на когось. *Вона є*

прирожденна [природжена] *відьма, що і у воді з каменюками не тоне, і дощі з неба краде, і мару на людей насила* (Г. Квітка-Основ'яненко); *У народі вірять, що чаклун може напустити мару на пастуха, щоб украсти хоча б іскру із ватри й спалити ліс* (із журн.); *Люди в селі побоювалися місцевого мольфара, бо той, як говорили в околиці, може мару на людей напустити* (з газ.).

НАПУСКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАПУСТИ́ТИСЯ,** ущу́ся, у́стишся, *док., розм.* 1. Нападати на кого-, щонебудь. *Натиснули і напустились, Рутульці кинулись на вал, Троянці, як чорти, озлились. Рутульців били наповал* (І. Котляревський); // Накидатися на кого-небудь з докорами, лайкою і т. ін. *Наглянули бабуся. Забідкали, напускаються криком* (Б. Харчук); *Зараз на неї і напустяться: чому забарилась, зачим трохи дров унесла; бо тільки що вчинила тісто на паску, так піч треба дуже натоплювати* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Через хвилину убіг Василь у хату і напустився на Галю, чого вона лягла на його місці* (Панас Мирний); *Уляна, побачивши конячину в хліві, напустилася на Йоньку з лайкою та погрозами, просила, щоб відвів із двору* (Григорій Тютюнник).

2. Раптово посилюватися (про дощ). *Дощ напускається. Ніхто й не думає ховатись від нього* (О. Гончар); *Дощ напускався все щільніше, але слабкий, осінній дощ* (О. Ульяненко); *Напустився густий дощ* (С. Чорнобривець).

3. Нахмурюватися, насуплюватися (про обличчя, брови і т. ін.). *Янсон сів на керівному місці, витяг з-під поли маленьку замусолену брошурку, брови йому напустилися, бо міркував* (Я. Качура).

4. *тільки недок.* Пас. до **напуска́ти** 1, 5. *Він пішов у ванну, відкрутив у ній воду і настроїв потрібну температуру. Поки вона напускалася, він почав досліджувати ванні шафки* (В. Хрущак); *Спочатку з камери попередньо вакуумним насосом відкачується повітря, потім туди напускається водень* (із журн.); *Для ідеальної стрижки варто ще раз усе перевірити: волосся напускається на лоба, прядки порівнюються, зайві міліметри ще раз знімаються* (з навч. літ.).

НАПУСКНИ́Й, а́, е́. 1. Удаваний, штучний, неприродний, несправжній. [К о р о л і в н а:] *Декотрі й справді можуть плакати; але той жаль, ті сльози напускні* (М. Кропивницький); *Напускна серйозність надавала її обличчю ще більшої принади* (В. Гжицький); *Пани й дами стояли, схиливши голови у напускній покорі, слухали архієпископа* (Р. Іваничук); *Він зовсім не ганявся за напускною солідністю, як це робила більшість молодих учителів* (А. Дімаров); *За його напускною грубістю і светром грубої в'язки билося добре й чуле серце* (О. Чорногуз).

2. Стос. до напуску (у 3 знач.). *Основою колекції молодої дизайнерки стали сукні з напускними рукавами* (із журн.); *Напускні гардини додадуть вашому інтер'єру пишності та елегантності* (з газ.).

НА́ПУСТ, у, *ч., розм.* Те саме, що **на́пуск** 2. — *На нас таки Господь напуст напустив* (Ганна Барвінок); — *Що ти все мовчиш і до мене, старої, й словом не обізвешся? Може, тебе наврочено або напуст накликано?* (Григорій Тютюнник).

НАПУСТИ́ТИ *див.* **напуска́ти.**

НАПУСТИ́ТИСЯ *див.* **напуска́тися.**

НАПУСТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу попустувати. *Напустувавшись на ковзанці, щасливі й стомлені, ми поверталися засніженими вулицями додому* (з мемуарної літ.); *Діти ще не встигли набігатися досхочу, награтися в м'яча, напустуватися, накупатися в річці, а вже вересень, час до школи* (із журн.).

НАПУТИ́ТИ *див.* **напу́чувати.**

НАПУТІ́ННЯ, я, *с., заст.* Дія за знач. **напути́ти.** *Вона давно звикла слухати .. напутіння од своєї мачухи і вже не огризалась* (І. Нечуй-Левицький).

НАПУ́ТЛИВИЙ, а, е. Який містить у собі напуття, повчання і т. ін.; повчальний. *Буркотливо-напутливий тон старого Повчанського дратував Сагайдачного* (З. Тулуб); *Усна народна творчість зберегла чимало напутливих притч, в основу яких покладено християнську мораль* (з публіц. літ.).

НАПУ́ТЛИВО. Присл. до **напу́тливий.** — *Не може бути правовірний невільником.* — *Продати його* [правовірного] *за гроші не можна, але віддати в неволю, як данину,* — *скільки завгодно,* — *напутливо виправив старий козак* (З. Тулуб); — *Вибачте, я просто не подумав.* — *Отож-то!* — *напутливо мовив лісовик* (В. Нестайко).

НАПУ́ТНИК, а, *ч., заст.* Той, хто напучує, дає поради; наставник (у 1 знач.). *Служителі віри, напутники й захисники народні нині лежали понівечені, мертві, лишившись вірними своїй святині до останнього подиху* (М. Старицький); *Вчився* [Саіб] *так добре, що незабаром став трохи не розумнішим за свого напутника і вчителя* (І. Нечуй-Левицький); — *Мамо, ви знаєте, хто це до нас завітав? .. Це дочка мого найкращого напутника — друга, мого нареченого батька* (Є. Кротевич).

НАПУ́ТНИЦЯ, і, *ж., заст.* Жін. до **напу́тник.** *Няньці-напутниці наказано: .. не ходи, куди не слід із Зоринкою* (Д. Міщенко); *Він .. йшов, дивлячись поперед себе, де в гурті .. своїх останніх навчительок і напутниць дріботіла .. княгиня Іладіка* (І. Білик).

НАПУ́ТНІЙ, я, є. Стос. до напуття. *Всі чекали коронного гетьмана, а в палацовій капелі двірський капелан правив напутній молебень* (З. Тулуб); *Далі міністр висловив Андрію кілька напутніх настанов* (О. Гуреїв); *Ще далеко чули вони напутню пісню, що співала її Ганнуся* (О. Іваненко); *Старий хвилювався, і напутня промова про користь птахів явно не клеїлась* (В. Земляк); *Стоячи в напутній молитві, я радше вчув ніздрями, ніж запримітив те, що хотів знайти перед дорогою* (М. Дочинець).

◇ **Напу́тнє сло́во** *див.* **сло́во.**

НАПУ́ТТЯ, я, *с.* Поради, побажання кому-небудь (перев. перед відправленням у дорогу або початком якоїсь справи); напучення (у 2 знач.). *Частіше стало снитися мені .. Дитячих мрій незвідані путі І щедрі напуття́, що дарувала мати* (М. Нагнибіда); *Відразу після Артемового напуття вчорашні курсанти шикувались і з повною викладкою рушали до вокзалу* (О. Підсуха); *Один з робітників-ремонтників, які допомагали Яцубі, давав господареві вже прикінцеві напуття* (О. Гончар); *Відрядили отамани братчиків у далеку дорогу, давши щире напуття і благословення найстаріших характерників-волхвів* (О. Бердник); *Тисячі прибували по благословіння й напуття святої стариці* (Г. Колісник).

НАПУ́ТТЯЧКО, а, *с., рідко.* Пестл. до **напу́ття.** — *Гей, рідненький, милий батечку! Дай мені своє ти напуттячко* (П. Грабовський).

НАПУХА́ННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **напуха́ти.** *Алергія часто спричиняє висипання на шкірі, напухання обличчя й верхніх дихальних шляхів і навіть анафілактичний шок* (з навч. літ.); *Напухання кінцівок може бути симптомом серцевої чи ниркової недостатності* (із журн.).

НАПУХА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАПУ́ХНУТИ,** не, *док.* Збільшуватися в об'ємі через скупчення рідини (випоту) в тканинах тіла; набрякати (у 1 знач.). *Івана як коли би хто буком по чолі тріснув, така велика жила напухала йому на чолі* (В. Стефаник); *Тоді жорнувате обличчя лісника відразу напухало кров'ю і гнівом* (М. Стельмах); *Здоров'я моє все поправляється, скоріш, ніж я думала, внизу ноги вже менше болять і не так напухають* (Леся Українка); *Напухали мені суглоби, підвищувалася температура, трималася по кілька місяців* (П. Загребельний); — *Дивіться, як йому ліве лице напухло* (Л. Мартович); *Вухо Явине напухло, збільшилося вдвоє і горіло маково* (В. Нестайко); * Образно. [М а р т и н *(до Бичка):*] *Але й процентик напух: півтораста без двох? Дерете ви, вибачайте у цім слові, як з рідного батька!* (М. Кропивницький).

НАПУ́ХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **напу́хнути.** *Поралась* [Іваниха] *помалу, немов без тямку, та раз у раз втирала рукавом очі, вже й так червоні та напухлі від сліз* (Леся Українка); *Лице його було напухле й заяложене кров'ю* (І. Багряний); *Тканина присохла до напухлих рубців, завдаючи йому нестерпного болю* (З. Тулуб); *На лівому плечі чорніли дві напухлі рани* (Д. Білий).

НАПУ́ХНУТИ *див.* **напуха́ти.**

НАПУЧА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напуча́ти.** *Інструктор дає хлопцям останні напучання, перш ніж вони стрибнуть з парашутами* (із журн.).

НАПУЧА́ТИ *див.* **напу́чувати.**

НАПУ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напути́ти.** *І старші, надто доньки, і найменші, чи то самі по собі перейнялися тривогами, чи були напучені вже материним словом, — заходили до просторих хоромів* (Д. Міщенко); *Князь Володимир приніс на нашу землю світло християнської віри, навчений і напучений на це святе діло своєю бабусею княгинею Ольгою* (з наук.-попул. літ.).

НАПУ́ЧЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **напути́ти.** *Після напучення Замрауша широко відчинились ворота.., і новаки влилися до гурту* (Ю. Збанацький).

2. Порада, повчання (у 2 знач.). *Раз у раз долинають оплески: то ще комусь вручають атестат зрілості. А коли втихнуть там оплески, відлунають слова напучень та поздоровлень, .. всі учасники вечора висипають на подвір'я* (О. Гончар); *Я дізнався із спеціально підготовлених друзями жартівливих напучень, як треба поводитися у шлюбі і від яких звичок доведеться відмовитися* (І. Росоховатський); *Серед пожухлих стерень туди тяглася широченька доріжка, і ми, пам'ятаючи напучення отця Тимофія, сміливо попрямували нею у бік кордону* (В. Шкляр).

НАПУЧНЯ́ВІЛИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. акт. до **напучня́віти.** *Дерева ще голі, але напучнявілі вже* (Ірина Вільде); *В пальцях* [Мирона] *розкришився, потерся на муку почорнілий торішній дубовий листок, що злетів з дерева, витіснений свіжою напучнявілою брунькою* (Р. Іваничук); * Образно. *Земля свята, напучнявіла з гіркого поту мого батька і діда* (І. Керницький).

НАПУЧНЯ́ВІТИ, ію, ієш, *діал.* Док. до **пучня́віти.** *Від цього морозного вітру Данькове обличчя якось стяглося, ніс напучнявів від фіолетної* [фіолетової] *морозної поволоки* (Ірина Вільде); * Образно. *В арештованому неважко було впізнати якогось типового "пана майстра", що вже напучнявів, мов п'явка, на щоденному визиску напівголодних невільників* (П. Козланюк);

НАПУ́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до напучування. *Як то їй не було прикро вислухувати напучувальні поради, проте і тут вона вирішила краще промовчати про свої наміри* (Н. Рибак); *Головний інженер підніс вказівний палець у напучувальному жесті* (В. Єшкілєв).

НАПУ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напу́чувати.** — *Так от, чи знаєте, отче, що вихованці, напучувані кимось, збираються вчинити непоправне зло нашому місту?* (Б. Левін); *Напучувані батьками, діти переймають від них ті ідеали та принципи, яких дотримуються в родині* (із журн.).

НАПУ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **напу́чувати.** — *Для чого ви покликали мене сюди? Щоб напутити мене? Але я напучувань не потребую...* (П. Колесник); *Пригадалися* [Ганні] *також материні напучування — триматися дядьків, слухатися їх в усьому...* (О. Гончар); *Та вчасно згадав* [Омелько] *про напучування на узбережжі: у таких водах буває черва, що в'їдається в тіло, і тоді людина гине* (Ю. Логвин); — *Щасливого плавання!* — *Шурка був матрос, і найкращим напучуванням йому було, певна річ, моряцьке побажання* (Ю. Смолич); *У дітей ще вакації, а вчителі беруться до діла: збори, наради, начальницькі напучування та обговорення нових програм* (Н. Околітенко).

НАПУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, **НАПУЧА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.,* **НАПУТИ́ТИ,** учу́, ути́ш, *док., кого і без прям. дод.* Давати комусь поради, настанови і т. ін.; навчати (у 2 знач.). [Ж у р а к і в с ь к и й:] *Люди в селі напучали його: чого це ти дурнем ростеш.., кажи, нехай* [дядько] *дає вчитись* (С. Васильченко); *Пригадав* [Любчик] *материні слова. Вона напучувала його завжди, казала, щоб не брав на себе зайвого* (А. Хижняк); *Ілько .. сам себе подумки похвалив, що добре слухав старших і ніколи не порушував їхніх наказів і повчань. А найбільше Ілька дідусь навчає та напучує* (Ю. Логвин); *Я напучував його їсти щодня легкі страви з кукурудзяної крупи. І се його тримало ще кілька років* (М. Дочинець); — *Данило, дарма що гультяй, .. взявся б за розум, коли б йому трапилася підхожа дружина та напутила як слід* (Л. Яновська); // Давати вказівки, поради, висловлювати побажання кому-небудь (перев. перед відправленням у дорогу або початком якої-небудь справи). *Дорогою вона напучувала Ніну:* — *Плани уроків неодмінно зберігай, вони тобі придадуться* (О. Копиленко); *Жінки, бабусі охоче їх приймали. Споряджали в дорогу харчами, напучували чим і як могли* (Іван Ле); *"То з Богом!" — напутив нарешті з високого ґанку, хрестячи ридван, батюшка* (Л. Старицька-Черняхівська); *Він вважав своїм обов'язком як слід напутити від'їжджаючих, бо ж не по дитячі іграшки їдуть — за машинами!* (Ю. Збанацький).

◇ **Лука́вий підкуси́в (напути́в, підби́в** *і т. ін.)* *див.* **лука́вий; Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати** *і т. ін.)* / **наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти** *і т. ін.)* **на до́бру (пра́ведну, ві́рну** *і т. ін.)* **доро́гу (сте́жку, путь** *і т. ін.)* **(на до́брий (пра́ведний, ві́рний** *і т. ін.)* **шлях)** *див.* **наставля́ти**[2].

НАПУ́ЩЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **напусти́ти.** *Рови прочищені й напущені водою, вали підновлено* (Б. Лепкий); *І знов похилилась його голова. Помимо всеї натуги напущеного на себе гніву серце взяло своє, мрії крадькома полинули вниз, до тої хати, де .. дзвенять її слова* (І. Франко); *Спереду їх стояв кремезний хлопець в розірваному піджаці, з напущеним на лоб русявим скуйовдженим чубом* (С. Васильченко); *Піджачок старий, штани затерті. Штани напущені на чоботи* (Б. Харчук); // **напу́щено,** *безос. пред. Між Грумою і Стехою вирито глибокий рів і напущено води* (Б. Лепкий); — *Багато темряви напущено навіть у письменні голови, а як її вигнати звідти?* (П. Загребельний).

НАПУ́ЩЕННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **напусти́ти** 3. — *Може, тебе наврочено або напуст накликано? Тоді піди до Килини-шептухи .. Вона від усього спосіб знає: і від напущення, і від пристріту, і від переполоху* (Григорій Тютюнник).

НА́ПХАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **напха́ти.** *Під стіною канцелярії стояла шафа, туго напхана папками* (Л. Смілянський); *В руках у неї напханий круглий саквояж...* (У. Самчук); *Сплять покійним сном хатини, Напхані людьми...* (П. Грабовський); *Співала моя душа, радіючи, що напхане черево не турбуватиме її хоч якийсь час* (В. Підмогильний); *Ну, і нажерлася донесхочу .. Марта почувалася одним великим напханим шлунком* (Любко Дереш); — *Ану покажи цю книженцію, то ми зараз і побачимо, чим напхана і чого варта твоя голова* (М. Стельмах); *Лист був довгий і напханий відомостями, які ледве чи могли б викликати палкий інтерес навіть у родини* (Ю. Винничук); // **на́пхано,** *безос. пред. Хома, перш ніж кинути .. торбу, ради цікавості зазирнув-таки, що там у ній напхано* (О. Гончар).

(1) На́пхом на́пханий — дуже наповнений. *Пішла* [Галя] *вулицями, завертаючи по дорозі до магазинів. Ішла з сіткою, напхом напханою пакунками* (Валерій Шевчук); *Камера була напхом напхана людьми* (А. Дімаров); *Напхом напхана зала сопіла, кашляла, сичала, зітхала* (В. Шкляр).

НАПХА́ТИ *див.* **напиха́ти.**

НАПХА́ТИСЯ *див.* **напиха́тися.**

НА́ПХОМ, *присл., розм.* Дуже щільно, густо; повно-повнісінько. *Замкнули нас напхом у теплушки та й повезли в рабство* (Ю. Яновський); *Вагони завантажувалися репатріантами не всі одразу і не напхом, а по одному, повільно, спокійно і під пильним контролем* (П. Загребельний); *Єгипетські та фінікійські кораблі напхом виповнили всі ближчі й дальші затони* (І. Білик).

На́пхом напиха́ти / напха́ти *див.* **напиха́ти; На́пхом на́пханий** *див.* **на́пханий.**

НАП'Я́ЛЕНИЙ, а, е, *розм., рідко.* Дієпр. пас. до **нап'я́лити.** *Плямкою непотрібною здавалося простеньке платтячко Марусі, вузько нап'ялене на маленьку, вутлу фігурку, загублену в ліці оцих модних спин, сажневих пліч* (Г. Хоткевич).

НАП'Я́ЛИТИ *див.* **нап'я́лювати.**

НАП'Я́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАП'Я́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що, розм., рідко.* 1. Одягати що-небудь таке, що не пасує або є незвичним. *А що буде, як і Бронко не захоче носити цих штанів? Минулися ті часи, коли носив усе, що нап'ялювали на нього* (Ирина Вільде); // Надівати що-небудь нашвидку, недбало або взагалі надівати. *Не тямлячи себе, молодиця стягла з жердки свитку і, нап'яливши її та швиденько переповивши маленького, вибігла з ним на вулицю* (В. Речмедін); — *В Росії тільки тоді могли б зняти з мене монашеський одяг, якби я заслужив покарання смертю. Ні! Хіба силоміць здіймете з мене мій одяг, щоб нап'ялити ксьондзівський* (Г. Колісник).

2. Натягувати що-небудь на щось. *На скло Михась нап'ялив абажур, щоб світло не заважало спати його численним братам та сестрам* (С. Чорнобривець).

НАП'ЯСТИ́ *див.* **напина́ти.**

НАП'ЯСТИ́СЯ *див.* **напина́тися.**

НАП'Я́ТЕРО, *присл.* На п'ять частин. *Коли ти читаєш подібні слововиливи, душа розщеплюється — куди там надвоє — нап'ятеро і нашестеро* (С. Процюк); *Листя п'ятилисника розділене нап'ятеро, тому й назва така* (із журн.).

НА́П'Я́ТИЙ *див.* **на́пнутий.**

НАП'ЯТНО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **нап'ятнува́ти.** [Т а н я:] *Я хіба .. Не нап'ятнована знаком погорди Від всіх, що чесними себе вважають?* (І. Франко); *Життя, яким вона жила досі, було якесь незріле. Було нап'ятноване клеймом якоїсь недостачі й рабства і було випливом брудних обставин* (О. Кобилянська).

НАП'ЯТНУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *кого, що, діал.* Док. до **п'ятнува́ти.** — *Нап'ятнуймо його! Щоб і діти його знали, що за цяця був їх татуньо* (А. Свидницький); *Протест "Записок охотника"* [Тургенєва] *проти кріпосного права се тихий шепіт у порівнянні з голосними прокляттями, якими нап'ятнував його Шевченко* (М. Драгоманов); *Зневіра й розпука обгорнула його душу. Думав, якими словами нап'ятнувати таке її поступування* (Л. Мартович).

НАР... Перша частина складних слів, що відповідає слову **наро́дний** у 2 знач., напр.: н а р д е́ п, н а р д і́ м, н а р о с в і́ т а, н а р с у́ д.

НА́РА *див.* **на́ри.**

НАРА́ДА, и, *ж.* Спільне обговорення, вирішення певних питань; засідання. — *Через годину я призначаю нараду в своїх покоях і прошу всіх полковників туди* (А. Кащенко); *На педагогічній нараді він домігся, що Стукача виключили з школи* (О. Донченко); *Під час цих коротких нарад перевірялися результати паралельних експериментів, спільними зусиллями знаходилися вірні розв'язання, дуже часто висловлювалися найцікавіші думки* (М. Дашкієв); *Нарада про підготовку до майбутньої зими була недовгою* (М. Андрусяк); // *з ким.* Обмін думками, обговорення чогось із ким-небудь. *По довгих нарадах з невісткою рішилась* [Гінда], *врешті, на білий* [капелюх] *з червоним маком* (Н. Кобринська); *Аніка мусила вкласти її на печі, а по довгій нараді з чоловіком, яка відбулася пошепки під образами, загасила світло й собі лягла поруч з Гашіцею...* (М. Коцюбинський).

[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.)***] за кру́глим столо́м** *див.* **стіл**[1].

НАРА́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАРА́ДИТИ,** джу, диш, *док.* 1. *із спол.* я к, щ о, щ о б, *з інфін., кому і без дод.* Давати пораду, радити, як зробити що-небудь. *Сава нараджує Маркові гнати корів долом, по низинах* (К. Гордієнко); *Усім, хто був присутній за столом, така думка неабияк припала до смаку, і давай наввипередки нараджувати, як би тоте пуделочко мало виглядати* (Ю. Винничук); *Нарадила мати, Як пшениченьку пожати* (Т. Шевченко); *Може б, Ви були ласкаві та нарадили мені, що взяти до того збірника з новіших праць галицьких письменників* (М. Коцюбинський);

Попадя нарадила йому [попові], *щоби заклав у селі читальню* (Л. Мартович); // *кого, що.* Радячи, пропонувати кому-небудь когось, щось. *"А чому я, пане? Чому ви кого другого не нараджуєте?" — несміло питав я* (М. Дочинець); *Йому нарадили одну гарну дівчину, щоб він її брав* (з казки); *— Ось я тобі службу нараджу. Йди до нашого отця Івана служити* (Марко Вовчок); *— Ця робота не для мене, — відповів я. — Краще попрошу діда, щоб нарадив мені іншу* (І. Роздобудько).

2. *кого, розм., рідко.* Підмовляти, підбурювати кого-небудь на щось. *— То Дмитрик мене нарадив! — першим почав виправдовуватися Ілько, що завжди більше боявся бійки* (І. Чендей).

НАРА́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАРА́ДИТИСЯ,** джуся, дишся, *док., діал.* 1. Радитися. *Забули хлопці про дерев'яну дубову шаблю, стали тепер нараджуватися, що робити з тим сліпим патроном* (С. Ковалів); *Старий Серпанка нараджується зі старшинами города над тим, щоб свого гетьмана прийняти достойно* (А. Чайковський); *Зі старими дядьками нараджувався Босаковський, як і куди пробиратися, щоби полковницю Нечаїху безпечно провести до Чигирина* (Б. Лепкий); *Люди вислухали сеї промови і попросили пана зачекати хвилечку. Вони вийдуть на гумно, нарадяться і дадуть відповідь* (І. Франко).

2. Змовлятися. *Всі* [школярі] *співали так, немов зарані нарадились когось передражнювати* (С. Васильченко); *І послав Ігор до Лавра конюшого свого, .. бо нарадився він був із Лавром утікати в Русь* (В. Чемерис).

НАРА́ДИТИ *див.* **нара́джувати.**

НАРА́ДИТИСЯ *див.* **нара́джуватися.**

НАРА́ДУВАТИ, ую, уєш, *док., кого, що.* Досхочу порадувати. *За гріх, За тяжкий, мабуть, гріх великий Не дав мені Святий Владика Очей нарадувать старих Моїм дитятком!..* (Т. Шевченко).

НАРА́ДУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., перев. із запереч.* не. Досхочу, вволю порадуватися. *Гомоніли одрадяни про несподіване Федорове щастя, жалкували, що безталанній Хіврі не довелося й нарадуватися тим несподіваним щастям* (Панас Мирний); *— Ні, ні, Надійко! Не клади мене в ліжко. — Я довго чекала, щоб почути таке. Я ждала, щоб наші війська вступили на ворожу землю. Дай мені нарадуватись* (Д. Ткач); // Радуючись, задовольнитися. *Дождала стара невістки, не нарадується: яка ж то до неї щира та покірна!* (Марко Вовчок); *Яринка не нарадується своїми дівчатами* (В. Кучер); *Галина Степанівна, яка найбільше любила квіти, поставила до себе пролісок, нюхала, щиро дивувалася, раділа і не могла нарадуватись* (В. Близнець).

НАРА́ДЧИЙ, а, е. Признач. для нарад. *Яровий .. оголосив: — Суд іде до нарадчої кімнати для встановлення вироку!* (В. Дарда); *Голоси народних засідателів у нарадчій кімнаті розділилися* (В. Дрозд).

НАРАЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наража́ти** і **наража́тися.** *Стрибання з парашутом у складних погодних умовах — наражання свого життя на небезпеку* (із журн.); *Микола намагався всіляко уникати наражання на конфлікт із колегами* (з газ.).

НАРАЖА́ТИ, а́ю, а́єш, *розм.* **НАРА́ЖУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАРАЗИ́ТИ,** ажу́, зи́ш, *док., кого, на що.* Ставити кого-небудь під загрозу чогось. *З краківського боку барикада вже сягала до вікон другого поверху — стрибати з неї значило наражати себе на каліцтво чи смерть* (І. Франко); *— За хворого я відповідаю перед гетьманом, не можу того юнака на таку небезпеку наражувати...* (А. Чайковський); *— То я мушу наражати брата на вірну смерть від ляхів?* (Іван Ле); *Олекса .. сильно каявся, що ради своєї пихи наразив на таку страшну небезпеку всіх своїх людей* (Г. Хоткевич); // Примушувати кого-небудь переживати, відчувати щось, перев. неприємне. *— Я .. не говорила про них* [гроші] *паннам, міркуючи, що непотрібно наражувати їх на покусу, а себе на неприємність* (І. Франко); *Але й тої, другої, що зносила кривду роками, мовчала, здавлюючи її гордо в своїй молодій душі, не хотів я наражати на бурхливі й болісні моменти* (О. Кобилянська); *— Що сказав би Артем, коли б побачив, що ви відмовляєтесь їсти, наражаючи себе на кволість, слабкість?* (В. Владко); // Ставити кого-небудь в якесь, перев. неприємне, становище. *Більша часть* [частина] *покриток воліла безперечно наражати себе на ганьбу і сором, ніж піднімати руку на свою власну кров* (І. Франко); *Я не міг отця Василя взяти до замку, наражати на кривду, бо шляхта любить з православних ченців насміхатись* (Г. Пагутяк); *Зайти ж у подвір'я цього розбійника — значить, наразити себе на можливу образу не тільки своєї персони, але й дати тому антихристові нагоду підняти на глум церковний обряд* (Ірина Вільде).

НАРАЖА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *розм.* **НАРА́ЖУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **НАРАЗИ́ТИСЯ,** ажу́ся, ази́шся, *док., на що.* 1. Рухаючись, наштовхуватися, натикатися на когось або щось. *Біжить* [Галя] *поміж могил, поміж хрестів, поміж гранітних плит, наражаючись на кущі, на бузину, якою поріс цвинтар* (Є. Гуцало); *Перед барикадою колючо стирчали іржаві залізні "їжаки", на які мали наразитись фашистські танки* (С. Журахович); *— Чи будуть відкриті сітчасті ворота при виході з бухти? Чи не наразяться вони на випадковий прикордонний патруль?* (Ю. Бедзик); // Несподівано наскакувати, натикатися на кого-, що-небудь. *Щоб не бути в хаті, де ми щохвилини наражались на господаря, ми скористувались з його пропозиції прогулятись в його гаю-садочку* (Олесь Досвітній); *Тільки-но він встигає отямитися, як наражається на купу ударів по ногах, мармизі, корпусу* (А. Дністровий); *Озимок випадково наразився на шуцмана, той приїжджав з містечка до свого брата* (М. Малиновська); // *перен.* Стикатися з чим-небудь, натрапляти на якісь перешкоди у своїй діяльності. *Зусилля ці на початку XIX ст. .. не тільки не забезпечувалися підтримкою ширшої культурної громадськості (не кажучи про офіційні кола), а й наражалися на її опір* (І. Дзюба).

2. Учинками, діями ставити себе під загрозу чого-небудь, у небезпечне, скрутне і т. ін. становище. *Якраз для відвернення всякого підозріння від себе наражувалася* [султанка] *тепер на дуже важку й небезпечну подорож* (О. Назарук); *Сташка іноді поза північ вичікувала Бронка в чужих брамах поблизу друкарні. Наражувалась на те, що чоловіки зачіпали її непристойними словами* (Ірина Вільде); *Знав* [Антон], *що .. не буде він бити беззбройну людину, яка отак, голіруч, стоїть перед ним. Нащо бити? Нащо наражатись на тюрму?* (Д. Бедзик); *Юрій потрапив під обстріл: били з гармати і рушниць. Він зрозумів, що безглуздо наражатися на небезпеку* (П. Кочура); *Нова несподіванка! Андрій аж прикусив губу. Щойно з'явився в полк і вже встиг наразитись на сварку з бійцями свого ж взводу* (Ю. Бедзик); *Якщо*

він збере для цього всі кораблі з підвладних йому іонійських еллінських міст, може наразитися на смертельну небезпеку: єгиптяни разом із слухняними фінікійцями потоплять грецькі судна (І. Білик).

НАРА́ЖЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **наразúти і наразúтися.** — *Ви не завагалися .. наразити своє життя ..* — *Ясновельможна пані графиня вибачать,* — *мовив Калинович,* — *я зовсім не думав ні про яку посвяту, ні про яке нараження* (І. Франко); *У весняний період небезпека нараження на кліщів значно зростає через їхню активність* (із журн.); *Коли рятували людство від радіації, ніхто не думав про нараження на смерть, бо думали про життя* (з газ.).

НАРА́ЖУВАТИ *див.* **наража́ти.**

НАРА́ЖУВАТИСЯ *див.* **наража́тися.**

НАРА́З, *присл.* 1. Раптом, ураз, несподівано, зненацька. *Вона заховувалася, як лиш можливо тихо. Нараз зачула вистріл* (О. Кобилянська); *Нараз із-за частоколу з гиканням вилетіло півсотні козаків з піднятими догори шаблюками* (Олесь Досвітній); *Нараз коло Бабієвого тину показалася висока Юхимова постать і жвавий оклик:* — *Здрастуйте!..* (С. Добровольський); *Надія поверталася із заводу наче на крилах. Перед нею мовби нараз освітилось багато темного у її власному задумі* (Яків Баш); *Нараз чує Марійка ніби грім. Раз, другий. Стріляють з гармат* (У. Самчук).

2. Разом, одночасно. — *Погана це людина, цей твій тесть, препогана. Як та лисиця в казці, що дибає нараз за двома зайцями* (Юліан Опільський); *В Яреми теж зашуміло у голові, перед очима пливли барвисті кола, і наче сто чоловік нараз гукали над його вухом* (П. Кочура); *Хотілося плакати, сміятися, кричати ..* — *все нараз* (Любко Дереш).

3. Зараз же, відразу, зразу. *Як довідався* [Юрішко] *в додаток, що у нього в хаті Марусяк гостив,* — *нараз дивно якось посмирнів і затих* (Г. Хоткевич); *Якісь картини, з давна й теперішності, перепливають і мішаються в голові. Нараз, коли затуляю очі, бачу картину з посліднього* [останнього] *року* (О. Кобилянська); *Кров шугнула до голови й нараз відхлинула* (В. Козаченко).

НАРАЗИ́ТИ *див.* **наража́ти.**

НАРАЗИ́ТИСЯ *див.* **наража́тися.**

НАРА́ЗІ, *присл., розм.* Те саме, що **По́ки що** *(див.* **по́ки).** *Всміхнувся* [Леон] *силуваним сміхом, не знаючи наразі, на яку відповідь здобутися* (І. Франко); — *Наразі пані мусить ще якийсь час відпочивати,* — *мовив він, запинаючись* (Я. Галан); — *Наразі піду до міста* (С. Журахович); — *Шукаєте те, що неможливо знайти?* — *Наразі шукаю готель* (Ю. Винничук); *Усі теорії залишались наразі непідтвердженими. Лукаш шукав розв'язку в книгах* (Г. Пагутяк); *Це помешкання слугувало йому тимчасовим вимушеним прихистком і наразі влаштовувало його* (Г. Вдовиченко).

НАРА́ЇТИ *див.* **нара́яти.**

НАРА́ЛЬНИК, а, *ч.* Змінна частина робочого органа ґрунтообробних знарядь. *Сень трактора веде, наральники рихлять землю* (К. Гордієнко); *Замість пшениці він накупив пшона та гречаної крупи, а замість меду та воску* — *ковальських виробів: підків, ухналів, серпів та наральників, що високо цінувалися на кримських торговищах* (В. Малик); *Під час розкопок виявлено велику кількість різної кераміки, стріли, грузила, шиферні прясла, залізне тесало, бойову сокиру, уламки наральника* (з наук.-попул. літ.).

НАРАМЕ́ННИК, а, *ч.* Те саме, що **наплі́чник** 1. *Стояли на столах у кімнатах Ель Хуррем золоті корони й нараменник, саджені брильянтами* (О. Назарук); *У кінці стола сидів міліціонер у шинелі, в нараменниках і з шаблею при боці* (А. Головко); *Князь обперезався мечем, узяв з рук єпископів саджені перлами нараменники* (П. Загребельний).

НАРА́НО, *присл., діал.* Ранком. *Не спали* [хлопці] *довго, обертаючися з боку на бік та чухаючися, а нарано вставали злобні, розторгані, дикі* (Г. Хоткевич); *Нарано почнеться облога. Ніч тривожить людей* (Б. Лепкий).

НАРАТИ́В, у, *ч., літ.* Послідовний виклад взаємопов'язаних подій, образів, фактів і т. ін. читачеві або слухачеві. *Казки, міфи, легенди можна розглядати як особливі наративи, які передають від покоління до покоління колективний досвід* (з наук. літ.); *Послідовна зорієнтованість на класичні наративи є чітко визначеним критерієм для Зерова* — *літературного критика та громадського діяча* (К. Москалець); *В описах бойових дій час від часу проступає той наратив, який мені особисто видається надзвичайно чесним і симпатичним* (С. Жадан).

НАРАТИ́ВНИЙ, а, е, *літ.* Стос. до наративу. *У будь-якому наративному тексті, чи це живе спілкування, чи художній твір, є модуси читача й слухача, автора та персонажів* (з наук. літ.); *Кожний іконографічний сюжет, окрім наративного змісту, що відсилає до того чи іншого сюжету священної історії, має ще й абстрактний зміст, що узагальнює, резюмує, указує на сакральне трактування події, яка відбувалася в земному житті* (з наук.-попул. літ.); *Новочасна байка .. заховує все-таки певну рівновагу межи наративним (оповідальним) і дидактичним (повчальним) елементами* (М. Зеров).

НАРАТИ́ВНІСТЬ, ності, *ж., літ.* Абстр. ім. до **нарати́вний.** *Ідіостилю автора властиві підкреслена наративність, щира інфантильність, зміна звичних картин повсякденності на жахіття* (з наук.-попул. літ.); *Серед зацікавлень молодих учених* — *наративність постмодерністського тексту, особливості художнього часопростору* (з газ.).

НАРАТИ́ВНО, *літ.* Присл. до **нарати́вний.** *Майстерність автора виражається в тому, що він наративно зображує динамічність образу головного героя, його психологічний портрет* (з наук.-попул. літ.).

НАРАТО́ЛОГ, а, *ч.* Фахівець із наратології. *Наратологи переконані, що в основі будь-якого художнього твору лежить глибинна структура, яка реалізується в активній діалогічній взаємодії письменника й читача* (з наук. літ.); *Наратологи повинні не лише описувати загальні прагматичні та контекстуальні принципи, які впливають на функціонування наративів, а й досліджувати специфіку впливу гендеру на продукування та аналіз наративів* (з навч. літ.).

НАРАТОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *літ.* Стос. до наратології. *Свідомість персонажа, його внутрішній світ набули нового значення як об'єкт наратологічного аналізу* (з наук. літ.); *Лідер групи свідомо обрав роль поета натовпу, увів його в саму гущу життя, тим самим розширивши наратологічний простір творів за рахунок численних голосів з вулиці* (з наук.-попул. літ.).

НАРАТОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Теорія наративу, що досліджує його специфіку, форму, функціонування, спільні та відмінні ознаки оповідей (розповідей), моделювання фабул і т. ін. *Актуальність сучасних досліджень у сфері лінгвістики*

тексту й наратології полягає у фокусуванні уваги на нестандартних формах оповіді (з наук. літ.); *Наратологія допомагає з'ясувати часопросторові особливості формування фабули* (з наук.-попул. літ.); *Наратологія передбачає аналіз структурної організації художнього твору та діалогічної взаємодії автора й читача, що дає змогу об'єктивно оцінювати результати творчої роботи автора* (з навч. літ.).

НАРАХÓВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нарахувáти** 1, 2. *Спочатку діти повторюють цифри, лічать предмети, а потім із нарахованих кубиків складають піраміду* (з навч. літ.); *Із нарахованих на хуторі хат тільки в деяких є представники молодого покоління* (з газ.); // **нарахóвано,** *безос. пред. В описі Полуботкового майна, зробленому царськими конфіскантами, грошей було нараховано вісімдесят чотири мішки, по двісті карбованців у мішку* (Ю. Мушкетик).

2. Дієпр. пас. до **нарахувáти** 3. *Надто високий норматив нарахувань на заробітну плату збільшує податкове навантаження суб'єктів господарювання, зменшує розмір нарахованої заробітної плати або змушує підприємців іти в тінь* (з наук. літ.); *У разі повернення вкладу банк виплачує всі нараховані до цього моменту проценти* (з навч. літ.); *На початку цього року вкладник забрав одразу п'ятнадцять тисяч, залишивши на книжці лише нараховані йому проценти* (В. Петльований); // **нарахóвано,** *безос. пред.* — *От мені нараховано сім тисяч карбованців додаткової оплати* (В. Кучер).

НАРАХÓВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нарахóвувати** 3. *Вчасно перевіряє комісія всю господарсько-фінансову діяльність артілі, стежить, щоб був правильний облік, справедливе нараховування трудоднів* (Остап Вишня); *Нараховування бонусів на наступну покупку відбувається впродовж доби* (з газ.).

НАРАХÓВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАРАХУВÁТИ,** ýю, ýєш, *док., що.* 1. Рахуючи, визначати число, кількість кого-, чого-небудь. *Озивається телефон, але не підходжу, бо це, мабуть, моя мати — розшукує мене по знайомих. Нараховую біля восьми гудків* (А. Дністровий); *Степан нарахував чотири перехрестя, а в п'яте вони звернули* (М. Дашкієв); *Ешелон був довжелезний, ми нарахували вже більше сорока вагонів і платформ* (К. Гриб).

2. *тільки недок.* Мати в собі, у своєму складі яку-небудь кількість кого-, чого-небудь. *Партизанський загін Руднєва нараховував два десятки людей* (М. Шеремет); *Наше село нараховує п'ятдесят одну хату* (Ю. Яновський); *Повстанці нараховували п'ятнадцять тисяч бойових сокир, вони майже не мали колісниць і кінноти, зате мали перед собою священну мету* (І. Білик).

3. Записувати на чий-небудь рахунок. *На бухгалтері по штату* [за штатом] *Ці обов'язки лежать — Нараховувать зарплату Й на листи відповідать* (Д. Білоус); *Вона* [Ірина Василівна] *видавала товар і нараховувала бонуси за продаж* (Н. Сняданко); *Він, Обухівський, вийде на пенсію. Яку нарахують, до речі, в національній валюті* (А. Кокотюха).

НАРАХÓВУВАТИСЯ, ується, *недок.* 1. *безос.* Бути, існувати в якій-небудь кількості. *Основний загін, у якому зараз нараховувалось близько сорока бійців, позавчора пішов на бойове завдання до Гірничанського району* (Микита Чернявський); *Це прекрасне мальовниче село на лівому березі Дніпра, в якому нараховується двісті хат, поміж них — багато сучасних котеджів* (О. Бердник); *Монастир Святого Духа був невеликий, чернечої братії в ньому не нараховувалося й десяти осіб* (Р. Федорів).

2. Пас. до **нарахóвувати** 3. *Плата за житлово-комунальні послуги нараховується щомісячно відповідно до умов договору* (з наук.-попул. літ.); *За кожну виконану на підприємстві роботу робітникам нараховується зарплата відповідно до прийнятих норм і тарифних сіток* (з навч. літ.); *Кожен грошовитий краянин вільний пристати до діла зі своїм капіталом. На суму внеску будуть щорічно нараховуватися .. проценти* (М. Дочинець).

НАРАХУВÁЛЬНИЙ, а, е. Стос. до нарахування. *Нарахувальна формула; Нарахувальний процес.*

НАРАХУВÁННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **нарахувáти** 3. *Несплата штрафу впродовж місяця після остаточного вирішення суперечки має наслідком нарахування на суму штрафу пені* (з навч. літ.); *Законом може бути передбачено нарахування відсотків на суму компенсації* (з мови документів).

2. Певна сума, яку сплачують за що-небудь. *Головною умовою банківського кредитування є своєчасне сплачування щомісячних нарахувань* (із журн.); *Середні нарахування за житлово-комунальні послуги на одного власника особового рахунку зростуть уже в жовтні* (з газ.).

НАРАХУВÁТИ *див.* **нарахóвувати.**

НАРÁЦІЯ, ї, *ж., літ.* Те саме, що **наратúв.** *Твір — окрема закінчена нарація, яка за тривалістю дорівнює художньому часу, оформлена як цілісна система зі своїми специфічними формами перебігу* (з наук. літ.); *Маємо сповідь каїнa злочинця, .. ця бурхлива сповідь і становить нарацію твору* (І. Дзюба); *У нас так багато прісних і нудних нарацій, автори яких мовби заповзялися спростувати визначення прози як мистецтва слова* (В. Шкляр).

НАРÁЯНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нарáяти.** *Вранці Грабовський та Дулемба оглядали сторожку, нараяну Кочаровським* (М. Сиротюк); // **нарáяно,** *безос. пред. Нараяно йому* [Грицькові] *покритку Ївгу — чепурну й здорову, але з дитиною* (Б. Грінченко).

НАРÁЯТИ, *рідко* **НАРÁЇТИ,** áю, áєш, *розм.* Док. до **рáяти** і **рáїти.** *Молодиці .. нараяли матері повезти Нимидору в монастир, до одного ченця* (І. Нечуй-Левицький); *Просить* [Фрідріх] *нараїти йому чоловіка, котрий би опрацював історію російської літератури* (І. Франко); [М а р ' я н а:] *Слухай, Сербине, може, ти чарівник? Нарай мені таких чар, щоб можна було привертати людей!* (С. Васильченко); *Мамина родина нараяла нам звернутися до знайомої їм кравчині, яка і шкури не лупить із замовників, і матеріал не псує* (М. М. Тарновський); — *Працюю у німецькому видавництві. Я вчився у Берліні, після університету мені цю роботу нараяли* (Р. Андріяшик); *Ішли ми так, як нараяв нам отець Тимофій, простували, можна сказати, не озираючись* (В. Шкляр).

НАРÁЯТИСЯ, áюся, áєшся, *док., розм.* Порадившись, вирішити що-небудь. [О м е л ь к о:] *Нараялись ми прохати вас, щоб знов прийняли нас на цю зиму у вашу господу* (М. Кропивницький); *Щасливі* [старі] — *зараз нараялись відібрати свиту, а на решту купити кукурудзяної муки* (М. Коцюбинський).

НАРВÁЛ, а, *ч.* Ссавець родини нарвалових з великим бивнем у верхній щелепі. *Живуть нарвали в холодних водах уздовж арктичних льодовиків, здійснюючи сезонні міграції*

залежно від переміщення плавучих крижин (з наук.-попул. літ.); *М'ясо нарвала вживають у їжу представники північних народностей, зокрема ескімоси* (з навч. літ.).

НАРВА́ЛОВІ, вих, *мн., зоол.* Родина зубатих китів, до якої належать нарвали та білухи. *У нарвалових грудні плавці відносно малі й округлені, а спинного плавця немає* (з наук. літ.); *Нарвалові поширені в північних морях, зокрема в Арктиці* (з наук.-попул. літ.); *Довжина тіла нарвалових досягає шести метрів* (з навч. літ.).

НА́РВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нарва́ти**[1]. *Довго ще вони щебетали, забавляючись нарваними квітками* (І. Нечуй-Левицький); *Вона голосно засміялась і засипала йому все обличчя й голову дощем квіток, тільки що нарваних унизу на леваді* (Б. Грінченко); *Загорілі до чорноти хлопчаки сновигали поміж дорослими, пропонували букетики прив'ялих гвоздик чи пом'ятих, очевидно, десь крадькома нарваних ірисів* (М. Олійник); *Пучок нарваних фіалок сам випадає з моєї руки* (Є. Гуцало).

2. *у знач. прикм., діал.* Несамовитий, нестямний. *Дід був суворий, як у нас казали, нарваний до роботи, не давав спуску й перепочинку ні собі, ні близьким* (В. Лис); *Мати розповідає про хатні проблеми, що під ванною прорвало трубу, затопило сусідів, а ті як ворота повідкривали, знаєш, які вони нарвані, почали погрожувати судами* (А. Дністровий); // Нахабний. *Шляхта наша свавільна і нарвана в корчмі та в своєму осідку, але на службі мусить шануватися* (Г. Пагутяк); *Мені почало здаватися, наче це я своїми нарваними діями довів бідного нещасного полковника до нервового зриву* (М. Кідрук).

НАРВА́ТИ[1] *див.* **нарива́ти**[1].

НАРВА́ТИ[2] *див.* **нарива́ти**[2].

НАРВА́ТИ[3] *див.* **нарива́ти**[3].

НАРВА́ТИСЯ *див.* **нарива́тися.**

НАРГІЛЕ́, *невідм., ч. і с.* У східних народів — курильний прилад, подібний до кальяна, але з довгою гнучкою трубкою замість люльки. *За дружньою зустріччю ми пили чай зі східними тістечками, передавали один одному наргіле* (із журн.); *Сирійці по-східному неметушливі, уже з самого ранку в традиційних кафе можна спостерігати неквапливу чоловічу бесіду під наргіле та нарди* (з газ.).

Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* **лю́льку (калья́н, наргіле́** *і т. ін.)* *див.* **кури́ти**[1]; **Поку́рювати / покури́ти лю́льку (калья́н, наргіле́** *і т. ін.)* *див.* **поку́рювати.**

НАРД, у, *ч.* 1. Багаторічна трав'яниста рослина родини валеріанових з м'ясистим запашним кореневищем і червонуватими квітками. *У сестри моєї тихо Процвітає сад в ограді. Кинамон* [цинамон], *моя утіха, Нард, алое в любім саді* (П. Куліш); *Кругом розмови, сміх гаразд, а в'язень* [леопард] *в джунглях спить, де пуща несходима, де гнуться лотоси і квітне пишний нард* (М. Драй-Хмара); *Оподалік у кутку незначно горіло пахуче коріння нарду* (О. Назарук); *Стебло нарду до одного метра, квіти — яскраво лілового кольору* (з навч. літ.).

2. Ароматична речовина, яку добувають із коріння цієї рослини. [Ч о л о в і к:] *Він* [пророк] *їм* [жінкам] *дозволяв, щоб ноги мили йому коштовним нардом* (Леся Українка); *Один* [хлопець] *подавав гостям воду та рушники, другий обносив на золотій таці всякі пахощі: фіалки, амбру, нард та пижмо* (Юліан Опільський); *Добувають нард із м'ясистого кореневища та нижньої частини стебла дистилюванням* (з наук.-попул. літ.).

НАРДЕ́К, у, *ч.* Сік кавуна, уварений до густоти меду. *Для приготування нардеку відбирають м'якоть стиглих солодкосортних кавунів* (з навч. літ.); *Нардек вважають готовим, якщо його крапля не втрачає форми й не розтікається* (із журн.); *Гарний нардек має темно-червоний колір і приємний запах* (з газ.).

НАРДЕ́П, а, *ч., розм.* Скорочення: народний депутат. *Я вже думала про Горю .. Скромного нардепа, який ніколи не пхався на екран телевізора, і я лиш недавно дізналася, як далеко він пішов* (В. Шкляр); *Чоловік, який сидів коло вікна, був .. не тільки політиком, але й депутатом парламенту, і не тільки нардепом, але й фінансовим олігархом* (Л. Кононович); *Після створення нової парламентської коаліції до неї увійшли ще шість нардепів* (із журн.).

НАРДЕ́ПІВСЬКИЙ, а, е, *розм.* Прикм. до **нарде́п.** *Віктор Колобко, сяк-так змонтувавши зачіску з майже сивого .. волосся і пришпиливши синьо-жовтий, схожий на нардепівський, значок, пішов до районної ради* (В. Кожелянко); *Претенденти на нардепівські крісла вже активно ведуть передвиборчу агітацію* (із журн.); *Біля ресторану були припарковані переважно нардепівські автомобілі* (з газ.).

НАРДЕ́ПКА, и, *ж., розм.* Жін. до **нарде́п.** *До врочистої ходи приєдналася нардепка у вишиванці* (із журн.); *Нардепка виступила на підтримку освітньої реформи* (з газ.).

НА́РДИ, нард, *мн.* Стародавня східна настільна гра для двох гравців на спеціальній дошці, розділеній на дві половини. *Надвечір ми сходились кожен із своєї роботи і безкінечно грали в доміно чи саморобні нарди* (В. Рубан); *Пашка .. віддав зляканого сердегу двом здоровилам, що сиділи за великим дерев'яним столом і торохкотіли в нарди* (О. Ульяненко).

НА́РДОВИЙ[1], а, е. Прикм. до **нард.** *Дорогоцінні олії отримують із нардового коріння* (із журн.); *Нардові насадження дуже поширені в Палестині та сусідніх країнах* (з газ.); // Вигот. з нарду (у 1 знач.). *Нардова мазь була відома ще з часів Соломона, про неї є згадка в Біблії* (з рел.-церк. літ.).

НА́РДОВИЙ[2], а, е. Прикм. до **на́рди.** *Серьога буравив поглядом нардову дошку. — Ще зіграємо?* (Л. Денисенко); *За правилами гри кожен гравець має набір із п'ятнадцяти нардових шашок* (із журн.).

НАРЕБЕ́РНИЙ, а, е. Який міститься на ребрах. *Наребeрна пов'язка.*

НАРЕВІ́ТИСЯ, НАРЕВТИ́СЯ, ву́ся, ве́шся; *мин. ч.,* наревівся, вілася *і* вла́ся, вілося *і* вло́ся, *док., розм.* Багато, досхочу поплакати, поревіти. *Володько перелякався і не знав, що робити. Чи бігти розганяти, чи перечекати, аж наревуться до обриди і перестануть. Рішився підождати* (У. Самчук); *Катерина Нальотова, мабуть, перед тим як прийти до директора, встигла вдосталь наревтись, бо й повіки були червоні* (Б. Левін).

НАРЕВТИ́СЯ *див.* **наревíтися.**

НАРЕГОТА́ТИСЯ, очу́ся, о́чешся, *док., розм.* Багато, досхочу пореготати. *Коло неї хлопці, як хміль коло тичини, в'ються... хочеться їй з ними погуляти, уволю нареготатися, досхочу подуріти* (Панас Мирний); *Сміявся* [Остап] *аж заходився, аж тіпався. Нареготався досхочу* (К. Гордієн-

ко); *Полікрат прочитав листа й весело розреготався, коли ж нареготавсь досхочу, то сів і замислився* (І. Білик).

НАРЕКТИ́ *див.* **наріка́ти.**

НАРЕКТИ́СЯ *див.* **наріка́тися.**

НАРЕПЕТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу порепетувати. *Бабця казали, що в дитинстві я був крикливим і вередливим, було, поки не нарепетуюся, не заспокоюся* (з мемуарної літ.); *Сварливі сусідки не розходилися, доки не нарепетувалися на все село* (із журн.).

НАРЕ́ЧЕ́НИЙ[1], а, е, *заст.* Дієпр. пас. до **наректи́** 3. *Вітаю Вас, Остапе милий, В миру наречений Павлом! Я тисну руку Вам щосили І перед Вами б'ю чолом* (М. Рильський); *Брате мій, наречений Іваном! Не люби нікого, це біда* (Л. Костенко); — *Вже якось перебудемо під своїми іменами, як наречені були при народженні* (Ю. Хорунжий); // **наре́чено,** *безос. пред. Високий цар в застібнутім мундирі, Чиїм ім'ям наречено бульвар* (Ю. Клен).

НАРЕЧЕ́НИЙ[2], а, е. 1. *заст.* Те саме, що **назва́ний.**

2. *у знач. ім.* **нарече́ний,** ного, *ч.;* **нарече́на,** ної, *ж.* Чоловік (жінка) стосовно до того, з ким має одружитися. [А н н а:] *Хто він такий, сей прехороший лицар?* [Д о л о р е с:] *Мій наречений* (Леся Українка); *Замріяна княжна чекає на нареченого, цариця сидить у кріслі й нервується* (Р. Іваничук); *В хвилини затишку на фронті солдати люблять спогадувати мирні дні, сім'ю, а хто не мав її — наречену чи дівчину* (М. Олійник); *Цілиться* [фотограф] *об'єктивом на молодят, і наречена виструнчується, бере жениха під руку* (В. Яворівський); *Хтось із гостей підходив до молодих у вивернутому хутром назовні кожусі чи шубі і бажав нареченій стільки дітей, скільки волосинок у кожусі або шубі* (В. Чемерис).

3. *у знач. ім.* **нарече́ні,** них, *мн.* Чоловік і жінка, які збираються одружуватися. *Віталій і Надя вирішили, що вони наречені* (Ю. Смолич); *Він привітався, підійшов до наречених, поздоровив їх* (В. Собко); *Пирувальники попідводились і поставали під стінами та коло дверей, за столом лишилися самі наречені* (І. Білик); *Петрусь .. підійшов до столу, де сиділи, мов омертвілі, наречені, й дістав щось із-за пазухи* (В. Лис).

Назва́на (нарече́на, при́брана) ма́ти *див.* **ма́ти**[1]**; Назва́на (нарече́на) сестра́** *див.* **сестра́; Назва́ний (нарече́ний) брат** *див.* **брат; Назва́ний (нарече́ний, при́браний) ба́тько** *див.* **ба́тько; Назва́ний (нарече́ний) син** *див.* **син.**

НАРЕ́ШТІ. 1. *присл.* Після чого-небудь, у кінці чогось. *Бжозовський ждав тиждень, ждав другий, а суду не було .. Нарешті його покликали в суд* (І. Нечуй-Левицький); *Зінько давно вже дожидався на волосному рундуці своєї черги .. Зрадів, як нарешті почув своє прізвище* (Б. Грінченко); *Степан Петрович одхилився на спинку кушетки й заплющив очі. Нарешті можна було віддатись цьому спокоєві й побути хоч кілька годин без напруження* (В. Винниченко); *Час ішов — а ніякого руху. Надворі було вже темно-претемно. Нарешті загуділа машина, заходячи попри самісіньку стіну* (І. Багряний); *Я набрав номер. До телефону довгенько не підходили, нарешті пролунало мелодійне, співуче "алло"* (Ю. Мушкетик).

2. *у знач. єднального спол. (перев. із спол.* і). Уживається при переліку для приєднання останнього слова, словосполучення або речення. [А н д р і й:] *Важно, що ми вкупі зросли, маємо спільні спогади, багато спільних звичок, ну, і нарешті спільний бюджет...* (Леся Українка); *І почула вона чмихання паротяга, і шум потяга, і нарешті гудок* (Т. Осьмачка); *Матроси знов узялися за лопати. Під першим шаром спочатку пішла солонцювата сіра глина, потім жирна глина з різким запахом нафти і нарешті вугільний шар* (З. Тулуб); *Машина сильно гойднулася кілька разів і нарешті зупинилася* (О. Бердник).

3. *у знач. вставн. сл.* Уживається при виділенні того, що відбувається, з'являється і т. ін. після всього, у кінці, на завершення, як наслідок чого-небудь. *Уже аж під горбом Артем, нарешті, умовив-таки матір вернутися* (А. Головко); *Капітан, схиливши голову набік, довго вивчав їх* [Гната і Оксена], *обличчя світлішало, нарешті, посміхнувся* (Григорій Тютюнник); *Борсаючись у глибокому снігу, вони, нарешті, поминули останню хату на околиці села* (К. Гриб); *Смола потріскує, капає на Іванкові шкарбуни і, нарешті, займається ширшим, багряним полум'ям* (В. Дрозд); // Уживається при вираженні нетерпіння, незадоволення і т. ін., що стосується висловленого в реченні. *Німим криком кричу до себе: — Ти! Чи ти скінчиш, нарешті, нещасний комедіанте! Коли перестанеш брехати бодай собі самому?* (М. Коцюбинський); *Нарешті, далеко праворуч, як легкі, рожеві птахи, злетіли в повітря три ракети* (Д. Ткач); *Проїхали так з кілометр до наступного повороту, і тут Козаков, нарешті, дав команду зупинитись* (О. Гончар).

4. *у знач. виг.* Уживається при вираженні радості, захоплення, задоволення і т. ін. від події, яку давно очікували. *Нарешті! Не тямлячи себе від радості, Шевченко обняв жаданого гостя* (З. Тулуб); *На моє щастя, поштова скринька була недалеко. Я всунув листа в щілину і зітхнув на повні груди. Нарешті!* (І. Багмут); *Побачивши на возі отця Вікентія, вона від несподіванки сплеснула руками .. — Отець Вікентій?!? Нарешті, нарешті! Це просто празник для нас!* (М. Стельмах).

НАРЗА́Н, у, *ч.* Вуглекисла мінеральна лікувальна вода з джерел Північного Кавказу. [Н о с и л ь н и к:] *Зараз, добродію, буде ваш поїзд, я тільки принесу графові нарзану — і заберу ваші речі — миттю* (І. Кочерга); *На столі з'являються пляшки з зеленими етикетками. Я .. тішусь з пінявої прохолоди нарзану* (В. Домонтович); *Черниш зупинив коня і пішов до струмка напитись. — Юрій! — гукнув він, лежачи над струмком. — Справжній тобі нарзан!.. Покуштуй!..* (О. Гончар).

НАРЗА́ННИЙ, а, е. Прикм. до **нарза́н.** *Узяв* [Петро] *нарзанну пляшку, що стояла на столику. Глянув — порожня* (А. Головко); *Молоді вулканічні структури формують вуглекислі терми і води нарзанного типу* (з наук. літ.); // Пригот. з нарзану. *Годинник міряв час лише для того, щоб нагадувати: підйом, зарядка, .. сніданок, нарзанна ванна, прийом у лікаря* (Л. Дмитерко).

НАРЗА́НОВИЙ, а, е. Те саме, що **нарза́нний.** *Для лікування запальних захворювань опорно-рухового апарату ефективними є нарзанові джерела* (з навч. літ.); *З дитинства пам'ятаю нарзановий смак води, яка шипучо лилася в пляшки* (із журн.).

НА́РИ, нар, *мн. (рідше одн.* **на́ра,** и, *ж.).* Настил, поміст або якийсь пристрій для спання (перев. з дерев'яних дощок), що міститься на певній відстані від підлоги. *Поручик Ростислав Драгомирецький звівся з нари, підійшов до дверей і почав дивитись на дорожній пейзаж* (Ю. Смолич); *Він*

іде під охороною до своєї камери і падає на полотняні нари (М. Стельмах); *По обох боках коридору тягнулися триповерхові дерев'яні нари, розділені вузькими проходами* (А. Хижняк); *Усередині довжелезного приміщення попід обома стінами тяглися нари, де спали царські мечники та нічні сторожі* (І. Білик); *Ніхто не звертав уваги на Здорованя, що прибився на задній нарі* (Ю. Покальчук).

НАРИ́В, у, *ч.* Місцеве гнійне запалення тканини; гнійник, абсцес. *Денис Ісакович ушкодив свій нарив, І на нозі йому прикинулась гангрена* (М. Рильський); *— Як болить, то однаково болить, від чого б там не було: від кулі, чи від осколка, чи від нариву* (О. Гончар); *Прив'язуйте мішечки з сухою сіллю до ран, наривів і набряків — сіль відтягне гній і погану кров* (М. Дочинець).

НАРИВА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **НАРВА́ТИ,** ву́, ве́ш, *док., чого, що.* 1. Рвучи, збирати яку-небудь кількість чогось. *Гармаші наривали червоних маків повні жмені, часом дарували їх зустрічним дівчатам і дітям і тішилися самі, як діти* (І. Багряний); *На доброму житі нажинала* [Катерина Чумак] *півтори копи, наривала по двісті снопів кучерявого гороху* (М. Стельмах); *Я їв. Наривав повну жменю ягід, висипав у рот і жував, тільки зернятка тріщали на зубах* (І. Кирій); [Н а с т у с я:] *Не буду танцювать, Поки барвінку не нарву Та не заквітчаюсь* (Т. Шевченко); *Він нарвав тоді інжиру з дерева* (А. Кримський); *Уже Оленка гороб'ячого щавлю нарвала на борщ* (К. Гордієнко); // Зриваючи, складати, робити що-небудь. *Мати .. нарвала букет квітів на своїй клумбі* (О. Донченко); *Марківна поклала в сіточку пляшку з молоком, свіжоспечені пиріжки й, завагавшись хвилину та важко зітхнувши, нарвала на балконі й маленький букет з петуній та красольок* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Рвучи що-небудь, подрібнювати на маленькі частинки. *Довгими зимовими вечорами жінки ткали доріжки: спочатку наривали дранки, змотували її в клубки, а потім вже бралися за верстат* (з мемуарної літ.); *Бабуся дістала із скрині сувій найтоншого ситцю, з якого нарвала дитинчаті пелюшок* (із журн.).

НАРИВА́ТИ[2], а́є, *недок.*, **НАРВА́ТИ,** ве́, *док.* Запалюючись, утворювати нарив. *Минуло багато часу, а рана на руці Данила Ковача ятрилась і наривала, він весь горів, ходив, як у тумані* (С. Скляренко); *Прострелена рука то рубцювалася, а то знов починала боліти й наривать* (Л. Кононович); *— Дома ж було, чирячок нарве, то я вже й цибульки смажу й ганчірочку тру та й зав'язую* (А. Тесленко); // *безос. — Та тут дівчина розрізала ногу. В лікарню зразу не принесли, воно й нарвало так, що ходити вже їй не можна* (О. Копиленко); *Скабку так-таки всю й не вийняв — маленький кінчик лишився. І потім довго боліло. Добре, що хоч не нарвало* (В. Нестайко).

НАРИВА́ТИ[3], а́ю, а́єш, *недок.*, **НАРВА́ТИ,** ву́, ве́ш, *док., що, заст.* Готуючи до запрягання, прикріплювати ярмо до дишля. *Чумак ярма нариває Та в Крим по сіль виїжджає* (з думи); *— Ой ви, хлопці, ви, добрі молодці, Уставайте, вози мажте, ярма наривайте. Сірі воли запрягайте!* (П. Чубинський); // *кого.* Запрягати волів. *Кость наривае волів. Чоловік стоїть коло його* [нього], *навчає* (С. Васильченко).

НАРИВА́ТИ[4], а́ю, а́єш, *недок.*, **НАРИ́ТИ,** и́ю, и́єш, *док., чого, що.* Риючи, робити в землі яку-небудь кількість заглибин, ям. *За ніч кріт наривав декілька кротовин, дійшов аж до хати* (із журн.); *Клята свиня нарила на городі такого, що хоч плач!* (Сл. Б. Грінченка); // *тільки док.* Риючи, навибирати яку-небудь кількість чогось. *Партизанська піхота .. нарила землі й лежала вже в шанцях, готуючись до відсічі* (Ю. Яновський); *Ми з Федьком завжди картоплю копали. Нариємо повні поли, а тоді розпалимо багаття — і в жар...* (А. Дімаров); *Один із них метнувся на городи, щоб потай нарити картоплі, заодно смикнувши й цибульку* (Валерій Шевчук).

НАРИВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАРВА́ТИСЯ,** ву́ся, ве́шся, *док., розм.* 1. *на кого — що.* Несподівано, випадково зустрічатися, стикатися з ким-, чим-небудь (перев. небажаним). *Його очі були геть божевільні, як у людини, котра довгий час перебувала під обстрілом, ходила в розвідку, наривалася на засідки* (Л. Кононович); [Г е с я:] *Будь, Соню, дуже, дуже обережна. В квартиру й на хвилину не заходь, бо можна знов на засідку нарватись* (С. Голованівський); *Володя йшов попереду .. Сторожко позирав довкола: не нарватися б на німців...* (В. Малик).

2. *на що.* Те саме, що **наража́тися** 2. *Подія зі смертю коронного полковника від рук сліпого кобзаря не обіцяла нічого хорошого, і нариватися в місті на лихо ніхто не мав наміру* (Іван Ле); *Ще не раз в той день наривався Микола на різні неприємності* (Ю. Збанацький); *Новиков .. усе своє життя добровільно наривається на неприємності й небезпеки* (Р. Іваничук); *Ви не повинні були відмовлятися ні в першому випадкові, ні в другому, щоб не нарватися на публічний скандал* (В. Домонтович).

3. *перев. док.* Несподівано, раптово з'являтися, прибувати і т. ін. *Лучилося на його біду, що якраз на той час нарвався інспектор: риючись у шкільних паперах, він побачив записані гроші й став питати Райка, де вони* (С. Васильченко); *— Скидай тут одежу і притримуй ручку, щоб ніякий дідько з лікарні не нарвався .. — Ви що, тут, на ґанку, переодягатись будете?* (М. Стельмах).

◊ **Не на тако́го (таку́, то́го, такі́вського** *і т. ін.)* **напа́в (натра́пив, наско́чив,** *грубо* **нарва́вся, напа́ла, напа́ли** *і т. ін.) див.* **напада́ти.**

НАРИ́ВНИЙ, а, е. Стос. до нариву. *Ефективність лікування запальних захворювань шкіри можна визначити за розміром і кольором наривної ділянки* (з навч. літ.).

НАРИВНИ́Й, а́, е́. Який використовують при лікуванні наривів. *Одним із найвідоміших препаратів з буркуну є наривний пластир* (з газ.); *Для лікування фурункульозу зовнішньо призначають наривні препарати* (із журн.).

НАРИ́ВНИК, а, *ч.* Жук, у крові якого є отруйна речовина, що, потрапляючи на шкіру людини, спричиняє чиряки, нариви. *Із наривників найвідомішою є шпанська мушка, з якої виготовляють наривний пластир* (із журн.).

НАРИВНИКО́ВІ, вих, *мн.* Родина жуків, поширених перев. у тропіках і субтропіках, кров яких містить отруйну речовину. *Дорослі жуки наривникових рослиноїдні, тому шкідливі для дерев і кущів* (з наук. літ.).

НАРИДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Поридати довго, удосталь. *Ридали обидві, ніби їх на смерть виряжали* [виряджали], *і не могли наридатися* (У. Самчук); *Наридатись Мар'яні не дав Павлик* (М. Стельмах); *Ми цілий день провели з нею, нічого не їли і не хотіли їсти. Наридались так, що я вранці не могла розплющити очей — запухли повністю* (І. Жиленко).

НАРИНА́ТИ, áє, *недок.,* **НАРИ́НУТИ,** не, *док.* 1. Поширюватися, стрімко прибувати, набігати великою масою, перев. покриваючи, закриваючи собою що-небудь (про хвилі, хмари і т. ін.). *В долину наринав теплими хвилями вітер і сповнював загадковим шумом ліс* (Н. Рибак); *Розливався веснами широкою повінню старий Дніпро. Наринали води з верхів'я, бистрі, холодні, могучі* (І. Цюпа); *Ні тобі людей, ні вийти з хати. Снігу наринуло, луг засипало, тільки на льоду в деяких місцях вітер сніг позмітав і там можна ховзатись* (У. Самчук); // *перен.* Приходити, з'являтися у великій кількості (перев. про людей). *Коли на старшого лейтенанта Пахомова наринув ворожий вал, артилеристи запрацювали в граничному темпі* (О. Довженко); [Катрич:] *Покупців туди наринуло багато...* (З. Мороз).

2. *перен.* Охоплювати кого-небудь, з'являтися (про думки, спогади і т. ін.). *На хлопчика хвилями наринають гіркі жалі старенької Іванової неньки, Марусі, а в серці закипає гнів і лють до недобрих людей, багатіїв* (М. Сиротюк); *Ах, розумієте — нудьга наринула* (М. Семенко); *Вони* [спогади] *самі наринули на мене, наче хтось невидимий розмотував великий клубок ниток* (Ірина Вільде); *І враз старі наринули напасті, здушило горло, кругле і туге* (В. Стус).

НАРИ́НУТИ *див.* **нарина́ти.**

НАРИ́ПАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Багато, довго порипатися. *І коли ти вже нарипаєшся? То з хати, то в хату!* (Сл. Б. Грінченка).

НА́РИС, у, *ч.* 1. Те, що написане, намічене, складене і т. ін. попередньо, у загальних рисах; проект. *"Те, що я тут оповідаю тобі, се лиш ескіз, нарис, скелет моїх пригод. На докладне оповідання не стало б мені ані паперу, ані часу, ані сили"* (І. Франко); *Все, що я відтіля дістав, то була українська конституція, а радше її нарис на піваркуша паперу* (А. Чайковський).

2. Оповідний художньо-публіцистичний твір, у якому автор зображує підмічені ним у житті дійсні факти, події, конкретних людей. *У центральній пресі він працював уже п'ять років .. і за цей час написав майже сотню нарисів* (В. Підмогильний); *У моєму старому, вже з пожовтілими сторінками нотатнику є запис, якого я ніде не міг використати. Ні в нарисі, ні в репортажі, ні в повісті* (А. Михайленко).

3. *мн.* Назва спеціальної наукової праці, до складу якої входять дослідження з низки взаємопов'язаних питань. *У якийсь момент, читаючи "Нариси історії Пруссії", я раптом усвідомила щось дуже важливе для себе* (Г. Пагутяк); *Іван Огієнко також є автором праці "Нариси з історії української мови: система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням", виданої у Варшаві 1927 року* (з наук.-попул. літ.).

НА́РИСНИЙ, а, е. Прикм. до **на́рис.** *Перші дві карикатури виконані в нарисному стилі й доповнюють цикл відповідних шаржів* (з публіц. літ.); *Твір приваблює розкутою, нарисною манерою* (із журн.).

НАРИСНИ́Й, á, é: △ **Нарисна́ геоме́трія** *див.* **гео-ме́трія.**

НАРИСО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нарисува́ти.** *Любив пастуше життя Олекса, але тепер, після широко нарисованих картин майбутньої діяльності, .. бути вічним пастухом і тільки пастухом здалося блідим* (Г. Хоткевич); *Вона правила кіньми так завзято й певно! Ціла мов виточена постать її, як і лице, були так відпорно, майже деспотично нарисовані* (О. Кобилянська); *Водила* [Любка] *по стелі напруженими очима або невидючим поглядом зупинялася на знайомій тріщинці, подібній до нарисованого півника з довгими лапками* (В. Винниченко); *То була якась своєрідна карта, нарисована від руки* (В. Владко); // **нарисо́вано,** *безос. пред. Найстаршим свідоцтвом існування сеї редакції на Русі лишився рукописний Псалтир із кінця XIII або з початку XIV в., де нарисовано розп'ятого Ісуса* (І. Франко).

НАРИСО́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Письменник або журналіст, що пише нариси. *"Верховинські комісари" і "Полонинські етюди" принесли Іщукові визнання нарисовця* (В. Поліщук); *Борис Антоненко-Давидович — чудовий письменник, мовознавець, перекладач, репортер, нарисовець, автор дитячих оповідань, літературний критик і оборонець української мови, честі та держави* (О. Шугай).

НА́РИСО́ВИЙ, а, е. Прикм. до **на́рис** 2. *Як прозаїк Лепкий пройшов певну еволюцію: від реалістично-побутового оповідання до соціально-психологічної новели; від нарисової оповіді — до художньо-експресивної, емоційно наснаженої, від малих прозових жанрів — до великих полотен* (Ф. Погребенник); *Нарисовий жанр не передбачає посторінкових покликань на використані праці, проте, йдучи за названими в тексті прізвищами вчених, їх можна знайти в переліку літератури* (з навч. літ.).

НАРИСО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **на́рисо́вий.** *Гостра портретна характеристика твору вдало поєднана із динамічністю, нарисовістю, напруженістю сюжетної лінії* (з наук. літ.); *Письменник замикається у площині мемуаристики, переймає її нарисовість* (з наук.-попул. літ.).

НА́РИСОЧОК, чка, *ч., розм.* Зменш. до **на́рис** 2. *Ярослав Петруня одним пальцем виклацує на музейної давності друкарській машинці свої сентиментально-романтичні нарисочки* (В. Дрозд); *Нарисочок у щотижневику не віщував нічого лихого, але за ним почали з'являтися й інші публікації про скандальні події в місті* (з газ.).

НАРИСУВА́ТИ, ýю, ýєш, *кого, що.* Док. до **рисува́ти.** *Цю карту вже пізніше нарисував Дорошук з допомогою мисливців та розвідувачів тайги* (О. Донченко); *Мені прийшла одного дня думка нарисувати його профіль* (Ірина Вільде); — *Федоре! .. Нарисуйте пророка Господнього сурйозного. Хай він на людей з гнівом позирає* (О. Ковінька); — *Один знайомий нарисував мене в альбомі, і я видерла картку* (Р. Горак).

НАРИ́ТИ *див.* **нарива́ти**[4].

НАРИ́ТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нари́ти**[4]. *Він* [горностай] *вибігав з щілини десь і шнирив межи камінням, ворожив щось біля купки наритої черв'яком землі, вилазив на коріння і бігав по нім сюди-туди* (І. Багряний); *Не було в дитинстві нічого смачнішого, ніж нарита картопля, з попелу, з жару, зі смаженим салом* (із журн.); // **нари́то,** *безос. пред. Дивно: стільки бомбами вирв на Зачіплянці було нарито, а його* [собор] *жодна не взяла* (О. Гончар).

НАРИ́ТНИК *див.* **нари́тники.**

НАРИ́ТНИКИ, ів, *мн. (одн.* **нари́тник,** а, *ч.).* Частина кінської збруї, яка утримує хомут або шлею від сповзання на шию (під час спуску з гори). *Отам за передком у голоблях кінь сірий... На нім хомут і наритники, над ним дуга...* (Остап Вишня); *Явтух Каленикович обходить упряжку, поправляє перекрученого посторонка, вуздечку, пересуває*

наритника (Ю. Яновський); *Кінь, провалившись у яму, поламав голоблю і порвав наритники* (П. Панч); *Біля лавочки .. стояв чорний, наче воронове крило, румак, без сідла, без наритників, лише з гнуздечкою без вудил* (Ю. Мушкетик).

◊ **Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **теля́ в нари́тнику** *див.* **теля́; Як свині нари́тники** *див.* **свиня́.**

НАРИХТО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **нарихтува́ти.** *Що та земля без Прісі, без хлопчиків, без коненят і без усього того, що залишив* [Явтушок] *удома складеним, змащеним, нарихтованим до весни так дбайливо, що і найбільший хазяїн не міг би зрівнятися з ним у цьому* (В. Земляк); *Вони сіли під розлогим деревом, і дядько Захар розгорнув нарихтовані тіткою Оксаною припаси* (М. Білкун); *Солдати принишкли біля нарихтованих гармат, ось-ось мав пролунати наказ відкривати вогонь* (з газ.); // **нарихто́вано,** *безос. пред. Усе необхідне було нарихтовано, дітям не терпілося швидше вирушити в дорогу* (із журн.).

НАРИХТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАРИХТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *що і без прям. дод.*, *розм.* 1. Приготовляти, підготовляти що-небудь; рихтувати (у 1 знач.). *Тимофій обережно виніс з горниці .. великого грамофона і коробку пластинок, одімкнув, став нарихтовувати* (Дніпрова Чайка); *Марія гірко оплакувала сина, нарихтувала йому торбу коржів, ковбас та всякої всячини* (У. Самчук); — *Знаєш, які в нас неподобства бувають? Забуває орач сам доглянути плуга, бо сьогодні оре одним, а завтра другим. Треба перевірити, нарихтувати реманент* (М. Стельмах); — *Я тут, хе, маю дещо, жінка звечора повну торбу нарихтувала. Гадаю, вистачить обом шлунки заходити* (І. Нижник).

2. Націлювати, наводити на що-небудь. *Велів гармати нарихтувати, на Вирвин город стріли пускати* (Сл. Б. Грінченка).

НАРИХТУВА́ТИ *див.* **нарихто́вувати.**

НАРИХТУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *розм.* Док. до **рихтува́тися** 1. — *Коли маю правитись? — За два-три дні. Гадаю, вистачить, щоб нарихтуватися в путь* (Д. Міщенко); — *Якийсь мудрець сказав: дайте мені у що впертися, і я переверну землю, — жартував Грибов. — Так оце й ми нарихтувалися* (М. Олійник).

НАРИ́ЧИТИ *див.* **нари́чувати.**

НАРИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАРИ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док.*, *що*, *розм.*, *рідко.* Вантажити, в'ючити дуже багато чого-небудь. *Думав, що усе забрали з баштана, а я іще такий віз наричив, що ледве воли довезли* (Сл. Б. Грінченка).

НА́РІВНІ, *присл.* 1. На одному рівні, на одній лінії з кимчим-небудь і т. ін. *Тінь Попенкова .. колишеться нарівні з тінню Петровою* (Панас Мирний); *Нарівні з вікном тьмяно біліли припорошені пилом розквітлі акації* (О. Гончар); *Нарівні із землею виднілися вікна, заволочені чимось темним* (Ю. Винничук).

2. Так само, однаково, на рівних правах і т. ін. з кимчим-небудь. *Коли б хто раніше сказав їй, що вона зможе іти нарівні із озброєними чоловіками в горах, .. навряд чи повірила б Ружена в те, що в неї знайдуться такі сили* (С. Скляренко); *Пишаючись, нарівні з панами пив* [Терентій] *запіканку, зварену на перці* (М. Стельмах); *Дмитра любили: втратив у боях сина, сам поранений, а воював нарівні з молодими і здоровими, на валах спав, їв із спільного котла* (В. Малик); // На рівні частини, порівну. *Йому хотілося в війні зразу ж поділяти з союзниками все нарівні — і кров, і піт, і злигодні* (О. Довженко); *Майже нарівні з молодими хильнув і Глоба* (Г. Колісник).

Поста́вити по́ряд (в ряд, на́рівні) *див.* **поста́вити**[1].

НА́РІВНО, *присл.* 1. На рівні частини, в однаковій кількості; порівну. *Умовились* [звірі] *гуртом робити Облаву потайну, І хто добуде що — все нарівно ділити* (Л. Глібов); — *Треба, щоб всім нарівно, а ви як інтелігенту — дак що лучче, а нам, мужикам, — що гірше* (В. Винниченко); *Вона нагнулася й повну жменю вирвала рослих стебел льону. Розділила нарівно в обидві руки* (Іван Ле); *Мабуть, ти не розумієш, що нема в світі гіршого, як позбутися друга, на якого мав надію, з яким збирався ділити нарівно і радості, й печалі?* (Б. Левін).

2. Так само, однаково. *Усякий зна сю правду, одначе усяк бреше. Не нарівно: один бреше на усі заставки, інший бреше потрішку* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Про любов і розлуку нарівно Просить серце солдата в бою* (А. Малишко).

НА́РІД, роду, *ч.*, *заст.* Народ. *Нарід плив товпами, от як у Великдень серед окликів, гомону, лент, співів, мальованок...* (К. Гриневичева); *Деякі* [кузьки] *від страху попадали на землю догори ногами, удаючи, що цілком мертві. Хитрий нарід!* (В. Винниченко); *Затривожився базар .. Тільки щітники уважно розглядали свій крам у скриньках і ще закликали до себе наляканий нарід* (М. Хвильовий); *Недоля простягла свою тінь на землю нашу, на нарід наш* (О. Довженко).

НАРІ́ЖНИЙ, а, е. 1. Розміщений, розташований на розі. *Панас обійшов наріжну вежу і наблизився до брами* (З. Тулуб); *В наріжному вікні дому біліла нерухома постать дівчини* (П. Колесник); *Просуватись далі заважав наріжний будинок протилежного кварталу, що виходив фасадом на саме перехрестя* (О. Гончар); *Вартівня тяглася попід муром акрополя від наріжної вежі до воріт, зирячи на царський палац багатьма заґратованими віконцями* (І. Білик); // Який міститься, розташований у кутку чого-небудь. *У невеликій наріжній кімнатці замку, який здіймався серед озера, сиділо .. двоє мужів* (Юліан Опільський).

2. *перен.*, *книжн.* Надзвичайно важливий, істотний, основний. *О дев'ятнадцятий рік поразок і перемог, кривавий рік історичних баталій і нелюдських битв, критичний по силі, незламний по волі, затятий і ніжний, наріжний і вузловий, безсонний дев'ятнадцятий рік!* (Ю. Яновський); — *Ти завжди розплачуєшся, Остапе? — Це наріжний принцип мого існування, — сказав русявий, видобуваючи солідну асигнацію* (А. Крижанівський); *Наріжним принципом євшанівської позиції щодо осмислення природи мистецтва й художньої творчості стає ідея конфлікту поколінь та її логічний наслідок — самотність митця* (з навч. літ.).

◊ **Нарі́жний ка́мінь** *див.* **ка́мінь.**

НАРІ́ЖНИК, а, *ч.* 1. На даху — верхня частина крокви, де з'єднуються під кутом два бруси. *Дахи на Уманщині вивершувалися високим гребенем, від якого по рогах донизу спускалися ступінчасті наріжники* (з наук.-попул. літ.); *Для мулярів найважча робота — на наріжниках, тому там працюють тільки найдосвідченіші* (з газ.).

2. *діал.* Ріг (будинку). *Мусила* [Целя] *спочити, і мимоволі очі її зупинилися на афішах, якими обліплений був наріжник камениці* (І. Франко).

3. *рідко.* Те саме, що **коси́нець** 3. *По похороні брат Іван скликав родину і повагом поклав перед нею запечатаний*

конверт, що лежав у батьковій шкатулі .. з мідяними наріжниками (М. Грушевський).

НАРІ́З, у, *ч.* 1. Заглибина на чому-небудь, зроблена різальним інструментом. *Рудольф .. висуває шухляду й вибирає в ній із купки одне скло. Воно цілком подібне до того, що він щойно викрутив із апарата, таке саме кругле, опукле, з нарізами по краях* (В. Винниченко); *На архітрав спиралися фриз, що складався з тригліфів (кінців поперечних балок), що були прикрашені трьома нарізами, і мєтопи* [метопи], *на яких зображували різні орнаменти або й цілі сцени* (І. Крип'якевич).

2. *заст.* Ділянка землі, виділена кому-небудь для тимчасового або постійного користування; наділ *(див.* **наділ**[1] 2). *У повоєнні роки колгоспи давали своїм працівникам нарізи, завдяки яким селяни могли утримувати домашнє господарство* (із журн.); *Спочатку треба було засіяти колгоспну землю, тільки потім бралися за свої нарізи* (з газ.).

НАРІ́ЗАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нарізати** 1–7. *На столі з'явилась ціла купа нарізаної паляниці та пирогів, пляшки та чарки* (І. Нечуй-Левицький); *Баба .. попід рукою ткнула йому тарілку з нарізаними тоненько шматочками пирога* (Грицько Григоренко); *Наприкінці дня нарізані дрова почали переносити з лісу на перегін* (О. Бодянський); *У руських купців .. є золото й срібло .. — шматочки дорогоцінного металу, нарізані з прута* (С. Скляренко); *Деталь із щойно нарізаною різьбою нічим не відрізнялася від фабричної* (з газ.); *Уже наступного дня господарі заметушилися на нарізаних ділянках* (із журн.); *Оксен сів біля дуба.., загорнувшись в кожушок, закрив нарізані вітром очі* (Григорій Тютюнник); // **нарізано,** *безос. пред. На столі гільце, миски з стравою, нарізано хліба* (І. Карпенко-Карий); *На дворі все впорано, січки на цілий тиждень нарізано, дров цілу стосу наколено, води повну діжку наношено* (У. Самчук).

НАРІЗА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нарізáти** 1, 2, 4–6. *Під руками одне поперед одного скачуть різноманітні спеції, дощечки для нарізання м'яса і риби, всячина посуду — дрібного й акуратного* (М. Матіос); *Розводять троянди живцями, нарізання яких краще робити восени* (із журн.); *У батьковому гаражі ми могли брати все: гайкові ключі, ключі для нарізання різьби, лещата, ножиці для металу...* (з мемуарної літ.); *Розповідаючи про інструмент для нарізання зубчастих коліс — черв'ячну фрезу, — вчитель обов'язково повинен показати її* (з навч. літ.); *Нарізання поливних борозен і накопичувачів поверхневих стічних вод для розподілу їх по території значно підвищує врожайність землі* (з наук.-попул. літ.).

НАРІ́ЗАТИ *див.* **нарíзувати.**

НАРІЗА́ТИ *див.* **нарíзувати.**

НАРІ́ЗАТИСЯ *див.* **нарíзуватися.**

НАРІЗА́ТИСЯ *див.* **нарíзуватися.**

НАРІ́ЗКА, и, *ж.* 1. Те саме, що **наріз.** *Крізь цей гвинт нарізка в ключі спершу повинна пройти, а тоді вже можна дістатися ключем до замка* (В. Барка); *Я розжився на .. німецький карабін гвинтової нарізки і скриньку патронів* (М. Дочинець); *Шуруп має спеціальну гвинтову конічну нарізку* (з навч. літ.); *— На оцих нарізках не життя нам* (Мирослав Ірчан).

2. Продукти (овочі, фрукти, м'ясні вироби і т. ін.), нарізані порційно й готові до споживання. *Стоять* [на столах] *відкриті пляшки спиртного і тарілки з нарізкою сиру, ковбаси, шинки, квашеними огірками, помідорами* (А. Дністровий); *— Офіціанте .. Горілку! І м'ясну нарізку з лівого холодильника!* (Люко Дашвар); *Фруктова нарізка допомагає вишукано задекорувати стіл* (із журн.); // *розм.* Відібрані фрагменти аудіо-, відеозаписів і т. ін. *Тут можна дати коротку нарізку з фрагментів прожитого і не прожитого життя хлопця — мрії, щасливі і не дуже будні, обличчя лікаря, котрий щось обіцяє, кохана, що на нього чекає...* (І. Карпа); *Відеоролик відкрився .. Починався нарізкою сюжетів, відзнятих під час зустрічі американської делегації* (М. Кідрук); *У телепередачі також показували нарізку матчів, коли в останні секунди футболісти забивали переможний гол* (з газ.).

НА́РІЗНИЙ, а, е. Окремий, поодинокий, не пов'язаний з іншими. *Директор мусів одставить Антона од цієї роботи Геркулеса в Омфали й приставив його до роботи на місці в фабриці, нарізному, опрічньому* [опрічному] *од робітників* (І. Нечуй-Левицький); *Тихович не знав уже, як покласти кінець тій прикрій сцені, коли враз почув, що в юрмі починає притихати, а серед нарізних покликів молдуван співучий голос пана писаря бере гору над затихаючою бурею* (М. Коцюбинський); // Інший, не той самий; різний (у 2 знач.). *Кожному упала нарізна дорога, — Смілому багата, смирному убога* (Я. Щоголів); *Отож нарізними підемо ми шляхами, І тінь ненависті, що впала поміж нами, Хай упаде тепер на наших ворогів* (М. Рильський, пер. з тв. А. Міцкевича).

НАРІЗНИ́Й, á, é. 1. Який має на своїй поверхні нарізи. *Щедро сипалися .. стріли, прості й нарізні* (П. Тернюк, пер. з тв. В. Гюго); *Рецепт нарізного батона простий, тому його можна легко спекти в домашніх умовах* (із журн.); // Який має спіральні нарізи всередині ствола (про зброю). *Він, не встаючи з ліжка, витяг зі стосу книжок повний каталог нарізних рушниць, як магазинних, так і автоматичних* (М. Йогансен); *По базі Інтерполу джентльмен не проходить, але до від'їзду мав зареєстровану нарізну зброю* (В. Єшкілєв).

2. Який використовують для нарізування. *З основних машин, які використовувалися для механізації робіт у вугільних шахтах, були нарізні комбайни* (з наук.-попул. літ.); *Локшинорізка оснащена двома нарізними блоками для різних видів локшини та спагеті* (з мови документів).

НА́РІЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **нáрізний.** *Показавши етнографічно нарізність і відміни сучасного типу великоросів та українців, д. Огоновський констатує, що ніякі ворожі сили панславістів ніякими таранами не поб'ють природних національних прав української народності та язика* (І. Нечуй-Левицький).

НА́РІЗНО, *присл.* Окремо, осторонь від інших. *Погляд його* [Чіпки] *впав на одного чоловіка. Нарізно стояв він під парканом, зажурений, похнюплений* (Панас Мирний); *Старі, трухляві копили зламались, васаг лежав нарізно від санок* (М. Коцюбинський); // Не разом, порізно. *Виїхавши нарізно з усією "оказією", панове молодці з'їхалися в степу в трьох милях за містом Чигирином, коло Попового байраку* (М. Грушевський); *Повертаючись додому, Тоня й Віталій сиділи в кузові нарізно, в протилежних кутках* (О. Гончар); // Неодночасно, у різний час. *Стали навіть обідати нарізно: мати з Палазею рано.., а зять з Надезею пізно, опівдні* (І. Нечуй-Левицький); *Підвечерював Дмитро Іванович сам ..*

Так уже в них повелося, що майже завжди їли нарізно (Ю. Мушкетик).

НАРІ́ЗУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нарі́зувати** 1, 2, 4–6. *Нарізуваний сир різних сортів комбінують з урахуванням обраної відвідувачами винної карти* (з навч. літ.); *Нарізувані пагінці мають бути однакової довжини* (із журн.); *Для закріплення нарізуваних деталей застосовують повідкові, цангові та кулачкові патрони* (з наук.-попул. літ.); *Нарізувані поля та інші ділянки землі, межі яких називалися стінами, повинні були мати прямокутну форму* (з наук. літ.); *За трактором рівно лягали нарізувані борозни* (з газ.).

НАРІ́ЗУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нарі́зувати** 1, 2, 4–6. *Дотримання санітарно-гігієнічних правил є невід'ємною умовою правильного нарізування різних продуктів* (з навч. літ.); *Нарізування живців смородини потрібно проводити задовго до того, як з'являться перші бруньки* (із журн.); *На одній із виробничих ліній виконується нарізування сталевих прутків* (з наук.-попул. літ.); *Через конфлікти нарізування землі затягувалося, адже всім хотілося отримати наділ на найродючіших угіддях* (з газ.); *Для збільшення запасів вологи в ґрунті велике значення має затримання снігу й талих вод на полях завдяки нарізуванню борозен упоперек схилів* (з наук. літ.).

НАРІ́ЗУВАТИ, ую, уєш, **НАРІЗА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **НАРІ́ЗАТИ,** і́жу, і́жеш, *док.* 1. *що, чого.* Розділяти що-небудь різальним інструментом на частини, шматки (перев. у якій-небудь кількості). *Льотчик .. почав неквапом нарізати на сковороді яєчню* (О. Гончар); *Іван посунув свічник ближче і взявся нарізувати папір* (Б. Левін); [С л у г а Л а м а х а:] *Води, води нагрійте в баняку якім, Готуйте мазі, полотно нарізуйте, Скубіть овечу вовну, наготуйте ще Тугих пов'язок* (А. Содомора, пер. з тв. Арістофана); *Діди нарізали мені кавунів з п'ять, а я голодний накинувся та й ухопив усе, що було нарізано* (з переказу); *Нарешті Оксана зняла із вогнища казанок, поставила його на рушник і нарізала кілька окрайців хліба* (Д. Білий).

2. *що, чого.* Зрізуючи або розрізуючи, заготовляти, виготовляти яку-небудь кількість чогось. *Було, як прийде Маковія, так дівчата — наче бджола та, до діда на город: наріжуть маківок по здоровенному снопу, та й до водосвяття* (О. Кониський); *Князь махнув на садовника* [садівника] *і звелів нарізати великий пучок пахучих троянд* (І. Нечуй-Левицький); *Антон із сином відрізав дишло, нарізав на ящик дощок, відкинув убік пилку* (С. Чорнобривець); *Ранком наступного дня він нарізав цілий оберемок прутиків з вільхи, осокора та верби, застругав з грубшого кінця, щоб легко було в землю стромляти, скинув черевики і побрів у мочариння* (К. Гриб).

3. *перев. док., кого.* Ріжучи, убивати на м'ясо яку-небудь кількість птахів, тварин. *Вони звеліли нарізати курей, зварити суп, спекти печеню* (І. Нечуй-Левицький); *Орли та яструби наловили курей, вовки та ведмеді нарізали овець, телят і нанесли цілу купу перед нового царя* (І. Франко); *— Ми там усе з Ілієюприлагодили: закололи безрогу (свиню), нарізали качок, я привезла з міста п'ятдесят буханців хліба і сто булок* (О. Кобилянська); *Марко зауважив, що, перш ніж забивати порося, треба розшукати сіль .. Краще курей нарізати, їх швидше поїсти можна* (Григорій Тютюнник); *І кабанів наколов* [Панько].., *і телят нарізав* (Ю. Збанацький).

4. *що.* Робити різьбу, наріз і т. ін. на чому-небудь. *Він зібрав інструменти, постояв трохи, слідкуючи, як Манченко нарізає ранти* (В. Петльований); *Різьбу можна нарізувати не тільки на циліндричній, але й на конічній поверхні деталей* (з навч. літ.); *Умів він викувати і леміш, і сокиру, умів нарізати шруб, змайструвати замок* (А. Іщук); *Гена один з небагатьох у класі вільно почувається за токарним верстатом, навіть коли треба нарізати цю кляту внутрішню різьбу* (Г. Усач).

5. *що.* Виділяти ділянку землі. *Миттю нарізайте йому ще десятин двадцять, будуйте новий будинок і збирайте по десять пудів з душі на піддержку!* (Остап Вишня); *Тут городовикам на краще повернулося. З фондів по клаптику землі роздали, плани почали нарізувати* (С. Добровольський); *— Ваші помічники нарізують садиби понад ґрунтом заводу* (Іван Ле); *Незадоволена залишилась* [Вінцусиха]: *чому їй тільки на трьох душ нарізали землю* (І. Муратов).

6. *що.* Робити борозну, канавку для садіння рослин або для інших потреб. *Регулюючи відстань між крилами підгортальника, можна нарізати борозни з потрібною шириною, а далі висаджувати бульби вручну* (з наук.-попул. літ.).

7. *що.* Залишати на тілі болючий слід або спричиняти біль натиранням, надавлюванням і т. ін. *Тугий корсет надавлював молоде тіло, нарізав болючі рубці на ніжній дівочій шкірі* (із журн.).

8. *тільки недок., перен., розм.* Із захопленням, енергійно грати на музичних інструментах. *За поставцем горілки В шинку нарізують тобі Цимбали, кобзи і сопілки* (П. Гулак-Артемовський); // *що.* Енергійно, з захопленням виконувати на музичному інструменті що-небудь. *Молодий парубок, зсунувши набік картуза, нарізував на гармонії гопака* (Г. Коцюба); *Максим дуже зручно нарізував польочку "Свині в ріпі, свині в ріпі, ой, годино моя", а дівчатка дрібненько точились довкруги своїми босими .. ногами* (У. Самчук).

◊ **(1) Нарі́зати (утя́ти) сі́чки** — зробити щось недоречне, безглузде; допустити грубі помилки при здійсненні чогось. *Ну, вже утяв ти нам січки: Є чим пом'янути!* (П. Гулак-Артемовський); *Дорош .. шепнув Оксенові на вухо: — Чує моє серце — наріже він січки. Наглядай там за ним* (Григорій Тютюнник).

НАРІ́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, **НАРІЗА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАРІ́ЗАТИСЯ,** і́жуся, і́жешся, *док.* 1. *розм.* Те саме, що **наража́тися.** *— Цієї ночі непогано впіймали. Тільки десь на корч нарізались, і тепер хлопці дірку в неводі латають, — відповів рибалка* (О. Копиленко); [О с т а п:] *Прокрадався я в наше село, щоб побачитись з жінкою та дітьми, та нарізався на самого пана* (М. Кропивницький); *— Мабуть, десь таки добре нарізалися на неприємність?* (Ю. Смолич); *Дійшовши до станції, ми не зважились завидна потикатися туди, — хто зна, яка там охорона, можна нарізатися на небезпеку* (П. Колесник).

2. *тільки недок.* Пас. до **нарі́зувати** і **нарі́за́ти** 1, 2, 4–6. *На день народження тата обов'язково печеться пиріг і нарізається найбільша диня* (із журн.); *На Маковія освячували цілюще зілля: нарізалися нагідки, череда, чорнобривці, материнка, звіробій та інші трави* (з публіц. літ.); *Деталь затискається в патрон токарного верстата, а потім нарізається різьба необхідного діаметра* (з навч. літ.); *Земельні ділянки нарізалися в межах населеного пункту, однак можна*

було отримати наділ і за селом (із журн.); *Борозни для висаджування цибулин нарізаються мотоблоком* (з газ.).

3. *тільки. док., вульг.* Випивши багато спиртного, сп'яніти. — *Бач, як нарізався* [Ничипір], *що й слова не промовить!* (Г. Квітка-Основ'яненко).

НАРІ́ЗУВАЧ, а, *ч.* Пристрій для нарізування чого-небудь. *Переважна більшість нарізувачів швів для різання бетонних, асфальтових покриттів оснащені бензиновим, дизельним або електричним приводами* (із журн.); *Спростити приготування салатів може спеціальний нарізувач, за допомогою якого можна швидко подрібнити кубиками сир, шинку чи овочі* (з мови реклами).

НА́РІК, *присл., діал.* Наступного року. — *Це треба, щоб завтра мати прийшли — яблука позбирали під старими деревами. А нарік, певне, зацвіте молодий садок* (М. Стельмах); — *А нарік що було?* — *Нарік? Нарік зацвіла вона* [яблуня] *вся і вродила непогано* (Є. Гуцало).

НАРІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нарікати.** *Тоді пішли нарікання. За що всім гинуть? Хіба не Хома підмовляв? .. Хома і Андрій* (М. Коцюбинський); *Місяць, другий вже ведеться Нескінченна та облога, Серед війська почалися Нарікання та тривога* (Леся Українка); *Дисципліна є дисципліною, вона не терпить жодних нарікань на дії командування* (А. Дімаров); *Отож про людське око якось та й гараздував Андрусь Бойко, нарікань від нього ніхто чужий не чув ніколи...* (І. Нижник); *У Груні виступили на очах сльози. Чим вона лише покривдила свекруху? Чому вона мусить терпіти ці несправедливі нарікання?* (К. Гордієнко).

НАРІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАРЕКТИ́,** ечу́,ече́ш, *док.* 1. *тільки недок., на кого — що і без дод.* Висловлювати незадоволення ким-, чим-небудь, прикрість із приводу чогось; ремствувати, скаржитися (у 2 знач.). *Жінка не поділяла чоловікових поглядів і нарікала, сварилась* (М. Коцюбинський); *Невістка нарікала на дорожнечу, що зростає з дня на день* (О. Маковей); *Хто в тім винуватий, що батько мучив її* [дівчину], *що мати свариться, нарікає на неї цілий день?* (М. Грушевський); *Він не нарікає на долю, коли по щирості, вдячний долі за те, що винагородила його саме Анастасією* (Д. Міщенко); *Не нарікай на нужду, нещастя і невдачі. Се твої найкращі вчителі* (М. Дочинець).

2. *тільки недок., рідко.* Те саме, що **докоря́ти.** *Не вспів отець і мати за молодого сина подружжя поняти, — а зараз стане* [син] *хлібом-сіллю нарікати* (Сл. Б. Грінченка).

3. *кого, що, заст.* Називати (у 1, 2 знач.). [М е л х о л а:] *Твій батько звався Хусою і сина на честь йому я нарекла так само!* (Леся Українка); — *Село своє нарекли* [турбаївці] *Чаплинкою на пам'ять про тих чаплів* [чапель], *що першими зустрілися їм у степу* (О. Гончар); *Цей самий Сен-Сімон виявився в профіль викапаним нашим істориком, тільки без окулярів. Спочатку його хотіли наректи Вороною — профіль справді видавався пташиним, довгий ніс тягнув на воронячий дзьоб* (А. Кокотюха); *А* [мені] *ще й завидують, Гордою і злою Злії люди нарікають* (Т. Шевченко); — *Я сердивсь, нарікав себе мазуном, лемішкою* (М. Коцюбинський); *Вони* [типографи] *вже в Запоріжжі, В Каховці вже були, Розвідниками щастя їх люди нарекли* (М. Нагнибіда).

НАРІКА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАРЕКТИ́СЯ,** ечу́ся,ече́шся, *док., заст.* 1. Називатися. *Нещодавно приходило двоє сірих, в унісон навколишній кольористиці, людей. Вони щось белькотіли, нарікаючись рідними дядьками* (С. Процюк); — *Ти можеш прийняти мусульманство, наректися рабою Аллаха і тоді...* (Р. Іваничук).

2. *тільки недок.* Пас. до **нарікати.** *Із сирої глини робиться лялечка та нарікається ім'ям людини, котрій хочуть завдати шкоди* (О. Бердник).

НАРІ́ПИТИСЯ, плюся, пишся; *мн.* наріпляться; *док., на кого, діал.* Накинутися. *Роман перемовчав, явно ухиляючись від гріховної відповіді. Потім знову наріпився на хлопця* (О. Гончар); *Колишній майор наріпився на Михайла: чому той терпить блюзнірство француза?* (П. Загребельний).

НА́РІСТ, на́росту, *ч.* 1. Хворобливе, ненормальне потовщення якої-небудь частини організму людини, тварини, рослини. *Загуділи дуплаві липи. Їхня потріскана, з наростами кора схожа на старі соти* (М. Стельмах); *Батько витирає об ковальський фартух порепані, в крем'янистих наростах мозолів руки* (М. Руденко); *Кінь мав два ґанджі — наріст на задній лівій нозі вище коліна й вавку на шиї, котра то засихала, то знову сочилася сукровицею* (Ю. Мушкетик).

2. Те, що наросло, нашарувалося, утворилося на поверхні чого-небудь. *Віти смерек набирають снігові нарости, гнуться* (У. Самчук); *Вони обоє минають розкішну чашу басейну, посеред якої на снігу замерзає окільцьована чавунна змія. Влітку з її пащі високо підіймається водограй, а тепер її забили нарости криги* (М. Стельмах).

НАРІ́ЧЧЯ, я, *с., лінгв.* Найбільша одиниця територіальної диференціації діалектної мови, що становить сукупність близьких за визначальними рисами говірок, об'єднаних у говори. *Поділ на три наріччя був запропонований К. Михальчуком у праці "Наріччя, піднаріччя і говори Південної Росії у зв'язку з наріччями Галичини", з деякими уточненнями й окремими застереженнями цей поділ усталився в українській діалектології* (з наук. літ.); *Структурні особливості говірок, що входять до складу наріччя, виразно диференціюють одне наріччя на тлі інших* (з наук. літ.); *В українській діалектній мові виділяють північне (поліське), південно-східне й південно-західне наріччя* (з наук.-попул. літ.).

НАРКО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **нарко́тик,** напр.: н а р к о з б у́ т, н а р к о т о р г і́ в л я; слову **наркологі́чний** у 1 знач., напр.: н а р к о к а б і н е́ т, н а р к о л і к а́ р н я, н а р к о х в о́ р и й; слову **наркоти́чний** у 1 знач., напр.: н а р к о е л е к т р о ш о́ к, н а р к о с т а́ ж.

НАРКОБАРО́Н, а, *ч.* Ватажок злочинного угруповання, яке займається незаконним виготовленням наркотиків та наркоторгівлею. *За сюжетом кінострічки звичайний слідчий розкриває діяльність злочинного угрупування й затримує наркобарона* (із журн.); *З мексиканської в'язниці втік відомий наркобарон* (з газ.).

НАРКОБІ́ЗНЕС, у, *ч.* Бізнес, заснований на незаконному виготовленні та збуті наркотичних речовин. *Усі, звичайно, в один голос кажуть — нічого про наркобізнес не знали. Не мають до .. збуту великих партій екстазі та амфетамінів під час концертів жодного відношення* (А. Кокотюха); *Особи, які займаються наркобізнесом, завдають непоправної шкоди суспільству* (з газ.).

НАРКОБІЗНЕСМЕ́Н, а, *ч.* Той, хто займається наркобізнесом. *Наркобізнесменові вдалося організувати нову схему збуту наркотиків* (із журн.); *Під час затримання нар-*

кобізнесмена в нього, окрім наркотиків, було знайдено вогнепальну зброю (з газ.).

НАРКОВМІ́СНИЙ, а, е. Який містить наркотик. *Зняття об'єкта з-під охорони здійснюють лише після знищення нарковмісних рослин та їхніх відходів* (з мови документів); *Митники затримали злочинців, які намагалися перевезти в іншу державу контрабандні тютюнові вироби та нарковмісні медпрепарати* (з газ.).

НАРКОДИ́ЛЕР, а, *ч.* Дилер, який займається оптовим збутом наркотиків. *На вигляд наркодилеру було років двадцять п'ять, хоча зазвичай ділки цієї гілки наркобізнесу на кілька років молодші* (А. Кокотюха); *В одному з офісів було заарештовано наркодилера з великою партією наркотиків* (із журн.).

НАРКОДИСПАНСЕ́Р, у, *ч.* Диспансер, у якому лікують наркозалежних людей. *Нас повезли в наркодиспансер, де ми дихали в якусь трубку, діставали пальцем кінчика носа і тому подібне* (Ю. Покальчук); — *Валерію Петровичу, шеф підписав наказ про надання вам внутрішнього безпроцентного кредиту на лікування вашої дружини у наркодиспансері* (В. Єшкілєв); *Лікарі наркодиспансеру наголошують, що для повного одужання наркохворих потрібне комплексне лікування та психологічна реабілітація* (із журн.); *Більша частина наркоманів проходить лікування в стаціонарі в спеціально виділених палатах чи відділеннях при психіатричних лікарнях, в обласних наркодиспансерах* (з газ.).

НАРКОДІЛО́К, лка́, *ч.* Те саме, що **наркобізнесме́н.** *Нелегальна міграція все активніше використовується міжнародними наркоділками для транзитного переміщення сильнодіючих наркотиків у різні країни світу* (із журн.); *Надзвичайно висока прибутковість наркобізнесу стимулює наркоділків шукати ефективні способи адаптації до юридичних заборон і покарань* (з газ.).

НАРКОДО́ЛАР *див.* **наркодо́лари.**

НАРКОДО́ЛАРИ, ів, *мн.* (*одн.* **наркодо́лар,** а, *ч.*). Долари, одержані від незаконного виготовлення й збуту наркотиків. *Наркодолари інвестують у високоприбуткові легальні сфери економіки, наприклад, у будівельний бізнес* (із журн.); *Значну частину прибутків багатьох терористичних організацій становлять наркодолари* (з газ.).

НАРКО́З, у, *ч.* 1. Штучно зумовлена втрата чутливості якого-небудь органа або стан штучного сну з повною втратою чутливості та свідомості. — *Щоб запобігти зрушенню мозку, мені довелося тримати вас чотири доби під наркозом* (Ю. Смолич); — *Побоюся за нашого неоперованого. Серце в нього здає. А попереду ж наркоз* (Ю. Бедзик); *У дитинстві він багато разів перебував під наркозом — то йому оперували апендицит, то витягали якийсь дрючок із стегна, на який він наштрикнувся, то ще щось* (І. Роздобудько).

2. Наркотичний засіб, що спричиняє такий стан. *Узяла шприц і ампулку того наркозу, що його животворну силу щойно відчула вже на собі. Впорснувши наркоз, Сахно ще сіла перепочити* (Ю. Смолич); *Він потрапляє в лікарню, нюхає наркоз* (Григорій Тютюнник); *Післяопераційний період, коли втрачає силу наркоз, для хворих не менш важкий, ніж процес самого хірургічного втручання* (з газ.).

△ **(1) Зага́льний нарко́з** — штучно спричинений стан сну зі втратою свідомості та больового відчуття. *Операція мала бути тривалою й важкою, тому застосовувався не місцевий, а загальний наркоз* (М. Дашкієв); **(2) Місце́вий нарко́з** — штучно викликана втрата больової чутливості якого-небудь органа. *Широко застосовуваним у сучасній медицині є місцевий наркоз, адже локальне знеболювання має значно менше протипоказань і побічних ефектів* (із журн.).

НАРКОЗАЛЕ́ЖНИЙ, а, е. Який має залежність від уживання наркотиків. *У наркозалежних людей спостерігаються дефекти нейронів префронтальної кори, яка відповідає за складні когнітивні та поведінкові функції* (з навч. літ.); *Питання працевлаштування наркозалежних людей, що пройшли реабілітацію, є ключовим для успішного повернення їх у суспільство* (із журн.); // *у знач. ім.* **наркозале́жний,** ного, *ч.*; **наркозале́жна,** ної, *ж.* Той (та), хто має залежність від наркотичних речовин. *Наркозалежний, який більше двох років не спілкувався з постійними дилерами, не міг отримати товар із цієї партії випадково* (А. Кокотюха); *Замісна підтримувальна терапія передбачає медико-соціальну реабілітацію наркозалежних із застосуванням замінників наркотиків* (з газ.).

НАРКОЗАЛЕ́ЖНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наркозале́жний.** *Тривале застосування знеболювальних препаратів може спричинити наркозалежність* (з навч. літ.); *Спеціальні реабілітаційні центри допомагають людям побороти наркозалежність, повернутися до нормального життя* (із журн.).

НАРКО́ЗНИЙ, а, *с.* Стос. до наркозу. *Тепер можна було розглянути операційний стіл .. Наркозна маска лежала знята поруч* (Ю. Смолич); *Перед його заплющеними очима стояла велика прозора камера наркозного апарата* (О. Тесленко); *З часу першого успішного використання ефіру і хлороформу наркозну дію було виявлено у сотень хімічних речовин, однак тільки деякі з них витримали випробування часом і знайшли застосування в анестезіології* (з навч. літ.).

НАРКОКАРТЕ́ЛЬ, ю, *ч.* Велике організоване злочинне угруповання в певній країні або регіоні, що контролює весь обсяг виробництва й збуту наркотиків. *Гроші ці повинен передати посередник, котрий зв'язує банк Нетудимака і потужний наркокартель* (А. Кокотюха); *Наймогутніший наркокартель не спроможний протидіяти скоординованим зусиллям кількох держав* (М. Кідрук).

НАРКОЛЕ́ПСІЯ, ї, *ж., мед.* Захворювання центральної нервової системи, що виражається нетривалими (до півгодини) неконтрольованими нападами сонливості з утратою м'язового тонусу. *Спадковість у поєднанні із зовнішніми чинниками, зокрема вірусними захворюваннями, спричиняє розвиток нарколепсії* (з наук. літ.); *Хворі на нарколепсію можуть заснути за найнезвичайніших обставин: на прогулянці, під час їзди на велосипеді, на зборах чи уроці* (з наук.-попул. літ.); *На нарколепсію хворіє молодь, частіше чоловіки* (з навч. літ.).

НАРКО́ЛОГ, а, *ч.* Лікар, фахівець із наркології. *Нарешті вона розкусила в мені хронічного алкоголіка й почала загрожувати знайомим наркологом, відомчим диспансером і примусовим лікуванням* (Ю. Андрухович); *Суд зобов'язує осіб, які вчинили злочини і вживають наркотичні речовини, пройти курс профілактичного лікування й періодично з'являтися до нарколога впродовж контрольного терміну* (з наук. літ.); *Вирватися з лабетів зеленого змія самому буває важко. Допомогти в цьому можуть лікарі, зокрема наркологи* (з газ.).

НАРКОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до наркології. *Мирослава притихла і взялася за виховання та лікування Алінки. Навесні возила в приватну наркологічну клініку, десь під Київ. Допомогло. Каже, що вже не колеться* (Г. Тарасюк); *Водії транспортних засобів регулярно проходять профілактичний наркологічний огляд* (із журн.); *Основними напрямами роботи сучасних наркологічних клінік є лікування наркоманії, алкоголізму, а також соціальна реабілітація пацієнтів* (з газ.).

НАРКОЛО́ГІЯ, ї, *ж.* Галузь медицини, що вивчає прояви, етіологію й патогенез наркоманії, токсикоманії, хронічного алкоголізму та розробляє методи їх лікування. *Досягнення та відкриття експериментальної наркології значно спрощують і пришвидшують лікування різних залежностей* (з газ.); // *розм.* Медичний заклад або відділення, у якому лікують наркоманію, токсикоманію та алкоголізм. *Певна річ, навіть тут, у наркології, можна натрапити на справжніх психів, але чомусь доля спілкуватися з ними випадає саме мені* (Ю. Іздрик).

НАРКО́М, а, *ч., іст.* Скорочення: народний комісар. *Нарком освіти вжив заходів до забезпечення його харчами* (В. Еллан-Блакитний); [Б е р е с т:] *Пробачте, що я спізнився. Зустрічав наркома* (О. Корнійчук); — *Капітан першого рангу написав мені, що нарком вітає мій намір і дав розпорядження послати мені брошуру, в якій розповідається про всі військово-морські училища* (П. Загребельний).

НАРКОМА́Н, а, *ч.* Той, хто має хворобливий потяг до вживання наркотиків. *Миколу охопила лють до цього миршавого з пітливими руками наркомана* (В. Гжицький); *Непоправного лиха завдають людині оті отрути, які за швидкоплинне відчуття насолоди забирають у наркомана все людське, а врешті і саме життя* (М. Дашкієв); *Там облава — ловлять наркоманів, тому багато міліції і людей у цивільному* (С. Пиркало).

НАРКОМА́НИТИ, ню, ниш, *недок., розм.* Уживати наркотики, бути наркоманом. *З горя чоловік почав пити горілку, а потім наркоманити* (з газ.).

НАРКОМА́НІЯ, ї, *ж.* Захворювання, яке полягає у хворобливому потягу до постійного вживання наркотиків. — *Тільки фізична підготовка і любов до спорту допоможе нам усім сказати своє рішуче "ні" такому ганебному явищу як наркоманія* (А. Кокотюха); — *Наркотики — це зло. Наркоманія здатна винищити цілий народ* (Л. Кононович); *Не тільки надзвичайно серйозною, а й дуже тривожною проблемою серед тих, що постають перед людством, є проблема наркоманії* (з наук.-попул. літ.); *Лікування наркоманії здійснюється комплексно: медикаментозно та із застосуванням психокорекційних методик* (з навч. літ.).

НАРКОМА́НКА, и, *ж.* Жін. до **нарко́ма́н.** — *Ви не вірите? Я хотіла стати наркоманкою* (У. Самчук); *Він уже збагнув — тая* [дівчина], *наркоманка, бачив уже таких, навідувалися до його маку* (В. Лис).

НАРКОМА́НСЬКИЙ, а, е. Стос. до наркомана. *Багато хто з них підходить потім до мене й каверзно запитує щось, використовуючи наркоманський сленг* (із журн.); *Наркоманська зовнішність завжди видає наркозалежних: худорлявість, сухість і блідість шкіри, розширені зіниці...* (з газ.).

НАРКОМА́Т, у, *ч., іст.* Скорочення: народний комісаріат. — *Он у наркоматах кожний за свій відділ так б'ється, що засідання — мов той бій між найлютішими ворогами* (Д. Бузько); *Кажуть, що матуся, старенька Домаха, одержала повідомлення із наркомату про загибель її сина Петра* (П. Панч); — *Надсилай оці свої міркування прямо в наркомат, — радить Черниш Брянському* (О. Гончар).

НАРКОМА́ТСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **наркома́т.** *Наркоматські гасла залежали від загальної ідеології країни* (з газ.).

НАРКОМА́ФІЯ, ї, *ж.* Злочинне угруповання, мафія (у 2 знач.), що займається наркобізнесом. *В певних колах подейкують, що леді Ель мала тісні зв'язки з міжнародною наркомафією* (Г. Тарасюк); — *Я вчора повернувся з-за кордону і дізнався, що один журналіст допоміг міліції в боротьбі з наркомафією* (А. Кокотюха); *Відомо, що наркомафія поряд із використанням у своїх інтересах терористичних організацій створює свої особисті озброєні підрозділи, які застосовують методи терору* (з наук.-попул. літ.); *Наркодилки, міжнародна наркомафія, ураховуючи процес демократизації переміщення громадян через державні кордони, успішно використовують цей фактор для контрабанди наркотичних засобів* (із журн.).

НАРКО́МІВСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **нарко́м.** — *А Сагайди не влучиш: коли — добрий, а коли — як звір. Особливо не люблю, як він мерзить за те, що наркомівської норми не дають... Начебто я винен...* (О. Гончар); — *До такої каші та наркомівські б сто грам! — поцмокав губами Палярус* (П. Загребельний).

НАРКОТА́, и́, *ж., збірн., жарг.* Наркотики. *Тепер тут казино, в якому тусується золота, аж зелена від наркоти і баксів, молодь* (Г. Тарасюк); — *Він, правда, мало що тямив, бо був якийсь не в собі, під наркотою* (В. Кожелянко); *Купа на малій батьківщині .. накинув оком на кінотеатр у спальному районі: дискотеку в ньому забабахкати, наркоту штовхати, бабло збирати* (Люко Дашвар).

НАРКОТИЗА́ЦІЯ, ї, *ж.* Дія і стан за знач. **наркотизува́ти** і **наркотизува́тися** 1. *Експериментально доведено гіпотезу наявності природної ендогенної "наркотизації" як механізму саморегулювання емоціогенного гомеостазу* (з наук. літ.); *Увага суспільства зосереджена на лікуванні та профілактичній роботі, на забезпеченні жертв наркотизації психологічною й соціально-медичною допомогою* (із журн.).

НАРКОТИ́ЗМ, у, *ч.* Негативне соціальне явище, що є сукупністю антигромадянських дій, зумовлених хворобливою залежністю людини від наркотичних засобів. *Наркотизм поступово створює глобальну загрозу для громадської безпеки й здоров'я всієї міжнародної спільноти* (з наук.-попул. літ.); *Швидко зростає як кількість злочинів, так і кількість осіб, які вживають наркотики та психотропні речовини. Наявність взаємозв'язку між наркотизмом і злочинністю сьогодні не викликає сумнівів* (з публіц. літ.).

НАРКОТИЗО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наркотизува́ти.** *Люди були немов наркотизовані, — вони ходили від ятки до ятки, брали білети, вибирали премії, .. але все якось мляво* (Леся Українка); *У наркотизованої тварини реакції на тироксин немає* (з наук. літ.).

НАРКОТИЗУВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наркотизува́ти.** *Для наркотизування тварин були застосовані ефір та хлорангідрат* (з наук. літ.); *Загальне охолодження, або глибока штучна гіпотермія, досягається введенням спеціальної су-*

міші, наркотизуванням та штучним охолодженням хворого крижаною водою (з наук.-попул. літ.).

НАРКОТИЗУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *недок. і док., кого.* Уводити кого-небудь у стан наркозу (у 1 знач.). *Натиском ноги професор відчинив двері до операційної. Майя і хірургічна сестра наркотизували хворого* (М. Дашкієв); *Щоб провести операцію й накласти шину на ушкоджену кінцівку, тварину тимчасово наркотизують* (з навч. літ.).

НАРКОТИЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *недок. і док.* 1. Набувати звички вживати наркотичні речовини. *Вже з перших уживань важких наркотиків людина наркотизується й не уявляє свого життя без чергової дози* (з навч. літ.); *Однією з болючих тем сучасного суспільства є те, що значна частина молоді наркотизувалася, утративши надію та бажання жити повноцінно* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **наркотизува́ти.** *Пацієнт з активною формою захворювання печінки не повинен наркотизуватися загальними анестетиками* (з наук. літ.); *Безпосередньо перед хірургічним утручанням тварини наркотизуються* (з навч. літ.).

НАРКО́ТИК, у, *ч.* Сильнодійна речовина, яка збуджує або пригнічує центральну нервову систему людини й тварини й викликає фізичну і/або психічну залежність. — *Я почав курити його* [гашиш] .. *Бо світ збудований таким ідіотським чином, що сприйняти його, який він насправді є, можливо тільки за допомогою наркотику* (В. Підмогильний); *Доктор Темір нервово тре гарячого лоба. Уже кілька ночей не спить. Не допомагають наркотики, що він їх вживає щодня* (В. Гжицький); — *Ви вжили наркотики?* — *ледь чутно прошелестіло в трубці.* — *Я випила звичайне снодійне, знаєте, в нас тепер у всіх нерви...* (А. Михайленко); *Проникаючи в клітину, молекула наркотика здатна вбудовуватися в ланцюжок біосинтезу, порушуючи нормальну життєдіяльність клітини* (з наук.-попул. літ.); *Завдяки знеболювальному ефекту наркотики використовують під час лікування тяжкохворих людей* (з навч. літ.).

△ **(1) Важки́й нарко́тик** — наркотична речовина (кокаїн, героїн і т. ін.), що зумовлює швидке фізичне звикання й залежність від неї та згубно діє на організм людини. *Залежність від важких наркотиків може розвинутися вже після першого приймання* (з наук.-попул. літ.); *Будь-який важкий наркотик спричиняє різноманітні психічні відхилення, зокрема роздвоєння особистості, деградування* (з навч. літ.); *Вона не певна, що Родька замість димедролу не посадив її на "важкий" наркотик, щоб тримати в руках. Хто-хто, а він-бо знає, як легко маніпулювати хворою людиною!* (Г. Тарасюк); **(2) Легки́й нарко́тик** — наркотична речовина, що поступово зумовлює психологічну залежність і негативно впливає на центральну нервову систему. — *Скажіть, ви що, справді п'єте горілку і вживаєте легкі наркотики?* (С. Жадан); *Якщо людина тривалий час уживає легкі наркотики, то в неї розвивається психологічна й фізична залежність від них* (із журн.); *До легких наркотиків належать гашиш і марихуана* (з газ.).

НАРКОТИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до наркотику та наркозу. *Наркотичні речовини атрофують мозок, руйнують клітини крові, зумовлюють розвиток злоякісних пухлин* (з наук.-попул. літ.); *Наркотичні аналгетики змінюють психічну оцінку відчуття болю, забезпечують тимчасове полегшення без м'язового розслаблення й порушення збудливості рецепторного апарату* (з навч. літ.); // Який містить у собі наркотик. *Блідий широколистий тютюн насичує повітря наркотичною парою* (М. Коцюбинський); *Згадуваний уже аптекар .. був у досить тісних взаєминах із Немиричем, оскільки виготовляв для нього наркотичні зілля та пігулки* (Ю. Андрухович); // Спричинений дією наркотиків. *Перед смертю Маргарита лікувалася від депресії. Ще перед тим — від наркотичної залежності* (Н. Сняданко); *Експрес-діагностування наркотичного сп'яніння є нагальною потребою правоохоронних органів* (з газ.).

2. *перен.* Який сильно діє на органи чуття, п'янить, збуджує (перев. про запахи). *Бруньки на волоських горіхах вже набубнявіли й розливали наркотичний аромат* (І. Нечуй-Левицький); *Ллється аромат гарячий, наркотичний З п'янючих туберoз, розкішних орхідей* (А. Кримський).

НАРКОТИ́ЧНО. Присл. до **наркоти́чний.** *Людська наркотично збуджена психіка є як її всеможним продуцентом, так і її щасливо-трагічним споживачем* (Є. Гуцало); *Зелена цибуля дражнила наркотично нерви й апетит* (І. Нечуй-Левицький); *Поруч з ними, під час бігу, я ставав витривалішим .. Треба лише тримати рівний темп, дивуючись, як довго можеш бігти і як наркотично діє цей стан...* (Г. Вдовиченко).

НАРКОТОРГІВЕ́ЦЬ *див.* **наркоторго́вець.**

НАРКОТОРГІ́ВЛЯ, і, *ж.* Торгівля наркотиками. — *По секрету скажу тобі, що ми беремо участь у міжнародній операції, котра має на меті розкрити й ліквідувати декотрі канали наркоторгівлі* (Л. Кононович); *Сучасні соціальні умови вимагають від правоохоронців досконалого володіння іноземною мовою, яка вкрай необхідна у здійсненні миротворчої діяльності в міжнародних місіях, спільній міжнародній боротьбі з тероризмом, наркоторгівлею та іншими злочинами* (з навч. літ.); *Міжнародна наркоторгівля гальмує економічний розвиток країн, украй негативно впливає на загальний стан здоров'я всього людства* (з публіц. літ.).

НАРКОТОРГО́ВЕЦЬ, вця, **НАРКОТОРГІВЕ́ЦЬ,** вця́, *ч.* Той, хто торгує наркотиками. *Якщо, не дай Боже, когось запідозрять у вживанні наркотиків, .. його домашню адресу .. повідомляють по анонімній телефонній лінії, куди громадяни можуть дзвонити і здавати наркоторгівців* (А. Кокотюха); *Вона котилася все нижче, втягуючи сина, подруг, знайомих. Вона знюхалася з наркоторговцями* (О. Ульяненко); *Працівники правоохоронних органів арештували групу наркоторговців, котрі впродовж року розповсюджували серед підлітків та молоді психотропні речовини* (з газ.).

НАРКОТРА́ФІК, у, *ч.* Транспортування, переміщення наркотиків від місць виготовлення до місць збуту. — *Ви б померли за можливість мати... "мерседес"?.. Чи за те, щоби власним тілом перекрити наркотрафік з Афганістану?* (Люко Дашвар); *Наркотрафік згубно впливає на транзитні країни, адже сприяє зростанню корупції, збільшенню кількості захворювань, пов'язаних з уживанням наркотиків* (з газ.).

НАРОБИ́ТИ *див.* **наро́блювати.**

НАРОБИ́ТИСЯ, роблю́ся, ро́бишся; *мн.* наро́бляться; *док., розм.* Багато, досхочу попрацювати. — *Як тихо...* — *думав собі Зінько ..* — *І добре жити під тими тихими вербами, усмак наробившись, усмак і відпочивши!* (Б. Грінченко); *Веселіше на душі стає, як наробишся!* (К. Гордієнко); — *Якось навесні позичив Яць коней і виїхав із своєю Парань-*

кою в поле орати. Під полудне, вважай, виїхав, коли порядні ґазди вже го-го як наробилися (І. Нижник); — *Сідай, Павле Івановичу, ще наробишся сьогодні...* (В. Єшкілєв); // Стомитися від надмірної роботи. [Д і д С е в е р и н:] *Наробиться, на сонці напечеться, насилу ноги додому приволоче* [приволочить]; *тільки ж вулиця загомонить, то де тая в його й сила візьметься: так немов і не ходило й не робило* (С. Васильченко); *Ходять зажурені люди. Як наробились їх стомлені руки, як наносилися спини!* (М. Драй-Хмара); *Де він не робить, як він не наробиться, а увечері таки прийде до неї* (М. Стельмах).

НАРО́БЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наробúти** 1, 2. *З-під рук дядька тільки стружка липова сипалася, а нароблені ложки, ополоники й полумиски дбайливо складалися в куток, чекаючи своїх господинь* (із журн.); — *У куток он той поставте... Мордою в куток, як кота у наороблену ним гидь на глині... Ач, бач, що собі узяв у голову...* (Т. Осьмачка); *Він* [батько] *приходив з роботи втомлений і суворий і, виломивши дубця після материного звіту, мав карати злочинців і бешкетників за безліч наороблених шкод — за подерті штани, за порозбивані носи, за видавлену шибу, за гульки й біганину...* (І. Багряний); // **нарóблено,** *безос. пред.* — *Як сипались уночі з неба зорі, разом з ними впала срібна талірка* [тарілка]; *з тієї талірки наороблено крейцарів* (П. Куліш).

2. *у знач. прикм.* Який дуже наробився. *До землі припавши вухом, Заснуло враз наороблене село* (Б. Олійник); *Ось він, наороблений, зморений, зупиняється на східцях, щоб перевести подих, помічає Миколу, і лагідна усмішка зганяє втому з його обличчя* (В. Шкляр); *Під боком рівно дихає наороблений за день Павло* (М. Матіос).

НАРО́БЛЮВАТИ, юю, юєш, **НАРОБЛЯ́ТИ,** яю, яєш, *недок.*, **НАРОБИ́ТИ,** роблю́, ро́биш; *мн.* наро́блять; *док.* 1. *чого, що.* Робити, створювати велику кількість чого-небудь. *Дідусь за вечір наороблював для онучат різних свистків: з гусячого пера, клена, калини, акації, бузини...* (з мемуарної літ.); *Од споконвіку і донині Ховалась од людей пустиня, А ми таки її найшли. Уже й твердині поробили .. Всього наробимо колись!* (Т. Шевченко); *Наороблять* [кріпаки] *човнів; в темну-темну ніч спустять їх у рів на воду ще й позв'язують* (Панас Мирний); *Багато наробив він* [батько] *хліба, багатьох нагодував, урятував од води, багато землі переорав, поки не звільнився від свого смутку* (О. Довженко); *Буковинець-перекладач запевняв, що вони тепер наороблять багато малих підків спеціально для руських коней* (О. Гончар); // Виготовляти що-небудь у великій кількості. *Ой, виорю нивку широкую Та посію хмелю високого, Та наороблю пива солодкого* (з народної пісні); *Люди .. позбирали виноград, наробили вина* (І. Нечуй-Левицький); *Роги в лося величезні та розложисті — гребінців із них можна наробити, ну, може, не вагон, а таки чималенько* (Остап Вишня).

2. *тільки док., що.* Зробити щось погане, неприємне, варте осуду; накоїти, натворити чого-небудь. — *Доню моя, Що ти наробила?.. Оддячила!..* (Т. Шевченко); — *Ой, що ж я, проклята, наробила, — я ж тебе, Зінечку, струїла!..* (Б. Грінченко); — *Ах ти ж, брате мій! А!.. — побивався дідусь, підіймаючи на руки онука. — Що наробили поганці!* (С. Черкасенко); *Не встиг ще й ложки вмочити, як батько: — То що ви там наробили в степу? Які там копи порозтягали?* (А. Головко); — *Що це ви, діточки, наробили? Шкіра на ногах, як рілля, чорна, потріскалась. Гляньте, кров з ранок повиходила!* (К. Гриб).

3. *тільки док., чого, у сполуч. зі сл.* л и х о, с о р о м, з л о, ш к о д а, н е п р и є м н і с т ь *і т. ін.* Заподіяти те або спричинитися до того, що назване зазначеним іменником. *Невеликії три літа Марно пролетіли... А багато в моїй хаті Лиха наробили* (Т. Шевченко); *Вижене він скотину, сяде під вербою, .. а про корів і байдуже; розпустить їх, а вони в жита, шкоди наороблять...* (О. Кониський); — *Пам'ятайте про нашу умову і не підходьте близько до муру, не наробіть собі неприємностей* (Ю. Смолич); — *Поки не почую від тебе, що мої попереджені, не будуть хвилюватися, не наороблять дурниць — з місця не зійду* (А. Кокотюха).

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* **<Наробúти га́ласу (кри́ку, го́мону** *і т. ін.)***>** *див.* **роби́ти.**

◊ **(1) Наробúти кло́поту** *кому* — спричинити що-небудь неприємне комусь, внести неспокій, тривогу. — *А щоб ти не діждав вже довіку меду й покуштувати, лихий патлачу!* — *проклинав дід* [ведмедя].., — *бач якого наробив клопоту та шкоди!* (Марко Вовчок); [М о л о д и ц я:] *Щоб уже він* [чоловік], *клятий, сам посатанів, як такого мені лиха та клопоту наробив!* (Панас Мирний); **(2) Наробúти сла́ви** — ославити кого-небудь. *Та що ж Синиця?.. Та мовчить! І запалить — не запалила* [море], *А тільки слави наробила Та з сорому й сховалася кудись* (Л. Глібов); *От, прийде Олександра, вижене її з хати, наробить слави на ціле життя, і минеться щастя, мов сон хороший, і поб'є її недоленька, мов мороз квітку...* (М. Коцюбинський); **(3) Наробúти сміху (смі́шків)** *з кого* — показати себе або кого-небудь у смішному вигляді. *Не поженихався ні трохи, а сміху з себе наробив* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Зять довідався, що протопопша наробила смішків з його тещі, й більше не пустив Онисі на ярмарок* (І. Нечуй-Левицький); *Не діставати ж з кишені диплом геолога й не носитися з ним, як із писанкою. Дивіться, мовляв, з ким справу маєте! Тільки сміху наробиш* (І. Білик); **(4) Наробúти ха́лепи** — наробити біди, неприємностей. [Б и ч о к:] *Ну, наробив я халепи, ускочив аж по самісінькі вуха!* (М. Кропивницький); **(5) Наробúти ше́лесту** — зчинити метушню, гамір. *Макара обійняв неспокій. Чого доброго, Мусій Гичка може з свого спостережного пункту примітити постать, що тиняється навколо загороди, і ще наробить шелесту* (С. Добровольський); *Повернувся з чергування, наробив шелесту на всю заставу, тупав, грюкав, потім став трахкати дверцятами своєї тумбочки просто під вухом у Яковенка* (П. Загребельний); **(6) Наробúти шу́му** — привернути до себе загальну увагу, стати предметом обговорення, дискусій і т. ін. *Ми й так іздуру шуму наробили — Горохове опудало убили* (П. Воронько); *Шуму наробив би* [Алі] *чимало, та й поранитись міг. І хто зна, чи не потрапив би до рук охоронців або й собакам на розправу!* (Ю. Логвин); — *Ти ось поїхав, наробив шуму на весь район, а чого добився? Того, що права в тебе забрали* (В. Шкляр).

НАРОБЛЯ́ТИ *див.* **наро́блювати.**

НАРО́Д, у, *ч.* 1. Загальна назва різних форм етнічних спільнот (плем'я, народність, нація); етнос. *Кожна цегла, статуя, колона, мережечка, різьба і малювання незримими устами промовляє: "Мене створив єгипетський народ"* (Леся Українка); *Народе польський! День новий Стрічаєш ти у славі .. Тож повні келихи налий На честь усій державі!*

(М. Рильський); *І стріха, і "ставок, і млинок, і вишневенький садок" — все це відійшло, все це — колись, та — трясця його матері! — не тикайте цим народові у вічі, він сам знає, куди йому цей садок, цю стріху притулити!* (Остап Вишня); *Митцю не треба нагород, Його судьба нагородила, Коли в людини є народ, Тоді вона уже людина* (Л. Костенко); *Які тільки народи не стикалися на цих рівнинах. Кіммерійці, скіфи, меоти, сармати, синди...* (Д. Білий).

2. Населення держави в цілому, незалежно від національності; жителі країни. *Народ хоче спокою, а не чужих земель, які не дають йому ні радості, ні хліба* (Р. Іваничук); *Незалежна самостійна демократична держава може забезпечити народу гідне життя, економічне, соціальне й культурне піднесення, сприяти поступу, прогресу країни, її участі в розвитку цивілізації* (з публіц. літ.).

3. *тільки одн.* Основна трудова частина населення країни (на противагу соціальним верхам). *Відчував* [Данило] *кривду, що простому народові діялася. Брала його досада, що князі чи вельможі своїми коромолами кривду цю ще дошкульнішою робили* (Б. Лепкий); *В земельних справах комісія, вибрана на останній сесії Центральної Ради, вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу* (В. Винниченко).

4. *тільки одн.* Узагалі люди, перев. у великій кількості. *Аж гуде, З усіх усюд народу йде* (Т. Шевченко); *В кімнаті, де я працював, було страшенно тісно (жило багато народу)* (М. Хвильовий); *Навколо море народу, якого безупинно прибуває. Кожухи й вишивки мішаються й переливають у соняшнім сяйві, як свіжі барви маляра на полотнищі* (У. Самчук); *В човен, коли він торкнувся води, почало стрибати багато народу* (В. Собко); *Збори саме починалися. Народу — як бджіл в улию* [улику] (І. Кернишький); // Певна кількість людей, які мають що-небудь спільне в поведінці, зовнішності і т. ін. *Коло плугів працює веселий народ* (Ю. Яновський).

Вели́ке пересе́лення наро́дів *див.* **пересе́лення; Во́рог наро́ду** *див.* **во́рог; Отці́ наро́ду** *див.* **оте́ць; Слуга́ наро́ду** *див.* **слуга́; Ході́ння в наро́д** *див.* **ході́ння.**

○ **(1) У наро́ді,** *у знач. присл.* — серед населення. *Тим часом в народі пішла чутка про волю* (І. Нечуй-Левицький); *В народі ця місцевість відома під назвою Вись* (С. Добровольський); *З малих літ чули вони про запорожців, адже про них у народі говорили тільки з пошанівком, як про лицарів-захисників, воїнів від Бога* (В. Чемерис).

◇ **Іти́ / піти́ в наро́д** *див.* **іти́.**

НАРО́ДЕЦЬ, дцю, *ч.* Зменш.-пестл. або зневажл. до **наро́д** 1, 4. *Добродушний цей народець* [словаки], *так приязно стрічає наших хлопців* (О. Лисяк); *До наших лав який тільки народець не ліпився — і дончани, і черкеси, і .. греки, і волохи, і болгари, і хмурі литвини, й неповороткі добряки з Білої Русі, і запальні серби* (М. Дочинець); *Почіплявся дрібонький* [дрібненький] *народець за старого дуба, може, з двадцятеро, і теліпаються усі, що мають сили, а велетень ані дуду* (С. Ковалів).

НАРО́ДЖЕНЕЦЬ, нця, *ч., розм.* 1. Те саме, що **наро́джений** 2. *От так ми народженця привітали — сумом та плачем!* (Марко Вовчок).

2. *рідко.* Те саме, що **уро́дженець.** *Народженець малого міста, що само більш на село скидалося, Мирний цілком перейнявся сільськими настроями та інтересами* (С. Єфремов).

НАРО́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **народи́ти** 1, 2. *Він скидався на народженого в клітці тигра, який уперше побачив кров* (З. Тулуб); *Олеся тримає на руках сповиток із щойно народженим хлопчиком десятикласниці* (В. Яворівський); *У дворі бігала дітлашня, народжена рабинями — напівгола, брудна, але, як і всі діти, галаслива та непосидюча* (В. Чемерис); *Народжене у муках слово Запам'ятається чи ні?* (Л. Дмитерко); // **наро́джено,** *безос. пред. Я — чоловік. Такий, яким мене було народжено двадцять дев'ять років тому* (Л. Денисенко).

2. *у знач. ім.* **наро́джений,** ного, *ч.;* **наро́джена,** ної, *ж.* Людина, яка щойно або недавно народилася; дитина (у 1 знач.). *Бажаючи побачити народжену, кинулася* [попадя] *в дитячу* (Панас Мирний); *Ступивши на долівку босими ногами, вона обіруч вхопила народженого, притисла до грудей і повернулась, щоб іти з хати* (С. Васильченко).

3. *у знач. прикм., для чого, ким, перен.* Признач., створений для чого-небудь. *Він належав до тієї категорії людей на селі, які вважають себе народженими для різних виборних посад* (І. Кириленко); *Ці люди не позбулися вродженої пошани до краси, властивої нації, народженій для мистецтва* (І. Багряний); *Лозовий іноді думав про те, що Дмитро Іванович народжений бути не практиком, а пропагандистом* (М. Руденко); *Людина, власне, як і все живе, народжена задля того, аби перебувати в русі, якщо не фізичному, то духовному напевно* (І. Роздобудько).

4. *у знач. прикм.* Який народився (у 2 знач.). *У великій краплині роси, що зібралась за ніч між пелюстками, відбивається весь той щойно народжений світ, щойно народжений ранок* (Є. Гуцало); *Його захопило оранжеве полум'я щойно народженого сонця, яке баламутило душу, мозок і тіло* (П. Загребельний).

НАРО́ДЖЕНИК, а, *ч., розм.* Людина в день її іменин; іменинник. *Полотном покривали народженика під час хрещення, а згодом шили йому з нього білизну або замотували після купання* (з публіц. літ.); *У свій ювілей народженик говорив мало, а більше з посмішкою слухав побажання гостей* (з газ.).

НАРО́ДЖЕНИЦЯ, і, *ж., розм.* Жін. до **наро́дженик.** *Гості вже зібралися за святковим столом, але сама народжениця чомусь запізнювалася на свій день народження* (з газ.).

НАРО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **народи́ти** і **народи́тися.** *Вона була в батька одиначка, а до того ще зараз при народженню втратила матір* (І. Франко); *Стояла така ж рання осінь, як і в час народження першої доньки* (В. Лис); *Ще на верхів'ях біліли сніги.., а навкруги в усьому відчувалося народження нової сили, яка незабаром мала заполонити собою все* (В. Петльований); *Виникнення планет — це не якась унікальна подія, а швидше за все — частина процесу народження зірки* (з наук.-попул. літ.); // Час появи на світ. *З самого свого народження Катя жила в квартирі, де поруч з їхньою кімнатою була кімната Варвари Іванівни* (Н. Забіла); *Боявся Зевс, вельми боявся. Страх корінився в ньому від народження. А страх породжує тиранію і хитрість* (О. Бердник).

День наро́дження (роди́н) *див.* **день.**

◊ **(1) Дрýге нарóдження** — відродження, відновлення популярності, слави і т. ін. кого-, чого-небудь. *Сидів за столом не чиновник Панас Рудченко, а письменник Панас Мирний. Нікому не признавався про своє друге прізвище. Відчув у ньому своє друге народження й прозрівання* (І. Пільгук); *Наш ворог готує своє друге народження, і слідчі органи підходять для цього майже ідеально* (А. Кокотюха).

НАРÓДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **нарóджувати.** *У пологовому залі були також фахівці неонатального центру, щоб надати екстренну допомогу народжуваному недоношеному немовляті* (з газ.); *Схиливши голову на руки, сидів* [Панас] *за столом, думками перегортав сторінки народжуваного твору, доповнював епізоди боротьби й змагань* (І. Пільгук); *Чутки, невідомо ким і як народжувані у столицях, докочувались і в такі міста, як заштатна Полтава* (Б. Левін).

НАРÓДЖУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Відносна кількість народжень за певний відрізок часу. *Демографічними факторами формування трудових ресурсів регіону є інтенсивність відтворення населення, що залежить від рівня народжуваності* (з наук. літ.); *Природні показники, від яких залежить народжуваність, в українців завжди були і залишаються високими. Українці — фізично здорові люди* (з наук.-попул. літ.); *Основною причиною депопуляції є різке зниження рівня народжуваності* (з навч. літ.).

НАРÓДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нарóджувати** і **нарóджуватися.** *Віра в народжування дітей без земного батька є тісно зв'язана з вірою буддистів* (І. Франко); *Дивний екстаз коливався в кімнаті. Не збагнути нікому ані вітровинних терпкостей весни, ані народжування вібруючого голосу* (Ю. Яновський).

НАРÓДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАРОДИ́ТИ,** роджý, рóдиш, *док.* 1. *кого.* Давати життя кому-небудь під час пологів. — *Пам'ятай, Уляно, що й вовчиця народжує дітей своїх, і зростають вони вовками на землі* (О. Довженко); *Його Стефа була жінкою плодовитою: щороку народжувала йому то доньку, то сина, а якогось разу — близнят* (Р. Федорів); *Вже народила Ганна мені сина Тимоша й дочку Катрю, вже й другого сина Юраська подарувала, а я все не міг пристати надовго до своєї домівки* (П. Загребельний); *Цуцики, що їх народила собака на прізвисько Бейбі (також відома як Бейбі-собака), вже почали потроху вилазити з виділеного їм короба* (Любко Дереш); // *розм.* Ставати батьком. *Хлопець повернеться у світ, якому потрібні такі молоді й сильні, щоб народжувати дітей, будувати доми і захищати цю землю від ворога* (Г. Пагутяк).

2. *кого, що, перен.* Давати початок чому-небудь, створювати що-небудь, бути причиною появи когось, чогось. *У спеку, в сніг — не легко нам Нове народжувати місто* (І. Нехода); *Багатоголосся юрби народжувало особливий вокзальний шум* (Ю. Покальчук); *Знання історії народжувало повагу до своїх великих предків, що були сильні духом, благородні, добрі душею* (М. Слабошпицький); *Народна українська мова народила шевченківську літературну мову* (Ю. Смолич); // Пробуджувати, зумовлювати що-небудь. *Ця думка народжувала в його душі страшний біль, розпалювала ненависть до тієї несправедливості, якої, проте, не можна обійти* (Григорій Тютюнник); *Пісня відриває душу Терентія від щоденної колотнечі, народжує сум біля серця* (М. Стельмах).

3. *перев. док., що і без прям. дод., розм.* Давати багато плодів, великий урожай. *Незграбна та розтріскана, Щороку Ти* [яблуне] *яблука народжуєш мені* (В. Коротич); *То мати наумисне такі товсті нитки виводили, бо у нас сього року дуже конопл̆і були народили* (Номис); *Квітне багряно садок молодий, — Гілка розпукла народить плоди* (М. Шпак).

◊ **Як (у чóму, у чім** *і т. ін.)* **мáти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як мáти спороди́ла>** *див.* **мáти[1].**

НАРÓДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАРОДИ́ТИСЯ,** роджýся, рóдишся, *док.* 1. З'являтися на світ під час пологів. — *Кожна людина народжується прекрасною, це безсумнівно!* (О. Гончар); — *В нас раніше народжувалися самі хлопчаки, — сказав водяник, — а це врешті дівчинка знайшлася* (Ю. Винничук); *Тут, у Моринцях, .. народився на світ великий Кобзар України* (Панас Мирний); *Уляна .. повісила в сінях дубову гіллячку з торішнім листям і віночок з хмелю: щоб дитина народилася здорова, як дуб, і кучерява, як хміль* (Григорій Тютюнник); // *ким, для чого, перен.* Бути призначеним, створеним для чого-небудь. — *Є латинське прислів'я: "Поетами народжуються, а ораторами робляться"* (О. Гуреїв); — *Я не вмію думати про велике. Я народилась для звичайного життя* (О. Довженко); *Уся-уся вина і її, і Василини, і його, і всіх людей тільки в тому, що вони народилися хліборобами, що вони хлібом годують світ* (М. Стельмах).

2. *перен.* З'являтися, виникати, створюватися. *Бойова дружба народжувалась і міцніла швидко, як швидко часом і кінчалась, через скороминущість життя* (О. Довженко); *Червонуватий вогник блимав. Народжуючись у потайному ліхтарі, промінчик вільно пробігав кілька сот ярдів відстані, потрапляв у сітківку ока людини, викликав складні фізико-хімічні процеси* (М. Дашкієв); *В грудях його народжувалася пісня — м'яка і тепла, як літнє небо над ними, бурхлива, як Дніпро широкий* (К. Гриб); *У тій же Полтаві, де все літо цвітуть мальви, у вишневих садах ховаються білі хати, судилося народитись і українському театрові* (Б. Левін); — *Зараз люди більше плачуть, ніж співають, — зітхнув. — Та й пісні інші народилися. Гіркі й сумні* (І. Кирій); *У процесі натхненної праці народився й розцвів створений Остапом Вишнею новий жанр — усмішка* (з навч. літ.); // Пробуджуватися, охоплювати кого-, що-небудь (про думки, почуття і т. ін.). *Такі мудрі думки народжуються в її дівочій голові, наче їй не дванадцять років, а вдвоє більше* (О. Донченко); *Так була й зникла надія .. А життя ішло, і народжувались нові надії* (С. Скляренко); *Очі, здавалося, проникали Прохорові в саму душу, примушуючи його теж хвилюватися від незвіданого, але приваблившого почуття, що народжувалося в ньому* (А. Шиян); *Думка народилась раптово, як блискавка серед глупої ночі* (Б. Левін); *Згадав я Чигирин. Моя печале, Ти народилась там і там зросла* (Д. Павличко); // Наставати (про світанок, ранок і т. ін.). *За вікном народжувався прозорий осінній ранок* (М. Зарудний); *Коротка літня ніч танула. Звичною метушнею на вулиці народжувався день* (М. Олійник); *Ранок ще тільки народжувався, над Миргородом палав схід* (В. Чемерис); *Далеко за Дніпром на обрії народився світанок* (В. Собко); // З'являтися, підніматися над обрієм (про небесні світила). *За татарським бродом із сивого жита, з червоного маку народжується місяць, і коло козацької могили, як повір'я, висікається старий вітряк* (М. Стельмах); *Коли Доброчин*

вийшов потім надвір, над Дніпром щойно народжувалося сонце — мов немовлятко на невидимих Лелиних руках (І. Білик); *От удванадцяте вже світанкова зоря народилась* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

◊ **Без соро́чки роди́тися (народи́тися, вроди́тися** *і т. ін.)* *див.* **роди́тися; (1) В льо́лі (в соро́чці) народи́тися (роди́тися, вроди́тися** *і т. ін.)* — бути щасливою людиною, яка в усьому, скрізь має удачу. — *Мабуть, ви в сорочці родились, що вам так спосудилось отут сьогодні, — сказала весела Мокрієвська з жартами* (І. Нечуй-Левицький); *Він народився в сорочці. Він досяг усього, чого тільки може побажать собі найвигадливіший честолюбець* (Ю. Шовкопляс); — *Що зі мною? — запитав Кикало. — Ви в сорочці вродилися, — відповів лікар, — тільки два перелами, руки і лівої ноги, — як ви живі лишились, не розумію* (В. Собко); *Василь народився в сорочці. Інакше, як пояснити, що з першого й до останнього дня війни провоював у піхоті й відбувся лише контузією* (О. Підсуха); **(2) Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю)** — бути щасливим, везучим, удачливим і т. ін. — *І вип'ю, бо годиться, невелику чарочку солодкої за солодке життя всіх Розумів: вони ж бо всі народилися під щасливою зіркою* (М. Лазорський); *На прощання сказав пораненому Василеві старший лейтенант: — Під щасливою зорею ти родився...* (К. Гордієнко); *Пресмирна бабуся твердо пам'ятала, що Віктор народився під щасливою зіркою. На нього чекала слава* (Олекса Ізарський); *Недаремно сусіди й родичі завжди заздрили моїй удачі... "Ти — казали вони, — народився хоч і без сорочки, але під щасливою зіркою"* (О. Чорногуз); **(3) Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **[вдру́ге (зно́ву)] на світ народи́тися** — хто-небудь відчуває душевний спокій чи має добре самопочуття після страждань, переживань, фізичних мук і т. ін. *І княгиня з дитиною Не тією стала. Ніби на світ народилась — Гралась, веселилась...* (Т. Шевченко); *На тебе я, мов на святу, дивився, Твоїм умом і серцем просвітився, Немов на світ удруге народився* (П. Куліш); *Обмінили хліб, а в неділю й весілля заграли. Як уступила Мотря в свою хату, то немов знову на світ народилася* (Панас Мирний); *Мов на світ народився, таким легким почув себе Максим, позбувшися тих залізних тягарів* (І. Франко); *Вчора зробив собі операцію — вирвав зуба — почуваю себе добре, мов на світ народився* (М. Коцюбинський); [К р я ж:] *Хороше тут! Наче на світ народився. Душею і тілом спочиваю, Омельку* (М. Зарудний).

НАРО́ДИНИ, дин, *мн.* Свято на честь народження когонебудь; іменини (у 2 знач.). *Свято народин в наших краях завжди робило людей ніби дружнішими між собою, і, бувало, довго того дня линуть з двору батьків пісні, розлогі й неквапні* (О. Гончар); *На четвертий день після народин, як і годилося, батько Антін пішов до батюшки, отця Андронія, домовлятися про ім'я новонародженої та день хрестин* (В. Лис).

НАРОДИ́ТИ *див.* **наро́джувати.**

НАРОДИ́ТИСЯ *див.* **наро́джуватися.**

НАРО́ДНИЙ, а, е. 1. Стос. до народу. *Народна правда завжди мусить перемогти всяке зло й неправду* (з легенди); — *Що ви, панове, — щиро здивувався Фабіян, — за щастя народне, за свободу, рівність і братерство я життя не пошкодую* (В. Кожелянко); // Який належить народові, країні, державі. *В руках у нього вічно біліла книжка. Він заводив у неї кожну народну копійку, кожне стебло* (М. Коцюбинський); *Зародилася у Мазепи думка, що куди ж се ми, направду, гатимо свої сили, куди тратимо народне багатство, кому добуваємо світлу будучність?* (Г. Хоткевич); *Щоб не нищити народу І народного майна, Не хотів він воювати, Не тягла його війна* (О. Олесь); // Власт. або відповідний духові народу, його національним особливостям. *На свята в їхньому селі всі вдягалися у народне вбрання* (В. Нестайко); *Старі народні звичаї перекликались із звучанням бурхливого часу й самі оновлювались, набуваючи вже іншого, новітнього змісту* (О. Довженко); // Створений народом. *Найзначніша прикмета української народної поезії — то глибоке чуття, котре проходить через кожну народну пісню і зачіпає в серці глибоку думу, піднімає тиху задуму, але не безвихідне горе, що не має жодної надії* (І. Нечуй-Левицький); *Краса народного мистецтва, барви квітчастих килимів, вишивок, рушників, хатніх малювань, плавні рельєфи гутного скла і виблиск гранчастого кришталю, співучі лінії різьби по дереву, таємнича казковість дерев'яних скульптур .. — яка могутність прадавнього мистецького й історичного досвіду, яка органічно вирощена, радісна розкіш, яка щедра життєва сила наснажувала ці утвори* (М. Бажан); // Виконуваний, створюваний представником народу, вихідцем з народу. *Тихо, уважно оточили народного співця й молодиці, й діти, й баби і з розчуленим серцем вчували ту думу, захватну та вельбучну* (М. Старицький); *Були і в тебе Кобзарі — гудці народні, Що співали-віщували Заповіти благородні* (М. Вороний).

2. Який тісно пов'язаний з народом, відповідає його культурі, світоглядові і т. ін. *Старицький розповідав про свої задуми написати драматичні твори та організувати народний театр* (І. Пільгук); *За народною прикметою, не буде врожаю, коли соловейко співає на голі дерева* (П. Загребельний); *Народний календар в етнографічній літературі ще називають сільськогосподарським, аграрним, землеробським* (з наук.-попул. літ.).

3. *заст.* Признач. для широких або нижчих верств суспільства. *Пана директора народної школи перенесли на іншу посаду, до іншого міста* (Л. Мартович); *Можна вступити до вчительського інституту на казенне утримання і після закінчення курсу з медаллю .. можна бути інспектором народних училищ* (М. Сиротюк).

Антифаши́стський (наро́дний) фронт *див.* **фронт; Вели́кий наро́дний хура́л** *див.* **хура́л; Наро́дна бібліоте́ка** *див.* **бібліоте́ка; Наро́дна тво́рчість** *див.* **тво́рчість; Наро́дне гуля́ння** *див.* **гуля́ння; Наро́дний депута́т Украї́ни** *див.* **депута́т; Наро́дний коміса́р** *див.* **коміса́р; Наро́дний комісаріа́т** *див.* **комісаріа́т; Наро́дний суд** *див.* **суд; Наро́дний суддя́** *див.* **суддя́; Наро́дний учи́тель** *див.* **учи́тель; Наро́дні ме́сники** *див.* **ме́сник; Ра́да Наро́дних Коміса́рів УРСР** *див.* **ра́да; У́сна наро́дна тво́рчість** *див.* **тво́рчість.**

△ **Вульга́рна (наро́дна) лати́нь** *див.* **лати́нь; Наро́дна етимоло́гія** *див.* **етимоло́гія; Наро́дна медици́на** *див.* **медици́на; Наро́дне господа́рство** *див.* **господа́рство; Наро́дний засіда́тель** *див.* **засіда́тель.**

НАРО́ДНИК, а, *ч., іст.* Прихильник народництва. *Впливові гуртки народників утворилися в Москві та Петербурзі, а згодом у Києві, Одесі, Харкові, Херсоні, Миколаєві, Катеринославі (нині м. Дніпро) та інших містах України* (з наук.-попул. літ.); *Для українських народників наближення до*

народу, його мови, поезії було виявом своєї національності (з навч. літ.); *Народники були переконані, що людське щастя можна здобути мирним і чесним шляхом* (з публіц. літ.).

НАРО́ДНИЦТВО, а, *с., іст.* Ідеологія та суспільно-політичний рух різночинної інтелігенції Російської імперії в 60–80-х рр. XIX ст., яка обстоювала ідеї селянської демократії та переходу до соціалізму через селянську громаду, не проходячи капіталізму. *В 1860-х роках українофільство припадає у часи великоруського народництва, котре зачалося разом з реформою скасування кріпацтва* (І. Нечуй-Левицький); *Народництво мало помітний вплив на українських письменників другої половини XIX ст.: Панаса Мирного, М. Коцюбинського, І. Карпенка-Карого, П. Грабовського, І. Манжуру та інших* (з наук.-попул. літ.); *Народництво в Україні виникло вслід за народницькою течією в Росії, проте українські представники приділяли більше уваги просвітницько-культурній роботі* (з навч. літ.).

НАРО́ДНИЦЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **наро́дництво** і **наро́дник.** *Теорії народницькі і приклади національного розбудження .. вказували дороги і напрями, котрих належало триматися українцям* (М. Грушевський); *Тяглися нитки до полтавського народницького осередку, до розкритої чигиринської змови, очоленої народниками Стефановичем, Дейчем, Бохановським* (І. Пільгук); *У народницьких гуртках збирали селянський одяг, вивчали селянські ремесла, визначали маршрути руху народників* (з наук.-попул. літ.).

НАРО́ДНИЦЯ, і, *ж., іст.* Жін. до **наро́дник.** *Микола Петрович поруч неї здавався мало що не плебеєм, — та це не заважало їй .. гратися в ентузіастку-народницю* (Б. Антоненко-Давидович); *Хто зна, куди б завело його те необачне серце. Адже стала вона дружиною поліцмейстера. Народниця, героїня...* (М. Сиротюк).

НАРО́ДНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Історична форма спільності людей, що утворюється з племен, передує нації та ґрунтується на спільності мови, території, економічних зв'язків, культури і т. ін. *От і зоставалося молитися хіба що про те, щоб і вороги прозріли, збагнули нарешті, що мають справу не з малодухами, а народністю могутньою, невмирущою, яка береже благочестя, коли треба* (Г. Колісник); *Українська народність склалася на основі колишніх Київського, Чернігівського, Галицького і Володимирського князівств* (з наук. літ.).

2. Втілення в художніх образах ідей, почуттів і прагнень народу (у 1 знач.). *Були тут і романси, були й польські пісеньки, навіть і наші туди ж між гурт попали, тільки не ті, що будять спасенні думки про долю рідного краю, що підіймають угору занедбану народність українську, а сміхотворні й навіть сороміцькі, складені по міських шинках та по розпущених вечорницях* (І. Нечуй-Левицький); *Православні держалися гарно і відбивали всі ворожі затії на своє природне добро: віру і народність* (А. Чайковський); *Розпорошеність української інтелігенції, .. відречення від славного минулого, від таких скарбів рідної народності — здавались мені всесвітньою ганьбою і безчестям* (М. Грушевський); *Рильський тихо сказав: — Я пісні Ваші знаю, сердечно хвалю. В них народність і пристрасть люблю* (П. Воронько).

НАРО́ДНО-... Перша частина складних слів, що відповідає слову **наро́дний** у 1 знач., напр.: н а р о́ д н о - м е д и́ ч н и й, н а р о́ д н о - р е в о л ю ц і́ й н и й, н а р о д н о - с ц е н і́ ч н и й.

НАРОДНО... Перша частина складних слів, що відповідає слову **наро́д** у 1 знач., напр.: н а р о д н о к а з к о́ в и й, н а р о д н о м у з и́ ч н и й, н а р о д н о п о е т и́ ч н и й.

НАРО́ДНО-ВИЗВО́ЛЬНИЙ, а, е. Спрямований на визволення свого народу від зовнішніх і внутрішніх ворогів. *Спогадом про народно-визвольну боротьбу під проводом Б. Хмельницького є, крім згаданих уже Жовтих Вод, назви Берестечко, Ясси, Чигирин, Суботів, Переяслав* (В. Русанівський); *Богдан Хмельницький разом із досвідченою козацькою старшиною зумів зорганізувати із розрізнених селянських і козацьких загонів, що виникали в Україні під час повстання, справжню народно-визвольну армію* (з навч. літ.).

НАРОДНОГОСПОДА́РСЬКИЙ, а, е. Стос. до народного господарства *(див.* **господа́рство).** *Транзитний статус України має народногосподарське, зовнішньоекономічне та геополітичне значення* (з наук.-попул. літ.); *Неабияке народногосподарське значення мав видобуток кам'яної та кухонної солі* (з навч. літ.); *Більшість підприємств народногосподарського комплексу викидає в атмосферу шкідливі речовини, переважно газоподібні* (з газ.).

НАРО́ДНО-ДЕМОКРАТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до народної демократії. *Українська історична наука XIX–XX ст. розвивалася під впливом різних політичних і філософських течій, народно-демократичних, ліберальних, консервативних, націоналістичних та соціалістичних поглядів* (з наук.-попул. літ.); *Щоб відстояти національні інтереси, народно-демократичні сили повинні об'єднатися і створити в парламенті єдину коаліцію* (з газ.).

НАРОДНОЕТИМОЛОГІ́ЧНИЙ, а, е, *лінгв.* Який ґрунтується на народній етимології. *Окрему групу становлять назви птахів, утворені народноетимологічним переосмисленням, в основі якого лежать народні спостереження, прикмети, повір'я та метафоричні асоціації* (з наук. літ.); *Під час аналізу прізвиськ найбільш виправданим є народноетимологічний підхід* (з наук.-попул. літ.); *Народноетимологічний аналіз дозволяє зрозуміти досить химерні шляхи адаптації значної частини іншомовної лексики в українській мові* (з навч. літ.).

НАРОДНОМО́ВНИЙ, а, е. Стос. до народної мови, пов'язаний з нею. *Маркіян Шашкевич, розробляючи правила українського правопису за фонетичним принципом, активно відстоював ідею створення літературної мови на народномовній основі* (з наук.-попул. літ.); *Українські пам'ятки XVIII ст. позначені впливом церковнослов'янських і народномовних традицій цієї доби* (з навч. літ.).

НАРОДНООБРЯДО́ВИЙ, а, е. Стос. до народних обрядів, пов'язаний з ними. *Було нове мистецтво. Ні примітивне, ні старосхідне, ні народнообрядове* (П. Загребельний); *Народнообрядовий календар українців має чимало ще дохристиянських елементів, які органічно поєдналися з православними традиціями* (з навч. літ.).

НАРОДНОПІСЕ́ННИЙ, а, е. Стос. до народної пісні. *У народнопісенній пам'яті ватажка новгородських ушкуйників бачимо в пантеоні витязів* (Є. Гуцало); *У мові Тараса Шевченка, справді, важко відділити народнопісенні, фольклорні мовні образи від неповторно оригінальних, за якими постає образне мислення геніального поета* (з наук. літ.); // В основі якого лежить народна пісня. *Шевченко справді*

зробив величезне враження на всіх своїх сучасників; повів їх за собою; владно накинув їм свою, на народнопісенних зразках побудовану романтичну баладу, патріотичну думу, свої плачі та пророцтва (М. Зеров); *Багатством і розмаїтістю позначена українська народнопісенна спадщина* (з газ.).

НАРОДНОПІСЕ́ННІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **народнопісе́нний.** *Народнопісенність мовного стилю Тараса Шевченка виявляється, зокрема, у конкретно-предметному характері художнього зображення, у розгорнутих поетичних порівняннях і в тій семантичній основі, на якій будуються ці порівняння* (з наук. літ.); *Традиційні епітетні сполуки, здрібніло-пестливі форми, фразеологічні звороти є ознакою народнопісенності, підвищеної експресивності, ліричності авторського стилю* (з навч. літ.).

НАРОДНОПОЕТИ́ЧНИЙ, а, е. Стос. до народної поезії. *Народнопоетична основа творчості Лепкого яскраво виступає у творах, надиханих піснею-коломийкою, у ритмічно-стилістичних інтонаціях художньої мови автора* (Ф. Погребенник); *Молодому поетові, який уже випробував себе в баладах народнопоетичного характеру та історико-патріотичних візіях і рефлексіях, знав тенденції сучасної йому літератури, виявилася підвладною і ліроепічна форма* (І. Дзюба); // В основі якого лежить народна поезія. *Багата народнопоетична й розмовна українська мова, облагороджена обережним уведенням слів на означення іноземних реалій, біблійної й античної ономастики, гуманітарної термінології, емоційно посилена церковнослов'янізмами, давала поетові повну можливість для естетичного самовираження* (В. Русанівський).

НАРОДНОРОЗМО́ВНИЙ, а, е. Пов'язаний з народною розмовною практикою. *З другої половини XVII ст. порядок слів у реченнях стає вільнішим, що відповідає народнорозмовним синтаксичним моделям* (В. Русанівський); *Народнорозмовні, просторічні, почасти говіркові елементи відіграють у художніх творах різних жанрів роль засобів мовної типізації в діалогічному та монологічному мовленні* (з наук. літ.); *Одним із продуктивних способів поповнення фонду народнорозмовних лексичних одиниць є творення номенів за допомогою типових для загальнонародної мови словотворчих засобів* (з наук.-попул. літ.).

НАРОДО́ВЕЦЬ, вця, *ч., іст.* Прибічник, прихильник народовства. *Протягом 1870-х і 1880-х років українські народовці дуже зростають в числі і в силі* (М. Грушевський); *Радикали підтримували свого оратора, а народовці всіляко намагалися збити його з пантелику* (М. Олійник).

НАРОДО́ВИЙ, а, е, *діал.* Народний (у 1 знач.). *— Адже ж сьогодні не свято? .. — Та ні. В календарі свята нема. — Ну, але, може, яке народове?* (І. Франко); *"Хоч я і хірург, але в потребі народовій, коли б мені сказано й когутом співати на вежі кафедральній, я співав би"* (Г. Хоткевич).

НАРОДОВЛА́ДДЯ, я, *с.* Форма державного правління, політичний лад, за якого верховна влада належить народові; демократія. *Народовладдя в Україні здійснюється безпосередньо, через державні органи й органи місцевого самоврядування* (з наук.-попул. літ.); *Безпосереднє народовладдя виявляється у випадках, коли кардинальні питання державного устрою, напрямків внутрішньої чи зовнішньої політики вирішуються на "загальних зборах" — на виборах, референдумах тощо* (з публіц. літ.).

НАРОДОВЛА́ДНИЙ, а, е. Стос. до народовладдя. *Народовладні підвалини в історії українського націогенезу і державотворення в наукових працях М. Грушевського, присвячених козацькій добі, є основою українського національного життя* (з наук. літ.); *Народовладна культура давніх русів виявляється практично в усьому: у звичаєвому праві й традиціях, суспільній поведінці, громадській думці, в оформленні стосунків між містом і селом, громадою та військово-охоронними структурами* (із журн.).

НАРОДОВО́ЛЕЦЬ, льця, *ч., іст.* Прибічник, прихильник народовольства. *Народовольці проголошували право народу на землю, виступали за розвиток общинних основ і місцевого самоуправління* (з наук.-попул. літ.); *Програма руйнівної діяльності зводилась до індивідуального терору, в якому народовольці вбачали головний метод боротьби з урядом* (з наук.-попул. літ.).

НАРОДОВО́ЛКА, и, *ж., іст.* Жін. до **народово́лець.** *Причиною арешту стала участь учительки в політичній демонстрації студентства у відповідь на самоспалення в Петропавлівській фортеці народоволки Марії Вєтрової* (з наук.-попул. літ.).

НАРОДОВО́ЛЬСТВО, а, *с., іст.* Суспільно-політичний рух у Росії (80–90-х рр. XIX ст.), очолюваний таємною організацією народників "Народна воля", який масову політичну боротьбу з самодержавством підмінював індивідуальним терором. *У доробку М. Драгоманова є декілька статей, у яких автор гостро критикує послідовників народовольства за те, що для політичної боротьби вони використовують методи терору* (з навч. літ.).

НАРОДОВО́ЛЬСЬКИЙ, а, е, *іст.* Те саме, що **народово́льчий.** *Народовольська організація; Народовольський гурток.*

НАРОДОВО́ЛЬЧИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **народово́лець.** *Народовольчий тероризм, набувши широкого розмаху на межі 70–80-х років XIX ст., закінчився найгучнішою в історії Російської імперії акцією — убивством царя Олександра II* (з наук. літ.); *Микола Вороний був виключений з Ростовського реального училища за участь у нелегальних народовольчих гуртках, читання та поширення забороненої літератури* (з наук.-попул. літ.).

НАРОДО́ВСТВО, а, *с., іст.* Суспільно-політична течія 2-ї пол. XIX — поч. XX ст. серед галицької інтелігенції ліберального напрямку, що протистояла русифікації. *Я знаю людей (і з молодих), що перше з великим пієтизмом відносились до галицького народовства, до нашого українства, потім до угоди* (Леся Українка); *Галицьке народовство 1860-х років знаходить на Буковині живійший* [найживіший] *відгомін* (М. Грушевський); *На початку 80-х років XIX ст. народовство поповнилося перспективною і досить активною молоддю, що забезпечило суттєві зміни в складі політичних сил* (з наук. літ.).

НАРОДО́ВСЬКИЙ, а, е, *іст.* Прикм. до **народо́вство.** *Сподівалися ми тут читати "Народ" та народовські газети* (Леся Українка); *В акції виборчій будуть виступати* [опозиціоністи] *тільки яко окрема народовська партія* (М. Коцюбинський); *На початку 90-х рр. XIX ст. український суспільно-політичний рух у Галичині характеризувався діяльністю трьох основних суспільно-політичних течій: москвофільської, народовської та радикальної* (з наук. літ.); *Народовський рух виник на ґрунті ідей національного відро-*

дження, започаткованих "Руською Трійцею" та Кирило-Мефодіївським братством, і сформувався під впливом творчості Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, Миколи Костомарова (з наук.-попул. літ.).

НАРОДОЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із народознавства. — *Вам, Василю Івановичу, краще про те знати. Ви етнограф, народознавець, вам і карти в руки* (Ю. Бедзик); *Зібрані Володимиром Гнатюком фольклорні й етнографічні матеріали на Бойківщині зайняли помітне місце у виданнях і дослідженнях видатного народознавця* (з наук. літ.).

НАРОДОЗНА́ВСТВО, а, *с.* Те саме, що **етноло́гія.** *Дані археології, народознавства і мовознавства значно розширили уявлення про спілкування протоукраїнців із численними народами* (з наук. літ.); *Народознавство досліджує походження різних народів, їхню етнічну історію, розселення, особливості побуту та культури, етнопсихологічну своєрідність* (з навч. літ.); *Важливе значення для розвитку українського народознавства на його початковому етапі мала "Руська трійця"* (з публіц. літ.).

НАРОДОЗНА́ВЧИЙ, а, е. Стос. до народознавства. *Брат Юрій тільки недавно повернувся з Індії з етнографічної експедиції; тепер, напевно, опрацьовує свої народознавчі здобутки* (І. Волошин); *Документи Кирило-Мефодіївського братства, народознавчі праці М. Максимовича, М. Костомарова, В. Антоновича, публіцистика М. Драгоманова, літературна творчість українських письменників другої пол. XIX ст. підготували ґрунт для закріплення назви "українці"* (з наук. літ.); *У студентські роки Маркіян Шашкевич став ініціатором широкомасштабної цілеспрямованої народознавчої діяльності, збирання й популяризації фольклору, створення словника й граматики живої української мови* (з наук.-попул. літ.).

НАРОДОЛЮ́БЕЦЬ, бця, *ч.* Той, хто любить народ. *Хіба, мовляв, мало наших покійних народолюбців, котрих слід пом'янути збірниками* (Панас Мирний); *Російські та українські революціонери-демократи бачили в ньому* [Т. Г. Шевченку] *те, чим він саме був: великого народолюбця, правдолюбця, непримиренного борця проти соціального та національного гніту* (М. Рильський); *Народ, наш народ, про який ми піклуємося. Ми любимо народ, ми народолюбці* (Р. Андріяшик).

НАРОДОЛЮ́БНИЙ, а, е. Який любить народ, з любов'ю ставиться до нього. *Народолюбний учитель шкіл став на заваді різним прислужникам та чиновникам* (із журн.); // В основу якого покладено народолюбство. *Сей парламент сільський.., цей зразок мого народолюбного ідеалу викидає на смітник старого свого слугу* (Г. Хоткевич); *Стара Україна мусіла зійти зо світу, поховати старі свої політичні вольності, щоб на новому історичному ґрунті зросло таке поважне явище культурне, як народолюбна Квітчина творчість* (М. Зеров); *Вихована в дусі народолюбних традицій свого батька, вона* [Старицька-Черняхівська] *близько зійшлася замолоду з Лесею Українкою, поділяла її радикалізм і громадську мужність* (Б. Антоненко-Давидович).

НАРОДОЛЮ́БНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **народолю́бний.** *Байдужні й ті, що рідну мову Занедбують, найкращу з мов, Народолюбності основу* (П. Куліш).

НАРОДОЛЮ́БСТВО, а, *с.* Любов до народу. *Він* [професор] *давно збирає народні пісні, навіть віршики пописує. Проте народолюбство його — нова модна маніжка і з справжнім хлопським життям нічого спільного не має* (П. Колесник); *Серед кращої частини української інтелігенції, до якої належав батько Рильського, були міцні традиції народолюбства, поваги до простого народу, до його праці і мистецтва, до народної пісні та музики* (С. Крижанівський).

НАРОДОНАСЕ́ЛЕННЯ, я, *с., спец.* Сукупність людей, що проживають на певній території; населення країни, держави. *Народонаселення кожної етнічної спільності розвивається на основі відповідних закономірностей, які в процесі історичного розвитку підпорядковуються способові виробництва* (з наук. літ.); *Динаміка народонаселення безпосередньо впливає на загальні розміри трудових ресурсів, їх склад, а також на зайнятість* (з наук.-попул. літ.); *Екологічні проблеми виникли на певному етапі розвитку людства, коли зростання народонаселення й забруднення навколишнього середовища зумовили необхідність захистити людину від наслідків її ж діяльності* (з навч. літ.).

НАРОДОПРА́ВНИЙ, а, е, *заст.* Стос. до народоправства. *На тлі тих творчих процесів державного будівництва в Україні, що мають демократичний, народоправний і гуманний характер, не можна не згадати однієї визначної особистості з західної діаспори .. Це був Іван Багряний* (О. Шугай); *Український визвольний рух мав би успіх, якби поставив перед собою велику мету — самостійну народоправну Україну — та зумів би змобілізувати навколо неї всі сили українського народу* (з наук.-попул. літ.).

НАРОДОПРА́ВСТВО, а, *с., заст.* Народовладдя. *Він* [М. Костомаров] *зворушив думки про народоправство* (М. Драгоманов); *Народоправство, широке місцеве самоврядування, порядкування господарським і політичним життям на Україні місцевими силами, точне зазначення взаємних прав і обов'язків цілої держави та автономної одиниці унеможливить колишню безпардонну, руйнуючу політику централізму* (В. Винниченко); *Народоправство не маніфестує себе бучно й величально* (О. Бердник).

НАРОЗВО́ДИТИ, о́джу, о́диш, *док., чого, розм.* Розвести (у 6 знач.) багато чого-небудь. *Найбільше Ліна кохається в гладіолусах — нарозводила їх стільки сортів, що в усьому районі нема* (О. Гончар).

НАРО́ЗДРІБ, *присл.* Те саме, що **вро́здріб.** *Він завше лаяв інородців, але нароздріб, а йому дуже хотілося лаяти їх оптом, як те робить Піхно* (В. Самійленко).

НАРОЗКА́ЗУВАТИ, ую, уєш, *док., чого, що, розм.* Розказати багато чого-небудь. — *Станеш потім питати, де був, а він тобі сім мішків гречаної вовни. Нарозказує всякого, тільки слухай* (О. Гончар); — *Мабуть, нарозказували тобі всякого. Дурниці все те* (Ю. Мушкетик); *Люди довкола побожні, такого нарозказували, тільки б слухати день і ніч* (Г. Пагутяк).

НАРОЗКА́ЗУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *док., розм.* Багато або досхочу порозказувати про що-небудь. *Не міг* [Максим] *нарозказуватися, як-то він хоробро бився* (Б. Лепкий); *Скільки було нарозказується Гриша бабусі про жнива!* (В. Большак); *За ту дорогу Настя нарозказувалася, наговорилася. І про родину розказала — маму і батька своїх, бабусю та діда, про своє незвичне сватання і життя* (В. Лис).

НАРОЗКОШУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док.* Багато, досхочу порозкошувати. *Кругом висів туман — стояла середина серпня, якраз та пора, коли найліпше ловити рибу, бо*

вона нарозкошувалася за весну й виросла за літо (Б. Харчук); *Чагарник, котрим вони йшли, був тепер, напровесні, такий спокійний, принадний і безлюдний, що вони піддались бажанню нарозкошуватися тим чудовим супокоєм і сілі* (І. Франко); *Життя, як сон, не нарозкошувався, не налітався вволю, а вже збирайся в останній вирій* (В. Близнець).

НАРОЗМОВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док.* Багато, досхочу порозмовляти. *З ким люблюся — Не наговорюся, З ким кохаюсь — Не нарозмовляюсь!* (з народної пісні); [К а р м е л и х а:] *Пригортай других, а я вже за ці роки попригорталася грудьми до мостини, нарозмовлялась із голими стінами* (С. Васильченко); *— Дівчата, ви вже нарозмовлялися? — зробив зауваження вчитель* (із журн.).

НАРОЗПОВІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого і без прям. дод., розм.* Розповісти багато чого-небудь. *Отаке Лисичка нарозповідала* (І. Франко); *— Хоч не задуши, — хто ж тоді так гарно і багато про все буде розповідати!.. — Ха-ха-ха .. нарозповідав* (М. Стельмах); *Чого тільки не знав Славута, чого не нарозповідав він хлопчині!* (В. Малик); *— Стільки див ви нам нарозповідали! — сказала вона ґречно* (Валерій Шевчук).

НАРОЗПОВІДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу порозповідати. *Скоро панотець зміркував, що Неважчук уже досить нарозповідався* (Л. Мартович); *Владек намовляє Юлю зробити подорож у Карпати. "Це його коник, — подумав Антін. — Раз тільки був, а скільки нарозповідався"* (Р. Іваничук).

НАРО́ЗТВІР, *присл., рідко.* Те саме, що **на́встіж.** *Герцик зі своїми щасливо проскакують у Батурин. Перед ними нарозтвір відчиняють браму* (Б. Лепкий); *Нарозтвір стояли ворота в сараях та по загонах, в конюшнях та в кошарах. Худоба повиходила й бродила по подвір'ю* (А. Головко); *Він злякано подивився на неї, прислухаючись до хати, двері якої були відчинені нарозтвір* (М. Стельмах); *Ввійшли* [хлопці] *безперешкодно до ченцевої кімнати, що стояла нарозтвір* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАРО́ЗТІЖ, *присл., рідко.* Те саме, що **на́встіж.** *Двері у передпокій нарозтіж, в тіснім коридорі повно людей* (М. Коцюбинський); *Дощ і пізня ніч, А в мене світло і вікно нарозтіж* (О. Теліга); *Всі вікна в просторій кімнаті були відчинені нарозтіж* (П. Гуріненко).

НАРО́ЗТЯГ, *присл., розм., рідко.* Розтягуючи слова; протяжно. *— Не ск-а-жу! — одмовила вона нарозтяг, осміхаючись* (Панас Мирний).

НАРОЗУМИ́ТИ *див.* **нарозумля́ти.**

НАРОЗУМИ́ТИСЯ, млю́ся, ми́шся; *мн.* нарозумля́ться; *док., діал.* Зрозумівши помилковість своєї поведінки, учинків і т. ін., змінити їх, відмовитися від них. *Скатованого вкинули до темниці, щоб нарозумився* (Б. Лепкий); *— Верес не нарозуми́ться. Якщо нема товариства, він сам п'є, сидить за столом і розмовляє про політику з темними вікнами* (Р. Андріяшик).

НАРОЗУМЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.,* **НАРОЗУМИ́ТИ,** млю́, ми́ш; *мн.* нарозумля́ть; *док., кого і без прям. дод., розм.* Те саме, що **напоумля́ти;** урозумляти. *Світло Христового вчення духовно нарозумляє тих, хто має справді глибоку віру в Нього і свідомо ставиться до Євангелія* (з рел.-церк. літ.); *Чи чорт який нарозумив тих людей, чи що такого сталося?* (І. Франко); *— Війна озлобила людей? — Взагалі озлобила, але не нарозумила, як можна було сподіватися* (Р. Андріяшик).

НАРО́ЗХВАТ, *присл., розм.* 1. Намагаючись перехопити, узяти кого-, що-небудь раніше за інших. *Нарозхват беруться газети, що пахнуть ще свіжою фарбою* (М. Шеремет); *Дешеве начиння хитрого хазарина* [хозарина] *купували нарозхват* (І. Білик).

2. *у знач. присудка.* Мати великий попит, бути потрібним, необхідним. *Всі гості, що прибули на свято до Севастополя, нарозхват* (В. Кучер); *Зосі Дмитрівні приємно, що її Петро Дем'янович нарозхват, що його поважають підлеглі, товариші по службі* (О. Гончар); *Ганька теж має ґешефт: її яйця — нарозхват!* (Г. Тарасюк).

НАРО́ЗХРИСТ, *присл.* З розстебнутими ґудзиками або розхристаними полами. *Весь одяг на ньому завжди нарозхрист* (Яків Баш); *Незважаючи на спеку, на ньому була шкіряна куртка нарозхрист* (О. Гончар); *До вогню підступив високий, дужий хлопець у білій сорочці нарозхрист, в чорних штанях* (О. Бердник).

◊ **Душа́ на́встіж (наро́зхрист)** *див.* **душа́.**

НАРОЇ́ТИ, рою́, рої́ш, *док., кого, чого, що.* Вивести, наплодити молодих роїв. *Нароїть роїв* (Сл. Б. Грінченка).

НАРОЇ́ТИСЯ, ї́ться, *док.* 1. Пороїтися в якій-небудь кількості (про бджіл). *Чи багато в тебе сього літа роїв нароїлося?* (Сл. Б. Грінченка).

2. *перен.* Назбиратися у великій кількості (про думки, образи і т. ін.). *Тричі, залишаючись сам у юрті, пробував підвестися з ліжка і написати листи, що нароїлися вже давно, та нічого не виходило* (М. Сиротюк).

НАРО́КОМ, *присл., розм.* 1. Навмисне, з певною метою, спеціально. [Л и с е ц ь к и й:] *На Саву тепер наріка* [пан]! .. *Каже, мов сей Сава нароком прийшов, щоб до нас присусідиться та взнавать про наше!* (М. Костомаров); *— Чи ти вже мене узявсь нароком занапастити..?* (Марко Вовчок); *Лотоків я не заставлю, Ще й нароком так підправлю, Щоб вода з крутих коліс Кипнем рвалася, як біс* (Я. Щоголів).

2. Жартома, жартуючи. *Ти, козаче-заволока, Любиш мене ти нароком* (П. Чубинський).

НАРОСВІ́ТА, и, *ж.* Скорочення: народна освіта. *На роботу в систему наросвіти Іполита Мар'яновича не взяли, не підходив за соціальним походженням* (Є. Доломан); // Відділ народної освіти. *Завідував наросвітою прибулий десь із інших міст молодий ще вчитель Лаптєв* (П. Панч); *Олена .. побігла одразу в наросвіту* (В. Кучер); *— Я тут до наросвіти приїхав... на нараду, бо наш директор серед року виїхав...* (О. Забужко).

НАРО́СЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **нарости́.** *Дяк добився до якоїсь самотньої молодиці, яка сердобільно* [співчутливо] *його обмила, дивуючись із лепу, наорслого на шкірі* (Валерій Шевчук); *Нарослий конфлікт віддзеркалює також економічні й соціальні відмінності між північчю та півднем Росії* (з публіц. літ.).

НАРОСТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нароста́ти.** *— Мало хто з фахівців знає про те, що першозигота зберігається в недоторканості, давши початок динамічному наростанню структур тіла* (О. Бердник); *Позитивні зміни в характері Катрін йому вже хотілося пояснювати виникненням і наростанням справжнього, не пов'язаного з комерційними питаннями, почуття кохання* (М. Дашкієв); *Редька відчувала наростання гніву* (І. Карпа).

НАРОСТА́ТИ, а́є, *недок.,* **НАРОСТИ́,** те́; *мин. ч.* нарі́с, росла́, ло́; *док.* 1. Виростати, з'являтися де-небудь. *На кінських гривах наростав дивовижними китицями іній* (Н. Рибак); *— Добре було б прикупити роменських овець. На них шерсть хоч і груба, зате швидко наростає м'ясо* (Григорій Тютюнник); *Його ліва рука .. була тяжко обпечена. Шкіра наросла шкарубкими рубцями* (М. Руденко); *— Е-е-е-е, синку. Тут не в чарах справа — я себе виснажив важкими військовими вправами. У мене тоді отакенні м'язи наросли* (Ю. Логвин).

2. Виростати в якій-небудь кількості. *На рівному таврійському степу проходило його життя, обсяжність і простір землі запали в свідомість, як дитинство, і місяць травень, коли наростає трава на сіно й на ліки* (Ю. Яновський); *Зараз саме час підкопати ґрунт, позбивати бур'ян, що наріс попід деревами, але йому нема коли навіть за лопату взятися* (М. Чабанівський); // *безос. По тих купах наросло всякого бур'яну, трави, моху...* (Панас Мирний).

3. *перен.* Збільшувати об'єм, кількість, силу вияву і т. ін. *Чим далі відходила* [Тася] *від афіші, тим більше наростали в її душі хвилювання й цікавість* (Л. Дмитерко); *Хвиля все наростала й наростала. Вона вже сягала у височінь п'ятиповерхового будинку* (В. Кучер); *Неподалеку щось ліниво обізвалось, потім той звук почав наростати, поширюватись* (Ю. Збанацький); *Коли один із вояків не виконав якогось безглуздого наказу .. і мав бути суджений наглим судом, кипіння наросло до краю* (О. Лисяк).

4. Нагромаджуватися в якій-небудь кількості (про проценти, гроші і т. ін.). *— Час би дещо і в банк покласти, щоб проценти наростали для дочки...* (І. Нечуй-Левицький); *— Гроші .. зложіть у банку в Сиготі. Се, певно, великі гроші, то з них наросте великий процент* (І. Франко).

НАРОСТА́ЮЧИЙ, а, е. Який наростає (у 3 знач.). *Човни знову вийшли у відкритий лиман, і осоружне гойдання поновилося з наростаючою силою* (С. Добровольський); *Звідкілясь збоку долинув близький, наростаючий шум мотора* (В. Козаченко); *Публіка була вже переважно в стані наростаючої ейфорії* (Ю. Андрухович); *Через якийсь час я відчула наростаючий біль у пальцях правої руки* (Любко Дереш).

НА́РОСТЕНЬ, сня, *ч.* Те саме, що **на́ріст.** *В селі тихо-тихо, тільки іноді сколихнеться тінь молодого деревця та між гіллям, розсипаючись, зашерехтить наростень паморозі* (М. Стельмах); *Задумливо відколупнув* [Свамі] *смолистий наростень на кедровому стовбурі, понюхав* (О. Бердник); * У порівн. *На худому сірому обличчі .. буряковий ніс здіймався, мов потворний наростень* (І. Цюпа).

НАРОСТИ́ *див.* **нароста́ти.**

НАРОСТИ́ТИ *див.* **наро́щувати.**

НАРОСТИ́ТИСЯ *див.* **наро́щуватися.**

НА́РОСТОК, тка, *ч.* 1. *лінгв., заст.* Суфікс. *З рідної мови ми дійшли вже до наростків, або суфіксів, як тепер кажуть* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *діал.* Назимок. *Однорічне теля називають бузимок, бузівок, назимок, наросток і т. ін.* (з наук.-попул. літ.).

НАРОЧИ́ТИЙ, а, е. 1. Навмисний, підкреслений. *В їхніх відносинах не було тих нарочитих показних ніжностей, які можна спостерігати в деяких сім'ях* (Д. Ткач); *Лобода відчув у словах тих зверхність і нарочиту холоднуватість* (Микита Чернявський); [Лір:] *Віднедавна бачу я неуважність до мене, але складав те на свою підозріливість і не примічав тут нарочитої неввічливості* (М. Рильський, пер. з тв. В. Шекспіра).

2. *іст.* Який належав до міської знаті. *Сюди* [в терем] *раннього ранку приходили тіуни, бояри, воєводи, мужі нарочиті* (С. Скляренко); *Переправившись через Десну, Олег вислав до надвірньої* [надвірної] *брами двох нарочитих мужів, повелівши їм домогтися особистого побачення з князем Чернігова* (Д. Міщенко); *Роз'їхалися в усі кінці Ярославові нарочиті люди, Київ мовчав погрозливо* (П. Загребельний); // *у знач. ім.* **нарочи́тий,** того, *ч.* Той, хто належав до міської знаті. *Нарочитий повідомив, що Варда Склір .. якимось чином опинився на волі й збирається набрати для себе полк* (І. Білик); *Посольство від ахейців .. розіслало нарочитих у Переяслав-на-Дунаї, у Галич, у Волин, у Бусел, у Білу Вежу з проханням узяти участь у поході проти Трої* (В. Рубан).

Фальши́вий (нарочи́тий) па́фос *див.* **па́фос.**

НАРОЧИ́ТІСТЬ, тості, *ж.* Абстр. ім. до **нарочи́тий** 1. *Іноді буває дівчина і скромна, і роботяща, і красива, однак, мов тінь, таїться в ній якась нарочитість, прихована закоханість у себе чи щось інше* (М. Стельмах); *Та косинка вельми пасувала до її смаглявого усміху. І воднораз у цій красивій недбалості .. не було й крихти нарочитості* (Ю. Мушкетик).

НАРОЧИ́ТО. Присл. до **нарочи́тий** 1. [Одарка:] *Що ж це ні тітки, ні Марусі? Це неначе нарочито нас звели...* (М. Кропивницький); *Уникаючи жандармського ока, Франко нарочито нікого не повідомив про день свого приїзду* (М. Олійник); *— Коня! — молодцювато крикнув гетьман нарочито бадьорим голосом, аби не виказати своєї тривоги* (В. Чемерис); *Іспанки нарочито не звернули на мене уваги* (С. Жадан).

НА́РОЧНИЙ, а, е. Який виконує певне доручення, повідомляє про що-небудь і т. ін. *Запорожцям на Січ послав* [Богдан Хмельницький] *з нарочним своїм посланцем .. листа* (П. Загребельний); // *у знач. ім.* **на́рочний,** ного, *ч.* Посланець із терміновим дорученням, донесенням, повідомленням і т. ін.; гонець, кур'єр. *З години на годину, як повідомив нарочний, має прибути з Немирова яничарський загін* (В. Малик); *Нарочного відразу ж було відправлено в Брацлав, він мав наказ генерал-губернатора приготувати екіпаж для нагальної потреби* (Валерій Шевчук).

НАРО́ЩЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нарости́ти.** *Тепер у господарстві десятки самоскидів з нарощеними бортами* (Микита Чернявський); *— Доброго дня! — сказала дівчина .. Досконалий макіяж, нарощені вії, штучні нігті* (Г. Вдовиченко); // **наро́щено,** *безос. пред. У продуктовому цеху цукрозаводу нарощено стіни виробничого корпусу* (з газ.); *На сході та півдні України нарощено систему протиповітряної оборони* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який наростився (у 1 знач.). *— Таке чудне кажете, — тихо мовила* [графиня], *знімаючи рукавичкою нарощену на гілці паморозь* (Валерій Шевчук).

НАРО́ЩЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нарости́ти** і **нарости́тися.** *Правильний вибір технології нарощення волосся гарантує отримання бажаного та якісного результату* (із журн.); *— Не слід заморочуватись на подальшому нарощенні виробництва, навпаки — виробництво слід максимально скоротити, законсервувати, .. а природні ресурси — максимально економити* (С. Жадан).

НАРО́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е. Признач. для нарощування, який бере участь у нарощуванні. *Особливим типом зв'язаних основ дієслів є такі з них, в утворенні яких беруть участь префікси й нарощувальний афікс -ся* (з наук. літ.); *За допомогою спеціальних капсул або кератинової смоли тонкі пасма нарощувального матеріалу прикріплюють до волосся* (з навч. літ.).

НАРО́ЩУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наро́щувати.** *Кількість мулу після перероблення каналізаційних відходів перевищує втричі норму, і нарощувані дамби на полях не витримують такої кількості осадів* (з газ.); *Можливо, підвищити мотивацію до роботи могла б продумана система дрібних, але відчутно нарощуваних бонусів* (з навч. літ.).

НАРО́ЩУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наро́щувати** і **наро́щуватися.** *Нарощування зуба дозволяє максимально відновити пошкоджену коронку* (з наук.-попул. літ.); *Дядько побудував єгипетське колесо, яке сприяло нарощуванню врожайності за допомогою води* (М. Руденко); *Її житейський досвід дотепер не дуже-то сприяв нарощуванню добродушності* (О. Забужко).

НАРО́ЩУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАРОСТИ́ТИ,** ощу́, ости́ш, *док.* 1. *що.* Давати можливість рости, з'являтися чому-небудь. — *Скажи краще, чого ти сам досі не в патрулях? Спортсмен, статура яка... Для чого ж оті м'язи нарощуєш?* (О. Гончар); *Дзядзьо вважав, що чоловік мусить носити ремінь і не попускати його, щоби не дозволяти собі нарощувати живіт* (Т. Прохасько); *Семен черевце наростив собі* (Н. Рибак); // *кого, що.* Вирощувати в якійсь кількості. *Всі працювали за шмат хліба і в місті, і в селі, доки не наростили худоби, не наробили техніки* (М. Циба).

2. *що.* Приєднуючи, додаючи, добудовуючи до чого-небудь, збільшувати його в об'ємі, розмірі і т. ін. *Коваль нагрівав і робив меншими чи більшими підкови, нарощував залізом лемеші, зашивав вісі* [осі], *що лопались на старих возах* (Т. Масенко); — *Я скільки пропонував наростити мур, підняти його на метр або й на два, а послухались?* (О. Гончар); // Штучно створювати додатковий об'єм, довжину і т. ін. (волосся, вій, нігтів). *Я ще маю .. наростити двосантиметрові акрилові нігті* (І. Роздобудько); *Ірка-молдаванка .. могла наростити Кропиві відкоцане* [відрізане] *волосся* (І. Карпа); // У стоматології — відновлювати пошкоджену коронку зуба або кісткову тканину за допомогою штучних матеріалів. *Якщо відколюється досить великий шматочок, то стоматологам вже доводиться нарощувати зуб або ставити коронку* (із журн.); *Перед проведенням класичної імплантації зуба необхідно наростити кісткову тканину* (з навч. літ.).

3. *що, перен.* Підсилювати, збільшувати що-небудь. — *А ми ще міцніше стискаєм кулак, А ми, що не день, то нарощуєм силу* (І. Нехода); *Вогонь люто кинувся навздогін, все нарощуючи свій страшний темп* (В. Нестайко); *Українські металурги наростили обсяги виробництва* (з газ.).

НАРО́ЩУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАРОСТИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Виростати, з'являтися. *Епідерма — первинна покривна тканина рослин, що нарощується на листі, пагонах, квітах, насінні* (з навч. літ.); *Якщо не буде збалансованого харчування, то м'язи не зможуть нароститися* (із журн.).

2. *перен.* Збільшуватися (про розмір, силу і т. ін.). *У той час, коли підтягувалися тили і вглибині нарощувався удар, передові частини продовжували розвідку боєм* (І. Цюпа); *Нарощувався розвиток видобутку срібла .. — і навколишні міста виростали, як гриби після дощу* (О. Шугай); — *Це вже друге видання й, природно, матеріал наростився* (з газ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **наро́щувати.** *Стіна нарощувалася до відповідної висоти, як установлено, не вище 2,5 м* (з наук. літ.); *Сьогодні випускають пломбувальні матеріали, які нарощуються на зруйнований зуб і повністю відновлюють його форму й колір* (із журн.).

НАРСУ́Д, у, *ч., іст.* Скорочення: народний суд *(див.* **суд).** *В процесі цієї боротьби за житлоплощу, що не раз переходила до бійки і нарсуду, бідолаха квартирант з'їхав з глузду...* (Б. Антоненко-Давидович); — *То, може, й ви передайте позов на Кульбаку в нарсуд! З дітьми воювати — це ж просто смішно!* (О. Гончар); *Він уже не згадував, що вчора був у нарсуді, де днями продовжать розгляд його справи* (О. Чорногуз).

НА́РТЕКС, у, *ч.* Притвор у християнських церквах або внутрішня закрита паперть візантійського храму. *Західна частина собору — нартекс — чітко відділена від центральної частини* (з наук. літ.); *Увійшовши до Софії Київської через головний вхід, відвідувач потрапляє в нартекс (західний притвор храму)* (із журн.).

НА́РТИ, нарт, *мн.* Вузькі довгі сани, признач. для їзди на оленях та собаках. *Дудніли авто, ляскаючи ланцюгами, і тут же їхали нарти, запряжені північними оленями* (І. Багряний); *По боках стада їхали на нартах пастухи з собаками* (В. Гжицький); *Залишалося одне — .. чекати зимового шляху, коли берегом проїдуть перші собачі нарти* (І. Багмут); *Махає погонич довгою пужакою* [довгим пужалном], *дзвінко торохтить нею по передній рамі нарт, а олені ніби й не чують того: ступають неквапно, ледве переставляючи ноги в копнистому снігові* (М. Сиротюк).

НАРТУ́ТИТИ *див.* **нарту́чувати.**

НАРТУ́ЧЕНИЙ, а, е, *спец.* Дієпр. пас. до **нарту́тити.** *Нартучене старовинне дзеркало.*

НАРТУ́ЧУВАННЯ, я, *с., спец.* Дія за знач. **нарту́чувати.** *Нартучування металу.*

НАРТУ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАРТУ́ТИТИ,** у́чу, у́тиш, *док., що, спец.* Покривати або обробляти ртуттю; ртутити. *Нартучувати руду; Нартутити монету.*

НАРУ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наруба́ти.** *Гора нарубаного дерева росла. Вже би й досить, а Олекса все рубає* (Г. Хоткевич); *Антоні переніс нарубаний очерет до своєї будівлі* (В. Малик); *Він лантух вугілля, власноруч нарубаного, не має права продати* (із журн.); // **нару́бано,** *безос. пред. Павло нахилився взяти дрова — нарубано гілля сливи* (М. Іщенко).

НАРУБА́ТИ *див.* **нару́бувати.**

НАРУБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* 1. Багато, досхочу порубати. — *Я вже нарубався. Набридло. Дорубаю решту дров пізніше* (із журн.); // Стомитися, довго рубаючи. *Вже й Пилип-з-Конопель настрілявся та нарубався до знесилля, а кінця бойовищу не було й не було* (О. Ільченко).

НА́РУБЕНЬ, *присл., діал.* Ребром. *Клади його нарубень* (Сл. Б. Грінченка).

НАРУБІ́, *присл., діал.* Навиворіт. *Заходилася* [Пригариха] *знімати спідницю і лише тепер помітила, що одягла її похапцем наруби* (І. Чендей); * Образно. *Та що ж се за публіка така? Чи варто ж їй служити, для неї розпинатися і душу свою наруби вивертати, як випрану сорочку?* (І. Фран-

ко); *Отаке було і життя Жменякове — навиворіт: і сам жив наруби, й одяг свій так носив, не показуючи людям лицевого боку* (М. Томчаній).

НАРУ́БКА, и, *ж.* 1. Спеціальна мітка на чому-небудь, зроблена сокирою, ножем чи іншим знаряддям. *Різні нарубки й різьблення зображень, керамічний праобраз орнаментів — усе це не що інше, як первинно-образний засіб, що з безпосередністю й узагальненою символічністю передає світосприймання й уявлення далеких предків* (з навч. літ.).

2. Шматок чого-небудь нарубаного. *І хліб, і меди — все це мали вони .. у маленькій хижці, без вікон, де були .. нарубки коштовних металів і дорогої гривни — цілий скарб* (П. Загребельний).

НАРУ́БЛЮВАТИ *див.* **нару́бувати.**

НАРУ́БУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **нару́бувати.** *Освітлення рівно лягало на блискучі, залиті соусами та кремами газові плити, .. на важкі холодильники й гострі ножі, вбиті в .. дерев'яні дошки для нарубування м'яса та городини* (С. Жадан).

НАРУ́БУВАТИ, ую, уєш, *діал.* **НАРУ́БЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.*, **НАРУБА́ТИ,** а́ю, а́єш, *док.* 1. *чого, що.* Зрубувати якусь кількість чого-небудь. *Нарубала* [лисичка] *дерева, зробила саночки, запрягла бичка, сіла та й їде* (з казки); *Вона .. побігла у вишник і за півгодини нарубала тоненьких вишеньок* (Т. Осьмачка); // Рубаючи, заготовляти певну кількість чого-небудь. *Василь на всі празники нарублює дрівець* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Цілими днями сидів* [Павло] *на печі, іноді виходив з хати, щоб принести води або нарубати дров* (Григорій Тютюнник); // *що.* Рубаючи, розділяти на частини, подрібнювати що-небудь. *М'ясо грудинки нарубують із реберними кістками* (з навч. літ.); *Підготовлені тушки птиці або кролика нарубати на куски* (з навч. літ.).

2. *перев. док., кого, чого.* Б'ючи, рубаючи (шаблею, мечем і т. ін.), знищувати якусь кількість кого-, чого-небудь. *Козаки встигли стільки нарубати татарських трупів, що зробилася з них гребля* (А. Чайковський).

3. *що, чого, гірн.* Відколюючи від пласта, видобувати якусь кількість корисних копалин. *Один в'язень працював на шахті, на якій він мав щодня нарубувати по 5,5 тонн вугілля — завдання неможливе* (з наук. літ.); *Вони вертали після зміни, нарубавши ешелон вугілля* (Ю. Яновський); *Не злічити, як багато нарубав вугілля тато* (М. Упеник).

◊ **Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва** *див.* **нала́мувати.**

НАРУ́ГА, и, *ж.* 1. Нестерпне знущання, заподіяння шкоди кому-, чому-небудь. *Жду, не діждусь дружини, щоб полегшити біль, наругу, бо й справді, як вони сміли таке надуживання над людьми робити!* (Ганна Барвінок); *Скільки вона горя прийняла від тих самих панів, на котрих робить. Скільки наруги!* (М. Коцюбинський); *Вони* [люди] *кричали, що над містом вчинено наругу, що зайди знов почуваються в Києві, як у себе вдома* (В. Шкляр); *Шеремет розумів — іншої ради тепер нема. І все одно не вірив до кінця, що отаман Зелений віддасть наказ відступити, покинути Трипілля ворогові на наругу* (А. Кокотюха).

2. Зле висміювання кого-, чого-небудь. *Гірко було слухати таку наругу. Та що могли оборонці вдіяти?* (Б. Лепкий); *Мимоволі Жолкевський озирнувся на пані Барбару, шукаючи в ній спільника своєму обуренню за таку наругу над честю мундира* (Іван Ле); // Глузливе, зневажливе ставлення до кого-небудь. — *Твій Іван? Який твій Іван? — з наругою промовила Ганка* (І. Франко); *Сміялися козаки, жінки, ба навіть дітлахи реготали. Іваник не стерпів такої наруги і вихопив з піхов шаблю* (В. Малик); // Ганьба, неслава. *Отакі батьки на світі, Нащо вони дітям? На наругу перед Богом* (Т. Шевченко); *Петро й Христя не дивилися в очі одне одному, — такий сором, така наруга їм... Перші дочкою набивалися!* (Г. Косинка).

◊ **Зво́дити нару́гу** *див.* **зво́дити.**

НАРУГА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., з кого — чого, над ким — чим, заст.* Наглумитися. — *Що вам думати про мою наругу, коли наругавсь лихий мій ворог над честю й славою козацькою?* (П. Куліш); [Х а р и т и н а:] *За що ж він так наругався надо мною?.. Душу мою й серце моє потоптав ногами, оплював і одвернувся!..* (І. Карпенко-Карий).

НАРУ́ГОНЬКА, и, *ж., нар.-поет.* Пестл. до **нару́га.** — *Розваж, розвій, соловейку, Мою тугоньку; Чи забуду прикру людську Я наругоньку?* (П. Грабовський).

НАРУЖО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Нарум'янений. *Гість жахнувсь, обернувся поспішно, Позирнув, пізнав Сясю і втішно У уста наружовані цмок* (І. Франко); *Не така вона й гарна, казала мати, а більше — наружована й помащена гримом, як і всі артисти скрізь* (В. Кучер).

НАРУКА́ВНИЙ, а, е. Який міститься на рукаві або прикріплений до рукава. *Він зараз сумний, замкнутий, ходить поблизу в нарукавній пов'язці чергового* (О. Гончар); *На мені та моїх людях були мундири — ми лише зняли іменні планки та нарукавні емблеми* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Вона витерла обличчя нарукавним мереживом* (В. Єшкілєв).

НАРУКА́ВНИК, а, *ч.* 1. Чохол, який надягають поверх рукава, для захисту від чого-небудь. *Стоїть угорі, над усіма, дівчина-барабанщиця в захисних окулярах, в нарукавниках до ліктів* (О. Гончар); *Новий асистент натягнув нарукавники, і нарешті — спеціальні гумові рукавички* (А. Кокотюха).

2. *заст.* Манжета (у 1 знач.). *Хлопець сміливо підійшов до князя, який стояв посеред терему. Біла сорочка по коліна, на комірі і нарукавниках вишивана* (Б. Лепкий).

НАРУКА́ВНИЧОК, чка, *ч.* Зменш. до **нарука́вник.** *Підібрала* [пані горішок] .. *сухою рукою в плетеному нарукавничку* (Н. Королева); *Виходили з того* [в'язання й розплутування ниток] *нікому не потрібні серветки, якісь накидки, набридлі комірці та нарукавнички, що горами лежали в комоді* (О. Іваненко).

НАРУМ'Я́НЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **нарум'я́нити.** *Тільки яскраво нафарбовані губи й густо нарум'янені щоки свідчили, що це дівчина* (Г. Усач); *Прачка обернулася до нього обвітреним, нарум'яненим працею і молодістю обличчям* (В. Логвиненко).

2. *у знач. прикм.* Який нарум'янився (у 1 знач.). *Дрібно ступала одягнута в порфіри, нарум'янена, красива цариця Анна* (С. Скляренко); *У високій, як башта, зачісці, напудрена, нарум'янена і напарфумлена, Маргарита, мов коршун, виловлювала поглядом нову жертву* (М. Слабошпицький).

НАРУМ'Я́НИТИ *див.* **нарум'я́нювати.**

НАРУМ'Я́НИТИСЯ *див.* **нарум'я́нюватися.**

НАРУМ'Я́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАРУМ'Я́НИТИ,** ню, ниш, *док., кого, що.* 1. Покривати, натирати рум'янами. *Щоб макіяж був бездоганним, візажисти рекомендують нарум'янювати злегка підборіддя, скроні й лоб* (із журн.);

Лишилося ще нарум'янити лице та звести докупи фарбою дуги брів (М. Коцюбинський).

2. Покривати рум'янцем (у 1 знач.). *І санчата летять без зупинки, нарум'янюють щічки веселі морозу голки* (Л. Забашта); *Зустрічний вітер безперестанку .. впивався в щоки, жалив їх, мов кропивою, нарум'янював удосталь* (А. Шиян); *Глядить Васюта, парубок гостинцем попід ліс іде. Здорове, привітне лице мороз ціпкий нарум'янив* (І. Франко).

НАРУМ'Я́НЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАРУМ'Я́НИТИСЯ,** нюся, нишся, *док.* 1. Покриватися, натиратися рум'янами або чим-небудь схожого кольору. *Відьми нарум'янювалися пелюстками* [троянд] (Є. Пашковський); *Сьогодні Ганна Андріївна, побачивши, скільки з'їжджається до них чоловіцтва, вперше зодягла нову сукню кольору лісових дзвіночків, причепурилася, нарум'янилася* (В. Шкляр).

2. Ставати рум'яним, набувати рум'янцю. — *Що там взяли тебе, може, в який фамілійний полон? .. Юліян легко нарум'янився. — Нічого подібного. Балакав трохи довше з о. Захарієм* (О. Кобилянська).

НА́РУЧ, *присл., розм.* На користь, вигідно, у чиїхось інтересах. *У натовпі де-не-де Гмирі наруч почулися вигуки невдоволення Цигулею* (А. Головко); // *у знач. присудка. А йому се й наруч* (Сл. Б. Грінченка).

НА́РУЧЕНЬ *див.* **на́ручні.**

НАРУ́ЧНИЙ, а, е. 1. Який надівають на руку, признач. для носіння на руці. *Лажечников помітно поспішав, він навіть глянув один раз на свій прикритий металічними ґратками наручний годинник* (Л. Первомайський); *Містер Кейз-Ол .. стежив за секундною стрілкою наручного хронометра* (М. Дашкієв); *Особливо поширені на Гуцульщині металеві прикраси — наголовні, нашийні, нагрудні, поясні, наручні* (з наук.-попул. літ.).

2. *перев. вищ. ст., діал.* Такий, як потрібно; підхожий. *Борис, хоч хлопський син, являвся їй* [пані Міхонській] *далеко наручнішим, ніж околишні підпанки* (І. Франко).

НАРУ́ЧНИК *див.* **нару́чники.**

НАРУ́ЧНИКИ, ів, *мн. (одн.* **нару́чник,** а, *ч.).* З'єднані ланцюжком металеві кільця, які вдягають на руки заарештованим; кайданки. *В заарештованого перев'язана голова, руки його зчеплені наручниками* (Я. Галан); *Схопив* [оберлейтенант] *Володю за ліву руку — защебнув на ній один наручник* (В. Малик); *Солод .. заклав руки за спину, ніби відчував на них наручники* (М. Руденко); *На мене надягли наручники і вивели в коридор, де вже перебували інші заарештовані пілоти* (О. Авраменко, В. Авраменко); * У порівн. *Зінька крикнула щось і пручнулася .. Та не вирватись їй, бо руки, як залізні наручники, її руки здавили* (А. Головко).

НА́РУЧНІ, ів, *мн. (одн.* **на́ручень,** чня, *ч.), заст.* 1. Наручники. *Так рвонув* [Устим], *що бризнули наручні І тріснули закуті кайдани* (А. Малишко); *Катерина слухняно простягла обидві руки вперед, і Янко .. почав накладати наручні на них* (Д. Бедзик).

2. Прикраси на руки у формі браслетів. *Сережки, персні, намиста жінки носили щоденно, а йдучи на народні свята, одягали ще й срібні пластинчасті браслети-наручні, які притримували довгі рукави святково-ритуальних сорочок* (з наук. літ.).

3. Частина обладунків, що захищала руки воїна. *Гусар навіть не поперхнувся, а так двинув ліктем у тяжкому наручні в груди Остапа, що той відлетів на підлогу* (Д. Білий); *Арабський обладунок складався з кольчуги, шолома й наручнів, неодмінно доповнених щитом* (з наук.-попул. літ.).

НА́РУЧНО, *присл., діал.* Зручно. *Виразні почуття, як і взагалі всяку лірику, заховаю до моменту поетичного настрою, воно якось в ритмі й римі наручніше такі теми опрацьовувати* (Леся Українка); // *у знач. пред. — Нехай пан собі поміркують, де їм лишить на грядки, чи коло дому, чи в полі. — Звісно, що коло дому... ловкий погній... і наручно буде... — вирвався з радою рудий Панас* (М. Коцюбинський).

НАРУ́ЧЧЯ, я, *с.* 1. *заст.* Браслет. *Маріора перед дзеркалом обсмикнула рівні широкі рукави тонкої .. сорочки, що за кожним рухом відкривала її .. руки з мідяними та скляними наруччями* (М. Коцюбинський); *Носили* [купці] *персні з печатками і розмаїті наруччя коло зап'ястя — це все, щоб похвалитися багатством* (П. Загребельний); *Багате наруччя над п'ястуками та ліктями вигравало проти сонця всіма барвами райдуги* (І. Білик).

2. *діал.* Оберемок. *Побігла* [Параска] *до дривітні, .. швидко набрала наруччя дров і побігла до кухні* (І. Франко); *Набрати великий жмак листя, повне наруччя. Жбурнути ним перед себе. На вітер* (Б.-І. Антонич).

НА́РФІК, у, *ч.* Те саме, що **притво́р** 1. *Нарфік містився здебільшого під хорами* (з наук. літ.); *У північній частині нарфіку була вибудувана вежа, сходами якої князь і вояки дружини піднімалися на хори* (з наук.-попул. літ.).

НАРЦЕЇ́Н, у, *ч., фарм.* Алкалоїд опію, який використовують як заспокійливий та снодійний засіб. *До найважливіших алкалоїдів опію належать морфін, наркотин, кодеїн, тебаїн, папаверин та нарцеїн* (з наук. літ.); *Чистий нарцеїн виявляє слабку дію* (з навч. літ.).

НАРЦИ́ЗМ, у, *ч.* Те саме, що **нарциси́зм.** *До певної межі нарцизм може допомогти людині досягти успіхів і особистого щастя, але часто призводить і до негативних наслідків* (з газ.).

НАРЦИ́С[1]**,** а, *ч.* 1. Трав'яниста цибулинна рослина з довгими вузькими листками й білими або жовтими запашними квітками. *На його клумбах першими в місті з'являлись нарциси і останніми зникали айстри* (В. Собко); *Пішла* [Мальва], *похилена, поміж клумбами, що біло пінилися кущиками нарцисів* (Р. Іваничук); *До будинку вела зі смаком оздоблена алея, обабіч якої буяли тюльпани і нарциси* (Ю. Винничук).

2. Квітка цієї рослини. *Копронідос держав у руці здоровий пучок півонії, нарцисів та тюльпанів* (І. Нечуй-Левицький); *Невже ж до вечора люди справді розкуповують всі оті відра нарцисів, фіалок, тюльпанів, конвалій, черемхи?* (Ірина Вільде); *Я вечеряю під музику Вівальді. Запалюю свічки. Встромляю в комір атласного халата нарцис. Я люблю все естетичне, елегантне* (І. Роздобудько); * У порівн. *Які тонкі й тривожні брови, а щоки, як сумний нарцис...* (В. Сосюра).

НАРЦИ́С[2]**,** а, *ч.* 1. *(з великої літери).* У давньогрецькій міфології — вродливий юнак, який, закохавшись у власне відображення у воді, помер від любові й перетворився на запашну квітку. *Розглядала* [дівчина] *своє відображення у великому, в людський зріст, дзеркалі з таким відвертим замилуванням, що йому, напевно, позаздрив би й сам Нарцис* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. *перен.* Самозакоханий чоловік, що хизується своєю вродою. *Як усі нарциси, він завжди і в усьому бачив лише*

власне відображення (Ю. Андрухович); *Він часто є егоцентричним нарцисом. Але це нарцисизм нешкідливого і доброго дитяти, а не самозакоханого циніка* (С. Процюк).

НАРЦИСИ́ЗМ, у, *ч.* 1. Самозакоханість, самозамилування власною вродою або хизування собою. *Чим-чим, а нарцисизмом я ніколи не відзначався. Скільки себе пам'ятаю, мені не подобалась моя зовнішність* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Агамов любить оточувати себе знаменитостями і дорогими речами. Цінує жіночу вроду. Він самовпевнений, з відчутними елементами нарцисизму* (В. Єшкілєв).

2. *мед.* Форма статевого збочення, яка полягає в сексуальному задоволенні від споглядання власного тіла. *У більшості випадків нарцисизм є не самостійною формою статевого збочення, а епізодом у процесі формування інших перверсій* (з навч. літ.); *Діагноз дуже простий: хронічний сентименталізм із нервовою недостатністю плюс некрофільство, нарцисизм і взагалі статева аберація* (В. Шкляр).

НАРЦИСИ́ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до нарцисизму, пов'язаний із ним. *Нарцисичний розлад особистості є психічним захворюванням, що характеризується відсутністю співчуття, готовністю використовувати інших і завищеною самооцінкою* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **самозако́ханий.** *Він занадто нарцисичний, аби за ними* [повіями] *увихатися, але невже йому так потрібна я і саме там?* (Ю. Андрухович); *Молдавський письменник щирий та інтелектуальний, до межі нарцисичний* (С. Процюк).

НАРЦИСИ́ЧНО. Присл. до **нарциси́чний** 2. *Брат лише причісував і пригладжував свою пещену корчмарську борідку, театрально і нарцисично хрускаючи пальцями* (С. Процюк); *Піжон дешевий, подумала ти, прикусивши посмішку, провінційний фраєр, ич як нарцисично задбаний — біленький комірчик з-під светра, доглянуті нігті* (О. Забужко).

НАРЦИ́СОВИЙ, а, е. Прикм. до **нарци́с**[1]. *Коли зійшло сонце, то всі побачили, що придолинок вкритий біло-зеленим нарцисовим килимом* (з легенди); *На Закарпатті є унікальна нарцисова долина — справжнє диво природи* (з наук. літ.); // Який добувають із нарцисів. *Нарцисову олію використовують у виробництві парфумів, а після додаткового очищення — в ароматерапії* (із журн.).

НАРЯ́Д[1], у, *ч.* 1. Те, у що наряджаються; убрання, одяг (перев. святковий, гарний). *Василь ходить по вулиці, поблискуючи своїми ґудзями, щоб люди бачили, який він у новому панському наряді* (Панас Мирний); — *І охота ж вам* [дівчатам] *було ото наряди в клунках перти, — дивувався Нестір* (О. Гончар); *Викрасовувалися в своїх заморських нарядах багаті гості* (П. Загребельний); *У новому наряді, як павич, походжаю я по двору, нагаєчкою по сап'янових чобітках себе похльоскую* (Ю. Логвин); // *перен.* Зовнішнє покриття тварин або якихось предметів. *Ось летить сніжок хрещатий, В'ється, крутиться й ляга, У наряд у волохатий Чорну землю одяга* (Микола Чернявський); *Самці більшості видів гусеподібних мають яскравий шлюбний наряд, яким намагаються привернути увагу самиць* (з наук.-попул. літ.).

2. *заст.* Збруя (у 1 знач.). *Товаришу, пане-брате, Воли як мою волю; Веди коня у наряді Да за тілом за мною* (П. Чубинський); *Що тому вояці за дари дати? Вивели йому коня в наряді, Він коня узяв, не подякував* (І. Франко).

НАРЯ́Д[2], у, *ч.* 1. Завдання, розпорядження про виконання якої-небудь роботи. *Увечері вчорашнього дня дав Оксен наряд — возити із .. лісу дерево на будівництво .. конюшні* (Григорій Тютюнник); *Взимку багато хто з хлопців одержував наряд на роботу в зерносховище* (О. Гончар); // Письмове розпорядження про виконання якої-небудь роботи. *З сусідньої кімнати, склавши наряд на роботу, розходились бригадири* (О. Десняк); *Майстер, схилившись на рипучий стіл, підписував наряди* (О. Донченко); // Розподіл, роздавання завдань, розпоряджень про виконання якої-небудь роботи. *Коли Смоливус піднявся на відкатний двір, побачив, що наряд закінчився й почався спуск робітників у шахту* (С. Чорнобривець); *На шахту вони прийшли під час наряду* (І. Волошин).

2. Документ, розпорядження про видачу або відправлення яких-небудь товарів, матеріалів і т. ін. *Оформивши наряд, сугаклїївці навантажили машину і незабаром виїхали з двору цукрозаводу* (С. Добровольський); — *Трохи у Яворського затримався, поки одержав наряди на посівний матеріал, — розповідав Антон* (С. Чорнобривець); — *Райземвідділ виписав наряд у лісництві .. Оце й привезли тобі ліс* (М. Стельмах).

3. Виконання певних обов'язків (перев. військових) за особливим дорученням. *Після добового наряду по гарнізону наш окремий взвод пішої полкової розвідки повернувся з міста* (І. Багмут); *Солдати, призначені в наряд для нічного патрулювання по місту, вишикувалися на плацу в дворі комендатури* (В. Собко); *Не завітавши і додому, пішов* [Єгор] *до шахти, у наряд* (М. Упеник); *Стен оголосив, що решту цього дня і весь наступний день вільні від чергувань та нарядів солдати можуть відпочивати* (О. Авраменко).

4. Група, підрозділ військовослужбовців, поліції і т. ін., що виконує службові обов'язки за особливим призначенням. *За хвилину підійшов іще наряд міліції в цивільному, й таким чином варти стало більше, ніж в'язнів* (І. Багряний); *Наряд виїхав на конях, посилено озброєний, як це й завжди велося в частині* (Іван Ле); *Під кущем біля кулемета чути приглушену розмову — саме, видно, міняється наряд. Здає пост Остапенко, приймають Сердюки* (О. Гончар); *Навпроти Цукотті-парку шикувалися наряди поліції. Усі вони були в захисних шоломах і з щитами* (Любко Дереш).

(1) Наря́д по́за че́ргою <Позачергóвий наря́д> — міра дисциплінарного покарання у військовослужбовців. *От коли б Микола Леонідович дав йому просто наряд поза чергою. Але ні!* (І. Багмут); — *Теж мені гвардієць! За те, що не виручили в біді товариша, маєте три наряди поза чергою!* (О. Гончар); *Сипались на мене позачергові наряди, як удари бича на спину віслюка* (Є. Доломан); — *Боєць Кононенко, один позачерговий наряд!* (А. Дімаров).

НАРЯ́ДДЯ, я, *с., збірн., заст.* Знаряддя (у 1 знач.). *Дає* [пан] *Іванові шість волів, плуг, віз, рало, все господарче наряддя* (П. Чубинський); // Домашнє начиння, посуд і т. ін. *Вони виходили й приходили, й знов вибігали: виносили стакани та наряддя до самовара* (І. Нечуй-Левицький).

НАРЯДЖА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наряджа́ти**[1] і **наряджа́тися**[1]. *Наряджання у звірині маски та вивернуті кожухи відбувалося два рази на рік — на зимові святки і на Масляну* (із журн.); *Після прийняття християнства наряджання ялинки стали приурочувати до Різдва. На неї почали вішати печиво, цукерки, горіхи, яблука, квіти* (з газ.).

НАРЯДЖА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.*, **НАРЯДИ́ТИ,** яджу́, я́диш, *док.* 1. *кого.* Одягати кого-небудь (перев. у святкове, гарне вбрання). *Наряджа* [баба] *мене та все прихвалює: яка я красива та як я панові сподобалася* (Панас Мирний); *Наряджають Зміївни Олену, підводять то до одного, то до другого дзеркала* (А. Шиян); *Красунь наряджали в мережані сорочечки* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); — *Смерд завжди залишиться смердом, хоч би його нарядити і в князівський чи боярський одяг!* (В. Малик); *Галя стояла осторонь, нагадуючи школярку, яку нарядили у барвисті кісники і доручили роль нареченої у п'єсі* (М. Циба); // *розм.* Одягати, взувати (у будь-який одяг, взуття). *Мотрине вбрання зав'язали в клунок, її нарядили в теплі чоботи, в баранячий кожух* (Б. Лепкий); // *кого, що, ким, чим, у кого — що.* Одягаючи кого-, що-небудь, робити подібним до когось, чогось. *Тоді у мене не було жодної ляльки — шили їх з клаптів або наряджали в них якісь стругані палички* (І. Роздобудько); *Ой я свого чоловіка нарядила паном: сорочечка по коліна, підв'язана валом* (Номис); [К е м б л ь:] *Він збаламутив Дженні... Раз він зліпив тут з неї подобизну і нарядив принцесою* (Леся Українка); *Пан Вадим нарядив мене в капітана Браге* (Іван Ле).

2. *що.* Прикрашати що-небудь чимсь (ялинку, гільце і т. ін.). *Як наряджали гільце у молодої, упало гільце соснове, квітками та стрічками заквітчане* (В. Дрозд); *Діти принесли з дому кожен по кілька іграшок, і набралося їх не на одну ялинку. Вирішили нарядити ще і ялиночку для Самотнього Чоловіка* (І. Жиленко).

3. *кого, етн.* Одягати покійника для поховання. *Вони* [діти] *брали участь в усій жалобній церемонії, навіть допомагали наряджати покійника* (Г. Пагутяк); *Вони вдвох нарядили Василька, Меланя допомогла Ількові спустити з горища труну* (В. Шкляр).

НАРЯДЖА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок.*, **НАРЯДИ́ТИ,** яджу́, я́диш, *док.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Давати розпорядження виконати яку-небудь роботу; посилати в наряд. — *Кожна бригада мусить стати на свою ділянку й не заважати іншій. Я буду наряджати, а ви записуйте* (Іван Ле); // *ким.* Призначати кого-небудь на якусь роботу, посаду. *Доти чоловік добрий, доки його десятником не нарядили* (Номис); // Посилати, направляти куди-небудь. — *Ну що? Були ще там, крім тебе, люди, котрих я на тартак наряджав? — питає мене Косован* (І. Муратов); *Громада знов нарядила посланців в Київ до владики просити за Харитона Моссаковського* (І. Нечуй-Левицький); *За кіннотою, що подалась у ліс, нарядили погоню* (Л. Старицька-Черняхівська).

2. *що, розм.* Улаштовувати, організовувати яку-небудь урочистість, свято і т. ін. *Ніби серед будня несподівано свято собі нарядили* [хлопці й дівчата]. *Були, як п'яні, пустували, як діти, без ладу співали, без потреби реготалися* (С. Васильченко); *Гіно велів .. нарядити розкішний бенкет* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

3. *що, розм.* Лаштувати, приготовляти, робити що-небудь. *Нарядити віз.*

НАРЯДЖА́ТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАРЯДИ́ТИСЯ,** яджу́ся, я́дишся, *док.* 1. *у що і без дод.* Одягатися (перев. у святкове, гарне вбрання). *І наряджається, і чепуриться* [Оксана] *щодня* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Хай хоч на старість у гарному походить* [Параска], *бо все не було коли наряджатися, — то робота, то війни* (В. Дрозд); *Франка щосуботи нарядиться, мов дівка, і біжить до клубу* (С. Чорнобривець); * Образно. *В найкоштовніші обнови нарядилась Україна* (О. Гуреїв); // *розм.* Одягатися, взуватися (у будь-який одяг, взуття). *Зараз після обіду нарядилася Христя в стару одежинку, замісила глини й почала шпарувати* (Панас Мирний); *Господар ферми, закопавши на всяк випадок чоботи в землю і нарядившись у драні черевики, стояв біля воріт і прощався* (О. Гончар); // *перев. ким, у кого — що.* Одягаючись, ставати подібним до кого-, чого-небудь. *Три дні так добре пили, що ніхто так і не затямить; і наряджались хто журавлем, хто ведмедем...* (Г. Квітка-Основ'яненко); *На другий день Святвечора хлопці і дівчата наряджалися в "цапа", "цигана", "діда", "бабу", "вуйка", "ведмедя" тощо і ходили колядувати* (з наук.-попул. літ.); *Я .. водитиму по хатах козу, нарядившись, може, міхоношею* (П. Загребельний).

2. *тільки недок.* Пас. до **наряджа́ти[1]**. *Усі учасники ігор, а також їхні коні наряджалися в спеціальні розкішні рельєфні обладунки* (з навч. літ.).

◊ **Убира́тися (наряджа́тися, одяга́тися** *і т. ін.)* / **убра́тися (наряди́тися, одягну́тися** *і т. ін.)* **в то́гу** *див.* **убира́тися[1]**.

НАРЯДЖА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАРЯДИ́ТИСЯ,** яджу́ся, я́дишся, *док.* 1. Мати намір, збиратися робити що-небудь. *Зійшовся гурток тоді дітей, нарядились піти у місто в панський сад* (С. Васильченко).

2. *розм.* З'являтися, утворюватися на тілі. — *Сказать по правді, в мене от-от незабаром нарядяться пухирі або чиряки на підошвах* (І. Нечуй-Левицький); [Х и м к а:] *У дитини плісрявка нарядилася вже п'ятий день* (М. Кропивницький); *Біля щиколотки нарядився чиряк, здоровий такий* (І. Багряний).

3. *тільки недок.* Пас. до **наряджа́ти[2]** 1. *Згідно з указом Генеральної військової канцелярії від 14 березня 1736 року, 50 % полкової старшини (не менше двох чоловік) та дійсних сотників наряджалося в Кримський похід* (з наук. літ.).

НАРЯ́ДЖЕНИЙ[1], а, е. 1. Дієпр. пас. до **наряди́ти[1]**. *Він, священик, стояв перед дяком і табунцем хлопчиків-служок, сяк-так наряджених, але з великою хоругвою й хрестом...* (Г. Колісник); *Ось в кімнату заходить нова група щедрівників, привівши дівчину, наряджену королівною* (І. Пільгук); *Коли вернувся Гнат, Романьо лежав уже на білому столі наряджений* (У. Самчук); * Образно. *Хижа проскурниці Чайки, наряджена місяцем, спала під крилами рясних груш* (К. Гриневичева); // **наря́джено,** *безос. пред.* — *Хіба ти голодна або холодна? Он як тебе наряджено* (Панас Мирний).

2. *у знач. прикм.* Який нарядився *(див.* **наряджа́тися[1]**). *Сухенький та не дуже чепурно наряджений панок стояв проти халабуди* (Панас Мирний); *Всі вони* [люди] *наряджені, всі урочисті, .. бо йдуть святити царину* (І. Чендей).

НАРЯ́ДЖЕНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **наряди́ти[2]**. *Давидів тисяцький Михалко зі смоленським полком був наряджений на полоцький полк, бо полоцькі князі помагали Ольговичам* (В. Чемерис); *За кожним шелестом сухого листя зривався* [Босаковський] *і хапав за шаблю або за наряджену рушницю* (Б. Лепкий); // **наря́джено,** *безос. пред. Усього рядових козаків під Ізюм було наряджено 8002 чоловіка* (з наук.-попул. літ.).

НАРЯДИ́ТИ[1] *див.* **наряджа́ти[1]**.

НАРЯДИ́ТИ² *див.* **наряджа́ти²**.

НАРЯДИ́ТИСЯ¹ *див.* **наряджа́тися¹**.

НАРЯДИ́ТИСЯ² *див.* **наряджа́тися²**.

НАРЯ́ДНИЙ¹, а, е. 1. Святково, гарно одягнений. — *О, та який ви прийшли нарядний, урочистий!* (О. Донченко); *Усі дуже нарядні. Богдасеві так личить його вишита українська сорочка, з якої він, правда, трохи виріс* (О. Іваненко); *Вона була дуже нарядна: чорне оксамитове плаття, відкриті білі руки, на плечі накинуто красивий шарф* (П. Загребельний); // Гарно прибраний, оздоблений. *Він ткнув ногою у двері й увів Лошакова у невеличку пишно нарядну хату* (Панас Мирний); *Кілька тисяч людей пройшло нарядним Хрещатиком* (з газ.); // З гарними барвами, формами, пір'ям, шерстю (про природу, тварин і т. ін.). *У найвищому ярусі шуміли вершинами дуби, .. ледь ворушили довгими косами нарядні берези* (А. Шиян); *Погасли сині очі волошок, .. скинули золотаве вбрання своє завжди нарядні буркуни* (Д. Міщенко).

2. Гарний, пишний, святковий (про вбрання). *Згори збігає Ліза. Вона в нарядній сукні, готова їхати на бал* (І. Кочерга); *Коли я відкрив очі — побачив дівчину у нарядному гуцульському строю* (У. Самчук); *Мама теж одягається красиво, тільки не в карнавальне, а в нарядне своє плаття* (О. Іваненко); *Жінки охоче йшли в коло, перебираючи ногами, як цесарки, розпускаючи віяла своїх нарядних суконь і платтів, придбаних тут, у Німеччині* (О. Шугай).

НАРЯ́ДНИЙ², а, е. Стос. до наряду *(див.* **наря́д²** 1, 2). *Нарядна система праці; // у знач. ім.* **наря́дна,** ної, *ж.* Приміщення, де виписують, дають наряди на роботу. *Біля нарядної валялась іржава вагонетка і височіла купа якихось старих труб* (О. Донченко); *З нарядної вийшли з лампами, в брезентах кілька людей* (Ю. Яновський); *У відчинене вікно нарядної з степового простору залетів пустун-вітер* (С. Чорнобривець).

НАРЯ́ДНИК, а, *ч.* Особа, яка роздає наряди *(див.* **наря́д²** 1). *Нарядник прийшов виганяти, а я йому кажу, щоб зарубав собі на носі чи записав десь, що на роботу не виходитиму* (М. Андрусяк).

НАРЯ́ДНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **наря́дник.** *Потрапити на легшу працю в таборі можна було, зробивши подарунок нарядниці або завдяки впливовому "знайомому"* (з газ.).

НАРЯ́ДНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **наря́дний¹.** *Стали казати, що тою своєю люб'язністю та нарядністю граф уже віддавна до неї примилитися намагався* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАРЯ́ДНО. Присл. до **наря́дний¹.** *Святково прибраними вулицями йшли групами й по одному нарядно одягнуті люди* (з газ.).

НАС, у, *ч.* Те саме, що **насва́й.** *Джаліл Урунов з жалем думав про міцний нас, одна кучечка якого, відчутна під висохлим від хвилювання язиком, могла б освіжити його* (Л. Первомайський).

НАСА́Д, а, *ч.* 1. Основа, на якій тримається ящик воза. *Повозку вашу щось підняло трохи спереду й незабаром наче в рів спустило, колеса стукнулись, насад затріщав* (Панас Мирний); — *Сідай назад, та не зломи насад, — пожартував лісник і хотів пособити їй вибратися на воза* (М. Стельмах); *Попереду, впираючись рогами аж у насад воза, поважно виступав баран з рогами, закрученими в кілька кілець* (В. Козаченко).

2. *діал.* Перекладина між копилами, якою укріплюють полозки в санях. *Загнуті полози — характерна ознака українських саней. Насадів могло бути двоє і більше, залежно від кількості копилів* (з наук.-попул. літ.); *На насади саней закріплювали грубші кінці двох-п'яти стовбурів, тонші — волочилися по снігу* (із журн.).

3. *іст.* Плоскодонне судно з високо набитими (насадженими) бортами. — *Вітрило-вітре мій єдиний, Легкий, крилатий господине! .. На морі Гойдай насади-кораблі!* (Т. Шевченко); *Новгородські теслі стругали дошки для човнів і насадів, і Ярослав сам щодень перелічував нові судна* (П. Загребельний); *Так хотілося, щоб його малий насад був геть, у всьому-всьому, схожий на ті насади княжі, що стояли в затоці на Почайні* (Ю. Логвин); // Борт такого судна. *Колишуться на високій хвилі широкі учани й шнеки, довгі лодії з насадами, легкі струги* (С. Скляренко); *То було гарне й глибоке судно з різьбленими насадами й величезним дерев'яним змієм на носі* (І. Білик).

НАСАДЖА́ТИ *див.* **наса́джувати¹.**

НАСА́ДЖЕНИЙ¹, а, е. Дієпр. пас. до **насади́ти¹.** *Над крутими, як стіни, скелями зверху був насаджений дикий виноград* (І. Нечуй-Левицький); *За скляною верандою виднівся сад, насаджений Костем Григоровичем в рік народження доньки* (О. Гончар); *Може, ця пристойність тільки показна, насаджена жорстокими репресіями проти порушників певних норм моралі й поведінки?* (М. Дашкієв); // **наса́джено,** *безос. пред. Вздовж доріжки було щедро насаджено квітів* (Валерій Шевчук); *Людей було насаджено в автобус, як грибів* (з газ.); *У XX ст. українству було насильно насаджено соціалістичні, зокрема марксистські, доктрини* (з навч. літ.).

НАСА́ДЖЕНИЙ², а, е. Дієпр. пас. до **насади́ти².** *В руках тримав* [Василь] *топірець, насаджений на держак з бука* (С. Чорнобривець); *Які кумедні ці капелюшки з двадцятих років уже минулого століття, такі обтислі, насаджені по самі брови банячки* (О. Забужко); *Султан увійшов у твердиню крізь шпалери голів, насаджених на кілля* (П. Загребельний); // **наса́джено,** *безос. пред. Самолов — це вудка з кількома гачками, на кожному з гачків насаджено рачка або дрібну рибу* (Ю. Яновський).

НАСА́ДЖЕННЯ¹, я, *с.* 1. Дія за знач. **насади́ти¹, насаджа́ти** 1, 3. — *Я й сам давно думаю про те, що світ більше не потребує штучного насадження глупства, він і сам почав досить активно виробляти і розповсюджувати його!* (І. Роздобудько); * Образно. *А чому ж ми не беремося (рішуче!) за насадження нових дубів у літературі?* (Остап Вишня).

2. *перев. мн.* Посаджені дерева або інші рослини. *Велика, гектарів на вісім, площа рясніла зеленими насадженнями, але ніде не мала тіні* (Ю. Смолич); *Де починалися весняні насадження, зупинився* [Максим Кирилович] *й задивився* (І. Чендей); — *Нема тут у нас ялинових насаджень* (В. Шкляр); *Насадження, в якому листяні дерева трапляються тільки де-не-де, клином врізається у буковий масив* (Любко Дереш).

△ **По́лог лі́су (дере́в, наса́джень** *і т. ін.) див.* **по́лог.**

НАСА́ДЖЕННЯ², я, *с.* Дія за знач. **насади́ти².** *На робочому місці слюсаря може бути п'ять-шість рукояток для насадження їх на напилки* (з навч. літ.); *Ловля щуки починається з насадження живця на гачок* (із журн.).

НАСА́ДЖУВАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **наса́джувати**[1]. *Дався взнаки безплужний обробіток землі, з такою настирливістю насаджуваний товаришем Трохименком...* (П. Загребельний); // **наса́джувано,** *безос. пред. Насаджувано калину й при дівочих могилах, як про це читаємо в Т. Шевченка* (О. Воропай); *Руські порядки не були змінені відразу, але обік них звільна насаджувано інші, що помалу приглушували старі* (І. Франко).

НАСА́ДЖУВАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **наса́джувати**[2]. *Набійниці були добре приладовані* [приладнані] *проти дощу й роси, та й до щедрого полювання, — насаджувані на ремінь по чотири й по п'ять, вони вміщали велику кількість набоїв* (І. Багряний).

НАСА́ДЖУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **наса́джувати**[1]. *Лісгоспи заробили додаткові гроші, щоб оновлювати свою техніку та засоби для насаджування лісу* (з газ.); *Остання війна Гербурта була проти агресивного насаджування унії 1596 року* (Г. Пагутяк).

НАСА́ДЖУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **наса́джувати**[2]. *Хвостовик клинка слугує для насаджування держака* (з наук.-попул. літ.); *— То я піду. Не буду тобі заважати. Риба тишу любить .. Кузьмич мовчки кивнув йому, зайнятий насаджуванням черв'яка* (З. Тулуб).

НАСА́ДЖУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **НАСАДИ́ТИ,** аджу́, а́диш, **НАСАДЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *розм.* **НАСАДОВИ́ТИ,** овлю́, о́виш; *мн.* насадо́влять; *док.* 1. *що, чого.* Садити певну кількість чого-небудь (про рослини). *Тепер йому теж здавалося, що немає в світі нічого вищого, ніж насаджувати ліси* (С. Журахович); *Лариса насаджувала квіти, посипала піском доріжки* (М. Руденко); *Дід насадив і калину, і бузину, і рожу* (Марко Вовчок); *Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії* (І. Нечуй-Левицький); *— А дерев маленьких скільки росло! То вона їх сама насадовила, сама доглядала* (Ю. Збанацький); *— Я насаджаю цілий гай жоржин* (Р. Андріяшик).

2. *кого, тільки док.* Помістити куди-небудь у певній кількості. *Він, швидко поробивши човни, На синє море поспускав, Троянців насаджавши повні* (І. Котляревський); *— Мерзавці* [мерзотники]! *Насаджали людей невинних в камеру* (І. Багряний); // Поселити де-небудь у певній кількості. *Гетьман мусів обіцяти.., що він буде харчувати московских* [московських] *воєвод і їх військо, що цар насадив в кожному українському городі* (І. Нечуй-Левицький); *— Чи їм потрібно саджати в себе ще й обрів? Чи мало мають клопоту від тих, що насаджали вже, від того, що полізли на захід і не знають, як вибратися тепер звідти?* (Д. Міщенко).

3. *що, перен.* Насильно впроваджувати, поширювати, розвивати що-небудь (ідеї, погляди і т. ін.). *Святий обов'язок діячів культури, всіх народів — боротися з .. поширювачами псевдокультури, що утверджують нечувану аморальність, насаджують антигуманізм* (Н. Рибак); *Мовна невизначеність означає — хто пан, а хто пропав .. Недарма і німці, і росіяни, і англійці, й іспанці починали освоювати землі, насаджуючи мову панів* (Р. Андріяшик); [К а л и н о в и ч:] *Трудно там правду насадить, де споконвіку у корені лежить неправда!* (І. Карпенко-Карий); *По селі скрізь полетіли крилаті звістки про начальницьку ревізію та про ті педагогічні реформи.., що мали окрасити школу та насадити в їй* [ній] *патріотичний дух* (Дніпрова Чайка).

НАСА́ДЖУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **НАСАДИ́ТИ,** аджу́, а́диш, *док.* 1. *що.* Накладаючи, натягуючи, міцно надівати на що-небудь. *Інші* [люди] *збились біля кузень, лагодили броню, гострили шаблі, насаджували на списи ратища і виливали кулі* (О. Стороженко); *Заходився* [Ант], *готуючи стріли, стругати пруття; на один, тонкий, кінець кожного прутика насаджував жолобчасте залізце з вістрям, на другому робив вирізку або доточував костяний зуб* (С. Скляренко); *Софрон мусив швидким рухом насадити на балон конусну голівку* [головку] (Н. Рибак); *Дядько Півень у кузні насадив сокиру на добре грушеве топорище* (Ю. Логвин).

2. *що, розм.* Одягати, натягати що-небудь на голову, палець і т. ін. *Колись сільські цирульники, підстригаючи козака, насаджували йому на голову макітру і ножицями обрізали все волосся, яке визирало з-під цієї посудини. Це звалося — "стригти під макітру"* (О. Воропай); [П о д о р о ж н і й:] *То я так собі насадив його* [персня] *на палець, аби свою принадну особу від небезпечних заходів оборонити* (Леся Українка); *Ґудзь щільніше підтягнув пояс, насадив на голову картуза і попрямував до вихователя* (С. Добровольський); *Зуб насадив на носа великі рогові окуляри* (В. Собко).

3. *кого, що.* Настромлювати, начіплювати на що-небудь. *— Досить мені по цвяхові один-єдиний разочок стукнути, як він стає схожим на черв'яка, якого рибалка насаджує на гачок* (М. Білкун); *На самому кінці тієї купи стримить високий, як стовп, камінь.., зверху товщий, неначе на стовп хтось насадив здорову голову* (І. Нечуй-Левицький); *Глафіра та Явдоха з ганчірок вмертіли відьму, схожу на горбату Хомашину, насадили її на кочергу і засунули під бовдур* (С. Чорнобривець).

Посади́ти (насади́ти) ґу́лю *див.* **посади́ти.**

◊ **Намина́ти / нам'я́ти (насади́ти) бо́ки** *див.* **намина́ти;** **(1) Насади́ти боля́чо́к** — заподіяти лихо кому-небудь. *— Ми йому, сучому синові, зараз полічимо ребра, — підвелося вгору кілька важких кулаків. — Насадив людям болячок, .. і відповість* [за це]! (М. Стельмах); **Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настромля́ти** *і т. ін.)* / **посади́ти (настроми́ти, насади́ти** *і т. ін.)* **на па́лю (на паль, на кіл)** *див.* **саджа́ти.**

НАСА́ДЖУВАТИСЯ[1], ується, *недок.* Пас. до **наса́джувати**[1] 1, 3. *У місті Лисогорську мало не щороку насаджується міський парк* (Остап Вишня); *Чужими руками по-чужому насаджується культура* (Іван Ле); *Починаючи з революційних декретів, що йшли з московського центру, культ російської мови насаджувався і зростав непомірно, тоді як українська, навпаки, відсувалася вбік, щоб не сказати принижувалась* (О. Шугай).

НАСА́ДЖУВАТИСЯ[2], ується, *недок.* Пас. до **наса́джувати**[2]. *На одну рурку насаджувалася друга, а до них додавалися ще й три поперечні* (Валерій Шевчук); *Античне веретено складалося зі стрижня, на який насаджувалися різні прясла* (з наук. літ.).

НАСА́ДЖУВАЧ, а, *ч.* 1. Працівник, який насаджує *(див.* **наса́джувати**[2] 1) що-небудь на щось. *Насаджувач валів; Насаджувач манжет.*

2. *книжн.* Особа, яка впроваджує, поширює які-небудь порядки, методи, ідеї і т. ін. *У роки сталінщини формувався патріот-інтернаціоналіст як руйнівник, глумитель над традиціями місцевого населення, насаджувач нових радянських порядків жорстокими методами* (з наук. літ.).

НАСА́ДЖУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **наса́джувач.** *За своєю суттю бюрократія є насаджувачкою й охоронницею нерівності* (з наук. літ.).

НАСАДИ́ТИ[1] *див.* **наса́джувати**[1].

НАСАДИ́ТИ[2] *див.* **наса́джувати**[2].

НА́СА́ДКА, и, *ж.* Частина приладу або інструмента, яку насаджують, надягають на що-небудь. *Телескопічна насадка на об'єктив кінокамери видалася мені стволом зброї* (І. Росоховатський); *Зі свого наплічника вона витягує кілька різних насадок, довго думає, яку з них одягнути на балон, нарешті вибирає* (А. Дністровий); * Образно. *Поки писала* [Бора] *роман, не знала, чим він закінчиться, відкидала ідею за ідеєю, як штучні бутафорні насадки на кінцівку історії* (Г. Вдовиченко).

НАСА́ДКОВИЙ, а, е. Прикм. до **на́са́дка.** *За способом закріплення на верстаті фрези бувають насадні (з насадковим отвором) і кінцеві (з хвостовиком для закріплення)* (з наук.-техн. літ.); // Який має насадку. *Найбільшого поширення в промисловості набули насадкові й тарілчасті абсорбери* (з навч. літ.).

НАСА́ДНИ́Й, са́дна́, са́дне́. 1. Який насаджують, надівають на що-небудь. *Дискові (круглі) різці прості у виготовленні; їх звичайно роблять насадними й установлюють на спеціальні державки* (з навч. літ.); *Насадні фрези центральним отвором насаджують на шпиндель верстата* (з навч. літ.).

2. *іст.* Із високо набитими бортами (про судно). *Він побачив за своєю валкою дракарів та ладь* [човнів] *невеликий насадний човен, гнаний четвіркою дужих веслярів* (І. Білик).

НАСА́ДНИК, а, *ч., книжн.* Те саме, що **наса́джувач** 2. *Кшепшицюльських рід шляхетний Тим хвалиться, хоть без рац'ї* [рації], *Що він був насадником Глупівської цивлізац'ї* [цивілізації] (І. Франко); *Він ходитиме по світу щонайменше сто років, .. ревний насадник добра* (Е. Андієвська).

НАСАДОВИ́ТИ *див.* **наса́джувати**[1].

НАСА́ДОК, дка, *ч.* Те саме, що **на́са́дка.** *Верхній кінець конденсаційної камери закінчується потовщенням із зовнішньою різзю, що загвинчується у фланець, та запресованим конусним насадком* (з наук. літ.); *Шнек жатки самохідного комбайна вставляють валом у трубу кронштейна. Оброблений насадок на трубі є третьою опорою шнека* (з навч. літ.).

НАСА́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наса́лити.** *Насалене тісто.*

НАСА́ЛИТИ *див.* **наса́лювати.**

НАСА́ЛИТИСЯ *див.* **наса́люватися.**

НАСА́ЛЮВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **наса́лювати.** *Насалювання пергаменту.*

НАСА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАСА́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що, розм.* Намазувати, натирати що-небудь салом. *Губи насалить та й навчиться* (Номис).

НАСА́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.,* **НАСА́ЛИТИСЯ,** иться, *док., розм.* 1. Просочуватися салом.

2. *тільки недок.* Пас. до **наса́лювати.**

НАСА́МКІНЕЦЬ, *присл.* Під кінець, на завершення всього. *Почав* [Дідушок] *оповідати все, що знав про Довбушеву коханку. Насамкінець розповів, що Довбуш повинен бути в неї десь цими днями* (В. Гжицький); *Василь Олександрович прочитав кілька власних віршів .. Фронтовики довго плескали в долоні .. А насамкінець десятикласники закружляли у веселому хороводі* (І. Цюпа); *Ми обміркували шкільні справи, і тільки насамкінець Міхневич запитав у мене, дивно скосивши око, чи не шукаю я скарб?* (Валерій Шевчук); *Маріка взяла з сусідньої шафи туфлі, взула їх, насамкінець загасила лампу в торшері* (О. Авраменко).

НАСА́МПЕРЕД, *присл.* Передусім, найперше, перш за все. *Насамперед скажу про своє здоров'я та про свою роботу* (М. Коцюбинський); *Насамперед кооператив мусить сплатити борги, що їх потягнув за собою ремонт приміщення та обладнання* (Ірина Вільде); *Поет — це людина. Насамперед. А людина — це насамперед добродій* (В. Стус); *— Московія — єдина країна, де з презирством ставляться до всього свого, і до мови насамперед, хоч своє погане намагаються нав'язати всім інородцям* (Ю. Мушкетик); *В міліцію брали насамперед тих, хто мав бойовий досвід* (А. Кокотюха).

НАСВА́Й, ю, *ч.* Некурильна нікотинова суміш (із легкою наркотичною дією), яку кладуть під язик; нас. *Насвай — тютюнова суміш, відома в Західній Азії. Має наркотичну дію* (із журн.); *Насвай — це речовина, яку виготовляють із тютюну, вапна, посліду тварин, рослинних олій та ароматичних домішок* (з газ.).

НАСВАРИ́ТИ, арю́, а́риш, *кого, на кого і без дод., розм.* Док. до **свари́ти.** — *На щастя, мама вийшли були до городу, а то би, певно, були насварили на мене, нащо беру такий великий кусень хліба* (І. Франко); — *Товаришеві Добрині можеш сказати, що захочеш, навіть його самого можеш насварити у похміллі, але намісникові князя не те!* (Юліан Опільський); — *Мама перестрашилась, що тебе ніде нема... Схвилювалася та й мусіла трохи насварити* (Ірина Вільде); *Чужа жінка, біля якої дівчинка знайшла притулок, насварила її і вдарила* (Валерій Шевчук); *Насварити вона могла зазвичай лише помахуванням пальцем і зауваженнями на зразок "ай-ай-ай"* (А. Кокотюха).

◊ **Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти)** *див.* **свари́тися.**

НАСВАРИ́ТИСЯ, арю́ся, а́ришся, *док., на кого і без дод., розм.* 1. Док. до **свари́тися** 2. *Пан нічого не може порадить, та ще й насварився на неї і на служницю* (Леся Українка); — *Весь день по бур'янах лазимо біля річки. Чого тільки не вигадуємо! Мати було й насваряться, так батько заступляться: нехай, кажуть, бігають, підростуть — не до забавок буде* (М. Олійник); — *Ах ти, бешкетнику!* — *насварилася бабуся.* — *Ти що наробив, га?* (Ю. Винничук).

2. *чим.* Док. до **свари́тися** 3. *Парубок насварився на служниць батогом, і вони зі сміхом ускочили в челядню* (М. Стельмах); *Рвучко обернувся* [капітан] *до мене і насварився кулаком: — Дивись, по-дурному під кулі не лізь!* (Н. Тихий); *Дмитро Іванович насварився на обох* [дітей] *дерев'яною ложкою-довбанкою* (Ю. Мушкетик).

3. Багато, досхочу полаятися. — *Уже насварилися? Тоді швиденько миріться* (із журн.).

◊ **Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти)** *див.* **свари́тися.**

НАСВА́ТАТИ *див.* **насва́тувати.**

НАСВА́ТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насва́тувати.** *Насватування дівчини.*

НАСВА́ТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСВА́ТАТИ,** аю, аєш, *док., кого, розм.* 1. Те саме, що **висва́тувати** 1. *Насватав батька свого лисого, от і сиди тепер з гарбузом* (Сл. Б. Грінченка).

2. *перен.* Те саме, що **висва́тувати** 3. *Не подався я у поліцаї, хоч сильно мене староста насватував* (В. Дрозд).

НАСВА́ТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок., розм.* Робити спробу посватати кого-небудь. — *Насватувавсь якийсь київський, та вона, кажуть, такою чемерицею попоштувала, що чхатиме, доки не вмре* (А. Свидницький).

НАСВЕ́РДЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насвердли́ти.** *Науковці дослідили порошок, насвердлений космічним апаратом із каменів марсіанського кратера Ґейла* (з газ.); // **насве́рдлено,** *безос. пред. На стелі насвердлено отвори, у які з горища заведено дубці з окоренками* (з наук. літ.).

НАСВЕРДЛИ́ТИ *див.* **насве́рдлювати.**

НАСВЕ́РДЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСВЕРДЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., що, чого.* Свердлячи, нароблювати якунебудь кількість заглибин, отворів. *По всій висоті труби через кожні 10–15 см насвердлюють отвори діаметром 0,6–0,8 см* (з навч. літ.); [Т а н я:] *Хай .. насвердлять* [бурильники] *шпурів* (Ю. Мокрієв); * Образно. *Їх* [борсуків] *ніхто не тривожив, ніхто не бив на жир, то вони спокійно й розмножились собі, — он які нори насвердлили* (М. Стельмах).

НАСВИНЯ́ЧИТИ, чу, чиш, *розм.* Док. до **свиня́чити;** набруднити, насмітити. *Синє чорнило вмить розповзлося по всій прокламації, а тоді на стіл. Це збентежило Галушку, і він ніяково пробурчав: — Звиняюсь, що насвинячив...* (Ю. Смолич); *Навколо вогнища порозкидано порожні пляшки та консервні бляшанки .. — Легкова автомашина, — показав на сліди тато. — Видно, здалеку приїхали .. Ач, насвинячили! Таких і близько не можна пускати до лісу* (Л. Письменна); // Порушити порядок, залишивши що-небудь неприбраним. — *А то що за вирви та баюри над самою трасою? — Бурильники постарались. Насвинячили, кинули й поїхали* (І. Цюпа).

НА́СВИСТ, у, *ч.* Насвистана мелодія, мотив і т. ін. *Безжурний, легенький насвист фривольної пісеньки .. доходить до дверей, куди зайшов Журба* (Г. Епік).

НАСВИ́СТАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насвиста́ти.** *Насвистаний мотив.*

НАСВИСТА́ТИ *див.* **насви́стувати.**

НАСВИСТА́ТИСЯ *див.* **насвисті́тися.**

НАСВИСТІ́ТИ *див.* **насви́стувати.**

НАСВИСТІ́ТИСЯ, ищу́ся, исти́шся, **НАСВИСТА́ТИСЯ,** ищу́ся, и́щешся, *док., розм.* Багато, досхочу посвистіти, посвистати. *На ледаче лоша не насвищешся* (прислів'я); — *Ану, заграйте, я вас послухаю. Згодом мама сказала: — Ну, досить, а то в мене голова починає розвалюватись. Завтра іще насвищетесь* (А. Дімаров).

НАСВИ́СТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насви́стувати** і звуки, утворювані цією дією. — *Татку! — тривожно обернулась Нателла до батька, зачувши знайоме його насвистування десь угорі* (О. Гончар); *Знадвору долітало веселе мелодійне насвистування* (Р. Іваничук).

НАСВИ́СТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСВИСТІ́ТИ,** ищу́, исти́ш, **НАСВИСТА́ТИ,** ищу́, и́щеш, *док.* 1. *що.* Відтворювати свистом який-небудь мотив, мелодію і т. ін. *Чіпка .. якийсь веселий, радий. Знай, насвистує крізь зуби веселу пісню, попихкуючи люлькою* (Панас Мирний); *За бочками вже походжали два якісь матроси, весело насвистуючи мотив з опери* (В. Кучер); — *Музика вже готова, слухай, — Сандлер насвистав по телефону мелодію* (В. Чемерис); *Він насвистів мені рекламний мотивчик* (Л. Денисенко).

2. *тільки недок.* Свистіти (перев. не на повну силу). *Тиміш сідає на призьбі, стиха насвистує, щось думає* (С. Васильченко); *Тихо насвистуючи і пильно вглядаючись у вечірні сутінки, Павло йшов понад річкою* (Ю. Збанацький); *Сліпий танкіст насвистує у себе в дворі, без кінця щось там лагодячи* (О. Гончар); *Майже дійшовши до ринку, я почав задоволено насвистувати* (Любко Дереш); * Образно. *Поїхали. А візок наш скрипить і деренчить... І хлюпає, і насвистує. Ніби не візок, а фісгармонія* (О. Ковінька).

3. *тільки док., що і без прям. дод., жарг.* Сказати неправду; набрехати. — *Сумнозвісне джерело, повторюся, не так уже й далеко, як вам можуть насвистіти* (А. Кокотюха); *Виявилося, що вона все насвистала про себе* (із журн.).

НА́СВІЖО, *присл., розм.* 1. Щойно, зовсім недавно. [Л і к а р:] *Вже я таку прикмету знаю. Ви зауважили, що він блищить, немов насвіжо полакований? А як тільки людина почина вилискуватись, то вже кепська справа* (Леся Українка); *Чоловічок опустив голову і, обережно ступаючи, пішов із зали. Великої, порожньої, недавно побіленої й насвіжо отинькованої* (Валерій Шевчук).

2. Заново, знову. *Думав* [коханий], *що то такі цвіти, котрі в'януть і в воді відживають наново. Але одні лелії не оживають насвіжо в воді...* (О. Кобилянська); *Вони всі, як пияки, що перебрали міру, і тепер вже кожний новий лик горілки насвіжо замакітрює їм голови* (Ірина Вільде).

НАСВІТИ́ТИСЯ, ічу́ся, і́тишся, *док., розм.* Довго, досхочу посвітити. *Тобі, місяцю, насвітитися, мені по світу надивитися* (Сл. Б. Грінченка).

НАСВОЮ́РУЧ, *присл., розм.* На свій бік, у власних інтересах. *Кримський мав стільки такту, щоб одмовитись од святкування свого ювілею в 1924 р., бо, як він казав мені, большевики* [більшовики] *той ювілей використали б насвоюруч* (С. Єфремов); *Урядові особи з Відня і Будапешта, розуміючи, на що здатний Андрош Грабар, вернули його насвоюруч* (С. Скляренко).

НАСВЯТИ́ТИ *див.* **насвя́чувати.**

НАСВЯТКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., розм.* Багато, досхочу посвяткувати. *Гості й мешканці міста мали вдосталь часу, аби насвяткуватися, наколядуватися й натішитися від щирого серця* (з газ.).

НАСВЯ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСВЯТИ́ТИ,** ячу́, я́тиш, *док., чого, що, розм.* Святити певну кількість чогонебудь. — *Навіщо стільки всього насвячувати?* (із журн.); *Насвятити пасок.*

НАСЕ́ЛЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **насели́ти.** *В ілюмінатори центральної каюти лилося фіолетувате світло Венери — примарне тьмяне світло планети, населеної дивовижними потворними істотами* (В. Владко).

2. *у знач. прикм.* Який має населення; заселений. *Вони вирішили зігнати людей з їхньої землі, пустити по світу жебраками і перетворити цей населений край в безлюдну смугу* (П. Загребельний); — *Земля — єдина космічна наддержава серед усіх ста п'ятдесяти семи населених планет* (О. Авраменко, В. Авраменко).

Насе́лений пункт *див.* **пункт.**

НАСЕ́ЛЕНІСТЬ, ності, *ж.* 1. Кількість, густота населення. *Середня населеність козацьких домогосподарств становила 7 осіб* (з наук. літ.); *На 2070 рік австрійські вчені прогнозують пік населеності Землі* (з газ.).

2. *рідко.* Те саме, що **насе́лення** 2. *Аби не хвилювати широким наступом лісову населеність, проганяючи її з насиджених місць, я рішив протинати ліс смугами-променями* (М. Дочинець).

НАСЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **насели́ти, населя́ти.** *Створення людини, народження людини й населення людьми всієї планети — це найбільша таємниця, про яку говорять прості й глибокі слова Біблії* (з наук.-попул. літ.).

2. Сукупність людей, які проживають на земній кулі, у якій-небудь країні, області і т. ін. *Корабель вітав населення Лебединого острова з рибальським святом* (М. Трублаїні); *За двадцять з копійками років кількість населення у районі скоротилася більш як у два рази* (А. Кокотюха); // Люди, які проживають у якомусь одному місці. *Населення Запорізької Січі .. складалося головним чином з українських козаків* (М. Рильський); *Все населення граду збереться на майдані біля княжих теремів* (В. Чемерис); // Сукупність тварин, що живуть на одній території. *Тваринним населенням називають сукупність тварин усіх видів, об'єднаних спільною територією (акваторією) і тісними взаємовідносинами між собою та рослинним покривом* (з навч. літ.).

Ста́ріння насе́лення *див.* **ста́ріння.**

△ **Від'є́мний при́ріст насе́лення** *див.* **при́ріст; Індекса́ція дохо́дів насе́лення** *див.* **індекса́ція.**

НАСЕЛИ́ТИ *див.* **населя́ти.**

НАСЕЛИ́ТИСЯ *див.* **населя́тися.**

НАСЕ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. *розм.* Житель якої-небудь місцевості, населеного пункту, мешканець приміщення. *З початком літа 1773 року все змінилося в гірший бік, і звідтоді спокій та удача ніби почали обминати Кальміуську паланку, Слободу та її насельників* (В. Чемерис); *Пояснень щодо Рутенії не зроблено ніяких. Навіть не намальовано на околицях жодного насельника Рутенії* (Ю. Логвин); // *перен.* Будь-яка істота, що десь живе, існує. *Птахи не є насельниками повітря. Вони в ньому такі ж, як земноводні у воді* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго).

2. Монах або послушник, який живе в монастирі. *У такі хвилини він відчував себе вічним .. насельником монастирських печер...* (Г. Тарасюк); *Келія мала бути два на два з половиною метри, а заввишки лише настільки, аби насельник не бив головою в стелю* (М. Дочинець).

НАСЕ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **насе́льник.** *У підігрітій воді прижилася така, здавалося б, примхлива насельниця гірських річок, як райдужна форель* (з газ.); *Не вірилося, що, окрім нас та насельниць монастиря, тут більше нікого нема* (В. Шкляр).

НАСЕЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **населя́ти** 1. * Образно. *Деякі люди володіють технікою населяння собою наших снів* (І. Карпа).

НАСЕЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *недок.*, **НАСЕЛИ́ТИ,** елю́, е́лиш, *док., що.* 1. Займати якусь місцевість, приміщення і т. ін. поселеннями, жителями; заселяти. — *Не наші тепер це землі, а чужі. Катерина роздала їх своїм любчикам, населяє чужинцями* (В. Малик); — *Просто я нарешті зрозумів, чого він хоче. Розчистити тут місце, просто в тайзі, населити його людьми* (А. Кокотюха).

2. *тільки недок.* Жити на якійсь території. *На Венері мусять тепер існувати тварини, аналогічні тим, які населяли Землю в юрський період* (В. Владко); *Ті, хто населяв Єгипет, були дикі, а фараони їх просвітили й примусили будувати для себе камінні гробниці* (П. Загребельний); *Безперервність традицій хліборобських народів, які населяли наші землі принаймні ще за три тисячі років до нової ери, давно стала аксіомою й не вимагає доведення* (І. Білик); // *перен.* Наповнювати собою що-небудь. *Водорості населяють найрізноманітніші водойми: від невеликих калюж до неосяжних акваторій Світового океану* (з наук.-попул. літ.).

НАСЕЛЯ́ТИСЯ, я́ється, *недок.*, **НАСЕЛИ́ТИСЯ,** е́литься, *док.* 1. Ставати заселеним. *Ново населилося село, а давніш не було* (Сл. Б. Грінченка).

2. *розм.* Поселятися у великій кількості. *У невеличкому містечку населилося багато біженців* (з газ.).

3. *тільки недок.* Пас. до **населя́ти** 1. *Оцей фортечний мур, бійниці, оці старовинні камені, що ними вимощено двір... — все це, мабуть, уже населялося в його уяві таємничими незнайомцями, злодіями, шпигунами* (В. Нестайко); *Приватні землі владик населялися челяддю, там князі влаштовували собі двори, де й складали різне добро* (В. Чемерис).

НАСЕ́МЕРО, *присл.* На сім частин. *Розділити насемеро.*

НАСЕ́РДНИЙ, а, е, *розм.* Те саме, що **серде́чний** 2. *Не діло мене крушило, а туга насердна* (Ганна Барвінок); — *Що то за люди, від яких ми ходимо з насердними рубцями та болячками?!* (М. Стельмах).

НАСЕРЕ́Д, *прийм., з род. в.* 1. Уживається при позначенні місця, куди спрямована дія. *Невеличкий хлопчик, з сонними зляканими очима.., вийшов насеред хати* (Панас Мирний); *В нестямі Параска схопила горщик, вийшла насеред двору, трахнула ним об землю* (К. Гордієнко); — *А це, мамо, вам, бо я ж в училищі ще раз поснідаю, — сказав* [Їгорко], *одсуваючи миску насеред столу* (Григір Тютюнник).

2. Уживається при позначенні місця, де відбувається дія, міститься, перебуває і т. ін. що-небудь. *Близ водопаду стояла насеред поля величезна липа* (І. Франко); *Ген аж на краю вигону, трохи насеред дороги, майоріли червоні та зелені хустки хутірських цокотух* (Л. Яновська); *Стоїть віз насеред подвір'я, упряж на дишлі висить* (І. Нижник).

НАСЕРЕ́ДИНІ, *присл.* Те саме, що **посере́дині** 1. *Вони йшли далі вивозом, який закручувався насередині, щоб зробити дорогу не так похилою і не так небезпечною* (І. Франко); *Попід стінами* [в курені] *стояли лежанки, а насередині, на гаку, висів чималий казан, з якого йшла густа пара* (А. Чайковський); *Всі речі рушаться з місць, як у страшному сні, де переходиш замерзлу ріку і зненацька насередині лід починає колотись тобі під ногами* (О. Забужко); // *у знач. прийм., з род. в.* Те саме, що **посере́дині** 3. *Заточилася* [стара] *раз, другий, а потім стала насередині корчми, взялася попід боки і пробувала гуляти* (Б. Лепкий).

НАСИ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наси́діти.** *Вони схоплювалися з своїх насиджених снопів, обтрушували спідниці, притупували ногами, гріючи їх* (В. Кучер).

2. *у знач. прикм.* Те саме, що **пересі́джений** 2. *Євдокія Марківна звелася з призьби, потерла долонею насиджену ногу.., стомленою ходою пішла до хати* (П. Оровецький).

◊ **Наси́джене гніздо́ (кубло́)** *див.* **гніздо́; Наси́джене мі́сце** *див.* **мі́сце.**

НАСИ́ДЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наси́джувати.** *Покидаючи насиджувану кладку для пошуку їжі, качка вкриває яйця пуховою "ковдрою", щоб вони не охололи* (з наук.-попул. літ.).

НАСИ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наси́джувати** 1. *Після тритижневого насиджування в багатоголосну какофонію колонії вливається писк пташенят* (з наук.-попул. літ.); *У качок і фазанів самець та самиця тримаються разом тільки до періоду насиджування яєць* (з навч. літ.).

НАСИ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСИ́ДІТИ,** джу, диш, *док.* 1. *що.* Зігрівати своїм тілом яйця, сидячи на них (про птахів). *В гущавині гніздилися плиски, які вже насиджували яйця* (Ю. Мушкетик); *Швидкий ріст і важливі зміни зародка відбуваються лише після того, як яйце відкладене й батьки починають його насиджувати, тобто гріти* (з навч. літ.); // Довго сидячи на чому-небудь, нагрівати його. *Насидіти стілець.*

2. *що.* Ведучи сидячий спосіб життя, набувати що-небудь. *Ієрогліфіка вимагає щоденної наполегливої посидючості й старанності. Як говорять у Японії, не можна стати грамотним, не насидівши собі "мозолів на сідницях"* (з газ.).

3. *розм., рідко.* Сидіти довго на чому-небудь, перебувати тривалий час на одному місці. — *А що ж ви самі?.. Хіба жінка недужа?* — *Та так... Вона більше дома насиджує* (Панас Мирний).

НАСИ́ДІТИ *див.* **наси́джувати.**

НАСИ́ДІТИСЯ, джуся, дишся, *док., розм.* 1. Довго, досхочу посидіти. — *І не насиділась я з тобою, і не набалакалась, і не надивилась на тебе... — додала жалібно мати* (Панас Мирний); — *Ходімте нагору, Гавриле, я вже насидівся тут* (В. Барка); *Ольгу Юліанівну попросила* [Леся] *прийти одразу ж, як тільки насидиться та нагостюється* (М. Олійник); *Ксеня і насиділась, і настоялась біля тюремних воріт: її не хотіли й слухати, щоб передачу взяти* (М. Малиновська); *Потоцький і Калиновський, насидівшись у ханських темницях на воді та на пісних коржиках татарських, рвалися тепер .. для дальших безсмертних тріумфів королівського маєстату* (П. Загребельний).

2. Пробути тривалий час в ув'язненні. [П и с а р:] *Я так думаю, що Бурлака, як насидиться в острозі, то укоськається і .. перестане лізти у вічі* (І. Карпенко-Карий); *Лишилася лишень слава, що мужики насиділися по арештах за образу церкви або обряду* (В. Стефаник); — *Це вони співали, — вказав на нас Ладя. — Ви за це мені насидитесь у холодній, — кричав Чапля* (П. Панч).

НАСИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насила́ти.** *У "класовій боротьбі" мали місце всі наявні "брудні технології" — залякування, звинувачення в корупції, насилання перевірок від правоохоронних органів* (з газ.); *Чародійські книги, заклинання, привороти, насилання демонів, хороб, смерті і т. ін. — все се старі машини поганської міфології та софістики* (І. Франко); — *Можливо, обряд передбачає насилання особливих чарів на всіх присутніх у соборі* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАСИЛА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАСЛА́ТИ,** нашлю́, нашле́ш, *док.* 1. *кого, що, розм.* Посилати, присилати, направляти кого-, що-небудь у якійсь кількості. *Розуміє княгиня.., яку згубу чинить Русі Візантія, розуміє, що обсідає вона Русь своїми фортецями, насилає на них то хозар, то печенігів* (С. Скляренко); *Рюрик .. зірко стежив із вузьких віконець за градом, за його волостями .. Насилав туди час від часу своїх здирців-дружинників* (Р. Іванченко); *Може, то Людина, що керує вітрами, наслала теплих лагідних вітрів?* (О. Іваненко); — *Але ж ти перший, княже, образив його! Наслав на його землю свої полки!* (В. Малик).

2. *що.* Зумовлювати що-небудь, спричинювати появу чогось, змушувати кого-небудь зазнати, пережити щось. *Він почаркувався з усіма, не оминув і Левченка, навіть люб'язно щось сказав йому, хоча в думках .. насилав на нього усі болячки й нещастя* (М. Стельмах); *Лорна справді маніпулює мною. Насилає немочі й нещастя...* (Любко Дереш); *Не інакше, як тільки чари хтось наслав на Івана* (І. Франко); *Наслав Аллах на мою бідну голову думи* (М. Коцюбинський); — *Нашли на мене* [Боже] *хоч болість яку, щоб він розжалобився* (Л. Яновська).

◊ **Напуска́ти (насила́ти) / напусти́ти (насла́ти) мару́** *див.* **напуска́ти.**

НАСИЛА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **насила́ти.** *Значна частина хроніки Амартола сповнена була розповідей про страшні явища природи, про землетруси, знамення небесні, вихори й бурі, які насилаються на землю за гріхи людські* (П. Загребельний).

НАСИ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наси́лити.** *Намистина лежала в дівчинки на долоні, насилена на тонкий шкіряний пасочок* (Ю. Логвин); // **наси́лено,** *безос. пред. Хома .. уже діставав із рота свого довгу-предовгу нитку, на яку було насилено всі ті голки, які він щойно ковтнув привселюдно* (Є. Гуцало).

НАСИ́ЛИТИ *див.* **насиля́ти.**

НАСИЛКО́М, *присл., розм.* Те саме, що **наси́льно.** *І не хотів, так насилком проміняли кобилу* (Сл. Б. Грінченка); *Безіменний дописувач "Слова" пише: "Все дасться зробити, але поезію годі насилком утворити"* (з наук.-попул. літ.).

НАСИ́ЛЛЯ, я, *с.* Те саме, що **наси́льство.** *На тілі його не було ніяких найменших слідів насилля* (І. Франко); — *Ненависть роз'єднує, вбивства й насилля породжують жахливу карму помсти* (О. Бердник); *Вона завжди була вперта і не визнавала жодного насилля над собою...* (І. Роздобудько).

НАСИЛОСУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *док., чого, що і без прям. дод.* Заготовити яку-небудь кількість силосу. *Літо настане — і піде на силос Вся, яка буде, трава! Років на два я вже .. насилосую!* (С. Олійник).

НАСИ́ЛУ, *присл.* 1. З великими труднощами; ледве. *Насилу Проценко умовив Христю увійти до нього в хату* (Панас Мирний); *Чоботи були дуже важкі, вже до чого він хлопець меткий, а й то насилу їх доніс* (І. Микитенко); *Валіде насилу стримувала дрож, який пронизував усе її тіло* (П. Загребельний); *Зубами й нігтями насилу розв'язавши тугу тятиву, він кинув її в потік* (І. Білик).

2. Те саме, що **наре́шті** 1. — *Здрастуйте, Якове Степановичу, насилу діждався вас* (М. Трублаїні); *Порозсідався насилу народ, всі місця позаймали, Й гамір утих* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); // *у знач. виг.* Те саме, що **наре́шті** 4. [О д а р к а:] *Насилу! І де ти вієшся?* (І. Карпенко-Карий).

3. *діал.* Насильно, силоміць. *Пані Олімпія посадила його майже насилу на кріслі коло себе* (І. Франко); *Від часу до часу утирала* [Марійка] *долонею сльози, що все насилу тиснулися їй до очей* (О. Кобилянська).

◊ **Ле́две (ледь, наси́лу** *і т. ін.)* **пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́** *і т. ін.)* **но́ги** <[**Ле́две**

(ледь, наси́лу *і т. ін.)***] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (ворушйти, волокти́** *і т. ін.)> див.* **пересува́ти; Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги** *див.* **доволіка́ти; Ле́две (наси́лу) но́ги несу́ть (но́сять)** *див.* **нога́; Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих)** *див.* **перево́дити.**

НАСИ́ЛУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наси́лувати.** *Це не був докір, це був крик насилуваного серця* (Б. Лепкий); *Далі пішли з привітаннями військові, — всі вони тупотіли ногами, викрикували хриплими голосами, насилуваними до густого басу* (М. Івченко); // **наси́лувано,** *безос. пред. Спалено і знищено безліч святих ікон, знесено неділю й насилувано робітників і учеників шкіл працювати у святі дні* (з рел.-церк. літ.); // *у знач. ім.* **наси́луваний,** ного, *ч.* Той, кого насилують. *Рудольф уступливо, тихо, так ніби про себе, зауважує, що важко бути прихильником заповіді однакової любові до паразитів і працюючих, до насильників і насилуваних* (В. Винниченко); *Нехай насилуваний би тремтливо Й не помагав насильству до дрібниць, — Ці душі винуватить справедливо, Бо волю не загасиш силоміць* (Є. Дроб'язко, пер. з тв. Данте).

НАСИ́ЛУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наси́лувати.** — *Я виставлю тебе* [начальника] *напоказ усьому мирові, твої дурні привички, твоє насилування чоловічої совісті* (Панас Мирний); *Насилування — це злочин, через який найчастіше страждають жінки* (з навч. літ.).

НАСИ́ЛУВАТИ, ую, уєш, *недок.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Насильно примушувати виконувати, робити, змінювати і т. ін. що-небудь; силувати. — *Я зовсім не хочу зловживати вашою гостинністю і насилувати звичаї вашого народу* (Ю. Смолич); — *Ти закінчуєш пейзаж, який почала тиждень тому... І, до речі, закінчуєш, насилуючи себе. Правду я кажу?..* (М. Руденко).

2. *кого, розм.* Те саме, що **ґвалтува́ти** 1. *Челядинці* [князя] *.. забирали у селян останню худобу, на очах батька й матері насилували дочок, у церквах бенкетували...* (О. Стороженко); *Москалі брали, що хотіли, палили, насилували дівчат і жінок, забирали коней, скотину, хліб...* (Г. Хоткевич); — *Мусульманам Коран забороняє насилувати невольниць проти волі їх...* (О. Назарук).

НАСИ́ЛЬНИЙ, а, е. Який здійснюють, виконують усупереч чиїмсь бажанням, чиїйсь волі. *Державність якоїсь малої нації, застерігаючи її від насильної асиміляції, .. сприяла її розвиткові* (В. Еллан-Блакитний); *Розповідь Дашки про насильний шлюб і про ненависного мужа знов розхвилювали Варвару* (Іван Ле); // За допомогою якого здійснюють насильство; насильницький. *Комуністичні й фашистські партії в боротьбі за владу використовували насильні методи* (з навч. літ.).

Наси́льна (наси́льницька) смерть *див.* **смерть.**

НАСИ́ЛЬНИК, а, *ч.* 1. Той, хто насилує, експлуатує кого-, що-небудь. *Гетьман бачив кривду, яка діялася тим тисячам українського народу, що будували на своїй власній землі твердиню для чужого насильника* (Б. Лепкий); *Не бути тому довіку, щоб пан — насильник, деспот — сам дав народу волю! Її добути треба, в бою відбити, вирвати!* (Василь Шевчук); — *Не вір володарям! У кого влада в руках, той насильник!* (О. Бердник).

2. *розм.* Те саме, що **ґвалтівни́к.** — *Не бійся, горличко моя, я не буду насильником, бо люблю тебе не тільки палким коханням, як ніхто ще не кохав дівчини, але разом і ніжно — як дитину* (А. Кащенко); *Я входив до колонії з пересторогою і напруженням, що побачу малолітніх злочинців, "зеків", "зону", злодіїв і вбивць, грабіжників і насильників* (Ю. Покальчук); *Зінаїда все ж спробувала вирватися з міцнющих, мов залізних, лап насильника* (В. Лис).

НАСИ́ЛЬНИЦТВО, а, *с.* Те саме, що **наси́льство.** *Повносила і весела Облітай* [пісне] *міста і села, Острови і континенти — Рви насильництва тенети* (П. Дорошко); *Політичне насилля — одна з найзгубніших форм насильництва* (з наук. літ.).

НАСИ́ЛЬНИЦЬКИ. Присл. до **наси́льницький.** *Григорій Многогрішний не скорився, не змирився зі своїм, насильницьки нав'язаним йому статусом в'язня жахливої системи і залишився Людиною* (О. Шугай); *Україна впродовж тривалого часу була насильницьки відірвана від Європи* (з наук. літ.).

НАСИ́ЛЬНИЦЬКИЙ, а, е. Який здійснюють за допомогою насильства, заснований на насильстві. *Настали тяжкі 30-ті рр., а за ними ще тяжчі 40-ві. Українська мова не вмерла, але й не жила нормальним життям. Цей період, а за ним і 50–80-ті рр. називають часом насильницької русифікації* (В. Русанівський); *Він уже знав про викрадення, або, правильніше, насильницьке полонення графа Войцицького* (В. Лис); *Козюра .. ходив розгніваний, звинувачуючи начальника поліції в насильницькому захопленні влади* (О. Ульяненко).

Наси́льна (наси́льницька) смерть *див.* **смерть.**

НАСИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **наси́льник.** *Ті, кого любимо, видеруть серце, — раді й убити! Ой, од красунь, од насильниць, рятуйте!.. Пробі, рятуйте!* (А. Кримський).

НАСИ́ЛЬНИЧАТИ, аю, аєш, *недок., розм.* Здійснювати насильство; бути насильником. *Москва насильничала, мов п'яна. — З усіх сторін скаржуться* [скаржаться] *мені, — писав Мазепа* (Г. Хоткевич); *Існують усім відомі норми моралі: не можна красти, брехати, чинити перелюб, насильничати й т. ін.* (із журн.).

НАСИ́ЛЬНО. Присл. до **наси́льний.** *Насильно колодязь копать, води не пить* (Номис); *Мати затримує його* [Юрка] *на порозі, насильно тиче в руки, в кишені по пиріжку, по два...* (І. Рябокляч); *Навіть вода, насильно зупинена, рве греблі, руйнує загати і скелі!* (О. Бердник); *В будь-якій ситуації є вихід, навіть коли тебе насильно женять* (А. Дністровий).

НАСИ́ЛЬСТВО, а, *с.* 1. Застосування фізичної сили до кого-небудь. [К о м а н д о р:] *Не забудьте, що командорський плащ мені дістався не просьбами, не грішми, не насильством, але чеснотою* (Леся Українка); — *Слідів насильства, крім ґулі на потилиці, немає* (А. Кокотюха); *Не заперечуючи, що старші сини герцога цілком заслуговують на смерть.., вони все ж вважали, що не варто вдаватися до насильства, доки не будуть вичерпані .. дипломатичні методи боротьби* (О. Авраменко, В. Авраменко).

2. Застосування сили для досягнення чого-небудь; примусовий вплив на когось, щось. *В дитячій душі Франка зародилась вічна вражда проти усякої неволі та тиранства, проти насильства людини над людиною* (М. Коцюбинський); *Ідеться про братерство між народами, а не про те, щоб сильніший народ підкоряв собі слабші. Це не братерство, а насильство!* (Ирина Вільде); *Як комунізмові,*

так і фашизмові властиві ненависть до інакомислячих та інородців, тотальний контроль над джерелами інформації, цензура, політичне насильство, геноцид (М. Андрусяк).

Непроти́влення злу [наси́льством] *див.* **непроти́влення.**

НА́СИЛЬЦІ, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **наси́льно.** *Полковник насильці підвів своє велике тіло й перехилився над столом уперед* (із журн.).

НАСИ́ЛЮВАТИ *див.* **насиля́ти.**

НАСИЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *рідко* **НАСИ́ЛЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **НАСИ́ЛИТИ,** лю, лиш, *док., що, розм.* Нанизувати, настромлювати що-небудь на щось. *Дід Гордій мовчки насиляє рибу за рибою на шовкову шворку* (Є. Гуцало); *Панчішка майстерно витирав чарки і фужери, Хлівнюк насиляв м'ясо на шампури* (О. Чорногуз); *Ми збирали суниці, їх можна було насилювати на довгу травинку* (з газ.); *Хлопець здивувався — і як вона могла так швидко проколоти і насилити насінини?* (Ю. Логвин); *На пасочок насилив* [Памва] *найбільший корал, зав'язав вузлом і вбрав дівчині на шию* (Т. Прохасько).

НАСИНА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., розм.* Часто або час від часу снитися, з'являтися вві сні. *Він так на неї глянув, що в Капочки аж серце затріпотіло .. А коли вже почав і насинатися щоночі — тілу млосно, палить вогнем, — вона призналася матері* (П. Кочура); *Вже й у снах перестала* [Софія] *відвідувати рідне село: інші місця насиналися їй, інші люди й події* (А. Дімаров).

НАСИ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насини́ти.** *Брови були вичорнені прямими лініями, насинені були повіки, вії стирчали прямі й довгі, як стріли* (В. Домонтович); *Вона й справді була підстрижена, а губи так навацькані* [наквецяні], *а очі такі насинені, що аж страшно стало Васі Равлику* (Валерій Шевчук).

НАСИНИ́ТИ *див.* **наси́нювати.**

НАСИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАСИНИ́ТИ,** иню́, и́ниш, *док., що.* Робити синім, фарбувати в синій колір; синити. *Формами доконаного виду до безпрефіксних дієслів часто виступають лексичні одиниці зі значенням "надати об'єкту певного кольору": насинити, начервонити, начорнити* (з наук. літ.); // Підсинювати яку-небудь кількість чогось. *Насинювати білизну.*

НА́СИП, у, *ч.* 1. Штучне земляне підвищення. *За піщаним насипом, що вже поріс густою травою, пташине царство почувало себе захищеним від моря під час найсильніших штормів* (М. Трублаїні); *Ліворуч видно було високий насип* (Іван Ле); *Та головне, що річка в'ється повз давні насипи, вали. Сухою Лохвицею зветься і є притокою Сули* (Д. Білоус).

2. Насипана купа чого-небудь. *Нині основний спосіб охолодження зернових насипів — активне вентилювання атмосферним повітрям* (з навч. літ.); *У сховищах висота насипу зерна гороху середньої сухості (14–16 %) допускається до 3 м, а вологого (16–18 %) — не більше 2 м* (з навч. літ.).

3. *діал.* Напірник. *У ванькирі поміж ліжками, на яких лежали гори перин і подушок у червоних насипах, при столику .. сиділо кілька грушатицьких селян* (І. Франко).

НАСИПА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який насипає що-небудь. *Насипальник цементу; Насипальник шихти.*

НАСИПА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **насипа́льник.** — *Чого ви мовчите, дівчата? — звернулася Світлана до насипальниць коло вагонеток* (Ю. Яновський).

НАСИ́ПАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наси́пати** 1–5. *Подушка пекла його голову й лице, неначе вона була насипана жаром* (І. Нечуй-Левицький); *За селом, між толокою й лісом, височіла над кручами давня, не знати коли й ким насипана могила* (Л. Юхвід); *Повзики і трясихвістки залюбки грабують зерно, насипане курям* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); // **наси́пано,** *безос. пред. На львівському передмісті оповідали свою історію про те, як насипано було пагорб* (Ю. Винничук); *На панському дворі розставлено столи, накрито їх скатерками, насипано гори всякого м'ясива* (Б. Лепкий).

НАСИПА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насипа́ти[1].** *Усі процеси роботи були механізовані: подача снопів у барабан, транспортування соломи й полови, насипання зерна в кузов автомашини* (В. Минко); *Вони* [робочі саламандри] *призначені для масових робіт і використовуються переважно для поглиблення дна, насипання дамб тощо* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

НАСИ́ПАТИ *див.* **насипа́ти[1].**

НАСИПА́ТИ[1], а́ю, а́єш, *недок.,* **НАСИ́ПАТИ,** плю, плеш; *мн.* наси́плють; *наказ. сп.* наси́п; *док.* 1. *що, чого.* Зсипаючи, висипаючи, розміщувати де-небудь. *Дмитро Борисович зосереджено насипав у паперовий конверт порох* (В. Владко); *Якось в нас солі не стало на страву. От і запріг я кобилу лукаву; Четверть ячменю насипав у віз. Сам примостився й у город повіз* (Я. Щоголів); *Насипала в коробку жита Марія й стояла з нею в руках* (А. Головко); // *перев. безос.* Сиплючи, нагромаджувати у великій кількості (про град, сніг і т. ін.). *Там насипало граду майже в коліно* (І. Франко); *Снігу насипало багато, і служники пораються, прочищають стежки* (А. Хижняк); *Снігу насипало по груди* (М. Андрусяк).

2. *що.* Наповнювати що-небудь чимсь сипким. *Руйнують мури; срібло, злото Несуть шапками козаки І насипають байдаки* (Т. Шевченко); *Насипали* [бійці] *лантухи по саму зав'язку* [зерном], *нашвидкуруч надписували зверху, хто кому посилає* (О. Гончар); *Памва взяв лопату і насипав два повні відра піску* (Т. Прохасько).

3. *кого, що.* Розсипати по якійсь поверхні. *Хлопець насипає з банки перед Тонею мідій* (О. Гончар); *На дворі, якось опівдні, Заможний чоловік насипав на рядні Чимало Перлів просушити, Бо в скрині почали жовтіти* (Л. Глібов); *По замерзлім снігу блищали мільярди іскор, начеб хто діамантів насипав* (А. Чайковський).

4. *що.* Споруджувати що-небудь із сипкого матеріалу. *Прийшов приказ з волості рівняти шляхи, лагодить мости та насипать на багнах греблі* (І. Нечуй-Левицький); *Колись, за панського ще права, пан ізвелів насипати добру греблю, щоб загородити річці дорогу в балку* (Б. Грінченко); *Я поховав Жанібека в степу, насипав курган над його могилою* (Ю. Покальчук); // Намивати (про воду, хвилю). *Те озеро було колись затокою моря; морська хвиля насипала вузьку пересип і неначе греблею оддїлила .. озеро од моря та од лиману* (І. Нечуй-Левицький).

5. *що, чого.* Наливати або накладати в посуд яку-небудь страву для вживання. *Настя задоволено насипає сніданок у миску* (С. Васильченко); — *Мама наші мені першому насипають у миску страву, першому крають хліб* (Р. Федорів); *Бабуся насипала вареників у дві миски* (А. Головко); *Ганна насипала миску гарячого борщу* (С. Чорнобривець); // *розм.* Наливати в посуд що-небудь рідке. *Раз Галі насипала Хрис-*

тя молока у тарілочку і постановила долі снідати (Панас Мирний); [Митродора:] *От і ще що: ти в чистий горщик воду насипала?* (В. Самійленко).

6. *тільки док., кому і без дод., перен., розм.* Побити кого-небудь; усипати *(див.* **всипа́ти¹** 3) комусь. — *Ну, насипали ж ви йому* [панові]! — *сказав Яць Дум'якові* (І. Франко); *Корній і Марія .. приходять до переконання, що варто насипати тому німцеві — хай не лізе...* (У. Самчук); — *Вихопив з рук ту кочергу я та так їй насипав, що до нових віників пам'ятатиме* (Ю. Збанацький).

◊ **(1) Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди),** *заст.* — здійснити похоронний обряд; поховати. *Пам'ятатиме до нових віників і до судної дошки, покуль* [доки] *аж пороху на очі насиплють* (Номис); *Не забуду я тобі смерті, хіба би мені на груди насипали землі* (Номис); — *Кушнір уже й лапи простяг — землі хочеться... На груди б тобі землі насипать, зараза!* (Г. Косинка); **(2) Наси́пати со́лі на хвіст** *кому, грубо:* а) не мати змоги помститися кому-небудь за щось заподіяне. — *Зроблю! Вже я йому зроблю!* — *вимахував руками Шугалія.* — *А він мені хай солі на хвіст насипле* (В. Кучер); — *Що він тобі зможе зробити? На хвіст, значить, солі насипати?..* (М. Стельмах); — *Тепер всіх крию без жалю — Насиплять солі хай на хвіст!* (із журн.); б) надто досадити комусь, завдати неприємностей і т. ін. *Начальник розвідки сказав жартома: "Тепер треба насипати їм солі на хвіст"* (П. Панч); *Коли я почув оті її слова, мені як солі на хвіст насипали* (М. Дашкієв); — *А що він вам, Устиме Григоровичу, на хвіст солі насипав?* — *сміявся Грибов* (М. Олійник).

НАСИПА́ТИ², а́ю, а́єш, *недок.,* **НАСПА́ТИ,** плю́, пи́ш; *мн.* наспля́ть; *док., що, чого, розм.* Сплячи, набувати чого-небудь (перев. небажаного, неприємного і т. ін.). *Ні полежати тобі, .. ні в холодочку посидіти. А про спання вже й думки не може бути. Наспав би собі років на п'ять служби в пана* (В. Винниченко).

НАСИ́ПАТИСЯ *див.* **насипа́тися¹.**

НАСИПА́ТИСЯ¹, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАСИ́ПАТИСЯ,** плюся, плешся; *мн.* наси́плються; *док.* 1. *тільки 3 ос.* Зсипаючись, висипаючись, потрапляти куди-небудь, розміщуватися десь. *Я йшов і чув, як мої черевики .. на ходу черпають землю чи, може, навпаки, зрушена віковічна земля сама насипається в черевики, обіймаючи мене за ноги* (О. Шугай).

2. *тільки 3 ос.* Сиплючись, покривати яку-небудь поверхню. *Насипалися* [сніжинки] *на лавочку круглими пухнастими купками* (В. Багірова).

3. *на кого, перен., розм.* Нападати на кого-небудь із погрозами, докорами і т. ін. — *А ти чого слухаєш нас?* — *насипається раптом на мене тітка Марія.* — *Тобі треба ото балачки наші слухати?* (Є. Гуцало); — *І чого ви так насипались на Безсмертного?.. Рідню захищаєте?* (М. Стельмах); — *Старих зневажає ваша Леся. На мене сьогодні насипалася, ображала, базікою назвала* (А. Хижняк).

4. *тільки недок.* Пас. до **насипа́ти¹** 1–5. *Пропилювалася* [у трубці] *поличка з дірочкою, туди насипалася сірка* (О. Бердник); *Криївки мусили бути також достатньо глибокі, бо енкаведисти* [працівники НКВС] *виявляли їх з допомогою металевих спиць. Зверху насипався товстий шар землі* (М. Андрусяк).

НАСИПА́ТИСЯ², а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАСПА́ТИСЯ,** плю́ся, пи́шся; *мн.* наспля́ться; *док., розм.* Спати багато, досхочу. *У вихідні я насипалася досхочу* (із журн.); *В багнюці, просто неба не дуже-то наспишся, хоч і небо над тобою, і земля під тобою нібито й твої, рідні* (П. Загребельний); *Вони обоє вдосталь наспляться під столами, аж доки не засвистить у кишенях вітер* (Валерій Шевчук); — *Не втомилися?* — *запитала пані Люба своїх гостей.* — *Ще наспимося,* — *відповіла за всіх Оксана* (А. Кокотюха).

НА́СИПКА, и, *ж.* Нижня наволочка подушки, у яку насипають пух, пір'я і т. ін.; напірник. *Пухові подушки, насипки з тонкого льняного полотна, все свіже й пахуче фіалками чи якоюсь бідою — не така то погана річ оженитися* (Б. Лепкий); *Дід Семен з розпореної насипки витягає жмену сіна і простягає Безсмертному* (М. Стельмах).

НАСИПНИ́Й, а́, е́. 1. Утворений насипанням. *За сотню кроків від них, край галяви, стояла на насипному цоколі, обкладеному диким камінням, двоповерхова сільська хата* (В. Чемерис); *Коли я копав для братства під насипною горою колодязь, то напав на крицевий меч, срібну кольчугу і надломлений хрест із трьома смарагдами* (М. Дочинець).

2. Який насипають куди-небудь. *Насипні вантажі, що можуть засмітити дорогу або створити пил, треба перевозити в спеціальних кузовах або добре упакованими* (з навч. літ.).

НА́СИПОМ, *присл.* 1. У насипаному вигляді, без тари. *Показав* [бурсак] *чорний та темний тютюн, та ще й потертий, бо насипом його в кишені носив* (А. Свидницький); *Слідом за козаками рипіла гарба, на якій стояла куфа горілки, лежали насипом бублики* (П. Панч); *У правій* [кишені] *і зараз насипом лежало зо два десятки набоїв до нагана* (В. Шкляр).

2. *перен.* У великій кількості; багато. *Де є бідні, там є багаті, де насипом дурні — мус* [мусять] *бути розумні* (Г. Тарасюк); — *А тепер, що то є? Та ж було усього насипом у державі* (М. Матіос).

НАСИСА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАССА́ТИ,** ссу́, ссе́ш, *док.* 1. *чого.* Утягувати, всмоктувати (рідину) ссанням. — *Якби воля та сила, угородилася б зубами у його горло; .. нассала б ротом крові й наплювала б нею у його очі!..* (Панас Мирний); *За 10 хвилин самиця клопа встигає нассати крові вдвічі більше, ніж її власна вага* (з навч. літ.).

2. *що, розм.* Ссучи, завдавати болю. *Насисати дійки.*

НАСИСА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАССА́ТИСЯ,** ссу́ся, ссе́шся, *док.* Ссати досхочу, до повного задоволення. *Вони* [істоти] *літали непроглядними хмарами, .. і де тільки знаходили собі поживу, крихіточку слини, плину, клею, поту, там зараз прилипали, росли, насисалися, пучнявіли і розпадалися* (І. Франко); — *З людей кров ссе* [пан], *наче п'явка.* — *Гірше, бо п'явка нассеться та й відвалиться, а він як всмоктався, так і не відірвеш* (З. Тулуб).

◊ **(1) Насиса́тися / насса́тися кро́ві (по́ту, сліз)** — жорстоко експлуатувати кого-небудь. — *Досить воно* [панство] *нассалося нашого поту і наших сліз,* — *кричать* [селяни] *під канчуками.* — *Не підемо* [на поле], *хоч убийте* (І. Франко); — *Досить московські офіцери та урядовці нассалися української крові, ми хочемо давнього ладу, свого, як колись було, ще за Апостола, і перед ним...* (Б. Лепкий).

НА́СИТ, у, *ч., розм.* Те саме, що **наси́чення.** *Послухайте пильно Мене, й споживайте добро, і нехай розкошує у наситі ваша душа!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Немає їм* [людям] *наситу* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАСИ́ТИ́ТИ *див.* **наси́чувати.**

НАСИ́ТИ́ТИСЯ *див.* **наси́чуватися.**

НАСИТНИ́Й, á, é, *розм.* Те саме, що **си́тний** *(див.* **си́тний**[1] 1). *Страви дуже смачні й наситні* (із журн.); * Образно. *Я й досі пам'ятаю прості й наситні, як ті коржі, його мудрації* (М. Дочинець).

НАСИХА́ТИ, áє, *недок.,* **НАСО́ХНУТИ,** хне, *док.* 1. Засихаючи, приставати до чого-небудь, утворювати тверду шкірку на чомусь. *Під час накладання кожного стібка П-подібних швів доводиться зав'язувати вузли й залишати кінчики ниток. У післяопераційному періоді на них насихають кірки, що є джерелом інфекції* (з наук. літ.); *Щодня протирайте ванну мокрою ганчіркою або губкою, щоб не насихала мильна піна* (із журн.).

2. Висихати, засихати в якій-небудь кількості. *Іду лісом. Під ногами шелестить опале листя, якого вже чимало насохло за місяць сухої й теплої погоди* (з газ.).

НАСИ́ХМІСЦЬ, *присл., діал.* Негайно, у цю мить. — *Насихмісць тут попа призвать* (І. Франко).

НАСИЧА́ТИ[1] *див.* **наси́чувати.**

НАСИЧА́ТИ[2], чý, чи́ш, *док., на кого, розм.* Сичачи, налаяти, насварити. *Ніна Іванівна взялася перекладати стоси папок, .. один зі стосів гепнувся на підлогу й розсипався купою паперів, від чого Микола Григорович на неї насичав* (А. Дністровий).

НАСИ́ЧЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наси́ти́ти.** *Чисте, свіже повітря насичене було пахощами липового цвіту та жасмину* (І. Франко); *Парубок неохоче підвівся із насиченого вологою моріжка, обтрусив свитку* (Ю. Хорунжий); *Повітря гуло, насичене радісними вигуками й привітаннями* (Я. Качура); *Хотілося* [Ярославові] *працювати на великому, насиченому технікою підприємстві* (І. Волошин); // **наси́чено,** *безос. пред. Вся величезна спадщина Шевченка, його поезія і проза, його щоденник, листи .. — все пройнято і насичено любов'ю до знедолених* (О. Корнійчук).

2. *у знач. прикм., спец.* Який містить максимальну кількість якоїсь речовини. *Якщо повітря не може поглинути більше пари, ніж воно вже містить, його називають насиченим* (з навч. літ.); *Людям, які мають хронічні гастроентерологічні захворювання, варто утримуватися від вживання солі, насичених жирів та цукру* (з газ.).

3. *у знач. прикм., перен.* Дуже змістовний, багатий, сповнений чого-небудь. *Дійсно, вчора був насичений день* (І. Роздобудько); *На цьому закінчувався короткий, але насичений опис Штукенгайзенової біографії* (Любко Дереш); *Юрій Яновський тяжів до фрази короткої, але насиченої, виваженої* (з наук.-попул. літ.); // Яскравий, виразний (про колір). *У тому буйстві густих насичених кольорів я побачив двох великих істот, схожих на рись* (Г. Пагутяк); *Жовтки мали насичений жовтогарячий колір* (Г. Вдовиченко).

△ **Наси́чений газ** *див.* **газ**[1]; **Наси́чені вуглево́дні** *див.* **вуглево́дні.**

НАСИ́ЧЕНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наси́чений.** — *Висока насиченість земної атмосфери киснем повинна була стати для них значною проблемою* (В. Єшкілєв); *Насиченість подіями розтягувала час* (М. Руденко); — *Хто розуміє живопис, той належно оцінить і оце освітлення, і оцю соковитість, насиченість барв...* (О. Гончар).

НАСИ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **наси́ти́ти** і **наси́ти́тися.** *Рослини й звірята, птиці, риби й комахи мають певні границі для свого насичення, для свого уживання, — лиш цей ненаситний рід* [людей] *не мав їх ніколи* (М. Грушевський); — *Ми ж сіли за стіл, — мовив Шацький так, ніби одного цього факту вже досить для насичення* (А. Кокотюха); *Морозостійкість матеріалу залежить від щільності й ступеня насичення водою пор* (з навч. літ.); *Ютландські економісти давно підрахували, що для насичення планетарних ринків ендокринолом необхідно створити понад сорок мільйонів робочих місць* (О. Авраменко, В. Авраменко).

△ **(1) Магні́тне наси́чення** — стан тіла, за якого збільшення зовнішнього магнітного поля не веде до збільшення намагніченості цього тіла. *У разі великої напруженості зовнішнього поля відбувається магнітне насичення парамагнетика* (з наук. літ.).

НАСИ́ЧЕНО. Присл. до **наси́чений** 3. *Подальші дні та ночі падишахового посланця минають не менш насичено* (Ю. Андрухович); *Червень у цих місцях минав швидко й насичено* (С. Жадан).

НАСИ́ЧУВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до насичування. *Зв'язування препарату з білками плазми крові має насичувальний характер* (з наук. літ.); // Який насичує (у 2 знач.) чим-небудь; признач. для насичення. *Для отримання нітридів молібдену й вольфраму як насичувальний газ доцільніше застосовувати аміак* (з наук. літ.).

НАСИ́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наси́чувати.** *Якщо організм живої людини не хоче сприйняти насичуваної чужої крові, то після перших же п'ятдесяти грамів він бурно реагуватиме* (Ю. Смолич); *Позбавлена будь-якого соціального й культурного престижу і чимраз більше насичувана латинськими словами й виразами, галльська мова непомітно для історії зникла разом зі смертю її останнього носія* (з наук. літ.); *Основною концепцією маркетингу на поступово насичуваних ринках стає концепція інтенсифікації комерційних зусиль* (з навч. літ.).

НАСИ́ЧУВАНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наси́чуваний.** *Повільне жування сприяє швидшій насичуваності* (із журн.); *З погляду словникового складу головна особливість тексту полягає в граничній насичуваності спеціальною термінологією, характерною для цієї галузі* (з наук. літ.).

НАСИ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія і стан за знач. **наси́чувати** і **наси́чуватися.** *Під час фізичного навантаження зростає частота дихання й серцебиття, розширюються кровоносні судини серця й головного мозку, що сприяє насичуванню їх киснем* (з навч. літ.); *Насичування творів метафорами утворює певну стильову домінанту: оте саме відчуття (вже на мовному рівні) химерності й таємничості* (з навч. літ.).

НАСИ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *заст.* **НАСИЧА́ТИ,** áю, áєш, *недок.,* **НАСИ́ТИ́ТИ,** ичý, и́ти́ш, *док.* 1. *кого, що.* Наповняти, годувати вволю, досита; задовольняти їжею. *Герман обідав швидко, аби наситити живіт* (І. Франко); // *перен.* Угамовувати, задовольняти якесь почуття, бажання і т. ін. *Він тебе коронує великим Своїм милосердям, Він бажання твоє насичає добром вельми щедро* (В. Багірова); *Мене палило пекельним вогнем, мені здавалось, що я не наситив би своєї помсти, коли б висмоктав з самого серця кров моєї суженої* [судженої] *і її чоловіка!..* (О. Стороженко); *Виснажені голодним пайком на Західному фронті, вони* [німецькі солдати] *прийшли сюди, ніяк не можучи наситити жадобу*

свого зіпсованого шлунка (П. Колесник); // *перен.* Повністю задовольняти кого-небудь. *Ця історія про царевича .. — ніколи не могла наситити молодого княжича. При кожній нагоді не переставав він розповідати її княжні Предславі* (М. Грушевський).

2. *док. тільки* **насити́ти,** *що.* Просочувати, наповнювати що-небудь рідиною, парою, газом і т. ін. *Ряди стоптаних капців, полишених біля порога, насичали повітря їдким запахом поту* (М. Коцюбинський); *Теплий відпар свіжої ріллі насичував повітря* (Я. Качура); *Він ще сильніш відчув ці дні. Як зводиться й росте стеблина. Як дзвонить вітер вдалині. Як ґрунт насичує росина* (М. Шпак).

3. *кого, що, перен.* Сповнювати, збагачувати чим-небудь. *Мрія про майбутнє насичувала їх* [мандрівних артистів] *силою* (Ю. Мартич); *Удається поет* [В. Стус] *до церковнослов'янізмів.., насичує свої твори міфологізмами* (В. Русанівський); *Ти вся ще провесна, о Беатріче! В тобі все світло ранкове зорі, Що ним співці, поети й малярі Колись наситили середньовіччя* (Ю. Клен).

4. *що, перен.* Постачати що-небудь у великій кількості, забезпечувати чим-небудь. — *Я у такому цеху починав у дев'яностих .. Кут орендували, насичували ринок бразильською кавою з-під Одеси* (Люко Дашвар); *На першому етапі створення і впровадження комп'ютерів передбачалося швидко наситити ними народне господарство* (з наук.-попул. літ.).

НАСИ́ЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАСИ́ТИ́ТИСЯ,** и́чу́ся, и́ти́шся, *док.* 1. Задовольняти потребу в їжі; наїдатися вволю, досита. *Двоє чи троє мовчазних чоловіків у напіввоєнній* [напіввійськовій] *одежі повільно і ґрунтовно насичувались за столом* (Л. Первомайський); *Коли всі наситилися, дідусь зібрав усі дрібки і недоїдки і виніс перед хату* (І. Франко); — *Людині не так уже багато треба, щоб насититись, — сказав я, — тобто не відчувати голоду* (Валерій Шевчук); // *перен.* Угамовувати, задовольняти якесь почуття, бажання і т. ін., вдовольнятися чим-небудь. — *Іди ж, Насичуйся весною, упивайся, Вбирай у себе голоси та барви* (М. Рильський); *Не може одірвати очей* [Емене́] *від дивовижного видовиська, не може насититися ним...* (М. Коцюбинський); *Він так поспішав, ніби не міг насититись роботою* (М. Томчаній).

2. *док. тільки* **насити́тися.** Просякати чим-небудь, убирати в себе щось, розчиняти в собі велику кількість чого-небудь. *Ранками долину заволікали густі тумани з мрякою: земля насичувалася вологою* (С. Чорнобривець); *Інколи* [вода] *настільки насичувалася йодом, що її не можна було пити* (Ірина Вільде); *Оранжерейною теплінню наситилося вогке .. повітря* (З. Тулуб).

3. *перен.* Сповнюватися чим-небудь (перев. певними почуттями). *Воюючи з драконом, ти не повинен насичуватися ненавистю, бо так ти його не переможеш* (О. Бердник); *Здалося йому, що все навколо різко освітилося, сяйво те попливло з неба і все єство його почало насичуватися дивовижним яскравим спокоєм* (Валерій Шевчук).

4. *перен.* Наповнюватися вдосталь чим-небудь. *Міністр Новак оголосив, що нам слід узяти тижневий тайм-аут на подальші закупівлі, щоб ринок наситився за рахунок нових надходжень* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАСИЩА́ННЯ, я, *с., заст.* Дія і стан за знач. **насища́ти** і **насища́тися.** *У підході християнської релігії до харчування простежується розумний принцип помірності з відмовою від крайнощів: обжерливості й "нехтування про насищання плоті"* (з навч. літ.).

НАСИЩА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., кого, що, заст.* Насичувати (у 1 знач.). *Я жиром пшениці його годував би і медом із скелі тебе б насищав!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); — *Не подобає воїну, не учинивши подвигу, .. утробу свою насищати* (Яків Баш); *На хорах заграла музика, але ніхто поки що не поспішав ні до танців, ні до співів: кожен насищав плоть свою* (В. Малик).

НАСИЩА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., заст.* Насичуватися (у 1 знач.). *Я привчився до всього й у всім: насищатися й голод терпіти, мати достаток і бути в недостачі* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Уста* [Марусі] *розкривалися, пили холодне повітря, принесене хвилями місяця, пили й не насищалися* (Г. Хоткевич).

НАСИ́ЩЕНИЙ, а, е, *заст.* Насичений. *Іларіон "Словом..." звертається до кола осіб, "насищених книжної сладості", що засвідчує культурний рівень книжників тогочасної Русі* (з навч. літ.).

НАСИ́ЩЕННЯ, я, *с., заст.* Насичення. — *Ну, "замовники"... Беріть. Сійте. Це та ж таки — "білоцерківська"* [пшениця]... *Тільки не вилягатиме. Стебло, як дріт. І, ніякого біса, про одноручні коси варнякати. У наш вік... вік .. насищення села технікою* (П. Оровецький).

НАСІ́В, у, *ч.* 1. Те саме, що **насіва́ння.** *Під час збирання необхідно залишати декілька рослин ромашки для насіву, намагатися не витоптувати їх* (з навч. літ.); *В області створено достатній страховий (резервний) фонд насіння ярих культур для можливого пересіву (насіву)* (з газ.).

2. *с. г.* Те, що насіяли додатково до посіяного. *Серед пізньовесняних насівів найкращою була суданська трава* (з наук. літ.).

НАСІВА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насіва́ти** і **насіва́тися.** *Для насівання й пересівання в крайніх південних районах області варто віддавати перевагу сортам ярого ячменю* (з газ.); *Значне зростання кількості грястиці збірної та райграсу високого зумовлене їхньою здатністю до самовільного насівання, перенесення з інших територій і обсипання* (з наук. літ.).

НАСІВА́ТИ, а́ю, а́єш, **НАСІ́ЮВАТИ,** юю, юєш, *недок.,* **НАСІ́ЯТИ,** і́ю, і́єш, *док.* 1. *чого, що.* Сіяти в якій-небудь кількості (про насіння рослин). *Навколо неї* [груші] *дівчина щовесни насівала кручених паничів та королевого цвіту* (О. Гончар); *Ми насіяли багацько квітів, котрі теж треба поливать* (Леся Українка); * Образно. *Скільки їх, таких могил, одиноких і братніх, насіяв на нашій добрій, родючій землі ворог?* (Ю. Збанацький); // *що.* Сіючи, засівати якусь ділянку землі. *І штучно ж Яким умів насіювати ті цвітники!* (Панас Мирний).

2. *що, с. г.* Додавати посівний матеріал до посіяного. *Майже щорічно та пшениця, яку висівають після кукурудзи, — зріджена, її доводиться або насівати, або пересівати* (з наук. літ.).

3. *чого.* Просіювати в якій-небудь кількості (про борошно, зерно і т. ін.). *По обіді Кайдашиха загадала невістці насіяти борошна, а потім вчинить діжу* (І. Нечуй-Левицький); // *що.* Просіюючи, наносити на що-небудь. *Суміш на поверхню моделі формувальник повинен насіювати крізь спеціальне сито* (з навч. літ.).

4. *що.* Розсіваючи, наносити на поверхню (про фарбу). *Кожен творить щось своє..: той зварює шви, той перевіряє їх.., той фарбує, високо зіп'явшись і ганяючи шариковою щіткою по випуклості борту або пульверизатором насіває фарбу* (О. Гончар).

5. *тільки недок., перен.* Іти, сіятися (про дощ, сніг і т. ін.). *Почав насівати дощик* (В. Винниченко); *Продовжував насіювати дощ, і поодинокі перехожі, проходячи повз сквер, чомусь зовсім не помічали нас* (з газ.).

◊ **(1) Як (мов, ніби** *і т. ін.)* **ма́ку насі́яно** *кого* — дуже багато. — *Дівчат мов маку насіяно, для всіх вистачить, ще й про запас залишиться, — правду я кажу? — Правду, — згодився небалакучий шофер на той жарт* (Є. Гуцало); *Народу на площі... Як маку насіяно* (з газ.).

НАСІВА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **НАСІ́ЮВАТИСЯ,** ююся, юєшся, *недок.,* **НАСІ́ЯТИСЯ,** і́юся, і́єшся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Стихійно потрапляти в землю (про насіння рослин). *Восени бур'яни відцвітають і рясно насіюються наступного року* (з газ.); *Де взявсь Бур'ян, насіявся кругом І квітку бідную понівечив він дуже* (Л. Глібов); // Падати, насипатися куди-небудь. *В круглі ями, де бані кульбаб височіли, падолисту насіялось — до позолоти!* (П. Мовчан); *Вчора косарі зайшли повечеряти, поставили воза за брамою, то трохи насіялось сіна* (Є. Пашковський).

2. *тільки док., розм.* Багато, досхочу посіяти. *Наорався і насіявся він за свій вік* (М. Стельмах).

3. *тільки недок.* Пас. до **насіва́ти** 1–4. *Ячменем і вівсом будуть насіватися й пересіватися зріджені та загиблі озимі культури* (з навч. літ.).

НАСІДА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насіда́ти.** *Поляки .. потроху насідали нам на п'яти. Це делікатне насідання і небажання перейти в атаку видалось мені досить підозрілим* (з мемуарної літ.); *Дійсною ж причиною здійнятої бучі й вигнання його* [Михайла] *з гімназії була образа губернатора та його насідання на гімназичний уряд* (Олена Пчілка).

НАСІДА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок. і док.,* **НАСІ́СТИ,** ся́ду, ся́деш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Сідати, поміщатися де-небудь у великій кількості. *Куди оце летять з оселі Горобці? Дивлюсь, у сад побрались молодці. На Вишеньці їх геть-то насідало, І бенкет зараз підняли* (Є. Гребінка); *Насідало молодиць повнісінькі санчата, ще й зверху* (Панас Мирний); *Сидір запрягає коні й везе м'ясо до міста. Насіли: де хто* (М. Хвильовий).

2. *тільки 3 ос., на кого — що, на кому — чому.* Осідаючи, скупчуватися, покривати собою кого-, що-небудь. *Хмари сунуться все темніші й темніші, вони насідають на ліси, туманами опускаються до самісіньких коренів* (В. Собко); *Курява дороги насіла на них* [жінок] *густою верствою, вгризлася в їх шкіру і вигризла з неї всякий колір, усякий полиск свіжості* (І. Франко); *З правої і лівої сторони дороги знімались .. високі крилаті смереки .. На їх пишнім, тяжкім .. гіллі насів прозоро білим надихом іній* (О. Кобилянська); // Опускатися, надходити (про присмерки, темряву і т. ін.). *Насідали присмерки, та в маминій половині не світилося* (Р. Андріяшик).

3. *тільки 3 ос., на кого — що і без дод.* Нападати, накидатися на кого-, що-небудь у великій кількості (про комах, птахів і т. ін.). *Стигнуть у вас у саду вишні... А птиця капосна насідає, викльовує...* (Остап Вишня); *По загороді гайнула* [корова], *неначе рої оводів на неї насідають* (Іван Ле); *Переїхали* [партизани] *Дніпро й попливли єриками, у плавнях комарі насіли цілою хмарою, низали, як хотіли* (Ю. Яновський).

4. *на кого — що, рідше кого, що, розм.* Із силою натискаючи, придавлювати своєю вагою. *Він насідав на гальма, тис на них й тис* (М. Вінграновський); *Як вскочить Лев — аж диба стала грива... На Вовка бідного насів — Давив його, крутив...* (Л. Глібов); *Василь, як змій, .. кинувся на Йосипенка і насів його, як кібець горобця* (Панас Мирний); *Вже хотів* [Грицько Товстогуб] *насісти всім своїм тілом на Петрика, коли в сей мент од печі рушила Санька.., і Гриць мусив поступитись* (В. Винниченко).

5. *на кого — що і без дод.* Наближаючись, доганяючи, підходити впритул. *Деколи Ілько вскач мав пускати свого коня, коли ззаду Матюшин вороний насідав* (А. Головко); *Втікач наближався до нього, погоня теж насідала* (П. Загребельний); * Образно. *За шістнадцять років праці в умовах такого міста, як Київ, де гора насідає на гору, у нього не було жодної аварії, жодного порушення їзди* (І. Сенченко).

6. *на кого і без дод.* Наступаючи, тиснути з великою силою. *Бійці не знали страху, насідали на ворога* (І. Цюпа); *Ворог тим часом насідає все дужче* (О. Гончар); — *Проскочити назад в якомусь іншому місці, може б, і вдалося. Але хан насяде на нас якщо не по цей бік, то по той* (Ю. Мушкетик).

7. *на кого, перен., розм.* Наполегливо домагатися, вимагати в когось що-небудь. *Репортер, нарешті, побоювався, що ображена дружина не захоче підтримати компанії "на пікнік", саме тому він так гаряче й насідав на Лесю* (М. Хвильовий); *Розлючені солдати насідають на машиніста, притисли до паровоза. — В чому справа? Відправляй!* (О. Довженко); *Петушек, якщо дівчата знову насядуть на нього з своїми вимогами, лише широко посміхатиметься й одмовчуватиметься* (Ю. Шовкопляс).

8. *на кого і без дод., перен., розм.* З лайкою, докором виражати незадоволення чиїмись діями, вчинками; накидатися, напускатися. *Парамон Пархомович насідав на сина, а той давав здачі й до кишені по відповідь не лазив* (Ю. Яновський); *Боярин почав насідати, лаяв, що Теодосій погано працює* (А. Хижняк); *Як дізнавсь його батько, який зміст п'єси, так і насів на Османа* (М. Коцюбинський).

9. *тільки 3 ос., на кого і без дод., перен., розм.* Оволодівати ким-небудь, охоплювати когось (про настрій, почуття і т. ін.). *Навіть на здорових душі Сум і туга насіда* (І. Франко); *Думки, страшніші за війну, насідали* (Іван Ле); *Зовнішній світ перестав його цікавити, насіла глибока апатія й страшенно захотілось спати* (І. Багряний); *На мене насів спогад, щойно я прокинувся* (Ю. Покальчук); // *безос.* Находити на кого-небудь (про химери, надмірну впертість і т. ін.). *На Мар'ю знов насіло. Сумна, сердита, вона по десять раз приймалася за одно діло і, не доробивши, кидала його* (Панас Мирний).

10. *на що, перен., розм.* Посилено працювати над чимсь, займатися чим-небудь; наполягати, натискати. *Ловив* [Улас] *себе на тому, що такий-от розділ знає гірше, ніж інший. Він насідав на той розділ, вчив його до дурману в голові* (Григорій Тютюнник).

◊ **(1) Насіда́ти на п'я́ти (на ши́ю)** *кому* — наздоганяти кого-небудь, бути дуже близько від когось. *Вони* [коні] *насідали на шию коноводам, ось-ось наздоганяли їх* (Б. Грінченко); *В куточку серця .. щось тихенько занило, але на*

мить, бо не пора було роздумувати, — ворог насідав на п'яти (В. Гжицький); *Вже ось і хати наші видко, а паперове перекотиполе знай на п'яти насідає* (Ю. Винничук); **Наступа́ти (насіда́ти, напада́ти** *і т. ін.)* **сло́вом** *див.* **наступа́ти; Ре́ви насі́ли** *див.* **ре́ви.**

НАСІДА́ТИСЯ[1], а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАСІ́СТИСЯ,** ся́дуся, ся́дешся, *док., на кого, розм.* Те саме, що **насіда́ти** 7, 8. *Чого ти насідаєшся на мене?* (Сл. Б. Грінченка); *Насівся* [чоловік] *далі на Потурайчина, щоби доконечне приїхав до їх села закладати нову читальню* (Л. Мартович); — *Ти б краще з жінкою бавився, а не баламутив людей, — насівся на нього Салоган* (М. Стельмах).

НАСІДА́ТИСЯ[2], а́юся, а́єшся, *док., на що, розм., перев. із запереч.* н е. Сісти (у 1 знач.) багато разів кудись. — *Машин багато, куме, на всі не насідаєшся. Людей треба вчити* (Микита Чернявський).

НА́СІДОК, дка, *ч., діал.* Засиджене яйце; бовтун. *Якщо хтось лапне рукою яйця, то дика качка або покине їх, або перенесе в інше місце. Насідки вона лишає, не переносить* (з навч. літ.).

НАСІКА́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для насікання чого-небудь. *Для насікання кам'яних поверхонь використовують спеціальний насікальний молоток* (з наук. літ.).

НАСІКА́ЛЬНИК, а, *ч.* Робітник, який робить на чому-небудь насічки. *Насікальник терпугів.*

НАСІКА́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **насіка́льник.** *Насікальниця каменів.*

НАСІКА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насіка́ти.** *Після насікання зубів напилки піддають термічному обробленню* (з навч. літ.).

НАСІКА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАСІ́КТИ,** ічу́, іче́ш, *док.* 1. *що.* Покривати поверхню чого-небудь рядами нарізів, зазублин, насічок і т. ін. *Роблячи сокири або насікаючи серпи, оповідав* [батько] .. *сусідам про сей пам'ятний празник* (І. Франко); *Дід Сербиченко .. сів з оскардом насікати камінь до млина* (Ю. Яновський); *Блиснула сокира в руках у Мусія, — він насікав навскоси дерево* (Л. Первомайський).

2. *що, чого і без прям. дод.* Нарубувати або нарізувати певну кількість чого-небудь. *Дядько діставав із торби хліб та сало, чистив цибулю, розрізав огірки, насікав їх ножем і посипав сіллю* (М. Руденко); *Катря по вечері наносить води, насіче дров...* (Я. Качура); *Ледве перетяг* [Григорій] *ношу через перелаз — важка, з кригою напополам. Кинув біля призьби і став перебирати, де кращеньке, щоб насікти корові* (В. Дрозд).

3. *тільки док., кого, що, розм.* Дуже побити, пошмагати. *Обличчя в нього червоне, пашить вогнем; так насічуть його вітер і сніг* (М. Трублаїні).

НАСІКА́ТИСЯ, а́ється, *недок.* Пас. до **насіка́ти** 1. *На робочих поверхнях жорен насікаються борозенки, крайки яких є ріжучими органами* (з наук. літ.); *Робочі поверхні пластин насікаються хрестоподібною насічкою* (з навч. літ.).

НАСІ́КТИ *див.* **насіка́ти.**

НАСІ́КТИСЯ, ічу́ся, іче́шся, *док., розм.* Багато, досхочу посікти. *Кожум'яка й далі ганяв мене сікти лозиння. Як насічуся донесхочу, то він бере свого меча й зачинає вчити хитрощів, яких уміє сам* (І. Білик).

НАСІНИ́НА, и, *ж.* 1. Окреме зерно плоду якої-небудь рослини. *В одному конверті Іван Володимирович знайшов кілька насінин* (О. Довженко); — *Оце б собі кілька таких насінин* [жита] *дістати. Для дослідів! — загорілись очі в Дмитра* (М. Стельмах); *Англійці шукали не квіток* [папороті], *як у нас, а насінину цієї рослини, вірячи, що знайдене насіння папороті може зробити людину невидимою* (О. Воропай); * У порівн. *Ми, наче дві кленові насінини, підхоплені вітром, обпалені вогнем і закинуті далеко в поле, аби прорости новим життям* (М. Руденко).

2. Зерно гарбуза, соняшника і т. ін., яке вживають як ласощі. *Раз по раз насінину за насіниною вона одно кидала у рот і, як миша, трощила своїми дрібними зубами* (Панас Мирний); *Сергій узяв соняшник, вим'яв кілька насінин, поклав на зуби* (Микита Чернявський); *Розміреними рухами кидала* [Мар'яна] *в рот насінину за насіниною, манірно випльовуючи лушпиння собі під ноги* (М. Циба).

3. *перен.* Дрібна частина чого-небудь. *У борознах долоні лишилося кілька блискучих крупинок .. Підсунув під бризки шапку, вода хлюпотіла через вінця, а на споді танцювала золота насінина. Золото!* (М. Дочинець).

НАСІНИ́НКА, и, *ж.* Зменш.-пестл. до **насіни́на.** *Не дуже швидко, не дуже помалу Вітер несе насінинку зухвалу* (В. Мисик); *Вся вона* [диня] *світилась, мов сонце, і навіть жовті насінинки (ізсередини!) теж просвічувались* (В. Близнець); * *У порівн. Хвостик, як ниточка, само, як калиточка, а очі, як насінинки* (загадка).

НАСІННЄ́ВИЙ, а, е. 1. Прикм. до **насі́ння.** *Ласкавими поглядами проводжали* [вовчегірці] *Федора Пакришня, який потупав до Остра за .. насіннєвою позичкою* (Ю. Збанацький); // Який містить у собі насіння. *Плоди льону-довгунця — це п'ятигніздова насіннєва коробочка* (з наук.-попул. літ.); // Залишений на насіння або признач. для насіння. *Він поговорив з вагарем, який допомагав навантажувати лантухи з насіннєвим зерном* (П. Автомонов); *На веранді побачив* [Ладимир] *мішок з насіннєвою картоплею* (В. Дрозд); *Скільки багатства могло вміститись у коморах! Пшениця насіннєва, соняшникова олія, просо, бочки з квашеною капустою, огірками, вінки цибулі і часнику, восени гарбузи горою...* (А. Михайленко); // Признач. для продажу, зберігання і т. ін. насіння. — *За десять днів при будь-якій погоді зернові збережемо, продамо державі вдвічі більше, ніж минулого року, розплатимося з колгоспниками й засиплемо насіннєвий фонд та фураж* (Микита Чернявський); // Який вирощують із насіння. *Насіннєві підщепи могутніші й посухостійкіші* (з навч. літ.).

2. Пов'язаний із вирощуванням, одержуванням насіння. *За наявності бур'янів на насіннєвих ділянках їх необхідно прополювати в період вегетації* (з навч. літ.); — *Плануємо збільшити поголів'я свиней, зрештою, створити потужне насіннєве господарство, де вирощуватимемо зернові* (із журн.).

НАСІННЄВІ́ЯЛКА, и, *ж.* Віялка, яка провіює насіння. *Створений апарат, який відділяє ядро соняшника від лузги, може замінювати звичайну механічну насіннєвіялку* (із журн.).

НАСІННЄЗНА́ВЕЦЬ, вця, *ч.* Фахівець із насіннєзнавства. *Насіннєзнавцям добре відома залежність врожайності та якості насіння від екологічних і агротехнічних умов вирощування материнських рослин* (з наук. літ.); *Апробацію елітних посівів проводить селекціонер або насіннєзнавець* (з навч. літ.).

НАСІННЄЗНА́ВСТВО, а, *с.* Наука, що вивчає життя й розвиток насіння залежно від умов вирощування і зберігання та розробляє методи оцінювання, нормативи якості посівного матеріалу. *Насіннєзнавство розробляє наукові основи для спеціалізованого промислового виробництва зернових, олійних культур і трав* (з наук. літ.).

НАСІННЄЇ́Д, а, *ч.* Комаха, яка пошкоджує насіння рослин. *Насіння акації часто пошкоджує акацієва вогнівка, а насіння клена та берези — насіннєїди з рядів перетинчастокрилих і жуків* (з наук. літ.); *Великої шкоди насінництву конюшини завдають комахи — конюшиновий довгоносик, насіннєїд, конюшинова товстоніжка* (з наук.-попул. літ.).

НАСІННЄНО́СЕЦЬ, сця, *ч., бот.* Місце виникнення насінного зачатка в зав'язі покритонасінних. *Плоди баклажанів мають порожнисту насіннєву камеру і складаються з оболонки (перикарпію), насіннєносця (плаценти) й насіння* (з навч. літ.).

НАСІННЄНО́СНИЙ, а, е, *бот.* 1. Стос. до насіннєносця. *Насіннєносні компоненти.*

2. Який дає насіння. *Серед екзотичних насаджень міських алей, скверів і парків звичайно переважають плодоносні та насіннєносні види* (з наук. літ.); *Основні осередки насіннєносних дерев гінкго містяться в ботанічних садах, парках та зелених насадженнях міст і сіл Львівської області* (з наук. літ.).

НАСІННЄОЧИСНИ́Й, а́, е́. Признач. для очищення насіння. *Насіннєочисні підприємства — це комплекс будівель і споруд, призначений для післязбирального оброблювання, зберігання та передпосівної підготовки насіння зернових, зернобобових і олійних культур, а також насіння трав* (з наук.-попул. літ.); *Важливим запобіжним заходом боротьби з бур'янами є ретельне очищення насіннєвого матеріалу на спеціальних насіннєочисних машинах* (з навч. літ.).

НАСІННЄОЧИ́ЩУВАЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **насіннєочисни́й.** *На борошномельних, круп'яних, комбікормових і насіннєочищувальних станціях і заводах відповідальними за кількісне та якісне збереження готової продукції, до передачі її на склади, є керівники виробничих цехів цих підприємств* (з мови документів); *Зерно не змінює вологості під час зберігання на току, а дрібне й плюскле відсіюється після першого проходу через насіннєочищувальні машини* (із журн.).

НАСІННЄПРОВІ́Д, во́ду, *ч.* Частина механізму сівалки, яка слугує для подавання насіння з висівного апарата в сошники. *Насіннєпровід забезпечує безперервний потік насіння для рівномірного розташування в борозні* (з наук.-попул. літ.); *Основними робочими органами сівалок є висівні апарати, насіннєпроводи, сошники* (з навч. літ.).

НАСІННЄПРОВІ́ДНИ́Й, а, е. Прикм. до **насіннєпровід.** *Насіннєпровідна труба; Насіннєпровідний стояк.*

НАСІННЄРУ́ШКА, и, *ж.* Машина для обдирання шкаралупи насіння. *Потік, який надходить у насіннєрушку, зазнає багаторазових ударів бил, унаслідок чого збільшується частка подрібнених ядер й олійного пилу* (з наук. літ.); *Насіннєрушка призначена для очищення від лушпиння насіння соняшнику* (з мови реклами).

НАСІННЄСУША́РКА, и, *ж.* Приміщення, признач. для просушування насіння. *Насіння для розсадника заготовляють у Руськополянському лісництві самотужки. Тут є найбільша в Черкаській області насіннєсушарка, де можна переробляти до 140 тонн шишки* (з Інтернету).

НАСІННЄСХО́ВИЩЕ, а, *с.* Приміщення для зберігання насіння. *Для зберігання насіння в Україні використовують спеціально побудовані насіннєсховища* (з наук. літ.); *Насіннєсховища мають відповідати технічним і санітарним вимогам: бути сухими й чистими, знезараженими від хвороб і шкідників, добре провітрюватися* (з навч. літ.).

НАСІ́ННИЙ, а, е. Те саме, що **насіннє́вий.** *Представник із області насамперед поцікавився насінними фондами* (Остап Вишня); *У пшениці, ячменю, жита, вишні зав'язь має тільки один насінний зачаток, у бавовнику — кілька десятків, а в маку їх кілька тисяч* (з наук.-попул. літ.); *Біля комори, де видавали насінне зерно, стояли два озброєні міліціонери* (Р. Іваничук); *Насінна ділянка — це постійна частина земельної площі, яку виділяють у кожному полі сівозміни* (з наук. літ.).

△ **Насінні росли́ни** *див.* **росли́на.**

НАСІ́ННИК, а, *ч.* 1. Рослина, її плід, а також зерна, бульби і т. ін., залишені на насіння. *Жовтавими острівками-цятками плавали на зеленому фоні* [тютюнів] *вершечки насінників* (О. Десняк); *Під ногою часом трісне огірок-насінник, і Григорієві здається, що той постріл можуть почути в селі* (М. Стельмах); // Дерево, залишене під час суцільного вирубування лісу для обсіменіння лісосік. *На полі піднялись угору жайворонки, заворкували на дубі-насіннику горлиці, закували зозулі* (В. Гжицький).

2. Ділянка, відведена для вирощування рослин на насіння разом із такими рослинами. *Орати насінник люцерни краще в серпні-вересні залежно від зони, вносячи належну кількість мінеральних добрив* (з наук.-попул. літ.); *Інколи для посіву застосовують насіння диких трав, які збирають на спеціальних насінниках, улаштованих на огороджених частинах балок* (з навч. літ.).

3. Фахівець із насінництва. *Селекціонери й насінники роблять великий внесок у сортове оновлення полів* (з газ.).

НАСІННИКО́ВИЙ, а, е. Стос. до насінника (у 1, 2 знач.). *У зернових культур і насінникових трав обмолочують їх колосову частину* (з наук. літ.); *Черезсмужний посів фацелії з люцерною на насінниковому полі поліпшує запилення люцерни* (з навч. літ.).

НАСІ́ННИЦТВО, а, *с.* Галузь рослинництва — вирощування насіннєвих рослин для одержання сортового насіння. *Основним завданням галузі насінництва є розмноження (виробництво) насіння високоврожайних сортів, збереження й поліпшення його чистосортності та врожайних властивостей* (з навч. літ.); *Уже зібрано кілька центнерів дорідної пшениці. Зібрано і нею ж засіяно нову площу, нові гектари — для насінництва* (Є. Доломан).

НАСІ́ННИЦЬКИЙ, а, е. Стос. до насінництва, пов'язаний із ним. *Насінницька робота починається ще до районування, нерідко з кількох центнерів або навіть кілограмів зерна* (з наук.-попул. літ.); *Насінницькі ділянки розмістили поруч із товарною пшеницею* (з газ.); // Який вирощує насіння. *У насінницьких господарствах хвороби ріпаку можуть завдавати великих збитків* (з навч. літ.).

НАСІ́ННИЦЯ, і, *ж.* Те саме, що **насіннєсхо́вище.** *Край плантації під старою побитою громом вербою тулиться .. курінь .. Це і сторожка, і насінниця, і затишок для добрих людей у негоду* (Григір Тютюнник).

НАСІ́ННЯ, я, *с.* 1. Зачаток рослини, який складається із зародка та оболонки. *Розмноження насінням — основна ознака, якою голонасінні відрізняються від спорових рослин* (з навч. літ.).

2. *збірн.* Зерна, дрібні плоди рослин, признач. для посіву, посадки і т. ін. — *Насіння на посів, спасибі, дав тесть* (І. Нечуй-Левицький); *Все легшає в Яреська при боці сівацький мішок, все меншає в ньому зерна, все більше насіння в родючій материній землі* (О. Гончар); *Каленик віз на батьківщину насіння: мальви, соняшник, калина...* (Ю. Винничук); * У порівн. *Які мухи по столу лазили, то поскочувалися, як насіння од вітру* (Марко Вовчок).

3. *збірн.* Зерна соняшника, гарбуза, які вживають як ласощі. *Деякі* [дівчата] *сидять просто на траві, дивляться на вигадливий танок, балакають, лущать насіння* (С. Черкасенко); *Паранька дістає насіння, починає байдуже й самовпевнено лузати* (І. Микитенко); *Вони стояли поодинці й гуртиками, лузали гарбузове насіння або знічев'я колупали вогку землю носаком* (І. Білик).

4. *перен.* Зародок, джерело чого-небудь. *Дочку сиротою тяжко покидати. Хто її від лиха Бідну оборонить, Доброго насіння В серденько заронить?* (П. Грабовський); *Хлопчина не видав нікого .. Не посіяно в його генах насіння зрадництва* (М. Андрусяк).

5. Те саме, що **сім'я** 3. *Дочка народилася, зоставив таки панич той у Загорєнах своє насіння* (В. Лис).

6. *перен., розм.* Те саме, що **наща́док** 2. — *Пий, же роде! Твого полку прибуло! Нове насіння* [дитина] *не посоромило старого кореня! І весь рід випив — у котрий уже раз!* (І. Багряний); // *перев. у сполуч. з прикм.* Уживається як лайливе слово. *Показав* [Владко] *їй язик. — О, бачите, злодійське насіння! — заверещала Войцехова* (І. Франко); — *Рейтари, бачив, поскакали в долину. — Ти диви, чортове насіння, а я собі думав, під Говтвою їх вирубав до ноги!* (П. Панч); — *Тихше ти, шайтанове насіння! — вилаявся ага* (В. Малик).

(1) На насі́ння — для розведення, для розмноження. *Кукурудза на насіння зберігалася до весни* (Остап Вишня); — *Жоржини? — здивувалися хлопці. — Для Оксани Петрівни. — Зрізав? — Не всі. На насіння залишив* (М. Сиротюк); — *Отого сурмача* [півня] *збережи на насіння. Він, видно, породистий* (В. Логвиненко).

△ **Абсолю́тна вага́ насі́ння** *див.* **вага́**[1]; **Холо́дне проро́щування насі́ння** *див.* **проро́щування; Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння** *див.* **ме́тод.**

◊ **І насі́ння не ли́шиться (не зали́шиться,** *рідко* **не оста́неться** *і т. ін.) див.* **лиша́тися; Не лиши́ти (не зали́шити, не оста́вити** *і т. ін.)* / **не лиша́ти (не залиша́ти, не оставля́ти** *і т. ін.)* **[і] на насі́ння** *див.* **лиша́ти; Як (мов, ні́би** *і т. ін.)* **насі́ння луза́ти** *(рідше* **лу́скати)** *див.* **луза́ти.**

НАСІ́ННЯЧКО, а, *с.* Зменш.-пестл. до **насіння.** *Визбируючи дрібне вільхове насіннячко, мелодійно попискувала зграйка червоних .. снігурів* (В. Козаченко); *Руббан .. наказав поїсти всі кавуни. І щоб ніхто не лишив жодного насіннячка, ні шкоринки* (Ю. Логвин); — *Хто його зна, що це за люди? Той хропе в катразі, а ця насіннячко лузає* (І. Нечуй-Левицький); *Не трать віри в силу духа. Сій насіннячко добра* (П. Грабовський); *Яке корінначко, таке й насіннячко...* (Я. Качура).

НАСІ́ННЯЧКОВИЙ, а, е. 1. Який містить насіння (про плоди та плодові культури). *Насіннячкові плоди складаються зі шкірочки, м'якоті, насіннєвої камери й насіння* (з наук. літ.); *Зазвичай плоди насіннячкових культур зберігають у сухому, прохолодному провітрюваному підвалі* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **насіннячкові,** вих, *мн.* Рослини з багатонасінними соковитими плодами — яблуками, грушами, айвою і т. ін. *Яблуня й груша належать до однієї групи насіннячкових* (з наук. літ.); *Значні площі в Україні займають плодово-ягідні культури. Їх поділяють на насіннячкові, кісточкові, ягідні, горіхові* (з навч. літ.).

НАСІ́ПАТИ, аю, аєш, *док., розм.* 1. *кого, що.* Сіпаючи, смикаючи, натомити, виснажити кого-, що-небудь. — *Такий уже з тебе візниця, — тільки насіпав коня* (Сл. Б. Грінченка); * Образно. — *Ти, Босаку, ти не є жаден кінь, ти пес, ти всі плечі мені обгриз .. Не сіпай хоть ти мене, бо так ні* [мене] *жите* [життя] *насіпало, що ледви* [ледве] *на ногах стою* (В. Стефаник).

2. *що.* Натрудити, смикаючи щось. *Смикаючи сіно, насіпав собі руки* (Сл. Б. Грінченка).

НАСІ́СТИ *див.* **насіда́ти.**

НАСІ́СТИСЯ *див.* **насіда́тися**[1].

НАСІ́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насі́кти.** *Чорні очі Думбадзе прикипіли до поділок, насічених на стінці бутля* (Ю. Смолич); *Молодь всього світу перейшла Поле жнив, широке поле бою, Де зотліла бронзова стріла, Гострий спис, насічений хрестами* (П. Воронько); *Старий перевізник .. дістав з кишені полотняних штанів такого ж полотняного кисета з насіченим тютюном* (М. Малиновська); *Обличчя бійців, блискучі, вмиті, насічені дощами, здавалось, були весь час злегка осяяні звідкись невидимим сонцем* (О. Гончар); // **насі́чено,** *безос. пред.* * Образно. *На вишитім хрестиком персні насічено безуму штамп...* (С. Процюк).

НАСІ́ЧЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насікти** 1. *Бетонні поверхні дуже важко обробляти. Тому використовуйте для насічення засоби малої механізації: електричні чи пневматичні відбійні молотки* (з навч. літ.).

НА́СІЧКА, и, *ж.* 1. Зарубка, наріз на чому-небудь. — *Завтра, Ван-Лін, ти підеш по слідах і на деревах рубай насічки* (О. Довженко); *Обчухрали гілки, занесли в будинок. Ван-Ген одразу ж коло них заходився: з обох кінців понадрізував, поробив насічки* (А. Дімаров).

2. Висічений на металі, камені і т. ін. та оздоблений іншим металом рисунок для прикраси. *Шабля в нього теліпалася на архідияконськім поясі з насічкою з срібних ангелят та хрестів* (Іван Ле); *Серед буйної трави білий мармур-камінь горить на сонці золотою насічкою* (О. Гончар); — *У київських крамницях рушниця зі срібною насічкою коштує сто, а то й більше карбованців* (Ю. Хорунжий); *Сам візерунок мав емалеве поле і золоту насічку у вигляді переплетених драконів* (В. Єшкілєв).

НАСІЧНИ́Й, а́, е́. 1. Признач. для насічення чого-небудь. *Цегляні поверхні зі швами, заповненими розчином, а також бетонні поверхні насікають зубилом, насічним молотком тощо* (з наук.-техн. літ.); *Зубці напилків виготовляють на насічних верстатах* (з навч. літ.).

2. Прикм. до **на́січка** 2; який є насічкою. *У столиці Таїланду є багато шедеврів скульптури, насічного розпису й*

численні декорації, що демонструють неповторні досягнення нації в мистецтві (з навч. літ.); *Насічний орнамент.*

НАСІЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насіювати і насіюватися.** *Дикого маку по закинутих полях росте — не злічити! І це самовільне насіювання ніхто не контролює* (з газ.).

НАСІЮВАТИ *див.* **насівати.**

НАСІЮВАТИСЯ *див.* **насіватися.**

НАСІЯНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насіяти.** *Сівачі в полотнянках кидають в попіл насіння, просо й льон, заволочуючи насіяне зерно зрубаною ялинкою* (В. Домонтович); *Сонцем курились після дощу неозорі, насіяні людиною хліба, і людина стояла серед них, ніби в океані, радуючись своєю працею, плодючістю землі...* (О. Гончар); // **насіяно,** *безос. пред. Насіяно, наорано, та нікому жати, Питається син матері: которую брати?* (з народної пісні); * Образно. *Не сійте зради на моїй землі. Уже і так насіяно. Вродило. Вже не бере ні плуг, ані коса. А ми ще є. І то найбільше диво* (Л. Костенко).

НАСІЯТИ *див.* **насівати.**

НАСІЯТИСЯ *див.* **насіватися.**

НАСКАКАТИ *див.* **наскакувати**[1]**.**

НАСКАКАТИСЯ, скачуся, скачешся, *док., розм.* Поскакати багато, досхочу. *Наскакалось, назвивалось, під припічком заховалось* [віник] (загадка); *У центрі Хмельницького з'явився дитячий розважальний центр, де можна набігатися, наскакатися, наїздитися на роликах, награтися, смачно поїсти та відсвяткувати день народження* (з газ.).

НАСКАКУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **наскакувати**[1]. *Необхідною умовою для створення бойових колісниць стало приручення коня та винахід легких коліс зі спицями, що до зволило вершнику виконувати наскакування швидкохідним возом* (з наук.-попул. літ.).

НАСКАКУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **наскакувати**[2]. *Рухові засоби спілкування також формуються на основі наслідування, при цьому вони розвиваються від повної дії до жесту, що виражає дію: агресивне наскакування переростає в ледве помітний рух однієї з передніх кінцівок* (з наук. літ.); — *Не такий вже я грізний, як видаюсь. Загалом я людина добра. А це моє, — він довго підбирав слово, — наскакування чи як там — це самозахист. Панцир, як у черепахи* (з газ.).

НАСКАКУВАТИ[1], ую, уєш, *недок.*, **НАСКАКАТИ,** скачу, скачеш, *док.* 1. Скачучи, наїжджати на кого-, що-небудь, потрапляти куди-небудь. *Та це сухе, намерзле гілля тріщить на кущах, бо очманілий з переляку кінь раз у раз наскакує на них* (Б. Антоненко-Давидович); *Тут був намет Серрана, На нього Низ і наскакав* (І. Котляревський).

2. *розм.* Скачучи, прибувати куди-небудь в якій-небудь кількості. *Аби болото, а чорти наскачуть* (Номис).

НАСКАКУВАТИ[2], ую, уєш, *недок.*, **НАСКОЧИТИ,** чу, чиш, *док.* 1. Раптово, несподівано нападати, накидатися на кого-, що-небудь. *Коли військо вороже наступатиме, то наскакуй ти з десятьох боків — не візьмеш, друже, їх же вп'ятеро більше!* (Ю. Яновський); — *На князівську охорону наскакують* [діти], *камінням її закидають, з самопалів навіть стріляють* (С. Скляренко); *Тоді Славка став нахабно наскакувати на нас з кулаками* (Л. Письменна); *Довколишні деревляни неохоче платили данину, треба було щороку влітку озброювати з півсотні вершників, з галасом і погрозами наскакувати на сусідні поселення* (О. Бердник); *Наскочить* [Лев], *бувало, на табун диких свиней і всіх подушить* (з казки); // З розгону нападати на кого-небудь у двобої. *Вони* [драгун і козак] *сходились, розходились, знову наскакували, і дзвін шабель розносився по луках* (П. Панч); // Рухаючись, охоплювати кого-, що-небудь, напливати, налітати на кого-, що-небудь (про вітер, хвилі і т. ін.). *"Лама-а-а-й!!!" — кипить, вирує дико буря, Наскакує і піниться прибій...* (В. Барка); *Вітер наскакував на ліхтарі, гойдав їх і вони ніби летіли, порипуючи, в ніч — птахи осяйні, жар-птиці небачені* (В. Бабляк); *Із ревищем вихор на ниву наскочив. Не шкода йому її вроди* (І. Манжура); // *перен., розм.* Погрожувати, докоряти кому-небудь. — *Не крала я зроду-віку мого, пані, — одмовляє стара .. — Мовчи! — писнула, пані, наскакуючи* (Марко Вовчок); — *Немає в мене жінки... — відповів* [Забейко] *уникливо. — А та дама... — наскочила вона зі злістю .. — а та дама... хто то була?* (Ірина Вільде).

2. Несподівано наштовхуватися на кого-, що-небудь. *Уявлялось, як він уже сам лежить на возі, вкритий шинелею, корчачись від болю щоразу, коли дерев'яне колесо каруци наскакує на камінь* (О. Гончар); *Дорошенко, змішавшись з доменниками.., тягав іржаві труби, на когось наскакував, лаявся* (П. Загребельний); *Та ось врешті блимнуло світло... і Раїса грудьми наскочила на фіртку* [хвіртку] (М. Коцюбинський); *Кораблеві весь час загрожувала небезпека наскочити на підводне каміння* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Раптом Галя спинилася, мов на щось наскочила* (Яків Баш); // *тільки док., перен., розм.* Раптово зустрітися з ким-небудь. *Удень небезпечно нашому брату ходить у слободу: часом наскочиш на ярчука* [собаку] (О. Стороженко); // *перен., розм.* Несподівано потрапляти в певні умови, обставини і т. ін. (перев. небажані, неприємні). *Щоб не наскочити на лайку, Я розкажу вам байку* (Л. Глібов); — *Казав же — бережись. Бач, і наскочив. Тепер напасті не обережешся* (А. Головко).

3. *тільки док.* Несподівано, раптово з'явитися; набігти. *Раптом наскочила хмара і упав такий дощ, що трудно й описати* (М. Коцюбинський).

◊ **Лізти чортові (чорту) на роги (в зуби) <Лізти / наскочити самому чортові на роги>** *див.* **лізти; (1) Наскочила (найшла, натрапила** *і т. ін.)* **коса на камінь** — про тих, хто не хоче поступатися, чинить спротив один одному. [Л і х т а р е н к о:] *Ви не сваріться зо мною, бо наскочила коса на камінь. Я не з тих, що боятьcя!* (І. Карпенко-Карий); *Вона зі мною посварилась... Із тієї пори й найшла коса на камінь* (Є. Гуцало); [А р с е н:] *Сам же образив дівчину, а ждав, щоб вона вибачилась. А Надія горда ж була!* [Г а н н а:] *О, і не говори! Напала коса на камінь* (З. Мороз); **Не на такого (таку, того, таківського** *і т. ін.)* **напав (натрапив, наскочив,** *грубо* **нарвався, напала, напали** *і т. ін.)* *див.* **нападати; Попасти (загнатися, наскочити, потрапити** *і т. ін.)* **/ попадати (заганятися, наскакувати, потрапляти** *і т. ін.)* **на слизьке** *див.* **попадати.**

НАСКАНДАЛИТИ, лю, лиш, *розм.* Док. до **скандалити.** *Ото як гості повтікали, Мишко побачив, що дарма в чужому домі наскандалив* (С. Воскрекасенко); *Він запальний, наскандалить, нам цього не потрібно* (В. Хрущак).

НАСКАРЖИТИСЯ, жуся, жишся, *док., розм.* Звернутися до кого-небудь із скаргами; поскаржитися кому-небудь на когось. — *Один мешканець нашого дому наскаржився моїй матері, що я зіпсував йому бочку* (Л. Смілянський);

— Майстер наскаржився батькові, що високі гребінки залишаю (О. Гончар); *— А ти попрацюй, вояче, коли сам отаман прислав, бо, гляди, наскаржуся* (А. Кокотюха).

НАСКЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Виконаний, зробл. на скелі. *Ваші руки пахнуть фарбою наскельних розписів і модернових паризьких художніх салонів* (С. Процюк); *Але от парадокс: дослідникам траплялися або перші кам'яні предмети з печаттю симетрії, або наскельний живопис, що свідчить про вищий ступінь розвитку* (М. Дочинець); *Неандертальці не залишили наскельних малюнків — свідчень своєї інформаційної культури* (з наук. літ.); *Розшифрувавши наскельні зображення, вчені, можливо, дістануть нові дані про життя стародавніх мешканців цих місць* (з наук.-попул. літ.).

НАСКИ́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наскида́ти.** *Незабаром влетіли в двір всі чотири дами на конях .. Купа скриньок, побганої й наскиданої жужмом одежі під хатою, на призьбі, одразу кинулась їм в вічі* (І. Нечуй-Левицький); *Іцик поглядає на .. наскидані копиці і засукує руки* (І. Франко); *Наскидане в контейнер сміття вивозиться в нічний час* (з газ.); // **наски́дано,** *безос. пред. У дерев'яний ящик було наскидано взуття різних фасонів — від чогось такого на височенних каблуках до полотняних капців* (з газ.).

НАСКИДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Наки́дати *(див.* **накида́ти**[1] 1) чого-небудь у якій-небудь кількості. *Наскидають* [прочани] *мені в торбу хліба та бубликів* (І. Нечуй-Левицький); // Додати чого-небудь у якій-небудь кількості. *Дядько Кузьма виплатив йому 150 карбованців, дід Омелько наскидав теж до сотні* (Л. Яновська).

НАСКИТА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Поскитатися впродовж довгого часу. *Я ж уже нагорювалась і наскиталась із тобою* (Сл. Б. Грінченка); *Доволі наскитався я по світі. Тут, на рідній землі, спочинуть мої старечі кості* (з мемуарної літ.).

НАСКІ́ЛЬКИ, *присл.* Якою мірою, у якій мірі. *— Він хотів дати повністю відчути, наскільки Дорош від нього залежний* (Григорій Тютюнник); *Роман крадькома поглядав на притихлу дівчину і навіть не догадувався, наскільки зараз його серце було близьке до серця Христини* (М. Стельмах); *— Покажи — наскільки ти сама довіряєш мені* (О. Авраменко); *Побачивши Мілену, птаха підвелася і підійшла ближче, наскільки дозволяла її клітка* (С. Андрухович); // Те саме, що **як**[2]. *— Нафтоносні шари, наскільки я знаю, лежать на глибині кількасот метрів* (М. Дашкієв); *— Але ж ви, юначе, наскільки мені відомо, в Духовну академію брали курс?* (О. Гончар).

(1) Наскі́льки.., насті́льки <Насті́льки.., наскі́льки> — уживається для зіставлення співмірних понять, ознак, які не суперечать одне одному. *Наскільки вчорашній лист твій звеселив мене, настільки нинішній засмутив* (М. Коцюбинський); *Це видовище було настільки абсурдним, наскільки може бути абсурдним ритуал, з яким зіткнувся вперше* (Г. Пагутяк); *Настільки, наскільки це видавалось можливим, Терезка спробувала зорієнтуватися* (Любко Дереш).

НАСКІ́ЛЬКО, *присл., діал.* Наскільки. *— Не маю поняття, .. наскілько ті старі словенські тексти, що є в мене, могли б бути науковим відкриттям* (І. Франко).

НАСКІНЧУ́, *присл., діал.* 1. Під кінець, наприкінці. *Хоч життя його* [сера Чаппеллетто] *було ледаче і гріховне, та він спромігся наскінчу на таке каяття, що, може, Бог змилосердився над ним і прийняв його в Царствіє Своє* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при вказуванні на перебування кого-, чого-небудь у кінці, на закінченні. *Переказана тут подія трапилася вже наскінчу самої системи* (С. Єфремов).

Бу́ти наскінчу́ *див.* **бу́ти.**

НАСКІПА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Скіпаючи, наготувати певну кількість. *Як скінчить* [Олексій] *надвірну роботу, наносить у куховарню води, наскіпає підпалу, тоді вже йде до світлиці* (П. Куліш); *Наскіпавши трісочок, на задньому театральному дворищі грів* [актор] *собі в тому ж бутафорському чайнику води, якою й запивав свій традиційний сніданок* (Ю. Смолич); // *розм.* Назбирати чого-небудь у якійсь кількості. [Х о м а *(до народу):*] *Підождіть мене, нехай я спродамся до снаги, то, може, там наскіпаю яких сот п'ять чи шість...* (І. Карпенко-Карий).

НАСКІ́ПАТИСЯ *див.* **наскі́пуватися.**

НАСКІПА́ТИСЯ *див.* **наскі́пуватися.**

НАСКІ́ПУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *рідко* **НАСКІПА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.,* **НАСКІ́ПАТИСЯ,** аюся, аєшся, *док., на кого, розм.* Чіплятися, приставати до кого-небудь. *— А ви не дали мені розглядіти його. Доки ви казна-чого наскіпувались на Валентина Модестовича, той бандит зник* (Ю. Шовкопляс); *— Я не знаю, чого ти на мене наскіпався, — крізь сльози мовив Шестірний* (Панас Мирний).

НА́СКІС *див.* **на́вскіс.**

НАСКІ́СНИЙ *див.* **навскі́сний.**

НАСКІ́СНО *див.* **навскі́сно.**

НАСКЛА́ДАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наскла́да́ти.** *Як ще не приходили товариші з Оврамом, він Чіпка обдивлявся тяжкою працею наскладані стіжки* (Панас Мирний); *Усюди довкола будинку, по цілому периметру були наскладані подушки, надувні матраци, амортизаційні мати, натягнуті пожежні тенти й навалені гори каскадерських пінопластових блоків* (Ю. Іздрик); *Шеф редакції зараз кинув перо, надів пальто і пішов до друкарні, щоб роздивити весь даний і наскладаний матеріал* (І. Франко); // **наскла́дано,** *безос. пред. У нас було вже наскладано дещо потрібних грошенят* (І. Франко).

НАСКЛАДА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого.* 1. Скласти що-небудь у певному порядку; покласти разом у певне місце. *І нажала ж вона нам Та кіп наскладала* (С. Руданський); *— Ну, що ти туди наскладала? — схиляючись над чемоданом і розкриваючи його, запитала Ганна* (В. Собко).

2. Поступово зібрати в якій-небудь кількості. *Мотря так і впала на скриню! — Боже ж мій, Боже! скільки я літ працювала.., поки сього добра наскладала!..* (Панас Мирний); *Наскладали опришки добра того велику купу, таку, як цей камінь, та й полягали збоку відпочивати* (Б. Антоненко-Давидович); *Я приніс їй уже кусників як на два цілі коржі — наскладав за літо* (І. Білик); // Поступово відкласти (перев. про гроші). *Хоч на старість пожив би по-людському; та й комусь же треба покинути оту грошву, що наскладав* (С. Васильченко); *Гріш до гроша Я наскладала чотириста злотих* (Д. Павличко).

3. *розм.* Створити, написати в якій-небудь кількості (про вірші, пісні і т. ін.). [У л я н а:] *Пропала пісня... Повезли на Соловки.* [П а с і ч н и й:] *Чого пропала? Наші пісні — народні.* [У л я н а:] *Наші, а співать кому? ..* [П а с і ч н и й:] *Нічо-*

го. Заспіваєм самі. [С к и д а н:] *Ще й нових накладаєм* (О. Довженко); *Він цілував .. оті її губи, що про них поети накладали стоси мадригалів* (О. Ільченко).

4. *поліґр.* Набрати з друкарських літер який-небудь текст. *Я з коректою не загаю; зложать аркуш чи два аркуші, і коректа від мене настигне, поки насклaдають два дальші* (І. Франко).

НАСКЛАДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Поступово зібратися в якій-небудь кількості. *До великодня наскладалося того щось зо три ринськi, ще й шiсток кiлька...* (Б. Лепкий); * Образно. *Се справдi велика купка рокiв наскладалась! I хто з нас був би подумав, що за такий довгий час я буду писати до Вас?* (П. Козланюк); // Поступово відкласти (перев. про гроші). — *А ти, — кажу, — заробiтку не гайнуй та про чорний день вiдкладай. — Що той заробiток, — вiдказує вона. — Хiба з нього наскладаєшся?* (Панас Мирний).

НАСКЛИКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., кого, чого, що, розм.* Скли́кати кого-небудь у якій-небудь кількості. *От висипав Ох мiрку пшеницi, наскликав голубiв* (з казки); [П а л а ж к а:] *Серед ночi взяв моду вигравати. Це знову хочеш своєю дудкою вулицю пiд хатою наскликати* (С. Васильченко); *Це вже потiм закралася менi в голову думка, що ти спецiально наскликала їх* [родичів] *з усiх усюд, аби не залишитися зi мною наодинцi* (Ю. Іздрик).

НАСКО́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наскобли́ти.** *Омелько нагодував Лиска* [коня] *розвареним, як тiсто, вiвсом i наскобленими бульбами "любки"* (Ю. Логвин).

НАСКОБЛИ́ТИ *див.* **наско́блювати.**

НАСКО́БЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наско́блювати.** *Наскоблювання стружок.*

НАСКО́БЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСКОБЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док., чого.* Зчищаючи, зішкрябуючи з поверхні, збирати певну кількість чого-небудь. *Гаврило вмився i втерся жмутком дерев'яних стружок, що їх перед тим наскоблила Вiра з цурпалка топольника* (І. Багмут); *Для приготування салату з буряка з хроном треба хрiн натерти на тертцi з великими отворами або наскоблити стружкою ножем* (із журн.).

НА́СКОК, у, *ч., розм.* 1. Раптовий напад на кого-, що-небудь. *Сподiватись на новий наскок злодiїв було нiчого, i я поїхав з директором додому* (І. Багмут); *Зiбралися бояри до Данила пiсля нiчного наскоку на ворога* (А. Хижняк); *Пiд час наскоку кочовикiв на давньоруське мiсто церкву було пограбовано, облачення потрапило до хана i згодом поховане разом iз ним* (з наук. літ.); * Образно. *Нам зрозумiлими стали вiчнi наскоки моря на острiв* (М. Коцюбинський); *Шумiв лiс од раптового наскоку бурi, закректали дерева, i знов гудуть, гудуть* (Ю. Яновський).

2. *перен.* Грубе звинувачення когось у чому-небудь. *Вiн просто вiдчував його* [дискомфорт], *i все. Це проявлялося у взаємних наскоках та образах, а закiнчувалося замиренням* (А. Кокотюха).

○ **(1) З на́скоку,** *у знач. присл.* — те саме, що **на́скоком.** *З наскоку трiснув* [Турн] *булавою По в'язах, великан упав, Об землю вдаривсь головою* (І. Котляревський); *Козаки вiдбили спробу полякiв узяти табiр з наскоку* (з наук.-попул. літ.).

НА́СКОКОМ, *присл., розм.* 1. На повному ходу, не зупиняючи руху, з розгону. *Змовчав Байда перед горем, Тiльки iскри промайнули В грiзнiм поглядi суворiм... Тут взяли його наскоком Яничари злiснi й грiзнi* (Г. Чупринка); *Назустрiч iшов другий дiвочий гурт. Половина бурсакiв, мов по командi, наскоком побiгла до другого гурту...* (С. Васильченко); *Повернувся* [Геракл] *пiшки до Дарданел, наскоком захопив Трою i посадив на престол Прiама* (А. Санченко).

2. *перен.* Раптово, не продумавши як слід; похапцем. *Тiльки терпiнням та працею можна чогось досягти. I мрiї про можливiсть наскоком здобути мiсце в мiськiй машинi зараз здавались йому самому дитячими* (В. Підмогильний); *Треба, щоб питання художнього виховання дiтей .. обмiрковувались частiше, .. щоб наступнi олiмпiади готувати не наскоком, а заздалегiдь* (О. Довженко); *Досвiдчений хлiбороб Василь Гук радiє новiй людинi, хай береться до дiла, хай вивчає душу землi. Та чи можна це зробити наскоком?* (О. Бердник).

НА́СКОРО, *присл., розм., рiдко.* Те саме, що **нашвидку́.** *Оксана з'їла наскоро пару млинцiв* (Грицько Григоренко); *Гнат наскоро робить з комори (що через сiни) хату, ставить стола, лави, стiльцi, чiпляє у кутi кiлька образiв i перебирається з Марiєю на самостiйне господарювання* (У. Самчук).

НАСКО́РУРУ́Ч, *присл., розм.* Те саме, що **нашвидку́ру́ч.** *Розмiрковано поспiшав* [Яків] *в оточеннi кiлькох наскоруруч зiбраних козакiв* (Іван Ле); *До приходу Тасi залишилось небагато часу, а треба було ще доїхати до мiста, пообiдати наскоруруч та й купити якогось печення для дорогої гостi* (В. Гжицький).

НАСКО́ЧИТИ *див.* **наска́кувати**[2].

НАСКРЕБТИ́ *див.* **наскріба́ти.**

НАСКРЕКОТА́ТИ, кочу́, ко́чеш, **НАСКРЕКОТІ́ТИ,** очу́, оти́ш, *док., розм.* 1. Поскрекотати, поскрекотіти довго (про сороку, цвіркуна). *От Сорока-скрехотуха, аж болять вiд неї вуха! Бачили, наскрекотала й нищечком торбинку вкрала?* (з казки).

2. *що, чого і без дод., перен.* Швидко наговорити чого-небудь. [К а р п о:] *Цокотуха! Достоменна сорока бiлобока: наскрекотала, наскрекотала, що й в двi пригорщi не захопиш* (М. Кропивницький); *Наскрекотала* [полільниця], *як сорока, та й далi* (А. Головко); *Шалига був на сто вiдсоткiв упевненим: ота "сорока", котра наскрекотiла колезi з районного вiддiлу цю iнформацiю, не брехала* (А. Кокотюха); *Вона менi i наскрекотiла, як минулого року вродила кукурудза у двох сусiднiх колгоспах Гребiнкiвського району на Київщинi* (О. Авраменко).

НАСКРЕКОТІ́ТИ *див.* **наскрекота́ти.**

НАСКРІБА́ТИ, НАШКРІБА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАСКРЕБТИ́, НАШКРЕБТИ́,** бу́, бе́ш, *док., чого, що.* 1. Скребучи, збирати що-небудь у якій-небудь кількості. *У деяких тероподiв були величезнi кiгтi на переднiх кiнцiвках, якi, за припущенням вчених, використовувалися, щоб притягнути гiлки з листям до рота або щоб нашкребти ними рослинний матерiал* (із журн.); *Наскребти борошна в засiку.*

2. Скребучи, подрібнювати яку-небудь кількість чогось. *Дiстала й Горпина шматочок черствої паляницi з полицi, наскребла хрiну, попоїла, запила водою та й лягла .. спати* (Л. Яновська); *З них* [камінчиків] *можна ножем наскребти бiлого порошку, i той порошок добре вигоює виразки* (О. Донченко).

3. Зчищаючи, зішкрябуючи що-небудь з поверхні, приготовляти певну кількість чогось. *Чорт уже йому i в печi за-*

топив, і картоплі на юшку наскріб, і буряків на борщ накришив, тільки горшки поприставляти (Ганна Барвінок); *Річкове дно було кам'янистим, нашкребти з-під каміння піску, аби відтерти бруд, толком не вдалося* (А. Кокотюха).

4. *перен., розм.* Насилу діставати,. збирати, відкладати певну кількість чого-небудь. *Жінці необхідно наскрібати копійки, щоб купити медикаменти* (з газ.); *Банківська картка — це дуже зручно, бо непотрібно наскрібати дріб'язок для того, щоб щось купити, і картку легше зберігати, ніж паперові гроші* (з Інтернету); *Затія зірвалась, бо віршів на цілий збірник наскребти не удалось* (О. Шугай); — *Ходив* [купчина] *у сіряку та в штанях, як дзвіниця, ще й перо ззаду, а як наскріб уже трохи грошенят, то давай йому жінку-шляхтянку, та ще й неабияку* (М. Лукаш і В. Мисик, пер. з тв. Р. Бернса).

5. *тільки док., розм.* Написати невміло, нерозбірливим почерком; надряпати. *Оце б я ще писала та й писала.., та нехай іще до другого разу, а то й так уже наскребла...* (Леся Українка).

НА́СКРІЗНИЙ, а, е. 1. Який проходить наскрізь через що-небудь з виходом назовні. *Ржава каска лежала в полі, В свіжозоранній борозні, Поржавіли страшні та голі Дві пробоїни наскрізні* (А. Малишко); *У днищі вагона є щілина. Не широка, але наскрізна, видно шпали* (А. Хижняк); *Крізь розчинені парадні двері Мирон побачив ще один наскрізний вихід з будинку, який вів на подвір'я* (В. Шкляр); *Рана наскрізна, кістки не пошкодила...* (Ю. Винничук); // Який повністю охоплює предмет, особу. *Я теж ледве стримую наскрізний дрож, стримую, бо мушу хоч у такий спосіб підбадьорювати Грицька* (Є. Доломан); *Наскрізне проковування металу;* // Заснований на проникненні наскрізь кого-, чогонебудь. *Про Марію більшість знає лише те, що вона переступила грань між життям і смертю і набула здатність наскрізного бачення* (з наук.-попул. літ.).

2. По якому пересування здійснюється від початкового до кінцевого пункту маршруту без перешкод, пересадок і т. ін. *Внаслідок .. спрощеного планування села наскрізні вулиці лишилися незахищені від вітрів і зимових хуртовин* (О. Довженко); *Піднявши води Дніпра на тридцять сім метрів, загата затоплює пороги і таким чином зв'язує Верхній Дніпро з Нижнім наскрізним водним шляхом* (Ю. Смолич); // Стос. до пересування без перешкод, пересадок і т. ін. *Наскрізний рух підземних вод горизонтами земної кори відбувається завдяки постійному їхньому поповненню й розвантажуванню* (з наук.-попул. літ.); // Який рухається від початкового до кінцевого пункту маршруту без перешкод, пересадок і т. ін. *Кінцеві станції вже готувались прийняти наскрізні поїзди* (М. Трублаїні).

3. *перен.* Який зберігається впродовж чого-небудь, від початку до кінця. *Один із наскрізних образів у творчості Шевченка — це образ матері* (М. Рильський); *Наскрізною темою, що проходить через усі часові верстви народних колядок і щедрівок, є селянська праця, сокровенна турбота про господарські успіхи, добробут, здоров'я і щастя сім'ї* (з наук. літ.).

4. *перен.* Який повністю охоплює всі аспекти певного питання. *Особливу увагу в новій програмі з географії приділено наскрізним напрямам. Ці напрями — економізація, екологізація, соціологізація, посилення практичної націленості викладання* (з наук.-попул. літ.).

На́скрізна брига́да *див.* **брига́да; На́скрізний ві́тер** *див.* **ві́тер; На́скрізний хара́ктер** *див.* **хара́ктер.**

△ **На́скрізний монта́ж** *див.* **монта́ж.**

НА́СКРІЗНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **на́скрізний.** *Як і всі твори Б. Лятошинського, "П'ята симфонія" позначена наскрізністю розвитку ідеї і образів* (з наук. літ.); *Системність і наскрізність у розгляді проблем людини та її здоров'я, природних і соціальних умов у цілісному, логічному зв'язку відіграє важливу роль у системі національної екологічної освіти* (з наук.-попул. літ.); *Наскрізність хреста підкреслює прорив до світла, надію на порятунок* (з газ.).

НА́СКРІЗНО. Присл. до **на́скрізний.** *І Єву Бог в одежу вогняну одяг наскрізно при її створінню* (В. Багірова); *Відданістю, любов'ю світився її зеленавий погляд, очі стали криницями, знову наскрізно сяйнули слізьми, як там, біля собору* (О. Гончар); *Їхня поезія наскрізно спрямована на пізнання і осмислення сутнісних сторін людського життя і світу* (з наук. літ.); *Тема довір'я наскрізно пронизує весь роман Григорія Тютюнника "Вир"* (з наук.-попул. літ.); *Ілюстрації (фотографії, схеми, креслення, графіки тощо) називаються рисунками і нумеруються наскрізно арабськими цифрами* (з навч. літ.).

НА́СКРІЗЬ, *присл.* 1. Через всю товщину чого-небудь. *Стебла пролісків, як шилом, проколювали вогку землю, пронизували наскрізь опале торішнє листя і враз розцвітали блакитними очицями* (О. Донченко); *Куля пройшла наскрізь, понад верхівками легенів* (В. Гжицький); // З кінця в кінець, через усю відстань чого-небудь. *Гаряче проміння* [сонця] *вдарило в бік гори, розсипало золото по зеленому косогорі, пронизало сад наскрізь золотими нитками* (І. Нечуй-Левицький); *З широкого забрукованого тракту, що наскрізь проходить через село Моринці, ми завернули у вузеньку вуличку* (І. Волошин); *А по розквашеній багнюці, проходячи наскрізь місто, мимо бульвару сунеться безкрая лавина таких самих приречених — друзів і товаришів* (І. Багряний); *Засніжене місто наскрізь перейняте атмосферою тепла, братерства й солідарності, немов у щасливій родині* (О. Забужко).

2. *перен.* Великою мірою; дуже сильно. *Огненне слово його* [Шевченка] *наскрізь проймало серце не тільки тих, кому близьке було народне горе, а й тих, кому й байдуже було до того* (Панас Мирний); *Кожен був увесь наскрізь пройнятий тривогою* (А. Головко); *Страх наскрізь проймає її: здогадується, на що натякає чоловік* (М. Стельмах); *І знову глибокий біль наскрізь пронизує мою душу* (М. Івченко).

3. *перен., розм.* Повністю, цілком. *Наскрізь гуманний, чоловічний — Франко оддає своє серце і всі свої симпатії тим, хто "в поті чола" добуває хліб не тільки собі, але й другим, тим, що самі не роблять* (М. Коцюбинський); *Визвольний рух проти шляхетської Польщі на українських землях Правобережжя і Галичини у XVII ст. мав наскрізь соціальний характер і був спрямований проти кріпосницького закабалення трудового народу польськими магнатами* (з наук. літ.).

◇ **Ба́чити на́скрізь** *див.* **ба́чити; О́чі пропіка́ють [на́скрізь (до кісто́к)]** *див.* **о́ко[1]; Просві́чувати очи́ма [на́скрізь]** *див.* **просві́чувати[1].**

НАСКУ́БАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наску́ба́ти.** [Горго:] *Ще вчора дав він* [Діоклейт] *за п'ять рун сім драхм, А в рунах песя* [псова] *шерсть, немов Із ранця десь наскубана.*

Паскудство! (І. Франко); *В Жиги душа була легка, як його пензлі, наскубані з білячих хвостів* (М. Дочинець); // **наску́бано,** *безос. пред. Вовни було наскубано з овець, коли вони линяли навесні* (із журн.).

НАСКУ́БА́ТИ *див.* **наску́бувати.**

НАСКУ́БЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наску́бти.** *Чоловік мусив робити, а жінка з дітьми мала наскубти пір'я, так наскубленого, аби не можна знайти жодної нитки, лише саме клоччя* (з казки); *Маю подушку з гусячим пір'ям, наскубленим моєю мамою. Тепер, лягаючи спати, згадую її* (із журн.); // **наску́блено,** *безос. пред.* [К и р п а:] *Це кров!.. Звідкіль ця кров узялась?* [С о х в і я С т а н і с л а в і в н а:] *Спитайте вашого сина.* [К и р п а:] *Він каже, що це його наскублено* (М. Кропивницький).

НАСКУ́БТИ *див.* **наску́бувати.**

НАСКУ́БУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСКУ́БТИ,** бу́, бе́ш; *мин. ч.* наску́б, ла, ло; **НАСКУ́БА́ТИ,** у́ба́ю, у́ба́єш; *док.* 1. *чого, що.* Скубучи, добувати, одержувати що-небудь у якій-небудь кількості. *Сів я попід Явиним тином .. Щоб зручніше — сіна в сусідів через дорогу наскуб з копиці* (В. Нестайко); * Образно. *Він учив мене всьому помалу, наскубуючи з різних наук рясні вершки* (М. Дочинець); *Клондайк — не Клондайк, але дещо в дядька ще можна наскубти* (О. Забужко).

2. *чого, що, розм.* Рвати що-небудь у якій-небудь кількості. *Паслися колись наші коні на заплавних луках, наскубували соковитої травиці* (із журн.); *В полі наскубла* [Олеся] *величезний букет волошок і темно-лілових сокирок* (О. Донченко); *Миколка наскуб листочків, за щоками терпко взялося кислим — невже так рано щавель?* (М. Вінграновський); *Хтось із сусідів йому й каже: гайнула бабця у степ до балки, буцімто козі трави наскубти* (В. Чемерис); — *Ти, братіку* [братику], *давай швидше наскуби м'якої травички та побільше!* (Ю. Логвин).

3. *тільки док., кого, розм.* Покарати за яку-небудь провину. *Маленький Стецько .. підмочив кам'яний підмурок дому; його за це наскубли старші* (Ю. Бедзик).

◊ **Намина́ти (накру́чувати, ску́бти** *і т. ін.)* **/ нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти** *і т. ін.)* **па́рші (ву́ха, ши́ю** *і т. ін.)* *див.* **намина́ти; Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну)** *див.* **намина́ти; Скребти́ (ску́бти, скрома́дити) / наску́бти (наску́ба́ти) мо́ркву** *див.* **скребти́.**

НАСКУПЛЯ́ТИ *див.* **наскупо́вувати.**

НАСКУПО́ВУВАТИ, ую, уєш, *розм.* **НАСКУПЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок. і док., що, кого, чого.* Скуповуючи кого-, що-небудь, набувати в якійсь кількості. *Звелів* [Сірко] *Грицеві наскуповувати всіх газет, які тільки є* (І. Багряний); *Наскуповував свиней десяток* (Сл. Б. Грінченка); *От мав би гроші, то наскупляв би всілякого непотребу. А так обходжуся тим, що маю* (із журн.).

НАСКУЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок., діал.,* **НАСКУ́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., розм.* Те саме, що **надокуча́ти.** *Любов Федорівна доскочила свого. Доносами доти наскучала Москві, доки цар не велів мені зловити донощиків і доставити йому* (Б. Лепкий); *Скільки не пиши, всього не опишеш, а вже час скінчити, бо й самій наскучив такий довгий лист* (Леся Українка); *Тверезий, не картай хмільного чоловіка! Наскучила йому непрохана опіка* (В. Мисик); // *безос. Вибирати ягоди мені нарешті наскучає, і я, як ведмідь, починаю збирати їх губою просто з кущів* (М. Грушевський).

НАСКУ́ЧИТИ *див.* **наскуча́ти.**

НАСКУ́ЧЛИВИЙ, а, е, *розм., рідко.* Те саме, що **надоку́чливий.** — *Як восени дощ зі стріхи або як літом наскучливі мухи, так ви мені все те саме й те саме кладете до уха* (Б. Лепкий).

НА́СЛАНИЙ[1], а, е. Дієпр. пас. до **насла́ти**[1]. *Увечері танки входять у Чаплинку.., матері відхрещуються, як від нечистої сили, від насланих панами сюди сталевих оцих страхіть* (О. Гончар); — *Вона знала, що цієї ночі вони* [чари] *будуть наслані на неї, на те місце й поклала мене* (Ю. Мушкетик); — *Біда ця в мене, коли сказать, молодий чоловіче, по правді, наслана, бо покарав мене Бог сусідкою, сущою відьмою* (Валерій Шевчук); // **на́слано,** *безос. пред. "Гайдамацьке насіння! — майнуло в голові у пристава. — Ох, буде тут роботи! Недарма стільки війська по всіх губерніях наслано"* (О. Іваненко); — *Вже й не знаю, чи на мене наслано, чи майстри оцю хату закладали на моє лихо* (І. Нечуй-Левицький); *Догадалась тоді баба, що то на нього нечисту силу наслано, покропила свяченою водою, і дід відійшов* (Григорій Тютюнник); *Усім невірним хомам я відповів би: наслано на мене ворожбу* (Р. Федорів).

НА́СЛАНИЙ[2], а, е. Дієпр. пас. до **насла́ти**[2]. *Вряди-годи скрипіли наслані на шпалах дошки від ритмічного крокування вартових* (Іван Ле); *Конюший .. підводиться на насланій неподалік від Всеволода постелі* (Д. Міщенко); // **на́слано,** *безос. пред. В курені зеленої трави наслано, щоб можна було .. подрімати годину-другу* (Остап Вишня); *Очерет на покрівлі тільки-но наслано* (Валерій Шевчук).

НАСЛА́ННЯ, а́ння, *с.* 1. Дія за знач. **насла́ти**[1]. *Тихий степовий городок .. тепер виник на нашому шляху як насланя чогось недоброго й зловіщого* (В. Земляк).

2. Те, що, за народними повір'ями, роблять "злі сили", щоб спокусити, обдурити кого-небудь. — *Це якесь наслання. Це пороблено* (Л. Мартович); *Всяке наслання можна одіслати, і вже в усякому разі з ним боротися* (Г. Хоткевич); — *То на нього наслання і кара небесна — пиляти і не перепиляти!* (П. Загребельний).

НАСЛА́ТИ[1] *див.* **насила́ти.**

НАСЛА́ТИ[2] *див.* **настила́ти**[1].

НАСЛЕ́Г, у, *ч.* Адміністративний район у якутів. — *У ній* [хаті] *завжди знаходять притулок не тільки політичні засланці, а й жебраки з улусів та наслегів* (М. Сиротюк); *А вже як зачула дівчина, що у Вілюйську створюється школа, де з бідняцьких дітей готуватимуть учителів, майнула з рідного наслегу* (із журн.).

НАСЛИ́НЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насли́нити.** *Майстер навіть лягав і аж припадав вухом до землі, .. високо вгору підносив наслинений палець: куди йде рух повітря* (Ю. Яновський); *Були* [цифри] *кривими, не закругленими, такими, що їх легко виправити: дев'ять на два чи навпаки. Він даремно слинив олівця, бо рідко вдавався до нього, наслиненого* (Б. Харчук); *У час спочинку я сидів коло мурашника з наслиненим прутиком* (М. Дочинець).

НАСЛИ́НИТИ *див.* **насли́нювати.**

НАСЛИ́НЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насли́нювати.** *Вірус у собак виділяється зі слиною хворої тварини й передається при укусі або наслинюванні відкритих ран* (із журн.).

НАСЛИ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСЛИ́НИТИ,** ню, ниш, *док.*, *що.* Змочувати слиною що-небудь, напустити слини в щось. *Бере* [Микола] *прядиво, вбиває в стіл шило, робить з прядива космики, наслинює їх і починає плести* [мотузок] (І. Франко); *Іван думає — мама заздалегідь приготувала ті гроші. Бере до рук, наслинює пальці й рахує папірці в одну й дві гривні* (В. Лис); *Сашко наслинив носовичка ... і дбайливо протер очі, бо хтось би з товаришів міг запідозрити, що він плакав або щось таке* (Ю. Покальчук); *Кум .. наслинив цигарку, закурив, пустив дим* (А. Кокотюха).

НАСЛІ́ДДЯ, я, *с.*, *заст.* Спадщина. *Вони* [князі та бояри] *спокійно по погромі над Калкою принялися* [прийнялися] *за свою давню роботу — спори за наслiддя* (І. Франко); *Батьків святе наслiддя Ми змарнували* (М. Зеров); *Кожний народ гадає, що він володіє наслiддям і правдивим законом і чинить по заповідях його* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); * У порівн. *Хороший чесний рід — слова ці християнство Блюло, як дороге наслiддя по батьках* (П. Куліш).

НАСЛІ́ДИТИ *див.* **наслідувати.**

НАСЛІДИ́ТИ, джу́, ди́ш, *розм.* Док. до **слідúти** *(див.* **слідúти**[2]**).** *Хто б це міг вигадати, крім графа Володимира Романовича, наслідити брудними чобітьми на паркеті?* (О. Донченко); *Мотря, заткнувши за пояс край спідниці, заходилась мести підлогу в хаті: бо ми ж тут наслідили тобі...* (М. Зарудний); *І ось я в гостях у Гаврильченка. Тут панує такий ідеальний порядок, що я боюсь зайвий крок ступити, щоб не наслідити* (А. Дімаров); *Нянька висварить когось, хто наслідив калошами на музейному килимі* (Ю. Андрухович).

◊ **І горобе́ць у ро́ті не наслідúв** *див.* **горобе́ць.**

НАСЛІДКО́ВИЙ, а, е. Який є наслідком (у 1 знач.) або вказує на наслідок. *Історія вивчає суспільні явища минулого, а соціологія — теперішнє життя, і не лише факти, а й те, що лежить за ними — наслідкові зв'язки, ролі, тенденції розвитку* (з навч. літ.).

△ **Підря́дне наслідко́ве ре́чення** *див.* **ре́чення.**

НАСЛІДКО́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **наслідко́вий.** *Завдяки функції грошей як засобу нагромадження існує зв'язок, наслідковість різних етапів розвитку виробництва й споживання* (з наук. літ.); *Історизм, наслідковість і причинність були серед провідних принципів наукових досліджень І. Огієнка* (з навч. літ.); *Пояс або браслет у формі змії символізують вічну круговерть віків, наслідковість, цикл розпаду й віднайдення єдності* (із журн.).

НАСЛІ́ДНИЙ, а, е, *заст.* Спадкоємний. *Покійний імператор Корнелій IX віддав свою племінницю Констанцу Орсіні за наслідного принца Кастилії Альфонсо* (О. Авраменко, В. Авраменко); // Який передається в спадщину. [Тульчинський:] *Цілую сей преславний меч варязький, Наслідний дорогий клейнод лицарський* (П. Куліш); [Інгігерда:] *Ярослав Відняв у тебе Новгород! Відняв Уділ наслідний родичів моїх!* (І. Кочерга).

НАСЛІ́ДНИК, а, *ч.*, *розм.* 1. Те саме, що **спадкоє́мець** 1. [Шевцов:] *Ти мій наслідник, а як ти оженишся з нею* [мужичкою], *то я в тебе однімаю наслідство* [спадок]!.. (Б. Грінченко); — *В моєї матері сьогодні якась "кава", бо чую, що наслідник мого батька разом з жінкою приходять до неї* (О. Кобилянська); — *Хотілось би наслідника, хазяїна у двір, бо дівчата, відомо, чужа користь* (Ю. Збанацький); — *Гарна молодиця... А наслідника як назвали? — Теж Добриком... Добринею...* (В. Малик); *Хто може знати, що йому* [Святославу] *у голові снується. Він тепер великий князь київський, наслідник Володимира, Ярослава, Мономаха* (Б. Лепкий).

2. *перен.* Те саме, що **спадкоє́мець** 2. — *Іван Франко поставив мене малим наслідником своїм* (В. Стефаник); *Хоча Господь не благословив його* [отця Антонія] *потомством, він міг мати духовних дітей, своїх наслідників* (Г. Пагутяк).

Спадкоє́мець (наслі́дник) престо́лу *див.* **спадкоє́мець.**

НАСЛІ́ДНИЦЯ, і, *ж.*, *розм.* Жін. до **наслі́дник;** спадкоємиця. *Батько її швидко вмер, мати збожеволіла, коли доччі було 18 літ, і Аделаїда лишилася сама наслідницею значного маєтку* (І. Франко); — *Нехай знає рід увесь, що в Коваля Андрія народилася наслідниця!* (Я. Качура); * Образно. *Ні пинда багачів, ні дика злість голоти, Ні баламутного попівства темна сила, Ні без путя* [путтяʼ] *війна, наслідниця тісноти, Ні школа духу в них живого не вгасила* (П. Куліш).

НА́СЛІДОК, дку, *ч.* 1. Те, що виходить, випливає з чого-небудь; результат. *Ся страшна хороба погана своїми наслідками, коли не доглянути всього як слід* (Леся Українка); *Я не можу вести далі розмови, коли вона дає несподівані наслідки* (В. Винниченко); *Статтю про наслідок своїх останніх дослідів він кілька разів брався починати* (В. Підмогильний); *Вже вечоріло, а наслідки суботника були ще зовсім мізерні* (Б. Антоненко-Давидович); *Негайно запросили геологів, почали розвідкові роботи — без будь-якого наслідку* (М. Дашкієв).

2. **на́слідком,** *у знач. прийм.*, *з род. в.*, *зах.* Уживається при зазначенні причини, що дала названі в реченні результати. *Хлопці дійсно були незвичайно втомлені й ослаблені наслідком попередньої безсонної ночі* (І. Франко); *Пізніше Кобилко ніколи гостро не переживав і далеко важливіших подій, ніби в дитинстві раз назавжди вистраждав за все життя, наслідком чого й залишився неодруженим, дивакуватим самотником* (Е. Андієвська).

НАСЛІ́ДУВАЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до наслідування. *Австралійці, як розповідають мандрівники, — знамениті актори, і зараз вони виявили неабиякий наслідувальний хист* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

2. Який є результатом наслідування чужих зразків; позбавлений самостійності. *Поема Квінта .. написана як наслідувальна стилізація Гомерових поем* (І. Франко); *Попри учнівський і наслідувальний характер багатьох віршів, збірка "На білих островах"* [М. Рильського] *все ж засвідчила появу неабиякого таланту* (С. Крижанівський).

НАСЛІ́ДУВАЛЬНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **наслі́дувальний.** *Леся Українка писала, що французька критика часто дорікає Г. д'Аннунціо за наслідувальність* (з наук. літ.); *До середини епохи панування в Китаї династії Мін (1368–1644 рр.) основними прикметами школи Чже стали консерватизм, симбіотичність і наслідувальність манери письма* (з наук.-попул. літ.).

НАСЛІ́ДУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наслі́дувати.** *Що се за нова повість Кониського? Початок — живцем наслідуваний Щедрін* (І. Франко); *Королева відчувала невічну стійкість наслідуваного нею престолу* (Іван Ле).

НАСЛІ́ДУВАННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **наслі́дувати.** — *Все, що робив .. досі, не було чимсь свіжим.., бо не було внутрішньою потребою, а сліпим наслідуванням дрібних учинків таких інших, як і я...* (О. Кобилянська); *Несподівано ловив себе Аркадій на наслідуванні полковника* (О. Копилен-

ко); *Народний учитель, учитель народу — серце і сумління села, зразок і предмет наслідування* [для] *дитини* (О. Довженко); *Гра Заньковецької породила аматорське наслідування* (І. Пільгук); *Молоді вельможі привселюдно заявляли про те, що всупереч традиційним правам наслідування і всупереч волі свого сюзерена визнають його спадкоємцем тільки його найменшого сина і нікого іншого* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Лише Сенат у складі двох третин від повного списку сенаторів володіє повним і винятковим правом визначати порядок наслідування престолу* (В. Єшкілєв).

2. Результат такої дії. *Наприкінці кілька слів про переклади й наслідування* (М. Драй-Хмара); *На книжкових розкладках з'являються підробки й наслідування* (Л. Костенко).

НАСЛІ́ДУВАТИ, ую, уєш, *недок. і док., діал.* **НАСЛІ́ДИТИ,** джу, диш, *док., кого, що.* 1. *тільки* **наслі́дувати,** *недок.* Повторяти, відтворювати чиї-небудь дії, рухи і т. ін. або ознаки, особливості чого-небудь. *Пан маршалок дуже добре наслідував голос, і вимову, і жести селян* (І. Франко); *Кіндрат .. був закоханий у свого полковника і намагався у всьому його наслідувати* (П. Панч); *Від покійного князя Таврійського я навчився наслідувати чужі голоси* (Р. Іваничук); *Вона* [Єлизавета] *відновила Сенат: так було при Петрі І, вона наслідувала його, та й так було легше: віжки в одних руках* (Ю. Мушкетик); *Він обрав шлях офіцера, наслідуючи свого батька, наслідуючи те, що було створено до нього* (Г. Пагутяк).

2. *заст.* Те саме, що **успадко́вувати.** *Він після Грицькової смерті наслідував його добро* (Панас Мирний); *Очей сих не наслідив він ані від тата, ані від мами* (О. Кобилянська).

НАСЛІ́ДУВАЧ, а, *ч.* 1. Той, хто наслідує кого-, що-небудь. *Шевченко рисував у своїх віршах дійсно картини, на яких бачиш рух: тут дійсно чуєш і раду з бунчуками та булавами, і море з летючими по ньому байдаками, словом — старе життя, тим часом як у його наслідувачів бачиш саму номенклатуру* (М. Драгоманов); *Хоч Довгий вважався слугою султанського сина, той незабаром став мовби його відлунням, блідим повторенням, безсилим наслідувачем, гнався за своїм візиром і ніколи не міг наздогнати* (П. Загребельний).

2. *кого, чого.* Той, хто наслідує чиї-небудь погляди, дотримується якогось учення; послідовник. *Почали плодити нетямущі наслідувачі Шевченкової музи* [нікому не потрібні вірші] (С. Єфремов); *Більшість сучасників і наступних дослідників вважали його* [Михайла Петренка] *наслідувачем Шевченка* (І. Дзюба).

НАСЛІ́ДУВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **наслі́дувач.** *Наслідувачка творчості відомого художника активно працює в техніці акварелі* (з газ.).

НА́СЛІДЦІ, *присл., діал.* Слідом; услід. *Селаброс .. рушив наслідці за нею* (І. Нечуй-Левицький); *Слава його козацькая, виявилось, ішла за ним наслідці і нічого доброго йому не обіцяла* (О. Кундзич); *Я .. пішов до будинку. Щур рухався наслідці* (Ю. Винничук).

НА́СЛІПО, *присл., діал.* Наосліп. — *Моя довго здержувана жадоба .. прорвалася, мов ревуча хвиля прориває греблю... Я кинувся насліпо в вир* (І. Франко); *Кров заливала Матвійові очі, і він насліпо шукав Антонаса* (Мирослав Ірчан); *Вона .. насліпо потяглася до штори* (Ю. Андрухович); *Втративши надовго орієнтацію і блукаючи насліпо, вивчав рослини і їхні місця* (Т. Прохасько).

НАСЛУЖИ́ТИ, ужу́, у́жиш, *док., розм.* Послужити (у 1 знач.) протягом певного часу. [З а в а д а:] *Не багато й наслужила* [Оксана], *один тільки рік, а горя запобігла на цілий вік і собі й мені...* (М. Кропивницький).

НАСЛУЖИ́ТИСЯ, ужу́ся, у́жишся, *док., розм.* Послужити (у 1 знач.) довго. *І ми наслужились, назнались біди! Мамй повмирали!* (І. Франко); — *Наслужився по чужих краях, тепер додому, додому, додому!..* (В. Чемерис).

НА́СЛУХ, у, *ч.:* ○ **(1) З на́слуху,** *розм.* — з розповідей, розмов. — *І світ, і люди — всі перед тобов* [тобою] *Являтись будуть світлим боком: скверне, Погане, зле — лиш з наслуху, немов Крізь сито тільки будеш знать* (І. Франко).

НАСЛУ́ХАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **наслу́хати.** *І не мова — а так, підсвідомо наслуханий галас — Але де — у корчмі, у дорозі? Не знаю. Забув* (П. Гірник).

2. *у знач. прикм.* Який наслу́хався багато чого-небудь. — *Вона, бідна, так була наслухана, що .. щодня когось знімали, що й не подумала над тим, що я сказав* (В. Кучер); *От кіммерійці здумали прощатись, наслухані про скіфську силу й лють* (Л. Костенко); — *Пане адмірале, я наслуханий про вашу геніальну книгу!* (Г. Тарасюк).

НАСЛУ́ХАТИ, аю, аєш, *док., що, розм.* 1. Довідатися з розповідей, чуток про що-небудь; прочути (у 1 знач.). — *Що ж ви наслухали? — допитувалася у нього попадя. — А ви хочете знати? — Авжеж, хочу* (Панас Мирний); *Розмову десь-то наслухала крізь вікно* (О. Кундзич).

2. Багато почути, довідатися. *Багато наслухали ми, багато побачили, подорожуючи по країні* (із журн.); * Образно. *Повноводий Славуто! Немало наслухав І немало зазнав на віку* (Л. Первомайський).

НАСЛУХА́ТИ, а́ю, а́єш, *рідко* **НАСЛУ́ХУВАТИ, НАСЛУХО́ВУВАТИ,** ую, уєш, *недок.* 1. Напружуючи слух, намагатися почути що-небудь; прислуха́тися (у 1 знач.). *Розкрив* [Семен] *широко заспані очі, наслухає: .. це парубки співають!* (Л. Мартович); *Князь почув виразно людський голос, який у розмові вимовив його ймення. Мимохіть став наслухувати; пізнав по хвилині, що це голоси Анастаса і Сікопулоса* (Юліан Опільський); *Хворий підвів голову, наслухував хвилину* (Мирослав Ірчан); *Тут на мить дівчина спинилась, наслуховуючи, хоч і знала, що в цей час кухня буває порожня* (В. Підмогильний); *Вагилевич наслухав, та благовіст на дзвіниці Корнякта мовчав* (Р. Іваничук).

2. *кого, що, чого, про кого — що і без дод.* Те саме, що **слу́хати** 1. *В вишневім саду Ночувала, різних пташок Наслухала* (з народної пісні); *Любили наслухати Молодші про одважних гайдамак* [гайдамаків] (М. Рильський); *Андрій сідає й собі на воза, наслухає. Підійшли й ще кілька чоловік* (М. Олійник); *Ми, ледь зачувши його* [лева], *все так же слухняно-покірно збиралися наслуховувати чергові мудрі повеління нашого владики* (В. Чемерис); *Миронові здавалося, що не він її наслухає, а вона, ця жива тиша, вслухається в нього й чує його думки* (В. Шкляр); // Прислухатися потайки; підслухувати. *Екбаль-ганем кивнула мовчки негритянці, щоб тая відхилила трохи надвірні двері, і стала наслухати* (Леся Українка).

НАСЛУ́ХАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., чого і без прям. дод.* 1. Почути, послухати багато чого-небудь або про кого-, що-небудь. *Він тільки наслухався про неї* [гадюку] *всякої страховини, і як вона кусається, і як сичить, і яка страшна-страшна* (Панас Мирний); *Наслухавшись пісень, закохався*

лицар Готфрід Рюдел у вимріяну красуню Мелісенду (Н. Королева); *Він ішов з одчайдушними друзями-школярами шукати папороті купальської ночі, наслухавшись легенд про чудесну квітку та неймовірні скарби...* (І. Багряний); *Наслухавшись від дорослих розмов про Каховку, Данько щедро оповивав її серпанком власних мрій* (О. Гончар); *Скільки наслухався про цей знаменитий роман — і ось він у моїх руках* (П. Запаренко); *В Жюльєна все ще бриніли в вухах образи, яких він наслухався вранці* (Д. Паламарчук, пер. з тв. Стендаля).

2. Повністю задовольнитися, послухавши кого-, що-небудь. *Дивляться запорожці на свій рідний Великий Луг — не надивляться, слухають — не наслухаються...* (А. Кащенко); *Панаса не годуй — тільки дай наслухатися пісень!* (Ю. Мартич); *Говорив* [Сеспель] *і не міг наговоритись, вслухався в звуки рідної мови і не міг наслухатись* (Ю. Збанацький); *— Тепер буде мати* [мама] *помічника на ґаздівстві. Ну, й буде з ким заспівати, наслухатися віршів... і не тільки моїх* (Р. Федорів).

НАСЛУХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *недок., розм.* Напружуючись, намагатися почути що-небудь; прислуха́тися (у 1 знач.). [Старшина:] *А ти, Гершку, все-таки наслухайся, що там горлата голота базіка* (І. Карпенко-Карий); *Батько підходить до дверей спальні, наставляє туди вуха, наслухається* (Д. Бедзик); *Капітан Пабло збігає в трюм. Що сталося з мотором? Він бере важіль передачі, переводить уперед, вмикає вал гвинта і наслухається до шумів під днищем* (Ю. Бедзик).

НАСЛУХО́ВУВАТИ *див.* **наслуха́ти.**

НАСЛУ́ХУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наслу́хувати.** *Аж свист, що почувся, здавалось, ось-ось над його головою, виполошив його з німого наслухування* (І. Франко); *Таке безнастанне наслухування так розривало його увагу, що не міг нічого з прочитаного розуміти* (Л. Мартович); *З наслухування, звідкіля пси відізвуться, нічого певного не вийшло* (Б. Лепкий).

НАСЛУ́ХУВАТИ *див.* **наслуха́ти.**

НАСМА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **насма́жити.** *Сусідки на вечірніх посиденьках — всі біля хати з неодмінним лузанням насмаженого в печі гарбузового насіння* (із журн.); * Образно. *Вона* [осінь] *йде для того, щоб змити бруд, за літо спекою насмажений* (Іван Ле); // **насма́жено,** *безос. пред. Бачивши, що риби вже досить насмажено і годі їм ловити, дівчата вийшли з води* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

2. *у знач. прикм.* Який насмажився (у 2 знач.). [Кость:] *Сміється він, дивиться на мене: а я обірваний-обірваний та змарнілий, насмажений, як пень горілий* (С. Васильченко); *Тепер можна притулити до вишні гвинтівку, напитися холодної колодязної води, остудити в затінку насмажене тіло* (А. Дімаров).

НАСМА́ЖИТИ *див.* **насма́жувати.**

НАСМА́ЖИТИСЯ *див.* **насма́жуватися.**

НАСМА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСМА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док.* 1. *кого, чого, що.* Смажачи, приготовляти в якій-небудь кількості (про їжу). — *Риби бабуся зазвичай насмажувала величезну гору, щоб вистачило на всю родину* (з газ.); *Чи догадаються тільки насмажити на вечерю молодих печеричок, так, як він любить* (М. Коцюбинський); *Тітка Катерина насмажила на салі якихось чудових, нечуваної смакоти, коржиків* (О. Копиленко); *Марківна насмажила мамі млинців, налила в пляшку молока* (Б. Антоненко-Давидович); *— У мене нема нічого готового, але можу насмажити дерунів* (Ю. Винничук).

2. *кого, що, розм.* Сильно нагрівати, припікати (про сонце). *Й командирів сонце насмажує не менше, ніж нас* [солдатів], *і командири хочуть купатися* (А. Дімаров).

НАСМА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАСМА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Смажитися (у 1 знач.) в якій-небудь кількості. *На пательні м'ясо насмажилося швидко* (із журн.).

2. *розм.* Те саме, що **пекти́ся** 2; смажитися (у 2 знач.). *Накупався, насмажився на сочинському сонці із запасом на добрий рік* (В. Чемерис); *Накупавшись і насмажившись між напівголих тіл, ми від'їхали б угору річкою і влаштували б бенкет вже в місці дикішому, де людей мало* (Валерій Шевчук).

3. *тільки недок.* Пас. до **насма́жувати.** *Скільки руками нашої бабусі насмажувалося піріжків! А млинців скільки!* (з газ.).

НАСМАКУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *док., чого, чим і без дод., розм.* Багато, досхочу посмакувати. *Взяла мама соковитискач і натиснула з моркви пахучого, живильного соку для всієї сім'ї .. Вся сім'я насмакуватися не могла* (В. Багірова); *Сподіваюся добре насмакуватися читаючи* (Панас Мирний); *То який-небудь металург-інженер або й рядовий сталевар, зібравши всю свою рідню, напхавши в того "Москвича" або "Запорожця" пасажирів, як у рукавичку, виїхав з ними сюди у ліс, лісовим повітрям насмакуватись...* (О. Гончар).

НАСМАЛИ́ТИ *див.* **насма́лювати.**

НАСМАЛЬЦЬО́ВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **насмальцюва́ти.** *Зблизька роздивлявся* [Сава] *насмальцьовані носаки чобіт — стареча хитрість, щоб носилися довше!* (Г. Колісник); *Продавці газових лічильників .. застелюють сідельця насмальцьованими повстяними шматами* (В. Єшкілєв).

НАСМАЛЬЦЬО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСМАЛЬЦЮВА́ТИ,** ю́ю, ю́єш, *док., що, розм.* Добре посмальцювати. *Перш ніж готувати млинці, бабуся ретельно насмальцьовувала пательню* (із журн.); *Хочеш швидко й поживно перекусити — просто насмальцюй хліб свіжою олією* (з Інтернету).

НАСМАЛЬЦЬО́ВУВАТИСЯ, ується, *недок.,* **НАСМАЛЬЦЮВА́ТИСЯ,** ється, *док., розм.* 1. Ставати масним. *Гарно насмальцьовується сковорідка, яку добре розігріли* (з газ.); *Не дозволяйте користувачам пити та їсти перед комп'ютером, бо насмальцюється клавіатура, забрудниться монітор* (із журн.).

2. *тільки недок.* Пас. до **насмальцьо́вувати.** *Пательня насмальцьовується олією або маслом перед тим, як смажити яєчню* (із журн.).

НАСМАЛЬЦЮВА́ТИ *див.* **насмальцьо́вувати.**

НАСМАЛЬЦЮВА́ТИСЯ *див.* **насмальцьо́вуватися.**

НАСМА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАСМАЛИ́ТИ,** алю́, а́лиш, *док., розм.* 1. *кого, що, чого.* Смалити в якій-небудь кількості. *Насмалили аж трьох кабанів* (Сл. Б. Грінченка).

2. *перев. док.* Чадити, спалюючи шерсть, пір'я або палячи цигарки. *Поприходять, посядуть, насмалюють цигарками*

такого, що й темно в хаті стане, — не хочу я, щоб у мене зборня була (Сл. Б. Грінченка); *Ну й насмалили дідугани! У хаті диму — хоч око вийми!* (із журн.).

3. *кого, що.* Те саме, що **смали́ти** 1, 2, 4. *Дивиться хлопець: насмалюють посеред двору дівчата овечу шерсть. Дим до самого неба підіймається!* (з казки); *Сонце немилосердно насмалює тіла археологів на розкопках* (з газ.); *Жук насмалив люльку, кадив на всю хату і плював немилосердно* (Панас Мирний).

НАСМАРО́ВАНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **насмарува́ти.** *Плохо* [погано] *насмарована корба скрипнула пронизливо* (І. Франко); * Образно. — *Якби вам вдалося написати оцей свій епохальний твір, то можна було б покинути усі інші посади. Адже життя точилося б по насмарованій колії* (Ю. Винничук).

НАСМАРУВА́ТИ, у́ю, у́єш, *що, кого, діал.* Док. до **смарува́ти.** — *Що людина ще потрібує більше? Випив, закусив, пісню затягнув. Насмаруй ту свою машину! Бач хрипить, як люципер* (У. Самчук); *Хвилину подумав* [отець Іоан], *взяв шматок житнього хліба, насмарував маслом* (О. Назарук); *Я попросив бабцю насмарувати мені хліба шкварками, прихопив картонне пуделочко і побіг знову до Яся* (Ю. Винничук).

НАСМАРУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *діал.* Док. до **смарува́тися.** *А як я схочу хлопців любити, .. А як я наважу, двері виважу. Насмаруюся солониною Та й витиснуся і щілиною* (з народної пісні).

НАСМЕРДІ́ТИ, джу́, ди́ш, *розм.* Док. до **смердіти** 1, 2. [П р о н я:] *Що ж це таке? Улізла у хату, насмерділа гнилицями, горілкою та ще й лається?!* (М. Старицький); — *А по-моєму, панове судді, він вам туману напускає чи диму, яким тут насмердів* (Валерій Шевчук); * Образно. *Велика сила — нахабство. А що ти гадаєш: кожен Щупак може насмердіти вонючіше, ніж Бєлінський і Брандес разом укупі, а потім скрізь репетуватимуть: — Брандеса переплюнув! О!* (Остап Вишня).

НАСМИ́КАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насми́кати.** *Повернувшись звідти* [зі школи], *суворий "батя" давав синові доброго чосу, трощив його моделі, а кучерявий малюк з насмиканою батьком каштановою чуприною .. погрожував батькові, що піде скаржитись на нього в міліцію* (О. Гончар); *Все простив я їй* [тітці] *зараз: і бійки, і сварки, і скарги на мене, і навіть насмикане вухо, що таки добре боліло* (А. Дімаров); *Мово моя українська — Батьківська, материнська, Серцем з колиски вивчена — Проста, домашня, звичайна, Не з-за морів прикликана, не з словників насмикана* (В. Бичко).

НАСМИ́КАТИ *див.* **насми́кувати.**

НАСМИ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСМИ́КАТИ,** насми́каю, насми́каєш *і* насми́чу, насми́чеш, *док., чого, що.* 1. Смикаючи, добувати, витягати, виривати що-небудь у якій-небудь кількості. *Кролівник пояснює: якщо сіна багато, кролі насмикують його в клітку, якщо ж з'їли все дочиста — можна дати трохи більше* (із журн.); *Він обережно насмикав сіна і потрусив* (М. Коцюбинський); *Поки Оля насмикала руками .. з скирти рядно соломи, віз підкотив до двору* (Л. Юхвід); *З передпокою рушив* [Ілько] *до вітальні, щоб на балконі насмикати з ящикових плантацій свіжої городини* (А. Крижанівський).

2. *перен., розм.* Вибирати що-небудь невміло, непослідовно, на власний розсуд (із різних джерел, книг і т. ін.). *Через отой страх перед метикуватими критиками, які можуть насмикати цитат і зварганити цілу оказію, аж буде мені непереливки, я й замовчав дещо з Іванового характеру. Тепер каюсь* (В. Дрозд); *Журналісти нашвидкоруч зняли сюжет, насмикали фрази, вирвані з контексту* (з газ.).

НАСМІ́ЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Який став сміливим від чого-небудь, який насмілився. — *Правда! Правда! — озвалися навкруги голоси. — Наче в око вліпив! А Зінько, насмілений хвалою, казав палко далі* (Б. Грінченко); *Кузьма Трохимович поправляє чобіт. Тоді насмілений Терешко починає вказувати помилки і в змалюванні одежі, але його уваги .. викликають з боку маляра гостру одсіч* (М. Зеров); *На перший випадок озброїмо кількасот чоловік по різних селах, і вони, насмілені, ширитимуть нашу агітацію* (Ю. Хорунжий).

НАСМІ́ЛИТИСЯ *див.* **насмі́люватися.**

НАСМІ́ЛЮВАТИСЯ,ююся, юєшся, *рідко* **НАСМІЛЯ́ТИСЯ,** я́юся, я́єшся, *недок.*, **НАСМІ́ЛИТИСЯ,** люся, лишся, *док.* Набиратися сміливості, наважуватися зробити що-небудь. *Добриловський все стояв і неначе не насмілювався сісти поруч з благочинним та ще в кріслі* (І. Нечуй-Левицький); [Д у е н ь я:] *Я насміляюся прохать сеньйору дозволити мені зайти на хвильку* (Леся Українка); *Анатолій .. насмілюється попрохати у Ріни хвилин десять з її дорогоцінного часу на коротеньку розмову* (В. Винниченко); *Мовчанки комісара ніхто не насмілювався порушувати* (Ю. Яновський); — *Це — знаменитий лік на запалені очі! Помагає дивовижно! .. Цинкова вода. — Як? — незмірно здивувався чужинець. — Метал? Насміляєтесь давати метал на очі?* (Н. Королева); *Навіть Бекір насмілився і сів на стілець* (М. Коцюбинський); *Вдова Устина не насмілилася вийти на вулицю, де гуляла її дочка* (С. Чорнобривець); *Дівчина насмілилася підняти голову* (Д. Білий).

НАСМІЛЯ́ТИСЯ *див.* **насмі́люватися.**

НАСМІ́ТИ, і́ю, і́єш, *док., розм.* Те саме, що **насмі́литися.** *Чайченко лежав неспокійно, в тривозі, на ліжку, — зітхав усе; Маруся прислухалася, а до його* [нього] *не ввіходила, не насміла, біднесенька* (Марко Вовчок); [М а р и н а:] *От бачиш, який він? Та як же я насмію розмовляти з ним одверто?* (М. Кропивницький); *Самойлович та Ромодановський хоч і перейшли через Дніпро й навіть пробилися до міста, але не насміли вдарити на турків усією силою* (А. Кащенко); *Вони* [вороги] *переступить насміли Землі тієї грань святу* (М. Рильський).

НАСМІТИ́ТИ *див.* **насмі́чувати.**

НА́СМІХ, у, *ч.* Те саме, що **насмі́шка.** *Мов град, сипалися насміхи на Довбанюкову голову* (І. Франко); *Юрба переконається, що незамужня жінка — то не предмет насміху* (О. Кобилянська); *В його голосі почувався і насміх гіркий, і смуток, і докір* (Б. Лепкий); *Її доброзичливий насміх, її непримітна іронія були без початку й без кінця* (Олекса Ізарський); *Либонь, це вперше Рубан говорив з ним отако, без підколупувань, без насміху* (Ю. Мушкетик); *Чорний Чоловік .. недаремно з мене насміхався. Той його насміх пробудив у мені щось приспане й забуте* (Валерій Шевчук).

○ **З насмі́шкою (з насмі́шечкою, з на́сміхом)** *див.* **насмі́шка.**

НАСМІХА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насміха́ти** і **насміха́тися.** *Кирилко почув у голосі батьковому гірке насміхання і*

зразу осікся (Панас Мирний); *Коли матері взимку посилають котрогось із малих до вчителя з кутею, то без усякого насміхання кажуть: понеси куті своєму Але, чи як там його величати* (О. Гончар); *По-справжньому заприятелювати з Полікратом ми так і не змогли — він ніколи не забував про моє недостойне господаря насміхання з гостя* (І. Білик).

НАСМІХА́ТИ, áю, áєш, *недок., з кого — чого, заст. над ким — чим, а також без дод.* Те саме, що **насміха́тися.** *Козаки з отамана Матяша насміхали* (з думи); *Татарин його* [козака] *озирає, З його* [нього] *насміхає* (А. Кащенко); * Образно. *Летить* [Вітер], *гуде, свище, Снігом хати обкидає, З людей насміхає* (П. Тичина).

НАСМІХА́ТИСЯ, áюся, áєшся, *недок., з кого — чого, заст. над ким — чим, а також без дод.* Висміювати чиї-небудь дії, вчинки; глузувати. *Насміхався кулик з болота та й сам туди заліз* (прислів'я); *А на улиці дівчата Насміхаються, прокляті. Гусаркою звуть* (Т. Шевченко); *Текля, збурена, бліда, мовчки слухала, як наволікали на неї поговір, ображали, насміхалися* (К. Гордієнко); *Роман сторожко перевіряє, чи не насміхаються над ним* (М. Стельмах); *— Я знаю, раніше ви частенько насміхалися з неї, бо вона — єдина з вас, хто не має відунського хисту* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАСМІ́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насмі́чувати.** *Чистота на вулицях столиці Південної Кореї підтримується завдяки великим штрафам за насмічування* (із журн.); *Контейнер, бак, смітник — не головне. Першочерговим є ставлення громадян до насмічування* (з газ.).

НАСМІ́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСМІТИ́ТИ,** ічу́, íтиш, *док.* Накидаючи, залишаючи що-небудь, смітити. *Не стало в хаті школяра .. Немає кому майструвати та насмічувати* (Ю. Збанацький); *Вона крикнула на Мотрю: — Візьми ж віник та підмети, коли насмітила своїм борщем серед хати* (І. Нечуй-Левицький); *Лазив сьогодні на стрих та й позносив відти до хати всі старі рами з побитими шибами. Насмітив повну хату* (Л. Мартович); *— Підбери* [огризки], *а не патякай, — стримуючи гнів, наказав Ягнич. — Ганьба. Отак насмітити на судні...* (О. Гончар).

НАСМІ́ШЕЧКА, и, *ж., фам.* Незначна, легка насмішка. *Григорій, певне, збагнув, що коловоротиться у батьковій голові, пригасив свої насмішечки* (М. Стельмах).

○ **З насмі́шкою (з насмі́шечкою, з на́сміхом)** *див.* **насмі́шка.**

НАСМІШИ́ТИ, шу́, ши́ш, *кого і без прям. дод.* Док. до **смішити.** *Насмішив* [Радюк] *старих своїми веселими оповіданнями і причарував серце молодої чорними очима й веселою розмовою* (І. Нечуй-Левицький); *Дмитро Борисович .. сміявся довго, витирав очі і знову сміявся. — Ой, не можу! Ой, насмішив! І це — майже доросла людина, студент!* (В. Владко); *Вона його насмішила своєю поведінкою* (М. Руденко); *Несподіване видовище насмішило їх обох* (І. Білик); *Пінуччо став ніби зо сну блягузкати* [верзти] *ще всяку нісенітницю, аж насмішив господаря* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Ви́кликати насмішки у кого-небудь. [Н и ч и п і р:] *Не слід ніколи спішити, щоб людей не насмішити* (М. Кропивницький).

НАСМІ́ШКА, и, *ж.* Глузливий жарт, висміювання кого-, чого-небудь. *Довбуш пригадав, скільки перетерпів він образ і насмішок через свою негарну вроду, і серце його знову защеміло* (С. Васильченко); *Його* [Сосницького] *лице на світлі, й мені видно, що на йому* [ньому] *нема ні насмішки, ні страждання* (В. Винниченко); *В його* [Сеня] *скаламученому погляді .. блиснула чи то іскра останньої погрози, чи в'їдлива насмішка* (І. Нижник).

○ **(1) З насмі́шкою (з насмі́шечкою, з на́сміхом),** *у знач. присл.* — глузливо, іронічно. — *Скажи про нього добре — ви не повірите й почнете тягати людей і допитувати — чи не сказано це іронічно, з насмішкою, глумом; а сказати погано — кому ж охота накладати собі на шию петлю!..* (Б. Антоненко-Давидович); *Глибокі повеселілі очі його з любов'ю і легкою насмішкою дивляться на дівчину* (М. Стельмах); *Я вже, як кажуть, шкірою відчуваю, як мене зараз бити будуть. І тут раптом Ява говорить дзвінким таким голосом, з насмішечкою: — Ого, як вас багато! І все на двох! Ось здорово!* (В. Нестайко); *Новгород розрісся. За Неревським кінцем виріс іще один — більший і гомінкіший, і новгородці з насміхом прозвали його Варязьким кінцем* (І. Білик).

◇ **Розкида́тися насмі́шками** *див.* **розкида́тися**[1].

НАСМІ́ШКУВАТИЙ, а, е. 1. Який любить насміхатися, глузувати; схильний до насмішок. *Маруся .. була проворна, жвава, навіть весела й трохи насмішкувата* (І. Нечуй-Левицький); *Навіть насмішкуватий Ван Лун не відгукнувся яким-небудь жартом* (В. Владко); *Від радості Сашко забув про насмішкуватих ланкових і про свій злощасний запис у щоденнику* (І. Багмут); *Він з цікавістю придивлявся до побратимів, мовчки прислухався до розмов і, певно, заздрив їм, безтурботним, насмішкуватим* (Р. Іваничук); *Хотілось би ближче познайомитися з цим дівчам, хоч я і знаю вже, які вони, ці молодесенькі, насмішкуваті, самолюбні й колючі* (І. Жиленко).

2. Який містить у собі, виражає, виявляє насмішку; глузливий. *Він у розмову не втручався, .. раз за разом поглядав на неї прищуреними насмішкуватими очима* (С. Васильченко); *Кметь здригнув. В Митьчинім голосі йому почулось щось насмішкувате* (М. Хвильовий); *Зіна насмішкуватим тоном заявить, що наше домовлення ніщо інше, як звичайна її примха* (У. Самчук); *У свідомості зненацька пролунав насмішкуватий голос шефа: "Хоч сажотрусом переодягайся, а інформацію добудь"* (О. Бердник).

НАСМІ́ШКУВАТІСТЬ, тості, *ж.* Властивість і стан за знач. **насмі́шкуватий.** *Ватя вийшла в прихожу і переглянулась з матір'ю. В її очах виявлялась насмішкуватість* (І. Нечуй-Левицький); *В її дзвінкому молодому голосі чулася майже одверта насмішкуватість* (Л. Первомайський); *Коли зустрівся мені погляд великих Клементининих очей, здавалося, стривожених і трохи розгублених, то не знайшов у собі ні злості, ні насмішкуватості* (П. Загребельний); *Штукенгайзен дивився на нього з фоторепродукції з зацікавленням, хоч і з деякою грайливою насмішкуватістю* (Любко Дереш).

НАСМІ́ШКУВАТО. Присл. до **насмі́шкуватий.** *Економ з підозрінням, насмішкувато дивиться по черзі то на панну, то на Петруню* (С. Васильченко); *Він* [Панаєв] *високого росту, узький, рівний, весь час не то ласкаво, не то насмішкувато посміхається* (В. Винниченко); *Я примружую очі. Я дивлюсь на неї насмішкувато* (В. Домонтович); *— Вітаю, вітаю вас, товаришу Залужний! — ще здалеку заговорив він якось насмішкувато* (Ю. Збанацький).

НАСМІ́ШЛИВИЙ, а, е, *рідко.* Те саме, що **насмі́шкуватий** 2. *Наступає, власне, насмішлива промова* (І. Франко);

Холодна, насмішлива усмішка промайнула ледве слідно по її обличчю (О. Кобилянська); *Він мав воляче терпіння і насмішливу посмішку* (М. Матіос); — *А ти ще не малюєш, Макаров? — почув раз над вухом насмішливий голос* (Люко Дашвар).

НАСМІ́ШЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість і стан за знач. **насмі́шливий.** *Замість сподіваних сліз та проклять і вибухів скаженого гніву його стрітила якась злорадна насмішливість* (І. Франко); *Що ви знаєте про сміх і насмішливість? Сміх — це завжди передчуття настання нового* (П. Загребельний).

НАСМІ́ШЛИВО. Присл. до **насмі́шливий.** — *Лікарі приписали мені свіже молоко з-під корови, — відповів насмішливо Дорош* (Григорій Тютюнник); *Біля самого порога стало до млості страшно: з-під балкона дивилися на нього, насмішливо й глузливо, каріатиди* (Р. Іваничук); *Він помітив лякливу переміну на її обличчі і тому сказав насмішливо:* — *Нелю, не лякайтеся* (Ю. Мушкетик); *Господи, як вона посміхалася до Івана! А очі, очі її дивилися трохи примружено, насмішливо* (В. Лис).

НАСМІ́ШНИК, а, *ч.* Той, хто любить насміхатися, глузувати з кого-, чого-небудь. *З насмішки люди бувають, а насмішникам очі вилазять* (прислів'я); *Мишко і Стьопа були найбільшими задирами в першому класі. А що вже насмішники — хтозна-які!* (О. Донченко); *Він стис кулаки і ладен був кинутись до насмішника* (В. Малик); *Піднімав .. Кнюх голову і, заікаючись, прагнув якомога сильніше дошкулити насмішникові* (О. Чорногуз); *Пал Антич густо почервонів і скоса кинув на насмішників злостивий погляд* (О. Авраменко).

НАСМІ́ШНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **насмі́шник.** [Т а н я:] *Та якийсь він Кость Назарович такий... (Перекривляє). Обережно. Боронь Боже* .. [О л е к с а н д р а О л е к с і ї в н а:] *Ах ти ж, насмішнице* (Яків Баш); *Шпаківський зрозумів, що кмітлива насмішниця .. легко упереджує його наміри, не дожидаючи, поки він зважиться їх висловити* (І. Волошин); *Він .. поглядом впився .. в ту, що своєю усмішкою покликала його перша. Насмішниці шаленіють, аж вищать, .. — що ж ти, мовляв, за герой, що боїшся й позалицятися?* (О. Гончар).

НАСМІЯ́ТИСЯ, ію́ся, іє́шся, *док.* 1. *з кого — чого, рідше над ким — чим і без дод., заст. на що, кому, чому.* Поставитися до кого-, чого-небудь з насмішкою, глузливо. *Насміявсь голений стриженому* (Номис); *А якби почули, що він, одинокий, Співа на могилі, З морем розмовля, — На Божеє слово вони б насміялись, Дурним би назвали, од себе б прогнали* (Т. Шевченко); *Нехай вибачить, я не хотіла його вразити, ні насміятися над його вірою, коли то вже віра* (Леся Українка); *А ти... ти з пісні насміялась. Ти не повірила мені* (М. Рильський); — *Василь? — Який же егоїст і мерзотник. Отак хотів насміятися над Лесею...* (А. Хижняк); *Ісідора нема. Мрії не збулися. Боги насміялися над нею* [Гіпатією], *над її прагненнями* (О. Бердник); * Образно. *Прийшла війна і змарнувала те все. Насміялася над їх працею, над усім, що вони вважали важним і корисним* (Б. Лепкий).

2. *без дод.* Багато, досхочу посміятися (у 2 знач.). *Насміявшись вволю, Христина попрощалась з хазяйкою й вийшла* (І. Нечуй-Левицький); *Я захлинався від щастя і так насміявсь, що продовжувати письмо в такому жанрі вже не вистачає сил* (О. Довженко); *Я сіла біля неї, і ми обоє досхочу насміялися* (М. Чабанівський); *Микола не міг вдосталь наговоритися, насміятися й також нахвалитися своєю поїздкою на з'їзд письменників* (Олекса Ізарський).

3. Те саме, що **поглуми́тися** 2. *Перший дурисвіт її одурить, наглумиться, насміється* (О. Гончар).

НАСМО́КТАНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **насмокта́ти.** *Яро-зелена, густа трава аж пирскала насмоктаними з землі, з весни соками* (Ю. Мушкетик).

2. *у знач. прикм.* Який насмоктався чого-небудь. *Насмоктані кошенята, притулившись одне до одного, швиденько поснули* (із журн.); * Образно. *Недоучки-студенти, які в скривлених черевиках до революції бігали по лекціях і годувались чайом* [чаєм] *з ковбасою, тепер інакше не могли жити як тільки так, як можуть жити великі капіталісти, насмоктані паразити-мільйонери* (В. Винниченко).

НАСМОКТА́ТИ *див.* **насмо́ктувати.**

НАСМОКТА́ТИСЯ *див.* **насмо́ктуватися.**

НАСМО́КТУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насмо́ктувати** і **насмо́ктуватися.** *Деякі психічні хворі спричиняють у себе кровоточивість механічною травматизацією тканин (нащипуванням або насмоктуванням синців, травмуванням слизових оболонок тощо)* (з наук. літ.).

НАСМО́КТУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСМОКТА́ТИ,** окчу́, о́кчеш, *док., що.* Смокчучи, нагнітати або витягувати що-небудь. *Без нього* [газгольдера] *не можна під тиском насмоктувати кисень у балони* (М. Трублаїні); *Баржа незрушно стоїть на чималій відстані від берега — насмоктує для будов чорний пісок з морського дна* (О. Гончар); * Образно. *І вітер той, що марно нам свистів, Розсердився і насмоктав із моря Задушливих туманів* (Ю. Лісняк, пер. з тв. В. Шекспіра); // *безос.* — *Захолов мотор, — заклопотано сказав Славко, присідаючи навпочіпки. — Або бензину багато насмоктало...* (О. Бердник).

НАСМО́КТУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАСМОКТА́ТИСЯ,** окчу́ся, о́кчешся, *док.* 1. *перев. док., чого і без прям. дод.* Багато, досхочу смоктати чого-небудь. *Немовлята знаходять заспокоєння, тільки коли насмоктуються материнського молока* (з наук.-попул. літ.); *Нарешті дитина насмокталася і почала куняти* (З. Тулуб); — *Це кліщ .. Насмоктався крові, дуже роздувся* (В. Владко); *Бувало, насмокчуться* [п'явки] *крові і самі попадають у траву* (М. Малиновська); *Порепаними, у кривавих тріщинах, вустами прихопив рурку бурдюка і насмоктався верблюдячого кисляку* (Ю. Логвин).

2. *перен., розм.* Напиватися до сп'яніння. *Насмоктувався дід щодня й щовечора, тримаючи в таємному місці пляшечку портвейну* (з газ.); *Коли дивимось — несе Сенька на блюді здоровенний кус м'яса, вже й насмоктався, як той чопок, диба мов не своїми ногами, сюди й туди його хилить* (О. Стороженко); — *Не ганьби мене, — картав його Швейк.* — *Перестань, а то всі побачать, що ти насмоктався. — Я нічого не пив, друже, — відповів фельдкурат. — Я цілком тверезий* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); // *чого.* Багато випивати чого-небудь. *Він і Альфред Науйокс .. отут-таки в Кельні насмокталися в ресторані Гертвіча коньяку, змішаного з бенедиктином* (П. Загребельний).

3. Просочуючись, набиратися куди-небудь (про рідину). *В акул під час вдиху розширюється глотка, і через ротовий отвір до неї насмоктується вода, яка омиває зяброві пелюстки і проходить до зовнішніх зябрових порожнин* (з наук.-попул. літ.).

4. *тільки недок.* Пас. до **насмо́ктувати.** *Склад крові, що насмоктується п'явкою, може мати різну кількість лейкоцитів, що залежить від зони ссання на тілі людини* (з наук. літ.).

НАСМО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насмоли́ти.** *Накрив хлопець коня насмоленими власноруч шкурами і сховався* (з казки); *Гойдались на хвилях чорні насмолені рибальські човни* (В. Малик); *Главак .. потяг дратву, чорну, насмолену і навощену* (Б. Харчук); * У порівн. *Данило встиг побачити широку й чорну, як насмолене човневе днище, спину величезного сома* (Григір Тютюнник); // **насмо́лено,** *безос. пред. Було в Микити Кожум'яки насмолено триста пудів прядива. Обгорнувся він такою бронею, що ні мечем не просікти, ні зміїним зубом не прокусити* (з казки).

НАСМОЛИ́ТИ *див.* **насмо́лювати.**

НАСМО́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насмо́лювати.** *Щоб отримати бажану глибину рельєфу чеканки, під пластину підкладають свинець, повсть, гуму або зміцнюють її насмолюванням* (із журн.).

НАСМО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАСМОЛИ́ТИ,** олю́, о́лиш, *док., що.* Натирати, покривати смолою. *Вікна потихеньку гудуть од вітру, наче під ними хтось дратву насмолює* (Григір Тютюнник); *Наша бригада з шести осіб за половину місяця заготовила й насмолила 600 мішків!* (з газ.).

НАСНА́ГА, и, *ж.* 1. Фізична енергія; сила (у 1 знач.). *Чисте морозне повітря немов наливає наснагою все тіло* (О. Донченко); *Все моє тіло, вся істота наливається тою життєвою наснагою, що нею сповнена вщерть наша земля* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Стан душевного піднесення; творчий запал. *Цвітіння рослин надавало мені особливої творчої наснаги* (Іван Ле); *А мені несе вона* [осінь] *наснагу, Лірики невипиту баклагу* (Л. Забашта); *Він не міг забути стану радісної наснаги, яку одержав під час свого короткого перебування у Космограді* (М. Дашкієв); *Щирість і відвертість чорноморського отамана дуже підтримувала Тараса Шевченка, надавали йому сили й наснаги на тяжкому життєвому шляху* (Д. Білий).

НАСНА́ЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **насна́жити.** *Повз нього пливе цей* [світ] *— конкретний, напружений і намагнетизований, .. наснажений коханням і поривами* (І. Багряний); *Вогке повітря наснажене прозорою парою* (З. Тулуб); *Вони* [підпільники] *наснажені єдиним бажанням — або перемогти, або вмерти за честь та незалежність вітчизни* (Д. Бедзик); *Ноги ступають легко, тіло наснажене бадьорою силою* (О. Гончар).

2. *у знач. прикм.* Який наснажився. *Молодість, страшна й п'янюча, була в рисах її обличчя, в міненні шкіри, в м'яких і схованих лініях наснаженого тіла, в гнучкій постаті* (В. Підмогильний).

НАСНА́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **насна́жений.** *Час звужується, коли людині доводиться переживати багато нового, незнайомого. Його стискає емоційна наснаженість інформації* (М. Руденко); *Ідея боротьби за волю з великою емоційною силою та інтелектуальною наснаженістю звучить у "Кавказі"* (І. Дзюба); *Твори* ["Сад Гетсиманський" та "Людина біжить над прірвою" І. Багряного] *своєю ідейно-художньою наснаженістю .. сягають вершин світового письменства...* (О. Шугай).

НАСНА́ЖЕННЯ, я, *с.* 1. Дія за знач. **насна́жити** і **насна́житися.** *Що то було? Чи .. вершинний вияв забобонності й обскурантизму, чи .. наснаження таємничою енергією, яку вміли скупчувати тодішні мудреці, що поспіль звалися жерцями, і передавати її своїм обранцям?* (П. Загребельний); *Соціальна робота має на меті забезпечення соціальної справедливості наснаженням і підтримкою найменш захищених верств суспільства* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **насна́га** 2. *Прочитаний твір іноді стає стимулом, що викликає або підсилює в письменника творче наснаження, навіює йому художній задум* (з наук. літ.).

НАСНА́ЖИТИ *див.* **насна́жувати.**

НАСНА́ЖИТИСЯ *див.* **насна́жуватися.**

НАСНА́ЖЛИВИЙ, а, е. Який наснажує. *З них* [котеджів] *можна було читати трагіку Шекспіра, містику Мільтона, романтику Байрона, вони оповідали понуру зату* [сагу] *про твердих людей, міцні темпераменти, наснажливі характери* (У. Самчук); *Письменник змушує наснажливим словом відчути і пережити світле й добре, чим освячена людська душа, сповнена любові до батьків, які засівали нашу ниву добрими й мудрими ділами* (із журн.).

НАСНА́ЖУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насна́жувати.** *Шевченків реалізм і критичність, постійно наснажувані зболеним серцем за долю рідного народу, демонструють його глибоку обізнаність з історичними і політичними колізіями, історичну самосвідомість, неабияку вправність аналітика* (з наук. літ.); *Наснажувана рідною природою і духом глибинних народних традицій, творчість Катерини Білокур сприймається в цілому як поклик любові, творчості, віри у всепереможну волю Життя* (з наук.-попул. літ.).

НАСНА́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насна́жувати** і **насна́жуватися.** *Сили душі кожної людини й цілого народу теж потребують плекання й наснажування, особливо тоді, коли їх переобтяжено постійною надмірною напругою* (з публіц. літ.); *Члени нашого колективу пов'язані міцними емоційними зв'язками, заснованими на взаємній симпатії, підтримці й наснажуванні один одного* (із журн.).

НАСНА́ЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСНА́ЖИТИ,** жу, жиш, *док., кого, що і без прям. дод.* Виклика́ти в кого-небудь духовне піднесення, творчий запал; спонукати, будити, кликати когось до чого-небудь. *Калейдоскоп найнесподіваніших метаморфоз дивним чином наснажував фантазію* (Олекса Ізарський); *Поєднання цих барв — синє і жовте на чорному тлі — йому дуже подобалося, збуджувало, бентежило, наснажувало* (В. Кожелянко); *Знайомство з західним мистецтвом, котре би мало вражати й пригнічувати, не так пригнічувало, як наснажувало* (С. Жадан); // *чим.* Наповнювати, насичувати чим-небудь. *Листи підбадьорювали її, наснажували новою силою, і дівчина ще з більшою енергією бралась до діла* (Д. Ткач); *Гармонійною лірою називав Всесвіт Піфагор, лірою, котра насолоджує та наснажує музикою* (В. Єшкілєв); *Нам на сьогодні забракло творчої пристрасті, яка наснажила б наші твори високим натхненням, гнівом, закликом або громом слави* (О. Довженко); *Большаков вирішив наснажити нас .. духовною їжею* (Б. Антоненко-Давидович).

НАСНА́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАСНА́ЖИТИСЯ,** жуся, жишся, *док., чим і без дод.* Відчувати від чого-небудь духовне піднесення, творчий запал. *Одна зустріч, і ніби поповнів, наснажився хлопець. Ось що таке,*

дівчата, кохання, ось що це за цілющий бальзам... (О. Гончар); *— Для тих, хто починає в нас працювати над матеріалами, це дає наснагу. — Тоді вважайте, що я вже наснажився* (П. Загребельний); *В їхніх гарячих тілах струменить та незборима воскресаюча міць, котрою наснажувався Орфей* (В. Єшкілєв); // Наповнюватися, насичуватися чимнебудь. *Політична атмосфера наснажувалась воєнними грозами* (І. Пільгук); *Мова Т. Шевченка наснажилася багатющою лексикою, а його художнє мислення пройнялося музичною образністю* (з наук.-попул. літ.).

НАСНИ́ТИ, ню́, ни́ш, *док.* 1. *тільки 3 ос., що, чого, розм.* Навіяти (про сон). *Викінчений корабель набував у нашій уяві ознак живої істоти: як йому сподобаємось ми і наша подруга, яких снів наснить він нам першої ночі?* (Ю. Яновський).

2. *кого, що, рідше чого, поет.* Намріяти, намарити, побачити уві сні. *У матері зранку опущені очі, немов завинила, що стільки трудів. Хіба що до стелі зірве серед ночі, наснивши ізнову живими синів* (П. Мовчан); *Прости нас, о Боже: нам просто хотілось додому — до того, який ми наснили за кілька століть* (О. Забужко).

◊ **(1) Насни́ти кисли́ць** *кому* — завдати кому-небудь великого клопоту. *Проводжала далеко за село Пріся Вовченко, — ота Пріся, яка в майбутньому багато кислиць наснить парубкам, охочим до її товариства* (Ю. Яновський).

НАСНИ́ТИСЯ, ню́ся, ни́шся, *кому і без дод.* Док. до **сни́тися.** *Він не наснився їй ні разу* (В. Підмогильний); *Під ранок покійна теща наснилась* (В. Дрозд); *Пану Вербовському або наснився, або примарився чорний черевик* (Д. Білий); // *безос. Наснилось мені — прийшла подруга мого найпершого гуляння, промовила до мене слово* (С. Васильченко); *Щодо книжок, журналів і газет, то Миколі Степановичу й уві сні не могло наснитися, що їх стільки видаватимуть українською мовою* (Б. Антоненко-Давидович); *Те, що їм наснилося, сприймається як реальність...* (А. Дімаров).

НАСНО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наснува́ти.** *Крізь його узірчасті гілки де-не-де продиралося сонячне проміння і висіло вниз, мов золоті нитки, насновані на якусь дорогу і багату тканину* (І. Франко); *Насновані нитки на ткацькій фабриці навивають на ткацький верстат і починають ткати* (з навч. літ.); * У порівн. *В Кульбаки, якщо вже його притискують, мимоволі з'являється на губах оцей напружений, сухий, наче павутиною наснований осміх* (О. Гончар).

НАСНО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насно́вувати.** *Насновування нитки — справа нелегка: потребує особливого терпіння, витримки* (із журн.).

НАСНО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСНУВА́ТИ,** ую́, уе́ш, *док., що.* Снувати нитки на що-небудь. *Бережно зняв з верстака я основу, Людям роботу розніс і роздав; .. теперечки знову Берди направив, нитки наснував* (Я. Щоголів); * Образно. *Насновує вечір за думою думу* (В. Бичко); *В нього нижче опускаються щоки і тільки тепер видно, як багато зморщок наснували на його обличчі роки* (М. Стельмах); *Стала осінь луками ходити, наснувала з павутин антен...* (Д. Білоус).

НАСНУВА́ТИ *див.* **насно́вувати.**

НАСОБА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., чого, рідко чому, а також без дод. або з інфін., фам.* Навчитися добре робити що-небудь, набути навичок у чомусь. *Тицьнув* [Микола] *пальцем вперед і витягнув з кобура* [кобури] *пістоля, яким справно насобачився володіти* (М. Стельмах); *— Вона була чудесна лікарка, я від неї багато чого насобачилась...* (Ю. Збанацький); *— Я не маю фаху будівника... — Насобачишся на ходу. Головне — зачепитися тут* (О. Бердник); *Підводячись, примружив* [Карпо Кирилович] *на Сергія хитре око: — А ти таки на мотузках добре насобачився* (Ю. Мушкетик); *Гроші треба, от Грицько і насобачився чужі сітки потрошити* (А. Кокотюха).

НАСО́ВУВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **насо́вувати**[1]. *Насовування мотлоху на балкон закінчилося для господині плачевно: балки не витримали, й він упав* (із журн.).

НАСО́ВУВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **насо́вувати**[2] і **насо́вуватися**[2]. *Насовуванням капелюха на лоб можна урівноважити довгий ніс* (із журн.); *Повільне насовування хмар із заходу закінчилося літнім рясним дощем* (з газ.).

НАСО́ВУВАТИ[1], ую, уєш, *недок., що.* Сунучи, нагромаджувати в якій-небудь кількості. *Процес насування — це маневровий процес, коли маневровий локомотив насовує состав (групу вагонів) для розпуску через сортувальну гірку* (з навч. літ.); * Образно. *Для мене слова ці .. насовують безконечні сполучення думок, ворушать нескінченний ланцюг споминів* (Б. Антоненко-Давидович).

НАСО́ВУВАТИ[2] *див.* **насува́ти.**

НАСО́ВУВАТИСЯ[1], ується, *недок.* Пас. до **насо́вувати**[1]. *Лахміття й усякий непотріб насовувалися до його хати звідусіль* (із журн.).

НАСО́ВУВАТИСЯ[2] *див.* **насува́тися.**

НАСО́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насоли́ти** 1, 2. *Василь одягнув семряжину* [серм'яжину], *перевісив через плече біленьку .. торбину.., вложив у неї грифльову* [грифельну] *табличку та шмат гарячого нацибуленого і насоленого підпалка* (У. Самчук); *Привезли на обід харчі — величезні, густо насолені плахи свіжого сала, що так і тануло на сонці, знімали його з грузовиків, розстеляли перед бійцями, як білі ведмежі шкури* (О. Гончар); *На обід був знову борщ без картоплі й без капусти, але страшенно насолений* (І. Багряний); // **насо́лено,** *безос. пред. Цього року в мене насушено й насолено багато травок* (із журн.).

НАСОЛИ́ТИ *див.* **насо́лювати.**

НАСОЛО́ДА, и, *ж.* Найвищий ступінь задоволення. *Орест з насолодою і увагою письменника прислухався до спогадів, оповідань Титана й Огея* (Олесь Досвітній); *Перші хвилини я не думаю ні про віщо. Я відчуваю насолоду, милуючись чудесною жінкою* (Ю. Яновський); *Вирізати з паперу силоетний* [силуетний] *профіль жіночого обличчя — це відчувати насолоду* (В. Домонтович); *Він був справді талановитим хіміком, і робота давала йому насолоду* (В. Собко); *Лиш паразити не знають насолоди від результатів праці* (Р. Андріяшик).

НАСОЛО́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **насолоди́ти**[2]. *У кафе пропонують чай, насолоджений на власний смак* (із журн.); *Смакую в бабусі борщем, потім котлетою з кашею і нарешті — щедро насолодженою кавою* (з газ.).

2. *у знач. прикм.* Який насолодився. *Наснажений природою, її силою та енергією, насолоджений, я зміг рухатися далі по життю* (із журн.); * Образно. *Дні минали одноманітно-спокійно, ситі, насолоджені. Поволі готувались до весілля* (М. Івченко).

НАСОЛО́ДЖЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насолоди́тися.** *Насолодження сповіддю дорівнює насолодженню самоспогляданням, тобто насолодженню егоїзмом* (В. Єшкілєв); *Мас-медія* [мас-медіа], *замість кричати про ситуацію в системі освіти та медицини, захлинаються від насолодження політичними інтригами* (С. Пиркало); *Гурман — це дещо більше, аніж просте насолодження їжею у великих кількостях; це поціновувач тонких вишуканих страв, знавець напоїв* (із журн.).

НАСОЛО́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насоло́джуватися.** *Травень щедро розсипав свої скарби; здавалося, що все суще не мало перед собою іншої мети, крім святкування і насолоджування щастям* (С. Пінчук, пер. з тв. В. Гюго); *Гостре відчуття своєї присутності у світі, радість злиття з природою і насолоджування самим актом життя, — у такому погляді на людину криється головна точка дотику між новелою "Момент" і повістю К. Гамсуна "Пан"* (з наук. літ.).

НАСОЛО́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСОЛОДИ́ТИ,** джу́, ди́ш, *док.* 1. *що.* Робити що-небудь солодким. *Уже кілька років відвідувач кафе п'є каву без цукру, бо вважає, що цукор змінює смак напою. Це те саме, що насолоджувати вино* (з газ.); * Образно. — *Тобі, Іване, гірко, то хоть перед смертьов* [смертю] *насолодити собі житє* [життя]... (Мирослав Ірчан).

2. *кого, що, перен.* Приносити задоволення. — *Ваша величність насолоджує мій слух прекрасними поезіями, —.. говорила вона* (П. Загребельний); — *У гаремі Селямет-Гірея ти станеш першою квіткою утіхи. Ти, невірна, будеш насолоджувати своєю вродою і юністю великого повелителя .. кримських орд!* (В. Чемерис); *Вже потім, коли почала* [Марта] *видужувати, співала майже цілодобово, насолоджуючись власним голосом, насолоджуючи тим голосом Луку і всіх сусідів* (С. Андрухович).

НАСОЛО́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАСОЛОДИ́ТИСЯ,** джу́ся, ди́шся, *док.* Відчувати задоволення, зазнавати насолоди від кого-, чого-небудь. — *Для мене ж* [життя] — *азартна гра, .. бокал старого вина, яким я насолоджуюсь ковток за ковтком* (Ірина Вільде); *І знову на хлопця дихнуло тривогою. Але він відігнав те непрохане чуття, насолоджуючись безжурним настроєм* (О. Бердник); *Я захоплювалася Ольжбетою .. і вчащала до неї при кожній нагоді, поставивши собі за мету навчитися від неї насолоджуватися кожною миттєвістю життя* (С. Андрухович); *Пиво й справді було добре, а вже цього досить, щоб усмак ним насолодитися* (Валерій Шевчук); *Тільки поминувши її* [молодість], *людина усвідомлює, що навіть не встигла нею насолодитися, лиш почала розуміти її принади, вона вже й пощезла за частоколом літ* (М. Слабошпицький).

НАСОЛОДИ́ТИ[1], джу́, ди́ш, *док., що.* 1. *спец.* Док. до **солоди́ти** 2. *Насолоджують ячмінь для накопичення в ньому ферментів і руйнування клітинних стінок зерна* (з навч. літ.).

2. Довести до легкого цукрового бродіння (про тісто). *Перед тим, як різати дріжджове тісто на шматки, його слід насолодити* (із журн.).

НАСОЛОДИ́ТИ[2] *див.* **насоло́джувати.**

НАСОЛОДИ́ТИСЯ *див.* **насоло́джуватися.**

НАСОЛО́ДНИЙ, а, е, *рідко.* Який приносить велику насолоду. *Вона відчула, що в своїх грудях Шаптала таїть до неї велике чуття, і з того виникла її насолодна задовольність* [задоволеність] (В. Підмогильний); *Телемахових вій насолодний ще сон не торкався* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАСОЛО́ПИТИ *див.* **насоло́плювати.**

НАСОЛО́ПЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСОЛО́ПИТИ,** плю, пиш; *мн.* насоло́плять; *док., що, розм.* Насовувати *(див.* **насо́вувати**[2]), натягати *(див.* **натяга́ти**[1] 2). *Голова у Сванна туманіла, він нічого не розрізняв, .. забивався в куток, до всього байдужий і заціпенілий, — так сонний мандрівник насолоплює капелюха на брови, щоб здрімнути у вагоні* (А. Перепадя, пер. з тв. М. Пруста); *Шаптала ще нижче насолопив собі ширококрисого капелюха* (В. Підмогильний).

НАСО́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСОЛИ́ТИ,** олю́, о́лиш, *док.* 1. *що, чого.* Солінням заготовляти яку-небудь кількість чогось. *Солона вода достарчає великих безкостих риб (осетрів), які насолюють і називають антикеями* (І. Франко); *Рибохвати, зажери ненаситні, нема меж їхнім апетитам. Під час нересту цілі бочки риби насолюють* (О. Гончар); *Галя роздавала її* [рибу] *сусідам, годувала наймитів і насолила вже дві великі діжки на зиму, а козаки все везли та й везли рибу...* (А. Кащенко); *Солити огірки на зиму — нема чого й думати: їх виростає в парничку не так уже й багато, а для зимової закуски можна насолити лисичок* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *тільки док., що.* Док. до **соли́ти** 1. *Галя густо насолила дітям хліб цупкою сірою сіллю* (Б. Грінченко); *Настя вже краяла на полумисок кус вареного сала. Само собою, Єлисей кусник-другий взяв, хліб намастив, щиро насолив* (У. Самчук); // Покласти у що-небудь багато солі; пересолити (у 1 знач.). *Молода невістка такий борщ зварила — їсти ніхто не міг: насолила!* (із журн.).

3. *тільки док., кому, перен., розм.* Док. до **соли́ти** 3. *Кілька сот років тому, за імперії Великих Моголів, мусульмани посіли в Індії панівне становище і таки й справді добряче насолили індусам* (М. Дашкієв); — *Я, коли б міг, світ за очі тікав би з нього* [села]. — *Бо людям насолив. А я їм хочу добро зробити* (М. Стельмах); *Вмів Конопельський насолити учителям* (Ю. Збанацький); *Стас уважав, що брав гроші з принципу, щоб насолити ненависній теші* (Люко Дашвар).

НАСО́ЛЮВАТИСЯ, юється, *недок.* Пас. до **насо́лювати** 1, 2. *Колись в українських селах риба під час нересту насолювалася цілими бочками* (із журн.); *Після закипання борщ насолюється, перчиться, додається посічена зелень* (з Інтернету).

НАСОПІ́ТИСЯ, плю́ся, пе́шся; *мн.* насоплю́ться; *док., розм.* Деякий час посопіти (перев. під час якоїсь дії або перед нею). *Стрімкою стежкою під гору йшов якийсь чоловік. Я знаю цю погану стежку; добре треба насопітися, поки влізеш* (О. Маковей); *Кузя похмуро сопів і довго не відповідав на мої спроби заговорити. Нарешті, насопівшись досхочу, хлопець .. витяг з кишені штанів трикутничок листа* (Л. Первомайський); *Вже десь годин через дві, випаливши не менше трьох люльок та насопівшись уволю, Пакканен нетерпляче чмихнув, звів на дружину запитливий погляд* (Ю. Збанацький).

НАСОРТО́ВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насортува́ти.** *Насортовані пиломатеріали відповідного типу й розміру*

подають до лісопильного цеху, де вони потрапляють на верстати (з навч. літ.); *Цьогоріч школярам удалося здати насортовану макулатуру та пластик* (із журн.); // **насорто́вано,** *безос. пред. У цьому півріччі насортовано та здано на льонозавод 220 тонн льонотрести* (з газ.).

НАСОРТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насорто́вувати.** *Перед складуванням та реалізацією зерно проходить насортовування та перевірку на відповідність державним стандартам якості* (з навч. літ.); *На підприємстві працює автоматизована лінія пакування та насортовування товару* (з газ.).

НАСОРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСОРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док.*, *що.* Сортувати яку-небудь кількість чогось. *У країнах Західної Європи та Америки прийнято насортовувати сміття по різних контейнерах* (із журн.); *Клясер допоможе філателісту насортувати марки різних видів, жанрів та епох* (з газ.).

НАСОРТУВА́ТИ *див.* **насорто́вувати.**

НАСО́С, а, *ч.* Механізм для накачування або викачування рідин, газів; помпа *(див.* **по́мпа**[2]*). Працювали вакуумні насоси, висмоктуючи повітря з приладів* (Н. Рибак); *Автоматичний насос нагнітав повітря до дослідних резервуарів у каюті крізь крани в зовнішній стінці астроплана* (В. Владко); *Через кілька годин, нарешті, пощастило зупинити воду. Її висмоктували потужні насоси* (Д. Ткач); *На баркасі двоє матросів .. водолазне діло знають: біля скафандра і насосів орудують добре* (В. Собко); * Образно. *Евкаліпти — своєрідні насоси, які енергійно висмоктують воду з ґрунту (у тропічних країнах їх навіть використовують для осушення боліт)* (з наук.-попул. літ.); * У порівн. *Долазячи до балкона, я вже хукав і хекав, мов насос* (В. Нестайко).

△ **(1) Гідравлі́чний насо́с** — гідромашина, яка перетворює механічну енергію двигуна в енергію переміщуваної рідини, підвищуючи її тиск. *Гідравлічні насоси піднімають рідину на певну висоту, подають її на необхідну відстань у горизонтальній площині або змушують циркулювати в замкненій системі* (з наук.-попул. літ.); **(2) Живи́льний насо́с** — прилад для подавання води під тиском у паровий котел. *На відміну від циркулярного насоса, живильний насос повинен переміщувати незначну кількість води та розвивати порівняно високий тиск, який перевищуватиме гідростатичний тиск у системі опалення* (з наук. літ.); **(3) Циркуля́рний насо́с** — один із головних складників системи опалення й гарячого водопостачання, признач. для забезпечення примусового руху рідини по замкненому контуру. *Висота системи (будівлі) не має значення, оскільки рідина, що подається насосом до трубопроводу, штовхає воду також у зворотному напрямку* (з наук.-попул. літ.).

НАСО́СНИЙ, а, е. 1. Стос. до насоса. *Відкриваючи кран на трубі парового насоса, можна впускати пару в насосний резервуар* (з наук.-попул. літ.); // Який здійснюється за допомогою насоса. *Вся увага керівників нашого повітряного господарства зосереджена .. на насосних роботах* (М. Трублаїні); *Найдешевший спосіб добування нафти — фонтанний, коли нафта піднімається під тиском нафтових газів. Поширений також насосний спосіб добування* (з навч. літ.); // Обладнаний насосом. *Для нинішніх будівельників якісь там насосні установки — суща дрібниця* (Микита Чернявський); *Феня носила воду на коромислі від насосного колодязя до гаража* (М. Циба); // Який виготовляє насоси. *Як правило, насосний цех має залізобетонний фундамент* (з навч. літ.).

2. *у знач. ім.* **насо́сна,** ної, *ж.* Те саме, що **Насо́сна ста́нція** *(див.* **ста́нція**). *Насосна теплової електростанції стояла на самому березі* (Яків Баш); *Сьогодні ще насосна мовчить, жодної людини не видно біля неї, а завтра вранці розмірено заб'ється її серце — два мотори* (Ю. Збанацький); *У насосній розміщують устаткування для дегазації шахт* (з навч. літ.).

Насо́сна (по́мпова, смо́кова) ста́нція *див.* **ста́нція.**

НАСО́ХЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **насо́хнути.** *Насохлу на руках глину краще одразу змивати теплою водою* (із журн.).

НАСО́ХНУТИ *див.* **насиха́ти.**

НАСО́ХТИ *див.* **насиха́ти.**

НАСО́ЧЕНИЙ, а, е. Який насочився (у 2 знач.) чим-небудь. *Гімнастерка на ньому розпанахана, з-під неї виглядає бинт з вишнево-чорною, насоченою кров'ю плямою* (Є. Доломан); * Образно. — *Тепер, хлопче, мабуть, начитаєшся!* — *націлив на мене Василь Іванович насочені усміхом губи .. — Вчися, виходь у люди* (М. Стельмах).

НАСОЧИ́ТИСЯ *див.* **насо́чуватися.**

НАСО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насо́чуватися.** *Для насочування кленового соку в спеціальну посудину в стовбурі дерева свердлять отвори і вставляють у них трубки, по яких стікає сік* (з наук.-попул. літ.); *Натуральні шовкові тканини втрачають свою міцність при насочуванні* (із журн.).

НАСО́ЧУВАТИСЯ, ується, *недок.*, **НАСОЧИ́ТИСЯ,** и́ться, *док.* 1. Просочуючись, натікати кудись або в якійнебудь кількості. *За один день з однієї берези насочується близько трьох літрів соку* (з наук.-попул. літ.); *Вдосталь часу того натекло, і смоли насочилось для мумій* (П. Мовчан).

2. Набиратися, просякати чим-небудь. *Якщо дичина насочуватиметься червоним сухим вином більше чотирьох годин, печеня вийде соковитою, ніжною* (з газ.); *Ставимо готовий торт на 24 години в холодильник, він повинен охолодитися й насочитися кремом* (із журн.); // *перен.* Наповнюватися чим-небудь (про голос, спів, душу і т. ін.). — *Чого питати про це — його ж* [Степана] *убито.* — *А може, й не зовсім убито,* — *одразу в'яне жінка і голос її насочується сльозами і мукою* (М. Стельмах); *Ниє вона* [душа], *насочується болем, коли з тебе не те що глузують, а ледь-ледь спробує хтось покепкувати* (Є. Доломан).

НА́СПАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **наспа́ти.** — *Вимовляю, тебе, переляк: чи ти межовий, чи ти вітряний; чи ти насланий, чи ти наспаний; викачую тебе із голови, із рук, із жил* (з переказу).

НАСПА́ТИ *див.* **насипа́ти**[2].

НАСПА́ТИСЯ *див.* **насипа́тися**[2].

НАСПЕРЕЧА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.*, *розм.* Багато, довго посперечатися. *В артільному дворі Іван за день стільки попобігав, наносився плугів та борін, наперечався з людьми, що не можна було собі й уявити* (С. Чорнобривець); *Шевчук з Дудником того дня і наїздилися, і набігалися, і насперечалися по саме нікуди* (М. Дашкієв); *Цілий день радники сиділи в громадському домі, насперечавшись до хрипоти* (І. Білик).

НАСПЕЦІАЛІЗУВА́ТИСЯ, у́юся, у́єшся, *розм.* Док. до **спеціалізува́тися** 1. *Голова банку був стріляний горобець,*

що добре наспеціалізувався на банковій справі ще за старих часів (С. Добровольський); *Слухаючи розмови професора та відповіді студентів на заліках.., я незабаром так наспеціалізувався з іхтіології, що міг би читати лекції* (І. Багмут).

НАСПИ́ННИЙ, а, е. Який міститься на спині або накладається на спину. *Павло підвівся, тихо став узбіч, — мовчить, ладнає ремені наспинні* (М. Бажан); *Скіфські шкіряні обладунки мали оригінальну форму, яка повторювала у своїй наспинній частині форму лопаток* (з наук.-попул. літ.); *Щоб наспинний номер слугував спортсмену якомога довше, слід правильно пришити його на кімоно* (із журн.).

НАСПИ́ННИК, а, *ч.* Старовинне металеве спорядження, яке захищало спину воїна від ушкодження. *Більшість середньовічних сталевих комірів для захисту горла були простими щитками, які носили під нагрудником і наспинником* (з наук.-попул. літ.); *Остап швидко проскочив у нього* [козака] *під рукою і щосили тицьнув свою шаблю у бік противника, що відкрився між нагрудником і наспинником* (Д. Білий).

НАСПИРТО́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наспиртува́ти.** *Урочисто говорив старшина третьої стрілецької, походжаючи перед строєм роти в своїх наспиртованих чоботях* (О. Гончар); *Та він так перець їв, мов ті огірки або яблука. І горілку пив, як воду, а то й чистий спирт .. Каже, умру, і моє тіло не згине й за тисячу років. Так наспиртоване й наперцьоване воно!* (П. Автомонов); *Наспиртована ватка торкнула сідницю* (Є. Пашковський).

2. *у знач. прикм., перен., розм.* Який наспиртувався (у 2 знач.). *Гляньте на цих наспиртованих тварин, які дурманять себе вином, право на безмірне вживання якого дане разом зі свободою!* (з Інтернету).

НАСПИРТО́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наспирто́вувати** і **наспирто́вуватися.** *Наспиртовування роблять для надання вину більшої міцності, а також властивостей, характерних для певного сорту* (з наук.-попул. літ.); *Етиловий спирт застосовують для наспиртовування фруктів з метою використання їх як наповнювачів у цукерках, тістечках, тортах* (з навч. літ.).

НАСПИРТО́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСПИРТУВА́ТИ,** у́ю, у́єш, *док., що.* Насичувати (у 2 знач.) спиртом. *Коли будете наспиртовувати вино, маєте знати, що спиртування не лише збільшує міцність вина, але й надає йому особливого аромату та букету, властивого деяким сортам вин* (із журн.); *Уміє наша тітка наспиртувати фруктові та ягідні соки для домашнього лікеру* (з газ.).

НАСПИРТО́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАСПИРТУВА́ТИСЯ,** у́юся, у́єшся, *док.* 1. Насичуватися (у 2 знач.) спиртом. *Деякі міцні алкогольні напої наспиртовуються старінням житньої горілки у дубових бочках з-під вина з доданням яблуневого і грушевого листя, квітів липи* (із журн.); *Уважають, що в якісному мескалі гусінь повинна наспиртуватися, а в недозрілому — зіпсуватися* (з наук.-попул. літ.).

2. *перен., розм.* Напиватися до сп'яніння. *Я зовсім не збирався наспиртовуватися там мескалем і обпиватися вусмерть, ми просто швендяли туди-сюди, дегустуючи усе підряд* (М. Кідрук); *— А ти й сьогодні наспиртувався! — сказав робітник в окулярах* (П. Панч).

3. *тільки недок.* Пас. до **наспирто́вувати.** *Морси та настої наспиртовуються дворазовим настоюванням водно-спиртової рідини міцністю 30–50 % на свіжих або сушених плодах, ягодах, травах, корінні і т. ін.* (з навч. літ.).

НАСПИРТУВА́ТИ *див.* **наспирто́вувати.**

НАСПИРТУВА́ТИСЯ *див.* **наспирто́вуватися.**

НА́СПІВ, у, *ч.* Те саме, що **мело́дія** 1. *Яшко аж зупинився і жадібно прислухався. Та слів не міг розібрати. А наспів схопив* (А. Головко); *Остап прочитав молитву і мимоволі підхопив наспів, який виводив на скрипці німий* (Д. Білий); // Мелодія, наспівана голосом; спів (у 3 знач.). *Смолоскипи гойдалися, пританцьовуючи в ритм наспіву чоловіків* (В. Малик); *Артем Синько уперше за останні два десятки років співав .. Густий, протяжний наспів плив над вечірньою рікою* (В. Дрозд); *Левко наспівував пісеньку .. Оскільки вітер дув з півночі, чималі фрагменти наспіву все ж пробивалися до верхніх терас* [муру] (М. Кідрук).

НАСПІ́ВАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **наспіва́ти¹.** *Днів майбутніх рясноколосся, Наспіване нам ще вустами матусь, Щоб людям легше туди ішлося, — Серцем своїм простелюсь!* (В. Бичко); *Не Богом вона* [справедливість] *дана, не в колисці наспівана* (Ю. Мушкетик); // **наспі́вано,** *безос. пред.* — *Ой не хочу чаю, мамо рідна, Не розрадить серця патефон; Не наспівано пластинку, видно. Про дівочий, про щасливий сон* (М. Шеремет); *Нарешті в моєму житті відбувалося те найважливіше ВПЕРШЕ, про яке стільки написано, наспівано, наплакано* (Н. Сняданко).

2. *у знач. прикм., рідко.* Який наспівався. *Ось повернуться* [батьки] *наспівані, молоді, з шишечками духмяного теплого короваю* (Є. Пашковський).

НАСПІВА́ТИ¹ *див.* **наспі́вувати.**

НАСПІВА́ТИ², а́є, *недок.*, **НАСПІ́ТИ,** і́є, *діал.* **НАСПІ́НУТИ,** не, *док.* Ставати спілим, стиглим (про плоди, злаки і т. ін.); доспівати, достигати, дозрівати. *Останній нічний метелик .. ховавсь під листком очерету; наспівали суниці* (Є. Пашковський); *— Незабаром наспіють і ягідки про тебе — наїшся вволю* (Л. Яновська); *Дайте нам тільки випас! Хай трава наросте, наспіє соковита паша* (К. Гордієнко); *Прийшла осінь. Наспінули соковиті груші, та нема кому їх збирати. Дід помер...* (із журн.); // *чого.* Настигати, назрівати у великій кількості. *Буває, так наспіє полуниць, що жінкам неправка* [несила] *з ними, тоді оголошується загальна мобілізація* (О. Гончар).

НАСПІВА́ТИ³, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАСПІ́ТИ,** і́ю, і́єш, *діал.* **НАСПІ́НУТИ,** ну, неш, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Надходити, наближатися, наставати (про час, пору і т. ін.). *Вже час наспівав, і здібний син Сулеймана, Мустафа, .. дозрівав...* (О. Назарук); *Ганна брала лопату й копала годину чи дві, доки наспівав час бігти до телят* (Ю. Яновський); *З початку третього* [місяця] *наспів і кінець справі про пересельську землю. Постанову громадську скасовано, землю зовсім забрано від Дениса* (Б. Грінченко); *Пустившись навдалу, Котився світом я, гадаючи, що справі Наспіне час коли...* (М. Рильський); *Була весна, і саме наспіли релігійні свята* (О. Донченко); *Могутня голова мертвіла, Останній день її наспів* (М. Терещенко, пер. з тв. О. Пушкіна).

2. *розм.* Надходити, прибувати куди-небудь (перев. своєчасно, в потрібний момент). *Мати пересвідчилася, що від родичів померлого не наспіває поміч для неї* (О. Кобилянська); *З першими водами стали наспівати у Київ дружини всуміш із човнами купців* (Юліан Опільський); *А з вулиці, захекавшись, уже наспівали троє озброєних гвинтівками*

(А. Кокотюха); — *Раненько вийду — на обід наспіну* (Панас Мирний); *На щастя, наспів наш шофер і допоміг мені витурити хулігана за ворота* (Я. Гримайло); *Молодший повільно пішов уперед, боячись сам підійти до лося перше, ніж наспіє брат* (Є. Гуцало); *Вже і Євтухова родина підбігла, і Коропи, і хрещена мати Параски. Благали, кричали баби. Наспіли і сільські люди* (Ю. Логвин); // Доходити до кого-небудь, поширюватися (про чутки, відомості і т. ін.). *Через дві години до замку наспіває телеграфічне сповіщення: недалеко від Гамбурга в лісі знайдено розбитий аероплан* (В. Винниченко); *Оце добре, що Ваша записка наспіла до мене під неділю* (Панас Мирний); *Наспіла третя звістка, що козаки погромили і взяли у бранці все військо коронного гетьмана під Корсунем* (А. Кащенко); [Жирондист:] *Ти ж добре тямив, чим ся тюрма скінчиться?* [Монтаньяр:] *Вже ж я тямив, .. бо вирок міг наспіти кожен день* (Леся Українка); *Скоро наспіла вість про Корсунщину, шляхта почала пакуватись на вози з жінками та дітьми* (М. Грушевський); *Тяжка й незабутня була це хвилина, коли до них наспіла вістка, що їх син вже одружився* (О. Кобилянська); // З'являтися, виникати десь. — *Отож, діду, наспіла потреба вже й вам поставити нову хату: ось-ось ожените сина, то ніяк буде й молоду на посаг завести, — мовив Назар* (Л. Яновська); *Потім наспіла доповідь про взаємовідносини філософії і природничих наук* (Ірина Вільде).

3. *кого, що.* Те саме, що **доганя́ти**[1] 1. *Батько широко крокує, як землю міряє. Дитинча поруч дріботить, татка наспіває* (із журн.); — *Треба бігти, — сказав Сивоок, — і якомога швидше. Щоб не наспіли вони нас у темнощах* (П. Загребельний); // *за ким.* Те саме, що **поспіва́ти**[3] 1. — *Пробігли попри мене насамперед парубки, далі дівчата, потім чоловіки, .. та він* [Онопрій] *на самім заді лишився, не може бідолаха за другими наспіти* (І. Франко).

НАСПІВА́ТИСЯ *див.* **наспівуватися.**

НАСПІВНИ́Й, á, é. 1. Протяжливий, схожий на спів. *Житецький проникливим наспівним голосом прочитав щойно написаний вірш* (О. Гончар); *Бесіда прибутніх дуже до нашої була подібна, але якась кругліша, наспівна, підбита вольним вітром* (М. Дочинець); *У релігійній частині вертепу говірний вірш діалогів поєднується з наспівним віршем кантів* (з наук. літ.); *Вправи на мовну постановку голосу виконують двома способами — наспівним та розмовним* (з навч. літ.).

2. Приємний для слуху, благозвучний; мелодійний. *Творчі пошуки музичної виразності бувають успішними лише тоді, коли оперні герої наділені широко наспівними аріями, рельєфними речитативами* (з наук. літ.); *Видатний український композитор і хоровий диригент Д. Січинський створив музику для хору виразно наспівну і глибоко емоційну, романсового складу* (із журн.).

НАСПІ́ВНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **наспівни́й.** *Покоління за поколінням народ колективно гармонізував пісню. Він надав їй типово української наспівності, легкої плавності та м'якої слов'янської вокальності* (з наук. літ.); *Поезію В. Сосюри відразу впізнаємо за її особливою наспівністю* (з наук.-попул. літ.).

НАСПІ́ВНО. Присл. до **наспівни́й.** — *Михайлику, Михайлику, го-ов! — наспівно обізвався біля верб Любин голос* (М. Стельмах); — *А де ж він подівся, твій Іван? — А ви й не знаєте, пане дяче? — сказала наспівно Явдоха* (Валерій Шевчук); *Мандрівці увійшли в храм і побачили на казальниці чоловіка у чорній сутані .. Чималий гурт людей в єдиному пориві наспівно відгукувався на його слова* (Ю. Винничук).

НАСПІ́ВУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наспівувати** 1 і звуки, утворювані цією дією. *Впродовж всієї дії аж до кінця чутно з їдальні бринькіт* [бринькання] *бандури, наспівування діда* (Л. Старицька-Черняхівська); — *Як же відбулася демонстрація? — обережно поцікавився він, уриваючи бадьоре наспівування* (Ю. Смолич); *Щось мугикав стиха старий кучер. Панові не сподобалось його тоскне наспівування, і він почав жартувати: — Чого ти, Микито, все однієї бубониш?* (І. Пільгук); *Ще не відкриваючи дверей, почув* [Гаврило] *тихе пошарпування Юлиних ніг, наспівування півголосом* (Григорій Тютюнник).

НАСПІ́ВУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСПІВА́ТИ,** áю, áєш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Співати тихо, напівголосно. *Вона бринькає на гітарі, наспівує словами і без слів мотив пісні "За тучами, за хмарами"* (С. Васильченко); *У присмерку осінньої алеї Згрібають діти каштановий лист І пісеньки наспівують своєї, Синиці передражнюючи свист* (М. Рильський); *Дівчатка сидять собі на травиці та наспівують стиха* (М. Олійник); *Дорогу люблю з дитинства. Як полюбив мелодію, що в ті роки наспівала Мати* (О. Шугай); *Він наспівав мені мелодію, я увійшов у звичний для себе поетичний транс* (Ю. Винничук); * Образно. *Тихо наспівував вітерець, шелестіло листя* (П. Кочура).

2. *тільки док., що, розм.* Проспівати багато (пісень, арій і т. ін.). *А скільки перетерпів ти неправди. Народе мій, в неволі живучи! Яких журливих співів наспівав ти. Яких плачів наплакав ідучи!* (І. Вирган); *Мати моя, Марія, читати мене навчала, Сестра у моє дитинство гарних пісень наспівала* (М. Нагнибіда); *Павло Осташків наспівав мені п'ятдесят колядок* (Р. Іваничук).

3. *тільки док., що.* Проспівати для запису на пластинку, диск і т. ін. *1944 року у Вінніпегу Олександр Кошиць із хором наспівав альбом платівок під назвою "Українські пісні та мелодії"* (з наук.-попул. літ.).

4. *що, розм.* Співаючи, викликáти щось, досягати чогонебудь. [Кость:] *То, мабуть, вражі півні крадуть ночі, щоб швидше наспівать день...* (С. Васильченко); *Яка не є убога наша хатинка, а її колядники наспівали щастя* (М. Стельмах).

5. *що, про що і без дод., перен., розм.* Наговорювати, настирливо переконувати в чому-небудь. *Хай про сучасність нам наспівує схоласт* (М. Зеров); — *От такі всі мужчини. Бігає, запобігає, улещує, наспівує, що той соловейко, а одружиться — тікає від дружини, як чорт од ладану* (П. Колесник); — *В селі Капулівці, це буде саме проти Чортомлицької Січі, напитайте діда Забутного. Він вам таке розкаже, таке наспіває!* (Б. Антоненко-Давидович); — *Про гарбуза, звичайно ж, вигадала?.. Ай-яй-яй, нащо хлопця соромиш? — Нічого я не вигадувала, він допіру такого тут наспівав...* — *жваво відповіла дівчина* (І. Нижник); *Я подзвонила вчора Андріяшику і наспівала йому цілий вокаліз дифірамбів* (І. Жиленко).

НАСПІ́ВУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАСПІВА́ТИСЯ,** áюся, áєшся, *док.* 1. Співати багато, досхочу, до повного задоволення. *Бабуся розповідала, як на вечорницях вона наспівувалася, натанцьовувалася...* (із журн.); — *Ко-*

роткий той веселий вік дівочий! Я й не нагулялась і не наспівалась! (І. Нечуй-Левицький); *Наспівавшись, Омелько нарешті замовк* (О. Ільченко); *Одержала* [Валя] *силу-силенну оригінальних, несподіваних подарунків, посіла перші місця в усіх основних видах спортивних змагань, натанцювалася і наспівалася* (М. Дашкієв); *Наспівалася* [Юстина] *минулої ночі, що й до нового весілля, видно, голосу її ніхто не впізнає* (І. Нижник).

2. *тільки недок.* Пас. до **наспівувати.** *Під час розмальовування писанок обов'язково наспівувалися веснянки чи гаївки* (із журн.).

НАСПІ́Д, *присл.* У напрямі до низу, до чого-небудь, що міститься в нижній частині. *Якщо він* [човен] *тепер не причалить до берега твердого, то піде наспід... Піде!* (Б. Лепкий); *Я відчував, що позбавляюсь сил. Вага одежі й Жабі тягли мене наспід, під лід* (Олесь Досвітній); * Образно. *Нові враження, нові обставини, нові інтереси, нове юнацьке життя так поглушили спогади сільської школи, загнали їх кудись глибоко наспід, що зразу й не витягнеш їх звідтіль...* (С. Васильченко); // На нижню частину, на дно. *Викопали хлопці яму чумакові; Наспід положили дошки ясенові* (Я. Щоголів); *Серце Григорієві чомусь застрибало, мов дурне. Він нишком глянув на Наталку — бавиться з ведмежам — і крадькома поклав світлину наспід* (І. Багряний); *Макогон обвів червоним олівцем якусь цифру в своїх паперах, заклопотано перетасував їх: одні поклав наспід, інші зверху* (О. Гуреїв); *Тепер кузов був заповнений ущерть, декому для певності довелося влягтися наспід* (А. Кокотюха); // Під що-небудь. *Поїхав король. А королівна, знаючи гарячу батькову вдачу, одягла наспід залізну одежу* (з казки); — *Я швиденько спідню* [сорочку] — *наверх, а чорну — наспід і з чистим сумлінням пішов до церкви* (І. Микитенко).

НА́СПІЛ, *присл., рідко.* 1. Спільно, для спільного обробітку (про поле). — *Тепер люди беруть наспіл поле не з половини, а з третини* (І. Нечуй-Левицький).

2. Те саме, що **споловини́.** *Отож на жердці висять непопрані мішечки, попріють чисто від землі, а я ж на них наспіл коноплі брала...* (Л. Яновська); — *Ех, коли б це худоби більше,* — *задумався Свирид Яковлевич.* — *Щоб кожен бідняк по конячині мав. А то знову-таки .. прийдеться на поклон іти, віддавати землю наспіл...* (М. Стельмах).

НАСПІ́ЛИЙ[1], а, е. Дієпр. акт. до **наспі́ти**[1]. *Озер осінніх сонні небеса І щучі дні, наструнені на спінінг, І помідорів на росі наспілих Краса притомлена, примружена краса* (М. Вінграновський); *Роботи в саду влітку чимало, а тут ще й наспілих овочів та ягід — тільки встигай збирати* (із журн.).

НАСПІ́ЛИЙ[2], а, е. Дієпр. акт. до **наспі́ти**[2]. *І тут народ заворушився. Зразу нашіптували собі, змовлялись, переповідали собі наспілі вісті, та ніхто не мав відваги виступити* (А. Чайковський); *Звернувся* [князь] *до них* [воїв] *із наспілим, на його думку, казанням* (Д. Міщенко); // *у знач. ім.* **наспі́лий,** лого, *ч., розм.* Про людину, яка прибула куди-небудь, з'явилася десь (перев. тільки що або вчасно). *У гурті почулися розлючені крики, і кілька наспілих ввели у двір ще трьох полонених* (А. Кокотюха).

НАСПІ́НУТИ[1] *див.* **наспіва́ти**[2].

НАСПІ́НУТИ[2] *див.* **наспіва́ти**[3].

НАСПІ́ТИ[1] *див.* **наспіва́ти**[2].

НАСПІ́ТИ[2] *див.* **наспіва́ти**[3].

НА́СПІХ, *присл.* Поспіхом, похапцем, нашвидку. *Він наспіх допив каву, навіть не чекаючи, поки доп'є гість* (А. Головко); *Наспіх збитий з соснових дощок стіл був завалений оперативними картами, польовими сумками* (Л. Дмитерко); *Наспіх прив'язав коня до частоколу й подався до веранди полковницького будинку* (Р. Іваничук); *У саморобній кузні, наспіх змайстрованій під віковічним дубом, весело палахкотів вогонь* (В. Нестайко); *Його історія про друга молодості — вигадка, причому придумана наспіх* (О. Авраменко, В. Авраменко).

НАСПО́ДІ. 1. *присл.* У нижній частині, у глибині чого-небудь, на дні. *Семен витяг із торбинки хліба, кілька яблук і намацав насподі шматок сала* (М. Коцюбинський); *Насподі, в глибині, течія клекотіла і била струменем, рвучи запону* (В. Близнець); *Щербаті східці обвалювалися під ногами. Насподі перечепився об якусь купину, відійшов убік і засвітив свічку* (В. Шкляр); * Образно. *Ворухнувшись десь глибоко насподі, всередині, черв'ячок шанолюбства дався взнаки* (О. Шугай); // Під чим-небудь. — *На мені було дві сорочки: одна зверху, чорна й подрана, а друга насподі, біліша й не подрана* (І. Микитенко); — *Хре-естик приніс? А нащо він тобі, той хрестик? Ану ж покажи!* — *Він насподі,* — *показую пальцем за комірець* (Григір Тютюнник).

2. *у знач. прийм., з род. в.* Уживається при вираженні місця дії в нижній частині, на дні чого-небудь. *Худоба робить різні звороти, ніби крізь каламутну воду бачить насподі ріки дорогу* (Олесь Досвітній); * Образно. — *Храни ж мене, Мати Божа, від цієї напасті!* — *молилася Христя своїм чистим серцем. А насподі його, під тією молитвою, щось ворушилося в йому* [ньому] (Панас Мирний); *Весь час десь насподі душі моєї Гніздиться було* [журба], *хоч і що роби* (І. Вирган).

НАСПО́ТИЧ, *присл., розм., рідко.* Спотикаючись, утрачаючи рівновагу. — *Як займу з двора, то наспотич летітимеш* (Б. Грінченко).

НАСПО́ТИЧКИ, *присл., розм., рідко.* Те саме, що **наспо́тич.** *У темені міських вулиць брели друзі наспотички до гуртожитку, наспівуючи пісень* (із журн.).

НАСПРА́ВДІ, *присл.* У дійсності; справді, дійсно. *Інспектор у нас людина молода, погарячився, а насправді він не зробить лиха* (С. Васильченко); *На вигляд йому значно менше років, ніж є насправді* (О. Копиленко); *Якби хтось сказав йому раніш, що все це станеться з ним насправді, а не насниться в гарячковому страшному сні,* — *Беймбет не повірив би* (Б. Антоненко-Давидович); *У місці, де річка Бистра (хоч вона насправді ледве рухалася) робила коліно, було "чудодійне джерело"* (Ирина Вільде); *Думка про те, що насправді жодна цивілізація не звільнила людину від влади минулого, робить життя нестерпним* (Д. Білий).

НАСПРА́ВЖКИ, *присл., розм.* Те саме, що **наспра́вді.** *Все здавалося якимсь важким .. сном, що допіру тільки снився Катерині, а зараз уже збувається насправжки* (В. Кучер); *Невмолимо .. надходив день, коли треба було вирушати в дорогу. Вирушати поїздом весільним .. Ось тоді Єфросинія заплакала насправжки, а не за обрядовою традицією* (В. Чемерис); *Складалося враження, ніби всі вони* [птахи] *насправжки летять у вирій* (О. Логвиненко, пер. з тв. Дж. Селінджера).

НАСПРА́ВЖНІЙ, я, є, *розм.* Те саме, що **спра́вжній.** [Улянка:] *Коли вже я насправжня дівка стану, Щоб і ме-*

ні співали серенади (А. Турчинська); *Ґеню слухаєш уважно, Головою крутиш вбік. І здається, що насправжній В тобі диха чоловік* (В. Багірова); *По ній* [рідній мові] *топчеться всякий зайда, а найбільше — пожадливий сусід, зриваючи та привласнюючи собі водночас насправжні мовні перлини* (О. Шугай).

НАСПРАВЛЯ́ТИ, я́ю, я́єш, *док., чого, що.* 1. Придбати, справити яку-небудь кількість чогось (про одяг, взуття і т. ін.). *На ті гроші .. насправляла* [Параска] *собі усякої одежі, накупила дорогих уборів* (Панас Мирний); *— Скажи-бо, Василино, чи тобі якийсь панич насправляв такої гарної одежі, чи бурлаки?* (І. Нечуй-Левицький).

2. Організувати, влаштувати велику кількість чого-небудь (про обіди, весілля і т. ін.). *Насправляли в селі багато обідів .. за померлі душі* (Б. Грінченко).

НАСПУСКА́ТИ, а́ю, а́єш, *док.* Поспускати багато чого-небудь. *Пішли б ви подивилися, що по тім боці робиться вже три дні. Вже перерубали півлісу, а там човнів цю ніч наспускали, так і оком не скинеш* (А. Чайковський).

◊ **(1) Наспуска́ти ре́менів (па́сків)** *з кого* — жорстоко побити кого-небудь. *Перший тост виголосив представник військової влади Гошка: — Я з їх* [них], *крокодилів* [німців], *наспускаю ременів* (Григорій Тютюнник).

НАССА́ТИ *див.* **насиса́ти.**

НАССА́ТИСЯ *див.* **насиса́тися.**

НАСТ, у, *ч.* Обледеніла кірка на поверхні снігу. *Сніг тільки-но почав танути, але надвечір брався знов скляним настом і сліпуче блищав під місяцем і під зорями* (З. Тулуб); *Наст створюється взимку після дощу або під час відлиги, коли вдарить мороз і відталі верхні шари снігу перетворюються на кригу* (В. Гжицький); *Галя ходила в пущу з своїм троюрідним братом. В лісі ще не зійшли сніги, їм довелося шурхати по цільному насту* (О. Бердник); *Притримуючи в падінні пазуху і широко розчепіривши ноги, він* [малий] *гальмував, шкрябав дідовими чобітьми по крупчастому сніговому насту* (Ю. Логвин); * У порівн. *Сухий, спресований, як сніговий наст, пісок твердим шаром лежав під ногами* (Ю. Смолич).

НАСТАВА́ННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **настава́ти[1]** 1. *До обрядових пісень належать .. жалібні гімни на смерть Таммуза, що відповідає грецькому Адонісові, якого празник обходжено при наставанні зими* (І. Франко); *Індикатором наставання літнього сезону є початок цвітіння дикорослих видів шипшини* (з наук. літ.).

НАСТАВА́ННЯ[2], я, *с., діал.* Дія за знач. **настава́ти[2].** *В попереднім річнику, за наставанням Драгоманова, надруковано російською мовою оповідання Гліба Успенського* (І. Франко).

НАСТАВА́ТИ[1], стає́, стаємо́, стаєте́, *недок.,* **НАСТА́ТИ,** ста́не, ста́немо, ста́нете, *док.* 1. *тільки 3 ос.* Надходити, наближатися, розпочинатися (про день, пору і т. ін.). *Мина сьомий місяць, осьмий, Уже й дев'ятий настає* (Т. Шевченко); *Пролітав у солодкому забутті вечір. Минала в напівкошмарах ніч. Наставав ранок* (М. Андрусяк); *За часів татарської неволі Тмутороканське князівство остаточно втрачає зв'язок з руськими землями. Настає тривалий період занепаду торгівлі, ремісництва* (Д. Білий); *Навіть коли наставала пора великих дощів, аргентинською рівниною завжди можна було проїхати* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна); *Так минулася осінь, настала зима* (Панас Мирний); *Настав день, коли вперше відчинились двері нової школи* (С. Журахович); // Ставати стійким, незмінним (про погоду); наступати. *В Зеленому Гаю тільки за день до мого приїзду настала погода, а то все йшли дощі* (Леся Українка).

2. *тільки 3 ос., перен.* Замінюючи один стан іншим, поширюватися. *Наставали паузи, які рвав мій нервовий сміх* (Б. Антоненко-Давидович); *Хмельницький підносить булаву вгору. Настає тиша* (О. Корнійчук); *При першій нагоді сльози на очах, помах вій, і вже біжать по щоках рятівні струмочки, після яких настає полегшення, а нерідко і розв'язання проблеми* (Г. Вдовиченко); *Після денної спеки настала вечірня прохолода* (Панас Мирний).

3. *діал.* З'являтися, ставати (у 13 знач.) (про людей). *— Який тепер поганий нарід настає на світі* (Л. Мартович); *Козаки кричали, що до сього часу між козаками не було бояр та дворян, а тепер, як настали бояри та дворяни, козаки теряють свої давні вольности* (І. Нечуй-Левицький); *Арендар* [орендар] *старий Умер, настав якийсь новий, Та хитрий з біса* (І. Франко); *За старих панів ліс ще держався, а як настали молоді — все вирубали, все пішло димом* (А. Кащенко).

◊ **Наста́в (прийшо́в, уда́рив** *і т. ін.)* **час** *див.* **час; Прихо́дить (настає́) / прийшо́в (наста́в) край (кіне́ць)** *див.* **край[1].**

НАСТАВА́ТИ[2], стаю́, стає́ш, *недок., на чому, на що, діал.* Наполягати (у 1 знач.). *Інші наставали на те, щоб Ворони перемогли себе і не спали вночі* (І. Франко); *Я .. не мав охоти остатись, одначе він наставав на своїм* (О. Кобилянська).

НАСТА́ВИТИ[1] *див.* **наставля́ти[1].**

НАСТА́ВИТИ[2] *див.* **наставля́ти[2].**

НАСТА́ВИТИСЯ *див.* **наставля́тися.**

НАСТА́ВЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **наста́вити[1].** *Меблі зсунуто набік, і всю середину кімнати займає купа в безладді наставлених і навалених ящиків* (І. Кочерга); *Добре навчився* [Косован] *і в пояс кланятися і наставлену руку цілувати* (І. Муратов); *Іван Чорнота, наставлений тепер генеральним обозним, заходився коло організації війська* (А. Чайковський); *Від завтрашнього дня наставлений Грицько Пісченко сотником у Києві* (М. Грушевський); // **наста́влено,** *безос. пред. Проти вікна, в гострім кутку, .. лагідно й ясно: багато наставлено там богів і в рамах, і в шатах коштовних* (М. Старицький); *Незабаром його* [Сиволапа] *наставлено начальником тюремного корпусу* (Б. Антоненко-Давидович).

НАСТА́ВЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наста́вити[2].** *Надзвичайної ціни є наставлення німецького мистецтвознавця — .. визнання самобутності нашого мистецтва від давніх часів* (Олекса Ізарський); *Я, недостойний Семен, прочитавши Полікарповий патерик, писаний задля наставлення майбутніх поколінь, задумався був невимірно* (Валерій Шевчук).

НАСТАВЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наставля́ти[2].** *Багряний, як звичайно, добре читав свої поезії. А бойове політичне й патріотичне наставляння — просто зачарували стару .. еліту* (О. Шугай); *За визначенням апостола Павла, "все Писання Богодухновенне і корисне для навчання, для виховання, для виправлення і для наставляння в праведності"* (з рел.-церк. літ.).

НАСТАВЛЯ́ТИ[1], я́ю, я́єш, *недок.,* **НАСТА́ВИТИ,** влю, виш; *мн.* наста́влять; *док.* 1. *що, чого.* Ставити яку-небудь кількість чогось. *Залізні драбини наставляють* [потвори]

(Леся Українка); *Чоловіків попрохали на канапу, а самі жінки збили докупи столики, накрили їх і заходились наставляти закуски* (М. Івченко); *— Твоя мати нав'яже снопів, як дзвонів, один в один, наставимо кіп, як стогів* (С. Чорнобривець); *— У мого сусіда на весіллі стояло триста пляшок шампанського... Я хочу наставити триста три. А якщо вдасться, то й триста п'ять!* (О. Чорногуз).

2. *що.* Наводити, направляти, націлювати і т. ін. у потрібному напрямку що-небудь. *Тур ставав, наставляв широкий лоб із довгими рогами й червоними, мудрими очима гнівно дивився на Ігоревих людей* (Б. Лепкий); *Як тільки він* [тигр] *стрибоне, ви раптово повертайтесь до нього й наставляйте дикта* (Остап Вишня); *Двоє кремезних перм'яків помчали навздогін, наставивши на нього вила, як на ведмедя* (З. Тулуб); *Комендант стоїть посеред кімнати, наставивши в бік дверей револьвер* (Ю. Яновський); // *розм.* Спрямовувати, скеровувати на кого-, що-небудь (очі, погляд). *— А що це чорне? — гукнув він і витяг з коряка. Усі наставили очі. — Картуз! — гукнув Пилип, виливаючи воду* (Панас Мирний); *— Боже, де ти його взяв, такого нещасного? — пошепки бідкалася жінка, сумно наставивши очі на Оксена, що зайшов у хатину* (Григорій Тютюнник); *Тодорка звела докупи брови й різко наставила очі* (Б. Харчук).

3. *що.* Витягаючи, висуваючи, підставляючи, наближати до кого-, чого-небудь. *— Ти лиш дай мені шматочок чогонебудь, а то я нічого не бачу, — сказав Яків, наставляючи руку* (Панас Мирний); *В матні копошилося й тіпалося десятків півтора живих сірих грудочок* [горобців]. *— Наставляйте мішка, дядю, висипати буду!* (В. Винниченко); *Стаха відразу перехилила голову, наставляючи йому губи до поцілунку* (Ирина Вільде); *Темно кругом, я наставляю руки (наче граюсь у киці-баби) і навшпиньках ступаю в куток* (В. Близнець); *Вона наставила рожеві жменьки, і Денис налив туди холодної чистої джерельної води* (Григорій Тютюнник).

4. *кого, на кого, ким, розм.* Призначати кого-небудь на якусь посаду, роботу, доручати кому-небудь виконати, зробити щось. *— Як хто перейде до ляхів, так того зараз наставляють хорунжим, а далі й сотником* (А. Кащенко); *Одного разу зібралися звірі докупи і почали радитися між собою, кого наставити царем* (з казки); *В нас нового попа наставили, — він і досі править там* (Марко Вовчок); *— До війни була дояркою, а тепер наставили завом* (О. Гончар); *Отаман хотів наставити Чорновуса начальником штабу, та згодом усе повернулось інакше* (В. Шкляр).

5. *чого, з інфін., заст.* Приготовляти (їжу). *Розібралась, роздяглась* [Маруся], *давай піч топити і вечерять наставляти* (Г. Квітка-Основ'яненко); *— А що ж ви зварили такого? — поцікавилась баба Яга. — Борщику! — пресмачно цмокнув дід Лісовик губами. — Чудового борщику я наставив з грибами!* (П. Козланюк); *— Сідайте ж отут, — сказала Любов Касянівна Луцькові й чоловікові, — а я чайочку наставлю* (І. Сенченко).

(1) Наставля́ти (настановля́ти) / наста́вити (настанови́ти) самова́р, *заст.* — розпалювати вогонь у наповненому водою самоварі. *Марина вийшла в сіни наставляти самовар* (Панас Мирний); *Софія Леонівна звеліла настановлять самовар, сама налагодила усе на столі для чаю* (І. Нечуй-Левицький); *— Тато так давно не був у нас. Я скажу наставити самовар* (В. Винниченко).

◊ **(2) Наставля́й кише́ню (кише́ні, оби́дві жме́ні),** *ірон.* — не розраховуй на щось, не сподівайся чогось. [Антон:] *Поїде вона з тобою в глухі ліси, на річку .. слухати жаб'ячі концерти? — Наставляй кишеню!* (Л. Дмитерко); *— Підводи? — знову обізвався низенький, в пілотці. — Це будуть підвозити тих, що приставатимуть. Високий, з сердитими очима сіпнувся від обурення: — Наставляй обидві жмені!* (В. Козаченко); *На обличчі Югая тріпнулася зневажлива посмішка. — Наставляй кишені, візьмеш, волоцюго, візьмеш* (М. Сиротюк); **(3) Наставля́ти / наста́вити ніж на се́рце** — мати недобрі наміри щодо кого-небудь, затаювати зло на когось. *Це трапляється межи нами, Що ніж на серце наставля, А сам цілує!..* (Т. Шевченко); *Наставили ніж на серце діти своїй матері. Перекинулася вона на голубку — та й полетіла...* (з казки); **(4) Наставля́ти / наста́вити ро́ги** *кому:* а) зраджувати свого чоловіка. *— Янечку, ти — золото, — захоплювався пан Бжельський. — Спритний, як чорт, і рахубний, як краківський лихвар. Певно, твоя мама наставляла роги померлому Адаму Свєнцицькому з якимось Шмульком чи то Янкелем* (З. Тулуб); *Хто вона? Примхлива донька якогось солідного таточка? А може, з тих, що вискакують заміж за старих академіків, а потім наставляють їм роги?* (М. Зарудний); *— Не дарма тобі жінка роги наставила... з моїм земляком, кажуть, ще й родичем...* (В. Яворівський); б) стати коханцем чиєїсь дружини. *Така симпатична молода жінка, та ще "чиясь" дружина, це ж я .. комусь роги наставляю, ого!* (Ю. Покальчук); [Харько:] *Невже ви хочете, щоб я радий був до послуги чоловікові, котрий хоче мені роги наставить?* (М. Кропивницький); *— Ви надіслали мені .. здоровенні гіллясті оленячі роги, щоб .. трохи втішити мене, оскільки справжні, чоловічі, наставити мені відмовляєтеся. Було таке? Відповідайте!* (О. Авраменко, В. Авраменко); [Бассаніо:] *Ви доктором були, і я не зміг Впізнати вас?* [Граціано:] *А ти — писарчуком, Що хтів мені наставить роги?* (І. Стешенко, пер. з тв. В. Шекспіра); **(5) Наставля́ти / наста́вити синякі́в** — побити когось до синяків. *У нашій школі все як завжди: старші наставляють синяків молодшим, молодші ябедничають на старших* (з газ.); *От дяк і питає його: — А скажіть, святий отче, хто вам синяків таких наставив?* (з переказу); **(6) Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати,** *діал.* **надставля́ти** *і т. ін.)* **/ наста́вити (нащу́лити, нащу́рити,** *діал.* **надста́вити** *і т. ін.)* **ву́ха (ву́хо):** а) напружено, уважно прислухатися до чогось. *Я скрізь лазив, на все очима назирав, як піп, до всього уха наставляв* (Марко Вовчок); *Заплющувавсь* [хлопець] *і сторожко наставляв ухо. Тиша. Тоді взявся за гриву й став ногою коневі на коліно. Мить — верхи вже* (А. Головко); *Батько підходить до дверей спальні, наставляє туди вуха, наслухається* (Д. Бедзик); *В тій хвилі дивно щось забряжчало і зашелепотіло.., — всі надставили уха* (І. Франко); *Як тільки приїхали на майдан, Гаркуша одразу .. направив своє хрящувате вухо до волосного ґанку, на той новий закон, що його вичитував студентик* (О. Гончар); б) з напруженою увагою, з великим інтересом готуватися до слухання чого-небудь. *Богдан уже заспокоївся й наставляв до їхньої розмови вухо, скоса позираючи на вродливу молоду княжну* (І. Білик); *— Слухайте, — сказав він .. Парубки нащурили вуха* (Н. Кобринська); *Гайдамацький старшина окремої чоти допитливо нащулив вуха* (Я. Качура); *Сергій зам'явся, бачачи, як наставив вуха Хвостенко*

(В. Малик); в) звертати увагу, зважати на що-небудь, ураховувати щось, звертатись до чогось. *Хто каже до ладу, то вуха наставляй, а хто і без ладу, то теж не затикай* (прислів'я); — *От сівозміну загальну громадську заведемо. До агрономії вуха наставити треба. Заводити гуртовий обробіток землі* (А. Головко); **(7) Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́** *і т. ін.)* **/ наста́вити (розки́нути, розста́вити** *і т. ін.)* **[свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця** *і т. ін.)* *на кого і без дод., із спол.* щоб — підступними діями, хитрощами, лестощами і т. ін. намагатися підкорити собі когонебудь, заволодіти кимсь, домогтися свого. [Кай Летіцій:] *Друже, ми не знаєм, які та секта наставляє тенета на неофітів* (Леся Українка); *Помовчав трохи і знову плете хитро тенета, щоб спіймати довірливу жінку* (І. Цюпа); *Дряпіжники, сутяжники, всякі військові товариші розкинули свої тенета* (Панас Мирний); *Він розкинув свої сіті так широко, що щастя, коли не тут, то там мусило попастися в них* (І. Франко).

НАСТАВЛЯ́ТИ[2], я́ю, я́єш, *недок.*, **НАСТА́ВИТИ**, влю, виш; *мн.* наста́влять; *док., кого, що і без прям. дод. або з інфін.* Даючи поради, навчати чогось; повчати. *Веде коня за поводи Та плаче Ярина. Старий батько іде рядом, Наставляє сина* (Т. Шевченко); *Він не величався.., нікого не наставляв, нікому своєю героїчною вірою не докучав* (І. Багряний); *Занепокоєна Варвара наставляла дочку, що завжди нехтувала давні звичаї* (К. Гордієнко); *Він мріяв: це ж щастя — вводити в життя, виховувати, наставляти таку ясну голівку, таке глибоке серце!* (О. Іваненко); — *Мене змалку наставили говорити правду усюди, — промовив з погордою молодий лицар* (М. Старицький); *Достали конячки й вирядили Івана в город. Дем'ян наставив його, як найти Петра і що сказать* (І. Карпенко-Карий).

◊ **(1) Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати** *і т. ін.)* **/ наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти** *і т. ін.)* **на до́бру (пра́ведну, ві́рну** *і т. ін.)* **доро́гу (сте́жку, путь** *і т. ін.)* **(на до́брий (пра́ведний, ві́рний** *і т. ін.)* **шлях)** *кого, що і без прям. дод.* — корисними порадами, доброзичливими настановами скеровувати чиї-небудь дії в правильному напрямку; грати позитивну роль у професійному чи моральному становленні когось. *Тимон із подвоєним завзяттям наставляв .. хлопців на правильну путь* (Д. Бузько); — *От лаяв мене* [панотець], *їй-бо, славно, все направляв на путь істини і, головне, злості не таїв* (М. Стельмах); *Вернувся Чіпка додому радий, що довелося направити громаду на добру стежку* (Панас Мирний); [Чирва:] *Усіх хазяїв, усе село, кожну хату ми повинні врозумити, наставити на путтям* (І. Микитенко); *Не набув її батько ні майна, ні грошей про запас, хоч як роздирався в роботі .. Зате .. на добру дорогу наставив синів* (І. Муратов); *Судитимуть її, що не зуміла бути йому наступником і порадником, не спрямувала його на чисту людську дорогу* (П. Дорошко); *Сьогодні він прийшов, щоб спрямувати свого колегу .. на праведну путь і настановити його на добрий розум* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); **(2) Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум** *кого і без прям. дод.* — навчати поводитися розумно, розважливо. *Тихий був Василько, розсудливий. Хто його на розум наставляв, Господь його знає* (Марко Вовчок); *Мати поралася дома й на добрий розум їх* [дочок] *настановляла* (І. Вирган); *У письмі він* [панотець] *не вельми був очитаний, зате в неділю десь під в'язом наставляв на добрий розум парафіян своїх святими словесами* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Хто собою керувать не вміє, той і другого на розум не наставить* (прислів'я); *Падала Мотря перед Пречистою на коліна й молила її тихим гарячим словом, щоб вона берегла її дитину од лихої години, щоб направила його на добрий розум* (Панас Мирний).

НАСТАВЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *недок.*, **НАСТА́ВИТИСЯ,** влюся, вишся; *мн.* наста́вляться; *док.* 1. *розм.* Спрямовувати, скеровувати на кого-, що-небудь очі, погляд. *Гомін ущухає, всі обличчя наставляються широкими очима, як біноклями* (В. Винниченко); *Дарка наставляється на входові двері, але мусить поступитись, бо замість Данка показується дівчина* (Ірина Вільде); — *Чого ти наставився на мене котячими очима? — охолодила його сестра* (П. Козланюк); *Здалека Струк здавався Василькові як якийсь хижий чорний птах, що наставився на нього* (А. Турчинська); *Міхал гнав коней, щоб швидше сховатися за поворотом, та .. підвів голову й прикипів поглядом до знайомого мертвого ока, що .. наставилося на нього, мов цівка пістоля* (Р. Іваничук); // *розм.* Звертати свою увагу на кого-, що-небудь з наміром оволодіти ним, захопити його. *Ні один із вас не поживиться м'ясом, на яке наставився лев* (Юліан Опільський).

2. *розм.* Мати намір, збиратися робити що-небудь. *Ось вона* [смерть] *наставляється йти по мою душу* (О. Кониський); *Затріпав о. Альойзій пальцями над правим вухом, бо завважив, що о. Василь наставився йому перечити* (Л. Мартович); *Панас наставився якраз тією стежкою бігти, якою .. Калитка прийшов* (С. Єфремов); *Коли Павло вже наставився йти, ступила до порога й загородила двері* (М. Сиротюк); *Сталося так, як буває з людиною, що, наставившись купатись, боїться стрибати в холодну воду* (О. Шугай).

3. *заст.* Утворюватися, з'являтися. *Вірили люди колись, що кущі омели наставляються після того, як у дерево попаде блискавка* (з мемуарної літ.); *Вона розуміла душу свого чоловіка. Він, бідний, журиться сьогодні, як полатати всі діри, що наставилися* (А. Крушельницький).

4. *тільки недок.* Пас. до **наставля́ти[1]** 1–4. *Апарат наставляється так, щоб сонячні промені падали просто на скло* (В. Винниченко); *Щось десь луснуло, посипало наче горохом. Он друга рука наставляється, третя здалека на його* [нього] *киває, мов перестерігає: не ходи далі!..* (Панас Мирний); *Панна Ярина Дольська наставляється на вчительку в село* (М. Коцюбинський); *Полковниками й осавулами наставлялися також шляхтичі, вони "призначаються", а сотники й отамани мали вибиратися самими козаками* (Валерій Шевчук).

НАСТА́ВНИК, а, *ч.* 1. Той, хто дає поради, навчає; порадник, учитель. *Назіра знала, що Юрському треба все говорити. Він же її перший наставник і вихователь* (Іван Ле); *Вона* [старша сестра] *була для нас усім: і захисником від кривдників, і затишком, і годувальником, і наставником* (І. Рябокляч); *Антоній повертається до Києва у 1027 році і, ймовірно, посідає місце Ярославового духівника і наставника аж до смерті того в 1054 році* (Г. Тарасюк).

2. *діал.* Наглядач (у 1 знач.). — *Не балакай один із другим, але роби! — гримав Петрусь* [на хлопців], *удаючи наставника* (Л. Мартович); *Після чотирьох тижнів непосильно*

важкої праці лісорубів наставники, що приймали виконану роботу, відкинули половину складеного у стоси дерева як такого, що нібито не відповідало вимогам фірми (Я. Галан).

НАСТА́ВНИЦТВО, а, *с.* Діяльність, що полягає в наданні кому-небудь допомоги порадами, навчанням і т. ін.; робота наставника (у 1 знач.). *Набуває широкого поширення наставництво старших письменників над молодими* (Ю. Збанацький); *Було ще слово й від курсантів, цю місію взяв на себе смаглюватий, на татарина схожий юнак, учасник останнього рейсу. Цей не тягнув довго, подякував Ягничеві за наставництво, за мудрість* (О. Гончар); *Пабло Пікассо малював змалку. 1889 року 8-річний хлопчик під враженням побаченої кориди і за наставництва батька намалював першу картину — "Маленький пікадор"* (з наук.-попул. літ.).

НАСТА́ВНИЦЬКИ. Присл. до **наста́вницький.** — *Закінчиться карантин, ви себе одразу інакше відчуєте, — і ще почала була* [дама з комісії] *щось наставницьки говорити про дисципліну, про гігієну* (О. Гончар); *Рекомендації про покарання у братських школах враховували етичний аспект: "Карати учнів, але не тиранськи, а наставницьки, не надміру, а по силах, не з буйством, а лагідно й тихо"* (з рел.-церк. літ.).

НАСТА́ВНИЦЬКИЙ, а, е. Прикм. до **наста́вництво, наста́вник.** *Йому важливо було дотягти якось до кінця уроку, щоб Сашко, бува, ще не задав якогось закарлючистого запитання й не обернув його наставницьку проповідь на легковажну дискусію* (С. Добровольський); *Керівничка обмежувалась лише наставницькою розмовою на виховній годині* (Любко Дереш); // Власт. наставникові (у 1 знач.); повчальний. — *Ви розумієте мене? — звернувся* [Ауер] *до неї наставницьким тоном* (А. Хижняк); — *Якщо приймеш хрест од папи Бенедикта, — тихим наставницьким голосом проказав Свенельд, — імператор Оттон Другий захистить тебе від усіх недругів* (І. Білик).

НАСТА́ВНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **наста́вник** 1. *Вона з'явилася в домі військового писаря ще за життя господині як наставниця дітей* (П. Панч); *Хоч не хотіла того Клара, але вона мимоволі стала його наставницею* (М. Руденко); *Наставниця запропонувала дітям ввійти в течію тих казок, що нам подобалися, ввійти в образи, які кожному були близькі й рідні* (О. Бердник).

НАСТА́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насталúти.** *По тій цілині якась таємна, незрима рука веде плуг — нехитрий, звичайний хлопський плуг, з добре насталеним, блискучим лемешем* (І. Франко); [К о ч у б е ї х а:] *Як рубають Де дерево, сокири б'ють та й б'ють, А дерево хоч хилиться, — не пада. Останній вдарить, — дерево впаде. Бери ж хутчій насталену сокиру* (Л. Старицька-Черняхівська); *Легко опустивши руку, він торкнувся ручки довгого, дбайливо насталеного кинджала* (О. Копиленко); * Образно. *Де це він чув уже цей голос, такий самий м'який та владний? Коли прошибла його насталений слух та сама висока нотка жіночого слова?* (К. Гриневичева); *Дівчина глянула твердим, насталеним поглядом прямо у вічі Василеві* (Я. Гримайло).

НАСТАЛИ́ТИ *див.* **наста́лювати.**

НАСТА́ЛЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наста́лювати.** *Насталювання проводять у ваннах з кераміки, кислотостійкого бетону або емалевих із кислотостійким покриттям* (з наук. літ.); // *рідко.* Насталена блискуча поверхня чого-небудь. *Павло .. узяв сокиру, що з-під лави насталюванням блищала* (Марко Вовчок).

НАСТА́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАСТАЛИ́ТИ,** лю́, ли́ш, *док.* 1. *що.* Наварювати сталлю і нагострювати що-небудь; сталити (у 1 знач.). *Бадилля зсохло, вже й валиться, Леміш я добре насталив* (С. Руданський); *Наказав пан ковалеві зробити величезного гака. Зробив коваль гака. Насталив його, загострив, приніс до пана* (Остап Вишня); *Дід розсердився, пішов до коваля, насталив ніж і став козу різати* (О. Іваненко); // що, чого. Сталити в якійсь кількості. *Ковалі в кузні ладнали ще з весни жниварки, насталювали коси, ремонтували вози й безтарки* (І. Цюпа).

2. *кого, що, перен.* Зміцнювати, робити міцним, витривалим, стійким (про характер, душу і т. ін.). *Ум остри* [гостри], *насталюй волю, Лиш воюй, а не тоскуй!* (І. Франко); *Настали і ти характер свій* (М. Рудь); *Горе не розслабило її, а ніби ще більше вигартувало, насталило* (О. Гончар); *Нашого брата легко розчулити до сліз скрипкою чи бандурою, оповіддю про сироту, навіть казкою про бідного наймита, як і насталити душу одним покликом, вознести її до найвищої звитяги* (Ю. Мушкетик).

НАСТА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **наста́ти**[1] 1, 2. *Завжди вгадував* [півень] *настання світанку і вітав його здушеним, хрипкуватим криком* (Є. Гуцало); *Зруби київські теслі вже в'язали вінцями. З настанням весни вони піднімуть їх на новий вал, і тоді город Київ стане по-справжньому неприступний* (І. Білик); *Я встиг поміняти думку щодо того, скільки часу до настання справжньої темряви* (Любко Дереш).

НАСТАНО́ВА, и, *ж.* 1. Вказівка або порада діяти певним чином. *Приїзд директора інституту був не тільки корисним, а навіть конче необхідним. Мінявся весь напрямок досліджень, потрібні були нові інструкції та настанови* (М. Дашкієв); *Вона уважно вислуховувала перед відрядженням Олексієві настанови, обіцяла виконати їх пунктуально і послідовно* (В. Логвиненко); *Воєвода Адам Кисіль .. не вводив їх* [бурсаків] *у шляхетні кола, ще й наказував тримати їх якомога суворіше. Втім, ці настанови були зайві, бо сам ректор та й професори-ченці не шкодували лози та канчуків* (М. Садовський, пер. з тв. М. Гоголя); // Рекомендація, роз'яснення з боку вищого органу, керівної особи і т. ін., як діяти в тих чи інших випадках; директива. *Відомо, що зміст найважливіших таємних доручень гетьман Б. Хмельницький не довіряв паперу й переказував послам усно. Вони одержували суворі розпорядження дотримуватися під час переговорів настанов, інструкцій* (з наук. літ.).

2. *псих., фізл.* Зумовлена попереднім досвідом готовність людини до виконання певної діяльності; спрямованість діяльності організму або якогось його органа; установка (у 5 знач.). *Агресія — ворожа внутрішня настанова або ворожий тип діяльності індивіда чи групи щодо іншого індивіда або групи* (з наук. літ.); *Психологічною основою негативізму є настанова суб'єкта на незгоду, заперечення певних вимог, форм спілкування тощо* (з навч. літ.).

НАСТАНОВИ́ТИ[1] *див.* **настановля́ти**[1].

НАСТАНОВИ́ТИ[2] *див.* **настановля́ти**[2].

НАСТАНО́ВЛЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **настанови́ти**[1]. *Бачу я: вага велика Настановлена стоїть, Коло неї сам Міхуайль Меч поломінний* [полум'яний] *держить*

(І. Франко); *Біля дівчат походжає найстарша робітниця, вона настановлена, щоб глядіти, аби хто чого не зіпсував чи не вкрав* (Леся Українка); — *А озброїв їх* [грабіжників] *і підбурив Юрко Семенович, управитель Печорський, настановлений архімандритом Плетенецьким* (З. Тулуб); *У Чернігові я залишатися не міг: там правив настановлений Петром полковник Богданов* (Ю. Мушкетик); // **настано́влено,** *безос. пред. А тепер, як Панаса взято* [в тюрму], *то й діти й худоба зосталися без опікуна, треба подбати, щоб настановлено доброго чоловіка, та запомогти сиротам* (Б. Грінченко); *Кошовим отаманом Усть-Дунайського буджацького козацького війська було настановлено Підлесецького* (І. Пільгук).

НАСТАНО́ВЛЕННЯ, я, *с.* 1. *розм.* Дія за знач. **настановля́ти**[1] 1. *Цар прийняв усі пункти, окрім того, де говорилось про настановлення митрополита в Києві з Москви* (І. Нечуй-Левицький); *Поки укладали посольство до Москви.., з Москви надійшов указ про настановлення ще трьох московських комендантів в українських містах: Богданова в Чернігові, Яковлєва в Переяславі і Пашкова в Стародубі* (Ю. Мушкетик); *Близько 940 року відбулося настановлення київського воєводи Асмунда годувальником князя Святослава Ігоревича* (з наук.-попул. літ.); *Настановлення бурякового квасу до різдвяного столу варто починати за тиждень-два до свята* (із журн.).

2. *рідко.* Те саме, що **настано́ва** 1. — *Надсилай оці свої міркування прямо в наркомат, — радить Черниш Брянському. — Там, я певен, їх обов'язково візьмуть до уваги при складанні нових настановлень* (О. Гончар); *Бурмотів Феопемпт знов про патріарха Фотія, про його настановлення й веління* (П. Загребельний).

НАСТАНОВЛЯ́ТИ[1], я́ю, я́єш, *недок.*, **НАСТАНОВИ́ТИ,** новлю́, но́виш; *мн.* настано́влять; *док.* 1. *кого, що, розм.* Те саме, що **наставля́ти**[1] 1, 3–5. [О м е л ь к о:] *Тепера в складчину та покропимо вечорниці. Семене, ти будеш за міхоношу: настановляй бриля (кида у бриль Семенові срібні гроші)* (М. Кропивницький); — *Цар гетьмана вождем над кінницею настановляє, а чотири тисячі кінниці від нього бере* (Б. Лепкий); *Всі курені загукали разом: — Хмельницького! Хмельницького! — Хай буде старшим! — На гетьмана настановляємо!* (П. Панч); — *Замість себе я настановляю князя Ігоря як найстаршого і найбільш смисленого* (В. Малик); — *І настановлять же, Господи, оцих тарілок з самого краєчку!* (І. Нечуй-Левицький); — *Комісію по розподілу кормів уклали. Мене її головою настановили* (Ю. Мушкетик); — *Вона така рада, така рада мені: настановила мені й пиріжків, і балабушок, пляшку горілки притаскала...* (Л. Яновська).

2. *що, заст.* Установлювати, впроваджувати. *Закони Хаммурапі у Стародавньому Вавилоні настановляли обмеження щодо боргового рабства* (з публіц. літ.); — *Закон? — знову викрикує* [хтось] *зсередини: — То ви* [пани] *самі настановили такий закон!..* (Панас Мирний); — *Що ми маємо для мужиків вигоду робити? Настановім собі таке право, що буде вигідне для нас* (Л. Мартович).

Наставля́ти (настановля́ти) / наста́вити (настанови́ти) самова́р *див.* **наставля́ти**[1].

НАСТАНОВЛЯ́ТИ[2], я́ю, я́єш, *недок.*, **НАСТАНОВИ́ТИ,** новлю́, но́виш; *мн.* настано́влять; *док., кого, що.* Те саме, що **наставля́ти**[2]. *Лавореву матір вкрали половці з нашої землі, і од полов'янина* [половчанина] *породила вона Лавора. Але над ним мати рідні пісні співала, як у колисці колихала, а як підріс — на християнську віру настановляла* (Б. Грінченко); — *Коли ти тут, великий хаджі, я, раб твій, простий мулла, негідний настановляти парафіян і правити службу...* (Олесь Досвітній); [Х р а п к о:] *Слухайтеся Петра; він старший від вас, на лихе вас не настанове* [настановить] (Панас Мирний); *Найбільше журився він за Марусею; і як же він жалів її, як беріг та ховав од погляду людського, аби хоч якомога довше додержати біля себе та настановити до життя* (Л. Яновська).

◊ **Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум** *див.* **наставля́ти**[2].

НАСТАНО́ВНИЙ, а, е. Те саме, що **настано́вчий.** *Працівникам, які навчаються в навчальних закладах без відриву від виробництва, щорічні відпустки за їхнім бажанням приєднують до часу проведення настановних занять, складання заліків та іспитів, захисту дипломного проекту та інших робіт* (з мови документів); *На конференції розглядали настановні питання юридичної допомоги фізичним особам-підприємцям* (з газ.).

НАСТАНО́ВЧИЙ, а, е. Який дає настанову (у 1 знач.). *Разом із героїчним епосом Гомера до літературних надбань архаїки належить настановчий епос Гесіода* (з навч. літ.); *Потрібно навчати дітей бути захисниками довкілля, зокрема через такі настановчі для них нормативи: "Вивчай природу свого краю", "Не знищуй рослин", "Не забруднюй природного середовища"* (з навч. літ.).

НАСТАНО́ВЧО. Присл. до **настано́вчий.** *Коли всі посідалися, Леся розставила співаків, востаннє щось шепнула їм настановчо і повернулася до гостей* (М. Олійник); — *А сміятися при всякій нагоді варт, — споважнівши, мовив він мало не настановчо* (О. Забужко).

НАСТА́РАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **настара́ти.** *Суворо зваживши "на око" настарану за літо пашу, господарі стали ощадливіше годувати худобу* (В. Бабляк); *Вночі я не мерз, а вдень мав на чому спекти настарану їду. За нею нишпорив я від рання до смерку* (М. Дочинець).

НАСТАРА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., що, чого, розм.* Те саме, що **настара́тися.** *Вона* [Дарина] *потім приїхала додому за сяким-таким віном, яке настарала їй мати-небіжчиця* (Ю. Яновський); *Хлопець хотів настарати десять гектарів або й п'ятдесят* (М. Малиновська); *У Сироватки у військовій скарбниці заховано сорок талярів. Настарав за життя* (Ю. Мушкетик); — *Не журись, — підбадьорює мене Ваня. — З усього видно, що кукурудза уродиться на славу. А ще сушки настараємо. Та й цукрові бурячки не підкачають* (П. Запаренко).

НАСТАРА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Те саме, що **надба́ти** 1. — *Все оте багатство, що ми з батьком настаралися, теж твоє* (В. Кучер); — *До вечора на полукіпок поволеньки настараюсь. І то якась поміч людям. Гріх тепер живій людині не жнивувати* (М. Стельмах); — *Покладіть мене в ньому* [платті] *в домовину .. Й закутайте в оцю хустину, — вона дістала зі скрині кремову хустку з пишними червоними квітками. — Все це я настаралася на свої заробітки* (Є. Гуцало).

НАСТАРЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.*, **НАСТА́РЧИТИ,** чу, чиш, *док., чого і без прям. дод., діал.* Настачати. *Кілька день*

уже жалувався о. Телесницький, що не може настарчити тростин на наш клас (І. Франко); *Горе та каторжна робота висушили молодицю.., і працювала ж, не розгинаючись, бо п'ятеро ж у неї, і всім давай, і всім треба настарчити* (В. Речмедін); * Образно. *Хай нас бідність обсідає — вільним людям кожна мить стільки втіхи настарчає, що й у грудях не вмістить* (В. Стус).

НАСТА́РЧЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **наста́рчити.** *Настарчений хліб.*

НАСТА́РЧИТИ *див.* **настача́ти.**

НАСТА́РЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., діал.* Настачитися. *А що вже тих комонних їздців! І не настарчиться на всіх перемінних коней старий той заїзд!..* (Н. Королева); *— Жінко добра, — кажу, — побійся Бога, коли чоловіка не боїшся, де ж я на тебе взуття настарчуся?* (М. Стельмах).

НАСТА́ТИ *див.* **настава́ти**[1].

НАСТАЧА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАСТА́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., чого і без прям. дод.* Постачаючи, задовольняти чиї-небудь потреби в чомусь. *— Батько напозичався в пана грошей на одробіток, насилу настачає хліба на сім'ю.., — сказала баба Хівря* (І. Нечуй-Левицький); [Н а с т я:] *А лопає бісова дітвора так, що й харчів на них не настачиш* (І. Карпенко-Карий); *— Он бібліотекарка з клубу, Олександра Петрівна, скаржиться, що не настачить книжок нашим колгоспникам* (Є. Кротевич); *— Не богохуль, Гнате, бо чорти у пеклі на тебе смоли не настачать. Побійся Господа* (І. Нижник).

НАСТА́ЧИТИ *див.* **настача́ти.**

НАСТА́ЧИТИСЯ, чуся, чишся, *док., розм.* Те саме, що **наста́чити.** [П е т р о:] *На усіх чужих, правду кажучи, і не настачишся, а своїм можна б запомогти* (Панас Мирний); *Ох, які усі ми генії, не настачишся вінків. Тільки що ж це там за постаті, там, у далечі віків?* (Л. Костенко).

НАСТЕЖИ́ *див.* **навстежи́.**

НА́СТЕЖІНЬ *див.* **на́встежінь.**

НАСТЕ́ЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **настели́ти.** *Ударила* [щука] *хвостом об воду — став такий міст, що й у царя нема такого: палі срібні, .. а поміст склом настелений* (з казки); *Біля берега стояв пором — два великих човни з настеленими на них дошками* (О. Донченко); *На березі, звідки по човнах настелений був міст через Золотий Ріг, стояли .. патріарх з духівництвом, епарх города, патрикії* [патриції], *члени сенату* (С. Скляренко); *Двері на судно навстіж, трап настелений, усе ніби припрошує: заходь, хлопче, якщо хочеш вирушити в рейс...* (О. Гончар); // **насте́лено,** *безос. пред. Два великі ліжка* [у хаті], *на яких настелено подушок і перин майже до висоти людського зросту* (Н. Сняданко); *Панський каретний сарай було перетворено в клуб, настелено сцену* (О. Гончар).

НАСТЕ́ЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настели́ти.** *Плитняк використовували в давнину для зведення стін і настелення доріг* (з наук.-попул. літ.); *Після завершення настелення паркетної підлоги майстер простукує її дерев'яною рейкою: зміна дзвінкості звуку на певній ділянці підлоги свідчить про недостатнє або неякісне приклеювання паркету* (з навч. літ.).

НАСТЕЛИ́ТИ *див.* **настила́ти.**

НАСТЕ́ЛЬНИЙ, а, е. Признач. для розміщення на стелі. *Щоб прочитати написи на аркуші, прикріпленому до стелі, довелося підводитися та ставати на ліжко .. На настельному аркуші було зазначено: "Стеля прикрашена поцілунками жінок, .. які були в мене закохані"* (Л. Денисенко); *Існування різних видів побутових кондиціонерів (підлогові, настінні, настельні) дає змогу вписати кондиціонер у будь-який інтер'єр* (з мови реклами); // Виконаний на стелі. *Ту стелю відвідувачі розглядали дуже рідко.., намагаючись запам'ятати деталі настельної картини* (О. Чорногуз); *Для настельного розпису підкупольної частини вівтаря у церкві Святої Великомучениці Варвари у Відні було вибрано іконописця, професора Святослава Гординського* (із журн.).

НАСТЕ́ЛЮВАЧ, а, *ч.* Фахівець із настилання; той, хто займається настиланням чого-небудь. *На Стрийській швейній фабриці є вакансія настелювача тканин* (з газ.).

НАСТЕ́ЛЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **насте́лювач.** *Настелювачку цеху навчально-виробничого підприємства нагороджено медаллю "За працю і звитягу"* (з газ.).

НАСТЕЛЯ́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настеля́ти** і **настеля́тися.** *У районах, де багато вологи, а також на заболочених сіножатях настеляння трави для сушіння роблять на спеціальних вішалках, пірамідах і шатрах* (з навч. літ.); *Завдяки можливості настеляння елементів паркетного покриття в різних напрямах, що створює гру гами кольорів і відтінків, підлоги стають висохудожніми виробами* (з мови реклами).

НАСТЕЛЯ́ТИ *див.* **настила́ти.**

НАСТЕЛЯ́ТИСЯ *див.* **настила́тися.**

НАСТЕРЕГТИ́ *див.* **настеріга́ти.**

НАСТЕРІГА́ННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **настеріга́ти.** *Настерігання за птахами підвищує наше розуміння того, що відбувається в дикій природі* (із журн.).

НАСТЕРІГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАСТЕРЕГТИ́,** режу́, реже́ш, *кого, що, розм.* Таємно спостерігати за ким-, чим-небудь. *Янголи .. настерігають, що я зроблю, як ворухнуся* (В. Медвідь); // Помічати когось, щось. — *Був гай, такий густий, пущі такі за річкою — все вона туди ходить. Як я настерегла, що вона береться одного разу, — я й собі за нею назирцем побігла* (Марко Вовчок).

НАСТИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАСТИ́ГНУТИ, НАСТИ́ГТИ,** гну, гнеш; *мин. ч.* насти́г, ла, ло; *док.* 1. *кого, що і без прям. дод.* Наздоганяти кого-, що-небудь під час руху (перев. переслідуючи). *Коли чує Наталя — за нею женуться. Оглянулась — се Данило мчиться... Уже настигає* (Марко Вовчок); *Король Карл не міг поспіти за Мазепою.., а між тим російське військо хутко настигало шведів* (А. Кащенко); *Марко біг здорово .. Але Челканов біг не гірше за нього. Він настигав його* (І. Микитенко); *Не спить дорога поступу: вершники, що втікають, і вершники, що настигають* (І. Калинець); *Насунувши козирок, подався* [Павлушка] *навтьоки. Та Галя бігала добре — настигла скоро і стала стьобати його по шиї, по спині, по ушах* (С. Васильченко); *Спробував він утекти знову кудись на слободи, але не зайшов і до другого хутора, як гайдуки Сенявського настигли і, закованого в заліза* [залізо], *привели назад* (П. Панч); // Заставати, захоплювати зненацька кого-небудь. *Ми .. були рибами, і хто встигнув пірнути, той встигнув, а хто перейнявся, того настигала піна, і .. він уже ніщо, пір'їнка* (І. Андрусяк); *Біда тому, кого Хуртовина в чистім полі Та настигне одного!* (Я. Щоголів); *Не добігли вони й до кручі, як їх настигла навальна злива* (Л. Юхвід); *Не снилося нічого; тільки під кінець спання настигла невиразима тривога*

(В. Барка); *Раптово і негадано підступно виринав у пам'яті той вечір, коли Марійка настигла у скрині його любаску* (І. Чендей).

2. Приходити, прибувати куди-небудь, з'являтися десь (перев. вчасно, у потрібний момент). *І сказав Гліб: "Обманули мене переяславці". І, не маючи змоги стати насупроти, він утік. Вони ж, настигаючи до Києва, одних захопили, а других побили* (з легенди); — *Ох, лишечко! Коли ж я туди настигну?.. Не застану вже його* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Князь Володимир настиг до Полотська, коли його вої вже захопили посади над Полоттю й Двіною, підступили до города й почали там січу* (С. Скляренко); *Без кінця довгим обозом тяглися підводи через Самовицю, везли піхоту та кулемети, що настигли з Лубен* (Іван Ле); *Зчинилася бійка. Трамвай зупинили .. Настигла міліція* (В. Дрозд); *Тим часом настигла і служниця, — вбігла в ту башту, сплеснула руками й заголосила: — Ой лишенько моє! Де ви, панійко моя люба?* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); // Доходити до кого-небудь, поширюватися (про чутки, відомості і т. ін.). *Саме пополудні настигли страшні, несподівані вісті до Тухлі* (І. Франко).

3. Наставати, наближатися (про час, подію, стан і т. ін.). *Час бою на смерть, лихий час настига, День визволу веде за собою* (П. Грабовський); *Нас тільки кілька.., ніч настигає, — роби що хоч!* (Б. Лепкий); *Нарешті — прощальна пора настигає і від суходолу зірветься літак* (В. Стус); — *Ти у дорозі й незчуєшся, як і спасівка настигне, тоді вернешся сюди* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Наливаються хліба, а там, і озирнутись не встигнеш, настигнуть жнива* (О. Донченко); *"Що з нами буде, як настигне час воювати?" — запитував мене з острахом в очах леґінчук з мого села* (М. Дочинець).

4. *розм.* Ставати спілим, стиглим; доспівати, достигати у якій-небудь кількості (про плоди, злаки і т. ін.). *Добре вимощена дорога пролягала вздовж поля, де настигала пшениця й кукурудза* (із журн.); *Настигли суниці, почали червоніть полуниці* (Марко Вовчок); *Настигли груші, яблука, кавуни й дині* (І. Нечуй-Левицький).

5. *кого і без прям. дод.* Траплятися з ким-небудь (перев. про горе, нещастя і т. ін.). *Ось він* [Одіссей] *вже близько країни феаків, де вирватись має З зашморгу лиха й нещасть, що його настигають невпинно* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера); [Л е в к о:] *А чого ж це, молодице, плачете? Мо', горе яке, мо', біда яка настигла?* (С. Васильченко); *Коли вони поверталися із Сергієм з роботи, Дениса настигла ще одна несподівана вдача* [удача]: *він продав бубну на хуторах* (Григорій Тютюнник).

НАСТИ́ГЛИЙ, а, е. Дієпр. акт. до **насти́гти.** *Несподівано настигле горе змусило мобілізувати всі свої сили кожного члена сім'ї* (із журн.); *Настиглий зненацька мороз розмальовав тонким чарівним пензлем усі шибки* (з газ.).

НАСТИ́ГНУТИ *див.* **настига́ти.**

НАСТИ́ГНУТИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насти́гнути** 1. *Страх бути настигнутим уже тяг з нього жили* (П. Панч); *Вони, Апсихові вої.., далеко не втечуть — рано чи пізно будуть настигнуті* (Д. Міщенко); *Там він* [батько] *у смутку лежить і з зростаючим болем у серці На поворот твій* [Одіссея] *чекає, — тяжка йому випала старість. Так от загинула й я* [мати Одіссея], *настигнута долею злою* (Борис Тен, пер. з тв. Гомера).

НАСТИ́ГТИ *див.* **настига́ти.**

НА́СТИЛ[1], *рідко* **НА́СТІЛ,** у, *ч.* 1. Поверхня чого-небудь, утворена з настелених дощок або чогось іншого. *На дерев'яному настилі мосту .. тупотіли коні, лунали кроки багатьох людей* (С. Скляренко); *Машини рушили. Заспівав вітер, дихнуло холодом. Загуркотів настил моста під колесами* (О. Бердник); *Найкращі санки — в Аби. Великі, важкі, міцні. Полозки з чавунних труб, настил із товстих дубових дощок* (В. Нестайко); *Лис .. почав зв'язувати докупи засохле листя очерету — робити настил по болоті* (В. Багірова).

2. *чого, який.* Те, що покриває що-небудь, настелене на чомусь. *В лісі було тихо. Листяний настіл і голки з смерек пружним шаром вкривали землю* (С. Скляренко); *Дорош приніс вила, став копирсатися ними у твердому настилі гною* (Григорій Тютюнник); *Пробиваючи густий настил почорнілих за зиму опалих голок, з'явились перші голубі проліски* (Ю. Збанацький); *За кістяками загорожі під музейними стінами я зауважив жовтий настил листопаду* (Ю. Іздрик); // Шар снігу на чому-небудь. *Вітер посилювався, і вже чути було скреготання перших крижинок, які він зривав і котив по сніговому настилу* (М. Трублаїні); *Сніговий настил укрив болота й береги річок* (Б. Антоненко-Давидович); *Обабіч по сніговому настилу риссю йде кіннота* (Н. Рибак); *Уже на початку березня сонечко так припекло, що сніг клаптями падав з дерев, а на землі швидко осідав його ніздрюватий настил* (В. Шкляр).

НА́СТИЛ[2], у, *ч., спец.* Різновид вишивки — гладь. *Певні стовпчики вишивають не настилом, як у мережці, а способом обкидання двох сусідніх прутинок* (з навч. літ.).

НАСТИ́Л, у, *ч.* Те саме, що **настила́ння.** *Для настилу підошви стелажів можна використати азбоцементні шиферні плитки* (з навч. літ.); *Настил мозаїкового паркету надає власникам можливість максимально реалізувати свої творчі дизайнерські задуми* (із журн.).

НАСТИЛА́ННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настила́ти**[1] і **настила́тися.** *Найкращим способом якісного виготовлення підлоги є настилання паркету* (з навч. літ.); *При діагональному настиланні плиток необхідно точно обчислити число трикутних плиток, що укладають по периметру фриза* (із журн.).

НАСТИЛА́ТИ[1], а́ю, а́єш, **НАСТЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *недок.,* **НАСЛА́ТИ,** стелю́, сте́леш, **НАСТЕЛИ́ТИ,** стелю́, сте́лиш, *док., що.* 1. Розкладати, розміщувати що-небудь на поверхні чогось рівномірним шаром. *Чистила* [Мавра] *вранці хлів, чесала корів шкребницею, настеляла суху солому* (К. Гордієнко); *Олександер прибирав всередині .. віником з галузок і настилав трави, яку нарізав кинджалом* (В. Барка); *Спершу на ложе настилали снопи, на них клали килим, а на ньому перини* (В. Чемерис); *Всі мирно полягали на долівці спати, де Дуня з Тодоською Микитівною щедро настелили сіна* (Б. Антоненко-Давидович).

2. Щільно кладучи і закріплюючи що-небудь, робити насти́л; будувати, споруджувати що-небудь у такий спосіб. *Вставляли* [будівники] *у вікна рами, приганяли двері, робили східці, настилали підлоги...* (О. Копиленко); *Чи давно цілина була тут, де зараз утрамбовують щебінь, настеляють асфальтові доріжки* (О. Гончар); *Василь Гармаш керував теслярськими роботами. Підлогу настеляли під його наглядом* (А. Кокотюха); *Вільсон настелив ґратчастий дерев'яний поміст* (Т. Воронович, пер. з тв. Ж. Верна).

НАСТИЛА́ТИ[2], а́ю, а́єш, *недок., що.* Вишивати гладдю. *Щоб настилати стовпчик, беруть на голку вище другої чисниці чотири нитки* (з навч. літ.).

НАСТИЛА́ТИСЯ, а́ється, **НАСТЕЛЯ́ТИСЯ**, я́ється, *недок.* 1. Розміщуватися, розкладатися на поверхні чого-небудь рівномірним шаром. *На хрестиках віконних рам смугою настелялися білі шари* [снігу] (Іван Ле); *Хімічна піна — це бульбашки вуглекислого газу в рідинній оболонці, що дає їй можливість настилатися по всій поверхні нафтопродукту, ізолювати його від доступу повітря* (з навч. літ.).

2. *тільки недок.* Пас. до **настила́ти[1]**. *Ну, хай не зовсім ще корабель, але щось на нього схоже. З'явиться згодом корпус, настеляється палуба* (О. Гончар).

НА́СТИЛКА, *рідко* **НА́СТІЛКА,** и, *ж.* Те саме, що **на́стил[1]**. *На греблі, на мосту для трамвайної колії і пішоходів слали бетонну настилку* (Г. Коцюба); *Сумно виглядав залитий водою шлях, і густі ліси понуро стояли навкруги, тихі, нерухомі, мовчки скидаючи листок за листком на мокру листяну ж настілку* (М. Грушевський).

НАСТИ́ЛУВАННЯ, я, *с., спец.* 1. Дія за знач. **насти́лувати.** *При настилуванні стібки повністю або частково заповнюють площину узору* (з наук.-попул. літ.).

2. Техніка вишивання прямими або косими стібками, які повністю або частково заповнюють площину узору. *В українській народній вишивці нараховується біля ста технік. Найхарактерніші з них: хрест, настилування, низь, вирізування* (з навч. літ.); *Різноманітні вишивки Вінниччини оздоблюють низзю, настилуванням, вирізуванням* (із журн.).

НАСТИ́ЛУВАТИ, ую, уєш, *недок., що і без прям. дод., спец.* Вишивати гладдю. *Трохи розслабитися можна лише на першому й останньому ряді, де всі прутики двобічні, бо тут настилувати можна без схеми і вже нічого не потрібно рахувати* (із журн.).

НАСТИ́ЛЬНИЙ, а, е, *спец.* Який рухається паралельно до поверхні землі на незначній висоті (про політ куль, мін, снарядів і т. ін.). *Настильний вогонь характеризується незначною крутизною* (з наук.-попул. літ.).

НАСТИЛЬНИ́Й, а́, е́. Стос. до настилання. *Настилання матеріалів для кроєння та шиття здійснюють на настильних столах* (з навч. літ.).

НАСТИ́ЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **насте́лювач.** *Настильник повинен знати основні різновиди деревини, типи паркетних планок та дощок* (з навч. літ.).

НАСТИ́ЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **насти́льник.** *Настильниця тканини.*

НАСТИ́ЛЬНІСТЬ, ності, *ж., спец.* Абстр. ім. до **насти́льний.** *Настильність траєкторії характеризується її перевищенням над лінією прицілювання* (з навч. літ.).

НАСТИНА́ТИ, а́ю, а́єш, *док., чого.* Стинаючи, зрізати або зрубати яку-небудь кількість чогось. *І взяв Авімелех сокири в свою руку, та й настинав галуззя з дерева, і позносив його, і поклав на своє плече* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Пораненого товариша поклали* [опришки] *на високе ложе із смерекових м'яких галузок, яких побратими настинали цілу купу* (В. Гжицький).

НАСТИ́РА, и, *ч. і ж., розм.* Набридлива, надокучлива людина. — *Міг би я такого часу тобі дати, що ти і з місця не встав би, та тільки честь на собі кладу. Побудив нас усіх, віслюче такий, п'янюго, настиро!* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо); *Деякі журналісти — справжні настири: лізуть в душу людині, набридають своїми непрофесійними питаннями* (із журн.).

НАСТИ́РИТИ *див.* **насти́рювати.**

НАСТИ́РИТИСЯ *див.* **насти́рюватися.**

НАСТИ́РЛИВЕЦЬ, вця, *ч., розм.* Той, хто набридає, надокучає своїми діями. *Він* [собака] *кидається то до опецькуватого Петра, то до переляканої Наталки .. Діти відбиваються вінками від настирливця — квіти розриваються, вінки розтоптуються* (І. Драч); *Я боявся ляпаса — так у нас на Полтавщині горді дівчата віднаджували настирливців* (А. Михайленко); *Хотів* [Єремія] *спокою й самотності .. Однак цей настирливець* [Іоанн] *пристав до нього, як смола* (Валерій Шевчук).

НАСТИ́РЛИВИЙ, а, е. 1. Який набридає, надокучає своїми діями, вчинками і т. ін.; набридливий, надокучливий. *Ганушеві хотілось просто з каменя стрибнути через тин і втекти од настирливої, причепливої баби* (І. Нечуй-Левицький); *Марко вирішив позбавитись настирливих сусідів* (М. Трублаїні); *Відмахуючись від настирливих комах вільною рукою і гвинтівкою, Ван Лун виступив з тіні .. на світло* (В. Владко); *Над колоною .. густою завісою курилась пилюга і чорною хмарою роїлися настирливі мухи* (Ю. Збанацький); *Щури ні на секунду не послабили натиску.., і мені доводилося весь час відганяти настирливих хижаків* (Ю. Винничук); // *перен.* Який не припиняється, неприємно вражаючи одноманітністю. *Опритомнів Андрій на стільці .. Розплющив очі від настирливих дотиків...* (І. Багряний); *Різкі Зівертові жести пахтіли зарядом величезної енергії і настирливої упертості* (Б. Антоненко-Давидович); *Антон Іванович уже крізь сон почув настирливий стук у шибку* (М. Стельмах); *Темне небо .. неприязно зустріло їх настирливим холодним дощем* (А. Хижняк); *Уже чую .. близьке настирливе дихання* (Ю. Андрухович).

2. *перен.* Який довго, невідступно зберігається у свідомості, якого важко позбутися (про думку, ідею і т. ін.); невідчепний, нав'язливий. *Він бажав зайнятись бодай фізичною працею, щоб не допускати собі до голови настирливих думок і згадок* (І. Франко); — *Ви віддали заводські лабораторії людині з настирливою ідеєю, яка ні собі, ні вам, ні лаборанткам .. не дасть спокою ані на мить* (Ю. Шовкопляс); *Це бажання було таким настирливим, що ледве не примусило зробити небезпечний крок — схопитись на ноги* (В. Козаченко); *Хлопець .. намагався спіймати ледь відчутну нитку настирливої думки: сьогодні ж, негайно дізнатися про все...* (О. Бердник).

3. Завзятий, наполегливий у своїх діях. *Вона була активна й наполеглива, настирлива й нещадна до тих, хто ставав їй на дорозі* (Ю. Яновський); *Майкл Хінчінбрук .. був упертий, настирливий, переконаний в здійсненності своїх задумів* (М. Дашкієв).

НАСТИ́РЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **насти́рливий.** — *Так він остогид мені своєю настирливістю, що я був ладен тікати .. хоч за тридев'ять земель* (І. Нечуй-Левицький); *Його настирливість і точне розуміння справи легко перемагали всі труднощі й перешкоди до здійснення його плану* (Л. Смілянський); *Дарця попросила, щоб Банзай іще показав їй, де він мешкає. З настирливістю, міркував Юрко, дитини-старшокласниці* (Любко Дереш); *Настирливість намагань будь-якою ціною дискредитувати завіду-*

вача спеціальної лабораторії свідчила про акцію заздалегідь сплановану (М. Дашкієв); *Настирливість бажання купувати різні непотрібні речі називають синдромом Плюшкіна* (з наук.-попул. літ.).

НАСТИ́РЛИВО. Присл. до **насти́рливий.** — *Петрик, Петрик! — тихо, але настирливо казав Клим, — ось підожди, я щось тебе запитаю* (С. Васильченко); *Яцуба .. звертається до випускників з розважливим напученням від батьківського комітету, особливо хлопців він настирливо закликає .. не піддаватися впливові хуліганів* (О. Гончар); *Біля самісіньких дверей канцелярії три жінки настирливо домагалися, щоб їх пустили до голови артілі* (Г. Епік); *Куліш раніше за всіх відчув .. приховані незаймані почуття і так настирливо домагався її* [Марковички] *прихильності* (О. Іваненко); *Мрії ворушились серед мертвої тиші завзятущо, настирливо, навратливо* (І. Нечуй-Левицький); *Мені починає настирливо лізти в голову запитання боягуза Романа з Миколиної казки: "А гірше не буде?" Звичайно, не буде!* (К. Гриб).

НАСТИ́РНИЙ, а, е. Те саме, що **насти́рливий.** *Ти проминаєш приречені гурти солдат* [солдатів] *у сірих шинелях. Мляво відбиваєшся від настирних циганчат* (Ю. Іздрик); *Корецький дивився в темряву, слухаючи одностайний плюскіт настирного осіннього дощу* (Б. Грінченко); *Хрипкий, настирний голос новонародженого привів її* [Марину] *до тями* (Микита Чернявський); *Одігнав Гайдаш недоречну настирну згадку, мовби якусь ману* (М. Олійник); — *Він же у Чепіжки працює. Скоро вже сам хомути робитиме. — Там такий настирний хлопець, — додала від себе мати* (Л. Юхвід); *Ми були дуже гордовиті й тільки після настирних умовлянь погодились, щоб оператор зняв нас на фото* (М. Бажан).

НАСТИ́РНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **насти́рливець.** *Коли громадка якихось студентів .. стала пробиратися наперед, запевняючи, що їм приготовлено місце в олтарі, публіка стріла з ворожнечею і гнівом ці запевнення, і всякий вважав своїм святим обов'язком можливо утруднити перехід цим настирникам* (М. Грушевський); *Як заспіває Одарка, бувало, на якомусь гулянні.., то старе й мале заслухається. Але й відрізати і поглядом, і словом могла як бритвою, особливо деяким настирникам* (М. Стельмах).

НАСТИ́РНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **насти́рний;** настирливість. — *Тут немає барвінку, — повторив Лаврін, і Киліяна не впізнала його голосу. Вона мало знала Лавріна, пізнавала тільки тепер, і оця його настирність тривожила її* (Ю. Мушкетик); — *Даруйте за деяку... мм... настирність.., але я ще раз з усією відповідальністю заявляю: ніякого подвигу одного ранку я не здійснював!* (В. Чемерис); *Батькова настирність і наполегливість у досягненні поставленої мети завжди дивувала мене* (з газ.); *Настирність думки про терміновий від'їзд із дому не покидала вимушених переселенців* (із журн.).

НАСТИ́РНО. Присл. до **насти́рний;** настирливо. *В аудиторії номер десять було порожньо й тихо — тільки велика осіння муха настирно дзижчала, б'ючись у шибку вікна* (Ю. Смолич); *Демид .. починає настирно допитуватись, чи не знає він чого про .. долю якогось генерала Іванищева* (О. Гончар); *Домовик настирно, зголодніло чигав на мить, коли лист із ледь чутним хрустом одчахнеться від галузки і почне своє меланхолійне розважливе ширяння* (В. Дрозд); *Намагалась* [Олена] *хоч на мить відігнати ті марення, а в серце щось стукало боляче, настирно* (Ю. Мушкетик).

НАСТИ́РЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСТИ́РИТИ,** рю, риш, *док., що, діал.* Нав'язувати (у 3 знач.). *Ніколи мати не настирювала дитині своїх думок, тож виросла дочка самостійною людиною* (із журн.); *Як зручно вмів* [Герман] *підсунути кожному те, чого той хотів, або й настирити те, чого й зовсім не хотів* (І. Франко).

НАСТИ́РЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАСТИ́РИТИСЯ,** рюся, ришся, *док., діал.* Набридати, надокучати. *Що не день — настирюється свекруха невістці, а невістка свекрусі* (із журн.); — *Так уже настирилась мені, що вже й не знаю, як од тебе одчепитися, — сказала Кайдашиха* (І. Нечуй-Левицький); *Їй так остобісіла служба в панів та безперестанна робота, так настирились пани* (М. Коцюбинський).

НА́СТІЖ *див.* **на́встіж.**

НАСТІ́Й, то́ю, *ч.* 1. Витяжка з рослинної або тваринної речовини, що утворилася в тій рідині, в яку ця речовина вміщена. *Маруся .. до пізньої осені частувала перед обідом у їдальні в'язнів справжнім настоєм ялиці* (Б. Антоненко-Давидович); *Мати .. обережно ставить йому біля узголів'я склянку трав'яного настою — хай вип'є натщесерце, як прокинеться* (О. Гончар); *Листочки китайського ясена .. дуже добре допомагають від ангіни, трава коронарія зозуляча — настій з неї п'ють як чай від безпліддя* (С. Андрухович); *Настої застосовують внутрішньо, зовнішньо або вдихають через розігріті пари* (з наук.-попул. літ.).

2. Те саме, що **насто́янка** 1. *Бруньки* [березові] *зриваються, зсипаються в пляшку і наливаються горілкою; тим настоєм треба заливать виразку* (П. Чубинський); *Завтра неділя, зайшов до коршми* [корчми] *й хильнув одну-другу паленки. І зігрівся й настій найшовся* (У. Самчук); *Катерина поворожила біля мисника, дістала карафку з настоєм і поставила перед гостем* (С. Чорнобривець); — *Синку, ти скривавлений увесь. Ось настій березових бруньок. Умасти, болісний, своє тіло* (Г. Колісник).

3. Стійкий запах чого-небудь. *Зволожений щедрою росою, степ дихав пахучим настоєм диких трав* (С. Добровольський); *Вікно було відчинене, і кімната повнилася пахощами нагрітої на сонці глиці і змішаним, прохолодно-терпкуватим настоєм лугу й річки* (В. Козаченко); * Образно. *Я пив ніздрями тужаву свіжість, молодий буковий настій і, сп'янілий, держався за кормигу, аби не зашпортатись* (М. Дочинець).

НАСТІ́ЙКА, и, *ж.* Те саме, що **насто́янка** 1. *Йому давали пообідати, випити чарку смерекової настійки, трохи яблук, пучок часнику* (Т. Прохасько); *Безпорадно дивилася* [Майка] *на полицю з пляшками: у кожній різні трав'яні настійки. А просто знеболювальних пігулок не міг залишити?* (Люко Дашвар).

НАСТІ́ЙЛИВИЙ, а, е. 1. Завзятий, стійкий, непохитний при досягненні чого-небудь; наполегливий (у 1 знач.). *Командири й товариші вважали Уралова людиною впертою, вольовою, настійливою* (О. Гончар); — *Коліков вам нічого не говорив про мене? — Говорив, що ви хлопець вольовий, настійливий, а більше нічого...* (П. Загребельний).

2. Який виражає завзяття, стійкість, непохитність, наполегливість. *Широкі, майже чорні брови робили її вродливе обличчя заздрісно мужнім і настійливим* (Іван Ле); *Дуже*

збентежений, він однією рукою пощипав борідку, відчуваючи другою лагідний, але настійливий дотик теплої руки Меджі (В. Владко); *Льончик труснув головою, відгоняючи той настійливий голос, що брався невідомо звідки, і в очах трохи розвиднялося* (Н. Околітенко); // Який здійснюється з виявленням завзяття, стійкості, непохитності. *Іван Семенович зрозумів, що своїми настійливими запитаннями зачепив неприємні, а може, навіть болючі спогади* (В. Собко); *Баяніст, як правило, любить, щоб його добре попросили. Тільки після настійливих умовлянь .. він розтягує свій інструмент* (В. Москалець); *Витягли .. Фішеру розкладушку на город і поставили, за його настійливою вимогою, біля самісінької ями* (В. Нестайко); *В Липовецького з'явилася купа заздрісників, яка почала присилати сюди своїх емісарів .. із настійливими проханнями продати магазин* (В. Хрущак).

НАСТІ́ЙЛИВІСТЬ, вості, *ж.* Властивість за знач. **настійливий.** *Він любив у ній настійливість і радів з її успіхів* (Яків Баш); — *І ще скажу тобі, Павле: вчений з мене нікудишній. На ідеї, правда, я щедрий. А от твоєї наполегливості та настійливості — чортма* (М. Дашкієв); *Мабуть, йому — людині вольовій і лагідній водночас — подобається настійливість юної смаглявки* (Є. Доломан); — *Юначе, від вашої настійливості мені в голові калатає* (Г. Усач); *Запобіглива усмішка Шпаківського змінилася на вибачливу, у бархатистому голосі його посилилася настійливість* (І. Волошин).

НАСТІ́ЙЛИВО. Присл. до **настійливий.** *Маєвський делікатно, але настійливо потяг Валентина Модестовича до прохідної* (Ю. Шовкопляс); *Йому не щастить нічого почути, крім тріскотіння і шумів космічного проміння, але він настійливо знову й знову включає радіоустановку* (В. Владко); *Кза настійливо домагався свого, а Кончак не менш настійливо перечив йому* (В. Малик); *Я знаю, як синьо-синьо глянуть на мене її очі, як обережно, але настійливо звільниться вона від моїх рук* (Г. Усач); *Оксана настійливо прохала, і нарешті зглянувся пан Вербовський на Чіпку* (Д. Білий); *І Рінуччо, й Алессандро настійливо залицялись до сієї благородної дами.., писали їй листи і присилали посланців* (М. Лукаш, пер. з тв. Дж. Боккаччо).

НАСТІ́ЙНИЙ, а, е. 1. Те саме, що **настійливий.** *Я вважав, що найкращий спосіб виправлення вад — це настійний показ позитивного прикладу* (О. Довженко); *Максим прожив у Чернігові тиждень і, незважаючи на настійні умовляння матері побути ще, став збиратися в дорогу* (Н. Рибак); — *Послухай-но, хто вона така? Це в нього серйозно? — долинув настійний шепіт його дружини* (І. Росоховатський); *Поляни, врешті піддавшись настійним окрикам сотенних і десятних воєвод, спробували вийти з січі* (І. Білик).

2. Дуже потрібний; невідкладний. *Після болісного переживання обидві* [жінки] *відчули настійну потребу поділитися потаємним* (Яків Баш); *Останніми днями стало його настійною звичкою — приходити сюди і кілька хвилин дивитися на полонянку* (В. Малик); *Капітан .. послав у Амстердам своїй фірмі .. прохання про відпустку на рік. Настійна потреба через стан здоров'я і так далі* (Ю. Лісняк, пер. з тв. К. Чапека).

НАСТІ́ЙНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **настійний.** *План розроблений. Єдине тільки з настійністю підкреслюється: знищити всі засоби оборони, якими могли б скористуватися сонцеїсти* [їдці сонця] (В. Винниченко); *Обман на добропорядність Модеста Гарасимовича, вкрадливий баритон, .. зрештою, диявольська настійність його — все разом може привести недосвідчену дівчину в пастку* (І. Волошин); *У .. поета* [Т. Г. Шевченка] *з особливою настійністю та разючістю звучить голос, який можна назвати голосом національної самокритики* (І. Дзюба); *Мотив — це потреба, настійність якої достатня для того, щоби направити індивіда на її задоволення* (з навч. літ.).

НАСТІ́ЙНО. Присл. до **настійний.** *Кучер довго й настійно стукав, доки вийшла стара горбата воротарка і брязнула ключами* (І. Микитенко); *Лікар категорично заборонив йому читати, настійно радив перші два-три місяці перебувати на повітрі* (М. Дашкієв); *Денис впився в командира роти своїм упертим яструбиним поглядом, ніби ждав, ніби чогось настійно вимагав* (О. Гончар); *Телефон знову м'яко, настійно й довго деренчить* (В. Винниченко).

НАСТІКА́ТИ, áє, *док.* Стікаючи або просочуючись, скупчитися десь у якій-небудь кількості. *Ми у глиницях старих Підвели загату. Настікало по весні Там води багато* (П. Воронько); * Образно. *Навколо все було як у казці: в долинах озерами під сонцем не туман стояв, а рожеве сяйво — наче воно з сонця настікало в низи* (О. Кундзич).

НАСТІКА́ТИСЯ, áється, *док.* Те саме, що **настікáти.** *Після кількаденної зливи в низинній частині села настікалося повно болота* (з газ.); * Образно. *Горобці галасливим вінком кружляють навколо калюжі, в яку по вінця настікалося сонячного золота* (М. Стельмах).

НА́СТІЛ *див.* **нáстил**[1].

НА́СТІЛКА *див.* **нáстилка.**

НАСТІ́ЛЬКИ, *присл.* Такою мірою. *Увага до нього була настільки велика, що Дорош почував себе дуже незручно і ще нижче схиляв голову* (Григорій Тютюнник); *Богдан Хмельницький на той час був уже настільки хворим, що особисто не міг очолити військо* (О. Апанович); *Тривалі місяці безперервних боїв настільки мене заморили, що шість годин я проспав як мертвий* (Д. Білий); *Павільйон .. був настільки порожнім, що здавався зовсім крихітним, покинутим і беззахисним* (С. Андрухович).

Наскі́льки.., насті́льки <Насті́льки.., наскі́льки> *див.* **наскі́льки.**

НАСТІ́ЛЬНИЙ, а, е. 1. Стос. до столу. *Фурія звеліла Рибалкові кинути лантух і валізу в куток і йти з Андрієм геть, чекати десь там, а сама зняла рурку настільного телефона...* (І. Багряний); *Він схопив маленький настільний вентилятор і ввімкнув його* (В. Владко); *Настільний календар показував учорашню дату* (Ірина Вільде); — *Ясновельможний скаржився на свій настільний хронометр. Треба його оглянути* (М. Дашкієв); *Вона приготувала йому дорогий подарунок — настільний годинник французької роботи* (М. Руденко); // Признач., пристосований для столу. *Можна розважати гостей настільною грою* (О. Забужко); — *Це він* [говорить] *про сусідній бар .. Дуже такий темний заклад .. І з настільним хокеєм, чи як там іще називається їхня .. гра* (І. Карпа).

2. *перен.* Завжди потрібний і яким постійно користуються (про книгу). *Я хотів би вмерти після того, як напишу одну книжку про український народ .. Я хочу так її написати, щоб вона стала настільною книгою і приносила утіху, відпочинок, добру пораду і розуміння життя* (О. Довженко); *Том, присвячений архітектурі, став її настільною книгою*

(В. Домонтович); *Антось упізнав "Співомовки" Руданського. Це батькова настільна книга* (Ю. Винничук); *У кожній козацькій хаті обов'язково висів уквітчаний рушниками портрет Тараса Григоровича, а "Кобзар" був настільною книгою кубанців* (Д. Білий).

Настíльна ла́мпа *див.* **ла́мпа; Настíльний те́ніс** *див.* **те́ніс.**

НАСТІ́ЛЬНИК, а, *ч., розм.* Те саме, що **ска́терка.** *Лазар побачив високу хату з одним вікном, доволі чисту, з ліжком, чепурно засланим, стіл під настільником* (М. Коцюбинський); *На маленькій веранді .. під низенькою зеленою лампою виразно білів стіл, вкритий чистим настільником* (Дніпрова Чайка); *Вздовж усього ґанку стояв стіл, застелений білим настільником* (Л. Яновська); *Тяжко сів* [батько] *біля столу, закинувши наперед настільника, щоб бруднізними* [брудними] *рукавами не замазати його* (У. Самчук); * Образно. *Поле прикрите настільником молодої озимини* (Б.-І. Антонич).

НАСТІ́ННИЙ, а, е. Признач. для розміщення, вивішування на стіні. *Він узяв з настінної шафи карту, повернувся з нею і розклав на столі* (В. Владко); *Простяг* [професор] *руку до настінного календаря і змахнув учорашній листочок* (І. Волошин); *В залі погасли настінні бра, це сигнал: "Милі гості, чи не набридли вам господарі?"* (М. Циба); *Маятник настінного годинника невтомно доганяє свою тінь і не може її наздогнати* (В. Яворівський); *Настінне радіо оголосило про День захисту весни* (В. Багірова); *Крізь відчинені у коридор двері ванни добре бачу себе у великому настінному дзеркалі* (М. Матіос); // Виконаний на стіні. *Ми стоїмо разом з Іваном Васильовичем Ґулею на східцях, роздивлюємось .. настінний живопис і обмінюємося думками* (В. Домонтович); *Згинули настінні панно С. Васильківського, повідпадали кахлі, почорніли узорні мури* (М. Бажан); *Буду ходити у Кирилівську церкву, де з настінних розписів дивляться ті його* [Врубеля] *божевільно прекрасні очі, розкриті ніби не у світ, а у Всесвіт* (Л. Костенко).

НА́СТІЯ, ї, *ж., бот.* Зміна форми або розміщення у просторі органів рослин (стебел, коріння, листя), спричинена змінами дії чинників довкілля (світла, температури, вологи і т. ін.). *Настія є пристосуванням до перехресного запилення, захисту органів квітки від несприятливих умов* (з наук. літ.); *Настії не мають певного напряму і є наслідком нерівномірного росту клітин органів* (з наук.-попул. літ.).

НАСТОБІ́СІЛИЙ, а, е, *фам.* Дієпр. акт. до **настобі́сіти.** — *Ой, як же то все набридло, яке ж то нудне, остогидне, настобісіле!* (Г. Хоткевич).

НАСТОБІ́СІТИ, ію, ієш, *док., фам.* Дуже набриднути, надокучити. *Наука настобісіла, блукання з різними кавалерами також, краще виходити заміж за командира, жити тихо і спокійно, не турбуючись ні за вбрання, ні за їжу* (Григорій Тютюнник); *Настобісіла йому Микитина сестра, білява Євгена — пухла і плаксива...* (І. Цюпа); *О! Як настобісіли ці "добрі люди", як часто згадує про них мати, а не скаже, хто вони...* (А. Хижняк); // *безос. Настобісіло їй* [тітці Харитині] *літувати в степу, кухарювати, бемкати в рейку. Все передала племінниці* (М. Рудь); *Їй так настобісіло бути вічною доглядачкою при матері, що вона погоджувалась на все* (Ю. Андрухович).

НАСТОБУ́РЧЕНИЙ *див.* **настовбу́рчений.**

НАСТОБУ́РЧЕНІСТЬ *див.* **настовбу́рченість.**

НАСТОБУ́РЧЕНО *див.* **настовбу́рчено.**

НАСТОБУ́РЧИТИ *див.* **настовбу́рчувати.**

НАСТОБУ́РЧИТИСЯ *див.* **настовбу́рчуватися.**

НАСТОБУ́РЧУВАТИ *див.* **настовбу́рчувати.**

НАСТОБУ́РЧУВАТИСЯ *див.* **настовбу́рчуватися.**

НАСТОВБУ́РЧЕНИЙ, *рідко* **НАСТОБУ́РЧЕНИЙ,** а, е. 1. Дієпр. пас. до **настовбу́рчити, настобу́рчити.** *Такий він маленький і бідолашний, .. з настовбурченими вперед вусами та миршавою борідкою* (А. Головко); *Два багнети були настовбурчені, діти на печі за димар поховалися* (І. Чендей); *Загатний кинув мотоцикла ліворуч, прямо в настовбурчені коров'ячі роги* (В. Дрозд); *Лідина мама їсть зупу* [суп], *манірно тримаючи ложку лише двома пальцями, інші три настовбурчені, наче хвіст павича* (Ю. Винничук).

2. *у знач. прикм.* Який настовбурчився (у 1 знач.), стоїть сторч. *Дід увесь затрусився, голова й борода ходором заходили, а очі з-під настовбурчених брів, як вугілля, запалали* (Панас Мирний); *Був парубок увесь білявий .. і з цілою копицею настобурченого русявого волосся на голові* (Б. Грінченко); *Ось він повернувся до нас лицем. Ну кібчик і годі! Губи тоненькі, очі кругленькі, чубчик настовбурчений, одяг — як пір'я сколошмачене* (П. Запаренко); *Максим згадав очиці великої ящірки, її хижо настовбурчений гребінь* (А. Кокотюха); // З піднятим уверх пір'ям, волоссям, шерстю і т. ін. *Зробився* [папуга] *сердитий і сидів на жердці, настовбурчений і мовчазний* (Л. Смілянський); *Колюче плетиво порічок та аґрусу нагадувало настовбурченого їжака* (В. Дрозд).

3. *у знач. прикм., перен.* Який настовбурчився (у 4 знач.), випирає, стирчить. *Все ховався* [кулик] *поза настовбурчене каміння так, що стріляти до нього було ніяк* (І. Франко); *Йде* [Тимофій] *до настовбурченої дровітні: хворост на ній зараз схожий на крила якоїсь дивовижної птиці* (М. Стельмах).

4. *у знач. прикм., перен., розм.* Який настовбурчився (у 5 знач.); внутрішньо напружений, насторожений, схвильований чимсь або похмурий, незадоволений, насуплений. *Прочунявшись після бійки, виліз* [кіт] *з-під скрині, схудлий і настобурчений, тягнучи за собою перебиту ногу* (В. Підмогильний); — *Дімо, — звернулася вона до негра, що стояв настовбурчений* (Д. Бузько); *Василь Масляк, рудуватий, настовбурчений, клятої вдачі і вже не молодих літ хазяїн, хитро примружив вузенькі, як у поросяти, очі* (І. Микитенко); *У вагоні .. головний інженер знайшов настовбурченого вагоновода Шевченка і заплакану кондукторку Катерину* (І. Сенченко); *Приплентався господар додому. Без вечері, замкнутий, настовбурчений* (І. Нижник); // Який виражає внутрішню напруженість, настороженість. *Його* [письменника] *прикро вразили настовбурчені претензійні "магістралі" і всякі такі викрутаси* (М. Хвильовий); — *Чого ви мовчите? Хлопець з настовбурченим виглядом ждав відповіді* (О. Гончар); *Пристрасті неждано погасли. Зів'яли настовбурчені було голоси* (Олекса Ізарський).

НАСТОВБУ́РЧЕНІСТЬ, *рідко* **НАСТОБУ́РЧЕНІСТЬ,** ності, *ж.* Абстр. ім. до **настовбу́рчений, настобу́рчений.** *У курчат перші клінічні ознаки хвороби (пригнічення, настобурченість пір'я) спостерігали на четверту добу після ревакцинації проти грипу* (з наук. літ.); * Образно. — *Що*

саме? Ви про віщо? — Нема нічого більш зворушливого, як оця настовбученість чесноти (В. Винниченко).

НАСТОВБУ́РЧЕНО, *рідко* **НАСТОБУ́РЧЕНО.** Присл. до **настовбу́рчений, настобу́рчений** 2–4. *Густі й кошлаті брови .. настовбурчено звисали над позолоченою оправою окулярів* (О. Чорногуз); *Самотність була у всьому: у цих стінах, що настобурчено підступали з усичотирибіч* [усіх чотирьох боків], *у стільцях.., у книгах на полицях* (К. Москалець); *Я мовчки подав їй* [дружині професора] *листи. — А ви, значить, дома? Я настовбурчено посміхнувся. — Ну, то ходімо до нас* (М. Івченко); *З голови до ніг чорні комонники із полку безсмертних настовбурчено рухалися за вавилонським сатрапом* (І. Білик).

НАСТОВБУ́РЧИТИ *див.* **настовбу́рчувати.**

НАСТОВБУ́РЧИТИСЯ *див.* **настовбу́рчуватися.**

НАСТОВБУ́РЧУВАТИ, *рідко* **НАСТОБУ́РЧУВАТИ,** ую, уєш, *недок.,* **НАСТОВБУ́РЧИТИ,** *рідко* **НАСТОБУ́РЧИТИ,** чу, чиш, *док., що.* 1. Розсувати в боки, наїжачувати (плавники, колючки і т. ін.). *Почепившись на гачок, сердиті йоржі настовбурчували колючки і сходили слизотою* (О. Донченко); *Ядуча жалка кропива настовбурчувала свої чіпкі голочки, і Марта з острахом обминала їх, чухаючи обжалені литки* (В. Малик); *Їжак не хотів розгорнутись, настовбурчував голки, то вони* [діти] *кидали ним об землю, пробували лоскотати патичками — й хоч би тобі що!* (Є. Гуцало); *А ось іде камбала. Вона розчепірилась на шнурі, настовбурчила всі свої плавники й огинається* (Остап Вишня); * Образно. *Огняним їжаком, сердито настовбурчивши золоту щетину, сідало за снігами сонце* (С. Васильченко).

2. Піднімати вгору, ставити сторч (пір'я, волосся, шерсть і т. ін.). *У мороз і заметіль птахи замовкають, ховаються в затишні місця, настовбурчуючи пір'я* (із журн.); *Вийшов Лев зі своєї палати, настовбурчив свою гриву, вискалив зуби і закивав хвостом* (з казки); *Ходить півень вздовж подвір'я, Настовбурчив грізно пір'я* (І. Нехода); *Кузьмище настовбурчив чорну бороду, засопів носом* (В. Малик); *— Вб'ю! — гаркнув на нього Любиця, та лише руді вуса настовбурчив, а за меч не взявся* (І. Білик); * Образно. *Видно* [Гликерії] *кудлаті молоді берестки, які сердито настовбурчили листя і грізно тріпочуть ним* (В. Винниченко); // Піднімати що-небудь, щоб не прилягало щільно, а стирчало. *Настовбурчив* [Безбородько] *шапку на голові і зібрався йти* (М. Стельмах); // Насуплювати (брови). *З куреня виліз дід. Він зіперся на руки і настовбурчив кошлаті брови на дітей* (Ю. Яновський); *— Пане сотнику, я вас прошу! — Що? — настовбурчив на нього брови Станімір* (В. Шкляр).

НАСТОВБУ́РЧУВАТИСЯ, *рідко* **НАСТОБУ́РЧУВАТИСЯ,** уюся, уєшся, *недок.,* **НАСТОВБУ́РЧИТИСЯ,** *рідко* **НАСТОБУ́РЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док.* 1. Підніматися, ставати сторч (про волосся, шерсть і т. ін.). *Дрож проходить по тілу Петру* [Петра], *чуб настовбурчується* (М. Чабанівський); *Вуха-локатори ще сильніше настовбурчувалися і сторожко тріпотіли, мов листя осики...* (Ю. Винничук); *Його темні очі погасли й ніби померкли, а волосся на голові настовбурчилось і стирчало* (І. Нечуй-Левицький); *Посипалася незчисленна сила іскор, тільки Киць-Киць не стала їх збирати, як перше, — шерсть на ній настовбурчилась і одразу почорніла, як сажа* (Грицько Григоренко); *Визвірився на Павла старший вояка, й вуси та брови йому настовбурчились, а в очах мигнуло блискавкою* (С. Черкасенко); *Лапи його* [кота] *витяглися, шерсть настовбурчилася* (В. Владко).

2. *розм.* Піднімаючись, стирчати; не прилягати щільно (про одяг). *Він одягнув сірий новий плащ з прорезиненої матерії, що настовбурчувався на ньому на всі боки...* (Л. Первомайський); *Климова смушева шапка .. настобурчилась і з'їхала аж на потилицю* (І. Нечуй-Левицький); *Одежа намокла, настовбурчилась і стала наче бляшана* (В. Кучер); *Берова куртка на грудях і на спині настовбурчилась, а поясок штанів з'їхав* (П. Колесник); *Матер'яні вуха шолома заломились і настовбурчились, зробивши трохи смішним його власника* (М. Малиновська).

3. Розставляти, піднімати пір'я (про птахів). *Коли в птахів настовбурчується пір'я, між пір'їнами утворюється більше повітря, й тепло від тіла птаха затримується через погану теплопровідність повітря* (з наук.-попул. літ.); *На дворі зозуляста квочка, надувшись та настовбурчившись рябеньким пір'ячком, водила шестеро курчат* (М. Коцюбинський); *Вона* [чомга] *спинилась саме проти мене .. Її чубики біля вух настовбурчились догори і справляли враження корони на голівці цієї стрункої на воді істоти* (Олесь Досвітній); *Відрана він* [ворон] *сидів, настовбурчившись, на гребені хлівця і слухав, як під благенькою стріхою порохкує кабан, сокочуть кури* (В. Дрозд).

4. *перен.* Випирати, стирчати. *З обох боків вузенької долини настовбурчились дві височенні гори, вкриті аж до самого низу темними смерековими борами* (І. Франко); *Він, обіпершися ліктями на стіл, стиснув голову руками. Його широкі плечі настобурчились* (Д. Бузько); *У кінці вулички голими коминами настовбурчився в холодне небо незакінчений Народний дім* (Р. Андріяшик).

5. *перен., розм.* Внутрішньо напружуватися, насторожуватися або надуватися, нахмурюватися, насуплюватися (про людей). *У підлітковому віці бути підозрілим, насупленим, настобурчуватися, коли тебе ніхто не розуміє, — природно й типово* (із журн.); *Плюгавий панок у валянках, а диви — настовбурчився, розсердився і гасає по камері з кутка в куток* (Г. Косинка); *— Візьміть когось із них — вони зразу впізнають, — звернувся один міліціонер до Таракана. Але хлопці стояли, настовбурчившись. Ніхто не виявив жодної охоти їхати кудись там, щоб пізнавати Матроса* (І. Микитенко); *Не може Артем стриматися, споважніє одразу і, як півник, настовбурчиться* (А. Головко); *— А ти тут... з цим смердом! Що ви тут робите? — Це не смерд, а Славута, — відповів Святослав, настовбурчившись* (В. Малик).

НА́СТОВИЙ, а, е. Стос. до насту. *На шляху руху туристів лежав щільний настовий сніг* (із журн.).

НА́СТОВИК, а, *ч., мисл.* 1. Заєць раннього весняного приплоду. *Зрілий настовик.*

2. Заєць, убитий під час полювання по насту. *Вполювати настовиків.*

НАСТОГИ́ДЛИВИЙ, а, е, *розм.* Який дуже набридає, надокучає. *Дзвонили настогидливі дзвони до вечірні* (Іван Ле); *Великі птиці, схожі на осінніх мух, прилітали настогидливими роями, видаючи звук: дз! — дз! — і кусали чоловічків* (В. Барка); *З прогнутих уст Погиби все частіше вибиваються широкі підсічені зуби, і вони, і настогидливий комар, що оженився на мусі, і філософія Погиби починають обурювати Підіпригору* (М. Стельмах).

НАСТОГИ́ДЛИВО, *розм.* Присл. до **настоги́дливий.** *Настогидливо різало слух безугавне порощання у вікна звихреного вітром крупнистого снігу* (Іван Ле).

НАСТОГИ́ДЛИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. акт. до **настоги́днути.** *Навіть померти від голоду й спраги в отих піднебесних, білих від спекоти горах вважав за ліпше, аніж ковтати пилюгу в настогидлій валці* (П. Загребельний).

НАСТОГИ́ДНУТИ, ну, неш, *док., розм.* Те саме, що **набри́днути.** — *Іди,* — *сказав той* [дід], — *хоч оленячого м'яса поїси, бо риба вже настогидла* (І. Багмут); — *Козаком хочеш бути?* — *Вельми хочу!* — *пробасив юнак.* — *Настогидла мені бурса!* (І. Пільгук); *"Шанель" — класика жанру, яка ніколи не набридне і не настогидне, цей аромат хочеться носити на собі й насолоджуватися ним* (із журн.); // *безос. Так настогидло жити у відсталому районі...* (Ю. Яновський); *Хуан Вертес гидливо насупився, все це йому до біса настогидло* (М. Білкун); *Правду кажучи, йому настогидло мовчати* (І. Білик).

НАСТО́ЄЧКА, и, *ж., розм.* Пестл. до **насто́йка.** — *Тут в моїй келії є пляшка настоєчки* (І. Нечуй-Левицький); [Марта:] *Буде й вино, й мед, і настоєчка, й наливочка* (С. Васильченко); *Микита не міг зупинитись. Все ходив по хаті. Навіть випив настоєчки* (М. Циба).

НАСТО́ЙКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **насто́янка.** [Сотник:] *Наготуй нам снідання, та щоб більш було настойок, запіканок, наливок* (О. Стороженко); *Писар вийняв з шаховки під мисником пляшку настойки і поставив на столі* (І. Нечуй-Левицький); *Вона зняла рушника, що ним були прикриті рум'яні пиріжки, розкладені в кількох високих мисках, та старовинні штофи з розмаїтими наливками й настойками* (О. Бердник); *Шульга мовчав і пив. Тепер уже, не розбираючи,* — *коньяк, ром, шнапс, якусь настойку* (П. Загребельний); *Потім, коли вже випив пиво і добре смикнув гіркої настойки, справа пішла як по маслу* (С. Масляк, пер. з тв. Я. Гашека); *Настойка з полиневого цвіту виганяє з тіла будь-яку лихоманку* (Ю. Яновський); *А настойка чаю?... З її допомогою опік виліковується швидко й надійно...* (М. Дашкієв); *Я лежу застуджена, Рая поїть мене різними ліками та настойками, щоб вона мені була здорова* (А. Кокотюха).

НАСТО́ЙКОВИЙ, а, е, *рідко.* Стос. до настойки. *Від гіпотиреозу використовують настойковий сироп, до складу якого входять п'ять найменувань лікарських рослин — звіробій, чистотіл, дягель, плоди шипшини та корінь солодки* (з наук.-попул. літ.); // Такий, у якому чути запах настойки. *Медичний препарат має настойковий аромат із домінуванням запаху календули* (із журн.).

НАСТОЛО́ЧИТИ *див.* **настоло́чувати.**

НАСТОЛО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСТОЛО́ЧИТИ,** чу, чиш, *док., що і без прям. дод., діал.* Толочити (у 1 знач.). *Кінь дівчини настолочував круглими копитами цілі острови суниць* (К. Гриневичева); *Вуйнам-стрийнам розсіяно настолочував* [парубок] *носи чобіт і цмокав кожну в руку* (І. Керницький); // *на кого — що. Те саме, що* **насто́птувати.** *"Пардон! — мовив до мене сей чоловік, бачачи на мені офіцерський мундур і силкуючись випростуватися незалежно від моєї помочі. — Я настолочив вам на нагніток?"* (І. Франко); *Молодята рушили до хати доріжкою, вистеленою ліжниками і килимами. На порозі молодий настолочив на хвіст (від сукні) своєї свахи* (Б. Лепкий).

НАСТОПРОКЛЯ́ТІЛИЙ, а, е, *фам.* Дієпр. акт. до **настопрокля́тіти.** *Захоплено слухаючи спів пташок, переносився він думками до рідного дому, забуваючи про настопроклятілу муштру та казарму* (із журн.).

НАСТОПРОКЛЯ́ТІТИ, ію, ієш, *док., фам.* Дуже, надзвичайно набриднути. — *Нарешті гори кінчаються,* — *ліниво звернувся він до супутниці.* — *Ох і настопроклятіли ж вони нам!..* (О. Гончар).

НАСТО́ПТАНИЙ, а, е, *заст.* Дієпр. пас. до **настопта́ти.** *Герман .. легкими скоками, мов серна, проходжується по цвітистих лугах, топче запашні цвіти, котрі, настоптані, ще краще пахнуть* (І. Франко).

НАСТОПТА́ТИ *див.* **насто́птувати.**

НАСТО́ПТУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСТОПТА́ТИ,** топчу́, то́пчеш, *док., заст.* Наступати (у 1 знач.). *Вдруге настоптувала дівчина йому на ногу, але вже дужче, ще й притискуючи* (із журн.); *Турн злобно сильною п'ятою На труп Палланта настоптав* (І. Котляревський); *Шабля заблищала, голова татарська покотилася; кінь настоптав копитом, голова луснула* (Панас Мирний); *Отак, куме, і наш лях З русином мудрує: Тут настопче, там уріже, Ніде не дарує* (І. Франко); *Настоптав з переляку чернець Діві на волосся шовкове* (Остап Вишня); // *що.* Наступивши, розбивати що-небудь. *Ступаючи вранці по замерзлому болоті, я настоптував гострі колючки льоду* (із журн.); *Зачепив* [Михайлик] *ногою якусь полив'яну гладишку й ненароком її настоптав* (О. Ільченко).

НАСТОРО́ГА, и, *ж.* Те саме, що **насторо́женість.** *Андрій повернувся додому майже перед світанком. Мати зустріла його з тривожною насторогою* (О. Гуреїв); *До Славика ставиться* [батько] *.. з якоюсь насторогою* (О. Гончар); *Все те, що захоплює Ірину, у Раї викликає насторогу, а то й відразу* (М. Циба); *Зненацька задзвонив телефон, ми обоє завмерли і з насторогою подивились одне на одного* (В. Шкляр); *Острах в його* [чоловіка] *очах перемішався з насторогою* (В. Лис).

НАСТОРОЖА́ТИ *див.* **насторо́жувати.**

НАСТОРОЖА́ТИСЯ *див.* **насторо́жуватися.**

НАСТОРО́ЖЕНИЙ, а, е. Напружений, тривожний, зосереджений у чеканні чого-небудь. *Насторожений, весь внутрішньо мобілізований, вступив Аркадій у стіни хати* (Ірина Вільде); *Бійці, притихлі й насторожені, гостро стежили за кожним рухом Сагайди* (О. Гончар); *Доньки не знали, про що піде річ, дивились, насторожені, і ждали* (Д. Міщенко); * Образно. *Повітря між ними глибшало й прозорішало, і тиша з настороженої й сліпої ставала спокійна й осмислена* (Є. Гуцало); *Туляться до землі насторожені хати* (В. Козаченко); // Який виражає напружений, тривожний, зосереджений стан. *Обоє в цивільній одежі, з білими торбами. Мали страшенно переляканий, насторожений вигляд* (І. Багряний); *Антон стрельнув настороженим оком на Катерину* (С. Чорнобривець); *Марії сподобалось її обличчя, м'яка жіночність голосу, ясний, хоч і дещо насторожений, погляд* (М. Руденко); *Той насторожений погляд молодий князь ловив потім на собі цілий вечір* (І. Білик).

НАСТОРО́ЖЕНІСТЬ, ності, *ж.* Стан за знач. **насторо́жений.** *Щоб приховати від Людмили свою настороженість, продовжує* [Віктор] *мовби ще з більшим апетитом їсти* (А. Головко); *Йосип став настоятелем собору. Та це*

не зменшувало його постійної тривоги й настороженості (Б. Антоненко-Давидович); *Кирило відчував настороженість, водночас від такої зустрічі трохи мліло в голові* (Ю. Мушкетик); *В очах Сажнєва промайнула зацікавленість і настороженість* (Д. Ткач); *На обличчі в нього — подив і настороженість* (Ю. Бедзик); *Дворська ледь відкинула голову, демонструючи гладеньку шию. Настороженість не залишила очей, але з обличчя сповзла маска ворожості* (В. Єшкілєв).

НАСТОРО́ЖЕННЯ, я, *с.* Те саме, що **насторо́женість.** *В настороженні і сам почув* [Віктор] *гул машин. Ось вони в'їхали на перший міст* (Іван Ле); *Примара українського сепаратизму тримала царат у безупинному настороженні* (з наук. літ.); * Образно. *Підійшли чиїсь босі ноги до дверей. Двері насторожились, настороження передалося стінам* (Ю. Винничук).

НАСТОРО́ЖЕНО. Присл. до **насторо́жений.** *З самого початку знайомства вони ставились одне до одного насторожено* (Яків Баш); *Дочка любить його, може, одного на світі, гаряче, але насторожено і ревниво* (О. Іваненко); *По снігу бредуть бійці. Мовчки, насторожено, тихо, безшумно* (Григорій Тютюнник); *Ще раз ударив грім, і ще раз насторожено запряли вухами пітні коні* (М. Стельмах); *Данило насторожено озирнувся, хапаючись за зброю* (Ю. Покальчук); *На віях ще висіли сльози, але очі вже поглядали сердито, швидко, насторожено* (В. Винниченко); * Образно. *У вікно знадвору насторожено стежив за ними темний осінній вечір* (О. Донченко); *Небо віщувало близьку заметіль, хрипло й насторожено шурхотів жужелицею повноводий з осені Дністер* (Р. Андріяшик).

НАСТОРОЖИ́ТИ *див.* **насторо́жувати.**

НАСТОРОЖИ́ТИСЯ *див.* **насторо́жуватися.**

НАСТОРО́ЖІ, *присл.* 1. Насторожено, зосереджено. *Отримавши кілька разів його міцного копняка під черево, я став обережнішим і виходив на пошуки їжі насторожі* (Любко Дереш); — *Відтепер нам краще триматися насторожі! — зауважив Герберт* (В. Омельченко, пер. з тв. Ж. Верна).

2. У стані настороженості, зосередженості. *Якраз тоді я вважала, що ситуація цілком зрозуміла. Але підсвідомо залишалася насторожі* (О. Авраменко, В. Авраменко).

◊ **Бу́ти насторо́жі** — бути в настороженому стані. *Маруся, мабуть, щось знає... Треба сьогодні бути насторожі* (М. Кропивницький); *"Спрут"* [фантастична машина] *уже був насторожі і відповів таким електричним розрядом, що у юнака затерпла права половина тіла* (М. Дашкієв); **Ву́ха (ву́хо) насторо́жі** *див.* **ву́хо; Трима́ти ву́ха насторо́жі** *див.* **трима́ти.**

НАСТОРО́ЖЛИВИЙ, а, е. Який насторожує кого-небудь. *Звідти, з потемнілості, поки що безгрімно, але щораз дужче змигують до нас мигавки сухим насторожливим блиском* (О. Гончар); // Який виражає настороженість. *Будь справедливішим до людей, вір їм, шукай у них добре. Не підходь до кожного упереджено, з насторожливими й стримуючими знаками запитання* (М. Сиротюк).

НАСТОРО́ЖЛИВО. Присл. до **насторо́жливий.** — *Особливо туди он дивись. — Спартак насторожливо кивнув у бік цвинтаря, так ніби звідти, з його темної гущавини, вже й справді виповзали, підкрадалися до гуртожитку диверсанти* (О. Гончар); *Олег дивився на мене трохи скептично і насторожливо* (Ю. Покальчук).

НАСТОРО́ЖУВАЛЬНИЙ, а, е. Те саме, що **насторо́жливий.** *Навіть якщо ми зробимо у світлофора зелений колір насторожувальним, а червоний — сигналом, що можна спокійно йти, то й тоді червоний колір залишиться стимулятором органів чуттів, а зелений діятиме на нервову систему заспокійливо* (з наук. літ.); *У деяких лісових районах вовки підкрадаються на людські подвір'я, душать і забирають собак. Це — дуже насторожувальний факт* (з газ.).

НАСТОРО́ЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насторо́жувати.** *У новонародженої дитини вже є активні захисні рухи (розширення і звуження зіниць, кліпання, зажмурювання, чхання, кашель і т. ін.) і пасивні захисні реакції (насторожування, завмирання тощо)* (з наук. літ.); *У відповідь на раптове подразнення у людей відбувається поворот голови й очей у бік подразника, а у тварин — ще й насторожування вух* (з наук.-попул. літ.).

НАСТОРО́ЖУВАТИ, ую, уєш, *заст.* **НАСТОРОЖА́ТИ,** а́ю, а́єш, *недок.*, **НАСТОРОЖИ́ТИ,** жу́, жи́ш, *док.*, *кого, що і без прям. дод.* 1. Зумовлювати, виклика́ти посилену увагу, зосередженість, занепокоєння, тривогу. *Така незвична тиша, що від неї дзвеніло у вухах. Вона мимоволі насторожувала, будила неясну тривогу* (С. Журахович); *Кожного брати під захист, за кожного заступатись — ця уперта звичка доньчина і дивує, і трохи насторожує Яцубу* (О. Гончар); *Думка була до неможливості проста. Але ота простота і насторожувала* (І. Росоховатський); — *До речі, про Самойловича. І його не треба насторожувати арештом Дорошенка, бо ще відійде від Москви, як дізнається, що вона зле вчинила з Дорошенком* (В. Чемерис); *Навальний кінський тупіт з лісу насторожив загін* (Іван Ле); *Забейко вловив якусь збудженість у голосі дівчини, яка, правду сказати, насторожила його* (Ірина Вільде); *Ця розмова насторожила Самуїла, і відповідав він обережно* (В. Малик).

2. *заст.* Напружено готувати що-небудь (ноги, вуха і т. ін.) до якоїсь дії. *Ми свої ніженьки насторожали, щоб хорт не догнав* (Сл. Б. Грінченка); *Усе знов тихо й темно. Дарма Галя насторожає ушко і довго-довго-довгенько слуха* (Марко Вовчок).

◊ **(1) Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати** *і т. ін.)* / **насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити** *і т. ін.)* **ву́ха** *(рідше* **слух):** а) напружено, уважно прислухатися до чогось (про людину). *Боярин насторочує вуха, а потім крутить носом* (І. Нечуй-Левицький); *Простягають* [селяни] *шиї, вирячують очі і насторожують вуха, щоб хоч трохи почути з того, що говориться* (І. Франко); *Чуються перебори сопілки, голоси невідомих лісових мешканців... Нагострюю слух, напружую зір...* (М. Олійник); *Хто балака, Хто кобзаря слуха. А Залізняк попереду Нашорошив уха* (Т. Шевченко); *Він* [парубок] *притаїв дух; насторожив уха, слуха...* (Панас Мирний); *При цих словах Бичковський насторочив вуха і покрутив вуса* (І. Нечуй-Левицький); *Семен розплющив очі, підвівся і нашорошив вуха* (М. Коцюбинський); б) з напруженою увагою, з великим інтересом готуватися до слухання чогось. — *Молодице, нашорошуйте вуха, бо новина буде* (Б. Грінченко); *Воловик насторожив уші, увесь потонув в увазі, в чеканні, що скаже Марина* (Г. Епік); в) прислухаючись, піднімати вуха (про тварину). *Вража птиця безпере-*

станку так стрепехається у торбинці, що конячка наструнчує вуха (Марко Вовчок); *Запорожець .. виграє на бандурі, а біля його* [нього] *стоїть, насторочивши вуха, прив'язаний до дуба кінь* (О. Стороженко).

НАСТОРО́ЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *заст.* **НАСТОРОЖА́ТИСЯ,** а́юся, а́єшся, *недок.*, **НАСТОРОЖИ́ТИСЯ,** жу́ся, жи́шся, *док.* Ставати напруженим, зосередженим; виявляти посилену увагу, занепокоєння, тривогу. *Коли знадвору долинали звуки — Олекса насторожувався* (П. Кочура); *Гервасій знає, як дражнять його заочі, тому між селянами він завжди недовірливо і допитливо насторожувався* (М. Стельмах); *Із сутінок в'язниці насувається тінь Скорботи. В'язень помічає її, насторожується* (О. Бердник); *Впритул горбатенької* [смерті] *насторожаєшся зо всім лихом навперемін* (В. Медвідь); *Коли ж прочувся Остапів голос й усі козацькії голови піднеслися, усі козаки насторожилися* (Марко Вовчок); *Збори насторожилися, з великою увагою слухали його вдумливе слово* (К. Гордієнко); *Саме в той час, коли мама принесла нам дуже смачну юшку, дідусь чогось насторожився* (Ю. Збанацький); *Галя хоче всміхнутись йому у відповідь, бо ж парубок такий славний, але душа її насторожилася й затерпла* (Є. Гуцало); *Серед монотонного гулу людських голосів забриніла небесна музика. Зал насторожився, заблукав по стелі очима...* (Г. Тарасюк).

◊ **Ву́ха насторожи́лися** *див.* **ву́хо.**

НАСТОРО́ЖУЮЧИЙ, а, е. Те саме, що **насторо́жливий.** *Водії таксопарку підозріло поглядали на новичка, вбачаючи в його переході з КДУ до керма машини щось химерне, патологічне, а отже — насторожуюче* (О. Бердник); *Спів під гітару, зорі в небі, і загадковий, насторожуючий шепіт Аурели? .. Де вони?* (А. Михайленко).

НАСТОРО́ЧЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **насторо́чити.** *З-за кущів виглядала кінська голова з гострими насторочуними вухами* (І. Нечуй-Левицький); *Над Оленкою схилялись дивовижні голови, пелехаті, з насторочуним волоссям* (К. Гордієнко).

НАСТОРО́ЧИТИ *див.* **насторо́чувати.**

НАСТОРО́ЧИТИСЯ *див.* **насторо́чуватися.**

НАСТОРО́ЧУВАННЯ, я, *с., діал.* Дія за знач. **насторо́чувати.** *У світлі місяця насторочування очей робило його обличчя ще страшнішим* (з переказу).

НАСТОРО́ЧУВАТИ, НАСТОРО́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСТОРО́ЧИТИ,** чу, чиш, **НАСТОРО́ШИТИ,** шу, шиш, *док., що, діал.* 1. Настовбурчувати. *Їжачок, що жив у нас у саду, завжди настороuшував голки, зачувши кроки* (із журн.); *Чи кулькою стулися, чи настороuш пір'я, мороз не дає спати, так і щипає* (І. Франко); *Пан Згура .. витріщив очі, настороuшив вуса, вишкірив зуби і зробився такий смішний і страшний, що жінки аж закричали* (Б. Лепкий); // Наставляти. — *Матушки! — крикнув о. Хведор, — беріть же мене під руки! Хіба ж я не архієрей на весіллі в своєї дочки! О. Хведор насторочив руки* (І. Нечуй-Левицький).

2. Спрямовувати (про очі, погляд). *Леско мав був погнатись та, скочивши на ноги, став і насторочив прикрий погляд на шлях* (Панас Мирний).

◊ **Насторо́жувати (нашоро́шувати, нагострювати, насторо́чувати** *і т. ін.)* / **насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити** *і т. ін.)* **ву́ха** *(рідше* **слух)** *див.* **насторо́жувати.**

НАСТОРО́ЧУВАТИСЯ, НАСТОРО́ШУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.*, **НАСТОРО́ЧИТИСЯ,** чуся, чишся, **НАСТОРО́ШИТИСЯ,** шуся, шишся, *док., діал.* 1. Насторожуватися. *Гашіца висовує голову понад кущі й насторошується...* (М. Коцюбинський); — *Нате вам гостинця! — сказала Христя, подаючи проскуру. Дітвора, дивлячись на незнайому панну, насторочилась якось* (Панас Мирний); * Образно. *Примеркло .. Згускли тіні між деревами, яскравіше запалав терновий огонь, насторочилось цікаве гілля* (С. Васильченко).

2. Збиратися, готуватися. *Немирич жваво підвівся, неначе підскочив, і вже насторочився бігти по сходах* (І. Нечуй-Левицький).

НАСТОРО́ШЕНИЙ, а, е, *діал.* Дієпр. пас. до **насторо́шити.** — *І багато ми дечого не знаємо, — журливо похитував двома насторошеними жмутками волосся хоробрий генерал* (Б. Лепкий); *Саме в цю хвилю з обох боків шляху звалилася на них і заперла доразу браму, рясно насторошену мечами, — стежа* [спостережники] (К. Гриневичева).

НАСТОРО́ШИТИ *див.* **насторо́чувати.**

НАСТОРО́ШИТИСЯ *див.* **насторо́чуватися.**

НАСТОРО́ШУВАТИ *див.* **насторо́чувати.**

НАСТОРО́ШУВАТИСЯ *див.* **насторо́чуватися.**

НА́СТОРЧ, *присл.* 1. У вертикальному положенні; сторч, сторчма, вертикально. *Стоять вози насторч яром* (П. Чубинський); *Перед самим проходом стояв насторч величезний кам'яний стовп* (І. Франко); *Вони ж бо добре пам'ятали, що скеля — то море, що стало насторч* (І. Карпа).

2. *перен., розм.* Усупереч, наперекір кому-, чому-небудь. — *Вона така добра вдалася, що ніколи й слова насторч не скаже!* (Панас Мирний); *Ганнуся (на превелику Василеву полегкість..) ні слова насторч не зронила* (О. Забужко); // *у знач. присудка. У тії Марусі що не слово — насторч* (Л. Костенко); .

◊ **Сторч (на́сторч) голово́ю** *див.* **сторч.**

НАСТО́РЧЕНИЙ, а, е, *діал.* 1. Дієпр. пас. до **насторчи́ти** 1. *Придивлявся* [контролер] *всьому одвертими очима, прислухався насторченими вухами, розпитувався, розуміється, делікатно про це, про те* (О. Кобилянська); * Образно. *Роздивлявся співак насторожено та простувато, Як слова його тиші у вуха насторчені б'ють* (В. Коротич).

2. *у знач. прикм.* Який насторчився. *Повзе, повзе зелений колосок, і жайвір лет заточує так низько, що пучками погладжу йому хвіст і причешу насторчену пір'їнку* (П. Мовчан); *Запам'ятала в ньому Адріянову схилену над нічним столиком голову, зарослу потилицю з кількома підсвіченими насторченими космиками* (О. Забужко); * Образно. *Буря реве, .. люто крамплює* [розчісує] *і небо і твердь, насторчену твердь і насторчене небо* (В. Стус).

НАСТОРЧИ́ТИ, чу́, чи́ш, *док., що, діал.* Настовбурчити. *Здіймає нараз його кінь високо свою голову, .. насторчивши вуха, і мов жде* (О. Кобилянська); // Наставити, спрямувати. *Козаки насторчили свої списи і кололи ними завзято у збиту купу* (А. Чайковський); * Образно. *Пильно сланик кущ свій насторчив — до сонця, сонця* (В. Стус).

НАСТОРЧИ́ТИСЯ, чу́ся, чи́шся, *док., діал.* Насторожитися. *Тоді вона, насторчившись, як квочка, підскочила до нього й закричала: — А я тобі кажу, мовчи!* (М. Івченко).

НАСТОЧОРТІ́ЛИЙ, а, е, *фам.* Дієпр. акт. до **насточортіти;** осточортілий. *Зв'язковий випускає насточортіле йому скельце й нахиляється його підняти* (Ю. Яновський); *По*

якомусь часі знову з'явиться [Лжедимитрій], *навіть у кабінет редактора переступить поріг із своїм тихим насточортілим запитанням: — Чи маю я право писати?* (О. Гончар); *Уже не вірилось, що буде кінець цій насточортілій зливі* (із журн.).

НАСТОЧОРТІ́ТИ, ію, ієш, *док., фам.* Дуже набриднути, надокучити; осточортіти. [Македон:] *Ой!.. І насточортіли ж мені ваші фізики!* (О. Корнійчук); *Як насточортіли йому тоді оті ґрати й оті списи!.. Він уже й вірити перестав у те, що буде на волі* (С. Тельнюк); — *Боюся, аби звідти* [з рота] *не полилася така темна, як оця ніч, лайка: до того все насточортіло, набридло, аж вовком вити хочеться...* (Є. Доломан); // *безос.* — *Насточортіло вже нам воювати! — крикнув командир чільного панцерного потяга* (Ю. Яновський); — *Годі бігати! Нам насточортіло за вами гнатись* (О. Довженко); *Дідок охоче продав Рябуху в артіль, бо вже й самому насточортіло марудитися з цебрами* (І. Волошин).

НАСТО́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **насто́ювати**[2]. *Для збудження апетиту вживають аперитив — слабкий алкогольний напій (джин, вермут, херес тощо), іноді настоюваний на ароматних травах* (з наук.-попул. літ.); *Корінь любистку, настоюваний на горілці (дві чайні ложки кореня на півлітра горілки), підсилює статеву функцію* (із журн.).

НАСТО́ЮВАННЯ[1], я, *с.* Дія за знач. **насто́ювати**[1]. *Дівчата неохоче переступали поріг салону.., просто, щоб спекатись маминих настоювань* (Ірина Вільде); *Парубок спокійно слухав стримані настоювання коханої* (із журн.).

НАСТО́ЮВАННЯ[2], я, *с.* Дія за знач. **насто́ювати**[2] і **насто́юватися.** *"Вирощують" чайний гриб у посудині з цукровим розчином. Його можна вживати після 7–8 діб настоювання* (з навч. літ.); *Коли фрукти і ягоди стануть м'якими, узвар ставлять у холодне місце для охолодження й настоювання* (із журн.); *За кілька днів настоювання вина вдається отримати максимум фруктових ароматів без терпкості* (з газ.); *Настоювання чайної заварки триває від 3 до 5 хвилин* (з мови реклами).

НАСТО́ЮВАТИ[1], юю, юєш, *недок.*, **НАСТО́ЯТИ,** о́ю, о́їш, *док., на чому, діал. на що, з інфін., із спол.* щоб, *розм.* Посилено домагатися чого-небудь, вимагати виконання чогось; наполягати. *Хоч і як настоювали поляки на те, щоби він віддав їм Правобережну Україну, то Мазепа все ж таки вмів знайти якийсь викрут і тримав її під своєю булавою* (Б. Лепкий); *Йшов суд. На цій процедурі настоювали всі* (У. Самчук); *Говорила* [дочка] *з ним уже плачучи. Вона настоювала кілька разів повторити слова Захара, які стосувалися її* (Іван Ле); — *Я настояла, щоб Василь Іванович знову ліг* (О. Гуреїв); *Мукагов хотів залишити Таню з основним складом загону .. Але дівчина настояла на своєму* (П. Автомонов); *Але спершу вартувало б вияснити, навіщо ми розписувались. Він настояв. Не без того, звичайно, щоб мати право на прописку* (Г. Тарасюк).

НАСТО́ЮВАТИ[2], юю, юєш, *недок.*, **НАСТО́ЯТИ,** о́ю, о́їш, *док., що, чого.* Готувати настій, заливши що-небудь якоюсь рідиною або помістивши щось у рідину й залишивши на деякий час. [Самрось:] *А вгадай: на чім кум горілку настоює? Не вгадаєш!* (М. Кропивницький); *Знав* [Гостряк] *трав багато, настоював їх на водах різних, з медом переварював* (А. Хижняк); *Пришле* [старий] *їй з ключницею якийсь особливий напій, він сам настоював його на травах і на меду* (Б. Левін); *Настою вам, братці, горілки у пляшці* (П. Чубинський); *Потім "лікарка" надсипала корінців Василеві, сказала настояти на горілці* (Ю. Яновський); *Корінь женьшеню три дні настояти на розведеному до 22 градусів спирті* (І. Роздобудько).

НАСТО́ЮВАТИ[3], юю, юєш, *недок., рідко.* Стояти де-небудь упродовж тривалого часу. *Співали вже й треті півні, а закохані все ще настоювали* (П. Панч); *Уже й у росах ранок народився, а молода пара ще настоювала біля поваленої дуплястої верби* (із журн.).

НАСТО́ЮВАТИСЯ, юється, *недок.*, **НАСТО́ЯТИСЯ,** о́їться, *док.* Набувати властивостей настою. *Я знайшла сиву травицю й опустила її у пляшку, де довго настоювалися інші трави, корінці...* (Люко Дашвар); *Вже й чай настоявся. Ватя поналивала стакани* (І. Нечуй-Левицький); *Потім поклала* [Жабуниха] *у горщик трави, вириваючи її з пучки зубами, й чекала, доки настоїться* (Валерій Шевчук); * Образно. *Сиділи* [дід і баба] *врівноважено спокійні, заглиблені в тишу, яка роками настоювалася в них* (Є. Гуцало); *Ледь тліє око у дуплі глибокім, на гіркоті настоюється спокій* (П. Мовчан); *В хаті Данька з міцними заґратованими вікнами настоялась темінь* (М. Стельмах).

НАСТО́ЯНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **насто́яти**[2]. *Ром був настояний на рожевому листі* (І. Нечуй-Левицький); *Він нашвидку випив чарку горілки, настояної на деревії, закусив яєчнею* (О. Донченко); *Дехто, не чекаючи, наливав собі в блискучий глечаний полумисок і, прицмокуючи, куштував настояного на духмяному зіллі міцного питва* (І. Білик); * Образно. *Вечір був м'який, теплий, густо настояний на степових пахощах* (О. Гончар); *Зореслав знову рушає в путь, п'ючи повними грудьми освіжене блискавицями повітря, настояне на квітах і травах словутинських лук* (О. Бердник).

2. *у знач. прикм.* Який насто́явся, став міцним (про вино, горілку і т. ін.). *Пані Оборська .. підвелася, відсунула венецьку тикву з настояним угорським вином* (Іван Ле); — *Коли треба буде — підсоблю чим зможу, — і налив з карафки в гранчасті чарки настояної горілки* (А. Шиян); * Образно. *Дзвоники конвалії безшумно струшували густий настояний аромат* (М. Стельмах).

НАСТО́ЯНІСТЬ, ності, *ж.* Властивість за знач. **насто́яний.** *Я налив собі трохи меду і потримав його в роті, щоб відчути глибоку настояність* (Валерій Шевчук); * Образно. *Хто знайомий із християнською езотерикою, легко побачить її принципову, архетипову настояність на гностичних ідеях* (з навч. літ.); *Людина насамперед будує дім і розпалює вогнище, так утверджувалась віковічна настояність домашнього вогнища, часу, самого життя* (із журн.).

НАСТО́ЯНКА, и, *ж.* 1. Горілка або спирт, настояні на ягодах, плодах, травах. *Він зараз пришле їй настоянки на зіллі, півчарки якої прожене з лиця її блідоту* (М. Коцюбинський); *Після закуски довелося випити кілька мікроскопічних чарочок різних настоянок* (Ю. Смолич); *Я поклав її на широке дерев'яне ліжко й почав розтирати від кінчиків пальців на ногах якоюсь настоянкою із запаморочливим ароматом* (І. Роздобудько); — *У мене є настоянка. Якраз на таку погоду, — продовжував чоловік* (О. Ульяненко); *Товчене вербове листя кладуть до рани, а спиртову настоянку на ньому п'ють проти шлункових захворювань* (з наук. літ.).

2. Те саме, що **насті́й** 1. *Чудовий пахучий гірський чай, власне настоянка із гірських трав, якої, здавалося, можна пити до нескінченності* (Ю. Покальчук).

НАСТО́ЯНКОВИЙ, а, е. Стос. до настоянки, власт. їй. *Настоянковий напій із запаморочливим ароматом трав і сушених коренів міг спричиняти головний біль* (із журн.); *Настоянковий запах поширився по всьому приміщенні* (із журн.).

НАСТО́ЯНОЧКА, и, *ж.* Пестл. до **насто́янка.** [Секлита:] *Ну, спочатку покушайте моєї настояночки на горіхових листях та оцими пиріжками закусіть* (М. Старицький); *Вина угорці п'ють червоні та білі, переважно — сухі та напівсухі. А ще — розмаїті настояночки із черешні, сливи чи різних сортів груші, які готують на самогонці* (з газ.).

НАСТОЯ́ТЕЛЬ, я, *ч.* 1. Очільник чоловічого монастиря у православній церкві; ігумен. *До Верхівні часто їздить настоятель монастиря* (Н. Рибак); *Була тут колись дача домініканського пріора, настоятеля Миколаївського католицького монастиря на Подолі* (В. Нестайко); *Згадала* [Редька] *слова старого настоятеля: "Істина відкривається тоді, коли тертон до неї готовий"* (І. Карпа).

2. Старший священик православної церкви. *Після служби духовенство виходило на водосвященіє* [водосвяття]; *настоятель ішов попереду* (О. Стороженко); *Прибули* [Гузь з обозом] *на Куренівку, прямо до обійстя настоятеля церкви* (Ф. Бурлака); *Настоятель храму святого Фоки звільна підвівся й осінив присутніх на раді хресним знаменням* (Д. Міщенко).

3. *діал.* Спадкоємець. *Зять пам'ятав, що живе в тестя у приймах і що він настоятель на Джерине поле й ґрунт* (І. Нечуй-Левицький).

НАСТОЯ́ТЕЛЬКА, и, *ж.* Очільниця жіночого монастиря у православній церкві; ігуменя. — *Бачу! — не вгавала черниця. — Бачу страшний суд! Бачу трон Божий! — Кажи! Кажи! — наказала настоятелька владно. — Може, сподобилася вздріти страшний суд!* (О. Бердник); *До класу зайшла настоятелька з двома молоденькими черницями* (Ю. Іздрик); *Двері нечутно відчиняються... У них входять двоє — Верховна Настоятелька і вихователь* (І. Роздобудько).

НАСТОЯ́ТЕЛЬСТВО, а, *с.* Посада настоятеля, настоятельки; діяльність на цій посаді. *Для учителів-монахів постриг у ченці був і свого роду духовною кар'єрою, бо відкривав дорогу до викладів у вищих класах, до адміністративних становищ префекта і ректора, до настоятельства в більших монастирях, до єпископства* (з наук. літ.); *Священики в Україні були в більшості українського роду. Цьому, зокрема, сприяла та обставина, що в багатьох парафіях настоятельство передавалося від батька до сина, онука, наступним поколінням* (з рел.-церк. літ.).

НАСТОЯ́ТЕЛЬСЬКИЙ, а, е. Прикм. до **настоя́тель, настоя́телька** і **настоя́тельство.** *В самому соборі не можна було поставити на настоятельське місце .. священика Максимова, прозваного серед парафіян за невисокий зріст Миколкою Малим* (Б. Антоненко-Давидович); *Відав же монастирським та настоятельським добром у той час, однак, не Варлаам, як можна було б гадати, а якийсь чернець Мойсей* (Валерій Шевчук).

НАСТО́ЯТИ[1] *див.* **насто́ювати**[1].

НАСТО́ЯТИ[2] *див.* **насто́ювати**[2].

НАСТО́ЯТИСЯ[1] *див.* **насто́юватися.**

НАСТО́Я́ТИСЯ[2], о́юся, о́їшся; *наказ. сп.* насті́йся, *док., розм.* Довго, досхочу постояти (у 1 знач.). [Одарка:] *Тепер у полі чорно: настоїться голодна там, .. бідна скотина!* (І. Карпенко-Карий); *Я тільки тоді згадав про нього, коли, добре настоявшись на одному місці, я побачив, що короткий осінній день погасає* (М. Хвильовий); — *Ну, сідай. Настоявся. Я сів на краєчок стільця* (Г. Усач); *Ксеня і насиділась, і настоялась біля тюремних воріт: її не хотіли й слухати, щоб передачу взяти* (М. Малиновська); *Коливається* [Січавичка] *селом, мов гусочка (ноги в колінах крутить, настоялась ними на мулькому та гострому), чимчикує* (В. Шкляр).

НАСТО́ЯЧИ *див.* **навсто́ячи.**

НАСТО́ЯЧКИ *див.* **навсто́ячки.**

НАСТРА́ЖДАНИЙ, а, е. Який дуже настраждався. *І дожидався ангелик того свята, як душа настраждана золотого раю...* (С. Васильченко); *То була моя мама, моя настраждана мама, завжди зібрана, завжди все розуміюча* (Ю. Покальчук); // *у знач. ім.* **настра́жданий,** ного, *ч.;* **настра́ждана,** ної, *ж.* Людина, яка зазнала страждань. *Молиться* [Оранта] *за рід людський, як той священик, що увійшов у стіну, коли турки вдерлися до святині, і має вийти колись, щоб відправити службу за всіх настражданих* (П. Загребельний).

НАСТРАЖДА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док.* Зазнати багато страждань. *Ти мене накличешся ночами, .. Настраждаєшся в своїй надії, Пригадаєш літа молодії* (А. Малишко); — *З'явились наші-і, — протягнула Фросина і тричі .. поцілувала чоловіка. — А я ж настраждалася без тебе, а я ж наридалася...* (М. Зарудний); — *Бідні, окрадені, всепрощаючі, святі мої баби-мами-тітки... Не зносили ви, не сходили... Лиш наробилися... Лиш настраждались...* (Г. Тарасюк); *Салют Перемоги 1945 року звучав тільки в Москві. Хоч сподівалися, що салютуватиме і Київ. Адже скільки настраждалися, чекали кінця війни* (О. Шугай).

НАСТРА́ХАНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **настраха́ти.** *Зрештою, всі були виморені і настрахані грандіозністю формальної сторони* (В. Барка); *Побачивши крізь затемнене вікно смужку світла, круто повернув і пішов* [Федір] *у принишкле, настрахане і осліплене війною місто* (Ю. Мушкетик); *Настрахане розповіддю, плем'я довго радилося, що робити: йти до печери чи не йти* (А. Дімаров).

2. *у знач. прикм.* Який настрахався. *Буквально з полум'я горілих хат гвардійці вихоплювали настраханих, скалічених і обгорілих дітей* (Іван Ле); *Кудкудачуть настрахані кури, яких господарі намагаються спіймати* (В. Яворівський); *Блискавиці все ближче і ближче хльоскали над Високою Греблею, де вони пасли худобу, і настрахані корови збивалися в тісний табун під тими вогняними батогами* (В. Шкляр).

НАСТРАХА́ТИ *див.* **настра́шувати.**

НАСТРАХА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, **НАСТРАШИ́ТИСЯ,** шу́ся, ши́шся, *док.* Зазнати багато страху, дуже злякатися. — *Як я настрашилася, ще й досі тремчу, як згадаю ту ніч!* (І. Франко); *Остап мовчить. Він натомився й настрашився* (Ю. Яновський); — *Вітер по-вовчому виє, ні живої душі кругом. А може, то справді вовки? Ось тоді я настрахалася...* (С. Журахович); *Уже б я наче і додому повернувся, так настрахався самих думок своїх* (В. Дрозд).

НАСТРА́ШЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **настраши́ти.** *Над цим місцем кружляли неспокійно риболови, ворони та інша птиця, настрашена незвичайними гістьми* (Юліан Опільський); *Ну, як же ти там, Тоню? Мабуть, настрашена батьком, сидиш та зубриш..!* (О. Гончар); // Який виражає переляк. *— Дядьку, Кузьмо, ви, глядіть, не приспособте дуло до плеча та не застрельте мене отут у сараї, — настрашеним голосом просив Джемелик* (Григорій Тютюнник); *А понад нами обережний сонях жаріє в ніч і прискають жалі з твоїх очей, великих і настрашених, мов лісові озера* (В. Стус).

2. *у знач. прикм.* Який настрашився. *Переляканий* [пасерб] *біг настрашений назад* (М. Грушевський); *Настрашений бувший* [колишній] *цісарський жандарм .. покинув загріте леговисько* (У. Самчук); *Біля печі сусідки разом ойкнули, поточилися до дверей і, настрашені, мигнули попідвіконню* (П. Панч); *Вона була настрашена дужче за мене, я пригорнув її* (Ю. Винничук); *Настрашена, вона довго озиралася, ніби шукала істинного господаря голосу* (М. Матіос).

НАСТРАШИ́ТИ *див.* **настра́шувати.**

НАСТРАШИ́ТИСЯ *див.* **настраха́тися.**

НАСТРА́ШКА, и, *ж., розм.* Те саме, що **страх**[1] 1. *Батьків не слухають* [діти]*... Живуть — без ніякої настрашки...* (Є. Кравченко); *Коли неспокійно довкола, пани панікують. Тим паче коли для настрашки скарають десять, а повстають тисячі* (Р. Андріяшик).

Роби́ти / зроби́ти настра́шку *див.* **роби́ти.**

НАСТРА́ШУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСТРАХА́ТИ,** а́ю, а́єш, **НАСТРАШИ́ТИ,** шу́, ши́ш, *док., кого, що і без прям. дод.* Зумовлювати, викликати, вселяти страх; налякувати. *Старенький теж полюбляє настрашувати прикладами невдатних бунтівників і сипати прокляттями* (В. Єшкілєв); *Чи ж не диво, що .. прогнала* [Мелася] *й настрахала ведмедя страшного?* (Марко Вовчок); *Вдова з дітьми ходила до пана просити .. хліба, але економ її вигнав і настрахав, що посадить в буцегарню* (В. Кучер); *Його загадкові слова настрашили нас так, що ми не знали, що й думати* (Ірина Вільде); *Та вразить меч Світла того, хто дерзнув ним настрахати або підкорити* (О. Бердник); *Так ця поява* [Змія] *греків настрахала! Чекали ранку. Розпач огортав* (Л. Костенко); *Як по правді, то кожного дня буває щось таке, що може настрашити* (В. Митрофанов, пер. з тв. Е. Хемінгуея); *Новий вірус, який використовує адреси електронної пошти користувача і сам розсилається за новими адресами, настрахав увесь комп'ютерний світ* (із журн.).

НАСТРЕ́ЛЯНИЙ *див.* **настріляний.**

НАСТРЕЛЯ́ТИ *див.* **настрілювати.**

НАСТРЕ́НЧЕНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **настре́нчити.** *Настренчений дружиною, художник зайнявся організацією художньої виставки* (із журн.).

НАСТРЕ́НЧИТИ *див.* **настре́нчувати.**

НАСТРЕ́НЧУВАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **настре́нчувати.** *Не було сумніву, що ці, зі злобою в очах, люди були настренчувані сепаратистами* (з газ.).

НАСТРЕ́НЧУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **настре́нчувати.** *Настренчування школярів проти вчителя нічого не дало. Діти були на його боці* (із журн.).

НАСТРЕ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСТРЕ́НЧИТИ,** чу, чиш, *док., кого, що, проти кого, розм.* Те саме, що **настро́ювати** 3, 4. *Їх одрядили варшавські єзуїти в Лубни, щоб наглядати за Єремією, настренчувати його до католицької пропаганди і про все подавати звістки у Варшаву* (І. Нечуй-Левицький); *— А тепер сидить наш чех з новим завом, — сумно закінчила* [Саня], *— і всякі гидоти про нас, мабуть, розповідає — проти нас його настренчує* (Ю. Шовкопляс); *Той* [Роман] *і святого Миколая проти господарів настренчить* (М. Стельмах); // *кому.* Нарадити, порадити кому-небудь. *Жінка задумала женити свого одинака сина: "Пора тобі, сину, женитися! Але будеш брати ту, яку я тобі настренчу. Не оманешся!"* (з переказу).

НАСТРИБА́ТИСЯ, а́юся, а́єшся, *док., розм.* Доволі, досхочу пострибати (у 1, 2 знач.). *Чомусь пригадався мені той далекий Недригайлів, де живуть .. дід з бабою, в яких під стріхою коло хати стрибає і не настрибається в мотузяній клітці жирна перепелиця* (Б. Антоненко-Давидович); *Наплававшись у річці, настрибавшись з берега, ми вмощувались довкола джерела, забували про худобу* (Д. Бедзик); *Настрибавшись, плем'я, сите і зморене, поринуло в сон* (А. Дімаров); *Малий з Борькою настрибалися на батуті* (Л. Костенко).

НА́СТРИГ, у, *ч.* Кількість вовни, настрижена з вівці за який-небудь час. *Українські вчені вивели нову асканійську породу овець, яка дає великий настриг вовни* (І. Цюпа); *Гомонів* [батько] *уже про те, що найдошкульніше його пече: про настриг вовни в цьому році* (О. Гончар); *Для обліку надходження вовни основним первинним документом є акт настригу та приймання вовни* (з мови документів).

НАСТРИГА́ТИ, а́ю, а́єш, *недок.,* **НАСТРИ́ГТИ,** ижу́, иже́ш, *док., що, чого.* Стрижучи (ножицями, спеціальною машинкою і т. ін.), заготовляти яку-небудь кількість чогось. *На ціле Поділля, подейкували вівчарі, не було такого стрижія, як Сергій Майборода. Він за день .. настригав по шістсот фунтів теплого, з пилом степових доріг золота* [вовни] (М. Стельмах); *Жито високе, вродило тоді не гірше, як цього літа. Заберусь в гущавину, щоб об'їждчик не побачив, і нишком наріжу, настрижу тих колосків повну наволочку* (О. Гончар); *— У школі я непогано знав арифметику, .. добре, наприклад, знав, скільки можна настригти вовни зі ста овець, якщо з однієї стрижуть, скажімо, 600 грам* [грамів] (В. Шкляр).

НАСТРИ́ГТИ *див.* **настрига́ти.**

НАСТРИ́ЖЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **настри́гти.** *Набиті "матраци" були паперовими клаптями, настриженими з особових справ тих, кого вже немає на світі* (П. Загребельний); * У порівн. *Я сидів біля ілюмінатора і дивився на купчасті хмари, які вкривали землю, наче настрижена брудна овеча вовна* (В. Рубан).

НА́СТРІЙ, рою, *ч.* 1. Внутрішній, душевний стан. *Гадка, що я по стількох літах вільного і невільного вигнання знову верстаю той шлях, який проходив п'ятдесят літ тому, держачись за рукав свого батька, наповняла мене солодким настроєм* (М. Грушевський); *До нього почав помалу повертатись бадьорий оптимістичний настрій* (Б. Антоненко-Давидович); *Микола Петрович знову посміхнувся: справді, в нього зараз напрочуд добрий настрій, якщо не зважати на втому* (В. Владко); *Сергій пішов до нього у войовничому настрої, готовий дати останній бій* (М. Дашкієв); *Найбільше досягнення: серед звичайного життя зберегти романтизм, піднесений настрій* (О. Бердник); *— Ти б розповів*

щось, — пропонує видавець. — А то тільки спиш і розводиш панічні настрої (В. Єшкілєв); * Образно. *Гори щохвилини міняли свій настрій: коли сміялась царинка, хмурився ліс* (М. Коцюбинський).

2. Напрям думок, інтересів, почуттів і т. ін.; настроєність. *Рідкодуб намагався в окремих вигуках вловити настрій зборів* (І. Кириленко); *По настрою в залі він уже бачив, що затримувати увагу зборів на пропозиції Кузіна нема рації, — провалять* (А. Головко); *Та головне зараз для мене — передати деякі проблеми того часу, дух, настрій тими літературними засобами* (Р. Іваничук); *Залежно від змісту й настрою певних частин тексту змінюються інтонація й темп їх читання* (з навч. літ.).

3. Охота, бажання робити що-небудь, займатися чимсь. *Моя урядова праця забирає у мене весь час, та ще здоров'я не служить, настрою нема* (М. Коцюбинський); *Сиділа над нею* [повістю] *до 4-ї, а то й до 5-ї години ночі, — бо вдень нема часу і настрою* (Леся Українка); *Настрою для теологічної дискусії не було зовсім* (Ю. Іздрик); *М. Лукаш любив повторювати афоризм: "Якщо настрою нема, то вже краще не сідати, — однаково нічого не вийде"* (із журн.).

(1) Для на́строю — для створення гарного, піднесеного, веселого і т. ін. самопочуття. *Не вважаючи на одноманітність сюжетів українських драм, — вони давали матеріал для виконання артистам, публиці* [публіці] *— матеріал для настрою й почуття* (Л. Старицька-Черняхівська); *Завітали в "Соки-води", Щось для настрою взяли, Говорили про погоду, На жіноцтво перейшли* (А. Крижанівський); *Коли йшов повз приймача, до щему захотілося Вагнера. Для настрою* (В. Дрозд); *Лише хіба що для настрою, а може, для підтримання напруги, бубніст коли-не-коли вдаряє в натягнуту спину бубна* (М. Матіос); **Люди́на на́строю** *див.* **люди́на; (2) Під на́стрій** *який, кому:* а) коли хто-небудь має якийсь настрій. *— А, старий зводнику! — скрикнув Славенко. — Щастя твоє, що потрапив мені під лагідний настрій!* (В. Підмогильний); б) про відповідність чого-небудь чиємусь настрою. *— А як твої вірші — пишуться? — Під настрій* (В. Шкляр); *Покинутий звук — якраз мені зараз під настрій* (О. Забужко); **(3) Пони́жені на́строї** — невеселий, пригнічений стан думок, почуттів. *Іноді навіть прохоплювались у нього* [Хетагурова] *вірші з надто пониженими настроями* (П. Тичина).

НАСТРІ́ЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСТРІЛЯ́ТИ,** *рідко* **НАСТРЕЛЯ́ТИ,** я́ю, я́єш, *док.* 1. *кого, що.* Стріляючи, убивати яку-небудь кількість (звірів, птахів і т. ін.). *Без особливих зусиль настрілювали козаки кожен день якоїнебудь дичини до столу* (з переказу); *Ясна річ, що, полюючи сікача, можна мимохідь з десяток менших кабанів чи свиней настріляти* (Остап Вишня); *— На болотах, за Каранню, я настріляв купу качок. Відчуваю, що гидку справу роблю, а якась шаленість, азарт* (О. Бердник); *Білокобилка ж ще раз поглянув у бік Сагайдачного, одягнув коротку, без рукавів, чугу й неголосно сказав: — Не вадило б настріляти качок та гусей на обід* (Ю. Мушкетик).

2. *що.* Стріляючи, використовувати певну кількість набоїв, зарядів і т. ін. — *Всі учасниці виконали завдання, настріляли необхідну кількість патронів. Але наші проблеми пов'язані зі станом здоров'я спортсменок, — визнає тренер* (з газ.).

НАСТРІ́ЛЯНИЙ, *рідко* **НАСТРЕ́ЛЯНИЙ,** а, е. Дієпр. пас. до **настріля́ти, настреля́ти.** *Сміх і горе було дивитись на те, що зажали Маланка з Гафійкою, а настреляних Андрієм качок та зайців пани поїли* (М. Коцюбинський); *Варили італійці в казанках настріляних зачіплянських горобців* (О. Гончар); // **настрі́ляно,** *безос. пред. Доволі й птаства настріляно дружиною. І пастухи таврійські, що пригнали молодих баранців, нанесли й меду, і сиру* (Н. Королева); *— Ви бачите, скільки тут настріляно гільз? Більше десятка. Та де там, і ось ще валяються* (Ю. Бедзик).

НАСТРІЛЯ́ТИ *див.* **настрі́лювати.**

НАСТРІЛЯ́ТИСЯ, я́юся, я́єшся, *док.* Удосталь, досхочу постріляти (у 3 знач.). *Настрілявшися, вертались ми щасливі, Дарма, що промахів чимало в нас було* (М. Рильський); *— Чому вони* [бійці] *стріляють?.. Коли вони вже настріляються!..* (О. Гончар); *Але ж і настрілялися ми на леваді, що називається донесхочу* (В. Нестайко).

НАСТРІ́ЧУ, НАВСТРІ́ЧУ, *присл., заст.* 1. Назустріч (у 1 знач.). *Дівка-санджаківка навстрічу виходжає, Алканабашу в город Козлов зо всім військом затягає* (з думи).

2. *у знач. прийм., з дав. в.* Назустріч (у 2 знач.). *І радісно, без огляду й тривоги, Ідуть* [діти] *навстрічу сонцю золотому* (І. Франко); *Очутився* [Кметик] *на громадських сіножатях, дивується дуже, що старий бузьок* [бусол] *не вилетів йому настрічу* (С. Ковалів); *Що, якби вийти отак настрічу вітру* (М. Коцюбинський); *Гетьман встав і підійшов Мотрі настрічу* (Б. Лепкий); *; Її уста співали вже хвалу його догадливості, і простягнулася настрічу перстеневі* [персневі] *матово-біла рука* (К. Гриневичева); *Нечай, пославши до мене гінця з вістю про Калиновського, рушив тому навстрічу, перейшов лінію і зайняв Красне* (П. Загребельний).

НАСТРОЄ́ВИЙ, а, е. Стос. до настрою. *Поки мистецтво існує і не подає ознак близького загину, не треба ні на хвилину забувати, що воно є лише засіб "розвитку суспільної свідомості" .. Звідси — суворі рамці* [рамки] *для тематики і настроєвого пофарбування творів* (М. Зеров); *Говорячи про точність, я маю на увазі внутрішню точність, точність мислі з усіма її настроєвими відтінками* (О. Кундзич); *Може б, хоч яка-небудь злиденненька музика розвіяла цю загальну незручність, якусь настроєву неповноту цих... чи заручин, чи казна-що воно й було...* (О. Гончар); *Вживати автоцитату замість епіграфа — то, звичайно, моветон. Перепрошую читача: цей прийом знадобився авторові задля суто настроєвого впровадження в тему* (О. Забужко).

НАСТРОЄ́ВІСТЬ, вості, *ж.* Абстр. ім. до **настроє́вий.** *Але... життя йде своїм шляхом, попри наші настроєвості, наші переживання, наші симпатії й антипатії...* (П. Загребельний); *Вона вперто відмовлялася бачити в цьому поетичність, настроєвість, відчувати миттєвості, які хочеться зупинити й прожити повільно* (Н. Сняданко); *Настроєвість, ліризм, задушевність — визначальні ознаки прози С. В. Васильченка* (з наук. літ.).

НАСТРОЄ́ВО. Присл. до **настроє́вий.** *Проходячи галявиною, учень .. відчув щось настроєво протилежне навколишньому мирному смерканню* (В. Єшкілєв); *У "Блакитному романі" Гната Михайличенка є багато абстрактного, настроєво асоціативного, химерного, загадкового, але не слід цей твір відривати від реалій тогочасної дійсності* (з наук. літ.); *Відповідно до осмислення духу історії з'являються і настроєво визначені історичні праці: тріумфальна*

історія, історія комедійного плану, героїчна історія (з наук.-попул. літ.); *Відеоряд чи анімація, а також дібраний музичний трек не завжди безпосередньо ілюструють текст, але часто доповнюють його настроєво* (із журн.).

НАСТРО́ЄНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **настро́їти.** *Диригент має перед собою різні індивідуальності, які він мусить об'єднати в один спаяний колектив так, щоб він зазвучав під його руками як добре настроєний інструмент* (з навч. літ.).

2. *у знач. прикм.* Який настроївся (у 3 знач.) на щось, має певний настрій. *Те, що сталося пізніше, не було тільки вибриком романтично настроєної панянки* (Ірина Вільде); *Тимко був настроєний на думи і згадував тепер тільки те, що було близько його серцю* (Григорій Тютюнник).

НАСТРО́ЄНІСТЬ, ності, *ж.* Абстр. ім. до **настро́єний** 2. *Поруч з ним і Петро ставав більш впевненим, твердішим, хоч природна скромність, уроджена делікатність, висока душевна настроєність не дозволяли йому рішучі кроки...* (Б. Левін); *Оця внутрішня настроєність на лицемірство .. — одне обличчя на свята і зовсім інше для постійного вжитку — щиро вражали Інну* (В. Дрозд); *Ранок почався .. з доброї настроєності, і це мене підбадьорило* (Валерій Шевчук).

НАСТРО́ЄННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настро́їти** 1, 2. *Похибки настроєння верстата впливають на точність механічного оброблення заготівок деталей машин* (з наук.-техн. літ.).

НАСТРО́ЇТИ *див.* **настро́ювати.**

НАСТРО́ЇТИСЯ *див.* **настро́юватися.**

НАСТРОМИ́ТИ *див.* **настро́млювати.**

НАСТРОМИ́ТИСЯ *див.* **настро́млюватися.**

НАСТРО́МЛЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **настроми́ти.** *Гай наче разом знявсь, і по обох боках виситься голе каміння, а на них, наче настромлені стріли, сосни чорні, а внизу назустріч їм б'ється Дніпро* (Марко Вовчок); *Лижники підсмажували на вогні сало, настромлене на довгі шпички* (О. Донченко); *Все на шахтареві — від шахти, з-під землі грудки болота на ногах, .. на плечі кайло з настромленим на нього дерев'яним чураком, і тільки очі шахтарські — такі, як і завжди* (Б. Антоненко-Давидович); *Одного разу Юрій, наближаючись до лісу, побачив людей, озброєних вилами, киями і палицями з настромленими косами* (П. Кочура); *Але найголовніше — там була рівна цурочка із соснової кори, на яку були настромлені риболовні гачки* (Ю. Логвин).

НАСТРО́МЛЕННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настроми́ти** 1. *В індивідуальному лові використовували остень для настромлення риби* (з навч. літ.).

НАСТРО́МЛЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСТРОМИ́ТИ,** омлю́, о́миш; *мн.*настро́млять; *док., що, кого.* 1. Проткнувши, насаджувати на що-небудь. *Мисливці часто знаходили настромлені на гілочки гриби. Виявилось, що їх настромлюють білки, залишаючи якусь місцевість* (О. Донченко); *— Вареники! Вареники з сиром, з м'ясом і сливами! — вигукували вони* [продавці], *спритно настромлюючи десяток вареників на довгий шпичак* (З. Тулуб); *Улітку я настромлюю на тин старі валянки, скляні слоїки та інший непотріб, ставлю вудки* (І. Роздобудько); *Один з них* [дубчиків] *він дав Горошкові, а на другий сам настромив шматок сала і підніс його на вогонь* (М. Івченко); *Довкола багаття сиділи гвардійці. Настромивши на шпички шматки червоної конини, смажили* (П. Кочура).

2. *розм.* Те саме, що **надіва́ти** 1. *— Адже ж се ти* [Селезень] *у короля корону вкрав і собі на голову настромив!* (І. Франко); *Він взяв до рук кашкета і поважно настромив його на маленьку голову з школярським їжачком* (Ю. Збанацький).

◊ **Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати** *і т. ін.)* **/ посади́ти (насади́ти, настроми́ти** *і т. ін.)* **на па́лю (на паль, на кіл)** *див.* **саджа́ти.**

НАСТРО́МЛЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАСТРОМИ́ТИСЯ,** омлю́ся, о́мишся; *мн.* настро́мляться; *док.* 1. Необережно наштовхуючись на кого-, що-небудь, наколюватися на щось гостре. *Листя на сиві голки їжака все настромлюється, нанизується* (із журн.); *"Вуйко"* [ведмідь] *роздер ще дві корови, але то було востаннє: добирався вночі до стаї та й настромився на кіл* (М. Коцюбинський); *Гришка, він певний, піде за ним.., а коли треба — у вікно полізе, на вила настромиться* (Г. Косинка); * Образно. *Сонце, заходячи на захід, настромлюється на ікла гір* (із журн.); *Забуті Богом і забуті світом, ми заселяєм голу порожнечу якимись духами, для нас чужими, щоб настромитись на впізнанний біль* (В. Стус).

2. *тільки недок.* Пас. до **настро́млювати.** *Кошики* [соняшника] *після зрізування по-різному настромлюються на стебло для висушування* (з наук. літ.).

НАСТРО́ЧЕНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **настрочи́ти.** *На фабриці настрочена постільна білизна обов'язково прасується* (із журн.); *За дизайном кишені мають чітко виділятися на джинсах, тому настрочені яскраво-помаранчевими нитками* (з навч. літ.); *В осінньо-зимовій колекції дизайнер бавиться зі шлейфами, настроченими лініями на ліктях і колінах, округленими полами пальт і сітчастими подолами суконь* (з газ.); *Автори настрочених доносів жодними фактами себе не обтяжували* (з публіц. літ.); // **настро́чено,** *безос. пред. До кінця зміни настрочено всі ромби на підковдри для дитячого садочка* (з газ.).

НАСТРОЧИ́ТИ *див.* **настро́чувати.**

НАСТРОЧНИ́Й, а́, е́. Який настрочують (у 2 знач.), нашивають зверху. *Настрочний шов з відкритими зрізами застосовується для з'єднання деталей* (з навч. літ.).

НАСТРО́ЧУВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **настро́чувати** 2. *Настрочуваний шов застосовують при з'єднуванні кокетки з виробом, настрочуванні складок і як оздоблювальний* (з навч. літ.); *За бажанням замовника настрочуваний шов може бути виконаний контрастною ниткою* (з газ.).

НАСТРО́ЧУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настро́чувати.** *Якщо модель передбачає дві обробні строчки, то відстань від строчки сточування до першої строчки настрочування має бути 0,2 см* (з навч. літ.); *Для оброблення поясів, пришивання тасьми-блискавки, настрочування планки використовують двоголкові машини* (з навч. літ.).

НАСТРО́ЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСТРОЧИ́ТИ,** очу́, о́чиш, *док., що.* 1. Виготовляти строчінням на швацькій машині що-небудь у певній кількості. *Щоб настрочувати норму, швачки працюють без перерви* (із журн.).

2. Нашивати, пришивати що-небудь за допомогою строчіння. *Чим густіше настрочувати складки, тим ряснішою буде спідниця* (з навч. літ.); *Мішковину кожної кишені з основної тканини накласти на поличку та настрочити на відстані 2 см від лінії шва приточування* (з навч. літ.).

3. *тільки док., перен., розм.* Швидко написати що-небудь. [Храпко:] *Зараз же сяду та настрочу жалобу, хай припнуть тебе, бісова вовцюго!..* (Панас Мирний); *Чужоземець додумався враз Листа настрочить* (С. Крижанівський).

НАСТРО́ЮВАЛЬНИЙ, а, е. Стос. до настроювання. *Значення резонансної довжини хвилі або частоти визначають за положенням настроювальних органів у момент резонансу* (з навч. літ.); *Після закінчення налагоджувальних і настроювальних робіт верстат повинен забезпечити виконання заданих функцій з необхідною продуктивністю* (із журн.).

НАСТРО́ЮВАЛЬНИК, а, *ч.* Те саме, що **настро́ювач.** *Настроювальник приборкував звуки деренчливого розстроєного піаніно* (з мемуарної літ.); *Усі зони, що охоплюють камери спостереження, визначає настроювальник системи спостереження* (із журн.).

НАСТРО́ЮВАЛЬНИЦЯ, і, *ж.* Жін. до **настро́ювальник.** *Софія змалку захоплювалася грою на фортепіано, мріяла про музичну кар'єру, а стала лише настроювальницею музичних інструментів* (із журн.).

НАСТРО́ЮВАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **настро́ювати.** *У комп'ютері щось гарчить, кашляє. Чутно камертональний звук настроюваного апарата* (Л. Костенко); *Функціональність додатка збуту забезпечує такі можливості, як настроювана система розрахунку цін, безупинне оброблення замовлень, контроль за термінами відвантаження і транспортування* (з навч. літ.).

НАСТРО́ЮВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настро́ювати.** *Подаю на скрипці ноту. Почалося настроювання інструментів* (Ю. Збанацький); *Настроювання приладу автоматичного регулювання виконує оператор, а мету управління вводить у систему задавальний блок* (з навч. літ.); *Льотчик-космонавт систематично проводить спостереження за станом систем та агрегатів корабля, здійснює корекцію і настроювання окремих вузлів бортової апаратури за вказівками з Землі* (із журн.).

НАСТРО́ЮВАТИ, юю, юєш, *недок.*, **НАСТРО́ЇТИ,** о́ю, о́їш, *док.* 1. *що і без прям. дод.* Налагоджувати щось, надавати чому-небудь певної висоти звуку, певного строю (перев. про музичні інструменти). *Довбня .. витяг скрипку, побринькав на струнах, повів раз смичком і почав настроювати* (Панас Мирний); *Оркестранти поставили перед собою списані нотами аркуші й почали настроювати інструменти* (О. Іваненко); *Гітарист стиха бренькає, настроює струни* (Любко Дереш); *Як дуду настроїш, так вона й гратиме* (прислів'я); *Вона взяла контрабас, настроїла його і заграла* (М. Чабанівський); *Скільки намучиться музикант, щоб вивчити свою партію й досконало настроїти інструмент перед концертом, який триває мить?* (Р. Іваничук); * Образно. *Нижче, ховаючись десь у листві, настроював голос соловей* (О. Гончар); *Поганий стан: у ньому не досягнеш гармонії, не настроїш на потрібний лад свій внутрішній оркестр* (А. Дністровий).

2. *що.* Регулювати, налаштовувати, робити що-небудь придатним для роботи. *Підготовка кадрів на виробництві повинна будуватися на тому, щоб навчати робітників настроювати машину і регулювати її механізми* (з газ.); *Він пішов у ванну, відкрутив у ній воду і настроїв потрібну температуру* (В. Хрущак); // *що, рідко чого.* Пристосовувати, установлювати що-небудь з радіоапаратури для приймання хвиль (радіо, магнітних і т. ін.) або для забезпечення нормальної роботи. *Часто, настроюючи приймач, чув* [Володька] *якісь дивні цокотливі звуки* (М. Трублаїні); *Клим надів навушники, клацнув вимикачем, почав настроювати прилади* (М. Дашкієв); *Вона настроїла телевізора, вирівняла зображення, а звук включити й забула...* (В. Кучер); *Олег вимкнув захисне коло, настроїв приймач на хвилю* (І. Росоховатський); *Пальці невміло намацують ручку, такі довгі, мовби аж прозорі пальці з сухою шкірою. Повертають її, крутять, підладновують щось, настроюють* (Ю. Бедзик).

3. *кого і без прям. дод.* Виклика́ти в кого-небудь певний настрій, стан; налаштовувати (у 1 знач.). — *Накрутив собі свій великий .. стінний годинник .. і слухаю його ніжну музику, що настроює мрійно й відволікає від усього голосного, болючого* (О. Кобилянська); *Фіолетова* [фарба] *викликувала усмішку на вустах, зелена втишала нерви, синя настроювала до мрій* (Б. Лепкий); *Це був кабінет вченого. Витриманий в темно-бордових тонах, він настроював, сприяв поглибленій, наполегливій роботі* (О. Іваненко); *Вітальня, де ми сиділи, настроювала на безпечність* (Р. Андріяшик); *Німецькі вірші, здається, Вас трошки засмутили і настроїли на поважний лад* (Леся Українка); *Спаситель мав надзвичайно привабливе обличчя й одразу настроїв мене на відповідний лад* (М. Хвильовий); *Помітивши у дверях контори колишнього робітника свого батька, молодий принципал підвівся йому назустріч. Ця дрібничка відразу якось прихильно настроїла Йосифа до сина Тадея* (Ірина Вільде); // Вселяти, прищеплювати кому-небудь якісь думки, ідеї, почуття і т. ін. *Попрохай од мене і наших, щоб не киснули, не охали та не настроювали тебе* (М. Коцюбинський); *Великопольський настроїв юнака занадто оптимістично, негативний результат досліджень вдарить його, як грім з чистого неба* (М. Дашкієв).

4. *проти кого.* Підбурювати проти кого-небудь, спричиняти вороже ставлення до когось, чогось. *Відчуває мати, як день у день "вони" настроюють дітей проти її думки і волі. Діти очужіли* (В. Барка); *Одного* [господаря] *за одним він пробував настроїти против двора* (І. Франко); *Як виявилося, хуторян хтось настроїв проти нових порядків* (М. Циба); *Павлик несподівано відповів позитивно, чим одразу й настроїв усіх присяжних проти себе* (Г. Колісник).

◊ **(1) Настро́ювати (налашто́вувати) / настро́їти (налаштува́ти) на тон** *який кого* — зумовлювати в кого-небудь певний настрій. *Щоб колосом співали струни нив, Щоб злий кукіль не забивав пшениці, — На вірний тон настроюй колектив* (М. Рильський); *— Як нам бути, наприклад, зараз, коли ми насилу стримуємо коней з важкими гарматами? Вони самі попруть униз, не питаючи ніякого дозволу, — пожартував полковник Стессель, налаштовуючи всіх на довірливий тон і взаєморозуміння* (В. Шкляр); *Сиволап лишився у шахті до кінця зміни. Розмова з керуючим настроїла і його на хороший тон* (Д. Ткач).

НАСТРО́ЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.*, **НАСТРО́ЇТИСЯ,** о́юся, о́їшся, *док.* 1. Підладжуватися, підлаштовуватися під певне звучання, стиль виконання і т. ін. *Встиджений за весь солов'їний рід, вступав старий, досвідчений співак: "йох-йох-йох — фюіть-фьюіть, сюрр, тінь-тінь-тінь". По ньому настроювались на спів інші* (Ю. Мушкетик); *У зв'язному мовленні мовленнєвий тракт не встигає*

настроїтися на певну конфігурацію, характерну для окремих фонем (з наук. літ.); // Налаштовувати радіо-, телеприймальну апаратуру на параметри передавальної станції. *Він досить швидко настроївся на потрібну хвилю, впіймав розшукувану радіостанцію і почав занотовувати олівцем шифровану радіограму* (М. Трублаїні); *Дуже хотілося поговорити з Тригубом, адже можна було б настроїтись на його хвилю і включити передавач, та вона тепер не зробить цього!* (О. Бердник); *Астронавти вирушали на пошуки, кожен з них одразу ж настроївся на певний супутник і одержав усю потрібну інформацію* (А. Дімаров).

2. *розм.* Підготовлятися, готуватися до здійснення чого-небудь. *Дівчата перешепнулися. Музиканти настроювались до нового танцю* (Р. Іваничук); // Збиратися куди-небудь. — *Ти це куди настроївся?* — *спитав* [Степан] *Дорощука* (М. Ю. Тарновський).

3. *як, на що і без дод.* Створювати в собі певний настрій, стан; налаштовуватися. [Л і к а р:] *Тут уже ніколи настроюватись на романтичний лад* (Леся Українка); *Гудок, то була пісня заводська, в кожного заводу своя.., і люди із селищ, вирушаючи на роботу, настроювались на музику заводів* (О. Гончар); *Потому я несподівано уподобав собі твою звичку настроюватися на щось віддалено сумне чи прекрасне* (Р. Андріяшик); *Всі настроїлись на веселий лад* (В. Самійленко); [Т а м а л і й:] *Олександро Михайлівно, ви просто з кожним днем кращаєте!* [С а ш а:] *Ах, Боже мій! Що се ви таке вигадуєте! Ви вже занадто романтично настроїлися сьогодні!* (Олена Пчілка); // Виклика́ти в себе бажання робити що-небудь. *Я вже так настроїлась, що в кінці сього тижня ждатиму з цікавістю прибування севастопольських пароходів* (Леся Українка); *Він не міг ніяк уговтати своїх думок, настроїтися на тихий сон...* (Валерій Шевчук).

4. *тільки недок.* Пас. до **настро́ювати.** *Організувати для серверів мережу через зовнішній маршрутизатор є найвигідніше з погляду безпеки й надійності захисту, .. а роутер настроюється так, що брандмауер є єдиною видимою зовні машиною* (з навч. літ.).

НАСТРО́ЮВАЧ, а, *ч.* 1. Майстер, фахівець з настроювання музичних інструментів, верстатів, механізмів і т. ін.; настроювальник. *У штаті театру постійно працювали члени італійської громади, які забезпечували повсякденну роботу трупи: перукарі, художники-декоратори, настроювачі музичних інструментів* (з наук. літ.); *Пристрасть до музики Ігор успадкував не тільки від батька, а й від дідуся, який був одним з кращих в Україні настроювачів фортепіано* (з газ.).

2. Пристрій, признач. для настроювання приладів. *Миготять індикатори, жевріє шкала .. Чоловік у сомбреро міцно тримається за настроювачі* (Ю. Бедзик).

НАСТРО́ЮВАЧКА, и, *ж.* Жін. до **настро́ювач** 1; настроювальниця. *Настроювачка клавішних музичних інструментів із задоволенням працювала в театрі* (із журн.).

НАСТРУ́ГАНИЙ, а, е. Дієпр. пас. до **настругáти.** *Страв було багато, починаючи від дрібно наструганӧї сирої риби з тертою редькою й гострою овочевою підливою і кінча́ючи рисом, смаженим рябчиком* (О. Донченко); *Гужва дістав з кишені .. дрібно настругании сир, банку кільки в томаті і шмат ковбаси* (В. Дрозд); — *З цієї кори, грибів та пнів, наструганих тоненько, я й приготую вам, пане Розенроху, настій!* — *твердо сказала пані Павучиха* (Валерій Шевчук); // **настру́гано,** *безос. пред. Сир настругано прозорими смужечками та розкладено на бутерброди* (із журн.).

НАСТРУГА́ТИ *див.* **настру́гувати.**

НАСТРУГУ́ВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **настру́гувати.** *Настругування ножем трісок зайняло небагато часу, і, підпаливши їх, багаття спалахнуло, мов солома* (із журн.).

НАСТРУ́ГУВАТИ, ую, уєш, *недок.*, **НАСТРУГА́ТИ,** настружу́, настру́жеш *і* настругáю, настругáєш, *док.* 1. *чого, що.* Стругаючи (у 1, 2 знач.), виготовляти яку-небудь кількість чогось. *Бастурму він настругував ножем тоненькими скибочками, розкладаючи на срібну, з позолоченими наконечниками тацю* (з переказу); *Грицько настружe кописточок* (Панас Мирний); *"Дозволь* [царю] *кораблі до берега нам привернути, Дерева взяти у лісі та весел собі настругати"* (М. Зеров); *Хлопці з усіх пнів і дерев настругали всіляких потвор...* (Ю. Мушкетик); // Стругаючи, подрібнювати що-небудь. *Настругую багнетом сухої деревини, й по деякому часі хамаззя* [хмиз] *загорілося* (У. Самчук); *Побігла Горпина до міста, взяла чвертку, напалила кочерги, настругала, настояла на горілці, сама першою квіткою та любистком умилася, почастувала чоловіка* (Л. Яновська); *Я був обсмалений, як циганський казан. Вимокав до дрижаків у студеному ручаї... Добравшись до дому, вистелив постіль листками подорожника, настругав молодої дубової кори і ліг* (М. Дочинець).

2. *що, перен., фам.* Без особливих зусиль створювати, набувати, заробляти і т. ін. що-небудь. *Він настругував бабло на контрабанді та перевезенні нелегальних пасажирів, чим і зіпсував собі кар'єру* (із журн.); *Зажила* [Соломія] *великої слави — в торгу тямуща. Настругала сотню трудоднів, а баришів не злічити* (К. Гордієнко); // Швидко, без зусиль створювати, писати (про літературні твори). — *Та й у нашій з дружиною передвесільній епопеї не надибаєте особливо сентиментальних сторінок. Ну, освідчувались, цілувались, я навіть кілька віршиків настругав — хто не віршує в таку годину?* (В. Дрозд); — *А як ти думаєш,* — *раптом несподівано сумно для самої себе спитала Редька,* — *скільки нам днів ще лишилося?* — *Наперед більше. Хіба їх було мало, щоби хоч зараз сісти сяку-таку повість настругати?* (І. Карпа).

НАСТРУ́ГУВАТИСЯ, ується, *недок.* Пас. до **настру́гувати.** *Кора тоненько настругувалася скельцем, потім розколювалась люлька чи чубук* (І. Багряний).

НАСТРУ́НЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **настру́нити.** *В ту мить Дмитро Іванович відчув, як самі собою попустилися прикро наструнені віжки* (Ю. Мушкетик); *Подумала баба й пролізла поміж обмазученими колесами, перетнула байдуже наструнену сталь, почимчикувала до свого обійстя* (Є. Пашковський).

2. *у знач. прикм., перен.* Нервово збуджений, напружений. — *Сказився той Адам, чи що?* — *наструненим тонко голосом почав Флор* (М. Малиновська); *Я весь наструнений, збуджений, кожен нерв клекоче, як той жайворонок у небі* (В. Дрозд); *Двері прочинилися настільки тихо, що це міг почути тільки я, весь наструнений, із подвоєним серцем у кожній зі скронь* (Ю. Андрухович).

НАСТРУ́НИТИ *див.* **настру́нювати.**

НАСТРУ́НИТИСЯ *див.* **настру́нюватися.**

НАСТРУ́НЧЕНИЙ, а, е, *розм.* 1. Дієпр. пас. до **настру́нчити.** *Євгеній зміркував, що вони наструнчені против* [проти] *нього, і постановив собі не відкривати перед ними всіх карт* (І. Франко); *Новаки приходили з батьками .. Все народ бадьорий, цупкий, з дому наструнчений — і всі, як один, — казали батьки їх, — таланти* (С. Васильченко).

2. *у знач. прикм., перен.* Який наструнчився (у 2 знач.). *Грицько — якийсь наструнчений, зібраний — пружно викидає своє довге, сухорляве тіло з траншеї* (Є. Доломан); *Анеля .. хрускотіла пальцями рук. Була наструнчена і знервована, через це не спала, а вряди-годи провалювалась у чорні ями* (Валерій Шевчук).

НАСТРУ́НЧЕНО, *розм.* Присл. до **настру́нчений** 2. *Не дурно військова київська влада так наструнчено ждала якихсь* [якихось] *виступів* (В. Винниченко); *Він чує себе наструнчено. Кроки його чіткі, швидкі, і він біжить по сходах до зали* (У. Самчук).

НАСТРУ́НЧИТИ *див.* **настру́нчувати.**

НАСТРУ́НЧИТИСЯ *див.* **настру́нчуватися.**

НАСТРУ́НЧУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **настру́нчувати.** *Досконале наструнчування скрипки вимагало часу* (із журн.); *Наструнчування людей проти влади ні до чого не призвело* (з газ.).

НАСТРУ́НЧУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСТРУ́НЧИТИ,** чу, чиш, *док., кого, що, розм.* 1. *що і без прям. дод.* Те саме, що **настро́ювати** 1. *Наструнчували кобзи та бандури сотні старих та покалічених запорожців і йшли з Січі на Вкраїну розповідати людям про те, що прийшов час усім узятися до зброї й вирятуватися з-під лядської неволі* (з переказу); *Довбня, наструнчивши скрипку, поцигикав-поцигикав і вийшов насеред хати* (Панас Мирний).

2. *кого і без прям. дод.* Те саме, що **настро́ювати** 3. *У поводженні бійців, у розмовах .. відчувається загальна збудженість, наелектризованість — чи ще не вгамувалися нерви од щойно виграного бою, чи наструнчує їх передчуття чогось нового, незвіданого* (Є. Доломан).

3. *проти кого.* Те саме, що **настро́ювати** 4. *Демонструючи свою неосвіченість, він наструнчував лікаря проти себе* (із журн.); *— Га, погана Вороно! — скрикнула Сова. — Я знаю, се ти наструнчила їх* [птахів] *против мене* (І. Франко).

НАСТРУ́НЧУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАСТРУ́НЧИТИСЯ,** чуся, чишся, *док., розм.* 1. Натягуючись, ставати пружним. *У дівчини з'явилась посмішка, довкола якої ніби наструнчувалися й ставали пружними м'язи обличчя* (із журн.); *Мов вітром холодним подуло по людях — чуби наструнчились, як дріт* (С. Васильченко); *І від того торохкотіння наструнчилися сосни й принишкли будинки* (Б. Антоненко-Давидович).

2. *перен.* Нервово збуджуватися, дуже хвилюватися, бути в стані роздратування. *В кімнаті спокійно і тихо, але нерви все більше наструнчуються* (І. Багряний).

3. *перен.* Настроюватися, готуватися до чого-небудь. *Редька вже було наструнчилась до нудної процедури перевірки документів* (І. Карпа); *Мобілізувався, наструнчився люд на майдані* (з газ.).

НАСТРУ́НЮВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **настру́нювати.** *Арбалет мав пристрої для прицілювання та доброго наструнювання тятиви* (з навч. літ.).

НАСТРУ́НЮВАТИ, юю, юєш, *недок.,* **НАСТРУ́НИТИ,** ню, ниш, *док., розм.* 1. *що.* Натягувати що-небудь. *Наструнює і попускає віжки вправний їздець* (Ю. Мушкетик); *Він* [лошачок] *завмер на мить, наче здивовано приглядався до волі, до простору, що відкривались перед ним, і шию свою граційно так наструнив* (Є. Гуцало); * Образно. *Ми туго наструнили нерви і м'язи* (В. Сосюра).

2. *кого і без прям. дод.* Те саме, що **настро́ювати** 3; наструнчувати (у 2 знач.). *Треба ж їх зустрінути не як ворогів, а як союзників наших. — І наструнювати не треба. Самі люди того хотіли* (Б. Лепкий); *Їхала* [Лляна] *й наструнювала себе домагатись правдами й неправдами повернення чоловіка в сімейне лоно* (Микита Чернявський).

3. *проти кого.* Те саме, що **настро́ювати** 4; наструнчувати (у 3 знач.). *Московія нічим не гребувала, щоби наструнити проти гетьмана всіх його прихильників* (із журн.).

НАСТРУ́НЮВАТИСЯ, ююся, юєшся, *недок.,* **НАСТРУ́НИТИСЯ,** нюся, нишся, *док., розм.* Те саме, що **настру́нчуватися.** *Хлопець вхопився рукою за линву і поплив до правого берега. Кружало блока спокійно котилося, наструнювався ланцюг* (І. Чендей); *Цеп наструнився під вагою відра, що глухо й непорожньо гупало в кадки* (Є. Пашковський); *Він* [Мокій] *теж побачив Сироватку. Дивився на нього білими, гейби в більмах, очима, було видно, як враз ввесь наструнився* (Ю. Мушкетик); *Гасанця* [зайчика] *так повабило туди, до знайомих дерев, квітів, трав, що він весь наструнився і ледь не стрибнув з ґанку, щоб помчати, помчати* (В. Чухліб).

НАСТРЯ́МОК, мку, *ч., заст.* Невелика кількість сіна, соломи, дров, що дорівнює приблизно четвертій частині місткості воза. *Набрав дров настрямок* (Сл. Б. Грінченка); *На деяких територіях Лівобережжя України, наприклад на Чернігівщині, сіно вимірювалось настрямками* (з наук. літ.).

НАСТУ́ДЖЕНИЙ, а, е. 1. Дієпр. пас. до **настуди́ти.** *Він швидко розшукав у валізі ластикові, допіру випрасувані штани й свіжу англійську сорочку.., одяг і відчув м'яку й свіжу тканину на тілі, щойно настудженім, що тепер швидко й інтенсивно нагрівалось* (М. Івченко); *Вода таки була добра. Що настуджена глибиною, а що чиста — аж біла. Може, тому, що насподі залягав білий, як крейда, пісок* (М. Дочинець).

2. *у знач. прикм.* Який настудився. *Під вагою тіла стискалося коріння, і карлючки торішні, прошипилюючи спину, торкалися болюче настуджених кісток* (П. Мовчан).

НАСТУ́ДЖУВАННЯ, я, *с.* Дія за знач. **насту́джувати.** *Кондиціонер швидко починає процес настуджування повітря з використанням потужного режиму охолодження* (із журн.); *Клімат-контроль та кондиціонер — це дві зручні системи настуджування повітря* (з мови реклами).

НАСТУ́ДЖУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСТУДИ́ТИ,** уджу́, у́диш, *док., кого, що.* Робити холодним, позбавляти тепла; охолоджувати. *Виблискує коса і простір відкриває, і золотий покіс ляга за батьком в шнур. Барильце в осоці настуджує вологу, і я на колоску хитаюсь, мов пташок* (П. Мовчан); *Вітер без ножа ріже, без мила влізе й настудить хату...* (Грицько Григоренко).

НАСТУ́ДЖУВАТИСЯ, уюся, уєшся, *недок.,* **НАСТУДИ́ТИСЯ,** уджу́ся, у́дишся, *док.* Ставати холодним, утрачати тепло; охолоджуватися. *Карамельну масу залишають настуджуватися до кімнатної температури* (з навч. літ.); *В голові у Насті ворушилась одна думка: в хаті відчинені*

двері, треба їх зачинити, бо найде холоду та настудиться хата (М. Коцюбинський).

НАСТУДИ́ТИ *див.* **насту́джувати.**

НАСТУДИ́ТИСЯ *див.* **насту́джуватися.**

НАСТУ́КАНИЙ, а, е, *розм.* Дієпр. пас. до **насту́кати** 5. *Мало що можна було зрозуміти з зім'ятих сторінок настуканого тексту* (із журн.).

НАСТУ́КАТИ *див.* **насту́кувати.**

НАСТУ́КАТИСЯ, аюся, аєшся, *док., розм.* Довго, досхочу постукати. *Настукавшись досхочу, в галереї почали сміяться й кричать: паскудно! невірно!* (І. Нечуй-Левицький); *На сходах я перестрів Веммiка, що спускався вниз, даремно настукавшись у мої двері* (Р. Доценко, пер. з тв. Ч. Діккенса).

НАСТУ́КУВАННЯ, я, *с., розм.* Дія за знач. **насту́кувати** 1–5. *Настукування мелодії знімало напруження серед присутніх* (із журн.); *Настукування кількох сторінок роману кожного вечора для нього стало майже традицією* (із журн.).

НАСТУ́КУВАТИ, ую, уєш, *недок.,* **НАСТУ́КАТИ,** аю, аєш, *док., розм.* 1. *тільки недок.* Час від часу злегка стукати; постукувати. *Виходить дід Северин, тихо настукуючи в клепачку* (С. Васильченко); *Всьому тому надавав лад і такт чорний дятел, що раз у раз настукував у червивому галуззі: стук, стук, стук, стук!* (Юліан Опільський); *Па-та-та, па-та-та, па-та-та настукують на споєннях рейок важкі колеса швидкого потяга Краків–Берлін* (О. Лисяк).

2. *що.* З силою ударяти, бити по чому-небудь. *Догорів він* [бондар] *полум'ям тихим і ясним, Догорів, як сади зацвіли в дев'яностий раз ., І не пізно, й не вчасно .. Настукав останній обруч, як шов. Взяв серце своє обіруч — й одійшов* (І. Багряний).

3. *що.* Постукуючи, виявляти що-небудь. *Зосереджено вслухаючись, він настукував залізякою підлогу в надії виявити пустоту* (із журн.); *Перш ніж ставити до печі макітру, настукували в ній тріщину* (із журн.).

4. *чого.* Постукуючи по чому-небудь, насипати з нього щось. *Кілька старшин за його прикладом настукували на зеленаво-чорний ніготь великого пальця тютюну, хто з срібної, а хто й просто рогової тютюнниці* (Іван Ле).

5. *що.* Друкувати на друкарській машинці або на клавіатурі комп'ютера. *Коли мій приятель .. запропонував мені писати, я не надав цьому жодного значення, не зробив цього й тоді, коли місяць тому настукав на друкарській машинці матеріал і відіслав йому в Чернігів* (А. Дністровий); *Незважаючи на брак часу, терміново потрібно було настукати каталоги творів ювіляра* (із журн.).

6. *що, перев. зі сл.* г о л о в а, в у х а. Багато стукаючи, неприємно діяти, впливати на кого-, що-небудь, стомлювати когось, щось. *Скільки ті корки та підківки настукають голову досвітчаній матері щонеділі* (Ганна Барвінок).

7. *тільки док., кому.* Побити кого-небудь. *Пепіто — він у нас, знаєте, віртуоз у цьому ділі: в мистецтві настукати чимось важеньким кому-небудь по черепу хлопу немає рівних на всьому узбережжі* (М. Кідрук).

8. *тільки док., на кого і без дод., жарг.* Таємно повідомити комусь які-небудь відомості про когось; донести. — *За що тебе сюди? — Не знаю. Не казали. Може, хтось щось настукав...* (О. Бердник); — *Хто вам на мене настукав? — Не зрозумів... — Хто доніс, що я займаюся не тим, що вам подобається?* (А. Кокотюха); — *Ми ділимо роботу так: він водить машину, а я знімаю. Бо він знімати не вміє,* — *настукав Джеймс на свого напарника* (С. Пиркало); — *Їй* [Христині] *скажіть, що настукаєте дяді, якщо вона не вимиє чайника* (Л. Денисенко).

ПОКАЖЧИК СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

БÉРЕГ

берегáми

◊ Молóчні [та] (медóві) ріки [й мáсляні (киселéві) береги́ (з мáсляними (киселéвими) берегáми)] *див.* рікá

береги́

◊ Молóчні [та] (медóві) ріки [й мáсляні (киселéві) береги́ (з мáсляними (киселéвими) берегáми)] *див.* рікá

БЕРЛІ́НСЬКИЙ

берлі́нська

△ Берлі́нська стінá <Берлі́нський мур> *див.* стінá

берлі́нський

△ Берлі́нська стінá <Берлі́нський мур> *див.* стінá

БИ́ТИ

бий

◊ Бий / побий тебé (йогó, її́ *і т. ін.*) лихá годи́на (грім, хрест, морóка *і т. ін.*), *див.* би́ти (19)

би́ти

◊ Би́ти / наби́ти мóрду (ри́ло) *див.* би́ти (37)

Би́ти навідліг *див.* би́ти (10)

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.*) обýхом (дóвбнею, молоткóм) би́ти / вдáрити [по голові́ (в гóлову)] *див.* би́ти (47)

БИ́ТИЙ

би́тій

◊ [Хоч] грім би побив (прибив) [навіки] на би́тій дорóзі *див.* грім (6)

БИ́ТИСЯ

би́йся

◊ Хоч лóбом (головóю) би́йся в (об) стінý (в (об) мур, ріг *і т. ін.*) *див.* би́тися (9)

би́лися

◊ Ще (іщé) [й] чорти́ навкулáчки [не] б'ються (би́лися) *див.* чорт

би́тися

◊ Би́тися головóю об стінý (об мур, в мур) *див.* би́тися (3)

Би́тися навкулáчки (*рідко* на кулáчки) *див.* би́тися (1)

◊ Грáтися (гуля́ти, би́тися) навби́тки *див.* грáтися (4)

б'ю́ться

◊ Ще (іщé) [й] чорти́ навкулáчки [не] б'ються (би́лися) *див.* чорт

БИТКÓМ

биткóм

◊ Биткóм наби́тий *див.* наби́тий (1)

◊ Биткóм наби́то *див.* наби́тий (2)

БІБЛІОТÉКА

бібліотéка

Нарóдна бібліотéка *див.* бібліотéка (1)

БІ́ГАТИ

бі́гає

◊ Морóз ідé (хóдить, бігає, прохóдить, пробігáє *і т. ін.*) / пішóв (пройшóв, пробі́г *і т. ін.*) за (пóза) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, пóза шкірою, пóза шкýрою *і т. ін.*) *див.* морóз[1] (7)

бі́гають

◊ [Аж] мурáшки (комáшки) бігають (пробігáють, лізуть *і т. ін.*) / побігли (пробігли, забігали, полізли, пішли́ *і т. ін.*) по спи́ні (по тілу, за плечи́ма, за спи́ною, пóза спи́ною *і т. ін.*) <По плéчах полізла мурашня́> *див.* мурáшки (1)

БІДÁ[1]

бідá

◊ Бідá (скрýта, нáпасть *і т. ін.*) принеслá *див.* бідá[1] (4)

біди́

Напи́тувати / напитáти ли́ха (біди́, гóря, клóпоту *і т. ін.*) *див.* напи́тувати (1)

бідý

Напóрюватися / напорóтися на неприéмність (на бідý) *див.* напóрюватися (1)

БІК

боки́

◊ Нагрíти боки́ *див.* нагрівáти (2)

◊ Наминáти / нам'я́ти (насади́ти) бóки *див.* наминáти (1)

◊ Пом'я́ти / м'я́ти боки́ (рéбра) *див.* пом'я́ти

БІ́ЛИЙ

бі́ле

Бі́ле м'я́со *див.* м'я́со (1)

бі́лий

[Бі́лий] день надвóрі <Надвóрі вже день> *див.* день (1)

Бі́лий нали́в *див.* нали́в (1)

бі́лі

◊ Бі́лі мýхи *див.* мýха (6)

БІЛЬ[1]

бóлю

Завдавáти / завдáти бóлю (мýки) *див.* завдавáти (1)

БІЛЬМÓ

більмó

◊ Навóдити / навести́ полýду (більмó) на óчі *див.* навóдити (15)

БІС[1]

біс

◊ Біс одни́м мотузóчком скрути́в *див.* біс[1] (4)

БЛАГ

благ

◊ Я́ко наг, я́ко благ *див.* наги́й (1)

БЛАГÁТИ

благáти

Проси́ти (благáти, моли́ти *і т. ін.*) прощéння (опрощéння) *див.* проси́ти

БЛАГИ́Й

благи́й

Благи́й нáмір *див.* нáмір (1)

БЛАКИ́ТНИЙ

блаки́тний

Намéт нéба <Небéсний (блаки́тний) намéт> *див.* намéт[1] (1)

БЛЕКОТÁ

блекоти́

◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.*)] блекоти́ (кукíльвáну, кукóльвáну, чемери́ці) об'ї́стися (наї́стися) *див.* об'їдáтися

БЛИ́СКАВКА

бли́скавкою

◊ Бли́скавкою прорізáти мóзок *див.* прорі́зувати

БОГ

бо́га

Го́спода (Бо́га) мо́лити *див.* моли́ти (1)

◇ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.*) *див.* піти́

бо́гові

◇ Моли́тися скляно́му бо́гові (бо́гу) *див.* моли́тися (1)

◇ Ні Бо́гу (Бо́гові) сві́чка, ні чо́рту (чо́ртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.*) *див.* сві́чка

◇ Як Бо́гу (Бо́гові) моли́тися / помоли́тися *див.* моли́тися (2)

бо́гом

Христо́м-Бо́гом моли́ти *див.* моли́ти (2)

бо́гу

◇ Моли́тися скляно́му бо́гові (бо́гу) *див.* моли́тися (1)

◇ Ні Бо́гу (Бо́гові) сві́чка, ні чо́рту (чо́ртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.*) *див.* сві́чка

◇ Як Бо́гу (Бо́гові) моли́тися / помоли́тися *див.* моли́тися (2)

БОЛІ́ТИ[1]

боли́ть

◇ Се́рце (се́рденько) боли́ть / заболі́ло (зболі́ло, наболі́ло) *див.* се́рце

БОЛЯ́ЧКА

боля́чо́к

◇ Насади́ти боля́чо́к *див.* наса́джувати[2] (1)

БО́РОШНО

бо́рошно

△ М'ясо-кісткове́ бо́рошно *див.* бо́рошно (2)

△ Фунто́ве бо́рошно <Фунто́ва мука́> *див.* бо́рошно (3)

БОРЩ

борщ

◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

◇ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рідше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти

БРАКУВА́ТИ[1]

бракує

◇ Ті́льки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.*) *див.* нема́

БРАТ

брат

Моло́чний брат *див.* брат (6)

Назва́ний (нарече́ний) брат *див.* брат (7)

БРА́ТИ

бере́

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

Моро́з бере́ *див.* моро́з[1] (2)

◇ Моро́з із-за (з-за) плече́й бере́ *див.* моро́з[1] (8)

◇ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

бра́ти

◇ Бра́ти / взя́ти в нагаї́ *(рідше* в нага́йки) *див.* бра́ти (64)

△ Бра́ти / взя́ти м'яч *див.* бра́ти (52)

Бра́ти / взя́ти на му́ки (на торту́ри) *див.* бра́ти (17)

◇ Бра́ти / взя́ти на му́шку (на приці́л) *див.* бра́ти (92)

◇ Бра́ти / взя́ти [свої́] слова́ наза́д *див.* бра́ти (117)

БРА́ТИСЯ

бере́ться

Бере́ться [на] моро́з *див.* бра́тися (1)

БРА́ТСЬКИЙ

бра́тська

Бра́тська моги́ла *див.* моги́ла (1)

БРИГА́ДА

брига́да

На́скрізна брига́да *див.* брига́да (1)

БРИКНУ́ТИ

брикну́ла

◇ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.*) тебе́ (його́, її́ *і т. ін.*) му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.*) вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха (13)

БРОВА́

брова́ми

◇ Морга́ти брова́ми (брово́ю, ву́сом) *див.* морга́ти (1)

брово́ю

◇ І *(рідше* ні, на́віть) ву́сом (брово́ю) не моргну́ти / *рідко* не морга́ти *див.* моргну́ти (2)

◇ Морга́ти брова́ми (брово́ю, ву́сом) *див.* морга́ти (1)

◇ Не моргну́вши *(рідше* не зморгну́вши, не змигну́вши, *діал.* не змельну́вши) [о́ком (брово́ю)] *див.* моргну́ти (4)

◇ Хоч би [тобі] о́ком (ву́сом, брово́ю) моргну́ти *див.* моргну́ти (5)

БУГА́Й[1]

бугая́

◇ Роби́ти (роздува́ти, *рідко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рідко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рідко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти

БУДУВА́ТИ

будува́ти

◇ Будува́ти пові́тря́ні (надхма́рні) за́мки *див.* будува́ти (3)

БУДЬ-ЯКИ́Й

будь-яко́ї

Без [будь-яко́ї (наймéншої, нія́кої *і т. ін.*)] причи́ни *див.* причи́на

будь-яку́

Хапа́тися за все (за будь-яку́, вся́ку можли́вість) *див.* хапа́тися

БУРЯ́К

буряків

◇ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)

БУ́ТИ

була́

◇ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва (30)

було́

Нема́є (нема́, не було́) можли́вості *див.* нема́

Немá (немáє, не булó, не мóже бýти) [ніякого (жóдного)] сýмніву ([ніяких (жóдних)] сýмнівів) *див.* немá

бýти

Бýти наскінчý *див.* бýти (16)

Бýти (перебувáти) під нáглядом *див.* бýти (19)

Немá (немáє, не булó, не мóже бýти) [ніякого (жóдного)] сýмніву ([ніяких (жóдних)] сýмнівів) *див.* немá

◊ Не мóже бýти [й] мóви *див.* могтú (5)

Стáти / ставáти (бýти) у [велúкій] пригóді (*рідше* нагóді) *див.* ставáти

БУХÁН

буханів

◊ Наїстися буханів *див.* наїдáтися (1)

ВАВИЛÓНСЬКИЙ

вавилóнське

Вавилóнське змішáння мов *див.* змішáння[1] (1)

ВАГÁ[1]

вагá

△ Абсолютна вагá насíння *див.* вагá[1] (1)

△ Молекулярна вагá *див.* вагá[1] (6)

△ Напівважкá вагова категóрія <Напівважкá вагá> *див.* категóрія (6)

△ Сухá вагá мотóра (автомобíля) *див.* вагá[1] (10)

вагú

◊ Набувáти (набирáти) / набýти (набрáти) вагú (*рідше* вагý) *див.* набувáти[1] (4)

◊ Надавáти / надáти значення (вагú, цінності) *див.* надавáти[2] (8)

вагý

◊ Набувáти (набирáти) / набýти (набрáти) вагú (*рідше* вагý) *див.* набувáти[1] (4)

ВАГОВИЙ

ваговá

△ Напівважкá ваговá категóрія <Напівважкá вагá> *див.* категóрія (6)

ВАГÓН

вагóн

М'який вагóн *див.* вагóн (6)

ВАЖКИЙ

важкúй

△ Важкúй наркóтик *див.* наркóтик (1)

ВАШ

вáша

◊ Вáша (йогó, їх) мúлість (*заст.* мúлость, мосць) *див.* мúлість (4)

◊ Колú [б] (мóже) твоя (вáша) лáска (*рідко* мúлість) *див.* лáска[1] (2)

вáшими

◊ Твоїми (вáшими) молитвáми *див.* молúтва (2)

ВБИВÁТИ[1]

вбивáти

◊ Вбивáти (забивáти) / вбúти (забúти) осúковий кілóк (кіл) [у могúлу] *див.* вбивáти[1] (4)

ВБИРÁТИ[1]

вбирáти

◊ Всмóктувати (всисáти, вбирáти *і т. ін.*) / всмоктáти (ввіссáти, ввібрáти *і т. ін.*) [в сéбе] з молокóм мáтері (з мáтериним (матерúнським) молокóм) *див.* всмóктувати (1)

ВБРИКНÝТИ

вбрикнýла

◊ Щоб (бодáй, хай би *і т. ін.*) тебé (йогó, її *і т. ін.*) мýха (кáчка, гýска, кýрка *і т. ін.*) вбрикнýла (брикнýла) *див.* мýха (13)

ВДРÝГЕ

вдрýге

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.*) [вдрýге (знóву)] на світ народúтися *див.* нарóджуватися (3)

ВЕЛИКИЙ

велúке

Велúке пересéлення нарóдів *див.* пересéлення

велúкий

Велúкий Могóл *див.* могóл (1)

Велúкий нарóдний хурáл *див.* хурáл

Діставáти (одéржувати) / дістáти (одéржати) [велúкий (ширóкий)] рóзголос <Набирáти (набувáти) / набрáти (набýти) [велúкого (ширóкого)] рóзголосу> *див.* діставáти (2)

велúких

△ Корá велúких півкýль [головнóго мóзку] *див.* корá (2)

велúкій

Стáти / ставáти (бýти) у [велúкій] пригóді (*рідше* нагóді) *див.* ставáти

◊ У [велúкій] мóді *див.* мóда[1] (2)

велúкого

Діставáти (одéржувати) / дістáти (одéржати) [велúкий (ширóкий)] рóзголос <Набирáти (набувáти) / набрáти (набýти) [велúкого (ширóкого)] рóзголосу> *див.* діставáти (2)

ВЕЛÍТИ

велúть

◊ Як велúть (підкáзує, накáзує *і т. ін.*) сóвість (сумлíння) *див.* сóвість

ВЕРЗТÚ

верзтú

◊ Плестú (верзтú, городúти *і т. ін.*) нісенíтницю (дурнúцю, кáзна-що *і т. ін.*) / наплестú (наверзтú, нагородúти *і т. ін.*) нісенíтниць (дурнúць, кáзна-чогó *і т. ін.*) *див.* плестú

ВЕРТÍТИСЯ

вертíтися

◊ Вертíтися (крутúтися) як (мов, нíби *і т. ін.*) мýха в окрóпі *див.* вертíтися (6)

ВЕРШКÚ

вершкú

◊ Збирáти вершкú (сметáнку) [на молоцí] *див.* збирáти (3)

ВЕСЛÓ

вéсла

Налягáти / налягтú на вéсла *див.* налягáти (1)

ВЕСТÚ

вестú

◊ Вестú мóву (річ, слóво) *див.* вестú (18)

ВЕСЬ[1]

все

Все можлúве *див.* весь[1] (3)

Хапáтися за все (за будь-якý, всякý можлúвість) *див.* хапáтися

всі

◊ Вимóтувати (мотáти, тягнýти, тягти́) / ви́мотати (ви́тягти) [всі] кишки́ *див.* вимóтувати (3)

Напрýжувати / напрýжити [всі (остáнні)] си́ли *див.* напрýжувати (1)

◊ Натискáти (нати́скувати, *рідше* давити) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої] гáльма (педáлі) *див.* натискáти

◊ Пáдати / впáсти на колíна (навкóлішки, ниць, *рідко* на всі чоти́ри) <Упадáти / впáсти в нóги (до ніг, ниць)> *див.* пáдати

Покладáти / поклáсти [всю] надíю ([всі] [свої] надíї) *див.* покладáти

всій

◊ У всій [своїй, йогó *і т. ін.*] наготі́ *див.* наготá (2)

У всій [своїй (йогó)] повноті́ <З найбільшою [усією (своєю, йогó)] повнотóю> *див.* повнотá

усімá

○ До [наймéнших] подрóбиць (дрібни́ць) <*рідко* У подрóбицях> <З усімá подрóбицями> *див.* подрóбиця

всьогó

◊ Всьогó дóброго (найкрáщого)! *див.* дóбрий (2)

всю

◊ Вимóтувати (мотáти, витягáти, тягнýти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] дýшу *див.* вимóтувати (2)

Покладáти / поклáсти [всю] надíю ([всі] [свої] надíї) *див.* покладáти

усі́я

усі́я надíя *див.* надíя (2)

ВÉТО

вéто

Накладáти / наклáсти вéто *див.* накладáти (1)

ВÉЧІР

вéчір

Музи́чний вéчір *див.* вéчір (4)

ВИ

вас

◊ Щоб тебé (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)

ВИБІЙНИ́Й

вибійни́й

△ Вибійни́й (відбійни́й) молотóк *див.* молотóк (1)

ВИГЛЯДÁТИ[2]

виглядáти

◊ Ждáти (чекáти, виглядáти, сподівáтися) з мóря погóди *див.* ждáти (2)

ВИГОЛÓШУВАТИ

виголóшувати

Говори́ти (мóвити, виголóшувати *і т. ін.)* крáсно *див.* говори́ти (3)

ВИГÓСТРЮВАТИ

вигóстрювати

◊ Гостри́ти (вигóстрювати, *рідше* точи́ти, нагóстрювати *і т. ін.)* / ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру *і т. ін.) див.* гостри́ти (1)

ВИДАВÁТИ

видавáти

△ Видавáти / ви́дати на-горá *див.* видавáти (3)

ВИДÁТОК

видáтки

△ Накладні́ ви́трати (видáтки) *див.* ви́трати (3)

ВИДРЯ́ПУВАТИСЯ

видря́пуватися

◊ Видря́пуватися / ви́дряпатися навéрх *(рідко* нагóру) *див.* видря́пуватися (2)

ВИДУВÁТИ

видувáти

◊ Роби́ти (роздувáти, *рідко* видувáти) / зроби́ти (роздýти, *рідко* ви́дути) з мýхи слонá *(рідко* волá, бугая́) *див.* роби́ти

ВИЇЗНИ́Й

виїзнá

△ Виїзнá модéль *див.* модéль (1)

ВИКЛАДÓВИЙ

викладóва

Викладóва мóва *див.* мóва (1)

ВИЛÁЗИТИ

вилáзити

◊ Вилáзити / ви́лізти навéрх (назóвні) *див.* вилáзити (4)

ВИЛЬНÝТИ

вильнýти

◊ Вильнýти навéрх дéнцéм *див.* вильнýти (1)

ВИ́МІНЯТИ

ви́міняти

◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.)* ши́ло на швáйку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

ВИ́МОВИТИ

ви́мовити

◊ Не вмíти (не могти́) слóва (двох слів) ви́мовити (сказáти) *див.* умíти

ВИМÓТУВАТИ

вимóтувати

◊ Вимóтувати (мотáти, витягáти, тягнýти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] дýшу *див.* вимóтувати (2)

◊ Вимóтувати (мотáти, тягнýти, тягти́) / ви́мотати (ви́тягти) [всі] кишки́ *див.* вимóтувати (3)

ВИНÓ[1]

винó

Напівсолóдке винó *див.* винó[1] (3)

Напівсухé винó *див.* винó[1] (4)

ВИНÓСИТИ

винóсити

◊ Ви́нести / винóсити ногáми вперéд (наперéд) *див.* винóсити (4)

ВИПАДÁТИ

випадáє

Випадáє / ви́пала нагóда *див.* нагóда (1)

ВИ́ПАДОК

ви́падок

◊ Піймáти (спіймáти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (момéнт, ви́падок *і т. ін.) див.* піймáти

◊ Пропускáти / пропусти́ти момéнт (мент, ви́падок *і т. ін.) див.* пропускáти

ВИПИВА́ТИ

випива́ти

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)

ВИПИ́ТУВАННЯ

випи́тування

Випи́тування на му́ках *див.* випи́тування (1)

ВИПЛИВА́ТИ

виплива́ти

◊ Виплива́ти (вирина́ти) / ви́плисти (ви́пливти, ви́ринути) на пове́рхню (наго́ру, на чи́сту во́ду) *див.* виплива́ти (1)

ВИ́ПРАВИТИ

ви́править

◊ Хіба́ що (ті́льки) моги́ла ви́править *див.* моги́ла (5)

ВИРИНА́ТИ

вирина́ти

◊ Виплива́ти (вирина́ти) / ви́плисти (ви́пливти, ви́ринути) на пове́рхню (наго́ру, на чи́сту во́ду) *див.* виплива́ти (1)

ВИ́РІБ

ви́робів

△ Наді́йність ви́робів *див.* наді́йність (2)

ВИРОБНИ́ЧИЙ

виробни́че

Виробни́че навча́ння *див.* навча́ння (1)

ВИСО́КИЙ

висо́кого

◊ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти

висо́кої

◊ Висо́кої (найкра́щої, пе́ршої *і т. ін.)* ма́рки *див.* ма́рка[1] (3)

◊ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти

ВИСОТА́

висоту́

Набира́ти / набра́ти висоту́ *(рідко* височі́нь) *див.* набира́ти (1)

ВИ́СОХТИ

ви́сохло

◊ [Ще] [ма́терине] молоко́ на губа́х *(рідко* ко́ло губі́в) [не обсо́хло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молоко́м на губа́х> *див.* молоко́ (13)

ВИСОЧІ́НЬ

височі́нь

Набира́ти / набра́ти висоту́ *(рідко* височі́нь) *див.* набира́ти (1)

ВИСТАВЛЯ́ТИ

виставля́ти

Виставля́ти / ви́ставити напока́з *див.* виставля́ти (1)

ВИСТАЧА́ТИ

вистача́є

◊ Ті́льки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.) див.* нема́

ВИСТУПА́ТИ

виступа́ти

◊ Виступа́ти (вихо́дити, сплива́ти) / ви́ступити (ви́йти, спливти́) наве́рх *(рідко* напове́рх) *див.* виступа́ти (2)

ВИ́СУШИТИ

ви́сушити

◊ Суши́ти / ви́сушити [собі] го́лову (мо́зок, мі́зки) *див.* суши́ти

ВИСХІДНИ́Й

висхідни́й

△ Висхідни́й на́голос *див.* на́голос (1)

ВИТА́ТИ

вита́ти

◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

ВИ́ТЕРТИ

ви́три

◊ Молоко́ *(рідко* мо́ню) на губа́х ви́три *див.* витира́ти (2)

ВИ́ТИ[2]

ви́ти

◊ Ви́ти ли́нви (моту́зки, вірьо́вки) *див.* ви́ти[2] (1)

ВИ́ТРАТИ

ви́трати

△ Накладні́ ви́трати (вида́тки) *див.* ви́трати (3)

ВИТЯГА́ТИ

витяга́ти

◊ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)

ВИ́ТЯГТИ

ви́тягти

◊ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)

◊ Вимо́тувати (мота́ти, тягну́ти, тягти́) / ви́мотати (ви́тягти) [всі] кишки́ *див.* вимо́тувати (3)

ВИ́ХІД

ви́хід

Ви́хід у мо́ре *див.* ви́хід (1)

ВИХО́ДИТИ

вихо́дити

◊ Виступа́ти (вихо́дити, сплива́ти) / ви́ступити (ви́йти, спливти́) наве́рх *(рідко* напове́рх) *див.* виступа́ти (2)

Вихо́дити / ви́йти в мо́ре *див.* вихо́дити (4)

Вихо́дити / ви́йти з мо́ди *див.* вихо́дити (8)

ВИЧИ́ТУВАТИ

вичи́тувати

◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) моли́тву *див.* чита́ти

◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) нота́ції (нота́цію, мора́ль) *див.* чита́ти

ВИ́ЩИЙ

ви́щий

Ви́щий навча́льний за́клад *див.* за́клад (1)

ВІВЕ́НДІ

віве́нді

△ Мо́дус віве́нді *див.* мо́дус (1)

ВІВЧА́РСТВО
вівча́рство
Напівтонкору́нне вівча́рство *див.* вівча́рство (2)

ВІДБИРА́ТИ
відбира́ти
◊ Відбира́ти (віднíма́ти) / відібра́ти (відня́ти) мо́ву *див.* відбира́ти (7)

ВІДБИ́ТИ
відби́ти
◊ Відби́ти (надсади́ти) бе́бехи (печінки́) *див.* відбива́ти (5)

ВІДБИ́ТОК
відби́ток
◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти (7)

ВІДБІЙНИ́Й
відбійни́й
△ Вибійни́й (відбійни́й) молото́к *див.* молото́к (1)

ВІДВА́ГА
відва́ги
◊ Набира́тися / набра́тися смілúвості (хоро́брості, сміливості, відва́ги) *див.* набира́тися (9)

ВІДВА́ЖУВАТИ
відва́жувати
◊ Дава́ти (*рідше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти (*рідше* накла́сти, відва́жити) зда́чі *див.* дава́ти (122)

ВІДВЕСТИ́
відведе́ш
◊ Оче́й не відведе́ш (не відірве́ш) <Оче́й не [мо́жна] відвести́ (відірва́ти)> *див.* відво́дити (7)
відвести́
◊ Оче́й не відведе́ш (не відірве́ш) <Оче́й не [мо́жна] відвести́ (відірва́ти)> *див.* відво́дити (7)

ВІДГОРО́ДЖУВАТИ
відгоро́джувати
◊ Відгороди́ти / відгоро́джувати му́ром (стіно́ю) *див.* відгоро́джувати (1)

ВІДДАВА́ТИ
віддава́ти
Віддава́ти / відда́ти кома́нду (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.) див.* віддава́ти (5)
◊ Віддава́ти / відда́ти нале́жне (*рідко* справедли́ве) *див.* віддава́ти (29)
Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* віддава́ти (14)

ВІД'Є́МНИЙ
від'є́мний
△ Від'є́мний при́ріст насе́лення *див.* при́ріст

ВІДІГРАВА́ТИ
відігрáва́ти
Відіграва́ти / відігра́ти м'яч (ша́йбу, гол *і т. ін.) див.* відіграва́ти (1)

ВІДІРВА́ТИ[1]
відірва́ти
◊ Оче́й не відведе́ш (не відірве́ш) <Оче́й не [мо́жна] відвести́ (відірва́ти)> *див.* відво́дити (7)
відірве́ш
◊ Оче́й не відведе́ш (не відірве́ш) <Оче́й не [мо́жна] відвести́ (відірва́ти)> *див.* відво́дити (7)

ВІДІСЛА́ТИ
відісла́ти
Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / відісла́ти (відпра́вити, посла́ти, надісла́ти) по́штою *див.* відсила́ти (1)
◊ Відісла́ти в музе́й *див.* відсила́ти (2)

ВІД'ЇДА́ТИ
від'їда́ти
◊ Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти *і т. ін.)* / наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти *і т. ін.)* че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду *і т. ін.) див.* наїда́ти (1)

ВІДКРИ́ТИЙ
відкри́та
△ Відкри́та множина́ *див.* множина́ (1)
відкри́те
△ Відкри́те мо́ре <Відкри́тий океа́н> *див.* мо́ре (2)
відкри́тий
△ Відкри́те мо́ре <Відкри́тий океа́н> *див.* мо́ре (2)

ВІДМІ́НОК
відмі́нок
△ Називни́й відмі́нок *див.* відмі́нок (5)

ВІДНІМА́ТИ
віднíма́ти
◊ Відбира́ти (віднíма́ти) / відібра́ти (відня́ти) мо́ву *див.* відбира́ти (7)

ВІДНЯ́ТИСЯ
відняла́ся
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] відняла́ся мо́ва *див.* мо́ва (34)

ВІДПЛАТИ́ТИ
відплати́ти
◊ Плати́ти / відплати́ти тако́ю (ті́єю, *рідко* то́ю) са́мою моне́тою *див.* плати́ти

ВІДПЛИ́В
відпли́в
◊ Відті́к (відпли́в, відтіка́ння) умі́в (мі́зків) *див.* відті́к (1)

ВІДПОВІДА́ТИ
відповіда́ти
Відповіда́ти / відпові́сти́ мо́вча́нкою *див.* відповіда́ти (2)

ВІДПОЧИВА́ТИ
відпочива́ти
◊ Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* відпочива́ти (1)

ВІДПРАВЛЯ́ТИ
відправля́ти
Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / відісла́ти (відпра́вити, посла́ти, надісла́ти) по́штою *див.* відсила́ти (1)

ВІДСИЛА́ТИ
відсила́ти
Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / відісла́ти (відпра́вити, посла́ти, надісла́ти) по́штою *див.* відсила́ти (1)

ВІДСТАВЛЯ́ТИ
відставля́ти
◊ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)

ВІДСТÓЯНИЙ

відстóяне

Відстóяне молокó *див.* молокó (1)

ВІДСУВÁТИСЯ

відсувáтися

◊ Відсувáтися / відсýнутися назáд *див.* відсувáтися (1)

ВІДТИ

відти

◊ Туди́ й (та) назáд (звідти, відти) *див.* туди́

ВІДТІ́К

відтíк

◊ Відтíк (відпли́в, відтікáння) умíв (мíзків) *див.* відтíк (1)

ВІДТІКÁННЯ

відтікáння

◊ Відтíк (відпли́в, відтікáння) умíв (мíзків) *див.* відтíк (1)

ВІ́ЙКОВИЙ

вíйковий

△ Вíйковий м'яз *див.* м'яз (1)

ВІЙТ

війт

Наказни́й війт *див.* війт (1)

ВІК

вікý

◊ На родý (*рíдше* на вікý) написано <На родý написаний> *див.* написаний (2)

ВІКНÓ

вікнó

Напíльне (запíльне) вікнó *див.* вікнó (3)

ВІКОВІ́ЧНИЙ

віковíчним

◊ Спочивáти (спáти) / спочи́ти (заснý-ти) навíки (довíку, вíчним (віковíч-ним) сном) *див.* спочивáти

ВІЛ[1]

волá

◊ Роби́ти (роздувáти, *рідко* видувá-ти) / зроби́ти (роздýти, *рідко* ви́ду-ти) з мýхи слонá (*рідко* волá, бугáя) *див.* роби́ти

волóві

◊ Волóві ши́ю (рóги) скрýтить (мóже скрути́ти) *див.* скрýчувати

ВІ́ЛЬНИЙ

вíльним

За вíльним нáймом, *заст.* <По вíль-ному нáйму> *див.* найм (1)

вíльному

За вíльним нáймом, *заст.* <По вíль-ному нáйму> *див.* найм (1)

ВІН

йогó

◊ Бий / поби́й тебé (йогó, її́ *і т. ін.*) лихá годи́на (грім, хрест, морóка *і т. ін.*) *див.* би́ти (19)

◊ Вáша (йогó, їх) ми́лість (*заст.* ми́лость, мосць) *див.* ми́лість (4)

◊ Ї́дять йогó (її́, тебé *і т. ін.*) мýхи [з комарáми] *див.* мýха (8)

◊ Морóка [йогó] знáє *див.* морóка (2)

◊ У всій [свої́й, йогó *і т. ін.*] нагóті *див.* наготá (2)

У всій [свої́й (йогó)] повнотí <З най-бíльшою [усіéю (своéю, йогó)] пов-нотóю> *див.* повнотá

◊ Щоб (бодáй, хай би *і т. ін.*) тебé (йогó, її́ *і т. ін.*) мýха (кáчка, гýска, кýрка *і т. ін.*) вбрикнýла (брикнý-ла) *див.* мýха (13)

ВІ́НИК

вíника

◊ Скуштувáти (покуштувáти) вíника (ки́я, лози́ни, рíзóк, нагаíв *і т. ін.*) *див.* скуштувáти

ВІ́РНИЙ

вíрний

◊ Наставля́ти (направля́ти, напýчувати, спрямóвувати *і т. ін.*) / настáвити (напрáвити, напути́ти, спрямувáти *і т. ін.*) на дóбру (прáведну, вíрну *і т. ін.*) дорóгу (стéжку, путь *і т. ін.*) (на дóбрий (прáведний, вíрний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

вíрну

◊ Наставля́ти (направля́ти, напýчу-вати, спрямóвувати *і т. ін.*) / настá-вити (напрáвити, напути́ти, спря-мувáти *і т. ін.*) на дóбру (прáведну, вíрну *і т. ін.*) дорóгу (стéжку, путь *і т. ін.*) (на дóбрий (прáведний, вíр-ний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

ВІРЬÓВКА

вірьóвки

◊ Ви́ти ли́нви (мотýзки, вірьóвки) *див.* ви́ти[2] (1)

ВІ́ТЕР

вíтер

Нáскрізний вíтер *див.* вíтер (5)

ВІ́ЧНИЙ

вíчний

◊ Знайти́ кінéць (моги́лу, вíчний спо-чи́нок) *див.* знахóдити (4)

вíчним

◊ Спочивáти (спáти) / спочи́ти (за-снýти) навíки (довíку, вíчним (віко-вíчним) сном) *див.* спочивáти

ВІ́ШАТИ

вíшати

◊ Вíшати (клéїти) / повíсити (наклé-їти, навíсити) ярли́к *див.* вíшати (2)

◊ Вíшати (навíшувати) / навíшати лóкшину (*розм.* лапшý) [на вýха] *див.* вíшати (3)

В'Ї́СТИСЯ

в'ї́стися

◊ В'ї́стися в мóзок *див.* в'їдáтися (2)

ВКИ́НУТИСЯ

вки́нулися

◊ Баглаї́ напáли (вки́нулися) *див.* баглаї́ (1)

ВКЛАДÁТИ[1]

вкладáти

◊ Клáсти (вкладáти) / поклáсти (вклáсти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в трунý *і т. ін.*) *див.* клáсти (6)

ВКРÝЧУВАТИ[1]

вкрýчувати

◊ Вправля́ти (вкрýчувати) / впрáвити (вкрути́ти) мóзок (мíзки) *див.* вправля́ти[1] (1)

ВЛÁСНИЙ

влáсна

△ Влáсна нáзва <Влáсне ім'я́> *див.* нáзва (1)

влáсне

△ Влáсна нáзва <Влáсне ім'я́> *див.* нáзва (1)

вла́сними

◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.*) імена́ми *див.* назива́ти (1)

ВЛИ́ПНУТИ

вли́пнути

◊ Вли́пнути як му́ха в мед *див.* влипа́ти (2)

ВЛІЗА́ТИ

влiза́ти

◊ Надяга́ти (наділа́ти, натяга́ти *і т. ін.*) / надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́ *і т. ін.*) ове́чу шку́ру <Влiза́ти / влі́зти в ове́чу шку́ру> *див.* надяга́ти (1)

ВНІВЕ́ЦЬ

внівéць

◊ Піти́ (оберну́тися) нанівéць (внівéць) *див.* піти́

ВОВК

вовк

◊ Морськи́й вовк *див.* вовк (7)

вóвка

◊ З'ї́сти соба́ку (вóвка, му́ху) *див.* з'їда́ти (4)

ВОГНЕВИ́Й

вогневи́й

Вогневи́й налі́т *див.* налі́т (1)

ВОДА́

вода́

М'яка́ вода́ *див.* вода́ (11)

△ Надважка́ вода́ *див.* вода́ (36)

води́

◊ Набира́ти / набра́ти води́ в рот *див.* набира́ти (5)

◊ Хоч [з лиця́] води́ напи́йся (вóду пий) *див.* напива́тися (2)

◊ Як води́ напи́тися *див.* напива́тися (3)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) води́ в рот набра́ти *див.* набира́ти (11)

воді́

◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній (*рідше* мутні́й) воді́ *див.* лови́ти (14)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) у воді́ (у вóду) намóчений *див.* намóчений (1)

вóду

◊ Виплива́ти (вирина́ти) / ви́плисти (ви́пливти, ви́ринути) на повéрхню (наго́ру, на чи́сту вóду) *див.* виплива́ти (1)

◊ Ли́ти вóду на млин *див.* ли́ти (4)

◊ Хоч [з лиця́] води́ напи́йся (вóду пий) *див.* напива́тися (2)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) у воді́ (у вóду) намóчений *див.* намóчений (1)

ВОДИ́ТИ

води́ти

◊ Води́ти на моту́зці (на нали́гачі) *див.* води́ти (5)

ВОДОХРЕ́СНИЙ

водохрéсні

Водохрéсні (хрещéнські) морóзи *див.* морóз[1] (1)

ВОКА́ЛЬНИЙ

вока́льна

△ Вока́льна му́зика *див.* му́зика (1)

ВО́ЛОК

вóлоком

◊ Не затя́гнеш вóлоком (нали́гачем, на нали́гачі, на моту́зці *і т. ін.*) *див.* затя́гувати (5)

ВОЛОКТИ́

волокти́

◊ Лéдве (ледь, наси́лу *і т. ін.*) пересува́ти (пересóвувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.*) нóги <[Лéдве (ледь, наси́лу *і т. ін.*)] плéнтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Лéдве (наси́лу) нога́ми (нóги) сóвати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.*)> *див.* пересува́ти

ВОЛЬФА́РТІВ

вольфа́ртова

△ Вольфа́ртова му́ха *див.* му́ха (1)

ВОНА́

її́

◊ Бий / побі́й тебé (йогó, її́ *і т. ін.*) лиха́ годи́на (грім, хрест, морóка *і т. ін.*) *див.* би́ти (19)

◊ Ї́дять йогó (її́, тебé *і т. ін.*) му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха (8)

◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.*) тебé (йогó, її́ *і т. ін.*) му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.*) вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха (13)

ВОНИ́

їх

◊ Ва́ша (йогó, їх) ми́лість (*заст.* ми́лость, мосць) *див.* ми́лість (4)

◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.*) імена́ми *див.* назива́ти (1)

ВО́РОГ

вóрог

Вóрог нарóду *див.* вóрог (2)

вóрога

Нажива́ти / нажи́ти [собі́] вóрога (нéдруга) *див.* нажива́ти (2)

ВОРОЖИ́ТИ

ворожи́ла

◊ Ба́ба (ба́бка, бабу́ся) [ще] на́двоє ворожи́ла (гада́ла) *див.* ба́ба[1] (6)

ВОРУХНУ́ТИ

ворухну́ти

◊ Воруши́ти / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мóзком (мі́зком, мі́зками) *див.* воруши́ти (1)

ВОРУШИ́ТИ

воруши́ти

◊ Воруши́ти / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мóзком (мі́зком, мі́зками) *див.* воруши́ти (1)

◊ Лéдве (ледь, наси́лу *і т. ін.*) пересува́ти (пересóвувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.*) нóги <[Лéдве (ледь, наси́лу *і т. ін.*)] плéнтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Лéдве (наси́лу) нога́ми (нóги) сóвати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.*)> *див.* пересува́ти

ВПЕРЕ́Д

вперéд

◊ Ви́нести / винóсити нога́ми вперéд (напере́д) *див.* винóсити (4)

◊ Думки́ забіга́ють вперéд (напере́д) <Ду́мка забіга́є вперéд (напере́д)> *див.* ду́мка (18)

◊ Забіга́ти / забі́гти [рóзумом] напере́д (вперéд) *див.* забіга́ти (2)

◊ Ні наза́д ні впере́д <Ні впере́д ні наза́д> *див.* наза́д (1)

ВПРАВЛЯ́ТИ[1]

вправля́ти

◊ Вправля́ти (вкру́чувати) / впра́вити (вкрути́ти) мо́зок (мі́зки) *див.* вправля́ти[1] (1)

ВСЕРЙО́З

всерйо́з

◊ Сприйма́ти *(рідко* прийма́ти) / сприйня́ти *(рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* навспра́вжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

ВСИСА́ТИ

всиса́ти

◊ Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти *і т. ін.)* / всмокта́ти (ввісса́ти, вві-бра́ти *і т. ін.)* [в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́териним (матери́нським) молоко́м) *див.* всмо́ктувати (1)

ВСКО́ЧИТИ

вско́чити

◊ Вско́чити (встря́ти) в ха́лепу (в на́пасть, в раху́бу *і т. ін.) див.* вска́кувати (5)

ВСМО́КТУВАТИ

всмо́ктувати

◊ Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти *і т. ін.)* / всмокта́ти (ввісса́ти, вві-бра́ти *і т. ін.)* [в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́териним (матери́нським) молоко́м) *див.* всмо́ктувати (1)

ВСТРЯ́ТИ

встря́ти

◊ Вско́чити (встря́ти) в ха́лепу (в на́пасть, в раху́бу *і т. ін.) див.* вска́кувати (5)

ВСЯ́КИЙ

вся́ку

Хапа́тися за все (за будь-яку́, вся́ку можли́вість) *див.* хапа́тися

ВУГЛЕВО́ДНІ

вуглево́дні

△ Наси́чені вуглево́дні *див.* вуглево́дні (4)

ВУ́ГОЛ

вугла́

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] з-за ро́гу (з-за вугла́, з-за угла́) [мішко́м] приби́тий (приши́блений, *рідко вульг.* нама́ханий) *див.* приби́тий

ВУ́ЗОЛ[1]

ву́зол

△ Морськи́й ву́зол *див.* ву́зол[1] (6)

ВУ́ЛИЦЯ

ву́лицю

◊ Че́рез доро́гу (че́рез ву́лицю, че́рез тин) навпри́сядки *див.* навпри́сідки (1)

ВУЛЬГА́РНИЙ

вульга́рна

△ Вульга́рна (наро́дна) лати́нь *див.* лати́нь (2)

ВУ́СА

вус

◊ Мота́ти *(рідше* намо́тувати) / намота́ти *(рідше* замота́ти, закрути́ти) [собі] на вус (на ву́са) *див.* мота́ти (1)

ву́са

◊ Мота́ти *(рідше* намо́тувати) / намота́ти *(рідше* замота́ти, закрути́ти) [собі] на вус (на ву́са) *див.* мота́ти (1)

ву́сом

◊ [І] о́ком (ву́сом) не моргне́ш *див.* моргну́ти (3)

◊ І *(рідше* ні, на́віть) ву́сом (брово́ю) не моргну́ти / *рідко* не морга́ти *див.* моргну́ти (2)

◊ Морга́ти брова́ми (брово́ю, ву́сом) *див.* морга́ти (1)

◊ Хоч би [тобі] о́ком (ву́сом, брово́ю) моргну́ти *див.* моргну́ти (5)

ВУ́ХО

ву́ха

◊ Ві́шати (наві́шувати) / наві́шати ло́кшину *(розм.* лапшу́) [на ву́ха] *див.* ві́шати (3)

◊ Ву́ха (ву́хо) насторо́жі *див.* ву́хо (11)

◊ Ву́ха насторожи́лися *див.* ву́хо (12)

◊ І на го́лову *(рідко* на ву́ха) не налі́зе *(рідко* не злі́зе) *див.* нала́зити (1)

◊ Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти *і т. ін.)* по́вну ха́ту (по́вні ву́ха) *див.* нагомоні́ти (1)

◊ Намина́ти (накру́чувати, ску́бти *і т. ін.)* / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.)* па́рші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.) див.* намина́ти (2)

◊ Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати, *діал.* надставля́ти *і т. ін.)* / наста́вити (нащу́лити, нащу́рити, *діал.* надста́вити *і т. ін.)* ву́ха (ву́хо) *див.* наставля́ти[1] (6)

◊ Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати *і т. ін.)* / насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити *і т. ін.)* ву́ха *(рідше* слух) *див.* насторо́жувати (1)

◊ Трима́ти ву́ха насторо́жі *див.* трима́ти

ву́хами

◊ Язи́к по́за ву́хами (по́за вуши́ма, че́рез плече́) теліпа́ється (мота́ється) *див.* язи́к

ву́хо

◊ Ву́ха (ву́хо) насторо́жі *див.* ву́хо (11)

◊ Ма́ти музика́льне ву́хо *див.* ма́ти[2] (66)

◊ Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати, *діал.* надставля́ти *і т. ін.)* / наста́вити (нащу́лити, нащу́рити, *діал.* надста́вити *і т. ін.)* ву́ха (ву́хо) *див.* наставля́ти[1] (6)

вуши́ма

◊ Язи́к по́за ву́хами (по́за вуши́ма, че́рез плече́) теліпа́ється (мота́ється) *див.* язи́к

ВЧЕ́ТВЕРО

уче́тверо

◊ Як уче́тверо мо́туз *див.* мо́туз (1)

В'Я́ЗИ

в'я́зи

◊ Нами́лити ши́ю (го́лову, в'я́зи) *див.* нами́лювати (1)

ГАДА́ТИ[2]

гада́ла

◊ Ба́ба (ба́бка, бабу́ся) [ще] на́двоє ворожи́ла (гада́ла) *див.* ба́ба[1] (6)

ГА́ДКА

га́дку

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

ГАЗ[1]

газ

◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)

△ Наси́чений газ *див.* газ[1] (7)

га́зу

◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)

ГА́ЛАС

га́лас

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

га́ласу

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

ГАЛЬМО́

га́льма

◊ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти

ГАМАЛИ́К

гамалику́

◊ Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́) *див.* дава́ти (148)

ГАМАНЕ́ЦЬ

гамане́ць

◊ Наби́тий (по́вний) гамане́ць *див.* гамане́ць (1)

ГАНЬБА́

ганьби́

◊ Набира́тися / набра́тися со́рому (ганьби́, стра́му) *див.* набира́тися (10)

ГАРБУ́З

гарбуза́ми

◊ Годува́ти / нагодува́ти гарбуза́ми *(рідше* гарбузо́м) *див.* годува́ти (2)

гарбузо́м

◊ Годува́ти / нагодува́ти гарбуза́ми *(рідше* гарбузо́м) *див.* годува́ти (2)

ГАРМА́ТНИЙ

гарма́тне

◊ Гарма́тне м'ясо *див.* м'ясо (3)

ГАСИ́ТИ

гаси́ти

△ Гаси́ти м'яч *див.* гаси́ти (2)

ГВА́РДІЯ

гва́рдія

Молода́ гва́рдія *див.* гва́рдія (2)

ГВІЗДО́К

гвіздко́м

◊ Стримі́ти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шком)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку *і т. ін.) див.* стримі́ти

ГЕНЕАЛОГІ́ЧНИЙ

генеалогі́чна

△ Генеалогі́чна класифіка́ція мов *див.* класифіка́ція (3)

ГЕНЕ́ТИКА

гене́тика

△ Молекуля́рна гене́тика *див.* гене́тика (1)

ГЕНЕТИ́ЧНО

генети́чно

Генети́чно модифіко́ваний проду́кт *див.* проду́кт

ГЕОМЕ́ТРІЯ

геоме́трія

△ Нарисна́ геоме́трія *див.* геоме́трія (4)

ГЕРМА́НСЬКИЙ

герма́нські

△ Герма́нські мо́ви *див.* мо́ва (8)

ГЕ́ССЕНСЬКИЙ

ге́ссенська

△ Ге́ссенська му́ха *див.* му́ха (2)

ГЕТЕРОПОЛЯ́РНИЙ

гетерополя́рні

△ Гетерополя́рні моле́кули *див.* моле́кула (1)

ГЕ́ТЬМАН

ге́тьман

Наказни́й ге́тьман *див.* ге́тьман (2)

ГІДРАВЛІ́ЧНИЙ

гідравлі́чний

△ Гідравлі́чний насо́с *див.* насо́с (1)

ГІЛЛЯ́

гіллі́

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.)* зірва́тися *див.* зрива́тися (6)

ГІРКИ́Й

гірки́м

◊ На́вчений гірки́м до́свідом *див.* на́вчений (1)

гірко́ї

◊ Навари́ти ка́ші (пи́ва, гірко́ї *і т. ін.) див.* нава́рювати (2)

гірку́

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)

ГЛУХИ́Й

глухо́му

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* глухо́му му́зика *див.* му́зика (7)

ГНІЗДО́

гніздо́

◊ Наси́джене гніздо́ (кубло́) *див.* гніздо́ (1)

ГОВОРИ́ТИ

говори́ти

Говори́ти (мо́вити, виголо́шувати *і т. ін.)* кра́сно *див.* говори́ти (3)

◊ Говори́ти рі́зними мо́вами (на рі́зних мо́вах) *див.* говори́ти (6)

ГОДИ́НА[1]

годи́на

◊ Бий / побий тебе́ (його́, її *і т. ін.)* лиха́ годи́на (грім, хрест, моро́ка *і т. ін.) див.* би́ти (19)

◊ Наверну́ла лиха́ годи́на *див.* годи́на[1] (18)

ГОДУВА́ТИ

годува́ти

◊ Годува́ти / нагодува́ти гарбуза́ми *(рідше* гарбузо́м) *див.* годува́ти (2)

◊ Годува́ти (частува́ти) / нагодува́ти (почастува́ти) поти́личниками *див.* годува́ти (10)

ГОЛ

гол

Відіграва́ти / відігра́ти м'яч (ша́йбу, гол *і т. ін.) див.* відіграва́ти (1)

Сквита́ти гол (м'яч) *див.* сквита́ти

ГО́ЛИЙ

го́лий

Го́лий на́голо́ *див.* го́лий (1)

ГОЛИ́ТИ

голи́ти

◊ Голи́ти в москалі́ *див.* голи́ти (3)

ГОЛО́БЛЯ

голо́блі

◊ Поверта́ти / поверну́ти голо́блі (огло́блі) [наза́д] *див.* поверта́ти[1]

ГОЛОВА́

голова́

◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.)* <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

◊ Голова́ не поло́вою (не соло́мою, не кло́ччям *і т. ін.)* наби́та *див.* голова́ (20)

◊ Розу́мна (твере́за, му́дра *і т. ін.)* голова́ *див.* голова́ (41)

голові́

◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.)* <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

◊ Наверті́ти в голові́ *див.* наві́рчувати[3] (1)

◊ Стримі́ти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шко́м)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку *і т. ін.) див.* стримі́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)

голово́ю

◊ Би́тися голово́ю об стіну́ (об мур, в мур) *див.* би́тися (3)

◊ Крути́ти голово́ю (ро́зумом, мо́зком, мі́зками *і т. ін.) див.* крути́ти (9)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) голово́ю *див.* наклада́ти (10)

◊ Розкида́ти / розки́нути ро́зумом (умо́м, мі́зками, голово́ю *і т. ін.) див.* розкида́ти[2]

◊ Сторч (на́сторч) голово́ю *див.* сторч

◊ Хоч ло́бом (голово́ю) бі́йся в (об) стіну́ (в (об) мур, ріг *і т. ін.) див.* би́тися (9)

◊ Чо́рні (грозові́) хма́ри нависа́ють (збира́ються) / нави́сли (зібра́лися) [над голово́ю] *див.* хма́ра

го́лову

◊ І на го́лову *(рідко* на ву́ха) не налі́зе *(рідко* не злі́зе) *див.* нала́зити (1)

◊ Моро́чити го́лову *див.* моро́чити (1)

◊ Мути́ти го́лову (ду́шу) *див.* мути́ти (1)

◊ Набива́ти / наби́ти го́лову (в го́лову) <Набива́ти го́лову кло́ччям> *див.* набива́ти (2)

◊ Надури́ти го́лову *див.* надури́ти (1)

◊ Нами́лити ши́ю (го́лову, в'я́зи) *див.* нами́лювати (1)

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

◊ Суши́ти / ви́сушити [собі́] го́лову (мо́зок, мі́зки) *див.* суши́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)

ГОЛОВНИ́Й

головна́

○ Найпе́рша (пе́рша, головна́) річ *див.* річ[1]

головни́й

△ Головни́й мо́зок *див.* мо́зок (1)

головно́го

△ Кора́ вели́ких півку́ль [головно́го мо́зку] *див.* кора́ (2)

ГОЛОВОНО́ГИЙ

головоно́гі

△ Головоно́гі молю́ски *див.* молю́ск (1)

ГО́ЛОД

го́лодом

Намлі́тися го́лодом *див.* намлі́тися (1)

ГОМЕОПОЛЯ́РНИЙ

гомеополя́рні

△ Гомеополя́рні моле́кули *див.* моле́кула (2)

ГО́МІН

го́мін

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

го́мону

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

ГОРБ

горбо́м

◊ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

ГÓРЕ

гóре

◇ Гóре (рáдість, щáстя *і т. ін.)* [ділúти] пополáм (нáвпіл) *див.* ділúти (2)

гóрем

◇ З гóрем (з лúхом) пополáм (нáвпіл) *див.* пополáм

гóря

◇ Набирáтися / набрáтися гóря (лúха) *див.* набирáтися (2)

Напúтувати / напитáти лúха (бідú, гóря, клóпоту *і т. ін.) див.* напúтувати (1)

ГОРІ́ТИ

горúть

◇ Як (мов, нíби *і т. ін.)* мóкре *(рідше* мéрзле) горúть *див.* мóкрий (2)

ГОРІ́Х

горíх

Мускáтний горíх *див.* горíх (3)

ГÓРЛО

гóрло

Дéрти (надирáти) гóрло (горлянку) *див.* дéрти (3)

ГОРЛЯ́НКА

горлянку

Дéрти (надирáти) гóрло (горлянку) *див.* дéрти (3)

ГОРОБÉЦЬ

горобéць

◇ І горобéць у рóті не наслідúв *див.* горобéць (2)

ГОРОДИ́ТИ

городúти

◇ Плестú (верзтú, городúти *і т. ін.)* нісенíтницю (дурнúцю, кáзна-що *і т. ін.)* / наплестú (наверзтú, нагородúти *і т. ін.)* нісенíтниць (дурнúць, кáзна-чогó *і т. ін.) див.* плестú

ГОРÓХ

горóху

◇ Наколотúти горóху з капýстою *див.* наколóчувати (1)

ГОСПОДА́РСТВО

господáрство

△ Напівнатурáльне господáрство *див.* господáрство (3)

△ Нарóдне господáрство *див.* господáрство (4)

ГОСПÓДЬ

гóспода

Гóспода (Бóга) мóлити *див.* молúти (1)

госпóдь

◇ Мóже б (хоч би) Госпóдь послáв *див.* госпóдь (3)

ГÓСТРИЙ

гóстрий

◇ Гóстрий на язúк (на слóво, на словá, на мóву *і т. ін.) див.* гóстрий (2)

ГОСТРИ́ТИ

гострúти

◇ Гострúти (вигóстрювати, *рідше* точúти, нагóстрювати *і т. ін.)* / вúгострити (нагострúти) ніж (меч, сокúру *і т. ін.) див.* гострúти (1)

◇ Гострúти / нагострúти перó *див.* гострúти (3)

◇ Гострúти / нагострúти язúк (язикá, язикú) *див.* гострúти (4)

ГРА

гра

◇ Гра в мóвчанку *див.* гра (7)

ГРА́ТИ

грáє

◇ Мóлодість грáє *див.* мóлодість (5)

грáти

◇ Грáти (грáтися) в мóвчанку *див.* грáти (16)

грáють

◇ Мýхи в нóсі грáють *див.* мýха (10)

ГРА́ТИСЯ

грáтися

◇ Грáти (грáтися) в мóвчанку *див.* грáти (16)

◇ Грáтися (гулятú, бúтися) навбúтки *див.* грáтися (4)

Грáтися наперéваги (навперéваги) *див.* грáтися (2)

ГРЕБІНÉЦЬ

гребінéць

△ Морськúй гребінéць *див.* гребінéць (1)

ГРИЗÓТА

гризóта

◇ Мýки (дóкори, дóкір, гризóти, гризóта) сóвісті (сумлíння) *див.* мýка (2)

гризóти

◇ Мýки (дóкори, дóкір, гризóти, гризóта) сóвісті (сумлíння) *див.* мýка (2)

ГРИ́ЗТИ

гризé

◇ Сóвість (сумлíння) мýчить (гризé, печé) / замýчить (загризé) *див.* сóвість

ГРІБ

гріб

◇ Заганяти / загнáти в домовúну (в трунý, в могúлу, до могúли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганяти[1] (2)

◇ Лягтú / *(рідко* лягáти) в могúлу (в домовúну, в гріб, в яму *і т. ін.) див.* лягáти (22)

◇ Хоч [живúм (живцéм, живóму)] у зéмлю (в могúлу, в гріб, у яму *і т. ін.)* лізь (лягáй, *рідко* кладúсь)> <Хоч у петлю́ (у зáшморг) лізь> *див.* лíзти (33)

грóбі

◇ Стояти однíєю (однóю) ногóю в могúлі *(рідше* в труні, в грóбі *і т. ін.) див.* стояти

грóбом

◇ Стояти над могúлою (над грóбом) *див.* стояти

ГРОБ

гроб

◇ Заганяти / загнáти в домовúну (в трунý, в могúлу, до могúли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганяти[1] (2)

◇ Положúти в домовúну (у могúлу, в яму, в гроб *і т. ін.) див.* положúти

грóбі

◇ Стояти однíєю (однóю) ногóю в могúлі *(рідше* в труні, в грóбі *і т. ін.) див.* стояти

грóбом

◇ Стояти над могúлою (над грóбом) *див.* стояти

ГРІМ

грім

◊ Бий / поби́й тебе́ (його́, її́ *і т. ін.)* лиха́ годи́на (грім, хрест, моро́ка *і т. ін.), див.* би́ти (19)

◊ [Хоч] грім би побі́в (прибі́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)

ГРІ́ТИ

грі́ти

◊ Грі́ти (па́рити) / нагрі́ти чу́ба *(рідше* чупри́ну, ло́ба) *див.* грі́ти (3)

◊ Грі́ти *(рідше* нагріва́ти) / нагрі́ти (погрі́ти) ру́ки *див.* грі́ти (5)

ГРІХ

гріх

◊ Наво́дити / навести́ на гріх *див.* наво́дити (12)

гріха́

◊ Набира́тися / набра́тися гріха́ *див.* набира́тися (3)

ГРОБОВИ́Й

гробова́

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> *див.* мовча́ння (1)

Ме́ртва (моги́льна, гробова́, смерте́льна, німа́ *і т. ін.)* ти́ша *див.* ти́ша

гробове́

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> *див.* мовча́ння (1)

ГРОЗИ́ТИ

грози́ти

◊ Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

ГРОЗОВИ́Й

грозові́

◊ Чо́рні (грозові́) хма́ри нависа́ють (збира́ються) / нави́сли (зібра́лися) [над голово́ю] *див.* хма́ра

ГРОМАДЯ́НСТВО

громадя́нства

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

громадя́нство

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) громадя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

ГРУ́ДИ

гру́ди

◊ Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1] (1)

ГРУ́ПА

гру́па

△ Мо́вна гру́па (гру́па мов) *див.* гру́па (14)

△ М'яка́ гру́па *див.* гру́па (15)

ГУБА́[1]

губа́х

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.)* *див.* сли́на

◊ Молоко́ *(рідко* мо́ню) на губа́х ви́три *див.* витира́ти (2)

◊ [Ще] [ма́терине] молоко́ на губа́х *(рідко* ко́ло губі́в) [не обсо́хло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молоко́м на губа́х> *див.* молоко́ (13)

гу́би

◊ Гу́би вмочи́ти (промочи́ти) / мочи́ти (промо́чувати) *див.* умоча́ти[1]

◊ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)

◊ Набурмо́сити гу́би *(ірон.* гу́бки) *див.* набурмо́сити (1)

◊ Надува́ти (надима́ти) / наду́ти гу́би *див.* надува́ти (1)

губі́в

◊ [Ще] [ма́терине] молоко́ на губа́х *(рідко* ко́ло губі́в) [не обсо́хло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молоко́м на губа́х> *див.* молоко́ (13)

губу́

◊ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)

ГУ́БКА[1]

гу́бки

◊ Набурмо́сити гу́би *(ірон.* гу́бки) *див.* набурмо́сити (1)

ГУЛЯ́ННЯ

гуля́ння

Наро́дне гуля́ння *див.* гуля́ння (1)

ГУЛЯ́ТИ

гуля́ти

◊ Гра́тися (гуля́ти, би́тися) навби́тки *див.* гра́тися (4)

ГУ́СКА

гу́ска

◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.)* тебе́ (його́, її́ *і т. ін.)* му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.)* вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха (13)

ҐЕДЗЬ

ґе́дзі

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха (му́хи, *рідше* ґе́дзі) у Спа́сівку <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* спа́сівська (спасівча́на) му́ха> *див.* му́ха (18)

ґедзь

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] ґедзь (ґедз) напа́в (укуси́в) / *рідко* напада́в *див.* ґедзь (1)

ҐУ́ЛЯ

ґу́лю

◊ Навари́ти ґу́лю (пру́га) *див.* нава́рювати (1)

Посади́ти (насади́ти) ґу́лю *див.* посади́ти

ДАВА́ТИ

дава́ти

◊ Дава́ти / да́ти на́гінку *див.* дава́ти (82)

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) чорті́в *див.* дава́ти (84)

Дава́ти нагая́ *див.* дава́ти (13)

◊ Дава́ти *(рідше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти *(рідше* накла́сти, відва́жити) здачі́ *див.* дава́ти (122)

◊ Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́) *див.* дава́ти (148)

◊ Наві́жки дава́ти *див.* дава́ти (167)

◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / на-да́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)

○ На му́ки дава́ти *див.* дава́ти (42)

◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

ДАВА́ТИСЯ

дава́тися

◊ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1] (4)

ДАВИ́ТИ

дави́ти

◊ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти

ДАР

дар

Дар мо́ви (сло́ва) *див.* дар (3)

ДА́ТИ

дала́

Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.) чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да

дали́

◊ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)

да́ти

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)

◊ Да́ти нага́ну *див.* дава́ти (146)

◊ Да́ти наминачки *див.* дава́ти (149)

Да́ти намо́витися *див.* дава́ти (28)

◊ Да́ти сто очо́к напере́д *див.* дава́ти (159)

◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / на-да́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)

◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

ДВА

два

◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати (4)

дві

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

двома́

Двома́ (трьома́) на́воротами *див.* на́ворот (1)

двох

◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати (4)

◊ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти

ДВИГУ́Н

двигу́н

Заглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* заглуша́ти (1)

Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* приглу́шувати

ДВІР[1]

двір

△ Моне́тний двір *див.* двір[1] (7)

ДВО́Є

двох

◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати (4)

◊ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти

ДЕ́НЦЕ́

де́нце́м

◊ Вильну́ти наве́рх де́нце́м *див.* вильну́ти (1)

де́нця́

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гі́рку (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)

ДЕНЬ

день

[Бі́лий] день надво́рі <Надво́рі вже день> *див.* день (1)

День наро́дження (роди́н) *див.* день (5)

Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт (1)

ДЕПУТА́Т

депута́т

Наро́дний депута́т Украї́ни *див.* депута́т (1)

ДЕ́РЕВО

дере́в

△ По́лог лі́су (дере́в, наса́джень *і т. ін.) див.* по́лог

де́рева

◊ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти

де́рево

△ Моло́чне де́рево *див.* де́рево (20)

ДЕРЖА́ТИ

держа́ти

◊ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́, на коро́ткому нали́гачі) *див.* трима́ти

ДЕ́РТИ

де́рти

◊ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)

◊ Де́рти мовчака́ *див.* де́рти (9)

Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку) *див.* де́рти (3)

ДЕТОНА́ЦІЯ[1]

детона́ція

△ Детона́ція мото́рного па́лива *див.* детона́ція[1] (1)

ДЗВІНИ́ЦЯ

дзвіни́ці

◊ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти

ДИВИ́ТИСЯ

диви́тися

◊ Не смі́ти (не могти́) диви́тися в о́чі *див.* смі́ти

ДИ́ВНИЙ

ди́вна

◊ Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]

ДИ́КИЙ

ди́ке

Ди́ке м'ясо *див.* м'ясо (2)

ДИНАМІ́ЧНИЙ

динамі́чний

△ Силови́й (динамі́чний) на́голос *див.* на́голос (7)

ДИПО́ЛЬНИЙ

дипо́льний

△ Дипо́льний моме́нт *див.* моме́нт (3)

ДИСЦИПЛІ́НА[1]

дисциплі́ні

Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисциплі́ні, зако́нові *і т. ін.) див.* скоря́тися

ДИ́ХАТИ

диш

◊ Мовчи́ (цить) та диш *див.* мовча́ти (2)

ДИХНУ́ТИ

дихну́ти

◊ Не нава́жуватися (не сміти) / не нава́житися дихну́ти *див.* дихну́ти (2)

◊ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

ДИЯ́ВОЛЬСЬКИЙ

дия́вольське

Дия́вольське (сатани́нське, чо́ртове *і т. ін.)* наважде́ння *див.* навожде́ння (1)

ДІД

дід

Дід Моро́з *див.* дід (1)

ДІЗНА́ТИ

дізна́ти

Дізна́ти (дозна́ти) му́дрості *див.* дізнава́ти (1)

ДІЛИ́ТИ

діли́ти

◊ Го́ре (ра́дість, щастя *і т. ін.)* [діли́ти] попола́м (на́впіл) *див.* діли́ти (2)

◊ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)

ДІ́ЛО

ді́ло

◊ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

ДІСТАВА́ТИ

дістава́ти

◊ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.)* / хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати *і т. ін.)* ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, поли́чника *і т. ін.) див.* ухо́плювати

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

ДІСТА́ТИ

діста́ти

◊ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.)* / хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати *і т. ін.)* ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, поли́чника *і т. ін.) див.* ухо́плювати

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

◊ Діста́ти на́гінки (на́гінку) *див.* дістава́ти (6)

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) грома́дянство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

◊ [Мо́жна] діста́ти руко́ю *див.* дістава́ти (12)

ДІ́ТИ[1]

діте́й

Нажива́ти / нажи́ти діте́й *див.* нажива́ти (1)

ДНО

дна

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)

ДО́БРИЙ

до́бре

До́бре нами́сто *див.* нами́сто (1)

◊ Ма́ти м'яке́ (до́бре, чу́ле *і т. ін.)* се́рце *див.* ма́ти[2] (68)

до́брий

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

◊ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2] (2)

до́брого

◊ Всього́ до́брого (найкра́щого)! *див.* до́брий (2)

△ Пульс до́брого напо́внення *див.* пульс

до́бру

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

ДОБРОСО́ВІСНИЙ

добросо́вісний

△ Добросо́вісний набува́ч *див.* набува́ч (1)

ДОБУВА́ТИ

добува́ти

◊ Добува́ти / добу́ти [своі́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

◊ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися (1)

ДО́ВБНЯ

до́вбнею

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)

ДОВГА́СТИЙ

довга́стий

△ Довга́стий мо́зок *див.* мо́зок (2)

ДО́ВГО

до́вго

◇ Наказа́ти до́вго жи́ти *див.* нака́зувати (2)

ДОВГО́ТНИЙ

довго́тний

△ Кількісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос (2)

ДО́ВІДКА

до́відки

◇ Наводи́ти / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити (9)

до́відку

◇ Наводи́ти / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити (9)

ДОВІ́КУ

довіќу

◇ Не забу́ти довіку (повік, до моги́ли, до сме́рті *і т. ін.) див.* забува́ти (6)

◇ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) навіки (довіку, вічним (віковічним) сном) *див.* спочива́ти

ДОВКО́ЛА

довко́ла

◇ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.) див.* ходи́ти

ДОВОЛОКТИ́

доволокти́

◇ Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги *див.* доволіка́ти (1)

ДОДАВА́ТИ

додава́ти

Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) сміли́вості *див.* додава́ти (1)

ДОЗВОЛЯ́ТИ

дозволя́ти

◇ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

ДО́КІР

до́кір

◇ Му́ки (до́ко́ри, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка (2)

до́ко́ри

◇ Му́ки (до́ко́ри, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка (2)

ДОКУ́ПИ

доку́пи

◇ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати (4)

ДОЛО́НЯ

доло́ні

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.)* на долоні написано *див.* напи́саний (3)

доло́ню

◇ І доло́ню проти́снути не мо́жна *див.* проти́скувати

ДОМОВИ́НА

домови́ну

◇ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (полі́зти, піти́ *і т. ін.) див.* ляга́ти (3)

◇ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1] (2)

◇ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.) див.* кла́сти (6)

◇ Лягти́ / *(рідко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.) див.* лягáти (22)

◇ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.) див.* положи́ти

ДО́НЯ

до́ня

Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* дочка́ (1)

ДОПАДА́ТИСЯ

допада́тися

◇ Набра́тися (наї́стися, налига́тися *і т. ін.),* як (мов, ніби *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ніби *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* до ми́ла> *див.* набира́тися (14)

ДОПОМО́ГА

допомо́гу

Надава́ти / нада́ти допомо́гу (по́міч) *див.* надава́ти[2] (1)

ДОРО́ГА

доро́га

△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях

доро́гу

◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

◇ Че́рез доро́гу (че́рез ву́лицю, че́рез тин) навпри́сядки *див.* навпри́сідки (1)

доро́зі

◇ [Хоч] грім би поби́в (приби́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)

ДОРУ́ЧЕННЯ

дору́чення

Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.) див.* передава́ти[1]

ДО́СВІД

до́свідом

◇ На́вчений гірки́м до́свідом *див.* на́вчений (1)

ДОХІ́Д

дохо́дів

△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція (1)

ДОЧКА́

дочка́

Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* дочка́ (1)

ДОЩ

дощ

◇ Щоб тебе́ (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)

ДРА́МА

дра́ма

△ Музи́чна дра́ма *див.* дра́ма (1)

ДРЕМЕНУ́ТИ

дремену́ти

Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)

ДРИЖАКИ́

дрижака́ми

◊ Нагодува́ти дрижака́ми *див.* нагодо́вувати (1)

дрижакі́в

◊ Нагна́ти дрижакі́в (тру́су) *див.* наганя́ти (7)

◊ Наї́стися дрижакі́в *див.* наїда́тися (2)

ДРІБНИ́ЦЯ

дрібни́ць

○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця

ДРІК[2]

дрік

◊ Дрік напа́в (укуси́в) *див.* дрік[2] (1)

ДРО́ВА

дров

◊ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва *див.* нала́мувати (1)

дро́ва

◊ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва *див.* нала́мувати (1)

ДРУ́ГИЙ

дру́га

◊ Дру́га мо́лодість *див.* мо́лодість (4)

дру́ге

◊ Дру́ге наро́дження *див.* наро́дження (1)

ДРЮЧО́К

дрючко́м

◊ [І] ці́пом (дрючко́м) не нажене́ш *див.* нагання́ти (2)

ДУГА́

ду́ги

Надбрі́вні ду́ги *див.* дуга́ (1)

ДУ́МА

ду́мою

◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

ДУ́МКА

ду́мка

◊ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

◊ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)

думка́ми

◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

думки́

◊ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

◊ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)

◊ Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)

ду́мкою

◊ Забіга́ти [ду́мкою] напере́д *див.* забіга́ти (1)

◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

◊ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити

ду́мку

◊ Збі́гло (набі́гло) на ду́мку *див.* збіга́ти (1)

◊ Наво́дити (наверта́ти, наштóвхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити (10)

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

ду́мці

◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

ДУ́РЕНЬ

ду́рень

◊ Наби́тий (безнаді́йний) ду́рень *див.* ду́рень (2)

◊ Набра́тися (наї́стися, налига́тися *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* до ми́ла> *див.* набира́тися (14)

ДУРМА́Н

дурману́

◊ Напуска́ти / напусти́ти дурману́ *див.* напуска́ти (1)

ДУРНИ́Й

дурни́й

◊ Набра́тися (наї́стися, налига́тися *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* до ми́ла> *див.* набира́тися (14)

ДУРНИ́ЦЯ

дурни́ць

◊ Плести́ (верзти́, городи́ти *і т. ін.)* нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що *і т. ін.)* / наплести́ (наверзти́, нагороди́ти *і т. ін.)* нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́ *і т. ін.) див.* плести́

дурни́цю

◊ Плести́ (верзти́, городи́ти *і т. ін.)* нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що *і т. ін.)* / наплести́ (наверзти́, нагороди́ти *і т. ін.)* нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́ *і т. ін.) див.* плести́

ДУ́ТИ

ду́ти

◊ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)

ДУХ

дух

◊ Ле́две (наси́лу) переводи́ти / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити

ду́ху

◊ Набира́тися / набра́тися ду́ху *див.* набира́тися (4)

ДУХОВИ́Й

духова́

△ Духова́ му́зика *див.* му́зика (2)

духові́

△ Духові́ [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (1)

ДУХОПЕ́Л

духопе́ла

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)

духопе́ли

◊ Ї́сти мордачі́ (духопе́ли) *див.* ї́сти (9)

духопе́лів

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)

ДУХОПЕ́ЛИК

духопе́ликів

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)

ДУША́

душа́

◊ Душа́ на́встіж (наро́зхрист) *див.* душа́ (26)

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

Се́рце (душа́) молоді́є *див.* се́рце

◊ Се́рце (душа́) ни́є (мліє, тліє *і т. ін.)* *див.* се́рце

душе́ю

◊ Душе́ю наложи́ти / накла́сти *див.* наложи́ти (1)

◊ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* мліти (1)

Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти (1)

душі́

◊ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти (2)

◊ Наболі́ти на душі́ (на се́рці) *див.* наболі́ти (1)

◊ Накипа́ти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на се́рці, у се́рці, ко́ло се́рця) *див.* накипа́ти (1)

ду́шу

◊ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)

◊ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти (2)

◊ Мути́ти го́лову (ду́шу) *див.* мути́ти (1)

◊ Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу) *див.* му́чити (1)

◊ Надрива́ти / надірва́ти се́рце (ду́шу) *див.* надрива́ти (2)

◊ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.)* хто ка́мінь наверну́в <Як (мов, ніби *і т. ін.)* хто ка́мінь на ду́шу наверну́в> *див.* хто[1]

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу *див.* плюва́ти

◊ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти

ЕЗО́ПІВ

езо́пова

◊ Езо́півська (езо́пова) мо́ва *див.* мо́ва (27)

ЕЗО́ПІВСЬКИЙ

езо́півська

◊ Езо́півська (езо́пова) мо́ва *див.* мо́ва (27)

ЕПІКОНТИНЕНТА́ЛЬНИЙ

епіконтинента́льне

△ Епіконтинента́льне мо́ре *див.* мо́ре (3)

ЕПО́ХА

епо́ха

Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт (1)

ЕТИМОЛО́ГІЯ

етимоло́гія

△ Наро́дна етимоло́гія *див.* етимоло́гія (1)

Є́ДНІСТЬ

є́дність

△ Надфра́зна є́дність *див.* є́дність (1)

ЖАР

жа́ром

◊ Налива́тися / нали́тися жа́ром (фа́рбою) *див.* налива́тися (2)

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.)* обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ніби *і т. ін.)* хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти

ЖАХ

жах

◊ Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, завда́ти *і т. ін.)* жах (жа́ху) *див.* наво́дити (17)

◊ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.)* *кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

жа́ху

◊ Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, завда́ти *і т. ін.)* жах (жа́ху) *див.* наво́дити (17)

ЖДА́ТИ

жда́ти

◊ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)

ЖИВИ́Й

живи́й

◊ Ходя́чий (живи́й) мрець *(рідко* мертве́ць) *див.* мрець (1)

живи́м

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (полі́зти, піти́ *і т. ін.)* *див.* ляга́ти (3)

◊ Полі́зти / лі́зти живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти

◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (ляга́й, *рідко* кладі́сь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лі́зти (33)

живо́му

◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (ляга́й, *рідко* кладі́сь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лі́зти (33)

ЖИВИ́ЛЬНИЙ

живи́льний

△ Живи́льний насо́с *див.* насо́с (2)

ЖИВО́ПИС

живо́пис

△ Монумента́льний живо́пис *див.* живо́пис (2)

ЖИВЦЕ́М

живце́м

◊ Полі́зти / лі́зти живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти

◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (ляга́й, *рідко* кладі́сь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лі́зти (33)

ЖИР[1]

жир

◊ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати (1)

ЖИТЕ́ЙСЬКИЙ

жите́йське

◊ Жите́йське мо́ре *див.* мо́ре (4)

ЖИ́ТИ

жи́ти

◊ Наказа́ти до́вго жи́ти *див.* нака́зувати (2)

ЖИТТЯ́

життя́

◊ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.) див.* піти́

життя́м

◊ Наклада́ти / накла́сти *(рідко* наложи́ти) життя́м *див.* наклада́ти (11)

ЖМЕ́НЯ

жме́ні

◊ Наставля́й кише́ню (кише́ні, оби́два жме́ні) *див.* наставля́ти[1] (2)

ЖО́ДНИЙ

жо́дних

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

жо́дного

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

ЖО́РНА

жо́рна

Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати (1)

ЖУРА́

жура́

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

журу́

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, наві́ювати *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, наві́яти *і т. ін.)* сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.) див.* наво́дити (18)

ЖУРБА́

журба́

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

журбу́

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, наві́ювати *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, наві́яти *і т. ін.)* сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.) див.* наво́дити (18)

ЗАБИВА́ТИ

забива́ти

◊ Вбива́ти (забива́ти) / вби́ти (заби́ти) оси́ковий кіло́к (кіл) [у моги́лу] *див.* вбива́ти[1] (4)

ЗАБІ́ГАТИ

забі́гали

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробі́гають, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По плеча́х полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

ЗАБІГА́ТИ

забіга́є

◊ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)

забіга́ти

◊ Забіга́ти [ду́мкою] напере́д *див.* забіга́ти (1)

◊ Забіга́ти / забі́гти [ро́зумом] напере́д (впере́д) *див.* забіга́ти (2)

забіга́ють

◊ Думки́ забіга́ють впере́д (напере́д) <Ду́мка забіга́є впере́д (напере́д)> *див.* ду́мка (18)

ЗАБОЛІ́ТИ

заболі́ло

◊ Се́рце (се́рденько) боли́ть / заболі́ло (зболі́ло, наболі́ло) *див.* се́рце

ЗАБРА́КНУТИ

забра́кло

◊ Забра́кло мо́ви *див.* забра́кнути (1)

ЗАБРА́ТИ

забра́ла

◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.) див.* земля́ (30)

ЗАБРИНІ́ТИ

забрини́ть

◊ [Ні (і)] му́шка *(рідше* му́ха) [ніде́] не забрини́ть *див.* му́шка[1] (1)

ЗАБУ́ТИ

забу́ти

◊ Не забу́ти довіку (повік, до моги́ли, до сме́рті *і т. ін.) див.* забува́ти (6)

ЗАВДАВА́ТИ

завдава́ти

Завдава́ти / завда́ти бо́лю (му́ки) *див.* завдава́ти (1)

◊ Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, завда́ти *і т. ін.)* жах (жа́ху) *див.* наво́дити (17)

ЗАВ'ЯЗА́ТИ

зав'яза́ло

◊ Зав'яза́ло (перепини́ло) мо́ву *див.* зав'я́зувати (1)

ЗАВ'ЯЗНУТИ^{2}

зав'язнути

◊ Зав'язнути (зав'язти, нав'язти *і т. ін.)* в зуби (в зубах) *див.* зав'язати^{2} (1)

ЗАГАЛЬНИЙ

загальний

△ Загальний наркоз *див.* наркоз (1)

ЗАГАНЯТИ^{1}

заганяти

◊ Заганяти / загнати в домовину (в труну, в могилу, до могили, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганяти^{1} (2)

ЗАГАНЯТИСЯ

заганятися

◊ Попасти (загнатися, наскочити, потрапити *і т. ін.)* / попадати (заганятися, наскакувати, потрапляти *і т. ін.)* на слизьке *див.* попадати

ЗАГЛУШИТИ

заглушити

Заглушити двигун (мотор) *див.* заглушати (1)

ЗАГОВОРИТИ

заговорити

◊ Заговорити іншою мовою *див.* заговорювати (1)

ЗАГОЛИТИ^{2}

заголити

◊ Заголити в солдати (москалі) *див.* заголювати^{2} (1)

ЗАГРИЗТИ

загризе

◊ Совість (сумління) мучить (гризе, пече) / замучить (загризе) *див.* совість

ЗАГУБИТИ

загубити

◊ Утрачати / утратити (загубити) мову *див.* утрачати

ЗАДАВИТИ

задавити

◊ Як муху (мух) роздавити (задавити) *див.* роздавлювати

ЗАДОМ

задом

○ Задом наперед *див.* задом (1)

ЗАЄЦЬ

заєць

△ Морський заєць *див.* заєць (3)

ЗАКИВАТИ

закивати

◊ Накивати *(рідше* закивати) / кивати п'ятами *див.* накивати (1)

ЗАКЛАД

заклад

Вищий навчальний заклад *див.* заклад (1)

Закритий навчальний заклад *див.* заклад (2)

Навчальний заклад *див.* заклад (3)

Середній навчальний заклад *див.* заклад (4)

Спеціальний навчальний заклад *див.* заклад (5)

ЗАКОМПОСТУВАТИ^{2}

закомпостувати

◊ Компостувати / закомпостувати мізки (мозок) *див.* компостувати^{2} (1)

ЗАКОН

законові

Скорятися / скоритися наказові (дисципліні, законові *і т. ін.) див.* скорятися

ЗАКРИТИЙ

закритий

Закритий навчальний заклад *див.* заклад (2)

ЗАКРУТИТИ

закрутити

◊ Мотати *(рідше* намотувати) / намотати *(рідше* замотати, закрутити) [собі] на вус (на вуса) *див.* мотати (1)

ЗАКРУТИТИСЯ

закрутилася

◊ [Аж] голова (в голові) крутиться (морочиться, паморочиться, макітриться, замакітрюється *і т. ін.)* <[Аж] голова закрутилася (заморочилася, запаморочилася, замакітрилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові закрутилося (заморочилося, запаморочилося, замакітрилося)> *див.* голова (7)

закрутилося

◊ [Аж] голова (в голові) крутиться (морочиться, паморочиться, макітриться, замакітрюється *і т. ін.)* <[Аж] голова закрутилася (заморочилася, запаморочилася, замакітрилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові закрутилося (заморочилося, запаморочилося, замакітрилося)> *див.* голова (7)

ЗАЛИВАТИ

заливати

◊ Залити (залляти, налити) / заливати сала за (поза) шкуру (шкіру) *див.* заливати (6)

ЗАЛИШАТИ

залишати

◊ Не лишити (не залишити, не оставити *і т. ін.)* / не лишати (не залишати, не оставляти *і т. ін.)* [і] на насіння *див.* лишати (9)

ЗАЛИШИТИ

залишити

◊ [І] мокрого місця не залишити (не лишити) <[І] мокре місце залишити (лишити)> *див.* залишати (7)

◊ Не лишити (не залишити, не оставити *і т. ін.)* / не лишати (не залишати, не оставляти *і т. ін.)* [і] на насіння *див.* лишати (9)

ЗАЛИШИТИСЯ

залишиться

◊ І насіння не лишиться (не залишиться, *рідко* не останеться *і т. ін.) див.* лишатися (1)

ЗАЛОЗА

залози

△ Молочні залози *див.* залоза (5)

△ Надниркові залози *див.* залоза (6)

ЗАМАКІТРЮВАТИСЯ

замакітрюється

◊ [Аж] голова (в голові) крутиться (морочиться, паморочиться, макітриться, замакітрюється *і т. ін.)* <[Аж] голова закрутилася (заморочилася, запаморочилася, замакітрилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові закрутилося (заморочилося, запаморочилося, замакітрилося)> *див.* голова (7)

ЗАМЛО́ЇТИ

замло́їти

◊ Мло́їти / замло́їти під се́рцем (на се́рці) *див.* мло́їти (1)

ЗАМОЗО́ЛИТИ

замозо́лити

◊ Мозо́лити / замозо́лити о́чі *див.* мозо́лити (1)

ЗА́МОК

за́мки

◊ Будува́ти пові́тря́ні (надхма́рні) за́мки *див.* будува́ти (3)

ЗАМОЛО́ТИ

замоло́ти

◊ Моло́ти / замоло́ти язико́м *див.* моло́ти (1)

ЗАМОРО́ЧИТИСЯ

заморо́чилася

◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.)* <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

заморо́чилося

◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.)* <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

ЗАМОТА́ТИ

замота́ти

◊ Мота́ти *(рідше* намо́тувати) / намота́ти *(рідше* замота́ти, закрути́ти) [собі́] на вус (на ву́са) *див.* мота́ти (1)

ЗАМУ́ЛИТИ

заму́лити

◊ Му́ляти (му́лити) / заму́лити о́чі *див.* му́ляти (1)

ЗАМУТИ́ТИСЯ

замути́вся

◊ Тьма́риться (тума́ніє, му́титься *і т. ін.)* / потьма́ри́вся (помути́вся, замути́вся *і т. ін.)* ро́зум *див.* ро́зум

ЗАМУ́ЧИТИ

заму́чить

◊ Со́вість (сумлі́ння) му́чить (гризе́, пече́) / заму́чить (загризе́) *див.* со́вість

ЗАПА́МОРОЧИТИСЯ

запа́морочилася

◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.)* <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

запа́морочилося

◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.)* <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

ЗАПИВА́ТИ

запива́ти

Запива́ти / запи́ти могори́ч *див.* запива́ти (1)

ЗАПІ́ЛЬНИЙ[1]

запі́льне

Напі́льне (запі́льне) вікно́ *див.* вікно́ (3)

ЗАПУ́ДРЮВАННЯ

запу́дрювання

◊ Пу́дрення (запу́дрювання) мі́зків (мо́зку) *див.* пу́дрення

ЗАПУ́ДРЮВАТИ

запу́дрювати

◊ Пу́дрити (запу́дрювати / запу́дрити) мі́зки (мо́зок) *див.* пу́дрити

ЗА́СІБ

за́соби

△ М'якши́льні (пом'я́кшувальні) за́соби *див.* за́сіб (12)

ЗАСІДА́ТЕЛЬ

засіда́тель

△ Наро́дний засіда́тель *див.* засіда́тель (1)

ЗАСНУ́ТИ[2]

засну́ти

◊ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

ЗАСТИЛА́ТИ

застила́ти

Накрива́ти (застила́ти) / накри́ти (застели́ти) [на] стіл *див.* накрива́ти (1)

ЗАТРІЩА́ТИ

затріща́в

Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)

затріща́ли

Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)

ЗАТЯГНУ́ТИ

затя́гнеш

◊ Не затя́гнеш во́локом (нали́гачем, на нали́гачі, на моту́зці *і т. ін.) див.* затя́гувати (5)

ЗАХО́ДИТИ

захо́дить

◊ Захо́дить / зайшла́ мо́ва *див.* мо́ва (28)

ЗАЧЕПИ́ТИ

зачепи́ти

◊ [На́віть] му́хи не зачепи́ти [мізи́нцем] *див.* зачіпа́ти (8)

ЗА́ШМОРГ

за́шморг

◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (ляга́й, *рідко* клади́сь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лі́зти (33)

ЗБИ́РАНИЙ

зби́ране

Зби́ране молоко́ *див.* молоко́ (2)

ЗБИРА́ТИ
збира́ти
◊ Збира́ти вершки́ (смета́нку) [на моло́ці] *див.* збира́ти (3)

ЗБИРА́ТИСЯ
збира́ються
◊ Чо́рні (грозові́) хма́ри нависа́ють (збира́ються) / нави́сли (зібра́лися) [над голово́ю] *див.* хма́ра

ЗБІ́ГТИ
збі́гло
◊ Збі́гло (набі́гло) на ду́мку *див.* збіга́ти (1)

ЗБОЖЕВО́ЛІТИ
збожево́літи
Збожево́літи мо́жна *див.* мо́жна (1)

ЗБОЛІ́ТИ
зболі́ло
◊ Се́рце (се́рденько) боли́ть / заболі́ло (зболі́ло, наболі́ло) *див.* се́рце

ЗВАННЯ́
звання́
Надава́ти / нада́ти звання́ (науко́вий сту́пінь, ти́тул *і т. ін.) див.* надава́ти[2] (2)

ЗВАРИ́ТИ[1]
зва́риш
◊ Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш) *див.* звари́ти[1] (1)

ЗВИ́ВИНА
зви́вини
△ Зви́вини мо́зку *див.* зви́вина (1)

ЗВИ́ЧАЙ
зви́чаю
Зви́чаю навча́ти (вчи́ти) *див.* навча́ти (1)

ЗВІ́ДТИ
зві́дти
◊ Туди́ й (та) наза́д (зві́дти, ві́дти) *див.* туди́

ЗВО́ДИТИ
зво́дити
◊ Зво́дити / звести́ в моги́лу (в труну́) *див.* зво́дити (5)
◊ Зво́дити / звести́ мо́ву *див.* зво́дити (10)
◊ Зво́дити / звести́ наніве́ць *див.* зво́дити (12)
◊ Зво́дити (ізво́дити, наво́дити) / звести́ (ізвести́, навести́) на́клеп (пеню́) *див.* зво́дити (20)
◊ Зво́дити нару́гу *див.* зво́дити (21)

ЗВУК
зву́ків
△ Фізіоло́гія зву́ків мо́влення *див.* фізіоло́гія

ЗВ'ЯЗА́ТИ
зв'яза́ти
◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати (4)

ЗВ'ЯЗО́К
зв'язо́к
Мобі́льний (сті́льнико́вий) зв'язо́к *див.* зв'язо́к (2)

ЗГУ́ЩЕНИЙ
згу́щене
Згу́щене молоко́ *див.* молоко́ (3)

ЗДАВА́ТИ
здава́ти
Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* віддава́ти (14)

ЗДАВА́ТИСЯ[1]
здава́тися
◊ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1] (4)

ЗДАВА́ТИСЯ[2]
зда́ється
◊ На сухо́му [зда́ється] мо́кро *див.* мо́кро (1)

ЗДА́ЧА
зда́чі
◊ Дава́ти *(рі́дше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти *(рі́дше* накла́сти, відва́жити) зда́чі *див.* дава́ти (122)

ЗДОБУ́ТИ
здобу́ти
△ Здобу́ти (набу́ти, ді́ста́ти) грома-дя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

ЗДОРО́В'Я
здоро́в'я
◊ Набира́тися / набра́тися здоро́в'я *див.* набира́тися (5)
здоро́в'ям
◊ Наклада́ти / накла́сти здоро́в'ям *див.* наклада́ти (9)

ЗЕЛЕ́НИЙ
зеле́на
Зеле́на мо́лодість *див.* мо́лодість (1)
зеле́ний
◊ Моло́ди́й та зеле́ний *див.* молоди́й (2)

ЗЕМЛЯ́
землі́
◊ Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* відпочива́ти (1)
◊ Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1] (1)
зе́млю
◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (полі́зти, піти́ *і т. ін.) див.* ляга́ти (3)
◊ Зійти́ / схо́дити в моги́лу (в зе́млю) *див.* схо́дити
◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (ляга́й, *рі́дко* кладі́сь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лі́зти (33)
земля́
◊ Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла *див.* земля́ (19)
◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.) див.* земля́ (30)

ЗЕ́РНО́
зе́рно́
Мо́рхле зе́рно́ *див.* зе́рно́ (1)

ЗІГРІ́ТИ
зігрі́ти
◊ Нагріва́ти / нагрі́ти *(рі́дше* зігрі́ти) [собі́] мі́сце *див.* нагріва́ти (1)

ЗІМКНУ́ТИ

зімкну́ти

◊ Зімкну́ти уста́ навіки (наві́к) *див.* змика́ти (3)

ЗІМКНУ́ТИСЯ

зімкну́лися

◊ Уста́ (вуста́) зімкну́лися (зі́мкнуться) навіки *див.* уста́

ЗІР

зір

На́дити зір (о́чі) *див.* на́дити (1)

ЗІ́РКА

зі́рка

△ Морська́ зі́рка *див.* зі́рка (6)

зірки́

△ Наднові зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (7)

зі́ркою

◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* наро́джуватися (2)

ЗІРВА́ТИСЯ

зірва́тися

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.*) зірва́тися *див.* зрива́тися (6)

З'ЇСТИ

з'ї́сти

◊ З'ї́сти соба́ку (во́вка, му́ху) *див.* з'їда́ти (4)

ЗЛАМА́ТИ

злама́ти

◊ Мур лама́ти / злама́ти *див.* лама́ти (14)

ЗЛІ́ЗТИ[1]

злі́зе

◊ І на го́лову (*рідко* на ву́ха) не налі́зе (*рідко* не злі́зе) *див.* нала́зити (1)

ЗЛО[1]

злу

Непроти́влення злу [наси́льством] *див.* непроти́влення

ЗЛОВИ́ТИ

злови́ти

◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.*) *див.* пійма́ти

ЗЛОЖИ́ТИ

зложи́ти

◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти

зло́жиш

◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти

ЗМА́ЗАТИ

зма́зати

◊ Ма́зати (масти́ти, нама́зувати *і т. ін.*) / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.*) [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти (*рідше* п'я́тки) *див.* ма́зати (2)

ЗМАЛЬО́ВАНИЙ

змальо́ваний

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) намальо́ваний (змальо́ваний, мальо́ваний *і т. ін.*) *див.* намальо́ваний (1)

ЗМЕЛЬНУ́ТИ

змельну́вши

◊ Не моргну́вши (*рідше* не зморгну́вши, не змигну́вши, *діал.* не змельну́вши) [о́ком (брово́ю)] *див.* моргну́ти (4)

змельну́ти

◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти (1)

ЗМИГНУ́ТИ

змигну́ти

◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти (1)

ЗМІША́ННЯ[1]

зміша́ння

Вавило́нське зміша́ння мов *див.* зміша́ння[1] (1)

ЗМО́ВКНУТИ

змо́вкнути

◊ Змо́вкнути (змо́вкти) навіки (наві́к) *див.* змовка́ти (1)

ЗМОГТИ́[2]

змо́же

◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)

ЗМО́КЛИЙ

змо́клі

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри) *див.* ку́рка (4)

ЗМОРГНУ́ТИ

зморгну́вши

◊ Не моргну́вши (*рідше* не зморгну́вши, не змигну́вши, *діал.* не змельну́вши) [о́ком (брово́ю)] *див.* моргну́ти (4)

зморгну́ти

◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти (1)

ЗНАЙТИ́

знайти́

◊ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)

◊ Знахо́дити / знайти́ спі́льну мо́ву *див.* знахо́дити (14)

ЗНАК

знак

△ Знак м'я́кшення <М'яки́й знак> *див.* знак (12)

△ Мо́вний знак *див.* знак (20)

◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти (7)

ЗНА́ТИ

зна́є

◊ Моро́ка [його́] зна́є *див.* моро́ка (2)

ЗНАХО́ДИТИ

знахо́дити

◊ Знахо́дити / знайти́ спі́льну мо́ву *див.* знахо́дити (14)

ЗНА́ЧЕННЯ

зна́чення

◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності) *див.* надава́ти[2] (8)

ЗНО́ВУ
зно́ву
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.*) [вдру́ге (зно́ву)] на світ народи́тися *див.* наро́джуватися (3)

ЗОБИ́ДИТИ
зоби́дити
◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)
зоби́дить
◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджа́ти (1)

ЗОЛОТИ́Й
золота́
Золота́ мо́лодь *див.* мо́лодь (1)

ЗООЛОГІ́ЧНИЙ
зоологі́чний
Зоологі́чний музе́й *див.* музе́й (1)

ЗОРЯ́
зоре́ю
◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* наро́джуватися (2)
зо́рі
△ Наднові́ зірки́ (зо́рі) *див.* зі́рка (7)

ЗОСТА́ТИСЯ
зоста́неться
◊ Мо́крого мі́сця не зали́шиться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́шиться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)

ЗРА́ДЖУВАТИ
зра́джує
Му́жність зра́джує / зра́дила (зра́дить) *див.* му́жність (1)

ЗРОБИ́ТИ
зроби́ти
◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти
◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) пара-ле́ль *див.* прово́дити
◊ Роби́ти / зроби́ти на́голос (акце́нт) *див.* роби́ти
Роби́ти / зроби́ти настра́шку *див.* роби́ти
◊ Роби́ти (роздува́ти, *рідко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рідко* ви́дути) з му́хи слона́ (*рідко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти

ЗУБ
зу́б
△ Зу́б му́дрості *див.* зуб (1)
зуба́ми
◊ Молоти́ти зуба́ми (язико́м) *див.* молоти́ти (3)
зуба́х
◊ Зав'я́знути (зав'я́зти, нав'я́зти *і т. ін.*) в зу́би (в зуба́х) *див.* зав'яза́ти[2] (1)
зу́би
◊ Зав'я́знути (зав'я́зти, нав'я́зти *і т. ін.*) в зу́би (в зуба́х) *див.* зав'яза́ти[2] (1)
◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти / наско́чити само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти (26)
△ Моло́чні зу́би *див.* зуб (3)

ЗУПИНИ́ТИ
зупини́ти
◊ Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)

ЗУ́СТРІЧ
зу́стріч
[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.*)] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]

ЗЧЕ́ПЛЕННЯ
зче́плення
△ Зче́плення моле́кул *див.* зче́плення (1)

ЗЧИНЯ́ТИ
зчиня́ти
Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.*) <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.*)> *див.* роби́ти

ІДЕНТИФІКА́ЦІЯ
ідентифіка́ції
△ Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння *див.* ме́тод (8)

ІЗОЛЮ́ЮЧИЙ
ізолю́ючі
△ Амо́рфні (ізоляти́вні, *рідко* ізолю́ючі) мо́ви *див.* мо́ва (6)

ІЗОЛЯТИ́ВНИЙ
ізоляти́вні
△ Амо́рфні (ізоляти́вні, *рідко* ізолю́ючі) мо́ви *див.* мо́ва (6)

ІМЕННИ́Й
іменна́
△ Іменна́ части́на мо́ви *див.* части́на

ІМЕ́ННЯ
іме́ння
Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти[2] (3)

ІМУНІТЕ́Т
імуніте́т
△ Набу́тий імуніте́т *див.* імуніте́т (3)

ІМУНОДЕФІЦИ́Т
імунодефіци́ту
△ Синдро́м набу́того імунодефіци́ту *див.* синдро́м

ІМ'Я́
імена́ми
◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі ї́х (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.*) імена́ми *див.* назива́ти (1)
ім'я́
△ Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́> *див.* на́зва (1)
Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти[2] (3)

ІНДЕКСА́ЦІЯ
індекса́ція
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція (1)

ІНДОЄВРОПЕ́ЙСЬКИЙ
індоєвропе́йські
△ Індоєвропе́йські мо́ви *див.* мо́ва (9)

ІНДОІРА́НСЬКИЙ
індоіра́нські
△ Індоіра́нські мо́ви *див.* мо́ва (10)

ІНКОРПОРАТИ́ВНИЙ
інкорпорати́вні
△ Інкорпорати́вні мо́ви *див.* мо́ва (11)

ІНСТРУМЕ́НТ

інструме́нт

△ Музи́чний інструме́нт *див.* інструме́нт (4)

інструме́нти

△ Духові́ [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (1)

△ Кла́вішні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (3)

△ Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (7)

△ Стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (8)

△ Уда́рні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (9)

△ Щипко́ві [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (10)

ІНСТРУМЕНТА́ЛЬНИЙ

інструмента́льна

△ Інструмента́льна му́зика *див.* му́зика (3)

ІНТЕЛЕКТУАЛІ́ЗМ

інтелектуалі́зм

△ Мора́льний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (2)

ІНФОЛОГІ́ЧНИЙ

інфологі́чна

△ Інфологі́чна моде́ль *див.* моде́ль (2)

ІНФОРМАЦІ́ЙНИЙ

інформаці́йна

△ Інформаці́йна моде́ль *див.* моде́ль (3)

І́НШИЙ

і́нша

◊ І́нша мо́ва *див.* мо́ва (29)

і́ншою

◊ Заговори́ти і́ншою мо́вою *див.* заго́ворювати (1)

ІСТО́РІЯ

істо́рії

◊ Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)

істо́рія

◊ Істо́рія мовчи́ть *див.* істо́рія (7)

ІТИ́

іде́

◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.*) *див.* моро́з[1] (5)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, біга́є, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.*) *див.* моро́з[1] (7)

іти́

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.*) ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.*) / лягти́ (полі́зти, піти́ *і т. ін.*) *див.* ляга́ти (3)

◊ Іти́ за мо́дою *див.* іти́ (63)

◊ Іти́ навпо́мацки *див.* іти́ (70)

Іти́ напряме́ць *див.* іти́ (15)

Іти́ / піти́ в на́йми *див.* іти́ (22)

◊ Іти́ / піти́ в наро́д *див.* іти́ (79)

◊ Іти́ / піти́ ма́рно (ма́рне, нама́рно, нама́рне) *див.* іти́ (99)

◊ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч *див.* іти́ (95)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті *див.* іти́ (96)

◊ Іти́ / піти́ напроло́м *див.* іти́ (105)

◊ Іти́ / піти́ шля́хо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору *див.* іти́ (141)

◊ Іти́ (поступа́тися) наза́д *див.* іти́ (123)

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.*) *див.* іти́ (32)

ЇЖА́К

їжа́к

△ Морськи́й їжа́к *див.* їжа́к (1)

Ї́СТИ

ї́дять

◊ Ї́дять його́ (її́, тебе́ *і т. ін.*) му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха (8)

ї́сти

◊ Ї́сти морда́чі (духопе́ли) *див.* ї́сти (9)

Ї́ХНІЙ

ї́хніми

◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.*) імена́ми *див.* назива́ти (1)

ЙТИ

йде

◊ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва (30)

КА́ВА[1]

ка́ви

Ко́льору ка́ви [з молоко́м] *див.* ко́лір (1)

КАЗА́ТИ

ка́жучи

○ М'я́ко ка́жучи *див.* каза́ти (4)

КАЛАМУ́ТНИЙ

каламу́тній

◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній (*рідше* мутні́й) воді́ *див.* лови́ти (14)

КАЛИ́ТКА

кали́тка

◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.*) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня (7)

КАЛЬЯ́Н

кальян

Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.*) лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.*) *див.* кури́ти[1] (1)

Поку́рювати / покури́ти лю́льку (кальян, наргіле́ *і т. ін.*) *див.* поку́рювати

КА́МЕРНИЙ[2]

ка́мерна

△ Ка́мерна му́зика *див.* му́зика (4)

КА́МІНЬ

ка́мінь

Нако́вувати / накува́ти жо́рна (ка́мінь) *див.* нако́вувати (1)

◊ Нарі́жний ка́мінь *див.* ка́мінь (16)

◊ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.*) хто ка́мінь наверну́в <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в> *див.* хто[1]

◊ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.*) коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2] (1)

КАНЦЕЛЯ́РСЬКИЙ
канцеля́рська
Канцеля́рська мо́ва *див.* мо́ва (2)

КА́ПАТИ
ка́пати
◊ Ка́пати на мі́зки (на мо́зок) *див.* ка́пати (1)

КАПЕЛЮ́Х
капелю́х
М'яки́й капелю́х *див.* капелю́х (1)

КА́ПЛЯ
ка́пля
◊ Кра́пля (ка́пля, краплі́на *і т. ін.*) в мо́рі *див.* кра́пля (5)

КАПУ́СТА
капу́ста
△ Морська́ капу́ста *див.* капу́ста (4)
капу́сти
◊ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб далі́ капу́сти *(рідко* колú мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)
капу́стою
◊ Наколоти́ти горо́ху з капу́стою *див.* наколо́чувати (1)

КАРК
карк
◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́вати *і т. ін.*) / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.*) ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

КАРТО́ПЛЯ
карто́пля
Карто́пля в кожу́шка́х (в мунди́рах) *див.* карто́пля (1)

КАТЕГО́РІЯ
катего́рія
△ Напівважка́ вагова́ катего́рія <Напівважка́ вага́> *див.* катего́рія (6)

КА́ЧКА[1]
ка́чка
◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.*) тебе́ (його́, її *і т. ін.*) му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.*) вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха (13)

КА́ША
ка́ші
◊ Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш) *див.* звари́ти[1] (1)
◊ Навари́ти ка́ші (пи́ва, гіркої *і т. ін.*) *див.* нава́рювати (2)
ка́шу
◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рідше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти

КВАНТИТАТИ́ВНИЙ
квантитати́вний
△ Кількісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос (2)

КЕ́НДЮХ
ке́ндюх
◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево *і т. ін.*) *див.* набива́ти (5)

КИВА́ТИ
кива́ти
◊ Накива́ти *(рідше* закива́ти) / кива́ти п'я́тами *див.* накива́ти (1)

КИ́ДАТИ
ки́дати
◊ Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь *див.* ки́дати (32)

КИ́ДАТИСЯ
ки́датися
◊ Шулі́кою (як (мов, ні́би *і т. ін.*) шулі́ка (шуля́к)) налі́тати (ки́датися, па́дати *і т. ін.*) / налеті́ти (ки́нутися, впа́сти *і т. ін.*) *див.* налі́тати[1] (1)

КИЙ[1]
киє́м
◊ Па́льцем (киє́м) не проткну́ти (не проткне́ш) <Проткну́ти па́льцем не мо́жна> *див.* протика́ти
кия́
◊ Скуштува́ти (покуштува́ти) ві́ника (кия́, лози́ни, рі́зок, нага́їв *і т. ін.*) *див.* скуштува́ти

КИСЕЛЕ́ВИЙ
киселе́вими
◊ Моло́чні [та] (медо́ві) рі́ки [й ма́сляні (киселе́ві) береги́ (з ма́сляними (киселе́вими) берега́ми)] *див.* ріка́
киселе́ві
◊ Моло́чні [та] (медо́ві) рі́ки [й ма́сляні (киселе́ві) береги́ (з ма́сляними (киселе́вими) берега́ми)] *див.* ріка́

КИ́СЛИЙ
ки́сле
Ки́сле молоко́ *див.* молоко́ (4)

КИСЛИ́ЦЯ
кисли́ць
◊ Насни́ти кисли́ць *див.* насни́ти (1)

КИСЛОТА́
кислота́
△ Моло́чна кислота́ *див.* кислота́ (20)
△ Мураши́на кислота́ *див.* кислота́ (21)

КИ́СНУТИ
ки́сне
◊ [Аж] молоко́ ки́сне *див.* молоко́ (9)

КИТА́ЙСЬКИЙ
кита́йська
◊ Кита́йська стіна́ <Кита́йський мур> *див.* стіна́
кита́йський
◊ Кита́йська стіна́ <Кита́йський мур> *див.* стіна́

КИШЕ́НЯ
кише́ні
◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі] кише́ні *див.* набива́ти (6)
◊ Наставля́й кише́ню (кише́ні, оби́дві жме́ні) *див.* наставля́ти[1] (2)
кише́ню
◊ Наставля́й кише́ню (кише́ні, оби́дві жме́ні) *див.* наставля́ти[1] (2)
кише́ня
◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.*) кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня (7)

КИ́ШКА
кишки́
◊ Вимо́тувати (мота́ти, тягну́ти, тягти́) / ви́мотати (ви́тягти) [всі] кишки́ *див.* вимо́тувати (3)

КІВШ

ківш

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)

КІЛ

кіл

◊ Вбива́ти (забива́ти) / вби́ти (заби́ти) оси́ковий кіло́к (кіл) [у моги́лу] *див.* вбива́ти[1] (4)

◊ Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати *і т. ін.)* / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.)* на па́лю (на паль, на кіл) *див.* саджа́ти

КІЛО́К

кіло́к

◊ Вбива́ти (забива́ти) / вби́ти (заби́ти) оси́ковий кіло́к (кіл) [у моги́лу] *див.* вбива́ти[1] (4)

КІ́ЛЬКА[2]

кількома́

[За] кількома́ на́падами *див.* на́пад (1)

КІ́ЛЬКІСНИЙ

кі́лькісний

△ Кі́лькісний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос (2)

КІНЕ́ЦЬ[1]

кіне́ць

◊ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)

◊ Прихо́дить (настає́) / прийшо́в (наста́в) край (кіне́ць) *див.* край[1] (16)

КІ́СТКА

кі́стки

◊ Шука́ти кі́стки в молоці́ *див.* шука́ти

кісто́к

◊ До мі́зку (до мо́зку) кісто́к *див.* кі́стка (16)

◊ Моро́з (хо́лод) пробира́ється / пробра́вся до ті́ла (до [са́мих] кісто́к, за плечі *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (12)

◊ О́чі пропіка́ють [на́скрізь (до кісто́к)] *див.* о́ко[1]

КІСТКОВИ́Й

кісткови́й

△ Кісткови́й мо́зок *див.* мо́зок (3)

КІТ

кіт

△ Морськи́й кіт *див.* кіт (1)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* кіт напла́кав *див.* кіт (6)

КІШ[1]

коші́в

◊ Наплести́ коші́в *див.* напліта́ти (1)

КЛА́ВІШНИЙ

кла́вішні

△ Кла́вішні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (3)

КЛАСИФІКА́ЦІЯ

класифіка́ція

△ Генеалогі́чна класифіка́ція мов *див.* класифіка́ція (3)

КЛАСИ́ЧНИЙ

класи́чні

△ Класи́чні мо́ви *див.* мо́ва (12)

КЛА́СТИ

кла́сти

◊ Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь *див.* ки́дати (32)

◊ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.)* *див.* кла́сти (6)

◊ Кла́сти наді́ю *див.* кла́сти (8)

◊ Кла́сти / покла́сти *(рідко* положи́ти, розкла́сти) на му́зику (на но́ти) *див.* кла́сти (23)

◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти (7)

КЛА́СТИСЯ

клади́сь

◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (ляга́й, *рідко* клади́сь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лі́зти (33)

кла́стися

◊ Кла́стися на му́зику (на но́ти) *див.* кла́стися (5)

КЛЕ́ЇТИ

кле́їти

◊ Ві́шати (кле́їти) / пові́сити (накле́їти, наві́сити) ярли́к *див.* ві́шати (2)

КЛЕЙМО́

клеймо́

◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти (7)

КЛІ́МАТ

клі́мат

△ Морськи́й (океані́чний) клі́мат *див.* клі́мат (3)

КЛІ́ПНУТИ

клі́пнути

◊ Як *(рідше* ті́льки) о́ком моргну́ти (мигну́ти, клі́пнути *і т. ін.)* *див.* моргну́ти (6)

КЛО́ПІТ

кло́поту

Напи́тувати / напита́ти ли́ха (біди́, го́ря, кло́поту *і т. ін.)* *див.* напи́тувати (1)

◊ Нароби́ти кло́поту *див.* наро́блювати (1)

КЛО́ЧЧЯ

кло́ччям

◊ Голова́ не поло́вою (не соло́мою, не кло́ччям *і т. ін.)* наби́та *див.* голова́ (20)

◊ Набива́ти / наби́ти го́лову (в го́лову) <Набива́ти го́лову кло́ччям> *див.* набива́ти (2)

КНИШ

книші́в

Надава́ти книші́в (поти́личників, плескачі́в *і т. ін.)* *див.* надава́ти[1] (1)

КОВА́ДЛО

кова́длом

◊ Між мо́лотом і кова́длом *див.* мо́лот[1] (1)

КОВБАСА́

ковбаса́

Напівкопче́на ковбаса́ *див.* ковбаса́ (2)

КОЖУ́ШО́К
кожу́шка́х
Карто́пля в кожу́шка́х (в мунди́рах) *див.* карто́пля (1)

КОЗА́
козі́
◊ Нага́дати козі́ смерть *див.* нага́дувати (2)

КОЗЕ́Л
козла́
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.*) з ца́па (з козла́) молока́ *див.* цап[1]

КО́ЛЕСО
коле́са
◊ Наляга́ти / налягти́ на коле́са (на ко́лесо) *див.* наляга́ти (2)
ко́лесо
◊ Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)
◊ Наляга́ти / налягти́ на коле́са (на ко́лесо) *див.* наляга́ти (2)

КОЛИ́[1]
коли́
◊ Коли́ [б] (мо́же) твоя́ (ва́ша) ла́ска (*рідко* ми́лість) *див.* ла́ска[1] (2)

КОЛІ́НО
колі́на
◊ [І] мо́ре по колі́на (*рідше* по колі́но) *див.* мо́ре (9)
Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.*) / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.*) на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.*) <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися
◊ Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць, *рідко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати
колі́нах
Плазува́ти на колі́нах (навко́лішках, *рідше* навко́люшках) *див.* плазува́ти
колі́но
◊ [І] мо́ре по колі́на (*рідше* по колі́но) *див.* мо́ре (9)

КО́ЛІР
ко́льору
Ко́льору ка́ви [з молоко́м] *див.* ко́лір (1)

КО́ЛІЯ
ко́лія
◊ Наї́жджений шлях <Наї́жджена ко́лія> *див.* шлях

КОМА́НДА
кома́нду
Віддава́ти / відда́ти кома́нду (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.*) *див.* віддава́ти (5)

КОМА́Р
комара́ми
◊ Ї́дять його́ (її́, тебе́ *і т. ін.*) му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха (8)

КОМА́ШКА
кома́шки
◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.*) / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.*) по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.*) <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

КОМЕ́ДІЯ
коме́дія
△ Музи́чна коме́дія *див.* коме́дія (3)

КОМІСА́Р
коміса́р
Наро́дний коміса́р *див.* коміса́р (3)
коміса́рів
Ра́да Наро́дних Коміса́рів УРСР *див.* ра́да

КОМІСАРІА́Т
комісаріа́т
Наро́дний комісаріа́т *див.* комісаріа́т (2)

КОМПОСТУВА́ТИ[2]
компостува́ти
◊ Компостува́ти / закомпостува́ти мі́зки (мо́зок) *див.* компостува́ти[2] (1)

КО́НИК
ко́ник
△ Морськи́й ко́ник *див.* ко́ник (1)

КОНСТИТУЦІ́ЙНИЙ[1]
конституці́йна
△ Конституці́йна мона́рхія *див.* мона́рхія (2)

КОНЦЕПТУА́ЛЬНИЙ
концептуа́льна
△ Концептуа́льна моде́ль *див.* моде́ль (4)

КОПА́
копа́
◊ Не твоя́ копа́ моло́титься *див.* копа́ (1)

КОРА́
кора́
△ Кора́ вели́ких пі́вку́ль [головно́го мо́зку] *див.* кора́ (2)

КОРО́БКА
коро́бка
△ Черепна́ (мозкова́) коро́бка *див.* коро́бка (2)
коро́бки
З коро́бки (за коро́бку) молоти́ти *див.* молоти́ти (1)
коро́бку
З коро́бки (за коро́бку) молоти́ти *див.* молоти́ти (1)

КОРО́ВА
коро́ва
△ Морська́ коро́ва *див.* коро́ва (2)

КОРО́ЛЬ
коро́ль
Некороно́ваний коро́ль (мона́рх, принц *і т. ін.*) *див.* коро́ль (1)

КОРО́ТКИЙ
коро́тка
◊ Мо́ва (розмо́ва) коро́тка *див.* мо́ва (31)
коро́ткому
◊ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́, на коро́ткому нали́гачі) *див.* трима́ти

КО́РЧІ
ко́рчі
Хапа́ють (напада́ють, кру́тять *і т. ін.*) / вхопи́ли (напа́ли, скрути́ли *і т. ін.*) ко́рчі *див.* ко́рчі (1)

КОСА́[2]

коса́

◊ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.)* коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2] (1)

КОТИ́ТИСЯ[1]

ко́титься

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.)* *див.* сли́на

КОТЯ́ЧИЙ

котя́ча

△ Котя́ча м'я́та *див.* м'я́та (1)

КОЦЮБА́

коцюба́

◊ Ні Бо́гу (Бо́гові) сві́чка, ні чо́рту (чо́ртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.)* *див.* сві́чка

КОЧЕРГА́

кочерга́

◊ Ні Бо́гу (Бо́гові) сві́чка, ні чо́рту (чо́ртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.)* *див.* сві́чка

КО́ШТИ

ко́штом

◊ Хи́тро-му́дро та невели́ким (недороги́м) ко́штом *див.* хи́тро

КРАВЕ́ЦЬКИЙ

краве́цький

△ Краве́цький м'яз *див.* м'яз (2)

КРАЙ[1]

край

◊ На краю́ (на край) моги́ли *див.* край[1] (11)

◊ Прихо́дить (настає́) / прийшо́в (наста́в) край (кіне́ць) *див.* край[1] (16)

краю́

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до краю́ (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)

◊ На краю́ (на край) моги́ли *див.* край[1] (11)

КРАПЛИ́НА

краплИ́на

◊ Кра́пля (ка́пля, крапли́на *і т. ін.)* в мо́рі *див.* кра́пля (5)

КРА́ПЛЯ

кра́пля

◊ Кра́пля (ка́пля, крапли́на *і т. ін.)* в мо́рі *див.* кра́пля (5)

КРАСА́

краси́

◊ Набира́тися / набра́тися краси́ *див.* набира́тися (6)

красу́

◊ Наво́дити / навести́ красу́ *див.* наво́дити (11)

КРА́СНИЙ

кра́сна

Кра́сна мо́ва *див.* мо́ва (3)

КРА́СНО

кра́сно

Говори́ти (мо́вити, виголо́шувати *і т. ін.)* кра́сно *див.* говори́ти (3)

КРА́ТНИЙ

кра́тне

△ Найме́нше спі́льне кра́тне *див.* кра́тний (1)

КРА́ЯТИ

кра́яти

◊ Кра́яти [собі] мо́зок *див.* кра́яти (3)

КРЕДИ́Т

креди́т

Надава́ти / нада́ти креди́т *див.* надава́ти[2] (4)

КРЕО́ЛЬСЬКИЙ

креО́льські

△ Крео́льські мо́ви *див.* мо́ва (13)

КРИВА́ВИЙ

крива́ва

◊ Крива́ва (кро́вна) по́мста (мста) *див.* по́мста

крива́вим

◊ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

крива́вими

◊ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

КРИК[1]

крик

◊ [Оста́нній] крик (писк) мо́ди *див.* крик[1] (6)

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

кри́ку

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

КРИЛО́

крило́м

◊ І му́ха крило́м уб'є́ *див.* му́ха (7)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха крило́м зачепи́ла *див.* му́ха (17)

КРИНИ́ЦЯ

крини́цю

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в крини́цю *див.* плюва́ти

КРИ́ТИКА

кри́тику

Наво́дити / навести́ кри́тику *див.* наво́дити (1)

КРИ́ХІТКА

кри́хітки

◊ До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

КРИ́ХТА

кри́хти

◊ До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

КРИ́ХТОНЬКА

кри́хтоньки

◊ До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

КРИ́ХТОЧКА

кри́хточки

◊ До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

КРИ́ШЕЧКА[2]

кри́шечки

◊ До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

КРИ́ШКА[2]

кри́шки

◊ До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

КРОВ

кров

◊ Кров з молоко́м *див.* кров (14)

кро́ві

◊ Набира́ти / набра́ти плоті і кро́ві *див.* набира́ти (7)

◊ Набира́тися / набра́тися кро́ві *див.* набира́тися (7)

◊ Насиса́тися / насса́тися кро́ві (по́ту, сліз) *див.* насиса́тися (1)

◊ Розлило́ся мо́ре кро́ві *див.* мо́ре (11)

кро́в'ю

◊ Налива́тися (набіга́ти) / нали́тися (набі́гти, поналива́тися) кро́в'ю *див.* налива́тися (1)

◊ Нали́тий (набі́глий, поналиваний *і т. ін.)* кро́в'ю *див.* нали́тий (1)

КРО́ВНИЙ

кро́вна

◊ Крива́ва (кро́вна) по́мста (мста) *див.* по́мста

КРОК

крок

◊ Крок наза́д *див.* крок (9)

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ходи́, хід) *див.* приско́рювати

кро́ки

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ходи́, хід) *див.* приско́рювати

кро́ку

◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти

◊ Ні кро́ку наза́д! *див.* крок (13)

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ходи́, хід) *див.* приско́рювати

КРО́КОВИЙ

кро́кова

△ Кро́кова напру́га *див.* напру́га (1)

КРУ́ГЛИЙ

кру́глим

[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.)*] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]

КРУТИ́ТИ

крути́

◊ Хоч мотузки́ (моту́ззя) крути́ *див.* крути́ти (19)

крути́ти

◊ Крути́ти голово́ю (ро́зумом, мо́зком, мі́зками *і т. ін.)* *див.* крути́ти (9)

◊ Крути́ти мі́зки *див.* крути́ти (13)

◊ Крути́ти (сука́ти) мотузки́ (моту́ззя) *див.* крути́ти (18)

кру́тять

Хапа́ють (напада́ють, кру́тять *і т. ін.)* / вхопи́ли (напа́ли, скрути́ли *і т. ін.)* ко́рчі *див.* ко́рчі (1)

КРУТИ́ТИСЯ

крути́тися

◊ Верті́тися (крути́тися) як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха в окро́пі *див.* верті́тися (6)

кру́титься

◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.)* <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.)*> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

КРУТНИ́Й

крутни́й

△ Крутни́й моме́нт <Моме́нт си́ли> *див.* моме́нт (4)

КРУ́ЧЕНИЙ

кру́чений

△ Кру́чений м'яч *див.* м'яч (1)

КУБЛО́

кубло́

◊ Наси́джене гніздо́ (кубло́) *див.* гніздо́ (1)

КУВА́ТИ[1]

кува́ти

◊ Ні (не) кува́ти, ні (не) моло́ти *див.* кува́ти[1] (2)

КУВА́ТИСЯ

кує́ться

◊ Не кує́ться й не ме́леться *див.* кува́тися (1)

КУКІ́ЛЬВА́Н

кукі́льва́ну

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] блекоти́ (кукі́львану, куко́львану, чемери́ці) об'і́стися (наї́стися) *див.* об'їда́тися

КУЛА́ЧКИ

кула́чки

Би́тися навкула́чки (*рідко* на кула́чки) *див.* би́тися (1)

КУЛЬТУ́РА

культу́ра

△ Мустьє́рська культу́ра *див.* культу́ра (7)

КУ́РИ

ку́ри

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри) *див.* ку́рка (4)

КУРИ́ТИ[1]

кури́ти

Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.)* *див.* кури́ти[1] (1)

КУ́РКА

ку́рка

◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.)* тебе́ (його́, її́ *і т. ін.)* му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.)* вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха (13)

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри) *див.* ку́рка (4)

КУ́РЯЧИЙ

ку́рячий

◊ Ку́рячий мо́зок *див.* мо́зок (6)

КУТ

кут

△ Многогра́нний (багатогра́нний) кут *див.* кут (5)

КУ́ХНЯ

ку́хня

Моло́чна ку́хня *див.* ку́хня (1)

КУЧЕРЯ́ВИЙ

кучеря́ва

△ Кучеря́ва м'я́та *див.* м'я́та (2)

КЯ́ХТИНСЬКИЙ

кя́хтинська

△ Кя́хтинська мо́ва *див.* мо́ва (14)

ЛАД

лад

Наво́дити / навести́ поря́док (лад) *див.* наво́дити (2)

ЛА́ДАН

ла́дан

◊ Ні Бо́гу (Бо́гові) сві́чка, ні чо́рту (чо́ртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.)* *див.* сві́чка

ЛАМА́ТИ

лама́ти

◊ Лама́ти / налама́ти хребта́ (спи́ну) *див.* лама́ти (6)

◊ Мур лама́ти / злама́ти *див.* лама́ти (14)

◊ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва *див.* нала́мувати (1)

ЛА́МПА

ла́мпа

Насті́льна ла́мпа *див.* ла́мпа (1)

ЛАНЦЮ́Г

ланцюга́

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.)* зірва́тися *див.* зрива́тися (6)

ланцюгу́

◊ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́, на коро́ткому нали́гачі) *див.* трима́ти

ЛА́ПА

ла́пу

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) ру́ку *(грубо* ла́пу) *див.* наклада́ти (13)

ЛАПША́

лапшу́

◊ Ві́шати (наві́шувати) / наві́шати ло́кшину *(розм.* лапшу́) [на ву́ха] *див.* ві́шати (3)

ЛА́СКА[1]

ла́ска

◊ Коли́ [б] (мо́же) твоя́ (ва́ша) ла́ска *(рідко* ми́лість) *див.* ла́ска[1] (2)

ЛАТИ́НЬ

лати́нь

△ Вульга́рна (наро́дна) лати́нь *див.* лати́нь (2)

ЛЕВ[1]

лев

△ Морськи́й лев *див.* лев[1] (1)

△ Мураши́ний лев *див.* лев[1] (2)

ЛЕГКИ́Й

легки́й

△ Легки́й нарко́тик *див.* нарко́тик (2)

ЛЕ́ГКО

ле́гко

◊ На (по) па́льцях [одніє́ї руки́] [мо́жна (ле́гко)] перелічи́ти (порахува́ти) *див.* перелі́чувати

ЛЕ́ДВЕ

ле́две

◊ Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)* пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.)* но́ги <[Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)*] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.)*> *див.* пересува́ти

◊ Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги *див.* доволіка́ти (1)

◊ Ле́две (наси́лу) но́ги несу́ть (но́сять) *див.* нога́

◊ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити

ЛЕДЬ

ледь

◊ Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)* пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.)* но́ги <[Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)*] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.)*> *див.* пересува́ти

ЛЕЖА́ТИ

лежа́ти

◊ Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* відпочива́ти (1)

ЛЕЙКО́З

лейко́з

△ Моноцита́рний лейко́з *див.* лейко́з (1)

ЛЕЙТЕНА́НТ

лейтена́нт

Моло́дший лейтена́нт *див.* лейтена́нт (1)

ЛЕОПА́РД

леопа́рд

△ Морськи́й леопа́рд *див.* леопа́рд (1)

ЛЕТА́ЛЬНИЙ

лета́льна

△ Лета́льна мута́ція *див.* мута́ція (1)

ЛЕТІ́ТИ

летіти

◊ Летіти / налетіти як (мов, ніби *і т. ін.)* му́хи на мед *див.* летіти (2)

◊ Ли́нути (вита́ти, летіти) / поли́нути (полетіти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мріями, сéрцем) *див.* ли́нути (1)

ЛИ́КО

ли́ка

◊ Дéрти (дра́ти) / надéрти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* дéрти (7)

ли́ко

◊ Дéрти (дра́ти) / надéрти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* дéрти (7)

ЛИН

лин

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* лин му́лу *див.* лин (1)

ЛИ́НВА

ли́нви

◊ Ви́ти ли́нви (моту́зки, вірьо́вки) *див.* ви́ти[2] (1)

ЛИ́НУТИ

ли́нути

◊ Ли́нути (вита́ти, летіти) / поли́нути (полетіти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мріями, сéрцем) *див.* ли́нути (1)

ЛИ́ПА[1]

ли́пу

◊ Обдéрти (обідра́ти, обібра́ти, облу́пити *і т. ін.)* / обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ніби *і т. ін.)* [ту, молодéньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдира́ти

ЛИ́ПКА

ли́пку

◊ Обдéрти (обідра́ти, обібра́ти, облу́пити *і т. ін.)* / обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ніби *і т. ін.)* [ту, молодéньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдира́ти

ЛИ́ПНУТИ[1]

ли́пнути

◊ Ли́пнути, як (мов, ніби *і т. ін.)* бджо́ли (му́хи) до мéду *див.* ли́пнути[1] (2)

ЛИСТКО́ВИЙ

листко́ва́

△ Листко́ва́ моза́їка *див.* моза́їка (1)

ЛИ́ТИ

ли́ти

◊ Ли́ти во́ду на млин *див.* ли́ти (4)

ЛИ́ТКОВИЙ

ли́тковий

△ Ли́тковий м’яз *див.* м’яз (3)

ЛИХИ́Й[1]

лиха́

◊ Бий / побий тебé (його́, її́ *і т. ін.)* лиха́ годи́на (грім, хрест, моро́ка *і т. ін.)* *див.* би́ти (19)

◊ Наверну́ла лиха́ годи́на *див.* годи́на[1] (18)

ЛИ́ХО[1]

ли́ха

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до дéнця)] *див.* випива́ти (1)

◊ Набира́тися / набра́тися го́ря (ли́ха) *див.* набира́тися (2)

Напи́тувати / напита́ти ли́ха (біди́, го́ря, кло́поту *і т. ін.)* *див.* напи́тувати (1)

ли́хо

◊ Ли́шенько [ли́хо] напа́ло *див.* ли́шенько (1)

ли́хом

◊ З го́рем (з ли́хом) попола́м (на́впіл) *див.* попола́м

ЛИЦÉ

лицé

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в обли́ччя (в лицé, в пи́ку *і т. ін.)* *див.* плюва́ти

лиця́

◊ Не могти́ наверну́ти лиця́ (пи́ска, обли́ччя *і т. ін.)* *див.* наверта́ти (3)

◊ Хоч [з лиця́] води́ напи́йся (во́ду пий) *див.* напива́тися (2)

ЛИША́Й

лиша́й

△ Мо́крий лиша́й *див.* лиша́й (4)

ЛИША́ТИ

лиша́ти

◊ Не лиши́ти (не зали́шити, не оста́вити *і т. ін.)* / не лиша́ти (не залиша́ти, не оставля́ти *і т. ін.)* [і] на насіння *див.* лиша́ти (9)

ЛИ́ШЕНЬКО

ли́шенько

◊ Ли́шенько [ли́хо] напа́ло *див.* ли́шенько (1)

ЛИШИ́ТИ

лиши́ти

◊ [І] мо́крого місця не зали́шити (не лиши́ти) <[І] мо́кре місце зали́шити (лиши́ти)> *див.* залиша́ти (7)

◊ Не лиши́ти (не зали́шити, не оста́вити *і т. ін.)* / не лиша́ти (не залиша́ти, не оставля́ти *і т. ін.)* [і] на насіння *див.* лиша́ти (9)

ЛИШИ́ТИСЯ

ли́шиться

◊ І насіння не ли́шиться (не зали́шиться, *рідко* не оста́неться *і т. ін.)* *див.* лиша́тися (1)

ЛІ́ЗТИ

лізти

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зéмлю *і т. ін.)* ляга́ти (лізти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (полізти, піти́ *і т. ін.)* *див.* ляга́ти (3)

◊ Лізти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лізти / наско́чити само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лізти (26)

◊ Наза́д лізти *див.* лізти (28)

◊ Полізти / лізти живцéм (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полізти

лізуть

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бігають (пробіга́ють, лізуть *і т. ін.)* / побігли (пробігли, забігали, полізли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по тілу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По плéчах полізла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

лізь

◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (лягái, *рідко* кладúсь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лізти (33)

ЛІКВІ́ДНІСТЬ

ліквíдність

△ Надли́шкова ліквíдність *див.* ліквíдність (1)

ЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ

лінгвісти́чна

△ Лінгвісти́чна моде́ль *див.* моде́ль (5)

ЛІ́НІЯ

лі́нією

◊ Іти́ / піти́ шля́хо́м (по лі́нії, лі́нією) наймéншого óпору *див.* іти́ (141)

лі́нії

◊ Іти́ / піти́ шля́хо́м (по лі́нії, лі́нією) наймéншого óпору *див.* іти́ (141)

лі́нія

◊ Шлях (лі́нія) наймéншого óпору *див.* шлях

ЛІНЬ[1]

лінь

◊ Лі́ньки напáли <Лінь напáла> *див.* лі́ньки (1)

ЛІ́НЬКИ

лі́ньки

◊ Лі́ньки напáли <Лінь напáла> *див.* лі́ньки (1)

ЛІС

лі́су

△ Пóлог лі́су (дерéв, насáджень *і т. ін.)* *див.* пóлог

ЛІТА́

лі́та

◊ [На] мнóгії (мнóгая) лі́та *див.* літá (6)

ЛІТА́ТИ

літáти

◊ Му́хою (му́шкою, бджі́лкою *і т. ін.)* літáти *див.* літáти (3)

ЛІТЕРАТУ́РНИЙ

літерату́рна

△ Літерату́рна мóва *див.* мóва (15)

ЛОБ

лóба

◊ Грі́ти (пáрити) / нагрі́ти чу́ба *(рідше* чупри́ну, лóба) *див.* грі́ти (3)

лóбі

◊ На лóбі (на чолі́) напи́сано *див.* напи́саний (1)

лóбом

◊ Хоч лóбом (головóю) би́йся в (об) стіну́ (в (об) мур, ріг *і т. ін.)* *див.* би́тися (9)

ЛОВИ́ТИ

лови́ти

◊ Лови́ти мух *див.* лови́ти (8)

◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній *(рідше* мутні́й) воді́ *див.* лови́ти (14)

◊ Піймáти (спіймáти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (момéнт, ви́падок *і т. ін.)* *див.* піймáти

◊ Рóтом мух лови́ти *див.* лови́ти (22)

ЛОВИ́ТИСЯ

лови́тися

◊ Попáстися (попáсти, піймáтися *і т. ін.)* / попадáтися (попадáти, лови́тися *і т. ін.)* на му́шку *див.* попадáтися

ЛÓГІКО-ЛІНГВІСТИ́ЧНИЙ

лóгіко-лінгвісти́чний

△ Лóгіко-лінгвісти́чна модéль *див.* модéль (6)

ЛОГІ́ЧНИЙ

логі́чний

△ Логі́чний мóдуль *див.* мóдуль (1)

△ Логі́чний (смислови́й) нáголос *див.* нáголос (3)

ЛОЗА́Н

лозанів

Надавáти лозанів *див.* надавáти[1] (2)

ЛОЗИ́НА

лози́ни

◊ Скуштувáти (покуштувáти) ві́ника (ки́я, лози́ни, рі́зóк, нагаí́в *і т. ін.)* *див.* скуштувáти

ЛÓКШИНА

лóкшину

◊ Ві́шати (наві́шувати) / наві́шати лóкшину *(розм.* лапшу́) [на ву́ха] *див.* ві́шати (3)

ЛОПА́ТА

лопáта

◊ Язи́к як лóпатень (лопáта, помелó, млин) *див.* язи́к

ЛÓПАТЕНЬ

лóпатень

◊ Язи́к як лóпатень (лопáта, помелó, млин) *див.* язи́к

ЛÓПНУТИ[1]

лóпни

◊ Хоч [і] трі́сни (лóпни, надся́дься) <Хоч і трі́сни, хоч і лóпни> *див.* трі́скати

ЛУЗА́ТИ

лузáти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* насі́ння лузáти *(рідше* лу́скати) *див.* лузáти (1)

ЛУКА́ВИЙ

лукáвий

◊ Лукáвий підкуси́в (напути́в, підби́в *і т. ін.)* *див.* лукáвий (2)

ЛУ́СКАТИ

лу́скати

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* насі́ння лузáти *(рідше* лу́скати) *див.* лузáти (1)

ЛЬÓЛЯ

льóлі

◊ В льóлі (в сорóчці) народи́тися (роди́тися, вроди́тися *і т. ін.)* *див.* нарóджуватися (1)

ЛЮДИ́НА

люди́на

Люди́на нáстрою *див.* люди́на (2)

ЛЮ́ЛЬКА[1]

лю́льку

Кури́ти (пали́ти, смоктáти *і т. ін.)* лю́льку (калья́н, наргілé *і т. ін.)* *див.* кури́ти[1] (1)

Поку́рювати / покури́ти лю́льку (кальян, наргілé *і т. ін.)* *див.* поку́рювати

ЛЯГА́ТИ

лягáй

◊ Хоч [живи́м (живцéм, живóму)] у зéмлю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (лягáй, *рідко* клади́сь)> <Хоч у петлю́ (у зáшморг) лізь> *див.* лізти (33)

лягáти

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* лягáти (лíзти, ітú *і т. ін.)* / лягти́ (полíзти, пітú *і т. ін.) див.* лягáти (3)

◊ Лягти́ / *(рідко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в грíб, в я́му *і т. ін.) див.* лягáти (22)

ЛЯГТИ́

лягти́

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* лягáти (лíзти, ітú *і т. ін.)* / лягти́ (полíзти, пітú *і т. ін.) див.* лягáти (3)

◊ Лягти́ / *(рідко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в грíб, в я́му *і т. ін.) див.* лягáти (22)

ЛЯ́МКА

ля́мку

◊ Надíти на се́бе ля́мку *див.* надівáти (1)

ЛЯ́ПАС

ля́паса

◊ Вхопи́ти (дістáти, спіймáти *і т. ін.)* / хапáти (діставáти, отри́мувати *і т. ін.)* лящá (ля́паса, мордáса, помордáса, полúчника *і т. ін.) див.* ухóплювати

ЛЯЩ[2]

лящá

◊ Вхопи́ти (дістáти, спіймáти *і т. ін.)* / хапáти (діставáти, отри́мувати *і т. ін.)* лящá (ля́паса, мордáса, помордáса, полúчника *і т. ін.) див.* ухóплювати

МАГНІ́ТНИЙ

магнíтне

△ Магнíтне наси́чення *див.* наси́чення (1)

магнíтний

△ Магнíтний монопóль *див.* монопóль[1] (1)

МА́ЗАТИ

мáзати

◊ Мáзати (масти́ти, намáзувати *і т. ін.)* / намáзати (змáзати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.)* [сáлом (смáльцем)] п'я́ти *(рідше* п'я́тки) *див.* мáзати (2)

МАЙДА́НЧИК

майдáнчик

△ Мýловий майдáнчик *див.* майдáнчик (7)

МАК

мáку

◊ Наї́стися мáку *див.* наїдáтися (3)

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* мáку насíяно *див.* насівáти (1)

МАКЕ́ТНИЙ

макéтна

△ Макéтна модéль *див.* модéль (7)

МАКІ́ТРИТИСЯ

макíтриться

◊ [Аж] головá (в головí) крýтиться (морóчиться, пáморочиться, макíтриться, замакíтрюється *і т. ін.)* <[Аж] головá закрути́лася (заморóчилася, запáморочилася, замакíтрилася *і т. ін.)*> <[Аж] у головí закрути́лося (заморóчилося, запáморочилося, замакíтрилося)> *див.* головá (7)

МАКОГІ́Н

макогíн

◊ Облизáти макогóна (макогíн, м'я́ло) *див.* обли́зувати

макогóна

◊ Облизáти макогóна (макогíн, м'я́ло) *див.* обли́зувати

МАЛИ́Й

малá

Малá надíя <Мáло (немá) надії> *див.* надíя (1)

МА́ЛО

мáло

Малá надíя <Мáло (немá) надії> *див.* надíя (1)

МАЛОГОМІ́ЛКО́ВИЙ

малогомíлкóвий

△ Малогомíлкóвий м'яз *див.* м'яз (4)

МАЛЬО́ВАНИЙ

мальóваний

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* намальóваний (змальóваний, мальóваний *і т. ін.) див.* намальóваний (1)

МАРА́

марý

◊ Напускáти (насилáти) / напусти́ти (наслáти) марý *див.* напускáти (3)

МА́РКА[1]

мáрки

◊ Висóкої (найкрáщої, пéршої *і т. ін.)* мáрки *див.* мáрка[1] (3)

МА́РНО

мáрно

◊ Іти́ / пíти́ мáрно (мáрне, намáрно, намáрне) *див.* іти́ (99)

МАРНУВА́ТИ

марнувáти

◊ Марнувáти мóву (словá) *див.* марнувáти (1)

МАРТИ́Н[2]

марти́н

◊ Набрáтися (наї́стися, налигáтися *і т. ін.),* як (мов, нíби *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, дýрень *і т. ін.)* ми́ла <Припадáти (допадáтися), як (мов, нíби *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, дýрень *і т. ін.)* до ми́ла> *див.* набирáтися (14)

МА́СЛЯНИЙ

мáсляними

◊ Молóчні [та] (медóві) рíки [й мáсляні (киселéві) берегú (з мáсляними (киселéвими) берегáми)] *див.* рікá

мáсляні

◊ Молóчні [та] (медóві) рíки [й мáсляні (киселéві) берегú (з мáсляними (киселéвими) берегáми)] *див.* рікá

МАСТИ́ТИ

масти́ти

◊ Мáзати (масти́ти, намáзувати *і т. ін.)* / намáзати (змáзати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.)* [сáлом (смáльцем)] п'я́ти *(рідше* п'я́тки) *див.* мáзати (2)

МАСШТА́БНИЙ

масштáбна

△ Масштáбна модéль *див.* модéль (8)

МАТЕМАТИ́ЧНИЙ

математи́чна

△ Математи́чна моде́ль *див.* моде́ль (9)

математи́чне

△ Математи́чне моделюва́ння *див.* моделюва́ння (1)

МА́ТЕРИН

ма́терине

◊ [Ще] [ма́терине] молоко́ на губа́х *(рідко* ко́ло губі́в) [не обсо́хло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молоко́м на губа́х> *див.* молоко́ (13)

ма́материним

◊ Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти *і т. ін.)* / всмокта́ти (ввісса́ти, ввібра́ти *і т. ін.)* [в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́материним (матери́нським) молоко́м) *див.* всмо́ктувати (1)

МАТЕРИ́НСЬКИЙ

матери́нським

◊ Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти *і т. ін.)* / всмокта́ти (ввісса́ти, ввібра́ти *і т. ін.)* [в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́териним (матери́нським) молоко́м) *див.* всмо́ктувати (1)

МАТЕРІ́АЛ

матеріа́ли

△ Надтверді́ матеріа́ли *див.* матеріа́л (5)

МА́ТИ[1]

ма́тері

◊ Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти *і т. ін.)* / всмокта́ти (ввісса́ти, ввібра́ти *і т. ін.)* [в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́териним (матери́нським) молоко́м) *див.* всмо́ктувати (1)

ма́ти

На́звана (нарече́на, при́брана) ма́ти *див.* ма́ти[1] (4)

◊ Як (у чо́му, у чім *і т. ін.)* ма́ти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як ма́ти спороди́ла> *див.* ма́ти[1] (15)

МА́ТИ[2]

ма́ємо

Чим мо́жу (мо́жемо, ма́ю, ма́ємо) служи́ти? *див.* служи́ти

ма́ти

◊ Ма́ти музика́льне ву́хо *див.* ма́ти[2] (66)

◊ Ма́ти му́хи (му́ху) в но́сі <З му́хами (з му́хою) в но́сі> *див.* ма́ти[2] (67)

◊ Ма́ти м'яке́ (до́бре, чу́ле *і т. ін.)* се́рце *див.* ма́ти[2] (68)

Ма́ти наго́ду *див.* ма́ти[2] (10)

Ма́ти наді́ю *див.* ма́ти[2] (11)

ма́ю

Чим мо́жу (мо́жемо, ма́ю, ма́ємо) служи́ти? *див.* служи́ти

МА́ТИСЯ

ма́тися

◊ Ма́тися напогото́ві *див.* ма́тися (4)

МЕ́БЛІ

ме́блі

М'які́ ме́блі *див.* ме́блі (2)

МЕД

мед

◊ Вли́пнути як му́ха в мед *див.* влипа́ти (2)

◊ Леті́ти / налеті́ти як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́хи на мед *див.* леті́ти (2)

△ Монофло́рний мед *див.* мед (3)

ме́ду

◊ Ли́пнути, як (мов, ні́би *і т. ін.)* бджо́ли (му́хи) до ме́ду *див.* ли́пнути[1] (2)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха до ме́ду *див.* му́ха (16)

меду́

◊ Як му́сі в меду́ *див.* му́ха (21)

МЕДИЦИ́НА

медици́на

△ Молекуля́рна медици́на *див.* медици́на (2)

△ Наро́дна медици́на *див.* медици́на (3)

МЕДО́ВИЙ

медо́ві

◊ Моло́чні [та] (медо́ві) ріки [й ма́сляні (киселе́ві) береги́ (з ма́сляними (киселе́вими) берега́ми)] *див.* ріка́

МЕЖА́

межі́

На межі́ можли́вого *див.* межа́ (2)

МЕЛО́ДИКА

мело́дика

△ Мело́дика мо́ви *див.* мело́дика (1)

МЕНТ[1]

мент

◊ Пропуска́ти / пропусти́ти моме́нт (мент, ви́падок *і т. ін.)* *див.* пропуска́ти

МЕ́РЗЛИЙ

ме́рзле

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* мо́кре *(рідше* ме́рзле) гори́ть *див.* мо́крий (2)

МЕ́РКНУТИ

ме́ркне

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темні́є, ме́ркне, му́титься) / потьмари́вся (потемні́в, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

МЕРТВЕ́ЦЬ

мертве́ць

◊ Ходя́чий (живи́й) мрець *(рідко* мертве́ць) *див.* мрець (1)

МЕ́РТВИЙ

ме́ртва

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> *див.* мовча́ння (1)

Ме́ртва (моги́льна, гробова́, смерте́льна, німа́ *і т. ін.)* ти́ша *див.* ти́ша

ме́ртве

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> *див.* мовча́ння (1)

ме́ртві

△ Ме́ртві мо́ви *див.* мо́ва (16)

МЕ́СНИК

ме́сники

Наро́дні ме́сники *див.* ме́сник (1)

МЕ́ТОД

ме́тод

△ Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння *див.* ме́тод (8)

МЕЧ

меч

◊ Гостри́ти (вигóстрювати, *рідше* точи́ти, нагóстрювати *і т. ін.*) / ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру *і т. ін.*) *див.* гостри́ти (1)

МИ

нас

◊ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бóга *і т. ін.*) *див.* піти́

МИГНУ́ТИ

мигну́ти

◊ Як (*рідше* тíльки) óком моргну́ти (мигну́ти, клíпнути *і т. ін.*) *див.* моргну́ти (6)

МИ́ЛІСТЬ

ми́лість

◊ Вáша (йогó, їх) ми́лість (*заст.* ми́лость, мосць) *див.* ми́лість (4)

◊ Коли́ [б] (мóже) твоя́ (вáша) лáска (*рідко* ми́лість) *див.* лáска[1] (2)

МИ́ЛО[1]

ми́ла

◊ Набрáтися (наї́стися, налигáтися *і т. ін.*), як (мов, нíби *і т. ін.*) Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.*) ми́ла <Припадáти (допадáтися), як (мов, нíби *і т. ін.*) Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.*) до ми́ла> *див.* набирáтися (14)

ми́ло

◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.*) ши́ло на швáйку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

МИ́ЛОСТИ́ВИЙ

ми́лости́ва

Ми́лости́вий (мости́вий) пáн <Ми́лости́ва (мости́ва) пáні> *див.* пан

ми́лости́вий

Ми́лости́вий (мости́вий) пáн <Ми́лости́ва (мости́ва) пáні> *див.* пан

МИ́ЛОСТЬ

ми́лость

◊ Вáша (йогó, їх) ми́лість (*заст.* ми́лость, мосць) *див.* ми́лість (4)

МИ́ЛЯ

ми́ля

△ Морськá ми́ля *див.* ми́ля (1)

МИНÁТИ

минáти

Не минáти (не проминáти) / не мину́ти (не промину́ти) нагóди *див.* минáти (2)

МИ́СКА

ми́ски

◊ Молóтник із ми́ски *див.* молóтник (1)

МИСТЕ́ЦТВО

мисте́цтво

△ Монументáльне мисте́цтво *див.* мисте́цтво (4)

МИТЬ

мить

○ На [яку́сь (одну́, невели́ку *і т. ін.*)] мить (хвили́ну) <На момéнт> *див.* мить (3)

МІЗИ́НЕЦЬ

мізи́нцем

◊ [Нáвіть] му́хи не зачепи́ти [мізи́нцем] *див.* зачіпáти (8)

МІ́ЗОК

мі́зками

◊ Воруши́ти / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мóзком (мі́зком, мі́зками) *див.* ворушити (1)

◊ Крути́ти головóю (рóзумом, мóзком, мі́зками *і т. ін.*) *див.* крути́ти (9)

◊ Розкидáти / розки́нути рóзумом (умóм, мі́зками, головóю *і т. ін.*) *див.* розкидáти[2]

мі́зки

◊ Вправля́ти (вкру́чувати) / впрáвити (вкрути́ти) мóзок (мі́зки) *див.* вправля́ти[1] (1)

◊ Кáпати на мі́зки (на мóзок) *див.* кáпати (1)

◊ Компостувáти / закомпостувáти мі́зки (мóзок) *див.* компостувáти[2] (1)

◊ Крути́ти мі́зки *див.* крути́ти (13)

◊ Пу́дрити (запу́дрювати / запу́дрити) мі́зки (мóзок) *див.* пу́дрити

◊ Суши́ти / ви́сушити [собí] гóлову (мóзок, мі́зки) *див.* суши́ти

мі́зків

◊ Відті́к (відпли́в, відтікáння) умі́в (мі́зків) *див.* відті́к (1)

◊ Пу́дрення (запу́дрювання) мі́зків (мóзку) *див.* пу́дрення

мі́зком

◊ Воруши́ти / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мóзком (мі́зком, мі́зками) *див.* ворушúти (1)

мі́зку

◊ До мі́зку (до мóзку) кістóк *див.* кі́стка (16)

МІНЯ́ТИ

міня́ти

◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.*) ши́ло на швáйку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

МІСТ

мости́

◊ Навóдити / навести́ (проклáсти) мости́ *див.* навóдити (8)

МІСТЕ́ЧКО[2]

місте́чко

Намéтове (полотня́не) місте́чко *див.* місте́чко[2] (2)

МІ́СЦЕ

мі́сце

◊ [І] мóкрого мі́сця не залиши́ти (не лиши́ти) <[І] мóкре мі́сце залиши́ти (лиши́ти)> *див.* залишáти (7)

◊ Мóкрого мі́сця не зали́шиться (не лиши́ться, *рідко* не застáнеться) <Мóкре мі́сце зали́шиться, лиши́ться, *рідко* зостáнеться> *див.* залишáтися (9)

◊ Нагрівáти / нагрі́ти (*рідше* зігрі́ти) [собí] мі́сце *див.* нагрівáти (1)

◊ Наси́джене мі́сце *див.* мі́сце (19)

◊ Посі́сти / посідáти своє́ (якéсь, нале́жне *і т. ін.*) мі́сце *див.* посідáти[1]

◊ [Ті́льки] мóкре мі́сце лиши́лося (зали́шилося, *рідко* зостáлося *і т. ін.*) *див.* мі́сце (28)

мі́сці

◊ Óчі на мóкрому мі́сці *див.* óко[1]

мі́сця

◊ [І] мо́крого мі́сця не зали́ши́ти (не лиши́ти) <[І] мо́кре мі́сце зали́ши́ти (лиши́ти)> *див.* залиша́ти (7)

◊ Мо́крого мі́сця не зали́ши́ться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце зали́ши́ться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)

МІСЦЕ́ВИЙ

місце́вий

△ Місце́вий нарко́з *див.* нарко́з (2)

МІ́СЯЦЬ

мі́сяць

Молоди́й мі́сяць *див.* мі́сяць (3)

МІШО́К

мішко́м

◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.*)] з-за ро́гу (з-за вугла́, з-за угла́) [мішко́м] приби́тий (пришиблений, *рідко вульг.* нама́ханий) *див.* приби́тий

МЛА

мли

◊ Ца́рство пітьми́ (тьми, мли) *див.* ца́рство

МЛИН

млин

◊ Ли́ти во́ду на млин *див.* ли́ти (4)

◊ Язи́к як ло́патень (лопа́та, помело́, млин) *див.* язи́к

◊ Як млин ме́ле *див.* млин (1)

МЛІ́ТИ

млі́ти

◊ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* млі́ти (1)

МЛО́ЇТИ

мло́їти

◊ Мло́їти / замло́їти під се́рцем (на се́рці) *див.* мло́їти (1)

МНО́ГИЙ

мно́гая

◊ [На] мно́гії (мно́гая) лі́та *див.* літа́ (6)

мно́гії

◊ [На] мно́гії (мно́гая) лі́та *див.* літа́ (6)

МНОГОГРА́ННИЙ

многогра́нний

△ Многогра́нний (багатогра́нний) кут *див.* кут (5)

МНОГОКУ́ТНИК

многоку́тник

△ Пра́вильний трику́тник (чотири-ку́тник, многоку́тник *і т. ін.)* *див.* трику́тник

МНО́ЖЕННЯ

мно́ження

△ Табли́ця (табли́чка) мно́ження *див.* табли́ця

МНОЖИНА́

множи́н

△ Теóрія множи́н *див.* теóрія

множина́

△ Відкри́та множина́ *див.* множина́ (1)

△ Нечітка́ множина́ *див.* множина́ (2)

МНОЖИ́ННИЙ

множи́нний

△ Розсі́яний (множи́нний) склеро́з *див.* склеро́з

МНЯ́ТИ

мня́ти

◊ Мня́ти три́хи-мни́хи *див.* мня́ти (1)

МОБІ́ЛЬНИЙ

мобі́льний

Мобі́льний (стільнико́вий) зв'язо́к *див.* зв'язо́к (2)

Мобі́льний (стільнико́вий) телефо́н *див.* телефо́н

МОБІ́ЛЬНІСТЬ

мобі́льність

Соціа́льна мобі́льність *див.* мобі́льність (1)

МО́ВА

мов

Вавило́нське змі́шання мов *див.* змі́шання[1] (1)

△ Генеалогі́чна класифіка́ція мов *див.* класифіка́ція (3)

△ Мо́вна гру́па (гру́па мов) *див.* гру́па (14)

△ Схре́щення мов *див.* схре́щення

мо́ва

Викладо́ва мо́ва *див.* мо́ва (1)

◊ Езо́півська (езо́пова) мо́ва *див.* мо́ва (27)

◊ Захо́дить / зайшла́ мо́ва *див.* мо́ва (28)

◊ І́нша мо́ва *див.* мо́ва (29)

Канцеля́рська мо́ва *див.* мо́ва (2)

Кра́сна мо́ва *див.* мо́ва (3)

△ Кя́хтинська мо́ва *див.* мо́ва (14)

△ Літерату́рна мо́ва *див.* мо́ва (15)

◊ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва (30)

◊ Мо́ва (розмо́ва) коро́тка *див.* мо́ва (31)

△ Націона́льна мо́ва *див.* мо́ва (17)

△ Непряма́ мо́ва *див.* мо́ва (18)

△ Пряма́ мо́ва *див.* мо́ва (20)

Рі́дна мо́ва <Рі́дне сло́во> *див.* мо́ва (4)

◊ Спі́льна мо́ва *див.* мо́ва (32)

△ Церковнослов'я́нська мо́ва *див.* мо́ва (26)

◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.*)] відняла́ся мо́ва *див.* мо́ва (34)

мо́вами

◊ Говори́ти рі́зними мо́вами (на рі́зних мо́вах) *див.* говори́ти (6)

мо́вах

◊ Говори́ти рі́зними мо́вами (на рі́зних мо́вах) *див.* говори́ти (6)

мо́ви

△ Аглютинати́вні мо́ви *див.* мо́ва (5)

△ Амо́рфні (ізоляти́вні, *рідко* ізолю́ючі) мо́ви *див.* мо́ва (6)

△ Аналіти́чні мо́ви *див.* мо́ва (7)

△ Герма́нські мо́ви *див.* мо́ва (8)

Дар мо́ви (сло́ва) *див.* дар (3)

◊ До мо́ви прихо́дити / прийти́ *див.* прихо́дити

◊ Забра́кло мо́ви *див.* забра́кнути (1)

△ Іменна́ части́на мо́ви *див.* части́на

△ Індоєвропе́йські мо́ви *див.* мо́ва (9)

△ Індоіра́нські мо́ви *див.* мо́ва (10)

△ Інкорпорати́вні мо́ви *див.* мо́ва (11)

△ Класи́чні мо́ви *див.* мо́ва (12)

△ Креольські мо́ви *див.* мо́ва (13)

△ Мело́дика мо́ви *див.* мело́дика (1)

△ Ме́ртві мо́ви *див.* мо́ва (16)

◊ Мо́ви нема́ (нема́є) *див.* нема́

◊ Не мо́же бу́ти [й] мо́ви *див.* могти́ (5)

◇ Позбу́тися мо́ви (язика́) *див.* позбу́ватися[1]

△ Полісинтети́чні мо́ви *див.* мо́ва (19)

△ Рома́нські мо́ви *див.* мо́ва (21)

△ Синтети́чні мо́ви *див.* мо́ва (22)

△ Слов'я́нські мо́ви *див.* мо́ва (23)

◇ Ті́льки й мо́ви *див.* мо́ва (33)

△ Тю́ркські мо́ви *див.* мо́ва (24)

△ Флекти́вні мо́ви *див.* мо́ва (25)

△ Части́на мо́ви *див.* части́на

мо́ві

◇ На мо́ві ста́ти *див.* става́ти

◇ Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на сло́во, на мо́ву, *рі́дше* на сло́ві, у мо́ві) *див.* скупи́й

мо́вою

◇ Заговори́ти і́ншою мо́вою *див.* заговорювати (1)

мо́ву

◇ Вести́ мо́ву (річ, сло́во) *див.* вести́ (18)

◇ Відбира́ти (відніма́ти) / відібра́ти (відня́ти) мо́ву *див.* відбира́ти (7)

◇ Го́стрий на язи́к (на сло́во, на слова́, на мо́ву *і т. ін.*) *див.* го́стрий (2)

◇ Зав'яза́ло (перепини́ло) мо́ву *див.* зав'я́зувати (1)

◇ Зво́дити / звести́ мо́ву *див.* зво́дити (10)

◇ Знахо́дити / знайти́ спі́льну мо́ву *див.* знахо́дити (14)

◇ Марнува́ти мо́ву (слова́) *див.* марнува́ти (1)

◇ Не здава́тися (не дава́тися) / не да́тися на мо́ву *див.* здава́тися[1] (4)

◇ Перево́дити / перевести́ розмо́ву (мо́ву) *див.* перево́дити

◇ Пристава́ти / приста́ти на мо́ву *див.* пристава́ти

◇ Розко́вувати / розкува́ти сло́во (мо́ву) *див.* розко́вувати

◇ Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на сло́во, на мо́ву, *рі́дше* на сло́ві, у мо́ві) *див.* скупи́й

◇ Утрача́ти / утра́тити (загуби́ти) мо́ву *див.* утрача́ти

◇ Хапки́й на мо́ву *див.* хапки́й

МО́ВИТИ

мо́вити

Говори́ти (мо́вити, виголо́шувати *і т. ін.*) кра́сно *див.* говори́ти (3)

◇ Ні́чого сказа́ти (*рі́дко* мо́вити) *див.* сказа́ти

◇ Пра́вду мо́вити (мо́влячи) *див.* мо́вити (1)

◇ Так [би] мо́вити *див.* мо́вити (2)

мо́влячи

◇ Пра́вду мо́вити (мо́влячи) *див.* мо́вити (1)

МО́ВИТИСЯ

мо́виться

◇ Мо́ва йде (мо́виться, була́) *див.* мо́ва (30)

◇ Як [то] мо́виться *див.* мо́витися (1)

МО́ВЛЕННЯ

мо́влення

△ Фізіоло́гія зву́ків мо́влення *див.* фізіоло́гія

МО́ВНИЙ

мо́вна

△ Мо́вна гру́па (гру́па мов) *див.* гру́па (14)

△ Мо́вна па́ртія *див.* па́ртія

мо́вний

△ Мо́вний бар'є́р *див.* бар'є́р (4)

△ Мо́вний знак *див.* знак (20)

МОВЧАКА́

мовчака́

◇ Де́рти мовчака́ *див.* де́рти (9)

МО́ВЧА́НКА

мо́вча́нка

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> *див.* мовча́ння (1)

мо́вча́нкою

Відповіда́ти / відпові́сти́ мо́вча́нкою *див.* відповіда́ти (2)

мо́вча́нку

◇ Гра в мо́вча́нку *див.* гра (7)

◇ Гра́ти (гра́тися) в мо́вча́нку *див.* гра́ти (16)

Перерива́ти (пору́шувати) / перерва́ти (пору́шити) мовча́ння (мо́вча́нку, ти́шу, па́узу *і т. ін.*) *див.* перерива́ти[1]

◇ Справля́ти мо́вча́нку *див.* справля́ти

МОВЧА́ННЯ

мовча́ння

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вча́нка> *див.* мовча́ння (1)

Перерива́ти (пору́шувати) / перерва́ти (пору́шити) мовча́ння (мо́вча́нку, ти́шу, па́узу *і т. ін.*) *див.* перерива́ти[1]

◇ Печа́ть мовча́ння *див.* печа́ть

мовча́нням

◇ Обхо́дити / обійти́ мовча́нням *див.* обхо́дити

МОВЧА́ТИ

мовча́ти

◇ Мовча́ти, як (мов) ри́ба (риби́на, моги́ла) *див.* мовча́ти (1)

мовчи́

◇ Мовчи́ (цить) та диш *див.* мовча́ти (2)

мовчи́ть

◇ Істо́рія мовчи́ть *див.* істо́рія (7)

◇ Се́рце мовчи́ть *див.* се́рце

МО́ВЧКИ

мо́вчки

Порозуміва́тися / порозумі́тися без слів (мо́вчки) *див.* порозуміва́тися

МО́ГА

мо́га

◇ Де ті́льки мо́га *див.* мо́га (1)

◇ Скі́льки (як) мо́га *див.* мо́га (2)

МОГИ́ЛА

моги́ла

Бра́тська моги́ла *див.* моги́ла (1)

◇ Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла *див.* земля́ (19)

◇ Мовча́ти, як (мов) ри́ба (риби́на, моги́ла) *див.* мовча́ти (1)

Моги́ла Невідо́мого солда́та *див.* моги́ла (2)

◇ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.*) *див.* земля́ (30)

Сторожова́ моги́ла *див.* моги́ла (3)

◇ Хіба́ що (ті́льки) моги́ла ви́править *див.* моги́ла (5)

моги́ли

◊ [Аж] до [са́мої] моги́ли *див.* моги́ла (4)

◊ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти[1] (2)

◊ На краю́ (на край) моги́ли *див.* край[1] (11)

◊ Не забу́ти довіку (повік, до моги́ли, до сме́рті *і т. ін.)* *див.* забува́ти (6)

◊ Хили́ти до моги́ли *див.* хили́ти

моги́лі

◊ Відпочива́ти (лежа́ти) / відпочи́ти в землі́ (в моги́лі) *див.* відпочива́ти (1)

◊ Вме́рти як у моги́лі *див.* умира́ти

◊ В моги́лі спочи́ти *див.* спочива́ти

◊ Стоя́ти одніє́ю (одно́ю) ного́ю в моги́лі *(рідше* в труні́, в гро́бі *і т. ін.)* *див.* стоя́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* у моги́лі *див.* моги́ла (6)

моги́лою

◊ На́че (нена́че, немо́в *і т. ін.)* моги́лою [тебе́] прида́вить *див.* прида́влювати

◊ Стоя́ти над моги́лою (над гро́бом) *див.* стоя́ти

моги́лу

◊ Вбива́ти (забива́ти) / вби́ти (заби́ти) оси́ковий кіло́к (кіл) [у моги́лу] *див.* вбива́ти[1] (4)

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (полі́зти, піти́ *і т. ін.)* *див.* ляга́ти (3)

◊ Заганя́ти / загна́ти в домовину (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.)* *див.* заганя́ти[1] (2)

◊ Зво́дити / звести́ в моги́лу (в труну́) *див.* зво́дити (5)

◊ Зійти́ / схо́дити в моги́лу (в зе́млю) *див.* схо́дити

◊ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)

◊ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.)* *див.* кла́сти (6)

◊ Лягти́ / *(рідко* ляга́ти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в я́му *і т. ін.)* *див.* ляга́ти (22)

◊ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.)* *див.* піти́

◊ Полі́зти / лі́зти живце́м (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полі́зти

◊ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.)* *див.* положи́ти

◊ Склада́ти / скла́сти у труну́ (в моги́лу) *див.* склада́ти

◊ Хоч [живи́м (живце́м, живо́му)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (ляга́й, *рідко* клади́сь)> <Хоч у петлю́ (у за́шморг) лізь> *див.* лі́зти (33)

МОГИ́ЛЬНИЙ

моги́льна

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вчанка> *див.* мовча́ння (1)

Ме́ртва (моги́льна, гробова́, смерте́льна, німа́ *і т. ін.)* ти́ша *див.* ти́ша

моги́льне

Гробове́ (ме́ртве, моги́льне) мовча́ння <Гробова́ (ме́ртва, моги́льна) мо́вчанка> *див.* мовча́ння (1)

МОГІКА́НИ

могіка́н

◊ Оста́нній могіка́нин (з могіка́н) <Оста́ння могіка́нка> *див.* могіка́ни (1)

могіка́нин

◊ Оста́нній могіка́нин (з могіка́н) <Оста́ння могіка́нка> *див.* могіка́ни (1)

могіка́нка

◊ Оста́нній могіка́нин (з могіка́н) <Оста́ння могіка́нка> *див.* могіка́ни (1)

МОГО́Л

муго́л

Вели́кий Мого́л *див.* мого́л (1)

МОГОРИ́Ч

могори́ч

Запива́ти / запи́ти могори́ч *див.* запива́ти (1)

◊ Пи́ти (розпива́ти) / попи́ти (розпи́ти) могори́ч *див.* пи́ти

◊ Ста́вити / поста́вити могори́ч (могоричу́) *див.* ста́вити

могоричу́

◊ Ста́вити / поста́вити могори́ч (могоричу́) *див.* ста́вити

МОГТИ́

міг

◊ Не мо́жна (не міг, не мо́жу *і т. ін.)* сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти *і т. ін.)*, щоб...> *див.* сказа́ти

◊ Не мо́жна (не мо́жу, не міг *і т. ін.)* поска́ржитися *див.* поска́ржитися

Не мо́жу (не міг, не могла́ *і т. ін.)* похвали́тися *див.* могти́ (3)

Терпі́ти не мо́жу (не міг, не могла́, не могло́ *і т. ін.)* *див.* терпі́ти

◊ Хто б поду́мав (міг поду́мати) *див.* хто[1]

Хто пору́читься (мо́же поручи́тися) <Ніхто́ не мо́же (не міг, не змо́же *і т. ін.)* поручи́тися> *див.* поруча́тися

могла́

Не мо́жу (не міг, не могла́ *і т. ін.)* похвали́тися *див.* могти́ (3)

Терпі́ти не мо́жу (не міг, не могла́, не могло́ *і т. ін.)* *див.* терпі́ти

могло́

Терпі́ти не мо́жу (не міг, не могла́, не могло́ *і т. ін.)* *див.* терпі́ти

могти́

◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти

◊ [Й] сказа́ти не могти́ *див.* сказа́ти

◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати (4)

◊ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти

◊ Не могти́ [й] ха́ти перейти́ *див.* могти́ (4)

◊ Не могти́ наверну́ти лиця́ (пи́ска, обли́ччя *і т. ін.)* *див.* наверта́ти (3)

◊ Не смі́ти (не могти́) диви́тися в о́чі *див.* смі́ти

мо́же

◊ Воло́ві ши́ю (ро́ги) скру́тить (мо́же скрути́ти) *див.* скру́чувати

◊ Коли́ [б] (мо́же) твоя́ (ва́ша) ла́ска *(рідко* ми́лість) *див.* ла́ска[1] (2)

◊ Мо́же б (хоч би) Господь посла́в *див.* госпо́дь (3)

Мо́же ста́тися *див.* могти́ (1)

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [ні́якого (жо́дного)] су́мніву ([ні́яких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

Не мо́же бу́ти *див.* могти́ (2)

◊ Не мо́же бу́ти [й] мо́ви *див.* могти́ (5)

◊ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

◊ Спокі́йно мо́же спа́ти *див.* спа́ти

Хто пору́читься (мо́же поручи́тися) <Ніхто́ не мо́же (не міг, не змо́же *і т. ін.)* поручи́тися> *див.* поруча́тися

мо́жемо

Чим мо́жу (мо́жемо, ма́ю, ма́ємо) служи́ти? *див.* служи́ти

мо́жете

Не турбу́йтесь <Мо́жете не турбува́тися> *див.* турбува́тися

мо́жеш

◊ Як мо́жеться? <Як ся мо́жеш?> *див.* могти́ся (1)

мо́жу

◊ Не мо́жна (не міг, не мо́жу *і т. ін.)* сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти *і т. ін.),* щоб...> *див.* сказа́ти

◊ Не мо́жна (не мо́жу, не міг *і т. ін.)* поска́ржитися *див.* поска́ржитися

Не мо́жу (не міг, не могла́ *і т. ін.)* похвали́тися *див.* могти́ (3)

Терпі́ти не мо́жу (не міг, не могла́, не могло́ *і т. ін.) див.* терпі́ти

Чим мо́жу (мо́жемо, ма́ю, ма́ємо) служи́ти? *див.* служи́ти

мо́жуть

◊ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

МОГТИ́СЯ

мо́жеться

◊ Як мо́жеться? <Як ся мо́жеш?> *див.* могти́ся (1)

МО́ДА[1]

мо́да

Пішла́ мо́да *див.* піти́

◊ Що [це] за мо́да [пішла́] *див.* мо́да[1] (3)

мо́ди

Вихо́дити / ви́йти з мо́ди *див.* вихо́дити (8)

◊ [Оста́нній] крик (писк) мо́ди *див.* крик[1] (6)

мо́ді

◊ У [вели́кій] мо́ді *див.* мо́да[1] (2)

мо́дою

О За оста́нньою мо́дою *див.* мо́да[1] (1)

◊ Іти́ за мо́дою *див.* іти́ (63)

мо́ду

◊ Піти́ в мо́ду *див.* піти́

◊ Узя́ти мо́ду *див.* узя́ти

МОДА́ЛЬНИЙ

мода́льне

△ Мода́льне сло́во *див.* сло́во

МОДЕ́ЛЬ

моде́лей

△ Банк моде́лей *див.* банк[2] (2)

моде́ль

△ Виї́зна́ моде́ль *див.* моде́ль (1)

△ Інфологі́чна моде́ль *див.* моде́ль (2)

△ Інформаці́йна моде́ль *див.* моде́ль (3)

△ Концептуа́льна моде́ль *див.* моде́ль (4)

△ Лінгвісти́чна моде́ль *див.* моде́ль (5)

△ Ло́гіко-лінгвісти́чна моде́ль *див.* моде́ль (6)

△ Маке́тна моде́ль *див.* моде́ль (7)

△ Масшта́бна моде́ль *див.* моде́ль (8)

△ Математи́чна моде́ль *див.* моде́ль (9)

△ Форма́льна моде́ль *див.* моде́ль (10)

△ Цифрова́ моде́ль *див.* моде́ль (11)

МОДЕЛЮВА́ННЯ

моделюва́ння

△ Математи́чне моделюва́ння *див.* моделюва́ння (1)

△ Параметри́чне моделюва́ння *див.* моделюва́ння (2)

МОДИФІКО́ВАНИЙ

модифіко́ваний

Генети́чно модифіко́ваний проду́кт *див.* проду́кт

МО́ДУЛЬ

мо́дуль

△ Логі́чний мо́дуль *див.* мо́дуль (1)

△ Об'є́ктний мо́дуль *див.* мо́дуль (2)

МО́ДУЛЬНИЙ

мо́дульна

△ Мо́дульна систе́ма *див.* систе́ма

МОДУЛЮВА́ЛЬНИЙ

модулюва́льний

△ Модулюва́льний сигна́л *див.* сигна́л

МО́ДУС

мо́дус

△ Мо́дус віве́нді *див.* мо́дус (1)

МОЖЛИ́ВИЙ

можли́ве

Все можли́ве *див.* весь[1] (3)

можли́вого

На межі́ можли́вого *див.* межа́ (2)

МОЖЛИ́ВІСТЬ

можли́вість

Хапа́тися за все (за будь-яку́, вся́ку можли́вість) *див.* хапа́тися

можли́вості

До оста́нньої можли́вості *див.* можли́вість (1)

Нема́є (нема́, не було́) можли́вості *див.* нема́

По можли́вості *див.* можли́вість (2)

При [пе́ршій] можли́вості *див.* можли́вість (3)

МО́ЖНА

мо́жна

Збожево́літи мо́жна *див.* мо́жна (1)

◊ І доло́ню проти́снути не мо́жна *див.* проти́скувати

◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти

◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не скла́деш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти

◊ [Мо́жна] діста́ти руко́ю *див.* діста́вати (12)

◊ Мо́жна поду́мати *див.* поду́мати

Мо́жна сказа́ти *див.* сказа́ти

◊ Мотузки́ (моту́ззя, свічки́) мо́жна сука́ти *див.* сука́ти

◊ На (по) па́льцях [одніє́ї руки́] [мо́жна (ле́гко)] перелічи́ти (порахува́ти) *див.* перелі́чувати

Не [мо́жна] впізна́ти *див.* упізнава́ти

◊ Не мо́жна (не міг, не мо́жу *і т. ін.)* сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти *і т. ін.),* щоб...> *див.* сказа́ти

◊ Не мо́жна (не мо́жу, не міг *і т. ін.)* поска́ржитися *див.* поска́ржитися

◊ Не мо́жна оче́й пока́зувати / показа́ти *див.* мо́жна (4)

◊ Не [мо́жна] перелічи́ти *див.* перелі́чувати

Ні́як не мо́жна *див.* мо́жна (2)

◊ Оче́й не відведе́ш (не відірве́ш) <Оче́й не [мо́жна] відвести́ (відірва́ти)> *див.* відво́дити (7)

◊ Па́льцем (ки́єм) не проткну́ти (не проткне́ш) <Проткну́ти па́льцем не мо́жна> *див.* протика́ти

◊ Розверну́тися ні́як (не мо́жна) *див.* розверта́тися

◊ Що [й] [мо́жна] язи́к (язика́) проковтну́ти *див.* проковтну́ти

Як [же] мо́жна *див.* мо́жна (3)

МОЗА́ЇКА

моза́їка

△ Листко́ва́ моза́їка *див.* моза́їка (1)

МОЗАЇ́ЧНИЙ

мозаї́чна

△ Мозаї́чна хворо́ба *див.* хворо́ба

МОЗКОВИ́Й

мозкова́

△ Черепна́ (мозкова́) коро́бка *див.* коро́бка (2)

МО́ЗОК

мо́зки

◊ Мо́зки шкере́берть *див.* мо́зок (7)

мо́зком

◊ Ворушити / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мо́зком (мі́зком, мі́зками) *див.* ворушити (1)

◊ Крути́ти голово́ю (ро́зумом, мо́зком, мі́зками *і т. ін.)* *див.* крути́ти (9)

◊ Поверта́ти / поверну́ти [свої́м] ро́зумом (мо́зком) *див.* поверта́ти[1]

мо́зку

◊ До мі́зку (до мо́зку) кісто́к *див.* кі́стка (16)

△ Зви́вини мо́зку *див.* зви́вина (1)

△ Кора́ вели́ких півку́ль [головно́го мо́зку] *див.* кора́ (2)

◊ Пу́дрення (запу́дрювання) мі́зків (мо́зку) *див.* пу́дрення

Сі́ра речовина́ [мо́зку] *див.* речовина́

◊ Стриміти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шком)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку *і т. ін.)* *див.* стриміти

△ Струс мо́зку *див.* струс

△ Сухо́тка спинно́го мо́зку *див.* сухо́тка

мо́зок

◊ Бли́скавкою прорі́зати мо́зок *див.* прорі́зувати

◊ В'ї́стися в мо́зок *див.* в'їда́тися (2)

◊ Вправля́ти (вкру́чувати) / впра́вити (вкрути́ти) мо́зок (мі́зки) *див.* вправля́ти[1] (1)

△ Головни́й мо́зок *див.* мо́зок (1)

△ Довга́стий мо́зок *див.* мо́зок (2)

◊ Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)

◊ Ка́пати на мі́зки (на мо́зок) *див.* ка́пати (1)

△ Кістко́ви́й мо́зок *див.* мо́зок (3)

◊ Компостува́ти / закомпостува́ти мі́зки (мо́зок) *див.* компостува́ти[2] (1)

◊ Кра́яти [собі́] мо́зок *див.* кра́яти (3)

◊ Ку́рячий мо́зок *див.* мо́зок (6)

◊ Потьма́рити ро́зум (ум, мо́зок *і т. ін.)* *див.* потьма́рювати

△ Промі́жний мо́зок *див.* мо́зок (4)

◊ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти

◊ Пу́дрити (запу́дрювати / запу́дрити) мі́зки (мо́зок) *див.* пу́дрити

△ Спинни́й мо́зок <*заст.* Ста́нова́ жи́ла> *див.* мо́зок (5)

◊ Суши́ти / ви́сушити [собі́] го́лову (мо́зок, мі́зки) *див.* суши́ти

МОЗОЛИ́СТИЙ

мозоли́сте

◊ Мозоли́сте ті́ло *див.* мозоли́стий (1)

МОЗО́ЛИТИ

мозо́лити

◊ Мозо́лити / замозо́лити о́чі *див.* мозо́лити (1)

◊ Мозо́лити [свій (свого́)] язи́к (язика́) *див.* мозо́лити (2)

МОЗО́ЛЬ

мозолі́

◊ Наступа́ти / наступи́ти на мозо́лю (на мозо́ль, на мозолі́) *див.* наступа́ти

◊ Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Нате́рти не одного́ мозоля́> *див.* натира́ти

мозо́ль

◊ Наступа́ти / наступи́ти на мозо́лю (на мозо́ль, на мозолі́) *див.* наступа́ти

мозоля́

◊ Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Нате́рти не одного́ мозоля́> *див.* натира́ти

мозоля́ми

◊ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

МОЗО́ЛЯ

мозо́лю

◊ Наступа́ти / наступи́ти на мозо́лю (на мозо́ль, на мозолі́) *див.* наступа́ти

МО́КРИЙ

мо́кра

◊ [Аж] чупри́на мо́кра *див.* чупри́на

◊ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] мо́кра ку́рка (змо́клі ку́ри) *див.* ку́рка (4)

мо́кре

◊ [І] мо́крого мі́сця не залиши́ти (не лиши́ти) <[І] мо́кре мі́сце залиши́ти (лиши́ти)> *див.* залиша́ти (7)

◊ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

Мо́кре від сліз обли́ччя *див.* обли́ччя

◊ Мо́крого мі́сця не залиши́ться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце залиши́ться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)

◊ [Тільки] мо́кре мі́сце лиши́лося (залиши́лося, *рідко* зоста́лося *і т. ін.)* *див.* мі́сце (28)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* мо́кре *(рідше* ме́рзле) гори́ть *див.* мо́крий (2)

мо́крий

◊ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

△ Мо́крий лиша́й *див.* лиша́й (4)

Мо́крий (мокрі́сінький) від по́ту *див.* мо́крий (1)

◊ Мо́крий як (мов, ні́би *і т. ін.)* хлющ *див.* хлющ

мо́крим

◊ Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися *і т. ін.)* мо́крим рядно́м *див.* накрива́ти (2)

мо́крі

Мо́крі від сліз о́чі *див.* о́ко[1]

мо́крого

◊ [І] мо́крого мі́сця не залиши́ти (не лиши́ти) <[І] мо́кре мі́сце залиши́ти (лиши́ти)> *див.* залиша́ти (7)

◊ Мо́крого мі́сця не залиши́ться (не лиши́ться, *рідко* не зоста́неться) <Мо́кре мі́сце залиши́ться, лиши́ться, *рідко* зоста́неться> *див.* залиша́тися (9)

мо́крому

◊ О́чі на мо́крому мі́сці *див.* о́ко[1]

МОКРІ́СІНЬКИЙ

мокрі́сінький

Мо́крий (мокрі́сінький) від по́ту *див.* мо́крий (1)

МО́КРО

мо́кро

◊ На сухо́му [здає́ться] мо́кро *див.* мо́кро (1)

МОЛЕ́БЕНЬ

моле́бень

Подя́чний моле́бень *див.* моле́бень (1)

Проха́льний моле́бень *див.* моле́бень (2)

Хвале́бний моле́бень *див.* моле́бень (3)

МОЛЕ́КУЛА

моле́кул

△ Зче́плення моле́кул *див.* зче́плення (1)

моле́кули

△ Гетерополя́рні моле́кули *див.* моле́кула (1)

△ Гомеополя́рні моле́кули *див.* моле́кула (2)

МОЛЕКУЛЯ́РНИЙ

молекуля́рна

△ Молекуля́рна вага́ *див.* вага́[1] (6)

△ Молекуля́рна гене́тика *див.* гене́тика (1)

△ Молекуля́рна медици́на *див.* медици́на (2)

△ Молекуля́рна фі́зика *див.* фі́зика

△ Молекуля́рна фо́рмула *див.* фо́рмула

молекуля́рний

△ Молекуля́рний спектр *див.* спектр

МОЛЕКУЛЯ́РНІСТЬ

молекуля́рність

△ Молекуля́рність реа́кції *див.* молекуля́рність (1)

МОЛИ́ТВА

моли́тва

Щи́ра моли́тва *див.* моли́тва (1)

молитва́ми

◊ Твої́ми (ва́шими) молитва́ми *див.* моли́тва (2)

моли́тву

◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) моли́тву *див.* чита́ти

МОЛИ́ТИ

мо́лити

Го́спода (Бо́га) мо́лити *див.* моли́ти (1)

Проси́ти (блага́ти, моли́ти *і т. ін.)* проще́ння (опроще́ння) *див.* проси́ти

◊ Сльоза́ми (слі́зьми́, слі́зно) моли́ти *див.* моли́ти (3)

Христо́м-Бо́гом моли́ти *див.* моли́ти (2)

МОЛИ́ТИСЯ

моли́тися

◊ Моли́тися скляно́му бо́гові (бо́гу) *див.* моли́тися (1)

◊ Як Бо́гу (Бо́гові) моли́тися / помоли́тися *див.* моли́тися (2)

МОЛІБДЕ́НОВИЙ

молібде́нова

△ Молібде́нова сталь *див.* сталь[1]

МО́ЛОД

мо́лод

Стар і мо́лод *див.* стар

МОЛОДЕ́НЬКИЙ

молоде́ньку

◊ Обде́рти (обідра́ти, обі́бра́ти, облупи́ти *і т. ін.)* / обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ту, молоде́ньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдира́ти

МОЛОДИ́Й

молода́

Молода́ гва́рдія *див.* гва́рдія (2)

молоде́

Молоде́ са́ло *див.* са́ло

молоди́й

Молоди́й мі́сяць *див.* мі́сяць (3)

◊ Молоди́й та зеле́ний *див.* молоди́й (2)

Молоди́й та нежона́тий *див.* молоди́й (1)

◊ Молоди́й, та ра́нній *див.* молоди́й (3)

молодо́го

Пере'я́зувати / перев'яза́ти молодо́го (старості́в) *див.* перев'язувати

молоду́

◊ Покрива́ти (скрива́ти) / покри́ти (скри́ти) молоду́ *див.* покрива́ти

МОЛОДИ́К[2]

молодику́

○ На молодику́ *див.* молоди́к[2] (1)

МОЛОДИ́ЛЬНИЙ

молоди́льне

Молоди́льне я́блуко *див.* я́блуко

МО́ЛОДІСТЬ

мо́лодість

◊ Дру́га мо́лодість *див.* мо́лодість (4)

Зеле́на мо́лодість *див.* мо́лодість (1)

◊ Мо́лодість грає́ *див.* мо́лодість (5)

мо́лодості

◊ Не пе́ршої мо́лодості *див.* мо́лодість (6)

По мо́лодості *див.* мо́лодість (2)

У мо́лодості *див.* мо́лодість (3)

МОЛОДІ́ТИ

молоді́ти

Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти (1)

МО́ЛОДОЩІ

мо́лодощів

За мо́лодощів *див.* мо́лодощі (1)

МОЛО́ДШИЙ

моло́дший

Моло́дший лейтена́нт *див.* лейтена́нт (1)

Моло́дший сержа́нт *див.* сержа́нт

Моло́дший спеціалі́ст *див.* спеціалі́ст

МО́ЛОДЬ

мо́лоді

Шко́ла робітни́чої мо́лоді *див.* шко́ла

мо́лодь

Золота́ мо́лодь *див.* мо́лодь (1)

МОЛОКО́

молока́

◊ Ті́льки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.) див.* нема́

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* з ца́па (з козла́) молока́ *див.* цап[1]

молоко́

◊ [Аж] молоко́ ки́сне *див.* молоко́ (9)

△ Ацидофі́льне молоко́ *див.* молоко́ (8)

Відсто́яне молоко́ *див.* молоко́ (1)

◊ Вмочи́ти в молоко́ *див.* умоча́ти[1]

Зби́ране молоко́ *див.* молоко́ (2)

Згу́щене молоко́ *див.* молоко́ (3)

Ки́сле молоко́ *див.* молоко́ (4)

◊ Молоко́ *(рідко* мо́ню) на губа́х витри *див.* витира́ти (2)

Па́рене (пря́жене) молоко́ *див.* молоко́ (5)

◊ По молоко́ *див.* молоко́ (10)

◊ Пташи́не молоко́ *див.* молоко́ (11)

◊ Скаже́не молоко́ *див.* молоко́ (12)

Соло́дке молоко́ *див.* молоко́ (6)

Сухе́ молоко́ *див.* молоко́ (7)

◊ [Ще] [ма́терине] молоко́ на губа́х *(рідко* ко́ло губі́в) [не обсо́хло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молоко́м на губа́х> *див.* молоко́ (13)

молоко́м

◊ Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти *і т. ін.)* / всмокта́ти (ввісса́ти, ввібра́ти *і т. ін.)* [в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́териним (матери́нським) молоко́м) *див.* всмо́ктувати (1)

Ко́льору ка́ви [з молоко́м] *див.* ко́лір (1)

◊ Кров з молоко́м *див.* кров (14)

◊ [Ще] [ма́терине] молоко́ на губа́х *(рідко* ко́ло губі́в) [не обсо́хло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молоко́м на губа́х> *див.* молоко́ (13)

молоці́

◊ Збира́ти вершки́ (смета́нку) [на молоці́] *див.* збира́ти (3)

◊ Шука́ти кі́стки в молоці́ *див.* шука́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ску́паний у молоці́ *див.* ску́паний

МО́ЛОТ[1]

мо́лот

Серп і мо́лот *див.* серп

мо́лота

△ Хвіст мо́лота *див.* хвіст

мо́лотом

◊ Між мо́лотом і кова́длом *див.* мо́лот[1] (1)

МОЛО́ТИ

ме́ле

◊ Як млин ме́ле *див.* млин (1)

моло́ти

◊ Моло́ти / замоло́ти язико́м *див.* моло́ти (1)

◊ Ні (не) кува́ти, ні (не) моло́ти *див.* кува́ти[1] (2)

МОЛО́ТИСЯ

ме́леться

◊ Не куе́ться й не ме́леться *див.* кува́тися (1)

Не твоє́ ме́леться *див.* твій

МОЛОТИ́ТИ

молоти́ти

З коро́бки (за коро́бку) молоти́ти *див.* молоти́ти (1)

Молоти́ти в око́ло́т *див.* молоти́ти (2)

◊ Молоти́ти зуба́ми (язико́м) *див.* молоти́ти (3)

МОЛОТИ́ТИСЯ

моло́титься

◊ Не твоя́ копа́ моло́титься *див.* копа́ (1)

МОЛО́ТНИК

моло́тник

◊ Моло́тник із ми́ски *див.* моло́тник (1)

МОЛОТО́К

молотка́

◊ З молотка́ <З торгі́в> *див.* молото́к (5)

молотки́

◊ Узя́ти в молотки́ *див.* узя́ти

молотко́м

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* обу́хом (до́вбнею, молотко́м) би́ти / вда́рити [по голові́ (в го́лову)] *див.* би́ти (47)

молото́к

△ Вибійни́й (відбійни́й) молото́к *див.* молото́к (1)

△ Перфора́торний молото́к *див.* молото́к (2)

△ Пневмати́чний молото́к *див.* молото́к (3)

△ Ске́льний молото́к *див.* молото́к (4)

МОЛОТО́ЧОК

молото́чка

Хід молото́чка *див.* хід

МОЛО́ЧЕНИЙ[2]

моло́чений

△ Моло́чений по́суд *див.* по́суд

МОЛО́ЧНИЙ

моло́чна

△ Моло́чна кислота́ *див.* кислота́ (20)

Моло́чна ку́хня *див.* ку́хня (1)

Моло́чна сестра́ *див.* сестра́

△ Моло́чна сти́глість *див.* сти́глість

моло́чне

△ Моло́чне де́рево *див.* де́рево (20)

моло́чний

Моло́чний брат *див.* брат (6)

△ Моло́чний цу́кор *див.* цу́кор

△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях

моло́чні

△ Моло́чні за́лози *див.* за́лоза (5)

△ Моло́чні зу́би *див.* зуб (3)

◊ Моло́чні [та] (медо́ві) рі́ки [й ма́сляні (киселе́ві) береги́ (з ма́сляними (киселе́вими) берега́ми)] *див.* ріка́

МОЛО́ЧНО-ВОСКОВИ́Й

моло́чно-воскова́

△ Моло́чно-воскова́ сти́глість *див.* сти́глість

МОЛЮ́СК

молю́ски

△ Головоно́гі молю́ски *див.* молю́ск (1)

△ Черевоно́гі молю́ски *див.* молю́ск (2)

МОМЕ́НТ

моме́нт

△ Дипо́льний моме́нт *див.* моме́нт (3)

△ Крутни́й моме́нт <Моме́нт си́ли> *див.* моме́нт (4)

○ На [яку́сь (одну́, невели́ку *і т. ін.)*] мить (хвили́ну) <На моме́нт> *див.* мить (3)

Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт (1)

◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти

◊ Пропуска́ти / пропусти́ти моме́нт (мент, ви́падок *і т. ін.) див.* пропуска́ти

Слу́шний моме́нт *див.* моме́нт (2)

МОНА́РХ

мона́рх

Некороно́ваний коро́ль (мона́рх, принц *і т. ін.) див.* коро́ль (1)

МОНА́РХІЯ

мона́рхія

△ Абсолю́тна мона́рхія *див.* мона́рхія (1)

△ Конституці́йна мона́рхія *див.* мона́рхія (2)

МОНАСТИ́Р

монасти́р

◊ Підвести́ / підво́дити під монасти́р *див.* підво́дити

МОНАСТИ́РСЬКИЙ

монасти́рська

Монасти́рська це́рква *див.* це́рква

МОНГОЛО́ЇДНИЙ

монголо́їдна

△ Монголо́їдна ра́са *див.* ра́са[1]

МОНЕ́ТА

моне́та

Па́м'ятна моне́та *див.* моне́та (1)

Розмі́нна моне́та *див.* моне́та (2)

Ювіле́йна моне́та *див.* моне́та (3)

моне́тою

◊ Плати́ти / відплати́ти тако́ю (тіє́ю, *рідко* то́ю) са́мою моне́тою *див.* плати́ти

моне́ту

◊ За чи́сту моне́ту *див.* моне́та (4)

МОНЕТА́РНИЙ

монета́рна

△ Монета́рна полі́тика *див.* полі́тика

△ Монета́рна рега́лія *див.* рега́лії

МОНЕТИЗА́ЦІЯ

монетиза́ція

Монетиза́ція проє́кту *див.* монетиза́ція (1)

МОНЕ́ТНИЙ

моне́тний

△ Моне́тний двір *див.* двір[1] (7)

△ Моне́тний парите́т *див.* парите́т

МОНІТО́РИНГ

моніто́ринг

△ Моніто́ринг фіна́нсового ри́нку *див.* моніто́ринг (1)

МОНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ

моногенети́чні

△ Моногенети́чні при́сисні *див.* при́сисні

МОНОГЕ́ННИЙ

моноге́нна

△ Моноге́нна спадко́вість *див.* спадко́вість

МОНОПО́ЛІЯ

монопо́лія

△ Фіска́льна монопо́лія *див.* монопо́лія (1)

МОНОПО́ЛЬ[1]

монопо́ль

△ Магні́тний монопо́ль *див.* монопо́ль[1] (1)

МОНОПО́ЛЬНИЙ

монопо́льна

△ Монопо́льна ре́нта *див.* ре́нта

монопо́льний

△ Монопо́льний надприбу́ток *див.* надприбу́ток (1)

△ Монопо́льний прибу́ток *див.* прибу́ток

монопо́льні

△ Монопо́льні ці́ни *див.* ціна́

МОНОТОНІ́ЧНИЙ

монотоні́чний

△ Монотоні́чний на́голос *див.* на́голос (4)

МОНОФЛО́РНИЙ

монофло́рний

△ Монофло́рний мед *див.* мед (3)

МОНОХРО́МНИЙ

монохро́мне

△ Монохро́мне сві́тло *див.* сві́тло[1]

△ Чо́рно-бі́ле (монохро́мне) телеба́чення *див.* телеба́чення

МОНОЦИТА́РНИЙ

моноцита́рний

△ Моноцита́рний лейко́з *див.* лейко́з (1)

МОНТА́Ж

монта́ж

△ На́скрізний монта́ж *див.* монта́ж (1)

△ Фотографі́чний монта́ж *див.* монта́ж (2)

МОНУМЕНТА́ЛЬНИЙ

монумента́льне

△ Монумента́льне мисте́цтво *див.* мисте́цтво (4)

монумента́льний

△ Монумента́льний живо́пис *див.* живо́пис (2)

△ Монумента́льний стиль *див.* стиль[1]

МО́НЯ

мо́ню

◊ Молоко́ (*рідко* мо́ню) на губа́х ви́три *див.* витира́ти (2)

МОРА́ЛЬ

мора́ль

△ Подвійні станда́рти <Подвійна мора́ль> *див.* станда́рт

◇ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) нота́ції (нота́цію, мора́ль) *див.* чита́ти

МОРА́ЛЬНИЙ

мора́льна

△ Мора́льна но́рма *див.* но́рма

мора́льне

Мора́льне пра́во *див.* пра́во

мора́льний

△ Мора́льний інтелектуалі́зм *див.* інтелектуалі́зм (2)

△ Мора́льний моти́в *див.* моти́в (1)

△ Мора́льний самоконтро́ль *див.* самоконтро́ль

Мора́льний со́ром *див.* со́ром

МОРАТО́РНИЙ

морато́рний

△ Морато́рний пері́од *див.* пері́од

МОРГАНАТИ́ЧНИЙ

морганати́чний

△ Морганати́чний шлюб *див.* шлюб

МОРГА́ТИ

морга́ти

◇ І (*рідше* ні, на́віть) ву́сом (брово́ю) не моргну́ти / *рідко* не морга́ти *див.* моргну́ти (2)

◇ Морга́ти брова́ми (брово́ю, ву́сом) *див.* морга́ти (1)

МОРГНУ́ТИ

моргне́ш

◇ [І] о́ком (ву́сом) не моргне́ш *див.* моргну́ти (3)

моргну́вши

◇ Не моргну́вши (*рідше* не зморгну́вши, не змигну́вши, *діал.* не змельну́вши) [о́ком (брово́ю)] *див.* моргну́ти (4)

моргну́ти

◇ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти (1)

◇ І (*рідше* ні, на́віть) ву́сом (брово́ю) не моргну́ти / *рідко* не морга́ти *див.* моргну́ти (2)

◇ Не вести́гнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти) *див.* устига́ти

◇ Хоч би [тобі] о́ком (ву́сом, брово́ю) моргну́ти *див.* моргну́ти (5)

◇ Як (*рідше* ті́льки) о́ком моргну́ти (мигну́ти, клі́пнути *і т. ін.*) *див.* моргну́ти (6)

МО́РДА

мо́рду

◇ Би́ти / наби́ти мо́рду (ри́ло) *див.* би́ти (37)

◇ Ду́ти губу́ (гу́би, *зневажл.* мо́рду) <Відставля́ти губу́> *див.* ду́ти (2)

◇ Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти *і т. ін.*) / наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти *і т. ін.*) че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду *і т. ін.*) *див.* наїда́ти (1)

◇ Натовкти́ (начи́стити) мо́рду (пи́ку, пи́сок *і т. ін.*) *див.* натовкти́

◇ Пиндю́чити ніс (*вульг.* мо́рду) *див.* пиндю́чити

◇ Розпусти́ти мо́рду (пи́сок) *див.* розпуска́ти

◇ Розпусти́ти язика́ (*рідше* язи́к, мо́рду), як (мов, ні́би *і т. ін.*) халя́ву *див.* розпуска́ти

МОРДА́С

морда́са

◇ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.*) / хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати *і т. ін.*) ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, поли́чника *і т. ін.*) *див.* ухо́плювати

МОРДА́Ч

мордачі́

◇ Ї́сти мордачі́ (духопе́ли) *див.* ї́сти (9)

МО́РЕ

мо́ре

Ви́хід у мо́ре *див.* ви́хід (1)

Вихо́дити / ви́йти в мо́ре *див.* вихо́дити (4)

△ Відкри́те мо́ре <Відкри́тий океа́н> *див.* мо́ре (2)

△ Епіконтинента́льне мо́ре *див.* мо́ре (3)

◇ Жите́йське мо́ре *див.* мо́ре (4)

◇ За си́нє мо́ре *див.* мо́ре (6)

◇ [І] мо́ре по колі́на (*рідше* по колі́но) *див.* мо́ре (9)

Мо́ре слі́з *див.* мо́ре (1)

◇ Розлива́ти / розли́ти мо́ре (рі́ки) слі́з *див.* розлива́ти

◇ Розлило́ся мо́ре кро́ві *див.* мо́ре (11)

мо́рем

◇ За мо́рем <За моря́ми> *див.* мо́ре (5)

◇ За си́нім мо́рем <За си́німи моря́ми> *див.* мо́ре (7)

Не́бо схо́диться (схо́дилося) з мо́рем *див.* не́бо

◇ Не за мо́рем <Не за моря́ми> *див.* мо́ре (10)

мо́рі

◇ Кра́пля (ка́пля, крапли́на *і т. ін.*) в мо́рі *див.* кра́пля (5)

мо́ря

◇ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)

◇ З-за мо́ря <*нар.-поет.* З-за мо́ря-океа́ну> *див.* мо́ре (8)

△ Рі́вень мо́ря *див.* рі́вень

моря́ми

◇ За мо́рем <За моря́ми> *див.* мо́ре (5)

◇ За си́нім мо́рем <За си́німи моря́ми> *див.* мо́ре (7)

◇ Не за мо́рем <Не за моря́ми> *див.* мо́ре (10)

МО́РЗЕ

мо́рзе

△ А́збука Мо́рзе *див.* а́збука (1)

△ Апара́т Мо́рзе *див.* апара́т (3)

МОРИ́ТИ[1]

мори́ло

◇ Мо́рить (мори́ло) на сон *див.* мори́ти[1] (1)

мо́рить

◇ Мо́рить (мори́ло) на сон *див.* мори́ти[1] (1)

МО́РКВА

мо́рква

◇ Ха́тня мо́рква *див.* мо́рква (1)

мо́ркви

◇ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти (*рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)

мóркву

◊ Мóркву тéрти *див.* тéрти

◊ Скребтѝ (скýбти, скромáдити) / наскýбти (наскýбáти) мóркву *див.* скребтѝ

МОРОВИЙ

моровá

Моровá я́зва *див.* я́зва

МОРÓЗ[1]

морóз

◊ [Аж] морóз (морóзéць) ідé (прохóдить, пробігáє *і т. ін.)* / пішóв (пройшóв, пробіг *і т. ін.)* пóза шкірою (пóза спѝною, по спѝні *і т. ін.) див.* морóз[1] (5)

◊ [Аж] морóз подирáє (пробирáє) / подéр (подрáв, пробрáв) по спѝні (по шкірі, за плéчі *і т. ін.) див.* морóз[1] (6)

Берéться [на] морóз *див.* брáтися (1)

Дід Морóз *див.* дід (1)

Морóз берé *див.* морóз[1] (2)

◊ Морóз ідé (хóдить, бігає, прохóдить, пробігáє *і т. ін.)* / пішóв (пройшóв, пробіг *і т. ін.)* за (пóза) спѝною (по спѝні, за плечѝма, пóза шкірою, пóза шкýрою *і т. ін.) див.* морóз[1] (7)

◊ Морóз із-за (з-за) плечéй берé *див.* морóз[1] (8)

◊ Морóз пробігáє / пробіг *див.* морóз[1] (9)

◊ Морóз торкнýвся *див.* морóз[1] (10)

Морóз тріщѝть (тѝсне, цíпить *і т. ін.)* / затріщáв <Морóзи тріщáть (тѝснуть, цíплять *і т. ін.)* / затріщáли> *див.* морóз[1] (3)

◊ Морóз хапáє (хапáв) / вхопѝв за плéчі *див.* морóз[1] (11)

◊ Морóз (хóлод) пробирáється / пробрáвся до тíла (до [сáмих] кістóк, за плéчі *і т. ін.) див.* морóз[1] (12)

Тріскýчий (палкѝй) морóз *див.* морóз[1] (4)

◊ Узя́вся (узялóся на) морóз *див.* узя́тися

морóзи

Водохрéсні (хрещéнські) морóзи *див.* морóз[1] (1)

Морóз тріщѝть (тѝсне, цíпить *і т. ін.)* / затріщáв <Морóзи тріщáть (тѝснуть, цíплять *і т. ін.)* / затріщáли> *див.* морóз[1] (3)

морóзом

◊ [Аж] морóзом (морóзцéм) обсипáє (осипáє, сѝпле) / обсѝпало (осѝпало, сипнýло, сипонýло, посѝпле) [за (пóза) спѝною (шкірою), по спѝні] *див.* обсипáти

◊ Морóзом проймáє / пройнялó *див.* проймáти

◊ Пóза шкýрою (по шкýрі) подрáло <Морóзом подрáло (продéрло) по шкýрі (шкірі)> *див.* подéрти

◊ Притяглó морóзом (морóзцéм) *див.* притягáти

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* жáром (окрóпом, хóлодом, жáром і хóлодом, морóзом *і т. ін.)* обдатѝ / обдавáти <Як (мов, нíби *і т. ін.)* хто жáром обдáв> *див.* обдавáти

МОРÓЗÉЦЬ[1]

морóзéць

◊ [Аж] морóз (морóзéць) ідé (прохóдить, пробігáє *і т. ін.)* / пішóв (пройшóв, пробіг *і т. ін.)* пóза шкірою (пóза спѝною, по спѝні *і т. ін.) див.* морóз[1] (5)

морóзцéм

◊ [Аж] морóзом (морóзцéм) обсипáє (осипáє, сѝпле) / обсѝпало (осѝпало, сипнýло, сипонýло, посѝпле) [за (пóза) спѝною (шкірою), по спѝні] *див.* обсипáти

◊ Притяглó морóзом (морóзцéм) *див.* притягáти

МОРÓЗНИЙ

морóзна

◊ Морóзна (морозóвинна) тріщина *див.* тріщина

МОРОЗÓВИННИЙ

морозóвинна

◊ Морóзна (морозóвинна) тріщина *див.* тріщина

МОРÓКА

морóка

◊ Бий / побѝй тебé (йогó, її *і т. ін.)* лихá годѝна (грім, хрест, морóка *і т. ін.) див.* бѝти (19)

◊ Бодáй (нехáй, хай *і т. ін.)* йомý (їй, їм *і т. ін.)* морóка *див.* морóка (1)

◊ Морóка [йогó] знáє *див.* морóка (2)

◊ Морóка несé *див.* морóка (3)

МОРÓЧИТИ

морóчити

◊ Морóчити гóлову *див.* морóчити (1)

МОРÓЧИТИСЯ

морóчиться

◊ [Аж] головá (в головí) крýтиться (морóчиться, пáморочиться, макíтриться, замакíтрюється *і т. ін.)* <[Аж] головá закрутѝлася (заморóчилася, запáморочилася, замакíтрилася *і т. ін.)*> <[Аж] у головí закрутѝлося (заморóчилося, запáморочилося, замакíтрилося)> *див.* головá (7)

МОРСЬКИЙ

морськá

△ Морськá зíрка *див.* зíрка (6)

△ Морськá капýста *див.* капýста (4)

△ Морськá корóва *див.* корóва (2)

△ Морськá мѝля *див.* мѝля (1)

△ Морськá пíхóта *див.* пíхóта

△ Морськá свѝнка *див.* свѝнка[1]

△ Морськá свиня́ *див.* свиня́

△ Морськá хворóба (хвóрість) *див.* хворóба

△ Морськá цибýля *див.* цибýля

морськé

△ Морськé перó *див.* перó

морськѝй

◊ Морськѝй вовк *див.* вовк (7)

△ Морськѝй вýзол *див.* вýзол[1] (6)

△ Морськѝй гребінéць *див.* гребінéць (1)

△ Морськѝй зáєць *див.* зáєць (3)

△ Морськѝй їжáк *див.* їжáк (1)

△ Морськѝй кіт *див.* кіт (1)

△ Морськѝй кóник *див.* кóник (1)

△ Морськѝй лев *див.* лев[1] (1)

△ Морськѝй леопáрд *див.* леопáрд (1)

△ Морськи́й (океані́чний) клі́мат *див.* клі́мат (3)

△ Морськи́й пі́вень *див.* пі́вень

△ Морськи́й піхоти́нець *див.* піхоти́нець

△ Морськи́й слон *див.* слон

МО́РХЛИЙ

мо́рхле

Мо́рхле зе́рно́ *див.* зе́рно́ (1)

МО́РЩИТИ

мо́рщити

◊ Мо́рщити із се́бе сироту́ *див.* мо́рщити (2)

△ Мо́рщити постоли́ *див.* мо́рщити (1)

МОСКА́ЛЬ

москалі́

◊ Голи́ти в москалі́ *див.* голи́ти (3)

◊ Заголи́ти в солда́ти (москалі́) *див.* заго́лювати[2] (1)

МОСКІ́ТНИЙ

москі́тна

Москі́тна (москі́това) сі́тка *див.* сі́тка

△ Москі́тна пропа́сниця *див.* пропа́сниця

МОСКІ́ТОВИЙ

москі́това

Москі́тна (москі́това) сі́тка *див.* сі́тка

МОСТИ́ВИЙ

мости́ва

Ми́лости́вий (мости́вий) па́н <Ми́лости́ва (мости́ва) па́ні> *див.* пан

мости́вий

Ми́лости́вий (мости́вий) па́н <Ми́лости́ва (мости́ва) па́ні> *див.* пан

МОСТОВИ́Й

мостови́й

△ Мостови́й переванта́жувач *див.* переванта́жувач

МОСЦЬ

мосць

◊ Ва́ша (його́, їх) ми́лість *(заст.* ми́лость, мосць) *див.* ми́лість (4)

МОТА́ТИ

мота́ти

◊ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)

◊ Вимо́тувати (мота́ти, тягну́ти, тягти́) / ви́мотати (ви́тягти) [всі] кишки́ *див.* вимо́тувати (3)

◊ Мота́ти *(рідше* намо́тувати) / намота́ти *(рідше* замота́ти, закрути́ти) [собі] на вус (на ву́са) *див.* мота́ти (1)

МОТА́ТИСЯ

мота́ється

◊ Язи́к по́за ву́хами (по́за вуши́ма, че́рез плече́) теліпа́ється (мота́ється) *див.* язи́к

МОТИ́В

моти́в

△ Мора́льний моти́в *див.* моти́в (1)

Росли́нний орна́мент (моти́в, узо́р) *див.* орна́мент

МОТИ́КА

моти́ка

△ Ротаці́йна моти́ка *див.* моти́ка (1)

МОТОВИ́ЛО

мотови́ло

◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.)* ши́ло на шва́йку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

◊ Як баті́г на мотови́ло *див.* баті́г (2)

МОТО́Р

мото́р

Заглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* заглуша́ти (1)

Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* приглу́шувати

мото́ра

△ Суха́ вага́ мото́ра (автомобі́ля) *див.* вага́[1] (10)

МОТО́РНИЙ[1]

мото́рного

△ Детона́ція мото́рного па́лива *див.* детона́ція[1] (1)

МО́ТУЗ

мо́туз

◊ Як учі́тверо мо́туз *див.* мо́туз (1)

МОТУ́ЗЗЯ

мотýззя

◊ Крути́ти (сука́ти) мотузки́ (моту́ззя) *див.* крути́ти (18)

◊ Мотузки́ (моту́ззя, свічки́) мо́жна сука́ти *див.* сука́ти

◊ Хоч мотузки́ (моту́ззя) крути́ *див.* крути́ти (19)

МОТУ́ЗКА

моту́зки

◊ Ви́ти ли́нви (моту́зки, віpьо́вки) *див.* ви́ти[2] (1)

◊ З піску́ моту́зки (моту́зку) су́чить *див.* сука́ти

моту́зку

◊ З піску́ моту́зки (моту́зку) су́чить *див.* сука́ти

моту́зці

◊ Води́ти на моту́зці (на нали́гачі) *див.* води́ти (5)

◊ Не затя́гнеш во́локом (нали́гачем, на нали́гачі, на моту́зці *і т. ін.) див.* затя́гувати (5)

◊ Тягти́ (тягну́ти) на моту́зці (на нали́гачі, нали́гачем *і т. ін.) див.* тягти́

МОТУЗО́К

мотузки́

◊ Крути́ти (сука́ти) мотузки́ (моту́ззя) *див.* крути́ти (18)

◊ Мотузки́ (моту́ззя, свічки́) мо́жна сука́ти *див.* сука́ти

◊ Хоч мотузки́ (моту́ззя) крути́ *див.* крути́ти (19)

МОТУЗО́ЧОК

мотузо́чком

◊ Біс одни́м мотузо́чком скрути́в *див.* біс[1] (4)

МОХ

мох

Оле́нячий мох *див.* мох (1)

◊ Уже́ й мох порі́с *див.* мох (2)

мо́хом

◊ Аж мо́хом вкри́тися *див.* укрива́тися

◊ Мо́хом порости́ (оброс́ти, пооброста́ти *і т. ін.) див.* пороста́ти

◊ Се́рце мо́хом (плі́снявою, цві́ллю *і т. ін.)* обросло́ (поросло́, покри́лося *і т. ін.)* / обростає (поростає, покрива́ється *і т. ін.) див.* се́рце

МОЧИ́ТИ
мочи́ти
◊ Гу́би вмочи́ти (промочи́ти) / мочи́ти (промо́чувати) *див.* умоча́ти[1]

МО́ШЕЧКА
мо́шечку
○ На мо́шечку *див.* мо́шечка (1)

МО́ЩІ
мо́щі
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* мо́щі *див.* мо́щі (1)

МРЕЦЬ
мрець
◊ Ходя́чий (живи́й) мрець *(рідко* мертве́ць) *див.* мрець (1)

МРІ́ЙНИЙ[1]
мрі́йна
◊ [Мрі́йна] поволо́ка спа́ла з оче́й *див.* поволо́ка[2]

МРІ́Я
мрії
◊ Роже́ві мрі́ї *див.* мрі́я (1)
мрі́ями
◊ Лі́нути (вита́ти, леті́ти) / полі́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* лі́нути (1)

МСТА
мста
◊ Крива́ва (кро́вна) по́мста (мста) *див.* по́мста

МУГИ́КАТИ
мугикати
Мугикати під ніс *див.* мугикати (1)

МУДРЕ́ЦЬ
мудре́ць
◊ Мудре́ць за чужо́ю спи́ною *див.* мудре́ць (1)

МУ́ДРИЙ
му́дра
◊ Розу́мна (твере́за, му́дра *і т. ін.)* голова́ *див.* голова́ (41)
му́дрий
◊ Му́дрий по шко́ді *див.* му́дрий (1)

МУ́ДРІСТЬ
му́дрості
Дізна́ти (дозна́ти) му́дрості *див.* дізнава́ти (1)
△ Зу́б му́дрості *див.* зуб (1)

МУ́ДРО
му́дро
◊ Хи́тро-му́дро та невели́ким (недороги́м) ко́штом *див.* хи́тро

МУ́ЖНІСТЬ
му́жність
Му́жність зра́джує / зра́дила (зра́дить) *див.* му́жність (1)

МУЗЕ́Й
музе́й
◊ Відісла́ти в музе́й *див.* відсила́ти (2)
Зоологі́чний музе́й *див.* музе́й (1)
Музе́й приро́ди *див.* музе́й (2)
Палеонтологі́чний музе́й *див.* музе́й (3)

МУЗЕ́ЙНИЙ
музе́йна
◊ Музе́йна рі́дкість *див.* рі́дкість

МУ́ЗИКА
му́зика
△ Вока́льна му́зика *див.* му́зика (1)
△ Духова́ му́зика *див.* му́зика (2)
△ Інструмента́льна му́зика *див.* му́зика (3)
△ Ка́мерна му́зика *див.* му́зика (4)
△ Рогова́ му́зика *див.* му́зика (5)
△ Симфоні́чна му́зика *див.* му́зика (6)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* глухо́му му́зика *див.* му́зика (7)
му́зики
Навча́тися (вчи́тися) / навчи́тися му́зики *див.* навча́тися (1)
му́зику
◊ Кла́сти / покла́сти *(рідко* положи́ти, розкла́сти) на му́зику (на но́ти) *див.* кла́сти (23)
◊ Кла́стися на му́зику (на но́ти) *див.* кла́стися (5)

МУЗИ́КА
музи́ка
Тро́їста музи́ка <Тро́їсті музи́ки> *див.* музи́ка (1)
музи́ки
Тро́їста музи́ка <Тро́їсті музи́ки> *див.* музи́ка (1)

МУЗИКА́ЛЬНИЙ
музика́льне
◊ Ма́ти музика́льне ву́хо *див.* ма́ти[2] (66)
музика́льний
Музика́льний (музи́чний) слух *див.* слух
△ Музика́льний (тоні́чний) на́голос *див.* на́голос (5)

МУЗИ́ЧНИЙ
музи́чна
△ Музи́чна дра́ма *див.* дра́ма (1)
△ Музи́чна коме́дія *див.* коме́дія (3)
Музи́чна осві́та *див.* осві́та
Музи́чна шко́ла *див.* шко́ла
музи́чне
Музи́чне учи́лище *див.* учи́лище
музи́чний
Музика́льний (музи́чний) слух *див.* слух
Музи́чний альбо́м *див.* альбо́м (1)
Музи́чний ве́чір *див.* ве́чір (4)
△ Музи́чний інструме́нт *див.* інструме́нт (4)
△ Музи́чний фонд *див.* фонд
музи́чні
△ Духові́ [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (1)
△ Кла́вішні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (3)
△ Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (7)
△ Стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (8)
△ Уда́рні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (9)
△ Щипко́ві [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (10)

МУ́КА
му́ка
◊ Му́ка (му́ки) се́рця (серде́ць) <Серде́чна му́ка> <Серде́чні му́ки> *див.* му́ка (1)
му́ках
Випи́тування на му́ках *див.* випи́тування (1)

◊ Ході́ння по му́ках *див.* ході́ння

му́ки

Бра́ти / взя́ти на му́ки (на торту́ри) *див.* бра́ти (17)

◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)

Завдава́ти / завда́ти бо́лю (му́ки) *див.* завдава́ти (1)

◊ Му́ка (му́ки) се́рця (серде́ць) <Серде́чна му́ка> <Серде́чні му́ки> *див.* му́ка (1)

◊ Му́ки (до́ко́ри, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* му́ка (2)

◊ Му́ки Танта́ла <Танта́лові му́ки> *див.* му́ка (3)

○ На му́ки дава́ти *див.* дава́ти (42)

МУКА́

мука́

△ Фунто́ве бо́рошно <Фунто́ва мука́> *див.* бо́рошно (3)

МУЛ[1]

му́лу

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) лин му́лу *див.* лин (1)

МУ́ЛОВИ́Й

му́лови́й

△ Му́лови́й майда́нчик *див.* майда́нчик (7)

МУ́ЛЬКО

му́лько

◊ Му́лько на се́рці *див.* му́лько (1)

МУЛЬТИЛАТЕРА́ЛЬНИЙ

мультилатера́льна

Мультилатера́льна уго́да *див.* уго́да

МУЛЬТИПЛІКАЦІ́ЙНИЙ

мультиплікаці́йний

Мультиплікаці́йний фільм *див.* фільм

МУ́ЛЯТИ

му́ляти

◊ Му́ляти (му́лити) / заму́лити о́чі *див.* му́ляти (1)

◊ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти (2)

МУНДИ́Р

мунди́ра

◊ Честь мунди́ра *див.* честь

мунди́рах

Карто́пля в кожу́шка́х (в мунди́рах) *див.* карто́пля (1)

мунди́ри

◊ Си́ні мунди́ри *див.* мунди́р (1)

МУР

мур

△ Берлі́нська стіна́ <Берлі́нський мур> *див.* стіна́

◊ Би́тися голово́ю об стіну́ (об мур, в мур) *див.* би́тися (3)

◊ Кита́йська стіна́ <Кита́йський мур> *див.* стіна́

◊ Мур лама́ти / злама́ти *див.* лама́ти (14)

◊ Хоч ло́бом (голово́ю) би́йся в (об) стіну́ (в (об) мур, ріг *і т. ін.*) *див.* би́тися (9)

му́ром

◊ Відгороди́ти / відгоро́джувати му́ром (стіно́ю) *див.* відгоро́джувати (1)

◊ Стоя́ти / ста́ти стіно́ю (му́ром) *див.* стоя́ти

му́ру

◊ Ста́вити (станови́ти) / поста́вити (приста́вити) до сті́нки (*рідко* до му́ру) *див.* ста́вити

МУРАШВА́

мурашви́

◊ Як мурашви́ (мурашні́, мура́шок) *див.* мурашва́ (1)

МУРАШИ́НИЙ

мураши́на

△ Мураши́на кислота́ *див.* кислота́ (21)

мураши́ний

△ Мураши́ний альдегі́д *див.* альдегі́ди (2)

△ Мураши́ний лев *див.* лев[1] (2)

△ Мураши́ний спирт *див.* спирт

МУРА́ШКИ

мура́шки

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.*) / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.*) по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.*) <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

мура́шок

◊ Як мурашви́ (мурашні́, мура́шок) *див.* мурашва́ (1)

МУРАШНЯ́

мурашні́

◊ Як мурашви́ (мурашні́, мура́шок) *див.* мурашва́ (1)

мурашня́

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.*) / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.*) по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.*) <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

МУР-МУ́Р

мур-му́р

◊ Ні (*рідше* ані́) мур-му́р *див.* мур-му́р (1)

МУ́СИТИ

му́сить

Му́сить бу́ти *див.* му́сити (1)

му́шу

[Му́шу (тре́ба)] призна́тися <Призна́тися (признаю́ся) по пра́вді (по щи́рості, щи́ро, че́сно *і т. ін.*)> *див.* признава́тися

МУСКА́ТНИЙ

муска́тний

Муска́тний горі́х *див.* горі́х (3)

МУСТЬЄ́РСЬКИЙ

мустьє́рська

△ Мустьє́рська культу́ра *див.* культу́ра (7)

мустьє́рський

△ Мустьє́рський плювіа́л *див.* плювіа́л

МУСУЛЬМА́НСЬКИЙ

мусульма́нське

Мусульма́нське пра́во *див.* пра́во

МУТАЦІ́ЙНИЙ

мутаці́йна

△ Мутаці́йна теóрія *див.* теóрія

МУТА́ЦІЯ

мута́ція

△ Лета́льна мута́ція *див.* мута́ція (1)

△ Радіаці́йна мута́ція *див.* мута́ція (2)

△ Соматúчна мутáція *див.* мутáція (3)

МУТИ́ТИ

мути́ти

◇ Мути́ти гóлову (дýшу) *див.* мути́ти (1)

МУТИ́ТИСЯ

мýтиться

◇ Світ [в очáх (пéред очи́ма)] тьмáриться (темніє, мéркне, мýтиться) / потьмáри́вся (потемнів, помéрк, помути́вся) *див.* світ[1]

◇ Тьмáриться (туманіє, мýтиться *і т. ін.*) / потьмáри́вся (помути́вся, замути́вся *і т. ін.*) рóзум *див.* рóзум

МУТНИ́Й

мутній

◇ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламýтній (*рідше* мутній) воді *див.* лови́ти (14)

МУТНІ́ТИ

мутніє

◇ Помутнíло / мутніє в очáх *див.* помутнíти

МУ́ФЕЛЬНИЙ

мýфельна

△ Мýфельна піч *див.* піч

МУ́ХА

мýсі

◇ Як мýсі в медý *див.* мýха (21)

мух

◇ Лови́ти мух *див.* лови́ти (8)

◇ Рóтом мух лови́ти *див.* лови́ти (22)

◇ Як мýху (мух) роздави́ти (задави́ти) *див.* роздáвлювати

мýха

◇ Вертíтися (крути́тися) як (мов, ніби *і т. ін.*) мýха в окрóпі *див.* вертíтися (6)

◇ Вли́пнути як мýха в мед *див.* влипáти (2)

△ Вольфáртова мýха *див.* мýха (1)

△ Гéссенська мýха *див.* мýха (2)

◇ І мýха крилóм уб'є́ *див.* мýха (7)

◇ Мýха сíла на ніс *див.* мýха (9)

◇ [Ні (і)] мýшка (*рідше* мýха) [нідé] не забрини́ть *див.* мýшка[1] (1)

△ Росткóва мýха *див.* мýха (3)

△ Швéдська мýха (мýшка) *див.* мýха (4)

△ Шпáнська мýха (мýшка) *див.* мýха (5)

◇ Щоб (бодáй, хай би *і т. ін.*) тебé (йогó, її *і т. ін.*) мýха (кáчка, гýска, кýрка *і т. ін.*) вбрикнýла (брикнýла) *див.* мýха (13)

◇ [Якáсь] мýха вкуси́ла *див.* мýха (14)

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) мýха в сметáні *див.* мýха (15)

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) мýха до мéду *див.* мýха (16)

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) мýха крилóм зачепи́ла *див.* мýха (17)

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) мýха (мýхи, *рідше* ґéдзі) у Спáсівку <Як (мов, ніби *і т. ін.*) спáсівська (спасівчáна) мýха> *див.* мýха (18)

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) собáці мýха <Як собáка мýхою> *див.* мýха (19)

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) сóнна мýха *див.* мýха (20)

мýхами

◇ Мáти мýхи (мýху) в нóсі <З мýхами (з мýхою) в нóсі> *див.* мáти[2] (67)

мýхи

◇ Білі мýхи *див.* мýха (6)

◇ Їдя́ть йогó (її, тебé *і т. ін.*) мýхи [з комарáми] *див.* мýха (8)

◇ Летíти / налетíти як (мов, ніби *і т. ін.*) мýхи на мед *див.* летíти (2)

◇ Ли́пнути, як (мов, ніби *і т. ін.*) бджóли (мýхи) до мéду *див.* ли́пнути[1] (2)

◇ Мáти мýхи (мýху) в нóсі <З мýхами (з мýхою) в нóсі> *див.* мáти[2] (67)

◇ Мýхи в нóсі грáють *див.* мýха (10)

◇ Мýхи (птáшки, *рідко* мýху, птáшку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змóже зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджáти (1)

◇ [Нáвіть] мýхи не зачепи́ти [мізи́нцем] *див.* зачіпáти (8)

◇ Роби́ти (роздувáти, *рідко* видувáти) / зроби́ти (роздýти, *рідко* ви́дути) з мýхи слонá (*рідко* волá, бугая́) *див.* роби́ти

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) мýха (мýхи, *рідше* ґéдзі) у Спáсівку <Як (мов, ніби *і т. ін.*) спáсівська (спасівчáна) мýха> *див.* мýха (18)

◇ Як мýхи *див.* мýха (22)

мýхою

◇ Мáти мýхи (мýху) в нóсі <З мýхами (з мýхою) в нóсі> *див.* мáти[2] (67)

◇ Мýхою (мýшкою, бджíлкою *і т. ін.*) літáти *див.* літáти (3)

◇ Під мýхою *див.* мýха (12)

◇ Як (мов, ніби *і т. ін.*) собáці мýха <Як собáка мýхою> *див.* мýха (19)

мýху

◇ З'їсти собáку (вóвка, мýху) *див.* з'їдáти (4)

◇ Мáти мýхи (мýху) в нóсі <З мýхами (з мýхою) в нóсі> *див.* мáти[2] (67)

◇ Мýхи (птáшки, *рідко* мýху, птáшку *і т. ін.*) не зоби́дить (не скри́вдить, не змóже зоби́дити *і т. ін.*) *див.* зобиджáти (1)

◇ На мýху з обýхом *див.* мýха (11)

◇ Обснóвувати (обплітáти, оплітáти *і т. ін.*) / обснувáти (обплести́, оплести́ *і т. ін.*) [мов мýху], [як (мов, ніби *і т. ін.*) павýк] (павути́ною, павути́нкою) *див.* обснóвувати

◇ Убити мýху (чмеля́) *див.* убивáти[1]

◇ Як мýху (мух) роздави́ти (задави́ти) *див.* роздáвлювати

◇ Як собáці (сіркóві, сіркý) мýху з'їсти *див.* з'їдáти (12)

МУХОМО́Р

мухомóр

△ Мухомóр цéзаря *див.* мухомóр (1)

△ Смердю́чий мухомóр *див.* мухомóр (2)

△ Червóний мухомóр *див.* мухомóр (3)

МУ́ЧЕНИЦЬКИЙ

мýченицька

Мýченицька смерть *див.* смерть

МУ́ЧИТИ

мýчити

◇ Мýчити (рáнити, терзáти) сéрце (дýшу) *див.* мýчити (1)

мýчить

◇ Сóвість (сумлíння) мýчить (гризé, печé) / замýчить (загризé) *див.* сóвість

МУ́ШКА[1]
му́шка
◊ [Ні (і)] му́шка *(рідше* му́ха) [ніде́] не забрини́ть *див.* му́шка[1] (1)
△ Шве́дська му́ха (му́шка) *див.* му́ха (4)
△ Шпа́нська му́ха (му́шка) *див.* му́ха (5)
му́шкою
◊ Му́хою (му́шкою, бджі́лкою *і т. ін.)* літа́ти *див.* літа́ти (3)

МУ́ШКА[2]
му́шку
◊ Бра́ти / взя́ти на му́шку (на прилі́л) *див.* бра́ти (92)
◊ Попа́стися (попа́сти, пійма́тися *і т. ін.)* / попада́тися (попада́ти, лови́тися *і т. ін.)* на му́шку *див.* попада́тися
му́шці
◊ Трима́ти на му́шці (на приці́лі) *див.* трима́ти

М'ЯЗ
м'яз
△ Ві́йковий м'яз *див.* м'яз (1)
△ Краве́цький м'яз *див.* м'яз (2)
△ Ли́тковий м'яз *див.* м'яз (3)
△ Малогомі́лко́вий м'яз *див.* м'яз (4)
△ Скеле́тний м'яз *див.* м'яз (5)
△ Тригол́о́вий м'яз плеча́ *див.* м'яз (6)

М'Я́ЗОВИ́Й
м'язова́
△ М'язова́ оболо́нка *див.* оболо́нка
△ М'язова́ систе́ма *див.* систе́ма
△ М'язова́ ткани́на *див.* ткани́на
м'язове́
△ М'язове́ скоро́чення *див.* скоро́чення

М'ЯКИ́Й
м'яка́
М'яка́ вода́ *див.* вода́ (11)
△ М'яка́ гру́па *див.* гру́па (15)
м'яке́
◊ Ма́ти м'яке́ (до́бре, чу́ле *і т. ін.)* се́рце *див.* ма́ти[2] (68)
△ М'яке́ піднебі́ння *див.* піднебі́ння
м'яки́й
△ Знак м'я́кшення <М'яки́й знак> *див.* знак (12)
М'яки́й ваго́н *див.* ваго́н (6)
М'яки́й капелю́х *див.* капелю́х (1)
△ М'яки́й при́голосний *див.* при́голосний
◊ М'яки́й се́рцем *див.* м'яки́й (1)
△ М'яки́й ша́нкер *див.* ша́нкер
м'які́
М'які́ ме́блі *див.* ме́блі (2)
м'яко́го
◊ З м'яко́го ті́ста *див.* ті́сто

М'Я́КО
м'я́ко
○ М'я́ко ка́жучи *див.* каза́ти (4)
◊ М'я́ко стели́ти *див.* стели́ти

М'ЯКОТІ́ЛИЙ
м'якоті́лі
△ М'якоті́лі черепа́хи *див.* черепа́ха

М'Я́КШЕННЯ
м'я́кшення
△ Знак м'я́кшення <М'яки́й знак> *див.* знак (12)

М'ЯКШИ́ЛЬНИЙ
м'якши́льні
△ М'якши́льні (пом'я́кшувальні) за́соби *див.* за́сіб (12)

М'Я́ЛО
м'я́ло
◊ Облиза́ти макого́на (макогі́н, м'я́ло) *див.* обли́зувати

М'Я́СО
м'я́со
Бі́ле м'я́со *див.* м'я́со (1)
◊ Гарма́тне м'я́со *див.* м'я́со (3)
Ди́ке м'я́со *див.* м'я́со (2)
◊ Ні ри́ба ні м'я́со *див.* ри́ба
м'я́сом
◊ З м'я́сом *див.* м'я́со (4)

М'Я́СО-КІСТКОВИ́Й
м'я́со-кісткове́
△ М'я́со-кісткове́ бо́рошно *див.* бо́рошно (2)

М'Я́ТА
м'я́та
△ Котя́ча м'я́та *див.* м'я́та (1)
△ Кучеря́ва м'я́та *див.* м'я́та (2)
△ Перце́ва (холо́дна) м'я́та *див.* м'я́та (3)

М'Я́ТИ
м'я́ти
◊ Не м'я́ти трави́ *див.* м'я́ти (1)
◊ Пом'я́ти / м'я́ти боки́ (ре́бра) *див.* пом'я́ти
◊ Ханьки́ (шаньки́) м'я́ти *(діал.* мня́ти) *див.* м'я́ти (2)

М'Я́ТИСЯ
м'я́тися
◊ Те́ртися та (і) м'я́тися <Те́ртися-м'я́тися> <Те́ртися, м'я́тися> *див.* те́ртися

М'ЯЧ
м'яч
△ Бра́ти / взя́ти м'яч *див.* бра́ти (52)
Відіграва́ти / відігра́ти м'яч (ша́йбу, гол *і т. ін.)* *див.* відіграва́ти (1)
△ Гаси́ти м'яч *див.* гаси́ти (2)
△ Кру́чений м'яч *див.* м'яч (1)
△ Ручни́й м'яч *див.* м'яч (2)
Сквита́ти гол (м'яч) *див.* сквита́ти
м'яче́м
△ Хоке́й з м'яче́м *див.* хоке́й

НАБАВЛЯ́ТИ
набавля́ти
Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ході́, хід) *див.* приско́рювати

НАБА́ЧИТИСЯ
наба́читися
◊ Поба́чити (повида́ти) сві́та (сві́ту, сві́т) <Наба́читися сві́ту> *див.* поба́чити

НАБИВА́ННЯ
набива́ння
◊ Набива́ння рук *див.* набива́ння (1)

НАБИВА́ТИ
набива́ти
◊ Набива́ти / наби́ти го́лову (в го́лову) <Набива́ти го́лову кло́ччям> *див.* набива́ти (2)
Набива́ти / наби́ти но́ги *див.* набива́ти (1)

◊ Набива́ти / наби́ти пи́ху́ *див.* набива́ти (3)

◊ Набива́ти / наби́ти [собі] ці́ну *див.* набива́ти (4)

◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево *і т. ін.), див.* набива́ти (5)

◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі] кише́ні *див.* набива́ти (6)

◊ Наби́ти / набива́ти оско́му *див.* набива́ти (7)

◊ Наби́ти (нава́жити, *рідше* налама́ти) / набива́ти [собі] ру́ку *див.* набива́ти (8)

◊ Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Нате́рти не одного́ мозоля́> *див.* натира́ти

НАБИРА́ТИ

набира́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* діставати (2)

Набира́ти / набра́ти висоту́ *(рідко* височі́нь) *див.* набира́ти (1)

◊ Набира́ти / набра́ти води́ в рот *див.* набира́ти (5)

◊ Набира́ти / набра́ти на си́лі *див.* набира́ти (6)

◊ Набира́ти / набра́ти пло́ті і кро́ві *див.* набира́ти (7)

◊ Набира́ти / набра́ти смаку́ *див.* набира́ти (8)

Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) чи́нності *див.* набира́ти (2)

Набира́ти розго́ну *див.* набира́ти (3)

◊ Набира́ти со́ку *див.* набира́ти (9)

◊ Набува́ти (набира́ти) / набу́ти (набра́ти) ваги́ *(рідше* вагу́) *див.* набува́ти[1] (4)

НАБИРА́ТИСЯ

набира́тися

◊ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися (1)

◊ Набира́тися / набра́тися го́ря (ли́ха) *див.* набира́тися (2)

◊ Набира́тися / набра́тися гріха́ *див.* набира́тися (3)

◊ Набира́тися / набра́тися ду́ху *див.* набира́тися (4)

◊ Набира́тися / набра́тися здоро́в'я *див.* набира́тися (5)

◊ Набира́тися / набра́тися краси́ *див.* набира́тися (6)

◊ Набира́тися / набра́тися кро́ві *див.* набира́тися (7)

◊ Набира́тися / набра́тися си́ли (сил) *див.* набира́тися (8)

◊ Набира́тися / набра́тися смі́ли́вості (хоро́брості, смі́лості, відва́ги) *див.* набира́тися (9)

◊ Набира́тися / набра́тися со́рому (ганьби́, стра́му) *див.* набира́тися (10)

◊ Набира́тися / набра́тися терпі́ння *див.* набира́тися (11)

◊ Набира́тися / набра́тися ті́ла *див.* набира́тися (12)

◊ Набира́тися / набра́тися хале́пи *див.* набира́тися (13)

НАБИ́ТИ

наби́ти

◊ Би́ти / наби́ти мо́рду (ри́ло) *див.* би́ти (37)

◊ Набива́ти / наби́ти го́лову (в го́лову) <Набива́ти го́лову кло́ччям> *див.* набива́ти (2)

Набива́ти / наби́ти но́ги *див.* набива́ти (1)

◊ Набива́ти / наби́ти пи́ху́ *див.* набива́ти (3)

◊ Набива́ти / наби́ти [собі] ці́ну *див.* набива́ти (4)

◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево *і т. ін.), див.* набива́ти (5)

◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі] кише́ні *див.* набива́ти (6)

◊ Наби́ти / набива́ти оско́му *див.* набива́ти (7)

◊ Наби́ти (нава́жити, *рідше* налама́ти) / набива́ти [собі] ру́ку *див.* набива́ти (8)

◊ Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Нате́рти не одного́ мозоля́> *див.* натира́ти

НАБИ́ТИЙ

наби́та

◊ Голова́ не поло́вою (не соло́мою, не кло́ччям *і т. ін.)* наби́та *див.* голова́ (20)

◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.)* кише́ня (кали́тка) *див.* кише́ня (7)

наби́тий

◊ Битко́м наби́тий *див.* наби́тий (1)

◊ Наби́тий (безнаді́йний) ду́рень *див.* ду́рень (2)

◊ Наби́тий (по́вний) гамане́ць *див.* гамане́ць (1)

наби́то

◊ Битко́м наби́то *див.* наби́тий (2)

◊ Як наби́то *див.* наби́тий (3)

НАБІГА́ТИ

набіга́

◊ Се́рце набіга́ *див.* се́рце

набіга́є

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.) див.* сли́на

◊ Що на язи́к набіга́є / набіжи́ть (понесе́) *див.* що[1]

набіга́ти

◊ Набіга́ти на о́чі *див.* набіга́ти (1)

◊ Налива́тися (набіга́ти) / нали́тися (набі́гти, понали́ва́тися) кро́в'ю *див.* налива́тися (1)

НАБІ́ГЛИЙ

набі́глий

◊ Нали́тий (набі́глий, понали́ваний *і т. ін.)* кро́в'ю *див.* нали́тий (1)

НАБІ́ГТИ

набі́гла

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.) див.* сли́на

набі́гло

◊ Збі́гло (набі́гло) на ду́мку *див.* збіга́ти (1)

набі́гти

◊ Налива́тися (набіга́ти) / нали́тися (набі́гти, поналива́тися) кро́в'ю *див.* налива́тися (1)

◊ Ухопи́ти (упійма́ти, набі́гти *і т. ін.)* тропи́ *див.* ухо́плювати

набіжи́ть

◊ Що на язи́к набіга́є / набіжи́ть (понесе́) *див.* що[1]

◊ Як набіжи́ть *див.* набіга́ти (2)

НАБІ́Й

набі́й

Ску́шувати / скуси́ти набі́й *див.* ску́шувати

НА́БІК

на́бік

◊ Хвіст на́бік *див.* хвіст

НАБІ́Р

набі́р

◊ Набі́р слів *див.* набі́р (2)

△ Хромосо́мний набі́р *див.* набі́р (1)

НАБОЛІ́ТИ

наболі́ло

◊ Се́рце (се́рденько) боли́ть / заболі́ло (зболі́ло, наболі́ло) *див.* се́рце

наболі́ти

◊ Наболі́ти на душі́ (на се́рці) *див.* наболі́ти (1)

НАБРА́ННЯ

набра́ння

◊ Набра́ння чи́нності *див.* набра́ння (1)

НАБРА́ТИ

набра́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

Набира́ти / набра́ти висоту́ *(рідко* височі́нь) *див.* набира́ти (1)

◊ Набира́ти / набра́ти води́ в рот *див.* набира́ти (5)

◊ Набира́ти / набра́ти на си́лі *див.* набира́ти (6)

◊ Набира́ти / набра́ти пло́ті і кро́ві *див.* набира́ти (7)

◊ Набира́ти / набра́ти смаку́ *див.* набира́ти (8)

Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) чи́нності *див.* набира́ти (2)

◊ Набра́ти (набра́тись) пересві́дчення *див.* набира́ти (10)

Набра́ти спра́вності *див.* набира́ти (4)

◊ Набува́ти (набира́ти) / набу́ти (набра́ти) ваги́ *(рідше* ваги́) *див.* набува́ти[1] (4)

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* води́ в рот набра́ти *див.* набира́ти (11)

НАБРА́ТИСЯ

набра́тися

◊ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися (1)

◊ Набира́тися / набра́тися го́ря (ли́ха) *див.* набира́тися (2)

◊ Набира́тися / набра́тися гріха́ *див.* набира́тися (3)

◊ Набира́тися / набра́тися ду́ху *див.* набира́тися (4)

◊ Набира́тися / набра́тися здоро́в'я *див.* набира́тися (5)

◊ Набира́тися / набра́тися краси́ *див.* набира́тися (6)

◊ Набира́тися / набра́тися кро́ві *див.* набира́тися (7)

◊ Набира́тися / набра́тися си́ли (сил) *див.* набира́тися (8)

◊ Набира́тися / набра́тися смі́ли́вості (хоро́брості, смі́лості, відва́ги) *див.* набира́тися (9)

◊ Набира́тися / набра́тися со́рому (ганьби́, стра́му) *див.* набира́тися (10)

◊ Набира́тися / набра́тися терпі́ння *див.* набира́тися (11)

◊ Набира́тися / набра́тися ті́ла *див.* набира́тися (12)

◊ Набира́тися / набра́тися хале́пи *див.* набира́тися (13)

◊ Набра́ти (набра́тись) пересві́дчення *див.* набира́ти (10)

◊ Набра́тися (наї́стися, налига́тися *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* до ми́ла> *див.* набира́тися (14)

◊ Набра́тися сму́тку *див.* набира́тися (15)

◊ Набра́тися ю́шки (юхи́) *див.* набира́тися (16)

НАБУВА́ТИ[1]

набува́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) чи́нності *див.* набира́ти (2)

◊ Набува́ти (набира́ти) / набу́ти (набра́ти) ваги́ *(рідше* вагу́) *див.* набува́ти[1] (4)

Набува́ти / набу́ти пощи́рення *див.* набува́ти[1] (1)

Набува́ти / набу́ти си́лу (сил) *див.* набува́ти[1] (2)

Набува́ти по́зи (поз) *див.* набува́ти[1] (3)

◊ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати (1)

НАБУВА́Ч

набува́ч

△ Добросо́вісний набува́ч *див.* набува́ч (1)

НАБУРМО́СИТИ

набурмо́сити

◊ Набурмо́сити гу́би *(ірон.* гу́бки) *див.* набурмо́сити (1)

НАБУ́ТИ[1]

набу́ти

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) грома́дянство (пра́во грома́дянства) *див.* здобува́ти (7)

Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) чи́нності *див.* набира́ти (2)

◊ Набува́ти (набира́ти) / набу́ти (набра́ти) ваги́ *(рідше* вагу́) *див.* набува́ти[1] (4)

Набува́ти / набу́ти пощи́рення *див.* набува́ти[1] (1)

Набува́ти / набу́ти си́лу (сил) *див.* набува́ти[1] (2)

◊ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати (1)

НАБУ́ТИЙ[1]

набу́тий

△ Набу́тий імуніте́т *див.* імуніте́т (3)

набу́того

△ Синдро́м набу́того імунодефіци́ту *див.* синдро́м

НАВА́ЖИТИ

нава́жити

◊ Наби́ти (нава́жити, *рідше* налама́ти) / набива́ти [собі] ру́ку *див.* набива́ти (8)

НАВА́ЖИТИСЯ

нава́житися

◊ Не нава́жуватися (не сміти) / не нава́житися дихну́ти *див.* дихну́ти (2)

НАВА́ЖУВАТИСЯ

нава́жуватися

◊ Не нава́жуватися (не сміти) / не нава́житися дихну́ти *див.* дихну́ти (2)

НАВА́ЛЬНИЙ

нава́льні

Нава́льні хліба́ *див.* хліб

Нава́льні хма́ри *див.* хма́ра

НАВАРИ́ТИ

нава́риш

◊ Ка́ші (пи́ва) не зва́риш (не нава́риш) *див.* звари́ти[1] (1)

НАВБИ́ТКИ

навби́тки

◊ Гра́тися (гуля́ти, би́тися) навби́тки *див.* гра́тися (4)

НАВВИ́ПИНКИ

навви́пинки

Стоя́ти навви́пинки *див.* стоя́ти

НАВДОГА́Д

навдога́д

◊ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти (*рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)

НАВЕ́ДЕННЯ

наве́дення

△ Пряма́ наво́дка <Пряме́ наве́дення> *див.* наво́дка (1)

НАВЕРЗТИ́

наверзти́

◊ Плести́ (верзти́, городи́ти *і т. ін.*) нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що *і т. ін.*) / наплести́ (наверзти́, нагороди́ти *і т. ін.*) нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́ *і т. ін.*) *див.* плести́

НАВЕРНУ́ТИ

наверну́в

◊ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.*) хто ка́мінь наверну́в <Як (мов, ніби *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в> *див.* хто[1]

наверну́ла

◊ Наверну́ла лиха́ годи́на *див.* годи́на[1] (18)

наверну́ти

◊ І но́са (оче́й) не наверта́ти / не наверну́ти *див.* наверта́ти (1)

◊ Наверта́ти / наверну́ти се́рце *див.* наверта́ти (2)

◊ Наво́дити (наверта́ти) / навести́ (наверну́ти) на ро́зум (на ум) *див.* наво́дити (7)

◊ Наво́дити (наверта́ти, наштóвхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити (10)

◊ Не могти́ наверну́ти лиця́ (пи́ска, обли́ччя *і т. ін.*) *див.* наверта́ти (3)

НАВЕРНУ́ТИСЯ

наверну́лася

◊ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

наверну́тися

◊ Наверта́тися / наверну́тися на язи́к *див.* наверта́тися (1)

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.*) / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.*) на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

НАВЕРТА́ТИ

наверта́ти

◊ І но́са (оче́й) не наверта́ти / не наверну́ти *див.* наверта́ти (1)

◊ Наверта́ти / наверну́ти се́рце *див.* наверта́ти (2)

◊ Наво́дити (наверта́ти) / навести́ (наверну́ти) на ро́зум (на ум) *див.* наво́дити (7)

◊ Наво́дити (наверта́ти, наштóвхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити (10)

НАВЕРТА́ТИСЯ

наверта́ється

◊ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

◊ Не наверта́ється се́рце *див.* наверта́тися (2)

наверта́тися

◊ Наверта́тися / наверну́тися на язи́к *див.* наверта́тися (1)

◊ Потра́пити (попа́сти, наверну́тися *і т. ін.*) / потрапля́ти (попада́ти, наверта́тися *і т. ін.*) на о́чі *див.* потрапля́ти

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.*) / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.*) на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

наверта́ються

◊ Ду́мка наверта́ється / наверну́лася <Думки́ наверта́ються / наверну́лися> *див.* ду́мка (11)

НАВЕ́РХ

наве́рх

◊ Видря́пуватися / ви́дряпатися наве́рх (*рідко* наго́ру) *див.* видря́пуватися (2)

◊ Вила́зити / ви́лізти наве́рх (назо́вні) *див.* вила́зити (4)

◊ Вильну́ти наве́рх де́нцем *див.* вильну́ти (1)

◊ Виступа́ти (вихо́дити, сплива́ти) / ви́ступити (ви́йти, спливти́) наве́рх (*рідко* напове́рх) *див.* виступа́ти (2)

НАВЕСТИ́

навести́

◊ Зво́дити (ізво́дити, наво́дити) / звести́ (ізвести́, навести́) на́клеп (пеню́) *див.* зво́дити (20)

◊ Наво́дити (навертати) / навести́ (навернути) на ро́зум (на ум) *див.* наво́дити (7)

◊ Наво́дити (навертати, наштовхувати) / навести́ (навернути, наштовхнути) на думку *див.* наво́дити (10)

◊ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* справку, справки) *див.* наво́дити (9)

◊ Наво́дити / навести́ красу́ *див.* наво́дити (11)

Наво́дити / навести́ кри́тику *див.* наво́дити (1)

◊ Наво́дити / навести́ на гріх *див.* наво́дити (12)

△ Наво́дити / навести́ [на] різкість *див.* наво́дити (6)

◊ Наво́дити / навести́ на слід *див.* наво́дити (13)

◊ Наво́дити / навести́ о́чі (о́ко, о́ком) *див.* наво́дити (14)

◊ Наво́дити / навести́ полу́ду (більмо́) на о́чі *див.* наво́дити (15)

Наво́дити / навести́ поря́док (лад) *див.* наво́дити (2)

Наво́дити / навести́ при́клад *див.* наво́дити (3)

Наво́дити / навести́ приціл *див.* наво́дити (4)

◊ Наво́дити / навести́ (прокла́сти) мости́ *див.* наво́дити (8)

◊ Наво́дити / навести́ тума́н (тума́ну) *див.* наво́дити (16)

◊ Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти *і т. ін.*) / навести́ (нагна́ти, завда́ти *і т. ін.*) жах (жа́ху) *див.* наво́дити (17)

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, навіювати *і т. ін.*) / навести́ (нагна́ти, навіяти *і т. ін.*) сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.*) *див.* наво́дити (18)

◊ Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх) *див.* наганя́ти (3)

◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль *див.* прово́дити

◊ Сіяти (наво́дити) / посіяти (навести́) паніку *див.* сіяти

НАВИСА́ТИ

нависа́ти

◊ Нави́снути / нависа́ти на о́чі *див.* нависа́ти (1)

нависа́ють

◊ Чо́рні (грозові́) хма́ри нависа́ють (збира́ються) / нави́сли (зібра́лися) [над голово́ю] *див.* хма́ра

НАВІВА́ТИ

навіва́ти

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, навіювати *і т. ін.*) / навести́ (нагна́ти, навіяти *і т. ін.*) сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.*) *див.* наво́дити (18)

НАВІ́ДЛІГ

наві́дліг

Би́ти наві́дліг *див.* би́ти (10)

НАВІ́ЖКИ

наві́жки

◊ Наві́жки дава́ти *див.* дава́ти (167)

НАВІ́К

наві́к

◊ Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к) *див.* змика́ти (3)

◊ Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к) *див.* змовка́ти (1)

НАВІ́КИ

наві́ки

◊ Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к) *див.* змика́ти (3)

◊ Змо́вкнути (змо́вкти) наві́ки (наві́к) *див.* змовка́ти (1)

◊ О́чі скліпи́лися наза́вжди́ (наві́ки) *див.* о́ко[1]

◊ Склепи́ти (*рідко* сплю́щити) о́чі наві́ки (наза́вжди́) *див.* склепля́ти

– Сла́ва Ісу́су! – Сла́ва наві́ки! *див.* сла́ва

◊ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

◊ Уста́ (вуста́) зімкну́лися (зі́мкну́ться) наві́ки *див.* уста́

◊ [Хоч] грім би побі́в (прибі́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)

◊ Цу́рка наві́ки *див.* цу́рка

НАВЕРТІ́ТИ[3]

навертіти

◊ Навертіти в голові́ *див.* наві́рчувати[3] (1)

НАВІ́СИТИ[1]

наві́сити

◊ Ві́шати (клеїти) / пові́сити (накле́їти, наві́сити) ярли́к *див.* ві́шати (2)

НАВІ́ШУВАТИ[2]

наві́шувати

◊ Ві́шати (наві́шувати) / наві́шати ло́кшину (*розм.* лапшу́) [на ву́ха] *див.* ві́шати (3)

НАВІ́ЩО

наві́що

Наві́що і прові́що *див.* наві́що (1)

НАВКО́ЛІШКАХ

навко́лішках

Плазува́ти на колі́нах (навко́лішках, *рідше* навко́люшках) *див.* плазува́ти

НАВКО́ЛІШКИ

навко́лішки

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.*) / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.*) на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.*) <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

◊ Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць, *рідко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати

Попа́дати навко́лішки *див.* попа́дати

НАВКО́ЛО

навко́ло

◊ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.*) *див.* ходи́ти

НАВКРУ́Г

навкру́г

◊ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.*) *див.* ходи́ти

НАВКУЛА́ЧКИ

навкула́чки

Би́тися навкула́чки *(рідко* на кула́чки) *див.* би́тися (1)

◊ Ще (іще́) [й] чорти́ навкула́чки [не] б'ю́ться (би́лися) *див.* чорт

НАВО́ДИТИ

наво́дити

◊ Зво́дити (ізво́дити, наво́дити) / звести́ (ізвести́, навести́) на́клеп (пеню́) *див.* зво́дити (20)

◊ Наво́дити (наверта́ти) / навести́ (наверну́ти) на ро́зум (на ум) *див.* наво́дити (7)

◊ Наво́дити (наверта́ти, наштовхува́ти) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити (10)

◊ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рідше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити (9)

◊ Наво́дити / навести́ красу́ *див.* наво́дити (11)

Наво́дити / навести́ кри́тику *див.* наво́дити (1)

◊ Наво́дити / навести́ на гріх *див.* наво́дити (12)

△ Наво́дити / навести́ [на] різкість *див.* наво́дити (6)

◊ Наво́дити / навести́ на слід *див.* наво́дити (13)

◊ Наво́дити / навести́ о́чі (о́ко, о́ком) *див.* наво́дити (14)

◊ Наво́дити / навести́ полу́ду (більмо́) на о́чі *див.* наво́дити (15)

Наво́дити / навести́ поря́док (лад) *див.* наво́дити (2)

Наво́дити / навести́ при́клад *див.* наво́дити (3)

Наво́дити / навести́ приціл *див.* наво́дити (4)

◊ Наво́дити / навести́ (прокла́сти) мости́ *див.* наво́дити (8)

◊ Наво́дити / навести́ тума́н (тума́ну) *див.* наво́дити (16)

◊ Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, завда́ти *і т. ін.)* жах (жа́ху) *див.* наво́дити (17)

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, навіювати *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, навіяти *і т. ін.)* сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.)* *див.* наво́дити (18)

Наво́дити на підозрі́ння (на підо́зру) *див.* наво́дити (5)

◊ Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх) *див.* наганя́ти (3)

◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль *див.* прово́дити

◊ Сі́яти (наво́дити) / посі́яти (навести́) па́ніку *див.* сі́яти

НАВО́ДКА

наво́дка

△ Пряма́ наво́дка <Пряме́ наве́дення> *див.* наво́дка (1)

НАВОЖДЕ́ННЯ

навожде́ння

Дия́вольське (сатани́нське, чо́ртове *і т. ін.)* навожде́ння *див.* навожде́ння (1)

НАВОЛО́КОМ

наволо́ком

Сі́яти / посі́яти наволо́ком *див.* сі́яти

НА́ВОРОТ

на́воротами

Двома́ (трьома́) на́воротами *див.* на́ворот (1)

НАВПАКИ́

навпаки́

◊ Навпаки́ со́нця *див.* со́нце

НА́ВПІЛ

на́впіл

◊ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.)* [діли́ти] попола́м (на́впіл) *див.* діли́ти (2)

◊ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

◊ З го́рем (з ли́хом) попола́м (на́впіл) *див.* попола́м

Перело́млювати / переломи́ти на́двоє (попола́м, на́впіл *і т. ін.)* *див.* перело́млювати

НАВПО́МАЦКИ

навпо́мацки

◊ Іти́ навпо́мацки *див.* іти́ (70)

НАВПО́ЧІПКИ

навпо́чіпки

Опуска́тися / опусти́тися навпо́чіпки *див.* опуска́тися

НАВПРИ́СЯДКИ

навпри́сядки

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́нець (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.)* *див.* іти́ (32)

НАВПРОСТЕ́ЦЬ

навпросте́ць

◊ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

◊ Сказа́ти пря́мо *(рідше* навпросте́ць) *див.* сказа́ти

НАВПРОШКИ́

навпрошки́

◊ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

НАВРО́ЧИТИ

навро́чити

Щоб не навро́чити *див.* навро́чувати (1)

НАВРЯ́Д

навря́д

○ Навря́д щоб *див.* навря́д (1)

НАВСПРА́ВЖКИ

навспра́вжки

◊ Сприйма́ти *(рідко* прийма́ти) / сприйня́ти *(рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* навспра́вжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

НА́ВСТІЖ

на́встіж

◊ Душа́ на́встіж (наро́зхрист) *див.* душа́ (26)

НАВТІКАЧА́

навтікача́

Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)

◊ Уда́рити навтікача́ *див.* ударя́ти

НАВТІ́КИ

навті́ки

Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)

Уда́тися навті́ки (до втечі *і т. ін.) див.* удава́тися

НАВТЬО́КИ

навтьо́ки

Дремену́ти навтікача́ (навті́ки, навтьо́ки) *див.* дремену́ти (1)

НАВЧА́ЛЬНИЙ

навча́льний

Ви́щий навча́льний за́клад *див.* за́клад (1)

Закри́тий навча́льний за́клад *див.* за́клад (2)

Навча́льний за́клад *див.* за́клад (3)

Навча́льний рік *див.* рік

Сере́дній навча́льний за́клад *див.* за́клад (4)

Спеціа́льний навча́льний за́клад *див.* за́клад (5)

НАВЧА́ННЯ

навча́ння

Виробни́че навча́ння *див.* навча́ння (1)

Предме́тна систе́ма навча́ння *див.* систе́ма

Програмо́ване навча́ння *див.* навча́ння (2)

Шко́ла фабри́чно-заводсько́го навча́ння *див.* шко́ла

НАВЧА́ТИ

навча́ти

Зви́чаю навча́ти (вчи́ти) *див.* навча́ти (1)

◊ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму (уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти (2)

НАВЧА́ТИСЯ

навча́тися

Навча́тися (вчи́тися) / навчи́тися му́зики *див.* навча́тися (1)

НА́ВЧЕНИЙ

на́вчений

◊ На́вчений гірки́м до́свідом *див.* на́вчений (1)

НАВЧИ́ТИ

навчи́ти

◊ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму (уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти (2)

НАВЧИ́ТИСЯ

навчи́тися

Навча́тися (вчи́тися) / навчи́тися му́зики *див.* навча́тися (1)

НАВШПИ́НЬКИ

навшпи́ньки

На носки́ (на па́льці, навшпи́ньки) става́ти (спина́тися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.) див.* става́ти

П'ясти́ся (пну́тися) навшпи́ньки *див.* п'ясти́ся

◊ Ходи́ти навшпи́ньки (на па́льцях) *див.* ходи́ти

НАВ'Я́ЗЛИВИЙ

нав'я́зливий

Нав'я́зливий стан *див.* стан[3]

НАВ'Я́ЗТИ

нав'я́зти

◊ Зав'я́знути (зав'я́зти, нав'я́зти *і т. ін.)* в зу́би (в зуба́х) *див.* зав'яза́ти[2] (1)

НАГ

наг

◊ Я́ко наг, я́ко благ *див.* наги́й (1)

НАГАДА́ТИ

нагада́ти

Нага́дувати / нагада́ти про себе́ *див.* нага́дувати (1)

◊ Нагада́ти козі́ смерть *див.* нага́дувати (2)

НАГА́ДУВАТИ

нага́дувати

Нага́дувати / нагада́ти про себе́ *див.* нага́дувати (1)

НАГА́Й

нагаї́

◊ Бра́ти / взя́ти в нагаї́ *(рідше* в нага́йки) *див.* бра́ти (64)

нагаї́в

◊ Нахапа́тися (нахвата́тися) нагаї́в (па́лиць, стусані́в, товче́ників *і т. ін.) див.* наха́пуватися

◊ Скуштува́ти (покуштува́ти) ві́ника (кия́, лози́ни, різо́к, нагаї́в *і т. ін.) див.* скуштува́ти

нагая́

Дава́ти нагая́ *див.* дава́ти (13)

НАГА́ЙКА[1]

нага́йки

◊ Бра́ти / взя́ти в нагаї́ *(рідше* в нага́йки) *див.* бра́ти (64)

НАГА́НА

нага́ну

◊ Да́ти нага́ну *див.* дава́ти (146)

НАГАНЯ́ТИ

наганя́ти

◊ Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, завда́ти *і т. ін.)* жах (жа́ху) *див.* наво́дити (17)

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, навіювати *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, наві́яти *і т. ін.)* сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.) див.* наво́дити (18)

◊ Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх) *див.* наганя́ти (3)

Наганя́ти / нагна́ти апети́т (апети́ту) *див.* наганя́ти (1)

◊ Наганя́ти / нагна́ти пу́ду *див.* наганя́ти (4)

◊ Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти хо́лоду *див.* наганя́ти (5)

◊ Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти чо́рну хма́ру *див.* наганя́ти (6)

НАГІ́Н

наго́ном

З наго́ном *див.* нагі́н (1)

НА́ГІНКА

на́гінки

◊ Діста́ти на́гінки (на́гінку) *див.* дістава́ти (6)

на́гінку

◊ Дава́ти / да́ти на́гінку *див.* дава́ти (82)

◊ Діста́ти на́гінки (на́гінку) *див.* дістава́ти (6)

НА́ГЛИЙ
на́гла
◊ На́гла смерть *див.* смерть
◊ Щоб тебе́ на́гла смерть прибила *див.* смерть

НА́ГЛЯД
на́гляд
Взя́ти під на́гляд *див.* на́гляд (1)
△ Негла́сний (тає́мний) на́гляд *див.* на́гляд (2)
на́глядом
Бу́ти (перебува́ти) під на́глядом *див.* бу́ти (19)

НАГЛЯ́ДА́Ч
наглядач
Поліце́йський нагля́да́ч *див.* нагля́да́ч (1)

НАГНА́ТИ
нагна́ти
◊ Наво́дити (наганя́ти, завдава́ти *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, завда́ти *і т. ін.)* жах (жа́ху) *див.* наво́дити (17)
◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, наві́ювати *і т. ін.)* / навести́ (нагна́ти, наві́яти *і т. ін.)* сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.) див.* наво́дити (18)
◊ Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх) *див.* наганя́ти (3)
Наганя́ти / нагна́ти апети́т (апети́ту) *див.* наганя́ти (1)
◊ Наганя́ти / нагна́ти пу́ду *див.* наганя́ти (4)
◊ Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти хо́лоду *див.* наганя́ти (5)
◊ Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти чо́рну хма́ру *див.* наганя́ти (6)
◊ Нагна́ти дрижакі́в (тру́су) *див.* наганя́ти (7)
наженеш
◊ [I] ці́пом (дрючко́м) не наже́неш *див.* наганя́ти (2)

НАГОВОРИ́ТИ
наговори́ти
◊ Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти *і т. ін.)* по́вну ха́ту (по́вні ву́ха) *див.* нагомоні́ти (1)

НАГО́ДА
наго́да
Випада́є / ви́пала наго́да *див.* наго́да (1)
наго́ди
○ Від наго́ди до наго́ди *див.* наго́да (2)
○ З наго́ди *див.* наго́да (3)
○ З якої наго́ди? *див.* наго́да (4)
Не мина́ти (не промина́ти) / не мину́ти (не промину́ти) наго́ди *див.* мина́ти (2)
наго́ді
○ При наго́ді *див.* наго́да (5)
Ста́ти / става́ти (бу́ти) у [вели́кій] приго́ді *(рідше* наго́ді) *див.* става́ти
наго́ду
Ма́ти наго́ду *див.* ма́ти[2] (10)

НАГОДУВА́ТИ
нагодува́ти
◊ Годува́ти / нагодува́ти гарбуза́ми *(рідше* гарбузо́м) *див.* годува́ти (2)

НА́ГОЛО́
на́голо́
Го́лий на́голо́ *див.* го́лий (1)

НА́ГОЛОС
на́голос
△ Висхідни́й на́голос *див.* на́голос (1)
△ Кількі́сний (довго́тний, квантитати́вний) на́голос *див.* на́голос (2)
△ Логі́чний (смислови́й) на́голос *див.* на́голос (3)
△ Монотоні́чний на́голос *див.* на́голос (4)
△ Музика́льний (тоні́чний) на́голос *див.* на́голос (5)
△ Пості́йний (ста́лий) на́голос *див.* на́голос (6)
◊ Роби́ти / зроби́ти на́голос (акце́нт) *див.* роби́ти
△ Силови́й (динамі́чний) на́голос *див.* на́голос (7)
△ Складови́й на́голос *див.* на́голос (8)
△ Спадни́й на́голос *див.* на́голос (9)
на́голосу
△ Пересува́ння на́голосу *див.* пересува́ння

НАГОМОНІ́ТИ
нагомоні́ти
◊ Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти *і т. ін.)* по́вну ха́ту (по́вні ву́ха) *див.* нагомоні́ти (1)

НА-ГОРА́
на-гора́
△ Видава́ти / ви́дати на-гора́ *див.* видава́ти (3)

НАГОРО́ДЖУВАТИ[1]
нагоро́джувати
◊ Нагоро́джувати / нагороди́ти штовхана́ми (стусана́ми, поти́личниками *і т. ін.) див.* нагоро́джувати[1] (1)

НАГОРОДИ́ТИ[2]
нагороди́ти
◊ Плести́ (верзти́, городи́ти *і т. ін.)* нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що *і т. ін.)* / наплести́ (наверзти́, нагороди́ти *і т. ін.)* нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́ *і т. ін.) див.* плести́

НАГО́РУ
наго́ру
◊ Видря́пуватися / ви́дряпатися наве́рх *(рідко* наго́ру) *див.* видря́пуватися (2)
◊ Виплива́ти (вирина́ти) / ви́плисти (ви́пливти, ви́ринути) на пове́рхню (наго́ру, на чи́сту во́ду) *див.* виплива́ти (1)

НАГОСТРИ́ТИ
нагостри́ти
◊ Гостри́ти (виго́стрювати, *рідше* точи́ти, наго́стрювати *і т. ін.)* / ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру *і т. ін.) див.* гостри́ти (1)
◊ Гостри́ти / нагостри́ти перо́ *див.* гостри́ти (3)
◊ Гостри́ти / нагостри́ти язи́к (язика́, язики́) *див.* гостри́ти (4)
◊ Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати *і т. ін.)* / насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити *і т. ін.)* ву́ха *(рідше* слух) *див.* насторо́жувати (1)

НАГО́СТРЮВАТИ

наго́стрювати

◊ Гостри́ти (виго́стрювати, *рідше* точи́ти, наго́стрювати *і т. ін.)* / ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру *і т. ін.) див.* гостри́ти (1)

◊ Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати *і т. ін.)* / насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити *і т. ін.)* ву́ха *(рідше* слух) *див.* насторо́жувати (1)

НАГОТА́

наготи́

О До наготи́ *див.* нагота́ (1)

наготі́

◊ У всій [своїй, його́ *і т. ін.*] наготі́ *див.* нагота́ (2)

НАГРІВА́ТИ

нагріва́ти

◊ Грі́ти *(рідше* нагріва́ти) / нагрі́ти (погрі́ти) ру́ки *див.* грі́ти (5)

◊ Нагріва́ти / нагрі́ти *(рідше* зігрі́ти) [собі] мі́сце *див.* нагріва́ти (1)

НАГРІ́ТИ

нагрі́ти

◊ Грі́ти *(рідше* нагріва́ти) / нагрі́ти (погрі́ти) ру́ки *див.* грі́ти (5)

◊ Грі́ти (па́рити) / нагрі́ти чу́ба *(рідше* чупри́ну, ло́ба) *див.* грі́ти (3)

◊ Нагріва́ти / нагрі́ти *(рідше* зігрі́ти) [собі] мі́сце *див.* нагріва́ти (1)

◊ Нагрі́ти боки́ *див.* нагріва́ти (2)

НАГРОМА́ДЖУЮЧИЙ

нагрома́джуючий

△ Нагрома́джуючий сума́тор *див.* сума́тор

НАГУ́ЛЮВАТИ

нагу́лювати

◊ Нагу́лювати (набува́ти) / нагуля́ти (набу́ти) жир *див.* нагу́лювати (1)

НАДАВА́ТИ[1]

надава́ти

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) духопе́лів (духопе́ликів, духопе́ла) *див.* дава́ти (83)

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) чорті́в *див.* дава́ти (84)

◊ Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́) *див.* дава́ти (148)

Надава́ти книшів (поти́личників, плескачів *і т. ін.) див.* надава́ти[1] (1)

Надава́ти лозанів *див.* надава́ти[1] (2)

Надава́ти прочуха́на (прочуха́нки) *див.* надава́ти[1] (3)

Надава́ти стусанів (по стусано́ві) *див.* надава́ти[1] (4)

НАДАВА́ТИ[2]

надава́ти

Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) сміли́вості *див.* додава́ти (1)

◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)

Надава́ти / нада́ти допомо́гу (по́міч) *див.* надава́ти[2] (1)

Надава́ти / нада́ти звання́ (науко́вий сту́пінь, ти́тул *і т. ін.) див.* надава́ти[2] (2)

◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, цінності) *див.* надава́ти[2] (8)

Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти[2] (3)

Надава́ти / нада́ти креди́т *див.* надава́ти[2] (4)

Надава́ти / нада́ти сло́во *див.* надава́ти[2] (5)

Надава́ти / нада́ти хо́ду (в хо́ді) *див.* надава́ти[2] (6)

НАДАВИ́ТИ

надави́ти

◊ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* давити) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти

НАДА́ТИ[2]

нада́в

◊ Нада́в [же] [мені] чорт *див.* чорт

нада́ти

Додава́ти (надава́ти) / дода́ти (нада́ти) сміли́вості *див.* додава́ти (1)

◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)

Надава́ти / нада́ти допомо́гу (по́міч) *див.* надава́ти[2] (1)

Надава́ти / нада́ти звання́ (науко́вий сту́пінь, ти́тул *і т. ін.) див.* надава́ти[2] (2)

◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, цінності) *див.* надава́ти[2] (8)

Надава́ти / нада́ти ім'я́ (іме́ння) *див.* надава́ти[2] (3)

Надава́ти / нада́ти креди́т *див.* надава́ти[2] (4)

Надава́ти / нада́ти сло́во *див.* надава́ти[2] (5)

Надава́ти / нада́ти хо́ду (в хо́ді) *див.* надава́ти[2] (6)

НАДБРІ́ВНИЙ

надбрі́вний

△ Надбрі́вний рефле́кс *див.* рефле́кс

надбрі́вні

Надбрі́вні ду́ги *див.* дуга́ (1)

НАДБУДО́ВА

надбудо́ви

△ Я́рус надбудо́ви *див.* я́рус

НАДВАЖКИ́Й

надважка́

△ Надважка́ вода́ *див.* вода́ (36)

НАДВИСО́КИЙ

надвисо́ка

△ Надвисо́ка частота́ *див.* частота́

НАДВИСОКОЧАСТО́ТНИЙ

надвисокочасто́тна

△ Надвисокочасто́тна терапі́я *див.* терапі́я

НАДВІ́РНИЙ

надві́рний

△ Надві́рний ра́дник *див.* ра́дник

НА́ДВО́Є

на́дво́є

◊ Ба́ба (ба́бка, бабу́ся) [ще] на́двоє ворожи́ла (гада́ла) *див.* ба́ба[1] (6)

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́дво́є (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

Перело́млювати / перелом́ити на́дво́є (попола́м, на́впіл *і т. ін.) див.* перело́млювати

◊ Перерива́тися / перерва́тися на́двоє (напопола́м, наче́тверо *і т. ін.)* *див.* перерива́тися[1]

◊ Хоч (на́двоє) розірви́ся (перерви́ся) *див.* розрива́тися[1]

НАДВО́РІ

надво́рі

[Білий] день надво́рі <Надво́рі вже день> *див.* день (1)

НАДГОРТА́ННИЙ

надгорта́нний

△ Надгорта́нний хрящ *див.* хрящ[1]

НАДГРО́БНИЙ

надгро́бне

◊ Надгро́бне (проща́льне) сло́во *див.* сло́во

НАДДАВА́ТИ

наддава́ти

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ході́, хід) *див.* приско́рювати

НАДДА́ТОК

надда́ток

○ У надда́ток *див.* надда́ток (1)

НАДЗВИЧА́ЙНИЙ

надзвича́йна

◊ Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]

△ Надзвича́йна ситуа́ція *див.* ситуа́ція

надзвича́йний

△ Надзвича́йний і Повнова́жний посо́л *див.* посо́л

△ Надзвича́йний стан *див.* стан[3]

НАДЗВУКОВИ́Й

надзвукова́

△ Надзвукова́ шви́дкість *див.* шви́дкість

НАДЕ́РТИ

наде́рти

◊ Де́рти (дра́ти) / наде́рти (надра́ти) ли́ка (ли́ко) *див.* де́рти (7)

◊ Надира́ти / наде́рти (надра́ти) чу́ба (чуби́) *див.* надира́ти (1)

НАДИРА́ТИ

надира́ти

Де́рти (надира́ти) го́рло (горля́нку) *див.* де́рти (3)

◊ Надира́ти / наде́рти (надра́ти) чу́ба (чуби́) *див.* надира́ти (1)

НА́ДИТИ

на́дити

На́дити зір (о́чі) *див.* на́дити (1)

НАДІВА́ТИ

надіва́ти

◊ Надяга́ти (надіва́ти, натяга́ти *і т. ін.)* / надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́ *і т. ін.)* ове́чу шку́ру <Влі́зати / влі́зти в ове́чу шку́ру> *див.* надяга́ти (1)

◊ Накида́ти (наклада́ти, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

НАДІ́ЙНИЙ

наді́йних

◊ У наді́йних рука́х *див.* рука́

наді́йні

◊ У наді́йні ру́ки *див.* рука́

НАДІ́ЙНІСТЬ

наді́йність

△ Наді́йність ви́робів *див.* наді́йність (2)

наді́йності

○ Для наді́йності *див.* наді́йність (1)

НАДІ́Л[1]

наді́л

○ У наді́л *див.* наді́л[1] (1)

НАДІЛИ́ТИ

наділи́ла

Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.)* *чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да

НАДІ́ТИ

наді́ти

◊ Наді́ти на се́бе ля́мку *див.* надіва́ти (1)

◊ Надяга́ти (надіва́ти, натяга́ти *і т. ін.)* / надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́ *і т. ін.)* ове́чу шку́ру <Влі́зати / влі́зти в ове́чу шку́ру> *див.* надяга́ти (1)

◊ Накида́ти (наклада́ти, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

НАДІ́Я

наді́єю

○ З наді́єю *див.* наді́я (3)

◊ Ті́шити се́бе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити

наді́ї

Мала́ наді́я <Ма́ло (нема́) наді́ї> *див.* наді́я (1)

◊ Подава́ти / пода́ти наді́ю (наді́ї) *див.* подава́ти[1]

Поклада́ти / покла́сти [всю] наді́ю ([всі] [свої́] наді́ї) *див.* поклада́ти

◊ При наді́ї *див.* наді́я (5)

Склада́ти / скла́сти наді́ю (наді́ї) *див.* склада́ти

○ У наді́ї *див.* наді́я (4)

наді́ю

Втрача́ти (тра́тити) / утра́тити (стра́тити) [оста́нню] наді́ю *див.* утрача́ти

◊ Кла́сти наді́ю *див.* кла́сти (8)

Ма́ти наді́ю *див.* ма́ти[2] (11)

Плека́ти (пе́сти́ти) наді́ю [в се́рці] *див.* плека́ти

◊ Подава́ти / пода́ти наді́ю (наді́ї) *див.* подава́ти[1]

Поклада́ти / покла́сти [всю] наді́ю ([всі] [свої́] наді́ї) *див.* поклада́ти

Склада́ти / скла́сти наді́ю (наді́ї) *див.* склада́ти

наді́я

Мала́ наді́я <Ма́ло (нема́) наді́ї> *див.* наді́я (1)

Уся́ наді́я *див.* наді́я (2)

НАДКОЛІ́ННИЙ

надколі́нна

△ Надколі́нна ча́шка (ча́шечка) *див.* ча́шка

НАДЛИ́ШКО́ВИЙ
надли́шко́ва
△ Надли́шко́ва ліквíдність *див.* ліквíдність (1)

НА́ДЛИШОК
на́дли́шком
○ З на́дли́шком *див.* на́дли́шок (1)

НА́ДМІР[1]
на́дмірі
○ У на́дмірі *див.* на́дмір[1] (1)

НАДНИРКО́ВИЙ
наднирко́ві
△ Наднирко́ві за́лози *див.* за́лоза (6)

НАДНОВИ́Й
наднові́
△ Наднові́ зірки́ (зо́рі) *див.* зірка (7)

НА́ДОБА
на́доби
○ Без на́доби *див.* на́доба (1)

НА́ДОВБЕНЬ
на́довбень
◊ Ні Бо́гу (Бо́гові) сві́чка, ні чо́рту (чо́ртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.) див.* сві́чка

НАДОГА́Д
надога́д
◊ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)

НАДПРИБУ́ТОК
надприбу́ток
△ Монопо́льний надприбу́ток *див.* надприбу́ток (1)

НАДРИ́В
надри́вом
○ З надри́вом *див.* надри́в (2)
надри́ву
○ Без надри́ву *див.* надри́в (1)

НАДРИВА́ТИ
надрива́ти
◊ Надрива́ти / надірва́ти пу́па (пуп) *див.* надрива́ти (1)
◊ Надрива́ти / надірва́ти се́рце (ду́шу) *див.* надрива́ти (2)
◊ Надрива́ти (надса́джувати) / надірва́ти (надсади́ти) си́ли (си́лу) *див.* надрива́ти (3)

НАДРИВА́ТИСЯ
надрива́ється
◊ Се́рце рве́ться (розрива́ється, надрива́ється) / надірва́лося [на шматки́] *див.* се́рце
надрива́тися
◊ Надрива́тися в ярмі́ *див.* надрива́тися (1)

НАДСА́ДА
надса́ди
○ До надса́ди *див.* надса́да (1)
○ З надса́ди *див.* надса́да (2)
надса́ді
○ У надса́ді *див.* надса́да (4)
надса́дою
○ З надса́дою *див.* надса́да (3)

НАДСА́ДЖУВАТИ
надса́джувати
◊ Надрива́ти (надса́джувати) / надірва́ти (надсади́ти) си́ли (си́лу) *див.* надрива́ти (3)

НАДСАДИ́ТИ
надсади́ти
◊ Відби́ти (надсади́ти) бе́бехи (печінки́) *див.* відбива́ти (5)
◊ Надрива́ти (надса́джувати) / надірва́ти (надсади́ти) си́ли (си́лу) *див.* надрива́ти (3)

НАДСЕГМЕ́НТНИЙ
надсегме́нтна
△ Надсегме́нтна фоне́тика *див.* фоне́тика

НАДСИЛА́ТИ
надсила́ти
Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / відісла́ти (відпра́вити, посла́ти, надісла́ти) по́штою *див.* відсила́ти (1)

НАДСІ́СТИСЯ
надся́дься
◊ Хоч [і] трі́сни (ло́пни, надся́дься) <Хоч і трі́сни, хоч і ло́пни> *див.* трі́скати

НАДСТАВЛЯ́ТИ
надставля́ти
◊ Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати, *діал.* надставля́ти *і т. ін.)* / наста́вити (нащу́лити, нащу́рити, *діал.* надста́вити *і т. ін.)* ву́ха (ву́хо) *див.* наставля́ти[1] (6)

НАДТВЕРДИ́Й
надтверді́
△ Надтверді́ матеріа́ли *див.* матеріа́л (5)

НА́ДТО
на́дто
○ Аж на́дто *див.* на́дто (1)

НАДУВА́ТИ
надува́ти
◊ Надува́ти (надима́ти) / наду́ти гу́би *див.* надува́ти (1)

НАДУ́МА
наду́ми
○ Без наду́ми *див.* наду́ма (1)

НАДУРИ́ТИ
надури́ти
◊ Надури́ти го́лову *див.* надури́ти (1)

НАДФРА́ЗНИЙ
надфра́зна
△ Надфра́зна є́дність *див.* є́дність (1)

НАДХМА́РНИЙ
надхма́рні
◊ Будува́ти повітря́ні (надхма́рні) за́мки *див.* будува́ти (3)

НАДЯГА́ТИ
надяга́ти
◊ Надяга́ти (наділа́ти, натяга́ти *і т. ін.)* / надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́ *і т. ін.)* ове́чу шку́ру <Влі́зати / влі́зти в ове́чу шку́ру> *див.* надяга́ти (1)

НАЖДАКО́ВИЙ
наждако́ва
△ Наждако́вий (нажда́чний) папі́р <Наждако́ва (нажда́чна) шку́рка> *див.* папі́р
наждако́вий
△ Наждако́вий (нажда́чний) папі́р <Наждако́ва (нажда́чна) шку́рка> *див.* папі́р

НАЖДА́ЧНИЙ

нажда́чна

△ Наждако́вий (нажда́чний) папір <Наждако́ва (нажда́чна) шку́рка> *див.* папір

нажда́чний

△ Наждако́вий (нажда́чний) папір <Наждако́ва (нажда́чна) шку́рка> *див.* папір

НАЖЕ́РТИ

наже́рти

◊ Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти *і т. ін.*) / наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти *і т. ін.*) че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду *і т. ін.*) *див.* наїда́ти (1)

НАЖИВА́ТИ

нажива́ти

Нажива́ти / нажи́ти діте́й *див.* нажива́ти (1)

Нажива́ти / нажи́ти [собі] во́рога (не́друга) *див.* нажива́ти (2)

НАЖИ́ВКА

нажи́вку

◊ Проковтну́ти нажи́вку *див.* проковтну́ти

НАЖИВНИ́Й[1]

наживна́

Спра́ва (річ) наживна́ *див.* спра́ва[1]

НАЖИРА́ТИ

нажира́ти

◊ Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти *і т. ін.*) / наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти *і т. ін.*) че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду *і т. ін.*) *див.* наїда́ти (1)

НАЖИ́ТИ

нажи́ти

Нажива́ти / нажи́ти діте́й *див.* нажива́ти (1)

Нажива́ти / нажи́ти [собі] во́рога (не́друга) *див.* нажива́ти (2)

НАЗА́ВЖДИ́

наза́вжди́

◊ О́чі скліпи́лися наза́вжди́ (наві́ки) *див.* о́ко[1]

◊ Раз [і] наза́вжди́ *див.* раз[1]

◊ Склепи́ти (*рідко* сплю́щити) о́чі наві́ки (наза́вжди́) *див.* склепля́ти

НАЗА́Д

наза́д

◊ Бра́ти / взя́ти [свої́] слова́ наза́д *див.* бра́ти (117)

◊ Відсува́тися / відсу́нутися наза́д *див.* відсува́тися (1)

◊ Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)

◊ Іти́ (поступа́тися) наза́д *див.* іти́ (123)

◊ Крок наза́д *див.* крок (9)

◊ Наза́д лі́зти *див.* лі́зти (28)

◊ Наза́д рачкува́ти *див.* рачкува́ти

◊ Ні кро́ку наза́д! *див.* крок (13)

◊ Ні наза́д ні впере́д <Ні впере́д ні наза́д> *див.* наза́д (1)

◊ Огляда́тися / огля́нутися наза́д *див.* огляда́тися

◊ Поверта́ти / поверну́ти голо́блі (огло́блі) [наза́д] *див.* поверта́ти[1]

◊ Поверта́ти / поверну́ти сло́во [наза́д] *див.* поверта́ти[1]

Поточи́тися наза́д *див.* пото́чуватися

◊ Туди́ й (та) наза́д (звідти, відти) *див.* туди́

НА́ЗВА

на́зва

△ Вла́сна на́зва <Вла́сне ім'я́> *див.* на́зва (1)

◊ Сама́ (одна́) [ті́льки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько> *див.* на́зва (2)

на́зву

Прибра́ти на́зву *див.* прибира́ти

НАЗВА́НИЙ

назва́на

Назва́на дочка́ (до́ня) *див.* дочка́ (1)

Назва́на (наре́чена, при́брана) ма́ти *див.* ма́ти[1] (4)

Назва́на (нарече́на) сестра́ *див.* сестра́

назва́ний

Назва́ний (нарече́ний) брат *див.* брат (7)

Назва́ний (нарече́ний, при́браний) ба́тько *див.* ба́тько (2)

Назва́ний (нарече́ний) син *див.* син

НА́ЗВИСЬКО

на́звисько

◊ Сама́ (одна́) [ті́льки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько> *див.* на́зва (2)

НАЗДОГА́Д

наздога́д

◊ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряків [, щоб дали́ капу́сти (*рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)

◊ Сипну́ти наздога́д *див.* сипну́ти

НАЗИВА́ТИ

назива́ти

◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі ї́х (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.*) імена́ми *див.* назива́ти (1)

НАЗИВА́ТИСЯ

назива́ється

Що (як) назива́ється *див.* назива́тися (1)

НАЗИВНИ́Й

називне́

△ Називне́ ре́чення *див.* ре́чення

називни́й

△ Називни́й відмі́нок *див.* відмі́нок (5)

НА́ЗИРЦІ

на́зирці

◊ На́зирці ходи́ти *див.* ходи́ти

НАЗО́ВНІ

назо́вні

◊ Вила́зити / ви́лізти наве́рх (назо́вні) *див.* вила́зити (4)

НАЗУ́СТРІЧ

назу́стріч

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч *див.* іти́ (95)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті *див.* іти́ (96)

НАЇ́ВНИЙ

наї́вний

△ Наї́вний реалі́зм *див.* реалі́зм

НАЇ́ВНІСТЬ

наї́вність

◊ Свята́ наї́вність (простота́) *див.* наї́вність (1)

НАЇДА́ТИ

наїда́ти

◊ Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти *і т. ін.)* / наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти *і т. ін.)* че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду *і т. ін.), див.* наїда́ти (1)

НАЇ́ЖДЖЕНИЙ

наї́жджена

◊ Наї́жджений шлях <Наї́жджена ко́лія> *див.* шлях

наї́жджений

◊ Наї́жджений шлях <Наї́жджена ко́лія> *див.* шлях

НАЇ́СТИСЯ

наї́стися

◊ Набра́тися (наї́стися, налига́тися *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* до ми́ла> *див.* набира́тися (14)

НАЙБІ́ЛЬШИЙ

найбі́льшого

Режи́м (полі́тика, ста́тус, умо́ви *і т. ін.)* найбі́льшого сприя́ння *див.* режи́м

найбі́льшою

У всій [своїй (його́)] повноті́ <З найбі́льшою [усіє́ю (своє́ю, його́)] повното́ю> *див.* повнота́

НАЙБЛИ́ЖЧИЙ

найбли́жчим

◊ Найбли́жчим ча́сом *див.* час

НАЙВИ́ЩИЙ

найви́щому

◊ На найви́щому рі́вні *див.* рі́вень

НАЙКРА́ЩИЙ

найкра́щі

◊ Найкра́щі уми́ *див.* ум

найкра́щого

◊ Всього́ до́брого (найкра́щого)! *див.* до́брий (2)

найкра́щої

◊ Висо́кої (найкра́щої, пе́ршої *і т. ін.)* ма́рки *див.* ма́рка[1] (3)

НАЙМ

на́ймом

За ві́льним на́ймом, *заст.* <По ві́льному на́йму> *див.* найм (1)

на́йму

За ві́льним на́ймом, *заст.* <По ві́льному на́йму> *див.* найм (1)

НА́ЙМАНИЙ

на́ймана

На́ймана пра́ця *див.* пра́ця

НАЙМА́ТИ

найма́ти

Найма́ти / найня́ти *(заст.* наня́ти) панахи́ду *див.* найма́ти (1)

НАЙМЕ́НШИЙ

наймéнше

△ Наймéнше спі́льне кра́тне *див.* кра́тний (1)

наймéнших

О До [наймéнших] подро́биць (дрібни́ць) *<рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця

наймéншого

◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) наймéншого о́пору *див.* іти́ (141)

◊ Шлях (лі́нія) наймéншого о́пору *див.* шлях

наймéншої

Без [будь-якої (наймéншої, ніякої *і т. ін.)*] причи́ни *див.* причи́на

◊ До [наймéншої] пороши́нки *див.* пороши́нка

◊ До [оста́нньої (наймéншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

НА́ЙМИ

на́ймах

◊ Тиня́тися по (в) на́ймах *див.* тиня́тися

на́йми

Віддава́ти (здава́ти) / відда́ти (зда́ти) в на́йми *див.* віддава́ти (14)

Іти́ / піти́ в на́йми *див.* іти́ (22)

Прийма́ти / прийня́ти в на́йми *див.* прийма́ти

НА́ЙНЯТИЙ

на́йнятий

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* на́йнятий *(заст.* на́нятий) *див.* на́йнятий (1)

НАЙНЯ́ТИСЯ

найня́вся

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* найня́вся (накупи́вся, *заст.* наня́вся) *див.* наймáтися (1)

НАЙПЕ́РШИЙ

найпе́рша

О Найпе́рша (пе́рша, головна́) річ *див.* річ[1]

НАЙТИ́[2]

найшла́

◊ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.)* коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2] (1)

найшо́в

◊ Сказ напада́є (нахо́дить) / напа́в (найшо́в) *див.* сказ

◊ Сон наляга́є (нахо́дить, прихо́дить *і т. ін.)* / налі́г (найшо́в, прийшо́в *і т. ін.) див.* сон[1]

◊ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обійма́є (обніма́є, обгорта́є, нахо́дить, напада́є *і т. ін.)* / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшо́в, напа́в *і т. ін.) див.* сум[1]

НАКА́З

нака́з

Віддава́ти / відда́ти кома́нду (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.) див.* віддава́ти (5)

Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.) див.* передава́ти[1]

◊ Шанува́ти нака́з (нака́зу, ро́зказ, ро́зказу) *див.* шанува́ти

нака́зові

Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисципліні, зако́нові *і т. ін.) див.* скоря́тися

нака́зу

◊ Шанува́ти нака́з (нака́зу, ро́зказ, ро́зказу) *див.* шанува́ти

НАКАЗА́ТИ

нака́жете

Як нака́жете *див.* нака́зувати (1)

наказа́ти

◊ Наказа́ти до́вго жи́ти *див.* нака́зувати (2)

НАКАЗНИ́Й

наказни́й

Наказни́й (вата́жний) ота́ман *див.* ота́ман

Наказни́й війт *див.* війт (1)

Наказни́й ге́тьман *див.* ге́тьман (2)

Наказни́й пи́сар *див.* пи́сар

НАКАЗО́ВИЙ

наказо́вий

△ Наказо́вий спо́сіб *див.* спо́сіб

НАКА́ЗУВАТИ

нака́зує

◊ Як вели́ть (підка́зує, нака́зує *і т. ін.)* со́вість (сумлі́ння) *див.* со́вість

НАКИВА́ТИ

накива́ти

◊ Накива́ти *(рідше* закива́ти) / кива́ти п'я́тами *див.* накива́ти (1)

НАКИДА́ТИ[2]

накида́ти

◊ Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь *див.* ки́дати (32)

◊ Накида́ти / наки́нути о́ком *див.* накида́ти[2] (1)

◊ Накида́ти (накладати, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

НАКИ́НУТИ[2]

наки́нути

◊ Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь *див.* ки́дати (32)

◊ Накида́ти / наки́нути о́ком *див.* накида́ти[2] (1)

◊ Накида́ти (накладати, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

Наклада́ти / накла́сти (наки́нути, покла́сти *і т. ін.)* поку́ту *див.* наклада́ти (2)

НАКИ́НУТИСЯ[2]

наки́нутися

◊ Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися *і т. ін.)* мо́крим рядно́м *див.* накрива́ти (2)

НАКИПА́ТИ

накипа́ти

◊ Накипа́ти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на се́рці, у се́рці, ко́ло се́рця) *див.* накипа́ти (1)

НАКЛАДА́ТИ

наклада́ти

◊ Дава́ти *(рідше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти *(рідше* накла́сти, відва́жити) здачі *див.* дава́ти (122)

◊ Накида́ти (наклада́ти, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти (7)

Наклада́ти / накла́сти ве́то *див.* наклада́ти (1)

◊ Наклада́ти / накла́сти в поти́лицю *див.* наклада́ти (8)

◊ Наклада́ти / накла́сти здоро́в'ям *див.* наклада́ти (9)

Наклада́ти / накла́сти (наки́нути, покла́сти *і т. ін.)* поку́ту *див.* наклада́ти (2)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) голово́ю *див.* наклада́ти (10)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) на се́бе ру́ки *див.* наклада́ти (12)

Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) обо́в'язок (обо́в'язки) *див.* наклада́ти (3)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) ру́ку *(грубо* ла́пу) *див.* наклада́ти (13)

Наклада́ти / накла́сти резолю́цію (резолю́ції) *див.* наклада́ти (4)

◊ Наклада́ти / накла́сти *(рідко* наложи́ти) життя́м *див.* наклада́ти (11)

Наклада́ти / накла́сти стя́гнення *див.* наклада́ти (5)

◊ Наклада́ти / накла́сти табу́ *див.* наклада́ти (15)

Наклада́ти / накла́сти шви (шов) *див.* наклада́ти (6)

◊ Накла́сти / наклада́ти ру́ки *див.* наклада́ти (14)

НАКЛАДНИ́Й

накладна́

△ Накладна́ пла́та *див.* пла́та[1]

накладні́

△ Накладні́ ви́трати (вида́тки) *див.* ви́трати (3)

НАКЛА́СТИ

накла́сти

◊ Дава́ти *(рідше* наклада́ти, відва́жувати) / да́ти *(рідше* накла́сти, відва́жити) здачі *див.* дава́ти (122)

◊ Душе́ю наложи́ти / накла́сти *див.* наложи́ти (1)

◊ Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь *див.* ки́дати (32)

◊ Накида́ти (наклада́ти, надіва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти (7)

Наклада́ти / накла́сти ве́то *див.* наклада́ти (1)

◊ Наклада́ти / накла́сти в поти́лицю *див.* наклада́ти (8)

◊ Наклада́ти / накла́сти здоро́в'ям *див.* наклада́ти (9)

Наклада́ти / накла́сти (наки́нути, покла́сти *і т. ін.)* поку́ту *див.* наклада́ти (2)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) голово́ю *див.* наклада́ти (10)

◊ Накладáти / наклáсти (наложи́ти) на сéбе ру́ки *див.* накладáти (12)

Накладáти / наклáсти (наложи́ти) обо́в'язок (обо́в'язки) *див.* накладáти (3)

◊ Накладáти / наклáсти (наложи́ти) ру́ку *(грубо* лáпу) *див.* накладáти (13)

Накладáти / наклáсти резолю́цію (резолю́ції) *див.* накладáти (4)

◊ Накладáти / наклáсти *(рідко* наложи́ти) життя́м *див.* накладáти (11)

Накладáти / наклáсти стя́гнення *див.* накладáти (5)

◊ Накладáти / наклáсти табу́ *див.* накладáти (15)

Накладáти / наклáсти шви (шов) *див.* накладáти (6)

◊ Наклáсти / накладáти ру́ки *див.* накладáти (14)

НА́КЛЕП[2]

на́клеп

◊ Зво́дити (ізво́дити, наво́дити) / звести́ (ізвести́, навести́) на́клеп (пеню́) *див.* зво́дити (20)

НАКЛЕ́ЇТИ

накле́їти

◊ Вíшати (клéїти) / повíсити (наклéїти, навíсити) ярли́к *див.* вíшати (2)

НАКОВТА́ТИСЯ

наковтáтися

◊ Наковтáтися сліз *див.* наковтáтися (1)

НАКО́ВУВАТИ

нако́вувати

Нако́вувати / накувáти жо́рна (кáмінь) *див.* нако́вувати (1)

НАКОЛОТИ́ТИ

наколоти́ти

◊ Наколоти́ти горо́ху з капу́стою *див.* наколо́чувати (1)

НА́КОРЕ́НОК

на́коре́нку

О На пні <*діал.* У на́коре́нку> *див.* пень

НАКРИВА́ТИ

накривáти

Накривáти (застилáти) / накри́ти (застели́ти) [на] стіл *див.* накривáти (1)

НАКРИ́ТИ

накри́ти

Накривáти (застилáти) / накри́ти (застели́ти) [на] стіл *див.* накривáти (1)

◊ Накри́ти (вкри́ти, напáсти, напну́ти, обпáсти, напáстися, наки́нутися *і т. ін.)* мо́крим рядно́м *див.* накривáти (2)

◊ Накри́ти шáпкою *див.* накривáти (3)

◊ Рéшетом не накри́ти *див.* накривáти (4)

НАКРУ́ЧУВАТИ

накру́чувати

◊ Накру́чувати / накрути́ти (наламáти) хвостá *див.* накру́чувати (1)

◊ Наминáти (накру́чувати, ску́бти *і т. ін.)* / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.)* пáрші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.) див.* наминáти (2)

НАКУПИ́ТИСЯ

накупи́вся

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* найня́вся (накупи́вся, *заст.* наня́вся) *див.* наймáтися (1)

НАЛАМА́ТИ

наламáти

◊ Ламáти / наламáти хребтá (спи́ну) *див.* ламáти (6)

◊ Наби́ти (навáжити, *рідше* наламáти) / набивáти [собі] ру́ку *див.* набивáти (8)

◊ Накру́чувати / накрути́ти (наламáти) хвостá *див.* накру́чувати (1)

◊ Наламáти (нарубáти) дров / ламáти дрóва *див.* налáмувати (1)

◊ Налáмувати / наламáти язикá *див.* налáмувати (2)

НАЛА́МУВАТИ

налáмувати

◊ Налáмувати / наламáти язикá *див.* налáмувати (2)

НАЛАШТО́ВУВАТИ

налашто́вувати

◊ Настро́ювати (налашто́вувати) / настро́їти (налаштувáти) на тон *див.* настро́ювати (1)

НАЛЕ́ЖАТИ[1]

нале́жало

О Як [і] нале́жить (нале́житься, нале́жало, нале́жалося) *див.* нале́жати[1] (3)

нале́жати

Нале́жати перу́ *див.* нале́жати[1] (1)

нале́жить

Нале́жить за штáтом *див.* нале́жати[1] (2)

О Як [і] нале́жить (нале́житься, нале́жало, нале́жалося) *див.* нале́жати[1] (3)

НАЛЕ́ЖАТИСЯ[2]

нале́жалося

О Як [і] нале́жить (нале́житься, нале́жало, нале́жалося) *див.* нале́жати[1] (3)

нале́житься

О Як [і] нале́жить (нале́житься, нале́жало, нале́жалося) *див.* нале́жати[1] (3)

НАЛЕ́ЖНИЙ

нале́жне

◊ Віддавáти / віддáти нале́жне *(рідко* справедли́ве) *див.* віддавáти (29)

◊ Посíсти / посідáти своє́ (яке́сь, нале́жне *і т. ін.)* мíсце *див.* посідáти[1]

О Як нале́жне *див.* нале́жний (1)

НАЛЕТІ́ТИ[1]

налетíти

◊ Шулíкою (як (мов, нíби *і т. ін.)* шулíка (шуля́к)) налітáти (ки́датися, пáдати *і т. ін.)* / налетíти (ки́нутися, впáсти *і т. ін.) див.* налітáти[1] (1)

◊ Летíти / налетíти як (мов, нíби *і т. ін.)* му́хи на мед *див.* летíти (2)

НАЛИ́В

нали́в

Бíлий нали́в *див.* нали́в (1)

НАЛИВА́ТИСЯ

налива́тися

◊ Налива́тися (набіга́ти) / нали́тися (набі́гти, поналива́тися) кро́в'ю *див.* налива́тися (1)

◊ Налива́тися / нали́тися жа́ром (фа́рбою) *див.* налива́тися (2)

◊ Налива́тися / нали́тися свинце́м (о́ловом, чавуно́м) *див.* налива́тися (3)

◊ Налива́тися / нали́тися слізьми́ (сльоза́ми, сльозо́ю) *див.* налива́тися (4)

◊ Налива́тися / нали́тися со́ком (со́ками) *див.* налива́тися (5)

НАЛИГА́ТИСЯ

налига́тися

◊ Набра́тися (наї́стися, налига́тися *і т. ін.*), як (мов, ні́би *і т. ін.*) Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.*) ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би *і т. ін.*) Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.*) до ми́ла> *див.* набира́тися (14)

НАЛИ́ГАЧ

нали́гача

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.*) зірва́тися *див.* зрива́тися (6)

нали́гачем

◊ Не затя́гнеш во́локом (нали́гачем, на нали́гачі, на моту́зці *і т. ін.*) *див.* затя́гувати (5)

◊ Тягти́ (тягну́ти) на моту́зці (на нали́гачі, нали́гачем *і т. ін.*) *див.* тягти́

нали́гачі

◊ Води́ти на моту́зці (на нали́гачі) *див.* води́ти (5)

◊ Не затя́гнеш во́локом (нали́гачем, на нали́гачі, на моту́зці *і т. ін.*) *див.* затя́гувати (5)

◊ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́, на коро́ткому нали́гачі) *див.* трима́ти

◊ Тягти́ (тягну́ти) на моту́зці (на нали́гачі, нали́гачем *і т. ін.*) *див.* тягти́

◊ Хоч на нали́гачі тягни́ *див.* тягти́

◊ Як на нали́гачі *див.* нали́гач (1)

НАЛИ́ТИ

нали́ти

◊ Зали́ти (залля́ти, нали́ти) / залива́ти са́ла за (по́за) шку́ру (шкі́ру) *див.* залива́ти (6)

НАЛИ́ТИЙ

нали́тий

◊ Нали́тий (набі́глий, поналива́ний *і т. ін.*) кро́в'ю *див.* нали́тий (1)

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.*)] свинце́м (чавуно́м) нали́тий *див.* нали́тий (2)

НАЛІ́ВО

налі́во

◊ Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч> *див.* напра́во (1)

◊ Ходи́ти / піти́ (сходи́ти) налі́во *див.* ходи́ти

НАЛІ́ВОБІЧ

налі́вобіч

◊ Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч> *див.* напра́во (1)

НАЛІ́ЗТИ

налі́зе

◊ І на го́лову (*рідко* на ву́ха) не налі́зе (*рідко* не злі́зе) *див.* нала́зити (1)

НАЛІ́Т

налі́т

Вогневи́й налі́т *див.* налі́т (1)

Повітря́ний налі́т *див.* налі́т (2)

нальо́ту

○ З нальо́ту *див.* налі́т (3)

НАЛІТА́ТИ[1]

налі́та́ти

◊ Шулі́кою (як (мов, ні́би *і т. ін.*) шулі́ка (шуля́к)) налі́тати (ки́датися, па́дати *і т. ін.*) / налеті́ти (ки́нутися, впа́сти *і т. ін.*) *див.* налі́та́ти[1] (1)

НАЛОЖИ́ТИ

наложи́ти

◊ Душе́ю наложи́ти / накла́сти *див.* наложи́ти (1)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) голово́ю *див.* наклада́ти (10)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) на се́бе ру́ки *див.* наклада́ти (12)

Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) обо́в'язок (обо́в'язки) *див.* наклада́ти (3)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) ру́ку (*грубо* ла́пу) *див.* наклада́ти (13)

◊ Наклада́ти / накла́сти (*рідко* наложи́ти) життя́м *див.* наклада́ти (11)

НАЛЯГА́ТИ

наляга́є

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / нал́ягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

◊ Сон наляга́є (нахо́дить, прихо́дить *і т. ін.*) / налі́г (найшо́в, прийшо́в *і т. ін.*) *див.* сон[1]

наляга́ти

Наляга́ти / налягти́ на ве́сла *див.* наляга́ти (1)

◊ Наляга́ти / налягти́ на коле́са (на ко́лесо) *див.* наляга́ти (2)

◊ Наляга́ти / налягти́ на но́ги *див.* наляга́ти (3)

◊ Наляга́ти / налягти́ на се́рце *див.* наляга́ти (4)

◊ Наляга́ти на но́гу *див.* наляга́ти (5)

НАЛЯГТИ́

налі́г

◊ Сон наляга́є (нахо́дить, прихо́дить *і т. ін.*) / налі́г (найшо́в, прийшо́в *і т. ін.*) *див.* сон[1]

нал́ягла́

Журба́ (жура́) наляга́є (бере́) / нал́ягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

налягти́

Наляга́ти / налягти́ на ве́сла *див.* наляга́ти (1)

◊ Наляга́ти / налягти́ на коле́са (на ко́лесо) *див.* наляга́ти (2)

◊ Наляга́ти / налягти́ на но́ги *див.* наляга́ти (3)

◊ Наляга́ти / налягти́ на се́рце *див.* наляга́ти (4)

НАМА́ЗАТИ

нама́зати

◊ Ма́зати (мости́ти, нама́зувати *і т. ін.*) / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.*) [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти (*рідше* п'ятки) *див.* ма́зати (2)

НАМА́ЗУВАТИ
нама́зувати
◊ Ма́зати (масти́ти, нама́зувати *і т. ін.)* / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.)* [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти *(рідше* п'я́тки) *див.* ма́зати (2)

НАМАЛЬО́ВАНИЙ
намальо́ваний
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* намальо́ваний (змальо́ваний, мальо́ваний *і т. ін.) див.* намальо́ваний (1)

НАМА́РНО
нама́рно
◊ Іти́ / піти́ ма́рно (ма́рне, нама́рно, нама́рне) *див.* іти́ (99)

НАМАСТИ́ТИ
намасти́ти
◊ Ма́зати (масти́ти, нама́зувати *і т. ін.)* / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.)* [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти *(рідше* п'я́тки) *див.* ма́зати (2)

НАМА́ХАНИЙ
нама́ханий
◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.)*] з-за ро́гу (з-за вугла́, з-за угла́) [мішко́м] приби́тий (пришйблений, *рідко вульг.* нама́ханий) *див.* приби́тий

НАМЕ́Т[1]
наме́т
Наме́т не́ба <Небе́сний (блаки́тний) наме́т> *див.* наме́т[1] (1)

НАМЕ́ТОВИЙ
наме́тове
Наме́тове (полотня́не) місте́чко *див.* місте́чко[2] (2)

НАМИ́ЛИТИ
нами́лити
◊ Нами́лити ши́ю (го́лову, в'я́зи) *див.* нами́лювати (1)

НАМИНА́ТИ
намина́ти
◊ За обидві щоки́ умина́ти (намина́ти, уплі́тати *і т. ін.) див.* умина́ти[1]

◊ Намина́ти (накру́чувати,ску́бти *і т. ін.)* / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.)* па́рші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.) див.* намина́ти (2)
◊ Намина́ти / нам'я́ти (насади́ти) бо́ки *див.* намина́ти (1)
◊ Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну) *див.* намина́ти (3)

НАМИНА́ЧКА
намина́чки
◊ Да́ти намина́чки *див.* дава́ти (149)

НА́МИСЕЛ
на́мислу
○ Без на́мислу *див.* на́мисел (1)
○ З на́мислу *див.* на́мисел (2)

НАМИ́СТО
нами́сті
◊ Хри́стя в нами́сті *див.* нами́сто (3)
нами́сто
До́бре нами́сто *див.* нами́сто (1)
Товсте́ нами́сто *див.* нами́сто (2)

НА́МІР
на́мір
Благи́й на́мір *див.* на́мір (1)

НАМЛІ́ТИСЯ
намлі́тися
Намлі́тися го́лодом *див.* намлі́тися (1)

НАМО́ВИТИСЯ
намо́витися
Да́ти намо́витися *див.* дава́ти (28)

НАМОЗО́ЛИТИ
намозо́лити
◊ Намозо́лити (наму́лити, наму́ляти) о́чі *див.* намозо́лювати (1)

НАМО́ТУВАТИ
намо́тувати
◊ Мота́ти *(рідше* намо́тувати) / намота́ти *(рідше* замота́ти, закрути́ти) [собі] на вус (на ву́са) *див.* мота́ти (1)

НАМО́ЧЕНИЙ
намо́чений
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* у воді (у во́ду) намо́чений *див.* намо́чений (1)

НАМОЧИ́ТИ
намочи́в
◊ Щоб тебе́ (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)

НАМУ́ЛИТИ[2]
наму́лити
◊ Намозо́лити (наму́лити, наму́ляти) о́чі *див.* намозо́лювати (1)

НАМ'Я́ТИ
намина́ти
◊ Намина́ти (накру́чувати,ску́бти *і т. ін.)* / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.)* па́рші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.) див.* намина́ти (2)
◊ Намина́ти / нам'я́ти (насади́ти) бо́ки *див.* намина́ти (1)
◊ Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну) *див.* намина́ти (3)

НАНІВЕ́ЦЬ
нанівец́ь
◊ Зво́дити / звести́ нанівец́ь *див.* зво́дити (12)
◊ Піти́ (оберну́тися) нанівец́ь (внівец́ь) *див.* піти́
◊ Схо́дити / зійти́ нанівец́ь *див.* схо́дити

НАНЮ́ХАТИСЯ
нанюхатися
◊ Ню́хати по́рох / поню́хати (наню́хатися) по́роху *див.* ню́хати

НА́НЯТИЙ
на́нятий
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* на́йнятий *(заст.* на́нятий) *див.* на́йнятий (1)

НАОДИ́НЦІ
наоди́нці
◊ Наоди́нці з собо́ю *див.* наоди́нці (1)

НАО́СЛІП
нао́сліп
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* нао́сліп *див.* нао́сліп (1)

НАО́ЧНИЙ
нао́чний
Нао́чний сві́док *див.* сві́док

НÁПАД

нáпадами

[За] кількомá нáпадами *див.* нáпад (1)

нáпаду

Центр нáпаду *див.* центр

НАПАДÁТИ

нападáв

◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.*)] ґедзь (ґедз) напáв (укуси́в) / *рідко* нападáв *див.* ґедзь (1)

нападáє

◊ Сказ нападáє (нахóдить) / напáв (найшóв) *див.* сказ

◊ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обіймáє (обнімáє, обгортáє, нахóдить, нападáє *і т. ін.*) / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшóв, напáв *і т. ін.*) *див.* сум[1]

нападáти

◊ Напáсти (натрáпити, попáсти *і т. ін.*) / *рідше* нападáти (натрапля́ти, попадáти *і т. ін.*) на слід (на сліди́) *див.* нападáти (1)

◊ Наступáти (насідáти, нападáти *і т. ін.*) слóвом *див.* наступáти

нападáють

Хапáють (нападáють, кру́тять *і т. ін.*) / вхопи́ли (напáли, скрути́ли *і т. ін.*) кóрчі *див.* кóрчі (1)

НАПÁСТИ

напáв

◊ Дрік напáв (укуси́в) *див.* дрік[2] (1)

◊ Не на такóго (таку́, тóго, такíвського *і т. ін.*) напáв (натрáпив, наскóчив, *грубо* нарвáвся, напáла, напáли *і т. ін.*) *див.* нападáти (2)

◊ Сказ нападáє (нахóдить) / напáв (найшóв) *див.* сказ

◊ Сміх напáв <Смíшки напáли> *див.* сміх

◊ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обіймáє (обнімáє, обгортáє, нахóдить, нападáє *і т. ін.*) / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшóв, напáв *і т. ін.*) *див.* сум[1]

◊ [Як (мов, ніби *і т. ін.*)] ґедзь (ґедз) напáв (укуси́в) / *рідко* нападáв *див.* ґедзь (1)

напáла

◊ Падь пáла (напáла) *див.* падь[2]

напáли

◊ Баглаї́ напáли (вки́нулися) *див.* баглаї́ (1)

◊ Лíньки напáли <Лінь напáла> *див.* лíньки (1)

◊ Перелóги напáли *див.* перелóги

Хапáють (нападáють, кру́тять *і т. ін.*) / вхопи́ли (напáли, скрути́ли *і т. ін.*) кóрчі *див.* кóрчі (1)

напáло

◊ Ли́шенько [ли́хо] напáло *див.* ли́шенько (1)

напáсти

◊ Накри́ти (вкри́ти, напáсти, напну́ти, обпáсти, напáстися, наки́нутися *і т. ін.*) мóкрим рядóм *див.* накривáти (2)

◊ Напáсти (натрáпити, попáсти *і т. ін.*) / *рідше* нападáти (натрапля́ти, попадáти *і т. ін.*) на слід (на сліди́) *див.* нападáти (1)

НАПÁСТИСЯ

напáстися

◊ Накри́ти (вкри́ти, напáсти, напну́ти, обпáсти, напáстися, наки́нутися *і т. ін.*) мóкрим рядóм *див.* накривáти (2)

НÁПÁСТЬ

нáпáсті

○ До нáпáсті *див.* нáпáсть (3)

Якóї нáпáсті (тря́сці)? *див.* нáпáсть (2)

нáпáсть

◊ Бідá (скру́та, нáпáсть *і т. ін.*) принеслá *див.* бідá[1] (4)

◊ Вскóчити (встря́ти) в хáлепу (в нáпáсть, в раху́бу *і т. ін.*) *див.* вскáкувати (5)

Що за нáпáсть [такá]! *див.* нáпáсть (1)

НАПЕКТИ́

напекти́

◊ Пекти́ / напекти́ (спекти́) рáків (рáки, рáка) *див.* пекти́

НАПЕРÉВÁГИ

наперéвáги

Грáтися наперéвáги (навперéвáги) *див.* грáтися (2)

НАПЕРÉД

наперéд

◊ Ви́нести / винóсити ногáми вперéд (наперéд) *див.* винóсити (4)

◊ Дáти сто очóк наперéд *див.* давáти (159)

◊ Думки́ забігáють вперéд (наперéд) <Ду́мка забігáє вперéд (наперéд)> *див.* ду́мка (18)

◊ Забігáти [ду́мкою] наперéд *див.* забігáти (1)

◊ Забігáти / забíгти [рóзумом] наперéд (вперéд) *див.* забігáти (2)

○ Зáдом наперéд *див.* зáдом (1)

НАПÉРСНИЙ

напéрсний

Напéрсний хрест *див.* хрест

НАПÉРСТОК

напéрсток

○ З (як) напéрсток *див.* напéрсток (1)

НАПИВÁТИСЯ

напивáтися

◊ Напивáтися / напи́тися до ригáчки *див.* напивáтися (1)

НАПИ́САНИЙ

напи́саний

◊ На роду́ (*рідше* на віку́) напи́сано <На роду́ напи́саний> *див.* напи́саний (2)

напи́сано

◊ На лóбі (на чолí) напи́сано *див.* напи́саний (1)

◊ На роду́ (*рідше* на віку́) напи́сано <На роду́ напи́саний> *див.* напи́саний (2)

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* на доло́ні напи́сано *див.* напи́саний (3)

НАПИСА́ТИ
написа́ти
Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти, розказа́ти *і т. ін.) див.* написа́ти (1)

НАПИ́ТИСЯ
напи́йся
◊ Хоч [з лиця́] води́ напи́йся (во́ду пий) *див.* напива́тися (2)
напи́тися
◊ Напива́тися / напи́тися до рига́чки *див.* напива́тися (1)
◊ Як води́ напи́тися *див.* напива́тися (3)

НАПИ́ТУВАТИ
напи́тувати
Напи́тувати / напита́ти ли́ха (біди́, го́ря, кло́поту *і т. ін.) див.* напи́тувати (1)

НАПИХА́ТИ
напиха́ти
◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево *і т. ін.) див.* набива́ти (5)
◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі] кише́ні *див.* набива́ти (6)
На́пхом напиха́ти / напха́ти *див.* напиха́ти (1)

НАПІВВАЖКИ́Й
напівважка́
△ Напівважка́ вагова́ катего́рія <Напівважка́ вага́> *див.* катего́рія (6)

НАПІВВИ́ВЕДЕННЯ
напіввиведення
△ Пері́од напівви́ведення *див.* пері́од

НАПІВЖИ́РНИЙ
напівжи́рний
△ Напівжи́рний шрифт *див.* шрифт

НАПІВКОПЧЕ́НИЙ
напівкопче́на
Напівкопче́на ковбаса́ *див.* ковбаса́ (2)

НАПІВНАТУРА́ЛЬНИЙ
напівнатура́льне
△ Напівнатура́льне господа́рство *див.* господа́рство (3)

НАПІВРО́ЗПАД
напівро́зпаду
△ Пері́од півро́зпаду (напівро́зпаду) *див.* пері́од

НАПІВСОЛО́ДКИЙ
напівсоло́дке
Напівсоло́дке вино́ *див.* вино́[1] (3)

НАПІВСО́Н
напівсні́
○ У напівсні́ *див.* напівсо́н (1)

НАПІВСУХИ́Й
напівсухе́
Напівсухе́ вино́ *див.* вино́[1] (4)

НАПІВТОНКОРУ́ННИЙ
напівтонкору́нне
Напівтонкору́нне вівча́рство *див.* вівча́рство (2)

НАПІ́Й
напі́й
Охоло́джувальний *(рідко* охоло́джуючий) напі́й *див.* напі́й (1)
Спиртни́й (алкого́льний, хмільни́й) напі́й *див.* напі́й (2)

НАПІ́ЛЬНИЙ[1]
напі́льна
Напі́льна стіна́ *див.* стіна́
напі́льне
Напі́льне (запі́льне) вікно́ *див.* вікно́ (3)

НАПЛА́КАТИ
напла́кав
◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* кіт напла́кав *див.* кіт (6)

НАПЛЕСТИ́
наплести́
◊ Наплести́ кошів *див.* наплі́тати (1)

НАПЛИВА́ТИ
наплива́є
При́смерки спуска́ються (насува́ються, наплива́ють *і т. ін.)* <При́смерк спуска́ється (насува́ється, наплива́є *і т. ін.)*> *див.* при́смерки
наплива́ють
При́смерки спуска́ються (насува́ються, наплива́ють *і т. ін.)* <При́смерк спуска́ється (насува́ється, наплива́є *і т. ін.)*> *див.* при́смерки

НАПЛЮВА́ТИ
наплюва́ти
◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)
◊ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ві́чі (в о́чі, межи́ о́чі *і т. ін.) див.* плюва́ти
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу *див.* плюва́ти
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в кри́ницю *див.* плюва́ти
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в обли́ччя (в лице́, в пи́ку *і т. ін.) див.* плюва́ти
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рідше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти
◊ Плю́нути (наплюва́ти) і розте́рти *див.* плю́нути
◊ У ха́ту наплюва́ти *див.* наплюва́ти (1)

НАПНУ́ТИ
напну́ти
◊ Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися *і т. ін.)* мо́крим рядно́м *див.* накрива́ти (2)

НАПОВЕ́РХ
напове́рх
◊ Виступа́ти (вихо́дити, сплива́ти) / ви́ступити (ви́йти, сплисти́) наве́рх *(рідко* напове́рх) *див.* виступа́ти (2)

НАПО́ВНЕННЯ
напо́внення
△ Пульс до́брого напо́внення *див.* пульс

НАПОГОТО́ВІ
напогото́ві
◊ Ма́тися напогото́ві *див.* ма́тися (4)

НАПОКА́З
напока́з
Виставля́ти / ви́ставити напока́з *див.* виставля́ти (1)

НАПОЛЕО́НІВСЬКИЙ
наполео́нівські
◇ Наполео́нівські пла́ни *див.* план[1]

НАПОПОЛА́М
напопола́м
◇ Перерива́тися / перерва́тися на́двоє (напопола́м, наче́тверо *і т. ін.) див.* перерива́тися[1]

НАПО́РЮВАТИСЯ
напо́рюватися
Напо́рюватися / напоро́тися на неприє́мність (на біду́) *див.* напо́рюватися (1)

НАПРАВЛЯ́ТИ
направля́ти
◇ Направля́ти (спрямо́вувати) / напра́вити (спрямува́ти) [свої́] сто́пи *див.* направля́ти (1)
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)
◇ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2] (2)

НАПРА́ВО
напра́во
◇ Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч> *див.* напра́во (1)

НАПРА́ВОБІЧ
напра́вобіч
◇ Напра́во і налі́во <Напра́вобіч і налі́вобіч> *див.* напра́во (1)

НАПРАЦЬО́ВАНИЙ
напрацьо́вані
Напрацьо́вані ру́ки (па́льці) *див.* напрацьо́ваний (1)

НАПРЕСТО́ЛЬНИЙ
напресто́льний
Напресто́льний хрест *див.* хрест

НАПРОЛО́М
напроло́м
◇ Іти́ / піти́ напроло́м *див.* іти́ (105)

НАПРУ́ГА
напру́га
△ Кро́кова напру́га *див.* напру́га (1)

НАПРУ́ЖУВАТИ
напру́жувати
Напру́жувати / напру́жити [всі (оста́нні)] си́ли *див.* напру́жувати (1)

НАПРЯМЕ́ЦЬ
напряме́ць
Іти́ напряме́ць *див.* іти́ (15)

НАПУСКА́ТИ
напуска́ти
◇ Напуска́ти / напусти́ти дурману́ *див.* напуска́ти (1)
◇ Напуска́ти (насила́ти) / напусти́ти (насла́ти) мару́ *див.* напуска́ти (3)
◇ Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти *і т. ін.)* / напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти *і т. ін.)* тума́ну [в о́чі (у ві́чі)] *див.* напуска́ти (2)

НАПУ́ТИТИ
напути́в
◇ Лука́вий підкуси́в (напути́в, підби́в *і т. ін.) див.* лука́вий (2)
напути́ти
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

НАПУ́ТНІЙ
напу́тнє
◇ Напу́тнє сло́во *див.* сло́во

НАПУ́ЧУВАТИ
напу́чувати
◇ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

НА́ПХАНИЙ
на́пханий
На́пхом на́пханий *див.* на́пханий (1)

НАПХА́ТИ
напха́ти
◇ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево *і т. ін.) див.* набива́ти (5)
◇ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі́] кише́ні *див.* набива́ти (6)
На́пхом напиха́ти / напха́ти *див.* напиха́ти (1)

НА́ПХОМ
на́пхом
На́пхом напиха́ти / напха́ти *див.* напиха́ти (1)
На́пхом на́пханий *див.* на́пханий (1)

НАРА́ДА
нара́да
[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.)*] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]

НАРВА́ТИСЯ
нарва́вся
◇ Не на тако́го (таку́, то́го, такі́вського *і т. ін.)* напа́в (натра́пив, наско́чив, *грубо* нарва́вся, напа́ла, напа́ли *і т. ін.) див.* напада́ти (2)

НАРГІЛЕ́
наргіле́
Кури́ти (пали́ти, смокта́ти *і т. ін.)* лю́льку (кальян, наргіле́ *і т. ін.) див.* кури́ти[1] (1)
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (кальян, наргіле́ *і т. ін.) див.* поку́рювати

НАРЕЧЕ́НИЙ[2]
нарече́на
Назва́на (нарече́на, при́брана) ма́ти *див.* ма́ти[1] (4)
Назва́на (нарече́на) сестра́ *див.* сестра́
нарече́ний
Назва́ний (нарече́ний) брат *див.* брат (7)
Назва́ний (нарече́ний, при́браний) ба́тько *див.* ба́тько (2)
Назва́ний (нарече́ний) син *див.* син

НАРИСНИ́Й

нарисна́

△ Нарисна́ геоме́трія *див.* геоме́трія (4)

НАРИ́ТНИКИ

нари́тники

◊ Як свині́ нари́тники *див.* свиня́

нари́тнику

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.*) теля́ в нари́тнику *див.* теля́

НА́РІВНІ

на́рівні

Поста́вити по́ряд (в ряд, на́рівні) *див.* поста́вити[1]

НАРІ́ЖНИЙ

нарі́жний

◊ Нарі́жний ка́мінь *див.* ка́мінь (16)

НАРІ́ЗАТИ

нарі́зати

◊ Нарі́зати (утя́ти) січки *див.* нарі́зувати (1)

НАРКО́З

нарко́з

△ Зага́льний нарко́з *див.* нарко́з (1)

△ Місце́вий нарко́з *див.* нарко́з (2)

НАРКО́ТИК

нарко́тик

△ Важки́й нарко́тик *див.* нарко́тик (1)

△ Легки́й нарко́тик *див.* нарко́тик (2)

НАРОБИ́ТИ

наробити

◊ Наробити кло́поту *див.* наро́блювати (1)

НАРО́Д

наро́д

◊ Іти́ / піти́ в наро́д *див.* іти́ (79)

Ході́ння в наро́д *див.* ході́ння

наро́ді

○ У наро́ді *див.* наро́д (1)

наро́дів

Вели́ке пересе́лення наро́дів *див.* пересе́лення

наро́ду

Во́рог наро́ду *див.* во́рог (2)

Отці́ наро́ду *див.* оте́ць

Слуга́ наро́ду *див.* слуга́

НАРО́ДЖЕННЯ

наро́дження

День наро́дження (роди́н) *див.* день (5)

◊ Дру́ге наро́дження *див.* наро́дження (1)

НАРОДИ́ТИ

народи́ла

◊ Як (у чо́му, у чім *і т. ін.*) ма́ти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як ма́ти спороди́ла> *див.* ма́ти[1] (15)

НАРОДИ́ТИСЯ

народи́тися

◊ Без соро́чки роди́тися (народи́тися, вроди́тися *і т. ін.*) *див.* роди́тися

НАРО́ДНИЙ

наро́дна

△ Вульга́рна (наро́дна) лати́нь *див.* лати́нь (2)

Наро́дна бібліоте́ка *див.* бібліоте́ка (1)

△ Наро́дна етимоло́гія *див.* етимоло́гія (1)

△ Наро́дна медици́на *див.* медици́на (3)

Наро́дна тво́рчість *див.* тво́рчість

У́сна наро́дна тво́рчість *див.* тво́рчість

наро́дне

△ Наро́дне господа́рство *див.* господа́рство (4)

Наро́дне гуля́ння *див.* гуля́ння (1)

наро́дний

Антифаши́стський (наро́дний) фронт *див.* фронт

Вели́кий наро́дний хура́л *див.* хура́л

Наро́дний депута́т Украї́ни *див.* депута́т (1)

△ Наро́дний засіда́тель *див.* засіда́тель (1)

Наро́дний коміса́р *див.* коміса́р (3)

Наро́дний комісаріа́т *див.* комісаріа́т (2)

Наро́дний суд *див.* суд

Наро́дний суддя́ *див.* суддя́

Наро́дний учи́тель *див.* учи́тель

наро́дних

Ра́да Наро́дних Комісарів УРСР *див.* ра́да

наро́дні

Наро́дні ме́сники *див.* ме́сник (1)

НАРО́ЗХРИСТ

наро́зхрист

◊ Душа́ на́встіж (наро́зхрист) *див.* душа́ (26)

НАРОЧИ́ТИЙ

нарочи́тий

Фальши́вий (нарочи́тий) па́фос *див.* па́фос

НАРУБА́ТИ

наруба́ти

◊ Налама́ти (наруба́ти) дров / лама́ти дро́ва *див.* нала́мувати (1)

НАРУ́ГА

нару́гу

◊ Зво́дити нару́гу *див.* зво́дити (21)

НАРЯ́Д[2]

наря́д

Наря́д по́за че́ргою <Позачерго́вий наря́д> *див.* наря́д[2] (1)

НАРЯДЖА́ТИСЯ[1]

наряджа́тися

◊ Убира́тися (наряджа́тися, одяга́тися *і т. ін.*) / убра́тися (наряди́тися, одягну́тися *і т. ін.*) в то́гу *див.* убира́тися[1]

НАСА́ДЖЕННЯ[1]

наса́джень

△ По́лог лі́су (дере́в, наса́джень *і т. ін.*) *див.* по́лог

НАСАДИ́ТИ[2]

насади́ти

◊ Намина́ти / нам'я́ти (насади́ти) бо́ки *див.* намина́ти (1)

Посади́ти (насади́ти) ґулю *див.* посади́ти

НАСВАРИ́ТИ

насвари́ти

◊ Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

НАСВАРИ́ТИСЯ

насвари́тися

◊ Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

НАСЕ́ЛЕНИЙ
насе́лений
Насе́лений пункт *див.* пункт

НАСЕ́ЛЕННЯ
насе́лення
△ Від'є́мний при́ріст насе́лення *див.* при́ріст
△ Індекса́ція дохо́дів насе́лення *див.* індекса́ція (1)
Ста́ріння насе́лення *див.* ста́ріння

НАСИ́ДЖЕНИЙ
наси́джене
◊ Наси́джене гніздо́ (кубло́) *див.* гніздо́ (1)
◊ Наси́джене мі́сце *див.* мі́сце (19)

НАСИЛА́ТИ
насила́ти
◊ Напуска́ти (насила́ти) / напусти́ти (насла́ти) мару́ *див.* напуска́ти (3)

НАСИ́ЛУ
наси́лу
◊ Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)* пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.)* но́ги <[Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)*] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.)*> *див.* пересува́ти
◊ Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги *див.* доволіка́ти (1)
◊ Ле́две (наси́лу) но́ги несу́ть (но́сять) *див.* нога́
◊ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити

НАСИ́ЛЬНИЙ
наси́льна
Наси́льна (наси́льницька) смерть *див.* смерть

НАСИ́ЛЬНИЦЬКИЙ
наси́льницька
Наси́льна (наси́льницька) смерть *див.* смерть

НАСИ́ЛЬСТВО
наси́льством
Непроти́влення злу [наси́льством] *див.* непроти́влення

НАСИ́ПАТИ[1]
наси́пати
◊ Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1] (1)
◊ Наси́пати со́лі на хвіст *див.* насипа́ти[1] (2)

НАСИСА́ТИСЯ
насиса́тися
◊ Насиса́тися / насса́тися кро́ві (по́ту, сліз) *див.* насиса́тися (1)

НАСИ́ЧЕНИЙ
наси́чений
△ Наси́чений газ *див.* газ[1] (7)
наси́чені
△ Наси́чені вуглево́дні *див.* вуглево́дні (4)

НАСИ́ЧЕННЯ
наси́чення
△ Магні́тне наси́чення *див.* наси́чення (1)

НАСІДА́ТИ
насіда́ти
◊ Насіда́ти на п'я́ти (на ши́ю) *див.* насіда́ти (1)
◊ Наступа́ти (насіда́ти, напада́ти *і т. ін.)* сло́вом *див.* наступа́ти

НАСІ́ННИЙ
насі́нні
△ Насі́нні росли́ни *див.* росли́на

НАСІ́ННЯ
насі́ння
△ Абсолю́тна ва́га насі́ння *див.* вага́[1] (1)
◊ І насі́ння не ли́ши́ться (не зали́ши́ться, *рідко* не оста́неться *і т. ін.)* *див.* лиша́тися (1)
На насі́ння *див.* насі́ння (1)
◊ Не лиши́ти (не залиши́ти, не оста́вити *і т. ін.)* / не лиша́ти (не залиша́ти, не оставля́ти *і т. ін.)* [і] на насі́ння *див.* лиша́ти (9)
△ Холо́дне проро́щування насі́ння *див.* проро́щування
△ Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння *див.* ме́тод (8)
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* насі́ння луза́ти *(рідше* лу́скати) *див.* луза́ти (1)

НАСІ́СТИ
насі́ли
◊ Ре́ви насі́ли *див.* ре́ви

НАСІ́ЯТИ
насі́яно
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ма́ку насі́яно *див.* насіва́ти (1)

НАСКА́КУВАТИ[2]
наска́кувати
◊ Попа́сти (загна́тися, наско́чити, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (загання́тися, наска́кувати, потрапля́ти *і т. ін.)* на слизьке́ *див.* попада́ти

НАСКІ́ЛЬКИ
наскі́льки
Наскі́льки.., насті́льки <Насті́льки.., наскі́льки> *див.* наскі́льки (1)

НАСКІНЧУ́
наскінчу́
Бу́ти наскінчу́ *див.* бу́ти (16)

НА́СКОК
на́скоку
○ З на́скоку *див.* на́скок (1)

НАСКО́ЧИТИ[2]
наско́чив
◊ Не на тако́го (таку́, то́го, такі́вського *і т. ін.)* напа́в (натра́пив, наско́чив, *грубо* нарва́вся, напа́ла, напа́ли *і т. ін.)* *див.* напада́ти (2)
наско́чила
◊ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.)* коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2] (1)
наско́чити
◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти / наско́чити само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти (26)
◊ Попа́сти (загна́тися, наско́чити, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (загання́тися, наска́кувати, потрапля́ти *і т. ін.)* на слизьке́ *див.* попада́ти

НА́СКРІЗНИЙ
на́скрізна
На́скрізна брига́да *див.* брига́да (1)
на́скрізний
На́скрізний ві́тер *див.* ві́тер (5)
△ На́скрізний монта́ж *див.* монта́ж (1)
На́скрізний хара́ктер *див.* хара́ктер

НА́СКРІЗЬ
на́скрізь
◊ Бачити на́скрізь *див.* ба́чити (4)
◊ О́чі пропіка́ють [на́скрізь (до кісто́к)] *див.* о́ко[1]
◊ Просві́чувати очи́ма [на́скрізь] *див.* просві́чувати[1]

НАСКУ́БТИ
наску́бти
◊ Намина́ти (накру́чувати, ску́бти *і т. ін.*) / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.*) па́рші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.*) *див.* намина́ти (2)

НАСЛІДИ́ТИ
наслідйв
◊ І горобе́ць у ро́ті не наслідйв *див.* горобе́ць (2)

НАСЛІДКО́ВИЙ
наслідко́ве
△ Підря́дне наслідко́ве ре́чення *див.* ре́чення

НАСЛІ́ДНИК
наслі́дник
Спадкоє́мець (наслі́дник) престо́лу *див.* спадкоє́мець

НА́СЛУХ
на́слуху
○ З на́слуху *див.* на́слух (1)

НА́СМІХ
на́сміхом
○ З насмі́шкою (з насмі́шечкою, з на́сміхом) *див.* насмі́шка (1)

НАСМІ́ШЕЧКА
насмі́шечкою
○ З насмі́шкою (з насмі́шечкою, з на́сміхом) *див.* насмі́шка (1)

НАСМІ́ШКА
насмі́шками
◊ Розкида́тися насмі́шками *див.* розкида́тися[1]
насмі́шкою
○ З насмі́шкою (з насмі́шечкою, з на́сміхом) *див.* насмі́шка (1)

НАСНИ́ТИ
насни́ти
◊ Насни́ти кисли́ць *див.* насни́ти (1)

НАСО́С
насо́с
△ Гідравлі́чний насо́с *див.* насо́с (1)
△ Живи́льний насо́с *див.* насо́с (2)
△ Циркуля́рний насо́с *див.* насо́с (3)

НАСО́СНИЙ
насо́сна
Насо́сна (по́мпова, смо́кова) ста́нція *див.* ста́нція

НАСПУСКА́ТИ
наспуска́ти
◊ Наспуска́ти ре́менів (па́сків) *див.* наспуска́ти (1)

НАСТАВА́ТИ[1]
настає́
◊ Прихо́дить (настає́) / прийшо́в (наста́в) край (кіне́ць) *див.* край[1] (16)

НАСТАВЛЯ́ТИ[1]
наставля́й
◊ Наставля́й кише́ню (кише́ні, оби́дві жме́ні) *див.* наставля́ти[1] (2)
наставля́ти
◊ Наставля́ти / наста́вити ніж на се́рце *див.* наставля́ти[1] (3)
◊ Наставля́ти / наста́вити ро́ги *див.* наставля́ти[1] (4)
◊ Наставля́ти / наста́вити синякі́в *див.* наставля́ти[1] (5)
Наставля́ти (настановля́ти) / наста́вити (настанови́ти) самова́р *див.* наставля́ти[1] (1)
◊ Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати, *діал.* надставля́ти *і т. ін.*) / наста́вити (нащу́лити, нащу́рити, *діал.* надста́вити *і т. ін.*) ву́ха (ву́хо) *див.* наставля́ти[1] (6)
◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.*) / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.*) [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.*) *див.* наставля́ти[1] (7)

НАСТАВЛЯ́ТИ[2]
наставля́ти
◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.*) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)
◊ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2] (2)

НАСТАНОВЛЯ́ТИ[1]
настановля́ти
Наставля́ти (настановля́ти) / наста́вити (настанови́ти) самова́р *див.* наставля́ти[1] (1)

НАСТАНОВЛЯ́ТИ[2]
настановля́ти
◊ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2] (2)

НАСТА́ТИ[1]
наста́в
◊ Наста́в (прийшо́в, уда́рив *і т. ін.*) час *див.* час
◊ Прихо́дить (настає́) / прийшо́в (наста́в) край (кіне́ць) *див.* край[1] (16)

НАСТІ́ЛЬКИ
насті́льки
Наскі́льки.., насті́льки <Насті́льки.., наскі́льки> *див.* наскі́льки (1)

НАСТІ́ЛЬНИЙ
насті́льна
Насті́льна ла́мпа *див.* ла́мпа (1)
насті́льний
Насті́льний те́ніс *див.* те́ніс

НАСТОРОЖИ́ТИ
насторожи́ти
◊ Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати *і т. ін.*) / насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити *і т. ін.*) ву́ха (*рідше* слух) *див.* насторо́жувати (1)

НАСТОРОЖИ́ТИСЯ
насторожи́лися
◊ Ву́ха насторожи́лися *див.* ву́хо (12)

НАСТОРО́ЖІ
насторо́жі
◊ Бу́ти насторо́жі *див.* насторо́жі (1)
◊ Ву́ха (ву́хо) насторо́жі *див.* ву́хо (11)
◊ Трима́ти ву́ха насторо́жі *див.* трима́ти

НАСТОРО́ЖУВАТИ
насторо́жувати
◊ Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати *і т. ін.*) / насторожи́ти (нашоро́шити, нагострити, насторо́чити *і т. ін.*) ву́ха (*рідше* слух) *див.* насторо́жувати (1)

НАСТОРО́ЧУВАТИ
насторо́чувати
◊ Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати *і т. ін.*) / насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити *і т. ін.*) ву́ха (*рідше* слух) *див.* насторо́жувати (1)

НА́СТОРЧ
на́сторч
◊ Сторч (на́сторч) голово́ю *див.* сторч

НАСТРА́ШКА
настра́шку
Роби́ти / зроби́ти настра́шку *див.* роби́ти

НА́СТРІЙ
на́стрій
Під на́стрій *див.* на́стрій (2)
на́строї
Пони́жені на́строї *див.* на́стрій (3)
на́строю
Для на́строю *див.* на́стрій (1)
Люди́на на́строю *див.* люди́на (2)

НАСТРО́МЛЮВАТИ
настро́млювати
◊ Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати *і т. ін.*) / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.*) на па́лю (на паль, на кіл) *див.* саджа́ти

НАСТРО́ЮВАТИ
настро́ювати
◊ Настро́ювати (налашто́вувати) / настро́їти (налаштува́ти) на тон *див.* настро́ювати (1)

НАСТУПА́ТИ
наступа́ти
◊ Наступа́ти (насіда́ти, напада́ти *і т. ін.*) сло́вом *див.* наступа́ти
◊ Наступа́ти / наступи́ти на мозо́лю (на мозо́ль, на мозолі́) *див.* наступа́ти

НАСУВА́ТИСЯ
насува́ється
При́смерки спуска́ються (насува́ються, напливаю́ть *і т. ін.*) <При́смерк спуска́ється (насува́ється, напливає *і т. ін.*)> *див.* при́смерки
насува́ються
При́смерки спуска́ються (насува́ються, напливаю́ть *і т. ін.*) <При́смерк спуска́ється (насува́ється, напливає *і т. ін.*)> *див.* при́смерки

НАТЕ́РТИ
нате́рти
◊ Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Нате́рти не одного́ мозоля́> *див.* натира́ти

НАТИРА́ТИ
натира́ти
◊ Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Нате́рти не одного́ мозоля́> *див.* натира́ти

НАТИСКА́ТИ
натиска́ти
◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)
◊ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* давити) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти

НАТОВКТИ́
натовкти́
◊ Натовкти́ (начи́стити) мо́рду (пи́ку, пи́сок *і т. ін.*) *див.* натовкти́

НАТРА́ПИТИ
натра́пив
◊ Не на тако́го (таку́, то́го, такі́вського *і т. ін.*) напа́в (натра́пив, наско́чив, *грубо* нарва́вся, напа́ла, напа́ли *і т. ін.*) *див.* напада́ти (2)
натра́пила
◊ Наско́чила (найшла́, натра́пила *і т. ін.*) коса́ на ка́мінь *див.* наска́кувати[2] (1)
натра́пити
◊ Напа́сти (натра́пити, попа́сти *і т. ін.*) / *рідше* напада́ти (натрапля́ти, попада́ти *і т. ін.*) на слід (на сліди́) *див.* напада́ти (1)

НАТРАПЛЯ́ТИ
натрапля́ти
◊ Напа́сти (натра́пити, попа́сти *і т. ін.*) / *рідше* напада́ти (натрапля́ти, попада́ти *і т. ін.*) на слід (на сліди́) *див.* напада́ти (1)

НАТЯГА́ТИ[1]
натяга́ти
◊ Надяга́ти (наділа́ти, натяга́ти *і т. ін.*) / надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́ *і т. ін.*) ове́чу шку́ру <Влі́за́ти / влі́зти в ове́чу шку́ру> *див.* надяга́ти (1)

НАТЯГТИ́[1]
натягти́
◊ Надяга́ти (наділа́ти, натяга́ти *і т. ін.*) / надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́ *і т. ін.*) ове́чу шку́ру <Влі́за́ти / влі́зти в ове́чу шку́ру> *див.* надяга́ти (1)

НАУКО́ВИЙ
науко́вий
Надава́ти / нада́ти зва́ння (науко́вий сту́пінь, ти́тул *і т. ін.*) *див.* надава́ти[2] (2)

НАХАПА́ТИСЯ
нахапа́тися
◊ Нахапа́тися (нахвата́тися) нагаї́в (па́лиць, стусані́в, товчені́ків *і т. ін.*) *див.* наха́пуватися

НАХВАТА́ТИСЯ
нахвата́тися
◊ Нахапа́тися (нахвата́тися) нагаї́в (па́лиць, стусані́в, товчені́ків *і т. ін.*) *див.* наха́пуватися

НАХО́ДИТИ[2]
нахо́дить
◊ Сказ напада́є (нахо́дить) / напа́в (найшо́в) *див.* сказ
◊ Сон наляга́є (нахо́дить, прихо́дить *і т. ін.*) / налі́г (найшо́в, прийшо́в *і т. ін.*) *див.* сон[1]

◊ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обійма́є (обніма́є, обгорта́є, нахо́дить, напада́є *і т. ін.)* / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшо́в, напа́в *і т. ін.) див.* сум[1]

НАЦІОНА́ЛЬНИЙ
національна
△ Націона́льна мо́ва *див.* мо́ва (17)

НАЧЕ́ТВЕРО
наче́тверо
◊ Перерива́тися / перерва́тися на́двоє (напопола́м, наче́тверо *і т. ін.) див.* перерива́тися[1]

НАЧИ́СТИТИ
начи́стити
◊ Натовкти́ (начи́стити) мо́рду (пи́ку, пи́сок *і т. ін.) див.* натовкти́

НАЧХА́ТИ
начха́ти
◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рідше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти

НАШОРО́ШУВАТИ
нашоро́шувати
◊ Насторо́жувати (нашоро́шувати, наго́стрювати, насторо́чувати *і т. ін.)* / насторожи́ти (нашоро́шити, нагостри́ти, насторо́чити *і т. ін.)* ву́ха (*рідше* слух) *див.* насторо́жувати (1)

НАШТО́ВХУВАТИ
нашто́вхувати
◊ Наво́дити (наверта́ти, нашто́вхувати) / навести́ (наверну́ти, наштовхну́ти) на ду́мку *див.* наво́дити (10)

НАЩЕБЕТА́ТИ
нащебета́ти
◊ Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти *і т. ін.)* по́вну ха́ту (по́вні ву́ха) *див.* нагомоні́ти (1)

НАЩУ́ЛИТИ
нащу́лити
◊ Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати, *діал.* надставля́ти *і т. ін.)* / наста́вити (нащу́лити, нащу́рити, *діал.* надста́вити *і т. ін.)* ву́ха (ву́хо) *див.* наставля́ти[1] (6)

НАЩУ́ЛЮВАТИ
нащу́лювати
◊ Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати, *діал.* надставля́ти *і т. ін.)* / наста́вити (нащу́лити, нащу́рити, *діал.* надста́вити *і т. ін.)* ву́ха (ву́хо) *див.* наставля́ти[1] (6)

НАЩУ́РЮВАТИ
нащу́рювати
◊ Наставля́ти (нащу́лювати, нащу́рювати, *діал.* надставля́ти *і т. ін.)* / наста́вити (нащу́лити, нащу́рити, *діал.* надста́вити *і т. ін.)* ву́ха (ву́хо) *див.* наставля́ти[1] (6)

НЕБЕ́СНИЙ
небе́сний
Наме́т не́ба <Небе́сний (блаки́тний) наме́т> *див.* наме́т[1] (1)

НЕ́БО
не́ба
Наме́т не́ба <Небе́сний (блаки́тний) наме́т> *див.* наме́т[1] (1)
не́бо
Не́бо схо́диться (схо́дилося) з мо́рем *див.* не́бо

НЕВЕЛИ́КИЙ
невели́ким
◊ Хи́тро-му́дро та невели́ким (недороги́м) ко́штом *див.* хи́тро
невели́ку
○ На [яку́сь (одну́, невели́ку *і т. ін.)*] мить (хвили́ну) <На моме́нт> *див.* мить (3)

НЕВІДО́МИЙ
невідо́мого
Моги́ла Невідо́мого солда́та *див.* моги́ла (2)

НЕГЛА́СНИЙ
негла́сний
△ Негла́сний (тає́мний) на́гляд *див.* на́гляд (2)

НЕДОРОГИ́Й
недороги́м
◊ Хи́тро-му́дро та невели́ким (недороги́м) ко́штом *див.* хи́тро

НЕ́ДРУГ
не́друга
Нажива́ти / нажи́ти [собі́] во́рога (не́друга) *див.* нажива́ти (2)

НЕЖОНА́ТИЙ
нежона́тий
Молоди́й та нежона́тий *див.* молоди́й (1)

НЕКОРОНО́ВАНИЙ
некороно́ваний
Некороно́ваний коро́ль (мона́рх, принц *і т. ін.) див.* коро́ль (1)

НЕМА́
нема́
Мала́ надія <Ма́ло (нема́) наді́ї> *див.* надія (1)
◊ Мо́ви нема́ (нема́є) *див.* нема́
Нема́є (нема́, не було́) можли́вості *див.* нема́
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́
◊ Ті́льки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.) див.* нема́

НЕМА́Є
нема́є
◊ Мо́ви нема́ (нема́є) *див.* нема́
Нема́є (нема́, не було́) можли́вості *див.* нема́
Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

НЕПОРО́ЖНІЙ
непоро́жня
◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.)* кише́ня (калі́тка) *див.* кише́ня (7)

НЕПРИЄ́МНІСТЬ
неприє́мність
Напо́рюватися / напоро́тися на неприє́мність (на біду́) *див.* напо́рюватися (1)

НЕПРОТИ́ВЛЕННЯ

непроти́влення

Непроти́влення злу [наси́льством] *див.* непроти́влення

НЕПРЯМИ́Й

непряма́

△ Непряма́ мо́ва *див.* мо́ва (18)

НЕСТИ́

несе́

◇ Моро́ка несе́ *див.* моро́ка (3)

несу́ть

◇ Ле́две (наси́лу) но́ги несу́ть (но́сять) *див.* нога́

НЕЧІТКИ́Й

нечітка́

△ Нечітка́ множина́ *див.* множина́ (2)

НЕЧУ́ВАНИЙ

нечу́вана

◇ Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]

НИ́ТИ

ни́є

◇ Се́рце (душа́) ни́є (мліє, тліє *і т. ін.)* *див.* се́рце

НИЦЬ

ниць

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.)* / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

◇ Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць, *рі́дко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати

НІДЕ́

ніде́

◇ [Ні (і)] му́шка *(рі́дше* му́ха) [ніде́] не забрини́ть *див.* му́шка[1] (1)

НІЖ[1]

ніж

◇ Гостри́ти (вигострювати, *рі́дше* точи́ти, наго́стрювати *і т. ін.)* / ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру *і т. ін.)* *див.* гостри́ти (1)

◇ Наставля́ти / наста́вити ніж на се́рце *див.* наставля́ти[1] (3)

НІМИ́Й

німа́

Ме́ртва (моги́льна, гробова́, смерте́льна, німа́ *і т. ін.)* ти́ша *див.* ти́ша

НІС

ніс

Мугикати під ніс *див.* муги́кати (1)

◇ Му́ха сі́ла на ніс *див.* му́ха (9)

◇ Пиндю́чити ніс *(вульг.* мо́рду) *див.* пиндю́чити

но́са

◇ І но́са (оче́й) не наверта́ти / не наверну́ти *див.* наверта́ти (1)

но́сі

◇ Ма́ти му́хи (му́ху) в но́сі <З му́хами (з му́хою) в но́сі> *див.* ма́ти[2] (67)

◇ Му́хи в но́сі гра́ють *див.* му́ха (10)

НІСЕНІ́ТНИЦЯ

нісені́тниць

◇ Плести́ (верзти́, городи́ти *і т. ін.)* нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що *і т. ін.)* / наплести́ (наверзти́, нагороди́ти *і т. ін.)* нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́ *і т. ін.)* *див.* плести́

нісені́тницю

◇ Плести́ (верзти́, городи́ти *і т. ін.)* нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що *і т. ін.)* / наплести́ (наверзти́, нагороди́ти *і т. ін.)* нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́ *і т. ін.)* *див.* плести́

НІХТО́

ніхто́

Хто пору́читься (мо́же поручи́тися) <Ніхто́ не мо́же (не міг, не змо́же *і т. ін.)* поручи́тися> *див.* поруча́тися

НІ́ЧОГО

ні́чого

◇ Ні́чого сказа́ти *(рі́дко* мо́вити) *див.* сказа́ти

НІЯК

ніяк

◇ Розверну́тися ніяк (не мо́жна) *див.* розверта́тися

НІЯ́К

нія́к

Нія́к не мо́жна *див.* мо́жна (2)

НІЯ́КИЙ

нія́ких

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

нія́кого

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бу́ти) [нія́кого (жо́дного)] су́мніву ([нія́ких (жо́дних)] су́мнівів) *див.* нема́

нія́кої

Без [будь-яко́ї (наймéншої, нія́кої *і т. ін.)*] причи́ни *див.* причи́на

НОГА́

ніг

◇ Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць, *рі́дко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати

нога́ми

◇ Ви́нести / вино́сити нога́ми впере́д (напере́д) *див.* вино́сити (4)

◇ Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)* пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.)* но́ги <[Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)*] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.)*> *див.* пересува́ти

но́ги

◇ Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)* пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.)* но́ги <[Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)*] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.)*> *див.* пересува́ти

◇ Ле́две (наси́лу) доволокти́ но́ги *див.* доволіка́ти (1)

◇ Ле́две (наси́лу) но́ги несу́ть (но́сять) *див.* нога́

Набива́ти / наби́ти но́ги *див.* набива́ти (1)

◇ Налягáти / налягти́ на но́ги *див.* налягáти (3)

◊ Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць, *рідко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати

ного́ю

◊ Стоя́ти одніє́ю (одно́ю) ного́ю в моги́лі *(рідше* в труні́, в гро́бі *і т. ін.)* *див.* стоя́ти

но́гу

◊ Наляга́ти на но́гу *див.* наляга́ти (5)

НО́РМА

но́рма

△ Мора́льна но́рма *див.* но́рма

НОСИ́ТИ

но́сять

◊ Ле́две (наси́лу) но́ги несу́ть (но́сять) *див.* нога́

НОСО́К

носки́

На носки́ (на па́льці, навшпи́ньки) става́ти (спина́тися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.)* *див.* става́ти

НО́ТА[1]

но́ти

◊ Кла́сти / покла́сти *(рідко* положи́ти, розкла́сти) на му́зику (на но́ти) *див.* кла́сти (23)

◊ Кла́стися на му́зику (на но́ти) *див.* кла́стися (5)

НОТА́ЦІЯ[1]

нота́ції

◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) нота́ції (нота́цію, мора́ль) *див.* чита́ти

нота́цію

◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) нота́ції (нота́цію, мора́ль) *див.* чита́ти

НЮ́ХАТИ

ню́хати

◊ Ню́хати по́рох / поню́хати (наню́хатися) по́роху *див.* ню́хати

ОББИРА́ТИ

оббира́ти

◊ Обде́рти (обідра́ти, обібра́ти, облупи́ти *і т. ін.)* / обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ту, молоде́ньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдира́ти

ОБГОРТА́ТИ

обгорта́є

◊ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обійма́є (обніма́є, обгорта́є, нахо́дить, напада́є *і т. ін.)* / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшо́в, напа́в *і т. ін.)* *див.* сум[1]

ОБДАВА́ТИ

обдава́ти

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.)* обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти

ОБДАРУВА́ТИ

обдарува́ла

Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.) чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да

ОБДА́ТИ

обда́в

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.)* обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти

ОБДЕ́РТИ

обде́рти

◊ Обде́рти (обідра́ти, обібра́ти, облупи́ти *і т. ін.)* / обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ту, молоде́ньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдира́ти

ОБДИРА́ТИ

обдира́ти

◊ Обде́рти (обідра́ти, обібра́ти, облупи́ти *і т. ін.)* / обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ту, молоде́ньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдира́ти

ОБЕРНУ́ТИСЯ

оберну́тися

◊ Піти́ (оберну́тися) наніве́ць (вніве́ць) *див.* піти́

ОБ'Є́КТНИЙ

об'є́ктний

△ Об'є́ктний мо́дуль *див.* мо́дуль (2)

ОБИ́ДВА

оби́дві

◊ За оби́дві щоки́ умина́ти (намина́ти, уплі́тати *і т. ін.)* *див.* умина́ти[1]

◊ Наставля́й кише́ню (кише́ні, оби́дві жме́ні) *див.* наставля́ти[1] (2)

ОБІЙМА́ТИ

обійма́є

◊ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обійма́є (обніма́є, обгорта́є, нахо́дить, напада́є *і т. ін.)* / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшо́в, напа́в *і т. ін.)* *див.* сум[1]

ОБІЙНЯ́ТИ

обійня́в

◊ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обійма́є (обніма́є, обгорта́є, нахо́дить, напада́є *і т. ін.)* / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшо́в, напа́в *і т. ін.)* *див.* сум[1]

ОБІЙТИ́

обійти́

◊ Обхо́дити / обійти́ мовча́нням *див.* обхо́дити

ОБ'Ї́СТИСЯ

об'ї́стися

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] блекоти́ (кукі́львяну, куко́львяну, чемери́ці) об'ї́стися (наї́стися) *див.* об'їда́тися

ОБЛИЗА́ТИ

облиза́ти

◊ Облиза́ти макого́на (макогі́н, м'я́ло) *див.* obли́зувати

ОБЛИ́ЧЧЯ

обли́ччя

Мо́кре від сліз обли́ччя *див.* обли́ччя

◊ Не могти́ наверну́ти лиця́ (пи́ска, обли́ччя *і т. ін.) див.* навертáти (3)

◊ Плювáти / плю́нути (наплювáти) в обли́ччя (в лицé, в пи́ку *і т. ін.) див.* плювáти

ОБЛУ́ПЛЮВАТИ

облу́плювати

◊ Обдéрти (обідрáти, обібрáти, облупи́ти *і т. ін.)* / обдирáти (оббирáти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ніби *і т. ін.)* [ту, молодéньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдирáти

ОБНІМА́ТИ

обнімáє

◊ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обіймáє (обнімáє, обгортáє, нахóдить, нападáє *і т. ін.)* / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшóв, напáв *і т. ін.) див.* сум[1]

ОБНЯ́ТИ

обня́в

◊ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.) кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

◊ Сум (сму́ток) обіймáє (обнімáє, обгортáє, нахóдить, нападáє *і т. ін.)* / обійня́в (обня́в, обгорну́в, найшóв, напáв *і т. ін.) див.* сум[1]

ОБÓВ'ЯЗОК

обóв'язки

Накладáти / наклáсти (наложи́ти) обóв'язок (обóв'язки) *див.* накладáти (3)

обóв'язок

Накладáти / наклáсти (наложи́ти) обóв'язок (обóв'язки) *див.* накладáти (3)

ОБОЛÓНКА

оболóнка

△ М'язовá оболóнка *див.* оболóнка

ОБПА́СТИ[2]

обпáсти

◊ Накри́ти (вкри́ти, напáсти, напну́ти, обпáсти, напáстися, наки́нутися *і т. ін.)* мóкрим рядном *див.* накривáти (2)

ОБПЛІТА́ТИ

обплітáти

◊ Обснóвувати (обплітáти, оплітáти *і т. ін.)* / обснувáти (обплести́, оплести́ *і т. ін.)* [мов му́ху], [як (мов, ніби *і т. ін.)* паву́к] (павути́ною, павути́нкою) *див.* обснóвувати

ОБРОСТА́ТИ

обростáє

◊ Сéрце мóхом (плíснявою, цвíллю *і т. ін.)* оброслó (порослó, покри́лося *і т. ін.)* / обростáє (поростáє, покривáється *і т. ін.) див.* сéрце

ОБРОСТИ́

оброслó

◊ Сéрце мóхом (плíснявою, цвíллю *і т. ін.)* оброслó (порослó, покри́лося *і т. ін.)* / обростáє (поростáє, покривáється *і т. ін.) див.* сéрце

обрости́

◊ Мóхом порости́ (обрости́, пообростáти *і т. ін.) див.* поростáти

ОБСИ́ПАТИ

обси́пало

◊ [Аж] морóзом (морóзцéм) обсипáє (осипáє, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (пóза) спи́ною (шкíрою), по спи́ні] *див.* обсипáти

ОБСИПА́ТИ

обсипáє

◊ [Аж] морóзом (морóзцéм) обсипáє (осипáє, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (пóза) спи́ною (шкíрою), по спи́ні] *див.* обсипáти

ОБСНÓВУВАТИ

обснóвувати

◊ Обснóвувати (обплітáти, оплітáти *і т. ін.)* / обснувáти (обплести́, оплести́ *і т. ін.)* [мов му́ху], [як (мов, ніби *і т. ін.)* паву́к] (павути́ною, павути́нкою) *див.* обснóвувати

ОБСНУВА́ТИ

обснувáти

◊ Обснóвувати (обплітáти, оплітáти *і т. ін.)* / обснувáти (обплести́, оплести́ *і т. ін.)* [мов му́ху], [як (мов, ніби *і т. ін.)* паву́к] (павути́ною, павути́нкою) *див.* обснóвувати

ОБСÓХТИ

обсóхло

◊ [Ще] [мáтерине] молокó на губáх *(рідко* кóло губíв) [не обсóхло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молокóм на губáх> *див.* молокó (13)

ОБУ́Х

обу́хом

◊ На му́ху з обу́хом *див.* му́ха (11)

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* обу́хом (дóвбнею, молоткóм) би́ти / вдáрити [по голові (в гóлову)] *див.* би́ти (47)

ОБХÓДИТИ

обхóдити

◊ Обхóдити / обійти́ мовчáнням *див.* обхóдити

ОВÉЧИЙ

овéчу

◊ Надягáти (надівáти, натягáти *і т. ін.)* / надягну́ти (надíти, надягти́, натягти́ *і т. ін.)* овéчу шку́ру <Влíзáти / влíзти в овéчу шку́ру> *див.* надягáти (1)

ОГЛÓБЛЯ

оглóблі

◊ Повертáти / поверну́ти голóблі (оглóблі) [назáд] *див.* повертáти[1]

ОГЛЯДА́ТИСЯ

оглядáтися

◊ Оглядáтися / огля́нутися назáд *див.* оглядáтися

ОДАРУВА́ТИ

одарува́ла

Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.*) *чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да

ОДЕ́РЖУВАТИ

оде́ржувати

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

ОДИ́Н

оди́н

◊ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

одна́

◊ Сама́ (одна́) [тільки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько> *див.* на́зва (2)

одне́

◊ Сама́ (одна́) [тільки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько> *див.* на́зва (2)

одни́м

◊ Біс одни́м мотузо́чком скрути́в *див.* біс[1] (4)

одніє́ї

◊ На (по) па́льцях [одніє́ї руки́] [мо́жна (ле́гко)] перелічи́ти (порахува́ти) *див.* перелі́чувати

одніє́ю

◊ Стоя́ти одніє́ю (одно́ю) ного́ю в моги́лі (*рідше* в труні́, в гро́бі *і т. ін.*) *див.* стоя́ти

о́дного

◊ Оди́н без о́дного дихну́ти не мо́жуть (не мо́же) *див.* оди́н

одного́

◊ Натира́ти (набива́ти) / понатира́ти мозолі́ <Нате́рти не одного́ мозоля́> *див.* натира́ти

одно́ю

◊ Стоя́ти одніє́ю (одно́ю) ного́ю в моги́лі (*рідше* в труні́, в гро́бі *і т. ін.*) *див.* стоя́ти

одну́

○ На [яку́сь (одну́, невели́ку *і т. ін.*)] мить (хвили́ну) <На моме́нт> *див.* мить (3)

ОДЯГА́ТИСЯ

одяга́тися

◊ Убира́тися (наряджа́тися, одяга́тися *і т. ін.*) / убра́тися (наряди́тися, одягну́тися *і т. ін.*) в то́гу *див.* убира́тися[1]

ОКЕА́Н

океа́н

△ Відкри́те мо́ре <Відкри́тий океа́н> *див.* мо́ре (2)

океа́ну

◊ З-за мо́ря <*нар.-поет.* З-за мо́ря-океа́ну> *див.* мо́ре (8)

ОКЕАНІ́ЧНИЙ

океані́чний

△ Морськи́й (океані́чний) клі́мат *див.* клі́мат (3)

О́КО[1]

ві́чі

◊ Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти *і т. ін.*) / напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти *і т. ін.*) тума́ну [в о́чі (у ві́чі)] *див.* напуска́ти (2)

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ві́чі (в о́чі, межи́ о́чі *і т. ін.*) *див.* плюва́ти

о́ко

◊ Наво́дити / навести́ о́чі (о́ко, о́ком) *див.* наво́дити (14)

о́ком

◊ І (на́віть, *рідше* ані́) о́ком не моргну́ти (не зморгну́ти, не змигну́ти, *діал.* не змельну́ти) *див.* моргну́ти (1)

◊ [І] о́ком (ву́сом) не моргне́ш *див.* моргну́ти (3)

◊ Наво́дити / навести́ о́чі (о́ко, о́ком) *див.* наво́дити (14)

◊ Накида́ти / наки́нути о́ком *див.* накида́ти[2] (1)

◊ Не встигнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти) *див.* устига́ти

◊ Не моргну́вши (*рідше* не зморгну́вши, не змигну́вши, *діал.* не змельну́вши) [о́ком (брово́ю)] *див.* моргну́ти (4)

◊ Хоч би [тобі́] о́ком (ву́сом, брово́ю) моргну́ти *див.* моргну́ти (5)

◊ Як (*рідше* тільки) о́ком моргну́ти (мигну́ти, клі́пнути *і т. ін.*) *див.* моргну́ти (6)

оча́х

◊ Помутні́ло / мутні́є в оча́х *див.* помутні́ти

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темні́є, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемні́в, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

оче́й

◊ І но́са (оче́й) не наверта́ти / не наверну́ти *див.* наверта́ти (1)

◊ [Мрі́йна] поволо́ка спа́ла з оче́й *див.* поволо́ка[2]

◊ Не мо́жна оче́й пока́зувати / показа́ти *див.* мо́жна (4)

◊ Оче́й не відведе́ш (не віді́рве́ш) <Оче́й не [мо́жна] відвести́ (відрива́ти)> *див.* відво́дити (7)

очи́ма

◊ Просві́чувати очи́ма [на́скрізь] *див.* просві́чувати[1]

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темні́є, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемні́в, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

о́чі

◊ Мозо́лити / замозо́лити о́чі *див.* мозо́лити (1)

Мо́крі від сліз о́чі *див.* о́ко[1]

◊ Му́ляти (му́лити) / заму́лити о́чі *див.* му́ляти (1)

◊ Набіга́ти на о́чі *див.* набіга́ти (1)

◊ Нави́снути / нависа́ти на о́чі *див.* нависа́ти (1)

◊ Наво́дити / навести́ о́чі (о́ко, о́ком) *див.* наво́дити (14)

◊ Наво́дити / навести́ полу́ду (більмо́) на о́чі *див.* наво́дити (15)

На́дити зір (о́чі) *див.* на́дити (1)

◊ Намозо́лити (наму́лити, наму́ляти) о́чі *див.* намозо́лювати (1)

◊ Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти *і т. ін.*) / напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти *і т. ін.*) тума́ну [в о́чі (у ві́чі)] *див.* напуска́ти (2)

◊ Наси́пати по́роху на о́чі (землі́ на гру́ди) *див.* насипа́ти[1] (1)

◊ Не сміти (не могти́) диви́тися в о́чі *див.* сміти

◊ О́чі на мо́крому мі́сці *див.* о́ко[1]

◊ О́чі пропіка́ють [на́скрізь (до кісто́к)] *див.* о́ко[1]

◊ О́чі скліпи́лися наза́вжди́ (наві́ки) *див.* о́ко[1]

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ві́чі (в о́чі, межи́ о́чі *і т. ін.) див.* плюва́ти

◊ Потра́пити (попа́сти, наверну́тися *і т. ін.)* / потрапля́ти (попада́ти, наверта́тися *і т. ін.)* на о́чі *див.* потрапля́ти

◊ Склепи́ти (*рідко* сплю́щити) о́чі наві́ки (наза́вжди́) *див.* склепля́ти

ОКОЛО́Т

около́т

Молоти́ти в около́т *див.* молоти́ти (2)

ОКРІ́П[1]

окро́пі

◊ Верті́тися (крути́тися) як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха в окро́пі *див.* верті́тися (6)

окро́пом

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.)* обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти

ОЛЕ́НЯЧИЙ

оле́нячий

Оле́нячий мох *див.* мох (1)

О́ЛОВО

о́ловом

◊ Налива́тися / нали́тися свинце́м (о́ловом, чавуно́м) *див.* налива́тися (3)

О́ПІР

о́пору

◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору *див.* іти́ (141)

◊ Шлях (лі́нія) найме́ншого о́пору *див.* шлях

ОПЛЕСТИ́

оплести́

◊ Обсно́вувати (обпліта́ти, опліта́ти *і т. ін.)* / обснува́ти (обплести́, оплести́ *і т. ін.)* [мов му́ху], [як (мов, ні́би *і т. ін.)* паву́к] павути́ною (павути́нкою) *див.* обсно́вувати

ОПЛІТА́ТИ

опліта́ти

◊ Обсно́вувати (обпліта́ти, опліта́ти *і т. ін.)* / обснува́ти (обплести́, оплести́ *і т. ін.)* [мов му́ху], [як (мов, ні́би *і т. ін.)* паву́к] павути́ною (павути́нкою) *див.* обсно́вувати

ОПРОЩЕ́ННЯ[2]

опроще́ння

Проси́ти (блага́ти, моли́ти *і т. ін.)* проще́ння (опроще́ння) *див.* проси́ти

ОПУСКА́ТИСЯ

опуска́тися

Опуска́тися / опусти́тися навпо́чіпки *див.* опуска́тися

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.)* / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

ОРНА́МЕНТ

орна́мент

Росли́нний орна́мент (моти́в, узо́р) *див.* орна́мент

ОСВІ́ТА

осві́та

Музи́чна осві́та *див.* осві́та

ОСИ́КОВИЙ

оси́ковий

◊ Вбива́ти (забива́ти) / вби́ти (заби́ти) оси́ковий кіло́к (кіл) [у моги́лу] *див.* вбива́ти[1] (4)

ОСИ́ПАТИ

оси́пало

◊ [Аж] моро́зом (моро́зце́м) обсипа́є (осипа́є, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (по́за) спи́ною (шкі́рою), по спи́ні] *див.* обсипа́ти

ОСИПА́ТИ

осипа́є

◊ [Аж] моро́зом (моро́зце́м) обсипа́є (осипа́є, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (по́за) спи́ною (шкі́рою), по спи́ні] *див.* обсипа́ти

ОСКО́МА

оско́му

◊ Наби́ти / набива́ти оско́му *див.* набива́ти (7)

ОСТА́ВИТИ

оста́вити

◊ Не лиши́ти (не залиши́ти, не оста́вити *і т. ін.)* / не лиша́ти (не залиша́ти, не оставля́ти *і т. ін.)* [і] на насі́ння *див.* лиша́ти (9)

ОСТА́ТИСЯ

оста́неться

◊ І насі́ння не ли́шиться (не залиши́ться, *рідко* не оста́неться *і т. ін.) див.* лиша́тися (1)

ОСТАВЛЯ́ТИ

оставля́ти

◊ Не лиши́ти (не залиши́ти, не оста́вити *і т. ін.)* / не лиша́ти (не залиша́ти, не оставля́ти *і т. ін.)* [і] на насі́ння *див.* лиша́ти (9)

ОСТА́ННІЙ

оста́нні

Напру́жувати / напру́жити [всі (оста́нні)] си́ли *див.* напру́жувати (1)

оста́нній

◊ [Оста́нній] крик (писк) мо́ди *див.* крик[1] (6)

◊ Оста́нній могіка́нин (з могіка́н) <Оста́ння могіка́нка> *див.* могіка́ни (1)

оста́нньої

До оста́нньої можли́вості *див.* можли́вість (1)

◊ До [оста́нньої (найме́ншої)] кри́хти (кри́шки, кри́хточки, кри́хітки, кри́хтоньки, кри́шечки) *див.* кри́хта (1)

оста́нньою

○ За оста́нньою мо́дою *див.* мо́да[1] (1)

оста́нню

Втрача́ти (тра́тити) / утра́тити (стра́тити) [оста́нню] наді́ю *див.* утрача́ти

оста́ння

◊ Оста́нній могіка́нин (з могіка́н) <Оста́ння могіка́нка> *див.* могіка́ни (1)

ÓСТРАХ

óстрах

◊ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

ОТÁМАН

отáман

Наказни́й (ватáжний) отáман *див.* отáман

ОТÉЦЬ

отці́

Отці́ нарóду *див.* отéць

ОТРИ́МУВАТИ

отри́мувати

◊ Вхопи́ти (дістáти, спіймáти *і т. ін.*) / хапáти (діставáти, отри́мувати *і т. ін.*) ляща́ (ля́паса, мордáса, помордáса, поли́чника *і т. ін.*) *див.* ухóплювати

ОХОЛÓДЖУВАЛЬНИЙ

охолóджувальний

Охолóджувальний (*рідко* охолóджуючий) напíй *див.* напíй (1)

ОХОЛÓДЖУЮЧИЙ

охолóджуючий

Охолóджувальний (*рідко* охолóджуючий) напíй *див.* напíй (1)

ОХОПИ́ТИ

охопи́в

◊ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

ОХÓПЛЮВАТИ

охóплює

◊ Страх (óстрах, жах) берé (обгортáє, обіймáє, обнімáє, охóплює *і т. ін.*) / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.*) *кого* <Страх нахóдить (нападáє) / найшóв (напáв) *на кого*> *див.* страх[1]

ОЧКÓ

очóк

◊ Дáти сто очóк наперéд *див.* давáти (159)

ПАВУ́К[1]

паву́к

◊ Обснóвувати (обплітáти, оплітáти *і т. ін.*) / обсновáти (обплести́, оплести́ *і т. ін.*) [мов му́ху], [як (мов, ніби *і т. ін.*) паву́к] павути́ною (павути́нкою) *див.* обснóвувати

ПАВУТИ́НА

павути́ною

◊ Обснóвувати (обплітáти, оплітáти *і т. ін.*) / обсновáти (обплести́, оплести́ *і т. ін.*) [мов му́ху], [як (мов, ніби *і т. ін.*) паву́к] павути́ною (павути́нкою) *див.* обснóвувати

ПАВУТИ́НКА

павути́нкою

◊ Обснóвувати (обплітáти, оплітáти *і т. ін.*) / обсновáти (обплести́, оплести́ *і т. ін.*) [мов му́ху], [як (мов, ніби *і т. ін.*) паву́к] павути́ною (павути́нкою) *див.* обснóвувати

ПÁДАТИ

пáдати

Опускáтися (пáдати, ставáти, схиля́тися, уставáти *і т. ін.*) / опусти́тися (упáсти, стáти, схили́тися, устáти *і т. ін.*) на колíна (навкóлішки, ниць *і т. ін.*) <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колíна> *див.* опускáтися

◊ Пáдати / впáсти на колíна (навкóлішки, ниць, *рідко* на всі чоти́ри) <Упадáти / впáсти в нóги (до ніг, ниць)> *див.* пáдати

◊ Шулíкою (як (мов, ніби *і т. ін.*) шулíка (шуля́к)) налітáти (ки́датися, пáдати *і т. ін.*) / налетíти (ки́нутися, впáсти *і т. ін.*) *див.* налітáти[1] (1)

ПАДЬ[2]

падь

◊ Падь пáла (напáла) *див.* падь[2]

ПАЛЕОНТОЛОГІ́ЧНИЙ

палеонтологíчний

Палеонтологíчний музéй *див.* музéй (3)

ПÁЛЕЦЬ

пáльцем

◊ Пáльцем (ки́єм) не проткну́ти (не проткнéш) <Проткну́ти пáльцем не мóжна> *див.* протикáти

◊ Пáльцем (пáльчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

пáльці

На носкí (на пáльці, навшпи́ньки) ставáти (спинáтися, піднімáтися *і т. ін.*) / стáти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.*) *див.* ставáти

Напрацьóвані ру́ки (пáльці) *див.* напрацьóваний (1)

пáльцях

◊ На (по) пáльцях [однієї руки́] [мóжна (лéгко)] перелічи́ти (порахувáти) *див.* перелíчувати

◊ Ходи́ти навшпи́ньки (на пáльцях) *див.* ходи́ти

ПÁЛИВО

пáлива

△ Детонáція мотóрного пáлива *див.* детонáція[1] (1)

ПАЛИ́ТИ[1]

пали́ти

Кури́ти (пали́ти, смоктáти *і т. ін.*) лю́льку (калья́н, наргілé *і т. ін.*) *див.* кури́ти[1] (1)

ПÁЛИЦЯ

пáлиць

◊ Нахапáтися (нахватáтися) нагаїв (пáлиць, стусанів, товчéників *і т. ін.*) *див.* нахáпуватися

ПАЛКИ́Й

палки́й

Тріску́чий (палки́й) морóз *див.* морóз[1] (4)

ПАЛЬ[1]

паль

◊ Саджáти (садови́ти, сади́ти, настрóмлювати *і т. ін.*) / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.*) на пáлю (на паль, на кіл) *див.* саджáти

ПÁЛЬЧИК

пáльчиком

◊ Пáльцем (пáльчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

ПА́ЛЯ
па́лю
◊ Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати *і т. ін.*) / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.*) на па́лю (на паль, на кіл) *див.* саджа́ти

ПА́МОРОЧИТИСЯ
па́морочиться
◊ [Аж] голова́ (в голові́) кру́титься (моро́читься, па́морочиться, макі́триться, замакі́трюється *і т. ін.*) <[Аж] голова́ закрути́лася (заморо́чилася, запа́морочилася, замакі́трилася *і т. ін.*)> <[Аж] у голові́ закрути́лося (заморо́чилося, запа́морочилося, замакі́трилося)> *див.* голова́ (7)

ПА́М'ЯТНИЙ
па́м'ятна
Па́м'ятна моне́та *див.* моне́та (1)

ПА́М'ЯТЬ
па́м'яті
◊ Стримі́ти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шком)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку *і т. ін.*) *див.* стримі́ти
па́м'ять
◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.*) / спа́сти (наверну́тися, сплив́ти, сплисти́ *і т. ін.*) на ду́мку (на па́м'ять, *рідко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

ПАН
па́н
Ми́лости́вий (мости́вий) па́н <Ми́лости́ва (мости́ва) па́ні> *див.* пан

ПАНАХИ́ДА
панахи́ду
Найма́ти / найня́ти (*заст.* наня́ти) панахи́ду *див.* найма́ти (1)

ПА́НІ
па́ні
Ми́лости́вий (мости́вий) па́н <Ми́лости́ва (мости́ва) па́ні> *див.* пан

ПА́НІКА
па́ніку
◊ Сі́яти (наво́дити) / посі́яти (навести́) па́ніку *див.* сі́яти

ПАПІ́Р
папі́р
△ Наждако́вий (нажда́чний) папі́р <Наждако́ва (нажда́чна) шку́рка> *див.* папі́р

ПА́РА[1]
па́ру
Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти, розказа́ти *і т. ін.*) *див.* написа́ти (1)

ПАРАЛЕ́ЛЬ
парале́ль
◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) парале́ль *див.* прово́дити

ПАРАМЕТРИ́ЧНИЙ
параметри́чне
△ Параметри́чне моделюва́ння *див.* моделюва́ння (2)

ПА́РЕНИЙ
па́рене
Па́рене (пря́жене) молоко́ *див.* молоко́ (5)

ПАРИТЕ́Т
парите́т
△ Моне́тний парите́т *див.* парите́т

ПА́РИТИ[1]
па́рити
◊ Грі́ти (па́рити) / нагрі́ти чу́ба (*рідше* чупри́ну, ло́ба) *див.* грі́ти (3)

ПА́РТІЯ
па́ртія
△ Мо́вна па́ртія *див.* па́ртія

ПА́РШІ
па́рші
◊ Намина́ти (накру́чувати, ску́бти *і т. ін.*) / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.*) па́рші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.*) *див.* намина́ти (2)

ПА́СОК
па́сків
◊ Наспуска́ти ре́менів (па́сків) *див.* наспуска́ти (1)

ПА́СТИ[2]
па́ла
◊ Падь па́ла (напа́ла) *див.* падь[2]

ПА́СТКА[1]
пастки́
◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.*) / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.*) [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.*) *див.* наставля́ти[1] (7)

ПА́УЗА
па́узу
Перерива́ти (пору́шувати) / перерва́ти (пору́шити) мовча́ння (мо́вча́нку, ти́шу, па́узу *і т. ін.*) *див.* перерива́ти[1]

ПА́ФОС
па́фос
Фальши́вий (нарочи́тий) па́фос *див.* па́фос

ПЕДА́ЛЬ
педа́лі
◊ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути (*рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти

ПЕКТИ́
пекти́
◊ Пекти́ / напекти́ (спекти́) ра́ків (ра́ки, ра́ка) *див.* пекти́
пече́
◊ Со́вість (сумлі́ння) му́чить (гризе́, пече́) / заму́чить (загризе́) *див.* со́вість

ПЕ́ЛЬКА
пе́льку
◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево *і т. ін.*) *див.* набива́ти (5)

ПЕНЬ
пні
○ На пні <*діал.* У на́коре́нку> *див.* пень

ПЕНЯ́
пеню́
◊ Зво́дити (ізво́дити, наво́дити) / звести́ (ізвести́, навести́) на́клеп (пеню́) *див.* зво́дити (20)

ПЕРЕБУВÁТИ[1]

перебувáти

Бýти (перебувáти) під нáглядом *див.* бýти (19)

ПЕРЕВАНТÁЖУВАЧ

перевантáжувач

△ Мостовúй перевантáжувач *див.* перевантáжувач

ПЕРЕВЕСТÚ

перевестú

◊ Лéдве (насúлу) перевóдити / перевестú дух (пóдих) *див.* перевóдити

◊ Перевóдити / перевестú розмóву (мóву) *див.* перевóдити

ПЕРЕВÓДИТИ

перевóдити

◊ Лéдве (насúлу) перевóдити / перевестú дух (пóдих) *див.* перевóдити

◊ Перевóдити / перевестú розмóву (мóву) *див.* перевóдити

ПЕРЕВ'ЯЗÁТИ

перев'язáти

Перев'язувати / перев'язáти молодóго (старостів) *див.* перев'язувати

ПЕРЕВ'ЯЗУВАТИ

перев'язувати

Перев'язувати / перев'язáти молодóго (старостів) *див.* перев'язувати

ПЕРЕДАВÁТИ[1]

передавáти

Передавáти / передáти дорýчення (накáз, розпоря́дження *і т. ін.) див.* передавáти[1]

ПЕРЕДÁТИ[1]

передáти

Передавáти / передáти дорýчення (накáз, розпоря́дження *і т. ін.) див.* передавáти[1]

ПЕРЕЙТÚ

перейтú

◊ Не могтú [й] хáти перейтú *див.* могтú (4)

ПЕРЕЛÍЧИТИ

перелíчити

◊ На (по) пáльцях [однієї рукú] [мóжна (лéгко)] перелíчити (порахувáти) *див.* перелíчувати

ПЕРЕЛÓГИ

перелóги

◊ Перелóги напáли *див.* перелóги

ПЕРЕЛОМÚТИ

переломúти

Перелóмлювати / переломúти нáдвоє (пополáм, нáвпіл *і т. ін.) див.* перелóмлювати

ПЕРЕЛÓМЛЮВАТИ

перелóмлювати

Перелóмлювати / переломúти нáдвоє (пополáм, нáвпіл *і т. ін.) див.* перелóмлювати

ПЕРЕЛÓМНИЙ

перелóмна

Перелóмний момéнт (час, день *і т. ін.)* <Перелóмна епóха> *див.* момéнт (1)

перелóмний

Перелóмний момéнт (час, день *і т. ін.)* <Перелóмна епóха> *див.* момéнт (1)

ПЕРЕПИНÚТИ

перепинúло

◊ Зав'язáло (перепинúло) мóву *див.* зав'язувати (1)

ПЕРЕРВÁТИ[1]

перервáти

Перерuвáти (порýшувати) / перервáти (порýшити) мовчáння (мóвчáнку, тúшу, пáузу *і т. ін.) див.* переривáти[1]

ПЕРЕРВÁТИСЯ[1]

перервáтися

◊ Переривáтися / перервáтися нáдвоє (напополáм, начéтверо *і т. ін.) див.* переривáтися[1]

перервúся

◊ Хоч (нáдвоє) розірвúся (перервúся) *див.* розривáтися[1]

ПЕРЕРИВÁТИ[1]

переривáти

Переривáти (порýшувати) / перервáти (порýшити) мовчáння (мóвчáнку, тúшу, пáузу *і т. ін.) див.* переривáти[1]

ПЕРЕРИВÁТИСЯ[1]

переривáтися

◊ Переривáтися / перервáтися нáдвоє (напополáм, начéтверо *і т. ін.) див.* переривáтися[1]

ПЕРЕСВÍДЧЕННЯ

пересвíдчення

◊ Набрáти (набрáтись) пересвíдчення *див.* набирáти (10)

ПЕРЕСÉЛЕННЯ

пересéлення

Велúке пересéлення нарóдів *див.* пересéлення

ПЕРЕСТАВЛЯ́ТИ

переставля́ти

◊ Лéдве (ледь, насúлу *і т. ін.)* пересувáти (пересóвувати, сýнути, переставля́ти, тягтú *і т. ін.)* нóги <[Лéдве (ледь, насúлу *і т. ін.)*] плéнтати (переступáти, сýнути) ногáми> <Лéдве (насúлу) ногáми (нóги) сóвати (ворушúти, волоктú *і т. ін.)*> *див.* пересувáти

ПЕРЕСТУПÁТИ

переступáти

◊ Лéдве (ледь, насúлу *і т. ін.)* пересувáти (пересóвувати, сýнути, переставля́ти, тягтú *і т. ін.)* нóги <[Лéдве (ледь, насúлу *і т. ін.)*] плéнтати (переступáти, сýнути) ногáми> <Лéдве (насúлу) ногáми (нóги) сóвати (ворушúти, волоктú *і т. ін.)*> *див.* пересувáти

ПЕРЕСУВÁННЯ

пересувáння

△ Пересувáння нáголосу *див.* пересувáння

ПЕРЕСУВÁТИ

пересувáти

◊ Лéдве (ледь, насúлу *і т. ін.)* пересувáти (пересóвувати, сýнути, переставля́ти, тягтú *і т. ін.)* нóги <[Лéдве (ледь, насúлу *і т. ін.)*] плéнтати (переступáти, сýнути) ногáми> <Лéдве (насúлу) ногáми (нóги) сóвати (ворушúти, волоктú *і т. ін.)*> *див.* пересувáти

ПЕРÍОД

перíод

△ Моратóрний перíод *див.* перíод

△ Перíод напіввúведення *див.* перíод

△ Перíод піврóзпаду (напіврóзпаду) *див.* перíод

ПЕРÓ
перó
◇ Гостри́ти / нагостри́ти перó *див.* гостри́ти (3)
△ Морськé перó *див.* перó
перý
Нале́жати перý *див.* нале́жати[1] (1)

ПЕРФОРÁТОРНИЙ
перфорáторний
△ Перфорáторний молотóк *див.* молотóк (2)

ПЕРЦЕ́ВИЙ
перце́ва
△ Перце́ва (холóдна) м'я́та *див.* м'я́та (3)

ПЕ́РШИЙ
пе́рша
○ Найпе́рша (пе́рша, головнá) річ *див.* річ[1]
пе́ршій
При [пе́ршій] можли́вості *див.* можли́вість (3)
пе́ршої
◇ Висóкої (найкрáщої, пе́ршої *і т. ін.)* мáрки *див.* мáрка[1] (3)
◇ Не пе́ршої мóлодості *див.* мóлодість (6)

ПЕ́СТИ́ТИ
пе́сти́ти
Плекáти (пе́сти́ти) надію [в се́рці] *див.* плекáти

ПЕТЛЯ́
петлю́
◇ Накидáти (накладáти, надівáти *і т. ін.)* / наки́нути (наклáсти, надíти *і т. ін.)* ярмó (петлю́) [на [своíо] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накидáти[2] (2)
◇ Хоч [живи́м (живце́м, живóму)] у зе́млю (в моги́лу, в гріб, у я́му *і т. ін.)* лізь (лягáй, *рідко* кладíсь)> <Хоч у петлю́ (у зáшморг) лізь> *див.* лíзти (33)

ПЕЧÁТЬ
печáть
◇ Накладáти (клáсти) / наклáсти (поклáсти) таврó (клеймó, печáть, знак, відби́ток) *див.* накладáти (7)
◇ Печáть мовчáння *див.* печáть

ПЕЧІ́НКА
печінки́
◇ Відби́ти (надсади́ти) бе́бехи (печінки́) *див.* відбивáти (5)

ПИ́ВО
пи́ва
◇ Кáші (пи́ва) не звáриш (не навáриш) *див.* звари́ти[1] (1)
◇ Навари́ти кáші (пи́ва, гіркóї *і т. ін.)* *див.* навáрювати (2)

ПИ́КА
пи́ку
◇ Наїдáти (від'їдáти, нажирáти *і т. ін.)* / наі́сти (від'і́сти, наже́рти, понаїдáти *і т. ін.)* че́рево (пýзо, пи́ку, мóрду *і т. ін.)* *див.* наїдáти (1)
◇ Натовкти́ (начи́стити) мóрду (пи́ку, пи́сок *і т. ін.)* *див.* натовкти́
◇ Плювáти / плю́нути (наплювáти) в обли́ччя (в лицé, в пи́ку *і т. ін.)* *див.* плювáти

ПИНДЮ́ЧИТИ
пиндю́чити
◇ Пиндю́чити ніс *(вульг.* мóрду) *див.* пиндю́чити

ПИ́САР
пи́сар
Наказни́й пи́сар *див.* пи́сар

ПИСК
писк
◇ [Остáнній] крик (писк) мóди *див.* крик[1] (6)

ПИ́СОК
пи́ска
◇ Не могти́ наверну́ти лиця́ (пи́ска, обли́ччя *і т. ін.)* *див.* навертáти (3)
пи́сок
◇ Натовкти́ (начи́стити) мóрду (пи́ку, пи́сок *і т. ін.)* *див.* натовкти́
◇ Розпусти́ти мóрду (пи́сок) *див.* розпускáти

ПИ́ТИ
пий
◇ Хоч [з лиця́] води́ напи́йся (вóду пий) *див.* напивáтися (2)
пи́ти
◇ Ви́пити / випивáти (пи́ти) [гіркý (пóвну)] [чáшу] ([пóвний] ківш) [ли́ха, мýки *і т. ін.*] [до крáю (до дна, до де́нця́)] *див.* випивáти (1)
◇ Пи́ти (розпивáти) / попи́ти (розпи́ти) могори́ч *див.* пи́ти

ПИХÁ
пи́хý
◇ Набивáти / наби́ти пи́хý *див.* набивáти (3)

ПІ́ВЕНЬ
пі́вень
△ Морськи́й пі́вень *див.* пі́вень

ПІВКУ́ЛЯ
півку́ль
△ Корá вели́ких півку́ль [головнóго мóзку] *див.* корá (2)

ПІВРÓЗПАД
піврóзпаду
△ Перíод піврóзпаду (напіврóзпаду) *див.* перíод

ПІДБИ́ТИ
підби́в
◇ Лукáвий підкуси́в (напути́в, підби́в *і т. ін.)* *див.* лукáвий (2)

ПІДВÓДИТИ
підвóдити
◇ Підвести́ / підвóдити під монасти́р *див.* підвóдити

ПІДКÁЗУВАТИ
підкáзує
◇ Як вели́ть (підкáзує, накáзує *і т. ін.)* сóвість (сумлíння) *див.* сóвість

ПІДКУСИ́ТИ
підкуси́в
◇ Лукáвий підкуси́в (напути́в, підби́в *і т. ін.)* *див.* лукáвий (2)

ПІДНЕБІ́ННЯ
піднебі́ння
△ М'якé піднебі́ння *див.* піднебі́ння

ПІДНІМÁТИСЯ
піднімáтися
На носки́ (на пáльці, навшпи́ньки) ставáти (спинáтися, піднімáтися *і т. ін.)* / стáти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.)* *див.* ставáти

ПІДНЯ́ТИСЯ
підня́тися
На носки́ (на пáльці, навшпи́ньки) ставáти (спинáтися, піднімáтися *і т. ін.)* / стáти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.)* *див.* ставáти

ПІДО́ЗРА

підо́зру

Наво́дити на підозрі́ння (на підо́зру) *див.* наво́дити (5)

ПІДОЗРІ́ННЯ

підозрі́ння

Наво́дити на підозрі́ння (на підо́зру) *див.* наво́дити (5)

ПІДПУСКА́ТИ

підпуска́ти

◊ Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти *і т. ін.)* / напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти *і т. ін.)* тума́ну [в о́чі (у ві́чі)] *див.* напуска́ти (2)

ПІДРЯ́ДНИЙ[2]

підря́дне

△ Підря́дне наслідко́ве ре́чення *див.* ре́чення

ПІЙМА́ТИ

пійма́ти

◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти

ПІЙМА́ТИСЯ

пійма́тися

◊ Попа́стися (попа́сти, пійма́тися *і т. ін.)* / попада́тися (попада́ти, лови́тися *і т. ін.)* на му́шку *див.* попада́тися

ПІСО́К

піску́

◊ З піску́ моту́зки (моту́зку) су́чить *див.* сука́ти

ПІТ

по́том

◊ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)

по́ту

Мо́крий (мокрі́сінький) від по́ту *див.* мо́крий (1)

◊ Насиса́тися / насса́тися кро́ві (по́ту, сліз) *див.* насиса́тися (1)

ПІТИ́

піти́

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* ляга́ти (лі́зти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (полі́зти, піти́ *і т. ін.) див.* ляга́ти (3)

Іти́ / піти́ в на́йми *див.* іти́ (22)

◊ Іти́ / піти́ в наро́д *див.* іти́ (79)

◊ Іти́ / піти́ ма́рно (ма́рне, нама́рно, нама́рне) *див.* іти́ (99)

◊ Іти́ / піти́ навпросте́ць (навпрошки́) *див.* іти́ (93)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч *див.* іти́ (95)

◊ Іти́ / піти́ назу́стріч сме́рті *див.* іти́ (96)

◊ Іти́ / піти́ напроло́м *див.* іти́ (105)

◊ Іти́ / піти́ шля́хо́м (по лі́нії, лі́нією) найме́ншого о́пору *див.* іти́ (141)

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.) див.* іти́ (32)

◊ Піти́ в моги́лу (з життя́, від нас, до Бо́га *і т. ін.) див.* піти́

◊ Піти́ в мо́ду *див.* піти́

◊ Піти́ (оберну́тися) наніве́ць (вніве́ць) *див.* піти́

◊ Ходи́ти / піти́ (сходи́ти) налі́во *див.* ходи́ти

пішла́

Пішла́ мо́да *див.* піти́

◊ Що [це] за мо́да [пішла́] *див.* мо́да[1] (3)

пішли́

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

пішо́в

◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.) див.* моро́з[1] (5)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, біга́є, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з[1] (7)

ПІТЬМА́

пітьми́

◊ Ца́рство пітьми́ (тьми, мли) *див.* ца́рство

ПІХО́ТА

піхо́та

△ Морська́ піхо́та *див.* піхо́та

ПІХОТИ́НЕЦЬ

піхоти́нець

△ Морськи́й піхоти́нець *див.* піхоти́нець

ПІЧ

піч

△ Му́фельна піч *див.* піч

ПЛАЗУВА́ТИ

плазува́ти

Плазува́ти на колі́нах (навко́лішках, *рідше* навко́люшках) *див.* плазува́ти

ПЛАН[1]

пла́ни

◊ Наполео́нівські пла́ни *див.* план[1]

ПЛА́ТА[1]

пла́та

△ Накладна́ пла́та *див.* пла́та[1]

ПЛАТИ́ТИ

плати́ти

◊ Плати́ти / відплати́ти тако́ю (тіє́ю, *рідко* то́ю) са́мою моне́тою *див.* плати́ти

ПЛЕКА́ТИ

плека́ти

Плека́ти (пе́стити) наді́ю [в се́рці] *див.* плека́ти

ПЛЕ́НТАТИ

пле́нтати

◊ Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)* пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.)* но́ги <[Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.)*] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.)*> *див.* пересува́ти

ПЛЕСКА́Ч

плескачі́в

Надава́ти книші́в (поти́личників, плескачі́в *і т. ін.) див.* надава́ти[1] (1)

ПЛЕСТИ́

плести́

◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.)* / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.)* [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.) див.* наставля́ти[1] (7)

◊ Плести́ (верзти́, городи́ти *і т. ін.)* нісені́тницю (дурни́цю, ка́зна-що *і т. ін.)* / наплести́ (наверзти́, нагороди́ти *і т. ін.)* нісені́тниць (дурни́ць, ка́зна-чого́ *і т. ін.) див.* плести́

ПЛЕЧЕ́

плеча́

△ Тригoло́вий м'яз плеча́ *див.* м'яз (6)

пле́чах

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

плече́

◊ Язи́к по́за ву́хами (по́за вуши́ма, че́рез плече́) теліпа́ється (мота́ється) *див.* язи́к

плече́й

◊ Моро́з із-за (з-за) плече́й бере́ *див.* моро́з[1] (8)

плечи́ма

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з[1] (7)

пле́чі

◊ [Аж] моро́з подира́є (пробира́є) / поде́р (подра́в, пробра́в) по спи́ні (по шкі́рі, за пле́чі *і т. ін.) див.* моро́з[1] (6)

◊ Моро́з хапа́є (хапа́в) / вхопи́в за пле́чі *див.* моро́з[1] (11)

◊ Моро́з (хо́лод) пробира́ється / пробра́вся до ті́ла (до [са́мих] кісто́к, за пле́чі *і т. ін.) див.* моро́з[1] (12)

ПЛІ́СНЯВА

плі́снявою

◊ Се́рце мо́хом (плі́снявою, цві́ллю *і т. ін.)* обросло́ (поросло́, покри́лося *і т. ін.)* / оброста́є (пороста́є, покрива́ється *і т. ін.) див.* се́рце

ПЛОТЬ

пло́ті

◊ Набира́ти / набра́ти пло́ті і кро́ві *див.* набира́ти (7)

ПЛЮВА́ТИ

плюва́ти

◊ Плюва́ти / наплюва́ти з висо́кого де́рева (з висо́кої дзвіни́ці) *див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ві́чі (в о́чі, межи́ о́чі *і т. ін.) див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу *див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в крини́цю *див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в обли́ччя (в лице́, в пи́ку *і т. ін.) див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рідше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти

ПЛЮВІА́Л

плювіа́л

△ Мустье́рський плювіа́л *див.* плювіа́л

ПЛЮ́НУТИ

плю́нути

◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ві́чі (в о́чі, межи́ о́чі *і т. ін.) див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в ду́шу *див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в крини́цю *див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти) в обли́ччя (в лице́, в пи́ку *і т. ін.) див.* плюва́ти

◊ Плюва́ти / плю́нути (наплюва́ти, *рідше* начха́ти) в борщ (в ка́шу) *див.* плюва́ти

◊ Плю́нути (наплюва́ти) і розте́рти *див.* плю́нути

ПНЕВМАТИ́ЧНИЙ

пневмати́чний

△ Пневмати́чний молото́к *див.* молото́к (3)

ПНУ́ТИСЯ

пну́тися

П'я́сти́ся (пну́тися) навшпи́ньки *див.* п'я́сти́ся

ПОБА́ЧИТИ

поба́чити

◊ Поба́чити (повида́ти) сві́та (сві́ту, світ) <Наба́читися сві́ту> *див.* поба́чити

ПОБИ́ТИ

поби́в

◊ [Хоч] грім би поби́в (прибив) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)

поби́й

◊ Бий / поби́й тебе́ (його́, її́ *і т. ін.)* лиха́ годи́на (грім, хрест, моро́ка *і т. ін.), див.* би́ти (19)

ПОБІ́ГТИ

побі́гли

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

ПОВА́ЖНО

пова́жно

◊ Сприйма́ти *(рідко* прийма́ти) / сприйня́ти *(рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* навспра́вжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

ПОВЕРНУ́ТИ[1]

поверну́ти

◊ Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)

◊ Поверта́ти / поверну́ти голо́блі (огло́блі) [наза́д] *див.* поверта́ти[1]
◊ Поверта́ти / поверну́ти [свої́м] ро́зумом (мо́зком) *див.* поверта́ти[1]
◊ Поверта́ти / поверну́ти сло́во [наза́д] *див.* поверта́ти[1]

ПОВЕРТА́ТИ[1]
поверта́ти
◊ Поверта́ти / поверну́ти голо́блі (огло́блі) [наза́д] *див.* поверта́ти[1]
◊ Поверта́ти / поверну́ти [свої́м] ро́зумом (мо́зком) *див.* поверта́ти[1]
◊ Поверта́ти / поверну́ти сло́во [наза́д] *див.* поверта́ти[1]

ПОВЕ́РХНЯ
пове́рхню
◊ Виплива́ти (вирина́ти) / ви́плисти (ви́пливти, ви́ринути) на пове́рхню (нагору, на чи́сту во́ду) *див.* виплива́ти (1)

ПОВИДА́ТИ
повида́ти
◊ Поба́чити (повида́ти) сві́та (сві́ту, світ) <Наба́читися сві́ту> *див.* поба́чити

ПОВІ́К
пові́к
◊ Не забу́ти дові́ку (пові́к, до моги́ли, до сме́рті *і т. ін.)* *див.* забува́ти (6)

ПОВІ́СИТИ
пові́сити
◊ Ві́шати (кле́їти) / пові́сити (накле́їти, наві́сити) ярли́к *див.* ві́шати (2)

ПОВІТРЯ́НИЙ
повітря́ний
Повітря́ний налі́т *див.* налі́т (2)
повітря́ні
◊ Будува́ти повітря́ні (надхма́рні) за́мки *див.* будува́ти (3)

ПО́ВНИЙ
по́вна
◊ По́вна (непоро́жня, наби́та *і т. ін.)* кише́ня (калі́тка) *див.* кише́ня (7)
по́вний
◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)
◊ Наби́тий (по́вний) гамане́ць *див.* гамане́ць (1)
по́вні
◊ Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти *і т. ін.)* по́вну ха́ту (по́вні ву́ха) *див.* нагомоні́ти (1)
по́вну
◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця́)] *див.* випива́ти (1)
◊ Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти *і т. ін.)* по́вну ха́ту (по́вні ву́ха) *див.* нагомоні́ти (1)

ПОВНОВА́ЖНИЙ
повнова́жний
△ Надзвича́йний і Повнова́жний посо́л *див.* посо́л

ПОВНОТА́
повноті́
У всій [свої́й (його́)] повноті́ <З найбі́льшою [усіє́ю (своє́ю, його́)] повното́ю> *див.* повнота́
повното́ю
У всій [свої́й (його́)] повноті́ <З найбі́льшою [усіє́ю (своє́ю, його́)] повното́ю> *див.* повнота́

ПОВОЛО́КА[2]
поволо́ка
◊ [Мрі́йна] поволо́ка спа́ла з оче́й *див.* поволо́ка[2]

ПОВОРУХНУ́ТИ
поворухну́ти
◊ Ворушу́ти / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мо́зком (мі́зком, мі́зками) *див.* воруши́ти (1)

ПОВОРУШИ́ТИ
поворуши́ти
◊ Воруши́ти / ворухну́ти (поворуши́ти, поворухну́ти) мо́зком (мі́зком, мі́зками) *див.* воруши́ти (1)

ПОГО́ДА
пого́ди
◊ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, спо́діва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)

ПОГРІ́ТИ
погрі́ти
◊ Грі́ти *(рі́дше* нагріва́ти) / нагрі́ти (погрі́ти) ру́ки *див.* грі́ти (5)

ПОГРОЗИ́ТИ
погрози́ти
◊ Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

ПОДАВА́ТИ[1]
подава́ти
◊ Подава́ти / пода́ти наді́ю (наді́ї) *див.* подава́ти[1]

ПОДВІ́ЙНИЙ
подві́йна
△ Подві́йні станда́рти <Подві́йна мора́ль> *див.* станда́рт
подві́йні
△ Подві́йні станда́рти <Подві́йна мора́ль> *див.* станда́рт

ПОДЕ́РТИ
поде́р
◊ [Аж] моро́з подира́є (пробира́є) / поде́р (подра́в, пробра́в) по спи́ні (по шкі́рі, за пле́чі *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (6)

ПОДИРА́ТИ
подира́є
◊ [Аж] моро́з подира́є (пробира́є) / поде́р (подра́в, пробра́в) по спи́ні (по шкі́рі, за пле́чі *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (6)

ПО́ДИХ
по́дих
◊ Ле́две (наси́лу) перево́дити / перевести́ дух (по́дих) *див.* перево́дити

ПОДРА́ТИ
подра́в
◊ [Аж] моро́з подира́є (пробира́є) / поде́р (подра́в, пробра́в) по спи́ні (по шкі́рі, за пле́чі *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (6)
подра́ло
◊ По́за шку́рою (по шку́рі) подра́ло <Моро́зом подра́ло (проде́рло) по шку́рі (шкі́рі)> *див.* поде́рти

ПОДРО́БИЦЯ
подро́биць
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
подро́бицями
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця
подро́бицях
○ До [найме́нших] подро́биць (дрібни́ць) <*рідко* У подро́бицях> <З усіма́ подро́бицями> *див.* подро́биця

ПОДУ́МАТИ
поду́мав
◊ Хто б поду́мав (міг поду́мати) *див.* хто[1]
поду́мати
◊ Мо́жна поду́мати *див.* поду́мати
◊ Хто б поду́мав (міг поду́мати) *див.* хто[1]

ПОДЯ́ЧНИЙ
подя́чний
Подя́чний моле́бень *див.* моле́бень (1)

ПО́ЗА[1]
поз
Набува́ти по́зи (поз) *див.* набува́ти[1] (3)
по́зи
Набува́ти по́зи (поз) *див.* набува́ти[1] (3)

ПОЗАЧЕРГО́ВИЙ
позачерго́вий
Наря́д по́за че́ргою <Позачерго́вий наря́д> *див.* наря́д[2] (1)

ПОЗБУ́ТИСЯ[1]
позбу́тися
◊ Позбу́тися мо́ви (язика́) *див.* позбува́тися[1]

ПОКА́ЗУВАТИ
пока́зувати
◊ Не мо́жна оче́й пока́зувати / показа́ти *див.* мо́жна (4)

ПОКЛАДА́ТИ
поклада́ти
Поклада́ти / покла́сти [всю] наді́ю ([всі] [свої́] наді́ї) *див.* поклада́ти

ПОКЛА́СТИ[1]
покла́сти
◊ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.)* *див.* кла́сти (6)
◊ Кла́сти / покла́сти *(рідко* положи́ти, розкла́сти) на му́зику (на но́ти) *див.* кла́сти (23)
◊ Наклада́ти (кла́сти) / накла́сти (покла́сти) тавро́ (клеймо́, печа́ть, знак, відби́ток) *див.* наклада́ти (7)
Наклада́ти / накла́сти (наки́нути, покла́сти *і т. ін.)* поку́ту *див.* наклада́ти (2)

ПОКЛА́СТИ[2]
покла́сти
Поклада́ти / покла́сти [всю] наді́ю ([всі] [свої́] наді́ї) *див.* поклада́ти

ПОКОТИ́ТИСЯ[1]
покоти́лася
◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.)* *див.* сли́на

ПОКРИВА́ТИ
покрива́є
◊ Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла *див.* земля́ (19)
покрива́ти
◊ Покрива́ти (скрива́ти) / покри́ти (скри́ти) молоду́ *див.* покрива́ти

ПОКРИВА́ТИСЯ
покрива́ється
◊ Се́рце мо́хом (плі́снявою, цві́ллю *і т. ін.)* обросло́ (поросло́, покри́лося *і т. ін.)* / оброста́є (пороста́є, покрива́ється *і т. ін.)* *див.* се́рце

ПОКРИ́ТИ
покри́ла
◊ Земля́ (моги́ла) покрива́є / покри́ла *див.* земля́ (19)
покрива́ти
◊ Покрива́ти (скрива́ти) / покри́ти (скри́ти) молоду́ *див.* покрива́ти

ПОКРИ́ТИСЯ
покри́лося
◊ Се́рце мо́хом (плі́снявою, цві́ллю *і т. ін.)* обросло́ (поросло́, покри́лося *і т. ін.)* / оброста́є (пороста́є, покрива́ється *і т. ін.)* *див.* се́рце

ПОКУРИ́ТИ[1]
покури́ти
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.)* *див.* поку́рювати

ПОКУ́РЮВАТИ
поку́рювати
Поку́рювати / покури́ти лю́льку (калья́н, наргіле́ *і т. ін.)* *див.* поку́рювати

ПОКУ́ТА
поку́ту
Наклада́ти / накла́сти (наки́нути, покла́сти *і т. ін.)* поку́ту *див.* наклада́ти (2)

ПОКУШТУВА́ТИ
покуштува́ти
◊ Скуштува́ти (покуштува́ти) ві́ника (ки́я, лози́ни, рі́зок, нагаї́в *і т. ін.)* *див.* скуштува́ти

ПОЛЕТІ́ТИ
полеті́ти
◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

ПОЛИ́НУТИ
поли́нути
◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

ПОЛИ́ЧНИК
поли́чника
◊ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.)* / хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати *і т. ін.)* ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, поли́чника *і т. ін.)* *див.* ухо́плювати

ПОЛІ́ЗТИ

полі́зла

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бігають (пробіга́ють, лізуть *і т. ін.)* / побігли (пробігли, забігали, полізли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по тілу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По плéчах полізла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

полі́зли

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бігають (пробіга́ють, лізуть *і т. ін.)* / побігли (пробігли, забігали, полізли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по тілу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По плéчах полізла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

полі́зти

◊ Живи́м у я́му (в домови́ну, в моги́лу, в зе́млю *і т. ін.)* лягáти (лізти, іти́ *і т. ін.)* / лягти́ (полізти, піти́ *і т. ін.)* *див.* лягáти (3)

◊ Полізти / лізти живцéм (живи́м) у моги́лу (в я́му) *див.* полізти

ПОЛІСИНТЕТИ́ЧНИЙ

полісинтети́чні

△ Полісинтети́чні мо́ви *див.* мо́ва (19)

ПОЛІ́ТИКА

полі́тика

△ Монета́рна полі́тика *див.* полі́тика

Режи́м (полі́тика, ста́тус, умо́ви *і т. ін.)* найбільшого сприя́ння *див.* режи́м

ПОЛІЦЕ́ЙСЬКИЙ

поліце́йський

Поліце́йський нагля́да́ч *див.* нагля́да́ч (1)

ПОЛО́ВА

поло́вою

◊ Голова́ не поло́вою (не соло́мою, не кло́ччям *і т. ін.)* наби́та *див.* голова́ (20)

ПОЛОВИ́НА

полови́ни

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

ПО́ЛОГ

по́лог

△ По́лог лі́су (дере́в, наса́джень *і т. ін.)* *див.* по́лог

ПОЛОЖИ́ТИ

положи́ти

◊ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.)* *див.* кла́сти (6)

◊ Кла́сти / покла́сти *(рідко* положи́ти, розкла́сти) на му́зику (на но́ти) *див.* кла́сти (23)

◊ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в я́му, в гроб *і т. ін.)* *див.* положи́ти

ПОЛОТНЯ́НИЙ

полотня́не

Наме́тове (полотня́не) місте́чко *див.* місте́чко[2] (2)

ПОЛУ́ДА

полу́ду

◊ Наво́дити / навести́ полу́ду (більмо́) на о́чі *див.* наво́дити (15)

ПОМАСТИ́ТИ

помасти́ти

◊ Ма́зати (масти́ти, нама́зувати *і т. ін.)* / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.)* [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти *(рідше* п'я́тки) *див.* ма́зати (2)

ПОМЕЛО́

помело́

◊ Язи́к як ло́патень (лопа́та, помело́, млин) *див.* язи́к

ПОМЕ́РКНУТИ

поме́рк

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темніє, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемнів, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

ПОМІНЯ́ТИ

поміня́ти

◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.)* ши́ло на шва́йку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

ПО́МІЧ

по́міч

Надава́ти / нада́ти допомо́гу (по́міч) *див.* надава́ти[2] (1)

ПОМОЛИ́ТИСЯ

помоли́тися

◊ Як Бо́гу (Бо́гові) моли́тися / помоли́тися *див.* моли́тися (2)

ПОМОЛОДІ́ТИ

помолоді́ти

Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти (1)

ПОМОЛО́ДШАТИ

помоло́дшати

Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти (1)

ПОМОРДА́С

помордáса

◊ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.)* / хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати *і т. ін.)* ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, поли́чника *і т. ін.)* *див.* ухо́плювати

ПО́МПОВИЙ

по́мпова

Насо́сна (по́мпова, смо́кова) ста́нція *див.* ста́нція

ПО́МСТА

по́мста

◊ Крива́ва (кро́вна) по́мста (мста) *див.* по́мста

ПОМУТИ́ТИСЯ

помути́вся

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темніє, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемнів, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

◊ Тьма́риться (тума́ніє, му́титься *і т. ін.)* / потьма́ри́вся (помути́вся, замути́вся *і т. ін.)* ро́зум *див.* ро́зум

ПОМУТНІ́ТИ

помутні́ло

◊ Помутні́ло / мутніє в оча́х *див.* помутні́ти

ПОМ'ЯКШУВАЛЬНИЙ

пом'якшувальні

△ М'якшильні (пом'якшувальні) засоби *див.* засіб (12)

ПОМ'ЯТИ

пом'яти

◊ Пом'яти / м'яти боки (ребра) *див.* пом'яти

ПОНАБИВАТИ

понабивати

◊ Набивати (напихати) / набити (напхати, понабивати) [собі] кишені *див.* набивати (6)

ПОНАЇДАТИ

понаїдати

◊ Наїдати (від'їдати, нажирати *і т. ін.*) / наїсти (від'їсти, нажерти, понаїдати *і т. ін.*) черево (пузо, пику, морду *і т. ін.*) *див.* наїдати (1)

ПОНАЛИВАНИЙ

поналиваний

◊ Налитий (набіглий, поналиваний *і т. ін.*) кров'ю *див.* налитий (1)

ПОНАЛИВАТИСЯ

поналиватися

◊ Наливатися (набігати) / налитися (набігти, поналиватися) кров'ю *див.* наливатися (1)

ПОНАТИРАТИ

понатирати

◊ Натирати (набивати) / понатирати мозолі <Натерти не одного мозоля> *див.* натирати

ПОНЕСТИ

понесе

◊ Що на язик набігає / набіжить (понесе) *див.* що[1]

ПОНИЖЕНИЙ

понижені

Понижені настрої *див.* настрій (3)

ПОНЮХАТИ

понюхати

◊ Нюхати порох / понюхати (нанюхатися) пороху *див.* нюхати

ПООБРОСТАТИ

пообростати

◊ Мохом порости (обрости, пообростати *і т. ін.*) *див.* поростати

ПОПАДАТИ

попадати

Попадати навколішки *див.* попадати

ПОПАДАТИ

попадати

◊ Напасти (натрапити, попасти *і т. ін.*) / *рідше* нападати (натрапляти, попадати *і т. ін.*) на слід (на сліди) *див.* нападати (1)

◊ Попасти (загнатися, наскочити, потрапити *і т. ін.*) / попадати (заганятися, наскакувати, потрапляти *і т. ін.*) на слизьке *див.* попадати

◊ Попастися (попасти, пійматися *і т. ін.*) / попадатися (попадати, ловитися *і т. ін.*) на мушку *див.* попадатися

◊ Потрапити (попасти, навернутися *і т. ін.*) / потрапляти (попадати, навертатися *і т. ін.*) на очі *див.* потрапляти

ПОПАДАТИСЯ

попадатися

◊ Попастися (попасти, пійматися *і т. ін.*) / попадатися (попадати, ловитися *і т. ін.*) на мушку *див.* попадатися

ПОПИТИ

попити

◊ Пити (розпивати) / попити (розпити) могорич *див.* пити

ПОПОЛАМ

пополам

◊ Горе (радість, щастя *і т. ін.*) [ділити] пополам (навпіл) *див.* ділити (2)

◊ З горем (з лихом) пополам (навпіл) *див.* пополам

Переломлювати / переломити надвоє (пополам, навпіл *і т. ін.*) *див.* переломлювати

ПОРАХУВАТИ

порахувати

◊ На (по) пальцях [однієї руки] [можна (легко)] перелічити (порахувати) *див.* перелічувати

ПОРОДИТИ

породила

◊ Як (у чому, у чім *і т. ін.*) мати [на світ] народила (породила, родила) <Як мати спородила> *див.* мати[1] (15)

ПОРОЗУМІВАТИСЯ

порозумріватися

Порозумріватися / порозумітися без слів (мовчки) *див.* порозумріватися

ПОРОСТАТИ

поростає

◊ Серце мохом (плісНявою, цвіллю *і т. ін.*) обросло (поросло, покрилося *і т. ін.*) / обростає (поростає, покривається *і т. ін.*) *див.* серце

ПОРОСТИ

поріс

◊ Уже й мох поріс *див.* мох (2)

поросло

◊ Серце мохом (плісНявою, цвіллю *і т. ін.*) обросло (поросло, покрилося *і т. ін.*) / обростає (поростає, покривається *і т. ін.*) *див.* серце

порости

◊ Мохом порости (обрости, пообростати *і т. ін.*) *див.* поростати

ПОРОХ[1]

пороху

◊ Насипати пороху на очі (землі на груди) *див.* насипати[1] (1)

ПОРОХ[2]

порох

◊ Нюхати порох / понюхати (нанюхатися) пороху *див.* нюхати

пороху

◊ Нюхати порох / понюхати (нанюхатися) пороху *див.* нюхати

ПОРОШИНКА

порошинки

◊ До [найменшої] порошинки *див.* порошинка

ПОРУЧИ́ТИСЯ

поручи́тися

Хто пору́читься (мо́же поручи́тися) <Ніхто́ не мо́же (не міг, не змо́же *і т. ін.)* поручи́тися> *див.* поруча́тися

ПОРУ́ШУВАТИ

пору́шувати

Перерива́ти (пору́шувати) / перерва́ти (пору́шити) мовча́ння (мо́вча́нку, ти́шу, па́узу *і т. ін.) див.* перерива́ти[1]

ПО́РЯД[1]

по́ряд

Поста́вити по́ряд (в ряд, на́рівні) *див.* поста́вити[1]

ПОРЯ́ДОК

поря́док

Наво́дити / навести́ поря́док (лад) *див.* наво́дити (2)

ПОСАДИ́ТИ

посади́ти

Посади́ти (насади́ти) ґу́лю *див.* посади́ти

◊ Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати *і т. ін.)* / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.)* на па́лю (на паль, на кіл) *див.* саджа́ти

ПОСВАРИ́ТИСЯ

посвари́тися

◊ Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

ПОСИЛА́ТИ

посила́ти

Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / відісла́ти (відпра́вити, посла́ти, надісла́ти) по́штою *див.* відсила́ти (1)

ПОСИ́ПАТИ

поси́пле

◊ [Аж] моро́зом (моро́зце́м) обсипа́є (осипа́є, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (по́за) спи́ною (шкі́рою), по спи́ні] *див.* обсипа́ти

ПОСІДА́ТИ[1]

посіда́ти

◊ Посі́сти / посіда́ти своє́ (яке́сь, нале́жне *і т. ін.)* мі́сце *див.* посіда́ти[1]

ПОСІ́СТИ[1]

посі́сти

◊ Посі́сти / посіда́ти своє́ (яке́сь, нале́жне *і т. ін.)* мі́сце *див.* посіда́ти[1]

ПОСІ́ЯТИ

посі́яти

◊ Сі́яти (наво́дити) / посі́яти (навести́) па́ніку *див.* сі́яти

Сі́яти / посі́яти наволо́ком *див.* сі́яти

ПОСКА́РЖИТИСЯ

поска́ржитися

◊ Не мо́жна (не мо́жу, не міг *і т. ін.)* поска́ржитися *див.* поска́ржитися

ПОСЛА́ТИ

посла́в

◊ Мо́же б (хоч би) Госпо́дь посла́в *див.* госпо́дь (3)

посла́ти

Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / відісла́ти (відпра́вити, посла́ти, надісла́ти) по́штою *див.* відсила́ти (1)

ПОСО́Л

посо́л

△ Надзвича́йний і Повнова́жний посо́л *див.* посо́л

ПОСТА́ВИТИ[1]

поста́вити

Поста́вити по́ряд (в ряд, на́рівні) *див.* поста́вити[1]

◊ Ста́вити / поста́вити могори́ч (могори́чу́) *див.* ста́вити

◊ Ста́вити (станови́ти) / поста́вити (приста́вити) до сті́нки *(рідко* до му́ру) *див.* ста́вити

ПОСТІ́ЙНИЙ

постійний

△ Пості́йний (ста́лий) на́голос *див.* на́голос (6)

ПОСТОЛИ́

постоли́

△ Мо́рщити постоли́ *див.* мо́рщити (1)

ПОСТУПА́ТИСЯ

поступа́тися

◊ Іти́ (поступа́тися) наза́д *див.* іти́ (123)

ПО́СУД

по́суд

△ Моло́чений по́суд *див.* по́суд

ПОТЕКТИ́

потекла́

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.) див.* сли́на

ПОТЕМНІ́ТИ

потемнів

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темніє, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемнів, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

ПОТИ́ЛИЦЯ

поти́лицю

◊ Накладáти / накла́сти в поти́лицю *див.* наклада́ти (8)

ПОТИ́ЛИЧНИК

поти́личниками

◊ Годува́ти (частува́ти) / нагодува́ти (почастува́ти) поти́личниками *див.* годува́ти (10)

◊ Нагоро́джувати / нагороди́ти штовхана́ми (стусана́ми, поти́личниками *і т. ін.) див.* нагоро́джувати[1] (1)

поти́личників

Надава́ти кни́шів (поти́личників, плескачі́в *і т. ін.) див.* надава́ти[1] (1)

ПОТОЧИ́ТИСЯ

поточи́тися

Поточи́тися наза́д *див.* пото́чуватися

ПОТРА́ПИТИ

потра́пити

◊ Попа́сти (загна́тися, наско́чити, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (заганя́тися, наска́кувати, потрапля́ти *і т. ін.)* на слизьке́ *див.* попада́ти

◊ Потра́пити (попа́сти, наверну́тися *і т. ін.)* / потрапля́ти (попада́ти, наверта́тися *і т. ін.)* на о́чі *див.* потрапля́ти

ПОТРАПЛЯ́ТИ

потрапля́ти

◊ Попа́сти (загна́тися, наско́чити, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (заганя́тися, наска́кувати, потрапля́ти *і т. ін.)* на слизьке́ *див.* попада́ти

◊ Потра́пити (попа́сти, наверну́тися *і т. ін.)* / потрапля́ти (попада́ти, наверта́тися *і т. ін.)* на о́чі *див.* потрапля́ти

ПОТЬМА́РИ́ТИ

потьма́рити

◊ Потьма́рити ро́зум (ум, мо́зок *і т. ін.) див.* потьма́рювати

ПОТЬМА́РИ́ТИСЯ

потьма́ри́вся

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темні́є, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемні́в, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

ПОХВАЛИ́ТИСЯ

похвали́тися

Не мо́жу (не міг, не могла́ *і т. ін.)* похвали́тися *див.* могти́ (3)

ПОЧАСТУВА́ТИ

почастува́ти

◊ Годува́ти (частува́ти) / нагодува́ти (почастува́ти) поти́личниками *див.* годува́ти (10)

ПОШИ́РЕННЯ

поши́рення

Набува́ти / набу́ти поши́рення *див.* набува́ти[1] (1)

ПОШКОДУВА́ТИ

пошкодува́ла

Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.) чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да

ПО́ШТА

по́штою

Відсила́ти (відправля́ти, посила́ти, надсила́ти) / віді́сла́ти (відпра́вити, посла́ти, наді́сла́ти) по́штою *див.* відсила́ти (1)

ПРА́ВДА

пра́вді

[Му́шу (тре́ба)] призна́тися <Призна́тися (признаю́ся) по пра́вді (по щи́рості, щи́ро, че́сно *і т. ін.)*> *див.* признава́тися

пра́вду

◊ Пра́вду мо́вити (мо́влячи) *див.* мо́вити (1)

ПРА́ВЕДНИЙ

пра́ведний

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

пра́ведну

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

ПРА́ВИЛЬНИЙ

пра́вильний

△ Пра́вильний трику́тник (чотирику́тник, многоку́тник *і т. ін.) див.* трику́тник

ПРА́ВО

пра́во

△ Здобу́ти (набу́ти, діста́ти) грома-дя́нство (пра́во громадя́нства) *див.* здобува́ти (7)

Мора́льне пра́во *див.* пра́во

Мусульма́нське пра́во *див.* пра́во

ПРА́ЦЯ

пра́ця

На́ймана пра́ця *див.* пра́ця

Розумо́ва пра́ця *див.* пра́ця

ПРЕДМЕ́ТНИЙ

предме́тна

Предме́тна систе́ма навча́ння *див.* систе́ма

ПРЕКЛОНЯ́ТИ

преклоня́ти

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.)* / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

ПРИБАВЛЯ́ТИ

прибавля́ти

◊ Надава́ти (дава́ти, прибавля́ти) / нада́ти (да́ти, приба́вити) га́зу <Натиска́ти / нати́снути на газ> *див.* надава́ти[2] (7)

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ходи́, хід) *див.* приско́рювати

ПРИБИ́ТИ

приби́в

◊ [Хоч] грім би поби́в (приби́в) [наві́ки] на би́тій доро́зі *див.* грім (6)

ПРИБИ́ТИЙ

приби́тий

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] з-за ро́гу (з-за вугла́, з-за угла́) [мішко́м] приби́тий (пришиблений, *рідко вульг.* нама́ханий) *див.* приби́тий

ПРИ́БРАНИЙ

при́брана

Назва́на (нарече́на, при́брана) ма́ти *див.* ма́ти[1] (4)

при́браний

Назва́ний (нарече́ний, при́браний) ба́тько *див.* ба́тько (2)

ПРИБРА́ТИ

прибра́ти

Прибра́ти на́зву *див.* прибира́ти

ПРИБУ́ТОК

прибу́ток

△ Монопо́льний прибу́ток *див.* прибу́ток

ПРИГЛУ́ШУВАТИ

приглу́шувати

Приглу́шувати / приглуши́ти двигу́н (мото́р) *див.* приглу́шувати

ПРИГО́ДА

приго́ді

Ста́ти / става́ти (бу́ти) у [вели́кій] приго́ді *(рідше* наго́ді) *див.* става́ти

ПРИ́ГОЛОСНИЙ

при́голосний

△ М'яки́й при́голосний *див.* при́голосний

ПРИДАВИ́ТИ

прида́вить

◊ На́че (нена́че, немо́в *і т. ін.)* моги́лою [тебе́] прида́вить *див.* прида́влювати

ПРИЗНА́ТИСЯ

призна́тися

[Му́шу (тре́ба)] призна́тися по пра́вді (по щи́рості, щи́ро, че́сно *і т. ін.) див.* признава́тися

ПРИЙМА́ТИ

прийма́ти

Прийма́ти / прийня́ти в на́йми *див.* прийма́ти

◊ Сприйма́ти *(рідко* прийма́ти) / сприйня́ти *(рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* навспра́вжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

ПРИЙНЯ́ТИ

прийняла́

◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.) див.* земля́ (30)

прийня́ти

Прийма́ти / прийня́ти в на́йми *див.* прийма́ти

◊ Сприйма́ти *(рідко* прийма́ти) / сприйня́ти *(рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* навспра́вжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

ПРИЙТИ́

прийти́

◊ До мо́ви прихо́дити / прийти́ *див.* прихо́дити

прийшо́в

◊ Наста́в (прийшо́в, уда́рив *і т. ін.)* час *див.* час

◊ Сон наляга́є (нахо́дить, прихо́дить *і т. ін.)* / налі́г (найшо́в, прийшо́в *і т. ін.) див.* сон[1]

ПРИ́КЛАД[2]

при́клад

Наво́дити / навести́ при́клад *див.* наво́дити (3)

ПРИНЕСТИ́

принесла́

◊ Біда́ (скру́та, на́пасть *і т. ін.)* принесла́ *див.* біда́[1] (4)

ПРИНЦ

принц

Некороно́ваний коро́ль (мона́рх, принц *і т. ін.) див.* коро́ль (1)

ПРИПАДА́ТИ

припада́ти

◊ Набра́тися (наї́стися, налига́тися *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* ми́ла <Припада́ти (допада́тися), як (мов, ні́би *і т. ін.)* Марти́н (дурни́й, ду́рень *і т. ін.)* до ми́ла> *див.* набира́тися (14)

ПРИ́РІСТ

при́ріст

△ Від'є́мний при́ріст насе́лення *див.* при́ріст

ПРИРО́ДА

приро́да

Приро́да дала́ *що* <Приро́да наділи́ла (обдарува́ла, одарува́ла *і т. ін.) чим*> <Приро́да не пошкодува́ла *чого*> *див.* приро́да

приро́ди

Музе́й приро́ди *див.* музе́й (2)

ПРИ́СИСНІ

при́сисні

△ Моногенети́чні при́сисні *див.* при́сисні

ПРИСКО́РЮВАТИ

приско́рювати

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ходи́, хід) *див.* приско́рювати

ПРИ́СМЕРКИ

при́смерк

При́смерки спуска́ються (насува́ються, напли́вають *і т. ін.)* <При́смерк спуска́ється (насува́ється, напли́ває *і т. ін.)*> *див.* при́смерки

при́смерки

При́смерки спуска́ються (насува́ються, напли́вають *і т. ін.)* <При́смерк спуска́ється (насува́ється, напли́ває *і т. ін.)*> *див.* при́смерки

ПРИСПІ́ШУВАТИ

приспі́шувати

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ходи́, хід) *див.* приско́рювати

ПРИСТАВА́ТИ

пристава́ти

◊ Пристава́ти / приста́ти на мо́ву *див.* пристава́ти

ПРИСТА́ВИТИ

приста́вити

◊ Ста́вити (станови́ти) / поста́вити (приста́вити) до сті́нки *(рідко* до му́ру) *див.* ста́вити

ПРИСТА́ТИ

приста́ти

◊ Пристава́ти / приста́ти на мо́ву *див.* пристава́ти

ПРИТЯГТИ́

притягло́

◊ Притягло́ моро́зом (моро́зце́м) *див.* притяга́ти

ПРИХО́ДИТИ

прихо́дити

◊ До мо́ви прихо́дити / прийти́ *див.* прихо́дити

прихо́дить

◊ Прихо́дить (настає́) / прийшо́в (наста́в) край (кіне́ць) *див.* край[1] (16)

◊ Сон налягає (нахо́дить, прихо́дить *і т. ін.)* / наліг (найшо́в, прийшо́в *і т. ін.) див.* сон[1]

ПРИЦІ́Л

приці́л

◊ Бра́ти / взя́ти на му́шку (на приці́л) *див.* бра́ти (92)

Наво́дити / навести́ приці́л *див.* наво́дити (4)

приці́лі

◊ Трима́ти на му́шці (на приці́лі) *див.* трима́ти

ПРИЧИ́НА

причи́ни

Без [будь-яко́ї (наймéншої, нія́кої *і т. ін.)*] причи́ни *див.* причи́на

ПРИШИ́БЛЕНИЙ

приши́блений

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] з-за ро́гу (з-за вугла́, з-за угла́) [мішко́м] прибитий (приши́блений, *рідко вульг.* нама́ханий) *див.* приби́тий

ПРОБИРА́ТИ

пробира́є

◊ [Аж] моро́з подира́є (пробира́є) / поде́р (подра́в, пробра́в) по спи́ні (по шкі́рі, за пле́чі *і т. ін.) див.* моро́з[1] (6)

ПРОБИРА́ТИСЯ

пробира́ється

◊ Моро́з (хо́лод) пробира́ється / пробра́вся до ті́ла (до [са́мих] кісто́к, за пле́чі *і т. ін.) див.* моро́з[1] (12)

ПРОБІГА́ТИ

пробіга́є

◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.) див.* моро́з[1] (5)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з[1] (7)

◊ Моро́з пробіга́є / пробі́г *див.* моро́з[1] (9)

пробіга́ють

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

ПРОБІГТИ́

пробі́г

◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.) див.* моро́з[1] (5)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з[1] (7)

◊ Моро́з пробіга́є / пробі́г *див.* моро́з[1] (9)

пробі́гли

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

ПРОБРА́ТИСЯ

пробра́вся

◊ Моро́з (хо́лод) пробира́ється / пробра́вся до ті́ла (до [са́мих] кісто́к, за пле́чі *і т. ін.) див.* моро́з[1] (12)

ПРОВІ́ЩО

проні́що

Наві́що і прові́що *див.* наві́що (1)

ПРОВО́ДИТИ

прово́дити

◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) пара ле́ль *див.* прово́дити

ПРОГРАМО́ВАНИЙ

програмо́ване

Програмо́ване навча́ння *див.* навча́ння (2)

ПРОДЕ́РТИ

проде́рло

◊ По́за шку́рою (по шку́рі) подра́ло <Моро́зом подра́ло (проде́рло) по шку́рі (шкі́рі)> *див.* поде́рти

ПРОДУ́КТ

проду́кт

Генети́чно модифіко́ваний проду́кт *див.* проду́кт

ПРОЕ́КТ

прое́кту

Монетиза́ція прое́кту *див.* монетиза́ція (1)

ПРОЙМА́ТИ

пройма́є

◊ Моро́зом пройма́є / пройняло́ *див.* пройма́ти

ПРОКЛА́СТИ

прокла́сти

◊ Наво́дити / навести́ (прокла́сти) мости́ *див.* наво́дити (8)

ПРОКОВТНУ́ТИ

проковтну́ти

◊ Проковтну́ти нажи́вку *див.* проковтну́ти

◊ Що [й] [мо́жна] язи́к (язика́) проковтну́ти *див.* проковтну́ти

ПРОМИНА́ТИ[1]

промина́ти

Не мина́ти (не промина́ти) / не мину́ти (не промину́ти) наго́ди *див.* мина́ти (2)

ПРОМИНУ́ТИ[1]

промину́ти

Не мина́ти (не промина́ти) / не мину́ти (не промину́ти) наго́ди *див.* мина́ти (2)

ПРОМІ́ЖНИЙ
промі́жний
△ Промі́жний мо́зок *див.* мо́зок (4)

ПРОМІНЯ́ТИ
проміня́ти
◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.)* ши́ло на шва́йку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

ПРОМОЧИ́ТИ
промочи́ти
◊ Гу́би вмочи́ти (промочи́ти) / мочи́ти (промо́чувати) *див.* умоча́ти[1]

ПРОМО́ЧУВАТИ
промо́чувати
◊ Гу́би вмочи́ти (промочи́ти) / мочи́ти (промо́чувати) *див.* умоча́ти[1]

ПРОПА́СНИЦЯ
пропа́сниця
△ Москі́тна пропа́сниця *див.* пропа́сниця

ПРОПІКА́ТИ
пропіка́ють
◊ О́чі пропіка́ють [на́скрізь (до кісто́к)] *див.* о́ко[1]

ПРОПУСКА́ТИ
пропуска́ти
◊ Пропуска́ти / пропусти́ти моме́нт (мент, ви́падок *і т. ін.) див.* пропуска́ти

ПРОРІЗА́ТИ
проріза́ти
◊ Бли́скавкою прорізáти мо́зок *див.* прорі́зувати

ПРОРО́ЩУВАННЯ
проро́щування
△ Холо́дне проро́щування насі́ння *див.* проро́щування

ПРОСВІ́ЧУВАТИ[1]
просві́чувати
◊ Просві́чувати очи́ма [на́скрізь] *див.* просві́чувати[1]

ПРОСИ́ТИ
проси́ти
Проси́ти (блага́ти, моли́ти *і т. ін.)* проще́ння (опроще́ння) *див.* проси́ти

ПРОСТОТА́[2]
простота́
◊ Свята́ наї́вність (простота́) *див.* наї́вність (1)

ПРОТИ́СНУТИ
проти́снути
◊ І доло́ню проти́снути не мо́жна *див.* проти́скувати

ПРОТКНУ́ТИ
проткну́ти
◊ Па́льцем (ки́єм) не проткну́ти (не проткне́ш) <Проткну́ти па́льцем не мо́жна> *див.* протика́ти

ПРОХА́ЛЬНИЙ
проха́льний
Проха́льний моле́бень *див.* моле́бень (2)

ПРОХО́ДИТИ
прохо́дить
◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.) див.* моро́з[1] (5)
◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з[1] (7)

ПРОЧИТА́ТИ
прочита́ти
◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) моли́тву *див.* чита́ти

ПРОЧУХА́Н
прочуха́на
Надава́ти прочуха́на (прочуха́нки) *див.* надава́ти[1] (3)

ПРОЧУХА́НКА
прочуха́нки
Надава́ти прочуха́на (прочуха́нки) *див.* надава́ти[1] (3)

ПРОШИВА́ТИ
прошива́ти
◊ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти

ПРОЩА́ЛЬНИЙ
проща́льне
◊ Надгро́бне (проща́льне) сло́во *див.* сло́во

ПРОЩЕ́ННЯ
проще́ння
Проси́ти (блага́ти, моли́ти *і т. ін.)* проще́ння (опроще́ння) *див.* проси́ти

ПРУГ
пру́га
◊ Навари́ти ґу́лю (пру́га) *див.* нава́рювати (1)

ПРЯ́ЖЕНИЙ
пря́жене
Па́рене (пря́жене) молоко́ *див.* молоко́ (5)

ПРЯМИ́Й
пряма́
△ Пряма́ мо́ва *див.* мо́ва (20)
△ Пряма́ наво́дка <Пряме́ наве́дення> *див.* наво́дка (1)
пряме́
△ Пряма́ наво́дка <Пряме́ наве́дення> *див.* наво́дка (1)

ПРЯ́МО
пря́мо
◊ Сказа́ти пря́мо *(рі́дше* навпросте́ць) *див.* сказа́ти

ПТАШИ́НИЙ
пташи́не
◊ Пташи́не молоко́ *див.* молоко́ (11)
пташи́ного
◊ Ті́льки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.) див.* нема́

ПТА́ШКА
пта́шки
◊ Му́хи (пта́шки, *рі́дко* му́ху, пта́шку *і т. ін.)* не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.) див.* зобиджа́ти (1)
пта́шку
◊ Му́хи (пта́шки, *рі́дко* му́ху, пта́шку *і т. ін.)* не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.) див.* зобиджа́ти (1)

ПТИ́ЧИЙ

пти́чого

◊ Тільки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.*) *див.* нема́

ПУД[2]

пу́ду

◊ Наганя́ти / нагна́ти пу́ду *див.* наганя́ти (4)

ПУ́ДРЕННЯ

пу́дрення

◊ Пу́дрення (запу́дрювання) мізків (мо́зку) *див.* пу́дрення

ПУ́ДРИТИ

пу́дрити

◊ Пу́дрити (запу́дрювати / запу́дрити) мізки (мо́зок) *див.* пу́дрити

ПУ́ЗО

пу́зо

◊ Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти *і т. ін.*) / наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти *і т. ін.*) че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду *і т. ін.*) *див.* наїда́ти (1)

ПУЛЬС

пульс

△ Пульс до́брого напо́внення *див.* пульс

ПУНКТ

пункт

Насе́лений пункт *див.* пункт

ПУП

пуп

◊ Надрива́ти / надірва́ти пу́па (пуп) *див.* надрива́ти (1)

пу́па

◊ Надрива́ти / надірва́ти пу́па (пуп) *див.* надрива́ти (1)

ПУСКА́ТИ

пуска́ти

◊ Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти *і т. ін.*) / напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти *і т. ін.*) тума́ну [в о́чі (у ві́чі)] *див.* напуска́ти (2)

ПУСКА́ТИСЯ

пуска́тися

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.*) *див.* іти́ (32)

ПУСТИ́ТИ

пусти́ти

◊ Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти *і т. ін.*) / напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти *і т. ін.*) тума́ну [в о́чі (у ві́чі)] *див.* напуска́ти (2)

ПУСТИ́ТИСЯ

пусти́тися

Іти́ (пуска́тися) / піти́ (пусти́тися) в та́не́ць (в тано́к, в тано́чок, до та́нцю, навпри́сядки *і т. ін.*) *див.* іти́ (32)

ПУТЬ[1]

путь

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.*) / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.*) на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.*) доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.*) (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.*) шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

П'ЯСТИ́СЯ

п'ясти́ся

П'ясти́ся (пну́тися) навшпи́ньки *див.* п'ясти́ся

П'ЯТА́

п'я́тами

◊ Накива́ти (*рідше* закива́ти) / кива́ти п'я́тами *див.* накива́ти (1)

п'я́ти

◊ Ма́зати (масти́ти, нама́зувати *і т. ін.*) / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.*) [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти (*рідше* п'я́тки) *див.* ма́зати (2)

◊ Насіда́ти на п'я́ти (на ши́ю) *див.* насіда́ти (1)

П'Я́ТКА[1]

п'я́тки

◊ Ма́зати (масти́ти, нама́зувати *і т. ін.*) / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.*) [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти (*рідше* п'я́тки) *див.* ма́зати (2)

РА́ДА

ра́да

Ра́да Наро́дних Комісарів УРСР *див.* ра́да

РАДІАЦІ́ЙНИЙ

радіаці́йна

△ Радіаці́йна мута́ція *див.* мута́ція (2)

РА́ДІСТЬ

ра́дість

◊ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.*) [діли́ти] попола́м (на́впіл) *див.* діли́ти (2)

РА́ДНИК

ра́дник

△ Надві́рний ра́дник *див.* ра́дник

РАЗ[1]

раз

◊ Раз [і] наза́вжди́ *див.* раз[1]

РАК[1]

ра́ка

◊ Пекти́ / напекти́ (спекти́) ра́ків (ра́ки, ра́ка) *див.* пекти́

ра́ки

◊ Пекти́ / напекти́ (спекти́) ра́ків (ра́ки, ра́ка) *див.* пекти́

ра́ків

◊ Пекти́ / напекти́ (спекти́) ра́ків (ра́ки, ра́ка) *див.* пекти́

РА́НИТИ

ра́нити

◊ Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу) *див.* му́чити (1)

РА́ННІЙ

ра́нній

◊ Молоди́й, та ра́нній *див.* молоди́й (3)

РА́СА[1]

ра́са

△ Монголо́їдна ра́са *див.* ра́са[1]

РАХУ́БА

раху́бу

◊ Вско́чити (встря́ти) в хале́пу (в на́пасть, в раху́бу *і т. ін.)* *див.* вска́кувати (5)

РАЧКУВА́ТИ

рачкува́ти

◊ Наза́д рачкува́ти *див.* рачкува́ти

РВА́ТИСЯ

рве́ться

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

◊ Се́рце рве́ться (розрива́ється, надрива́ється) / надірва́лося [на шматки́] *див.* се́рце

РЕА́КЦІЯ

реа́кції

△ Молекуля́рність реа́кції *див.* молекуля́рність (1)

РЕАЛІ́ЗМ

реалі́зм

△ Наї́вний реалі́зм *див.* реалі́зм

РЕБРО́

ре́бра

◊ Пом'я́ти / м'я́ти боки́ (ре́бра) *див.* пом'я́ти

РЕ́ВИ

ре́ви

◊ Ре́ви насі́ли *див.* ре́ви

РЕГА́ЛІЇ

рега́лія

△ Монета́рна рега́лія *див.* рега́лії

РЕЖИ́М

режи́м

Режи́м (полі́тика, ста́тус, умо́ви *і т. ін.)* найбі́льшого сприя́ння *див.* режи́м

РЕЗОЛЮ́ЦІЯ

резолю́ції

Наклада́ти / накла́сти резолю́цію (резолю́ції) *див.* наклада́ти (4)

резолю́цію

Наклада́ти / накла́сти резолю́цію (резолю́ції) *див.* наклада́ти (4)

РЕ́МІНЬ

ре́менів

◊ Наспуска́ти ре́менів (па́сків) *див.* наспуска́ти (1)

РЕ́НТА

ре́нта

△ Монопо́льна ре́нта *див.* ре́нта

РЕФЛЕ́КС

рефле́кс

△ Надбрі́вний рефле́кс *див.* рефле́кс

РЕ́ЧЕННЯ

ре́чення

△ Називне́ ре́чення *див.* ре́чення

△ Підря́дне наслідко́ве ре́чення *див.* ре́чення

РЕЧОВИНА́

речовина́

Сі́ра речовина́ [мо́зку] *див.* речовина́

РЕ́ШЕТО

ре́шетом

◊ Ре́шетом не накри́ти *див.* накрива́ти (4)

РИ́БА

ри́ба

◊ Мовча́ти, як (мов) ри́ба (риби́на, моги́ла) *див.* мовча́ти (1)

◊ Ні ри́ба ні м'я́со *див.* ри́ба

ри́бу

◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній *(рідше* мутні́й) воді́ *див.* лови́ти (14)

РИБИ́НА

риби́на

◊ Мовча́ти, як (мов) ри́ба (риби́на, моги́ла) *див.* мовча́ти (1)

РИ́БКА

ри́бку

◊ Лови́ти ри́бу (ри́бку) в каламу́тній *(рідше* мутні́й) воді́ *див.* лови́ти (14)

РИГА́ЧКА

рига́чки

◊ Напива́тися / напи́тися до рига́чки *див.* напива́тися (1)

РИ́ЛО

ри́ло

◊ Би́ти / наби́ти мо́рду (ри́ло) *див.* би́ти (37)

РИ́НОК

ри́нку

△ Моніто́ринг фіна́нсового ри́нку *див.* моніто́ринг (1)

РІ́ВЕНЬ

рі́вень

△ Рі́вень мо́ря *див.* рі́вень

рі́вні

◊ На найви́щому рі́вні *див.* рі́вень

РІГ

ріг

◊ Хоч ло́бом (голово́ю) би́йся в (об) стіну́ (в (об) мур, ріг *і т. ін.)* *див.* би́тися (9)

ро́ги

◊ Воло́ві ши́ю (ро́ги) скру́тить (мо́же скрути́ти) *див.* скру́чувати

◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти / наско́чити само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти (26)

◊ Наставля́ти / наста́вити ро́ги *див.* наставля́ти[1] (4)

ро́гу

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] з-за ро́гу (з-за вугла́, з-за угла́) [мішко́м] приби́тий (пришиблений, *рідко вульг.* нама́ханий) *див.* приби́тий

РІД

роду́

◊ На роду́ *(рідше* на віку́) напи́сано <На роду́ напи́саний> *див.* напи́саний (2)

РІ́ДКІСТЬ

рі́дкість

◊ Музе́йна рі́дкість *див.* рі́дкість

РІ́ДНИЙ

рі́дна

Рі́дна мо́ва <Рі́дне сло́во> *див.* мо́ва (4)

рі́дне

Рі́дна мо́ва <Рі́дне сло́во> *див.* мо́ва (4)

РІ́ЗКА

різо́к

◊ Скуштува́ти (покуштува́ти) ві́ника (кия́, лози́ни, різо́к, нагаї́в *і т. ін.)* *див.* скуштува́ти

РІ́ЗКІСТЬ

різкість

△ Наво́дити / навести́ [на] різкість *див.* наво́дити (6)

РІ́ЗНИЙ

різними

◊ Говори́ти різними мо́вами (на різних мо́вах) *див.* говори́ти (6)

різних

◊ Говори́ти різними мо́вами (на різних мо́вах) *див.* говори́ти (6)

РІК

рік

Навча́льний рік *див.* рік

РІКА́

ріки

◊ Моло́чні [та] (медо́ві) ріки [й ма́сляні (киселе́ві) береги́ (з ма́сляними (киселе́вими) берега́ми)] *див.* ріка́

◊ Розлива́ти / розли́ти мо́ре (ріки) сліз *див.* розлива́ти

РІЧ[1]

ре́чі

◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі їх (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.)* імена́ми *див.* назива́ти (1)

річ

◊ Ди́вна (нечу́вана, надзвича́йна *і т. ін.)* річ *див.* річ[1]

○ Найпе́рша (пе́рша, головна́) річ *див.* річ[1]

Спра́ва (річ) наживна́ *див.* спра́ва[1]

РІЧ[2]

річ

◊ Вести́ мо́ву (річ, сло́во) *див.* вести́ (18)

РОБИ́ТИ

роби́ти

◊ Прово́дити (роби́ти, наво́дити) / провести́ (зроби́ти, навести́) пара́ле́ль *див.* прово́дити

◊ Роби́ти / зроби́ти на́голос (акце́нт) *див.* роби́ти

Роби́ти / зроби́ти настра́шку *див.* роби́ти

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Нароби́ти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

◊ Роби́ти (роздува́ти, *рідко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рідко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рідко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти

РОБІТНИ́ЧИЙ

робітни́чої

Шко́ла робітни́чої мо́лоді *див.* шко́ла

РОГОВИ́Й

рогова́

△ Рогова́ му́зика *див.* му́зика (5)

РОДИ́НИ

роди́н

День наро́дження (роди́н) *див.* день (5)

РОДИ́ТИ

роди́ла

◊ Як (у чо́му, у чім *і т. ін.)* ма́ти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як ма́ти спороди́ла> *див.* ма́ти[1] (15)

РОДИ́ТИСЯ

роди́тися

◊ Без соро́чки роди́тися (народи́тися, вроди́тися *і т. ін.) див.* роди́тися

◊ В льо́лі (в соро́чці) народи́тися (роди́тися, вроди́тися *і т. ін.) див.* наро́джуватися (1)

◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зоре́ю) *див.* наро́джуватися (2)

РОЖЕ́ВИЙ

роже́ві

◊ Роже́ві мрії *див.* мрі́я (1)

РОЗВЕРНУ́ТИСЯ

розверну́тися

◊ Розверну́тися ні́як (не мо́жна) *див.* розверта́тися

РОЗГІ́Н

розго́ну

Набира́ти розго́ну *див.* набира́ти (3)

РО́ЗГОЛОС

ро́зголос

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

ро́зголосу

Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

РОЗДАВИ́ТИ

роздави́ти

◊ Як му́ху (мух) роздави́ти (задави́ти) *див.* розда́влювати

РОЗДУВА́ТИ

роздува́ти

◊ Роби́ти (роздува́ти, *рідко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рідко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рідко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти

РОЗІРВА́ТИСЯ[1]

розірви́ся

◊ Хоч (на́двоє) розірви́ся (перерви́ся) *див.* розрива́тися[1]

РО́ЗКАЗ

ро́зказ

◊ Шанува́ти нака́з (нака́зу, ро́зказ, ро́зказу) *див.* шанува́ти

ро́зказу

◊ Шанува́ти нака́з (нака́зу, ро́зказ, ро́зказу) *див.* шанува́ти

РОЗКАЗА́ТИ

розказа́ти

Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти, розказа́ти *і т. ін.) див.* написа́ти (1)

РОЗКИДА́ТИ[2]

розкида́ти

◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.)* / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.)* [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.) див.* наставля́ти[1] (7)

◊ Розкида́ти / розки́нути ро́зумом (умо́м, мі́зками, голово́ю *і т. ін.) див.* розкида́ти[2]

РОЗКИДА́ТИСЯ[1]

розкида́тися

◊ Розкида́тися насмі́шками *див.* розкида́тися[1]

РОЗКИ́НУТИ[2]

розки́нути

◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.*) / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.*) [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.*) *див.* наставля́ти[1] (7)

◊ Розкида́ти / розки́нути ро́зумом (умо́м, мі́зками, головою *і т. ін.*) *див.* розкида́ти[2]

РОЗКЛА́СТИ

розкла́сти

◊ Кла́сти / покла́сти (*рідко* положи́ти, розкла́сти) на му́зику (на но́ти) *див.* кла́сти (23)

РОЗКО́ВУВАТИ

розко́вувати

◊ Розко́вувати / розкува́ти сло́во (мо́ву) *див.* розко́вувати

РОЗЛИВА́ТИ

розлива́ти

◊ Розлива́ти / розли́ти мо́ре (рі́ки) сліз *див.* розлива́ти

РОЗЛИ́ТИСЯ

розлило́ся

◊ Розлило́ся мо́ре кро́ві *див.* мо́ре (11)

РОЗМІ́ННИЙ

розмі́нна

Розмі́нна моне́та *див.* моне́та (2)

РОЗМО́ВА

розмо́ва

[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.*)] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]

◊ Мо́ва (розмо́ва) коро́тка *див.* мо́ва (31)

розмо́ву

◊ Перево́дити / перевести́ розмо́ву (мо́ву) *див.* перево́дити

РОЗПИВА́ТИ

розпива́ти

◊ Пи́ти (розпива́ти) / попи́ти (розпи́ти) могори́ч *див.* пи́ти

РОЗПОРЯ́ДЖЕННЯ

розпоря́дження

Віддава́ти / відда́ти кома́нду (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.*) *див.* віддава́ти (5)

Передава́ти / переда́ти дору́чення (нака́з, розпоря́дження *і т. ін.*) *див.* передава́ти[1]

РОЗПУСТИ́ТИ

розпусти́ти

◊ Розпусти́ти мо́рду (пи́сок) *див.* розпуска́ти

РОЗРИВА́ТИ[1]

розрива́ють

◊ Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)

РОЗРИВА́ТИСЯ[1]

розрива́ється

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

◊ Се́рце рве́ться (розрива́ється, надрива́ється) / надірва́лося [на шматки́] *див.* се́рце

РОЗСІ́ЯНИЙ

розсі́яний

△ Розсі́яний (множи́нний) склеро́з *див.* склеро́з

РОЗСТАВЛЯ́ТИ

розставля́ти

◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.*) / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.*) [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.*) *див.* наставля́ти[1] (7)

РОЗТЕ́РТИ

розте́рти

◊ Плю́нути (наплюва́ти) і розте́рти *див.* плю́нути

РО́ЗУМ

ро́зум

◊ Наво́дити (навертати) / навести́ (наверну́ти) на ро́зум (на ум) *див.* наво́дити (7)

◊ Наставля́ти (направля́ти, настановля́ти) / наста́вити (напра́вити, настанови́ти) на [до́брий] ро́зум *див.* наставля́ти[2] (2)

◊ Потьма́рити ро́зум (ум, мо́зок *і т. ін.*) *див.* потьма́рювати

◊ Тьма́риться (тумані́є, му́титься *і т. ін.*) / потьма́рився (помути́вся, замути́вся *і т. ін.*) ро́зум *див.* ро́зум

ро́зумом

◊ Забіга́ти / забі́гти [ро́зумом] напере́д (впере́д) *див.* забіга́ти (2)

◊ Крути́ти голово́ю (ро́зумом, мо́зком, мі́зками *і т. ін.*) *див.* крути́ти (9)

◊ Поверта́ти / поверну́ти [свої́м] ро́зумом (мо́зком) *див.* поверта́ти[1]

◊ Розкида́ти / розки́нути ро́зумом (умо́м, мі́зками, голово́ю *і т. ін.*) *див.* розкида́ти[2]

ро́зуму

◊ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися (1)

◊ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму (уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти (2)

РОЗУ́МНИЙ

розу́мна

◊ Розу́мна (твере́за, му́дра *і т. ін.*) голова́ *див.* голова́ (41)

РОЗУМО́ВИЙ

розумо́ва

Розумо́ва пра́ця *див.* пра́ця

РОМА́НСЬКИЙ

рома́нські

△ Рома́нські мо́ви *див.* мо́ва (21)

РОСЛИ́НА

росли́ни

△ Насі́нні росли́ни *див.* росли́на

РОСЛИ́ННИЙ

росли́нний

Росли́нний орна́мент (моти́в, узо́р) *див.* орна́мент

РОСТКО́ВИЙ

ростко́ва

△ Ростко́ва му́ха *див.* му́ха (3)

РОТ

рот

◊ Набира́ти / набра́ти води́ в рот *див.* набира́ти (5)

◊ Що на рот налі́зе *див.* що[1]

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) води́ в рот набра́ти *див.* набира́ти (11)

ро́та

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з ро́та (по губа́х)] ко́титься (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.)* *див.* сли́на

ро́ті

◊ І горобе́ць у ро́ті не насліди́в *див.* горобе́ць (2)

ро́том

◊ Ро́том мух лови́ти *див.* лови́ти (22)

РОТАЦІ́ЙНИЙ

ротаці́йна

△ Ротаці́йна моти́ка *див.* моти́ка (1)

РУКА́

рук

◊ Набива́ння рук *див.* набива́ння (1)

рука́х

◊ У наді́йних рука́х *див.* рука́

ру́ки

◊ Грі́ти *(рі́дше* нагріва́ти) / нагрі́ти (погрі́ти) ру́ки *див.* грі́ти (5)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) на се́бе ру́ки *див.* наклада́ти (12)

◊ Накла́сти / наклада́ти ру́ки *див.* наклада́ти (14)

Напрацьо́вані ру́ки (па́льці) *див.* напрацьо́ваний (1)

◊ У наді́йні ру́ки *див.* рука́

руко́ю

◊ [Мо́жна] діста́ти руко́ю *див.* дістава́ти (12)

ру́ку

◊ Наби́ти (нава́жити, *рі́дше* налама́ти) / набива́ти [собі́] ру́ку *див.* набива́ти (8)

◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) ру́ку *(гру́бо* ла́пу) *див.* наклада́ти (13)

РУЧНИ́Й

ручни́й

△ Ручни́й м'яч *див.* м'яч (2)

РЯД

ряд

Поста́вити по́ряд (в ряд, на́рівні) *див.* поста́вити[1]

РЯДНО́

рядно́м

◊ Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися *і т. ін.)* мо́крим рядно́м *див.* накрива́ти (2)

САДЖА́ТИ

саджа́ти

◊ Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати *і т. ін.)* / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.)* на па́лю (на паль, на кіл) *див.* саджа́ти

САДИ́ТИ

сади́ти

◊ Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати *і т. ін.)* / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.)* на па́лю (на паль, на кіл) *див.* саджа́ти

САДОВИ́ТИ

садови́ти

◊ Саджа́ти (садови́ти, сади́ти, настро́млювати *і т. ін.)* / посади́ти (насади́ти, настроми́ти *і т. ін.)* на па́лю (на паль, на кіл) *див.* саджа́ти

СА́ЛО

са́ла

◊ Зали́ти (залля́ти, нали́ти) / залива́ти са́ла за (по́за) шку́ру (шкі́ру) *див.* залива́ти (6)

са́ло

Молоде́ са́ло *див.* са́ло

са́лом

◊ Ма́зати (масти́ти, нама́зувати *і т. ін.)* / нама́зати (зма́зати, намасти́ти, помасти́ти *і т. ін.)* [са́лом (сма́льцем)] п'я́ти *(рі́дше* п'я́тки) *див.* ма́зати (2)

САМ

сама́

◊ Сама́ (одна́) [ті́льки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько> *див.* на́зва (2)

саме́

◊ Сама́ (одна́) [ті́льки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько> *див.* на́зва (2)

са́мих

◊ Моро́з (хо́лод) пробира́ється / пробра́вся до ті́ла (до [са́мих] кісто́к, за пле́чі *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (12)

са́мої

◊ [Аж] до [са́мої] моги́ли *див.* моги́ла (4)

само́му

◊ Лі́зти чо́ртові (чо́рту) на ро́ги (в зу́би) <Лі́зти / наско́чити само́му чо́ртові на ро́ги> *див.* лі́зти (26)

са́мою

◊ Плати́ти / відплати́ти тако́ю (ті́єю, *рі́дко* то́ю) са́мою моне́тою *див.* плати́ти

САМОВА́Р

самова́р

Наставля́ти (настановля́ти) / наста́вити (настанови́ти) самова́р *див.* наставля́ти[1] (1)

САМОКОНТРО́ЛЬ

самоконтро́ль

△ Мора́льний самоконтро́ль *див.* самоконтро́ль

САТАНИ́НСЬКИЙ

сатани́нське

Дия́вольське (сатани́нське, чо́ртове *і т. ін.)* навожде́ння *див.* навожде́ння (1)

СВАРИ́ТИ

свари́ти

◊ Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

СВАРИ́ТИСЯ

свари́тися

◊ Па́льцем (па́льчиком) свари́тися (свари́ти, грози́ти) / посвари́тися (насвари́тися, насвари́ти, погрози́ти) *див.* свари́тися

СВИНЕ́ЦЬ

свинце́м

◊ Налива́тися / нали́тися свинце́м (о́ловом, чавуно́м) *див.* налива́тися (3)

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] свинце́м (чавуно́м) нали́тий *див.* нали́тий (2)

СВИ́НКА[1]

сви́нка

△ Морська́ сви́нка *див.* сви́нка[1]

СВИНЯ́
свині́
◊ Як свині нари́тники *див.* свиня́
свиня́
△ Морська́ свиня́ *див.* свиня́

СВІ́ДОК
сві́док
Нао́чний сві́док *див.* сві́док

СВІЙ
свій
◊ Мозо́лити [свій (свого́)] язи́к (язика́) *див.* мозо́лити (2)
свого́
◊ Мозо́лити [свій (свого́)] язи́к (язика́) *див.* мозо́лити (2)
своє́
◊ Посі́сти / посіда́ти своє́ (яке́сь, нале́жне *і т. ін.)* мі́сце *див.* посіда́ти[1]
своє́ю
У всій [своїй (його́)] по́вноті <З найбі́льшою [усіє́ю (своє́ю, його́)] повното́ю> *див.* повнота́
свої́
◊ Бра́ти / взя́ти [свої́] слова́ наза́д *див.* бра́ти (117)
◊ Направля́ти (спрямо́вувати) / напра́вити (спрямува́ти) [свої́] сто́пи *див.* направля́ти (1)
◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.)* / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.)* [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.)* *див.* наставля́ти[1] (7)
◊ Натиска́ти (нати́скувати, *рідше* дави́ти) / нати́снути *(рідше* надави́ти) на [всі] [свої́] га́льма (педа́лі) *див.* натиска́ти
Поклада́ти / покла́сти [всю] наді́ю ([всі] [свої́] наді́ї) *див.* поклада́ти
свої́й
◊ У всій [свої́й, його́ *і т. ін.*] нагоmі *див.* нагота́ (2)
У всій [свої́й (його́)] по́вноті <З найбі́льшою [усіє́ю (своє́ю, його́)] повното́ю> *див.* повнота́
свої́м
◊ Добува́ти / добу́ти [свої́м] горбо́м ([крива́вими] мозоля́ми, [крива́вим] по́том) *див.* добува́ти (2)
◊ Поверта́ти / поверну́ти [свої́м] ро́зумом (мо́зком) *див.* поверта́ти[1]
свої́ми
◊ Назива́ти / назва́ти ре́чі ї́х (ї́хніми, свої́ми, вла́сними *і т. ін.)* імена́ми *див.* назива́ти (1)
свою́
◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́ва́ти *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)

СВІТ[1]
світ
◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темні́є, ме́ркне, му́титься) / потьма́рився (потемні́в, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

СВІТ[2]
світ
◊ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1] (2)
◊ Поба́чити (повида́ти) сві́та (сві́ту, світ) <Наба́читися сві́ту> *див.* поба́чити
◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* [вдру́ге (знову)] на світ народи́тися *див.* наро́джуватися (3)
◊ Як (у чо́му, у᾽чім *і т. ін.)* ма́ти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як ма́ти спороди́ла> *див.* ма́ти[1] (15)
сві́та
◊ Поба́чити (повида́ти) сві́та (сві́ту, світ) <Наба́читися сві́ту> *див.* поба́чити
сві́ту
◊ Поба́чити (повида́ти) сві́та (сві́ту, світ) <Наба́читися сві́ту> *див.* поба́чити

СВІ́ТЛО[1]
сві́тло
△ Монохро́мне сві́тло *див.* сві́тло[1]

СВІ́ЧКА
сві́чка
◊ Ні Бо́гу (Бо́гові) сві́чка, ні чо́рту (чо́ртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.) див.* сві́чка
свічки́
◊ Мотузки́ (моту́ззя, свічки́) мо́жна сука́ти *див.* сука́ти

СВЯТИ́Й
свята́
◊ Свята́ наї́вність (простота́) *див.* наї́вність (1)

СЕБЕ́
се́бе
◊ Всмо́ктувати (всиса́ти, вбира́ти *і т. ін.)* / всмокта́ти (ввісса́ти, ввібра́ти *і т. ін.)* [в се́бе] з молоко́м ма́тері (з ма́териним (матери́нським) молоко́м) *див.* всмо́ктувати (1)
◊ Мо́рщити із се́бе сироту́ *див.* мо́рщити (2)
Нага́дувати / нагада́ти про се́бе *див.* нага́дувати (1)
◊ Наді́ти на се́бе ля́мку *див.* наді́вати (1)
◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́вати *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)
◊ Наклада́ти / накла́сти (наложи́ти) на се́бе ру́ки *див.* наклада́ти (12)
себе́
◊ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити
собі́
◊ Кра́яти [собі́] мо́зок *див.* кра́яти (3)
◊ Мота́ти *(рідше* намо́тувати) / намота́ти *(рідше* замота́ти, закрути́ти) [собі́] на вус (на ву́са) *див.* мота́ти (1)
◊ Набива́ти / наби́ти [собі́] ці́ну *див.* набива́ти (4)
◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти, понабива́ти) [собі́] кише́ні *див.* набива́ти (6)
◊ Наби́ти (нава́жити, *рідше* налама́ти) / набива́ти [собі́] ру́ку *див.* набива́ти (8)
◊ Нагріва́ти / нагрі́ти *(рідше* зігрі́ти) [собі́] мі́сце *див.* нагріва́ти (1)
Нажива́ти / нажи́ти [собі́] во́рога (не́друга) *див.* нажива́ти (2)

◊ Не дава́ти (не дозволя́ти) / не да́ти (не дозво́лити) наплюва́ти (плю́нути) [собі́] в ка́шу (в борщ) *див.* дава́ти (185)

◊ Суши́ти / ви́сушити [собі́] го́лову (мо́зок, мі́зки) *див.* суши́ти

собо́ю

◊ Наоди́нці з собо́ю *див.* наоди́нці (1)

СЕ́РДЕНЬКО

се́рденько

◊ Се́рце (се́рденько) боли́ть / заболі́ло (зболі́ло, наболі́ло) *див.* се́рце

СЕРДЕ́ЧНИЙ

серде́чна

◊ Му́ка (му́ки) се́рця (серде́ць) <Серде́чна му́ка> <Серде́чні му́ки> *див.* му́ка (1)

серде́чні

◊ Му́ка (му́ки) се́рця (серде́ць) <Серде́чна му́ка> <Серде́чні му́ки> *див.* му́ка (1)

СЕРЕ́ДНІЙ

сере́дній

Сере́дній навча́льний за́клад *див.* за́клад (4)

СЕРЖА́НТ

сержа́нт

Моло́дший сержа́нт *див.* сержа́нт

СЕРЙО́ЗНО

серйо́зно

◊ Сприйма́ти (*рідко* прийма́ти) / сприйня́ти (*рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* навспра́вжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

СЕРП

серп

Серп і мо́лот *див.* серп

СЕ́РЦЕ

серде́ць

◊ Му́ка (му́ки) се́рця (серде́ць) <Серде́чна му́ка> <Серде́чні му́ки> *див.* му́ка (1)

се́рце

◊ Душа́ (се́рце) розрива́ється (рве́ться) на́двоє (на́впіл, на дві полови́ни) *див.* душа́ (44)

◊ Ма́ти м'яке́ (до́бре, чу́ле *і т. ін.*) се́рце *див.* ма́ти[2] (68)

◊ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти (2)

◊ Му́чити (ра́нити, терза́ти) се́рце (ду́шу) *див.* му́чити (1)

◊ Наверта́ти / наверну́ти се́рце *див.* наверта́ти (2)

◊ Надрива́ти / надірва́ти се́рце (ду́шу) *див.* надрива́ти (2)

◊ Наляга́ти / налягти́ на се́рце *див.* наляга́ти (4)

◊ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.*) хто ка́мінь наверну́в <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в> *див.* хто[1]

◊ Наставля́ти / наста́вити ніж на се́рце *див.* наставля́ти[1] (3)

◊ Не наверта́ється се́рце *див.* наверта́тися (2)

◊ Прошива́ти / проши́ти се́рце (ду́шу, мо́зок) *див.* прошива́ти

Се́рце (душа́) молоді́є *див.* се́рце

◊ Се́рце (душа́) ни́є (млі́є, тлі́є *і т. ін.*) *див.* се́рце

◊ Се́рце мовчи́ть *див.* се́рце

◊ Се́рце мо́хом (плі́снявою, цві́ллю *і т. ін.*) обросло́ (поросло́, покри́лося *і т. ін.*) / оброста́є (пороста́є, покрива́ється *і т. ін.*) *див.* се́рце

◊ Се́рце набіга́ *див.* се́рце

◊ Се́рце рве́ться (розрива́ється, надрива́ється) / надірва́лося [на шматки́] *див.* се́рце

◊ Се́рце (се́рденько) боли́ть / заболі́ло (зболі́ло, наболі́ло) *див.* се́рце

се́рцем

◊ Ли́нути (вита́ти, леті́ти) / поли́нути (полеті́ти) ду́мкою (думка́ми, ду́мою, *рідше* в ду́мці, мрі́ями, се́рцем) *див.* ли́нути (1)

◊ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* млі́ти (1)

◊ Мло́їти / замло́їти під се́рцем (на се́рці) *див.* мло́їти (1)

Молоді́ти / помолоді́ти (помоло́дшати) се́рцем (душе́ю) *див.* молоді́ти (1)

◊ М'яки́й се́рцем *див.* м'яки́й (1)

се́рці

◊ Мло́їти / замло́їти під се́рцем (на се́рці) *див.* мло́їти (1)

◊ Му́лько на се́рці *див.* му́лько (1)

◊ Му́ляти (му́лити) на се́рці (на душі́, се́рце, ду́шу) *див.* му́ляти (2)

◊ Наболі́ти на душі́ (на се́рці) *див.* наболі́ти (1)

◊ Накипа́ти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на се́рці, у се́рці, ко́ло се́рця) *див.* накипа́ти (1)

Плека́ти (пе́стити) наді́ю [в се́рці] *див.* плека́ти

се́рця

◊ Му́ка (му́ки) се́рця (серде́ць) <Серде́чна му́ка> <Серде́чні му́ки> *див.* му́ка (1)

◊ Накипа́ти / накипі́ти на душі́ (у душі́, на се́рці, у се́рці, ко́ло се́рця) *див.* накипа́ти (1)

СЕСТРА́

сестра́

Моло́чна сестра́ *див.* сестра́

На́звана (нарече́на) сестра́ *див.* сестра́

СИГНА́Л

сигна́л

△ Модулюва́льний сигна́л *див.* сигна́л

СИ́ЛА

сил

◊ Набира́тися / набра́тися си́ли (сил) *див.* набира́тися (8)

Набува́ти / набу́ти си́лу (сил) *див.* набува́ти[1] (2)

си́ли

△ Крутни́й моме́нт <Моме́нт си́ли> *див.* моме́нт (4)

◊ Набира́тися / набра́тися си́ли (сил) *див.* набира́тися (8)

◊ Надрива́ти (надса́джувати) / надірва́ти (надсади́ти) си́ли (си́лу) *див.* надрива́ти (3)

Напру́жувати / напру́жити [всі (оста́нні)] си́ли *див.* напру́жувати (1)

си́лі

◊ Набира́ти / набра́ти на си́лі *див.* набира́ти (6)

си́лу

Набува́ти / набу́ти си́лу (сил) *див.* набува́ти[1] (2)

◊ Надрива́ти (надса́джувати) / надірва́ти (надсади́ти) си́ли (си́лу) *див.* надрива́ти (3)

СИЛОВИ́Й
силови́й
△ Силови́й (динамі́чний) на́голос *див.* на́голос (7)

СИЛЬЦЕ́
си́льця
◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.)* / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.)* [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.) див.* наставля́ти[1] (7)

СИМФОНІ́ЧНИЙ
симфоні́чна
△ Симфоні́чна му́зика *див.* му́зика (6)

СИН
син
Назва́ний (нарече́ний) син *див.* син

СИНДРО́М
синдро́м
△ Синдро́м набу́того імунодефіци́ту *див.* синдро́м

СИ́НІЙ
си́нє
◊ За си́нє мо́ре *див.* мо́ре (6)
си́ні
◊ Си́ні мунди́ри *див.* мунди́р (1)
си́нім
◊ За си́нім мо́рем <За си́німи моря́ми> *див.* мо́ре (7)
си́німи
◊ За си́нім мо́рем <За си́німи моря́ми> *див.* мо́ре (7)

СИНТЕТИ́ЧНИЙ
синтети́чні
△ Синтети́чні мо́ви *див.* мо́ва (22)

СИНЯ́К
синякі́в
◊ Наставля́ти / наста́вити синякі́в *див.* наставля́ти[1] (5)

СИ́ПАТИ
си́пле
◊ [Аж] моро́зом (моро́зце́м) обсипа́є (осипа́є, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (по́за) спи́ною (шкі́рою), по спи́ні] *див.* обсипа́ти

СИПНУ́ТИ
сипну́ло
◊ [Аж] моро́зом (моро́зце́м) обсипа́є (осипа́є, си́пле) / обси́пало (оси́пало, сипну́ло, сипону́ло, поси́пле) [за (по́за) спи́ною (шкі́рою), по спи́ні] *див.* обсипа́ти
сипну́ти
◊ Сипну́ти наздога́д *див.* сипну́ти

СИРИ́Й
сира́
◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.) див.* земля́ (30)

СИРОТА́
сироту́
◊ Мо́рщити із се́бе сироту́ *див.* мо́рщити (2)

СИСТЕ́МА
систе́ма
△ Мо́дульна систе́ма *див.* систе́ма
△ М'язова́ систе́ма *див.* систе́ма
Предме́тна систе́ма навча́ння *див.* систе́ма

СИТУА́ЦІЯ
ситуа́ція
△ Надзвича́йна ситуа́ція *див.* ситуа́ція

СІК
со́ками
◊ Налива́тися / нали́тися со́ком (со́ками) *див.* налива́тися (5)
со́ком
◊ Налива́тися / нали́тися со́ком (со́ками) *див.* налива́тися (5)
со́ку
◊ Набира́ти со́ку *див.* набира́ти (9)

СІЛЬ
сіль
◊ Діли́ти хліб-сіль (хліб і сіль) [на́впіл] *див.* діли́ти (1)
со́лі
◊ Наси́пати со́лі на хвіст *див.* наси́пати[1] (2)

СІ́РИЙ
сі́ра
Сі́ра речовина́ [мо́зку] *див.* речовина́

СІРКО́
сірко́ві
◊ Як соба́ці (сірко́ві, сірку́) му́ху з'ї́сти *див.* з'їда́ти (12)
сірку́
◊ Як соба́ці (сірко́ві, сірку́) му́ху з'ї́сти *див.* з'їда́ти (12)

СІ́СТИ
сі́ла
◊ Му́ха сі́ла на ніс *див.* му́ха (9)

СІ́ТКА
сі́тка
Москі́тна (москі́това) сі́тка *див.* сі́тка

СІТЬ
сі́ті
◊ Наставля́ти (розкида́ти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.)* / наста́вити (розки́нути, розста́вити *і т. ін.)* [свої́] тене́та (сі́ті, пастки́, си́льця *і т. ін.) див.* наставля́ти[1] (7)

СІ́ЧКА
сі́чки
◊ Нарі́зати (утя́ти) сі́чки *див.* нарі́зувати (1)

СІ́ЯТИ
сі́яти
◊ Сі́яти (наво́дити) / посі́яти (навести́) па́ніку *див.* сі́яти
Сі́яти / посі́яти наволо́ком *див.* сі́яти

СКАЖЕ́НИЙ
скаже́не
◊ Скаже́не молоко́ *див.* молоко́ (12)

СКАЗ
сказ
◊ Сказ напада́є (нахо́дить) / напа́в (найшо́в) *див.* сказ

СКАЗА́ТИ
ска́же
◊ Не мо́жна (не міг, не мо́жу *і т. ін.)* сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти *і т. ін.),* щоб...> *див.* сказа́ти
скажу́
◊ Не мо́жна (не міг, не мо́жу *і т. ін.)* сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти *і т. ін.),* щоб...> *див.* сказа́ти

сказа́ти

◊ [Й] сказа́ти не могти́ *див.* сказа́ти

Мо́жна сказа́ти *див.* сказа́ти

◊ Не вмі́ти (не могти́) сло́ва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти

◊ Не мо́жна (не міг, не мо́жу *і т. ін.)* сказа́ти, щоб... <Не скажу́ (не ска́же, не сказа́ти *і т. ін.),* щоб...> *див.* сказа́ти

◊ Ні́чого сказа́ти *(рідко* мо́вити) *див.* сказа́ти

Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти, розказа́ти *і т. ін.) див.* написа́ти (1)

◊ Сказа́ти пря́мо *(рідше* навпросте́ць) *див.* сказа́ти

СКВИТА́ТИ

сквита́ти

Сквита́ти гол (м'яч) *див.* сквита́ти

СКЕЛЕ́ТНИЙ

скеле́тний

△ Скеле́тний м'яз *див.* м'яз (5)

СКЕ́ЛЬНИЙ

ске́льний

△ Ске́льний молото́к *див.* молото́к (4)

СКІ́ЛЬКИ

скі́льки

◊ Скі́льки (як) мо́га *див.* мо́га (2)

СКЛАДА́ТИ

склада́ти

Склада́ти / скла́сти наді́ю (наді́ї) *див.* склада́ти

◊ Склада́ти / скла́сти у труну́ (в моги́лу) *див.* склада́ти

СКЛАДОВИ́Й

складови́й

△ Складови́й на́голос *див.* на́голос (8)

СКЛА́СТИ

складе́ш

◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти

скла́сти

◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти

Склада́ти / скла́сти наді́ю (наді́ї) *див.* склада́ти

◊ Склада́ти / скла́сти у труну́ (в моги́лу) *див.* склада́ти

СКЛЕПИ́ТИ

склепи́ти

◊ Склепи́ти *(рідко* сплющити) о́чі наві́ки (наза́вжди́) *див.* склепля́ти

СКЛЕРО́З

склеро́з

△ Розсі́яний (множи́нний) склеро́з *див.* склеро́з

СКЛІПИ́ТИСЯ

скліпи́лися

◊ О́чі скліпи́лися наза́вжди́ (наві́ки) *див.* о́ко[1]

СКЛЯНИ́Й

склянo̍му

◊ Моли́тися склянo̍му бо́гові (бо́гу) *див.* моли́тися (1)

СКОРО́ЧЕННЯ

скоро́чення

△ М'язове́ скоро́чення *див.* скоро́чення

СКОРЯ́ТИСЯ

скоря́тися

Скоря́тися / скори́тися нака́зові (дисципліні, зако́нові *і т. ін.) див.* скоря́тися

СКРЕБТИ́

скребти́

◊ Скребти́ (ску́бти, скрома́дити) / наску́бти (наску́бати) мо́ркву *див.* скребти́

СКРИВА́ТИ

скрива́ти

◊ Покрива́ти (скрива́ти) / покри́ти (скри́ти) молоду́ *див.* покрива́ти

СКРИ́ВДИТИ

скри́вдить

◊ Му́хи (пта́шки, *рідко* му́ху, пта́шку *і т. ін.)* не зоби́дить (не скри́вдить, не змо́же зоби́дити *і т. ін.) див.* зобиджа́ти (1)

СКРИ́ТИ

скри́ти

◊ Покрива́ти (скрива́ти) / покри́ти (скри́ти) молоду́ *див.* покрива́ти

СКРОМА́ДИТИ

скрома́дити

◊ Скребти́ (ску́бти, скрома́дити) / наску́бти (наску́бати) мо́ркву *див.* скребти́

СКРУ́ТА

скру́та

◊ Бiда́ (скру́та, на́пасть *і т. ін.)* принесла́ *див.* біда́[1] (4)

СКРУТИ́ТИ

скрути́в

◊ Біс одни́м мотузо́чком скрути́в *див.* біс[1] (4)

СКУ́БТИ

ску́бти

◊ Намина́ти (накру́чувати, ску́бти *і т. ін.)* / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.)* па́рші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.) див.* намина́ти (2)

◊ Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну) *див.* намина́ти (3)

◊ Скребти́ (ску́бти, скрома́дити) / наску́бти (наску́бати) мо́ркву *див.* скребти́

СКУ́ПАНИЙ

ску́паний

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* ску́паний у молоці́ *див.* ску́паний

СКУПИ́Й

скупи́й

◊ Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на сло́во, на мо́ву, *рідше* на сло́ві, у мо́ві) *див.* скупи́й

СКУПУВА́ТИЙ

скупува́тий

◊ Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на сло́во, на мо́ву, *рідше* на сло́ві, у мо́ві) *див.* скупи́й

СКУШТУВА́ТИ

скуштува́ти

◊ Скуштува́ти (покуштува́ти) ві́ника (ки́я, лози́ни, рі́зок, нага́їв *і т. ін.) див.* скуштува́ти

СКЎШУВАТИ

скўшувати

Скўшувати / скуси́ти набі́й *див.* скўшувати

СЛА́ВА

сла́ва

– Сла́ва Ісу́су! – Сла́ва наві́ки! *див.* сла́ва

сла́ви

◊ Наробúти сла́ви *див.* нарóблювати (2)

СЛИЗЬКИ́Й

слизьке́

◊ Попа́сти (загна́тися, наскóчити, потра́пити *і т. ін.)* / попада́ти (заганя́тися, наска́кувати, потрапля́ти *і т. ін.)* на слизьке́ *див.* попада́ти

СЛИ́НА

сли́на

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з рóта (по губа́х)] кóтиться (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.)* *див.* сли́на

СЛИ́НКА

сли́нка

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з рóта (по губа́х)] кóтиться (тече́, набіга́є *і т. ін.)* / покоти́лася (потекла́, набі́гла *і т. ін.)* *див.* сли́на

СЛІД[1]

слід

◊ Навóдити / навести́ на слід *див.* навóдити (13)

◊ Напа́сти (натра́пити, попа́сти *і т. ін.)* / *рі́дше* напада́ти (натрапля́ти, попада́ти *і т. ін.)* на слід (на сліді́) *див.* напада́ти (1)

сліді́

◊ Напа́сти (натра́пити, попа́сти *і т. ін.)* / *рі́дше* напада́ти (натрапля́ти, попада́ти *і т. ін.)* на слід (на сліді́) *див.* напада́ти (1)

СЛІ́ЗНО

слі́зно

◊ Сльоза́ми (слі́зьми́, слі́зно) моли́ти *див.* моли́ти (3)

СЛÓВО

слів

◊ Набі́р слів *див.* набі́р (2)

◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два слóва) [докýпи] *див.* зв'я́зувати (4)

◊ Не вмі́ти (не могти́) слóва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти

Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти, розказа́ти *і т. ін.) див.* написа́ти (1)

Порозумі́ва́тися / порозумі́тися без слів (мóвчки) *див.* порозумі́ва́тися

слóва

Дар мóви (слóва) *див.* дар (3)

◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слів (два слóва) [докýпи] *див.* зв'я́зувати (4)

слова́

◊ Бра́ти / взя́ти [свої́] слова́ наза́д *див.* бра́ти (117)

◊ Гóстрий на язи́к (на слóво, на слова́, на мóву *і т. ін.) див.* гóстрий (2)

◊ Марнува́ти мóву (слова́) *див.* марнува́ти (1)

◊ Не вмі́ти (не могти́) слóва (двох слів) ви́мовити (сказа́ти) *див.* умі́ти

◊ Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на слóво, на мóву, *рі́дше* на слóві, у мóві) *див.* скупи́й

слóві

◊ Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на слóво, на мóву, *рі́дше* на слóві, у мóві) *див.* скупи́й

слóво

◊ Вести́ мóву (річ, слóво) *див.* вести́ (18)

◊ Гóстрий на язи́к (на слóво, на слова́, на мóву *і т. ін.) див.* гóстрий (2)

△ Мода́льне слóво *див.* слóво

Надава́ти / нада́ти слóво *див.* надава́ти[2] (5)

◊ Надгрóбне (проща́льне) слóво *див.* слóво

◊ Напу́тнє слóво *див.* слóво

◊ Поверта́ти / поверну́ти слóво [наза́д] *див.* поверта́ти[1]

Рі́дна мóва <Рі́дне слóво> *див.* мóва (4)

◊ Розкóвувати / розкува́ти слóво (мóву) *див.* розкóвувати

◊ Скупи́й (скупува́тий) на слова́ (на слóво, на мóву, *рі́дше* на слóві, у мóві) *див.* скупи́й

слóвом

◊ Наступа́ти (насіда́ти, напада́ти *і т. ін.)* слóвом *див.* наступа́ти

СЛОВ'Я́НСЬКИЙ

слов'я́нські

△ Слов'я́нські мóви *див.* мóва (23)

СЛОН

слон

△ Морськи́й слон *див.* слон

слона́

◊ Роби́ти (роздува́ти, *рі́дко* видува́ти) / зроби́ти (розду́ти, *рі́дко* ви́дути) з му́хи слона́ *(рі́дко* вола́, бугая́) *див.* роби́ти

СЛУГА́

слуга́

Слуга́ нарóду *див.* слуга́

СЛУЖИ́ТИ

служи́ти

Чим мóжу (мóжемо, ма́ю, ма́ємо) служи́ти? *див.* служи́ти

СЛУХ

слух

Музика́льний (музи́чний) слух *див.* слух

◊ Насторóжувати (нашорóшувати, нагóстрювати, насторóчувати *і т. ін.)* / насторожи́ти (нашорóшити, нагостри́ти, насторóчити *і т. ін.)* ву́ха *(рі́дше* слух) *див.* насторóжувати (1)

СЛЎШНИЙ

слўшний

Слўшний моме́нт *див.* моме́нт (2)

СЛЬОЗА́

сліз

Мóкре від сліз обли́ччя *див.* обли́ччя

Мóкрі від сліз óчі *див.* óко[1]

Мóре сліз *див.* мóре (1)

◊ Наковта́тися сліз *див.* наковта́тися (1)

◊ Насиса́тися / насса́тися крóві (пóту, сліз) *див.* насиса́тися (1)

◊ Розлива́ти / розли́ти мóре (рі́ки) сліз *див.* розлива́ти

слізьмú

◊ Наливáтися / налúтися слізьмú (сльозáми, сльозóю) *див.* наливáтися (4)

◊ Сльозáми (слізьмú, слíзно) молúти *див.* молúти (3)

сльозáми

◊ Наливáтися / налúтися слізьмú (сльозáми, сльозóю) *див.* наливáтися (4)

◊ Сльозáми (слізьмú, слíзно) молúти *див.* молúти (3)

сльозóю

◊ Наливáтися / налúтися слізьмú (сльозáми, сльозóю) *див.* наливáтися (4)

СМАК

смакý

◊ Набирáти / набрáти смакý *див.* набирáти (8)

СМÁЛЕЦЬ

смáльцем

◊ Мáзати (мастúти, намáзувати *і т. ін.)* / намáзати (змáзати, намастúти, помастúти *і т. ін.)* [сáлом (смáльцем)] п'яти *(рідше* п'ятки) *див.* мáзати (2)

СМЕРДЮ́ЧИЙ

смердю́чий

△ Смердю́чий мухомóр *див.* мухомóр (2)

СМЕРТÉЛЬНИЙ

смертéльна

Мéртва (могúльна, гробовá, смертéльна, німá *і т. ін.)* тúша *див.* тúша

СМЕРТЬ

смéрті

◊ Ітú / пітú назýстріч смéрті *див.* ітú (96)

◊ Не забýти довíку (повíк, до могúли, до смéрті *і т. ін.) див.* забувáти (6)

смерть

Мýченицька смерть *див.* смерть

◊ Нагадáти козí смерть *див.* нагáдувати (2)

◊ Нáгла смерть *див.* смерть

Насúльна (насúльницька) смерть *див.* смерть

◊ Щоб тебé нáгла смерть прибúла *див.* смерть

СМЕТÁНА

сметáні

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* мýха в сметáні *див.* мýха (15)

СМЕТÁНКА

сметáнку

◊ Збирáти вершкú (сметáнку) [на молоцí] *див.* збирáти (3)

СМИСЛОВИ́Й

смисловúй

△ Логíчний (смисловúй) нáголос *див.* нáголос (3)

СМИЧКÓВИЙ

смичкóві

△ Смичкóві стрýнні [музúчні] інструмéнти *див.* інструмéнт (7)

СМІЛИ́ВІСТЬ

сміли́вості

Додавáти (надавáти) / додáти (надáти) смілúвості *див.* додавáти (1)

◊ Набирáтися / набрáтися смілúвості (хорóбрості, смíлості, відвáги) *див.* набирáтися (9)

СМÍЛІСТЬ

смíлості

◊ Набирáтися / набрáтися смілúвості (хорóбрості, смíлості, відвáги) *див.* набирáтися (9)

СМÍТИ

смíти

◊ Не навáжуватися (не смíти) / не навáжитися дихнýти *див.* дихнýти (2)

◊ Не смíти (не могтú) дивúтися в óчі *див.* смíти

СМІХ

сміх

◊ Сміх напáв <Смíшки напáли> *див.* сміх

смíху

◊ Наробúти смíху (смíшків) *див.* напрóблювати (3)

СМÍШКИ

смíшки

◊ Сміх напáв <Смíшки напáли> *див.* сміх

смíшків

◊ Наробúти смíху (смíшків) *див.* нарóблювати (3)

СМÓКОВИЙ

смóкова

Насóсна (пóмпова, смóкова) стáнція *див.* стáнція

СМОКТÁТИ

смоктáти

Курúти (палúти, смоктáти *і т. ін.)* люльку (кальян, наргілé *і т. ін.) див.* курúти[1] (1)

СМÝТОК

смýтку

◊ Набрáтися смýтку *див.* набирáтися (15)

смýток

◊ Навóдити (наганяти, навівáти, навíювати *і т. ін.)* / навестú (нагнáти, навíяти *і т. ін.)* смýток (журбý, журý, сум, тýгу *і т. ін.) див.* навóдити (18)

◊ Сум (смýток) обіймáє (обнімáє, обгортáє, нахóдить, нападáє *і т. ін.)* / обійняв (обнявв, обгорнýв, найшóв, напáв *і т. ін.) див.* сум[1]

СОБÁКА

собáка

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* собáці мýха <Як собáка мýхою> *див.* мýха (19)

собáку

◊ З'їсти собáку (вóвка, мýху) *див.* з'їдáти (4)

собáці

◊ Як (мов, ніби *і т. ін.)* собáці мýха <Як собáка мýхою> *див.* мýха (19)

◊ Як собáці (сірковí, сіркý) мýху з'їсти *див.* з'їдáти (12)

СÓВІСТЬ

сóвісті

◊ Мýки (дóкори, дóкір, гризóти, гризóта) сóвісті (сумлíння) *див.* мýка (2)

сóвість

◊ Сóвість (сумлíння) мýчить (гризé, печé) / замýчить (загризé) *див.* сóвість

◊ Як вели́ть (підка́зує, нака́зує *і т. ін.)* со́вість (сумлі́ння) *див.* со́вість

СОКИ́РА

соки́ру

◊ Гостри́ти (вигóстрювати, *рі́дше* точи́ти, нагóстрювати *і т. ін.)* / ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру *і т. ін.) див.* гостри́ти (1)

СОЛДА́Т

солда́та

Моги́ла Невідо́мого солда́та *див.* моги́ла (2)

солда́ти

◊ Заголи́ти в солда́ти (москалі́) *див.* заго́лювати[2] (1)

СОЛО́ДКИЙ

соло́дке

Соло́дке молоко́ *див.* молоко́ (6)

СОЛО́МА

соло́мою

◊ Голова́ не по́ловою (не соло́мою, не кло́ччям *і т. ін.)* наби́та *див.* голова́ (20)

СОМАТИ́ЧНИЙ

сомати́чна

△ Сомати́чна мута́ція *див.* мута́ція (3)

СОН[1]

сном

◊ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

сон

◊ Мо́рить (мори́ло) на сон *див.* мори́ти[1] (1)

◊ Сон наляга́є (нахо́дить, прихо́дить *і т. ін.)* / налі́г (найшо́в, прийшо́в *і т. ін.) див.* сон[1]

СО́ННИЙ

со́нна

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* со́нна му́ха *див.* му́ха (20)

СО́НЦЕ

со́нця

◊ Навпаки́ со́нця *див.* со́нце

СО́РОМ

со́ром

Мора́льний со́ром *див.* со́ром

со́рому

◊ Набира́тися / набра́тися со́рому (ганьби́, стра́му) *див.* набира́тися (10)

◊ Со́рому наї́стися *див.* наїда́тися (4)

СОРО́ЧКА

соро́чки

◊ Без соро́чки роди́тися (народи́тися, вроди́тися *і т. ін.) див.* роди́тися

соро́чці

◊ В льо́лі (в соро́чці) народи́тися (роди́тися, вроди́тися *і т. ін.) див.* наро́джуватися (1)

СОЦІА́ЛЬНИЙ

соціа́льна

Соціа́льна мобі́льність *див.* мобі́льність (1)

СПАДА́ТИ

спада́ти

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рі́дко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

СПАДКО́ВІСТЬ

спадко́вість

△ Моноге́нна спадко́вість *див.* спадко́вість

СПАДКОЄ́МЕЦЬ

спадкоє́мець

Спадкоє́мець (наслі́дник) престо́лу *див.* спадкоє́мець

СПАДНИ́Й

спадни́й

△ Спадни́й на́голос *див.* на́голос (9)

СПА́СІВКА

спа́сівку

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха (му́хи, *рі́дше* ґе́дзі) у Спа́сівку <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* спа́сівська (спасівча́на) му́ха> *див.* му́ха (18)

СПА́СІВСЬКИЙ

спа́сівська

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха (му́хи, *рі́дше* ґе́дзі) у Спа́сівку <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* спа́сівська (спасівча́на) му́ха> *див.* му́ха (18)

СПАСІВЧА́НИЙ

спасівча́на

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.)* му́ха (му́хи, *рі́дше* ґе́дзі) у Спа́сівку <Як (мов, ні́би *і т. ін.)* спа́сівська (спасівча́на) му́ха> *див.* му́ха (18)

СПА́СТИ

спа́ла

◊ [Мрі́йна] поволо́ка спа́ла з оче́й *див.* поволо́ка[2]

спа́сти

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рі́дко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

СПА́ТИ

спа́ти

◊ Спокі́йно мо́же спа́ти *див.* спа́ти

◊ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (вікові́чним) сном) *див.* спочива́ти

СПЕКТИ́[1]

спекти́

◊ Пекти́ / напекти́ (спекти́) ра́ків (ра́ки, ра́ка) *див.* пекти́

СПЕКТР

спектр

△ Молекуля́рний спектр *див.* спектр

СПЕЦІАЛІ́СТ

спеціалі́ст

Моло́дший спеціалі́ст *див.* спеціалі́ст

СПЕЦІА́ЛЬНИЙ

спеціа́льний

Спеціа́льний навча́льний за́клад *див.* за́клад (5)

СПИ́НА

спи́ні

◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.) див.* моро́з[1] (5)

◊ [Аж] моро́з подира́є (пробира́є) / поде́р (підра́в, пробра́в) по спи́ні (по шкі́рі, за плечі́ *і т. ін.) див.* моро́з[1] (6)

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) біга́ють (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з[1] (7)

спи́ною

◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.) див.* моро́з[1] (5)

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) біга́ють (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.) див.* моро́з[1] (7)

◊ Мудре́ць за чужо́ю спи́ною *див.* мудре́ць (1)

спи́ну

◊ Лама́ти / налама́ти хребта́ (спи́ну) *див.* лама́ти (6)

СПИНА́ТИСЯ

спина́тися

На носки́ (на па́льці, навшпи́ньки) става́ти (спина́тися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.) див.* става́ти

СПИНИ́ТИ

спини́ти

◊ Зупини́ти (спини́ти, поверну́ти наза́д) ко́лесо істо́рії *див.* зупиня́ти (4)

СПИННИ́Й

спинни́й

△ Спинни́й мо́зок <*заст.* Ста́нова́ жи́ла> *див.* мо́зок (5)

спинно́го

△ Сухо́тка спинно́го мо́зку *див.* сухо́тка

СПИРТ

спирт

△ Мураши́ний спирт *див.* спирт

СПИ́РТНИЙ

спиртни́й

Спиртни́й (алкого́льний, хмі́льний) напі́й *див.* напі́й (2)

СПІЙМА́ТИ

спійма́ти

◊ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.)* / хапа́ти (діставá́ти, отри́мувати *і т. ін.)* ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, полі́чника *і т. ін.) див.* ухо́плювати

◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти

СПІ́ЛЬНИЙ

спі́льна

◊ Спі́льна мо́ва *див.* мо́ва (32)

спі́льне

△ Найме́нше спі́льне кра́тне *див.* кра́тний (1)

спі́льну

◊ Знахо́дити / знайти́ спі́льну мо́ву *див.* знахо́дити (14)

СПЛИВА́ТИ

сплива́ти

◊ Виступа́ти (вихо́дити, сплива́ти) / ви́ступити (ви́йти, спливти́) наве́рх *(рі́дко* напове́рх) *див.* виступа́ти (2)

◊ Спада́ти (наверта́тися, сплива́ти *і т. ін.)* / спа́сти (наверну́тися, спливти́, сплисти́ *і т. ін.)* на ду́мку (на па́м'ять, *рі́дко* в го́лову, на га́дку) *див.* спада́ти

СПЛЮ́ЩИТИ

сплю́щити

◊ Склепи́ти *(рі́дко* сплю́щити) о́чі наві́ки (наза́вжди́) *див.* склепля́ти

СПОДІВА́ТИСЯ

сподіва́тися

◊ Жда́ти (чека́ти, виглядá́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)

СПОКІ́ЙНО

спокі́йно

◊ Спокі́йно мо́же спа́ти *див.* спа́ти

СПОРОДИ́ТИ

спороди́ла

◊ Як (у чо́му, у чім *і т. ін.)* ма́ти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як ма́ти спороди́ла> *див.* ма́ти[1] (15)

СПО́СІБ

спо́сіб

△ Наказо́вий спо́сіб *див.* спо́сіб

СПОЧИВА́ТИ

спочива́ти

◊ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (ві́кові́чним) сном) *див.* спочива́ти

СПОЧИ́НОК

спочи́нок

◊ Знайти́ кіне́ць (моги́лу, ві́чний спочи́нок) *див.* знахо́дити (4)

СПОЧИ́ТИ

спочи́ти

◊ В моги́лі спочи́ти *див.* спочива́ти

◊ Спочива́ти (спа́ти) / спочи́ти (засну́ти) наві́ки (дові́ку, ві́чним (ві́кові́чним) сном) *див.* спочива́ти

СПРА́ВА[1]

спра́ва

◊ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

Спра́ва (річ) нажи́вна́ *див.* спра́ва[1]

СПРАВЕДЛИ́ВИЙ

справедли́ве

◊ Віддава́ти / відда́ти нале́жне *(рі́дко* справедли́ве) *див.* віддава́ти (29)

СПРА́ВКА

спра́вки

◊ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рі́дше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити (9)

спра́вку

◊ Наво́дити / навести́ до́відку (до́відки, *рі́дше* спра́вку, спра́вки) *див.* наво́дити (9)

СПРАВЛЯ́ТИ

справля́ти

Роби́ти (зчиня́ти, справля́ти) / зчини́ти (спра́вити) га́лас (крик, го́мін *і т. ін.)* <Наробúти га́ласу (кри́ку, го́мону *і т. ін.)*> *див.* роби́ти

◊ Справля́ти мо́вча́нку *див.* справля́ти

СПРА́ВНІСТЬ

спра́вності

Набра́ти спра́вності *див.* набира́ти (4)

СПРИЙМА́ТИ

сприйма́ти

◊ Сприйма́ти *(рідко* прийма́ти) / сприйня́ти *(рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* насправжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

СПРИЙНЯ́ТИ

сприйня́ти

◊ Сприйма́ти *(рідко* прийма́ти) / сприйня́ти *(рідко* прийня́ти) серйо́зно (пова́жно, *рідше* насправжки, *рідко* всерйо́з) *див.* сприйма́ти

СПРИЯ́ННЯ

сприя́ння

Режи́м (політика, ста́тус, умо́ви *і т. ін.)* найбільшого сприя́ння *див.* режи́м

СПРЯМО́ВУВАТИ

спрямо́вувати

◊ Направля́ти (спрямо́вувати) / напра́вити (спрямува́ти) [свої] сто́пи *див.* направля́ти (1)

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

СПРЯМУВА́ТИ

спрямува́ти

◊ Направля́ти (спрямо́вувати) / напра́вити (спрямува́ти) [свої] сто́пи *див.* направля́ти (1)

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

СПУСКА́ТИСЯ

спуска́ється

При́смерки спуска́ються (насува́ються, наплива́ють *і т. ін.)* <При́смерк спуска́ється (насува́ється, наплива́є *і т. ін.)*> *див.* при́смерки

спуска́ються

При́смерки спуска́ються (насува́ються, наплива́ють *і т. ін.)* <При́смерк спуска́ється (насува́ється, наплива́є *і т. ін.)*> *див.* при́смерки

СТАВА́ТИ

става́ти

На носки́ (на па́льці, навшпи́ньки) става́ти (спина́тися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.)* *див.* става́ти

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.)* / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

Ста́ти / става́ти (бу́ти) у [вели́кій] приго́ді *(рідше* наго́ді) *див.* става́ти

СТА́ВИТИ

ста́вити

◊ Ста́вити / поста́вити могори́ч (могори́чу́) *див.* ста́вити

◊ Ста́вити (станови́ти) / поста́вити (приста́вити) до сті́нки *(рідко* до му́ру) *див.* ста́вити

СТА́ЛИЙ

ста́лий

△ Пості́йний (ста́лий) на́голос *див.* на́голос (6)

СТАЛЬ[1]

сталь

△ Молібде́нова сталь *див.* сталь[1]

СТАН[3]

стан

Нав'я́зливий стан *див.* стан[3]

△ Надзвича́йний стан *див.* стан[3]

СТАНДА́РТ

станда́рти

△ Подві́йні станда́рти <Подві́йна мора́ль> *див.* станда́рт

СТАНОВИ́ТИ[1]

станови́ти

◊ Ста́вити (станови́ти) / поста́вити (приста́вити) до сті́нки *(рідко* до му́ру) *див.* ста́вити

СТА́НЦІЯ

ста́нція

Насо́сна (по́мпова, смо́кова) ста́нція *див.* ста́нція

СТАР

стар

Стар і мо́лод *див.* стар

СТА́РІ́ННЯ

ста́рі́ння

Ста́рі́ння насе́лення *див.* ста́рі́ння

СТА́РОСТА

старості́в

Перев'я́зувати / перев'яза́ти молодо́го (старості́в) *див.* перев'я́зувати

СТА́ТИ

ста́ти

◊ На мо́ві ста́ти *див.* става́ти

На носки́ (на па́льці, навшпи́ньки) става́ти (спина́тися, підніма́тися *і т. ін.)* / ста́ти (зіп'ясти́ся, підня́тися *і т. ін.)* *див.* става́ти

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.)* / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

Ста́ти / става́ти (бу́ти) у [вели́кій] приго́ді *(рідше* наго́ді) *див.* става́ти

◊ Стоя́ти / ста́ти сті́но́ю (му́ром) *див.* стоя́ти

СТА́ТИСЯ

ста́тися

Мо́же ста́тися *див.* могти́ (1)

СТА́ТУС

ста́тус

Режи́м (полі́тика, ста́тус, умо́ви *і т. ін.)* найбі́льшого сприя́ння *див.* режи́м

СТЕ́ЖКА

сте́жку

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

СТЕЛИ́ТИ

стели́ти

◊ М'я́ко стели́ти *див.* стели́ти

СТИ́ГЛІСТЬ

сти́глість

△ Моло́чна сти́глість *див.* сти́глість

△ Моло́чно-воскова́ сти́глість *див.* сти́глість

СТИЛЬ[1]

стиль

△ Монумента́льний стиль *див.* стиль[1]

СТІЛ[1]

стіл

Накрива́ти (застила́ти) / накри́ти (застели́ти) [на] стіл *див.* накрива́ти (1)

столо́м

[Зу́стріч (нара́да, розмо́ва *і т. ін.)*] за кру́глим столо́м *див.* стіл[1]

СТІЛЬНИКО́ВИЙ

стільнико́вий

Мобі́льний (стільнико́вий) зв'язо́к *див.* зв'язо́к (2)

Мобі́льний (стільнико́вий) телефо́н *див.* телефо́н

СТІНА́

стіна́

△ Берлі́нська стіна́ <Берлі́нський мур> *див.* стіна́

◊ Кита́йська стіна́ <Кита́йський мур> *див.* стіна́

Напі́льна стіна́ *див.* стіна́

стіно́ю

◊ Відгороди́ти / відгоро́джувати му́ром (стіно́ю) *див.* відгоро́джувати (1)

◊ Стоя́ти / ста́ти стіно́ю (му́ром) *див.* стоя́ти

стіну́

◊ Би́тися голово́ю об стіну́ (об мур, в мур) *див.* би́тися (3)

◊ Хоч ло́бом (голово́ю) би́йся в (об) стіну́ (в (об) мур, ріг *і т. ін.)* *див.* би́тися (9)

СТІ́НКА

сті́нки

◊ Ста́вити (станови́ти) / поста́вити (приста́вити) до сті́нки *(рідко* до му́ру) *див.* ста́вити

СТО

сто

◊ Да́ти сто очо́к напере́д *див.* дава́ти (159)

СТОПА́[1]

сто́пи

◊ Направля́ти (спрямо́вувати) / напра́вити (спрямува́ти) [свої́] сто́пи *див.* направля́ти (1)

СТОРОЖОВИ́Й

сторожова́

Сторожова́ моги́ла *див.* моги́ла (3)

СТОРЧ

сторч

◊ Сторч (на́сторч) голово́ю *див.* сторч

СТОЯ́ТИ

стоя́ти

Стоя́ти навви́пинки *див.* стоя́ти

◊ Стоя́ти над моги́лою (над гро́бом) *див.* стоя́ти

◊ Стоя́ти одніє́ю (одно́ю) ного́ю в моги́лі *(рідше* в труні́, в гро́бі *і т. ін.)* *див.* стоя́ти

◊ Стоя́ти / ста́ти стіно́ю (му́ром) *див.* стоя́ти

СТРАМ

стра́му

◊ Набира́тися / набра́тися со́рому (ганьби́, стра́му) *див.* набира́тися (10)

СТРА́ТИТИ

стра́тити

Втрача́ти (тра́тити) / утра́тити (стра́тити) [оста́нню] наді́ю *див.* утрача́ти

СТРАХ[1]

страх

◊ Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх) *див.* наганя́ти (3)

◊ Страх (о́страх, жах) бере́ (обгорта́є, обійма́є, обніма́є, охо́плює *і т. ін.)* / узя́в (обгорну́в, обійня́в, обня́в, охопи́в *і т. ін.)* *кого* <Страх нахо́дить (напада́є) / найшо́в (напа́в) *на кого*> *див.* страх[1]

стра́ху́

◊ Наганя́ти (наво́дити) / нагна́ти (навести́) стра́ху́ (страх) *див.* наганя́ти (3)

СТРИМІ́ТИ

стримі́ти

◊ Стримі́ти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шком)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку *і т. ін.)* *див.* стримі́ти

СТРУ́ННИЙ

стру́нні

△ Смичко́ві стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (7)

△ Стру́нні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (8)

СТРУС

струс

△ Струс мо́зку *див.* струс

СТУПИ́ТИ

ступи́ти

◊ [І (ні)] кро́ку не [мо́жна (могти́)] ступи́ти (зроби́ти) *див.* ступа́ти

СТУ́ПІНЬ[1]

сту́пінь

Надава́ти / нада́ти зва́ння (науко́вий сту́пінь, ти́тул *і т. ін.)* *див.* надава́ти[2] (2)

СТУСА́Н

стусана́ми

◊ Нагоро́джувати / нагороди́ти штовхана́ми (стусана́ми, поти́личниками *і т. ін.) див.* нагоро́джувати[1] (1)

стусані́в

Надава́ти стусані́в (по стусано́ві) *див.* надава́ти[1] (4)

◊ Нахапа́тися (нахвата́тися) нагаї́в (па́лиць, стусані́в, товче́ників *і т. ін.) див.* наха́пуватися

стусано́ві

Надава́ти стусані́в (по стусано́ві) *див.* надава́ти[1] (4)

СТЯ́ГНЕННЯ

стя́гнення

Наклада́ти / накла́сти стя́гнення *див.* наклада́ти (5)

СУД

суд

Наро́дний суд *див.* суд

СУДДЯ́

суддя́

Наро́дний суддя́ *див.* суддя́

СУКА́ТИ

сука́ти

◊ Крути́ти (сука́ти) мотузки́ (мотýззя) *див.* крути́ти (18)

◊ Мотузки́ (мотýззя, свічки́) мо́жна сука́ти *див.* сука́ти

сýчить

◊ З піскý мотýзки (мотýзку) сýчить *див.* сука́ти

СУМ[1]

сум

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, наві́ювати *і т. ін.) /* навести́ (нагна́ти, наві́яти *і т. ін.)* смýток (журбý, журý, сум, тýгу *і т. ін.) див.* наво́дити (18)

◊ Сум (смýток) обійма́є (обніма́є, обгорта́є, нахо́дить, напада́є *і т. ін.) /* обійня́в (обня́в, обгорнýв, найшо́в, напа́в *і т. ін.) див.* сум[1]

СУМА́ТОР

сума́тор

△ Нагрома́джуючий сума́тор *див.* сума́тор

СУМЛІ́ННЯ

сумлі́ння

◊ Мýки (до́кори, до́кір, гризо́ти, гризо́та) со́вісті (сумлі́ння) *див.* мýка (2)

◊ Со́вість (сумлі́ння) мýчить (гризе́, пече́) / замýчить (загризе́) *див.* со́вість

◊ Як вели́ть (підка́зує, нака́зує *і т. ін.)* со́вість (сумлі́ння) *див.* со́вість

СÝМНІВ

сýмнівів

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бýти) [нія́кого (жо́дного)] сýмніву ([нія́ких (жо́дних)] сýмнівів) *див.* нема́

сýмніву

Нема́ (нема́є, не було́, не мо́же бýти) [нія́кого (жо́дного)] сýмніву ([нія́ких (жо́дних)] сýмнівів) *див.* нема́

СÝНУТИ

сýнути

◊ Ле́два (ледь, наси́лу *і т. ін.)* пересува́ти (пересо́вувати, сýнути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.)* но́ги <[Ле́два (ледь, наси́лу *і т. ін.)*] пле́нтати (переступа́ти, сýнути) нога́ми> <Ле́два (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.)*> *див.* пересува́ти

СУХИ́Й

суха́

△ Суха́ вага́ мото́ра (автомобі́ля) *див.* вага́[1] (10)

сухе́

Сухе́ молоко́ *див.* молоко́ (7)

сухо́му

◊ На сухо́му [здає́ться] мо́кро *див.* мо́кро (1)

СУХО́ТКА

сухо́тка

△ Сухо́тка спинно́го мо́зку *див.* сухо́тка

СУШИ́ТИ

суши́ти

◊ Суши́ти / ви́сушити [собі] го́лову (мо́зок, мі́зки) *див.* суши́ти

СХИЛЯ́ТИ

схиля́ти

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.) /* опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

СХИЛЯ́ТИСЯ

схиля́тися

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.) /* опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

СХО́ДИТИ

схо́дити

◊ Зійти́ / схо́дити в моги́лу (в зе́млю) *див.* схо́дити

◊ Схо́дити / зійти́ нанівéць *див.* схо́дити

СХОДИ́ТИ

сходи́ти

◊ Ходи́ти / піти́ (сходи́ти) налі́во *див.* ходи́ти

СХО́ДИТИСЯ

схо́дилося

Не́бо схо́диться (схо́дилося) з мо́рем *див.* не́бо

схо́диться

Не́бо схо́диться (схо́дилося) з мо́рем *див.* не́бо

СХРЕ́ЩЕННЯ

схре́щення

△ Схре́щення мов *див.* схре́щення

ТАБЛИ́ЦЯ

табли́ця

△ Табли́ця (табли́чка) мно́ження *див.* табли́ця

ТАБЛИ́ЧКА

табли́чка

△ Табли́ця (табли́чка) мно́ження *див.* табли́ця

ТАБУ́

табу́

◊ Накладáти / наклáсти табу́ *див.* накладáти (15)

ТАВРО́

тавро́

◊ Накладáти (клáсти) / наклáсти (поклáсти) тавро́ (клеймó, печáть, знак, відби́ток) *див.* накладáти (7)

ТАЄ́МНИЙ

таємний

△ Неглáсний (таємний) нáгляд *див.* нáгляд (2)

ТАК

так

◊ Так [би] мóвити *див.* мóвити (2)

ТАКИ́Й

такá

Що за нáпасть [такá]! *див.* нáпасть (1)

такóго

◊ Не на такóго (таку́, тóго, такíвського *і т. ін.)* напáв (натрáпив, наскóчив, *грубо* нарвáвся, напáла, напáли *і т. ін.) див.* нападáти (2)

такóю

◊ Плати́ти / відплати́ти такóю (тією, *рідко* тóю) сáмою монéтою *див.* плати́ти

таку́

◊ Не на такóго (таку́, тóго, такíвського *і т. ін.)* напáв (натрáпив, наскóчив, *грубо* нарвáвся, напáла, напáли *і т. ін.) див.* нападáти (2)

ТАКІ́ВСЬКИЙ

такíвського

◊ Не на такóго (таку́, тóго, такíвського *і т. ін.)* напáв (натрáпив, наскóчив, *грубо* нарвáвся, напáла, напáли *і т. ін.) див.* нападáти (2)

ТÁНÉЦЬ

тáнéць

Іти́ (пускáтися) / піти́ (пусти́тися) в тáнéць (в танóк, в танóчок, до тáнцю, навпри́сядки *і т. ін.) див.* іти́ (32)

тáнцю

Іти́ (пускáтися) / піти́ (пусти́тися) в тáнéць (в танóк, в танóчок, до тáнцю, навпри́сядки *і т. ін.) див.* іти́ (32)

ТАНÓК

танóк

Іти́ (пускáтися) / піти́ (пусти́тися) в тáнéць (в танóк, в танóчок, до тáнцю, навпри́сядки *і т. ін.) див.* іти́ (32)

ТАНÓЧОК

танóчок

Іти́ (пускáтися) / піти́ (пусти́тися) в тáнéць (в танóк, в танóчок, до тáнцю, навпри́сядки *і т. ін.) див.* іти́ (32)

ТАНТÁЛ

тантáла

◊ Му́ки Тантáла <Тантáлові му́ки> *див.* му́ка (3)

ТАНТÁЛІВ

тантáлові

◊ Му́ки Тантáла <Тантáлові му́ки> *див.* му́ка (3)

ТВЕРÉЗИЙ

тверéза

◊ Розу́мна (тверéза, му́дра *і т. ін.)* головá *див.* головá (41)

ТВІЙ

твоє́

Не твоє́ мéлеться *див.* твій

твоíми

◊ Твоíми (вáшими) молитвáми *див.* моли́тва (2)

твоя́

◊ Колú [б] (мóже) твоя́ (вáша) лáска *(рідко* ми́лість) *див.* лáска[1] (2)

◊ Не твоя́ копá молóтиться *див.* копá (1)

ТВÓРЧІСТЬ

твóрчість

Нарóдна твóрчість *див.* твóрчість

У́сна нарóдна твóрчість *див.* твóрчість

ТЕКТИ́

течé

◊ [Аж] сли́на (сли́нка) [з рóта (по губáх)] кóтиться (течé, набігáє *і т. ін.)* / покоти́лася (потеклá, набíгла *і т. ін.) див.* сли́на

ТЕЛЕБÁЧЕННЯ

телебáчення

△ Чóрно-біле (монохрóмне) телебáчення *див.* телебáчення

ТЕЛЕФÓН

телефóн

Мобíльний (стільникóвий) телефóн *див.* телефóн

ТЕЛІПÁТИСЯ

теліпáється

◊ Язи́к пóза ву́хами (пóза вуши́ма, чéрез плечé) теліпáється (мотáється) *див.* язи́к

ТЕЛЯ́

теля́

◊ Як (мов, нíби *і т. ін.)* теля́ в нари́тнику *див.* теля́

ТЕМНІ́ТИ

темнíє

◊ Світ [в очáх (пéред очи́ма)] тьмáриться (темнíє, мéркне, му́титься) / потьмáри́вся (потемнíв, помéрк, помути́вся) *див.* світ[1]

ТЕНÉТА

тенéта

◊ Наставля́ти (розкидáти, розставля́ти, плести́ *і т. ін.)* / настáвити (розки́нути, розстáвити *і т. ін.)* [свої] тенéта (сíті, пастки́, си́льця *і т. ін.) див.* наставля́ти[1] (7)

ТÉНІС

тéніс

Настíльний тéніс *див.* тéніс

ТЕÓРІЯ

теóрія

△ Мутаційна теóрія *див.* теóрія

△ Теóрія множи́н *див.* теóрія

ТЕРАПІ́Я

терапíя

△ Надвисокочастóтна терапíя *див.* терапíя

ТЕРЗÁТИ

терзáти

◊ Му́чити (рáнити, терзáти) сéрце (ду́шу) *див.* му́чити (1)

ТЕРПІ́ННЯ

терпíння

◊ Набирáтися / набрáтися терпíння *див.* набирáтися (11)

ТЕРПІ́ТИ

терпіти

Терпіти не мо́жу (не міг, не могла́, не могло́ *і т. ін.)* *див.* терпіти

ТЕ́РТИ

те́рти

◊ Мо́ркву те́рти *див.* те́рти

ТЕ́РТИСЯ

те́ртися

◊ Те́ртися та (і) м'я́тися <Те́ртися-м'я́тися> <Те́ртися, м'я́тися> *див.* те́ртися

ТИ

тебе́

◊ Бий / побий тебе́ (його́, її *і т. ін.)* лиха́ годи́на (грім, хрест, моро́ка *і т. ін.)* *див.* би́ти (19)

◊ Їдя́ть його́ (її, тебе́ *і т. ін.)* му́хи [з комара́ми] *див.* му́ха (8)

◊ На́че (нена́че, немо́в *і т. ін.)* моги́лою [тебе́] прида́вить *див.* прида́влювати

◊ Щоб (бода́й, хай би *і т. ін.)* тебе́ (його́, її *і т. ін.)* му́ха (ка́чка, гу́ска, ку́рка *і т. ін.)* вбрикну́ла (брикну́ла) *див.* му́ха (13)

◊ Щоб тебе́ (вас) дощ намочи́в *див.* дощ (4)

◊ Щоб тебе́ на́гла смерть приби́ла *див.* смерть

тобі́

◊ Хоч би [тобі] о́ком (ву́сом, брово́ю) моргну́ти *див.* моргну́ти (5)

ТИН

тин

◊ Че́рез доро́гу (че́рез ву́лицю, че́рез тин) навпри́сядки *див.* навпри́сідки (1)

ТИНЯ́ТИСЯ

тиня́тися

◊ Тиня́тися по (в) на́ймах *див.* тиня́тися

ТИ́СНУТИ

ти́сне

Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)

ти́снуть

Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)

ТИ́ТУЛ

ти́тул

Надава́ти / нада́ти зва́ння (науко́вий сту́пінь, ти́тул *і т. ін.)* *див.* надава́ти[2] (2)

ТИ́ША

ти́ша

Ме́ртва (моги́льна, гробова́, смерте́льна, німа́ *і т. ін.)* ти́ша *див.* ти́ша

ти́шу

Перерива́ти (пору́шувати) / перерва́ти (пору́шити) мовча́ння (мо́вча́нку, ти́шу, па́узу *і т. ін.)* *див.* перерива́ти[1]

ТІ́ЛО

ті́ла

◊ Моро́з (хо́лод) пробира́ється / пробра́вся до ті́ла (до [са́мих] кісто́к, за пле́чі *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (12)

◊ Набира́тися / набра́тися ті́ла *див.* набира́тися (12)

ті́ло

◊ Мозоли́сте ті́ло *див.* мозоли́стий (1)

ті́лу

◊ [Аж] мура́шки (кома́шки) бі́гають (пробіга́ють, лі́зуть *і т. ін.)* / побі́гли (пробі́гли, забі́гали, полі́зли, пішли́ *і т. ін.)* по спи́ні (по ті́лу, за плечи́ма, за спи́ною, по́за спи́ною *і т. ін.)* <По пле́чах полі́зла мурашня́> *див.* мура́шки (1)

ТІ́ЛЬКИ

ті́льки

◊ Сама́ (одна́) [ті́льки] на́зва <Саме́ (одне́) на́звисько> *див.* на́зва (2)

◊ Ті́льки й мо́ви *див.* мо́ва (33)

◊ [Ті́льки] мо́кре мі́сце лиши́лося (залиши́лося, *рідко* зоста́лося *і т. ін.)* *див.* мі́сце (28)

◊ Ті́льки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.)* *див.* нема́

◊ Хіба́ що (ті́льки) моги́ла ви́править *див.* моги́ла (5)

◊ Як (*рідше* ті́льки) о́ком моргну́ти (мигну́ти, клі́пнути *і т. ін.)* *див.* моргну́ти (6)

ТІНЬ

тінь

◊ Ки́дати (накида́ти, кла́сти) / ки́нути (наки́нути, накла́сти) тінь *див.* ки́дати (32)

ТІ́СТО

ті́ста

◊ З м'яко́го ті́ста *див.* ті́сто

ТІ́ШИТИ

ті́шити

◊ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити

ТІ́ШИТИСЯ

ті́шитися

◊ Ті́шити себе́ (ті́шитися) наді́єю (ду́мкою) *див.* ті́шити

ТКАНИ́НА

ткани́на

△ М'язова́ ткани́на *див.* ткани́на

ТЛІ́ТИ

тлі́є

◊ Се́рце (душа́) ни́є (млі́є, тлі́є *і т. ін.)* *див.* се́рце

ТОВСТИ́Й

товсте́

Товсте́ нами́сто *див.* нами́сто (2)

ТОВЧЕ́НИК

товче́ників

◊ Нахапа́тися (нахвата́тися) нагаї́в (па́лиць, стусані́в, товче́ників *і т. ін.)* *див.* наха́пуватися

ТО́ГА

то́гу

◊ Убира́тися (наряджа́тися, одяга́тися *і т. ін.)* / убра́тися (наряди́тися, одягну́тися *і т. ін.)* в то́гу *див.* убира́тися[1]

ТОЙ

ті́єю

◊ Плати́ти / відплати́ти тако́ю (ті́єю, *рідко* то́ю) са́мою моне́тою *див.* плати́ти

то́го

◊ Не на тако́го (таку́, то́го, такі́вського *і т. ін.)* напа́в (натра́пив, наско́чив, *грубо* нарва́вся, напа́ла, напа́ли *і т. ін.) див.* напада́ти (2)

той

◊ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1] (2)

то́ю

◊ Плати́ти / відплати́ти тако́ю (тіє́ю, *рідко* то́ю) са́мою моне́тою *див.* плати́ти

ту

◊ Обде́рти (обідра́ти, обібра́ти, облупи́ти *і т. ін.)* / обдира́ти (оббира́ти, облу́плювати *і т. ін.),* як (мов, ні́би *і т. ін.)* [ту, молоде́ньку *і т. ін.*] ли́пку (ли́пу) *див.* обдира́ти

ТОН

тон

◊ Настро́ювати (налашто́вувати) / настро́їти (налаштува́ти) на тон *див.* настро́ювати (1)

ТОНІ́ЧНИЙ

тоні́чний

△ Музика́льний (тоні́чний) на́голос *див.* на́голос (5)

ТОРГ[1]

торгі́в

◊ З молотка́ <З торгі́в> *див.* моло́ток (5)

ТОРКНУ́ТИСЯ

торкну́вся

◊ Моро́з торкну́вся *див.* моро́з[1] (10)

ТОРТУ́РИ

торту́ри

Бра́ти / взя́ти на му́ки (на торту́ри) *див.* бра́ти (17)

ТОЧИ́ТИ[1]

точи́ти

◊ Гостри́ти (виго́стрювати, *рідше* точи́ти, наго́стрювати *і т. ін.)* / ви́гострити (нагостри́ти) ніж (меч, соки́ру *і т. ін.) див.* гостри́ти (1)

ТРАВА́

трави́

◊ Не м'я́ти трави́ *див.* м'я́ти (1)

ТРА́ТИТИ

тра́тити

Втрача́ти (тра́тити) / утра́тити (стра́тити) [оста́нню] наді́ю *див.* утрача́ти

ТРЕ́БА[1]

тре́ба

[Му́шу (тре́ба)] призна́тися <Призна́тися (признаю́ся) по пра́вді (по щи́рості, щи́ро, че́сно *і т. ін.)*> *див.* признава́тися

◊ Наздога́д (навдога́д, навздога́д, *розм.* надога́д) буряка́в [, щоб дали́ капу́сти *(рідко* коли́ мо́ркви тре́ба)] *див.* наздога́д (1)

ТРИ

трьома́

Двома́ (трьома́) на́воротами *див.* на́ворот (1)

ТРИГОЛО́ВИЙ

триголо́вий

△ Триголо́вий м'яз плеча́ *див.* м'яз (6)

ТРИКУ́ТНИК

трику́тник

△ Пра́вильний трику́тник (чотирику́тник, многоку́тник *і т. ін.) див.* трику́тник

ТРИМА́ТИ

трима́ти

◊ Трима́ти ву́ха насторо́жі *див.* трима́ти

◊ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́, на коро́ткому нали́гачі) *див.* трима́ти

◊ Трима́ти на му́шці (на прикі́лі) *див.* трима́ти

ТРИ́ХИ-МНИ́ХИ

три́хи-мни́хи

◊ Мня́ти три́хи-мни́хи *див.* мня́ти (1)

ТРІ́СНУТИ

трі́сни

◊ Хоч [і] трі́сни (ло́пни, надся́дься) <Хоч і трі́сни, хоч і ло́пни> *див.* трі́скати

ТРІСКУ́ЧИЙ

тріску́чий

Тріску́чий (палки́й) моро́з *див.* моро́з[1] (4)

ТРІЩА́ТИ

тріща́ть

Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)

тріщи́ть

Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)

ТРІ́ЩИНА

трі́щина

◊ Моро́зна (морозо́винна) трі́щина *див.* трі́щина

ТРОЇ́СТИЙ

троі́ста

Трої́ста музи́ка <Трої́сті музи́ки> *див.* музи́ка (1)

трої́сті

Трої́ста музи́ка <Трої́сті музи́ки> *див.* музи́ка (1)

ТРОПА́

тропи́

◊ Ухопи́ти (упійма́ти, набі́гти *і т. ін.)* тропи́ *див.* ухо́плювати

ТРУНА́

труні́

◊ Стоя́ти одніє́ю (одно́ю) ного́ю в моги́лі *(рідше* в труні́, в гро́бі *і т. ін.) див.* стоя́ти

труну́

◊ Заганя́ти / загна́ти в домови́ну (в труну́, в моги́лу, до моги́ли, у гроб, у гріб, на той світ *і т. ін.) див.* заганя́ти[1] (2)

◊ Зво́дити / звести́ в моги́лу (в труну́) *див.* зво́дити (5)

◊ Кла́сти (вклада́ти) / покла́сти (вкла́сти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в я́му, в труну́ *і т. ін.) див.* кла́сти (6)

◊ Склада́ти / скла́сти у труну́ (в моги́лу) *див.* склада́ти

ТРУС[1]

тру́су

◊ Нагна́ти дрижаків (тру́су) *див.* наганя́ти (7)

ТРЯ́СЦЯ

тря́сці

Якої на́пасті (тря́сці)? *див.* на́пасть (2)

ТУ́ГА

ту́гу

◊ Наво́дити (наганя́ти, навіва́ти, навіювати *і т. ін.*) / навести́ (нагна́ти, навіяти *і т. ін.*) сму́ток (журбу́, журу́, сум, ту́гу *і т. ін.*) *див.* наво́дити (18)

ТУДИ́

туди́

◊ Туди́ й (та) наза́д (звідти, ві́дти) *див.* туди́

ТУМА́Н[1]

тума́н

◊ Наво́дити / навести́ тума́н (тума́ну) *див.* наво́дити (16)

тума́ну

◊ Наво́дити / навести́ тума́н (тума́ну) *див.* наво́дити (16)

◊ Напуска́ти (пуска́ти, підпуска́ти *і т. ін.*) / напусти́ти (пусти́ти, підпусти́ти *і т. ін.*) тума́ну [в о́чі (у ві́чі)] *див.* напуска́ти (2)

ТУМАНІ́ТИ

туманіє

◊ Тьма́риться (туманіє, му́титься *і т. ін.*) / потьма́ри́вся (помути́вся, замути́вся *і т. ін.*) ро́зум *див.* ро́зум

ТУРБУВА́ТИСЯ

турбува́тися

Не турбу́йтесь <Мо́жете не турбува́тися> *див.* турбува́тися

турбу́йтесь

Не турбу́йтесь <Мо́жете не турбува́тися> *див.* турбува́тися

ТЬМА[1]

тьми

◊ Ца́рство пітьми́ (тьми, мли) *див.* ца́рство

ТЬМА́РИТИСЯ

тьма́риться

◊ Світ [в оча́х (пе́ред очи́ма)] тьма́риться (темніє, ме́ркне, му́титься) / потьма́ри́вся (потемнів, поме́рк, помути́вся) *див.* світ[1]

◊ Тьма́риться (туманіє, му́титься *і т. ін.*) / потьма́ри́вся (помути́вся, замути́вся *і т. ін.*) ро́зум *див.* ро́зум

ТЮ́РКСЬКИЙ

тю́ркські

△ Тю́ркські мо́ви *див.* мо́ва (24)

ТЯГНУ́ТИ

тягну́ти

◊ Вимо́тувати (мота́ти, витяга́ти, тягну́ти) / ви́мотати (ви́тягти) [всю] ду́шу *див.* вимо́тувати (2)

◊ Тягти́ (тягну́ти) на моту́зці (на налигачі, нали́гачем *і т. ін.*) *див.* тягти́

ТЯГТИ́

тягни́

◊ Хоч на нали́гачі тягни́ *див.* тягти́

тягти́

◊ Вимо́тувати (мота́ти, тягну́ти, тягти́) / ви́мотати (ви́тягти) [всі] кишки́ *див.* вимо́тувати (3)

◊ Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.*) пересува́ти (пересо́вувати, су́нути, переставля́ти, тягти́ *і т. ін.*) но́ги <[Ле́две (ледь, наси́лу *і т. ін.*)] пле́нтати (переступа́ти, су́нути) нога́ми> <Ле́две (наси́лу) нога́ми (но́ги) со́вати (воруши́ти, волокти́ *і т. ін.*)> *див.* пересува́ти

◊ Тягти́ (тягну́ти) на моту́зці (на нали́гачі, нали́гачем *і т. ін.*) *див.* тягти́

УБИРА́ТИСЯ[1]

убира́тися

◊ Убира́тися (наряджа́тися, одяга́тися *і т. ін.*) / убра́тися (наряди́тися, одягну́тися *і т. ін.*) в то́гу *див.* убира́тися[1]

УБИ́ТИ[1]

уб'є

◊ І му́ха крило́м уб'є *див.* му́ха (7)

УГО́ДА

уго́да

Мультилатера́льна уго́да *див.* уго́да

УДА́РИТИ

уда́рив

◊ Наста́в (прийшо́в, уда́рив *і т. ін.*) час *див.* час

УДА́РНИЙ[1]

уда́рні

△ Уда́рні [музи́чні] інструме́нти *див.* інструме́нт (9)

УДА́ТИСЯ

уда́тися

Уда́тися навтіки (до втечі *і т. ін.*) *див.* удава́тися

УЖЕ́

уже́

◊ Уже́ й мох порі́с *див.* мох (2)

[Бі́лий] день надво́рі <Надво́рі вже день> *див.* день (1)

УЗО́Р

узо́р

Росли́нний орна́мент (моти́в, узо́р) *див.* орна́мент

УЗЯ́ТИ

узяла́

◊ [Сира́] земля́ (моги́ла) узяла́ (забра́ла, прийняла́ *і т. ін.*) *див.* земля́ (30)

узя́ти

◊ Бра́ти / взя́ти в нага́ї *(рідше* в нага́йки) *див.* бра́ти (64)

△ Бра́ти / взя́ти м'яч *див.* бра́ти (52)

Бра́ти / взя́ти на му́ки (на торту́ри) *див.* бра́ти (17)

◊ Бра́ти / взя́ти на му́шку (на прицíл) *див.* бра́ти (92)

◊ Бра́ти / взя́ти [свої] слова́ наза́д *див.* бра́ти (117)

Взя́ти під на́гляд *див.* на́гляд (1)

Журба́ (жура́) налягає (бере́) / налягла́ (взяла́) *див.* журба́ (1)

◊ Узя́ти мо́ду *див.* узя́ти

◊ Узя́ти в молотки́ *див.* узя́ти

УЗЯ́ТИСЯ

узя́вся

◊ Узя́вся (узяло́ся на) моро́з *див.* узя́тися

узяло́ся

◊ Узя́вся (узяло́ся на) моро́з *див.* узя́тися

УКРИ́ТИ

вкри́ти

◊ Накри́ти (вкри́ти, напа́сти, напну́ти, обпа́сти, напа́стися, наки́нутися *і т. ін.)* мо́крим рядно́м *див.* накрива́ти (2)

УКРИ́ТИСЯ

вкри́тися

◊ Аж мо́хом вкри́тися *див.* укрива́тися

УКУСИ́ТИ

вкуси́ла

◊ [Яка́сь] му́ха вкуси́ла *див.* му́ха (14)

укуси́в

◊ Дрік напа́в (укуси́в) *див.* дрік^2 (1)

◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] ґедзь (ґедз) напа́в (укуси́в) / *рідко* напада́в *див.* ґедзь (1)

УЛОВИ́ТИ

улови́ти

◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.) див.* пійма́ти

УМ

ум

◊ Наво́дити (наверта́ти) / навести́ (наверну́ти) на ро́зум (на ум) *див.* наво́дити (7)

◊ Потьма́рити ро́зум (ум, мо́зок *і т. ін.) див.* потьма́рювати

ума́

◊ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися (1)

уми́

◊ Найкра́щі уми́ *див.* ум

умі́в

◊ Відті́к (відпли́в, відтіка́ння) умі́в (мі́зків) *див.* відті́к (1)

умо́м

◊ Розкида́ти / розки́нути ро́зумом (умо́м, мі́зками, голово́ю *і т. ін.) див.* розкида́ти^2

уму́

◊ Набира́тися (добува́ти) / набра́тися (добу́ти) ро́зуму (ума́, уму́-ро́зуму) *див.* набира́тися (1)

◊ Навча́ти (вчи́ти) / навчи́ти ро́зуму (уму́-ро́зуму) *див.* навча́ти (2)

УМЕ́РТИ

уме́рти

◊ Вме́рти як у моги́лі *див.* умира́ти

УМИНА́ТИ^1

умина́ти

◊ За оби́дві щоки́ умина́ти (намина́ти, уплі́тати *і т. ін.) див.* умина́ти^1

УМІ́ТИ

вмі́ти

◊ Не [вмі́ти (могти́)] зв'яза́ти двох слі́в (два сло́ва) [доку́пи] *див.* зв'я́зувати (4)

УМЛІВА́ТИ

умліва́ти

◊ Млі́ти (умліва́ти) душе́ю (се́рцем) *див.* млі́ти (1)

УМО́ВА

умо́ви

Режи́м (полі́тика, ста́тус, умо́ви *і т. ін.)* найбі́льшого сприя́ння *див.* режи́м

УМОЧИ́ТИ^1

вмочи́ти

◊ Вмочи́ти в молоко́ *див.* умоча́ти^1

УПАДА́ТИ^1

упада́ти

◊ Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць, *рідко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати

УПА́СТИ^1

впа́сти

◊ Па́дати / впа́сти на колі́на (навко́лішки, ниць, *рідко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в но́ги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати

◊ Шулі́кою (як (мов, ні́би *і т. ін.)* шулі́ка (шуля́к)) налі́тати (ки́датися, па́дати *і т. ін.)* / налеті́ти (ки́нутися, впа́сти *і т. ін.) див.* налі́тати^1 (1)

УПІЗНА́ТИ

впізна́ти

Не [мо́жна] впізна́ти *див.* упізнава́ти

УПІЙМА́ТИ

упійма́ти

◊ Ухопи́ти (упійма́ти, набі́гти *і т. ін.)* тропи́ *див.* ухо́плювати

УПЛІТА́ТИ^1

уплі́тати

◊ За оби́дві щоки́ умина́ти (намина́ти, уплі́тати *і т. ін.) див.* умина́ти^1

УРОДИ́ТИСЯ

вроди́тися

◊ Без соро́чки роди́тися (народи́тися, вроди́тися *і т. ін.) див.* роди́тися

У́СНИЙ

у́сна

У́сна наро́дна тво́рчість *див.* тво́рчість

УСПІ́ТИ

вспі́ти

◊ Не встиѓнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти) *див.* устига́ти

УСТА́

уста́

◊ Зімкну́ти уста́ наві́ки (наві́к) *див.* змика́ти (3)

◊ Уста́ (вуста́) зімкну́лися (зімкну́ться) наві́ки *див.* уста́

УСТАВА́ТИ

устава́ти

Опуска́тися (па́дати, става́ти, схиля́тися, устава́ти *і т. ін.)* / опусти́тися (упа́сти, ста́ти, схили́тися, уста́ти *і т. ін.)* на колі́на (навко́лішки, ниць *і т. ін.)* <Схиля́ти (преклоня́ти) / схили́ти (преклони́ти) колі́на> *див.* опуска́тися

УСТИ́ГНУТИ

всти́гнути

◊ Не всти́гнути (не вспі́ти) [і] о́ком моргну́ти (змигну́ти) *див.* устига́ти

УТЕ́ЧА

вте́чі

Уда́тися навті́ки (до вте́чі *і т. ін.) див.* удава́тися

УТРА́ТИТИ

утра́тити

Втрача́ти (тра́тити) / утра́тити (стра́тити) [оста́нню] наді́ю *див.* утрача́ти

◊ Утрача́ти / утра́тити (загуби́ти) мо́ву *див.* утрача́ти

УТРАЧА́ТИ

втрача́ти

Втрача́ти (тра́тити) / утра́тити (стра́тити) [оста́нню] наді́ю *див.* утрача́ти

утрача́ти

◊ Утрача́ти / утра́тити (загуби́ти) мо́ву *див.* утрача́ти

УТЯ́ТИ

утя́ти

◊ Нарі́зати (утя́ти) сі́чки *див.* нарі́зувати (1)

УХОПИ́ТИ

вхопи́ти

◊ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.*) / хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати *і т. ін.*) ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, поли́чника *і т. ін.*) *див.* ухо́плювати

УЧИ́ЛИЩЕ

учи́лище

Музи́чне учи́лище *див.* учи́лище

УЧИ́НОК

вчи́нок

◊ Мо́кра спра́ва <Мо́крий вчи́нок> <Мо́кре ді́ло> *див.* спра́ва[1]

УЧИ́ТЕЛЬ

учи́тель

Наро́дний учи́тель *див.* учи́тель

УЧИ́ТИ

вчи́ти

Звича́ю навча́ти (вчи́ти) *див.* навча́ти (1)

УЧИ́ТИСЯ

вчи́тися

Навча́тися (вчи́тися) / навчи́тися му́зики *див.* навча́тися (1)

ФАБРИ́ЧНО-ЗАВОДСЬКИ́Й

фабри́чно-заводсько́го

Шко́ла фабри́чно-заводсько́го навча́ння *див.* шко́ла

ФАЛЬШИ́ВИЙ

фальши́вий

Фальши́вий (нарочи́тий) па́фос *див.* па́фос

ФА́РБА

фа́рбою

◊ Налива́тися / нали́тися жа́ром (фа́рбою) *див.* налива́тися (2)

ФІ́ЗИКА

фі́зика

△ Молекуля́рна фі́зика *див.* фі́зика

ФІЗІОЛО́ГІЯ

фізіоло́гія

△ Фізіоло́гія звуків мо́влення *див.* фізіоло́гія

ФІЛЬМ

фільм

Мультиплікаці́йний фільм *див.* фільм

ФІНА́НСОВИЙ

фіна́нсового

△ Моніто́ринг фіна́нсового ри́нку *див.* моніто́ринг (1)

ФІСКА́ЛЬНИЙ

фіска́льна

△ Фіска́льна монопо́лія *див.* монопо́лія (1)

ФЛЕКТИ́ВНИЙ

флекти́вні

△ Флекти́вні мо́ви *див.* мо́ва (25)

ФОНД

фонд

△ Музи́чний фонд *див.* фонд

ФОНЕ́ТИКА

фоне́тика

△ Надсегме́нтна фоне́тика *див.* фоне́тика

ФОНОЛО́ГІЯ

фоноло́гія

△ Надсегме́нтна фоноло́гія *див.* фоноло́гія

ФОРМА́ЛЬНИЙ

форма́льна

△ Форма́льна моде́ль *див.* моде́ль (10)

ФО́РМУЛА

фо́рмула

△ Молекуля́рна фо́рмула *див.* фо́рмула

ФОТОГРАФІ́ЧНИЙ

фотографі́чний

△ Фотографі́чний монта́ж *див.* монта́ж (2)

ФРА́ЗА

фраз

Па́ру слів (фраз) написа́ти (сказа́ти, розказа́ти *і т. ін.*) *див.* написа́ти (1)

ФРОНТ

фронт

Антифаши́стський (наро́дний) фронт *див.* фронт

ФУНТО́ВИЙ

функто́ва

△ Фунто́ве бо́рошно <Фунто́ва мука́> *див.* бо́рошно (3)

фунто́ве

△ Фунто́ве бо́рошно <Фунто́ва мука́> *див.* бо́рошно (3)

ХА́ЛЕ́ПА

ха́ле́пи

◊ Набира́тися / набра́тися ха́ле́пи *див.* набира́тися (13)

◊ Наро́би́ти ха́ле́пи *див.* наро́блювати (4)

ха́ле́пу

◊ Вско́чити (встря́ти) в ха́ле́пу (в на́пасть, в раху́бу *і т. ін.*) *див.* вска́кувати (5)

ХАЛЯ́ВА

халя́ву

◊ Розпусти́ти язика́ (*рідше* язи́к, мо́рду), як (мов, ні́би *і т. ін.*) халя́ву *див.* розпуска́ти

ХА́НЬКА

ханьки́

◊ Ханьки́ (шаньки́) м'я́ти (*діал.* мня́ти) *див.* м'я́ти (2)

ХАПА́ТИ[1]

хапа́в

◊ Моро́з хапа́є (хапа́в) / вхопи́в за пле́чі *див.* моро́з[1] (11)

хапа́є

◊ Моро́з хапа́є (хапа́в) / вхопи́в за пле́чі *див.* моро́з[1] (11)

хапа́ти

◊ Вхопи́ти (діста́ти, спійма́ти *і т. ін.)* / хапа́ти (дістава́ти, отри́мувати *і т. ін.)* ляща́ (ля́паса, морда́са, поморда́са, полі́чника *і т. ін.)* ***див.*** ухо́плювати

хапа́ють

Хапа́ють (напада́ють, кру́тять *і т. ін.)* / вхопи́ли (напа́ли, скрути́ли *і т. ін.)* ко́рчі ***див.*** ко́рчі (1)

ХАПА́ТИСЯ

хапа́тися

Хапа́тися за все (за будь-яку́, вся́ку можли́вість) ***див.*** хапа́тися

ХАПКИ́Й

хапки́й

◊ Хапки́й на мо́ву ***див.*** хапки́й

ХАРА́КТЕР

хара́ктер

На́скрізний хара́ктер ***див.*** хара́ктер

ХА́ТА

ха́ти

◊ Не могти́ [й] ха́ти перейти́ ***див.*** могти́ (4)

ха́ту

◊ Нагомоні́ти (наговори́ти, нащебета́ти *і т. ін.)* по́вну ха́ту (по́вні ву́ха) ***див.*** нагомоні́ти (1)

◊ У ха́ту наплюва́ти ***див.*** наплюва́ти (1)

ХА́ТНІЙ

ха́тня

◊ Ха́тня мо́рква ***див.*** мо́рква (1)

ХВАЛЕ́БНИЙ

хвале́бний

Хвале́бний моле́бень ***див.*** моле́бень (3)

ХВИЛИ́НА

хвили́ну

○ На [яку́сь (одну́, невели́ку *і т. ін.)*] мить (хвили́ну) <На моме́нт> ***див.*** мить (3)

◊ Пійма́ти (спійма́ти, злови́ти, улови́ти) / лови́ти хвили́ну (моме́нт, ви́падок *і т. ін.)* ***див.*** пійма́ти

ХВІСТ

хвіст

◊ Наси́пати со́лі на хвіст ***див.*** наси́пати[1] (2)

△ Хвіст мо́лота ***див.*** хвіст

◊ Хвіст на́бік ***див.*** хвіст

хвоста́

◊ Накру́чувати / накрути́ти (налама́ти) хвоста́ ***див.*** накру́чувати (1)

ХВО́РІСТЬ

хво́рість

△ Морська́ хворо́ба (хво́рість) ***див.*** хворо́ба

ХВОРО́БА

хворо́ба

△ Моза́їчна хворо́ба ***див.*** хворо́ба

△ Морська́ хворо́ба (хво́рість) ***див.*** хворо́ба

ХИЛИ́ТИ

хили́ти

◊ Хили́ти до моги́ли ***див.*** хили́ти

ХИ́ТРО

хи́тро

◊ Хи́тро-му́дро та невели́ким (недороги́м) ко́штом ***див.*** хи́тро

ХІБА́[1]

хіба́

◊ Ті́льки (хіба́, хіба́ що, лиш) пташи́ного (пти́чого) молока́ нема́ (не вистача́є, браку́є *і т. ін.)* ***див.*** нема́

ХІД

хід

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ході́, хід) ***див.*** приско́рювати

Хід молото́чка ***див.*** хід

хо́ді

Надава́ти / нада́ти хо́ду (в хо́ді) ***див.*** надава́ти[2] (6)

хо́ду

Надава́ти / нада́ти хо́ду (в хо́ді) ***див.*** надава́ти[2] (6)

ХЛІБ

хліб

◊ Діли́ти хліб-сі́ль (хліб і сіль) [на́впіл] ***див.*** діли́ти (1)

хліба́

Нава́льні хліба́ ***див.*** хліб

ХЛІБ-СІ́ЛЬ

хліб-сіль

◊ Діли́ти хліб-сі́ль (хліб і сіль) [на́впіл] ***див.*** діли́ти (1)

ХЛЮЩ

хлющ

◊ Мо́крий як (мов, ні́би *і т. ін.)* хлющ ***див.*** хлющ

ХМА́РА

хма́ри

Нава́льні хма́ри ***див.*** хма́ра

◊ Чо́рні (грозові́) хма́ри нависа́ють (збира́ються) / нави́сли (зібра́лися) [над голово́ю] ***див.*** хма́ра

хма́ру

◊ Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти чо́рну хма́ру ***див.*** наганя́ти (6)

ХМІЛЬНИ́Й

хмільни́й

Спиртни́й (алкого́льний, хмільни́й) напі́й ***див.*** напі́й (2)

ХОДА́

ході́

Приско́рювати (прибавля́ти, приспі́шувати, приспіша́ти, набавля́ти, наддава́ти *і т. ін.)* / приско́рити (приба́вити, приспі́шити, наба́вити, надда́ти *і т. ін.)* крок (кро́ки, *рідше* кро́ку, хо́ду, ході́, хід) ***див.*** приско́рювати

ХОДИ́ТИ

ходи́ти

◊ На́зирці ходи́ти ***див.*** ходи́ти

◊ Ходи́ти навкру́г (навко́ло, довко́ла *і т. ін.)* ***див.*** ходи́ти

◊ Ходи́ти навшпи́ньки (на па́льцях) ***див.*** ходи́ти

◊ Ходи́ти / піти́ (сходи́ти) налі́во ***див.*** ходи́ти

хо́дить

◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.*) / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.*) за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.*) *див.* моро́з[1] (7)

ХОДІ́ННЯ

ході́ння

Ході́ння в наро́д *див.* ході́ння

◊ Ході́ння по му́ках *див.* ході́ння

ХОДЯ́ЧИЙ

ходя́чий

◊ Ходя́чий (живи́й) мрець *(рідко* мертве́ць) *див.* мрець (1)

ХОКЕ́Й

хоке́й

△ Хоке́й з м'ячéм *див.* хоке́й

ХО́ЛОД

хо́лод

◊ Моро́з (хо́лод) пробира́ється / пробра́вся до ті́ла (до [са́мих] кісто́к, за пле́чі *і т. ін.*) *див.* моро́з[1] (12)

хо́лодом

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.*) обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти

хо́лоду

◊ Наганя́ти (наго́нити) / нагна́ти хо́лоду *див.* наганя́ти (5)

ХОЛО́ДНИЙ

холо́дна

△ Перце́ва (холо́дна) м'я́та *див.* м'я́та (3)

холо́дне

△ Холо́дне проро́щування насі́ння *див.* проро́щування

ХОРО́БРІСТЬ

хоро́брості

◊ Набира́тися / набра́тися смі́ли́вості (хоро́брості, смі́лості, відва́ги) *див.* набира́тися (9)

ХРЕБЕ́Т

хребта́

◊ Лама́ти / налама́ти хребта́ (спи́ну) *див.* лама́ти (6)

ХРЕСТ

хрест

◊ Бий / поби́й тебе́ (його́, її *і т. ін.*) лиха́ годи́на (грім, хрест, моро́ка *і т. ін.*), *див.* би́ти (19)

Напе́рсний хрест *див.* хрест

Напресто́льний хрест *див.* хрест

ХРЕЩЕ́НСЬКИЙ

хреще́нські

Водохре́сні (хреще́нські) моро́зи *див.* моро́з[1] (1)

ХРИСТО́С

христо́м

Христо́м-Бо́гом моли́ти *див.* моли́ти (2)

ХРОМАТОГРАФІ́ЧНИЙ

хроматографі́чний

△ Хроматографі́чний ме́тод ідентифіка́ції насі́ння *див.* ме́тод (8)

ХРОМОСО́МНИЙ

хромосо́мний

△ Хромосо́мний набі́р *див.* набі́р (1)

ХРЯЩ[1]

хрящ

△ Надгорта́нний хрящ *див.* хрящ[1]

ХТО[1]

хто

◊ На се́рце мов (немо́в, на́че *і т. ін.*) хто ка́мінь наверну́в <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто ка́мінь на ду́шу наверну́в> *див.* хто[1]

◊ Хто б поду́мав (міг поду́мати) *див.* хто[1]

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) жа́ром (окро́пом, хо́лодом, жа́ром і хо́лодом, моро́зом *і т. ін.*) обдати́ / обдава́ти <Як (мов, ні́би *і т. ін.*) хто жа́ром обда́в> *див.* обдава́ти

ХУРА́Л

хура́л

Вели́кий наро́дний хура́л *див.* хура́л

ЦАП[1]

ца́па

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з ца́па (з козла́) молока́ *див.* цап[1]

ЦА́РСТВО

ца́рство

◊ Ца́рство пітьми́ (тьми, мли) *див.* ца́рство

ЦВІЛЬ

цві́ллю

◊ Се́рце мо́хом (плі́снявою, цві́ллю *і т. ін.*) обросло́ (поросло́, покри́лося *і т. ін.*) / оброста́є (пороста́є, покрива́ється *і т. ін.*) *див.* се́рце

ЦВЯХ

цвя́хом

◊ Стримі́ти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шком)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку *і т. ін.*) *див.* стримі́ти

ЦВЯ́ШОК

цвя́шком

◊ Стримі́ти [гвіздко́м (цвя́хом, цвя́шком)] в голові́ (в па́м'яті, у мо́зку *і т. ін.*) *див.* стримі́ти

ЦЕ́ЗАР

це́заря

△ Мухомо́р це́заря *див.* мухомо́р (1)

ЦЕЙ

це

◊ Що [це] за мо́да [пішла́] *див.* мо́да[1] (3)

ЦЕНТР

центр

Центр на́паду *див.* центр

ЦЕП

це́пу

◊ Як (мов, ні́би *і т. ін.*) з гіллі́ (з ланцюга́, з це́пу, з нали́гача *і т. ін.*) зірва́тися *див.* зрива́тися (6)

цепу́

◊ Трима́ти (держа́ти) [як (ні́би)] на цепу́ (на ланцюгу́, на коро́ткому нали́гачі) *див.* трима́ти

ЦЕ́РКВА

це́рква

Монасти́рська це́рква *див.* це́рква

ЦЕРКОВНОСЛОВ'Я́НСЬКИЙ

церковнослов'я́нська

△ Церковнослов'я́нська мо́ва *див.* мо́ва (26)

ЦИБУ́ЛЬКА
цибу́лькою
◊ Нагодува́ти цибу́лькою *див.* наго́дóвувати (2)

ЦИБУ́ЛЯ
цибу́ля
△ Морська́ цибу́ля *див.* цибу́ля

ЦИРКУЛЯ́РНИЙ
циркуля́рний
△ Циркуля́рний насо́с *див.* насо́с (3)

ЦИТЬ
цить
◊ Мовчи́ (цить) та диш *див.* мовча́ти (2)

ЦИФРОВИ́Й
цифрова́
△ Цифрова́ моде́ль *див.* моде́ль (11)

ЦІНА́
ціни́
◊ [І] ціни́ не [мо́жна] скла́сти (не складе́ш) <[І] ціни́ не [мо́жна] зложи́ти (не зло́жиш)> *див.* склада́ти
△ Монопо́льні ціни *див.* ціна́
ці́ну
◊ Набива́ти / наби́ти [собі] ці́ну *див.* набива́ти (4)

ЦІ́ННІСТЬ
ці́нності
◊ Надава́ти / нада́ти зна́чення (ваги́, ці́нності) *див.* надава́ти[2] (8)

ЦІП[1]
ці́пом
◊ [І] ці́пом (дрючко́м) не нажене́ш *див.* наганя́ти (2)

ЦІ́ПИТИ
ці́пить
Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)
ці́плять
Моро́з тріщи́ть (ти́сне, ці́пить *і т. ін.)* / затріща́в <Моро́зи тріща́ть (ти́снуть, ці́плять *і т. ін.)* / затріща́ли> *див.* моро́з[1] (3)

ЦУ́КОР
цу́кор
△ Моло́чний цу́кор *див.* цу́кор

ЦУ́РКА
цу́рка
◊ Цу́рка наві́ки *див.* цу́рка

ЧАВУ́Н
чавуно́м
◊ Налива́тися / нали́тися свинце́м (о́ловом, чавуно́м) *див.* налива́тися (3)
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] свинце́м (чавуно́м) нали́тий *див.* нали́тий (2)

ЧАС
час
◊ Наста́в (прийшо́в, уда́рив *і т. ін.)* час *див.* час
Перело́мний моме́нт (час, день *і т. ін.)* <Перело́мна епо́ха> *див.* моме́нт (1)
ча́сом
◊ Найбли́жчим ча́сом *див.* час

ЧАСТИ́НА
части́на
△ Іменна́ части́на мо́ви *див.* части́на
△ Части́на мо́ви *див.* части́на

ЧАСТОТА́
частота́
△ Надвисо́ка частота́ *див.* частота́

ЧАСТУВА́ТИ
частува́ти
◊ Годува́ти (частува́ти) / нагодува́ти (почастува́ти) поти́личниками *див.* годува́ти (10)

ЧА́ША
ча́шу
◊ Ви́пити / випива́ти (пи́ти) [гірку́ (по́вну)] [ча́шу] ([по́вний] ківш) [ли́ха, му́ки *і т. ін.*] [до кра́ю (до дна, до де́нця)] *див.* випива́ти (1)

ЧА́ШЕЧКА
ча́шечка
△ Надколі́нна ча́шка (ча́шечка) *див.* ча́шка

ЧА́ШКА
ча́шка
△ Надколі́нна ча́шка (ча́шечка) *див.* ча́шка

ЧЕКА́ТИ
чека́ти
◊ Жда́ти (чека́ти, вигляда́ти, сподіва́тися) з мо́ря пого́ди *див.* жда́ти (2)

ЧЕМЕРИ́ЦЯ
чемери́ці
◊ [Як (мов, ні́би *і т. ін.)*] блекоти́ (кукі́льва́ну, куко́льва́ну, чемери́ці) об'ї́стися (наї́стися) *див.* об'їда́тися

ЧЕРВО́НИЙ
черво́ний
△ Черво́ний мухомо́р *див.* мухомо́р (3)

ЧЕ́РГА
че́ргою
Наря́д по́за че́ргою <Позачерго́вий наря́д> *див.* наря́д[2] (1)

ЧЕ́РЕВО
че́рево
◊ Набива́ти (напиха́ти) / наби́ти (напха́ти) пе́льку (ке́ндюх, че́рево *і т. ін.)* *див.* набива́ти (5)
◊ Наїда́ти (від'їда́ти, нажира́ти *і т. ін.)* / наї́сти (від'ї́сти, наже́рти, понаїда́ти *і т. ін.)* че́рево (пу́зо, пи́ку, мо́рду *і т. ін.)* *див.* наїда́ти (1)

ЧЕРЕВОНО́ГІ
черевоно́гі
△ Черевоно́гі молю́ски *див.* молю́ск (2)

ЧЕ́РЕП
че́реп
◊ Думки́ розрива́ють мо́зок (че́реп) *див.* ду́мка (19)

ЧЕРЕПА́ХА
черепа́хи
△ М'якоті́лі черепа́хи *див.* черепа́ха

ЧЕРЕПНИ́Й
черепна́
△ Черепна́ (мозкова́) коро́бка *див.* коро́бка (2)

ЧЕ́СНО
че́сно
[Му́шу (тре́ба)] призна́тися <Призна́тися (признаю́ся) по пра́вді (по щи́рості, щи́ро, че́сно *і т. ін.)*> *див.* признава́тися

ЧЕСТЬ

честь

◊ Честь мунди́ра *див.* честь

ЧИ́ННІСТЬ[1]

чи́нності

Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) чи́нності *див.* набира́ти (2)

◊ Набра́ння чи́нності *див.* набра́ння (1)

ЧИ́СТИЙ

чи́сту

◊ Виплива́ти (виринáти) / ви́плисти (ви́пливти, ви́ринути) на пове́рхню (нагóру, на чи́сту вóду) *див.* виплива́ти (1)

◊ За чи́сту моне́ту *див.* моне́та (4)

ЧИТА́ТИ

чита́ти

◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) моли́тву *див.* чита́ти

◊ Чита́ти (вичи́тувати) / прочита́ти (ви́читати) нота́ції (нота́цію, мора́ль) *див.* чита́ти

ЧМІЛЬ

чмеля́

◊ Уби́ти му́ху (чмеля́) *див.* убива́ти[1]

ЧОЛО́

чолі́

◊ На лóбі (на чолі́) напи́сано *див.* напи́саний (1)

ЧОМУ́

чім

◊ Як (у чóму, у чім *і т. ін.)* ма́ти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як ма́ти спороди́ла> *див.* ма́ти[1] (15)

чóму

◊ Як (у чóму, у чім *і т. ін.)* ма́ти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як ма́ти спороди́ла> *див.* ма́ти[1] (15)

ЧО́РНИЙ

чóрні

◊ Чóрні (грозові́) хма́ри нависа́ють (збира́ються) / нави́сли (зібра́лися) [над головóю] *див.* хма́ра

чóрну

◊ Наганя́ти (нагóнити) / нагна́ти чóрну хма́ру *див.* наганя́ти (6)

ЧО́РНО-БІ́ЛИЙ

чóрно-біле

△ Чóрно-біле (монохрóмне) телеба́чення *див.* телеба́чення

ЧОРТ

чорт

◊ Нада́в [же] [мені́] чорт *див.* чорт

чорти́

◊ Ще (іще́) [й] чорти́ навкула́чки [не] б'ю́ться (би́лися) *див.* чорт

чорті́в

◊ Дава́ти / да́ти (надава́ти) чорті́в *див.* дава́ти (84)

чóртові

◊ Лі́зти чóртові (чóрту) на рóги (в зу́би) <Лі́зти / наскóчити самóму чóртові на рóги> *див.* лі́зти (26)

◊ Ні Бóгу (Бóгові) сві́чка, ні чóрту (чóртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.)* *див.* сві́чка

чóрту

◊ Лі́зти чóртові (чóрту) на рóги (в зу́би) <Лі́зти / наскóчити самóму чóртові на рóги> *див.* лі́зти (26)

◊ Ні Бóгу (Бóгові) сві́чка, ні чóрту (чóртові) кочерга́ (коцюба́, ла́дан, на́довбень *і т. ін.)* *див.* сві́чка

ЧО́РТІВ

чóртове

Дия́вольське (satани́нське, чóртове *і т. ін.)* навожде́ння *див.* навожде́ння (1)

ЧОТИ́РИ

чоти́ри

◊ Па́дати / впа́сти на колі́на (навкóлішки, ниць, *рі́дко* на всі чоти́ри) <Упада́ти / впа́сти в нóги (до ніг, ниць)> *див.* па́дати

ЧОТИРИКУ́ТНИК

чотирику́тник

△ Пра́вильний трику́тник (чотирику́тник, многоку́тник *і т. ін.)* *див.* трику́тник

ЧУБ

чуб

◊ Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну) *див.* намина́ти (3)

чу́ба

◊ Грі́ти (па́рити) / нагрі́ти чу́ба *(рі́дше* чупри́ну, лóба) *див.* грі́ти (3)

◊ Надира́ти / наде́рти (надра́ти) чу́ба (чуби́) *див.* надира́ти (1)

◊ Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну) *див.* намина́ти (3)

чуби́

◊ Надира́ти / наде́рти (надра́ти) чу́ба (чуби́) *див.* надира́ти (1)

ЧУЖИ́Й

чужóю

◊ Мудре́ць за чужóю спи́ною *див.* мудре́ць (1)

ЧУ́ЛИЙ

чу́ле

◊ Ма́ти м'яке́ (дóбре, чу́ле *і т. ін.)* се́рце *див.* ма́ти[2] (68)

ЧУМА́ЦЬКИЙ

чума́цька

△ Чума́цький (Молóчний) Шлях <Чума́цька Дорóга> *див.* шлях

чума́цький

△ Чума́цький (Молóчний) Шлях <Чума́цька Дорóга> *див.* шлях

ЧУПРИ́НА

чупри́на

◊ [Аж] чупри́на мóкра *див.* чупри́на

чупри́ну

◊ Грі́ти (па́рити) / нагрі́ти чу́ба *(рі́дше* чупри́ну, лóба) *див.* грі́ти (3)

◊ Намина́ти (ску́бти) / нам'я́ти (наску́бти) чуб (чу́ба, за чу́ба, чупри́ну) *див.* намина́ти (3)

ША́ЙБА

ша́йбу

Відігрaва́ти / відігра́ти м'яч (ша́йбу, гол *і т. ін.)* *див.* відігрaва́ти (1)

ША́НКЕР

ша́нкер

△ М'яки́й ша́нкер *див.* ша́нкер

ШАНУВА́ТИ
шанува́ти
◊ Шанува́ти нака́з (нака́зу, ро́зказ, ро́зказу) *див.* шанува́ти

ША́НЬКА
шаньки́
◊ Ханьки́ (шаньки́) м'я́ти *(діал.* мня́ти) *див.* м'я́ти (2)

ША́ПКА
ша́пкою
◊ Накри́ти ша́пкою *див.* накрива́ти (3)

ШВА́ЙКА
шва́йку
◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.)* ши́ло на шва́йку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

ШВЕ́ДСЬКИЙ
шве́дська
△ Шве́дська му́ха (му́шка) *див.* му́ха (4)

ШВИ́ДКІСТЬ
шви́дкість
△ Надзвукова́ шви́дкість *див.* шви́дкість

ШЕ́ЛЕСТ
ше́лесту
◊ Наробити ше́лесту *див.* нароблювати (5)

ШИ́ЛО
ши́ло
◊ Міня́ти / поміня́ти (проміня́ти, ви́міняти *і т. ін.)* ши́ло на шва́йку (на ми́ло, на мотови́ло) *див.* міня́ти (2)

ШИРО́КИЙ
широ́кий
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

широ́кого
Дістава́ти (оде́ржувати) / діста́ти (оде́ржати) [вели́кий (широ́кий)] ро́зголос <Набира́ти (набува́ти) / набра́ти (набу́ти) [вели́кого (широ́кого)] ро́зголосу> *див.* дістава́ти (2)

ШИ́Я
ши́ї
◊ Да́ти (надава́ти) / дава́ти по ши́ї (по гамалику́) *див.* дава́ти (148)

ши́ю
◊ Воло́ві ши́ю (ро́ги) скру́тить (мо́же скрути́ти) *див.* скру́чувати
◊ Накида́ти (наклада́ти, наді́вати *і т. ін.)* / наки́нути (накла́сти, наді́ти *і т. ін.)* ярмо́ (петлю́) [на [свою́] ши́ю (на карк, на се́бе)] *див.* накида́ти[2] (2)
◊ Нами́лити ши́ю (го́лову, в'я́зи) *див.* нами́лювати (1)
◊ Намина́ти (накру́чувати, ску́бти *і т. ін.)* / нам'я́ти (накрути́ти, наску́бти *і т. ін.)* па́рші (ву́ха, ши́ю *і т. ін.)* *див.* намина́ти (2)
◊ Насіда́ти на п'я́ти (на ши́ю) *див.* насіда́ти (1)

ШКЕРЕ́БЕ́РТЬ
шкере́бе́рть
◊ Мо́зки шкере́бе́рть *див.* мо́зок (7)

ШКІ́РА
шкі́рі
◊ [Аж] моро́з подира́є (пробира́є) / поде́р (подра́в, пробра́в) по спи́ні (по шкі́рі, за пле́чі *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (6)
◊ По́за шку́рою (по шку́рі) подра́ло <Моро́зом подра́ло (проде́рло) по шку́рі (шкі́рі)> *див.* поде́рти

шкі́рою
◊ [Аж] моро́з (моро́зе́ць) іде́ (прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* по́за шкі́рою (по́за спи́ною, по спи́ні *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (5)
◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (7)

шкі́ру
◊ Зали́ти (залля́ти, нали́ти) / залива́ти са́ла за (по́за) шку́ру (шкі́ру) *див.* залива́ти (6)

ШКО́ДА[1]
шко́ді
◊ Му́дрий по шко́ді *див.* му́дрий (1)

ШКО́ЛА
шко́ла
Музи́чна шко́ла *див.* шко́ла
Шко́ла робітни́чої мо́лоді *див.* шко́ла
Шко́ла фабри́чно-заводсько́го навча́ння *див.* шко́ла

ШКУ́РА
шку́рі
◊ По́за шку́рою (по шку́рі) подра́ло <Моро́зом подра́ло (проде́рло) по шку́рі (шкі́рі)> *див.* поде́рти

шку́рою
◊ Моро́з іде́ (хо́дить, бі́гає, прохо́дить, пробіга́є *і т. ін.)* / пішо́в (пройшо́в, пробі́г *і т. ін.)* за (по́за) спи́ною (по спи́ні, за плечи́ма, по́за шкі́рою, по́за шку́рою *і т. ін.)* *див.* моро́з[1] (7)
◊ По́за шку́рою (по шку́рі) подра́ло <Моро́зом подра́ло (проде́рло) по шку́рі (шкі́рі)> *див.* поде́рти

шку́ру
◊ Зали́ти (залля́ти, нали́ти) / залива́ти са́ла за (по́за) шку́ру (шкі́ру) *див.* залива́ти (6)
◊ Надяга́ти (наді́вати, натяга́ти *і т. ін.)* / надягну́ти (наді́ти, надягти́, натягти́ *і т. ін.)* ове́чу шку́ру <Влі́зати / влі́зти в ове́чу шку́ру> *див.* надяга́ти (1)

ШКУ́РКА
шку́рка
△ Наждако́вий (нажда́чний) папі́р <Наждако́ва (нажда́чна) шку́рка> *див.* папі́р

ШЛЮБ
шлюб
△ Морганати́чний шлюб *див.* шлюб

ШЛЯХ
шлях
◊ Наї́жджений шлях <Наї́жджена ко́лія> *див.* шлях

◊ Наставля́ти (направля́ти, напу́чувати, спрямо́вувати *і т. ін.)* / наста́вити (напра́вити, напути́ти, спрямува́ти *і т. ін.)* на до́бру (пра́ведну, ві́рну *і т. ін.)* доро́гу (сте́жку, путь *і т. ін.)* (на до́брий (пра́ведний, ві́рний *і т. ін.)* шлях) *див.* наставля́ти[2] (1)

△ Чума́цький (Моло́чний) Шлях <Чума́цька Доро́га> *див.* шлях

◊ Шлях (лі́нія) наймéншого óпору *див.* шлях

шляхо́м

◊ Іти́ / піти́ шляхо́м (по лі́нії, лі́нією) наймéншого óпору *див.* іти́ (141)

ШМАТÓК

шматки́

◊ Сéрце рвéться (розривáється, надривáється) / надірвáлося [на шматки́] *див.* сéрце

ШОВ

шви

Накладáти / наклáсти шви (шов) *див.* накладáти (6)

шов

Накладáти / наклáсти шви (шов) *див.* накладáти (6)

ШПА́НСЬКИЙ

шпа́нська

△ Шпа́нська му́ха (му́шка) *див.* му́ха (5)

ШРИФТ

шрифт

△ Напівжи́рний шрифт *див.* шрифт

ШТАТ[2]

шта́том

Нале́жить за шта́том *див.* нале́жати[1] (2)

ШТОВХА́Н

штовханáми

◊ Нагоро́джувати / нагороди́ти штовханáми (стусанáми, поти́личниками *і т. ін.)* *див.* нагоро́джувати[1] (1)

ШУКА́ТИ

шука́ти

◊ Шука́ти кістки в молоці́ *див.* шука́ти

ШУЛІ́КА

шулі́ка

◊ Шулі́кою (як (мов, ні́би *і т. ін.)* шулі́ка (шуля́к)) налітáти (ки́датися, пáдати *і т. ін.)* / налетíти (ки́нутися, впáсти *і т. ін.)* *див.* налітáти[1] (1)

шулі́кою

◊ Шулі́кою (як (мов, ні́би *і т. ін.)* шулі́ка (шуля́к)) налітáти (ки́датися, пáдати *і т. ін.)* / налетíти (ки́нутися, впáсти *і т. ін.)* *див.* налітáти[1] (1)

ШУЛЯ́К

шуля́к

◊ Шулі́кою (як (мов, ні́би *і т. ін.)* шулі́ка (шуля́к)) налітáти (ки́датися, пáдати *і т. ін.)* / налетíти (ки́нутися, впáсти *і т. ін.)* *див.* налітáти[1] (1)

ШУМ[1]

шу́му

◊ Наробити шу́му *див.* нарóблювати (6)

ЩАСЛИ́ВИЙ

щасли́вою

◊ Народи́тися (роди́тися) під щасли́вою зі́ркою (зорéю) *див.* нарóджуватися (2)

ЩА́СТЯ

ща́стя

◊ Го́ре (ра́дість, ща́стя *і т. ін.)* [діли́ти] пополáм (нáвпіл) *див.* діли́ти (2)

ЩЕ

ще

◊ Бáба (бáбка, бабу́ся) [ще] нáдвоє ворожи́ла (гадáла) *див.* бáба[1] (6)

◊ Ще (іщé) [й] чорти́ навкулáчки [не] б'ю́ться (би́лися) *див.* чорт

◊ [Ще] [мáтерине] молокó на губáх *(рідко* кóло губíв) [не обсóхло *(рідше* не ви́сохло)] <Ще з молокóм на губáх> *див.* молокó (13)

ЩИПКÓВИЙ

щипкóві

△ Щипкóві [музи́чні] інструмéнти *див.* інструмéнт (10)

ЩИ́РИЙ

щи́ра

Щи́ра моли́тва *див.* моли́тва (1)

ЩИ́РІСТЬ

щи́рості

[Му́шу (трéба)] признáтися <Признáтися (признаю́ся) по прáвді (по щи́рості, щи́ро, чéсно *і т. ін.)*> *див.* признавáтися

ЩИ́РО

щи́ро

[Му́шу (трéба)] признáтися <Признáтися (признаю́ся) по прáвді (по щи́рості, щи́ро, чéсно *і т. ін.)*> *див.* признавáтися

ЩО[1]

чим

Чим мóжу (мóжемо, мáю, мáємо) служи́ти? *див.* служи́ти

чім

◊ Як (у чóму, у чім *і т. ін.)* мáти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як мáти спороди́ла> *див.* мáти[1] (15)

чóму

◊ Як (у чóму, у чім *і т. ін.)* мáти [на світ] народи́ла (породи́ла, роди́ла) <Як мáти спороди́ла> *див.* мáти[1] (15)

що

◊ Хібá що (тíльки) моги́ла ви́править *див.* моги́ла (5)

◊ Що [й] [мóжна] язи́к (язикá) проковтну́ти *див.* проковтну́ти

◊ Що на рот налíзе *див.* що[1]

◊ Що на язи́к набігáє / набіжи́ть (понесé) *див.* що[1]

◊ Що [це] за мóда [пішлá] *див.* мóда[1] (3)

Що (як) називáється *див.* називáтися (1)

ЩОКА́

щоки́

◊ За оби́дві щоки́ уминáти (наминáти, уплітáти *і т. ін.)* *див.* уминáти[1]

ЮВІЛÉЙНИЙ

ювілéйна

Ювілéйна монéта *див.* монéта (3)

ЮХА́

юхи́

◊ Набрáтися ю́шки (юхи́) *див.* набирáтися (16)

Ю́ШКА

ю́шки

◊ Набрáтися ю́шки (юхи́) *див.* набирáтися (16)

Я²
мені

◊ Надáв [же] [мені] чорт *див.* чорт

ЯБЛУКО
яблуко

Молоди́льне яблуко *див.* яблуко

ЯЗВА
язва

Моровá язва *див.* язва

ЯЗИ́К
язи́к

◊ Гóстрий на язи́к (на слóво, на словá, на мóву *і т. ін.*) *див.* гóстрий (2)

◊ Гостри́ти / нагостри́ти язи́к (язикá, язики́) *див.* гостри́ти (4)

◊ Мозóлити [свій (свогó)] язи́к (язикá) *див.* мозóлити (2)

◊ Навертáтися / наверну́тися на язи́к *див.* навертáтися (1)

◊ Розпусти́ти язикá (*рідше* язи́к, мóрду), як (мов, нíби *і т. ін.*) халя́ву *див.* розпускáти

◊ Що [й] [мóжна] язи́к (язикá) проковтну́ти *див.* проковтну́ти

◊ Що на язи́к набігáє / набíжи́ть (понесé) *див.* що[1]

◊ Язи́к пóза ву́хами (пóза вуши́ма, чéрез плечé) телíпáється (мотáється) *див.* язи́к

◊ Язи́к як лóпатень (лопáта, помелó, млин) *див.* язи́к

язикá

◊ Гостри́ти / нагостри́ти язи́к (язикá, язики́) *див.* гостри́ти (4)

◊ Мозóлити [свій (свогó)] язи́к (язикá) *див.* мозóлити (2)

◊ Налáмувати / наламáти язикá *див.* налáмувати (2)

◊ Позбу́тися мóви (язикá) *див.* позбувáтися[1]

◊ Розпусти́ти язикá (*рідше* язи́к, мóрду), як (мов, нíби *і т. ін.*) халя́ву *див.* розпускáти

◊ Що [й] [мóжна] язи́к (язикá) проковтну́ти *див.* проковтну́ти

язики́

◊ Гостри́ти / нагостри́ти язи́к (язикá, язики́) *див.* гостри́ти (4)

язикóм

◊ Молóти / замолóти язикóм *див.* молóти (1)

◊ Молоти́ти зубáми (язикóм) *див.* молоти́ти (3)

ЯКИ́Й
якóї

○ З якóї нагóди? *див.* нагóда (4)
Якóї напáсті (трясці)? *див.* напáсть (2)

ЯКИ́ЙСЬ
якáсь

◊ [Якáсь] му́ха вкуси́ла *див.* му́ха (14)

якéсь

◊ Посíсти / посідáти своє́ (якéсь, налéжне *і т. ін.*) мíсце *див.* посідáти[1]

якýсь

○ На [якýсь (однý, невели́ку *і т. ін.*)] мить (хвили́ну) <На момéнт> *див.* мить (3)

ЯМА
яму

◊ Живи́м у яму (в домови́ну, в моги́лу, в зéмлю *і т. ін.*) лягáти (лíзти, іти́ *і т. ін.*) / лягти́ (полíзти, піти́ *і т. ін.*) *див.* лягáти (3)

◊ Клáсти (вкладáти) / поклáсти (вклáсти, положи́ти) в домови́ну (в моги́лу, в яму, в трунý *і т. ін.*) *див.* клáсти (6)

◊ Лягти́ / (*рідко* лягáти) в моги́лу (в домови́ну, в гріб, в яму *і т. ін.*) *див.* лягáти (22)

◊ Полíзти / лíзти живцéм (живи́м) у моги́лу (в яму) *див.* полíзти

◊ Положи́ти в домови́ну (у моги́лу, в яму, в гроб *і т. ін.*) *див.* положи́ти

◊ Хоч [живи́м (живцéм, живóму)] у зéмлю (в моги́лу, в гріб, у яму *і т. ін.*) лізь (лягáй, *рідко* кладúсь) <Хоч у петлю́ (у зáшморг) лізь> *див.* лíзти (33)

ЯРЛИ́К
ярли́к

◊ Вíшати (клéїти) / повíсити (наклéїти, навíсити) ярли́к *див.* вíшати (2)

ЯРМÓ
ярмí

◊ Надривáтися в ярмí *див.* надривáтися (1)

ярмó

◊ Накидáти (накладáти, надівáти *і т. ін.*) / наки́нути (наклáсти, надíти *і т. ін.*) ярмó (петлю́) [на [свою] ши́ю (на карк, на сéбе)] *див.* накидáти[2] (2)

ЯРУС
ярус

△ Ярус надбудóви *див.* ярус

СПИСОК РЕЄСТРОВИХ СЛІВ

МІЩАНИ́Н
МІЩА́НКА
МІЩА́НОЧКА
МІЩА́НСТВО
МІЩА́НСЬКИЙ
МІЩУ́Х
МЛА
МЛАДЕ́НЕЦЬ
МЛАДЕ́НЧИЙ
МЛА́КА
МЛИ́ВО
МЛИН
МЛИНА́Р
МЛИНА́РКА
МЛИНА́РСТВО
МЛИНА́РСЬКИЙ
МЛИНЕ́ЦЬ
МЛИНІ́ВКА
МЛИНКО́ВАНИЙ
МЛИНКОМБІНА́Т
МЛИНКУВА́ТИ
МЛИНО́ВИ́Й
МЛИНО́К
МЛИНО́ЧОК
МЛИНЦЕ́ВИЙ
МЛИ́НЧИК
МЛИ́СТИЙ
МЛИ́СТІСТЬ
МЛИ́СТО
МЛІ́ННЯ
МЛІ́СНИЙ
МЛІ́СНО
МЛІСТЬ
МЛІ́ТИ
МЛО́ЇТИ
МЛО́СНИЙ
МЛО́СНІСТЬ
МЛО́СНО
МЛЯ́ВИЙ
МЛЯ́ВІСТЬ
МЛЯ́ВО
МНЕМОГРА́МА
МНЕМО́МЕТР
МНЕМО́НІКА
МНЕМОНІ́ЧНИЙ
МНЕМОТЕ́ХНІКА
МНЕМОТЕХНІ́ЧНИЙ
МНЕЦЬ
МНИ́МИЙ
МНИ́МІСТЬ
МНИ́ХА
МНИ́ХАТИСЯ
МНИ́ХИ
МНИ́ШКИ
МНО́ГИЙ
МНО́ГО
МНО́ГО...
МНОГОВИ́Д
МНОГОВО́ДНИЙ
МНОГОГРА́ННИЙ
МНОГОГРА́ННИК
МНОГОГРА́ННІСТЬ
МНОГОГРІ́ШНИЙ
МНОГОКРА́ТНИЙ
МНОГОКРА́ТНІСТЬ
МНОГОКУ́ТНИЙ
МНОГОКУ́ТНИК
МНОГОЛИ́КИЙ
МНОГОЛИ́КІСТЬ
МНОГОЛІ́ТНІЙ
МНОГОЛЮ́ДДЯ
МНОГОЛЮ́ДНИЙ
МНОГОЛЮ́ДНІСТЬ
МНОГОМО́ВНИЙ
МНОГОНАДІ́ЙНИЙ
МНОГОСЛІ́ВНИЙ
МНОГОСЛІ́ВНІСТЬ
МНОГОСЛІВ'Я
МНОГОСТРА́ДНИЙ
МНОГОСТРАЖДА́ЛЬНИЙ
МНОГОТРУ́ДНИЙ
МНОГОТРУ́ДНО
МНОГОЦІ́ННИЙ
МНОГОЧЛЕ́Н
МНОГОЧЛЕ́ННИЙ
МНО́ЖЕНЕ
МНО́ЖЕНИЙ
МНО́ЖЕННЯ
МНО́ЖИЛЬНИЙ
МНОЖИНА́
МНОЖИ́ННИЙ
МНОЖИ́ННІСТЬ
МНО́ЖИТИ
МНО́ЖИТИСЯ
МНО́ЖНИК
МНЯ́СО
МНЯ́ТИ
МО *див.* мо'
МО'
МО́БЕР
МОБІЛІЗАЦІ́ЙНИЙ
МОБІЛІЗА́ЦІЯ
МОБІЛІ́ЗМ
МОБІЛІЗО́ВАНИЙ
МОБІЛІЗО́ВАНІСТЬ
МОБІЛІЗО́ВУВАТИ
МОБІЛІЗО́ВУВАТИСЯ
МОБІЛІЗУВА́ЛЬНИЙ
МОБІЛІЗУВА́ТИ *див.* мобілізо́вувати
МОБІЛІЗУВА́ТИСЯ *див.* мобілізо́вуватися
МОБІЛІЗУ́ЮЧИЙ
МОБІ́ЛКА
МОБІ́ЛЬНИЙ
МОБІ́ЛЬНИК
МОБІ́ЛЬНІСТЬ
МОБІ́ЛЬНО

МОВ[1]
МОВ[2]
МО́ВА
МО́ВБИ[1]
МО́ВБИ[2]
МО́ВБИТО[1]
МО́ВБИТО[2]
МОВЕТО́Н
МО́ВЕЦЬ
МО́ВИТИ
МО́ВИТИСЯ
МО́ВКНУТИ
МО́ВЛЕНИЙ
МОВЛЕННЄ́ВИЙ
МО́ВЛЕННЯ
МОВЛЯ́В
МОВЛЯ́НИН
МОВЛЯ́ТИ
МО́ВНИЙ
МО́ВНИК
МО́ВНО-РОЗУМО́ВИЙ
МОВНОСТИЛІСТИ́ЧНИЙ
МОВНОСТИЛЬОВИ́Й
МОВОВЖИВА́ННЯ
МОВОВЖИ́ТОК
МОВОВИ́РАЖЕННЯ
МОВОЗНА́ВЕЦЬ
МОВОЗНА́ВИЦЯ
МОВОЗНА́ВСТВО
МОВОЗНА́ВЧИЙ
МОВОЛЮ́БЕЦЬ
МОВОМИСЛЕННЄ́ВИЙ
МО́ВОНЬКА
МОВОТВО́РЕННЯ
МОВОТВО́РЕЦЬ
МОВОТВО́РЧИЙ
МОВОТВО́РЧІСТЬ
МОВЧАЗЛИ́ВИЙ
МОВЧАЗЛИ́ВІСТЬ
МОВЧАЗЛИ́ВО
МОВЧАЗНИ́Й
МОВЧА́ЗНИК
МОВЧА́ЗНІСТЬ
МОВЧА́ЗНО
МОВЧАКА́
МОВЧА́ЛЬНИК
МОВЧА́ЛЬНИЦЯ
МО́ВЧАНКА *див.* мовча́нка
МОВЧА́НКА
МОВЧА́ННЯ
МОВЧА́ТИ
МО́ВЧЕЧКИ
МО́ВЧКИ
МОВЧКО́М
МОВЧКУВА́ТИЙ
МОВЧКУВА́ТІСТЬ
МОВЧКУВА́ТО
МОВЧО́К
МОВЧУ́Н
МОВЧУ́НКА
МОВЧУ́НЧИК
МОВЧУ́НЯ
МОВЧУ́ЩИЙ
МО́ГА
МОГА́Р
МОГЕ́Р *див.* мохе́р
МОГЕ́РОВИЙ *див.* мохе́ровий
МОГИ́ЛА
МОГИ́ЛКА
МОГИЛКИ́
МОГИ́ЛОНЬКА
МОГИ́ЛЬНИЙ
МОГИ́ЛЬНИК
МОГИ́ЛЬНИЦЯ
МОГИЛЯ́К
МОГИЛЯ́НЕЦЬ
МОГИЛЯ́НКА
МОГІКА́НИ
МОГІКА́НИН *див.* могіка́ни
МОГІКА́НКА *див.* могіка́ни
МОГІКА́НСЬКИЙ
МОГО́Л
МОГО́ЛЬСЬКИЙ
МОГОРИ́Ч
МОГОРИ́ЧИТИ
МОГОРИ́ЧНИЙ
МОГОРИ́ЧНИК
МОГОРИЧУВА́ТИ
МОГТИ́
МОГТИ́СЯ
МО́ГУЛ
МОГУЛІ́СТ
МОГУЛІ́СТКА
МОГУ́Р
МОГУ́ТНІЙ
МОГУ́ТНІСТЬ
МОГУТНІ́ТИ
МОГУ́ТНІШАТИ
МОГУ́ТНЬО
МОГУ́ТТЯ
МОГУ́ТЬ
МОГУ́ЧЕ
МОГУ́ЧИЙ
МОГУ́ЧІСТЬ
МОГУ́ЧО
МО́ДА[1]
МО́ДА[2]
МОДА́ЛЬНИЙ
МОДА́ЛЬНІСТЬ
МОДЕЛІ́ЗМ
МОДЕЛІ́СТ
МОДЕЛІ́СТКА
МОДЕ́ЛЬ
МОДЕЛЬЄ́Р
МОДЕЛЬЄ́РКА
МОДЕ́ЛЬКА
МОДЕ́ЛЬНИЙ
МОДЕ́ЛЬНИК
МОДЕ́ЛЬНИЦЯ
МОДЕЛЬО́ВАНИЙ
МОДЕЛЮВА́ЛЬНИЙ
МОДЕЛЮВА́ННЯ
МОДЕЛЮВА́ТИ
МОДЕЛЮВА́ТИСЯ
МОДЕ́М
МОДЕ́МНИЙ
МОДЕРА́ТО
МОДЕРА́ТОР
МОДЕРА́ЦІЯ
МОДЕ́РН
МОДЕ́РН-ДЖА́З
МОДЕ́РНИЙ
МОДЕРНІЗА́ТОР
МОДЕРНІЗА́ТОРСТВО
МОДЕРНІЗА́ТОРСЬКИЙ
МОДЕРНІЗАЦІ́ЙНИЙ
МОДЕРНІЗА́ЦІЯ
МОДЕРНІ́ЗМ
МОДЕРНІЗО́ВАНИЙ
МОДЕРНІЗО́ВУВАТИ
МОДЕРНІЗО́ВУВАТИСЯ
МОДЕРНІЗУВА́ННЯ
МОДЕРНІЗУВА́ТИ *див.* модернізо́вувати

МОДЕРНІЗУВА́ТИСЯ *див.* модернізо́вуватися
МОДЕРНІ́СТ
МОДЕРНІСТИ́ЧНИЙ
МОДЕРНІ́СТКА
МОДЕРНІ́СТСЬКИЙ
МОДЕ́РНІСТЬ
МОДЕ́РНО
МОДЕРНО́ВИЙ
МОДЕРНО́ВІСТЬ
МОДЕРНО́ВО
МОДЕРУВА́ННЯ
МОДЕРУВА́ТИ
МОДЖАХЕ́Д
МОДЖАХЕ́ДКА
МОДЖАХЕ́ДСЬКИЙ
МОДИЛЬЙО́Н
МОДИ́СТКА
МОДИ́СТОЧКА
МОДИФІКА́ТОР
МОДИФІКАЦІ́ЙНИЙ
МОДИФІКА́ЦІЯ
МОДИФІКО́ВАНИЙ
МОДИФІКУВА́ННЯ
МОДИФІКУВА́ТИ
МОДИФІКУВА́ТИСЯ
МО́ДНИЙ
МО́ДНИК
МО́ДНИЦЯ
МО́ДНИЧАННЯ
МО́ДНИЧАТИ
МО́ДНІСТЬ
МО́ДНО
МОДНЯ́ЧИЙ
МОДРИ́НА
МОДРИ́НОВИЙ
МО́ДУЛЬ
МО́ДУЛЬНИЙ
МО́ДУЛЬНІСТЬ
МОДУЛЬО́ВАНИЙ
МОДУЛЮВА́ЛЬНИЙ
МОДУЛЮВА́ННЯ
МОДУЛЮВА́ТИ
МОДУЛЮВА́ТИСЯ
МОДУЛЯ́ТОР
МОДУЛЯ́ТОРНИЙ
МОДУЛЯЦІ́ЙНИЙ
МОДУЛЯ́ЦІЯ
МО́ДУС
МО́ДУСНИЙ
МОЖЛИ́ВИЙ
МОЖЛИ́ВІСТЬ
МОЖЛИ́ВО
МО́ЖНА
МО́ЖНИЙ
МО́ЖНІСТЬ
МОЖНОВЛА́ДДЯ
МОЖНОВЛА́ДЕЦЬ
МОЖНОВЛА́ДНИЙ
МОЖНОВЛА́ДНИЦЯ
МОЖНОВЛА́ДНІСТЬ
МОЖНОВЛА́ДСТВО
МОЗ
МОЗА́ЇКА
МОЗА́ЇКОВИЙ
МОЗАЇКОПОДІ́БНИЙ
МОЗАЇ́СТ
МОЗАЇ́СТКА
МОЗАЇЦИ́ЗМ
МОЗАЇ́ЧНИЙ
МОЗАЇ́ЧНІСТЬ
МОЗАЇ́ЧНО
МОЗАМБІ́КЕЦЬ *див.* мозамбікці
МОЗАМБІ́КЦІ
МОЗАМБІ́ЦЬКИЙ
МО́ЗДІР
МОЗКОВИ́Й
МО́ЗОК
МОЗО́ЛЕНИЙ
МОЗОЛЕНО́ГИЙ
МОЗОЛИ́СТИЙ
МОЗОЛИ́СТІСТЬ
МОЗО́ЛИТИ
МОЗО́ЛИТИСЯ
МОЗОЛІ́Н
МОЗО́ЛЬ *див.* мозо́ля
МОЗО́ЛЬНИЙ
МОЗО́ЛЬНО
МОЗОЛЬО́ВАНИЙ
МОЗО́ЛЯ
МОЗО́ЛЯВИЙ
МОЗО́ЛЯНИЙ *див.* мозо́лений
МОЗОЛЯ́СТИЙ
МОЗОЛЯ́СТІСТЬ
МО́ЗОЧОК
МОЇ́ЗМ
МОЇ́СТ
МОЇ́СТКА
МОЙ
МО́ЙВА
МО́ЙРА
МОК
МО́КА
МОКАСИ́Н *див.* мокаси́ни
МОКАСИ́НИ
МОКВА́
МО́ККО
МОКЛЯ́К
МО́КНУТИ
МОКРА́ВИЙ
МОКРА́ВИНА
МОКРЕ́НЬКИЙ
МОКРЕ́НЬКО
МОКРЕ́ЦЬ[1]
МОКРЕ́ЦЬ[2]
МОКРЕ́ЧА
МО́КРИЙ
МОКРИ́ТИ
МОКРИ́ЦЯ
МОКРИ́ЧНИК
МОКРІ́НЬ
МОКРІ́СІНЬКИЙ
МОКРІ́СІНЬКО
МО́КРІСТЬ
МОКРІ́ТИ
МО́КРО
МОКРОСТУ́П *див.* мокросту́пи
МОКРОСТУ́ПИ
МОКРО́ТА
МОКРОТА́
МОКРОТЕ́ЧА
МОКРОТИ́ННИЙ
МОКРОТИ́ННЯ
МОКРУВА́ТИЙ
МОКРУВА́ТО
МОКРУ́ХА[1]
МОКРУ́ХА[2]
МОКРЮ́ЩИЙ
МОКРЯ́ВИЙ
МОКРЯ́К
МОКРЯ́ЧЧЯ
МО́КТИ *див.* мо́кнути
МО́КША[1]
МО́КША[2]

МОКША́НИ
МОКША́НИН *див.* мокша́ни
МОКША́НКА *див.* мокша́ни
МОКША́НСЬКИЙ
МОЛ
МОЛА́СА
МОЛА́СОВИЙ
МОЛДАВАНЕ́СКА *див.* молдовеня́ска
МОЛДАВА́НИ *див.* молдова́ни
МОЛДАВА́НИН *див.* молдова́ни
МОЛДАВА́НКА *див.* молдова́ни
МОЛДАВА́НСЬКИЙ *див.* молдова́нський
МОЛДАВІ́Т
МОЛДА́ВКА
МОЛДА́ВСЬКИЙ *див.* молдо́вський
МО́ЛДИНГ
МОЛДОВА́НИ
МОЛДОВА́НИН *див.* молдова́ни
МОЛДОВА́НКА *див.* молдова́ни
МОЛДОВА́НСЬКИЙ
МОЛДОВЕНЯ́СКА
МОЛДО́ВСЬКИЙ
МОЛДУВА́НИ
МОЛДУВА́НИН *див.* молдува́ни
МОЛДУВА́НКА *див.* молдува́ни
МОЛДУВА́НСЬКИЙ
МОЛЕ́БЕНЬ
МОЛЕ́БНИЙ
МОЛЕ́БНИК
МОЛЕ́БСТВО
МОЛЕ́КУЛА
МОЛЕКУЛЯ́РНИЙ
МОЛЕКУЛЯ́РНІСТЬ
МОЛЕКУЛЯ́РНО
МОЛЕКУЛЯ́РНО-...
МОЛЕ́ЛЬНЯ
МОЛЕСКІ́Н
МОЛЕСКІ́НОВИЙ
МОЛИ́ТВА
МОЛИ́ТВЕНИК
МОЛИ́ТВЕНИЦЯ
МОЛИ́ТВОНЬКА
МОЛИТВОСЛО́В
МОЛИТВУВА́ННЯ
МОЛИТВУВА́ТИ
МОЛИ́ТИ
МОЛИ́ТИСЯ
МОЛИ́ТОВКА
МОЛИТО́ВНИЙ
МОЛИТО́ВНИК
МОЛИТО́ВНИЧОК
МОЛИТО́ВНІСТЬ
МОЛИТО́ВНО
МОЛИТО́ВНЯ
МОЛІБДА́Т *див.* молібда́ти
МОЛІБДА́ТИ
МОЛІБДЕ́Н
МОЛІБДЕ́НИСТИЙ
МОЛІБДЕНІ́Т
МОЛІБДЕНО́ВАНИЙ
МОЛІБДЕ́НОВИЙ
МОЛІБДЕНУВА́ННЯ
МОЛІБДЕНУВА́ТИ
МОЛІ́ЛЬНИЙ
МОЛІ́ЛЬНИК
МОЛІ́ЛЬНИЦЯ
МОЛІ́ЛЬНЯ
МОЛІ́НІЄВИЙ
МОЛІ́НІЯ
МОЛІ́ННЯ
МО́ЛОД *див.* молоди́й
МОЛОДА́Н
МОЛОДЕ́НЬКИЙ
МОЛОДЕ́СЕНЬКИЙ
МОЛОДЕ́ЦТВО
МОЛОДЕ́ЦЬ
МОЛОДЕ́ЦЬКИ
МОЛОДЕ́ЦЬКИЙ
МОЛОДЕ́ЧА
МОЛОДЕ́ЧИЙ
МОЛОДЕ́ЧО
МОЛОДИ́Й
МОЛОДИ́К[1]
МОЛОДИ́К[2]
МОЛОДИКУВА́ННЯ
МОЛОДИКУВА́ТИ
МОЛОДИ́ЛО
МОЛОДИ́ЛЬНИЙ
МОЛОДИ́СТИЙ
МОЛОДИ́СТО
МОЛОДИ́ТИ
МОЛОДИ́ТИСЯ[1]
МОЛОДИ́ТИСЯ[2]
МОЛОДИ́ЦЯ
МОЛОДИ́ЧИЙ
МОЛОДИ́ЧКА
МОЛОДИЧО́К[1]
МОЛОДИЧО́К[2]
МО́ЛОДІЖ
МОЛОДІ́ЖКА
МОЛОДІ́ЖНИЙ
МОЛОДІ́СІНЬКИЙ
МО́ЛОДІСТЬ
МОЛОДІ́ТИ
МОЛО́ДКА
МОЛОДНЕ́ЧА
МОЛОДНЕ́ЧИЙ
МОЛОДНИ́К
МОЛОДНЯ́К
МОЛОДНЯЧО́К
МО́ЛОДО
МОЛОДОГВАРДІ́ЄЦЬ
МОЛОДОГВАРДІ́ЙКА
МОЛОДОГВАРДІ́ЙСЬКИЙ
МОЛОДОГЕГЕЛЬЯ́НЕЦЬ
МОЛОДОГЕГЕЛЬЯ́НСТВО
МОЛОДОГЕГЕЛЬЯ́НСЬКИЙ
МОЛОДОГРАМАТИ́ЗМ
МОЛОДОГРАМА́ТИК
МОЛОДОГРАМАТИ́ЧНИЙ
МОЛОДОЖО́Н
МОЛОДОМУ́ЗІВЕЦЬ
МОЛОДОМУ́ЗІВСЬКИЙ
МОЛОДОПИСЕ́МНИЙ
МОЛОДОТУРЕ́ЦЬКИЙ
МОЛОДОТУ́РОК
МО́ЛОДОЩІ
МОЛОДУ́ХА
МОЛОДЦЮВА́ННЯ
МОЛОДЦЮВА́ТИ
МОЛОДЦЮВА́ТИЙ
МОЛОДЦЮВА́ТІСТЬ
МОЛОДЦЮВА́ТО
МОЛОДЦЯ́
МОЛОДЧА́ГА
МОЛО́ДЧИК
МОЛОДЧИ́НА
МОЛОДЧИ́НКА
МОЛО́ДШАТИ
МОЛО́ДШИЙ
МО́ЛОДЬ
МОЛОДЮ́СІНЬКИЙ
МОЛОДЯ́ВИЙ

МОЛОДЯ́ВІСТЬ
МОЛОДЯ́ТА
МОЛОДЯ́ТКА
МОЛОЖА́ВИЙ
МОЛОЖА́ВІСТЬ
МОЛОЖА́ВО
МОЛО́ЗИВНИЙ
МОЛО́ЗИВО
МОЛОКА́Н
МОЛОКА́НИН
МОЛОКА́НКА
МОЛОКА́НСТВО
МОЛОКА́НСЬКИЙ
МОЛОКО́
МОЛОКО...
МОЛОКОВИ́ДІЛЕННЯ
МОЛОКОВІДДА́ЧА
МОЛОКОВІДСМО́КТУВАЧ
МОЛОКОВМІ́СНИЙ
МОЛОКОВО́З
МОЛОКОГІ́Н
МОЛОКОГІ́ННИЙ
МОЛОКОЗАВО́Д
МОЛОКОЗДА́ЧА
МОЛОКОМІ́Р
МОЛОКООХОЛО́ДЖУВАЧ
МОЛОКООЧИСНИ́Й
МОЛОКООЧИ́СНИК
МОЛОКОПЕРЕРО́БНИЙ
МОЛОКОПОДІ́БНИЙ
МОЛОКОПОДІ́БНІСТЬ
МОЛОКОПОСТА́ВКА *див.* молокопоста́вки
МОЛОКОПОСТА́ВКИ
МОЛОКОПРИЙМА́ЛЬНИЙ
МОЛОКОПРИЙМА́Ч
МОЛОКОПРОВІ́Д
МОЛОКОПРОДУ́КТ
МОЛОКОСО́С
МОЛОКОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ
МОЛОКОТЕРАПІ́Я
МОЛОКОУТВО́РЕННЯ
МОЛОКОУТВО́РЮВАЛЬНИЙ
МОЛОСНУ́ТИ
МОЛОСУВА́ТИ
МО́ЛОТ[1]
МО́ЛОТ[2]
МОЛОТА́Р
МОЛОТА́РКА
МОЛОТА́РНИЙ
МОЛОТА́РНЯ
МОЛО́ТИ
МО́ЛОТИЙ
МОЛОТИ́ЛЬНИЙ
МОЛОТИ́ЛЬНИК
МОЛО́ТИСЯ
МОЛОТИ́ТИ
МОЛОТИ́ТИСЯ
МОЛОТІ́ННЯ
МОЛОТКО́ВИЙ
МОЛОТКОПОДІ́БНИЙ
МОЛО́ТНИК
МОЛО́ТНИЦЯ
МОЛОТНУ́ТИ
МОЛОТОБО́ЄЦЬ
МО́ЛОТОВИЙ
МОЛОТОВИ́ЩЕ
МОЛОТО́К
МОЛОТОПОДІ́БНИЙ
МОЛОТОЧКОПОДІ́БНИЙ
МОЛОТО́ЧОК
МО́ЛОТ-РИ́БА
МОЛОТТЯ́
МОЛОТЬБА́
МО́ЛО́Х[1]
МО́ЛО́Х[2]
МОЛОЧА́
МОЛОЧА́ЄВИЙ
МОЛОЧА́Й
МОЛОЧА́ЙНИЙ
МОЛОЧА́ЙНИК
МОЛОЧА́Р
МОЛОЧА́РКА
МОЛОЧА́РНЯ
МОЛОЧА́РСТВО
МОЛОЧА́РСЬКИЙ
МОЛО́ЧЕНИЙ[1]
МОЛО́ЧЕНИЙ[2]
МОЛО́ЧЕННЯ
МОЛОЧКО́
МОЛО́ЧНИЙ
МОЛО́ЧНИК
МОЛО́ЧНИЦЯ[1]
МОЛО́ЧНИЦЯ[2]
МОЛО́ЧНІСТЬ
МОЛО́ЧНО
МОЛО́ЧНО-...
МОЛОЧНО...
МОЛО́ЧНО-БІ́ЛИЙ
МОЛО́ЧНО-ВОСКОВИ́Й
МОЛОЧНОКИ́СЛИЙ
МОЛОЧНОКОНСЕ́РВНИЙ
МОЛО́ЧНО-М'ЯСНИ́Й
МОЛОЧНОПРОМИСЛО́ВИЙ
МОЛОЧНОТОВА́РНИЙ
МОЛЬ[1]
МОЛЬ[2]
МОЛЬБА́
МОЛЬБЕ́РТ
МО́ЛЬБИЩЕ
МО́ЛЬНИЙ
МОЛЬФА́Р
МОЛЬФА́РІВ
МОЛЬФА́РСЬКИЙ
МОЛЮ́СК
МОЛЮ́СКОВИЙ
МОЛЮСКОПОДІ́БНИЙ
МОЛЯ́Р *див.* моля́ри
МОЛЯ́РИ
МОЛЯ́РНИЙ[1]
МОЛЯ́РНИЙ[2]
МОМЕ́НТ
МОМЕНТА́ЛЬНИЙ
МОМЕНТА́ЛЬНІСТЬ
МОМЕНТА́ЛЬНО
МОМЕ́НТНИЙ
МОМЕНТОМІ́Р
МОМОТА́ННЯ
МОМОТА́ТИ
МОМОТІ́ННЯ
МОМОТІ́ТИ *див.* момота́ти
МОМОТЛИ́ВИЙ
МОН
МОНА́ДА[1]
МОНА́ДА[2] *див.* мона́ди
МОНА́ДИ
МОНА́ДНИЙ
МОНА́ДНІСТЬ
МОНАДОЛОГІ́ЧНИЙ
МОНАДОЛОГІ́ЧНІСТЬ
МОНАДОЛО́ГІЯ
МОНА́КСЬКИЙ
МОНА́РХ
МОНАРХИ́НЯ

МОНА́РХІВ
МОНАРХІ́ЗМ
МОНАРХІ́СТ
МОНАРХІ́СТКА
МОНАРХІ́СТСЬКИЙ
МОНАРХІ́ЧНИЙ
МОНАРХІ́ЧНО
МОНА́РХІЯ
МОНАРХОМА́Х
МОНАРХОМА́ХІЯ
МОНА́РШИЙ
МОНАСТИ́Р
МОНАСТИ́РСЬКИЙ
МОНА́Х[1]
МОНА́Х[2]
МОНА́ХИНЯ
МОНАЦИ́Т
МОНАЦИ́ТОВИЙ
МОНА́ШЕСТВО
МОНА́ШЕСЬКИЙ
МОНА́ШИЙ
МОНА́ШКА
МОНГО́Л *див.* монго́ли
МОНГО́ЛИ
МОНГОЛІ́ЗМ
МОНГОЛІ́СТ
МОНГОЛІ́СТИКА
МОНГО́ЛКА *див.* монго́ли
МОНГОЛОВИ́ДИЙ
МОНГОЛОЗНА́ВЕЦЬ
МОНГОЛОЗНА́ВСТВО
МОНГОЛО́ЇД *див.* монголо́їди
МОНГОЛО́ЇДИ
МОНГОЛО́ЇДКА *див.* монголо́їди
МОНГОЛО́ЇДНИЙ
МОНГОЛОПОДІ́БНИЙ
МОНГОЛОПОДІ́БНІСТЬ
МОНГО́ЛО-ТАТА́РИ
МОНГО́ЛО-ТАТА́РСЬКИЙ
МОНГОЛУВА́ТИЙ
МОНГО́ЛЬСЬКИЙ
МОНГОЛЬФ'Є́Р
МОНДІАЛІЗА́ЦІЯ
МОНДІАЛІ́ЗМ
МОНДІАЛІЗУВА́ТИ
МОНДІАЛІ́СТ
МОНДІАЛІСТИ́ЧНИЙ
МОНДІАЛІ́СТСЬКИЙ
МОНЕГА́СК *див.* монега́ски
МОНЕГА́СКА *див.* монега́ски
МОНЕГА́СКИ
МОНЕГА́СЬКИЙ
МОНЕ́МА
МОНЕ́ТА
МОНЕТАРИЗА́ЦІЯ
МОНЕТАРИ́ЗМ
МОНЕТАРИЗО́ВАНИЙ
МОНЕТАРИЗУВА́ТИ
МОНЕТАРИЗУВА́ТИСЯ
МОНЕТАРИ́СТ
МОНЕТАРИ́СТКА
МОНЕТАРИ́СТСЬКИЙ
МОНЕТА́РНИЙ
МОНЕТИЗА́ЦІЯ
МОНЕТИЗО́ВАНИЙ
МОНЕТИЗУВА́ННЯ
МОНЕТИЗУВА́ТИ
МОНЕТИЗУВА́ТИСЯ
МОНЕ́ТКА
МОНЕ́ТНИЙ
МОНЕ́ТНИК
МОНЕ́ТНИЦЯ
МОНЕ́ТНО-ГРОШОВИ́Й
МОНЕТОПОДІ́БНИЙ
МОНЕТОРОЗМІ́ННИЙ
МОНЕТОРОЗМІ́ННИК
МОНІ́ЗМ
МОНІЛІО́З
МОНІ́СТ
МОНІСТИ́ЧНИЙ
МОНІСТИ́ЧНІСТЬ
МОНІТО́Р
МОНІТО́РИНГ
МОНІТО́РИНГОВИЙ
МОНІТО́РИТИ
МОНІТО́РИТИСЯ
МОН-КХМЕ́РИ
МОН-КХМЕ́РСЬКИЙ
МОНО...
МОНОАЛЬДЕГІ́Д *див.* моноальдегі́ди
МОНОАЛЬДЕГІ́ДИ
МОНОАМІ́Н *див.* моноамі́ни
МОНОАМІ́НИ
МОНОАМІ́ННИЙ
МОНОАМІНОКСИДА́ЗА
МОНОАНЕСТЕЗІ́Я
МОНОАРТРИ́Т
МОНОАУТОВАКЦИ́НА
МОНОБІО́НТ
МОНОБЛЕПСІ́Я
МОНОБЛО́К
МОНОБЛО́КОВИЙ
МОНОБЛО́КОВІСТЬ
МОНОБРА́ХІЯ
МОНОБРЕ́НД
МОНОБРЕ́НДОВИЙ
МОНОВАКЦИ́НА
МОНОВАЛЕ́НТНИЙ
МОНОВАЛЕ́НТНІСТЬ
МОНОВАЛЮ́ТА
МОНОВАЛЮ́ТНИЙ
МОНОВАРІА́НТНИЙ
МОНОВАРІА́НТНІСТЬ
МОНОВАРІА́НТНО
МОНОВЕ́КТОРНИЙ
МОНОВЕ́КТОРНІСТЬ
МОНОВИСТА́ВА
МОНОВІ́РШ
МОНОВІРШОВИ́Й
МОНОВІТАМІ́Н
МОНОВІТАМІ́ННИЙ
МОНОВО́ДЕНЬ
МОНОВОДНЕ́ВИЙ
МОНОВОЛОКНО́
МОНОВОЛОКО́ННИЙ
МОНОГА́М *див.* моного́ами
МОНОГА́МИ
МОНОГА́МІЯ
МОНОГА́МНИЙ
МОНОГА́МНІСТЬ
МОНОГАТА́РІ
МОНОГЕНЕ́З
МОНОГЕНЕТИ́ЧНИЙ
МОНОГЕНІ́ЗМ
МОНОГЕНІ́Я
МОНОГЕ́ННИЙ
МОНОГЕ́ННІСТЬ
МОНОГІБРИ́Д
МОНОГІБРИ́ДНИЙ
МОНОГІБРИ́ДНІСТЬ
МОНОГІДРА́Т
МОНОГІДРА́ТНИЙ
МОНОГІНІ́Я
МОНОГЛО́Т

МОНОГО́НІЯ
МОНОГРА́МА
МОНОГРА́МНИЙ
МОНОГРАФІ́ЧНИЙ
МОНОГРАФІ́ЧНО
МОНОГРА́ФІЯ
МОНОДАКТИЛІ́Я
МОНОДАКТИЛОСКОПІ́ЧНИЙ
МОНОДАКТИЛОСКОПІ́Я
МОНОДИСПЕ́РСІЯ
МОНОДИСПЕ́РСНИЙ
МОНОДИСПЕ́РСНІСТЬ
МОНОДИ́ЧНИЙ
МОНО́ДІЯ
МОНОДРА́МА
МОНОДРАМАТИ́ЧНИЙ
МОНОЕ́ДР
МОНОЕДРИ́ЧНИЙ
МОНОЕЦІ́ЙНИЙ
МОНОЕ́ЦІЯ
МОНОЗИГО́ТА
МОНОЗИГО́ТНИЙ
МОНОЗИГО́ТНІСТЬ
МОНОКА́РПІК *див.* моннока́рпіки
МОНОКА́РПІКИ
МОНОКАРПІ́ЧНИЙ
МОНОКЛІ́МАКС
МОНОКЛІ́МАКСНИЙ
МОНОКЛІНА́ЛЬ
МОНОКЛІНА́ЛЬНИЙ
МОНОКЛОНА́ЛЬНИЙ
МОНО́КЛЬ
МОНОКО́К
МОНОКО́РМ
МОНОКРАТИ́ЧНИЙ
МОНОКРАТИ́ЧНІСТЬ
МОНОКРА́ТІЯ
МОНОКРИСТА́Л
МОНОКРИСТАЛІ́ЧНИЙ
МОНОКРИСТАЛІ́ЧНІСТЬ
МОНОКСЕ́НІЯ
МОНОКСЕ́ННИЙ
МОНОКСИ́Л
МОНОКУЛЬТУ́РА
МОНОКУЛЬТУ́РНИЙ
МОНОКУЛЬТУ́РНІСТЬ
МОНОКУЛЯ́Р
МОНОКУЛЯ́РНИЙ
МОНОКУЛЯ́РНІСТЬ
МОНОЛЕ́ПСИС
МОНОЛІ́НГВ
МОНОЛІНГВА́ЛЬНИЙ
МОНОЛІНГВА́ЛЬНІСТЬ
МОНОЛІНГВІ́ЗМ
МОНОЛІ́Т
МОНОЛІ́ТИТИ
МОНОЛІ́ТНИЙ
МОНОЛІ́ТНІСТЬ
МОНОЛІ́ТНО
МОНОЛО́Г
МОНОЛОГІ́ЧНИЙ
МОНОЛОГІ́ЧНІСТЬ
МОНОЛОГІ́ЧНО
МОНО́М
МОНОМА́Н
МОНОМА́НІЯ
МОНОМА́НКА
МОНОМЕ́Р *див.* мономе́ри
МОНОМЕ́РИ
МОНОМЕ́РІЯ
МОНОМЕ́РНИЙ
МОНОМЕТАЛІ́ЗМ
МОНОМЕТАЛІ́ЧНИЙ
МОНОМІ́СТО
МОНОМІ́Ф
МОНОМОРФІ́ЗМ
МОНОМО́РФНИЙ
МОНОМО́РФНІСТЬ
МОНОМО́РФНО
МОНОНО́РМА
МОНОНУКЛЕА́Р *див.* мононуклеа́ри
МОНОНУКЛЕА́РИ
МОНОНУКЛЕА́РНИЙ
МОНОНУКЛЕО́З
МОНОНУКЛЕО́ЗНИЙ
МОНОПАРЕ́З
МОНОПЛА́Н
МОНОПЛО́ЇД
МОНОПЛО́ЇДНИЙ
МОНОПО́Д
МОНОПОДІА́ЛЬНИЙ
МОНОПО́ДІЙ
МОНОПО́ДІЯ
МОНОПОЛІЗА́ЦІЯ
МОНОПОЛІ́ЗМ
МОНОПОЛІЗО́ВАНИЙ
МОНОПОЛІЗУВА́ТИ
МОНОПОЛІЗУВА́ТИСЯ
МОНОПОЛІ́СТ
МОНОПОЛІСТИ́ЧНИЙ
МОНОПОЛІ́СТКА
МОНОПОЛІ́СТСЬКИЙ
МОНОПО́ЛІЯ
МОНОПО́ЛЬ[1]
МОНОПО́ЛЬ[2]
МОНОПО́ЛЬКА
МОНОПО́ЛЬНИЙ
МОНОПО́ЛЬНИК
МОНОПО́ЛЬНІСТЬ
МОНОПО́ЛЬНО
МОНОПО́ЛЬЩИК
МОНОПО́СТО
МОНОПРО́ФІЛЬНИЙ
МОНОРЕ́ЙКА
МОНОРЕ́ЙКОВИЙ
МОНОРИ́М
МОНОРИ́МОВИЙ
МОНОСЕМІ́ЧНИЙ
МОНОСЕМІ́ЧНІСТЬ
МОНОСЕМІ́Я
МОНОСИЛАБІ́ЗМ
МОНОСИЛАБІ́ЧНИЙ
МОНОСИМПТО́М
МОНОСИМПТО́МНИЙ
МОНОСКО́П
МОНОСКО́ПНИЙ
МОНОСПОРІО́З
МОНОТЕЇ́ЗМ
МОНОТЕЇ́СТ
МОНОТЕЇСТИ́ЧНИЙ
МОНОТЕЇ́СТКА
МОНОТЕМАТИ́ЗМ
МОНОТЕМАТИ́ЧНИЙ
МОНОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ
МОНОТЕРАПІ́Я
МОНОТИ́П[1]
МОНОТИ́П[2]
МОНОТИПІ́СТ
МОНОТИПІ́СТКА
МОНОТИ́ПІЯ[1]
МОНОТИ́ПІЯ[2]
МОНОТИ́ПНИЙ[1]
МОНОТИ́ПНИЙ[2]
МОНОТИ́ПОВИЙ[1]

МОНОТИ́ПОВИЙ[2]
МОНОТОНІ́ЧНИЙ
МОНОТОНІ́ЧНІСТЬ
МОНОТОНІ́Я
МОНОТО́ННИЙ
МОНОТО́ННІСТЬ
МОНОТО́ННО
МОНОТРА́ВМА
МОНОФА́Г *див.* монофа́ги
МОНОФА́ГИ
МОНОФА́ГІЯ
МОНОФА́ЗА
МОНОФА́ЗНИЙ
МОНОФЕЛІ́Т
МОНОФЕЛІ́ТКА
МОНОФЕЛІ́ТСТВО
МОНОФЕЛІ́ТСЬКИЙ
МОНОФІЗИ́Т
МОНОФІЗИ́ТКА
МОНОФІЗИ́ТСТВО
МОНОФІЗИ́ТСЬКИЙ
МОНОФІЛІ́Я
МОНОФЛО́РНИЙ
МОНОФО́Б
МОНОФО́БІЯ
МОНОФОНІ́ЧНИЙ
МОНОФОНІ́Я
МОНОФТАЛЬМІ́Я
МОНОФТО́НГ
МОНОФТОНГІЗА́ЦІЯ
МОНОФТОНГІ́ЧНИЙ
МОНОФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ
МОНОФУНКЦІОНА́ЛЬНІСТЬ
МОНОХА́ЗІЙ
МОНОХО́РД
МОНОХО́РДОВИЙ
МОНОХРОМАЗІ́Я
МОНОХРОМА́Т
МОНОХРОМАТИ́ЗМ
МОНОХРОМАТИ́ЧНИЙ
МОНОХРОМА́ТОР
МОНОХРОМІ́Я
МОНОХРО́МНИЙ
МОНОХРО́МНІСТЬ
МОНОЦЕНТРИ́ЗМ
МОНОЦЕНТРИ́СТ
МОНОЦЕНТРИ́СТКА
МОНОЦЕНТРИ́ЧНИЙ
МОНОЦИ́КЛ
МОНОЦИКЛІ́ЧНИЙ
МОНОЦИ́Т *див.* моноци́ти
МОНОЦИТА́РНИЙ
МОНОЦИ́ТИ
МОНОЦИТО́З
МОНОЦИТОПЕНІ́Я
МОНОЦУ́КОР *див.* моноцукри́
МОНОЦУКРИ́
МОНОЦУКРИ́Д *див.* моноцукри́ди
МОНОЦУКРИ́ДИ
МОНОЦУКРИ́ДНИЙ
МОНОЦУКРО́ВИЙ
МОНОШИ́ХТА
МОНПАНСЬЄ́
МОНСЕНЬЙО́Р
МОНСИНЬЙО́Р *див.* монсеньйо́р
МОНСТЕ́РА
МОНСТР
МОНСТРА́ЦІЯ[1]
МОНСТРА́ЦІЯ[2]
МОНСТРОПОДІ́БНИЙ
МОНСТРУО́ЗНИЙ
МОНСТРУО́ЗНІСТЬ
МОНСТРУО́ЗНО
МОНТА́Ж
МОНТАЖЕ́Р
МОНТАЖЕ́РКА
МОНТАЖИ́СТ
МОНТАЖИ́СТКА
МОНТА́ЖНИЙ
МОНТА́ЖНИК
МОНТА́ЖНИЦЯ
МОНТАНІ́ЗМ
МОНТАНІ́СТ
МОНТАНІ́СТКА
МОНТАНІ́СТСЬКИЙ
МОНТА́ННИЙ
МОНТАНЬЯ́Р
МОНТАНЬЯ́РСЬКИЙ
МОНТЕКРИ́СТО
МОНТЕ́Р
МОНТЕ́РСЬКИЙ
МОНТИЧЕЛІ́Т
МОНТМОРИЛОНІ́Т
МОНТМОРИЛОНІ́ТОВИЙ
МОНТО́ВАНИЙ
МОНТУВА́ЛЬНИЙ
МОНТУВА́ЛЬНИК
МОНТУВА́ЛЬНИЦЯ
МОНТУВА́ННЯ
МОНТУВА́ТИ
МОНТУВА́ТИСЯ
МОНУМЕ́НТ
МОНУМЕНТАЛІЗА́ЦІЯ
МОНУМЕНТАЛІ́ЗМ
МОНУМЕНТАЛІЗО́ВАНИЙ
МОНУМЕНТАЛІЗУВА́ННЯ
МОНУМЕНТАЛІЗУВА́ТИ
МОНУМЕНТАЛІ́СТ
МОНУМЕНТАЛІ́СТИКА
МОНУМЕНТА́ЛЬНИЙ
МОНУМЕНТА́ЛЬНІСТЬ
МОНУМЕНТА́ЛЬНО
МОНУМЕ́НТНИЙ
МОНЦОНІ́Т
МО́НЬКА
МО́НЯ
МО́НЯТИСЯ
МОПЕ́Д
МОПЕ́ДНИЙ
МОПС
МОПСЕНЯ́
МОР
МОРА́ВА
МОРАВА́НИ
МОРАВА́НИН *див.* морава́ни
МОРАВА́НКА *див.* морава́ни
МОРА́ВИ
МОРА́ВСЬКИЙ
МОРА́ВЦІ
МОРАЛІЗА́ТОР
МОРАЛІЗА́ТОРКА
МОРАЛІЗА́ТОРСТВО
МОРАЛІЗА́ТОРСЬКИЙ
МОРАЛІЗА́ЦІЯ
МОРАЛІ́ЗМ
МОРАЛІЗУВА́ННЯ
МОРАЛІЗУВА́ТИ
МОРАЛІ́СТ
МОРАЛІ́СТИКА
МОРАЛІСТИ́ЧНИЙ
МОРАЛІСТИ́ЧНО
МОРАЛІ́СТКА
МОРАЛІТЕ́
МОРА́ЛЬ

МОРА́ЛЬНИЙ
МОРА́ЛЬНІСНИЙ
МОРА́ЛЬНІСНІСТЬ
МОРА́ЛЬНІСНО
МОРА́ЛЬНІСТЬ
МОРА́ЛЬНО
МОРА́ЛЬНО-...
МОРАТО́РІЙ
МОРАТО́РНИЙ
МО́РВА
МОРГ[1]
МОРГ[2]
МОРГ[3]
МО́РГАВКА
МОРГАНАТИ́ЧНИЙ
МОРГАНІ́ЗМ
МОРГАНІ́СТ
МОРГАНІ́СТСЬКИЙ
МОРГАНІ́Т
МОРГА́ННЯ
МОРГА́ТИ
МО́РГЕН
МОРГНУ́ТИ
МОРГУ́Н
МОРГУ́ХА
МОРҐУ́ЛЯ
МО́РДА
МОРДА́НЬ
МОРДА́С
МОРДА́ТЕНЬКИЙ
МОРДА́ТИЙ
МОРДА́Ч
МОРДВА́
МОРДВИ́Н *див.* мордви́ни
МОРДВИ́НИ
МОРДВИ́НКА *див.* мордви́ни
МОРДЕ́НТ
МОРДЕНЯ́
МОРДОБІ́Й
МОРДО́ВАНИЙ
МОРДО́ВСЬКИЙ
МО́РДОЧКА
МОРДУВА́ННЯ
МОРДУВА́ТИ
МОРДУВА́ТИСЯ
МОРДЯ́КА
МО́РЕ
МОРЕ́ЛЕВИЙ
МОРЕЛІ́ВКА
МОРЕ́ЛЯ
МОРЕ́НА
МО́РЕНИЙ
МОРЕ́ННИЙ
МО́РЕНЬКО
МОРЕПЛА́ВАННЯ
МОРЕПЛА́ВЕЦЬ
МОРЕПЛА́ВНИЙ
МОРЕПЛА́ВНІСТЬ
МОРЕПЛА́ВСТВО
МОРЕПРОДУ́КТ *див.* морепроду́кти
МОРЕПРОДУ́КТИ
МОРЕТРУ́С
МОРЕХІ́ДКА
МОРЕХІ́ДНИЙ
МОРЕХО́ДЕЦЬ
МОРЖ
МОРЖЕ́ВИЙ
МОРЖЕНЯ́
МОРЖИ́ХА
МОРЖУВА́ННЯ
МОРЖУВА́ТИ
МО́РЗЕ
МОРЗИ́СТ
МОРЗИ́СТКА
МОРЗЯ́НКА
МОРИ́ЛКА
МОРИ́ЛЬНИК[1]
МОРИ́ЛЬНИК[2]
МОРИ́ЛЬНИЦЯ
МОРИ́ЛЬНЯ
МОРИМУ́Х
МОРИМУ́ХА *див.* морриму́х
МОРИ́СК *див.* мори́ски
МОРИ́СКА *див.* мори́ски
МОРИ́СКИ
МОРИ́ТИ[1]
МОРИ́ТИ[2]
МОРІ́Г
МОРІЖЕ́ЧОК
МОРІЖО́К
МОРІЖЧА́СТИЙ
МОРІ́ННЯ[1]
МОРІ́ННЯ[2]
МОРІО́Н
МОРІО́НОВИЙ
МО́РКВА
МОРКВИ́НА
МОРКВИ́НКА
МОРКВИ́ННЯ
МОРКВИ́ЦЯ
МОРКВЯ́НИ́Й
МОРКВЯНИ́К
МОРКІВНИ́К
МОРМИ́ШКА
МОРМО́Н
МОРМОНІ́ЗМ
МОРМО́НКА
МОРМО́НСТВО
МОРМО́НСЬКИЙ
МОРОВИ́Й
МОРОВИ́ЦЯ
МОРО́ЖЕНИЙ
МОРО́З[1]
МОРО́З[2]
МОРОЗЕ́НКО
МОРО́ЗЕ́ЦЬ[1]
МОРО́ЗЕ́ЦЬ[2]
МОРО́ЗИВНИК
МОРО́ЗИВНИЦЯ
МОРО́ЗИВО
МОРОЗИ́ЛКА
МОРОЗИ́ЛЬНИЙ
МОРОЗИ́ЛЬНИК
МОРО́ЗИСТИЙ
МОРОЗИ́СЬКО
МОРО́ЗИТИ
МОРО́ЗИТИСЯ
МОРОЗИ́ЩЕ
МОРО́ЗНИЙ
МОРО́ЗНО
МОРОЗОБІ́Й
МОРОЗОБІ́ЙНИЙ
МОРОЗОБО́ЇНА
МОРОЗО́ВИНА
МОРОЗО́ВИННИЙ
МОРОЗОВИТРИВА́ЛИЙ
МОРОЗОВИТРИВА́ЛІСТЬ
МОРО́ЗОНЬКО
МОРОЗОСТІ́ЙКИ́Й
МОРОЗОСТІ́ЙКІСТЬ
МОРОЗОТРИВКИ́Й
МОРОЗОТРИ́ВКІСТЬ
МОРОЗЯ́ВИНА
МОРО́ЗЯНИЙ

МОРО́ЗЯНО
МО́РОК
МОРО́КА
МОРО́ЧЕННЯ
МОРО́ЧИТИ
МОРО́ЧИТИСЯ
МОРО́ЧЛИВИЙ
МОРО́ЧЛИВІСТЬ
МОРО́ШКА
МОРО́ШКОВИЙ
МОРПІ́Х
МОРС
МО́РСКАТИ
МОРСНУ́ТИ
МО́РСОВИЙ
МОРСЬКИ́Й
МОРТИ́РА
МОРТИ́РНИЙ
МОРУ́ГИЙ
МО́РУЛА
МОРУЛЯ́ЦІЯ
МОРУ́ХА
МОРФ
МО́РФА
МОРФЕ́МА
МОРФЕ́МІКА
МОРФЕ́МНИЙ
МОРФІ́ЗМ
МО́РФІЙ
МО́РФІЙНИЙ
МОРФІ́Н
МОРФІ́НА
МОРФІНІ́ЗМ
МОРФІНІ́СТ
МОРФІНІ́СТКА
МОРФІ́ННИЙ
МОРФІНОПОДІ́БНИЙ
МОРФОГЕ́Н
МОРФОГЕНЕ́З
МОРФОГЕНЕТИ́ЧНИЙ
МОРФОГЕ́ННИЙ
МОРФОГРАФІ́ЧНИЙ
МОРФОГРА́ФІЯ
МОРФО́З
МОРФО́ЛОГ
МОРФОЛОГІ́ЧНИЙ
МОРФОЛОГІ́ЧНО
МОРФОЛО́ГІЯ
МОРФОМЕТРИ́ЧНИЙ
МОРФОМЕ́ТРІЯ
МОРФОНЕ́МА
МОРФОНОЛОГІ́ЧНИЙ
МОРФОНОЛО́ГІЯ
МОРФОФІЗІОЛОГІ́ЧНИЙ
МОРФОФІЗІОЛО́ГІЯ
МО́РХЛИЙ
МО́РХЛІСТЬ
МО́РХНУТИ
МОРЩА́ВИЙ
МО́РЩЕНИЙ
МО́РЩЕННЯ
МОРЩИ́НА
МОРЩИ́НКА
МО́РЩИТИ
МО́РЩИТИСЯ
МОРЯ́К
МОРЯКІ́В
МОРЯ́НКА
МОРЯ́ЦТВО
МОРЯ́ЦЬКИЙ
МОРЯ́ЧКА
МОРЯЧО́К
МОСКАЛЕ́НКО
МОСКА́ЛИК
МОСКАЛИ́ХА
МОСКАЛІ́В
МОСКАЛІ́ВНА
МОСКА́ЛЬ
МОСКА́ЛЬКА
МОСКА́ЛЬСТВО
МОСКА́ЛЬСЬКИЙ
МОСКАЛЬЧУ́К
МОСКВИ́Н
МОСКВИ́Ч *див.* москвичі́
МОСКВИЧІ́
МОСКВИ́ЧКА *див.* москвичі́
МОСКВОФІ́Л
МОСКВОФІ́ЛКА
МОСКВОФІ́ЛЬСТВО
МОСКВОФІ́ЛЬСЬКИЙ
МОСКІ́Т
МОСКІ́ТНИЙ
МОСКІ́ТОВИЙ
МОСКО́ВЕЦЬ
МОСКОВИ́Т
МОСКОВИ́ТСЬКИЙ
МОСКО́ВКА
МОСКО́ВСЬКИЙ
МОСТИ́ВИЙ
МО́СТИК
МОСТИ́ЛЬНИЙ
МОСТИ́НА
МОСТИ́ТИ
МОСТИ́ТИСЯ
МОСТІ́ННЯ
МОСТОБУДІВНИ́Й
МОСТОБУДІВНИ́К
МОСТОБУДІВНИ́ЦТВО
МОСТОБУДУВА́ННЯ
МОСТОВИ́Й
МОСТОВИ́К
МОСТОПОДІ́БНИЙ
МОСТОПО́ЇЗД
МОСЦЬ
МОСЬЄ́ *див.* месьє́
МО́СЬКА
МОСЬПА́Н
МОСЯ́Ж
МОСЯ́ЖНИЙ
МОСЯ́ЖНИК
МОСЯ́ЖНИЦТВО
МОТА́ЛКА
МОТА́ЛЬНИЙ
МОТА́ЛЬНИК
МОТА́ЛЬНИЦЯ
МОТА́ЛЬНЯ
МО́ТАНИЙ
МОТАНИ́НА
МО́ТАНКА
МОТА́ННЯ
МОТА́ТИ
МОТА́ТИСЯ
МО́ТАШКА
МОТЕ́ЛЬ
МОТЕ́ЛЬНИЙ
МОТЕ́Т
МОТЕ́ТНИЙ
МОТИ́В
МОТИВА́ТОР
МОТИВАЦІ́ЙНИЙ
МОТИВАЦІ́ЙНО
МОТИВА́ЦІЯ
МОТИВО́ВАНИЙ
МОТИВО́ВАНІСТЬ

МОТИВО́ВАНО
МОТИВУВА́ЛЬНИЙ
МОТИВУВА́ННЯ
МОТИВУВА́ТИ
МОТИВУВА́ТИСЯ
МОТИ́ВЧИК
МОТИ́КА
МОТИЛЕ́ВИЙ
МОТИ́ЛЬ
МОТИ́ЛЬНИЦЯ
МОТИЛЯ́ТИ *див.* мотля́ти
МОТИЛЯ́ТИСЯ *див.* мотля́тися
МОТИ́ЧИТИ
МОТИ́ЧКА
МОТИ́ЧНИЙ
МОТКО́ВИЙ
МО́ТЛОХ
МО́ТЛОХОВИЙ
МОТЛОШИ́ТИ
МОТЛЯ́ТИ
МОТЛЯ́ТИСЯ
МОТНУ́ТИ
МОТНУ́ТИСЯ
МОТО...
МОТОБЛО́К
МОТОБО́Л
МОТОБОЛІ́СТ
МОТОБО́ЛЬНИЙ
МОТОБО́Т
МОТОБУ́Р
МОТОБУРОВИ́Й
МОТОВЕЛОСИПЕ́Д
МОТОВЕЛОСИПЕ́ДНИЙ
МОТОВЕЛОСПО́РТ
МОТОВЕЛОСПОРТИ́ВНИЙ
МОТОВИ́ЛО
МОТОВИ́ЛЬНИК
МОТОВИ́ЛЬНИЦЯ
МОТОВО́З
МОТОВО́ЗНИЙ
МОТОГО́НКА *див.* мотого́нки
МОТОГО́НКИ
МОТОГО́ННИК
МОТОГО́ННИЦЯ
МОТОДЕЛЬТАПЛА́Н
МОТОДИВІ́ЗІЯ
МОТОДРЕЗИ́НА
МОТОДРО́М
МОТО́К
МОТОКОЛО́НА
МОТОКОЛЯ́СКА
МОТОКРО́С
МОТОМЕХАНІЗО́ВАНИЙ
МОТОНЕЙРО́Н
МОТОНЕЙРО́ННИЙ
МОТОНЕЙРО́НОВИЙ
МОТОНУ́ТИСЯ
МОТОПЕ́Д
МОТОПЕ́ДНИЙ
МОТОПЕРЕГО́НИ
МОТОПЕРЕГО́ННИК
МОТОПЕРЕГО́ННИЦЯ
МОТОПІХО́ТА
МОТОПІХОТИ́НЕЦЬ
МОТОПІХО́ТНИЙ
МОТОПО́ЛК
МОТОПО́МПА
МОТОПРОБІ́Г
МОТО́Р
МОТОРА́ЛІ
МОТОРЕСУ́РС
МОТОРИЗА́ЦІЯ
МОТОРИЗО́ВАНИЙ
МОТОРИЗУВА́ТИ
МОТОРИЗУВА́ТИСЯ
МОТО́РИКА
МОТОРИ́СТ
МОТОРИ́СТКА
МОТО́РИТИ
МОТО́РКА
МОТОРНЕ́НЬКИЙ
МОТОРНЕ́НЬКО
МОТО́РНИЙ[1]
МОТО́РНИЙ[2]
МОТО́РНИЙ[3]
МОТО́РНІСТЬ
МОТО́РНО
МОТО́РНО-...
МОТОРО...
МОТОРОБУДІВНИ́Й
МОТОРОБУДІВНИ́К
МОТОРОБУДУВА́ННЯ
МОТОРО́ВИЙ
МОТОРО́ЛЕР
МОТОРО́ЛЕРНИЙ
МО́ТОРОШНИЙ
МО́ТОРОШНІСТЬ
МО́ТОРОШНО
МОТО́РЧИК
МОТОСА́НИ
МОТОСПО́РТ
МОТОСПОРТИ́ВНИЙ
МОТОСПОРТСМЕ́Н
МОТОСПОРТСМЕ́НКА
МОТОСТРІЛЕ́ЦЬКИЙ
МОТОТРЕ́К
МОТОТРІА́Л
МОТОТУРИ́ЗМ
МОТОТУРИ́СТ
МОТОТУРИСТИ́ЧНИЙ
МОТОТУРИ́СТКА
МОТОТУРИ́СТСЬКИЙ
МОТОЦИ́КЛ
МОТОЦИКЛЕ́Т
МОТОЦИКЛЕ́ТКА
МОТОЦИКЛЕ́ТНИЙ
МОТОЦИКЛІ́СТ
МОТОЦИКЛІ́СТКА
МОТОЦИКЛІ́СТСЬКИЙ
МОТОЧАСТИ́НА
МОТОЧО́ВЕН
МОТО́ЧОК
МОТОШОЛО́М
МОТРИ́СА
МОТРІ́ЙКА
МОТРОШИ́ТИ
МО́ТТО
МО́ТУЗ
МОТУ́ЗЗЯ
МОТУ́ЗИТИ *див.* мотузува́ти
МОТУ́ЗКА
МОТУЗКО́ВИЙ
МОТУ́ЗНИК
МОТУЗО́К
МОТУ́ЗОЧКА
МОТУЗО́ЧОК
МОТУЗУВА́ТИ
МОТУЗЯ́НИЙ
МОХ
МОХА́СТИЙ
МОХЕ́Р
МОХЕ́РОВИЙ
МОХІ́ТО
МОХНА́ТИЙ

МОХНА́ТІТИ
МОХОВА́ТКА *див.* мохова́тки
МОХОВА́ТКИ
МОХОВИ́Й
МОХОВИ́К
МОХОВИ́ТИЙ
МОХОВИ́ТІСТЬ
МОХОПОДІ́БНИЙ
МОХУ́Р *див.* могу́р
МОЦА́К
МОЦА́Р
МОЦАРЕ́ЛА
МОЦЕ́ТА
МОЦІО́Н
МО́ЦНИЙ
МОЦУВА́ТИСЯ
МОЧА́ЛКА
МОЧА́ЛЬНИЙ
МОЧА́ЛЬНИК
МОЧА́ЛЬНИЦЯ
МОЧА́ННЯ
МО́ЧАР *див.* мочарі́
МОЧА́РИСТИЙ
МОЧАРІ́
МО́ЧА́РНИЙ
МОЧАРУВА́ТИЙ
МОЧА́ТИ
МО́ЧЕНИЙ
МО́ЧЕННЯ
МОЧИ́ЛО
МОЧИ́ЛЬНИЙ
МОЧИ́ТИ
МОЧИ́ТИСЯ
МОЧІ́ННЯ
МО́ЧКА
МО́ЧКОВИЙ
МОШВА́
МО́ШЕЧКА
МОШИ́СТИЙ
МО́ШКА
МОШКА́
МОШКАРА́
МОШО́К
МОШО́НКА
МОШО́НКОВИЙ
МО́ЩЕНИЙ
МО́ЩЕННЯ
МО́ЩІ
МОЩОВИ́К
МРАКОБІ́С
МРАКОБІ́СІВСЬКИЙ
МРАКОБІ́СКА
МРАКОБІ́ССЯ
МРЕ́ВО
МРЕЦЬ
МРИЧ
МРІ́ЙЛИ́ВИЙ
МРІ́ЙЛИ́ВІСТЬ
МРІ́ЙЛИ́ВО
МРІ́ЙНИЙ[1]
МРІ́ЙНИЙ[2]
МРІ́ЙНИК
МРІ́ЙНИЦТВО
МРІ́ЙНИЦЯ
МРІ́ЙНІСТЬ
МРІ́ЙНО
МРІ́ТИ[1]
МРІ́ТИ[2]
МРІ́ТИСЯ[1]
МРІ́ТИСЯ[2]
МРІ́Я
МРІ́ЯНИЙ
МРІ́ЯННЯ
МРІ́ЯТИ
МРІ́ЯТИСЯ
МРТ
МРУ́ЖЕННЯ
МРУ́ЖИТИ
МРУ́ЖИТИСЯ
МРУ́КАТИ
МРУ́КНУТИ
МРЯ́КА
МРЯ́КОВИНА
МРЯКОВИ́ТИЙ
МРЯКУВА́ТИЙ
МРЯЧИ́ТИ[1]
МРЯЧИ́ТИ[2]
МРЯ́ЧКА
МРЯ́ЧНИЙ
МРЯ́ЧНО
МСТА
МСТИ́ВИЙ
МСТИ́ВІСТЬ
МСТИ́ВО
МСТИ́ТИ
МСТИ́ТИСЯ
МСЬЄ *див.* месьє́
МТАВА́РІ
МТС
МУ[1]
МУ[2]
МУА́Р
МУА́РЕННЯ
МУА́РИТИ
МУА́РОВИЙ
МУАРУВА́ТИ
МУБА́Х
МУБАШИ́Р
МУГИ́КАННЯ
МУГИ́КАТИ
МУГИ́КНУТИ
МУГИ́Р
МУГИ́РКА
МУГИРЯ́КА
МУДЕХА́Р *див.* мудеха́ри
МУДЕХА́РИ
МУДЖАХІ́Д
МУДЖТАХІ́Д
МУДИ́Р
МУДРАГЕ́ЛИК
МУДРАГЕ́ЛІЯ
МУДРАГЕ́ЛЬ
МУДРАҐЕ́ЛИК *див.* мудраге́лик
МУДРАҐЕ́ЛІЯ *див.* мудраге́лія
МУДРАҐЕ́ЛЬ *див.* мудраге́ль
МУДРА́К
МУДРАЦІ́ЙНИЙ
МУДРА́ЦІЯ
МУДРЕ́НЬКИЙ
МУДРЕ́ЦЬ
МУ́ДРИЙ
МУДРИ́ТИ
МУДРІ́Й
МУ́ДРІСТЬ
МУДРІ́ТИ
МУ́ДРО
МУДРО́ВАНИЙ
МУ́ДРОЩІ
МУДРУВА́ННЯ
МУДРУВА́ТИ
МУДРУВА́ТИЙ
МУДЬ
МУЕДЗИ́Н
МУЖ

МУЖА́ТИ
МУЖА́ТИСЯ
МУЖВА́
МУ́ЖЕСЬКИЙ
МУЖИ́К
МУЖИКІ́В
МУЖИКУВА́ТИ
МУЖИКУВА́ТИЙ
МУЖИКУВА́ТІСТЬ
МУЖИКУВА́ТО
МУЖИ́ЦТВО
МУЖИ́ЦЬКИЙ
МУЖИЧА́
МУЖИ́ЧИЙ
МУЖИЧИ́ЩЕ
МУЖИ́ЧКА
МУЖИЧНЯ́
МУЖИЧО́К
МУЖИ́ЧЧЯ
МУ́ЖІВ
МУЖЛА́Й
МУЖЛА́Н
МУ́ЖНІЙ
МУЖНІ́ННЯ
МУ́ЖНІСТЬ
МУЖНІ́ТИ
МУ́ЖНЬО
МУЖОЛО́ЖНИК
МУЖОЛО́ЗТВО
МУЖОПОДІ́БНИЙ
МУЖЧИ́НА
МУЗ...
МУ́ЗА
МУЗЕЄЗНА́ВЕЦЬ
МУЗЕЄЗНА́ВСТВО
МУЗЕЄЗНА́ВЧИЙ
МУЗЕЄФІКА́ЦІЯ
МУЗЕЄФІКО́ВАНИЙ
МУЗЕЄФІКО́ВУВАТИ
МУЗЕЄФІКУВА́ТИ *див.* музеєфіко́вувати
МУЗЕЄФІКУВА́ТИСЯ
МУЗЕ́Й
МУЗЕ́Й-КВАРТИ́РА
МУЗЕ́ЙНИЙ
МУЗЕ́ЙНИК
МУЗЕ́ЙНИЦТВО
МУЗЕ́ЙЧИК
МУЗЕО́ЛОГ
МУЗЕОЛО́ГІЯ
МУ́ЗИКА
МУЗИ́КА
МУЗИКА́ЛЬНИЙ
МУЗИКА́ЛЬНІСТЬ
МУЗИКА́ЛЬНО
МУЗИКА́НТ
МУЗИКА́НТИК
МУЗИКА́НТКА
МУЗИКА́НТСЬКИЙ
МУЗИ́КИ
МУЗИКОЗНА́ВЕЦЬ
МУЗИКОЗНА́ВСТВО
МУЗИКОЗНА́ВЧИЙ
МУЗИКО́ЛОГ
МУЗИКОЛОГІ́ЧНИЙ
МУЗИКОЛО́ГІЯ
МУЗИКОТЕРАПЕ́ВТ
МУЗИКОТЕРАПЕВТИ́ЧНИЙ
МУЗИКОТЕРАПІ́Я
МУЗИКУВА́ННЯ
МУЗИКУВА́ТИ
МУ́ЗИН
МУЗИ́ЧЕННЯ
МУЗИ́ЧЕНЬКА
МУЗИ́ЧЕНЬКО
МУЗИ́ЧИТИ
МУ́ЗИЧКА
МУЗИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНІСТЬ
МУЗИ́ЧНО
МУЗИ́ЧНО-...
МУЗИ́ЧНО-ВИРАЖА́ЛЬНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ВИХОВНИ́Й
МУЗИ́ЧНО-ДИДАКТИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ДРАМАТИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ЕСТЕТИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ІСТОРИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ЛІТЕРАТУ́РНИЙ
МУЗИ́ЧНО-МО́ВНИЙ
МУЗИ́ЧНО-О́БРАЗНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ПЛАСТИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-РИ́ТМОВИЙ
МУЗИ́ЧНО-РИТОРИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-СЦЕНІ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ТАНЦЮВА́ЛЬНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ТЕАТРА́ЛЬНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ТЕОРЕТИ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ХОРЕОГРАФІ́ЧНИЙ
МУЗИ́ЧНО-ХОРОВИ́Й
МУЗУЧИ́ЛИЩЕ
МУЗФО́НД
МУ́КА
МУКА́
МУ́КАННЯ
МУ́КАТИ
МУ́КНУТИ
МУКОВІСЦИДО́З
МУКОВІСЦИДО́ЗНИЙ
МУКОЕНТЕРИ́Т
МУКО́ЇД *див.* муко́їди
МУКО́ЇДИ
МУКОЛІ́ТИК *див.* муколі́тики
МУКОЛІ́ТИКИ
МУКОЛІТИ́ЧНИЙ
МУКОМЕ́Л
МУКОМЕ́ЛЬНИЙ
МУКОПОЛІСАХАРИ́Д *див.* мукополісахари́ди
МУКОПОЛІСАХАРИ́ДИ
МУКОПРОТЕЇ́Д *див.* мукопротеї́ди
МУКОПРОТЕЇ́ДИ
МУ́КОР
МУ́КОРОВИЙ
МУКОЦИ́Т
МУКСУ́Н
МУЛ[1]
МУЛ[2]
МУЛА́Т *див.* мула́ти
МУЛА́ТИ
МУЛА́ТКА *див.* мула́ти
МУЛА́ТНИЙ
МУЛА́ТСЬКИЙ
МУЛЕ́ТА
МУ́ЛИСТИЙ
МУ́ЛИТИ *див.* му́ляти
МУ́ЛИТИСЯ *див.* му́лятися
МУ́ЛІВ
МУЛІНЕ́[1]
МУЛІНЕ́[2]
МУЛІ́Т
МУЛІ́ТОВИЙ
МУЛКИ́Й
МУ́ЛКО
МУЛКУВА́ТИЙ

МУЛКУВА́ТІСТЬ
МУЛЛА́
МУ́ЛОВИЙ
МУЛОВІДДІ́ЛЕННЯ
МУЛОВІДДІ́ЛЮВАЧ
МУЛОСПА́ЛЮВАЛЬНИЙ
МУЛУВА́ТИЙ
МУЛУВА́ТІСТЬ
МУ́ЛЬДА[1]
МУ́ЛЬДА[2]
МУЛЬДЕНПРЕ́С
МУ́ЛЬДОВИЙ[1]
МУ́ЛЬДОВИЙ[2]
МУЛЬК
МУЛЬКИ́Й[1]
МУЛЬКИ́Й[2]
МУ́ЛЬКО
МУЛЬТИ...
МУЛЬТИБРЕ́НД
МУЛЬТИБРЕ́НДОВИЙ
МУЛЬТИВАЛЕ́НТ *див.* мультивале́нти
МУЛЬТИВАЛЕ́НТИ
МУЛЬТИВАЛЕ́НТНИЙ
МУЛЬТИВАЛЮ́ТНИЙ
МУЛЬТИВАЛЮ́ТНІСТЬ
МУЛЬТИВА́РКА
МУЛЬТИВЕ́РСУМ
МУЛЬТИВІБРА́ТОР
МУЛЬТИВІБРА́ТОРНИЙ
МУЛЬТИВІ́ЗА
МУЛЬТИГРА́Ф
МУЛЬТИДИСЦИПЛІНА́РНИЙ
МУЛЬТИДИСЦИПЛІНА́РНІСТЬ
МУ́ЛЬТИК
МУЛЬТИКЕРМО́
МУЛЬТИКО́ПТЕР
МУЛЬТИКРИСТАЛІ́ЧНИЙ
МУЛЬТИКРИСТАЛІ́ЧНІСТЬ
МУЛЬТИКУЛЬТУ́РА
МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІ́ЗМ
МУЛЬТИКУЛЬТУ́РНИЙ
МУЛЬТИКУЛЬТУ́РНІСТЬ
МУЛЬТИКУЛЬТУ́РНО
МУЛЬТИЛАТЕРА́ЛЬНИЙ
МУЛЬТИЛІНГВА́ЛЬНИЙ
МУЛЬТИЛІНГВА́ЛЬНІСТЬ
МУЛЬТИЛІНГВІ́ЗМ
МУЛЬТИЛІНІ́ЙНИЙ
МУЛЬТИЛІНІ́ЙНІСТЬ
МУЛЬТИМЕ́ДІА
МУЛЬТИМЕДІ́ЙНИЙ
МУЛЬТИМЕДІ́ЙНІСТЬ
МУЛЬТИМЕДІ́ЙНО
МУЛЬТИМІЛЬЙОНЕ́Р
МУЛЬТИМІЛЬЯРДЕ́Р
МУЛЬТИМНОЖИНА́
МУЛЬТИМОДА́ЛЬНИЙ
МУЛЬТИНАЦІОНА́ЛЬНИЙ
МУЛЬТИПЕРСПЕКТИ́ВНИЙ
МУЛЬТИПЕРСПЕКТИ́ВНІСТЬ
МУЛЬТИПЛЕ́ЄР
МУЛЬТИПЛЕ́ЄРНИЙ
МУЛЬТИПЛЕ́КС
МУЛЬТИПЛЕ́КСНИЙ
МУЛЬТИПЛЕ́КСОР
МУЛЬТИПЛЕКСУВА́ННЯ
МУЛЬТИПЛЕКСУВА́ТИ
МУЛЬТИПЛЕ́Т
МУЛЬТИПЛЕ́ТНИЙ
МУЛЬТИПЛЕ́ТНІСТЬ
МУЛЬТИПЛІКА́Т
МУЛЬТИПЛІКАТИ́ВНИЙ
МУЛЬТИПЛІКАТИ́ВНІСТЬ
МУЛЬТИПЛІКАТИ́ВНО
МУЛЬТИПЛІКА́ТОР[1]
МУЛЬТИПЛІКА́ТОР[2]
МУЛЬТИПЛІКА́ТОР[3]
МУЛЬТИПЛІКАЦІ́ЙНИЙ
МУЛЬТИПЛІКАЦІ́ЙНІСТЬ
МУЛЬТИПЛІКАЦІ́ЙНО
МУЛЬТИПЛІКА́ЦІЯ
МУЛЬТИПРОГРА́МНИЙ
МУЛЬТИПРОГРА́МНІСТЬ
МУЛЬТИПРОГРАМУВА́ННЯ
МУЛЬТИПРОЦЕ́СОР
МУЛЬТИПРОЦЕ́СОРНИЙ
МУЛЬТИРА́МКА
МУЛЬТИРЕЗИСТЕ́НТНИЙ
МУЛЬТИРОТА́ЦІЯ
МУЛЬТИРУ́М
МУЛЬТИРУ́МПЕЛЬ
МУЛЬТИСЕ́РВІС
МУЛЬТИСЕ́РВІСНИЙ
МУЛЬТИСПЕКТРА́ЛЬНИЙ
МУЛЬТИСТА́НЦІЯ
МУЛЬТИТА́Ч
МУЛЬТИФА́КТОРНИЙ
МУЛЬТИФАКТУ́РНИЙ
МУЛЬТИФЕРМЕ́НТНИЙ
МУЛЬТИФОЛІКУЛЯ́РНИЙ
МУЛЬТИФО́Н
МУЛЬТИФО́РМНИЙ
МУЛЬТИФУНКЦІ́ЙНИЙ
МУЛЬТИФУНКЦІ́ЙНІСТЬ
МУЛЬТИФУНКЦІОНА́ЛЬНИЙ
МУЛЬТИФУНКЦІОНА́ЛЬНІСТЬ
МУЛЬТИЦЕ́ПС
МУЛЬТИЦИКЛО́Н
МУЛЬТИЦИКЛО́ННИЙ
МУЛЬТИШИФО́Н
МУЛЬТФІ́ЛЬМ
МУ́ЛЬЧА
МУЛЬЧО́ВАНИЙ
МУЛЬЧПАПІ́Р
МУЛЬЧУВА́ЛЬНИЙ
МУЛЬЧУВА́ННЯ
МУЛЬЧУВА́ТИ
МУЛЯ́Ж
МУЛЯЖИ́СТ
МУЛЯ́ЖНИЙ
МУЛЯ́КА
МУ́ЛЯР
МУ́ЛЯРКА
МУ́ЛЯРСЬКИЙ
МУЛЯРУВА́ТИ
МУ́ЛЯТИ
МУ́ЛЯТИСЯ
МУМІЙО́
МУМІФІКА́ТОР
МУМІФІКА́ЦІЯ
МУМІФІКО́ВАНИЙ
МУМІФІКУВА́ННЯ
МУМІФІКУВА́ТИ
МУМІФІКУВА́ТИСЯ
МУ́МІЯ[1]
МУ́МІЯ[2]
МУ́НГУ
МУНДИ́Р
МУНДИ́РНИЙ
МУНДИ́РЧИК
МУНДІА́ЛЬ
МУНДУ́Р
МУНДШТУ́К

МУНДШТУКО́ВИЙ
МУНДШТУЧО́К
МУНІЦИПАЛІЗА́ЦІЯ
МУНІЦИПАЛІ́ЗМ
МУНІЦИПАЛІЗО́ВАНИЙ
МУНІЦИПАЛІЗУВА́ТИ
МУНІЦИПАЛІЗУВА́ТИСЯ
МУНІЦИПАЛІТЕ́Т
МУНІЦИПА́ЛЬНИЙ
МУНІЦИ́ПІЙ
МУНІЦИ́ПІЯ
МУНІ́ЦІЯ
МУНТЖА́К
МУНЦ-МЕТА́Л
МУР
МУРАВА́
МУРАВЕ́ЛЬ
МУРАВЕ́ЛЬНИК
МУРА́ВИСТИЙ
МУРАВИ́ЦЯ[1]
МУРАВИ́ЦЯ[2]
МУРА́ВКА[1]
МУРА́ВКА[2]
МУРА́ВЛИК
МУРАВЛИ́НИЙ
МУРАВЛИ́ННЯ
МУРАВЛИ́СЬКО
МУРАВЛИ́ЩЕ
МУРА́ВНИК
МУРА́ВОНЬКА
МУРА́ВОЧКА[1]
МУРА́ВОЧКА[2]
МУРА́Л
МУРАЛІ́ЗМ
МУРАЛІ́СТ
МУРА́ХА
МУРАХОЇ́Д
МУРАХОЇ́ДОВИЙ
МУРАШВА́
МУРАШИ́НИЙ
МУРА́ШКА *див.* мура́шки
МУРА́ШКИ
МУРА́ШКО́ВИЙ
МУРАШКОЇ́Д
МУРА́ШНИК
МУРАШНИКО́ВИЙ
МУРАШНЯ́
МУРЕ́НА
МУРЕ́НОВИЙ
МУРЗА́
МУРЗА́К
МУ́РЗАТИ
МУРЗА́ТИЙ
МУ́РЗАТИСЯ
МУРЗИ́НСЬКИЙ
МУ́РИЙ
МУ́РИН
МУ́РИНКА
МУ́РИНОВИЙ
МУ́РИНСЬКИЙ
МУРИНЧА́
МУРІ́Г *див.* морі́г
МУРІЄ́ЛА
МУРІЖЕ́ЧОК *див.* моріже́чок
МУРІЖО́К *див.* моріжо́к
МУ́РКАННЯ
МУ́РКАТИ
МУ́РКІТ
МУРКІТЛИ́ВИЙ
МУРКІТЛИ́ВО
МУ́РКНУТИ
МУРКОТА́ННЯ
МУРКОТА́ТИ
МУРКОТІ́ННЯ
МУРКОТІ́ТИ *див.* муркота́ти
МУРКОТЛИ́ВИЙ *див.* муркітли́вий
МУРКОТЛИ́ВО *див.* муркітли́во
МУРЛИ́КАННЯ
МУРЛИ́КАТИ
МУРЛО́
МУРМИ́ЛО
МУРМОТА́ННЯ
МУРМОТА́ТИ
МУРМОТІ́ННЯ
МУРМОТІ́ТИ *див.* мурмота́ти
МУР-МУ́Р
МУРМУРА́НДО
МУРО́ВАНИЙ
МУРО́ВАНИЦЯ
МУРОЛО́М
МУРОЛО́МНИЙ
МУРУВА́ННЯ
МУРУВА́ТИ
МУРУВА́ТИЙ
МУРУВА́ТИСЯ
МУРУ́ГИЙ
МУРЧА́ННЯ
МУРЧА́ТИ
МУРШИ́Д
МУС[1]
МУС[2]
МУСАВАТИ́СТ
МУСАВАТИ́СТСЬКИЙ
МУСА́К
МУСА́КА
МУСА́Т
МУСЕЛЕ́ЦЬ
МУ́СИНГ
МУ́СИТИ
МУСИ́ЧНИЙ
МУ́СІТИ *див.* му́сити
МУСКАРДИ́НА
МУСКАРИ́Н
МУСКАРИНІ́ЗМ
МУСКА́РІ
МУСКА́Т
МУСКАТЕ́ЛЬ
МУСКА́ТНИЙ
МУСКА́ТНИК
МУСКА́ТНИКОВИЙ
МУСКОВІ́Т
МУ́СКУЛ
МУСКУЛАТУ́РА
МУСКУЛИ́СТИЙ
МУСКУЛИ́СТІСТЬ
МУ́СКУЛЬНИЙ
МУСКУЛЯ́СТИЙ
МУСКУЛЯ́СТІСТЬ
МУ́СКУС
МУ́СКУСНИЙ
МУ́СКУСО́ВИЙ
МУСЛІ́Н
МУСЛІ́НОВИЙ
МУ́СОВИЙ
МУСО́ВИЙ
МУСО́ВО
МУСО́ЛЕННЯ
МУСО́ЛИТИ
МУСО́Н
МУСО́ННИЙ
МУСОРА́НА
МУСТ
МУСТА́НГ[1]
МУСТА́НГ[2]

МУСТА́НГЕР
МУСТЬЄ́Р
МУСТЬЄ́РСЬКИЙ
МУСУВА́ННЯ[1]
МУСУВА́ННЯ[2]
МУСУВА́ТИ[1]
МУСУВА́ТИ[2]
МУСУВА́ТИ[3]
МУСУВА́ТИСЯ[1]
МУСУВА́ТИСЯ[2]
МУСУЛЬМА́НИН
МУСУЛЬМА́НКА
МУСУЛЬМА́НСТВО
МУСУЛЬМА́НСЬКИЙ
МУСУЛЬМА́НСЬКІСТЬ
МУСЯ́НЖ
МУСЯНЖЕ́ВИЙ
МУТА́БЕЛЬНИЙ
МУТА́БЕЛЬНІСТЬ
МУТА́БІЛЬНИЙ *див.* мута́бельний
МУТА́БІЛЬНІСТЬ *див.* мута́бельність
МУТАГЕ́Н *див.* мутаге́ни
МУТАГЕНЕ́З
МУТАГЕ́НИ
МУТАГЕ́ННИЙ
МУТАГЕ́ННІСТЬ
МУТАЗИЛІ́Т
МУТА́НТ
МУТА́НТНИЙ
МУТАРОТА́ЦІЯ
МУТАЦІ́ЙНИЙ
МУТАЦІОНІ́ЗМ
МУТА́ЦІЯ
МУТИ́ЗМ
МУТИ́ТИ
МУТИ́ТИСЯ
МУТНИ́Й
МУ́ТНІСТЬ
МУТНІ́ТИ
МУ́ТНО
МУТНУВА́ТИЙ
МУТО́Н[1]
МУТО́Н[2]
МУТО́НОВИЙ
МУТОСКО́П
МУ́ТРА
МУ́ТРОВИЙ
МУТУАЛІ́ЗМ
МУТУАЛІСТИ́ЧНИЙ
МУТУВА́ННЯ
МУТУВА́ТИ
МУТУ́Л
МУТЬ
МУ́ФЕЛЬ
МУ́ФЕЛЬНИЙ
МУФЛО́Н
МУ́ФТА
МУ́ФТІЙ
МУ́ФТОВИЙ
МУ́ФТОЧКА
МУ́ХА
МУХАДЖИ́Р
МУХАДЖИ́РСТВО
МУХАДЖИ́РСЬКИЙ
МУХАРА́М
МУХАРЕ́М *див.* мухара́м
МУХЛЮВА́ННЯ
МУХЛЮВА́ТИ
МУХОБІ́ЙКА
МУХОЇ́Д
МУХОЇ́ДКА
МУХОЛО́ВКА
МУХОЛО́ВКОВІ
МУХОМО́Р
МУХОМО́РОВИЙ
МУХОМО́РЧИК
МУХО́РКА
МУХОРО́К
МУХОЯ́Р
МУХОЯ́РОВИЙ
МУ́ЦИК
МУЦИ́Н *див.* муци́ни
МУЦИ́НИ
МУЦИ́НОВИЙ
МУ́ЧЕНИЙ
МУ́ЧЕНИК
МУ́ЧЕНИЦТВО
МУ́ЧЕНИЦЬКИ
МУ́ЧЕНИЦЬКИЙ
МУ́ЧЕНИЦЯ
МУ́ЧЕННЯ
МУЧИ́ТЕЛЬ
МУЧИ́ТЕЛЬКА
МУ́ЧИТИ
МУ́ЧИТИСЯ
МУЧНИ́Й
МУЧНИ́К
МУЧНИ́СТИЙ
МУЧНИ́СТІСТЬ
МУЧНИ́ЦЯ[1]
МУЧНИ́ЦЯ[2]
МУ́ШАЧИЙ
МУШВА́
МУ́ШЕЛЬКА
МУШИ́НИЙ
МУ́ШКА[1]
МУ́ШКА[2]
МУ́ШКЕЛЬ
МУШКЕ́Т
МУШКЕТЕ́Р
МУШКЕТЕ́РСЬКИЙ
МУШКЕ́ТИК
МУШКЕ́ТНИЙ
МУШКЕ́ТНИК
МУШКЕТО́Н
МУШКОВИ́Й
МУ́ШЛЕВИЙ
МУШЛЕЗНА́ВСТВО
МУШЛЕПОДІ́БНИЙ
МУ́ШЛЯ
МУШМУЛА́
МУШМУЛИ́НА
МУШНЯ́
МУШТА́БЕЛЬ
МУШТА́РДА
МУ́ШТРА
МУШТРО́ВАНИЙ
МУШТРО́ВИЙ
МУШТРУВА́ЛЬНИК
МУШТРУВА́ЛЬНИЦЯ
МУШТРУВА́ННЯ
МУШТРУВА́ТИ
МУШТРУВА́ТИСЯ
МУЩИ́Р
МУЩИ́РНИЙ
МЧА́ТИ
МЧА́ТИСЯ
МШИ́СТИЙ
МЮЗЕ́Т
МЮ́ЗИКЛ
МЮ́ЗИК-ХОЛ
МЮЗЛЕ́
МЮЇ́Д
МЮЛЬ

МЮЛЬ-МАШИ́НА
МЮ́ЛЬНИК
МЮ́ЛЬНИЦЯ
МЮЛЬТИ́ПЛЬ
МЮО́Н
МЮО́НІЙ
МЮО́ННИЙ
МЮРИ́Д
МЮРИДИ́ЗМ
МЮ́СЛІ
МЮТУЕЛІ́ЗМ
МЮТУЕЛІ́СТ
М'Я́ВКАННЯ
М'Я́ВКАТИ
М'Я́ВКНУТИ
М'ЯВЧА́ННЯ
М'ЯВЧА́ТИ
М'ЯЗ
М'ЯЗГА́
М'Я́ЗИК
М'ЯЗИ́СТИЙ
М'ЯЗИ́СТІСТЬ
М'Я́ЗОВИ́Й
М'Я́ЗОВІСТЬ
М'ЯЗУВА́ТИЙ
М'ЯКЕ́НЬКИЙ
М'ЯКЕ́НЬКО
М'ЯКЕ́СЕНЬКИЙ
М'ЯКИ́Й
М'Я́КІСТЬ
М'Я́КНУТИ
М'Я́КО
М'ЯКО...
М'ЯКОВО́ВНИЙ
М'ЯКОЗЕ́РНИЙ
М'ЯКОСЕ́РДИЙ
М'ЯКОСЕ́РДЯ
М'ЯКОТІ́ЛИЙ
М'ЯКОТІ́ЛІСТЬ
М'Я́КОТЬ
М'ЯКОШЕ́РСТИЙ
М'ЯКУВА́ТИЙ
М'ЯКУ́Н
М'ЯКУНО́ВИЙ
М'ЯКУ́Ш
М'ЯКУШЕ́ВИЙ
М'ЯКУ́ШКА
М'Я́КШАННЯ
М'Я́КШАТИ
М'Я́КШЕННЯ
М'ЯКШИ́ЛЬНИЙ
М'ЯКШИ́ТИ
М'ЯКШИ́ТИСЯ
М'Я́ЛИЦЯ
М'Я́ЛКА
М'Я́ЛО
М'Я́ЛЬНИЙ
М'Я́ЛЬНИК
М'Я́ЛЬНИЦЯ[1]
М'Я́ЛЬНИЦЯ[2]
М'Я́НМСЬКИЙ
М'ЯСИ́ВО
М'ЯСИ́СТИЙ
М'ЯСИ́СТІСТЬ
М'ЯСНИ́Й
М'ЯСНИ́К
М'ЯСНИ́ЦІ
М'Я́СНІСТЬ
М'Я́СО
М'ЯСО...
М'Я́СО-...
М'ЯСОВИРОБНИ́ЦТВО
М'ЯСОЖЕ́Р
М'ЯСОЖЕ́РНИЙ
М'ЯСОЗАГОТІВЕ́ЛЬНИЙ
М'ЯСОЗАГОТІВЕ́ЛЬНИК
М'ЯСОЗАГОТІ́ВЛЯ
М'ЯСОЇ́Д
М'ЯСОЇ́ДНИЙ
М'ЯСОЇ́ДСТВО
М'Я́СО-КІСТКОВИ́Й
М'ЯСОКОМБІНА́Т
М'Я́СО-МОЛО́ЧНИЙ
М'ЯСОПЕРЕРО́БКА
М'ЯСОПЕРЕРО́БЛЕННЯ
М'ЯСОПЕРЕРО́БНИЙ
М'ЯСОПОСТА́ВКА *див.* м'ясопоста́вки
М'ЯСОПОСТА́ВКИ
М'ЯСОПРОДУ́КТИ
М'ЯСОПРОДУКТО́ВИЙ
М'ЯСОПРОДУ́КЦІЯ
М'ЯСОПРОМИСЛО́ВИЙ
М'ЯСОПРОМИСЛО́ВІСТЬ
М'ЯСОРІ́ЗАЛЬНИЙ
М'ЯСОРІ́ЗКА
М'ЯСОРУ́БКА
М'ЯСЦЕ́
М'Я́ТА
М'Я́ТИ
М'Я́ТИЙ
М'Я́ТИСЯ
М'Я́ТКА
М'Я́ТНИЙ
М'ЯТТЯ́
М'ЯЧ
М'Я́ЧИК
М'ЯШКУ́РИТИ
Н
НА[1]
НА[2]
НА[3]
НА[4]
НАБА́БИТИ
НАБА́ВИТИ *див.* набавля́ти
НАБА́ВИТИСЯ
НА́БА́ВКА
НАБА́ВЛЕНИЙ
НАБАВЛЯ́ННЯ
НАБАВЛЯ́ТИ
НАБАВЛЯ́ТИСЯ
НАБАВНИ́Й
НАБА́ВНИК
НАБАГА́ТО
НАБАЖА́ТИ
НАБАЗАРУВА́ТИСЯ
НАБАЗАРЮВА́ТИСЯ
НАБА́ЗГРАНИЙ
НАБА́ЗГРАТИ
НАБАЗІ́КАТИ *див.* набазі́кувати
НАБАЗІ́КАТИСЯ *див.* набазі́куватися
НАБАЗІ́КУВАТИ
НАБАЗІ́КУВАТИСЯ
НАБАКИ́Р
НАБАКИ́РЕНИЙ
НАБАЛА́КАТИ *див.* набала́кувати
НАБАЛА́КАТИСЯ *див.* набала́куватися
НАБАЛА́КУВАТИ
НАБАЛА́КУВАТИСЯ
НАБАЛАМУ́ТИТИ
НАБАЛДА́ШНИК
НАБАЛЬЗАМО́ВАНИЙ
НАБАЛЬЗАМУВА́ТИ

НАБАЛЯНДРА́СИТИСЯ
НАБА́Т
НАБАТЕ́Ї
НАБАТЕ́ЙСЬКИЙ
НАБА́ТНИЙ
НАБА́ТНО
НАБАТУВА́ТИ
НАБА́ЧЕНИЙ
НАБА́ЧИТИ
НАБА́ЧИТИСЯ
НА́БГАНИЙ
НАБГА́ТИ
НА́БГАТИЙ *див.* на́бганий
НА́БГОМ
НАБЕ́ДРЕНИК
НАБЕ́ЗБАШ
НАБЕЗПЕ́ЧНЕ *див.* набезпе́чно
НАБЕЗПЕ́ЧНО
НАБЕЛЬКОТА́ТИ
НАБЕЛЬКОТІ́ТИ *див.* набелькота́ти
НАБЕНДЮ́ЖИТИСЯ
НАБЕНКЕТУВА́ТИСЯ
НАБЕРЕ́ЖЖЯ
НАБЕРЕ́ЖНИЙ
НАБЕСІ́ДУВАТИ
НАБЕ́ХАТИ *див.* набе́хувати
НАБЕ́ХКАНИЙ
НАБЕ́ХКАТИ
НАБЕ́ХУВАТИ
НАБЕШКЕТУВА́ТИ
НАБЕШКЕТУВА́ТИСЯ
НАБИВА́ЛЬНИЙ
НАБИВА́ЛЬНИК
НАБИВА́ЛЬНИЦЯ
НАБИ́ВАНИЙ
НАБИ́ВАНКА
НАБИВА́ННЯ
НАБИВА́ТИ
НАБИВА́ТИСЯ
НАБИ́ВАЧ
НАБИВА́Ч
НАБИ́ВАЧКА
НАБИВА́ЧКА
НАБИ́ВКА
НАБИВНИ́Й
НАБИНДЮ́ЧИТИСЯ *див.* набиндю́чуватися
НАБИНДЮ́ЧУВАТИСЯ
НАБИ́РАНИЙ
НАБИРА́ННЯ
НАБИРА́ТИ
НАБИРА́ТИСЯ
НАБИРА́Ч
НАБИ́ТИ *див.* набива́ти
НАБИ́ТИЙ
НАБИ́ТИСЯ *див.* набива́тися
НАБИТТЯ́
НАБИ́ЧЕНИЙ
НАБИ́ЧИТИ
НАБИ́ЧИТИСЯ
НАБІ́
НАБІ́Г
НАБІ́ГАНИЙ
НАБІГА́ННЯ
НАБІ́ГАТИ
НАБІГА́ТИ
НАБІ́ГАТИСЯ
НАБІГА́ЮЧИЙ
НАБІ́ГЛИЙ
НАБІ́ГТИ *див.* набіга́ти
НА́БІГЦІ
НАБІ́Д[1]
НАБІ́Д[2]
НАБІДИ́ТИСЯ
НАБІ́ДКАТИСЯ
НАБІДУВА́ТИСЯ
НАБІ́ЖКА
НАБІ́ЖНИЙ
НАБІ́Й
НАБІ́ЙКА
НАБІ́ЙКОВИЙ
НАБІ́ЙНИК
НАБІ́ЙНИЦЯ
НА́БІК
НАБІ́Л
НАБІ́ЛЕНИЙ
НАБІЛИ́ТИ *див.* набі́лювати
НАБІЛИ́ТИСЯ *див.* набі́люватися
НА́БІЛО
НАБІ́ЛЮВАТИ
НАБІ́ЛЮВАТИСЯ
НАБІЛЯ́ТИ
НА́БІР
НАБІ́Р
НАБІРНИ́Й
НАБІСИ́ТИСЯ
НАБЛА́ЖИТИ
НАБЛИЖА́ННЯ
НАБЛИЖА́ТИ
НАБЛИЖА́ТИСЯ
НАБЛИ́ЖЕНИЙ
НАБЛИ́ЖЕНІСТЬ
НАБЛИ́ЖЕННЯ
НАБЛИ́ЖЕНО
НАБЛИ́ЖУВАННЯ
НАБЛИ́ЖУВАТИ *див.* наближа́ти
НАБЛИ́ЖУВАТИСЯ *див.* наближа́тися
НАБЛИ́ЗИТИ *див.* наближа́ти
НАБЛИ́ЗИТИСЯ *див.* наближа́тися
НАБЛУКА́ТИСЯ
НАБО́Б
НАБО́БСТВО
НАБО́ВТАНИЙ
НАБО́ВТАТИ *див.* набо́втувати
НАБО́ВТАТИСЯ
НАБО́ВТУВАТИ
НАБОЖЕ́НСТВО
НАБО́ЖНИЙ
НАБО́ЖНИК
НАБО́ЖНІСТЬ
НАБО́ЖНО
НАБО́КУВАТИЙ
НАБО́КУВАТО
НАБОЛІ́ЛИЙ
НАБОЛІ́ТИ
НА́БОРГ
НА́БОРЗІ
НАБО́РТНИЙ
НАБРА́ЖИТИСЯ
НАБРАКО́ВАНИЙ
НАБРАКО́ВУВАТИ
НАБРАКУВА́ТИ *див.* набрако́вувати
НА́БРАНИЙ
НАБРА́ННЯ
НАБРА́ТИ *див.* набира́ти
НАБРА́ТИСЯ *див.* набира́тися
НАБРЕ́ЗКЛИЙ
НАБРЕ́ЗКНУТИ
НАБРЕ́СКЛИЙ *див.* набре́зклий
НАБРЕ́СКНУТИ *див.* набре́зкнути
НАБРЕСТИ́
НАБРЕ́ХАНИЙ
НАБРЕХА́ТИ *див.* набрі́хувати
НАБРЕХА́ТИСЯ

НАБРИДА́ННЯ
НАБРИДА́ТИ
НАБРИ́ДЛИВИЙ
НАБРИ́ДЛИВІСТЬ
НАБРИ́ДЛИВО
НАБРИ́ДЛИЙ
НАБРИ́ДНУТИ *див.* набрида́ти
НАБРИ́ЖЕНИЙ
НАБРИ́ЖИТИ
НАБРИ́ЖИТИСЯ
НАБРИ́ЗКАНИЙ
НАБРИ́ЗКАТИ *див.* набри́зкувати
НАБРИ́ЗКАТИСЯ *див.* набри́зкуватися
НАБРИ́ЗКУВАТИ
НАБРИ́ЗКУВАТИСЯ
НАБРИ́НЬКАТИ *див.* набри́нькувати
НАБРИ́НЬКУВАТИ
НАБРІ́ВНИК
НА́БРІД
НА́БРІХ
НАБРІ́ХУВАТИ
НАБРОДИ́ТИСЯ
НАБРО́ЇТИ
НАБРОНЗО́ВАНИЙ
НАБРОНЗО́ВУВАТИ
НАБРОНЗУВА́ТИ *див.* набронзо́вувати
НАБРОСТИ́ТИСЯ *див.* набро́щуватися
НАБРО́ЩУВАТИСЯ
НАБРУДНИ́ТИ
НАБРУ́НИТИСЯ
НАБРУНЬКО́ВУВАТИСЯ
НАБРУНЬКУВА́ТИСЯ *див.* набрунько́вуватися
НА́БРЯК
НАБРЯКА́ННЯ
НАБРЯКА́ТИ
НАБРЯ́КЛИЙ
НАБРЯ́КЛІСТЬ
НАБРЯ́КНУТИ *див.* набряка́ти
НАБРЯКО́ВИЙ
НАБУБНЯ́ВІЛИЙ
НАБУБНЯ́ВІЛІСТЬ
НАБУБНЯ́ВІННЯ
НАБУБНЯ́ВІТИ
НАБУБОНІ́ТИ
НАБУВА́ЛЬНИК
НАБУВА́ЛЬНИЦЯ
НАБУВА́ННЯ
НАБУВА́ТИ[1]
НАБУВА́ТИ[2]
НАБУВА́ТИСЯ[1]
НАБУВА́ТИСЯ[2]
НАБУВА́ТИСЯ[3]
НАБУВА́Ч
НАБУВА́ЧКА
НАБУДО́ВАНИЙ
НАБУДО́ВУВАТИ
НАБУДУВА́ТИ *див.* набудо́вувати
НАБУНДЮ́ЧЕНИЙ
НАБУНДЮ́ЧЕНІСТЬ
НАБУНДЮ́ЧЕННЯ
НАБУНДЮ́ЧЕНО
НАБУНДЮ́ЧИТИ *див.* набундю́чувати
НАБУНДЮ́ЧИТИСЯ *див.* набундю́чуватися
НАБУНДЮ́ЧУВАТИ
НАБУНДЮ́ЧУВАТИСЯ
НАБУРА́ВИТИ *див.* набура́влювати
НАБУРА́ВЛЮВАТИ
НАБУ́РИТИ *див.* набу́рювати[1]
НАБУРИ́ТИ *див.* набу́рювати[2]
НАБУРЛАКУВА́ТИСЯ
НАБУРМО́СЕНИЙ
НАБУРМО́СЕНО
НАБУРМО́СИТИ
НАБУРМО́СИТИСЯ
НАБУ́РЮВАТИ[1]
НАБУ́РЮВАТИ[2]
НАБУ́ТИ[1] *див.* набува́ти[1]
НАБУ́ТИ[2] *див.* набува́ти[2]
НАБУ́ТИЙ[1]
НАБУ́ТИЙ[2]
НАБУ́ТИСЯ[1] *див.* набува́тися[1]
НАБУ́ТИСЯ[2] *див.* набува́тися[2]
НАБУ́ТИСЯ[3] *див.* набува́тися[3]
НАБУТНИ́Й
НАБУ́ТОК
НАБУТТЯ́
НАБУХА́ННЯ
НАБУ́ХАТИ
НАБУХА́ТИ
НАБУ́ХАТИСЯ
НАБУХА́ТИСЯ
НАБУХИ́КАТИСЯ
НАБУ́ХЛИЙ
НАБУ́ХЛІСТЬ
НАБУ́ХНУТИ *див.* набуха́ти
НАБУЧА́ВІЛИЙ
НАБУЧА́ВІТИ
НАВ
НА́ВА[1]
НА́ВА[2]
НАВА́Б
НАВА́БСТВО
НАВА́ГА[1]
НАВА́ГА[2]
НАВАЖА́ТИСЯ *див.* нава́жуватися
НАВА́ЖИЙ
НАВА́ЖИТИ *див.* нава́жувати
НАВА́ЖИТИСЯ *див.* нава́жуватися
НА́ВА́ЖКА
НАВА́ЖЛИВИЙ
НАВА́ЖЛИВІСТЬ
НАВА́ЖЛИВО
НАВА́ЖУВАТИ
НАВА́ЖУВАТИСЯ
НАВАКСО́ВАНИЙ
НАВАКСО́ВУВАТИ
НАВАКСУВА́ТИ *див.* наваксо́вувати
НАВА́Л
НАВА́ЛА
НАВА́ЛЕНИЙ
НАВА́ЛЕННЯ
НАВАЛИ́ТИ *див.* нава́лювати
НАВАЛИ́ТИСЯ *див.* нава́люватися
НАВАЛОВІДБИВА́ННЯ
НАВАЛОВІДБІ́Й
НАВАЛОВІДБІ́ЙКА
НАВАЛОВІДБІ́ЙНИК
НАВА́ЛОМ
НАВА́ЛОЧНИЙ
НАВАЛУВА́ТИ
НАВА́ЛЬНИЙ
НАВА́ЛЬНИК
НАВА́ЛЬНИЦЯ[1]
НАВА́ЛЬНИЦЯ[2]
НАВА́ЛЬНІСТЬ
НАВА́ЛЬНО
НАВА́ЛЮВАЛЬНИЙ
НАВА́ЛЮВАЛЬНИК
НАВА́ЛЮВАННЯ
НАВА́ЛЮВАТИ

НАВА́ЛЮВАТИСЯ
НАВА́ЛЮВАЧ
НАВА́ЛЮВАЧКА
НАВА́ЛЯНИЙ
НАВАЛЯ́ТИ[1]
НАВАЛЯ́ТИ[2]
НАВАЛЯ́ТИ[3]
НАВАЛЯ́ТИСЯ
НАВАНТА́ГА
НАВАНТА́ЖЕНИЙ
НАВАНТА́ЖЕНІСТЬ
НАВАНТА́ЖЕННЯ
НАВАНТА́ЖИТИ *див.* навантáжувати
НАВАНТА́ЖИТИСЯ *див.* навантáжуватися
НАВАНТА́ЖНИК
НАВАНТА́ЖУВАЛЬНИЙ
НАВАНТА́ЖУВАНИЙ
НАВАНТА́ЖУВАННЯ
НАВАНТА́ЖУВАТИ
НАВАНТА́ЖУВАТИСЯ
НАВАНТА́ЖУВАЧ
НАВАНТА́ЖУВАЧ-ЕКСКАВА́ТОР
НАВА́Р
НАВА́РЕНИЙ
НАВА́РИСТИЙ
НАВА́РИСТО
НАВАРИ́ТИ *див.* навáрювати
НАВАРИ́ТИСЯ *див.* навáрюватися
НАВА́РКА
НАВА́РНИЙ
НАВАРНИ́Й
НАВАРНЯ́КАТИ
НАВА́РХ
НАВА́РЮВАНИЙ
НАВА́РЮВАННЯ
НАВА́РЮВАТИ
НАВА́РЮВАТИСЯ
НАВА́ХА
НАВА́ХО
НАВБИВА́ТИСЯ
НАВБИ́ТКИ
НАВВИ́МАШКИ
НАВВИ́ПЕРЕДКИ
НАВВИ́ПИНКИ
НАВВИ́РИНКИ
НАВВИ́ШКИ
НАВГА́Д *див.* наугáд
НАВГА́ДЬ *див.* наугáд
НА́ВГИНЦІ
НАВГЛИ́БШКИ
НАВДАЛУ́
НАВДИ́БКИ
НАВДИВОВИ́Ж
НАВДИВОВИ́ЖУ
НАВДОГА́Д
НАВДЬО́РИ
НАВЕ́ДЕНИЙ
НАВЕ́ДЕННЯ
НАВЕ́ЗЕНИЙ
НАВЕЗТИ́ *див.* навóзити
НАВЕРБО́ВАНИЙ
НАВЕРБО́ВУВАТИ
НАВЕРБО́ВУВАТИСЯ
НАВЕРБУВА́ТИ *див.* навербóвувати
НАВЕРБУВА́ТИСЯ *див.* навербóвуватися
НАВЕ́РГАНИЙ
НАВЕ́РГАТИ
НАВЕ́РГАТИСЯ
НАВЕРЕДУВА́ТИСЯ
НАВЕРЕЩА́ТИ
НАВЕРЕЩА́ТИСЯ
НАВЕРЗТИ́
НАВЕРЗТИ́СЯ
НАВЕ́РНЕНИЙ
НАВЕ́РНЕННЯ
НАВЕРНУ́ТИ[1] *див.* навертáти
НАВЕРНУ́ТИ[2] *див.* навíрчувати[1]
НАВЕРНУ́ТИ[3] *див.* навíрчувати[3]
НАВЕ́РНУТИЙ *див.* навéрнений
НАВЕРНУ́ТИСЯ[1] *див.* навертáтися
НАВЕРНУ́ТИСЯ[2] *див.* навíрчуватися[1]
НАВЕ́РСТАНИЙ
НАВЕРСТА́ТИ *див.* навéрстувати
НАВЕ́РСТУВАННЯ
НАВЕ́РСТУВАТИ
НАВЕ́РСТУВАТИСЯ
НАВЕРТА́ННЯ
НАВЕРТА́ТИ
НАВЕРТА́ТИСЯ
НАВЕРТІ́ТИ[1] *див.* навíрчувати[1]
НАВЕРТІ́ТИ[2] *див.* навíрчувати[2]
НАВЕРТІ́ТИ[3] *див.* навíрчувати[3]
НАВЕРТІ́ТИСЯ *див.* навíрчуватися[1]
НАВЕ́РХ
НАВЕРХА́
НАВЕРХУ́
НАВЕ́РЧЕНИЙ[1]
НАВЕ́РЧЕНИЙ[2]
НАВЕ́РЧЕНИЙ[3]
НАВЕ́РЧЕННЯ
НАВЕ́РШЕНИЙ
НАВЕРШИ́ТИ *див.* навéршувати
НАВЕ́РШНИК
НАВЕРШНЯ́К
НАВЕ́РШУВАТИ
НАВЕ́РШЯ
НАВЕСЕЛИ́ТИСЯ
НАВЕСНІ́
НАВЕСНІ́-ПРО́ВЕСНІ
НАВЕСТИ́ *див.* навóдити
НАВЕЧЕ́РЯТИСЯ
НАВЕ́ШТАТИСЯ
НАВЗА́ВОДИ
НАВЗА́ЄМ
НАВЗАКЛА́Д
НАВЗАМІ́Н
НАВЗА́ПЛЮШКИ
НАВЗА́ХОДИ
НАВЗА́ХОДІ *див.* навзáходи
НА́ВЗБІЧ
НА́ВЗГИНЦІ
НАВЗДОГА́Д *див.* наздогáд
НАВЗДОГІ́Н
НАВЗДОГІ́НЦІ
НА́ВЗНАК
НАВЗНАКИ́
НАВЗРИ́Д
НАВИБИВА́ТИ
НАВИБИРА́ТИ
НАВИВА́ЛЬНИЙ
НАВИВА́ЛЬНИК
НАВИВА́ЛЬНИЦЯ
НАВИВА́ННЯ
НАВИВА́ТИ
НАВИВА́ТИСЯ
НАВИ́ВКА
НАВИВНИ́Й
НАВИ́ВОРІТ
НАВИГА́ДУВАНИЙ
НАВИГА́ДУВАТИ
НАВИГЛЯДА́ТИСЯ
НАВИДА́ТИСЯ

НА́ВИДІТИ
НАВИ́ДІТИ
НА́ВИДІТИСЯ
НАВИ́ДІТИСЯ
НАВИДУ́МУВАНИЙ
НАВИДУ́МУВАТИ
НАВИЗБИ́РУВАНИЙ
НАВИЗБИ́РУВАТИ
НА́ВИК
НАВИКА́ТИ
НАВИКИДА́ТИ
НАВИ́КЛИЙ
НАВИ́КНУТИ *див.* навика́ти
НАВИ́ЛІТ
НАВИ́ЛОК
НАВИ́ЛЬНИК
НАВИ́НЕНИЙ
НАВИНУ́ТИ *див.* навива́ти
НАВИ́НУТИЙ *див.* нави́нений
НАВИНУ́ТИСЯ
НАВИ́НЯНИЙ
НАВИ́ПЕРЕДКИ *див.* навви́передки
НАВИПИ́СУВАНИЙ
НАВИПИ́СУВАТИ
НАВИ́ПУСК
НА́ВИС
НАВИСА́ННЯ
НАВИСА́ТИ
НАВИСА́ЮЧИЙ
НАВИ́СЛИЙ
НАВИ́СНУТИ *див.* нависа́ти
НА́ВИСЬ *див.* на́вис
НАВИ́ТИ *див.* навива́ти
НАВИ́ТИЙ
НАВИ́ТИСЯ *див.* навива́тися
НАВИТРУ́ШУВАТИ
НАВИТЯГА́ТИ
НАВИТЯ́ГУВАТИ *див.* навитяга́ти
НАВИ́ТЯЖКУ
НА́ВИЧКА
НАВИШУ́КУВАТИ
НАВІВА́ННЯ
НАВІВА́ТИ
НАВІВА́ТИСЯ
НАВІГА́ТОР
НАВІГА́ТОРСЬКИЙ
НАВІГАЦІ́ЙНИЙ
НАВІГА́ЦІЯ
НАВІ́ДАТИ *див.* наві́дувати
НАВІ́ДАТИСЯ *див.* наві́дуватися
НАВІ́ДВОРІТ
НАВІ́ДИНИ
НАВІДИ́ТИСЯ
НАВІДКЛАДА́ТИ
НАВІ́ДЛІ
НАВІ́ДЛІГ
НАВІ́ДЛІТ
НАВІ́ДМАХ
НАВІ́ДМАШ
НАВІДНИ́Й
НАВІДНИ́К
НАВІДНИ́ЦЯ
НАВІДРІ́З
НАВІДРУ́Б
НАВІ́ДУВАНИЙ
НАВІ́ДУВАННЯ
НАВІ́ДУВАТИ
НАВІ́ДУВАТИСЯ
НАВІЖЕ́НЕЦЬ
НАВІЖЕ́НИЙ
НАВІЖЕ́НІСТЬ
НАВІЖЕНІ́ТИ
НАВІЖЕ́НКА
НАВІЖЕ́НО
НАВІЖЕ́НСТВО
НАВІ́ЖКИ
НА́ВІЗ
НАВІЗНИ́Й
НАВІ́Й
НАВІ́К
НАВІ́К-ВІ́КИ
НАВІ́К-ВІКІ́В *див.* наві́ки-вікі́в
НАВІ́КИ
НАВІ́КИ-ВІКІ́В
НАВІ́КИ-ВІ́ЧНІ
НАВІКО́ННИЙ
НАВІКО́ННИК
НАВІ́НУТИ
НАВІ́РИТИСЯ
НАВІ́РЧУВАНИЙ
НАВІ́РЧУВАННЯ
НАВІ́РЧУВАТИ[1]
НАВІ́РЧУВАТИ[2]
НАВІ́РЧУВАТИ[3]
НАВІ́РЧУВАТИСЯ[1]
НАВІ́РЧУВАТИСЯ[2]
НАВІ́РЧУВАТИСЯ[3]
НАВІРШО́ВУВАТИ
НАВІРШУВА́ТИ *див.* навіршо́вувати
НАВІ́С[1]
НАВІ́С[2]
НАВІ́СИТИ[1] *див.* наві́шувати[1]
НАВІ́СИТИ[2] *див.* наві́шувати[3]
НА́ВІ́СКА[1]
НА́ВІ́СКА[2]
НАВІ́СНИЙ
НАВІСНИ́Й[1]
НАВІСНИ́Й[2]
НАВІСНІ́ТИ
НАВІСНОГОЛО́ВИЙ
НАВІ́СОЧКА
НАВІСТИ́ТИ *див.* навіща́ти
НАВІ́ТНІЙ
НАВІ́ТРЯНИЙ
НА́ВІТЬ
НА́ВІЧ
НАВІ́ЧНИЙ
НАВІ́ЧНО
НАВІ́ШАНИЙ
НАВІ́ШАТИ *див.* наві́шувати[2]
НАВІ́ШЕНИЙ
НАВІ́ШЕННЯ
НАВІ́ШУВАННЯ
НАВІ́ШУВАТИ[1]
НАВІ́ШУВАТИ[2]
НАВІ́ШУВАТИ[3]
НАВІ́ШУВАТИСЯ
НАВІЩА́ТИ
НАВІ́ЩО
НАВІ́ЩОСЬ
НАВІЩУВА́ТИ
НАВІ́ЮВАНИЙ
НАВІ́ЮВАНІСТЬ
НАВІ́ЮВАННЯ
НАВІ́ЮВАТИ *див.* навіва́ти
НАВІ́ЮВАТИСЯ *див.* навіва́тися
НАВІ́ЯНИЙ
НАВІ́ЯННЯ
НАВІ́ЯТИ *див.* навіва́ти
НАВКАРА́ЧКАХ *див.* накаря́чках
НАВКАРА́ЧКИ *див.* накаря́чки
НАВКАРЯ́ЧКАХ *див.* накаря́чках
НАВКАРЯ́ЧКИ *див.* накаря́чки
НАВКИ́ДКИ

НАВКИ́ДЬ
НАВКИ́ДЬКИ *див.* навки́дки
НАВКИДЯ́
НАВКИДЯЧА́
НАВКІ́Л
НА́ВКІ́С
НАВКІ́СНИЙ
НАВКІ́СНО
НАВКО́ЛИШНІЙ
НАВКО́ЛИШНІСТЬ
НАВКОЛІ́НКИ
НАВКОЛІ́НЦІ
НАВКО́ЛІШКАХ
НАВКО́ЛІШКИ
НАВКО́ЛО
НАВКО́ЛО...
НАВКОЛОВО́ДНИЙ
НАВКОЛОВУ́ШНИЙ
НАВКОЛОЗЕ́МНИЙ
НАВКОЛОЗУБНИ́Й
НАВКОЛОМІ́СЯЧНИЙ
НАВКОЛОНОСОВИ́Й
НАВКОЛОПЛАНЕ́ТНИЙ
НАВКОЛОПЛІ́ДНИЙ
НАВКОЛОПОЛЯ́РНИЙ
НАВКОЛОРОТОВИ́Й
НАВКОЛОСВІ́ТНІЙ
НАВКОЛОСЕРЦЕ́ВИЙ
НАВКОЛОСО́НЯЧНИЙ
НАВКОЛОСОСКО́ВИЙ
НАВКОЛОЯ́ДЕРНИЙ
НАВКО́ЛЮШКАХ *див.* навко́лішках
НАВКО́ЛЮШКИ *див.* навко́лішки
НАВКОСИ́
НАВКОСЯ́
НАВКОСЯКА́
НАВКРУ́Г *див.* навкруги́
НАВКРУГИ́
НАВКРУ́Ж
НАВКРУ́ЖНИЙ
НАВКУЛА́ЧКИ
НАВКУЧА́ТИ
НАВКУ́ЧИТИ *див.* навкуча́ти
НАВКУ́ЧИТИСЯ
НАВЛЕ́ЖАЧКИ
НАВЛЕ́ЖКИ
НАВМАНИ́
НАВМАННЯ́
НАВМАНЦІ́
НАВМИРУ́ЩЕ
НАВМИ́СНЕ
НАВМИ́СНИЙ
НАВМИ́СНІСТЬ
НАВМИ́СНО
НАВОВТУ́ЗИТИСЯ
НАВО́ДИТИ
НАВОДИ́ТИ
НАВО́ДИТИСЯ
НАВО́ДКА
НАВО́ДНЕНИЙ[1]
НАВО́ДНЕНИЙ[2]
НАВО́ДНЕНІСТЬ
НАВО́ДНЕННЯ[1]
НАВО́ДНЕННЯ[2]
НАВО́ДНИТИ *див.* наво́днювати[2]
НАВОДНИ́ТИ *див.* наво́днювати[1]
НАВО́ДНИТИСЯ *див.* наво́днюватися[2]
НАВОДНИ́ТИСЯ *див.* наво́днюватися[1]
НАВО́ДНЮВАНИЙ
НАВО́ДНЮВАНІСТЬ
НАВО́ДНЮВАННЯ[1]
НАВО́ДНЮВАННЯ[2]
НАВО́ДНЮВАТИ[1]
НАВО́ДНЮВАТИ[2]
НАВО́ДНЮВАТИСЯ[1]
НАВО́ДНЮВАТИСЯ[2]
НАВОДНЯ́ТИ *див.* наво́днювати[1]
НАВОДНЯ́ТИСЯ *див.* наво́днюватися[1]
НАВО́ДЧИК
НАВО́ДЧИЦЯ
НАВОЖДЕ́ННЯ
НАВО́ЗИТИ
НАВОЗИ́ТИ
НАВОЗИ́ТИСЯ[1]
НАВОЗИ́ТИСЯ[2]
НАВОЗНИ́Й *див.* навізни́й
НАВОЛІКА́ТИ
НАВОЛО́К
НА́ВОЛОКА
НАВОЛО́КОМ
НАВОЛОКТИ́ *див.* наволіка́ти
НА́ВОЛОЧ
НАВОЛО́ЧЕНИЙ
НАВОЛОЧИ́ТИ
НАВОЛОЧИ́ТИСЯ
НА́ВОЛОЧКА
НА́ВОЛОЧНИЙ[1]
НА́ВОЛОЧНИЙ[2]
НАВОНЯ́ТИ
НАВОРО́ЖЕНИЙ
НАВОРОЖИ́ТИ *див.* наворо́жувати
НАВОРО́ЖУВАТИ
НА́ВОРОТ
НАВОРО́Т
НА́ВОРОТИ
НАВОРОХО́БИТИСЯ
НАВОРОХО́БЛЕНИЙ
НАВОРСО́ВАНИЙ
НАВОРСУВА́ТИ
НАВОСКО́ВАНИЙ
НАВОСКО́ВУВАННЯ
НАВОСКО́ВУВАТИ
НАВОСКО́ВУВАТИСЯ
НАВОСКУВА́ТИ *див.* навоско́вувати
НАВО́ЩЕНИЙ
НАВОЩИ́ТИ *див.* наво́щувати
НАВО́ЩУВАННЯ
НАВО́ЩУВАТИ
НАВО́ЩУВАТИСЯ
НАВОЮВА́ТИ
НАВОЮВА́ТИСЯ
НАВПА́К
НАВПАКИ́
НАВПЕРЕБИ́ВКИ
НАВПЕРЕБІ́Й
НАВПЕРЕ́ВА́ГИ *див.* напере́ва́ги
НАВПЕРЕГІ́Н
НАВПЕРЕГО́НИ
НАВПЕРЕ́Д
НАВПЕРЕ́ЙМИ
НАВПЕРЕКІ́Р *див.* наперекі́р
НАВПЕРЕКІ́С *див.* наперекі́с
НАВПЕРЕКОСЯ́К *див.* наперекося́к
НАВПЕРЕМІ́Н
НАВПЕРЕМІ́НКИ
НАВПЕРЕМІ́НКУ
НАВПЕРЕМІ́ННИЙ
НАВПЕРЕМІ́ННО
НАВПЕРЕМІ́НУ
НАВПЕРЕМІ́Ш
НАВПЕРЕРІ́З *див.* напереріз
НАВПЕРЕСТРІ́Ч *див.* наперестрі́ч
НАВПЕРЕТЯ́ГИ
НАВПЕРЕХРЕ́СТ

НА́ВПІЛ
НАВПО́МАЦКИ
НАВПО́МІРКИ
НАВПО́ПЕРЕ́К *див.* напо́пере́к
НАВПО́ЧІПКИ
НАВПРАВЕ́ЦЬ
НАВПРАВЛЯ́ТИСЯ
НАВПРАВЦІ́
НАВПРИ́СІДКИ
НАВПРИ́СЯДКИ *див.* навпри́сідки
НА́ВПРОСТ
НАВПРОСТЕ́ЦЬ
НАВПРО́ТИ *див.* напро́ти
НАВПРОШКИ́
НАВПРЯМЕ́ЦЬ
НАВПРЯМКИ́ *див.* напрямки́
НАВПРЯМЦІ́
НАВРА́ТИТИСЯ
НАВРА́ТЛИВИЙ
НАВРА́ТЛИВО
НАВРО́К
НАВРО́ЧЕНИЙ
НАВРО́ЧЕННЯ
НАВРО́ЧИТИ *див.* навро́чувати
НАВРО́ЧУВАТИ
НАВРУ́ЧКИ
НАВРЯ́Д
НАВСЕБІ́Ч
НАВСИ́ДЬКИ
НАВСИ́ДЯЧКИ
НАВСІБІ́Ч *див.* навсебіч
НА́ВСКА́Ч
НА́ВСКІ́С
НАВСКІ́СНИЙ
НАВСКІ́СНО
НАВСКО́КИ
НАВСКОСИ́
НАВСКОСЯ́К
НАВСКОСЯКА́
НАВСО́ННІ
НАВСПА́К
НАВСПИ́НЯЧКИ
НАВСПРА́ВЖКИ
НАВСТЕЖИ́
НА́ВСТЕЖІНЬ
НА́ВСТІЖ
НАВСТО́РЧ
НАВСТО́ЯЧИ
НАВСТО́ЯЧКИ
НА́ВСТРІЧ
НАВСТРІ́ЧУ *див.* настрі́чу
НА́ВСТЯЖ
НАВТИКА́ТИ
НАВТІКАЧА́
НАВТІ́КИ
НАВТІША́ТИСЯ
НАВТЬО́КИ *див.* навті́ки
НАВТЯКИ́
НАВТЯМКИ́ *див.* навтяки́
НАВУГЛЕЦЬО́ВАНИЙ
НАВУГЛЕЦЬО́ВУВАЛЬНИЙ
НАВУГЛЕЦЬО́ВУВАННЯ
НАВУГЛЕЦЬО́ВУВАТИ
НАВУГЛЕЦЮВА́ТИ *див.* навуглецьо́вувати
НАВУ́ДЖУВАТИ
НАВУ́ДИТИ *див.* наву́джувати
НАВУ́ССЯ
НАВУ́ШНИК
НА́ВХИЛКИ
НА́ВХИЛЬЦІ *див.* на́хильці
НАВХИ́ЛЯЧКИ
НА́ВХРЕСТ
НАВЧА́ЛЬНИЙ
НАВЧА́ЛЬНО
НАВЧА́ЛЬНО-...
НАВЧА́ЛЬНО-ВИРОБНИ́ЧИЙ
НАВЧА́ЛЬНО-ВИХОВНИ́Й
НАВЧА́ЛЬНО-ДИДАКТИ́ЧНИЙ
НАВЧА́ЛЬНО-КОНСУЛЬТАЦІ́ЙНИЙ
НАВЧА́ЛЬНО-ЛАБОРАТО́РНИЙ
НАВЧА́ЛЬНО-МЕТОДИ́ЧНИЙ
НАВЧА́ЛЬНО-ПЕДАГОГІ́ЧНИЙ
НАВЧА́ЛЬНО-СПОРТИ́ВНИЙ
НАВЧА́ЛЬНО-ТРЕНУВА́ЛЬНИЙ
НАВЧА́ННЯ
НАВЧА́ТЕЛЬ *див.* навчи́тель
НАВЧА́ТЕЛЬКА *див.* навчи́телька
НАВЧА́ТИ
НАВЧА́ТИСЯ
НА́ВЧЕНИЙ
НА́ВЧЕНІСТЬ
НАВЧИ́ТЕЛЬ
НАВЧИ́ТЕЛЬКА
НАВЧИ́ТЕЛЬСТВО
НАВЧИ́ТИ *див.* навча́ти
НАВЧИ́ТИСЯ *див.* навча́тися
НАВШПИ́НЬКАХ
НАВШПИ́НЬКИ
НАВШПИ́НЯЧКИ
НАВ'Ю́ЧЕНИЙ
НАВ'Ю́ЧИТИ *див.* нав'ю́чувати
НАВ'Ю́ЧИТИСЯ *див.* нав'ю́чуватися
НАВ'Ю́ЧУВАННЯ
НАВ'Ю́ЧУВАТИ
НАВ'Ю́ЧУВАТИСЯ
НАВ'Я́ЗАНИЙ
НАВ'ЯЗА́ТИ *див.* нав'я́зувати
НАВ'ЯЗА́ТИСЯ *див.* нав'я́зуватися
НАВ'Я́ЗЛИВИЙ
НАВ'Я́ЗЛИВІСТЬ
НАВ'Я́ЗЛИВО
НАВ'Я́ЗЛИЙ
НАВ'Я́ЗНУТИ
НАВ'Я́ЗТИ *див.* нав'я́знути
НАВ'Я́ЗУВАНИЙ
НАВ'Я́ЗУВАННЯ
НАВ'Я́ЗУВАТИ
НАВ'Я́ЗУВАТИСЯ
НАВ'Я́ЛЕНИЙ
НАВ'ЯЛИ́ТИ *див.* нав'я́лювати
НАВ'Я́ЛЮВАТИ
НАВ'Я́ЛЮВАТИСЯ
НАГ *див.* наги́й
НА́ГА
НАГА́ВКАТИ
НАГА́ВКАТИСЯ
НА́ГАД
НАГА́ДАНИЙ[1]
НАГА́ДАНИЙ[2]
НАГАДА́ТИ[1] *див.* нага́дувати
НАГАДА́ТИ[2]
НАГАДА́ТИСЯ *див.* нага́дуватися
НАГА́ДУВАЛЬНИЙ
НАГА́ДУВАННЯ
НАГА́ДУВАТИ
НАГА́ДУВАТИСЯ
НАГА́ЄЦЬ *див.* нога́йці
НАГА́ЄЧКА
НАГА́ЇЩЕ
НАГА́Й
НАГА́ЙКА[1]
НАГА́ЙКА[2] *див.* нога́йці
НАГАЙКО́ВИЙ

НАГА́ЙНИЙ
НАГА́ЙСЬКИЙ *див.* нога́йський
НАГА́ЙЦІ *див.* нога́йці
НАГА́ЙЧИК
НАГАЛА́Й-БАЛА́Й *див.* нагала́й-набала́й
НАГАЛА́Й-НАБАЛА́Й
НАГАЛАСУВА́ТИ
НАГАЛАСУВА́ТИСЯ
НАГА́ЛЬНИЙ
НАГА́ЛЬНІСТЬ
НАГА́ЛЬНО
НАГА́Н
НАГА́НА
НАГАНЯ́ННЯ
НАГАНЯ́ТИ
НАГАНЯ́ТИСЯ[1]
НАГАНЯ́ТИСЯ[2]
НАГАПТУВА́ТИ
НАГА́Р
НАГАРА́
НАГА́РБАНИЙ
НАГА́РБАТИ
НАГАРИ́КАТИСЯ
НАГАРОУТВО́РЕННЯ
НАГАРТО́ВАНИЙ
НАГАРТУВА́ННЯ
НАГАРТУВА́ТИ
НАГАРУВА́ТИСЯ
НАГАРЦЮВА́ТИСЯ
НАГАРЧА́ТИ
НАГАРЧА́ТИСЯ
НАГАСА́ТИ
НАГАСА́ТИСЯ
НАГАТИ́ТИ *див.* нага́чувати
НАГА́ЧЕНИЙ
НАГА́ЧУВАТИ
НАГВИНТИ́ТИ *див.* нагви́нчувати
НАГВИНТИ́ТИСЯ *див.* нагви́нчуватися
НАГВИ́НЧЕНИЙ
НАГВИ́НЧУВАНИЙ
НАГВИ́НЧУВАННЯ
НАГВИ́НЧУВАТИ
НАГВИ́НЧУВАТИСЯ
НА́ГЕЛЬ
НА́ГЕЛЬНИЙ
НАГЕТЬМАНУВА́ТИСЯ
НАГИ́БАТИ
НАГИ́ДИТИ
НАГИ́Й
НАГИЛИ́ТИ
НАГИНА́ННЯ
НАГИНА́ТИ
НАГИНА́ТИСЯ
НА́ГИНЦІ
НАГИ́РКАТИ
НАГИ́РКАТИСЯ
НАГІ́ДКА *див.* нагідки́
НАГІ́ДКИ́
НА́ГІДНИЙ
НАГІ́ДОЧКА
НАГІ́Н
НА́ГІНКА
НАГІ́ННИЙ
НАГІ́РНИЙ
НАГІРЧИ́ТИ
НАГІ́Р'Я
НА́ГІСТЬ
НАГЛА́ДЖЕНИЙ
НАГЛА́ДЖУВАННЯ
НАГЛА́ДЖУВАТИ
НАГЛА́ДИТИ *див.* нагла́джувати
НАГЛАЗУРО́ВАНИЙ
НАГЛАЗУРО́ВУВАТИ
НАГЛАЗУРУВА́ТИ *див.* наглазуро́вувати
НАГЛЕ́ДІТИ *див.* наглядáти
НА́ГЛИЙ
НАГЛИТА́ТИСЯ
НА́ГЛИТИ
НА́ГЛИТИСЯ
НА́ГЛІСТЬ
НА́ГЛО
НАГЛУЗУВА́ТИ
НАГЛУЗУВА́ТИСЯ
НАГЛУМИ́ТИСЯ *див.* наглумля́тися
НАГЛУМЛЯ́ТИСЯ
НА́ГЛУХО
НАГЛУ́ШЕНИЙ
НАГЛУШИ́ТИ
НА́ГЛЯД
НАГЛЯДА́ННЯ
НАГЛЯДА́ТЕЛЬ
НАГЛЯДА́ТИ
НАГЛЯДА́ЦЬКИЙ
НАГЛЯ́ДА́Ч
НАГЛЯДАЧЕ́ВИЙ
НАГЛЯ́ДА́ЧКА
НАГЛЯ́ДІТИ *див.* наглядáти
НАГЛЯДІ́ТИСЯ
НА́ГЛЯДНИЙ
НАГЛЯДО́ВИЙ
НА́ГЛЯДОМ
НА́ГЛЯДЦІ
НАГЛЯНСО́ВАНИЙ
НАГЛЯНСО́ВУВАТИ
НАГЛЯНСУВА́ТИ *див.* наглянсо́вувати
НАГЛЯ́НУТИ *див.* наглядáти
НА́ГНАНИЙ
НАГНА́ТИ *див.* наганя́ти
НАГНА́ТИСЯ *див.* наганя́тися[1]
НАГНИВА́ННЯ
НАГНИВА́ТИ
НАГНИВА́ЮЧИЙ
НАГНИ́ТИ *див.* нагнивáти
НАГНІ́ВАНИЙ
НАГНІ́ВАНО
НАГНІ́ВАТИСЯ
НАГНІ́ЗДНИЙ
НАГНІЙНИ́Й
НА́ГНІТ
НАГНІ́Т
НАГНІТА́ЛЬНИЙ
НАГНІТА́ЛЬНИК
НАГНІТА́ННЯ
НАГНІТА́ТИ
НАГНІТА́ТИСЯ
НАГНІТА́Ч
НАГНІТИ́ТИ *див.* нагнітáти
НАГНІТИ́ТИСЯ *див.* нагнітáтися
НАГНІ́ТКА
НА́ГНІТОК
НАГНІ́ЧЕНИЙ
НАГНІ́ЧЕННЯ
НАГНІ́ЧУВАТИ *див.* нагнітáти
НАГНІ́ЧУВАТИСЯ *див.* нагнітáтися
НАГНО́ЄНИЙ
НАГНО́ЄННЯ
НАГНОЇ́ТИ *див.* нагно́ювати
НАГНОЇ́ТИСЯ *див.* нагно́юватися
НАГНО́ЮВАННЯ
НАГНО́ЮВАТИ
НАГНО́ЮВАТИСЯ

НАГНУЗДА́ТИ *див.* нагну́здувати
НАГНУ́ЗДУВАТИ
НАГНУ́ТИ *див.* нагина́ти
НАГНУ́ТИЙ
НАГНУ́ТИСЯ *див.* нагина́тися
НАГОВІ́Р
НАГОВО́РЕНИЙ
НАГОВОРИ́ТИ *див.* наговорю́вати
НАГОВОРИ́ТИСЯ *див.* наговорю́ватися
НАГОВО́РНИЙ
НАГОВО́РНИК
НАГОВО́РНИЦЯ
НАГОВО́РЮВАННЯ
НАГОВО́РЮВАТИ
НАГОВО́РЮВАТИСЯ
НАГО́ДА
НАГОДИ́ТИСЯ
НАГОДО́ВАНИЙ
НАГОДО́ВУВАННЯ
НАГОДО́ВУВАТИ
НАГОДУВА́ТИ *див.* нагодо́вувати
НАГОДУВА́ТИСЯ
НАГОЙДА́ТИСЯ
НАГОЛІ́В'Я
НАГОЛІ́ННИК
НАГОЛІ́ННИЦЯ
НА́ГОЛО́
НАГОЛО́ВАЧ
НАГОЛО́ВНИЙ
НАГОЛО́ВНИК
НА́ГОЛОВОК
НАГО́ЛОВУ
НАГОЛОДУВА́ТИСЯ
НА́ГОЛОС
НАГО́ЛОС
НАГОЛОСИ́ТИ *див.* наголо́шувати
НАГОЛОСИ́ТИСЯ
НА́ГОЛОСОВИЙ
НАГОЛО́ШЕНИЙ
НАГОЛО́ШЕНІСТЬ
НАГОЛО́ШЕННЯ
НАГОЛО́ШЕНО
НАГОЛО́ШУВАНИЙ
НАГОЛО́ШУВАНІСТЬ
НАГОЛО́ШУВАННЯ
НАГОЛО́ШУВАТИ
НАГОЛО́ШУВАТИСЯ

НАГО́ЛЬНИЙ
НАГОМОНІ́ТИ
НАГОМОНІ́ТИСЯ
НАГО́НИТИ *див.* наганя́ти
НАГО́НИТИСЯ *див.* наганя́тися[1]
НАГО́НИЧ
НА́ГОНЦЕМ
НАГОНЦЯ́
НА-ГОРА́
НАГОРА́ТИ *див.* нагоря́ти
НАГОРБА́ТИТИСЯ
НАГО́РБЛЕНИЙ
НАГОРІ́
НАГОРІ́ЛИЙ
НАГОРІ́ТИ *див.* нагоря́ти
НАГОРЛА́НИТИСЯ
НАГО́РНЕНИЙ
НАГОРНУ́ТИ *див.* нагорта́ти
НАГО́РНУТИЙ *див.* наго́рнений
НАГОРО́ДА
НАГОРО́ДЖЕНИЙ
НАГОРО́ДЖЕННЯ
НАГОРО́ДЖУВАНИЙ
НАГОРО́ДЖУВАННЯ
НАГОРО́ДЖУВАТИ[1]
НАГОРО́ДЖУВАТИ[2]
НАГОРО́ДЖУВАТИСЯ
НАГОРОДИ́ТИ[1] *див.* нагоро́джувати[1]
НАГОРОДИ́ТИ[2] *див.* нагоро́джувати[2]
НАГОРО́ДНИ́Й
НАГОРОЇ́ЖЕНИЙ
НАГОРОЇ́ЖЕНО
НАГОРОЇ́ЖИТИ
НАГОРОЇ́ЖИТИСЯ
НАГОРТА́ННЯ
НАГОРТА́ТИ
НАГОРТА́ТИСЯ[1]
НАГОРТА́ТИСЯ[2]
НА́ГОРТКА
НАГО́РУ
НАГОРЬО́ВАНИЙ
НАГОРЮВА́ТИСЯ
НАГОРЯ́ТИ
НАГОСПОДАРЮВА́ТИ
НАГОСПОДАРЮВА́ТИСЯ
НАГО́СТРЕНИЙ
НАГО́СТРЕННЯ
НАГОСТРИ́ТИ *див.* наго́стрювати

НАГОСТРИ́ТИСЯ *див.* наго́стрюватися
НАГО́СТРЮВАНИЙ
НАГО́СТРЮВАННЯ
НАГО́СТРЮВАТИ
НАГО́СТРЮВАТИСЯ
НАГОСТЮВА́ТИСЯ
НАГОТА́
НАГОТО́ВАНИЙ
НАГОТО́ВИТИ *див.* наготовлювати
НАГОТО́ВИТИСЯ *див.* наготовлюватися
НАГОТО́ВІ
НАГОТО́ВЛЕНИЙ
НАГОТО́ВЛЮВАНИЙ
НАГОТО́ВЛЮВАТИ
НАГОТО́ВЛЮВАТИСЯ
НАГОТОВЛЯ́ТИ *див.* наготовлювати
НАГОТОВЛЯ́ТИСЯ *див.* наготовлюватися
НАГОТУВА́ТИ *див.* наготовлювати
НАГОТУВА́ТИСЯ *див.* наготовлюватися
НАГОФРО́ВАНИЙ
НАГОФРУВА́ТИ
НАГРАБА́СТАТИ
НАГРАБО́ВАНИЙ
НАГРАБУВА́ТИ
НАГРАВА́ННЯ
НАГРАВА́ТИ
НАГРАВА́ТИСЯ
НАГРАВІЙО́ВАНИЙ
НАГРАВІРО́ВАНИЙ
НАГРАВІРУВА́ННЯ
НАГРАВІРУВА́ТИ
НАГРАВІЮВА́ННЯ
НАГРАВІЮВА́ТИ
НА́ГРАНИЙ
НА́ГРАНІСТЬ
НА́ГРАНО
НАГРАНО́ВАНИЙ
НАГРАНУВА́ТИ
НАГРА́ТИ *див.* награвати
НАГРА́ТИСЯ
НАГРАФИ́ТИ
НАГРА́ФЛЕНИЙ
НА́ГРАШ
НАГРЕ́БЕНИЙ
НАГРЕБТИ́ *див.* нагріба́ти

НАГРИЗА́ТИ
НАГРИ́ЗЕНИЙ
НАГРИ́ЗТИ *див.* нагриза́ти
НАГРИ́ЗТИСЯ
НАГРИ́МАТИ
НАГРИ́МАТИСЯ
НАГРИМІ́ТИСЯ
НАГРИМО́ВАНИЙ
НАГРИМУВА́ТИ
НАГРИМУВА́ТИСЯ
НАГРІБА́ЛЬНИК
НАГРІБА́ЛЬНИЦЯ
НАГРІБА́ННЯ
НАГРІБА́ТИ
НАГРІБА́ТИСЯ
НАГРІ́В
НАГРІВА́ЛЬНИЙ
НАГРІВА́ЛЬНИК
НАГРІВА́ЛЬНИЦЯ
НАГРІВА́ННЯ
НАГРІВА́ТИ
НАГРІВА́ТИСЯ
НАГРІВА́Ч
НАГРІВНИ́Й
НАГРІВНИ́К
НАГРІ́ТИ *див.* нагріва́ти
НАГРІ́ТИЙ
НАГРІ́ТИСЯ *див.* нагріва́тися
НАГРІТТЯ́
НАГРІШИ́ТИ
НАГРО́БНИЙ
НАГРО́БНИК
НАГРО́БОК
НАГРО́ЖУВАТИ
НАГРО́ЖУВАТИСЯ
НАГРОЗИ́ТИ *див.* нагро́жувати
НАГРОЗИ́ТИСЯ *див.* нагро́жуватися
НАГРОМА́ДЖЕНИЙ
НАГРОМА́ДЖЕННЯ
НАГРОМА́ДЖУВАЛЬНИЙ
НАГРОМА́ДЖУВАНИЙ
НАГРОМА́ДЖУВАННЯ
НАГРОМА́ДЖУВАТИ
НАГРОМА́ДЖУВАТИСЯ
НАГРОМА́ДЖУВАЧ
НАГРОМА́ДИТИ *див.* нагрома́джувати
НАГРОМА́ДИТИСЯ *див.* нагрома́джуватися

НАГРУБИ́ТИ
НАГРУБІЯ́НИТИ
НАГРУ́ДНИЙ
НАГРУ́ДНИК
НАГРЮ́КАТИ
НАГРЮ́КАТИСЯ
НАГРЯ́НУТИ
НАГУДІ́ТИ
НАГУКА́ТИ *див.* нагу́кувати
НАГУКА́ТИСЯ
НАГУКНУ́ТИ
НАГУ́КУВАТИ
НАГУ́Л
НАГУ́ЛЬНИЙ
НАГУ́ЛЬНИК
НАГУ́ЛЮВАННЯ
НАГУ́ЛЮВАТИ
НАГУ́ЛЮВАТИСЯ
НАГУ́ЛЯНИЙ
НАГУЛЯ́ТИ *див.* нагу́лювати
НАГУЛЯ́ТИСЯ *див.* нагу́люватися
НАГУ́ПАТИСЯ
НАГУРКОТІ́ТИ
НАГУРКОТІ́ТИСЯ
НАГУСА́ТИ
НАГУСТИ́ *див.* нагуді́ти
НАГУСТИ́СЯ
НАҐОҐО́ШЕНИЙ
НАҐОҐО́ШИТИ *див.* наґоґо́шувати
НАҐОҐО́ШИТИСЯ *див.* наґоґо́шуватися
НАҐОҐО́ШУВАТИ
НАҐОҐО́ШУВАТИСЯ
НАҐРУНТО́ВАНИЙ
НАҐРУНТУВА́ТИ
НАД
НАД...
НАДА́ВАНИЙ
НАДАВА́ННЯ
НАДАВА́ТИ[1]
НАДАВА́ТИ[2]
НАДАВА́ТИСЯ
НАДАВА́Ч
НАДАВЕ́ЦЬ
НАДАВИ́ТИ *див.* нада́влювати
НАДА́ВЛЕНИЙ
НАДА́ВЛЮВАННЯ
НАДА́ВЛЮВАТИ

НАДА́ВЛЮВАТИСЯ
НАДАГРЕСИ́ВНИЙ
НАДАГРЕСИ́ВНІСТЬ
НАДАГРЕСИ́ВНО
НАДАКТИ́ВНИЙ
НАДАКТИ́ВНІСТЬ
НАДАКТИ́ВНО
НАДА́ЛІ
НА́ДАНИЙ
НАДА́ННЯ́
НАДАРЕ́МНЕ *див.* надаре́мно
НАДАРЕ́МНИЙ
НАДАРЕ́МНО
НАДАРИ́ТИ *див.* надаря́ти
НАДА́РМА
НАДА́РМО *див.* нада́рма
НАДАРО́ВАНИЙ
НАДАРО́ВУВАТИ
НАДАРУВА́ТИ *див.* надаро́вувати
НАДАРЯ́ТИ
НАДА́ТИ[1] *див.* надава́ти[2]
НАДА́ТИ[2]
НАДБАВА́ТИ
НАДБА́ВИТИ *див.* надбавля́ти
НА́ДБА́ВКА
НАДБА́ВЛЕНИЙ
НАДБАВЛЯ́ННЯ
НАДБАВЛЯ́ТИ
НАДБАВНИ́Й
НАДБАЛО́Н
НАДБАЛО́ННИЙ
НА́ДБАНИЙ
НАДБА́ННЯ
НАДБА́НОК
НАДБА́ТИ *див.* надбава́ти
НАДБЕРЕ́ЖЖЯ
НАДБЕРЕ́ЖНИЙ
НАДБИВА́ННЯ
НАДБИВА́ТИ
НАДБИВА́ТИСЯ
НАДБИРА́ТИ
НАДБИРА́ТИСЯ
НАДБИ́ТИ *див.* надбива́ти
НАДБИ́ТИЙ
НАДБИ́ТИСЯ *див.* надбива́тися
НАДБІГА́ТИ
НАДБІ́ГТИ *див.* надбіга́ти
НАДБРА́МНИЙ

НАДБРІ́ВНИЙ
НАДБРІ́В'Я
НАДБУДО́ВА
НАДБУДО́ВАНИЙ
НАДБУДО́ВКА
НАДБУДО́ВНИЙ
НАДБУДО́ВУВАНИЙ
НАДБУДО́ВУВАННЯ
НАДБУДО́ВУВАТИ
НАДБУДО́ВУВАТИСЯ
НАДБУДУВА́ННЯ
НАДБУДУВА́ТИ *див.* надбудо́вувати
НАДВАГА́
НАДВАЖКИ́Й
НАДВАЖЛИ́ВИЙ
НАДВАЖЛИ́ВО
НАДВА́РТІСТЬ
НАДВЕЗТИ́ *див.* надво́зити
НАДВЕЛИ́КИЙ
НАДВЕРЕДЖА́ТИ
НАДВЕРЕДЖА́ТИСЯ
НАДВЕРЕ́ДЖЕНИЙ
НАДВЕРЕ́ДЖУВАТИ *див.* надвереджа́ти
НАДВЕРЕ́ДЖУВАТИСЯ *див.* надвереджа́тися
НАДВЕРЕДИ́ТИ *див.* надвереджа́ти
НАДВЕРЕДИ́ТИСЯ *див.* надвереджа́тися
НА́ДВЕСІЛЬ
НАДВЕСТИ́ *див.* надво́дити
НА́ДВЕ́ЧІР
НАДВЕЧІ́РНІЙ
НАДВЕЧІ́РНІСТЬ
НАДВЕЧІ́РНЬО
НАДВЕЧІ́РОК
НАДВЕЧІ́Р'Я
НАДВЕЧОРИ́
НАДВИ́Д
НАДВИДОВИ́Й
НАДВИРОБНИ́ЦТВО
НАДВИРОСТКО́ВИЙ
НАДВИ́РОСТОК
НАДВИСА́ТИ
НАДВИ́СНУТИ *див.* надвиса́ти
НАДВИСО́КИЙ
НАДВИ́СОКО
НАДВИСОКОТО́ЧНИЙ
НАДВИСОКОЧАСТО́ТНИЙ
НАДВИСО́ТНИЙ
НА́ДВИ́ШКА
НАДВИШКО́ВИЙ
НАДВИ́ШОК
НАДВІ́ДОМЧИЙ
НАДВІКО́ННИЙ
НАДВІКО́ННЯ
НАДВІ́Р
НАДВІ́РНИЙ
НАДВІРНЯ́К
НАДВІ́РОК
НАДВІ́Р'Я
НАДВЛУ́ЧНИЙ
НАДВЛУ́ЧНО
НАДВО́ДДЯ
НАДВО́ДИТИ
НАДВО́ДНИЙ
НА́ДВО́Є
НАДВО́ЗИТИ
НАДВОЗИ́ТИ
НАДВО́РІ
НАДВОРІ́ТНИЙ
НАДВ'Я́ЗАНИЙ
НАДВ'ЯЗА́ННЯ
НАДВ'ЯЗА́ТИ *див.* надв'я́зувати
НА́ДВ'Я́ЗКА
НАДВ'ЯЗКИ́Й
НАДВ'Я́ЗКІСТЬ
НАДВ'Я́ЗУВАНИЙ
НАДВ'Я́ЗУВАННЯ
НАДВ'Я́ЗУВАТИ
НАДВ'Я́ЗУВАТИСЯ
НАДГАБАРИ́ТНИЙ
НАДГАБАРИ́ТНІСТЬ
НАДГАЛА́КТИКА
НАДГАЛАКТИ́ЧНИЙ
НАДГИНА́ТИ
НАДГИНА́ТИСЯ
НАДГІГА́НТ
НАДГІГА́НТСЬКИЙ
НАДГЛИБИ́ННИЙ
НАДГЛИБО́КИЙ
НАДГЛО́ТКОВИ́Й
НАДГЛЯДА́ТИ
НАДГНИВА́ТИ
НАДГНИ́ЛИЙ
НАДГНИ́ТИ *див.* надгнива́ти
НА́ДГОЛОДЬ
НАДГО́НИТИ
НАДГОРА́ТИ *див.* надгоря́ти
НАДГОРІ́ЛИЙ
НАДГОРІ́ТИ *див.* надгоря́ти
НАДГОРНУ́ТИ *див.* надгорта́ти
НАДГОРО́ДА
НАДГОРОДЖА́ТИ
НАДГОРО́ДЖУВАТИ *див.* надгороджа́ти
НАДГОРОДИ́ТИ *див.* надгороджа́ти
НАДГОРТА́ННИЙ
НАДГОРТА́ННИК
НАДГОРТА́ТИ
НАДГОРЯ́ТИ
НАДГРИЗА́ННЯ
НАДГРИЗА́ТИ
НАДГРИ́ЗЕНИЙ
НАДГРИ́ЗТИ *див.* надгриза́ти
НАДГРО́БНИЙ
НАДГРО́БНИК
НАДГРО́БОК
НАДГРУДНИ́ННИЙ
НАДГУСТИ́Й
НАДҐРА́ТКА
НАДҐРАТКО́ВИЙ
НАДҐРУНТОВИ́Й
НАДДАВА́ТИ
НАДДАЛЕ́КИЙ
НАДДАЛЕ́КІСТЬ
НАДДАЛЕКОБІ́ЙНИЙ
НАДДА́ЛЬНІЙ
НАДДА́ТИ *див.* наддава́ти
НАДДА́ТОК
НАДДВЕ́РНИЙ
НАДДЕРЖА́ВА
НАДДЕРЖА́ВНИЙ
НАДДЕРЖА́ВНІСТЬ
НАДДЕ́РТИ *див.* наддира́ти
НАДДЕ́РТИЙ
НАДДЕ́РТИСЯ *див.* наддира́тися
НАДДЗЬО́БАТИ *див.* наддзьо́бувати
НАДДЗЬО́БОК
НАДДЗЬО́БУВАТИ
НАДДЗЮ́БАТИ *див.* наддзю́бувати
НАДДЗЮ́БУВАТИ
НАДДИРА́ТИ
НАДДИРА́ТИСЯ

НАДДІАЛЕ́КТ
НАДДІАЛЕ́КТНИЙ
НАДДІАЛЕ́КТНІСТЬ
НАДДНІПРЯ́НЕЦЬ *див.* наддніпря́нці
НАДДНІПРЯ́НСЬКИЙ
НАДДНІПРЯ́НЦІ
НАДДОВБА́ТИ *див.* наддо́вбувати
НАДДО́ВБУВАТИ
НАДДО́ВГИЙ
НАДДОРОГИ́Й
НАДДОХІ́Д
НАДДОХІ́ДНИЙ
НАДДОХО́Д *див.* наддохід
НАДДОХО́ДНИЙ *див.* наддохідний
НАДДРЕДНО́УТ
НАДЕ́РЖАТИ *див.* наде́ржувати
НАДЕ́РЖУВАТИ
НАДЕ́РТИ *див.* надира́ти
НАДЕ́РТИЙ
НАДЕ́СЯТЕРО
НАДЖАРОМІЦНИ́Й
НАДЖАРОТРИВКИ́Й
НАДЖАРОТРИ́ВКІСТЬ
НАДЖА́ТИ *див.* наджина́ти
НАДЖИДА́ТИ
НАДЖИНА́ТИ
НАДЖОРСТКИ́Й
НАДЖОРСТО́КИЙ
НАДЖОРСТО́КІСТЬ
НАДЗАВДА́ННЯ
НАДЗАПЛА́ВНИЙ
НАДЗА́ХІДНИЙ
НАДЗА́ХОДИ
НАДЗА́ХОДІ *див.* надза́ходи
НАДЗВИ́ЧА́Й
НАДЗВИЧА́ЙНИЙ
НАДЗВИЧА́ЙНІСТЬ
НАДЗВИЧА́ЙНО
НАДЗВОНИ́ТИ *див.* надзво́нювати
НАДЗВОНИ́ТИСЯ *див.* надзво́нюватися
НАДЗВО́НЮВАТИ
НАДЗВО́НЮВАТИСЯ
НАДЗВУ́К
НАДЗВУКОВИ́Й
НА́ДЗЕЛЕНЬ
НАДЗЕ́МНИЙ
НАДЗЕ́М'Я
НАДЗИЖЧА́ТИ
НАДЗИРА́ННЯ
НАДЗИРА́ТЕЛЬ
НАДЗИРА́ТИ
НАДЗИ́СК
НАДЗІ́Р
НАДЗІ́РКА
НАДЗО́РЕЦЬ
НАДЗО́РЯНИЙ
НАДЗУСИ́ЛЛЯ
НАДЗЬО́БА́ТИ *див.* надзьо́бувати
НАДЗЬО́БА́ТИСЯ[1] *див.* надзьо́буватися[1]
НАДЗЬО́БА́ТИСЯ[2] *див.* надзьо́буватися[2]
НАДЗЬО́БУВАТИ
НАДЗЬО́БУВАТИСЯ[1]
НАДЗЬО́БУВАТИСЯ[2]
НАДЗЮ́БА́ТИ *див.* надзю́бувати
НАДЗЮ́БА́ТИСЯ *див.* надзю́буватися
НАДЗЮ́БУВАТИ
НАДЗЮ́БУВАТИСЯ
НАДЗЮРИ́ТИ
НАДЗЮ́РКАТИ
НАДЗЮРЧА́ТИ
НАДЗЯ́БРОВИЙ
НАДИ́БАНИЙ
НАДИ́БАТИ *див.* надиба́ти
НАДИБА́ТИ
НАДИ́БАТИСЯ *див.* надиба́тися
НАДИБА́ТИСЯ
НАДИ́БУВАТИ *див.* надиба́ти
НАДИ́БУВАТИСЯ *див.* надиба́тися
НАДИВИ́ТИ
НАДИВИ́ТИСЯ *див.* надивля́тися
НАДИВЛЯ́ТИСЯ
НАДИВОВИ́ЖУ
НАДИВУВА́ТИСЯ
НАДИКТО́ВАНИЙ
НАДИКТО́ВУВАННЯ
НАДИКТО́ВУВАТИ
НАДИКТО́ВУВАТИСЯ
НАДИКТУВА́ННЯ
НАДИКТУВА́ТИ *див.* надикто́вувати
НАДИКТУВА́ТИСЯ *див.* надикто́вуватися
НАДИМА́ННЯ
НАДИМА́ТИ *див.* надува́ти
НАДИМА́ТИСЯ *див.* надува́тися
НАДИМИ́ТИ
НАДИМІ́ТИ *див.* надими́ти
НАДИ́МЛЕНИЙ
НАДИ́Р
НАДИРА́ННЯ
НАДИРА́ТИ
НА́ДИТИ
НА́ДИТИСЯ
НА́ДИХ
НАДИ́ХАНИЙ[1]
НАДИ́ХАНИЙ[2]
НАДИХА́ННЯ
НАДИ́ХАТИ *див.* нади́хувати[1]
НАДИХА́ТИ
НАДИ́ХАТИСЯ *див.* нади́хуватися[1]
НАДИХА́ТИСЯ
НАДИХА́ЮЧИЙ
НАДИХНУ́ТИ *див.* надиха́ти
НАДИ́ХНУТИЙ
НАДИХНУ́ТИСЯ *див.* надиха́тися
НАДИ́ХУВАТИ[1]
НАДИ́ХУВАТИ[2] *див.* надиха́ти
НАДИ́ХУВАТИСЯ[1]
НАДИ́ХУВАТИСЯ[2] *див.* надиха́тися
НА́ДІ *див.* над
НАДІ... *див.* над...
НА́ДІБОК
НАДІ́БРАНИЙ
НАДІБРА́ТИ *див.* надбира́ти
НАДІ́ВАНИЙ
НАДІВА́ННЯ
НАДІВА́ТИ
НАДІВА́ТИСЯ[1]
НАДІВА́ТИСЯ[2]
НАДІВУВА́ТИСЯ
НАДІГНА́ТИ *див.* надго́нити
НАДІГНУ́ТИ *див.* надгина́ти
НАДІ́ГНУТИЙ
НАДІГНУ́ТИСЯ *див.* надгина́тися
НАДІЖДА́ТИ *див.* наджида́ти
НАДІ́Й
НАДІ́ЙНИЙ
НАДІ́ЙНІСТЬ
НАДІ́ЙНО
НАДІ́ЙСЬ *див.* наді́сь
НАДІЙТИ́ *див.* надхо́дити
НАДІ́ЙШЛИЙ

НАДІ́Л[1]
НАДІ́Л[2]
НАДІ́ЛЕНИЙ
НАДІ́ЛЕННЯ
НАДІЛИ́ТИ *див.* наділя́ти
НАДІЛЛЯ́ТИ *див.* надлива́ти
НАДІ́ЛЬНИЙ
НАДІ́ЛЮВАНИЙ
НАДІ́ЛЮВАННЯ
НАДІ́ЛЮВАТИ *див.* наділя́ти
НАДІЛЯ́ННЯ
НАДІЛЯ́ТИ
НАДІЛЯ́ТИСЯ
НАДІНДИВІДУА́ЛЬНИЙ
НАДІНТЕЛЕ́КТ
НАДІНТЕЛЕКТУА́ЛЬНИЙ
НАДІ́РВАНИЙ
НАДІ́РВАНІСТЬ
НАДІ́РВАНО
НАДІРВА́ТИ *див.* надрива́ти
НАДІРВА́ТИСЯ *див.* надрива́тися
НАДІ́СЛАНИЙ
НАДІСЛА́ННЯ
НАДІСЛА́ТИ *див.* надсила́ти
НАДІ́СЬ
НАДІ́ТИ *див.* наді́вати
НАДІ́ТИЙ
НАДІ́ТИСЯ *див.* надіва́тися[1]
НАДІХО́ДИТИ *див.* надхо́дити
НАДІ́Я
НАДІ́ЯТИ
НАДІ́ЯТИСЯ
НАД'ЇДА́ТИ
НАД'Ї́ДЕНИЙ
НАД'ЇЖДЖА́ТИ
НАД'ЇЗДИ́ТИ *див.* над'їжджа́ти
НАД'Ї́СТИ *див.* над'їда́ти
НАД'Ї́ХАТИ *див.* над'їжджа́ти
НАДКІ́СНИЦЯ
НАДКІ́СНИЧНИЙ
НАДКІСТКОВИ́Й
НАДКЛА́С
НАДКЛА́СОВИЙ
НАДКЛА́СОВІСТЬ
НАДКЛЕ́ЄНИЙ
НАДКЛЕ́ЇТИ *див.* надкле́ювати
НАДКЛЕ́ЇТИСЯ *див.* надкле́юватися
НАДКЛЕ́ЙКА
НАДКЛЕ́ПАНИЙ
НАДКЛЕПА́ТИ *див.* надкле́пувати
НА́ДКЛЕ́ПКА
НАДКЛЕ́ПУВАННЯ
НАДКЛЕ́ПУВАТИ
НАДКЛЕ́ПУВАТИСЯ
НАДКЛЕ́ЮВАННЯ
НАДКЛЕ́ЮВАТИ
НАДКЛЕ́ЮВАТИСЯ
НАДКЛЬО́ВАНИЙ
НАДКЛЬО́ВУВАТИ
НАДКЛЮВА́ТИ *див.* надкльо́вувати
НАДКЛЮЧИ́ЧНИЙ
НАДКО́ВАНИЙ
НАДКО́ВУВАТИ
НАДКО́Л
НАДКО́ЛЕНИЙ
НАДКО́ЛИНА
НАДКОЛІ́ННИЙ
НАДКОЛІ́НОК
НАДКОЛО́ТИ *див.* надко́лювати
НАДКО́ЛОТИЙ *див.* надко́лений
НАДКОЛО́ТИСЯ *див.* надко́люватися
НАДКОЛУПА́ТИ *див.* надколу́пувати
НАДКОЛУ́ПУВАТИ
НАДКО́ЛЮВАННЯ
НАДКО́ЛЮВАТИ
НАДКО́ЛЮВАТИСЯ
НАДКОМПЛЕ́КТ
НАДКОМПЛЕ́КТНИЙ
НАДКОМПЛЕ́КТНІСТЬ
НАДКОРО́НА
НАДКОРО́ТКИЙ
НАДКОСИ́ТИ *див.* надко́шувати
НАДКОТИ́ТИ *див.* надко́чувати
НАДКОТИ́ТИСЯ *див.* надко́чуватися
НАДКО́ЧУВАТИ
НАДКО́ЧУВАТИСЯ
НАДКОШТО́РИСНИЙ
НАДКО́ШУВАТИ
НАДКРА́ЯНИЙ
НАДКРА́ЯТИ
НАДКРИ́ЛА
НАДКРИ́ЛЛЯ
НАДКРИЛО́ *див.* надкри́ла
НАДКРИТИ́ЧНИЙ
НАДКУВА́ТИ *див.* надко́вувати
НАДКУ́С
НАДКУСИ́ТИ *див.* надку́шувати
НАДКУ́ШЕНИЙ
НАДКУ́ШУВАННЯ
НАДКУ́ШУВАТИ
НАДЛА́М
НАДЛА́МАНИЙ
НАДЛАМА́ТИ *див.* надла́мувати
НАДЛАМА́ТИСЯ *див.* надла́муватися
НАДЛА́МУВАННЯ
НАДЛА́МУВАТИ
НАДЛА́МУВАТИСЯ
НАДЛЕГКИ́Й
НАДЛЕ́ГКІСТЬ
НАДЛЕ́ГКО
НАДЛЕТІ́ТИ *див.* надліта́ти
НАДЛИВА́ТИ
НАДЛИ́ТИ *див.* надлива́ти
НАДЛИ́ШКО́ВИЙ
НАДЛИ́ШКО́ВІСТЬ
НАДЛИ́ШКО́ВО
НА́ДЛИ́ШОК
НАДЛІКТЬОВИ́Й
НАДЛІМІ́ТНИЙ
НАДЛІТА́ТИ
НАДЛО́БНИЙ
НАДЛО́Б'Я
НАДЛО́М
НАДЛОМИ́ТИ *див.* надло́млювати
НАДЛОМИ́ТИСЯ *див.* надло́млюватися
НАДЛО́МЛЕНИЙ
НАДЛО́МЛЕНІСТЬ
НАДЛО́МЛЕННЯ
НАДЛО́МЛЕНО
НАДЛО́МЛЮВАННЯ
НАДЛО́МЛЮВАТИ
НАДЛО́МЛЮВАТИСЯ
НАДЛОПА́ТКОВИЙ
НАДЛУ́БАТИ
НАДЛУПИ́ТИ *див.* надлу́плювати
НАДЛУ́ПЛЕНИЙ
НАДЛУ́ПЛЮВАТИ
НАДЛЮДИ́НА
НАДЛЮ́ДСЬКИ́Й
НАДМАРАФО́Н
НАДМАРАФО́НЕЦЬ
НАДМАРАФО́НСЬКИЙ
НАДМІНІАТЮ́РНИЙ

НА́ДМІР[1]
НА́ДМІ́Р[2]
НАДМІ́РНИЙ
НАДМІ́РНІСТЬ
НАДМІ́РНО
НАДМІ́РУ
НАДМІ́СТО
НАДМІЦНИ́Й
НАДМІ́ЦНІСТЬ
НАДМОГИ́ЛЬНИЙ
НАДМО́ДНИЙ
НАДМО́ДНО
НАДМОКА́ТИ
НАДМО́КЛИЙ
НАДМО́КНУТИ *див.* надмока́ти
НАДМОЛЕ́КУЛА
НАДМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ
НАДМОНОПОЛІ́ЗМ
НАДМОНОПОЛІ́СТ
НАДМОНОПО́ЛІЯ
НАДМОНОПО́ЛЬНИЙ
НАДМОНОПО́ЛЬНІСТЬ
НАДМО́РСЬКИЙ
НАДМО́Р'Я
НАДМО́ЧЕНИЙ
НАДМОЧИ́ТИ *див.* надмо́чувати
НАДМО́ЧУВАТИ
НАДМ'ЯКИ́Й
НАДМ'Я́КІСТЬ
НАДНАДІ́ЙНИЙ
НАДНАДІ́ЙНІСТЬ
НАДНАПРУ́ЖЕННЯ
НАДНАСИ́ЧЕНИЙ
НАДНАСИ́ЧЕНІСТЬ
НАДНАЦІОНА́ЛЬНИЙ
НАДНАЦІОНА́ЛЬНІСТЬ
НАДНЕБЕ́СНИЙ
НАДНЕБЕ́ССЯ
НАДНЕСТИ́ *див.* надно́сити
НАДНИЗЬКИ́Й
НАДНИ́ЗЬКО
НАДНИРКО́ВИ́Й
НАДНИРКОВИ́К *див.* наднирковики́
НАДНИРКОВИКИ́
НАДНОВИ́Й
НАДНОРМАТИ́ВНИЙ
НАДНОРМАТИ́ВНІСТЬ
НАДНОРМАТИ́ВНО
НАДНОРМО́ВИЙ
НАДНО́СИТИ
НА́ДО *див.* над
НАДО... *див.* над...
НА́ДОБА
НАДОБИ́ТИСЯ
НАДОБІ́ДДЯ
НАДОБІ́ДШНІЙ
НАДО́БНИЙ
НАДОБОВ'ЯЗКО́ВИЙ
НАДОБОВ'ЯЗКО́ВІСТЬ
НАДОБОВ'ЯЗКО́ВО
НА́ДОВБА
НАДО́ВБАНИЙ
НАДОВБА́ТИ *див.* надо́вбувати
НА́ДОВБЕНЬ
НАДО́ВБУВАТИ
НАДО́ВГО
НАДОВКІ́Л
НАДОВКО́ЛА *див.* надовкіл
НАДОВКРУ́Г
НАДОВКРУГИ́
НАДОГА́Д
НАДО́ЄНИЙ
НАДО́ЄННЯ
НАДОЗБРО́ЄННЯ
НАДОЗО́ЛИТИ *див.* надозо́лювати
НАДОЗО́ЛЮВАТИ
НАДОЇ́ДА
НАДОЇДА́ТИ
НАДОЇ́ДЛИВИЙ
НАДОЇ́ДЛИВІСТЬ
НАДОЇ́ДЛИВО
НАДОЇ́СТИ *див.* надоїда́ти
НАДОЇ́ТИ *див.* надо́ювати
НАДОКО́ЛА
НАДОКУЧА́ННЯ
НАДОКУЧА́ТИ
НАДОКУ́ЧИТИ *див.* надокуча́ти
НАДОКУ́ЧЛИВИЙ
НАДОКУ́ЧЛИВІСТЬ
НАДОКУ́ЧЛИВО
НАДОКУ́ЧНИЙ
НАДОКУ́ЧНО
НАДОЛИ́НУ
НАДО́ЛІ
НА́ДОЛОБЕНЬ
НАДОЛУЖА́ТИ *див.* надолу́жувати
НАДОЛУ́ЖЕНИЙ
НАДОЛУ́ЖЕННЯ
НАДОЛУ́ЖИТИ *див.* надолу́жувати
НАДОЛУ́ЖИТИСЯ *див.* надолу́жуватися
НАДОЛУ́ЖУВАННЯ
НАДОЛУ́ЖУВАТИ
НАДОЛУ́ЖУВАТИСЯ
НАДО́МНИЙ
НАДО́МНИК
НАДО́МНИЦТВО
НАДО́МНИЦЯ
НАДОРБІТА́ЛЬНИЙ
НАДОРБІ́ТНИЙ
НАДОСІ́ННІЙ
НАДОСПІ́ТИ
НАДОУ́МИТИ *див.* надоумля́ти
НАДОУ́МЛЕНИЙ
НАДОУ́МЛЕННЯ
НАДОУ́МЛЮВАТИ *див.* надоумля́ти
НАДОУМЛЯ́ТИ
НАДО́ЧНИЙ
НАДОЧНОЯ́МКОВИЙ
НАДО́ЮВАННЯ
НАДО́ЮВАТИ
НАДО́ЮВАТИСЯ
НАДПА́ЛЕНИЙ
НАДПАЛИ́ТИ *див.* надпа́лювати
НАДПА́ЛУБНИЙ
НАДПА́ЛЮВАННЯ
НАДПА́ЛЮВАТИ
НАДПАРТІ́ЙНИЙ
НАДПАРТІ́ЙНІСТЬ
НАДПЕРЕНІ́ССЯ
НАДПИВА́ТИ
НАДПИВА́ТИСЯ
НАДПИ́Л
НАДПИ́ЛЮВАННЯ
НАДПИ́ЛЮВАТИ
НАДПИ́ЛЯНИЙ
НАДПИЛЯ́ТИ *див.* надпи́лювати
НА́ДПИС
НАДПИ́САНИЙ
НАДПИСА́ТИ *див.* надпи́сувати
НАДПИСНИ́Й
НАДПИ́СУВАНИЙ
НАДПИ́СУВАННЯ
НАДПИ́СУВАТИ

НАДПИ́СУВАТИСЯ
НАДПИ́ТИ *див.* надпива́ти
НАДПИ́ТИЙ
НАДПЛА́НОВИЙ
НАДПЛАСТИ́ЧНИЙ
НАДПЛАСТИ́ЧНІСТЬ
НАДПЛАСТИ́ЧНО
НАДПЛЕВРА́ЛЬНИЙ
НАДПЛЕСТИ́ *див.* надпліта́ти
НАДПЛЕ́ТЕНИЙ
НАДПЛЕ́ТЕННЯ
НАДПЛЕЧОВИ́Й
НАДПЛИВА́ТИ
НАДПЛИВТИ́ *див.* надплива́ти
НАДПЛИ́ННИЙ
НАДПЛИ́ННІСТЬ
НАДПЛИСТИ́ *див.* надплива́ти
НАДПЛІТА́ННЯ
НАДПЛІТА́ТИ
НАДПЛІТА́ТИСЯ
НАДПЛІ́ЧЧЯ
НАДПОВНОВА́ЖЕННЯ
НАДПОРИ́В
НАДПОРИ́ВНИЙ
НАДПОРИ́ВНІСТЬ
НАДПОРИ́ВНО
НАДПОРО́ТИ *див.* надпо́рювати
НАДПО́РОТИЙ
НАДПОРО́ТИСЯ *див.* надпо́рюватися
НАДПОРУ́ЧНИК
НАДПО́РЮВАТИ
НАДПО́РЮВАТИСЯ
НАДПОТУ́ЖНИЙ
НАДПОТУ́ЖНІСТЬ
НАДПОТУ́ЖНО
НАДПРИБУТКО́ВИЙ
НАДПРИБУТКО́ВІСТЬ
НАДПРИБУТКО́ВО
НАДПРИБУ́ТОК
НАДПРИРО́ДНИЙ
НАДПРИРО́ДНІСТЬ
НАДПРИРО́ДНО
НАДПРОВІ́ДНИЙ
НАДПРОВІДНИ́К
НАДПРОВІДНИКО́ВИЙ
НАДПРОВІ́ДНІСТЬ
НАДПРОГРА́МНИЙ
НАДПРОГРА́МНО
НАДПРУ́ЖНИЙ
НАДПРУ́ЖНІСТЬ
НАДП'ЯТКОВИ́Й
НА́ДРА
НАДРАҐУ́ЛЯ
НАДРА́ЄНИЙ
НАДРА́ЇТИ *див.* надра́ювати
НАДРАЙО́Н
НАДРАЙО́ННИЙ
НА́ДРАНИЙ
НАДРА́НКОМ
НАДРА́ННІЙ
НАДРА́ННЯ
НАДРА́НОК
НАДРА́ТИ *див.* надира́ти
НАДРА́ЮВАТИ
НАДРА́ЮВАТИСЯ
НАДРЕБЕ́РНИЙ
НАДРЕГІОНА́ЛЬНИЙ
НАДРЕСИРО́ВАНИЙ
НАДРЕСИРУВА́ТИ
НАДРИ́В
НАДРИВА́ННЯ
НАДРИВА́ТИ
НАДРИВА́ТИСЯ
НАДРИ́ВИСТИЙ
НАДРИ́ВИСТО
НАДРИ́ВНИЙ
НАДРИ́ВНО
НАДРИҐА́НЧИК
НАДРІ́БНЕНИЙ
НАДРІ́БНЕННЯ
НАДРІБНИ́ТИ *див.* надрі́бнювати
НАДРІ́БНЮВАННЯ
НАДРІ́БНЮВАТИ
НАДРІ́З
НАДРІ́ЗАНИЙ
НАДРІЗА́ННЯ
НАДРІ́ЗАТИ *див.* надрі́зувати
НАДРІЗА́ТИ *див.* надрі́зувати
НАДРІ́ЗАТИСЯ *див.* надрі́зуватися
НАДРІЗА́ТИСЯ *див.* надрі́зуватися
НАДРІЗНИ́Й
НАДРІ́ЗУВАНИЙ
НАДРІ́ЗУВАННЯ
НАДРІ́ЗУВАТИ
НАДРІ́ЗУВАТИСЯ
НАДРІЧКОВИ́Й
НАДРІ́ЧНИЙ
НАДРІ́ЧЧЯ
НА́ДРО
НАДРОБИ́ТИ
НАДРО́БЛЕНИЙ
НА́ДРОВИЙ
НАДРОДИ́НА
НАДРОЗВИ́НЕНИЙ
НАДРО́ЗУМ
НАДРОЗУ́МНИЙ
НАДРОЗУ́МНО
НАДРОКОРИ́СТУВА́ННЯ
НАДРОКОРИ́СТУВА́Ч
НАДРОСТА́ТИ
НАДРОСТИ́ *див.* надроста́ти
НАДРОЧИ́ТИ *див.* надро́чувати
НАДРО́ЧУВАТИ
НАДРУ́Б
НАДРУ́БАНИЙ
НАДРУБА́ННЯ
НАДРУБА́ТИ *див.* надру́бувати
НАДРУ́БУВАННЯ
НАДРУ́БУВАТИ
НАДРУ́БУВАТИСЯ
НА́ДРУК
НАДРУКО́ВАНИЙ
НАДРУКУВА́ННЯ
НАДРУКУВА́ТИ
НАДРУКУВА́ТИСЯ
НАДРУХЛИ́ВИЙ
НАДРУХЛИ́ВІСТЬ
НАДРЯ́Д
НАДРЯДКО́ВИЙ
НАДРЯ́ПАНИЙ
НАДРЯ́ПАТИ *див.* надря́пувати
НАДРЯ́ПУВАТИ
НАДСА́ДА
НАДСА́ДЖЕНИЙ
НАДСА́ДЖЕНІСТЬ
НАДСА́ДЖУВАТИ
НАДСА́ДЖУВАТИСЯ
НАДСАДИ́ТИ *див.* надса́джувати
НАДСАДИ́ТИСЯ *див.* надса́джуватися
НАДСА́ДНИЙ
НАДСА́ДНО
НАДСВЕ́РДЛЕНИЙ

НАДСВЕРДЛИ́ТИ *див.* надсве́рдлювати
НАДСВЕ́РДЛЮВАННЯ
НАДСВЕ́РДЛЮВАТИ
НАДСВЕ́РДЛЮВАТИСЯ
НАДСВІДО́МИЙ
НАДСВІДО́МІСТЬ
НАДСВІДО́МО
НАДСВІТЛОВИ́Й
НАДСЕГМЕ́НТНИЙ
НАДСЕГМЕ́НТНІСТЬ
НАДСЕКРЕ́ТНИЙ
НАДСЕКРЕ́ТНІСТЬ
НАДСЕКРЕ́ТНО
НАДСИ́ЛА
НАДСИЛА́ННЯ
НАДСИЛА́ТИ
НАДСИЛА́ТИСЯ
НАДСИ́ЛУ
НАДСИ́ЛЬНИЙ
НАДСИ́ЛЬНО
НАДСИНХРО́ННИЙ
НАДСИ́ПАНИЙ
НАДСИПА́ННЯ
НАДСИ́ПАТИ *див.* надсипа́ти
НАДСИПА́ТИ
НАДСИ́ПАТИСЯ *див.* надсипа́тися
НАДСИПА́ТИСЯ
НАДСИСТЕ́МА
НАДСИХА́ТИ
НАДСІДА́ТИ
НАДСІДА́ТИСЯ
НАДСІКА́ННЯ
НАДСІКА́ТИ
НАДСІКА́ТИСЯ
НАДСІ́КТИ *див.* надсіка́ти
НАДСІМ'ЯДО́ЛЬНИЙ
НАДСІ́СТИ *див.* надсіда́ти
НАДСІ́СТИСЯ *див.* надсіда́тися
НАДСІ́ЧЕНИЙ
НА́ДСІЧКА
НАДСІ́ЯТИ
НАДСКА́КУВАТИ
НАДСКЛАДНИ́Й
НАДСКЛА́ДНІСТЬ
НАДСКЛА́ДНО
НАДСКО́ЧИТИ *див.* надска́кувати
НАДСЛУХА́ТИ *див.* надслу́хувати
НАДСЛУ́ХУВАТИ
НАДСМИ́КАТИ *див.* надсми́кувати
НАДСМИ́КУВАТИ
НАДСМОКТА́ТИ *див.* надсмо́ктувати
НАДСМО́КТУВАТИ
НАДСО́ХЛИЙ
НАДСО́ХНУТИ *див.* надсиха́ти
НАДСПА́ЛАХ
НАДСПОЖИВА́ННЯ
НАДСТА́ВИТИ *див.* надставля́ти
НАДСТА́ВКА
НАДСТА́ВЛЕНИЙ
НАДСТАВЛЯ́ТИ
НАДСТАВНИ́Й
НАДСТРОКО́ВИ́Й
НАДСТРОКОВИ́К
НАДСТРОКО́ВО
НАДСТРУ́ГАНИЙ
НАДСТРУГА́ТИ *див.* надстру́гувати
НАДСТРУ́ГУВАТИ
НАДСТРУ́ГУВАТИСЯ
НАДСТРУКТУ́РА
НАДСТРУКТУ́РНИЙ
НАДСТРУКТУ́РНО
НАДСУДИ́ННИЙ
НАДСУЧА́СНИЙ
НАДСУЧА́СНІСТЬ
НАДСУЧА́СНО
НАДТВЕРДИ́Й
НАДТВЕ́РДІСТЬ
НАДТЕКТИ́ *див.* надтіка́ти
НАДТЕРМІНО́ВИЙ
НАДТЕРМІНО́ВО
НАДТЕ́САНИЙ
НАДТЕСА́ТИ *див.* надті́сувати
НА́ДТИН
НАДТИНА́ННЯ
НАДТИНА́ТИ
НАДТИ́П
НАДТИ́СК
НАДТИХА́ТИ
НАДТИ́ХНУТИ *див.* надтиха́ти
НАДТІКА́ТИ
НА́ДТІС
НАДТІ́СУВАННЯ
НАДТІ́СУВАТИ
НАДТІ́СУВАТИСЯ
НА́ДТО
НАДТОНКИ́Й
НАДТО́НКІСТЬ
НАДТО́НКО
НАДТО́ЧЕНИЙ
НАДТОЧИ́ТИ[1] *див.* надто́чувати[1]
НАДТОЧИ́ТИ[2]
НАДТОЧИ́ТИ[3] *див.* надто́чувати[2]
НАДТО́ЧНИЙ
НАДТО́ЧНІСТЬ
НАДТО́ЧНО
НАДТО́ЧУВАТИ[1]
НАДТО́ЧУВАТИ[2]
НАДТРИВКИ́Й
НАДТРІ́СНУТИ
НАДТРІ́СНУТИЙ
НАДТРІ́СНУТО
НАДТЯГА́ТИ
НАДТЯГНУ́ТИ *див.* надтяга́ти
НАДТЯ́ГУВАТИ *див.* надтяга́ти
НАДТЯЖКИ́Й
НАДТЯ́ЖКО
НАДТЯ́ТИ *див.* надтина́ти
НАДТЯ́ТИЙ
НАДУБА́СИТИ
НАДУБИ́ТИ
НАДУБІ́ЛИЙ
НАДУ́БЛЕНИЙ
НАДУВА́ЛЬНИЙ
НАДУВА́ЛЬНИК
НАДУВА́ЛЬНИЦЯ
НАДУВА́ННЯ
НАДУВА́ТИ
НАДУВА́ТИСЯ
НАДУВНИ́Й
НАДУДА́РНИЙ
НАДУ́ДКУВАТИЙ
НАДУ́ДЛИТИСЯ
НАДУЖИ́ВАНИЙ
НАДУЖИВА́ННЯ
НАДУЖИВА́ТИ
НАДУЖИ́ТИ *див.* надужива́ти
НАДУЖИ́ТИЙ
НАДУЖИ́ТОК
НАДУЖИТТЯ́
НАДУ́ЛЬНИЙ
НАДУ́ЛЬНИК
НА́ДУМ
НАДУ́МА

НАДУ́МАНИЙ
НАДУ́МАНІСТЬ
НАДУ́МАНО
НАДУ́МАТИ *див.* наду́мувати
НАДУ́МАТИСЯ *див.* наду́муватися
НАДУ́МУВАНИЙ
НАДУ́МУВАННЯ
НАДУ́МУВАТИ
НАДУ́МУВАТИСЯ
НАДУРИ́ТИ
НАДУРІ́ТИ
НАДУ́РНО
НАДУРО́ЧНИЙ
НАДУРО́ЧНО
НАДУСПІ́ШНИЙ
НАДУ́ТИ *див.* надува́ти
НАДУ́ТИЙ
НАДУ́ТИСЯ *див.* надува́тися
НАДУ́ТІСТЬ
НАДУ́ТО
НАДУТО́МА
НАДУ́ШЕНИЙ[1]
НАДУ́ШЕНИЙ[2]
НАДУШИ́ТИ[1] *див.* наду́шувати[1]
НАДУШИ́ТИ[2] *див.* наду́шувати[2]
НАДУШИ́ТИСЯ *див.* наду́шуватися[2]
НАДУ́ШУВАННЯ[1]
НАДУ́ШУВАННЯ[2]
НАДУ́ШУВАТИ[1]
НАДУ́ШУВАТИ[2]
НАДУ́ШУВАТИСЯ[1]
НАДУ́ШУВАТИСЯ[2]
НА́ДФІЛЬ
НАДФРА́ЗНИЙ
НАДХВІ́СТЯ
НАДХМА́РНИЙ
НАДХМА́Р'Я
НАДХО́ДЖЕННЯ
НАДХО́ДИТИ
НАДЦА́РСТВО
НАДЦЕНТРАЛІЗО́ВАНИЙ
НАДЦИВІЛІЗА́ЦІЯ
НАДЦІ́ДЖУВАТИ
НАДЦІДИ́ТИ *див.* надці́джувати
НАДЦЮ́КАТИ
НАДЦЮ́КНУТИ
НА́ДЦЯТИЙ
НА́ДЦЯТЬ

НАДЧАСОВИ́Й
НАДЧЕРЕВНИ́Й
НАДЧЕРЕ́В'Я
НАДЧЕРЕПНИ́Й
НАДЧИ́СТИЙ
НАДЧУТЛИ́ВИЙ
НАДЧУТЛИ́ВІСТЬ
НАДЧУТТЄ́ВИЙ
НАДЧУТТЯ́
НАДША́ХТНИЙ
НАДШВИДКИ́Й
НАДШВИ́ДКІСНИЙ
НАДШВИ́ДКІСТЬ
НАДШВИ́ДКО
НАДШВИДКОДІ́ЙНИЙ
НАДШВИДКОДІ́Я
НАДШИВА́ННЯ
НАДШИВА́ТИ
НАДШИВА́ТИСЯ
НАДШИ́ВКА
НАДШИ́ТИ *див.* надшива́ти
НАДШИ́ТИЙ
НАДШКІ́РНИЙ
НАДШКІ́Р'Я
НАДЩЕ́ЛЕПНИЙ
НАДЩЕ́ЛЕПОВИЙ
НАДЩЕРБИ́ТИ *див.* надще́рблювати
НАДЩЕРБИ́ТИСЯ *див.* надще́рблюватися
НАДЩЕ́РБЛЕНИЙ
НАДЩЕ́РБЛЕННЯ
НАДЩЕ́РБЛЮВАННЯ
НАДЩЕ́РБЛЮВАТИ
НАДЩЕ́РБЛЮВАТИСЯ
НАДЩІ́ЛЬНИЙ
НАДЯГА́ННЯ
НАДЯГА́ТИ
НАДЯГА́ТИСЯ
НАДЯ́ГНЕНИЙ
НАДЯГНУ́ТИ *див.* надяга́ти
НАДЯ́ГНУТИЙ *див.* надя́гнений
НАДЯГТИ́ *див.* надяга́ти
НАД'Я́КІСНИЙ
НАДЯ́КУВАТИСЯ
НАЕЛЕКТРИЗО́ВАНИЙ
НАЕЛЕКТРИЗО́ВАНІСТЬ
НАЕЛЕКТРИЗО́ВУВАТИ
НАЕЛЕКТРИЗО́ВУВАТИСЯ

НАЕЛЕКТРИЗУВА́ТИ *див.* наелектризо́вувати
НАЕЛЕКТРИЗУВА́ТИСЯ *див.* наелектризо́вуватися
НАЄ́МНИЙ
НАЄ́МНИК
НАЄ́МНИЦЬКИЙ
НАЖА́БИТИСЯ *див.* нажа́блюватися
НАЖА́БЛЮВАТИСЯ
НАЖА́ЛЕНИЙ
НАЖА́ЛИТИ
НАЖАЛІ́ТИСЯ
НАЖА́ЛУВАТИСЯ *див.* нажалі́тися
НАЖА́РЕНИЙ
НАЖА́РИТИ *див.* нажа́рювати
НАЖА́РИТИСЯ *див.* нажа́рюватися
НАЖАРТУВА́ТИСЯ
НАЖА́РЮВАННЯ
НАЖА́РЮВАТИ
НАЖА́РЮВАТИСЯ
НАЖА́ТИ[1] *див.* нажима́ти
НАЖА́ТИ[2] *див.* нажина́ти
НАЖА́ТИЙ
НАЖА́ХАНИЙ
НАЖА́ХАНО
НАЖАХА́ТИ
НАЖАХА́ТИСЯ
НАЖБУРЛЯ́ТИ
НАЖБУРЛЯ́ТИСЯ
НАЖДА́К
НАЖДАКО́ВИЙ
НАЖДА́ЧНИЙ
НАЖЕ́БРАНИЙ
НАЖЕ́БРАТИ
НАЖЕ́РТИ *див.* нажира́ти
НАЖЕ́РТИСЯ *див.* нажира́тися
НА́ЖИВ
НАЖИ́ВА[1]
НАЖИ́ВА[2]
НАЖИВА́ННЯ
НАЖИВА́ТИ
НАЖИВА́ТИСЯ
НАЖИВИ́ТИ *див.* наживля́ти
НАЖИ́ВКА
НАЖИ́ВЛЕНИЙ
НАЖИ́ВЛЮВАТИ *див.* наживля́ти
НАЖИ́ВЛЮВАТИСЯ *див.* наживля́тися

НАЖИВЛЯ́ТИ
НАЖИВЛЯ́ТИСЯ
НАЖИВНИ́Й[1]
НАЖИВНИ́Й[2]
НАЖИ́ВО
НАЖИМА́ТИ
НАЖИ́Н
НАЖИНА́ННЯ
НАЖИНА́ТИ
НАЖИРА́ТИ
НАЖИРА́ТИСЯ
НАЖИРУВА́ТИСЯ
НАЖИ́ТИ *див.* нажива́ти
НАЖИ́ТИЙ
НАЖИ́ТИСЯ *див.* нажива́тися
НАЖИ́ТКИ
НАЖИТНИ́Й
НАЖИ́ТОК *див.* нажи́тки
НАЖЛУ́КТАТИСЯ *див.* нажлу́ктитися
НАЖЛУ́КТИТИСЯ
НАЖУ́ЖМИТИ
НАЖУ́ЖМИТИСЯ
НАЖУ́ЖМЛЕНИЙ
НАЖУРИ́ТИСЯ
НАЗА́ВЖДИ́
НАЗА́ВСІ́ГДИ
НАЗА́ВСІ́ДИ *див.* наза́всігди
НАЗА́ВТРА
НАЗА́ВШЕ
НАЗАГА́Л
НАЗАГОРА́ТИСЯ *див.* назагоря́тися
НАЗАГОРЯ́ТИСЯ
НАЗА́Д
НАЗАДГУ́ЗЬ
НАЗА́ДІ
НАЗА́ДНИК
НАЗА́ДНИЦТВО
НАЗА́ДНИЦЬКИЙ
НАЗА́ДНІЙ
НАЗАЛІЗА́ЦІЯ
НАЗАЛІЗО́ВАНИЙ
НАЗАЛІЗУВА́ТИ
НАЗАЛІЗУВА́ТИСЯ
НАЗА́ЛЬНИЙ
НАЗА́ЛЬНІСТЬ
НАЗАМОВЛЯ́ТИ
НАЗАОЩА́ДЖУВАТИ
НАЗАПА́СИТИ

НАЗАРЕ́ЄЦЬ *див.* назаре́йці
НАЗАРЕ́Ї
НАЗАРЕ́Й *див.* назаре́ї
НАЗАРЕ́ЙЦІ
НАЗА́ХВАТ
НАЗБИ́ВАНИЙ
НАЗБИВА́ТИ
НАЗБИ́РАНИЙ
НАЗБИРА́ТИ *див.* назби́рувати
НАЗБИРА́ТИСЯ *див.* назби́руватися
НАЗБИ́РУВАННЯ
НАЗБИ́РУВАТИ
НАЗБИ́РУВАТИСЯ
НАЗБИТКУВА́ТИСЯ
НАЗБІГА́ТИСЯ
НАЗБРО́ЇТИСЯ
НА́ЗВА
НА́ЗВАНИЙ
НАЗВА́НИЙ
НАЗВА́ТИ *див.* назива́ти
НАЗВА́ТИСЯ *див.* назива́тися
НАЗВЕ́РХ
НАЗВЕ́РХНІЙ
НА́ЗВИСЬКО
НА́ЗВИЩЕ
НАЗВО́ДИТИ
НАЗВО́ЗИТИ
НАЗВОРІ́Т
НАЗВОРО́Т *див.* назворі́т
НА́ЗВОЧКА
НАЗГАНЯ́ТИ
НАЗГО́НИТИ *див.* назганя́ти
НАЗГРЕБТИ́ *див.* назгріба́ти
НАЗГРІБА́ТИ
НАЗДАВА́ТИ
НАЗДИРА́ТИ
НАЗДІГНА́ТИ *див.* наздоганя́ти
НАЗДІЙМА́ТИ
НАЗДОГА́Д
НАЗДОГАНЯ́ННЯ
НАЗДОГАНЯ́ТИ
НАЗДОГІ́Н *див.* навздогі́н
НАЗДОГІ́НЦІ *див.* навздогі́нці
НАЗДО́ГНАНИЙ
НАЗДОГНА́ТИ *див.* наздоганя́ти
НАЗДОРО́ВКАТИСЯ
НАЗЕ́ЛЕНО
НАЗЕ́МНИЙ

НАЗЕ́МНИК *див.* назе́мники
НАЗЕ́МНИКИ
НАЗИ́ВАНИЙ
НАЗИВА́ННЯ
НАЗИВА́ТИ
НАЗИВА́ТИСЯ
НАЗИВА́Ч
НАЗИВНИ́Й
НА́ЗИ́МОК
НАЗИРА́ЛЬНИК
НАЗИРА́ЛЬНИЦЯ
НАЗИРА́ТИ[1]
НАЗИРА́ТИ[2]
НАЗИ́РИТИ *див.* назира́ти[2]
НА́ЗИРКОМ
НАЗИРНУ́ТИ *див.* назира́ти[1]
НА́ЗИРЦЕМ
НА́ЗИРЦІ
НАЗИ́ЧЕНИЙ[1]
НАЗИ́ЧЕНИЙ[2]
НАЗИ́ЧИТИ[1]
НАЗИ́ЧИТИ[2]
НАЗІРЕ́
НАЗ'ЇЖДЖА́ТИСЯ
НАЗЛІТА́ТИСЯ
НАЗМАГА́ТИСЯ
НАЗМІ́ТАНИЙ
НАЗМІТА́ТИ
НАЗНАВА́ТИ
НАЗНАМЕНА́ТИ *див.* назнаменува́ти
НАЗНАМЕНО́ВАНИЙ
НАЗНАМЕНУВА́ТИ
НАЗНАМЕНУВА́ТИСЯ
НАЗНАРО́ШНЕ
НАЗНА́ТИ *див.* назнава́ти
НАЗНА́ТИСЯ
НАЗНАЧА́ТИ[1]
НАЗНАЧА́ТИ[2]
НАЗНАЧА́ТИСЯ[1]
НАЗНАЧА́ТИСЯ[2]
НАЗНА́ЧЕНИЙ[1]
НАЗНА́ЧЕНИЙ[2]
НАЗНА́ЧИТИ *див.* назнача́ти[2]
НАЗНАЧИ́ТИ *див.* назнача́ти[1]
НАЗНА́ЧУВАТИ[1] *див.* назнача́ти[1]
НАЗНА́ЧУВАТИ[2] *див.* назнача́ти[2]
НАЗНЕСТИ́ *див.* назно́шувати
НАЗНО́СИТИ *див.* назно́шувати

НАЗНО́ШЕНИЙ
НАЗНО́ШУВАТИ
НАЗНУЩА́ТИСЯ
НАЗО́ВНИЦТВО
НАЗО́ВНИЦЬКИЙ
НАЗО́ВНІ
НАЗО́ВСІМ
НАЗО́ЛЕНИЙ
НАЗОЛИ́ТИ[1] *див.* назо́лювати
НАЗОЛИ́ТИ[2]
НАЗО́ЛЮВАТИ
НАЗОРИ́ТИ
НАЗРИ́ВАНИЙ
НАЗРИВА́ТИ
НАЗРІВА́ННЯ
НАЗРІВА́ТИ
НАЗРІВА́ЮЧИЙ
НАЗРІ́ЛИЙ
НАЗРІ́ТИ *див.* назріва́ти
НАЗУБИ́ТИ *див.* назу́блювати
НАЗУБИ́ТИСЯ *див.* назу́блюватися[2]
НАЗУ́БЛЕНИЙ
НАЗУ́БЛЕННЯ
НАЗУ́БЛЮВАННЯ[1]
НАЗУ́БЛЮВАННЯ[2]
НАЗУ́БЛЮВАТИ
НАЗУ́БЛЮВАТИСЯ[1]
НАЗУ́БЛЮВАТИСЯ[2]
НАЗУ́БОК
НАЗУБО́К
НАЗУ́ВАНИЙ
НАЗУВА́ННЯ
НАЗУВА́ТИ
НАЗУВА́ТИСЯ
НАЗУ́СТРІЧ
НАЗУ́ТИ *див.* назува́ти
НАЗУ́ТИЙ
НАЗУ́ТИСЯ *див.* назува́тися
НАІНДИ́ЧЕНИЙ
НАІНДИ́ЧИТИСЯ *див.* наінди́чуватися
НАІНДИ́ЧУВАТИСЯ
НАЇ́Б
НАЇ́БСТВО
НАЇ́В
НАЇВІ́СТ
НАЇВНЕ́НЬКИЙ
НАЇ́ВНИЙ
НАЇ́ВНИЧАТИ
НАЇ́ВНІСТЬ
НАЇ́ВНО
НАЇВНЯ́К
НАЇВНЯ́ЦТВО
НАЇВНЯ́ЧКА
НАЇДА́ННЯ
НАЇДА́ТИ
НАЇДА́ТИСЯ
НАЇ́ДЕНИЙ
НА́ЇДОК
НАЇЖА́ЧЕНИЙ
НАЇЖА́ЧИТИ *див.* наїжа́чувати
НАЇЖА́ЧИТИСЯ *див.* наїжа́чуватися
НАЇЖА́ЧУВАННЯ
НАЇЖА́ЧУВАТИ
НАЇЖА́ЧУВАТИСЯ
НАЇЖДЖА́ННЯ
НАЇЖДЖА́ТИ
НАЇ́ЖДЖЕНИЙ
НАЇ́ЖДЖИЙ
НАЇ́ЖДЖУВАННЯ
НАЇ́ЖДЖУВАТИ
НАЇ́ЖЕНИЙ
НАЇ́ЖИТИ *див.* наї́жувати
НАЇ́ЖИТИСЯ *див.* наї́жуватися
НАЇ́ЖУВАТИ
НАЇ́ЖУВАТИСЯ
НА́ЇЗД
НАЇ́ЗДИТИ *див.* наї́жджувати
НАЇЗДИ́ТИ *див.* наїжджа́ти
НАЇ́ЗДИТИСЯ
НАЇ́ЗНИК
НАЇ́ЗНИЦТВО
НАЇ́ЗНИЦЬКИЙ
НАЇ́ЗНИЦЯ
НАЇ́СТИ *див.* наїда́ти
НАЇ́СТИСЯ *див.* наїда́тися
НАЇТИВІ́ЗМ
НАЇ́ХАТИ *див.* наїжджа́ти
НАЙ[1]
НАЙ[2]
НАЙ...
НАЙБІ́ЛЬШ *див.* найбі́льше
НАЙБІ́ЛЬШЕ
НАЙБІ́ЛЬШИЙ
НАЙБЛИ́ЖЧЕ
НАЙБЛИ́ЖЧИЙ
НАЙВА́ЖЧЕ
НАЙВА́ЖЧИЙ
НАЙВИ́ЩЕ
НАЙВИ́ЩИЙ
НАЙВУ́ЖЧИЙ
НАЙГІ́РШ *див.* найгі́рше
НАЙГІ́РШЕ
НАЙГІ́РШИЙ
НА́ЙДА
НАЙДА́Л
НАЙДА́ЛЬШЕ
НАЙДА́ЛЬШИЙ
НА́ЙДЕНИЙ
НАЙДЕНЯ́
НАЙДЕНЯ́ТКО
НАЙДОРО́ЖЧЕ
НАЙДОРО́ЖЧИЙ
НАЙДУ́ЖЧЕ
НАЙДУ́ЖЧИЙ
НАЙКРА́ЩЕ
НАЙКРА́ЩИЙ
НАЙЛЕ́ГШЕ
НАЙЛЕ́ГШИЙ
НАЙЛІ́ПШЕ
НАЙЛІ́ПШИЙ
НАЙЛО́Н *див.* нейло́н
НАЙЛО́НОВИЙ *див.* нейло́новий
НАЙЛУ́ЧЧЕ
НАЙЛУ́ЧЧИЙ
НАЙМ
НА́ЙМАНЕЦЬ
НА́ЙМАНИЙ
НА́ЙМАНКА
НАЙМА́ННЯ
НА́ЙМАНСТВО
НА́ЙМАНСЬКИЙ
НАЙМА́ТИ
НАЙМА́ТИСЯ
НАЙМА́ЦЬКИЙ
НАЙМА́Ч
НАЙМА́ЧКА
НАЙМЕ́ННЯ
НАЙМЕНО́ВАНИЙ
НАЙМЕНО́ВУВАННЯ
НАЙМЕНО́ВУВАТИ
НАЙМЕНО́ВУВАТИСЯ
НАЙМЕНУВА́ННЯ
НАЙМЕНУВА́ТИ *див.* наймено́вувати

НАЙМЕНУВА́ТИСЯ *див.* наймено́вуватися
НАЙМЕ́НШ *див.* найме́нше
НАЙМЕ́НШЕ
НАЙМЕ́НШЕНЬКИЙ
НАЙМЕ́НШИЙ
НА́ЙМИ
НА́ЙМИТ
НА́ЙМИТІВ
НА́ЙМИТІВСЬКИЙ
НА́ЙМИТСТВО
НА́ЙМИТСЬКИЙ
НАЙМИТУВА́ННЯ
НАЙМИТУВА́ТИ
НАЙМИТЧА́
НАЙМИТЧА́ТКО
НАЙМИТЧУ́К
НАЙМИТЮ́ГА
НА́ЙМИЧКА
НАЙМИЧКУВА́ННЯ
НАЙМИЧКУВА́ТИ
НА́ЙМИЧЧИН
НАЙМОДА́ВЕЦЬ
НАЙМОЛО́ДШИЙ
НАЙНИ́ЖЧЕ
НАЙНИ́ЖЧИЙ
НАЙНЯ́ТИ *див.* найма́ти
НА́ЙНЯТИЙ
НАЙНЯ́ТИСЯ *див.* найма́тися
НАЙНЯТТЯ́
НАЙПА́ЧЕ
НАЙПЕ́РШ *див.* найпе́рше
НАЙПЕ́РШЕ
НАЙПЕ́РШИЙ
НАЙПРОСТІ́ШЕ
НАЙПРОСТІ́ШИЙ
НА́ЙРА
НАЙСЛАБІ́ШЕ *див.* найсла́бше
НАЙСЛАБІ́ШИЙ *див.* найсла́бший
НАЙСЛА́БШЕ
НАЙСЛА́БШИЙ
НАЙСТА́РШИЙ
НАЙТИ́[1] *див.* нахо́дити[1]
НАЙТИ́[2] *див.* нахо́дити[2]
НАЙТИ́СЯ *див.* нахо́дитися
НАЙТИХІ́ШЕ
НАЙТИХІ́ШИЙ
НАЙТИ́ХШЕ *див.* найтихі́ше
НАЙТИ́ХШИЙ *див.* найтихі́ший
НАЙТИЧА́НКА
НАЙТО́В
НАЙТО́ВАННЯ
НАЙТО́ВИТИ
НАЙТО́ВНИЙ
НАЙТО́ВЩИЙ
НАЙТО́НШЕ
НАЙТО́НШИЙ
НАЙТЯ́ЖЧЕ
НАЙТЯ́ЖЧИЙ
НАЙШВИ́ДШЕ
НАЙШВИ́ДШИЙ
НАЙШИ́РШИЙ
НАЙЯСНІ́ШИЙ
НАКАДИ́ТИ
НАКА́З
НАКА́ЗАНИЙ
НАКАЗА́ТИ[1] *див.* нака́зувати
НАКАЗА́ТИ[2]
НАКАЗИ́ТИСЯ
НАКАЗНИ́Й
НАКАЗО́ВИЙ
НАКАЗО́ВІСТЬ
НАКАЗО́ВО
НАКА́ЗУВАННЯ
НАКА́ЗУВАТИ
НАКА́ЗУВАТИСЯ
НАКАЛАПУ́ЦАТИ
НАКАЛЯ́ТИ
НАКАНІФО́ЛЕНИЙ
НАКАНІФО́ЛИТИ *див.* наканіфо́лювати
НАКАНІФО́ЛЮВАТИ
НАКА́ПАНИЙ
НАКА́ПАТИ *див.* нака́пувати
НАКА́ПОСТИТИ
НАКА́ПУВАННЯ
НАКА́ПУВАТИ
НАКА́РАНИЙ
НАКАРА́ТИ
НАКАРА́ЧКАХ *див.* накаря́чках
НАКАРА́ЧКИ *див.* накаря́чки
НАКАРБО́ВАНИЙ
НАКАРБО́ВУВАТИ
НАКАРБУВА́ТИ *див.* накарбо́вувати
НАКА́РКАТИ
НАКАРЛЯ́КАНИЙ
НАКАРЛЯ́КАТИ
НАКАРЯ́ЧКАХ
НАКАРЯ́ЧКИ
НАКАСА́ТИСЯ *див.* нака́суватися
НАКА́СУВАТИСЯ
НАКА́Т
НАКА́ТАНИЙ
НАКАТА́ТИ *див.* нака́тувати
НАКАТА́ТИСЯ
НАКА́ТКА
НАКА́ТНИЙ
НАКА́ТНИК
НАКА́ТНИЦЯ
НАКА́ТУВАННЯ
НАКА́ТУВАТИ
НАКА́ТУВАТИСЯ
НАКА́ЧАНИЙ
НАКАЧА́ТИ[1] *див.* нака́чувати[1]
НАКАЧА́ТИ[2] *див.* нака́чувати[2]
НАКАЧА́ТИ[3] *див.* нака́чувати[3]
НАКАЧА́ТИСЯ *див.* нака́чуватися
НАКА́ЧКА
НАКА́ЧУВАНИЙ
НАКА́ЧУВАННЯ
НАКА́ЧУВАТИ[1]
НАКА́ЧУВАТИ[2]
НАКА́ЧУВАТИ[3]
НАКА́ЧУВАТИСЯ
НАКВА́СИТИ *див.* наква́шувати
НАКВА́СИТИСЯ
НАКВАЦЬО́ВАНИЙ
НАКВАЦЬО́ВУВАТИ
НАКВА́ЦЮВАТИ *див.* наквацьо́вувати
НАКВАЦЮВА́ТИ *див.* наквацьо́вувати
НАКВА́ЦЯНИЙ
НАКВА́ЦЯТИ *див.* наквацьо́вувати
НАКВА́ЦЯТИСЯ
НАКВА́ШЕНИЙ
НАКВА́ШУВАННЯ
НАКВА́ШУВАТИ
НАКВА́ШУВАТИСЯ
НАКВЕ́ЦЮВАТИ *див.* наквацьо́вувати
НАКВЕ́ЦЯНИЙ
НАКВЕ́ЦЯТИ *див.* наквацьо́вувати
НАКВЕ́ЦЯТИСЯ *див.* наква́цятися
НАКЕ́РНЕНИЙ
НАКЕ́РНЕННЯ

НАКЕРНИ́ТИ
НАКЕРНО́ВАНИЙ
НАКЕРНУВА́ТИ
НАКИВА́ТИ
НАКИ́ВУВАТИ
НА́КИД[1]
НА́КИД[2]
НАКИ́ДАНИЙ
НАКИДА́ННЯ[1]
НАКИДА́ННЯ[2]
НАКИ́ДАТИ *див.* накида́ти[1]
НАКИДА́ТИ[1]
НАКИДА́ТИ[2]
НАКИ́ДАТИСЯ
НАКИДА́ТИСЯ[1]
НАКИДА́ТИСЯ[2]
НАКИ́ДАЧ
НА́КИДКА
НАКИ́ДКА
НАКИДНИ́Й
НА́КИДОМ
НАКИ́ДОЧКА
НАКИ́НЕНИЙ
НАКИ́НУТИ *див.* накида́ти[2]
НАКИ́НУТИЙ *див.* наки́нений
НАКИ́НУТИСЯ *див.* накида́тися[2]
НА́КИП
НАКИПА́ННЯ
НАКИПА́ТИ
НАКИПІ́ЛИЙ
НАКИПІ́ТИ *див.* накипа́ти
НАКИПНИ́Й
НАКИП'ЯТИ́ТИ
НАКИСА́ТИ
НАКИ́СНУТИ *див.* накиса́ти
НАКІ́БЧЕНИЙ
НАКІ́БЧИТИ
НАКІ́БЧИТИСЯ *див.* накі́бчуватися
НАКІ́БЧУВАТИСЯ
НАКІ́ЛЬЧЕНИЙ
НАКІ́ЛЬЧЕННЯ
НАКІ́ЛЬЧИТИ *див.* накі́льчувати
НАКІ́ЛЬЧИТИСЯ *див.* накі́льчуватися
НАКІ́ЛЬЧУВАННЯ
НАКІ́ЛЬЧУВАТИ
НАКІ́ЛЬЧУВАТИСЯ
НАКІ́РЧИТИ *див.* накі́рчувати
НАКІ́РЧУВАТИ

НА́КІСТЕНЬ
НАКІСТКОВИ́Й
НА́КІСТНИК
НА́КЛАД[1]
НА́КЛА́Д[2]
НА́КЛА́Д[3]
НАКЛАДА́ЛЬНИК
НАКЛАДА́ЛЬНИЦЯ
НАКЛАДА́НЕЦЬ
НАКЛАДА́ННЯ
НАКЛАДА́ТИ
НАКЛАДА́ТИСЯ
НАКЛА́ДЕНИЙ
НАКЛА́ДЕННЯ
НА́КЛА́ДКА
НАКЛАДНИ́Й
НАКЛА́ДНО
НАКЛА́НЯТИСЯ
НАКЛА́СТИ *див.* наклада́ти
НАКЛА́СТИСЯ *див.* наклада́тися
НАКЛА́ЦАТИ
НАКЛА́ЦАТИСЯ
НАКЛЕ́ЄНИЙ
НАКЛЕ́ЇТИ *див.* накле́ювати
НАКЛЕ́ЇТИСЯ *див.* накле́юватися
НА́КЛЕЙКА
НА́КЛЕП[1]
НА́КЛЕП[2]
НАКЛЕ́ПАНИЙ
НАКЛЕПА́ТИ[1] *див.* накле́пувати[1]
НАКЛЕПА́ТИ[2] *див.* накле́пувати[2]
НА́КЛЕПКА
НАКЛЕ́ПНИЙ
НАКЛЕ́ПНИК
НАКЛЕ́ПНИЦЬКИ
НАКЛЕ́ПНИЦЬКИЙ
НАКЛЕ́ПНИЦЯ
НАКЛЕ́ПУВАННЯ
НАКЛЕ́ПУВАТИ[1]
НАКЛЕ́ПУВАТИ[2]
НАКЛЕ́ПУВАТИСЯ
НАКЛЕ́ЮВАНИЙ
НАКЛЕ́ЮВАННЯ
НАКЛЕ́ЮВАТИ
НАКЛЕ́ЮВАТИСЯ
НАКЛЕ́ЮВАЧ
НАКЛЕ́ЮВАЧКА
НАКЛИ́КАНИЙ

НАКЛИКА́ННЯ
НАКЛИ́КАТИ *див.* наклика́ти
НАКЛИКА́ТИ
НАКЛИ́КАТИСЯ
НАКЛИКА́ТИСЯ
НАКЛИ́КУВАННЯ
НАКЛИ́КУВАТИ
НАКЛО́НЕНИЙ
НАКЛОНИ́ТИ *див.* накло́нювати
НАКЛОНИ́ТИСЯ *див.* накло́нюватися
НАКЛО́НЮВАННЯ
НАКЛО́НЮВАТИ
НАКЛО́НЮВАТИСЯ
НАКЛОНЯ́ТИ *див.* накло́нювати
НАКЛОНЯ́ТИСЯ *див.* накло́нюватися
НАКЛОПОТА́ТИ
НАКЛОПОТА́ТИСЯ
НАКЛЬО́ВАНИЙ[1]
НАКЛЬО́ВАНИЙ[2]
НАКЛЬО́ВУВАННЯ[1]
НАКЛЬО́ВУВАННЯ[2]
НАКЛЬО́ВУВАТИ[1]
НАКЛЬО́ВУВАТИ[2]
НАКЛЬО́ВУВАТИСЯ[1]
НАКЛЬО́ВУВАТИСЯ[2]
НАКЛЮВА́ТИ *див.* накльо́вувати[1]
НАКЛЮВА́ТИСЯ *див.* накльо́вуватися[1]
НАКЛЮ́КАТИСЯ
НАКЛЮ́НУТИ *див.* накльо́вувати[2]
НАКЛЮ́НУТИЙ
НАКЛЮ́НУТИСЯ *див.* накльо́вуватися[2]
НАКЛЮЧИ́ТИСЯ
НАКЛЯ́СТИ́
НАКО́ВАНИЙ
НАКО́ВДРЕНИК
НАКО́ВЗАНИЙ
НАКО́ВЗАТИ
НАКО́ВЗАТИСЯ
НАКО́ВКА
НАКОВТА́ТИСЯ
НАКО́ВУВАННЯ
НАКО́ВУВАТИ
НАКО́ВЧИТИ
НАКО́ЄНИЙ
НА́КОЖНІ
НАКОЗАКУВА́ТИ

НАКОЗАКУВА́ТИСЯ
НАКО́ЇТИ
НАКОКСО́ВАНИЙ
НАКОКСУВА́ТИ
НАКО́ЛЕНИЙ
НАКОЛИ́
НАКОЛИХА́ТИ *див.* наколи́хувати
НАКОЛИХА́ТИСЯ *див.* наколи́хуватися
НАКОЛИ́ХУВАННЯ
НАКОЛИ́ХУВАТИ
НАКОЛИ́ХУВАТИСЯ
НАКОЛІ́ННИЙ
НАКОЛІ́ННИК
НА́КО́ЛКА
НАКОЛОБРО́ДИТИ
НАКОЛО́ТИ *див.* нако́лювати
НАКО́ЛОТИЙ *див.* нако́лений
НАКОЛО́ТИСЯ *див.* нако́люватися
НАКОЛОТИ́ТИ *див.* наколо́чувати
НАКОЛО́ЧЕНИЙ
НАКОЛО́ЧУВАТИ
НАКОЛОШМА́ТИТИ
НАКОЛУ́ПАНИЙ
НАКОЛУПА́ТИ *див.* наколу́пувати
НАКОЛУ́ПУВАТИ
НАКО́ЛЮВАНИЙ
НАКО́ЛЮВАННЯ
НАКО́ЛЮВАТИ
НАКО́ЛЮВАТИСЯ
НАКОЛЯДО́ВАНИЙ
НАКОЛЯДУВА́ТИ
НАКОЛЯДУВА́ТИСЯ
НАКОМА́РНИК
НАКОНДУБА́ЧИТИСЯ
НАКОНЕ́ЧНИЙ
НАКОНЕ́ЧНИК
НАКО́ПАНИЙ
НАКОПА́ТИ *див.* нако́пувати
НАКОПА́ТИСЯ
НАКОПИ́ЛИТИ *див.* накопи́лювати
НАКОПИ́ЛЮВАТИ
НАКОПИРСА́ТИ
НАКОПИ́ТИ *див.* накопля́ти
НАКОПИ́ТИСЯ *див.* накопля́тися
НАКОПИ́ЧЕНИЙ
НАКОПИ́ЧЕННЯ
НАКОПИ́ЧИТИ *див.* накопи́чувати
НАКОПИ́ЧИТИСЯ *див.* накопи́чуватися
НАКОПИ́ЧУВАЛЬНИЙ
НАКОПИ́ЧУВАНИЙ
НАКОПИ́ЧУВАННЯ
НАКОПИ́ЧУВАТИ
НАКОПИ́ЧУВАТИСЯ
НАКОПИ́ЧУВАЧ
НАКО́ПЛЕНИЙ
НАКО́ПЛЕННЯ
НАКОПЛЯ́ННЯ
НАКОПЛЯ́ТИ
НАКОПЛЯ́ТИСЯ
НАКОПТИ́ТИ *див.* нако́пчувати
НАКО́ПУВАТИ
НАКО́ПЧЕНИЙ
НАКО́ПЧУВАТИ
НА́КОРЕ́НОК
НА́КОРІ́НОК *див.* на́коре́нок
НАКОРМИ́ТИ
НАКОРЧО́ВАНИЙ
НАКОРЧО́ВУВАТИ
НАКОРЧУВА́ТИ *див.* накорчо́вувати
НАКОСИ́ТИ *див.* нако́шувати
НАКОСИ́ТИСЯ
НАКОСТРИ́ЧЕНИЙ
НАКОСТРИ́ЧИТИСЯ *див.* накостри́чуватися
НАКОСТРИ́ЧУВАТИСЯ
НАКО́ТИСТИЙ
НАКОТИ́ТИ *див.* нако́чувати
НАКОТИ́ТИСЯ *див.* нако́чуватися
НАКОТНИ́Й
НА́КО́ТОМ
НАКОХА́ТИ
НАКОХА́ТИСЯ
НАКО́ЧЕНИЙ
НАКО́ЧЕННЯ
НАКО́ЧУВАННЯ
НАКО́ЧУВАТИ
НАКО́ЧУВАТИСЯ
НАКО́ШЕНИЙ
НАКО́ШУВАННЯ
НАКО́ШУВАТИ
НАКО́ШУВАТИСЯ
НАКРАДА́ТИ
НАКРА́ДЕНИЙ
НА́КРАП
НАКРАПА́ННЯ
НАКРА́ПАТИ
НАКРАПА́ТИ
НАКРАПА́ТИСЯ
НАКРАПИ́ТИ *див.* накрапля́ти
НАКРА́ПЛЕНИЙ
НАКРА́ПЛЕННЯ
НАКРА́ПЛЮВАННЯ
НАКРА́ПЛЮВАТИ *див.* накрапля́ти
НАКРАПЛЯ́ННЯ
НАКРАПЛЯ́ТИ
НАКРА́ПУВАННЯ
НАКРА́ПУВАТИ *див.* накрапа́ти
НАКРА́СИ́ТИ *див.* накра́шувати
НАКРА́СИ́ТИСЯ *див.* накра́шуватися
НАКРА́СТИ *див.* накрада́ти
НАКРА́СТИСЯ
НАКРАСУВА́ТИСЯ
НАКРА́ШУВАТИ
НАКРА́ШУВАТИСЯ
НАКРА́ЮВАННЯ
НАКРА́ЮВАТИ
НАКРА́ЯНИЙ
НАКРА́ЯТИ *див.* накра́ювати
НАКРЕКТА́ТИСЯ
НАКРЕ́МСАНИЙ
НАКРЕ́МСАТИ
НАКРЕ́НЕНИЙ
НАКРЕНИ́ТИ *див.* накреня́ти
НАКРЕНИ́ТИСЯ *див.* накреня́тися
НАКРЕНЯ́ТИ
НАКРЕНЯ́ТИСЯ
НАКРЕ́СЛЕНИЙ
НАКРЕ́СЛЕННЯ
НАКРЕ́СЛИТИ *див.* накре́слювати
НАКРЕ́СЛИТИСЯ *див.* накре́слюватися
НАКРЕ́СЛЮВАНИЙ
НАКРЕ́СЛЮВАННЯ
НАКРЕ́СЛЮВАТИ
НАКРЕ́СЛЮВАТИСЯ
НА́КРИ
НАКРИВА́ЛО
НАКРИВА́ЛЬНИК
НАКРИВА́ЛЬНИЦЯ
НАКРИ́ВАНИЙ
НАКРИВА́ННЯ
НАКРИВА́ТИ

НАКРИВА́ТИСЯ
НА́КРИВКА
НАКРИВНИ́Й
НА́КРИ́ВО
НАКРИ́ЖНИК
НАКРИ́КУВАТИ
НАКРИ́ТИ *див.* накрива́ти
НАКРИ́ТИЙ
НАКРИ́ТИСЯ *див.* накрива́тися
НАКРИТНИ́Й
НАКРИТТЯ́
НАКРИЧА́ТИ
НАКРИЧА́ТИСЯ
НАКРИ́ШЕНИЙ
НАКРИШИ́ТИ *див.* накри́шувати
НА́КРИШКА
НАКРИ́ШУВАТИ
НАКРО́ЄНИЙ
НАКРО́ЇТИ
НАКРОПИ́ТИ
НАКРОПИ́ТИСЯ
НАКРО́ПЛЕНИЙ
НАКРОХМА́ЛЕНИЙ
НАКРОХМА́ЛИТИ *див.* накрохма́лювати
НАКРОХМА́ЛЮВАННЯ
НАКРОХМА́ЛЮВАТИ
НАКРУ́Т
НАКРУТИ́ТИ *див.* накру́чувати
НАКРУТИ́ТИСЯ *див.* накру́чуватися
НА́КРУТКА
НА́КРУТО
НАКРУ́ЧЕНИЙ
НАКРУ́ЧЕННЯ
НАКРУ́ЧУВАННЯ
НАКРУ́ЧУВАТИ
НАКРУ́ЧУВАТИСЯ
НАКРЯ́КАТИ
НАКТО́УЗ
НАКУВА́ТИ[1] *див.* нако́вувати
НАКУВА́ТИ[2]
НАКУВА́ТИСЯ
НАКУДКУДА́КАТИ
НАКУКУВА́ТИ
НАКУКУРІ́КАТИ
НАКУЛАКУВА́ТИ
НА́КУЛЬГОМ
НАКУ́ЛЬГУВАННЯ
НАКУ́ЛЬГУВАТИ
НАКУНЯ́ТИСЯ
НАКУ́ПАНИЙ
НАКУПА́ТИ[1] *див.* наку́пувати
НАКУПА́ТИ[2] *див.* накупо́вувати
НАКУПА́ТИСЯ *див.* наку́пуватися
НАКУПИ́ТИ *див.* накупо́вувати
НАКУПИ́ТИСЯ
НАКУ́ПЛЕНИЙ
НАКУПЛЯ́ТИ *див.* накупо́вувати
НАКУПЛЯ́ТИСЯ *див.* накупи́тися
НАКУПО́ВУВАННЯ
НАКУПО́ВУВАТИ
НАКУ́ПУВАТИ
НАКУПУВА́ТИ *див.* накупо́вувати
НАКУ́ПУВАТИСЯ
НАКУПУВА́ТИСЯ *див.* накупи́тися
НАКУ́РЕНИЙ
НАКУРИ́ТИ[1] *див.* наку́рювати[1]
НАКУРИ́ТИ[2] *див.* наку́рювати[2]
НАКУРИ́ТИСЯ *див.* наку́рюватися
НАКУРІ́ТИ[1]
НАКУРІ́ТИ[2]
НАКУ́РЮВАТИ[1]
НАКУ́РЮВАТИ[2]
НАКУ́РЮВАТИСЯ
НАКУ́САНИЙ
НАКУСА́ТИ *див.* наку́шувати[1]
НАКУСИ́ТИ *див.* наку́шувати[2]
НАКУ́ТАНИЙ
НАКУ́ТАТИ *див.* наку́тувати
НАКУ́ТАТИСЯ *див.* наку́туватися
НАКУ́ТУВАТИ
НАКУ́ТУВАТИСЯ
НАКУХОВА́РИТИ
НАКУЧЕРЯ́ВИТИ
НАКУЧЕРЯ́ВИТИСЯ
НАКУЧЕРЯ́ВЛЕНИЙ
НАКУШТУВА́ТИСЯ
НАКУ́ШУВАННЯ
НАКУ́ШУВАТИ[1]
НАКУ́ШУВАТИ[2]
НАКУ́ЩИТИСЯ
НА́КФА
НАЛА́ВНИЙ
НАЛА́ВНИК
НАЛА́ГОДЖЕНИЙ
НАЛА́ГОДЖЕНІСТЬ
НАЛА́ГОДЖЕННЯ
НАЛА́ГОДЖУВАЛЬНИЙ
НАЛА́ГОДЖУВАЛЬНИК
НАЛА́ГОДЖУВАЛЬНИЦЯ
НАЛА́ГОДЖУВАНИЙ
НАЛА́ГОДЖУВАННЯ
НАЛА́ГОДЖУВАТИ
НАЛА́ГОДЖУВАТИСЯ
НАЛА́ГОДЖУВАЧ
НАЛА́ГОДИТИ *див.* нала́годжувати
НАЛА́ГОДИТИСЯ *див.* нала́годжуватися
НАЛА́ДЖЕНИЙ
НАЛА́ДЖЕНІСТЬ
НАЛА́ДЖЕННЯ
НАЛА́ДЖУВАННЯ
НАЛА́ДЖУВАТИ
НАЛА́ДЖУВАТИСЯ
НАЛА́ДИТИ *див.* нала́джувати
НАЛА́ДИТИСЯ *див.* нала́джуватися
НАЛА́ДНАНИЙ
НАЛАДНА́ННЯ
НАЛАДНА́ТИ *див.* нала́днувати
НАЛАДНА́ТИСЯ *див.* нала́днуватися
НАЛА́ДНИК
НАЛА́ДНИЦЯ
НАЛАДНО́ВАНИЙ
НАЛАДНО́ВУВАТИ *див.* нала́днувати
НАЛАДНО́ВУВАТИСЯ *див.* нала́днуватися
НАЛА́ДНУВАННЯ
НАЛА́ДНУВАТИ
НАЛА́ДНУВАТИСЯ
НАЛАДНУВА́ТИ *див.* нала́днувати
НАЛАДНУВА́ТИСЯ *див.* нала́днуватися
НАЛАДО́ВАНИЙ
НАЛАДО́ВУВАННЯ
НАЛАДО́ВУВАТИ
НАЛАДО́ВУВАТИСЯ
НАЛАДУВА́ТИ *див.* наладо́вувати
НАЛА́ЗИТИ
НАЛА́ЗИТИСЯ
НАЛА́ЗЛИВИЙ
НАЛА́ЗЛИВІСТЬ
НАЛАКО́ВАНИЙ
НАЛАКУВА́ТИ
НАЛА́МАНИЙ
НАЛАМА́ТИ *див.* нала́мувати

НАЛАМА́ТИСЯ *див.* нала́муватися
НАЛА́МУВАТИ
НАЛА́МУВАТИСЯ
НАЛА́ПАТИ *див.* нала́пувати
НАЛА́ПУВАТИ
НАЛА́СУВА́ТИСЯ
НАЛА́ТАНИЙ
НАЛАТА́ТИ *див.* нала́тувати
НАЛА́ТУВАТИ
НАЛАШТО́ВАНИЙ
НАЛАШТО́ВАНІСТЬ
НАЛАШТО́ВУВАННЯ
НАЛАШТО́ВУВАТИ
НАЛАШТО́ВУВАТИСЯ
НАЛАШТУВА́ННЯ
НАЛАШТУВА́ТИ *див.* налашто́вувати
НАЛАШТУВА́ТИСЯ *див.* налашто́вуватися
НАЛА́ЯНИЙ
НАЛА́ЯТИ
НАЛА́ЯТИСЯ
НАЛЕ́ДВЕ
НАЛЕ́ЖАНИЙ
НАЛЕ́ЖАТИ[1]
НАЛЕ́ЖАТИ[2] *див.* нале́жувати[2]
НАЛЕ́ЖАТИСЯ[1]
НАЛЕ́ЖАТИСЯ[2]
НАЛЕ́ЖНИЙ
НАЛЕ́ЖНІСТЬ
НАЛЕ́ЖНО
НАЛЕ́ЖУВАТИ[1]
НАЛЕ́ЖУВАТИ[2]
НАЛЕМЕНТУВА́ТИСЯ
НАЛЕПЕТА́ТИ
НАЛЕПЕТА́ТИСЯ
НАЛЕТІ́ЛИЙ
НАЛЕТІ́ТИ *див.* налітáти[1]
НАЛИ́В
НАЛИВА́ЙКА
НАЛИВА́ЙКІВЕЦЬ
НАЛИВА́ЙКІВЩИНА
НАЛИВА́ЛЬНИЙ
НАЛИВА́ЛЬНИК
НАЛИВА́ЛЬНИЦЯ
НАЛИ́ВАНИЙ
НАЛИВА́ННЯ
НАЛИВА́ТИ
НАЛИВА́ТИСЯ
НАЛИ́ВКА
НАЛИ́ВКОВИЙ
НАЛИВНИ́Й
НАЛИ́ВОЧКА
НАЛИ́ВЧАТИЙ
НАЛИ́ГАНИЙ[1]
НАЛИ́ГА́НИЙ[2]
НАЛИГА́ТИ *див.* нали́гувати
НАЛИГА́ТИСЯ *див.* нали́гуватися
НАЛИ́ГАЧ
НАЛИГНУ́ТИ[1]
НАЛИГНУ́ТИ[2]
НАЛИ́ГУВАТИ
НАЛИ́ГУВАТИСЯ
НАЛИЗА́ТИСЯ *див.* нали́зуватися
НАЛИ́ЗУВАТИСЯ
НАЛИ́ЗЬКАТИСЯ
НАЛИ́КАТИСЯ
НАЛИМО́НИТИСЯ
НАЛИ́НУТИ
НА́ЛИП
НАЛИПА́ННЯ
НАЛИПА́ТИ
НАЛИ́ПЛИЙ
НАЛИ́ПНУТИ *див.* налипáти
НАЛИ́СНИК
НА́ЛИСО
НАЛИ́ТИ *див.* наливáти
НАЛИ́ТИЙ
НАЛИ́ТИСЯ *див.* наливáтися
НАЛИХОСЛО́ВИТИ
НА́ЛИЧКА
НАЛИ́ЧНИК
НАЛІ́ВО
НАЛІ́ВОБІЧ
НАЛІ́ЖНИК
НАЛІЗА́ТИ *див.* налáзити
НАЛІ́ЗТИ *див.* налáзити
НАЛІ́КОТНИК
НАЛІКУВА́ТИ
НАЛІКУВА́ТИСЯ
НАЛІНІЙО́ВАНИЙ
НАЛІНІ́ЮВАТИ
НАЛІНІЮВА́ТИ *див.* налінí́ювати
НАЛІНІ́ЯНИЙ *див.* налінійóваний
НАЛІНІ́ЯТИ *див.* налінíювати
НАЛІ́П
НАЛІПИ́ТИ *див.* налíплювати
НАЛІПИ́ТИСЯ *див.* налíплюватися
НА́ЛІПКА
НАЛІ́ПЛЕНИЙ
НАЛІ́ПЛЮВАННЯ
НАЛІ́ПЛЮВАТИ
НАЛІ́ПЛЮВАТИСЯ
НАЛІПЛЯ́ТИ *див.* налíплювати
НАЛІПНИ́Й
НАЛІ́Т
НАЛІ́ТАНИЙ
НАЛІТА́ТИ[1]
НАЛІТА́ТИ[2] *див.* налíтувати
НАЛІТА́ТИСЯ
НАЛІ́ТНИК
НАЛІ́ТНИЦЯ
НАЛІТОГРАФО́ВАНИЙ
НАЛІТОГРАФУВА́ТИ
НАЛІ́ТУВАТИ
НАЛІ́ЧЕНИЙ
НАЛІЧИ́ТИ *див.* налíчувати
НАЛІ́ЧУВАНИЙ
НАЛІ́ЧУВАННЯ
НАЛІ́ЧУВАТИ
НАЛІ́ЧУВАТИСЯ
НАЛЛЯ́ТИ *див.* наливáти
НАЛЛЯ́ТИЙ
НАЛЛЯ́ТИСЯ *див.* наливáтися
НАЛО́БНИЙ
НАЛО́БНИК
НАЛОВИ́ТИ *див.* налóвлювати
НАЛОВИ́ТИСЯ
НАЛО́ВЛЕНИЙ
НАЛО́ВЛЮВАТИ
НАЛОВЧИ́ТИСЯ
НАЛО́ГА
НАЛО́ГОВИЙ
НАЛО́ГОВО
НАЛО́ЖЕНИЙ
НАЛОЖИ́ТИ
НАЛО́ЖНИК
НАЛО́ЖНИЦТВО
НАЛО́ЖНИЦЯ
НАЛО́Й
НАЛОКІ́ТНИК
НАЛОМИ́ТИ *див.* налóмлювати
НАЛОМИ́ТИСЯ *див.* налóмлюватися
НАЛО́МЛЕНИЙ
НАЛО́МЛЮВАНИЙ

НАЛО́МЛЮВАТИ
НАЛО́МЛЮВАТИСЯ
НАЛО́ПАТИСЯ
НАЛО́ПОМ
НАЛОСКОТА́ТИ
НАЛОСКОТА́ТИСЯ
НАЛО́ЩЕНИЙ
НАЛОЩИ́ТИ
НАЛУ́ДЖЕНИЙ
НАЛУДИ́ТИ
НАЛУ́ЖИТИ *див.* налу́жувати
НАЛУ́ЖУВАТИ
НАЛУ́ЗАНИЙ
НАЛУЗА́ТИ *див.* налу́зувати
НАЛУЗА́ТИСЯ
НАЛУ́ЗУВАТИ
НАЛУПА́ТИ
НАЛУПИ́ТИ
НАЛУПИ́ТИСЯ
НАЛУПЦЬО́ВАНИЙ
НАЛУПЦЮВА́ТИ
НАЛУ́СКАНИЙ
НАЛУ́СКАТИ
НАЛУ́СКАТИСЯ
НАЛУЧА́ТИ
НАЛУЧА́ТИСЯ
НАЛУ́ЧИТИ *див.* налуча́ти
НАЛУ́ЧИТИСЯ *див.* налуча́тися
НАЛУ́ЧНИК
НАЛУ́ЧЧЯ
НАЛУ́ЩЕНИЙ
НАЛУ́ЩИТИ *див.* налу́щувати
НАЛУ́ЩУВАТИ
НАЛЬО́ТНИК
НАЛЬО́ТНИЦЯ
НАЛЬО́ТЧИК
НАЛЬО́ТЧИЦЯ
НАЛЮБИ́ТИ
НАЛЮБИ́ТИСЯ
НАЛЮБУВА́ТИСЯ
НАЛЮТИ́ТИСЯ *див.* налютува́тися
НАЛЮТУВА́ТИСЯ
НАЛЮ́ШНИК
НАЛЮ́ШНЯ
НАЛЯГА́ННЯ
НАЛЯГА́ТИ
НАЛЯГТИ́ *див.* наляга́ти
НАЛЯ́КАНИЙ
НАЛЯ́КАНІСТЬ
НАЛЯ́КАНО
НАЛЯКА́ТИ *див.* наля́кувати
НАЛЯКА́ТИСЯ *див.* наля́куватися
НАЛЯ́КУВАННЯ
НАЛЯ́КУВАТИ
НАЛЯ́КУВАТИСЯ
НАЛЯ́ПАНИЙ
НАЛЯ́ПАТИ *див.* наля́пувати
НАЛЯ́ПУВАТИ
НАЛЯ́СКАТИ
НАЛЯЩА́ТИ
НАЛЯЩА́ТИСЯ
НАМАГА́ННЯ
НАМАГА́ТИ
НАМАГА́ТИСЯ
НАМАГНЕТИЗО́ВАНИЙ
НАМАГНЕТИЗУВА́ТИ
НАМАГНІ́ТИТИ *див.* намагні́чувати
НАМАГНІ́ТИТИСЯ *див.* намагні́чуватися
НАМАГНІ́ЧЕНИЙ
НАМАГНІ́ЧЕНІСТЬ
НАМАГНІ́ЧЕННЯ
НАМАГНІ́ЧУВАЛЬНИЙ
НАМАГНІ́ЧУВАНИЙ
НАМАГНІ́ЧУВАННЯ
НАМАГНІ́ЧУВАТИ
НАМАГНІ́ЧУВАТИСЯ
НАМА́З
НАМА́ЗАНИЙ
НАМА́ЗАТИ *див.* нама́зувати
НАМА́ЗАТИСЯ *див.* нама́зуватися
НАМА́ЗКА
НАМА́ЗНИЙ
НАМАЗНИ́Й
НАМА́ЗУВАЛЬНИЙ
НАМА́ЗУВАЛЬНИК
НАМА́ЗУВАЛЬНИЦЯ
НАМА́ЗУВАННЯ
НАМА́ЗУВАТИ
НАМА́ЗУВАТИСЯ
НАМАЗЮ́КАНИЙ
НАМАЗЮ́КАТИ
НАМАЛЬО́ВАНИЙ
НАМАЛЮВА́ТИ
НАМАЛЮВА́ТИСЯ
НАМАНДРУВА́ТИ
НАМАНДРУВА́ТИСЯ
НАМАНИ́ТИ *див.* нама́нювати
НАМАНІКЮ́РЕНИЙ
НАМАНІКЮ́РИТИ
НАМАНТА́ЧЕНИЙ
НАМАНТА́ЧИТИ *див.* наманта́чувати
НАМАНТА́ЧУВАТИ
НАМА́НЮВАТИ
НАМАРИНО́ВАНИЙ
НАМАРИНУВА́ТИ
НАМА́РИТИ
НАМА́РИТИСЯ
НАМА́РНЕ *див.* нама́рно
НАМА́РНИЙ
НАМА́РНО
НАМАРУ́ДИТИСЯ
НАМА́СЛЕНИЙ
НАМА́СЛЕНІСТЬ
НАМА́СЛИТИ *див.* нама́слювати
НАМА́СЛЮВАТИ
НАМАСТИ́ТИ *див.* нама́щувати
НАМАСТИ́ТИСЯ *див.* нама́щуватися
НАМАТРА́ЦНИК
НАМА́ХАНИЙ
НАМАХА́ТИСЯ
НАМАХЛЮВА́ТИ
НАМА́ЦАНИЙ
НАМА́ЦАТИ *див.* нама́цувати
НАМА́ЦАТИСЯ *див.* нама́цуватися
НАМА́ЦУВАННЯ
НАМА́ЦУВАТИ
НАМА́ЦУВАТИСЯ
НАМА́ЩЕНИЙ
НАМА́ЩЕНІСТЬ
НАМА́ЩУВАНИЙ
НАМА́ЩУВАННЯ
НАМА́ЩУВАТИ
НАМА́ЩУВАТИСЯ
НАМЕ́Л
НАМЕ́ЛЕНИЙ
НАМЕ́ЛЮВАННЯ
НАМЕ́ЛЮВАТИ
НАМЕНИ́ТИ
НАМЕНУ́ТИ
НАМЕНУ́ТИСЯ
НАМЕРЕ́ЖАНИЙ
НАМЕРЕ́ЖАТИ *див.* намере́жувати
НАМЕРЕ́ЖЕНИЙ *див.* намере́жаний

НАМЕРЕ́ЖИТИ *див.* намере́жувати
НАМЕРЕ́ЖУВАТИ
НА́МЕРЗ
НАМЕРЗА́ННЯ
НАМЕРЗА́ТИ
НАМЕ́РЗЛИЙ
НАМЕ́РЗНУТИ *див.* намерза́ти
НАМЕ́РЗНУТИСЯ
НАМЕ́РЗТИ *див.* намерза́ти
НАМЕ́РЗТИСЯ *див.* наме́рзнутися
НАМЕРКА́ТИ
НАМЕ́РКНУТИ *див.* намерка́ти
НА́МЕРТВО
НАМЕСТИ́ *див.* намíта́ти
НАМЕ́Т[1]
НАМЕ́Т[2]
НАМЕ́ТАНИЙ[1]
НАМЕ́ТАНИЙ[2]
НАМЕТА́ТИ[1]
НАМЕТА́ТИ[2] *див.* наме́тувати
НАМЕ́ТЕНИЙ
НАМЕ́ТИК
НАМЕТІ́ЛЬ
НАМЕ́ТНИЙ
НАМЕ́ТОВИЙ
НАМЕ́ТУВАЛЬНИЙ
НАМЕ́ТУВАННЯ
НАМЕ́ТУВАТИ
НАМЕ́ТУВАТИСЯ
НАМЕТУШИ́ТИСЯ
НАМИ́В
НАМИ́ВАНИЙ
НАМИВА́ННЯ
НАМИВА́ТИ
НАМИВА́ТИСЯ
НАМИВНИ́Й
НАМИ́КАНИЙ
НАМИ́КАТИ
НАМИ́КАТИСЯ
НАМИ́ЛЕНИЙ
НАМИ́ЛИТИ *див.* нами́лювати
НАМИ́ЛИТИСЯ *див.* нами́люватися
НАМИЛУВА́ТИСЯ
НАМИ́ЛЮВАНИЙ
НАМИ́ЛЮВАННЯ
НАМИ́ЛЮВАТИ
НАМИ́ЛЮВАТИСЯ
НАМИНА́ТИ
НАМИНА́ТИСЯ
НАМИНА́ЧКА
НА́МИСЕЛ
НАМИ́СЛЕНИЙ
НАМИ́СЛИТИ *див.* нами́слювати
НАМИ́СЛЮВАТИ
НАМИ́СНИК
НАМИ́СТЕЧКО
НАМИСТИ́НА
НАМИСТИ́НКА
НАМИ́СТО
НАМИ́СТОВИЙ
НАМИ́ТИ *див.* намива́ти
НАМИ́ТИЙ
НАМІБІ́ЄЦЬ *див.* намібі́йці
НАМІБІ́ЙКА *див.* намібі́йці
НАМІБІ́ЙСЬКИЙ
НАМІБІ́ЙЦІ
НАМІЗКУВА́ТИ
НАМІ́НЮВАТИ
НАМІ́НЯНИЙ
НАМІНЯ́ТИ *див.* намі́нювати
НА́МІР
НАМІ́РЕНИЙ
НАМІ́РЕННЯ
НАМІ́РЕНО
НАМІ́РИТИСЯ *див.* наміря́тися
НАМІРКУВА́ТИ
НАМІРКУВА́ТИСЯ
НАМІ́РЮВАННЯ
НАМІ́РЮВАТИ
НАМІ́РЯНИЙ
НАМІРЯ́ННЯ
НАМІ́РЯТИ *див.* намі́рювати
НАМІРЯ́ТИ *див.* намі́рювати
НАМІРЯ́ТИСЯ
НАМІСИ́ТИ *див.* намі́шувати[1]
НАМІСИ́ТИСЯ
НАМІ́СНИЙ
НАМІ́СНИК
НАМІСНИКУВА́ТИ
НАМІ́СНИЦТВО
НАМІ́СНИЦЬКИЙ
НАМІ́СНИЦЯ
НАМІСТИ́ТИ
НАМІСТИ́ТИСЯ
НА́МІСТЬ
НАМІТА́ТИ
НАМІ́ТИТИ *див.* наміча́ти
НАМІ́ТИТИСЯ *див.* наміча́тися
НАМІ́ТКА
НАМІ́ТОЧКА
НАМІ́ТЧИНА
НА́МІЦНО
НАМІЧА́ННЯ
НАМІЧА́ТИ
НАМІЧА́ТИСЯ
НАМІ́ЧЕНИЙ
НАМІ́ЧУВАНИЙ
НАМІ́ЧУВАТИ *див.* наміча́ти
НАМІ́ЧУВАТИСЯ *див.* наміча́тися
НАМІ́ШАНИЙ
НАМІША́ТИ *див.* намі́шувати[2]
НАМІША́ТИСЯ *див.* намі́шуватися
НАМІ́ШЕНИЙ
НАМІ́ШУВАНИК
НАМІ́ШУВАТИ[1]
НАМІ́ШУВАТИ[2]
НАМІ́ШУВАТИСЯ
НАМЛИНКУВА́ТИ
НАМЛІ́ЛИЙ
НАМЛІ́ТИ
НАМЛІ́ТИСЯ
НАМНО́ЖЕНИЙ
НАМНО́ЖЕННЯ
НАМНО́ЖИТИ *див.* намно́жувати
НАМНО́ЖИТИСЯ *див.* намно́жуватися
НАМНО́ЖУВАННЯ
НАМНО́ЖУВАТИ
НАМНО́ЖУВАТИСЯ
НАМО́ВА
НАМО́ВИТИ *див.* намовля́ти
НАМО́ВИТИСЯ *див.* намовля́тися
НАМО́ВЛЕНИЙ
НАМО́ВЛЕННЯ
НАМОВЛЯ́ННЯ
НАМОВЛЯ́ТИ
НАМОВЛЯ́ТИСЯ
НАМО́ВНИК
НАМО́ВНИЦЯ
НАМОВЧА́ТИСЯ
НАМОГИ́ЛЬНИЙ
НАМОГИ́ЛЬНИК
НАМОГОРИ́ЧИТИСЯ
НАМОГТИ́СЯ *див.* намага́тися
НАМОЗО́ЛЕНИЙ

НАМОЗО́ЛИТИ *див.* намозо́лювати
НАМОЗО́ЛИТИСЯ *див.* намозо́люватися
НАМОЗО́ЛЮВАТИ
НАМОЗО́ЛЮВАТИСЯ
НАМОКА́ННЯ
НАМОКА́ТИ
НАМО́КЛИЙ
НАМО́КНУТИ *див.* намока́ти
НАМО́КНУТИСЯ
НАМО́КТИ *див.* намока́ти
НАМО́ЛЕНИЙ
НАМО́ЛЕНІСТЬ
НАМОЛИ́ТИ
НАМОЛИ́ТИСЯ
НАМОЛО́Т
НАМОЛО́ТИ *див.* наме́лювати
НАМО́ЛОТИЙ *див.* наме́лений
НАМОЛОТИ́ТИ *див.* намоло́чувати
НАМОЛО́ТНИЙ
НАМОЛО́ЧЕНИЙ
НАМОЛО́ЧУВАНИЙ
НАМОЛО́ЧУВАННЯ
НАМОЛО́ЧУВАТИ
НАМОЛО́ЧУВАТИСЯ
НАМО́НЯТИСЯ
НАМО́РДНИЙ
НАМО́РДНИК
НАМОРДУВА́ТИ
НАМОРДУВА́ТИСЯ
НАМО́РЕНИЙ
НАМОРИ́ТИ
НАМОРИ́ТИСЯ
НАМОРО́ЖЕНИЙ
НАМОРО́ЖУВАНИЙ
НАМОРО́ЖУВАННЯ
НАМОРО́ЖУВАТИ
НАМОРО́ЖУВАТИСЯ
НАМОРО́ЗИТИ *див.* наморо́жувати
НАМОРО́ЗИТИСЯ *див.* наморо́жуватися
НА́МОРОЗЬ
НА́МОРОЧИТИ
НАМОРО́ЧИТИСЯ
НАМО́РЩЕНИЙ
НАМО́РЩИТИ *див.* намо́рщувати
НАМО́РЩИТИСЯ *див.* намо́рщуватися
НАМО́РЩУВАТИ
НАМО́РЩУВАТИСЯ
НАМОСТИ́ТИ *див.* намо́щувати
НАМО́ТАНИЙ
НАМОТА́ТИ *див.* намо́тувати
НАМОТА́ТИСЯ[1] *див.* намо́туватися
НАМОТА́ТИСЯ[2]
НАМО́ТКА
НАМО́ТУВАЛЬНИЙ
НАМО́ТУВАЛЬНИК
НАМО́ТУВАЛЬНИЦЯ
НАМО́ТУВАНИЙ
НАМО́ТУВАННЯ
НАМО́ТУВАТИ
НАМО́ТУВАТИСЯ
НАМО́ТУВАЧ
НАМО́ЧЕНИЙ
НАМОЧИ́ТИ *див.* намо́чувати
НАМОЧИ́ТИСЯ *див.* намо́чуватися
НАМО́ЧУВАННЯ
НАМО́ЧУВАТИ
НАМО́ЧУВАТИСЯ
НАМО́ЩЕНИЙ
НАМО́ЩУВАНИЙ
НАМО́ЩУВАННЯ
НАМО́ЩУВАТИ
НАМО́ЩУВАТИСЯ
НАМРІ́ЯНИЙ
НАМРІ́ЯТИ
НАМРІ́ЯТИСЯ
НАМУГИ́КАТИ *див.* намуги́кувати
НАМУГИ́КУВАТИ
НАМУДРУВА́ТИ
НАМУДРУВА́ТИСЯ
НАМУ́Л
НАМУ́ЛЕНИЙ[1]
НАМУ́ЛЕНИЙ[2]
НАМУ́ЛИНА
НАМУ́ЛИСТИЙ
НАМУ́ЛИТИ[1] *див.* наму́лювати[1]
НАМУ́ЛИТИ[2] *див.* наму́лювати[2]
НАМУ́ЛИТИСЯ[1] *див.* наму́люватися[1]
НАМУ́ЛИТИСЯ[2] *див.* наму́люватися[2]
НАМУ́ЛЮВАННЯ[1]
НАМУ́ЛЮВАННЯ[2]
НАМУ́ЛЮВАТИ[1]
НАМУ́ЛЮВАТИ[2]
НАМУ́ЛЮВАТИСЯ[1]
НАМУ́ЛЮВАТИСЯ[2]
НАМУ́ЛЯНИЙ
НАМУ́ЛЯННЯ
НАМУ́ЛЯТИ *див.* наму́лювати[2]
НАМУ́ЛЯТИСЯ *див.* наму́люватися[2]
НАМУРМО́СЕНИЙ
НАМУРМО́СЕНО
НАМУРМО́СИТИ
НАМУРМО́СИТИСЯ
НАМУРО́ВАНИЙ
НАМУРУВА́ТИ
НАМУТИ́ТИ
НАМУ́ЧЕНИЙ
НАМУ́ЧИТИ
НАМУ́ЧИТИСЯ
НАМУШТРО́ВАНИЙ
НАМУШТРУВА́ТИ
НАМЮ́Р
НАМЮ́РСЬКИЙ
НАМ'ЯКА́ТИ
НАМ'Я́КНУТИ *див.* нам'яка́ти
НАМ'Я́ТИ *див.* намина́ти
НАМ'Я́ТИЙ
НА-НА́ *див.* на[4]
НАНА́ЄЦЬ *див.* нана́йці
НАНА́ЙКА *див.* нана́йці
НАНА́ЙСЬКИЙ
НАНА́ЙЦІ
НА-НА-НА́ *див.* на[4]
НАНА́ШКА
НАНА́ШКО
НА́НДУ
НАНДУПОДІ́БНІ
НАНЕРВУВА́ТИСЯ
НАНЕ́СЕНИЙ
НАНЕ́СЕННЯ
НАНЕСТИ́ *див.* нано́сити
НАНИ́З
НАНИ́ЗАНИЙ
НАНИЗА́ТИ *див.* нани́зувати
НАНИЗА́ТИСЯ *див.* нани́зуватися
НАНИЗУ́
НАНИ́ЗУВАНИЙ
НАНИ́ЗУВАННЯ
НАНИ́ЗУВАТИ
НАНИ́ЗУВАТИСЯ
НАНИ́КНУТИ *див.* нани́кувати
НАНИ́КУВАТИ
НАНІВЕ́ЦЬ

НАНІ́ЗМ
НА́НКА
НА́НКОВИЙ
НАНО...
НАНОБАКТЕ́РІЇ
НАНОБАКТЕРІОЛОГІ́ЧНИЙ
НАНОБАКТЕРІОЛО́ГІЯ
НАНОБАКТЕ́РІЯ *див.* нанобакте́рії
НАНОБЕЗПЕ́КА
НАНОБІОЛОГІ́ЧНИЙ
НАНОБІОЛО́ГІЯ
НАНОБІОТЕХНОЛО́ГІЯ
НА́НОВО
НАНОГЕНО́МІКА
НАНОЕКОЛО́ГІЯ
НАНОЕЛЕКТРО́НІКА
НАНОЕЛЕКТРО́ННИЙ
НАНОЕЛЕМЕ́НТ
НАНОЕ́ТИКА
НАНОЗО́НД
НАНОІНДУ́СТРІЯ
НАНОІНЖЕНЕ́РІЯ
НАНОІНФОРМА́ТИКА
НАНОКА́ПСУЛА
НАНОКОМПОЗИ́Т
НАНОКОМПОЗИ́ТНИЙ
НАНОКОМП'Ю́ТЕР
НАНОКОСМЕ́ТИКА
НАНОКРИСТА́Л
НАНОКРИСТАЛІ́ЧНИЙ
НАНОМАГНІ́Т
НАНОМАГНІ́ТНИЙ
НАНОМАТЕРІА́Л
НАНОМАТЕРІАЛОЗНА́ВСТВО
НАНОМЕДИЦИ́НА
НАНОМЕДИ́ЧНИЙ
НАНОМЕ́ТР
НАНОМЕТРИ́ЧНИЙ
НАНОМЕТРІ́Я
НАНОМЕТРО́ВИЙ
НАНОМЕТРОЛОГІ́ЧНИЙ
НАНОМЕТРОЛО́ГІЯ
НАНОМЕХА́НІКА
НАНОМЕХАНІ́ЧНИЙ
НАНОМІ́РНИЙ
НАНОМОЛЕ́КУЛА
НАНОМОЛЕКУЛЯ́РНИЙ
НАНОНАУ́КА
НАНООБ'Є́КТ
НАНОО́ПТИКА
НАНООПТИ́ЧНИЙ
НАНООРГАНІ́ЗМ
НАНОПРЕПАРА́Т
НАНОПРИ́ЛАД
НАНОРЕЧОВИНА́
НАНОРЕЧОВИ́ННИЙ
НАНОРО́БОТ
НАНОРО́ЗМІР
НАНОРОЗМІ́РНИЙ
НАНО́С
НАНОСВІ́Т
НАНОСЕКУ́НДА
НАНОСЕКУ́НДНИЙ
НАНОСЕ́НСОР
НАНОСЕ́НСОРНИЙ
НАНОСИСТЕ́МА
НАНОСИСТЕ́МНИЙ
НАНОСИСТЕМОТЕ́ХНІКА
НАНО́СИТИ
НАНОСИ́ТИ *див.* нано́шувати
НАНО́СИТИСЯ
НАНОСИ́ТИСЯ
НАНОСНИ́Й
НАНОСТРУКТУ́РА
НАНОСТРУКТУ́РНИЙ
НАНОСХЕ́МА
НАНОТЕРАПІ́Я
НАНОТЕХНОЛОГІ́ЧНИЙ
НАНОТЕХНОЛО́ГІЯ
НАНОТОКСИКОЛО́ГІЯ
НАНОФАРМАКОЛО́ГІЯ
НАНОФІ́ЗИКА
НАНОФІЗИ́ЧНИЙ
НАНОХІМІ́ЧНИЙ
НАНОХІ́МІЯ
НАНОХІРУРГІ́ЧНИЙ
НАНОХІРУРГІ́Я
НАНОЧАСТИ́НКА
НАНОЧИ́П
НАНО́ШЕНИЙ
НАНО́ШЕННЯ
НАНО́ШУВАННЯ
НАНО́ШУВАТИ
НАНО́ШУВАТИСЯ
НА́НСУК
НА́НСУКОВИЙ
НАНЮ́ХАТИ *див.* нанюхувати
НАНЮ́ХАТИСЯ *див.* нанюхуватися
НАНЮ́ХУВАТИ
НАНЮ́ХУВАТИСЯ
НАНЯ́НЬЧИТИСЯ
НАНЯ́ТИ *див.* найма́ти
НА́НЯТИЙ
НАНЯ́ТИСЯ *див.* найма́тися
НАОБДИРА́ТИ
НАОБІ́ДАТИСЯ
НАОБІЙМА́ТИСЯ
НАОБІЦЯ́ТИ
НАОБРИВА́ТИ
НАОДЕКОЛО́НЕНИЙ
НАОДЕКОЛО́НИТИ *див.* наодеколо́нювати
НАОДЕКОЛО́НИТИСЯ *див.* наодеколо́нюватися
НАОДЕКОЛО́НЮВАТИ
НАОДЕКОЛО́НЮВАТИСЯ
НАОДИ́НЦІ
НАОДЛУ́ЦІ
НАО́ДМАШ
НАОДРІ́З *див.* навідрі́з
НАО́ДРІЗІ
НАО́ДРІЗНІ *див.* нао́дрізі
НАОКІ́Л *див.* наоко́ло
НАОКО́ЛО
НАОКО́ЛЬНИЙ
НАО́КРУ́Г *див.* нао́кругі́
НАО́КРУГІ́
НАОЛИ́ВИТИ *див.* наоли́влювати
НАОЛИ́ВЛЕНИЙ
НАОЛИ́ВЛЮВАТИ
НАОЛІ́ЄНИЙ
НАОЛІ́ЇТИ *див.* наолі́ювати
НАОЛІ́ЮВАТИ
НАО́ПАК
НАО́ПАЧ
НАО́ПАШ
НАО́ПАШКИ
НАО́ПАШКУ
НАО́ПІЛ
НАОПОВІДА́ТИ
НАОПОВІДА́ТИСЯ
НАО́РАНИЙ
НАОРА́ТИ *див.* нао́рювати
НАОРА́ТИСЯ

НАО́РНИЙ
НАО́РЮВАННЯ
НАО́РЮВАТИ
НА́ОС
НАО́СЛАБ
НАО́СЛІП
НАОСТА́НКУ
НАОСТА́ННЄ
НАОСТА́НОК
НАОСТА́НЦІ
НАО́ТВІР
НАО́ХЛЯП
НАО́ХРЕСТ
НАО́ЧНИЙ
НАО́ЧНІСТЬ
НАО́ЧНО
НА́ПАД
НАПА́ДАНИЙ
НАПАДА́ННЯ
НАПА́ДАТИ
НАПАДА́ТИ
НАПАДА́ТИСЯ
НАПАДА́ЮЧИЙ
НА́ПАДЕНЬ
НА́ПАДКА
НАПА́ДКИ
НАПАДЛЮ́ЧИТИ
НАПА́ДНИЙ
НАПА́ДНИК
НАПА́ДНИЦЬКИЙ
НАПА́ДНИЦЯ
НАПА́Й
НАПА́ЙКА
НАПАЙНИ́Й
НАПАКО́ВАНИЙ
НАПАКО́ВУВАТИ
НАПАКО́ВУВАТИСЯ
НАПА́КОСТИТИ
НАПАКУВА́ТИ *див.* напако́вувати
НАПАКУВА́ТИСЯ *див.* напако́вуватися
НАПА́ЛЕНИЙ
НАПА́ЛЕННЯ
НАПАЛИ́ТИ *див.* напа́лювати
НАПАЛИ́ТИСЯ *див.* напа́люватися
НАПА́ЛМ
НАПА́ЛМОВИЙ
НАПА́ЛОК
НАПА́ЛЬНИК
НАПА́ЛЬОК *див.* напа́лок
НАПА́ЛЬЧНИК
НАПА́ЛЮВАТИ
НАПА́ЛЮВАТИСЯ
НАПАМ'ЯТА́ТИСЯ
НАПА́М'ЯТЬ
НАПАНУВА́ТИСЯ
НАПА́НЬКАТИСЯ
НАПА́Р
НАПА́РЕНИЙ
НАПА́РИТИ *див.* напа́рювати
НАПА́РИТИСЯ *див.* напа́рюватися
НАПА́РНИК
НАПА́РНИЦЯ
НАПА́РНИЧОК
НАПАРТА́ЧИТИ
НАПАРТО́ЛИТИ
НАПАРУБКУВА́ТИСЯ
НАПАРФУ́МИТИ
НАПАРФУ́МИТИСЯ
НАПАРФУ́МЛЕНИЙ
НАПАРФУМО́ВАНИЙ
НАПА́РЮВАТИ
НАПА́РЮВАТИСЯ
НАПАСА́ТИ[1]
НАПАСА́ТИ[2]
НАПАСА́ТИСЯ[1]
НАПАСА́ТИСЯ[2]
НАПА́СЕНИЙ
НАПАСКУ́ДИТИ
НАПА́СЛИВИЙ
НАПА́СЛИВІСТЬ
НАПАСНИ́Й
НАПА́СНИК
НАПА́СНИЦЬКИЙ
НАПА́СНИЦЯ
НАПА́СНІСТЬ
НАПА́СТИ[1] *див.* нападáти
НАПА́СТИ[2] *див.* напасáти[1]
НАПАСТИ́ *див.* напасáти[2]
НАПА́СТИСЯ[1] *див.* нападáтися
НАПА́СТИСЯ[2] *див.* напасáтися[1]
НАПАСТИ́СЯ *див.* напасáтися[2]
НАПАСТУВА́ТИ[1]
НАПАСТУВА́ТИ[2]
НА́ПАСТЬ
НАПА́СУВАТИ *див.* напасáти[1]
НАПА́ТЛАНИЙ
НАПА́ТЛАТИ
НАПА́ТРАНИЙ
НАПА́ТРАТИ
НАПАТЯ́КАТИ
НАПА́ХАНИЙ
НАПАХА́ТИ *див.* напáхувати
НАПАХА́ТИСЯ *див.* напáхуватися
НАПАХТИ́ТИСЯ
НАПАХТІ́ТИ *див.* напáхчувати
НАПА́ХУВАТИ
НАПА́ХУВАТИСЯ
НАПА́ХЧЕНИЙ
НАПА́ХЧУВАТИ
НАПА́ЮВАННЯ
НАПА́ЮВАТИ
НАПА́ЮВАТИСЯ
НАПА́ЯНИЙ
НАПАЯ́ТИ *див.* напáювати
НАПЕ́ВНЕ *див.* напéвно
НАПЕ́ВНО
НАПЕВНЯКА́
НАПЕКТИ́ *див.* напікáти
НАПЕКТИ́СЯ *див.* напікáтися
НАПЕЛЕХА́ТИ
НАПЕРЕБІ́Й *див.* навперебíй
НАПЕРЕ́ВА́ГИ
НАПЕРЕ́ВЕРТ
НАПЕРЕВІ́С
НАПЕРЕГІ́Н *див.* навперегíн
НАПЕРЕГО́НИ *див.* навперегóни
НАПЕРЕ́Д
НАПЕРЕДВИ́ЗНАЧЕНИЙ
НАПЕРЕДВИ́ЗНАЧЕНІСТЬ
НАПЕ́РЕДІ
НАПЕРЕДО́ВЕЦЬ
НАПЕРЕДО́ДНІ
НАПЕРЕ́ЙМИ *див.* навперéйми
НАПЕРЕКІ́Р
НАПЕРЕКІ́С
НАПЕРЕКОСЯ́К
НАПЕРЕМІ́НКИ *див.* навперемі́нки
НАПЕРЕМІ́НКУ *див.* навперемі́нку
НАПЕРЕМІ́НУ *див.* навпереміну
НАПЕРЕРІ́З
НАПЕРЕСТРІ́В
НАПЕРЕСТРІ́Ч
НАПЕРЕХРЕ́СТ *див.* навперехрéст

НАПЕ́РСНИЙ
НАПЕ́РСНИК[1]
НАПЕ́РСНИК[2]
НАПЕ́РСНИК[3]
НАПЕ́РСНИЦЯ[1]
НАПЕ́РСНИЦЯ[2]
НАПЕ́РСТКО́ВИЙ
НАПЕ́РСТОК
НАПЕ́РСТОЧНИК
НАПЕ́РСТОЧОК
НАПЕРСТЯ́НКА
НАПЕ́РТИ *див.* напира́ти[2]
НАПЕ́РТИСЯ *див.* напира́тися
НАПЕ́РЧЕНИЙ
НАПЕРЧИ́ТИ *див.* напе́рчувати
НАПЕ́РЧУВАТИ
НАПЕТЛЯ́ТИ
НАПЕ́ЧЕНИЙ
НАПЕЧЕРУВА́ТИ
НАПИВА́ТИ
НАПИВА́ТИСЯ
НАПИ́ЛЕНИЙ
НАПИ́ЛЕННЯ
НАПИ́ЛИЙ
НАПИЛИ́ТИ[1]
НАПИЛИ́ТИ[2] *див.* напи́лювати[2]
НАПИ́ЛКОВИЙ
НАПИ́ЛОК
НАПИ́ЛОЧОК
НАПИ́ЛЮВАНИЙ[1]
НАПИ́ЛЮВАНИЙ[2]
НАПИ́ЛЮВАННЯ[1]
НАПИ́ЛЮВАННЯ[2]
НАПИ́ЛЮВАТИ[1]
НАПИ́ЛЮВАТИ[2]
НАПИ́ЛЮВАТИСЯ
НАПИ́ЛЯНИЙ
НАПИЛЯ́ТИ *див.* напи́лювати[1]
НАПИНА́ЛО
НАПИНА́ННЯ
НАПИНА́ТИ
НАПИНА́ТИСЯ
НАПИНДЮ́ЧЕНИЙ
НАПИНДЮ́ЧЕНО
НАПИНДЮ́ЧИТИ *див.* напиндю́чувати
НАПИНДЮ́ЧИТИСЯ *див.* напиндю́чуватися
НАПИНДЮ́ЧУВАТИ
НАПИНДЮ́ЧУВАТИСЯ
НАПИРА́ННЯ[1]
НАПИРА́ННЯ[2]
НАПИРА́ТИ[1]
НАПИРА́ТИ[2]
НАПИРА́ТИСЯ
НАПИ́РСКАТИ *див.* напи́рскувати
НАПИ́РСКУВАТИ
НА́ПИС
НАПИ́САНИЙ
НАПИСА́ННЯ
НАПИСА́ТИ
НАПИСА́ТИСЯ
НА́ПИСЬ
НАПИ́ТАНИЙ
НАПИТА́ТИ *див.* напи́тувати
НАПИ́ТИ *див.* напива́ти
НАПИ́ТИЙ
НАПИ́ТИСЯ *див.* напива́тися
НАПИТЛЬО́ВАНИЙ
НАПИТЛЮВА́ТИ
НАПИ́ТОК
НАПИ́ТУВАТИ
НАПИХА́ННЯ
НАПИХА́ТИ
НАПИХА́ТИСЯ
НАПІ́В
НАПІВ...
НАПІВАВТОМА́Т
НАПІВАВТОМАТИЗО́ВАНИЙ
НАПІВАВТОМАТИ́ЧНИЙ
НАПІВАВТОНО́МІЯ
НАПІВАВТОНО́МНИЙ
НАПІВАВТОРИТА́РНИЙ
НАПІВБАЛКО́Н
НАПІВБЕЗРОБІ́ТНИЙ
НАПІВБІ́ЛИЙ
НАПІВБО́Г
НАПІВБОГИ́НЯ
НАПІВБОЖЕВІ́ЛЬНИЙ
НАПІВБО́КС
НАПІВБОЛОТИ́СТИЙ
НАПІВБОЛО́ТНИЙ
НАПІВБОЛО́ТЯНИЙ
НАПІВБО́СИЙ
НАПІВБРЕХНЯ́
НАПІВВАЖКИ́Й
НАПІВВАЖКОВАГОВИ́К
НАПІВВАЖКОВИ́К
НАПІВВИ́ВЕДЕННЯ
НАПІВВІДІ́РВАНИЙ
НАПІВВІДКРИВА́ТИ
НАПІВВІДКРИ́ТИ *див.* напіввідкрива́ти
НАПІВВІДКРИ́ТИЙ
НАПІВВІДКРИ́ТО
НАПІВВІДТУ́ЛЕНИЙ
НАПІВВІДЧИ́НЕНИЙ
НАПІВВІЙСЬКО́ВИЙ
НАПІВВІ́ЛЬНИЙ
НАПІВВО́ВНЯ́НИЙ
НАПІВВОДЯНИ́Й
НАПІВВОЛО́ГИЙ
НАПІВГЛУЗЛИ́ВИЙ
НАПІВГНИЛИ́Й
НАПІВГО́ЛИЙ
НАПІВГОЛО́ДНИЙ
НАПІВГО́ЛОСА
НАПІВГОЛОСНИ́Й
НАПІВГО́ЛОСНО
НАПІВГО́ЛОСОМ
НАПІВГОТО́ВИЙ
НАПІВГОТО́ВНІСТЬ
НАПІВГРА́МОТНИЙ
НАПІВГРА́МОТНІСТЬ
НАПІВГУ́СЕНИЧНИЙ
НАПІВДА́РМА́
НАПІВДАРМОВИ́Й
НАПІВДЕРЖА́ВА
НАПІВДЕТЕКТИ́ВНИЙ
НАПІВДИ́КИЙ
НАПІВДИ́КІСТЬ
НАПІВДИКУ́Н
НАПІВДИКУ́НСЬКИЙ
НАПІВДИТЯ́ЧИЙ
НАПІВДОМА́ШНІЙ
НАПІВДОСТИ́ГЛИЙ
НАПІВДРІМА́ТИ
НАПІВДРІМО́ТА
НАПІВДРІМО́ТНИЙ
НАПІВЖА́РТ
НАПІВЖАРТІВЛИ́ВИЙ
НАПІВЖАРТІВЛИ́ВО
НАПІВЖАРТОМА́
НАПІВЖЕБРА́К

НАПІВЖЕБРА́ЦЬКИЙ
НАПІВЖЕБРА́ЧКА
НАПІВЖИВИ́Й
НАПІВЖИ́РНИЙ
НАПІВЖОРСТКИ́Й
НАПІВЗАБОРО́НЕНИЙ
НАПІВЗАБУ́ТИЙ
НАПІВЗАБУТТЯ́
НАПІВЗАКРИВА́ТИ
НАПІВЗАКРИ́ТИ *див.* напівзакрива́ти
НАПІВЗАКРИ́ТИЙ
НАПІВЗАЛЕ́ЖНИЙ
НАПІВЗАМЕ́РЗЛИЙ
НАПІВЗА́МКНЕНИЙ
НАПІВЗА́МКНУТИЙ *див.* напівза́мкнений
НАПІВЗАНУ́РЕНИЙ
НАПІВЗАНУ́РЕННЯ
НАПІВЗАНУ́РИТИ *див.* напівзану́рювати
НАПІВЗАНУ́РИТИСЯ *див.* напівзану́рюватися
НАПІВЗАНУ́РЮВАТИ
НАПІВЗАНУ́РЮВАТИСЯ
НАПІВЗАНУРЯ́ТИ *див.* напівзану́рювати
НАПІВЗАНУРЯ́ТИСЯ *див.* напівзану́рюватися
НАПІВЗАПЛЮ́ЩЕНИЙ
НАПІВЗАПЛЮ́ЩИТИ *див.* напівзаплю́щувати
НАПІВЗАПЛЮ́ЩИТИСЯ *див.* напівзаплю́щуватися
НАПІВЗАПЛЮ́ЩУВАТИ
НАПІВЗАПЛЮ́ЩУВАТИСЯ
НАПІВЗАРО́СЛИЙ
НАПІВЗАСИ́ПАНИЙ
НАПІВЗАСО́ХЛИЙ
НАПІВЗА́СПАНИЙ
НАПІВЗАСУ́ШЛИВИЙ
НАПІВЗАТЕ́МНЕНИЙ
НАПІВЗАТО́ПЛЕНИЙ
НАПІВЗАТУ́ЛЕНИЙ
НАПІВЗАХИСНИ́К
НАПІВЗА́ХИСТ
НАПІВЗА́ХІД
НАПІВЗАЧИ́НЕНИЙ
НАПІВЗВІ́Р
НАПІВЗВІРЯ́ЧИЙ
НАПІВЗГА́СЛИЙ
НАПІВЗГИНА́ТИ
НАПІВЗГИНА́ТИСЯ
НАПІВЗГНИ́ЛИЙ
НАПІВЗДИЧАВІ́ЛИЙ
НАПІВЗЕМЛЯНИ́Й
НАПІВЗЕМЛЯ́НКА
НАПІВЗЕМЛЯ́НКОВИЙ
НАПІВЗІГНУ́ТИ *див.* напівзгина́ти
НАПІВЗІ́ГНУТИЙ
НАПІВЗІГНУ́ТИСЯ *див.* напівзгина́тися
НАПІВЗІТЕ́РТИЙ *див.* напівсте́ртий
НАПІВЗЛИДА́Р
НАПІВЗЛИДЕ́ННИЙ
НАПІВЗОГНИ́ЛИЙ *див.* напівзгни́лий
НАПІВЗОМЛІ́ЛИЙ
НАПІВЗОТЛІ́ЛИЙ
НАПІВЗРІ́ЛИЙ
НАПІВЗРУЙНО́ВАНИЙ
НАПІВІМЛА́
НАПІВІНТЕЛІГЕ́НТ
НАПІВІНТЕЛІГЕ́НТНИЙ
НАПІВІНТЕЛІГЕ́НЦІЯ
НАПІВКАМ'ЯНИ́Й
НАПІВКВАЛІФІКО́ВАНИЙ
НАПІВКО́КС
НАПІВКОКСУВА́ННЯ
НАПІВКО́ЛО
НАПІВКОЛОНІА́ЛЬНИЙ
НАПІВКОЛО́НІЯ
НАПІВКОМБІНЕЗО́Н
НАПІВКОПЧЕ́НИЙ
НАПІВКОЧІВНИ́К *див.* напівкочівники́
НАПІВКОЧІВНИКИ́
НАПІВКОЧІВНИ́ЦТВО
НАПІВКОЧІВНИ́ЦЬКИЙ
НАПІВКОЧІВНИ́ЦЯ *див.* напівкочівники́
НАПІВКОЧОВИ́Й
НАПІВКОШТО́ВНИЙ
НАПІВКРІПОСНИ́Й
НАПІВКРІПОСНИ́ЦЬКИЙ
НАПІВКРО́ВКА
НАПІВКРО́ВНИЙ
НАПІВКРУ́ГЛИЙ
НАПІВКУЛЯ́СТИЙ
НАПІВКУРНИ́Й
НАПІВКУСТА́РНИЙ
НАПІВКУСТА́РНІСТЬ
НАПІВКУ́Щ
НАПІВКУЩОВИ́Й
НАПІВЛЕГА́ЛЬНИЙ
НАПІВЛЕГА́ЛЬНІСТЬ
НАПІВЛЕГА́ЛЬНО
НАПІВЛЕГКИ́Й
НАПІВЛЕЖА́ТИ
НАПІВЛЕ́ЖАЧИ
НАПІВЛЕЖА́ЧИЙ
НАПІВЛЕ́ЖАЧКИ
НАПІВЛИСТОПА́ДНИЙ
НАПІВЛЮДИ́НА
НАПІВЛЮ́КС
НАПІВЛЮ́МПЕН
НАПІВЛЮ́МПЕНСЬКИЙ
НАПІВМА́ВПА
НАПІВМА́РЕННЯ
НАПІВМА́ТОВИЙ
НАПІВМЕ́РТВИЙ
НАПІВМЕТА́Л
НАПІВМЕХАНІЗО́ВАНИЙ
НАПІВМЕХАНІ́ЧНИЙ
НАПІВМЕХАНІ́ЧНО
НАПІВМІФІ́ЧНИЙ
НАПІВМО́РОК
НАПІВМ'ЯКИ́Й
НАПІВМ'Я́КІСТЬ
НАПІВНАСИ́ЧЕНИЙ
НАПІВНАСМІ́ШКУВАТИЙ
НАПІВНАТУРА́ЛЬНИЙ
НАПІВНА́ТЯК
НАПІВНЕЗАЛЕ́ЖНИЙ
НАПІВНЕЗАЛЕ́ЖНО
НАПІВНЕПРИТО́МНИЙ
НАПІВНЕПРИТО́МНІСТЬ
НАПІВНЕПРИТО́МНО
НАПІВОБГОРІ́ЛИЙ
НАПІВОБЕ́РНЕНИЙ
НАПІВОБЕ́РНЕНО
НАПІВОБЕРНУ́ТИ *див.* напівоберта́ти
НАПІВОБЕ́РНУТИЙ *див.* напівобе́рнений
НАПІВОБЕРНУ́ТИСЯ *див.* напівоберта́тися

НАПІВО́БЕРТ
НАПІВОБЕРТА́ТИ
НАПІВОБЕРТА́ТИСЯ
НАПІВОБЛІ́ЗЛИЙ
НАПІВОВА́ЛЬНИЙ
НАПІВОДЯ́ГНЕНИЙ
НАПІВОПА́Л
НАПІВОПУ́ЩЕНИЙ
НАПІВОСВІ́ТЛЕНИЙ
НАПІВОСІ́ЛИЙ
НАПІВОСТРІВНИ́Й
НАПІВОФІЦІ́ЙНИЙ
НАПІВОФІЦІ́ЙНО
НАПІВПАНСІО́Н
НАПІВПА́Р
НАПІВПАРАЗИ́Т
НАПІВПАРАЗИТИ́ЗМ
НАПІВПАРАЗИ́ТНИЙ
НАПІВПАРОВИ́Й
НАПІВПАТРІАРХА́ЛЬНИЙ
НАПІВПЕРЕМО́ГА
НАПІВПЕРЕПРІ́ЛИЙ
НАПІВПИСЬМЕ́ННИЙ
НАПІВПІДВА́Л
НАПІВПІДВА́ЛЬНИЙ
НАПІВПІТЬМА́
НАПІВПОКЛІ́Н
НАПІВПОРО́ЖНІЙ
НАПІВПО́СМІШКА
НАПІВПО́ШЕПКИ
НАПІВПРА́ВДА
НАПІВПРАВДИ́ВИЙ
НАПІВПРАВДИ́ВІСТЬ
НАПІВПРАВДИ́ВО
НАПІВПРЕЗИ́РЛИВИЙ
НАПІВПРЕЗИ́РЛИВО
НАПІВПРИКРИ́ТИЙ
НАПІВПРИМРУ́ЖЕНИЙ
НАПІВПРИМРУ́ЖИТИ *див.* напівпримру́жувати
НАПІВПРИМРУ́ЖУВАТИ
НАПІВПРИПЛЮ́ЩЕНИЙ
НАПІВПРИПЛЮ́ЩИТИ *див.* напівприплю́щувати
НАПІВПРИПЛЮ́ЩУВАТИ
НАПІВПРИТО́МНИЙ
НАПІВПРИТО́МНО
НАПІВПРИХО́ВАНИЙ
НАПІВПРИЧИ́НЕНИЙ
НАПІВПРИ́ЧІП
НАПІВПРОВІДНИ́К
НАПІВПРОВІДНИКО́ВИЙ
НАПІВПРОДУ́КТ
НАПІВПРОЗО́РИЙ
НАПІВПРОЗО́РІСТЬ
НАПІВПРОЗО́РО
НАПІВПРОЛЕТА́Р
НАПІВПРОЛЕТАРІА́Т
НАПІВПРОЛЕТА́РСЬКИЙ
НАПІВПРОНИКНИ́Й
НАПІВПРОЧИ́НЕНИЙ
НАПІВПУСТЕ́ЛЬНИЙ
НАПІВПУСТЕ́ЛЯ
НАПІВПУСТИ́ННИЙ
НАПІВПУСТИ́НЯ
НАПІВП'Я́НИЙ
НАПІВРЕА́ЛЬНИЙ
НАПІВРЕА́ЛЬНО
НАПІВРІДКИ́Й
НАПІВРОЗБИ́ТИЙ
НАПІВРОЗВА́ЛЕНИЙ
НАПІВРОЗДЯ́ГНЕНИЙ
НАПІВРОЗДЯ́ГНУТИЙ *див.* напівроздя́гнений
НАПІВРОЗІ́БРАНИЙ
НАПІВРОЗКВІ́ТЛИЙ
НАПІВРОЗКРИ́ТИЙ
НАПІВРО́ЗПАД
НАПІВРОЗПЛЮ́ЩЕНИЙ
НАПІВРОЗПЛЮ́ЩИТИ *див.* напіврозплю́щувати
НАПІВРОЗПЛЮ́ЩИТИСЯ *див.* напіврозплю́щуватися
НАПІВРОЗПЛЮ́ЩУВАТИ
НАПІВРОЗПЛЮ́ЩУВАТИСЯ
НАПІВСВІДО́МИЙ
НАПІВСВІДО́МІСТЬ
НАПІВСВІДО́МО
НАПІВСЕРЙО́ЗНИЙ
НАПІВСЕРЙО́ЗНІСТЬ
НАПІВСЕРЙО́ЗНО
НАПІВСИ́ВИЙ
НАПІВСИДІ́ТИ
НАПІВСИ́ДЯЧИ
НАПІВСИДЯ́ЧИЙ
НАПІВСИРИ́Й
НАПІВСИРІ́ТСТВО
НАПІВСИРІ́ТСЬКИЙ
НАПІВСИРОТА́
НАПІВСЛІПИ́Й
НАПІВСОЛО́ДКИЙ
НАПІВСО́Н
НАПІВСО́ННИЙ
НАПІВСО́ННО
НАПІВСПА́ЛЕНИЙ
НАПІВСПІ́ЛИЙ
НАПІВСТЕ́РТИЙ
НАПІВСТИ́ГЛИЙ
НАПІВСУ́ТІНКИ
НАПІВСУ́ТІНОК *див.* напівсу́тінки
НАПІВСУ́ТІНЬ
НАПІВСУХИ́Й
НАПІВТВЕРДИ́Й
НАПІВТВЕРДОКРИ́ЛІ
НАПІВТЕ́МНИЙ
НАПІВТЕ́МНО
НАПІВТЕ́МРЯВА
НАПІВТІ́НЬ
НАПІВТО́Н
НАПІВТОНКИ́Й
НАПІВТОНКОРУ́ННИЙ
НАПІВТО́НОВИЙ
НАПІВТРУ́П
НАПІВТРУ́ХЛИЙ
НАПІВТРУХЛЯ́ВИЙ
НАПІВТЬМА́
НАПІВУКЛІ́Н
НАПІВУСО́ХЛИЙ
НАПІВФАБРИКА́Т
НАПІВФАНТАСТИ́ЧНИЙ
НАПІВФЕОДА́ЛЬНИЙ
НАПІВХВО́РИЙ
НАПІВХО́РДОВІ
НАПІВЦУКРО́ВИЙ
НАПІВЧАГАРНИ́К
НАПІВЧАГАРНИКО́ВИЙ
НАПІВШЕ́ПІТ
НАПІВШЕ́РСТЬ
НАПІВШЕРСТЯНИ́Й
НАПІВШКІРЯНИ́Й
НАПІВШО́ВК
НАПІВШОВКО́ВИЙ
НАПІДПИ́ТКУ
НАПІДСКО́КИ

НАПІЙ
НАПІКАТИ
НАПІКАТИСЯ
НАПІЛЬНИЙ[1]
НАПІЛЬНИЙ[2]
НАПІНИТИ *див.* напінювати
НАПІНЮВАТИ
НАПІР
НАПІРНИЙ
НАПІРНИК
НАПІЧНИЙ
НАПЛАВАТИ
НАПЛАВАТИСЯ
НАПЛАВИТИ *див.* наплавляти
НАПЛАВКА
НАПЛАВЛЕНИЙ
НАПЛАВЛЕННЯ
НАПЛАВЛЮВАЛЬНИЙ
НАПЛАВЛЮВАНИЙ
НАПЛАВЛЮВАННЯ
НАПЛАВЛЮВАТИ *див.* наплавляти
НАПЛАВЛЮВАТИСЯ
НАПЛАВЛЯННЯ
НАПЛАВЛЯТИ
НАПЛАВЛЯТИСЯ
НАПЛАВНИЙ[1]
НАПЛАВНИЙ[2]
НАПЛАКАНИЙ
НАПЛАКАТИ
НАПЛАКАТИСЯ *див.* наплакуватися
НАПЛАКУВАТИСЯ
НАПЛАСТОВАНИЙ
НАПЛАСТОВУВАТИ
НАПЛАСТОВУВАТИСЯ
НАПЛАСТУВАННЯ
НАПЛАСТУВАТИ *див.* напластовувати
НАПЛАСТУВАТИСЯ *див.* напластовуватися
НАПЛЕСКАНИЙ
НАПЛЕСКАТИ[1] *див.* напліскувати
НАПЛЕСКАТИ[2]
НАПЛЕСТИ *див.* наплітати
НАПЛЕТЕНИЙ
НАПЛИВ
НАПЛИВАННЯ
НАПЛИВАТИ
НАПЛИВАЮЧИЙ
НАПЛИВНИЙ
НАПЛИВТИ *див.* напливати
НАПЛИГАТИСЯ
НАПЛИНУТИ
НАПЛИСТИ *див.* напливати
НАПЛІД
НАПЛІСКУВАТИ
НАПЛІТАТИ
НАПЛІЧНИЙ
НАПЛІЧНИК
НАПЛОДЖЕНИЙ
НАПЛОДЖУВАТИ
НАПЛОДЖУВАТИСЯ
НАПЛОДИТИ *див.* наплоджувати
НАПЛОДИТИСЯ *див.* наплоджуватися
НАПЛОЄНИЙ
НАПЛОЄННЯ
НАПЛОЇТИ
НАПЛУТАНИЙ
НАПЛУТАТИ *див.* наплутувати
НАПЛУТУВАТИ
НАПЛЮВАЛЬНИЙ
НАПЛЮВАТИ
НАПЛЮВАЦЬКИ
НАПЛЮВАЦЬКИЙ
НАПЛЮЙСТВО
НАПЛЮСКАНИЙ
НАПЛЮСКАТИ *див.* наплюскувати
НАПЛЮСКУВАТИ
НАПНУТИ *див.* напинати
НАПНУТИЙ
НАПНУТИСЯ *див.* напинатися
НАПОВАЛ
НАПОВЕРХ
НАПОВЗАННЯ
НАПОВЗАТИ
НАПОВЗАТИСЯ
НАПОВЗАЮЧИЙ
НАПОВЗТИ *див.* наповзати
НАПОВНЕНИЙ
НАПОВНЕНІСТЬ
НАПОВНЕННЯ
НАПОВНИТИ *див.* наповнювати
НАПОВНИТИСЯ *див.* наповнюватися
НАПОВНЮВАЛЬНИЙ
НАПОВНЮВАНИЙ
НАПОВНЮВАНІСТЬ
НАПОВНЮВАННЯ
НАПОВНЮВАТИ
НАПОВНЮВАТИСЯ
НАПОВНЮВАЧ
НАПОВНЯТИ *див.* наповнювати
НАПОВНЯТИСЯ *див.* наповнюватися
НАПОВРАТИТИСЯ
НАПОГОТІВ
НАПОГОТОВІ
НАПОЄНИЙ
НАПОЄНІСТЬ
НАПОЗИЧАТИ
НАПОЗИЧАТИСЯ
НАПОЇТИ *див.* напувати
НАПОЇТИСЯ *див.* напуватися
НАПОКАЗ
НАПОЛЕГЛИВИЙ
НАПОЛЕГЛИВІСТЬ
НАПОЛЕГЛИВО
НАПОЛЕОН
НАПОЛЕОНДОР
НАПОЛЕОНІВСЬКИЙ
НАПОЛЕОНІЗМ
НАПОЛЕОНІСТ
НАПОЛІРОВАНИЙ
НАПОЛІРОВУВАННЯ
НАПОЛІРОВУВАТИ
НАПОЛІРУВАННЯ
НАПОЛІРУВАТИ *див.* наполіровувати
НАПОЛІСКУВАТИ
НАПОЛОВИНУ
НАПОЛОСКАНИЙ
НАПОЛОСКАТИ *див.* наполіскувати
НАПОЛОСКАТИСЯ
НАПОЛОТИ *див.* наполювати
НАПОЛОХАНИЙ
НАПОЛОХАНО
НАПОЛОХАТИ
НАПОЛОХАТИСЯ
НАПОЛОШЕНИЙ
НАПОЛОШЕНО
НАПОЛОШИТИ
НАПОЛОШИТИСЯ
НАПОЛУМИТИ
НАПОЛУМИТИСЯ
НАПОЛЮВАТИ
НАПОЛЮВАТИ
НАПОЛЯГАННЯ

НАПОЛЯГА́ТИ
НАПОЛЯГТИ́ *див.* наполяга́ти
НАПОЛЯГТИ́СЯ
НАПОМА́ДЖЕНИЙ
НАПОМА́ДЖУВАТИ
НАПОМА́ДЖУВАТИСЯ
НАПОМА́ДИТИ *див.* напома́джувати
НАПОМА́ДИТИСЯ *див.* напома́джуватися
НАПО́МАЦКИ *див.* навпо́мацки
НАПОМПО́ВАНИЙ
НАПОМПО́ВУВАНИЙ
НАПОМПО́ВУВАТИ
НАПОМПО́ВУВАТИСЯ
НАПОМПУВА́ТИ *див.* напомпо́вувати
НАПОМПУВА́ТИСЯ *див.* напомпо́вуватися
НАПОНЕВІРЯ́ТИСЯ
НАПО́ПЕРЕ́К
НАПОПОЛА́М
НАПО́РАНИЙ
НАПО́РАТИ
НАПО́РАТИСЯ
НАПО́РИСТИЙ
НАПО́РИСТІСТЬ
НАПО́РИСТО
НАПОРОМІ́Р
НАПОРО́ТИ *див.* напо́рювати
НАПОРО́ТИСЯ *див.* напо́рюватися
НАПОРО́ШЕННЯ
НАПОРО́ШУВАННЯ
НАПОРО́ШУВАТИ
НАПО́РСКЛИВИЙ
НАПО́РЮВАТИ
НАПО́РЮВАТИСЯ
НАПОРЯДКУВА́ТИ
НАПОСІДА́ННЯ
НАПОСІДА́ТИ
НАПОСІДА́ТИСЯ
НАПОСІ́ДЛИВИЙ
НАПОСІ́ДЛИВІСТЬ
НАПОСІ́ДЛИВО
НАПОСІ́СТИ *див.* напосіда́ти
НАПОСІ́СТИСЯ *див.* напосіда́тися
НАПО́СЛІ
НАПОСЛІ́ДКУ
НАПОСЛІ́ДОК
НАПОСТІ́ЙНО
НАПО́ТЕМКИ
НАПОУ́МИТИ *див.* напоумля́ти
НАПОУ́МЛЕНИЙ
НАПОУ́МЛЕННЯ
НАПОУМЛЯ́ННЯ
НАПОУМЛЯ́ТИ
НАПО́ХВАТІ
НАПОЧА́ТКУ
НАПО́ЧІПКАХ
НАПО́ЧІПКИ *див.* навпо́чіпки
НАПО́ШЕПКИ
НАПО́ЮВАННЯ
НАПО́ЮВАТИ *див.* напува́ти
НАПО́ЮВАТИСЯ *див.* напува́тися
НАПРА́ВА
НАПРА́ВДУ
НАПРА́ВИТИ *див.* направля́ти
НАПРА́ВИТИСЯ *див.* направля́тися
НАПРА́ВЛЕНИЙ
НАПРА́ВЛЕНІСТЬ
НАПРА́ВЛЕННЯ
НАПРАВЛЯ́ННЯ
НАПРАВЛЯ́ТИ
НАПРАВЛЯ́ТИСЯ
НАПРАВЛЯ́ЮЧИЙ
НАПРА́ВНИЙ
НАПРА́ВНИК
НАПРА́ВНИЦЯ
НАПРА́ВО
НАПРА́ВОБІЧ
НАПРАВЦІ́
НАПРАКТИКО́ВАНИЙ
НАПРАКТИКУВА́ТИСЯ
НА́ПРА́НИЙ
НАПРА́СНИЙ
НАПРА́СНИК
НАПРА́СНИЦЯ
НАПРА́СНО
НАПРАСО́ВАНИЙ
НАПРАСО́ВУВАТИ
НАПРАСУВА́ТИ *див.* напрасо́вувати
НАПРА́ТИ *див.* напира́ти[1]
НАПРАЦЬО́ВАНИЙ
НАПРАЦЬО́ВУВАТИ
НАПРАЦЬО́ВУВАТИСЯ
НАПРАЦЮВА́ННЯ
НАПРАЦЮВА́ТИ *див.* напрацьо́вувати
НАПРАЦЮВА́ТИСЯ *див.* напрацьо́вуватися
НАПРЕСО́ВАНИЙ
НАПРЕСО́ВУВАТИ
НАПРЕСТО́ЛЬНИЙ
НАПРЕСУВА́ТИ *див.* напресо́вувати
НАПРИ́ВЕЧІР
НАПРИВО́ЗИТИ
НАПРИДУ́МУВАТИ
НАПРИЗВОЛЯ́ЩЕ
НАПРИЙМА́ТИ
НАПРИ́КІНЦІ
НАПРИ́КЛАД
НАПРИ́КРИТИСЯ *див.* наприкря́тися
НАПРИКРЯ́ТИСЯ
НАПРИ́НДЖЕНИЙ
НАПРИ́НДЖУВАТИСЯ
НАПРИ́НДИТИСЯ *див.* напри́нджуватися
НАПРИ́СІДКИ *див.* навпри́сідки
НАПРИ́СКАНИЙ
НАПРИ́СКАТИ *див.* напри́скувати
НАПРИ́СКУВАТИ
НАПРИ́СКУВАТИСЯ
НАПРИ́СЯДКИ *див.* навпри́сідки
НАПРИ́ЧУД
НАПРОВА́ДЖУВАТИ
НАПРОВА́ДИТИ *див.* напрова́джувати
НАПРО́ВЕСНІ
НАПРО́ДИВ
НАПРО́ДИВО *див.* напро́див
НАПРОДУКУВА́ТИ
НАПРОКА́Т
НАПРОКУ́ДИТИ
НАПРОЛО́М
НАПРОПАДИ́МЕ
НАПРОПА́ЛЕ
НАПРОПА́ЩЕ
НАПРОРОКО́ВАНИЙ
НАПРОРОКУВА́ТИ
НАПРОРО́ЧЕНИЙ
НАПРОРО́ЧИТИ *див.* напророкува́ти
НАПРОСИ́ТИ *див.* напро́шувати
НАПРОСИ́ТИСЯ *див.* напро́шуватися
НА́ПРОСТ *див.* на́впрост
НАПРОСТЕ́ЦЬ *див.* навпросте́ць
НАПРО́СТО
НАПРО́ТИ

НАПРÓХАНИЙ
НАПРОХÁТИ *див.* напрóхувати
НАПРОХÁТИСЯ *див.* напрóхуватися
НАПРÓХУВАТИ
НАПРÓХУВАТИСЯ
НАПРÓЧУД
НАПРÓШУВАТИ
НАПРÓШУВАТИСЯ
НАПРÝГА
НАПРÝГИЙ
НАПРÝГО
НАПРÝГОВИЙ
НАПРУЖÁТИ *див.* напрýжувати
НАПРУЖÁТИСЯ *див.* напрýжуватися
НАПРÝЖЕНИЙ
НАПРÝЖЕНІСТЬ
НАПРÝЖЕННЯ
НАПРÝЖЕНО
НАПРÝЖИТИ *див.* напрýжувати
НАПРÝЖИТИСЯ *див.* напрýжуватися
НАПРÝЖУВАНИЙ
НАПРÝЖУВАННЯ
НАПРÝЖУВАТИ
НАПРÝЖУВАТИСЯ
НАПРЯГТИ́
НАПРЯДÁТИ
НАПРЯДÁТИСЯ
НАПРЯ́ДЕНИЙ
НАПРЯ́ЖЕНИЙ
НАПРЯ́ЖИТИ *див.* напрягти́
НÁПРЯМ
НАПРЯМÉЦЬ
НАПРЯМИ́ТИ *див.* напрямля́ти
НАПРЯМИ́ТИСЯ *див.* напрямля́тися
НАПРЯМКИ́
НАПРЯ́МЛЕНИЙ
НАПРЯ́МЛЕНІСТЬ
НАПРЯ́МЛЕННЯ
НАПРЯМЛЯ́ННЯ
НАПРЯМЛЯ́ТИ
НАПРЯМЛЯ́ТИСЯ
НАПРЯМНИ́Й
НÁПРЯМОК
НАПРЯМÝ
НАПРЯМЦІ́
НАПРЯ́СТИ *див.* напрядáти
НАПРЯ́СТИСЯ *див.* напрядáтися
НАПСÓВАНИЙ
НАПСУВÁТИ
НАПТÁШИТИ
НАПУВÁЛКА
НАПУВÁЛЬНИЙ
НАПУВÁЛЬНИК
НАПУВÁЛЬНИЦЯ
НАПУВÁННЯ
НАПУВÁТИ
НАПУВÁТИСЯ
НАПÝДИТИ
НАПÝДИТИСЯ
НАПÝДРЕНИЙ
НАПÝДРИТИ *див.* напýдрювати
НАПÝДРИТИСЯ *див.* напýдрюватися
НАПУДРÓВАНИЙ
НАПÝДРЮВАТИ
НАПÝДРЮВАТИСЯ
НАПÝЖИТИСЯ *див.* напýжуватися
НАПÝЖУВАТИСЯ
НАПÝЛЬСНИК
НÁПУСК
НАПУСКÁННЯ
НАПУСКÁТИ
НАПУСКÁТИСЯ
НАПУСКНИ́Й
НÁПУСТ
НАПУСТИ́ТИ *див.* напускáти
НАПУСТИ́ТИСЯ *див.* напускáтися
НАПУСТУВÁТИСЯ
НАПУТИ́ТИ *див.* напýчувати
НАПУТÍННЯ
НАПÝТЛИВИЙ
НАПÝТЛИВО
НАПÝТНИК
НАПÝТНИЦЯ
НАПÝТНІЙ
НАПÝТТЯ
НАПÝТТЯЧКО
НАПУХÁННЯ
НАПУХÁТИ
НАПÝХЛИЙ
НАПÝХНУТИ *див.* напухáти
НАПУЧÁННЯ
НАПУЧÁТИ *див.* напýчувати
НАПÝЧЕНИЙ
НАПÝЧЕННЯ
НАПУЧНЯ́ВІЛИЙ
НАПУЧНЯ́ВІТИ
НАПÝЧУВАЛЬНИЙ
НАПÝЧУВАНИЙ
НАПÝЧУВАННЯ
НАПÝЧУВАТИ
НАПÝЩЕНИЙ
НАПÝЩЕННЯ
НÁПХАНИЙ
НАПХÁТИ *див.* напихáти
НАПХÁТИСЯ *див.* напихáтися
НÁПХОМ
НАП'Я́ЛЕНИЙ
НАП'Я́ЛИТИ *див.* нап'я́лювати
НАП'Я́ЛЮВАТИ
НАП'ЯСТИ́ *див.* напинáти
НАП'ЯСТИ́СЯ *див.* напинáтися
НАП'Я́ТЕРО
НÁП'ЯТИЙ *див.* нáпнутий
НАП'ЯТНÓВАНИЙ
НАП'ЯТНУВÁТИ
НАР...
НÁРА *див.* нáри
НАРÁДА
НАРÁДЖУВАТИ
НАРÁДЖУВАТИСЯ
НАРÁДИТИ *див.* нарáджувати
НАРÁДИТИСЯ *див.* нарáджуватися
НАРÁДУВАТИ
НАРÁДУВАТИСЯ
НАРÁДЧИЙ
НАРАЖÁННЯ
НАРАЖÁТИ
НАРАЖÁТИСЯ
НАРÁЖЕННЯ
НАРÁЖУВАТИ *див.* наражáти
НАРÁЖУВАТИСЯ *див.* наражáтися
НАРÁЗ
НАРАЗИ́ТИ *див.* наражáти
НАРАЗИ́ТИСЯ *див.* наражáтися
НАРÁЗІ
НАРÁЇТИ *див.* нарáяти
НАРÁЛЬНИК
НАРАМÉННИК
НАРÁНО
НАРАТИ́В
НАРАТИ́ВНИЙ
НАРАТИ́ВНІСТЬ
НАРАТИ́ВНО
НАРАТÓЛОГ

НАРАТОЛОГІ́ЧНИЙ
НАРАТОЛО́ГІЯ
НАРАХО́ВАНИЙ
НАРАХО́ВУВАННЯ
НАРАХО́ВУВАТИ
НАРАХО́ВУВАТИСЯ
НАРАХУВА́ЛЬНИЙ
НАРАХУВА́ННЯ
НАРАХУВА́ТИ *див.* нарахо́вувати
НАРА́ЦІЯ
НАРА́ЯНИЙ
НАРА́ЯТИ
НАРА́ЯТИСЯ
НАРВА́Л
НАРВА́ЛОВІ
НА́РВАНИЙ
НАРВА́ТИ[1] *див.* нарива́ти[1]
НАРВА́ТИ[2] *див.* нарива́ти[2]
НАРВА́ТИ[3] *див.* нарива́ти[3]
НАРВА́ТИСЯ *див.* нарива́тися
НАРГІЛЕ́
НАРД
НАРДЕ́К
НАРДЕ́П
НАРДЕ́ПІВСЬКИЙ
НАРДЕ́ПКА
НА́РДИ
НА́РДОВИЙ[1]
НА́РДОВИЙ[2]
НАРЕБЕ́РНИЙ
НАРЕВІ́ТИСЯ
НАРЕВТИ́СЯ *див.* наревітися
НАРЕГОТА́ТИСЯ
НАРЕКТИ́ *див.* нарікáти
НАРЕКТИ́СЯ *див.* нарікáтися
НАРЕПЕТУВА́ТИСЯ
НАРЕ́ЧЕ́НИЙ[1]
НАРЕЧЕ́НИЙ[2]
НАРЕ́ШТІ
НАРЗА́Н
НАРЗА́ННИЙ
НАРЗА́НОВИЙ
НА́РИ
НАРИ́В
НАРИВА́ТИ[1]
НАРИВА́ТИ[2]
НАРИВА́ТИ[3]
НАРИВА́ТИ[4]
НАРИВА́ТИСЯ
НАРИ́ВНИЙ
НАРИВНИ́Й
НАРИ́ВНИК
НАРИВНИКО́ВІ
НАРИДА́ТИСЯ
НАРИНА́ТИ
НАРИ́НУТИ *див.* нарина́ти
НАРИ́ПАТИСЯ
НА́РИС
НА́РИСНИЙ
НАРИСНИ́Й
НАРИСО́ВАНИЙ
НАРИСО́ВЕЦЬ
НА́РИСО́ВИЙ
НАРИСО́ВІСТЬ
НА́РИСОЧОК
НАРИСУВА́ТИ
НАРИ́ТИ *див.* нарива́ти[4]
НАРИ́ТИЙ
НАРИ́ТНИК *див.* нари́тники
НАРИ́ТНИКИ
НАРИХТО́ВАНИЙ
НАРИХТО́ВУВАТИ
НАРИХТУВА́ТИ *див.* нарихто́вувати
НАРИХТУВА́ТИСЯ
НАРИ́ЧИТИ *див.* нари́чувати
НАРИ́ЧУВАТИ
НА́РІВНІ
НА́РІВНО
НА́РІД
НАРІ́ЖНИЙ
НАРІ́ЖНИК
НАРІ́З
НАРІ́ЗАНИЙ
НАРІЗА́ННЯ
НАРІ́ЗАТИ *див.* нарі́зувати
НАРІЗА́ТИ *див.* нарі́зувати
НАРІ́ЗАТИСЯ *див.* нарі́зуватися
НАРІЗА́ТИСЯ *див.* нарі́зуватися
НАРІ́ЗКА
НА́РІЗНИЙ
НАРІЗНИ́Й
НА́РІЗНІСТЬ
НА́РІЗНО
НАРІ́ЗУВАНИЙ
НАРІ́ЗУВАННЯ
НАРІ́ЗУВАТИ
НАРІ́ЗУВАТИСЯ
НАРІ́ЗУВАЧ
НА́РІК
НАРІКА́ННЯ
НАРІКА́ТИ
НАРІКА́ТИСЯ
НАРІ́ПИТИСЯ
НА́РІСТ
НАРІ́ЧЧЯ
НАРКО...
НАРКОБАРО́Н
НАРКОБІ́ЗНЕС
НАРКОБІЗНЕСМЕ́Н
НАРКОВМІ́СНИЙ
НАРКОДИ́ЛЕР
НАРКОДИСПАНСЕ́Р
НАРКОДІЛО́К
НАРКОДО́ЛАР *див.* наркодо́лари
НАРКОДО́ЛАРИ
НАРКО́З
НАРКОЗАЛЕ́ЖНИЙ
НАРКОЗАЛЕ́ЖНІСТЬ
НАРКО́ЗНИЙ
НАРКОКАРТЕ́ЛЬ
НАРКОЛЕ́ПСІЯ
НАРКО́ЛОГ
НАРКОЛОГІ́ЧНИЙ
НАРКОЛО́ГІЯ
НАРКО́М
НАРКОМА́Н
НАРКОМА́НИТИ
НАРКОМА́НІЯ
НАРКОМА́НКА
НАРКОМА́НСЬКИЙ
НАРКОМА́Т
НАРКОМА́ТСЬКИЙ
НАРКОМА́ФІЯ
НАРКО́МІВСЬКИЙ
НАРКОТА́
НАРКОТИЗА́ЦІЯ
НАРКОТИ́ЗМ
НАРКОТИЗО́ВАНИЙ
НАРКОТИЗУВА́ННЯ
НАРКОТИЗУВА́ТИ
НАРКОТИЗУВА́ТИСЯ
НАРКО́ТИК
НАРКОТИ́ЧНИЙ
НАРКОТИ́ЧНО

НАРКОТОРГІВЕ́ЦЬ *див.* наркоторго́вець
НАРКОТОРГІ́ВЛЯ
НАРКОТОРГО́ВЕЦЬ
НАРКОТРА́ФІК
НАРОБИ́ТИ *див.* наро́блювати
НАРОБИ́ТИСЯ
НАРО́БЛЕНИЙ
НАРО́БЛЮВАТИ
НАРОБЛЯ́ТИ *див.* наро́блювати
НАРО́Д
НАРО́ДЕЦЬ
НАРО́ДЖЕНЕЦЬ
НАРО́ДЖЕНИЙ
НАРО́ДЖЕНИК
НАРО́ДЖЕНИЦЯ
НАРО́ДЖЕННЯ
НАРО́ДЖУВАНИЙ
НАРО́ДЖУВАНІСТЬ
НАРО́ДЖУВАННЯ
НАРО́ДЖУВАТИ
НАРО́ДЖУВАТИСЯ
НАРО́ДИНИ
НАРОДИ́ТИ *див.* наро́джувати
НАРОДИ́ТИСЯ *див.* наро́джуватися
НАРО́ДНИЙ
НАРО́ДНИК
НАРО́ДНИЦТВО
НАРО́ДНИЦЬКИЙ
НАРО́ДНИЦЯ
НАРО́ДНІСТЬ
НАРОДНО...
НАРО́ДНО-...
НАРО́ДНО-ВИЗВО́ЛЬНИЙ
НАРОДНОГОСПОДА́РСЬКИЙ
НАРО́ДНО-ДЕМОКРАТИ́ЧНИЙ
НАРОДНОЕТИМОЛОГІ́ЧНИЙ
НАРОДНОМО́ВНИЙ
НАРОДНООБРЯДО́ВИЙ
НАРОДНОПІСЕ́ННИЙ
НАРОДНОПІСЕ́ННІСТЬ
НАРОДНОПОЕТИ́ЧНИЙ
НАРОДНОРОЗМО́ВНИЙ
НАРОДО́ВЕЦЬ
НАРОДО́ВИЙ
НАРОДОВЛА́ДДЯ
НАРОДОВЛА́ДНИЙ
НАРОДОВО́ЛЕЦЬ
НАРОДОВО́ЛКА
НАРОДОВО́ЛЬСТВО
НАРОДОВО́ЛЬСЬКИЙ
НАРОДОВО́ЛЬЧИЙ
НАРОДО́ВСТВО
НАРОДО́ВСЬКИЙ
НАРОДОЗНА́ВЕЦЬ
НАРОДОЗНА́ВСТВО
НАРОДОЗНА́ВЧИЙ
НАРОДОЛЮ́БЕЦЬ
НАРОДОЛЮ́БНИЙ
НАРОДОЛЮ́БНІСТЬ
НАРОДОЛЮ́БСТВО
НАРОДОНАСЕ́ЛЕННЯ
НАРОДОПРА́ВНИЙ
НАРОДОПРА́ВСТВО
НАРОЗВО́ДИТИ
НАРО́ЗДРІБ
НАРОЗКА́ЗУВАТИ
НАРОЗКА́ЗУВАТИСЯ
НАРОЗКОШУВА́ТИСЯ
НАРОЗМОВЛЯ́ТИСЯ
НАРОЗПОВІДА́ТИ
НАРОЗПОВІДА́ТИСЯ
НАРО́ЗТВІР
НАРО́ЗТІЖ
НАРО́ЗТЯГ
НАРОЗУМИ́ТИ *див.* нарозумля́ти
НАРОЗУМИ́ТИСЯ
НАРОЗУМЛЯ́ТИ
НАРО́ЗХВАТ
НАРО́ЗХРИСТ
НАРОЇ́ТИ
НАРОЇ́ТИСЯ
НАРО́КОМ
НАРОСВІ́ТА
НАРО́СЛИЙ
НАРОСТА́ННЯ
НАРОСТА́ТИ
НАРОСТА́ЮЧИЙ
НА́РОСТЕНЬ
НАРОСТИ́ *див.* нароста́ти
НАРОСТИ́ТИ *див.* наро́щувати
НАРОСТИ́ТИСЯ *див.* наро́щуватися
НА́РОСТОК
НАРОЧИ́ТИЙ
НАРОЧИ́ТІСТЬ
НАРОЧИ́ТО
НА́РОЧНИЙ
НАРО́ЩЕНИЙ
НАРО́ЩЕННЯ
НАРО́ЩУВАЛЬНИЙ
НАРО́ЩУВАНИЙ
НАРО́ЩУВАННЯ
НАРО́ЩУВАТИ
НАРО́ЩУВАТИСЯ
НАРСУ́Д
НА́РТЕКС
НА́РТИ
НАРТУ́ТИТИ *див.* нарту́чувати
НАРТУ́ЧЕНИЙ
НАРТУ́ЧУВАННЯ
НАРТУ́ЧУВАТИ
НАРУ́БАНИЙ
НАРУБА́ТИ *див.* нару́бувати
НАРУБА́ТИСЯ
НА́РУБЕНЬ
НАРУБИ́
НАРУ́БКА
НАРУ́БЛЮВАТИ *див.* нару́бувати
НАРУ́БУВАННЯ
НАРУ́БУВАТИ
НАРУ́ГА
НАРУГА́ТИСЯ
НАРУ́ГОНЬКА
НАРУЖО́ВАНИЙ
НАРУКА́ВНИЙ
НАРУКА́ВНИК
НАРУКА́ВНИЧОК
НАРУМ'Я́НЕНИЙ
НАРУМ'Я́НИТИ *див.* нарум'я́нювати
НАРУМ'Я́НИТИСЯ *див.* нарум'я́нюватися
НАРУМ'Я́НЮВАТИ
НАРУМ'Я́НЮВАТИСЯ
НА́РУЧ
НА́РУЧЕНЬ *див.* на́ручні
НАРУ́ЧНИЙ
НАРУ́ЧНИК *див.* нару́чники
НАРУ́ЧНИКИ
НА́РУЧНІ
НА́РУЧНО
НАРУ́ЧЧЯ
НА́РФІК
НАРЦЕЇ́Н
НАРЦИ́ЗМ

НАРЦИ́С[1]
НАРЦИ́С[2]
НАРЦИСИ́ЗМ
НАРЦИСИ́ЧНИЙ
НАРЦИСИ́ЧНО
НАРЦИ́СОВИЙ
НАРЯ́Д[1]
НАРЯ́Д[2]
НАРЯ́ДДЯ
НАРЯДЖА́ННЯ
НАРЯДЖА́ТИ[1]
НАРЯДЖА́ТИ[2]
НАРЯДЖА́ТИСЯ[1]
НАРЯДЖА́ТИСЯ[2]
НАРЯ́ДЖЕНИЙ[1]
НАРЯ́ДЖЕНИЙ[2]
НАРЯДИ́ТИ[1] *див.* наряджа́ти[1]
НАРЯДИ́ТИ[2] *див.* наряджа́ти[2]
НАРЯДИ́ТИСЯ[1] *див.* наряджа́тися[1]
НАРЯДИ́ТИСЯ[2] *див.* наряджа́тися[2]
НАРЯ́ДНИЙ[1]
НАРЯ́ДНИЙ[2]
НАРЯ́ДНИК
НАРЯ́ДНИЦЯ
НАРЯ́ДНІСТЬ
НАРЯ́ДНО
НАС
НАСА́Д
НАСАДЖА́ТИ *див.* наса́джувати[1]
НАСА́ДЖЕНИЙ[1]
НАСА́ДЖЕНИЙ[2]
НАСА́ДЖЕННЯ[1]
НАСА́ДЖЕННЯ[2]
НАСА́ДЖУВАНИЙ[1]
НАСА́ДЖУВАНИЙ[2]
НАСА́ДЖУВАННЯ[1]
НАСА́ДЖУВАННЯ[2]
НАСА́ДЖУВАТИ[1]
НАСА́ДЖУВАТИ[2]
НАСА́ДЖУВАТИСЯ[1]
НАСА́ДЖУВАТИСЯ[2]
НАСА́ДЖУВАЧ
НАСА́ДЖУВАЧКА
НАСАДИ́ТИ[1] *див.* наса́джувати[1]
НАСАДИ́ТИ[2] *див.* наса́джувати[2]
НА́СА́ДКА
НАСА́ДКОВИЙ
НАСА́ДНИ́Й
НАСА́ДНИК
НАСАДОВИ́ТИ *див.* наса́джувати[1]
НАСА́ДОК
НАСА́ЛЕНИЙ
НАСА́ЛИТИ *див.* наса́лювати
НАСА́ЛИТИСЯ *див.* наса́люватися
НАСА́ЛЮВАННЯ
НАСА́ЛЮВАТИ
НАСА́ЛЮВАТИСЯ
НАСА́МКІНЕЦЬ
НАСА́МПЕРЕД
НАСВА́Й
НАСВАРИ́ТИ
НАСВАРИ́ТИСЯ
НАСВА́ТАТИ *див.* насва́тувати
НАСВА́ТУВАННЯ
НАСВА́ТУВАТИ
НАСВА́ТУВАТИСЯ
НАСВЕ́РДЛЕНИЙ
НАСВЕРДЛИ́ТИ *див.* насве́рдлювати
НАСВЕ́РДЛЮВАТИ
НАСВИНЯ́ЧИТИ
НА́СВИСТ
НАСВИ́СТАНИЙ
НАСВИСТА́ТИ *див.* насви́стувати
НАСВИСТА́ТИСЯ *див.* насвисті́тися
НАСВИСТІ́ТИ *див.* насви́стувати
НАСВИСТІ́ТИСЯ
НАСВИ́СТУВАННЯ
НАСВИ́СТУВАТИ
НА́СВІЖО
НАСВІТИ́ТИСЯ
НАСВОЮ́РУЧ
НАСВЯТИ́ТИ *див.* насвя́чувати
НАСВЯТКУВА́ТИСЯ
НАСВЯ́ЧУВАТИ
НАСЕ́ЛЕНИЙ
НАСЕ́ЛЕНІСТЬ
НАСЕ́ЛЕННЯ
НАСЕЛИ́ТИ *див.* населя́ти
НАСЕЛИ́ТИСЯ *див.* населя́тися
НАСЕ́ЛЬНИК
НАСЕ́ЛЬНИЦЯ
НАСЕЛЯ́ННЯ
НАСЕЛЯ́ТИ
НАСЕЛЯ́ТИСЯ
НАСЕ́МЕРО
НАСЕ́РДНИЙ
НАСЕРЕ́Д
НАСЕРЕ́ДИНІ
НАСИ́ДЖЕНИЙ
НАСИ́ДЖУВАНИЙ
НАСИ́ДЖУВАННЯ
НАСИ́ДЖУВАТИ
НАСИ́ДІТИ *див.* наси́джувати
НАСИ́ДІТИСЯ
НАСИЛА́ННЯ
НАСИЛА́ТИ
НАСИЛА́ТИСЯ
НАСИ́ЛЕНИЙ
НАСИ́ЛИТИ *див.* насиля́ти
НАСИЛКО́М
НАСИ́ЛЛЯ
НАСИЛОСУВА́ТИ
НАСИ́ЛУ
НАСИ́ЛУВАНИЙ
НАСИ́ЛУВАННЯ
НАСИ́ЛУВАТИ
НАСИ́ЛЬНИЙ
НАСИ́ЛЬНИК
НАСИ́ЛЬНИЦТВО
НАСИ́ЛЬНИЦЬКИ
НАСИ́ЛЬНИЦЬКИЙ
НАСИ́ЛЬНИЦЯ
НАСИ́ЛЬНИЧАТИ
НАСИ́ЛЬНО
НАСИ́ЛЬСТВО
НА́СИЛЬЦІ
НАСИ́ЛЮВАТИ *див.* насиля́ти
НАСИЛЯ́ТИ
НАСИНА́ТИСЯ
НАСИ́НЕНИЙ
НАСИНИ́ТИ *див.* наси́нювати
НАСИ́НЮВАТИ
НА́СИП
НАСИПА́ЛЬНИК
НАСИПА́ЛЬНИЦЯ
НАСИ́ПАНИЙ
НАСИПА́ННЯ
НАСИ́ПАТИ *див.* насипа́ти[1]
НАСИПА́ТИ[1]
НАСИПА́ТИ[2]
НАСИ́ПАТИСЯ *див.* насипа́тися[1]
НАСИПА́ТИСЯ[1]
НАСИПА́ТИСЯ[2]
НА́СИПКА

НАСИПНИ́Й
НА́СИПОМ
НАСИСА́ТИ
НАСИСА́ТИСЯ
НА́СИТ
НАСИ́ТИ́ТИ *див.* наси́чувати
НАСИ́ТИ́ТИСЯ *див.* наси́чуватися
НАСИТНИ́Й
НАСИХА́ТИ
НАСИ́ХМІСЦЬ
НАСИЧА́ТИ[1] *див.* наси́чувати
НАСИЧА́ТИ[2]
НАСИ́ЧЕНИЙ
НАСИ́ЧЕНІСТЬ
НАСИ́ЧЕННЯ
НАСИ́ЧЕНО
НАСИ́ЧУВАЛЬНИЙ
НАСИ́ЧУВАНИЙ
НАСИ́ЧУВАНІСТЬ
НАСИ́ЧУВАННЯ
НАСИ́ЧУВАТИ
НАСИ́ЧУВАТИСЯ
НАСИЩА́ННЯ
НАСИЩА́ТИ
НАСИЩА́ТИСЯ
НАСИ́ЩЕНИЙ
НАСИ́ЩЕННЯ
НАСІ́В
НАСІВА́ННЯ
НАСІВА́ТИ
НАСІВА́ТИСЯ
НАСІДА́ННЯ
НАСІДА́ТИ
НАСІДА́ТИСЯ[1]
НАСІДА́ТИСЯ[2]
НА́СІДОК
НАСІКА́ЛЬНИЙ
НАСІКА́ЛЬНИК
НАСІКА́ЛЬНИЦЯ
НАСІКА́ННЯ
НАСІКА́ТИ
НАСІКА́ТИСЯ
НАСІ́КТИ *див.* насіка́ти
НАСІ́КТИСЯ
НАСІНИ́НА
НАСІНИ́НКА
НАСІННЄ́ВИЙ
НАСІННЄВІ́ЯЛКА
НАСІННЄЗНА́ВЕЦЬ
НАСІННЄЗНА́ВСТВО
НАСІННЄЇ́Д
НАСІННЄНО́СЕЦЬ
НАСІННЄНО́СНИЙ
НАСІННЄОЧИСНИ́Й
НАСІННЄОЧИ́ЩУВАЛЬНИЙ
НАСІННЄПРОВІ́Д
НАСІННЄПРОВІ́ДНИЙ
НАСІННЄРУ́ШКА
НАСІННЄСУША́РКА
НАСІННЄСХО́ВИЩЕ
НАСІ́ННИЙ
НАСІ́ННИК
НАСІННИКО́ВИЙ
НАСІ́ННИЦТВО
НАСІ́ННИЦЬКИЙ
НАСІ́ННИЦЯ
НАСІ́ННЯ
НАСІ́ННЯЧКО
НАСІ́ННЯЧКОВИЙ
НАСІ́ПАТИ
НАСІ́СТИ *див.* насіда́ти
НАСІ́СТИСЯ *див.* насіда́тися[1]
НАСІ́ЧЕНИЙ
НАСІ́ЧЕННЯ
НА́СІЧКА
НАСІЧНИ́Й
НАСІ́ЮВАННЯ
НАСІ́ЮВАТИ *див.* насіва́ти
НАСІ́ЮВАТИСЯ *див.* насіва́тися
НАСІ́ЯНИЙ
НАСІ́ЯТИ *див.* насіва́ти
НАСІ́ЯТИСЯ *див.* насіва́тися
НАСКАКА́ТИ *див.* наска́кувати[1]
НАСКАКА́ТИСЯ
НАСКА́КУВАННЯ[1]
НАСКА́КУВАННЯ[2]
НАСКА́КУВАТИ[1]
НАСКА́КУВАТИ[2]
НАСКАНДА́ЛИТИ
НАСКА́РЖИТИСЯ
НАСКЕ́ЛЬНИЙ
НАСКИ́ДАНИЙ
НАСКИДА́ТИ
НАСКИТА́ТИСЯ
НАСКІ́ЛЬКИ
НАСКІ́ЛЬКО
НАСКІНЧУ́
НАСКІПА́ТИ
НАСКІ́ПАТИСЯ *див.* наскі́пуватися
НАСКІПА́ТИСЯ *див.* наскі́пуватися
НАСКІ́ПУВАТИСЯ
НА́СКІ́С *див.* на́вскіс
НАСКІ́СНИЙ *див.* навскі́сний
НАСКІ́СНО *див.* навскі́сно
НАСКЛА́ДАНИЙ
НАСКЛАДА́ТИ
НАСКЛАДА́ТИСЯ
НАСКЛИКА́ТИ
НАСКО́БЛЕНИЙ
НАСКОБЛИ́ТИ *див.* наско́блювати
НАСКО́БЛЮВАННЯ
НАСКО́БЛЮВАТИ
НА́СКОК
НА́СКОКОМ
НА́СКОРО
НАСКО́РУРУ́Ч
НАСКО́ЧИТИ *див.* наска́кувати[2]
НАСКРЕБТИ́ *див.* наскрі́бати
НАСКРЕКОТА́ТИ
НАСКРЕКОТІ́ТИ *див.* наскрекота́ти
НАСКРІБА́ТИ
НА́СКРІЗНИЙ
НА́СКРІЗНІСТЬ
НА́СКРІЗНО
НА́СКРІЗЬ
НАСКУ́БАНИЙ
НАСКУ́БАТИ *див.* наску́бувати
НАСКУ́БЛЕНИЙ
НАСКУ́БТИ *див.* наску́бувати
НАСКУ́БУВАТИ
НАСКУПЛЯ́ТИ *див.* наскупо́вувати
НАСКУПО́ВУВАТИ
НАСКУЧА́ТИ
НАСКУ́ЧИТИ *див.* наскуча́ти
НАСКУ́ЧЛИВИЙ
НА́СЛАНИЙ[1]
НА́СЛАНИЙ[2]
НАСЛА́ННЯ́
НАСЛА́ТИ[1] *див.* насила́ти
НАСЛА́ТИ[2] *див.* настила́ти
НАСЛЕ́Г
НАСЛИ́НЕНИЙ
НАСЛИ́НИТИ *див.* насли́нювати
НАСЛИ́НЮВАННЯ

НАСЛИ́НЮВАТИ
НАСЛІ́ДДЯ
НАСЛІ́ДИТИ *див.* наслі́дувати
НАСЛІДИ́ТИ
НАСЛІДКО́ВИЙ
НАСЛІДКО́ВІСТЬ
НАСЛІ́ДНИЙ
НАСЛІ́ДНИК
НАСЛІ́ДНИЦЯ
НА́СЛІДОК
НАСЛІ́ДУВАЛЬНИЙ
НАСЛІ́ДУВАЛЬНІСТЬ
НАСЛІ́ДУВАНИЙ
НАСЛІ́ДУВАННЯ
НАСЛІ́ДУВАТИ
НАСЛІ́ДУВАЧ
НАСЛІ́ДУВАЧКА
НА́СЛІДЦІ
НА́СЛІПО
НАСЛУЖИ́ТИ
НАСЛУЖИ́ТИСЯ
НА́СЛУХ
НАСЛУ́ХАНИЙ
НАСЛУ́ХАТИ
НАСЛУХА́ТИ
НАСЛУ́ХАТИСЯ
НАСЛУХА́ТИСЯ
НАСЛУХО́ВУВАТИ *див.* наслуха́ти
НАСЛУ́ХУВАННЯ
НАСЛУ́ХУВАТИ *див.* наслуха́ти
НАСМА́ЖЕНИЙ
НАСМА́ЖИТИ *див.* насма́жувати
НАСМА́ЖИТИСЯ *див.* насма́жуватися
НАСМА́ЖУВАТИ
НАСМА́ЖУВАТИСЯ
НАСМАКУВА́ТИСЯ
НАСМАЛИ́ТИ *див.* насма́лювати
НАСМАЛЬЦЬО́ВАНИЙ
НАСМАЛЬЦЬО́ВУВАТИ
НАСМАЛЬЦЬО́ВУВАТИСЯ
НАСМАЛЬЦЮВА́ТИ *див.* насмальцьо́вувати
НАСМАЛЬЦЮВА́ТИСЯ *див.* насмальцьо́вуватися
НАСМА́ЛЮВАТИ
НАСМАРО́ВАНИЙ
НАСМАРУВА́ТИ
НАСМАРУВА́ТИСЯ

НАСМЕРДІ́ТИ
НАСМИ́КАНИЙ
НАСМИ́КАТИ *див.* насми́кувати
НАСМИ́КУВАТИ
НАСМІ́ЛЕНИЙ
НАСМІ́ЛИТИСЯ *див.* насмі́люватися
НАСМІ́ЛЮВАТИСЯ
НАСМІЛЯ́ТИСЯ *див.* насмі́люватися
НАСМІ́ТИ
НАСМІТИ́ТИ *див.* насмі́чувати
НА́СМІХ
НАСМІХА́ННЯ
НАСМІХА́ТИ
НАСМІХА́ТИСЯ
НАСМІ́ЧУВАННЯ
НАСМІ́ЧУВАТИ
НАСМІ́ШЕЧКА
НАСМІШИ́ТИ
НАСМІ́ШКА
НАСМІ́ШКУВАТИЙ
НАСМІ́ШКУВАТІСТЬ
НАСМІ́ШКУВАТО
НАСМІ́ШЛИВИЙ
НАСМІ́ШЛИВІСТЬ
НАСМІ́ШЛИВО
НАСМІ́ШНИК
НАСМІ́ШНИЦЯ
НАСМІЯ́ТИСЯ
НАСМО́КТАНИЙ
НАСМОКТА́ТИ *див.* насмо́ктувати
НАСМОКТА́ТИСЯ *див.* насмо́ктуватися
НАСМО́КТУВАННЯ
НАСМО́КТУВАТИ
НАСМО́КТУВАТИСЯ
НАСМО́ЛЕНИЙ
НАСМОЛИ́ТИ *див.* насмо́лювати
НАСМО́ЛЮВАННЯ
НАСМО́ЛЮВАТИ
НАСНА́ГА
НАСНА́ЖЕНИЙ
НАСНА́ЖЕНІСТЬ
НАСНА́ЖЕННЯ
НАСНА́ЖИТИ *див.* насна́жувати
НАСНА́ЖИТИСЯ *див.* насна́жуватися
НАСНА́ЖЛИВИЙ
НАСНА́ЖУВАНИЙ
НАСНА́ЖУВАННЯ

НАСНА́ЖУВАТИ
НАСНА́ЖУВАТИСЯ
НАСНИ́ТИ
НАСНИ́ТИСЯ
НАСНО́ВАНИЙ
НАСНО́ВУВАННЯ
НАСНО́ВУВАТИ
НАСНУВА́ТИ *див.* насно́вувати
НАСОБА́ЧИТИСЯ
НАСО́ВУВАННЯ[1]
НАСО́ВУВАННЯ[2]
НАСО́ВУВАТИ[1]
НАСО́ВУВАТИ[2] *див.* насува́ти
НАСО́ВУВАТИСЯ[1]
НАСО́ВУВАТИСЯ[2] *див.* насува́тися
НАСО́ЛЕНИЙ
НАСОЛИ́ТИ *див.* насо́лювати
НАСОЛО́ДА
НАСОЛО́ДЖЕНИЙ
НАСОЛО́ДЖЕННЯ
НАСОЛО́ДЖУВАННЯ
НАСОЛО́ДЖУВАТИ
НАСОЛО́ДЖУВАТИСЯ
НАСОЛОДИ́ТИ[1]
НАСОЛОДИ́ТИ[2] *див.* насоло́джувати
НАСОЛОДИ́ТИСЯ *див.* насоло́джуватися
НАСОЛО́ДНИЙ
НАСОЛО́ПИТИ *див.* насоло́плювати
НАСОЛО́ПЛЮВАТИ
НАСО́ЛЮВАТИ
НАСО́ЛЮВАТИСЯ
НАСОПІ́ТИСЯ
НАСОРТО́ВАНИЙ
НАСОРТО́ВУВАННЯ
НАСОРТО́ВУВАТИ
НАСОРТУВА́ТИ *див.* насорто́вувати
НАСО́С
НАСО́СНИЙ
НАСО́ХЛИЙ
НАСО́ХНУТИ *див.* насиха́ти
НАСО́ХТИ *див.* насиха́ти
НАСО́ЧЕНИЙ
НАСОЧИ́ТИСЯ *див.* насо́чуватися
НАСО́ЧУВАННЯ
НАСО́ЧУВАТИСЯ
НА́СПАНИЙ
НАСПА́ТИ *див.* насипа́ти[2]

НАСПА́ТИСЯ *див.* насипа́тися[2]
НАСПЕРЕЧА́ТИСЯ
НАСПЕЦІАЛІЗУВА́ТИСЯ
НАСПИ́ННИЙ
НАСПИ́ННИК
НАСПИРТО́ВАНИЙ
НАСПИРТО́ВУВАННЯ
НАСПИРТО́ВУВАТИ
НАСПИРТО́ВУВАТИСЯ
НАСПИРТУВА́ТИ *див.* наспирто́вувати
НАСПИРТУВА́ТИСЯ *див.* наспирто́вуватися
НА́СПІВ
НАСПІ́ВАНИЙ
НАСПІВА́ТИ[1] *див.* наспівувати
НАСПІВА́ТИ[2]
НАСПІВА́ТИ[3]
НАСПІВА́ТИСЯ *див.* наспі́вуватися
НАСПІВНИ́Й
НАСПІ́ВНІСТЬ
НАСПІ́ВНО
НАСПІ́ВУВАННЯ
НАСПІ́ВУВАТИ
НАСПІ́ВУВАТИСЯ
НАСПІ́Д
НА́СПІЛ
НАСПІ́ЛИЙ[1]
НАСПІ́ЛИЙ[2]
НАСПІ́НУТИ[1] *див.* наспіва́ти[2]
НАСПІ́НУТИ[2] *див.* наспіва́ти[3]
НАСПІ́ТИ[1] *див.* наспіва́ти[2]
НАСПІ́ТИ[2] *див.* наспіва́ти[3]
НА́СПІХ
НАСПО́ДІ
НАСПО́ТИЧ
НАСПО́ТИЧКИ
НАСПРА́ВДІ
НАСПРА́ВЖКИ
НАСПРА́ВЖНІЙ
НАСПРАВЛЯ́ТИ
НАСПУСКА́ТИ
НАССА́ТИ *див.* насиса́ти
НАССА́ТИСЯ *див.* насиса́тися
НАСТ
НАСТАВА́ННЯ[1]
НАСТАВА́ННЯ[2]
НАСТАВА́ТИ[1]
НАСТАВА́ТИ[2]
НАСТА́ВИТИ[1] *див.* наставля́ти[1]
НАСТА́ВИТИ[2] *див.* наставля́ти[2]
НАСТА́ВИТИСЯ *див.* наставля́тися
НАСТА́ВЛЕНИЙ
НАСТА́ВЛЕННЯ
НАСТАВЛЯ́ННЯ
НАСТАВЛЯ́ТИ[1]
НАСТАВЛЯ́ТИ[2]
НАСТАВЛЯ́ТИСЯ
НАСТА́ВНИК
НАСТА́ВНИЦТВО
НАСТА́ВНИЦЬКИ
НАСТА́ВНИЦЬКИЙ
НАСТА́ВНИЦЯ
НАСТА́ЛЕНИЙ
НАСТАЛИ́ТИ *див.* наста́лювати
НАСТА́ЛЮВАННЯ
НАСТА́ЛЮВАТИ
НАСТА́ННЯ
НАСТАНО́ВА
НАСТАНОВИ́ТИ[1] *див.* настановля́ти[1]
НАСТАНОВИ́ТИ[2] *див.* настановля́ти[2]
НАСТАНО́ВЛЕНИЙ
НАСТАНО́ВЛЕННЯ
НАСТАНОВЛЯ́ТИ[1]
НАСТАНОВЛЯ́ТИ[2]
НАСТАНО́ВНИЙ
НАСТАНО́ВЧИЙ
НАСТАНО́ВЧО
НАСТА́РАНИЙ
НАСТАРА́ТИ
НАСТАРА́ТИСЯ
НАСТАРЧА́ТИ
НАСТА́РЧЕНИЙ
НАСТА́РЧИТИ *див.* настарча́ти
НАСТА́РЧИТИСЯ
НАСТА́ТИ *див.* настава́ти[1]
НАСТАЧА́ТИ
НАСТА́ЧИТИ *див.* настача́ти
НАСТА́ЧИТИСЯ
НАСТЕЖИ́ *див.* навстежи́
НА́СТЕЖІНЬ *див.* на́встежінь
НАСТЕ́ЛЕНИЙ
НАСТЕ́ЛЕННЯ
НАСТЕЛИ́ТИ *див.* настила́ти
НАСТЕ́ЛЬНИЙ
НАСТЕ́ЛЮВАЧ
НАСТЕ́ЛЮВАЧКА
НАСТЕЛЯ́ННЯ
НАСТЕЛЯ́ТИ *див.* настила́ти
НАСТЕЛЯ́ТИСЯ *див.* настила́тися
НАСТЕРЕГТИ́ *див.* настеріга́ти
НАСТЕРІГА́ТИ
НАСТИГА́ТИ
НАСТИ́ГЛИЙ
НАСТИ́ГНУТИ *див.* настига́ти
НАСТИ́ГНУТИЙ
НАСТИ́ГТИ *див.* настига́ти
НА́СТИЛ[1]
НА́СТИЛ[2]
НАСТИ́Л
НАСТИЛА́ННЯ
НАСТИЛА́ТИ
НАСТИЛА́ТИСЯ
НА́СТИЛКА
НАСТИ́ЛУВАННЯ
НАСТИ́ЛУВАТИ
НАСТИ́ЛЬНИЙ
НАСТИЛЬНИ́Й
НАСТИ́ЛЬНИК
НАСТИ́ЛЬНИЦЯ
НАСТИ́ЛЬНІСТЬ
НАСТИНА́ТИ
НАСТИ́РА
НАСТИ́РИТИ *див.* насти́рювати
НАСТИ́РИТИСЯ *див.* насти́рюватися
НАСТИ́РЛИВЕЦЬ
НАСТИ́РЛИВИЙ
НАСТИ́РЛИВІСТЬ
НАСТИ́РЛИВО
НАСТИ́РНИЙ
НАСТИ́РНИК
НАСТИ́РНІСТЬ
НАСТИ́РНО
НАСТИ́РЮВАТИ
НАСТИ́РЮВАТИСЯ
НА́СТІЖ *див.* на́встіж
НАСТІ́Й
НАСТІ́ЙКА
НАСТІ́ЙЛИВИЙ
НАСТІ́ЙЛИВІСТЬ
НАСТІ́ЙЛИВО
НАСТІ́ЙНИЙ
НАСТІ́ЙНІСТЬ
НАСТІ́ЙНО

НАСТІКА́ТИ
НАСТІКА́ТИСЯ
НА́СТІЛ *див.* на́стил[1]
НА́СТІЛКА *див.* на́стилка
НАСТІ́ЛЬКИ
НАСТІ́ЛЬНИЙ
НАСТІ́ЛЬНИК
НАСТІ́ННИЙ
НА́СТІЯ
НАСТОБІ́СІЛИЙ
НАСТОБІ́СІТИ
НАСТОБУ́РЧЕНИЙ *див.* настовбу́рчений
НАСТОБУ́РЧЕНІСТЬ *див.* настовбу́рченість
НАСТОБУ́РЧЕНО *див.* настовбу́рчено
НАСТОБУ́РЧИТИ *див.* настовбу́рчувати
НАСТОБУ́РЧИТИСЯ *див.* настовбу́рчуватися
НАСТОБУ́РЧУВАТИ *див.* настовбу́рчувати
НАСТОБУ́РЧУВАТИСЯ *див.* настовбу́рчуватися
НАСТОВБУ́РЧЕНИЙ
НАСТОВБУ́РЧЕНІСТЬ
НАСТОВБУ́РЧЕНО
НАСТОВБУ́РЧИТИ *див.* настовбу́рчувати
НАСТОВБУ́РЧИТИСЯ *див.* настовбу́рчуватися
НАСТОВБУ́РЧУВАТИ
НАСТОВБУ́РЧУВАТИСЯ
НА́СТОВИЙ
НА́СТОВИК
НАСТОГИ́ДЛИВИЙ
НАСТОГИ́ДЛИВО
НАСТОГИ́ДЛИЙ
НАСТОГИ́ДНУТИ
НАСТО́ЄЧКА
НАСТО́ЙКА
НАСТО́ЙКОВИЙ
НАСТОЛО́ЧИТИ *див.* настоло́чувати
НАСТОЛО́ЧУВАТИ
НАСТОПРОКЛЯ́ТІЛИЙ
НАСТОПРОКЛЯ́ТІТИ
НАСТО́ПТАНИЙ
НАСТОПТА́ТИ *див.* насто́птувати
НАСТО́ПТУВАТИ
НАСТОРО́ГА
НАСТОРОЖА́ТИ *див.* насторо́жувати
НАСТОРОЖА́ТИСЯ *див.* насторо́жуватися
НАСТОРО́ЖЕНИЙ
НАСТОРО́ЖЕНІСТЬ
НАСТОРО́ЖЕННЯ
НАСТОРО́ЖЕНО
НАСТОРОЖИ́ТИ *див.* насторо́жувати
НАСТОРОЖИ́ТИСЯ *див.* насторо́жуватися
НАСТОРО́ЖІ
НАСТОРО́ЖЛИВИЙ
НАСТОРО́ЖЛИВО
НАСТОРО́ЖУВАЛЬНИЙ
НАСТОРО́ЖУВАННЯ
НАСТОРО́ЖУВАТИ
НАСТОРО́ЖУВАТИСЯ
НАСТОРО́ЖУЮЧИЙ
НАСТОРО́ЧЕНИЙ
НАСТОРО́ЧИТИ *див.* насторо́чувати
НАСТОРО́ЧИТИСЯ *див.* насторо́чуватися
НАСТОРО́ЧУВАННЯ
НАСТОРО́ЧУВАТИ
НАСТОРО́ЧУВАТИСЯ
НАСТОРО́ШЕНИЙ
НАСТОРО́ШИТИ *див.* насторо́чувати
НАСТОРО́ШИТИСЯ *див.* насторо́чуватися
НАСТОРО́ШУВАТИ *див.* насторо́чувати
НАСТОРО́ШУВАТИСЯ *див.* насторо́чуватися
НА́СТОРЧ
НАСТО́РЧЕНИЙ
НАСТОРЧИ́ТИ
НАСТОРЧИ́ТИСЯ
НАСТОЧОРТІ́ЛИЙ
НАСТОЧОРТІ́ТИ
НАСТО́ЮВАНИЙ
НАСТО́ЮВАННЯ[1]
НАСТО́ЮВАННЯ[2]
НАСТО́ЮВАТИ[1]
НАСТО́ЮВАТИ[2]
НАСТО́ЮВАТИ[3]
НАСТО́ЮВАТИСЯ
НАСТО́ЯНИЙ
НАСТО́ЯНІСТЬ
НАСТО́ЯНКА
НАСТО́ЯНКОВИЙ
НАСТО́ЯНОЧКА
НАСТОЯ́ТЕЛЬ
НАСТОЯ́ТЕЛЬКА
НАСТОЯ́ТЕЛЬСТВО
НАСТОЯ́ТЕЛЬСЬКИЙ
НАСТО́ЯТИ[1] *див.* насто́ювати[1]
НАСТО́ЯТИ[2] *див.* насто́ювати[2]
НАСТО́ЯТИСЯ[1] *див.* насто́юватися
НАСТО́ЯТИСЯ[2]
НАСТО́ЯЧИ *див.* навсто́ячи
НАСТО́ЯЧКИ *див.* навсто́ячки
НАСТРА́ЖДАНИЙ
НАСТРАЖДА́ТИСЯ
НАСТРА́ХАНИЙ
НАСТРАХА́ТИ *див.* настра́шувати
НАСТРАХА́ТИСЯ
НАСТРА́ШЕНИЙ
НАСТРАШИ́ТИ *див.* настра́шувати
НАСТРАШИ́ТИСЯ *див.* настраха́тися
НАСТРА́ШКА
НАСТРА́ШУВАТИ
НАСТРЕ́ЛЯНИЙ *див.* настрі́ляний
НАСТРЕЛЯ́ТИ *див.* настрі́лювати
НАСТРЕ́НЧЕНИЙ
НАСТРЕ́НЧИТИ *див.* настре́нчувати
НАСТРЕ́НЧУВАНИЙ
НАСТРЕ́НЧУВАННЯ
НАСТРЕ́НЧУВАТИ
НАСТРИБА́ТИСЯ
НА́СТРИГ
НАСТРИГА́ТИ
НАСТРИ́ГТИ *див.* настрига́ти
НАСТРИ́ЖЕНИЙ
НА́СТРІЙ
НАСТРІ́ЛЮВАТИ
НАСТРІ́ЛЯНИЙ
НАСТРІЛЯ́ТИ *див.* настрі́лювати
НАСТРІЛЯ́ТИСЯ
НАСТРІ́ЧУ
НАСТРОЄ́ВИЙ
НАСТРОЄ́ВІСТЬ
НАСТРОЄ́ВО
НАСТРО́ЄНИЙ
НАСТРО́ЄНІСТЬ

НАСТРО́ЄННЯ
НАСТРО́ЇТИ *див.* настро́ювати
НАСТРО́ЇТИСЯ *див.* настро́юватися
НАСТРОМИ́ТИ *див.* настро́млювати
НАСТРОМИ́ТИСЯ *див.* настро́млюватися
НАСТРО́МЛЕНИЙ
НАСТРО́МЛЕННЯ
НАСТРО́МЛЮВАТИ
НАСТРО́МЛЮВАТИСЯ
НАСТРО́ЧЕНИЙ
НАСТРОЧИ́ТИ *див.* настро́чувати
НАСТРОЧНИ́Й
НАСТРО́ЧУВАНИЙ
НАСТРО́ЧУВАННЯ
НАСТРО́ЧУВАТИ
НАСТРО́ЮВАЛЬНИЙ
НАСТРО́ЮВАЛЬНИК
НАСТРО́ЮВАЛЬНИЦЯ
НАСТРО́ЮВАНИЙ
НАСТРО́ЮВАННЯ
НАСТРО́ЮВАТИ
НАСТРО́ЮВАТИСЯ
НАСТРО́ЮВАЧ
НАСТРО́ЮВАЧКА
НАСТРУ́ГАНИЙ
НАСТРУГА́ТИ *див.* настру́гувати
НАСТРУГУ́ВАННЯ
НАСТРУ́ГУВАТИ
НАСТРУ́ГУВАТИСЯ
НАСТРУ́НЕНИЙ
НАСТРУ́НИТИ *див.* настру́нювати
НАСТРУ́НИТИСЯ *див.* настру́нюватися
НАСТРУ́НЧЕНИЙ
НАСТРУ́НЧЕНО
НАСТРУ́НЧИТИ *див.* настру́нчувати
НАСТРУ́НЧИТИСЯ *див.* настру́нчуватися
НАСТРУ́НЧУВАННЯ
НАСТРУ́НЧУВАТИ
НАСТРУ́НЧУВАТИСЯ
НАСТРУ́НЮВАННЯ
НАСТРУ́НЮВАТИ
НАСТРУ́НЮВАТИСЯ
НАСТРЯ́МОК
НАСТУ́ДЖЕНИЙ
НАСТУ́ДЖУВАННЯ
НАСТУ́ДЖУВАТИ
НАСТУ́ДЖУВАТИСЯ
НАСТУДИ́ТИ *див.* насту́джувати
НАСТУДИ́ТИСЯ *див.* насту́джуватися
НАСТУ́КАНИЙ
НАСТУ́КАТИ *див.* насту́кувати
НАСТУ́КАТИСЯ
НАСТУ́КУВАННЯ
НАСТУ́КУВАТИ

Наукове видання

СЛОВНИКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФОНД
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ

СЛОВНИК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У двадцяти томах

Том дев'ятий

МІЩАНИН — НАСТУКУВАТИ

УКЛАДАЧІ

ШЕВЧЕНКО Ігор Вікторович
БІЛОНОЖЕНКО Віра Максимівна
ВИННИК Василь Олексійович
ЗАГНІТКО Анатолій Панасович
ЗАЇКА Наталія Михайлівна
КАРНАУХ Ганна Володимирівна
ЛОЗОВА Ніна Євгенівна
НАДУТЕНКО Маргарита Володимирівна
ОЛІФІРЕНКО Леся Вадимівна
СИВОКОЗОВА Вікторія Василівна
СИМОНЕНКО Людмила Олександрівна
ТОМІЛЕНКО Людмила Миколаївна
ЧУМАК Володимир Васильович
ШЕВЧЕНКО Лариса Леонідівна
ЯРУН Галина Михайлівна

Оформлення художника *І. Р. Сільман*
Художній редактор *Р. І. Калиш*
Видавниче редагування і коректура *К. В. Брітікової, Л. М. Кудрявкіної, Н. В. Щербакової*
Комп'ютерна верстка *І. М. Кондрачук, М. Ю. Кригіна, І. В. Остапової*

Підп. до друку 27.11.2018. Формат 84×108/16. Папір офсетний.
Гарн. Таймс. Друк офс. Ум. друк. арк. 95,76.
Ум. фарбо-відб. 95,76. Обл.-вид. арк. 154,82. Наклад 1000 прим. Зам. № 18-855.

Український мовно-інформаційний фонд НАН України
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4652 від 07.11.2013 р.
03039, м. Київ 39, Голосіївський проспект, 3

Віддруковано на ПрАТ "Білоцерківська книжкова фабрика",
09117, м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4.
Свідоцтво серія ДК № 5454 від 14.08.2017 р.
Впроваджена система управління якістю
згідно з міжнародним стандартом DIN EN ISO 9001:2000